

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DANSK BIOGRAFISK LEKSIKON

GRUNDLAGT 1887 AF C. F. BRICKA
OG VIDEREFØRT 1933-44
AF POVL ENGELSTOFT
UNDER MEDVIRKEN AF SVEND DAHL

TREDJE UDGAVE
REDAKTØR SV. CEDERGREEN BECH
UDGIVET MED STØTTE AF CARLSBERGFONDET

SJETTE BIND
Harald – Høedt

GYLDENDAL

DANSK BIOGRAFISK LEKSIKON

er sat med Times på Digiset
og trykt i offset hos J. H. Schultz
Bogtrykkeri A/S, København.

Papiret er matglattet trykpapir 232
fra De forenede Papirfabrikker A/S.

© Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag A/S,
København 1980.

Printed in Denmark, 1980.

ISBN 87-00-05551-4 (komplet indb.)

ISBN 87-00-05552-2 (komplet VB)

ISBN 87-01-77411-5 (bind 6 indb.)

ISBN 87-01-77412-3 (bind 6 VB)

DANSK BIOGRAFISK LEKSIKON

REDAKTIONSKOMITÉ

Professor, dr.phil. Povl Bagge
Rigsbibliotekar Palle Birkelund
Professor, dr.phil.h.c. Mogens Brøndsted
Folketingsbibliotekar, dr.phil. Kristian Hvidt
Arkivar, cand.mag. Finn H. Lauridsen
Professor, dr.phil. E. Rancke-Madsen
Professor, dr.med. & phil. Egill Snorrason

REDAKTION

Sv. Cedergreen Bech, redaktør
Allan Brusendorff, forlagsredaktør
Marianne von Sydow, redaktør
Uffe Andreasen, forlagsredaktør, mag. art.
Grethe Neergaard Jacobsen, redaktionssekretær
Marie Hvidt, manuskriptgennemgang
Anne-Mari Steimle, manuskriptgennemgang og ikonografi
Hanne Borup, bibliografi
Ann-Mari Wichmann, sekretær

EKSTERNE MEDARBEJDERE

Bibliograf Ludvig Bramsen, genealogiske data
Seminariektor Paul Nørreslet, udtale
Museumsdirektør, dr.phil. Povl Eller, ikonografi
Arkivar Nils G. Bartholdy, slægtsartikler
Arkivar Thelma Jexlev, slægtsartikler
Arkivar Hans H. Worsøe, slægtsartikler

VEJLEDNING

Optagelse: Leksikonets geografiske område er Danmark, således at også udlændinge der har ydet en væsentlig indsats for dansk samfundsliv og kultur har fundet optagelse. Ligeledes er optaget danske hvis indsats er øvet i udlandet. Nordmænd og islændinge i fællestiden, hhv. 1537–1814 og indtil 1918 er optaget for så vidt indsatsen har været øvet i Danmark eller været af betydning for fælleskulturen. De skånske landskaber regnes for en del af Danmark indtil 1658, Slesvig og Holsten ligeledes, henholdsvis 800–1864 og 1460–1864. For perioden 1864–1920 er fra disse landsdele optaget personer fra begge sproggrupper med tilknytning til nationalitetskampen, herunder bl. a. også et antal tyske embedsmænd. For Sydslesvigs vedkommende medtages efter 1920 personer som har været virksomme for dansk sprog og kultur. Fra de tidligere oversøiske koloniområder er fremstående personer i dansk tjeneste medtaget. For Færøerne og Grønland gælder at kriteriet nu er en indsats inden for det pågældende kulturområde.

Om nyoptagelse skal bemærkes at redaktionen i et vist omfang har taget hensyn til personlige ønsker om at undlade optagelse. I enkelte tilfælde hvor det har drejet sig om personer hvis virke udover deres fagområde har gjort dem til alment kendte, offentlige personer har redaktionen ikke imødekommet sådanne ønsker, men ladet hensynet til brugernes rimelige interesse veje tungest. For alle optagne personer er der søgt overholdt en tiårs periode inden for hvilken den pågældende skal have gjort sig gældende inden optagelse. En sådan regel har ikke kunnet overholdes uden undtagelser.

Følgende kategorier er optaget uden undtagelse: Danske konger og dronninger samt andre medlemmer af kongehuset som har været konge/dronning i andre lande. Endvidere enhver person siden 1848 der har beklædt en regeringspost, kort eller længe. Som konsekvens heraf er alle departementschefer der var medlemmer af det såkaldte departementschefstyre under 2. verdenskrig også optaget, ligesom alle islændinge der var medlemmer af en dansk regering som ministre for Island.

Hvad angår biografiernes opstilling, arten og mængden af oplysninger følges i alt væsentligt principperne fra Dansk biografisk Leksikon, 2. udgave. På enkelte punkter er der dog foretaget

ændringer fra denne. Det gælder således anførelsen af titulatur og oplysning om udtale hvor navnes bogstavering kan give berettiget tvivl om den gængse/rette, danske (fordanskede) udtale. (Om lydskrift, se ndf.). Endvidere er i det genealogiske hoved i hvert enkelt tilfælde anført forældres navn og årstal uanset om en af disse eller den biografieredes bror/søster selv er optaget. For at lette oversigten over hvilke medlemmer af en familie (forældre, børn) der findes optaget er som sidste punkt i dette afsnit anført de pågældende slægtninge.

Alfabetisering: Der alfabetiseres overalt efter bogstav, uanset udtale. I tvivlstilfælde er der henvisning, aa og å betragtes som ét bogstav uanset udtale og findes sidst i alfabetet, ligeledes betragtes hhv. v/w, y/ü, æ/ä, ø/ö som ét bogstav. Ved ensbenævnte er rækkefølgen kronologisk – dog står ensbenævnte danske konger kronologisk for sig, hvorefter personer ensbenævnte med disse følger. Tilnavne indgår ikke i alfabetiseringen.

Biografierne er opstillet efter personens kaldenavn (**halvfed sats**), efter første led i sammensætninger, uanset bindestreg. Undtagelser herfra er gjort når sidsteledet betragtes som slægtsnavnet, fx Oluf Nielsen Rosenkrantz, A. Drachmann Bentzon. Hovedprincippet har været at anbringe artiklen hvor de fleste formodes at ville søge. Hvor der kan herske tvivl er der henvisning. I enkelte tilfælde er pseudonym/kunstnernavn anført med henvisning til døbenavn.

Titulatur: Der er ikke gjort forsøg på at udtømme den biografieredes karriere her. Der anføres én, højst tre væsentlige betegnelser, tilstrækkeligt til hurtig identifikation. Der anvendes fortrinsvis fagbetegnelse/profession eller stilling, og flertydige eller uklare betegnelser som direktør, sekretær, professor o.l. er forsøgt undgået, ligesom akademiske grader kun findes i selve artiklen.

Genealogiske data er samlet i et afsnit for sig foran i artiklen. De er for størstedelens vedkommende samlet af redaktionen og i alle tilfælde redaktionens ansvar. Henvisning til kirkebogen gælder kun registreringen, idet selve handlingen, dåb/vielse godt kan have fundet sted hjemme. I øvrigt er disse data angivet i samme principielle omfang som i 2. udgave. For nyoptagelsernes vedkommende har redaktionen dog i enkelte tilfælde måttet afstå fra at udfylde skemaet, fordi

oplysningerne i offentlige registre ikke har været tilgængelige og de biograferede enten ikke selv har ønsket at medvirke eller har modsat sig at de pågældende data anføres.

Henvisninger er overalt angivet med henvisningsprik *. I hovedet er denne anvendt uden undtagelse, i artiklen er henvisning udeladt ved 1) personer allerede nævnt i hovedet, 2) konge, dronning, da kategorien som omtalt er optaget i sin helhed. Det samme gælder derfor regeringsmedlemmer, hvor denne funktion fremgår af sammenhængen. 3) Enkelte tilfælde hvor henvisning skønnes overflødig eller betydningsløs.

Enkelte henvisninger fra den alfabetiske rækkefølge vil være til personer der biograferes ganske kort i en anden persons artikel. Navnet vil også her fremstå med halvfed sats. Fremgangsmåden er især anvendt hvor personartikler er udeladt fra forrige udgave, men hvor den pågældendes personlige data, karriere og evt. værk med rimelighed kan anføres i en bevaret artikel om en slægtning.

Litterære arbejder: Mens der i litteraturvejledningen under artiklen oplyses om samlede eller udvalgte værker samt værker af selvbiografisk karakter, (se nedenfor: bibliografi) vil den biograferedes værker blive nævnt i selve artiklen i det omfang forfatteren har fundet det fornødent. Der tilstræbes altså ikke fuldstændigt værkregister.

Ordensdekorationer: Danske ordner, med årstal for tildeling, anføres, og som sidste punkt i litteraturfortegnelsen oplyses om der findes en levnedberetning, afleveret til ordenskapitlet. Tidligere end 1884 findes sådanne ikke da arkivet gik til grunde ved Christiansborgs brand. Det må bemærkes at de eksisterende levnedbeskrivelser er af vekslende længde og historisk værdi, samt at de kun er tilgængelige til forskningsformål efter tilladelse af den kgl. ordenshistoriograf, ligesom de senest afleverede vil være belagt med hemmeligholdelsesklausul.

Ikonografi: Som sidste punkt i artiklen er anført fortegnelse over billedlige fremstillinger og mindesmærker, så vidt muligt med angivelse af kunstner, tilbivelsesår og hvor de findes. For personer i nyere tid anføres fotografi i offentlige samlinger. Foto uden stedsangivelse betyder foto i Det kgl. biblioteks kort- og billedafdeling.

Bibliografi: Der er normalt ikke henvist til almindelige oversigtsværker og håndbøger af leksikalsk art, stater o. lign. Blandt sådanne kan på grund af deres udførlige bibliografiske apparat særlig nævnes H. Ehrencron-Müller: Forfatterlexikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814, 1924–39, Th. H. Erslew: Almindeligt forfatterlexicon for kongeriget Danmark fra

1814 indtil udgangen af året 1853, 1843–68 (fot. optryk med personregister 1962–65) – begge omfattende forfattere af al slags litteratur – samt Dansk skønlitterært forfatterleksikon 1900–1950, red. Svend Dahl og Povl Engelstoft, 1959–64. En oversigt over eksisterende stater m.v. findes i øvrigt i Albert Fabricius og Harald Hatt: Håndbog i slægtsforskning, 3. udg., 1963 109–26, og Hans H. Worsøe: Fortegnelse over alm. biografi og stater, 1948–72 i Pers.hist.t.16.r.I, 1973 69–91; tillæg i 16.r.II, 1974 190.

Mere fuldstændige oplysninger om biografisk litteratur, biografiske samlinger såvel som individuel biografi, søges i Bibliotheca Danica, Systematisk fortegnelse over den danske litteratur fra 1482 til 1830 III, 1896 (fot. optryk 1962) 933–1590 – Supplerer i V, 1963. Supplement 1831–40 til Bibliotheca Danica, 1948 715–40. B. Erichsen og Alfr. Krarup: Dansk hist. bibliografi. Systematisk fortegnelse over bidrag til Danmarks historie til udgangen af 1912 (i tilslutning til Bibliotheca Danica) III, 1917. (fot. opt. 1929). Henry Bruun: Dansk hist. bibliografi 1913–42 IV–V, 1970–73. Samme: Dansk hist. bibliografi 1943–47, 1956 318–484. Bente Pedersen: Dansk historisk årsbibliografi 1967/68/69, 1972–74. Fortsættelse ved E. Kolding Nielsen under udarbejdelse. For årene 1948–66 og 1970- som endnu ikke er dækket af Dansk hist. bibliografi er slægtslitteraturen samlet i Hans H. Worsøe: Fortegnelse over slægtslitteratur 1948–72 i Pers.hist. t.16.r.II, 1974 1–74; tillæg 185–89. Derudover henvises til Dansk bogfortegnelse og Dansk tidsskrift index for de pågældende år. Sidstnævnte begynder med 1915, og til årgangene 1915–49 findes et samlet register over biograferede personer i Sven Houmøller: Biografiske tidsskriftartikler, 1971. Avisartikler findes registreret i Biografiske avisartikler 1940–55, 1974.

Endelig suppleres Dansk bogfortegnelse og Dansk tidsskrift index af den årligt udgivne Dania polyglotta, hvori bl. a. anføres litteratur om danske trykt på andre sprog.

For ikonografien henvises til A. Strunk: Portraiter af det danske kongehus, 1882. Afloses af N. L. Faaborg: Danske grafiske portrætter. Kongehuset; under udgivelse. F. Krohn: Saml. til en beskrivende fortegnelse over danske kobberstik, raderinger, illustrationer m.m., udg. Pietro Krohn, 1889. E. F. S. Lund: Danske malede portrætter I–X, 1895–1912. P. B. C. Westergaard: Danske portrætter I–II, 1930–33.

For litteraturhenvisningerne under de enkelte artikler er der ikke tilstræbt fuldstændighed men væsentlighed. Der vil almindeligvis være tale om et udvalg af supplerende litteratur om den biograferede person, ikke nødvendigvis hvad der

har dannet grundlag for artiklen. Sideangivelse er så vidt muligt anført med hovedsted selv om personregister findes. Bind angives overalt med romertal.

Titlerne er anført med let gennemskuelige forkortelser og i en systematik der skulle gøre det muligt at se hvilken art litteratur der er tale om. Den saglige opdeling – inden for hvilken titlerne gruppevis anføres i kronologisk orden – ved større og mere komplicerede opstillinger adskilt ved rubrik og ny linje, ellers ved tankestreg, er følgende:

1. Bibliografi: værkfortegnelse (værker af den biograferede) og/eller fortegn. over litteratur om den pågældende, total eller partiel.
2. Udg.: oplysninger om samlede eller udvalgte værker. Standardudgaverne.
3. Kilder: trykte dagbøger, selvbiografier, interviews, breve til og fra, evt. aktstykker vedr. personen.
4. Lit.: bøger og artikler om den biograferede i flg. orden: genealogisk lit., almindelig biografisk lit.
5. AV.: audiovisuelt materiale, film, lydband.
6. Papirer: privatarkiver, manuskripter, optegnelser, breve, med oplysning om opbevaringssted.

Sidst: evt. levnedberetning i ordenskapitlet. Der er henvist til arkiver og biblioteker uden angivelse af arkivgruppe eller samling. For medlemmer af kongehuset kan generelt henvises til kongehusets arkiv, Rigsarkivet.

Slægtsartikler: Slægtsartiklerne fra 2. udgave er i alt væsentligt bevaret, revideret og ajourført, samt suppleret med nye. Opstillingen er ændret til en grafisk form for at lette oversigten. Udvalget af navne er først og fremmest bestemt ud fra ønsket om at vise relevant slægtssammenhæng mellem optagne personer. I den alfabetiske rækkefølge vil de indgå foran første personartikel på slægtsnavnet, eller øverst på følgende side.

Signatur: * efter forfatternavnet angiver at artiklen i sin substans er overført fra 2. udgave efter ubetydelige redaktionelle ændringer. Data er så vidt muligt efterprøvet. Forfatternavn med et andet i parentes efter angiver at førstnævnte har foretaget en revision/ajourføring af den tidligere forfatters artikel. I enkelte tilfælde vil forekomme en dobbeltsignatur med / imellem navnene. I så fald er der tale om to forfattere til samme artikel. Hvor forfatternavnet er anført uden parentes eller stjerne er artiklen nyskrevet eller af den tidligere forfatter gennemset og godkendt til denne udgave.

Forkortelser: Der er i artiklerne kun anvendt få og helt gængse forkortelser, ligesom forkortelser i bogtitler er gennemskuelige. I det genealogiske

skema og andetsteds er anvendt følgende forkortelser og tegn:

- Andr. – Andreas kirke
- Ass. – Assistens kirkegård
- b.v. – borgerlig viet
- begr. – begravet
- bibl. – bibliotek
- Bl.R. – blå ridder (ridder af elefanten)
- Chr. – Christians kirke
- Cit. – Citadelskirken
- Class. – Classenske boligers kirke
- d. – datter
- DM. – Dannebrogsmændenes hæderstegn (ophørt 1952)
- F: – forældre
- F.M.1. – fortjenstmedaljen i guld
- F.M.2. – fortjenstmedaljen i sølv
- Frbg. – Frederiksberg
- Fr.borg – Frederiksborg
- Fred.ty. – Frederiks tyske kirke
- Frels. – Frelsers kirke
- Fr. ref. – Fransk reformert kirke
- Fødsst. – Fødselsstiftelsen
- Garn. – Garnisons kirke eller kirkegård
- Helligg. – Helligøjst (Helligånds) kirke
- Helligk. – Hellig kors kirke
- hrd. – herred
- Hv.R. – hvid ridder (indtil 1808 betegnelse for storkors af Dannebrog)
- Jac. – Jacobs kirke
- Johs. – Johannes kirke
- k. – kirke
- K. – kommandør af Dannebrogordenen
- kat. – katolsk
- kg. – kirkebog
- Kbh. – København
- kgd. – kirkegård
- Matth. – Matthæus kirke
- Mos. – mosaik trossamfund
- n.å. – næste år
- Naz. – Nazaret kirke
- Nic. – Nicolai kirke
- r. – række
- R. – ridder af Dannebrogordenen
- R.E. – ridder af elefantordenen
- s. – søn
- s.d. – samme dag
- s.å. – samme år
- sg. – sogn
- S.K. – storkors af Dannebrogordenen
- S.Kmd. – storkommandør af Dannebrogordenen
- sst. – samme sted
- t. – tidsskrift
- tid. – tidende

Trin.	– Trinitatis kirke
Tysk ref.	– Tysk reformert kirke
u.v.	– uden vielse
*	– født
†	– død
~	– gift/gift med
1°	– første gang
2°	– anden gang
▪	– henvisning
□	– herefter ikonografi

Udtale

Hjælpetegn

' angiver at trykket ligger på den følgende stavelse: Dahlerup [dalə'ráp], Ballin [ba'li'n].

: efter vokal angiver at den er lang: Haagensen [há:qənsən].

' angiver at den foregående lyd har stød: Ledet [le'ðət], Høm [høm'].

Vokaler og diftonger

a-lydene	[a]	som i Hansen ['han'sən], Banke ['bʌŋkə], Karstensen ['karstənsən]
	[a:]	som i Schade ['sja:ðə]
	[a']	som i Maegaard [ma'gá'r]
	[ai]	som i Heinesen ['hainəsən]
	[ai']	som i Meinertsen ['mai'nərtsən]
e-lydene	[e]	som i Linnemann ['lənəman'] (1. stavelse)
	[e:]	som i Hedebo [he:ðəbol] (1. st.)
	[e']	som i Hee ['he']
	[ə]	som i Jensen ['jənsən] (sidste st.)
i-lydene	[i]	som i Lillelund ['liləlån']
	[i:]	som i Stinus ['sti:nus]
	[i']	som i Friis ['fri's]
	[ai]	som i Heinesen ['hainəsən]
	[ai']	som i Meinertsen ['mai'nərtsən]
o-lydene	[o]	som i Lorentzen [lo'rən'tsən]
	[o:]	som i Lohse [lo:sə]
	[o']	som i Frohn [fro'n]
u-lydene	[u]	som i Justesen ['justəsən]
	[u:]	som i Thune [tu:nə]
	[u']	som i Juul ['ju'l]
	[au]	som i Lauritzen ['lauritsən]
	[au']	som i Grau ['grau']
y-lydene	[y]	som i Lüttichau ['lytikau]

	[y:]	som i Dynesen ['dy:nəsən]
	[y']	som i Stürup ['sty'rúp]
æ-lydene	[æ]	som i Bentzen ['bæntsən], Albertin [albərtən]
	[æ:]	som i Dræby ['dræ:by'], Aubert [å'bæ:r]
	[ä]	som i Hernøe ['härnø']
	[æu]	som i Levring ['læureŋ]
ø-lydene	[ø]	som i Tønnesen ['tønəsən], de Bang [də'baŋ]
	[o:]	som i Gjødesen ['gjø:ðəsən]
	[ø']	som i Løgstrup ['lø'qstrúp]
	[ö]	som i Høm ['høm'], Hørlyck ['hørløk]
	[ö:]	som i van Deurs [fan'dö:rs]
å-lydene	[å]	som i Bomholt ['båmhølt'], Lund ['lån'], Borup ['bo'rúp], Bording ['bården]
	[å:]	som i Skaaninge ['skå:nəŋə], Mogenssen ['må:qənsən]
	[å']	som i Aagaard [å'gá'r]
	[ɔ]	som i Tommerup ['tømərəp], Bomholt ['båmhølt'] (2. st.), Bournonville [burnoŋ'vil] (2. st.), von Bruckhofen [fɔn'brukho:fən] (det 1. ord)
	[ɔu]	som i Hovgaard ['høugá'r]
	[ɔu']	som i Schousen ['skou'sən]
	[ɔi]	som i Højlund ['høilån']
	[ɔi']	som i Ellehøj ['æləhøi']

Konsonanter

Retstavningens dobbeltkonsonanter lydskrives med kun ét tegn, fx i Sillesen ['siləsən]

Hvor en udtale med b eller p – d eller t – g eller k er lige korrekte, anvendes [p], [t] og [k], fx i Heerup ['he'rúp], Winther ['ven'tər] og Bach ['bak].

r lydskrives som [r], også når lyden er vokalagtig, fx i Anders ['anərs].

Der lydskrives [sj] i navne som Schumacher ['sjumakər] og Déroches [dé'røʃi]

„Blødt d” lydskrives [ð] som i Wedersøe ['ve:ðərsø]

„Blødt g” lydskrives [q] som i Lagermann ['la'qərman']

Den lyd, der hyppigst svarer til retstavningens ng eller n i nk, lydskrives [ŋ] som i Bang ['baŋ]

Den lyd, der svarer til islandsk þ og hyppigt svarer til engelsk th, lydskrives [p].

SJETTE BIND

Harald – Høedt

Harald Klak, konge. –812–826–.

H. tilhørte en dansk kongeslægt der konkurrerede med efterkommere af kong Gudfred. Da dens brorson kong Hemming var død 812 opstod der kamp mellem de to kongelinjer under ledelse af Sigfred og Anulo der begge faldt. Som sejrende tog Anulos brødre H. og Reginfred derefter kongenavn. De sluttede fred med kejser Karl den Store idet 16 frankiske og 16 danske stormænd højtideligt beedigede freden. De to brødre søgte at genvinde herredømmet over det norske Vestfold, men måtte snart vige for Gudfredsønerne og søge asyl og hjælp hos den frankiske kejser der søgte at vinde overherredømme i Danmark med H. som lyd-konge, første gang 814 da Reginfred faldt. For det kommende tiår tegner de frankiske rigsannaler et noget broget billede af H.s plads i den frankiske politik overfor Gudfredsønerne og Danmark. Gentagne forlig (819, 821 og 824) placerer formelt H. som dansk delkonge, men han opnåede aldrig stabil magt, før han atter blev tvunget bort. Til fremme af sin imperialistiske politik søgte kejser Ludvig den Fromme at benytte den kristne mission, første gang med udsendelse af biskop Ebo af Reims 823–24, i 826 med *Ansgar. Da H. påny 826 søgte kejser Ludvig (på Ingelheim slot ved Mainz), måtte han lade sig døbe med familie og følge, men opnåede til gengæld grevskabet Rüstringen i Nordfrisland som base og tilflugt. Med Ansgar og Autbert i sit følge drog H. atter mod Danmark, men opnåede stadig kun lidt eller intet. For år 827 meddeler rigsannalerne at Gudfredsønerne „fratog ham hans andel i riget og tvang ham til at forlade danernes land“. Det er sidste sikre notits om H., men ifølge en senere årbog er han identisk med vikingehøvdingen Harald som kejser Lothar 841 lønede for bistand med forleining af Walcheren. Kort tid efter må denne være død, og hans politik blev taget i arv af yngre slægtninge, bl.a. Rurik og sønnen Gudfred. I den sene danske overlevering (fra 1000-tallet) optræder H. med tilnavnet Klak (vestnordisk Klak-harald) der har uvis proveniens og usikker betydning. □Fremstillet på stik fra 1600-tallet og på mal. af Isaac Isaacsz, 1640, i Chr. IVs Kronborgserie (Skokloster).

Kilder. Rimbert: Vita Anskarii, udg. G. Waitz, Hannover 1884 = *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum* LV (da. overs.: Ansgars levnetsbeskrivelse, ved P. A. Fenger, 1863, 5. udg. 1926). Die Reichsannalen. Annales regni Francorum, Berlin 1955 og Annales Bertiniani, 1958 (reproudg. 1966), udg. Reinhold Rau = *Ausgewählte Quellen zur deutschen Gesch. des Mittelalters V–VI* (overs. af Erling Albrechtsen i Vikingerne i Franken, 1976).

Lit. Johs. Steenstrup: Normannerne I–II, 1876–78 (reproudg. 1972). Walther Vogel: Die Normannen und das fränkische Reich, Heidelberg 1906 = Heidelberg

Abhandl. zur mittl. und neueren Gesch. XIV. Aksel E. Christensen: Vikingetidens Danm., 1969 (ny udg. 1977). Inge Skovgaard-Petersen i Danm.s hist. I, 1977.

Aksel E. Christensen

Harald Blåtand, † før 988, konge. † i Jumne, begr. i Roskilde domk. F: *Gorm den Gamle (–936–) og *Tyr († ca. 935). ~1° med *Gunhild, ca. 965. ~2° med *Tove, ca. 970, d. af obotrterkongen Mistivoj († ca. 990). – Far til *Gunhild († 1002) og *Sven Tveskæg.

Hovedkilden til H.s historie – tilnavnet Blåtand forekommer først i Roskildekrøniken fra ca. 1140 – er den store runesten ved Jelling kirke. Her omtales først mindeord om faderen og moderen hvorefter det hedder: „Den Harald der vandt sig al Danmark og Norge og gjorde danerne kristne.“ En standende diskussion om hvorvidt de to dele af indskriften, minderunerne og Haralds bedrifter, er samtidige (sidst E. Moltke) eller ristet i to tempi (sidst Aksel E. Christensen) har påvirket dateringen af indskriften og tildels forståelsen af de omtalte begivenheder. Den sidste teori åbner muligheden for at hyldesten til H. ikke skyldes ham selv men eftertiden. Fra *Adam af Bremens ærkebispkrønike stammer vor begrænsede viden om dateringen af H.s regering. Skildringen af afslutningen er tæt sammenvævet med ærkebiskop Adeldags sidste år. Denne døde 29.4.988, og H.s død indtraf et af årene i forvejen på alle helgenes dag – senest altså 1.11.987. Endvidere meddeler Adam at H. bar den danske krone i 50 år og en tid lang regerede sammen med sin far. Ærkebiskop Unni far begge konger på gennemrejse til Sverige 935–36, så på Adams autoritet må vi henlægge H.s regeringstid til perioden 930erne til 980erne. Mens vi kan tillægge oplysninger der omfatter ærkebisperne en vis autoritet fordi de kan stamme fra optegnelser ved ærkesædet, kræver andre af Adams meddelelser ekstra kontrol. At H. sammen med sin dronning og sønnen Sven på den tyske kong Otto Is foranledning skulle have modtaget dåben kort for de første danske bisper ved Slesvig, Ribe og Århus optrådte ved en synode 948 synes at være Adams tilbageslutning. En ældre kilde, Widukind af Korveis Sakserkrønike fra ca. 968 henlægger H.s dåb efter *Poppo jernbyrd til engang i perioden 953–965, iøvrigt uden nærmere omtale af hvorfra initiativet til denne skelsættende begivenhed udgik. Alle er dog enige om at „danernes kristning“ fandt sted omkring 960. Når Otto den Store 965 skænkede de nyoprettede danske bispesæder fritagelse for en række afgifter og forpligtelser er det af den svenske historiker Sture Bolin taget til indtægt for et tysk herredømme over Danmark; det skulle være på-

Harald Blåtand

begyndt med kong Henrik Is erobring af grænselandet omkring Ejderen, have skabt baggrund for de tre danske bispeudnævnelser 948, for den danske konges deltagelse i tyske hofdage i 960'erne samt forklare kampe om en tysk borg i nærheden af Danevirke, 974 med tysk sejr, 983 med endelig dansk erobring af området; da Otto III 988 gentog sin farfars immunitetsbrev og endda føjede Odense bispestol til de tre tidligere var det en rent kirkelig handling der ikke indedar verdsligt førerskab over det danske rige. Flere danske historikere har taget afstand fra Bolins teori, først og fremmest fordi selv de mest Ottonervenlige krønikeforfattere indrømmer den danske konges uafhængighed. Hertil kommer at de nævnte to breve især har skullet tjene til at stille Hamborg/Bremens ærkebiskop på lige fod med andre tyske ærkebisper idet han ikke før de danske bispesæders oprettelse havde undergivne bispedømmer, suffraganer. Det er dog rimeligt med Bolin at se H.s overgang til kristendommen som et politisk skaktræk i forhold til den stærkt ekspanderende tyske kejsermagt. Polens historie i disse år er en tro parallel til den danske. Om der med Jellingstenens ord om at H. vandt sig al Danmark tænkes på sikringen af det sydlige Slesvig er tvivlsomt. Også andre dele af Danmark har været nævnt i denne sammenhæng. Overflytningen af det kongelige gravsæde fra Jelling til Roskilde – hvor både H. og hans efterkommere til Valdemarerne stedtes til hvile – kunne tyde på en betragtelig udvidelse af den danske konges indflydelse. Endelig kan der være tænkt på underkastelse af lokale høvdinge og separatistiske tendenser som ikke kendes i overleveringen, men som kan forklare behovet for de store vikingeborge Trelleborg, Nonnebakken, Fyrkat og Aggersborg der alle stammer fra slutningen af 900-tallet og har et stærkt forsvarspræg. – Blandt de udenlandske fjender H. kæmpede imod er Norge omtalt i norrøne historieværker der bygger på samtidige skjaldekvad. Under tronstridigheder i Norge lykkedes det H. at gøre den mægtige Hakon Sigurdsson fra Trøndelagen til sin jarl. I digtet Vellekla, vistnok = guldmangel, opremser skjalden Einarr Skálaglam Helgason Hakon Jarls bedrifter. Strofernes rækkefølge og dermed de begivenheder jarlen deltog i er usikker, men kvadet omtaler både hans personlige deltagelse i en krig i Jylland og hans frafald fra H. i forbindelse med et dansk forsøg på at indføre kristendommen i Norge. Muligvis bevarede den danske kong herredømmet over det sydligste Norge, således at stenens påstand enten henviser til H.s overherredømme over Hakon Jarl eller en senere situation da danskerne kun beherskede Viken. I H.s sidste år var

der borgerkrig i Danmark idet hans søn Sven Tveskæg gjorde oprør mod ham. Situationen er beskrevet i to indbyrdes uafhængige tekster, Adams krønike og Edcomion Emmæ skrevet af en munk fra St. Omer ca. 1040. Begge finder årsagen til striden i uenighed om kristendommen, men har modsat opfattelse af hvem af de to parter der faldt fra den kristne tro. Udfaldet er de dog enige om: H. døde blandt venderne i Jumne på øen Wollin og blev begravet i Roskilde. I Adams øjne var der ingen tvivl om at H. var kirkens trofaste søn, og han udtrykker håbet om at H. der uskyldigt såret døde som offer for sønnens efterstræbelser ikke må savne martyrkronen. Da disse ord utrykkelig stammer fra Sven Estridsen vidner de om en bestræbelse for at få H. kanoniseret. Den store Jellingstens billeder og runer er det bedste eksempel på denne ideologi (A. Bolvig). □ Fremstillet på kalkmal. fra 1500-tallet (Roskilde domk.) og på kobberstik fra 1600-tallet, muligvis også på mal. tilskrevet Isaac Isaacsz fra Chr. IVs Kronborgserie (Østra Ryd k., Sth. stift). Endv. fremstillet på nogle tegn. til træsnit af Th. Wegener og tegn. og mal. af Lorenz Frølich 1839–40.

Hans Brix og Lis Jacobsen: Gorm konge og Thyra hans kone, 1927. Sture Bolin i Scandia IV, Sth. 1931 184–209. Viih. la Cour i Årbøger for nord. oldkyndighed, 1934 55–87. Aksel E. Christensen: Vikingetidens Danm., 1969 (ny udg. 1977) 226–40. Samme i Mediaeval Scandinavia VIII, 1975 7–20. Erik Moltke i Kuml 1971, 1972 17–33. Inge Skovgaard-Petersen i Danm.s hist. 1, 1977 164–75. Axel Bolvig: Den billedskabte virkelighed, 1978 126–48.

Inge Skovgaard-Petersen

Harald, † antagelig 1018, konge. F: *Sven Tveskæg († 1014) og *Gunhild († tidligst 1014). – Bror til *Knud den Store.

Da Sven Tveskæg 1013 drog til England sammen med sin ældste søn Knud, satte han sin yngre søn H. til at styre Danmark. Ved Svens død n.å. hyldede de danske H. som konge; men nogle måneder senere vendte Knud hjem for at kræve halvdelen af riget. Denne deling nægtede H. dog at gå med til. Uden at det af den grund kom til brud mellem brødrene, foretog de i fællesskab et hærtog til den slaviske kyst hvorfra de førte deres forskudte mor Gunhild tilbage til Danmark. Støttet af H. med skibe og mandskab drog Knud atter vesterpå for at fuldføre Englands erobring, og det er vel til tak for den modtagne hjælp at han har ladet H. indskrive i klerkenes broderskab ved Kristkirken i Canterbury. Selv synes H. i hvert fald ikke at være kommet til England. Vi hører intet mere om ham, ja vi ved end ikke med sikkerhed når han er død; men da Knud hyldes til Danmarks konge 1019 må det

være sket kort før, rimeligvis 1018. □ Fremstillet på stik og tegn. (Kgl. bibl.) fra 1600-tallet.

Johs. Steenstrup: *Normannerne III*, 1882 (fot. opr. 1972). Aksel E. Christensen: *Vikingetidens Danm.*, 1969 (ny udg. 1977). Inge Skovgaard-Petersen i *Danm.s hist.* 1, 1977.

*Vilh. la Cour**

Harald Hen, † 1080, konge. † 17.4.1080, begr. i Dalby, Skåne. F: *Sven Estridsen (ca. 1020–74) og ukendt frille.

Om H.s ungdom vides kun at han sammen med broderen Knud den Hellige deltog i *Asbjørn larvs vikingetog til England 1169–70. Efter faderens død 1074 (næppe 1076) kåredes han på et stormandsmøde ved Isøre til konge, og overlevelingen hævder at det var hans løfter til folket om „fred og frihed“ der sikrede ham valget fremfor Knud, skønt traditionen om denne tidligt anså Knud som den af Gud og faderen udpegede. I alle tilfælde gav tronskiftet anledning til strid mellem brødrene der søgte støtte hos den norske konge Olav Kyrre, hvem paven advarede mod at yde militær støtte mod H. Om opfattelsen af H. er de berettende kilder totalt modstridende, mere ledet af politisk holdning end af konkret kundskab. Det gælder de aldeles vilkårlige og uforenelige angivelser om indholdet af „Kong Haralds love“ der snarest har været en aftalt norm for kongens rettigheder og pligter i forhold til folket, og det gælder ikke mindre hans person og styre som *Saxo karakteriserer som et modstykke til hans kongeideal, personificeret i Knud den Hellige-skikkelsen, mens den ældre Roskildekronike fremstiller H. som den gode og retfærdige konge. Den positive opfattelse bestyrkes af den ældre kilde *Ælnoth der trods sin Knudvenlige tendens fremstiller H. som „den af folket elskede lovgiver“ (C. Weibull). Konkret fremgår det af pavebreve at H. fortsatte faderen Sven Estridsens kirkepolitiske linje, og at han steg i pavens omdømme, omend det heller ikke lykkedes ham at grundlægge en selvstændig dansk kirkeprovins, løsgjort fra Hamburg-Bremen. Den bratte overgang i møntfundene fra talrige og meget sammensatte fund af ældre og yngre, fremmede som hjemlige mønter til små fund af et ensartede danske mønter viser at en afgørende reform af møntvæsenet har fundet sted i H.s tid; mønten er monopoliseret som et kongeligt regale, efter Sture Bolins forklaring med overgang til tidens europæiske skattemøntsystem („feudal mønt“). – Opfattelsen af H. blev totalt ændret med Curt Weibulls kritik af helgenlitteraturen om Knud den Hellige og Saxo 1915, og ilnavnet Hen (i betydningen hvæssesten) må forsvinde fra hans karakteristik – trods Sven

*Aggesens forklaring om, at det blev givet ham på grund af „hans velvillige sindelags blødhed“. □ H. indgår i enkelte kongeserier fra 1600-tallet i stik og tegn. (Kgl. bibl.)

Kilder. Danske helgeners levned, udg. Hans Olrik, 1893–94 (fot. opr. 1968). *Vitae sanctorum Danorum*, udg. M. Cl. Gertz, 1908–12 (Passio, Ælnoth). *Saxnes Danesaga*, udg. Jørgen Olrik I–IV, 1908–12 (2. udg. 1925). Sv. Aggesens hist. skr., udg. M. Cl. Gertz, 1916–17 (fot. opr. 1967). *Scriptores minores*, udg. M. Cl. Gertz I, 1917–18 (reprodug. 1970) (Roskildekroniken). *Necrologium Lundense*, udg. L. Weibull, Lund 1923 46 67. *Diplomatarium Danicum* I.r.II, 1963.

Lit. Hans Olrik: *Konge og præstestånd* I, 1892 205–12. C. Weibull: *Saxo*, Lund 1915 = *Hist. t. för Skåneland VI* 103–08. Sture Bolin: *Om Nordens äldsta hist. forskn.*, Lund 1931 117–33. Samme i *The Scandinavian econ. hist. review* II, 1954 3–21. Alfr. Otto i *Liber daticus Roskildensis*, 1933 169–77. Poul Johs. Jørgensen: *Dansk retshist.*, 1940. C. A. Christensen i *Hist. t. II*.r.III, 1950–52 450–62. Aksel E. Christensen i *Danm.s hist.* 1, 1977.

Aksel E. Christensen

Harald (Guld-Harald), se **Gorm**.

Harald Harefod, † 1040, engelsk konge. † 17.3.1040 i Oxford, begr. i St. Clement Danes i London. F: *Knud den Store (ca. 1000–35) og Ælgiðu (–1030–). – Bror til *Sven Alfifasen.

Da Knud den Store 1023 forsonede sig med *Thorkil den Høje og overdrog ham at „holde“ (o: styre) Danmark gav han ham samtidig sin søn H. til opfostring. Allerede n.å. må Thorkil antages at være død, og om H.s skæbne hører vi intet før han 1035, da Knud døde, støttet af sin mor gjorde krav på England. Han opholdt sig selv på denne tid derovre og fik hurtigt magten i landet nord for Themsen, ligesom lidsmændene i London gik ham til hånd. Mod syd søgte derimod dronning Emma at værgе sin søn Hardeknuds rettigheder. Hvorledes forholdet egentlig ordnedes, kan ikke med sikkerhed siges; men Hardeknuds fravær hjalp i hvert fald H. i hans bestræbelser, og Ælgiðu skal ved gæstebud, gaver og bønner have gjort forsøg på at vinde Hardeknuds tilhængere. I vinteren 1037 lykkedes det H. „uden al medlidenhed“ at forjage Emma til Flandern, og han kåredes nu overalt i England til konge. Salvet og kronet blev han dog ikke. Ærkebiskop Ælnoth nedlagde højtideligt forbud derimod skønt H. truede med sin hævn. Hans holdning over for kirken var uvenlig, og for øvrigt måtte han stadig være forberedt på at Hardeknud ville gøre sine krav på landet gældende. Netop da det trak op til en styrkeprøve mellem de to halvbrødre døde H. Han blev gravlagt i Westminster; men Hardeknud lod liget grave op og kaste i Themsen. Herfra bjærgedes det hvorefter det stedtes til hvile i St. Clement Danes i

Harald Harefod

London. Om årsagen til hans tilnavn Harefod der sikkert er samtidigt videt intet.

Edw. Aug. Freeman: The hist. of the Norman conquest I, Oxford 1867 530–67. Johs. Steenstrup: Normannerne III, 1882 (fot. optr. 1972). James H. Ramsay: The foundations of England I, London 1898 422–28. Aksel E. Christensen: Vikingetidens Danmark, 1969 (ny udg. 1977). Inge Skovgaard-Petersen i Danm.s hist. I, 1977.

*Vilh. la Cour**

Harald Thorkilsen, † 1042, jarl. † 13.11.1042 ved Elben. F: *Thorkil den Høje († ca. 1024) og (vistnok) Eadgytha. ~ Gunhild, datterdatter af *Sven Tveskæg.

H. blev rimeligvis 1027 sat til jarl over Danmark og formynder for den unge kongesøn Hardeknud. Da Knud den Store 1030 sendte sin søn Sven til Norge for at lægge dette rige under sig fulgte H. med som hans rådgiver, og hans store indflydelse på dette tidspunkt fremgår af Toraren Lovtunges Glælognskvida. Snart må han dog være vendt tilbage til Danmark og er måske ved Knuds død 1035 draget over til England, men vi hører intet om ham før også Hardeknud var død (1042). Blandt de kongætlinge som da kunne gøre krav på landet var H. Han var imidlertid netop på dette tidspunkt på en pilgrimsrejse til Rom, og den norske kong Magnus kom både ham og det andet danske kongesemne, Knud den Stores søstersøn, Sven Estridsen, i forkøbet, satte sig i besiddelse af Danmark og sikrede sig mod syd ved i Slesvig at trolove sin søster Ulvhild med hertug Bernhard af Sachsens søn Ordulf. Dette gjorde at Ordulf „til Glæde for sin Maag“ lod H. myrde da han på hjemvejen fra sin Romafærd ville sætte over Elben. Hans hustru Gunhild overlevede ham. Hun skal sammen med sine sønner Hemming og Thorkil være blevet fordrevet fra England og over Flandern være nået tilbage til Danmark. Deres senere skæbne kendes ikke.

P. A. Munch: Det norske folks hist. I, 2, Kria. 1853 766f 814. Johs. Steenstrup: Normannerne III, 1882 (fot. optr. 1972).

*Vilh. la Cour**

Harald Kesja, † 1135, kongesøn. F: *Erik Ejegod († 1103) og uanævnt frille. ~ Ragnhild, d. af kong Magnus Barfod i Norge (1073–1103). – Far til *Bjørn Jernside og *Oluf († 1143). Halvbror til *Erik Emune og *Knud Lavard.

H. er antagelig født i begyndelsen af 1080'erne. Tilnavnet Kesja (nordisk ord for spyd) har næppe været uden betydning for hans omdømme. Da Erik Ejegod 1103 drog ud på sin sidste pilgrimsrejse indsattes sønnen H. som rigsstyrer sammen med biskop *Asser af Lund, men efter

budskabet om faderens død på Cypern foretrak folket hans farbror Niels som konge, ifølge Saxo der er hovedkilden til hans dramatiske liv, på grund af hans voldregimente som regent. Under kong Niels deltog H. som hans mand i hærtogter mod abodritterne; senere sad han på Haraldsborg ved Roskilde som han voldgæstede. Med sin yngre uægte bror Erik Emune kom han siden i arvestrid, og kun takket være den ægtefødte bror Knud Lavards indgriben fik han sin fædre-arv. Efter drabet på Knud Lavard 1131 trådte han sammen med broderen Erik frem på ting og krævede hævn over drabsmanden Magnus og hans far kong Niels der holdt hånden over Magnus. Snart gjorde brødrene direkte oprør med Erik som leder; efter dennes nederlag ved Onsild bro udsøndede H. sig dog med kong Niels Erik indtog da 1133 hans stærkt befæstede Haraldsborg (hvor man 1854 fandt 625 ens Eriksmønter) og fordrev H. til Jylland; men samme år besejrede H. i kong Niels' følge Erik Emune ved Værebros og hævnedes sig grusomt på Roskilde bys tyske borgere der havde støttet Erik. I slaget ved Fodevig i Skåne 2. pinsedag 1134 hvor Erik og ærkebiskop Asser besejrede kong Niels afgørende, var H. stadig i kongens følge, og han synes under flugten at være blevet gjort til medkonge i stedet for den faldne Magnus Nielsen. Efter Niels' død i Slesvig skal H. have ladet sig hylde som konge på Urnehoved ting i Sønderjylland, men det hindrede ikke at broderen blev Niels' anerkendte efterfølger. Erik vendte sig straks mod H. som han overrumplede og fangede ved landsbyen Skiping (Skibet ved Vejle å?), sammen med alle hans sønner. H. blev straks halshugget, mens sønnerne førtes til Skåne hvor de siden dræbtes. Af H.s 12 sønner var derefter alene Oluf, den senere skånske modkonge, tilbage.

Kilder. Saksens Danesaga, udg. Jørgen Olrik I–IV 1908–12 (2. udg. 1925). Svend Aggesens hist. skr., udg. M. Cl. Gertz, 1916–17 (fot. optr. 1967). Scriptores minores, udg. M. Cl. Gertz I, 1917–18 (reprodukt. 1970 (Roskildekroniken). Necrologium Lundense, udg. L. Weibull, Lund 1923.

Lit. Hans Olrik: Knud Lavards liv og gerning, 1888. N. Skyum-Nielsen: Kvinde og slave, 1971.

Aksel E. Christensen

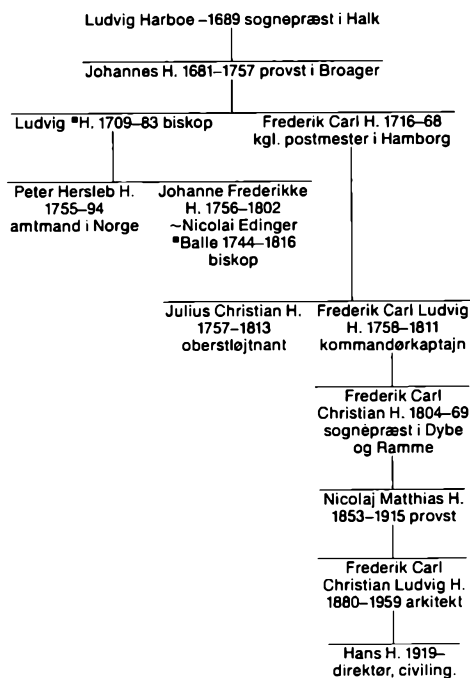
Harald Skrænk, se Oluf, † 1143.

Harald, 1876–1949, se Helena.

Harboe

Navnet H. der oprindeligt blot angav en tilknytning til Harsyssel, bæres af flere af hinanden uafhængige familier, af hvilke skal nævnes fire:

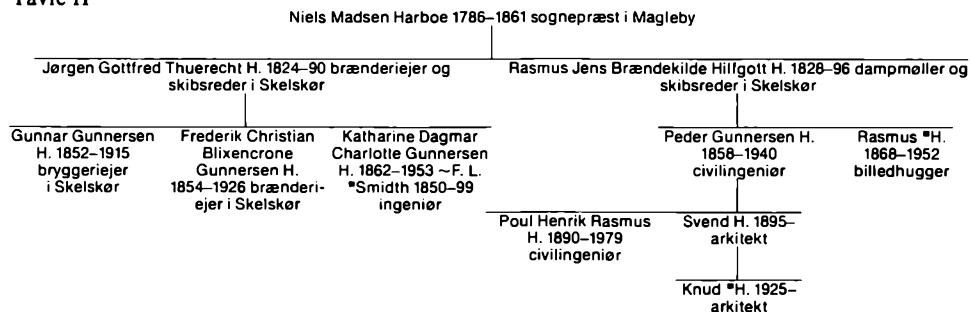
Tavle I

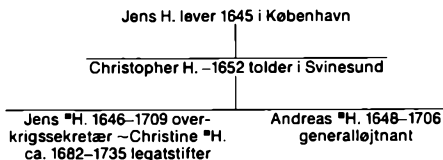
I. En familie der føres tilbage til kgl. godsforvalter på Fyn Poul H. (ca. 1570–), hvis søn, rektor i Middelfart Niels Poulsen H. (–1656) var far til sognepræst i Halk Ludvig H. Biskop Ludvig *H. (1709–83) var ~ Louise Hersleb, d. af biskop Peter *Hersleb.

II. En ligeledes oprindelig fynsk familie, hvoraf en gren senere har været stærkt knyttet til Skælskør. Denne familie føres tilbage til skrædder i Odense Niels Jørgensen H. (–1693) der var oldefar til bager i Skælskør Jørgen Nielsen H. (1753–1821), hvis søn var sognepræst i Magleby Niels Madsen H.

Tavle II

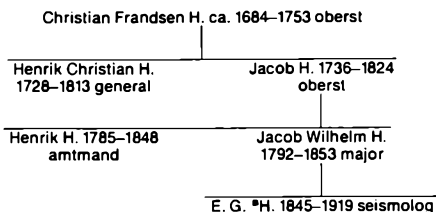

Tavle III

III. En slægt, hvis først kendte mand var Jens Hansen der levede i Kbh. 1645. Officeren Andreas *H. (1648–1706) var ~ Anna Bülche, d. af læge Peter *Bülche.

Tavle IV

IV. En norsk slægt, der føres tilbage til oberst Christian Frandsen H. (ca. 1684–1753).

(I) Stamtv. Poul H., u.å. (II) N.M.H. og Anna f. Truchs descender, 1971. Soranerbiografier 1901–60, 1970. (III) Pers. hist. t. 2.r. V, 1890 1–31 92–105. (IV) Pers. hist. t. 3.r. II, 1893 131–44. Edvard H.: Harboeske slægtsbiografier I, Bergen 1922.

Hans H. Worsøe

Harboe, Andreas, 1648–1706, officer. * 8.5.1648 i Kristiania, † 29.7.1706 ved Szilagy Somlio i Ungarn, begr. i Roskilde domk. F: toldembedsmand Christopher H. († 1652) og Ursula Andreasdatter Kaal (Kohl). ~ (bevilling 8.3.1678) med Anna Bülche, † 28.11.1720 i Rendsborg (~1° 1667 med landsdommer i Sjælland Jesper Sørensen Hjort, 1641–73), d. af præsident i Kbh., læge

Harboe, Andreas

Peter *B. (1605–71) og Margrete Thombs († 1663). – Bror til Jens *H.

H. blev 1665 indskrevet ved Kbh.s tøjhushus for at oplæres i fyrværkerikunsten (artilleri) og var avanceret til fyrværker, officer, da han 1669 rejste til udlandet, foreløbig til England, til yderligere uddannelse. Ved skånske krigs udbrud 1675 var han artillerikaptajn i hollandsk tjeneste og blev hjemkaldt skønt prinsen af Oranien nødigt gav afkald på ham. Juni n.å. var han major og deltog herefter – fra 1677 som oberstløjtnant – i indtagelsen af Helsingborg, Landskrona og Kristianstad, belejringen af Bahus m.m. 1679 blev han chef for artilleriet i Holsten der under hans kraftige ledelse blev stærkt udvidet og fast organiseret i et fæstnings- og et mobilt felt-artilleri, samtidig med at han konstruerede moderne skydstyper, det såkaldte H.ske system. 1682 blev han oberst, og 1684 fik han ligesom broderen Jens Harboe adels- eller våbenbrev. Fra 1690 var han kommandant i Glückstadt, 1693 ledede han artilleriangrebet på Ratzeburg og blev generalmajor. 1695 overværede han Namurs belejring, ledede 1700 artilleriangrebet på Tønning og blev s.å. kommandør over infanteriet i hjælpekorpsset til Sachsen. Han vendte dog s.å. tilbage med den del af korpset der ikke skulle gå i kejserlig tjeneste, men blev n.å. kommandør over infanteriet i korpset til sømagtens tjeneste i Flandern og deltog i kampe og belejringer her, indtil han juni 1704 blev generalløjtnant og chef for korpset i Ungarn og meget mod sit ønske måtte afgive kommandoen over hollandske artilleri. – H. var netop den chef som korpset trængte til, en mand med ordenssans, præcision og personlig hæderlighed, hvilket ikke var almindeligt i hin tid. Hans forgængere havde dels været sygelige, dels mere betænkte på deres egen velfærd end på korpsets. Utrætteligt og energisk bragte han orden i de forvirrede forhold, med kraft og sejhed overvandt han al modstand, drev på at enhver chef gjorde sin skyldighed, og holdt regeringerne i Wien og Kbh. til at gøre deres. Samtidig viste han sig som en dygtig, uforfærdet soldat, en erfaren og omsigtsfuld fører i de to felttog hvor han var chef, og under ham deltog korpset med udmærkelse i felttogene i Ungarn, navnlig 1705 i slaget ved Szibo. – Efter at korpset 1705–06 havde overvintret i Siebenbürgen skulle den kejserlige hær samles til et nyt felttog; 29.7. havde hans korps slået lejr nær ved Szibo. Her blev H. i sit telt ramt af et vådeskud fra en skildvagt. – Hv.R. 1705.

J. H. F. Jahn: De danske auxiliærtropper II, 1841. H. W. Harbou i Pers. hist. t. 2.r. V, 1890 95–105. K. C. Rockstroh: Et dansk korps' hist. 1701–09, 1895.

*Rockstroh**

Harboe, Christine, ca. 1682–1735, legatstifter. * antagelig okt. 1682, † 24.11.1735 i Kbh., begr. sst. (Frue k). F: baron Diderik *Fuiren (1656–86) og Margrethe Eilersen (1648–1708). ~ 28.3.1703 i Kbh. (Frue) med overkrigssekretær Jens *H., døbt 6.11.1646 i Helsingør (Marie), † 7.2.1709, s. af toldembedsmand Christopher H. († 1652) og Ursula Andreasdatter Kaal (Kohl).

En omhyggelig opdragelse og undervisning havde gjort denne ualmindelig begavede kvinde til en særdeles dannet dame der med levende interesse for litterære sager forbandt sans for omgang med lærde og begavede mænd. Mest ved vi i så henseende om hendes forhold til Chr. *Falster der jævnlig besøgte hende på Støvringgård og i mange retninger havde en betydelig støtte i hende, hvorom hendes velskrevne og fornejelige breve til ham vidner. Ved siden af de litterære beskæftigelser forsømte hun ikke at tage sig af de praktiske opgaver; som ejer af Støvringgård ved Randers og Søndervang ved Stadil fjord (en kortere tid ejede hun også Gerdrup og Lyngbygård ved Skælskør) viste hun stor dygtighed i bestyrelsen af sine godser, og hun hjalp ofte ved sin klogskab bønderne ud af prokuratorernes garn; dertil var hun godgørende på en forstandig måde og understøttede uopfordret mange trængende. Til sine sidste dage bevarede hun et godt helbred indtil hun 1734 begyndte at skrante; hun besøgte derfor badene i Aachen hvorfra hun i følgeskab med en del bekendte, herrer og damer, gjorde en rejse gennem Frankrig og England. „Blandt Mænd og lærde var hun lærd og behagelig og blandt Fruentimmer Kone og en fornuftig, vis og højagtet Husmoder“ siger en samtidig om hende; som bevis på hendes ualmindelige kundskaber anføres at hun var hjemme i latin, tysk, fransk og italiensk. Allerede flere år før sin død havde den barnløse frue taget bestemmelse om sin formues anvendelse i fremtiden, men først dagen før sin død underskrev hun sit testamente hvorved det H.ske enkefruekloster i Kbh. og Støvringgård jomfrukloster oprettedes. Til disse stiftelser som endnu består legerede hun så godt som hele sin meget betydelige formue. □ Flere mal. (Støvringgård; Det Harboeske enkefruekloster).

Hans de Hofman: Fundationer II, 1756 405–11; X, 1765 1–20. Breve i Falsteriana, udg. Chr. Bruun, 1869 64–73. H. W. Harbou i Pers. hist. t. 2.r. V, 1890 20–31. Carl Bruun: Kbh. III, 1901 170f. [Lili Feddersen:] Mindeskr. over geheimerådinde C.H., 1910. Erik Rode i Hist. medd. om Kbh. 3.r. II, 1936 96–139.

*S. Nygård**

Harboe, Edouard Georg, 1845–1919, seismolog. * 5.10.1845 i Kbh. (Garn.), † 26.1.1919 på Frbg.,

begr. i Kbh. (Ass.). F: major Jacob Wilhelm H. (1792–1853) og Marie Theresia Weidemann (1807–81). ~20.10.1876 i Kbh. (Frels.) med Agnes Mathilde Augusta Bay, *3.8.1847 i Køge, †20.1.1927 på Frbg., d. af lærer i Køge, senere viceskoleinspektør i Kbh. Philip Wassard B. (1807–71) og Marie Kirstine Steen (1811–93).

H. tog 1863 adgangseksamen til Polyteknisk læreanstalt, men slog få år efter ind på officersvejen; 1868 blev han sekondløjtnant, 1870 premierløjtnant i artilleriet, 1880 kaptajn ved tøjhusafdelingen, 1895 chef for tøjhuskompagniet og afgik 1897 med oberstløjtnants karakter. Ved siden heraf havde han 1872–92 været teknisk medarbejder ved et patentbureau, og 1895 søgte han før sin afgang en stilling som driftsbestyrer for Hillerød–Frederiksværk-banen, men uden held. Han kastede sig nu med stor interesse og iver over undersøgelser over jordskælv, da de dengang nye følsomme instrumenter også ville muliggøre en løbende indsamling af seismiske data i Danmark. Men det mislykkedes for ham, trods store anstrengelser, at få Danmark tilsluttet den 1903 oprettede internationale seismologiske association, skønt han som Danmarks repræsentant 1901 var med i den forberedende konference og senere arbejdede nært sammen med associationens centralbureau i Strasbourg. Hans bestrebelse for at oprette en seismologisk station i Danmark mislykkedes også; derimod fik han 1907 oprettet en station i Godhavn på Disko i Grønland, men den måtte indstilles allerede efter fem års forløb da det arktiske klima gjorde den fortsatte drift meget vanskelig, mens en lignende station i Reykjavík der ligeledes på hans initiativ blev oprettet 1907–08, stadig er i drift. H. udførte et stort arbejde med bl.a. via udenrigsministeriets konsulater og Meteorologisk instituts observatorier i Danmarks bilande at indsamle oplysninger i ud- og indland om jordskælv. I tiåret efter hans død tilsluttede Danmark sig det internationale seismologiske arbejde, og der etableredes seismiske stationer i Kbh., Ivigtut og Scoresbysund.

Et omfattende arbejde, *Studier og Betragtninger angaaende de mekaniske Dislokationer i „Jordskorpen“* fra 1897 foreligger kun i manuskript, hvorimod en afhandling *Vereisung und Vulkanismus* blev trykt i Zeitschrift der Deutschen Geologischen Gesellschaft, 1898 og vakte nogen interesse. H. fremsætter her den tanke at den livlige vulkanske virksomhed i tertiærtiden skulle være årsagen til den følgende istid, og i et senere, utrykt arbejde forsøges denne tanke også anvendt på tidligere istider. H. sammenstillede iøvrigt de mange resultater i en række afhandlinger der hovedsagelig offentliggjordes i Gerlands

Beiträge zur Geophysik, i Medd. fra Dansk geologisk Forening og i Geografisk Tidsskrift, bl.a. om det skandinaviske jordskælv 1904. Han mente således at jordskælvene ikke altid udgår fra enkelte punkter, men fra lange linjer – hærddinjer – i jordskorpen (*Erdbeben-Herdlinien* I og II, 1902–03), og at rystelserne forplanter sig med større hastighed ved mere fjerntliggende jordskælv. Han behandlede ligeledes med stor dygtighed talrige andre problemer, ligesom han ved mange lejligheder i tidsskrifter og dagblade søgte at vække interessen for seismiske undersøgelser her i landet. – R. 1888. □Mal. af P. A. Schou, 1898. Foto.

Berl. tid. 27.1.1919. Medd. fra da. geol. foren. V, 4, 1919 tillæg, 3. Inge Lehmann i Geofysiken i Danm., 1945 63–65. – Papirer i Geodætisk institut. Levnedssberetning i ordenskapitlet.

Erik Kristiansen (S. A. Andersen)

Harboe, Jens, 1646–1709, overkrigssekretær. Døbt 6.11.1646 i Helsingør (Marie), †7.2.1709, begr. i Kbh. (Frue k.). F: toldembedsmand Christopher H. (†1652) og Ursula Andreasdatter Kaal (Kohl). ~1° 1682 (bevilling 14.10.) med Karen van Meulengracht, *29.6.1655, †28.1.1702, begr. i Kbh. (Frue k.), d. af generaltoldforpagter Hans van M. til Svenstrup (1629–84, ~2° 1668 med Anne Margrethe Bartholin, †1710 som enke efter amtsskriver og tolder i Vordingborg Anders Andersen (Hummer)) og Birgitte Horster (†1665). ~2° 28.3.1703 i Kbh. (Frue) med baronesse Christine Fuiren (Christine *Harboe), *antagelig okt. 1682, †24.11.1735 i Kbh., d. af baron Diderik *F. (1656–86) og Margrethe Eilersen (1648–1708). – Bror til Andreas *H.

H. stammede fra det velhavende københavnske borgerskab. Om hans uddannelse er intet kendt. 1669–71 var han ridefoged under kronen på Frydendal. 30.4.1674 blev han notarius publicus i Kbh. Året efter søgte han forgæves ind i kommercekollegiet, men 5.10.1676 blev han generalkrigskommissær ved hæren i Skåne. Han kom hurtigt ind i den militære administration, erhvervede sig ved sin fortrinlige embedsføring præsidenter, Otto Skeels, tillid og bevågenhed og kom i nær forbindelse med krigssekretær H. *Meier. Da denne aug. 1678 trådte tilbage fra sin stilling hos kongen blev H. hans afløser, ledsagede i nov. s.å. kongen til mødet med kurfyrst Frederik Vilhelm i Doberan og udarbejdede ved krigens afslutning i nært samarbejde med kongen personlig planen for hærens omformning fra krigs- til fredsod, fra blandet hvervet og udskrevet til udelukkende hvervet. Fra nu af blev han en af kongens mest benyttede og mest betroede

Harboe, Jens

embedsmænd, og under hans ledelse blev sekretærstillingen langt mere betydningsfuld end tidligere. H. blev maj 1680 admiralitetsråd og jan. 1682 krigsråd. 31.3.1683 blev han officielt chef for det nyindrettede krigs- og admiralitets-kollegium. Den skridtvise udvikling af krigssekretærembedets udvikling var foregået med kongens billigelse og fik officielt bekræftelse da Christian V 11.8.1688 gav H. bestalling som overkrigssekretær. Samme dag udnævntes to oversekretærer i danske kancelli og en i tyske kancelli. Udnævelsernes baggrund var at kongen ikke var nogen ynder af kollegiestyret, men foretrak en enkelt mand (oversekretær) i spidsen for hver enkelt administrationsgren. I praksis betød ordningen at krigskollegiet var blevet sideordnet de civile kancellier, selv om det først 1694 fandt sin endelige organisationsform. H. indførte delingen af de indkomne sager i to rækker: en officiel til kongen og en „officiøs“ til oversekretæren, og den sidstes store omfang viser hvilken betydning embedet fik med H. Denne refererede mundtligt et udvalg af begge rækker og modtog kongens resolution til en række udgåede officielle sager, mens hans egen „officiøse“ dannede den anden. Hans personlige breve er høflige og velvillige og vidner ligesom de officielle om en hurtig, effektiv og eksemplarisk tjenestegang. Ofte tilråder han de skrivende at henvende sig til kongen selv, til våbencheferne eller andre af generalerne. Til mange af de højeste militære i land- og søetaten stod han i venskabeligt, hjerteligt forhold, og disses korrespondance med H. er en rig kilde til kendskab til samtidens personer og forhold. Med flådens anliggender beskæftigede H. sig kun mere lejlighedsvis.

Det borgerlige oversekretærsystem vakte stor modstand ved den tyskprægede del af hoffet, og der fremførtes fra denne side adskillige angreb på oversekretærene, men Christian V holdt hånden over dem. Især kom H. i modsætning til den nye leder af rentekammeret C. S. von Plessen der fik gennemført en formentlig finansiel nødvendig reduktion af hæren efter 1693. Christian Vs død 1699 betød et fuldstændigt systemskifte, idet Frederik IV afskedigede alle de borgerlige oversekretærer. H. fik således afsked 28.8.1699. Årsagen til H.s afsked har man søgt i det forhold at han ikke skal have vist kong Frederik som kronprins tilberøgt hensyn – andre i at han ved hovmodig optræden havde skaffet sig mange fjender. Sikkert er at da Christian V lå på dødslejet, rakte han H. hånden med de ord: „I har handlet som en ærlig Mand“, og også den kloge og dygtige dronning Charlotte Amalie vurderede H. efter fortjeneste. – Den betydelige ga-

ge H. nød gennem et langt tidsrum, sammen med deltagelse i handels-, skibsfarts- og grundspekulationer, gjorde ham til en meget velhavende mand, og ligesom andre af tidens velhavere ydede han gentagne gange staten mere eller mindre frivillige forstrækninger. – Virkelig etatsråd 1684. Gehejmeråd 1695. – Hv.R. 1693. □Mal. (Støvringgård, Det Harboeske enkefru-kloster). Afbildet på Jacob d'Agars mal. af højesteret, 1697 (Rosenborg).

Danske saml. 2.r. IV–V, 1874–79 fl.st. – H. W. Harbou i Pers. hist. t. 2.r. V, 1890 4–31. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben I, 1899. K. C. Rockstroh i Militærtægen XVIII, 1910 229–32 254–56 282. Samme: Udviklingen af den nationale hær II, 1916. Chr. Elling: Holmens bygningshist., 1932. O. Kyhl: Den landmilitære centraladministration II, 1976. Dagny Jørgensen: Danmark-Norge mellom stormaktene 1688–97, Oslo 1977.

Steffen Heiberg (Rockstroh)

Harboe, Knud Peter, * 1925, arkitekt. * 2.11.1925 i Kbh. (Skt. Jacobs). F: arkitekt Svend H. (* 1895) og Gudrun Halberg (* 1896). ~ 16.8.1956 i Ordrup k. med Sonja Bendix, * 14.2.1934 på Frbg., d. af adm. direktør Adam Børge B. (* 1902) og Karen Margrete Dessau (* 1906).

H. blev student fra Ordrup gymnasium 1944 og søgte straks ind på akademiets arkitektskole hvorfra han fik afgang 1951. I disse år samarbejdede han bl.a. med faderen, men 1954 fik han sin egen virksomhed – samme år som han hentede hæder ved at vinde det canadiske McGill universitets internationale arkitektkonkurrence om enfamiliehuse. Træk fra den præmierede type går igen i hans første opgaver af denne art og genfindes bl.a. smukt afklaret i hans eget hus, *Skovvængen 14–16* i Charlottenlund. – H. virkede som lærer ved akademiet 1957–68, de sidste år som afdelingsleder. 1972 blev han professor i husbygning ved Danmarks tekniske højskole. Iøvrigt har han i korte perioder virket som gæstelærer både i England (Leeds 1957) og USA (Cornell university 1960).

Som arkitekt har H. skabt nogle markante industri- og kontorbygninger: en laboratorie- og kontorbygning for A/S N. Foss Electric i Hillerød, 1961, fabriksanlæg med laboratorier og kontorer for Pharmacia A/S, ligeledes i Hillerød, 1969–71, en laboratoriebygning for Forskningscentret ved Hørsholm, 1971 og en udvidelse af Bing & Grøndahls fabrikker, 1973. I 1972 opførte han terminalbygningerne for den nye Roskilde lufthavn. Det er alle bygninger der er præget af djærve, men disciplinerede betonkonstruktioner: en usentimental arkitektur med internationale træk og dansk venlighed, og midt i 70ernes sure bagstræb er de med føje taget til indtægt for

den sunde modernisme. Med sine medarbejdere på højskolen har H. stået for udførelsen af det såkaldte nulenergi-hus, et forskningsobjekt med henblik på udnyttelsen af solenergi. 1978 opførte han en museumsbygning for Bing & Grøndahl på Vesterbrogade. Akademiet har tildelt ham Eckersbergmedaljen, og 1978 blev han hædret med den såkaldte (i denne sammenhæng lidt akavet benævnte) „Træpris“. I 1965 blev H. medlem af Akademiet for de skønne kunster og har fra 1975 været medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber. □Foto.

Arkitekten U, 1954 245 (konkurrenceprojekt). Arkitektur, 1960 7–13. Finn Monies sst. 1962 237–41. Sst. 1974 165–85. Karen Zahle sst. 1976 30–34. Sst. 1978 249–55.

Hans Erling Langkilde

Harboe, Ludvig, 1709–83, biskop, kirkehistoriker. * 16.8.1709 i Broager, † 15.6.1783 i Kbh., begr. sst. (Frue k.). F: sognepræst, provst Johannes H. (1681–1757) og Marie Petersen († 1761). ~ 11.9.1748 i Kbh. (Frue) med Frederikke Louise Hersleb, * 20.7.1720 i Hillerød, † 24.12.1780 i Kbh. (Frue), d. af slotspræst, senere biskop, mag. Peder *H. (1689–1757) og Bodild (Bolette) Hiort (1690–1767).

Det var naturligt at H. som sønderjyde efter privat undervisning hjemme 1727 blev sendt til gymnasiet i Hamburg hvor han især trådte i forbindelse med de berømte lærere J. A. Fabricius og J. C. Wolf der tidligt indviede ham i den videnskabelige arbejdsmetode. Siden besøgte han universiteterne i Rostock og Wittenberg. Sidstnævnte sted udgav han en latinsk disputats og fik tilbudt magistergraden som han dog mærkeligt nok afslog. Derpå opholdt han sig i Jena hvor han vistnok med særligt udbytte hørte kirkehistorikeren J. G. Walch, og tog så tilbage til sit fædrene hjem for i stilhed at forberede sig til præstegæringen. 1735 rejste han til Kbh. hvor han bl. a. lærte Hans *Gram at kende. Da denne åbnede ham adgang til Det kgl. bibliotek blev han så optaget heraf at han for at kunne fortsætte sine studier i Kbh. tog en huslærerplads hos præsten A. C. Rohne ved Skt. Petri kirke. I øvrigt kastede han sig særlig over studiet af Danmarks kirke- og lærdoms historie, og da han gennem Gram kom i forbindelse med Jacob *Langebek besluttede han i forening med denne at udgive et lærd tidsskrift til oplysning især for udlandet såvel af ældre som nyere dansk kirkehistorie. *Dänische Bibliothec* udkom 1738–47 i ni „stykker“, hvoraf H. og Langebek har udgivet de tre første, og er fortsat en værdifuld kilde-samling. 1738 blev H. øverste (tysk) kapellan ved Garnisonskirken og Citadellet i Kbh. og 1739 eneprest det sidstnævnte sted. Han fik hurtigt et

anset navn, og 1741 blev han efter generalkirkeinspektionskollegiets indstilling generalvisitator i Island for at bringe orden i de slette kirkelige tilstande. Det tog en del tid før han fik sat sig ind i islandske forhold og lært sproget, men derefter lykkedes det ham at øve en frugtbar virksomhed. Ganske vist mødte han i begyndelsen ikke ringe modstand, men efterhånden vandt han både respekt og kærlighed ved sin besindige, hensynsfulde optræden. Hans navn mindes endnu med pietet i Island, og efter sin bortrejse var han altid en trofast beskytter af islandske studerende.

Til belønning for sit arbejde blev H. 1743 biskop i Trondheim, men kom først til at tiltræde 1746. Allerede n.å. foretog han under mange farer og vanskeligheder en visitatsrejse på 300 mil til Finnmarken. I øvrigt arbejdede han med iver for at få forordningerne om almueundervisning gennemført og søgte at udrydde gamle folkeskikke af umoralsk karakter. Hans virketid i Trondheim blev imidlertid alt for kort til at sætte sig varige spor. 1748 blev han nemlig kaldt tilbage til Kbh. for at gå Peder Hersleb, der snart efter blev hans svigerfar, til hånd i Sjællands stift og efter hans død selv at blive biskop (1757). 1756 var H. blevet medlem af generalkirkeinspektionskollegiet, 1766 tillige kgl. konfessionarius. H. hører ikke til de betydeligste skikkelser på Sjællands bispestol, men han var tro i sit embede og vågede med nidkærhed over god skik og orden i stiftet. I modsætning til sin temperamentsfulde og myndige forgænger virkede han mere ved en sagtom, behersket fremtræden. Der var i det hele over hans væsen og væren en ejendommelig værdighed og alvor. Teologisk og kirkeligt var H. repræsentant for en ret stærk konservatisme og modsatte sig jævnlige mere liberale forslag. For ham som for så mange andre af hans støbning var derfor Struensee-perioden en hård prøvelsens tid. Hans bispestyre kendetegnes ikke af større kirkelige begivenheder. Nævnes kan det dog at hans indstillinger og vota blev grundlæggende for forskellige forordninger, således om konfirmationen (25.5.1759), om katolikernes forhold (19.9.1766) og om afskaffelsen af de overflødige helligdage (26.10.1770). 1778 udgav han sammen med Ove *Høegh-Guldberg en ny *Psalmes-Bog* der især ved Birgitte *Boyes bidrag blev præget af en højstemt poetiseren. H. synes dog ikke at have haft synderlig stor indflydelse på denne salmebogs sammensætning, og den fik kun ringe udbredelse. – 1782 fik H. sin sviger søn Nicolai Edinger *Balle til medhjælper og efterfølger.

Større betydning end som praktisk kirkemand tilkommer der H. som kirkehistoriker. Han til-

Harboe, Ludvig

hørte som sådan i høj grad 1700-tallets lærde samlertype og deltog med iver i den virksomhed der blev udfoldet af tidens lærde selskaber. Han besad særdeles grundige og nøjagtige kundskaber i den ældre kirkehistorie, men der kom kun forholdsvis få ydre resultater ud af hans studier. Med særlig interesse omfattede han reformationens historie samt de islandske og trondheimske kirkeforhold. I Videnskabernes Selskabs Skrifter (V, 1751 209–302; VII, 1758 1–100) har han således offentliggjort en værdifuld afhandling om indførelsen af reformationen i Island, og i Danske Magazin (VI, 1752 289–316 321–41) meddelte han efterretninger om de fire første lutherske biskopper i Trondheim. Hans betydeligste udgivne arbejde er en afhandling om den landflygtige reformerte præst Johan à Lasco og hans fæller, trykt som indledning til D. G. Zwergius' *Det siellandske Cleresie* (1754). Med stor lærdom og retfærdighedssans gav han heri en fremstilling af det nævnte spørgsmål og søgte at rense Christian III og det danske folk for de ubegrundede beskyldninger der i den anledning var blevet rejst imod dem. I mange år samlede han materiale til en biografi af Peder "Palladius, men fik den ikke fuldført. Kun et enkelt bidrag til Palladius' historie lod han trykke i *Dänische Bibliothec* (VIII, 1746 239–56), men hans værdifulde samlinger der findes i Det kgl. bibliotek (Ny kgl.saml. 4°, 2710) er kommet den senere Palladius-forskning til gode på mange måder. Til H.s kirkehistoriske skrifter kan desuden henregnes hans store latinske mindetale over svigerfaderen Peder Hørslev *Episcopus numinis igne calefactus*, 1757. Ligesom denne besad også H. en kostbar bogsamling, rig på sjældenheder, over hvilken der 1784 udkom et trykt katalog i tre dele, *Bibliotheca Harboiana*. Desværre havde H. i sin samlinger efter tidens skik jævnlig bortført arkivalier fra de ham underlagte embedsarkiver. – Medlem af Videnskabernes selskab 1750. – Rang med konferensråd 1769. □Mal. af A. Brünniche (Fr.borg; Roskilde domk.), stukket af J. Haas, 1761.

Kilder. Kirkehist. saml. 4.r.II, 1891–93 378f 607–09; 6.r.I, 1933–35 88f 91 93f 115 122–29 439–42. Breve fra Jacob Langebek, 1895 68–70. Breve fra Hans Gram, 1907 141. Pers.hist.t. 8.r.VI, 1927 159.

Lit. D. G. Zwergius: *Det siellandske cleressie*, 1754 396–406. Josias Lorck: *Fortgesetzte Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften und Künste I*, 1759 72–82. N. Jonge: *Kbh.s beskrivelse*, 1783 191. *Memoria Ludovici H.*, 1784. Jacob Baden: *Opuscula latina*, 1793 239–70. P. F. Suhm: *Saml. skr.* X, 1793 27f; XIV, 1798 285. P. Pétursson: *Historia ecclesiastica Islandiæ*, 1841 455–71. Ludv. Daac: *Trondhjems stifts geistlige hist.*, Trondhjem 1863 164–67. Chr. Bruun: *Fr. Rostgaard I*, 1870 433f. Jón Helgason: *Islands kirke*, 1922 135–43. Bj. Kornerup i *Den danske kirkes hist.* V, 1951.

Papirer i Kgl.bibl. og i Rigsark.

Bjørn Kornerup*

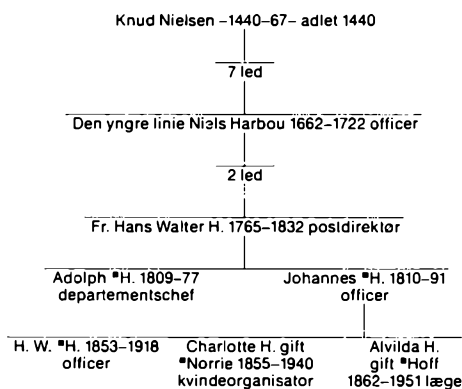
Harboe, Rasmus Gunnensen, 1868–1952, billedhugger. * 25.10.1868 i Skælskør, † 4.6.1952 på Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). F: skibsreder, dampmøller Rasmus Jens Brændekilde Hilfgott H. (1828–96) og Olivia Sabine Rasmussen (1837–95). ~ 12.5.1910 i Kbh. (Garn.) med Ellen Augusta Rohde, * 10.10.1870 i Kbh. (Garn.), † 3.12.1936 i Nykøbing S., d. af premierløjtnant, senere generalmajor Theodor Gudmann R. (1835–1924) og Ingeborg Johanne Ragnhilda Smidt (1842–1911).

H. begyndte sin kunstnerbane som elev hos Stephan "Sinding i Kbh. 1888, fulgte med ham til Paris hvor Sinding opholdt sig febr.–aug. 1891 og blev dernelte til 1892. For Anckers legat levede han et år i Firenze og Rom 1898–99 og rejste siden gentagne gange til Italien med støtte af akademistipendier. H. debuterede på Charlottenborg forårsudstilling 1893 med en marmorstatue af en fløjtespillende dreng (kunstmuseet) og har efter århundredskiftet udstillet der, ofte med lange mellemrum. Han fik guldmedaljer på den internationale udstilling i München 1909 (for portrætstatue af Sinding) og på verdensudstillingen i Bruxelles 1910, deltog desuden i Malmø-udstillingen 1914, den danske udstilling i USA 1927 og Forum kunststævnet 1929. Akademiet tildelte ham årsmedaljen 1914 for en portrætbuste i kalksten og valgte ham 1919 til medlem af plenar-forsamlingen. 1922 blev han medlem af akademirådet, og 1923–26 havde han sæde i Charlottenborg udstillingens komité. – H. indtog en tilbagetrukket holdning over for offentligheden og gik sine egne veje i et intenst studium af plastiske værdier i tilknytning til græsk oldtid og italiensk renaissance. I alle sine fritstående figurer bestræbte han sig på at fastholde en sluttet virkning fra føddernes støtteflader til issen så at stillingsmøtivet forløber inden for en helhed med alle de variationer som lemmernes bevægelser, draperier, evt. anvendelse af forskelligt materiale indfører. Den plastiske problemstilling omskriver det følelsesindehold hvoraf ideen er opstået – i statuen *Sønnen*, 1908 gennem stillingens og lemmernes opadstigende bevægelser, i statuegruppen *Foraaret*, 1904, der næppe vandt den påskønnelse den fortjener, ved kombination af figurernes fremadskridende gang og et balanceproblem (den ene figur holder sig rank som en søjle, den anden bøjer sig forover og bryder den lodrette tyngde). Megen opmærksomhed vakte *Jacobs Kamp med Englen*, 1913 (kunstmuseet), foreslået udført som Grundtvig-moment. Ved siden af de friere arbejder har H. løst en række opgaver i forbindelse med arkitektur eller af dekorativ art: *Brønden med Herakles og Slangerne* på Vesterbros torv (opstillet 1915 af Foreningen

til hovedstadens forskønnelse), granitreliefferne til Eliaskirkens portal sst., lignende ved en trappe på Bispebjerg hospital, statuen *Aarvaagenhed*, to bronzefigurer til Statsprøveanstaltens facade, byvåben og justitia-figur af majolika på Skælskør rådhus, døbefont i Frederiksholm kirke (Kbh.), mindetavle (stentøj) for *Philip Schou* på Den kgl. porcelainsfabrik. 1903–30 arbejdede han for fajancefabrikken *Alumina*, ofte med lange afbrydelser. – I kunstmuseet tre arbejder, bl.a. buste af *Helge Rode*. – R. 1928. □Mal. af Topsy Jebe udst. 1901.

Vilh. Wanscher i *Skønvirke I*, 1914–15 10–16. P. V. Jensen-Klint sst. II, 1916 1–5. Arkitekten XVIII, 1916 451–63. Sig. Schultz i *Nationaltid.* 23.10.1943. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Sigurd Schultz**

Harbou

Adel. Adolph *H. var ~ Joachime Sophie Anna Mathilde Hensen, d. af døvstummelærer Hans *H. Charlotte H. var ~ læge Gordon *Norrie. Hendes søster Dagmar H. var ~ skolemanden Niels *Hjort.

Danm.s adels årbog XIV, 1897 164–85.

Nils G. Bartholdy

Harbou, Adolph, se **Harbou, Johannes**.

Harbou, Frederik Hans Walter, 1853–1918, officer, historiker. * 17.4.1853 i Altona, † 31.12.1918 i Kbh., begr. på Frbg. F: major, senere generalmajor Johannes *H. (1810–91) og Louise U. M. Hellesen (1833–97). ~ 1° 18.5.1887 på Frbg. med Sophie Cathrine Vilhelmine Marie Dahlerup, * 6.10.1854 på Frbg., † 20.10.1890 sst., d. af kon-

torchef i Kbh.s magistrat, justitsråd Henrik Levetzau D. (1805–83) og Vilhelmine Beck (1817–93). ~ 2° 16.2.1892 i Kbh. (Garn.) med Ludovica Gandil, * 30.12.1857 i Kbh., † 10.5.1941 på Frbg., d. af premierløjtnant, senere oberst Johan Christian G. (1827–84) og Elisabeth Christine Ingerslev (1831–1906). – Bror til Alvida Harbou *Hoff.

H. blev student 1870 fra Schneekloths skole, n.å. cand.phil., gennemgik officersskolens yngste, næstældste og ældste (stabs-)klasse 1873–78, blev sekondløjtnant 1874, premierløjtnant 1876, kaptajn 1885, oberstløjtnant 1898, oberst 1906. 1880–83 var han adjutant ved 1. generalkommando, 1897–98 souschef sst., til tjeneste i krigsministeriet 1898–1900, stabschef ved 1. generalkommando 1901–06, chef for 2. regiment og kommandant på Kronborg 1906–11, chef for 12. regiment 1911–16 indtil han afskedigedes på grund af alder. 1914–18 var han frontkommandør på Kbh.s vestfront – altså også efter at være afskediget. Han havde været benyttet i mange kommissioner og foretaget mange tjenesterejser til udlandet. H. var en fornem retlinet karakter, en yderst pligtopfyldende soldat, en human og velvillig foresat. Han var en meget kundskabsrig mand hvis interesser også rakte uden for det militære, og navnlig var han en ivrig, grundig og omhyggelig militær- og personalhistoriker – særlig bør fremhæves hans afhandling *Om Personregistre* (i *Personalhistorisk Tidsskrift*, 1918 1–22). Fra 1890 til sin død var han bestyrelsesmedlem i Samfundet for dansk-norsk genealogi og personalhistorie, 1890–94 redaktør af *Personalhistorisk Tidsskrift*, endvidere medarbejder ved *Brickas Dansk biografisk Lexikon* og ved generalstabens historiske arbejder (Den store nordiske krig), fra 1906 til sin død en fortrinlig formand for Fr.borg amts historiske selskab. – R. 1894. DM. 1899. K.² 1905. K.¹ 1916. □Pastel. Foto.

Berl. tid. 1.1.1919. Nationaltid. s.d. Fr.borg amts avis 3.1.1919. Kn. Fabricius i *Fortid og nutid* II, 1919 231ff. [Karl Hude] i *Fra Fr.borg amt*, s.å. upag. A. Tuxen i *Pers.hist.t.* 7.r.IV, 1919 III–IV. – Papirer i Rigsark.

*Rockstroh**

Harbou, Johannes Wilhelm Anthonius, 1810–91, officer. * 17.1.1810 i Kbh. (Slotsk.), † 14.4.1891 sst., begr. på Frbg. F: postdirektør, senere toldforvalter, kammerherre Frederik Hans Walter H. (1765–1832) og Ane Marie Prætorius (1777–1844, ~ 1° i Vestindien med N. N. Callumore). ~ 8.7.1852 i Kbh. (Frue) med Louise Ulrikke Mariane Hellesen, * 8.4.1833 i Kalundborg, † 17.1.1897 på Frbg., d. af købmand i Kalundborg, senere grosserer i Kbh., konsul Hans Chri-

Harbou, Johannes

stian H. (1801–79) og Charlotte Amalia Frederikke Schnell (1813–95). – Far til H. W. *H. og Alvida Harbou *Hoff.

H. blev 1821 volontær i landkadetkorpset, fik 1825 efter eksamen anciennitet som sekondløjtnant, var derefter et år pagekadet og afgik 1826 til infanteriet. 1833 blev han premierløjtnant, 1840 stabskaptajn – hele tiden i Holsten hvor han havde megen slægt. 1841 vakte han kongens mishag ved en række artikler i Fædrelandet om formentlige mangler i holstenske forbundskontingent, blev idømt seks måneders fæstningsarrest og ved hæromordningen 1842 afskediget med vartpenge, men var formelt ikke udelukket fra genansættelse. 1843 rejste han til Paris for efter kongens befaling at gøre sig bekendt med det militære undervisningsvæsen hvorefter han tog tjeneste i den franske hær i Algier, udmærkede sig ved flere lejligheder og blev ansat i marskal Bugeauds stab. Om sine oplevelser og erfaringer her skrev han en del artikler til et tysk tidsskrift, til dels indarbejdet i senere publikationer. Efter et års ophold i Altona for at afvente kongens bestemmelse om mulig genansættelse rejste han 20.3.1848, samtidig med den slæsvigholstenske deputation, til Kbh., meldte sig i krigsministeriet hos A. F. *Tscherning hvem han kendte fra tidligere tid, blev genindsat med sin gamle anciennitet (1841) og blev adjutant hos Tscherning. I felttoget 1848 kom han til at spille en betydningsfuld rolle som mellemmand mellem Tscherning og de høje kommandomyndigheder hvortil hans friske eldskværdige natur og personlige uegennytte gjorde ham vel egnet. Man kan vel ikke godkende formen for hans forbindelse med Frederik *Læssøe bag den kommanderende generals, Hans *Hedemanns, ryg og de skarpe domme over ældre officerer i de to mænds korrespondance, men det må erkendes at H. i det hele øvede en gunstig indflydelse og også jævnlig retledte sin geniale, men irritable og vanskelige ven Læssøe. 28.5. gav han på Tschernings vegne men mod sin instruks samtykke til de forholdsregler der resulterede i de vellykkede aktioner denne dag og 5.6.

Ved Tschernings afgang sidst i 1848 trådte H. fra som adjutant; i juli havde han fået majors karakter, n.å. blev han virkelig major efter at have ført bataljon ved Kolding hvor han blev hårdt såret. 1850 førte han bataljon ved Helligbæk 24.7. og blev atter hårdt såret. 1852 blev han kar. og virkelig oberstløjtnant, 1858 kar., 1860 virkelig oberst. – Umiddelbart før udbruddet af krigen 1864 tilskrev han konsilspræsident D. G. Monrad og rådede indtrængende til forhandlinger med de tyske stormagter for at undgå krigen og frarådede stærk modstand i Dannevirkestil-

lingen. – Under manøvrerne i Slesvig 1861–63 og under krigen 1864 førte H. brigade. Under en natlig inspicering i Dybbølsstillingen 20.3. kom han til skade ved at styrte i et hul, og under fægtningen 28.3. blev han truffet i brystet af en kugle, måtte melde sig syg efter kampens ophør og deltog ikke mere i felttoget. I sept.s.å. reserveredes ham generalmajors anciennitet, men ved reduktionen i dec.s.å. udgik han af nummer som oberst, sattes a la suite som generalmajor og pensioneredes. 1876–83 var han udskrivningschef. – H. var stærkt politisk interesseret, som mange af de ældre officerer helstatsmand; han tog hyppigt til orde i dagspressen, og har skrevet flere pjecer om militærpolitiske spørgsmål, bl.a. *Til Vaaben, i Gevær!*, udsendt i Altona febr.1848 og *Nogle Erindringer og Betragtninger*. 1870, omfattende perioden 1848–52. Et par gange søgte han valg til rigsdagen, støttet af Augustforeningen, hvis formand han en overgang var, men med såre ringe held. Hans standpunkt i Dannevirkespørgsmålet benyttedes med virkning imod ham i valgagitationen, og skønt hans samarbejde med Tscherning 1848, hans deltagelse i krigen 1849–50 og 1864 var vidnesbyrd om hans danskhed betragtedes han dog af mange som „tysker“. Han tog levende del i forhandlingerne om hærloven af 1867 som han var imod. – Hans hustru udfoldede en betydelig filantropisk virksomhed (Selskabet smaabørns vel). – Kammerjunker 1829. – Broderen Andreas Paul Adolph H., *3.2.1809, †24.6.1877, blev jurist fra Kiel 1832 og derpå embedsmand ved den slesvigske regering. 1848 gik han med slesvigholstenerne og blev 1852 udelukket fra amnesti. Han blev senere statsminister i Sachsen-Meiningen, og fra 1866 hos fyrsten af Reuss. – (J. H.) R. 1848. DM. 1850. K. 1864. □Mal. af D. Monies, 1852. Lito-grafi af U. H. H. Baudissin, 1856. Foto.

Extract af acterne i justitsagen mod kapitain J. H. i anledn. af de i Fædrelandet af ham indrykkede artikler, Slesv. 1841. – Den dansk-tyske krig 1848–50, udg. Generalstaben I–III, 1867–87. Militær tid. I, 1891 177–80. N. P. Jensen: Oberst Frederik Læssøe, 1912. A. F. Krieger: Dagbøger II–V, 1921–23. A. Tuxen i Hist.t. 9.r.IV. 1925–26 1–52 fl.st. – Papirer i Rigsark.

Rockstroh*

Hardekud, 1018–42, konge. * 1018 i England, † 8.6.1042 i Lambeth, begr. i domkirken i Winchester. F: *Knud den Store (ca.1000–35) og *Emma (†1052). Ugift. – Bror til *Gunhild (†1038).

H. opholdt sig endnu 1023 i England, men må snart efter være bragt til Danmark hvor hans fatters mand, Wulfsige Sprakelson (Ulf Jarl) efter Thorkil den Højes død (ca.1024) styrede landet

for Knud den Store. Wulfsige blev da hans formynder, og ægget dertil af dronning Emma skal han have søgt at få H. anerkendt som Danmarks konge hvilket førte til en stærk spænding mellem ham og kong Knud. Da Knud havde erobret Norge (1028), gav han derimod selv H. kongenavn og lod ham i de følgende år styre Danmark. Efter Knuds død (1035) søgte dronning Emma at sikre H. herredømmet også i England; men hans halvbror *Harald Hårefod bekæmpede hende med stor voldsomhed og fordrev hende 1037 til Flandern. Vi savner pålidelige oplysninger om hvad der i disse år har hindret H. i selv at drage til England og kæmpe for sin sag; måske har det været uoverensstemmelser mellem ham og den norske konge Magnus den Gode. Først 1039 eller 1040 gik han med en betydelig flåde til Flandern, og da Harald Hårefod døde i marts 1040 sendte de engelske stormænd selv bud til Brügge efter H. Ved midsommertid tog han landet i besiddelse og kronedes i juni måned. Men netop samtidig benyttede kong Magnus sig af hans fravær fra Danmark til at underlægge sig dette rige, og H. fik det aldrig tilbagevundet. Hans korte styre i England kendetegnedes dels ved en lavsindet hævn over den døde halvbror, dels ved stridigheder mellem ham og en række højættede englændere som dyrt måtte købe sig fred, dels endelig ved trykkende skattepålæg der førte til blodige opstande i Worchester og de omliggende Shires (1041). Ved sin staller Tove den Prudes bryllup i Lambeth segnede H. pludselig om, ramt af et hjerteslag, da han ville drikke bruden til. □Fremstillet på tegn. og stik fra 1600-tallet samt på mal. af L. Frølich, 1883–86 (Fr.borg).

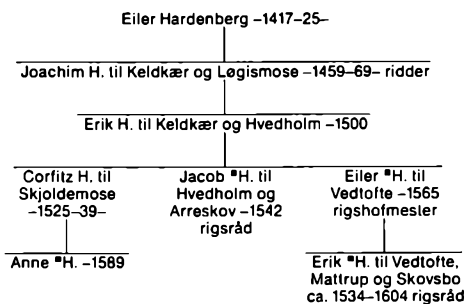
Gesta Cnutonis sive Encomium Emmae reginae i Scriptores minores, udg. M. Cl. Gertz II, 1918–20 (reproudg. 1970) 375–426. Encomium Emmae reginae, udg. Ali-stair Campbell, London 1949 = Camden 3.ser.LXXII. – Johs. Steenstrup: Normannerne III, 1882 (reproudg. 1972). Curt Weibull: Sverige och dess nord. grannmakter, Lund 1921 166f. Sten Körner: The battle of Hastings, Lund 1964 = Bibl. hist. Lundensis XIV. Aksel E. Christensen: Vikingetidens Danm., 1969 (ny udg. 1977).

*Vilh. la Cour**

Hardenberg

Hannoveransk uradel. Nævnes første gang i Danmark 1340. Den danske linie uddøde i mandslinien 1604.

Anne *H. var ~rigsråd Oluf Mouritzen *Krog-nos. Jacob *H. var ~1° med Edele Bille, hvis mor var Edele *Jernskjæg, og ~2° med Sophie *Lykke, d. af rigsråd Peder *L. Jacob *H.s døtre Anne, Edel og Helvig var ~hvv. rigsråd Erik

*Rud, underadmiral Frants *Bille og rigsråd Erik Ottesen *Rosenkrantz. Erik *H. (ca. 1534–1604) var ~ med Anne Rønnow, d. af rigsråd Eiler *R. (–1565). Deres døtre Mette og Kirsten var ~hvv. rigsråd Preben *Gyldenstjerne og rigsråd Axel *Brahe (1550–1616).

Danm.s adels årbog XIV, 1897 185–93.

Nils G. Bartholdy

Hardenberg, Anne, † 1589, adelsdame. † 15.2. 1589 på Bregentved, begr. i Ringsted k. F: Corfitz H. til Skjoldemose på Fyn og Mette Skram († tidligst 1548). ~ 11.1.1573 i Kbh. med Oluf Mouritzen *Krognos, * 13.3.1535 på Bollerup i Skåne, † 25.6.1573 på Clausholm, s. af ridder Mourits Olufsen *K. († 1550) og Elline *Gøye (ca. 1510–63).

Hvornår Frederik II har lært sin ungdomselskede H. at kende, ved vi ikke. Sandsynligvis har han truffet hende hos hendes farbror Eiler *Hardenberg, der var hans hofmester, da han som tronfølger holdt hof på Malmøhus (fra 1554); måske har det første møde fundet sted ved hans forældres hof, idet H. senest 1557 var indtrådt i dronning Dorotheas jomfrukammer hvortil hun var knyttet lige til dronningens død 1571. Sikker er det at Frederik i tiden umiddelbart før faderens død har været heftigt forelsket i H., idet dronningen i julen 1558 beder ham om ikke at hindre hendes lykke, hvad der i den ivrige ægteskabsstifter Dorotheas mund var ensbetydende med at hindre hende i at ægte en anden. Denne anden var en adelig bejler, den rige Oluf Mouritzen Krognos. Trods alt ser det ikke ud til at Frederik på dette tidspunkt – så lidt som i de første år af sin regeringstid – har haft nogen tanke om at ægte H., thi i faderens sidste leveår synes han at have været indforstået med dennes planer om at han skulle indgå et fyrsteligt ægteskab, og da han selv blev konge havde han planer om fordelbringende politiske ægteskaber, særlig 1563–64 var han personlig stærkt opsat på et ægteskab med en datter af kejser Maximilian

Hardenberg, Anne

II. Mens vi intet ved om kongens forhold til H. fra hans tronbestigelse til 1569 er det os bekendt at hun var nær knyttet til kvindelige medlemmer af kongefamilien. I de svære tider under syv-årskrigen var hun enkedronning Dorothea en uundværlig støtte, bl.a. trøstede den musikalske unge hofdame enkedronningen med sit spil, og med kongens søster, kurfyrstinde *Anna af Sachsen (1532–85), stod hun i livlig og fortrolig brevsveksling. Blandt sine standsfæller var hun veninde med Birgitte *Gøye, med hvem hun mødtes i en varm religiøsitet. 1569 ser vi af et brev fra Frederik II til hans faster, hertuginde *Elisabeth (1524–86) af Mecklenburg, at kongen nu havde i sinde at ægte en dansk adelsdame. At denne dame var H. tør betragtes som givet, så meget mere som vi ved at kongen i foråret 1571 ønskede at gifte sig med hende. Når han ikke satte sin vilje igennem skyldes det modstand fra hans familie, ikke mindst Anna af Sachsen der allierede sig med fremtrædende danske statsmænd som Johan *Friis og Peder *Oxe, men vistnok først og fremmest fra H. selv. Partiet synes også at have været upopulært i vide kredse af højadelen der ønskede kongen en fyrstelig brud. Hvor nært forholdet mellem kongen og H. var fremgår af den omstændighed at kongen, da han i efteråret 1571 forlovede sig med sin purunge kusine Sophie af Mecklenburg, havde samvittighedsnag over for H. og først kunne føle sig rolig, da han fik vished for at hun billigede hans nye forbindelse. For hende der forlængst havde gennemlevet resignationens smerte, betød kongens beslutning nu kun en lettelse. „Gud ved“, skriver hun til Birgitte Gøye, „jeg er saa glad og rolig i mit Hjerte, som jeg ikke har været i mange Aar“. Efter kongefamiliens ønske holdt hun kort efter kongens giftermål bryllup med sin gamle bejler Oluf Mouritzen; men knap et halvt år efter, 25.6.1573 døde han. Sine sidste år levede hun på sit enkesæde Bregentved som hun dog – støttet af sin mands fætter Peder Oxe – måtte værgemod sin mands familie. Med kurfyrstinden opretholdt hun venskabet og besøgte hende kort efter bruddet med kongen. 1575 synes hun påny at have været i Sachsen. □Knælende statue på epitafium 1575 (Ringsted k.). Relief på ligsten (sst.). Malet s.m. ægtefællen, 1577 (Fr.borg), kopi (Gavnø), kopi af Axel Helsted, 1900. Fremstillet på tegn. af Hans Nik. Hansen og på mal. af Ellen Hofman-Bang, 1903.

Breve til og fra Herluf Trolle og Birgitte Gjøe, udg. G. L. Wad II, 1893. – Danm.s adels årbog XIV, 1897 188f. C. F. Bricka: Fr. IIs ungdomskærlighed, 1873. Chr. H. Brasch: Gamle ejere af Bregentved, 1873 166f 171–82. Poul Colding: Studier i Danm.s politiske hist., 1939.

*Poul Colding**

Hardenberg, Eiler, † 1565, rigshofmester. Begr. i Gråbrødre k. i Horsens. F: Erik H. til Hvedholm († 1500) og Anne Corfitsdatter Rønnow. ~ ca. 1530 med Karen Eriksdatter Rosenkrantz, † 1549 på Gotland, d. af Erik Styggenes R. til Matstrup († 1535) og Kirsten Nielsdatter Skram. – Far til Erik *H. Bror til Jacob *H.

Faderen faldt i Ditmarsken 1500, og H. der var yngste søn er næppe født meget før. 1530 forlevede hans slægtning biskop Joachim *Rønnow ham med Dragsholm som han under borgerkrigen med stort mod og udholdenhed forsvarede mod de grevelige (1535). Skønt H. – ligesom bispnen – straks havde sluttet sig til Christian III da dennes hær landede på Sjælland og tilmed en tid havde fungeret som proviantmester hos kongen (1535), mistede han dog sin forlening ved bisppegodsets inddragelse (1536). Nogen egentlig unåde er der dog næppe tale om – H. blev indkaldt til rigsdagen 1536 og sammen med sin hustru indbudt til kroningen n.å. – men som bispetjener blev han blot holdt i karantæne nogle år; først 1542 fik han en større forlening (Odensegård og Skt. Hans kloster i Odense). Herfra forflyttedes han endnu s.å. til Malmøhus. 1543 eller 44 blev han optaget i rigsrådet. 1544 forsattes han til den vigtige og udsatte post som lensmand på Gotland. 1551 blev han kaldt tilbage og forlevedes med sit gamle len Dragsholm omtrent samtidig med at kongen betroede ham den vigtige opgave at være hofmester for tronfølgeren Frederik (II). Da prinsen fra 1554 fik lov til at holde eget hof på Malmøhus fulgte H. med og blev på ny lensmand dér (til 1565). Man må gå ud fra at der har hersket et godt forhold mellem H. og hans myndling, siden denne umiddelbart efter sin tronbestigelse i sommeren 1559 udnævnte ham til rigshofmester, hvorved han blev indehaver af rigets fornemste embede. Herved trådte den aldrende mand i første plan; men det viste sig at han kun havde ringe evne eller vilje til at gøre sig gældende. De ydre betingelser herfor ved hans tiltrædelse var rigtignok heller ikke de bedste. Mens hans forgænger Eske *Bille († 1552) og hans efterfølger Peder *Oxe (1520–75) allerede før deres udnævnelse havde siddet inde med en meget stor myndighed som statholdere i Kbh., en stilling der gav dem den øverste ledelse af hærens og flådens administration samt betydelig indflydelse på finansstyrelsen, var H. 1559 kun lensmand på Malmøhus; nu blev han ganske vist udnævnt til statholder i Skåne hvad der gav ham den øverste ledelse af de østdanske provinser militære og civile administration, men alligevel stillede ham under kansleren Johan *Friis og statholderen i Kbh. Mogens *Gyldenstjerne i politisk betydning. Lejligheds-

vis blev han dog kaldt til militære drøftelser i Kbh. hvor han undertiden også – sammen med andre fremtrædende rigsråder – deltog i revisionen af rentemesterens og andre høje embedsmænds regnskaber. Heller ikke i udenrigspolitikken har han øvet nogen indflydelse der rækker nævneværdigt ud over den almindelige rigsråds. Hverken i forhandlingerne med hansestæderne (1559–60) eller Sverige (1561–62) møder vi hans navn; over for den sidstnævnte magt ser vi ham – i hvert fald ved en enkelt lejlighed – slutte sig til Mogens Gyldenstiernes fredelige politik. Det vigtigste udenrigspolitisk hverv der blev ham betroet var ledelsen af et gesandtskab til Rusland hvor han skulle bevæge zaren til at anerkende kongens bror hertug Magnus' besiddelser i Livland (1562). Skønt han og de andre danske forhandlere synes at være gået til opgaven med ringe lyst løste de den dog på særdeles tilfredsstillende måde. Derimod gav H.s administration i Skåne kongen anledning til i hvert fald delvis berettiget misfornøjelse. 1562 klages der over at han havde krænket søretten ved pengeafpresning af skibbrudne og desuden udvist anden voldsomhed; men i langt højere grad mishagede det dog kongen at han s.å. på egen hånd havde afsat Trelleborgs borgmester Poul Jyde og indsat en anden i hans sted. Skønt Poul Jyde var anklaget for drab og overbevist om tyveri tvang kongen – krænket over hofmesterens egenmægtighed – H. til at genindsætte ham.

Fra den tid synes H. aldrig rigtig at have genvundet kongens gunst. Han måtte føle det som en grov tilsidesættelse at han ikke ved svårskrigens udbrud 1563, da kongen drog til hæren, blev medlem af regeringsrådet i Kbh. men måtte nøjes med posten som den øverstbefalende og øverste proviantmester i sin provins, i den sidste egenskab underordnet hærens øverste proviantmester Jørgen *Brahe (1515–65). Da kongen bad ham skaffe munition og penge til landsknægtene kunne han heller ikke holde sin krænkelse tilbage, men henviste trodsigt kongen til regeringsråderne i Kbh. hvorved han pådrog sig en meget skarp reprimande: kongen følte sig overbevist om at H. nok havde fundet udveje hvis det bragte ham selv fordel. Kongen gav også på anden måde sin vrede luft: 8.8. blev byen Lund henlagt under en anden lensmand, og 10.8. mistede H. yderligere Øvitskloster. Når H. 1564 endvidere måtte se Dalby kloster blive givet til en anden hænger det muligvis sammen med kongens misfornøjelse med hans slaphed som proviantmester i Skåne. To gange forsøgte den danske hær at gøre indfald i Sverige (i juli og okt.); men begge gange mislykkedes det væsentlig på grund af den svigtende provianttilførsel. Her påhviler der

H. et særligt ansvar; han viste en så sørgelig mangel på organisatoriske evner at regeringsrådet i et brev af 30.9.1564 over for krigskommissærerne ved hæren udtaltes betegnede ham som ganske uduelig. Muligt er tiltagende svagelighed forklaringen herpå. I H.s udygtighed som proviantmester har vi antagelig årsagen til hans fald 1565. Måske har en rigsrådsdom (af 16.3.1565) der tilpligtede ham og nogle andre adelsmænd at betale kongen en stor sum penge som de havde kautioneret for H.s urolige slægtning Christoffer *Urne († 1566) været den dråbe der bragte bægeret til at flyde over. Ved denne tid var det i hvert fald at han bad kongen om sin afsked, ikke alene som rigshofmester, men også som rigsråd, mod at tilbagegive kongen Dragsholm som han havde fået livsbrev på ved sin udnævnelse til rigshofmester. Som årsag til sin tilbagetræden angav han alderdom og svaghed. 30.4. mistede han Malmøhus, men først 3.7. fik han officielt sin afsked som rigshofmester, sikkert den mindst indflydelsesrige mellem reformationen og enevælden. – H. ejede store godser, på Fyn Vedtofte (Brahesholm) og Skovsbo, med sin hustru fik han Mattrup i Jylland som han ved mageskifter gjorde til en stor ejendom. Han havde historiske og religiøse interesser og skrev selv salmer. □Mal. (Gavnø) er en kopi efter et ukendt forlæg. Relief på ligsten (Kløvborg k.).

Kancelliets brevbøger 1551–1565, 1885–95. – Danm.s adels årbog XIV, 1897 190. P. V. Jacobsen i Hist. t. V, 1844 413–19. T. A. Becker i Orion II, 1851 20–27. C. F. Bricka: Kong Fr. IIs ungdomskærlighed, 1873 34f 61 70f 87. A. Heise i Hist. t. 5.r.V, 1885 305. Samme i Pers. hist. t. 2.r.III, 1888 151–55. P. Colding: Studier i Danm.s politiske hist., 1939. Aage Fasmer Blomberg i Danske slotte og herregårde, udg. Arthur G. Hasso II, 1943 479–85. T. Dahlerup: Det kgl. rettertings domme og rigens forfølgninger fra Chr. IIIs tid I-II, 1959–69. – Breve i Rigsark.

*Poul Colding**

Hardenberg, Erik, ca. 1534–1604, rigsråd. * ca. 1534 på Dragsholm, † 13.3.1604 på Skovsbo, begr. i Rynkeby k., 1608 overført til familiebegravelsen i Kløvborg k. F: Eiler *H. († 1565) og Karen Eriksdatter Rosenkrantz († 1549). ~ juli 1561 i Odense med Anne Rønnow, * 16.4.1541 på Hvidkilde, † 15.6.1609 på Skovsbo, d. af Eiler *R. († 1565) og Anne Krabbe (1509–43). H. fik en særdeles grundig opdragelse. Han gik først i skole i Vejle hvorfra faderens forflytninger førte ham til Malmø og siden til Visby; derfra blev han for at lære det tyske sprog sendt til Danzig (Gdańsk) og afsluttede endelig sin skoleuddannelse med et ophold ved gymnasiet i Wellingmungen på grænsen mellem Preussen og Polen. 1551 hjemkaldtes han og begyndte universitets-

Hardenberg, Erik

studierne i Kbh. med dr. Johannes "Machabæus som hofmester; men allerede 1553 rejste han atter ud, nu med Johannes "Pistorius som præceptor; i okt. immatrikuleredes han i Wittenberg hvor han var i huset hos Philip Melancton; senere fulgte studieophold i Strasbourg og Paris. 1557 kom han hjem og blev nu hofjunker hos prins Frederik hvem han n.å. fulgte til kejserkroningen i Frankfurt; her stiftede han bekendtskab med grev "Günther af Schwarzburg i hvis tjeneste han et års tid tog del i krigen mod Frankrig; derfra vendte han hjem for at medvirke ved Ditmarskens erobring hvorefter han atter tog hofjente indtil sit bryllup. Senere deltog han i et par af syvårskrigen felttog. Som pant for sine store krigslån til kongen fik han 1572 Hagenskov slot som han beholdt til sin død; ellers havde han kun mindre forleninger, mest i tilknytning til sine private godsbesiddelser. Ved den store rigsrådsudnævnelse 1581 kom han ind i rådet men nåede aldrig frem blandt dets forgrundsfigurer. Hans i det hele ret tilbagetrukne stilling i det offentlige liv synes til dels at skyldes ulyst til at bære dets byrder. Fra et brev til Pistorius 1557 har vi hans egne ord for at han kun af lydighed mod faderen påtog sig hofjente, skønt det var hans højeste ønske, „at blive hjemme og leve paa mine Gaarde og at tilbringe Tiden med Bøger og Studier“. Bøglige syssler fik han dog næppe megen lejlighed til at dyrke; alene bestyrelsen af hans udstrakte godsbesiddelser måtte give ham nok at gøre. I Jylland arvede han efter sin mor Matrups hvortil han som regel skrev sig; størsteparten af hans godser lå imidlertid på Fyn, således fædrenegården Vedtofte, og Skovsbo; med sin hustru fik han Fårevejle på Langeland, part i Hvidkilde m.m. Om H.s godsdrift og -forhold vidner en bevaret jordebog. Han opførte Skovsbos stadig eksisterende hovedbygning. I sit familieliv hjemsøgte han af tunge sorger; alle sine tre sønner måtte han følge til graven, hvortil kom hans hustrus melankoli og to døtres sindsyge; selv var han i de sidste fire år af sit liv svagelig. Han var den sidste mand af sin slægt, Anne Rønnow den sidste kvinde af sin.

□Fremstillingen på sticket af Frederik IIs ligfærd er ikke portræt.

Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermødernes hist., udg. Kr. Erslev I, 1883. Monumenta hist. Danica, udg. H. F. Rørdam 2.r.11, 1887 især 635–37 og 656f. Kancelliets brevøger 1561–1608, 1893–1915. – Danm.s adels årbog XIV, 1897 190. Poul Andersen Medelby: Ligprædiken over E. H., 1604. Odense katedralskoles årsskr. 1928 1–79 (E. H.s jordebog, m. indledn. af Hans H. Fussing). Aage Fasmer Blomberg i Danske slotte og herregårde, udg. Arthur G. Hassø II, 1943 479–85.

*Henry Bruun**

Hardenberg, Jacob, † 1542, rigsråd. † mellem 2. og 13.7.1542, begr. i Skt. Hans k. i Odense. F: Erik H. til Hvedholm († 1500) og Anne Corfitsdatter Rønnow. ~ 1° ca. 1526 på Sandholt med Edele Bille, * ca. 1512, † tidligst 1530 (efter 10.7.), begr. i Skt. Hans k. i Odense, d. af Torben B. († ca. 1513) og Edele "Jernskjæg († ca. 1512). ~ 2° 1534 (før 14.2.) med Sophie (j x Lykke, † ca. 1570, d. af rigsråd Peder "L. († 1535) og Kirsten Pedersdatter Høg (Banner) († 1542). – Bror til Eiler "H.

H. nævnes 1522 som kongelig hofsinde. I begyndelsen af 1523 forlenede Christian II ham med Nyborg og Hagenskov og gjorde ham til en af sine høvedsmænd på Fyn. 25.4., altså først efter kongens bortrejse, overgav han Nyborg til Frederik Is folk. Under denne konges regering kom han ikke til at spille nogen fremtrædende rolle; 1525–27 var han forlenet med Nr. og Ø. Horne hrd. 1527 forlenedes han med Fåborg by og 1532 med Helligåndsklostret sst., da brødrene selv, formodentlig for at sikre sig beskyttelse under de urolige tider, havde overdraget ham forsvaret af klostret og dets gods. Under grevefejden var han blandt de adelsmænd som i juli 1534 erklærede sig for hertug Christian (III); men da grev "Christoffers folk besatte Fyn, blev han nødt til at sværge denne troskabsed. Dette hindrede dog ikke at han – sandsynligvis jan. 1535 da man frygtede den fynske adels frafald – førtes som fange til Kbh. Sine kostbarheder havde han betroet præsten Hans "Madsen i Svanninge der som bekendt måtte udstå mishandlinger i den anledning. Efter i nogen tid at have siddet fangen i Malmø førtes H. i begyndelsen af 1536 sammen med en del rigsråder og andre adelsmænd til Mecklenburg og udleveredes først efter Kbh.s overgivelse, men fik ikke Christian IIIs nåde og fuldstændig frihed, før han 28.10.1536 havde udstedt en hård revers om at være denne konge tro og finde sig i reformationen. Først 1540 kom han atter til at spille en rolle idet han optoges i rigsrådet og forlenedes med Vordingborg; n.å. blev han tillige lensmand på Næsbyhoved ved Odense samt stiftslensmand på Fyn. S.å. købte han Holme kloster (Brahetrolleborg) af kongen for 42 000 mark lybsk; da han efter faderen havde arvet Hvedholm og ved sit første ægteskab havde erhvervet Arreskov og Sandholt, hvortil han oftest skrev sig, ejede han nu et usædvanlig stort gods kompleks på Fåborgegnen og syntes i det hele godt på vej til at opnå en førende stilling blandt sine fynske standsfæller da han – endnu forholdsvis ung og tilsyneladende ret pludseligt – afgik ved døden. □Relief på ligsten (Odense, Skt. Hans k.).

Danm.s adels årbog XIV, 1897 189. C. Paludan-Müller i *Annaler for nord. oldkyndighed*, 1853 95–102. T. Dahlerup: *Det kgl. rettertings domme og rigens forfølgninger fra Chr. IIIs tid I-II*, 1959–69. Mikael Venge: „Når vinden føjer sig...“, 1977.

Henry Bruun*

Harder, Henrik, 1642–83, latindigter. * 1642 i Flensborg, † 8.1.1683 i Kbh., begr. sst. (Petri). F: perlestikker Claus H.

Da faderen på grund af sit arbejde for hoffet flyttede til Kbh. 1652 fulgte sønnen med og blev sat i Vor Frue skole hvorfra han 1659 blev student. Året efter optrådte han med et latinsk digt i anledning af den hævdede belejring af Kbh. (*Hafnia arctiore obsidione liberata*). Siden var han hofmester på Finstrup (Holstenschus på Fyn) for Jørgen Schults sønner og fulgte derefter som sekretær med Christoffer Lindenow på en diplomatisk sendelse til England. Efter at være fra-trådt denne bestilling (1670) rejste han en tid omkring i udlandet, og blev derefter hofmester hos den unge grev Niels *Friis, men døde kort efter. H. var i sin tid anset som en ypperlig latindigter, navnlig af epigrammer efter Martials og englænderen John Owens mønster; fra denne sidstes epigrammer ville, efter en engelsk litteraturhistorikers dom (*The Cambridge history of English literature*, IV, 1919 267) H.s ofte ikke kunne skelnes såfremt de optrådte blandede mellem hinanden. Hans poesier er samlede af Frederik *Rostgaard i *Delicæ quorundam Poetarum Danorum II*, 1693, 209–368. Et udvalg i oversættelse udgav Fr. Dahl 1903 (*Et Hundrede Epigrammer*).

J. Møller: *Cimbria lit. I*, 1744 235. Alfr. Ipsen i *Højskolebl.*, 1904 755–58 (anm. af Fr. Dahls udg.). Ethel Seaton: *Lit. relations of England and Scandinavia*, Oxford 1935 140–42.

Øjvind Andreasen*

Harder, Poul Jesper, 1878–1931, geolog. * 24.6.1878 i Vejle, † 29.3.1931 i Hørsholm, begr. i Kbh. (Vestre). F: købmand Andreas Nicolai H. (1842–92) og Hedevig Regine Margrethe Jespersen (1858–1927). ~ 27.10.1917 på Frbg. med Anna Dagmar Johanne Jensen, * 11.9.1885 i Kbh. (Matth.), † 26.2.1936 på Frbg., d. af gårdejer Anders J., Bjæverskov (1847–1921) og Birthe Nielsen (* 1865, ~ 2° med gasværksarbejder Ole Peter Poulsen, 1857–1933).

H. blev student 1896 fra Frbg. gymnasium, cand.polyt. 1903. Allerede meget tidligt samlede hans interesser sig om geologien; han blev 1899 volontør og 1900 assistent ved Danmarks geologiske undersøgelse og publicerede 1900 et arbejde om en ny sønderjysk lokalitet for marine

kvartære lag ved Tønder. Det blev et vigtigt led i udredningen af eemlagenes fauna og stratigrafi. Han deltog i de geologiske undersøgelser på Sydøstfyn og Langeland, bl.a. af Ristinge klint, hvor han deltog i udredningen af eemlagenes lejningsforhold. 1904 fik han universitetets guldmedalje for en afhandling om de midtjyske vandløb, opholdt sig derefter i første halvdel af 1905 i Berlin og Wien hvor han især studerede alpeforlandets istidsdannelser. N.å. foretog H. sammen med zoologen, senere professor A. S. *Jensen en undersøgelse af hævdede marine postglaciale skallag i Diskobugten i Vestgrønland, ligesom han i de følgende to somre foretog glaciologiske undersøgelser langs sydranden af Vatnajökull på Island. Hans hovedværk der byggede videre på prisopgaven og resultaterne fra hans nævnte studierejser blev doktorafhandlingen fra 1908, *En østjysk Israndslinje og dens Indflydelse paa Vandløbene*, hvori der gøres udførligt rede for istidsdannelserne langs den vigtige østjyske israndslinje, nu sædvanligvis kaldet den H.ske israndslinje som fremkaldte Gudenås særegne forløb parallelt med østkysten af Jylland. Den minutøst omhyggelige beskrivelse af enkelthederne i terrænet og den udførlige diskussion af problemerne i afhandlingen er et udslag af den samvittighedsfulde grundighed der præger også dette arbejde og har givet det de fremragende egenskaber som gør det til et af de bedste inden for istidsgeologien i Danmark. Hans øvrige arbejder beskæftiger sig hovedsagelig med tertiære jordlag her i landet, således et tidligere arbejde sammen med Karl A. Grönwall fra 1907, *Paleocæn ved Rugaard i Jylland og dets Fauna* og et stort arbejde *De oligocæne Lag i Jærnbanegenems-kæringen ved Aarhus Station*, 1913 hvori et meget stort materiale af forsteneringer er behandlet. Hans sidste arbejde blev en diskussion *Om Grænsen mellem Saltholmskalk og Lellinge Grøn-sand*, 1922 hvori bl.a. behandles et meget stort materiale indsamlet i paleocæne jordlag der var blevet blottet ved nye havneudvidelser i Sundkrogen i Kbh. Arbejdet blev genstand for stærk kritik fra faglig side og førte til en bitter strid med A. *Rosenkrantz om prioritet til bearbejdelse af et videnskabeligt materiale, hvorfor H. desværre opgav den endelige bearbejdelse af det store stof. Han gik videnskabeligt i stå. En påbegyndt 4. udg. af N. V. Ussing: *Danmarks Geologi*, hvis 3. udg. H. havde besørget 1913, blev ikke fuldført. Ved siden af sin virksomhed fra 1912 som docent ved Polyteknisk læreanstalt og universitetet var H. fra 1919 lærer ved Statens lærerhøjskole og fra 1925 medlem af indenrigsministeriets udvalg for videnskabelige undersøgelser i Grønland. □Selvportr. som ung.

Harder, Poul

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1908 48f. – C. E., Jul. og J. F. W. Jespersen: Stamtbl. over den bornholmske familie Jespersen, 1909 45 (4. udg. 1941). Alfr. Rosenkrantz og P. H. i Medd. fra da. geol. foren. VI, 1921–25, anmeldelser og kritikker 2–4 27–38; sst. VIII, 1931–35 127f. V. Nordmann i Naturens verden XV, 1931 193–96. A. Garboe: Geologiens hist. i Danm. II, 1961.

Erik Kristiansen (S. A. Andersen)

Harder Hansen, Uffe Erling, * 1930, forfatter, redaktør. * 29.9.1930 i Kbh. (Skt. Markus). F: grosserer Find Harder H. (* 1901) og Gerda Lucie Wielcke (* 1904). ~ 26.11.1958 i Gentofte (b.v.) med forfatter Maria Francesca Giacobbe, * 14.8.1928 i Nuoro, Sardinien, d. af ingeniør Felice G. (* 1896) og Maria Grazia Secchi (* 1901).

H. blev student fra Frbg. gymnasium 1949 og studerede derefter fransk og engelsk ved Kbh.s univ. hvor han blev cand.mag. 1957. Den første publikation fra H.s hånd var *Moderne afrikansk digtning*, 1953, et bind oversættelser af fransk-sproget sort poesi. Dermed er en varig interesse for gendigtning, introduktion og overhovedet kontakt med nære og fjerne kulturer markeret. H. er et menneske der personligt og litterært lever og fungerer i et net af forbindelser, lidt af et multimedie. Når Klaus *Rifbjerg i en anmeldelse af digtsamlingen *Positioner*, 1964 kaldte denne „akademiske spleenster“ for den mest elskværdige og forekommende digter på det danske parnas tænkte han vel både på personen og poeten H. I kraft af sine omfattende sprogkunderskaber og hele intellektuelle nysgerrighed er han et praktisk bindeled mellem dansk og fremmed litteratur hvad der er kommet Danmarks radios litterære afdeling (1961–73), Information (1966–70), tidsskriftet *Hvedekorn* (redaktør 1960–66), Louisiana Revy (i redaktionen siden 1961) og andre danske og udenlandske tidsskrifter til gode. Efter debuten *Sprængte diger*, 1954, der lader ane hans interesse for fransk og spansk surrealisme, kom i den ny poesis gennembrudsår 1960 samlingen *Udsigter* der præciserer hans personlige udformning af konflikten mellem det moderne abstrakte eller uvirkelige liv og behovet for nærhed og sanset natur. Et digt som *Græsk dag*, der er eksempel også på de mange rejseindtryk hans bøger rummer, udtrykker „i de springende delfinners morgen“ øjeblikkets befrielse fra skygelivet. Men andetsteds kan tidsoplevelsen beskrives som det at „nå fra en afmagt til en anden“. Det står i *Sort på hvidt*, 1968, der søger sig frem i rolig nøgternhed mod tilstande *I disse dage*, 1971. Titlerne på H.s bøger er nær ved at være et fortløbende udsagn. De følgende hedder *Sådan går det*, 1976, *Nu og nu*, 1978 og senest

Verden som om, 1979. Der er ingen erklæret optimisme her, men et klarsyn over detaljer, en saglig omhu der med tør og pludselig humor registrerer tilværelsens skæve vinkler og oprømt tror at alt muligt er lige ved at ske og kun vil være af det gode. Dynamikken og bevægelsesmønstrene er den egentlige livstro i H.s digte.

Hovedværker i hans omfattende oversættelsesvirksomhed er rækken af Samuel Becketts romaner og tekster og af klassikere: Gustave Flauberts *Madame Bovary* og det oldfranske epos *Sangen om Roland*. Desuden antologier af nyere fransk, spansk og sydamerikansk lyrik samt den store *Afrikansk lyrik i dag* (sammen med Jørgen Sonne), 1970. H. er medredaktør af *Anthologie de la poésie danoise contemporaine*, 1975 og har oversat romaner fra spansk og italiensk. Medlem af Det danske akademi 1973, at statens litterære tremandsudvalg 1971–74, af styrelsen for institutionen San Cataldo fra 1972, præsident for den danske PEN-klub 1979. Tildelt Louisiana-prisen 1961, Dansk oversætterforbunds ærespris 1960, Arenas ærespris 1978, Aarestrup-medaljen 1980. □Foto.

U. H. i Jette Kromann: Digtere på bånd I, 1966 103–40. – Jørgen Gustava Brandt: Præsentation, 1964 52–55. Torben Brostrøm: Versets lovemanke, 2. udg. 1964 59–64. Stig Krabbe Barfoed i Danske digtere i det 20. årh. 2. udg. III, 1966 572–76.

Torben Brostrøm

Harding, Marius Christian, 1865–1928, kemiker, inspektør. * 29.10.1865 i Ærøskøbing, † 15.7.1928 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: bagermester Nicolai Henrik H. (1833–1910) og Cecilie Marie Brink (1832–1914). ~ 7.4.1893 på Frbg. med Meta Oline Sophie Jessen, * 24.10.1864 i Nordborg, † 18.3.1929 i Kbh., d. af urmager Johan J. (1823–67) og Anna Dorothea Winther (1823–91). H. tog lærereksamen fra Skaarup seminarium 1885 og efter et år som huslærer bestod han 1887 adgangseksamen til Den polytekniske læreanstalt. 1892 blev han cand. polyt. (fabrikingeniør). 1891 vandt han universitetets guldmedalje i kemi for en prisafhandling om bestemmelsen af molekylernes relative vægt, mens den ældre kollega Julius *Petersen (1865–1931) for samme opgave fik accessit. Efter eksamen var H. nogle måneder hjælpeassistent ved læreanstaltens kemiske laboratorium og derpå assistent hos Julius *Thomsen ved universitetets kemiske laboratorium. Han øvede i de ti år her ingen videnskabelig indsats da han, efter eget udsagn, af økonomiske grunde måtte manuducere (især medicinere) i kemi. Desuden fandt han det „akavet at være Lærer for Akademikere uden selv at være akademisk Borger“. Han tog derfor artium ved universitetet

1899 og s.å. filosofikum. – Imidlertid blev hans livsbane helt ændret da han 1902 blev blandt 45 ansøgere blev valgt til inspektør for Den polytekniske læreanstalt, et hverv han røgtede på enestående måde til sin død. – H. var desuden kasserer for Polyteknisk understøttelsesforening fra 1903 og medlem af bestyrelsen for G. A. Hagemanns kollegium ved hvis oprettelse han havde været virksom, fra 1908. Han var sekretær og kasserer for Selskabet for naturlærens udbredelse fra 1908, sekretær i Danmarks naturvidenskabelige samfund fra dets stiftelse 1911 og generalsekretær for det nordiske H. C. Ørsted-møde 1920. Endvidere sekretær for De Massmannske søndagsskoler fra 1902 og for overbestyrelsen for Finsens medicinske lysisinstitut fra 1906. Jævnledes med dette fik H. også tid til et efterhånden ret omfattende forfatterskab med emner fra den danske naturvidenskabs historie, og han interesserede sig især for H. C. Ørsted. Her kan foruden adskillige tidsskriftartikler og småskrifter nævnes en biografi *G. A. Hagemann*, 1916 (ny udg. 1942), *Correspondance de H. C. Ørsted avec divers savants*, 1920 og *Selskabet for Naturlærens Udbredelse*, 1924 (i anledning af 100 års jubilæet). Med henblik på Den polytekniske læreanstalts 100 års jubilæum 1929 skrev han på en bog om læreanstaltens historie, og ved sin død efterlod han sig et stort manuskript skrevet med en stenografi-skrift som desværre ingen kunne tyde, så hele det store og utvivlsomt værdifulde arbejde var spildt, og J. T. Lundbye måtte begynde forfra. Det kan også nævnes at H. ikke sjældent holdt foredrag om de emner der interesserede ham, således i Selskabet for naturlærens udbredelse og også, især i de yngre år, for sine børn i Ærøskøbing. – R. 1913. DM. 1920. □Foto.

Bibliografi i Stig Veibel: *Kemien i Danm.* II, 1943 185. – *Selvbiografi i Studenterne fra 1899*, udg. C. Krarup, 1924 233f. – H. I. Hannover i *Ingeniøren*, 1925 525f. P. O. Pedersen sst. 1928 377f. Chr. Winther i *Kemisk månedsbl.* s.å. 73. J. T. Lundbye: *Den polytekn. læreanstalt 1829–1929*, 1929 468–71. – *Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.*

E. Rancke-Madsen

Hardy-Hansen, Emil Valdemar, 1891–1969, frugtavl. * 11.2.1891 i Egebjerg, Odsherred, † 13.2.1969 i Fredericia, begr. i Hillerød (Skansebakkens kgd.). F: skomager, senere telefonbestyrer Emil Theodor Hansen (1867–1954) og Ane Marie Nielsen (1869–1948). Navneforandring 4.3.1932. ~ 1° 18.10.1912 på Frbg. (Marcus) med Gerda Charlotte Matthison-Hansen, * 17.9.1887 i Nykøbing F., † 11.9.1945 i Holte, d. af skovfo-

ged, sidst ved Odsherreds skovdistrikt Albert Mozart M.–H. (1843–1903) og Maren Caroline Elisabeth Amonsens (1854–1928). Ægteskabet opløst 1943. ~ 2° 8.4.1943 i Nødebo, Frederiksborg amt med aut. fysioterapeut Sara Kirstine Andersen, * 3.4.1907 på Stadsagergård, Asperup sg., Odense amt, d. af proprietær Anders Olsen A. (1872–1932) og Pethrine Karoline Poulsen (1872–1953).

H.–H. kom i gartnerlære 1905 hos gartner K. F. Petersen i Vig. Derefter var han elev på Hørbygård, i Johan Riis' gartneri i Nykøbing M. og på Ringholm, og han afsluttede sin uddannelse med et halvt års kursus på Vilvorde. Resten af sin tilværelse viede H.–H. til frugtavl, først hos Sophus Weber i Gl. Hestehauge frugthave ved Svendborg (1912–16), derefter som tilsynsførende gartner ved statshospitalet i Nykøbing S. Hvis frugtplantage han opbyggede fra grunden og videreførte som mønster for fremtidige frugtplantager i Danmark. Han virkede her 1916–35, men allerede 1928 købte han en ejendom i Endrup ved Fredensborg hvor han startede sin egen frugtplantage som han drev indtil 1962. Hele hans virke var præget af stor faglig viden, en utrættelig energi og en brændende tro og kampiver for frugtavlssagen. Disse personlige egenskaber befordrede udviklingen af dansk frugtavl som ved hans indsats fik støtte fra mange betydelige personer inden for statsadministration og rigsdag, men skaffede ham også mange fjender blandt folk uden hans ildhu og fremsyn. I sit arbejde lagde han størst vægt på rational frugtavl med færre sorter, der kunne konkurrere med importeret frugt, og han udarbejdede nye regler for beskæring, gødskning, sprøjtning, sortering og pakning. Hans tanker blev manifesteret i dannelsen af landsforeningen Dansk frugtavl 1927, hvis formand og sekretær han var lige til 1962. Han var Dansk frugtavl's redaktør 1931–1962 og tog initiativ til oprettelse af Sammenslutningen af Danmarks æblemøstrier 1936. Hans litterære produktion omfatter bl.a. *Frugthaven og Køkkenhaven*, 1927, *Dyrkning af Kirsebær. Nye Metoder*, 1929, *Børnenes Have* med tegn. af havearkitekt Anka Rasmussen, 1929, *Dyrkning af Blommer. Moderne Kultur*, 1930, *Frugtavlerens Fagbog*, I–II, 1940–41 samt en oversættelse og bearbejdning af Bertil Billbäck: *Frugt og Bær*, 1941. Et slags „testamente“ foreligger i bogen *Mit 50-årige virke for Danmarks frugtavl med undertitlen Læretid, arbejdsår, brydninger og episoder*, 1964. – R. 1937. R¹. 1952. K. 1962. □Foto.

H.H.: *Mit 50-årige virke for Danmarks frugtavl*, 1964. Interview i *Fyns tid.* 27.3.1962. – *Levnedberetning i ordenskapitlet.*

Åge Nicolaisen

Harhoff, C. J.

Harhoff, Conrad Johan Christian, 1886–1966, skibsreder. * 13.12.1886 i Kbh. (Garn.), † 14.12.1966 i Kbh., begr. Hornbæk kgd. F: kaptajn, senere oberst Georg Frederik Krogh H. (1845–1937) og Charlotte Ida Augusta Carstensen (1855–96). ~ 8.10.1910 i Kbh. (Holmens) med Rigmor Hansen, * 19.11.1888 i Kbh. (Matth.), d. af grosserer, skibsreder Fritz Robert H. (1863–1912) og Laura Stein (1864–1935).

H. begyndte sin uddannelse inden for flåden, men trådte ud som premierløjtnant 1909 for at blive sekretær i rederiet C. K. Hansen til hvilket han var knyttet gennem sit ægteskab. Han viste hurtigt anlæg for shipping-virksomheden og blev 1912 udnævnt til prokurist. Fire år senere blev han optaget sammen med sin svoger, skibsreder Willie C. K. Hansen (1887–1949), og var 1916–56 skibsreder og medindehaver af firmaet. – Gennem årene blev det især Dampskibsselskabet Dannebrog der blev H.s arbejdsfelt. Med dygtighed manøvrerede skibsrederen selskabet gennem 1930ernes kriseår og anden verdenskrig der kostede omtrent halvdelen af rederiets tonnage. Efterkrigstidens genopbygningsprogram var i høj grad hans værk. 1946–50 var H. formand for Dansk dampskibsrederiforening efter at have været medlem af bestyrelsen 1931–35 og igen fra 1937. 1940–49 var han næstformand for Fragtnævnet. Han var næstformand for Københavns havnebestyrelse, i bestyrelsen af Frihavns-selskabet, formand for Dampskibsselskabet Dannebrog og Em. Z. Switzers Bjergnings-Entreprise 1945–63. Fra 1953–60 var han formand for Københavns Handelsbanks bestyrelse. Hans interesse for søfartsuddannelserne kom bl.a. til udtryk gennem arbejdet i bestyrelsen for stiftelsen Georg Stages minde 1937–53. Da H. 1956 trak sig tilbage fra den daglige ledelse af rederiet var det bl.a. for at virke for Moralsk oprustning som han havde været aktiv for siden midten af 1930erne. – R. 1927. DM. 1940. K². 1949. □ Mal. af Øllegaard Arbin, 1943. Mal. af Jørgen Aabye, 1954 (Handelsbanken, Kbh.). Foto.

Børsen 15.12.1956. Sst. 13.12.1961. Sst. 15.12.1966. J. Tjeisenj i Tidsskr. for søvæsen CXXXVIII, 1967 537 f. – Papirer i Erhvervsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Henrik Fode

Harpestreng, Henrik, † 1244, læge, kannik.

If. Roskilde gavebog (anlagt 1274) døde H. 2.4.1244 som kannik (canonicus) i Roskilde, men oplysningerne om hans liv er i øvrigt meget sparsomme og hans slægtskabsforhold ukendte. I sine sidste leveår har han if. et par håndskrifter fra ca. 1500 virket som læge for Erik Plovpenning. Hans titel, mester eller magister, viser hen

til udenlandsk uddannelse. H. er rimeligvis identisk med den Henricus Dacus som står som forfatter til et skrift om afførende midler, derimod næppe, som tidligere antaget, med en læge og astrolog Maistre Henry de Danemarke der virkede i Orléans ca. 1181. – Som læge hører H. til Salerno-skolen der udgår fra den hippokratiske lære (humoralpatologien) at sygdomme skyldes forstyrrelser i blandingsforholdene mellem den menneskelige organismes kardinalvæsker: blod, slim, gul og sort galde (svarende til de fire elementer luft, vand, ild og jord). Foruden til ovennævnte bog om afførende midler er H. forfatter til en urtebog på latin og to urtebøger på dansk samt til forskellige stykker om åreladning, kopsætning m.m. Desuden er der måske vidnesbyrd om en egentlig lægebog af H. i et svensk lægebogshåndskrift fra 1500-tallet. De to dansksprogede urtebøger, overleveret i håndskrifter fra ca. 1300 og hørende til de vigtigste ældre-middeldanske sprogminde-mærker, kendes tillige i gamle oversættelser til svensk og norsk/islandsk. Deres hovedkilde er et latinsk heksameterdigt fra 1000-tallet *De viribus herbarum* der går under forfatternavnet Macer men er skrevet af franskmænd Odo Magdunensis (fra Meung), samt italieneren Constatinus Africanus' skrift *De gradibus liber* fra midten af 1000-tallet. □ Fremstillet på historiemal. af A. Slott-Møller udst. 1933.

Udg. Gamle da. urtebøger, stenbøger og kogeboøger, udg. m. indledn. af Marius Kristensen, 1908–20. Henricus Dacus: *De simplicibus medicinis laxativis*, udg. J. W. S. Johnsson, 1914. *Liber herbarum*, udg. m. indledn. af Poul Hauberg, 1936. *Lægebøger. Bondepraktika. Griseldis*. Dupl. til brug for Ordbog over det ældre da. sprog, udg. Det danske sprog- og lit. selsk., 1970. *Lit.* P. Hauberg i Danske studier, 1919 111–28. Alfr. Otto: *Liber daticus Roskildensis*, 1933 178–86. E. Wickersheimer i *Janus XXXVII*, Leiden 1933 354–56.

John Kousgård Sørensen

Harries, Heinrich, 1762–1802, præst, forfatter. * 9.9.1762 i Flensborg, † 28.9.1802 i Brügge, Holsten, begr. sst. F: sukkerraffinador Dietrich H. (1729–83) og Christine Rasch (1730–1813). ~ 7.9.1790 i Elmshorn med Ida Christina Margretha Valentiner, døbt 5.6.1764 i Boren, † sept. 1825, d. af sognepræst, sidst i Elmshorn, konsistorialråd Christian August V. (1724–1816, ~ 2° 1798 med Benedicta Christina Margretha Busæus, 1751–1833) og Sophie Elisabeth Pauli (1731–97).

H. blev student 1779 i Kiel og studerede teologi i Kiel og Göttingen 1779–86. Sidstnævnte år tog han teologisk eksamen på Gottorp og virkede siden som præst i Siversted 1790–95 og derefter i Brügge til sin død. 1788–93 redigerede han

Flensburger Wochenblatt für Jedermann der under hans ledelse fik en vis litterær værdi, ligesom han selv fik et navn som forfatter af digte og religiøse småting. Hans navn er særlig knyttet til digtet *Heil dir, dem liebenden Herrscher des Vaterlandes* der var et hyldestdigt „for den danske Undersaat“ til Christian VII; det blev trykt i nævnte Wochenblatt 27.1.1790 og er en bearbejdede af en engelsk sang. Siden blev det af B. G. Schumacher omformet til den preussiske kongehymne *Heil dir im Siegerkranz*. 1796 udgav H. en oversættelse af James Thomsons *The Seasons*; en udgave af hans digte udkom 1804. □Kobberstik 1804.

Rud. Bülck: *Das schlesw.-holst. Zeitungswesen*, Kiel 1928 = *Quellen und Forschungen zur Gesch. Schlesw.-Holst.s XVI 109f.* Willers Jessen i *Die Heimat*, Flensburg, Kiel 1917 173–79.

Svend Larsen*

Harsdorff, Caspar Frederik (Friedrich), 1735–99, arkitekt. * 26.5.1735 i Kbh., † 24.5.1799 sst. (Nic.), begr. sst. (Ass.). F: skoleholder Johan Christopher H. (Harsdörffer) (1695–1770) og 2. hustru Anne Marie Eriksdatter (Erichsen) (1704–76). ~ 7.12.1770 i Kbh. (Petri) med Elisabeth (Elsebeth) Margrethe Fortling, døbt 5.11.1749 i Kbh. (Petri), † 16.6.1812 sst. (Petri) (~ 1° 1764 med hofstenhugger Johan Ernst August Braun, ca. 1733–66), d. af hofstenhugger og kgl. bygmester Jacob *F. (1711–61) og Anne C. Hellenen (ca. 1724–72).

H. må formentlig have påbegyndt sin uddannelse på det gamle akademi for derefter at blive elev på det i 1754 oprettede kunstakademi hvor N.-H. *Jardin blev hans lærer. H. fik således lejlighed til at stifte bekendtskab med nyklassicismen fra første færd under vejledning af en mand der selv kunne berette om betydningen af at have set det gamle Rom sammen med kredsen af stipendiater ved det franske akademi. Akademiets guldmedalje vandt H. 1756, og året efter fik han i sept. det store rejsestipendium der tillod ham at opholde sig tre år i Paris og tre i Rom. Rejsens første mål blev Paris, den moderne arkitekturs Mekka. J.-Fr. Blondel holdt forelæsninger i arkitektur som H. fulgte, og han kan ikke have undgået at træffe en række af den ny arkitekturs kommende mænd blandt eleverne. H. har her kunnet indsuge den klassiske, franske tradition fra François Mansart over Louis Le Vau og Hardouin Mansart til samtiden. At han var begejstret for opholdet i Paris bevises af, at han af akademiet måtte tvinges derfra da han havde været der i næsten fem år. H. fik nu kun godt ét års ophold i Rom, hvor han som alle stu-

derede antikkens rester, fx Hadrians villa i Tivoli, men også renessancens berømte værker som palazzo Massimo alle Colonne, palazzo Farnese og Capitol for at nævne nogle han gjorde tegninger efter. I Rom udarbejdede H. en serie tegninger til et gravkapel for Frederik V som han tænkte sig opført i forbindelse med Roskilde domkirke. Disse blade foreviste han efter hjemkomsten 1764 på akademiet hvor han blev agreeret. For at blive medlem af akademiet måtte H. som alle andre udføre et medlemstykke, i dette tilfælde tegninger til „Et kgl. Palais med al det, som deraf dependerer“. I perspektiven hertil demonstrerede H. al den lærdom han havde erhvervet sig om monumental arkitektur i løbet af studieårene. 14.3.1765 blev H. optaget i den akademiske forsamling, og allerede 9.4.1766 valgtes han til professor i perspektiv. Da Jardin blev tvunget til at forlade landet 1771 efter at arbejdet med opførelsen af Marmorkirken var blevet standset, blev H. valgt til professor i arkitektur, dog beholdt han tillige professoratet i perspektiv indtil han 1783 afgav det til Peter *Meyn. H. var akademiets direktør 1777–79. H. var ikke blot akademiker, men også praktiserende arkitekt. 8.8.1764 udnævntes han til bygningsinspektør, 10.11.1770 til hofbygmester, og da J. F. *Struensee 9.9.1771 udnævnte en overbygningsdirektion blev H. medlem af denne, hvorved han fik vidtgående indflydelse på det offentlige bygningsvæsen. 1781, da G. D. *Anthon døde, fik H. titel af første hofbygmester. I begyndelsen blev H. ikke overvældet med arbejde, det var en sløj tid for det offentlige bygningsvæsen. Arbejdet med Marmorkirken, som Jardin forestod, slugte de fleste af midlerne. A. G. *Moltke blev den første som fuldt ud brugte H.s talent, da han bad ham fuldende *gravkapellet ved Karise kirke* (1766) der var blevet påbegyndt af Jacob Fortling. Den temmelig ordinære, rektangulære bygning Fortling havde tænkt sig omskabtes næsten fuldstændigt, kun i facaderne ses endnu hofstenhuggerens intentioner. H. skabte et rum over kvadratisk grundplan med et vældigt, romersk inspireret loft båret af fire søjler, et interiør med en højtidelig funktion helt præget af arkitektens studier i renessancens Rom.

Af Danmarks få virkelig talentfulde arkitekter er vel ingen i den grad blevet misbrugt som H. Han fik mange opgaver, men for få af betydning. Det ene ombygnings- og reparationsarbejde fulgte det andet: *Operahuset* (nu ø. landsrets bygning) 1769, *Det Harboeske enkefruekloster* i Stormgade 1772, *Det kgl. teater* 1773–74, *Fredensborg* 1774–76 osv. Næsten et helt tiår forløb hermed. Hovedværket fra 1770'erne er den lille *Herkulespavillon* i Kongens Have (1773), og selv det var en

ombygning af et gammelt lysthus. Det lille arbejde, helt i fransk manér, som han havde tilegnet sig den i Paris, vandt meget bifald i samtiden. Bortset fra de imponerende pakhuse nær Toldboden i Kbh. (*Kieler, 1777–78, Vestindisk pakhuse, 1779–81*) der dog ikke gik ud over det traditionelle, var det især interiørarbejder som karakteriserede dette tiår. Marmorbadet der indrettedes for Christian VII på Frederiksberg slot var det mindste, men også det interessanteste. Det karske rum er helt afhængigt af hvad ophavsmanden lærte i Paris, Neufforge og revolutionsarkitekterne anes i baggrunden.

H.s interiørstil var i det hele taget afgjort fransk. Det bekræftes af den lejlighed han indrettede for Juliane Marie på Fredensborg hvor han tillige forhøjede bygningerne om den ottekantede forgård, åbnede denne mod byen og skabte et nyt indgangsparti. *Frederik Vs kapel ved Roskilde domkirke (1774–78)* var det vigtigste projekt H. fik sat i værk i 1770'erne men pga. en vaklende økonomi stod det ufuldført indtil C. F. Hansen gjorde det færdigt efter 1821. Udertil er bygningen enkel for ikke at konkurrere med den gamle kirke, men interiøret er prægtigt. Her er det på mesterlig vis lykkedes H. at bibringe den indtrædende en fornemmelse af det centraliserede rums endegyldighed, rummet det er unødigt at gå omkring i, hvorfra man ikke vender tilbage. Mange af H.s bedste intentioner er blevet på papiret. Et projekt til en samlet bebyggelse i Amaliegade (svarer til nuv. 39–47) viser hvordan han ville indføje det enkelte borgerhus i en monumental enhed af karakter som de „terraces“ man kender i London og Bath. I virkeligheden blev det til to ordinære huse. På Kongens Nytorv (3) byggede H. et hus til sig selv (1779–80). For H. var det ikke det væsentlige at få tag over hovedet, han havde større planer med huset. Han ønskede at højne standarden af det borgerlige byggeri og ville med bygningen eksemplificere, hvordan han mente det burde gøres. Det blev uden tvivl hans mest vellykkede foretagende. Som følge af grundens uregelmæssige omrids fik bygningen flere facader, og ved hjælp af disse skabte H. tre prototyper på facadeløsninger: femfagshuset med fremspringende sidepartier, huset med trefags midtrisalit der prydedes af pilastre og trekantgavl, samt det beskedne firefags hus også med fremspringende sidefag. Brandene 1795 og 1807 skabte ufrivillige muligheder for byfornyelse, og i de ny kvarterer som rejste sig af asken opførtes hus efter hus som fulgte de Harsdorffske modeller. Med det ene hus H. selv lod bygge på Kongens Nytorv fik han således større betydning for hovedstadens borgerlige byggeri end nogen arkitekt før ham.

For enden af Slotsholmskanalen mellem Børsen og den røde bygning skulle opføres en bankbygning som H. gav adskillige forslag til. Et af projekterne som H. selv kaldte en dekoreret facade, der var ikke råd til en egentlig, viste med sin stærkt lukkede kvadermuring og foranstillede ædicula at han stadig var helt på højde med den arkitektoniske udvikling i Frankrig. H. opgav imidlertid at opføre bankbygningen pga. de stadige krav om besparelser og overlod arbejdet til Peter Meyn. Omkring 1790 havde H. ikke meget at bestille men han udarbejdede, sikkert for egen regning, et projekt til en butiksgade, en lille samlet bebyggelse som kunne minde om senere tiders passager og gallerier. Omkring denne tid, hævdes det, skulle H. have interesseret sig for den græske, antikke bygningskunst der netop var kommet i søgelyset efter Stuart og Revetts publicering af opmålinger af græske bygninger. H. synes ikke at have ejet Stuart og Revetts bøger, og selvom det vel er muligt at han i nogen grad har studeret den græske arkitekturs detaljer har dens virkning på hans kunst næppe været stor. I de sidste år af H.s liv fik han pludselig, som om det var ved at være for sent, adskillige større opgaver. Efter Christiansborgs brand 1794 købte kongefamilien Amalienborg-palæerne, og to af dem måtte forbindes tværs over Amaliegade, en delikat opgave der krævede en sikker hånd. Der fremkom en halv snes forslag, men heldigvis valgtes H.s kolonnade, en tidløs søjlebygning der bevarede perspektivet gennem Amaliegade mod Frederik Vs rytterstatue. Uagtet der ses græske detaljer i den elegante bygning er der næppe tvivl om, at H. også har haft samtidig fransk arkitektur (*Hôtel d'Hallwyl* i Paris af C.-N. Ledoux) i tankerne. Det franske eksempel var i virkeligheden en malet dekoration, men det har næppe afskrækket H. der så ofte havde måttet give forslag til dekorationer uden synderlig krop.

Det økonomiske opsving i 1790'erne medførte en del opgaver for private. På Amagerstorvs hjørne ved Hyskenstræde opførte H. 1796 *Løveapoteket* for apoteker Ludvig Manthey, en bygning med det „knækkede“ hjørne som var karakteristisk for husene der opførtes efter branden 1795. Huset der nu er forsvundet har sammen med *Kongens Nytorv 3–5* kunnet tjene som model for de bygmestre der arbejdede med byens genopførelse. Ved Holmens Kanal opførte H. to store private palæer for to af tidens rigmænd. Grosserer Pierre Peschier påbegyndte 1796 det nuværende nr. 12, en bygning med korintiske kolossalpilastre og klassiske portaler i sidefagene. *Holmens Kanal 2*, som også har facade mod Kgs. Nytorv, tegnede H. 1799 for agent Erich Erichsen. Dette

sidste hus fra H.s hånd er vel samtidig det vigtigste og mest afklarede af hans privathuse, et point de vue i den række han opførte eller ændrede på sydsiden af torvet: det just nævnte palæ, Det kgl. teater og hans eget hus (nr. 3–5). Før sin død udarbejdede H. et projekt, som nu desværre er ukendt, til et nyt Christiansborg; man havde gerne set i hvor vid udstrækning det havde konsekvenser for C. F. Hansens slot. Den Marmorkirke Jardin måtte efterlade ufuldført stod som en udfordring til eftertiden. Da kunstakademiet, formentlig på H.s initiativ, foreslog den fuldført, udarbejdede han selv et omhyggeligt projekt. En stor træmodel hertil er stadig bevaret på kunstakademiets bibliotek. De kolossale omkostninger som det havde vist sig Jardins projekt ville medføre fik H. til at reducere omfanget og forenkle bygningen mest muligt. Som i de fleste af sine monumentale opgaver vendte H. endnu en gang blikket mod Rom, denne gang mod alle rundkirkers urmoder Pantheon. Forslaget blev approberet og pengene dertil bevilget, men H. døde kort efter.

H. var den første danske arkitekt af betydning som havde fået en regulær, civil uddannelse. Med sit talent betalte han rigeligt tilbage hvad der var investeret i det. Havde tiderne været bedre for statsligt byggeri ville han have efterladt sig et langt større œuvre, end tilfældet blev. Hans indirekte værk var imidlertid af stort omfang. Ved sit eksempel og gennem undervisningen på arkitektskolen foranledigede han en markant forbedring af den arkitektoniske standard ikke blot i hovedstaden, men langt ud over landet. Kendt er hans rørende begejstring, vakt ved synet af hovedgaden i Horsens, over de gode resultater akademiets undervisning havde givet. H. havde en fin fornemmelse for ældre tiders arkitektur, det viste han i de mangfoldige restaureringer og ombygninger han i mangel af bedre måtte foretage. En sådan indstilling var noget nyt, han blev en af de første i landet som slog til lyd for bevaring af gamle bygninger, fx frelste han Børsen fra at miste dragespiret til fordel for en kuppel. – Justitsråd 1778. □ En staffage-figur på J. F. Clemens' stik, 1783, af Frederik Vs gravmæle kan måske forestille H. Statue, fantasiportr., af Th. Stein, 1866 (udstillingsfonden, Charlottenborg); efter denne træsnit 1868 efter tegn. af H. Olrik.

C. F. H.s værker, udg. N. L. Høyen, 1859–71. – Fr. Schiøtt i Tidsskr. for kunstindustri, 1899 37–56. Ph. Weibach i Architekten III, 1900–01 25–27. Fr. Weibach sst. 1917–18 124–28 134–37. Samme sst. 1933 249–58. Samme sst. U, 1935 121–23. Chr. Elling sst. M, 1940 125–40. Mario Krohn: Frankrigs og Danms kunstn. forbindelse I–II, 1922. L. Bobé: Die deutsche St. Petri Gemeinde zu Kopenhagen, 1925. Fr. Weil-

bach: Architekten C. F. H., 1928. Samme i Tilskueren, 1933 II 278–85. Otto Norn i Årbøger udg. af Hist. samf. for Århus stift XXXI, 1938 93–118. Chr. Elling: Danske borgerhuse, 1943 26–29 125 126 132. Samme: Det klassiske Kbh., 1944 22–27 70–72. Dyeveke Helsted: Dronning Juliane Marie og Fredensborg slot, 1958. Hakon Lund i Guldalderen i da. konst, red. Bo Lindwall, Sth. 1963 (da. udg.: Guldalderen i da. kunst, 1964) 150–59. Samme i Danms bygningskunst, red. H. Lund og Kn. Millech, 1963 291–304. Jan Steenberg: Fredensborg slot, 1969 194–217. Tove Clemmensen: Møbler af N. H. Jardin, C. F. H. og J. C. Lillie, 1973 77–146.

Hakon Lund

Hartel, Lis, * 1921, rytter. * 14.3.1921 i Hellerup. F: forretningsfører, senere direktør Ejnar Holst (1888–1960) og Else Schmidt (1896–1978). ~ 23.5.1941 i Hellerup med grosserer Poul Finn H., * 23.11.1915 i Kbh., s. af grosserer Aage H. (* 1890) og Rosa Becher (1891–1964).

H. begyndte sin karriere som skolerytter i Sportsrideklubben København 1934 under ledelse af sin mor Else Holst. Sit første Danmarksmesterskab (DM) i skoleridning vandt hun 1943, 22 år gammel, og 1944 gentog resultatet sig igen med hesten Gigolo. Samme år fik H. polio, men efter med held at have bekæmpet sygdommen (to et halvt års sygeleje) lykkedes det hende at genvinde DM 1952–54 på hesten Jubilee, og med Limelight blev det til et sidste DM 1959. Af betydning for hendes internationale gennembrud blev træningen under berider Gunnar Andersen fra 1951. Allerede året efter triumferede hun ved som første kvinde at opnå olympisk medalje i ridning under legene i Helsinki 1952. Sølvmedaljen blev vundet på den ni-årige Jubilee og ved rytterolympiaden i Stockholm 1956 sikrede rytter og hest sig samme placering. Ved begge olympiske lege blev H. besejret af svenskeren major Henri Saint-Cyr, men 1956 med en margin på kun 10 points (850 mod 860 points). Titel af uofficiel verdensmester erobrede hun i Aachen 1954. H. blev i fagkredse kendt som en sikker, elegant rytter med et rytmisk og harmonisk program baseret på et perfekt samarbejde med især Jubilee, en pålidelig hest der kombinerede et ideelt temperament med en umiddelbar konkurrenceglæde. På baggrund af sine internationale resultater og sit handicap i særdeleshed blev H. en myte også uden for sportsverdenen. Hun blev eksemplet på hvad livsmod og ukuelig energi kan føre til og gav dermed en værdifuld opmuntring til alle ramt af samme ubarmhjertige sygdom. Mere umåelig er H.s generelle indflydelse på handicapridestens fremgang, selv om mange invitationer til åbning af handicapridecentre verden over fortsat vidner om hendes betydningsfulde indsats. Herhjemme overgik H. i løbet af 1960'erne til trænergerningen hvor hun

Hartel, Lis

med held har optrænet heste til deltagelse i internationale konkurrencer og med stor ekspertise instruerer ungdommen i Holte rideklub. □Foto.

Arne Vangdrup

Hartling, Mads Rasmussen, 1885–1960, undervisningsminister, skoleinspektør. * 18.10.1885 i Vilsted, † 12.9.1960 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: gårdejer Søren Chr. Madsen († 1900) og Kristiane Nielsen († 1943). ~ 1° 4.7.1913 med Mathilde Helene Hedvig Nielsen, * 5.9.1880 i Kbh., † 11.4.1938, d. af Carl N. (1848–1911) og Charlottte Amalie Haug (1839–1916). ~ 2° 17.10.1944 med Anna Jensine Nielsen, * 1.6.1886 på Christiansø, † 28.2.1966 i Kbh., d. af lods Peder Dick N. († 1901) og Cathinca Henriette Pedersen († 1925). – Far til Poul *H.

H. var på fædrene og mødrene side af himmerlandsk bondeslægt. Faderen ejede Fløgård med 15 ha tilliggende, til dels let sandet jord, så familien levede en arbejdsom og nøjsom tilværelse. 11 år gammel kom H. ud at tjene som hyrde-dreng i sommerhalvåret, og efter faderens død af tuberkulose måtte H. 15 år gammel bistå moderen med gårdens drift. Han ønskede dog en videre uddannelse og kom 1903 efter forberedelse hos sognets hjælpelærer på Ranum seminarium, fik lærereksamen 1906, var et år vikar i Nekse, havde derefter årskursus på Statens lærerhøjskole og ansattes 1908 ved Kbh.s skolevæsen med tjeneste på Østrigsgades skole hvor han virkede indtil han 1944, skønt ikke ansøger, fik tilbudt og modtog stillingen som inspektør på Skolen ved sundet. 1936–44 var han formand for Kbh.s kommunelærerforening. – H.s far var overbevisningstro venstremand, og faderens deltagelse i politiske møder og samtaler i hjemmet vakte H.s politiske interesse allerede mens han var dreng. I seminarietiden var han mere optaget af litterære studier, men Alberti-katastrofen 1908 vakte påny hans politiske interesse. De sympatier han havde næret for de radikale ændredes til antipati, da hans retfærdighedssans krænkedes ved de radikales hårde angreb på J. C. *Christensen som H. mere og mere anså for den betydeligste af datidens politikere. H. blev medstifter af venstres ungdom i Kbh. og var 1915–17 landsorganisations sekretær, 1918–24 redaktør af organisationsblad Dansk Folkestyre. På J. C. Christensens anbefaling opstilledes H. 1920 af venstre i Holbækkredsen til folketinget og genopstilledes 1924. Ved valgene 1926 og 1929 var han opstillet i Nibekredsen, men da han heller ikke her opnåede valg, nedlagde han sin kandidatur og deltog de følgende år ikke meget i politik. Ved dannelsen af regeringen Knud Kristensen 7.11.1945

blev H. undervisningsminister. Den mest presserende opgave for ham var skoleforholdene i Sønderjylland. Sommeren 1945 var de offentlige tysksprogede skoler blevet lukket og en kommission nedsat til forberedelse af en nyordning. H. fik midlertidigt gennemført at der i de danske skoler kunne oprettes særklasser for det tyske mindretals børn, og juli 1946 gennemførtes efter kommissionsflertallets indstilling en lov der ophævede de kommunale tysksprogede skoler og henviste mindretallets børn til private skoler hvis deres forældre ikke ønskede at sende dem i offentlig skole. H. fik desuden gennemført en reform af lærerlønningssloven, hvorved bl.a. lederen af en folkeskole skulle benævnes inspektør, når skolen havde en vis størrelse. Overlærer som hidtil havde været betegnelsen for skolelederen, blev en avancementsstilling. Ligeledes gennemførtes at amtsskolekonsulenter blev embedsmænd mod tidligere honorarlønnede, og endelig gennemførte H. en forbedring af statstilskudene til de private skoler hvis økonomi var forringet under og efter krigen. Ved regeringen Knud Kristensens afgang nov. 1947 vendte H. tilbage til Skolen ved Sundet som inspektør og virkede her til 1955. – K. 1949. □Buste af Herman Andersen udst. 1946. Foto.

Levnedsberetning i ordenskapitlet (også i Årbog for da. skolehist. 1977 7–64).

Helge Larsen

Hartling, Poul, * 1914, statsminister, højkommissær. * 14.8.1914 i Kbh. (Filips). F: kommunelærer, senere skoleinspektør og undervisningsminister Mads R. *H. (1885–1960) og kommunelærer Mathilde Helene Hedvig Nielsen (1880–1938). ~ 10.8.1940 i Juelsminde k. med læge Elsebeth Kirkemann, * 28.4.1914 i Horsens, d. af købmand Johannes Antonius K. (1886–1960) og Eugenia Kathrine Becker (1891–1973). H. blev student fra Vestre Borgerdydsskole 1932 og cand.theol. 1939. Han var sekretær for kristelig akademisk forening 1934–35 og for Danmarks kristelige gymnasiastbevægelse 1939–42, kaldskapellan ved Frbg. kirke 1941–45 og andenpræst ved Skt. Lukasstiftelsen 1945–50. Samtidig med præstegerningen underviste han på Kbh.s universitet og menighedshøjskolen Marthabo og var fra 1945 lærer ved N. Zahles seminarium hvis forstander, fra 1959 rektor, han var 1950–68. H.s kristne livssyn og kirkelige interesse førte ham ind i bestyrelserne for Skt. Lukasstiftelsen, KFUMs seminarium, Den danske folkekirkes mellemkirkelige råd og Den danske folkekirkes nødhjælp og afspejles i publikationerne *Sursum Corda*. *Nogle Blade af den kristne Studenterbe-*

vægelses Historie 1892–1942 (sammen med Johs. Müller), 1942, *Kirketankens Vækst paa Missionsmarken*, 1945, afsnit i statsradiofoniens *Hvad er Kristendom?*, 1947, *Kirkelig vejledning for sygeplejersker*, 1950 og redaktion af *Kirke. Skole. Kultur*, 1963, *The Danish church*, 1964, og *Den danske kirke*, 1967.

Politisk er H.s grundholdning liberal. Han sad i en årrække i bestyrelsen for Liberalt oplysningsforbund, stillede sig som venstres kandidat i Hellerupkredsen 1953, valgtes af partiet i Præstøekredsen 1957, men faldt for den lokale Holger Hansen 1960. Han overtog efter Vagn Bro Koldingkredsen som han repræsenterede 1964–78. I sin første folketingsperiode var H. venstres ledende skolepolitiker og indgik partiets forlig med radikale og socialdemokrater om folkeskoleloven 1958. Som folketingsgruppens sekretær fra 1959 havde han nær føling med tilblivelsen af venstres og konservatives fællesprogram 4.10.1959 og tilbageviste i en dokumenterende redegørelse de 30 højskolefolks kritik af venstres handlemåde og dets forhold til Thorkil *Kristensen. Under den følgende tids brydninger i venstre ved Thorkil Kristensens udtræden og dannelsen af Liberal debat var H. formand for Det sjællandsk-bornholmske venstre og blev efter sit genvalg 1964 næstformand i venstres folketingsgruppe 1.4.1965. Knap to måneder senere blev han gruppens formand da Erik *Eriksen pga. folketingsgruppens flertals afvisning af hans udtalelse om en sammenslutning af venstre og konservative nedlagde sit formandshverv 25.5.1965. Nov. s.å. valgtes H. til formand for venstres landsorganisation. Han havde da i Svanningetalen 4.8.1965 distanceret sig fra Erik Eriksens sammenslutningsvisioner og i modstrid med hans linje opfordret de radikale til forhandling om et arbejdsprogram for en liberal regering. H. fik et imødekommende svar fra Karl *Skytte, og der førtes de følgende måneder en del forhandlinger mellem venstre og radikale hvad der vakte en vis misstemning og mistro hos de konservative skønt H. forsikrede at han også tænkte på dem i en liberal samling. Efter valget jan. 1968 havde de tre partier et absolut flertal i folketinget, og H. blev udenrigsminister i RKV-regeringen. H. var overbevist om at Danmark burde tilsluttes EF og havde gennem 1960erne argumenteret herfor. Markedsspørgsmål og nordisk samarbejde som også havde H.s varme interesse var imidlertid økonomiminister P. Nyboe-Andersens ressource. H.s virke som udenrigsminister omfattede især øst-vest forholdet, FN, Vietnamkrigen og kolonialviklingen i Afrika der i disse år optog sindene stærkt og foranledigede en række spørgsmål og debatter i folketinget.

Udbygningen af u-landshjælpen førte H. ud på adskillige rejser uden for Europa. Desuden måtte han som sit partis leder følge samarbejdet på de væsentligste områder mellem de tre partier.

Ved regeringens afgang 11.10.1971 vendte H. tilbage til formandsposten i venstres folketingsgruppe. Venstre havde 1970 fejret sit 100-års jubilæum (regnet fra dannelsen af det forenede venstre 1870) og vedtaget principprogrammet *Frem mod år 2000* der tog sit udgangspunkt i det danske samfunds hurtige forvandling fra landbrugs- til industrisamfund, den udvikling som førte Erik Eriksen til tanken om sammenslutning af venstre og konservative. H. havde med Svanningetalen frigjort sit parti fra denne tanke og ført det ind i et regeringsarbejde efter 15 år i opposition, men havde ikke ændret den nedgående linje i dets vælgertilslutning. Venstre havde lidt mandattab både 1968 og 1971, og de konservative havde indtaget venstres plads som næststørste parti. H. stod således som partileder med samme problem som før RKV-regeringens dannelsen. Han talte liberalismens og et liberalt alternativs sag med varme og overbevisning. Hans form var urban og hans viden omfattende med baggrund i både dansk og europæisk kulturarv hvis stærke kristne islæt han gerne fremhævede. Hans fremtræden og sprog var præget af akademisk dannelsen. Hans stemmeføring havde undertiden, navnlig i TV, en undertone af hans ungdomstids gejstlige oplæring og kunne virke næsten faderligt omsorgsfuld. Over for højt talende ideologiske forkyndere som tiden var så rig på kunne han virke veg, men de der antog ham for viljesvag tog fejl. Han vidste hvad han ville og havde evnen til at vente til tidspunktet var inde, og da var han viljestærk, udholdende og hård. Tidspunktet kom efter valget 1973 der tilføjede de fire gamle partier svære tab, fordoblede antallet af partier i folketinget og gav fremskridtspartiet og centrum-demokraterne betydelig styrke.

H. dannede 19.12.1973 med 22 venstremandater bag sig regering ud fra den betragtning at den eneste mulighed var en smal regering der kunne manøvrere og at næppe noget parti ville fremkalde nyvalg foreløbig. Hans resolute handlemåde skabte dog bitterhed hos de tidligere regeringspartnere konservative og radikale, men med skiftende støttepartier fik H. finanslov og en omkostningsdæmpende ydelse til erhvervslivet igennem foråret 1974, skattelettelser efteråret 1974 og fremsatte en helhedsplan med offentlige besparelser og fastlåste lønninger og avancer for 1975 som partierne ved l. behandling erklærede sig rede til at forhandle om. H. skønnede dog at der ikke kunne samles et bæredygtigt flertal om

Hartling, Poul

gennemførelsen og udskrev 5.12.1974 nyvalg. Venstre gik frem fra 22 til 42 mandater, væsentligst på bekostning af konservative, radikale og centrum-demokrater, og H. fortsatte som statsminister indtil en socialdemokratisk mistillidsdagsorden vedtoges 28.1.1975. H. søgte da at danne en bredere regering af venstre, konservative, centrum-demokrater og kristeligt folkeparti, men den ville kun have flertal med støtte fra fremskridtspartiet, og det stillede betingelser som de fire ikke kunne acceptere. Regeringsdannelsen overgik til socialdemokratiet. Venstres fremgang ved 1975-valget gik tabt ved valget febr. 1977. H. genvalgtes til sit partis landsformand sept., men indstilledes nov. til posten som FNs flygtningehøjkommissær af den danske regering med støtte fra de andre nordiske regeringer der kendte og værdsatte H. for hans arbejde i Nordisk råd. Han godkendtes til posten af FN's generalforsamling og ophørte 31.12.1977 med sit politiske virke i Danmark. Sin politiske hovedtanke fastholdt han i et afskedsinterview med *Berlingske Tidende*: „Det er nødvendigt i et sundt demokratisk samfund, at der er en anden mulighed. Dvs. at socialdemokratiet ikke er det eneste parti der kan danne regering. Folk skal have noget at vælge imellem“. – Den internationale opgave H. er gået ind til er i sin natur af humanitær art, men det voldsomme opsving flygtningestrømmen fra Sydøstasien har taget de seneste år har rejst enorme krav om penge, bosættelse og politisk indsats. H. kom hurtigt og uventet ind i dette arbejde hvis resultat ikke kan opgøres endnu. En af hans nære medarbejdere fra Røde kors har sagt: „Hans hemmelighed er at han ikke skal gøre karriere. Han skal kun gøre jobbet. Og det gør han nu med sit eget engagement. Han har forbløffet mig.“ – K. 1968. K.¹ 1975. S.K. 1978. □ Karikatur på tegn. af Bjarne Laursen, 1973–74 (Amalienborg). Mal. af Viggo Kragh-Hansen, 1977 (Folketinget). Foto.

P.H.: Fra 17 år i da. politik, 1974. Interview i *Berl. tid.* 9.12.1977. P. H.: *Bladet* i bogen, 1980. – Chr. P. Fogtmann i *Venstre* i 100 år III, 1970. Annelise Bistrup i *Berl. tid.* 8.7.1979.

Helge Larsen

Hartmann

Der findes flere af hinanden uafhængige slægter H. i Danmark, af hvilke følgende to skal nævnes:

I. Kunstnerslægten H. der føres tilbage til Johann Ernst *H. (1726–93), der kom til Danmark fra Gross Glogau i Schlesien.

Komponisten Emil *H. var ~ Bolette Puggaard, d. af grosserer Rudolph *P. Billedhuggeren Carl H. (1837–1901) var ~ Thyra Dannebød Boisen

(1848–1920), d. af præst L. N. *B. (1803–75).

II. En især i Norge udbredt slægt der føres tilbage til borger i Braunschweig Christopher H. (ca. 1575–efter 1629) med hvis sønnesønner slægten kom til Danmark.

Grosserer Hjalmar *H. var ~ Gerda Christensen, d. af maleren Godfred *C.

(I) J. E. H. Bjerre: Stamtv. over den Hartmannske slægt, 1899. Th. Hauch-Fausbøll: *Patriciske slægter* IV, 1919. (II) A. Fabritius: *Slægterne H. i Danmark og Norge*, 1945.

Hans H. Worsøe

Hartmann, August Wilhelm, se **Hartmann, Johann**.

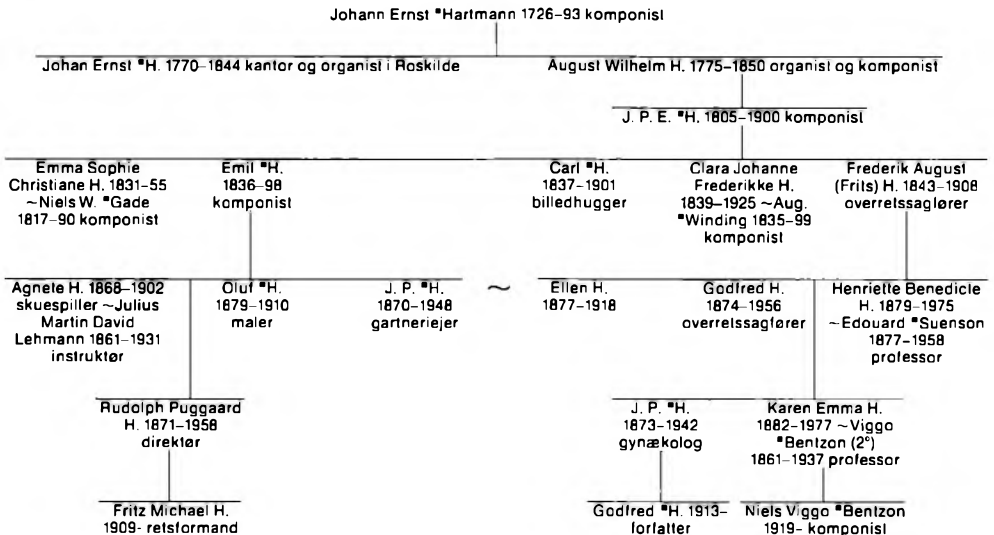
Hartmann, Carl, se **Hartmann, J. P. E.**

Hartmann, Ellen, *1895, lektor. *17.3.1895 i Kbh. F: assistent ved kunstakademiet, senere sekretær og inspektør ved Charlottenborgudstillingen Fritz Johan Christian H. (1865–1936) og Agnes Jørgine Langvad (1854–1949). Ugift.

Efter studentereksamen 1913 fra Ingrid Jørgensens skole gennemførte H. cand.mag.-studiet 1923 med dansk som hovedfag. 1924–41 virkede hun som lektor ved Nørre gymnasium, men fik som sin hovedopgave undervisningen i svensk på Danmarks lærerhøjskole fra 1929 hvis årskurser hun medvirkede i til 1967. Hun fik kontakt med svenske kredse gennem svensk skoleradio hvor hun underviste i dansk 1929–40, og gennem deltagelse i nordiske lærerkurser i Storlien 1938 og 1939. Afgørende for hendes arbejde med svenskundervisningen i Danmark var hendes livslange samarbejde med Valfrid Palmgren *Munch-Petersen der var Kbh.s univ.s lektor i svensk. Det gav hende også opgaven som kronprinsesse Ingrid's lærer i dansk i 1935. Sammen med Valfrid Palmgren Munch-Petersen udgaves de to store svensk-danske ordbøger: den store ordbog i tre udgaver 1954–71, den mindre ordbog i 15 oplag 1939–75 (2. udg. 1978). Sammen udgav de også den meget nyttige og fornøjelige *Farlige Ord og lumske Ligheder i Svensk og Dansk* hvis 1. udgave kom under besættelsen 1944 hvor mange havde brug for svenskundskaber, og 3. forøgede udg. 1962. Så at sige hele H.s pædagogiske forfatterskab er udformet i dette lange samarbejde, bl.a. i form af læsestykker til undervisningsbrug og teksthæfter til radioens undervisning.

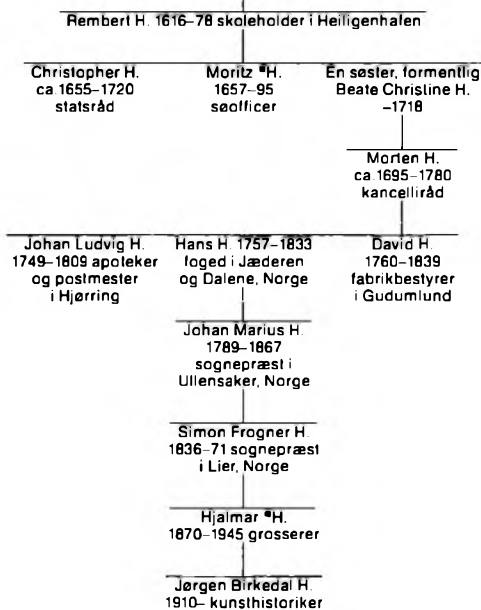
H. har desuden været en flittig oversætter, bl.a. af Elin Wägner, og hun har anmeldt svensk litteratur i Aalborg stiftstidende. Hun modtog i 1943 Tagea Brandts legat. Gennem hele sin pædagogiske virksomhed har H. stilfærdigt men intenst

Tavle I

Tavle II

Christopher Hartmann ca. 1575–eller 1629 borger i Braunschweig

virket for forståelsen mellem Sverige og Danmark, udtrykt gennem de sproglige kundskaber. – R. 1954. □ Barneportræt malet af Carl Wentorf ca. 1907. To portr. malet af Juel-Madsen. Buste,

brændtler, af Carl J. Bonnesen, 1926. Teg. af N. V. Dorph, og af Otto Christensen, 1945.

Mogens Iversen

Hartmann, Wilhelm Emil Zinn, 1836–98, komponist. * 21.2.1836 i Kbh. (Garn.), † 18.7.1898 sst., begr. sst. (Holmens). F: komponist J. P. E. *H. (1805–1900) og Emma S. A. Zinn (1807–51). ~ 4.11.1864 i Kbh. (Frue) med Bolette Puggaard, * 2.5.1844 på Skovgård, Ordrup, † 9.5.1929 i Kbh., d. af grosserer Rudolph *P. (1818–85) og Casperfine A. Andréa, adopt. Brandt (1824–97). – Far til J. P. *H. (1870–1948) og Oluf *H.

Slægtens musikalske begavelse gik i arv til H. der uddannedes af N. Ravnkilde, senere af A. *Rée i klaverspil, mens faderen underviste ham i orgel og teori. På sit kompositionstalent gav han allerede bevis i barnealderen, således i de senere udgivne *Smaasange for Ungdommen*; som 22-årig fik han opført en passionssalme (Ingemann) for sopransolo, kor og orkester ved teaterkorets koncert i Frue kirke skærtorsdag 1858, hans egentlige debut som komponist. Sammen med August *Winding skrev han musik (2. akt) til August *Bournonvilles ballet *Fjeldstuen* (Det kgl. teater 13.5.1859) der blev venligt modtaget og opnåede et større antal opførelser. Efter denne lovende begyndelse drog H. til Leipzig for at fortsætte sine studier (1860) og ved hjemkomsten 1861 ansattes han som organist ved Johanneskirken i Kbh., senere (1871) forflyttet til Christiansborg slotskirke hvor han virkede som organist til

Hartmann, Emil

sin død. 1891–92 var han dirigent i Musikforeningen. – Om end H. af embede var kirkemusiker vedblev han livet igennem at nære stærk interesse for teatret og dets musik. Han skrev musik til C. Hostrups syngestykke *En Nat mellem Fjeldene*, op. 3, 1863 (Det kgl. teater 11.4. s.å.), Thomas Overskous opera *Elverpigen*, op. 4, 1867 (Det kgl. teater 5.11. s.å.), endvidere til syngestykket *Korsikaneren* (Det kgl. teater 7.4.1873), men havde ikke samme held med disse værker som med balletten. Senere gjorde han en række betydelige indsatser med operaen *Ragnhild* (Det kgl. teater 27.12.1896), bygget over Svend Dyrings Hus, scenemusikken til *Øen i Sydhavet*, 1890 (Dagmarteatret 12.2.1893), og operaen *Det store Lod*, 1898. H. var en overordentlig flittig komponist og skrev foruden disse omfattende sceniske værker et stort antal vokale og instrumentale kompositioner. Foruden en del åndelige sange for blandet kor og flere samlinger mandskor (eller kvartetter) foreligger fra hans hånd en række store korværker, således *Havfruen*, 1866, *Vinter og Vaar*, op. 13a, *Ved Sommer-tid* (damekor), kantaten *Rinaldo og Mod Lyset*, op. 33. I særlig grad vakte H. opmærksomhed ved sine instrumentale værker, dels klaverværker (*Nordiske Tonebilleder*, op. 11, *Arabesque*, op. 16, 4 klaverstykker, op. 31, udg. 1887, o.a.), dels kammermusik, deriblandt nogle fortræffelige kvartetter, en kvintet (op. 5. 1865), en nonet, op. 43, en trio og to violinsonater. Mest kendt er han ved sine orkesterværker (og koncerterne, en for violin, en for violoncel, en for klaver). Han skrev i alt syv symfonier af hvilke foreligger trykt den første i Es-dur, op. 29 (udg. 1880), den anden i a-mol (*Fra Riddertiden*, op. 34), og den tredje i D-dur, op. 42 (1887); desuden den symfoniske digtning *Hakon Jarl*, op. 40 (udg. 1887) og ouverturen *Hærmændene paa Helgeland* (Ei-ne nordische Heerfahrt) op. 25 (udg. 1878), enkelte andre ouverturer samt suiter. I udlandet blev hans navn særlig kendt gennem hans *Skandinaviske Folkemusik* op. 30 (udg. 1881), en bearbejdelse for orkester af nordiske viser og danse, der har opnået talrige opførelser. – H. var hyppigt på rejser i udlandet hvor han ofte dirigerede egne kompositioner. Muligt har han følt sig mere påskønnet i det fremmede end hjemme hvor han trods sit ubestridelige talent måske følte sig trykket af den vægtige indsats hans fars musik betød i dansk musikhistorie. Nægtes kan det ikke at hans sarte og forfinede, men på den anden side overordentlig velformede og glimrende instrumenterede musik – der stemmer overens med hans særegne sind og apparition – i nogen måde virker afbleget ved siden af J. P. E. Hartmanns magtfulde toner. De bløde og vege drag genfin-

des i hans smukke sange fx *Nu skal du kønt dig putte ned* (tekst Carl Ploug, 1855) der stadig bevarer deres yndest. – Tit. professor 1889. – R. 1881. □Mal. af C. T. Melchior, 1852. Mal. af W. Marstrand. Træsnit, 1883, af H. P. Hansen 1885 og efter fotografi 1890. Mal. af Oluf Hartmann. Foto.

Vilh. Møller: *Danske kunstner-portraiter*, 1883. Ch. Kjerulf i *Nutiden* 25.1.1885. *Musikbl.*, 1887 58 74. *Kritischer Bericht über die Aufführungen der Compositionen von E.H.*, 1893; *Nachtrag*, 1896 (anm. af opførelser). III. tid. 24.7.1898. Arthur Seidl: *Wagneriana III*, Berlin, Lpz. 1902. Hans J. Larsen: *Fra gry til kvæld*, 1940 47f. Bodil Neergaard: *Spredte træk af mit liv*, 1941 28–36. Kai Aage Bruun: *Dansk musiks hist.* II, 1969. N. Schiørring: *Musikkens hist. i Danm.* III, 1978. – *Musikmanus. i Kgl. bibl.*

Erik Abrahamsen*

Hartmann, Fritz Godfred, * 1913, forlagsredaktør, forfatter. * 24.7.1913 i Kbh. (Skt. Andreas). F: overlæge J. P. "H. (1873–1942) og Gerda Lehmann (1884–1962). ~ 1° 30.9.1939 med Marie Benedicte Leth, * 1.11.1918 i Kbh. (~ 2° med retsformand Fritz Michael Hartmann, * 1909, ~ 1° med ankechef Fanny Danielsen, * 1911), d. af direktør, grosserer Kai L. (1872–1958) og Marie Franciska Heering (1874–1965). Ægteskabet opløst 1969. ~ 2° 1.5.1969 på Frbg. (Slotsk.) med antikvar, mag.art. Henny (Sys) Caspersen, * 30.7.1932 i Fredericia (~ 1° 1951 med major Frits Caspersen, * 1930), d. af postmester Jens Peter Jensen (1888–1974) og Cathrine Henriette Friis (1902–1974, ægteskabet opløst).

H. blev student fra Østersøgades gymnasium 1933 og 1935–41 ansat på Gyldendal, afbrudt af studieophold i New York, London og Stockholm. 1941 blev han medindehaver af Thaning & Appels Eftf. som ejedes af Niels Helweg-Larsen (* 1911) og s.å. blev udvidet med Thaning & Appels forlag. Dette kom hurtigt til at indtage en fremskudt position i dansk forlagsvirksomhed; blandt dets udgivelser var serien *Verdenslitteraturens humor* og en serie af noveller fra forskellige lande. Der knyttedes en række ansete forfattere til forlaget som fx Chr. "Elling, Kjeld "Abell, Knud "Sønderby, Kai "Uldall, Kai "Friis Møller, Ole "Wanscher, Otto "Gelsted og Peter P. "Rohde. Af udenlandske bl.a. Balzac, Jean-Paul Sartre, Evelyn Waugh og Eric Linklater. Efter anden verdenskrig udsendte man en serie berømte memoirer. Senere samarbejdede forlaget med Ove "Brusendorff og Poul "Henningsen, den førstnævnte redigerede en ny udgave af *Erotikkens Historie*, og Poul Henningsens *Kærlighedens Billedbog*. – 1963 blev der af rigsadvokaten beordret retslig undersøgelse mod forlaget for overtrædelse af straffelovens § 234 (pornografi-

paragraffen) for udgivelsen af John Clelands *Fanny Hill*. Under stor offentlig opmærksomhed førtes sagen, efter at en række førende kulturpersoner havde afgivet erklæringer til retten, gennem alle tre instanser til endelig frifindelse ved højesteret 12.4.1965. Denne sag blev indledningen til lempelsen af dansk retspraksis på dette område. 1949 havde forlaget lanceret tidsskriftet *Vor Viden*, redigeret af Paul Bergsøe og Michael Schrøder. 1966 udsendtes en ny udgave af Lauritz de Thurahs *Den danske Vitruvius*. – 1960 omdannedes forlaget til et aktieselskab, for hvilket H. var direktør til 1968 da han knyttedes til Gyldendal som forlagsredaktør.

H. der er en benyttet kronikor ved kbh.ske dagblade indledte 1963 sit forfatterskab med udgivelsen af kroniksamlingen *Også en slags rejse*, erindringsessays om en forlæggers liv som handelsrejsende i bøger. En rejse med sind for svundne øjeblikke, for musik, for sprog er han også i de følgende samlinger: *På uskyldige afveje*, 1970, *Nordsjællandsrejsen*, 1972 og *Gensbrug*, 1978. To egentlig selvbiografiske bøger, *Sig nu pænt goddag*, 1974 og *De må gerne sige du*, 1976 viser ham som stærkt knyttet til det københavnske familieliv som det levedes i hans og hans slægts forskellige hjem, og som han skildrer med nænsom ironi. – Ved siden heraf har han skrevet en række bøger med historisk tema, *Kongens Have*, 1971, *Et hus i Nyhavn* (s.m. Robert Egevang) 1973, *Gustav III og Stockholm*, 1975, *Christian* (om Christian IV) 1977, og *Matrikel nr. 8, Rosenborg kv.* (om Gyldendals hus i Klareboderne) 1978. Han har desuden udgivet Fritz Jürgensens tegninger og Gyssebogen, 1969. H. har været medlem af Den danske forlæggerforenings repræsentantskab fra 1948 og bestyrelsesmedlem 1949–59, medlem af boghandlernævnet 1953–69 og medlem af bestyrelsen for Kunstindustrimuseet fra 1961. □Tegn. af Ib Andersen, 1959. Foto.

G. H.: *Sig nu pænt goddag*, 1974; *De må gerne sige du*, 1976. – Leif Blædel: *Sagen om Fanny Hill*, 1965.

Jokum Smith

Hartmann, Grethe Benedicte, 1910–76, læge, forfatter. * 7.4.1910 i Kbh., † 21.3.1976 sst., begr. sst. (Garn.). F: professor, dr.techn. Julius H. (1881–1951) og ekspeditionssekretær i finansministeriet, cand.polit. Margrethe Oluffa Wentzel (1877–1949). ~ 7.1.1937 i Union City, New Jersey med civilingeniør, dr.phil. William John Youden, * 12.4.1900 i Townsville, Queensland, Australien, † 31.3.1971 i Washington, s. af fabriksbestyrer William John Y. (1876–1934) og Margaret Hamilton (1877–1961). Ægteskabet opløst 1949.

Det intellektuelle miljø H. voksede op i førte hendes interesser både mod de eksakte videnskaber og humaniora. Da hun var blevet student 1928 fra Hanna Adlers fællesskole valgte hun at studere kunsthistorie, men de usikre fremtidsudsigter med denne uddannelse i forbindelse med utilstrækkelige kundskaber i de klassiske sprog fik hende efter to år til at skifte over til lægestudiet. 1937 tog hun medicinsk embedseksamen, var 1938–39 på studierejse i New York og disputerede 1941 ved Kbh.s univ. om *Group antigens in human organs. A discussion of the „secreter“ „nonsecreter“ phenomenon*. Dette arbejde inden for den begyndende forståelse af vævstypeforskning er blevet særdeles højt værdsat, og H. havde den glæde kort før sin død at se det genoptrykt i USA. Som læge arbejdede hun på en række hospitaler og institutioner som retsmedicinsk institut, De gamles by, Sundby hospital, Stadslægens medicinsk-statistiske kontor, Rigshospitalet, men hendes ansættelser var næsten alle af kortere varighed og hun opnåede aldrig den karriere hendes uddannelse skulle give baggrund for. Hun havde vanskeligt ved at samarbejde og stødte ofte kolleger og andre ved sine utraditionelle synspunkter og sin væremåde. 1948–49 studerede hun ved John Hopkins University, Baltimore og blev Master of Public Health. Herhjemme fik hun 1951 speciallægeanerkendelse i dermatovenerologi og 1952 i patologisk anatomi og histologi. Desuden tog hun embedslægeeksamen 1954.

Gennem sine bøger af medicin-social og historisk karakter blev H. kendt i videre kredse. 1946 kom *The Girls they left behind* om tyskerpigerne – en undersøgelse hovedsagelig foretaget på Politigården i Kbh. 1943–45 af de tyske besættelsestroppers seksuelle forbindelser med danske kvinder. *Boliger og Bordeller* fra 1949 er en dansk prostitutionens historie skrevet yderst fordomsfrit og med lune, men præget af social forståelse og uden sentimentalitet – en ny udvidet udgave kom 1967. Endelig skrev hun sammen med Fini Schulsinger 1952 en afhandling om udvikling af åreforkalkning hos de danske jøder som følge af fysisk og mentalt pres. – 1952–53 var H. ansat ved WHO i Genève, og for denne organisation offentliggjorde hun 1955 en epidemiologisk undersøgelse over import af syfilis samt spredning og eksport af sygdommen fra en større havneby, Rotterdam. Hun opholdt sig i denne by i en periode og da hun senere udtalte sig om sine erfaringer og oplevelser her, bl.a. om personalet ansat under WHO, førte dette til voldsomme skrivelser også i dansk presse, og hun blev af WHO erklæret for sindssyg. Hjemme i Danmark var det nu endnu vanskeligere

Hartmann, Grethe

end før at finde arbejde. Hun var henvist til at leve af mere eller mindre tilfældige vikariater, og hendes eneste faste indtægt var gennem år den lægebrevkasse hun redigerede i Tidens Kvinder hvor hendes saglige og bramfri besvarelser på læserspørgsmål var højt vurderet og altid præget af dyb social indsigt og forståelse. 1965–66 blev H. leder af en klinik for hud- og kønssygdomme i Libyen, men måtte forlade landet da oberst Gadaffi overtog magten. Efter hjemkomsten var hun et par år inspektør ved Medicinsk-historisk museum og herefter gennem fem år leder af kommunehospitalets vederlagsfri klinik for hud- og kønssygdomme.

I sine senere år beskæftigede H. sig med forskellige medicinhistoriske emner som optog hende meget og gav hende personlig tilfredsstillelse, men hun nåede ikke før sin død at fuldende disse arbejder. Hun var tillige en udmærket tegner og en række skitser hun i sine yngre dage havde lavet af lærere og kolleger inden for det medicinske fakultet blev udsendt fra Medicinsk-historisk museum 1975. Hun var en højt begavet og yderst særpræget personlighed med umådelig viden på mange felter, men også et menneske der stod strid om. Havde hun været lidt mere diplomatisk ville hendes skæbne sikkert have formet sig mere blidt. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1941 153f. – E. Snorrason i Ugeskr. for Læger CXXXVIII, 1976 2086.

Inga Dahlgård

Hartmann, Hjalmar, 1870–1945, frøgrosserer, godsejer. * 11.6.1870 i Lier, Norge, † 18.12.1945 i Hellerup, begr. Tibirke kgd. F: residerende kapellan i Tønsberg Simon Fougner H. (1836–71) og Augusta Charlotte Johanne Birkedal (1839–1917, ~2° 1875 med sognepræst Lavrids *Nye-gaard, 1849–1916). ~15.11.1907 i Kbh. (Jac.) med koncertsanger Gerda Christensen, * 15.5.1884 i Kbh. (Johs.), † 13.1.1961 i Kbh., d. af landskabsmaler, senere tit. professor Godfred *C. (1845–1928) og Johanne L. Sødring (1851–1933).

Efter faderens tidlige død sad H.s mor i meget små kår og rejste da H. var fem år gammel til Danmark, hvor hun blev gift med sin fars kapellan. H. kom først i huset hos sin bedstefar pastor Vilhelm *Birkedal og senere hos onklen pastor Uffe *Birkedal. Som sekstenårig kom han i gartnerlære ved Charlottenlund slotshave, samtidig læste han privat til præliminæksamnen og tog denne ved universitetet 1888. Siden blev han elev ved Fuglebakkens Handelsgartneri på Frbg. og kom derfra til Olbergs gartneri i Striessen ved Dresden og senere til Wilhelm Rischer i Carne-

witz ved Leipzig; begge steder høstede han mange nyttige erfaringer. Efter et kursus på det pomologiske institut i Reutlingen fulgte nogle rejseår der bl.a. bragte H. til Gent, Bruxelles og London, og han etablerede sig endelig 1894 i Bruxelles. Da det imidlertid var hans ønske at bosætte sig i Danmark vendte han hjem og var tre år undergartner ved Bregentved slotshave hvor han samtidig fortsatte den i Bruxelles påbegyndte handelsvirksomhed. 1899 tog han grossererborgerskab og etablerede firmaet *Hjalmar Hartmann & Co.* hvoraf han fra 1904 og helt op til 1935 var eneindehaver. Forretningen baseredes først og fremmest på frøavl og import og eksport af frø. Frøet avledes hos landmænd og afsattes i begyndelsen væsentligst til Tyskland, Rusland og USA. For at knytte forbindelser i udlandet måtte H. i de første år foretage lange forretningsrejser, og han var den første dansker som personlig berejste USA specielt med eksport af kålfør for øje; fra 1911 havde firmaet eget kontor i New York, fra 1930 tillige i Paris. 1906 erhvervede firmaet jord i Emdrup til prøvedyrkning, men først 1911 påbegyndtes i større udstrækning og under sagkyndig ledelse forsøg med dels danske, dels udenlandske stammer af kål- og rodfrugter. Man indførte prøver fra alle verdensdele for nøje at undersøge hvilke krav der stilledes med hensyn til sorter i de forskellige lande. 1916 købtes Røde Vejrøllegård i Glostrup hvor forædlingsarbejdet kunne gå hånd i hånd med et veldrevet landbrug, og 1919 opførtes ved Glostrup station et stort frøpakhuss forsynet med et renseri og tørreri til behandling af de ved kontrakt med landmænd avlede frøpartier. 1923 forøgedes virksomheden ved køb af Ragnesminde, søstergården til Røde Vejrøllegård, og efter køb af endnu en mindre ejendom, Vestergård, forøgedes det samlede areal som virksomheden rådede over til 250 ha. Da disse ejendomme efterhånden blev nogle af de bedst drevne inden for Kbh.s amt, indgik de som led i forevisningsplanen i Det kgl. landhusholdningsselskabs program med henblik på udlændinges studier i Danmark, ligesom gårdene anbefaledes af landboforeningerne som lærested for unge landmænd. – Ved sin betydelige indsats i forædlingsarbejdet har H. utvivlsomt gavnet dansk frøavl meget, men hans kommercielle evner har samtidig været af stor værdi for dansk frøhandel. Han må betegnes som en fremstående og ejendommeligt skikkelse inden for nordeuropæisk frøhandel fordi gartner- og kømandsevner hos ham supplerede hinanden i en usædvanlig grad. Ved firmaets jubilæum 1919 oprettede H. et legat hvis renter uddeles som belønning for fortrinligt forædlingsarbejde inden for køkkenur-

terne og særlig for sådanne produkter hvis frø kan få betydning for eksport. – 1908 erhvervede H. dansk indfødsret, men over for sit fædreland Norge viste han på forskellig måde sin interesse, ikke mindst ved rejsningen af Norges hus i Kbh. I øvrigt havde han tilknytning til forskellige kommercielle, humanitære og kunstneriske virksomheder og var generalkonsul for Litauen 1926–28, fra 1931 til sin død for Belgien. 1933 bekostede han udgivelsen af L. Bobés bog *Moritz Hartmann*. – R. 1927. DM. 1938. □Mal. af Hans Henningsen udst. 1926. Buste af Carl Martin Hansen udst. 1929. Foto.

Interview i Børsen 27.4.1944. H. H. & Co. Firmaets udvikl. 1894–1919, 1919 (også eng. og tysk udg.). Børsen 20.12.1945. Berl.tid. s.d. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Jens Vestberg**

Hartmann, Johannes Palmer, 1870–1948, erhvervsgartner, konsul. * 18.1.1870 i Kbh. (Johs.), † 27.3.1948 i Gent, Belgien, begr. Ordrup kgd. F: komponist Emil *H. (1836–98) og Bolette Puggaard (1844–1929). ~ 1° 12.1.1905 i Kbh. (Helligg.) med Ellen Hartmann, * 28.5.1877 i Kbh. (Frue), † 12.9.1918 i Gentofte, d. af overretssagfører Frederik August H. (1843–1908) og Alice de Dompierre de Jonquières (1848–1921). ~ 2° 2.8.1924 i Thoreby med Sigyn Kemp, * 9.5.1893 i Nykøbing F., d. af sognepræst, senere stiftsprovst Axel Gudmund K. (1844–1924) og Johanne Noline Knap (1853–1918). – Bror til Oluf *H. og Bodil *Neergaard.

H. gik i skole på Sorø akademi og fik sin gartneruddannelse i Fuglsang herregårdshave, hos handeleggartner Zeiner-Lassen & Dithmer i Helsingør samt i Sanssouci i Potsdam, hos J. C. Schmidt i Erfurt, hos Richter i Dresden og hos Petrick i Gent, Belgien. H. startede et selvstændigt gartneri i Gent 1897 med seks små drivhuse og en arbejdsstyrke på én mand. Efter 30 år omfattede gartneriet 100 ha med 100 drivhuse med 125 ansatte. Virksomheden blev drevet som et eksportgartneri med laurbær, palmer, kamelier, azalea og knoldbegonier. Gartneriet har tjent som lærested for mange danske gartnere under uddannelse. Han var dansk konsul i Gent fra 1923, repræsentant for Dansk samvirke i Belgien, bestyrelsesmedlem af Dansk understøttelsesforening i Belgien, af Amitiérs Belge-Danois, af Ligue Horticole d'Exportateurs Belges, samt værge for dansk sømandsmission og kirke i Gent. – R. 1915. DM. 1928. □Foto.

A. Pedersen i *Horticultura* II, 1948 43. Vald. Jensen i *Gartneritid.* LXIV, s.å. 173f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Åge Nicolaisen

Hartmann, Johan Peter [i' 'pe'], 1873–1942, læge. * 5.4.1873 i Kbh. (Søllerød), † 29.5.1942 sst., begr. Søllerød kgd. F: overretssagfører Frederik (Frits) August H. (1843–1908) og Alice de Dompierre de Jonquières (1848–1921). ~ 30.4.1908 i Kbh. med Gerda Lehmann, * 25.10.1884 i Kbh. (Johs.), † 22.1.1962 sst., d. af inspektør ved Almindelig hospital, senere borgmester i Kbh. Carl Frederik Mozart L. (1858–1933), ~ 2° 1908 med Camilla Marie Budelmann, 1857–1932) og Henriette Sophie Schwensen (1860–1905). – Far til Godfred *H.

H. blev student 1891 fra Metropolitanskolen, tog lægeeksamen 1897 og gjorde derefter kandidat-tjeneste ved forskellige fortrinsvis københavnske hospitaler indtil 1906. Blandt hans chefer i disse år var Frantz *Howitz, K. A. *Heiberg, Johannes *Kaarsberg og Leopold *Meyer, foregangsmændene for gynækologien i Danmark, og H.s kirurgiske interesser blev derfor naturligt ledet i gynækologisk retning. Universitetets guldmedalje erhvervede han 1902 for en afhandling „om circulær Forening af overskaarne større Arterie- og Venestammer“; under tjenesten på Fødselsstiftelsen i Amaliegade hos Leopold Meyer udarbejdede han sin disputats *Den for tidlige Løsning af den paa normalt Sted insererede Placenta* som han 1908 forsvarede for doktorgraden. Efter sin lange og alsidige kandidatuddannelse var han reservekirurg ved Frbg. hospital hos Ludvig *Kraft 1906–09, hos Kaarsberg ved Skt. Lukas stiftelsen 1909–10, reserveaccoucheur og l. reserve-læge ved Rigshospitalets fødeafdeling A hos Leopold Meyer 1910–13, og igen hos Kaarsberg 1913–15. Han var derefter læge ved Fr. Howitz' fødehjem 1916–20 og var således rustet med stor kirurgisk, gynækologisk og obstetrisk erfaring da han ved Kaarsbergs død 1917 udnævntes til dennes efterfølger som overlæge ved det private hospital Skt. Lukas stiftelsen hvor han videreførte de smukke traditioner fra dets første overlæges tid og yderligere befæstede hospitalets gynækologiske renommé. Skt. Lukas stiftelsens flytning fra Nørreallé til det betydeligt større nybyggede hospital på Bernstorffsvejen der åbnedes 1933, er for en stor del hans værk. Igennem alle disse år blev H. ligesom sin forgænger en søgt og skattet lærer for de medicinske studerende i gynækologisk klinik. Foruden i flere mindre afhandlinger, fortrinsvis af gynækologisk indhold, nedlagde H. sine mangeårige erfaringer i en større bog om gynækologi (1934) set fra rent kliniske synspunkter. Forskellige faglige og kollegiale hverv var i årenes løb H. overdraget, bl.a. som formand for Foreningen af gynækologi og obstetrik 1924–26 og igen 1935. Medlem af dommerkomité ved konkurrence om professorat i

Hartmann, J. P.

obstetrik og gynækologi 1935. Kendt af den store offentlighed blev H. da han flere gange måtte foretage operative indgreb på dronning Alexandrine. – R. 1923. DM. 1932. K.² 1937. □Buste af Kaj Nielsen, 1922 (Skt. Lukas stiftelsen). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1908 49. – E. Frølich i Ugeskr. for læger CIV, 1942 654f. Kn. Meister: Ni store læger, 1960 115–37. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

*Otto C. Aagaard**

Hartmann, Johan Peter Emilius, 1805–1900, komponist. *14.5.1805 i Kbh. (Garn.), †10.3.1900 sst. (Garn.), begr. ved Garn. k. F: kapelmusikus, senere organist og kantor August Wilhelm H. (1775–1850) og Christiane Petrea Frederica Wittendorff (1778–1848). ~1° 2.12.1829 i Kbh. (Garn.) med Emma Sophie Amalia Zinn, *22.8.1807 i Kbh. (Garn.), †6.3.1851 sst. (Garn.), d. af agent, grosserer Johann Friederich Z. (1779–1838, ~2° 1813 med Margrethe Christiane Oldeland, 1784–1857) og Eva Sophie Juliane Oldeland (1779–1812). ~2° 20.5.1855 i Kbh. (Garn.) med Thora Camilla Jacobsen, *19.12.1807 i Kbh. (Holmens), †1.2.1889 sst. (Garn.), d. af købmand, senere bogholder og kaptajn i det borgerlige artilleri Jacob Christian J. (ca.1766–1816) og Martha Marie Smidt (ca. 1781–1845). – Sønneson af Johann *H.

H.s far var en dygtig musiker, organist v. Garnisons k., og i modsætning til bedstefaderen, den geniale, men fattige og ulykkelige Johann Hartmann, en veltuenteret mand af den borgerdyd som var den fornemste genskab man kunne have i Frederik VI's Kbh. Hjemmet havde således midler til trods statsbankerotten at holde den eneste søn i latinskole og give ham den bedst mulige opdragelse, og fra barndommen vøndes han, da moderen blev „Wartfrue“ hos prins Christian (VIII) og han selv den senere Frederik VII's legekammerat, til at færdes utvungent i samfundets højeste kredse, en indstilling der ikke var uden betydning for hans senere liv. Faderen bestemte sønnen for embedsvejen, og med det ejendommelige pligtopfyldende og rolige træk der er over hele H.s livsførelse blev han, der havde det stærkest tænkelige kunstneriske indhold, virkelig ikke alene student (Borgerdydskolen i Kbh. 1822) og juridisk kandidat (1828), men passede også fra 1828 en sekretærpost i den borgerlige indrulleringskommission, så længe denne eksisterede (til 1870). H.s begavelse for musik gav sig dog aktive udslag gennem barneårene; han komponerede allerede som dreng og fik solid undervisning af faderen og senere af Joseph Frølich både i musikkens teori og i violin, klaver og orgelspil. Femten år gammel optrådte

han som violonist sammen med August *Bournonville i Selskabet til musikkens udbredelse, og da han var nitten blev han 1824 ansat som organist ved Garnisons kirke, tre år efter blev han lærer i sang, teori og klaverspil ved Kbh.s første musikkonservatorium (Guiseppe Sibonis). Samtidig hermed fremtrådte H. første gang for offentligheden som komponist – ved en koncert i Garnisons kirke 1826 – med en koncertouverture for orkester, en fantasi for orgel og en stor kantate *Orglets Pris* med tekst af Adam Oehlenschläger. Ved sit giftermål 1829 flyttede han ind i den lejlighed, Kvæsthusgade 3, som han skulle bebo indtil sin død. Med sit 25. år står han således ved begyndelsen af en veltiretletagt løbebane; 1843–1900 var han C. E. F. *Weyses efterfølger som organist ved Frue kirke, 1867 medbestyrer af det nyoprettede Kbh.s musikkonservatorium, og 1847 tildelte universitetet ham doktorgraden. 1836 var han medstifter af Musikforeningen, blev straks indvalgt i dens administration og stod fra 1839 som dens formand hvad han vedblev at være i 53 år. 1839 var han medstifter af Studentersangforeningen hvis formand han var fra 1868 til sin død. Disse institutioner, Musikforeningen og Studentersangforeningen og konservatoriet, voksede under H.s formandstid fra en ringe begyndelse frem til at være de bærende kræfter i dansk musikliv. I sin produktion viser H. i hovedsagen en udvikling uden brud, en udvikling og en vækst som dansk musikhistorie ikke kan opvise magen til, og i hans værker er hans livs historie nedfældet. Betragtningen af dem er det eneste afgørende i beskrivelsen af hans liv og virke.

Forud for H.s fremtræden går en musikfattig periode i Danmark – det første tiår efter statsbankerotten var en nøjsom tid der ikke tillod den store musik at udfolde sig. Weyses og Frederik *Kuhlaus syngestykker beherskede operaens repertoire. Wienerklassikerne hvis musik ved århundredskiftet var ved at vinde fodfæste i København, var længe trængt i baggrunden til fordel for den lette og lidet dybtgående musik, repræsenteret af komponister som Jan Ladislav Dussek og Johann Nepomuk Hummel. Ja, selv Det kongelige teater foretrak at fremføre operaer med en mere udvendig musik end af wienerklassikerne, der var ved at trænge frem på de europæiske scener. Som en undtagelse står dog Carl Maria v. Webers Københavnsbesøg 1820 hvor den purunge H. fik lejlighed til at høre ouverturen til Jægerbruden. Uden tvivl har H. her hentet sine stærkeste indtryk af samtidig europæisk musik. H. var ved sin første fremtræden stærkt moderne orienteret, og det blev ikke Beethoven med sin niende symfoni fra 1825 og som i

de sidste kvartetter havde isoleret sig fra samtiden, ej heller Schubert, hvis sidste store værker, klavertrioerne, C-dur symfonien og de sidste store klaversonater, som var utrykte og derfor ukendte af offentligheden, som kom til at præge H. Det var langt snarere musik af Hummel, Georges Onslow og først og fremmest Ludwig Spohr, og i den dramatiske musik komponister som Carl Maria v. Weber, Luigi Cherubini, og Casparo Spontini der gjorde indtryk på ham. Det er disse fremmede, nu næsten glemte komponister der sammen med de hjemlige som Kuhlau og Weyse, der gav H. hans tidsprægede tone-materiale, og det bør påpeges, at det i højere grad er Kuhlau instrumentalmusik end Weyses romance- og kantatestil der sætter præg på H.s første værker, selv om han stod i et langt inderligere personligt forhold til Weyse, der var en rådgivende ven og vejleder. Men det kan virke ejendommeligt, at 1800-tallets musik, der dog på adskillige punkter må have virket overraskende på samtiden, tilsyneladende ikke har gjort noget større indtryk på H., selv om han gennem et langt liv havde lejlighed til at følge udviklingen. Det lader sig gøre at dele den første del af H.s produktion i tre tiårs perioder, således at man for hvert afsnit ser hvordan hans synspunkter veksler, hans påvirkninger ændres, og nye former får hans hovedinteresse, indtil kunstnerpersonligheden i hans rigeste værker når den fulde udfoldelse. I ungdommens første tiår hvor han vokser ud af samtidens moderetninger producerer han en overraskende mængde betydelig musik, skønt han i de samme år i høj grad er optaget af praktiske gøremål – eksamenslæsning, ægteskab og embedsgerning. Han har en forbausende arbejdsevne. Nævnt er det første program i Garnisonskirken 1826. Af dets tre omfangsrige, nu glemte værker er der grund til særlig at lægge mærke til orgelfantasien i a-mol (samtlige orgelværker udg. 1968) der viser både hans specielle og meget betydelige tekniske behandling af orglet og et særpræg i tankegangen som er ganske nyt inden for orgelmusikken der på det pågældende tidspunkt var meget forsømt. Den første, noget ufri koncertouverture, opus 3, 1825, efterfulgtes to år senere af den langt mere modne og bedre instrumenterede *Geistlige Overture*, opus 9, 1827, for orgel og orkester. Som opus 1 (1825) har H. betegnet en nydelig fløjtesonate (udg. 1913 af P. Hagemann), men klaverkvartetten opus 2 er nok et par år ældre (1823). Rigtig levedygtig kammermusik er dog først violinsonaten opus 8, 1826, der er skrevet under eksamenslæsningen og lyser af ungdommelig kraft og mod på livet. Kantaten *Orglets Pris* opus 5a, 1825, der indleder H.s store virke i denne form, følges hurtig

af *Motetto til Jubelfesten 1826* og motetter til jule- og påskefesten 1827 og 1828 (opus 5b), og hertil slutter sig den lille yndefulde kantate *Ved Konservatoriets 2. Koncert* for lille orkester, klaver og kor (Det kgl. teater 20.2.1828) og det første lejlighedsarbejde til kongehuset *Christian, der elsker de yndige Muser* (1831).

Men efter 1830 optoges H. af sin første store indsats i dansk musik, arbejdet på operaen *Ravnen* (opus 12, opført på Det kgl. teater 29.10.1832). Denne opera (med tekst af H. C. Andersen efter Carlo Gozzi) viser klart H.s stilling i den datidige musikradikalismes front. Det stærkt romantiske stof får en musikalsk underbygning med kraftigere harmoniske effekter end man hidtil havde kendt, men kontrasterende hertil står blide cavatiner af udpræget 'dansk' melodifarve og viser med et for H. ejendommeligt 'borgerligt' tonesprog. Stilen afviger stærkt fra de Weyse-Kuhlauske koloraturoperaer, har intet med klassikerne at gøre, men må opfattes som en dansk parallel til Spohrs og Heinrich Marschners samtidige skrivemåde. Operaen modtoges med begejstring, men oplevede dog kun få opførelser. Senere omarbejdede H. operaen der indeholder så væsentlige elementer af hans musikstof, men heller ikke i denne nyudgave (fra 1864) har den formået at holde sig på scenen. Derimod hørtes den prægtige ouverture jævnligt ved koncerter. – Tre år efter (1835) følger *Korsarerne*, opus 16 (Det kgl. teater 23.4.1835), et elskværdigt syngestykke med tekst af Henrik Hertz. Musikken er elegantere og lettere end i *Ravnen*, men spiller mere i det vaudevilleagtige. Også *Korsarerne* henlagdes efter kun fem opførelser, og H. forlader med denne opera den tysk-italienske skrivemåde for bestandig. Afslutning på dette første tiår danner g-mol symfonien opus 17, 1835, et i H.s udvikling meget vigtigt værk og den første danske symfoni, vi har bevaret fra den romantiske musikperiode. Symfonien der danner slutningen på H.s ungdom som skabende komponist vakte ingen opmærksomhed herhjemme da den kom frem, og heller ikke ved den eneste gentagelse (1851) i H.s levetid var man klar over, at den dannede skellet mellem to tidsaldrer i dansk musik. Derimod vurderede Spohr den højt og bragte den 1837 til opførelse i Kassel, og den har senere oplevet flere gode opførelser. Symfonien tog H. med på den store udenlandsrejse han foretog 1836. Rejsen gik over Hamburg, Berlin, Leipzig, Wien, München, gennem Schweiz til Paris for at slutte hos Spohr i Kassel, og først her kan der tales om at rejsen får betydning for H.; hidtil havde han kun fået lejlighed til flygtigt at præsentere sig for de storheder han tilfældigvis traf hjemme (Ferdinando Paër, G. Rossini, Che-

rubini, F. Chopin). Nogen studierejse som J. F. Frøhlchs eller Henrik Rungs blev det således ikke til, og på grund af årstiden (sommer) var det begrænset hvad H. hørte af ny musik undervejs. Det blev tilmed hans eneste større udenlandsrejse, men i stedet for at tilføre ham fremmede musikimpulser synes denne korte udlændighed på mærkelig vis at have bekræftet ham i hans danskhed, således at den periode som H. nu træder ind i bliver præget af hans vending mod den dansk-norske stil som han skabte, og som for bestandig vil bevare hans navn i dansk musik. I modsætning til svigersønnen Gade der var europæisk orienteret, var H. ægte dansk og hans kæreste opholdssteder var om vinteren hjemmet i Kvæsthusgade og om sommeren huset i Nærum.

Værkerne fra denne periode (1835–44) har en spinkel forløber i den melodramatiske musik han 1832 skrev til Oehlschlägers *Guldhornene* (opus 11, Det kgl. teater 19.2.1832). Sit ry som H.s første 'nordiske' værk – en betegnelse som i grunden kun kan anvendes på dets skønne introduktion, mens resten tilhører den universelle romantik – skylder *Guldhornene* i overvejende grad teksten. Men nu begynder den bevidst nordiske musikstil for alvor. Rækken af de oehlschlägerske dramer der skulle inspirere den indledes med *Olaf den Hellige* opus 23, 1838 (Det kgl. teater 13.3.1838) hvori den geniale musik til *Slaget ved Stiklestad* lader oldtidens lurklang genopleves som en realitet, ingen digter havde kunnet drømme sig mere nærværende. Næste år kom *Knud den Store* opus 28 (Det kgl. teater 18.3.1839) og 1844 ouverturen til *Hakon Jarl* opus 40 der første gang opførtes ved Det kgl. teaters mindeforestilling 9.4.1844 for Bertel Thorvaldsen. Nøje beslægtet med den er den storladne sørgemarch over Thorvaldsen (s.å.), men også orgelfantasien i f-mol opus 20 (ca.1838) og den prisbelønnede d-mol klaversonate opus 34 (1843) hører til H.s stærkt nordisk farvede værker. – Endnu fire højst forskellige store scenearbejder stammer fra dette tiår: Musik til Oehlschlägers *Fiskeren og hans Børn* opus 29 (Det kgl. teater 23.5.1840) og H. C. Andersens *Maurerpigen* opus 32 (Det kgl. teater 18.12.1840), der må anses for henlagte for bestandig, til Carl Borgeaards *Undine* opus 33 (Det kgl. teater 18.9.1842) der længe holdt sig som koncertmusik, til J. L. Heibergs *Syvsoverdag* opus 30 (Det kgl. teater 1.7.1840) som oplevede mange opførelser på teatret. *Syvsoverdag* er skrevet som festspil i anledning af Chr. VIIIs kroning, men dobbelthandlingen, som H. for øvrigt glimrende karakteriserer i kontrasten mellem musikkens spidsborgerlige og højromantiske

udtryk, har været stykkets sceniske virkekraft, og navnlig efter at H. 1872 havde udvidet den med en ny ouverture og forspil, er den blevet et af hans værdifulde værker.

Mens tiåret 1835–44 således beherskes af de store nordisk farvede arbejder for teatret er det i det næste tiår en lysere og mere bevidst nutidig dansk stil der bryder frem. Optakten danner musikken til mindefesten i Skanderborg, opus 42, (1845) hvoraf festmarchen vil bevare livskraft langt ind i fremtiden. Men hovedværket er operaen *Liden Kirsten* opus 44 (Det kgl. teater 12.5.1846) til tekst af H. C. Andersen. I en spinkel handling med motiv fra folkevisens middelalder er det lykkedes H. at skabe et musikalsk udtryk for den nationalbevidsthed og fædrelandskærlighed som brød frem ved 40ernes slutning. Uden at bruge originalt folkevisestof, således som Kuhlau gjorde det i Elverhøj, genskaber han folkevisens stemning som man dengang opfattede den, på en umiddelbar måde der greb alle, og som alle kunne forstå. Ved sin stilfærdige inderlighed og bundne varme er dette værk typisk dansk og har usvækket bevaret sin tiltrækning helt op i vor tid. Og med stor frodighed udfolder H.s skaberkraft sig nu i det nye tonesprog som han her fandt. Hans betydeligste violinsonate (C-dur, opus 39, 1846) er samtidig med *Liden Kirsten*, og derefter følger en stor række sange hvoraf de vigtigste danner cyclen *Sulamith og Salomon*, opus 52, der er komponeret i årene 1848–50. Mens disse værker således bidrog til at gøre H.s musik kendt og elsket i de videste kredse, fulgte en ublid skæbne hans 2. symfoni i E-dur opus 48b som fuldførtes 1848. Det omfangsrige og i ydersatserne stærkt komplicerede værk, der afspejlede den nye tid, stillede for store krav til både dirigent, orkester og publikum ved sin første fremkomst og har heller ikke senere opnået en fuldtud tilfredsstillende opførelse. – Til festen i Kongens Have eftersommeren 1850 skriver H. mindesangen *Slumrer sødt i Slesvigs Jord* for kor og stort orkester, et værk af sjældnen højhed og vægt. Samme efterår udkaster og fuldfører han, mens han venter sin fars død, den skønne motet *Quando corpus morietur* opus 15, 1850, og ikke fire måneder efter faderens bortgang mister han også sin hustru som i 21 år havde været ham en bestandig inspirationskilde, en jævnbyrdig rådgiver og en æggende kritiker. Hun havde selv et smukt kompositionstalent, og det er et ejendommeligt åndeligt sammenspil der foregår mellem de to ægtefæller, da hun komponerer 'Fr. Palmers Romancer', samtidig med at han i *Sulamith* og *Salomon*-sangene skaber sin skønneste og dybest erotisk farvede musik. At Emma Zinn og kredsen om hende har betydet meget for

H. får vi et tydeligt begreb om i H. C. Andersens skildring af hende i Mit Livs Eventyr.

Det betød et dybtgående brud i H.s liv da hans hustru døde, og i de nærmeste par år komponerede han næsten intet. Da han atter begyndte at skrive er han i mærkelig grad forandret. Alle eksperimenter og påvirkninger går fra nu af op i en højere enhed, udviklingen har ført til fuldkommenheden. Overgangen ser man ved en sammenligning mellem Liden Kirstens livsglade musik og den vemod der hviler over det skønne korstykke *En Sommerdag*, 1854, der er skrevet i mindet om hans afdøde hustru. Og derefter kommer balletten *Et Folkesagn*, 1854 (Det kgl. teater 20.3.s.å.) hvor Bournonville har fået etableret et samarbejde mellem vore to berømteste komponister. Her skriver H. anden akt, den der foregår hos de underjordiske, mens Niels W. *Gade skriver de to akter der foregår i solskinet oppe på jorden. Den barokke fantasi H. her lægger for dagen har åbenbart givet Bournonville mod til at gå i lag med den dumdristige opgave at behandle Nordens sagntid og gudelære i de to store balletter *Valkyrien* opus 62 (Det kgl. teater 13.9.1861) og *Thrymskviden* opus 67 (sst. 21.2.1868) som han bevæger H. til at komponere. På forhånd skulle man synes at den opgave at behandle dette tragisk-patetiske stof som ballet var umulig, men gennem den geniale tematiske karakteringsevne, H.s musik har lykket det netop at skabe disse sceneværker som balletter. De er fuldstændig uløselige fra den Bournonvilleske balletstil, således at de, skønt de rummer en symfonisk balletmusik verden næppe har set mage til, ikke har kunnet nå uden for Danmark. Her burde de aldrig være forsvundet fra nationalscenens repertoire, for de er som kunstnerisk enhed måske det ejendommeligste, dansk dramatisk kunst har frembragt. Endnu engang beskæftigede H. sig med balletmusik – balletten *Arcona* opus 72 (Det kgl. teater 7.5.1875), men genren var udtømt, og dette værk har intet krav på eftertidens interesse. Det har derimod i højeste grad to andre hovedværker hvori han genoptog de store balletters tema og tankegang: *Vølvens Spaadom* opus 71, 1872 og *Yrsa* opus 78 (Det kgl. teater 14.5.1883). Tydeligst er tilknytningen til de store balletters tonesprog i korværket *Vølvens Spaadom* der i valkyrieridtet ligefrem omskriver et tema fra *Thrymskviden*. Det komponeredes i løbet af meget kort tid til brug for Studentersangforeningen på en sangerfærd til Lund, og viser ved sin fulendthed i tanke og form at H. her har nået til den endelige løsning af et stilproblem der havde beskæftiget ham siden Olaf den Hellige. Musikken til Oehlenschlägers tragedie *Yrsa* er derimod af en anden støb-

ning. Den er inspireret af havet omkring Danmark, en kilde H. ofte har øst af siden Ravnens festlige ouverture og havfriske første akt. På forunderlig vis har H. i dette værk magtet at levedegøre Oehlenschlägers ånd og kunst i hele dens kraft og skønhed. Ved århundredets slutning står dette værk som en sen og gylden aftenrøde efter dansk guldalderdigtningens store tid.

Den anden hovedform H. benytter i sidste del af sit liv er kantaten for soli, kor og orkester. Den er repræsenteret i alle sine variationer fra små lyriske værker der kunne indgå som hvilepunkter på Musikforeningens programmer – herimellem *De tvende Dugdraaber* (1844) hvor en mærkelig kammerorkesterbesætning ledsager fire solostemmer, *Fragment af Jesu Bjærgprædiken* opus 46 (1848) for tre solostemmer, lille kor og orgel, et af H.s skønneste værker som har krav på stadig interesse, *Zigeunermärchen* (1859) med tekst af Goethe, og *Foran Sydens Kloster* (1872) – stigende i omfang og orkesterudfoldelse gennem *Hinsides Bjergene* (1865), *I Provence* opus 68 (1869), *Foraarsang* opus 70 (1871), *Sabbathstilhed* opus 76 (1880) og *Luther paa Wartburg* opus 79 (1884) til det store korværk i koncertdramatisk form *Dryadens Bryllup* opus 60 (1858) hvis forbillede er Gade, men hvor den afgørende inspiration ofte savnes, og det omfangsrige og interessante operafragment *Kong Saul* (1865) som han selv afrundede som koncertstykke. Og desuden de mange rene lejlighedskantater der med rette var så beundrede af hans samtid. En særlig gruppe danner her kantaterne til kongehuset der begynder med sørgekantaten til Frederik VI, opus 27 (1840), følges af Kantate til Christian VIIIs sølvbryllup (1840), fødselsdagskantaten til dronning Caroline Amalie, opus 22 (1842) og den musikalsk betydelige Sørgekantate over Christian VIII, opus 47 (1848). Hertil kommer nu de fire store 'kongekantater': *Kantate ved Frederik VIIIs Bisættelse* opus 64b (19.12.1863. H. P. Holst), *Formælingskantaten* opus 69 (1869. H. P. Holst), *Kantate ved Universitetets Fest i Anledning af Christian IXs 70 Aars Fødselsdag* opus 84 (1888) og *Kantate ved Christian IXs Guldbryllup* (1892). Der findes i disse værker en rigdom af lyrisk og stort tænkt musik, men bundne som de er, til begivenheder der har vanskeligt ved at fængsle en eftertid og til dels komponerede til svage og konventionelle tekster, vil de antagelig hurtigt gå over til kun at have historisk interesse. Derimod vil den store *Kantate ved Universitetets Jubelfest* opus 75 (1879) blive stående som århundredets betydeligste danske korværk, en opgørelse af sin tids livssyn og åndelige formåen. Også teksten (af Carl Ploug) er på en enkelt undtagelse nær fri for lejlighedspræget stof, således

at værket også af den grund lettere bevares i den levende musik. – To værker inden for kantategruppen indtager en særstilling. Det er *Davids 115. Psalm* fra 1871 og *Hellig tre Kongers Kvad* fra 1894. Disse kompositioner, de eneste hvori H. nærmer sig oratoriestilen, kronet hans arbejde med den religiøse kunst. 'Den 115. Psalm' er i sin virile klang i den kun af blæsere ledsagede indledende del et mærkeligt vidnesbyrd om H.s sene manddom og i sin af strygerklange bårne midterdel præget af en mystisk og gammeltestamentelig følelse over for døden, hvis toner ikke var hørt før i dansk musik. Som det hvide solskin og den sorte nat mødes i dette værk kontrasterne. Derimod bringer *Hellig tre Kongers Kvad*, der er H.s sidste store arbejde, bud om hans dybe fromhed i en fuldstændig afklaret, men ikke oldingepreget stil, og dog var han lige ved de 90 år da han afsluttede det.

Selv om balleterne og kantaterne giver os hovedindtrykket af H.s virke i de senere år, forsøgte han dog i den samme periode ingenlunde den absolutte musik. Dels forøgede han ouverturerækken med forspil til *Axel og Valborg* opus 57 (1856), *Corregio* opus 59 (1858) og *Dante* opus 85 (1888) samt koncertouverturerne *Overture i C-Dur* opus 51 (1852) og *En Efterskolejagt* opus 63b (1864), og dels skrev han de to instrumentalsoner hvori han nedlagde nogle af sine betydeligste musikalske tanker: Orgelsonaten opus 58 i g-mol (1855) og den store klaversonate opus 80 i a-mol (1885). Desuden de særprægede *Tre Karakterstykker for Strygeorkester* opus 81 (1884), violinsonaten opus 83 (1886) og suiten for violin og klaver opus 66 (1864), og en mangfoldighed af klaverstykker fra den utrykte pastorale sonate i F-dur fra 1854 og de populære novelletter med tekst af H. C. Andersen (opus 50, 1849 og 55b, 1855) til marcher, valse og galopader. – Gennem hele sin levetid skabte han en lang række af salmer, fædrelandssange og romancer. Gennem denne sangskat fik H. især sin samtid i tale. Hans melodier til grundtvigske tekster trængte dybt ned i befolkningen. De fleste har nu gjort deres gerning og finder, navnlig for salmernes vedkommende, deres afløsning i mere stilrene melodier, mens den gennem mange år komponerede 'liturgiske musik' endnu bruges ved kirkens højtid. Mærkeligt er det, at det i salmerne og de religiøse sange navnlig er den ydmyge og stille, af det gode borgerlige hjem prægede tone der er fremherskende. Over for sin Gud havde H. ikke mod til at slippe det vældige vejr løs som ellers ofte besatte ham i hans kunst. Videst når han i ganske enkle melodier som *I Sne staar Uri* og *Busk i Skjul* og *Den store Mester kommer*. Romancestilen hos H., som er ham ganske egen,

stærkt afvigende både fra Weyses og Peter Heises, slår igennem med de fire *Danske Sange* til Musikforeningen, 1838 (heri *Flyv Fugl*), og kulminerer med *Sulamith* og *Salomon*, men også *Folmer Spillemands Viser*, op. 56, 1856, er meget bemærkelsesværdige. Interessante er et par opus med tysk tekst (13 og 35 hhv. 1832 og 1839). Hans romancesstil er næsten udelukkende bygget på sangstemmen. Klaverledsagelsen er oftest enkel, men kan undertiden med ganske diskrete midler opnå særdeles malende virkninger.

Hans høje alder bevirkede at hele den normale udvikling i bedømmelsen af en stor kunstners værk faldt inden for hans levetid. Hans produktionssevne holdt sig på højden langt ud over det for mennesker almindeligt beskikkede spænd af år. I den bølge af beundring der navnlig fra akademikerside havde båret H.s sidste kantateværker som var skrevet ud fra en ideel samhörighed med den studenterverden H. elskede og følte sig som et led af, havde man overset hvad han som komponist betød for den rene musik. Dertil bidrog også ydre forhold. Siden 1848 havde Gade der blev hans svigersøn 1852 været Musikforeningens dirigent og ledet den med fast hånd efter sit hoved. Og da der er en forbløffende forskel mellem disse to for deres tid største danske komponister, blev det til at de stiltiende kom til at dele riget imellem sig; men denne deling gjorde H. til vokalkomponist og det gav anledning til en afgjort fejlvurdering. H. kunne med samme ret udtale det som hans bedstefar udtalte 1778: „Det har aldrig været min Hovedsag at befatte mig med at sætte Musik til Syngesager“. Men eftertiden har dog indset at hans symfonier, ouverturer og sonater er en vigtig og væsentlig del af hans indsats i dansk musik, at han på disse felter var forud for sin danske samtid og af stor og værdifuld originalitet; navnlig som symfoniker har han, uanset det kantede og hårde der kan være ved hans musik, meget store naturlige evner. Forholdet til Gade er ovenfor berørt. Personligt stod de to mestre på den bedste fod med hinanden uden at lade sig forstyrre af den kappestrid mellem dem som begges ivrige tilhængere år igennem var optaget af. De var som kunstnere af forskellig skole, som mennesker af højst forskelligt temperament. For den kommende generation kom H.s musik til at betyde nok så meget som Gades, selvom også han var højt respekteret af sin samtid. Edvard Grieg der i 1860'erne opholdt sig en årrække i Danmark lagde aldrig skjul på sin beundring for H. som han betragtede som den mest originale af de to. H. lærte af den tyske romantik, men da dens udvikling tog fart, var han allerede bøjet af og fulgte siden egne veje. Han indtager som skaber af det nordiske

tonesprog en tilsvarende plads i den danske musik som den, Oehlenschläger har i digtningen. Men hans Aladdin-natur har H. ikke. Det tunge, det gennemglødede var hans inderste væsen. Han ønskede aldrig at være universel, men hans egenart blev udtryk for det i dansk væsen som er i ubrudt samhørighed med vort folks historiske udvikling fra de ældste tider. Det der er kærnen og kraften i hans musik. Det har nok været typisk for ham at han i sine sidste år virkede som organist ved Frue kirke. – En søn **Carl Christian Ernst H.**, * 13.9.1837, † 4.9.1901, blev billedhugger under H. V. Bissens vejledning. Han kom på akademiet 1855, debuterede 1859 og rejste til Rom 1863. En kolossalstatue *Alexandros* blev udført her. H. tilhørte helt den Thorvaldsen-Bissenske tradition og deltog i 1870erne i udførelsen af Johannesgruppen til Frue kirke i Kbh. En tid var han kunstmelder ved Nationaltidende. – Tit. professor 1849. – R. 1840. DM. 1852. K.² 1874. K.¹ 1884. S.K. 1886, i diamanter 1895. F.M.I. 1885. □ Silhouet 1817. Mal. af Troels Lund, 1820, gengivet i træsnit 1885. Silhouet klippet af F. v. Gerstenberg, 1830, gengivet i træsnit 1885. Afbildet på mal. af W. Marstrand af selskab hos Waagepetersen, 1834 (Fr.borg), raderet af C. C. Andersen, 1878. Mal. af W. Marstrand ca. 1835 (Fr.borg), tegn. af samme 1836. Litografi af D. Monies, 1838, efter dette litografi 1842, stik 1850 samt træsnit. Litografi efter mal. af Em. Bærentzen. Tegn. af J. V. Gertner, 1846 (Fr.borg). Litografi af P. H. Gemzøe efter (en anden) tegn. af Gertner, 1846, efter dette træsnit 1885. Buste af A. V. Saabye udst. 1850. To mal. af Constantin Hansen, 1851. Litografi af I. W. Tegner, 1857, efter daguerreotypi. Tegn. af H. Olrik (Fr.borg), gengivet i træsnit af Henneberg og Rosenstand, 1860, og af Søborg, 1875. Buste af H. V. Bissen, 1860 (St.mus.; glyptoteket; Ribe mus.; Studentersangforeningen). Antages afbildet på Constantin Hansens mal. 1860–64 af den grundlovgivende forsamling 1848 (Fr.borg). Træsnit 1868. Litografi 1870 efter foto. Stengravure 1873. Træsnit 1874. Mal. af H. Olrik, 1874 (Fr.borg). Litografi 1876 efter foto, efter dette træsnit 1885. Træsnit 1883 efter tegn. af F. Henningsen. Træsnit af H. P. Hansen, 1883, efter dette træsnit af A. Bork samt litografi. Træsnit af H. C. Olsen, 1883. Træsnit 1884 efter foto. Mal. af Otto Bache, 1884. Træsnit af G. Pauli, 1885, efter foto. Træsnit af H. P. Hansen, 1887. Afbildet på satire i Oldflux, 1889. Buste af A. V. Saabye udst. 1889. Tegn. af Carl Thomsen, 1893. Tegn. af H. Nik. Hansen (Kgl.bibl.), raderet af kunstneren selv 1897. Radering af samme 1899. Tegn. af F. Henningsen (Kgl.bibl.) Tegn. af Luplau Janssen, 1898. Relief af H. Conradsen. Af-

bildet på flere tegn. af C. Bayer samt på akvarel af H. M. Therkildsen. Tegn. af H. P. Lindeburg og af A. H. Hunæus. Buste af H. C. Brix (Teatermus.). Silhouet (Fr.borg). Træsnit af T. Blom, 1901. Statue af A. V. Saabye, 1904 (Skt. Annæ plads), 1905. Mindesten med portrætmedaljon af Knud Nellemose, 1965 (ved Nærum gadekær). Foto. – Mindesmærke på Garnisons kgd. Mindetavle på Kvæsthusgade 3, Kbh.

Breve til H. C. Andersen, 1877 165–85. H. C. Andersens breve i Anderseniana X–XIII, 1942–46. – Th. Over-skou: Den danske skueplads V–VII, 1864–76. H. C. Andersen: Saml. skr. XXVIII, 1868 107–14. C. Thrane: Danske komponister, 1875 193–233. Samme: Fra hofviolonernes tid, 1908. Festskr. i anledn. af musikforen.s halvhundredårsdag II, ved Angul Hammerich, 1886. Axel Sørensen: Studentersangforen.s hist. 1839–89, 1889. Angul Hammerich: Kbh.s musik konservatorium 1867–92, 1892. Samme: J. P. E. H., 1916. W. Behrend: J. P. E. H., 1895 og 1918. H. Nutzhorn i Højskolebl., 1900 425–40. Hother Ploug i Dansk t., s.å. 305–21. III. tid.s Hartmann-nr., 1905 nr. 33. R. Hove: J. P. E. H., 1934 (m. værkfortegn.). Bodil Neergaard: Spredte træk af mit liv, 1941 33–50. Karen Bentzon i Berl. aften 27.9.1947. Viggo Bitsch: J. P. E. H., 1954 = Faglig læsn. CCXLIII. Samme i Folkeskolen, 1955 591f. Kaj H. Funch i Indre missions tid. CIX, 1962 237f. Kai Aage Bruun: Dansk musiks hist. II, 1969. – Manus og papirer i Kgl.bibl.

Sigurd Berg (Richard Hove)

Hartmann, Johan Ernst, se Hartmann, Johann.

Hartmann, Johann Ernst (el. Joseph), 1726–93, komponist. * 24.12.1726 i Gross Glogau i Schlesien, † 21.10.1793 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Ass.). Forældre ukendte. ~ 26.5.1763 i Plön (?) med Margarethe Elisabeth Wilcken, * 26.4.1736 i Plön, † 27.11.1801 i Kbh. (Garn.), d. af guldsmed Joachim Christian W. (ca.1703–69) og Anna Margarethe Bundsen (1713–76). – Farfar til J. P. E. *H.

Oplysningerne om H.s barndom er sparsomme. Om han oprindeligt har været bestemt for musikken er vanskeligt at afgøre; det antages at han har lært violinspil i et jesuiterkollegium i Gross Glogau. 28 år gammel ansattes han som violinist i kapellet hos fyrstbiskoppen af Breslau (1754) der var stærkt musikinteresseret og satte en ære i at hævde en høj musikalsk standard ved sit hof. Under syvårskrigen opløstes kapellet, og H. ansattes 1761 som violinist ved hoffet i Rudolstadt, men kaldtes s.å. som koncertmester til hoffet i Plön. Også ved disse hoffer stilledes store musikalske krav, og H. må have været i besiddelse af en ikke ringe musikalsk erfaring og teknik da han 1762–63 var knyttet til hoffet i Kbh. og efter et nyt ophold i Plön 1766 genengageredes her.

Hartmann, Johann

En del af Plön-musikerne drog i disse år, efter at hertugdømmet var tilfaldet den danske konge, til Kbh. hvor de optoges i kapellet som hofviolinere. Hofkapellet i Kbh. var uden kapelmester, og da den fungerende dirigent, hofviolin Johan Henrik Freithof, var syg overdroges ledelsen af den del af de musikdramatiske opførelser og af de ved hoffet meget yndede kammerkoncerter til H. Efter Freithofs død udnævntes H. 1767 til første hofviolin og 1768 til koncertmester i hvilken egenskab han i virkeligheden fungerede som kapelmester indtil 1792. Både ved teatret, ved hoffet og i de musikalske sammenslutninger (bl.a. 1783 Giethuset, 1784–85 Harmonien) hvor han havde lejlighed til at dirigere, omtales hans virksomhed som dirigent med sympati, om end det nu og da skinner igennem at hans evner egentlig gik i anden retning. H. var en højt skattet violinist – E. L. Gerber regner ham for en af tidens betydeligste – og han optrådte ofte og søgtes af mange elever; også kongen tog undervisning hos ham. En violinskole af ham, dateret 1777, er bevaret i manuskript (Det kgl. bibl.). Hans betydning for dansk musik ligger imidlertid først og fremmest på det kompositoriske område hvor han viste sig som en meget frugtbar kunstner. En del af hans værker – han var begyndt at „levere“ arbejder ifølge sin embedspligt allerede under sin virksomhed i Tyskland – er gået tabt, formentlig ved hofarkivets ødelæggelse under Christiansborg slots brand 1794. Det vides at H. har skrevet symfonier men kun en enkelt, *Symphonie Periodique*, nåede frem i trykken i Amsterdam 1770. I manuskript er også bevaret en violinkoncert (dateret Fredensborg 1780) komponeret af H. og Claus Schall; desuden skrev han *Tema med Variationer for Violin og Klaver* og seks *Sonater for to Violiner og Cello*; værkernes faktur synes mere at pege hen mod den dengang moderne italienske og sydtyske stil end tilbage.

Mærkelig er den ofte citerede, beskedne og tilbageholdende udtalelse af H., efter at han med nogen betænkelighed havde påtaget sig at skrive musik til Ewalds Balders Død (se fortalen til denne). Han havde ikke tidligere skrevet dramatisk musik og følte sig ikke sikker på dette område. Og dog var det her hans fornemste bidrag blev ydet. Foruden at skrive musik til kantater og religiøse tekster (Edv. Storms *Høytidsange*, 1785 og hans *Jesu Dødsangst i Urtegaarden* samt Chr. Hertz' *Forløserens Død, Opstandelse og Himmelfart*) komponerede H. musik til Ewalds *Balders Død* (Kgl. teater 30.1.1779) og *Fiskerne* (Kgl. teater 31.1.1780, genoptaget 1.9.1928). Musikken til disse to værker er af ejendommelig helstøbt karakter. Tidligere eksperimenter havde

vist, om end ikke på så overbevisende måde, at en opera i det danske sprog ikke var en umulighed; tanken om at skabe værker som en kontrast til den fremmede, i sin stil snørklede og ofte unaturlige opera der hidtil dyrkedes herhjemme var stadig levende. H. blev med de to nævnte værker den der førte ideen ud i livet på en sådan måde at dansk musikdramatisk komposition kan siges at have sit egentlige udgangspunkt her. Uden tvivl har H. ligesom wienerklassikerne følt sig stærkt draget af lødigere fransk syngespil og af den Gluckske reformopera. Han bryder med den italienske operas uvendige musikalske virkemidler og søger overalt den dramatiske sandhed. Tilløb til personkarakteristik er umiskendelig. Hans udnyttelse af korene vidner om megen dramatisk sans. En følsom og inderlig melodisk linje præger de fleste af arierne, hans harmonik er ofte interessant, ikke mindst ved benyttelsen af en forfinet sekvensteknik. I flere af sine dramatiske stykker benytter H. nu og da strofiske sange der fik en begejstret modtagelse hos det brede publikum (*Rolfs Skattekonger, feig og ræd*). Hans musik er ofte malende i ordets bedste forstand (havet, valkyrierne). Betydelige er også hans ouverturer og entreacter der i klassisk form giver dramaets grundstemning, for entreacternes vedkommende forbereder de kommende scener, fx valkyrieridtet i Balders Død foran den berømte valkyrieterzet *Over Bjerg, over Dal*, uden i noget tilfælde at forfalde til naturalistisk programmusik. Ansatser til folketonen findes i sangen om *Liden Gunver* (i Fiskerne). Af mindre dramatiske værker skrev H. musik til *Hyrdinden paa Alperne* (Kgl. teater 30.1.1783), ligeledes med klassisk ouverture og balletmusik, *Den blinde i Palmyra* (uopført) med suiteagtig ouverture, og det heroiske skuespil *Gorm den Gamle* (Kgl. teater 31.1.1785) med „potpourri-ouverture“. Hvorvidt melodien til „Kong Christian stod ved højen Mast“ er af H. eller af D. L. "Rogert er et stadig uafgjort spørgsmål; muligt er det at H.s bearbejdelse har medvirket til at give nationalsangen dens endelige skikkelse. – H. synes at have haft adskillig modgang, huslige sorger, muligvis økonomiske bekymringer; tabet af en datter gjorde den sidste del af hans liv endnu mere byrdefuld. – Af de mange børn blev to musikere: **Johan Ernst H.** d.y., * 2.3.1770, † 16.12.1844, ansattes 1795 som organist ved Frederiks tyske kirke (Christians kirke) og udnævntes 1807 til kantor ved domkirken i Roskilde; **August Wilhelm H.**, * 6.11.1775, † 15.11.1850, var violinist i kapellet 1796–1817, organist og kantor ved Garnisons kirke 1808–24; far til J. P. E. Hartmann. – □Silhouet af J. C. Weitland (Fr.borg).

For hist. og statistik II, udg. Jonas Collin, 1825 218–21. A. P. Berggreen: Melodier til fædrelandshist. digte, 1840 (fortalen). Th. Overskou: Den danske skueplads III, 1860. V. C. R[avn] i J.H.: Musik til Balders død. Klaverudtog, 1876. Samme i Nær og fjern 1.2.1880. Festskr. i anledn. af musikforen.s halvhundredårsdag I, ved V. C. Ravn, 1886 75 126. C. Thrane: Fra hofviolonernes tid, 1908. Angul Hammerich: J. P. E. Hartmann, 1916. T. Krogh: Zur Gesch. des dän. Singspiels, 1924 81–145. Samme i Nationaltid. 21.2. og 29.8.1928. L. Bobé i Berl. tid. 30.8.1928. Niels Martin Jensen: Den danske romance, 1964 33–39 o.fl.st. Samme i Fund og forskn. XII, 1965 67–84. Kai Aage Bruun: Dansk musiks hist. I, 1969. Johs. Mulvad i Dansk årbog for musikforsk. VII 1973–76, 1976 141–89. N. Schiørring: Musikkens hist. i Danm. I–III, 1977–78. Musikmanus. i Kgl.bibl.

*Erik Abrahamsen **

Hartmann, Julius Frederik Georg Poul, 1881–1951, fysiker. * 11.11.1881 i Holeby, † 6.11.1951 i Kbh., urne på Garn. kgd. F: mejerejer Carl H. (1844–92) og Christine Juliane Mackeprang (1855–1916). ~ 7.4.1909 i Kbh. (b.v.) med assistent, senere ekspeditionssekretær i finansministeriet, cand.polit. Margrethe Oluffa Wentzel, * 10.9.1877 i Kbh. (Frue), † 14.6.1949 sst., d. af maskinmester, senere strengefabrikant Johannes (Hans) Eduard Hansen (1848–89) og Urania Oluffa Jacobsen (1849–1919). Navneforandring 7.11.1905. – Far til Grethe *H.

H. blev student 1900 fra Nykøbing katedralskole og 1906 magister i fysik. Allerede i studentertiden var han ansat ved Polyteknisk læreanstalts fysiske laboratorium. Efter studieophold i USA vendte hans interesse sig mod den tekniske fysik. 1914 udnævntes han til docent i fysik ved Polyteknisk læreanstalt, og han blev 1929 professor sst. i teknisk fysik, idet han varetog oprettelsen af et større teknisk-fysisk laboratorium. – H.s forskning indledtes med konstruktionen af en ensretter for den elektriske strøm idet han anvendte en strømførende kviksølvstråle i et magnetfelt som afbryder og ensretter. Dette førte til at han 1918 – som den første herhjemme – erhvervede sig den tekniske doktorgrad på afhandlingen *Nye Ensrettere og periodiske Afbrydere*. Foruden det nedenfor omtalte bidrag til grundlæggelsen af magnetohydrodynamikken har han desuden alene og i samarbejde med flere medarbejdere givet værdifulde bidrag til hydrodynamikken og akustikken (bl.a. en meget effektiv generator for højfrekvente lydølger). Af særlig betydning for den senere udvikling var H.s omfattende arbejder over bevægelsen i en strømførende kviksølvstråle i et magnetisk felt. Han lagde herved grundlaget for den såkaldte magnetohydrodynamik der langt senere blev af afgørende betydning for plasmafysikken. For eftertiden er han herved kommet til at stå som en

af pionererne for denne forskningsgren. Han selv nåede ikke at opleve den store interesse hans forskning på dette område gav anledning til. H. var stærkt interesseret i måleteknikken (et af ham dannet ord) og skrev herom nogle interessante bøger med originale bidrag; ofte i opposition til den klassiske iagttagelseslære. H.s ironisk-selvhævdende form kunne lejlighedsvis virke noget hæmmende i hans forhold til studenterne. Fra mennesker der stod ham nær foreligger vidnesbyrd om at han var en karakterfast, højt kultiveret og fordomsfri personlighed, hvis livsholdning var båret af en stærk arbejdsglæde og en ateistisk betonet livsopfattelse. Medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber fra 1937. – R. 1933. DM. 1942. □ Mal. af Margrethe Wentzel, 1919. Tegn. af Gerda Ploug Sarp. Foto.

Stamtvl. over den da. familie Mackeprang, 1929 33. R. E. H. Rasmussen i Fysik t., 1952 2–13 (m. bibliografi). Mogens Pihl sst. 1973 59–73. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Mogens Pihl

Hartmann, Moritz, 1657–95, søofficer. * 1657 i Heiligenhafen, † 1695 på et veneziansk skib i Arkipelaget. F: rektor Rembert H. (1616–78) og Christine Agnes Schmidt (Schmidin) (1625–79). Ugift.

H. der gjorde tjeneste i den hollandske marine, blev 1682 løjtnant i den danske søetat med tilladelse til foreløbig at blive i udlandet. 1684 gik han i fransk tjeneste og deltog maj s.d. i bombardementet af og landgangen ved Genua. N.å. kom han i veneziansk tjeneste under krigen mod Tyrkiet hvor han stadig udmærkede sig og blev belønnet med Markusordenen og St. Markusbilledet i guldkæde. 1686 vendte han tilbage til Danmark, men fik s.d. atter rejsepas til Venezia for at afhente liget af storkansler grev Frederik *Ahlefeldts søn Christian (1663–86). 1687 fik han kaptajns karakter og rejste atter til Venezia for at tage del i et togt til Levanten. Han udmærkede sig i kampene ved Patras, Malvasia og Athen og belønnedes atter med St. Markus' billede i en guldkæde til 200 dukaters værdi. Han kom tilbage til Danmark i efteråret 1688, men fik straks efter tilladelse til at træde i Ostindisk Kompagnis tjeneste som guvernør i Tranquebar hvortil han afgik med en lille eskadre. Han mission var dels af administrativ, dels af diplomatisk karakter. Han afsluttede traktater for forskellige indiske fyrster og indførte flere reformer i styrelsen. Efter et halvt års ophold i kolonien tiltrådte han hjemrejsen med „Flyvende Ulv“ for hvilket han tillige var fører. På hjemrejsen var han hård mod besætningen, bl.a. lod han overstyrmanden tiltale for opsætsighed ved en af ham nedsat

Hartmann, Moritz

krigsret, dømme til døden og lod dommen eksekvere. Skibet strandede i Kanalen og blev vragsmen en stor del af den kostbare ladning blev bjerget. Efter H.s hjemkomst nedsatte kongen en kommission for at undersøge hans forhold, derunder også strandingen og hans berettigelse til at lade overstyrmanden henrette. H. afventede imidlertid ikke sagens afslutning men rejste 1693 til udlandet og kom 1695 til Venezia hvor han for tredje gang blev taget i tjeneste på flåden til Arkipelaget; her døde han af feber. H.s sag førtes op til højestret hvor han to år efter sin død blev frikendt. □Buste af Th. Quellinus på epitafium 1696–98 (Heiligenhafen k.).

G. Hartmann: En familie H. i Danm. og Norge, Kria. 1895. L. Bobé: M.H., 1933.

*Th. Topsøe-Jensen**

Hartmann, Oluf, 1879–1910, maler. * 16.2.1879 i Søllerød, † 16.1.1910 i Kbh., begr. sst. (Holmens). F: komponist Emil. *H. (1836–98) og Bolette Puggaard (1844–1929). – Bror til J. P. *H. (1870–1948) og Bodil *Neergaard.

H. dimiteredes af S. og G. Vermehren til kunstakademiet hvor han gik okt. 1896–april 1902 og bl.a. havde Frants *Henningsen til lærer. Sommeren 1902 rejste han til Italien (Portofino og især Civita d'Antino) sammen med Kristian *Zahrtmann og nogle af dennes elever (bl.a. S. *Danneskiold-Samsøe). De tre følgende vintre var han elev på Zahrtmanns skole. I øvrigt foretog han flere studierejser: besøg ved Rembrandt-udstillingen i Amstetersam 1898, Italien, Frankrig og Belgien jan.–juli 1900, Belgien to måneder foråret 1907, ophold i Paris tre måneder efteråret 1909. H. udstillede på Charlottenborgs forårsudstilling 1905 og 1907, Den frie udstilling som gæst 1908, som medlem 1909, Kunstnernes efterårsudstilling 1909, Civita d'Antino udstillingen 1908. Efter hans død arrangeredes en mindeudstilling i Kunstforeningens marts 1910, og der blev udstillet arbejder af ham i Malmö 1914, på de danske udstillinger hos Liljevalch i Stockholm 1919 og i Oslo 1931, Moderne dansk kunst 1925, Kunststævnet i Forum 1929, Interskandinavisk grafisk kunst i Helsingfors 1931. – H.s kunst har en indesluttet karakter og har – bortset fra landskabsstudierne – ikke meget med indtryk fra omverdenen at gøre. Den er så langt overvejende digt og indbildning, billeder der former sig i fantasien, en tumlen med figurlige motiver og med emner hentet fra den almene overlevering. Mange af hans arbejder er kampscener (*Striden om Patroklos' Lig*), undertiden med et skær af underskudt og symbolsk betydning (*Jakobs Kamp*, *Ixion*). I behand-

lingen af plastisk form og rum og vel også af farven ses det klart at H. er Zahrtmanns elev, og til lige gør indflydelse fra hans museumsstudier (Rembrandt, Goya) sig gældende både i den kunstneriske behandling og i de motiver der beskæftigede ham. For så vidt indtog han dermed samme standpunkt mellem gammelt og nyt som de lidt ældre Zahrtmann-elever Herman *Vedel, Sigurd *Wandel, Vilhelm *Tetens og til dels sine venner H. *Schouboe og S. Danneskiold-Samsøe. Men hans formsans gik dybere, han ligesom byggede sine billeder op i tanken med en fornemmelse for abstrakte rumlige værdier der virker som en personlig evne hos ham. De jævnlidende Harald *Giersing og Sigurd *Swane gik imidlertid andre veje, og H. døde inden han nåede en afklaring. Hans efterladenskab består overvejende af udkast og studier, omfatter kun få afsluttede billeder (Jakobs Kamp, *Tobias med Fisken*), foruden en række raderinger der for størstedelen er at opfatte som studieblade. Et løfte om en begavelse af sjælden intensitet. Efter H.s død 1910 tog hans søskende initiativ til Oluf Hartmanns legat der tildeles unge kunstnere. □Selvportr., bl.a. mal. 1908. Tegn. af Fr. Andersen. Tegn. af Karen Bentzon (Kgl. bibl.). Foto.

O.H.: Dix eau-fortes. Notice biographique de Ernst Goldschmidt, Paris 1912. O.H., m. tekst af Leo Swane, 1934 = Vor tids kunst XV. O.H. af Henrik Bramsen, 1964 = Danske grafikere V.

*Sigurd Schultz**

Hartnack, Johan Justus Daniel Gustav Volmer, * 1912, professor i filosofi. * 29.5.1912 i Kbh. F: kaptajn, senere oberstløjtnant Valdemar H. (1876–1948) og Nonny Ludvigne Grüner (1877–1963). ~ 12.3.1937 i Hellerup med lærer Inger Benedicte Endorph Petersen, * 5.4.1913 i Hellerup, d. af hovedbogholder i Sparekassen f. Kbh. og omegn Einar Carl P. (1871–1955) og Agnes Elisabeth Endorph (1878–1971).

Efter studentereksamen fra Sorø akademi 1930 fulgte H. familietraditionen og gik ind i hæren hvor han 1940 var avanceret til kaptajn løjtnant i livgarden. Han deltog i forsvaret af Amalienborg den 9. april. Motiveret af en stærk interesse for filosofi fulgte han i det omfang officerstjenesten tillod det undervisningen i dette fag ved Kbh.s univ., og da han under besættelsens sidste år som andre officerer opfordredes til at tage til Sverige benyttede han lejligheden til at studere filosofi „på heltid“ ved Uppsala univ. således at han et år efter hjemkomsten kunne tage magisterkonferens ved Kbh.s univ. 1946. Han rejste derefter til USA hvor han underviste ved Colgate University, fra 1950 som assistent professor. S.å. erhvervede han doktorgraden ved Kbh.s

univ. på afhandlingen *Analysis of the problem of perception in British empiricism*. 1954 udnævntes han til professor i filosofi ved Århus univ., en stilling han bevarede til 1972, dog afbrudt af orlovsperioder under hvilke han virkede som gæsteprofessor ved amerikanske universiteter (Vassar College 1958–59, New York University 1966–67, Bowling Green State University 1970 og 1971, New York State University 1968–73). 1973–78 var han „distinguished professor“ ved New York State University, Brockport hvis filosofi-institut han havde ledet fra 1969, ligesom han fra 1974 var „director“ for universitetets „Center for Philosophical Exchange“. Efter at have forladt Brockport bor H. i Oxford om vinteren, ved Helsingør om sommeren.

Som filosofiprofessor i Århus arbejdede han energisk og med held på ved reform af pensum til „filosofikum“ at genoprette respekten for denne institution og for faget filosofi. Hans lærebog *Filosofiske problemer og filosofiske argumentationer*, der er en fremstilling af den filosofiske problembehandling gennem tiderne, men ikke en filosofihistorie, blev hovedstammen i det nye pensum og udkom i mange udgaver (fra 1956), også på svensk (1958) og finsk (1970). Den suppleredes af en lærebog i logik (*Logik, klassisk og moderne*, 1958). Under H.s ledelse voksede universitetets filosofiske institut; der kom flere lærere, og en del fagstuderende tog gennem årene konferens. Udviklingen på de danske universiteter efter 1968 var medvirkende til H.s beslutning om at acceptere stillingen ved N.Y.S.U.

H.s righoldige filosofiske forfatterskab omfatter behandlinger af centrale erkendelsesteoretiske emner og filosofihistoriske fremstillinger. I doktorafhandlingen kritiseres med udgangspunkt i en analyse af den klassiske engelske empiricisme (Locke, Berkeley, Hume) den opfattelse at der ved sansningen bør skelnes mellem den perciperede genstand og perceptionen af denne (genstanden som fysisk objekt der påvirker sanseorganerne, og den oplevede genstand som et resultat af påvirkningen). *Filosofiske essays*, 1957 viser påvirkning fra Oxford-skolen med dens vægt på sproget. Det samme gælder de populære fremstillinger *Tænkning og virkelighed*, 1959 (eng. udg. 1962) og *Den ydre verdens eksistens*, 1964. I essaysamlingen *Politik og filosofi*, 1966 anvendes disse synspunkter på moralske og politiske emner, idet det fx hævdes at en etik af rent sproglige grunde ikke kan være relativistisk. *Mennesket og sproget*, 1971 (eng. udg. *Language and Philosophy*, 1973) er den fyldigste fremstilling af H.s syn på sprogets centrale stilling i forbindelse med al filosofisk problemstilling. I *Filo-*

sofiens historie, 1969 (eng. udg. 1973) gives på godt 200 sider en oversigt der går fra Heraklit til Wittgenstein. Sidstnævnte tænker har H. behandlet i et værk *Wittgenstein og den moderne filosofi*, 1960, der har fået stor udbredelse (tysk 1962, eng. 1965, ital. 1967, japansk 1969, spansk 1971). I øvrigt er Kant den tænker H. har skrevet mest om: *Kants erkendelsesteori*, 1965 (eng. udg. 1967) og biografien *Immanuel Kant*, 1968 samt udvalg med indledning i De store tænkere. Berlingske filosofi bibliotek 1966. Med værket *Fra Kant til Hegel. En nytolkning*, 1979 drager H. den konsekvens af sit syn på sprogets betydning at den tyske idealisme har ret i væsentlige henseender. Af andre værker kan nævnes debatindlægget *Filosofikum – hvorfor og hvordan?*, 1966 og den leksikalske oversigt over *Den ny filosofi*, 1963.

H. har deltaget aktivt i internationalt filosofisk samarbejde fx som medlem af Institut International de Philosophie fra 1974 og af den danske nationalkomité for International Union for the History and Philosophy of Science. Han var medlem af redaktionen af Danish Yearbook of Philosophy 1964–71 og er medlem af redaktionsråd for talrige udenlandske filosofiske tidsskrifter. 1955–56 var han ledende senior for Århus studentforening og 1956–60 medlem af dennes repræsentantskab. – Kammerjunker 1938. – R. 1963. R.¹ 1971. □Foto.

D. Favrhooldt i Dansk filosofi og psykologi 1926–76, red. Sv. Erik Nordenbo m.fl. I, 1976 25–30. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Mogens Blegvad

Hartwell, Leif, * 1918, bogtrykker. * 16.3.1918 i Kbh. (Kingo). F: installationsmester Paul Peter Lauritz Nielsen (1883–1955) og Emmy Cathrine Sophie Hartwell (1888–1919). ~ 22.4.1943 i Kbh. (Søborg) med overassistent Anna Grete Nylander, * 29.9.1919 i Kbh., d. af mekaniker, gårdejer Johan Lauritz N. (* 1892) og Annie Vitalia Andersson (1888–1974).

H. blev uddannet inden for bogtrykkerfaget og blev 1947 som 29-årig teknisk leder af det gamle københavnske bogtrykkeri Fr. G. Knudtzon. 1951 gik han over som direktør i trykkeriet Axelholm A/S, fra 1957 blev han tillige administrerende direktør for Fr. G. Knudtzon, i begge selskaber er han tillige formand for bestyrelsen. Det er middelstore firmaer der supplerer hinanden inden for fagets forskellige produktioner.

H.s indsats har især ligget inden for organisationslivet. Det begyndte 1963 med indvalg i Københavns bogtrykkerforenings bestyrelse hvor han straks blev formand og fortsatte som sådan indtil 1971. Inden da var han 1964 kommet i

Hartwell, Leif

Dansk arbejdsgiverforenings hovedbestyrelse og forretningsudvalg. Her blev han 1967 næstformand og 1970 formand; formandsposten forlod han 1977, men han er fortsat medlem af hovedbestyrelsen. H. overtog formandsposten i en periode hvor der fortsat var gode muligheder for lønstigninger, men hvor den økonomiske kontraktion snart indtrådte med deraf følgende komplikationer også på arbejdsmarkedet. En række arbejderkrav som ØD, bedre arbejdspladsbeskyttelse, længere ferie m.m. blev ført frem som kompensation for egentlig lønfremgang. H. viste sig i den situation både som en smidig forhandler og som typen på den åbne og ligefremme arbejdsgiver, og selv om arbejdsgiverforeningen i disse år var i defensiven i opinionen var H. i stand til at give foreningen et image der gav den det præg af modernitet som var en ganske nødvendig modvægt. H. er medlem af en række store virksomheders bestyrelse. – R. 1968. R.¹1971. K. 1977. □Mal. af Preben Hornung (Dansk arbejdsgiverforen.). Foto.

Berl. tid. 6.3.1978. Politiken 12.3. s.4. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Vagn Dybdahl

Hartvig-Møller, Hans, 1873–1953, rektor. *9.2.1873 i Nordborg, †10.4.1953 i Gentofte, begr. Hellerup kgd. F: apoteker, sidst i Ålborg, Ludvig H.-M. (1840–1919) og Julie Bruhn (1846–96). ~14.7.1898 i Lille Lyngby med Karen Sophie Steenstrup, *12.2.1872 i Århus, *8.10.1956 i Kbh., d. af arkitekt Ludvig Resen S. (1840–1908) og Laura Hansen (1848–1921). – Far til Kirsten *Lauritzen.

H.-M. blev student 1890 fra Ålborg og 1896 cand.theol., fik 1901 accessit for en afhandling om *Nederlandenes Indflydelse paa Danmarks Aandsliv 1536–1700* og blev 1904 cand.mag. i dansk og historie. Sin lærervirksomhed begyndte han ved Valby realskole (1896–98) og Schneekloth's skole (1896–1900). 1909 blev han bestyrer af Hellerup gymnasium – fra 1918 rektor for samme skole under navn af Statsgymnasiet Gammel Hellerup gymnasium hvorfra han tog sin afsked 1943. H.-M. for hvem skolens disciplin var et spørgsmål om elevernes selvdisciplin indførte straks efter sin tiltrædelse at eleverne fik overdraget dette område. Mindst hver tredje elev havde et „embede“ hvoraf enkelte var lønnede, som selvstændigt ansvarsområde. Selv om ingen kunne være i tvivl om hvem der i sidste instans ledede skolen gav dette eleverne en stærk fornemmelse af medansvar. Stærkt påvirket af danske reformpædagoger som Hanna *Adler og Hans *Gregersen, men også udenlandske, især

engelske forbilleder (Abbotsholme) tilstræbte han karakterudvikling frem for kundskabstilgængelse – hvilket dog ikke betød at skolearbejdet kunne negligeres. Eleverne fik uindskrænket adgang til skolen uden for skoletiden. For mange elever blev skolen derfor med dens krav til selvstændighed og selvarbejde et andet hjem, og alle dens sociale aktiviteter skabte et skoleliv ikke ulig en engelsk kostskoles, men også undertiden en korpssånd med militære overtoner hvilket var mod H.-M.s hensigt og modvirkedes kraftigt. Da nogle forældre kunne opfatte skolens stærke appel til eleverne som et indgreb i hjemmenes område søgte H.-M. også at inddrage forældrene. 1910 indførte han forældreråd og åbnede forældrenes adgang til at overvære skoletimer og deltage i elevernes øvrige aktiviteter. For H.-M. rakte ungdomsopdragelse ud over klasseværelset. 1897 optog han sammen med senere lektor K. Simonsen skolerejser i Danmark som led i undervisningen, fra 1905 suppleret med omhyggeligt tilrettelagte skolerejser i udlandet. Skønt der var tale om elever fra ret velbærgede hjem gennemførtes rejserne bevidst uden nærværdig komfort, med H.-M.s egne ord tilstræbtes „en vis gemytlig skraphed“. Selv delte han og hans hustru elevernes kår på rejser, på vandreture og spejdeture. 1919 indrettede han Fjældstauan i Paradisbakkerne ved Neksø som det første uofficielle vandrehjem i Danmark og købte 1927 ejendommen Storedam i Nordsjælland til vandrehjem og lejrskole. 1909 stiftede han den første danske spejdetrop og deltog 1910 i stiftelsen af Det danske spejderkorps. H.-M. var en af sin tids mest særprægede pædagoger der ved sin påvirkning kom til at gribe dybt ind i de unges tilværelse med langtrækkende følger. – H.-M. der med forkærlighed underviste i historie har udgivet *Lærebog i Historie for Mellemskolen 1–11*, 1910–11 og *Dansk Ungdoms Sangbog*, 1920 og redigeret *Lommebog for Skoleelever*, 1906–20. – R. 1926. □Tegn. af Carl Jensen, 1942. Buste af Edith Ludvigsen udst. 1949; to tegn. af samme. Foto.

Gads da. mag. 1943 108–16 (interview). – Knud Jarmsted i Dansk udsyn, 1944 116–28. Inger Merete Nordentoft i Land og folk 16.4.1953. Klavs Vedel i Gymnasieskolen, 1953 232f. Jens Kruuse: Lykkelig skoletid, 1971. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Sv. Cedergreen Bech (Chr. Buur)

Hartvig Rasmussen, Eigil, 1905–80, arkitekt. *17.3.1905 i Vanløse, †7.2.1980 i Lyngby. F: gartner, senere gartneriejer Poul Hartvig Rasmussen (1871–1958) og Karen Johanne Bertoline Johansen (1877–1955). ~30.9.1938 i Kbh. (b.v.)

med arkitekt Rut Speyer, * 13.8.1914 i Århus, d. af arkitekt Johan S. (1877–1952) og Karen Margrethe Packness (1880–1918).

H. R. tog realeksamen 1922 og afsluttede en håndværksmæssig uddannelse med afgang fra husbygningsteknikum i 1927. Han kom ind på akademiets arkitektskole s.å., men forlod atter akademiet for at arbejde på forskellige tegnestuer, bl.a. hos B. Helweg-Møller. Han havde også private opgaver, og det resulterede i en række velformede enfamiliehuse, fra 1938 projekteret i samarbejde med hans kone, arkitekten Rut Speyer. Deres eget hus i Hjortekær (1941) er et tidstypisk og smukt eksempel på denne periodes småhusbyggeri. – Det var som en moden og vel-funderet arkitekt at H. R. 1942 vendte tilbage til akademiet for at tage afgangsprøven. Den bestod han 1944 og helligede sig herefter sin egen virksomhed der fik et hastigt voksende omfang efter at han 1950 indgik i et fast kompagniskab med Gunnar *Krohn. Sammen havde de allerede gjort sig gældende i flere arkitektkonkurrencer, og 1946 vandt de 1. præmie (s.m. T. Miland Petersen) i konkurrencen om et nyt fabriksanlæg i Lundtofte for Atlas A/S. Det opførtes 1948–50 og var i sin oprindelige form en karakteristisk forløber for efterkrigstidens industribyggeri og det industrialiserede byggeri. Blandt de følgende års betydeligste arbejder repræsenterer erhvervsbyggeriet de mest kendte, således *engros-grøntorvet i Valby*, 1957–58, *Magasin i Lyngby*, 1960, *Rødovre Centrum*, 1966 og *Lyngby Storcenter*, 1970–75.

Med tiden blev flere medarbejdere optaget i kompagniskabet som led i et generationsskifte. Inden for firmaets rammer beskæftigede H. R. sig særlig med hospitalsbyggeri. Det fik bl.a. udtryk i en række præmierede konkurrenceprojekter, og han har stået for opførelsen af *den børnepsykotiske afdeling på Bispebjerg hospital*, 1964 og Kbh.s nye *kommunehospital i Hvidovre* 1968–75. Udviklingen fremmer dannelsen af store tegnestuer med mangfoldighed i produktionen hvor den enkelte personlighed sløres. H. R.s indsats kan måske siges at ligge i et strejflys af mild menneskelighed som bl.a. spores i Hvidovre hospitals provokerende idé om et vældigt anlæg i én etage, bygget over et mønster af lave blokke med et regelmæssigt indslag af grønnegårde.

Esbjørn Hiort i Arkitekten M, 1946 169–73; sst. 1952 113–19 (A/S Atlas maskinfabrik). Sst. 1961 21 (Grøntorvet, Valby). P. E. Skriver i Arkitektur, 1962 68 (Magasin, Lyngby). Sst. 1967 174–87 (Rødovre centrum). Sst. 1975 62–73 (Lyngby storcenter). Sst. 307–21 (Hvidovre hospital).

Hans Erling Langkilde

Hartz, Bernt (Bernhard), 1781–1822, Grønlandsmissionær. * 15.7.1781 i Svorkmo i Orkedal, † 20.2.1822 i Gudum, begr. sst. F: bjergværksop-synsmand, senere bergskriver ved Lykkens kob-berværk i Meldalen John H. (1744–1821) og Bir-gitte Lucie Boyhn (1741–1826). ~ 6.9.1807 i Claushavn med Sara Margrethe Lammerssen, * 7.2.1790 i Umanak, † 21.4.1869 i Lemvig, d. af „oberassistent“ Johann Friedrich L. (1763–1826) og Ane Dorf (1752–1827, ~ 1° med købmand Niels Fogh Irgens, 1750–87).

H. blev student 1799 fra Trondheim, måtte fore-løbig tage huslærerplads og blev først 1801 ved velynderes hjælp sat i stand til at begive sig til universitetet, men måtte efter anden eksamen på ny tage plads, denne gang som lærer i Stubbekø-bing. I sine sidste studenterår deltog han i søn-dagsskolearbejdet i Kbh. og fik en meget smuk attest herfor. 1805 søgte han optagelse på Det grønlandske seminarium. Efter embedseksamen 1806 udsendtes han til Egedesminde som mis-sionær med den bestemmelse også at skulle blive forstander for en i Godhavn påtænkt læreanstalt. Krigen med England satte imidlertid en stopper for denne såvel som for adskillige andre grønlandske reformplaner, og han måtte forblive i Egedesminde. Her virkede han i syv år under stadig vanskeligere forhold, idet tilførslen ikke blot af proviant og handelsvarer, men også af bøger, papir, skolemateriel og alt andet til hans gerning nødvendigt efterhånden blev meget be-skåret, og det blev næsten umuligt endog at fore-tage de nødvendige embedsrejser af mangel på midler til at betale roersker og slædekuske. Men det skulle blive værre endnu. 1812 rejste de sid-ste missionærer fra Sydgrønland hjem og n.å. fulgte H.s eneste kollega i Nordgrønland deres eksempel og drog til Danmark med nedbrudt helbred og som en dødsmærket mand. Nu var H. tilbage som eneste præst i hele Grønland. Trods det uhyre ansvar der hvilede på ham tabte han ikke modet. Han flyttede til Jakobshavn og passede derfra ved tilsynsrejser både sommer og vinter hele Nordgrønland. Sydgrønland overlod han til kateketerne, hvoriblandt overkateket Fre-derik *Bertelsen der blev præsteviet af H. 1815 i Holsteinsborg, efter at H. 1814 havde fået mis-sionskollegiet til at give ham denne tilladelse. 1814 havde H. ønsket sin afsked for at kunne blive præst i Norge, men han bøjede sig for nød-vendigheden og blev til 1816 – under „Savn af alt som udfordres til Livets anstændige Ophold“ og stedse stærkere lidende af skæbnesanfald. – 1817 blev han sognepræst i Gudum og Fabjerg men hans helbred var nedbrudt og hans virketid her blev kort.

Hartz, Bernhard

H. Ostermann: Den grønlandske missions og kirkes hist., 1921 219–23.

H. Ostermann*

Hartz, Lauritz Berg, * 1903, maler. * 27.12.1903 på Frbg. F: dr.phil. N. *H. (1867–1937) og Anna Berg (1880–1971).

Efter at have været i lære som købmand og senere som maler kom H. på kunstakademiet hvor han snart vakte opmærksomhed hos kammeraterne ved sit åbenbare malertalent. Han tilhørte en generation og sluttede sig til en gruppe der reagerede mod modernismen og var naturalister, gerne valgte uanselige, dagligdags, ofte „grimme“ motiver og dyrkede en neddæmpet kolorit. Gruppen, eller de fleste af dem, sluttede sig sammen til Cornerudstillingen hvor H. udstillede første gang 1932 og senest 1964.

H.s billeder fra 20erne og 30erne viser ham dog som mere eksperimenterende end de fleste andre i gruppen, svingende fra en mere traditionel landskabskildring til en friere opfattelse med dristige afvigelser fra naturen, fx i nogle portrætter. Der er også nogle forsøg med kubisme. Indtryk fra van Gogh er tydelig. Farvestoffet er ofte tykt påsat med dynamiske strøg, men bestandig med „en hjertelig afsky for alle de støjende gløser i farvens sprog“ (Leo Estvad). Sin sans for farvens renhed og sødme bevarede han gennem de følgende års virksomhed, men de tidlige års tendens til slående virkninger i komposition og malemåde blev afløst af en mild, ofte ligesom tøvende og næsten drømmeagtig, opfattelse af hans efterhånden eneste motivkreds: landskaber fra Odsherred, Bornholm og flere andre steder.

H. er først og fremmest maler men udførte i sine yngre dage en del grafik. Desuden har han tegnet, ofte med farvekridt, og brugt vandfarve, ofte monokrom, alt improviseret. Statens museum for kunst har en god repræsentation af malerier, grafik og tegninger. Han har haft separatudstillinger på Charlottenborg 1935, i Kunstforeningen i Kbh. 1943, i Den frie udstilling 1950, på Anneberg 1958. Kunstakademiet tildelte ham Eckersbergmedaljen 1948. □ Selvportr., bl.a. mal. 1930, tegn. 1935 og mal. 1956; to tegn. (Kgl. bibl.).

Maleren L. H., udg. Cornerudstillingen, m. tekst af Holger Kapel, 1935. Jan Zibrandtsen i Årstiderne V, 1946 nr. 3–4 89–92. Samme i Nationaltid. 17.12.1950. Samme i Berl. tid. 26.12.1963. Carsten Nielsen i Berl. tid. 1.1.1948. Leo Estvad i B.T. 8.12.1950. Ejgil Nikolajsen i Signum IV, 1964 nr. 4 10–25. Grafikeren L. H., m. indledn. af Jan Garff og fortegn. over H.s grafik af H. H. Lerfeldt, 1971.

Henrik Bramsen

Hartz, Nikolaj Eeg Kruise, 1867–1937, palæontolog. * 23.8.1867 i Randers, † 7.5.1937 på Frbg., begr. Måløv kgd. F: skomager Carl Peter H. (1836–1912) og Christine Margrethe Bøggild (1836–1916). ~ 15.8.1901 på Dyrefjord, Island, med Anna Berg, * 28.8.1880 på Kjelle ved Tønsberg, Norge, † 18.1.1971 i Nykøbing S., d.af hvalfanger, kaptajn Lauritz Jacob B. (1845–1907) og Martha Bull (1856–1925). – Far til Lauritz *H.

H. blev 1885 student (Randers), fik magisterkonferens i botanik 1895 og blev dr.phil. 1909. Alleerede i studietiden foretog H. 1889 en videnskabelig ekspedition sammen med zoologen W. *Lundbeck til Godthåb-Julianehåb-distriktet i Grønland, og n.å. til Diskobugten m.m. 1891–92 deltog H. i Ryder ekspeditionen til Scoresby-sund og Angmagssalik på østkysten af Grønland og opdagede bl.a. planteforsteninger fra Rhät-lisas på Kap Stewart som han senere bestemte under et studieophold i Stockholm hos G. Nathorst. For første gang forelagdes på basis af iagttagelser gennem et helt år (1891–92) en omfattende redegørelse for en arktisk flora, 1895. 1900 undersøgte H. desuden Christian IXs land som leder af skibsafdelingen på Carlsbergfondets ekspedition til Østgrønland under G. C. *Amstrup. Fra disse rejser hjembragtes rige samlinger. H.s hovedindsats kom imidlertid til at ligge inden for Danmarks geologi, efter at han 1896 på en særlig bevilling var blevet assistent ved Danmarks geologiske undersøgelses moselaboratorium og under et studieophold i Stockholm hos Gunnar Andersson havde lært den tids arbejdsmetoder at kende. I hans første, banebrydende arbejde fra 1899 s.m. E. Østrup, *Danske Diatoméjorder-Aflejringer*, påviser han således at disse søaflejringer stammer fra en mellemistid (interglacialtid) og gør udførligt rede for deres indhold af planterester som i forbindelse med lejningsforholdene tydeligt viser at vi her i landet har haft sådanne mellemstider. Han påviser således ikke blot at grænen har været almindelig her i landet i disse mellemstider, men også at en del nu sjældne planter var meget almindelige dengang, bl.a. taks, kristtorn og avnbøg, og i en kort efterskrift meddeles det første fund af den amerikanske åkande, *Brasenia purpurea*, i en interglacial mose her i landet. Disse resultater og det delvis af ham indsamlede knoglemateriale dannede grundlaget for den senere konstatering af menneskets tilstedeværelse i Danmark i sidste interglacialtid. 1901 følger en redegørelse for plante- og dyrelevningerne i det af V. *Milthers opdagede „Allerød-lag“ i Allerød teglværksgrav i Nordsjælland, og H. påviser derigennem at laget stammer fra en forbigående varmere tid på

overgangen mellem istiden og efteristiden. N.å. samles disse iagttagelser herfra og fra lignende forekomster i afhandlingen *Bidrag til Danmarks sen-glaciale Flora og Fauna*, 1902. De fortsatte undersøgelser over de interglaciale moser i Midtjylland førte bl.a. til det interessante fund 1905 af en nordamerikansk halvgræs, *Dulichium spathaceum*, i moserne. Ydermere inddroges de i mange istidsjordlag forekommende „ravpindelag“, samt brunkulslagene i Midt- og Vestjylland i undersøgelsen, og de omfattende resultater samledes derefter i den betydningsfulde doktorafhandling *Bidrag til Danmarks tertiære og diluviale Flora*, 1909, der ligesom de andre afhandlinger er trykt i Danmarks geologiske undersøgelses skrifter. Ligeledes kastede H. sig med stor iver over eftersøgningen af de ældste primitive stenredskaber – colitherne – i vore interglaciale moser og i yngre lag, men resultaterne vakte stærk modstand. Af særlig betydning var derimod fundet 1913 af en pilespid i ferskvandslagene i klinten ved Nørre Lyngby i Vendsyssel, idet det tidsmæssigt udvidede menneskets historie i Danmark betydeligt. 1913 tog H. sin afsked fra Danmarks geologiske undersøgelse og blev prokurist i broderens forretning, Standard Mønstreforretning, hvori han allerede tidligere havde været ansat. 1919 blev han meddirektør i det samme firma der nu var omdannet til Marius Hartz A/S, og 1930 gik han over i bestyrelsen. Fra 1899 var H. tillige lærer ved Statens lærerhøjskole, dog med en afbrydelse 1919–31, og under første verdenskrig var han medlem af brændselsnævnet af 28.2.1917. Korresponderende medlem af Svenska sällskapet för antropologi och geografi 1901. H. modtog Berzelii-medaljen. En fossil planteslægt fra Grønland, *Hartzia*, er opkaldt efter ham. – R. 1900. □ To mal. af Lauritz Hartz, 1927. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1910 51. – J. Vahl: Slægtetog over Chr. Nielsens afkom II, 9, 1892 16. S. A. Andersen i Naturhist. t., 1937 78. K. Jensen i Botanisk t. XLIV, 1937 242f. Samme i Medd. fra da. geol. foren. IX, 1938 237–40 (m. bibliografi). A. Garboe: Geologiens hist. i Danm. II, 1961 420–24. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Erik Kristiansen (S. A. Andersen)

Has, Trud, –1371–1437, ridder. F: Trud H. ~ 1° senest 1396 med Christine Engelbrechtsdatter Bydelsbak, † tidligst 1434. ~ 2° muligvis med Magda, se nedenfor.

H. ejede Örtofta i Skåne og hørte til de mere fremtrædende mænd i dette landskab allerede i kong Olufs tid; han medbeseglede således både den landefred som skåningerne sluttede 1380, og

den særfred som de n.å. indgik med kong Albrecht af Sverige. Også under dronning Margrete nævnes han oftere; dog opnåede han først riderværdighed ved Erik af Pommerns bryllup 1406. Denne konge synes at have sat megen pris på H.; mellem 1412 og 1423 gjorde kong Erik H. til hovedsmand på Gotland, og denne vigtige post beholdt han til sin død. Han styrkede det danske kongedømme på øen ved at opføre Visborg slot; med denne fæstning som udgangspunkt drev han et stort og indbringende kaperi på Østersøen. Som et minde om kongens venskab tør man måske betragte en endnu bevaret ske hvis ægthed dog er blevet draget stærkt i tvivl; den bærer navnene Trud H. og Magda H. samt året 1435, endvidere et kronet E. og den latinske indskrift: „Til Gotland og Havet mit Haab“. (Opbevares i Hist. mus., Sth.)

Lunde domkapitels gavebøger, udg. C. Weeke, 1889 (fot. opr. 1973) 239. – Danm.s adels årbog XIII, 1896 182; XIV, 1897 508; XVIII, 1901 559. G. Lindström: Anteckningar om Gotlands medeltid II, Sth. 1895 446f. Danm.s riges hist. II, 1898–1905 465. Bertil Waldén: Engelbrektsfejden, Sth. 1934 145. Danm.s gamle personnavne, udg. Gunnar Knudsen m.fl. II, 1948–54 (reproudg. 1979–80) 420f. Ingvar Andersson: Skånes hist. II, Sth. 1974.

*Henry Bruun**

Hasager, Niels, 1888–1969, redaktør. * 25.3.1888 i Kbh. (Matth.), † 9.5.1969 i Holbæk, begr. Marielberg kgd. F: tømmer Anton Nielsen (1859–1945) og Laura Hasager (1862–1929). Navneforandring 28.10.1912. ~ 1° 29.11.1912 i Hillerød med Sigrid Karen Margrethe Lange, * 23.8.1890, † 1974 d. af tømmerhandler Carl Jacob Andreas L. (1857–1945) og Marie Cecilie Charlotte Harmsen (1860–1941). Ægteskabet opløst. ~ 2° 1927 i Kbh. med Anne Kathrine (Kate) Casmoose, * 13.1.1895 i Fredericia, † 18.11.1972 i Kbh., d. af sporvejsfunktionær Anders C. (1869–1953) og Jensine Hansen (1875–1922).

Efter realeksamen fra Gregersens skole 1904 kom H. i banklære, men politisk interesse førte ham hurtigt ind i journalistikken. Han var optaget af det netop på det tidspunkt stiftede radikale venstre til hvis korrespondancebureau han leverede bidrag, indtil han 1908 knyttedes til Nordsjællands Venstreblad som redaktionssekretær for allerede samme år at blive ansat ved Fyns Venstreblad, først som journalist, dernæst som redaktionssekretær. Det politiske engagement medførte at han blev medstifter af Den radikale ungdoms landsforbund, medlem af dets hovedbestyrelse og redaktør af dets blad Fremtiden. Under P. V. *Elmholtz ledelse af Fyns Venstreblad var han en af de unge medarbejdere der

Hasager, Niels

agiterede for det nye radikale parti og skaffede både dette og bladet betydelig fremgang. Allerede i disse unge år i Odense blev det dog snart åbenbart at det ikke var som politisk skribent og agitator at H.s særlige anlæg og evner som pressemænd kunne udfolde sig bedst, men derimod over en bredere journalistisk front, nærmere bestemt som dirigenten i et dagblads brogede orkester, som redaktionssekretær, redaktionschef som er den nye betegnelse, efter at redaktionssekretariatene er blevet mangedevede væsner. Som redaktionssekretær havde H. væsentlig andel i den heldige omdannelse af Fyns Venstreblad til morgenavis der fandt sted under den første verdenskrig, ligesom den fremtrædende position inden for pressen uden for hovedstaden, bladet i en lang periode indtog, i høj grad berodde på H.s journalistisk-redaktionelle tilskud til dets politiske holdning.

Efter en halv snes år ved Fyns Venstreblad kom H. 1918 til Politiken. Han havde været i Finland som korrespondent under borgerkrigen og herfra sendt en række bemærkelsesværdige korrespondancer der medførte at Politikens chefredaktør Henrik "Cavling „opdagede" ham. Kom han således til Kbh. i kraft af sin pen, blev det dog også her hurtigt redaktionssekretæren i ham der gjorde sig gældende og ikke den skrivende journalist. Han blev Cavlings højre hånd under inspirationen og tilrettelæggelsen af den daglige avis gennem den gamle redaktørs sidste tiår. 1931 blev han Ove "Rodes og Valdemar "Koppels medredaktør og var fra 1938 og indtil han 1968 trak sig tilbage Politikens ansvarshavende redaktør.

Gennem mere end det, man i gamle dage kaldte en menneskealder, prægede H. Politiken, og bladet opnåede i denne periode en bred popularitet også blandt læsere uden for dets oprindelige meningskreds. For så vidt videreførte H. blot det cavlingske brud med den gamle avistradition der efter amerikansk og vesteuropæisk mønster havde ført de pressemæssige konsekvenser af den folkelige analfabetismes afskaffelse videre til Danmark og Norden. Men det blev H. der, med Valdemar Koppel ved sin side som varetager af det kulturelle stof, gjorde Politiken til den store og populære avis der en lang periode havde føringen i dansk presse. Konjunkturerne for dagblade var gunstige af mange grunde: kommunikationernes og distributionsvæsenets udvikling, relativt meget lavere fremstillingsomkostninger end i vore dage, og måske ikke mindst den omstændighed at avisen det meste af tiden var nyhedsbringeren par excellence, inden radioens nyhedstjeneste var slået igennem, og endnu senere fjernsynet havde medført at nyheder sjæl-

dent er nyheder mere når avisen er trykt og distribueret. I denne avisernes guldalder var H. nyhedernes mand, og han havde en intuitiv sans for hvilke områder hver enkelt kunne der mest ville fængsle læserne som flest. Disse nyheder gav han en særlig pleje gennem den kreds af talentfulde journalister han samlede om sig, og han havde en sjældent svigtende fornemmelse for, på hvilke områder hver enkelt kunne yde sit bedste. Han mestrede den ombyrningens kunst der senere er blevet udskilt i det særlige aviskrædder der hedder *layout*, og han skrev fængende overskrifter, blandt hvilke flere næsten er blevet bevingede ord. Således da bladet bragte nyheden om at Englands kong Edward VIII var abdiceret for at kunne gifte sig med mrs. Simpson, under den seksspaltede rubrik: Det største offer verden har set for en kvindes skyld. Eller da vestmagtens München-kapitulation til Hitler forkyndtes som: Fred. Det lykkeligste budskab i 20 bevægede år. Disse overskrifter foregreb måske ikke altid præcist historiens dom, navnlig ikke den sidste om München, men de tolkede utvivlsomt døgnets stemning hos læserflertallet.

Det politiske der havde engageret H. i hans ungdom, optog ham ikke synderligt som redaktør. Hvis der var ét område af den daglige avis der måtte undvære hans ellers allestedsnærværende omsorg var det den ledende artikel. Da den store politiske dramatik rev også Danmark med sig kom dette til at skaffe ham alvorlige genvordigheder. Dilemmaet var at den holdning, Politiken repræsenterede, og som i alle henseender var antinazistisk, samtidig havde traditionel tilknytning til radikal udenrigspolitik. Dennes forestilling om at en væsentlig forudsætning for neutralitetens bevarelse var „et godt forhold til vor store nabo i syd" indebar en alvorlig problematik efter den nazistiske magtovertagelse i Tyskland. I samme omfang som en avis fulgte statsledelsens neutralitetstro ved en opportun stillingtagen til Hitlers fremfærd, måtte det medvirke til en svækkelse af folkets nationale, åndelige og moralske bevidsthed om den nazistiske udfordrings karakter. Gennem den sidste halvdel af trediverne blev Politiken i alt fald på lederplads en slags pressemæssig forlængelse af den formodede statsraison, domineret som bladet på dette område var det af denne statsraisons mest uforbeholdne talsmand Erik "Scavenius, netop i disse år formand for Politikens bestyrelse. Det var den udenrigspolitiske medarbejder og ikke H. der førte pennen efter de scavenianske anvisninger, men den ansvarshavende redaktør måtte bære ansvaret ligesom det var ham, der siden skulle rette op på konsekvenserne af en voksende uro i læserkredsen. Disse konsekvenser blev mærkba-

re i tiden før besættelsen, da ledende artikler eksempelvis tilsluttede sig kapitulations-linjen i det tjekkiske spørgsmål eller faldt tidens mest markante antinazistiske skribent Nic. "Blædel i ryggen da denne under tysk pression blev „sendt på ferie“. De viste sig i en opsigelsesstorm fra abonnenterne da en ledende artikel kort efter den 9. april var besættelsesmagtens anti-britiske propaganda udfordrende følgagtig.

I løbet af besættelsesårene voksede H.s forståelse af den politisk-moralske faktors betydning som han måske oprindeligt havde anset for bladligt mindre afgørende end den journalistiske blomstring. Han kom da til at yde en indsats på den passive modstands front. Tidligt under besættelsen blev han så at sige tvangsindlagt som formand for Danske dagblades fællesrepræsentation, en post han bevarede gennem sytten år, og som talsmand for den samlede danske presse forhindrede eller forhalede han ved diplomatisk evne og sejt stædighed i lang tid mere vidtgående tyske indgreb end dem, der nu engang lå i tvangsforholdenes natur. Han indtog en solidarisk holdning med journalister der legalt eller illegalt modarbejdede besættelsesmagten. Det var ikke uden grund at tyskerne omfattede ham med mistænksomhed. Han var derfor også blandt de mange danske personligheder som de ved den totale magtovertagelse den 29. august 1943 arresterede og indsatte i Horserødlejren. Som de fleste øvrige blev H. snart efter frigivet, men i modsætning til andre der anså et sådant tvangsløfte for uforbindende, nægtede H. modigt at underskrive en erklæring om at han ikke fremtidig ville foretage noget der kunne skade tyske interesser. Ved Danmarks befrielse maj 1945 ønskede Politikens bestyrelse ikke desto mindre H. afløst som redaktør af en af bladets yngre medarbejdere. Ønsket var utvivlsomt også opportunistisk motiveret af befrielsens stemninger og blev i alt fald imødegået og dets opfyldelse forhindret af praktisk taget alle medarbejdere. Den daværende formand for medarbejderforeningen Povl "Sabroe har resumeret situationen således: „Så stærk var tilliden til H. blandt Politikens medarbejdere, at de stod enigt sammen om ham, da Politikens bestyrelse efter besættelsen ville indsatte en ny redaktør, der kunne skaffe Politiken den forbindelse med frihedsbevægelsen, som bestyrelsen ikke før havde ønsket“. I godt en snes år og indtil han faldt for aldersgrænsen forblev H. da redaktør og genoprettede i den tid ved sit overordentlige journalistiske talent, for det blad der var hans hele liv, dets fremherskende position i den danske presse. – F.M. I. 1957. □Mal. af Ivan Opffer. Tegn. af Utzon Frank og af Hans Bendix. Foto.

Erik Seidenfaden i forord til Nic. Blædels: Forbrydelse og dumhed, 1945. Harald Engberg i Politiken 24.3.1968. Merete Bonnesen sst. 10.5.1969. Povl Sabroe i Pressehist. årbog, 1969 59–66. Viggo Sjøqvist: Erik Scavenius II, 1973.

Erik Seidenfaden

Hasle, Henning, * 1900, minister, advokat. * 2.11.1900 i Skødstrup. F: slagtermester Frederik Vilhelm H. (1865–1928) og Emma Dichmann (1864–1933). ~ 2.10.1925 i Århus med Inge Johanne Flach, * 18.2.1904 i Århus (Domk.), d. af direktør Peter Vilhelm F. (1859–1927) og Olga Mattesen (1876–1938).

H. blev student fra Århus katedralskole 1919, cand. jur. 1925, var et års tid dommerfuldmægtig i Skjern, derefter sagførerfuldmægtig i Kbh. og Århus, blev sagfører 1928 og landsretssagfører 1929 med praksis dels i Århus, dels i Kbh., indtil han 1941 flyttede til Kbh., blev højesteretssagfører 1942 og var medhjælper hos statsadvokaten for Kbh. 1942–44. Han førte offentlige sager i højesteret 1945–62 og var juridisk dommer i den faste voldgiftsret 1951–63. H. var i sin gymnasietid stærkt nationalt og sønderjysk interesseret og som ung student medarbejder ved redaktør A. "Svenssons „Danskeren“ i Haderslev forud for afstemningen i Nordslesvig 1920, men aktiv politiker blev han først efter at J. "Christmas Møller 1929 havde sprængt det konservative folkepartis afhængighedsforhold til venstre. Især ud fra sine nationale og forsvarspolitiske synspunkter havde han sluttet sig til de konservative, men ønsket at partiet markerede sig selvstændigere. Da så Århuskredsens konservative folketingsmand Bent "Holstein gik over til venstre tog H. mod kredsens tilbud om opstilling og valgtes 1932 til folketinget hvor han hurtigt blev en af Christmas Møllers nære medarbejdere og fik en række væsentlige ordførerskaber, bl.a. kriseårenes gælds-sanerings- og kreditlovgivning. H. var grundigt inde i sit stof og havde en god fremstillingsevne, underbygget af personlig alvor, så der lyttedes til ham som ordfører. I grundlovsforhandlingerne fulgte han Christmas Møller der satte sin formandspost i den konservative rigsdagsgruppe ind på den nye grundlovs vedtagelse. Da den faldt ved folkeafstemningen maj 1939, indstillede Christmas Møller H. til formand for folketingsgruppen. Han lod sig med betænkelighed vælge for et år. Han forudså vanskeligheder med Christmas Møller som menigt medlem i gruppen og ville udjævne de modsætninger der i grundlovssagen havde været i det konservative parti. Resultatet blev at forholdet mellem ham og Christmas Møller kølnedes. H. var lige så hård en kritiker af regeringen Stauning-Munchs for-

Hasle, Henning

svarspolitik som Christmas Møller, men af et mindre lidenskabeligt temperament. Han havde så lidt som andre tillid til værdien af Hitlers tilbud om ikke-angrebspagt, men fulgte regeringens accept af den og fik med besvær flertal i folketingsgruppen for sin holdning. Efter den tyske besættelse indtrådte H. 10.4.1940 som en af de tre konservative ministre uden portefølje i regeringen Stauning-Munch. Han billigede ikke regeringens kapitulation uden kamp, men det måtte „være udelukket først at kapitulere og derefter forskertse de fordele for befolkningen, som dette indebar. Vanære og ufornuft ville derved forenes“. Med disse ord begrundede han i sine erindringer *Skyggen fra syd*, 1974, sin holdning til forhandlingspolitikken frem til 29.8.1943. Juli 1940 blev H. leder af den danske handelsdelegation i Moskva med titel af overordentlig gesandt og befuldmægtiget minister og afsluttede i sept. en dansk-sovjetisk rammeaftale om samhandel der afbrødes da Tyskland 1941 angreb Sovjet. Ved regeringsrekonstruktionen 8.7.1940 udtrådte H. af regeringen. Han accepterede uden indvendinger Erik Scavenius som statsminister nov. 1942, men kom derved i modsætningsforhold til en del af sine vælgere og afsløg at lade sig genopstille i Århus 1943. I stedet valgtes han i Svendborg og genvalgtes her 1945, men nedlagde kort efter sit mandat. Baggrunden var, at Information offentliggjorde et brev som H. febr. 1941 havde skrevet til Scavenius og hvori han tilsluttede sig hovedlinjerne i hans politik dengang, men tog afstand fra enkeltheder, især ordvalget i Scavenius' erklæring 8.7.1940. Brevet var 1941 kendt af nogle konservative politikere, men H. ønskede ikke efteråret 1945 at tage debatten op under den stemningsbølge der da herskede, og forlod politik. Af hans erindringer fremgår at han følte sig krænket i sin retskaffenhed ved den måde, hvorpå tidligere ministre, der ved accept af Scavenius' erklæring var medansvarlige for den, efter befrielsen distancerede sig fra Scavenius. – H. indvalgtes 1939 af de konservative i bestyrelsen for Nationaltidende, og da besættelsesmagten 1942 fortrængte bladets direktør Holger Cohn var H. direktør til efter befrielsen. I samme tidsrum sad han i bestyrelsen for Bladkompagniet. Efter sin udtreden af politik fortsatte H. sin sagførerpraksis, var adm. direktør i Kbh.s Kreditforening 1962–70, medlem af realkreditkommissionen af 1966 og gennemførte som formand og direktør i Forenede Kreditforeninger 1971–72 realkreditreformen i praksis. 1964–70 var han formand for Kbh.s grundejeres renholdningsselskab og 1954–64 formand i direktionen for Landsforeningen til kræftens bekæmpelse, 1964–70 dens næstformand. H. har

skrevet *Løsørkøb I*, 1949, og *Den afgiftspligtige grundstigning*, 1963. – R. 1939. K². 1949. K¹. 1971. □Mal. af Victor Brockdorff, 1975. Foto.

H. H.: *Skyggen fra syd*. Erindringer, 1974. – G. Fog-Petersen: *Den danske regering og rigsdag, 1938–114f.* Jens Winther: *Fra krise til krig, 1966*, og Jørgen H. Barfod: *I kamp for friheden, s.å.* = *Det konservative folkepartis hist. II–III.* Århus-konservativismen i 100 år, red. Henry A. Robæk og Lars P. Gammelgaard, 1973. *De dansk. ministerier 1929–53*, v. Tage Kaarsted, 1977. – *Papirer i Rigsark.*

Helge Larsen

Hasle, Jørgen Henrik Theodor, 1816–89, politiker. *13.7.1816 i Kbh. (Frue), †16.2.1889 på Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). F: overretsprokurator Nicolai Andreas H. (1785–1820) og Anne Marie Ballum (1791–1865). ~1°7.4.1838 i Kalundborg med Marie Magdalene v. Schnell, *18.7.1815 i Kalundborg, †11.11.1847 på Emilsminde i Drøsselbjerg sg., d. af godsejer Jacob v. S. til Kalundborg Ladegård og Gyldenholm (1781–1815) og Charlotte Amalie Stub (1786–1865). ~2°3.4.1850 med Marie Elisabeth Prip, *4.11.1820 i Horsens, †9.3.1897 i Kbh., d. af købmand Gert Hansen P. og Poulina Christine Lind. Ægteskabet opløst. ~3°1872 med Johanne Antoinette Stabell, *3.5.1824 i Middelfart, †20.9.1881 på Frbg., d. af byfoged, justitsråd Nicolaus Franciscus S. (1776–1832), ~1°1801 med Maria Wildt, 1777–1812) og Augusta Christence Schaarup (1788–1865).

H. blev student 1833 fra Borgerdydskolen i Kbh., lærte landvæsen på Lerchenfeld og i Holsten, ejede 1838–47 Hesselbjerggård ved Ruds Vedby, 1847–59 Løvegård ved Høng og boede derefter på Frbg. 1848 blev han landvæsenkommisær og var sognerådsformand 1848–58 og medlem af Holbæk amtsråd 1858–59. H. var 1838 medunderskriver på andragende om større frihed for de gudelige vækkelser og var som grundtvigianer stedse en stridsmand for kirkelig og folkelig frihed. Han tilsluttede sig tidligt bondevennebevægelsen og deltog i oprettelsen af Hindholm højskole 1852 og af Den sjællandske Bondestands Sparekasse 1856 og sad i dens bestyrelse til 1875. Han valgtes 1877 til J. A. "Hansens (1806–77) efterfølger som formand for De mindre Landejendomsbesidderes Brandforsikring i Holbæk amt og var folketingsmand for Slagelsekredsen 1854–58, for Frederikssundkredsen 1860–61 og landstingsmand for 2. kreds 1863–juni 1866 og okt. 1866 til sin død. H. tilhørte den J. A. Hansenske venstregruppe, men gik egne veje da han stemte for næringsloven 1857 og mod grundloven af 1866. Han var en af lederne af den gruppe der ude i landet sommeren 1866 kæmpede en sidste kamp for juni-grundlo-

ven, gik 1870 ind i det forenede venstre og var en årrække formand for partiets landstingsgruppe. Han nød anelse som trofast venstreveteran og for sin hæderlige og elskværdige karakter, men øvede i sine senere år ingen synderlig politisk indflydelse. □ Træsnit 1884. Foto (Fr.borg).

Sofus Høgsbro. Brevveksl. og dagbøger I, 1924. – [C. A. P. Hasle:] Familien H.s stamtv., 1911 13. H. Wulff: Den danske rigsdag, 1882. Sorø amtstid. 18.2.1889. Morgenbl. 19.2. s.å. III. tid. 3.3. s.å. Alex. Wilde: Lyse og mørke livserindr., 1895 56f. Tiden 14.7.1916. Jens Peter Jensen i Fra Holbæk amt, 1940 178.

Helge Larsen (N. Neergaard)

Haslund, Alexander, se Haslund, Otto.

Haslund, Ole Georg, 1877–1962, kunsthandler. * 21.10.1877 i Kbh. (Pauls), † 13.3.1962 i Hellerup, urne nedsat på privatgrund Ræveskiftet, Havreholm pr. Hornbæk. F: maler Otto *H. (1842–1917) og Frederikke Aagaard (1857–1923). ~ 30.3.1912 i Nørre Sundby med journalist, senere redaktør Charlotte Oline Hauch, f. Brodersen, * 20.12.1874 i Nørre Sundby, † 18.4.1932 i Kbh. (~ 1° 1895 med forsikringsdirektør Carsten Erik Vilhelm Hauch (1869–1941, ~ 2° 1908 med Nanna Ammitzbøl Schiøtz, 1866–1957, ~ 1° 1889 med apoteker i Kbh. Carl Christian Kierulff, 1841–1903), ~ 3° 1922 med forsikringsdirektør i Bergen Harald v. Osten, 1865–1923), d. af læge, senere distriktslæge Jørgen Emil B. (1842–1912) og Thora Emilie Augusta Willerup (1849–1927). Ægteskabet opløst. Efter endt skolegang kom H. i malerlære og bestod svendepøven 1899. Efter en kortvarig akademiuddannelse vegeterede han som lovende ung kunstner og rejste 1901 til Paris hvor han lagde grunden til sin interesse for antikke møbler samtidig med at han uddannede sig som møbelarkitekt og kunstsnedker i van der Veldes hus. Ved sin hjemkomst åbnede han 1905 en mindre forretning i Klosterstræde med antikke møbler og alle slags antikviteter som han senere flyttede til en kælder i Østergade. Sammen med Svend Heyman skabte han 1910 i Karel van Manders gård, der senere blev kendt som Ole Haslunds hus, en antikvitethandel med internationalt ry med varer indkøbt på rejser fortrinsvis i Spanien, Italien, Frankrig og Belgien, samtidig med at han dels restaurerede, dels kopierede så forretningen stedsde bughede med antikke møbler. Selv om ikke alt var ægte lykkedes det H. at skabe en virksomhed der må regnes som en af de største af sin art, og selv var han en fremragende kender af renæssancens og barokkens kunstdustri. Sine erfaringer som antikvitethandler har han samlet i en pudsig, men original bog

Møbler og Mad, 1935, en art forløber for ugepressens antikvitetsspalter krydret med opskrifter nøje afstemt efter et passende interiør. 1942 flyttede forretningen fra Østergade til det nuværende domicil på Amagertorv hvor den ledes af hans slægtning Holger Winding. – Ved Svend Heymans død 1932 overtog H. forretningen som eneindehaver, og 1940 omdannede han den til aktieselskab, og alle aktier ligesom H.s øvrige formue skænkedes til det samtidigt oprettede Ole Haslunds kunstnerfond som uddeler legater til danske kunstnere, og sin egen villa i Hellerup testamenterede han som æresbolig til en kunstner. 1930 oprettedes på hans landejendom den selvejende institution Ræveskiftet ved Hornbæk. Til ejendommen hører ca. 13 ha for størstedelen fredet areal, og på grunden er opført tolv huse som om sommeren stilles til rådighed for kunstnere og journalister. H. udgav 1945–47 sammen med H. O. Bøggild-Andersen og Edward C. J. Wolf *International Møbel Haandbog I–III*. 1941 var H. blandt stifterne af Dansk kunst- og antikvitethandler union, og han fungerede som foreningens formand de første ti år, ligesom han var initiativtager til danske antikvitethandlers udstilling 1955. – R. 1949. □ Mal. af Otto Haslund 1878, tegn. s.å. Afbildet på flere mal. af samme, 1883. Mal. af samme, 1898. Tegn. af Eigil Petersen, 1908, og af Sven Brasch, bl.a. s.å. og 1910. Mal. af Gerda Wegener. Buster af Inger Magnussen og Gerda Madvig. Foto.

Interview i Berl. aften 18.12.1940 og Politiken 21.11.1943. – L. Bobé: Karel v. Manders gård, 1919. Jørgen Bast i Berl. tid. 14.3.1962. Henrik Sten Møller i Politiken s.d.

Godfred Hartmann

Haslund, Carl Otto Bentzon, 1842–1917, maler. * 4.11.1842 i Kbh. (Helligg.), † 30.8.1917 i Koldby, Thy, begr. i Kbh. (Ass.). F: malermester Ole Henrik H. (1813–74) og Vilhelmine Beate Bentzon (1808–96). ~ 6.9.1876 i Kbh. (Frels.) med Frederikke Aagaard, * 31.1.1857 på Binnitze, † 3.9.1923 i Hornbæk, d. af prokurator Just Georg Valdemar Aa. (1811–57) og Charlotte Bartholin-Eichel (1814–87). – Far til Ole *H.

H. gik på F. F. Helsteds tegneskole og blev herfra dimitteret til akademiet som han forlod med afgangsbevis 1866. Desuden havde han fået privatundervisning hos W. *Marstrand, J. *Roed, N. Simonsen og P. C. *Skovgaard og en tid arbejdet i Vilhelm *Kyhns atelier. H. tilhørte den kredts af malere der på overgangen til en ny tid fastholdt den gamle danske maletradition, og han var måske den af dem alle der i størst omfang førte arven fra fortiden videre. Han begyndte at arbejde som dyremaler, påvirket af J. Th. *Lundbye, og

Haslund, Otto

hans billeder hvor forgrunden er tilbagetrukket og kompositionen omhyggeligt tilrettelagt, er smukke og følelsesfulde skildringer af dyr (*En gammel Hest, der søger Læ bag en Baad*, 1868; *Hjemvenden fra et Marked*, 1871, den Neuhausenske præmie). Sammen med Pietro Krohn besøgte H. Stockholm 1870, og 1873–75 var de to venner i Italien hvor H. atter tog ophold 1877–79 sammen med Kristian Zahrtmann. Med Italien begyndte en ny tid for H., idet han nu forsøgte sig som figur- og genremaler, et område der efter Zahrtmanns mening lå bedre for ham end dyremaleriet. Hans italienske genrebilleder (*Abbaier ryger i Smug*, 1875; *En Klostergaard*, 1877) er malet under indflydelse af Axel Helsted hvis skildringer af italiensk folkeliv netop i disse år gjorde så stor lykke på Charlottenborg, men ved hjemkomsten 1879 malede H. *To gamle, der holder Søndag* (glyptoteket) der både i stemning, komposition og farveholdning griber tilbage til Fr. Vermehrens og Christen Dalsgaards danske folkelivsbilleder. Trods gentagne besøg i Paris (med Kynh 1878, med Zahrtmann 1889) forblev H. i det store og hele uimodtagelig for det nye maleriske syn som krævede en bredere og dristigere penselføring og et fornyet studium af lyset og dets virkninger. Et enkelt billede fra 80'erne, *Koncert*, 1887 (kunstmuseet), et af periodens mest kendte og yndede malerier, viser dog et forsøg i naturalistisk retning. Her har H. gengivet sollyset der falder ind i stuen over de mange lyse børnehoveder, og i forgrunden er figurerne skudt frem mod billedets underste kant, således at barnevognens tæppe overskæres af rammen. Med senere billeder som fx *En Time i Strikning*, 1890 (kunstmuseet) og *En gammel Kone ved sin Rok*, 1892, er H. imidlertid kommet tilbage til den sluttede billedvirkning og den varme kunstige clair-obscur. – Som landskabsmaler kunne H. se sine motiver gennem ældre maleres billeder (fx P. C. Skovgaard, Godtfred Rump), men man mærker i hvor høj grad han har elsket det, han malede og med hvilken ydmyghed han er gået til sit arbejde, og det er måske først og fremmest denne kærlighed til motivet, til dyrene og naturen han skildrer, til børnene og de gamle, der giver hans billeder værdi. Hans illustrationer bærer i endnu højere grad præg af denne naivitet og rene enfoldighed, og der er ligesom noget i dem der taler til én så mildt og så dansk, at man synes man har kendt dem altid. H. var med til den første udgave af *Peters Jul* (1866) sammen med Pietro Krohn og 1871 til *Billedbog for Børn*. 1871 illustrerede han Chr. Winthers *Billedbog for Store og Smaa*, og 1878 for Fremtiden Oehlenschlägers *Maanederne i Digte og Billeder*. Til Ude og Hjemme tegne-

de han bl.a. *Hestens Liv*, til hvilket H. V. Kaalund skrev sit digt. Desuden udførte han en række raderinger og deltog i A. Clemmensens og Thorvald Bindsebølls første keramiske forsøg. 1879–81 boede H. i Sorø, senere i Valby hvor naboskabet med Carlsberg skaffede ham en del bestillinger. Han malede 1887 et portræt af *Beatrice Jacobsen* og 1891 det morsomme billede af *Helge og Vagn Jacobsen* (Carlsbergmuseet) og desuden interiører fra Carlsberg og portrætter af bryggeriarbejdere. Han blev særlig kendt for sine smukke børnebilleder, af hvilke brystbillederne af tvillingerne *Mis og Tulle* (1888) er blandt de bedste, men gamle mennesker portrætterede han også med stor nænsomhed. Han opholdt sig i London en tid for at kopiere Hans Holbein d. yngres portræt af *Prinsesse Christine af Danmark* til Fr.borg, og til udstillingskomiteen malede han adskillige portrætter. Han udstillede på Charlottenborg forårsudstilling 1865 og 1867–1916. 1915 og 1952 afholdt Foreningen for national kunst retrospektive udstillinger af hans arbejder. H. sad i Charlottenborgs udstillingskomité 1888–96, i akademirådet 1892–1908. – Tit. professor 1894. – Broderen Magnus Eduard Alexander H., * 6.9.1844, † 10.4.1906, blev student 1863, cand. med. 1870 og dr. med. 1875 på en afhandling om rhinoskopien. Efter en tid som politilæge i Kbh. 1877–82 og en studierejse til Wien blev han overlæge ved kommuneskolehospitalets afdeling for hud- og kønssygdomme, hvortil hørte stillingen som midlertidig docent ved universitetet i dermatologi og syfilidologi. Tit. professor 1888. R. 1892. DM. 1902. K². 1906. – □Tegn. af Chr. Blache, 1863, af Pietro Krohn s.å. (Kgl. bibl.) og 1867, af Kr. Zahrtmann 1867, af Alb. Price 1869 (Fr.borg). Mal. af Constantin Hansen, 1873. Tegn. af Zahrtmann, 1875. Afbildet på tegn. af Krohn, 1875, tegn. af samme 1876, efter denne litografi, samt 1877. Afbildet på mal. af P. S. Krøyer, Musik i atelieret, 1886 (Nasjonalgalleriet, Oslo), gentagelse 1887 (Hirschsprung). Træsnit af H. P. Hansen, 1884. Mal. af A. Jerndorff, 1894 (Hirschsprung). Afbildet på mal. af Jul. Paulsen, 1902 (Thielska gall., Sth.), studie dertil. Buste af V. Bissen udst. 1898. Afbildet på Viggo Johansens mal. af akademirådsmøde, 1904 (St.mus.), og på mal. af Max Nathan udst. 1904. Selvportræt 1908 (udstillingskomiteen, Charlottenborg). Tegn. af Sven Brasch, 1908. Mal. af F. Lange, 1910 (Fr.borg), studie dertil. Mal. af M. Hammann udst. 1917, af Gerda Schrader og L. Brammer. Buste af Misse Haslund. Karikatur af Alfred Schmidt. Foto.

Kat. over udstill. i foren. for national kunst, Charlottenborg 1915 og 1952. – Stamtv. over familien H., 1902 nr. 79. Fr. Beckett i Ill. tid. 29.3.1896. F. Hendriksen i

Bogvennen, 1918 27–33. Samme: En dansk kunstnerkreds, 1928. Viggo Johansen i Vor tid II, 1918 254–56. Kr. Zahrtmann. En mindebog, 1919 193–209 (heri breve). Aksel Rode: O. H., 1940. – Breve i Kgl. bibl.

Merete Bodelsen

Haslund-Christensen, Henning, 1896–1948, forskningsrejsende, ekspeditionsleder, forfatter. * 31. 8.1896 i Kbh., † 13.9.1948 i Kabul, begr. sst. F: kgl. kapelmusikus Søren Peter Christensen (1855–1923) og Claudia Haslund (1864–1942). Navneforandring 25.2.1922. ~ 17.4.1932 i Stockholm (Skeppsholmskyrkan) med Inga Margit Lindström, * 11.7.1896 på Finstaholm, Uppland, † 23.1.1975 i Stockholm, d. af kommandørkaptajn i den svenske marine og adjutant hos den svenske konge Carl Fredrik Jacob L. (1859–1919) og Märtha Telander (1863–1918). Allerede under sin skolegang i Østersøgades gymnasium var H.-C. med i aktiviteterne omkring Det danske spejderkorps. 1918 udnævntes han til sekondløjtnant i fodfolket. Som kornet på Kronborg havde han stiftet bekendtskab med læge Carl *Krebs (1889–1971), under hvis lederskab han og nogle andre unge mænd 1923 søgte at grundlægge en dansk koloni og oprette en forsøgsfarm og pelshandelsstation på sletten Bulguntal (Zobelsletten) ved bredden af Egingol i Uriankhai sydvest for Bajkal-søen. Under sit ophold her 1923–26 lærte H.-C. sig at tale mongolernes sprog, syngede deres sange og lyttede til deres fortællinger. Han åbenbarede desuden en forbløffende iagttagelsesevne for mongolernes egenart og en ubændig trang til at forstå dem ud fra deres egne forudsætninger. Intet under at han allerede da vandt så mange mongolers fortrolighed. Med oprettelsen af folkerepublikken Mongolia (1924) blev forholdene omkring farmen imidlertid snart så komplicerede at kun Krebs fortsatte. H.-C. fik sig et job som manager for British-American Tobacco Company's afdeling i Mongoliet, men kom i Peking (Beijing) snart i forbindelse med den svenske opdagelsesrejsende Sven Hedin. Hedin blev straks klar over H.-C.s værd, og da H.-C. derudover var en fortræffelig kamelrytter knyttede Hedin ham som karavanefører til sin videnskabelige ekspedition til Centralasien 1927–30 (Sven Hedins „vandrende universitet“). Under denne ekspedition gennemrejste H.-C. Gobiørkenen i hele dens udstrækning, og Sven Hedin og han besjælede som de første og i et selvgjort fartøj floden Etsingol. Siden blev H.-C. praktisk leder af den gruppe der udforskede området mellem Turfanlavningen og Altyn Taghs bjerge. I Øreget ved Tienshan (Tianshan)-bjergenes fod kom han i nær forbindelse med det mongolske folk torgu-

terne. Blandt dem optog han en enestående samling af mongolsk folkemusik på voksalser, og viser sig herved som pioner inden for musiketnografien. Han sluttede venskab med torguternes fyrste, den levende Buddha Sin Chin, og det lykkedes ham på ekspeditionens vegne at erhverve en original tempelyrte med fuldt tilbehør som han i 1929 bragte til Stockholm som gave fra Sin Chin til den svenske konge (tempelyrten er deponeret i Riksmuseets etnografiske afd.). Ved denne lejlighed lærte H.-C. sin fremtidige hustru at kende. Samme år vendte han tilbage til Kina. „Livet på stepperne og i ørkenen er farligt“ skriver han, „farligt, fordi man først for sent opdager, at tilværelsen inden for den civiliserede verden – selv når den er smukkeste – kun kan gøre det ud for det næstbedste“. Da Sven Hedin imidlertid ikke længere havde behov for hans hjælp, og H.-C. allerede da lå med planer om at åbne en handelsforbindelse mellem Kashmir i Britisk Indien og Kashgar i Sinkiang (Xinjiang) med udgangspunkt i Srinagar tog han til Indien hvor man i Foreign and Political Department viste hans planer positiv interesse. Oktober 1930 optrådte H.-C. som den britisk-indiske regerings repræsentant i Leh under en række forhandlinger med centralasiatiske myndigheder. 13.1.1931 blev han undervejs mellem Srinagar og Gilgit ramt af en lavine i nærheden af Peshwari mellem Tragbal- og Burzil-passet. „Bærerne og jeg slæbt ca. 40 meter ned ad fjeldsiden til flodlejet. Mit ben brækket“ meddeler hans dagbog lakonisk. Først 8.3. lykkedes det at bringe ham til Srinagar. I juli blev han opereret i Stockholm. Han trak siden på benet. H.-C. benyttede sin rekonvalescens til at skrive sin første bog *Jabonah*, 1932 der handler om hans oplevelser i forbindelse med opholdet på Bulguntal. Samtidig arbejdede han med de musikoptagelser som han havde indsamlet på Hedin-ekspeditionen. Sangerinden Vanna Scholander hjalp ham med at udskrive voksalsernes indhold til noder. Materialet udnyttede H.-C. i sin næste bog, *Zajagan*, 1935 der handler om oplevelserne på ekspeditionen. I forordet skriver prinsesse Nirgidma af Torgut (prinsesse Palta) om H.-C. at „han var én af vore egne . . . overalt har mongolerne hilst ham med „det lykkelige smils uvurderlige gave“, thi de mærkede med naturmenneskers fine intuition den stærke sympati, han nærrede for dem“. H.-C. optrådte i disse år sammen med Vanna Scholander i svensk radio og i svenske foredragssale, han med oplæsning fra sine bøger, hun – iført mongolsk dragt – med sangindslag. I virkeligheden havde H.-C. dermed skabt en ny genre, og snart fik da også Danmarks radio øje for hans kvaliteter. Hans udsen-

Haslund-Christensen, Henning

delser blev så populære at hans navn blev kendt overalt i Danmark. Hans bøger udkom i hurtigt tempo i en lang række lande. Ledemotivet for hans arbejde i de følgende år blev, at det hastede med at få reddet kundskaben om mongolernes nedarvede kultur før påvirkningerne fra omgivelserne blev dominerende. H.-C. var klar over at han var én af de få – måske den eneste – som kunne løse denne opgave.

1936 rejste H.-C. ud til de egne af Mongoliet som grænsede mod Manchuriet (Heilongjiang). Denne Nationalmuseets etnografiske ekspedition til Østmongoliet blev siden kaldt Første danske centralasiatiske ekspedition. Svensk radiotjänst havde forsynet ham med et moderne fonograf-udstyr. På dette tidspunkt havde alle videnskabelige forskningsforetagender forladt Mongoliet, og H.-C.s ekspedition var således den eneste vesterlandske derude. Hans indsamlinger af etnografisk og etnologisk materiale (dragter, herunder særlig shamandragter, og sølvsmykker o.m.a.) vakte ved hans hjemkomst 1937 en sådan opsigt i videnskabelige kredse at det blev klart for alle, at her var en verdensopgave for forskningen. Allerede 1938 kom den næste ekspedition i gang under Det kongelige danske geografiske selskabs flag (Anden danske centralasiatiske ekspedition 1938–39). H.-C. var hjemmefra fulgt af sprogforskeren Kaare *Grønbech og arkæologen Werner *Jacobsen der hver især gjorde videnskabeligt skelsættende fund i arbejdsområdet, der denne gang blev egnen nordvest for Peking i Indre Mongoli (Nei Monggol). H.-C. fortsatte sine etnografiske indsamlinger for hvilke det altid var et særkende at historien om genstandenes erhvervelse blev en integreret del af genstandene selv. Dette gjaldt på Hedin-ekspeditionen den tortgutte tempelyrte og nu i udpræget grad de ovennævnte shamandragter samt shamanyurten og shamanalteret erhvervet på anden danske centralasiatiske ekspedition. I *Fra Nationalmuseets Arbejdsmark, 1944 (Mongolske Troldmænd)* har H.-C. givet den læge læser en uhyre fængslende skildring heraf. H.-C. stod nu som den førende autoritet i Vesteuropa vedrørende mongolske forhold. Selv betragtede H.-C. sine mongolske ekspeditioner som arvtagere efter Sven Hedin. I virkeligheden var de mere end det, thi hvor Hedin-ekspeditionerne i alt væsentligt beskæftigede sig med naturgeografiske spørgsmål fordybede H.-C.s ekspeditioner sig i studiet af menneskenes kultur. Værdien af det musikmateriale han havde indsamlet var ham fuldt bevidst: „Det drejer sig om et materiale, der for senere slægter vil bevare et righoldigt ekko af en musik, der giver udtryk for selve den dybe harmoni mellem jord, himmel og menne-

ske hos det største nomadefolk i verden“. (The Music of the Mongols, 1943). Ved sin smittende ildhu og aldrig svigtende redebonhed til uselvsk at give alt fra sig for at nå til klarhed i problemerne inspirerede H.-C. under og efter anden verdenskrig en række medarbejdere ved Nationalmuseet til at gå i gang med publikationer af de enorme indsamlinger som har gjort dette museum og Det kongelige bibliotek til pilgrimssteder for forskere af Mongoliet. Personlig arbejdede han med de mongolske udstillinger på Nationalmuseet. Under krigen udkrystalliseredes ydermere i H.-C. de planer der 1947 førte til starten af Tredje danske centralasiatiske ekspedition. Hans dristige plan var i samarbejde med en række unge forskere videnskabeligt at inddække det uhyre område fra Manchuriet i øst til Pamir og Afghanistan i vest. Hans organisationstalent var imponerende og ikke mindre hans evner til at skabe det økonomiske grundlag for ekspeditionen. For at skaffe den nødvendige fremmede valuta henvendte han sig således med indtrængende styrke til danske i udlandet. Christian X og siden Frederik IX overtog protektoratet for ekspeditionen, og en række fremtrædende personligheder fra dansk videnskab og erhvervsliv med prins *Axel som præsident indtrådte i ekspeditionens repræsentantskab og eksekutivkomité. Med økonomisk garanti fra Carlsbergfondet og med støtte fra mange kredse af dansk erhvervsliv, navnlig ØK, kunne ekspeditionen i oktober 1947 sejle til Calicut på ØKs skib Malaya.

På næsten alle som mødte H.-C. virkede han umådelig charmerende. Han var aktiv og frejdig med et drengagtigt, vindende smil og dertil velunderrettet om arten af de problemer, han gav sig i videre kast med, – „en man, som aldrig tvækkede inför svårigheterna“. Ethvert møde mellem mennesker skulle efter hans opfattelse føre til ny handling, og i hans ekspeditionsberetninger er der ikke noget der mislykkes, ingen tilbageskridt. Som administrator af feltarbejdet var han derfor enestående blandt andet ved sin ukuelige optimisme og ved den tillid han viste sine medarbejdere, og det ansvar han turde pålægge dem. Da mulighederne for videnskabeligt feltarbejde i Østasien og i Tibet var meget små 1947, lod han ekspeditionen begynde sit arbejde i Afghanistan. Trods hans personlige skuffelse over ikke at kunne genoptage kontakten med sine kære mongoler opildnede han sine medarbejdere til at tage fat på hver deres emne, omend etnologi og indsamlingerne til Nationalmuseet stedse stod hans hjerte nærmest. Med fremtrædende afghanere drøftede han mulighederne for fremtidigt, videnskabeligt samarbejde, og – fremsynet som

han var – beskæftigede han sig indgående med tanken om et dansk forskningsinstitut i Kabul. Hemmeligt håbede han på i løbet af de følgende år at nå frem til Lhasa. Da døden indhentede ham var det naturvidenskabelige og etnologiske feltarbejde i gang i Afghanistan og i Chitral og fortsatte med forskellige deltagere i mange asiatiske egne – særlig i Sikkim, Assam og Kashmir – indtil 1954. Righoldige samlinger hjemsendtes efterhånden til danske videnskabelige institutioner, først og fremmest Zoologisk-, Botanisk- og Mineralogisk museum, universitetets antropologiske laboratorium, Det kongelige bibliotek og særlig til Nationalmuseets etnografiske samling. Dermed var grunden lagt til mange decenniers forskning. – R. 1938. □Tegn. af Otto Christensen. Foto.

R. C. F. Schomberg i *Journal of the Royal Central Asian Society* XXXVI, London 1949 6f. Niels Nielsen i *Geogr. t.*, 1948–49 1–4. Lennart Edelberg og Kl. Ferdinand i *Naturens verden*, 1958 257–88. – Sven Hedin: *Till minnet av H.-C.*, 1948 (i Sv. Hedins arkiv, Riksark., Sth.).

Lennart Edelberg

Hass, Heinrich Edvard, 1866–1946, minister, lærer. *9.6.1866 på Frisenfeld ved Gedser, †27.4.1946 i Fredensborg, begr. Asminderød kgd. F: avlsbestyrer Hans Philipp H. (1835–1923) og Antje Arp (1830–1910). ~25.9.1894 i Nykøbing F. med Ingeborg Laurendse Hansen, *4.5.1866 på Ødegård ved Saksøbing, †5.7.1948 i Fredensborg, d. af forpagter Julius Wilhelm H. (1821–80) og Ida Sophie Birgitte Friis (1830–1917).

H. blev student 1885 fra Nykøbing og studerede i fem år filologi, dansk, tysk og latin ved Kbh.s universitet og i Tyskland uden dog at tage nogen eksamen. Han var lærer ved Slomanns skole 1892–98 og ved Østersøgades gymnasium 1898–1906. Samtidig uddannede han sig til gymnastiklærer ved N. H. Rasmussens institut og underviste i faget både her og ved Gregersens skole. 1903–06 var han gymnastiklærer ved Statens lærerhøjskole. Desuden drev han fritidsidræt for drenge, holdt pædagogiske foredrag for forældre og udgav 1898–1904 månedsskriftet *Vore Børn. Blad om Kristen-Opdragelse* hvis indhold han for størstedelen selv skrev. 1906 oprettede H. med støtte fra kirkeligt sindede privatfolk Stenhus kostskole med tilhørende stort landbrug ved Holbæk. Undervisningen var teoretisk og praktisk, fire en halv time daglig i skolen, halvanden time dagligt arbejde i mark, have og værksted. Skolen fik tilgang fra alle samfundslag og vandt betydelig anseelse. 1912 fik den dimissionsret til studentereksamen. H. trak sig tilbage fra skolen 1931. Han var 1916–21 for-

mand for KFUM-spejdernes hovedbestyrelse og formand for den danske Pathanmission 1916–40. Stærkt nationalt engageret ønskede han 1920 Flensborg hjem eller Flensborg internationaliseret og indtrådte under påskekrisen i Otto Liebes ministerium 30.3.–4.4. som kirkeminister. – R. 1920.

Hans Olrik: *Danm.s lærerhøjskole 1856–1906*, 1906 120. Stenhus kostskole 1906–56, red. Niels-Jørgen Kaiser, 1956.

Helge Larsen (Chr. Buur)

Hassager, Dorothea Hansine, 1814–97, legatstifter. *25.9.1814 i Sevel, †17.10.1897 på Frbg., begr. sst. F: sognepræst Rasmus Høring (1767–1831) og Marie Sophie Mehl (1778–1821). ~4.5.1831 i Sevel med sognepræst i Nørre Felding og Tvis, senere i Særsløv Carl H., *3.1.1798 i Vejerslev, Mors, †8.12.1875 i Særsløv, s. af sognepræst Hans Henrik H. (1767–1834) og Christiane Meyer (1759–1823).

H. var en praktisk og driftig natur som med dygtighed styrede hjemmet i sin mands forskellige præstegårde der altid gæstfrit åbnede sig for slægt og venner. Gennem sit ægteskab med en gennemdannet, humanistisk præget personlighed med sans både for poesi og djærv humor fik hun sine åndelige anlæg udviklet, og da hun efter sin mands død var flyttet til Frbg., fortsatte hun at pleje sine interesser dels ved læsning i hans efterladte, velforsynede bogsamling, dels ved at høre forelæsninger på universitetet. Fra sin barndom havde hun lært at se op til den akademiske læreanstalt, og da hun nu også i sine senere år personlig høstede gavn af den var det kun naturligt at hun kunne ønske at efterlade den de betydelige midler hun havde arvet og ved sparsommelighed øget. Ved testamente af 2.11.1888 (med kodificier af 21.4.1891 og 21.5.1896) bortskænkede hun sin ejendomsgård i Frbg. Bredgade nr. 13 til et studenterhjem *H.s kollegium* og legerede desuden 120.000 kr., sin bogsamling og sit møblement dertil. Stiftelsen oprettede hun til minde om sit lykkelige samliv med sin mand, og Valkendorfs kollegium hvor han havde tilbragt indholdsrige ungdomsår 1818–23 blev taget som mønster ved den fundatsmæssige indretning. H.s kollegium bestemtes til bolig for 10 studenter fortrinsvis fra de sogne hvor H. og hendes mand havde haft deres hjem, dernæst for descendenter af deres fædrene slægter. 25.9.1900 indviedes kollegiet. Med tilladelse fra undervisningsministeriet blev kollegiebygningen nedrevet og i stedet opførte universitetet og frihedsfonden 1950–52 4. maj-kollegiet hvori indrettedes en afdeling der rummer H.s kollegium. H.s villa fungerer fortsat som bolig for efor og port-

Hassager, Dorothea

ner. □ Mal. af N. P. Holbech (Hassagers kollegium).

Saml. af de for univ.s legater gældende bestemmelser, 1890 308–11. Årbog for Kbh.s univ. for 1899–1900, 1901 431–38. H. Langberg i Frbg. gennem tiderne I, 1946 76–83.

*Bjørn Kornerup**

Hasselbalch

Slægten føres tilbage til borgmester i Nykøbing F. Jacob Christensen Skriver (ca. 1595–1657) hvis sønnesøn, Jacob Christensen H. (1664–1741), provst i Ø. og V. Alling synes at være den første, der brugte navnet H. Karl *H. var ~2° med Antonie Sofie Hagemann, d. af fabrikant G. A. *Hagemann.

Th. Hauch-Fausbøll: Slægten H., 1930. Familieoversigt i Soraner biografier 1901–60, 1970.

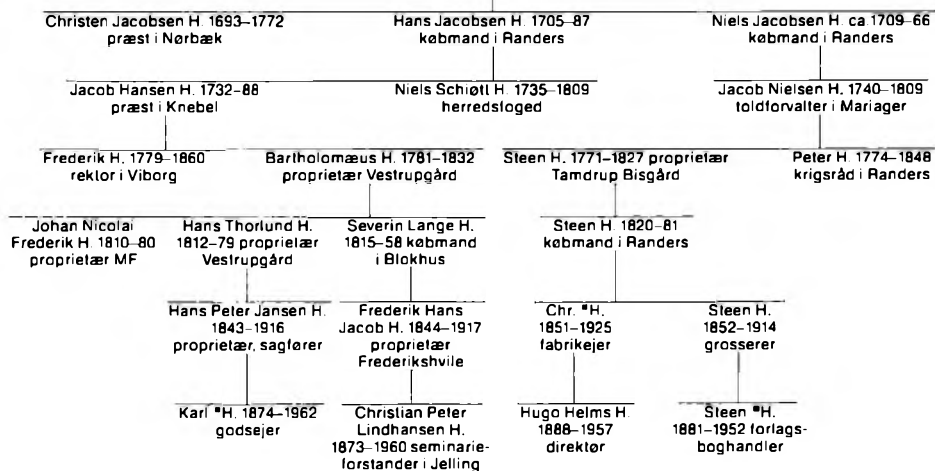
Hans H. Worsøe

Hasselbalch, Christian Steen, 1851–1925, fabriker, grosserer. * 27.2.1851 i Randers, † 7.8.1925 i Rungsted, begr. i Kbh. (Vestre). F: købmand Steen H. (1820–61) og Caroline Margrethe Høge (1826–93). ~ 22.7.1885 i Kbh. (Johs.) med Marie Mathilde Frederikke Helms, * 23.4.1866 i Nakskov (~ 2° 1903 med Carl Albert Lørup, 1864–1954), † 18.5.1951 i Kbh., d. af købmand Ehrenreich Christoffer Ludvig Moltke H. (1829–1902) og Caroline Hansine Horsens (1821–1913). Ægteskabet opløst.

Som så mange betydende industrimænd begyndte H. ved handelen. Han var af gammel købmandsfamilie og blev efter skolegang i Randers lærde skole 1865 sat i manufakturere i Århus.

Derefter blev han kommis i Vett & Wessels nyoprettede filial i Horsens, men ansattes 1876 som bestyrer af samme firmas filial i Nakskov. 1882 løste han borgerskab som grosserer i Kbh. og begyndte selvstændig forretning i manufakturbranchen. Gennem sin købmandsvirksomhed fik han efterhånden god erfaring for hvilke varer der med fordel kunne optages til fabrikation herhjemme, og det var efter moden overvejelse at han 1889 som den første i Danmark påbegyndte fabrikationen af gardiner. Han startede beskedent i lejede lokaler på Peter Bangsvej med én væv, men 1892 anlagde han fabrik i Lyngby, og her udviklede sig efterhånden en meget betydelig virksomhed der 1910 suppleredes med Dansk Merceriseringsanstalt. Samtidig anlagdes i 1890erne filialfabrikker i Sverige og Norge. – H. var en overmåde flittig og energisk mand. Til sin død ledede han med overlegen dygtighed den betydelige virksomhed han havde skabt og beklædte samtidig en række tillidshverv inden for erhvervsverdenen: 1892–1906 var han medlem af Sø- og handelsretten, og 1909–24 var han formand for Privatbankens bankråd; desuden sad han bl.a. i bestyrelsen for DFDS. Ved mange lejligheder viste han i gerning sin interesse for kunstneriske og humane formål, således ved opførelsen af en række arbejderboliger, ligesom han med iver deltog i arbejdet inden for Fængselshjælpen og Samfundet for vanføre. Efter hans død førtes firmaet H. & Co. (Dansk Gardin- og Textil-Fabrik og Dansk Farveri- og Merceriserings-Anstalt) videre af sønnen Hugo Helms H. (1888–1957) der tillige blev direktør for de to datterselskaber AB Svenska Gardinfa-

Jacob Christensen Hasselbalch 1664–1741 provst

briken i Göteborg og A/S Norsk Gardinfabrik i Halden. Virksomheden omdannedes 1955 til et aktieselskab. – R. 1903. DM. 1906. K.² 1910. K.¹ 1921. □Mal. af C. Wentorf, 1905. Afbildet på P. S. Krøyers mal. af middag hos Moresco, 1906. Mal. af Knud Larsen, 1915. Foto.

Slægt i A. H. Nielsen: Stamtbl. over familien H., 1889, i Stamreg. over familien Helms, 4. udg. ved H. J. Helms, 1929 og i Th. Hauch-Fausbøll: Slægten H., 1930. Børsen 8.8.1925. Politiken s.d. Manufakturhandlerbl. 15.8. s.å. – Virksomhedsark. i Erhvervsark.

*P. Koch Jensen**

Hasselbalch, Karl Albert, 1874–1962, fysiolog, senere landbruger. * 1.11.1874 på Åstrup (Skt. Hans sg.), Hjørring amt, † 19.9.1962 i Rungsted, begr. Egebækvangs kgd., Fr.borg amt. F: proprietær, sidst sagfører, exam.jur. Hans Peter Jansen H. (1843–1916, ~2° 1879 med Wilhelmine Marie Koppel, 1858–1950) og Hedeveg Alberta Rebekka Spärck (1845–76). ~1° 26.7.1904 i Hjørring med Nanna Ida Elisabeth Heerfordt, * 30.9.1882 på Fejø, † 12.10.1904 på Tåsinge, d. af distriktslæge, sidst i Hjørring Niels Christen H. (1840–93) og Petra Othilie Frederikke Møller (1847–1925). ~2° 5.12.1906 i Kbh. med Anthonie (Toto) Sophie Hagemann, * 18.9.1879 i Kbh. (Jac.), † 2.9.1954 på Borupgård, Egebæksvang, d. af fabrikant, senere gehejmekonferensråd G. A. *H. (1842–1916) og Mathilde Bruun (1846–1931). H. blev student 1891 fra Sorø, tog medicinsk embedseksamen 1898 og søgte derefter uddannelse i fysiologi hos Chr. Bohr på univ.s fysiologiske laboratorium hvor særlig respirationsfysiologien dyrkedes. Sammen med Bohr udførte han undersøgelser over stofskiftet hos fostre og blev allerede 1899 dr.med. på en afhandling om hønsefostrets respiratoriske stofskifte. Efter en rejse som skibslæge (1900) var han assistent ved univ.s fysiologiske laboratorium 1901–03 og var derefter på en studierejse i Tyskland 1903–04. Efter Niels Finsens død 1904 søgte Finsen-instituttet en fysiologisk uddannet laboratorieforsøger, og H. ansattes i denne stilling 1905. I de følgende år offentliggjorde han arbejder over lysets virkninger på åndedrættet og om virkningen af luft under lavere tryk (bjergklima), men mest kendte er hans arbejder fra disse år over blodets surhedsgrad (reaktion, brintionkoncentration). Han viste her at han på et tidligt tidspunkt forstod betydningen af at anvende den fysiske kemis metoder over for fysiologiske problemer, og hans målinger af blodets reaktion og af ændringerne deri var på daværende tidspunkt de bedste som fandtes. 1910–18 var H. censor i fysiologi ved medicinsk embedseksamen. Arbejdsforholdene på Finsen-instituttet tilfredsstillede ham

næppe fuldt ud, og efter sin svigerfar, gehejmekonferensråd G. A. Hagemanns død 1916 overtog han dennes ejendom, Borupgård ved Snekersten, og forlod Finsen-inst. 1917. H. sad i bestyrelsen af Akts. sanatorier for brystsyge og af Foreningen af 1837 til forsømte børns redning. Efter at have mistet en søn af leukæmi stiftede han 1929 et stort fond til undersøgelse og bekæmpelse af denne sygdom; 1929–54 var han formand for fondens bestyrelse. Han var medstifter af Akademiet for de tekn. videnskaber. Foruden Borupgård købte H. 1921 Grønnesøgård ved Frederiksværk og 1929 Heimdal ved Sønder Omme. Som landmand forenede han praktisk virksomhed ved driften af sine store gårde med en virksom videnskabelig interesse. På landbohøjskolen erhvervede han sig det særlige landbrugsteoretiske fagkendskab og tog landbrugseksamen 1918. Han udnyttede sin for en videnskabsdyrker usædvanlige adgang til i egen bedrift at omsætte og efterprøve forskningens resultater i landbrugets praksis og tog tillige navnlig jordbundskemiske og fysiologiske spørgsmål op til selvstændig undersøgelse. Herom skrev han, særlig i Ugeskrift for Landmænd og Tidsskr. for Landøkonomi, fx om jordreaktion og kalktilførsel, jordens plantenæringsstoffer, mælkefedme og køernes mineralstofbehov. I bestræbelserne for at gøre landbruget i højere grad selvforsynende med æggehviderig foder var han foregangsmand ved anskaffelse af anlæg til kunstig tørring, særlig lucerne. Ligeledes udførte han på hedeopdyrknings område et banebrydende arbejde. Inspireret af Fr. Weis' undersøgelser over hedejorder gennemførte han på Heimdal i praksis Weis' forslag om ved dybpløjning at bryde allaget og udnytte det til frugtbargørelse af overfladejorden. I forbindelse med hedeandbruget stod hans virksomhed for oprettelsen af Landsforeningen til fåreavlens fremme 1935, for hvilken han var formand. Han var medlem af Foreningen af danske landbrugskandidaters bestyrelse 1927–33, af De samvirkende sjæll. landboforen.s planteavlsludvalg 1929, af landhusholdningsselsk.s bestyrelsesråd 1930, og 1934–43 præsident i selskabet. – Dr.phil. h.c. ved Kbh.s univ. 1950, æresmedlem af Landsforen. til fåreavlens fremme, 1941, og af Det kgl. danske landhusholdningsselskab 1943. – F.M.I. 1947. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1951 153–55. – Th. Hauch-Fausbøll: Slægten H., 1930 247–50. I. A. Lemming i Ugeskr. for landmænd, 1934 696. V. Møller-Christensen: Finseninstitutet 1896–1946, 1946 425f 448f. Johs. Ridder i Tidsskr. for landøkonomi, 1962 374–76. H. Skodshøj i Hedeselsk.s t. LXXXIII, s.å. 315–21.

Egill Snorrason (Aksel Milthers)

Hasselbalch, Steen

Hasselbalch, Steen André, 1881–1952, forlagsboghandler. * 15.6.1881 i Randers, † 11.12.1952 i Kbh., urne i ukendtes grav (Mariebjerg). F: grosserer Steen H. (1852–1914) og Louise Cathrine Behrens (1858–1924). ~ 10.8.1913 i Humlebæk med Jutta Margrethe Kongsted, * 15.1.1889 i Slagelse, † 21.7.1977 i Kbh., d. af planteskolelærer Christian K. (1847–1919) og Laura Lützhøft (1846–1914).

H. stod 1897–1901 i lære i en boghandel i Silkeborg og fortsatte senere sin uddannelse i danske og udenlandske boglader. 1908 indtrådte han i ledelsen af Jacob Erslevs forlag, siden 1902 administreret af historikeren Kristian "Erslev. Ligeledes 1908 åbnede han sammen med Aage Erslev (1883–1947) på Købmagergade i Kbh. en international boghandel af moderne snit, *Erslev & Hasselbalch*. Til firmaet knyttedes nogen forlagsvirksomhed. Da de to kompagnoner skiltes 1916 beholdt Erslev bogladen, mens H. overtog forlagsvirksomheden som han, begunstiget af højkonjunkturen under første verdenskrig, udvidede med bladforlag og eget trykkeri. Han slog straks sit navn fast som en af de raske i bogbranchen, men som andre af tidens optimister ramtes han af 1920ernes bagslag. Det betog ham ikke modet; efter en rekonstruktion 1926 begyndte han på en frisk. I kraft af den indre og ydre energi der prægede hans optræden og forretningsførelse vandt han ry som periodens mest levende og foretagsomme danske forlægger, begavet med en kåd sans for det barokke og med en rap replik, ikke altid velovervejet. Af boghandlerne betragtedes det som noget nær givet at en bog på forlag hos Skipperen, H.s faglige kæle navn, blev en øjeblikkelig succes; et konsoliderende indslag af mere langtrækkende udgivelser ville nok ikke have skadet. Som forlaget nu engang var tiltrak det en række danske forfattere med Jacob "Paludan som fløjmand. En ganske særlig succes blev bogen *9. April, skildret i Breve fra danske Soldater*, 1940. Blandt forlagets mange og med held valgte oversættelser mærkedes internationale bestsellers som Margaret Mitchells *Borte med Blæsten* og Axel Munthes *San Michele*. Et speciale var børne- og ungdomsbøger. Under Jacob Paludans redaktion nåede *Hasselbalchs Kultur-Bibliotek* over 100 numre. Også den humoristiske årsrevy *Svikmøllen*, et sidste stykke til den ældre Blæksprutten gjorde sig smukt gældende. Et antal udgivelser, bl.a. et konversationsleksikon i fire bind, Winston Churchill: *Den store Krig*, en illustreret *Slægtsbiel*, ledsagedes af vekslende held.

Efter H.s død førtes forlaget videre af hans enke, i nogle år med H.s førstemand Georg Jervin (* 1896) som daglig leder, senere med mindre

sagkyndig hjælp. 1971 overgik hovedparten af forlagets udgivelser med tilhørende forlagsrettigheder til Gyldendal. – I det faglige organisationsarbejde tog H. en tid del, men 1921 havde han en konflikt med Boghandlerforeningen og udmeldte sig. 1929 vakte det røre at Peter Freuchens bog *Nordkaper* med forfatterens billigelse forsynedes med et trykt forbud mod offentligt udlån. Da en boghandel af principielle grunde overtrådte forbudet ved at indlemme bogen i sit lejev bibliotek, fulgte en retssag der blev ført op til højesteret der ligesom landsretten gav forlægger og forfatter medhold. Afgørelsen fik dog ingen praktisk betydning; en tilslutning til forbudet fra andre forfattere og forlag udeblev. H.s bortgang føltes af hans store nordiske venne- og beundrerskare som et smerteligt tab. I en nekrolog betegnede Kelvin "Lindemann, en af forlagets forfattere, H. som „stor i slaget og varm om hjertet“, en karakteristik som alle der kendte og værdsatte H. kunne tiltræde. □ Afbildet på tegn. af Jensenius, 1920 (Fr.borg). Foto.

Th. Hauch-Fausbøll: Slægten H., 1930. A. Dolleris: Danm.s boghandlere IV, 1919 145f. Dansk boghandlertid. 27.9.1929, 21.3.1930 og 24.10. s.å. (om P. Freuchens bog *Nordkaper*. Ang. dommen i Højesteret se Ugeskr. for retsvæsen, 1930 416–19). Arthur G. Hasso: Den danske boghandlerforens hist. 1837–1937, 1937. S. Wiene i Dansk boghandlertid. 27.12.1940. H[arald] M[jogensen] i Politiken 14.12.1952. Sv. Kragh-Jacobsen i Berl. tid. s.d. Otto Andersen m.fl. i Det danske bogmarked 20.12.1952. Ragnar Swanström i Svensk bokhandel II, Sth. 1.1.1953. H. Hvenegaard Lassen: De danske folkebibl.s hist. 1876–1940, 1962. Otto Andersen: Tidsbilleder fra boghandelens verden, 1965. G. Jervin i Den ny bog. 1.1.1966. Aleks. Frøland: Dansk boghandels hist., 1974.

Aleks. Frøland

Hasselriis, Caspar Henrik Wolfsen, 1881–1973, direktør for det danske informationsbureau i New York. * 15.9.1881 i Skive, † 21.7.1973 i Forest Hills, N.Y., urne på Skive kgd. F: skolebestyrer, senere inspektør Caspar Henrik Wolfsen H. (1840–1913) og Anna Marie Vilhelmine Meulengracht (1853–1936). ~ 13.6.1908 i Chicago med koncertsanger Karen Magdalene Borch, * 4.8.1888 i Kbh., † 8.6.1974 i Sayville, N.Y., d. af apoteker i Chicago Vilhelm Ludvig Emil B. (1856–1927) og Karen Magdalene Kathrine Halby († 1927).

H. lærte kolonialhandel i Skive, tog 1901 eksamen fra Jyllands handelsakademi i Århus og var ansat i firmaer i Varde og København samtidig med at han tog ivrigt del i handelsstandens faglige organisering. 1906 rejste han til USA og blev ansat hos Meyer & Co., Wholesale Tailors, i Chicago, flyttede 1917 til New York og blev

1922 leder af The Ratin Laboratory Inc. Da det officielle Danish Information Office blev oprettet 1.1.1946 som fortsættelse af det lokalt drevne og finansierede arbejde i krigsårene blev H. dets leder indtil 1961 hvorefter han virkede med status af konsulent til sin død. H. er den danskfødte amerikaner der længst og med størst effekt har virket for forbindelserne med Danmark, og hans uselviske indsats for Danmarks renommé i USA under besættelsen kan næppe overvurderes. Et planmæssigt dansk informationsarbejde med gensidigt formål indledtes i 1906 da landsorganisationen Dansk-Amerikansk selskab stiftedes i Chicago, især på initiativ af redaktør Ivar Kirkegaard. H. blev dets sekretær, senere formand. Selskabet, der havde gesandt Carl Moltkes bevågenhed, udgav pjecer om Danmark og bibliografien *Denmark in English and American literature*, redigeret af J. Christian "Bay" (1915), oprettede pressebureau og arrangerede udveksling af professorer samt talere og kunstnere (Studentersangforeningen 1911). Dansk-Amerikansk selskabs bestræbelser måtte ophøre da USA indtrådte i første verdenskrig, men de blev forløbere for de mest betydningsfulde og livskraftige organisationer til brobygning mellem Danmark og USA: The American-Scandinavian Foundation, der med sine datterselskaber i Norden har formidlet tusinder af unges uddannelse i USA, blev stiftet 1911 ved store donationer fra industrimanden Niels "Poulsen. Gennem selskabet fik en af dets drivende kræfter, Max "Henius, arrangeret en dansk-amerikansk dag på Århus-udstillingen 1909 som igen gav stødet til de årlige 4. juli-fester fra 1912 i Rebild og desuden til Udvandrers-arkivet i Ålborg (1932) og Blokhusemuseet i Rebild (1934). H. var medstifter af den første amerikanske Rebild-komité, i mange år dens sekretær, fra 1952 æresmedlem.

I mellemkrigsårene var H. medstifter (1931) af og meget virksom for Danish Luncheon Club der har præsenteret et stort antal betydende gæster hjemmefra for New Yorks danske forretningskredse. Han var også formand for den amerikanske komité for den danske afdeling på verdensudstillingen 1939 og for den komité der muliggjorde en fortsættelse i sommeren 1940. Kronen på H.s virke blev sat i årene 1940-45. Allerede i slutningen af 1939 forberedte han et arbejde for påvirkning af den amerikanske offentlige mening til fordel for Danmark hvad der i de nærmest følgende år skulle blive i høj grad påkrævet. Han fik skibssreder Hans Isbrandtsen med sig, og 10.4.1940 engagerede de PR-konsulent Edward L. Bernays. I løbet af en uge fik de i samarbejde med William S. "Knudsen, Knud Engelsted, H. C. "Sonne (1891-1971) og

det landsdækkende danske brodersamfund oprettet American Friends of Danish Freedom and Democracy der med H. som ulønnet leder præsterede en enorm informationsvirksomhed.

H. var også nøgleperson i den sammenslutning af alle danske foreninger, menigheder etc. der blev vedtaget i Chicago 4.5.1940, National America Denmark Association, 1943 afløst af America Denmark Relief, Inc. I september 1941 deltog han i oprettelsen af Free Denmark, Inc., senere Friends of Denmark, Inc. der samarbejdede med Det danske råd i Storbritannien og de andre frie danske organisationer verden over. Det var dette informationsbureau der fra 1946 blev videreført af den danske stat med H. som leder. Ambassadør Henrik "Kauffmann lod sig 1942-46 repræsentere af H. i Inter Allied Council, senere United Nations Information Board. Endelig var H. fra 1943 formand for den danske flygtningefond i USA. H. var spinkel af statur, men gjorde indtryk ved sine kloge øjne, sin levende mimik og sit lune smil. Han var et enestående hjælpsomt menneske der i usædvanlig grad vandt venner. I udtryksform spændte han fra underfundigt lune over sarkasme til en sommetider patetisk inderlighed der bundede i et følsomt og religiøst sind. Han følte sig hele livet stærkt knyttet til hjembyen Skive der udnævnte ham til æresborger i 1957. Han var en fremragende og ofte tilkaldt taler, og han skrev essays samtengelsksprogede digte under pseudonymet „Henrik Cass“. Andre gav ham navnet „Mr. Denmark“. I 1959 udgav han en kaleidoskopisk erindringsbog, og 1978 udkom hans beretning *Danmark i USA under Besættelsen*. – R. 1934. K. 1946. F.M.I. 1956. □Tegn. af Hans Bendix, 1957. Mal. af Karen Hasselriis (Skive rådhus). Foto.

C. H.: Helligdag. Erindr., 1959. – Axel Sporon-Fiedler: Den danske bevægelse i De forenede stater i besættelsesårene, 1947 11f 15 19 21f 25 29f 32f. Skive – 650 år, red. Karen Strøm Hansen, 1976. – Papirer i Rigsark.

Niels Alsted

Hasselriis, Louis, 1844-1912, billedhugger. * 12. 1.1844 i Hillerød, † 20.5.1912 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: apoteker i Hillerød, senere gårdejer i Åker Herman Edvard Louis H. (1815-1907) og Sophie Frederikke Schondel (1802-55, ~ 1° 1828 med apoteker i Hillerød Ebbe Madsen Andresen, 1802-38). Ugift. H. kom i lære hos billedskærer Wille og derefter på H. V. "Bissens atelier. 1859-66 besøgte han med afbrydelser akademiet og vandt den lille guldmedalje 1868 for *David forbereder sig til kamp med Goliath*. Allerede 1863 havde han de-

Hasselriis, Louis

buteret på Charlottenborg og vedblev at udstille til 1911, skønt han fra 1869 nærmest havde fast bopæl i Rom. Han fik det Anckerske legat 1871 og akademistipendier 1874–75. H.s bedste arbejder er de historiske portrætstatuetter, fx *Johannes Ewald* (1866, Oslo), *Bellman* (1874, kunstmuseet, marmor) og *Søren Kierkegaard* (1879, sst., bronze, opstillet i forstørret målestok i haven foran Det kgl. bibliotek 1918) som ved deres inspirerede karakter og hele poetiske stemning kan minde om lignende arbejder af O. Evens. Hans styrke lå i dette lille format med de intime detaljer og mange fortællende småtræk, men det var ulukkeligvis hans ærgerrighed at skabe store monumenter som han overlæsedede med allegoriske spidsfindigheder der havde meget lidt med skulptur at gøre. Mest modvilje vakte hans Danmarksmonument der 1897 opstilledes foran kunstmuseet (flyttet til Østre anlæg 1919), men heller ikke udkastene til et Columbus-monument eller en Shakespeare-statue (1903) der tænkes opstillet i Helsingør mødte begejstring. Et vist ry vandt han dog i den internationale kunstverden ved Heinstatuen (1879) til den østrigske kejserinde Elisabeths villa på Korfu (senere i Hamburg) og portræthermen til Heines grav på Montmartre i Paris (1901). Af H.s øvrige arbejder kan nævnes statuen af *H. C. Andersen* i Odense (1880), den fint modellerede portrætbuste af *Emil Poulsen* (1880, kunstmuseet, Fr.borg og Det kgl. teater), *Før Sejren*, 1870, *Forventningen*, 1912 (begge kunstmuseet) og *Vinsugende Satyrdreng* i Ørstedsparken (1888). Foruden på kunstmuseet og Fr.borg er H. repræsenteret på Glyptoteket og i museerne i Århus, Ålborg, Stockholm, Oslo og Dresden. – R. 1897. □Mal. af L. A. Schou. Træsnit 1896 efter fotografi. Foto.

Ill. tid. 10.11.1901. Erik Schiødt sst. 1.12. s.å. Sst. 31.5.1903. M. Rubin: Nogle erindringer, 1914 94f. Niels Lassen: Erindr. II, 1919 64f. M. Galschiøt: Skandinaver i Rom, 1923. Sv. Larsen i Anderseniana 2.r.1,3, 1949 241–83. Danm.s billedhuggerkunst, red. V. Thorlacius-Ussing, 1950 396–98. Dyveke Helsted m.fl.: Albertina, 1979. – Breve i Kgl. bibl. og på Hirschsprungs mus. Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Merete Bodelsen

Hassing, Johannes, se Hassing, M. M.

Hassing, Morten Mortensen, 1813–63, læge. *27.2.1813 i Hobro, †27.2.1863 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Ass.). F: smedemester Jens Mortensen H. (1785–1861) og Johanne Andersdatter (1788–1848). ~9.10.1852 i Kbh. (Frue) med Olivia So-

phie Jacobine Bang, *31.8.1829 i Kbh. (Slotsk.), †10.7.1908 sst., d. af læge, professor Ole *B. (1788–1877) og Sophie Marie Dahlerup (1801–78).

H. blev student 1832 fra Randers. Som medicinsk student vandt han 1836 universitetets guldmedalje, tog 1838 den forenede lægeeksamen og var derefter i fire år kandidat på Almindelig hospital i Kbh. Efter et års tid at have været distriktslæge i Kbh. var han 1843–50 reservemedicus på samme hospital hvor særlig studiet af syfilis og hudsygdomme optog ham. Allerede 1833 havde hospitalets daværende overmedicus J. C. W. *Wendt anbefalet oprettelsen af en særlig afdeling ved hospitalet til behandling af disse sygdomme der efter 1809 udgjorde et stort tal af belægningen idet det var forment Frederiks hospital at modtage patienter med veneriske sygdomme, skab og spedalskhed.

Senere havde den indflydelsesrige Ole *Bang (1788–1877) genoptaget Wendts forslag, og H. har sikkert tidligt stræbt henimod at habitilere sig til overlæge ved den påkrævede nye afdeling. Hans afhandling for licentiatgraden 1845 handlede om det da nye middel mod syfilis, kaliumjodidets betydning og værdi og hans doktordisputats 1848 om visse Underlivsmerter hos offentlige Fruentimmer (*De Colica scortorum*). Under en studierejse 1845–46 med offentlig understøttelse til Tyskland, Schweiz, Italien og Frankrig opholdt han sig den længste tid i Paris for også der særlig at studere hud- og kønssygdomme og sundhedspoliti (offentlig hygiejne). Imidlertid ønskede Wendts efterfølger ikke den nævnte specialafdeling oprettet, og H. der under en midlertidig lukning 1844 af Fødselsstiftelsen havde ledet en fødeafdeling på Almindelig hospital blev nu reserveaccoucheur 1850–53. Samtidig med de nævnte stillinger var han underlæge og kar. bataljonskirurg ved Kbh.s borgervæbning 1840–55.

Da koleraepidemien 1853 gav stødet til nedsættelse af en kommission af 9.12. s.å. til reorganisation af Almindelig hospital blev H., der tidligere havde foreslået forbedringer af hospitalsvæsenet, medlem heraf og medvirkede kraftigt til at betænkningen mundede ud i et krav om nedlæggelse af det gamle hospital og opførelse af et eller flere nye, adskilt fra fattigvæsenets administration. Det må dog bemærkes at Almindelig hospital ikke var et rent fattighospital, men også modtog betalende patienter i stort tal. Efter et foredrag af H. i Medicinsk selskab dec. 1854 om mangelen på tilbørlig adskillelse og klassifikation mellem individerne på Almindelig hospital var modstanden mod den nye afdeling brudt og dec. 1855 tiltrådte han stillingen som overlæge

ved 3. afdeling for hud- og kønssygdomme.

Fra denne dag havde dermato-venereologien fået officiel godkendelse som det femte specialfag efter kirurgi, medicin, obstetrik og psykiatri, om end specialiseringstanken endnu ikke havde så fast grundlag som senere. På H.s afdeling uddannedes Sophus *Engelsted og Rudolph *Bergh som reservelæger. Når man alligevel ikke kan kalde H. for den danske dermatologis fader skyldes det at hans interesser væsentligst holdt sig til syfilidologien. Herom handler det meste af hans for øvrigt ikke store litterære produktion. Denne var, om end langt fra banebrydende, dog heller ikke betydningsløs. I en meddelelse fra 1860 om behandling af den konstitutionelle syfilis med syfilisationer, som da var på mode, finder han på grund af klinisk iagttagelse ingen virkning af denne behandling, og senere erfaringer gav ham ret. Ligeledes erkendte han rigtigheden af forskellen på den bløde og den hårde chanker. Han var i besiddelse af god klinisk sans og iagttagelsesevne og selvstændig, nøgtern vurdering af nyopdagede metoder som andetsteds modtoges med ukritisk entusiasme. Han skildres også som en god klinisk lærer og med administrative evner.

Meget af sin åndskraft benyttede han imidlertid i det offentlige sundhedsvæsenes tjeneste. Han var således meget virksom i komiteen til opførelse af Kbh.s nye kommunehospital. Af denne udtrådte han dog efter et års forløb idet han ud fra sine erfaringer om hospitalsinfektioner var imod opførelsen af et enkelt, meget stort hospital. Derimod fik han stor indflydelse i kommissionen af 1855 angående en reform af sundhedspolitikken (sundhedsvæsenet) i Danmark. Også for sin stands interesser gjorde han et stort arbejde; han var en af de ivrigste blandt stifterne af Den almindelige danske lægeforening 1857, han var medlem af dens første bestyrelse og lagde særlig vægt på at få oprettet en kredsforening i Kbh. 1858 stiftede han *Hospitalstidende* sammen med Andreas *Buntzen (1811–80) og gjorde dette tidskrift til særligt taleror for lægeforeningen. På grund af sygdom fratrådte han overlægestillingen med udgangen af 1861. – Tit. professor 1856. – En søn **Johannes H.**, * 13.8.1858, † 21.1.1925, blev student 1876, cand. med. 1883 og var derefter praktiserende læge. 1897–1924 var han overlæge i Nordisk Livsforsikrings A/S, fra 1898 til lige i Nordisk Ulykkesforsikrings A/S. Han udgav bl.a. *Om Maaling og Vejning af Livsforsikringssøgende med særligt Hensyn til Teknikken og Bedømmelsen*, 1903. Efter sin afgang var han medlem af selskabernes repræsentantskab. R. 1922 – (M.M.H.). R. 1858. □ Litografi af E. Fortling, 1861. Foto.

Selvbiografi i Univ. progr. ved reformationsfesten 1845 29f og 1848 52. – Stamtbl. over familien Dahlerup, 5. udg. ved Th. Hauch-Fausbøll, 1939. Ugeskr. for læger 2.r.XXXVIII, 1863 163–65. Bibl. for læger 5.r.VI, s.å. 234–38. Berl. tid. 6.3. s.å. A. Kissmeyer i Hospitalstid. LXXVIII, 1935 484–86. Kbh.s hospitalsvæsen 1863–1963, ved Sig. Jensen, 1963 12–18.

*Axel Hansen**

Hassing-Jørgensen, Jens, 1872–1952, minister, bankdirektør. * 3.9.1872 i Silkeborg, † 27.6.1952 i Kbh., urne sst. (Vestre). F: tømrer, senere bankbud Niels Jørgensen (1832–1903) og Karen Jensen (1832–1912). ~ 1° 4.6.1895 i Silkeborg med Gravina Graversen, * 8.3.1874 i Skive, † 27.6.1901 i Esbjerg, d. af handeldsgartner Niels G. (* 1848) og Bolette Cathrine Christensen (1851–1924). ~ 2° 17.12.1914 i Kbh. med Agnes Dahl-Hansen, * 1.4.1878 i Århus, † 7.12.1961 i Kbh. (~ 1° 1902 med grosserer William Jones, 1873–1951, ~ 2° 1922 med Mary Victoria Helga Fanny Koch, * 1893), d. af ur- og kronometermager Jens Hansen (1843–1925) og Anna Cathrine Sophie Dahl (1843–1929).

H.-J. tog præliminæreksamen 1888 i Silkeborg og var en kort tid vinterskolelærer på Ringkøbingegnen. Han bestemte sig tidligt for bankvejen, blev 1889 kontorist i Silkeborg Bank og lagde snart megen selvstændighedstrang for dagen. Da han fik afslag på krav om løntillæg sagde han sin stilling op og satte sig frimodigt det mål selv at blive bankdirektør. Blandt danske byer uden egen bank udså han sig Sæby, og det lykkedes ham 1894 at få startet Sæby Bank og blive direktør for den, kun 22 år gammel. Det var ikke at forvente at han skulle falde til ro på så tidligt vundne laurbær.

To år efter kaldtes han til Esbjerg som direktør for den af skibsreder D. *Lauritzen oprettede Esbjerg Handelsbank. Byen var da i sin „amerikanske periode“ i rivende udvikling og H.-J. medvirkede stærkt til sammen med Esbjerg handelsstandsforening at få gang i den lokale handelsskole. Da Esbjerg Handelsbank overtoges af Kbh.s Handelsbank drog H.-J. til hovedstaden og åbnede kort efter århundredskiftet i et par beskedne værelser ved Vandkunsten et lille revisionskontor. Sejt og støt arbejdede han det frem så han sammen med Fr. Paulsen 1903 kunne starte Revisionsbanken hvis formål var at forene en banks og et revisionskontors forretninger. H.-J. gjorde sig hurtigt gældende i den kbh.ske bankverden. Hans udprægede selvstændighedstrang der kunne slå over i støjhed parredes med megen forhandlingsevne og sans for økonomiske og praktiske realiteter og gav ham som bankmand hans eget fysiognomi og skabte respekt om hans person. Trods modgang og vanskelig-

Hassing-Jørgensen, J.

heder vandt Revisionsbanken år for år stigende tilslutning. Den slap let over kriseåret 1908 der slog tre andre yngre kbh.ske banker i stykker, og 1912 blev revisions- og forvaltningsafdelingen udskilt som et særligt selskab, Revisions- og forvaltningsinstituttet, mens Revisionsbanken fortsatte som ren bankvirksomhed. I disse år da overgangen til klarere og mere konsekvent opbyggede regnskaber blev almindelig var der flere gange bud efter H.-J.s særlige indsigt. Han fik overdraget at udrede linjerne i det sammenfiltrede væv i P. A. *Alberts bedragerier og medvirkede ved den regnskabsmæssige tilrettelæggelse af staden Kbh.s forhold. Da der 1913 skulle vælges ny direktør ved Nationalbanken var hans navn i forgrunden, men han skuffedes. På et andet felt fik han imidlertid snart oprejsning, idet han blev medlem af ministeriet C. Th. Zahle 1913–20 som minister for offentlige arbejder, 1913–16 tillige som handelsminister. H.-J. tilhørte fra sin ungdom det radikale venstre og havde i dets organisation gjort sig bemærket som ordfører for modstanden mod det georgeistiske afsnit i dets jordpolitiske program. Det havde Edv. *Brandes mærket sig og havde i nogle tilfælde benyttet H.-J. som rådgiver, og det var ham der pegede på H.-J. ved Zahles regeringsdannelse. Midtsamlingen af lovgivnings- og administrationsopgaver i indenrigsministeriet under statsreguleringen under første verdenskrig lod vel ikke H.-J.s organisatoriske evner komme til fuld udfoldelse, men han øvede som minister en ikke ringe indflydelse på regeringsarbejdet og havde ansvaret for en række væsentlige love: statsbanelov og lukning af Hvide Sande 1915, Århus godsbanegård 1916, fiskerihavne 1917 og lønningsreformen 1919 der var forberedt i lønningskommissionen af 1917 med H.-J. som formand. Hans lovforslag om banker, sparekasser og aktieselskaber blev derimod først gennemført i noget ændret form 1917 af hans efterfølger som handelsminister Christopher Hage.

Trods manglende politisk træning undgik H.-J. de parlamentariske skær som manganen anden dygtig fagmand er strandet på. Alligevel kom hans ministertid til at koste ham meget og var indirekte årsag til at en væsentlig del af det der havde været hans manddoms gerning blev lagt øde. Revisionsbanken, hvis ledelse H.-J. fratrådte ved sin udnævnelse til minister, var 1919 blevet sammensluttet med den af A. *Heide 1895 stiftede Kjøbenhavns Laane- og Diskontobank til Kbh.s Diskonto- og Revisionsbank der i efterkrigsårenes malstrøm havde pådraget sig en række meget uheldige og tabbringende engagementer. Under likvideringen af efterkrigstidens inflation der 1922 ledsagedes af en række banksam-

menbrud kom Kbh.s Diskonto- og Revisionsbank som den første kbh.ske bank i likviditetsvanskeligheder. På Nationalbankens tilskyndelse var H.-J. i begyndelsen af 1921 tiltrådt som direktør. Efter hans gennemgang af bankens forhold foretoges febr.1922 en rekonstruktion med afskrivning af reserver og halvdelen af aktiekapitalen samt tilførsel af nye midler. H.-J. påtog sig ikke alene ansvaret for rekonstruktionens forsvarlighed, men satte, provokeret dertil af dr. L. V. *Birck i et repliskskifte på rekonstruktionsgeneralforsamlingen, „navn og ære“ ind på afskrivningernes tilstrækkelighed. Det ramte ham derfor hårdt da diskonto- og revisionsbanken 1924 måtte give op. Han undslod sig for at forestå likvidationen og drog i frivillig landflygtighed i Schweiz. Likvidationen afsluttedes 1931 med en dividende på 77,25 % til kreditorerne og bekræftede H.-J.s kraftige fremhæven af at banken med den fornødne støtte som levende og arbejdende bank ville have kunnet svare enhver sit. Når bankens likviditetsvanskeligheder 1924 blev så store at den, skønt faktisk solvent, måtte standse, var det ikke uden sammenhæng med den da indledede meget kraftige kreditindskrænkningspolitik, og når den hjælp udefra som kunne have ført banken over vanskelighederne svigtede i det afgørende øjeblik er det rimeligt at se det på baggrund af den krisementalitet som disse års store pengetab og navnlig Landmandsbankens gentagne ubehagelige overraskelser havde skabt.

H.-J. kaldtes 1929 da tiden efterhånden havde givet ham oprejsning hjem fra Schweiz som kommitteret ved Århus Oliemølle der netop da havde en række blomstrende år. Hans trang til offentligt at beskæftige sig med praktisk-økonomiske og politiske forhold førte ham til foråret 1935 at begynde udgivelsen af Tidens Stemme, ugeblad for frisind og samfundssind, med landstingsmand Gunnar *Fog-Petersen og forfatteren Anders Olsen som redaktører. Han tog også initiativet til Den social-liberale klub i Kbh. der ligesom Tidens Stemme blev et samlingspunkt for frisindede liberale og radikale i forsvaret for parlamentarisme og åndsfrighed i sidste halvdel af 1930erne. I sin karakteristiske ironiske og udfordrende form havde H.-J. præsenteret sit blad som „et privatkapitalistisk foretagende hvis overskud alene tilfalder udgiveren. Når han har fået nok vil stemmen forstumme“. Det var dog ikke overskud, men ufriheden under den tyske besættelse der fik ham til at standse Tidens Stemme april 1940. Hans politiske virke huede ikke Århus Oliemølle, og sommeren 1935 fratrådte han som kommitteret. Ved folketingsvalget 22.10.1935 valgtes han af de radikale i Ål-

borg med stort personligt stemmetal. Han havde 1914–17 været formand for Handels- og kontoristforeningen i Kbh. og optog nu et arbejde i folketinget for at forbedre den fremvoksende funktionærstands kår. I sin folketingsgruppe var han et kritisk element ved sine meget selvstændigt formulerede synspunkter, men han fremhævede også i disse års angreb mod folkestyret at „Overenskomst er Forfatningens inderste Mening og Evnen til at indgaa Kompromisser Udtryk for Folkets politiske Kultur“. Han lod sig ikke opstille ved valget 1943 hvis følelsesladede indhold lå hans natur fjernt. Han havde det frisindede borgerskabs positivistiske holdning fra århundredets begyndelse, og hans let nasale, lidt verdenstrætte stemme mindede om hin tid, hans furede ansigt om de hug tilværelsen havde givet ham. Han var dog ingenlunde den typiske bourgeoise. Vel anså han enhver for at være sin egen lykkes smed, men med gode indtægter fulgte forpligtelse til at yde rigeligt til samfundets indsats for de svageste stillede. Hans liberalisme var forbundet med en dyb social ansvarsbevidsthed. □Mal., skitse, af Jul. Paulsen ca. 1916 (Fr.borg), afbildet på sammes mal. af Zahles ministerium, 1917 (sst., dep. i folketinget). Mal. af S. Wandel, 1917 (Handels- og kontoristforen.). Afbildet på mal. 1917 af H. Vedel forestillende grundlovsforhandlingerne 1915 (folketinget), på tegninger af Alfred Schmidt bl.a. 1920 og 1924 (Fr.borg) og på O. Matthiesens mal. 1923 af rigsdagen 1915 (folketinget). Tegn. af O. Matthiesen (sst.). Livsmaske. Foto.

Interview i Gads da.mag. XXXII, 1938 99–107. – Børsen 19. og 31.7.1924 samt Politiken 19.7.s.å. (om H.-J.s forhold til Diskonto- og revisionsbanken). A. F. Lamm: Erindr., 1928 144f 187 190f 252 o.fl.st. C. Th. Zahle i Politiken 2.9.1932. Børsen 3.9.s.å. G. Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 115–18. Gunnar Nielsen i Politiken 28.6.1952. Berl. tid. s.d. Ålborg stiftstid. s.d. Erik Rasmussen og R. Skovmand: Det radikale venstre 1905–55, 1955. De da. ministerier 1929–53, udg. Tage Kaarsted, 1977. – Papirer i Rigsark.

Helge Larsen (P. Koch Jensen)

Hassø, Arthur Gerhard, 1899–1962, historiker. * 21.8.1899 i Allerslev, Præstø amt, † 16.10.1962 i Sjølsmark, Bløvsstrød sg., Fr.borg amt, begr. i Birkerød. F: natvægter, reservebetjent, sidst arbejdsmand Hans Peter Hansen (1869–1957) og Anna Dorthea Hansine Hansen (1876–1940). Navneforandring 3.7.1905. ~ 1° 5.3.1928 i Benløse, Sorø amt, med Olga Rohwedder, * 8.12.1891 i Kbh. (Skt. Jakob), † 9.9.1975 sst., d. af telefonmontør Heinrich Andreas Frederik R. (1869–1957) og Anna Elise Hansen (1871–1928). Ægteskabet opløst. ~ 2° 4.4.1959 i Bløvsstrød, Fr.borg amt (b.v.) med Ellen Ketty Winther

(~ 1° Winther), * 20.1.1908 i Kbh., d. af civilingeniør Alfred Marensius Oluf Jensen Nørager (1886–1958, ~ 1918 med rigsgrevinde Sigrid v. Platen-Hallermund, 1885–1953, ~ 1° 1912 med ingeniør Mathias Kjeldsen, 1879–1914) og Magda Oline Margrethe Kjærsgaard, f. Christiansen. H. blev student 1919 (privat dimitteret) og cand. mag. i historie og dansk 1927. 1927–34 underviste han på Metropolitanskolen og assisterede til 1931 Videnskabernes selskabs arkivkommission. 1934–49, da han måtte søge sin afsked, var han arkivar ved Rigsarkivet, 1936–38 tillige undervisningsassistent ved universitetet. H. udfoldede en betydelig forfatter- og udgivervirksomhed. I fortsættelse af hans specialstudium til skoleembedseksamen lå hans bidrag til 1500-tallets historie, monografien *Rigshofmester Kristoffer Valkendorf til Glorup*, 1933, og flere artikler om reformationsårene. I øvrigt skrev eller bidrog han flittigt til købstads- og erhvervshistorier hvor særlig Den danske Boghandlerforenings Historie gennem 100 Aar 1837–1937, 1937 og den statelige *Et Bidrag til københavnsk Haandværks Historie i det sidste Hundreaar*, 1940, kan fremhæves. H. udgav *Leo Estvads Exlibris*, 1941, og den grundlæggende *Danske Exlibris*, 1942, og redigerede *Danske Slotte og Herregaarde*, ny udg. 1943–46. Efter at have forladt Rigsarkivet ernærede H. sig ved forskellige former for privat virksomhed og forestod bl.a. den af mormonmenighedens hovedkvarter i Utah, USA foranstaltede mikrofilmning af bl.a. danske kirkebøger. □Foto.

Harald Jørgensen: I rigsarkivets tjeneste, 1978 58 118f.

Claus Bjørn

Haste, Peder Horrebow, 1765–1831, forfatter. * 12.1.1765 i Fakse, † 28.1.1831 i Svendborg, begr. sst. F: sognepræst, mag. Esben H. (1723–85) og Sophie Magdalene Horrebow (1725–91). ~ 27.8.1800 i Middelfart med Birgitte Melbye, * 6.12.1777 i Assens, † 12.12.1850 i Kbh. (Hellegg.), d. af residerende kapellan i Assens, senere sognepræst i Middelfart Thor M. (1744–1829, ~ 2° 1805 med Caroline Christine Frederica Maaløe, 1776–1848) og Sophie Dorothea Adrian (1748–1803).

H. blev student 1782, privat dimitteret, valgte efter faderens ønske teologien og var et par år hans medhjælper, men opgav studierne efter hans død. 1786–91 var han huslærer hos stutmester Nielsen i Fredensborg. Allerede som fjortenårig dreng fik han sin poetiske evne vakt ved læsning af Johannes *Ewald, F. G. Klopstock, Edward Young og John Milton; 1790 debuterede han med et bind *Blandede Digte* der prisbe-

Haste, P. H.

lønnedes af Selskabet for de skønne og nyttige videnskabers forfremmelse. 1791 flyttede H. til Kbh. hvor han de næste syv år ernærede sig som litterat: oversætter, korrekturlæser, udgiver af teaterbladet *Thalia* (1795–96), forfatter af talrige digte i nytårsgaver og tidsskrifter og et par dramatiske arbejder, heriblandt det uopførte heroiske syngespil *Ariana* (manus. i Kgl.bibl.). Hans elskværdige poesier i forbindelse med hans blide og omgængelige karakter – han var ifølge J. K. "Høst „en særdeles Ven af selskabelige Glæder“ – skaffede ham formående velyndere som hertugen af Augustenborg, Bernstorfferne o.fl.; allerede 1795 havde han kgl. løfte om et embede, 1798 udnævntes han til toldinspektør i Middelfart, forflyttedes 1804 til Assens og 1809 til Svendborg hvor han forblev til sin død. Han udviklede sig til at blive en af etatens mest duelige og ansete embedsmænd. Digtekunsten dyrkede han kun i ny og næ; efter hans død udgav J. H. "Smidth 1835 hans *Samlede udvalgte Digte*. – Som digter tilhører H. helt og fuldt 1700-tallets sidste fase. I en ren og smuk, men naturløs, upersonlig og traditionel stil dyrker han i sin lyrik oplysningstidens yndlingsformer: læredigtet, hymnen, oden, elegien og den prunkløse selskabssang. Grundstemningen er træt resignation i de religiøse og moralske poesier, gammelklog og yderst tempereret munterhed i balviser og selskabssange. Mest værd har et par folkelige digte i en tilstræbt jævn og enkel tone, således *Hannes Sange* med den i sin tid berømte strikkevis: *Vist ingen Amazone den første Strømpe bandt* – Kammerråd 1809. Justitsråd 1813. □Mal., muligvis af C. N. Nørager.

J. H. Smidth i P. H. H.: Saml. udvalgte digte, 1835 III–X. J. K. Høst: Erindr., 1835 151f. F. Rønning: Rationalismens tidsalder III, 1–2, 1896–99. [Sophie Dorothea Thalbitzer:] Grandmamas bekendelser, 1906 (fot. optr. 1966) = Memoirer og breve IV 97f. Jens Bech i Pers. hist.t. 6.r.I, 1910 45. Månedsskr. for toldvæsen XVIII, 1924 311–19. Aug. F. Schmidt i Danske studier, 1938 93–96. Ejnar Thomsen i Kulturminde, 1939 137–68. Hakon Müller i Fyns tid. 20.5.1953.

H. Topsøe-Jensen*

Hastrup, Thure Magnus Julius, * 1903, filolog. * 3.11.1903 i Kbh. F: repræsentant, senere grosserer Johannes Julius H. (1875–1945) og Tolfgia Mariane Elisabeth Svensson (1874–1944). ~ 30.6.1927 i Kbh. (Skt. Johannes) med Aase Ida Augusta Kjeldskov Hansen, * 13.2.1905 i Kbh. (Skt. Johannes), d. af fuldmægtig Georg Johan H. (1869–1925) og Hilda Mariane Augusta Kjeldskov (1866–1924).

H. blev student fra Øster Søgades gymnasium 1921 og magister i klassisk filologi 1927. Han var adjunkt ved Ålborg katedralskole 1930–44 hvor-

efter han blev rektor for Esbjerg statsskole. 1956 vendte han tilbage til Kbh. som rektor for Aurehøj statsgymnasium, men forlod denne stilling allerede 1964 for at blive lektor i klassisk filologi ved Kbh.s univ. hvor han forblev til 1974. Sideløbende med sin pædagogiske og administrative virksomhed har H. været en flittig formidler af den klassiske oldtid, dels gennem lære- og læsebøger til gymnasie- og universitetsbrug, dels gennem en række fremragende oversættelser af antikke litterære hovedværker (Cicero, Euripides, Herodot, Platon; jfr. også hans *Vers og prosa i antikken*, 1975). Han var desuden medudgiver af *Ciceros filosofiske skrifter* I–V, 1968–72. Videnskabelige afhandlinger om Caesar og om Euripides' tragedie *Ifigenia i Aulis* samt en større indføring i *Hovedtræk af græsk og romersk talekunst*, 1976 er også udtryk for H.s interesse for de historisk og kulturelt afgørende skikkelser og strømninger i den klassiske oldtid. Den vidende og erfarne pædagoogs skarpe sans for de væsentlige hovedlinjer kendetegner også H.s undervisning hvor hans beherskelse af de klassiske sprog- og litteraturnormer forenes med høje krav til præcis men levende fordanskning. Hans ansættelse ved Kbh.s univ. faldt sammen med de store studenterårgange, og H. bar med pædagogisk engagement en stor del af byrden med at sikre et højt niveau i den basale latinske sprogindlæring. H. var medstifter og administrerende leder 1946–56 af Ålborg musikkonservatorium, og hans litterære aktiviteter omfatter også *Vore gamle Kirker, 1941* og *Stilarternes Historie, 1943*.

Ivan Boserup

Hastrup, Aage, * 1919, boligminister. * 22. 11.1919 i Frederikssund. F: ingeniør, direktør Poul H. (1890–1932) og Alma Lange (* 1888). ~ 11.7.1943 i Viby k., Fyn, med Grete Hedekær, * 9.6. 1918 i Kerteminde, d. af skræddermester Anders H. (1874–1945) og modehandler Marie Vilhelmine Pedersen (1877–1938).

Efter realeksamen 1937 udnævnedes H. som journalist ved Frederiksborg Amtstidende, Kjereminde Avis og Faaborg Avis 1938–42. Derefter fulgte et 30-årigt aktivt arbejde for det konservative folkeparti, først i konservativ ungdom som distrikts- og studieseekretær, 1945–47 som sekretær i det konservative folkepartis landsorganisation og 1947–50 i den konservative rigsdagsgruppe. 1950–58 var H. ansat ved Berlingske Aften Avis, fra 1956 redaktør. 1958 vendte han tilbage til det organisatoriske partiarbejde som leder af det konservative folkepartis informations- og presstjeneste til 1967 og derefter et år som leder af det konservative partis kontor for politik og

samfundsforskning. Han var desuden konservativt medlem af Lyngby-Tårnbæk kommunalbestyrelse 1950–54 og formand for ligningskommissionen 1954–62. Opstillet i Lyngbykredsen indvalgte han i folketinget 1964. Ved siden af sin almindelige politiske virksomhed har H. interesseret sig stærkt for boligproblemer og kulturelle forhold. Han var medlem af bestyrelserne for Lyngby almennyttigt boligselskab 1954–68 og Boligfonden for enlige mødre 1966–68. Folkeligt oplysnings forbund (FOF) oprettedes 1946 på hans initiativ og han sad i dets ledelse til 1952. Han var 1954 initiativtager til Dansk folkescene, fra 1963 Det danske teater, og formand 1957–68. Desuden var han formand for rigsteaterudvalget 1966–68. Alle disse hverv ophørte da H. blev boligminister i ministeriet Hilmar Baunsgaard 2.2.1968, kort tid efter tillige lønnings- og pensionsminister. De to ministerier gav en stor arbejdsbyrde administrativt og lovgivningsmæssigt. Omfattende lønnings- og pensionslove gennemførtes 1969. Dertil kom by- og landzoneloven, en række love og ændringer af love af betydning for medlemskabet af EF, loven om boligkvarterers sanering, beboerdemokrati i udlejningsejendomme, reform af realkreditlen og en række restaureringsarbejder, Koldinghus, Kronborg, kavalerfløjen ved Fredensborg slot og Chr. VII's palæ på Amalienborg. Dertil kom at H.s indsigt i sit partis organisatoriske og politiske forhold stadig påkaldtes når det gjaldt partiet og samarbejdet med de to andre regeringspartier, ikke mindst efter partiformand Poul Sørensens død. H. er en forhandlingens mand, rolig og stilfærdig i sin argumentation, tålmodig og udholdende i drøftelser, men ministerårerne sled på ham. Efter ministeriets afgang 11.10.1971 var H. medlem af den danske FN-delegation 1971 og fortsatte som folketingsmand til 15.1.1973. Han har siden virket som administrerende direktør for Dansk almennyttigt boligselskab og har taget initiativet til DABs boligfond for sociale ejerlejligheder og til sociale boliger i landsbyamfund. Han var 1972–75 formand for Køge bystyreudvalget der resulterede i inddæmning til Køge bugt strandpark. H. har skrevet *Det konservative Folkepartis politiske Oversigt*, 1946–53, *Studiekredsen og Afienskolen*, 1947, og *Skattereformen, kritisk belyst*, 1954. – K. 1969. □Tegn. af Hans Lølesgaard (Kgl.bibl.). Foto.

Levnedsberetning i ordenskapitlet.

Helge Larsen

Hatt, Aage Gudmund, 1884–1960, geograf. *31.10.1884 i Vildbjerg, †27.1.1960 på Frbg., begr. i Odense (Kauslunde kgd.). F: lærer, sidst i

Holbæk, Peder Jørgensen H. (1859–1919, ~2° 1905 med Karen Christiane Ingeborg Marie Thomle, 1866–1935) og Karen Nielsen (1858–1900). ~27.9.1911 i Selde med maler Emilie Laurentze Demant (Emilie *Demant Hatt), *24.1.1873 i Selde, Salling, †4.12.1958 på Frbg., d. af købmand Hans Frederik Christian Hansen (1836–1921) og Emma Duzine Demant (1842–1922).

H. blev student 1904, privat dimetteret fra Efterslægtselskabets skole. Efter et kortvarigt medicinsk studium rejste han 1905 til USA og blev assistent ved et kemisk laboratorium. Efter et ophold blandt Cherokee-indianerne i Oklahoma begyndte han at studere etnografi ved Harvard universitetet. Efter sin hjemkomst til Danmark 1907 begyndte han at studere naturhistorie og geografi, hvorunder etnografien hørte, og tog skoleembedseksamen 1911 med udmærkelse. – Sammen med sin hustru foretog H. 1912–14 studierejser til Lapland. 1914–15 studerede han ved Columbia universitetet i New York, ledede 1922–23 en arkæologisk ekspedition til Vestindien og 1932 en ekspedition til Sydgrønland for at undersøge betingelserne for nordboernes fåreavl. 1919 var H. blevet assistent ved Nationalmuseets etnografiske samling og var tillige fra 1923 lektor i kulturgeografi ved universitetet hvor han 1929 udnævntes til ekstraordinær professor. Fra dette embede modtog han 1947 sin afsked med fuld pension, efter at han efter eget ønske havde fået sin holdning under anden verdenskrig prøvet ved tjenestemandsmønstolen. – 1914 disputerede H. over afhandlingen *Arktiske Skinddragter i Eurasien og Amerika*, et banebrydende arbejde hvori han formulerer den kulturhistoriske hypotese at der skulle være to strata i udviklingen af dragsystemet, en ældre kystkultur (eskimoerne) og en yngre indlandskultur, karakteriseret ved sneskoen. Omtrent samtidig er et par afhandlinger om rensdyrnomadismen, og fra 1915 stammer *Agervandingen i Gudbrandsdalen* hvori H. fremsætter den teori at plovens opståen har forbindelse med kunstvandig. Under sin lektortid udgav H. sammen med professor Martin Vahl den store firebinds håndbog i regionalgeografi *Jorden og Menneskelivet*, 1922–27, hvori han bl.a. formulerede sine teorier om erhvervs-kulturens hovedformer. En række af hans tanker fra dette store værk udformede han videre i 1930erne i forelæsningsrækker der besøgte af studenter langt uden for geografens rækker. Samtidig var ferierne helliget omfattende opmålingsarbejder af oldtidsagre (keltiske agre), og herfra stammer et stort antal bidrag i diverse historiske samfunds årbøger og det populære arbejde *Landbrug i Danmarks Oldtid*, 1937. Ud-

Hatt, Gudmund

gravningerne fik en foreløbig afslutning i *Oldtidsagre*, 1949, publiceret i Det kgl. danske Videnskabernes Selskab, Arkæologisk-kunsthist. Skrifter II, 1, en oversigt over samtlige H.s opmålingsarbejder, suppleret med et register over forekomsten af oldtidsagre i Danmark, kendte og overleverede beretninger. I samme skriftserie (Hist.-fil. Medd. XXVI,6) foreligger fra 1939 *The ownership of cultivated Land*. Stor anerkendelse har H. desuden fået for arbejdet *Nyere lagttagelser vedrørende Oldtidens Jernudvinning i Jylland* (Aarbøger for nord. Oldkyndighed, 1936 19–45). En særlig stilling blandt H.s arbejder indtager de geo-politiske skrifter der starter med *Stillehavsproblemer* (Det kgl. danske geografiske Selskabs kulturgeografiske Skrifter, 1936) og videreføres i stort omfang i småskrifter og i avisartikler under anden verdenskrig, samtidig med at H. var en hyppigt benyttet foredragsholder i Danmarks radio inden for udenrigspolitik før og under de første krigsåre. Denne virksomhed førte til hans afsked idet den kunne opfattes som et redskab for besættelsesmagten. Fagligt rehabiliterede H. sig efter krigen dels gennem bogen *Plough and pasture* som han skrev sammen med E. Cecil Curwen, 1953, dels gennem *Asiatic influences in American folklore* (Det kgl. danske Videnskaberne Selskab. Hist.-fil. Medd. XXXI, 6, 1949) og *The corn mother in America and in Indonesia*. (Anthropos XLVI, 1951) hvori han genopliver sin gamle interesse for de mulige kulturforbindelser mellem de to verdensdele. Endelig har han også slået sit navn fast som arkæolog og etnolog i det store værk *Nørre Fjand. An early iron age village site in West Jutland* (Det kgl. danske Videnskaberne Selskab. Arkæologisk-kunsthist. Skrifter II, 2, 1957). H. var medlem af Det kgl. da. geogr. selskabs bestyrelse 1930–45, og medlem af Videnskaberne selskab 1932–60. – R. 1935. □Flere malerier og tegn. af Emilie Demant Hatt. To mal. af John Christensen, 1935; tegn. af samme, s.å. (St.mus.). Tegn. af Otto Christensen, 1941 (Fr.borg). Foto.

Johs. Brøndsted og C. G. Feilberg i Kuml, 1959 7–12 241f (bibliografi). Johs. Nicolaisen i Folk II, 1960 133–39 (m. bibliografi). C. G. Feilberg i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1960 132–40. Kaj Birket-Smith i Oversigt over vidensk. selsk.s virksomhed 1960–61, 1961 71–80. Therkel Mathiasen sst. 81–85. – Papirer i Rigsark.

Viggo Hansen

von Hatten, Hinrich, ca. 1580–1655, landkansler, kgl. og hertugelig råd. * ca. 1580 i Segeberg, † 12.6.1655 i Rendsborg. F: slotsfunktionær i Segeberg Christian v. H. ~ 1° 1615 med Margare-

tha Wassmer, * 15.8.1598, d. af kgl. landskriver i Syd-Ditmarsken Johannes W. og Margaretha Steinhausen. ~ 2° med Elisabeth Reiche, d. af kgl. råd Joachim R.

v. H. studerede i Wittenberg og blev dr. jur. i Rostock. 1615–32 var han syndicus for „de fire Stæder“ hvormed han 1621 forbandt syndikatet for hertugdømmernes ridder- og landskab og 1624 det for Kiel. 1631 blev han landkansler og kgl. og hertugelig-gottorpsk råd. Han var i sin nye stilling fællesregeringens kansler og ledede dens forhandlinger både med stænderne og de tyske rigs- og kredsmyndigheder. Han medvirkede ved udarbejdelsen af politioordningen for hertugdømmerne af 1636 og ved revisionen af landretsordningen 1636–37 og fik betroet flere sendelser til kejseren som 1635 ophøjede ham i adelstand. 1642 forfattede han et stridsskrift mod Hamburg og deltog 1643 i forhandlingerne med denne bys udsendinge i Itzehoe. 1644 sendtes han til Osnabrück for at varetage de to landsherrers interesser og virke for prins Frederiks (III) fortsatte besiddelse af Bremen og Verden. Som organ for fyrstematgen blev han som landkansler genstand for angreb fra sin efterfølger som ridderskabets syndicus Krauthoff. – Hans børn afgiver et eksempel på, hvorledes en holstensk slægt delte sig mellem de to landsherrer. Døtrene ægtede gottorpske embedsmænd – den ældste Margaretha J. A. *Kielman v. Kielmangegg; af sønnerne blev Hinrich borgmester i Tønder, Johann gottorpsk hof- og kancelliråd, Christian († 1659) kgl. og gottorpsk råd og oldenburgsk kancelliråd og fra 1653 resident i Oldenburg, Bendix († 1685) kgl. generalmajor og 1682 kommandant og amtmand på Bornholm.

Danm.s adels årbog XXXIX, 1922 488. J. Møller: Cimbria lit. I, 1744 23E. H. Ratjen: Verzeichniss der Handschriften der Kieler Univ.-Bibl. I, Kiel 1858 17 190f; II, s.å. 171; III, 1866 6 8. Yngve Lorents: Efter Brömsebrofreden, Uppsala 1916. Fr. Gundlach: Das älteste Urteibuch des Holst. Vierstädtegerichts, Kiel 1925 = Quellen und Forschungen zur Gesch. Schlesw.-Holsteins X. L. Andresen og W. Stephan: Beiträge zur Gesch. der Gottorfer Hof- und Staatsverwaltung I, Kiel 1928 = Quellen und Forschungen zur Gesch. Schlesw.-Holsteins XIV.

C. O. Bøggild-Andersen*

Hauber, Eberhard David, 1695–1765, præst. * 27.5.1695 i Hohenhasslach, Württemberg, † 15.2.1765 i Kbh. (Petri), begr. sst. (Petri urtegård). F: sognepræst i Hohenhasslach, senere superintendent i Vaihingen og abbed i Anhausen Johann Eberhard H. (1646–1729) og Anna Margrethe (Marie) Ruoff. ~ 5.2.1726 i Vaihingen, Württemberg med Maria Catharina Sigel, * 20.10.1697 i Vaihingen, † 18.2.1759 i Kbh. (Pe-

tri), d. af apoteker Johann Jacob S. (1658–1718) og Maria Katharina Süsskind († 1728).

H. studerede fra 1709 i Tübingen hvor han 1712 blev magister. 1724 blev han kapellan i Stuttgart, 1726 superintendent i Schaumburg-Lippe, 1727 doktor i teologi i Helmstedt og foretog derefter en rejse til Holland, hvor han lærte flere af de frikirkelige samfund at kende og så en enhed i den kristelige bekendelse på tværs af forskellige konfessionelle udtryk. Denne økumeniske holdning bevarede han livet igennem. Takket være Jeremias *Reuss blev han 1746 kaldt til Petri kirke i Kbh. som tredjepræst, andenpræst 1747. Han fik her en lykkelig livsgerning i den tyske kulturkreds som omfattede en del af hoffet og adelen, videnskabsmænd og digtere. I særlig grad stod fyrstinden af Ostfriesland Sophie Caroline († 1764) og Friedrich Klopstock ham personligt nær. H. var en oprigtig, lærd og beskeden gejstlig der tog et stort frivilligt arbejde op i menigheden. Biskop F. *Münter roser ham med rette som en af sin tids fremragende lærde og oplyste gejstlige. Hans teologiske forfattervirksomhed var betydelig og ompsændte både eksegese og opbyggelige emner. Hans skrift *Vernünftige und christliche Gedancken von den geistlichen Anefchtungen*, 1748–50, hvis 1. del kom på dansk 1755, viser ham som en supranatural teolog af oplysningens apologetiske type.

Fra sin tidlige ungdom var H. en ivrig dyrker af naturvidenskab, kartografi og geografi, især den politiske side af denne. Han udgav allerede 1721 sit første geografiske arbejde, og i årene indtil 1730 fulgte en række større eller mindre værker, som sammen med hans forslag til stiftelsen af et tysk geografisk selskab har sikret ham en fremtrædende plads i geografiens og kartografiens historie. Ved siden af sine teologiske og geografiske studier studerede han også heksevæsen og magi og udgav i årene 1738–45 et værk i 12 bind, *Biblioteca, Acta et Scripta Magica*.

H. var en af tidens store bogsamlere, og hans ca. 20 000 bind store bibliotek er en karakteristisk videnskabelig og bibliofil samling, i hvilken indgik samlinger af kobberstik og forskellige sær-samlinger; mens hovedindholdet afspejler hele H.s vidtfavnende interesseområde. Biblioteket, over hvilket der blev udarbejdet en trykt katalog i 2 bind, blev solgt ved en række auktioner i årene 1766–68.

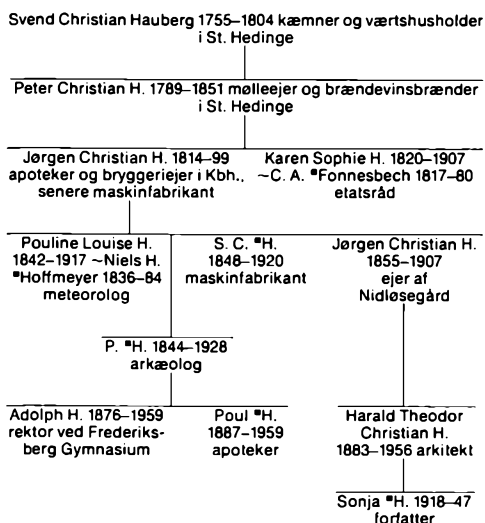
Fra 1753 var han medlem af Videnskabernes selskab; desuden medlem af flere lærde selskaber i udlandet. Deltagelsen ved hans død viste i hvor høj grad hans gerning var påskønnet. – Konsistorialråd 1758. En søn af H. var Ernst Christian Hauber (1730–1801), der en årrække var redaktør af Adresseavisen og i 1768 fik titel af sekre-

tær i det tyske kancelli, han blev især bekendt for sin *Beschreibung von Kopenhagen*, 1770 og senere udgaver, en dansk oversættelse udkom 1783. □ Stik af J. Chevillet, 1762, efter mal. af Johan Hörner, 1761. – Epitafium af Johs. Wiedewelt, 1779 (Petri urtegård, Kbh.).

Kirkehist. saml. 4. r. II, 1891–93 443f (brev til Hans Gram). – A. F. Büsching: *Beyträge zu der Lebensgesch. denkwürdiger Personen III*, Halle 1785 161–262. Friederike Brun: *Ungdomserindr.*, udg. L. Bobé, 1917. L. Bobé: *Die deutsche St. Petri Gemeinde zu Kopenhagen*, 1925 især 115–20. R. Oehme i *Nordisk tidskr.f. bok-o.bibl.väsen* 1965, 97–117. Samme: E. D. H.: *Ein schwäbisches Gelehrtenleben*, 1976.

Palle Birkelund (Michael Neiendam)

Haugberg

Slægten H. føres tilbage til Svend Hansen (ca. 1687–1749), tømmer og møller i Kongens mølle i Snesere sogn. Dennes søn, møller i Hellested Christen Svendsen (1723–65) førte navnet H. og var far til Svend Chr. H. (1755–1804).

Jul. Bidstrup: Stamtavler over familierne H. og Arboe, 1911. A. Fabritius: Slægterne bag Titan. En genealogisk oversigt, 1957.

Hans H. Worsøe

Haugberg, Peter Christian, 1844–1928, numismatiker, arkæolog. * 29.9.1844 i Kbh. (Frels.), † 11.11.1928 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: apoteker, senere etatsråd Jørgen Christian H. (1814–99) og Margrethe Sophie Arboe (1818–1910). ~ 28.4.1874 i Rønne med Michelle Christiane Stender, * 12.11.1852 på Store Gade-

Haugberg, P.

gård, Vestermarie sg., † 14.1.1921 på Frbg., d. af proprietær, cand. jur., kancelliråd Adolph Schoubye S. (1803–62) og Karen Elisabeth Arboe (1810–92). – Far til Poul *H. Bror til S. C. *H. Efter studentereksamen 1863 fra Borgerdydskolen på Christianshavn studerede H. først nogle år polyteknik, besøgte derefter kunstakademiet og uddannede sig under P. C. *Skovgaard til landskabsmaler. I 1870'erne udstillede han på Charlottenborg malerier, især med motiver fra Bornholm. 1877–81 var han medejer, 1881–84 enejer af en boghandel (P. H. & Co.). Tidligt var han begyndt at samle bøger, kobberstik og navnlig mønter, og som flittig forsker og indehaver af den daværende største private samling af danske middelaldermønter fik han ansættelse ved Den kgl. Mønt- og Medaillesamling som assistent 1885, inspektør 1887 og administrerende inspektør 1898 (til 1920). Tillige blev han knyttet til folkemuseet (1887–98), Nationalmuseets historiske afdeling (1892–1920) og Thorvaldsens museum (1891–1915). Som møntsamlingens bestyrer fortsatte H. de smukke traditioner fra C. J. *Thomsens, Ludvig *Müllers og Christian *Herbsts dage. Ved sin ansættelse ophørte han med at forøge sin private samling som dog fremdeles var ham til nytte ved udarbejdelsen af hans numismatiske værker. I disse banebrydende arbejder er givet en fyldig fremstilling af den danske mønthistorie fra 800-tallet til 1481. Som hans hovedværk må nævnes *Mynforhold og Udmyntninger i Danmark indtil 1146* (Videnskabernes selskabs skrifter, 1900). – H. var stærkt knyttet til Bornholm som han 1879 havde skildret i en populær turistbog. 1909 var han medstifter af Nationalforeningen Bornholm. I Nationalmuseets tjeneste forestod han bl.a. udgravningen af Lilleborg i Almindingen og restaureringen af Hammershus' ruiner samt igangsatte den systematiske undersøgelse af de danske voldsteder. Gennem arkivundersøgelser samlede han tillige et stort materiale til Hammershus' bygningshistorie. – R. 1898. DM. 1920. □Selvportr. 1872. Buste af V. Bissen, 1905 (Den kgl. Mønt- og Medaillesaml.). Mal. af B. Hansen-Svaneke, 1924 (Bornholms mus.). Foto.

Jul. Bidstrup: Stamtbl. over familierne Haugberg og Arboe, 1911 16f. O. H. Delbanco: Festskr. i anledn. af boghandlerforen.s halvhundredårsdag, 1887. A. Dolle- ris: Dan.m.s boghandlere 1837–1892, 1912 119–21 J. W[ilcke] i Numism. foren.s medlemsbl. III, 1919 nr. 7 92–94. G. G[alster] sst. VII, 1924 159–64. Samme sst. XI, 1928 145–47. Fortegn. over museumsinspektør P. H.s efterl. saml. af da. og norske mønter, 1929. M. K. Zahrtmann: Borringholmerens hist.bog II, 1935 316f. Vilh. la Cour: To livslinier, 1954 27–35. Samme i Hist. tidskr. XII 1, 1963–66 157–59. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Georg Galster

Haugberg, Poul Richard, 1887–1959, apoteker, medicinalhistoriker. * 19.9.1887 i Kbh., † 23. 9.1959 på Rigshosp. sst., begr. Vestre kgd. F: museumsinspektør P. *H. (1844–1928) og Michelle C. Stender (1852–1921). ~ 1.2.1930 i Frbg. k. med Ella Johanne Sørensen, * 3.10.1897 i Kbh., † 18.8.1965 i Silkeborg, d. af prokurist Anton S. (1865–1929) og Alfrede Emilie Barnstein (1867–1954).

H. blev 1904 disipel på Kgl. Frederiks hospitals apotek i Kbh. hos apoteker Nicolai Bjerre, 1908 blev han exam. pharm., og 1912 bestod han den farmaceutiske kandidateksamen hvorefter han indtil 1941 gjorde tjeneste på forskellige københavnske apoteker. H. fik i 1941 bevilling til Stenlille apotek som han var indehaver af til sin død. H. interesserede sig allerede fra discipeltiden for sit fags historie, og selvom en arv fra faderen og påvirkning fra Nicolai Bjerre ikke kan udelukes må han som historisk forsker betegnes som selvært. H. fandt tidligt sit speciale inden for det farmaci- og medicinhistoriske område: de gamle læge- og urtebøger. Det blev fortrinnsvis Det kgl. biblioteks store håndskriftsamling og bestanden af gammel medicinsk litteratur der bød ham opgaverne.

H. udmøntede sine studier i en række tidsskrift-publikationer og i nogle større værker, således: *En middelalderlig dansk Lægebog*, 1927, næsten samtidig kom hans vel mest kendte arbejde: *Folkenavne og andre, særlig ældre danske, Betegnelser paa Lægemedler*, 1927. Hans besvarelse af en prisopgave: *Salernoskolen og dens Indflydelse paa dansk medicinsk Litteratur* tryktes i Archiv for Pharmaci og Chemi i 1928. *Christiern Peder-sens Lægebog. Malmø 1533* publiceredes i faksimile og med kommentarer af H. 1933 og værket *Henrik Harpestræng: Liber herbarum* udkom 1936. Det sidste større arbejde *Lægerådene i vore ældste salmebøger* findes i Theriaca, hefte 3, 1959.

H. fik gennem sit arbejde med håndskrifterne et indgående kendskab til gamle danske plantena-vne hvilket gjorde ham til medarbejder ved Ord-bog over danske Plantena-vne 1959. Hans solide orientering mht. sit fags personligheder gennem tiderne var baggrund for medarbejderskabet ved 2. udgave af Dansk biografisk Leksikon. H. var også fra sin tidligste ungdom en ivrig bogsamler og skabte et enestående bibliotek der først og fremmest tjente ham som håndbøger. Samlingen blev efter hans udtrykkelige ønske bortsolgt ved auktion efter hans død. H. var medlem af bestyrelsen for Dansk medicinsk-historisk selskab fra 1932 til sin død; han skydede offentlig fremtræden og har aldrig holdt et foredrag. H.s meget kyndige arbejde med tyding og afskrift af de

gamle håndskrifter registrerede han i omkring fyrrer bind der sammen med tilhørende registre m.v. nu befinder sig i Det kongelige bibliotek. Samlingen omfatter også et 360 sider stort trykfærdigt manuskript i folio der behandler Harpenstrengiana og hertil relaterede emner; Henrik Harpestreng var H.s hovedinteresse gennem et langt og flittigt forskerliv som skabte hans ry hjemme som ude som en fremragende medicinalhistoriker. Han modtog som en belønning for sin indsats Dansk medicinsk-historisk selskabs Lederlepris 1958. □Foto.

Theriaca IV, 1959 73f (bibliografi). – Interview i Berl. tid. 24.9.1950. – Edv. Gottfredsen i Archiv for pharmaci og kemi LXV, 1958 1017–19. E. Snorrason sst. 1020–32 (H.s bogsaml.). Kurt Bærentsen i Pharmaceutisk tid. LXIX, 1959 637. Aage Schæffer i Archiv for pharmaci og kemi, s.å. 1165–67. – Papirer i Kgl. bibl.

V. Gaunø Jensen

Hauberg, Sophus Christopher, 1848–1920, industridrivende. * 28.12.1848 i Kbh. (Frels.), † 7. 3.1920 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: apoteker, senere etatsråd Jørgen Christian H. (1814–99) og Margrethe Sophie Arboe (1818–1910). ~ 1° 25. 11.1875 i Glasgow med Elizabeth (Lizzie) Thomson Bruce, * 23.2.1854 i Wick, Skotland, † 28.1. 1878 i Kbh., d. af Alexander B. og Jeannie Thomson. ~ 2° 14.4.1883 i Kbh. (Frue) med Ellen Sophie Kastrup, * 29.1.1853 i Kbh. (Frue), † 12. 4.1942 i Horsens, d. af grosserer Theodor Peter Christian K. (1820–80) og Flora Marie Schoustrup (1827–81). – Bror til P. *H.

H. blev student 1867 fra Sorø, cand. phil. 1868, var stud. polyt. 1868–71, forlod 1871 Polyteknisk læreanstalt og tog plads ved forarbejderne til anlægget af Kalundborg-banen, men opgav derefter at gå civilingeniørvjen. 1872 blev han ansat som konstruktør og prokurist på firmaet Helle- rlung & H.s maskinfabrik i hvilken hans far var medinteressent. 1879 udtrådte hans far af firmaet og overdrog H. sin part deri, men 1884 udtrådte også H. og byggede i løbet af 1885 under firmaet S. C. *Hauberg* sin egen maskinfabrik på Tagensvej, navnlig med elektroniske anlæg som hovedbranche. 1888 overdrog han sin fabrik til aktieselskabet H. Rudolph Koefoed & Co. i Meiningsgade, og under navnet Koefoed & H. fortsattes driften af begge fabrikker med H. som enedirektør. Efter adskillige heldige driftsår hvori H. navnlig forstod at bringe en af selskabets specialiteter – fabrikationen af centrifuger – frem til at blive en udmærket indtægtskilde, gik firmaet Koefoed & H. 1897 sammen med firmaet Marstrand, Helweg & Co. og dannede A/S Titan hvori H. vedblev at være direktør indtil han 1916 trak sig tilbage.

H. var en dygtig og fremskuende forretningsmand. 1887 erhvervede han koncession på Sølv- gadens sporvej og dannede i begyndelsen af 1888 et aktieselskab som fik linjen udført. Han havde også videregående planer; da forslaget om anlæg af en Storstrømsbro 1910 blev forkastet i folkettinget med 49 stemmer for og 49 imod indgav H. andragende om koncession på anlæg- get af en sådan bro hvilket imidlertid 1914 blev afslået af ministeriet. H. interesserede sig i det hele meget for offentlige anliggender. Han var et virksomt medlem af Toldreformforeningen, i flere år dens formand, og udarbejdede i begyn- delsen af 90'erne sammen med N. *Neergaard og A. Peschcke "Køedt forslag til ændringer i told- loven. Skønt industridrivende var han imod de høje beskyttelsessatser og ivrig tilhænger af en moderat værditold. Inden for forretningslivet blev der i ikke ringe grad lagt beslag på H.; han var således medlem af bestyrelserne for A/S H. E. Gosch og Co.s Tændstikfabrikker, A/S Vøl- und, Frbg. Sporvejs- og Elektricitets A/S, Det danske Mælkekompagni, Det danske Elektrici- tetskompagni, Sejlskibsselskabet Hippalos, A/S De Ibsenske Grunde i Gentofte Sg., formand for Kontrollkommissionen for Frederiksholms Tegl- og Kalkværker samt medlem af bankrådet for Kbh.s Låne- og Diskontobank. Det der vil beva- re H.s navn længst er dog hans virksomhed i ar- bejdsgiverorganisationens tjeneste. Han var en af de første der rejste spørgsmålet om en organi- sering af de kbh.ske fabrikker inden for jernin- dustrien, og 15.1.1885 dannedes Foreningen af fabrikker i jernindustrien i Kbh. 1889 blev H. medlem af bestyrelsen og var 1900–03 dens for- mand, æresmedlem fra 1916. Dette var kun ud- gangspunktet for en videre udvikling der 1902 førte til dannelsen af Sammenslutningen af ar- bejdsgivere inden for jern- og metalindustrien i Danmark hvis formand H. var 1902–04, og en- delig til dannelsen af Industrifagene 1906 som H. ligeledes var formand for fra dens stiftelse til sin død. Men kronen på det organisatoriske ar- bejde satte han ved sin virksomhed inden for Dansk arbejdsgiver- og mesterforening (nu Dansk arbejdsgiverforening). Han trådte ind i forretningsudvalget 1906, blev 1907 foreningens næstformand, da etatsråd Niels *Andersen (1835–1911) afgik som formand, og efter sned- kermester Kaspar Rostrups død 1911 blev han formand for Arbejdsgiverforeningen hvilken stilling han beklædte til sin død. Ved H.s død udtalte hans efterfølger bogtrykker H. *Langkjær bl.a.: „I Forhandlingens Kunst var han Mester“, og dette udtryk var rammende. Når alle udveje syntes spærrede fandt han ofte nye veje som bragte forhandlingerne i gang igen hvortil hans

Hauberg, S. C.

vittighed og slagfærdighed i diskussionen hjalp ham. Uagtet H. mangfoldige gange, ikke mindst under den store lockout 1899 og i øvrigt mange gange senere, var genstand for voldsomme personlige angreb i arbejdernes presse kom han godt ud af det med arbejdernes ledere og ligeledes med arbejderne selv på de af ham ledede virksomheder. Ved mange lejligheder lykkedes det ham ved sin fremragende forhandlingsevne at undgå konflikter eller bringe løbende konflikter ud af verden, således fx den store bygnings-snedkerkonflikt 1907, som borgmester J. Jensen og H. som mæglere lykkeligt bragte til ende. H. havde som formand den vanskelige opgave at lede Arbejdsgiverforeningen under første verdenskrig og i de første efterkrigsår i hvilken periode prisniveauet steg, ofte i store spring, hvad der bevirkede at arbejderne stillede krav om betydelige løntillæg. Navnlig 1919 var i så henseende et for arbejdsgiverne meget vanskeligt år, og de store indrømmelser som H. gik med til i dette år var genstand for stærk kritik. Han vil dog stedse blive bevaret i erindringen som den store organisator hvem æren i første række tilkommer for industriens organisering, og som den mand hvis forhandlingsevne har dannet skole inden for arbejdsgivernes rækker. Det arbejde han således udførte for sine standsfæller var hans livs store interesse, og det var måske en lykke for ham at han ikke overlevede sin afsked med Arbejdsgiverforeningen. 1904 udgav H. under det let gennemskuelige mærke S. C. H. en interessant skildring af *De første 19 Aar indenfor Foreningen af Fabrikanter i Jernindustrien i København* ligesom han i talrige artikler i dagspressen har taget til orde for arbejdsgivernes interesser. H. var formand for Soransk samfund fra 1908 til sin død. – R. 1907. DM. 1911. □ Afbildet på P. S. Krøyers mal., Industriens mænd, 1902–04 (Fr.borg). Mal. af Otto Bache, 1904 (Foren. af fabrikanter i jernindustrien i Kbh.) og 1912 (Dansk arbejdsgiverforen.). Skitse af samme. Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt, 1920 (Fr.borg). Foto.

S. C. H. i Mit hjem I, 1911 31–33. – Arbejdsgiveren, 1918 897–901; 1920 85–87 94–98. H. P. Prior og M. Ballin i Tidsskr. for industri, 1920 57–59. Alexis Leth m.fl. i Soranerb. IV, 1920 89–93. Berl. tid. 8.3.1920. Politiken s.d. Socialdemokraten s.d. København s.d. Sophus Agerholm og A. Vigen: Arbejdsgiverforen. 1896–1921, 1921. Søren Christensen: Sammenslutn. af arbejdsgivere indenfor jern- og metalindustrien 1902–27, 1927. Hjalmar V. Elmquist: Industrifagene 1906–31, 1931. Mogens Lebech: Titan, 1947 59–76 263–70. – Virksomhedsark. på Danm.s tekn. museum og i Erhvervsark. Levnedsberegning i Ordenskapitlet.

Erik Korr Johansen (Sophus Agerholm)

Hauberg, Sonja, 1918–47, forfatter. * 5.3.1918 på Frbg., † 2.8.1947 i Kbh., begr. Solbjerg kgd.F: arkitekt Harald Theodor Christian H. (1883–1956) og Anna Giersen (1888–1977). ~ 1° 5.8.1938 i Kbh. med cand. polit. Vagn Hoffmeyer Hoelgaard, * 12.9.1913 i Kbh., s. af redaktør Jens Arnold H. (1881–1966) og forfatter Sigrid Emma Hoffmeyer (1885–1974). Ægteskabet opløst 1941. ~ 2° 15.7.1945 med maler Richard Mortensen, * 23.10.1910 i Kbh., s. af sergent, senere toldvagtimester Hans Hjalmar M. (1884–1970) og Clara Jenny Sophie Jensen (1885–1967).

Familien boede på en lystgård ved Helsingør, senere i Skovshoved. Allerede som elev på Ordrup gymnasium, hvorfra H. blev student 1937, markerede hun sig ved sin modenhed; digt af hende blev trykt 1936 i Vild Hvede. Hun studerede nogle år sammenlignende litteratur ved Kbh.s univ. I hendes debutbog, romanen *Hvad vil du mig!*, 1942 som har en fin, sprød tone, anslås forfatterens hovedtemaer: en kvinde mellem to mænd, længsel efter landliv og natur, tanken om døden. Fastere greb om stof og ideer fik H. med romanen *Syv Aar for Lea*, 1944 som tilkendtes Politikens kunstnerpris. Fra barndommens landlige eventyrverden kommer Ruth ind i latinskolen syvårige kulde hvor hun, som H. selv, bliver matematiker fordi det giver prestige; hun nærer uengældte følelser for en af de store drenge medens andre sværmer om hende. En af pigerne begår selvmord fordi hun skal have et barn. Død og ulykke lurar på ungdommen. I treaktstragedien *Ebbe Skammelson*, 1945 som opførtes på „Tokantens“ forsøgsscene (i Frederiksberg teater) forlægges folkevisens handling til verdenskrigen 1914–18. Lisbeth har oplevet elskovens under med Ebbe der indkaldes til krigstjeneste medens hans bror Peder, som fysisk uegnet, forbliver hjemme. Da Peder melder Ebbes død fingerer Lisbeth at tro derpå fordi hun længes efter en mand og et barn. Men da Peder og hun har fået deres søn kommer den tragiske sandhed for dagen: Ebbe er først død to måneder forinden, i fangenskab. – På en forfatterrejse i sommeren 1947 blev H. smittet af tyfus og døde. Hun efterlod, ufuldendt, romanen *April*, 1961 hvor frontkæmperen Ebbe er erstattet af Palle der dør i modstandskampen under besættelsen; hans skygge står mellem Jane og en levende mand. I en ny, sløret stil anskues såvel barndommens liv på landet som den truende død; bevægende er efterskriften som H. skrev på dødslejet. □ Mal. af Knud Mühlhausen udst. 1945. Foto.

Ove Abildgaard i S. H.: April, 1961 7–10. Anders Bodelsen i Danske digtere i det 20. årh., ny udg. III, 1966 52–57.

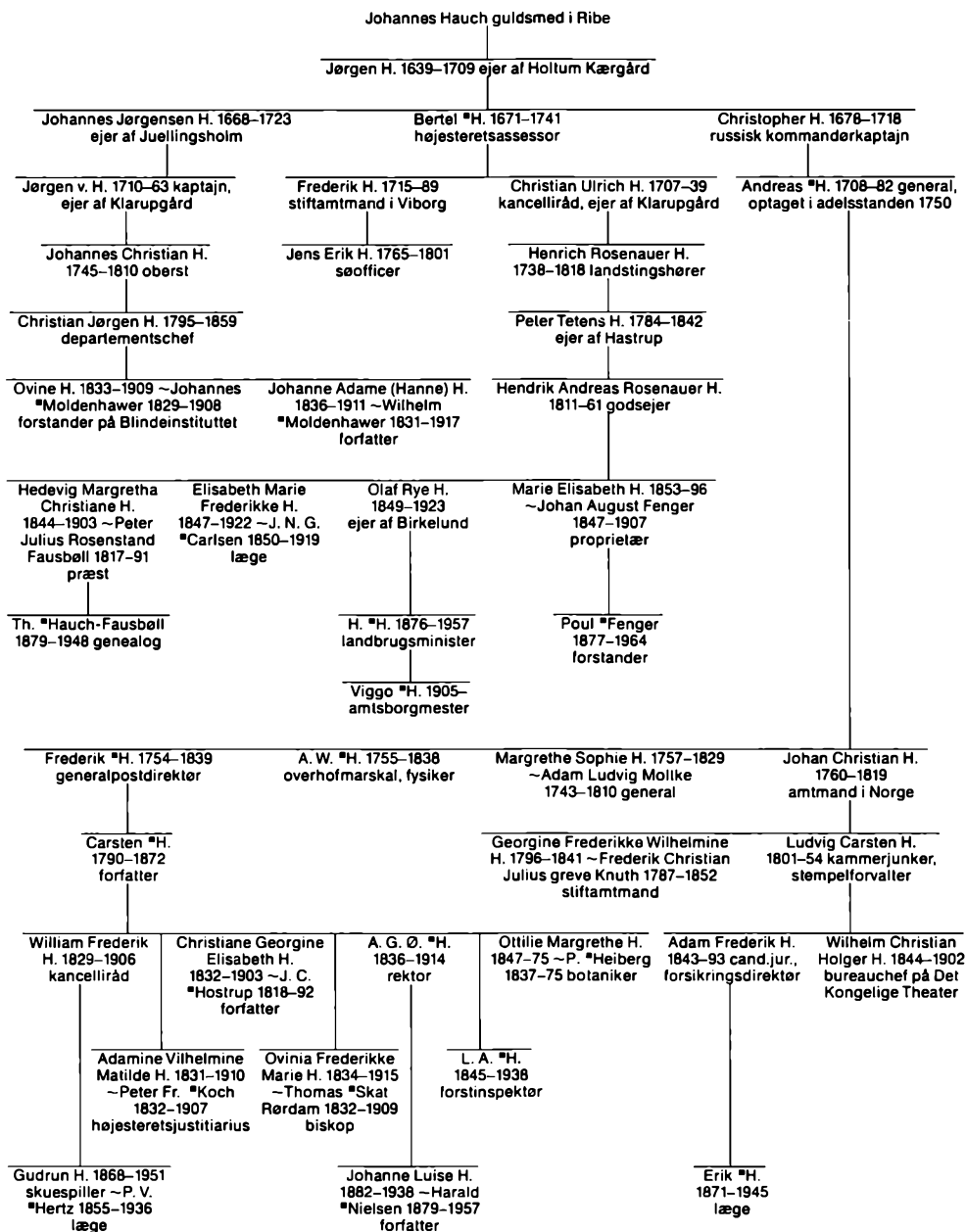
F. J. Billeskov Jansen

Hauch

Slægtens ældst kendte mand, Johannes Hauch, fik 1623 borgerskab som guldsmed i Ribe. Hans oldebarn, general Andreas H. (1708–82) optoges 1750 i den danske adelstand.

Overhofmarskal A. W. *H. (1755–1838) var ~ med Vibeke M. Brockenhuus, d. af amtmand

Henrik *Brockenhuus. Politikeren H. *H. (1876–1957) var ~ Ellen Rosendal, d. af højskoleforstander Hans *Rosendal. Forstander L. A. *H. var ~ med Juliane A. Holst, d. af skuespilleren Wilhelm *H. Genealogen Th. *Hauch-Fausbøll var ~ 1° med Anna Maria Christiani, d. af komponisten Emil *Christiani; han var ~ 2° med Ka-

Hauch

ren Elise Østergaard, d. af forfatteren Vilhelm Østergaard.

Danm.s adels årbog, 1944. Th. Hauch-Fausbøll: Slægt-håndbogen, 1900 346-48.

Hans H. Worsøe

Hauch, Adam Gottlob Øhlenschläger, 1836-1914, rektor. * 18.9.1836 i Sorø, † 26.12.1914 i Kbh., begr. sst. (Holmens). F: lektor, senere professor Carsten *H. (1790-1872) og Frederikke Brun Juul (1811-96). ~ 2.12.1871 i Kbh. (Holmens) med Marie Elise Gregoire Gundersen, adopt. Vilsoët, * 6.3.1850 i Kbh. (Slotsk.), † 24.3.1941 i Hellerup, d. af skuespiller Gunder Emanuel G. (1817-90, ~ 2° 1859 med Sophie Magdalene Ernestine Thomasine Gerstenberg, 1841-1918) og Eleonore Agnes Vilsoët (1818-51), adopt. 1860 af translator, professor Pierre Godefroi V. (1811-77) og Ida Louise Charlotte Andrea Krohn (1810-88). - Bror til L. A. *H.

H. gik nogle år i skole i Kiel og kom derefter i Metropolitanskolen hvorfra han blev student 1854. 1864 tog han filologisk embedseksamen og deltog derefter som frivillig i krigen. På rejser i udlandet studerede han moderne sprog og påvirkedes især af engelsk ånd. Fra 1865 var han lærer i historie og geografi ved Søkadetakademiet og fra 1872 ved officerskolen. Samme år oprettede han en privat latin- og realskole i Kbh. Som pædagog var han bl.a. påvirket af Herbert Spencers rationalisme; skolen skulle være konfessionsløs og undervisningen gøres levende gennem lærerens personlighed. Selv søgte han at reformere den klassiske sprogundervisning gennem en række lærebøger i latin. 1890 blev hans skole nedlagt og fra 1892 blev han overlærer, fra 1902 rektor ved Roskilde katedralskole, indtil han 1912 tog sin afsked. I en årrække var han censor i engelsk ved skoleembedseksamen. H. var en impulsiv og inspirerende personlighed hvis undervisning i kraft af hans betydelige kundskaber og livfulde væsen som helhed lå over tidens almene niveau. - R. 1906. DM 1912. □ Skitse af Th. Niss. Teg. udført i Paris 1900 (Kgl. bibl.). Mal. af Alfred V. Jensen efter foto (Roskilde katedralskole). Foto.

Ill. tid. 30.9.1906. Holger Rørdam sst. 31.8.1916. Roskilde tid. 27.12.1914. Berl. tid. 28.12.s.å. [P. B. Grandjean] i Dansk adels bl. V, 1915 7. Anne Charlotte Leffler: En sjælvbiografi, Sth. 1922. Daniel Jacobson: Jeg husker -, 1923 23f 38-43 49 52. Holger Rørdam i Roars kilde II, 1932 69-76. - Papirer i Kgl. bibl. Levnedsberejning i ordenskapitlet.

Morten Bredsdorff (Povl Engelstoft)

Hauch, Adam Wilhelm, 1755-1838, overhofmarskal, fysiker. * 26.9.1755 i Kbh. (Garn.), † 26.

2.1838 sst., begr. sst. (Holmens k. kapel). F: generalmajor, senere generaløjtnant Andreas *H. (1708-82) og Sophia Stürup (1731-60). ~ 22.12.1789 med Vibeke Magdalene Brockenhuus, * 27.2.1764 i Kbh. (Slotsk.), † 8.6.1830 sst. (Holmens), d. af amtmand, gehejmekonferensråd Henrik *B. (1720-1803) og Elisabeth Holstein (1737-86). - Bror til Frederik *H.

H. var fra barndommen bestemt til den militære løbebane. Allerede som femårig udnævntes han til fændrik ved norske livregiments ryttere, 1763 blev han sekondløjtnant og 1765 premierløjtnant. Efter at være blevet student 1771, privat dimitteret, tiltrådte han som aktivt tjenende ved sit regiment der på det tidspunkt lå i Itzehoe. 1775 forflyttedes han til livgarden til hest og udnævntes til ritmester 1777. N.å. fik han kongens tilladelse til midlertidig at gå i preussisk krigstjeneste, og han deltog med hæder i den lidet betydelige bayerske arvefølgekrig. I slutningen af 1779 vendte han tilbage til Danmark, tiltrådte på ny posten som ritmester ved hestgarden og fik 1782 majors rang, blev 1783 staldmester. 1784 udnævntes han til sekondmajor ved garden, men afskedigedes 1786 fra militæretaten efter eget ønske. Når han 1786 bad kongen om afsked og således brat afbrød en strålende militær karriere der uden tvivl ville have ført ham frem til de øverste poster var grunden den, at han følte et stærkt kald til videnskabelig syssel. Han havde fået en fortrinlig opdragelse af udmærkede privatlærere; de havde vakt hans interesse for naturvidenskaberne, navnlig fysik og kemi, og den tid han kunne ofre fra de militære idrætter blev anvendt på fortsat studium. 1788 foretog H. en stor udenlandsrejse der førte ham gennem Tyskland, Polen, Holland, Frankrig og England. Overalt gjorde han bekendtskaber med fremragende naturvidenskabsmænd, og navnlig fik den franske kemiker A. L. Lavoisier stor indflydelse på ham. H. sluttede sig til den kreds af forskere der gennem forsøg ville bygge det nye kemiske system op. Efter hjemkomsten fortsatte han sine kemiske undersøgelser der navnlig drejede sig om vandets sammensætning, et emne hvorom der herskede megen strid. Ved omhyggeligt udførte forsøg påviste han det uberettigede i flere af de indvendinger der var rettet mod Lavoisiers teorier. Han har endvidere skrevet et par afhandlinger om tordenvejr; den ene af dem har betydning ved de oplysninger den indeholder om de hyppige tordenvejr om vinteren i det vestlige Norge. I flere år holdt han forelæsning over fysiske og kemiske emner, og 1794 udsendte han to-bindsværket *Begyndelses-Grunde til Natur-Læren* (2. udg. 1799) som blev oversat til svensk og tysk. I et klart sprog og en elementær form

behandlede han heri de vigtigste afsnit af naturlæren. Med årene havde han anlagt sig en stor og fortrinlig samling af instrumenter der 1827 skænkedes af Frederik VI til Sorø akademi. H. begyndte 1836 at udgive en beskrivelse af sine fysiske apparater efter en meget omfattende plan, *Det fysiske Cabinet*, rigt udstyret med kobberstik. Dette arbejde forelå ufuldendt ved hans død. Flere af hans afhandlinger blev trykt i Videnskabernes Selskabs Skrifter. Han blev medlem af selskabet 1791 og dets præsident 1831.

Sysselsættelsen med videnskabelige problemer blev kun en forbigående episode i H.s liv. Tidligt kaldtes han til betydelige administrative poster, og med tiden trak disse så mange forretninger med sig at de ganske enkelt kvalte det videnskabelige arbejde. Allerede 1789 havde han modtaget udnævnelse til chef for staldetaten, og s.å. blev han medlem af direktionen for veterinærskolen og stutieriet. I disse stillinger arbejdede han energisk på hesteavlens fremme og havde desuden interesse for forbedring af trækdyrtperne. 1794 sluttede sig til de allerede erhvervede stillinger posten som hofmarskal, og hermed fulgte hele den økonomiske administration af de midler der medgik til hoffets fornødenheder. Ved et enevældigt hof var denne stilling naturligvis forbundet med visse vanskeligheder, men det lykkedes H. ved en fast og sikker optræden at bringe system og orden i det vidtløftige maskineri som et enevældigt hof er. H. krævede punktlighed og orden af alle sine undergivne; havde han givet en ordre, skulle den absolut følges, og han tålte ikke modsigelse eller smøleri. Den samme karakter har hans administration af Det kgl. teater som han ledede 1794–98 og 1801–11. Også på teatret skulle der herske orden og disciplin, og helst skulle det kaste et mindre overskud af sig. Det siger sig selv at et levende og bevægeligt kunstnersamfund som et teater nu engang er, under en chef der havde liden eller ingen sans for skuespilkenstens betydning og først og fremmest lod sig lede af økonomiske hensyn, i denne periode havde ringe muligheder for liv og kunstnerisk fornyelse. På alt blev der sparet og knebet, såvel på dekorationer som på dragter. Kun nødtigt så H. at man antog nye nationale stykker, langt bedre var det at sætte oversættelser af udenlandske skuespil på plakaten hvis tiltrækningskraft på publikum i forvejen var prøvet i praksis. Mellem direktør og skuespillere kom det derfor til utallige rivninger; misfornøjelse vakte også H.s intime forhold til Mette Marie Astrup. Alligevel ville tilfældet at H.s lederår ikke blev betydningsløse; i dem indførtes bl.a. Mozarts Don Juan og Oehlenschlägers tragedier

med Hakon Jarl. Med stor lettelse opgav H. 1811 teatret, men bevarede stillingen som chef for kuppetil sin død.

Også på de forskellige kgl. samlinger fik H. indflydelse. 1802 blev han chef for kunstkammeret, og 1803 for mønt- og medaillesamlingen, 1829 for Det kgl. bibl. På hans initiativ dannedes der af de forskellige kongelige samlinger et billedgalleri hvortil publikum fik adgang, og allerede 1812 foreslog H. at der oprettedes et historisk portrætgalleri på Fr.borg. Endelig er også samlingerne på Rosenborg og Tøjhuset ordnede og afgrænsede på H.s initiativ. H. sad som medlem af en mængde kommissioner og selskaber af hvilke de vigtigste var kommissionen ang. de i Danmark værende oldsagers bevaring, bestyrelsen for Samfundet til den danske litteraturs fremme og for Selskabet til moralsk fordærvede personers forbedring. Han var endvidere en meget ivrig frimurer. Med megen iver gik han op i ordenens filantropiske arbejder, og navnlig interesserede han sig for blindesagen der især støttedes af den såkaldte „Kæde-orden“, af hvilken H. var medlem. Endelig kan det nævnes at H. 1829–30 tog initiativet til oprettelsen af Bospisningsanstalten for trængende i Kjøbenhavn. 1798 var H. blevet udnævnt til overhofmarskal, og han modtog i årene efter århundredskiftet utallige tegn på kongens velvilje. 1814 blev han ordensmarskal (indtil 1831) og ledsagede s.å. Frederik VI til Wien, 1824 fik han rang med gehejmestatsministre og blev 1831 vicekansler ved ordenskapitlet. Æresdoktor ved Kbh.s universitet 1821. – Kammerjunker 1776. Kammerherre 1782. Overkammerherre 1828. – Hv.R. 1793. R.E. 1817. DM. 1812. □Mal. af Jens Juel (Nat.mus.). Tegn. af C. L. Plötz muligvis forestilende H. (Fr.borg). Tegn. af G. L. Lahde, 1797 (sst.). Afbildet på C. A. Lorentzens mal. af den eng. parlamentær, 1801 (sst.). Afbildet på satirisk radering af O. P. Gram, 1813. Min. af Liepmann Fraenckel. Relief af Alb. Jacobson, 1817 (Nat.mus.); relief i agat af samme udst. 1818. Litografi efter tegn. af Møller. Mal. af C. W. Wiehe ca. 1825. Buste af F. Krohn udst. 1830. Mal. af C. A. Jensen, 1833, litograferet af D. Monies s.å., gentagelser 1834, 1838 (Fr.borg) samt to udaterede (Vidensk. selskab; selskabet Kiæden); litograferet 1835 af A. Kaufmann, litograferet og stukket 1844; tegnet kopi af F. Zweidorff, 1835 (Teatermus.), af samme malet kopi udst. 1843. Maleri (Frimurerlogen, Kbh.), litograferet 1872. Medalje af Chr. Christensen, 1838.

Breve fra da. skuespillere og skuespillerinder, udg. Rob. Neijendam, 1911. – H. C. Ørsted: Tale ved det kgl. vidensk. selsk. mindefest over A. W. v. H., 1838 (også i forf.s Saml. og efterl. skr. VIII, 1852 1–20). C. H.

Hauch, A. W.

Visby: Afskedsord ved den forevige broder A. W. H.s kiste, s.å. Adam Oehlenschläger: A. W. H.s minde, [s.å.] (også i forf.s Poetiske skr. XXII, 1861 208–11). Th. Overskou: Den danske skueplads III, 1860. Edg. Collin: Fremragende da. frimurere I, 1872 67–80. F. C. Matthiessen: Fortegn. over Sorø skoles fysiske saml., 1906. Fra hoffet og byen, 1906 (fot. optr. 1966) = Memoirer og breve III. C. Thrane: Fra hoviolonerens tid, 1908. E. C. Werlauff: Erindr. af mit liv, 1910 (fot. optr. 1968) = Memoirer og breve XIII. O. Andrup: Den kgl. saml. på Rosenborg I, 1933. A. Lomholt: Det kgl. da. vidensk. selsk.s hist. I–II, 1942–50. E. C. Werlauff: Af min ungdoms tid, 1954. Sv. Dahl i Fund og forskning II, 1955 7–24. J. P. Trap: Fra fire kongers tid I–III, 1966–67.

Harald Jørgensen

Hauch, Andreas, 1708–82, officer. * 27.3.1708 i Ingermanland, † 19.5.1782 i Kbh., begr. i Undløse k. F: marinekaptajn i russisk tjeneste Christopher H. (1678–1718) og russisk født kvinde. ~ 1° 10.6.1750 i Glückstadt med Sophia Stürup, * 20.1.1731, † 15.2.1760 i Kbh. (Garn.), d. af oberstløjtnant, senere general Georg Christopher S. (1678–1762) og Margrethe Friis Dverig (1697–1746). ~ 2° 24.4.1761 på Kongsdal med Anna Cathrine v. d. Maase, * 31.1.1722 i Førslev, † 31.1.1786 i Kbh. (Garn.) (~ 1° 1749 med kammerherre, staldmester Adolph Heinrich v. Staffeldt, 1717–59), d. af kar. ritmester, senere kar. major Frederik v. d. M. (Masius) (1696–1728) og Conradine Sophie Rostgaard til Krogerup (1704–58, ~ 2° 1736 med byfoged i Kbh., justitsråd Oluf Bruun til Gerdrup, 1711–67). – Far til A. W. "H. og Frederik "H.

H.s far der ifølge broderen Bertel „vide haver Vandret Werden om“ havde bestemt at hans to sønner skulle sendes til deres farbror Bertel "Hauch som da var amtsforvalter i Ålborg. Herfra kom H. 1724 til Kbh.s universitet, men indledte allerede n.å. den for slægten traditionelle militære karriere, blev kadet i infanteriet, 1727 sekondløjtnant, fik 1730 premierløjtnants rang, blev n.å. kaptajn og deltog 1735 i et krydstogt med orlogsskibet Prinsesse Charlotta Amalie. Som så mange danske officerer søgte han praktisk uddannelse og krigserfaring i udlandet, og efter at have solgt sit 1731 erhvervede kompagni tjente han 1737–38 i den kejserlige armé under et felttog mod tyrkerne i Ungarn, blev n.å. premiermajor i den danske hær og var derefter 1741–42 i Finland med den svenske hær mod russerne. Der fik han af den danske udsending i Stockholm, general Gustav *Grüner til opgave at påvirke svenske officerer til fordel for Christian VI eller kronprins Frederik som kandidat til den svenske trone. 1743 blev han kar., n.å. virkelig sekondoberstløjtnant, hvorefter han påny 1745–46 tjente i den kejserlige armé under felttoget i

Brabant (spanske arvefølgekrig) som adjutant hos fyrsten af Waldeck.

Som sin samtidige officerskammerat P. E. *Gähler blev H. påvirket af de ideer om hærvæsnets reform der drøftedes såvel i den preussiske som i den franske hær og også havde begavede fortalere i den danske militære ledelse. Men da H. vendte tilbage og udnævntes til oberstløjtnant var Christian VI netop død og den reformivrige overkrigssekretær Michael *Numsen blevet afskediget, og trods Frederik Vs stærke interesse for militærvæsnets lykkedes det konseilets civile, og af godsejersynspunkter dominerede, ministre at forhindre reformernes iværksættelse, og først da truslen omkring 1760 fra den gottorpske hertug *Carl Peter Ulrich som russisk tronfølger blev overhængende ændredes signalerne. H. blev i mellemtiden 1750 kar. oberst, 1755 kar. generalmajor og 1756 l. generaladjutant hos kongen. 1761 var han kommandant i Kbh. Som generaladjutant deltog han 1762 under generalfeltmarskal C. L. de *Saint-Germain i felttoget i Mecklenburg der skulle imødegå den russiske invasionstrussel. Denne, der blev ved truslen, samt den franske marskals nådeløse kritik af det danske militær satte gang i reformplanerne, og under de følgende års kamp om en ny ordning kom H. der 1761 ved sit andet ægteskab selv var blevet godsejer til at spille rollen som bremseeffekt for regeringen overfor de to ledende planlæggere, Gähler og Saint-Germain. Da generalkrigskommissariatet 1763 blev omdannet til generalkrigsdirektorium med Saint-Germain som præsident blev H. overkrigssekretær og chef for infanteriet, med referat direkte til kongen uden om konseilet, mens Gähler der var den egentlige planlægger og drivende kraft bag den nye ordning kun blev l. deputeret, sideordnet to andre. Da reformerne ikke blot mødte kompakt modstand blandt officererne fordi centraliseringen af hærens økonomi fjernede disses mulighed for ekstra fortjeneste, men også efter konseilets opfattelse kunne forrykke den sociale balance i samfundet når udskrivningen af de bondesoldater, der skulle indgå blandt de professionelle, overgik til militære myndigheder, gjaldt det om for konseilet så langt som muligt at moderere planerne. Imidlertid sejrede Gählers synspunkter, i hvert fald på papiret, og 12. l. tog H. sin afsked og blev kommandant på Kronborg. Samtidig udnævntes han til generalløjtnant. Da ministrene ved Frederik Vs død jan. 1766 foreløbig befriede sig for Saint-Germain, indtrådte H. påny i det militære kollegium som l. deputeret, men fik under de fortsat ustabile forhold i september tilladelse til at vende tilbage til kommandantposten, en stilling han beholdt da han efter

Saint-Germains endelige fald 1767 i dec. s.å. genindtog sin plads i kollegiet.

Efter J. H. E. *Bernstorffs fald sept. 1770 blev H. fritaget for tjeneste i kollegiet, formentlig fordi han repræsenterede det gamle system. Som tilhørende den Bernstorffske epoke var H. næppe glad for tilstandene under J. F. *Struensee der i for høj grad vendte op og ned på forhold som en gammel militær anså for hævdvundne. Herom vidner især et brev til Gähler 10.8.1771 (Inkv. Komm.). Bag H.s indstilling til reformerne, som han et langt stykke var tilhænger af, skal man nok udover en vis godsejerskonservativisme se en god portion virkelighedssans, en respekt for de reelle vanskeligheder som den mere dogmatiske Gähler savnede.

Som kommandant på Kronborg modtog H. 17.1.1772 dronning Caroline Mathilde som fange og måtte, da fæstningen ikke var forberedt på den slags gæster, afstå hende sine egne værelser. I dagens anledning blev han general af infanteriet men udbad sig henstand hermed til „obwaltende Affaire hieselbst vorbey sein werde“, og først 1774 gjordes udnævnelsen effektiv. 1773 blev han medlem af hærkommissionen og genindtrådte i det militære kollegium. 1781 fik han efter ansøgning på grund af alder sin afsked.

Med sin første hustru der på mindre end ti år fødte otte børn og døde i sin sidste barselseng fik han en betydelig formue. Med sin anden hustru fik han godset Kongsdal i Undløse sg. som han afhændede 1770 og købte 1776 Farumgård af sin svigerinde Sophie Henriette Moltke. I Undløse kirke der hørte under Kongsdal findes det kapel hvor H. ligger begravet sammen med hustruen og dennes første mand. – Adlet 1750. – Hv.R. 1761. L'union parfaite 1767. □Mal. af ukendt og af Erik Pauelsen. Miniature. Fremstillet på stik af Caroline Mathildes bortrejse 1772.

Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis I–III, 1904–13. Kabinetstyrelsen i Danm. 1768–72, udg. H. Hansen II–III, 1919–23. Inkvisitionskomm. af 20. jan. 1772, udg. H. Hansen II–V, 1927–41 (m. breve fra H. til P. E. Gähler i III). – Edv. Holm: Danm.-Nos hist. 1720–1814 II, 1894; IV, 1902. Th. Hauch-Fausbøll i Pers. hist. saml. I, 1900 11–16. [Samme] i Genealogisk t. VII, 1913 69–76. Luxdorfs dagbøger, udg. E. Nystrøm I–II, 1915–30. C. A. Trier: Ulr. Ad. Holstein, 1916. K. C. Rockström: Udvikl. af den nationale hær III, 1926. John Danstrup i Hist. t. 11.r.II, 1947–49.

Sv. Cedergreen Bech

Hauch, Bertel, 1671–1741, deputeret i landetaens generalkommissariat. *20.10.1671 på Holtum Kærgård, Sindbjerg, †7.11.1741 i Kbh., begr. i Garn. k., 1747 flyttet til Frue k. i Ålborg. F: Jørgen Johansen H. til Holtum Kærgård

(1639–1709, ~2° med Johanne Pedersdatter) og Maren Knudsdatter Klyne (†1697). ~28.5.1704 på Hollufgård med Elisabeth Westengaard, *2.1.1685 i Odense, †11.6.1728 i Ålborg, d. af øverste borgmester i Odense Jens Erichsen W. til Hollufgård og Dallund (1633–89) og Maren Nielsdatter Bang (†1720, ~2° 1691 med krigs- og landkommisær Otto Pedersen Himmelstrup til Ørridslevgård, Hollufgård og Dallund, †1709). – Farbror til Andreas *H.

H.s forældre havde mange børn og ikke midler til at lade dem lære andet end at læse og skrive. Han gik i skole i Vejle og i Ribe hvor han 1688 kom i huset hos justitsråd Matthias *Worm; efter to års forløb rejste han til Kbh. og fik ansættelse på generalkommissariatet, 1692 kom han til krigs- og landkommisær Otto Pedersen Himmelstrup, blev 1700 godsforvalter på baroniet Holckenhavn, 1701 regimentskvartermester ved prins Christians regiment og 1711 ved grenadergarden. S.å. blev han krigskommisær og deltog som sådan i den store nordiske krig. Han var med ved Stralsund, Gadebusch og Tønning. 1716 blev han amtsforvalter over Ålborghus, Åstrup, Børglum og Sejstrup amter, 1717 tillige krigs- og landkommisær for Ålborg og Viborg stifter. I Ålborg opførte han 1718 en amtsforvalterresidens på slottets grund. 1727 kaldtes han til Kbh. som medlem af en firemands kommission der holdtes på Rosenborg slot angående hærens afregninger 1716–21. Efter at kommissionen heldigt havde endt sit arbejde udnævntes han 1729 til deputeret i landetaens generalkommissariat og blev samtidig direktør for det danske krigerhospital og officerernes enkekasse, mens han fik lov af at stå amtsforvalterembedet til sin svigersøn. 1741 blev han højesteretsassessor. 1706–08 var han medejer af Dallund, 1722 købte han på auktion Abel Cathrines gods (Sohngårdsholm) med ca. 412 tdr. htk. 1733–39 ejede han Bonderupgård (ca. 200 tdr. htk.). Ved arv og kloge dispositioner havde han skabt sig en formue. Fra en tid der er fattig på memoirer har vi hans optegnelser om sit liv og sin slægt. Han var den første der bragte sin slægt frem her i landet, og hos ham havde den et fristed hvor bl.a. hans brorson, den senere general Andreas H. fik sin første opdragelse. – Krigsråd 1718. Virkelig justitsråd 1728.

B. H.s optegn. om sit liv og sin slægt i Pers. hist. saml. I, 1900 7–20 29–44. Otto Westengaard: Oplysn. om familien Westengaard, 1889 49f 65. Højesteret 1661–1961, ved Povl Bagge m.fl. II, 1961 356.

*Th. Hauch-Fausbøll**

Hauch, Johannes Carsten, 1790–1872, forfatter, zoolog. *12.5.1790 i Frederikshald, †4.3.1872 i

Rom, begr. sst. (protestantisk kgd.). F: stiftamtmand, senere generalpostdirektør Frederik *H. (1754–1839) og Karen Tank (1764–1802). ~18.2.1829 i Kbh. (Slotsk.) med Frederikke (Rinna) Elisabeth Brun Juul, *13.6.1811 i Helsingør, †24.3.1896 på Frbg., d. af byfoged Svend Brun J. (1774–1813) og Helene Elisabeth v. Munthe af Morgenstjerne (1781–1820). – Far til A. G. Ø. *H. og L. A. *H.

H. blev i sin første barndom i Bergen så vidt muligt holdt borte fra omgang med jævnaldrende; domkirkenes klokketoner og synet af talrige ligbegængelser er det han bedst huskede fra denne tid. En lykkeligere periode oprandt da han i otteårsalderen blev sat i pension hos den behjertede præst Niels Hertzberg i Malmanger præstegård nær Hardanger. Her blev han indtil 1803 og levede et rask kammeratliv. Han var en modig og ærekær dreng, hengiven til sport og dybt bunden til den natur der omgav ham. Det var smertefuldt for ham at måtte forlade Norge 1803, hans hjerte hang bestandig ved hjemstaven, og det blev en oplevelse i hans høje alderdom at gense den (1866). I aug. 1803 blev han sat i det Schouboeske institut i Kbh. Under englændernes overfald 1807 blev han optaget i livjægerens korps og deltog i deres udfald. 1808 fik han studentereksamen og n.å. anden eksamen. I en række år studerede han jura, men uden interesse. Derimod var kærligheden til poesien tidligt vakt hos ham. I skoletiden havde han elsket Horats' oder, Shakespeares King Lear og spændende romaner. I studieårene fulgte bekendtskabet med den danske og tyske romantiske poesi, Adam *Oehenschläger og Novalis (pseudonym for Friedrich v. Hardenberg), N. F. S. *Grundtvig og Goethe. Med de unge junkere der var den naturlige omgangskreds for en adelsmand af H.s byrd havde han ringe sympati, han skal have duelleret med en Moltke; heller ikke vides han at have været tiltrukket af nogen kvinde. 1814 valgte han naturvidenskaberne til studium, meget imod familiens ønske. Han gik med dette som med alt hvad han foretog sig, meget grundigt til værks, men den største tillokkelse havde faget for ham ved de store løfter som naturfilosofien ved århundredets begyndelse havde givet sine dyrkere. Jacob Böhme og Franz Baader, Schelling og hans skole virkede uimodståeligt på ham, og han drømte om at finde den store enhed i tilværelsen. H.s tidligste afhandlinger og digte i C. *Molbechs tidsskrift Athene viser ham søgende efter de vises sten. Hans første digt, *Forskeren* (sept. 1814) og hans ældste afhandling *Konst og Videnskab, Philosophie og Poesie, hvorvidt forskellige?* (maj 1815) beskæftiger sig med det evige romantiske grundproblem, enheden mellem

digting og forskning der kun fra vor jordiske ufuldkommenheds standpunkt tager sig ud som en dualisme.

Disse og flere arbejder skaffede vel ikke H. nogen stor berømmelse, men de gjorde ham bekendt med H. C. *Ørsted og Oehenschläger hvis advarsler mod at fare vild på fantasiens veje ikke undlod at gøre indtryk på ham. Et vidnesbyrd herom er hans første bog *Contrasterne, to dramatiske Digte* (udk. juni 1816). I dens fortale bekender han sig til naturfilosofien og kristendommen men erkender at den romantiske poesi hos „den nyere Skoles Efterabere“ var udartet. Der er allerede noget ægte H.sk i disse digtes vaklen mellem bidsk polemik mod andre og knusende selvdøm og i forfatterens bestræbelser for at holde en midterlinje mellem fantasi og forstand. Det første digt, *Reisen til Ginnistan*, er en Don Quixotiade, en slags „Ulysses von Ithacia“ vendt imod den romantiske fantasidyrkelse, med mange uvenlige sideblik til B. S. *Ingemann, ikke mindst dennes „Reinald Underbarnet“. Det andet, *Phantasieens Magt*, er en højspændt skildring af den ungdommelige idealismes udskjelser, der fører mand og kvinde i døden. H. lagde senere ingen vægt på denne bog der dog er dybsindig og har glimt både af hed poesi og af åndfuld satire. Den eneste i samtiden der havde blik for dens dybder var, ironisk nok, Jens *Baggesen, der hilste „Kontrasternes Digter“ med et epigram i sit tidsskrift Danfana; men H. sluttede op blandt hans modstandere. I kritiske og polemiske essays og digte oprådte han som den forstående lovpriser af Oehenschlägers poesi og som Baggesens forbitrede modstander: *Om Oehenschlägers Freias Alter* (Athene VII), *Om Digtet Helge af Oehenschläger* (sst. VIII), *Castor og Pollux eller Endnu et par Ord om Tvillingforkasterne af Freias Alter* (1817), *Ode til Jens Baggesen* (i Dagen 18.9.1818), *Om J. J. Baggesens Anmærkninger til de saakaldte 101 Aphorismer* (s.å.); den af H. udgivne *Iris. Nytaarsgave for 1819* (s.å.) var næsten udelukkende viet den litterære strid, H. selv bidrog med den vittige heksametersatire *Hunden til Maanen*; Baggesen svarede med digtet Makulaturens Iris. Sammen med flere af digterkongens drabanter udsendte H. 1820 Hermes, Nytaarsgave for 1920 hvori han fortsætter i dyrefablens spor med digtet *Abekatten og Biørnen* (∩: Baggesen og Grundtvig). Han hørte naturligvis til „tylvten“, de tolv studenter som udfordrede Baggesen. Det eneste arbejde fra H.s væbnertid som ikke har rapport til den litterære fejde er dramaet *Rosaura*. 1817, italienerende og romantisk, det faldt til jorden, endog Oehenschläger skrev til H. „at han beværte- de med Syltetøj og Dessert istedenfor med solide

Retter". Under alt dette læste H. flittigt til magisterkonferens i naturhistorie som han bestod med udmærkelse i nov. 1820; 16.1.1821 forsvarede han sin omfattende, stærkt spekulative afhandling *Annotationes ad modum arbitrarium cum organis ad modum pertinentibus comparatum, in animalibus, vertebris instructis* for doktorgraden med sin bedste ven C. *Lütken som respondent imod tolv opponenter, deriblandt H. C. Ørsted, F. C. *Sibbern og N. C. *Møhl. I disputatsen opstiller H. en række regler for lemernes udvikling, mens han i sit næste arbejde, *Kort Oversigt over en Deel rudimentariske Organer, over deres Bestemmelse i Naturen, samt over en systematisk Udviklingsfølge, der tildeels på disse kunde bygges* (udg. på italiensk 1826; senere i Blandinger fra Sorøe, 1831) fremhæver de rudimentære organers betydning for opfattelsen af dyrenes slægtsforhold, et synspunkt som Darwin senere bragte til gennembrud. Intet i H.s øvrige zoologiske produktion har blivende værdi, selv om den udøvede en vis indflydelse i samtiden og den nærmeste eftertid; således er Japetus *Steenstrups arbejder fra Sorø-tiden tydeligt påvirkede af H.

Den smukke afslutning af H.s zoologiske studier skaffede ham familiens bifald og et rejsestipendium. Han tog over Hamburg, Frankfurt og Koblenz til Paris hvor han ankom midt i juli. Byen var dengang et midtpunkt for naturvidenskabelig forskning, især var det H. om at gøre at vinde George de Cuviers tillid, og det lykkedes ham. Han kendte ellers ikke mange franskmænd og vendte snart også ryggen til de fleste danske, dog omgikkedes han til stadighed J. L. *Heiberg. For den franske poesi havde han ingen smag, men skuespilhusene tiltrak ham. I *Hamadryaden* har han samlet noget af sin uvilje mod den franske nation i skildringen af den flove vindmager Deleau. Det var dog den lykkeligste del af hans udenrigsophold, siden fulgte ulykkerne. I okt. 1822 kom han til Nice hvor han mente at finde sit sande kald som forsker af havets dyreverden. Men det meste af det år, han tilbragte her, blev ødelagt for ham ved en betændelse i den venstre fod som forværedes ved et fejltrin. Han måtte nu besøge badestedet Valdière hvor han blev genstand for de første omvendelsesforsøg fra gejstlighedens side; derfra rejste han til Milano hvor han konsulterede en berømt læge; han var da allerede så dårlig, at han næsten intet fik set af byen. Så fulgte ni måneders lidelser og angst i Genua. I juni sejlede han til Napoli og benyttede uden held badene på Ischia. Den følgende vinter var han nedbrudt, man var også ved at opgive ham i hjemmet. Men netop på det tidspunkt da han begyndte at imødesee tanken om en amputa-

tion, „vendte Poesien om en trøstende Engel“ tilbage. I mange år havde han intet frembragt, idet han stolede på Oehlenschlägers ugunstige dom om hans digterkald. På sygelejet begyndte han at digte, eventyrdramaet *Hamadryaden*, en del af tragedien *Bajazet* og to utrykte orientalske komedier blev til. 26.3.1825 amputerede den berømte kirurg Mancini hans syge fod.

Rekreationen var langsom, og livet viste sig fra nu af i en ny belysning for ham. Hans ærgerrighed som naturforsker var forsvunden, og med det digteriske arbejde havde han liden fremgang. Tanken om at vende hjem til fædrelandet som krøbling var ham modbydelig, men hans far ville ikke på det uvisse understøtte ham i det fremmede. I det dybeste tungsind fattede han da beslutningen om selvmord og søgte 16.4.1826 at berøve sig livet ved to pistolskud. Han kom sig vel hurtigt, men var nu aldeles uden håb og trøst. Da bragte hans opofrende ven Jean Dalgas ham atter til besindelse, skrev til Oehlenschläger der fik sin vildfarende lærling forsonet med familien. I aug. tog han nordpå til Rom hvor han boede i Via Sistina i samme hus som Bertel *Thorvaldsen og H. E. *Freund. I selskab med dem og Ludvig *Bødtcher kom han omsider på ret køl. Han satte sig grundigt ind i oldtidens og renæssancens kunst, især var Michelangelo hans helt, som Shakespeare i litteraturen. Fra nu af træder et element af historisk og platonisk skønhedsdyrkelse ind i hans digtning. Under indflydelse af antik skulptur og latinsk litteratur, og med Shakespeares (måske også Ben Jonsons) romerdramer som direkte forbillede blev her den karakterfulde tragedie *Tiberius* til. I det følgende drama, *Gregorius den Syvende*, digter han over religionshistoriske ideer. Nemesistanken som fra nu af skulle blive bærende i H.s digtning er blevet hans ejendom i Italien som en frugt af hans religiøse grublen over de uhyre lidelser han havde gennemgået, og af lærde studier i omgivelser hvor stenene talte. Som det andet led i en trilogi ville han have anbragt en tragedie om Julian den Frafaldne; den måtte imidlertid vente 40 år med at se lyset. Oplevelserne i Napoli og Rom blev afgørende for hans liv; hvad der gik forud stod for ham som „en Omvej“. H. havde i den mørke periode været langt fra kristendommen; han forlod Italien som nyomvendt. Heri havde katolicismen ingen andel, men til en vis grad den kendte reformerte præst Adolphe Monod. På hjemvejen besøgte han i Dresden J. L. Tieck der udtalte sig med stærk beundring om *Hamadryaden* som H. kunne forelægge ham i en tysk bearbejdelse. Til Kbh. kom han i juli og blev udnævnt til lektor i naturvidenskaberne ved akademiet i Sorø hvor han var bosat i atten år, uden at

dog stedets historie eller naturskønhed inspirerede ham til det mindste lille digt.

Efter hjemkomsten udgav H. sine *Dramatiske Værker* i tre bind, hans fire arbejder fra rejsen tillige med et mislykket „sørgespil“ om *Don Juan* (1828–30). J. L. Heiberg der havde modtaget H. med venlighed og rost ham i Kjøbenhavns flyvende Post, offentliggjorde just ved denne tid sin kritik af Oehlenschlägers *Væringerne* i Miklagard der vakte H.s harme. Han følte sig på ny forpligtet til at forsvare sin mester, stredes med Heiberg 1828 om *Freias Alter*, 1829 om *Hrolf Krake*, og udgav 1830 sin plumpe satire *Den babiloniske Taarnbygning i Mignature. Et Forsøg i den Aristophaniske Comoedie*, nærmest efter forbillede af Karl v. H. Platens *Der verhängnisvolle Gabel*. Herved udvikledes han i en helt håbløs polemik mod Heiberg der spidde ham på sin lette kårde. Der var i H.s åbenlyse eller formummede angreb på samtidige ofte noget af en junkeragtig brutalitet; ikke mindst gjaldt dette hans udfald mod H. C. Andersen, først i „Taarnbygningen“ og senere i romanen *Slottet ved Rhinen*, 1845. – H. fortsatte sin dramatiske digtning med en mængde skuespil som viser stigende teknisk hånddelag, men som for størstedelen mere er kolde dramatiske øvelser end levende digtning. En efterklang af ungdommens studier over det sygelige sjæleliv er endnu *Carl den Femtes Død*, 1831. Med *Maastrichts Beleiring*, 1832, slog han ind på en mere idébetonet historisk digtning i Schillers manér, det er et problemdrama om aristokrati contra frihed. I *Svend Grahe*, 1841, behandles spørgsmålet magt-adkomst-lykke, hvorved H. foregriber Ibsens Kongsemnerne; stykket bragte H. forsoning med Heiberg og en stærk, overdreven ros i dennes „intelligensblade“. *Søstrene paa Kinnekullen*, 1849 der handler om lykke, rigdom og begær, blev H.s populære scenearbejde, det var utænkeligt uden Henrik Hertz' Svend Dyrings Huus. H.s produktion satte i ikke ringe grad i bevægelse ved andres succes'er. Et stort forsøg er *Marck Stig*, 1850, en erotisk tragedie i historisk klædebon, stilen lidt farvet af folkeviserne. Hertil slutter sig *Tycho Brahes Ungdom*, 1852 der indeholder et personligt motiv, idet H. har skildret sig selv som han i sin ungdom stod over for valget mellem den begunstigede adelsmands fastlagte løbebane og den indre tilskyndelse. Men allerede dette skuespil nærmer sig stærkt til de intrige- og situationsstykker af den Heibergsk-Scribeske skole som var ved at beherske den danske scene. Herhen hører *Æren tabt og vunden*, 1851, *Gjengjældelsen*, 1854, *Et Eventyr i Ørkenen*, 1855, *Kongens Yndling*, 1858 (fra Christian IVs tid), *Henrik af Navarra*, 1863 (et velbygget drama), *Qvinde-*

hævn, 1868 (efter et forarbejde fra hans sygdomstid). Med disse mange scenearbejder nåede H. dog aldrig at få det københavnske publikum rigtig i tale; de var og blev repræsentanter for den litteratur som P. Chievitz 1854 spottende kaldte for „det kedelige Drama“. Helt uden betydning er også hans to komedier *Den hjemkomne Sømand*, 1837 og *Flugten til Sæteren*, 1850 (utrykt).

Det lykkedes ham derimod at vinde en større læserkreds med sine romaner. Også her virkede andres eksempel ansporende på ham, først Inge-manns, senere H. C. Andersens. I *Vilhelm Zabern*, 1834, behandler han et emne fra Christian II's tid; helten er en tilbøder af Dyveke der på nært hold bliver vidne til hendes skæbne. Formen er selvbiografisk, hvad der på den ene side giver bogen enhed og samling, men på den anden side tillader dens forfatter i meget høj grad at identificere sig med hovedpersonen. Den lyriske selvkaraktistik er i det hele taget styrken og svagheden ved H.s romaner. *Guldmageren*, 1836, har emne fra 1700-tallet; den er fortalt i tredje person, men 1837 supplerede H. denne roman som er hans bedste med en episode, *De Geers Ungdomsliv, fortalt af ham selv*, der ligesom skal kaste et inderligere lys over de fortalte begivenheder og vejlede læseren til at finde en dybere, allegorisk mening i digterværket som skildrer H.s dunkle og dybe, men utilfredsstillende åndelige stræben. *En polsk Familie*, 1839, har nutids-emne, men foregår som alle H.s større fiktionværker uden for Danmarks grænser, den er løse-re og vagere i fremstilling og karakteristisk end de forudgående. *Slottet ved Rhinen, eller de forskellige Standpunkter*, 1845 er ligeledes en nutidsroman; den viser H. som fortæller fra den svageste side, personerne er påklædte eksempler på livsopfattelser, de træk der er hentede fra livet er kunsterisk uforarbejdede, og spændingen vækkes ved midler der er lånte fra den tarveligste underholdningslitteratur. Den ældre række af H.s prosaværker slutter med *Saga om Thorvald Vidforle eller den Vidbæreiste*, 1849, en i alle enkeltheder omhyggeligt udført imitation af den islandske slægtssaga; de oldnordiske forbilleder har her stivet H.s leddelelse fortællerkun- st af, men det lærde stilistiske apparat virker ofte knugende på det poetiske liv. Den strenge disciplin har imidlertid haft gunstige eftervirkninger for H.s nye fortællinger efter 1850 der vel symbolsk og psykologisk kun er dubletter til de ældre, men som har en strengere holdning. *Robert Fulton*, 1853 der fortsætter Guldmageren's ideer og karakterer, behandler H.s yndlingsemne, den geniale naturs miskendelse og kamp. *Charles de la Bussière*, 1860, en pariserroman fra revolutions-

tiden, fortsætter på lignende måde Vilhelm Zabern i andet stof. *Fortælling om Haldor*, 1864, er en replik til Thorvald Vidførle, mindre skoleret, men også varmere og naturligere. Rækken slutes med den velfortalte Kierkegaardske novelle *Et Martyrium i Nutiden*, 1866 der reducerer de „forskellige Standpunkter“ til kampen mellem tro og tvivl i det grublende sind. – H.s romaner lider under svære mangler. Stilen er ofte livløs og forstandsmæssig, uden forhold til den sanselige verden; betegnende nok foregår alt på steder som H. ikke under udarbejdelsen havde for øje. Personerne er mest skabelonmæssige eller kalkerede over H.s bekendtskabskreds. Kompositionen føles trods al teknisk kunnen og koldblodig beregning af skyld og skæbne ukunstnerisk. Men det er digterværker, de har en værdifuld lyrisk kerne; poesien bryder igennem i de indlagte episoder, i vingede replikker og billeder, fremfor alt i de mange lyriske digte hvori H. sammenfatter sine karakterer og situationer.

Det var først sent H. kom til erkendelse af at lyrikken var hans egentlige felt som digter. Endnu i fortalen til sine *Lyriske Digte*, 1842 (meget forøget udg. 1854) gør han nærmest undskyldning for at optræde som poet. Senere udgav han *Lyriske Digte og Romancer*, 1861, der bl.a. rummer en episk digtkreds *Valdemar Atterdag*, inspireret af Hjortens Flugt, en ny cyklus *Valdemar Seier*, 1862, endelig *Nye Digtninger*, 1869, vidnesbyrd om en utrolig evne til poetisk selvfornylelse og ekspansion i den høje alderdom. Formelt holdt han sig vel forsigtigt til den rige skat af strofer og vers som den dansk-tyske romantik havde frembragt før ham, men hans versifikation er strengere gennearbejdet og mere lodig end de fleste samtidiges; især er hans behandling af Niebelungen-strofen og de frie rytmer (som i Goethes Prometheus) mesterlig. Ofte tager han sit udgangspunkt i folkesangen, men han savner dens simpelhed. Man kan skelne mellem en musikalsk og en recitativ gruppe af hans digte. Til den første hører de fleste digte fra hans skuespil og fortællinger: Agnes' sange i Hamadryaden, Dyvekes i Vilhelm Zabern, Lauras i Robert Fulton, sangene fra En polsk Familie, endvidere hans salmer; til den anden hører hymner, tanke-digte og ordsproglige digte som *Trøst i Modgang*, *Afsked med Verden*, *Vaaren*, *Det vaagnende Foraars*, sange ved de nordiske naturforsker-møder og de fordringsfulde monologer *Bekjendelse*, *Pløjadernes Sang ved Midnat*, *Calafs Sang*, *Barlows Digt om Amerika*, mindediget over Christiane Oehlenschläger. Af hans ballader og romancer er foruden de to store digtkredse *Mag-nus og Knud Lavard* og *Kong Olaf og hans Staller* berømte. En dyb melankoli, en uslukkelig

verdenssmerte der til tider kan blive til høj patos, er indholdet af denne nordiske sangers bedste digte. De fortæller som alle hans romaner om et delt sind der snart griber efter jordelivet, snart skuffet vender sig mod det hinsides. Længslen bort fra „den kolde, dunkle Jord“ kan blive til attrå efter døden. Det er en drømmers og nyplatonikers værk: alting, lærer han, er forberedelse i dette liv, og al brøde gengældes her, men man tør ikke vente erstatning. Mindre fast er hans udødelighedshåb forankret, tvivlen nager ved roden af hans religiøsitet.

H. var i marts 1846 blevet professor i nordisk sprog og litteratur i Kiel; han egnede sig ikke ilde til denne udsatte post, fortrolig som han var med tysk tænke-måde og fornem i sin holdning. Han udgav her en nordisk mytologi på tysk (1847). 1851 blev han professor i æstetik i Kbh., 1855 formand for den kommission der skulle ordne Det kgl. teaters indre forhold, 1858–59 den ene af dets to direktører, 1860–71 dets censor. I efteråret 1871 rejste han sydpå og døde i Rom. Fra hans professoriat stammer de fleste af hans glimrende skrevne litterære studier, samlede i bindene *Afhandlinger og æstetiske Betragtninger* I–II, 1855 og 1869 og *Æstetiske Afhandlinger og Recensioner*, 1861. Han var en fremragende æstetiker. Skønt han stod med begge ben plantede i den romantiske poetik var han ikke bunden til romantikkens fordomme. Han gen-digtede, undertiden vistnok på en meget subjektiv måde, de store digteres værker, især fordybte han sig gerne i Oehlenschläger og Shakespeares, altid positivt medfølelse. I disse skrifter viser han en smidighed og alsidighed hvori man har ondt ved at genkende den hidsige polemiker fra Baggese-fejdens tid. Hans mærkeligste analyse turde være den af Njåls saga, baseret på forelæsninger fra efteråret 1848, den gør rede for den kunstforstandige tilrettelæggelse af det episke stof, fremstiller sagaens forfatter som en stor romanskriver, insinuerer egentlig at den er fri opfindelse. – H.s sidste værk var to prægtige bind *Minder*, 1867 og 1871, nedskrevne uden benyttelse af håndskriftligt materiale, derfor uden anekdotiske detaljer. De giver os nøglen til hans sjæl: første del den tabte idyl, anden del hans lidelseshistorie; det er vel vor litteraturs mest helstøbte memoireværk; det standser foran hans egentlige forfatterskab.

H. var en dyb ånd, men ligesom splittet, svækket ved indre modsigelser. En grundidé i al hans digtning er modsætningen mellem det indre værd og den ydre glans, mellem det dybere gemt og det overfladiske sind. Nogen rig og frodig digternatur var han ikke, og hans karakter havde sine brist, især en vis kulde og tvetydighed

Hauch, Carsten

i menneskelige forhold – hans loyalitet mod anderledestænkende hang sammen med at han ikke helt og fuldt var tro mod sine venner og de ideer han svor til. Det billede af sig selv han gerne ønskede at overlevere til eftertiden, er heller ikke helt autentisk: han var knap så abstrakt ædel som han selv gjorde sig til og ikke den naive og gedigne digternatur han ville gælde for. Han fortæredes af en umættelig ærgerrighed. Til hans fortrin hører en stærk tragisk patos, en usædvanlig selvkritik og perfektibilitet, en omfattende, lidt farveløs intelligens og en brændende kærlighed til poesien der næsten gjorde det ud for religion i hans system. H. hører ikke til de største i vor guldalderlitteratur, men han er dens mærkeligste personlighed, og han ligesom voksede med alderen. Etatsråd 1851. Konferensråd 1859. – R. 1845. DM. 1856. K. 1867. □ Litografi af Edv. Lehmann, 1837, samt gentagelse. Tegn. af J. F. Vermehren, 1847, litograferet 1850, 1852 og 1853 samt gengivet i træsnit 1890. Tegnet i digtergruppe af N. Simonsen (Fr.borg). Litografi af Em. Bærentzen, efter dette litograferet af A. M. Petersen i gruppe af danske digtere, 1848, samt gengivet i træsnit 1856. Buste af H. V. Bissen, 1851. Tegn. sign. J. Kayser, 1852 (Fr.borg). Buste af H. V. Bissen, 1858 (St.mus., Fr.borg, Det kgl. teater), forstørret ekspl. (Sorø akad. park). Træsnit efter tegn. af H. Olrik, 1862, efter dette træsnit 1872. To litografier i ens type, det ene 1871. Afbildet på M. Petersens stik af nord. digtere, 1869, efter dette portr. flere litografier og træsnit. Træsnit af R. Neergaard, 1871, kopieret 1872. Træsnit af J. F. Rosenstand, 1872. Dødsmaske (Fr.borg). Træsnit af H. P. Hansen, 1877. Silhouet af Ida Schiøtz Jensen. Foto.

Udg. Dramatiske værker, 2. udg. I–III, 1852–59. Saml. romaner og fortællinger I–VII, 1873–74 (2. udg. 1903–05). Saml. digte I–II, 1891. Digte, udg. Harald Nielsen, 1921. Udv. digte, 1923. Udv. skrifter, udg. P. Schjærff I–III, 1926–29. Lyriske digte 1842, udg. Paul V. Rubow, 1949.

Kilder. C. H.: Minder fra min barndom og min ungdom, 1867. Samme: Minder fra min første udenlandsrejse, 1871. Udvalg af breve til P. Hjort, 1867 201–62. Ny saml., 1869 391–94. Breve til H. C. Andersen, 1877 185–240. C. og Renna H.s breve 1870–71 i Tilskueren, 1928 II 17–30 86–95 195–210 248–65. H. og Ingemann. En brevveksl., udg. m. indledn. af M. Hatting, 1933. Danske mag. 6.r.VI, 1933 (aktstykker ang. det da. docentur ved Kiels univ. m. kommentarer af Harald Skalborg).

Lit. C. C. A. Gosch: Udsigt over Danm.s zool. lit. II, 2, 1875 47–56; III, 1878 281–83 (bibliografi). F. Ronning: J. C. H., 1890 (2. opl. 1903) = Folkelæsnings CLXXII. G. Brandes: Saml. skr. I, 1899 368–427. Paul V. Rubow: Dansk lit. kritik, 1921 (nyt. opl. 1970). Samme: Saga og pastiche, 1923 (nyt opl. 1968). Samme i Tilskueren, 1928 I 351–53. Samme: Små kritiske studier, 1935 32–39. Samme i Danske i Paris, red. Fr.v. Jessen I, 1936. Samme i Rom og Danm., red. L. Bobé II, 1937. P. A. Rosenberg: Erindringer I, 1934 158–62. Torben Krogh i

Tilskueren, 1929 I 412–22. K. Galster: C. H.s barndom og ungdom, 1930. Samme: C. H.s manddom og alderdom, 1935. Louis Pedersen i Danske studier, 1931 118–26. Samme sst. 1932 157–65 (m. brevveksl. med P. L. Møller). Samme sst. 1933 83–86. Ole Restrup sst. 11–16. Jørgen Breitenstein sst. 1969 20–47. Per Krarup i Århus stiftstid. 3.3.1972.

Papirer, manus. og breve i Kgl. bibl.

Paul V. Rubow*

Hauch, Erik Sophus Adam, 1871–1945, læge. * 20.8.1871 i Kbh. (Frue), † 6.2.1945 sst., begr. sst. (Vestre). F: forsikringsdirektor, godsejer, cand. jur. Adam Frederik H. (1843–93) og Erica Roberta Christine Sophie Vilhelmine Skeel (1843–1908). ~ 3.12.1908 i Kbh. (Holmens) med Julie (Julle) Anna David, * 30.12.1879 i Roskilde, † 25.12.1953, d. af overingeniør Johannes Hage Christian D. (1837–90) og Magdalene Juliane Hagen (1840–1901).

H. blev student 1889 fra Hauchs skole, tog lægeeksamen 1896 og fik s.å. accessit for universitetets prisopgave *Prostatahypertrofiens Behandling*. Efter kandidat tjeneste ved Frbg. hospital var H. 1897–1900 prosector anatomie hos J. H. *Chievitz hvis Anatomiens Historie han udgav posthumt 1904, og her udarbejdede han sin disputats *Om Nyrernes Anatomi og deres Udvikling* som han 1902 forsvarede for doktorgraden. Efter kandidat tjeneste ved Blegdams hospitalet, Frederiks hospital og Oringe sindssygehospital 1900–03 var H. kandidat og klinisk assistent hos Leopold *Meyer ved Den kgl. fødsels- og plejestiftelse 1903–05, rejste på studierejse til 1906 og var derefter underaccoucheur og I. reservelæge hos Meyer 1907–10. Efter konkurrence med V. Esmann og V. *Albeck (afhandling: *Om Fremgangsmaader, som muliggør en hurtig Forløsning per vias naturales ved ikke udvidet orificium uteri*) blev H. 1910 (–41) overaccoucheur ved den nyoprettede fødeafdeling B på Rigshospitalet og leder af den dertil knyttede jordemoderskole samt formand for jordemodereksaminationskommissionen. Jordemoderskolen havde tidligere sorteret under professoren i obstetrik ved universitetet; H. udførte her et meget værdifuldt arbejde, dels ved højnelse af jordemoderstandens faglige dygtighed (bl.a. repetitionskurser for ældre jordemødre fra 1911), dels ved forbedring af uddannelsen som fra 1927 blev forlænget til to år, og endvidere ved udgivelsen 1919 af sin *Haandbog for Jordemødre* der afløste A. *Stadfeldts Lærebog i Jordemoderkunsten. 1917 udnævntes han til professor ved jordemoderskolen. – 1911–21 var H. formand for Den alm. danske jordemoderforening, fra 1916–45 medlem af retslægerådet, fra 1924 læge ved Forsikringsaktieselskabet Hånd i Hånd og fra 1926 formand for

forsikringslægerens bestyrelse og forretningsudvalg, fra 1931 dets formand. 1918–21 var han formand for Foreningen for gynækologi og obstetrik, 1925–31 medlem af styrelsen for Nordkirurgisk forening, 1933–35 præsidet for Nordforening for gynækologi og obstetrik. Redaktør af *Acta obstetricia et gynecologica scandinavica* 1934–42. Trods mange andre faglige og kollegiale hverv i foreninger, udvalg og kommissioner fandt han dog ved sin store flid og arbejdssevne tid til udarbejdelse af talrige kliniske afhandlinger fortrinsvis af obstetrisk og gynækologisk indhold som tillige med hans elevs efterhånden samledes i *Arbejder fra Rigshospitalets Fødeafdeling B og Gynækologisk Afdeling M I–IV*, 1921–39. H. har foretaget meget interessante statistiske opgørelser over resultaterne af forskellige behandlingsmetoder af former for patologisk fødsel i hele landet og påpegede på basis af disse arbejder nødvendigheden af i fremtiden at oprette flere større obstetriske centre rundt om i landet. Gennem mange år var H. nært knyttet til fransk videnskab og dens repræsentanter for obstetrik og gynækologi; han blev en flittig gæst og foredragsholder ved franske kongresser og blev medlem og æresmedlem af forskellige udenlandske videnskabelige selskaber. – R. 1924. DM. 1935. K.² 1937. K.¹ 1941. □Mal. af Kr. Zahrtmann, 1917. Buste af Helen Schou, 1936 (Rigshospitalet, jordemoderskolen). Mal. af Hans Henningsen, 1942 (Rigshospitalet). Tegn. af Carl Jensen udst. 1942. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1902 93. – Foren. for gynækologi og obstetriske forhandl. 1933–34 79–102. Tidsskr. for jordemødre, 1935 186f. Anna Herlevsen m.fl. sst. 1945 38–40 49–55. Sv. Aa. Gammeltoft i Ugeskr. for læger CVII, 1945 145f.

*Otto C. Aagaard**

Hauch, Frederik, 1754–1839, generalpostdirektør. * 25.8.1754 i Kbh. (Garn.), † 27.10.1839 sst. (Holmens), begr. sst. (Ass.). F: oberst, senere generaløjntant Andreas *Hauch (1708–82) og Sophia Stürup (1731–60). ~ 1.6.1784 i Frederikstad med Karen Tank, døbt 29.8.1764 i Frederikshald, † 23.4.1802 sst., d. af købmand Niels T. (ca. 1727–1801) og Sophia Catharina Leuch (1740–78). – Far til Carsten *H. Bror til A. W. *H. Som søn af en fremtrædende militær embedsmand der stod hoffet nær fik H. ikke vanskeligt ved at gøre karriere, og hverken far eller søn kompromitteredes af Struensee-episoden. 1766 blev han page og 1.5.1770 kammerpage hos Christian VII, hvilket meddeltes faderen som et udtryk for kongens tilfredshed med dennes tjeneste, og det tilføjedes at H. skulle få lov at fortsætte sine studier ved Sorø akademi i to år.

Imidlertid var udnævnelsen ifølge J. F. *Struensee et led i en intrige som hofmarskallen Conrad *Holck havde arrangeret for at fortrænge Fritz v. *Warnstede som kongen havde forelsket sig i på udenlandsrejsen. Forsøget, som H. sandsynligvis kun var passiv deltager i, mislykkedes, og 1771 fik han sin afsked med 400 rdl. i ventepenge. 1773 tog han dansk juridisk eksamen fra Kiels universitet, blev s.å. kammerjunker, rejste til udlandet og fortsatte studierne, to år i Göttingen og et år i Angers. Efter hjemkomsten blev han 1777 auskultant i højesteret skønt han kun var dansk jurist. 1781 blev han ved kabinetsordre befordret til amtmand over smålenene i Norge, og 1789 stiftamtmand i Bergen samt amtmand over Søndre Begenshus amt. 1802 blev han uden om rentekammeret stiftamtmand på Sjælland med Bornholm og Færøerne samt amtmand over Kbh.s amt og Færøerne. N.å. blev han ekstraordinær assessor i højesteret og endelig, ved kgl. reskript 1810, generalpostdirektør og s.å. medlem af postkassespensionsdirektionen. H.s løbebane der afsluttedes 1833, er et typisk eksempel på embedsmanden under enevælden, der uden fremtrædende evner, ved loyalt arbejde og med de rette forbindelser avancerer uden medvirken fra de berørte saglige instanser. – Kammerherre 1779. Gehejmekonferensråd 1811. – Hv.R. 1803. DM. 1826. □Mal. af Jens Juel, 1776. Stik af A. Flint.

Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis III, 1913 106. Kabinetstyrelsen i Danm. 1768–72, udg. Holger Hansen II, 1919 43; III 1923 50 394f. Inkvisitionskomm. af 20. jan. 1772, udg. Holger Hansen I, 1927 14; III, 1932 539 612 615; IV, 1936 411; V, 1941 525.

Sv. Cedergreen Bech

Hauch, Henrik Andreas Rosenauer, 1876–1957, landbrugsminister, landbrugsskoleforstander. * 6.9.1876 i Sønder Nissum, † 17.8.1957 i Hellerup, begr. Asmild kgd. F: gårdejer Olaf Rye H. (1849–1923) og Laurence Christensen (1851–1933). ~ 29.8.1902 i Lyngby med Ellen Rosendal, * 30.11.1881 i Vinding, † 8.2.1964, d. af højskoleforstander Hans *R. (1839–1921) og Anne Katrine Christensen (1839–1920). – Far til Viggo *H.

Efter en relativt beskyttet barndom på den fædrene bedrift kom den 16-årige H. ud at tjene hos en nærtboende klitplantør. Året efter kom han i lære i denne bestilling, og efter en supplerende uddannelse på et nordsjællandsk løvskovsdistrikt fik han 1896 sit først- og jagtlærebrev. Derpå fulgte højskoleophold på Lyngby landboskole og på Askov folkehøjskole, inden han i årene 1900–02 takket være økonomisk støtte fra en fætter, genealogen Th. *Hauch-Fausbøll, gen-

Hauch, H.

nemgik landbrugskandidat-uddannelsen på landbohøjskolen, i øvrigt på samme hold som bl.a. Th. "Madsen-Mygdal og statskonsulent A. P. Jacobsen. Pædagogisk skolet på et tre mdr.s højskolelærer-kursus virkede H. de næste seks år som en både dygtig og myndig lærer i planteavl, kontrolassistent-virksomhed m.v. ved sin gamle skole i Lyngby. Ikke så sært at bestyrelsen for det nyoprettede aktieselskab Asmildkloster landbrugsskole valgte H. som forstander da man 1908 åbnede skolen. I de næste 26 år fungerede H. da i denne stilling, vellidt og respekteret ikke alene for sin faglige dygtighed, men også for sin på en gang faste og forstående holdning over for såvel lærere som elever. Skolens lærere fik stort set frit tøjrslag, og kunne de ikke leve op til dette ansvar blev de uden videre permitteret. I øvrigt blev de fortrinsvis rekrutteret fra hedeselskabets funktionærstab samt fra gruppen af konsulenter ved Viborg amts landøkonomiske forening som i sin bestyrelse også talte H. Skolens placering i et sandjordsområde betød at H. straks fra begyndelsen koncentrerede sin opmærksomhed omkring planteavlsbrugets problemer: fremavl af egnede såsædsstammer, tilvejebringelse af gødkning eller grundforbedringsarbejder i form af vanding resp. afvanding. Arbejdets organisatoriske udfordring førte ham så tidligt som 1911 ind i Foreningen af jyske landboforeningers planteavlsudvalg, hvis formand han blev 1916-30. Et nært samarbejde med lederen af hedeselskabets mose- og engafdeling, Th. Claudi "Westh, førte til at H. 1919 påtog sig den opgave at være formand for et nyoprettet organ statens grundforbedringsudvalg, hvis fornemste opgave skulle være den at være paraplyorganisation for hedeselskabsudbryderen Claudi Wesths nye grundforbedringselskab statens grundforbedringsvæsen. Hedeselskabets modtræk, sat i scene af fhv. konseilspræsident J. C. "Christensen, bragte dog på kun to år grundforbedringsarbejdet tilbage til Viborg samtidig med at H. fulgte med over i det reorganiserede hedeselskab som landboforeningernes repræsentant 1921-31. I denne periode fik H. en ikke ringe indflydelse på selskabets omdannelse til et moderne skovbruks- og grundforbedringsforetagende. Sideløbende hermed havde han indledt en politisk karriere, idet han 1918 var blevet venstre-landstingsmand for 6. kreds, en tillidspost han beholdt til tingets ophævelse 1953. Allerede 1919 demonstrerede han sit medfødte talent for taktisk formidrende løsninger. Sammen med yngre venstremedlemmer af landstinget fremsatte han over for radikale og socialdemokrater det forligstilbud der førte jordlovene af 4.10.1919 gennem landstinget. Trods parti-interne tillidsposter

som medlem af landstingets finansudvalg 1922 og formand for samme udvalg 1928, det samme år han blev sin gruppes næstformand, var det dog ikke i en partipolitisk sammenhæng, han i 1920'erne placerede sig stærkest. Konservativt indstillede partifæller så med nogen skepsis på en kollega hvis analytiske begavelse og resultat-søgende arbejdsform ofte forhindrede ham i at tage alt for enøjede standpunkter. Til gengæld arbejdede han sig langsomt frem til en erhvervs-politisk position inden for landbrugsrådet (af 1919) som han blev medlem af 1920. Med Th. Madsen-Mygdals opstigning til posterne som landbrugsminister 1920-24 og stats- og landbrugsminister 1926-29 og P. P. "Pinstrups gradvise svækkelse efter en længere sygdomsperiode 1927 rykkede H. frem som landbrugsorganisationskommende førstemand, ikke mindst fordi de handelspolitiske vanskeligheder henimod 1930 i særlig grad påkaldte sig den både sprogkyndige og forhandlingsduelige H.s medarbejderskab. I årene 1930, 1932 og 1933 fik han da også overdraget Pinstrups tre toplederposter som formand for De jyske landboforeninger, De samv. danske landboforeninger og landbrugsrådet. I mellemtiden havde han i nært samarbejde med husmandsforeningernes formand fra 1931, Jens "Holdgaard, med hvem han allerede havde haft nær forbindelse under forhandlingerne om jordlovsforliget 1919, fået tilvejebragt en forståelse derved at husmændene 1932 gik ind i rådet. Dette organisationspolitiske fornuftsægteskab holdt i syv vanskelige år, en periode hvor de danske landmænd, store som små, under indtryk af den grasserende krise viste stor lydørhed over for oprørsbevægelsen LS' krav om støtte. Med største dygtighed gennemførte H. i disse år en balancegang mellem hensynet til en LS-oppi-sket landbrugsoption som nærmest tvang den forhandlingsindstillede landstingspolitiker til at tillægge sig et fremmedartet, agitatorisk tonefald, og et byerhvervs-orienteret samfund hvis sympati for det skrantende hovederhverv ikke rakte stort ud over valutaafleverings-øjeblikket. Det sammenføjende element i den brogede mangfoldighed af lovgivningsinitiativer som regeringen med støtte fra venstre og i nogen grad konservative gennemførte 1932-39, er landbrugsgets stædigt fastholdte krav om „ligestilling“ med de øvrige grupper i samfundet, forstået som en pligt til gennem forhøjede hjemmemarkedspriser („ordninger“) at holde landbruget så nogenlunde skadesløst for den reducerede eksportindtjening. Selv om LS nok så højlødt krævede et egentligt landbrugsmonopol gennemført, stod organisationsstrukturen og lovgivningsmagten sammen om en række støttelove som regu-

lerede produktion og salg af oksekød og svin gennem hele perioden. Storlandbruget måtte dog undvære en korntold september 1934 til august 1935 og smørproducenterne en smørskat i hele tre år 1934–37. Gennem hele denne udvikling var det helt tydeligt H. som med husmandsledernes tilslutning – og med skyldig hensyntagen til socialdemokratiets krav om en tilsvarende social lovgivning – fik rigsdagen til at følge trop. Derved afværgede man også evt. anslag mod den enkelte landmands frie dispositionsret. For en umiddelbar betragtning at se havde H. derimod mindre held med sine forsøg på at presse regering og rigsdag til særlige indrømmelser på det valuta- og handelspolitiske område, det være sig kravet om øgede eksportindtægter gennem forringelse af kronens værdi eller H.s kampagne mod regeringen fra januar 1936 om større import af tyske industrivarer som baggrund for øget eksport af landbrugsvarer sydovert. H. kunne dog næppe være utilfreds med at det fra og med marts 1934 lykkedes at oparbejde en stadig stigende dansk-tysk samhandel, alt imens husmændene forblev i landbrugsrådet, endskønt Holdgaards efterfølger som formand N. P. Andreasen straks fra sin tiltrædelse i slutningen af oktober 1936 bød H. et stærkere modspil, ikke mindst under landbrugsrådets interne krise maj-juni 1938 hvor rådets præsident og vicepræsident skændtes for åbent tæppe om såvel svineordningen som samhandelen med Tyskland. Det sætter H.s manøvre dygtighed i særligt relief at han også formåede at præge beslutninger efter at de to regeringspartier ved valget til landstinget i september 1936 havde flertallet i begge ting. Derimod kan man nok mene at H. overspillede sine kort, da han i perioden efter krigsudbruddet september 1939 faktisk støttede husmændene ud af landbrugsrådet som følge af rådsflertallets ultimativt formede krav om støttelovgivning til at opveje eksportpris-nedgangen i England efter dette lands omstilling af sin økonomi fra fredstid til krigsforhold. Når landbruget alligevel i marts det følgende år fik en kompensationsordning igennem, hænger det naturligvis sammen med krigssituationens bud til de ansvarlige myndigheder om at tilvejebringe maksimal forsynings-sikkerhed. Efter den tyske besættelse 9. april trådte dette krav endnu stærkere frem, men nu i den udvidede betydning at man ved at eksportere den største del af landbrugsproduktionen til Hitlers Tyskland fik dette land til at levere så mange rå- og færdigvarer, at det danske produktionsapparat kunne arbejde videre gennem hele besættelsen. At landbruget fik sin betaling herfor i form af kraftigt stigende priser, ligger lige for. LS-førerne skulle nok vide at hegle landbrugets

topledere dygtigt igennem, i fald de viste for meget samfundssind. Selv om H. med rådets generalsekretær A. Høgsbro Holm som udførende kraft ikke veg tilbage fra at presse priserne på landbrugets produkter noget højere op end det officielle, inflationsbekymrede Danmark egentlig brød sig om, er det dog nok så meget de to ledere for hhv. slagterierne og mejerierne, M. Byriel og Søren Overgaard som her gav tonen an. Ved udvidelsen af regeringen Stauning-Munch 9.4.1940 blev H. minister uden portefølje, tilknyttet landbrugs- og undervisningsministeriet, men udrådte ved regeringens omdannelse 8.7.1940. Under telegramkrisen 1942 blev H. bragt i forslag som statsminister efter V. Buhl, men afvistes af tyskerne. Efter befrielsen maj 1945 fulgte nogle vanskelige år for landbruget, eftersom England nu tog sig betalt for en del af krigens omkostninger ved bestandigt at presse priserne på danske landbrugsprodukter nedad. En dansk modaktion i slutningen af september 1947 i form af et regulært leveringsstop fik dog briterne til at afslutte langtidskontrakter til højere priser. Den britiske devaluering af sterling med 30 pct. over for dollars 18.9.1949 som Danmark fulgte med tilsvarende devaluering af kronen over for dollars og Koreakrigens udbrud juni 1950 forringede den danske valutastilling kraftigt. På dette tidspunkt var H. dog på vej ud af organisationsarbejdet, idet han fra efteråret 1947 gradvis overdrog sine tillidsposter til P. P. Pinstrup søn Hans Pinstrup. I oktober 1950 forlod H. posten som landbrugsrådets præsident da han – noget tøvende – overtog posten som landbrugsminister i Erik Eriksens og Ole Bjørn Krafts regering. H. stod nu som landbrugets modpart og måtte pålægge det en prisnedgang som dets del af den fælles byrde ved påskeforliget 1951. Hans Pinstrup undsagde da på det kraftigste sin forgænger i præsidentstolen og et bittert opgør mellem dem i folketinget 1.6.1951 endte med H.s slutreplik: Gud bevare mig for mine venner. I september trådte H. tilbage som landbrugsminister, men forblev i landstinget til dets afskaffelse 1953.

Når man ser de mere end 40 års indsats under et kan man kun beklage, at han gik som en træet og bitter mand. Men netop ved at fastholde lovgivningsmagtens forrang for organisationsstrukturen blev H.s sidste politiske handling karakteristisk for ham. Selv om han – uden at eje en P. P. Pinstrups folkelige eller en Th. Madsen-Mygdals ideologiske styrke – ubestridt var landbrugets leder i henved 20 år, veg han i alle afgørende situationer tilbage fra at formulere et interessepolitisk ultimatum. Med sin intellektuelle skarphed og sin modvilje mod agrarpolitiske ensidigheds-

Hauch, H.

betragtninger indså han at interesse modsætninger inden for rammerne af et politisk demokrati kun kan løses gennem forhandlinger. – R. 1922. DM. 1933. K². 1938. K¹. 1941. □Mal. af Aksel Jørgensen, 1934 (Asmildkloster landbrugsskole). Tegn. af Johs. Glob (Fr.borg). Mal. af Olaf Rude 1947 (sst.). Foto.

Svend Thorsen: Kuling over Christiansborg, 1955 50–73. H. H.: Landbrugsminister H. H.s erindr., 1978 (offentliggjort i Landet, 1955–56). Årsskr. for elevforen. Asmildkloster, 1957 9–18. Sig. Jensen: Levevilkår under besættelsen, 1971. Erik Helmer Pedersen: Hedesagen under forvandling, 1971. Samme: Landbrugsrådet som erhvervspolitisk toporgan, 1979. De dsk. ministerier 1929–53, v. Tage Kaarsted, 1977. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Erik Helmer Pedersen

Hauch, Ludvig Alfred, 1845–1938, forstinspektør. * 3.3.1845 i Sorø, † 4.1.1938 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: forfatter, senere professor dr.phil. Carsten *H. (1790–1872) og Frederikke E. Brun Juul (1811–96). ~ 6.11.1871 i Herlev ved Hillerød med Juliane Augusta Holst, * 25.7.1840 i Kbh. (Slotsk.), † 24.8.1903 i Kbh., d. af skuespiller Wilhelm *H. (1807–98) og Elisabeth F. M. Heger (1811–91). – Bror til A. G. Ø. *H.

H. bestod alm. forberedelseksamen 1866, forstkandideksamen 1870. 1870–73 var han assistent ved statsskovbruget, 1873–86 skovrider på Frijsenborg under overfører H. P. Winge, 1886–1915 forstinspektør på Bregentved ved Haslev. 1890 blev han tilsynsførende med skovene under grevskabet Langeland og stamhuset Lundsgård. – Allerede som forst elev hos skovrider H. C. *Ulrich på I. Kbh. skovdistrikt havde H. lært betydningen af intensiv bearbejdning af jorden ved skovkultur. Samarbejdet med Winge på Frijsenborg udviklede hans interesse for intensive kulturer, dvs. grundig jordbearbejdning forud for plantning og såning og derefter lugning omkring planterne. Sammen med A. *Oppermann udarbejdede H. *Haandbog i Skovbrug*, 1898–1902, hvortil han bl.a. bidrog med indgående beskrivelser af kulturmetoder, især for eg. Baggrunden for hans interesse for de fuldstændige skovkulturer skal ses som hans reaktion mod de utilfredsstillende skovbevoksninger fra første halvdel af 1800-tallet som H. kendte fra sin ungdom. På Bregentveds lave, lerede jorder fandt H. at eg, selv om den vokser langsomt, burde indtage en væsentlig del af skovarealet. Han udviklede en sikker kulturmetode som blev taget til mønster på adskillige andre skovdistrikter da interessen for egedyrkning var vakt, ikke mindst gennem H.s eksempel. Jordbearbejdningen bestod som oftest i gravning af 40–60 cm brede, dybe riller med en særlig langbla-

det spade. I rillerne blev der sået agern så tæt at plantetallet var på ca. 100.000 stk. pr. tønde land i de første år. Kulturerne blev holdt fri for ukrudt indtil planterne var så store at ukrudtet ikke kunne skade dem. H. mente at egen burde indtage en trediedel af landets skovareal, og han planlagde selv en sådan dækning på Bregentved skovdistrikt hvor de følgende skovbestyrere har fulgt H.s linje (se Th. Jagd), selv om kulturerne nu udføres mere ekstensivt. I landets øvrige skovegne vandt egen noget frem 1890–1940, men langt fra i en sådan udstrækning som H. havde foreslået.

H. hørte til de skrivende forstmænd, og fra hans hånd foreligger en lang række afhandlinger især om kulturarbejdet, træfrøets proveniens, træernes spredningsevne (forholdet mellem store og små træer i en ensaldrende bevoksning), forårsnattefrostens virkning, skovplanlægning, regnskab. Navnlig efter at han havde trukket sig tilbage fra forstinspektørstillingen fik han tid til at skrive. Stof til sine afhandlinger havde han samlet ved iagttagelser gennem et langt forstmandsliv, og efter 1915 yderligere ved rejser hvortil landbrugsministeriet ydede tilskud, ligesom ministeriet støttede trykning af hans afhandlinger der blev udgivet 1917–37. Den største af afhandlingerne er *Danmarks Trævækst* I–IV, 1919–23, hvori han ret bredt og nu og da meget kritisk gennemgår skovene og deres tilstand i landets forskellige egne. H. så med bekymring hvorledes nåltræerne bredte sig på løvtræernes bekostning og hvorledes de ny ideer med stærk hugst og selvforyngelse over hele skoven omtrent samtidig, den såkaldte „dauerwaldbevægelse“, truede med at reducere vedmassen i skovene og opstillede i modsætning hertil „den lukkede skov“ som det ideal han selv havde tilstræbt, og som indebar at skoven bestod af tætte bevoksninger, drevet i regelmæssig højskovdrift med foryngelse i små afdelinger og bevaring af skovklimaet. I *Vore Skoves Fremtid*, 1930, giver han udtryk for sin utryghed over den måde skovene blev drevet på efter at en strengere økonomisk kurs var gennemført mange steder på grund af øgede skattebyrder og lens- og stamhuses overgang til fri ejendom. Disse omstændigheder havde efter H.s mening medført en for stærk hugst, og skovlovgivningen burde derfor strammes. Også de synspunkter som landbohøjskolens skovbrugslærere, C. M. *Møller og Howard *Grøn, docerede om større hensyntagen til økonomien i dansk skovbrug var genstand for hans kritik: „At man går bort fra det smukke opbygningsarbejde der har sat sit præg på dansk skov i den sidste del af forrige og den første del af dette århundrede, kan i forening med den uforsigtige hugst betyde løv-

skovens forlis og hermed – som jeg i det foregående har forsøgt at påvise – at skov overhovedet i store dele af Danmark må forsvinde.“ (Vore Skoves Fremtid, 89). H.s kritik førte til en polemik; Grøn skrev: Vore Skoves Fremtid – en imødegåelse (Dansk Skovforenings Tidsskr., 1930) og H.: Tillæg til Vore Skoves Fremtid, 1931.

Blandt H.s forstlige tillidshverv kan nævnes: censor ved skovbrugseksamen 1889–1917, medlem af den forstlige forsøgskommission 1904–27, kommissionen for skyld sætning af Danmarks skove 1906–16. H. var en farverig personlighed, ivrig deltager i forstlige ekskursioner og diskussioner, og han yndede at sætte tingene på spidsen, udtale paradokser og skabe fyndord. Blandt de fyndord som endnu lever kan anføres hans spørgsmål: „Hvad findes inderst inde i en dansk forstmands hjerte?“ og hans eget sarkastiske svar hertil: „En plantning af 2/2 rødgran på 2 x 2 alen!“, dvs. den traditionelle granplantning med planter som har vokset to år på frøbed og 2 år i planteskole, udplantet med en afstand på 2 alen mellem planterne – eller det mest fantasiløse H. kunne tænke sig. Lige til sin død bevarede han en levende interesse for skove og skovbrug. – Jagtjunker 1878, jægermester 1900, hofjægermester 1926. – R. 1911. DM. 1931. □Foto.

A. Oppermann og V. Grundtvig: Den danske skovbrugsliit. indtil 1925, 1931–35 78–81 og Poul A. Hauberg: Den danske skovbrugsliit. 1926–45, 1952 71f (bibliografi). – Carl M. Møller i Dansk skovforen.s.t., 1938 49–57. Th. Jagd sst. 1961 234–39. – Levhedsberetning i ordenskapitlet.

P. Chr. Nielsen

Hauch, Viggo Rosenauer, * 1905, amtsborgmester. * 14.5.1905 i Lyngby. F: landbrugsminister H. *H. (1876–1957) og Ellen Rosendal (1881–1964). ~ 1.11.1941 i Lyngby med Karen Normann, * 16.11.1916 i Kbh., d. af direktør i DFDS Leif Otto N. (1890–1973) og Lilie Marie Kofod-Nielsen (1892–1980).

H. blev student fra Viborg katedralskole 1924 og cand.jur. 1932. Efter studierejse i England ansattes han 1933 i landbrugsministeriet og var 1935–38 fuldmægtig ved statens jordlovsudvalgs kontor i Tønder hvorefter han var knyttet til statens jordlovsudvalg i Kbh. indtil 1972. Han blev ekspeditionssekretær 1939, kontorchef 1948 og administrationschef 1964. S.å. valgtes han til medlem af jordlovsudvalget og udtrådte af det 1972. H. har således gennem nær 40 år under skiftende konjunkturer arbejdet med udstykning, sammenlægning, tildeling af tillægsgjord, arrondering og de særlige forhold i Sønderjylland med jordfordeling og afvanding af Tønder-marsken. Der-

til kom medlemskab af det sønderjyske præstegårdsudvalg 1949–62. – Politisk sluttede H. sig til venstre og opstilledes af partiet i Bogensekredsen 1945 og var valgt af kredsen til folketinget 1947–53. Senere repræsenterede han Silkeborgkredsens venstre 1960–64 og 1966–71. I sine folketingsperioder sad han fra 1950 i bestyrelsen for den danske interparlamentariske gruppe, var dens formand 1968–71 og var medlem af den interparlamentariske unions råd 1950–53. Også på anden vis arbejdede H. for international forståelse. Han deltog i styrelsen af World Friendship Association fra 1950 og var medlem af Mellemfolkeligt samvirkes rådgivende komité 1953–72. Sin interesse for ungdomsuddannelse viste H. som formand for Magleås højskole fra 1957 og som formand for undervisningsministeriets udvalg 1963 ang. landbrugsuddannelse og landbrugsskolernes forhold. Sin betydningsfulde politiske indsats øvede H. i forbindelse med kommunalreformen. Efter at venstre siden 1935 kun i en enkelt periode havde været repræsenteret i Kbh.s amtsråd lykkedes det H. at erobre et mandat 1966. S.å. valgtes han til formand for amtsrådsforeningen og blev medlem af kommunalreformkommissionen hvor han ligesom i politiske diskussioner roligt og sagligt, undertiden dog også skarpt, forfægtede amtskommunernes synspunkter over for dem der helt ville afskaffe amterne. Han efterfulgte Poul Stockholm som amtsborgmester 1972 og nedlagde samtidig sit hverv som formand for amtsrådsforeningen. Han blev medlem af hovedstadsrådet 1974, men måtte samtidig vige amtsborgmesterpladsen for socialdemokraten Per Kaalund. I sin sidste periode i amtsrådet var han formand for hovedstadsrådets udvalg for sygehusplanlægning og sad i kommunernes lønningsudvalg og sygehusrådet. 1978 udtrådte han af amtsrådet. – R. 1962. R.¹ 1966.

Helge Larsen

Hauch-Fausbøll, Povl Theodor Sofus Emanuel, 1879–1948, personalhistoriker. * 3.1.1879 i Hassing, Thy, † 30.3.1948 i Kbh., begr. Hillerød kgd. F: sognepræst Peder Julius Rosenstand Fausbøll (1817–91) og Hedevig Margrethe Christiane Hauch (1844–1903). Navneforandring 29.5.1901. ~ 1° 31.12.1901 i Kbh. (Jesusk.) med koncertsanger Anna (Anita) Maria Christiani, * 24.9.1879 i Hannover, † 20.10.1965 på plejehjemmet Nivågård hospital, Karlebo sg., Fr.borg amt, (~ 2° 1918 med maler Poul Friis Nybo, 1869–1929), d. af komponist Emil C. (1851–1929, ~ 2° 1895 med koncertsanger Vilhelmine Sterzel, ca. 1871–1917, ~ 3° 1918 med Alaphare

Melvin Davis, * ca. 1870) og Nicoline (Ninna) Dorothea Louise Suhr (1854–95). Ægteskabet opløst 1918. ~2° 3.3.1918 i Nødebo med Karen Elise (Karenig) Østergaard, * 20.6.1890 på Frbg., † 8.1.1964 i Kbh., d. af forfatter Vilhelm *Ø. (1852–1928) og Elise Locher (1855–1937). H.-F. blev student 1898 fra Slomanns skole og tog n.å. den filosofiske prøve, men forlod derpå universitetet for helt at hellige sig den personalhistoriske interesse som allerede faderen havde vakt hos ham. 1900 offentliggjorde han sin første artikel i Personalhistorisk Tidsskrift (*Er Familien Akeleye uddød?*), og s.å. påbegyndte han udgivelsen af *Personalhistoriske Samlinger* (Genealogisk Tidsskrift) som imidlertid måtte ophøre under første verdenskrig. 1901 startede han *Personalhistorisk bureau* der ved sprængningen af Genealogisk institut 1909 indgik i Dansk genealogisk institut for hvilket han blev administrerende direktør. Instituttet har fortrinvis beskæftiget sig med navneforandrings- og arvesager, til dels også med udgivervirksomhed. H.-F.s interesser omfattede så at sige alle felter inden for personhistorie, og hans produktion er spredt i mangfoldige artikler i inden- og udenlandske fag- og dagblade. Til udgivelsen af kildemateriale har han ikke ydet større bidrag; nævnes må dog hans *Slesvigske Kirkebogsuddrag*. Af samlingsværker foreligger *De kgl. danske Ridderordener og Medailler*, 1929 og desuden en række studentjubilæumsskrifter. Han har sysselsat sig en del med fremmedelementerne i den danske befolkning; af størst betydning her er utvivlsomt hans artikelserie om jøderne i Danmark i 1600-tallet (i Tidsskr. for jødisk Historie). En oprindelig interesse for adelshistorien blev aldrig dominerende i hans virksomhed; han redigerede dog i nogle år Dansk Adelsblad, og af hans arbejder på dette felt vil der være grund til at omtale hans påvisning af formelle fejl i nyadelens patenter (Personalhist. Tidsskr. 1928) og to udgaver af *Haandbog over den ikke naturaliserede Adel*, 1917 (2. udg. 1933) der dog mødtes med berettiget kritik, også hvad udvalget af slægter angik. Nærmest hans hjerte stod de „patriciske“ slægter; sit omfattende kendskab til det højere borgerskabs genealogi og personhistorie har han dels nedlagt i en række slægtsmonografier (som Holger Petersens Slægtetog, sammen med P. F. Rist, *Familien Philipsen*, i samarbejde med Josef Fischer, *Af Slægten Browns Historie*, Hasselbalch, Dinesen, Schrader, Tegner, Hans Puggaards slægt og Dahlerup) hvor han ofte med held har givet små tidsbilleder, dels i en række stamtavler i Patriciske Slægter II–V, 1911–30 (II–III sammen med H. R. Hiort-Lorenzen, V med S. Nygård). – Som H.-F. på den borgerlige genealogis område står

som en værdig fortsætter af J. C. L. *Lengnick har han med udgivelsen af *Danmarks Præstehistorie 1884–1911*, 1912–32 (sammen med Max Grohshennig) fulgt de af S. V. *Wiberg og Sofus *Elvius afstukne baner; nyskabende var han derimod med *Slægthaandbogen* der udkom som tillæg til Genealogisk Tidsskrift. Denne fortrinlige og nyttige håndbog der desværre aldrig er blevet ført helt til ende indeholder præsenslister over ca. 300 borgerlige familier, ledsaget af brede redegørelser for slægternes tidligere led. Mens genealogiens teori aldrig i særlig grad beskæftigede H.-F. – han anvendte dog i *Slægten Dinesen*, 1934 og i *En vestsjællandsk Bondeslægt*, 1935 med held det svenske tabellariske opstillingssystem – ydede han fortjenstfulde bidrag til genoplivelsen af anetavlestudiet ved en lang række anetavler i Genealogisk Tidsskrift og Dansk Adelsblad, udførligere i *Admiral Richelieus Anetavle*, 1931. I årene 1908–31 leverede han en række lejlighedsartikler til Politiken, fra 1930 til Berlingske Tidende. Dette forsøg på at popularisere genealogien gjorde hans navn kendt i vide kredse og var med til at udbrede kendskabet til slægtsforskning og dermed til at stimulere den siden da støt voksende slægtshistoriske interesse. H.-F.s sidste år var ikke uden tragik idet han i en årrække var stærkt hæmmet af sygdom. Efter hans død som indtraf pludseligt ved et hjerteslag på Nørrebro overtog hans medarbejder, genealogen Wilhelm v. Antoniewicz, hans store samlinger som bl.a. indeholdt forarbejder til et sjette bind af Patriciske Slægter. På grundlag heraf og suppleret med egne arbejder udsendte Antoniewicz i 1956 og 1979 samlingerne Danske Patricerslægter I–II med ialt 20 slægtsoversigter, i modsætning til H.-F.s samlinger opstillet efter det generationsvise system. – Trods forsøg fra forskellig side har det hidtil ikke været muligt at redde H.-F.s efterladte samlinger til et offentligt bibliotek eller arkiv hvor især hans indsamlede oplysninger om englændere, franskmænd og italienerne i Danmark ville kunne lette mangt et efterforskningsarbejde, tværtimod er samlingerne i de senere år stykvis blevet udbudt til salg hvilket man fra et personalhistorisk forskningssynspunkt meget må beklage. – H.-F. var medlem af bestyrelsen for Samfundet for dansk genealogi og personalhistorie fra 1927 til sin død samt af flere udenlandske selskaber. □Tegn. af O. Neumann. Foto.

Alb. Fabritius i Pers.hist. t. 12.r. III, 1949 189–91.

Hans H. Worsøe (Albert Fabritius)

v. Hauen (Haven), Niels, 1709–77, filolog. * 8. 9.1709 i Odense, † 4.8.1777 sst., begr. sst. F: sog-

nepræst ved Frue k. i Odense, mag. Frederik Christian v. Haven (1665–1739) og Birthe Cathrine Juulbye († 1730). ~24.7.1754 i Odense med Christiane Grüner, * ca. 1723, † 23.11.1782, d. af resid. kapellan ved Skt. Hans k. i Odense Elias G. (1690–1750) og Anna Marie Aabye (ca. 1692–1779). – Bror til Peder v. *Haven.

v.H., der selv skrev sig v. Hauen, blev student 1729, 1732 hører i Odense, 1734 teologisk kandidat, 1744 magister, 1751 professor designatus, 1757 virkelig professor i græsk ved gymnasiet i Odense. Han gjorde sit navn kendt ved udgivelsen af *Et lidet orthographisk Lexicon eller Ord-Bog*, 1741, ikke mindst fordi dette leksikon gav anledning til „den ortografiske fejde“ mellem v.H. og Th. *Clitau og som derpå foranledigede J. P. *Høysgaard's første skrift. Bogen indeholder et forslag om afskaffelse af store bogstaver undtagen ved egenavne, og af verbernes flertalsformer. Samtidig er den et interessant forsøg på at sammenstille homonymer, enslydende, men forskelligt stavede ord. Det er ikke helt vellykket, men det giver ved sine sammenstillinger, tit også ved direkte oplysninger, sproghistorisk værdifuld besked om rigsmålsudtalen i Odense omkr. 1750, ligesom det indeholder en stor del ord-sprog og talemåder. I Nationalmuseet findes et lille hefte *Fyenske Antiquiteter* fra 1750erne, hvor v.H. har givet nogle omhyggelige aftegninger af runeindskrifter, gravstene og lignende der vidner både om interesse og forståelse.

J. Bloch: Den fynske gejstligheds hist. I, 1787 543–46 770 og rettelser. P. M. Stolpe: Dagspressen i Danm. IV, 1882 (fot. optr. 1977) 141–43. L. Wimmer: De danske runemindesmærker II, 1899–1901 355f; IV, 1903–08 121–24. Henrik Bertelsen: Jens Pedersen Høysgaard, 1926 65–68. Marius Kristensen i Danske folkemål IX, 1935 28–43 51–56. P. Skautrup: Det danske sprogs hist. III, 1953 (nyt opl. 1968) 13f o.fl.st.

Marius Kristensen *

Hauge, Christen Nielsen, 1870–1940, minister. * 13.9.1870 på Fur, + 25.12.1940 i Kbh., begr. i Odense (Ass.). F: gårdejer Niels Christensen H. (1832–1909, ~2° 1876 med Maren Nielsen, 1840–1918) og Johanne Jensen (1833–76). ~9.8.1896 i Varde med Esther Mathilde Nissen, * 15.5.1868 i Hodde, † 13.1.1958 i Varde, d. af landarbejder Mathias Petersen N. († i USA) og Jensine Kirstine Knudsen (* 1844, ~2° med skomager Niels Magnus Kjeldstrøm, antages † i USA).

Udlært som snedker på Fur 1888 arbejdede H. et par år forskellige steder i Jylland og drog 1891–93 „på valsen“ gennem Tyskland, Østrig, Schweiz og Italien og arbejdede i forskellige byer på vejen. Vintrene 1893–94 og 95–96 var han på Askov højskole, den mellemliggende tid som

soldat i Viborg. 1896 etablerede han sig som snedkermester i Esbjerg. Da socialdemokratiet 1898 oprettede Vestjyllands Social-Demokrat i denne by med J. P. *Sundbo som redaktør blev H., der i forvejen var begyndt at skrive bl.a. i Demokraten, journalist ved bladet (til 1902). Esbjerg blev købstad fra nytår 1899, og som medlem af byrådet (1898–1902) gik H. virksomt op i arbejdet med den administrative omlægning. 1902 forflyttedes han til Rønne som redaktør (til 1920) af den nyoprettede Bornholms Social-Demokrat. Han var medlem af Rønne byråd 1905–20 og gjorde et betydeligt arbejde som formand for skole- og belysningsudvalg og medlem af havneudvalget; han gav således stødet til oprettelse af et kommunalt elektricitetsværk 1910. Gennem H.s agitation blev partiet i den grad styrket på øen at H. ved folketingsvalget 1909 erobrede Rønnekredsen. Han mistede igen mandatet 1910, men var på ny 1913–20 folketingsmand for Rønne. Som medlem af den overordentlige kommission af 8.8.1914 og dens næstformand fra 1919 til afviklingen 1921 var H. med til at præge de mange regulerende foranstaltninger som krigsårenes vareknaphed og andre vanskeligheder nødvendiggjorde. På hans initiativ ofredes 1917 „den fattige mands snaps“, og det danske system med høj spritbeskatning indførtes. Til denne periodes sukkerordning var han en af fædrene. Som medlem af brændselsnævnet af 1916–21 var han med til at fremme udnyttelsen af de hjemlige brunkul, tørv og skove. Erfaringer fra disse års samfundskontrol med produktion og omsætning var af betydning for hans syn på mennesker og tilstande og til megen nytte senere hen. Da Emil *Marott 1920 brød med socialdemokratiet flyttede H. på partiets opfordring til Odense som redaktør af *Fyens Social-Demokrat* og fik på sin sindige måde genoprettet fasthed og tillid i partiforholdene der. Sept. 1920 valgtes han til folketingsmand for Odense l. kreds og har repræsenteret denne til sin død. Han var medlem af finansudvalget 1922–24 og 1926–29. I Thorvald Staunings første ministerium 1924–26 var han indenrigsminister og gennemførte som sådan grundskyldloven af 1926, forskellige bolig- og huslejelove, love om Grønlands styrelse og om alderdomsforsørgelse på Grønland o.fl. I det andet ministerium Stauning var han 1929–35 minister for handel og industri, 1933–35 tillige for søfart og fiskeri. I denne periode gennemførte han bl.a. den nye næringslov af 1931, lov om aktieselskaber (1930), ny banklov (1930) – de to sidste stærkt præget af 20ernes store bank- og selskabssammenbrud – ny lukkelov (1932), veksels- og checklove (1932). Mere end til noget andet lovgivningsværk er

Hauge, C. N.

hans navn dog knyttet til den regulering af Danmarks omsætning med udlandet som blev nødvendig da England gik fra guldet efteråret 1931 (lov om indløseligheden af nationalbankens sedler, sept. 1931, om foranstaltninger til værn for dansk valuta, nov. s.å., med valutacentralens oprettelse jan. 1932, forlænget flere gange). Mens landbrugsordningerne hørte under landbrugsministeriet tilvebragte H. en sukkerordning (marts 1932) og senere en kartoffelmelsordning (maj 1933) og en lov om sprit og gær af marts 1934. Hertil kommer love om driftslån til mindre erhvervsdrivende, febr. 1933, om krisefond og rentenedsættelse, maj 1933 o.fl. – Selvlært og udogmagisk, levende interesseret og med betydelig indsigt i økonomiske spørgsmål var H. blandt de første til at se verdenskrisen som en ny økonomisk periodes indledning med en planøkonomisk samfundshusholdning som en given nødvendighed. Af en vindende elskværdighed, grundig og saglig har han taget manganen en tårn for sit parti. Som skribent var han præcis og prægnant, som taler ofte meget langtrukket og med mange sidespring. Ved omdannelsen af Staunings regering efter valget okt. 1935 trådte H. tilbage som minister og efterfulgtes af Johs. Kjærboel (5.11.); H. havde absolut ikke selv ønsket at trække sig tilbage, men kilderne tier om Staunings bevægelse. 1937 udgav H. sine *Erindringer. 1870–1924* der således slutter før ministertiden. □Mal. af O. Matthiesen, 1920 (folketinget) og afbildet på sammes mal. 1923 af rigsdagen 1915 (sst.). Afbildet på karikaturer bl.a. af H. Jensenius, 1926. Mal. af Johs. Nielsen, 1928 og af Johs. Glob, 1933. Afbildet på Edv. Saltofts mal. 1934 af socialdemokratiske førere (forhen Folkets hus, Enghavevej, Kbh.). Mal. af A. Tørsløff, 1938 (arbejdsgiverforen.). Foto.

C.N.H.: *Erindringer, 1870–1924, 1937.* – Gunnar Fog-Petersen: *Vor regering og rigsdag, 1938* 310–14. Kn. O. d. endow i *Det grønlandske selsk.s årskr.* 1941 6–18. De danske ministerier, 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977.

Vagn Dybdahl (Oluf Bertolt)

Haugen Sørensen, Arne, * 1932, maler, grafiker. * 27.4.1932 i Kbh. F: maskinarbejder og montør, senere fabrikant Leo H. S. (* 1905) og Dagny Amanda Mårtensson (* 1907, ~ 2° med Niels Peter Nielsen). ~ aug. 1967 (u.v.) med Dorthe Steenbuch Krabbe, * 2.2.1947 i Nykøbing Sj., d. af købmand Olaf K. (* 1912) og sygeplejerske Kirsten Dahl (* 1919). – Bror til Jørgen *H. S. H.S.s tilværelse som ung menneske illustreret godt den rastløshed og fremmedfølelse som kendetegner kunstneren der endnu ikke ved at han er kunstner. Han afbrød en læreplads og havde i de følgende par år over 30 tilfældige stillinger,

og han kunne ikke klare mere end ca. 14 dage i Kunsthåndværkerskolens reklametegnerklasse efter at han var blevet henvist dertil fra et kommunalt aftenkursus i tegning. 1950 tog han til Paris med yderst små penge og sprogkundskaber, og her tilmeldte han sig kunstakademiet for derved at få adgang til billige måltider. På akademiet blev han bekendt med den litografiske udtryksform og lavede der sit første litografi. I nogle uhyre korte studieperioder frekventerede han også i Paris Stanley William Hayters og Johnny Friedländers skoler for grafik og lærte der bl.a. raderingens teknik. 1952 debuterede han på Kunstnernes efterårsudstilling. Efter nogle år herhjemme rejste han igen og var indtil hjemkomsten 1967 bosat et par år i Spanien (Mallorca) og ca. otte år i Frankrig, fortrinsvis Paris. I begyndelsen af 1960'erne kom der for alvor gang i maleriet og fra begyndelsen dyrkede han figurtemaet: delvis opløste, deformerede eller fragmentariske dyre-, menneske- og puppeskikkelser i overrumplende og gådefulde forbindelser. Det biologiske gjort til genstand for kunstneriske sonderinger i tidens og jeg'ets konfliktlag. H.S.s sammensatte billedverden er fuld af ætsende modsætninger og paradokser. Til det kirurgisk blotlæggende der ofte præger hans motiver følger sig tit noget anekdotisk, dukkeagtigt og barnligt, og selv hvor grumhed og mishandling synes at bestemme motiverne kan farven være sødmefuld og forførerisk delikat. H.S. er en billedkunstnerisk sandhedssøger, men hans værker skaber flertydighedens og dobbeltbundethedens foruroligende virkning i beskueren. Han har afholdt og deltaget i en lang række udstillinger i Danmark og udlandet og er repræsenteret i talrige samlinger, bl.a. Nationalmuseet, Stockholm og Musée d'Art Moderne, Paris. Blandt tildelte priser kan nævnes VI Mostra Internazionale di Bianco e Nero, Lugano 1960 og V Biennale de Jeunesse, Paris 1967, og 1975 fik han Eckersbergmedaljen. □Litografi 1956 og af Grethe Karlsen, 1959.

Hvedekorn XXXIII, 1959 nr. 5 163–68 (A.H.S.: Kommentar til min grafik). Hans Edv. Nørregård-Nielsen: A.H.S., 1976 = Profiler i da. kunst.

Bent Irve

Haugen Sørensen, Jørgen, * 1934, billedhugger. * 3.10.1934 i Kbh. F: montør, senere fabrikant Leo H. S. (* 1905) og Dagny Amanda Mårtensson (* 1907, ~ 2° med Niels Peter Nielsen). ~ 1968 (u.v.) med kunsthistoriker Jette Mühlendorph Christensen, * 5.1.1942 i Nørresundby, d. af forretningsfører Harald C. († 1971) og Augusta Mühlendorph Knudsen. – Bror til Arne *H. S.

H.S. kom som 15-årig i lære som gipser og pottemager. Senere var han i en periode elev på Kunsthåndværkerskolen i Kbh., men som skulptør er han autodidakt. Debuten fandt sted 1951 på Charlottenborgs forårsudstilling, og hurtigt markerede han sig i årene derefter som en billedhugger der i form af menneske- og dyreskildringer dyrkede et intenst ekspressivt og realistisk billedprog. En række skulpturer formet af tegl-rør og andre af den keramiske industris produkter blev i slutningen af 1950erne et overgangsled til et mere abstrakt formsprog, men H.S. bevarer dog fortsat i sine abstrakte skulpturer en hentydning til kropslige og andre håndgribelige fænomener. Og han røber i sine værker en stejl oprørsk og sanselig reaktion på verden og samfundslivet. På en interessant måde placerer H.S. sig med sit værk midt imellem kunstterminologiens kategorier om forestillende og ikke-forestillende, idet hans arbejder tit virker gennem tilknytninger til noget organisk genkendeligt, men samtidig skaber hidtil ukendte fortællende figurationer. Et karakteristisk træk er desuden hans uafhængighed af dansk kunstnerisk tradition. Fra 1960erne var han i kortere og længere perioder bosat i Frankrig, Italien, Tyskland, Spanien og Jugoslavien, og hans kunstneriske aktivitet er i høj grad betinget af de udenlandske relationer og et kritisk-ironisk forhold til dansk kunstliv. I slutningen af 60erne lavede han ofte kompositioner af flere mindre skulpturer og inddrog materialer som plastik og stof og sommetider også indslag fra andre kunstnere. 1968–70 lavede han ingen skulpturer, derimod et par film, den uafsluttede og uviste *Barcelona* og *Landpostbudet Ferdinand Cheval*. Da han genoptog arbejdet med skulpturerne skete det mest i form af sammensatte formlandskaber og ved i stadig stærkere omfang at benytte marmor som materiale. Det er i denne periode han laver den vigtige og sammensatte udsmykning foran Danmarks journalisthøjskole i Århus. H.S. er i øvrigt ophavsmand til en række andre udsmykninger og listen over hans udstillinger, repræsentationer og udmærkelser er omfattende, bl.a. er han repræsenteret i Nasjonalgalleriet og Henie-Onstad-museet i Oslo, Museum of Modern Art i New York, Carnegie Institute i Pittsburgh, Pennsylvania og har modtaget Ungdomsbiennalens kritikerpris i Paris, Premio Europeo Biancamano i Milano, Eckersbergmedaljen, samt i 1979 Thorvaldsenmedaljen. Foto.

Jørgen Gustava Brandt i Louisiana revy IV, 1963–64 nr. 3 12f. Birgitta Trotzig: J.H.S., 1978 = Profiler i da. kunst.

Bent Irve

Haugland, Aage Grunnet, * 1944, operasanger. * 1.2.1944 i Kbh. (Sakraments). F: mag.art. Åge H. (* 1914) og Anne Lise Grunnet (* 1921). ~ 8.8.1970 i Kbh. med cand.mæg. Anette Munk-Andersen, * 28.12.1944 i Holbæk, d. af politiassistent Axel M.-A. (* 1917) og Åse Nielsen (* 1920).

H. blev otte-ni år gammel elev på Skt. Annæ gymnasium (sangskolen), dog uden at have sanglige ambitioner. Han blev nysproglig student 1963 og begyndte at studere medicin ved Kbh.s univ. Samtidig tog han sangundervisning hos Kristian Riis. En voksende musikinteresse fik ham til at opgive medicinen og begynde et musikvidenskabeligt studium. Han skaffede sig nogen indtægt som medlem af koret i Kbh.s domkirke, medvirkede i Studenteroperaen og ved flere kirkekoncerter. I sommerferierne tog han desuden et job som ølafbærer for Tuborg. Imidlertid var hans vokale evner vokset så påfaldende at han besluttede sig til at blive professionel sanger. 1967 var han en tid elev på operaskolen i Oslo, gav en stor koncert i sin fars fødeby Halden og vandt førstepris ved dagbladet Aftenpostens sangerkonkurrence 1968. Dette førte til et toårigt engagement ved Den norske opera (1968–70) hvor han snart kom til at synge flere store hovedpartier og kom i kontakt med den tyske operainstruktør Götz Friedrich som introducerede den nu 25-årige sanger for operaen i Bremen hvor han fik fast kontrakt for tre sæsoner (1970–73). Det blev en streng arbejdsperiode med mange krævende opgaver og betydelige succeser der ofte forbløffede ham selv, men gav ham voksende erfaring og ansvarsfølelse. I disse år kunne H. tillige varetage flere gæstespil, bl.a. ved Den jydsk opera i Århus som Rocco i *Fidelio* og på Det kgl. teater hvortil han blev engageret fra nytår 1973. H.s. urokkelige lid, hans store sprogtalet, dramatiske indfølelse, skikkelssedannende fantasi og først og fremmest hans monumentale og velklingende basstemme skaffede ham hurtigt ry ud over Danmarks grænser. Kontrakten med Det kgl. teater tillod ham omfattende gæstespil ude i verden, og i løbet af få år havde han tilegnet sig et meget stort repertoire. Allerede i 1976 var han fortlørlig med henved 40 operapartier hvoraf de tre fjerdedele var hovedpartier på originalsprogene eller dansk, engelsk og tysk. H.s. udenlandske karriere var i begyndelsen foranlediget af den polske dirigent Jerzy Semkow der 1974 havde dirigeret *Boris Godunov* på Det kgl. teater hvor H. sang munken Varlaam. Hermed indledtes et flerårigt samarbejde der startede i Italien, hvor H. atter sang Varlaam (partiet kom H. senere til at synge ved en polsk grammofonoptagelse af hele operaen

Haugland, Aage

med Semkow som dirigent). I Italien kom H. til lige til at synge hovedpartiet i Meyerbeers *Profe-ten*. Titelpartiet i Boris Godunov tilfaldt H. ved en koncertopførelse i St. Louis i USA hvor Semkow på det tidspunkt var chefdirigent. 1975 var H. på gæstespil i England med partier i Wagners *Ringen* på Covent Garden og ved The English National Opera samt ved koncertoptræden i Royal Albert Hall. De engelske gæstespil har siden gentaget sig jævnlige, vekslende med optræden i Holland, Vest- og Østtyskland, USA, Polen, Italien, Sverige og Frankrig m.fl. På Det kgl. teater har H. sunget Daland i *Den flyvende Hollænder*, baron Ochs i *Rosenkavalieren*, Basilio i *Barberen i Sevilla*, Pizarro i *Fidelio*, Klingsor i *Parsifal*, Sarastro i *Tryllefløjten*, titelpartiet i *Gianni Schicchi*, Michele i *Kappen* og solopartiet i Maxwell Davies' *Five Songs for a Mad King* på Comediehuset. I udlandet har han desuden sunget kong Henrik i *Lohengrin*, landgreven i *Tannhäuser*, kong Marke i *Tristan og Isolde*, titelpartiet i *Falstaff* og i Wagners *Ring* både Fafner, Hagen, Fasold og Hundung samt titelpartiet i *Den flyvende hollænder* for blot at nævne de betydeligste partier. H. blev dansk statsborger 1978.

Interview i Politiken 2.1.1977. – H. Holder i Berl. tid. 11.1.1976. Samme sst. 21.10.1977. Samme sst. 2.10.1978 [J. Falck] i Politiken 3.1.1977.

Sigurd Berg

Haugner, Carl Christian, 1865–1944, journalist, historisk forfatter. * 28.8.1865 i Ordrup, † 29.2.1944 i Nakskov, begr. sst. F: vognmand, senere gartner på Ordruphøj Frederik Jensen (1826–1903) og Eleonore Vilhelmine Petersen (1828–1900). Navneforandring 6.10.1900. ~ 13.10.1901 i Århus med Olga Westergaard, * 5.6.1871 i Århus, † 1.2.1948 i Nakskov, d. af guldsmed, tandlæge, kaptajn i forstærkningen Carl Rudolph W. (1833–1901, ~2° 1879 med Cecilie Bøttern Pape, * 1856) og Martha Marie Hansen (1841–76).

H. lærte gartneri, tog gartnereksamen fra Vilvorde 1888, blev havebrugskandidat 1890 og var en tid lærer på Vilvorde og på studierejse i England. Han udgav *Økonomisk Frugtavl*, 1893, og *Chrysanthemum*, 1895, men gik fra gartneriet over til journalistik ved Agradagbladet. 1898–1901 var han redaktionssekretær ved Nakskov Tidende, 1901 redaktør af Møens Folkeblad, 1902–03 af Møens Dagblad og 1903–08 politisk medarbejder ved dagbladet København. I denne periode da en ny forsvarsordning drøftedes udgav han *Forsvarssagens Kærne*, 1907, og *En Nationalsag – ingen Partisag*, 1908, begge argumenterende for et stærkt forsvar. 1908 blev H. redaktør af Nakskov Tidende (navnet senere ændret

til Lollands Tidende) som han redigerede til sin død. Han købte bladet 1909 og overdrog det 1918 til et aktieselskab. Han drev det hensygnende dagblad frem til en stærk position ved at lægge vægt på den gode nyhed både i lokalstof, indenrigsstof og udenrigsstof, det sidste især under første verdenskrig. Han havde den gode journalists næse for hvad læserne ville være optaget af og underbyggede det i ledende og kommenterende artikler der var præget af hans selvstændige synspunkter og temperamentsfulde sind. Han værdsatte den skarpe polemik, men bar ikke nag og satte pris på som de gamle nordboer i Valhal at gå direkte fra slagmarken til gildesbordet. Da Th. Madsen-Mygdal i 1920'erne rejste den liberale fane var der rig lejlighed for ham til at gå til angreb mod socialdemokratiet hvis politik han, mere end rimeligt var, identificerede med borgmester S. Bresemanns byrådspolitik i Nakskov som han ikke alene bekæmpede i sit blad, men også som byrådsmedlem 1921–29. I folkeforbundsperioden nærmede han sig i forsvarspolitikken de radikale, men angreb dem senere stærkt ud fra sin tidligere opfattelse af forsvarssagen. LS-bevægelsen (Landbrugernes sammenslutning) i 1930'erne voldte ham bryderier som redaktør af et venstreblad. Misfornøjelsen blandt Vestlollands landmænd var stærk, og han fandt den i mange henseender berettiget, men LS' antiparlamentariske tendens bekæmpede han kraftigt, og da LS oprettede Landbrugets Dagblad i Maribo, rantes Nakskov Tidende både på oplag og annoncer. Disse vanskeligheder var dog overvundet ved H.s død. – Ved siden af sin redaktørvirksomhed fik H. tid til et omfattende og anerkendt lokalhistorisk forfatterskab. Det indledtes med *Gamle lollandske Gaarde*, 1912, *Gamle lollandske Kirker*, 1915, og *Nakskov Købstad*, 1918, oprindeligt skrevet som artikler i avisen, væsentligst byggende på tidligere offentliggjort materiale og H.s indgående lokalkendskab. Derefter fulgte værker hvilende på arkivmateriale: *Nørre Herreds Historie, Topografi og Statistik*, 1922, *Sønder Herreds Historie, Topografi og Statistik*, 1924, *Rødby Købstad og Fuglse Herreds søndre Del*, 1928, *Nakskov Købstads Historie I–III*, 1934–36 (ny udg. 1944–45), *Maribo Historie I–II*, 1937–38, *Lollands Oldtidsminder*, 1941, *Maribo og Fejø Birker, Fuglse Herreds nordre Del*, 1942 (alle med undtagelse af Nakskov Købstads Historie dele af serien Lolland II–VIII). H. nåede således at skrive Lollands historie, bortset fra Musse herred, hvortil der lå forarbejder ved hans død. H. var desuden formand for forretningsudvalget til oprettelse af statsminister C. D. Reventlows minde på Pederstrup med Reventlowparken.

Tidend for Nakskov, Maribo og Rødby 29.2.1944. Lolland-Falsters venstrebl. s.d. Sv. Jørgensen i Lolland-Falsters hist. samf.s årbog, 1945 444-47.

Helge Larsen

Haugsted, Ejler, 1875-1959, historiker, bibliotekar. * 1.10.1875 i Vester Skerninge, † 23.1.1959. F: læge i Vester Skerninge, senere kreds-læge i Brædstrup Peter Emil H. (1847-1919) og Anna Louise Gabriele Farrer (1855-1935). ~ 25.6.1901 i Kbh. (Andreas) med pianist Augusta Jessen, * 25.5.1875 i Julianehåb, † 7.3.1972, d. af læge i Julianehåb, senere distriktslæge i Brædstrup Otto J. (1842-96, ~ 2° 1885 med Hulda Cecilie Christine Jacobine Mathilde Bjerregaard, 1861-1935) og Anna Krebs (1852-82).

H. blev student 1893 fra Herlufsholm og cand. mag. 1899 med historie som hovedfag og engelsk og latin som bifag. Fra 1901 var han lærer ved Marselisborg skole, men blev 1906 knyttet til Statsbiblioteket i Århus hvor han 1908 ansattes som underbibliotekar og 1917 blev bibliotekar (fra 1931 og til sin afsked i 1945 bibliotekar I). Han kom i en årrække til at deltage i ordningen af det unge biblioteks store, heterogene bogmasser der i mange år var ukatalogiserede, og kunne med selvoplevelsens anskuelse skrive afsnittet *Ordning, Opstilling og Bogbestand* i Statsbibliotekets festskrift 1927. H.s omfattende viden ikke blot inden for historie men også på områder som kunst og sprog kom på mange måder biblioteket til gode, ligesom hans hjælpsomhed over for alle kategorier af lånere bidrog til at skabe bibliotekets gode omdømme i vide kredse.

Et særligt arbejdsområde for H. var den store specialsamling af missionslitteratur, biblioteket havde erhvervet efter provst Jens *Vahl, og 1942 udgav han katalog over samlingen.

Ved siden af sin biblioteksgerning ydede H. gennem flere årtier en ypperlig indsats for lokalhistorie og museumsvesen. 1908 blev han formand for det redaktionsudvalg det da nystiftede Historisk samfund for Århus stift havde nedsat, og i samfulde 44 år var han hovedredaktør af samfundets årbog der i en lang årrække var en af landets vægtigste. 1916-52 var han samfundets formand og sjælen i foreningens mange aktiviteter der foruden årbogsudgivelse omfattede udflugter, foredrag m.m., og omkring 1930 nåedes et medlemstal på ca. 1500. - Det var også takket være H.s initiativ og stædige udholdenhed, at Historisk samfund i 1911 kunne gå i gang med, i samarbejde med Nationalmuseet helt til 1943, at gennemføre en også i økonomisk henseende krævende opgave, udgravningen af Øm kloster og anlæg af en ruinpark med et dertil

knyttet museum, en opgave af langt større omfang end man på forhånd kunne forestille sig. - Takket være blandt andet Ry-lægen Kristen *Isagers undersøgelser af de mange hundrede skeletfund på klosterområdet førte H.s initiativ til vigtige og overraskende medicinsk-historiske resultater. - For det i 1861 oprettede historiske museum i Århus blev det af afgørende betydning at H. i 1909 trådte ind i bestyrelsen og hurtigt overtog arbejdet med de historiske samlinger og fra 1918 også de forhistoriske. I årene efter 1926, efter at de historiske samlinger var udflyttet til Den gamle by, gennemførte H. - faktisk ene mand - en gennemgribende nyordning af oldsagssamlingen, og han skabte et museum der var udtryk for det bedste inden for tidens opfattelse af museumsudstillinger.

Også arbejdet i marken nød godt af H.s ildhu og dynamik. Personligt deltog han i og ledede bl.a. større udgravningsarbejder i Århus by, og det var ham man kaldte på når man stødte på et oldtidsminde eller ruinrester, og H. var på pletten så hurtigt det var muligt med råd og dåd. „Intet fund af betydning i Århus-egnen, selv egnen i videste betydning, undgik hans opmærksomhed“ (C. M. Smidt), og det er hans fortjeneste at en række fortidsminder i Østjylland har undgået den ødelæggelse som ikke var ualmindelig på et tidspunkt da interessen for arkæologi og historie kun var liden.

H.s uudslukkelige interesse for lokalhistorien gav sig også udtryk derved at han i samarbejde med to af katedralskolens lektorer udformede tanken om årlige hjemstavnsstævner hvoraf det første fandt sted i Rønede 1923 og de følgende år indtil 1943 forskellige steder i landet. 1929-50 var han medlem af bestyrelsen for Landsforeningen for hjemstavnskultur.

H.s omfattende viden og store kendskab til hele Østjyllands historie og topografi gav sig udtryk i talrige foredrag og i en lang række lødige bidrag til årbøger, festskrifter og samleværker. Nævnes kan at han i det store værk Aarhus gennem Tiderne, som han iøvrigt var medredaktør af, behandlede arkæologien og bispedømmet og kirkernes historie. I „Danske Slotte og Herregaarde“ skrev han ialt om 30 østjyske herregårde, og i *Udvalgte historiske Skrifter*, som en kreds af venner udgav ved H.s 70-årsdag 1945, er optrykt en række af hans bedste afhandlinger bl.a. *Aarhusegnens historiske Minder. Udgravningerne paa Bispetorvet, Karmeliterklostret i Aarhus, Benediktinernes Kirke i Venge, Familien Marselis' Komme til Danmark, Skjoldedelev Kirke og Danmarks Middelalder taler gennem Øm Klosters Tomt*. - Sammen med Emil Fog udgav H. iøvrigt 1908 *Forsvarssagen. 40 Aars Kamp for og imod*.

Haugsted, Ejler

H. spillede – sammen med sin hustru – gennem en lang årrække en betydelig rolle i det århusianske kulturliv. Han var 1921–35 formand for Alliance française's Århus-afdeling, ligesom han var virksom i arbejdet for oprettelsen af et universitet i Århus. Han var medlem af Universitetssamvirkets bestyrelse og 1925–27 sekretær for dennes agitationsudvalg, ligesom han 1933 var medstifter af den videnskabelige forening Humanistisk samfund. – R. 1932. □Tegn. af Tycho Jessen. Foto.

C. M. Smidt i *Årbøger udg. af Hist. samf. for Århus stift XXXVIII*, 1945 I–12. V. Dydahl sst. LI–LII, 1959 7–17. Emanuel Sejr: Biblioteks- og kulturliv i Århus, 1977 146–49.

Palle Birkelund (Emanuel Sejr)

Haugaard, Jens Kristian Nielsen, 1887–1965, sekretariatsleder. * 19.8.1887 i Bostrup, Lyby sg., Viborg amt, † 16.12.1965 i Århus, begr. i Viby. F: gårdejer Niels Haugaard Jensen (1852–1932) og Mette Katrine Jensen (1848–1901). ~ 18.10.1916 med Edal Frederiksen, * 9.1.1895 på Frbg., † 27.4.1975 i Helsingør, d. af materialist, cand. pharm. Ferdinand F. (1856–1926) og Anna Bardram (1865–1929).

H. arbejdede i flere år ved praktisk landbrug, inden han blev optaget på landbohøjskolen. Herfra tog han 1911 eksamen som landbrugskandidat, hvorefter han i fire år var lærer på Næsgård agerbrugsskole. Efter et års virke som konsulent i hesteavl for De samvirkende landboforeninger i Fyns stift fulgte en ansættelse som konsulent i planteavl for Viborg stifts landøkonomiske forening og som lærer ved Asmildkloster landbrugsskole hvis forstander var formanden for Foreningen af jyske landboforeningers planteavlsudvalg, H. *Hauch. Da stillingen som sekretær ved den jyske samvirksomhed blev ledig efter Lars *Frederiksens (1883–1933) ansættelse som sekretær ved det nyoprettede landbrugsråd, blev H. ved Hauchs mellemkomst F.s afløser. 1919–62 var H. da de jyske landboforeningers sekretær samtidig med at han redigerede Jysk Landbrug, organisationens officielle talerør. I en dansk landbrugsorganisatorisk sammenhæng blev H. den første repræsentant for den professionelle organisationsfunktionær som med udgangspunkt i en stab af medarbejdere udgør den administrative baggrund for lederens organisationspolitiske virksomhed. Som sit kontors suveræne og yderst kompetente leder kom H. til at virke under fire forskellige formænd som alle i mere end gængse ceremonielle vendinger har udtalt sig yderst rosende om hans indsats. Når de stod overfor den ingenlunde lette opgave at skulle forene de ofte stærkt profilerede syns-

punkter som brødes inden for denne organisation kunne de være sikre på, at H. på de indre linjer havde gjort sin del af forberedelsesarbejdet. Der kan ikke herske tvivl om at når Landbrugerens sammenslutnings (LS) forsøg på at vinde sympatisører inden for de jyske landboforeninger blev en eklatant fiasko, må H. Hauch dele æren med H. I forholdet til andre organisationer, ikke mindst De samvirkende danske landboforeninger, vogtede H. med sin sans for de formelle spilleregler nidkært over, at man respekterede jydernes interesser. Med sin på en gang faste og noble optræden lykkedes det H. i forhandlingerne med de pågældende borgmestre at sikre institutionen Det jyske ungskue de bedst tænkelige udfoldelsesmuligheder rundt omkring i de jyske byer.

Ved siden af sin administrative virksomhed fik H. også tid til at tage sig af litterære sysler, bl.a. var han redaktør af det store jubilæumsskrift Foreningen af jyske landboforeninger 1872–1922 (1926), hvortil han skrev afsnittene om organisationens indre historie og om dens forhold til landbrugslovgivningen og til andelsbevægelsen. Endvidere var han medredaktør af Landbrugets Ordbog, 3. og 4. udgave. Ved hans afsked 1962 fik han tildelt organisationens sølvmedalje for fortjenstfuldt landøkonomisk virke. – R. 1937. □Foto.

Interview i Vejle amts folkebl. 24.7.1944. – M. Andersen i Jysk landbrug XLVII, 1965 829f. Niels Jørgensen i Dansk landbrug LXXXV, 1966 4. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Erik Helmer Pedersen

Haugaard, Svend, * 1913, politiker. * 30.4.1913 i Resen ved Skive. F: gårdejer Erik H. (1876–1949) og Johanne Svendsen (1889–1968). ~ 29.4.1939 i Follebu, Norge, med håndgerningslærer Bergljot Julie Nordal, * 23.1.1917 i Fauske, Norge, d. af lærer Niels N. (1888–1958) og Else Finni (1888–1974).

H. gik i folkeskolen, var på Krabbesholm højskole 1929, uddannedes ved praktisk landbrug, blev landbrugskandidat fra landbohøjskolen 1938, var på Askov højskole 1938–39, lærer ved Vrå højskole 1939–45 og forstander for St. Restrup husmandsskole 1949–66. Antimilitarisme og fredsarbejde har været en ledetråd i H.s liv. Han var militærnægter fra sin tidlige ungdom, medlem af Aldrig mere krig og foreningens formand 1949–64, var modstander af Danmarks tilslutning til NATO og har kritisk og agtpågivende fulgt udviklingen af NATO-samarbejdet, sad i forretningsudvalget for Kampagnen mod atomvåben fra oprettelsen 1960 til 1964, var medlem af bestyrelsen for Fredsvenners hjælpe-

arbejde, nu Mellemfolkeligt samvirke, fra oprettelsen 1944 til 1947, har siden siddet i organisationens repræsentantskab og deltog aktivt i hjælpearbejde i Nordnorge og Polog 1945-47. Andelsbevægelsen har også haft hans interesse. Han sad i Fællesforeningen af Danmarks brugsforeningers repræsentantskab 1959-66 og har siden 1960 siddet i FDBs oplysningsudvalg, en tid som formand. H. begyndte sin politiske virksomhed i radikal ungdom, har været medlem af den radikale hovedbestyrelse 1956-62 og siden 1970, var partiets kandidat i Vrårkredsen 1945 og er siden 1964 valgt i Skivekredsen. 1970-71 og 1975-78 var han formand for den radikale folketingsgruppe. Selv forpagter af husmandsbrug i Resen ved Skive 1947-49 og af St. Restrup husmandsskoles landbrug 1949-63 har H. i folketinget gjort en indsats for det mindre landbrug, for at lette unge landmænd adgang til eget brug og for sikring af landbrugsjorden mod udenlandsk opkøb. Fra 1970 er han medlem af statens jordlovsudvalg. Han erkender planlægningens nødvendighed, men har været på vagt over for administrative urimeligheder i forhold til landsby-samfund og erhvervsdrivende. Han har i uddannelsesspørgsmål talt for bedre placering af praktiske fag og varetaget de frie skoleformers sag. H. er ubetinget tilhænger af EF og ønsker ud fra sin internationale indstilling EF-samarbejdet åbent udadtil både over for Norden, Østeuropa og især udviklingslandene. Han er åben for samfundseksperimenter og var en periode formand for folketingets Christianiaudvalg, men skuffedes over udviklingen i Christiania de senere år. Det var ham derimod en tilfredsstillende som medlem af Grønlandsrådet at medvirke til Grønlands hjemmestyre. Han har været en slider for sit parti, men var udsat for urimelige personlige angreb ved dets hårde nederlag 1977 som han langt fra bar hele ansvaret for. □Foto.

Helge Larsen

Haustrup Clemmensen, Erik, * 1920, kreditforeningsdirektør. * 19.9.1920 i Kbh. F: trikotagehandler Jens H. C. (1876-1937) og kommunelærer Betty Bruhn (1884-1969). ~ 8.6.1944 i Kbh. (Skt. Markus) med Bodil Romar, * 29.11.1920 i Kbh., d. af prokurist Osvald R. (1884-1933) og overassistent Hanne Mathiesen (1896-1980). H.C. blev student fra Østersøgades gymnasium 1939 og cand.polit. 1947. Han ansattes s.å. ved Carlsberg bryggerierne, blev underdirektør 1956 og vicedirektør 1960. Derefter var han direktør for Novo Industri A/S og Novo Terapeutisk Laboratorium A/S 1964-70 og gik så over i kreditforeningsvirksomhed. Han havde været medlem

af repræsentantskabet for Østifternes Kreditforening 1963-70, blev 1971 formand for direktionen og er fra 1972 formand for direktionen i Kreditforeningen Danmark. 1972-76 var han formand for realkreditrådet. Ved siden af dette virke i erhvervslivet har H.C. ydet en politisk indsats i det konservative folkeparti. Han begyndte i Kbh.s KU, var dens formand 1942-47, blev 1952 næstformand i den konservative vælgerforening for Kbh. og Frbg. og var foreningens formand 1956-73. Allerede som Kbh.s KU-formand var han medlem af hovedbestyrelsen for det konservative folkeparti og påny fra 1952, viceformand fra 1963 og formand 1972-74. H.C. var konservativ folketingskandidat i Nørrebrokredsen 1945 og valgt til folketinget i Brønshøjkredsen 1960-71 og 1973-77. Under RKV-regeringen var han sit partis politiske ordfører 1968-71. I folketinget har han især beskæftiget sig med økonomiske og erhvervspolitiske spørgsmål og var tidligt optaget af funktionærstandens problemer og repræsenterede her og dermed også i forhold til socialdemokratiet en indstilling der afveg fra den traditionelle konservative. H.C. er stærkt nationalt interesseret og var medlem af Grønseforeningens hovedbestyrelse og forretningsudvalg fra 1961, næstformand fra 1963 og foreningens formand 1966-72. Desuden sad han i undervisningsministeriets udvalg vedr. kulturelle anliggender i Sydslesvig. Som fortaler for NATO-samarbejdet har han siddet i Atlantsammenslutningens udvalgsråd. Forud for folkeafstemningen om tilslutning til EF var han medlem af forretningsudvalget i det af Thorkil *Kristensen og Viggo *Kampmann ledede tværpolitiske udvalg for tilslutning til EF. □Foto.

Helge Larsen

Haurowitz, Harry Valentin Harald, 1799-1882, læge. * 18.11.1799 i Slesvig, + 6.7.1882 i Gmunden, begr. i Wien. F: hosekræmmer Valentin Samuel H. (ca.1773-1857, ~ 2° med Gunhilde Caen, 1793-1861) og Vilhelmine (Mine) Cohen, formentlig fra Berlin (ca.1771-1815). ~ ca.1826 med Hansine Inger Marie Deram, * 4.7.1801 på Sneumgård, + 4.7.1886 i Wien (~ 1° 1820 med adjunkt i Hillerød, senere præst i Bårse, provst Samuel Christian Prahll, 1796-1857, ægteskabet opløst, han ~ 2° 1826 med Karen Marie Maahr, 1803-82), d. af herredsfoged i Gørding og Malt herreder Peder Lund D. (1758-1804) og Maren Margarete Bonnevie (1776-1852). H. kom som barn med sine fattige forældre først til Odense, senere til Kbh. og bestemtes til barber-kirurgisk uddannelse, men blev på grund af

Haurowitz, Harry

sin tidligt viste begavelse ved M. L. *Nathansons understøttelse student 1817, privat dimitteret, og dyrkede derefter medicinen. Som student blev han 1821–22 skibskirurg på et tog til Vestindien og fungerede 1822–25 som medicinsk kandidat på J. D. *Herholdts afdeling på Frederiks hospital. 1823 tog han medicinsk eksamen og blev 1825 epidemilæge i Hillerød (under en tyfusepidemi), men forlod snart derefter landet, følgende et opråb til fremmede læger fra den russiske regering. I Rusland konverterede han fra jødedommen til den græsk-katolske tro. 1825 ansattes han som kredslæge i guvernementet Sarátov og virkede der da koleraen 1830 første gang nåede landet. I et senere (1836) offentliggjort skrift har han beskrevet epidemien. 1831 forflyttedes han til en stabslægepost i Zarskoje-Zelo, gjorde her bekendtskab med storfyrst Konstantin og zar Nikolaus I og steg til bestandig højere og indflydelsesrigere stillinger, indtagende og rigt begavet som han var. 1837 blev han livlæge hos storfyrsten, der 1857 blev storadmiral, og var stadig dennes højtbetroede rådgiver og fortrolige. 1840 blev han æresdoktor ved akademiet i St. Petersborg og året efter medlem af Kgl. med. selskab i Kbh. Han ledsagede storfyrsten på dennes mange sørejser og vandt derved stor indsigt i flåde-medicinalvæsenet, hvilket senere kom den russiske marine til gode, navnlig efter at han 1854 var blevet generalstabslæge for den baltiske flåde og 1859 overinspektør for marinens medicinalvæsen. 1864 trak han sig tilbage fra aktiv tjeneste. Han tog bolig i Wien, men stod fremdeles til tjeneste for den russiske regering og sendtes af denne 1865 til Nordamerika for at undersøge de under borgerkrigen foretagne sanitetsreformer i unionshæren. Resultaterne blev offentliggjort 1868 på tysk og senere oversat til russisk og dansk og bidrog yderligere til at styrke hans autoritet på det militære medicinalvæsens område. I Wien syslede han flittigt med litterære arbejder, offentliggjorde 1871 et større naturfilosofisk skrift *Die organische Entwicklung des Menschen nach der neuesten Naturforschungen*. – (Russisk) statsråd 1845. (Russisk) gehejmeråd 1873. – R. 1839. K. 1847. S.K. 1876. □Træsnit 1882. Foto.

Etatsråd Just Haurowitz og hustrus familielegat og stamtvl. over legatsifternes slægt, 1901 (ny udg. 1953). Familien Bonnevie i Danm. og Norge, ny udg. ved Kristine og P. Bonnevie, Oslo 1931 204. Ill. tid. 16.7.1882. Mogens Winge i Dansk medicinhist. årbog, 1974 149–73.

*Axel Borgbjærg**

Hauschultz, Mathilde Johanne Malling, 1885–1929, politiker. *2.12.1885 i Kbh. (Johs.),

† 30.12.1929 sst., urne på Ass. kgd. F: overretssagfører Gustav Frederik Ludvig Vilhelm Schneider M. (1855–1919) og Hortensia Martine Malmberg (1860–1946). ~ 20.5.1915 på Frbg. (Marcusk.) med sagfører, senere overretssagfører Rudolph H., * 15.10.1884 i Randers, † 1.1.1958 i Hellerup (~ 2° 1930 med Caroline Nielsen, 1869–1950, ~ 3° 1953 med Paula Cecilie Wandel Petersen, 1887–1977, ~ 1° med grosserer Johan *Havemann, 1870–1944), s. af adjunkt, premierløjtnant af art., senere overlærer Rudolph Valdemar Alexander H. (1826–1910, ~ 1° 1864 med Augusta Brøchner, 1846–68) og Cecilie Erhardine Lund (1847–1931). Ægteskabet opløst.

H. blev student 1905 fra L. Engelhardts skole, cand.jur. 1911, var fuldmægtig hos sin far, blev 1914 overretssagfører og kompagnon i faderens forretning og overtog den 1919 sammen med sin mand. Hun kom tidligt ind i konservativ kvindopolitik og viste sin slagfærdighed som taler og skribent. 1918 valgtes hun blandt de første kvinder til folketinget for Kbh. og bevarede mandattet til sin død. Hun var en overordentlig energisk arbejder der både som taler og ikke mindst i udvalgene gjorde sig gældende i tinget. Hun tog især del i behandlingen af juridiske og kvindesaglige spørgsmål, således ægteskabsloven og straffeloven; under debatten om sidstnævnte fastholdt hun som en af de få dødsstraffen. Ved afstemningen om militærforliget mellem venstre-regeringen og de konservative 1922 undlod hun at stemme fordi hun fandt bevillingerne for små. Hun var medlem af det konservative folkepartis forretningsudvalg og repræsentantskab og af rigsdagsgruppens bestyrelse og redigerede flere år rubrikken Kvinden og Hjemmet i Berlingske Tidende. Kort før mange års overanstrengelse fremkaldte den sygdom der blev hendes død, valgtes hun til formand i Kvindelig læseforening og havde vidtgående planer til dens nyorganisation. Hun var kasserer for børnesanatorierne for Kbh. og omegn fra 1919 og i bestyrelsen for Foreningen til kønssygdommenes bekæmpelse. □Afbildet på O. Matthiesens mal., 1923, af rigsdagen 1915 (folketinget). Foto.

Interview i Tilskueren XL, 1923 II 93–96. – Nationaltid. 31.12.1929. Politiken s.d. Berl. tid. 30. og 31.12.s.å. Årbog for rigsdagssaml. 1929–30, 1930 IXf. Studenterne MCMV, udg. A. Falk-Jensen, 1930 202f.

Helge Larsen (Povl Engelstoft)

Hauser, Conrad Caspar, 1743–1824, købmand. * 16.2.1743 i Basel, † 14.12.1824 i Kbh. (Ty.ref.), begr. sst. (Ass.). F: Rudolph H. († 1766) og Catharina König (1708–86). ~ 1° 6.3.1768 i Marseille med Karen Æreboe, døbt 23.9.1729 i Kbh. (Holmens), † 13.6.1810 sst. (Ty.ref.), d. af notari-

us publicus Rasmus *Æ. (1685–1744) og Catharina M. Alsberg (1706–54). ~2° 15.8.1813 i Kbh. (Frue) med Cicilia Marie Ludvigsen, døbt 17.1.1768 i Almind, Brusk hrd., † 4.8.1844 i Kbh. (Ty.ref.) (~1° 1802 med assistent i Vestindisk handelsselskab, senere kommissionær Peter Ludvigsen, 1751–1812), d. af byfoged i Kalundborg, krigsråd Ulrich Christian L. (1725–1800) og Karen Cathrine Dietrichson (1740–1824).

H. rejste tidligt fra Schweiz og etablerede sig som købmand i Marseille. Her blev han bekendt med den danske konsul i Algier Andreas *Æreboe og ægtede senere hans søster der bestyrede huset for broderen. Derved fik han tilknytning til Danmark, og på grund af nogle tjenester han ydede den danske Middelhavsflåde udnævntes han 1776 efter anbefaling af admiral Simon *Hooglant til kgl. dansk agent med kommerceråds rang på betingelse af at han oprettede et handelshus i Kiel. Dette skete dog ikke; H. bosatte sig i Kbh. hvor han indtrådte i det Iselinske handelshus og derved kom i forbindelse med H. C. *Schimmelmann. Han forelagde denne en plan til oprettelse af et dansk-vestindisk selskab som blev kgl. oktrojeret 11.5.1778 med H. som administrator. 1816 blev H. indvalgt i direktionen for Asiatiske Kompagni hvor han forblev til 1823. Ved sin forretningsdygtighed havde han samlet en ret anseelig formue som dog reduceredes betydeligt ved pengekrisen 1813, ligesom det også ved behandlingen af hans dødsbo viste sig at han havde deltaget i foretagender der dels havde givet tab, dels ikke var kommet længere end til udstedelsen af kunstnerisk udførte aktiebrev. Efter bombardementet 1807 købte han en del brandtomter mellem Kultorvet og Åbenrå hvor han opførte en række huse i en af ham anlagt gade der 1811 fik navnet Hausergade; den tilstødende plads blev udlagt til torv 1838 som Hauser Plads. – Agent 1776. Konferensråd 1812. □ Afbildet på stik af G. C. Schule, 1786, af indgangen til Frbg. have. Mal. af Liepmann Fraenckel, 1816.

J. K. Høst: Clio I, 2, 1813 25f. Rasmus Æreboes autobiografi, udg. G. L. Grove, 1889 241f. G. L. Grove i Pers. hist.t. 3.r.IV, 1895 1–28 (m.breve). Marcus Rubin i Nationaløkon.t. 3.r.III, s.å. 471–74.

*Carl C. Christensen**

Haustrup, Niels Johannes Nielsen, 1892–1976, emballagefabrikant. * 3.10.1892 i Ringe, † 5.7.1976 i Montreux, Schweiz, begr. i Odense. F: savværksejer, senere husmand, Simon Nielsen (1858–1927) og Maren Pedersen (1858–1938). ~1° 7.11.1914 i Odense med Clara Margrethe Hermes, * 2.12.1894 i Braunschweig, † 4.10.1973

i Odense, d. af værkfører Carl H. (1866–1944) og Gusta Heindorf († 1909). ~2° 29.1.1946 i Oslo med Anna Ester Magdalena Meier, * 30.6.1899 i Sverige.

H. tilbragte sin tidligste barndom i Ringe hvor faderen drev et savværk indtil familien 1899 erhvervede et husmandssted i Hjallesø ved Odense. Efter sin syvårige skolegang her kom han i lære på Emil Neckelmanns Maskinfabrik i Odense og fik svendebrev som maskinsmed 1911. Allerede i sin læretid begyndte han at interessere sig for blikemballage. Straks efter udstået læretid rejste han til Tyskland og fik ansættelse på en specialfabrik for maskiner til blikvarefremstilling i Braunschweig. 1913 vendte han tilbage til Danmark og var bl.a. en kort tid ansat hos Thomas B. *Thrige indtil han 1915 blev værkfører på Alex Wittenborgs i 1914 oprettede blikvarefabrik i Odense. Denne fabrik blev rammen om hans fremtidige virke som industrileder og fabrikant idet han 1917 blev forretningsfører for virksomheden og fem år senere medejer. 1924, da Wittenborg udskilte en afdeling for vareautomater som et selvstændigt selskab, blev H. administrerende direktør for blikvarefabrikken som han endelig erhvervede 1928. På dette tidspunkt havde han gennemført en kraftig modernisering af produktionsanlæggene, og bl.a. – efter en studietur til USA 1923 – indførte samlebandsteknikken i Danmark. 1930 opkøbte H. den konkurrerende Wilh. Løngreens blikvarefabrik, Odense og i det følgende tiår udviklede virksomheden (fra 1932 *A/S Haustrups Fabrikker*) sig til Nordens førende blikvarefabrik. Væksten blev brat afbrudt i besættelsesårene, dels som følge af materialemangel, dels fordi H. nægtede at udføre værnemagerarbejde og derfor 1944 måtte flygte til Sverige. Stagnationen fortsatte i de første efterkrigsår først og fremmest som følge af importrestriktionerne for blikvarer, men fra begyndelsen af 1950'erne begyndte H. en kraftig udvidelse af fabriksvirksomheden, samtidig med at han 1952 optog sine sønner Karl (* 1918) og Poul (* 1918) i firmaets ledelse. I løbet af det følgende tiår voksede fabrikslokalerne til et etageareal på 80.000 m² med omkring 2.000 beskæftigede. H. indledte et teknisk samarbejde med bl.a. den store amerikanske blikvarekoncern Continental Can Company og andre førende udenlandske emballagekoncerner på det forskningsmæssige område. Produktionsområdet blev 1960 udvidet til også at omfatte plasticemballage – ved overtagelse af firmaet Rosti – og aluminiumsfolie og selskabet udviklede sig hurtigt til også på disse områder at blive landets førende. Med udgangen af 1963 trak H. sig tilbage som administrerende direktør

Haustrup, N. J.

og bestyrelsesformand for virksomheden men forblev dog i nogle år i selskabets bestyrelse indtil han trak sig endeligt tilbage 1970. Sine sidste år tilbragte han i USA og Schweiz.

H. koncentrerede i første række sit virke omkring sin store blikvarevirksomhed som han ledede med fast hånd som direktør og – fra 1937 – bestyrelsesformand. Han havde gennem årene flere tillidshverv i brancheorganisationerne og sad i nogle år i bestyrelsen for Fyens landmandsbank og Thomas B. Thriges fond, ligesom han indtil begyndelsen af 1950'erne var hovedindehaver af cykelfabrikken Grand i Nr. Åby. Han interesserede sig meget for den faglige uddannelse og stod i 1940'erne sammen med bl.a. K. Helveg Petersen bag forsøgsundervisningen på Fagskolen for ufraglærte i Odense og senere etablerede han på virksomheden en omfattende kursusuddannelse for voksne ufraglærte. Fra 1947 var han indehaver af hovedgården Ulriks-holm med Ørnfeldt hvor han opbyggede et rationaliseret storlandbrug. H. var i sit virke besjælet af en stærk ærgerrighed og handlekraft, forenet med en patriarkalsk indstilling hvilket bl.a. kommer til udtryk i erindringsbogen *Man skal gøre noget ...* Norsk vicekonsul fra 1937, konsul 1949–63. H. fik 1967 på 75-årsdagen overrakt et fornemt festskrift *Det, som er og kommer. Et industrisamfund ytrer sig.* – R. 1943. R. 1959. K. 1964. □Foto.

N. J. H.: *Man skal gøre noget ...* fortalt ved Poul Jepsen, 1962. – H. H. Seedorff Pedersen og M. N. Hansen: *A/S H.s fabrikker*, 1939. Børsen 1.10.1962 og 28.6.1964. [Per Jahn:] *50 års tradition for fremskridt. A/S H.s fabrikker*, 1964. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Erik Korr Johansen

Havemann, Johan, 1870–1944, grosserer. * 7.11. 1870 i Rudkøbing, † 2.11.1944 på Frbg. F: købmand Johan Carl H. (1839–92) og Sophie Dam (1841–1916). ~ 1908 med Paula Cecilie Wandel Petersen, * 22.2.1887 i Rudkøbing, † 7.10.1977 på Frbg. (~ 2° med sagfører Rudolph Hauschultz, 1884–1958), d. af købmand Peter Martin P. (1849–1917) og Cecilie Marie Sofie Wandel (1862–1913).

H. blev udlært i manufakturhandel i Fredericia og blev 1890 ansat i Magasin du Nord i København. Han blev 1898 bestyrer af Vesterbro-afdelingen på Vesterbrogade; 1919 overtog han forretningen, men fortsatte under navnet Magasin du Nord, Vesterbro, indtil 1938 da navnet blev Havemanns Magasin. I tilknytning til detailforretningen drev H. også en konfektionsfabrik. H.s virksomhed var i mellemkrigstiden og i de første par årtier efter krigen et af Københavns

største magasiner der ved H.s død beskæftigede omkring 500 mennesker. Det var i høj grad skabt ved H.s personlige indsats der uanset væksten dækkede næsten alle sider af virksomheden. I forbindelse med de almene vanskeligheder for stormagasinerne måtte firmaet standse 1975. H. tog ikke del i det offentlige liv; han blev dræbt af attentatmænd som led i en tysk gengældelsesaktion.

Vagn Dybdahl

v. Haven

Slægten føres tilbage til maleren Salomon v. Haven, der skal være indvandret fra Holland.

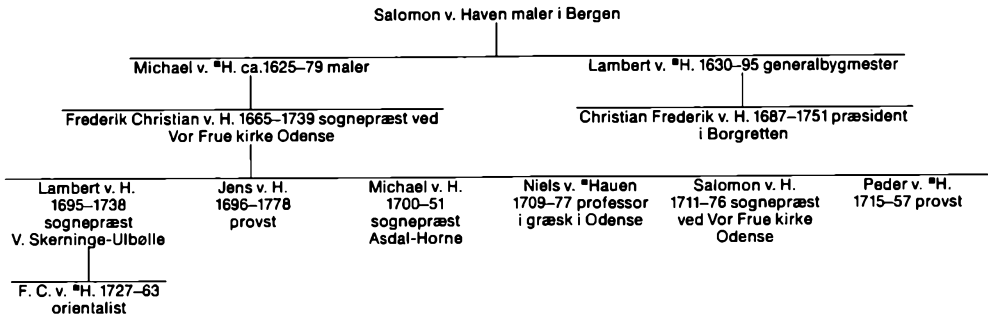
Lambert v.*H. (1630–95) var ~ Anne Pedersdatter Slange (ca.1653–1729), d. af biskop Peder *Villadsen.

C. Giessing: *Danske norske og islandske jubellærere II*, 1783 (facs. udg. 1979), tabel 2. J. Bloch: *Den fynske geistligheds historie I*, 1787.

Hans H. Worsøe

v. Haven, Frederik Christian, 1727–63, orientalist. Døbt 3.7.1727 i Odense, † 25.5.1763 i Mokka, begr. sst. (frankisk kgd. uden for byen). F: kapellan, senere sognepræst i Vester Skerninge og Ulbølle, Lambert v.H. (1695–1738) og Maren Wielandt (1697–1774). Ugift.

v.H. blev student 1745 fra Odense, teologisk kandidat 1748, magister 1750 og studerede derpå orientalske sprog i Göttingen under J. D. Michaelis. Da denne 1756 over for J. H. E. *Bernstorff havde fremsat planen om en videnskabelig rejse for den danske regering til „Det lykkelige Arabien“ blev v.H. udset til at være ekspeditionens sprogkyndige medlem. I Michaelis' Literarische Briefwechsel findes der en lang række breve om rejsens forberedelse, og allerede her begynder den kompetencestrid mellem v.H. og en anden Michaelis-elev, den svenske botaniker og filolog Peter *Forsskål, der skulle forbitre livet for begge. Det skyldtes således et krav fra Forsskål om at blive leder, i stedet for som planlagt v.H., at ekspeditionens medlemmer blev ligestillede, mens rejsekassen blev overladt Carsten *Niebuhr. Under de mange års forberedelse var v. H. bl. a. i Rom med den danske regerings støtte for at lære vulgærarabisk af de der bosatte syriske maronitter. Ved afrejsen fra Kbh. der blev yderligere forsinket til marts 1761 fik v. H. pga. sygdom lov at rejse over land til Marseille hvorfra han sammen med de øvrige fortsatte med skib til Konstantinopel. Her var de fra 30.7. til 9.9. gæster hos den danske gesandt S. W. v. *Gähler. Under de vanskelige rejseforhold skærpedes modsætningerne mellem v. H. og den selvbevidste og stridbare Forsskål. Det lykkedes

denne helt at isolere v. H. i selskabet, og under den videre færd mod Egypten rapporterede man uden hans vidende til Konstantinopel og Kbh. at v. H. havde til hensigt at forgive dem alle med arsenik, en beskyldning der dog ikke vandt tiltro.

Efter en rejse som v. H. foretog alene sammen med Niebuhr til Sinai fortsatte man i oktober 1762 til Yemen, men her blev både han og Forskål syge, efter Niebuhrs udsagn på grund af urigtig (europæisk) levevis. Begge døde med kort tids mellemrum, formentlig af malaria. Mens v. H. under de mundtlige skænderier undervejs gav råd for usødet er han i modsætning til Forskål yderst loyal og urban i sin korrespondance hjem, og i sin dagbog. Før sin død nåede han at indkøbe og få hjemsendt en betydelig samling af især arabiske og hebræiske håndskrifter, ialt 108, til Det kgl. bibliotek.

J. D. Michaelis: Lit. Briefwechsel I-II, Lpz. 1794-95 (v. H.s dagbog sept. 1762 i II 117-92, samt flere breve -). Samme: Fragen an eine Gesellsch. gelehrter Männer die nach Arabien reisen, Frankfurt. a.M. 1762 (fortalen. Heri også kgl. instruks af 15.12.1760 til v.H.). Samme: Neue orientalische und exegetische Bibl. IV, Göttingen 1787 149f. C. Niebuhr: Reisebeschreibung nach Arabien I, 1774 X-XII 223-51 (Sinairejsen) 369f. B. G. Niebuhr: C. Niebuhrs Leben i Kieler Blätter III, 1816 11 17f 26 (da. udg. i Athene VIII, 1817, også som særtryk Kiel s.å.). Carl Christensen: Naturforskeren Pehr Forskål, 1918. Hertha Kirketerp-Møller i Fund og forskning, 1970 79-94 (m. fortegnelse over v. H.s indkøb af håndskrifter i Konstantinopel); sst. 1980 119-40 (m. fortegnelse over indkøbene i Egypten). - v.H.s dagbog: Reise fra Italien til Kbh. 1760 i Kgl. bibl. Papirer og dagbøger i Kgl. bibl.

Sv. Cedergreen Bech (Fr. de Fontenay)

Haven, Jens, 1724-96, missionær. * 23.6.1724 i Vust, Thy, † 16.4.1796 i Herrnhut. Forældrene var gårdmandsfolk. ~ 11.4.1771 i London med Mary Butterworth, * 8.8.1742 i England, † 9.7.1804 i Herrnhut.

H. var meget lærenem og måske også bedre begavet end sin lærer, sognepræsten, til hvem han en tid var i modsætningsforhold. Da præsten

søgte at skabe en herrnhutisk bevægelse i sognet modarbejdede H. ham først, men sluttede sig senere efter mange genvordigheder til vækkelsen. Under sin snedkerlæretid i København kom H. i de derværende herrnhutisk-pietistiske kredse, og da han var udlært tog han 1748 til Herrnhut. Der stiledede H. imod at blive missionær for Labrador-eskimoerne. Da det ikke kunne lade sig gøre, måtte han - omend modstræbende - lade sig udsende til Lichtenfels, syd for Godthåb i Vestgrønland. Her virkede han i fem år hvor han lærte sig grønlandsk og viste udprægede evner som missionær. Derefter søgte han i 1763 at puste nyt liv i den ellers opgivne Labrador-mission. Det lykkedes ham at få midler til tre „rekonosceringsrejser“ dertil 1764, 1765 og 1770, de to sidste gange sammen med grønlandsmissionæren og præsten Chr. *Drachardt. Da de begge evnede at tale med befolkningen i dens eget sprog, lykkedes det dem at skabe en kontakt præget af gensidig venlighed og imødekommenhed. 1771 rejste de begge ud igen, og H. grundlagde missionsstationen Nain, senere yderligere to. Indtil 1784 ledede H. disse missioner, men måtte da forlade sin gerning med nedbrudt helbred. Han levede dog 12 år endnu i Herrnhut.

E. Mau i Ny kristelig samler VI, 1860 218-34. Jens Damsgaard i Hist. årbøger for Thisted amt II, 1914 97-107. Fr. Chr. Høy: J. H., 1924. 200 Jahre Brüdermission I, ved Karl Müller, Herrnhut 1931 135 149f 155.

Finn Gad

v. Haven, Lambert, 1630-95, arkitekt, maler. * 16.4.1630 i Bergen, † 9.5.1695 i Kbh., begr. sst. (Trin. k.). F: maleren Salomon v.H. († 1670) og hustru. ~ 17.(?)11.1674 i Kbh. (Frue) med Anne Pedersdatter Slange, * ca. 1653 i Slagelse (?), † 28.8.1729 i Kbh. (Trin.), d. af provst, senere biskop Peder *Villadsen (1610-73) og Dorethe Nielsdatter (ca.1628-1700). Et tidligere ægte-skab, der skal være indgået 1653, er ubevisligt. - Bror til Michael v.*H.

v.H. må være blevet uddannet som maler af sin

v. Haven, Lambert

far der stammede fra Stralsund og 1633 havde fået borgerskab i Bergen som kontrafejer; da denne senere gjorde sig bemærket hos Christian IV og af ham siges at have fået tilbud om kgl. ansættelse i Kbh. var det naturligt at sønnen søgte til Danmark hvor han opnåede Frederik IIIs gunst og modtog pengehjælp til flere langvarige studierejser. 1653 ses han at have været i Venezia, et par år senere i Padua og Rom. Vistnok 1656 og i hvert fald 1657 kan han påvises i Danmark, men 1660–61 opholdt han sig nok atter i Italien. Sin længste rejse gjorde han 1668–70 for kgl. regning; den førte ham til Tyskland, Italien, Frankrig og Nederlandene med særlig langvarige ophold i Rom (fjorten måneder), Venezia og Amsterdam. Endnu bevarede regnskaber viser at han uddannede sig med stor grundighed både som arkitekt og maler, endelig også modellerede og gjorde perspektiviske og teater tekniske studier; i Rom modtog han undervisning hos ansete kunstnere. Tillige gjorde han store kunstindkøb for kongen og erhvervede sig bøger, kobberstik og bygningsmodeller. Ved sin hjemkomst 1670 stod han uden tvivl som landets mest alsidigt uddannede kunstner; n.å. udnævntes han til generalbygmester og blev derved chef for hele den kgl. kunstadministration. I denne egenskab kom han til at øve vidtrækkende indflydelse, særlig på bygningskunstens udvikling i Christian Vs tid. Mindst klart tegner billedet sig af ham som billedkunstner. Han vides at have malet adskillige portrætter, bl.a. af *Christian V* i salvingsdragt og af generaløjntnerne *Erik Rosenkrantz* og *Hans Löwenhielm*, kendt gennem kobberstik, samt af *U. F. Gyldenløve* og admiral *H. Bielke*, endvidere altertavler, bl.a. til Trinitatis kirke, men intet af disse arbejder er bevaret, kun et epitafium fra hans norske tid (Bergens museum) er tillagt ham.

Som udøvende billedhugger har v.H. næppe virket, men han har leveret talrige udkast til monumentale skulpturarbejder som gravmæler (bl.a. over *Niels Rosenkrantz* i Trinitatis kirke, 1676, ødelagt 1728, muligvis også over *Niels Juel* i Holmens kirkes gravkapel, senere ændret; tegninger til *Frederik IIIs* og *Sophie Amalies* sarkofager i Roskilde domkirke), altre (til Trinitatis kirke, brændt 1728, til *Frelsers kirke*, ikke udført) og fontæner, bl.a. til *Jægersborg* (1673–75). På dette område synes han dog ikke at have lagt større originalitet for dagen, og efterhånden måtte han træde i baggrunden for Thomas *Quellinus*. Størst betydning har han haft som arkitekt; de vigtigste af hans sikre arbejder er følgende: *Nørreport*, 1671, ombygningen af det såkaldte *blå lysthus* (senere *Herkules-pavillon*) i Kongens have, 1671–72, *lysthuset med de fire*

knapper, sst., ca.1672 (senere indgået i gardens kaserne), *Rosenborg-porten* mod Østervold, 1672, den oprindelige *kommandantbolig* ved Rosenborg, 1672 (komplet ombygget af Fortling), byggearbejder på *Griffenfelds gård* på Købmagergade, 1671–75, samt det *Griffenfeldske kapel* ved Helligåndskirken, projekter til et nyt kongeslot på Slotsholmen (plan og opstalt m.m. i Bregentveds arkiv), ombygningen af *Lundehave*, det senere *Marienlyst*, 1682, *Frelsers kirke* på Christianshavn (grundlagt 1682, ændret projekt til spiret 1690, sandsynligvis gengivet i Danske Vitruvius I, tavle 83), endelig *konseilsalen og løngangen* på Fr.borg, 1680–87. I disse arbejder viser v.H. en nøje fortrolighed med den klassiske baroks virkemidler som han – ikke mindst påvirket af G. Bernini – omsætter i en enkel og kraftfuld formbehandling. Italiensk stil føles overalt som grundlaget, men han har dog jævnlig søgt tilknytning også til nederlandsk arkitekturfølelse, ligesom man i konseilsalens dekoration fornemmer franske forbilleder.

Ud fra de her nævnte værker kan man, om end med forbehold, tilskrive v.H. endnu en række bygningsarbejder, blandt hvilke *Charlottenborgs østfløj* med kuppelsalen (mellem 1680 og 1683) er den mest oplagte; også *Niels Juels* (senere *Thotts*) *palæ* på Kongens Nytorv, 1683–86, og det sst. beliggende, for længst forsvundne *Bielkeske palæ* kunne nævnes her, tillige også *Juellund*, 1695 (nedbrudt 1918) – tre indbyrdes beslægtede værker i hvis udformning der spores italienske træk, kendt fra hans sikre arbejder. Også den endnu stående *kronværksport* på Kronborg (1690) kan tillægges ham. v.H. blev af Frederik III usdet til at skabe de monumentale arkitektoniske rammer omkring den unge danske enevælde, men i begyndelsen var der ikke økonomisk baggrund for at udnytte hans evner efter fortjeneste, og siden blev han vraget til fordel for den svenske arkitekt N. Tessin hvis projekt til et nyt residensslot heller aldrig blev realiseret. v.H.s overordnede stilling over alle kunstner må ses i forlængelse af en model som J.-B. Colbert 1664 havde introduceret i Frankrig. Herhjemme skulle P. S. *Griffenfeld* indtage Colberts stilling, Griffenfeld anes i det hele taget bag v.H., som han protegerede. Måske kan v.H.s dalende stjerne ses i forbindelse med Griffenfelds fald, men arkitekten synes til det sidste at have stået sig godt med Christian V der aflagde besøg ved hans dødsleje, ligesom han senere af enken købte v.H.s efterladte tegninger og skitser. De er nu delt mellem kobberstiksamlingen, Nationalmuseets II. afd. m.m. □ Mal. af Michael v.Haven (Fr.borg). Mal. muligvis forestillende v.H. (kobberstiksamlingen).

Danske saml. V, 1869–70 356. – F. R. Friis: Saml. til da. bygnings- og kunsthist., 1872–78. C. Bering Liisberg: Rosenborg og lysthusene i Kongens have, 1914. Frederiksborg II, ved Fr. Beckett, 1914. R. Josephson: Tessin i Danm., Sth. 1924. Carl W. Schnitler i Festskr. til Karl Madsen = Kunstmuseets årskr. 1921–23, 1924 192–96 200. Samme i Norsk kunsthist. I, Oslo 1925. Vilh. Lorenzen: Kbh.ske palæer I–II, 1922–25 = Medd. fra Foren. til gamle bygn.s bevaring 2.r.IV–V. Samme: L. v.H., 1936 = Medd. fra Foren. til gamle bygn.s bevaring 3.r.I. H. Grevenor: Norsk malerkunst, Oslo 1928. Fr. Weilbach: Dansk bygningskunst i det 18. årh., 1930. Vilh. Wanschler: Arkitekturens hist. III, 1931. Chr. Elling i Tilskueren, 1931 II 229–31. V. Thorlacius-Ussing i Rom og Danm., red. L. Bobé I, 1935 129–32. J. Sthyr i Kunstmuseets årskr. XXVI, 1939 143–49. Danm.s kirker, København I, 1935–58; III, 1966–72. Hakon Lund i Danm.s bygningskunst fra oldtid til nutid, red. H. Lund og Kn. Millech, 1963. Samme i Christiansborg, red. Kr. Hvidt m.fl. I, 1975. Kn. Voss: Bygningsadministrationen i Danm. under enevælden, 1966.

Hans Edvard Nørregård-Nielsen

v. Haven, Michael, ca. 1625–79, maler. * ca. 1625, begr. 24.1.1679 i Uggerløse ved Holbæk. F: maleren Salomon v.H. († 1670) og hustru. ~ 1672. 7.1660 i Kbh. med Anna Pedersdatter, † 1672 i Sorø. – Bror til Lambert v.*H.

v.H. er formentlig oplært hos faderen og tidligt påvirket af Bergens betydeligste maler, Elias Fiigenschoug og af sin, også som maler, mere betydelige bror, Lambert. De eneste kendte arbejder fra ungdomsårene i Norge, portrætterne af *Otte Krag til Voldbjerg* og hustru *Anna Rosenkrantz*, 1649 (Gjessinggård) røber kun et beskedent talent, men familien v.Haven havde indflydelsesrige beskyttere i Norge der talte dens sag hos kongen. 1650 bevilgede Frederik III v.H. 100 rdl. årlig til fortsat uddannelse i udlandet. Hans rejsemål er ukendte, men hans senere arbejder tyder på at han har været i Holland. I alt fald var han hjemme igen 1656, i hvilket år han udførte det livfulde portræt af *Niels Juel* (Fr.borg). Arkivaliske oplysninger og en tegning af de svenske belejringsværker 1659 (Kgl.bibl.) vidner om hans ophold i København. Fra 1660erne stammer også portrættet af broderen *Lambert* (Fr.borg) og hans mest kendte arbejde, *Københavns nye byvåben* der pryder det originale dokument med byens nye privilegier af 1661, nu i Københavns stadsarkiv, og som placerer v.H. som en mand der nød kongens gunst. Herom vidner også inventariet fra det 1689 nedbrændte Sophie Amalienborg der opfører adskillige portrætter af kongefamilien, og et i Göttingen bevaret portræt af dronning *Sophie Amalie*, signeret 1665. Højdepunktet i v.H.s karriere var tilsyneladende udnævnelsen 1664 til ridsemester ved Sorø akademi der imidlertid var i fuld opløsning, og v.H. var derfor nok så meget virksom i København

hvor han formentlig i slutningen af 1660erne udførte portrættet af *Frederik III* (Rosenborg). 1675 blev v.H. udnævnt til hofmaler og omtales 1676 som kontrafejer på Frederiksborg hvor han skulle udføre fire loftsbilleder til sommersalen. Kun det ene, englen der bærer kronen, fik han færdigt, de tre andre fuldførtes af Peder *Andersen. Malerierne blev nedtaget under en ændring af salen 1739 og overladt til grev Otto Thott på Gavnø hvorfra de 1949 kom tilbage til Frederiksborg og opsat påny. Da v.H. havde vanskeligheder med at få udbetalt sin løn både i Sorø og som hofmaler, havde han bestandigt næringsssorger der først i hans allersidste år lindredes noget ved broderen Lamberts virksomme støtte. – v.H.s betydeligste arbejde er uden tvivl den dramatiske fremstilling af *arvehyldingen 1660*. En fremstilling af *Christian Vs salving 1671* er signeret v.H., og beslægtet hermed er „kroningen“. Alle tre malerier blev 1696 solgt til kongen af v.H.s søn, F. C. v.Haven, og findes på Rosenborg. □Mal. og tegn. muligvis forestillende v.H. (kobberstiksamlingen).

F. R. Friis: Saml. til da. bygnings- og kunsthist., 1872–78. Samme: Bidrag til da. kunsthist., 1890–1901. Carl W. Schnitler i Kunstmuseets årskr. 1921–23, 1924 192–96. H. Grevenor: Norsk malerkunst, Oslo 1928. Samme i Kunst og kultur XV, Bergen 1928 263–68. Udstilling af soransk kunst 1586–1936, katalog udg. Soransk samfund, 1936. N. L. Faaborg i Hist. medd. om Kbh. Årbog 1977 7–23. – Stambog m. familieoptegn. i Sorø museum.

N. L. Faaborg (O. Andrup)

v. Haven, Peder, 1715–57, teolog. * 9.8.1715 i Odense, † 8.8.1757 i Sorø, begr. sst. F: sognepræst ved Frue k. i Odense, mag. Frederik Christian v.H. (1665–1739) og Birthe Cathrine Juulbye († 1730). ~ Mariane Grüner, * ca. 1718, † 8.7.1799 i Sorø, d. af resid. kapellan ved Skt. Hans k. i Odense Elias G. (1690–1750) og Anna Marie Aabye (ca.1692–1779). – Bror til Niels v.*Hauen.

v.H. blev dimitteret 1731 fra Odense og tog teologisk attestats 1734. Febr.1736 blev han indskrevet ved univ. i Helmstedt, men drog allerede s.å. til Rusland hvor han blev sekretær og prædikant hos nordmanden admiral Peter Bredal der var øverstbefalende over den asovske flåde i russernes krig mod tyrkerne. Efter hjemkomsten som blev fremskyndet i anledning af faderens død 1739 tog han magistergraden i Kbh. 1740 og rejste så i to år i Holland og Tyskland. Især opholdt han sig i Halle hvor han hørte S. J. Baumgarten og Wolff. Derefter udarbejdede han sin *Reise udi Rusland*, 1743 (2. udg. 1757) som er et dygtigt og velskrevet arbejde der nød den ære at

v. Haven, Peder

ledsages af et anbefalende forord af Ludvig *Holberg. Han levede en tid hjemme i Odense, og herfra stammer hans *Anfangs-Gründe der Dänischen Sprache*, 1744 (2. udg. 1753) hvori han tager særligt hensyn til svensk og søger at vise at de nordiske sprog aldeles ikke kan betragtes som en afart af tysk. I slutningen af 1743 gik v.H. igen som legationspræst til Rusland og forblev her til 1746. Ved dette sit andet ophold her førerede han yderligere sit kendskab til folket og dets tilstande og resultatet heraf er nedlagt i hans *Nye og forbedrede Efterrættninger om det russiske Rige I-II*, 1747, oversat til russisk og til fransk. Da Sorø akademi genoprettedes 1747 blev han professor theologiæ her og tillige sognepræst i Sorø, 1749 blev han dr.teol. og 1754 desuden provst. På Sorø akademi læste han over kirkehistorie, dogmatik og moral og udgav 1756 et fuldstændigt teologisk system, *Om Theologien* der dog ikke er noget særlig fremragende arbejde men præget af ejendommeligheder der viser at v.H. har følt sig knyttet til P. *Rosenstand Goiskes (1705-69) retning som apologet for en strengt supranaturalistisk kristendomsopfattelse.

Kirkehist. saml. 4.r.IV, 1895-97 130. Pers.hist.t. 10.r.III, 1936 228. - Kbh.ske nye tid. om lærde sager, 1750 81f. A. F. Büschings Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften und Künste in den Königl. Dänischen Reichen und Ländern I, 1754 686-89; II, 1756 186f. Ludv. Daae i Hist.t. 2.r.IV, Kria. 1884 444f.

Bjørn Kornerup*

Havning, Thomas Laub Hansen, 1891-1976, arkitekt. * 4.9.1891 i Kbh. (Holmens), † 20.2.1976 i Viborg, begr. i Kbh. (Vestre). F: søminemester, cand.polyt., senere maskininspektør Holger Axel Hansen (1852-1931) og Johanne Arngoth Haae Laub (1859-1943). Navneforandring 17.5.1901. ~ 1° 23.11.1917 på Frbg. (Immanuelsk.) med Magdalene Sophie Zeuthen, * 12.2.1890 i Kbh. (Johs.), † 15.12.1957 sst., d. af matematiker H. G. *Z. (1839-1920) og Sophie C. F. Lawaetz (1860-1936). ~ 2° 22.3.1960 i Viborg (domk.) med Karen Andersen, * 1.3.1901 i Malling, d. af ølhandler Jens Sørensen A. (1873-1944) og Kristine Møller (1871-1962).

H. blev student 1909 fra Borgerdydskolen i Kbh. og gennemgik herefter akademiets bygnings tekniske skole 1909-11 og siden akademiets arkitekturskole hvorfra han fik afgang 1917. 1921 erhvervede han den lille guldmedalje for *Et krematorium*. H. har nok fra sin tidligste ungdom i nogen grad været præget af sin familære tilknytning til Martin *Nyrop (moderens svoger), men ved sit arbejde på Poul *Holsøe og Jesper *Tvedes tegnestue 1912-14 og senere på Hack *Kampmanns tegnestue 1916-19 modtog han

dog stærke påvirkninger af tidens klassicistiske strømninger. I sin virksomhed som selvstændig arkitekt har han med en fin fornemmelse for sammenhængen i dansk arkitektur forenet disse påvirkninger med indtryk fra funktionalismen til en fri og til tider yndefuld personlig stil. Han har tegnet en del villaer fx. *Kirkevænget 15*, 1919-20; *Mosehøjvej 4 A* i Ordrup, 1931; eget hus, *Valby Langgade 7 A*, 1934. Han har endvidere bygget en del kirker, alle formet omkring en enkel kraftig blok med mindelser om barokkens strenge kirkehuse og undertiden på grænsen til det anonyme: *Allehelgenskirken ved Lergravsvej*, 1925-32; *Lindevangskirken* ved Peter Bangsvej, 1930 sammen med Anton Frederiksen og *Skt. Markus kirke* i Århus, 1935. Allehelgenskirken og Markuskirken er komponeret over et modulsystem med henholdsvis 2,16 og 2,88 m som enhed. Han har endvidere opført en udvidelse til Christianshavns gymnasium 1933-34, ministerialbygningen ved Frederiksholms kanal 1938-40, bygning på Bobroen 1941, Lods- og karantænebygningen i frihavnen 1942-43. Som bygningsinspektør fik han de kongelige slotte under sig og forestod her en række restaureringer og istandsættelser. Han udførte tillige en større ombygning af Emdrupborg 1947-52, ledede restaureringsarbejdet ved Rundetårn 1952 hvor man fjernede pudslaget og afdækkede murstensfacaden. Opførte endvidere *Falkonergårdens gymnasium*, Sønderjyllands allé 25, 1955; *Virum statskole*, Fuglsangsvej 66, 1957; Statens husholdningsråds bygning, *Amager Fælledvej 56*, 1956; centraladministrationens bygningskompleks, *Slotsholmsgade 12*, 1962-67 sammen med Eske Kristensen; tilbygningen til Helligåndshuset ved Valkendorfgade, 1967. Af dekorative arbejder kan nævnes *Martin Nyrops grav* på Gentofte kirkegård, mindesmærket for de faldne i første verdenskrig, Sønderborg, 1922. Sammen med Holger Mundt har H. reguleret Bispetorvet ved Århus domkirke 1918-21.

Karakteristisk for H.s dybe forankring i dansk arkitekturtradition og hans store interesse for bygningsproportioner kastede han sig i en høj alder ud i undersøgelsen af Amalienborgs proportionssystem der resulterede i bogen *I Eigtveds tjeneste. Nogle tanker om, hvordan arkitekten Nicolai Eigtved brugte sin tommestok, da han byggede Amalienborg*, 1974. Modtog Eckersbergmedaljen 1935. Fra 1920 rådgivende arkitekt for undervisningsministeriet. Formand for Akademisk arkitektforening 1942-46. Medlem af akademirådet fra 1940. Kgl. bygningsinspektør 1944-61. - R. 1937. DM. 1952. K. 1961. □ Tegnet silhouet af Agnes Henning Hansen, 1942. Tegn. af Otto Christensen, 1951. Foto.

Arkitekten, 1917–18 269 (Bispetorvet, Århus). Sst. 1921 317–22 (rejseskildring). Sst. 1922 109–14 149f (villa). Sst. 1923 54–57 (Allehelgens kirke) 238 289 292f (torvet i Lyngby). Sst. 1926 44–48 (Lindevangskirken). Sst. M, 1933 231f 246–48 (hus i Ordrup). Arkitekten, 1961 121–25 (Slotsholmsgade). Edv. Thomsen, Kaj Gottlob og Hans Henning Hansen sst. 1976 154f 158.

Villads Villadsen

Havsteen-Mikkelsen, Sven, * 1912, maler. * 16.9.1912 i Argentina. F: ingeniør, cand. polyt. Johan Theodor Havsteen (1882–1932) og Ella Holm-Jensen (1887–1979, ~2° med polarforskeren, kaptajn Ejnar *Mikkelsen, 1880–1971). Ved forældrenes skilsmisse adopteret af Ejnar M. 1919. ~ 11.7.1936 i London med Pamela Montgomerie, * 31.1.1909 i London, d. af ingeniør Frank Douglas M. (1873–1951) og Esmé Napier (* 1884).

Efter forældrenes skilsmisse og moderens andet ægteskab fik H.-M. sit barndomshjem i Ordrup som trods det borgerlige miljø var præget af den højnordiske horisont under hvilken Ejnar Mikkelsen levede og arbejdede. Han kom en kort tid i lære hos sølvsmeden Georg *Jensen, men rejste 1930 til Kerteminde for at søge kunstnerisk vejledning hos Fritz *Syberg. I dennes hjem, Pilegården, og hos Johannes *Larsen på Møllebakken fik han sin første forankring i en dansk malerisk tradition. H.-M. gjorde sig dog snart fri af den fynske skole og rejste 1932 til Gudhjem for at lære af Oluf *Høst hvis på én gang mystiske og artistisk-raffinerede natursyn blev en besættelse – og en lammelse af hans egne evner som først langsomt udfoldede sig igen efter et studieophold på kunstakademiet i Oslo 1933–34. Sit gennembrud fik han sent, efter krigen og deltagelsen i modstandskampen, da han med hustru og tre børn rejste til Færøerne og Skotland hvis fjelde og dale – og havets nærhed – fra nu af blev bestemmende for hans motivkreds.

Med sine norrøne landskaber er H.-M. repræsenteret på Statens museum for kunst og Louisiana. En anden side af hans kunstneriske evner kom til udfoldelse i samarbejdet med Martin A. *Hansen, først om dennes storværk *Orm og tyr*, 1952, hvortil H.-M. skar 400 træsnit, siden om *Kringen*, 1953, og *Rejse på Island*, 1954, begge illustreret med kultegninger. Træsnittet dyrkede han igen i den danske udgave af Herman Melvilles eskatologiske roman *Moby Dick*, 1955 og Alexis Kivis humoristiske fortælling *Syv brødre*, 1959. Disse bogarbejder samt den monumentale *Sagn og saga fra Angmagssalik* af Jens *Rosing, 1963 som H.-M. illustrerede med træsnit og oliekriddtegninger hører til periodens betydeligste, foreløbig afrundet med den i æstetisk og teknisk henseende fuldkomne udgave af Thorkild *Han-

sens *Sidste sommer i Angmagssalik*, 1978, illustreret med gengivelser af studier i oliekridd. Foruden sit maleriske arbejde og de store bogudgivelser begyndte H.-M. tillige at beskæftige sig med udsmykninger af danske kirker. I årene 1956–78 har han for Nationalmuseet skabt 30 kirkeudsmykninger, dels malede altertavler, dels glasmosaik-arbejder, både i tykt skåret glas og cement (som i den store udsmykning af *Alderslyst kirke* i Silkeborg) og i den klassiske teknik med tyndt glas og bly (som i korruden i *Giver kirke* i Himmerland). Inden for den samme periode har han udført en lang række farvelitografier med motiver fra hele den norrøne kulturkreds – fra Grønland til Ejderen – og en omfattende serie frimærker med danske landskabsmotiver. Enestående i hans produktion er et bronzerelief, støbt i 2l store og små figurer og indfældet i en klippe i Brattahlid (Qagssiarsuk) som minde over Erik den Rødes boplads omkring år 1000. □Foto.

S. H.-M.: Nordvejene. Med indledn. af Ole Wivel, 1963. S. H.-M. 1912–1972. Malerier, tegninger, raderinger, træsnit, litografier. Katalog fra Sønderjyllands kunstmuseum, 1972.

Ole Wivel

Haxthausen

Tysk uradel, hvis ældst kendte medlemmer levede i 1200-tallet. Siden 1600-tallet har en del medlemmer i praksis ført barontitel.

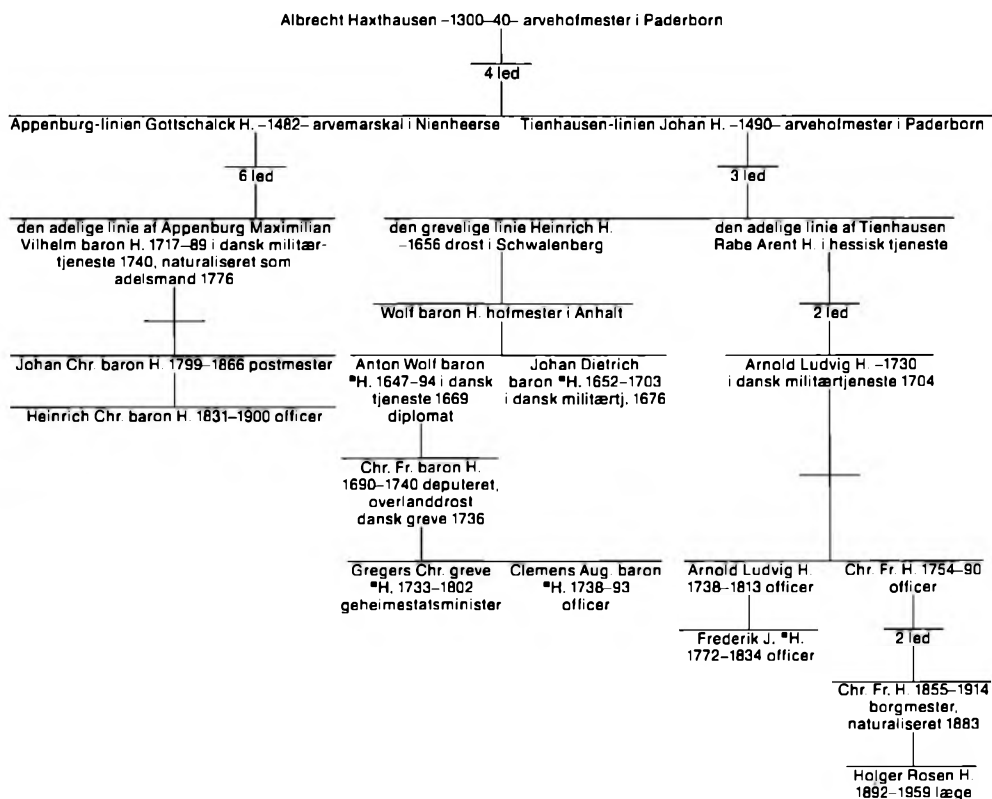
Anton Wolf baron *H. var ~ Dorothea Justina grevinde af Aldenburg, d. af statsmanden Anton greve af *A. (1633–80). Gregers Chr. greve *H. var ~ 1° med Louise Charlotte von der Osten, d. af direktør Wilhelm Aug. v. d. *O. Clemens Aug. baron *H. var ~ 1° med Charlotte Amalie baronesse Wedel Jarlsberg, d. af deputeret Frederik Wilhelm baron *W. J., 2° med Dorothea Sophie Schack-Rathlou, d. af statsmanden J. O. *S.-R., og 3° med Christiane Caroline komtesse Holstein, d. af hofmanden Chr. Fr. greve *H. (1735–99).

Danm.s adels årbog LXII, 1945 II 27–71.

Nils G. Bartholdy

Haxthausen, Anton Wolf, baron, 1647–94, diplomat, hofmand. * 1.6.1647 på Tienhausen i Paderborn, † 19.11.1694 i Berlin, begr. i Steinheim k. ved Tienhausen. F: friherre Wolf H. til Eisborn og Mechtilde Sophie v. Hanxleden. ~ 6.4.1689 med Dorothea Justina Aldenburg, * 6. el. 28.1.1663 på Varel, † 27.12.1735 i Aldenburg, d. af grev Anton af *A. (1633–80) og Augusta af Sayn-Wittgenstein (1638–66). – Bror til Johan Dietrich *H.

Haxthausen, Anton Wolf

Syv år gammel sendtes H. til hoffet i Oldenburg hvor han tjente som page indtil grev Anton Günthers død 1667; han fik en omhyggelig opdragelse og uddannede sig særlig til fuldkommenhed i ridekunsten. 1669 kom H. til Danmark og blev ansat som hof- og jagtjunker hos Frederik III. Da Christian V kom på tronen gjorde H. hurtigt karriere. 1670 blev han forskærer, 1671 ridejunker, s.å. staldmester, 1679 1. staldmester og 1680 overlaldmester. H. stod i høj yndest hos kongen og hørte til dennes nærmeste omgivelser. Som staldmester gjorde han udmærket fyldest, således var det berømte stutteri på Fr.borg hans værk. Han benyttedes også i forskellige diplomatiske sendelser. Efter slaget ved Lund 1676 sendtes han til hertugen af Braunschweig og landgrevinden af Hessen-Kassel for at anmode disse om hjælp, 1678 afsluttede han med biskoppen af Münster en traktat om at overlade et troppekorps til Danmark. Derfra drog han atter til Hessen-Kassel, og n.å. var han i Celle. 1687 var han envoyé extraordinaire i Dresden, Celle, Hannover og Wien. 1688 og 1690 sendtes han til Berlin, og 1690 blev han overlænddrost i Olden-

burg. 1691-94 var han dels i Berlin hvor han juni 1692 undertegnede en fornyelse af den med Brandenburg sluttede alliance, og dels i Sachsen hvor han 1691 og 1693 førte allianceforhandlinger. Da han 1694 kom tilbage til Berlin efter et ophold i Sachsen blev han syg og døde ret pludseligt. - H. synes at have været en særdeles tiltalende karakter; således optrådte han overordentlig korrekt over for den engelske gesandt Robert Molesworth der gentagne gange var meget uforvarende over for ham. Det var i øvrigt et sammenstød mellem H. og Molesworth der var årsag til at denne forlod Danmark. H.s hustru blev 1695 overhofmesterinde hos dronning Charlotte Amalie, men måtte 1705 trække sig tilbage på grund af svagelighed. - Kammerjunker 1672. - Hv.R. 1684. □ Mal. af Jacob d'Agar (Fr.borg). Mal. muligvis forestillende H. (forhen Orebygård). Maleri (Tienhausen). En tegn. af G. L. Lahde, 1801 (Fr.borg) gengiver et andet samtidigt portræt.

Danm.-No.s traktater 1523-1750, udg. L. Laursen VII-IX, 1926-33. - O. H. Møller: Geneal. Tabelle und Nachrichten von dem Geschlecht derer v. Haxthausen,

Schlesw. 1784 12–18. Hist.t. 2.r.II, 1848 183. Chr. H. Brasch: Vemmetoftes hist. II, 1860 52f 61. Samme: Om Rob. Molesworths skrift An account of Denmark, 1879 131–41. Fr. v. Jessen: En slesv. statsmand I, 1930. Hj. Friis: Den kgl. staldetat, 1947.

Hugo Andersen *

Haxthausen, Clemens August, baron, 1738–93, officer. * 17.12.1738 i Oldenburg, † 31.1.1793 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: greve, kammerherre, overlanddrost Christian Frederik H. til Tienhausen m.m. (1690–1740) og Margrethe Hedevig Juel (1702–52). ~ 1° 20.9.1765 i Harrested med baronesse Charlotte Amalie Wedel Jarlsberg, * 27.7.1749 i Kbh. (Garn.), † 29.11.1771 i Kbh. (Garn.), d. af kaptajn, senere amtmand, gehejmekonferensråd, baron Frederik *W. J. (1724–90) og Charlotte Amalie Bülow (1719–80). ~ 2° 26.8.1774 i Kbh. (Holmens) med Dorothea Sophie Schack-Rathlou, * 25.7.1757 i Kbh. (Slotsk.), † 12.1.1778 sst. (Garn.), d. af statsminister, gehejmeråd J. O. *S.-R. (1728–1800) og Øllegaard Charlotte Juel (1738–98). ~ 3° 22.6.1792 i Kbh. (Garn.) med komtesse Christiane Caroline Holstein, * 28.2.1772 i Kbh. (Slotsk.), † 11.12.1852 sst. (Helligg.) (~ 2° 1794 med gehejmeråd, staldmester Frederik Christian August Roepstorff, 1768–1848), d. af lensgreve Christian *H. (1735–99) og Charlotte E. Henriette zu Inn-und Knyphausen (1741–1809). – Bror til Gregers Christian *H.

Efter at have været på Sorø akademi blev H. 1754 sekondløjtnant reformé, 1757 fændrik og virkelig sekondløjtnant, 1760 kaptajn reformé, 1763 virkelig kaptajn, 1768 major og oberstløjtnant, n.å. kommandør for garden til fods og 1770 oberst. Muligvis har dette hurtige avancement der vakte misnøje i officerskredse været medvirkende til at han ikke fik nogen ny kommando efter fodgardens opløsning dec.1771. Omtrent samtidig døde hans unge hustru af tuberkulose. Efter *Struensees fald reorganiserede han garderegimentet. 1777 blev han kar., n.å. virkelig generalmajor og fulgte den preussiske hærs felttog i Schlesien 1778–79. I modsætning til broderen der efter kuppet mod Struensee 1772 forflyttedes fra sin tjeneste i Kbh. var H. i gunst hos arveprinsen. Ikke desto mindre trådte han i forbindelse med kronprinsens støtter forud for dennes magtovertagelse 1784. Dette var næppe uden forbindelse med at hans tredje svigerfar var Schak-Rathlou. S.å. blev han inspektør for infanteriet på Sjælland. 1785 fratrådte han kommandoen over garden, blev kommandant i Kbh. og n.å. generalløjtnant. – Kammerjunker 1759. Kammerherre 1766. – Hv.R. 1774. □ Mal. af J. C. Almer, 1769 (Jarlsberg). Mal. af C. A. Lorent-

zen (Göteborg kunstmus.). Afbildet på stik af G. C. Schule 1785 og 1787.

Efterladte papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé II, 1896 15–24 o.fl.st. (reg. i X, 1931). Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis III, 1913. Luxdorffs dagbøger, udg. E. Nystrom I–II, 1915–30. Inkvistionskomm. af 20.1.1772, udg. H. Hansen I–V, 1927–41. Kabinetstyrelsen i Danm., samme udg. III, 1923. Luxdorffs dagbøger, udg. E. Nystrom I–II, 1915–30. – Danm.s adels årbog IV, 1887 179f; XVIII, 1901 537. G. Brammer: Livgarden, 1908.

Sv. Cedergreen Bech (Rockstroh)

Haxthausen, Frederik (Friedrich) Julius, 1772–1834, officer. * 18.6.1772 i Husum, † 4.11.1834 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: sekondritmester, senere kar.oberst, kammerherre Arnold Frederik Ludvig H. (1738–1813) og Vibeke Adeler (1742–86). ~ 8.8.1801 på Sophiendal med baronesse Anna Beate Holck, * 4.9.1773 på Vang, Hedemark, Norge, † 16.3.1842 i Kbh. (Garn.), d. af senere amtmand, kammerherre, baron Christian Frederik H. (1734–81) og Frederikke Louise Adeler (1748–1810).

H. der var udgået fra et yderst fattigt hjem, blev 1785 kar. kornet og derefter elev i artillerikadet-instituttet, blev 1788 kornet à la suite i rytteriet og virkelig sekondløjtnant i artilleriet (anc. 1787). Efter afgangseksamen 1791 blev han kar., n.å. virkelig premierløjtnant, fik 1800 kaptajns kar. og blev stabskaptajn 1805, men trådte samtidig ind i administrationen som land- og krigskommissær (udskrivningschef) og ansattes s.å. ved hærens mobilisering som adjunctus hos sin farbror Frederik Gottschalch H. i feltkommissariatet. 1807–09 var han chef for feltkommissariatet ved hæren i Holsten, 1809 på Sjælland ved forberedelserne til overgang til Skåne og 1814 ved hærens opstilling på Fyn under kongens overbefaling. 1815 organiserede han det til Frankrig udsendte l. auxiliærkorps. 1808 var han blevet virkelig generalkrigskommissær, blev 1814 deputeret i generalkommissariatskollegiet og oberst à la suite, 1828 ordensviceceremonimester, 1831 kar. generalmajor, 1833 ordensskatmester. Ved sin død var han vedblivende deputeret i det militære kollegium og desuden direktør for den militære manege. – Kammerherre 1812. – R. 1817. DM. 1826. K. 1828.

Medd. fra krigsarkiverne, udg. Generalstaben V–IX, 1892–1902. – Danm.s adels årbog IV, 1887 182.

Rockstroh *

Haxthausen, Gregers Christian, greve, 1733–1802, geheimestatsminister. * 1.2.1733 i Kbh. (Petri), † 10.7.1802 sst. (Holmens), begr. i Holmens k.s kapel. F: greve, kammerherre, overlanddrost Christian Frederik H. til Tienhausen

Haxthausen, Gregers Christian

m.m. (1690–1740) og Margrethe Hedevig Juel (1702–52). ~1° 1.3.1758 på Christiansborg slot med Louise Charlotte v. der Osten, * 10.10.1735 i Sorø, † 5.7.1766 på Solitude ved Kbh. (Holmens), d. af gehejmekonferensråd Wilhelm August v. der *O. (1697–1764) og Charlotte A. Lüt-zow (1696–1743). ~2° 18.9.1767 på Frbg. slot (Slotsk.) med Anna Elisabeth Juul, * 15.12.1750 i Randers, † 10.4.1813 i Kbh. (Holmens), d. af generalløjtnant, greve Ove J. (1700–66) og komtesse Sophie Hedevig Friis (1717–77). – Bror til Clemens August *H.

Som barn fik H. den senere som professor i Braunschweig bekendte C. C. Gärtner til hofmester og besøgte siden gymnasiet i Altona. Han blev student 1748, studerede en tid i Sorø og ved universitetet i Leipzig og drog derpå 1752–55 ud på en større udenlandsrejse der førte ham gennem Holland, England og Frankrig. Efter sin hjemkomst gjorde han tjeneste ved hoffet som kammerjunker, deltog desuden i arbejdet i Tyske kancelli og gik 1757 over i aktiv diplomatisk tjeneste. Han var nogle få år envoyé extraordinaire ved det polske og kurfyrstelig sachsiske hof, men overtog 1760 den vigtige post som dansk udsending i St. Petersborg hvor han opholdt sig i de for Danmark så kritiske år 1760–63. Grunden til hans udnævnelse må søges i den omstændighed at Danmarks tidligere udsending A. S. v. d. *Osten var kommet i et yderst dårligt forhold til tronfølgeren Peter (III), og på den udsatte post var derfor en mand nødvendig som ikke irriterede ham. Selv om de vigtigste diplomatiske forhandlinger ikke foregik i St. Petersborg, udførte H. dog en meget nyttig gerning for sit land. Gennem den engelske minister trådte han i forbindelse med holsteneren Caspar v. *Saldern der var kommet til Rusland for at få en ordning med hensyn til det holstenske spørgsmål, og som gerne så et mageskifte komme i stand og af al magt modarbejdede en dansk-russisk krig. v. Saldern lod tilflyde H. mange værdifulde oplysninger som naturligvis straks gik videre til Kbh.

1763 vendte H. hjem og blev deputeret i admiralitets- og generalkommissariatskollegiet, 1766 l. civildeputeret i generalkommissariatet for søetaten og 1770 l. deputeret i det kombinerede admiralitets- og generalkommissariatskollegium. Han var en af de få danske adelsmænd J. F. *Struensee ville samarbejde med, og fik flere vigtige hverv betroet. Således blev han medlem af den kommission der skulle forberede en nyordning af admiralitetet; på hans forslag deltes dette i fire departementer under hver sin deputerede. Selv blev han l. deputeret. Han blev også medlem af den såkaldte gehejmekonferens der efter konseilets ophævelse blev nedsat for at af-

give betænkning over statens finanser. Efter Struensees fald fjernedes han fra sine embeder i Kbh. og blev amtmand over Flensborg og Bredsted amter. 1784 flyttedes han til Sjælland som amtmand over Sorø og Ringsted amter samt overhofmester for Sorø akademi, og 1787 fulgte udnævnelsen til stiftamtmand over Sjælland og amtmand over Færøerne. 1790 indtrådte H. på ny i centraladministrationen, idet han udnævntes til medlem af det nye statsråd. Motiveringen herfor var uden tvivl den at man ønskede det danske element stærkere repræsenteret. I den Schimmelmänn-Stolbergske kreds var man fornærmet over denne udnævnelse og lod falde hårde ord om H.s uegnethed til denne post, men Chr. D. *Reventlow (1748–1827) tog ham i forsvaret og udtalte om ham at han ganske vist ikke var noget geni, men dog en ærlig mand. 1795 blev han endelig præsident for det vestindisk-guineiske rente- og generaltoldkammer og medlem af direktionen for postpensionskassen, men efter ansøgning afskedigedes han allerede s.d. – H. stod noget uden for de toneangivende ministres kredse og gjorde sig heller ikke selskabeligt stærkt gældende. Uden at være særlig fremragende på noget område var han en pligtopfyldende og pålidelig embedsmand der støt og roligt gjorde dagens arbejde. Han var desuden meget litterært interesseret, og hans store bogsamling gik efter hans død ved køb over til Det kgl. bibliotek. – Kammerjunker 1749. Kammerherre 1758. Gehejmeråd 1768. Gehejmekonferensråd 1774. Æresmedlem af kunstkademiet 1786. – Hv.R. 1766. L'union parfaite 1766. Bl.R. 1783. □Mal. af C. A. Lorentzen, 1784, efter dette kopi (Sorø akad.). Afbildet på J. H. W. Haffners tegn., 1781 (Rosenborg) og mal. 1794 (Jægerspris) af selskaber hos Chr. VII.

G. C. v. H.: Jugendaufzeichnungen des Grafen G. C. v. H. über seine Schülerzeit in Altona 1743–46 i Königl. Christianeum in Altona, Bericht über das Schuljahr 1913–14 3–18. Samme: Zwei Tage am Hofe Ludwig XV, 1753. Aus dem Tagebuch des Grafen G. C. v. H. i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch. XLIV, Lpz. 1914 329–34. Samme: Am dänischen Hofe auf Schloss Gottorf 1754. Aus dem Aufzeichnungen des Grafen G. C.: v. H., Kiel 1916 = Quellen und Forschungen zur Gesch. Schlesw.-Holsts IV 1–15. Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekræde, udg. L. Bobé I III–IV VI–VII X, 1895–1931. Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis I–III, 1904–13. Samme: Bernstorfferne og Danm. II, 1919. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 III, I, 1897; IV, 2, 1902; VI, 1–2, 1907–09. – Papirer i Kgl. bibl. og i Rigsark.

Harald Jørgensen

Haxthausen, Johan Dietrich, baron, 1652–1703, officer. * 29.1.1652 i Petershagen, Stift Minden, † 21.12.1703 i Imst, Tyrol. F: friherre Wolf H. til

Eisborn og Mechtilde Sophie v. Hanxleden. Vistnok ugift. – Bror til Anton Wolf *H.

H. deltog som dansk kaptajn i felttoget 1675 i Mecklenburg, fra 1676 i Skåne, blev 1677 sekond-, n.å. premier-major og sekond-oberstløjtnant, 1683 virkelig oberstløjtnant. Som oberst (og regimentskommandør) i hjælpekorpsset 1689 slap han med et par af sine kompagnier over til England men de andre kompagnier blev taget af franske kapere. Efter Irlands pacificering deltog han 1691–97 i krigen i Flandern og blev 1693 brigadér. 1700 var han med i hjælpekorpsset til Sachsen, n.å. til Italien som næstkommanderende under Chr. Gyldenløve (1674–1703). Hertug Carl Rudolph af Württemberg der kendte H. som en mand med en sjælden „Ordenssans og Metodiskhed, humeur og comportedment“ og yderst „compatible“ havde forgæves anstrengt sig for at få ham med i engelsk-hollandsk tjeneste. I kampene i Norditalien havde han som oftest overbefalingen over korpsset da Gyldenløve var syg, og berømmedes meget af de kejserlige generaler. I det blodige slag ved Luzzara aug. 1702 var også H. syg af feber men lod sig løfte op på hesten for at føre sine afdelinger frem til angreb og erhvervede sig prins Eugens højeste ros. Da Gyldenløve efteråret 1702 rejste hjem til Danmark, håbede H., støttet på sin udmærkede tjeneste og de kejserlige generalers højagtelse, på at få overkommandoen, men chefen skulle være generalløjtnant, og H. var endnu ung som generalmajor. Efter at han havde ført kommandoen til efteråret 1703, indtraf den nye chef A. F. Trampe; skuffet i sine forventninger og svækket af heftige og langvarige feberanfald havde H. indtrængende anmodet om afløsning, og hans eftermand var udnævnt men under marchen til vinterkvarter i Tyrol døde han af feber og tuberkulose. I sin beretning til kongen gav Trampe H. det smukkeste eftermæle.

Dan.m.s adels årbog IV, 1887 180; X, 1893 535. K. C. Rockstroh: Et dansk korps' hist. 1895 (her fejlagtigt Joh. Friedrich).

*Rockstroh**

de la Haye Jan, se de la Haye, Jan.

Hecht-Johansen, Jette Ellen Stampe, *1921, landsretssagfører. *8.12.1921 i Rønninge. F: pastor Anders Jensen (1891–1970) og Elisabeth Stampe-Andersen (1889–1973). ~7.9.1944 i Rønninge med direktør, cand. jur. Johan Erik H.-J., *30.3.1920 på Frbg., s. af overlæge, dr. med. Axel H.-J. (1894–1970, ~2° 1936 med Kirsten Lehn-Schiøler, *1904) og Astrid Thora Christiane Nissen (*1895).

H.-J. blev student fra Skt. Knuds gymnasium 1941 og studerede derefter medicin, hvorved hun kom i forbindelse med „Frit Danmark“s lægegruppe og blev aktivt engageret i modstandsbevægelsen. Hun blev i oktober 1943 taget af Gestapo, men udleveredes senere til det danske politi som efter en afhøring løslod hende „ad bagdøren“, hvorefter hun kom til Sverige hvor hun en tid fortsatte sit medicinske studium. Efter at have fået tilladelse til at vende tilbage lykkedes det hende – efter et mislykket forsøg i robåd – at komme over Øresund med en svensk fisker, og hun arbejdede herefter illegalt og tog bl.a. flere gange som kurér til Sverige. Hun traf under dette arbejde sin senere mand der var kommet som faldskærmsmand fra England. – Efter kapitulationen genoptog hun sit studium, men fandt senere dette vanskeligt foreneligt med sit arbejde i hjemmet med børnene og skiftede derfor til jura. Hun blev juridisk kandidat 1954 og var derefter ansat i Forsorgsselskabet og senere som fuldmægtig, sidst hos overretssagfører Frants Dragsted, hos hvem hun fik lejlighed til at arbejde som forsvarer i straffesager. 1962 nedsatte hun sig selvstændigt og fik 1965 beskikkelse som forsvarer i offentlige og beneficerede sager. Som sådan fik hun hurtigt ry for stor dygtighed, og navnlig en række store nævningsager bidrog til at placere hende som vor førende advokat inden for dette vanskelige og stærkt nervebelastende speciale. Hendes evne til at engagere sig i sagerne, til at gennemføre et omhyggeligt opklarings- og afhøringsarbejde og til en klar og indtrængende procedure førte gang på gang til frifindelser i meget komplicerede sager.

Blandt de uhyre mange sager hvori hun har været beskikket som forsvarer har omkring 30 været nævningsager om drab, røveri m.m. Adskillige af disse har i høj grad påkaldt offentlighedens opmærksomhed som fx skyldspørgsmålene i „Storstrømsagen“ hvori tiltalte frifandtes for at have kastet sin hustru ud fra broen, i „Narkosagen“ hvori de tiltalte politifolk frifandtes for at have givet „stoffer“ til de i en narkosag tiltalte personer, og i en sag hvori en tiltalt politimand frifandtes for drabet på en „intim“-massøse. Også på andre af advokatgerningens felter, herunder i det kollegiale organisationsarbejde, har H.-J. gjort en betydningsfuld indsats. □Foto.

Bernt Hjejle

Hecklauer, Johannes, 1596–1652, orgelbygger, hoforganist, bygnings- og amtsinspektør. *2.9.1596 i Nordhausen i Thüringen, †13.8.1652 i Tønning, begr. i Slesvig domk. F: rådsherre Michael H. og Dorothea Campen. ~1632 med

Hecklauer, Johannes

Sophia Lælius, *20.8.1600 i Bremerförde, †17.4.1654 (~1°1622 med advokat i Nicolaus Beselin i Rostock, †1630), d. af ærkebiskoppelig bremisk råd, senere gottorpsk hofkansler Laurentius L. (†1618, ~2°1601 med Elisabeth Koch) og Ida Camper (†1600).

H. kom fjorten år gammel i lære hos sin morbror, orgelbyggeren Esaias Campen i Kbh., og var derpå i holsten-schauenburgsk og senere i Christian IVs tjeneste. 1619 bestilte kongen hos ham til Fr.borg slot et klokkespil der skulle kunne udføre 100 forskellige salmemelodier (opsat 1621, men atter nedtaget 1629). 1620 ansattes han som musicus og slottsorganist på Gottorp hvor han også virkede som orgelbygger (orgel i hofkapellet i Husum 1626). 1628–30 var han med orlov i Italien hvor storhertugen af Toscana gav ham et tiårigt patent på en opfindelse, formodentlig vedrørende orgelbygning. 1632 blev han hertugelig gottorpsk bygningsinspektør, kammer tjener og chatolforvalter, 1639 overtog han ledelsen af nogle større digearbejder, under hvilke han bl.a. inddigede den såkaldte „H.-Koog“ hvor han selv erhvervede betydelige strækninger. 1646 overtog han som amtsinspektør det ubesatte Gottorp amtmands embedes forretninger; i denne stilling forestod han en række byggearbejder, bl.a. opførelsen af Husums østerport. H. der af sine fjender beskyldtes for at have udnyttet sine embeder til personlig berigelse var utvivlsomt en meget begavet og energisk mand. Hans karriere og yndest hos hertug Frederik III pådrog ham kansler J. A. "Kielman v. Kielmanseggs nid, og det fortælles at de hertugelige embedsmænd delte sig i et svensksindet Kielmansk og et dansk-orienteret H.sk parti som bl.a. omfattede H.s svigersønner A. Cramer og oberst Hans Walter. Kielman benyttede en strid mellem H. og nogle vestkystsoerne om digeværket til at fælde ham, og 1652 tog han sin afsked samtidig med at han afstod hertugen sine koogejendomme. Sandsynligvis har hans død i unåde og kanslerens uvenskab påvirket generalsuperintendent Johs. Reinboths ord i ligprædikenen: „Sein Leben und Wandel belangent, ist er auch kein Heiliger, sondern ein sündiger Mensch gewesen.“ Men helt uden realitetsgrundlag kan de vel ikke være. – H.s søn Friedrich H. (1635–77) var gottorpsk råd og senere dansk resident i den westfalske kreds. – □ Brudstykker af epitafium ca. 1654–60 (Slesvig domk.).

Johs. Reinboth: Ligprædiken over J. H., Schlesw. 1654. Samme: Ligprædiken over Sophia H., sst. 1655. F. R. Friis: Saml. til da. bygn.- og kunsthist., 1872–78 251f. Angul Hammerich: Musiken ved Chr. IVs hof, 1892 77f. Fr.borg II, ved Fr. Beckett, 1914 163 266. L. Andresen og W. Stephan: Beiträge zur Gesch. der Gottorfer Hof- und Staatsverwaltung I–II, Kiel 1928–29 = Quel-

len und Forschungen zur Gesch. Schlesw.-Holsteins XIV–XV.

C. O. Bøggild-Andersen*

Heckscher, Albert Gottlieb, 1857–97, overretssagfører. *19.11.1857 i Kbh. (Mos.), †15.1.1897 på Frbg., begr. i Kbh. (Mos. Vestre). F: overretsprokurator Ludvig H. (1813–82) og Jette Michelsen (1824–1913). ~2.6.1888 i Kbh. (b.v.) med Amalie Christiane Nielsen, *31.5.1862 i Kerteminde, †29.11.1939 i Holte (~2°1899 med landskabsmaler Olaf Wiggo (Viggo) Peter Langer, f. Hansen, 1860–1942), d. af købmand Peter N. (1830–94) og Louise Caroline Mortensen (1833–1927).

H. blev student 1874 fra Mariboesskole, cand. jur. 1880, overretssagfører 1883, dr. phil. 1892 med afhandlingen *Bidrag til Grundlæggelse af en Afstemningslære. Om Metoderne ved Udfindelse af Stemmeferlighed i Parlamentet (Afstemning over Ændringsforslag m.v.), ved Valg og i Domstole*, et skarpsindigt og selvstændigt arbejde der hævder at når ved kollektiv vurdering gennemsnittet er et udtryk for erkendelse, fx ved karaktergivning til en eksaminand, må det lægges til grund, mens det må være flertallet som træffer afgørelsen ved domme eller beslutninger der er udtryk for en viljesakt. Disputatsen som bl.a. sysselsatte mænd som T. N. Thiele i brochuren Om Forholdet mellem Afstemningskunst og almindelig lagttagslære, 1892 og Ernst Møller i Ugeskrift for Retsvæsen, 1893 (353–76) og som er et typisk udtryk for sin forfatters oprindelige, men noget paradoksale natur, efterfulgtes af artiklen *Afstemning* i Salmonsens Konversationsleksikon i 1893 og *Haandbog for Dirigenter, Talere, Forslagsstillere og Stemmeberettigede paa Generalforsamlinger og andre Møder*, 1893, hvilken bog i hovedlinjerne danner grundlaget for overregistrator H. B. Krenchels *Haandbog for Dirigenter*, 1932. Vidnende om interesse, men dog af mere dilettantisk art, var H.s forsøg på den jødiske genealogis område, således *Stamtafel Koppel (oder Thurnauer)*, 1883 og *Stamtavlen Melchior*, 1884 (omarbejdet og fortsat af Josef Fischer 1920). H. medvirkede ved Studentersamfundets retshjælp fra 1886 og var fra 1894 medlem af bestyrelsen for Kbh.s telefonselskab. □ Mal. af G. F. Clement, efter foto, og af Chr. Clausen. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1893 69f. – Rosina Heckscher i forordet til A. H. og Josef Fischer: *Stamtavlen Melchior*, 1920; sst. 92. L. Zeuthen i III. tid. 31.1.1897.

Frantz Dahl*

Heckscher, Isidor, 1848–1923, jurist, nationaløkonom. *2.11.1848 i Ålborg, †12.12.1923 i

Stockholm, begr. sst. (Mos.). F: købmand, vekselmægler Marcus H. (1814–90, ~2° 1863 med Frederikke Michelsen, 1829–1904) og Bertha Lipmann (1825–58). ~28.12.1878 i Stockholm med Rosa Meyer, *25.7.1855 i Stockholm, †8.2.1944 i Uppsala, d. af forlagsboghandler, forfatter Philipp Joel M. (1826–61) og Beata Mathilda Rubenson (1830–90).

H. blev student 1866 fra v. Westens institut, 1872 cand. jur., s.å. volontør i justitsministeriet, 1874 sagførerfuldmægtig i Nykøbing F., 1875 prokurist i en bankierforretning i Stockholm, 1884 indtrådte han i Industri-kreditaktieselskabet sst. hvor han forestod ekspeditionen af de udenlandske kontorforretninger og blev 1894 selskabets ombudsmand. 1896 udnævntes han til dansk generalkonsul i Göteborg og beklædte samme hverv 1900–22 i Stockholm. 1906 blev han medlem af kommissionen til omorganisation af Danmarks repræsentation i udlandet, 1908 af komiteen til ordningen af fondsforholdene på Stockholms børs. Navnlig den konsulære stilling havde H.s levende interesse; i første linje opfattede han den som en information om svensk næringsliv, og hans i embeds medfør afgivne oversigter og indberetninger til Grosserer-Societetet og udenrigsministeriet bærer vidne om et usædvanlig sikkert skøn over og en vel afbalanceret opfattelse af Sveriges økonomiske tilstand. 1885 var H. blevet dr. jur. ved Kbh.s universitet med afhandlingen *Kreditsalget og Sælgerens Standsningsret. Handelsretlig Studie*, efter at han tidligere havde offentliggjort forskellige bidrag til Ugeskrift for Retsvæsen og Nationaløkonomisk Tidsskrift, og han overkom også hele livet igennem trods et yderst skrøbeligt helbred ved siden af sin praktiske gerning at udfolde en omfattende litterær virksomhed. Han var en udpræget forskernatur og det må betragtes som et videnskabeligt tab, at de planer der på et givet tidspunkt var oppe om at knytte ham som professor i handelsret ved Stockholms højskole ikke blev realiseret. Han var elev af A. Aagesen (1826–79) og C. Goos og følte sig allerede derfor i modsætning til andre fra praksis udgåede juridiske skribenter ikke tilfredsstillet ved en overvejende konkret anskuelse af de retlige fænomener eller en iagttagelse af enkelttilfælde med en ensidig hensyntagen til de individuelle faktorer på almensætningernes bekostning. I sin doktordisputats tager han således sit udgangspunkt i det praktiske spørgsmål om sælgerens ret til at standse afsendte varer i tilfælde af køberens insolvens, men bag ved dette så han det erkendelsesteoretiske problem om køb og salg på kredit i almindelighed, og det specielle praktiske afsnit får da sit komplement i en almindelig undersø-

gelse af kreditsalgets begreb og betingelser og af dets fuldbyrdelse. Samme metode fulgte H. i sine efterfølgende afhandlinger som *Om Anvisningen som Retsinstitut* (Tidsskr. for Retsvid. II, 1889) og *Om Begrebet Købmand i nordisk Ret* (sst. XIV, 1901).

Med årvågen opmærksomhed fulgte H. bevægelserne og svingningerne i det moderne handels- og omsætningsliv, og han syslede stadig med de tvivls- og tvistespørgsmål veksel- og check-, nærings- og banklovgivningen i så rigeligt mål frembyder. På det syvende nordiske juristmøde i Kbh. 1890 forelagde han som forhandlingssemne afhandlingen *Om Spekulationsforretninger og deres Bedømmelse fra Retsordenens Standpunkt* der senere suppleredes med *Nye Bidrag til Bedømmelse af Spekulationskontraktens Retsgyldighed* (Tidsskr. for Retsvid. VIII, 1895) og i Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht, Nationaløkonomisk Tidsskrift, Tidsskrift for Retsvidenskab o.a. offentliggjorde han en lang række afhandlinger der viser hans nøje kendskab til praksis og til udenlandsk lovgivning og litteratur. I Ugeskrift for Retsvæsen og Tidsskrift for Retsvidenskab bragte han for årene 1893–1915 *Meddelelser fra den svenske Højesterets Praxis*. Også på nationaløkonomiens område udøvede H. en frugtbar forfattervirksomhed. Han tilhørte den liberale retning inden for samfundskøkonomien og stod betænksomt prøvende over for statsmagtens indgriben både i handels-, industri- og bankvirksomhed og i de sociale forhold i det hele. Han var medarbejder ved L. Rothschilds Handbök för köpmän, handelsbokhållare och kontorister I–II, 2. opl. 1903, og udgav en meget benyttet oversættelse til svensk af viscount G. J. Goschen, *The theory of foreign exchanges* med et tillæg om vekselkurserne i Sverige (1892, 3. opl. 1918). – R. 1898. DM. 1906. K.² 1912. K.¹ 1919. □ Barneportr. af David Jacobsen. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1886 62f. – Albert Heckscher og Josef Fischer: Stamtavlen Melchior, 1920 93. Fr. Dahl i Tidsskr. for retsvidenskab, ny r. V. Oslo 1926 262–66. – Brev til Marcus Rubin i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Frantz Dahl*

Hede, Jacob Holger Christian, * 1894, overretssagfører, numismatiker. * 3.1.1894 i Kbh. (Vor Frue). F: overretssagfører, senere tillige direktør for forsikringselskabet Haand i Haand, Søren Christian Christensen H. (navnet H. iflg. bevilning af 17.10.1883) (1864–1950) og Christiane Vilhelmine Vater (1867–1936). ~8.2.1921 i Kbh. (Frederiksk.) med Margrethe (Grethe) Bjerre, * 24.6.1897 i Kbh., † 4.6.1979 sst., d. af apoteker

Hede, Holger

Nicolai B. (1870–1938) og Ellen Marie Nyrop (1871–1954).

H. blev student 1910 (Efterslægtsselskabets skole), cand. jur. 1916, overretssagfører 1919 (bestalling deponeret 1977), 1924–65 var han juridisk direktør i forsikringselskaberne Haand i Haand, i National og Danebroge 1929–65. H. har siden han var dreng været numismatisk interesseret. Han blev optaget i Møntsamlerforeningen (Numismatisk forening) 1914 og blev æresmedlem 1964. 1925–61 lod han afholde en række vigtige københavnske møntauktioner med tilhørende smukke og omhyggelige kataloger. Kendtest er L. E. "Bruuns dubletter 1925, P. "Haubergs samling 1929 og L. Ragoczys samling 1959–61. Desuden har H. forfattet standardværket *Danmarks og Norges mønter 1541–1814–1963*, 1964 (3. rev. udg. 1978) der giver en komplet, illustreret fortegnelse med oplysninger om vægt, lødighed og finvægt samt prægetal, når disse er kendt. Den tilhørende tekst sammenfatter den hidtidige forsknings resultat. Provenuet er skænket til Selskabet Den kgl. mønt- og medallesamlings venner til hvis stiftelse H. 1945 tog initiativet, og for hvilket han siden har været formand. – R. 1950. □ Portrætmedalje af H. Salomon, 1977. Foto.

Nord. numismatisk unions medlemsbl., 1974 1–4 (m. bibliografi). Auktionsprotokoller i Den kgl. mønt- og medallesaml. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Jørgen Steen Jensen

Hede Nielsen, Niels, 1879–1943, fabrikant. * 16.11.1879 i Glud ved Horsens, † 1.12.1943 i Horsens, begr. sst. (Østre kgd.). F: landmand Carl Sofus Vilhelm Nielsen (1842–1936) og Lene Kirstine Nielsdatter Hede (* 1848). ~ 23.2.1904 i Østerbølle med Anne Eveline Julie (Eva) Hansen, * 19.12.1880 i Snebjerg, † 28.2.1949 i Horsens, d. af tømremester Hans H. († 1920) og Ane Kristine Nielsen (* ca. 1848).

H.N. kom efter skoletid i købmandslære i Herning. Efter at have gennemført sin handelsuddannelse her arbejdede han en tid i Frederikshavn indtil han 1900 blev rejsende agent for en odenseansk cykelfabrik. Han så fremtidsmuligheder i denne nye branche og etablerede sig 1906 som selvstændig idet han sammen med barndomskammeraten J. Chr. Mikkelsen oprettede engrosforretningen *Horsens Cykellager*. Den beskedne forretning udvidedes 1910 med en cykelfabrik der i løbet af få år var i kraftig fremgang. Samtidig begyndte H.N., der 1913 var blevet eneindehaver, en importhandel med automobiler, og hans virksomhed voksede i løbet af årene under første verdenskrig til at blive en af byens førende. Bilhandelen måtte H.N. dog som

følge af store tab opgive i årene derefter; men forinden havde han med oprettelsen af *Jysk Iltfabrik*, 1918 og *Horsens Acetylen-gasfabrik*, 1920 begyndt en produktion af komprimeret ilt og gas til brug ved den nye svejseteknik som for alvor vandt indpas i disse år. Denne del af virksomheden blev i løbet af 1920'erne udvidet med søsterfabrikker i Nørresundby og København. Fra slutningen af 1920'erne kom endnu et produktionsområde til idet H.N. 1928 oprettede en engrosafdeling for radio. I løbet af et par år udviklede denne sig til en egentlig produktionsafdeling (Herofon-radioer), efter at H.N. 1930 flyttede hovedfabrikken i Horsens til Crome & Goldschmidts tidligere store klædefabrik hvor der indrettedes en rationel produktion af cykler, cykelsadler og radioapparater. Endelig føjedes 1933 Skandinavisk Rørfabrik til de øvrige fabriksvirksomheder, og H.N. opbyggede i stærk konkurrence med udenlandske rørkarteller en meget betydelig produktion af vand- og varmerør som efterhånden kom til at dække størstedelen af det danske marked, ligesom der oparbejdedes en omfattende eksport. Denne del af virksomheden ramtes dog hårdt af anden verdenskrigs råstofmangel.

H.N. var præget af en stærk foretagsomhed, dristighed i økonomiske dispositioner og en intens interesse for tidens mange tekniske nyskabelser, og han havde en rastløs trang til ekspansion og fornyelse i sine fabrikker. Han helligede sig helt ledelsen af virksomhederne og tog hverken del i branchens organisatoriske arbejde eller havde offentlige tillidshverv. Fra begyndelsen af 1930'erne begyndte han at trække sig tilbage fra den daglige ledelse af virksomhederne der fra 1919 var blevet opbygget som aktieselskaber, men fortsatte som bestyrelsesformand for selskaberne til sin død. Firmaerne videreførtes af sønnerne Eigil (* 1904) (ilt-, cykel- og rørfabrikkerne) og Ove H.N. (1907–74) radio- og senere TV-virksomheden).

Interview i Horsens avis 14.11.1939. – Horsens avis 1.12.1943. Horsens socialdemokrat s.d. Politiken 2.12.1943. Tidsskr. for industri, 1954 412f. Børsen 11.11.1956.

Erik Korr Johansen

Hedeager, Laurids, 1865–1933, husmandsfører. * 27.10.1865 i Løvel, † 4.11.1933 i Kellerrup, begr. i Silkeborg. F: lærer Niels Pedersen H. (1830–1918, ~ 2° 1873 med Anna Secher, 1852–79, ~ 3° med Kirstine Marie Jørgensen, 1845–1904) og Katrine Pedersen (1833–71). ~ 23.11.1916 i Silkeborg med Christiane Kirstine Jeppesen (Skov), * 28.1.1876 i Tørring ved Horsens, † 8.5.1963 i Hundslund, Århus amt, d. af boels-

mand Jeppe Jeppesen (S.) (1836–1916) og Bodil Maria Christensen (1844–1921).

H. følte tidligt trang til åndelig udvikling og søgte uddannelse på Vallekilde, Askov og Kbh.s højskoler. I nogle år var han lærer ved privatskoler på Århus- og Viborgeggen, men gik derefter over til gartneriet som han lærte i Fredericia. 1893–94 opholdt han sig i USA. Efter sin hjemkomst slog han sig ned som jordbruger og gartner, først i Lisbjerg ved Århus, senere i Dauding ved Brædstrup, og fra 1915 i Alderslyst ved Silkeborg. Lige fra sin ungdom var H. varmt optaget af de fremrykkende folkelags sociale og åndelige rejsning. Han blev grebet af Henry Georges tanker, virkede for afholdssagen og holdt foredrag om jordspørgsmålet i de nydannede husmandsforeninger. Han var i en årrække fører for husmandsrejser på Silkeborgeggen og i ti år formand for Hids hrd.s husmandskreds, men stilfærdig og fri for al ærgerrighed nåede han aldrig frem i forreste række. Alligevel øvede han en dybtgående indflydelse. I en lang årrække var han en flittig og skattet medarbejder ved Husmandshjemmet hvor han ligesom i dagspressen afslørede sig som en af husmandsbevægelsens bedste penneførere. Hans artikler var båret af glødende retfærdighedsfølelse, kærlighed til oplysning, vidtomspændende læsning og sans for poesi, og han ejede en frisk og naturlig udtryksform. Som skribent og ved sin karakters renhed og rankhed gjorde han en indsats af blivende værdi.

Jørgen Nielsen i Fyns venstrebl. 12.3.1932. Olaf Andersen sst. 10.11.1933.

*Olaf Andersen**

Hedebol, Peder Nielsen, 1874–1959, borgmester. * 7.11.1874 i Skolding, Givskud sg., † 20.1.1959 i Kbh., begr. sst. (Bispebjerg). F: husmand Niels Jensen Nielsen (1838–1901) og Anne Cathrine Ulrichsen (1841–99). Navneforandring 7.6.1909. ~ 18.12.1903 i Kbh. (b.v.) med Agnes Emilie Christine Alexandra Poulsen, * 17.11.1878 på Frbg., † 1.9.1948 i Kbh. (~ 1° med tilskærer Harald Henrik Hansen), d. af smed ved DSB Anders P. (1834–1923) og Inger Pedersen (1847–1921).

Da H. var seks år flyttede forældrene til Vejle hvor faderen blev arbejdsmand, mens moderen havde en rulleforretning. H. måtte hjælpe til med rulletojet og tjente lidt ved at løbe byærinder. I det hele lærte han at stå på egne ben. I skolen var han dygtig, men afslog et tilbud om at fortsætte til præliminæreksamen. Efter skoletiden kom han i gartnerlære. 1894 rejste han til USA hvor han opholdt sig i tre et halvt år og ar-

bejdede ved landbrug og gartneri samt som herskabskusk. Derefter vendte han tilbage til Danmark og arbejdede ved gartneri i København til 1900, hvorefter han et års tid „gik på valsen“ i Tyskland. Efter at være vendt tilbage til København arbejdede han et par år som gartner og i et støberi. Derefter blev han måler aflæser for kommunen. Under sine udenlandsrejser tilegnede han sig fremmede sprog, og han fulgte op ved at deltage i sprogkurser, således at han efterhånden i kraft af flid og fortræffelig sprogsans kom til at beherske hovedsprogene. Han var stærkt politisk interesseret og gled hurtigt ind i både politisk og fagorganisatorisk arbejde. At han hørte hjemme i socialdemokratiet var han ikke i tvivl om, men han interesserede sig meget lidt for teoretisk marxisme. Han blev snart tillidsmand for kollegerne. 1908 blev han sekretær i Kommunal arbejderforbund, og fra 1913 fik han heldagsbeskæftigelse som sekretær i De samvirkende fagforbund. I sin fritid ledede han i disse år en ligbrændingsforening. 1915 var han initiativtager til stiftelsen af Foreningen mod kirkelig konfirmation (senere: Foreningen for borgerlig konfirmation).

1914 blev han medlem af Københavns borgerrepræsentation og 1917 formand for dennes socialdemokratiske gruppe. 1918 blev han valgt ind i folketinget (for Hillerød). Her var han medlem til 1920, hvorefter han sad i landstinget 1920–24. På rigsdagen havde han flere betydningsfulde ordførerskaber (arbejds- og skatteforhold samt forhold vedrørende hovedstaden), men han følte sig aldrig rigtig hjemme på Christiansborg. Da Jens Jørgensen 1924 blev overpræsident, blev H. – i skarp konkurrence med partifællen P. J. Pedersen – valgt til borgmester for magistratens 2. afdeling (finanser og hospitaler). Senere på året blev P. J. Pedersen valgt til borgmester for den tekniske afdeling (4. afd.). Men både han og adskillige andre københavnske kommunalpolitikere mente og blev ved med at mene, at konstellationen burde have været omvendt: den praktiske H. kunne være blevet en god teknisk borgmester, mens P. J. Pedersen havde mere forstand på økonomi. Selv om det aldrig helt lykkedes H. at overbevise sine kritikere om at han var en god finansiel administrator, opnåede han dog på det alvorligste tidspunkt under den store krise (ved nytårstid 1932) at bringe kommunens stærkt rystede økonomi på ret køl ved håndfaste indskrænkninger i de kommunale aktiviteter og ved at få tegnet det såkaldte „borgerlån“ der gav brede kredse blandt byens borgere mulighed for at vise deres solidaritet ved at tegne sig for et lån, stort eller lille. De fik iøvrigt pæne renter. H.s sparsommelighed bevirkede at kommunen var

Hedebøl, Peder

noget tilbageholdende med at sætte beskæftigelsesarbejder i gang til afhjælpning af den store arbejdsløshed under krisen. Til gengæld betænkte han sig ikke på at lade kommunen købe en mængde gårde op i omegnskommunerne. Han regnede formentlig med at det kunne fremme hans indlemmelsespolitik. Først og fremmest ville han gerne have haft Frederiksberg indlemmet, men det eneste han opnåede på disse områder var at få indført en ordning der gav en vis økonomisk udligning mellem København, Frederiksberg og Gentofte.

H. havde gennemgående ikke noget godt forhold til sine borgmesterkolleger, især var forholdet til partifællen P. J. Pedersen yderst spændt, og det dårlige forhold mellem de to borgmestre skabte vanskelige samarbejdsforhold mellem deres afdelinger. I borgerrepræsentationen blev H. udsat for hårde angreb både fra konservativ og radikal side, og han måtte ofte konstatere at opbakningen fra hans egne partifæller var mere end lunken. De stadige rivninger inden for magistraten var med til at understrege den gældende kommunalordnings svagheder, og da man 1938 kunne lade en ny københavnsk kommunalforfatning træde i kraft, blev H.s kandidatur til det nyoprettede overborgmesterembede nedstemt i hans egen gruppe. Som en dybt skuffet mand trak han sig ud af politik. I 1956 udsendte han erindringsværket *Spurv i tranedans* der rummede bitre angreb på gamle partifæller. Da han kort tid efter også begyndte at angribe socialdemokratiets aktuelle politik, oven i købet i modstanderpressen, fik han en henstilling om at melde sig ud af partiet, og da han ikke reagerede herpå blev han ekskluderet. H. elskede at skrive. 1918–24 var han medarbejder ved Social-Demokraten og efter sin afgang som borgmester skrev han en tid om kulturelle emner i dette blad. I tidens løb publicerede han artikler og småskrifter om politiske, økonomiske og almenmenneskelige forhold; også novelleformen forsøgte han sig med. – □Flere tegn. af Carl Jensen, bl.a. udst. 1928. Mal af Olaf Rude, 1929 (Kbh.s rådhus). Afbildet på Edv. Saltofts mal. af socialdem. førere, 1934 (forhen Folkets hus, Enghavevej, Kbh.). Foto.

P.H.: Min lobebane i Gads da. mag. XXV, 1931 337–44. Samme: *Spurv i tranedans*, 1956 (erindr.). – En bygning vi rejser I–III, ved Oluf Bertolt m.fl. 1954–55. Fr. borg amts avis 16.1.1957. Kbh.s bystyre gennem 300 år II, ved Poul Møller, 1967 367 o.fl.st. Sigurd Jensen i Hist. medd. om Kbh., 1979 110–48. – Papirer i Kbh.s stadsark.

Sigurd Jensen

Hedegaard, Christian Ditlev, 1700–81, jurist. * 3.1.1700 i Kbh. (Holmens), † 13.7.1781 i Oden-

se, begr. sst. F: fyrbøder ved gehejmekonseilets bygning Andreas Christian H. og Anne Christensdatter. ~1° 6.2.1733 i Odense med Else Deichmann, * ca. 1688, † 14.10.1755 i Odense, d. af dr.med. Peter D. (* 1667) og Mette Rosenmeyer (ca. 1669–1757, ~1° 1722 med vinhandler i Odense Valentin Erik Wichmann, † 1732). ~2° med Johanne Marie Kryssing, døbt 18.6.1739 i Odense, † 9.4.1793 i Kbh. (Helligg.), d. af sognepræst ved Frue k. i Odense Peder K. (ca. 1700–44) og Else Brøchner (1702–77, ~2° 1749 med købmand i Odense Mogens Faber, ca. 1708–93). H. blev 1714 privat dimitteret til universitetet, 1715 baccalaureus, 1716 cand.teol., opgav et påbegyndt medicinsk studium til fordel for filosofi og jurisprudens som han studerede i Halle a. S. og Jena under mænd som Chr. Thomasius, N. H. Gundling og J. F. Buddeus og hjemkommet til Danmark på egen hånd. 1719 blev han volontør ved krigskancelliet, var 1723–26 mønsterskriver ved indrulleringen i Holsten, 1728–31 medlem af inkvisitionskommissionen ved Kbh.s toldbod, blev 1731 birkedommer ved rytterdistriktet i Fyn, fra 1746 tillige birkeskriver, 1742 dr.jur. med afhandlingen *De eo, quod contradictorium videtur in jure danico* (Om det som måtte forekomme modsigende i dansk ret), 1743, 1767 højesteretsadvokat, tog 1769 sin afsked som dommer. I sin selvbiografi meddeler H. selv at han tre gange, således 1770 ved højesteret, er blevet idømt mulkt pro meliori informatione, men subjektivt har der vistnok intet været at bebrejde ham. I adskillige af sine skrifter omtaler eller antyder H. den modgang han har lidt.

H. var en velbegavet, altid studerende mand, på højde med sin tids dannelse, efter sønnen J. C. Hedegaards beretning var han dusbror med Holberg. Som forfatter var han meget frugtbar og har åbenbart haft lyst til at give sit besyv med også på områder der lå uden for hans faglige domæne. Han udtalte således sine tanker om en reformation af skolevæsenet, om moden m.m., skrev vers, forsøgte sig som skuespildigter – fx fragmentet *Hovmod kommer for Fald* (Iris og Hebe, juli 1808 64–79); i et brev af 27.8.1759 til P. F. "Suhm fælder Benj. Dass den dom over H. at han „vel er en flittig, men ingen ret net og accurat Skribent“. Et af H.s første større juridiske værker er *Trifolium juridicum, bestaaende udi I. een kort Anviisning til at forene de Steder i den Danske Lov, som synes at være eller sige sig selv imod. II. Paaviisning til at finde Overeensstemmelse imellem Guds og Kongens Lov. III. een Samling af gamle Danske Ordsprog*, 1748 (nyt opl. 1766), som P. *Kofod Ancher hædrede med en udførlig foretale; det efterfulgtes af en række dissertationer og mindre afhandlinger, *Forsøg til*

en dansk juridisk *Dissertation i Anledning af Danske og Norske Lovens 1. Bogs 6. Cap. 1. Art. angaaende Voldgift*, 1750 (3. opl. 1779) og elleve tilsvarende „forsøg“ af strafferetligt og straffeprocessuelt indhold, 1753–63 (samtlige udkomne i 2. opl. 1769–74) o.a. Med *Forsøg til en Tractat, angaaende den Danske Criminal-Ret, indeholdende den Siette Bog af Kong Christian den Femtes Danske Lov, med Summarier, Paralleler og Anmærkninger*, 1760 (2. opl. 1773) indledede H. sine egentlige brede kommentarer til Danske lov der efterhånden kom til at omfatte lovens 4. bog, søretten (1771), 3. – „de Personers Ret der udtog den verdslige Stand (1774), 2. – *Kirkeretten I–II*, 1775 og 5. – *Adkomst, Gods og Giæld*, 1776. H. offentliggjorde 1764 en ny udgave af Andr. Hojers *Juridiske Collegium saavidt den Danske og Norske Proces vedkommer* og oversatte J. B. Dons' *Academiske Forrelæsninger over den Danske og Norske Lov I–IV*, 1780–81. Som juridisk skribent står H. ikke i første række, men hans arbejder har gjort god nytte og er i kraft af deres mængde og udførelighed et særsyn i hin magre litteraturperiode. Størst værd har vistnok hans *Juridisk-practiske Anmærkninger til Danske og Norske Lov indeholdende adskillige mærkværdige Tilfælde eller Spørgsmaal som ere forefaldne i eller uden Rettergang I–IV*, 1764–67 (med to supplementsbind 1780) hvor hans praktiske erfaring har gjort sig gældende. – Krigsråd 1734. Korresponderende medlem af landhusholdningsselskabet. – H.s søn af andet ægteskab Johan Christian H. (1762–1831), kontorchef under generalitetet 1805–19, etatsråd, udgav *Rescripter, Resolutioner og Collegialbreve, den danske Krigsmagt til Lands angaaende, fra Aaret 1801 til 1830 I–XIII*, 1805–31 og *Samling af trykte Forordninger, Placater og Patenter etc. Landmilitair-Væsenet betræffende for Aarene 1670–1823 I–III*, 1807–24 med forskellige registre, var en flittig bidrager til datidens tidsskrifter, offentliggjorde en mængde småskrifter af forskellig art, digte, oversættelser m.m. H.s *Fragment af en Reisebeskrivelse* (Iris og Hebe, 1796) er under titlen *Rejse fra Kiøbenhavn til Wejle Anno 1796* på ny udgivet 1918 med indledning og oplysninger af Julius Clausen.

Selvbiografi i Kbh.s kgl. priv. adresse-cont.s jur., med. og oecon. tidender I, 1767 nr. 30 og 31. – Chr. L. Scheidt i *Dänische Bibl.* V, 1744 481–83. J. C. Hedegaard i *Iris og Hebe*, marts 1808 193–233; samme sst. juli s.å. 63–84. – Om J. C. Hedegaard: Jul. Clausen i H.s *Reise fra Kbh. til Weile*, 1918 VIII–XII. Frantz Dahl i *Festskr. i anledn. af tohundrede års dagen for indførelsen af jur. eksamen ved Kbh.s univ.*, udg. E. Reitzel-Nielsen og C. Popp-Madsen, 1936 140f. Ditlev Tamm i *Juristen og økonomen*, 1978 107f.

Frantz Dahl*

Hedegaard, Olaf, 1890–1976, bankdirektør. * 13. 2. 1890 i Hylke, † 26. 5. 1976. F: lærer Søren Kristensen H. (1860–98) og Ottilie Johanne Ottosen (1860–1914). ~ 1° med Johanne Marie Simonson, * 19. 5. 1895 i Kbh., d. af grosserer Carl S. Ægteskabet opløst. ~ 2° 27. 6. 1927 på Frbg. (Godth.) med Anna Minna Magdalena Manniche, * 4. 8. 1894 i Tørslev, Randers amt, d. af ornitolog A. L. V. *M. (1867–1957) og Karen Bang (1872–1936).

H. blev fra sin tidligste ungdom uddannet i bankfaget. Seksten år gammel blev han assistent i Kbh.s Låne- og Diskontobank, og samtidig med at han passede sit arbejde her læste han til dansk jurist, blev exam.jur. 1912 og var 1915–16 ansat i Bayrische Wechsel- und Diskontobank i Nürnberg hvorefter han blev fuldmægtig i Diskonto- og Lånebanken i København. Efter dennes sammenslutning 1919 med Revisionsbanken til Københavns Diskontobank og Revisionsbank blev han 1922 kontorchef her og fortsatte som sådan da banken 1924 trådte i likvidation. 1927 konstitueredes H. som likvidator, men næste år blev han kontorchef i Kjøbenhavns Handelsbank hvor han 1929 fik stillingen som leder af bankens betydeligste filial, Gammeltorv-afdelingen. 1931 blev han underdirektør ved hovedsædet og medlem af direktionen og 1932 direktør. Kort efter døde bankens ledende direktør Einar Damm, og 1934 døde den samtidig med H. udnævnte direktør P. V. Storm hvorefter H. sammen med Ernst v. *Kauffmann udgjorde Handelsbankens direktion. H. blev siddende på posten til han på grund af alder trådte tilbage 1960. 1960–65 var han formand for bankens repræsentantskab og bestyrelse. – I Handelsbanken husker man H. som en mand der interesserede sig for bankens personale. Erhvervelsen af „Uglemose“ i Ordrup 1954 og indretningen af den til først og fremmest collegium og videreuddannelsescenter for bankens personale var i særlig grad hans værk. I øvrigt satte H. ind på udviklingen af Handelsbankens filialnet der kun bestod af 11 afdelinger ved hans tiltræden. H. var stærkt interesseret i public-relations-virksomhed, og han var den ledende kraft bag dannelsen af Danske bankers fællesrepræsentation 1950. Den var stiftet af De danske provinsbankers forening, Københavnske bankers forening af 1920, de tre private hovedbanker samt Andelsbanken; Fællesrepræsentationen fik stor betydning i forhold til Nationalbanken og som bankernes interesseorgan i forhold til banklovgivningen. H. var formand for fællesrepræsentationen 1952–55. Som bankmand fastholdt H. den nøgterne forsigthighed der kendetegnede Handelsbanken da han blev direktør. At han etablerede en mere

Hedegaard, Olaf

åben kontakt til erhvervslivet er der dog ikke tvivl om. Selv har han fremhævet at han i sin ud-lånspolitik har taget risici ud over det sædvanlige når han har set sunde muligheder; på dette punkt satte han præg på Handelsbanken. I sin livsanskuelse var H. liberalist. „Enhver er for en stor del sin egen lykkes smed“, og „livet bliver tomt uden kamp“, sagde han til ungdommen i en avisenugete 1942. Sport og underholdning kunne gå an men „fornøjelser er aldrig målet, men kun midlet til at bevare og udvikle kræfterne for at kunne opnå de alvorligere mål“. Han lagde vægt på ærlighed, trofasthed, udholdenhed og mådehold og foretrak en nøgternt optimistisk indstilling. – H. havde mange alment betonedede interesser der førte ham ind i en række foreninger og bestyrelser som nød godt af hans økonomiske indsigt og initiativrigdom. Han var næstformand for Foreningen Norden 1942–60 og formand 1960–64; han var hovedmanden bag oprettelsen af denne forenings jubilæumsfond 1944. 1939–68 var han medlem af Grønsefondens bestyrelse og 1940–70 formand for Kronprinsesse Ingridts feriehus for sønderjyske børn. Hertil kom et større antal bestyrelsesposter i almenyttige og velgørende foreninger samt i institutioner i forbindelse med handelsuddannelse; endelig var han formand for bestyrelsen for H. Hollesens Fabrikker A/S 1960–69. – R. 1934. DM. 1940. K.² 1948. K.¹ 1957. □ To tegn. af Johs. Glob (Fr.borg). Tegn. af Carl Jensen og Otto Christensen. Buste af J. Gudmundsen-Holmgreen afsløret 1960 (Uglemose). Foto.

Politiken 27.1.1957. Børsen 8.10.1959; sst. 12.2.1960; sst. 12.2.1965. Berl. tid. 12.2.1975; sst. 30.5.1976. – Lev- nedsberetning i ordenskapitlet

Ib Gejl

Hedegaard, Peder Pedersen, 1861–1944, købmand. * 2.9.1861 i Borup ved Thisted, † 30.11.1944. F: gårdmand, senere lærer Peder Møldrup Jørgensen (1834–1913) og Mariane Pedersen (* 1839). ~ 1° 8.11.1887 med Julie Johansen, * 22.10.1860 i Hallerud Kila, Sverige, † 1908. ~ 2° 1.9.1911 med Frida Bendsen, * 12.5.1879 i Egedesminde, Grønland, d. af kolonibestyrer Niels Peter Julius B. († 1884) og Sørine Nielsine B.

H. voksede op i trange kår og kom som 14-årig i lære hos en købmand i sit fødesogn, Hjørdemål, for to år senere at komme til storkøbmanden Thomas Dige i Øsløs. 1879 blev han kommis i Nørresundby, og efter at have aftjent sin værnepligt 1884 førstemand hos den bekendte Hjørringkøbmand J. Chr. Schibsbjerg. 1885 vendte han imidlertid tilbage til Nørresundby og åbnede sin egen kolonialbutik. I begyndelsen var det

ren detailhandel han drev, men fra 1890 kom han ind på at sælge smør og æg til Norge i større stil. Hertil kom at han fik en betydelig frø- og kornhandel. Forretningen udviklede sig i den grad at H. 1894 opgav detailhandelen for helt at hellige sig en groshandel med korn, frø og kolonialvarer. Den sidstnævnte form for varer op-hørte H. at handle med 1904, og fra nu af var virksomheden en ren korn- og foderstofforretning. I 1916 blev den omdannet til et aktieselskab, *Peder P. H. A/S*, med H. som administrerende direktør, en post han beklædte til 1940, ligesom han var medlem af bestyrelsen fra 1916 til sin død (formand 1937–44). Han indførte med dannelsen af aktieselskabet et system som bevirkede at *Peder P. H. A/S* kom til at adskille sig fra andre korn- og foderstofforretninger. Det blev et såkaldt bonusselskab, dvs. et selskab hvor en del af overskuddet udbetaltes som bonus til kunderne. Kunderne var købmænd, møllere og andre korn- og foderstofhandlere, men ikke landmænd, idet der ikke blev drevet handel direkte med disse. Firmaet adskilte sig også på dette punkt fra andre forretninger inden for branchen. Den snævre samhørighed mellem en gros- og detailhandel sås også af selskabets aktionærer der udover H., som havde den betydeligste del af aktiekapitalen, bestod af et større antal købmænd. Aktieselskabets specielle forhold bidrog til virksomhedens stadige vækst. I årene efter første verdenskrig fik *Peder P. H. A/S* en række filialer, ligesom også anlæggene i Nørresundby udvidedes. Resultatet var at selskabet før anden verdenskrig var landets næststørste private korn- og foderstoffirma. En del af æren herfor må tilskrives Einar Peter Kjeldsen (1890–1969) der 1906 blev ansat som lærling hos H., og som efter et toårigt ophold i England og Tyskland 1911 blev prokurist i firmaet. Efter at Kjeldsen 1921 var blevet udnævnt til direktør, overlod H. i stigende grad den daglige ledelse til ham. H. havde en række tillidshverv. 1888–94 var han medlem af ligningskommissionen i Nørresundby for derefter i årene 1894–1905 at sidde i byrådet. Fra 1898 til sin død var han medlem af bankrådet for Banken for Nørresundby og Omegn, ligesom han 1897–1933 var formand for Nørresundby handelsstandsforening og 1913–22 sad i bestyrelsen for Den jyske handelsstands centralforening. H. var ikke alene kendt for sin handelsvirksomhed, men også for sin store hjælp-somhed og filantropi. Han oprettede en lang række legater, bl.a. til fordel for fattige i sit fødesogn og i Nørresundby, men også andre blev betænkt, ikke mindst virksomhedens arbejdere og funktionærer, ligesom han oprettede flere legater til fordel for købmandsstanden. Nævnes skal

det desuden at han 1935 lod opføre *Den Hede-gaardske Stiftelse* hvis friboliger gik til enligt stillede ægtepar eller ugifte, der havde virket i Nørresundby. – R. 1908. DM. 1931.

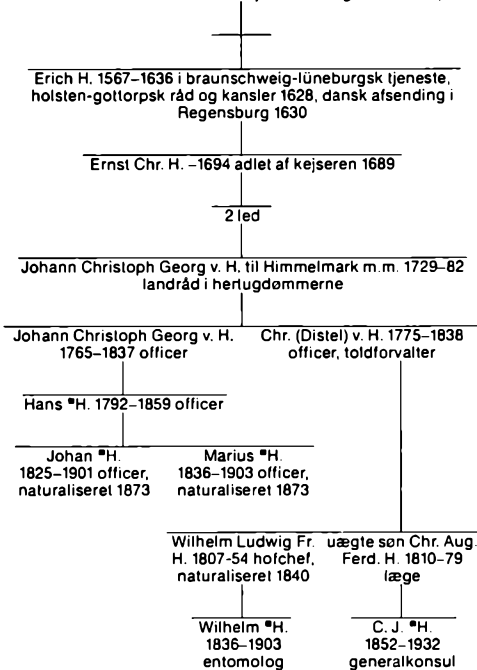
Børsen 4.7.1940. J. Jeppesen: Peder P. Hedegaard A/S 1916–1966, 1966. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Chr. R. Jansen

(von) Hedemann

Tysk adel. Chr. (Distel) v. Hedemanns uægte søn Chr. Aug. Ferd. Hedemann er stamfar til en borgerlig gren.

Johannes Hedemann –1513–36– i tjeneste hos greven af Diepholz

Danm.s adels årbog XV, 1898 149–86. Wilhelm v. Hedemann og Paul v. Hedemann gen. v. Heespen: Geschichte der Familie v. H. III, Deutsch-Nienhof 1919 52.

Nils G. Bartholdy

Hedemann, Christian Jacob, 1852–1932, general-konsul. * 25.5.1852 i Flensborg, † 18.5.1932 på Honolulu, begr. sst. F: overlæge i hæren Christian August Ferdinand H. (1810–79) og Caroline Amalie Cloos (1824–67). ~ 27.10.1877 i Tårnby med Meta Magdalene Marie Nissen, * 23.6.1850 i Kbh. (Slotsk.), † 26.8.1952 i Honolulu, d. af kgl. rustvognskusk Nis N. (1805–76) og Johanne Oline Unger (1820–80).

H. gik i skole på Herlufsholm, uddannedes som maskiningeniør på Polyteknisk læreanstalt og

tog maskinisteksamen, samtidig med at han 1870–78 var maskintegner og konstruktør hos Burmeister & Wain. 1878 rejste han til Hawaii hvor han bestyrede den danske konsul Unna tilhørende Hana-Sukkerfabrik som han helt ombyggede og udvidede. 1884 knyttedes han som konstruktør til det engelske Honolulu Iron Works der fabrikerede en stor del af maskineriet til øernes sukkerplanter. 1887 blev han underdirektør, 1893 ledende direktør for Honolulu-afdelingen, 1905 generaldirektør, 1907 vicepræsident og teknisk direktør med overopsyn over hele virksomheden. – Under hans kloge og forudseende ledelse udvidedes værkerne til drift i stor stil med anvendelse af moderne teknik og den mest udsøgte arbejdskraft. Firmaet leverede efterhånden alt arbejde til bygning af øernes sukkerfabrikker og fik store bestillinger udefra trods konkurrencen med amerikanske forretninger. Filialer anlagdes bl.a. i New York, San Francisco og Manila i forbindelse med bygningen af talrige rørsukkerfabrikker, i alt ca. 100, i Mexico, på Cuba, Puerto Rico, San Domingo, i San Francisco, på Hawaii, Filippinerne og Formosa. – H. blev således efterhånden leder af en verdensomspændende virksomhed og nød velfortjent ry for sin saglige dygtighed og ubestikkelige retskaffenhed. 1903 naturaliseredes han som amerikansk borger, men bevarede stedse varm interesse for sit land og sine landsmænd. 1909 udnævntes han til dansk konsul for Hawaii-øerne, fra 1927 med titel af generalkonsul. Fra 1922 var han tillige svensk konsul. – R. 1917. K.² 1925. □Foto.

J. Munthe-Brun i Ill. tid. 24.6.1906. Ingeniøren XLI, 1932 357f.

Fr. de Fontenay*

Hedemann, Hans Christoph Georg Frederik, 1792–1859, officer. * 7.7.1792 i Flensborg, † 31.5.1859 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: kar. ritmester, senere generalmajor, kammerherre Johan (el. Hans) Christoph Georg H. (1765–1837) og baronesse Georgine Friederike Dehn (1765–1839). ~ 12.8.1820 i Roskilde med Charlotte Eleonora Christina (el. Cathrine) Baagøe, * 11.4.1796 i Roskilde, † 16.9.1873 i Kbh. (Garn.), d. af kapellan ved Roskilde domk. Peter B. (1743–1812) og Christine Rasmussen Schönberg (1762–1836). – Far til Johan *H.

H. blev kadet 1803, fik 1808 anciennitet som søndrik, blev 1809 sekondløjtnant (anc. 1808) og premierløjtnant, 1819 stabskaptajn (anc. 1814), fik 1832 forbeholdt anciennitet som major, blev major 1836, oberstløjtnant 1842 og fik obersts karakter nytår 1847. Han havde fortrinvis gjort

Hedemann, Hans

teneste ved jægerne, havde ved de store manøvrer under Frederik VI jævnlig kommanderet samtlige deltagende regimenters jægerkompagnier og var kendt som en meget dygtig praktisk officer, nidkær i tjenesten, pligtopfyldende, strengt retfærdig, meget afholdt af sine undergivne – uden for tjenesten som en stilfærdig, alvorlig, noget tilbageholdende mand der i ret trange kår „levede for sit Hjem“ som han selv har udtrykt det. Til chef for hærens overkommando valgte A. F. Tscherning i marts 1848 H. med forbigåelse af samtlige generaler og hele oberstklassen. Det siges at H. var anbefalet af oberst i generalstaben, senere krigsminister C. F. Hansen. H. nærede ikke overdreven tillid til egne evner og slog ikke straks til, men efter nogen betænkning gav han tilsagn om at overtage stillingen idet han betingede sig at hvis han ikke gjorde fyldest i denne skulle han kunne vende tilbage til sit mere beskedne jægerkorps. 27.3. fik H. generalmajors karakter, og 24.5. indtrådte han i nummer som sådan med anciennitet fra 23.4. (slaget ved Slesvig). I hæren var hans udnævnelse blevet modtaget med jævnt tilfredshed blandt de yngre officerer. – Som det var at vente med en så forstandigt og fornemt tænkende mand som H. formede samarbejdet i staben sig godt og ligeledes H.s forhold til de undergivne førere der med en enkelt undtagelse alle var yngre end ham. 30.3. ved Kolding hvor armékorpsset samlede overtog H. kommandoen. Såvel korpskommandoen som krigsministeriet ydede udmærket arbejde på at gøre korpsset operationsdygtigt efter den lange fredsperiode, og allerede 9.4. indlededes felttoget med et vel planlagt angreb på den lille insurgenthær ved Bov. Før slaget var korpsset blevet betydeligt forstærket og organisationsarbejdet videreført, og H. gjorde det bedste indtryk på alle ved sin ro og selvbeherskelse. Uordenerne ved den følgende dag gav stærk genlyd i Kbh. og fremkaldte rygter om at visse af førerne, navnlig H., var upålidelige i national henseende, og Tscherning fandt sig foranlediget til øjeblikkelig at sende oberst Hansen til krigsskuepladsen med fuldmagt til at gribe ind i den udstrækning han fandt fornøden. Hansen så vel straks at alt var i god orden, men tog selv kommandoen på Als mens H. beordredes til at overtage generalkommandoen over Fyn sammen med korpskommandoen. H. protesterede imod denne ordning og henstillede at han trådte tilbage fra sin stilling og opnåede en nogenlunde tilfredsstillende ordning af kommandoforholdene. I løbet af maj enedes korpskommandoen og krigsministeriet om at der med det yderligere forstærkede korps burde foretages et kraftigt fremstød mod rigstropperne i Sundeved. Inden

dette var sat i gang foranledigede ydrepolitiske forhold at Tscherning sendte sin fortlørlige adjutant Johannes *Harbou til hovedkvarteret med forbud derimod, og Harbou indtraf på Als 28.5. da overgangen ved Sundeved var under udførelse. Det lykkedes overkommandoen at hæve Harbous betænkeligheder; han gav i Tschernings navn bemyndigelse til at fortsætte hvad der førte til de vel ledede og særdeles hæderfulde kampe denne dag og 5.6. I de følgende uger undergravede Frederik *Læssøe og Harbou uden virkelig grund og uden H.s vidende dennes stilling som fører og soldat og foranledigede Tscherning til under et besøg han i juli aflagde i hovedkvarteret at overgive H. en kgl. resolution om korpsets opløsning og H.s udnævnelse til præsident i den ret betydningsløse rådgivende komité i Kbh. Dette kom ganske bag på H., og det blev beklaget overalt i hæren hvis højere førere demonstrerede derimod ved at tilstille ham en særdeles anerkendende tak for hans ledelse. Årsagen til dette skridt skal søges i det efterhånden spændte forhold mellem krigsministeriet og overkommandoen. H. kom ikke mere til at deltage i krigen, og 1854 afskediges han efter ansøgning som generalløjtnant. Han anså sig med rette for dårligt behandlet; den hidtil åndeligt og legemligt sunde mand mistede livsmodet; øjensvaghed sluttede sig til, og til sidst blev han helt blind. – Kammerherre 1848.

En søn Marius Sophus Frederik H., * 21.1.1836, † 24.6.1903, blev kadet 1849 og deltog i krigen 1864 som adjutant ved 2. division. 1867 blev han kaptajn af generalstaben, 1870 adjutant hos krigsministeren, 1871(–76) hos kongen, blev 1885 oberst, 1889 chef for 6. regiment, 1893 generalmajor og chef for fynske brigade, 1896 chef for generalstaben, 1901 generalløjtnant og kommanderende general i 1. generalkommandodistrikt. 1877 var han attachéret det russiske hovedkvarter under den russisk-tyrkiske krig. Han var folketingsmand for Odense 1887–92 og efterfulgte 1893 C. G. *André som kongevalgt landstingsmand. Kammerherre 1887. R. 1864. DM. 1875. K.² 1889. K.¹ 1892. S.K. 1902. (H. H.) – R. 1840. K. 1848. DM. 1851. S.K. 1853.

□Afbildet på tyske satiriske litografier 1848. Tegn. af J. V. Gertner (Fr.borg). Mal. af A. Hunnæus, 1849. Litografi af A. M. Petersen, 1849, efter dette flere træsnit, bl.a. efter tegn. af Carl Bloch og af H. P. Hansen, flere litografier bl.a. af E. Fortling, samt radering af A. Hansen, 1851. Relief af H. V. Bissen, 1860 (gravmælet). Mal. af V. Rosenstand, 1890 (Fr.borg), efter dette træsnit af H. P. Hansen, 1890.

S. Ankjær i Tidsskr. for krigsvæsen, 1859 425–29. Den dansk-tyske krig 1848–50, udg. Generalstaben I, 1867.

[Chr. Fr. Fr. Elias] Tuxen i Vort forsvar 28.9.1890. N. P. Jensen: Oberst Frederik Læssøe, 1912. A. Tuxen i Hist. t. 9.r. IV, 1925–26 1–52. Rockstroh i Militært t., 1935 258–60. Johan Nordentoft: General H.C.H. 1848, 1944. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Rockstroh *

Hedemann, Johan Christopher Georg, 1825–1901, officer, jernbaneingeniør. * 29.12.1825 i Kbh. (Garn.), † 28.2.1901 sst., begr. sst. (Garn.) F: stabskaptajn, senere generalløjtnant Hans *H. (1792–1859) og Charlotte E. C. Baagø (1796–1873). ~ 6.1.1849 i Roskilde med Maria Julia Frederikke Marcher, * 22.10.1823 i Kbh. (Petri), † 7.4.1900 sst., d. af læge, senere dr. med. Hans Kofoed M. (1796–1877) og Franzisca Elisabeth Emilie Wilckens (1785–1857). H. blev landkadet 1837, 1842 sekondløjtnant à la suite i jægerne og samtidig elev i den militære højskole fra hvis ingeniørafdeling han dimitteredes marts 1848 som premierløjtnant (anc. 1846). Han deltog i krigen, blev 1850 kaptajn II, 1853 kaptajn I og deltog i krigen 1864 som kommandør for hærens brovæsen. Samtidig med sin tjeneste i ingeniørkorpset, bl.a. ved vejbæsenet, begyndte han fra 1856 sin virksomhed ved jernbanevæsenet ved at deltage i projekteringen af baner i Jylland og Fyn og var fra 1862 indtil krigen overingeniør ved bygningen af den nordsjællandske bane og Klampenborgbanen, var 1868–82 overingeniør ved anlægget af banerne fra Roskilde til Masnedssund og Kalundborg, Orehoved–Nykøbing F. og Frbg.–Frederikssund samt dobbeltsporanlægge Kbh.–Roskilde og Hellerup–Klampenborg, blev teknisk konsulent for direktionen for de sjællandske statsbaner og overingeniør ved større udvidelser af eller anlæg af stationer ved disse. 1885 blev han teknisk tilsynsførende ved de private baner på Sjælland, Falster og Lolland, medlem af bestyrelsen for Gribskovbanen (1890 formand), 1886 medlem af kommissionen til omordning af jernbaneforholdene i og ved Kbh., men allerede 1879–80 var han medarbejder ved planer om forlæggelse af Kbh.s hovedbanegård syd for Vesterbrogade og om en stor østbanegård. 1889 blev han teknisk tilsynsførende ved de private baner på Fyn. Som følge af lov april 1892 om statsbanedriftens ordning afskedigedes han 1893 som overingeniør, men vedblev at virke i kommissioner og bestyrelser. – H. var vel ikke nogen vidtskuende ånd, manden med de store vuer, men han beklædte med ære sine betydningsfulde stillinger ved jernbanevæsenet, anset og respekteret for sin fornemme karakter, sin faste, myndige optræden, sin store flid og samvittighedsfuldhed. – 1868 var han trådt uden for nummer i hæren, og da

han 1877 nåede aldersgrænsen for kaptajner – stadig uden for nummer – afskedigedes han med obersts kar. 1895 fik han nyt afskedspatent som generalmajor. – R. 1850. DM. 1864. K.² 1875. K.¹ 1893. □Foto.

V. E. Tychsen: Fortifikations-etaterne og ingeniørkorpset 1684–1884, 1884. Militær tid. 1901 202f. Ingeniøren, s.å. 139. A. G. V. Petersen i Ill. tid. 10.3.s.å.

Rockstroh *

Hedemann, Marius, se Hedemann, Hans.

Hedemann, Wilhelm (kaldet Hell), 1836–1903, officer, entomolog. * 24.2.1836 i Kbh. (Slotsk.), † 9.6.1903 i Branzoll i Tyrol, begr. i Dresden. F: premierløjtnant, senere kaptajn, kammerherre Wilhelm Ludwig Friedrich H. (1807–54) og Marie Friederike Caroline v. der Maase (1811–92). Ugift.

H. gik i skole i Kiel og Schul-Pforta og rejste 1854 til Wien (men beholdt sin danske indfødsret) og trådte ind i den østrigske hær, deltog bl.a. i det italienske felttog og blev kompagnichef 1860. 1864–67 deltog han som kaptajn i militærekspeditionen til Mexico og var 1866 ordonnans hos kejser Maximilian, men rejste tilbage til Europa inden sammenbruddet. I For Idé og Virkelighed (1872 122–51) skrev han *Erindringer om Kaiser Maximilian*. 1867–70 var han atter officer i den østrigske hær, gik derefter i russisk tjeneste og var 1872–75 kaptajn i et grenaderregiment i Kaukasus. 1877 foretog han for Store Nordiske Telegraf-Selskab en inspektionsrejse gennem Sibirien, Kina og Japan og var 1878–91 selskabets repræsentant i St. Petersborg. Derefter var han bosat i Kbh., fra 1899 i Dresden hvor hans sidste år gik med udarbejdelsen af den store slægtshistorie *Geschichte der Familie von Hedemann*.

H. var en passioneret og indsigtfuld sommerfuglesamler der i Italien, Mexico, Kaukasus, Amurlandet og hvor han ellers kom hen benyttede sin fritid til at forøge sin samling; efter 1891, da han havde opgivet sin stilling kunne han, økonomisk uafhængig som han var, dels tilbringe store dele af året på indsamling rundt om i Europa, dels foretage et par længere samlerejser (1894 til De dansk-vestindiske øer, 1895 til De kanariske øer); fra Vestindien hjembragte han bl.a. over hundrede for videnskaben nye arter småsommerfugle. I udenlandske tidsskrifter har han 1869–97 skrevet en række artikler om sine fund der også har tjent andre entomologer som basis for publikationer, og i Entomologiske Meddelelser skrev han 1894 om de danske småsommerfugle. Hans store smukt præparerede

Hedemann, Wilhelm

sommerfuglesamling blev 1882 købt af lepidopterologen Romanov (storfyrst Nikolai Michailovitsch) og findes nu i Leningrad-museet. Den senere skabte samling af især småsommerfugle, deriblandt en del danske arter, blev efter hans død solgt til fyrst Aristide Caradja i Rumænien og findes nu i museet i Bukarest. – Kammerjunker 1871. – R. 1882. DM. 1891. □Malet som ung. Foto (Kgl. bibl., Zool. mus.).

W.v.H. og P.v.H. gen.v.Heespen: Gesch. der Familie von H. III, Deutsch-Nienhof 1919 163–230 334. Kai L. Henriksen: Oversigt over da. entomologis hist., 1921–37 373–75 (m. bibliografi). Niels L. Wolff i Bucuresti Muzeul de istorie naturala Grigore Antipa. Travaux II, Bukarest 1960 183–88.

*Kai L. Henriksen**

Hedevig (Hedwig), 1581–1641, kurfyrstinde af Sachsen. * 5.8.1581 på Fr.borg, † 26.11.1641 på Lichtenberg, begr. i Freiberg. F: "Frederik II (1534–88) og "Sophie af Mecklenburg (1557–1631). ~ 10.9.1602 i Dresden med kurfyrst Christian II af Sachsen, * 23.9.1583 i Dresden, † 23.6.1611 sst., s. af kurfyrst Christian I af Sachsen (1560–91) og Sophie af Brandenburg (1568–1622). – Søster til "Anna (1574–1619), "Augusta, "Christian IV, "Elisabeth (1573–1626), "Hans (1583–1602) og "Ulrik (1578–1624).

H. opfostredes som sine søskende en tid hos sine bedsteforældre, det mecklenburgske hertugpar. Efter sit kortvarige ægteskab boede hun på sit enkesæde, slottet Lichtenberg i Sachsen. Hun bevarede forbindelsen med sin bror Christian IV og var i Danmark 1631 til moderens begravelse og 1634 da den udvalgte prins "Christian ægtede hendes afdøde ægtefælles brordatter "Magdalena Sibylla. I Sachsen byggede hun en del, især flere kirker. □Medalje 1604, efter denne stik af Thiele. Stik af David Conrad, 1606, den bevarede plade er forgyldt (Rosenborg). Dobbeltportr. med ægtefælle (Fr.borg; Altenburg i Sachsen). Afbildet som enke på sin anetavle (Nyborg slot). Lille mal. 1630 (Fr.borg). Mal. i Jacob van Doort-type (sst.). Miniature (sst.). Maleri (Hampton Court). Andre mal. (Schleissheim i Bayern; forhen Wermsdorff).

Danm.-No.s traktater, udg. L. Laursen III–IV, 1916–17. – C. Barthels: Christliches Leich-Sermon von der weiland Fürstin H., Torgau 1642.

*C. O. Bøggild-Andersen**

Hedevig (Hedvig), 1626–78, kongedatter. * 15.7.1626 på Haderslevhus, † 5.10.1678 i Kristianstad, begr. sst. (Trefaldighedsk.). F: "Christian IV (1577–1648) og Kirsten "Munk (1598–1658). ~ 6.11.1642 på Kbh.s slot med Ebbe "Ulfeldt til

Ovesholm, lensmand til Kristianstad, * 23.12.1616 på Råbelöv, † 30.1.1682 i Stockholm, s. af Christoffer U. til Svenstrup (1583–1653) og Marren Urup († tidligst 1651). – Søster til "Anna Cathrine (1618–33), "Sophie Elisabeth, "Leonora Christina, "Valdemar Christian, "Elisabeth Augusta, "Christiane og "Dorothea Elisabeth.

Som barn var H. en tid hos mormoderen Ellen "Marsvin. Hun fejrede sit bryllup s.d. som tvilling søsteren Christiane ægtede Hannibal "Sehested (1609–66). Ved faderens død på Rosenborg var hun og den ældre søster Leonora Christina de eneste af børnene som var til stede. Som et led i det almindelige angreb på „svigersønnerne“ som Frederik III og rådet iværksatte mistede hendes mand sit len Bornholm og søgte derpå tilflugt i Stockholm (1652), hvortil H. to måneder senere fulgte ham. Hun deltog i livet ved dronning Kristinas hof en tid og boede senere med manden på Braheberg i Uppland. Samlivet var i høj grad ulykkeligt. Han var brutal og hensynsløs, hun langtfra noget blidt gemyt, og hun endte, som hendes breve til Leonora Christina viser, med at hade ham – „det forbandet creatur“. Samtidig indlod hun sig vistnok i et forhold til en student som var i deres hus, og flygtede til sidst med ham til slottet Barth i Pommern hvor Leonora Christina da boede (okt. 1655). Herfra drog hun til Boller, til moderen, ved hvis jordefærd i Odense juli 1658 hun også var til stede. Ved skiftet fik hun Tåsinge som hun dog først efter 1660-freden kom i besiddelse af. Her levede hun 1661–64, plaget af sine og sin mands kreditorer, til hvilke hun stadig måtte udlægge eller pantsætte af sin ejendom. Fra april 1664 havde hun ophold i Skåne, mest på Ebbe Ulfeldts gård Råbelöv, undertiden måske også på Ovesholm. Om en forsoning mellem hende og manden som nu var blevet svensk rigsråd, vides der intet. Men at hendes sind ikke helt fattedes varme viser hendes medfølelse med sin i Blåtårn fangne søster og dennes børn. Hun brevvexlede hemmeligt med Leonora Christina, tog en tid hendes to yngste sønner til sig og rejste efter Frederik III's død 1670 til Kbh. for – uden held – at virke for hendes frigivelse. □Mal. af Abraham Wuchters (Ovesholm, Skåne).

Breve i Danske saml. 2.r. II, 1872–73 305–13. Kong Chr. IV's egenhændige breve, udg. C. F. Bricka og J. A. Friederica V, 1883–85 (fot. optr. 1969) 132f. – S. Birket Smith: Leonora Christina, grevinde Ulfeldts hist. I–II, 1879–81. Pehr Johnsson: Ovesholm, Osby 1924 14–24.

*C. O. Bøggild-Andersen**

Hedevig (Hedvig) **Eleonore**, 1636–1715, dronning af Sverige. * 23.10.1636 på Gottorp, † 24.11.1715

i Stockholm, begr. i Ridдарholmsk. sst. F: hertug *Frederik III af Holsten-Gottorp (1597–1659) og Maria Elisabeth af Sachsen (1610–84). ~24. 10.1654 på Stockholm slot med kong Karl X Gustav af Sverige, * 8.11.1622 på Nyköping slot, † 13.2.1660 i Göteborg, s. af pfalzgreve Johan Kasimir af Pfalz-Zweibrücken (1589–1652) og Katarina af Sverige (1584–1638). – Søster til *August Frederik og *Christian Albrecht.

H.E. (der vistnok er blevet kaldt Eleonore) havde først været forlovet med en mecklenburgsk prins, men da Karl Gustav friede til hende blev han af politiske grunde foretrukket. Efter hans død fik hun forsædet i formynderstyrelsen for sønnen Karl XI med to stemmer, men øvede for øvrigt ikke stor indflydelse i denne. Derimod havde hun siden meget at sige hos sønnen og var indtil sin død det gottorpske partis hovedstøtte i Sverige. Hun interesserede sig for litteratur og billedkunst og anvendte en stor del af sine rige indkomster til at fremhjelpe disse i Sverige.

□Mal. af D. Klöcker Ehrenstrahl, 1651, forestiller muligvis H.E. (Skokloster). Afbildet på mal. af J. Ovens, 1652 (Fr.borg), skitse til et større (Gripsholm). Typen herfra er anvendt mange gange i mal. af Ovens og er benyttet af andre kunstnere, bl.a. i mal. af N. Valleri (Gripsholm), i min. af Alexander Cooper (Göteborg mus.) og P. Signac (Livrustkammaren, Sth.) samt i stik af J. Sandrart, Ph. Fruijtiers, C. Waumans og F. Bouttats. Mal. af A. Wuchters, 1659 (Gripsholm). Min. af P. Signac, 1664 (Mus. f. Kunst u. Geschichte, Lübeck), af samme (Fr.borg). Miniature (Rosenborg). Mal. af Ehrenstrahl, 1664, typen anvendt i talrige mal. af samme og er gengivet i stik af J. G. Ruckmann og P. van Schuppen, 1667. Medalje af J. Breuer, 1660erne. Mal. af D. Sadewasser, 1670 (Sturefors). Mal. i ny type af Ehrenstrahl ca. 1670, efter dette replikker (bl.a. Rosenborg) og kopier samt stik af D. Padt-Brugge. Medaljer fra 1670erne af A. Meybusch og Arvid Karlsten. Ny type af Ehrenstrahl ca. 1683 med mange replikker (eksp. på Fr.borg) og kopier. Mal. med endnu en type af Ehrenstrahl ca. 1688, bl.a. i variant på familiemal. 1692 (Eutin). Relief af J. Cavalier, 1695 (kgl. møntkabinet, Sth.). Mal. af D. Krafft fra ca. 1700 (Gripsholm) med talrige replikker (bl.a. Gavne) og kopier samt stik af W. P. Kilian. Buste af N. Millich. – Udførlig ikonografi i Sixten Strömbom: Svenska kungl. porträtt, Sth. 1943 269–90.

Bibliografi i Svenskt biografiskt lexikon XVIII, Sth. 1969–71 515. – Stellan Dahlgren: Karl X Gustav och reduktionen, Sth. 1964. – Papirer i Riksark., Sth. Breve i Kungl. bibl., Sth. og Univ.bibl., Uppsala.

L. Laursen*

Hedtoft-Hansen, Hans, 1903–55 statsminister. * 21.4.1903 i Århus, † 29.1.1955 i Stockholm, begr. i Kbh. (Vestre). F: skrædder Hans Peter Hansen (1855–1917) og Ane Marie Nielsen (1859–1932). Navneforandring 11.12.1934. ~ 12. 5.1927 i Århus (b.v.) med Ella Gudrun Ingeborg Holleufer, * 22.3.1906 i Århus, † 4.12.1954 i Kbh., d. af bagersvend August H. (1866–1937) og Dorthea Marie Carlsen (1863–1953).

H. blev født som den yngste i en børneflokk på 11 der var sammensat af tre hold søskende. Faderen var invalid og døde mens H. var dreng, og det beskedne arbejderhjem blev økonomisk hårdt belastet. H. var kommet i mellemskolen, men måtte nu gå ud af 2. mellem og kom i stenstrykerlære i fødebyen. Som lærling begyndte H. sin politiske og organisatoriske karriere. Han kom med i ledelsen af både den stedlige, meget aktive lærlingeforening og af den socialdemokratiske ungdomsforening. Ved splittelsen i 1920 mellem den kommunistiske og den partitro fløj fulgte H. den sidste. Bevægelsen i Århus var på den tid meget velorganiseret og gennemførte et systematisk skoleingsarbejde af medlemmerne: talekunst, samfundsspørgsmål, litteratur var hovedfagene. H. blev selv kursusleder efter at han havde været på den tyske partiskole Tinz. Her blev han som så mange andre – bl.a. hans få år yngre kammerat H. C. *Hansen – indfanget af ideerne i den såkaldte etiske socialisme der bl.a. stærkt understregede lederens forpligtelse til at fastholde en række moralske normer og dermed være forbillede for medlemmerne. 1922 blev H. sekretær og 1927–29 forretningsfører (formand) for DSU der var i hastig vækst og fra 1921 til 1929 forøgede sit medlemstal fra 5300 til ca. 10600 medlemmer. H. viste allerede her sit store organisatoriske talent og sine evner for at gennemføre en veltillrettelagt propaganda, men også allerede her var der mange der fæstnede sig ved at styrken lå i ideerne, i evnen til at se de lange linjer og mindre i det trælse hverdagsarbejde. Til gengæld var han i stand til at inspirere andre til dette.

I denne periode overvejede han flere gange at gå til den socialdemokratiske presse, men i 1929 blev han assistent – nærmest 2. partisekretær efter Alsing *Andersen – på partiets hovedkontor i København. Ved valget samme år rykkede Alsing Andersen ind i folketinget, og H. efterfulgte ham da som sekretær for rigsdagsgruppen. De følgende år var rige på udfordringer der kaldte på H.s særlige type. Først kommunisterne og senere både den uorganiserede og den organiserede nazisme fremstod som alvorlige trusler mod såvel partiet som demokratiet. Først gjaldt det kommunisterne. H. udgav 1933 hæftet *Kommu-*

nisterne splitter der dokumentarisk viste deres Moskva-styrede kamp mod de vestlige socialdemokratier, en ofte brugt H.-vending var i disse år også „Moskvas disciple arbejder“. I den følgende tid blev der udført et omfattende informationsarbejde for at afdække kommunisternes arbejde og deres mange dækorganisationer. På H.s initiativ blev dette arbejde fra 1935 centraliseret i HIPA (Hovedorganisationernes informations- og propaganda afdeling). Omtrent på samme tid fik han landet over oprettet de såkaldte aktivgrupper bestående af skolede partimedlemmer der på arbejdspladser og i hjemmene skulle agitere for partiet. Han var sjælen i partiets propagandaarbejde i 30erne – det er usikkert om det var ham der i 1935 skabte plakaten „Stauning eller Kaos“; men under alle omstændigheder var han far til mange plakater og slogans i disse år. Bevidst lagde han an på at møde de antidemokratiske bevægelser med deres egne virkemidler: hård organisation, symboler, store stævner m.m. Virkningen udeblev heller ikke, både partiets medlemstal og vælgerandel steg kraftigt. Mere stilfærdigt var hans arbejde som leder af det Matteotti-fond (opkaldt efter en italiensk socialdemokrat der 1924 var blevet dræbt af fascisterne) han stiftede 1933. Fondets oprindelige formål var at støtte socialdemokrater der emigrerede hertil fra Tyskland, senere blev det under den spanske borgerkrig også en støtteorganisation for republikanerne.

Det var dog ikke alene propagandateknik der optog H. i 30erne. Han var også i høj grad en af dem der formede partiets ideologi, ofte påvirket både af Hartvig "Frisch og Julius "Bomholt, men også selvstændigt. Han var blandt de første til at vende partiets pacifistiske linje, han var åben over for øget nordisk samarbejde og understregede stærkt at partiet ikke specielt var for industriarbejderne, men det store folkeparti. I mange af H.s taler og indlæg fra disse år var nedlagt tanker der prægede holdningen i efterkrigstidens velfærdsstat. Han advarede som Frisch mod den fatalisme der havde gjort det tyske socialdemokrati svagt i dets venten på at udviklingen af sig selv ville føre til socialismens sejr. Men han advarede også mod den falden til ro der var ved at kendetegne meget af partiets arbejde landet over. Nu havde man magten i kommunerne, snart i hele landet, i sygekasser og andre organisationer, og nu havde man blot at administrere videre på de gamle præmisser. H. var 1935 kommet i folketinget, valgt i den gamle 15. kreds hvor han fortsatte til sin død. Det var dog fortsat partiarbejdet der stod i centrum for ham, og hans position blev stadig stærkere, kulminerende i 1939 da han efterfulgte Th. "Stauning som

forretningsfører (formand). Kort efter fulgte krigen og besættelsen og satte punktum for dette afsnit i H.s liv. Hans arbejde som den praktiske partileder og førende ideolog i 30erne var en helt afgørende stabiliserende faktor for dansk demokrati og havde internationalt skabt respekt og beundring for det danske parti. Selv var han allerede da en forgrundsfigur i Socialistisk arbejder-internationale. – Ved krigsudbruddet i september 1939 blev der nedsat et ottemands udvalg af de fire store partier med H. og Frisch fra socialdemokratiet. Det skulle sikre samarbejdet mellem partierne og i nødsfald „repræsentere“ rigsdagen over for regeringen. Dette udvalg fortsatte fra sommeren 1940 som det berømte samarbejdsudvalg, stadig med H. som repræsentant for det største parti. H. var også ledende i det første års afgørende kamp mod de danske nazister, men følte nok at hans stilling i forhold til tyskerne ikke var den stærkeste. Hans agitation i de foregående år havde placeret ham som en hovedmodstander, bedre var det ikke blevet af at et nazistisk indbrud i 1938 på partikontoret havde spillet tyskerne hemmelige dokumenter fra Matteotti-fondet i hænde. Allerede i februar 1941 måtte H. og H. C. Hansen da også under tysk pres nedlægge alle deres tillidshverv i partiet. I sin afskedstale til hovedbestyrelsen talte H. om det brud med samarbejdspolitikken der måtte komme. – H. fortsatte som rigsdagsmand og blev i øvrigt indtil kapitulationen knyttet til det kooperative bryggeri Stjernens direktion. En tidlig opfordring om at komme til England afslog H. efter henstilling fra Stauning, og han indtog da også fortsat en indflydelsesrig position i dansk politik. Hans bekendtskab med den tyske gesandtskabsemsbedsmand G. F. Duckwitz (efter krigen tysk ambassadør i Danmark) muliggjorde advarslerne til de danske jøder i 1943 og ligeledes at afvikle folkestrejken 1944 da den var ved at bevæge sig mod katastrofen. H. var også med i de forskellige grupper der fra 1943 skabte forbindelsen mellem frihedsbevægelsen og partierne. I 1944 var det således ham der med den svenske regering førte forhandlingerne om de store våbenleverancer.

Som spillet havde udviklet sig under krigen havde Vilhelm "Buhl fået en sikker position i alle partier. Selv om H. indtog sin formandspost straks efter befrielsen blev han dog ikke statsminister, men socialminister. Mange både på venstre- og højrefløjen ville sikkert have haft svært ved at acceptere 30ernes agitator som leder af en samlingsregering. Selv om H. engagerede sig i socialministeriets arbejde gav konstellationerne i befrielsesregeringen kun mulighed for at bøde på dele af de sociale misforhold der var en følge

af besættelsesårene. – Det store problem for H. var partiets reorganisation og fremtid. Som det ledende parti var det, og fagbevægelsen med, hos mange i befrielses rus belastet af samarbejdspolitikken. Kommunisterne havde rettet meget af sit skyts mod partiet og begyndte straks efter befrielsen at forcere deres indtrængen i fagbevægelsen og stillede i forsommeren 1945 forslag om samarbejde med socialdemokratiet som en vej frem mod organisatorisk enhed. Forhandlingerne løb sommeren igennem med H. som socialdemokratiets ledende forhandler. De endte med at kommunisterne sagde fra efter at H. havde opstillet betingelser de ikke kunne gå ind på. Det var tydeligt at socialdemokratiet var svækket ude hos vælgerne og flere i partiet havde nok gerne set et samarbejde, men H. var afvisende. De nærmest følgende års udvikling i de lande hvor et sådant samarbejde var blevet sat i gang viste klart at H.s anelser og fremtidsvurdering var rigtige set fra et vestligt demokratisk synspunkt.

Sommerens anden store opgave for partiformanden var det nye program Fremtidens Danmark. Han var ikke selv den der formulerede det; det var især J. O. Krag under Alsing Andersens ledelse. H. gik imidlertid fuldhjertet ind for det, og det samme gjorde partikongressen i august. Programmet kunne dog ikke redde situationen. Ved valget 30.10. gik partiet i vælgerandel tilbage fra 44,5 til 32,8 pct. og mistede 18 mandater. Tilbageslaget blev vendt i H.s tid. Allerede ved valget 28.10.1947 vandtes ni mandater, og ved det sidste valg med H. som leder i september 1953 var stemmeandelen nået op på 40,4 pct.

Valget 1947 førte H. frem til statsministerposten. Oppositionstiden var da gennemlevet med en stadig kritik af Knud Kristensens regering der efter socialdemokratiets opfattelse søgte at gennemføre en for hastig afvikling af krigstidens restriktioner. H. havde også fået standset det optræk til en mere aktiv Sydslesvig-politik der var blandt nogle partifæller. Det var økonomien der i starten stod i centrum for den nye regering. H. var naturligvis ikke fremmed over for de økonomiske problemer, men lod i høj grad de „økonomiske“ ministre om at udforme politikken. Hjulpet af gode høstår og Marshall-hjælp lykkedes det da også hurtigt at bedre økonomien. Selv var H. nok optaget af gennemførelsen af færøsk hjemmestyre og af Grønlands forhold, men først og fremmest af Danmarks udenrigspolitiske placering. Endnu i januar 1948 vendte H. sig klart mod enhver dansk deltagelse i politiske blokke. I løbet af foråret så alt anderledes ud: den kolde krig var på vej, og Sovjetunionen strammede grebet om et Østeuropa hvor social-

demokratierne var gået i samarbejde med kommunisterne. Hen på efteråret 1948 startede da en række forhandlinger mellem de nordiske lande om en nordisk forsvarsblok, de forhandlinger der brød sammen i januar 1949. H. var en drivende kraft i dette forløb og var dybt skuffet over resultatet, men skiftede hurtigt om. Han accepterede i februar Atlantpagten som et alternativ og fik sit parti med. For tredje gang havde H. grebet afgørende ind i Danmarkshistorien: først i 30ernes kamp for demokratiet, dernæst i sin afstandtagen over for enhedsbestræbelserne og nu i opgivelsen af den klassiske neutralitetspolitik. Året efter faldt H.s regering på den økonomiske politik. Danmarks situation var igen blevet forværret og udviklingen efter Koreakrigens udbrud slog helt bunden væk under udenrigsøkonomien. Det lykkedes ikke H.s regering at få oppositionen med på den økonomiske politik. Et forslag fra retsforbundet om smørrationeringens ophævelse samlede et flertal i folketinget, og H. demissionerede hvorefter Erik Eriksen dannede regering – „Hedtoft gled i smørret“ sagde man. I de følgende tre års oppositionstid var H. fremfor alt optaget af at skabe Nordisk råd – den samtidigt løbende danske grundlovsændring optog ham ikke meget. Ved at udnytte sine vidtrækkende nordiske forbindelser formåede han – støttet af en dyb trang hos mange til dog at få noget ud af de bristede forsvarsforhandlinger – at få etableret Nordisk råd der i februar 1953 holdt sit første møde i København med H. som præsident.

Samme år var der valg og H. blev igen statsminister. Egen sygdom og hans kones død svækkede dog hans arbejdskraft. „Noget tungt og træt kom glimtvis over ham. Han virkede ældre end sine år, og hverdagens vanskelige problemer føltes somme tider for ham mere som byrder end opgaver.“ (J. O. Krag). H. døde uventet af et hjerteslag under et ophold i Stockholm hvor han deltog i Nordisk råds møde. Hans død gjorde et dybt indtryk i den danske befolkning. I vidt udbredte kredse var der allerede i hans første statsministertid opstået en sympati og interesse om hans person der undertiden kunne antage karakteren af en art førerkult. På samme tid var offentligheden trods dette optaget af hans svagheder. H. var en gudbenådet og medrivende taler ikke mindst når han henvendte sig til meningsfæller. Når han trådte officielt frem kunne han undertiden have sværere ved at finde tonen, han blev mere højtidelig end situationen krævede og sproget overkorrekt. Dette blev jævnlige brugt mod ham. Hans stærke understregning af det korrekte ydre kunne også undertiden kalde på smilet eller i hvert fald blive udnyttet af en uelsk-

Hedtoft, Hans

værdig presse. Dette hørte imidlertid samtiden til. I perspektiv fremstår H. som en politiker der dækkede et vidt felt, men først og fremmest ejede evnen til at se hvad der var centralt i tiden og dermed ville få virkninger ind i fremtiden. □ Afbildet på E. Saltofts mal. 1934 af socialdemokratiske førere (forhen Folkets hus, Enghavevej, Kbh.). Tegn. af H. Jensenius udst. 1948. Livsmaske. Mal. af H. Flygenring, udst. 1956. Mal. af Aksel Jørgensen, udst. 1957 (folketinget). Portræt af Birger Lundquist, udst. 1971. Afbildet på karikatur af Bjarne Laursen 1973–74 (Amalienborg). Foto.

Enhed i arbejderbevægelsen, ved Mogens Nielsen, 1973. – H.H. Liv og virke, ved H. C. Hansen og Jul. Bomholt, 1955. Peder Tabor: Nærbilleder, 1961. Sv. Thorsen: Folketinget i nærbilleder, 1974. Erik Beukel: Socialdemokratiet og stationeringsproblemet 1952–53, 1974. De dsk. ministerier 1929–53, v. Tage Kaarsted, 1977. Mogens Nielsen: Socialdemokratiet og enheden i arbejderbevægelsen 1943–45, 1978. – Papirer i Arbejderbevægelsens bibl. og ark.

Vagn Dybdahl

Hee, Christen, 1712–82, matematiker. * 5.4.1712 i Sandbjerg, Thyholm, † 12.1.1782 i Kbh. (Hellig.), begr. i Hellig. k. F: sognepræst Christen H. (1669–1729) og Karen Schytte (1674–1756). Ugift.

H. blev student 1728 fra Nykøbing M. og tog baccalaurgraden i Kbh. 1733, studerede også i Marburg og Tübingen. Han lagde sig især efter matematik og mekanik. For at højne søofficerernes tekniske uddannelse anordnede 1741 at der skulle holdes matematiske forelæsninger for dem, og 1742 blev H. ansat som lector methaseos ved søetaten; han skulle også meddele kadetterne nogen undervisning i faget. I forbindelse med denne undervisning rejste han til Holland, England, Frankrig og Italien for at studere vandbygning. Han fortsatte sin undervisningsvirksomhed til sin død idet han dog fra 1774 assisteredes af Thomas *Bugge som blev hans efterfølger. Som det ofte var tilfældet på den tid, tog han først magistergraden efter længe at have været i embede, nemlig 1761. 1747 var han blevet professor i filosofi ved universitetet og 1759 professor designatus i matematik sst., og 1769 efterfulgte han J. F. *Ramus som professor ordinarius. I denne stilling forblev han til sin død. 1747 blev han medlem af Videnskabernes selskab, var også medlem af videnskabselskaberne i Trondheim, Stockholm, Berlin og Lyon. 1700-tallets matematik ved Kbh.s universitet stod i det hele og store på et temmelig lavt standpunkt. H. har fået navn som en dygtig matematiker og har sikkert været en dygtig og rutineret lærer og haft sans for matematikkens praktiske anvendelse, men

hans evner for teoretisk matematik kan man ikke nu bedømme da han kun har efterladt sig en ubetydelig produktion. I Videnskabernes selskabs skrifter findes et par små afhandlinger om friktion, om længdemål og om „Kunsten at leve under Vandet“, og i Philosophical Transactions findes et lille stykke om trykket i maskiner i gang. Som medlem af Videnskabernes selskab udkastede H. planen til kortvæsenets indretning og vejledte landmålerne. – Justitsråd 1774.

Chr. Molbech: Vidensk. selsk.s hist., 1843 69–72 521. S. A. Christensen: Matematikens udvikl. i Danm. og Norge i det 18. årh., 1895 214f 221.

Poul Heegaard*

Hee, Jørgen, 1714–88, biskop. * 18.11.1714 i Odense, † 30.12.1788 i Århus, begr. i domkirken sst. F: hospitalspræst, senere tillige stiftsprovst Jens H. (1679–1747) og Else Pedersdatter Lund (1680–1736). ~ 12.10.1740 med Karen Gudme, * ca. 1719, † 6.11.1792 i Århus, d. af sognepræst i Sønder Broby Matthias Nielsen G. (1667–1728, ~ 1° 1708 med Margrethe Dinesdatter Pontoppidan, ca. 1670–1711) og Anna Dorothea Møller (ca. 1681–1746).

H. blev student fra Odense 1729 og tog teologisk attestats 1734. Derpå virkede han i fire år som huslærer hos general J. F. *Brockenhuus til Bramstrup der 1738 kaldte ham til sognepræst i Allerup og Davinde. Her tilbragte han 21 rolige år, og da han havde udsendt første bind af et stort homiletisk arbejde *Vor Herres og Frelseres Jesu Christi hellige Lidelses, Døds og Begravelses Historie*, 1758 (II–III kom 1760–66), vandt han derved indflydelsesrige velyndere der 1759 skaffede ham sognekaldet ved Skt. Hans kirke i Odense hvorfra han 1763 forflyttedes til Skt. Knuds kirke sst. som stiftsprovst og allerede 1764 til Kbh. som Holmens provst. Han gjorde god fyldest på denne krævende post, blev som sjælesørger stillet over for ikke få højt ejendommelige tilfælde og vandt megen yndest både hos flådens mandskab og hos kongehuset. Udpræget konservativ som han var følte han sig nøje knyttet til enkedronning Juliane Marie og arveprins Frederik, mens han blev en skarp modstander af Struensees styre som han ofte ivrede mod fra prædikestolen. Efter styrets fald i jan. 1772 offentliggjorde han en eksalteret prædiken: *Forstyrrelses Forstyrrelse og Mangelens glædelige Forandring*.

Han blev sjælesørger for Enevold *Brandt i fængslet hvor han søgte at gøre Balthasar Münter kunsten med Struensees omvendelse efter. Hans naive skrift herom: *Paalidelig Underretning om den henrettede Enevold Brandts Forhold og Tænkemaade i hans Fængsel*, 1772 (oversat til

fransk, tysk, holl. og svensk) vidner dog om at han stod ret fremmedt derfor den fangne hofmands særegne psyke. 28.4. ledsagede han ham til skaffotet. Ved Ove Høegh Guldbergs protektion blev han 1777 biskop over Århus stift, et embede han røgtede med flid og troskab til sin død. Foruden de ovenfor nævnte skrifter har H. udgivet nogle mindre arbejder, mest prædikener, hvoraf især bør nævnes hans indledning til sønnen Thomas H.s oversættelse af den engelske biskop Edmund Gibsons hyrdebrev (1771). Den viser tydeligt at han som teolog sammen med Erik Pontoppidan, P. Rosenstand Goiske og Guldberg var en repræsentant for den ældre, delvis engelsk-påvirkede supranaturalisme. H.s litterære og øvrige virksomhed afspejler ikke nogen fremragende tankens eller ordets mand, men vidner om en grundig, redelig og arbejdsivrig mand. □ Fremstillet på stik af Struensees og Brandts henrettelse. Stik ca. 1772. Miniature (Fr.borg).

Selvbiografi i Kirkehist. saml. 6.r.I, 1933-35 53-129. Breve vedr. Enevold Brandt sst. 424-49. - Bj. Kornerup i Den danske kirkes hist. V, 1951. Sv. Cedergreen Bech: Struensee og hans tid, 1972.

Sv. Cedergreen Bech (Bjørn Kornerup)

Hee Andersen, Knud Peter Andreas, 1886-1964, præst, forfatter. * 13.4.1886 i Tømmerup sg., Holbæk amt, † 25.1.1964 i Lyngby, begr. Herlufsholms kgd. F: sognepræst i Tømmerup, sidst i Stadager og Nørre Kirkeby, Alfred Hannibal A. (1851-1933) og Frederikke Louise Cathrine Gylding (1854-1925). ~ 12.5.1925 i Herlufsholm med assistent ved statstelegraf, telegrafist Asta Johanne Mikkelsen, * 10.12.1899 i Næstved, d. af skibsmægler Anton Valdemar M. (1866-1910) og Alma Cecine Willumsen (1877-1956).

H. A. blev student fra Herlufsholm 1904, fik 1909 universitetets guldmedalje og blev 1910 cand.teol. med udmærkelse. På grund af sin fornemme eksamen fik H. A. legater til studierejser i udlandet 1910-12. 1913 blev han sekretær i KFUM, 1920 sognepræst i Herlufsholm, siden 1947 provst og stiftsprovst i Maribo. Som KFUM-sekretær kom han i et nært samarbejds- og venskabsforhold til Olfert Ricard. Beundringen kom til at præge H. A.s kristendomssyn vedvarende, hvorfor han oprørt tog til genmæle mod Tidehvervs kritik af de kirkelige ungdomsbewægelser og siden mod P. G. Lindhardts karakteristik af Ricard ud fra dennes liberalteologisk orienterede oplevelses- og erfaringsreligiøsitet. I bogen *Olfert Ricard. Ungdomsarbejderen*, 1959 kommer H. A.s personlige hengivenhed for Ricard tydeligt til udtryk. H. A. tilslutter sig Ri-

cards „harmoniske kristendomsforståelse“ og vender sig dermed til den ene side mod den kulturfjendske landmission, til den anden mod barthianismens paradoksteologi. I kraft af den „psykologiske bibeludlægning“, formuleret i en raffineret æstetisk sprogdragt, ser H. A. hos Ricard en uovertruffen indsats som forkynder og ungdomstaler. Dette kristendomssyn fik i trediveerne en yderligere accentuering da H. A. som en af de første her i landet tilsluttede sig Oxfordgruppebevægelsen og utrætteligt agiterede for den som den nye vækkelse, man så længe havde suklet efter. Ligesom P. Brodersen var H. A.s tilslutning ubetinget, dvs. han var ikke som mange andre i første omgang forsigtigt afventende, stillede heller ikke forhåndsbetingelser om en teologisk sanering af den forståelse man fandt i de engelske grundbøger, eller om en omdannelse af bevægelsen til specielle danske forudsætninger. Han oversatte bl.a. A. J. Russells meget omtalte bog *Kun for Syndere*, 1933, og så i det hele taget i „Oxford“ et tiltænkt forsøg på at lade kirkens vækkelsesbudskab trænge ud i alle samfundets hjørner. Han talte i den forbindelse ligesom Frank Buchman om „Helligåndens diktatur“, om „revolutionær fornyelse ud fra førelsen“: „Mange, også herhjemme, har erklæret denne tale om Guds ånds førelse i det daglige liv for det rene sværmeri. Diktatur er ikke populært i vort demokratiske land, vi vil hellere snakke lidt med allesammen, selvom vi kører i grøften imens, end underkaste os een stærk vilje. Men når det ikke gælder en syndig menneskevilje, men Guds vilje, da er kravet om ubetinget underkastelse en uomgængelig nødvendighed. Kristenliv er et liv i lydighed – en lydighed, som ustandselig brydes gennem synden, og må genoprettes ved anger og tilgivelse.“ Med sin bog om *G. K. Chesterton*, 1922 (ny udg. 1945) og med talrige oversættelser fra engelsk (mest kirkelig opbyggelseslitteratur) havde H. A. demonstreret sprogligt og litterært talent. Under sit otium lod han dette komme til udfoldelse i en fornem oversættelse af Dantes *Den guddommelige Komædie* I-III, 1963. Oversættelsen var tænkt som en afløser af Chr. K. F. Molbechs fra 1851ff. Hvor Molbech havde bevaret grundtekstens rim med et knudret dansk og tunge udtryksformer til følge, ville H. A. primært opnå et friere sprog og gav derfor afkald på rimene. Værket kom i en rigt udstyret trebinds-udgave som H. A. forsynede med et omfattende noteapparat. H. A. har desuden udgivet *Ungdomsarbejde*, 1918, *Lukasevangeliet*, *fortolket af KHA*, 1913, og *Oxford og Danmark*, 1934, m.fl. Sammen med Aage Falk Hansen redigerede han *Ungdomsaar*, 1939. - R. 1947. R¹. 1954. □Foto.

Hee Andersen, Knud

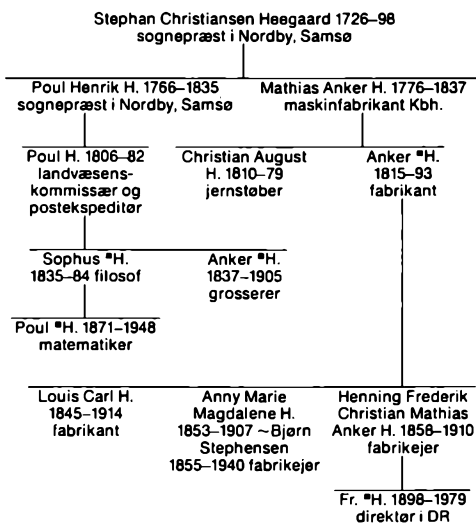
Halfdan Høgsbro i Dansk kirkeliv, 1964 98–100. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Jens Holger Schjørring

Heegaard

Slægten H. føres tilbage til skrædder i Kbh. Christen Steffensen H., ca. 1700–, der var far til sognepræst i Nordby, Samsø, Stephan Christiansen H., 1726–98. Navnet skal stamme fra en hedegård på Fyn.

Sophus *H. var ~ Louise Henriette Laurenze Fensmark, d. af generalmajor Henrik *Fensmark.

P. H. Heegaard: Udtog af en slægtsbog, 1908. P. A. Heegaard: Bidrag til familien H.s hist., 1952.

Hans H. Worsøe

Heegaard, Steffen Peder Anker, 1815–93, fabrikejer. * 29.7.1815 i Kbh. (Trin.), † 19.12.1893 sst., begr. sst. (Ass.). F: isenkræmmer, senere maskinfabrikant Mathias Anker H. (1776–1837) og Henrikke Baggine Hornemann (1780–1849). ~ 14.9.1844 i Snedsted med Louise Christine Feilberg, * 11.12.1821 i Kbh. (Trin.), † 13.1.1905 sst., d. af justitsråd, kantorchef i Nationalbanken Henning Frederik F. (1771–1841) og Louise Christine Brummer (1779–1842).

H. begyndte som isenkræmmer. Han havde gået i v. Westens institut og var straks efter konfirmationen kommet i lære hos sin far. Ved dennes død overtog han 1837 sammen med en ældre bror Christian August H. (1810–79) faderens isenkramforretning der var forbundet med et mindre jernstøberi som faderen 1828 havde an-

lagt på Nørrebro. 1847 hævdedes kompagniskabet mellem de to brødre, og H. overtog for egen regning jernstøberiet. Han var fra da af udelukkende fabrikant og blev efterhånden en af tidens største industridrivende. 1857 købte han ved auktion for 188 000 rdl. statens fabrikker i Frederiksværk, og s.d. overtog han et lerbrænderi i Blågårdsgade der væsentlig tilvirkede saltglaserede rør. Fra hans betydelige virksomheder udgik nu dampmaskiner, industri- og landbrugsmaskiner samt en række støbte husholdningsgenstande, hvoriblandt navnlig emaljerede gryder. – Ved siden heraf udfoldede H. som organisationsmand et ikke ringe initiativ. Sin offentlige virksomhed havde han begyndt som frihandelsmand idet han var medindbyder til og bestyrelsesmedlem i Frihandelsforeningen af 1862, men senere stillede han sig nærmest på toldbeskyttelsens standpunkt. Som formand for Industriforeningen 1871–76 gennemførte han to opgaver som foreningen længe havde forberedt: afholdelsen af en nordisk industriudstilling i Kbh. 1872 og åbningen af en stor teknisk skole 1876 (Det tekniske selskabs skole). I Arbejderforeningen af 1860 var han gennem en række år et virksomt bestyrelsesmedlem og deltog bl.a. i bestræbelserne for at skaffe foreningen eget hus hvilket lykkedes 1875. Også for hovedstadens kommunale liv interesserede han sig, og han var 1868–85 medlem af borgerrepræsentationen. Endelig kan nævnes at han 1881 var en af stifterne af Dansk Sparemærkekasse. – 1876 var H. fratrådt som formand for Industriforeningen for at lade andre løse det spørgsmål som nu meldte sig, nemlig foreningens flytning fra Holmens kanal til udstillingsbygningen på Vesterbrogade, og i de følgende år afviklede han efterhånden sine forskellige tillidshverv. 1884 trak han sig helt tilbage til privatlivet idet han overdrog sine fabrikker på Blågård og Frederiksværk til sønnerne Louis H. (1845–1914) og Henning Frederik Christian Mathias Anker H. (1858–1910) samt svigersønnen Bjørn Stephensen (1855–1940). De nye indehavere nedlagde jernstøberiet i Kbh. som i mellemtiden var flyttet til Lyngbygade, og sammensluttede 1918 Frederiksværk-virksomheden med L. Lange & Co. i Svendborg. Det nye aktieselskab virksomheden en halv snes år som selvstændig virksomhed, men indgik i 1930 i De forende Jernstøberier. – Ved testamente af 1890 der trådte i kraft ved hustruens død i 1905 skænkede H. omkring 350 000 kr. til legater bl.a. med det formål af fremme afholdelse af populære foredrag over naturvidenskaber og historie. – Etatsråd 1883. – R. 1869. DM. 1872. □ Mal. af J. Exner udst. 1852. Træsnit af H. P. Hansen, 1888. Foto.

Poul H. H.: Udtog af en slægtsbog, 1908 57–116. Samme i Pers. hist. t. 8.r.1, 1922 199–201 (om slægten). C. Nyrop: Industriforen. i Kbh. 1838–88, 1888. Håndværkerbl. X, 1893 nr. 101. Ill. tid. 21.12.s.å. Legatstifteren S. P. A. H. 1815–1915, 1915. Før og nu VII, 1921 142–64 (H.s jernstøberi). Chr. A. Clemmensen: A. H.s fabriker gennem 100 år, 1928.

Erik Korr Johansen (P. Koch Jensen)

Heegaard (junr.), **Anker Hendrik**, 1837–1905, papirgrosserer. * 24.6.1837 i Slingerup, † 14.7.1905 på Frbg. F: postekspeditør, landvæsenskommisær Poul H. (1806–82) og Thrine Thomasine Ruggaard (1815–99). ~ 1° 30.11.1866 i Kbh. (Frue) med Julie Augustine Wagner, * 5.7.1847 i Kbh. (Helligånds), † 15.12.1870 sst., d. af blikkenslagermester Carl Frederik W. (1805–74) og Constanca Hansine Mortensen (1806–88). ~ 2° 24.6.1876 med Louise Rosenstand, * 1.8.1858 i Horsens, † 23.11.1927 i Kbh. (Hans Tausen), d. af malermester Theodor Assenius R. (1817–88) og Frederikke Andersen (* ca. 1824). – Bror til Sophus *H.

H.s enkemandshjem var i 1870erne et vigtigt samlingssted for den begyndende venstreopposition i Kbh. Inspireret af læsning og rejser i udlandet og med en tidligt erhvervet formue gjorde han sit for at vinde venstre fodfæste i byen og omdanne det hidtidige landboparti til en moderne demokratisk opposition efter vesteuropæisk mønster. Han forenede i engelsk stil økonomisk foretagsomhed med boglig dannelse og interesse for offentlige anliggender. Og dette gav ham i forbindelse med hans radikale politiske anskuelser en særstilling i samtidens Danmark. Inden for det kbh.ske venstre var han især knyttet til Viggo *Hørup og Holger *Drachmann i dennes radikale periode, men han søgte længst muligt at lade sit hjem være neutral grund hvor den liberale oppositions fraktioner kunne mødes. Fra omkring midten af 70erne var han en aktiv deltager i venstres foreninger. Først i Onsdagsforeningen indtil dennes sprængning maj 1876 hvor han sammen med 21 andre af den såkaldte „intelligens“ trådte ud. Dernæst af den året efter oprettede mere eksklusive „25. april foreningen“ som var opkaldt efter datoen på venstres store valgsejr 1876. Endelig i Grundlovsværneforeningen. Ved dennes første generalforsamling 29.–31.10.1877 i Kbh. deltog han selv tredje som repræsentant for byen og blev valgt ind i fællesbestyrelsen. Som sådan bidrog han til at foreningen på generalforsamlingen i Århus 18.9.1878 sluttede sig til C. *Bergs og Hørups linje efter partiets deling. 20.12.1882 valgtes han til formand for fællesbestyrelsen. Ved venstres nye splittelse 1884 støttede han Hørups radikale fløj, mens han 1888 var uenig med Hørups forligsbe-

stræbelser over for ministeriet Estrup. Men på dette tidspunkt havde foreningen mistet al betydning, og i august opløste fællesbestyrelsen sig selv. På det tidspunkt levede H. mere tilbage trukket. Han havde giftet sig igen, og den politiske gæstfrihed var blevet mindre. Med årene udviklede han også nogle hypokondre og bizarre sider som stod i skærende kontrast til hans tidlige initiativ og virkelighedssans. □Foto.

[Ove Rode] i Politiken 15.7.1905. Poul Henrik Heegaard i Pers. hist. t. 8.r.1, 1922 199–201 (om slægten H.).

Karsten Thorborg

Heegaard, Frederik Dreier, 1898–1979, teknisk direktør i DR. * 24.1.1898 i Kbh., † 28.8.1979 på amtspsygehuset Herlev, begr. Gentofte (Mariebj.). F: fabrikker Henning Frederik Christian Mathias Anker H. (1858–1910) og Anette Magda Dreier (1866–1937). ~ 16.5.1926 i Kbh. (Holmens) med Ina Berg, * 2.11.1900 i Kbh., † 23.4.1959 på Kbh.s amtspsygehus i Glostrup, d. af ritmester Jens B. (1861–1939) og Gulla Wendelboe (1874–1964).

H. tog studentereksamen 1915 fra Borgerdydskolen i Helgolandsgade og filosofikum ved Kbh.s univ. 1916. 1926 blev han cand.polyt. som elektroingeniør. I en del af studietiden sejlede han som telegrafist. Efter en kort ansættelse i Electrical Phono-Films Co. blev H. ansat ved statstelegrafvæsenet fra 1.5.1926. Her var han først ingeniørassistent, og 1.5.1927 ingeniør, 1.7.1931 telegrafingeniør II ved radioingeniør-tjenesten, 1.11.1935 kontorchef i Generaldirektoratet for post- og telegrafvæsenets 2. tekniske kontor, 1.5.1937 telegrafingeniør I og chef for radiofonitjenesten, 1.4.1950 afdelingschef ved Statsradiofonien (fra 1959 Danmarks radio). 1964–68 teknisk direktør for Danmarks radio.

H. har i hele sit virke som ingeniør været knyttet til Statsradiofonien eller Danmarks radio også i de første år hvor han formelt var ansat under statstelegrafen eller post- og telegrafvæsenet. Han kom som ingeniør til at opleve den officielle danske radios udvikling lige fra Statsradiofoniens oprettelse 1926. Han har således været med til at indrette det primitive radiostudie i Axelborg, han har haft medansvar for indretning af radiostudierne i „Stærekassen“, bygningen af Radiohuset i Rosenørns allé, oprettelsen af TV, bygningen af TV-byen i Gladsaxe samt de indledende farve-TV-forsøg. Under denne udvikling har H. navnlig sat sit præg på bygningen af Radiohuset som blev færdigbygget 1940 (koncertsalen 1945). Han var fra 1937 formand for den tekniske kommission vedr. Radiohusets opførelse. Hans interesse for musik har været af

Heegaard, Frederik

stor betydning, da der skulle stilles krav til koncertsalens akustiske indretning, og som aktiv orgelspiller var han med til at præge planlægningen af koncertsalens store koncertorgel.

H. var medlem af patentkommissionen fra 1942 til dens ophævelse 1968, herefter medlem af patentankenævnet 1968–73, censor i akustik ved Danmarks tekniske højskole 1946–70. H. var endvidere medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber fra akademiets oprettelse 1937. Han deltog i akademiets virksomhed, bl.a. som medlem af bestyrelsen for følgende laboratorier under akademiet: lydteknisk laboratorium 1940–67, mikrobølgelaboratorium 1949–67 og radioteknisk forskningslaboratorium til 1967. Desuden medlem af den danske nationale komité for Union Internationale Radio-Scientifique 1938–76, sekretær 1938–68. Fra H.s hånd foreligger en del artikler som bl.a. belyser dansk radiofonis tekniske udvikling i de første år. I tidsskriftet *Ingeniøren: Radioteknikkens Udvikling i Danmark siden 1920* (Ing. II, 1937 49), *Elektrisk Musik* (Ing. E. 1940, 41 53), *Radiohusets forstærkertekniske Udstyr* (Ing. E, 1940 121) og *Radiohuset* (Ing., A 1940 213). – R. 1941. R.' 1954. K. 1966. □Foto.

Georg Bruun

Heegaard, Poul, 1871–1948, matematiker. * 2.11. 1871 i Kbh. (Frue), † 7.2.1948 i Oslo, begr. sst. (Vor Frelser's kgd.). F: docent, senere professor Sophus H. (1835–84) og Louise H. L. Fensmark (1839–1929). ~ 31.3.1896 i Gentofte med Johanne Magdalene Johansen, * 7.6.1866 i Kolding, † 20.3.1958 i Ringkøbing, d. af fabrikant Andreas Lorenz J. (1830–1916) og Grethe Sørensen (1834–91).

H. blev student 1889 fra Metropolitanskolen, tog magisterkonferens i matematik 1893 og fortsatte derefter sine studier i Paris og Göttingen. Han blev dr.phil. 1898 (*Forstudier til en topologisk Teori for de algebraiske Fladers Sammenhæng*), udnævntes til professor i matematik ved Kbh.s univ. 1910, en stilling han dog forlod 1917. 1918–41 var han professor i geometri ved universitetet i Oslo. – H. havde som speciale topologien som netop da var i livlig udvikling, især takket være H. Poincarés dybtgående undersøgelser. H.s disputats var et særdeles vægtigt bidrag til denne disciplin; den blev oversat og optaget i Bulletin de la Société mathématique de France. Efter disputatsen brugte H. det meste af sin arbejdskraft på undervisning, især ved de militære skoler; sin stilling ved søofficersskolen beholdt han således lige til 1918. Han skrev også flere udmærkede elementære lærebøger og en meget udbredt *Populær Astronomi*, 1902. Under disse

forhold er det forståeligt, at der ikke kom flere forskningsbidrag af betydning fra hans hånd; han var dog medforfatter til den store oversigtsartikel *Analysis situs* i Encyclopædie der mathematischen Wissenschaften (1917). H. var i virkeligheden en polyhistornatur; han skaffede sig grundige kundskaber på de mest forskellige områder og var ivrig efter at give disse videre i foredrag og skrifter. At han ved professorudnævnelser 1910 blev den foretrukne måtte undre, eftersom han havde de handicap at hans forskningsindsats var ophørt, at han ikke havde en akademisk lærestol, og at han ikke var medlem af Videnskaberne selskab. Der opstod da også efterhånden gnidninger som medførte, at han tog sin afsked 1917. Han havde søofficersskolen og sin skribentvirksomhed at falde tilbage på, foruden at han siden 1912 bestred hvervet som aktuar i livsforsikringselskabet Carentia. Imidlertid var der ved universitetet i Oslo blevet oprettet et nyt professorat i geometri som man ikke havde fået kvalificerede ansøgere til ved opslag, og til denne stilling kaldte man nu H. Han modtog dette tilbud idet man var villig til at opfylde de ret store økonomiske krav han stillede. Samme år blev han medlem af det norske videnskabsakademi i Oslo.

I Norge faldt H. godt til. Han blev også her en skattet foredragsholder og publicist foruden at han fik mange tillidshverv i foreninger. Af hans interesseområder kan nævnes: astronomi, naturvidenskaberne historie, verdensbilledet gennem tiderne, matematik og kunst, norsk-dansk genealogi, psykisk forskning. H. var stærkt religiøs engageret; Oxfordbevægelsen interesserede ham meget, og i sine sidste år var han katolik. H. var medudgiver af Sophus Lies samlede værker. – R. 1918. □Tegn. af H. Derlick, 1931. Mal. af F. Hveding, 1935 (Oslo univ., mat.-naturvidensk. fakultet). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1898 169f. – Nationaltid. 12.12.1917. III. tid. 3.3.1918. Berl. tid. 2.11. 1931. Leiv Amundsen: Det norske videnskabsakademi i Oslo 1857–1957 II, Oslo 1960 112f. – Papirer i Rigsark.

V. Th. Jørgensen (Jakob Nielsen)

Heegaard, Poul Sophus Vilhelm, 1835–84, filosof. * 19.1.1835 i Slangerup, † 27.3.1884 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: postekspeditor, landvæsenkommisær Poul H. (1806–82) og Thrine Thomasine Rugaard (1815–99). ~ 4.11.1862 på Frbg. med Louise Henriette Laurenze Fensmark, * 14.12.1839 i Kbh. (Garn.), † 5.6.1929 i Oslo, d. af kaptajn, senere generalmajor Johan Henrik F. (1797–1871) og Thalia Dorthea Lovise Holck

(1804–84). – Far til Poul "H. Bror til Anker "H. (1837–1905).

H. blev af en huslærer forberedt til optagelse i Fr.borg lærde skole hvorfra han 1853 blev student. Efter nogen vaklen mellem astronomi og teologi valgte han (vistnok efter faderens ønske) det teologiske studium. Livet igennem var han stærkt interesseret i matematik og dyrkede denne videnskab med stor iver. 1858 blev han teologisk kandidat. I rusåret havde Rasmus "Nielsens tanker grebet ham, og efter afsluttet embedseksamen begyndte han at studere filosofi under dennes vejledning. 1860 tog han magisterkonferens i filosofi, og n.å. disputerede han for den filosofiske doktorgrad med afhandlingen *Den Herbartske Philosophie* hvorefter han begyndte at holde forelæsninger som privatdocent. Hans tilslutning til Rasmus Nielsen er kendelig i *To Afhandlinger om det filosofiske Studium ved Københavns Universitet*, 1865, og i *Indledning til den rationelle Ethik*, 1866. Blandt dem der vendte sig imod „Indledningen“ var G. "Brandes, hvis anmeldelse har en væsentlig, sine steder ordret lighed med en af Gabriel "Sibbern forfattet (ikke udgivet) kritik af bogen. – I sommeren 1866 ændredes H.s forhold til Nielsen der følte sig stødt over en lille opsats i Berlingske Tidende, hvori H. bl.a. havde udtalt at studium og grundenes magt måtte afgøre om han, H., i fremtiden skulle holde sig til „Grundideernes Logik“ eller muligvis blive nødt til at ændre sin tankegang. „Et Par Batailler“ gjorde forholdet imellem dem spændt. H. L. "Martensen der mente at det ville være heldigt for H. en tid at være fjernet fra Nielsen sørgede for at der blev tilstået H. en betydelig understøttelse til en studierejse. Fra sommeren 1866 til efteråret 1867 opholdt H. sig i Frankrig, Italien og Tyskland, og rejsen hjalp ham til klarhed over hans stilling til Nielsens lære om tro og viden, om hvis holdbarhed han før afrejsen havde næret stærke tvivl. Nielsens skrift imod Martensen (Om „den gode Villie som Magt“ i Videnskaben, 1867) blev afgørende for H.s beslutning om et offentligt opgør, og et par måneder efter sin hjemkomst udsendte han pjecen *Professor R. Nielsens Lære om Tro og Viden. En kritisk Afhandling*, 1867. I dette skrift der fik en gunstig modtagelse af Nielsens modstandere, lige fra Martensen til G. Brandes, påviste H. ved en indgående og klar analyse at Nielsens teori på afgørende punkter indeholdt selvmodsigelser der måtte føre til lærens selvopløsning, og som for en del skyldtes en uklar erkendelseslære og en psykologisk opfattelse af det menneskelige sjæleliv. I slutningen af pjecen udtalte han at et eventuelt svar fra Nielsen kun ville kunne påregne interesse hvis han deri holdt sig til de af H.

berørte hovedpunkter og ikke gik af vejen for en virkelig begrundelse. „Saavist som jeg ubetinget skal respektere Grunde, saavist vil jeg Intet respektere uden Grunde. Meningstilkendegivelser, Autoritetsdomme o. desl. anseer jeg i en videnskabelig Undersøgelse for intetsigende og – komiske“.

I febr. 1868 blev det overdraget H., foreløbig i to år, at holde forelæsninger. 1870 blev han ekstraordinær docent og ved Hans "Brøchners død (1875) professor ordinarius. Som universitetslærer fik han ikke ringe betydning. Foruden over psykologi og logik holdt han forelæsninger bl.a. over den græske filosofis historie, Kants filosofi og udviklingsbegrebets historie. Manuskripterne til disse tre forelæsninger (tilsammen over 1800 sider), af hvilke de to første hver strakte sig over to år, giver et tydeligt indtryk af den omhu hvormed han udarbejdede sine forelæsninger, og den klarhed og lethed, han besad i fremstillingen. Overhovedet er H. som filosofisk forfatter en udmærket stilist. Efter opgivelsen af den spekulative filosofi studerede han særlig Kant og positivisterne, navnlig Stuart Mill og Herbert Spencer. En tid tænkte han på at skrive en bog om Kant og gjorde i den anledning omfattende studier; men sygdom forhindrede hans planer. Af psykologiske og filosofiske arbejder offentliggjorde han, foruden de tidligere nævnte, *Om det at studere* (Ill. Tid. 1864), *Den formelle Logik*, 1871, *Om Intolerance især i Henseende til religiøs Overbevisning*, 1878 der var tænkt som første led i en række Mindre Arbejder, og *Bidrag til spørgsmålet om filosofiens betydning og værd* (Nordisk tidsskr. I, s.å.). Desuden leverede han artikler til 2. udgaven af Nordisk Conversationslexikon hvortil han var knyttet som medredaktør (1870–78), og skrev en række anmeldelser i forskellige tidsskrifter og dagblade. Under mærket „B.C.“ udgav han 1874 *Øieblikks-Fotografier i Visitkortformat. Efter Originalerne og uden Retouche. Tagne i Marken* der er en samling humoristiske, til dels skarpt satiriske cause-rier over de menneskelige svagheder, oprindeligt skrevet til Illustreret Tidende hvor han 1874–80 var litterær anmelder. I disse år og til sin død var han tillige, uden at det var offentligheden bekendt, litterær konsulent for Frederik V. "Hegel, Gyldendal, og skal have haft ikke ringe indflydelse på hvilke bøger denne udgav. Selv forsøgte han sig som æstetisk forfatter (vistnok til dels af økonomiske grunde) med en række anonymt udgivne fortællinger (*Dobbeltgønger*, 1871, *Et Handelshus*, s.å., *Familien Gorm*, 1872, *Urolige Tider*, 1874) der i nogen grad kan minde om Dickens. – 1878 var H. blevet medlem af kommissionen for skolelærereksamen og skulle som

Heegaard, Sophus

sådan eksaminere i pædagogik. Kultusministeren overdrog ham at udarbejde en lærebog i dette fag, og 1880 forelå *Om Opdragelse. En Fremstilling af Pædagogikken tillige med et Omrids af dens Historie* (2. udg. 1882–83, delt i to bind efter undertitlen). Bogen er skrevet ud fra en varm, human følelse og kan „paa sine Steder virke mindre som Lærebog end som et Opbyggelsesskrift af en Præst i den humane Pædagogiks og Etik's Tempel“ (H. Trier).

I maj 1880 havde H. opnået fritagelse for at holde forelæsninger i de to følgende halvår for at han kunne få tid til at udføre et større arbejde; men midt under eksamen blev han ramt af et apoplektisk anfald der i forbindelse med sorgen over datteren, han senere mistede, lammede hans legemlige og sjælelige kræfter i halvandet år og var en medvirkende årsag til hans tidlige død. En kreds af venner skaffede midler til veje til en rekreationsrejse, og i dec. s.å. rejste han til Syden. I det følgende forår fik han i Firenze på hjemrejsen et nyt anfald. Hans hustru og datter rejste straks ned til ham, og ved deres pleje kom han ret hurtigt til kræfter; men datteren blev angrebet af tyfus og døde i Firenze. For H. var datterens død et knusende slag. Den livsanskuelse han hidtil havde levet på, syntes ham ikke længere holdbar. Efter megen grublen over døden og det hinsidige søgte og fandt han fred i den kirkelige kristendom. I forordet til 2. udg. af *Om Opdragelse I* (1882) gjorde han offentligheden bekendt med sit ændrede livssyn. – 1882 genoptog H. sit universitetsarbejde med en række forelæsninger over erkendelsesteori fra 1700-tallets tænkning og fortsatte i de to følgende halvår med 1600-tallet. I dec. 1883 opponerede han ex officio ved C. N. Starckes disputats og skal ved den lejlighed med kraft have gjort sig til talsmand for de overleverede religiøse synspunkter. Et fjerdingår efter døde han. Som filosof er H. særlig påvirket af nykantianeren F. A. Lange hvis synsmåder er kendelige ikke blot i visse af hans filosofihistoriske betragtninger, fx bedømmelsen af den græske filosofi, men også i hans almindelige filosofiske indstilling. Således giver han overensstemmende med Lange et benægtende svar på spørgsmålet om vi er i stand til at slå os til ro når vi har nået videns grænse. Vi har nemlig, siger han, „en uimodstaaelig Trang til at kigge lidt ind bag Forhænget“. Som følende og villende væsener „have (vi) et Gemytsliv, som fordrer sin Tilfredsstillelse, og maaske udgjør dette Gemytsliv det Dybeste og Rigeste i vor Natur . . . Vi kunne da ikke Andet end gaa ud over Videns Grænser, for at skabe os en ny Aandens Verden, hvis Indhold og Former, ubestemte og bevægelige, som de ere, ikke desto mindre gribe

Sjælen, opbygge os, trøste os, vække vore Forhaabninger osv.“ Herhen hører foruden de forskellige former for kunst „det opbyggelige Foredrag og tildels den filosofiske Spekulation“. Det er hans overbevisning, at „Tilværelsens Magt (taler) et Alvorsord til enhver af os,“ ikke blot gennem samvittigheden, men gennem alle vore åndelige virksomheder. Disse teoretiske forudsætninger hos H. er ikke uden betydning for forståelsen af hans religiøse omvendelse. – Medlem af Videnskabernes selskab 1876. – R. 1879. □ Træsnit 1884 og s.m. L. S. Borring af H. P. Hansen, s.å. Relief af Aksel Hansen (gravstenen). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1862 48–50. – H. Høffding i *Nær og fjern* 11.8.1878. Samme i *Morgenbl.* 29.3.1884. Samme: *Erindringer*, 1928 82f 102f 119 126f. K. Kroman i *Ill. tid.* 6.4.1884. Herman Bang i *Nationaltid.* 10.4. s.å. Stig Bredstrup i *Højskolebl.*, 1895 929–36 967–74 993–98. Samme i *Hjem og skole*, 1915 37–62. G. Brandes: *Jul. Lange*, 1898 214f (også i *forf.s Saml. skr.* XIV, 1904). Samme: *Saml. værker XIII*, 1903 28–39 106–09. Samme: *Levned II*, 1907 244; *III*, 1908 73. L. C. Nielsen: *Fr. V. Hegel I-II*, 1909. J. N. Madvig: *Suppl. til Livserindringer*, 1917 32f. Josepha Martensen: H. L. Martensen i sit hjem og blandt sine venner, 1918 125–27. Anathon Aall: *Filosofien i Norden, Kria.* 1919 172 193. A. F. Krieger: *Dagbøger III*, 1921 357 360; *IV*, s.å. 131 157; *VI*, 1925 78 116 155 259 276f 305; *VII*, s.å. 68. Alex. Thorsøe: *Erindringer*, 1929 79 82f 97f 120 156f. Paul V. Rubow: G. Brandes' briller, 1932 243 265f. – Manus. og breve i Kgl. bibl.

S. V. Rasmussen*

Heerfordt, Christian Frederik, 1871–1953, øjenlæge. * 26.12.1871 i Terndrup, † 1.3.1953 i Bonn. F: læge i Terndrup, senere distriktslæge i Hjørring, Niels Christen H. (1840–93) og Petra Othilia Frederikke Møller (1847–1925). ~ 26.7.1905 i Hjørring med Kirsten Carlsen, * 21.4.1883 i Hjørring, † 9.4.1959 i Roskilde, d. af redaktør Vilhelm C. (1850–1914) og Caroline E. Lautherborn (1855–1926).

H. blev student 1889, privat dimetteret, tog medicinsk eksamen 1896, erhvervede 1900 den medicinske doktorgrad på en anatomisk afhandling om epitelial muskulatur i regnbuehinden. Han studerede oftalmologi som assistent ved københavnske øjenklinikker samt i udlandet 1902–12. Han praktiserede i Kbh. fra 1903 og oprettede 1915 en privatklinik i Roskilde, 1918 specialistanerkendelse i oftalmologi. – I sin første livsperiode udfoldede H. en stor virksomhed som videnskabelig forfatter, hans afhandlinger er prægede af stor originalitet, ikke mindst hans disputats, men også de betydelige arbejder om gonoreumatisk øjenbetændelse og 1906 om kombinationen af spytkirtel- og regnbuehindebetændelse – en lidelse der bærer hans navn. Også hans store, men i øvrigt meget omstridte arbejder om år-

sagen til grøn stær bør nævnes. 1910 var han derfor en kvalificeret ansøger til professoratet i oftalmologi ved Kbh.s universitet hvor dog den langt ældre M. Tscherning blev foretrukket. – Ved siden af sin videnskabelige virksomhed var H. en energisk arbejder i lægekollegiale spørgsmål. Han var medlem af Foreningen af yngre lægers bestyrelse fra stiftelsen til 1907 og i de sidste år foreningens formand. På hans initiativ fik denne organisation et stærkt fagforeningsmæssigt præg der bragte så godt som alle ikke nedsatte læger til at samles i denne forening. Med held førtes kravet om bedre levevilkår for hospitalskandidaterne frem, og da dette 1908 resulterede i en konflikt med Kbh.s kommune, ledede han foreningens kamp på en sådan måde at konflikten kunne afsluttes med et gunstigt resultat, uden bitterhed mellem de to parter. – 1912 afbrødes H.s videnskabelige bane pludselig ved et voldsomt sammenstød med flertallet af hans fagkolleger i anledning af en række samtidige artikler i de københavnske dagblade omhandlernde H.s arbejder om grøn stær og disses betydning. Efter en til dels meget bitter polemik i fagpresse og dagblade trak H. sig ud af videnskabeligt og fagkollegialt samarbejde.

I mellemkrigsårene søgte han at skabe forståelse for en politisk organisation af Europas nationer og søgte på rejser kontakt med ledende politikere. Herom udgav han pjecerne *Et nyt Europa* I, 1924 og II, 1926. Han var medlem af Foreningen Nordens repræsentantskab. □Mal. af Knud Larsen ca. 1910.

Chr. Lottrup-Andersen i Bibl. for læger CXXXXIII, 1951 127 155f. Acta ophthalmologica XXXI, 1953 397-99. – Papirer i Rigsark.

*Henning Rønne**

Heerfordt, Christopher, 1609–79, apoteker. * 1609 i Schlossdorff, Ungarn, † 29.6.1679 i Kbh., begr. i Nykøbing F. F: præst i Schlossdorff Johannes H. (1582–1624). ~ 1° ca. 1650 med Dorthea Dobsin, * i Kappeln, Holsten, † ca. 1658. ~ 2° 26.6.1660 med Margarethe Bentzen, * 15.6.1617 i Husum (?), † 24.2.1681 (el. 87?) (~ 1° med gehejmesekretær og kanonikus i Lübeck Daniel Friedenreich, † 1645).

H. nævnes første gang her i landet 1634 da han fik overladt en gård i Nykøbing F.; sikkert har han allerede dengang været hofapoteker hos prins Christian, en stilling han indtog til hoffets opløsning 1652. 1656 fik han kgl. bevilling på at holde apotek i Nykøbing, og n.å. blev han desuden indehaver af apoteket i Nakskov; 1663 afstod han disse til to svigersønner da han fik privilegium på at anlægge et nyt apotek i Kbh., Svaneapoteket i det daværende Højbrostræde.

H. har været en dygtig og virksom mand der var med til at udarbejde apotekertaksten fra 1672. – Mest kendt er H. blevet som botaniker; endnu opbevares på Botanisk museum et herbarium på 343 ualmindelig godt bestemte planter som han selv havde indsamlet. Desuden findes i Det kgl. bibliotek et Herbarium Danicum sempervivum, en samling smukt malede afbildninger af 140 planter som han har ladet to udenlandske kunstnere udføre. Begge disse herbarier samt et tredje, bestående af planter fra Brasilien, var gaver fra ham til Frederik III ca. 1656. Tillige har han været behjælpelig med at indsamle materiale til den kendte plantefortegnelse, Viridarium Danicum, af P. *Kylling fra 1688. – 1670 bekostede han udgivelsen af Anders *Arrebos efterladte prædiken-samling, Torcular Christi. Svaneapoteket overdrog han 1673 til en søn af samme navn (1642–91).

E. Wiedemann i Pers.hist. t. 8.r. II, 1923 219–24 (om slægten). J. Lind i Bot. t. XXXVI, 1919 1–19. E. Dam og Aa. Schæffer: Danske apotekers hist. I, 1925 563–66. J. Anker i Fund og forskning IV, 1957 86–97.

*Poul Hauberg**

Heering, Peter, se **Heering, Peter F.**

Heering, Peter Frederik Suhm, 1792–1875, urtekræmmer, grosserer, fabrikant. * 19.10.1792 i Roskilde, † 6.12.1875 i Kbh. (Frels.), begr. sst. (Holmens). F: konsumptionsforvalter Otto Carl H. (1732–95) og Christiane Petrine Beate Margrethe Winecken (1761–1821). ~ 19.2.1831 i Hillerød med Karen Nicoline Mørch, * 19.1.1805 i Helsingør, † 2.2.1872 i Kbh. (Frels.), d. af havnefoged Niels M. (1757–1822) og Karen Ferslev (1771–1811).

H., der nedstammede fra en i Halberstadt hjemmehørende til Danzig udvandret slægt som senere flyttede til Danmark, mistede tidligt sin far og kom fjorten år gammel i urtekræmmerlære i Laksegade i Kbh. 1814 blev han urtekræmmer-svend, og efter at have været ansat ca. tre år hos grosserer J. B. Wolffsen på Christianshavn beskæftiget med kontor-, pakhus- og toldbodforretninger etablerede han sig, støttet af en ven med et lån på 2000 rdl., som selvstændig urtekræmmer 1818 i kælderens på hjørnet af Admiralgade og Boldhusgade. Kort efter påbegyndte han i meget beskednen målestok tilberedelsen af sin kirsebærlikør efter en recept som vistnok stammede fra hans første læremesters husholdning, og som senere skulle udvikle sig til at blive hovedartiklen i hans i øvrigt omfattende virksomhed. Tidligt fik han blikket for at hans likør særlig blev populær i de varme lande, og han søgte gennem koffardifarten og orlogsskibene at

Heering, Peter F.

få sit produkt udbredt navnlig til Vestindien og Brasilien. 1833 begyndte han selv en rederiforretning, idet han lod sin første skonnert bygge i Svaneke, og siden byggede han yderligere ni sejlskibe i samme by alle inden 1857. Med disse skibe som gik i fragtfart dels på europæiske havne, dels på Vestindien og Brasilien oparbejdede han sin likøreksport meget betydeligt, samtidig med at han en overgang drev en omfattende vareforretning med udførsel af trælast til Sydamerika og indførsel af kaffe og sukker. Efter verdenskrisen 1857 opgav han dog i det væsentlige varehandelen og koncentrerede sig alene om likøren og dens afsætning samt rederibedriften. Men da den voksende dampskibstrafik efterhånden gjorde sejlskibsfarten mindre lønnende blev også rederibedriften afviklet, og ved H.s død 1875 var der kun to mindre skibe tilbage som solgtes af boet. Til gengæld havde likørfabrikationen og -eksporten taget et meget stort opsving, og samtidig med eksportsalgets stigning var likørens udenlandske betegnelse ændret fra *Heerings Cherry-Cordial* til *Heerings Cherry-Brandy* hvilken sidste betegnelse særlig den engelsktalende verden foretrak. – Forretningens vækst havde allerede i dec. 1838 krævet erhvervelsen af den anselige ejendom i Overgaden neden vandet, nuværende nr. 11 hvor firmaet stadig har til huse, og i det følgende forår ophævedes detailforretningen definitivt selv om H. først 1841 erhvervede sig groshandler-borgerskab. Et ulykkeligt fald 1868 og et 1869 indtrådt apoplektisk tilfælde tvang H. til uvirksomhed de sidste seks år af hans liv. – 1868 var hans søn **Peter Nicolai H.**, * 16.12.1838, † 1.2.1924, blevet optaget i firmaet. Han var uddannet i Lübeck, London og Amsterdam. Han likviderede de sidste rester af rederivirksomheden og koncentrerede sig om fremstilling og salg af Cherry Brandy. Han interesserede sig stærkt for avertering og lod sine produkter deltage i mange udstillinger. Han blev anerkendt som hofleverandør i Danmark, Storbritannien, Rusland og Grækenland. Han var stærkt slægtshistorisk interesseret. Fra begyndelsen af indeværende århundrede blev dennes sønner William (1876–1936) og Harald (1879–1933) optaget i firmaet. Første verdenskrig gav et slemt afbræk i eksporten, men til gengæld steg salget på hjemmemarkedet. Dette gav anledning til fremstilling af andre mærker, således 1921 *Curaçao Heering* (nu hvid og brun), senere bl.a. *Cacao Heering*. William og Harald H. udbyggede fabrikken 1914. Fjerde generation i firmaets ledelse blev **Peter Frederik Suhm H.**, * 5.4.1908, en søn af William H. og opkaldt efter oldefaderen. Peter H. fortsatte efter handelsuddannelse i Danmark 1926–28 sin uddannelse i

Tyskland, Frankrig og England 1929–32. Han blev medindehaver 1934, eneindehaver ved faderens død 1936. 1944 købte han ved Dalby på Stevns en kirsebærplantage på 50 tdr. land, hvor behandlings- og lagerfaciliteterne blev opbygget så produktionen på Christianshavn herefter kunne reduceres. Han restaurerede i øvrigt også det gamle hovedsæde og indførte kontraktavl med landboer på Sjælland. 1958 genoptog Peter H. firmaets rederitradition med to nybygninger fra Aarhus Flydedok. 1969 stod femte generation klar, idet Peter H.s to sønner Peter (* 1934) og William (* 1937) blev optaget i ledelsen. – □ Litografi 1877 efter foto. Silhouet antages at forestille H. Foto.

[F. C. Sommer og L. Bobé:] Slægten H. Personalhist. optegn., 1900 15–20. Peter N. Heering: Familiebogen. Optegn. om min slægt, 1912. [Povl Drachmann:] P.F.H. 1818–1918, 1918. P.F.H. Et verdenskendt da. firma gennem 125 år, 1943. Børsen 3.4.1958. Sst. 15.11.1968 (om firmaet). Politiken 5.4.1978 (Peter H. 70 år).

Ib Gejl (Jens Vestberg)

Heering, Peter Nicolai, se Heering, Peter F.

Heerup, Gunnar, * 1903, musikpædagog. * 5.4. 1903 på Frbg. F: læge Carl Christian H., navneforandring 1918 fra Heerup-Petersen (1865–1934) og Agnes Caroline Krüger (1868–1943). ~ 1° 1923 med adjunkt Ellen Rigmor Neergaard Faarup. Ægteskabet opløst 1934. ~ 2° 1934 med bibliotekar Gerda Hansen, * 6.11.1908 i Silkeborg (senere ~ Kaare "Klint"). Ægteskabet opløst 1942. ~ 3° 1942 med operasanger Karen Andersen, * 22.7.1915. Ægteskabet opløst. ~ 4° 22.4.1959 i Gentofte (b.v.) med senere universitetsadjunkt, cand.mag., adjunkt Estrid Mette Bache Andersen, * 15.12.1939 i Kbh. (Bethlehemens sg.), d. af grosserer Poul Peter Bache A. (* 1914) og Grete Anna Marie Francke (* 1918).

H. bestod 1924 organisteksamen og 1928 magisterkonferens i musikvidenskab ved Kbh.s univ. Allerede da havde hans meget klart, ofte særdeles skarpt formulerede, sagligt velunderbyggede musikanmeldelser i Ekstrabladet (1925–27) gjort hans navn kendt i musikkredse. Ved oprettelsen 1929 af sangskolen (Skt. Annæ Vester skole i Hindegade) specielt som uddannelsessted for det 1924 stiftede Københavns drengekor overtog H. undervisningen i hørrelære, og han udarbejdede et hørrelæresystem som blev af stor betydning for de kommende årganges musikalske grunduddannelse. Her fortsatte H. til 1948 og var i hele denne periode 1929–41 og 1942–46 desuden redaktør for henholdsvis Dansk Musiktidsskrift og Levende musik. I sin redaktørtid gjorde han de

to tidsskrifter til hovedstedet for tidens musikdebat, dels gennem de medarbejdere han samlede, dels navnlig gennem sine egne, meget skarpt markerede synspunkter og som fortaler for ny musik. Fra 1939 knyttedes H. til sanginspektør-embedet og var senere til 1969 gymnasieskolens fagkonsulent. Fra sangskolen søgte H. 1948 til Aurehøj gymnasium, hvor han på afgørende vis bidrog til indretning af gymnasieskolens musiklinje og på dette felt og gennem sin virksomhed som fagkonsulent meget aktivt bidrog til at styrke gymnasieskolens musikundervisning. 1941 var H. tillige blevet lærer ved Danmarks lærerhøjskole hvor han 1969 blev kaldet til skolens første professorat i musikvidenskab, en stilling han beholdt til 1973, og hvori hans usædvanlige pædagogiske evner også kom folkeskolens lærere til gavn. Hele H.s virke har på forbilledlig måde tjent til at udbrede kendskab til levende musik (bl.a. også gennem den af ham skabte og 1941–65 ledede ungdomsmusikforening *Gymnasium* og talrige foredrag i radio og fjernsyn), på basis af kunstnerisk og teoretisk indsigt. På sin 70-årsdag 1973 blev han hædret af kolleger med et festskrift (hvori bl.a. en redegørelse af Finn Høffding for H.s musikteoretiske synspunkter). – R. 1959. □ Portræt af Henry Heerup, 1973. Foto.

Søren Sørensen: Kbh.s drengekor gennem 50 år, 1974 især 82–92.

Nils Schiørring

Heerup, Henry, * 1907, maler, billedhugger. * 4.11.1907 i Kbh. F: Sara Lolia Anna H. ~ 1° 4.11.1933 i Kbh. (b.v.) med Emilie (Mille) Westh, * 20.3.1911 i Vester Marie, d. af gårdejer Jesper Andreas W. (* 1874) og Ellen Birgitte Holm (* 1883). Ægteskabet opløst 1946. ~ 2° 17.12.1958 i Kbh. (b.v.) med Marion Karla Edith Hansen, f. Brock, * 2.5.1911 i Stettin, d. af advokat, dr.jur. Walther Brock og Käthe Kalisky. H. var elev på Prinsesse Charlottesgades og Skt. Hansgades skoler 1914–22 og kom derefter i diverse lærepladser, bl.a. som litograf, bronzestøber og stenhugger 1922–27. Fra 1927 til 1932 var han elev på kunstakademiets malerskoler hos Aksel Jørgensen og Ejnar Nielsen samt en kort tid på billedhuggerskolen. 1929 debuterede han med en separatudstilling og i de følgende år udstillede han som gæst på forskellige københavnske udstillinger. 1942 blev H. medlem af Corner- og Høstuddstillingen, 1943–49 af Høstuddstillingen og fra 1949 af Decembristerne samtidig med at han har været tilknyttet kunsttidsskrifterne *Linen*, *Helhesten* og *Cobra*. Af talrige udstillinger i ind- og udland skal nævnes *Cobra*-udstillingen i

Stedelijk museum i Amsterdam 1949, Museum of Modern Art i New York 1950, *Cobra*-udstillingen 1951 i Palais des Beaux-Arts, Liège samt Palazzo Grazi i Venezia, 1960. Endvidere: Det da. hus i Paris 1963, verdensudstillingen i New York 1964–65, Biennalen i São Paulo, Brasilien, 1965, Moderna museet i Stockholm 1967, Louisiana 1967 i anledning af 60-års dagen, Biennalen i Venezia 1962 og 1972 samt, i anledning af 70-års dagen, Nikolai kirkebygning 1977, arrangeret af Arbejdernes kunstforening. H. har endvidere skabt et stort antal udsmykninger og anlæg, vigtigst er *Tivolis legegård*, 1958, *Sygeplejerskernes hus*, 1962, *Vesterbros ungdomsgård*, 1963, vægdekorationer til *Løjtegårdsskolen* i Tårnby, 1964, Louisianas *Heerup have*, 1964, *Radiumstationen* i Kbh., 1965, *Kampsax kollegiet* i Lundtofte, 1970 samt *Kofoeds skole* på Amager, 1976. Med utrolig flid har H. siden drengedårenes talentfulde tegninger formet sin opfattelse af livet i et symbolsprog der viser konsekvens og klarhed. På en måde forekommer han traditionel, på en anden temmelig nyskabende, fx med sine skraldemodeller. Han glemmer aldrig at fremhæve de uomgængelige livsvilkår og de dermed forbundne enkle værdier. H.s stilling i dansk kunsthistorie har nok også noget at gøre med hans beskedenhed og samfundsbevidsthed, hans åbenhed og naturlighed med hans rigt varierede kunstudfoldelse. Gennem sin næsten grænseløse fantasi levede han sit billedpublikums uudnyttede sansefornemmelser og åbner muligheder for at fremelske et følelsesmæssigt rigere liv. I sine skulpturer har han vist hvor smukt det lader sig gøre at fremtrylle et motiv og samtidig bevare stenens natur; i de blødere stenarter ses det hvor godt han også behersker sine redskaber, hammer og mejsel. Når han har været i gang med penslerne på lærred, masonit eller hvad der nu måtte falde for, fremtræder resultatet i et stærkt nutidigt sprog, og der er en righoldig karakter i farver og materialer. Han benytter sig af gamle og danner selv nye symboler. Livets store lykkehjul driver også den lille mølle på Chios – han lader kneblen ringe under klokken skørt – eller forvandler sig til en lirekassemand der får en sylfide til at danse frem fra rammekanten. Han kan være en Herkules der slider med en af sinets bedrifter eller iføre sig en narrehue og svinge sit scepter over et puslespil af kvinde-dele. Tager han kasket og skraldemandsbluse på, så ved vi at han op af brokkassen vil hale en belæring om de spildte muligheder – som vi lader gå fra os. Det righoldige linoleumssnit *På Livsvejen* fra 1960 er særlig repræsentativt for hans billedkunst. Inden for den næsten kvadratiske ramme foregår et linjespil der fører rundt til en række symboler

Heerup, Henry

der omgiver de to hovedpersoner, kvinden om-bølget af mildhed, manden af beslutsomhed, men hjertet sidder på det rette sted, i midten. Cykelhjulene er som et kirtelsæt der sørger for at den livgivende røde farve sprøjtes ud af tuben og sætter bevægelsen i gang. På styretøjet finder vi hestesko og kors, lykke og tro, over hånden den kvindelige spillemaskine der giver ekstra trækraft, når man er så heldig at kunne færdes under en lykkestjerne. Bag munterhed og spøg gemmer der sig en dyb alvor. H. sætter døden på bukken af livets store skraldevogn.

Af bemærkelsesværdige enkeltværker i kunstnernes produktion skal af malerier nævnes: *Gammel mand*, 1928, *Æblegren*, 1930 *Vanløse-Madonna*, 1934, *Nanna og trissen*, 1936, *Kvindesolen skinner*, 1940, *Knasthul-Madonna*, 1942, *Portræt af min mor*, 1943, *Krigsmoderen*, 1943, *Bedste med rammebørn*, 1945, *Hjertet i naturen*, 1948, *Pige med lyre*, 1949, *Apollohovedet*, 1951, *Møllen i Chios*, 1954, *Kærlighed i træskoen*, 1955, *Rembrandt fantasi*, 1956, *Trafikuheld*, 1961, *Den erotiske fugl*, 1963, *Kattemanden*, 1966, *Pysse-Male-ne*, 1968, *Kat og bjørneklo*, 1971, *Luftakrobatkysset*, 1974. *Kosmos*, 1977, *Hesteskoen*, 1977, og *Sørgemarch for kat*, 1977. Skulpturer: *Millehoved*, granit 1932, *Uglesøjle*, klæbersten 1933, *Barn i stol*, granit 1935, *Embryiform*, granit 1936, *Oversflødhedshornet (Frugtbarhedshornet)*, granit 1936, *Frueform*, granit 1936, *Familiesøjlen*, granit 1937, *Dyremor*, granit 1940, *Prins Tønde*, granit 1943, *Yagthund*, træ 1949, *Museumskatten*, granit 1950, *Rodovermanden*, granit 1953, *Familieliv*, stort granitrelief 1962-63 og *Cylinderrelief*, marmor 1977. Skraldemodeller: *Muslinge-manden*, 1928-30, *Guds hånd*, 1930, *Rotten*, 1930, *Marie Antoinette*, 1934, *Grammofon-manden*, 1935, *Strygebrædt-Madonna*, 1937, *Soldat*, 1940, *Arkitektens drøm*, 1942, *Flagermus*, 1943, *Døden høster*, 1943, *Uglen*, 1944, *Kineser*, 1945, *Dukkerelief*, 1953, *Madam Bank får besøg*, 1955, *Trafikfyrr*, 1960, *Livsmøllen*, 1963 og *Færdelsesmonument*, 1971. Grafik: H. har udført flere hundrede grafiske arbejder, fortrinnsvis som linoleumsnit og litografier. Oversigter herover foreligger dels i Henry Heerup, *Linoleumsnit og litografier*, 1962, i serien *Grafisk orientering*, dels i den af Richard Winther udarbejdede oversigt i *Hvedekorn nr. 2*, 1965. Han har endvidere tegnet talrige bogomslag, kort, bomærker, ex libris, kagedåser, vinetiketter, apotek-kuverter, platter, juleskeer, frimærker og meget andet. Selv har han udg. bøgerne *Flojtte Huggas Billedbog*, 1953, *Nis og Nutte*, børnebog, 1965 og *Min arbejdsbog*, 1966, og af hans illustrationer skal nævnes: *Sjov i Danmark* (Jens August Schade) 1945, *Bondegaarden* (fortalt af Ole Sarvig) med originallito-

grafier af H., 1945, *Mappe med farvelitografier af H. og digte af Ole Sarvig*, 1945, *1001 Nais Eventyr I*, 1967 (2. udg. 1969) samt *Vær velkommen, Herrens år og Der er et yndigt land*, mappe med otte farvelitografier udsendt af Danmarks radio, 1972. Af æresbevisninger har H. modtaget Eckersberg medaljen 1958, Den frie udstillings legat 1959, Thorvaldsen-medaljen 1967 og Prins Eugen-medaljen 1971. 1977 blev H. æresmedlem af kunstakademiet. - R. 1968. □To tegn. af Hans Lollesgaard (Kgl. bibl.). Malet selvportr. Foto.

H., ved Christian Dotremont, 1950 = Cobra biblioteket I nr. 12 (da. og fr. udg.). H.H.: *Min arbejdsbog*, aforismer og tegninger, ved Jørgen Brynjoft, 1966. H.H., med tekst af Poul Vad, 1971 = Danske grafikere IX. H., en billedverden, ved Poul Gammelbo, 1977. - Ninka: 33 portrætter, 1969 39-43 (interview). - R. Dahlmann Olsen i *Nyt t. for kunstindustri XII*, 1939 22f. Samme: *Danish abstract art*, 1964 (introduktion og katalog til vandredstilling i USA). Samme: Heerup 60, 1967. Samme: H.H. katalog, udsendt af Sammenslutningen af danske kunstforeninger, 1968. Samme: *Art in architecture and townscape*, Denmark, 1969 (også ty. og fr. udg.). Samme: H.H., udg. af Arbejdernes kunstforening, 1977. Samme: *Ausstellung H.H. - Dänemark, Altes Rathaus Leipzig*, 1978. Dan Sterup Hansen i *Helhesten II*, 1943 nr. 4 72-74. Preben Wilmann i *Årstiderne III*, 1944 nr. 4 89-94. Folke Edwards og Anne Ribbjerg i *Paletten XXIII*, Göteborg 1962 nr. 3 104-08. Preben Wilmann: H.H., 1962 (da. og eng. tekst). Jan Zibrandt- sen i kataloget til den da. udstilling på biennalen i Vene-zia, 1962. Poul Vad i *Signum III*, 1963 nr. 2 (indeholder en oversigt over H.s skraldemodeller). Katalog udg. i anledning af Louisianaudstillingen, 1967. *Virtus Schade: H.*, 1967 (med bibliografi og fortegnelse over udstilling-er). R. Broby Johansen: *Dagens dont i Norden*, 1972 297-300. Ejner Johansson: H.H. *The 36. internat. Biennale of art, Venezia 1972* (eng. og ital. tekst). - Pa-pirer i Kgl. bibl.

Robert Dahlmann Olsen

Hegel, Niels Frederik Vilhelm, 1817-87, bog-handler, forlægger. * 11.5.1817 i Fredensborg, † 27.12.1887 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Holmens), senere flyttet til Ordrup. F: Frederik Vilhelm Mansa (1794-1879) og Ane Kristine Nielsdatter (1786-1853). ~ 24.1.1846 i Kbh. (Helligg.) med Elisabeth Ulrikke Eleonora Bagge, * 4.3.1811 i Kbh. (Trin.), † 14.4.1868 sst. (Holmens), d. af kobberstikker Oluf Olufsen B. (1780-1836) og Karen Nielsen (1789-1856). - Far til Jacob *H. H. blev født uden for ægteskab, et forhold der uden tvivl af ham selv følte som en belastning og var med til at præge hans karakter. Hans mor havde været husjomfru hos slotsgartneren J. L. *Mansa i Fredensborg, og det var dennes søn, i 1817 en 23-årig stud.med., der var H.s far. Ældre oplysninger om H.s herkomst er ikke altid fuldstændige, og direkte fejl forekommer. Det passer således ikke når det i 1. udgave af nærværende værk siges at den fra Tyskland indvandrede snedker Jacob Ferdinand Hegel (1795-1837)

med hvem H.s mor giftede sig i 1822 adopterede drengen. (Efter alt at dømme var han ham en udmærket stedfar, og efter ham fik H. naturligt kaldenavnet Hegel, legaliseret som familienavn ved kgl. bevilling i 1840). Ved sin biologiske fars mellemkomst kom H. som 12-årig dreng til Kbh. og fik et nyt hjem hos kobberstikkeren Oluf Olufsen Bagge og dennes fortræffelige hustru Karen B. Her blev H. behandlet på lige fod med husets egne børn, og her forelskede han sig i datteren Elisabeth, hans senere hustru. Han kom til at gå i Borgerdydskolen på Christianshavn; nogle bevarede summariske årskarakterer kan opfattes som tegn på at han, hvis forudgående skolegang må have været ringe, har haft tilpasningsvanskeligheder. I hvert fald blev han efter sin konfirmation i 1832 taget ud af skolen og sat i lære i et bogtrykkeri der var lejer i Gyldendals gård i Klareboderne, og med hvilket forlagets daværende ejer Jacob Deichmann førte økonomisk tilsyn. Efter et par år i trykkeriet flyttedes H., muligvis på tilskyndelse af sin biologiske far der nu var familien Deichmanns huslæge, fra baghus til forhus og blev lærling i bogladen. Mellem den midaldrende barnløse chef og hans unge elev opstod der hurtigt et nærmest far-søn-forhold. Før bogladen åbnede klokken otte gik de to, sommer og vinter, morgentur på volden, og den fortrolighed som den livskloge og som læremester berømte Deichmann viste H. må have bidraget til at modne ham og givet ham en tidlig indsigt i forretningsførelse. 1838, samme år som Deichmann tog initiativet til forlagsforeningen, gjorde han den nu udlærte H. til faktor for dette udgiverselskab, og i det hele taget blev H. Deichmanns højre hånd. Han lærte ikke blot at handle med bøger, men tillige at omgås penge i større stil; hverken Deichmann eller H. tjente deres store formuer på boghandel alene. For H.s vedkommende blev navnlig spekulation i byggegrunde givende.

På fordelagtige vilkår, men ikke som en belastende gave, overlod Deichmann 1846 H. bogladen og papirhandelen, 1850 på H.s 33-årige fødselsdag også forlaget. Indtil videre lod H. tingene gå i det gamle spor, men efter sin forgænger og velgørers død 1853 gav han sine ualmindelige evner for forlagsvirksomhed frit løb. Papirhandelen afstod han allerede 1853 til en medarbejder der fortsat blev i hans brød. Bogladen beholdt han til 1877 da den blev overtaget af to medarbejdere der videreførte den under firma-navnet Lehmann & Stage, i dag P. Haase & Søn. Det forlag H. overtog var stort og solidt, men havde sin begrænsning: Deichmann havde praktisk taget ikke udgivet skønlitteratur. H. knyttede forfattere som Vilhelm Bergsøe, H. V.

Kaalund, Chr. Richardt og talrige andre til forlaget. Også adskillige forfattere med en lang række bøger bag sig søgte i tidens løb på eget initiativ fra andre forlag til H., fx Meir Goldschmidt, C. Hostrup, Vilhelm Topsøe. H. lagde vægt på at han ikke skulle kunne bebrejdes faglig illoyalitet. Samtidig blev der som hidtil udgivet videnskabelige værker, udmærkede håndbøger, et stort antal skolebøger. Den religiøse litteratur blev ikke forsømt.

Allerede i slutningen af 1850'erne var tilliden til H.s faglige dygtighed, hans redelighed og menneskelige forståelse så grundfæstet at norske forfattere, også her uden opfordring fra H.s side, tilbød ham deres værker: 1858 Camilla Collett, 1860 Bjørnstjerne Bjørnson, senere fulgt af Henrik Ibsen, Jonas Lie, Alexander Kielland m.fl. Denne tilvækst var naturligvis til gavn for H. og hans forlag, men samtidig til nytte for de pågældende forfattere selv der fik et publikum i to lande og en effektiv markedsføring af deres bøger. Trods alt er H.s største forlagsmæssige bedrift vel nok at han, konservativ, modstander af det vovede, på gymnastikhold med biskoppen, blev forlægger for det moderne gennembruds førende forfattere: Georg og Edvard Brandes, Holger Drachmann, J. P. Jacobsen, Erik Skram, Henrik Pontoppidan. I oversættelse udsendte han værker af Hippolyte Taine, Paul Heyse, Charles Darwin. En sådan alsidighed måtte støde mange: ateister og en Darwin på samme forlag som J. P. Mynster og H. L. Martensen. – H. undgik ikke angreb, heller ikke indre konflikter. Sammenstød af særlig alvorlig karakter havde han med brødrene Brandes over tidsskriftet Det nitende Aarhundrede og med Amalie Skram over romanen Constance Ring.

Under H.s ledelse blev Gyldendal Nordens største forlag. Desuden var han finansielt interesseret i andre foretagender. 1854 var han medstifter af Forlagsbureauet, et udgiverselskab med kommercielt sigte, bl.a. kendt for Illustreret Tidende, 1856 tegnede han sig for en større aktiepost i Oehlenschläger-selskabet; sammen med Th. Lind udgav han bl.a. nogle af tidens smukkeste billedbøger for børn. Var der tale om publikationer af særlig værdi veg han ikke tilbage for at løbe en betydelig risiko. Da eksempelvis Forlagsbureauet afstog at udgive C. F. Brickas Dansk biografisk Lexikon påtog han sig alene udgivelsen.

I sine sidste leveår var H. en magt, ombølgel af anerkendelse og respekt. I et digt havde Henrik Ibsen kaldt ham „stille bygværksmand“, og i et brev sagde han hvad også andre forfattere følte: „Det blev et Vendepunkt i mit Forfatterliv som i mine Vilkaar da jeg kom i Forbindelse med Dem

Hegel, F. V.

som Forlægger." I sin nekrolog over H. sammenlignede Georg Brandes ham med C. F. Tietgen. Af væsen var H. stille og tilbagetrukket, nærmest forlegen, dog talte han ikke gerne modsigelse. Han var ikke en skabende forlægger som fx Ernst Bojesen, men han havde et vågent blik for det ny og ægte, og på sit felt var han en gartner om hvem det groede; hans evne til at vinde og forstå forfattere var enestående. Han regnes i så henseende fremdeles som den mest fuldendte forlægger i Norden. Betydelige forlæggere har vedkendt sig ham som forbillede, blandt ikke-danske kan nævnes Karl Otto Bonnier i Sverige og Harald Grieg i Norge. Efter at han 1880 havde købt den tidligere højskole Skovgård uden for Kbh. blev han der og i Klareboderne vært for en række lysende fester.

H. fik mange tillidshverv. Han var kurator ved Det kgl. vajsenhus, kasserer for bibelselskabet, medlem af direktionen for Sparekassen for Kbh. og Omegn, i dag SDS, og havde talrige bestyrelsesposter. 1855 udnævntes han til universitetsboghandler. I Boghandlerforeningen sad han i årenes løb i mange vigtige udvalg; 1850–51 var han dens formand, 1870 blev han dens æresmedlem. Kancelliråd 1861, justitsråd 1879, etatsråd 1887. – R. 1870. □ Mal. af A. Dorph, 1870 (Gyldendal). Litografi 1882. Mal. og tegn. af P. S. Krøyer, 1884 (Gyldendal). Træsnit 1887 og efter dette træsnit af L. B. Hansen, 1901. Flere træsnit i ens type 1888. Tegn. af E. Eckersberg. Mal. af Fr. Henningsen, 1888 (Gyldendal). Litografi 1920 efter tegn. af Kr. Kongstad. Foto.

Breve i Bjørnstjerne Bjørnson: Grotid I–II, Kria. 1912, samme: Brytningssår I–II, Kria. 1921, samme: Kampliv I–II, Oslo 1932 og samme: Brevveksl. med danske 1875–1910 I–III, 1953. – C. Nyrop: Bidrag til den da. boghandels hist. II, 1870. Nord. boghandlertid. 30.12.1870, 10.5., 13.5., 30.12.1887 og 6.1.1888. O. H. Delbanco: Festskr. i anledn. af boghandlerforen.s halvhundredårsdag, 1887. Georg Brandes i Politiken 28.12.1887. M. Galschiet i Ill. tid. 1.1.1888. Jac. Paulli: Ved F.V.H.s jordefærd, 1888. L. C. Nielsen: F.V.H. I–II, 1909. C. M. Hansen: Fra min første boghandlertid, 1909. Samme i Berl. tid. 9.5.1917. Samme: F.V.H. således som jeg husker ham, 1938. A. Dolleris: Danm.s boghandlere 1837–92, 1912 121–23. Jul. Clausen i Bogvennen 23.5.1917 127f. Emmy Drachmann: Erindringer, 1925. Karl Otto Bonnier: Bonniers III–IV, Sth. 1930–31. F. Henriksen: Mennesker og oplevelser, ny udg. 1932. H. Koppel: Spredte træk af boghandelens hist., 1932. Arthur G. Hassø: Den danske boghandlerforen.s hist. 1837–1937, 1937. Henrik Pontoppidan: Undervejs til mig selv, ny udg. 1943. Laur. Nielsen: Gyldendal gennem 175 år, 1945. Fr. Hegel: Erindringer I–II, 1956. Harald L. Tveterås: Den norske bokhandels hist. II, Oslo 1964. Aleks. Frøland i Det danske bogmarked 24.4., 1.5. og 22.5.1967. Samme: Vore forgængere, 1968. Samme: Dansk boghandels hist., 1974. Niels Birger Wamberg: Digterne og Gyldendal, 1970. Harald Grieg: En forleggers erindr., ny udg. Oslo 1971. – Breve i Kgl. bibl. (m. registrant).

Aleks. Frøland

Hegel, Frederik Jakob Deichmann, 1880–1961, forlagsdirektør. * 1.8.1880 i Ordrup, † 17.2.1961 på Skt. Lukasstiftelsen, Hellerup, begr. Ordrup kgd. F: forlægger, senere etatsråd Jacob *H. (1851–1918) og Julie L. F. Bagge (1857–1924). ~1° 1.10.1904 i Gentofte med Elisabeth Kathleen Margaret Redington, * 18.10.1878 i Galway, Irland, † 8.11.1962 i Nice, d. af godsejer, sheriff John R. (1833–1911) og Alice Blake (1843–1912). ~2° 4.5.1939 i Kbh. (Holmens) med Grete Elisabeth Jørgensen, * 19.5.1911 i Lyngby (~2° 1943 med assurandør, kaptajn Erik Valentiner-Branth, 1894–1967), d. af kaptajn i hærens tekniske korps Valdemar Albert Torben J. (1874–1914) og Juliane Marie Rasmussen (1877–1949). Ægteskabet opløst.

I sine erindringer oplyser Frederik Hegel d.y. adskilligt om sin barndom, især om tilværelsen på Skovgård. Han taler ikke om sin skolegang, men det vides at han sammen med sine to ældre søstre modtog privatundervisning. I den Blå Bog siges der at han blev uddannet på Skt. Andreas-kollegiet i Ordrup og på Niels Brocks handelskole. En tidlig ansættelse på forlaget kedede ham, bortset fra at han med fornøjelse deltog i smådrillerierne afdelingerne imellem. Hans alt opslugende interesse i ynglingeårene var sejl-sport, konstruktion af lystbåde m.v.; han tegnede selv flere. 1902–03 var han i USA hvor han undgik alt hvad der havde med forlag at gøre. Da han vendte hjem til Kbh. helligede han sig ikke mindst sit livs anden store passion, golfspillet, til hvis førende udøvere i Skandinavien han hørte. 1907–08 var han honorær attaché ved legationen i Bruxelles, vendte så atter tilbage til Kbh. hvor han fra efteråret 1908 udgav *Maa-neds-Magasinet* der blev en succes, men som han tre år senere solgte til Egmont H. *Petersen fordi han fra nytår 1912 indtrådte som direktør i Gyldendal. Samarbejdet med forlagets to ældre direktører blev kort. Ernst Bojesen forlod forlaget 1914, Peter Nansen 1916; den sidste afsked gik ikke stille af. Også flere personer i overordnede stillinger blev udskiftet.

Efter sin tiltrædelse gennemførte H. en tiltrængt rationalisering af forlagets arbejds-gang med centralisering af en række funktioner til følge. I årene 1914–17 rettede han sine bestræbelser mod en effektivisering af markedsføringen af bøger. Han førte i første omgang sine synspunkter til sejr inden for boghandelens bestående organisation, men da nyordningen ikke virkede til hans tilfredshed udmeldte han pr. 1.1.1918 Gyldendal af Boghandlerforeningen hvorpå forlaget oprettede et eget distributionsapparat ved siden af det nedarvede. Systemet viste sig hurtigt at være overdimensioneret og indskrænkedes efterhånd-

den mere og mere. I optimismen efter krigsophøret i 1918 blev der oprettet afdelinger i London og Berlin; de måtte i løbet af få år nedlægges. Af større betydning var det at den norske modstand mod at landets nationallitteratur udkom på et udenlandsk forlag efterhånden blev så stærk at den store afdeling i Oslo, fra 1922 formeret som et norsk aktieselskab, 1925 måtte afstås til et rent norsk selskab, hvor blot navnet Gyldendal Norsk Forlag mindede om fortiden. Ikke alle Gyldendals forfattere imødeså med glæde, at styret efter Nansens afgang ville overgå til H. Et forbigående træk var da også at nogle ældre forfattere udvandrede; lokkende honorartilbud fra nye forlag kan i visse tilfælde have spillet ind. H. lignede ikke sin farfar: generelt var hans forhold til forfatterne på få undtagelser nær reserveret; efter eget sigende drøftede han principielt aldrig deres bøger med dem. I øvrigt blev forlagets alsidige udgivelsespolitik videreført, og både inden for den danske og oversatte skønlitteratur tegnede det sig for en smuk andel af periodens bestsellers. Flere solide subskriptionsværker så lyset, og lære- og skolebogsafdelingen udvidedes yderligere, også den støttet af moderne markedsføring af bøgerne.

Mest optaget var H. af de udgivelser der skyldtes hans egne ideer: foretagender som den dansk-norske romankonkurrence 1921–23 med en præmiesum og øvrige betingelser af en størrelsesorden der vakte opsigt i den internationale forlagsverden; genudgivelsen 1924–28 af tidsskriftet *Frem* i ny skikkelse hvor abonnenttallet i den første toårsperiode langt oversteg 100000, *Gyldendals Bibliotek* i 52 bind 1928–30 der ikke blev den succes som det havde fortjent. Det blev lanceret med et opbud af fantasifuld reklame der øgede H.s ry og pressetække. Tilsvarende gjaldt de store ned sættelser i 1913 og 1931. Et katalog til den sidste med systematisk inddeling efter læsertyper dannede ikke skole. Tabsgivende var to udslag af H.s hårdnakkede interesse for bladudgivelse: ugebladet *Aftenlæsning*, 1926–27 og engagementet 1932–36 i dagbladet *Dagens Nyheder*; i det sidste tilfælde drejede det sig om et millionbeløb. Med udgangen af 1939 fratrådte H. som direktør; indtil sin død var han medlem af forlagets bestyrelse.

Af natur var H. enspænder og tilbøjelig til at betragte aktieselskabet GBNF som en privatøkonomisk virksomhed. Varigt samarbejde lå ikke for ham. Det førte til konflikter som en mere smidig personlighed ville have undgået, og det mærkedes i hans forhold til sine meddirektører. Med boghandelens folk omgikkes han ikke, og hans tilbøjelighed til i vigtige forhold at støtte sig til ufaglærte outsiders var påfaldende. I sine

erindringer, der ikke minder meget om memoarer i dette ords vedtagne betydning, viser han sig som en reflekteret iagttager af mennesker og fænomener, med hang til forenkledte og kategoriske vurderinger. I sine velmagtsdage havde han en stor omgangskreds, men han døde ensom og bitter. – R. 1920. □ Mal. af F. Henningsen, 1901. Afbildet på tegn. af H. Jensenius, 1920 (Fr.borg) og af Alfred Schmidt, 1921 (sst.). Mal. af Augusta Thejll Clemmensen, 1945. Buste af Johs. V. Jensen, 1945. Tegn. af Otto Christensen, 1960 (Fr.borg). Livsmaske. Foto.

F.H. i Dansk boghandlertid. 8.3., 15.3. og 21.6.1917. [Samme:] Gyldendal og da. boghandel, 1917. Samme i Bognyt 14.4.1934. Samme: Erindringer I–II, 1956. – Laur. Bruun i København 23.8.1918. Peter Nansen: Mine 20 år i Gyldendal, 1918. A. Dolleris: Dan.s boghandlere IV, 1919 150f. Henrik Koppel i Dansk boghandlertid. 21.12.1920. Samme: Spredte træk af boghandelens hist., 1932. Otto Borchsenius og Sv. Dahl i Nationaltid. 26.12.1920. Poul Levin i Tilskueren, 1920 II 419–32. Ekstrabl. 20.4.1934. Arthur G. Hassø: Den danske boghandlerforen.s hist. 1837–1937, 1937. Politikens mag. 28.8.1938. Laur. Nielsen: Gyldendal gennem 175 år, 1945. Det danske bogmarked 3.3.1961. H. Hvenegaard Lassen: De dsk. folkebibl.hist. 1876–1940, 1962. Aleks. Frøland: Vore forgængere, 1968. Samme: Dansk boghandels hist., 1974. Niels Birger Wamberg: Digterne og Gyldendal, 1970. Harald Grieg: En forleggers erindringer, ny udg. Oslo 1971. Carl Bergstrøm-Nielsen: Analfabeterens forlægger, 1974. – Breve i Kgl. bibl. (m. registrant).

Aleks. Frøland

Hegel, Jacob Deichmann Frederik, 1851–1918, forlægger. * 16.2.1851 i Kbh. (Trin.), † 20.12.1918 sst., begr. i Ordrup. F: boghandler, senere etatsråd F. V. *H. (1817–87) og Elisabeth U. E. Bagge (1811–68). ~ 9.10.1874 i Kbh. (Holmens) med Julie Louise Frederikke Bagge, * 25.1.1857 i Kbh. (Frels.), † 2.12.1924 på Skovgård, d. af lektor, senere professor, etatsråd S. H. *B. (1817–95) og Julie C. A. E. Reiersen (1824–95). – Far til Frederik *H.

H. var sine forældres eneste barn, født da moderen var 40. Dette, i forbindelse med at han blev anset for svagelig og vel også fordi faderen mindedes sin egen fattige barndom, medførte at han fik en beskyttet opvækst. Han blev fx taget ud af skolen og fik huslærere. Der herskede ingen tvivl om at han til sin tid skulle overtage Gyldendal, og i en ung alder begyndte han som lærling på forlaget, dog uden at have sit hjerte med i det arbejde han blev sat til. Tillige var det svært for ham at være en så berømt og autoritær fars søn. Det fremgår af nogle bevarede ungdommelige optegnelser at han ikke altid havde det let med sig selv eller med sin far. Af denne fik han først

Hegel, Jacob

som 18-årig at vide hvem der var hans farfar. Nyttår 1877, efter fuldførelsen af den ny kontor- og ekspeditionsbygning i gården til Klareboderne 3 der gav forlaget en for datiden imponerende ydre ramme, og efter at bogladen var overgået til D. Lehmann og C. Stage, blev H. medejer af forlaget; ved faderens død 1887 blev han enejer. Han der, som påpeget af sønnen Fr. Hegel, afskyede at tage et ansvar videreførte forlaget efter de gamle linjer. Han støttede sig herved til forlagets førstemand, den fra faderen arvede fuldmægtig August Larsen (1843–1906), en solid og loyal medarbejder, Henrik Ibsens særlige tillidsmand og i det hele påskønnet af de ældre forfattere. Initiativ og lederegenskaber var ikke hans stærke side, forståelse af det nye i tiden heller ikke. Det store og ansete forlag trak stadig forfattere til sig, men dets position som landets største var truet af en stærkt voksende konkurrence, især fra den fremstormende Ernst *Bojesens side. H. var klar over at ledelsen måtte tilføres nyt blod, og efter Bjørn Bjørnsøns råd ansatte han fra 1.1.1896 forfatteren og journalisten Peter *Nansen som forlagets litterære leder. Som følge af den atmosfære af letsind der ombøgede Nansen vakte valget undren og forargelse, men viste sig at være rigtigt. Under Nansens ledelse voksede Gyldendal til et forlag af europæiske dimensioner. En række forlagskøb fandt sted, men vigtigst var sammenslutningen 1903 med Det nordiske Forlag til Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag Aktieselskab der fik H. til bestyrelsesformand; direktionen udgjordes af Nansen, Bojesen og H.s svoger August Bagge (1864–1941). Forlagets stærke vækst måtte smigre H.; mindre tilfreds var han med at aktieudbyttet som følge af de idelige udvidelser blev beskedent.

Udgivelsespolitikken var mere end nogen sinde alsidig, for skønlitteraturens vedkommende præget af Nansens radikalisme. Det medførte hårde angreb på forlaget der blev beskyldt for at udsende sædeligt nedbrydende bøger. H. gik ikke ram forbi, og i 1899 foretrak han at fratæde som kasserer for bibelselskabet hvorimod han fortsatte som kurator for vajsenshuset til sin død. 1914 forlod Bojesen Gyldendal og 1916 kom det til et brud mellem H. og Nansen der medførte dennes afsked.

Som sin far trådte H. ikke gerne offentligt frem; i boghandelens organisationsarbejde tog han praktisk taget ikke del. Hans tilværelse var rigmandens. Understøttet af sin menneskekloge hustru dyrkede han på Skovgård og i sit københavnske hjem en omfattende selskabelighed; han havde lystbåde, holdt heste og køretøjer. Et udslag af hans filantropiske interesser var opret-

telsen af rekonvalescenthjemmet for ubemidlede kvinder *Frederik Vilhelm Hegels Minde* i Fredensborg. Han var en lidenskabelig, noget ukritisk samler. En samling breve fra forfattere, stammende fra forlagets arkiv, overgik ved forlagets 150 års jubilæum 1920 til Det kgl. bibliotek; en samling topografiske billeder vedr. Kbh.s historie skænkede H.s enke samme år til Gentofte kommune; en malerisamling blev 1925 solgt på auktion. – Etatsråd 1908. – R. 1902. DM. 1913. □Mal. af Otto Bache, 1872. Afbildet på mal. af samme, 1884. Tegn. af Valdemar Andersen, 1917. Mal. af G. Hentze, 1918. Litografi 1920 efter tegn. af Kr. Kongstad. Foto.

Bjørnstjerne Bjørnson: Brevveksl. med danske 1875–1910 I–III, 1953. – O. H. Delbanco: Festskr. i anledn. af boghandlerforens halvvedersdags, 1887. Nord. boghandlertid. 28.12.1901. C. M. Hansen i Dansk boghandlertid. 28.12.1918. A. Dolleris: Danm.s boghandlere III, 1906 138–40; IV, 1919 149. L. C. Nielsen: F. V. Hegel I–II, 1909 (m. breve i II). C. M. Hansen: Fra mine senere år i den Gyldendalske boghandel, 1911 (særligt af Medhjælperen I, s.å.). P. Lauritsen: Gyldendalske forlag og da. litteraturforhold, 1911. Peter Nansen: Mine 20 år i Gyldendal, 1918. Berl. tid. 21.12.1918. Gustav Philipsen og Emma Gad i Politiken s.d. Jacob B. Bull i Nationaltid. 26.12.1920. Bjørn Bjørnson: Bjørnstjerne Bjørnson. Hjemmet og vennerne. Aulestadsminner, Oslo 1932. H. Koppel: Spredte træk af boghandelens hist., 1932. A. G. Hassø: Den danske boghandlerforens hist. 1837–1937, 1937. Laur. Nielsen: Gyldendal gennem 175 år, 1945. Fr. Hegel: Erindr. I–II, 1956. H. P. Rohde: Ernst Bojesen, 1958. Harald Grieg: En forleggers erindr., Oslo 1958 (ny udg. 1971). Harald L. Tvetérås: Den norske bokhandels hist. II, Oslo 1964. Aleks. Frøland: Vore forgængere, 1968. Samme: Dansk boghandels hist., 1974. Niels Birger Wamberg: Digterne og Gyldendal, 1970. – Breve i Kgl. bibl. (m. registrant). Levnedsberetning i ordenskapitlet.

Aleks. Frøland

Hegelund, Peder Jensen, 1542–1614, biskop, rektor, forfatter. * 9.6.1542 i Ribe, † 18.2.1614 sst., begr. i Ribe domkirke. F: borgmester Jens Christensen H. († 1571), ~ 2° 1566 med Marine Christensdatter, † 1600, ~ 1° med Jens Klyne, storkøbmand i Ribe, † 1565) og Anne Pedersdatter († 1562). ~ 1° 11.11.1571 med Anne Jensdatter Holm, * ca. 1554, † 27.7.1573 i Ribe, d. af magister, lektor ved Ribe domkapitel Jens Knudsen H. († 1568, ~ 2° med Karen Sørensdatter) og I. hustru. ~ 2° 26.6.1580 med Margrethe Jørgensdatter, * 13.7.1562 i Tønder, † 22.7.1591 i Ribe, d. af sognepræst, provst Jørgen Pedersen (1525–85) og Elisabeth Meiger († 1603). ~ 3° 27.1.1594 med Anne Andersdatter Klyne, * 21.10.1575, † 1640, d. af rådmand i Ribe Anders Sørensen K. (1552–98) og Kirstine Lauridsdatter (1552–1634).

H. gennemgik Ribe katedralskole hvor han allerede 1558 blev hører; 1561 immatrikuleredes han ved universitetet i Kbh. og boede derpå et par år i Niels *Hemming-sens hus. 1564–69 studerede han i Tyskland, de to første år i Leipzig, de tre sidste (som hovmester for Niels Hemmingsens søn, Hans H.) i Wittenberg hvor han 1568 fik magistergraden. N.å. blev han rektor i Ribe, 1580 lektor ved Ribe domkapitel og dermed sognepræst i V. Vedsted, 1581 kannik i Ribe, 1588 sognepræst ved domkirken og 1595 til sin død biskop i Ribe. H. var en af Danmarks betydeligste skolemænd i 1500-tallet, og under hans humanistisk prægede ledelse oplevede Ribe katedralskole en blomstringsperiode. Hans ideal var Philipp Melanchton, og han kan betegnes som en af filippismens mest typiske repræsentanter i Danmark. Hans forfatterskab består dels af et par latinske skolebøger, dels af forskellige poetiske arbejder. Til de sidste hører flere småbøger af opbyggeligt eller moraliserende indhold på danske rim; og af hans salmer (*Met sørgen oc klagen holt maade*, efter Prudentius) findes endnu i Den danske salmebog. Hans digteriske hovedværk er en versificeret, dansk femakts-skolekomedie *Susanna* (opført 1576, trykt 1578–79), en bearbejdelse af en latinsk comedia tragica (1537) af Augsburg-rektoren Sixt Birck (Xystus Betulius eller Betuleius). Af H. selv er et omfangsrigt, allegorisk mellemspil i fjerde akt *Calumnia* der skildrer bagtalelsens væsen; skønt meget langtspundet vidner også denne monolog om forfatterens, for sin tid ikke almindelige, evne til at udtrykke sig i danske vers. *Susanna* og *Calumnia* er udgivet af S. Birket Smith, 1888–90, *Susanna* desuden af Aage Jørgensen, 1972, og *Calumnia* af Ib Johansen i Mellemspil, 1973. Karakteristisk for H.s stil er den stærke anvendelse af ordspog; om hans interesse for disse der på humanistisk vis både var filologisk og pædagogisk bestemt vidner, foruden *ABC aff bibelske Ordsprock* (med tilføjede verdslige, 1588), hans *Versiculi proverbialia*, et forsøg på at skabe en moderne Peder *Laale som dog næppe fuldførtes. H. var også historisk samler; inden for den historiske Ribe-tradition har han spillet en vis rolle. Sin samtid har han belyst ved sine almanakoptegnelser, en ofte benyttet, men langtfra udtømt kilde hvori han lige fra 1565 til kort før sin død har noteret både offentlige og private begivenheder; disse spredte, men mangeartede notitser er af Bjørn *Kornerup karakteriseret som et menneskehjertes topografi gennem henved fem årtier. Et uddrag er trykt i *Magazin til den danske Adels Hist.* I, 1824, og almanakoptegnelserne er i deres helhed i en let bearbejdelse udgivet 1976. □Mal. (Ribe mus.). Mal. (Ribe

domk.), efter dette kopi (Roskilde domk.) som har fået navnet Poul Madsen og er stukket af J. Haas, 1756, med samme navn.

P. H.s almanakoptegn. 1565–1613, udg. Bue Kaae I–II, 1976. – J. Vahl: Slægtbog over afkommet af Christjern Nielsen I, 1879–86 2. A. Halling: *Meine Vorfahren I*, Glückstadt 1905. C. J. Brandt og L. Heiveg: *Den danske psalmedigt. I*, 1846 170f; tillæg 25f. J. Kinch: *Ribe bys hist.* II, 1884 201–14. S. Birket Smith: *Studier på den ældre da. lit.s område II*, 1896 1–25. Jørgen Olrik i *Danske folkebøger V*, 1921 XXXVII f. Bj. Kornerup: *Biskop H. P. Resen I*, 1928 27–36. Samme: *Ribe katedralskoles hist. I*, 1947 304–33. Johs. Pedersen i *Danske studier*, 1930 13–25. H. Grüner Nielsen sst. 1931 103 114f. Hans Lund i *Ribe bispesæde 948–1948*, 1948 96–121. Ad. Stender-Petersen i *Humanister i Jylland*, red. G. Albeck, 1959 31–115. Bue Kaae i *Fra Ribe amt XVII*, 1968–71 339–83. Samme: *Biskop P. J. H.*, 1977. A. Malling: *Dansk salmehist.* III, 1963 304f; VI, 1971 292f. Aage Jørgensen i P. H.: *Susanna*, 1972 215–79. Ib Johansen i *Mellemspil*, 1973 201–41. – P. H.s almanakoptegn. i Kgl. bibl.

Bue Kaae (R. Paulli)

Heger

Stephan Pedersen Heger brygger og rådmand i København

Hans H. 1747–1819 konferensråd

Stephan *H. 1769–1855 skuespiller ~Eline *H. f. Schmidt 1774–1842 skuespiller	Kamma H. gift *Rahbek 1775–1829 ~Knut Lyne *R. 1760–1830 forfatter	Christiane Georgine Elisabeth H. 1782–1841 ~Adam *Oehlschlager 1779–1850 forfatter
Carl *H. 1771–1836 bibliotekar		

Wilhelmine H. 1797–1873 ~E. C. *Werauff 1781–1871 historiker	Elisabeth (Eline) H. 1811–91 ~Wilhelm *Holst 1807–98 skuespiller	Johan Carl Peder H. 1818–1900 skovrider, forstråd

Slægtens første betydende mand var Peder H., møller på Københavns volde og far til Stephan Pedersen H., brygger og rådmand i Kbh.

E. Reumert: *En raceslægt*, 1917. J. C. L. Lengnick: *Genealogier over adelige og borgerlige familier 2. saml. II* (Drewsen).

Hans H. Worsøe

Heger, Johan Carl, 1771–1836, bibliotekar, * 14.6.1771 i Kbh. (Frue), † 20.1.1836 på Amalienborg, begr. på Frbg. F: assessor i hof- og stadsretten, senere konferensråd Hans H. (1747–1819) og Anna Louise Drewsen (1751–99). Ugift. – Bror til Stephan *H. og Kamma *Rahbek.

H. blev student 1788, privat dimitteret, studerede teologi, men fik på grund af svigtende selvtillid aldrig embedseksamen. I 1790erne var han huslærer hos skuespiller Michael *Rosing, underviste en kort tid i Christianis institut og var fra

Heger, Carl

1809 bibliotekar ved prins Christian (VIII) Frederiks private bogsamling på Amalienborg med bopæl på slottet. Hans litterære virksomhed indskrænker sig til et par oversættelser, mens hans navn er „noje og uopløseligt sammenflettet med næsten alle deres, som gennem et halvt Aarhundrede kaldtes ypperlige og ædle i hans Folk“ (Mynster). Med sin blide, receptive natur, sin varme begejstring, sin uselviske trofasthed og sin godmodige ironi var han den ideale ven, den inspirerende tilhører. Fra sin ungdom stod han sin senere svoger K. L. "Rahbek nær; i Bakkehuset gik han under navnet Hufe (efter lægen C. W. Hufeland hvis skrifter den hypokondre mand søgte trøst i); forholdet afbrødes kun 1816–18 under striden om „Frejas Alter“ hvor han bestemt tog Oehlenschlägers parti. Mellem hans øvrige mange venner var Bertel "Thorvaldsen, Henrik "Steffens, P. O. "Brøndsted, men først og fremmest J. P. "Mynster og Adam "Oehlenschläger. Mynster holdt en af sine personligste taler ved hans grav; Oehlenschläger, der tidligere havde tegnet hans ædle skikkelse i Thorvald Vidførelse i Palnatoke, skrev et varmtfølt og åndfuldt mindededigt. H. er model til Halling i Steffens' fortælling Malkolm. □ Fremstillet på tegn. af Carl Thomsen og på mal. af Vald. Neiiendam.

Kilder. Breve fra J. P. Mynster, 1860. Af efterl. breve til J. P. Mynster, 1862 55f. Nogle blade af J. P. Mynsters liv og tid, udg. C. L. N. Mynster, 1875. Mindeblade om Oehlenschläger, udg. C. L. N. Mynster, 1879 255–59. Brev fra Christian Frederik i Pers.hist. t. 9.r.III, 1931 203f.

Lit. Elith Reumert: En raceslægt, 1917 139–96. K. L. Rahbek: Erindringer IV, 1827 474f; V, 1829 208f. J. C. H.s minde, 1836. H. Steffens: Was ich erlebte II, Breslau 1840; V, 1842 (da. overs. s.å.). Oehlenschlägers erindringer I, 1850 152; II, s.å. fl.st; IV, 1851 138. J. P. Mynster: Medd. om mit levnet, 1854 (2. opl. 1884) 50f 254. Fr. Schmidts dagbøger, udg. N. Hancke, 1868 (ny udg. I–II; 1966–69). J. M. Thiele: Erindr. fra Bakkehuset, 1869. J. C. Drewsen: Strandmøllen, 1916 (fot. opr. 1970) = Memoirer og breve XXV 63f. Gemt og glemmt, udg. L. Bobé og C. Dumreicher II, 1916. H. Kyrre: K. L. Rahbek, Kamma Rahbek og livet på Bakkehuset, 2. udg. 1929.

Papirer. Breve i Kgl. bibl. og Rigsark.

H. Topsøe-Jensen *

Heger, Ellen (Eline) Marie, 1774–1842, skuespiller. * 13.12.1774 i Kbh. (Garn.), † 6.6.1842 i Tårnbæk, begr. i Lyngby. F: kandestøber Thomas Schmidt og Anne Reinsdorf (~2° med kontrollør ved Hofteatret J. F. Leyh, ca. 1749–1829). ~ 4.2.1797 i Kbh. (Frue) med kgl. skuespiller Stephan "H., * 17.9.1769 i Kbh. (Frue), † 8.3.1855 sst. (Frbg.), s. af assessor i hof- og stadsretten, senere konferensråd Hans H. (1747–1819) og Anna Louise Drewsen (1751–99).

H. havde frekventeret V. "Galeottis danseskole og medvirket i hans balletter. Instrueret af madame J. C. "Rosing hvis efterfølger hun blev som fremstiller af den nordiske ungdm., debuterede hun 26.11.1793 som Lucette i skuespillet *Den gode Moder* oversat af M. "Rosing. Da hun få dage senere udførte titelrollen i *Emilie Galotti* brød hendes personlighed igennem. Der var over hendes ranke, lyse skikkelse, hendes blide diktation og i hendes tungsindige blik en betagende renhed. Jens "Baggesen kaldte hendes jomfruelighed „hellig“, og den syttenårige Adam "Oehlenschläger, den treogtyveårige Henrik "Steffens og den femogtredivearige Knud Lyne "Rahbek var alle forelsket i hendes poetiske fremtoning. Men hendes evne var enstrenget, hverken lunerig eller temperamentsfuld; hun havde skønne, naturlige udtryk for øm hengivenhed og blid melankoli, og den elegante stemning hun vakte i tilskuernes sind var øjeblikkets og dertil en ny tone på Den danske skueplads. Hendes Dyveke i O. J. Samsøes sørgespil (1796) blev det kvindeideal der foresvævede Oehlenschläger da han digtede Thora i *Hakon Jarl* og Valborg i *Axel og Valborg* og i fremstillingen af disse skikkelser fik hendes ydre og indre evner deres rigeste udtryk. H.s navn er i teatrets historie uløseligt knyttet til hans; også Maria i *Correggio*, moderen i *Den lille Hyrdreng* og Helga i *Stærkodder* gav hun scenisk liv. Efter alle vidnesbyrd bevarede hun sit milde væsen, sin blide jomfruelighed op gennem årene trods vanskeligheder i samlivet med sin opfarende, splittede mand og sorg over tabet af fire af de ti børn hun fødte ham. Blandt roller uden for det oehlenschlägerske repertoire udførte hun Estrith i C. L. Sanders *Niels Ebbesen*, Frederikke i A. W. Ifflands *Jægerne*, Marie i Goethes *Clavio*, titelrollerne i Schillers *Maria Stuart* og B. S. Ingemanns *Blanca*. Da hun 13.1.1832 ved premieren på fru Gyllebourgs drama *Magt og List* havde spillet Sophies rolle, ramtes hun af apopleksi og berøvedes målet for bestandig, men levede dog endnu i ti år. Ved hendes død skrev hendes svigersøn, historikeren C. E. "Werlauff: „Hun havde været sit Hjems gode Genius, forsaavidt som det tillodes hende at være det. Selv i sin hjælpeløse Tilstand var hun et Foreningspunkt.“ □ Tegnet som barn af Marie Jeanne Clemens (Teatermus.). Malet som Dyveke af Hans Hansen, 1796 (sst.) og i samme rolle af H. Koefoed. Stik af H. i samme rolle af G. L. Lahde, 1804. Stik af H. som Thora af C. V. Bruun, 1826.

Breve fra da. skuespillere, udg. Rob. Neiiendam I, 1911 100–02. – Th. Overskou: Den danske skueplads III–IV, 1860–62. Nic. Bøgh i Hist. archiv, 1875 I 190–229. E. Werlauff: Erindr. af mit liv, 1910 (fot. opr. 1968) = Memoirer og breve XIII.

Robert Neiiendam *

Heger, Jens Stephan, 1769–1855, skuespiller, forfatter. * 17.9.1769 i Kbh. (Frue), † 8.3.1855 sst. (Frbg.), begr. på Frbg. F: assessor i hof- og stadsretten, senere konferensråd Hans H. (1747–1819) og Anna Louise Drewsen (1751–99). ~ 4.2.1797 i Kbh. (Frue) med kgl. skuespiller Eline "H.", * 13.12.1774 i Kbh. (Garn.), † 6.6.1842 i Tårnbæk, d. af kandestøber Thomas Schmidt og Anne Reinsdorf. – Bror til Carl "H. og Kamma "Rahbek.

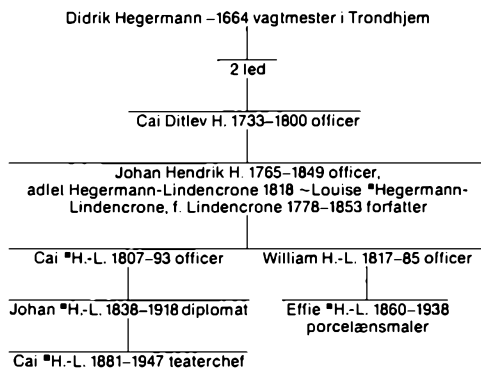
H. var en urolig, stejl natur. 1788 blev han privat dimitteret til universitetet og bestod 1790 de filologiske og filosofiske prøver, men tog ingen embedseksamen. En tid studerede han på kunstakademiet, blev så biblioteksvolontør og huslærer inden han meldte sig ved teatret, drevet dels af sit imitationstalant som blev beundret ved diletantopførelser, men mest af sin kærlighed til den unge skuespiller der blev hans hustru. 14.4.1796 debuterede han som Figaro i Beaumarchais' *Figaros Bryllup*. Han ejede mange betingelser for scenen: han havde smukke ansigtstræk, intelligente øjne, en nuanceret stemme og dertil forstand og letvakt følelse, men der var et misforhold mellem hans kraftige overkrop og hans korte, spinkle ben. Hans talent og dannelse skaffede ham et forskelligartet repertoire i 1700-årenes skuespil, fx begge Figaroerne i Beaumarchais' lystspil, og om hans fine, satiriske dialogbehandling i disse roller vidner August "Bournonville, at den ikke blev overgået af nogen senere fremstiller. Hos Holberg var han Jens og Stygotius i *Jacob v. Thyboe*, Henrik i *Det lykkelige Skibbrud* og i *Gert Westphaler*; endvidere spillede han Anton i *Jægerne* og Tony Lumpkin i *Fejltagelserne*, men hvad der gav ham et navn i teatrets historie var hans levendegørelse af Oehlenschlägers nye poesi, især hans evne til (i forbindelse med sin hustru og P. "Foersom) at recitere vers. Til gennembruddet af denne form for skuespilkunst er H.s navn knyttet til roller som Einar Tambeskjelver og Olaf Trygvesson i *Hakon Jarl*, Thorvald Vidforle i *Palnatoke*, Vilhelm i *Axel og Valborg*, Giulio Romano i *Correggio*, Ingild i *Stærkodder*. Men da hans teorier ikke kunne forenes med de krav scenen stiller var han ikke lykkelig i sin gerning; han foragtede alle ydre hjælpemidler, skønt han selv trængte til dem, og ville helst spille roller der lå uden for hans personlighed; deri så han skuespilkunstens egentlige og for den sande kunstner mest værdige opgave. Da disse reformideer var uigennemførlige forbitredes hans sind mod teatret, hvor han i øvrigt stod i et køligt forhold til sine svogre, Knud Lyne "Rahbek og Adam "Oehlenschläger, hver på sit felt scenens ledende mænd. Hans begejstring forvandlede til lede, og han endte

som et af de sjældne eksempler på evnen uden lysten; ikke halvtreds år gammel søgte og fik han sin afsked med pension. 21.4.1817 optrådte han sidste gang som Oakly i *Den skinsyge Kone*. Allerede inden sin afgang havde han virket som oversætter, bl.a. A. W. Iffland og Goethe, hvem han indførte med den yndefulde komedie *De to Søkende*, og i sit lange otium udgav han en mængde tidsprægede, pædagogiske eller hygiejniske skrifter. I forening med ligesindede stiftede han Rysensten badeanstalt. Da han var død skrev Fædrelandet at „den nulevende Slægt kun kendte ham fra Gaden af hans gammeldags Dragt og af Rygterne om hans sære Anskuelser og Levemaade“. □Blyantstegn. af J. V. Gertner, 1842 (Fr.borg). Foto.

Breve fra da. skuespillere, udg. Rob. Neiiendam I, 1911 102–07. – Elith Reumert: En raceslægt, 1917. Th. Overskou: Den danske skueplads III–IV, 1860–62. Aug. Bournonville: Efterl. skr., 1891 100f. Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekræds, udg. L. Bobé V, 1902 197.

Robert Neiiendam *

Hegermann-Lindenchrone

Adel.

Cai "H.-L. (1807–93) var ~ Frederikke Du Puy, d. af komponisten Edouard "D. P. Cai "H.-L. (1881–1947) var ~ Dorothea Poulsen, d. af biskop A. S. "P.

Danm.s adels årbog LVIII, 1941 II 23–34. Slægten H.-L., registrant Rigsark., 1974.

Nils G. Bartholdy

Hegermann-Lindenchrone, Cai Ditlev (Detlev), 1807–93, officer. * 17.5.1807 i Kbh. (Garn.), † 22.12.1893 sst., begr. sst. (Garn.). F: kaptajn, senere generalløjtnant, kammerherre J. H. H.-L.

Hegermann-Lindencrone, Cai

(1765–1849) og Louise Lindencrone (Louise "H.-L.") (1778–1853). ~23.9.1835 i Gentofte med Elise Andrea Frederikke Caroline Du Puy, *9.8.1808 i Kbh. (Fødsst.), †9.1.1892 sst., d. af komponist, kapelmester Edouard "D. P. (ca. 1770–1822) og Anna L. F. Müller (ca. 1778–1831). – Far til Johan "H.-L.

H.-L. blev 1816 volontør, 1819 virkelig kadet, fik 1822 sekondløjtnants anciennitet, blev som pagedkadet 1823 sekondløjtnant à la suite i fodfolket, men kom først 1828 i virkeligt sekondløjtnantsnummer. 1830 blev han forsat til rytteriet hvori han herefter forblev og gennemgik de forskellige uddannelsesskoler. 1833 blev han kar. premierløjtnant, 1838 sekondritmester, 1842 ritmester II. Ved krigsudbruddet 1848 udstedte han opfordring til reservemandskabet af sin afdeling om frivilligt møde og opstillede herved en reservekadron hvormed han fra slutningen af april deltog i felttoget. 1849 var han først ved Olaf "Ryes korps, dernæst i Fredericia, 1850 ved 2. division og anvendtes særlig til forposttjenesten. 1849 fik han majors karakter og anciennitet, blev n.å. kar. oberstløjtnant, 1857 kar. oberst. – De første 50 år af H.-L.s liv frembyder intet usædvanligt. Han var avanceret jævnt godt og havde i træarskrigen været en rask, foretagsom eskadronchef. Generalkommandoen følger til anerkendelsen af H.-L.s dygtighed at han med mange fortrinlige egenskaber forener „en meget mild og bøjelig Karakter“ og er meget overbærende mod undergivne.

Marts 1858 blev generaladjudanten og chef for adjutantstaben ganske uformodet afskediget fra disse stillinger og H.-L. der kun godt et år havde været kar. oberst, udnævnt til generalmajor og generaladjutant m.m. Det hed sig at grevinde "Danner længe havde ønsket dette og heri støttedes af sin politiske fortrolige, gehejmeråd L. N. "Scheele. S.å. beordredes han til en troppesamling i Sverige, men i virkeligheden for at søge at formilde den svenske kronprins der havde taget stærkt anstød af en indiskretion af kammerherre Carl "Berling, grevindens ven. Efter at H.-L. til almindelig tilfredshed havde ordnet denne sag søgte han at formå Berling til at trække sig tilbage fra hoffet, og da dette ikke alene mislykkedes, men endog pådrog ham kongens vrede, indgav han ansøgning om afgang som generaladjutant der bevilgedes i okt. 1859 blot ved en kgl. resolution. Herimod protesterede krigsminister Carl Lundbye; han indgav afskedsbegæring, og kort efter trådte hele ministeriet tilbage. H.-L. fik n.å. en brigade og blev medlem af en kommission under prins Christians forsæde der bl.a. foreslog at det forholdsvis talstærke rytteri yderligere burde udvides. 1862–66 var H. formand for stut-

terikommisionen. H.-L.s optræden i den Berlingske affære skaffede ham en del popularitet og 1861–64 mandat til folketinget, valgt af højre (Kbh.s 6. kreds). Straks efter tronskiftet 1863 blev han chef og generalinspektør for rytteriet, fik generalløjtnants karakter og blev atter generaladjutant m.m. Som Christian IXs udsending til Rusland for at notificere tronskiftet havde han politiske samtaler med zar Alexander II og udenrigsministeren, og efter sin hjemkomst benyttedes han meget af kongen ved overvejelser og forhandlinger af politisk natur, herunder ministerskifte hvorved han selv var på tale som konseilspræsident eller som krigs- og marineminister. I dec. 1863 udnævntes han til chef for 4. division (rytteri) af den mobiliserede hær, men vedblev som generaladjutant, og en måned senere fik han generalløjtnants anciennitet. Krigsminister Lundbye påtænkte at foreslå ham til overgeneral hvis Christian de "Meza ikke ville eller kunne overtage stillingen. Om H.-L. kan have ønsket dette og anset sig for egnet vides ikke, men hans forhold til de Meza var loyalt til det yderste, og han var den eneste hvem de Meza viste fuld fortrolighed. – I krigsrådet bag Dannevirke 4.2. stemte H.-L. ubetinget for frivillig opgivelse af stillingen og fremsatte sit syn på forholdene i overensstemmelse med hvad han forud havde udtalt til konseilspræsident D. G. Monrad og formentlig også til kongen.

Mens hærens hovedstyrke forsvarede Dybbøl – Als, skulle 4. division efter evne beskytte Jylland, langsomt vige for fjenden så meget forholdene gjorde det nødvendigt – eventuelt gå tilbage over Limfjorden. Divisionen gik hurtigst muligt helt tilbage til Kolding og efter en fægning med østrigerne ved Vejle 8.3. og en kort standning ved Skanderborg hurtigst tilbage til Mors hvor den forblev, indtil den 3.4. efter ordre rykkede frem til egnen mellem Skanderborg og Silkeborg. Da fjenden 22.4. nærmede sig divisionen gik denne atter tilbage over Limfjorden. Efter at være forøget med betydelige infanteristyrker indledte divisionen den anden uge af maj en ny fremrykning der dog standsedes af våbenstilstanden, og efter dennes udløb overførtes hele den jyske styrke til Fyn. Overalt i landet havde divisionens forhold vakt stærkt misnøje og fremkaldte megen og ikke uberegtiget kritik både da og senere. Til H.-L.s forsvar må tjene at han ikke forud havde haft lejlighed til at lede et af alle våben sammensat korps, og at han ikke havde haft den rette støtte af sine chefer. For en ansvarshavende chef i krig er „en mild og bøjelig Karakter“ højest uheldig; H.-L. har i denne periode været for eftergivende, har ikke sat sin vilje igennem over for mindre virkelystne undergivne.

1865 udnævntes H.-L. til kommanderende general på Sjælland m.m. og fratrådte sine andre stillinger. Ved behandlingen af hærloven 1867 kritiserede han forslagen, navnlig indskrænkningen af rytteriet, og kort efter at loven var vedtaget afskediges han kun 60 år gammel fra sin stilling, pensioneredes og sattes à la suite. Han stod vedblivende højt i gunst hos kongen der havde holdt på ham til det sidste. Efter at have stået à la suite indtil 1878 afskediges han efter ansøgning, på grund af alder. I de følgende år udarbejdede han et militærpolitisk skrift *Om Krigsaaet 1864 og dets Indflydelse paa vort Hærvæsen*, der fremkaldte en meget virkningsfuld imødegåelse fra Monrad hvilket gav anledning til et nyt skrift fra H.-L. Alle tre skrifter yder udover det rent polemiske adskillige betydningsfulde bidrag til tidens politiske og militære historie. Kammerjunker 1828. Kammerherre 1858. – En søn, Johan Frederik (Fritz) H.-L., * 17.12.1840, † 23.7.1938, blev 1859 sekondløjtnant, gennemgik kavaleriskolen i Saumur og deltog som adjutant i krigen 1864. 1867 blev han premierløjtnant og 1878 ritmester. 1882–85 var han adjutant hos kongen, blev 1885 oberstløjtnant og chef for garderhusarerne, oberst 1892, generalmajor 1903 og til 1909 generalinspektør, hvorefter han stillede sig til rådighed for I. generalkommando. Afsked 1910. Kammerherre 1885. R. 1864. DM. 1885. K.² 1894. K.¹ 1905. S.K. 1929. – R. 1845. DM. 1848. K. 1858. S.K. 1865. □ Mal. af Just Holm, 1844. Litografi 1856 efter tegn. af E. Hansen. Afbildet på tegn. af N. Simonsen, 1858 (Fr.borg). Afbildet som „general baglænds“ på skillingsvise, 1864. Mal. af C. Wentorf, 1887. Træsnit 1889 samt, af H. P. Hansen, 1894. Foto.

C.H.-L.: Om krigsåret 1864 og dets indflydelse på vort hærvæsen, 1874 (anm. i Tidsskr. for krigsvæsen, 1874 55–64). Skizzer af folketingets medlemmer, 1863. D. G. Monrad: Politiske breve, 1874 nr. 4. C.H.-L.: Betragtning i anledn. af Monrads Politiske breve, 1875. J. Nørregård: Tre hovedpersoner og hovedbegivenheder i 1864, 1884 (også i Hist. månedsskr. for folkelig og kirkelig oplysning. II, 1884 326–79). Der deutsch-dänische Krieg 1864, udg. af den preuss. generalstab I–II, Berlin 1886–87. Den dansk-tyske krig 1864, udg. Generalstaben I–III, 1890–92. Nic. Bøgh i III. tid. 7.1.1894 (også som særtryk). E. F. S. Halvorsen i Mil. tid., 1894 21–23. N. Neergaard: Under grundloven II, 1916. Aage Friis i Hist. t. 9.r. I, 1918–20 282–94. A. F. Krieger: Dagbøger I–IV, 1920–21. K. C. Rockstroh: General de Meza og Dannevirkes rømnig, 1930. F. Hegermann-Lindencrone: Min faders erindringer, 1939. – Papirer i Rigsark.

Rockstroh *

Hegermann-Lindencrone, Cai Ditlev, 1881–1947, teaterchef. * 21.10.1881 i Firenze, † 11.8.1947 i Gentofte, begr. i Kbh. (Garn.). F: gesandt, kammerherre, senere gehejmekonferensråd Johan *H.-L. (1838–1918) og Anna Lillie Greenough

(1844–1928). ~ 24.4.1907 i Viborg med Emma Dorothea Poulsen, * 19.4.1882 i Roskilde, † 23.4.1965 i Kbh., d. af præst, senere biskop, dr.teol. A. S. *P. (1854–1921) og Karen Marie Gude (1853–1929).

Indtil sit tolvte år opholdt H.-L. sig dels i Rom, dels i Stockholm hvor faderen var gesandt; 1899 blev han student fra Roskilde, og da han 1905 havde taget juridisk embedseksamen fik han ansættelse i udenrigsministeriet hvorfra han 1908 overgik til kultusministeriet; 1919 blev han fuldmægtig, 1931 kontorchef. H.-L. interesserede sig især for sager vedrørende folkeskolen og højskolen og var medarbejder ved *Haandbog i Lovgivningen vedr. Folkeskolen*. Han var formand for Den internationale højskole i Helsingør og for Louis Petersens legat (højskolen Købmandshvile). 1938 kaldtes han til posten som chef for Det kgl. teater og kapel. Hans første sæson blev vanskeliggjort ved Johannes *Poulsens pludselige død, og i begyndelsen af den følgende sæson brød anden verdenskrig ud og ændrede mange planer. Men trods disse alvorlige forhindringer og landets forandrede politiske forhold lykkedes det H.-L. besindigt at fastholde teatrets nationale linje gennem et repertoire hvor den danske klassik bl.a. blev repræsenteret af *Sanct Hans Aftenspil*, *Ole Lukøje*, *Don Ranudo* og operaen *Holger Danske*. Blandt arbejder af nyere danske dramatikere og komponister han fremførte, var Kaj Munks *Egelykke*, Knud Sønderbys *En Kvinde er overflødig*, C. E. Soyas *To Traade*, operaen *Marie Grubbe*, balletten *Vaaren* og Riisagerballetterne. H.-L. var en human chef med slægtskultur og mange kundskaber, og dertil havde han personligt mod. Da tyskerne truede med at sprænge teatret i luften flyttede han ind og overnattede på sit kontor for derved at beskytte bygningen. – R. 1924. DM. 1934. □ Barneportræt af H. C. Vantore. Tegn. af L. Kaganas, 1938 (Fr.borg) og af Otto Christensen 1941 og 1942 (sst.). Mal. af K. V. Linderstrøm-Lang og af C. M. Ross. Foto.

Interview i Gads. da. mag. 1940 23–30 og i Kristeligt dagblad 30.5.1943. – Rob. Neiiendam i Ord og bild, Sth. 1946 229–34. – Papirer i Rigsark. Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Klaus Neiiendam (Robert Neiiendam)

Hegermann-Lindencrone, Effie Frederikke Nicoline Octavia, 1860–1938, porcelænsmaler. * 27.8. 1860 i Hillerød, † 23.7.1938 på Frbg., begr. i Kbh. (Garn.). F: kammerjunker, oberst Diderik William H.-L. (1817–85) og Amalie (Maja) Vilhelmine Sehested (1831–1928). Ugift.

H.-L. uddannedes på Tegne- og kunstindustri-skolen for kvinder 1880–85, bl.a. med Pietro *Krohn som lærer. På skolen traf hun Fanny

Hegermann-Lindencrone, E.

*Garde til hvem hun sluttede sig i et meget nært arbejdsfællesskab for resten af livet. De begyndte at beskæftige sig med keramik hos Eifrig i Valby hvor Thorvald *Bindesbølls og brdr. Skovgaards kreds dengang arbejdede, men kaldtes 1886 til Bing & Grøndahls Porcelænsfabrik for at udføre underglasurmalingen af Pietro Krohns bekendte hejrestel. Det blev deres første bedrift, og de knyttede begge for stedsde til fabrikken. Ikke mindst for dem fik det betydning at J. F. *Willumsen i sit korte regime 1897–1900 omlagde fabrikkens stil i en mere dekorativ og stiliserende retning, og det kom til at præge dem for resten af livet. Ved århundredskiftet og i de følgende år fremstillede de det gennembrudte og modellerede, underglasurmalede porcelæn der mere end noget andet er blevet et særegent speciale i fabrikkens produktion. Det drejer sig om en rent keramisk kunstudøvelse af høj rang, kun udført som unica og byggende på blomster- og andre plantemotiver efter grundige naturstudier. Især dyrkede H.-L. denne genre. Til verdensudstillingen i Paris 1925 udførte hun en betydelig samling frit modellerede stykker, mest tangplanter, muslinger o.l. som vakte almindelig opmærksomhed blandt kendere og blev købt til udenlandske kunstindustrimuseer. De hører til de fornemste produkter af dansk underglasurporcelæn. Arbejder af H.-L. findes i Kunstindustrimuseet i Kbh. og flere kunstindustrimuseer i udlandet. □Foto.

[Harald Bing:] Porcellænsfabrikken Bing & Grøndahl 1853–1903, 1903 86f. Porcelænsfabrikken Bing & Grøndahl 1853–1928, 1928 20 31f. Ebbe Sadolin i Nyt t. for kunstindustri I, 1928 108. Samme sst. XIX, 1946 25f. Erik Lassen: En kbh.sk porcelænsfabriks hist. Bing & Grøndahl 1853–1978, 1978 33f.

*Sigurd Schultz**

Hegermann-Lindencrone, F., se Hegermann-Lindencrone, Cai (1807–93).

Hegermann-Lindencrone, Johan Henrik, 1838–1918, diplomat. *21.7.1838 på Jægersborg, † 8.12.1918 i Kbh., begr. sst. (Garn.). F: sekundritmester, senere generalløjtnant Cai *H.-L. (1807–93) og Elise A. F. C. Du Puy (1808–92). ~21.10.1875 i Cambridge (Mass.) med Anna Lillie Greenough, *18.6.1844 i Cambridge (Mass.), † 17.3.1928 i Kbh. (~1° 1861 med Charles Raymond Moulton, 1829–72), d. af William G. og Harriet Howard Fay († 1885).

H.-L. blev student 1856 fra Herlufsholm, cand. polit. 1862, s.å. volontør i udenrigsministeriet, 1863 kancellist og efter tjeneste i hæren 1867 sekundløjtnant i rytteriet. Ved reduktionen efter krigen sattes han på vartpenge 1866, men ved-

blev at gøre tjeneste i ministeriet som surnummerær kancellist og ledsagede 1867 som sekretær prins Hans (1825–1911) under dennes kortvarige regentskab i Grækenland. Efter sin tilbagekomst udnævntes han 1868 til legationssekretær og sendtes s.å. til Stockholm, 1870 til St. Petersborg. 1872 udnævntes han til chargé d'affaires og generalkonsul i Washington, fra 1875 med titel af ministerresident. 1880 blev han gesandt i Rom, 1890 i Stockholm, 1897 i Paris og 1902–12 i Berlin. Med sin klare forstand og sit gode politiske omdømme kom H.-L. hurtigt i første række. Overalt forstod han og hans livlige, musikinteresserede hustru at skaffe sig de bedste forbindelser, hvoraf han drog nytte ved udarbejdelsen af sine velskrevne, altid velovervejede og velinformerede indberetninger. Med en hjertelig, imødekommende, åben karakter forbandt han stor forhandlingsdygtighed og evne til at omgås mennesker. Tidligt regnedes han for Danmarks bedste diplomat og sendtes 1893 til Madrid for at genoptage og lykkeligt gennemføre underhandlingerne om en ny handelstraktat i stedet for den mislykkede fra 1885. – Med hensyn til Danmarks vigtigste politiske spørgsmål, forholdet til Tyskland, stod H.-L. med sit liberale syn i afgjort modsætning til den sædvanlige konservative opfattelse og var derfor ikke helt persona grata under det Estrupske styre. Han var dog tidligt på tale som George *Quaades afløser i Berlin, men af anciennitetsgrunde måtte han ved Quaades afgang 1883 vige for den ældre, men mindre betydelige C. R. E. Vind og kom først 1902 efter systemskiftet som den dygtigste mand til den vanskeligste post, Berlin. Det blev her hans opgave, i fuld overensstemmelse med kongen og regeringen, ved åben drøftelse at søge at fjerne årsagerne til de misstemninger der tid til anden opstod af forholdene i Nordslesvig. I samtaler med ledende tyske statsmænd søgte H.-L. at fjerne den indgroede mistillid til Danmarks politiske hensigter og arbejdede målbevidst på at skabe et bedre politisk forhold mellem de to lande. Til en vis grad lykkedes dette, og personlig vandt han fuld tillid i Berlin. Men selv om den hårdhændede Köllerpolitik i Nordslesvig afsvækkedes i H.-L.s tid, kunne hverken han eller nogen anden nok så dygtig diplomat ændre principperne for den preussiske grænsepolitik. Gnidningsårsagerne kunne vel formindskes, men ikke helt fjernes. Et vigtigt resultat i denne retning var optantkonventionen af jan. 1907. Kort efter deltog H.-L. i forhandlingerne om de såkaldte Nord- og Østersøkonventioner, jan. 1908, hvis betydning dog var mere akademisk end reel. Under sit ophold i Berlin blev H.-L. fra dansk nationalistisk side ved flere

lejligheder angrebet i pressen for „unational Tyskvenlighed“. Mod disse uberettigede angreb tog H. P. *Hanssen stærkt til orde i sit blad Hejmdal 3.4.1908. – Efter sin afgang levede H.-L. i Kbh. hvor han i sine sidste år nedskrev erindringer om forskellige episoder af sit indholdsrige liv. En enkelt af disse memoirer *Den dansk-spanske Handelstraktat af 4. Juli 1893* er trykt i Historisk Tidsskr. (9.r. I, 1918). Et andet og betydningsfuldere bidrag til forståelse af dansk udenrigspolitik gav han i *Nogle Betragtninger* (Tilskueren, febr. 1914) hvori han med gode grunde imødegik den efter hans mening fejlagtige opfattelse i Danmark at man i Tyskland nærrede planer om ved passende lejlighed at ville bemægtige sig Danmark. – Hans hustru, en talentfuld amerikaner, udgav i to bøger nogle elskværdigt fortalte erindringer fra det diplomatiske selskabsliv: *In the Courts of Memory 1858–75*, 1912 (da. overs. 1913; sv. 1917) og *The sunny Side of Diplomatic Life 1875–1912*, 1914 (da. overs. 1915; sv. 1916). – Kammerjunker 1866. Kammerherre 1874. Gehejmekonferensråd 1912. – R. 1867. DM. 1878. K.² 1882. K.¹ 1890. S.K. 1900, i diamanter 1907. □Mal. af C. M. Ross. Foto.

C. F. Bruun: Til erindr. om det kgl. da. udenrigsministerium 1770–1870, 1870 81. Ill. tid. 25.11.1900. Sst. 2.8.1908. Sst. 6.10.1912. Nationaltid. 4.2.1914. J. Schøvelin sst. 22.7.1918. Politiken 21.7.1918 og 12.12.1919. Aage Friis i Tilskueren XXXV, 1918 II 1–19. [Th.]H[au]ch[F]ausbøll i Dansk adels blad IX, 1919 3. Erik Scavenius: Dansk udenrigspolitik under den første verdenskrig, 1959 10. Viggo Sjøqvist: Peter Vedel II, 1962. Samme: Erik Scavenius I–II, 1973. Den danske udenrigstjeneste 1770–1970 I–II, 1970. – Papirer i Rigsark.

Fr. de Fontenay*

Hegermann-Lindencrone, Mette Louise Christiane Frederikke, 1778–1853, forfatter. * 4.12.1778 i Kbh. (Helligg.), † 18.6.1853 sst. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: stamhusbesidder, etatsråd, senere kammerherre Johan Frederik Lindencrone til Gjorslev m.m. (1746–1817) og Bolette Marie Harboe (1750–1800). ~ 26.5.1797 „på landet“ (Garn.) med kar. kaptajn ved kadetkorpset, senere generalløjtnant Johan Hendrik H.-L., * 30.4.1765 i Fredrikshald, † 9.5.1849 på Rolighed, Kbh., s. af kaptajn, senere oberstløjtnant og krigskommissær Cay Detlev Hegermann (1732–1800) og Anna Esther Stuhlmann (1745–78). – Mor til Cai *H.-L. (1807–93).

H. voksede op i et kultiveret hjem. Kun fjorten år gammel fik hun sit første digt trykt i Simon Peter Poulsens Nytaarsgave for Damer (1793), hvor hun indtil sit giftermål var fast bidragyder under mærket Louise. Hun skrev følsomme viser i P. H. *Hastes og Rasmus *Frankenaus stil og

hyldedes på vers af den førstnævnte. Efter en næsten tyveårig pause skifter imidlertid forfattereskabet fysiognomi: to jambe-dramaer er tydeligt af Adam *Oehlenschlägers skole. Det yngste *Troubadouren*, 1820, indeholder et varmtfølt svar for denne digter mod hans angribere, det ældste, *Eleonora Christina Uhfheldt*, 1817, behandler Dina-affæren 25 år før Oehlenschlägers Dina. Fra episoder af Corfitz *Ulfeldts og *Leonora Christinas historie hentes også emnet til Billedet, s.m. Sanct Peder hovedstykket i hendes mest kendte bog *Danske Fortællinger*, 1825. Holdningen i disse noveller er kristelig og opbyggelig, men trods en hang til det idylliske og sentimentale ligger hendes formbevidste prosakunst højt over tidens rørstrømske, triviallitterære fortællestil. I sit harmoniske hjem – 1802–49 med få afrydelser på landstedet Rolighed ved Kalkbrønderiet – var hun midtpunkt i en kreds der talte medlemmer som C. *Pram, Henrik *Steffens, H. C. og A. S. *Ørsted, Oehlenschläger, B. S. *Ingemann, J. P. *Mynster, F. C. *Sibbern og P. *Hjort (de tre sidstnævnte var tillige hendes litterære rådgivere), Thomasine *Gyllembourg, A. de *Saint-Aubain o.fl., og hun brevvekslede flittigt med Mynster og Hjort. Bag sit stilfærdige og beskedne væsen gemte hun, efter Oehlenschlägers dom, „maaskee den mest poetiske kvindlige Siæl, Danmark har eiet“. P. Hjort skriver: „Hendes Kjærligheds Væld blev udtømmeligt, hendes Sjæl ubesmittelig, som man næppe kunde forestille sig. Derfor kunde hun se saa skarpt, dømme saa genialt, drømme saa skjønt, spøge saa yndig naivt, tro saa troskyldigt, og tage saa elskværdigen Fejl“. □Malet som barn. Mal. af Just Holm, bl.a. udst. 1845.

Kilder. Breve fra J. P. Mynster, 1860 130–34. Af efterl. breve til J. P. Mynster, 1862 72f. Udvalg af breve til P. Hjort, 1867 312–96. Brev i Pers.hist t. 11.r. V, 1944 148–60.

Lit. Danms. adels årbog LXI, 1924 472. Oehlenschlägers erindringer IV, 1851 4. J. P. Mynster: Medd. om mit levnet, 1854 (2. opl. 1884) 188. N. C. L. Abrahams: Medd. af mit liv, 1876 160. Mathilde Reinhardt: Familie-erindr. 1831–56, 1889 58–61. Anton Andersen: Danske forfatterinder i det nittende hundredår, 1896 32–34. Johs. Steenstrup: Den danske kvindes hist. II, 1917 28f. *Papirer i Rigsark.*

Uffe Andreasen (H. Topsøe-Jensen)

Hegewisch, Dietrich Hermann, 1740–1812, historiker. * 15.12.1740 i Quakenbrück, Hannover, † 4.4.1812 i Kiel, begr. sst. F: glarmester Herman Caspar H. (1709–88) og Cunna Helena Bohlmann (1712–74). ~ 10.1.1783 i Westensee med Benedicte Elisabeth Kramer, * 6.3.1761 i Westensee, † 14.3.1809 i Kiel, d. af sognepræst Franz Leonhard K. (1730–86) og Anna Boje. – Far til Franz *H.

Hegewisch, D. H.

H. gik i skole i sin fødeby og 1758–59 på gymnasiet i Osnabrück; syvårskrigen medførte skolens lukning og derefter studerede han teologi i Göttingen indtil krigens slutning. Han blev huslærer i Hannover og siden lærer for den senere finansminister grev H. C. Schimmelmans søn Carl Maximilian i Hamburg. Om sit ophold her skrev han under pseudonymet Leopold v. Mansfeld romanen *Eine Geschichte in Briefen*, 1787. Schimmelman skaffede ham ansættelse som ulønnet sekretær i Tyske kancelli 1774, men indfødsretsloven umuliggjorde videre karriere. I nogle år opholdt H. sig i Hamburg hvor han redigerede et par blade, og samtidig beskæftigede han sig med historiske studier hvis frugt blev *Versuch einer Geschichte Kayser Karls des Grossen*, 1777. Denne bog vakte bifald hos Ditlev *Reventlow (1712–83) der var kurator for Kiels universitet, og 1780 blev H. overordentlig – 1782 ordentlig – professor i historie i Kiel. Som universitetslærer behandlede han emner såvel fra Grækenlands som fra Tysklands, Englands og Sveriges historie, men størst fortjeneste indlagde han sig gennem sine arbejder vedrørende hertugdømmernes historie. På foranledning af det slesvigholstenske ridderskab besørgede H. sammen med F. C. Jensen 1797 den vigtige udgave af *Privilegien der Schleswig-Holsteinischen Ritterschaft*, og tilskyndet af Fritz *Reventlow optog han det arbejde med at fremstille hertugdømmernes historie som W. E. *Christiani kun havde ført op til 1588. H. skrev to bind af denne *Schleswigs und Holsteins Geschichte* der går til 1694 og udkom 1801–02.

H.s forskning var helt præget af 1700-tallets rationalistiske ånd. Han tilstræbte en rolig afvejen af begivenhederne, en upartiskhed i bedømmelsen, en samvittighedsfuldhed over for opgaverne der gav hans arbejde blivende værdi, men det kunne også medføre at hans egne meninger ganske trådte i baggrunden, og fremstillingen er blevet betegnet som „blodløs“. – Hans indstilling over for politiske spørgsmål var af samme karakter. Han var afgjort helstatsmand og skyede al strid mellem nationaliteterne. Kun over for F. *Høegh Guldbergs forsøg på at skaffe dansk sprog større indpas i Holsten protesterede H. i flyvebladet *Schreiben an einen Freund* ..., 1809, men anonymt. Skriftet blev siden af Nicolaus *Falck optrykt i Kieler Blätter, II. Ud over dette beskæftigede H. sig ikke med politik; det var som historiker, at hans navn fik anseelse; han optoges som æresmedlem af Videnskabernes selskab i Kbh. og München. – Medlem af Videnskabernes selskab 1798. – Etatsråd 1805. – R. 1809. □Stik af C. D. Voigts. Pastel (Schleswig-Holst. Landesbibl., Kiel).

Breve i Zeitschr. der Gesellschaft für schlesw.-holst. Gesch. XXXVI, Kiel 1906 257–70. – Otto Brandt: Geistesleben und Politik in Schlesw.-Holst. um die Wende des 18. Jahrh.s, Stuttgart 1925. Vilh. la Cour i Festskr. til H. P. Hanssen, 1932 14–26. S. Wriedt: Die Entwicklung der Geschichtswissenschaft an der Christiana Albertina, Neumünster 1973 = Quellen und Forschungen zur Gesch. Schlesw.-Holsteins LXIV.

Svend Larsen*

Hegewisch, Franz Hermann, 1783–1865, læge, politiker. * 13.11.1783 i Kiel, † 27.5.1865 sst., begr. sst. F: professor D. H. *H. (1740–1812) og Benedicte E. Kramer (1761–1809). ~ 3.8.1814 i Vechta med Caroline v. Linstow, * 6.11.1786 på godset Elmeloo i Oldenburg, † 7.12.1856 i Kiel, d. af oldenburgsk land-jægermester Detlev Ludwig Heinrich v. L. (* 1746) og Charlotte Amalie Henriette v. Witzleben (* 1753).

H. gik i skole i Kiel og Eutin, studerede medicin i Göttingen og Würzburg og tog doktoreksamen febr. 1805. Efter endt studietid foretog han 1806 en rejse til Wien, Paris og London; 1807 opholdt han sig dels i Altona, dels i Plön, men s.å. gav Fritz *Reventlow ham en stilling som huslæge på Emkendorf, og han blev der til han ved Reventlows mellemkomst 1810 blev overordentlig professor ved det medicinske fakultet i Kiel; han fik yderligere en betydelig lægepraksis og varetog disse stillinger til 1855, blot med de afrydelser et par rejser til udlandet forårsagede. – H. var levende interesseret i sociale og politiske spørgsmål. Fra sit fædrenehjem fortrolig med 1700-tallets humanitetsideer tænkte han sig det alment vel fremmet gennem T. R. Malthus' tanker og den engelske forfatning. I en række afhandlinger fremstillede han sine politiske ideer, først i Kieler Blätter, siden i skrifterne *Politische Freiheit*, 1832, *Zwei Kammern*, (i Brans Minerva 1848 448–98) og *Politische Anmerkungen eines Siebzigjährigen*, 1855, og de undergik ikke væsentlige ændringer i tidens løb. Hans ideal var en stærk kongemagt begrænset af en folkerepræsentation hvis første kammer skulle bestå af repræsentanter for adelen, andet kammer skulle sammensættes efter engelsk forbillede og vælges af de besiddende ved direkte valg. Forhandlingerne skulle være offentlige, og bindeleddet mellem folket og dets repræsentanter dannes gennem pressefrihed. H. tilhørte altså fuldt ud den gammelliberale kreds om Kieler Blätter, og han fik betydning for slesvigholstenismen ved stadig at hævde traditionerne fra den tid.

I praktisk politik kom H. ikke til at spille nogen fremtrædende rolle. Forgæves søgte han sept. 1830 at bevæge kongen til at give en forfatning efter sine idealer, og han var en af Uwe Jens *Lornsens bedste venner, men han frygtede den-

nes vidtgående demokratisme, ligesom han 1848 frygtede at rejsningen skulle udarte til demagogi. I arv fra faderen havde han fået en udpræget helstatsanskuelse, men han hævdede tillige hertugdømmernes enhed, og da han 1834 var valgt til medlem af Holstens stænderforsamling nedlagde han sit mandat bl.a. med den motivering at stænderindretningen stred mod hertugdømmernes historiske ret. I skriftet *Für Holstein, nicht gegen Dänemark* som han udgav anonymt begrundede han sin tanke om et Slesvig-Holsten i personalunion med kongeriget. Trods de følgende nationale brydninger fastholdt han denne tanke og tilstræbte en udsoning mellem Hiort Lorenzen og hertugen, idet sidstnævnte efter H.s mening skulle sikre hertugdømmernes stilling. Endnu 1863–65 var han en varm talsmand for augustenborgerne. – Skønt H. aldrig trådte frem i første række var han et midtpunkt i den slesvig-holstenske lejr, og både derved og som læge vandt han megen anseelse. Ved hans 50 års doktorjubilæum satte Kiels universitet ham en votivtavle, og venner stiftede et stipendium med hans navn. – Etatsråd 1840. □Tegn. 1815. Litografi af Wilhelmine Geerditz, 1836. Mal. (Schleswig-Holst. Landesbibl., Kiel). Litografi.

Breve fra E. M. Arndt til H. i Preussische Jahrbücher LVI, Berlin 1885 389–402. Caroline Hegewisch: Auszüge aus ihren Briefen an Eltern und Geschwister 1807–56, Kiel 1892. Uwe Jens Lornsens Briefe an F.H.H. 1830–37, Slesv. 1925. – C. C. Mahr: Denkschr. zur Jubelfeier des 50-jährigen Doctorats des Staatsraths F.H.H., Hamburg 1855. H. Ratjen i Jahrbücher für die Landeskunde der Herzogthümer VIII, Kiel 1866 271–91. K. Weinhold sst. IX 1867 142–50. Lotte Hegewisch: Erinnerungen früherer Stunden für letzte Stunden, Kiel 1902. Vilh. Klüwer i Nordelbingen IV, Flensb. 1925 368–466.

Svend Larsen *

Hegner, Anton, se **Hegner, Ludvig**.

Hegner Louis, se **Hegner, Ludvig**.

Hegner, Ludvig Albert, 1851–1923, musiker. * 1.5.1851 i Kbh. (Trin.), † 7.11.1923 sst., begr. i Tåstrup. F: buntmager Paul Anton Nikolai H. (1822–1915) og Caroline Frederikke Westermeyer (1826–1901). ~ 11.12.1874 på Frbg. med Poul-line Christine Lahrmann, * 15.8.1852 i Vordingborg, † 30.8.1916 i Kbh., d. af sadelmagermester Ludvig Vilhelm Heinrich L. (1812–98) og Poul-line Christine Boje (1813–90).

H. fik oprindeligt undervisning i violin og klaver, men kastede sig i en ung alder over kontrabas-spillet i hvilket han bl.a. fik undervisning af Franz Blauhut. 1874–98 var han lærer i sang ved kommuneskolerne og 1874–87 kantor ved Stefanskirken. 1869 blev han elev af Det kgl. musik-

konserverium og ansattes 1884 som kontrabas-sist i Det kgl. kapel. Hans spil blev med årene præget af eminent teknik; han kunne nærmest kaldes virtuos på sit instrument og han var den første danske kontrabassist der optrådte som koncertsolist på kontrabas (koncerter i udlandet og i Danmark). Han var ligeledes den første her hjemme der har skrevet solokompositioner for kontrabas: *Elegi, Fantasier, Mazurka, Trois Morceaux, Legende, Etuder* m.m., desuden har han foretaget forskellige transskriptioner og skrevet en kontrabasskole i to bind. H. blev den første lærer i kontrabasspil ved musikkonservatoriet (1893–1923). – H.s bror **Anton H.**, * 2.3.1861, † 4.12.1915, violoncellist, uddannet af A. *Rüdinger, gik på konservatoriet fra 1878, virkede som orkestermusiker i forskellige orkestre og optrådte som solist, var desuden sanglærer (Borgerdydskolen på Østerbro). Efter forgæves at have konkurreret til kapellet drog han til USA hvor han 1895 fik stillingen som solo-cellist i Damrosch-orkesteret i New York, og blev i Nordamerika en yndet koncertspiller. Som komponist udgav han sange, klaverstykker, violinromance, violoncelromance, Elegi for cello m.m., desuden melodier til skolesange. Også efter at være udvandret fortsatte han med at komponere (ouverture, kvartet, solostykker, sange, undervisningsmateriale); en del af dette er udkommet på Carl Fischers forlag i New York. – R. 1902. – Slægten H. har fostret endnu flere kontrabassist-ter. Ludvig H.s søn **Louis Alexander H.**, * 11.12.1876, † 7.9.1968, var 1902–42 medlem af Det kgl. kapel, fra 1919 som solokontrabassist og lærer ved Det kgl. danske musikkonservatorium 1924–52. Dennes søn **Louis Oskar H.**, * 4.10.1897, † 15.6.1967, blev 1919 ansat i Det kgl. kapel, fra 1942 som solokontrabassist, og var lærer ved musikkonservatoriet 1949–65. – R. 1917.

Om Ludvig H.: Kbh.s orkesterforen.s medlemsbl., 1907 10f. Dansk musiker-tid., 1923 182. Sig. Berg: Det kgl. da. musikkonservatorium 1917–53, 1959 16. – Om Anton H.: Masken, 1915–16 94. Nationaltid. 6.12.1915. G. Skjerne i Ill. tid. 19.12.1915. – Om Louis H.: Berl. tid. 12.9.1968. – Om Oskar H.: Berl. tid. 2.2.1944 (interview). Sst. 10.3.1963. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Sigurd Berg (Erik Abrahamsen)

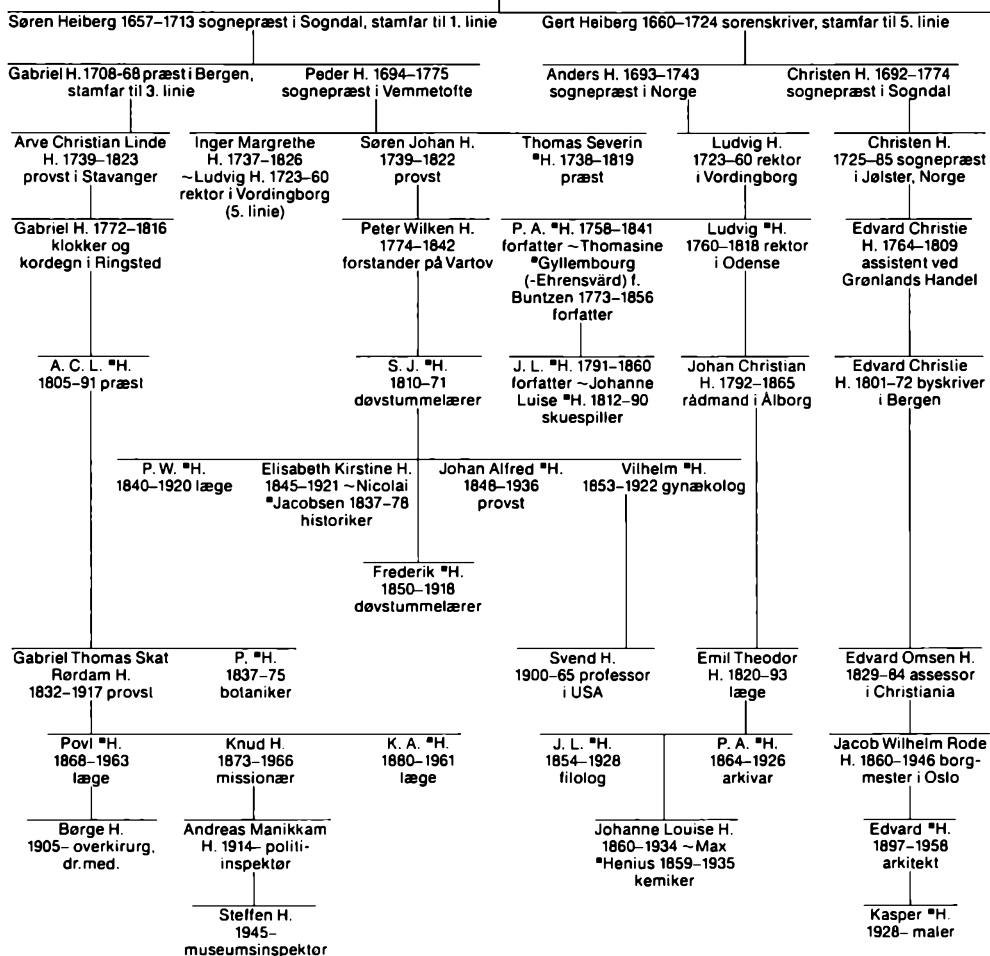
Hegner, Oskar, se **Hegner, Ludvig**.

Heiberg

Denne oprindeligt norske, og stadig i Norge meget udbredte, slægt føres tilbage til brødrene Anders Lauritsen (ca. 1570–ca. 1630) der var foged i Lyster, og Søren Lauritsen (ca. 1575–1653) der var kgl. foged i Sogns len, senere i Søndfjord.

Heiberg

Anders Sørensen 1630–88 sorenskriver i Norge

Sidstnævnte var far til sorenskriver Anders Sørensen, 1630–88.

Botanikeren P. *H. (1837–75) var ~ Ottilie Margrethe Hauch, d. af professor J. Carsten *H. (1790–1872).

G. F. Heiberg: Slekten Heiberg. Genealogiske oplysninger og personalhistorie. 2 utg., Oslo 1942.

Hans H. Worsøe

Heiberg, Arve Christian Linde, 1805–91, præst, kirkehistoriker. * 5.7.1805 i Ringsted, † 22.6.1891 på Frbg., begr. sst. F: kordegn, klokker og lærer Gabriel H. (1772–1816) og Elisabeth Siersted (1786–1864). ~ 22.10.1831 i Tølløse med Georgine Samsine Rørdam, * 23.2.1808 i Ondløse, † 22.5.1883 på Frbg., d. af sognepræst, sidst i

Tølløse, provst Thomas Schatt R. (1776–1831) og Cathrine Georgia Teilmann (1777–1842). – Far til P.*H.

H. blev student 1823 fra Roskilde og cand.teol. 1829. I og efter sin studietid gav han sig meget af med undervisning indtil han 1831 blev ordineret kateket ved Trinitatis kirke i Fredericia. Allerede 1832 udnævntes han til sognepræst i Lunde (ved Odense) og 1840 i Kerteminde og Drigstrup. S.å. blev han provst over Bjerge og Åsum herreder, og 1855 forflyttedes han til Helsingør som sognepræst ved Skt. Olai kirke sst., fra hvilket embede han 1882 tog sin afsked. Ikke mindst i Helsingør fik H. betydning ved sin kirkelige virksomhed og sin faste, kloge personlighed. Han tilhørte væsentligt den mynsterske skole, men påvirkedes dog noget i grundtvigsk retning fra den

rørdamske kreds gennem sin karakterfulde og intelligente hustru. Deres hjem i Helsingør var i en lang årrække et kirkeligt og kulturelt samlingspunkt. H. besad megen historisk sans og har leveret flere gode bidrag til dansk kirkehistorie. Foruden et par mindre afhandlinger udgav han 1840 en biografi af Peder *Palladius og 1852 – efter at have haft lejlighed til at benytte Odense bispeskriv – en af Thomas *Kingo. Disse arbejder er endnu ikke helt overflødiggjort af nyere fremstillinger. Da manuskriptet til Palladius' visitatsbog blev genfundet, blev han af Samfundet for den danske literaturs fremme opfordret til at udgive dette værk (1867). Desværre lod hans udgave på grund af manglende teknik særdeles meget tilbage af ønske, hvorfor samfundet allerede 1872 måtte foranstalte en ny (i øvrigt heller ikke helt tilfredsstillende) udgave ved Svend *Grundtvig. – R. 1852. DM. 1881. □To litografier, det ene 1863, efter fotografi. Foto.

Sv. Grundtvig i forordet til Peder Palladius' visitatsbog, 1872. C. H. Rørdam: Svundne dage II, 1916 76. M. Galschiøt: Helsingør omkring midten af forrige årh., 1921 (2. udg. 1960) 264f. Morten Pontoppidan: Minder og oplevelser, 1922 57–59.

*Bjørn Kornerup**

Heiberg, Carl Friedrich, 1796–1872, jurist, politiker. * udenfor ægteskab 29.10.1796 i Klensby ved Slesvig, † 16.8.1872 i Slesvig, begr. sst. F: skuespiller Friedrich Ulrich Ludwig Schröder (1744–1816, ~1773 med Anna Christine Hart, 1755–1829) og Anna Mariane (Nannette) v. Schwarzenfeld (ca. 1775–1846). (Kirkebogen har: Mariane H., * Siewers, og købmand Ludwig H., begge fra Stade). ~15.9.1835 i Slesvig med rigsgrevinde Asta Sophie Charlotte Baudissin, * 7.5.1817 i Greifswald, † 18.1.1904 i Slesvig, d. af rigsgreve Carl Christian B. (1790–1868) og Anna Henriette Magdalene Kunniger (1788–1864, ~1° 1807 med oberst Sigismund Carl v. Gähler, 1783–1836).

H. blev sat i pleje hos læge Hilbrecht i Slesvig. Efter skolegang i Slesvig domskole kom han 1817 til Kiels universitet for at studere jura med Nicolaus *Falck, F. C. *Dahlmann og A. W. Cramer som lærere. 1818–20 studerede han i Berlin under F. C. v. Savigny og rejste derfra et halvt år til Heidelberg for så at tage juridisk eksamen på Gottorp 1821. 1823 blev H. advokat i Slesvig. Hans interesser gik i disse år i videnskabelig retning. I forskellige tidsskrifter skrev han juridiske afhandlinger og blev på grundlag af disse dr.juris.h.c. 1830. Det politiske røre der begyndte s.å. drev også H. bort fra den påbegyndte bane. Han deltog aktivt i drøftelsen af forfatningssagen gennem et skrift *Das Recht zur Theilnahme an*

dem Verfassungswerke in Schleswig-Holstein, 1831 og han fortsatte i sit tidsskrift Schleswig-Holsteinische Blätter 1835–40 med behandling af slesvigholstenske spørgsmål. H. var en typisk repræsentant for den slesvigholstenske liberalisme. Han krævede fælles stænder for Slesvig og Holsten, stændernes skattebevillingsret, deres deltagelse i lovgivningen og deres offentlighed samt pressefrihed. Med dette program kunne han til et vist tidspunkt finde tilslutning ikke blot hos *Hiort Lorenzen, men også hos Orla *Lehmann. Kravene begrundede han, ligesom Dahlmann og Falck, historisk, idet han hævdede at den gamle „forfatning“ fra 1460 endnu levede i ridderskabets privilegier, men programmets konsekvens var et Slesvig-Holsten, og dermed kom han i modsætning til de danske liberale. Han gjorde det yderligere ved sit nationale standpunkt. Han havde i sin ungdom været begejstret for sit fædreland, det danske monarki, siden blev han en beundrer af tysk kultur. H. betragtede for Slesvigs vedkommende det tyske sprog som intelligensens sprog, og som sådant havde det en naturlig ret til at fortrænge det danske. Hans nationale anskuelser medførte et brud mellem ham og ungdomsvennen professor Chr. *Paulsen.

I den slesvigholstenske lejr blev H. en betydende mand. Han var advokat for de to liberale blade Eckernförder og Apenrader Wochenblatt i deres kamp for pressefrihed, han var medstifter af den slesvigholstenske advokatforening 1842 og sammen med J. Th. *Gülich oprettede han 1843 en patriotisk forening. Med sin liberale indstilling kunne H. ikke nære nogen synderlig sympati for hertugen af Augustenborg. 1841 havde han forsvaret Hiort Lorenzens politik over for hertugen, og endnu 1843 var denne på vagt over for H. og hans kreds. Da diskussionen om arvefølgen blev levende kom H. imidlertid til det resultat at den augustenburgske linje var arveberettiget til hertugdømmerne efter den mandlige kongelinjes uddøen. Denne anskuelse fremsatte han bl.a. i skriftet *Das souveraine Herzogthum Schleswig-Holstein*, 1846 der var formet som en protest mod Chr. VIIIs åbne brev. 1848 valgtes H. til medlem af den konstituerende landsforsamling og udelukkedes 1851 fra amnesti. Da han kort efter alligevel blev amnesteret, men ikke kunne få sin advokatbestalling fornyet åbnede han 1857 en bog- og musikhandel i Slesvig. Han var stadig et midtpunkt for den antidanske agitation, og en undersøgelse der foretoges mod ham 1860 førte til lukning af hans boghandel. Efter 1864 blev han atter advokat og var fra nu af til sin død en ivrig talsmand for augustenborgerne. – H. var ikke nogen førerskikkelse, men han

Heiberg, Carl

havde betydning ved at begrunde slesvigholsternismen teoretisk og give den en ideel baggrund.

Asta Heiberg: *Erinnerungen aus meinem Leben*, Berlin 1897. Svend Larsen i *Sønderjydske Årbøger*, 1931 161–227.

*Svend Larsen**

Heiberg, Edvard, 1897–1958, arkitekt. * 10.1.1897 i Oslo, † 5.11.1958 på militærhospitalet i Kbh., begr. sst. (Bispebjerg). F: borgmester i Oslo Jakob Wilhelm Rode H. (1860–1946) og Kristiane Jeanette Aimée Dedichen (1872–1959). ~ 19.7.1923 med Ellen Margrethe Nielsen, * 26.11.1897 i Kbh., d. af bagemester Carl Christian Eduard N. (1861–1920) og Thyra Marie Bachmann (1869–1950). – Far til Kasper *H.

H. var nordmand, men efter sin studentereksamen i 1915 tog han til Danmark for at blive arkitekt. Gengang var der ikke nogen egentlig arkitektskole i Norge, og mange af hans landsmænd søgte i disse år ind på akademiet i Kbh. Selv vendte han aldrig tilbage, men sit norske mål – med en smule tilpasning – bevarede han livet igennem. Han gik nogle år på akademiet, men tog ikke sin afgangsprøve. Det ville også stemme dårligt med hans stiltfærdige, men stejlt oprørske sind der måtte reagere mod læreanstaltens konservatisme. Til gengæld fik han en lærerig tid, bl.a. som medarbejder hos Em. Monberg, inden han i 1922 rejste til Frankrig. Her studerede han videre samtidig med at han arbejdede et par år hos forskellige arkitekter, bl.a. med butiksyggeri. Ved sin hjemkomst 1924 blev han knyttet til Allan Christensen & Co., et specialfirma for butiksinretning, og han blev en pioner – også på prent – for den moderne butiksfacade. Der røg nogle stueetager i Kbh.s gamle bydel, og det var ikke mindst H. der stod fadder til strøforretningernes nyskabte festivitas i slutningen af 20'erne.

Allerede i 1924 byggede han sit eget hus på *P. H. Mundtsvej 16* i Lyngby. Det var ikke bare moderne – det var en provokation over for den rådende neoklassicisme. Inspirationen var uomtvisteligt hentet i et eksperimenterhus, som Bauhaus, Dessau havde opført til en udstilling i 1923. I H.s version var typen afklaret og forenklet, men også programmatisk tilspidset. Den introducerede storstue og kamre med varierende rumhøjder og spisekrogen med lem til det rationaliserede køkken hvor arbejdspladserne var veldefinerede og ganglinjerne korte. Også i det ydre var huset revolutionerende. De hvide facader, store vinduesåbninger og næsten flade tage vidnede om kubismens formidealer. – Oprøret var i gang. S.m. Poul *Henningsen og flere andre var H. med til at starte tidsskriftet *Kritisk Revy* i 1926. Med sit

radikale skarpsyn og sit velspidsede vid spillede han en væsentlig rolle for bladet der i sin relative korte levetid kom til at sætte dybe spor i dansk kulturpolitik og bygningskunst. – I 1930 blev H. professor ved det berømte Bauhaus i Dessau, hvor Hannes Meyer havde afløst Walter Gropius som leder. Men det blev et kort ophold på grund af de politiske trængsler som snart gjorde en ende på skolen. H. var senere i Moskva hvor han arbejdede med byplanlægning hos den ekspatrierede Hannes Meyer, men det blev også et kort gæstespil. Han vendte hjem og begyndte sin egen virksomhed i samarbejde med Thorkild *Henningsen der var veletableret inden for boligbyggeriet og hans fælle fra *Kritisk Revy*s dage.

Kompagniskabet blev kort. Th. Henningsen døde i 1931, og H. fortsatte virksomheden med Henningsens gamle medarbejder, Karl Larsen, som partner. Det var boligbyggeriet der var på tegnebrættet. Fra disse år stammer *Damhusene* ved Roskildevej, 1931 og en del af *Ryparken* ved Lyngbyvej, 1932–35. I 1934 blev de deltagere i et bredere kompagniskab, Kooperative Arkitekter, hvor Ivar *Bentsen, Vagn Kaastrup, Ole *Buhl m.fl. var med. H. havde s.m. Karl Larsen ansvaret for nogle af blokkene i Blidah-bebyggelsen i Hellerup, 1934, i *Kantorparken*, 1936 og i *Bispeparken*, 1940, men iøvrigt var det nok især bebyggelsesplanerne med de fritliggende stokke der var H.s fortjeneste. Af andre arbejder, helt i hans eget navn, bør nævnes *Hellerup sygekasse*, 1937 og et nyt hus til ham selv på *Ådalsvej 5*, 1939.

H. var overbevist og aktiv kommunist. Han blev formand for Studentersamfundet 1933 og var redaktør af tidsskriftet *Plan*. Under besættelsen havnede han da også i Vestre fængsel og kom siden til Hørsørød-lejren indtil han slap bort og kom til Sverige. Her arbejdede han indtil befrielsen for Svenska Riksbyggen. Efter hjemkomsten genoptog han samarbejdet med Karl Larsen, og de opførte bl.a. et af højhusene på Bellahøj og et afsnit af det store boligkvarter Voldparken i Husum. Foruden sine mange fortrinlige artikler i *Kritisk Revy*, Arkitekten m.fl. har H. markeret sit stærke sociale engagement med bogen *2 Værstraks*, 1935, et barskt indlæg i boligdebatten. H. kunne virke tilbageholdende og lidt nonchalant, han var aristokratisk i sin fremtræden og med en stiltfærdig humor til hverdagsbrug. Men det dækkede over en ildhu i spørgsmål af social, politisk og faglig art, og han var yderliggående i sine standpunkter. Den milde mand var ubøjelig i sine målsætninger, og han havde et nådeløst blik for alt hvad der var hildet i fordomme. Hans vid kunne være diabolisk. Han savnede nok selv en

folkelig forankring, og hans arbejder har ikke den ukunstlede og varme karakter som man finder hos hans læremestre, Th. Henningsen og Ivar Bentsen. Hans mission var at bryde med tilvante forestillinger, og hans bedste bygninger er bedst som programerklæringer. □Foto.

H. E. Langkilde i Arkitekten U, 1958 439. Dan.m.s bygningskunst fra oldtid til nutid, red. Hakon Lund og Kn. Millech, 1963 412f (eget hus).

Hans Erling Langkilde

Heiberg, Frederik, 1850–1918, døvstumpepædagog. * 28.6.1850 i Kbh. (Trin.), † 8.12.1918 sst., begr. sst. (Ass.). F: forstander for døvstummeinstituttet S.J.*H. (1810–71) og Engelke Marie Rørdam (1814–55). ~ 1° 6.5.1879 i Kbh. (Frue) med Fanny Margrethe Louise Gammeltoft, * 16.2.1858 på Herlevgård ved Hillerød, † 16.3.1900 i Kbh., d. af kammerråd, proprietær Jens Hansen Lund G. (1816–97) og Marie Henriette Stannis (1816–1900). ~ 2° 26.7.1901 i Ordrup med Anna Vilhelmine Bohn, * 10.5.1858 i Kbh. (Frels.), † 20.2.1935 sst., d. af urtekræmmer Hans Peter B. (1823–97) og Caroline Vilhelmine Otzen (1829–66). – Bror til P.W.*H. og Vilhelm *H.

H. blev student 1870 fra Metropolitanskolen og cand.teol. 1877. Opvokset sammen med fingertalende døvstumme børn var han fra sin barndom fortrolig med tegnsproget, og allerede 1873 begyndte han at undervise på døvstummeinstituttet og vedblev hermed til 1879 da han blev residende kapellan i Karby på Mors. 1883 blev han sognepræst i Gedsted og Fjeldsø og 1880 i Jungget og Torum. Ved R. *Malling-Hansens død udnævntes han 1890 til forstander og præst på det institut han kendte så godt, og styrede det med megen dygtighed til sin død som en ualmindelig punktlig og dygtig administrator. Hans virksomhed satte varigt spor især på to områder. 1895 fik han Statens kursus for stammende og andre talelidende knyttet til instituttet, udskilt igen 1920 som Statens institut for taledidende. Som teolog og præst følte H. nødvendigheden af at der tilvejebragtes en kirkelig særforsorg for voksne døvstumme. Han begyndte med et frivillighedsarbejde og holdt gudstjenester på tegnsprog på forskellige steder i Vestjylland og medvirkede til at der 1901 blev ansat en særlig døvstummepræst i Kbh., hvorfra gudstjenesterejser skulle gøres til provinsbyerne. Fra 1904 fik menigheden i Kbh. egen kirke. – R. 1894. DM. 1907. □Foto.

Levnedsberetning i ordenskapitlet.

*A. Hansen**

Heiberg, J. A., se Heiberg, S. J.

Heiberg, Johan Ludvig, 1791–1860, forfatter. * 14.12.1791 i Kbh. (Nic.), † 25.8.1860 på Bonderup ved Ringsted, begr. i Kbh. (Holmens). F: forfatter P.A.*H. (1758–1841) og Thomasine Buntzen (Thomasine *Gyllembourg) (1773–1856). ~ 31.7.1831 i Slangerup med Johanne Luise Pätges (Johanne Luise *Heiberg), * 22.11.1812 i Kbh. (Petri), † 21.12.1890 sst. (Frue), d. af vintapper, traktør Christian Heinrich P. (1777–1834) og Henriette Hartwig (ca. 1780–1861).

H.s tidligste opvækst var præget af hjemmets literære, intellektuelle og politiske interesser. Ved faderens landsforvisning 1800 og den påfølgende skilsmisse blev forældremyndigheden tildelt faderen, men trykket af omstændighederne kunne P. A. Heiberg ikke tage sig af sin søn der blev i Kbh. og efter nogen tid kom i huset hos familiens venner, Kamma og Knud Lyne *Rahbek på Bakkehuset. H. var da 10 år gammel. Opholdet her blev ikke lykkeligt, specielt Kammars ironiske tone var for uvant og ubehagelig for H. der løb bort i januar 1804. Han blev nu, efter faderens tilladelse, opdraget hos slægtninge af moderen. Hans usikre barndom som kastebold mellem forskellige voksne prægede ham dybt. Moderen skildrer ham således i et brev til faderen i Paris, – H. var da 14 år gammel: „Han har det største Hang til Sværmerie, til Alvorlighed og Flygtighed tillige, han røber de hæftigste Passioner; han kan skjule sig, han kan tie. Han finder ingen stor Fornøjelse i at lege med andre Børn, han udvælger sig ingen Fortroelig mellem dem; hans Yndlings Læsning er Tragedier, den romerske Historie og i det Hele Poesie. Han er overalt meget poetisk, bedømmer i Almindelighed alle Mennesker og Ting efter de Begreber, han af denne Læsning og efter sit naturlige Hang til alt romantisk og poetisk hænger ved. Han forener en Barnagtighed, som om han var 6 Aar, med en Tænkraft og Ideer, der ere mere end 10 Aar for gamle for ham.“ Allerede på dette tidspunkt var H. begyndt at digte efter først at have prøvet sig frem med oversættelser af klassikerne. – 1809 blev han student, privat dimitteret, og tog n.å. anden eksamen. Derefter boede han i sin mors hus som hidtil havde været ham forment. Stor betydnung for hans dannelse fik en rejse til Stockholm med en adelig svensk familie 1812. Senere var det navnlig i Friederike *Bruns hus i Bredgade og om sommeren på Sophienholm at han fuldendte sin selskabelige uddannelse. En tid lang drev han alle hånde studier: grækerne, spanierne, de franske klassikere, moderne tysk litteratur, og ved siden af de humanistiske videnskaber også matematik, astronomi, entomologi m.m. Han ville snart være læge, snart landmåler, snart diplomat og snart digter, æstetiker, lærer.

Heiberg, J. L.

Han var med til at stifte Lycæum, det latinske disputereselskab hvor han omgikkes tidens bedst begavede studenter som N. C. "Møhl, Poul Martin "Møller, Peder "Hjort, Nikolai "Fogtmann, F. G. "Howitz og Ole "Bang. H.s litterære ungdomsarbejder virker som spredte forstudier til et forfatterskab. *Marionetheater*, 1814 indeholdt en gendigtning efter Molière, *Don Juan*, og et romantisk drama efter Ludwig Tieck, *Pottemager Walter*, upersonligt dramatisk nips der imidlertid vandt både Adam "Oehlenschlägers og Jens "Baggesens bifald. I *Julespog og Nytaarsløier*, 1817 en komedie der udgiver sig for „en Fortsættelse af Oehlenschlägers Sanct-Hans-Aftens-Spil“, var de satiriske partier heldigere end de stemningsfulde – det gik navnlig ud over B. S. "Ingemann, dengang publikums yndling. Under tylvte-fejden havde han sine sympatier på Baggesens side. 1817 udvikledes han i en polemik med N. F. S. "Grundtvig hvem han navnlig latterliggjorde ved sin pjeces *Ny ABC-Bog i en Times Undervisning til Ære, Nytte og Fornøielse for den unge Grundtvig*. Frugter af hans læsning af spansk poesi er en latinsk doktordisputats om Pedro Calderón de la Barca, 1817, hvori han definerer den romantiske kunst som „en symbolsk Tilhylning af Tanken“ og fremhæver Calderóns sammenhæng med den nationale folkepoesi, samt et lille kappe- og kårdedrama *Dristig vovet halvt er vundet*, s.å., en ren pastiche. Hans studier i spansk litteratur i øvrigt er ret begrænsede. Dramaet *Psyche*, 1817, bærer ligesom forskellige af hans samtidige digte vidnesbyrd om hans uigengældte sværmeri for Adelaide Brun, Friederike Bruns datter (senere gift de "Bombelles), hans ungdoms store kærlighed. Et romantisk skuespil med nationalt emne *Tycho Brahes Spaadom* indleverede han til teatret, men trak det tilbage efter antagelsen da han selv ikke var tilfreds med det; det udkom 1819 i bogform samtidig med hans første, endnu meget akademiske digtsamling *Poetisk Kalender*.

S.å. rejste H. til Paris på nogle små stipendier. Han kom der, efter et kort besøg i London, 1.6.1819 og blev der til eftersommeren 1822. Det er hans eneste større udenrigsophold, og det blev af uberegnelig betydning for ham, uagtet de rent positive resultater ikke var ret store. Han leverede på faderens bekostning og kom i det hele godt ud af det med ham skønt han efter evne måtte skjule det ungdommeligt-graciøse i sit væsen for den strenge republikaner. Blandt hans franske omgangsfæller kan nævnes Pierre Jean de Béranger, Georges Cuvier og Victor Cousin hvis kursus han fulgte. Han modtog stærke og varige indtryk af de franske teatre, både spillemåden som han turde have belært sin senere hustru om,

og repertoiret, thi det kan ikke betvivles at hans lette lystspil stammer ned fra restaurationstidens franske stykker. Men også den franske arbejdsprosa må han i denne epoke af sit liv have tilegnet sig. Det eneste større digterværk han skrev under Parisopholdet er *Nina, eller den Vanvittige af Kærlighed*, 1820 (udkom 1823, spillet på Det kgl. teater i Kbh. uden held 1824), et romantisk skuespil, udarbejdet over et kendt balletmotiv og efter sigende inspireret af danserinden Emilie Bigottinis tolkning af rollen.

Ved begyndelsen af efterårssemestret 1822 tiltrådte H. embedet som dansk lektor i Kiel hvilket han bestred i tre år til sin inderlige ulyst. Han skrev her et (ufuldendt) dramatisk digt *Fortunas und Fatalis*, en *Formenlehre der dänischen Sprache*, 1823 og en *Nordische Mythologie*, 1827 (til dels på basis af Oehlenschlägers Nordens Guder). Vigtigere blev det for ham at han fik tid til at koncentrere sig om filosofiske studier. Han blev omvendt til G. W. F. Hegels filosofi ved at læse Wissenschaft der Logik, lærte også mesteren selv at kende på en sommerrejse til Berlin. Systemets grundtanke var ham i begyndelsen uklar, men gik op for ham ved en slags åbenbaring eller intuition da han en aften sad på et værelse i hotel König von England i Hamburg med Hegel på sit bord, lyttende til sangværket i Petri kirke. Det skrift af Hegel der gjorde dybest indtryk på ham var dog retsfilosofien. Noget hovedkuld og uden tilfulde at have forstået Hegel begyndte han at optræde som filosofisk forfatter med en lille bog *Om den menneskelige Frihed*, 1824, et indlæg i den da standende filosofiske strid mellem F. G. Howitz og A. S. "Ørsted, J. P. "Mynster, P. Hjort o.fl. H. ville vise at de modsatte standpunkter forsvinder for den absolutte betragtningsmåde; han hævder viljens frihed, men giver den til pris for tilfældet. Et overilet skrift på tysk om æstetikens system var H. så besindig at undertrykke; det er bevaret i manuskript. – I sommeren 1825 forlod H. sin post i Kiel og slog sig ned i Kbh. hvor han forgæves havde søgt at få embede. En tysk skuespiller, frk. Pohlmann, havde her nylig vakt opsigst i Die Wiener in Berlin, en „Liederposse“, som efter H.s eget sigende havde givet ham den udvortes anledning til at digte sine vaudeviller hvis idé og teknik han dog havde sit Parisophold at takke for. 28.11.1825 opførtes *Kong Salomon og Jørgen Hattemager* trods K. L. Rahbeks og flere ældres modstand mod antagelsen af sådanne fjællebudsløjer til den kgl. skueplads; Jonas "Collin holdt sin hånd over ham. Stykket indeholder erindringer om P. A. Heibergs Indtoget og Ludvig Holbergs Don Ranudo (også titlen er holbergs). Derefter fulgte *Den 28. Januar*, bestemt

til at opføres på kongens fødselsdag 1826, men nogle dage forsinket. Et virkeligt dansk lystspil lykkedes det dog først H. at give i *Aprilsnarrene* der blev opført allerede 22.4. s.å., med H.s tilkommende hustru i barnerollen. Det har friske erindringer om Poul Martin Møllers dialog Hans og Trine og Oehlenschlägers Robinson i England, er vittigere og smidigere end de forrige stykker, også hurtigere nedskrevet, sangene og melodivalget er H.s bedste. I okt. 1826 fulgte *Re-censenten og Dyret*, noget påvirket af den franske vaudeville Le Garde du Commerce, et dyrehavestykke hvori H.s behandling af lyrik og ironi helt kom til sin ret.

Men det havde ikke sine forgængeres scenelykke; fordommene mod den nye genre havde hobet sig op, og dets forfatter tog det derfor med vanlig raskhed af repertoiret for en stund. I mellemtiden skrev han sin elegante bog *Om Vaudevillen som dramatisk Digtart og om dens Betydning paa den danske Skueplads*, hvori han gen-driver opfattelsen af vaudevillen som et blot døgnværk og giver et udkast til en hel dramaturgi. Virkningen var overordentlig, han kunne nu atter sætte stykket på plakaten og opnåede en fuldstændig succes. 1827 udsendtes og opførtes *Et Eventyr i Rosenborg Have* og *De Uadskillige*. Til den første der atter var inspireret af Poul Martin Møller havde C. E. F. *Weyse komponeret melodierne, ellers lånte H. musikken til sine vaudeviller alle vegne fra, næsten altid med sikkert øre for virkningen. Det andet stykke er en hel lille holbergsk komedie, satiriserende over de lange forlovelser, gældsføngslet osv., med ypperlige situationsvirkninger, men en ikke alt for levende dialog. Vaudevillernes triumf var almindelig, og Oehlenschläger, Henrik *Hertz, H. C. *Andersen m.fl. skyndte sig frem i H.s fodspor. En efterslæt fulgte i det næste tiår. I nov. 1831 opførtes *Kjøge Huuskors*; det er et gammelt sjet: H. har, vel med et sangspil som mellemlid, benyttet Noël le Breton Hauteroches Le Deuil. Bedre end dette udpinte dramatiske forsøg er *De Danske i Paris*, 1832, og navnlig *Nei!* 1836 hvis kilde man plejer at angive som F. N. v. Barnekows Nein. Til vaudevilledigtningen hører endnu nogle monologer: *Supplikanten*, 1829, *Ja*, 1839, *Emilies Hjærtbanken*, 1840, *Grethe i Sorgenfri*, 1840 og en bellmansk situation: *Ulla skal paa Bal*, 1845. Sangene i disse stykker blev hurtigt populære som folkeviser og har meget væsentligt bidraget til at bevare vaudevillerne på scenen.

Næsten samtidig rykkede H. frem med en række romantiske skuespil. I nov. 1828 opførtes således hans festsplil *Elverhøi*. H. tog stof fra J. M. Thieles Folkesagn og Erik Pontoppidans Atlas, dra-

matisk byggede han på Tycho Brahes Spaadom og La Chasse de Henri IV, stilen gav han en fin farve i folkeviserne. I okt. 1828 opførtes uden held *Prindsesse Isabella*, det mest erotiske af H.s dramer; stoffet og noget mere tog han fra Calderón. 29.1.1835 kom det mest poetiske af hans stykker *Alferne*, på grundlag af en novelle af Tieck. Det er med sin fine lyrik, sin overgivne situationskomik og sin dristige forkyndelse af at den håndgribelige og hverdagsagtige verden kun er et uselt bundfald af poesien, så at sige blomsten af den romantiske tidsalders teaterdigtning. Jævnside med denne forbavsende udvikling af H.s digtning gik et fremstød som prosaist. 1.1.1827 begyndte han at udsende sit blad *Kjøbenhavns flyvende Post*. Det udkom med et nummer på fire kvartsider to gange om ugen i de to første år. 1829 var det gået ind, 1830 udkom det igen med tre numre om ugen. Derefter ophørte den regelmæssige udgivelse. Jan. 1834–dec. 1837 udkom to bind under titlen *Kjøbenhavns flyvende Post. Interimsblade*. Det bragte bidrag af Chr. *Winther, H. C. Andersen, Carl *Bagger, fru Gyllembourg, A. de *Saint-Aubain (Carl Bernhard) o.fl. foruden oversættelser af samtidig fremmed litteratur. Men først og fremmest indeholdt det de fleste af H.s egne, meget talrige artikler og afhandlinger, især af dramaturgisk art. Her fremkom således den navnkundige kritik af Væringerne i Miklagard og det endnu udførligere svar på Oehlenschlägers modskrift, den første begyndelse til en treårig litterær fejde, hvori navnlig Sorlitteraterne Peder Hjort, Carsten *Hauch og Chr. Winther gik H. hårdt på klingen og med et vist held afslørede mange af hans litterære kategorier som rent tankespind. H. førte krigen med dreven vid og med en i dansk prosa hidtil ukendt lid og gennemsigtig fremstillingskunst. H. forsøgte at genoplive den aristoteliske tidsalders regelkritik, hans filosofiske dannelse indgik en forening med hans praktiske erfaringer som teatermand. Han ugdig vel ikke at pådrage sig mistanken for at ville nedsætte Oehlenschläger, idet han fremstillede den store digters ejendommelighed som liggende i de lyrisk-episke mellemgenrer, romancen, det umiddelbare drama, melodramaet, mere end i den egentlige tragedie. Han kom i forlegenhed da Oehlenschläger udsendte sit heltedigt Hrolf Krake der dokumenterede sin forfatters utvivlsomme episke geni og gjorde det til genstand for en udførlig og uretfærdig kritik i Maanedsskrift for Litteratur. Men samtidig fremhævede H. Helges digter på Esaias Tegnér's bekostning i sin kritik af Frithiofs Saga ligesom han i sin lystspilkritik og i sin egen praksis som komediedigter favoriserede det lyriske drama som han mente stemmede med den

danske nationalkarakter. Trods al modstand kom H. i løbet af få år til at stå som den store autoritet i litteræres spørgsmål. Og som han ved sin fagligt betonedede kritik modarbejdede al dilettantisme i æstetikken, således virkede han på selve skønlitteraturen ved at begunstige en streng og kritisk smag, en artistisk retning i poesi og drama. Han genopfriskede traditionerne fra Holbergs tid, bekæmpede den æstetiske materialisme, advarede mod moraliseren i kunsten. Skønt han i sine smagsdomme lagde megen vægt på korrektheden var han dog langt fra en stileretter. Uden for det litterære område gik han med den alt for spekulative afhandling om *Skønhed i Naturen*, 1828 og de fire brillante artikler om *Æstetisk Moral*, 1828–35 der ved siden af fru Gyllembourgs noveller var den H.ske skoles fornemste indsats i social retning; mor og søn tog sig for at give nationen en lektion i takt og tone som ikke blev spildt.

H. var 20.12.1828 blevet udnævnt til teaterdigter og fast oversætter med en gage af 600 rdl. samt forpligtelse til at bearbejde et vist antal akter årligt og levere festsange, prologer o.l. lejlighedsarbejder. Han oversatte mere end et halvt hundrede udenlandske, mest franske stykker; undertiden satte han i høj grad sin originalitets præg på disse pligtarbejder, fx *Ser Jer i Spejl og Farinelli*. Det lykkedes ham også gennem denne virksomhed at modernisere smagen, han fordrev August von Kotzebue fra den danske scene hvor han havde hersket i noget nær en menneskealder, og vel banede han derved uudgæligt vej for Eugène Scribe der dog fremtrådte forskønnet i hans gendigtning, men som en modvægt oparbejdede han et indenlandsk repertoire. Fra 1839 var han et tiår teatercensor og måtte nu nærmest virke i konservativ retning, fx modarbejdede den franske romantisme og de dermed beslægtede danske teaterdigtere som H. C. Andersen i „Mulatten“ og „Maurerpigen“. 1829 blev han titulær professor og 1830 docent i logik, æstetik og dansk litteratur ved den nyoprettede militære højskole. Fra hans lærertid stammer en række egentlig didaktiske arbejder, som *Om Filosofiens Betydning for den nuværende Tid*, 1833, *Ledetraad ved Forelæsningerne over Filosofiens Filosofi eller den spekulative Logik*, 1832 *Indledningsforedrag til det logiske Kursus*, 1835 og *Udsigt over den danske skønne Litteratur*, 1831, skrifter hvori han slår til lyd for den hegelske filosofi og dens anvendelse på forskellige fagområder.

I slutningen af 1830erne, samtidig med en aftagen af den forbavsende digteriske og journalistiske produktion, mærkes en inderliggørelse og større dybde i H.s åndsliv. Hans forhold til det københavnske publikum var nu mindre intimt,

hans digte og afhandlinger bliver mere grublende og uverdslige. I sit nye tidsskrift *Persæus, Journal for den spekulative Idé*, 1837–38, tager han med en vis voldsomhed fat på samtidens danske tænke måde som han mente stod i fare for at tabe sig i lutter endelige bestræbelser. De fleste afhandlinger havde han selv forfattet: en recension af W. H. Rothes disputats om treenighed og forsoning viser den tidligere helt fritænkende H. i færd med at tale sig til rette med teologien; en afhandling om Hertz' Svend Dyrings Hus uddyber hans dramaturgiske anskuelser og giver en æstetisk studie over de danske folkeviser; en diskussion om *Malerkunsten i dens Forhold til de andre skønne Kunster* bringer et mislykket forsøg på at sætte de bildende kunster under spekulativ kontrol. Fra 1840ernes begyndelse var han kommet i et modsætningsforhold til den yngste generation af forfattere og kritikere, anført af P. L. *Møller og M. A. *Goldschmidt der i både politisk, filosofisk og litterær henseende fandt ham for gammeldags. Vigtigste bidrag fra oppositionen er parodien Johan Ludvig Heiberg efter Døden, 1842, sandsynligvis forfattet af Chr. K. F. *Molbech, Carl *Ploug og Hans *Brøchner. H. svarede kritikerne i nye publikationer, de fire bind *Intelligensblade* (15.3. 1842–1.3.1844) og de tre bind af en astronomisk årbog *Urania*, 1844–46. Også i disse periodica er H.s egne bidrag i overvægt, store, åndfulde essays om ideer og værker. Han forsvarer Fr. *Paludan-Müllers Adam imod det vrangvillige publikum, fremhæver sin tidligere fjende Hauchs Svend Grathe endog på bekostning af Shakespeares Macbeth, fremsætter sin opfattelse af nyudviklingen i tidens teater i en anmeldelse af Oehlenschlägers Dina, og i en polemik med Friedrich Hebbel om det nyere dramas opgave fordrer han det rene idédrama over for Hebbels argumenter for en sammensmeltning af det sociale, historiske og filosofiske skuespil. H. hang fast ved en idealistisk kunstbetragtning og viste ingen forståelse for de begyndende realistiske og naturalistiske strømninger. Hans kritik der hidtil havde lagt hovedvægten på det tekniske smager nu mere af kernen. En række artikler beskæftiger sig med aktuelle teaterspørgsmål; nogle behandler politiske problemer – H. var ingen ven af den liberale bevægelse, skønt konstitutionelt sindet. De astronomiske afhandlinger rummer hans ældre års mystisk farvede livsfilosofi.

H.s digtning fra denne tid har ligeledes en spekulativ karakter. 1838 opførtes eventyrkomedien *Fata Morgana* med motiv fra Ludovico Ariosto; modsætningerne mellem skinnets og den virkelige verden er i disse år også yndet af B. S. Inge-mann, H. C. Andersen og Fr. Paludan-Müller.

Det stofløse, tyndt allegoriske stykke gjorde ingen lykke. Også H.s følgende komedie *Syvsoverdag*, 1840 fandt en unådig modtagelse skønt den rummer noget af hans fineste romantiske ironi. Sit hovedværk *Nye Digte*, udsendte H. til julen 1841. Det første digt er en poetisk dialog, *Gudstjeneste* der foregår pinsemorgen, og hvori en ung, panteistisk sindet digter kaldes til orden af en engel fra himlen („Elsker du din Broder ikke – O saa fly Naturen med!“). Det andet er *En Sjæl efter Døden* der kaldes en „apokalyptisk“ komedie, men som dog snarere er en aristofanisk satire. Hans „sjæl“ er en københavnsk borger af den slags som han stadig tænkte sig parkettet besat af, en repræsentant for det publikum som han mere og mere var kommet på kant med. Sjælen er noget rå, kortsynet, rethaverisk, den stilles først ved himlens port og katekiseres af Skt. Peder, derefter ved Elysium til ordskitte med Aristofanes, men vrages begge steder og finder sig fuldstændig til rette i et helvede der kun er en replik til den åndløse jordiske tilværelse. Digtet hænger ved sine to første akter nøje sammen med samlingens første stykke og ved sin idé med dens tredje, den yndefulde roman-cyklus *De Nygifte*. Dette digt, det varmeste og intimeste H. har skrevet, har en lignende pointe, men en mere alvorlig, mystisk-religiøs ånd: den, hvis skyld og straf i jordelivet vejer hinanden op må leve livet om. Det fjerde digt *Protestantismen i Naturen* har nøje tilknytning til indgangsdigtet, det skildrer i dunkle og prægtige strofer den religiøse tankes udvikling fra nødvendighed gennem frihed til frøelse. Nærbeslægtet med dette digt er H.s reformations-kantate til universitetsfesten 1839. Hans sidste større digtning i den nye idealistiske stil er *Nøddeknækkerne* (i *Urania* for 1845), atter en satire over publikum og recensenter, indholdsbeslægtet med *Syvsoverdag*; meget smukke er de indlagte efterårsdigte. Biværk fra denne epoke er H.s poetiske vignetter til Danmark, et malerisk Atlas (1842–43) der blev ondskabsfuldt kritiseret af P. L. Møller, og lystspillet *Valgerda*, 1847 der har sigte til tidens poetiske splittelse og den vågnende kvindebevægelse som H. også viste interesse ved at udgive Clara Raphael (se Mathilde *Fibiger) 1851. Under krigen udgav han et hæfte kvikke *Gadeviser, Tekst og Musik*, 1849.

23.7.1849–21.6.1856 var H. den første chef for den danske skueplads efter den nye teaterordning. Han var på mange måder fortrinlig egnet til denne byrdefulde stilling, men kom straks i et skævt forhold til de fleste skuespillere, bl.a. fordi hans egen hustru var teatrets primadonna. Publikum og kritikken tog parti mod ham og begunstigede de udvandrede af oppositionen, først og

fremmest F. L. *Høedt, og Michael *Wiehe som havde skabt en mere realistisk spillestil på hofteatret. Han imødekom ikke tilstrækkelig tidens fordringer til Shakespeare-opførelser, lod lystspillene fremkomme i Sille *Beyers bearbejdelser hvori han selv havde nogen andel, holdt fast ved Scribe, modsatte sig antagelsen af J. Chr. *Hostrups stykker og holdt sin hånd over vaudevillerne. Disse teaterår forbitrede hans tilværelse. Efter at have opnået sin afsked foretog han en rejse til Berlin, Dresden, Marienbad og Prag; i udlandet mødte ham Richard Wagners kunst som en ubehagelig overraskelse. Han blev nu atter teatercensur, men en vrangvillig, bl.a. afviste han Henrik Ibsens og Bjørnstjerne Bjørnsons første stykker.

Efter den poetiske høst i 1840erne var H.s digteråre omtrent udtømt. Fra hans senere år findes kun et eneste betydeligt digt, *De samle sig lig underfulde Drømme*, skrevet 1857 ved efterretningen om Ida de Bombelles død. Ellers sysselsatte han sig mest med de eksakte videnskaber, betragtede stjernehimlen og skrev optiske og akustiske monografier der efter hans død udgaves (med rettelser) af A. F. *Krieger.

Skønt H. førte et ret tilbagetrukket liv spillede hans person og hans hus en overordentlig rolle i samtidens øjne. Den beskedne selskabelighed i hans bolig på Christianshavn („aldrig færre end Gratiernerne, aldrig flere end Muserne“) var det uopnåelige forbillede for den københavnske borgerstand. I samtalens kunst var han en mester, og den udbredtes gennem Det kgl. teater til videre kredse. Endnu mere virkede han gennem sit store forfatterskab. Som digter overvurderede han ikke sig selv, han omtalte sine frembringelser som „studier“; mange var rigtignok ikke meget andet. Hans lystpil har deres svaghed i det alt for improviserede, deres styrke er hans sikre komiske sans og et stænk af fin lyrik. Som versdiger kunne han forfalde til librettoagtig banalitet, men fra hans 50. år fik hans poesi vægt og fylde. Hans prosa er rask, yndefuld og vittig. Hans attiske skrivemåde, der er uden al maniertet, talte at efterlignes og blev efterlignet i sam- og eftertid. – Som filosof var han et barn af den tyske idealisme. Hans rent spekulative opstillede filosofiske begreber har ofte tilfældighedens præg og synes tit formålsindrettede til at skulle bevise den samfundsmæssige eller æstetiske mening han ville have frem. Hans filosofi var dog ikke så uoriginal, som den havde ord for at være. Han begyndte vel som en tro adept af Hegel, men æstetikken har kun terminologien og formen for begrebsudviklingen tilfælles med mesteren; og med årene omdannede han Hegels objektive filosofi til en personlighedslære – at være

Heiberg, J. L.

moden er alt, det er den dybere mening med hans forfatterskab.

□Tegn. af A. Flint, 1792 (Fr.borg). Min. formentlig af W. Heuer, 1812 (Teatermus.). Tegn. af H. som ung gengivet i træsnit 1902. Litografier af bl.a. C. v. Plötz og 1836 af A. Kaufmann efter mal. af E. Bærentzen. Litografi af Bærentzen, 1839, efter dette træsnit 1842 af A. Flinch efter tegn. af L. A. Smith og 1891 af H. P. Hansen. Mal. af S. Schack (Fr.borg), forarbejde til sammes mal. 1843 af kroningen 1840 (St. mus.). Mal. af D. Monies udst. 1844, formentlig forlæggert for litografier fra 1840'erne, efter dette en række træsnit, bl.a. efter tegn. af H. Olrik, 1860, og litografier, bl.a. på gruppebillede af A. M. Petersen, 1848. Afbildet på tegn. af N. Simonsen til lign. digtergruppe (Fr.borg). Afbildet på J. Sonnes frise, 1846-48 (Thorvaldsens mus.). Buste af H. V. Bissen, 1860 (St. mus.; glyptoteket; Fr.borg; Studenterforen. i Kbh.; Det kgl. teater), gengivet i træsnit 1860, i relief af O. Glosimodt, 1861 (Teatermus.) og afbildet på mal. af O. D. Ottesen, 1887 (sst.). Satirisk tegn. af Constantin Hansen (Fr.borg). Flere silhouetklip (sst.), bl.a. af C. Fausing (Kgl. bibl.). Afbildet på mal. af W. Marstrand s.m. fru Heiberg og fru Gyllembourg, 1870. Tegn. af C. A. Ehrenswärd. Statue af C. Rohl Smith (Teatermus.). Afbildet på tegn. af C. Bayer, Carl Thomsen og på flere mal. af V. Neiiendam. Pastel af I. Chr. Hansen. Linoleumssnit af K. J. Almquist. – Mindetavle af Utzon Frank, 1935 (Søkvæsthuset, Kbh.).

Udg. Prosaiske skr. I-XI, 1861-62. Poetiske skr. I-XI, 1862. Poetiske skr., udg. Carl S. Petersen I-III, 1931-32.

Kilder. Prosaiske skr. XI, 1862 485-504 (Autobiogr. fragmenter). Fra J.L.H.s ungdom, 1922 (fot. opr. 1972) = Memoirer og breve XXXVII. Danske mag. 6.r. VI, 1933 18-328 (Aktstykker ang. det da. docentur ved Kiels univ., ved H. Skalborg). Fra det Heibergske hjem, udg. Aage Friis, 1940 (J.L. og Johanne Luise H.s brevveksl.). Heibergske familiebreve, udg. Morten Borup, 1943. Breve og aktstykker vedr. J.L.H., udg. Morten Borup I-V, 1946-50. Danske studier, 1978 108-31 (breve).

Lit. Jul. Clausen: Omkr. det Heibergske hus, 1934. P. Hansen: Om J.L.H., 1867. Har. Christensen: Det kgl. teater 1852-59, 1890. Arthur Aumont: J.L.H. og hans slægt på den da. skueplads, 1891. Jul. Clausen: Kulturhist. studier over H.s vaudeviller, 1891. Samme i Gads da. mag. XXII, 1928 209-24 290-312 (H.s teatercensurer). Johanne Luise Heiberg: Et liv genoplevet i erindringer I-IV, 1891-92 (5. udg. ved Niels Birger Wamberg, 1973-74). Vilh. Andersen: Danske studier, 1893 96-171. E. Gigas: Litteratur og hist. I, 1898 194-285. G. Brandes: Saml. skr. 2.udg. I, 1919 400-40. Paul V. Rubow: Dansk litterær kritik i det 19. årh., 1921 (2.opl. 1970; også m. titlen: H. og hans skole i kritikken, 1953). Hakon Stangerup i Fem da. studier, tilegnet Vilh. Andersen, 1934 68-81. Hans Brix: Analyser og problemer II, 1935 325-37. Fr. Schyberg: Dansk teaterkritik indtil 1914, 1937. Torben Krogh: H.s vaudeviller, 1942 = Studier fra sprog- og oldtidsforsk. CLXXXIX. Aage

Kabell i Danske studier, 1944 110-28. Rob. Neiiendam i Pers.hist. t. 11.r. V, 1944 170-84. Morten Borup: J.L.H. I-III, 1947-49. Niels Birger Wamberg: H. C. Andersen og H., 1971. Henning Fenger: The Heibergs, N.Y. 1971.

Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark. P.A.H., Johanne Luise og J.L.H., Thomasine Gyllembourg, 1978 = Rigsark. Foreløbige arkivreg. XX.

Uffe Andreassen (Paul V. Rubow)

Heiberg, Johan Ludvig, 1854-1928, klassisk filolog. * 27.11.1854 i Ålborg, † 4.1.1928 i Kbh., begr. sst. (Holmens). F: læge Emil Theodor H. (1820-93) og Johanne (Hanne) Henriette Jacoba Schmidt (1821-83). ~ 6.4.1879 i Gentofte med Cathrine Asmussen, * 7.10.1856 i Rendsborg, † 25.8.1929 i Kbh., d. af premierløjtnant, senere kaptajn Michael Overgaard A. (1827-92) og Laura Nicoline Margrethe Johnsen (1830-92). – Bror til P.A.*H. (1864-1926).

H. voksede op i et hjem med kulturtraditioner. Allerede i Ålborg katedralskole var hans interesse for græsk og matematik vakt. Han blev student 1871 og valgte at studere klassisk filologi. 1876 tog han filologisk embedseksamen og ernærede sig derefter ved undervisning. 1879 vandt han doktorgraden med *Questiones Archimedeæ*. 1884-96 var han bestyrer for Borgerdydsskolen på Østerbro, først sammen med S. G. Møller, efter dennes død med S. L. Tuxen. 1896-1925 var han professor i klassisk filologi og arkæologi (det sidste dog kun til 1911). 1883 blev han medlem af Videnskabernes selskab og var dets redaktør 1902-13. Fra 1919 til sin død var han formand for Rask-Ørstedfondet, 1915-16 universitetets rektor.

På universitetet var H.s lærere J. N. Madvig, J. L. Ussing og O. Siesbye. Han var Madvigs sidste og også største discipel og følte sig altid i taknemmelighedsgæld til ham; han var senere ikke klar over hvor langt han i mange retninger var kommet bort fra sin lærer. Af Madvig havde han lært den grundigste filologiske metode, den indtrængende forståelse af teksten og redegørelse for dennes overlevering. Det er på det sidste punkt H. førte ud over sin lærer der som forsker var af en helt anden type. Stor betydning for H.s udvikling havde også den græske studiekreds der samledes hos C. Jørgensen. I studietiden skaffede H. sig grundige kundskaber på hele filologiens område. Men allerede som student havde han taget fat på sit egentlige arbejdsområde, de græske matematikere. Et foredrag, holdt 1875, hvoraf et udtog er trykt, viser at han havde gennemarbejdet Arkimedes' værker; det er et forarbejde til disputatsen. Af stor betydning for de fortsatte studier blev hans venskab med de to

historisk anlagte matematikere H. G. Zeuthen og L. Oppermann, i en senere periode med Paul Tannéry. H.s disputats gav en kritisk samling af alt hvad man vidste om Arkimedes, og udrødede dennes værkers indbyrdes kronologi. Den indeholdt også en udgave af det lille skrift om sandets tal som prøve på en ny udgave af Arkimedes; den betød et uhyre fremskridt. H. havde af H. A. Omont og C. Graux fået oplysninger om nogle af håndskrifterne. Han fremhævede ofte selv hvor meget Graux havde betydet for ham som håndskriftforsker. Dengang forelå der kun én tilfredsstillende udgave af græsk matematik, Hultsch' af Pappos (1876) som H. kunne lære noget af. Efteråret 1879 rejste H. for første gang til Italien for at gennearbejde et vigtigt Arkimedeshåndskrift og kom herved langt ud over disputatsens opfattelse af overleveringshistorien. Det første bind af udgaven kom allerede 1880; det vidner om H.s utrolige arbejdskraft, idet han samtidig underviste mange timer, men også om den sikre metode og det hurtige iudicium der var karakteristisk for ham. 1881 var udgavens tre bind færdige; den indeholder desuden H.s latinske oversættelse, Eutokios' kommentar (fra 500-tallet), noter til svære steder, meget udførlig fortale og registre. 1884 fandt Aristotelesforskeren V. Rose en latinsk oversættelse af Arkimedes, forfattet 1269 af flamländeren Wilhelm af Moerbeke der var ansat ved pavehoffet i Viterbo. H. fik denne oversættelse overdraget til udgivelse; den indeholder også et skrift af Arkimedes der dengang ikke mere fandtes på græsk. Med støtte i nye fund kunne H. nu fastlægge tre vigtige bærere af overleveringshistorien, Isidoros, Sophiakirkens bygmester og Eutokios' lærer (500-tallet); Leo der i 800-tallet genoprettede universitetet i Konstantinopel; den siciliansk-normanniske kultur hvorfra Arkimedes kom til det pavelige bibliotek. Disse undersøgelser har betydning langt ud over matematikkens overleveringshistorie. Fra 1903 begyndte han, der ved sine andre arbejder havde uddybet sin viden og metode, at forberede en ny udgave af Arkimedes. Da henlede professor H. Schöne hans opmærksomhed på et håndskrift i Istanbul som under en senere skrift indeholdt Arkimedes der var forsoget udslettet (palimpsest). 1906 rejste H. til Istanbul og fandt at dette håndskrift, der desværre til dels var ødelagt og ulæseligt og overalt meget svært at dechifrere, ikke alene indeholdt de fleste kendte værker og det af Moerbeke bevarede skrift i en meget bedre form, men også to hidtil ukendte skrifter. Af det ene fremgik at Arkimedes benyttede integralregning hvad Zeuthen allerede havde påvist. Med hjælp af Zeuthen kunne H. allerede udgive det vigtigste 1907; op-

dagelsen vakte stor opsigt. H. havde tidligere oversat tilbage til græsk stykker der kun var bevarede i latinsk oversættelse; det viste sig nu at hans oversættelse var i god overensstemmelse med den græske original. Den nye udgave i tre bind kom 1910-15; i 3. bind gives tekstens historie i den endelige form. Metoden er forbedret fra 1. udgave; H. retter langt mindre i teksten end tidligere. Denne udgave er H.s hovedværk. H. kom nu til at udgive det meste af den bevarede græske matematik. Allerede fra 1879 havde han undersøgt håndskrifter til Euklid; her viste sig helt andre teksthistoriske problemer som han med stor skarpsindighed og lærdom har opklaret i *Litterargeschichtliche Studien über Euklid*, 1882 og i fortalen til udgaven som kom 1883-1916; nogle få bind var besørget af H. Menge. Mens dette store arbejde stod på udgav H. Apollonios' værk om keglesnit 1891 og -93, Simplicios' store kommentar til Aristoteles' skrift om himlen, 1894, og Serenos, 1896. Han tog igen fat på et kæmpearbejde, udgaven af Ptolemaios' astronomiske værker hvoraf der kom tre bind 1898-1907. Da den filolog der udgav Herons værker døde overtog H. arbejdet og udgav de to sidste bind 1912 og 1914. Der var nu ingen større matematiske værker tilbage, og første verdenskrig forhindrede biblioteksrejser. Dog kom som en efterslæt 1927 *Mathematici graeci minores* og *Theodoros Tripolites*, et mindre arbejde var gået i trykken kort før H.s død. I denne sammenhæng kan nævnes udgaverne af græske medicinere hvor emnet altid havde interesseret H. Han fik ideen til en samling af nye kritiske udgaver af alle græske medicinske skrifter og var selv med i ledelsen hvor han samarbejdede med sin ven H. Diels i Berlin.

H. udgav selv 1921-24 Paulus Aeginetas store håndbog fra 500-tallet, en hovedkilde for den græske medicins historie. H. så at denne håndbog krævede en anden metode end hans tidligere udgaver og har skrevet en lærerig afhandling herom. Da Diels døde overtog H. noget af hans arbejde og udgav 1927 1. hæfte af Hippokrates hvori findes småskrifter der altid havde interesseret ham stærkt. *Glossae medicinales*, 1924 er hans eneste latinske udgave, fraset oversættelser fra græsk. Han udgav også, til dels sammen med Zeuthen, Tannérys værker (til Naturvidenskabens Historie). I *Einleitung in die Altertumswissenschaft* og *Aus Natur und Geisteswelt* har han 1910 og 1912 skildret de eksakte videnskabers historie i oldtiden; disse fremstillinger viser hans lærdom også uden for matematikken. 1925 kom i *Handbuch des Altertumswissenschaft* en lignende oversigt, men denne bærer præg af at han ikke mere var i sin fulde kraft.

På andre studieområder, vel også rent personligt, gik H.s udvikling meget langsommere; som ung var han genert og havde svært ved at udtrykke sig. Ingen havde ventet at han skulle blive den ledende inden for sit fag eller øve kulturpåvirkning i videre kredse. Måske var det græskens truede stilling der kaldte ham frem til et forsvar hvori han lagde alle sine evner. En afgørende påvirkning øvede hans ven A. B. "Drachmann ved sin indtrængende kritik, mere moderne indstilling og stærke interesse for religiøse problemer. Forudsætningen for H.s store produktion efter 1891 var hans omfattende lærdom. Allerede tidligt havde han begyndt at gennemlæse den græske litteratur, og 1894 var han færdig med Aristoteles; han nåede langt ind i den byzantinske periode. Takket være sin imponerende hukommelse havde han altid det stof han havde brug for på rede hånd. Hans lærdom var af samme art som fortidens store filologers; hans viden hvilede på kilderne selv, og han brugte sjældent håndbøger el.lign. hjælpemidler. Denne udstrakte forfatterlæsning uddybede også hans i forvejen grundige sproglige kundskaber og skærpede hans fine sprogsans; for sammenligning med andre sprog havde han ingen interesse. På alle områder der interesserede ham fulgte han med i den filologiske litteratur. En stor støtte for ham var hans udmærkede bibliotek; allerede som ung student havde han, vejledt af C. Jørgensen, skaffet sig en god samling. Indtil sine sidste år anvendte han alt hvad han kunne overkomme på boganskaffelse. Med enestående liberalitet udlånte han til fagfæller og elever hvad de havde brug for. Efter hans død blev biblioteket solgt til Tyskland; adskillige værker, men især småskrifter, fandtes her i landet kun hos H. og gik nu tabt. H.s allerførste afhandlinger er ikke velskrevne, men senere skrev han et smukt og klart sprog, og hans udtryk var lige så rammende her som mundtligt. Han kendte ikke vanskeligheder ved disposition, omarbejdede aldrig noget og skrev ikke engang kladder. Dog fik han ikke uden for udgivervirksomheden noget virkeligt storværk i stand. Trods sine udprægede meninger havde han svært ved at drage de store linjer, og han nænnede ikke at udelade noget af det samlede stof. Han skrev aldrig et værk om Arki-medes hvis forskerpersonlighed han dog beundrede så inderligt; den omfangsrige bog *Italien* er ingen helhed, men en række afhandlinger. En stor plan om den græske litteraturs overleveringshistorie hvortil han på så mange punkter, også uden for naturvidenskaben, havde givet vigtige bidrag, og hvortil han havde samlet et uhyre stof fra vanskeligt tilgængelige kilder, opgav han ret tidligt. Men mængden af mindre

skrifter og af udførlige anmeldelser der indeholder selvstændige undersøgelser er imponerende, og det allermeste heraf værdifuldt. I *Fra Hellas*, 1920 samlede han nogle af sine afhandlinger; en langt større samling *Fra Hellas og Italien* blev udgivet 1929 efter hans død.

Af større populære historiske skrifter er det bedste *Den græske og den romerske Litteraturs Historie i Omrids*, 1902 (oprindelig i *Illustreret Verdens-Litteraturhistorie*, 1901); her er de græske forfattere overordentlig fint karakteriserede, mens den romerske litteratur som H. satte lavt, behandles yderst kortfattet. I „Verdenskulturen“ skrev han *Græsk Kultur og Byzantinsk Kultur*, meget stofrige afhandlinger, prægede af hans ensidige smag. Det egentlige gennembrud som skribent skete 1891 da Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning blev sat i gang; de første bind beherskes af H.s arbejder. Disse behandlede dels overleveringens historie som *Gjenoplivelsen af Studiet af Græsk og Et mislykket Renaissancetiløb* (om den normannisk-hohenstaufiske renæssance), dels kulturhistorie som *Kvindespørgsmaalet i det gamle Athen*, *Aphorismer om Hippokrates* og *Eros*. Noget senere kom bl.a. *Fra Dalmatien* der hører sammen med forstudierne til bogen om Italien, *Den gamle attiske Komodier Frisprog*, *Det græske Helvede*, *En græsk Forpost* (om Massilia, også af kunsthistorisk betydning), *Sokrates' Udvikling*. Disse fine og indtagende afhandlinger hvoraf de tidligste er de bedste, gjorde H. bekendt i vide kredse; her tynger lærdommen ikke, de træffende og malende udtryk gør stoffet levende, de er et led i den kamp H. førte for sine idealer. I Hellas var det Homer, den ioniske forskning og 400-tallets kunst og digtning i Athen der havde hans kærlighed; alle mystiske retninger og enhver orientalsk indflydelse ville han helst fornægte. Dette standpunkt gør hans religionshistoriske arbejder meget ensidige. Det betydeligste er universitetsfestskriftet 1915, *Liv og Død i græsk Belysning* med mange fine enkeltheder, men ikke dybtgående. Endnu stærkere er tendensen i de skrifter hvor kristendommen behandles, *Antik Polemik mod Kristendommen*, 1903, *Religion og Moral med særligt Hensyn til Grækerne*, 1911, *Christendommens Grundlag*, 1925. Også flere af hans sidste afhandlinger om senere forfattere drejer sig væsentlig om kristendommens forhold til antikken. H. betragtede kristendommen som den græske kulturs fjende, og det der interesserede ham i dens historie var at finde den antikke indflydelse.

H. nærede en stor kærlighed til kunst, men her var hans smag endnu mere ensidig end ellers. *Attiske Grammaeler*, 1895 giver det smukkeste udtryk for det han fandt hos grækerne. Hans kunst-

historiske studier i Italien samledes 1904 i værket *Italien* der dels indeholder en række rejse-skitser som er noget af det bedste han har skrevet, dels meget specielle studier, mest til den byzantinske indflydelse på italiensk arkitektur og skulptur. Alt beror på egne iagttagelser, men meget er hurtigt blevet overfløjet af nyere værker. Denne del af bogen er uoverskuelig og overlæsset med stof, men lærerig. Hans beskæftigelse med de græske medicinere affødte tidligt det nævnte skrift om Hippokrates, senere bl.a. *Sindssygdom i den klassiske Oldtid*, 1913 og det levende og friske *Græske Sundhedsregler*, 1917.

Uden for det antikke område ligger H.s medarbejderskab ved den store Kierkegaard-udgave hvor de tekstkritiske problemer interesserede ham stærkt, som en lille afhandling om Enten – Eller viser. Da fru Heibergs bog om P. A. Heiberg og Thomasine Gyllembourg udkom søgte han i en udførlig anmeldelse (1883) at komme til en retfærdig bedømmelse af stridspunkterne, og hans personschildring er fintfølelse og indtrængende. Samtidig udgav han *Breve fra P. A. Heiberg* hvori han i noterne kritiserer fru Heibergs fremstilling. Universitetstalen *Om videnskabeligt Arbejdes Værd og Vilkaar*, 1916 hævder i skønne og følte ord forskningens værd uden hensyn til øjeblikkelig nytte og de store krav den stiller til sine udøvere.

H.s lærervirksomhed optog en stor del af hans tid. Skoleundervisning elskede han og opgav den aldrig helt; hans disciple har ofte givet sympatiske billeder af den. Som skolebestyrer var han overordentlig dygtig, og skolen gik stærkt frem. Endnu mere betød han som akademisk lærer. Han førte studenterne ind i den virkelige videnskab og meddelte dem sin begejstring for grækerne; det skete mest ved laboratorieøvelser, ofte over ret afsides emner, dog aldrig matematikerne. Hans utrættelighed i at give råd og oplysninger til dem der søgte hans hjælp, var rørende. Omtrent fra 1914 indtrådte en afgjort nedgang; mens H. ellers ikke var svækket, fraset en svigtende hukommelse for praktiske forhold, gik glansen af hans undervisning; den var fremdeles god og grundig, men han formåede ikke mere at fængsle studenterne som før.

For en større offentlighed trådte H. først frem 1884, da han til at begynde med i tilslutning til S. L. Tuxen begyndte sin kamp for bevarelsen af græsk i de højere skoler; skønt han med stor kraft fortsatte sin agitation blev den i længden forgæves. At udbrede kendskabet til græsk kultur så han altid som sin hovedopgave; først og fremmest virkede han ved sine talrige populære skrifter, mens han som taler ikke kunne spille nogen rolle. 1905 stiftede han sammen med G.

Brandes og H. *Høffding Græsk selskab; det blev grebet upraktisk an og foreningen fik ingen videre betydning og opløstes efter stifternes død. H. var en usammensat og helstøbt personlighed, han var rationelt anlagt og i den retning et barn af sin tid. Han var pligtfølelsen og vederhæftigheden selv, og alt uægte og uklart var ham imod. Fraset dette var han blid og elskværdig, og forstod i høj grad at omgås unge. Indtil sine sidste år havde han et jernhelbred og en utrolig arbejdskraft. Han var selskabeligt anlagt og yndede foreningsliv; i Filologisk-historisk samfund hvor han samlede med studenter og højlerne, var han i en årrække midtpunktet. Fr. Poulsen har portrætteret ham i skikkelsen dr. Quedens i sin debutroman *Mors Dreng*, 1900. – H. var medlem af en række udenlandske selskaber. 1912 fik han Prix Biroux, 1924 fra Videnskaberne selskab Madvigmedaljen. Han blev dr.litt. i Oxford 1904, dr.h.c. i Leipzig 1909, dr.med. i Berlin 1910. – R. 1907. DM. 1916. K.² 1924. □Afbildet på P. S. Krøyers mal. af møde i Vidensk. selskab, 1897 (Vidensk. selskab). Mal. af H. Slott-Møller ca. 1900 (Fr.borg) og af N. V. Dorph, 1907 (sst.). Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt (sst.). Tegn. af Aage Roose, 1924 (sst.). Foto.

E. Spang-Hanssen: Filologen J.L.H. 1854–1928. Bibliografi, 2. udg. 1969 (m. fortegn. over manus og breve; tidl. udg. i J.L.H.: *Fra Hellas til Italien II*, 1929 390–419). – Selvbibliografi i *Levnedsbeskr. af de ved Kbh. univ.s 400-årsfest promoverede doktorer*, 1879 47f. – A. B. Drachmann i *Oversigt over Vidensk. selsk.s forhandl.* 1927–28 81–100. Will. Norvin i *Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1928* 119–27 (optr. i forf.s *Fra Hellas til Frue plads*, 1941 97–105). C. Høeg i *Jahresbericht über die Fortschritte der klass. Altertumswissenschaft CCXXXIII* 1931 IV, Lpz. 1933 38–77 (m. bibliografi). Fr. Poulsen: *Liv og rejser*, 1946 35–38. Per Krarup: *Fra mit livs rejse*, 1976 44–46 56f. – Manus og breve i Kgl. bibl. *Levnedsberetning i ordenskapitlet*.

*Ada Adler**

Heiberg, Johanne Luise, 1812–90, skuespiller, forfatter. * 22.11.1812 i Kbh. (Petri), † 21.12.1890 sst. (Frue), begr. sst. (Holmens). F: vintapper, traktør Christian Heinrich Pätges (1777–1834) og Henriette Hartwig (også kaldet Hirschborn eller Amsterdam) (ca. 1780–1861). ~ 31.7.1831 i Slangørup med forfatter J.L.*H., * 14.12.1791 i Kbh. (Nic.), † 25.8.1860 på Bonderup ved Ringsted, s. af forfatter P.A.*H. (1758–1841) og Thomasine Buntzen (Thomasine *Gyllembourg, 1773–1856).

H. kom til verden i en sidebygning til Lille Ravnsborg ved Assistens kirkegård hvor forældrene holdt værtshus og dansebod. Faderen var en katolik fra Rhinlandene, moderen en jødinde fra omegnen af Frankfurt. Begge var de som en

art flygtninge på romantisk vis havnet i København hvor de i deres ægteskab fik ni børn og efter bombardementet 1807, som ruinerede dem, længe kæmpede med små kår. Han var en lyrisk fantast der gerne overlod sin djærve og energiske kone at holde hjemmet oppe. Hun startede beværtninger rundt omkring i byen, averterede tyske retter og holdt middagsabonnement, blandt andet for 2. jyske regiment. Da dette 1816 fik garnison i Ålborg flyttede familien med, og her fik den næst yngste datter som kaldtes Hanne sin første danseundervisning af stabsoboist J. F. Zangenberg. Han anbefalede hende til solodanser Carl "Dahlén, og da familien 1820 atter var flyttet til hovedstaden bragtes hun, otte år gammel, til Det kongelige teaters balletskole som dengang havde til huse på Hofteatret (nu Teatermuseet). Hun blev fulgt derhen af en datter af Michel Levin, „Jøden under Træet“ på Dyrehavsbakken, hvor madam Pätges om sommeren havde telt, og hvor den lille Hanne fik sine første indtryk af primitiv kunst og måske ligefrem optrådte for gæsterne med den æggedans hun sammen med sin yngre søster udførte på billardbordet medens forældrene havde beværtning i Brogade. – På danseskolen gjorde Hanne gode fremskridt. Solodanserne Peter "Larcher og Poul Funck indstuderede små soli med hende, og hun fik barneroller i skuespillene, fx Giovanni i *Corregio* (14.5.1823) hvorved teatrets instruktører lagde mærke til hendes ynde og følsomhed. På dette tidspunkt fattede en tretten år ældre mand, assistent ved det kgl. klædeoplæg, J. G. Harboe (1799–1829) interesse for hende. Han havde kulturelle interesser, bragte hende bøger, læste med hende, hjalp hende økonomisk og udviklede hendes kundskaber. Hun gengældte ikke hans følelser, men han fik umådelig betydning for hende. Han viste en vej ud af det fattige og på mange måder rå miljø hun levede i.

Hendes store chance kom da hun den 12.2.1826 medvirkede ved skuespiller J. P. "Frydendahls aftenunderholdning på Hofteatret. Sammen med den 40-årige C. N. "Rosenkilde spillede hun Poul Martin Møllers drilske dialog *Hans og Trine*, en konversation på vers mellem to skolebørn i Kongens have. Johan Ludvig Heiberg var til stede for at høre en prolog han havde skrevet; han opdagede straks talentets trolddom og lod sig forestille for det mærkelige barn. Inden sæsonen var til ende havde hun spillet den første rolle han skrev for hende, Trine i *Aprilsnarrene* (22.4.1826) hvor Heiberg udnyttede den vibrerende dobbelthed i sinde der for altid blev et kendetegn for hendes kunst, og her blev kædet sammen med en pubertetsromantik. Hun og vaudevillen gjorde så stor lykke at hun forlod

danseskolen og ansattes som „dramatisk elev“ med 100 rdl. i årlig gage, men det fik betydning for hendes kunst at hun var begyndt ved balletten. Her havde hun lært sansen for det plastisk smukke. – Heibergs nye kendskab til hendes miljø inspirerede ham til *Recensenten og Dyret*, 1826, der foregår på Dyrehavsbakken, og hvor Det kgl. teater lejede teltet som hendes mor benyttede i kildetiden. H. spillede senere opvartningspigen Rose, og i de vaudeviller som fulgte var der altid en rolle som passede til hendes alder og udvikling (Christine i *Et Eventyr i Rosenborg Have*, Caroline i *De Uadskillelige*). Jomfru Pätges havde succes og ikke kun som vaudeville-pige. 16 år gammel spillede hun Julie i *Romeo og Julie*. Hun spillede rollen på intuition, men havde selvfølgelig større forståelse af følelserne da hun gentog den i 1847 og aftvang Søren "Kierkegaard både beundring og afhandlingen Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv. Også privat var hun genstand for så stor opmærksomhed at det kunne have været farligt for hendes sjælero. Hendes erotiske udstråling virkede ikke kun på scenen. Heibergs interesse for hendes talent forvandlede snart til kærlighed. Hvad Ridder Ebbesen i *Elverhøi* siger til Agnete som hun spillede var en indirekte kærlighedserklæring, og kort efter opførelsen af det nationale festspil (6.11.1828) friede han til hende, men fik nej.

Hendes støtte i disse forvirrende ungdomsår var teaterdirektøren Jonas "Collin der blev hendes faderlige ven gennem livet. Han sørgede for at hun fik kongelig ansættelse (juli 1829) hvilket stillede hende økonomisk bedre, og han udvirkede ligeledes at hun kom bort fra de knugende forhold i hjemmet. En tid boede hun hos kunstnerparret "Wexschall, hvor fruen var den senere berømte skuespiller Anna "Nielsen, og da dette muntre hjem et års tid senere opløstes magede Heibergs mor, fru Gyllembourg, det sådan at Hanne tog ophold i hendes dannede og kultiverede hjem. Harboe havde – pint af sin ulykkelige kærlighed og mistænkt for underslæb – begået selvmord, og da Hannes kortvarige forlovelse med en ung skuespiller, Christopher Hvid, var hævet gled hun mere og mere hen imod den 21 år ældre Heiberg hvis autoritet hun trængte til, og hvis ridderlighed tiltalte hende. I 1831 blev de gift og indrettede sammen med fru Gyllembourg deres hjem i Brogade nr. 3, kun få skridt fra det sted hvor H. havde levet en tid af sin triste barndom. Heibergs landsforviste far, P. A. Heiberg, misbilligede forbindelsen, men fru Gyllembourg beroligede ham: „For det overordentlige gælder ingen Regler.“ Det Heibergske hus der senere i nitten år (til 1863) var beliggende i havebygning-

gen til Søkvæsthuset på Christianshavn blev det toneangivende mønsterhjem i en biedermeier-tid hvor hjemmets kultur stod højt. H. var vidunderlig perfektibel som værtinde, og et genskin af den værdighed og elegance hun udstrålede på scenen tog hun med i privatlivet hvor den dannede verden lukkede sine døre op for den smukke og begavede skuespiller der besad en medfødt takt. H. havde altid søgt mennesker der stod over hende i dannelse og udvikling, og det fik betydning for hendes kunst. Heibergs stilidealer blev hendes, præcist fanget af Meir Goldschmidt der i 1857 skrev: „Det, der betegner Fru Heibergs Kunstnerliv, det Princip, som hun repræsenterer i vor dramatiske Kunst, er Sandsen og Bestræbelsen for at udvikle Personligheden overensstemmende med Skjønhedens Fordringer, at tilvejebringe en ædel Harmoni, at idealisere Naturen.“ Selv den dannede konversationsstone fra det Heibergske hjem bragte hun på scenen i den række Scribe-skuespil som var teatrets store succes i disse år, og hvor H. var en mester i at lade ordene løbe hastigt over læberne uden at tabe nuancerne, klarheden og viddet.

H. var måske ikke klassisk smuk, dertil havde hendes ansigt for store træk. Men de blågrå øjne ejede en dragende magt, og de glimrede ved deres sorte indfatning som i forbindelse med øjnbrynenes mørke pile gav tindingpartiet et eget varmt præg. Dette ses smukkest på Elisabeth Jerichau-Baumanns maleri som var det Heiberg holdt mest af, mens Wilhelm Marstrands senere portræt viser eftertiden den tænksume frue. Race og nerve prægede hendes væsen i forbindelse med spillende fantasi, en sjælens mystik der snart fik udtryk i vemod og snart i et besnærende koketteri hvormed hun ikke alene sejrede på scenen, men som også i privatlivet gjorde hende til et strålende midtpunkt i en kreds af landets fremragende mænd fra samfundets forskellige grene (Poul Martin Møller, Henrik Hertz, C. E. F. Weyse, H. C. Ørsted, C. G. Andræ, A. F. Tscherning, H. Martensen, J. N. Madvig, C. C. Hall, Th. Suhr o.fl.a.). Begavede kvinder var derimod sjældne gæster i det Heibergske hjem. H. blev på scenen inkarnationen af den danske romantisme. De moderne, sammensatte karakterer fandt genklang i hendes sind fordi de var i slægt med hendes egen natur og inspireret af hendes personlighed. *Dina*, og Gudrun i *Kjartan* og *Gudrun* hos Oehlenschläger og Ragnhild i Hertz' *Svend Dyrings Hus* var som mennesker af hendes eget kød og blod. Stærke dæmoniske lidenskaber og en stærk vilje. H. C. Andersen udnyttede hendes erotiske udstråling som Cecilie i *Mulatten*, men ingen var i poetisk forstand inderligere knyttet til H.s evner end

Henrik Hertz der tabte sit hjerte til hende under sommeropholdet i Hørsholm 1832 hvad hans dagbog og Hirschholm-digtene med al tydelighed vidner om. Hendes romantiske glød dirrede bag Jolanthes ord i *Kong Renés Datter* og var nerven bag Ninons dristige spil med den unge kavaler i Hertz' kurtisanedrama. Hvor vidtspændende H.s talent var får vi bevis for når vi ser Hertz springe fra de romantiske passioner og benytte hendes lune og sans for det borgerligt nettede i poetisk belysning til forskellige ungpigetyper fra voldenes tid som Julie i *Flyttedagen*, Petrea i *Debatten i Politivennen*, og først og fremmest Antonie i *Sparekassen*. Også for Heiberg var hun livet igennem muse og tolk. „Alle mine Digterværker er jo ikke andet end Kærlighedserklæringer til Dig“ sagde han engang. Hendes alfetio inspirerede ham til *Alferne* hvor hun spillede Marie, og som Sophie i *Nei!* lod han hende glimre ved evnen til repliknuancering, her af et enkelt ord. Hendes charme spillede han på, da han skrev Juliette i *De Danske i Paris* til hende og lod hele København falde i svime over fruens nettede skikkelse i drengekostume. Det førte til en række bukseroller, hos Oehlenschläger *Den lille Skuespiller*, hos Fr. Paludan-Müller *Fyrste og Page* og hos Hertz *Den Yngste*. Som den mest berømte bør nævnes *Viola (Helligtrekongersaften)* af Shakespearer i hvis lystspil hun med virtuositet spillede flere unge kvinder på den fine grænse mellem det muntre og det lyriske, men rigtignok i Sille Beyers beskårne og „idealiserede“ udgaver. Enkelte mimiske roller mindede om hendes udspring fra balletten: Fenella i *Den Stumme i Portici* hvortil hun gjorde studier på Døvstummeinstituttet, Nina i Bournonvilles ballet af samme navn og Engelke i Holbergs *Barselsstuen*. Hendes store Holberg-triumf var dog *Den Vægelsindede* hvor det lykkedes hende at give komikken en psykologisk resonans. Hos Carsten Hauch var hun Johanna i *Sostrene paa Kinnekullen*, og hos C. Hostrup den jyske Johanne i *Eventyr paa Fodrejsen* hvor det dog kneb med dialekten.

H. personificerede tidens interesse for det dæmoniske som betød et dyk ned i underbevidstheden hvor farlige kræfter huserede, ikke mindst af erotisk og seksuel karakter. Men H. tindrede også på overfladen som en underdelig comedienne. Svagest var hun i tragedien, stærkest hvor erotik, åndsoverlegenhed og spillende vid dannede understrømmen i stemmens sølvklang, og højdepunktet i hendes kunst var det glødende samspil med Michael Wiehe som et blevet en myte i dansk teaterhistorie. Heibergs overtagelse af teatrets ledelse som enedirektør i 1849 vanskeliggjorde naturligt nok H.s stilling. Hun havde hidtil været publikums særlige yndling og gen-

nem årene modtaget en usædvanlig hyldest. Begejstrede tilskuere trak hendes vogn hjem efter „Dina“, og studenterne bragte hende et fakkel-tog da hun fyldte 30. Men beundringen isprængtes nu hadefulde angreb der vel sigtede på Heiberg, men også ramte hende. Hun var ham en loyal og glimrende medarbejder, ikke mindst i sæsonen 1855–56 da oppositionens hovedmand Frederik *Høedt med hvem hun havde spillet Ophelia i *Hamlet*, i forbindelse med Michael Wiehe brød ud og tog engagement hos H. W. *Lange der med kongens beskyttelse etablerede en for statsscenen farlig konkurrence på Hofteatret. Der var personlige uoverensstemmelser mellem parterne, men bagved lå også en kunstnerisk kamp hvor folkene på Hofteatret stred for en ny realisme i kunsten. H. fulgte sin mand da han som svar på Hofteater-sæsonen nedlagde styret på Kongens nytorv idet hun 1858 efter en orlov tog afsked i en klogt formet offentlig takkeskrivelse. Men da Heibergs efterfølgere var fjernet genoptrådte hun (5.10.1859), indtrængende opfordret dertil af kultusminister D. G. Monrad, i en af sine glansroller, Lady Teazle i *Bagtalsens Skole*, hilst af publikum med overvældende gensynsglæde. Hendes sidste teaterår formørkedes dog af Heibergs død (1860), og hun udførte kun få nye roller. Blandt de væsentlige er hendes nytolkning af Lady Macbeth som hun gjorde forførende kvindelig, og gav lidenskab, dæmoni og frøselighed til sidst. – Men H. var træt. Hun havde været guldalder tidens store erotiske primadonna. Hver gang hun optrådte fortalte hun nyt om kvindesindet, men som det ofte går netop denne skuespillertype formåede heller ikke hun at gå over i det ældre rollefag. Hendes styrke var en ungpigecharme og dernæst den modne kvindes udstråling. Da alderen blev for nærgående trak hun sig tilbage. En ældre H. skulle ikke have lov at fordunkle mindet om den strålende H. der havde været en hel tidsalders muse. Ingen kendte hendes beslutning da hun optrådte sidste gang 2.6.1864 som Elisabeth i *Elverhøj*. På denne stilfærdige måde sluttede hendes rige kunstnerliv der havde omfattet ca. 275 roller.

Fra 1867–1874 virkede H. som sceneinstruktør, men hun rejste til Italien da den gamle teaterbygning stod for fald. Hun så med en vis skepsis på fremtiden og indsendte 1875 sin afskedsansøgning fra Rom. Hendes indsats i disse sæsoner blev meget forskelligt bedømt. Bournonville forundrede sig over at se den berømte skuespiller „nu som en gammel Kone gaa omkring og kommandere med en Embedsmine og en Stemme, der intet havde tilbage af det Trylleri, som i en tidligere Periode havde henrevet Kunstens Ven-

ner. To Ting havde hun imidlertid beholdt fra sine Velmagtsdage, nemlig sin Protektionslyst og sine udprægede Antipatier“. Høedts elever, for eksempel Josephine *Eckardt og Betty *Henning, fandt ikke nåde for hendes øjne, medens Emil *Poulsen, hvis første skridt hun ledede, beundrede hende. Hun gik ikke af vejen for at ændre stykkerne i etisk retning, og hendes ideal var stadig at skabe en harmoni på scenen som kunne forplante sig til tilskuerne. Særlige evner som instruktør besad hun næppe, men derimod smag og scenisk erfaring, og det tjener hende til ære at hun indførte Bjørnstjerne Bjørnson med *De Nygifte* og *Maria Stuart i Skotland* og Henrik Ibsen med *De Unges Forbund* og *Kongsemnerne*. Derved fornyede hun repertoiret og sonede Heibergs afvisning af disse dramatikere. Til tak skrev Ibsen 1871 sit „Rimbrev“ som måske er det smukkeste digteriske mindesmærke over hendes kunst. Allerede i 1840'erne skrev H. anonyme bladartikler. De er myndige og dygtige når hun behandler skuespilkunst, men kan nærme sig det bornerte om andre emner som når hun fx skriver *Om Husvæsenet og Pigebørns Opdragelse* (i *Ugentlige Blade*, 1859). Hun havde tillige succes på teatret med sine „duftvaudeviller“ *En Søndag paa Amager*, 1848, *Abekatten*, 1849 og *En Sommeraften*, 1853.

Efter Heibergs død sluttede hun et tæt venskabsforhold med ministeren A. F. Krieger, og en tredive år lang brevveksling mellem de to viser os den private H. med skarpe og begavede meninger. Disse breve fortæller også noget om de indre kampe hun har været igennem. Hendes natur er blevet bestemt som splittet, men sagen er måske snarere den at hendes lidenskaber stødte an mod samfundets konventioner og derfor blev holdt i tømme. Ånden prioriteredes højest i 1800-årenes borgerlige Danmark, og samtidig med at H. blev den feterede skuespiller og en ideal-person uden for scenen betalte hun også en pris. Med sin stærke vilje gennemførte hun kampen for at neddæmpe følelser og lidenskaber, og det noget strenge og dømmende der kunne være i hendes væsen kan ses som et resultat af den position samfundet tvang hende over i. Som ung lærte H. uden tvivl meget af fru Gyllembourgs kloge og humane følsomhed og af Heibergs overlegne intelligens og kundskabsfylde, men det krævede ofre af den purunge pige at stemme sit sind efter tonen i det Heibergske hjem hvor ånd var nøgleordet. Lidenskaberne levede hun ud på scenen. En række privatbreve, offentliggjort i løbet af de sidste 50 år, viser os en anden H. end den feterede skuespiller. Mest gribende er brevene til ægtefællen fra somrene 1854 og 1855 hvor H. var på baderejse i Tyskland. Her

kommer vi tæt på ægteskabet, og brevene viser med al tydelighed hvordan hun med sit varme og stærke sind ikke altid havde det let med den mere kølige Heiberg. Krieger udgav Heibergs samlede værker, og for indtægten byggede H. sin villa i Rosenvænget hvor hun boede til 1875. Hjulpet af A. G. O. "Hauch udgav hun 1882 *Peter Andreas Heiberg og Thomasine Gyllembourg. En Beretning, støttet paa efterladte Breve*, et førstehånds kildeskrift som giver et indblik i den skilsmisshistorie som i århundredets begyndelse havde optaget København så stærkt. Allerede i 1866 havde hun givet en pietetsfuld skildring af fru Gyllembourg i sine samlede skrifter.

Men H.s litterære hovedværk blev memoirerne *Et Liv, gjenoplevet i Erindringen*. Hun var begyndt at nedskrive sine erindringer i de vanskelige teaterår omkring 1855 „for at adspredde mit Sind fra en stille og nagende Smerte“, og det var først meningen at memoireværket kun skulle omfatte en skildring af barndom og ungdom. Senere ændrede hun beslutning, ikke mindst på grund af Edvard "Brandes" artikler om dansk teater hvori H. så en påvirkning fra Høedt. Det blev hendes hovedformål ikke alene at forsvare Heiberg, men at rejse ham et æresminde. Til udgiver valgte hun efter Kriegers råd rigsarkivar A. D. "Jørgensen" der 1891, året efter hendes død, udsendte de to første bind og næste år de to sidste. Intet memoireværk herhjemme har vakt større opsigt og fremkaldt en lignende storm af protester, og det til trods for at en del af stoffet var udeladt og først kom med i variantapparatet til den videnskabelige udgave 1944. A. D. Jørgensen søgte af afparere protesterne, men nægttes kan det ikke at fremstillingen er både subjektiv og farvet. Som kildeskrift må det benyttes med varsomhed, men det forhindrer ikke at værket giver et meget spændende billede af tiden, og mens hendes ydmyge tone og trang til at drapere sig selv irriterer mange, besejres andre af hendes væsens magt som også kommer til udtryk gennem denne bog. Den er stadig i stand til at vække diskussion og har bevaret sin centrale plads i vor memoirelitteratur som et vidnesbyrd om en af århundredets mest fremragende og bedst bevagede personligheder. Skrevet på et hovedsprog ville *Et Liv gjenoplevet i Erindringen* være blevet en international kilde til vor viden om skuespillernes kunst. Hendes iagttagelser af og refleksioner over sin kunst er fremragende.

Efter Heibergs død søgte hun at udfylde savnet af moderglæden ved at påtage sig opdragelsen af tre forældrelose piger som hun modtog gennem en søster til Harboe. Ud fra sit religiøse sind rakte hun på denne måde en forsonende hånd til vennen i den fjerne ungdomstid hvis betydning

for hende livet havde lært hende at forstå. Hædret som det største sceniske navn i Norden døde H. tæt ind under jul 1890 i sit hjem i Gothersgade 160 ved dronning Louises bro. Ved teaters mindefest den 4.1.1891 sagde Betty Hennings som *Fantasia* i „Sylvsoverdag“ en prolog og en epilog af Carl Ploug. På 80-årsdagen for H.s fødsel afsløredes i Det kgl. teaters tilskuerfoyer V. Bissens statue som er en kopi af H. V. Bissens statue der gik til grunde ved Christiansborgs brand 1884. – F.M.I. 1882.

□Min. af C. Petersen, 1827 (Fr.borg). Mal. af L. Aumont, 1831 (Teatermus.), litograferet af D. Monies. Mal. af A. H. Hunæus, 1833 (sst.). Litografi af E. Bærentzen, 1837, efter dette gentagelse, litografi 1839 og af I. W. Tegner samt tegn. af C. Weiss ca. 1840 (Teatermus.). Tegn. af E. Lehmann, 1840 (sst.), efter denne litografi på atlask til lugtepuder, på chokoladeomslag, cigarkonvolutter samt på gruppebillede af skuespillerinder af Monies. Mal. af E. Bærentzen, 1841 (Thorvaldsens mus.), efter dette træsnit 1842 af A. Flinch efter tegn. af L. A. Smith, kobberstik 1843 og flere litografier; samme type med ændringer litograferet af Bærentzen selv 1841, efter dette stylografier, et formentlig af E. Fortling, 1845. Mal. af Bærentzen (Teatermus.). Afbildet på S. Schacks mal. 1843 af salvingen 1840 (St. mus.). Silhouetter af N. C. Fausing (Kgl. bibl.). Relief af S. S. Winther (Fr.borg). Buste af C. Riebe, 1845 (Teatermus.). Mal. af Monies udst. 1846, efter dette litografi af I. W. Tegner, flere gentagelser 1848 og 1850, litografi af Fortling, af C. Steckmest senest 1850, af W. Jab m.fl., stik 1852, træsnit af H. C. Henneberg, 1853 m.m. Tegn. af A. H. Harttung, 1852 (Teatermus.). Mal. af E. Jerichau Baumann s.å. (sst.). Silhouet af Claudius Rosenhoff, 1853. Mal. af W. Marstrand, 1859 (Fr.borg), malede forarbejder (Århus kunstmus.; St. mus.), litograferet bl.a. som brevpapirsvignet, kopi af F. Henningsen (Det kgl. teater); mal. af Marstrand, 1861. Mal. af Monies, 1860. Flere statuetter af H. V. Bissen, 1860 (glyptoteket; Teatermus.). Buste af samme s.å. (St. mus.; Teatermus.; Fr.borg). kopi af V. Bissen, 1882 (Det kgl. teater). Statue af H. V. Bissen 1860–68 (brændt 1884), afbildet på træsnit 1861 efter tegn. af H. Olrik og på mal. af Edv. Bentzen af Bissen, forarbejder (Nordjyllands kunstmus.; Ribe mus.), kopi af V. Bissen, 1892 (Det kgl. teater). Mal. af F. C. Lund, 1863 (Århus kunstmus.). Flere silhouetter (Fr.borg). Tegn. af F. Richardt, 1865 (Teatermus.). Træsnit af H. P. Hansen, 1867, efter dette litografi 1869 og træsnit 1872. Afbildet på mal. af F. Rüdinger, 1867 og af W. Marstrand, 1870 med Heiberg og fru Gyllembourg. Træsnit af W. Obermann, 1870, efter dette træ-

Heiberg, Johanne Luise

snit 1878. Tegn. af samme, bl.a. s.å. (Teatermus.). Tegn. og buste af J. A. Jerichau (sst.). Flere træsnit 1882, bl.a. af L. B. Hansen 1883, af H. P. Hansen og 1892 af samme efter tegn. af C. H. F. Schmidt. Relief af C. Møller. Silhouet af E. Ljung, 1886 (Heiberg-mus., Norge). Tegn. af E. T. Werenskiöld. Afbildet på flere tegn. af Carl Thomsen (Kgl. bibl.), af C. Bayer, på flere mal. af V. Neiiendam, på tegn. af G. Ploug Sarp og af Alfred Schmidt (Fr.borg). Talrige billeder af H. i roller, således stik af C. V. Bruun 1828 og 1829, flere tegn. og mal. af E. Lehmann (Teatermus.), bl.a. 1836, også i litografi bl.a. af A. Kittendorff. Tegn. af Harttung, derefter 12 litografier og træsnit. Tegn. af E. Jerichau Baumann, 1855 (Teatermus.), af F. B. Westphal, tegn. og mal. af Marstrand, træsnit af G. Pauli og H. P. Hansen, tegn. af E. Söderberg og af H. C. Ley. Mal. af O. Bache, 1872, og afbildet på dennes mal. 1894 af Chr. IVs kroningstog (Fr.borg). Foto.

Kilder. J.L.H.: Et liv genoplevet i erindringen I–IV, 1891–92 (4. rev. udg. ved Aage Friis, 1944; 5. udg. ved Niels Birger Wamberg, 1973–74). (Ang. udgivelsen af I. udg. se A. D. Jørgensen: Hist. afhandl. IV, 1899 126–34). J.L.H. og A. F. Krieger. En saml. breve 1860–89, udg. Aage Friis og P. Munch I–II, 1914–15. Fra det Heibergske hjem. Johan Ludvig og J.L.H.s indbyrdes brevveksl., udg. Aage Friis, 1940. Heibergske familiebreve, udg. M. Borup, 1943. Breve fra og til J.L.H., udg. Just Rahbek I–II, 1955.

Lit. M. Goldschmidt i Nord og syd ny r. II, 1857 60–64. H. Hertz i Ugentlige blade, jan. 1859. Erik Bøgh: Dit og dat, 1866. Aug. Bournonville: Mit teaterliv III, 1877 (ny udg. 1979) 19. Arthur Aumont: Johan Ludvig H. og hans slægt på den da. skueplads, 1891. Julie Sødring: Erindringer I–II, 1894–95 (ny udg. 1951). Clara Bergsøe: J.L.H., 1896. Otto Zinck: J. L. Phister, 1896 186–88. Emil Poulsen i Ord og bild XX, Sth. 1911 85–98. Rob. Neiiendam: J.L.H. En analyse, 1917 (rev. udg. 1960) (anm. af G. Brandes i Saml. skr. 2. udg. I, 1919 448–61 og i samme forfs. Liv og kunst, 1929 150–59). Samme: Rivalinder –. J.L.H. Anna Nielsen, 1955. Magdalene Thoresen: Breve 1855–1901, 1919 (fot. opr. 1971) = Memoirer og breve XXX. Helga Stemann: F. Meldahl og hans venner III, 1929. Fl. Dahl i Hist. medd. om Kbh. 3.r. 1, 1934–35 269–321. Just Rahbek: Omkring J.L.H., 1948. Elisabeth Hude: J.L.H. og Peter Simonsen, 1959 = Studier fra sprog- og oldtidsforsk. CCXL. Samme: J.L.H. 1860–90 I–II, 1961. Samme: J.L.H. og J. C. Jacobsen, 1964 = Studier fra sprog- og oldtidsforsk. CCLIV. Samme: J.L.H. som brevskriver, 1964. Erik Aschengreen: Fra Trine Rar til Maria Stuart, 1961 = Studier fra sprog- og oldtidsforsk. CCXLVII. Henning Fenger: The Heibergs, N.Y. 1971. Niels Birger Wamberg: H. C. Andersen og Heiberg, 1971. Jette Lundbo Levy i Teaterarbejde 4, 1979 62–72. *Papirer* i Rigsark. P.A.H., J.L. og Johan Ludvig H., Thomasine Gyllembourg, 1978 = Rigsark. Foreløbige arkivreg. XX. Breve i Kgl. bibl.

Erik Aschengreen (Robert Neiiendam)

Heiberg, Kristian Axel, 1880–1961, læge. * 31.1.1880 i Vemmelev, * 22.12.1961 i Kbh., begr. i Lundtofte. F: sognepræst i Vemmelev, provst, senere andenpræst ved Roskilde domk.

Gabriel Thomas Skat Rørdam H. (1832–1917) og Johanne Kristiane Müller (1837–1914). ~ 31.8.1911 i Kyndby med Margrethe Elisabeth Kayser, * 28.3.1886 i Skibet, † 10.5.1966 i Bagsværd, d. af sognepræst, sidst i Kyndby, Karl Thorvald K. (1853–1922, ~ 2° 1902 med Ingeborg Elisabeth Fog, 1860–1923) og Helfried Cecilie Mibach (1860–91). – Bror til Povl *H.

H. blev student 1897 fra Roskilde og medicinsk kandidat 1905, gennemgik en fyldig hospitalsuddannelse og studerede derefter i udlandet 1905, 1911 og 1920. Han praktiserede i Kbh. fra 1908 med speciale i intern medicin, sukkersyge og fra 1933 i histologi. Han var histologisk medarbejder ved Finsens lysinstitut fra 1907–44. 1910 erhvervede han doktorgraden med *Mikroskopiske Undersøgelser over Bugspyktirens normale og pathologiske Anatomi, hvorunder Forholdene ved en Del Tilfælde af Sukkersyge*. Af hans talrige videnskabelige arbejder der for en stor del fremkom i udlandet, behandler de mest kendte bugspyktirel og diabetes, såvel anatomisk som klinisk. 1914 kom hans store håndbog *Die Krankheiten des Pankreas*; både denne og en del andre arbejder viste H.s interesse og indsats stærkest samlet der hvor skæringslinjerne mellem „klinik“ og forskning af sygelige forandringer i vævene mødes. Hans studier over „pancreasøerne“ fra 1906 blev i visse retninger pionerarbejde; de blev fortsat efter 1914 og førte til nye og værdifulde oplysninger. Da H.s første arbejder fremkom, var sammenhængen mellem „øerne“ og sukkersyge endnu ikke forstået; de sygelige forandringer var overset og uoplyste, ja „øerne“ næsten ukendte. Først senere opdagedes insulinet. 1914 udkom *Der gegenwärtige Stand der Pathologie und Prophylaxe der Diabetes mellitus, sowie die Therapie des Frühstadiums*. I forskellige arbejder om sukkersyge viste H. sig ikke alene som forsker, men tillige som kliniker. Han stræbte efter en bedre forståelse af sygdommen diabetes og søgte metoder til afgørelse af tilfældenes styrkegrad der hidtil ofte beroede på et skøn. De sidste af disse arbejder blev *Über die Behandlung des Diabetes in seinem häufigsten Form und über die Messung des Grades eines Diabetesfalles*, 1927 og *Über Behandlung und Auffassung des Diabetes mellitus*, 1930. Også statistiske arbejder over sukkersyge foreligger fra H.s hånd.

En del andre arbejder af H. drejer sig om den lokale og universelle lysbehandlings virkning på hud og slimhinde, specielt virkningen ved lupus, og om vævsforandringer ved sygdommen. Desuden foreligger en række betydelige arbejder om lymfevævet hvor H. fremlægger iagttagelser og anskuelser der i flere retninger er ganske nye.

Det største af disse findes i Acta medica scandinavica LXV, 1926–27; et mindre, sammenfattende skrift om disse spørgsmål er *Die Bedeutung der drei Tonsillen und des lymphoiden Gewebes*, 1931. – Videre kan nævnes studier over kræftens bygning fra 1907–08 og 1921, hvilke førtes videre fra 1928, og to afhandlinger – dels som sammenfatning, dels med nyt materiale – *Die Grundlage der Geschwulstlehre*, 1933 og *Weiteres über Geschwülste*, 1938, hvor H. har hævdet et lov-mæssigt omslag af cellen til større dimensioner; der sker en fordobling af det tidligere kromosomtal, og et mekanisk moment, oftest ved betændelse, anses som udløseren, om end tillige andre synspunkter fremføres. – Også arbejder over leukæmi og skjoldbruskkirtlen foreligger fra H.s hånd. 1948 publicerede han *Den mikroskopiske Anatomis Udvikling I–IV*. – Han havde tidligt føling med ædruelighedsarbejdet, var med til at stifte Studenternes afholdsforening og var 1905–11 formand for det derfra udgående forbund; han var formand for Danske lægers afholdsforening fra 1911–55. Som populærskribent og foredragsholder har han udfoldet en betydelig virksomhed, særlig med hensyn til afholdssagen, men også vedrørende sukkersyge-kost og fedme. 1905–07 udgav han *Samlinger til en Slægtebog*, et indlæg for en mere biologisk tænkende opfattelse af slægtebøger samt forslag til praktisk ordning. – R. 1941. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1910 65–68. K. A. H.: Erindr. fra medicinsk forskn., 1942. J. E. Poulsen: Sukkersyge, 1971 18-19 110. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Axel Borgbjærg*

Heiberg, Kasper Jakob, * 1928, maler, billedhugger. * 3.4.1928 i Kgs. Lyngby. F: arkitekt Edvard *H. (1897–1958) og Ellen Margrethe Nielsen (* 1895).

H.s kunstneriske karriere begyndte med at han blev elev på Peter *Rostrup Bøyesens private malerskole 1948 og fortsatte på kunstakademiet i Kbh. hvor han studerede under William *Scharff og Elof *Risebye. Han debuterede på Kunstneres efterårsudstilling 1949 og dyrkede i nogle år det realistiske maleri, men hurtigt fik hans maleri en søgende og eksperimenterende karakter og bevægede sig over i det abstrakte. I en periode malede han streger og snoede linjer på monokrome baggrunde. I begyndelsen af 1960'erne finder vi ham på den brogede og eksperimentelt indstillede „Sommerudstillingen“ hvor han 1965 for første gang præsenterede sig som skulptør med værker i bemalet jerntråd, og hvor han fortsatte med at udstille skulpturer i de følgende år. H. var 1962–68 bosat i Frankrig. På en retro-

spektiv udstilling i Kunstforeningen i Kbh. 1973 viste han bl.a. en række såkaldte „farvemodeller“, skulpturer der består af flade, rektangulære plader skruet sammen med mellemrum så øjet løber langs de vinkelrette kanter og oplever dem som lameller i en persienne. Pladerne har hver sin nuance af en farve, så synet af helheden bliver til oplevelsen af et koloristisk forløb. I disse arbejder forener H. skulptur og maleri så resultatet virker industrifremstillet og anonymt. Pladerne er ensartede som moduler og farven nøje beregnet. Det er en kunst der søger langt væk fra jebekendelse og mod en høj grad af objektivitet. Her, som i øvrigt i H.s værk, rummer udtrykket en forfinet, nedkølet poesi. 1973 udførte H. en udsmykning af Skjoldhøjkollegiet i Brabrand ved Århus og 1978 tilendebragte han en omfattende og bemærkelsesværdig udsmykning af Thisted gymnasium. Denne udsmykning er delt i 12 forskellige dele og omfatter forskellige materialer samt såvel maleriske som skulpturelle udtryk. I perioden 1973–75 var H. kandidatstipendiat ved Det kgl. danske kunstakademi, og forskningsarbejdet resulterede i en undersøgelse af den europæiske farveopfattelse (*Den europæiske palet*, 1975) som danner en vægtig tilføjelse til den kunstneriske produktion. Bogens eksempler er hentet fra såvel kunsthistorien som hverdagen og der gives overrumplende belysninger af både kendte kunstners paletter og den farvebrug der kommer til udtryk i billakker og kosmetik m.v. H. blev 1971 tildelt Eckersbergmedaljen.

Bent Irve

Heiberg, Ludvig, se Heiberg, P. A.

Heiberg, Peter Andreas Christian, 1837–75, botaniker. * 29.9.1837 i Lunde ved Odense, † 20.3.1875 i Hellebæk, begr. i Helsingør. F: sognepræst A. C. L. *H. (1805–91) og Georgine S. Rørdam (1808–83). ~ 1° 12.6.1860 i Helsingør (Olai) med Louise Sophie Holm, * 14.3.1841 i Helsingør, † 19.3.1871 i Mentone, d. af rådmand og skibsklarerer, kaptajn i det borgerlige artilleri Peter Louis H. (1802–68) og Nicoline Sophie Faber (1812–59). ~ 2° 15.9.1871 med Ottilie Margrethe Hauch, * 22.5.1847 i Kiel, † 14.9.1875 i Hellebæk, d. af lektor, senere professor Carsten *H. (1790–1872) og Frederikke E. Brun Juul (1811–96).

H. blev student 1854 fra Odense og tog 1860 som den første magisterkonferens i naturhistorie med botanik som hovedfag. Ved sit første giftermål var han blevet formuende og kunne derfor drive

Heiberg, P.

sin videnskab uden at beklæde et embede. 1863 blev han dr. phil. på afhandlingen *Kritisk Oversigt over de danske Diatomeer. Første Hæfte*, og så. udgav han hele arbejdet under titlen *Conspectus criticus Diatomacearum Danicarum*, et for sin tid fremragende værk, især udmærket ved H.s elegante og nøjagtige tegninger. Han var meget ivrig for botanikkens udvikling i Danmark, og det lykkedes ham 1865 at reorganisere den hændende Botanisk forening som på hans forslag stiftede Botanisk Tidsskrift, af hvis to første bind han var redaktør. Han var en ivrig tilhænger af J. C. "Schiedte i striden mellem denne og Japetus "Steenstrup, og han arbejdede på at underminere den af Steenstrups regerede Naturhistorisk forening hvad der dog mislykkedes, væsentlig fordi Eug. "Warming gik til denne gamle forening med sine arbejder. I den bitre kamp mod den botaniske professor A. S. "Ørsted var H. en af hovedmændene, og han gik så vidt at han i en kritik i sit tidsskrift af Ørsteds sidste arbejde uden bestyrelsens vidende fremkom med et ubehersket, ærekrænkende angreb hvad der havde til følge, at han måtte opgive sin virksomhed som redaktør. Samtidig opgav han sin videnskab hvad der utvivlsomt var et tab for dansk botanik, thi hans få afhandlinger viser ham som skarp, intuitiv forsker af den nye morfologiske retning. Senere satte han sin formue i søudtørringsforetagender, bl.a. ved Sønder sø ved Værløse, men blev derved ruineret. □Tegn. af C. Bloch, 1863 (Kgl. bibl.). Foto.

Carl Christensen: Den danske botaniks hist., 1924-26 I 517-20; II 324 (bibliografi). J. B. Hansen og M. L. Parbst i Pers.hist. t. 16.r. V, 1977 109-11.

Carl Christensen *

Heiberg, Peter Andreas, 1758-1841, forfatter. * 16.11.1758 i Vordingborg, † 30.4.1841 i Paris, begr. sst. (Montmartre). F: rektor Ludvig H. (1723-60) og Inger Margrethe Heiberg (1737-1826). ~ 7.5.1790 i Kbh. (Nic.) med Thomasine Buntzen (Thomasine "Gyllembourg), * 9.11.1773 i Kbh. (Nic.), † 1.7.1856 sst. (Holmens) (~ 2° med C. F. "Gyllembourg, 1767-1815), d. af stadsmægler, dispachør Johan B. (1728-1807) og Anna Bolette Sandgaard (1751-82). Ægteskabet opløst 1801. - Far til J. L. "H. (1791-1860). Efter faderens tidlige død flyttede moderen til Vemmetofte hos sin far, sognepræst Peder Heiberg, der var halvblind. H. blev student 1774 fra Vordingborg og tog i febr. 1777 sammen med K. L. "Rahbek den nylig indstiftede filologiske embedseksamen hvor han især udmærkede sig i græsk. 1779 udgav han en oversættelse af Moses Mendelssohns *Phædon, eller om Siælens Udødelighed*. Han skal have søgt blandet selskab i sine

unge dage, spillet, gjort gæld, været stærkt engageret med ågerkarle. I midsommeren 1779 flygtede han til Sverige og lod sig hverve som soldat; senere har hans modstandere ikke forsømt at drille ham med den lovovertrædelse, hvori han skulle have gjort sig skyldig. En farbror der var klokker i Bergen købte ham fri af tjenesten, og H. studerede nu en tid i Uppsala hvor han ville tage doktorgraden. Men 1782 rejste han til Bergen og prøvede at slå sig igennem, først som huslærer hos en provst Krog, senere som kontorist i et købmandshus. På denne tid begynder hans litterære liv, idet han gjorde bekendtskab med Johan Nordal "Brun og Claus "Fasting og gjorde udkast til en tragedie *Axel og Valborg*; H. var også i sit senere forfatterskab af norsk skole. Opholdet i Norge fik en brat ende da han i et brev til sin bror havde røbet en efter hans mening uhæderlig fremgangsmåde fra hans foresattes side. Brevet blev åbnet og han blev nødet til at underskrive en tilbagekaldelse. Han rejste til Kbh. hvor han fik ansættelse som assistent hos notarius publicus og 1787 bestalling som translator i spansk, portugisisk o.fl. sprog. S.å. udgav han en bearbejdelse af *Eusebius, eller hvad Gavn man høster af Dyden i vore Tider*, en satirisk fortælling i Voltaires manér af Jean de Laveaux. Bogen blev med nogle spydige ord tilegnet Rahbek der svarede i Lærde Efterretninger, og H. gav ham igen i den ubehagelige artikel *Beviis at Hr. Rahbek ikke besidder de fornødne Egenskaber enten til at være Recensent eller Oversætter*. Der udveksledes endnu et par indlæg; også senere fik H. og Rahbek lejlighed til at krydse klinger, uden at Rahbek tabte tålmodigheden med sin vanskelige kammerat.

S.å. udsendte H. første hæfte af *Rigsdalersedlens Hændelser*, et satirisk tidsskrift med romanramme som fortsattes lige til udgangen af 1793. Dets forbillede var Charles Johnstons *Chrysal, or Adventures of a Guinea*. H. angriber i flæng både almenmenneskelige svagheder og tidens brøst: tallotteriet, toldspionagen, bedærvet købmandsmoral, adelen, øjentjenerne, projektmagerne, tyskerne osv. Som dets 40. kapitel indeholdt skriftet en komedie, *Virtuosen* (senere omdøbt til *Virtuosen Nr. 2*) der skildrer en tysk svindlers afsløring. Men allerede forinden havde han oprådt som dramatiker med komedien *Forvandlingerne* der opførtes på Det kgl. teater 4.3.1788 og blev gunstigt modtaget. Emnet var fra en af Cervantes' noveller, dog en smule for danskent. S.å. kom karakterkomedien *Heckingborn*, bearbejdet efter *Der Spleen* af Stephanie d. y. (der allerede var oversat af Dorothea Biehl) hvis emne er en misantrops helbredelse. 1789 udgav H. to operapardier: *Michel og Malene*, rettet imod Dorothea

Biehls Orpheus og Eurydike og *Holger Tydske* imod Jens Baggesens *Holger Danske*.

Foranlediget af en i øvrigt højest respektfuld udtalelse af J. C. "Tode om at Heckingborn ikke havde gjort lykke, åbnede H. en overflødig pennefejde der udartede til et klammeri af ganske personlig art. Derimod deltog H. ikke i den såkaldte *Holgerfejde* der var fremkaldt af hans travesteren af Baggesens stykke. Skønt H. have spottet syngespillet som genre og hørcelet over at almindelige mennesker midt i deres tale pludselig gav sig til at synge, skrev han selv 1789 to syngespil: *Selim* og *Mirza* (der straks blev parodieret af C. "Olufsen med Jokum og Maren og af Tode med Ole og Sidse) og *Indtoget* (først opført 1793) hvori han har „havt den Grille, (...) at ville overalt motivere Sangen, for at gøre den musikalske Deel deraf saa meget meere rimelig“. Ligeledes fra 1789 er de to Lystspil *Virtuosen* nr. 1 og 2. I sommeren 1791 skrev H. komedien *De Vonner og Vanner* der blev opført tre gange i jan. 1792 og derefter forbudt på grund af den stærke satire over landofficererne der jo for en stor del var tyske og derfor genstand for H.s særlige uvilje (især vakte det anstød, at H. havde skrevet at „den blaa Kjole“ i huse hos folk af middelstanden sås hellere end „den røde“). Fra 1791 er fremdeles syngestykket *Chinafarerne* (opført 2.3.1792) det friskeste af H.s stykker, med gode og naturligt anbragte viser. Disse to sangspil er H.s bedste og viser ham i besiddelse af virkelig komisk kraft. Endnu indleverede H. i febr. 1793 til teatret et lille vittigt stykke, *Hofsorten*, som blev forkastet af teaterchefen og udgivet med en vidtløftig redegørelse for sagens enkeltheder i første udgave af H.s *Skuespil*. Som efterslæt til H.s skuespildigtning kom i anden udgave komedierne *De syv Tanter* og *Menneskekenderen* samt syngespillet *Mystification*. – H.s dramatiske digtning indtog en vigtig plads i samtidens bevidsthed, måske nok så meget for sine satiriske hib som for sine dramatiske og poetiske dyder, han fortaber sig let i grovkornede og pamfletagtige udfald mod hjemlige forhold og institutioner. Det samme kan med nogle forbehold siges om hans talrige vers og viser, de har nok af peber og salt, men ingen musik eller sødme, fx *Hver Mand i Byen om Indtoget taler*, 1790, *Verden af Krig og Fejde er fuld*, 1791, *Fred med Kongerne paa Jorden*, 1793, *Vor Klub er dog en herlig Sag*, 1794, *Min politiske Omvendelse*, s.å., *Laterna Magica*, s.å. (efterlignet af J. L. "Heiberg, Christian" "Wilster m.fl.).

Både skuespil og viser pådrog H. retssager. Hans første proces foranledigedes af en ugrundet beskyldning imod admiralitetet i *Virtuosen* nr. 2, den skaffede ham en bøde på 200 rdl. Anden

gang han kom i konflikt med loven og politiforordningerne var 1790, da hans fornævnte indtogsvise indeholdt ordene „Ordener hænger man paa Idioter“ der blev vurderet til en bøde på 150 rdl. for hans „Fornærmelse imod Personer“ og hans „dumdristige Kritik over Hans Majestæt Kongens Forhold med at uddele Ordener“. I denne sag havde H. dog ikke blot befolkningen på sin side, men også regeringen fandt at politimesteren havde vist utidig tjenstiver; det skal have været i sammenhæng hermed, at reskriptet af 3.12.1790 bestemte, at misbrug af trykkefriheden skulle forfølges ved de almindelige retter. I de følgende år blev H.s forfatterskab stærkt præget af hans sympati med den franske revolution og det had til „aristokraterne“ der som en smitte fra Paris bredte sig til en del af Kbh.s borgere. Under mærket Simon Sanddru skrev han i *Rahbeks Den Danske Tilskuer* bitre og uligevægtige artikler der smagte af politisk demagogi. En af dem, fra 17.3.1794, indeholdt en lidet tilsløret anklage imod den engelske gesandt Hailes for at have optrådt fornærmeligt mod den danske nation under Christiansborgs brand. Gesandten klagede, og Rahbek måtte møde for hof- og stadsretten, men blev frikendt. Ulykkeligvis indflettede H. i sin vise *Vor Klub osv.* nogle uforsigtige ord om „King George“, og Rahbek trykte visen uden først at indhente hans samtykke i *Den Danske Tilskuer*. Denne gang anlagde generalfiskalen proces mod H. selv, retten tolkede hans noget tvetydige linjer på den for ham ugunstigste måde, og han idømtes en bøde på 300 rdl. H. udgav sagens „Procudure og Dom“ 1795 med et motto af sin yndlingsforfatter Charles Churchill (hvis digt *Selvstændighed* han havde oversat i 1. bind af *For Sandhed*).

Der er nu en pause i H.s produktion; han ville ikke være den „Tordenleder“ der altid trak magtens lyn til sig, havde heller ikke megen tid, da han var blevet familiefar og måtte arbejde hårdt som translator og medhjælper for den gamle notarius C. "Schmidt". 1796 blev hans dog afbrudt af en ny og ørkesløs polemik og skuespilleren Marie "Preislers formentlige tilsidesættelse ved Det kgl. teater („Dyvekefejden“). H. havde her at gøre med sin medbejler til det liberale publikums gunst, M. C. "Bruun, der udkældte ham kraftigt i sit dramaturgiske tidsskrift *Svada* og tillagde ham „for meget af Fremfusenhed, Selvindbildskhed og Skældesyge, for lidet af rolig Eftertanke og Besindighed“. Begge parter forløb sig, de blev vel forligt, men meningsfriheden kompromitteredes ved disse ubændige pennefejder, og regeringen nedsatte en komité af fire mænd til at udarbejde et udkast til en trykkefrihedsanordning. Til den litteratur, dette skridt

fremkaldte, bidrog H. med sin pjeces *En Draabe i det store Hav af Skrifter om Skrivefriheden*, 1797, hvori han viser mere mådehold i tanke og udtryk end sædvanlig.

De nærmest følgende år blev afgørende for H.s skæbne. Under H.s forretningsrejse i Norge sommeren 1797 havde N. D. Riegels udgivet nogle åbne breve til ham. De fremkaldte et modskrift fra Christian Colbiørnsens side, hvori også H. nævntes, flygtigt men uvenligt. Da nu embedet som notarius publicus blev opslået i febr. 1798 indgav H., der allerede var konstitueret men ikke egentlig havde udsigt til det, sin ansøgning, men det blev givet til G. H. Olsen, fhv. professor ved Sorø akademi, senere konsul i Tunis og Algier. De to ansøgere indviklede sig i en heftig polemik med hinanden, og navnlig var H.s indlæg skarpe: *Suum cuique*, 1798 *Tu si tacuisses, Philosophus mansisses*, 1798. Flere deltog i fejden og H.s tøjlesløse sprog opmuntrede M. C. Bruun til at udsende skandaleskriftet „Bevis, at en monarkisk Regering ikke er forbunden til at bortgive Embedet efter de Søgendes Dueltighed“. Det var imidlertid indlysende, at H.s vrede havde samlet sig om Colbiørnsens hoved: i ham så han ophavsmanden til sit uheld og mod ham rettede han sine personlige angreb. Navnlig fremsatte han en odios hentydning til en affære i Nærum hvor en kromand havde mistet sin bestalling, efter H.s mening på Colbiørnsens tilskyndelse og som hævn for at have modsat sig et overgreb af den almægtige kancellideputerede. Fra ham troede H. også at det sagsanlæg udgik som blev hans bane. H. havde i For Sandhed 1798 udgivet to meget dristige skrifter. I *Politisk Dispatch* havde han anstillet betragtninger over hvad Danmark, England og Frankrig ydede til deres regenter og deres underhold, og i *Sproggranskning* under fiktion af et ordbogsarbejde uddelt yderst hensynsløse satiriske hib til højre og venstre. Sagen, der foranledigedes ved en skrivelse fra kancelliet af 26.2.1799, blev ført med stor hårdnakkethed fra begge sider. H. udgav alle akterne i trykken arkvis under titlen *Læsning for Publikum*, ialt 37 numre, og tillige i et særskilt hæfte akterne i sagen mod kromanden i Nærum. Dette nye forfatterskab blev standset ved trykkefrihedsforordningen af 27.9.1799, hvilken H. mente at være blevet udarbejdet for en del med hans tilfælde for øje og „sammenjasket“ så hurtigt at den kunne finde anvendelse på hans dom. Denne faldt 24.12. s.å. Man lod heri H.s tidligere presseforseelser gælde som skærpende omstændigheder og kastede sig blandt hans senere synder især over den ytring i *Suum cuique*, at han i sin tid var blevet tiltalt for „Udtryk mod Master Pitt, som Kongen befalede

skulde anses som brugte mod Kongen af Storbritannien“. Dommen lød på at han burde forvises fra kongens riger og lande.

H. forlod Kbh. 7.2.1800 og kom sidst i maj til Paris. Hans hus havde været samlingsstedet for de franske republikanere i Danmark, nu gjorde han bitre erfaringer om venskabets holdbarhed. En endnu langt bitrere kalk måtte han tømme da han i sept. 1801–maj 1802 kæmpede en håbløs kamp for at beholde sin unge hustru der forlod ham for at ægte C. F. Gyllembourg; om denne tragedie kan læses i hendes biografi. Under sine bestræbelser på at få tilladelse til at vende tilbage til Danmark og intervenere i den fortvilede sag om hustru og barn gik han så vidt som til at bønfalde sin fjende Colbiørnsen om at støtte hans ansøgning om benådning: „jeg har altid vidst, at denne ædle Stolthed er et af de skønneste Træk i Deres Karakter“ men forgæves. Nu havde han „kun det usle Liv tilbage“. 1802 fik han en fransk bestalling som translator, n.å. fik han en ansættelse i det franske udenrigsministerium (bureau des traducteurs) hvor han langsomt avancerede og til sidst blev bureauchef. Stillingen var for en mand med H.s store kundskaber og eminente arbejdskraft lidet byrdefuld, han havde nok af otium og fik på sine rejser i Europa i Napoleons følge lejlighed til at overvære mangt og meget på nært hold. Med sine foresatte var han tilfreds, især beundrede han Talleyrand. Efter dennes fald mistede også H. sin stilling, 1.1.1817, men han fik en pension på 3000 frcs. og kunne være glad over at være sluppet bort i tide, idet man under den følgende tids udrensning af ministeriet forjog embedsmænd fra Napoleonstiden i mængdevis og uden godtgørelse.

Der blev nu tid for ham til forfattervirksomhed. Af hans skrifter fra alderdommen skal fremhæves *Précis historique et critique de la constitution de la monarchie danoise*, 1820, *Lettres d'un Norwégien*, 1822, *Politiske Aphorismer*, 1826 (meget udbredte i en spansk udgave). Et par andre politiske skrifter udkom i Norge hvor han var fri for censur; også i danske blade skrev han fra tid til anden med sin gamle uskånsomme pen. I Juliens månedsskrift, *Revue encyclopédique*, anmeldte han danske skrifter, endog Ingemanns *Waldeemar den Store*. Men denne senere produktion havde ringe virkning i hans fædreland, kun *Enevoldsmagiens Indførelse i Danmark*, 1828, blev en publikumssucces. Mest interessante er for en nutidslæser de selvbiografiske skrifter *Om mit Forhold til Baggese*, 1826, *Tre Aars Ophold i Bergen*, 1829 og navnlig *Erindringer af min politiske, selskabelige og litterære Vandel i Frankrig, Rhapsodie*, 1830, en livligt skrevet og anekdote-

rig bog, kun plettet af mange personlige udfald. En lys stribe falder ind i den ensomme mands liv ved sønnen J. L. Heibergs besøg 1819–22 der rigtignok kom til at svie hårdt til hans økonomi; senere besøgte sønnen ham med sin hustru 1836. Om at vende tilbage til Danmark gjorde han sig undertiden tanker; de kunne sikkert være realiseret i Napoleonstiden, men senere stødte de bl.a. på den vanskelighed at han frygtede for at miste sin lille pension. Han anede vel også at han ville blive en overflødig i sit hjemland. Med sin tidligere hustru blev han på sine gamle dage forsonet; han oplevede også et religiøst gennembrud, hvorefter han fandt en forsynets finger i sin skæbne. Hans sidste år var sørgelige, halvblind og venneløs famlede han sig frem ad Paris' gader.

H. glimrer som forfatter på baggrund af 1790ernes oftest udvandede og kerneløse prosa og poesi. Han var en kraftig og livlig skribent, og man forstår at han i den franske revolutions dage stod for det oplyste danske publikum som en art overmenneske. Men som politiker savnede han tydelige idealer, et konkret program, en taktik samt enhver art af hensyntagen over for sine meningsfæller. Der var noget formålsløst ved hans uendelige kontroverser med samtidige. Han søgte formelig konflikter, kunne blæse ubetydelige ting op til noget stort, endte i reglen, om han ikke allerede var begyndt, i personlige sigtelser. Hans hidsige polemik er ofte perfid og altid fuldkommen hensynsløs. Men efter de store ulykker der ramte ham kom karakterens granit for dagen; vel aflagde han aldrig det kværlante i sit væsen, men han imponerer ved sin trofasthed mod den politiske liberalisme hvis talsmand han havde været i sin velmagtstid. – En yngre bror **Ludvig H.**, * 12.9.1760, † 21.9.1818, dimitteredes 1777 fra Vordingborg, blev 1783 cand. philol. og 1785 magister. N.å. blev han konrektor i Ribe og 1797 rektor i Odense. I tidsskrifter beskæftigede han sig med leksikografiske spørgsmål og udgav 1807 B. G. Sporns værk om „eenstyldige Danske Ords Bemærkelse“. Et bidrag til græsk leksikografi: *Sylloge vocum græcarum* kom 1815 i et skoleprogram fra Odense. Tit. professor 1810. R. 1815. – □Mal. af Jens Juel, 1789 (?) (Fr.borg), kopi (sst.), raderet af V. Kyhn, 1868, gengivet i flere træsnit 1882 og 1884, det ene af H. P. Hansen. Stik af G. L. Lahde, 1794, efter dette en række litografier og træsnit 1833–73. Fremstillet på satirisk stik af Lahde, 1796. Tegn. af C. A. Ehrensvärd. Tegn. af Fournier ca. 1800–1801, efter denne stik af Chrétien. Tegn. af J. Görbitz (Nasjionalgalleriet, Oslo), litografi af samme 1830, efter dette to litografier af E. Lehmann, det ene 1839, samt et træ-

snit 1860. Afbildet på mal. af Maria Staun, af V. Rosenstand, 1868, samt flere af V. Neiendam (et i Holbergske selskab, Oslo). Buste af Th. Stein udst. 1901. Silhouet af Ida Schiøtzt-Jensen. – Gravstenen fra Paris rejst som monument i Vordingborg 1901 (kirketorvet).

Udg. Skuespil I–III, 1792–94. Saml. skuespil, udg. K. L. Rahbek I–IV, 1806–19. Udv. skuespil, udg. J. C. Lange, 1836. Udv. skrifter, udg. Otto Borchsenius og Fr. Winkel Horn, 1884.

Kilder. P. A. H.: Om mit forhold til Baggessen, Drammen 1826. Samme: Tre år i Bergen, Drammen 1829. Samme: Erindringer af min politiske, selskabelige og litterære vandel i Frankrig, Kria., 1830. Erindr. i uddrag på fransk m. noter af E.-G. Ledos i Revue des études hist. LXXXII, Paris 1917 407–16, i Revue des études napoléoniennes XV, Paris 1919 195–217 283–306 og i Revue des questions hist. 3. ser. I, Paris 1922 298–415. Johanne Luise Heiberg: P. A. H. og Thomasine Gyllembourg, 1882 (4. udg. ved Aage Friis og Just Rahbek I–II, 1947). Breve fra P. A. H., udg. Johan Ludvig Heiberg, 1883. S. Birket Smith: Til belysn. af litterære personer og forhold, 1884 3–199 (breve). Tilskueren, 1902 666–72 (breve). Pers. hist. t. 6.r.1, 1910 204–13 (breve til J. N. B. Abrahamson). Heibergske familiebreve, 1943 (breve fra Johan Ludvig H. til P. A. H.).

Lit. Fr. Bajer: Nordens politiske digtn., 1878. Christen Thaarup: P. A. H., 1883 (også i Hist. t. 3.r.II, 1860 107–258). Edv. Holm: Den offentlige mening og statsmagten, 1888 (reprudg. 1975). Henrik Jæger: En gammel kærlighedshist., Kria. 1891. H. Schwanenflügel: P. A. H., 1891. Johs. Grønberg: P. A. H. og hans hustru, 1915. Sofie Aubert Lindbæk i Edda XXXIV, Oslo 1934 87–104. Paul V. Rubow i Danske i Paris, red. Fr. v. Jessen I, 1936. Anne E. Jensen: Rahbek og de da. digtere, 1960. H. P. Rohde i Fund og forskn. VII, 1960 50–84 (m. breve). Henning Fenger: The Heibergs, N.Y. 1971. Povl Ingerslev-Jensen: P. A. H., 1974. Vagn Børge i Fr.borg amts avis 26.5.1976.

Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark. P. A. H., Johanne Luise og J. L. H., Thomasine Gyllembourg, 1978 = Rigsark. Foreløbige arkivreg. XX.

Paul V. Rubow*

Heiberg, Peter Andreas, 1864–1926, arkivar. *8.1.1864 i Ålborg, † 1.7.1926 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: læge Emil Theodor H. (1820–93) og Johanne (Hanne) Henriette Jacoba Schmidt (1821–83). ~ 11.12.1900 i Kbh. (Jesusk.) med Marie Speyer, *7.9.1868 i Ålborg, † 28.9.1940 i Valby, d. af købmand Carl Ludvig S. (1833–94) og Annette Cathrine Wibroe (1831–1913). – Bror til J. L. *H. (1854–1928).

H. blev student 1882 fra Ålborg og tog 1888 medicinsk eksamen, men benyttede den ikke. Han var i en årrække lærer i naturhistorie ved københavnske skoler, og hans lægelige uddannelse har ikke ud over visse terminologiske udtryk givet sig direkte udtryk i hans forfatterskab. 1895 begyndte han at arbejde i provinsarkivet i Kbh. hvor han 1897 blev arkivassistent. Fra 1904 gjorde han (fra 1917 som underarkivar) tjeneste i Rigsarkivet hvor han var ansat til sin død. Han

udførte her et stort og samvittighedsfuldt arbejde, navnlig ved en nyordning af danske kancellis arkiv. Når H. valgte at gå arkivvejen, var det fordi han derved kunne opnå at få tid tilovers til en interesse som han fra den tidligste ungdom havde næret, studiet af Søren Kierkegaard og hans forfatterskab. Allerede som barn havde han i hjemmet af sin mor hørt Søren Kierkegaard nævne (faderen var biskop P. C. Kierkegaards læge), og da han som ung student fordybede sig i hans værker, blev det klart for ham at det måtte blive en interesse for livet. Den første frugt af hans Kierkegaard-studier var *Bidrag til et psykologisk Billede af Søren Kierkegaard i Barndom og Ungdom*, 1895, et arbejde der har en særlig værdi som indledning til den egentlige specialforskning inden for Kierkegaard. 1912 fulgte det lille skrift *En Episode i Søren Kierkegaards Ungdomsliv* der vakte en vis sensation ved sin hypotese om en særlig udsejlsperiode i Kierkegaards ungdom, en hypotese H. dog selv stod usikker overfor. (Teologer greb den med begærlighed). H.s hovedværker blev imidlertid de to skrifter *Et Segment af Søren Kierkegaards religiøse Udvikling, 1835 1. Juni til 1838 19. Maj*, 1918 og *Søren Kierkegaards religiøse Udvikling. Psykologisk Mikroskopi*, 1925. Her er hypotesen fra skriftet af 1912 vel ikke opgivet men er taget op i en omfattende og dybere sammenhæng, idet der i de to skrifter er givet en indgående analyse af Kierkegaards hele religiøse udvikling. H.s opfattelse er den, at denne har været præget af kamp for at hindre truende sygelighed i karakter og anskuelse, en kamp der lykkedes. Efter H.s opfattelse bliver Kierkegaards religiøse udvikling således én stor – ikke sygehistorie, men helbredelseshistorie, og H. danner herved en yderst interessant modsætning til de forfattere som i skildringen af Kierkegaard har lagt en hovedvægt på de sygelige elementer hos ham. Egentlige specialspørgsmål inden for Kierkegaardforskningen har H. systemet til i det lille skrift *Nogle Bidrag til Enten – Ellers Tilblivelseshistorie*, 1910. – H.s arbejder er allerede efter deres emner svært tilgængelige, og som forfatter gør han heller ikke meget for at lette læseren arbejdet. Hans skrifter har til grundlag en enestående indlevethed i eller samlevethed med Kierkegaards værker og særlig med hans optegnelser, „papirerne“. Da der efter afslutningen af den første samlede udgave af Kierkegaards værker, 1901–06, blev spørgsmål om at foranstalte en ny udgave af Kierkegaards papirer i stedet for den tidligere ufuldstændige (ved H. P. Barfod og H. Gottsched) blev det da også H. der (sammen med V. Kuhr) fik denne opgave betroet. Første bind udkom 1909, og der var indtil H.s død udkommet 12 bind, hvorhos

det grundlæggende arbejde til de resterende var udført af H. Dette udgiverarbejde må ved sin uhyre grundighed betragtes som enestående og sikrer H. en varig plads i den litterære arkivforskning. – I det offentlige liv deltog H. ikke. Dog kan det nævnes at han under den bekendte Amalie Skramske affære med kommunehospitalets 6. afd. fremkom med et – meget abstrakt – „psykologisk indlæg“ i *Meningsstriden om Sindssygelægenes Forhold til deres Patienter*, 1897. □ Skitse af Cathrine Schroeder, f. Heiberg, 1918. Foto.

Studenterne fra 1882 43. V. Ammunsden: Søren Kierkegaards ungdom = Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1912 121f. V. Kuhr i S. Kierkegaards papirer X,3, 1927 (2. udg. 1968), s. VII–XIII. – Papirer i Kgl. bibl.

Ib Ostenfeld (J. Himmelstrup)

Helberg, Peter Wilken, 1840–1920, læge. * 24.7.1840 i Kbh. (Trin.), † 20.6.1920 på Petersdal i Almind bakker ved Hald sø, begr. i Viborg. F: forstander for døvstummeinstituttet S. J. "H. (1810–71) og Engelke Marie Rørdam (1814–55). ~1° 20.10.1868 i Hammel med Zara Margrethe Cathrine Krieger, * 18.11.1843 i Kbh. (Holmens), † 26.11.1870 i Thisted, d. af kaptajnlejtant Christian K. (1809–49) og Vibeke Ragnhilde Haffner (1815–62, ~2° 1854 med sognepræst i Støvring, Hans Christian Slamberg, 1816–89, ~2° 1867 med Johanne Marie Severine Rindom, 1839–70). ~2° 8.8.1874 i Tilsted ved Thisted med Abelone Marie (Minna) Bonne, * 12.10.1856 i Thisted, † 8.6.1926 i Vordingborg, d. af jernstøber Marcus Sabinus Vilhelm B. (1829–76) og Ida Amalie Witttrup (1832–1905). – Bror til Frederik "H. og Vilhelm "H.

H. blev student 1860 fra Metropolitanaskolen, var som medicinsk student frivillig reservelæge i hæren 1863 og konst. underlæge ved ambulance under krigen 1864; de erfaringer han vandt her tillagde han selv megen betydning for sin udvikling til kirurg. 1867 tog han lægeeksamen, og samtidig med at han var kandidat på Almindelig hospital og kommunehospital 1867–68 udarbejdede han på fysiologisk laboratorium hos P. L. "Panum en prisafhandling om ernæringsfysiologi, for hvilken han 1867 fik universitetets guldmedalje. Endvidere udarbejdede han her sin doktordisputats *Bidrag til Læren om Stofskiftet* som han forsvarede 1869. H.s videnskabelige virksomhed blev ikke fortsat idet han viede resten af sit liv til arbejdet som praktiserende læge og kirurg efter at han allerede 1868 havde nedsat sig som praktiserende læge i Thisted. Han begyndte her under yderst primitive forhold den kirurgiske og gynækologiske virksomhed der

snart gjorde hans navn som læge og kirurg landskendt; således udførte han allerede 1869 – inden antiseptikkens indførelse – det i Danmark første heldigt forløbende kejsersnit hvor også moderen overlevede. Begavet med ualmindelig rige evner som læge og kirurg, parrede med en myndig, viljestærk personlighed og en usædvanlig arbejdskraft udfoldede H. en stor virksomhed i Thy og Thisted hvor han tillige var distriktslæge fra 1874. Han der var udlæret autodidakt udvidede stadig sin operative virksomhed, optog og gennemførte straks de Listerske antiseptiske metoder og arbejdede tidligt og silde på at dygtiggøre sig, både ved selvstudier og udenlandsrejser; af stor betydning for ham blev en studierejse 1871 til Amerika hvor han bl. a. lærte betydningen af „at vaske sig“. Senere foretog han talrige studierejser til kirurgiske og gynækologiske klinikker i Europa. 1879 udnævntes han til overlæge ved amtssygehuset i Viborg hvor han kom til at virke i de følgende 37 år. Foruden den intense virksomhed som overlæge ved dette kirurgisk-medicinsk-epidemiske hospital bestred H. tillige embedet som distriktslæge i Viborg fra 1879 og som stiftsfysicus 1893–1915. Desuden var han jernbanelæge 1879–87. 1888 lykkedes det ham at få opført et nyt stort sygehus, og her udfoldede han en stedse voksende betydningsfuld kirurgisk virksomhed, stadig optaget og arbejdende med de nye kirurgiske landvindinger der faldt i hans tid; bl.a. var han mellem de første der vovede sig i kast med hjernekirurgi, Basedowkirurgi etc. Selve sygehuset efterlod H., da han tog sin afsked 1916, også i rig blomstring, således at en ny stor udvidelse kunne tages i brug samme dag han fratrådte, og sygehuset efter tidens krav deles i en kirurgisk og medicinsk-epidemisk afdeling. Sine sidste år levede H. på landstedet Petersdal som den store natur elsker, jæger, sportsmand og fuglekender, han alle dage havde været (han udgav 1886 *Thylands Fugle*). Han var formand for Thisted amts lægeforening 1870–79 og for Lægeforeningen for Viborg og Thisted amter 1895–1905. – R. 1883. DM. 1899. K.² 1910. □Træsnit 1896. Karikatur af Alfred Schmidt, 1910. Mal. af Knud Larsen, 1912 (Viborg amtssygehus). Buste af H. Quistgaard på monument, 1923 (sst.).

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1870 75f. – V. Albeck i Ugeskr. for læger LXXXII, 1920 857f. K. S. Bøggild sst. 892–95. Johs. Ipsen i Hospitalstid. LXIII, s.å. 429–32. Jes Rossen og Johs. Ipsen i Anker Aggebo: Danske lægememoirer I, 1936 = Asklepios tjener 1 9–38. Sv. Aakjær: Viborg købstadshist. II, 1940 715. Bernh. Viking i Fra Viborg amt, 1962 114–34. Holger Nielsen og H. Skov: P. W. H., 1978.

Otto C. Aagaard*

Heiberg, Povl, 1868–1963, læge. * 27.7.1868 i Sorø, † 12.5.1963 i Holbæk, begr. Hørsholm kgd. F: sognepræst i Vemmeløv, provst, senere andenpræst ved Roskilde domk. Gabriel Thomas Skat Rørdam H. (1832–1917) og Johanne Kristiane Müller (1837–1914). ~ 10.6.1902 i Roskilde med Elisabeth Jensen, * 5.4.1876 i Frederikshåb, Grønland, † 5.3.1957, d. af missionær, senere sognepræst i Nors og Tved Peter Christian J. (1841–99) og Ida Nina Elisabeth Knudsen (1846–1919). – Bror til K. A. *H.

H. blev student 1886 fra Sorø og tog 1893 medicinsk embedseksamen. Efter nogle års hospitalsuddannelse bl.a. på Skt. Hans hospital studerede han 1896–97 nervesygdomme og bakteriologi i Paris og fortsatte efter hjemkomsten sin hospitalsuddannelse samtidig med at han fra 1898 praktiserede i Kbh. 1906–21 var han kredslæge (fra 1921–38 sanitetslæge) under Kbh.s kommunes sundhedskommission, og 1912–39 var han vicedistriktslæge i Kbh. – Allerede i sin skoletid blev H. under indflydelse af adjunkt C. J. C. Lauritzen interesseret i sandsynlighedsberegning og fik senere interesse for medicinalstatistik, hvorom en stor del af hans videnskabelige arbejder drejer sig, bl.a. doktordisputatsen fra 1909, *Bidrag til Skarlagensfeberens Historie i Danmark i det 19de Aarhundrede*. H. har udfoldet en stor litterær virksomhed og offentliggjort over 120 tidsskriftartikler foruden flere bøger og afsnit i bøger. Blandt de tidligere artikler handler mange om kliniske problemer, men senere havde hans arbejder hovedsagelig medicinalstatistiske og hygiejniske emner. Under sin virksomhed som kredslæge i Kbh. var han meget optaget af bolighygiejniske spørgsmål og blev ved omordningen af Kbh.s sundhedsvæsen 1921–38 leder af det sanitære tilsyn med boliger m.m. Han udgav en *Hygiejniske Raadgiver for Boligsøgende*, 1908, og virkede for at vække interesse for byplanspørgsmålet. På to andre områder af hygiejnen udførte H. også et stort arbejde, nemlig inden for ernæringshygiejnen og bekæmpelsen af alkoholisme. Sammen med husholdningslæreren M. V. Bjørum bearbejdede han det materiale af danske husholdningsregnskaber som 1909 og 1916 var indsamlet og udgivet af Statistisk departement, og hans afhandlinger herom giver værdifulde oplysninger om den danske befolknings kost. Han var tilhænger af afholdsbevægelsen og udførte statistiske arbejder om alkoholspørgsmålet på eksakt videnskabeligt grundlag (1927–34 medlem af en komité til undersøgelse af alkoholens indflydelse på dødeligheden), ligesom han udgav *Sirø-Bemærkninger om Ædruelighedsforholdene*, 1930. Han var medstifter af Neurologisk selskab, 1901, medredaktør af

Heiberg, Povl

Ugeskrift for Læger, 1904–07, og af Maanedsskrift for Sundhedspleje, 1908–14, medlem af bestyrelserne for Selskabet for sundhedsplejen i Danmark, fra 1910, Lægernes enkekasse, fra 1910, Lægeforeningens boliger, 1918–23, Præmieselskabet for plejemødre, 1918–21, Kronprinsesse Louises asyl, 1919–20, og Friboliger for lægeenker, fra 1924. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. okt.1909 164–67. P. H.: Lidt småsnak om de af mine arbejder, hvor materialet er hentet i Kbh., i Bibl. for læger CXXXVII, 1945 321–31 (m. bibliografi). Samme: Spredte erindr. fra en gammel læges liv, 1958 (m. bibliografi). – P. Bonnevie i Ugeskr. for læger CXXVI, 1964 1055.

L. S. Fridericia *

Heiberg, Søren Johan, 1810–71, døvstummelærer, præst. * 1.6.1810 i Kbh. (Garn.), † 15.1.1871 i Keldby, begr. sst. F: fuldmægtig i Kbh.s fattigvæsens politiret, senere forstander for Vartov Peter Wilken H. (1774–1842) og Elisabeth Catharine (Else Christine) Schrøder (1784–1845). ~1° 7.11.1839 på Frbg. med Engelke Marie Rørdam, * 22.3.1814 i Undløse, † 6.9.1855 i Kbh. (Frue), d. af sognepræst, sidst i Tølløse, provst Thomas Schatt R. (1776–1831) og Cathrine Georgia Teilmann (1777–1842). ~2° 7.2.1857 i Lyngby med Emma Rørdam, * 3.9.1812 i Undløse, † 31.3.1897 i Kbh., søster til 1. hustru. – Far til Frederik *H., P. W. *H. og Vilhelm *H.

H. blev 1827 student fra v. Westens institut, teologisk kandidat 1836 og s.å. lærer ved Det kgl. døvstummeinstitut. Efter at han havde gjort en udenlandsrejse 1838–39 for at gøre sig bekendt med døvstummevæsenet blev han førstelærer, forstander og præst ved døvstummeinstitutet 1839. 1858 blev han medlem af dets direktion og senere dens formand. Indtil maj 1865 bestyrede han med udmærket dygtighed dette institut til hvilket hans hovedvirksomhed knytter sig. 1839 flyttedes det fra Stormgade til Citadelsvej og fik under H. en fortrinlig organisation. Ved ansættelse af flere lærere og trykning af de hidtil afskrevne læsebøger blev det muligt at give pigerne samme skoletid som drengene og tillige føre alle elevernes undervisning frem til et højere mål. Pigerens håndgerning udvidedes med skræddersyning og vævning, drengenes med snedkerarbejde. H. indførte en ugentlig gudstjeneste for eleverne og de ældre døvstumme fra hovedstaden og fik oprettet en fond til hjælp ved døvstummes anbringelse i lære. Hans omhu for eleverne bevarede ham deres hengivenhed længe efter at de havde forladt stiftelsen. Da han tilmed sørgede fortrinligt for orden og økonomi viste anstaltens forbedrede tilstand sig både i

elevernes større sundhed og deres forøgede intellektuelle og moralske dannelse. 1857 blev H. medlem af bestyrelsen for det nye blindeinstitut, var desuden præst ved Ladegården 1853–57. 1865 blev han sognepræst i Keldby på Møn. – Tit. professor 1857. – En datter Elisabeth Kirstine Heiberg, * 21.4.1845, † 26.5.1921, var gift med historikeren Nicolai Jacobsen, * 21.6.1837, † 16.1.1878, der blev student 1856, cand.teol. 1862 og – efter at have deltaget i krigen 1864 – assistent på Det kgl. bibliotek. En afhandling om levemåden i drik i 15- og 1600 tallet, i Steenstrups Maanedsskrift blev ikke fulgt op, men hans samlinger der erhvervedes af biblioteket blev benyttet af T. *Troels-Lund i hans Dagligt Liv i Norden. Jacobsen blev 1874 sognepræst i Højslev, Dommerby og Lundø. – En fjerde søn Johan Alfred H., * 2.7.1848, † 22.5.1936, blev student 1866, cand.teol. 1872 og 1873–79 præst ved den danske menighed i Chicago, derefter sognepræst i Aulum og Hodsager, 1881 provst for Hammerum hrd., 1885 sognepræst i Vejlbj ved Strib, 1888 ved Frue kirke i Odense, 1900 ved Kristkirken i Kbh. og 1909–15 ved Mariæ kirke i Helsingør. 1892 var han som formand for udvalget til evangeliets forkyndelse blandt landsmænd i Amerika i USA som mægler i stridigheder i den danske kirke. S.å. udgav han *En Rejse i Amerika*. R. 1898. – R. 1852. □Litografi af P. Gemzøe, 1862.

Det kgl. døvstummeinstitut i Kbh. 1807–1907, udg. C. Goos, 1907.

A. Hansen *

Heiberg, Thomas Severin, 1738–1819, præst. * 23.3.1738 i Vemmetofte, † 26.10.1819 i Kirke Såby, begr. sst. F: præst på Vemmetofte Peder H. (1694–1775) og Edele Cathrine Hørring (1710–91). ~8.2.1775 i Kbh. (Petri) med Friderica Christina Fabritius, døbt 7.9.1746 i Kbh. (Petri), † 22.11.1833 i Laurvig, d. af hofjuvelér, mønt- og stadsguardein Christopher F. (1710–87) og Gundel Berntz (1715–1807).

H. blev privat dimitteret 1756 og teologisk kandidat 1764. Fra 1763 boede han nogle år som alumne på Borchs kollegium og ydede som vederlag de efter tidens skik krævede disputatser (1764–68). 1768–74 var han huslærer hos generalauditor F. C. *Sevel i søetaten og blev derefter sognepræst i Kirke Såby og Kisserup og 1794 provst. H. var en foregangsmand hvor det drejede sig om at vejlede befolkningen i landbrugets rentabilitet og hjemmemarkedets forsyning med egne produkter. 1784 modtog han gennem økonomi- og kommercekollegiet af biskop N. E. *Balles hånd ved landemodet guldmedaljen pro

meritis for sit industrielle initiativ, og fra landhusholdningsselskabet fik han dettes 3. guldmedalje. 1813 fik han rang med amtsprovster. Han udgav 1771 Ambrosius Stubbs Arier og andre poetiske stykker, skrev også selv digte og udgav afhandlinger *Om Mark-Fred*, 1815, og *Forslag til et Brand-Societet for Sjællands Stifts Geistlige*, 1819. Da en gård i Snoldelev, tilhørende provst Andreas Tandrup *Rachlou, brændte under mistænkelige omstændigheder 1806, og provstens store malerisamling ved samme lejlighed gik op i luer, angreb H. Rachlou skarpt i en pjeces: *Udsigt over den mærkelige Ildebrand i Snoldelev 1806*, 1807, og beskyldte ham for assurancesvig. Siden oplevede H. den vanskæbne at hans egen gård delvis brændte dagen efter at den var assureret. – R. 1817.

Brev ang. Ambrosius Stub i S. Birket Smith: Til belysn. af lit. personer og forhold, 1884 336–38. – Festskr. i anledn. af Borchs kollegiums 200års jubilæum, 1889 170. Michael Neiendam: Christian Bastholm, 1922 356. Th. Mølby m.fl.: Snoldelev Tune, 1939 81–107.

*Michael Neiendam**

Heiberg, Vilhelm, 1853–1922, læge. * 2.4.1853 i Kbh. (Trin.), † 18.3.1922 sst., begr. sst. (Ass.). F: forstander for døvstummeinstituttet S. J. *H. (1810–71) og Engelke Marie Rørdam (1814–55). ~ 13.6.1888 i Gentofte med Anna Elise Margarethe Henningsen, * 29.6.1869 i Kbh. (Petri), † 24.6.1936 sst. (Ansgar), d. af grosserer, senere generalkonsul Andreas H. (1838–1914) og Anna Ziegner (1848–1910). – Bror til Frederik *H. og P. W. *H.

H. blev student 1871 fra v. Westens institut og studerede først teologi, men fortsatte efter et års forløb med medicin og tog lægeeksamen 1878. Til 1882 gjorde han kandidatjeneste på forskellige københavnske hospitalsafdelinger for at udanne sig til kirurg som sin ældre bror; den største betydning for hans udvikling fik det at han fra 1879 blev assistent hos F. *Howitz på dennes kirurgisk-gynækologiske privatklinik. Howitz vakte H.s interesse for at specialisere sig i gynækologi og inspirerede ham til disputatsen *Om Ovariesvulsten som Komplikation ved Svangerskab* som han forsvarede for doktorgraden 22.12.1881. Med aftrykninger var H. nu assistent hos sin læremester indtil 1887 og i mellemrummene reservekirurg hos P. *Plum på Frederiks hospital 1882–84, prosector chirurgi 1883–85 og derefter et halvt år på udenlandsrejse. 1888 oprettede han selv en kirurgisk-gynækologisk privatklinik og var 1890–92 underaccouchør ved Fødselsstiftelsen under A. *Stadfeldt. – H. var en af Howitz' bedst begavede elever, som kirurg vel den bedste af dem alle, og stod således med en

meget grundig og alsidig uddannelse da han 1893 udnævntes til overlæge ved Kbh.s amts nyopførte sygehus på Bergersvej (senere Nyelandsvej). Dette sygehus afløste Kbh.s amts gamle tvangs-, arbejds-, syge- og dåreanstalt i Ryesgade, og det blev H.s lod og lykke her at skabe et moderne kirurgisk-medicinsk-epidemisk hospital. Ganske naturligt blev det gynækologien og kirurgien der specielt dyrkedes på amtsygehuset, hvor H. befæstede sit ry som en sikker og hurtig kirurg med en gennemført antiseptik; men også de medicinske og epidemiske patienter nød godt af hans frejdige livssyn og stadige trang og evne til optage nye behandlingsmetoder og ideer. Efter godt tyve års arbejde som overlæge måtte han 1914 trække sig tilbage på grund af sygdom, hvorpå sygehuset efter tidens krav deltes i en kirurgisk og en medicinsk-epidemisk afdeling. H. var foruden en ypperlig lærer for sine assistenter en utrættelig vejleder for de medicinske studenter i gynækologiens grundbegreber, og hans kurser i gynækologiske undersøgelsesmetoder var altid stærkt besøgte og højt skattede. Privatdocent 1896. Censor ved konkurrence om professoratet i obstetrik 1897. □ Mal. af P. Mønsted, 1911. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1882 47f. – V. Esmann i Foren. for gynækologi og obstetrik forhandl. 1921–22 43. A. Helsted i Ugeskr. for læger LXXXIV, 1922 313f. Th. Rovsing i Hospitalstid. LXV, s.å. 171f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Otto C. Aagaard**

Heick, Frederik, 1904–71, direktør for Hedeselskabet. * 12.12.1904 på Lundgård, Hejnsvig sg., † 16.9.1971 i Viborg, begr. sst. F: plantør, senere gårdejer Christian H. (1874–1954) og Laura Marie Christensen (1874–1951). ~ 12.12.1935 i Toftlund med Ingeborg Detlefsen, * 11.7.1916 i Toftlund, d. af elektroinstallatør Christen Thomas D. (1886–1964) og Dorette Henriette Marie Höppner (1890–1962).

Efter at have arbejdet nogle år ved praktisk landbrug kom H. via Ladelund landbrugsskole på landbohøjskolen hvorfra han 1931 blev landbrugskandidat. Umiddelbart derefter blev han assistent ved Kolding og omegns landboforening og Askov forsøgsstation for så atter i årene 1933–39 at virke som konsulent i planteavl og regnskabsføring i Nr. Rangstrup herreds landboforening. En foreløbig slutstilling opnåede han da han i 1939 blev forstander for den nyoprettede forsøgsstation i St. Jyndevad tæt ved den dansk-tyske grænse. Selv om han fik anlagt en række forsøg, ikke mindst på grundforbedringens og kunstvandingsens område er det dog næppe som forsøgsleder han vil blive holdt

Heick, Frederik

længst i minde. H.s store interesse gjaldt det folkelige arbejde, først og fremmest den nationale kamp i grænselandet. I perioden 1961–66 var han Grænseforeningens formand, derefter dens næstformand. I 1945 gik han aktivt ind i politisk arbejde og var medlem af folketinget 1945–59. Erfaringerne fra arbejdet i grænselandet havde gjort ham til en overbevist tilhænger af stærkere europæisk integration. Derfor blev han naturligt medlem af det udenrigspolitiske nævn 1954–59 og af Europarådets rådgivende forsamling i Strasbourg 1957–59. Efter sin udtræden af folketinget valgtes han som formand for det jyske venstre, og 1965 blev han næstformand for venstres landsorganisation. Som politiker nåede H. ikke frem i forreste række. Partiet brugte ham især til landbrugsfaglige lovgivningsemner, såsom frugtlagre, landbrugskredit, grundforbedring, landarbejderboliger osv. Hans styrke lå ikke i det polemisk-taktiske, men i det saglige hvor hans uortodokse forhandlingsform i forening med et velgørende lune rigtig kom til sin ret. Da hedeselskabet i en vanskelig tilpasningssituation omkring et opdyrkningselskabs fremtidige placering inden for rammerne af et industrialiseret, miljøbevidst samfund stod over for at skulle finde en afløser for dets direktør Niels Basse faldt valget naturligt på H. som i øvrigt havde været landbrugsministeriets repræsentant i selskabets bestyrelse siden 1948. Selskabet havde brug for en leder som i sin person forenede en folkelig baggrund, en landbrugsteknisk skoling og en politisk indflydelse på tværs af partiskel. På afgørende punkter levede H. da også op til de forventninger man nærede til ham ved hans udnævnelse 1959. Den stærkt omdebatterede Skjern å-sag kunne afsluttes 1965 efter at H. i såvel tale som skrift havde forfægtet landvindingsarbejdets nytteværdi, ikke mindst i henseende til mulighederne for at opnå en bedre jordfordeling i området. Som medlem af landbokommissionen af 1960 og af statens landvindingsudvalg 1961 øvede H. en afgørende indflydelse på at såvel grundforbedrings- som landvindingsarbejdet gennem nye love af 1965 kunne fortsætte med økonomisk støtte fra staten. Selv om nye love fire år senere satte en stopper for det egentlige landvindingsarbejde kunne grundforbedringsaktiviteterne stadig holde selskabets tekniske afdelinger i gang. Hertil kom at man i stadigt stigende omfang tog sig af projekter vedrørende rensning af spildevand. H.s format som leder viste sig også ved at det lykkedes ham at få landskabsplejen optaget i selskabets formålsparagraf på linje med skovplantning og vandløbsregulering. Og selv om selskabets ledende funktionærer ofte måtte konstatere at deres afholdte chef var på

farten til et eller andet møde vidste de dog at de i afgørende forhandlingssituationer trygt kunne forlade sig på hans forhandlingsduelighed i dens særprægede blanding af saglighed og varm personlig udstråling. – R. 1961. R. 1966. K. 1970. □ Foto.

Erik Helmer Pedersen: Hedesagen under forvandling, 1971. Dannevirke 17.9.1971. H. C. Clausen i Sjællands tid. 6.10.s.å. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Erik Helmer Pedersen

Heide, Axel, 1861–1915, bankdirektør. * 19.3. 1861 i Haderslev, † 3.10.1915 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: herredsofoged i Tyrstrup hrd., senere politimester i Odense Peter Alexander Cecilus H. (1822–66) og Emilie Magdalene With (1836–92). ~ 23.6.1888 i Hørsholm med Harriet Johanne Margrethe Henriette Block, * 5.12.1867 i Kbh., † 18.1.1944 i Gentofte, adoptivd. af konsul Jens Friderich Horsens B. (1816–92) og Caroline Kirstine Horsens, f. Torp (1833–97, ~ 1° 1852 med købmand Carl Johan Horsens, 1825–57). Efter 1879 at have taget studentereksamen fra Haderslev læreres skole valgte H. juraen til fagstudium, og hans bane tegnede til at blive den danske embedsmands jævne vej. I en halv snes år (1885–95) virkede han som fuldmægtig inden for Kbh.s søndre birk, senere Frbg. birk. I denne egenskab skabte han sig en række formående forbindelser, og da han yderligere gennem sit ægteskab havde vundet en økonomisk uafhængig stilling og havde fået tilknytning til ledende kredse inden for det kbh.ske borgerskab fik han lejlighed til at udfolde sin virketrang. Han havde i nogen tid tumlet med planer om oprettelsen af en ny bank der kunne tjene den jævneres forretningsverden og samtidig i hans hånd kunne blive et instrument til nye mål. I begyndelsen af 1895 lykkedes det ham at virkeliggøre denne tanke ved oprettelsen af Kjøbenhavns Laane- og Diskontobank med det formål at „lette og befordre Pengeomsætningen, navnlig for Mellemstanden i Kbh., Frbg. og omliggende Birker“. Siden begyndelsen af 70'erne var der ikke oprettet nogen bank i hovedstaden. Diskontobankens tilsynkomst skabte derfor med ét slag opmærksomhed om H.s person, og gennem et levende initiativ der efterhånden knyttede hans navn til en række selskabsdannelse forstod han at holde interessen vedlige.

Men H. havde også valgt det rette øjeblik. Tiderne bar med i disse år mod århundredets slutning og dertil kom at man netop samtidig inden for den københavnske bankverden så småt var begyndt at se sig om efter en mand der kunne tage arven op efter C. F. Tietgen. Spørgsmålet om afløseren måtte ligge Tietgen – og Privatbanken –

så meget mere på sinde som de konkurrerende hovedbanker i den smidige Isak "Glückstadt og den myndige P. N. "Damm ejede fremragende bankledere. Tietgens opmærksomhed vendtes da mod den unge H. i hvis frodige fantasi og friske initiativ han genkendte visse sider af sit eget væsen. Da sygdom tidligere end ventet tvang Tietgen bort fra arbejdet valgtes H. da også, kun 36 år gammel, 1897 til hans efterfølger i Privatbankens direktion hvor samtidig Jul. Larsen blev førstedirektør. Nogen Tietgen blev H. dog ikke. Han var ingenlunde det overlegne finansgeni, og af personlighed og temperament kunne man vanskeligt tænke sig større modsætninger end disse to mænd. H. handlede mere ud fra indskydelse end efter planlægning på langt sigt. Han var mere fornyer end nyskaber, men hans idérigdom, hans kombinationsevne og forhandlingsdygtighed gav i mange tilfælde betydningsfulde resultater. Således bør nævnes den dygtigt gennemførte koncentration af tændstikindustrien omkring H. E. Gosch & Co. og navnlig ordningen af de storkøbenhavnske sporvejsforhold. Det skyldtes hans initiativ at sporvejene omkring århundredskiftet organiseredes i store selskaber, et københavnsk og et frederiksbjergsk, og at elektrisk drift afløste den gamle hestekørsel samtidig med at systemet med enhedstakster gennemførtes. Han var med til at stifte ØK 1897. For den almindelige bevidsthed stod H. i disse år som en Aladdin-skikkelse for hvem alting lykkedes. Da det 1899 gjaldt om at få bilagt den store arbejdskonflikt var H. da også den ene af de tre mænd der fik overdraget mæglerens rolle. Også ved denne opgaves løsning havde han heldet med sig. Fra den tilbagetrukne stilling på Frbg. birk var H. således i løbet af nogle få år blevet en forgrundsfigur inden for erhvervslivet og det offentlige liv som helhed, måske den mest omtalte, den oftest portrætterede og stærkest karikerede skikkelse i tiden. Hans ansigt der beherskedes af de mørke øjenbryn og den svære moustache kunne virke mut, men pludselig kunne det gennemlyses af et polisk smil, og ud over den tætsluttende diplomatfrakke var der ikke hos ham noget der påkaldte den gammeldags forestilling om en reserveret og tilknapet finansmand. H. var en mand af lune, og hans lidt staccato tale, der skyldtes fysiologiske forhold, og hele væremåde kunne virke såre pudsige. Men denne ydre form dækkede over megen varme, og han forstod fuldt ud de forpligtelser der følger med velstand. Kunst og litteratur havde fra de unge år optaget ham som så mange andre af hans slægtled stærkt, og mangan ung kunstner fandt hos ham i al stilhed forstående støtte og opmuntring. Født sønderjyde var han besjælet

af en varm kærlighed til fædrelandet og dets historie, og ud fra dette sindelag skænkede han som mæcen i stor stil nationen en række mindesmærker, således N. Hansen Jacobsens Modersmaalet (med Edvard Lembckes hyldest til det danske sprog) som han (1903) lod opstille i Skibelund krat. Valget af de værker han således skænkede var ofte udtryk for hans egen personlighedens stræben. Når han på Højbro (1902) rejste en rytterstatue af selve Absalon – fundator urbis – så tilskyndedes han utvivlsomt bevidst eller ubevidst af sit eget ønske om at bidrage til at Absalons stad forvandlede til en moderne storstad. Og når han (1897) på sokkelen til den unge Oehenschlägers statue på Frbg. lod indhugge de berømte verslinier om „Naturens muntre Søn“, så gav disse strofer utvivlsomt på særlig vis genlyd i hans eget sind. Han skænkede i øvrigt en samling Oehenschlägeriana til universitetsbiblioteket.

H.s virksomhed var i den første periode præget af en rastløshed som almindeligt forklares ved at han på grund af svigtende helbred kun regnede med et kort åremål, og at det derfor gjaldt for ham at få udrettet det mest mulige inden for et kort spænd af år. Med så mange jern i ilden kunne naturligvis ikke alt trives for ham, og da ulykken 1908 brød ind over landet – først bankkrisen og senere på året Albertikatastrofen der begge havde bud til Privatbanken – vendte stemningen sig mod H. Til P. A. "Alberti havde H.s forhold med hans egne ord antaget „en personlig ret venkabelig karakter“. Nu var man tilbøjelig til at lægge ansvaret både for det ene og for det andet over på H. der endda dagen efter Albertis selvanmeldelse måtte lade sig „fremvise“ ved kursnoteringen på Kbh.s børs for derved så kategorisk som muligt at dementere de rygter der var i omløb om hans person. I et privatbrev fra efteråret 1908 har bankrådets daværende formand G. A. "Hagemann, foranlediget ved kravene om H.s afgang, bevidnet at H. ikke havde haft med kreditterne til Centralbanken og Detailbanken at gøre så lidt som med de Albertiske forretninger. Dette betød naturligvis ikke at han ikke havde sit ansvar, men han tog også konsekvenserne af dette ved under de daværende vanskelige forhold at tage fremragende del i arbejdet for at ordne forholdene bedst muligt. Den raffineret-hensynsløse måde hvorpå vox populi ved forskellige lejligheder gav sig til kende efterlod dog utvivlsomt en brod i hans sind. Hans initiativ blev hæmmet, hans arbejdsmod blev knækket, og han genvandt aldrig sin gamle kraft. Men til gengæld åbenbares andre værdifulde egenskaber hos ham. I de kritiske øjeblikke viste han sig som en mand der ikke tabte ho-

Heide, Axel

vedet, og ikke mindst vakte hans virksomhed under bankkrisen beundring hos alle der havde lejlighed til på nærmere hold at følge den. I det hele taget udfoldede han i sine senere år under bestræbelserne på at afbøde skete skader et utrætteligt arbejde for at underbygge og rette op. Havde han i visse henseender fejlet så veg han til gengæld ikke tilbage for at bøde derpå med personlige ofre, og han var ved sin død en alt andet end formuende mand.

Inden for dansk bank- og finansverden hører H.s skikkelse til de mest særprægede. Den fængsler både ved fortrin og fejl, både i medgang og modgang. Romantisk og impulsiv var han, desuden tillidsfuld og åben – og legendarisk åbenmundet. Han blev betragtet som en fantast uden kølig klarhed, men nogen plet kunne der ikke sættes på hans virke i banken. – Etatsråd 1900. Konferensråd 1902. – R. 1898. DM. 1904. FM.1. 1899. □Mal. af Brita Barnekow, 1896. Træsnit 1896 og af A. Bork, 1901, efter foto. Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt 1899 og 1907 (Fr.borg). Skitse af A. Jerndorff, 1904, og afbildet på sammes mal. af ØKs bestyrelse s.å., fuldført af F. Henningsen, 1906 (Fr.borg). Mal. af Jul. Paulsen, 1905. Karikatur af Sophus Jürgensen s.å. Foto.

Slægt i Legatstifteren gross. N. Brocks og Lene Bredals legat, udg. P. J. Schmidt, 1891 88f. Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 349f. Ernst v.d.Recke i Ill. tid. 24.9.1899. Henrik F. Rosbøl sst. 10.10.1915. Th. Hauch-Fausbøll i Politiken 4.10.1915. Berl. tid. og Nationaltid. s.d. Børsen 5.10.1915. Aage Heinberg: Danske erhvervsmand 1, 1930 115–18. Einar Cohn: Privatbanken i Kbh. 1857–1957, 1957–58. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Ib Gejl (H. Stein)

Heide, Hans Peter, 1811–95, landmand. * 26.2.1811 i Iller, Broager sg., † 3.5.1895 i Kbh., begr. i Hatting. F: teglværksejer Claus H. (ca. 1777–1837) og Cecilie Petersen (1778–1853). ~ 1° 1.12.1841 i Frederikshavn med Sophie Dorthé Antoinette Hygom, * 21.2.1822 i Hals, † 13.1.1858 i Hatting, d. af lotterikollektør, fh. apoteker i Hjørring Jacob Christian H. (1788–1882) og Louise Marie Gehrken (ca. 1793–1878). ~ 2° 18.8.1860 med Christiane (Jane) Adelaide Hygom, * 19.5.1829 i Frederikshavn, † 21.12.1925 i Charlottenlund, søster til 1. hustru. H. lærte landvæsen på et par gårde i Sønderjylland, kom 1832 til Holsteinborg og senere til Mogenstrup ved Næstved som forvalter, bestyrede et stort brændevinsbrænderi og ølbryggeri, til han 1836 kom til Knivholt ved Frederikshavn hvor han anlagde og drev et teglværk indtil 1840, da han forpagtede teglværket på Bygholm ved Horsens. Her boede han til 1876 da han flyt-

tede til Rådved Kærsgård (ved Horsens) som han ejede 1858–85. Han flyttede derefter til Horsens og 1893 til Frbg. – H. var en dygtig praktiker med sans for videnskabens betydning for landbruget og med mod til at føre an i det landøkonomiske fremskridt. En række artikler i Ugeskrift for Landmænd bærer vidnesbyrd om hans vidtspændende interesser. Sin største betydning fik han inden for det landøkonomiske foreningsliv hvor han i 1860'erne og 70'erne spillede en afgørende rolle. Han var medstifter af Sorø amts landboforening der senere gjorde ham til æresmedlem, og han havde en væsentlig andel i oprettelsen af Horsens landbrugsforening 1862 som han var formand for 1862–76, men navnlig bidrog han mere end nogen anden til dannelsen af Foreningen af jydsk landboforeninger 1872 som var den første sammenslutning af landboforeningerne inden for en landsdel. Han blev da også foreningens første formand 1872–74 og 1875–76 og æresmedlem 1879. Han havde da været med i ledelsen af flere af landmandsfor-samlingerne og også her været med til at skabe en nyordning (Horsens 1861), og ligeledes som medlem af landhusholdningsselskabets bestyrelsesråd 1872–87 viste han sin organisatoriske dygtighed. En mængde andre offentlige, særlig landøkonomiske, hverv blev han betroet, og bl.a. var han en kort tid (konservativt) medlem af folketinget for Bjerrekredsen (1864–65). – R. 1867. DM. 1872. □Foto.

Landbrug og landmænd i Danm., udg. M. Galschiøt, 1888 131f. Horsens avis 4.5.1895. Ugeskr. for landmænd, s.å. 233f. Foren. af jydsk landboforeninger 1872–1922, red. J. K. Haugaard, 1926 42–54. V. Elberling: Rigsdagens medlemmer gennem 100 år 1, 1949 211.

*Aksel Milthers**

Heide (Heyde), Jørgen, –1550–, musiker.

H. stod 1542–56 som „øverste Trommeter“ i spidsen for instrumentalmusikken ved Christian III's hof. Forinden han kom til Danmark synes han at have tjent kongens svoger hertug Albrecht af Preussen hvem han vedblev at stå i forbindelse med og 1545 sendte et par compositioner for otte stemmer over kongens valgsprog og *Nun bitten wir den heiligen Geist*. Ved sin ansættelse her 1542 måtte han binde sig for livstid og forpligte sig til ingen sinde at give sig i nogen anden herres tjeneste; men der kan dog næppe være tvivl om at det er den samme H. der i en lidt senere periode nævnes som øverste for det svenske hofs spillemænd som kong Erik XIV ofrede betydelige summer på.

Monatshefte für Musikgesch., Berlin 1876 81f; sst. 1886 75f. Festskr. i anledn. af musikforen.s halvhundredårs-

dag I, ved V. C. Ravn, 1886 10. Tobias Norlind: Svensk musikhist., Lund 1901 (2. opl. 1918). Samme og E. Trobäck: Kungl. hovkapellets hist. 1526–1926, Sth. 1926. Angul Hammerich: Dansk musikhist. indtil ca. 1700, 1921 119f. Niels Friis: Det kgl. kapel, 1948 16 22. N. Schjørring: Musikkens hist. i Danm. I, 1977 128 131. Dania sonans IV, 1978 59.

*Erik Abrahamsen**

Heidenreich, Niels, 1761–1844, guldhornstyven. * 8.6.1761 i Foulum, Tjele sg., † 7.8.1844 i Kbh. (Alm. hosp.). F: degn, væver Otte Nathansen (1735–ca.1800) og Anne Birgitte Sørensdatter (ca. 1738–1818). ~ 16.3.1798 i Kbh. (Petri) med Johanne Sophie Rosine Luckner, * 10.1.1776 i Kbh. (Petri), † 21.11.1828 sst. (tugthuset), d. af skomagermester Georg L. og Ane Elisabeth Becker.

H. tilhørte på fædrene side en slægt af degne. 1771 rømte moderen med H. som hun også forinden havde rejst med i Tyskland. De slog sig ned ved Horsens og tjente hos bønder. Drengen, et lyst hoved, undervistes af degnen Winther († 1806) i Tamdrup og optoges 1781 i Horsens latinske skole, opnåede pæne vidnesbyrd og skulle dimitteres sommeren 1787, men ved nytår rømte mor og søn samt en datter pludselig til Kbh. Sønnen forfulgtes stadig af kreditorer. I Kbh. tjente han lidt ved privatundervisning. Sit håndlag brugte han til at fremstille falske lånesedler og enrigsdalernoter og dømtes 1788 til døden, men benådedes 1790 med livsvarigt tugthus. I straffeanstalten blev han medhjælper hos skoleholderen for 25 rdl. årlig, traf her sin senere hustru og forberedte hende til konfirmationen 1794. Desuden udførte han arbejder for det kongelige kunstkammer. 1798 blev magistraten beordret til at give H. borgerskab som frimester i urmager- og guldsmedprofessionen og han blev løsladt. Den Reiersenske fond bevilgede ham 600 rdl. til fremstilling af en brilleslibemaskine. Han blev en velset gæst på kunstkammeret. Bygningen (nu rigsarkiv) rummede tillige Det kgl. bibliotek hvor H. studerede lokaleforholdene; til låsene filede han falske nøgler. 4.5.1802 skaffede han sig adgang til kunstkammeret, efter eget udsagn ved at låse sig ind gennem biblioteket ved hjælp af to nøgler. Her stjal han de to guldhorn, fundet 1639 og 1734 ved Gallehus, og forlod huset samme vej. I portdøren efterlod han en falsk nøgle for at de ansatte ikke skulle blive mistænkt. Det har været hævdet at han i virkeligheden havde skjult sig i bygningen. Det kan stemme med at der tidligt næste morgen var observeret en mand som med kun delvis tilknapet kappe kom fra bibliotekstrappen, og som vistnok var tidligere smed på Tøjhuset (her beskæftigedes tugthusfanger). På hjørnet af Studiestræde

og Larsbjørnsstræde gik H. i gang med i et endnu eksisterende køkken at ituhugge hornene og lade stykkerne forsvinde i smeltedigelen. Af guldet prægede H. efterligninger af ostindiske guldmønter som han afsatte. Men da der konstateredes messing i nogle mønter opstod der uro blandt guldsmedene. Da en af disse, F. A. Regnell, 17.4.1803 påny fik besøg af H. bad han ham følge med på politikammeret. Her svarede H. godt for sig og fik lov at gå, men den tidligere oldermand Andreas Holm (1735–1812) skal have givet politimesteren et vink om at H.s forhold burde undersøges. H. havde netop købt et hus (Klareboderne 12) og var travl med at bringe guldet af vejen. Først 27.4. blev han hentet til afhøring. Den 30.4. røbede hans søster at H. havde et chatol hos hende. Det viste sig at indeholde guldklumper samt uprægede møntblanketter. Så gik han modstræbende til bekendelse. Efter opklaringen indsattes H. til fortsat afsoning. Et flugtforsøg høsten 1803 endte samme dag. I fængslet beskæftigedes han med forskelligt håndværk. Den lille, høflige mand blev en seværdighed, omgivet af blomster og fugle studerede han ivrigt geometri. 1840 blev han frigivet og overført til Ladegården, indlagdes så på Frederiks hospital og døde her i en alder af 83 år. Tyveriet gav Adam *Oehenschläger stof til digtet Guldhornene der kom til at indvarsle den danske romantik.

E. C. Werlauff: Erindr. om guldhornstyveriet, 1858 (fot.optr. 1970). G. Galster i Numismatisk foren.s medlemsbl. VII, 1925 303–08. Johs. Brøndsted: Guldhornene, 1954 28–44. Ejnar Poulsen: Viborg amts degne- og skolehist., 1957 452f. Bo Bramsen: Andreas Holm, 1976 119–32.

O. Dragsted

Heidersdorf (Hetersdorf, Heydenstrup, Hedenstrup), **Reinwald**, † 1543, feltøverste. * i kurfyrstendømmet Mainz, † dec.1543 på Hagenskov, begr. 1.1.n.å. i Assens k. ~ 1531 med Anna Ahlefeldt, † 12.1.1550 på Bratskov (~2° med Jens Nielsen Rotfeld til Bratskov, † 1558, ~2° med Anne Bille, † 1574, ~2° med Otte Emmiksen, 1531–94), d. af Bendix A. til Haseldorf, Gelting og Bukhagen (ca. 1480–1517) og Sophie Gyldenstjerne († efter 1529).

H. der stammede fra en frankisk adelsslægt, tjente 1520 som landsknægtoberst under Christian II på toget i Sverige; i kampen ved Västerås 1521 havde han overbefalingen og var øverstbefalende over fodfolket ved Stockholms forsvar 1522–23. 1525 kæmpede han derimod i Frederik Is tjeneste mod Søren *Norby, blev 1526 „Rigets Øverste“ og ved sit giftermål lensmand på Hagenskov der dog fra 1534 til efter slaget ved Øks-

Heldersdorf, Reinwald

nebjerg (juni 1535) var i Lybækkernes besiddelse. Som „Rigets Øverste“ deltog han 1535–36 i Kbh.s belejring. □Relief på ligsten (Assens k.).

Danske mag. 4.r.III, 1871 51. A. Heise: Kr. II i Norge, 1877 71. L. Bobé: Slægten Ahlefeldts hist. IV, 1901 77. Danske herregårde ved 1920, red. L. Bobé m.fl. II, 1923 80f.

*Rockstroh**

Helede, Charles Preben Jensen, * 1909, forsikringsdirektør. * 9.7.1909 i Kbh. (Maria). F: forsikringsdirektør Charles Frederik Jensen H. (1872–1951, ~ 2° 1933 med Tove Baumann-Jørgensen, * 1903) og Thora Kathrine Nielsen (1874–1930). ~ 14.12.1934 i Kbh. (Davidsk.) med børnehavelærer Inger Elisabeth Mathiesen, * 20.6.1909 i Rittenbenk, Grønland, d. af kolonibestyrer Otto Frederik M. (1870–1935) og Elisabeth Balle (1883–1961).

Efter at være blevet student 1927 (Vestre Borgerdyd) og cand.jur. 1933 virkede H. tre år som sagsførerfuldmægtig samtidig med at han var ansat i Mejeriernes og Landbrugets Ulykkesforsikring, først som volontør og fra 1934 som direktionssekretær. 1944 forlod han imidlertid Mejeriernes og Landbrugets Ulykkesforsikring for at blive direktionssekretær i Danske Lloyd, og 1947 fulgte udnævnelsen til administrerende direktør for dette selskab såvel som Auto-Lloyd. Da Danske Lloyd og forsikringselskaberne Skjold og Nordisk Brandforsikring 1971 indgik i et samarbejde blev H. tillige medlem af direktionen for Skjold og Nordisk Brandforsikring, ligesom han blev formand for fællesdirektionen for de tre selskaber. I 1973 fusionerede de ovennævnte tre forsikringsaktieselskaber med Nye Danske. Fusionen fik navnet Nye Danske Lloyd og H. blev administrerende direktør i det nye selskab, ligesom han blev direktør i det ligeledes 1973 dannede Nye Danske Liv. H. havde en væsentlig andel i dels at fusionsforhandlingerne lykkedes, dels at det nye selskab kom til at fungere godt fra begyndelsen. 1976 trak han sig imidlertid tilbage. – I den for forsikringsverdenens organisationer havde H. en lang række tillidsposter. Han var således 1963–71 medlem af Assurandør-Societetets komité, i tre fireårsperioder medlem af Forsikringsforeningens bestyrelse, i den sidste periode, 1955–59, som formand, og i årene 1963–71 var H. formand for Forsikringsoplysningen. Nævnes bør det også at H. 1962–71 var medlem af Rådet for større færdselssikkerhed hvis hæderspris han modtog 1971 for færdselspropagandaen og sin vilje til at finde økonomiske udveje i forbindelse med en række af rådets landskammer; bl.a. har H. gjort en stor indsats for oprettelsen af Børnenes trafikklub. H. gjorde lige-

ledes et betydeligt arbejde i Foreningen til unge handelsmænds uddannelse hvis bestyrelse han var medlem af 1962–76, fra 1968 som formand. – R. 1958. R.¹ 1969. □Foto.

Dansk forsikringstid. 17.3.1969. Børsen 29.3.s.å.

Chr. R. Jansen

Heilbuth, Paul Herman, 1861–1945, direktør for Dansk Svovlsyre- og Superphosphat-Fabrik. * 27.5.1861 i Kbh. (Mos.), † 17.12.1945 i Klampenborg, begr. Ordrup kgd. F: grosserer William David H. (1823–98) og Emilie Ernestine Magnus (1826–1905). ~ 1° 21.5.1901 i Kbh. (b.v.) med Anna Julie Hoffmeyer, * 27.12.1872 i Kbh. (Frue), † 28.4.1950 i Kbh., d. af sadelmager og tapetserer, forretningsbestyrer Peter Julius H. (1843–1918) og Christine Marie Theodora Jørgensen (1849–1931). Ægteskabet opløst. ~ 2° 15.12.1917 i Gentofte med Maria Zöylner, * 4.7.1876 i Gentofte, d. af cand.jur., grosserer, senere forstander for vejning og måling Johannes Henrik Emil Z. (1838–1921) og Harriet Clausen (1842–1922).

H. fik sin uddannelse i firmaet Beckett & Meyer og overtog 1884 ledelsen af dets gødningsforretning. Da firmaet 1897 enedes med de to konkurrenter Fredens Mølle og Dansk Svovlsyre- og Superphosphat-Fabrik om at oprette et fælles salgskontor for Danmark, Det danske Gødningskompagni, blev H. og H. Siegmufeldt forretningsførere for dette. 1898 blev Beckett & Meyers gødningsafdeling lagt ind under Dansk Svovlsyre- og Superphosphat-Fabrik, og 1900 blev H. og Siegmufeldt administrerende direktører for denne. Selskabet opnåede i årenes løb en meget anselig position, men 1913 udtrådte H. af direktionen på grund af uoverensstemmelser med Siegmufeldt. Da selskabet i de følgende år, bl.a. ved oprettelsen af datterselskaber og andre investeringer uden for virksomhedens formål, kom til at lide betydelige tab blev en rekonstruktion nødvendig. H. kaldtes da 1921 tilbage til sit gamle selskab som sagkyndigt medlem af bestyrelsen, en post han beklædte til sin død, 1934–41 som formand for bestyrelsen. Gødningsforretningen var det centrale virkeområde i H.s liv, men den anseelse han her vandt som købmand og organisator førte ham naturligt ind i bestyrelsen for andre virksomheder og organisationer. Således sad han 1896–1918 i bestyrelsen for Dampskibsselskabet Vesterhavet, 1913–23 i Københavns havnebestyrelse og 1914–22 i Landmandsbankens bankråd og bestyrelse. Ved bankens sammenbrud tabte han hele sin betydelige formue og levede resten af sine dage en ret tilbagetrækket tilværelse. Den undersøgelse af ban-

kens forhold som naturligvis også rettedes mod ham viste at der intet var at bebrejde ham. En anden post som kom til at betyde ærgrelse for H. var hans medlemskab af Grosserer-Societetets komité i hvilken han var blevet indvalgt 1912. I 1914 blev han af den radikale regering udpeget til at sidde i den overordentlige kommission i hvilken han lagde et stort arbejde og var medlem af en række af dens nævn og udvalg. Inden for Grosserer-Societetet var der imidlertid megen utilfredshed med de indgreb som den overordentlige kommission foreslog regeringen at gennemføre og den måde hvorpå kommissionen administrerede den omfattende krigslovgivning for handel og industri. På møder i februar-marts 1918 blev H. stærkt angrebet af en række medlemmer fra Grosserer-Societetet for sit virke i den overordentlige kommission, og han trak sig da ud af Grosserer-Societetets komité. I den overordentlige kommission blev han siddende til dens opløsning i 1921. – H. sad 1918–22 i bestyrelsen for foreningen Fransk kunst. Hans kunstinteresse førte ham ind i et meget betydeligt engagement ved køb af en kostbar malerisamling som efter Landmandsbanksagen måtte realiseres med stort tab. – Politisk tilhørte H. fra sin ungdom den Hørupske fløj af venstre. 1905 deltog han med sine personlige venner Ove *Rode og C. Th. *Zahle i dannelsen af det radikale venstre. Han valgtes ind i landsforbundets hovedbestyrelse og ledede fra 1905–22 partiets kontor. Desuden deltog han med betydelig pengebeløb i oprettelsen af en række radikale venstre-aviser. □Tegn. af Johs. Larsen, 1917. Afbildet på et par tegn. af Alfred Schmidt, 1918 (Fr.borg). Mal. af Jul. Paulsen, 1931. Tegn. (Kgl.bibl.). Livsmaske. Foto.

Josef Fischer og Th. Hauch-Fausbøll: Familien Philip- sen i Pilestræde, 1920 90. C. Nyrop: Fredens mølle, 1905 190–97. Politiken 27.5.1931. Børsen 19.12.1945.

Chr. R. Jansen (J. Hassing-Jørgensen)

Heilesen, Christian Christensen, 1886–1943, højesteretssagfører, politiker. * 13.6.1886 på Vadsagergård, Tornby, Hjørring amt, † 7.11.1943 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: gårdejer Søren Christian H. (1862–1943) og Margrethe Nørgaard (1863–1936). ~ 10.5.1912 i Kbh. (b.v.) med Margit Aase Hannover, * 24.6.1889 i Kbh. (Mos.), † 4.1.1976 sst. (Sion), d. af bogtrykker, cand.polyt. Martin Adolph H. (1859–1930) og Sigrid Seligmann (1868–94).

H. blev student fra Ålborg katedralskole 1905, cand.jur. 1911, volontør i udenrigsministeriet 1912, overretssagfører 1917 og højesteretssagfører 1927. Ud over sin juridiske virksomhed var

han engageret i afholdsbevægelse, fredsbevægelse og andelssag. Han var i gymnasietiden medstifter af afholdsforening på sin skole, var sekretær i studenternes afholdsforening 1906–08, formand 1908–13, grundlagde og redigerede 1907–10 og 1913–14 Danmarks studerende ungdoms afholdsforbunds blad D.S.U.A. og var forbundets formand 1911–13. Han sad i Danmarks afholdsforenings hovedbestyrelse 1911–24, formand 1921–24, var medlem af bestyrelsen for Danske afholdsselskabers landsforbund 1909–39, formand 1935–39, og ledede Afholdsfolkernes oplysningskontor 1918–39. Han var statens delegerede ved de internationale antialkohol kongresser i Milano 1913, Lausanne 1921 og Antwerpen 1928 og medlem af 2. ærduelighedskommission 1919–27 og udgav *Beværløven af 29. Marts 1924 i Hovedtræk*, 1925. Under første verdenskrig udgav han *Lov mellem Lande*, 1917, og var gennem en årrække aktiv i Dansk fredsforening. Han glemte aldrig sin afstamning fra et vendsysselsk bondemiljø og var stærkt optaget af erhvervsforhold, især andelsbevægelsen. Han udgav *Den danske Næringsret i Hovedtræk*, 1916, *Den danske Andelsbevægelse fra retligt Synspunkt*, 1929 (særtryk af A. Axelsen Drejer: Den danske Andelsbevægelse), *Brugsforeningsret, Brugsforeningsvedtægter*, 1934, og var juridisk medarbejder ved Andelsbladet fra 1935. Demokratiets styreform diskuterede H. i *Parlamentarisme og direkte Folkestyre*, 1926 (særtryk af Politisk Aarbog og Almanak, 1926). H. var radikal borgerrepræsentant i Kbh. 1919–21 og opstillet af de radikale i Hjørring- og Halvrimmenkredsen 1918 og valgt 1920–29. Som folketingsmand stod han Ove *Rode nær, men statsminister Madsen-Mygdals stejlehed og den dermed følgende tilnærmelse mellem radikale og socialdemokrater op mod valget 1929 medførte at han ikke lod sig genopstille 1929. Han havde i folketinget især beskæftiget sig med juridiske spørgsmål, siddet i kommissioner om næringslov og militær straffelov og i indenrigsministeriets boligudvalg. Ved 1943-valget under besættelsen stillede han sig igen for de radikale i sine gamle valgkredse og satte sit stemmetal kraftigt op, men opnåede ikke valg. – H.s hustru Margit H. virkede gennem mange år for fredsagen i Kvindernes internationale liga for fred og frihed og var 1945, 1947 og 1950 kandidat for de radikale i Halvrimmenkredsen. □Tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1926. Foto.

Studerterne MCMV, udg. A. Falk Jensen, 1930. Gunner Nielsen og S. Helberg i Politiken 12.11.1943. Louis Fabricius i Andelsbl., 1943 1589f. – Papirer i Rigsark.

Helge Larsen

Heilmann, Gerhard

Heilmann, Gerhard Vilhelm Ernst, 1859–1946, maler, tegner, forfatter. * 25.6.1859 i Skelskør, † 26.3.1946 på Frbg., urne sst. (Søndermark kgd.). F: apoteker Henrik Peter Gysbert H. (1821–1906) og Fanny Agnes Nathalia Mau (1830–99). Ugift.

H. blev student 1877 fra Roskilde, studerede en tid ved Polyteknisk læreanstalt og dernæst medicin i fem år, men afbrød 1883 studiet og søgte undervisning hos Frans *Schwartz og senere hos L. *Tuxen og P. S. *Krøyer. 1893 rejste han til Italien over Berlin og Dresden, var 1898 i Dresden og Sachsisk Schweiz og 1927 i Berlin. H. var oprindelig maler og har som sådan udstillet på Charlottenborg 1887–92, 1905 og 1917, som medlem af malersammenslutningen af 1927 samt ved en separatudstilling 1932. Den vægtigste del af hans produktion ligger dog inden for den dekorative kunst. Som signerende kunstner var han knyttet til Den kgl. porcelainsfabrik 1890–1902 og var med til at fæstne det danske underglasurmaleris ry i udlandet, navnlig ved udstillingen i Paris 1900 hvor alle hans dekorative arbejder blev solgt. Som tegner har han udført talrige bogomslag, bind og bogdekorationer (bl.a. til L. Bobés udgave af *Johs. Ewald* og Knud Fabricius: *Griffenfeld*) og bogillustrationer (til Karl Gjellerups *Minna, Sindbads Rejser*, 1910 og *Mikkel Ræv*, 1911), og han viser sig her som en kultiveret kunstner, der med stor omhu arbejder med bøgernes historiske baggrund og stemning. I egenskab både af forfatter og illustratør har H. udgivet *Slægten Heilmann*, 1893–95, *Øresund i Billeder fra Fortid og Nutid*, 1904 med de smukke tegninger fra den danske og svenske kyst, indrammet af fantasifulde fiske- og tangornamenter, *Onkel Vilhelms Historier om Dyr*, 1908 og *Min Slægt*, 1920. H.s illustrationer til dyrefortællingerne, af hvilke enkelte undertiden i stemningen kan minde om Niels *Skovgaard eller Louis *Moe viser hans intime kendskab til dyrenes liv og færden. Især interessen for fuglene greb ham efterhånden ganske og førte ham ind i videnskabelig forskning. – Som brugsgrafiker er H. bedst kendt som tegner af den type pengesedler som var gyldige 1913–45 og i ændret udgave 1947–53. Han har desuden tegnet plakater, varemærker og etiketter (bl.a. til Svaneapoteket i Roskilde) og har givet udkast til frimærker. Hans ornamentik der er tungt gennemarbejdet og stærkt stiliseret, rummer megen idérigdom og er typisk for tidens „skønvirke“. Hans forslag om nye mønttyper (Gads danske Magazin, 1907) der viser ham som en praktisk kunstner i slægt med Knud V. *Engelhardt, blev ikke realiseret. – H. har deltaget i Chicagoudstillingen 1893 som maler og var repræsenteret med bogkunst i Stock-

holm 1897, i London 1900 og i Leipzig 1914. Repræsenteret i Kobberstiksamlingen og Kunstin-dustrimuseet.

– Som ornitolog har H. spillet en betydelig og højt værdsat rolle som illustratør af større fuglebøger, især E. Lehn Schiølers store værk om *Danmarks Fugle*, 1925–31 og ved det af ham og A. L. V. Manniche udgivne *Danmarks Fugleliv* I–III, 1928–30 der i årtier var Danmarks mest omfattende fugleværk. Han har også skrevet en større afhandling om fuglenes afstamning (1912–16, eng. udg. 1926, amerikansk udg. 1927). Den er baseret på omfattende studier af litteratur og samlinger og illustreret med talrige originaltegninger. Den vakte en betydelig interesse, men hans anskuelser vandt ikke større tilslutning. □ Afbildet på R. Christiansens tegn. 1887 af Krøyers skole (Fr.borg). Tegnet selvportræt 1902. Foto.

H. J. Møller: Assessor Jacob Møller og hans slægt, 1889 111. G. H.: Slægten H., 1893–95 367. Samme: Min slægt, 1920. Henning Brochner i Dansk bogtryk II, 1923 198–200. Socialdemokraten 24.10.1940. Laur. Nielsen: Den danske bog, 1941. Sig. Schultz i Nationaltid. 19.6.1944. F. Salomonsen i Dansk ornithol. foren. s. t. XL, 1946 146–49. – H.: En sandhedssøgers livserfaringer, forarbejde til Slægten H. i Kgl.bibl.

Merete Bodelsen/ Torben Wolff

Heimbach, Wolfgang, ca. 1615–tidligst 1678, maler. * ca. 1615 i Ovelgönne i Oldenburg. F: kornskriver Wolf H. fra Thüringen († tidligst 1664). Ugift.

Allerede tidligt begyndte H. at male, og hans første kendte signerede billede er fra 1636 (*Bryllup*, Bremen Kunsthalle). S.å. flyttede han til Bremen hvor der findes et par store portrætter fra hans hånd (Fock-museet) og kom derefter på store rejser. Som danske ung antages han at have været i Nederlandene hvor de Dirk Halsske og Buytewechske selskabsbilleder og især B. v. d. Bassens og Willem Duysters malerier har påvirket ham. Derefter synes hans vej at være gået til Tyskland. Et maleri af et natligt taffel fra 1640 (Wien) vidner om hans allerede tidlige interesse for de særlige virkninger ved kunstig belysning. Kort efter dukkede H. op i Italien hvor han hurtigt fik fodfæste i Rom i de højkerikale kredse. 1645 malede han Innocens Xs billede (kunstmuseet, Kbh.), og billeder i Doria-Pamfilis palæ og hos Borgheserne viser at hans virksomhed fandt påskønnelse. Han arbejdede også for Ferdinand II af Toscana. 1650 var han hos Octavio Piccolomini i Nachod i Böhmen, og han har leveret billeder til kongen af Ungarn, kejser Ferdinand IV. Det lange ophold i de katolske lande synes at have gjort ham til katolik, i hvert fald en overgang, hvilket kan forklare at han ved sin hjem-

komst efter ophold i Bruxelles og Holland ikke fandt den ventede velvillige modtagelse hos sin fyrste, greven af Oldenburg. I sommeren 1652 var han dog et halvt års tid i dennes tjeneste. N.å. dukkede han op i Kbh. hvor Frederik III tilstod ham løn, og han kan spores her i landet indtil 1662 da han tog sin afsked og vendte tilbage til sin fødeby. Han havde atter ansættelse et par år hos greven af Oldenburg og besøgte 1667 igen Kbh. 1670–72 var han hofmaler hos fyrstbisshop Christoff Bernhard von Galen i Münster. Dødsdato og -sted er ukendt. Det sidst daterede maleri er fra 1678.

H. var døvstum, og da han kunne male var han således et fænomen og behandledes som sådan ved hofferne. Men han vandt også stor anseelse i samtiden for sin alsidige produktion af såvel genremalerier som portrætter, landskaber, stilleben og religiøse billeder. Karakteristisk for H. er den minutøst gennemarbejdede og detaljerede skildring af motivet. En foretrukken emnekreds er „natstykket“ med en kunstfærdig gengivelse af lys og skygge; et eksempel på hans evne til følsomt at karakterisere det dæmpede kærtelys og dets spil på genstandenes overflader er *Slotts-kriveren*. Mht. figurgengivelsen, personkarakteristikken og billedopbygningen kan han dog forekomme stiv og ubehjælpesom. H.s værker røber en afhængighed af nederlandske, franske og italienske forbilleder der undertiden er slavisk kopieret. Med deres præcise, samvittighedsfulde registrering af hverdagsscenerier fra 1600-tallets borgerlige miljø har H.s folkelivsbilleder samtidig en betydelig kulturhistorisk værdi.

Af hans malerier her i landet kan nævnes *Posten er kommet*, 1651 (Kunstmuseet), *Venus, Slotsskriveren*, 1653, *Vagtstuen* (Rosenborg) og *Aftenpassiaren*, 1655 (Amalienborg); desuden findes genrebilleder af ham på museerne i Dublin, Oldenburg, Hamburg, Nürnberg, Haus Assen og Gotha. Hans historiske hovedfremstilling er billedet af arvehyldingen 1660 (Rosenborg), fuldendt 1666 i Oldenburg. På Rosenborg findes dels billedet af Frederik III knælende (1659) og af dronning Sophie Amalie som bondepige (et lignende på Fr.borg), af det oldenburgske grevepar med grevens uægte søn (1667), enkeltbilleder af greveparret, af billedskæreren Jacob Jensen Nordmand (1654), af Christian V som barn og en kopi af Christian IVs søn hertug Ulrik. På Fr.borg findes billeder af Chr. Rantzau og af U. F. Gyldenløve (1661); på Steensgaard på Langeland hænger portrætter af feltmarskal Hans Schack og hustru, på museerne i Kassel og Braunschweig billeder af dronning Christina af Sverige, på Blankenburg af Christian V samt på National Gallery i London en københavnsk

købmand (1662). Endvidere findes en tegning af et landskab med figurer dateret 1636 i kobberstiksamlingen. □Selvportræt på arvehyldningsbilledet, 1666 (Rosenborg), stukket af H. M. Preisler. Tegn. af Chr. Hornemann (Kgl.bibl.) gengiver formentlig et selvportræt.

Gertrud Göttische: W. H., Berlin 1935 = Forschungen zur deutschen Kunstgesch. XV (m. værkfortegn.). V. Thorlacius-Ussing i Rom og Danm., udg. L. Bobé I, 1935 123f. Th. Rensing i Westfalen XXV, Münster 1940 174–77. R. Fritz sst. XL, 1962 315–32. H. Gerson: Ausbreitung und Nachwirkung der holl. Malerei des 17. Jahrh.s, Haarlem 1942. G. Lindahl i Konstrevy XXXIII, Stt. 1957 134–38 168.

Birgitte Bøggild Johannsen (O. Andrup)

Heimreich (Walther), Anton, 1626–85, præst, historieskriver. * 5.3.1626 i Trindermarsch på Nordstrand, † 16.9.1685 på øen Nordstrandischmoor. F: sognepræst i Trindermarsch, senere på Pellworm Johannes H. (1586–1664) og Magdalena Bruns. ~ 1° med N.N. ~ 2° ca. 1665 med Helene Finck(e), d. af landskriver på Nordstrand Peter F. og Abel Petri.

H., der efter sin oldefar også kaldte sig med efternavnet Walther, nedstammede både på fædrene og mødrene side fra hamburgske og flensborgske patriciere. Han gik i gymnasiet i Lüneburg, studerede teologi i Helmstedt, Jena og Leiden, hvor han blev magister, og foretog derpå mange rejser i udlandet hvilket hans landbesiddelser i Ejdersted og på Pellworm satte ham i stand til. Efter sin hjemkomst ca. 1652 blev han præst (orderet 1654) på den lille ø Nordstrandischmoor, en rest af det ved stormfloden 1634 sønderrevne gamle Nordstrand, hvor han blev til sin død. På dette afsides liggende sted som han i et brev kalder ensomt og ukendt, men velegnet til studier, samlede han materiale til sit hjemlands historie og nedlagde det i sin *Nord-Fresische Chronick*, 1666 der allerede to år efter udkom i forøget form (to gange i den nu uddøde strand-frisiske dialekt har stor filologisk interesse). 1819 udgav N. Falck igen H.s værk under benyttelse af dennes senere optegnelser som findes i universitetsbiblioteket i Kiel (genudg. 1973). H. bygger for en stor del på andre eksisterende kroniker, og for de ældre tiders vedkommende er han naturligvis ikke fuldt ud pålidelig som kilde, men hvor han behandler sin egen tid får hans beretninger den allerstørste betydning for nordfrisisk historieforskning. H. har endvidere udgivet *Schleswigische Kirchen Historie*, 1683 og *Dithmarsische Chronick*, 1683. □Stik af Mattis Petersen, 1668, stik efter dette af J. C. Püschel, 1745.

Bibliografi i Schlesw.-holst. biogr. Lex. IV, Neumünster 1976 87f.

Heimreich, Anton

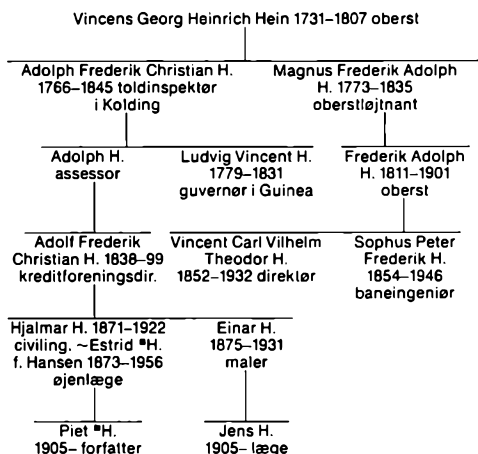
Kilder. Brev ang. H.s Nordfresische Chronik i Mitteilungen des Nordfries. Vereins IV, Husum 1906-07 126-29.

Lit. K. Hansen i Veröffentlichungen des Nordfries. Vereins I, Husum 1903-04 12-30 og i Kultur und Leben IV, Görlitz 1927 92-95 (om slægten). N. Falck i forordet til H.s Nordfresische Chronik I-II, Tønder 1819. E. Bruhn i Jahrbuch des Nordfries. Vereins XIII, Husum 1926 4-10. Samme i Nordfriesland. Heimatbuch für die Kreise Husum . . . , Husum 1929 (genoptr. Kiel 1975) 433-36. Vilh. la Cour: Historikeren og Sønderjylland I, 1941 74-77. K. Boysen: Das Nordstränder Landrecht von 1572, Neumünster 1967 = Quellen und Forschungen zur Gesch. Schlesw.-Holsteins LIV især 119. Aage Dahl: Husum provstis præstehist., 1971 = Bidrag til den sydslesv. gejstligheds hist. II 160. D. Lohmeier i Nordfriesisches Jahrbuch N. F. X, Husum 1974 13-24. *Papirer og manus.* i Kgl.bibl.

Peter Jørgensen*

Hein

Den her omtalte slægt H. føres tilbage oberst Vincens Georg Heinrich H. (1731-1807) hvis slægt formodes at komme fra Mecklenburg.

Pers.hist.t. 2.IV 1889, 223. Hans Konow: Stamtavle over etatsråd A. N. Hansen's efterkommere, 2. udg., 1970, tavle XXXI.

Hans H. Worsøe

Hein, Estrid, 1873-1956, læge. * 27.7.1873 på Øregård i Hellerup, † 25.7.1956 i Rungsted. F: højesteretssagfører Octavius *Hansen (1838-1903) og Ida Wulff (1845-1924). ~ 21.9.1896 i Kbh. (b.v.) med ingeniør Hjalmar H., * 5.1.1871 i Kbh. (Frue), † 11.11.1922 på Frbg., s. af overretssagfører, senere direktør i Kbh.s kreditforening Adolph Frederik Christian H. (1838-99) og Laura Henriette Jensen (1845-1924). - Mor til Piet *H.

H. blev student 1890 fra Lyceum og tog medicinsk embedseksamen 1896. Hun uddannede sig i en række år på farbroderen, professor Edmund

Hansen *Gruts øjenklinik, studerede derefter fysiologisk optik i Paris et år og opholdt sig det følgende halvår ved forskellige øjenklinikker i England, Holland, Tyskland og Østrig. Praktiserede fra jan.1898 i Kbh., og oprettede 1906 en privat øjenklinik sst., og ved sin dygtighed og humanitet skabte hun sig et stort klientel. Frisindet og socialt interesseret som hun var blev hun grebet af interesse for kvindebevægelsen hvor hun skabte sig et navn af betydning. Hun var formand for Dansk kvindesamfunds Kbh.skreds 1909-16, endvidere flere gange medlem af DKs hovedbestyrelse, fra 1933 som repræsentant for Kbh.s-kredsen. Som medlem af Den skandinaviske familieretskommission gjorde hun et stort arbejde for ægtefællers retslige ligestilling og betragtedes på denne post som kvindebevægelsens tillidsmand. Hun var desuden medlem af sterilisationskommissionen og 1922 af Folkeforbundets kommission til beskyttelse af børn og unge, fra 1933 af Danske kvinders nationalråd. Kvindebevægelsen betragtede hende som en af sine intelligenteste og pålideligste støtter. □ Afbildet på Paul Fischers mal. af en aften i Det kgl. teater, 1888. Silhouet formentlig forestillende H. (Fr.borg). Tegn. af Alfred Schmidt, 1910. Mal. af H. Vedel.

E. H. i Mit hjem, 1926 26-30. - Hans Konow: Stamtbl. over etatsråd A. N. Hansens efterkommere, 1947 (2. udg. 1970). Kvinden og samf. XXXI, 1915 3. Louise Neergaard sst. 1923 144f. Sst. 1933 145. Sst. 1943 97. Bodil Begtrup sst. 1953 108f.

Gyrithe Lemche*

Hein, Piet, * 1905, forfatter. * 16.12.1905 i Kbh. F: civilingeniør Hjalmar H. (1871-1922) og øjenlæge Estrid Octavius Hansen (Estrid *Hein) (1873-1956).

H. blev student fra Metropolitanskolen i København i 1924. Efter filosofikum ved Kbh.s univ. var han i nogle år elev på private malerskoler og ved Kungl. svenska konsthögskolan i Stockholm med bl.a. Albert Engström og Wilhelm Schöm som lærere. Desuden studerede han filosofi og teoretisk fysik ved Kbh.s univ., Polyteknisk læreanstalt og Niels Bohr-instituttet, men har ikke taget nogen universitetseksamen. H. har været formand for foreningen Frisindet kulturkamp, 1940 og for Een verden, 1948-49, samt bl.a. medlem af Ligaen for tolerance, Humanistisk forbund, Den internationale PEN-club og The Frensham Group. Han udnævntes til æresmedlem af Studenterforeningen i Kbh. 1970, blev æresdoktor ved Yale-universitetet, USA 1972 og æreshåndværker (Københavns rådhus) i 1975. Endvidere har han mellem andre hædersbevis-

ninger modtaget The Alexander Graham Bell Silver Bell 1968 og Storm Petersen-prisen 1978. Ud fra superellipsens princip har han formgivet Stockholms nye centrum med Sergels torg, („et gruk i jernbeton“, har han kaldt det), samt Peterborough i Canada. H.s superelliptiske model hvor det rektangulære og det elliptiske så at sige gydes i samme form er anvendt talrige andre steder i arkitekturen, bl.a. i Paris, USA og Mexico City. I 1970 lavede han filmen *Industrilandet Danmark*, og han har i tidens løb føjet en række opfindelser (herunder et stort antal spil: *Polygon*, *Soma-terningen*, *Nimbi*, diverse brætspil, „games“ m.v.) til sine øvrige offentligørelser.

H. er på én gang nationalt og internationalt orienteret. Gennem mange års verdensomspændende rejser, bl.a. i Nord- og Sydamerika, har han søgt at give andre lande „et rigtigere billede af Danmark“. Hans forfatterskab og dermed hele hans alsidige virke er et intellektuelt brobygningsarbejde med en næsten ingeniørmæssig struktur, en global, antiprovinciel livsopfattelse i arkitektonisk-poetisk design. Tidligt blev det hans ønske og hans stræben at forene den såkaldte tekniske verden med den såkaldte kunstneriske, at forbinde erkendelsesteori med erkendelsespoesi. Han opfatter ikke de ofte fremhævede modsætninger mellem den tekniske og den humanistiske verden som uforligelige. Begge verdener eksisterer alene i kraft af hinanden, og deres egenart har sin oprindelse i fantasien. Meget bevidst og med en vittig sans for kætteriet som incitament har han villet fratage vanen dens magtbeføjelser ud fra en overbevisning om at demokrati beror på forskel („Democracy depends upon difference“). – Ved Dansk-fysisk selskabs årsmøde i november 1977 talte H. om den skabende proces i videnskaben og „de andre kunstarter“ idet han betonedede vigtigheden af at se fællesskabet i dybden i stedet for at knytte opmærksomheden til det der skiller på overfladen. De mere indædte repræsentanter for hver af de to halvverdener: den naturvidenskabeligt tekniske og den humanistisk kulturelle har han med venlig malice betegnet som henholdsvis teknoter og kultister (første gang i 1956 i et essay med titlen *Teknoti og kultisme*).

Sit ofte gentagne grundsynspunkt på kunstens væsen præciserede H. oprindeligt i 1944: „Kunst er løsningen af de problemer, som ikke kan formuleres klart, før de er løst.“ For ham er det den nye eller nyorienterede formulering af problemerne der åbenbarer det skabende element. Ole Rømers indsats lå ikke i at han målte lysets hastighed, men at han overhovedet forestillede sig at lyset havde en hastighed. Dermed har Rømer, og et flertal af videnskabsmænd med ham, givet

sig over i den skabende proces der gør videnskab til en kunstart på linje med de traditionelt kanoniserede, idet netop fantasikraften anskues som en højere form for virkelighedssans, mens H. definerer realitetssansen som sansen for hvor lidt realiteter betyder. – Med sin forbavsende evne til at se tingene før de er der, eller om man vil: med sit held til at finde passende problemer til sine løsninger, har H. demonstreret en åbenhed over for muligheder og muligheds perspektiver der begynder i eksakte udgangspunkter og ender med at ekspandere ind i det metafysiske. Det til en begyndelse erfaringsindhentede og det dernæst forarbejdede har han undervejs i skabelsesprocessen nedsænket i det ubevidste, og „herfra opdukker nye, afrundede helheder“. H. har i sine essays citeret cybernetikkens ophavsmænd, Norbert Wiener, for denne replik: „Et menneske er en meddelelse.“ Det har bestandig været intentionen og inspirationen i H.s virke at meddele sig så eksakt som muligt om det grænsesprængende. I tidsskriftet *Tilskueren* (januar 1932) gav han en redegørelse for Niels Bohrs erkendelsesteoretiske arbejder og afsluttede artiklen med at sige at vi aner en omfattende sammenhæng, „et Tegn paa at vort Verdensbillede – i ganske fordringsløs Mening – trods alle splittende Enkeltræk har en Tendens til Afrunding, ikke paa indsnævrende men paa ekspansiv Maade, et Tegn paa, at vi staar ved et uhyre væsentligt Punkt i Videnskabens Udvikling“.

H.s forfatterskab, som kun er en del af hans mange udtryksmåder, fordeler sig stort set mellem det essayistiske og det lyriske i samlingsværkene *Man skal gaa paa Jorden* – 1944 og dens fortsættelse: – *selvom den er gloende*, 1950. Titlerne danner tilsammen et H. C. Andersen-citat. *Helikopteren*, 1947, *Vis electrica*, (essays), 1962, *Kilden og krukken* (fabler og essays) 1963, antologien *Menneskesag*, 1975, de scenisk-lyriske fantasier: *Johan Herman Wessel* (dialog til Det kgl. teater, 1942). *5. juni. Et grundlovs-kogleri* (Danmarks radio) 1949, *Ånd skal forblive* (Det kgl. teaters mindeforestilling for Poul Reumert) 1968. Digtsamlingerne *Vers i Verdensrummet*, 1941 og, kontrapunktisk eller komplementært, *Vers af denne Verden*, 1948, *Du skal plante et træ*, 1960, udvalgene: *Digte fra alle årene I*, 1972, II, 1978. *Husk at elske*, 1962 (ny udgave 1968), *Husk at leve*, 1965, *Lad os blive mennesker*, 1967. Desuden talrige hjemlige og udenlandske udgaver af grukkene ud over samlingerne 1–10, 1940–49 og 11–20, 1954–63, bl.a. *Kumbes lyre* ved Sven Clausen og Aage Marcus, 1950. I 1976 oversatte han Chr. Winthers *Flugten til Amerika* til engelsk med en blændende sproglig opfindsomhed.

Hein, Piet

Det videst kendte af hans produktion, de op mod 10000 gruk (engelsk: grooks) er en specialitet som man nok kan finde litterære impulser til (fx Chr. Morgenstern), men som ikke desto mindre helt og holdent er H.s egen. Glosen „gruk“ er opfundet af H. (muligvis med suffli fra agerhønen, mente Johannes V. Jensen) og har sin egen grammatik. Gennem mere end 40 år har grukkene gennem en efterhånden universel udbredelse vist sig at kunne holde til selv den ihærdigste genbrug. Grukkene er en kunstgenre for sig, fuldstændig original, i lighed med H. C. Andersens eventyr, Johannes V. Jensens myter og Storm P.s fluer. De er, som hver enkelt af H.s frembringelser, brugskunst i fremragende forstand. Rundt om i tidsskrifter og aviser, bl.a. i Politikens „Dag til Dag“, havde H. i 1930'erne publiceret diverse smådigte der senere fandt deres selvstændige plads i grukkens mylder. Efter den 9. april 1940 bragtes grukkene regelmæssigt i Politiken hvor de beskedent, men effektivt, ligesom Poul Henningsens samtidige revyviser, kunne harcelere over besættelsesmagten: „Kulturfællesskabet beror på / det underforståedes magt“ (jfr. H.s digte *Den tiende Muse*, julen 1941). Oprindelig placeredes grukkene under mærket Kumbel Kumbell i Politikens daglige nonsens-rubrik „At tænke sig“ som H. desuden forsynede med aforistiske bidrag under pseudonymet Notorius Jubelco (samlet i bogform 1949 med titlen *Ord*). Efterhånden som versenes popularitet voksede lod H. sig nøje med signaturen Kumbel der i de kommende år fungerede som hans alter ego, og han har da også i tidens løb sat sit eget navn under mange af de vers som formelt er digtet af Kumbel. Det hollandske navn Piet Hein har hjulpet pseudonymet på vej: Piet kan oversættes ved sten eller klippe. Hein betyder hvæssesten, og med Kumbel (kumb) menes sten med indskrift, mindesmærke. Versene skal kunne tåle tidernes slid og være deres egen hukkommelse. – Ligesom H.s øvrige digte er også grukkene støbt i en klassisk metrisk, rimet form, og de har heldigt undgået det skær af retorisk patos der undertiden hviler over visse af de større lejlighedsdigte og hymner. Grukkene er på én gang fortættede og fritsvævende. Deres paradosale og frugtbare livsvisdom videregives, undertiden i versenes allersidste ord, som en pointeret åbenbaring. Det er hverken satire eller sarkasme, men alene humoren der bærer og løfter disse tusinder af alfelette uafhængighedserklæringer. Ofte formidles humoren og dens katharsis gennem et ordspil eller en allusion, men altid med et perspektiv. Kumbel-figuren, som både har materialiseret sig i digtene og i H.s egne tegninger (med en affinitet til Axel Nygaards vig-

netter), og som har haft vital betydning for digtens levækraft, er en åndelig løsgænger, en lyrisk landstryger, et guddommeligt legebarn, en slags fætter til Chaplin (med hvem H. opnåede venskabsforbindelse). Med et spring i tanken og uden klæg moralsk anmasselse bevæger han sig fra det uendeligt små til det uendeligt store, fra det indsnævrende til det muntert ekspansive. Han er en menneskevenlig reformator der baner vej for en ublodig revolution og er fuld af fortrøstning til fremtiden. Hans aforistiske minivers bevæger sig systematisk på tværs af politiske systemer og har ideer nok til at punktere ideologierne. Den kolossale citatbrug der er gjort af grukkene i aviser, bøger, foredrag og endda på askebægre og lignende industrielle genstande vidner om en folkelig udbredelse der formentlig er større end nogen anden nutidig dansk digters. H. har egenhændigt formgivet mange af grukkene på engelsk, tysk, fransk og esperanto. Deres klassikerstatus er sikret, men måske har det tilsyneladende vægtløse ved grukkene bevirket at de ikke altid finder nåde i den øverste af de hjemlige litterære vægtklasser. „We are leaving Wisdom to starve and thirst/ if we cultivate knowledge as such./ The very best comes to the very worst/ when Ignorants know too much.“

H. har boet en stor del af sit liv i Rungsted Skovhus i Nordsjælland. I årene 1969–76 var han bosat i England, Stoke Poges, i nærheden af London. Derefter vendte han igen tilbage til Danmark og slog sig ned på den sydvestfynske herregård Damsbo. – Da han i juni 1969 modtog Aarstrup-medaljen, karakteriserede han sin formentlige lærermester sådan: „Hans form var kort, en minimums-løsning med hensyn til midler og et maximum af udtryk.“ Iøjnefaldende lyrisk slagkraft uden meningsmæssig slagside. Karakteristikken er ikke mindre duelig i forbindelse med H. selv. Han har, især som lyriker og epigrammatiker, arbejdet sig frem til en harmoni, en sammenhæng, en totalitet i værkernes form og indhold, der lykkeligt uhyserisk og med forsagelse af åndeligt tågeskvalder forener det spekulative og det didaktiske med det fantasibårne. Et jordnært kosmos af anti-totalitær beskaffenhed. En egenart som er blevet almen. □Tegn. af Nils Aas, 1962. Foto.

Hans Konow: Stamtavle over etatsråd A. N. Hansens efterkommere, 2. udg., 1970 (genealogiske data). Gruk fra alle årene I–II, 1960–64. – P.H. i Politiken 28.7.1953 (erindr.). Interview i Berl. tid. 6.10.1974. – Aage Marcus i Danske digtere i det 20. årh., ny udg. III, 1966 91–101. Til og af P.H., ved Jarl Borgen m.fl., 1971. B. Engelstoft i Politiken 11.10.1974. Martin Hartung i Berl. tid. s.d. Finn Hauberg Mortensen i Analyser af moderne dansk lyrik I, 1976 353–86.

Niels Birger Wamberg

Heineke, Svend Aage, * 1906, fabrikant. * 16. 10.1906 i Kbh. F: jernstøberier Heinrich Max Bernhard H. (1874–1945) og Alma Mathiessen (1874–1950). ~ 26.4.1941 med Helene Benedict Møller, * 30.8.1906 i Kbh., d. af grosserer V. Aage M. (1863–1950) og Anna Margrethe Tvermose (1866–1936).

H.s far var både støberier og organisationsleder, og sønnens virke kom til at gå ad samme baner. Efter studentereksamen i 1924 fra Metro-politanskolen tog han først HA-eksamen i København og derefter videreuddannelse ved Kölns universitet hvor han 1929 blev dr.rer.pol. på en afhandling om dansk industris finansieringsforhold. Efter dette studerede H. varmeteknik i London og blev 1932 ansat som leder af faderens virksomhed Kerteminde Jernstøberi som han overtog 1933. Med stor energi og held moderniserede H. virksomheden og lagde produktionen om til moderne centralvarmeovne og visse værktøjer.

I Kerteminde kom H. ind i organisatorisk og politisk arbejde – var medlem af Kerteminde byråd 1937–42 og 1946–50, i den sidste periode som borgmester. H. var 1931 blevet formand for den lokale arbejdsgiverforening og var 1937–53 medlem af bestyrelsen for Foreningen af danske jernstøberier hvor han var formand 1939–53, 1948–59 var han tillige formand for Jern- og metalindustriens sammenslutning. Herfra gik vejen over medlemskab af arbejdsgiverforeningens hovedbestyrelse 1942, af forretningsudvalget 1948 til næstformandsposten 1955 og formandshvervet 1960–70. Både som arbejdsmarkedspolitikker og internt som leder af arbejdsgiverforeningen kom H. til at stå som prototypen på den ældre tids arbejdsgiver: hård modstander af lønforbedringer uanset deres eventuelle berettigelse, modstander af almene forbedringer og af demokratiseringstendenser, dertil tilknapet og afmålt i holdning og omgangsform. H. har selv udtalt at han „mangler evnen til at komme i kontakt med mennesker uden for det rent arbejdsmæssige“. Perioden var præget af den økonomiske vækst, og H. så det som sin opgave at hindre at den ikke fra arbejdsgiverside førte til en laden stå til som et eventuelt senere økonomisk tilbageslag ikke kunne bære. I hans periode faldt da også de store strejker i april 1961 (transport, jern og metal) og den højt tilspidsede situation to år senere der førte til den omfattende helhedsløsning i 1963. Det var dog også i hans periode at den nye hovedaftale af 1960 blev indgået. Efterhånden følte man imidlertid i arbejdsgiverforeningen at det var nødvendigt med en ny stil, og det skal formentlig ses i forbindelse dermed at H. trådte tilbage som formand. H. var medlem af en række

store virksomheders bestyrelse, bl.a. Burmeister & Wain. Her var han bestyrelsesformand 1959–67 da han gik af efter en kritik af at han forenede hvervet med formandskabet i arbejdsgiverforeningen. Kritikken havde navnlig sit ud-spring i at hans arbejdsgiverlinje belastede roen på den store arbejdsplads. H. har været folketingskandidat i København for de konservative. – R. 1947. R.' 1954. K. 1958. K.' 1963. □Mal. af Mary E. Havning udst. 1964. Foto.

Jens P. Jensen i Børsen 14.10.1966. Sst. 26.8.1967. Demokraten 2.7.1967. Hans Rasmussen: Ilden i min esse, 1977. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Vagn Dybdahl

Heinesen, Jens Pauli, * 1932, forfatter. * 12. 11.1932 i Tórshavn. F: kongsbonde Peter H. (* 1891) og Anna Maria Malene Johannesen (* 1904). ~ 11.8.1956 i Tórshavn med Maud Brimheim, * 15.1.1936 i Klaksvik, d. af arbejdsmand Otto B. (* 1905) og Anna Sofie við Keldu (* 1917).

H. voksede op i bygden Sandavágur på Vágoy, men kom i 14-årsalderen til Tórshavn hvor han 1950 tog præliminæreksamen og to år senere artium (nysproglig). 1956 fik han lærereksamen fra Emdrupborg statsseminarium, virkede derefter en tid som lærer i Danmark indtil han fik fast ansættelse som lærer ved Tórshavnar kommunuskúli. 1971 opgav han undervisningen for helt at hellige sig skribentvirksomheden. H. har skrevet novellesamlingerne *Degningsælið*, 1953, *Hin vakra kvirran*, 1959, *Gestur*, 1967, *Aldurnar spæla á sandi*, 1969, *Í aldingarárdinum*, 1971, *Gamansleikur*, 1974 og *Dropar úr lívsins havi*, 1978. Endvidere har han skrevet romanerne *Yrkjarin úr Selvík*, 1958, trilogien *Tú upphavsins heimur*, 1962–66, *Frænir eitur ormurin*, 1973 og *Tey telgja sær gudar*, 1979 samt skuespillet *Hvønn stakkin skal eg fara i, pápi*, 1975. Romanen *Rekamadurin*, 1977. Han redigerede 1966 det kulturelt oplysende skrift *Føroyar í dag*. 1968–75 var han formand for Rithøvundafelag Føroya (Færøernes forfatterforening).

H. indtager med sin store og mangeartede produktion en central plads i den unge færøske litteratur. Hans opvækst som bondesøn i et stort og typisk bygdeområde har bragt ham i et særlig fortroligt forhold til færøsk folkeliv som han skildrer med lune og fantasi, men kritisk sans og lyst til formelle eksperimenter præger også i fremtrædende grad mange af hans arbejder og har, især i de senere romaner, bragt ham ind på samfundskritikkens og satirens områder, og i sine skuespil anvender han en fri modernistisk teknik. H. modtog M. A. Jacobsens heidursløn (den færøske litteraturpris) 1959, 1969 og 1973.

Heinesen, Jens Pauli

E. Fors Bergström: Den färöiska boken, Sth. 1974.

William Heinesen

Heinesen, Knud Rasmussen, * 1932, finansminister. * 26.9.1932 i Kerteminde. F: repræsentant, senere redaktør Hans Kristian Marius Ove Rasmussen (1906–73) og Sigrød Margrethe Mary Jensen (1898–1940). Adopteret 29.8.1940 af fateren Else Sofie Rasmussen (1904–57, ~kommunelærer Heine Sigurd Heinesen, * 1903). ~ 25.6.1955 i Kbh. (Kapernaumsk.) med assistent Åse Windfeld, * 20.9.1930 i Bredning sg., Ringkøbing amt, d. af sognepræst Vagn Thomsen W. (1899–1968) og Emilie Pilegaard Larsen (1903–73).

H. blev student fra Aurehøj gymnasium i Gentofte 1951 og cand.polit. 1959 og kom samme år som lærer til arbejderhøjskolen i Roskilde. Han har derefter uafbrudt stået i dansk arbejderbevægelses tjeneste. Allerede 1960 blev han sekretær i arbejderbevægelsens erhvervsråd og var 1961–62 landsformand i den socialdemokratiske studentorganisation Frit forum. Han vendte 1962 tilbage til Roskilde højskole, nu som forstander. Den kun 30-årige forstander blotlagde her både de evner, offentligheden kender, og de egenskaber som ellers kun er kendt i en snævrere kreds. En myndig og sikker beherskelse af sit fagområde var karakteristisk, men dertil kom vidtgående kulturelle og musiske interesser båret oppe af engagement og smittende ved en stille glød. Allerede dengang var H.s ironi og sarkasme fremtrædende, men blev aldrig brugt over for eleverne. Arbejdet på højskolen bragte H. frem i forreste linje i partiets kulturpolitik. Han blev medlem af radiorådet 1963 og dets formand 1967 til 1971, da han blev minister. 1974–75 var H. på ny med i radiorådet. Som radiorådsformand var han ofte centrum i den offentlige debat og blev dermed kendt i en større offentlighed. Hans ledelse af rådet var præget af tolerance og saglighed, selv om ingen i afgørende situationer var i tvivl om det politiske ståsted. Efter at være blevet rådsformand var H. trådt tilbage fra højskolen og var derefter 1967–68 forretningsfører for Det kooperative fællesforbund og 1969–71 lektor ved Handelshøjskolen i København.

Ved valget i september 1971 kom H. i folketinget, valgt i Sønder storkreds (Amagerbro), og blev ved dannelsen af ministeriet Krag III i oktober undervisningsminister. Han fortsatte på posten i ministeriet Anker Jørgensen til 27.9.1973 da han blev budgetminister til regeringens afgang i december 1973. Som undervisningsminister gennemførte H. i april 1972 den i flere år påtænkte ændring af folkeskolen der bl.a. betød undervisningspligtens udvidelse fra

syv til ni år, og i maj samme år vedtoges oprettelsen af planlægningsrådet for forskningen og Rask-Ørstedfondets ophævelse, idet midlerne overførtes til forskningsrådene. H. var i det hele personlig stærkt engageret i lovgivningsarbejdet; uden tvivl befandt han sig vel ved ministeriets sagområde. Efter den korte budgetministerperiode blev han finansminister da Anker Jørgensen på ny dannede regering i februar 1975 og beholdt posten til ændringen efter valget 1979, da han meddelte at han ikke ønskede at fortsætte fordi han var blevet træt af at være minister. Der var dog også forlydender om at H. ikke kunne opnå tilslutning til sin finanspolitik. Alvorlige modsætninger har der næppe været, idet H. straks blev valgt som gruppeformand. I finansministertiden indtog han en central position i alle de store forlig der har kendetegnet perioden, og det samme synes at blive tilfældet i hans egenskab af gruppeformand. På socialdemokratiets kongres i september 1980 blev næstformandsposten i socialdemokratiet delt i en politisk og en organisatorisk stilling, og H. blev valgt til politisk næstformand. Som forhandlingsdel-tager har H. vist megen smidighed, støttet af en sikker viden og en omfattende arbejdsindsats. □Tegn. af Hans Lollesgaard, 1968 (Kgl. bibl.). Afbildet på tegn. af Bjarne Laursen 1973–74 (Amalienborg). Foto.

DR 50 år, red. Roar Skovmand, 1975. Poul Møller i Berl. tid. 4.12.1977. Christian Schmidt i Politiken 28.10.1979.

Vagn Dybdahl

Heinesen, Mogens, 1545–89, fribytter. * 4.3.1545 på Eysturoy, Færøerne, † 18.1.1589 i Kbh., begr. i Ørslev kloster k. F: sognepræst, sidst i Rødø, Tromsø stift, Heine Jonsen Havreki (ca. 1514–76, ~1° ca. 1540 med Herborg Arnbjørnsdatter, 1512–42) og Gyrid Arnbjørnsdatter Gran. ~ febr. 1582 på Bergenhus med Sofie Axelsdatter Gyntersberg, † tidligst 1607 (~ 2° ca. 1597 med N.N.), d. af Axel G. til Torget på Helgeland (ca. 1525–88) og Kirstine Benkestok († 1572).

H. opholdt sig på Færøerne til ca. 1566 da faderen blev præst i Norge. Han førte derefter skib mellem Bergen og Færøerne, men blev udplyndret af sørøvere og gik så i hollandsk tjeneste hvorfra han ca. 1578 vendte hjem med anbefaling af Frederik II. Det lykkedes ham 1579 at få eneret for sig og medredere i Bergen på besejling af Færøerne hvor hans halvbror Jon var lagmand, samt tilladelse til at udruste sit skib på orlogsvis for at bekæmpe sørøvere og ulovlig sejlad til Rusland nord om Norge mod at halvdel af byttet tilfaldt kongen. I de følgende år udfoldede H. stor virksomhed, men samtidig drev

han selv søroveri og brandskattede Færøerne ved uærligt købmanskab, uden at lagmanden greb ind, og lensmanden på Bergenhus, Hans Lindenov var hemmeligt i ledtog med ham. Rentemester Christoffer Valkendorf havde dog nok fået underretning om disse forhold, og da H. 1581 kom til Kbh. for at aflægge regnskab havde Valkendorf formået kongen til at fratage ham privilegiet; men H. forstod at omstemme kongen og befæstede sig yderligere i hans gunst ved at tilbyde at opsøge Grønland på egen bekostning. Grønlandstoget foretoges 1581, men mislykkedes fordi han søgte den isspærrede østkyst. Ved hjemkomsten til Bergen blev han stævnet af lagmanden over Nordlandene, Peder Hansen, hvis hustru Margrete Gyntersberg han få år før – før hendes ægteskab – havde besvangret. Sagen var hidtil forblevet skjult, og når hun røbede den kan grunden være at han agtede at indgå ægteskab med hendes yngre søster, hvilket hendes tilståelse kunne forhindre da H. ved kønslig omgang med to søstre ville begå blodskam og derved stå til dødsstraf. H. nægtede alt og friede sig ved ed hvorefter han 1582 ægtede Sofie. Margrete Gyntersberg genoptog anklagen mod ham, og dommen gik H. imod, men blodskamsspørgsmålet blev ikke pådømt.

Imidlertid havde Valkendorf samlet materiale angående hans bedrageriske forhold og stævned ham for Kbh.s rådstueret, men H. flygtede over Bergen til Færøerne på hvilke sejladser nu blev ham forbudt. Jan. 1584 var han dristig nok til at opsøge Frederik II i Skanderborg, og kongen synes at have været velvillig mod ham. Da blodskamssagen samme sommer skulle for herredagen udeblev H. og drog til Holland hvor han 1585 fik kaperbrev af Moritz af Oranien; her blev han to år og kaprede skibe både fra venner og fjender. Juni 1587 tog han afsked her og bosatte sig – antagelig med kongens samtykke – i Ålborg hvor han ikke tog borgerskab, men gik i kompagni med den rige købmand, fh. borgmester Poul Popp og 1588 indtrådte i Guds Legems lav. S.å. fik han øen Egholm i forlening og anvendte den vistnok til salterier og oplag. Han fortsatte endvidere kompagniskabet med Hans Lindenov der 1586 afgik som lensmand og nu boede på Ørslev kloster. 1588 var H. på Færøerne med tilladelse og tog vistnok her et engelsk linjeskib; da han kom tilbage til Danmark klagede en engelsk sendefærd til regeringen over at han 1585 havde taget et engelsk skib ved den engelske kyst. Nu var Frederik II død og H.s gamle fjende Valkendorf derfor farligere hvorfor han foretrak at flygte. I Ålborg fik han sin familie og sit gods om bord og sejlede til Bergen hvor han blev fængslet; samtidig blev hans skibe og gods i

forskellige byer beslaglagt. Han førtes i lænker til Kbh. hvor der blev rejst anklage mod ham for en række forbrydelser, og ved rådstueretsdom 16.1.1589 dømtes han fra livet. To dage senere blev han halshugget og derpå jordet på Nikolaj kirkegård. Såvel hans enke, der fragik arv og gæld, som Hans Lindenov anlagde sag mod Valkendorf for hans fremgangsmåde der ikke havde levnet tid til appel. Sagen endte 6.8.1590 med forlig, dommen over H. erklæredes for død og magtesløs, hvorefter Valkendorf skulle betale 3000 rdl. til sagvolderne, og enken fik ret til at begrave H.s lig hvor hun ville. 6.10. blev liget optaget under store højtideligheder og over land ført til Ålborg og videre til Ørslev kloster medens kirkeklokkerne ringede overalt hvor ligetoget passerede. Hans Lindenov lod i kirken anbringe en mindetavle over den afdøde med en udfordrende gravskrift som englænderne 1597 klagede over til Christian IV.

Christoffer Valkendorfs ikke ganske lovmedholdige hastværk med henrettelsen, der kostede ham sædet i formynderregeringen for den unge Christian IV, må ses som udtryk for at de kræfter der stod bag H. ville være stærke nok til at forhindre dommens eksekution hvis han afventede en appelsag. Set fra statsmagtens side kan der næppe være tvivl om at H. havde forbrudt sig, i overleveringen blev han den dristige, male- riske fribytter – og på Færøerne en frihedshelt. Hans enke blev vistnok boende i Ålborg. □ – Monument af J. Wiedewelt, 1780, ved Jægerspris.

V. A. Secher: Medd. om slægten Secher. 1885 8. Chr. Heilskov i Pers.hist. t. 6.r. VI, 1915 248–82 (om slægten). C. Klitgaard sst. 7.r. 1, 1916 108. Troels-Lund: M.H., 1877 (3. udg. 1916; også i forf.s Hist. fortæll., 2. bog, 1910). Einar Østvedt: M.H., Skien 1969.

Sv. Cedergreen Bech (C. Klitgaard)

Heinesen, Andreas William, * 1900, forfatter. * 15.1.1900 i Tórshavn. F: købmand Zacharias H. (1874–1944) og Caroline Restorff (1873–1944). ~ 10.12.1932 i Tórshavn med Elise Susanne Johansen, * 5.2.1907 i Signabö, d. af odelsbonde Poul Michael J. (1876–1960) og Jacobine Thomsen (1883–1968).

For de fleste digtere er oplevelser og indtryk i de tidligste år et uundværligt råstof. Det gælder i helt særlig grad H. – Sine drengeår indtil 1916 tilbragte han i Tórshavn hvor hans far drev et større handelshus på havnen. En lille bitte købstad i udkanten af det danske rige. Og dog en slags regeringsby med amtmand, dansk øvrighed, flådebesøg – og færøsktalende indbyggere. Kun i skolen og når man talte med „de fine“ slog man over i dansk. Få hundrede meter fra Tinganes, Skansen, Havnen og de sorttjærede

Heinesen, William

røghuse i den gamle, snævre hovedgade Gongin var der fjeld, rivende bække og halvvilde får i udmarken. En by og et landskab der gav rig næring til fantasien. Men en anden vigtig forudsætning var det kulturelle miljø H. voksede op i. Moderen var af dansk familie, og man talte dansk hjemme. Mormoderen levede af klaverundervisning, og hendes lille biedermeierhus i en overgroet have med gammeldags træ-agtige stauder var et stykke københavnsk guldalder-kultur midt i den lille færøske søkøbstad. Her fik H. kærlighed til digtning, musik og teater, og han og fætterten Jørgen-Frantz "Jacobsen færdedes hjemmefra i Tórshavns „kunstnermiljø“, blandt sangkor, amatørorkestre og begejstrede dilettantskuespillere. I Færøernes mellem- og realskole, i et smukt sorttjæret hus med græs på taget, indterpede jyske lærere Danmarkshistorien og alle de andre færdighedsfag (men ikke et ord om Færøernes natur, historie og sprog). Trods en masse bibelhistorie og salmevers, trods daglig omgang med præster og missionærer var den 16-årige unge mand som midt under første verdenskrig drog ud på den lange færd til København absolut ikke-troende. Købmandsskolen var det egentlige mål, men H.s interesse for handel og regnskab var beskednen. Han skrev poesi, blev journalistelev i Ringsted, fortsatte det nære venskab med Jørgen-Frantz Jacobsen – og mødte Otto "Gelsted som kom til at betyde meget for ham. Sammen diskuterede de kunst, digtning og marxisme, og sammen traf de Sophus "Claussen og andre digtere. De læste, diskuterede og kritiserede hinanden. 1924 udsendte H. digtsamlingen *Højbjergning ved Havet*. Indtil 1932 opholdt han sig skiftevis i Kbh. og på Færøerne – og foretog et par længere Europa-rejser sammen med Jørgen-Frantz Jacobsen.

Fra 1932 blev H. knyttet til sin fars store rederi- og handelsvirksomhed i Tórshavn, og efter faderens død drev han den endog selv indtil han solgte den i 1954. Men om formiddagen var der tid til at skrive. Flere digte og to store romaner var der tid til at skrive. Og under anden verdenskrig var han redaktør af et radikalt ugeblad der trykte indigneret kritik og festlig satire mod embedsmænd og kyniske spekulanter. Nu og i årene efter krigen blev H. kendt som socialist, kommunist, selvstyremand og modstander af militarisme og Nato-basen på Færøerne. Og efterhånden også som en fremragende satirisk tegner og billedkunstner. Flere offentlige udsmykninger bærer H.s signatur. Også musik spiller fortsat en stor rolle i hans liv. Daglig sidder han flere timer ved klaveret. I 1970'erne har han ved raffineret udvikling af farvepapirklip skabt bogomslag og plakater af stor skønhed og virkning. Efter an-

den verdenskrig har H. udgivet sine væsentligste kunstværker. En række underfundige, festlige, dramatiske og sprogligt helt suveræne digtsamlinger, novellebind og romaner. Mest kendt og elsket er nok *Den sorte gryde*, 1949, *De fortabte spillemænd*, 1950, *Det gode håb*, 1964, *Tårnet ved verdens ende*, 1976. Flere af titlerne er oversat til mere end ti fremmede sprog. Og som noget helt bemærkelsesværdigt: professor Chr. Matras har oversat næsten hele forfatterskabet til færøsk. H. har desuden udgivet sin brevveksling med Jørgen-Frantz Jacobsen, *Det dyrebare liv*, 1958 og skrevet artikler om billedkunst og politik i færøsk og dansk presse.

Man ser tydeligt en udvikling i forfatterskabet fra debut'en i 1921 og til i dag. De første digtsamlinger indeholdt indtryk fra Færøerne og ensomhedsstemninger fra København, men først og fremmest er de karakteristiske ved at verdensrummet, solen, månen og stjernerne er lige så nærværende som den jord vi går rundt på. Først efterhånden suppleres denne kosmiske lyrik med socialt engagerede digte. I trediverne blev det helt klart hvor H. stod politisk. Hans store kollektive romaner viser at han er på de udbyttedes side mod regereri og mod kapitalen og religionens udnyttelse af forskræmte folk. Men her blev aldrig tale om skematisk socialistisk realisme. Underfundigt og med stor viden om menneskelivet, med blik for det løjerlige og komiske, men også vidende om at der trods alt findes ømhed og solidaritet mellem mennesker har han skildret klassesamfundet sådan som han oplevede det i sin hjemegn, de våde grønne øer i Atlanten hvor „gammellivet“ egentlig først blev skubbet til side af den moderne kapitalisme under anden verdenskrig og i årene efter.

I de seneste bøger spiller barndommens erindringer og fantasien en stadig større rolle. Forfatterskabet henter detaljer og dufte fra et lille bitte samfund langt fra de pulserende hovedstrøg. Men når mennesker der intet forhold har til røghuse, klipfisk og lægprædikanter i små bygder alligevel elsker dette forfatterskab, uanset om de bor i Danmark, Sovjetunionen eller USA, så hænger det sammen med at H. er en stor digter der ved meget om menneskelivet. I sit 80. år arbejder han med energi og lystighed på en ny samling fortællinger der karakteristisk nok skal hedde *Her skal danses*. De vigtigste titler i forfatterskabet foruden de nævnte er romanerne *Blæsende Gry*, 1934, *Noatun*, 1938 og *Moder Syvstjerne*, 1952, digtsamlingerne *Arktiske Elegier* og *andre Digte*, 1921, *Hymne og harmsang*, 1961, *Panorama med regnbue*, 1972 og novellesamlingerne *Gamaliels besættelse*, 1960, *Kur mod onde ånder*, 1967, *Don Juan fra Tranhuset*, 1970 og

ånder, 1967, *Don Juan fra Tranhuset*, 1970 og *Fortællinger fra Thorshavn*, 1973. Et udvalg af H.s arbejder inden for den bildende kunst er med tekst af H. selv udgivet i 1980 i bogen *Fra billedmagerens værksted. Tegninger, malerier og farveklip*. (Færøsk udg.s.å.). H. blev medlem af Det danske akademi 1961. Han fik Dansk-færøsk kulturfonds pris 1962, Nordisk råds pris 1965, Holbergmedaljen 1958, Aarestrupmedaljen 1968, H. C. Andersen-prisen og Henri Nathansen-prisen 1979. – H.s søn **Zacharias H.**, * 19.6.1936, er uddannet på kunstakademiet i Kbh. 1959–63 hos professor Niels *Lergaard. Han har udstillet på den årlige færøske Olai-udstilling i Tórshavn siden 1956 og deltaget i færøske vandrestillinger i de skandinaviske lande samt i Finland og Skotland. Fra 1972 var han medlem af sammenslutningen Den nordiske. Han har haft separatudstillinger i Kbh. og gjort udsmykningsarbejder på Hotel Føroyar 1958, Færøernes gymnasium 1966, Tórshavns alderdomshjem 1978 og Færøernes seminarium 1979. I de nordiske lande, Frankrig, Italien, Grækenland, Spanien, Egypten og Grønland har han foretaget studierejser. H.s flittigt eksperimenterende kunstneriske virksomhed falder på en for moderne færøsk malerkunst meget frodig gennembrudstid og omfatter næsten alle genrer fra bogillustrationer til vægmaleriet. Han har især på dette sidste område frembragt form- og farvesikre ting, præget af modernistisk stilholdning uden dog at afbryde kontakten med en figurlig og fortællende udtryksmåde. – □Foto.

Kilder. W. H. i Glimt af barndommen, 1955 (ny udg. 1967) 21–29. Interview i Ninka: 33 portrætter, 1969 177–82 (optr. fra Politiken 6.6.1965). Samtale med W. H., ved Henning Hartmann-Petersen, 1975. *Lit.* Otto Gelsted i Danske digtere i det 20. årh., ny saml. 1955 271–82. Ole Storm sst. ny udg. ny saml. 1966 625–56. W. Glyn Jones i Nord.t. för vetenskap, konst och industri XLIII, Sth. 1967 11–23. Samme sst. 1969 53–66. Samme sst. 1976 128–45. Samme i Scandinavian studies XLI, Lawrence, Kansas 1969 217–30. Samme i Scandinavica IX, London 1970 81–94. Samme i Den moderne roman og romanforsk. i Norden. 8. studiekonf. over skand. lit., Oslo 1972 93–109. Samme: W. H., N.Y. 1974. Samme: Færo og kosmos, 1974 (m. bibliografi). Harry Andersen i Frooskapparit, Tórshavn 1970 103–28. Hedin Brønner: Three Faroese novelists, N.Y. 1973 38–80. Ejnar Fors Bergström: Den färöiska boken, Sth. 1974 42–49. Henrik Ljungberg: Eros og samf. i W. H.s romaner, 1976. Stan. Robert de Summer-Brason: Typologisk klassifikation af W. H.s romaner, m. bibliografi, 1976 (opgave ved Danm.s bibl.skole, Kbh.). *AK.*, "W.H."-film, 1970. Instruktør Ole Henning Hansen.

Erik Vagn Jensen

Heinesen, Zacharias, se **Heinesen, William**.

Heinild, Svend Ove, * 1907, overlæge. * 18.5.1907 på Birkendegård, Værsløv sg., Holbæk amt. F:

mejeribestyrer, senere gårdejer Jørgen Andreas H. (navneforandring fra Petersen 1912) (1873–1945) og Ane Kirstine Jepsen (1875–1959). ~ 2.6.1933 i Kbh. (Kastelsk.) med tandlæge Gyrithe Vera Dahl, * 1.5.1908 på Frbg., d. af lærer, cand.mag. Frederik Viggo D. (1871–1967) og Dagmar Jenny Petra Marie Lund (1880–1962). H. blev student 1925 fra Roskilde og medicinsk kandidat fra Kbh.s univ. 1932. Efter grundig medicinsk uddannelse ved kbh.ske hospitaler blev han 1942 speciallæge i intern medicin og disputerede samme år med et særdeles grundigt arbejde om *Undersøgelser over de kvantitative Variationer i Blodpladetallet under Anæmi, Infektion og Thrombopeni*, en klinisk studie uden præg af hans senere udtalte samfundsmedicinske virke. Men under de følgende års ansættelser ved Rigshospitalets børneafdeling hvor Preben Plum i særlig grad beskæftigede sig med de sociale aspekter ved børnesygdomme, udvikledes hos H. den adfærdsforskende indstilling der skulle gøre ham kendt som fortaleren for samfundets stedbørn, som den der i den daglige sygdomsbekæmpelse ikke blot fandt anvendelse for lægevidenskabens tekniske fremskridt, men nok så meget bekendte sig til betydningen af livsomstændighedernes og de sociale forholds betydning for sygdommes opståen i barnealderen. Det skulle ikke være samfundets opgave at hæmme barnets selvspekt og individuelle udvikling, men at påvirke og bedre det af ydre dårlige livsbetingelser hæmmede, både legemligt og sjæleligt syge barn. 1948 ansattes H., der året for var blevet speciallæge i børnesygdomme, som afdelingslæge ved Finseninstitutets pædiatriske modtageafdeling (det tidligere lysambulatorium som nu ikke mere behøvedes, da tuberkulosestruede børn var en sjældenhed) og ved Kysthospitalet på Refsnæs' børneafdeling. Refsnæs var 1941 blevet sammensluttet med Finseninstitutet og tog sig indtil 1948 både af almen og af kirurgisk tuberkulose. Men den sociale velfærd havde efterhånden næsten udryddet sygdommen og 1948 deltes Refsnæs op i to afdelinger, hvoraf den ene for „ikke tuberkulose børn“ netop passede for hele H.s virke for „svagbørn“, børn hvis legemlige og sjælelige tilstand var en sådan at de ikke svarede til normen i det sociale felt, hjemmet, institutioner eller skoler hvor de skulle indpasses. Børnene og evt. forældrene kunne „aflestes“ ved indlæggelser på Refsnæs, og følges videre op socialt i ambulatoriet. 1958–77 var H. overlæge ved Kysthospitalet, og da det 1967 overdroges Rigshospitalet fik han samtidig knyttet navnet socialpædiatrisk både til afdelingen på Refsnæs og til det omtalte ambulatorium, han på Rigshospitalet fik indrettet i nært samarbejde med professor

Heinild, Svend

Plum. 1970–77 var H. lektor i social pædiatri ved Kbh.s univ. I skrift og tale gik H. i disse år varmt ind for svagbørnsproblematikken. I utallige indlæg, kronikker og bøger, hvoraf talrige måtte blive politisk polemiske, skabte han forståelse for „aflastning“ af børn og deres forældre når de rammes af stærkt personlige emotionelle, affektbetonede konflikter som følge af sygdom forbundet med sociale og ydre vanskeligheder. 1955 publiceredes *Barnet i det moderne samfund*, 1965 *Den virkelighed barnet lever i*, og de følgende de mere direkte socialpolitiske *Hvem er vi?* (1968), *Spadestik* (1972), hans seks verdslige prædikener i radioen *Ved dagens begyndelse* (1976) og *Kyst-hospitalet på Refsnæs 1875–1975* (1975).

Alle disse publikationer er præget af H.s vidtfavnende belæsthed, suppleret med en omhyggelig citatrigdom, afspejlende H.s indstilling til sygdom som et socialt fænomen, en direkte funktion af et samfunds sociale og dermed politiske struktur. Hans åbenhed om urimeligheden ved afstraffelse af børn, om Christiania-problematikken, om livet og døden (1974) og hans villighed til altid at fremsætte sine aggressive meninger og socialhumanistiske tanker gjorde ham ikke blot til en kendt popularisator og forkæmper, men også til medstifter af Danske lægers sammenslutning mod krig (1952), af Østerbros boligaktion (1952), af Selskabet for kulturel forbindelse med Kina (1952, formand 1959–65), han blev medlem af bestyrelsen for børnehavninstitutioner, børneparkeringen – og for Danske børnelægers organisation (1953–54). Tildelt PH-prisen 1968. □Tegn. af Otto Christensen. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1942 74f. Interview i Berl. tid 26.12.1976 og i Politiken 27.8.1978.

Egill Snorrason

Heinssen (Heidtmann, Hedeman), **Rasmus**, 1530–1602, musiker, prælat. * 3.10.1530 i Haderslev, † 14.4.1602 i Slesvig, begr. i domkirken sst. F: Ludwig Heidtmann og Catharina. ~ 4.10.1568 i Husum med Ingeborg Frötz, d. af Bernt F.

H. skulle være præst, men da han tidligt røbede usædvanlige musikalske anlæg optoges han ca. fjorten år gammel i Christian IIIs kantori og udviklede sig her til en så duelig musiker at han efter sangmesteren Jørgen Prestons 1553 indtrufne død trods sin unge alder blev stillet i spidsen for de kongelige sangere. Allerede mod slutningen af 1556 fratrådte han imidlertid sin stilling som sangmester for med kongelig understøttelse at dyrke videnskaberne, særlig teologien, og drog til Wittenberg hvorfra han efter nogle års studier vendte hjem som magister og fik ansæt-

telse, først som rektor ved klosteret Bordesholm, derefter som konrektor ved domskolen i Slesvig til hvilken by han fra nu af var knyttet hele resten af sit liv. 1573 blev han konstitueret som vice-archidiaconus, 1587 udnævntes han til archidiaconus. Fra 1581 var han tillige ærkedegn i Ribe domkapitel.

H. F. Rørdam i Hist. saml. og studier II, 1896 170–77. Angul Hammerich: Dansk musikhist. indtil ca. 1700, 1921 135. Bue Kaae i Fra Ribe amt XXVII, 1971 548–600. N. Schiørring: Musikkens hist. i Danm. I, 1977 137.

*Erik Abrahamsen**

Heintze, Josias Friedrich Ernst, friherre, 1800–67, amtmand. * 22.9.1800 på Schwarzenbeck ved Kiel, † 26.1.1867 på Niendorf ved Lübeck, begr. sst. F: dr.jur. & med. Friedrich Adolph v. H.-Weisserode til Schwarzenbeck, Niendorf og Reecke (1768–1832) og Henriette Friederike Christiane Blome (1775–1845). ~ 30.9.1823 i Slesvig med komtesse Elisabeth Cornelia Reventlow, * 28.8.1804 på Kaltenhof, † 11.5.1893 på Niendorf, d. af greve, generalmajor Henrik R. til Wittenberg, Kaltenhof og Åkær (1763–1848) og grevinde Anna Sophie Baudissin (1778–1853).

H. studerede i Kiel og Göttingen og tog 1822 juridisk eksamen i Glückstadt. 1823 blev han auskultant ved overretten i Slesvig og 1829 medlem af den. 1834–45 var han medlem af regeringen på Gottorp, og sidstnævnte år udnævntes han til amtmand over Bordesholm, Kiel og Kronshagen amter, 1846–48 var han tillige amtmand over Neumünster amt og fra 1845 kgl. kommissær for de holstenske baner. Under krigen forblev han loyal mod den danske regering. Han blev medlem af fællesregeringen under Carl Moltke ved våbenstilstanden 1848 og var fra 12.10.s.å. til april 1849 medlem af den nye fællesregering under Th. Reventlow-Jersbeck og 2.2.1851–marts 1852 medlem af den øverste civilbestyrelse for Holsten under Adolf Blome hvor han bestyrede indenrigsdepartementet. 1852–55 beklædte han på ny sin amtmandspost, og 1859 var han en kort tid designeret til holstensk minister. – H. arvede 1832 godserne Niendorf og Reecke efter faderen, oprettede 1841 det H.ske forlods og ophøjedes 31.12.s.å. i friherrestanden. – Kammerherre 1836. Gehejmekonferensråd 1863. – R. 1840. DM. 1842. K. 1846. □Barneportræt på familie-billede 1803 af F. C. Gröger. Portrætteret på W. Heuers litografi af den slesvig-holstenske regering, 1848. Silhouet (stadsbiblioteket, Dortmund).

Chronik des Geschlechts Heintze, udg. Else Heintze, Hannover-Döhren 1926 28 84.

*Svend Larsen**

Heinzelmann, Johan Christian Friedrich, 1762–1830, landfoged. * 25.7.1762 i Meldorf, † 12.5.1830 sst., begr. sst. F: konrektor i Meldorf, senere rektor og superintendent i Salzwedel, dr.phil. Rudolf Friedrich Otto H. (1738–1805, ~2° 1770 med Eleonore Elisabeth Winingen) og Auguste Charlotte Mariane Remmers (ca. 1742–69). ~6.1.1796 i Kbh. (Nic.) med Jacobine Rahbek, * 31.12.1777 i Kbh. (Helligg.), † 6.1.1855 i Meldorf, d. af justitsråd, toldinspektør Jacob R. (1728–95, ~1° 1759 med Johanne Riis, 1731–61, ~2° 1766 med Christine Marie Geertsen, 1749–68) og Anna Ologr (1747–1828). – Far til L. G. *H.

Efter at have studeret teologi og siden jura i Halle kom H. 1791 til Kbh. hvor han 1793 blev fuldmægtig i det tyske kammerkancelli, 1795 kammersekretær og 1797 tillige bestyrer af tabelværket for hertugdømmerne. 1804 blev han kommitteret i rentekammeret, dec.s.å. deputeret i Tyske kancelli, 1806 landfoged i Sønder-Ditmarsken og 1807 tillige inspektør i Kronprinsens kog. – H. var medlem af den 1816 nedsatte forfatningskommission for Holsten hvor han hørte til den absolutistisk-demokratiske fløj der kæmpede imod ridderskabet. I nov.s.å. udarbejdede han en plan til stændernes sammensætning som dannede grundlag for kommissionens endelige forslag. Han var ligeledes medlem af den kgl. kommission som skulle gøre forslag til ordning af hertugdømmernes bankforhold 1816, og som modsatte sig en adskillelse af Slesvig og Holsten fra rigsbanken således som tilfældet blev 1818. – Kammerråd 1800. Justitsråd 1802. Etatsråd 1805. Konferensråd 1817. – R. 1809. DM. 1828.

Kieler Correspondenzblatt, 1838 468 474. Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s hist. I, 1930 50f.

*Svend Larsen **

Heinzelmann, Ludvig Gustav, 1803–61, overpræsident. * 28.9.1803 i Altona, † 17.10.1861 sst., begr. sst. F: kammersekretær, senere landfoged Joh. C. F. *H. (1762–1830) og Jacobine Rahbek (1777–1855). Ugift.

Efter at have taget juridisk eksamen i Glückstadt 1827 blev H. auskultant i rentekammeret og 1833 herredsfoged i Vis herred i Flensborg amt. 1834 blev han assessor i regeringen på Gottorp, 1846 regeringsråd og fortsatte som sådan under den provisoriske regering. Han havde imidlertid vilje til at opnå en overenskomst med Danmark og deltog i forsommeren 1850 sammen med Ernst Christian Reventlow til Farve og landkommisær Thomas *Prehn i forhandlingerne i Kbh., men det yderste de kunne gå med til var opgivel-

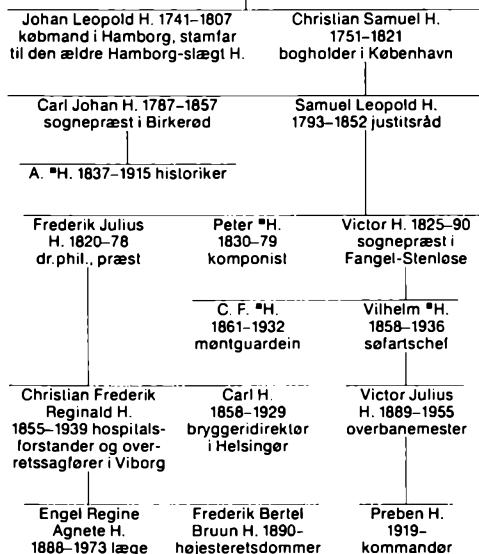
se af Slesvigs indlemmelse i Det tyske forbund og af den bestående statsgrundlov, mens de fastholdt tanken om et konstitutionelt Slesvig-Holsten i personalunion med Danmark. 6.6. afbrødes forhandlingerne. 2.2.1851–marts 1852 var H. medlem af den øverste civilbestyrelse for Holsten under Adolf *Blome og 1852–56 departementschef i ministeriet for Holsten og Lauenburg under H. *Reventlow-Criminil. 1856 blev han „l. lærde og dirigerende“ borgmester i Altona og s.å. efter Carl *Scheel-Plessen overpræsident sst. C. C. Hall tilbød ham 1857 ministeriet for Holsten, men han krævede bl.a., at fællesforfatningen, for så vidt den angik hertugdømmerne, skulle forelægges Holstens og Lauenburgs stænder til betænkning, og at fællesrepræsentationen skulle sammensættes ikke efter folketallet, men efter landenes ligeberettigelse, rigsmønten afskaffes som tvungent betalingsmiddel i Holsten og amnestien udstrækkes til alle dem der hidtil havde været udelukket, og så vidt ville Hall ikke gå. – Konferensråd 1855. – R. 1846. DM. 1847. K. 1859. □Silhouet af H. som ung. Litografi af U. Baudissin, posthumt.

N. Neergaard: Under junigrundloven I–II, 1892–1916 (fot. optr. 1973). A. F. Kriegers dagbøger 1848–1880, I 1920 224–28.

*Svend Larsen **

Heise

Franz David Heise 1708–advokat i Hildesheim

Slægten føres tilbage til Hans H. (–1629), foged i Adelepsen, Hildesheim, der var tipoldefar til

Heise

Franz David H. (1708–), advokat i Hildesheim, med hvis søn Christian Samuel H. (1751–1821) slægten kom til Danmark.

C. J. H. (1787–1857) var ~ med Caroline Dichman (1800–81), d. af tit.professor C. F. *D. Peter *H. var ~ med Vilhelmine Hage, d. af grosserer Alfred *Hage.

Th. Hauch-Fausbøll og H. R. Hiort-Lorenzen: *Patriciske slægter II*, 1911 196–224. Familieoversigt i Soranerbiografier 1822–1900, 1977.

Hans H. Worsøe

Heise, Carl Arnold Leopold, 1837–1915, historiker, rektor. * 28.12.1837 i Birkerød, † 7.2.1915 i Kbh., begr. i Birkerød. F: sognepræst Carl Johan H. (1787–1857) og Caroline Dichman (1800–81). ~ 5.8.1868 i Kbh. (Holmens) med Kaia Marie Othilia Dichman, * 30.4.1837 på Herlufsholm, † 28.9.1922 på Frbg., d. af overlærer, senere rektor Gustav Adolph D. (1795–1853) og Caroline Marie Christiane Hesselberg (1812–91).

H. blev student 1856 fra Fr.borg, tog 1862 filologisk-historisk embedseksamen og blev 1863 efter en kort udenlandsrejse adjunkt ved Herlufsholm. 1868–82 var han adjunkt i Viborg, 1882–92 overlærer i Roskilde, 1892–1908 rektor i Viborg. Han var en human skolemand, ved sin optagethed af stoffet en god underviser. Hans lange ophold i Jylland førte ham ind på lokalhistoriske studier. I Samlinger til Jydsk Historie og Topografi behandlede han en række emner med tilknytning til Viborgs historie, bl.a. i provinsialstændertiden, og 1879 udgav han for Danske selskab *Diplomatarium Vibergense* med en værdifuld indledning. Sin vigtigste videnskabelige indsats gjorde han inden for reformationstidens danske rigshistorie. Han blev sit slægtleds fineste kender af denne periode. H. satte sig tidligt det mål at fortsætte C. F. *Allens arbejde, opfattede sig som hans elev, men delte ikke i alt hans syn på periodens historie, var bl.a. væsentlig mere kritisk over for Christian II som menneske og statsmand. Han blev snart Allens ligemand i beherskelse af kildestoffet, men var ham underlegen i kunstnerisk evne. Af H.s afhandlinger har navnlig *Herredagen i Kjøbenhavn 1533* og *Wolfgang v. Utenhof*, 1873 og -77 (begge i Hist. Tidsskrift) betydning. Hans argumentation i den sidste afhandling for en stærk tysk indflydelse i Danmark i Christian III's første regeringstid blev imødegået af Dietrich Schäfer (se H.s svar i Hist.Tidsskr. 6 VI, 1895 265–70) og Astrid *Friis (Scandia VI, 1933 265–70). H.s doktordisputats *Kristiern den Anden i Norge og hans Fængsling*, 1877 er karakteristisk for ham ved den udførlige

behandling af det moralske problem som står i forbindelse med at kongen blev fængslet trods givet lejde. H. udnyttede sin store personalhistoriske viden i sin fortsættelse af Konrad Barners Familien Rosenkrantz' Historie (II, 1882, omfattende første halvdel af 1500-tallet, videreført i afhandlinger i Hist. Tidsskr. og Pers.hist. Tidsskr.) og i talrige artikler i Bricks Dansk biografisk Lexikon. Han evnede dog vistnok i ringere grad personkarakteristik end skildring af politiske begivenheder. Den sidste har også på bekostning af beskrivelsen af kulturelle, sociale og økonomiske forhold en altovervejende plads i hans grundige, nøgterne og alligevel frisk skrevne fremstilling af Danmarks historie 1481–1536 (Danmarks Riges Hist. III, 1, 1899–1905) i hvilken han indarbejdede resultaterne af sine specialstudier. – Medlem af Danske selskab 1884. – R. 1894. DM. 1908. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1877 66–69. – III. tid. 12.1.1908. Viborg stiftstid. 9.2.1915. Berl. tid. s.d. Johs. Steenstrup i Saml. til jydsk hist. 4.r.II, 1915 154–60. Samme i Hist.t. 8.r.V, s.å. 450f.

Povl Bagge

Heise, Christian Frederik, 1861–1932, møntguardein, filantrop. * 24.10.1861 i Sorø, † 22.4.1932 i Kbh., urne på Pedersborg kgd. F: adjunkt i Sorø, senere sognepræst i Pedersborg, endelig i Kvislemark Victor H. (1825–90) og Sine Alexandrine Flensborg (1838–1911). ~ 4.2.1902 i Urlev med Alma Marie Ehrenfrieda Hebert, * 15. 11.1875 på Lindholdt ved Tårs, † 1.6.1932 i Kbh., d. af gårdejer, senere gårdbestyrer Nicolai Ehrenfried H. (1842–1918) og Eline Marie Nathalie Petersen (1845–92).

H. var 1876–77 til søs, tog 1878 præliminæreksamen fra Sorø, uddannedes som farmaceut og tog kandidateksamen 1884. Han var derefter 1884–95 assistent hos stadsguardeinen, blev 1893 fuldmægtig på Den kgl. mønt og var 1904–29 møntguardein og fra 1904 til sin død konst. stadsguardein. H. var en pligtopfyldende og energisk embedsmand der som privatinteresse dyrkede amatørfotografiet med usædvanlig smag og kyndighed. Hans hovedindsats lå dog inden for velgørenheden. Efter i et par år at have været undersøger i Kbh.s understøttelsesforening oprettede han 1897 et eget kontor for støtte til trængende, idet han med sej energi dels ofrede det af egne midler og eget arbejde, dels skaffede årlige bidrag fra en række privatfolk. I denne virksomhed der rakte et godt stykke ud over den egentlige hovedstadsfattigverden lagde H. for dagen sit væsens usentimentale retsind der kunne virke som barskhed, men som for modta-

gelige gemytter gjorde hjælpen dobbelt værdifuld. – En bror **Arnold Vilhelm H.**, * 7.5.1858, † 25.12.1936, var 1867–73 på Sorø akademi, blev 1879 styrmand, reserveløjtnant i flåden 1882 og 1887 skibsfører. 1888 ansattes han som styrmand i DSB, hvor han 1911 udnævntes til søfartsinspektør. 1916–28 var han søfartschef. Han var medlem af Korsør byråd 1900–06 og 1909–10, medlem af søretten 1900–10 og af søtransportkommissionen 1911–28. R. 1912. DM. 1928. – R. 1924. □ Mal. af Kellbjerg Juel, 1907. Foto.

Politiken 23.4.1932. C. V. Jørgensen i Farmaceutisk tid. s.å. 336–39. H. G. Olrik i Soraner-bladet s.å. 39f.

Povl Engelstoft *

Heise, Peter Arnold, 1830–79, komponist. * 11.2.1830 i Kbh. (Frue), † 12.9.1879 i Tårbæk, begr. i Kbh. (Holmens). F: kopist, senere kontorchef i justitsministeriet, justitsråd Samuel Leopold H. (1793–1852) og Petrine Mariane Petersen (1788–1830). ~ 17.8.1859 i Kbh. (Vartov) med Vilhelmine (Ville) Hage, * 8.2.1838 i Kiel, † 16.4.1912 i Kbh., d. af grosserer, vicekonsul Alfred *H. (1803–72) og Frederikke V. Faber (1810–91).

H. voksede op i et stille embedsmandshjem. Moderen døde ved hans fødsel, og faderen levede tilbage trukket. H.s slægt var præget af embedsmænd og videnskabsmænd, og selvom H. ikke sluttede op om familietraditionerne prægede hans akademiske baggrund ham livet igennem. Han anvendte „cand.phil.“ som sin eneste titel, og betragtede sig uden standshovmod som akademiker snarere end som musiker.

Han blev student fra Borgerdydskolen på Christianshavn 1847, og her var han skolekammerat med Christian *Richardt og Gotfred *Rode, to af hans nærmeste venner resten af livet. Efter filosofikum var det faderens ønske at han skulle studere jura, men H. havde på dette tidspunkt besluttet sig for musikken. Som dreng havde han fået klaverundervisning af den ansatte musiklærer A. Lund, og i 1848 tog han et års tid fat på en mere systematisk undervisning i musikteori og generalbas hos A. P. *Berggreen der også gav ham adgang til orglet i Trinitatis kirke. Berggreen havde også været lærer for Niels W. *Gade, og efter dennes hjemkomst fra Leipzig knyttedes H. til Gade-kredsen ud fra fælles kunstneriske idealer. Gade blev H.s ældre ven, rådgav ham i musikalske spørgsmål og bragte senere værker af ham til opførelse i Musikforeningen.

Tidligt vakte hos H. interessen for den danske romancetradition fra C. E. F. *Weise med udgangspunkt i Goethe-tidens strofiske sangform

som H. tidligt lærte at kende i den tyske komponist J. Fr. Reichardts sange. En klarhed i formen med vægt på det melodisk sangbare udtryk kom til at præge ikke blot H.s vokalmusik, men også hans sparsomme instrumentalmusik. Blandt hans mange utrykte kompositioner vidner en række manuskripter fra 1840'erne og begyndelsen af 1850'erne om hans beskæftigelse med vokalkomposition allerede fra hans første musikalske forsøg. Det er sange som er blevet til i de kunstinteresserede familier hvor han i disse år færdedes når livet i faderens stille stuer på hjørnet af Købmagergade og Pustervig blev ham for ensformigt. Disse bekendtskaber blev af betydning både for hans menneskelige udvikling, hans dannelsesgrundlag og hans spirende kunstneriske tilbøjeligheder. Det var først og fremmest familien Sibbern hvis centrum var den forstående og menneskekloge filosofiprofessor F. C. *Sibbern, den Liebenbergske familie og det gæstfrie hjem hos departementschef Chr. Fr. Holm hvor man især dyrkede kammermusik. De tidligst daterede af H.s kompositioner er fra 1844, og af interesse er det at hans manuskripter fra disse år indeholder sangtekster som han i en mere moden alder vendte tilbage til, men som her fik deres første musikalske udformning (bl.a. *Aladdins Vuggevis* og *Nu er Vintrens kolde Tid*).

Hans seks strykekvartetter stammer alle fra 1850'erne og skyldes nok først og fremmest impulser fra kammermusikken i den Holmske familiekreds hvor ikke alene de fire sønner, men også Gade af og til musicerede. H.s eget instrument var klaveret, men han havde både før og under studieopholdet i Leipzig lært sig violin. Umiddelbart efter studentereksamen var han blevet medlem af studenteforeningen og bevarer hele livet en nær kontakt med dette akademiske miljø og uddybede den i musikalsk henseende gennem sin virksomhed som dirigent i Studentersangforeningen fra 1854 til sin ansættelse ved Sorø akademi i slutningen af 1857. Også som komponist ydede han her gennem årene væsentlige bidrag til tidens studentermusik, først og fremmest med sin ruskantate til tekst af Chr. Richardt og C. Hostrup der opførtes første gang i efteråret 1854, og med sine mandskorsange og -kvartetter; disse udkom dels selvstændigt (*Sex Sange for fire Mandstemmer*, 1863, *Tre Sange*, 1867), dels som populære bidrag til de hastigt voksende *Samlinger af flerstemmige Mandssange* (bl.a. 1854, 1855, 1856 og 1858) og nogle af dem blev samlet i *Flerstemmige Sange for Mandstemmer udgivne af Studentersangforeningen i Kjøbenhavn*, 1873 (heri *Vi er en liden, men munter Hær*, *Bacchus, hør min bitre Kvide* og *Hurra, Kammerater*). Også et par større værker

Heise, Peter

blev resultater af H.s beskæftigelse med mandskorsangen: af musikken til Henrik Hertz' kantate *Nordboerne samle sig til Strid* tryktes en enkelt sang 1868 (*Det kom til Kamp mellem vrede Mænd*), mens *Volmerslaget* til tekst af Chr. Richardt og *Kong Hakes Ligfærd* til et digt af Fr. Winkel Horn udkom hhv. 1868 og 1873. Kantatekomponist i større målestok blev H. aldrig; foruden en ungdomskantate til F. L. "Liebenbergs studenterjubilæum 1848 og en *Indvielsescantate* til familien Holm 1851 komponerede han en del af musikken til festkantaten ved afsløringen af J. P. E. "Hartmanns buste på skydebanen 1860 (heri *Studenten sang saa ungdomsglad*). Desuden gav de første år i Studenterforeningen ham tillige den tidligste kontakt med den sceniske musik. Da Liebenbergs bearbejdelse af F. Raimunds folkekomedie *Der Verschwendter* med sangindlæg af Hostrup opførtes på Hofteatret 13.3.1849 med titlen *En Ødeland* havde tre af sangene musik af H., og de følgende år komponerede han yderligere en række melodier til Hostrups og Chr. Richardts lystspil og vaudeviller; således den populære *Gold er den Jord* til Hostrups skuespil *Tordenvej* (1. opf. kgl. teater 1.9.1851), endvidere til Hostrups sangspil *Mester og Lærling* (1. opf. Casino 8.5.1852, sangen *Lystigt vi fare*), til vaudevillen *Deklarationen* af Chr. Richardt der opførtes af studenterne på Hofteatret 16.5.1852 (sangen *Hvor er nu mit skønne Lufkastel*) og til Hostrups lystspil *Drøm og Daad* (1. opf. kgl. teater 14.5.1854, sangen *En Fisk jeg fanged paa min Krog*). Desuden blev nogle af hans iørefaldende melodier fra disse år som oprindeligt var komponeret til andre tekster brugt som sangindlæg i teaterstykker; det gælder først og fremmest *Fader siger: „Sy du skal og sømme“* i Hostrups vaudeville *Den Tredie* (1. opf. Casino 25.1.1854), hvis melodi han o.1849 havde komponeret til H. C. Andersens *Sol der oppe ganger under Lide*.

I efteråret 1852 drog H. med offentlig støtte på studieophold til Leipzig hvor han blev privatelev i teori og komposition hos den højt ansete musikteoretiker Moritz Hauptmann. Opholdet strakte sig til foråret 1853 med en kort visit til Berlin i slutningen af december og betød nye indtryk og impulser her hvor Mendelssohn og Gade havde virket ved konservatoriet og Gewandhaus-koncerterne i 1840'erne, og hvor Gade igen opholdt sig som gæstedirigent i foråret 1853. I livlige breve til vennekredsen i København fortæller H. om sin begejstring for Bach, Mozart, Beethoven, Schubert og – som noget nyt for H. – Schumann. Også Wagner interesserede ham, men han forholder sig køligt reflekterende til hans musik og hans kunstsyn. Desuden var

han her som hver gang han var i udlandet levende optaget af teater og opera.

Under Leipzig-opholdet udkom hans første hefte med klaversange, *Fire Digte af Chr. Winther og Oehlenschläger*, 1852, og efter hjemkomsten forstærkede en fortsat strøm af sangsamlinger de følgende år indtrykket af ham som sin generations mest lovende sangkomponist. Fra nu af går klaversangen som den røde tråd gennem hans skaben op til få måneder før hans død. Fra han for første gang trådte offentligt frem som sangkomponist og frem til årene o.1860 skete det i umiddelbar tilslutning til traditionen fra Weyse, Berggreen, Henrik "Rung og Gade. Sine tekster valgte han hos de lidt ældre guldalderdigtere hvoraf flere hørte til hans personlige omgangskreds. I samlinger som *Laura's Sange* til tekster fra Carsten Hauchs roman *Robert Fulton*, 1853, *Fire Folkeviser af Carl Ploug* 1854, (heri *Husker du i Høst*), *Tre Sange for en dyb Syngestemme*, 1855 (heri *Højt over Bøgens Top* til tekst af Chr. Winther), *Kjærlighedssange af Chr. Winther*, s.å., *Digte af C. Hauch*, 1856, *En Sangkreds*, 1857 (heri *Vildt flyver Høg* til tekst af Chr. Winther), *Havfruens Sange* til tekster fra B. S. Ingemanns eventyr *De Underjordiske*, s.å. og *Sex Sange for en dybere Stemme*, 1859 (med Oehlenschlägers *Aladdins Vuggeviser* og Fr. Paludan-Müllers *Nu er Vintrens kolde Tid*) udvikler H. nogle grundlæggende træk i sin romancesit: med respekten for den strofiske form i behold bygger han sine sange op i klart overskuelige forløb med en fint formet melodik der søger sin lige i dansk romanceskunst. Han viser allerede i disse samlinger en sikker sans for at indfange et natur- eller kærlighedsdigts stemning i en fintmærkende musikalsk deklamation til et klaverakkompagnement der synes at udvikle sig fra samling til samling henimod en stadigt mere klangligt forfinedt og musikalsk medtolkende funktion.

I årene efter hjemkomsten fra Leipzig førte H. en uafhængig tilværelse som privat musiklærer i København ved siden af sit hverv som dirigent i Studenterangforeningen. I december 1857 tiltrådte han stillingen som musiklærer ved Sorø akademi og organist ved kirken, og 1859 ægtede han en datter af en af hovedstadens mest indflydelsesrige og formuende erhvervsfolk, storkøbmanden Alfred Hage. H. blev en afholdt lærer ved akademiet, og omgikkes rektor E. F. C. "Bojesen og Ingemann, men savnede alligevel undertiden musikalsk inspiration i sin isolation fra det københavnske musikliv. 1865 tog han sin afsked i Sorø, og ægteparret vendte tilbage til København hvor de fra nu af i økonomisk sikrede kår førte en rolig tilværelse i hjemmet på Kongens nytorg og på landstedet Stokkerup i

Tårbæk. H. havde en lille kreds af privatelever og var ikke tvunget til at tage mere del i det offentlige musikliv end han selv ønskede. Det barnløse ægteskab blev harmonisk, ikke rigt på ydre begivenheder, men på tilbagevendende rejser til Italien (1861–62, 1867, 1868–69 og 1879), og under et ophold i Paris i foråret 1865 modtog H. friske musikalske impulser. Under sine Italiensophold færdedes han naturligt nok i den nordiske kunstnerkoloni hvor fx samværet med Bjørnstjerne Bjørnson vinteren 1861 resulterede i musikken til dennes store digt om *Bergliot*. Det er en recitativisk og dramatisk monolog af næsten en halv times varighed til et nuanceret og udtrykksladede orkesterakkompagnement, og værket er uden sidestykke i tidens danske musik. Her har H. for første gang taget greb om de store musikalske kvindeportrætter som han senere vendte tilbage til i sangkredsene om Gudrun og Dyveke og i Aase- og Ingeborg-skikkelserne i operaen *Drot og Marsk*; og her vender den lyriske romanceskomponist sig for første gang mod en større og mere dramatisk vokal udtryksform og persontegning selv om han kun én gang senere tog et tilsvarende balladeagtigt, monodramatisk forløb op: klaverballaden *Samson* til tekst af Edv. Lembcke, 1871. Stor betydning fik hans bekendtskab i Rom med en kreds af italienske musikere, først og fremmest komponisten og pianisten Giovanni Sgambati. Det bedste af H.s kammermusik, hvoraf kun en lille del er udgivet, stammer fra 1860'erne og synes at være inspireret af denne italienske vellekneds; det gælder klavertrioen i Es-dur, tilegnet Sgambati, o.1863, tr. 1910, cellosonaten i a-mol, tilegnet cellisten Ferdinando Furino og vel nok hans bedste kammermusikværk, 1867, tr. 1902, og klaverkvintetten i F-dur, 1869. Selv om hans musikalske udgangspunkt også i disse værker er Beethoven- og Mendelssohn-traditionen rækker de dog både stilistisk og formmæssigt ud over hans kvartetstil fra den Holmske familiekreds i 1850'erne. Medvirkende til denne lodige, sidste kammermusik fra H.s hånd har nok også været det professionelle anstrøg som dyrkelsen af kammermusikken i København fik i løbet af 1860'erne med Franz *Nerudas soireer og stiftelsen af Kammermusikforeningen 1868.

Hans øvrige instrumentalmusik vejer ikke tungt i forhold til vokalmusikken. 1856 fuldførte han en ouverture til C. Hauchs tragedie *Marsk Stig* som han byggede over en af sine (utrykte) sange til samme drama, *Det dæmredt alt i Skoven*; 20 år senere vendte han tilbage til samme emnekrede sammen med Chr. Richardt i *Drot og Marsk*. Fra 1865 stammer hans eneste symfoni hvis skitser dog muligvis går en halv snes år tilbage. Den

er komponeret med digterisk baggrund i Oehlsenschlägers Helge- og Yrsadigting, men den er kun en bleg afglans af den poetiske musik i Gades første symfoni.

H.s vokalkunst fra Sorø-tiden er forholdsvis sparsom. Lærergerningen og hans andre musikalske aktiviteter ved akademiet og kirken har krævet hovedparten af hans tid, således stammer tre koralforspil fra hans første år i Sorø. 1859 udkom *Fire Sange af Bjørnstjerne Bjørnsons Arne* (heri *Arnes Sang*) og året efter *Viser og Sange af En Nat mellem Fjeldene* komponeret til Hostrups syngestykke, men ikke som teatersange. Nogle salmevers for to lige stemmer (1859) er tilegnet hustruen, fra efteråret 1859 stammer hans melodi til H. C. Andersens *Jylland mellem tvende Have* (tr. i Ill. Tidende 18.3.1860) og nogle sange til brug ved akademiet udkom i Morgensange med Melodier for Sorø Academie, 1861. Under indtryk af krigsbegivenhederne i 1864 komponerede han *Sex Krigssange* (heri *Det var paa Isted Hede*). Isoleret i disse års overvejende folkeligt prægede sangproduktion står en af hans betydeligste samsamlinger, *Mellem Sivene*, fra 1864, der rummer fem sange fra den tyske digter Nicolaus Lenaus Schilflieder i Chr. Richardts oversættelse; de peger i deres intense udtryk for digtenes mørkladde stemninger frem mod nye retninger i hans romanceskunst efter tilbagekomsten til København i 1865 hvor han stadig hyppigere søger væk fra de enkle strofiske former og lader sangenes forløb bestemme af en tekstligt nuanceret vokaldeklamation og en hos ham hidtil uhørt både lyrisk og dramatisk udtrykskraft i sangstemme og akkompagnement. En væsentlig baggrund herfor skal ses i disse års voksende beskæftigelse med den sceniske musik.

Fra marts til april 1865 opholdt han sig i Paris sammen med svogeren Johannes Hage. Ved hyppige teaterbesøg skærpedes hans interesse endnu en gang for dramatisk musik. Selv om han nok her var imponeret af J. L. Meyerbeers tekniske dygtighed og beregning af scenisk effekt var det i højere grad den lidt ældre franske opera-tradition der tiltalte ham (*Den hvide Dame*, *Den stumme i Portici*). I Paris arbejdede han på færdiggørelsen af syngestykket *Paschaens Datter* til en libretto, som Hertz et par år tidligere havde tilbudt Gade, men denne havde i stedet foreslået H. Stykket kom først til opførelse på Det kgl. teater i 1869 og fik en meget betinget succes; hverken tekst eller musik berettigede det til mere selv om musikken indeholder nogle for dansk musikdramatik sjældne indslag af opera buffa-komik. Men for H. har arbejdet med syngespillet og diskussionerne med digteren om tilrettelæggelsen af teksten betydet et vigtigt skridt på vejen mod

Heise, Peter

en større musikdramatisk praksis. I de følgende år komponerede han en del musik for scenen hvoraf i dag kun nogle sange huskes. Det gælder først og fremmest sangene i Ernst von der Reckes lyriske drama *Bertran de Born* (1. opf. kgl. teater 7.1.1873); i trebindsudgaven af hans *Romancer og Sange* (1878–79) optoges også sange fra hans musik til Oehlenschlägers tragedie *Palnatoke* (1. opf. kgl. teater 14.11.1867), til Henrik Ibsens *Kongs-Emnerne* (1. opf. kgl. teater 11.1.1871) og til A. Munchs eventyrdrama *Fjeldsøen* (1. opf. kgl. teater 25.5.1875). Til H.s teatermusik fra denne periode hører også musikken til Bour-novilles ballet *Cort Adeler i Venedig* (1. opf. kgl. teater 14.1.1870) og musikken til J. L. Heibergs romantiske drama *Fata Morgana* der forelå færdig 1875, men som ikke kom til opførelse i H.s levetid.

I oktober 1877 indleverede H. sit største musikdramatiske arbejde til Det kgl. teater, operaen *Drot og Marsk* til tekst af Chr. Richardt, og den fik sin førsteopførelse 25.9.1878. Selv om den samtidige kritik kun gav den betinget anerkendelse er den for eftertiden kommet til at stå ikke alene som kulminationen af H.s musikdramatiske produktion, men også som den vel nok betydeligste danske opera fra 1800-tallet. Konflikten mellem kong Erik og marsk Stig og kongemordet i Finderup lade var et velkendt og yndet emne i den nationalromantiske digtning og havde bl.a. givet stof til tragedier af C. J. Boye, Oehlenschläger og Hauch (dennes Marsk Stig blev det direkte forbillede for Chr. Richardts libretto) og til Ingemanns historiske romaner. Bag alt dette lå folkeviserne om marsk Stig, og selv om Richardts operatekst er en stilistisk ujævn blanding af romancelyrik og folkevisepastiche er den som libretto noget af et kup i dansk musikdramatik. H. har i det musikdramatiske anlæg søgt bort fra den ældre danske syngespiltraditions stillestående sangindlæg hen mod en større gennemkomponeret operaform. Kulsvierpigen Aases yndede sange er indbygget i handlingsforløbet, de enkelte akter er opbygget af to–tre store, monumentalt virkende scener, og den dramatiske deklamation og den psykologisk karakteriserende monolog (kong Eriks fortælling om hedebranden) var noget hidtil ukendt i dansk operatradition. Det kan derfor forekomme forståeligt at kritikken fandt operaen for lidt sangbar og melodisk, men i dag opleves den først og fremmest som et *sang-drama* af en frodig vokalkomponist. Den synger og danser af sted over scenen, og både kor- og orkestersatserne er fulde af velklang – langt rigere end H.s tidligere forsøg i Gades populære „koncertstykker“-genre (bl.a. *Tornerose* til en mat tekst af Chr. Richardt 1869).

Hans romanceskaben i disse år udfolder sig ligesom hans musikdramatik på én gang som en kulmination inden for prøvede former og som en udvikling mod nye områder. Han komponerede endnu forholdsvis enkle sangsamlinger (*Verner og Malin* til tekster af Chr. Winther 1866, *Romancer og Sange af Steen Blicher*, s.å.), men i årene omkring og efter 1870 sker der en fortætning af udtrykket inden for den strofiske form der næsten truer med at sprænge den enkle deklamation (*Sange af Shakspeare*, 1868, *Digte fra Middelalderen*, 1875, *Digte fra det Engelske*, 1877). Han er stadig melodians mester og dynamisk og deklamatorisk kulminerer den strofiske kunstsang i dansk tradition i disse samlinger. Men i andre samlinger går han ud over det strofiske mønster og komponerer dramatiske scener og cykliske forløb med et næsten orkestralt præget klaverakkompagnement (*Gudruns Sorg* til tekster fra Den ældre edda 1871, *Dyvekes Sange af Holger Drachmann*, 1879), og selv til korte lyriske tekster af Aarestrup og Drachmann skaber han en lyrisk-dramatisk epigramstil af fortættet udtrykskraft: *Erotiske Digte af Emil Aarestrup* 1878, (heri *Igennem Bøgeskoven*) og *Farlige Drømme* til tekster fra Drachmanns roman *Tannhäuser* s.å. også i sit tekstvalg spænder H. langt videre i disse år end tidligere. Nok holder han endnu fast ved guldalderdigterne (*Sydlandske Sange*, 1874 med Ingemanns *Aften paa Loggien*), men dertil kommer gendigtninger af middelalderlyrik, nordisk digtning (*Bergmanden og Solveigs Sange* til tekster af Henrik Ibsen 1870, *Finske Sange*, 1874, engelsk og tysk lyrik (*Tre Sange af Claus Groth*, 1870) og samtidig dansk lyrik af Drachmann (*Dyveke-sangene* var digtet til H.).

H. var således inde i en rig og spændende udvikling da han døde 49 år gammel. Udtil i dansk musikliv ønskede han ikke nogen fremtrædende plads. 1871 var han med i den stiftende bestyrelse for Samfundet til udgivelse af dansk musik, og året efter blev han medlem af Musikforeningens bestyrelse. Med sin på én gang beskedne og kritisk-aristokratiske holdning til adskilligt i sin samtids musikliv befandt han sig bedst i en snæver vennekreds hvor hans usnobbede naturlighed og varme humor kunne udfolde sig. Mange af hans over 300 sange forblev utrykte, kun få af hans manuskripter er daterede, og ingen af hans kompositioner bærer opus-tal. Men på trods af sit beskedne, næsten flegmatiske forhold til kunstnerrollen anerkendtes han allerede af samtiden som sin generations betydeligste danske vokalkomponist. Med de grænser hans kunstner temperament satte begyndte han problemfrit i det bestående musikalske miljø omkring Gade

og den klassicistiske linje i tidens danske musik, men han blev ingen epigon; med klarhed, naturlighed og en rig melodisk åre var han mere end nogen anden med til at udvikle „den danske tone“ i 1800-årenes kunstsang. □ Relief af H. V. Bissen, 1854 (glyptoteket). Tegn. af Constantin Hansen, 1856 (Fr.borg) og afbildet på sammes mal. 1860–64 af den grundlovgivende rigsfor-samling 1848 (sst.). Buste af H. V. Bissen, 1862 (St.mus.; Fr.borg; Nivågård; Studentersangforeningen), kopi (Det kgl. teater). Træsnit 1871. Mal. af H. Chr. Jensen, 1876. Litografi 1878 efter foto, efter dette flere træsnit, bl.a. af H. C. Olsen 1880. Træsnit af G. Pauli, 1879, og derefter af Søborg s.å.

Bibliografi. Alfr. Nielsen: Fortegn. over H.s værker, 1936 (manus. i Kgl.bibl.). Dan Fog: P. H. Fortegn. over kompositionerne (under udarb. 1980).

Kilder. Niels W. Gade: Optegn. og breve, udg. Dagmar Gade, 1892 (breve 1863–69 294–305). Tilskueren, 1910 I 510–19 (breve om Drot og marsk). Årbog for musik 1922, 1923, 23–42 (brevveksl. m. Henrik Hertz om Paschaens datter). Breve fra P. H., udg. Gustav Hetsch, 1930. Ulrik Soelberg i Festskr. Johannes Simons, 1924–74, red. Ole Kongsted, 1974 (breve fra Paris 1865).

Lit. Angul Hammerich i Ill. tid. 21.9.1879. Ch. Kjerulf i Nord. musik tid., 1880 41–48. V. C. R[avn] i klaverudtog til H.s Palnatoke, 1880. Axel Sørensen: Studenter-sangforen. 1839–89, 1889. Will. Behrend i Riemann-Festschrift, Lpz. 1909 496–503. H. Ploug i Vor fremtid III, 1910 370–88. Gustav Hetsch: P. H., 1926. Studenter-sangforen. gennem 100 år, red. Carl Bratli, 1939. Rich. Hove i Dansk musik t., 1941 169–73. Bengt Johnsson sst. 1944 149f 176–78. Kai Aage Bruun: Dansk musiks hist. II, 1969. N. Schiørring: Musikkens hist. i Danm. III, 1978 43–60.

Papirer og manus. i Kgl.bibl.

Niels Martin Jensen

Heise, Vilhelm, se Heise, C. F.

Heje, Niels Ivar, 1891–1974, fængselspræst. * 23.8.1891 i Frederikssted, St.Croix, † 23.9.1974. F: sognepræst Johan Gotfred H. (1857–1943) og Marie Hansen (1869–1927). ~ 1° 18.9.1918 med Kirsten Schiøler Jensen, * 1.10.1895, † 7.2.1967 i Kbh., d. af gårdejer R. Jensen og M. M. Schiøler. ~ 2° 5.12.1937 med Inger Aarup, * 7.5.1907, d. af proprietær Jens Christian Nicolai Aa. (1863–1920) og Mette Marie Christence Schmidt (1872–1963).

H. blev student fra Roskilde 1910, teologisk kandidat 1918. Derefter var han til sin afsked præst ved fængslet i Vridsløselille. – H.s betydning i sammenhæng med Tidehverv kan vanskeligt overvurderes selv om han ikke har efterladt sig nogen omfattende skriftlig produktion. I hovedsagen kan hans rolle ses i to sammenhænge: dels var han i „gründer“-årene i tyverne igangsætteren der gav opgøret konturer og støbte polemik-

ken ind i faste former; dels var han senere da bevægelsen havde vundet fast fodfæste dens suveræne strateg.

Siden sine studenterår havde han taget del i arbejdet i den kristelige studenterbevægelse og fortsat med det da han var blevet præst. Som han selv påpegede havde han næret den samme beundring for bevægelsens koryfæer, som de fleste studenter. Men fra 1924 gav Heje mund og mæle til den ulmende utilfredshed med den herskende kristendomsforståelse blandt lederne. Navnlig hos O. Ricard og hans medarbejdere Sv. Rehling og Gunner Engberg så H. forkyn-delsen forvansket til ukendelighed som følge af kvalmende sentimentalitet, undertiden endda garneret med en pikant leg i ord med erotikkens fristelser. Heri så han et særlig grelt vidnesbyrd om en almindelig tendens til føleri. Lederenes appel om at leve op til de højt besunne idealer stemplede han som fraser der ledte opmærksomheden bort fra en nøgtern optagethed af de nære problemer. Kristeligt mundede de ældres oplevelsesreligiøsitet til syvende og sidst ud i et for-ræderi mod evangeliet fordi den løj sig bort fra syndens radikalitet og satte idealer ind som mellemled mellem Gud og menneske.

Da H. udvidede spektret for opgøret fik han følgeskab af flere jævnaldrende og yngre teologer. Som resultat af en magtkamp i studenterforbundet skilte de unge sig ud og udgav fra 1926 deres eget blad Tidehverv og foranstaltede deres eget årlige sommermøde. I inderkredsen var der flere hvis teologiske originalitet overgik H.s, blandt dem G. Brøndsted, K. Olesen Larsen og N. O. Jensen. Alligevel var det ikke uden grund når gruppen af den opskræmte „kirkelighed“ blev kaldt „hejanerne“. H. stod nemlig bag iscenesættelsen idet bevægelsens identitet blev til sammen med en stadig mere generel, skånselsløs og forbitret kritik af enhver form for vækkelsesreligiøsitet. Hans polemiske instinkt og evne til at støbe kuglerne var forenet med et ofte særdeles bramfrit sprog. Dette blev da også hyppigt holdepunkt for alle der ankede over bladets utilbørligt respektløse tone. Eksempelvis vakte det furore da H. kort efter Ricards død i 1929 ved en stor debataften i Studenterforeningen fripostigt omtalte det intetsigende og ligegyldige hos C. Skovgaard-Petersen, en af tidens søgte prædikanter og opbyggelsesforfattere. I H.s beskrivelse var det grundlæggende en „impotens, der tidligere var blevet holdt skjult bag en flom af ord“; nu var tomheden imidlertid blevet åbenbar. Hos Ricard så H. en umiskendelig tendens til udnyttelse af de unges seksuelle vanskeligheder, resulterende i en „smertelig sammenblanding af religiøsitet og erotik“.

Efter Tidehvervs første årgange bestod H.s bidrag overvejende af prædikener. Desuden havde han dog på nærmeste hold føling med udviklingen, både som redaktør af bladet og som leder af sommermødet. Hele tiden var han taktisk på vagt over for „falske alliancer“. Fx afviste han kategorisk enhver tendens til alment kulturengagement ved at bevægelsen gik ind i debatten om folkelige mærkesager. Den slags var for ham kummerlige erstatningsmanøvrer der måske for en tid kunne dulme smerten over idealernes skibbrud, men som i virkeligheden stammede fra „idealernes fantomverden, hvor vi bortlyr virkeligheden for at opleve vor stolthed“. Af samme grund burde man sky ethvert forsøg på et videnskabeligt teologisk „system“, lige så vel som programmer om dette eller hint i kultur- og samfundsliv. På den baggrund kunne H.s kulturkritik udelukkende tage skikkelse negativt, i forkyndelsens sammenhæng, nemlig som evangeliets afsløring af velfærdssamfundets forstillede medmenneskelighed, som protest mod behandlermentaliteten, til forskel fra den ægte solidaritet der aldrig opleves anderledes end som et krav i øjeblikket.

Under uforbeholden afvisning af bestræbelser i samtiden – alle sat på denne enkle formel – kunne H. da pege på Tidehverv som fristed hvor der ikke blev stillet ideologiske legitimationskrav, men hvor man alene var samlet om at høre evangeliet. Kristeligt var dette det eneste fornødne, tillige den eneste sande menneskelighed. „Forudsætningen var, at evangeliet kun skal forkyndes som et ansvar og hverken skal forklares eller erfares, fordi forklaring og erfaring er udslag af besiddelsestrang og ejerglæde. Forudsætningen var, at det at få øje på evangeliet, det man kirke­ligt kalder at blive vakt, betyder, at et menneske bindes til evangeliet som sandheden om mennesket og Gud inden for vand begrænsning, uden Gud og uden håb udover hvad vi selv skaber os af illusioner, som evangeliet tager fra os.“ – H. udgav bogen *Ungdomsløgn eller Kristentro*, 1928. – R. 1953.

P. G. Lindhardt i Den danske kirkes hist. VIII, 1966.

Jens Holger Schjørring

Hejle, Thomas Peter, 1891–1952, pædagog. * 20.1.1891 i Sønder Saltum, † 21.10.1952 i Kbh., urne på V. Hjermitsevlgd., Hjørring. F: købmand Hejle Sørensen (1864–1909) og Johanne Nielsen (1864–1941). Navneforandring 27.5.1911. ~ 10.9.1926 i Skovshoved med Gerd Levy, * 2.11.1900 i Kbh., d. af forfatter Louis *L. (1875–1940) og Clara Angelica Larsen (1875–1952).

H. blev student fra Ålborg 1911 og tog efter en tid som højskolelærer lærereksamen fra Skårup 1918 og var 1919–22 dansklærer ved Østersøgades gymnasium. Et oplagt talent som oplærer førte sammen med erfaringerne fra lærergerningen og fra en ansættelse som inspektør ved Dagmar-teatret til at H. 1920 i samarbejde med kunstnere og skolemyndigheder kunne få påbegyndt de arrangementer med oplæringsaftener og teaterbesøg der blev kaldt for *De højere skolars kunstaftener* og som 1924 blev udvidet til også at omfatte den daværende mellem­skole under navn af foreningen *Dansk skole­scene*. Med en veludviklet sans for at få knyttet gode medarbejdere til realiseringen af sine talrige planer og ideer lykkedes det H. som en taktisk dygtig forhandler at få sine projekter omgivet med en sådan tillid og en sådan opslutning at det i løbet af 1930'erne blev muligt at udvide Dansk skole­scene med en turnerende teater­virksomhed (1934) og en film­afdeling (1937), ligesom det også blev H. betroet at opbygge institutioner som *Dansk Kulturfilm* (1932), herunder Det danske filmmuseum (1942), samt Statens filmcentral (1938) og selskabet Dramatisk bibliotek (1939). 1946 frasagde H. sig ledelsen af de arbejdskrævende filminstitutioner, og 1948 fik han oprettet som en ny afdeling af Dansk skole­scene det ungdomshus på Nørrevold i Kbh. der efter hans død blev udskilt som selvejende institution, bærende hans navn. Med fritidshjem, fritidsklub og ungdoms­klub blev ungdomshuset nok den nærmeste realisering af de ideer om kunst og oplevelse der var blevet resultatet af H.s møde i de unge år med Grundtvigs og Christen *Kolds pædagogiske begreb­sværden. Som kulturpersonlighed kunne H. kaldes for en pragmatisk idealist hvis organisatoriske og administrative evner holdt idealisten i ave og kun fremmede de tanker om formidling af kunstneriske oplevelser der lod sig samle til et realistisk, kunstpædagogisk arbejdsprogram som H. oplagt agiterede for ved et utal af foredrag og oplæsninger landet over med bistand fra enten Holberg eller Blicher, Christen Kold eller Jakob Knudsen.

Det var betegnende for H. at han ikke brød sig om stillingsbetegnelsen direktør, men foretrak at kalde sig pædagog. □Bronzerelief af H. Luc­kow-Nielsen på mindesten, 1957 (V.Hjermitsevlgd.). Foto.

Einer Andersen: Bogen om dansk skole­scene.

Bjørn Moe

Hejselbjerg Paulsen, Hans, 1905–78, præst. * 28.2.1905 i Østerløgum, † 26.11.1978, begr. Fjelstrup kgd. F: gårdmand Bertram P. (1867–

1950) og Maren Callesen (1870–1917). ~4.2.1935 i Åbenrå med Anna Callesen, *26.7.1908 i Gerrebæk, Tinglev sg., d. af gårdmand Jes Lauritz C. (1876–1937) og Bothilde Weibeck (1883–1970).

H. er født og opvokset i det dengang tyske Nordslesvig. Hans slægt fra Østerløgum går tilbage til 1700-tallet som blev emnet for hans kirkehistoriske undersøgelser, og han skaffede ad privat vej en del arkivmateriale for dagen. H. blev præget af at gå i preussisk skole. Den fortrolighed med tysk sprog og historie han her tilegnede sig påvirkede senere hans interesse for den særlige sønderjyske kirkehistorie mellem den tyske og den danske kulturkreds. H. blev student i Haderslev 1926, teologisk kandidat 1932 efter i studieårene at have tilbragt et semester i Tübingen. Allerede som student interesserede han sig for Sønderjyllands kirkehistorie og skrev speciale om oplysningstiden i hertugdømmerne 1773–1817 (hos J. Oskar *Andersen). Disse undersøgelser fortsatte han efter sin eksamen og offentliggjorde resultaterne i 4 større artikler i Sønderjyske Aarbøger 1933–36. 1934–45 var H. sognepræst i Skrydstrup hvor kirken 1944 under dramatiske omstændigheder af de tyske militære myndigheder blev krævet lukket. Fra 1945 var han sognepræst i Fjelstrup. Allerede i de første afhandlinger kommer et par af de hovedsynspunkter frem som han uddybede i sine senere arbejder. For det første påpeger han at der oftest har været udvist en påfaldende ligegyldighed fra dansk side overfor den kulturelle og kirkelige udvikling i hertugdømmerne. For det andet skinner hans teologiske forkærlighed for pietismen tydeligt igennem. Hovedpersonen er oplysningstidens betydeligste kirkelige personlighed i Slesvig, generalsuperintendent J. G. C. *Adler. H. opholder sig navnlig ved den såkaldte agendestrid hvor en rationalistisk præget kirkeordning blev forsøgt presset ned over befolkningen. Han gengiver med åbenbar sympati menighedernes modstand mod rationalismens forfladigede kristendomsforståelse. „De rationalistiske kirkereformer strandede på den sønderjyske befolknings religiøse selvstændighedsfølelse, på dens alvorlige kristendomssyn, dens trofaste vedhængen ved det hævdundne, det der havde vist at kunne bære i liv og død, og dens mistænksomhed mod myndighederne og embedsmændene, dens hævvelse af gamle rettigheder.“

H.s videnskabelige hovedindsats er dog disputatsen *Sønderjysk Psalmesang 1717–1740. Fra Ægidius til Pontoppidan*, 1962. I pietismens salmesangsfornyelse vil han efterspore nogle af de vigtigste faktorer bag landsdelens kulturelle, sproghistoriske og kirkelige særpræg. Han un-

derstreger påny at Kongeåen udgjorde en barriere i flere henseender. Således havde de sønderjyske sogne som del af Slesvig stift andre kirkeritualer, katekismer og salmebøger end kongeriget. Ganske vist var dansk fremtrædende som dagligt sprog, men uanset at der ofte blev prædikeret på dansk var tysk dog dominerende som kirkesprog. Det danske sprogs tilbagetrængte rolle skyldtes både indflydelsen sydfra og ligegyldighed fra dansk side. Imidlertid belyser H. i afhandlingen hvorledes der under pietismen opstod en salmesangsfornyelse i dette område der udover den kristelige vækkelse betød fremgang for dansk sprog og kultur, ja endog resulterede i dybtgående ændringer i kirkelivet også i Danmark og Norge. Begyndelsen blev gjort med Varnæs-salmebogen, udgivet af B. C. Ægidius. Den blev til lige inden den egentlige pietisme og bevirkede en fremgang for menighedssangen samt for dansk sproglindflydelse. Dernæst behandles Enevold *Ewald der beredte vejen for den gennemgribende salmesangsfornyelse. Han oversatte salmer fra den tyske pietismes førende forfattere og gav impulser videre til bl.a. H. A. *Brorson. Et af bogens overraskende synspunkter består i at Brorson ikke – som tidligere antaget – skulle være påvirket af J. H. *Schrader i Tønder, men derimod i væsentlig grad har stået i gæld til Ewald. Videre analyserer H. indgående de yderst vanskelige litterærkritiske problemer vedr. Brorsons salmetekster og prøver – trods de metodiske vanskeligheder – at sandsynliggøre at Brorson skrev Troens rare Klenodie ti år tidligere end ellers formodet. Denne tidligere udgivelse 1730 skulle just hænge sammen med påvirkningen fra Ewald. Bogens anliggende er at gøre opmærksom på, hvordan denne salmesangsfornyelse har præget Sønderjylland dybtgående såvel kirkeligt som folkeligt og nationalt, ja tilmed har påvirket udviklingen også i dansk og norsk kirkeliv. – Foruden artikler i Dansk biografisk Leksikon 2.udg. udgav H. Sønderjyske Slægter I, 1941–42. Desuden var han medredaktør af Haderslev Stifts Aarbo og redaktør af Slesvigs delte Bispedømme, 1949. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1962 203–06.

Jens Holger Schjørring

Heklaue, Johannes, se Hecklaue, Johannes.

Helbæk, Hans Peter, *1907, konservator, botaniker, arkæolog. *8.4.1907 i Roskilde. ~1° i Kbh. (b.v.) med Helga Ørskov Hansen. Ægteskabet opløst. ~2° 1964 i Jerusalem med Diana Kirkbride.

Helbæk, Hans

H. blev student fra Statens og hovedstadskommunernes kursus 1929 og arbejdede derefter i nogle år inden for håndværksfagene. Udpræget interesse for planter og for Danmarks forhistorie bragte ham i forbindelse med geografen G. *Hatt som på den tid udgravede jyske bopladser fra jernalderen. H. undersøgte udgravningernes planterester, og hans første publikation fra 1938 behandler agerbruget som led i Hatts bearbejdelse af en del af disse udgravninger. Botanikeren og vegetationshistorikeren Knud *Jessen, tidens bedste kender af agerbrugets og dets følgeplanters historie, arbejdede på den tid i Irland og inddrog H. i arbejdet med arkæologiske vidnesbyrd om kornavl i England og Irland (publ. 1944). 1941 blev H. konservatorassistent, 1948 konservator på Nationalmuseet. Hans materiale var dels aftryk af korn i lerkar og bygningsmateriale af ler, dels korn fra udgravninger, oftest forkullet, og han gør rede for at der er to typer af forkulning som giver kornet helt forskelligt udseende, en langsom proces gennem ristning og en hurtig proces ved brand. Hertil kom snart et spændende nyt område, undersøgelse af det velbevarede maveindhold i mosefundne lig. I deres maver fandt H. en hel række frø af planter som ikke tidligere var blevet betragtet som næringsplanter; nogle få af dem var ukrudt, men mange fandtes i så stor mængde at de må have indgået i kosten, om ikke dyrket så indsamlet i naturen. Adskillige publikationer om danske, svenske og engelske fund bidrog til at H. blev inddraget i arkæologisk arbejde i de gamle kulturlande i Mellemøsten og Centralasien, hvorfra korn dyrkingen har bredt sig til den vestlige verden. Resultaterne herfra har han publiceret i en lang række afhandlinger, ofte i arkæologiske fundberetninger. Tidsmæssigt rækker hans undersøgelser herudfra fra ca. 7500 år f.Kr. til omkring år 0, mens undersøgelserne i Danmark og det øvrige Europa omfatter tiden fra agerbrugets indførelse i yngre stenalder til og med vikingetid. Ud fra disse undersøgelser har han draget konklusioner om agerplanternes indførelse og om ukrudtets indvandring. Forståelsen af den dyrkede hvedes opståen og udvikling er blevet udbygget gennem H.s arbejde, han har bidraget væsentligt til opklaring af byggens oprindelse og været banebrydende i udforskningen af rugens historie. I *The Fyrkat Grain*, 1974 har han fremsat nye velbegrundede teorier om rugens opståen, kulturtilpasning og spredning, først som ukrudt i hvede- og bygmarker, senere selvstændigt dyrket i områder hvor klima og jordbund ikke var egnet for dyrkning af de sartere kornsorter. I samme arbejde viser han at rug sammen med primitiv hvede har været anvendt til olbryg-

ning og antager at der i romersk jernalder og vikingetid har eksisteret en vidtstrakt kornhandel i Europa. Blandt hans mange afhandlinger kan nævnes *Prehistoric food plants and weeds in Denmark*, 1954, *The palaeoethnobotany of the Near East and Europe*, 1960, *Commentary on the phylogenesis of Triticum and Hordeum*, 1966, og *Plant collecting, dry-farming and irrigation in prehistoric Deh Luran*, 1969. H. er blandt de mest citerede forskere i udenlandsk palæobotanisk litteratur. – Æresdoktor ved University of Reading 1959 og ved Lunds universitet 1960.

Alfr. Hansen: Den danske bot.lit., 1963 (m. efterfølgende lister i Bot.t.) (bibliografi). – Jane M. Renfrew: *Palaeoethnobotany*, London, N.Y. 1973.

Anne Fox Maule

Heldvad, Niels (Nicolaus Helduaderus), 1564–1634, præst, forfatter. * 27.10.1564 i Hellevad, Åbenrå amt, † 23.8.1634 i Kbh. F: sognepræst i Hellevad-Egvad Hans Nissen (ca.1534–90) og Mette Laursdatter Dithmer. ~ 19.9.1591 i Slesvig med Gertrud Hacke (Hock), * 4.1.1576, † 1631, d. af borger i Slesvig Jürgen H. og Anna.

H. gik i skole i Flensborg, Haderslev, Lüneburg og Lübeck hvorfra han blev student 1586. Derefter fulgte et års ophold i Riga og de baltiske lande, og fra 1587–90 studerede han i Rostock hvorfra han ved faderens død kaldtes tilbage til sin hjemstavn som dennes efterfølger. 1608 blev H. fordrøvet fra sit embede da han var kommet i et fjendtligt forhold til den gottorpske kirkepræsident, den calvinistiske Johann v. *Wower. 1610 lykkedes det ham under v. Wowers langvarige ophold i Ost-Friesland at vende tilbage til sin fædrene præstegård, men 1611 fik den mægtige fjende ham afsat for stedse. Efter nogle års ophold i Svendborg kom H. 1616 til Kbh. idet Christian IV udnævnte ham til kgl. hof-astrolog, -astronom og -mathematicus; på dette tidspunkt havde han forlængst vundet ry som horoskopstiller og kalenderforfatter. Allerede 1590 havde han påbegyndt en almanakproduktion som efterhånden antog så enorme dimensioner at der efter hans eget opgivende var år hvor hans danske, plattyske og højtyske almanakker, skrivekalendere og prognostica (eller practicae) i hvilke han optrådte som vejrprofet, samfundsrevser og hyggelig anekdotefortæller blev trykt i hundredtusindvis. Først til allersidst led denne virksomhed afbræk. Hans *Prognosticon Astrologicon* for 1634 der bl.a. indeholdt den noget vovede satire *Skt. Peders trende Døtre* (optrykt særskilt 1667; udg. af Viggo Saaby 1881–82) fremkaldte nemlig et kongebrev der pålagde ham at afholde sig fra blasfemier og „partikulær spådom“. I almanak-

ken for 1635, som han endnu nåede at få besørget inden sin død, måtte han da nøjes med at bringe forudsigelser om vejret. På linje med H.s prognostiske skrifter står en række flyveblade om oversvømmelser, kometer, jordskælv, stormflod o.l. der tolkes som varsler om Guds vrede, men samtidig også som vidnesbyrd om hans uendelige overbærenhed med mennesker. H. er den første her i landet der har udsendt originale pjecer af den art; hidtil dominerede oversættelser fra tysk. Hans forfatterskab, som dels er på dansk, dels på tysk, tager sigte på den læge læserverden og er i øvrigt af højst broget karakter, religiøs, historisk, topografisk; der er digte, en (tabt) tragedie, en formularbog (tre oplag foruden en senere bearbejdelse). Hans bog om de gamle kirkeskikke, *Eleusinia Sacra*, 1597 (genoptrykt 1610 og på ny udgivet 1863 med moderniseret retskrivning af Niels Lindberg), er det ældste kampskrift på dansk imod calvinismen, og der er ingen tvivl om at det er dette skrift der siden førte til hans afskedigelse. Et par af hans mest yndede skrifter var af opbyggelig natur, *Coronula Rosea: Det er, Alle Bedrøffuede Hierters oc Bodferdige Synderes Rosenkrantz*, 1616 og *Armamentarium Davidicum. Det er: Kong Davids Tyghuus* (1. udgave ca. 1623 tabt, derefter fire udgaver). I byen Slesvig mindes man H. som „Stadtchronist“ på grund af hans *Kurtze und einfältige Beschreibung der alten und weitberümbten Stadt Schleswig*, 1603 (optrykt i ekstrakt af Joh. Chr. Jürgensen 1822). Hans betydeligste historiske arbejde er *Sylva Chronologica* der kom på tysk i 1624 og 1625. – H. hører til vore tidligste populærvidenskabelige skribenter og har et godt greb på folkelig fremstilling. Hans stil er ordrig og livlig og ofte krydret med ordsprog og gamle vendinger. Han var en ivrig forkæmper for en konservativ lutherdom, og ejendommeligt er hans forkærlighed for romerkirken. I sit forhold til calvinismen og private kritikere var han ubønhørlig. Han hørte til sin tids kendte københavnske skikkelser hvis bidende vid blev påskønnet af mange, bl.a. også af Christian IV hvem han ofte ledsagede på rejser. □Stik 1619, sign. H. P., efter dette træsnit af H. P. Hansen, 1886. Træsnit 1633.

Autobiogr. optegn. i Vidensk. selsk.s hist. almanak 1775 m. tillæg af J. Langebek sst. 1776. H. F. Rørdam i Hist. saml. og studier IV, 1902 1–64 349–424 536. H. V. Gregersen: N. H., 1957 (ty. overs., Flensb. 1967) (m. bibliografi).

H. V. Gregersen (R. Paulli)

Helena Adelheid Viktoria Marie, 1888–1962, prinsesse. * 1.6.1888 på Grünholz slot ved Kappel, † 30.5.1962 i Gentofte, begr. sst. F: hertug

Frederik Ferdinand af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg (1855–1934) og Caroline-Mathilde af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg (1860–1932). ~ 28.4.1909 på Glücksborg med prins Harald Christian Frederik af Danmark, * 8.10.1876 på Charlottenlund slot, † 30.3.1949, s. af *Frederik VIII (1843–1912) og *Louise (1851–1926). – Mor til *Caroline-Mathilde (* 1912).

H.s forlovelse blev deklareret 16.6.1908 på Charlottenlund slot. Efter brylluppet n.å. og til 1935 boede hun og prins Harald på Schäffergården i Gentofte som prinsen havde købt 1907 og givet navnet Jægersborghus. Da ingen anden beskæftigelse stod åben for kongehusets kvindelige medlemmer end filantropisk virksomhed begyndte hun 1913 at indsamle midler til et børnehjem der 1922–23 opførtes på Rosavej i Gentofte og fik navnet *Spædbørnshjemmet Danmark*. Efter H.s død fortsattes børnearbejdet under protektion af arveprinsesse Caroline-Mathilde, fra 1977 i andre bygninger. For de indkomne midler oprettedes Danmarksfond til støtte for sociale og kulturelle formål. – Som følge af sine tyske sympatier som H. ikke lagde skjul på under besættelsen 1940–45 blev hun af Christian X 30.5.1945 udvist af Danmark hvorefter hun tog ophold hos sine slægtninge på Glücksborg. Forvisningen ophævedes 5.2.1947 da hun fik lov at vende tilbage til sin mands sidste sygeleje. H. boede i Danmark til sin død. □Buste af Volmer Bahrer udst. 1938 (Spædbørnshjemmet Danmark). Foto.

Bo Bramsen: Huset Glücksborg I–II, 1975.

Sv. Cedergreen Bech

Helene, † 1233, se Valdemar I

Helene, –1204–. Formentlig begr. i Linköping domk. F: jarl (el. hertug) Gudorm af Sverige og hustru. ~ *Esbern Snare, * ca. 1127 i Fjenneslev, † 1204 på Sæbygård (?), s. af *Asser Rig († sidst i 1140erne) og Inge. – Mor til *Ingeborg († 1267) og *Knud (ca. 1205–60).

H.s far havde danske forbindelser; han havde 1163 hentet kong Karl Sverkesøns danske brud og stæet fadder til Valdemar Is søn Knud. H. har rimeligvis været opkaldt efter den hellige Elin (Helene) av Skövde der kanoniseredes 1164, og hvis dyrkelse også lokaliseredes i Tisvilde i Nordsjælland. Da Esbern Snare havde mistet sin anden hustru ægtede han, skønt til års, den unge svenske jarledatter. I dette ægteskab fødtes Ingeborg „af Kalundborg“ og måske flere andre børn. Kort efter Esberns død 1204 stod H. i forhold til kong Valdemar Sejr og fødte ham søn-

Helene

nen Knud. Men da Valdemar ægtede Dagmar 1204 ophørte vistnok dette slegfredforhold, og H. synes at have forladt Danmark. I hvert fald blev hun ikke som Esberns to andre hustruer jordfæstet i Sorø, og af diplomer fra 1300-tallet fremgår at hun ved Linköping domkirke stiftede Vor Frue kapel med tilhørende præbende; her har hun da rimeligvis valgt sit gravsted, og hendes gave øgedes senere af hendes sønnesøn Sventopolk Knudsen og hans æt. Valdemar Sejr gjorde sin og H.s søn til hertug og skænkede ham sit gods i Sverige hvor også H. må have efterladt ham en betydelig arv. – En i nyere tid fremsat gætning gående ud på at identificere H. med den i Tisvilde dyrkede helgen af samme navn må anses for aldeles forfejlet.

P. F. Suhm: Hist. af Danm. IX, 1808 192–95. Johs. Steenstrup: Vore folkeviser, 1891 248–51. H. C. Bering Liisberg: Domina Helena, 1919 64–74 (anm. af H. Olrik i Nord. t., 1919 332–42 og af J. Olrik i Danske studier, 1919 158–60).

Jørgen Olrik*

Helgason, Jón, * 1899, nordisk filolog. * 30. 6. 1899 i Raudsgil, Borgarfjörður, Island. F: gårdbruger Helgi Sigurðsson (1849–1908) og Valgerður Jónsdóttir (1874–1954). ~ 1° 29. 6. 1923 i Kbh. (b.v.) med Þórunn Ástríður Björnsdóttir, * 25. 3. 1895 i Reykjakot, Mosfellssveit, Island, † 9. 5. 1966 i Kbh., d. af Björn Bjarnarson (1856–1951) og Kristrún Eyjólfsdóttir (1856–1935). ~ 2° 23. 12. 1975 i Kbh. med lektor, mag.art. Agnete Loth, * 18. 11. 1921 i Kbh., d. af fuldmægtig Tage Loth (1885–1969) og Ingeborg Gerda Gammeltoft Rasmussen (* 1894).

Efter studentereksamen fra Reykjavik 1916 studerede H. nordisk filologi ved Kbh.s univ. hvor han tog magistergraden 1923. 1926 blev han dr.phil. ved universitetet i Reykjavik på en afhandling om den islandske lærde Jón Ólafsson fra Grunnavik. Vinteren 1926–27 var H. knyttet til universitetet i Oslo hvor han underviste i nordisk filologi. 1927 blev han ansat som forstander for den arnamagnæanske samling i Kbh.; da denne 1957 blev omdannet til et universitetsinstitut blev han dets leder indtil 1972. 1936–75 var han medlem af kommissionen for den arnamagnæanske stiftelse. 1929 blev H. udnævnt til professor ved Kbh.s univ. i islandsk sprog og litteratur og beklædte denne stilling til 1969.

Allerede som student beskæftigede H. sig flittigt med håndskriftstudier og forarbejder til videnskabelige tekstudgaver og har siden leveret en lang række grundlæggende udgaver af islandske tekster fra forskellige tidsperioder. Med sine udgaver fra 1930'erne og senere skabte han en helt

ny standard for udgivelsen af norrøne tekster som siden er blevet et mønster for andre udgivere på dette område. Det nye var især H.s udtømmende grundighed i undersøgelsen af samtlige håndskrifter fra de ældste membraner til de yngste papirafskrifter, kombineret med en stringent metode og en aldrig svigtende nøjagtighed. 1941 blev H. redaktør af den arnamagnæanske kommissions nye skriftserie Bibliotheca Arnamagnæana og fra 1958 af tekstserien Editiones Arnamagnæanæ. I begge disse serier har han dels selv udgivet flere bind, dels i udstrakt grad skolet en række unge filologer fra flere lande ved at gennemlæse manuskripter af deres afhandlinger og med råd og dåd sørge for at deres udgaver holdt den standard han allerede havde sat. Fra 1940 har H. også været den ene af hovedredaktørerne for Acta philologica Scandinavica.

H.s videnskabelige produktion er meget omfattende; en bibliografi fra 1969 over hans arbejder omfatter 363 numre, og siden er der kommet adskilligt til. Hovedområdet for hans forskning har været håndskriftstudier, tekstudgaver og fortolkning af tekster, men han har også beskæftiget sig med sprogvidenskab og litteraturhistorie, fx i den grundlæggende undersøgelse af sproget i den første islandske oversættelse af Det ny testamente, *Málið á Nýja testamenti Odds Gottskálks-sonar*, 1929, *Norron Litteraturhistorie*, 1934, *Norges og Islands digtning* i Nordisk kultur VIII, 1953, samt en lang række afhandlinger om ældre og nyere islandsk litteratur.

Blandt H.s udgaver af middelalderlige tekster kan især nævnes: *Heiðreks saga*, 1924, *Saga Óláfs konungs hins helga. Den store saga om Olav den hellige*, 1930–41 (sammen med O. A. Johnsen), *Íslensk mǫðaldakvæði* I–II, 1936–38; en samlet udgave af senmiddelalderlige islandske digte; ikke afsluttet), *Byskupa spgur* I–II, 1938–78, *Háttalykill enn forni*, 1941 (sammen med A. Holtmark), *Hákonar saga Ívarssonar*, 1952, *Håndskriftet AM 445 c, 1, 4to*, 1956, *Tvær kvíður fornar*, 1962, *Kvíður af Gotum og Húnum*, 1967; de to sidstnævnte er en kommenteret udgave af fem Eddadigte. Endvidere har H. redigeret tekstserien i Nordisk filologi. Tekster og lærebøger til universitetsbrug, 1950 ff. hvori han har udgivet afsnit af Snorri Sturlusons Edda, 1950, *Hrafnkels saga Freysgoða*, 1950, *Fortællinger fra Landnámabók*, 1951, *Eddadigte* I–III, 1951–52, *Skjaldevers*, 1961. Hertil slutter sig indledninger til faksimileudgaver af islandske håndskrifter: i Corpus codicum Islandicorum VI, 1934, XV, 1942 og XIX, 1950; i *Manuscripta Islandica* I–VII, 1954–66; (eneudgiver og redaktør); endelig er H. hovedredaktør af serien Early Icelandic manuscripts in facsimile, 1958 ff.

H.s udgivervirksomhed har også omfattet flere tekster fra senere islandsk litteratur. Fra 1934 har han været formand for Det islandske litteratursamfund i Kbh., redigeret dets skrifter og selv udgivet flere af dem. Hertil hører bl.a. en forbillig udgave af Bjarni Thorarensens digte *Ljóðmæli* I–II, 1935, et udvalg af biskop Brynjólfur Sveinssons breve, 1942, *Bjarni Thorarensen: Bréf* I, 1943; i samfundets serie *Íslenzk rit síðari alda*, 1948 ff. har H. udgivet seks bind; endvidere bind IV og VI af *Monumenta typographica Islandica*, 1936 og 1942. I *Editiones Arnarnagnæanæ* har han udgivet syv bind af en samlet udgave af de islandske folkeviser *Íslenzk fornkvæði*, 1962 ff. Til H.s islandske forfatter-skab hører også en yderst velkrevet bog om islandske håndskrifter fra ældre og nyere tid (*Handritaspjall*, 1958), og et udvalg af hans islandske afhandlinger og taler blev udgivet 1959 (*Ritgerðakorn og ræðustúfar*). – Endelig har H. skabt sig ry som en af sin generations betydeligste islandske digtere. 1939 udgav han en digtsamling, *Úr landsuðri* som 1948 udkom i en ændret og forøget udgave. Denne digtsamling er senere blevet optrykt to gange (1965 og 1971) og hører for længst til den islandske digtningsklassikere. Desuden har H. udgivet to samlinger af oversatte digte fra flere sprog, som spænder fra middelalderen til nutiden *Tuttugu erlend kvæði og einu betur*, 1962, og *Kver með útlendum kvæðum*, 1976.

H. blev medlem af Visindafélag Íslendinga 1930, Videnskabs-societeten i Lund 1938, Det norske videnskabsakademi i Oslo 1946, Videnskabernes selskab 1954, Kungl. vitterhets, historie och antikvitets akademien 1956, Vetenskaps-societeten i Uppsala 1957, Gustav Adolfs akademien 1960; æresmedlem af Hið íslenzka bókmenntafélag 1957. H. er æresdoktor ved universiteterne i Oslo, Lund og Kbh. (1979) og dr.litt. *Islandica* ved universitetet i Reykjavík 1974. □Mal. af Ásgeir Bjarnþórsson ca. 1927, og Freymóður Jóhannsson ca. 1930. Portrætbuste af Sigurjón Ólafsson, 1969. Tegn. af Hans Lollsgaard, 1970 (Kgl.bibl.). Foto.

Agnete Loth: J. H. bibliografi 1919–69, 1969.

Jakob Benediktsson

Helgesen, Hans, 1793–1858, officer. * 4.10.1793 i Oslo, † 28.2.1858 i Rendsborg, begr. i Flensborg, krigergraven på Marie kgd. F: den svenskfødte forvalter på alunværket i Gammel Oslo, senere forpagter på Holtop Hans Heljeson († tidligst 1818) og Karen Hansdatter. ~ ca. 1819 med en møllerdatter fra Vitry eller Douai, der skal være † 1836.

Efter at have gået i latinskole og vist gode evner, men ringe flid, blev H. 1811 volontærkadet i Norske landkadetkorps, 1813 sekondløjtnant (anc. 1812) i Telemarske regiment hvor han sluttede venskab for livet med de to senere generaler Olaf Rye og F. A. Schleppegrell hvis fædre var ansat ved regimentet. Han var en velvoksen, smuk, kraftig ung mand, en mester i al legemlig idræt, alvorlig og noget indesluttet. Efter at have deltaget i felttoget mod svenskerne 1813–14 og 1813 være blevet udnævnt til premierløjtnant forlod H. sammen med sine to venner Norge for at gå i russisk tjeneste. De lod sig dog overtale af prins Christian Frederik (Chr. VIII) til at gå i preussisk tjeneste, af prinsen anbefalet til fyrst Blücher, hvorpå de i den preussiske hær ved afslutningen af felttoget 1815 deltog i et par småfægtninger. I sept. s.å. blev de tre officerer efter ansøgning ansat i den danske hær, og H. kom straks til tjeneste i det danske korps i Frankrig. Umiddelbart før korpsets hjemmarch mod slutningen af 1818 søgte H., „paa Grund af vigtige Familiebegivenheder, paa hvis Arrangement min Fremtids Lykke beror“, om afsked som kaptajn og med en dusør på 300 rdl. Prins Frederik af Hessen anbefalede ansøgningen da H. var en „brav og meget ordentlig Mand“, og ved korpsets hjemkomst jan. 1819 fik H. afsked, men som premierløjtnant og uden dusøren. – Om H.s liv og færden 1819–38 vides intet med sikkerhed, da han altid undgik at tale derom. 1838 forlod han Frankrig hvor han skal have efterladt tre børn, og vendte hjem til Norge. I en ansøgning om ansættelse i den norske hær skriver han at ved hans hustrus død løstes de sidste bånd der knyttede ham til Frankrig. Han opnåede dog ikke genansættelse og levede i meget kummerlige forhold i Kristiania indtil 1840, da han atter og for sidste forlod Norge og tog til Danmark hvor han opnåede en lille årlig understøttelse af kongen. Han slog sig ned i Sydslesvig, bl.a. i Bergenuhusen, og fordrev tiden med strejferier i egnen, jagt og fiskeri. Forbindelsen med Schleppegrell og Rye havde han holdt vedlige, og de synes at have støttet ham på forskellig måde.

Ved den slesvigholstenske rejsning 1848 tilbød H., der 1830 efter ansøgning havde fået nyt dansk afskedspatent som kaptajn, prinsen af Nør sin tjeneste; men da tilbudet ikke straks blev modtaget, rejste han til Kbh. og blev ved Schleppegrells mellemkomst midlertidigt ansat i dennes stab hvor han deltog i felttoget s.å. som ordonnansofficer. Ved Kolding 23.4. n.å. fik H. midlertidigt kommandoen over en bataljon som han også førte 6.7. ved Fredericia. I april s.å. havde han fået majors, i aug. fik han oberstløjtnants kar., men dimitteredes under våbenhvilen

Helgesen, Hans

1849–50. 1850 var han atter ansat ved Schleppegrells stab og var Isteddagen stillet til rådighed for brigaden Krabbe. Da der i aug. s.å. sendtes en brigade til Eiderstedt blev H. på grund af sit kendskab til egnen stillet til dens rådighed, og han førte den styrke der besatte Frederiksstad hvor han fra nu af fik kommandoen og i løbet af en måneds tid indrettede byen og dens omgivelser til forsvar. I dagene 29.9.–4.10. rettede fjenden med stadig voksende styrker gentagne angreb på stedet som dog blev afslået. Brigaden havde stillet H. frit at trække sig tilbage i tide, om han skønnede det nødvendigt; men H. afviste enhver tanke herom og færdedes dag og nat med urokkelig sindsro mellem sine medkæmpe, overalt ordnende og opmuntrende. – Frederiksstads forsvar vakte stor opsig, og H.s navn blev med ét slag kendt i ind- og udland. Okt. s.å. optoges han i hærens linje som oberstløjtnant (anc. 1849) og 1852 ansattes han som fungerende kommandant i Rendsborg hvilken stilling han beholdt til sin død, fra 1856 med obersts kar. og gage. – R. 1848. K. 1850. DM. 1857. □ Afbildet på tegn. af F. Bauditz eller O. P. Hansen-Balling, 1848 (Fr.borg) og på akvarel af sidstnævnte 1850 (sst.). Afbildet på en række mal. af N. Simonsen af forskellige episoder af stormen på Frederiksstad, to 1850 (det ene Fr.borg), 1851 (St.mus.), efter dette tegn. af F. C. Lund (Fr.borg), og 1852, efter dette litografi; flere tegn. af Simonsen, 1850 (kobberstiksaml.; Fr.borg) og litografi 1850. Afbildet på tegn. af F. C. Lund, 1850 (Fr.borg) og på litografi af hærens højestkommanderende efter tegn. af S. Schack, 1850. Litografi af I. W. Tegner efter tegn. af F. C. Christiani, 1850, efter dette stik af A. Hansen, 1851, flere litografier og træsnit. Mal. af O. P. Hansen-Balling, 1851 (Jægerspris), kopi af P. Meidell (krigsskolen, Oslo) og af A. Dorph, 1885 (Fr.borg), litograferet af I. W. Tegner, 1852, et par litografier efter Meidell samt flere træsnit, bl.a. to af H. P. Hansen. Medalje fra Allen & Moore, 1850. Litografi 1852. Træsnit af Axel Kittendorph efter tegn. af Adolph Kittendorff. Afbildet på litografi s.m. bl.a. Dorothea Esselbach af I. W. Tegner, 1852, efter tegn. af E. Lehmann. Relief af H. V. Bissen 1859–60 til Istedmonumentet (Tøjhusmus.), afstøbning (Fr.borg). Træsnit 1888.

[H.H.] Rapport over Frederiksstads forsvar 1850, 1851. – P. Botten Hansen i Ill. nyhedsbl. VII, Kria. 1858 58f. Fr. Hammerich i Tidsskr. for krigsvæsen, s.å. 402–08. Aufzeichnungen des Prinzen Friedrich v. Schlesw.-Holst.-Noer, Zürich 1861 111f. Den dansk-tyske krig 1848–50, udg. Generalstabens I–III, 1867–87. O. Vaupeil: Frederiksstads forsvar samt H.s levnetsløb, 1875 (2. opl. 1888) = Folkelæsn. LXXVIII 40–62. Samme i Vort forsvar 18.12.1881. [E.] Høyer Møller sst. 21.1.1900. [Samme:] Tre af mine venner, 1878 (5. opl.

1900) 187–268. H. A. Mallings: Efterl. erindr., 1894 50 85–107. Axel Larsen [Liljefalk]: Dansk-norske heltehist., 1896 135–58. Chr. Fr. Holten: Erindringer, 1899 116–18. O. A. Øverland: Oberst H.H., Kria. 1903. Chr. Tiedemann: Aus sieben Jahrzehnten I, Lpz. 1905 163–80. J. T. Ræder: Krigserindringer 1848–50, 1911.

Rockstroh *

Helgesen, Laurids, se Helisen, Laurids.

Helie, Paulus (Povl Helgesen), ca. 1485–ca. 1535, karmeliterprovincial, reformkatolsk teolog, historieskriver. * i Varberg, Halland af ukendte forældre, faderen dansk, moderen svensk. Senmiddelalderens betydeligste danske teolog og katolske reformator er, karakteristisk nok, fuldstændig anonym når det gælder hans personlige baggrund og herkomst. Indgivet i karmeliterordenens kloster i fødebyen Varberg gennemførte han et grundigt bibelteologisk studium og erhvervede lektorgraden beregnet for en lærergerning inden for ordenen. Forskellige hentydninger spredt omkring i forfatterskabet giver ikke noget klart billede af stadierne i hans videnskabelige skoling; på et tidspunkt har svenskeren Sven Jacobi (siden biskop i Skara) været hans skolemester; H. blev som han en beundrer af Erasmus af Rotterdam; 1517 tryktes i Kbh. H.s (nu tabte) tale om simoniens fordærv; da havde han klart markeret sig som reformkatolsk tænk og forfatter; 1519 blev han teologisk baccalaur, og i april s.å. udnævntes han til „regent“ for karmeliterordenens nye kollegium i Kbh. (det senere Valkendorfs kollegium). Denne stiftelse var oprettet 1517 og havde af Christian II fået tillagt Kbh.s Skt. Jørgensgård mod at ordenen holdt en teolog (doktor eller baccalaur) til at holde en daglig forelæsning ved universitetet. Lektor Povl der udsås også til dette hverv blev en søgt og toneangivende universitetslærer. Situationen, men også hans eget temperament gjorde denne virksomhed til en gerning på reformationsbevægelsens grænselinjer; hans opfattelse af Skriften som teologiens kilde gav ikke de voksende protestantiske strømninger noget efter, men hans overbevisning om Helligåndens virken i den kirke der siden Kristi dage stede havde udgjort de døbtes samfund og repræsenteret det eneste foreliggende middel til frelse forbød ham at virke for et kirkebrud. Hvor de protestantiske reformatorer satte Skriften op imod kirkens lære måtte H. i stedet stræbe efter at udrydde de misbrug og fejltagelser i kirkens liv der dengang kun var alt for evidente, men som aldrig bragte ham i tvivl om gudstjenestens, klosterlivets og helgendyrkelsens nødvendighed. For ham var det kirkelige hierarki, biskoppens og præsternes rolle

som „midlere“ mellem Gud og mennesker af afgørende betydning, og intet misbrug kunne retfærdiggøre et angreb på kirken, alt fordi dette var Helligåndens værk og dens eneste virkelige tilhør på Jorden.

H.s stilling ved collegium og universitet var af en sådan beskaffenhed at han lejlighedsvis måtte udføre forskellige kongelige opdrag, men også sådan at han kunne tage sig ret til at forstå dem på sin egen måde. 1522 oversatte han til Christian II Erasmus af Rotterdams skrift *En kristen fyrstes undervisning og lære* (Institutio principis christiani), skrevet 1515 til den senere kejser Karl V som en vejledning for dennes lærer(e), men i realiteten også som en håndbog i hvad der var den gode, kristelige, og hvad der var den onde, tyranniske regering. Bogen træder i stedet for en anden kongen havde bedt H. oversætte, men som denne dels ikke havde fundet ulejligheden værd, dels fandt direkte skadelig „thi at hun lærte mere at gøre synd end at (for)bedre og aflægge (den), som Eders nåde kan nu lade vise mænd forfare“. Ingen ved hvis værk der er tale om, men et skarpsindigt gæsteri går ud på at det har været Machiavellis „Fyrsten“ (der kan have foreligget for H. i manuskript, selv om den først tryktes 1532). Fortalen virker mere end underfundig, også på andre punkter, og H.s oversættelse af dette værk tryktes ikke før 1534, under kongeløset efter Frederik I, og da med en anden fortale rettet til Danmarks riges råd.

At tillægge H. en spidsfindig, fronderende holdning over for Christian II på tærskelen til oprøret imod ham er nærliggende fordi H. bevisligt har haft en funktion inden for oprørsbevægelsen, idet han i det mindste har oversat (og sandsynligvis reelt har konciperet) oprørsskrifterne imod Christian II der over for en dansk og udenlandsk opinion skulle levere det politiske og forfatningsretlige forsvar for de tagne skridt. Også i det anonyme skrift *Skibykrøniken*, der med sikkerhed kan tillægges H., spores dette, selv om det nøjagtige tekstlige slægtskabsforhold mellem oprørsskrifterne endnu ikke kan siges at være bestemt. Hvordan H.s vilkår har været under Frederik Is regeringstid er ikke ganske klart, men han har fortsat haft sin teologiske undervisning og skribentvirksomhed i Kbh. Her koncentrerede han sig om specifik gendrivelse af nogle af de mest fremtrædende prædikanters skrifter – vel bekendt med dem alle som har var (flere af dem havde studeret hos ham), og vel udrustet som han var til at møde dem dér hvor de ønskede striden stridt. Særlig bør givetvis fremhæves hans skrift 1531 om messen (rettet mod Hans Tausen) og hans polemik 1530 imod „Malmøbogen“.

H.s bibelhumanisme og reformkatolske holdning hænger også nøje sammen med hans historieskrivning. Han var eller blev – uden at vi præcis ved hvorledes – knyttet til det lærdomscenter ved Roskilde domkirke på tærskelen til reformationen som måske især havde trivedes under Lave *Urnes episkopat (initiativet til den trykte udgave af Saxo), og hvortil var knyttet franciskaneeren Peder *Olsen o.a. hvormed H.s historiske arbejder kan sammenholdes. Han har skrevet en kortfattet dansk kongekrone (*Historia compendiosa*), formentlig i Frederik Is første regeringsår, desuden har det vist sig (Sten Engström) at H. er forfatteren til den såkaldte *Chronologia anonymi* til 1415 der er et vigtigt forbindelsesled mellem senmiddelalderens danske og svenske historieskrivning. Men H.s vigtigste historiske arbejde er den ufuldendte Skibykrøniken (kaldet således alene fordi det eneste bevarede manuskript fandtes indemuret bag alteret i Skibby kirke i Hornsherred, herfra fremdroges det 1650 ved en tilfældighed og, uvist hvordan, kom til Arni Magnussons bibliotek). Efter C. T. *Engelstofts, Caspar *Paludan-Müllers og H. F. *Rørdams undersøgelser råder der ikke længere tvivl om H.s forfatterskab til Skibykrøniken, men dens kildeforhold og affattelsestid (der senest har været studeret af J. Oskar *Andersen og C. O. *Bøggild-Andersen) er endnu langt fra klarlagt. Det gælder ikke mindst dens forhold til den såkaldte Hans Henriksens årbog, men også dens kendskab til den sene unionstids nordiske, især svenske historie og, som nævnt, forfatterens forhold til oprørslitteraturen imod Christian II. Krønikens billede af tyrannen Christian II er berømt, men også hele dens stillingtagen til de fire første oldenborgske konger er interessant, stærkt farvet som den er af det kristelige-humanistiske fyrsteideal som kendes fra Erasmus af Rotterdams skrift om fyrstens undervisning. Og Skibykrønikens fint nuancerede skildring af kong Hans rummer utvivlsomt autentiske træk der ikke er overleveret på anden måde.

Med sin teologiske og kirkepolitiske position kunne H. ikke undgå at blive benyttet af den gamle kirke i forsvaret mod lutheranismen. Således overdrog rigets biskopper ham at forelægge på herredagen i Odense 1526 en gendrivelse af Hans Mikkelsens fortale til det af Christian II udgivne Ny Testamente på dansk – men praktisk politik hverken var eller blev lektor Povls sag. Det lå i tiden at en mand af hans særlige støbning og med et så forfinet, på én gang katolsk og reformatorisk standpunkt, ved enhver lejlighed måtte risikere at blive opfattet som en hemmelig tilhænger af lutherdommen (til trods for, at intet ret beset kunne være mere uretfær-

Helie, Paulus

digt – når han forsvarer Luthers kritik af kirken, som han i sandhedens interesse ofte gør, ledsages forsvaret altid af et velargumenteret men). Hans skrifter, også historiografien, antager imidlertid efterhånden en så anspændt, næsten hysterisk fastholden ved katolske hovedspørgsmål – i ønsket om for enhver pris at være hævet over mistanke – at de fremsatte synspunkter på forhånd taber i værdi eller troværdighed, og selv om han muligvis har ønsket og haft mulighed for at virke i konservativ kirkepolitisk retning efter Frederik Is død – den konge som han ganske vist ikke udtrykkelig lader være lutheraner, men dog betegner som *sacriligus* („kirkerøverisk“ i A. Heises oversættelse) – så blev der intet ud af denne chance.

Ganske vist er Skibykrønens ophavssituation ikke udredt, og selv om den udgør en ufærdig forfatterredaktion af værket kan der for så vidt være mange naturlige forklaringer på dens besynderligt ufærdige præg (den slutter midt i en sætning i året 1534). Men også bortset fra dens præg af øjeblikkets omskifteligheder er det vanskeligt at se hvorledes dens standpunkt skulle kunne omsættes i en praktisk kirke- eller rigspolitik der skulle kunne afværge hvad der for forfatteren står som katastrofen – selv om standpunktets præcision er uovertruffen i forhold til noget andet skrift fra dansk reformationslitteratur. Med indsigt og skarphed lykkes det at fremstille Frederik Is regering i hele dens holdningsløse jagt efter funktionsduelige kompromiser, ikke blot i religionen, men også i politikken (der naturligvis efter forfatterens mening ikke kan skilles ad). Krønens affattelse er måske afbrudt af selve de krigshandlinger der fulgte med grevefejden hvor grev Christoffer af Oldenburg ved invasion i Danmark søgte at bringe Christian II tilbage på tronen – men H. er måske den af alle Frederik Is gamle fjender for hvem dette var den mindst brugelige løsning af alle. Skibykrønens forfatter må være død som en dybt skuffet mand, men ingen kender hans endeligt. Han gik ud af denne verden lige så ubemærket som han kom ind deri. Hvem der murede hans krønike-manuskript inde i Skiby kirkes mur, og af hvad årsag, kan vi kun gisne om.

Udg. *Scriptores rerum Danicarum*, udg. J. Langebek II, 1773 554–602 (Skibykrønien). *Povel Eliesens Danske skrifter*, udg. C. E. Secher I, 1855. *Monumenta hist. Danica*, udg. H. F. Rørdam I, 1873 1–132 (Skibykrønien; heri også breve fra H.). Lektor P.H.s hist. optegnelses-bog, sædvanligvis kaldet Skibykrønien, overs. og indl. A. Heise, 1890–91 (fot. optr. 1967). *Skrifter*, udg. P. Severinsen, Marius Kristensen, H. Ræder og Niels Knud Andersen I–VII, 1932–48.

Kilder. *Annales Suecici medii ævi.* Svensk medeltidsannalistik, udg. Göte Paulsson, Lund 1974 = *Bibl. hist. Lundensis XXXII*.

Lit. Chr. Olivarius: *De vita et scriptis Pauli Eliæ*, 1741. C. T. Engelstoft i *Hist. t. 2.r. II*, 1948 1–174 415–554. C. Paludan-Müller sst. 3.r. I, 1858–59 1–54. C. T. Engelstoft sst. VI, 1867–69 1–66. C. Paludan-Müller sst. 299–407. A. Heise sst. 4.r. III, 1872–73 436–66. A. D. Jørgensen sst. 5.r. VI, 1886–87 323–38. J. Oskar Andersen sst. 11.r. I, 1944–46 1–149 334–447. C. O. Bøggild-Andersen sst. V, 1957–59 1–109. H. F. Rørdam i *Kirkehist. saml. 2.r. II*, 1864–66 8–21 359–67. A. Heise sst. V, 1869–71 273–300. *Hist. saml. og studier*, udg. H. F. Rørdam I, 1891 320–36. Ludw. Schmitt: *Der Karmeliter P.H.*, Freiburg i.B. 1893. Ellen Jørgensen: *Historieforsk. og historieskrivn. i Danm.*, 1931 75–81. Paul-Erik Hansen: *P.H.s hist. forfatterskab*, 1943. Henry Bruun: *Poul Laxmand og Birger Gunnensen*, 1959 (fot. optr. 1975). Sten Engström i *Kungl. hum. vetenskapssamf. i Uppsala. Årbok 1963–64*, 1966 1–80 (om *Chronologia anonymi*). Kai Hørby: *Reformationens indførelse i Danm.*, 1968. *Samme i Festskr. til Povl Bagge*, 1972. *Papirer i Kgl. bibl.*

Kai Hørby

Helisen, Laurids, † efter 1554, præst.

Antagelig er han den L. Heliæ der 1537–38 fungerede som rektors „scepterbærer“ ved det nyoprettede universitet. Når han blev præst vides ikke, men 1551 da han ved dom afsattes fra sit embede (sammen med læremesteren ved Skt. Knud, Christoffer Mikkelsen) på grund af ulydighed og beskyldninger for uevangelisk lære mod biskop Jørgen Sadolin, var han sognepræst ved Skt. Hans i Odense. I jan. 1552 billigede kongen dommen og befalede at de to mænds embeder skulle nybesættes. Biskoppen havde imidlertid af frygt for uro i kirken indberettet sagen til universitetet, og dette forsøgte (9.–15.2.) en mægling mellem parterne der dog strandede på kravet til præsterne om afbøgt over for biskoppen. 18.2. indberettede da universitetet til Christian III at de to „unge“ præsters klage over Sadolins lære havde vist sig ganske uberettiget; men alligevel fastholdt de deres beskyldninger og krævede en disputation afholdt. Dette frarådede professorerne bestemt, men også en eventuel landsforvisning af de skyldige. 5.3. tiltrådte kongen dette, men befalede professorerne fortsatte forhandlingerne med præsterne som de imens skulle skaffe kirkeligt arbejde. Al overtalelse viste sig imidlertid trods velvilje forgæves, og i juli henstillede universitetet til kongen foreløbig at holde dem fængslede. Nu sendtes de da til Herrevad kloster i Skåne; men heller ikke dette knægtede deres trods. – I foråret 1553 afsagde så universitetets mænd på Kbh.s slot (i kongens og kanslerens nærværelse) en (udateret) dom over hovedmanden H. der fastslår hans ultraevangelisme: han afviste kristelig omgang med præsterne i Skt. Knuds kloster skønt de for længst havde godkendt reformationen, og specielt nægtede han at deltage i præstevielser sammen med dem; biskoppens rettroenhed havde

han endog angrebet offentligt både fra prædikestolen og i en skrivelse han op slog på kirke døren. Da kongen stadig ikke ønskede ham „verdsligt“ straffet udstødte dommen ham nu af præstestanden. Men tillige forbød kongen ham mundtligt eller skriftligt at udtale sig om religiøse spørgsmål og tillod ham kun frit ophold i Sjælland og Skåne. – Kort efter tog sagen imidlertid en endnu alvorligere vending for H. Da universitetet forkyndte dommen fremsatte han udtalelser som bevirkede at man af frygt for at „meget ondt skulle afstedkommes“ androg kongen om at sætte ham i fængsel. 28.4. bestemte også kongen sig herfor; foreløbig anbragtes H. atter i Herrevad kloster, men i jan. 1554 førtes han til Visby på Gotland, og dermed ophører vort kendskab til hans liv. – Den mærkelig pludselige vending i kongens og universitetets hidtil afgjort velvillige stilling til H. hænger muligvis sammen med at han nu røbede gendøberske meninger. I alt fald stod han for eftertiden som en repræsentant for dette „sværmeri“. Arild *Huitfeldt og H. P. *Resen er overbevist herom, og S. J. *Stephanus gengiver traditionen om at H. gendøbte sin søn i stranden ved Skt. Annæ bro.

Danske mag. V, 1751 194–202. H. F. Rørdam i Kirkeh. saml. 2.r. 1, 1857–58 319–35. Samme i Saml. til Fyens hist. og top. IV, 1867 71–80.

J. Oskar Andersen *

Helk, Vello, * 1923, historiker. * 23.9.1923 i Varstu, Estland. F: gårdejer Jaan H. (1879–1940) og Marie Sormul (1882–1959). ~ 2.4.1958 i Haderslev (b.v.) med musikpædagog Annemarie Jepsen, * 17.5.1924 i Broager, d. af gårdejer Carsten J. (* 1892) og Marie Cathrine Hansen (* 1902). H., der var blevet student 1943 (Võru, Estland), kom til Danmark mod slutningen af anden verdenskrig. Han blev cand.mag. i historie og tysk 1956 (Århus) og var derefter en kort tid ansat ved Erhvervsarkivet. 1957 blev han vikar i Rigsarkivet hvorfra han 1958 blev aspirant på Landsarkivet for Fyn. 1959 var han tilbage i Rigsarkivet, og året efter blev han overenskomstansat arkivar. 1970 blev han konstitueret som overarkivar for Rigsarkivets 3. afdeling og 1972 overarkivar og leder af 4. afdeling (privatarkiver). Allerede tidligt begyndte H. at interessere sig for reformationen i Nordeuropa og skrev flere afhandlinger til danske og udenlandske tidsskrifter baseret bl.a. på hidtil udnudt materiale i jesuiterordenens arkiv i Rom. Disse studier kulminerede foreløbig i 1966 med disputatsen *Laurentius Nicolai Norvegus S. J. En biografi med bidrag til belysning af romerkirkens forsøg på at genvinde Danmark-Norge i tiden fra reformatio-*

nen til 1622. Nordmanden Laurits Nielsen, kaldet „Kloster-Lasse“ var vel den der som enkeltperson i sidste fjerdedel af 1500-tallet gjorde det mest helhjertede forsøg på at bringe Norden tilbage i moderkirkens skød. H. formåede her med held at få kilderne til at tale for sig selv hvorved der indirekte blev skabt et varieret og interessant billede af jesuiterordenens organisation – langt fra den traditionelle opfattelse af ordenens kompromisløse ensrettethed. I 1970'erne har H. fortrinsvis arbejdet med de såkaldte stambøger som han har behandlet i adskillige afhandlinger, bl.a. i Fund og Forskning XXI–XXIV, 1974–80. Han har derved været i stand til at følge adelige og borgerlige studerende og rejsende, også fra Balticum, rundt i Europa og gennem deres vennekredse fastslå deres åndelige og religiøse tilhørsforhold. 1977 udgav H. *Die Jesuiten in Dorpat 1583–1625. Ein Vorposten der Gegenreformation in Nordosteuropa* (Odense University studies in history and social sciences. Vol. 44). For Rigsarkivet har H. forestået *Vejledende Arkivregistraturer XIII: Kongehusarkivet fra kongerne Frederik VI's, Christian VIII's og Frederik VII's tid*, 1963. Han har desuden, i 1968, udgivet Bjørn Korne-rups efterladte værk *Biskop Hans Poulsen Resen II*. H. var medlem af styrelsen for Selskabet for udgivelse af kilder til dansk historie 1969–75 og 1970–72 redaktør af Rigsarkivets tidsskrift Arkiv.

Finn H. Lauridsen

Hellberg, Anthon (Anton) Siegvold (kaldet **Sigvald**), 1890–1962, formand for Kbh.s borgerrepræsentation. * 20.8.1890 i Kbh. (Fødsst.), † 13.4.1962 sst. (Kildevælds sg.), bisat Bispebjerg kgd. F: strygerske Dorothea H. ~ 9.4.1915 i Kbh. (b.v.) med Gerda Sørensen, * 21.5.1893 i Næstved, † 28.11.1972 i Kbh., d. af Anna Henriette Christine Carlsen.

H. havde en vanskelig barndom. Hans ugifte mor måtte hurtigt sætte ham i pleje hos fremmede, og han har selv oplyst at han efterhånden blev anbragt hos seks, syv forskellige familier, senest i Næstved hvor han kom i typografære. 1909 var han udlært, og 1911–13 rejste han derefter til udlandet for at videreudanne sig i sit fag. Han var i længere tid i England og også kontinentet berejste han. På disse rejser skaffede han sig bl.a. betydelige sprogkundskaber. Han var aktiv sportsmand og deltog 1912 i de olympiske lege i Stockholm. Fra 1913 arbejdede han i København og kom med i det socialdemokratiske ungdomsarbejde, efterhånden som en af dettes forgrundsfigurer. 1917–19 var han redaktør af Socialdemokratisk ungdomsforbunds blad

Hellberg, Sigvald

Fremad. I 1919 da det kom til et brud mellem majoriteten af ungdomsforbundets medlemmer og partiet gik H. med over i det nydannede venstresocialistiske parti der snart blev til kommunistisk parti. Sammen med flere andre udbrydere fra socialdemokratiet, især Ernst Christiansen (1891–1974), stod han i ledelsen i nogle år, men under den indre strid der udkæmpedes i partiet i tyverne blev han og hans kæde efterhånden trængt ud af ledelsen, og de brød med partiet. I 1930 trådte en gruppe af dem på ny ind i socialdemokratiet; genforeningen formidledes af redaktør H. P. Sørensen. På det tidspunkt indtog H. en betydningsfuld position i det faglige arbejde. 1928 var han blevet formand for Dansk typograf-forbunds Kbh.s afd., og allerede 1926 var han blevet medlem af forbundets hovedbestyrelse. Begge disse poster bevarede han til 1945, og 1946 blev han æresmedlem af forbundet. Til det sidste lagde han vægt på at blive tituleret typograf. I tyverne beskæftigede han sig også med boligsager og var 1923 med til at stifte den kooperative boligforening Parkkvarteret hvis formand han var til sin død. 1938 kom han ind i kommunalpolitik idet han blev medlem af Københavns borgerrepræsentation. Her holdt han længe en lav profil, hans indlæg i debatten er få og drejer sig om detailspørgsmål. Alligevel valgte socialdemokraterne ham 1946 til forsamlingsformand. De to foregående formænd havde begge haft temperamenter der rejste problemer. H. var en helt anden type. Den tidligere revolutionsmand var nu en afdæmpet og sære korrekt herre, hvis partitroskab var indskudtabel. Socialdemokratiet kunne derfor også s.å. gøre ham til leder af Arbejderbevægelsens informationscentral der under den politiske uro på venstrefløjens spillede en ikke uvæsentlig rolle i bestræbelserne for at holde sammen på partiet. I 1947 befæstede H. sin personlige position yderligere ved med heldig hånd at mægle i den langvarige og tilspidsede typograf-konflikt. H. beklædte formandsposten i Københavns borgerrepræsentation til sin død i 1962, en usædvanlig lang formandsperiode. Han ledede forhandlingerne med myndighed, og de mange repræsentative opgaver løste han med værdighed. Der stod respekt om ham, men hans stive formalisme og kølige holdning til omgivelserne gav ikke basis for nogen større popularitet. □Mal. af A. Tørsleff udst. 1954 (Kbh.s rådhus). Tegn. af Hans Lollesgaard, 1960 (Kgl. bibl.) og af Carl Jensen. Foto.

Interviews i *Demokraten* 18.8.1950, *Aktuelt* 14.8.1960 og 30.7.1961 samt *Politiken* 20.8.1960. – Karl V. Jensen: *Udvikl. i den revolutionære bevægelse i Danm.*, 1922 17 o.fl.st. Ernst Christiansen i *Aktuelt* 15.4.1962. Vald. Pedersen i *Politiken* s.d.

Sigurd Jensen

Hellekande, Rasmus Jensen, se Jensen Hellekande, Rasmus.

Hellembert, † 1343, biskop i Slesvig. † 31.5.1343 i Lübeck, begr. i Catharina k. sst.

H. (Helmbrecht) de Visbecke (Fischbek), tysk af herkomst, var scholasticus i Bremen og kannik i Hamburg da han 1331 ved provision blev udnævnt til biskop af Slesvig. Pave Johannes XXII havde 1330 reserveret sig besættelsen af dette embede med henblik på de urolige forhold i stiftet under grev *Gerhards (Gerts) regimente, sagtes også med henblik på det finansielle udbytte der flød af provisionerne som netop under denne pave var i stærk udvikling. Samtidig med udnævnelsen fik H. kvittering for en større sum han havde ydet paven til hjælp under kampene i Italien mod kættere og oprørere. En vis sammenhæng mellem udnævnelsen og denne ydelse kan man ikke se bort fra. Grev Gert ønskede at hans bror Giselbert (Gieselbrecht) skulle være biskop og lagde H. alle hindringer i vejen. 1332 kom det dog til et forlig ifølge hvilket H. måtte frikøbe bispestolens borge som greven holdt besat. 13.12.1332 har H. udstedt et brev fra bispeborgen Svavsted. Hos domkapitlet hvis medlemmer siden 1325 overvejende var tyskere fandt han ikke støtte. Man var utilfreds med at bispestolen var blevet besat ved provision hvilket aldrig før var sket i Slesvig stift. 1339 sendte dets medlemmer en alvorlig klage til Rom: H. havde ødt kirkens gods til frænder og venner, havde presset penge ud af stiftets præster og var rejst bort overladende alt i grev Gerts og Giselberts hænder. Utilfredsheden med H. skyldtes hans totale eftergivenhed over for grev Gerts undertrykkelse af kirken. Uden mod og mandshjerte, hedder det, havde han givet efter for greven og indsat hans bror Giselbert som sin vikar. Svækket af en hjerneblødning anmodede han 1342 om at måtte nedlægge sit embede. Han opholdt sig på dette tidspunkt i Lübeck. Til sin efterfølger udbad han sig den lübske kannik Heinrich Warendorp, Slesvigs biskop 1343 til 1351. Efter dennes død undgik domkapitlet den pavelige reservation ved omgående at gøre en af sine egne kanniker, Niels (eller Claus) *Brun, til biskop. Stenen over H.s grav i Catharina kirke eksisterer ikke mere, men et kalkmaleri fra 1300-tallet er bevaret der fremstiller ham side om side med to andre bisper der også var begravet her.

Chroniken der niedersächs. Städte. Lübeck I, Lpz. 1884 = Chroniken der deutschen Städte XIX 496f. Diplomatarium Danicum 2.r.X–3.r.I, 1948–60. – Die Bau- und Kunstdenkmäler der Freien und Hansestadt Lü-

beck, udg. Johs. Baltzer m.fl. IV, Lübeck 1928 77f 134.
H. V. Gregersen: Plattysk i Sønderjylland, 1974.

H. V. Gregersen (Ellen Jørgensen)

Hellevad, se Heldvad.

Hellfried, Johan Carl Frederik, 1739–1810, stiftamtmand. * 11.11.1739 i Kbh. (Garn.), † 30.9.1810 på Frbg. (Garn.), begr. i Kbh. (Ass.). F: premierløjtnant, senere major Michael H. (1707–71) og Marie Elisabeth Gäden (1716–73). ~ 21.2.1772 i Kbh. (Petri) med Frederikke Vilhelmine v. Jessen, * 9.3.1749 i Kbh. (Petri), † 12.2.1817 sst. (Garn.), d. af kancelliråd, senere etatsråd og kommitteret i økonomi- og kommercekollegiet Johan Frederik Vilhelm v. J. (1709–68) og Ulrica Antonetta Nissen, adopt. Böhne (1716–88).

H. var først militær, blev premierløjtnant 1764, men studerede derefter på en lang udenlandsrejse jura og kameralvidenskaber ved universiteterne i Helmstedt, Göttingen og Leipzig og fransk sprog og litteratur i Paris, blev efter sin hjemkomst 1769 ekstraordinær medhjælper i Tyske kancelli, 1771 ekspeditionssekretær i finanskollegiet, 1773 chef for det omdannede finanskollegiums ekspeditionskontor og kommitteret i økonomi- og kommercekollegiet. Fra 1777 var han diplomatisk agent ved adskillige italienske hofver, 1779–83 chargé d'affaires i Spanien for en speciel mission (reklamering af beslaglagte skibe), var derefter atter i Italien hvorfra han vendte hjem 1790. Han blev 1791 stiftamtmand over Ribe stift med bolig i Vejle, var 1796–1803 amtmand over Koldinghus (Vejle) amt, blev 1807 medlem af den vestindiske gældslivvidationskommission og var fra jan. 1809 til sin død generalpostdirektør. – H. vandt anseelse og gjorde god fyldest i sine mange forskelligartede embeder og hverv. Han var levende interesseret i politiske, økonomiske og sociale spørgsmål. Som diplomat virkede han med sagkundskab for Danmarks middelhavshandel, som nidkær amtmand med dygtighed for at højne bondestanden og op- og hjælpe købstæderne. Han har efterladt sig ikke få skrifter og afhandlinger der vidner om hans alsidige og intelligente personlighed. – Justitsråd 1774. Legationsråd 1777. Konferensråd 1790. – K. 1809.

Kbh.ske lærde efterretn. 1810 756–66. Peter Foersom i Museum, 1895 II 334. Gustav Ludv. Baden i Pers.hist. t. 5.r.II, 1905 116–19. Vejle bys hist., red. C. V. Petersen, 1927.

*Hans Jensen**

Hellmann, Thorvald Julius, 1815–81, sparekasse-direktør. * 11.8.1815 i Kbh. (Mos.), døbt 4.3.1836

sst. (Frels.), † 11.4.1881 sst. (Helligg.), begr. på Frbg. (Solbjerg). F: bogholder, fh. grosserer Benjamin H. (1777–1860) og Vilhelmine (Mine) Meier (1782–1851). ~ 24.10.1860 i Kbh. (Abel Cathrine) med Petra Jensine Georgine Lund, * 24.10.1819 i Kbh. (Holmens), † 17.5.1904 på Frbg., d. af landinspektør, senere stiftslandinspektør, justitsråd Christian Frederik L. (1780–1852) og Inger Cathrine Madsen (1787–1852).

H. voksede op i små kår; han havde lyst til at studere, men faderens manglende evne til at støtte ham hindrede det. Han måtte i stedet for tidligt arbejde for at tjene til sit underhold. Han havde over sig hele resten af livet en ængstelse for ikke at have sin fremtid økonomisk betrygget. Han var allerede tidligt selvstændig og meget levende interesseret i tidens spørgsmål. Han var først ansat ved Berlingske Tidendes avis-sæmsafdeling og blev senere leder af „Fædrelandet“'s ekspedition. Samtidig med dette arbejde tumlede han med mange forskellige planer og foretagender; 1841 udsendte han således cirkulærer for at få oplysninger til en merkantil adressebog, n.å. arbejdede han med registre til Stændertidende og 1843–44 var han inspektør ved forskellige industriudstillinger. I den følgende halve snes år udfoldede han et stort og efterhånden meget påskønnet arbejde inden for Industriforeningen der betroede ham en række praktiske opgaver. Han sendtes således to gange til Stockholm (1844 og 1847) for at undersøge industrielle spørgsmål i Sverige og var 1850 virksomt medlem af komiteen for Danmarks deltagelse i verdensudstillingen i London 1851. Det var også ham der var ivrig for afholdelsen af det første danske industrimøde (1852) og for at skaffe foreningen eget hus (1856). Også litterært var H. flittig og alsidig; han skrev om jernbanernes udvikling, om hedens opdyrkning o.fl.a. blandt tidens emner. Nogle af sine planer forsøgte han at få omsat i virkelighed; han udkastede planer til filantropiske foreninger, til et dampskibsselskab osv. Af disse forslag blev i første omgang kun ét til virkelighed, nemlig ideen om en folkelig spiseanstalt, et „dampkøkken“ hvor H. blev direktør (1856); institutionen bestod dog kun nogle få år. I maj 1856 udsendte H. sammen med professor A. Steen og dispachør O. Wessely en indbydelse til at stifte forsørgelsesforeningen Bikuben, og 3.3.1857 stiftedes denne som en kombineret sparekasse og børne- og alderdomsforsørgelseskasse. H. blev Bikubens første direktør, og han fandt her den livsgerning som han så længe havde kæmpet for. Bikuben voksede under hans dygtige ledelse til en institution af betydning. På forskellige punkter rejste der sig stærk modstand mod hans administration, men

Hellmann, Julius

han gennemførte hvad han ville, og han så tallet på de af Bikuben udstedte sparekassebøger vokse til ca. 200 000, dens årlige omsætning til ca. 155 mill. kr. og dens indestående kapital til ca. 30 mill. kr. Han blev en indflydelsesrig mand, var 1863–73 medlem af Kbh.s borgerrepræsentation og stiftede 1865 foreningen *Fremtiden* hvis formål var at sætte åndens arbejdere i stand til „ved Produktet af deres vante Virksomhed“ at erhverve en opsparat kapital. Det var som om H.s egen, nu tilbagelagte kamp for at nå frem gav ham særlig interesse for dette foretagende; under hans livlige og ihærdige ledelse voksede *Fremtiden* op til at få en kapital på over 288 000 kr. H. var en i vide kredse anset mand da han efter nogle års svagelighed døde. □Mal. af Julius Friedländer, 1860. Buste af Th. Stein, 1872 (Bikuben). Mal. af A. Jerndorff, 1877 (sst.), litograferet og gengivet i træsnit, begge 1882. Træsnit af H. P. Hansen, 1881, litografi 1882 i samme type. Relief af Th. Stein, 1881 (gravstenen). Foto.

Ad. Bauer i Ill. tid. 17.4.1881. P. V. Grove i *Fremtidens nytårsgave* ny r. I, 1882 1–15. C. Nyrop: *Industriforen*. 1838–88, 1888. *Bikuben* 1857–1907, ved Harald Westergaard, 1907. C. V. Bramsnæs: *Bikuben* i hundrede år, 1957.

*Jens Toftegaard**

Hellssen, Henry Alexander, 1888–1957, journalist, forfatter. * 8.11.1888 i Åbenrå, † 26.7.1957 i Kbh., urne Vestre kgd., Århus. F: dr.med. Henry Alexander H. (1859–89) og Ellen Elise Margarete (Gretchen) Steinicke (1864–1941, ~ 2° 1890 med assistent i finansministeriet, senere amtsforvalter i Viborg Heinrich Ditlev Karl Kristian Maës (1856–1927; ægteskabet opløst 1905, han ~ 2° 1905 med Henriette Ahlmann, 1866–1909). Ugift.

Efter nogle års skolegang på Sorø akademi og en lærlingetid i marinen blev H. 1909 journalist ved *Jydsk Morgenblad* og kort efter ved *Aalborg Amtstidende* for allerede 1910 at blive knyttet til det nystiftede københavnske morgenblad *Riget*. Da dette gik ind 1913 kom H. til *Berlingske Tidende*, og bortset fra et enkelt års fravær under den første verdenskrig forblev han til sin død i *Det berlingske* hus som en af dets mest fremtrædende medarbejdere. I 1916 startede han B.T. og var dette blads første redaktør 1916–17. Mange år senere var han aktiv ved *Billed-Bladets* start 1938 og i en halv snes år dets redaktør. Fra 1946 var han journalistisk redaktør ved både *Berlingske Tidende* og *Berlingske Aftenavis* og virkede desuden ved *Det Berlingske Forlag*. Skønt H., der allerede i tiden efter Chr. *Gulmanns* overtagelse af chefredaktionen havde været dennes nære medarbejder ved *Berlingske Tidendes*

modernisering, således kom til at varetage mange ledende administrative og idégivende journalistiske hverv var det som „verdensreporter“ han øvede sin væsentligste indsats.

Fra den første verdenskrig, under hvilken H. var krigskorrespondent på så at sige alle europæiske fronter og ind i den anden verdenskrig var han sit blads udsendte medarbejder ved mange af epokens store begivenheder. Han fulgte *Finlands frihedskrig* i Karelen og *Ingermanland*, *d'Annunzios* togt til *Fiume* og grækernes fremskud i *Lilleasien*. I trediveerne var han i *Kina* og i *Abessinien* under *Mussolinis erobring*, i *Palæstina* under det arabiske oprør. Fra sine utallige rejser til USA gav han skildringer af amerikansk samfundsliv fra *gangstervældet* i *Chicago* til *Hollywoods stjerneverden*. En karavanerejse gennem *Indre Mongoli* i 1929 og en halv snes år senere til *Kham* og *Tibet* havde næsten karakter af opdagelsesrejser. Tre gange rejste han *Jorden rundt*. Som reporter havde han utvivlsomt forudsætninger i *Herman Bangs* deskriptive og sensitive impressionisme, men hans meget bevidste tilslibning af stof og stil tjente rent journalistiske formål med omsorg for den præcise detalje og den effektfulde helhed. Med sine pertentlige manuskripter blev han en af de sidste journalister der afviste både skrivemaskine og fjernskrivere.

Mange af sine korrespondancer samlede H. senere i bøger, navnlig om amerikanske forhold. Han udgav to bind erindringer, *Jeg har møret mig dejligt* ... og *Jeg forlovede mig med Livet* og skrev en lang række faghistoriske og personalhistoriske studier, fortrinsvis med tilknytning til *Berlingske Tidendes* historie og til teatret. Han havde drømt om at blive skuespiller og forsøgte det også bl.a. som chorusboy ved et teater i *New York* under sin eskapade til *Amerika* 1917–18. Skønt forsøgene på en personlig fremtræden på scenen blev en skuffelse kom han dog på anden måde til at virke for teatret. Han var nær ven af mellemkrigstidens store tyske instruktør *Max Reinhardt* og arbejdede i 1927 og -28 i dennes direktionstab i *Berlin*, dels i *New York*. På københavnske scener var han ved flere lejligheder instruktør, bl.a. for en opførelse på *Dagmar-teatret* i trediverne af *Trold kan tæmmes*, i moderne dragter, der vakte stor opsigt.

Under besættelsens afspærring gik H. ind i organisationsarbejde, var medlem af *radiatorrådet* i 1941–42 og gennem hele besættelsestiden næstformand for *Journalistforbundet*. I sit mangfoldige virke som journalist og journalistisk organisator, teatermand, personalhistoriker, bogudgiver og passioneret bogsamler forblev H. indtil sine sidste år en sky enspændernatur. Han var re-

ligiøst optaget og studerede en tid lang i trediveerne ved universitetet i Cairo hvor han gik over til den muhamedanske tro. □Tegn. af Ebbe Sardin. Foto.

H. H.: Jeg har mere mig dejligt . . . , 1934 (anm. af J. A. Hansen i Journalisten 15.9.1934). Samme: Jeg forlovede mig med livet, 1950 (erindringer). Samme i B.T. 30.8.1941 (Hvorledes B.T. blev til). Interview i Journalisten 15.3.1936 og i Berl. aften 26.8.1944. – T. Vogel-Jørgensen: Berl. tid. gennem 200 år I–III, 1949. Henrik Rechenдорff i Berl. tid. 27.7.1957. Berl. aften s.d.

Erik Seidenfaden (Carl Dumreicher)

Helm, Johann(es), 1599–1678, kansler i Glückstadt. *7.11.1599 i Brunsbüttel i Ditmarsken, †6.6.1678 i Glückstadt, begr. sst. F: landmand Johann(es) H. og Margaretha Tetens. ~1° 3.2.1630 på Bremervörde slot med Margaretha Düppel, †7.6.1631. ~2° 4.5.1635 i Bremen med Anna Catharina Gronow, †20.5.1643, d. af syndicus i Bremen, dr. David G. (†1631). ~3° 5.8.1644 med Adelheid Catharina Keller, der overlevede ham, d. af Frederik K.

Efter studier i Greifswald og Rostock blev H. 1627 lic.jur. i Jena. N.å. blev han råd hos ærkebiskop Johan Frederik af Bremen og overtoges senere i samme tjeneste af dennes efterfølger hertug Frederik. Denne sendte ham 1645 til Stockholm for at forhandle om hans generhvervelse af de af svenskerne erobrede stifter Bremen og Verden og gjorde ham efter sin tronbestigelse i Danmark til medlem af sit slesvigholstenske regeringskancelli som først havde sæde i Flensborg og senere i Glückstadt. 1661, efter den danske statsomvæltning, blev han vicekansler og 1665 efterfulgte han D. "Reinkingk som kansler og chef for regeringskancelliet. H. spillede en fremtrædende rolle både i hertugdømmernes indre styrelse og i forhandlingerne med Gottorp og deltog i udarbejdelsen af kongens testamente af 1652 og i drøftelserne om en forfatning for Danmark efter 1660. En juridisk skolet, arbejdsduelig og loyal kongetjener som nød Frederik IIIs tillid.

Danm.-No.s traktater, udg. L. Laursen V–VI, 1920–23. – H. K. Eggers i Vierteljahrsschr. für Heraldik X, Berlin 1882 (slægten H.). Ligprædiken af Nic. Nothelffer, Glückstadt 1678. J. Möller: Cimbrica lit. I, 1744 246. Yngve Lorents: Efter Brömsebrofreden, Uppsala 1916 102–06 o.fl.st. Hermann Schmidt i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch. XLVIII, Lpz. 1918 329f. Kn. Fabricius: Kongeloven, 1920 (reprintudg. 1971). C. O. Bøggild-Andersen: Hannibal Sehested II, 1970.

*C. O. Bøggild-Andersen **

Helmer-Petersen, Keld, *1920, fotograf. *23.8.1920 i Kbh. (Garn.). F: fuldmægtig, cand.jur., senere legationsråd Kai H.-P. (1888–1927) og

Estred Charlotte Andersen (1892–1970, ~2° 1927 med kammerherre, gesandt O. C. "Scavenius, 1875–1945). ~5.10.1945 i Kbh. med sceneinstruktør Birthe Edith Dalsgaard, *27.9.1923 i Kbh., d. af underdirektør i Privatbanken Magnus D. (1885–1952) og Edith Andersen (1884–1965).

Efter studentereksamen fra Metropolitanskolen 1937 begyndte H.-P. at fotografere med Leica og udstillede allerede 1940 på Den fotografiske landsudstilling i Kbh. 1941–45 var han i boghandler- og forlæggerlære hos Thaning & Appel, men dyrkede stadig fotografien med kunstnerisk sigte og evne. Et udvalg af hans farvefotografier, optaget med fremragende sans for det dengang ret udforskede medium, udkom 1948 i en statelig bog med titlen *122 Farvefotografier/122 Colour Photographies*. Nogle af dem blev gengivet i den britiske Photography Year Book, og det amerikanske tidsskrift Life bestilte syv til placering på bladets fornemste sider mod en betaling på 2100 \$ (dengang små 15000 kr., i 1980 købekraft svarende til godt 200000 kr.). Med indbydelse fra Life og stipendium fra Danmark-Amerika fonden var H.-P. 1950–51 i USA hvor han både studerede og underviste ved Institute of Design i Chicago, hvor traditionen fra den nyligt afdøde Laszlo Moholy-Nagy stadig holdtes i hævd. Tilbage i Kbh. fik H.-P. dels tilknytning til fjernsynet, dels arbejdede han som professionel fotograf med arkitektur som speciale, fx leverede han hovedparten af billederne til Carl Johan Elmquists *Rom. Den evige stad*, 1957 og 1963, og fik 1954 eget atelier. 1960 udgav han *Fragments of a city. Chicago photographs* hvis sort/hvide optagelser giver et grafisk stærkt virkende indtryk af storbyen. 1964 udnævntes han til lektor i fotografi ved kunstakademiets arkitektskole, afdelingen for visuel kommunikation, og underviste i de følgende år tillige på Den grafiske højskole. – Foruden enkeltbilleder og suiter som fx *Set i sand, Set i vand, Set i sne, Sydhavnen, Porte i Fåbrog, Fjæs, Struktur* m.fl. har H.-P. udført udsmykninger for pengeinstitutter, redierer, biografer etc., ofte af meget abstrakt karakter hvor det oprindelige silhouetagtige motiv er fragmenteret og/eller multiekspaneret med forhøjet grafisk prægnans som resultat. I bogform er foruden ovenstående udkommet *København*, red. af R. Broby-Johansen, udg. som gavebog af Kbh.s kommune i anledning af 800-års jubilæet, udg. 1965, og *Romansk stenhuggerkunst i Viborg amts kirker*, med tekst af Harald Ditzel, 1967.

Siden 1942 har H.-P. skrevet i danske og udenlandske tidsskrifter for kunst og fotografi. Han var medlem af Majudstillingen 1960–65. Den ene af de fire første fotografer der fik udstillet på

Helmer-Petersen, Keld

Charlottenborgs forårsudstilling 1976. Han sad i censurkomiteen for denne udstillings fotografisektion 1977-78; medlem af Charlottenborgs bestyrelse 1979-81. H.-P. har deltaget i mange udstillinger i Skandinavien og 1978 som første danske fotograf på Photokina i Kölns Kunsthalle. Fotografier af H.-P. er indkøbt af Det kgl. bibliotek og af Statens kunsthøj, repræsenteret på Museum of Modern Art, New York. - Kortfilm: *Copenhagen Boogie*, 1949, *Rødt og hvidt*, 1968, *Falling water*, 1971. □Foto.

Interview i Foto og smalfilm, juni 1977 22-27. - Stamtbl. over Simon Carstensen Schiølds efterkomme- re, 1927 37.

Bjørn Ochsner

Helms

Slægten føres tilbage til borger i Lübeck Jürgen H. (-1603) der stammede fra Helmsdorf. Dennes oldebarn var apoteker i Haderslev Heinrich H. Præsten Jacob *H. (1824-1906) var ~1° Anna Cathrine Sophie Bang og 2° Ida Marie Sophie B., døtre af minister P.G.*B. (1797-1861).

Hans Jørgen Helms: Stamregister over familien H., 4. udg. 1929.

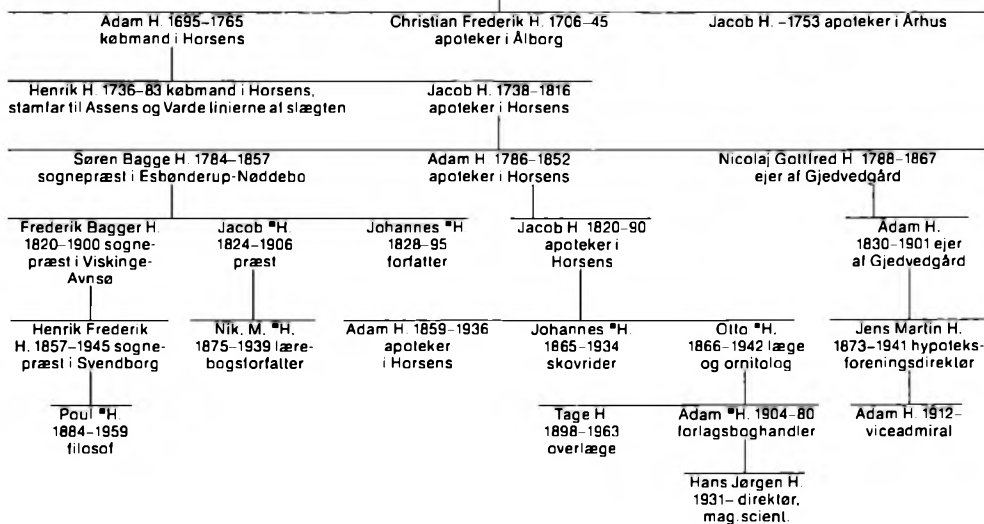
Hans H. Worsøe

Helms, Adam, 1904-80, forlagsboghandler. * 30. 1.1904 i Haslev, † 2.9.1980 i Sth. F: læge, senere overlæge Otto *H. (1866-1942) og sygeplejerske Marianne Meyer (1864-1938). ~ 1° 1929 i Kbh.

med Doris Aschengreen, d. af bagermester Julius Christian A. (1857-1919) og Frederikke Ewers (1862-1930). Ægteskabet opløst 1937. ~ 2° 30.7.1939 i Stockholm med forlægger Greta Esther Linnea Nilsson, * 4.6.1903 i Hagabyhöga, d. af landmand Verner N. (1873-1947) og Maria Johansson (1871-1937).

H. blev student 1923 fra Herlufsholm og kom samme år i lære i G. E. C. Gads boglade i København hos hvem hans ornitologisk interesserede fars bøger om danske fugle var blevet udsendt. Fra 1926-36 var han boghandlermedhjælper hos Th. Linds Eftf. og derefter indtil 1939 fuldmægtig hos P. Haase & Søn. Ved et boghandlerstævne 1938 i Stockholm traf han sin senere, anden hustru der allerede havde en betroet stilling på Bonniers forlag. Han flyttede nu sine teltpæle til Stockholm og blev Den danske forlæggerforenings og Gyldendals kommissionær i Svensk importbokhandel. 1944 knyttedes han til den Bonnierske forlagskoncern som direktør for det nystiftede datterforlag Forum, og her virkede han i de følgende 27 år indtil han faldt for aldersgrænsen 1971. Med sin legendariske sans for særpræget reklame i forbindelse med et stort og meget alsidigt udvalg af både nye bøger og klassikere blev han ikke blot i Stockholm, men også i den internationale forlagsverden en kendt skikkelse, ikke mindst værdsat på grund af sin altid veloplagte elskværdighed og hjælpsomhed. Blandt hans kendteste udgivelser i Forum-årene var *Når-Var-Hur*-serien, opbygget efter Politikens *Hvem-Hvad-Hvor* serie. Hans livs største

Heinrich Helms -1723 apoteker i Haderslev

salgssucces var Thor Heyerdahls Kon-Tiki som han gjorde til en verdenssucces på 64 sprog. Efter sin afgang fra Forum 1971 grundlagde han for egen regning forlaget *Trevi*, ligesom hans hustru Greta Helms efter sin afgang fra Bonnier havde startet sit eget optryksforlag for gamle bøger under navnet *Rediviva*. Begge virksomheder står stadig (1980) i fuld blomst. H. der efter krigen blev svensk statsborger, var livet igennem optaget af forlagsfater i alle aspekter og har øvet en betydelig indsats i den svenske forlæggerforenings bestyrelse fra 1962–71 og i Bokbranchens finansieringsinstitut fra 1973. Endvidere var han mangeårigt medlem af messerådet for Frankfurter bogmesse. Han var indehaver af et af de største privatbiblioteker med forlagslitteratur og har selv på dette område bidraget med to bøger: *En förläggare fattar pennan*, 1969 og *Världens största klubb – Bokklubbarna*, 1975. Navnlig den sidste bog giver det hidtil mest facetterede billede af den internationale bogklubudvikling fra starten til i dag. – Kungl. Bibliotekets Snoilskymedalje 1964. □Foto.

Bo Bramsen

Helms, Jacob, 1824–1906, arkitekturhistoriker, præst. * 14.3.1824 i Sørbymagle, † 10.10.1906 i Skellerup, begr. sst. F: sognepræst, sidst i Esbønderup, Søren Bagge H. (1784–1857, ~1° 1817 med Karen Hyllerup Steenbuch, 1775–1818) og Noline Marie Zeuthen (1797–1871). ~1° 29.7.1851 i Kbh. (Garn.) med Anna (Nanny) Cathrine Sophie Bang, * 3.7.1825 i Kbh. (Frue), † 8.8.1855 i Ribe, d. af assessor, senere minister P.G.*B. (1797–1861) og Marie C. Friberg (1803–75). ~2° 27.12.1856 i Kbh. (Frue) med Ida Marie Sophie Bang, * 26.10.1835 i Kbh. (Frue), † 16.2.1922 sst., søster til I. hustru. – Far til Nikoline *H. Bror til Johannes *H. (1828–95). H. blev student 1842 fra Fr.borg, tog teologisk embedseksamen 1848, ansattes 1850 som adjunkt i Ribe hvor han også underviste i tegning, blev 1869 sognepræst i Janderup og Billum og forflyttedes 1874 til Skellerup og Ellinge, et embede han beklædte til sin død. Hans næsten tyveårige ophold i Ribe blev bestemmende for hans videnskabelige interesser og udvikling. Han blev fra første færd grebet af den skønne gamle domkirkes arkitektur, og hans studier fik fastere bund under fødderne efter at han var kommet i forbindelse med N. L. *Høyen som han efterhånden kom til at stå meget nær. Den første frugt af denne forbindelse var den smukke afhandling om *Tufstenskirkerne i Omegnen af Ribe* (Nye kirkehist. Saml. I–II, 1857–62) hvor han „følgende hidtil ikke betraadte Stier“ påvi-

ste kirkernes afhængighed af domkirken, og til Traps Slesvig 1864 leverede han ca. 50 delvis meget udførlige, for deres tid fortrinlige beskrivelser af sønderjyske kirker. 1870 udkom hans hovedværk *Ribe Domkirke* der stadig hævder sin plads som en af de ypperste monografier inden for vor kirkelige arkitekturhistorie, og som forfatterens næsten tyveårige samliv med monumentet har givet en egen charme. H. var derfor selvskreven som medlem af den 1882 nedsatte komité for domkirkens restaurering og havde ved sine forskellige indlæg en fremragende andel i at man til slut opgav tanken om en stilkorrekt restaurering. Hans indsats her, hvor han fremholdt respekten for monumentets historiske værdi fik stor betydning i opgøret med romantikkens restaureringsidealer. I den sammen med H. C. Amberg udgivne beretning om kirkens istandsættelse *Ribe Domkirke*, 1906 fremsatte han en ny opfattelse af kirkens bygningshistorie der dog næppe lader sig opretholde. For direktionen for de antikvariske mindesmærkers bevaring undersøgte han 1873–74 samtlige kirker i Ribe amt og i folioværket *Sallinglands Kirker I*, 1884 skrev han en indledning om Norrejylland granitkirkers alder der udviklede ham i en langvarig polemik med arkitekturhistorikerne J. B. *Løffler og V. Koch. Til folioværket *Danske Tufstenskirker*, 1894 forfattede han beskrivelsen af de enkelte kirker og den meget udførlige indledning hvor han ikke blot behandler den hjemlige og tysk-hollandske tufstensarkitektur, men også giver en mængde betydningsfulde bidrag til forståelse af vore andre af natursten byggede kirker. Æresdoktor 1894. – R. 1870. DM. 1904. □Tegn. af Vilhelmine Bang, 1873, mal. af samme 1896. Mal. af Johs. Kragh, 1905 (Fr.borg), gentagelse s.å. (Ribe domk.). Buste af J. Kragh. – Mindeplade 1936 på Gravsgade 174, Ribe.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1894 118–23. – Kunstbladet, 1898 239. Vilh. Lorenzen i III. tid. 11.11.1906. M. Mackeprang i Architekten IX, 1906–07 53–56. Aug. F. Schmidt i Fra Ribe amt IX, I, 1936 55–72. – Papirer i Rigsark.

Villads Villadsen (M. Mackeprang)

Helms, Johannes, 1828–95, rektor, forfatter. * 8.11.1828 i Sørbymagle, † 4.12.1895 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: sognepræst, sidst i Esbønderup, Søren Bagge H. (1784–1857, ~1° 1817 med Karen Hyllerup Steenbuch, 1775–1818) og Noline Marie Zeuthen (1797–1871). ~6.8.1857 i Kbh. (Helligg.) med Marie Sophie Hansen, * 26.12.1838 i Kbh. (Helligg.), † 24.4.1910 i Hellerup, d. af købmand, vekselerer Hans Peter H. (1802–80) og Anne Sophie Lange (1808–72). – Bror til Jacob *H.

Helms, Johannes

Da H. var to år gammel blev faderen præst i Esbønderup og Nødebo, og H.s opvækst i den naturskønne egn omkring Esrum sø – Kulsvierlandet – satte siden spor i hans digtning. 1841 kom han i Fr.borg skole hvorfra han blev student 1847. Efter at have taget anden eksamen deltog han fra 1849 i treårskrigen; han var med i slagene ved Fredericia og Isted. Efter sin hjemkomst fik han bolig på Regensen hvor han med liv og lyst deltog i studentervivet. Næst efter trekløveret Carl *Ploug, C. *Hostrup og Chr. *Richardt er han tidens mest typiske student og studenterdigter hvis viser som *Den svenske Konstabel, Prins Ferdinand og Jeg har været til Middagsmad* vandt stor yndest. 1856 tog han filologisk eksamen og s.å. ansattes han som kollaborator ved domskolen i Slesvig hvor han virkede til han 1864 blev fordevret. 1867 overtog han efter Martin *Hammerich ledelsen af Borgerdydskolen på Christianshavn der 1893 flyttedes til Helgolandsgade. Som skolemand virkede han ved sin ungdommelige og optimistiske personlighed; hans glæde over fædrelandet, dets natur og kultur, satte præg på skolens liv både i hverdag og ved udflugter eller fester. Sit syn på skolens mål og midler fremlagde han i de årlige skoleprogrammer, – i 1870 foreslog han her den deling i en matematisk-naturvidenskabelig og en sproglig retning der gennemførtes ved skolerformen 1871. Størst offentlig opmærksomhed vakte hans lille artikel i skoleprogrammet 1880 hvor han understregede at skolens hele gerning hvilede på et kristent grundlag – han kunne ikke tolerere at en lærer „paa en opsigtsvækkende Maade“ tog afstand herfra. 1892–95 var han medlem af Københavns borgerrepræsentation. Under opholdet i Slesvig udsendte H. 1859 sin første bog *Nogle Vers om oplevelser under krigen og om livet som student på Regensen og i Studenterforeningen*. 1866 optrykkes enkelte af digtene sammen med en del nye i *Et Par Digte og Viser*. Hans mest læste bog er *Soldaterliv i Krig og Fred for en Menneskealder siden*, 1883; den indledes med den kendte fædrelandssang *Jeg elsker de grønne Lunde*, skrevet 1873. Senere fulgte *Fortællinger og Digte, Sange og Viser*, 1888 med minder fra krigen og studentervivet samt lejlighedsdigte fra skole- og familielivet, og *Grib. Fortælling fra Kulsvierlandet i Kapertiden*, 1893. En af hans studenterkomedier *Kjærlighed og Statistik* er opført på Casino, og 1878 opførte Det kgl. teater hans lystspil i rimede vers *Et ungt Menneske* (trykt s.å.). Ved sin skoles hundredårsjubelæum udgav han *Borgerdydskolen paa Kristianshavn i dens Barndom og Ungdom, 1787–1837*. – Tit. professor 1887. – DM. 1850. R. 1875. □Tegn. af C. Holsøe, 1850. Mal. af F.

Henningsen, 1877. Buste af Th. Stein, 1881 (1898 Vestre Borgerdydskole). Træsnit 1882 efter foto. Mal. af E. Henningsen (Vestre Borgerdydskole) og afbildet på sammes mal., Den sidste skoledag, 1893 (sst.). Foto.

Selvbiografi i Slesv. domskoles progr. 1857 7f. – III. tid. 29.12.1895. Sophus Bauditz i Progr. for Borgerdydskolen, 1896 5–13. H. M. Fenger: Til minde om J.H., 1896. H. C. A. Lund: Studenterforen.s hist. II, 1898. Henry Larsen i Kirkeligt samf.s julebog 1922 77–115. Kn. Fabricius: Regensen igennem 100 år, 1925 186–92. Carl Dumreicher: Studenterforen.s hist. 1870–1920 I, 1934. Alfr. Krarup i Vestre Borgerdydskole 1787–1937, 1937. Leif Ludw. Albertsen i Danske studier, 1968 120–25 (Jeg elsker de grønne lunde). Erik Nørr: Det højere skolevæsen og kirken, 1979. – Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

Vagn Skovgaard-Petersen (K. K. Nicolaisen)

Helms, Johannes, 1865–1934, skovrider. * 29.1. 1865 i Horsens, † 1.3.1934 i Lyngby, begr. i Vinderød. F: apoteker, senere justitsråd Jacob H. (1820–90) og Marie Kirstine Bang (1834–1903). ~ 1° 17.4.1891 på Frbg. med Anna Sophie Weismann, * 19.6.1864 på Kærhus ved Horsens, † 18.5.1893 i Frederiksværk, d. af skovrider, sidst på Boller, Lorenz Peter W. (1818–87) og Anna Sophie Andreasen (1823–1914). ~ 2° 6.10.1900 på Frbg. med Thyra Valborg Weismann, * 7.1.1858 på Favrskov ved Lyngå, † 2.5.1949, søster til 1. hustru. – Bror til Otto *H. Efter realeksamen blev H. forstelev hos skovrider S. G. F. Jenssen-Tusch på Feldborg skovdistrikt i Vestjylland, og allerede her blev hans interesse for hedeskovbruget vakt. Han blev forstkandidat 1887, var med til at arrangere skovbrugsafdelingen på den store nordiske udstilling 1888. 1890 hjemsendt fra soldatertjenesten som sekondløjtnant og assisterede en kort tid A. *Oppermann med videnskabeligt arbejde hvorefter han afsluttede sin uddannelse med en studierejse til Østrig-Ungarn. 1890–1900 var H. forstassistent på Tisvilde-Frederiksværk skovdistrikt hos skovrider Fr. *Bang der havde været bestyrer af Randbøl distrikt i Midtjylland 1852–76. Her styrkedes H.s interesse for skovplantning i klit, på hede og på andre uproduktive jorder, bl.a. gennem det arbejde han udførte for det nystartede Frederiksborg amts plantningsselskab. 1900–09 var H. skovrider på Feldborg skovdistrikt, 1909–17 på Silkeborg skovdistrikt. Samtidig med sin praktiske virksomhed tog H. sig tid til at udarbejde betydelige afhandlinger om birken og skovfyrrer på Tisvilde-Frederiksværk distrikt (Tidsskrift for Skovvæsen IX, 1897 og XIV, 1902) og til at anstille forsøg med forskellige træarter i hedeskovbruget. Da skovfogeduddannelsen skulle lægges i fastere rammer 1905 blev H. formand for kommissionen for skovfogedele-

vers uddannelse som udførte et så grundigt og forudseende arbejde at retningslinjerne for uddannelsen kunne bibeholdes til 1963. Kommissionens medlemmer, Paul Wegge, V. Neergaard og H. udarbejdede *Lærebog for Skovfogder*, 1909–13 hvoraf H.s skovbrugslære har været af den allerstørste betydning fordi den var grundlaget for skovfogedernes anvisninger ved de forskellige arbejders udførelse. Lærebogen er kommet i adskillige udgaver med ændringer og tilføjelser, men retningslinjerne var lagt i første udgave.

1917 udnævntes H. til professor i skovbrug ved landbohøjskolen hvor hans fag blev skovdyrking, vare- og handelslære, historie og statistik. Førstnævnte fag var hans kæreste og han skrev som grundlag for undervisningen *Skovdyrkningslære*, 1925, og såvel i denne som i *Lærebog for Skovfogder* var hede- og klitskovbruget fyldigt behandlet og indgik således i lærestoffet for de vordende forstmænd hvad der var af stor betydning i en tid da mange plantager var under anlæg eller unge. H. var en dygtig fotograf og benyttede sammen med bøgerne sin billedsamling i undervisningen samt som illustrationer til mange af sine afhandlinger. Billedsamlingen der nu findes i Jagt- og skovbrugsmuseets arkiv omfatter tiden 1890–1930 og benyttes ofte til illustration af skovhistoriske arbejder. Som en af tidens fremtrædende forstmænd fik H. mange tillidshverv. Han var medstifter af Forstlig diskussionsforening 1897 (senere Danske forstkandidaters forening), formand for Statsskovriderforeningen 1905–17, medlem af Dansk skovforenings jyske afdelings bestyrelse 1902–17, af fællesbestyrelsen 1913–18 og formand for redaktionsudvalget 1919–28. Han var medlem af overskyldrådet, skovlovkommissionen, udvalget for den fremtidige drift af Jægersborg dyrehave, udvalget for statsskovenes administration og naturfredningsrådet fra dets oprettelse 1917 til 1931. H. tog sin afsked som professor 1930 af helbredshensyn. I nekrologen skrev hans tidligere assistent og efterfølger som professor Carl Mar. "Møller følgende som karakteriserer hans personlighed: „I forhandlinger havde han en sjældent evne til at sætte sin vilje igennem og kunne herunder være hæftig i sin form, blev derfor også undertiden anset for en hård mand. Det var rigtigt, for så vidt han aldrig bøjede af for en strid han mente var nødvendig . . . Menneskeligt vil Helms stå for dem der kendte ham bedst som en bærer af de egenskaber man satte højest hos den nordiske oldtids krigere: Uforfærdethed, ærlighed, hengivenhed, humør. Fagligt vil han huskes som en af dem af hans samtid der på lykkeligst måde har kunnet nyttiggøre naturviden-

skaben for skovdyrkningens praksis.“ – R. 1917. DM. 1930. □Foto.

A. Oppermann og V. Grundtvig: Den danske skovbrugslit. indtil 1925, 1931–35 84–87. Poul A. Hauberg: Den danske skovbrugslit. 1926–45, 1952 74f (bibliografi). – Carl M. Møller i Dansk skovforen.s t. XIX, 1934 105–13 (m. bibliografi). Samme sst. 1965 389–92. C. Syrach-Larsen i Bot. t., 1934 450f. Den kgl. veterinær- og landbohøjskole 1858–1958, red. Niels K. Hermansen og Max Lobedanz, 1958 322f. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

P. Chr. Nielsen

Helms, Nikoline Marie, 1875–1939, viceskoleinspektør, lærebogsforfatter. * 29.11.1875 i Skellerup, Fyn, † 24.12.1939 på kommunehosp. i Kbh., begr. i Skellerup. F: sognepræst, dr.phil. Jacob *H. (1824–1906) og Ida M. S. Bang (1835–1922). Ugift.

H. kom fra en familie af præster og videnskabsmænd. Hun gennemgik V. Bangs tegne- og maleskole, tog lærereksamen fra Zahles seminarium i 1900 og gennemgik senere Statens lærerhøjskoles kurser i dansk og historie. Hun var lærer ved Kbh.s skolevæsen fra 1902, blev skoleinspektør ved Larslejsstrædes skole 1919 og var viceskoleinspektør i Kbh. fra 1930–36 da hun af helbredsmæssige grunde tog sin afsked. H. udgav lærebøgerne *De Danske og deres Broderfolk I–II*, 1913–14, med repetitionsovelser; *Danmarks Historie fortalt for Børn*, 1916; *De store Klassers Tillæg til Danmarks Historie fortalt for Børn*, 1917; *Sønderjylland gennem Tiderne*, 1920; *Fortællinger af Verdenshistorien I–II*, 1928–29. H. var medlem af kommissionen til afholdelse af almindelig forberedelseseksamen og stod bag udarbejdelsen af ny læseplan for håndarbejde i Kbh., et fag der ifølge hendes opfattelse både skulle være et færdighedsfag og et middel til æstetisk opdragelse. H. ydede sin originale indsats som lærebogsforfatter. „Danmarks Historie fortalt for Børn“ var i en årrække en af dette fags mest brugte lærebøger, den kom i næsten en halv mill. eksemplarer og i 23 oplag, sidste gang 1962. H. hævdede at undervisningen skulle tage sit udgangspunkt i barnet, og ud fra sin erfaring om at „børn og unge ikke bryder sig om tørre fakta, de vil se tingene for sig og leve med i tildragelserne“ samlede hun fremstillingen om særprægede personligheder og dramatiske begivenheder. Og hendes maleriske anlæg slog klart igennem i hendes enkle, visuelt stærke og medrivende skildringer. Historieundervisningen skulle både ifølge dens daværende lovmæssige grundlag og ifølge H.s overbevisning opdrage til fædrelandskærlighed. H. tilstræbte at vække denne følelse ved at udvælge stof fra sagnene, vedr. Danmarks territoriale udvikling og vedr. konge-

Helms, Nikoline

huset. Og i en efterskrift opfordrede hun danske piger og drenge til at holde af Danmark og gøre det ære. – H.s forenkledede personbeskrivelser og læggen vægt på sagn- og krigshistorie blev hårdt kritiseret, navnlig i skolebogsbetænkningen fra 1933. Hun reviderede imidlertid ikke sin danmarkshistorie, den beholdt sit stofvalg og sin klare episke stil næsten uændret i 50 år. □Foto.

S. P. Fredebo i Kbh.s kommuneskole, 1930 nr. 3 17. Sst. 1935 nr. 42 557f. Sst. 1936 nr. 25 329f.

Ellen Nørgaard

Helms, Otto, 1866–1942, læge, ornitolog. * 6.5.1866 i Horsens, † 16.4.1942 i Charlottenlund, begr. Ordrup kgd. F: apoteker, senere justitsråd Jacob H. (1820–90) og Marie Kirstine Bang (1834–1903). ~ 19.1.1894 i Kbh. (Jac.) med Marianne Karoline Meyer, * 20.7.1864 på Børglumkloster, † 21.9.1938, d. af forpagter på Børglumkloster, senere ejer af Ny Skivehus Georg Theodor M. (1821–1905) og Johanne Marie Schibbsby (1827–84). – Far til Adam *H. Bror til Johannes *H. (1865–1934).

Fra barndommen havde H. en varm kærlighed til og interesse for fugle. Den dyrkedes efter studentereksamen fra Horsens 1883 jævnsides med lægestudiet og videreførtes i Grønland (Ivigut og Arsuk). Fra 1894 praktiserede han i Haslev og fik hurtigt en særlig interesse for den dengang hærgende tuberkulose. Da den nyligt stiftede Nationalforening til tuberkulosens bekæmpelse 1903 opførte et sanatorium i Haslev var han selvskreven til at blive dets overlæge, og fem år senere søgte han til det nybyggede sanatorium ved den fuglerige Nakkebølle fjord ved Fåborg hvor han var overlæge i næsten 30 år. Han satte behandlingen i system, indførte nye metoder – bl.a. den senere overalt anvendte diagnostiske metode, sænkingsreaktionen – og lagde stor vægt på efterbehandlingen i form af nøje ordineret beskæftigelsesterapi for at gengive patienterne mod og livsvilje, et initiativ der vakte international opmærksomhed. H. skrev talrige mindre fagartikler om tuberkulosen og dens bekæmpelse, holdt mange foredrag rundt om i landet og udgav en populær bog om sygdommen (1931). Han var desuden formand for eller bestyrelsesmedlem i adskillige special-lægeforeninger.

H. var en af hovedkræfterne bag stiftelsen af Dansk ornithologisk forening 1906, var redaktør af foreningens tidsskrift de første 14 år, formand 1929–41 og derefter æresmedlem. Han var en dygtig og vidende feltornitolog, og alle hans fugleartikler er faunistisk-biologiske. De første handler om egne iagttagelser i Grønland, og på grundlag af materiale sendt af kolonibestyrelser J.

*Petersen skrev han *The birds of Angmagssalik*, 1926. Den mest omfangsrige af artiklerne om den hjemlige fugleverden er *Fuglene ved Nakkebøllefjord*, 1919. Han skrev også om ornitologiens historie, bl.a. tre større biografier, og udgav 1929 en oversættelse af dele af Otto Fabricius: *Fauna Groenlandica*. Disse års stærke vækst af fugleinteressen i vide kredse af befolkningen berodde i høj grad på de talrige foredrag H. holdt i radio og foreninger og på hans tre populære bøger med farvetavler af Ingeborg Frederiksen: *Danske Fugle ved Hus og Have*, 1924 (oversat til svensk og hollandsk), *Danske Fugle ved Stranden*, 1927, og *Danske Fugle i Skov, Mark og Mose*, 1930. Desuden udgav han 1925–27 sammen med Johannes V. *Jensen og Johannes *Larsen tre små bøger om enkelte fugle: *Stæren*, *Nattergalen* og *Storken*. □Tegn. og mal. af Ingeborg Frederiksen, ca. 1922. Tegn. af Otto Christensen, 1941 (Fr.borg). Foto.

O. H. i Anker Aggebo: *Danske lægememoirer I*, 1936 = Asklepios' tjenere I 190–214 og sst. II, 1937 = Asklepios' tjenere II 91–113. Samme: *Overlægen fortæller*, 1940. – Politiken 18.4.1942. Poul Jespersen i Dansk ornitologisk foren.s.t. XXXVI, s.å. 65–70. Samme i *Naturhist. tid.* VI, s.å. 45f. Sophus Bang i *Ugeskr. for læger CIV* s.å. 487f. – Papirer i Kgl. bibl.

Torben Wolff

Helms, Poul Frederik, 1884–1959, lektor. * 7.8.1884 i Kbh., † 6.4.1959 i Slagelse, begr. i Sorø. F: lærer, cand.teol., senere pastor Henrik Frederik H. (1857–1945, ~ 2° 1926 med Ellen Brandt (1885–1946)) og Caroline Christiane Agathe Svendsen (1859–1925). Ugift.

H. blev student 1902 fra Herlufsholm, cand.teol. 1908 og s.å. ansat ved Bagsværd kostskole. 1919–54 var han lærer ved Sorø akademiske skole, fra 1928 som lektor. 1908 fik han accessit for den teologiske prisopgave, *Om Begrebet „unio mystica“*, og foretog 1910–11 med offentlig understøttelse en rejse til Basel og Heidelberg hvor han studerede teologi og filosofi. Efter hjemkomsten skrev han *Nyplatoniske Lærdomme om Sjælen. Psykologiske Studier over Plotin* som han 1915 forsvarede for den filosofiske doktorgrad. Desuden udgav han *Nyplatonismens Gudsbegreb* (Teol. Tidsskr. 1916), *Fra Plato til Bergson. Idealistisk Tænken gennem Tiderne*, 1919, delvis universitetsforelæsninger, *Gudsbegrebet i den græske Filosofi*, s.å. *Platons Sjælelære* (Sorø Akademis skoleprogram 1924), *Aristoteles' filosofiske Udvikling* (sst. 1925), *Den græske Naturfilosofi indtil Sofisterne*, 1926, *Sofisterne, Sokrates og de ensidige sokratiske Retninger*, 1929, *Platon*, 1931, *Videnskabens Grundlægger, Aristoteles og hans Tanker om Gud, Verden og Mennesket*, 1933, og

Fra Tanke til Mystik. Stoicisme, Epikuræisme, Skepticisme og Nyplatonisme, 1934. H.s. betydeligste indsats er dog en række oversættelser af Aristoteles: *A.s Skrift om Sjælen*, 1949, *A.s Forelæsning over Fysik I-IV*, 1951, *A.s ældre Metafysik*, 1953, *A.s populære Forelæsning over Etik. Magna Moralia*, 1954, *Vejen til Livslykken. A.s eudemiske Etik*, 1955, og *A.s Skrift om Himlen*, I-II, 1957. – Desuden skrev han et par skolebøger, *Tysk Litteraturhistorie i Omrids*, 1919, og *Tysklands Historie i Reformationstiden*, 1924, samt *Jesus og Nutiden*, 1927.

H.s. produktion er et vidnesbyrd om en frugtbar dialog med særlig tysk forskning inden for filosofi og teologi. Hans oversættelser især af Aristoteles bygger på en metodisk gengivelse af den græske tekst med mindre hensyn til en bredere forståelse gennem det danske sprog. Ikke desto mindre er disse oversættelser nået ud til et interesseret publikum og har også været af betydning for dansk filologi. I virkeligheden ligger der bag dette enestående oversættelsesarbejde – ligesom bag hans filosofiske og teologiske produktion – et ønske om at forene det mest værdifulde i oldtidens tanker med nyere strømninger indenfor moderne filosofi og teologi. – H. var fra 1921 Sorø akademis lærerrepræsentant i Statsskolenes lærerforening, og han testamenterede sin villa til akademiet som lærerbolig. Han var 1908-09 formand for Ny teol. forening som han var medstifter af, og var s.å. senior i Studenterforeningen. 1940 var han medlem af bestyrelsen for Hist. samfund for Sorø amt. – R. 1939. R¹. 1954. □Afbildet på mal. af E. Henningsen, 1909, rusgilde. Mal. af Aage Blumensaadt 1922, 1923 og 1926 og af A. Tørsleff 1933 og i pastel 1934. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1915 87. – Jørgen Fr. Jørgensen i Politiken 10.7.1919. Studenterne MCMII, ved O. Andrup, 1927 142f. Edv. Lehmann i Nationaltid. 14.10.1929. Soranerbiografier 1901-60, 1970 I 30f. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Leo Hjortso (S. V. Rasmussen)

Helmuth Pedersen, Frits, * 1931, skuespiller. * 3.7.1931 i Kbh. (Helligkors). F: skuespiller Osvald *H. (1894-1966) og Sylvira D. D. (Søster) W. Jeppesen (1907-75). ~1° 1.9.1957 med balletdanser Agneta Segerskog, * 18.3.1938 i Helsingborg (~2° med annonchef Ib Andersen, * 1938), d. af direktør John Frederik S. (* 1900) og Britt Margareta Holmgren (* 1907). Ægteskabet opløst 1960. ~2° 17.5.1961 med skuespiller Jeanne Darville, * 18.8.1924 i Kbh., d. af direktør Kay Louis Angele D. og Hanna Olava Hal-

vorsen. ~3° 31.7.1971 i Gentofte (b.v.) med Kirsten Frederiksen, * 14.5.1942 i Kbh. (Vor Frelser), d. af ejendomsmægler Poul F. (1908-62) og revisor Margrethe Frederiksen (* 1915).

Allerede som dreng spillede H. mindre roller på filmen og optrådte en enkelt gang på teatret som piccoloen i *Sommer i Tyrol* (Det ny teater 1943). Umiddelbart efter at være blevet student fra Ordrup gymnasium gennemgik han Det kgl. teaters elevskole 1950-52. I den følgende sæson var han knyttet til Allé scenen (*Forhekset, Ikke som de andre*) og vendte derpå tilbage til Det kgl. teater 1953 hvor han hurtigt kom til at gøre sig gældende både i det klassiske og i det mere moderne repertoire. Der var i hans type og talent en umiddelbar naivitet som i disse år slog stærkt og overbevisende igennem – bl.a. som Richard i *Du skønne ungdom*, Esmond i *Den blå pekingeser*, Edmund i *Lang dags rejse mod nat* og sønnen i *Seks Personer søger en Forfatter*. Inden for dette rollefag spændte han over et stort register der rakte fra ungdommens håb og tro til dens skuffelse og smerte. Samtidig vandt han megen popularitet inden for filmen som den unge mand af i dag (Benny i *Ung leg*). 1959-62 var han direktør for Allé scenen, i starten sammen med Helle Virkner. Her dyrkede han især den ny engelske og franske dramatik: *En duft af honning. Gidslet* – hvor han som soldaten spillede sammen med sin far – og *Næsehornet*. 1962-72 var han påny knyttet til Det kgl. teater, men havde vanskeliger ved at finde sig til rette end i de helt unge år. Skønt han var en udmærket Troilus i *Troilus og Cressida* og vakte interesse som en spændende dauphin i *Lærken*, havde han svært ved at blive voksen – hans ungdommelige, næsten barnlige ydre var nær ved at blive et handicap. I nogle sæsoner dyrkede han med vekslende held musicalen og operetten på Scala: *Nøglen under måtten*, *My Fair Lady*, *Jomfruburet*. Men det var især en række opgaver på fjernsynet – bl.a. i *Båndet*, i Panduros *Anne og Paul* og senere som Strindberg i *Tribadernes nat* – der modnede ham, da han endelig tog springet over i det egentlige karakterfag med John Proctor i Arthur Millers *Heksejagt* på Gladsaxe teater (1977) som det afgørende gennembrud. Forinden havde han sst. spillet titelrollen i Kaspar Rostrups opsætning af *Niels Klim* og fortsatte denne linie med *Faust* (Gladsaxe), *Tartuffe* (Bristol), og som den foreløbige kulmination *Cyrano de Bergerac* (Det ny teater). Han har været meget benyttet på filmen – *Duellen*, *Løgneren*, *Lille spejl* – og har flere gange optrådt på fjernsyn og film i Norge. Han har desuden virket som instruktør i radioen og på teatret. – R. 1969. □Foto.

Jens Kistrup

Helmuth, Osvald

Helmuth, Osvald (egl. Osvald Helmuth Herbert Pedersen), 1894–1966, skuespiller. * 14.7.1894 i Kbh., † 18.3.1966 i Skovshoved. F: handelsgartner Niels Peder Pedersen og Wilhelmine Pedersen. ~ 1° 6.4.1918 i Kbh. (Helligånds) med Alma Sofie Olsen, * 8.5.1895 i Randers, d. af bødker Peter O. og Jørgine Lydia Düring. Ægteskabet opløst 1923. ~ 2° 5.12.1930 med Sylvira Dorthea Ditmarsine (Søster) Wernegreen Jeppesen, * 7.9.1907 i Kbh., † 14.5.1975 i Skovshoved, d. af skræddermester Jacob J. og Laura Wernegreen († 1955). – Far til Frits *H.

H. arbejdede som dreng i faderens blomsterforretning og gartneri, kom 14 år gammel i bagerlære, men forlod faget på grund af sygdom. Han spillede amatørkomedie og debuterede 6.9.1913 på Jysk folkescene i Randers som Magnus i *Jeppe paa Bjerget*. Han turnerede et års tid med dette selskab, men et gæstespil på Frederiksberg morskabsteater (Allé scenen) bragte ham i forbindelse med Nørrebro teaters direktør Frederik Jensen og Anton Melbye. 1914–20 var han knyttet til dette teater og spillede desuden revy om sommeren på Frederiksberg morskabsteater og ude i landet. Frederik Jensen blev hans læremester og forbillede som revykunstner og komiker. I 1920'erne optrådte han som visesolist landet over og medvirkede i Over Stalden-revyerne i Charlottenlund hvortil han en tid selv havde bevillingen. Men sit egentlige gennembrud fik han først 1929 i revyen *Paa ho'det* på Nørrebro teater hvor han sang Poul Henningsens *Ølhunden glammer* – en vise der fulgte ham livet igennem, og som tydeligt demonstrerede hans styrke som revy- og visekunstner: den folkelige (københavnske) ægthed, den komiske slagkraft vekslende mellem det barokke og det rørende, evnen til via visen at karakterisere en figur eller en type. Som skuespiller, menneskefremstiller og komiker fandt H. sine rigeste udfoldelsesmuligheder inden for revyen, specielt visen. Men kontakten med teatret – farcen, lystspillet, komedien, musical'en – afbrød han aldrig helt. I 30'erne optrådte han bl.a. på Det ny teater (*Laser og Pjalter*, *Den mandlige Husassistent*, *Ebberød Bank*) og Fønix teatret (Aveny). Sin egentlige vækst og popularitet som den jævne danskers fremstiller og forsvarer opnåede han i dette tiår på filmen med bl.a. *En fuldendt Gentleman*, *Der var engang en Vicevært*, *Blaavand melder Storm* og *Familien Olsen*. Det var også i disse år han fandt sig selv som revy- og visekunstner – med bl.a. *Prinsevisen* (Tre raske Prinsner –), *Henne om Hjørnet*, *Ved Havnen*, *Dit Hjerte er i Fare*, *Andresen, Molak, molak, mak, mak, mak* og *Konen, Kællingen, Madammen* – de tre sidste i Cirkus revyen på Dyrehavsbakken

hvor H. var med de første fire somre 1935–38. I 40'erne helligede han sig næsten udelukkende revyen, i krigens sidste år især på Apollo teatret, efter krigen i Dagmar-revyerne hvor han suverænt slog sin position fast som Danmarks største og morsomste visekunstner – med viser som fx *Dippedutten*, *Det ligger sådan*, *Kys mig godnat*, *Herlig én sommernat* og *Kom hjem, kom hjem*. Denne position bekræftede og udvidede han i de år 1949–52 da han var stjerne i Stig Lommer-revyerne på ABC-teatret – med viser som bl.a. *Tip-toppen*, *Faders vilje*, *Hvorfor fa'n sidder Krag*, *Vi har det åh, åh, 100 mand og én bajer* og *Brudens far*. Det var på disse revy-triumfer, H.s store popularitet hvilede – holdt i live ved revyer i Glassalen i Tivoli og i Helsingør. Den politiske satire undgik han konsekvent. Hans kunst var i en vis forstand sit eget formål med al den menneskelige komik og tragikomik den rummede. Men via viserne kunne han portrættere danskeren skarpere end nogen anden samtidig dansk skuespiller (*Jeg gider ikke*). I 50'erne nærmede H. sig atter teatret – en tilbagevendende der indledtes med titelrollen i *Jeppe paa Bjerget* på Det kgl. teater, 1954, mangfoldig i sin menneskelighed snarere end original i sin opfattelse. Indtil 1963 spillede han rollen 745 gange overalt i landet. På Frederiksberg teater (Aveny) spillede han 1954–56 en række roller, bedst Hjalmar Bergmans Markurell. Han viste sig påny som Holbergskuespiller i titelrollen i Folketeatrets 100 års jubilæums-forestilling *Den politiske Kandestøber*, 1957. Han var Peachum i *Laser og Pjalter*, Aveny 1958. På Allé scenen spillede han titelrollen i *Soldat Svejik*, 1959 og var glimrende som kro-værten Pat i Brendan Behans *Gidslet*, 1961. Men kulminationen nåede han som skraldemanden Doolittle i musical'en *My Fair Lady*, 1960–61 (Falkonerteatret, Scala o.fl. steder) hvor skuespilleren og visesangeren gik op i en højere enhed. Trods sygdom vedblev H. at spille revy næsten til det sidste. Og han vandt i sine senere år nyt terræn for sit talent på filmen bl.a. i *Harry og kammerjeneren*, 1961 og som pantelåneren i *Sult*, 1966. Revyen – visen – var det centrale i hans lange skuespiller-karriere. Men den modning og forfinelse han gennemgik på dette felt bredte sig efterhånden til de teaterroller der gjorde ham til en af sin generations største skuespillere, også uden for revyen. – R. 1953. □ Seks tegn. af Otto Frederiksen, 1952 (Teatermus.). Mal. og tegn. af Johs. Glob, 1954. Som Jeppe paa Bjerget, malet af A. Tørsleff, 1954 og af Hans Bendix udst. 1955. Tegn. af samme udst. 1955 og 1960. Tegn. af Viggo Thomsen og af Hans Lollesgaard (Kgl. bibl.). Foto.

O. H.: Lev stærkt – dø gammel, 1963 (erindringer). – Bogen om Osvald, red. Sv. Borre, 1966. Harald Engberg i Politiken 19.3.1966. Sv. Kragh-Jacobsen i Berl. tid. s.d. O. H. og grammofofonen. En diskografi. Af Axel Andreasen m.fl., 1972.

Jens Kistrup

Helsingreen, Frederik Albert, 1854–1943, skuespiller, teaterdirektør. * 3.1.1854 i Kbh. (Fødsst.), † 5.1.1943 på Frbg., begr. sst. F: skuespiller Frederik *H. (1827–90) og Wenzeline H. M. Stripp (1834–85). ~ 6.7.1879 i Torup med skuespiller Agnes Mathilde Hou, * 3.2.1854 i Kbh. (Garn.), † 21.1.1940, d. af skræddermester Sigvard H. (1819–68) og Elaine Dorothea Jensen (1826–1912). – Bror til Emil *H.

Kun atten år gammel sagde H. 18.4.1872 monologen *En Mand, der har været i Byen* på Casino, faderens scene. Han begyndte dermed et meget uroligt skuespillerliv; 1873–76 var han ansat ved Bergens dengang danske teater hvortil han skrev en munter og harmløs revy *Nytaarsaften i Bergen*. Senere virkede han ved provinsscenerne, Folketeatret og Casino, og her vandt han navn som komisk skuespiller, især da han kreerede teaterdirektør Piper i *Erik Ejegods Pilgrimsfærd*, 1885. 1887–89 var han ansat ved Det kgl. teater hvor han med stilfuld karakteristisk spillede bl.a. Jeronimus i *Pernilles korte Frøkenstand* og Geronte i *Scapins Skalkestykker*; stillingen som V. *Kollings arvtager ville have været ham sikker, men han foretrak et større repertoire på provinsscenerne hvor han fra 1896 var direktør og først 1922 sluttede sin virksomhed. I denne egenskab fik H. betydning, ikke mindst for de yngre skuespillere der knyttedes til hans selskab, ved det gode, ofte klassiske repertoire han fremførte i gennearbejdet, kultiveret form. H.s solide kundskaber, erhvervet bl.a. ved flittige studierejser, prægede hans forestillinger som han i reglen selv iscenesatte samtidig med at han udførte store opgaver i Shakespeare, Molière, Holberg, Ibsen og Bjørnson, deriblandt *Shylock*, *Vielgeschrey* og *Hjalmar Ekdal*; hans styrke var intelligens og karakteristisk maskering, hans svaghed en knirkende talestemme. Hvor den passede til figuren ydede han sin mest helstøbte kunst, fx som assessor Svale i *Eventyr paa Fodrejsen* og Kakadue i *Capriciosa*. – R. 1922. □ Træsnit 1885 efter foto. Mal. af P. S. Krøyer, 1885 (Teatermus.). Foto.

Karl Schmidt: Odense teater 1896–1914, 1914. Rob. Neiiendam: Det kgl. teaters hist. V, 1930. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Robert Neiiendam*

Helsingreen, Emil Waage, 1863–1932, skuespiller. * 25.2.1863 i Kbh. (Frue), † 30.7.1932 sst., ur-

ne på Solbjerg kgd. F: skuespiller Frederik *H. (1827–90) og Wenzeline H. M. Stripp (1834–85). ~ 1° 20.8.1890 i Kbh. (Matth.) med skuespiller Hilda Moe, * 3.9.1869 i Bergen, † 24.7.1891 i Kbh. (Matth.), d. af skolelærer Hans Mathias M. (1835–1920) og Martha Marie Hansen (1840–1913). ~ 2° 1.6.1894 i Kbh. (Helligk.) med skuespiller Hedvig Dorothea Rechendorff, * 26.2.1872 i Kbh. (Ty. ref.), † 5.10.1901 sst., d. af guldsmed Wilhelm Valentin R. (1830–95, ~ 2° 1886 med Thora Dorothea Rechendorff, 1858–96) og Theorine Henriette Sophie Karup (1836–79). ~ 3° 9.9.1924 på Frbg. (b.v.) med Karen Ida Jensen, * 12.9.1887 i Kbh. (Helligg.), † 21.12.1944 på Frbg., d. af arbejdsmand Jens Peter J. († 1925) og Anna Jensine Kristine Gudman († 1896). – Bror til Albert *H.

H. var uddannet som smed og havde spillet diletantkomedie under et ophold i USA inden han 3.9.1885 debuterede i Ålborg; 17.6.1887 optrådte han første gang i Kbh. i en parodikomedie på Frbg. morskabsteater; 1887–88 var han knyttet til Casino og deltog bl.a. i uropførelsen af Strindbergs *Faderen*; senere tilhørte han i tolv år norske og danske provinsscener, indtil han fra efterårssæsonen 1900 af direktør J. F. S. *Dorph-Petersen blev ansat ved Folketeatret i hvis ensemble han passede fortrinligt, og hvor han virkede til sin død. Her brød H. straks igennem ved sin groteske fantasi som Store Klaus i Gustaf af Geijerstams dramatisering af H. C. Andersens eventyr; snart efter virkede han pudsig som den hjælpeløse greve i farcen *Smiths Hvedebrødsdage*, og med viceværtten i Emma Gads *Gadens Børn* begyndte han sine sanddru og lunerige skildringer af typer fra proletariatet på hvilket område han blev uovertruffen. Navnlig var Svup-Nikolaj i folkekomedien *Forbryderliv*, 1906 en original figur med dybe perspektiver, en generalnævner for en hel række „handelsmænd“ af ubestemmelig metier fra samfundets nederste lag. H. var en scenisk urkraft, stor og tung, uden kundskaber og tradition, men med den fødte skuespillers evne til at beherske scenen med et blik, en gestus. Noget primitivt og klodset prægede hans skikkelser der kunne minde om den svenske billedskærer Döderhultarens træfigurer. Hans repliketeknik var mangelfuld, men situationsfølelsen ubegrænset. Parallelt med det komisk-brutale i hans begavelse (titelrollen i *Boubouroche*; Per Bunke i *Pigernes Alfred*) løb hans evne for det rørende-naive (Kellermann i *Hans Højhed*). Han optrådte sidste gang som købmand Madsen i *Ebberød Bank* 1.5.1932. – R. 1926. □ Mal. af Carl L. Nielsen 1926, 1927 og i rolle, 1929 (alle Teatermus.). Tegn. af Eigil Petersen (Kgl. bibl.), Fr. Andersen (sst.), Albrecht

Helsingreen, Emil

Schmidt (Teatermus.) og Emil Krause (sst.). Foto.

Chr. Houmark i Teatret VI, 1906-07 77-80. Axel Breidahl sst. XXV, 1925 53-55. Rob. Neiiendam: Folketeatrets hist. 1857-1908, 1919. - Levnedserbetning i ordenskapittel.

*Robert Neiiendam**

Helsingreen, Andreas Frederik, 1827-90, skuespiller. * 13.10.1827 i Kbh. (Helligg.), † 1.4.1890 sst. (Jac.), begr. sst. (Garn.). F: skræddermester Jens Waage H. (1802-53, ~2° med Frederikke Cathrine Hegelund, ca. 1805-81) og Anne Kirstine Steenstrøm (ca. 1801-37). ~ 28.10.1853 i Kbh. (Trin.) med Wenzeline Hansine Marie Stripp, * 28.2.1834 i Kbh. (Garn.), † 8.1.1885 sst. (Garn.), d. af fourer, senere vævermester Albertus Frederik S. (ca. 1801-63) og Ane Kirstine Petersen (ca. 1807-41). - Far til Albert *H. og Emil *H.

H.s far var en ivrig beundrer af den dramatiske kunst, og som blikkenslagersvend spillede H. selv dilettantkomedie på teatret i Kannikestræde (Kalkeballen) hvorfra flere af privatscenernes udmærkede kræfter rekrutteredes. Da direktør Erik *Bøgh havde set ham på Tivolis sommerteater knyttedes han 1855 til Casino. 19.10. optrådte den lille, vævre mand første gang som Claus i *Talismanen*, og siden arbejdede han sig frem i småroller som han på lunerig og elskværdig måde levendegjorde ved karakteristiske småtræk. 1862-67 tilhørte han Folketeatret, vendte derpå tilbage til Casino indtil 1884 og afsluttede 11.12.1887 på Dagmarteatret sit kunstnerliv som Courtalin i *Gadeskriveren*. H.s store repertoire - han spillede i alt 471 roller - lå ofte i andet eller tredje plan, men da han havde sin styrke i at opfinde pudsige typer og havde en fortræffelig stemme med tydelig tekstudtale blev den lille rolle gennem hans spil ofte en central figur i forestillingen. Det forslagne hoved og dets modsætning, den sølle dumrian, var især H.s område. Hans ansigt kunne udtrykke både snu påpasselighed og sløv enfold, men mest overbevisende virkede han på grænsen mellem det komiske og det rørende, en evne hans sønner tog i arv. Størstedelen af „gamle Greens“ repertoire spilles nu ikke mere, men blandt hans udmærkede skikkelser var banditten Pietro i *Røverne*, skomager Tokkerup i *En Spurv i Tranedans*, Passepartout i *Jorden rundt i 80 Dage*, Menelaos i *Den skønne Helene*, klokkeren i *Alt for Fæderlandet*, Mustapha i *Aladdin*, Blake i *Ole Lukøje*, korporalen i *Frøken Nitouche* og marketenderen i *Landsoldaten* hvis handling vakte mange minder hos ham som selv havde deltaget i slaget ved Isted. H. var

en samvittighedsfuld, korrekt kunstner og uden for scenen en ejendommeligt mand med mange interesser og en kuriøs udtryksform. Da hukommelsen og mælet svigtede ham arrangerede hans kolleger fra de københavnske scener 12.5.1888 en afskedsforestilling for ham på Dagmarteatret. □Træsnit 1873. Foto.

Albert Helsingreen i III. tid. 20.4.1890. Sophus Neumann i Dannebrog 30.1.1894. Carl Møller sst. 27.12. s.å.

*Robert Neiiendam**

Helsing, Valdemar, 1861-1945, kontorchef. * 25.8.1861 i Svendborg, † 5.9.1945 i Tårnbæk, urne i Kbh. (Ass.). F: forsikringsagent Christopher H. (1829-1924) og Mathilde Julie Henriette Dittmann (1826-1927). ~ 3.3.1893 i Kbh. (Johs.) med Alma Thorine Lander, * 13.1.1869 i Kbh. (Holmens), † 15.12.1941 i Tårnbæk, d. af handske-mager Jens Peter Adolf L. (1829-71) og Thorine Caroline Marie Rothmann (1836-1914).

H. blev student 1879 fra Odense, cand.polit. 1887, var assistent i Forsikringselskabet Danmark 1887-89, lærer ved Cohns kursus 1887-95, assistent i Landbygningernes Brandforsikring 1889-98, sekretær i Foreningen af fabrikanter i jernindustrien i Kbh. 1893, chef for Jern- og metalindustriens fællesbureau 1896-1921, forretningsfører for Jernindustriens Ulykkesforsikring 1899-1917, medlem af kontroludvalget 1917-20, sekretær i industrifagene og chef for industrifagernes kontor 1906-21, medlem af repræsentantskabet for Akts. Pensionsforsikringsanstalten 1917-33, af kontrolrådet 1919-33 og formand for dette 1923-33. - Da H. blev student kom han i Studenterforeningen ind i den kreds der samlede sig om A. C. *Larsen og han stod i et nært personligt forhold til denne. Det var en brydningstid, og H. deltog ivrigt i den „liberale“ studenterbevægelse og fik derved lejlighed til at udvikle sin medfødte naturlige veltalenhed. Da han 1893 blev sekretær i Foreningen af fabrikanter i jernindustrien i Kbh. fik han brug både for denne veltalenhed og for sin lyst og evne til at ordne og organisere. 1898 opgav han alt andet arbejde for som den første af de mange, der har fulgt efter ham, at vie alle sine kræfter til udviklingen af arbejdsgivernes organisation. Han blev en uvurderlig medarbejder for de ledende mænd inden for jernindustrien ved sin evne til dels at føre de tanker ud i livet som bl.a. direktør S. C. *Haugberg, direktør Jens Lange, ingeniør Alex. *Foss og andre ønskede at realisere, dels ved på sin side at virke æggende og inciterende på jernindustriens ledelse. Tiden var moden til organisation, og inden for jernindustrien var der god

jordbund for en ensartet forstandsmæssig opfattelse af solidaritetsbegrebet som førte til fællesskab i meninger og handlinger. Og her var H. på sin rette plads; han besad en charmerende, studentikos evne til at samle personer der var på vej til at forstå solidaritetsbegrebet, men som endnu gjorde ubevidst modstand mod dets krav om personlige og økonomiske ofre. H. forstod også at det ikke var nok at skabe en solidaritetsfølelse, men at der også måtte skabes sådanne forhold at man forstod, at det var fordelagtigt at holde sammen. Heraf opstod samarbejdet med funktionærerne og pensionskassen for dem 1901, kontrollen med arbejderne, Jernindustriens Ulykkesforsikring 1899 og dens målbevidste statistik, de første spor til retslig afgørelse i faglige stridigheder og meget andet. Det organisationsarbejde der var begyndt 1885 udvikledes, efter at H. var kommet ind i arbejdet, videre ved dannelsen af Provins-fabrikantforeningen 1895, Sammenslutningen af arbejdsgivere inden for jern- og metalindustrien i Danmark 1902 og af industrifagene 1906, og ikke mindst ved H.s initiativ voksede virksomheden fra at kunne besørges fra hans privatlejlighed til dannelsen af et bureau først for jernindustrien, senere for industrifagene, for hvilket H. var den selvskrevne chef indtil han 1921 trak sig tilbage. – Også i det offentlige liv gjorde H. sig gældende. Han var 1902–11 sjælen i den bevægelse der førte til dannelsen af den antisocialistiske vælgerforening som i et par valgperioder skaffede et borgerligt flertal i borgerrepræsentationen, og i politisk henseende virkede han 1904–05 som bestyrelsesmedlem i dagbladet Samfundet og 1910–12 i dagbladet Riget. H. har skrevet *Foreningen af Jernstøberiere i København 1872–1922*, 1922, *Træindustriens Fabrikantforeninger for Østifterne og for Jylland 1898–1923*, 1923, indledning til industrifagenes jubilæumsskrift 1931 samt politiske, faglige og sociale artikler. □Foto.

S. C. Hauberg: De første 19 år inden for Foren. af fabrikanter i jernindustrien i Kbh., 1904 (delvis optr. i [Hauberg og S. Agerholm:] Foren. af fabrikanter i jernindustrien i Kbh. 1855–1935, 1935. III. tid. 17.3.1918. Arbejdsgiveren, 1927 307. Sst. 1941 263f. Sst. 1945 204.

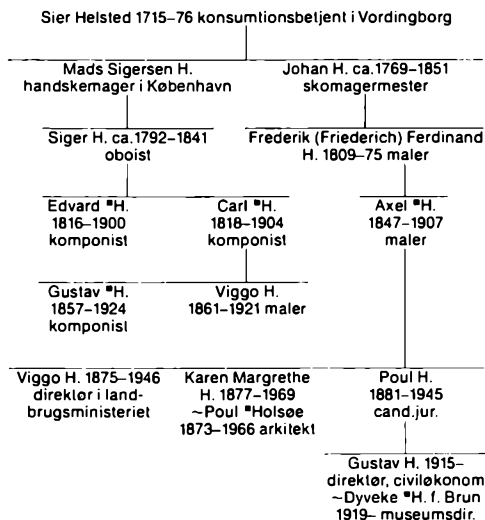
*Sophus Agerholm**

Helsted

Slægten H. føres tilbage til grovsmed i Kbh. Mads Sigersen, hvis søn var konsumtionsbetjent i Vordingborg Sier H. (1715–76). Navnet stammer formentlig fra Hellested på Stevns.

Olaf Helsted: Slægten H. Pers.hist. t. 11.r. II, 1941 244–46. Papirer i Landsark., Kbh.

Hans H. Worsøe

Helsted, Axel Theophilus, 1847–1907, maler. * 11.4.1847 i Kbh. (Frue), † 17.2.1907 sst., begr. på Frbg. F: maler, tegnelærer Frederik (Friederich) Ferdinand H. (1809–75) og Anna Christine Vilhelmine Olsen (1815–89). ~ 10.9.1874 i Kbh. (Frue) med Emilie Augusta Wolff, * 24.8.1852 på Frbg., † 24.10.1886 sst., d. af justitsråd, kontorchef ved Det kgl. brandsocietet Niels W. til Vodrofsgård (1793–1862, ~ 1° 1828 med Emilie Augusta Zinn, 1807–36) og Louise Serafine Kock (1810–93).

H. lærte at tegne hos faderen der 1845 havde oprettet en tegnestue i Kbh., og 1861 kom han på akademiet hvorfra han fik afgang 1866. 1865 debuterede han på Charlottenborg, og 1869 rejste han til Paris hvor han skal have studeret hos Léon Bonnat. På grund af krigen måtte han n.å. rejse hjem (over England), men han fortsatte straks videre til Italien hvor han bosatte sig til 1879. 1887 rejste han til Holland og Belgien og 1890 med det Anckerske legat til Palæstina. – H.s produktion deler sig naturligt i fire perioder, nemlig de tidligste ungdomsarbejder som mest er portrætter, billederne fra Italiensopholdet 1870–79 der for størstedelen er elskværdige folkelivsskildringer, undertiden med en humoristisk pointe, perioden hjemme indtil Palæstina-rejsen som fortrinsvis er genrescener med psykologisk indhold, og endelig perioden fra Palæstina-rejsen til hans død med overvejende religiøse billeder. H.s naturlige område har sikkert været genrebillederne i hvilke han viste sig som en udmærket fortæller og navnlig kunne give yndefulde skildringer af børn (også børnetegninger). Han følte dog med årene trang til større opgaver, og 1879 gav han sig i kast med den store

Helsted, Axel

komposition *Klymene og Heliaderne ved Phaëtons Grav*. Mens dette forsøg i den store stil langtfra gjorde lykke vandt hans satiriske skildringer af samtidens borgerskab større bifald. Det betydeligste blandt disse billeder var *Fader og Søn*, 1882 (udstillingsmedaljen), det første af en række kunstmuseet erhvervede på Charlottenborg hvor H. udstillede regelmæssigt fra 1865 til sin død. Det skildrer den spændte situation i hjemmet med stor psykologisk skarpsindighed og malerisk finhed. I andre, fx *Byraadet*, 1885 (Hamburgs Kunsthalle), *Forelæsning for Damer*, 1888 og *En Deputation*, 1893 (Lübeck) er det satiriske element fremtrædende, og figurerne kan undertiden være vel karikerede. I malerisk henseende bringer H.s billeder ikke fornyelse. Han tilhørte akademikerne og holdt sig til den brune ateliertone og den kunstig arrangerede belysning. I det fine lille selvpportræt *Grubleren*, 1887 (kunstmuseet) som er malet under indtryk fra gammel hollandsk interiørkunst, og hvor lokalfarverne er smukt og raffineret samstemte er der måske mindelser om 80'ernes dristigere kompositionsmetoder, men sådanne tendenser kom ikke senere til orde i hans kunst. I senere år, navnlig efter hustruens død, var H. opfyldt af tungsindige grublerier, og venskabet med J. P. Jacobsen, hvis portræt han malede flere gange (pastel 1884, Fr.borg), fik stor betydning for ham. Han blev tillige stærkt religiøst grebet, og når han rejste til Det hellige land var det i håb om der at finde inspiration til store bibelske kompositioner. Her studerede H. det særegne landskab og brugte det som baggrund i de bibelske billeder hvoraf kan nævnes *Den maanesyge*, 1891 og *Ve Eder I Skrifkloge*, 1894–96 (begge kunstmuseet) samt *Jesus hos Martha og Maria*, 1895 som trods deres religiøse alvor ikke kom til at betyde det endelige gennembrud H. havde set frem til. – Medlem af akademiet og akademirådet 1887–92 og fra 1895 formand for udstillingskomiteen. – Retrospektiv udstilling 1907 i Kunstforeningen, 1955 i Foreningen for national kunst. Dødsboauktion 1907. – H. er repræsenteret på Hirschsprung, Glyptoteket og en lang række provinsmuseer. – R. 1896. □ Flere selvpportr., bl.a. tegn. 1861 og mal. 1887 (St.mus.). Træsnit af H. P. Hansen, 1884. Mal. af Viggo Johansen, 1896, af Knud Larsen 1908 og 1911 (udstillingskomiteen, Charlottenborg). Foto.

Kr. Zahrtmann. En mindebog, udg. F. Hendriksen, 1919. M. Galschiet: Skandinaver i Rom, 1923. F. Hendriksen: En dansk kunstnerkreds fra sidste halvdel af 19. årh., 1928. Samme: Mennesker og oplevelser, 2. udg. 1932. Sig. Schultz: Dansk genremaleri, 1928. – Breve i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Merete Bodelsen

Helsted, Carl Adolph, 1818–1904, komponist, sangpædagog. * 4.1.1818 i Kbh. (Garn.), † 7.6.1904 sst., begr. sst. (Holmens). F: hoboist Siger H. (ca.1792–1841) og Elisabeth Johanne Stendrup (ca.1794–1878). ~ 26.5.1849 i Kbh. (Slotsk.) med Franciska Maria Christiane Hagen, * 19.7.1824 i Kbh. (Garn.), † 17.7.1878 sst. (Holmens), d. af vinhandler, løjtnant, senere kaptajn ved livjægerne Frants Peter H. (1794–1874) og Edwardine Christiane Gram (ca.1802–46). – Far til Gustav *H. Bror til Edvard *H.

H. voksede op i et beskedent, børnerigt musikerhjem og lærte tidlig at spille fløjte af en onkel Joseph Fröhlich, bror til komponisten J. F. *Fröhlich, blev senere elev af den fremragende fløjtist i Det kgl. kapel Niels *Petersen og nævnes som dennes „langt bedste Elev“. Han optrådte allerede 1834 på koncerter og ansattes 1837 som fløjtist i Det kgl. kapel hvor han i en indberetning af Fröhlich betegnedes som en af de bedste og dygtigste instrumentalister. Da han omkring 1870 opgav fløjtespillet udnævntes han til koncertmester i hvilken egenskab han i de følgende år dirigerede sangspil og lignende mindre musikforestillinger. 1871 overtog han tillige posten som syngemester efter H. *Rungs død. 1884 tog han sin afsked efter 48 års tjeneste i kapellet. H. besad en betydelig musikalsk begavelse, havde fået nogen teoretisk vejledning hos sin ældre bror Edv. H., havde desuden en lille, men smuk tenorstemme og havde gjort sig bemærket som sanger i kredsen omkring Niels W. *Gade. Han synes at være en af de første der herhjemme vakte interesse for Schuberts Lieder. Allerede 1840 opnåede han offentlig understøttelse til en studierejse efter at han samme år sammen med Gade, C. J. Hansen o.fl. havde deltaget i Musikforeningens konkurrence om en concertouverture og opnået hæderlig omtale. Rejsen førte ham først til Leipzig hvor han bl.a. vandt Robert Schumanns venskab og i dennes breve omtales rosende som sangkomponist, derefter til Prag og Wien. På rejsen komponerede han bl.a. *Idyllisk Symfoni* (udg. 1844), en pianokvartet (udg. 1864), *Liden Kirsten* for sopran, kor og orkester (udg. 1853) samt en del sange. Meget forblev dog utrykt. Efterhånden opgav han imidlertid den kompositoriske virksomhed til fordel for den pædagogiske. Han tog til Paris for at synge med den berømte Manuel Garcia d.y., som med stor velvilje tog sig af ham og snart opdagede at den unge danske tenor havde større teoretiske kundskaber end han selv, hvorfor han benyttede ham ved udarbejdelsen af sine sangpædagogiske værker, mens H. på sin side nød godt af Garcias store praktiske sangererfaring særlig på operaens område og tilegnede sig hans dengang moderne

sangmetode. Hjemkommen (1843) efter et yderligere studieophold i Italien udfoldede H. en stor og navnlig for Det kgl. teaters opera betydningsfuld virksomhed som sanglærer; til dels i kappelstrid med H. Rung blev han Kbh.s mest søgte lærer. Blandt hans talrige elever kan nævnes operakunstnerne Josephine "Zinck, Anna Levinsohn og Augusta Lütken, Julius "Steenberg, Fr. Brun og den en kort tid alle overskyggende Jens Nyrop; for koncertsalen: Nina Grieg, V. Bielefeldt, Leopold "Rosenfeld o.fl. Med sine bedste elever kunne H. yde Gade, til hvem han bevarede venskabsforholdet hele livet igennem, pålidelige kræfter til Musikforeningens koncerter, og ved den bemærkelsesværdige første danske opførelse af Bachs Matthæuspassion overlod Gade ham ledelsen af den ene soli- og korgruppe (i slotskirken 1875). – H. havde udefra bragt nyt liv og friske impulser til dansk vokalkunst for hvilken han således fik ikke ringe betydning; siden hen savnede han lyst og anlæg til fornyelse af sin undervisning og blev udsat for kritik og konkurrence, men hans sunde og oprindelige musiklille og lange erfaring havde dog stadig værdi for hans mange elever. 1867 oprettedes Kbh.s musikkonservatorium, og her var han indtil 1902 lærer i sang og (efter Gade) 1891–1901 medlem af bestyrelsen, en gerning han samvittighedsfuldt bestred, idet han åndsfrisk og interesseret endnu i høj alder virkede ved konservatoriet. – Tit. professor 1884. – R. 1866. DM. 1893. □Tegn. af L. Frølich. Afbildet på satirisk tegn. i Oldfux 1887: Maleri i koncertsalen. Foto.

H. C. Andersen: Brevveksl. med Edv. og Henriette Collin I, 1933; IV, 1936; V, 1933–36. – Berl. tid. 10.5.1893. Will. Behrend i Ill. tid. 14.5.1893 og 19.6.1904. Rob. Schumann i Programmet, udg. Dansk tonekunstnerforen. 1904–05, ser. XIII. C. Thrane: Fra hofviolonerens tid, 1908. Fritz Bendix: Af en kapelmusikers erindr., 1913 62–76. Gustav Hetsch: Det kgl. musikkonservatorium 1867–1917, 1917 49f. Rud. Bay: Musikalsk rejse 1842–43, 1921 (fot. opr. 1972) = Memoirer og breve XXXIV = Af R.B.s efterl. papirer III.

Sigurd Berg (William Behrend)

Helsted, Dyeke, * 1919, museumsdirektør. * 30.1.1919 i Kbh. F: reservelæge, senere overlæge Axel Brun (1870–1958) og Margrethe Krog (* 1884). ~ 9.3.1945 i Kbh. med direktør, civiløkonom Gustav H., * 21.11.1915 i Kbh., s. af cand.jur., fuldmægtig i byretten Poul H. (1881–1945) og Christel Bull (1883–1964).

H. blev student 1938, studerede kunsthistorie ved Kbh.s univ. og tog magisterkonferens 1951. Mellem 1951 og 1954 var hun dels medarbejder ved Statens kunsthistoriske fotografisamling og arbejdede dels for Arkiv för dekorativ konst i Lund. 1954 blev hun inspektør ved Thorvaldsens

museum, siden 1963 direktør. Blandt de kunsthistorikere der har haft betydning for H. kan nævnes professor Ragnar Josephson i Lund, Merete "Bodelsen og Sigurd "Schultz. Under studiet udgav hun s.m. Merete Bodelsen *Fransk Kunst. En Bibliografi til den dansk-franske Kunstforbindelse*, 1943 og oversatte s.m. J. V. Lind Giorgio Vasari: *Berømte Renaissancekunstneres Levned*, 1945. Arbejdet på Thorvaldsens museum førte H. naturligt ind på studiet af klassicismen i Danmark og Europa, og i Meddelelser fra Thorvaldsens museum har hun siden 1956 bidraget med flere afhandlinger. Den tidlige klassicisme i Danmark har hun behandlet i *Dronning Juliane Marie og Fredensborg Slot. Et bidrag til interiørdekorationens historie*, 1958. Efter at være blevet direktør tog H. initiativ til en række betydelige udstillinger som blev arrangeret i nogle hvælvede lokaler i museets kælder der indrettedes dertil. De omhandler alle emner der kredser om Thorvaldsens epoke, fx *Sergel, Canova, Mægtige Schweiz, Maleren C. A. Lorentzen* samt *Fotografernes Rom*, alle ledsaget af grundige og udførlige kataloger på et højt videnskabeligt niveau. Endvidere har hun skrevet indledningen til en ny udgave af C. F. Wilckens: Thorvaldsens sidste år (1975), og s.m. H. D. Scheperlern udarbejdet Gudmund Boesens bibliografi 1975. Hun har også været medarbejder ved Weilbachs Kunsterleksikon 3. udg. samt bidraget til samleværker og skrevet artikler i danske og udenlandske tidsskrifter og årbøger. H. har nedlagt et stort arbejde i museumsorganisationer og var 1966–72 formand for Danske museers fællesråd. 1978 blev hun medlem af bestyrelsen for den nystiftede forening af danske kunstmuseer. 1959 modtog H. Carl Jacobsens museumsmandslegat, i 1967 Ingrid Jespersens legat og s.å. G. E. C. Gads fonds pris. 1977 modtog hun på Thorvaldsens museums vegne F. Hendriksen-medaljen. – R. 1968. R. 1978. □Foto.

Interview i Politiken 2.9.1963. – Fundats for Caspar Peter Bügels familietiftelse. Stamtbl. over C. P. Bügels efterkommere, 4. udg. ved Alb. Fabritius, 1966. Malin Lindgren i Berl. tid. 21.8.1977.

Erik Lassen

Helsted, Edvard Mads Ebbe (Mazeppa), 1816–1900, komponist, klaverpædagog. * 8.12.1816 i Kbh. (Helligg.), † 1.3.1900 i Fredensborg, begr. i Asminderød. F: hoboist Siger H. (ca. 1792–1841) og Elisabeth Johanne Stendrup (ca. 1794–1878). ~ 16.5.1846 i Kbh. (Slotsk.) med Eleonora Louise Augusta Seydel, * 4.11.1817 i Kbh. (Fødsst.), † 18.3.1897 i Fredensborg, d. af kirurg Johann Elias Gottlob S. (ca. 1777–1829, ~ 1803 med Ma-

Helsted, Edvard

ren Østerild, ca. 1774–1818; ægteskabet opløst) og Sophie Magdalene Cederløv (* ca. 1786). – Bror til Carl *H.

H. uddannedes som violinist hos Claus *Schall, senere hos F. T. Wexschall og blev allerede 1838 ansat i Det kgl. kapel og af kapelmester J. F. *Frøhlich omtalt som „en meget begavet ung Mand“; man betrodde ham allerede 1840 at skrive og arrangere musikken til August Bournonvilles ballet *Toreadoren* (Det kgl. teater, 27.11. 1840), senere komponerede han 1. akt af *Napoli* (Det kgl. teater, 1842) – fortsat af N. W. Gade og H. S. Paulli –, *Kirsten Pil* (Det kgl. teater, 1845), *Gamle Minder* (Det kgl. teater, 1848), *Psyche* (Det kgl. teater, 1850) og navnlig (med Paulli) *Blomsterfesten i Genzano* (Det kgl. teater, 19.12.1858). H.s kompositionsgerning indskrænkede sig i hovedsagen til sådan lejlighedsvis teatermusik; nogen frodig skabende evne besad han ikke, dog komponerede og delvis udgav han en del sange og bearbejdede til opførelse i Musikforeningen 1876 Schuberts firhændige duo i C-dur for orkester. Fra 1863 var han koncertmester og repetitør, c: dirigent af balletter, vaudeviller o.l., men trak sig, svagelig af helbred og økonomisk uafhængig ved giftermål og lærergering, allerede tilbage 1869, men fortsatte lejlighedsvis som dirigent. 1869–90 var han lærer ved Kbh.s musikkonservatorium, derefter underviste han privat kun ganske enkelte viderekomne elever. Fra ungdommen til sin død var han nært knyttet til N. W. *Gade. – H. var ikke uddannet pianist, men var dog helt fortrolig med især den ældre klaverlitteratur og med klaverspillelses teknik, ikke mindst set fra den fysiske side. Han var derfor en fortrinlig og beundret vejleder for sine talrige elever, navnlig for de særlig talentfulde; af disse kan nævnes Agnes *Adler og Johanne *Stockmarr. H. var en for datiden ualmindelig belæst og kundskabsrig musiker, også bevandret i filosofisk og religiøs litteratur (S. Kierkegaard). Hans ved selvstudium erhvervede viden og kultur gav ham over for elever og i vennekredsen en særstilling som han satte pris på. – Tit. professor 1890. – R. 1866. □Tegn. af J. V. Gertner, 1855 (Fr.borg). Afbildet på mal. af F. Rüdinger fra Det kgl. teater, 1867. Relief af H. Pedersen-Dan (gravstenen). Foto.

Niels W. Gade: Optegn. og breve, udg. Dagmar Gade, 1892 20f (breve). H. C. Andersen: Brevveksl. med Edv. og Henriette Collin I, 1933; V, 1933–36. – Angul Hammerich: Kbh.s musikkonservatorium 1867–92, 1892. Ill. tid. 18.3.1900. C. Thrane: Fra hofviolonernes tid, 1908. Fritz Bendix: Af en kapelmusikers erindr., 1913 76–93. G. Hetsch: Det kgl. da. musikkonservatorium 1867–1917, 1917.

William Behrend*

Helsted, F. F., se Helsted, Axel.

Helsted, Gustav Carl, 1857–1924, komponist, organist. *30.1.1857 i Kbh. (Slotsk.), †1.3.1924 sst., begr. sst. (Holmens). F: komponist Carl *H. (1818–1904) og Franciska M. C. Hagen (1824–78). Ugift.

Skønt tidligt levende interesseret i musik og uden teoretisk vejledning ivrigt komponerende blev H. efter faderens ønske ved skolegangens ophør anbragt på en onkels handelskontor. Længere end til sit 23. år holdt han det dog ikke ud, men fik tilladelse til at lade sig uddanne på Kbh.s musikkonservatorium 1879–82 hvor han lærte violinspil hos V. *Tofte og i øvrigt havde særlig udbytte af J. C. *Gebauers, E. *Neuperts, N. W. *Gades og J. P. E. *Hartmanns undervisning og allermest af G. *Matthison Hansens. Orglet blev det instrument der havde hans forkærlighed, og organistvirksomheden den der opfyldte ham mest ved siden af komposition og en langvarig, samvittighedsfuld og flittig praktisk gerning i Kbh.s musikliv. Han blev fra Jesuskirkens indvielse 1891 dens organist og sad med stor glæde søndag efter søndag ved det prægtige Cavallé-Coll-orgel, med hvis karakteristiske egenskaber han blev fuldt fortrolig, og som han benyttede ved gratis offentlige „orgelforedrag“ efter sin lærers forbillede; ved disse, der var meget søgte og skattede, fremførte han ikke blot Bach, Händel o.a. klassiske mestre, men også – til dels for første gang her hjemme – moderne musik og da særlig med ypperligt foredrag César Francks orgelstykker. H. beherskede ikke alene orglet med udmærket teknik og med virkningsfuld udnyttelse af sit fortræffelige instruments klanglige virkninger, men hans gerning som organist strakte sig ud over den gængse, idet hans fremragende kompositionsevne, rige fantasi og snilde udnyttelse af alle orglets effekter – i præludier og postludier og det harmonisk-fri akkompagnement til koralerne – kunne forlene gudstjenesten med en særlig, ofte ejendommelig stemning. H. fungerede også som kantor, og det var næppe med ubetinget tilfredshed, at han – sammen med provst H. *Ussing – som C. E. F. *Weyses og J. P. E. Hartmanns arvtager 1915 overgik til Frue kirke i Kbh. Hans gerning her blev ikke af samme betydning som i Jesuskirken idet sygdom hæmmede ham mere og mere.

H.s personlighed var retlinet og intelligent, og hans udtryksmåde var original, tørt-humoristisk, ofte bizar-sarkastisk. Han kaldtes i tidens løb til fremstående stillinger i Kbh.s musikliv. Han var medstifter 1901 af, i mange år formand for, til tider dirigent i Dansk koncertforening, medstifter 1889 af den „radikale“ kammermusikforening

Symphonia, fra 1907 medlem af bestyrelsen af Samfundet til udgivelse af dansk musik, opera-repetitor ved Det kgl. teater, dog kun i én sæson (1888–89) og medstifter 1903 af Dansk tonekunstnerforening; ved siden af alt dette var han en årrække violinist, navnlig i Musikforeningen under N. W. Gade og ved Joachim Andersens filharmoniske koncerter – og endelig kaldtes han 1892 til konservatoriet som teorilærer, fra 1904 til sin død tillige orgellærer, med stor betydning for mange unge senere kendte orgelspillere (Edg. Henrichsen, E. Bangert o.fl.). Hans ejendommelige personlighed i forbindelse med hans ofte dristige forsvar for den „radikale“ musik øvede ikke ringe indflydelse på flere af hans elever; privat underviste han sjældent. Derimod dyrkede han flittigt komposition. Når hans arbejder på dette område ikke altid slog igennem og nu for en stor del er glemt (meget er heller ikke trykt), kan grunden søges i, at han repræsenterer en overgang fra den ældre „romantiske“ retning til en mere „moderne“, samt i den omstændighed at H. næsten stadig gik sine egne veje, idet han til det yderste udnyttede sin betydelige kunnen (ikke mindst i kontrapunktisk henseende) og selv i mindre arbejder anvendte en vanskeligt tilgængelig, urolig moduleren og en ved stemmeføring o.l. nærmest overløst og tung stil; for orkestralt klar og vekslende farvegivning havde han heller ikke rigtig sans. Mens hans talent således svigtede i større værker (et par symfonier, korværker som *Vort Land* (Chr. Richardt), op. 30 1906–07, *Gurresange* (J. P. Jacobsen), op. 15 1888–90, den aldrig opførte *Abels Død* (Paludan-Müller), op. 25 1895–1912 og operaen *Stormklokken* (E. Brandes), op. 31 1900–11, nåede han højt i sin på en gang grundige og mere tilgængelige kammermusik som *Klavertrio i e-mol*, op. 6 1886, *Strygekvartet i f-mol*, no. 6 op. 33, udg. 1922, violinsonater i A- og G-dur (hhv. op. 13 1889 og op. 20 1892), *Decet i D-dur*, op. 18 1890–91, violinromancer, *Fantasi-Sonate for Orgel*, op. 16 1890 og adskillige sange. – H. fik 1885 det Anckerske legat. – R. 1917. □Mal. af N. V. Dorph, 1895. Foto.

Musikbl., 1888 166f. Gerh. Lyng: Danske komponister i det 20. årh.s beg., 1917. Will. Behrend i Berl. tid. 3.3.1924. Carl Nielsen sst. 7.3. s.å. Will. Behrend i Musik, 1924 43–46. Alfr. Nielsen sst. 46f (værkfortegn.). Gustav Hetsch sst. 47f. Will. Behrend i Dansk koncertforen. 1901–26, 1926 6f. Kai Aage Bruun: Dansk musiks hist. II, 1969. Musikmanus i Kgl. bibl. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

William Behrend*

Helt, Vilhelm, 1652–1724, finansdeputeret, forfatter. * 19.5.1652 i Nykøbing F., † 15.1.1724 i Kbh., begr. sst. (Helligk. k.). F: ridefoged Peder

H. (1606–60) og Johanne Hansdatter Merkel († 1685). ~ 12.4.1700 i Kbh. (Slotsk.) med Anna Joachima Starup, * 9.4.1683 på Fr.borg, begr. 22.12.1753 i Rerslev, Løve hrd., d. af amtsforvalter i Fr.borg amt, senere kgl. køkkeninspektør Christen Nielsen S. († 1699) og Dorothea Iversdatter († 1732).

H. blev student 1672 fra Roskilde og antyder at han har prøvet en fattig studerendes kår, men fuldendte ingen universitetsuddannelse. 1676 var han kopist for gesandten Just *Høg (1640–94) ved underhandlingerne i Nijmegen, derefter en tid sekretær hos gesandten H. Meiercroné i Paris. 1682–88 fulgte han som hofmester den unge Vincents *Lerche på rejser i Tyskland, Frankrig, Italien, England og Holland. Bevarede breve til ham (Ny kgl. saml., fol.1323) fra Lerches tilkommende svigerfar, Michael *Vibe, viser at han blev behandlet med større agtelse end tidens hofmestre normalt nød, ligesom han også siden var under protektion af familien Vibe. (Michael Vibes søn Ditlev blev siden oversekretær i kancelliet). 1688–91 var H. assessor i rentekammeret, 1699–1719 maitre des requêtes i Danske kancelli (en nyoprettet stilling, som alle ansøgninger skulle passere), 1719 finansdeputeret i rentekammeret. Han der i forvejen regnedes for adelig, fik 1720 tildelt våbenbrev. Trods hans heldige løbebane synes hans enke at have siddet småt i det.

Af H.s bevarede forfatterskab har kun en enkelt nationaløkonomisk afhandling (Kgl.bibl.) relation til hans embedsvirksomhed. Når han endnu huskes er det for sine digte som udbredtes i afskrifter hvoraf de fleste – men langt fra alle de vigtigste – samledes efter hans død af Hans de *Hofman i Hr. Wilhelm Heltis. . . curieuse poetiske Skrifter, hvilke ved adskillige Leyligheder af ham selv er udgivne . . . (1732, oprt. 1759). Ældst er formentlig fem fortællinger der (måske fra tysk) er frit fordansket efter hollænderen Jacob Cats' Trou-Ringh (=: *Brude-Ringen*, 1637). To af disse, *Grund-Ægteskab . . . imellem Adam og Eva* og . . . *Jacob faar Lea og Rachel*, 1687–88 (?) var ca. 30 år før blevet oversat af Søren Terkelsen; H. behersker en mere udviklet metrisk teknik end sin forgænger, har fjernet sig endnu længere fra reformationsårhundredets folkelige trohøjtid og er stilistisk mærket af enevældens prunk. Allerede her ligger han da – trods al nederlandsk djærvhed – tæt op ad den barok hvis største samtidige repræsentant herhjemme var Kingo. Blandt hans andre Cats-bearbejdelser mærkes *Rhodope*. Den pastorale tone over de to bibelske stykker genfindes – men mere virgiliansk stemt – i *Samtale imellem en siællandsk og skaansk Bonde*, 1703 hvor vornedskabets ophævelse fejres. Også til landmiliti, konge og stor-

Helt, Vilhelm

mænd har H. præsteret poetisk hyldest i tidens obligate manér. Sine egentlige anlæg udfoldede han dog i satirer hvoraf den længste er *Aut insani*, *aut versus facit*, 1690, en klage over den sandhedselskende satirikers upopularitet. Kompositionen er præget af vidtløftige sidespring, stilen overvejende hollandsk drøj og plump, de ofte levende kulturbilleder foregriber holbergske typer, fx Gert Westphaler, von Thybo, Rosiflengius, barselstuemadammerne (som kirkegængersker). Standssatiren, *Adelens Oprindelse*, 1711 (tr.1791), som bl.a. fremkalde et svar fra Iver "Rosenkrantz (1674–1745), viser spor af Boileau og er måske delvis en oversættelse fra fransk, medens parasit-satiren *Irus* (tr. i Luxdorphs saml. af danske vers I, 1742) røber påvirkning fra Spectatorånd og -stil; engelsk indflydelse (fra George Wither) er også kendelig i digtet *Tobaks-Aske*. En mellemstation i hans litterære udvikling betegnes af hans oversættelsesprøver efter G. B. Guarinis hyrdespil *Pastor fido* og madame Antoinette Deshoulières' præcise digte. – H.s personlige digterfysiognomi, der mere end anes bag alle lånene, er råt og formløst, men fængsler ved frodig fantasi og ægte harme. – Justitsråd 1700. Etatsråd 1713. Konferensråd 1722.

Medd. fra det kgl. gehejme-ark. 1886–88, 1889 155. – Danm.s adels årbog XXXIX, 1922 490. Minerva, 1791 III 83–87 (H.: Adelens oprindelse) 421–24 (svar fra Iver Rosenkrantz). R. Nyerup og K. L. Rahbek: Den danske digtekunsts middelalder II, 1808 1–17. J. Paludan: Fremmed indflydelse på den da. nationallit. I, 1887 188 204 324 358. Chr. Bruun: Fr. Rostgaard I, 1870 194–97. F. J. Billeskov Jansen: Danm.s digtekunst I, 1944 (fot. opr. 1964) 158f. N. G. Bartholdy i Hist. t. 12.r.v, 1971 615f. – Breve i Kgl. bibl.

*Ejnar Thomsen**

Heltøft, Aksel, * 1922, forfatter, generalsekretær. * 10.6.1922 i Jelling. F: lærer, senere skoleinspektør Jens Andreas Thomsen H. (* 1889) og Elisabeth Bruun (* 1892). ~ 9.2.1950 i Oslo (b.v.) med cand.mag. Bente Elsebeth Hammerich, * 11.12.1921 på Frbg., d. af kontreadmiral Carl "H. (1888–1945) og Borghild Schmidt (Borghild "Hammerich) (1901–78).

H. der blev student fra Sorø 1941 deltog aktivt i modstandskampen og udgav s.m. sin senere hustru Bente Hammerich et af besættelsestidens vigtigste illegale blade *Folk og Frihed* november 1943–december 1945 samt modstandsantologien *Der brænder en Ild*, 1944 med bidrag fra næsten alle tidens førende lyrikere og prosaister (2.udg. 1945). December 1944 blev han arresteret og deporteret til koncentrationslejren Neuengamme hvor han sad til krigens slutning. Som forfatter debuterede han med *Polakken*, 1948 der består af tre noveller med baggrund i tiden i Neuen-

gamme. Midt i fangernes ufattelige elendighed og hjælpeløshed fastholdes visionært et ubetvingeligt, religiøst betonet håb om en forløsning til en bedre tilværelse – et Messias-tema der ikke var ukendt i 1940ernes digtning. Efter 1950 at være blevet cand.mag. i dansk og kristendoms-kundskab opholdt H. sig to år i Frankrig for 1953 at blive lektor i dansk ved Stockholms högskola. 1955 blev han efor på Fondet for dansk-norsk samarbejdes ejendom Schæffergården, fra 1978 tillige på den tilsvarende norske institution Lysebu. 1979 udnævntes han til generalsekretær for fondet. H. har her fortrinsvis taget sig af uddannelsesprogrammer og har redigeret ca. 30 skrifter om danske og norske forhold. Forfatterskabet blev genoptaget med romanen *Chefen*, 1958 der skildrer en moderne teknokrats personlige sammenbrud da han følelsesmæssigt engageres i en, for ham fremmed, musisk og naturhengiven livsstil. Som i novelle-samlingen *Sagen Adam Smith*, 1961, stilles naturen og humanistiske idealer op over for nutidens materialisme og sjælelige råhed. □Foto.

Uffe Andreasen

Heltzen, Eugenius Sophus Ernst, 1818–98, minister, amtmand. * 2.12.1818 i Kbh. (Garn.), † 7.11. 1898 i Odense, begr. sst. F: kaptajn i artilleriet, senere oberstløjtnant, kammerherre Christian Ludvig Gustav H. (1787–1855) og komtesse Marie Elisabeth Knuth (1789–1865, ~ 1° med kaptajn Lorentz Bremer Angersbach, 1775–1810). ~ 16.10.1849 i Ålborg med Catharine Elisabeth (Betzy) Stemann, * 13.1.1830 i Sorø, † 11.6.1923 i Odense, d. af amtmand, senere stiftamtmand, kammerherre Christian Ludvig S. til Store Restrup (1791–1857, ~ 2° 1833 med Augusta Henriette Frederikke Dortha Tillisch, 1795–1887) og Anna Joachimine Henriette Bruun Neergaard (1800–31).

H. blev student 1835 fra Borgerdydskolen i Kbh., cand.jur. 1840, protokolsekretær i højesteret 1843, auskultant i rentekammeret 1846, sekretær hos indenrigsministeren 1848 og 1849 tillige kommitteret. Han var flere gange konstitueret amtmand og fra 1850 amtmand over Åbenrå amt samt Als og Ærø. H. viste sig som en usædvanlig dygtig embedsmand, der forstod at knytte befolkningen til sig. En frugt af tillidsforholdet mellem ham og befolkningen var hans valg 1856 til medlem af fællesforfatningens rigsråd for det slesvigske valgdistrikt og efter hans afgang som minister den tillidsadresse, han modtog fra ledende mænd inden for hans tidligere embeds-område. Han var udpræget konservativ helstatsmand, optrådte i rigsrådet som skarp modstan-

der af de nationalliberale og stemte mod novemberforfatningen. Forjaget fra Slesvig 1864 knyttede han sig nær til Christian IX og så det som sin hovedopgave at værgе kongen mod de nationalliberales angreb og mod alle bestræbelser på at vække tvivl om det Glücksborgske dynastis berettigelse.

H. havde under ministerkriserne 1852 og 1856 haft tilbud om indenrigsministerposten og var blandt de første der blev inddraget i forhandlingerne om dannelsen af ministeriet C. A. Bluhme da D. G. Monrads ministerium gik af juli 1864. H. ønskede indenrigsministeriet, men gik ind på at overtage justitsministeriet og midlertidigt også kultusministeriet. I ministeriet Bluhme var der til at begynde med uklarhed om hvordan forfatningssagen skulle gribes an efter afståelsen af Slesvig og Holsten. H. ville ikke forhandle sagen med rigsrådet hvor de forhadte nationalliberale havde hovedindflydelsen, men med rigsdagen. Hans synspunkt var at junigrundloven fortsat bestod for de særlige anliggender, mens fællesanliggenderne efter hertugdømmernes afståelse var faldet tilbage under kongens enerådige styrelse. Han formodede at rigsdagen for at få fællessagerne tilbage ville gå ind på visse ændringer i junigrundloven så kongens myndighed udvidedes og embedsmænds valgbarhed til rigsdagen bortfaldt, når blot den almindelige valgret bevaredes. H. havde ikke nogen særlig sympati for den almindelige valgret, men ville ved sin taktik opnå en afgørende svækkelse af de nationalliberale og en styrkelse af det ny dynasti ved en alliance med de folkelige partier. Finansminister C. N. David ville føre forhandlingerne med rigsrådet og ønskede valgretten til landstinget betinget af en vis indkomst. Han og med ham flertallet i ministeriet svingede over mod de nationalliberale mens H. nærmede sig venstre. Dette i forbindelse med den gunst H. nød hos Christian IX fremkaldte hos hans kolleger, dog undtagen krigsminister C. F. Hansen, en stigende utryghed og et ønske om at blive H. kvit snarest muligt. Så kom den H.-Hansen-Molzenske affære H.s modstandere til hjælp. H. så med uvilje på Jules "Hansens virksomhed i Paris som han mente var inspireret af de nationalliberale og havde skandinavisk-antidynastiske formål. H. nægtede at forlænge Hansens orlov som kopist i justitsministeriet medmindre han ville bryde med de nationalliberale og klarlægge sit hidtidige forhold til dem. H. skulle også have stillet Hansen et herredsfogedembede i udsigt, og det lader sig næppe bestride at han en tid havde ment at kunne komme på sporet af landsfarlige intriger fra nationalliberal side. Hele sagen fik ved visse mellemmands, især intrigemageren Molzens ind-

blanding, et fordægtigt skær som det ikke lykkedes H. at sprede under interpellationer i rigsråd og rigsdag hvor han støttedes af A. F. "Tscherning og J. A. "Hansen (1806-77). Da Christian IX ikke ville slippe H., indgav ministrene, bortset fra krigsminister C. F. Hansen og den sygemeldte C. Moltke, deres demission 29.3.1865, og da en rekonstruktion med H. ikke var mulig måtte kongen 30.3.1865 indvillige i H.s afgang. Indtil ind i 1870erne håbede venstre på H.s genindtræden, men der blev aldrig for alvor tale herom. Fra 1869 til sin død var H. stiftamtmand over Fyn og virkede i de politiske kampår under estrupiatet ofte dulmende på lokale stridigheder mellem myndigheder og venstrebefolkningen uden derved at træde sine embedspligter for nær. – Hofjunker 1840. Kammerjunker 1845. Kammerherre 1851. – R. 1850. DM. 1852. K.¹ 1867. S.K. 1882. □Karikeret på en serie litografier om „den skandinaviske sammensværgelse“, 1865. Foto.

Slægten H. i Pers.hist.t. II, 1881 190-92 og i Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 350-55. C. H. Hansen: Gengangerbreve til Molzen, H. og Bille, 1868. E. H.: Copist J. J. Hansens klager over mig som justitsminister, 1868. C. St. A. Bille: Tyve års journalistik III, 1877. A. Cantor i Tilskueren XXX, 1913 41-56. (H.-Molzen affæren). N. Neergaard: Under junigrundloven II, 1916. Aage Friis: Den danske regering og Nordslæsves genforen. m. Danm. I, 1921 58-77. A. F. Krieger: Dagbøger II-V, 1921-23.

Helge Larsen (N. Neergaard)

Helvad, Niels, se Heldvad, Niels.

Helweg (Helveg)

Slægten føres tilbage til Johan Hinrich H., tømmerhandler i Hamm u.Horn ved Hamborg, hvis søn stadskirur i Husum Heinrich Christian H. var far til dr.med., distriktskirurg Hans Zacharias H. (1785-1864).

Mimi Helweg: Slægten H. i Danmark, 1935. Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 520-22 (Helweg-Larsen).

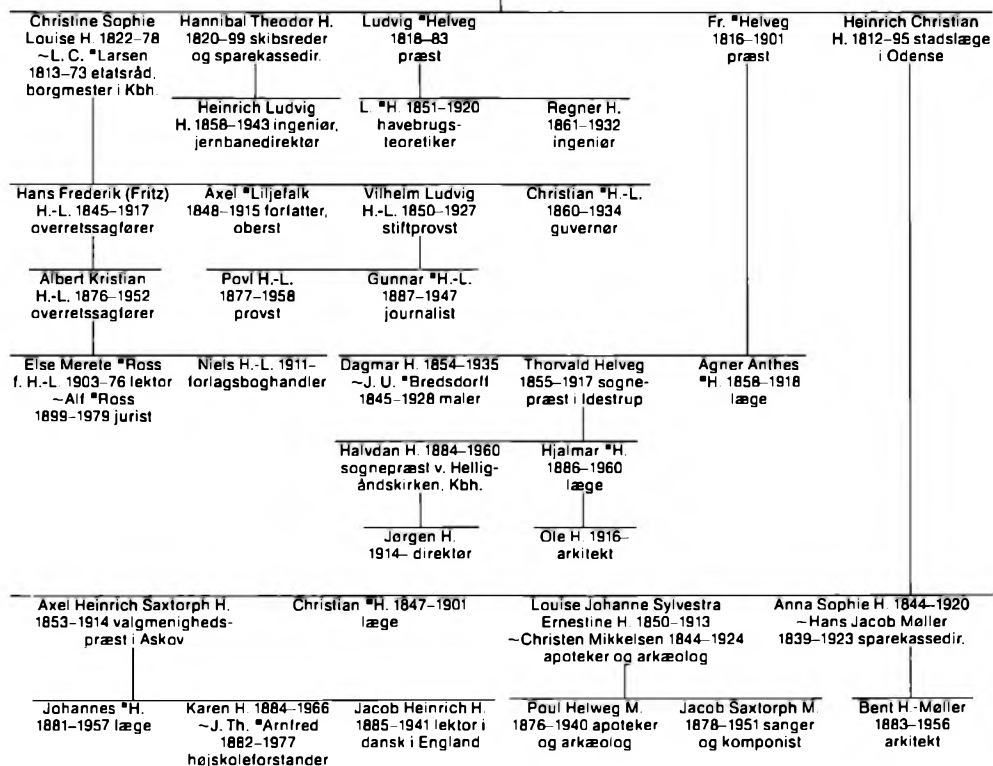
Hans H. Worsøe

Helweg, Agner, se Helveg, Fr.

Helweg, Hans Christian Saxtorph, 1847-1901, læge. * 17.10.1847 i Odense, † 16.4.1901 på Oringe, begr. sst. F: stadslæge Heinrich Christian H. (1812-95) og Jacobine Sophie Saxtorph (1815-98). ~ 14.8.1878 i Ramløse med Marie Augusta Krog, * 9.7.1857 i Kvalbø, Færøerne, † 7.12.1943 på Frbg., d. af sognepræst, sidst i Ramløse, provst Harald Andreas Christian K. (1815-81) og Henriette Frederikke Emilie Bache (1820-94).

Helweg, Christian

Hans Zacharias Helweg 1785–1864 distriktskirurg i Odense

H. blev student 1866 fra Odense og medicinsk kandidat 1873. Efter at have været kandidat på Almindelig hospital, reservelæge i hæren og kandidat på Frederiks hospital og på Jydske asyl blev han 1877 reservelæge på Viborg sindssygeanstalt og var 1878–90 reservelæge på Jydske asyl. Han erhvervede 1886 doktorgraden på en afhandling om *De vasomotoriske Nervebaners centrale Forløb* idet han i rygmarven undersøgte forløbet af et særligt ledningsbundt bestående af vasomotoriske fibre. Han mente at kunne påvise at dette bundt er uudviklet hos sindssyge og sluttede heraf at hjernens ernæring er kompromitteret med sindslidelse til følge. Ledningsbanen bærer stadig H.s navn, men teorien har ikke kunnet opretholdes. Hans videnskabelige evner, udviklet under påvirkning af C. *Lange, kom dog ikke senere til udfoldelse. Allerede som reservelæge på Jydske asyl begyndte H. at arbejde for reformer i sindssygeplejen. I sit lille skrift *Om Sindsygeforplejningen ude og hjemme*, 1880, der siden Harald *Selmers tid er et af de betydeligste arbejder om forplejningen af sindssyge gav han en skildring af familieplejens udvikling i udlandet

og foreslog oprettelsen af landbrugskolonier. Da han 1890 efterfulgte Theodor Fürste (1830–1907) som overlæge på Oringe fik han de bedste muligheder for at gennemføre sine ideer og begyndte 1892 under beskedne former at anbringe rolige patienter i friere forhold i pleje hos anstaltens funktionærer. Nogen større betydning fik dette forsøg dog ikke, men H. fortsatte ufortrødent sin kamp trods modstand fra bevillingsmyndighedernes side. 1897 overtog anstalten selv driften af sin jord ved hjælp af uheldbedelige patienter. Bevillingen til oprettelsen af den særlige åbne landbrugsafdeling for 25 patienter kom først 1901 umiddelbart før H.s død, og han opnåede ikke at opleve åbningen af den nye afdeling 1902. H. var en varmhjertet og idealistisk anlagt personlighed med rige evner og alsidige interesser. Påfaldende var derfor H.s uholdbare kritiske stilling til K. *Pontoppidans kamp for 6. afdelings renommé. I de senere år nedbrød sygdom hans arbejdskraft. – R. 1898. □ Mindesmærke 1902 på Oringe kgd.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1886 77–79. – Kn. Pontoppidan: 6. afd.s jammersminde,

1897 20–22. D. E. Jacobson i Hospitalstid., 1901 450f. P. Videbech i Ill. tid. s.å. nr. 31. Hj. Helweg: Sindssyge-væsenets udvikl. i Danm., 1915 182–84. Samme i Medicinsk forum XI, 1958 33–45. K. Krabbe i Bibl. for læger, 1956 231 240. – Papirer i Rigsark. Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Ib Ostenfeld (Max Schmidt)

Helweg, Hans Friedrich (efter 1864: Frederik), 1816–1901, præst, forfatter. * 10.6.1816 i Bords-holm, † 20.11.1901 i Købelev, begr. sst. F: amtskirurg, senere distriktskirurg i Odense, dr.med. Hans Zacharias Helweg (1785–1864) og Anna Elsbabe Wendt (1790–1878). ~1° 4.5.1847 i Odense med Agnes Caroline Sophia Anthes, * 19.8.1822 i Altona, † 15.12.1858 i Haderslev, d. af skrædder Johan Caspar A. (1783–1832) og Anna Catherine Johanne Schuknecht. ~2° 24.4.1877 i Stadager med Anna Marie Lauritzen, * 13.11.1820 i Haderslev, † 27.5.1894 i Købelev, d. af gæstgiver i Haderslev, senere toldkontrollør i Krüchau ved Elmshorn Lorentz L. og Anna Sophie Laura Boseck. – Farfar til Hjalmar *Helweg. Bror til Ludvig *H.

Efter skolegang i Odense og Slesvig blev H. 1833 student i Kiel; han overvejede juraen, men bestemte sig for teologien og var 1836–38 i Erlangen hvor især J. C. K. Hofmanns bibelsk-profetiske historiesyn fik betydning for ham; 1839 tog han teologisk eksamen på Gottorp. En tid var han huslærer på Lammehave (Sdr. Højrup) og gjorde indtryk på de fynske vakte ved sine bibellæsninger. 1842 blev han – under Frederik *Hammerichs sygdom – hjælpepræst i Starup-Nebel og samlede store skarer om sin forkyndelse, men da Hammerich tog afsked var han atter ledig. 1845 holdt han ved det nordiske studentermøde en tale for Helsingfors universitet; der blev lagt sag an imod ham, men den endte med frifindelse. 1846 blev han feltpræst. 1850 konstitueredes han først som diakon, så som hovedpræst i Haderslev, men for at undgå en politisk uønsket valghandling lod han sig blot ansætte som diakon; 1856 blev han dog hovedpræst indtil han 1864 afsattes af preusserne. Siden syslede han med studier og litterært arbejde i Kbh. og udgav bl.a. det politiske ugeblad *Danmark*. Da han palmesøndag 1867 – sammen med Fr. Hammerich – havde bistået ved den gudstjeneste hvor Grundtvigs sindssygdom brød frem, lod kultusminister Rosenørn-Teilmann ham vide at han ikke foreløbig kunne få gejstlig ansættelse; alligevel blev han s.å. sognepræst i Købelev og 1886–99 desuden stiftsprovst for Lolland-Falster. H. er – som Otto *Møller – en af Grundtvigs mest selvstændige og originale disciple; i modsætning til de fleste grundtvigianere havde han fx sans for Kierkegaards anliggende, men hans

store forfatterskab vakte ikke større påskønnelse på grund af den knudrede stil og tit særdeles dunkle udtryksmåde; Grundtvig var så afgjort udgangspunktet, men påvirkningen fra Hofmann altid tydelig; han var en skarp polemiker, fx over for H. *Martensen.

1855–62 udgav han et stort værk i tre bind *Spaadomene eller Gud i Historien, 1856 Parabel og Offer, eller Natursymbolik*, og i det af dr. Chr. H. Kalkar udgivne bibelværk oversatte og fortolkede han flere af Det gamle testaments historiske bøger, salmerne og de små profeter, de paulinske breve og Johannes' åbenbaring. Som profeten var den ene pol i hans forfatterskab, var historien den anden. 1878–82 udsendte han *Frime-nighed og Apostelskole*, en kirke- og kulturhistorisk skildring, navnlig af det andet hundredår e.Kr., og dette lærde værk blev efterfulgt 1890 af *Israels Aandsliv i Hjemfærdstiden* og 1899 af *Israel i Historiens og Aabenbarings Tjeneste*. Som en nøgle til sin forfattervirksomhed udgav han 1892 en redegørelse *Livstanke og Livsger-ning* (jfr. også *Dansk Kirketidende*, 1893 nr. 9f). Desuden gav han i en lang række år ved indlæg og kritikker i de kirkelige og politiske blade bidrag til forhandlingen om brændende religiøse og nationale spørgsmål, og 1863 udgav han et par småskrifter om Grundtvigs forhold til Les-sing. – Sønnen **Thorvald H.**, * 29.12.1855, † 27.2.1917, blev student 1874, cand. teol. 1880 og 1881–95 præst i USA, bl.a. for Trinitatis menighed i Chicago. Han var derefter valgmænighedspræst i Vallekilde og fra 1906 præst i Idestrup. – En anden søn, **Agner Anthes H.**, * 10.12.1858, † 12.10.1918, blev student 1877, cand. med. 1884, reservelæge 1888 og overlæge 1908 på Middelfart, og 1914 på Oringe. Han var den første i Danmark der fik gennemført virkelig uddannel-se af sindssygehospitalernes plejepersonale og udgav *Familiepleje af Sindssyge*, 1906. R. 1913. – R. 1887. DM. 1891. K.² 1899. □ Skitse og mal. af Axel Hou, 1893 (Købelev k.), raderet af samme 1894. Tegn. af Hou, 1894, raderet af samme s.å. Foto.

Højskolens ungdomstid i breve, udg. Roar Skovmand 1–II, 1960. – Fr. Hammerich: Et levnedsløb II, 1882 47f 206f. Vilh. Birkedal: Personlige oplevelser II, 1890 34–39. H. Rosendal: Nogle bidrag til Rødding højskoles hist., 1894. V. Brücker: Mit livs vej I–II, 1925–26. Aage Dahl: Haderslev bys præstehist., 1933 = Bidrag til den sønderjyske gejstligheds hist. II. A. Pontoppidan Thys-sen: Den nygrundtvigske bevægelse, 1958. Leif Grane i Fønix, 1978 103–07. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

P. G. Lindhardt (A. J. Rud)

Helweg, Hjalmar, 1886–1960, læge. * 11.2.1886 i Neenah, Wisconsin, † 11.2.1960 i Vordingborg,

Helweg, Hjalmar

begr. Oringe kgd. F: sognepræst Thorvald Helweg (1855–1917) og Ane Cathrine Petersen (1861–1930). ~28.1.1914 i Idestrup med Gudrun Marie Caroline Redsted, * 16.8.1887 i Nykøbing M., † 19.12.1960 i Dianalund, d. af fiskerikontrollør Johan Frederik Sommer Pulz R. (1857–1924) og Emma Magdalene Bendix (1864–1911). – Sønneson af Fr. Helveg.

H. blev student 1904 fra Borgerdydskolen i Helgolandsgade og tog lægevidenskabelig eksamen 1911. Efter at have været kandidat på Middelfart sindssygehospital og haft turnustjeneste på Rigshospitalet var han reservelæge ved Skt. Hans hospital 1913–15, ved det nybyggede sindssygehospital ved Nykøbing S. 1915–17 og atter ved Skt. Hans hospital 1917–19. 1919 blev han, efter 1918 at have fået specialistanerkendelse i psykiatri, kun 33 år gammel, overlæge ved Vordingborg sindssygehospital (Oringe). 1913 havde han vundet universitetets guldmedalje på *Psykiatriens Udvikling i Danmark med særligt Henblik paa Harald Selmers Livsværk*. 1937 udnævntes han til professor i psykiatri og overlæge ved Rigshospitalets psykiatriske afd. O. Ved siden af den livfuldt skrevne guldmedaljeafhandling, udg. 1915 som *Sindssygeværnsens Udvikling i Danmark* der er et kildeskrift for dansk sindssygeværns historie, har H. udfoldet en større skribentvirksomhed, mest omhandlende historiske, litterære og psykologiske emner. Foruden faglige tidsskriftartikler har han givet almenfættelige, men psykologisk indgående skildringer af danske forfattere ud fra en psykiatrisk vurdering af deres sjæleliv, således den formfuldendte og overbevisende studie *N. F. S. Grundtvigs Sindssygdom*, 1918, der klarlagde digterens manio-depressive anlæg. H.s skitseagtige bog, *H. C. Andersen. En psykiatrisk Studie*, 1927, var af lettere art og trængte ikke ind til kernen i Andersens væsen. Hans hovedværk er bogen *Søren Kierkegaard*, 1933, hvor han gennem en analyse af Kierkegaards hele forfatterskab søger at vise at han led af en manio-depressiv sindssygdom med hysterisk farvning. Denne tydning har, trods de indgående studier der ligger til grund for den, vakt megen kritik og er stadig genstand for tvivl og diskussion. Desuden har han (1917) skrevet en mindre bog om familieplejen i Gheel *De Sindssyges Paradis* og bogen *Om Sjælesorg*, 1932. Som skribent er H. foruden at være en elegant stilist en fin psykolog der formår at trænge til bunds i de personligheder han analyserer. Hans lille bog *Om Mennesketyper*, 1935 er et eksempel herpå, ligeså de journalistisk-oplagte studier *Sjælelige Mekanismer. Fem psykologiske Smaaafhandlinger*, 1937.

En betydelig indsats har H. ydet som retspsykia-

ter. Han var næstformand for retslægerådet og udfærdigede for de studerende en fortrinlig vejledning *Den retslige Psykiatri i kort Omrids*, 1939, uovertruffen ved sit klare sprog og ved sin common sense-tankegang. Et anvendeligt og originalt bidrag til retspsykiatrien nedlagde han i afhandlingen *Abnorme Enkelreaktioner*, 1942. På sin 60 års fødselsdag fik H. overrakt et festskrift af medarbejdere og kolleger. Af professor-kollegerne modtog han en opfordring til at være formand for lærerkollegiet ved Rigshospitalet. I kraft af sin behændige og livlige form opnåede H. i det hele taget en fremskudt stilling som talsmand for sit fag, præget som han var af kultur og af parat og smidig forståelse af stridige anskuelser som han ved sin forhandlingsevne fik bøjet mod hinanden. 1930–33 var han formand for Dansk psykiatrisk selskab, fra 1933 psykiatrisk kyndigt medlem af fængselsnævnet. Stor indflydelse fik H. som medlem af kommissionen til udformning af sindssygeloven af 1938, hvis formelle og reelle indhold for en stor del skyldtes H. Det samme gælder svangerskabsloven af 1956. Den biologiske, i det hele taget den videnskabelige, side af psykiatrien optog ikke H. meget. Desto større blev hans betydning for fagets psykologiske udbygning, og han samlede om sig ud fra dette stede en hengiven kreds af unge elever.

Skønt H. som professor i psykiatri ved Kbh.s universitet gjorde fortrinlig fyldest på den ypperste plads inden for sit fag stod der dog en særlig glans over hans personlighed som overlæge ved Oringe hospital. Denne stilling passede for hans evner som hånd i handske. Den blanding af smidig administrativ sans og varm interesse for de langvarigt sindslidende han færdedes imellem som den indfølelse rådgiver kunne ret komme til fuld udfoldelse i dette lukkede anstaltsmiljø som han suverænt kunne præge med sine humane principper. Med sin livlige ånd og med synlig oplagthed varetog han den daglige ledelse af den store institution der var det ideelle instrument for hans brede, menneskelige holdning. Venlig imødekommenhed udtrålede fra ham i disse omgivelser, og kloge beslutninger kunne han tage, altid vågen overfor de syges tarv og lydhør overfor enhver mening der kunne bidrage til fornuftige løsninger af stående spørgsmål. At han selv følte årene på Oringe som sin måske lykkeligste tid bevidnede han da han for sin alders skrøbelighed lod sig pleje på sit gamle hospital de sidste måneder han levede. Her døde han også og blev begravet blandt sine patienter på hospitalets kirkegård. Han opnåede til sidst at hvile på det sted han, ret beset, anså for sit rette hjem, og hvor han havde udført den livsopga-

ve der stod hans hjerte nærmest. Afsked som professor 1951. 1957 modtog han overlæge Kleins legat. I 1929 var han, ved Kbh.s univ.s jubilæumsfest blevet kreeret til dr. med.h.c. – K¹. 1956. □Mal. af Troels Trier, 1904. Tegning af Otto Christensen, 1939 (Fr.borg). Mal. af A. Tørsleff, 1951. Foto.

Selvbiografi i Promotionsfesten 1.6.1929 i anledn. af Kbh.s univ.s 450 års jubilæum, 1930 78–80. Interview i Gads da. mag. XXXI, 1937 505–13. – Villars Lunn i Ugeskr. for læger CXXXII, 1960 346–48. Samme i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1960 143–49. St. Hurwitz i Nord. t. for kriminalvidenskab, s.å. 2f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Ib Ostenfeld (Max Schmidt)

Helweg, Johannes Spur, 1881–1957, læge. * 25.5. 1881 i Hornborg ved Horsens, † 16.10.1957 i Kbh., urne på Tibirke kgd. F: kapellan i Hvirring og Hornborg, senere valgmenighedspræst i Askov Axel Heinrich Saxtorph H. (1853–1914) og Johanne Francisca Thalitha Hostrup Spur (1854–1937). ~ 1° 28.7.1906 i Kbh. (b.v.) med Anne Ulrikke Elise Thielemann Fribert, * 29.11.1879 i Tranebjerg, Samsø, † 8.7.1948 i Kbh., d. af uldspinder Lorentz Trojel F. og Nannette Sophie Birgitte Thielemann. Ægteskabet opløst 1922. ~ 2° 27.1.1923 i Kbh. (b.v.) med Anna Margrethe Manniche, * 3.3.1889 i Kbh. (Matt.), † 11.2.1975 sst., d. af lærer Laurids M. (1851–1938) og Christine Manniche (ca. 1861–1935).

H. blev student 1900 fra Schneekloth's skole. Efter at have taget medicinsk forberedelseseksamen studerede han en tid ornitologi og dyrkede musik, men samtidig arbejdede han med massage og øvelsesterapi bl.a. på sygekasseklinikker og høstede herved betydlig både terapeutisk og klinisk erfaring der kom ham til hjælp senere hen idet han derved kom ind på studiet af bevægelsessystemets funktionsforstyrrelser. Efter embedseksamen 1910 og kandidatjeneste ved forskellige hospitaler var han en kort tid reservelæge i hæren og blev 1912 ansat som specialist i fysisk terapi ved de københavnske sygekasser. Han betragtede det som sin opgave, inspireret af vennen, fysiologen J. Lindhard, at dokumentere at det fag han dyrkede ikke blot var en på særlige tekniske færdigheder baseret specialitet, men at det måtte betragtes som en særlig disciplin gennem hvilken der er mulighed for at tilføre den kliniske videnskab nye værdifulde erfaringer og synspunkter. 1913 blev han assistent ved Rigshospitalets massageklinik hvis chef han blev 1915. Tillige var han konst. chef for dette hospitals badeklinik, fra 1916 chef for begge. 1918 blev han medlem af Den alm. danske lægefore-

nings massageudvalg. For sit fag skabte H. navnet fysiurgi da han ikke mente det tidligere brugte navn, fysisk terapi, var tilstrækkelig betegnede. Ligesom en udøver af operativ terapi er kirurg er en udøver af fysisk terapi fysiurg, en betegnelse der vandt borgerret i Danmark indtil specialet omkring 1980 indkorporeredes i et af sundhedsstyrelsen indført medicinsk grenspeciale kaldet reumatologi. – 1920 blev H. dr.med. på afhandlingen *Ischias. En klinisk Studie*, som han selv betragtede som et dokument for sin synsmådes berettigelse, og i hvilken han hævdede at ischias ikke er en afgrænset sygdom, men måtte betragtes som forårsaget af myopati. Året forud havde han udgivet en oversættelse fra latin af Domenico Cotugno: *De ischiade nervosa commentarius*. Endvidere har han udgivet *Ischias (monografi)*, 1923, *Sciatica or myopathia e labore of the posterior region of the leg*, 1925 og *Om Funktionsmyopathien som Smertearsag og denne Lidelses fysiurgiske Behandling*, 1934. □Mal. af Aage Lønborg-Jensen, 1931. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1920 135f. – Mindeord om J. H., udg. Grethe, Bente og Lise Helweg, 1958. E. Snorrason i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj VII, 1979.

Egill Snorrason (Axel Borgbjærg)

Helweg, Leopold Hans Andreas, 1851–1920, havebrugsteoretiker, forsøgsleder. * 2.3.1851 i Kbh. (Trin.), † 6.8.1920 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: cand.teol., senere sognepræst Ludvig *H. (1818–83) og Caroline T. E. Lunn (1823–73). ~ 7.2.1879 i Kbh. (Vartov) med Astrid Benedikte Hostrup Spur Skibsted, * 1.9.1850 i Kbh. (Frels.), † 9.4.1923 i Snoghøj, d. af cand.teol., lærer, senere sognepræst i Hobro Johan Henrik Spur (1815–68) og Laura Marie Elise Hostrup (1814–68, ~ 1° 1836 med apoteker i Kerteminde Johan Vilhelm Neergaard, 1810–80), adoptivd. af udskrivningschef, etatsråd Andreas Johan Skibsted (1815–76) og Clausine Frederikke Brandt (1824–99).

H. fik sin gartneruddannelse på Rosenborg gartnerlæreanstalt, tog havebrugseksamen på landbohøjskolen 1877 og eksamen i plantedrivning og sirgartneri 1878. Han var undervisningsassistent på landbohøjskolen 1878–84, redaktør af Gartnertidende 1886–1901. Her medvirkede hans betydelige gartneriske kunnen og høje almene dannelse samt kritiske redaktion til en væsentlig forbedring af fagets talerør. Fra 1886 blev han samtidig forsøgsleder i Foreningen til kulturplanternes forbedring og fra 1893 leder af statens bevægelige rodfrugtforsøg. 1888 fremkom han med banebrydende forslag om igangsætning

Helweg, L.

af kontrollerede dyrkningsforsøg med producenterens rodfrugtfrø. Resultatet var af uvurderlig betydning for avlen af rodfrugter i Danmark med en solid garanti for rodfrugtfrøes stammeægtighed ud over den almindelige garanti for renhed og spireevne. H. ydede en stor litterær indsats, især ved grundlæggelse og hovedredaktion af de tre første udgaver af Nordisk illustreret Havebrugsleksikon der må betragtes som hovedværket i dansk havebrugs litteratur for såvel teoretikere som forsøgsfolk og praktikere inden for faget.

H. var desuden medarbejder ved Brickas Dansk biografisk Lexikon og Salmonsens Konversationslexikon. Af hans betydelige litterære produktion fremhæves *Lærebog i Plantedrivning*, 1895, *Kaalroens og Turnipsens Bastarder*, 1910, *Rodfrugtdyrkning i Husmandsbruget*, 1912 samt *Krydsningsknuder paa Kaalroer og Turnips* (udgivet på tysk, fransk, engelsk og spansk i bulletinerne fra det internationale landbrugsbureau i Rom). – R. 1918. □ Træsnit. Foto.

Pauli Fløystrup i Gartnertid., 1920 145f. Ugeskr. for landmænd s.å. 449f. Carl Mariboe i Tidsskr. for landøkonomi, s.å. 388–93. Karl A. Jørgensen i Tidsskr. for frøavl X, 1932 399–404. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Åge Nicolaisen (Axel Lange)

Helveg (Helweg), Nicolaus Ludvig, 1818–83, præst, kirkehistoriker. * 26.4.1818 i Odense, † 5.9.1883 sst., begr. sst. F: amtskirurg, senere distriktskirurg i Odense, dr.med. Hans Zacharias Helweg (1785–1864) og Anna Elsabe Wendt (1790–1878). ~ 19.9.1847 i Højrup (Ringe kbg.) med Caroline Thalia Elisabeth Lunn (Luun), * 23.7.1823 på Holckenhavn, † 17.5.1873 i Odense, d. af forpagter på Holckenhavn, senere ejer af Lammehave Andreas Bruun L. (1796–1870, ~ 2° 1835 med Juliane Marie Steensen, 1816–95) og Magdalene Beate Leopold (ca. 1796–1829). – Far til L. * Helweg. Bror til Fr. * H.

Allerede i sin skoletid i Odense blev H. stærkt påvirket fra grundtvigsk side og besluttede for livet at blive en våbendrager for Grundtvig og hans tanker. 1835 blev H. student, 1840 cand.teol. og fik s.å. accessit for en teologisk prisopgave. Han virkede derpå i tre år som huslærer på Margård ved Odense. Opmuntret af C. * Paludan-Müller skrev han en afhandling om tro og viden, trykt i tidsskriftet For Literatur og Kritik I, 1843 20–67 123–60 hvoraf han s.å. blev redaktør (indtil 1848). 1844 tog H. tilbage til Kbh. hvor han opholdt sig i de følgende tretten år, optaget af studier, litterært arbejde og kirkelig virksomhed. Han overtog straks sammen med E. * Christiani ledelsen af de gudelige forsamlinger

som var påbegyndt af J. C. * Lindberg især for at modvirke baptismen, og han fulgte fra sit grundtvigske stade nøje tidens kirkelige udvikling. Hans tydelige udtalte standpunkt var i øvrigt medvirkende til at han i disse år måtte opleve en række bitre skuffelser. 1846 indleverede han således en eksegetisk-dogmatisk disputats *Om Troen og Guds Ord* for den teologiske licentiatgrad, men den blev ikke antaget; 1847 var det stillet ham i udsigt at blive lektor ved det teologiske fakultet i Kristiania, men han måtte vige for C. P. Caspari; 1850 blev han forbigået ved besættelsen af embedet som diakon i Åbenrå, og 1852 konkurrerede han (med J. F. Hagen) forgæves om professoratet i kirkehistorie ved Kbh.s universitet. Kort efter slog han – først af alle – til lyd for at der burde gøres et energisk arbejde for at skaffe Kbh. en bedre og mere tidssvarende forsyning med kirker og præster, og blev snart efter medlem af det udvalg der blev nedsat for opførelsen af en ny kirke på Nørrebro (Skt. Johanneskirken), men trådte igen ud for ikke at pådrage sig skin af at ville bane vejen for en præstestilling til sig selv.

1857 blev H. res.kapellan ved Skt. Knuds kirke i Odense og præst ved hospitalet sst. I Odense kom H. til at øve en meget frugtbart og stærkt personligt præget præstegerning. Hospitalskirken, hvori der før havde været overmåde ringe kirkegang, blev et knudepunkt og – næst Vartov – det ejendommeligste udtryk for grundtvigsk menighedsliv i Danmark. Som præst var H. langt mere prædikant end sjælesørger hvortil hans noget sky personlighed gjorde ham mindre skikket. Store ydre gaver som prædikant ejede han ganske vist ikke, hans stemme var hæs og ubehagelig, og streng, logisk disposition af en prædiken var ikke hans sag, men hans forkyndelse havde i sjælden grad det personlige vidnesbyrds karakter. Fra hele Fyn samledes der da efterhånden store skarer om hans prædikestol, og der foreligger mange udtalelser om hvilken dybtgående åndelig fornyelse hans indsats betød. Også hans hjem, hvori han gæstfrit samlede de grundtvigske venner, fik ikke ringe kirkelig betydning. Desuden tog han gerne ordet ved møder og var til enhver tid rede til at bryde en lanse for de grundtvigske tanker, kirkeligt og folkeligt. Også litterært kæmpede han for disse ideer, således i fejdeskriftet mod H. * Martensen *Om Grundtvigs sære Indfald*, 1864 og i adskillige artikler især i Dansk kirketidende og i Nordisk maanedsskrift for folkelig og kristelig oplysning der begge en del år havde ham til medudgiver. Hans iver for de grundtvigske frihedskrav førte ham 1874 til at tage del i ordinationen af C. * Appel, og han blev idømt en bøde. Til sine sid-

ste år virkede han for mange patriotiske og almennyttige formål, således for den sønderjyske sag, og 1871 dannede han Udvalget for dansk-amerikansk mission.

Mens H. først og fremmest var den praktiske kirkemand af grundtvigsk støbning vil hans navn sikkert være mest kendt som kirkehistoriker. Allerede i sin ungdom var han levende optaget af kirkehistoriske studier hvorom bl.a. en talentfuld skildring af *Christian VI og den Tids religiøse Bevægelser* (i For Literatur og Kritik III, 1845 221–68 313–66) og en skarpsindig undersøgelse af Niels Hemmingsens og H. P. Resens kristologi (i Theol. Tidsskr. for den norske Kirke II, 1849 136–68) vidner. Vigtig er især den store antologi han udgav sammen med C. J. Brandt 1846–47, *Den danske Psalmedigtning I–II* der ikke blot bringer et udvalg af selve salmestoffet, men også biografier af salmedigterne. 1849 var H. en af stifterne af Selskabet for Danmarks kirkehistorie og redigerede 1849–56 Kirkehistoriske Samlinger I–II. 1855 disputerede han for den filosofiske doktorgrad på en afhandling *De Danske Domkapitler* der på grundlag af dengang tilgængelige trykte kilder giver en udsigt over denne institutions udvikling og karakter indtil reformationen. H.s arbejde er nu stærkt forældet og lider især – som allerede C. Paludan-Müller påpegede – af mangel på europæisk baggrund. Denne afhandling er en forstudie til det der skulle blive H.s hovedværk, fremstillingen af hele den danske kirkes historie, udgivet af det ovenfor nævnte kirkehistoriske selskab. 1851–55 udkom *Den danske Kirkes Historie efter Reformationen I–II* (2. udg. 1857–83) og 1862–70 *Den danske Kirkes Historie til Reformationen*, ligeledes i to bind. Det er en skildring der først og fremmest henvender sig til den dannede almenhed, men den hviler på et selvstændigt studium af kilderne, for enkelte punkters vedkommende også af utrykt materiale. Bedst lykkedes er 15- og 1600-årene, pietismens tid og – især – senmiddelalderen, mens opfattelsen af 17- og 1800-årene lader meget tilbage at ønske. 1700-tallet ses i alt for høj grad blot som indledningen til den følgende periode, og under behandlingen af 1800-tallets kirkehistorie har forfatterens udpræget grundtvigske standpunkt ikke været til gavn for skildringens objektivitet idet Grundtvig helt igennem fremstilles som den altoverskyggende personlighed. Desuden lider fremstillingen af dette afsnit af en formløs bredde. Værket fremkaldte megen kritik; adskillige meldte sig i protest ud af det kirkehistoriske selskab, og ministeriets støtte bortfaldt. At den lidet bearbejdede tilstand hvori kirkehistoriens kilder på H.s tid befandt sig på mangfoldige punkter har gjort

hans arbejde forældet kan ikke lægges forfatteren til last. En større svaghed er det derimod at han kun i ringe grad har haft øje for den udenlandske kirkehistorie som baggrund for den danske. Skildringen af begivenheder og tilstande har ganske overvejende haft forfatterens interesse, mens redegørelsen for de forskellige tiders teologiske tænkning hverken er skarp eller fyldig og karakteristikkene af de ledende personligheder ikke indtrængende. Som helhed er H.s kirkehistorie dog et betydeligt og åndfuldt værk der med rette har vundet megen udbredelse. Hertil har også bidraget det klare og ædle sprog hvori det er affattet, og hvori forfatteren med forkærlighed lader kilderne selv komme til orde. Det var derfor en velfortjent påskønnelse at det teologiske fakultet ved Kbh.s univ.s 400-årsfest 1879 tildelte H. den teologiske doktorgrad honoris causa. – Medlem af Det kgl. danske selskab for fædrelandets historie og sprog 1859. – En søn, Regner H., * 23.1.1861, † 26.3.1932, tog 1880 polyteknisk adgangseksamen og blev 1886 maskiningeniør. Efter at have været inspektør ved maskinafdelingen på industriudstillingen i Kbh. 1888 blev han 1889 medindehaver af firmaet Marstrand, H. & Co., Jernstøberi og Maskinfabrik der 1897 indgik i A/S Titan, for hvilket H. var direktør til sin død. 1892–97 og 1919–20 var han formand for Foreningen af fabrikanter i jernindustrien, medlem af bestyrelsen 1905–19, af Dansk ingeniørforenings bestyrelse 1895–97, af Dansk arbejdsgiverforenings bestyrelse 1898–99 og af Frbg. kommunalbestyrelse 1896–97 for de konservative. 1922–25 var han formand for Jern- og metalindustriens sammenslutning. R. 1921. DM. 1923. – □Litografi af L. A. Kornerup, 1859, efter tegn. af E. Fortling efter foto. Mal. af J. P. Bless, 1870. Træsnit 1873, 1882 og 1883. Relief af Aksel Hansen, 1892 (gravstenen). Foto.

Selvbiografi i Indbydelsesskr. til Kbh.s univ.s årsfest 1855 44–46 og i Levnedbeskr. af de ved Kbh.s univ.s 400-årsfest promoverede doktorer, 1879 108f. – H. F. Rørdam: Selsk. for Danm.s kirkehist., 1875. L. H. Af hans liv og hans tid, udg. Ludv. Schrøder, 1884. Johs. Steenstrup: Historieskrivn. i Danm. i det 19. årh., 1889 363–68. Vilh. Birkedal: Personlige oplevelser II, 1890 140–51. L. Koch i Kirkehist. saml. 4.r.V, 1897–99 126–29. Samme: En gammel præsts erindr., 1912 166f. Leopold Helweg i Minder fra gamle Grundtvigske hjem I, 1921 82–105. Rud. Volf: En gammel præsts livserindr., 1926 33f. Holger Begtrup: levned fortalt af ham selv I, 1929 160f. Samme: Dansk menighedsliv i Grundtvigske kredse III, 1932 122–29. Ellen Jørgensen: Historiens studium i Danm., 1943 (for. optr. 1964). A. Pontoppidan Thysen: Den nygrundtvigske bevægelse, 1958.

*Bjørn Kornerup**

Helweg, R. se Helweg, Ludvig.

Helveg, Thorvald

Helveg, Thorvald, se Helveg, Fr.

Helweg-Larsen, Gunnar, 1887–1947, journalist. * 16.4.1887 i Seest, † 23.8.1947 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Vestre). F: sognepræst i Seest, sidst stiftsprovst i Viborg Vilhelm Ludvig H.-L. (1850–1927, navneforandring fra Larsen 1902) og Thyra Lorentzen (1852–1906). Navneforandring 16.1.1902. ~ 1° 5.10.1917 i Viborg med Hatla Johnsen, * 5.5.1898 i Viborg, † 21.8.1945 i Kbh. (Stefans), d. af overretssagfører Bjarne Steingrim J. (1860–1930, ~ 2° 1926 med Kathrine Thomsen Godsk (1895–1977) og Eleonora Marina Petersen (1861–1925). ~ 2° med Vibeke Herløv-Müller, * 25.4.1899 i Kbh. (Johs.), d. af adjunkt Anton Villiam H.-M. (1868–1910) og Elisabeth Helweg Møller (1878–1969).

H.-L. drog først til søs med et af marinens skibe, men dumpede ved prøven til kadetskolen og blev derefter 1908 student (priv.dimit.). 1911 blev han medarbejder ved dagbladet København til hvilket han først korresponderede fra London og Paris for under Balkan-krigen 1912–13 at blive krigskorrespondent ved den bulgarske og montenegrinske front. Efter sin hjemkomst var han nogle år allround journalist ved København indtil han 1918 blev redaktør for det to år tidligere startede B.T. som han ved inspirerende og fantasirig ledelse gjorde til en meget stor succes. H.-L.s fremgang her førte til at den på det tidspunkt skræntende Ferslewske bladkoncern, der omfattede bladene Nationaltidende, Dagens Nyheder, Dagbladet og Aftenposten, 1926 gjorde ham til koncernens leder. Han arbejdede straks for en koncentration omkring Dagens Nyheder, og da den efter nogle års forløb var gennemført blev han dette blads chefredaktør. Hans bestræbelser for at gøre Dagens Nyheder til et intellektuelt konservativt morgenblad med appel til et bredere publikum blev imidlertid hurtigt standset. I 1931 indtrådte Gyldendalske Forlag som hovedinteressent i udgivelsen, og dets direktør Frederik "Hegel" hvis forstand på dagbladsdrift var mådelig, stilede mod en popularisering. H.-L. ønskede ikke at følge udgiverens intentioner, og 1933 blev han afskediget.

Efter i nogle år at have været uden egentligt arbejde blev H.-L. 1936 redaktør af Gads danske Magasin og samme år journalistisk leder af Kristeligt Dagblad. Det lykkedes ham at få denne avis læst langt ud over dens hidtidige kirkelige læserkreds i kraft af et højt åndeligt niveau. Men også dette virke blev af kort varighed. Efter den tyske besættelse skrev han en række ledende artikler der tilsløret og underfundigt behandlede emner som det ellers ikke var muligt for den „legale“ presse at beskæftige sig med. En artikel

om Bøgenonnerne, de altædende snyltere syd fra, gik i afskrifter landet rundt. Han pådrog sig besættelsesmagtens irriterede opmærksomhed og efter en ny artikel om Norge blev han på tysk forlangende afskediget 1941. Han undgik arrestation og undslap også et nazistisk attentat da han forudseende havde forsynet indgangen til sin lejlighed med en panserdør. I de følgende besættelsesår kastede han sig ud i en omfattende foredragsvirksomhed over hele landet hvor han opnåede stor popularitet som national taler. I de samme år organiserede han Norgeshjælpen, de betydelige private danske fødevarerforsendelser for hvis start han havde været den drivende kraft. Efter Danmarks befrielse i 1945 blev H.-L. udnævnt til presseattaché og senere legationsråd ved gesandtskabet i Stockholm, men han blev ret hurtigt slået ud af den sygdom der to år senere førte til hans død.

Som journalist førte H.-L. en smidig og kultiveret pen. Det var imidlertid som blad-leder hans egenskaber kom til deres ret. Han havde fremfor alt øje for talent og samlede først ved den tids B.T., senere ved Dagens Nyheder mange af de medarbejdere der dengang og siden gjorde sig gældende i den københavnske presse. Hans opfindsomhed, frimodighed, festlige natur og varme sind vandt i sjælden grad medarbejdernes hengivenhed og tillid som det viste sig da de mest talentfulde fulgte ham fra B.T. til Dagens Nyheder, og efter hans afskedigelse fra dette blad omgående gik til andre arbejdspladser. Uheldige omstændigheder – fra udgiver-luner til fremmed besættelse – kom til at begrænse en indsats i dansk presse der ellers kunne være blevet mere betydningsfuld end den fik lov til at blive.

H.-L.s artikler under besættelsen er samlet i bogen *Stormfulde Døgn*, 1945. □Foto.

Paul Læssøe Müller i Berl. aften 23.8.1947. Berl.tid. 24.8.1947. Henry Hellssen i Journalisten XLIII, 1947 nr. 5 3f. S. Helweg-Larsen, Hal Koch og A. Vigen: Mindeord ved red. G. H.-L.s begravelse, 1947. Jens Søltøft-Jensen i Århus stiftstid. 6.1.1963.

Erik Seidenfaden

Helweg-Larsen, Lars Christian (kaldet **Tom**), 1860–1934, guvernør. * 30.10.1860 i Kbh. (Frue), † 27.11.1934 sst., begr. sst. (Holmens). F: overretsprokurator, senere borgmester i Kbh., etatsråd L. C. *Larsen (1813–73) og Christine Sophie Luise Helweg (1822–78). Navneforandring 16.1.1902. ~ 9.9.1888 i Helsingør med Julie Sophie Frederikke Caroline Bauditz, * 4.8.1862 i Fleckeby (Slesvig), † 6.4.1943 i Kbh. (Frederiks), d. af aktuar, senere forstander for Helsingør klo-

ster Carl Adolph Valentin B. (1810–95) og Elisabeth Carlsen (1838–1902).

H.-L. blev student fra Mariboens skole 1878, cand.jur. 1884 og var derefter sagførerfuldmægtig og herredsfuldmægtig indtil han 1888 ansattes som fuldmægtig ved guvernementet i dansk Vestindien. Som den flittige og dygtige embedsmand han var avancerede han her støt og roligt i graderne. 1895 konstitueredes han således som politimester på St. Thomas, og 1898 blev han underdommer og politimester i Frederiksted på St. Croix. 1900 udnævntes han til guvernementssekretær på St. Thomas og 1912 fulgte så udnævnelsen til guvernør. H.-L.s tid som guvernør faldt i en periode der var præget af social uro som følge af landarbejdernes dårlige vilkår, og i periodens slutning etablerede negeren David Hamilton Jackson med stor organisatorisk dygtighed en arbejderbevægelse i dansk Vestindien. Jackson var oprindelig lærer, men var i det konfessionelt blandede kolonisamfund blevet afskediget for at have angrebet den katolske kirke; derefter levede han af kontorarbejde. Hans forhold til H.-L. blev dårligt, og det endte med at han blev idømt store bøder for injurier mod denne. I sommeren 1915 fik Jackson mulighed for at rejse til Danmark hvor han fik kontakt med dagbladet Politiken, finansminister Edvard Brandes og det danske socialdemokrati hvis metoder han lærte at kende. Vejen hjem lagde han om ad New York hvor amerikanske negre, der var indvandret fra dansk Vestindien, skaffede ham penge til at udgive bladet The Herald. Allerede 1915 var situationen i dansk Vestindien blevet så spændt at den danske regering besluttede at sende krydseren Valkyrien dertil.

I januar 1916, lige før sukkerhøsten, udbrød der strejke. Jackson henvendte sig til guvernøren for at forhandle; men H.-L. nægtede at mødes med ham, og der gik lang tid før man fik nedsat et udvalg med lige mange medlemmer fra Labor Union og fra Planters' Union. H.-L., der havde kontakt til plantageselskabet Dansk-Vestindien, var under strejken udsat for pres fra plantageejerne der ønskede den hårde hånds politik over for negrene. Da plantageejerne således så at strejken blev en realitet, brugte de deres ret til at sætte arbejderne ud af deres huse og jordlodder. Men i denne situation kom Jacksons organisatoriske talent til sin ret. I ro og orden vandrede plantagearbejderne i store demonstrationslignende optog til byerne, og samtidig kunne Jackson fortsætte sin agitation. I de efterfølgende forhandlinger kom plantageejerne derfor til at stå med ryggen mod muren, idet sukkerhøsten kunne gå tabt hvis de ikke fik landarbejderne tilbage til arbejdet. Hertil kom at finansminister

Brandes ikke ønskede at man førte den hårde hånds politik over for negrene. Resultatet blev derfor en sejr for den nystartede vestindiske arbejderbevægelse, idet negrene fik lønforhøjelse mod at genoptage arbejdet. For H.-L. blev strejken et personligt nederlag. Plantageejerne kritiserede ham for manglende fasthed over for negrene, mens han af de regerende danske politiske partier blev kritiseret for manglende smidighed over for Jackson. Brandes synes på dette tidspunkt at have været mere interesseret i salg end i reformer, og H.L. blev en „brik“ i dette spil. H.-L. søgte derfor sin afsked, fik den bevilget, og forlod i oktober 1916 dansk Vestindien. Som midlertidig guvernør udnævntes i hans sted søofficeren Henri Konow der som chef for Valkyrien havde opholdt sig i dansk Vestindien siden slutningen af 1915. Den udvikling som arbejder-spørgsmålet tog i dansk Vestindien 1916 var medvirkende til at der i Danmark skabtes flertal for salget af øerne til USA 1917.

Efter hjemkomsten til Danmark kastede den nationalt sindede H.-L., der havde været en dygtig embedsmand, men mindre heldig som guvernør, sig over foreningsarbejde. Han var således formand for Flensborg-samfundet, Foreningen Dannebrog samt medlem af hovedbestyrelsen for Grænseforeningen; endvidere var han formand for bestyrelsen for Det vestindiske Kompagni. H.-L. testamenterede en værdifuld samling af dansk-vestindiske møbler til Nationalmuseet. – R. 1904. DM. 1911. K.² 1928. □Mal. af Hugo Larsen. Foto.

Betækn. afgiven af den i henhold til lov nr. 294 af 30. sept.1916 nedsatte rigsdagskommission ang. de davestindiske øer, 1916. L. K. Zabriskie: The Virgin Islands of the USA, New York 1918. N. A. Kjær: 25 år i Vestindien, 1934. Sophie Helweg-Larsen: Sollyse minder fra tropeegne, som var danske, 1940. Andr. Jørgensen i Erhvervshist. årbog V, 1953 52–99. P. Munch: Erindringer 1914–18, 1961. Inge Mejer Antonsen i Dansk folkemuseum og Frilandsmuseet, udg. Holger Rasmussen, 1966 195–210. Admiral Henri Konows erindr., udg. Tage Kaarsted I–II, 1966–67. Georg Nørregård i Vore gamle tropekolonier IV, 2. udg., 1967. Søren Juul i 1066. Tidsskrift for hist. forskning X,2,1980 30–38. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Sv. E. Green-Pedersen (Kay Larsen)

Helveg Petersen, Kristen, * 1909, minister. * 29.11.1909 i Longelse på Langeland. F: gård-ejer Peter Laurits Christian Petersen (1880–1919) og Sofie Augusta Hansen (1879–1970). ~7.7.1936 i Bregninge med borgmester, overlærer Lilly Edith Lolk, * 13.9.1911 i Troense, d. af skibsfører Carl Mortensen L. (1884–1944) og Karen Larsen (1884–1964). – Far til Niels *H. P.

Helveg Petersen, K.

Efter realeksamen tog H. P. lærereksamen på Skårup statsseminarium 1931. Året efter blev han vikar og 1934 fast ansat lærer ved Skt. Hans skole i Odense. Udfra en stærk social interesse tog han ved 2. verdenskrigs begyndelse initiativet til og blev leder af en skole for unge arbejdsløse (1940–46). Dette bevirkede at han 1942–47 blev statskonsulentens medhjælper ved gennemførelsen af ungdomsskoleloven af 1942. Hans levende optagethed af bestræbelserne for øget mellemfolkelig forståelse førte til at han 1946–53 påtog sig opgaven som generalsekretær i den danske afd. af World Friendship Federation, men 1953 vendte han tilbage til skolen, idet han blev skoleinspektør i Nykøbing Sj. og 1957 stadsskoleinspektør sst. Allerede samme år blev han dog kaldet til stillingen som statskonsulent for undervisningsministeriet i sager vedr. folkeskolen og seminarierne. Derved blev han undervisningsminister Jørgen Jørgensens nærmeste medarbejder under gennemførelsen af skolelovene af 1958. Det var bl.a. hans formuleringer som bragte det forlig med Danmarks lærerforening i stand der banede vej for lovenes vedtagelse i folkettinget. Som formand for folkeskolens læseplanudvalg af 1958 var han den drivende kraft bag udarbejdelsen af den nye undervisningsvejledning (den blå betænkning, 1961–62 og normer og krav, 1961) som i de følgende år blev de faktiske regler for folkeskolens undervisning. Da undervisningsministeriet ved regeringsomdannelsen 1.9.1961 deltes, blev han Jørgen Jørgensens efterfølger som undervisningsminister (1961–64), mens J. Bomholt overtog kulturministeriet.

H.P. havde 1938–57 været folketingskandidat for det radikale venstre men uden at opnå valg. Nu efterfulgte han som minister den mand i partiet hvis linje han følte sig mest tilknyttet. Derved blev han først og fremmest ansvarlig for gennemførelsen af de nye skolelove, men også problemerne i forbindelse med de stærkt stigende elevtal på alle undervisningsstrin måtte løses. Endvidere var han meget optaget af pædagogiske forsøg, indførelse af nye undervisningsmidler og skolebyggeri. Danmarks lærerhøjskole fik status som højere læreanstalt (25.2.63) og lov om Odense universitet blev gennemført (4.6.64). En ganske særlig interesse viede han arbejdet for en bedre forbindelse mellem skolen og erhvervslivet, dels gennem møder med arbejdslivets parter og dels ved at sikre Rødovrecentrets beståen og udbygning (13.5.64). Ved valget 1964 opnåede H.P. valg til folkettinget (1964–75), men måtte samtidig gå af som minister. 1964–68 var han den dynamiske formand for planlægningsrådet for de højere uddannelser der bl.a. stillede for-

slagene om oprettelse af universitetscentre i Roskilde, Ålborg og Ribe-Esbjerg. Efter valget 1968 blev H.P. minister for kulturelle anliggender og for teknisk samarbejde med u-landene (ministeriet Baunsgaard). For at få klarhed over vor kulturelle situation og indlede en fyldig kulturpolitisk debat lod han udarbejde *En kulturhistorisk redegørelse* (betænkning nr. 517), 1969. Han fik gennemført lov om kulturhistoriske lokalmuseer (18.6.69) der bl.a. gav museerne øgede pædagogiske muligheder, og lov om teatervirksomhed (4.6.70) hvorved det hidtidige bevillingssystem blev endeligt afskaffet.

Ved sin afgang som minister 1971 blev han rådgiver for undervisningsministeriet i internationale uddannelsesspørgsmål. 1973–75 var han desuden medlem af Europa-parlamentet og 1976–78 formand for det radikale venstre. Herudover har han stadig været meget optaget af mellemfolkeligt samarbejde, bl.a. i FN, UNESCO og Verdens venskabs forbundet. I den sidste snes år har H.P. gjort sig stærkt gældende i den offentlige debat både i skrift og tale. Især *Oprør fra midten* som han har skrevet sammen med Niels I. Meyer og Villy Sørensen har vakt stor opmærksomhed. Bogen er en kritisk analyse af det moderne teknokratiske samfund og en opfordring til nytænkning og overvejelse af, hvad fremtiden kræver af vort demokrati. H.P. har i hele sin virksomhed været præget af idealisme og flid og et fremadrettet politisk og socialt engagement som har gjort ham til den iderige debatskaber og igangsætter.

H.P.s forfatterskab tæller foruden adskillige kronikker og artikler *Schweiz på kryds og tværs*, 1954 (s.m. G. Nyborg-Jensen), *75 års fredsarbejde*, 1957, *Kultur- og uddannelsespolitik*, 1964, *Forsvaret – synspunkter til debat*, 1965, *Debat om forsvaret*, 1967, *Skolen og udviklingen*, 1977. Desuden var han medforfatter af *Normanns samfundslære*, 1957, og medredaktør af *Borger i Danmark I–III*, 1969–70, *Vor tid I–IV*, 1970–71, *Uddannelse i Danmark*, 1971, *Ungdomsarbejdsløshed*, 1977 og *Sortebog om ungdomsarbejdsløsheden – og dens bekæmpelse*, 1979. □Foto.

Interview i Aktuelt 9.6.1974 i Århus stiftstid. 15.8.1976. Hilmar Baunsgaard i Politiken 27.11.1969. Jens Kruse i Jyllandsposten 28.11.s.d.

Sigurd Højby

Helveg Petersen, Niels Lolk, * 1939, politiker. * 17.1.1939 i Odense. F: undervisningsminister K. *H.P. (* 1909) og fhv. borgmester Lilly E. Lolk (* 1911). ~ 10.7.1965 i Ibsker med adjunkt Hanne Elisabeth Aarup, * 6.3.1936 i Nr. Asminstrup, d. af sognepræst Knud Aa. (* 1901, ~ 2°

1969 med lærer Gudrun Birch Andersen, * 1926) og Bodil Andersen (* 1900).

H. fik mellemskoleeksamen 1954 i Nykøbing S. borger- og realskole, blev student fra Stenhus gymnasium 1957 og cand.jur. 1965. Under ophold i USA 1961–62 studerede han statskundskab ved Stanford University i Californien. H. virkede 1965–67 som sekretær hos A/S A. M. Hirschsprung & Sønner og 1967–68 i Forskningsfællesudvalg og var 1970–71 ansat i A/S F. L. Smidth & Co. H. havde fra sit hjem en levende interesse for politik og var i sin studietid medlem af radikale ungdoms hovedbestyrelse, redaktør af radikale studerendes blad *Liberté* og et års tid redaktør af *Studenterbladet*, organ for Danske studerendes fællesråd. Allerede i studietiden var han opstillet i Nyborgkredsen for de radikale ved valget 1964 og blev valgt til folketinget i Fredensborgkredsen 1966. Ved RKV-regeringens dannelse februar 1968 blev H. sit partis politiske ordfører og var det til september 1974 da han nedlagde sit folketingsmandat og tiltrådte stillingen som kabinetschef hos kommissær Finn *Gundelach, EF-kommissionen i Bruxelles. Herfra vendte han hjem 1977, opstilledes af de radikale i Middelfartkredsen efter Hilmar *Baugsaard og har siden 15.2.1977 repræsenteret kredsen i folketinget. Han blev igen partiets politiske ordfører og fra oktober 1978 også folketingsgruppens formand. H. vakte opmærksomhed landet over ved i sin første tale i Middelfartkredsen 10.8.1976 med henvisning til tidligere radikalt-socialdemokratisk samarbejde at fremhæve de radikales og socialdemokraternes forpligtelse til ved et kommende valg at give befolkningen en mulighed for at vælge et stabilt regeringsgrundlag. Det blev i kommentarer sagt at tanken havde en strålende fremtid bag sig hvortil H. svarede at det var rigtigt, men „har den ikke en fremtid for sig kan dette land ikke regeres, og så vil udviklingen fortsætte som vi har kendt den i 10 år“. Valget 1977 der reducerede det radikale mandattal fra 13 til 6 videreførte partiets nedgangslinje siden 1973, men H. kunne ved valget 1979 med tilfredshed notere at de seks mandater blev til ti. □Foto.

Sv. Cedergreen Bech

Helvig, † ca.1374, dronning. † ca.1374 i Esum kloster, begr. sst. F: hertug *Erik Valdemarsen af Sønderjylland († 1325) og Adelheid. ~ juni 1340 på Sønderborg slot med *Valdemar Atterdag, * ca.1320, † 24.10.1375 på Gurre slot, s. af *Christoffer II (1276–1332) og *Euphemia (ca. 1285–1330). – Mor til *Christoffer († 1363),

*Ingeborg (1347–ca.70) og *Margrete I. Søster til *Valdemar Eriksen (ca.1315–64).

H. og hendes bror Valdemar var kun små børn da deres far døde (1325). Da hendes bror hertug Valdemar i slutningen af 1330'erne følte sig trykket af sin morbrors, grev Gerhards (Gerts), overmagt og derfor nærmede sig til sin frænde den unge junker Valdemar, Christoffer IIs søn, førte underhandlingerne til at der aftales ægteskab mellem denne og H., som i medgift skulle bringe Valdemar en fjerdedel af det pantsatte Nørrejylland, og i pinsen 1340 stod brylluppet. I de følgende år fødte H. sin mand en række børn hvoraf dog kun det yngste, Margrete, overlevede forældrene. Selv nævnes H. i det første tiår af sit ægteskab undertiden ved Valdemars side; efter Margretes fødsel (1353) forsvinder hun aldeles fra de bevarede aktstykker. Et par hundredår senere mente historikerne at vide at der var indtrådt et brud mellem ægtefællerne, og at H. sad i mangeårigt fængsel på Søborg; det synes dog kun at være løse gætninger, væsentlig på grundlag af en folkevise der ikke omhandler H., men den svenske kong Magnus Ladelaas' dronning af samme navn. Det er dog sikkert at H. er død i Esum kloster; her blev hun begravet, og da munkene 1374 lovede at holde sjælemesser for hende, kalder de hende „vor tjenerinde“ (famula nostra). 1377 fik dronning Margrete pavens tilladelse til at flytte sin mors lig til Sorø, en plan der dog ikke kom til udførelse. □Kalkmal. ca.1375 (Næstved Skt. Peder k.), kopi af Agnete Varming, 1940 (Fr.borg).

Valdemar Atterdag. Udvalg af kilder ved Ellen Jørgensen, 1911. – C. E. F. Reinhardt: Valdemar Atterdag, 1880 89f 95 503f. J. Kornerup i Årbøger for nord. oldkyndighed, 1893 191–206. Danm.s kirker, Præstø amt I, 1933–35 88–90 130 o.fl.st.

*Jørgen Olrik**

van Hemert, Joost, 1696–1775, købmand. * 22.6.1696 i Kbh. (Ty.ref.), † 15.6.1775 sst. (Ty.ref.), begr. i Ty.ref. k. F: vinhandler Peter v. H. (1648–1703) og Susanne Margrethe v. Tangen († 1703). ~ 1° 6.9.1725 i Kbh. (Ty.ref.) med Cornelia Decker, * 31.3.1709 i Kbh. (Ty.ref.), † 15.11.1731 sst. (Ty.ref.), d. af Hein Petersen D. og Hendrine v. Meurs. ~ 2° 14.10.1732 i Hamburg med Petronelle Elisabeth Mestecker, * 13.9.1703 i Hamburg, † 19.2.1778 i Kbh. (Ty.ref.) (~ 1° 1724 med vinhandler Anthony Behagen, 1687–1727), d. af Giesebrecht M. og Maria Althoven. – Far til Peter v. *H. v.H. var af nederlandsk slægt og tilhørte den tyskreformerte kirke. 1727 fik han borgerskab som grosserer i Kbh., drev en stor veksels- og kommissionshandel og grundlagde det mægtige

van Hemert, Joost

handelshus *Joost v. H. og Søner*. Han kom hurtigt i forbindelse med hoffet og synes at have foretaget visse pengeforretninger for kongen. Ellers var det navnlig den udenrigske handel han gav sig af med. Sammen med den anden københavnsk storkøbmand Just **Fabritius* var han ivrig for at opfordre regeringen til at udvikle handelen på Middelhavet, og disse bestræbelser førte til dannelsen af Det afrikanske kompagni for hvilket v.H. var direktør 1755–67. Også i de andre kompagniers ledelse tog han ivrig del. Han var således direktør i det asiatiske 1743–52, i det vestindisk-guineiske 1747–54 og det Det almindelige Handelskompagni 1757–69. Ved Kurantbankens oprettelse 1736 udnævntes han til dens direktør. Da J. F. **Struensee* 1770 ønskede at skaffe den danske handelstand friere arbejdsmuligheder var v.H. en af dem han udbad sig betænkning af, og v.H. tog med megen varme til orde for oprettelsen af en art frihavn, en oplagsplads hvor fremmede og udenlandske varer bestemt for eksport kunne opmagasineres uden at der blev krævet told af dem. Meningen var at dette frilager skulle anlægges ved Amalienborgs botaniske have, og det var en plan som havde mange tilhængere blandt den københavnske handelstand. Da *Struensee* frygtede at planen ville gavne Kbh. for meget på det øvrige lands bekostning nægtede han statens hjælp og opfordrede de interesserede købmænd til ved egen kraft at udføre værket, men herved faldt projektet ynkeligt til jorden. – v.H. ejede en stor privatgård på Købmagergade (nuv. nr. 44) og her opbevarede han den store samling mærkværdigheder af dyre-, plante- og mineralriget som blev meget beundret i datidens Kbh. – Kgl. agent 1745. Etatsråd 1751. □ Medalje med portræt af J. E. Bauert, 1776. Stik derefter.

Slægt i J. C. L. *Lengnick*: *Genealogier* II, u.å. C. Nyrop: *Johan Frederik Classen*, 1887. Carl Bruun: *København III*, 1901. Edv. Holm: *Danm.-No.s hist.* 1720–1814 V, 1906. *Kristof Glamann i Hist. t. II*, 1947–9 393f o.fl.st. Erik Rasmussen sst. III, 1950–52 157–60 171.

Harald Jørgensen

van Hemert, Peter, 1734–1810, købmand. * 29.5.1734 i Kbh. (Ty.ref.), † 20.5.1810 sst. (Ty.ref.), begr. sst. (Ass.). F: *Joost v. *H.* (1696–1775) og *Petronelle Elisabeth Mestecker* (1703–78). ~ 1° 3.8.1763 i Kbh. (Fransk ref.) med *Charlotte Fabritius*, * 2.12.1745 i Kbh. (Ty.ref.), † 17.10.1766 sst. (Ty.ref.), d. af købmand, senere etatsråd *Just *F.* (1703–66) og *Elisabeth Mariane de Bruguier* (1709–76). ~ 2° 11.9.1767 i Kbh. (Ty.ref.) med *Agathe Hooglandt*, * 5.1.1746 i Kbh. (Ty.ref.), † 11.11.1823 sst. (Ty.ref.), d. af kaptajnlejtant,

senere admiral *Simon *H.* (1712–89) og *Marie Hooglandt* († 1754).

Som søn af en storkøbmand kom v.H. naturligt til at indtræde i faderens forretning, og 1765 tog han borgerskab som grosserer. Han var betydeligt interesseret i Det asiatiske kompagni hvor han på et vist tidspunkt ejede ikke mindre end 50 aktier, og da handelen 1772 blev givet fri deltog han med egne skibe i dens hurtige opblomstring. Ligesom faderen udnævntes han til direktør for selskabet; i hans funktionsperiode faldt den pinlige bedrageriepisode hvor en sammensværgelse af højt betroede tjenestemænd i selskabet bedrog dette for henvend en halv mill. kr. Blandt aktionærerne rejste der sig en storm af harme, og man krævede direktørerne til regnskab og fordrøede erstatning af dem. Regeringen under (*Ove *Høegh*)-*Guldbergs* ledelse forsøgte at gå imellem og bringe de oprørte aktionærer til ro men det mislykkedes. En række stormende møder fandt sted, i litteraturen vrimgledede det med stridsskrifter, og efter lange og mange forhandlinger endte sagen med at de ansvarlige direktører gik ind på at indbetale i kompagniets kasse en vis sum hvoraf v.H.s andel udgjorde 10000 rdl. Det var kun med stor vanskelighed at v.H. formåede at udrede denne sum thi det fordums så mægtige handelshus befandt sig i disse år efter den amerikanske uafhængighedskrigs afslutning i en svær krise. Denne var allerede begyndt 1782; nævnte år henvendte huset sig til regeringen og bad om et lån af den kgl. kasse på 80000 rdl. da man ikke formåede at klare sine udbetalinger, og kort derefter anmodede man om 200000 rdl. *Guldberg* gennemtvang disse lån mod J. O. **Schack-Rathlous* energiske protest, men det skete uden glæde, tværtimod med „megen Modbydelighed“. 1784 købte v.H. på auktion den gamle sejldugsfabrik på *Vodroffgård*, men han formåede ikke at bringe den på fode og måtte pantsætte den stil staten. Meget bedre gik det ikke med kobber- og messingværkerne ved *Brede*, *Nymølle* og *Fuglevad* som han havde erhvervet af *Poul *Badstubers* fallitbo, og det kneb svært med afdragene. De gyldne år i 1790erne syntes atter at bringe en fornelse i det gamle handelshus, men opblomstringen var kun kortvarig, og 1805 måtte v.H. give endelig op. Hans bo blev overgivet til kommissionsbehandling, men afslutningen nåede v.H. ikke at få at se. Sine sidste år tilbragte den gamle købmand hos sin søn *Joost Johan v. Hemert*. – v.H. ejede en stor bogsamling; på hans exlibris findes som devise: *sola virtus nobilitat*. – Agent med justitsråds rang 1763. Etatsråd 1776. □ *Min. af Cornelius Høyer* ca. 1800–04 (St.mus.). – *Sølvbryllupsmedalje* 1792.

C. Nyrop: Johan Frederik Classen, 1887. Carl Bruun: København III, 1901. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720-1814 V, 1906. Efterl. papirer fra den Reventlow-ske familiekreds VIII, 1917 tilf. 40. Vict. P. Christensen i Årbog for bogvenner II, 1918 130-76 fl.st.

Harald Jørgensen

Hemmer Gudme, Peter de, se Gudme, Peter de Hemmer.

Hemmer Hansen, Eva Tjuba, * 1913, forfatter, journalist. * 2.1.1913 i Ålborg (Budolfi). F: journalist, senere redaktør Jacob Peter Hemmer H. (1886-1967) og Elna Cecilie Louise Højby Nielsen (1891-1971). ~ 1° 16.12.1939 i Århus med kontorchef, cand.mag. Kjeld Elsøe Pihl, * 3.10.1913 i Århus. Ægteskabet opløst 1964. ~ 2° 15.5.1965 i Århus (b.v.) med forfatter, forlægger Alf Grostøl, * 6.7.1912 i Vanse sg., Lista, Norge, † 20.6.1973 i Århus, s. af skipper, gårdmand Andreas Theodor G. († 1925) og lærer Augusta Kristine Marie Lauritzen († 1952).

H. er student fra Marselisborg gymnasium 1931 og cand.mag. med dansk og engelsk 1937 fra Århus universitet. I studietiden tog hun ivrigt del i studenterpolitikken, var 1933-36 sekretær for studenterrådet og blev 1937-38 ledende senior i Studenterforeningen. 1938 studerede hun ved arbejderhøjskolen Ruskin College i Oxford. Herefter fulgte nogle år med forskellige vikariater og 1942 tog hun translatørexamen i engelsk. Det var i de år ikke let for en cand.mag. at finde fast ansættelse, så efter nogen uddannelse gik hun over i journalistik og fik stilling på Demokraten 1944. Her arbejdede hun 12 år med vidt forskellige stofområder fra udenrigspolitik til kulturelle spørgsmål og lokale mødereferater. - Fra sin tidligste ungdom havde H. været socialdemokrat og virket for partiet på mange felter, især med kvindespørgsmål. 1948-62 var hun amtsformand for de socialdemokratiske kvindeudvalg i Århus amt og fra 1963-66 redaktør af partiets blad Frie Kvinder. 1958-70 sad hun i Århus byråd og havde som en af sine hovedopgaver at beskæftige sig med byens mælkeforsyning. 1957-60 deltog hun som rådgiver i ILOs konferencer i Genève. 1967 kom H. ud i et vældigt politisk stormvejr. På Dansk kvindesamfunds landsmøde deltog hun i en paneldiskussion om de få kvinder i politik og kom da med en bemærkning om, at vælgerne måske kunne finde på at skifte parti og stemme på en kvinde fra et andet parti hvis deres eget ikke havde sørgt for at få kvinder opstillet. Det havde hun selv gjort to gange. Den tilståelse gav anledning til ledere i vistnok samtlige landets aviser, et antal af læserbreve, karikaturer, krav om eksklusion af socialdemokratiet,

om nedlæggelse af byrådsmandatet m.m. Det følgende år valgtes hun til landsformand for DK. Her gjorde hun et solidt arbejde i en periode hvor DK var ved at miste sin førende position i kvindebevægelsen bl.a. som følge af den nye kvindebevægelses indtog. Efter DKs 100 års jubilæum 1971 trak hun sig tilbage fra formandsposten og var en periode stærkt engageret i arbejdet mod Danmarks indtræden i EF. Hun meldte sig nu ud af socialdemokratiet og tilsluttede sig Danmarks retsforbund der 1973 udpegede hende som repræsentant i radiatorådet hvor hun sad til 1978 og deltog livligt i bl.a. de bevægede diskussioner foranlediget af Erhard Jakobsens klager over talrige programmer. - Fra 1974 har H. været lektor ved Danmarks journalisthøjskole med kulturstof som område.

H.s omfattende forfatterskab er præget af intelligens og engagement. I *Helene*, 1944 og *Jens Olsen*, 1948 tegnes billeder af den akademiske Århusungdom og dens sociale problemer. *En lille tøs og hendes mor*, 1952 behandler den enlige mors situation, mens *Salomons dom*, 1960 yderst nuanceret beskæftiger sig med abortspørgsmålet. I *Jomfru Rasmussen*, 1956 og fortsættelsen *Grevinden fra Borgergade*, 1957, er det grevinde "Danners historie som fortælles, og *Camelot*, 1966 udspiller sig i kong Arthurs Britannien. Det bliver klart et hovedmål for forfatterskabet at belyse kvinders situation i relation til et samfundsmonter som det også sker i H.s største litterære succes *Skandale i Troja*, 1954 der er en ny og strålende udgave af historien om prins Paris' bortførelse af dronning Helena, oversat til mange sprog. Blandt H.s øvrige produktion findes novellesamlinger, radioarbejder, børnebøger og faglitteratur lige fra det bearbejdede speciale til skoleembedseksamen *Digter og Samfund*, 1939 over *Blåstrømper, rødstrømper, uldstrømper. Dansk Kvindesamfunds historie i 100 år*, 1970 til lærebog for journalister. Hertil kommer en omfattende oversættelsesvirksomhed hvor den seneste endnu ikke afsluttede bedrift er en nyoversættelse af Charles Dickens' samlede værker. Talent, humor og flid er betegnende for denne betydelige personlighed. - Modtog 1962 Ingrid Jespersens legat. - R. 1971. □ Foto.

Alf Grostøl i E.H.H.: Den frygtssomme rajah, 1969 83-126 (m.fortegn. over H.s værker). E.H.H.: Blåstrømper, rødstrømper, uldstrømper, 1970 48.

Inga Dahlgård

Hemming, † 812, konge.

H. var en brorsøn af kong "Gudfred og fik riget efter hans død 810. Den stærke spænding mellem Danmark og det frankiske rige som havde præget Gudfreds seneste år afløstes nu af fred.

Hemming

Tolv frankiske og tolv danske stormænd mødtes ved Ejderen hvor de efter hvert folks skik ved eder besvor forliget, og senere på året drog to af disse høvdinge med hilsen og gaver fra H. til kejser Karl den Store. H. døde kort efter, vistnok 812. □Fantasiportræt fra 1600-tallet i tegn. (Kgl. bibl.) og stik.

Die Reichsannalen, udg. R. Rau, Berlin 1955 (nyt opl. 1966) = Ausgewählte Quellen zur deutschen Gesch. V = Quellen zur karolingischen Reichsgesch. I. Vikingerne i Franken, overs. Erl. Albrechtsen, 1976. - Vilh. la Cour i Sønderjyllands hist. I, 1930-31 235. Laur. Weibull: Nordisk hist. I, Sth. 1948 153-65. Aksel E. Christensen: Vikingetidens Danm., 1969 (ny udg. 1977) 27 133.

Vilh. la Cour*

Hemmingsen, Axel Marius, 1900-78, fysiolog, zoolog. * 26.1.1900 i Kbh. (Skt. Andreas), † 4.7.1978 sst., begr. Mariebjerg kgd. F: mejerier Hanning Peder H. (1867-1926) og Sidsel Marie Johanne Hansen (1865-1951). Ugift.

H. blev student fra Vestre Borgerdydskole 1918 og magister i zoologi 1924. Inden da havde han allerede gjort sig bemærket ved sin undersøgelse af „de natlige lyde“ i København (flagermus, Naturens Verden, 1922) og ved nogle fysiologiske afhandlinger om blodsukkerregulationen udarbejdet hos A. Krogh. Umiddelbart efter konferensen blev han ansat på det nyoprettede Nordisk insulinlaboratorium under H. C. Hagedorn hvor han var afdelingsforstander til 1933 og siden konsulent. En række afhandlinger, delvis sammen med Krogh, over metoder til standardisering af insulinet og over det hunlige kønshormons eventuelle indflydelse på stofskiftet (bl.a. disputatsen 1933) fulgte, indtil hans skæbne pludselig ændredes 1939. Han var da på rejse i det fjerne Østen og strandede ved krigens udbrud som „krigsfange“ på Tahiti, skildret i den posthumt udgivne *Sydhavsliv på klippe- og koralløer*, 1978. 1942 kom han over til det kinesiske fastland, slog sig først ned i Peking og levede i tre år i et lånt hus ved Pei-Tai-Ho kysten ud for Peking. Han brugte sit ufrivillige eksil til at gøre iagttagelser i naturen, ikke mindst over fugletrækket, og til at samle ind. H.s styrke som videnskabsmand lå i hans stadige undren over hvad han så og hans stædige trang til at finde forklaringen. Som fri videnskabsmand resten af livet, bl.a. på det private zoologisk-biologiske laboratorium på Strødam, fik han rig lejlighed til at dyrke denne evne, og hans følgende mange afhandlinger spænder da også vidt.

Selvom H. siden 1946 først og fremmest følte sig som entomolog, har han skrevet enkelte botaniske og ornitologiske afhandlinger, deriblandt tobindsværket *Observations on birds in North Ea-*

stern China, especially the migration at Pei-Tai-Ho beach, 1951-68, den systematiske del i samarbejde med Å. Guildal, og en artikel om sangrytmikken hos de forskellige arter af tyrkerduer. En lille iagttagelse over stankelbenenes (tipulidernes) æglægning genoplivede imidlertid hans gamle interesse for entomologi og igangsatte en lang række undersøgelser inden for dette emne, i J. C. Schiødtens ånd byggede på biologiske iagttagelser - i felten og i laboratoriet - i sammenhæng med organernes bygning. De sammenfattedes på dansk i *Stankelbensstudier*, 1976, i Entomologiske Meddelelser. 1977 sammenfattede han sst. en række afhandlinger om iagttagelser gjort på de som myreløvelarver levende fluer Vermileo, under titlen *Ormeløvestudier*. Hans talrige rejser til De kanariske øer gennem tyve år såvel som rejser i Argentina og Australien gav ham, foruden den hjemlige natur, grundlaget for disse velgennemtænkte og indgående studier. Hans store samling af stankelben såvel som hans indsamlinger verden over er nu på Zoologisk museum i København. □Foto (Zoolog. mus. Kgl. bibl.).

Dr. A.M.H.s publications, 1963. - Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1934 157-60. - J. A. Guildal i Dansk ornithol. foren.s t. LXXII, 1978 227-29 (m. bibliografi). Anker Nielsen i Entomol. medd. XLVII, 1979 45f. Samme i Vidensk. medd. fra da. naturhist. foren. CXLI 1979 163-68 (m. bibliografi). - S. L. Tuxen: Dansk entomol. bibliografi 1936-77 (manus. på Zool. museum).

S. L. Tuxen

Hemmingsen, Christiern, 1378-1455, biskop i Ribe. * 1378, † 21.1.1455 i Ribe, begr. i domk. sst. F: Hemming Christiernsen.

H. tilhørte en sjællandsk lavadelsslægt hvoraf flere medlemmer fungerede som fogeder for Roskildebispens. H. fandt selv den gejstlige løbebane mere attraktiv, blev tidligt kannik i Roskilde og sendtes til Paris for at studere. Han må øjensynlig have haft samme talent for boglige sysler som han senere dokumenterede for godsadministration, i alt fald blev han ved biskop Peder Jensen "Lodehats indflydelse og med pavelig accept i en meget ung alder domprovst i Roskilde. Præposituret blev aflønnet med det gamle Osted præbende hvortil på grund af økonomiske vanskeligheder det nygrundlagte Skt. Laurentii kapel var blevet annekteret. I løbet af sin knapt 15-årige periode som domprovst lykkedes det H. at få bragt den kriseramte Skuldelevgård på fode, bl.a. ved at forøge den med det tilstødende „Provstevænget“. Ved siden af sine embedspligter overkom han at genopbygge øde gods som han havde i forpagtning af klostre, borgerlige og adelige. Han var i høj grad en handlingens mand

som ikke altid gav sig tid til at fæstne sine retshandler på pergamentet. Til gengæld undslod han sig ikke for at komme rejsende den lange vej fra Ribe for at forklare indholdet af et mageskifte han som provst havde foretaget med Frue kloster i Roskilde. Da Peder *Lykke 1418 blev ærkebiskop fulgte H. efter ham som biskop i Ribe. Ifølge Skibykrøniken skal han have været kong Eriks afsending på konciliet i Basel, en efterretning der dog hverken finder støtte i samtidige kilder eller i det omfattende materiale der foreligger vedrørende kirkemødets historie. Som medlem af rigsrådet deltog han i talrige møder og forhandlinger; han var medunderskriver af rigsrådets opsigelsesbrev til kong Erik 23.6.1439, og i hans domkirke blev Christoffer af Bayern kronet nytårsdag 1443. Om H.s styre af Ribe stift gennem mere end en menneskealder er forbløfende lidt bekendt. Et resultat af hans virkelyst var dog at han i Ribe domkirke indstiftede et alter med tilhørende kapel indviet til Roskilde stifts særlige skytshelgen Skt. Lucius. Et halvt år før sin død nedlagde han sit embede på grund af alder og svagelighed.

P. Terpger: *Ripæ Cimbrica*, 1736 287 (efter Ribe domkirkes tabte anniversariebog). *Auctuarium chartularii univ. Parisiensis I*, Paris 1894 832 837. *Repertorium diplomaticum III*, 1906. *Acta pontificum Danica III*, 1908. – Thelma Jexlev i *Hornsherred undersøgelsen*, 1977 = *Det nord. ødegårdsprojekt II*, 1977 229–31.

Thelma Jexlev (Ellen Jørgensen)

Hemmingsen, Niels, 1513–1600, teolog, professor. * 8.(22.).5. (el. 4.6.) 1513 på Lolland (det nøjagtige fødested uvist), † 23.5.1600 i Roskilde, begr. i domkirken sst. F: bonde Hemming Nielsen og Karine N. N. († 1564). ~ 1° 14.8.1547 med N. N. Ægteskabet opløst. ~ 2° 14.8.1552 med Marine Madsdatter, * ca. 1510 i Landskrona, † 7.12.1580 i Roskilde, d. af Mads Sørensen. ~ 3° 1583 med Birgitte Lauridsdatter, * ca. 1551 i Assens, † 21.3.1622 (~ 2° 1606 med kannik i Roskilde, mag. Christen Jensen Guldager, ca. 1550–1622).

En farbror, som var smed, sørgede for at få H. sendt i skole i Nysted og i de følgende år synes han at have besøgt latinskolerne i Nakskov, Nykøbing F., Slagelse, Roskilde og Lund. I Roskilde var skolens rektor humanisten Niels Black som også var kannik ved domkirken. Så sent som 1560 dedicerede H. et skrift til sin gamle lærer med en tak for at han havde understøttet ham økonomisk. – 1537 drog H. som så mange af reformationstidens danske studenter til Wittenberg. Hans studier blev finansieret af adelsmanden Johan *Urne og efter dennes død af hans søster Alhed Urne, men H. måtte dog også

tjene til føden ved at undervise andre studerende. H. opholdt sig fem år i Wittenberg og modtog et uudsletteligt indtryk af Philipp Melancton, „min elskede lærer“ som han bestandig kaldte ham. Naturligvis omtaler han også siden Luther med ærbødighed, men det gælder for H. som for næsten alle danskere i den første efterreformatoriske generation, at det var Melancton man lærte af og havde kontakt med.

Efter at have taget magistergraden drog H. 1542 tilbage til Danmark. Efter en kort periode som huslærer i Malmø blev han 1542 eller 43 professor i græsk ved Kbh.s universitet. Senere fortæller han selv at han i disse år havde nær kontakt med rektoren ved Vor frue skole, mag. Oluf Offesen, med Jens Skjelderup som siden blev biskop i Bergen og med Laurids Bertelsen, siden biskop i Århus. Disse mænd mødtes dagligt, og H. gennemgik efter Melanctons forbillede Davids salmer for de andre. 1545 blev H. professor i dialektik (og hebraisk), fra 1547 virkede han et års tid som sognepræst ved Helligåndskirken, og 1553 tog han den teologiske baccalaureat og rykkede samme år op i det teologiske fakultet. 1557 blev han kreeret til dr.teol. og overtog posten som „theologus primus“. Som teologisk professor, fire gange rektor og 1572 universitetets vicekansler havde H. hænderne fulde. Han skulle deltage i universitetets administration og økonomiske forvaltning, men også varetage de mange opgaver som efter reformationen var blevet lagt hen til det: kongen skulle rådgives i diverse sager, bøger skulle censureres, der skulle afgives udtalelser i sager vedrørende trolddom, ægteskab, gejstlige personers liv og lære m.m. Og naturligvis skulle H. passe sin undervisning – både i form af disputationer og forelæsnings på universitetet og af privatundervisning af de studerende han havde optaget i sit hus. Det er rimeligt at slå fast, at endnu i dag virker H.s skrifter yderst klare og pædagogiske. Det har øjensynlig været ham en fornøjelse at undervise, og disputationerne og navnlig forelæsningerne over nytestamentlige skrifter og over salmerne udgør den største del af hans iøvrigt meget omfattende forfatterskab.

H.s forfatterskab henvender sig naturligt nok især til præsterne, og der er ingen tvivl om at det har vundet stor udbredelse og øvet stor indflydelse. I den latinske ordinans fra 1561 som H. iøvrigt var medforfatter til, nævnes hans *Enchiridion theologicum* (teologisk håndbog) og hans *Postille* som bøger, præsterne bør eje. Og 1568 blev præsterne på Odense landemøde påmindet om at de skulle lade sig overhøre af bispem i „Hemingii theologi“ og i hans bog om præsternes embedsførelse, den berømte *Pastor* (hyrde).

Hemmingsen, Niels

De mange oplag og udgaver af skrifterne og de mange oversættelser især til tysk og engelsk vidner også om deres popularitet. Gennem skrifter som de her nævnte indskærpede H. præsterne hvad de skulle lære deres menigheder at tro, men i høj grad også hvordan kristne mennesker burde forholde sig og leve i datidens feudale samfund. I alle H.s skrifter fylder de etiske anvisninger godt op. Allerede i Enchiridion kan man finde udførlige drøftelser af moralske og praktiske spørgsmål ved siden af de mere dogmatiske overvejelser. Også skriftet om naturloven, *De lege naturæ*, fra 1562 består mest af moralske anvisninger. Og kommentarerne til de bibelske skrifter afbrydes gang på gang af lange ekskursor om dagens problemer. H. beskæftiger sig fx udførligt og mange gange med renteproblematikken: om en kristen kan tillade sig at kræve rente og i bekræftende fald hvor høj rentesatsen må være. Han skriver om hvordan man skal forholde sig over for trolddom og varsler. Han belærer grundigt om hvordan ægtefæller skal opføre sig over for hinanden. Han giver anvisninger på hvordan man skal opdrage sine børn, eller på hvordan man skal omgås sit jordiske gods – og den røde tråd gennem alle belæringerne er at man skal kunne finde sig til rette i det danske samfund som det nu engang tog sig ud i anden halvdel af 1500-tallet.

H. opfattede sig selv som elev af Melanchton og Enchiridion som en introduktion til Melanchtons berømte skrift om de kristne trossandheder, *Loci communes*. Men i virkeligheden rummer hans forfatterskab træk mange andre steder fra: fra den antikke og middelalderlige litteratur og fra middelalderens katolske teologi, og han er åbenbart tidligt blevet inspireret af den calviniske reformation i Genève, selv om han ikke i nogen snæver dogmatisk forstand kan kaldes calvinist. Det som optog ham var det calviniske kirke-styre med deltagelse af lægmænd, og det var den calviniske ægteskabslovgivning – som det kan ses i hans forskellige skrifter om ægteskabet. Et af disse skrifter *Håndbog om ægteskab, forskydelse og skilsmisse* var iøvrigt skrevet til brug for de gejstlige som skulle dømme i ægteskabsager i de såkaldte „tamperretter“. Det blev ikke udgivet af H. selv, men af superintendenten i Pirna i Kursachsen, Johannes Stössel, som H. havde ført lange samtaler med i København 1572. Ved siden af den del af forfatterskabet som direkte eller indirekte henvendte sig til præsteskabet skrev H. også en lang række populære, opbyggelige skrifter. Et af de kendteste *Liffsens vey* fra 1570 blev optrykt mange gange og oversat til latin, tysk, islandsk og engelsk. Til denne gruppe kan man også regne hans ligprædikener. H., selv

bondesøn, synes at have stået i nær kontakt med den sjællandske adel og især med Herluf Trolle og hans kreds. To af hans berømteste ligprædikener er holdt netop over Birgitte Gyøye og Herluf Trolle. Det har ikke været nogen tilfældighed at H. blev (med)forfatter til ordinansen for Herlufsholms skole, eller at han 1567 sammen med Sjællands biskop fik opsyn med skolen.

Imidlertid kom den tidligere nævnte kontakt med de kursachsiske gejstlige og teologer H. dyrt at stå. Kurfyrst August som var gift med Frederik IIs søster Anna opdagede 1574 at hans teologer i Wittenberg og andre steder var gået ham under øjne ved at bekende sig til en calvinisk eller kryptocalvinisk nadverlære, og i raseri herover afsatte og fængslede han en række af dem, bl.a. Johannes Stössel. Under forhørene påberåbte de sachsiske teologer sig at der i Danmark blev lært og skrevet om nadveren på samme måde som de havde gjort. Det meddelte kurfyrsten til Frederik II i et brev engang i sommeren 1575, og han dokumenterede tillige de kryptocalviniske teologers påstand ved at sende kongen et eksemplar af H.s store skrift *Syntagma*, som mest består af de disputationer han havde holdt gennem årene, men som han nu havde udgivet samlet 1574. Kongen lod Peder Oxe holde en dunder-tale til alle professorer og Københavns præster den 15.6.1575 kl. fem om morgenen oppe på slottet. De fik at vide at de havde at lære og skrive om nadveren „enfoldigt efter den augsburgske bekendelse“ – og af H. blev der forlangt en tilbagekaldelse af de anstødelige passager i *Syntagma*. Den ville H. i første omgang ikke give, og han hævdede at de kursachsiske teologer påberåbte sig ham med urette. Derved blev det foreløbig. Men kurfyrsteparret vedblev at trænge ind på kongen, og han måtte den 23.2.1576 befale konsistorium at kalde H. for sig og forlange en udtrykkelig tilbagekaldelse. Konsistoriums forhandlinger om sagen strakte sig over flere måneder og var meget vanskelige. Flere af H.s kolleger gav nemlig udtryk for at som han lærte om nadveren havde man faktisk altid lært i Danmark. Resultatet af forhandlingerne var imidlertid givet på forhånd. Kongen ville have sin tilbagekaldelse – og fik den 6.4.1576. Men i Kursachsen var man stadig ikke tilfreds. Og helt galt blev det, da H.s *Syntagma* 1578 udkom i en ny udgave i Genève. Nu rykkede også Frederik IIs svigermor, hertuginde Elisabeth af Mecklenburg, ud – og 29.7.1579 bekvæmmede kongen sig endelig til at suspendere H. og befale ham at tage bopæl i Roskilde. Kurfyrsteparrets ihærdighed må forstås på baggrund af de politiske forhold i det tyske kejserrige efter religionsfreden i Augsburg 1555 mellem katolikker og lutheranere. Kunne

man bevise at Kursachsen ikke havde indrettet sine kirkelige forhold i overensstemmelse med den augsburgske bekendelse, ville man bringe kurfyrsten i en vanskelig situation over for kejseren – og derfor var det egentlig ganske logisk at kurfyrsteparret måtte følge den lokale udrensning op ved at gøre forestillinger over for den danske konge. Og han kunne på sin side ikke tillade sig at sidde dem overhørig, hverken af dynastipolitiske grunde eller af hensyn til sin egen politik over for kejseren. Sandsynligvis agtede kongen at kalde H. tilbage, når stormene havde lagt sig. Men det sachsiske kurfyrstepar som havde foranlediget suspensionen døde først 1585 og 86, og da var H. allerede en gammel mand. Sin lærergerning kom han altså ikke til at genoptage. Men efter kurfyrsteparrets død udsendte han adskillige skrifter som dog mest bestod af gamle forelæsninger.

I Roskilde levede H. sine sidste 20 år og på mange måder bevarede han sin hidtidige position. Økonomisk havde han ingen problemer. Han oppebar nu som før indtægterne fra et kanonikat ved domkirken og fik endda ved flere lejligheder tillagt kongetiender. Han blev stadig benyttet af statsmagten og var således med til at koncipere Frederik IIs ægteskabsordinans fra 1582 som gjorde det lovformeligt både at blive skilt og gift igen, hvad det jo ikke havde været i katolsk tid. Hans tidligere kolleger ved universitetet sendte ham i mange år til jul en halv eller hel ame vin (80 el. 160 liter). Også i udlandet nød han stadig stor agtelse. Da den skotske konge, Jakob VI, besøgte Danmark 1590, var han i Roskilde hvor han disputerede med H. på latin og forærede ham et gyldent bæger. Emnet var den calviniske prædestinationslære som H. til det sidste vendte sig imod. Som kannik ved domkirken måtte H. deltage i kapitlets forhandlinger og fik forskellige opgaver pålagt. Bl.a. var han i en årrække værge for domkirken og førte tilsyn med domskolen. Måske har han også haft sæde i tamperretten og der gjort brug af sin „håndbog“. – I sit private liv havde H. bekymringer nok. Skilsmissen fra den første kone var begrundet i hendes utroskab. Sønnen af dette ægteskab, Hans Hemmingsen, blev professor ved universitetet, men måtte pga. druk og udsvævelser afsættes. H.s eneste datter døde under en epidemi 1577, og den ene af hendes to sønner skejede lige så meget ud som sin morbror og blev afsat som rektor for latinskolen i Odense. Selv blev H. med årene svækket og næsten blind. Utvivlsomt er døden kommet som en befrielse for den gamle mand. Den 27.5.1600 blev han fulgt til sin grav i domkirken af en stor del af Sjællands præster og de fleste af de københavnske professorer. Sjæl-

lands biskop, dr. Peder Jensen *Winstrup, holdt her en mindetale over ham. □Træsnit, sig. LHF., 1566. Mal. 1595 (Fr.borg), efter dette stik af Magnus Petersen, 1874, samt et par træsnit. Afbildet på relief på ligsten (Roskilde domk.). Stik af H. Hondius, efter dette et par stik, bl.a. 1688, og træsnit 1871. Træsnit af H. P. Hansen, 1879. Fremstillet på udkast til mal. af H.s møde med de tre rigsråder af Constantin Hansen, 1862.

Udg. Opuscula theologica, 1586.

Lit. J. H. Paulli: Dr. N. H.s pastoralteologi, 1851. H. F. Rørdam i Kirkehist. saml. 2.r.IV, 1867–68 252–326. Johan Grundtvig sst. 742–53. C. C. Jessen sst. 7.r.VI, 1966–68 532–52. H. F. Rørdam: Kbh.s univ.s hist. II, 1869–72 425–55 (m. bibliografi). J. O. Arhning i Årbøger udg. af Hist. samf. for Kbh.s amt, 1925 84–106. Samme i Fra Kbh.s amt, 1927 137–72. Kjell Barnekow: N. H.s teologiska åskådning, Lund 1940. Erik Munch Madsen: N. H.s etik, 1946. P. G. Lindhardt i Festskr. til Jens Nørregaard, 1947 131–45. Hanne Ruus i Festskr. til Kr. Hald, 1974 523–39. Sv. E. Stybe: Fra folkevækelse til enevælde, 1975 98–112.

Papirer i Kgl. bibl.

Jens Glebe-Møller

Hempel

Slægten H. kom til Danmark med Simon H. (1699–1765) hvis oldefar var herredsfoged i Lossdorf Adam H., slægtens først kendte mand.

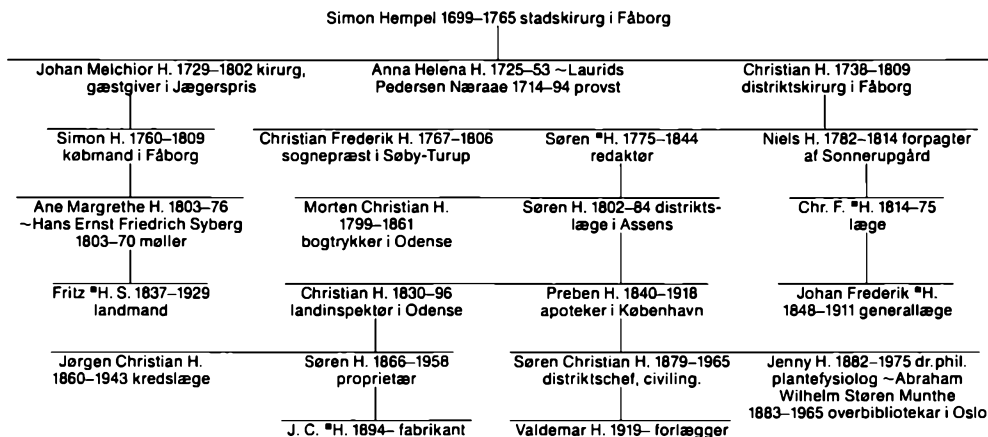
P. Hempel: Stamtavle over den hempelske familie i Danmark, 1915. Slægtstavlesamlingen, 1931. Wilhelm von Antoniewitz: Danske patricierslægter II, 1979 93–115.

Hans H. Worsøe

Hempel, Christian Frederik, 1814–75, læge.
* 14.5.1814 på Sonnerupgård, † 15.1.1875 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: forpagter Niels H. (1782–1814, ~ 1° med Ane Cathrine Kirstine Harder, ca. 1782–1808) og Dorothea Petersen († senest 1824). ~ 24.5.1845 i Kbh. (Frue) med Ida Frederikke (døbt Ricke) Valborg Friis, * 8.3.1817 i Kbh. (Garn.), † 12.9.1906 på Arresødal, d. af kaptajn i det kgl. artillerikorps, senere bogholder og justitsråd Johan Christopher Gotthold F. (1783–1840) og Jensine Noline Engelsted (1794–1876).

H. blev student 1831 fra Ribe og tog medicinsk embedseksamen 1838. Han fungerede 1840–42 som kandidat på Frederiks hospital og derpå som militær underlæge, var fra 1844–63 prosektor ved universitetets pat.-anat. museum og redigerede 1844–61 Ugeskrift for Læger, dels alene, dels som medredaktør. Han blev dr.med. 18.1.1851 for en interessant afhandling om hovedløse misfostre. Derpå virkede han som privatdocent i patologisk anatomi 1851 og 1862–63 under professor A. G. *Sommers sygdom, blev

Hempel, Chr. F.

1853–72 distriktslæge på Christianshavn og 1853 koleraslæge. 1863 udnævntes han til læge ved Tugt- og forbedringshuset på Christianshavn, fungerede som overlæge ved et militært lazaret i Kbh. under krigen 1864, blev s.d. adjungeret stadslæge B. A. Hoppe og var efter dennes død 1865 konst. stadslæge i Kbh. Fra 1870 var han medlem af direktionen for Det classenske litteraturselskab. Både i sin litterære og sin praktiske virksomhed var han skattet for sin omfattende og pålidelige indsigt, sin samvittighedsfuldhed og noblesse. Hans varme interesse for sit kald gav sig også udslag i bestræbelser på sundhedsplejens område, og han var et utrætteligt bestyrelsesmedlem i de danske lægers understøttelsesforening. – H.s søn **Johan Frederik H.**, * 10.11.1848 i Kbh., † 8.3.1911 sst., cand.med. 1873, blev korpslæge 1880, overlæge 1896, stabslæge 1902, generallæge 1908, udgav 1910 *Haandbog i Sundhedstjenesten ved den danske Hær under Krig*. R. 1899. DM. 1905. K.² 1910. – R. 1864. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1851 16f. – Ugeskr. for læger 3.r.XIX, 1875 79. Om Johan Fr. H.: Johan Kier sst. LXXIII, 1911 377–79. Gordon Norrie i Ill. tid. 12.3.1911. Militærlægen XIX, s.d. 1–3. Em. Saugman: Dansk hærs lægevæsen, 1955 220–24.

*Axel Borgbjærg**

Hempel, Jørgen Christian, * 1894, fabrikant. * 14.7.1894 i Skårup på Fyn. F: proprietær Søren H. (1866–1958) og Helene Mayntz-Clausen (1870–1958). ~ 23.1.1932 i Søllerød k. med Thor-gunna Jacobsen, * 5.12.1905 i Kbh., d. af grosse-
rer Christian Wilhelm J. (1878–1921) og assuran-
ceagent Dagmar Thora Hansen (1883–1942).
H. tog realeksamen fra Hesselager kostskole. I tre år stod han i lære i Odense-firmaet Chr. Hennings & Co. Derefter rejste han til Hamburg for

at fortsætte sin uddannelse i kemikalie- og farve-firmaet Carl Oberländer. Kort efter brød første verdenskrig imidlertid ud, og H. returnerede til Danmark hvor han blev ansat i A/S Skibsfarve-fabrikken Selandia i København. Dette firma var startet af en kreds af store rederier i krigens første år. I forbindelse med rationalisering måtte H. forlade sin stilling her, men han påbegyndte 1915 sin egen agenturforretning, begyndelsen til Det Hempelske Handelshus. 1917 startede han sin egen fabrik for skibsbundfarver, *Hempel's Marine Paints*. Situationen på dette område var dengang således at styrmanden i de forskellige havne indkøbte farvestoffer, linolie, fortyndingsvæske og tørrelse i løs vægt hos skibshandlerne. Kvaliteten skiftede fra land til land, og det gjorde farvenuancer også. Udover behandling med denne maling kom for nogle skibe bundtjære til værn mod begroning. H.s hovedidé var at en grundmaling i „kongegrå“ skulle være basis; derefter skulle der males med specielt sammen-sat farve der bedst muligt beskyttede pladerne mod angreb af rust og parasitter. Alt var industrielt fremstillet og færdigblandet, derfor af ensartet kvalitet og kulør, med rette konsistens og tørretid. Skibshandlerne var ikke særlig interesseret i dette standardiserede produkt, derfor solgte H. direkte til værfter og rederier og firmaet oprettede efterhånden 25 fabrikker og flere hundrede lagre over hele verden.

1948 overdrog H. virksomheden til J. C. H.s legatfond, for hvilket han blev formand. Fondet er hovedaktionær i de såkaldte Hempelske firmaer, udover skibsfarvefabrikken og handelshuset er der tale om et større antal mere eller mindre beslægtede virksomheder hvoraf en del er associe-rede firmaer i udlandet. Koncernen har bevaret det gamle hovedsæde i Amaliegade, men er i øvrigt udflyttet til Lundtofte i 1970'erne.

H. har stiftet flere selvejende institutioner til støtte for kultur og uddannelse, fx *Concern Hempels understøttelsesfond* og *J. C. Hempels jubilæumslegat*. Anneberg-samlingerne (Det Hempelske kulturfond) hører til på H.s gods ved Nykøbing S.; her udstilles H.s store samling af glas, ligesom der afholdes skiftende udstillinger af ny og ældre kunst. På Vatelunden, H.s privatbolig med et tilliggende på ca. 8 ha ved Nærum som han 1928 købte af Edvard Brandes, er der gennemført omfattende naturfredninger. H. har udgivet bøgerne *Et Folke Sundheds Institut*, 1942 samt *Your ship and its maintenance*, 1963. □Foto.

Interview i Børsen 8.9.1933. – Sst. 13.7.1954, 14.7.1964, 27.6.1965. Berl. tid. 13.7.1975. Politiken 14.7.1979.

Ib Gejl

Hempel, Johan Frederik, se Hempel, Chr. F.

Hempel, Søren, 1775–1844, boghandler, avisudgiver. * 3.1.1775 i Fåborg, † 12.1.1844 i Odense, begr. sst. F: postmester og stads-, senere distriktskirurg i Fåborg Christian H. (1738–1809, ~2° 1786 med Ulrikke Augusta Ploug, 1766–1841, ~2° 1816 med kancelliråd, landvæsenkommisær Nicolai Johan Kannevorff, ca. 1758–1833) og Sophie Erreboe (1746–84). ~19.9.1798 i Odense med Frederikke Kirstine Kisbye, * 16.5.1769 i Odense, † 22.9.1839 sst., d. af klokker ved Skt. Knuds kirke i Odense Morten K. (ca. 1730–99) og Johanne Margrethe Sibbern (ca. 1734–98, ~1° 1757 med kateket i Odense Jens Pedersen Brandt, 1723–65, ~1° 1750 med Christiane Dorothea Riber, † 1751, ~2° 1752 med Karen Friedrichsdatter Holm, † 1756).

H. blev student 1793 fra Odense og tog tre år efter teologisk embedseksamen. 1797 købte han i forening med en fransk emigrant Joseph Benedict Lindenfels, som dog efter et års tids forløb udtrådte af kompagniskabet, Fyens Stifts Adressekontor og Bogtrykkeri i Odense, hvortil var knyttet udgivelsen af Fyens Stiftstidende der allerede var udkommet gennem 25 år og nød stor anseelse. Efter overtagelsen bestred H. selv lige til 1843 hvervet som dette blads redaktør; hans efter datidens forhold meget moderne ledelse skaffede – trods livlig konkurrence fra den lige så foretagsomme forlæggerkollega Christian *Iversen udgiver Fyens Stifts Journal – hurtigt bladet derøget udbredelse. Foruden bogtrykkeriet og avisudgivelsen drev han allerede fra 1797 en stor boghandel, omfattende såvel sortiments- som forlagsvirksomhed, og også denne del af forretningen formåede han at arbej-

de op til at blive en af de største virksomheder af den art i provinsen. H. var stærkt socialt og politisk interesseret og i mange henseender en foregangsmand der gennem bladet kom til at øve en betydelig indflydelse på sin bys udvikling ved stadig i dets spalter at tage til orde i kommunale spørgsmål, især på det filantropiske område. Han var medlem af flere kommissioner til ordning af skole- og fattigvæsen, blev 1835 valgt til deputeret i Roskilde stænderforsamling og 1838 til rådmand i Odense. Foruden talrige bladartikler, hvortil hører rationalistisk prægede indlæg i tidens kirkelige og teologiske stridigheder, har han forfattet en række bøger og pjecer, væsentlig af folkeoplysende eller moraliserende karakter som ganske vist ikke er betydelige, men vidner om hans frisind og menneskevenlighed. I denne sammenhæng kan nævnes at han ved boggaver og på anden måde viste læseselskaber og de fremspirende folkebogsamlinger på Fyn stor interesse. Hans hobby var astronomi som han dyrkede fra et i hans have med henblik herpå opført tårn. Efter hans død blev den store forretning delt, idet sønnen Morten Christian H. (1799–1861) overtog trykkeriet og avisudgivelsen (overgik 1869 til J. C. *Dreyer), mens forlags- og sortimentsboghandelen overgik til svigersønnen Jens Frederik Helm-Petersen (1810–70). – Kancelliråd 1829. □Mal. af C. Grandjean, 1835. Buste (Hempels Boghandel, Odense). Mal. af Dankvart Dreyer. Mal. af S. C. Bondo (Lahns stiftelse, Odense). Træsnit af J. F. Rosenstand, 1874.

S. H.s politiske dagbøger 1835–40, udg. Hakon Müller, 1946. – J. Lauritzen: Tilbageblik på Fyens stiftstid.s første årh., 1872. A. Dolleris: Danm.s boghandlere 1837–92, 1912 124f. H. St. Holbeck: Fyens stiftstid. gennem halvandet årh., 1922. Chr. Kirchhoff-Larsen: Den danske presses hist. I–II, 1942–47. [J. Weishaupt:] Hempels boghandel 1797–1947, 1947. Helge Nielsen: Folkebibl.s forgængere, 1960. – Papirer i Landsark. for Fyn.

Aleks. Frøland (Lauritz Nielsen)

Hempel Syberg, Johan Heinrich Friedrich (Fritz) Carl Casper Reinholt, 1837–1929, landmand. * 12.4.1837 i Lydinge møllegård, Krarup sg., † 12.2.1929 i Odense, begr. i Heden, Fyn. F: møller, senere gårdejer i Kværndrup Hans Ernst Friedrich Syberg (1803–70) og Ane Margrethe Hempel (1803–76). ~31.5.1866 i Heden med Adelheide Marie Warberg, * 14.2.1837 på Ensomhed, Heden sg., † 1.2.1896 på Gelskov, d. af godsforvalter ved grevskabet Muckadell, senere kammerråd Andreas Conrad W. (1796–1871) og Christine Marie Storm Schmidt (1800–82). H.S. blev undervist privat og samtidig oplært ved landbruget. Efter faderens ønske gjorde han fra sekstenårsalderen i nogle år tjeneste på godskontorerne under Jomfruens Egede og grev-

Hempel Syberg, Fritz

skabet Muckadell, blev 1856 sekretær hos lensgreve Preben Bille-Brahe, Hvedholm, og kom efter dennes død n.å. til E. Tesdorpf som underforvalter, først på Gedsergård, senere på Ourupgård. Tesdorpf fik stor betydning for H.S. Her lærte han tidens mest fremskredne landbrugsformer at kende og fik særlig indsigt i kvægavl og mejeri. Efter et kort studieophold på landbohøjskolen som han måtte forlade pga. hjemmets økonomiske forhold vendte han tilbage til Tesdorpf's gårde, var forvalter endnu et par steder, indtil han 1866 forpagtede hovedgården Gelskov på Fyn. Med energi og dygtighed bragte han gården i god drift, og den blev i de 32 år, H.S. drev den, et søgt lærested, bl.a. for landhusholdningsselskabets lærlinge, for hvem han var en forbilledlig, men krævende og streng lærerester. Også Gelskovs mejeri blev uddannelsessted for mange, og her blev de nyeste metoder og systemer taget i brug, ligesom Gelskov var hjemsted for nogle af de af Th. R. Segelcke udførte mejeriforsøg. – Sin betydeligste indsats ydede H.S. som organisator af fynsk landbrugs fællesskikheder, især på husdyrbrugets og mejeribrugets område. Han forenede i usædvanlig grad faglig indsigt, arbejdsdygtighed, idérigdom med evnen til samarbejde. I sin tidlige ungdom havde H.S. været påvirket af kredsen omkring Rødding højskole, og senere kom han i et nært forhold til Dalum landbrugsskole og dens mænd.

Som et særsyn blandt tidens større landbrugere var H.S. aktivt engageret i udbredelsen af andelsbevægelsen i 1880'erne. Som bruger af en mindre gård i Heden fik han 1885 oprettet et andelsmejeri hvis formand han var i tre år. Dannelsen af den første levedygtige sammenslutning af andelsmejerier, den senere Fyns mejeriforening 1889, skyldtes i væsentlig grad hans initiativ, og 1898–1909 var han formand for foreningen. I denne egenskab var han blandt foregangsmændene ved oprettelsen af Fyns Andels-Foderstofforretning 1901. Han var virksom for mejeristernes uddannelse, støttede udviklingen af en mejerikonsulentvirksomhed og tog initiativet til de fynske mejeriudstillinger fra 1894 og til oprettelsen af de samvirkende danske mejeriforeninger 1899, ligesom han fik sæde i flere udvalg som denne sammenslutning oprettede. Fra Svendborg amts landøkonomiske selskab gik han over i ledelsen af de samvirkende landboforeninger i Fyns stift og blev 1891 formand for samvirksomhedens kvægavlsudvalg. Her tog han initiativet til indførelsen af toårige konkurrencer mellem hele kvæghold der begyndte 1894 som en forløber for kontrolforeningerne. På Gelskov havde han allerede da gennemført kontrollering af de enkelte køer i besætningen. 1898 fratrådte

han forpagtningen af Gelskov, flyttede til Odense hvor han virkede som den egentlige leder af det fynske konsulentkontor, bl.a. i samarbejde med Fyns stifts patriotiske selskab, i hvis arbejde han havde været virksom siden 1867. Selskabet gav ham æresbolig 1920. H.S. blev højt hædret af fynsk landbrug, blev æresmedlem af bestyrelsen af den fynske samvirksomhed og af Fyens mejeriforening. 1907 modtog han Segelckemedaljen. – H.S. står som den mest fremtrædende skikkelse i fynsk landbrug i sidste fjerdedel af forrige århundrede, og han bidrog i overordentlig grad til at skabe de organisatoriske rammer omkring den førerstilling på kvægavlens område som Fyn opnåede i denne periode. – R. 1895. DM. 1906. K.² 1922. □Buste af Aksel Hansen ca. 1908 (Andelsbogtrykkeriet, Odense). Relief af Axel Poulsen, 1932, efter foto (Fyns stifts patriotiske selskab, Odense). Mal. af Johs. Larsen (sst.). Foto.

Fyns stiftstid. 12.–13.4.1907. Fyns stifts landbrugstid., 1907 125–29 133–36. [Th. Mogensen] sst. 1917 147–50. [C. R. Svane Christiansen] sst. 1927 195–97. Samme sst. 1929 89–91. N. Beck: Fyns stifts patriotiske selsk. gennem 100 år, 1910. [Th. Mogensen:] Heden-Vantinge andelsmejeri 1885–1910, 1911. H. M. Knudsen i Tidsskr. for landøkonomi, 1929 137–41. Johs. Petersen-Dalum i Foren. Dalum lærlinge. Årsskr. 1929 5–14. Hans Appel i Mælkeritid. s.å. 143–45. N. Peter Poulsen: Fyns mejeriforen. gennem 50 år, 1944. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Claus Bjørn (Aksel Milthers)

Henckel, Carl, se Henckel, Frederik.

Henckel, Frederik (Friedrich) Ferdinand, 1799–1855, officer. * 7.4.1799 i Ålborg, † 25.7.1855 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: fænrik, senere premierløjtnant, skoleholder Johann Philip Elias Ludvig H. (ca. 1765–1811) og Amalie Christiane Hermine Henriette Zug (ca.1769–1852). ~ 1825 med Augusta Sophie Caroline Rodenburg, * 12.1.1804 i Ålborg, † 3.9.1888 på Frbg., d. af oberst, senere generalmajor Hans Jochim R. (1754–1820, ~ 1° 1791 med baronesse Birgitte Sofie Rosenkrantz, 1769–95) og Sophia Louise Constance Moltke (1775–1824).

H. var landkadet og pagekadet 1809–14 og fik 1813 anciennitet som sekondløjtnant i infanteriet, blev 1824 kar., n.å. virkelig premierløjtnant, 1839 stabskaptajn (anc.1835), 1842 kaptajn I, 1848 major. Han deltog i hele krigen 1848–50, men det var navnlig i det sidste år han fik lejlighed til at vise sine fortræffelige soldateregenskaber. I slaget ved Isted kommanderede han midlertidigt 2.divisions reserve og deltog med heste i kampene ved Øvre Stolk hvor han fik kontrol over den brændende by og derefter førte sine afdelinger frem til samarbejde med 1. division.

Under det påfølgende angreb på passet mellem Isted sø og Langsø under Christian de Mezas ledelse førte H. en tid kommandoen over en brigade m.m. De Meza der sjældent brugte stærke udtryk stillede H. forrest i sit forslag om udmærkelser „... med Energi og med helt modig Aandsnærværelse kastede han Fjenden ud af Byen, tilbage til Langsøen“, og i den følgende kamp førte han sine styrker „med en Hurtighed, Applomb og Rolighed, der intet lader tilbage at ønske“. Senere deltog H. sammen med Hans Helgesen med hæder i Frederiksstads forsvar. Jan. 1850 var han blevet kar., i okt.s.å. blev han virkelig oberstløjtnant. – En bror Carl Frederik Theodor H., * 15.4.1801, † 29.7.1853, blev kadet 1814 og avancerede til premierløjtnant men uddannedes på det kgl. stentrykkeri. 1827 anlagde han selv et stentrykkeri i Kbh. hvorfra udgik ikke blot tryk til teknisk brug men også portrætter, bl.a. Frederik VII. Han fremstillede et transportabelt litografisk etablissement som udstilledes og godkendtes i troppesamlingen 1843 ved Lüneburg. Han afgik fra hæren med rang af stabskaptajn 1842 men deltog som frivillig i krigen 1848. – R. 1848. DM. 1850. □ Tegn. af N. Simonsen, 1850 (Fr.borg). Afbildet på mal. af samme af stormen på Frederiksstad, litograferet 1851. Litografi 1853, efter dette træsnit 1870. Mal. af V. Rosenstand, 1901 (Fr.borg).

Tidsskr. for krigsvæsen, 1855 354f. Den dansk-tyske krig 1848–50, udg. Generalstabens I–III, 1867–87. Vort forsvar 28.4.1901.

*Rockstroh**

Henckel, Friderich, 1702–58, kirurg. * 1702, døbt 12.4. i Ribe, † 30.8.1758 i Bergen. F: stadskirurg Johan Friderich H. og Anne Cathrine Bahus. ~ 11.8.1728 i Bergen med Anna Cathrine Dirichsdatter Michelsen, * ca.1701, † 5.1.1790 (enke efter kirurg i Grønland og Bergen Johan Georg Daniel Bernhardt, ca.1695–1727), d. af Didrik M. og Catharina Christensdatter von der Velde.

H. blev uddannet som kirurg og apoteker i Ribe og tog derefter til Bergen hvor han 31.3.1725 blev antaget som kirurg af Bergenskompagniet med tjeneste i Grønland ved den første koloni der, Hans Egedes Haabets Øe. Hertil ankom han samme år. Det ser ud til at han havde bundet sig for ét års tjeneste men måtte blive der i to på grund af skibets overvintring i Grønland 1726–27. Hans første år synes at have givet ham mere end nok at bestille. Der var dårlig fangst og jagt for europæerne og sygeligheden var stor. Vinteren var hård, og mange frostskeer måtte han tage sig kirurgisk af. Den anden vinter var blidere og fangstmulighederne større. Da H. 1727 skulle

rejse hjem kom skibet ud for isvanskeligheder og måtte vende om til Godthåb. Derfor besluttede han sig til at opsøge et nederlandsk skib for at komme til Bergen via Amsterdam. Det lykkedes ham. Til Grønland var der imidlertid ankommet en kongelig kommissær på inspektion. Denne hjembragte til Bergen flere responsa fra de ansatte i Grønland. Det erfarede H. formodentlig og ville give sit besyv med. Hans indberetning findes nu kun i adskillige afskrifter, men aldrig sammen med de andre responsa. H.s indberetning består af tilfældige, ofte pudsige iagttagelser af natur og mennesker i Grønland. Efter ankomsten til Bergen slog han sig ned som kirurg, som mester fra 1730, og blev oldermænd for lavet. 1749 blev han regimentsfeltskær og garnisonskirurg i Bergen.

H. Ostermann: Nordmænd på Grønland II, Oslo 1940 925–29. F. Gad: Grønlands hist. II, 1969 især 134f.

Finn Gad

Henderson, Ebenezer, 1784–1858, missionær. * 17.11.1784 i Saline, Skotland, † 16.5.1858 i Mortlake ved London, begr. sst. F: landarbejder, senere forvalter George H. († 1813) og Jean Buchannan (ca. 1740–1817). ~ 19.5.1818 i London med Susannah Kennion (der overlevede ham), d. af John K. og hustru f. Birch.

H. voksede op under fattige kår. Sit kald til kristeligt arbejde fik han imødekommet da han 1803 kom ind på den for en kristelig vækkelse glødende Robert Haldanes seminarium i Edinburgh til uddannelse af vakte unge mænd til missionstjenesten. 1805 var han færdig med sine studier og blev ordineret for tillige med John Paterson, hans ven for livet, at optage en missionsvirksomhed i Ostindien. Men da Det ostindiske handelskompagni nægtede missionær adgang, rejste Paterson og H. til Danmark for herfra at nå til den danske besiddelse Serampore. De blev imidlertid opholdt her, og H. blev præst for den engelske menighed i Helsingør og lærte hurtigt dansk. Han delte traktater ud, arbejdede for en evangelisk vækkelse, var i forbindelse med det 1800 stiftede fynske selskab til udgivelse af opbyggelsesskrifter „for at befordre sand evangelisk og praktisk Christendom“ og begyndte at organisere et bibelselskab i tilknytning til det britiske af 1804. Da krigen brød ud 1807 rejste H. til Göteborg og optog den samme virksomhed som i Helsingør. 1812 fik han kgl. tilladelse til at vende tilbage til Kbh. for at lede udgivelsen af hele Bibelen på islandsk og stifte et bibelselskab med støtte fra det engelske selskab; dette skete 22.5.1814 og selskabet fik overordentlig betydning både ved at udbrede bibel-

Henderson, Ebenezer

udgaver og ved senere at blive åndelig baggrund for Det danske missionselskab. 1813 udgav H. en afhandling om Hans Mikkelsen og de sproglige forbillinger for hans oversættelse af Det nye testamente fra 1524. 1814–15 opholdt H. sig på Island og beskrev senere sin rejse der. 1815–16 var han på ny i Danmark for at oprette filialer af bibelselskabet i provinsen, og senere foretog han lange rejser i Rusland i bibelsagens tjeneste. Fra 1825 virkede han i England som lærer i teologi og orientalia og 1852–53 som præst for en frimeghed i nærheden af London. Den anseelse H. nød både som orientalist og banebryder i det kristelige arbejde, fik udtryk i to æresdoktorgrader, 1817 fra universitetet i Kiel og 1840 fra Kbh.s universitet. H.s virksomhed er et betydningsfuldt bidrag til den genrejsning af dansk kirkeliv der fandt sted i 1800-tallets begyndelse; den skyldes i første række indflydelse fra Skotland, men er tillige et vidnesbyrd om den åndelige genfødselse som det engelske menighedsliv i årene umiddelbart forud frembyder mange udtryk for gennem oprettelsen af missions- og bibelselskaber. □Mal. af Room.

Jens Møller i Theol. bibl. XVI, 1819 146–222. J. P. Mynster: Medd. om mit levnet, 1854 (2. opl. 1884) 195. Thulia S. Henderson: Memoir of the rev. E. H., London 1859. Fr. Hammerich: Et levnedsløb I, 1882 88f 95f 327f. J. Oskar Andersen: Festskr. i anledn. af Det da. missionselsk.s 100 års jubilæum I, 1921 23–28. J. W. G. Norrie i Pers.hist.t. 11.r.1, 1940 88–92 99 104. P. G. Lindhardt: Bibelen og det da. folk, 1942 55–61.

*Michael Neiiendam**

Hendil, Leif Bøving, 1898–1961, chefredaktør. *7.12.1898 i Skive, †20.6.1961 i Kbh. F: postkontrollør Hans Peter Valdemar H. (1867–1947) og Flora Elma Camilla Bøving (1872–98). ~10.4.1928 i Kbh. med Karen Bjørner, *15.6.1908 i Kbh., d. af grosserer J. L. "B. (1869–1954) og Signe Lyngholm ("Bjørner) (1877–1958).

H. blev student fra Sorø 1918 og allerede som 18-årig var han korrespondent for en række provinsblade og blev straks efter eksamen journalist, først ved Politiken og Berlingske Tidende, derpå en årrække ved Skive Venstreblad for 1925 at blive ansat ved Ekstrabladet, fra 1933 som handelsredaktør, fra 1948 som chefredaktør, en stilling han bestred til 1958. H. var en dynamisk og engageret journalist, ofte impulsiv, og kastede sig med styrke og talent ud i pressefejder hvor han mente at finde samfundsmæssig eller menneskelig uretfærdighed. Han blev en kampens mand, elsket af de talrige han hjalp, frygtet af andre hvis adfærd han ville til livs. H. kombinerede initiativrigdom med evne til at organisere efter store linjer samt en enorm arbejdsevne, og

han opsøgte opgaver hvor disse egenskaber kunne udfolde sig. Allerede som 20-årig var han medlem af den komité der skulle modtage ententens tropper i Sønderjylland, og få år senere var han 1926 hovedarrangør af festlighederne i forbindelse med Helsingørs 600-års jubilæum. Han var med til at opbygge Skive museum, medlem af journalistforbundets repræsentantskab og af rundskuedagens komité samt medlem af en lang række andre fonds og komiteer. Luftfarten havde hans særlige interesse der skaffede ham en række tillidshverv.

Men H.s betydningsfulde indsats i dansk historie kom da han i oktober 1943 med ildhu gik ind i redningsaktionen for danske jøder. Aktionen begyndte i det små med overførsel af smågrupper fra Snekkersten til Sverige. Men med erfaringerne herfra stod det ham klart at organiseringen af både denne aktion og etableringen af en fast illegal ruteforbindelse mellem Danmark og Sverige måtte løftes op i et højere og permanent plan, og H. rejste til Stockholm hvor han efter et møde med Ebbe "Munck fik oprettet en fast rute med hovedbase i Malmø, og på få uger fik han organiseret basen under navn af Dansk-svensk flygtningetjeneste. De første økonomiske midler skaffedes med hjælp fra det mosaiske trossamfund i Sverige, og på få uger havde H. flere fiskerbåde og hurtiggående motorbåde i søen, underhåndsaftaler med den svenske regering, samarbejde med svensk politi og militær og – vigtigst af alt – fast kontakt med danske flygtningeorganisationer, indtil august 1944 især modstandslederen Robert "Jensen („Tom"). Ruten blev effektiv, hurtig og forbløffende sikker, og dels ved anløb af dansk kyst, dels ved „midtvejskontakter" fra adskillige svenske havne sikredes for resten af besættelsestiden masseoverførsler af personer, post og diverse materiel. Hermed havde H. skabt en hovedhjørnesten i den danske modstandsorganisation og sparede under arbejdet aldrig sig selv, hverken mht. arbejde eller risiko. Helst stod han til søs og aflagde flere illegale besøg i Kbh. for at sikre de danske kontakter. Efter 1945 helligede H. sig dels sit bladarbejde, dels arbejdet for danske naturvidenskabelige ekspeditioner og for turismen. Han var medstifter af og generalsekretær i Dansk ekspeditionsfond og generalsekretær for store danske propagandaforeninger i USA. Hertil kom andre hverv der blev varetaget med utrættet vilje til arbejde. – R. 1943. R. 1953. □Foto.

Danm. under besættelsen, red. Vilh. la Cour III, 1946 394–98. Borge Outze og A. Schrøder i Information 21.6.1961. Henrik Rechendorff i Berl.tid. s.d. E. Steinmetz i Dagens nyheder s.d. Hakon Stephensen i Politiken s.d.

Jørgen Hæstrup

Hendriksen, Rasmus Frederik, 1847–1938, xylograf. * 11.8.1847 i Kbh. (Holmens), † 13.1.1938 i Kbh., urne sst. (Ass.). F: ministerialbud, senere værtshusholder Rasmus Henriksen (1799–1859) og Frederikke Nielsen (1803–86). ~ 1° 30.4.1872 i Kbh. (Johs.) med Therese Margrethe Degen, * 26.2.1848 i Hamburg, † 6.8.1873 på Frbg. (Vartov), d. af daguerreotypist, musiker Søffren D. (1816–85) og Caroline Wilhelmine Nielsen († senest 1870). ~ 2° 20.12.1876 i Kbh. (Slotsk.) med Holga Albertha Paulli, * 18.3.1845 i Kbh. (Slotsk.), † 18.10.1927 sst., d. af kgl. kapelmester H.S.*P. (1810–91) og Nielsine Alberta Schow (1815–91).

H. voksede op i kvarteret omkring Holmens bro i det inderste Kbh. hvor forældrene og hans to ældre søstre drev et lille værtshus hovedsagelig besøgt af norske og holstenske fiskeskippere. Efter 1850 forværredes hjemmets økonomi betydeligt som følge dels af faderens sygdom og dels af den politiske uro der fik de holstenske fiskere til at udeblive fra Danmarks havne. Under trange kår hvilede familiens økonomi herefter på moderen og søstrene. 1861 kom H. i lære som xylograf på Illustreret Tidendes værksted under Wilh. Obermann. Der blev ikke stillet store krav til udførelsens kvalitet, men arbejdet var ret selvstændigt. I denne tid knyttede han tillige venskab med kunstnere som August *Jerndorff og Kristian *Zahrtmann. 1863–66 gik H. på kunstakademiet. Opsvinget i hans kunstneriske udvikling indtraf efter de påfølgende udlandsophold. Størst betydning for hans videre arbejde fik sikkert opholdet i England 1868–70 hvor H. arbejdede som underordnet xylograf for Illustrated London News og her har kunnet lære og inspireres af det mest professionelle xylografiske arbejde i datidens Europa i en decideret storhedstid inden for engelsk illustrationskunst („the sixties“). I England fik han også interesse for xylografiens historie – fra Thomas Bewick og hans elever til William James Linton – og grundlagde med små midler en fin samling af illustrerede bøger (flere af disse er efter H.s død erhvervet af Kunstindustrimuseets bibliotek). Ved flittige museumsbesøg skaffede han sig en viden om kunst og kunstindustri, ligesom opholdet i London generelt styrkede hans engelske sympatier. Efter et kort ophold i Paris vendte H. derpå i 1870 hjem til Kbh. hvor han åbnede sit eget xylografiske værksted. Ofte fik han af forlæggerne overladt ikke blot leveringen af træstik, men hele tilrettelæggelsen af vedkommende illustrerede bog. 1877 påbegyndte han udgivelsen af ugebladet *Ude og Hjemme* (1884), et fint tilrettelagt og fornemt illustreret tidsskrift der hurtigt blev oparbejdet til et væsentligt kulturtidsskrift – takket

være medarbejdere som Bjørnstjerne Bjørnson, brødrene Brandes, Julius *Lange og Sophus *Schandorph. H.s udførelse af træstik hertil efter tegninger af samtidens og den umiddelbare fortids berømte kunstnere såsom Constantin *Hansen, J. Th. *Lundbye, P. C. *Skovgaard, Lorenz *Frølich, Pietro *Krohn og Aug. Jerndorff styrkede hans kunstneriske talent yderligere og gjorde ham efterhånden til en velkendt personlighed i dansk kunstnerliv. Som xylograf formåede H. i særlig grad at individualisere sine træstik efter hver enkelt kunstners egenart og udnyttede træstikkets særlige muligheder for tonevirkning efter de bedste engelske forbilleder, spændende fra „white-line“-teknikken hos Bewick til den suveræne „cross-hatching“ hos Linton. Især i de store, hel- og dobbeltsidede, naturscenerier glimrer H.s talent, og man aner brødrene Dalziels indflydelse på den lærenemme danske ugsvend i London. 1885 rejste H. til Wien for hos Angerer & Göschl at sætte sig ind i de fotografiske ætsemetoder der efterhånden havde udkonkurreret det xylografiske håndværk på kommerciel basis. Trods sin historiske bevidsthed var H. særdeles åben for den ny teknik og havde som den første i landet bragt en håndtegning i bogtryk fra en i Frankrig fremstillet kliché (Otto Bache: En hoppe med sit fæl, Ude og Hjemme, 1879, nr. 95). I erkendelse af xylografiets begrænsede udtryksmuligheder havde H. op til 1884 i stigende grad bragt fotografiske ætsninger i sit tidsskrift, fortrinsvis udført i Wien, og de stigende omkostninger herved bragte Ude og Hjemme til ophør.

Fem år senere skaffede H. sig – som en af de første i Europa – amerikaneren Max Levys avancerede autotypi-udstyr der ellers først vandt europæisk udbredelse efter en udstilling i Chicago 1893, og siden har Hendriksens Reproduktions Atelier (i dag F. Hendriksens Eftf.) spillet en ledende rolle inden for reprofaget i Danmark.

H.s store betydning som Danmarks fortræffeligste xylograf er dog for meget lidt at regne i forhold til hans umådelige betydning som fornyer og igangsætter af samtlige danske boghåndværk. 1883 indvalgte H. i bestyrelsen for Foreningen Fremtiden, oprindelig en pensionsforening for kunstnere der bl.a. udgav bøger; 1884–1927 tilrettelagde H. foreningens bøger, begyndende med en serie af pompøse hæfter *Billeder af danske Kunstnere til Digte af ældre og nyere Forfattere* (1884–95) og sluttende med *Danske Sagn og Eventyr med Billeder af Niels Skovgaard* (1928). I disse år var H. også politisk engageret, nærmest kredsen omkring Viggo *Hørup, men om politiske emner skrev han nødigt. Derimod fik han en avisdebut 26.12.1884 med en stort opsat artikel

Hendriksen, F.

over hele Politikens forside under overskriften *Vore Bøgers Udstyrelse*. I sit sædvanlige kraftige og malende sprog rettede han en hård, men retfærdig kritik mod samtidens „blege og karakterløse“ bogsider, mod det fra Tyskland importerede „banale udsmykningskram“ der florerede i tiden – og han opstillede i stedet engelsk bogdesign som forbillede: de bredere formater, kraftigere skrifter, de nøgterne shirtingsbind osv. Artiklen gjorde med sine pointer og den prominente opsætning stort indtryk på mange fagfolk. I de nærmest følgende år skabte han en stigende interesse for denne mærkesag blandt sine talrige bekendte inden for bogfagene og biblioteksverdenen, og 26.2.1888 stiftedes på hans initiativ – og med ham selv som formand – Forening for boghaandværk. I bestyrelsen sad bogtrykkere, typografer, en bogbinder, en bibliotekar, to boghandlere og en bogsamler. På dette grundlag var det målet „at hæve Niveauet for og skærpe Fordringerne til Bogtrykket og indbundne Bøgers Udseende her i Landet“, og til dette formål bl.a. at oprette en fagskole for boghåndværk. Skolen grundlagdes 1893 – også den under H.s energiske ledelse og inspiration. Med H. som den kyn-dige formidler vandt dansk boghåndværk nu anerkendelse på de talrige kunstindustristillinger der afholdtes i Europas hovedstæder i 90'erne; takket være H. blev Hans *Tegner, Thorvald *Bindesbøll, Gerhard *Heilman, Immanuel *Petersen, Anker *Kyster, J. L. *Flyge o.m.a. kendt i fagkredse overalt i udlandet. Forening for boghaandværk har siden 1893 udgivet tidskriftet *Bogvennen*. Såvel heri som i talrige andre tidsskrifter og bøger formulerede og agiterede H. for sine bestræbelser.

Stærkt inspireret blev H. af sin rejse 1893 til en kunstindustristilling i Chicago hvor han traf en række betydelige, amerikanske bogtrykkere, og af et ophold på hjemvejen i London hvor han så de betydelige resultater af den engelske „Arts & Crafts“-bevægelse: William Morris', Cobden-Sandersens og Edward Burne-Jones' arbejder. Indflydelsen fra Morris' privattrykkeri, Kelm-scott Press, spores stærkt i foreningens bøger efter århundredskiftet. Overfor den ekspanderende industris holdningsløse produktudvikling stillede han kravet om håndværkeren som den kunstnerisk ansvarlige, om en højnelse af kvalitetsbevidstheden i alle grene af boghåndværksfagene, om et engageret samarbejde mellem alle de fagfolk der er impliceret i en bestemt bogs produktion – malere, tegnere, grafikere, tilrettelæggere, sættere, trykkere og bogbindere. Også bogernes funktionalitet var en mærkesag for H. der derfor naturligt inddrog såvel universitetsfolk som bibliotekarer i spørgsmål om bogernes ud-

styrelse. Hans begejstring for håndværksmæssig og kunstnerisk duelighed forhindrede ham ikke i bestandigt at have den allernyeste teknik repræsenteret i sit reproduktionsatelier.

De fineste eksempler på H.s indsats som bogkunstner hidrører fra hans senere år og er de bøger som han selv enten helt eller delvis skrev – og altid tilrettelagde. De er præget af en kraftig og gennemtænkt typografi, uden spor af arkaisering, og præget af et tilsvarende kraftigt og vel-formuleret sprog. 1910 udgav H. selvbiografien *Mennesker og Oplevelser* i et ganske lille oplag beregnet for venner og bekendte. 1932 udsendte han en stærkt ændret og udvidet udgave der i dag står som et hovedværk i dansk memoirelitteratur. Gennem skildringen af sit indholdsrige liv kaster H. lys over alle de betydelige mennesker han har mødt i sit arbejde og privatliv. Særligt opholder H. sig ved de mange kendte kunstnere der omgav ham. Et fyldigt, topografisk appendiks til første udgave af selvbiografien udviklede sig til fire selvstændige bind *Københavnske Billeder fra 19. Aarh.*, udgivet på Fremtidens Forlag 1924–27. De rummer et stort lokalhistorisk materiale i billeder og tekst. To år efter Kristian Zahrtmanns død satte H. denne ungdomsven et storslået minde med *Kristian Zahrtmann. En Mindebog bygget over hans egne Optegnelser og Breve fra og til ham*, 1919, en kildepublikation af stor dokumentarisk værdi og af et i dansk kunsthistorie usædvanligt omfang. Et tilsvarende værk redigerede H. 1920–21 om en anden ven, Lorenz Frølich, i anledning af 100-året for dennes fødsel. I sin sidste bog, *En dansk Kunstnerkreds fra sidste Halvdel af 19. Aarh. Bidrag til en Tidsskildring i Breve, Billeder, Oplysninger*, 1928 trådte H. igen frem som den opmærksomme og vel skrivende erindringsforfatter; det store værk skal ses i fortsættelse af *Mennesker og Oplevelser* og rummede den da 80-årige forfatters ofte meget detaljerede erindringer om især de mange malere og tegnere han omgikkes i sin ungdom, og hvis berømmelse han i sit livsarbejde havde bidraget væsentligt til. H. døde i sit hjem, Stormgade 12 i Kbh. Hans sønner Holger Simon H. (1878–1955), og Knud H. (1879–1972) videreførte firmaet.

Sideløbende med sin virksomhed, det mangeårige lederskab af Fagskolen for boghaandværk (indtil 1919), formandskabet i Forening for boghaandværk (til s.å.) og en omfattende skribentvirksomhed i tidsskrifter fik H. tid til varetagelsen af mangfoldige hverv: 1881–86 var han i bestyrelsen for Kunstforeningen, fra 1891 i bestyrelsen for det vordende Kunstindustrimuseum, fra 1892 tillige i dettes forretningsudvalg, 1907–20 som næstformand. 1895–1910 var han med-

lem af kommissionen til bedømmelse af svendeprøver. Takket være H. har kobberstiksamlingsiden 1924 kunnet foretage sin beholdning af xylografiske blade væsentligt; samlingen rummer tre mapper med træstik fra H.s værksted – heraf en med hans egne arbejder. – Gennemslagskraften i H.s ideer understøttedes af den særdeles lange – og for kunsthåndværkere vigtige – epoke, hvori han fik mulighed for at virke. Også hans stærke og ubestikkelige personlighed og hans sikre forvisning om sine ideers holdbarhed har bidraget til deres udbredelse. Med sine utallige venners hjælp fik H. på denne baggrund løftet dansk boghåndværk op til europæisk anerkendelse og afstukket de almindelige retningslinjer også for fremtidens danske bogproduktion. H. må betragtes som den ubetinget væsentligste fornyer af dansk boghåndværk. – R. 1897.

□ Tegn. af A. Jerndorff, 1869. Mal. af Kr. Zahrtmann, 1875, af Carl Thomsen s.å. og af Jerndorff 1882. Afbildet på P. S. Krøyers mal. Musik i ateljeret, 1886 (Nasjonalgalleriet, Oslo), gentagelse 1887 (Hirschsprung). Mal. af H. M. Therkildsen ca. 1900 (Kbh.s bymus.). Karikaturer af Axel Thiess, 1900, og af Alfred Schmidt 1901 og 1904. Mal. af Zahrtmann, 1912, og af G. F. Clement, 1913. Tegn. af Frans Schwartz. Mal. af P. Hansen, 1922, og af Albert Naur, 1924. Mal. af Emil Krause. Afbildet på E. Henningsens tegn. af Bogstaveligheden (Fr.borg). Medalje af Frode Bahnsen og Benthien Thorup Pedersen, 1963. Foto.

Bibliografi. G. Krogh-Jensen og Johs. Lehm Laursen: Xylograf F.H. bibliografi, 1944 (forts. i Vald. Pedersen: Xylograf F.H., 1963 441–50).

Kilder. F.H.: Mennesker og oplevelser, 1910 (ny rev. udg. 1932) (erindringer).

Lit. Fr. Deneken i Zeitschr. für Bücherfreunde II, Bielefeld 1898–99 363–67. G. Philippsen i Årbog for bogvenner I, 1917 57–67 (også som særtryk 1931; optr. i Forf.s Af min urtegård, 1923 67–76). G. Brandes: Saml. skr., 2. udg. III, 1919 293–95. C[hr.] C[hristensen] i De grafiske fag XXXIV, 1938 40f. Steen Eiler Rasmussen i Arkitekten U, s.å. 29f. Anker Kyster i Nyt t. for kunstindustri XI, s.å. febr.nr. E. Westphall i Bogtrykkerbl., s.å. 23. Bogtrykkeren XVII, s.å. nr. 2 5f. Vort medlemsbl. XVI, s.å. nr. 90. Dansk boghåndværk 1482–1948, 1949. Vald. Pedersen: Xylograf F.H., 1963.

Papirer i Kgl. bibl.

Poul Steen Larsen

Hendriksen, Halfdan, 1881–1961, minister, grosserer. * 12.11.1881 i Kbh. (Johs.), † 22.10.1961 i Valby, begr. Frbg. kgd. F: kommunelærer Anders Thorvald Valdemar H. (1856–1920) og Valborg Eleonora Marie Colding (1857–1936). ~ 1° 21.5.1908 i Kbh. (Frue) med Mary Andrea Fanny Margrethe Hansen, * 28.2.1881 i Kbh. (Frue), † 27.6.1954 på Frbg., d. af opvarter, senere inkas-

sator Niels Andreas H. (1854–1928) og Maren Kirstine Madsen (1852–1931). Ægteskabet opløst 1921. ~ 2° 30.10.1924 i Kbh. (Garn.) med Frida Riis, * 13.4.1893 på Bordeyri, Island, † 6.2.1961 i Kbh., d. af købmand Richard Peter R. (1860–1920) og Claudine Agnes Paulsen (1870–1933).

H. der voksede op i et radikalt præget og politisk interesseret hjem kom i skole som femårig og tog præliminæreksamen som 15-årig. Han ansattes 1.3.1897 i rederiet Thingvalla, overgik til C. K. Hansens rederi da det overtog Thingvalla, og flyttede med til DFDS da Thingvalla 1898 overgik dertil. Han uddannedes i DFDS' forskellige afdelinger og blev 1906 efter en periode at have været udsendt til Island kontorchef for rederiets Island-Færø-afdeling og dets Islandsplads i Kbh. Dermed knyttedes livsvarige bånd mellem ham og islændingene, først forretningsmæssigt, senere også politisk. 1910 blev H. selvstændig erhvervsdrivende idet han sammen med S. N. Holm overtog grosserer Dines Petersens islandske kommissionsforretning i Kbh. og under navnet Dines Petersen & Co. drev den stærkt frem og udvidede den med rederivirksomhed. 1924 blev H. eneindehaver af firmaet. 1930 oprettede han *A/S Skagen Fiskehermetik* og 1933 *A/S Ørholm Læderfabrik*, senere Ørholm Værk. Han ledede begge virksomheder indtil han blev minister 1940 og var formand for deres bestyrelser henholdsvis 1946–60 og 1946–58. H. var desuden medlem af Carlsbergfondets bryggeriråd 1923–40, af Kbh.s havnebestyrelse 1931–40 og 1950–55, af fiskerirådet 1930–40, af toldrådet 1933–40, af sø- og handelsretten 1920–50 og af Islandsk handelsforening i Kbh. 1918–40. Dansk principalforenings formand var han 1926–40. H. var således en kyndig og erfaren erhvervsmand da han 43 år gammel blev aktiv politiker. Han havde sidst i 1890erne indmeldt sig i højres arbejder- og vælgerforening og Den konservative klub, til dels i ungdommelig opposition mod hjemmet og det venstre der så skånselsløst angreb højre, men han erkendte hurtigt at han i sin politiske grundindstilling var konservativ og deltog omkring århundredskiftet aktivt i højres organisationsarbejde. Han tænkte dog ikke på valg til rigsdagen, og da han september 1920 lod sig opstille i Århus fordi en del konservative ønskede en erhvervsmand opstillet ved siden af amtets folketingsmand grev Bent Holstein, var det i sikker forvisning om at han ikke blev valgt. Det blev han heller ikke selv om det var nærmere ved end han havde tænkt sig. 1924 lod han sig overtale til at stille sig til folketinget for de konservative i Kbh.s søndre storkreds og valgtes. Han befandt sig vel i rigsdagen, genvalgte 1926

Hendriksen, Halfdan

og 1929 og var landstingsmand for Kbh.-Frbg. 1932–43, derpå valgt til folketinget i Kbh.s østre storkreds 1943–47, på ny til landstinget for Kbh.-Frbg. 1947–53 og endelig til folketinget for Hellerupkredsen 1953–57. Selv om H. i sin ungdom havde tilsluttet sig det gamle højre bragte han ikke dets synspunkter med til Christiansborg. Han sluttede sig til J. *Christmas Møllers folkelige konservatisme og så ingen fremtid for partiet i en appel til nogle tusinde i samfundets top. Styrken for partiet skulle hentes i de brede befolkningslag. Han forstod at tale til den næringsdrivende mellemstands nationale følelse og trang til en politik der værnede den flittige og sparsommelige, den tålsomme middelstand som han sagde, fordi den bar sine byrder med kun små suk. Han så den voksende funktionærstands problemer og politiske betydning og udarbejdede 1929 et forslag om almindelig folkeforsikring på rent forsikringsmæssigt grundlag. Storhandel og storindustri havde også i ham en forstående repræsentant, men han gik ikke deres ærinde på partiets bekostning. Dets bredde var hans mål. Han, den moderne hovedstadsborger, forretningsmanden der ikke veg tilbage for noget nyt og altid var rede til forhandling der kunne føre til praktiske resultater, hentede sine mange personlige stemmer i middelstanden. Som taler var han klar og logisk, uden sidespring i tankegangen, men han vidste også at der skulle tales til hjertet. Hans høje ranke skikkelse, klædt efter moden, udstrålede diskret elegance. Med sin rolige myndighed ydede han sit parti stor tjeneste som formand for Kbh.-Frbg. konservative vælgerforening i brydningsårene 1930–45. Han var tillige formand for Nationaltidendes bestyrelse 1936–40. I rigsdagen var han især ordfører i økonomiske og kommercielle sager og øvede før anden verdenskrig sin betydeligste indsats under grundlovsforhandlingerne 1937–39. Efter socialdemokraters og radikales erobring af landstingsflertallet 1936 var han enig med Christmas Møller om en ny forfatning med én valgdag og ét vælgerkorps, men han ønskede tokammersystemet bevaret. Aug. 1937 sendte han Christmas Møller en skitse hvorefter landstinget skulle sammensættes af kvinder og mænd, opstillet af partierne på en landsliste og valgt samtidig med folketinget og af samme vælgere. Ideen i forslaget blev udgangspunkt for forliget mellem regeringspartiet og de konservative om rigsliste og rigsting i grundlovsforslaget 1939, men forslaget forkastedes ved folkeafstemningen 23.5. H. valgtes 1940 til formand for den konservative rigsdagsgruppe, blev efter den tyske besættelse medlem af rigsdagens nimbandsudvalg og overtog 9.10.1940 handelsministeriet da Christmas

Møller måtte udtræde af samlingsregeringen efter tysk pres. H. var med sin indsigt i erhvervsforhold langt mere egnet til posten end Christmas Møller. Hans rolige og overbevisende henvendelse til befolkningen gennem radioen om nye nedskæringer i forsyninger og rationeringer og hans tales undertone af nationalt sammenhold og forståelse under vanskelige forhold gav ham i krigsårene en popularitet som ingen ville have troet en forsyningsminister kunne opnå. Under telegramkrisen okt.-nov. 1942 krævede den tyske regering H. fjernet fra handelsministeriet, men Erik Scavenius afviste med den begrundelse at han ikke havde en mere kompetent person til at forestå det ministerium. H. ville have taget bruddet med besættelsesmagten på dens krav om at Scavenius skulle være statsminister. Han kunne ikke affinde sig med at en fremmed magt bestemte hvem der skulle være statsminister, og da flertallet i den konservative rigsdagsgruppe bøjede sig for kongemagtens henstilling om at acceptere Scavenius bad H. om at måtte udtræde af regeringen, men fortsatte som minister på gruppens enstemmige og indtrængende anmodning og tilsagn om fuld tillid og støtte. Det blev en dyb skuffelse for ham at modstandsbevægelsen ikke ville acceptere ham eller nogen anden minister fra Scavenius' ministerium i befrielsesregeringen. Han overvejede sommeren 1945 at udtræde af politik, men lod sig overtale til at fortsætte og sagde i den forbindelse at han stod på partiets venstrefløj i sociale spørgsmål og understregede samtidig sin opfattelse af mellemstanden som nationens rygmarv. I den senere krisetid for partiet med Christmas Møllers udtræden var H. med sin borgerlige charme de konservatives vimpel og ballast. Han stod i spidsen for udformningen af nyt program og var skønt han af hensyn til sin i forvejen store arbejdsbyrde bad sig fri, valgt til partiets landsformand 1948–57. – Som medlem af forfatningskommissionen efter krigen erkendte H. realpolitisk at der nu ikke var nogen vej uden om etkammersystemet. Til gengæld lagde han megen vægt på mindretalsbeskyttelse i grundloven og bidrog med sin argumentation og autoritet til at det store tal af konservative vælgere accepterede grundloven af 1953. Det var ikke nærliggende for H. at søge nært samarbejde med venstre, men han bøjede sig loyalt for VK-regeringen og det fortsatte VK-samarbejde. Han var som tidligere stærkt optaget af de nordatlantiske forhold. Han var medlem af folketingets Grønlandsudvalg og optaget af Grønlands erhvervmæssige udvikling og deltog i foreningsarbejde til hjælp for grønlandske børn og tuberkulosens bekæmpelse i Grønland. Med Islands selvstændige stil-

ling som republik ophørte 1950 hans medlemskab fra 1927 af Dansk-islandsk nævn og hans formandskab fra 1936 i Dansk-islandsk forbundsfond. – 1946 afhændede H. sit firma og var administrerende direktør for Carlsberg Bryggerierne 1946–53, derefter medlem af Carlsbergfondets bryggeriråd og formand for Carlsbergs mindelegat for brygger J. C. Jacobsen til 1960. Et nyt arbejdsfelt tog han op som formand for Teatermuseet fra 1953 og formand for Selskabet for dansk teaterhistorie 1954. – K.' 1949. DM. 1951. □Relief af Finn Wandel, 1947. Buste af Johs. Bjerg, 1953 (Carlsberg Bryggerierne). Foto.

Gunnar Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 358–60. H.H., red. Hans Bølling, H. Mikkelsen og E. Haunstrup Clemmensen, 1956. Det konservative folkepartis hist., red. Jørgen Hatting og Karl Olsen I–IV, 1966. – Papirer i Rigsark. Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Helge Larsen

Hendriksen, Hans Frederik, * 1913, filolog. * 6.6. 1913 i Ulsted ved Ålborg. F: kommitteret Kai H. (1884–1961) og Gerda Raabye (1887–1957). ~ 1943 med Christiane Louise Caspersen, * 4.9.1918, d. af overtelegrafist Aage Carl C. († 1960) og Nanna Kirstine Frederikke Hansine Larsen.

H. blev student 1932 (Østre borgerdydskole) og begyndte straks at studere sammenlignende sprogvidenskab hos professor Holger Pedersen hos hvem han tog magistergraden 1937. I 1940 fik H. universitetets guldmedalje for sin besvarelse af prisopgaven i sammenlignende sprogvidenskab for 1939 (en fremstilling af teorien om de indoeuropæiske laryngaler med en undersøgelse af det hettitiske sprogs betydning herfor). Forinden havde han været på studieophold i Leipzig (1937–38) og i Paris (1938–39). 1938 blev H. medarbejder ved den af V. Trenckner begyndte og af Dines Andersen og Helmer Smith videreførte *A Critical Pali Dictionary* hvis fortsatte udgivelse varetages af en kommission under Det kgl. danske videnskabernes selskab. Efter at H. 1977 blev optaget i Videnskabernes selskab fik han efter en lang og meget beklagelig afbrydelse atter tilknytning til Pali-ordbogen for hvilken han havde udført et meget påskønnet arbejde. Men mellem 1938 og 1977 ligger en imponerende videnskabelig karriere som filolog i „klassisk“ forstand, båret af et overordentlig omfattende sprogkendskab og en metodisk solid og klar forskningsmoral. 1943–47 var H. universitetsadjunkt ved Kbh.s univ., blev dr.phil. 1944 og udnævntes 1947 til professor i sanskrit och jämnförande språkforskning v. Uppsala univ.

I.7.1951 efterfulgte H. – efter kaldelse – Poul Tuxen som professor i indisk-østerlandsk filologi ved Kbh.s univ. Året før var han blevet medlem af Kungliga humanistiska vetenskapssamfundet i Uppsala.

Meget tidligt i H.s studieår blev de indiske sprog hovedsagen, og han har navnlig ved sine studier af middel- og nyindoarisk skabt sig internationalt ry. Men også hans bidrag uden for dette område – skønt få – er af en sjælden kvalitet og lodighed. Det er *Untersuchungen über die Bedeutung des Hethitischen für die Laryngaltheorie* (Det kgl. danske Vidensk. Selskabs historisk-filologiske Meddelelser XXVIII, 2, 1941), og det er *Etymologien* (Indogermanische Forschungen LVI, 1938) og *The personal ending of the 2. pl. med.-pass. in Latin* (Archiv Orientalni 17, Praha 1949). Men også med arbejder af almen (sprogteoretisk) art og på sanskrit-området har H. ydet bidrag af blivende betydning med *The active and the passive* (Språkvetensk. Sällskapet i Uppsala förhandlingar 1946–48, 1948), *Reflections on phonematic analysis with special regard to a Himachali dialect* (Festschrift Kuiper, Haag 1969) og *On the meaning of Skr. bhavati* (Acta Orientalia XX, 1948).

Overskyggende alt er dog H.s ny sproglig landvinding betegnende, skelsættende undersøgelser af middel- og nyindoarisk: *Syntax of the Infinite Verb-forms of Pali* (disputats) der er den første monografiske behandling af et vigtigt emne, et originalt og suverænt udført arbejde der sammen med *A syntactic rule in Pali and Ardhamāgadhī* (Acta Orientalia XX, 1947) har præget international pali-forskning. Og, hvad det nyindoariske angår, *A tale in a Himachali dialect* (Wiener Zeitschrift für die Kunde Südasiens XVII, 1973), *Zigøjnerne og deres sprog* (Kgl. hum. vetenskabs-samfundet i Uppsala årsbok, 1951), den betydelige, ganske nye etymologier indeholdende anmeldelse af R. L. Turners (H.s lærer i øvrigt) *A comparative dictionary of the Indo-Aryan languages, 1962–66; Indexes, 1969; Phonetic analysis, 1971* (Acta Orientalia XXXVII, 1976) *The three conjugations in Sinhalese* (Bulletin of the School of Oriental and African Studies XIII, London 1949 154–65), *Two problems in New Indo-Aryan* (BSOAS XX, London 1957 329–33) og *Præpositionernes syntaks i det europæiske zigøjnersprog* (Festschrift Hammerich, 1952 130–39). Helt afgørende i denne kategori er imidlertid H.s opus magnum *Himachali Studies I. Vocabulary; II. Texts; III. Grammar* (Det kgl. danske videnskabernes selskabs historisk-filosofiske meddelelser XLII, 1976ff). Disse arbejder bygger på det enestående sprogmateriale H. indsamlede på sine rejser til

Hendriksen, Hans

Simla og nogle landsbyer nordøst og øst for Simla i Nordindien 1952–53 og 1964, og er blevet betegnet som revolutionerende ved deres materialerigdom og originalitet. H. var 1951–62 formand for Dansk-indisk forening. – R. 1959. R. 1970.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1944 143f. Univ.s årbog 1948–53 190–92.

Jes P. Asmussen

Henius, Isidor, 1820–1901, industridrivende. * 25.12.1820 i Thorn, Vestpreussen (nu Torun, Polen), † 27.1.1901 i Kbh., begr. sst. (Mos. kgd., Møllegade). F: guldrækker M. H. og Friedrika Cohn. ~ 24.6.1856 i Schülitz med Emilie Wasserzug, * 5.3.1839 i Schülitz, † 2.3.1913 i Stockholm, d. af kornhandler Salomon W. og Rebecca Leyser. – Far til Max *H.

H. indvandrede til Danmark 1838. Han var da en fattig syttenårig knøs som havde lært brændevinstilvirkning og gærfabrikation på nogle ret beskedne foretagender i Tyskland, men hans sparsomme erfaringer blev hurtigt taget i anvendelse af den danske brænderinæring der på denne tid stod langt tilbage for udlandets. For et honorar af 200 mark banko anlagde han en gær- og eddikefabrikation i Århus; derefter anlagde han for brænderiejer H. Marcussen i Fiolstræde det første private kartoffelbrænderi i Danmark, og i de følgende år forestod han indretningen af en række anlæg rundt om i landet. Efter i nogle år at have arbejdet for flere fabrikker i Ålborg kom han ved et tilfælde i forbindelse med de to ålborgensere L. M. Jacoby og T. Thorbrøgger, sammen med hvilke han 15.1.1846 startede *Aalborg privilegerede Sirup- og Spritfabrik*. Fabrikken havde mange og store begyndelsesvanskeligheder, men vandt efterhånden en stærk position. H. satte bl.a. ind på at forbedre rensningsanlægget så finspritten i højere grad kunne befries for fuselolie. – H. – der i mellemtiden var blevet enejer af virksomheden – kunne 1870 overtage konsul L. W. Sass' brænderi i Ålborg. På dette grundlag dannedes 1872 et aktieselskab for hvilket H. blev administrerende direktør. Som underdirektør ansattes den 27-årige cand.pharm. C. A. *Olesen, og ved forenet dygtighed og fremsyn førte de to mænd Ålborgfabrikken frem til en ubetinget ledende stilling inden for dansk spritfabrikation. Da aktieselskabet De danske Spritfabrikker startedes 1881 blev H. og Olesen ligestillede direktører, men fra udgangen af 1885 fratrådte H. efter eget ønske idet han dog i de følgende år efter bestyrelsens opfordring virkede som teknisk konsulent. 1891 trak han sig helt ud af selskabets ledelse. H. har således været bane-

brydende ved overgangen til fabrikmæssig spiritusfremstilling her i landet, men også anden industriel virksomhed interesserede ham. 1873 erhvervede han Aalborg Dampmølle, og da denne 1881 overgik til et aktieselskab blev han bestyrelsens formand. Endvidere var han medstifter af Aalborg Amts Svineslagteri og medlem af bestyrelsen. Nogle år var han medlem af Ålborg byråd og interesserede sig her navnlig for tilvebringelser af arbejderboliger. □ Posthumt mal. af E. Saltoft.

Børsen 25.12.1900. Gær- og spiritusindustriens hist. i Danm. A/S De danske spritfabrikker 1881–1931, 1931 68 92–95 110. Peter Kjærø og Strange Arnfast: Aalborg akvavit gennem 100 år, 1946.

P. Koch Jensen *

Henius, Max, 1859–1935, bryggeritekniker. * 16.6.1859 i Ålborg, † 15.11.1935 sst., urne i Chicago. F: fabrikejer Isidor *H. (1820–1901) og Emilie Wasserzug (1839–1913). ~ 4.6.1883 i Chicago med Johanne Louise Heiberg, * 3.12.1860 i Ålborg, † 7.7.1934 i Chicago, d. af læge Emil Theodor H. (1820–93) og Johanne (Hanne) Henriette Jacoba Schmidt (1821–83).

Efter skolegang på Ålborg latinskole studerede H. 1877–80 kemi på den polytekniske læreanstalt i Hannover, og 1881 tog han doktorgraden ved universitetet i Marburg. S.å. rejste han til Amerika hvor han i begyndelsen måtte ernære sig ved tilfældigt arbejde af forskellig art. Imidlertid oprettede han i Chicago sammen med dr. Robert Wahl firmaet *Wahl & H., Analytical and Consulting Chemists* som efter få års forløb omdannedes til *Wahl-H. Institute of Fermentology* og 1891 udvidedes med en bryggerskole, *The American Academy of Brewing*. Foretagendet voksede hurtigt i anseelse og kunne 1905 tage egen bygning i brug på Fullerton avenue. Med indførelsen af Emil Chr. *Hansens metode til rendyrkning af gær, med en af H. patenteret ølbrygningsmetode og med opfindelsen af forskelligt bryggeriapparat fik Wahl-H. Institute stor betydning for udviklingen af den amerikanske bryggeriindustri. H. var medforfatter af den meget anerkendte bryggerihåndbog *Wahl-H. American Handy Book of the Brewing, Malting and Auxiliary Trades*. I forbudstiden var bryggerskolens virksomhed indstillet 1915–32, og H. tog del i den offentlige debat med flere skrifter som vakte opmærksomhed, bl.a. *Modern Liquor Legislation and Systems in Finland, Norway, Denmark and Sweden* og *Temperance and Revenue through Four Percent Beer*. Indenfor de kemiske og bryggeritekniske videnskabelige foreninger i USA og England nød H. stor anseelse. 1911 var han generaldirektør for den 1. amerikanske bryggeri-

udstilling i Chicago og generalsekretær for den 2. internationale bryggerkongres. H. vandt sig i det hele taget et anset navn i sit nye fædreland, og 1914–20 samt 1925–31 sad han i bestyrelsen for Chicagos offentlige biblioteksvæsen, en tid som formand. Derimod afslog han alle opfordringer til at indtræde i politisk arbejde.

Når H. også i Danmark har opnået stor anseelse skyldes det dog mindre hans faglige indsats end hans utrættelige og energiske arbejde for at styrke forbindelsen mellem dansk-amerikanerne og deres gamle fædreland. I 80'erne og 90'erne hørte han til den kreds af danske der samlede omkring „det runde bord“ i Wilkens kælder i Chicago, senere knyttede han kontakter til andre dansk-amerikanske organisationer, hvilket resulterede i stiftelsen 1906 af *Det dansk-amerikanske selskab*, hvis formål især var at hente danske kunstnere på turné i USA. H. var sjælen i det dansk-amerikanske stævne i Århus 1909, og i forbindelse hermed opstod tanken om at erhverve et areal til udlæggelse som dansk-amerikansk nationalpark. Med H. som komitéformand organiseredes en indsamling, så et areal på 80 ha i Rebild bakker kunne indkøbes og 1912 overdrages til den danske stat. Ved senere køb er arealet mere end fordoblet. På H.s initiativ oprettedes 1930 udvandrers-arkivet på Sohngårdsholm i Ålborg (i arkivet der nu har til huse andet steds i samme by kan „det runde bord“ fra Wilkens kælder nu ses), og 1934 byggedes pionerblokhuset i Rebild bakker.

Også på mange andre områder har H. ved sit initiativ tjent Danmarks interesser. Han var med til at rejse den bevægelse blandt dansk-amerikanerne der fik præsident Wilson til at love at foreslå folkeafstemning i Sønderjylland efter første verdenskrig. Under krigen var han formand for Jacob A. Riis ligaen der havde til opgave at fastslå dansk-amerikanernes loyalitet overfor USA. På verdensudstillingen i Chicago 1933 hvor Danmark ikke var deltager, fik han arrangeret en præsentation af dansk naturvidenskab. H. blev æresmedlem af adskillige danske foreninger i USA og af amerikanske og danske bryggerforeninger. 1929 blev han æresborger i Ålborg, 1932 ærespræsident for udvandrers-arkivet og 1934 for Rebild National Park Board. I stort og småt var han på den tid drivkraften i den dansk-amerikanske bevægelse. Efter at have krydset Atlanterhavet i alt 80 gange døde han 1935 under et ophold i Danmark. – R. 1907. K.² 1911. F.M.I. 1925. K.¹ 1934. □Buste af Sigvald Asbjørnsen, 1924 (Rebildparken) og af Carla M. Christiansen, 1931 (Wahl-Henius Institute, Chicago). Afbildet på sølvskjold, skænket H. af amer. bryggere 1933. Linoleumssnit af K. J. Almqvist, 1938.

Relief af A. Bundgaard (Sohngårdsholm). Mal. af Johs. Nielsen (bl.a. sst.). Mal. af Carl Holm (Wahl-Henius Inst., Chicago). Tegn. af I. Opffer (Fr.borg). Foto.

H. Cavling: Fra Amerika II, 1897 126. Ill. tid. 4.7.1909. M. Salmønsen: Brogede minder, 1913 169. Berl. tid. 15.11.1939. Politiken 16.11.1935. Kr. Hvidt: Danske veste på, 1976 32. – Papirer i Udvandrerark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

A. Kamp*

Henneberg, Hans Christian, 1826–93, xylograf. * 7.10.1826 i Kbh. (Garn.), † 9.5.1893 sst. (Jac.), begr. sst. (Vestre). F: vinkyper og arbejdsmand, senere spækhøker Svend Hinneberg (1794–1867) og Magdalene Hansdatter (Ernst) (1792–1877). ~ 9.11.1855 på Frbg. med Anna Dorothea Severine Drejer, * 18.7.1829 i Kbh. (Holmens), † 15.3.1898 sst., d. af handelsagent Carl Christian Peter D. († senest 1843) og Birgitte Christiane Erichsen.

På foranledning af den unge Lorenz *Frølich, i hvis fars brød Svend Hinneberg var, kom H., der havde lyst til tegning, efter sin konfirmation i lære hos xylograf A. *Flinch, det danske træsnits nyskaber. Han arbejdede her i fem år og besøgte samtidig akademiet. Hos Flinch kom kunstnere som Frølich, J. Th. *Lundbye og P. C. *Skovgaard og bekendtskabet med dem fik stor betydning for den interesserede unge xylograf; allerede som lærling har han skåret flere træsnit tegnede af Lundbye selv på stokken. Efter Frølichs råd rejste han 1846 til Dresden og senere til München. 1848 var han atter hjemme og kom snart til at arbejde hos xylograferne Kittendorff og Aagaard der bl.a. havde begyndt en mindre forlagsvirksomhed, og her deltog H. i arbejdet på W. C. Holst: Felttogene i 1848–50 (1852) og Adam Fabricius' Danmarkshistorie. 1858 grundlagde han sammen med J. F. Rosenstand en selvstændig virksomhed og virkede i disse år samtidig som fotograf, indarbejdede bl.a. den fotografiske overførelse af kunstnerens original til træstokken, men han vedblev dog til 1884 at virke som xylograf og har blandt andet skåret nogle større billeder til Ude og Hjemme. H. må betegnes som en af de dygtigste danske træskærere; hans nære tilknytning til en række danske kunstnere og hans respekt for den præcise gengivelse i facsimile af deres streg er kommet en række smukke danske bøger til gode. □Tegn. af L. Frølich (St.mus.). Træsnit. Foto.

F. H[endriksen] i Bogvennen, 1893 44–50. Laur. Nielsen: Den danske bog, 1941. J. Sthyr: Dansk grafik 1800–1910, 1949 (fot.optr. 1970).

H. S. Hendriksen*

Henning, Gerda

Henning, Gerda, 1891–1951, væver. * 2.3.1891 på Frbg., † 26.6.1951 i Hellerup, begr. i Kbh. (Holmens). F: grosserer Heinrich Martin Christian Heydorn (1851–1914) og Adeleide (Addy) Amondson (1861–1935). ~ 26.2.1918 på Frbg. (Solbjerg) med billedhugger Gerhard *H., * 27.5.1880 i Stockholm, † 16.9.1967 i Hellerup, s. af skrædder August Henning Nilsson (1851–1932) og Alma Sofia Göthberg (1856–1923).

H. havde fra sin tidlige ungdom lyst til tegning og kunstnerisk virke. Hun gennemgik Statens tegnelærerkursus, hvorefter hun ansattes som maler ved Den kgl. porcelainsfabrik 1910–17. I denne periode begyndte hun at udvikle sine evner for broderi som hun udførte i minutøs teknik og som vakte megen opmærksomhed. Senere brugte hun i vid udstrækning sin mands figurtegninger som mønstre for både broderi og vævning, mens hun selv tegnede blomster og ornamenter. Det blev gennem sin vævekunst at H. fik afgørende betydning for dansk kunsthåndværk. Hendes første vævninger udførtes i en slags gobelinteknik og lignede motivmæssigt broderierne, men også tæppe- og skaftævning tog hun op og lærte sig grundreglerne gennem utrættelige forsøg efter Johanne Siegmundfeldts lærebøger. Af en gammel tysk damaskvæver der vævede dage til taflerne på Christiansborg på en mægtig damaskvæv, lærte hun damask- og jacquardvævning og patrontegning. Da arbejdet med dugene var afsluttet, overtog H. væven og knyttede væveren til sit eget værksted som oprettedes 1922, og hvor også Lis *Ahlmann, hvem H. anså for sin jævnbyrdige, arbejdede. Fra 1927–30 ledede hun Kunstindustrimuseets væveskole der oprettedes i samråd med museets direktør, Vilhelm *Slomann, og fra 1930, da skolen kom til at høre under Kunsthåndværkerskolen, var hun lærerinde her. Flere af skolens elever fik praktisk videruddannelse gennem ansættelse på hendes eget værksted, iblandt hvilke kan nævnes Bodil Nielsen, Kirsten og John *Becker og Vibeke *Klint som 1951 overtog og videreførte hendes værksted. På vævestuen blev der arbejdet erhvervs-mæssigt med det formål at bringe vævekunsten ud over husflidsstadiet, men også den kunstneriske side blev dyrket og udviklet. I damask- og dobbeltvævning skabtes stoffer til antependier, messehagler og anden kirkelig udsmykning, samt dekorationsstoffer, bl.a. til Ringsted rådhus med motiv komponeret over byens våben. Gennem tæppevævningen som hun tog op omtrent samtidig med damaskteknikken, kom hun tidligt til at samarbejde med Kaare *Klint. 1925 vævedes således gulvtæppet til Thorvaldsens museums direktionsværelse og senere udarbejdedes det klassiske møbelstof til hans sofa. Andre re-

sultater af samarbejdet var gulvtæpperne til bryllupssalen i Københavns rådhus og trappeløbere i Kunstindustrimuseet. For arkitekt Rigmor Andersen udførte hun betragt til møblerne i Kvinderegensen. De geometriske tæppemønstre arbejdede hun selv videre med i forenklede former; hun eksperimenterede med teknikker og skabte selv en lang række tæpper i rya, flos og fladvævning. Hun arbejdede i vid udstrækning med de naturlige farver i den islandske uld som hun sammen med Kaare Klint indførte i dansk vævning, og hun magtede det monumentale såvel i format som i komposition. Når hun arbejdede med indfarvede garner kunne hendes farveklange undertiden virke svage og konventionelle, og netop heri bestod svagheden i hendes kunst hvor komposition og tekstur ellers dannede en helhed. Alligevel kan hendes indsats og betydning for udviklingen af den moderne brugsvævning næppe overvurderes. Hun har udstillet på Foreningen for kunsthåndværks udstillinger her og i udlandet, bl.a. i Paris 1925 og i Stockholm 1942. En retrospektiv udstilling afholdtes i Kunstindustrimuseet 1936 og en mindeudstilling sammesteds 1952. Hun modtog 1922 Hirschsprungs legat, 1927 Alexander Foss' legat og 1946 Tagea Brandts rejselgat. Arbejder er indkøbt af Det danske kunstindustrimuseum hvor også en større samling af hendes efterladte materiale opbevares, og af Röhsska konstslöjdmuseet i Göteborg. □ Tegn. og statuette af Gerhard Henning, 1915; buste af samme. Foto.

Ivan Munk Olsen i Skønvirke, 1924 161–66. Sst. 1926 175. Sigrid Flamand Christensen i Nyt t. for kunstdindustri, 1933 6–9 158f. Karen Lund sst. 1936 53–55. Sst. 1941 50–52. Håndarbejdets fremme, 1936 nr. 6 90f; sst. 1945 nr. 3 33–40. Kaare Klint sst. 1951 89–91. Mogens Koch i Samleren, 1937 193–95. Viggo Sten Møller: Dansk kunstdindustri 1900–50, 1970. – Papirer i Kgl.bibl.

Charlotte Paludan

Henning, Gerhard (ved dåben Nilsson), 1880–1967, billedhugger. * 27.5.1880 i Stockholm (Kungsh.), † 16.9.1967 i Hellerup, urne i Kbh. (Holmens). F: skrædder August Henning Nilsson (1851–1932) og Alma Sofia Göthberg (1856–1923). Navneforandring 1895. Dansk statsborger 1931. ~ 1° 1912 med Alma Christine Bissen, * 12.2.1889 i Kbh. (Frue), † 1.7.1962 i Kbh., d. af landskabsmaler Rudolf B. (1846–1911) og Olga Nensine Augusta Jacobs (1858–1933). Ægteskabet opløst 1914. ~ 2° 26.2.1918 på Frbg. med kunstvæver Gerda Heydorn (Gerda *H.), * 2.3.1891 på Frbg., † 26.6.1951 i Hellerup, d. af grosserer Heinrich Martin Christian H. (1851–1914) og Adeleide (Addy) Amondson (1861–1935). ~ 3° 10.3.1966 i Hellerup med Sid-

sel Kathrine Kristensen, kaldet Løkke, * 8.3.1901 i Bøvling, d. af gårdejer Mads K.-L. (1875–1955) og Ane Dorothea Thomine Pedersen, adopt. Løkke (1869–1942).

H.s forfædre var svenske bønder fra Östergötland. Selv var han en „Kungsholmspojke“, født i Stockholm af svenske forældre. Alligevel følte han sig som dansker, ja som ærkekøbenhavnerværksted. Her gik han i skole i Nyboder, og her blev han konfirmeret i Matthæuskirken. Da han var fjorten år gammel flyttede familien til København hvor faderen åbnede et skrædderværksted. Her gik han i skole i Nyboder, og her blev han konfirmeret i Matthæuskirken. Da han var fjorten år gammel flyttede forældrene tilbage til Sverige. H. var kommet i malerlære i København og fortsatte sin uddannelse i Helsingborg og Göteborg, men sin svendepreve tog han aldrig. Om vinteren 1897–98 gik han på aftenkursus i Slöjdföreningens skole i Göteborg som forberedelse til optagelse på kunstakademiet i Stockholm. Det var ved denne tid han traf den to år ældre Ivar Arosenius hvis venskab blev af stor betydning for ham. Sammen gik de til tegneundervisning på „Valand“, Göteborgs kunstmuseums skole hvor Carl Wilhelmson underviste. Til kredsen hørte også den mærkelige danskfødte bondemaler og mystiker Ole Kruse og maleren Birger Palme. De dannede en lille gruppe af ungdomsoprørere der forargede borgerskabet ved excentrisk optræden. Det lykkedes ikke H. at komme ind på kunstakademiet i Stockholm. Til gengæld blev han fri-elev hos Richard Bergh på Konstnärförbundets skole. Bergh var ikke blind for H.s evner som tegner, men frarådede ham at fortsætte som maler. Ved nytårstid 1900 forlod H. derfor skolen og tog ophold på mæce-nen Ernest Thiels kunstnerhjem i Neglinge ved Saltsjöbaden. Inspireret af billedhuggeren David Edström modellerede han her sine første skulpturer i voks og plastelina, små kærlighedsgrupper og portræthoveder. Som billedhugger er H. autodidakt, men i de følgende år vaklede han længe mellem maleri og skulptur. Som maler udstillede han første gang sammen med Arosenius i Göteborgs konstforening 1902, som billedhugger i Lund og Göteborg 1908. Den indledende del af H.s produktion består af tegninger, akvareller og raderinger i en forfint, manieristisk stil, en romantisk eventyrverden hvis forbilleder må søges dels hos Aubrey Beardsley, dels i persiske og indiske miniaturer. Også kunstnere som Max Klinger og Arnold Böcklin, James MacNeill Whistler og Vilhelm Hammershøi havde betydning for ham.

1903–04 foretog han en længere studierejse til Rom og Paris hvor han arbejdede både som maler og som billedhugger. Efter Arosenius' død ved nytår 1909 tog H. mod et tilbud fra Den kgl.

Porcelainsfabrik i København. Her arbejdede han i to perioder 1909–15 og 1920–25. Hans første arbejde var den kinesisk inspirerede porcelænsfigur *Nikkedukken*, senere fulgte *Prinsessen på ærten*, 1910–11, og hele rækken af de raffinerede eventyr- og kærlighedsgrupper der blev meget populære, men som ikke tilfredsstillede ham i kunstnerisk henseende. Påvirkningen fra fransk 1700-tals kunst (François Boucher, Jean-Honoré Fragonard, Claude Michel Clodion) er iøjnefaldende. Under et ophold hos venen Ejnar Nielsen i Gjern modellerede han i et stræk de små livsvarme kærlighedsgrupper der blev støbt i fem eksemplarer hver, og hvoraf en serie blev skænket til kunstmuseet. Venskabet med Kai Nielsen blev nu af lige så stor betydning for ham som venskabet med Arosenius havde været. Sammen besøgte de glyptoteket hvor de studerede såvel den antikke som den nyere franske billedhuggerkunst. Også med Karl Isakson sluttede han et nært venskab. H. læste Ovids *Metamorfoser* i en gammel svensk prosaoversættelse som han selv forsynede med indeks. Han hentede mange af sine motiver herfra (Pygmalion og Galathea). I løbet af 20'erne og 30'erne skabte han en vrimmel af disse kærlighedsgrupper som han senere gang på gang vendte tilbage til. Samtidig med Kai Nielsens død 1924 lod H. sig overtale til at udstille sine skulpturer på Kunstnernes efterårsudstilling i Den frie udstillings bygning. Det betød hans gennembrud som billedhugger. Med statuetten *Liggende pige*, 1914 (bronze i kunstmuseet og i Nationalmuseum, Stockholm, brændt ler i Ny Carlsberg glyptotek) var H. nået frem til en enkel og personlig stil. Den blev udgangspunktet for Kai Nielsens Leda uden svanen der igen gav H. mod til at forsøge sig i det store format. Hans udvikling fra dekadent fin de siècle romantiker til monumentalplastiker er en af de mest forbavsende metamorfoser i nordisk kunst. Kvindefiguren, liggende, siddende eller stående, blev hans instrument. Med den kunne han udtrykke alt hvad han følte. Som modellør var han suveræn.

Rækken af hans mesterværker indledtes med *Danaë*, 1926–27 der vakte forargelse, da den blev opstillet i Munkemose i Odense. Den er i lidt under naturlig størrelse, men har monumentale egenskaber (bronze i kunstmuseet og ved amtssygehuset i Glostrup, kunststen i Fyns stiftsmuseum, Odense). Derefter følger (1928–29) den over to meter høje *Stående pige* der af H. egenhændigt blev hugget i bremersandsten og opstillet foran Statens museum for kunst (bronze opst. i Bergen 1953 og i Stockholm 1956). Fra 1930 er den slanke *Moderne pige* der blev udført i bronze til haven bag Ny Carlsberg glyptotek (senere

Henning, Gerhard

opst. i Pilestræde ved Gutenberghus og i Nykøbing Falster). Glyptotekets *Siddende pige* (bremer-sandsten 1937–38) er bygget over et kompliceret diagonalmotiv. Det er måske H.s mest lydefri værk. Her står han på højden af sin skabende evne (bronze opst. foran katedralskolen i Nykøbing Falster 1961, udført i kunststen til Asplunds rådhus i Göteborg). Den efterfulgtes 1942–43 af den ikke mindre beundringsværdige *Liggende pige* der oprindeligt var bestemt til Randers, men som på grund af krigen først blev hugget i Euville-kalksten og overdraget til Ny Carlsberg glyptotek 1948–50 (bronze i Grønningen, Kbh.). Nævnes må også *Fåborg-pigen* der går tilbage til et af forarbejderne til Moderne pige og er opstillet på stadion i Fåborg 1942. H.s sidste storværk, og på en måde også hans åndelige testamente, er den gigantiske statue af en stående pige, han kaldte *Susanne*, og som blev opstillet i haven ved amtssygehuset i Glostrup 1964, året før H. fyldte 85 år. Kimen til denne figur går langt tilbage i H.s kunst. Den hviler på et motiv der første gang dukker op i Pygmalion og Galathea-skitsen fra omkring 1919–20, og som han senere gang på gang tog op igen. Selve den store figur arbejdede han på i mere end ti år, før han var tilfreds. 1969 blev et bronzeeksemplar opstillet i Odense. H. er som plastiker dybt i slægt med kunstnere som Johan Tobias Sergel, Auguste Renoir og Aristide Maillol, men han har fulgt sin egen vej fra først til sidst. – R. 1942. DM. 1950. K. 1957. □Selvportr., mal. 1899, tegn. 1904 og 1906. To selvportr. (Gripsholm). Tegn. af Torra Vega Holmström, Valand 1900 (Lunds univ. kunstmus.). Mal. af Ivar Arosenius, 1907 (Göteborg kunstmus.), tegn. af samme. Tegn. af Karl Isakson, 1914, raderet af samme. Tegn. af A. Lofthus 1924 og 1933; mal. af samme. Mal. af Hans Bendix, 1964, tegn. af samme. Foto.

G. H., m. tekst af Haavard Rostrup, 1939 = Vor tids kunst XXX. G. H. tegninger, af Haavard Rostrup, 1959. – Axel L. Romdahl i Hvar 8. dag, Göteborg 15.6.1930. Peter Hertz: Billedhuggeren G. H., 1931. Haavard Rostrup i Tilskueren, 1937 I 157–69. Samme i Konstrevy, Sth. 1940 95. Samme i Medd. fra Ny Carlsberg glyptotek I, 1944 6f og II, 1945 35f. Samme i Danmark VI, 1946 156–62. Samme i Ord og bild, Sth. 1946 353–59. Samme i Kunsten i dag, Oslo 1949 23–39. Samme i Den frie udstill. kat. 1950. Samme i kat. til udstill. G. H. og Oluf Høst, Sth. 1956. Samme i Kat. til Den frie udstill. 1968. Filip Wahlström i Paletten IV, Göteborg 1948 nr. 4. Samme: Sanningen om Filip, Göteborg 1965. Gösta Lilja i kat. til udstill. G. H. i Arkiv för dekorativt konst, Lund 1949. Samme i Svenska skulpturidéer, red. Ragnar Josephson m. fl. II, Malmö 1952. Samme: G. H.s etsningar, Malmö 1952. Pola Gauguin i Politiken 20.5.1950. Sixten Strömbom i Göteborgs handels och sjöfartstidn. 8.6.1957. Kristian Jakobsen i Fynske minder VI, 1967–69 258–81. Kjell Hjern i Göteborgsposten 30.4.1972. Jens Fr. Nørbæk i Fra Himmer-

land og Kjør hrd., 1973. Haavard Rostrup, G. H., 1980. – Papirer i Kgl.bibl.

Haavard Rostrup

Henning-Jensen, Astrid, * 1914, filminstruktør. * 10.12.1914 på Frbg. F: fabrikant, senere direktør Ferdinand Smahl (1887–1950) og Ruth Hanner (1879–1974). ~ 10.8.1938 i Kbh. (b.v.) med filminstruktør Bjarne *H.-J., * 6.10.1908 på Frbg., s. af grosserer Henning Jensen (1875–1942) og Ragnhild Selmer Hanssen (1882–1924). H.-J. begyndte efter realeksamen 1931 som teaterskuespiller, bl.a. på Alléscenen og i Riddersalen 1935–38. Fra 1941 arbejdede hun som assistent og medarbejder hos ægtefællen Bjarne H.-J. hos Nordisk Films Kompagni. Dokumentarfilmene *Skibet er ladet med* og *Dansk Polit i Sverige*, begge 1945, var hendes første selvstændige instruktøroggaver. Hun assisterede på spillefilmene *Naar man kun er ung*, 1943, og *Titte Menneskebarn*, 1946, begyndelsen til hendes og ægtefællens professionelle samarbejde hvor der i de følgende år snart var tale om fælles instruerede og skrevne film (som *De pokkers Unger*, *Kristinus Bergman* og *Vesterhavsdrenge*), snart om hendes medforfatterskab på hans film (*Kort er sommeren*), snart om hans medforfatterskab på hendes film (børnefilmene *Ballettens børn*, 1954, *Paw*, 1959 og *De blå undulater* efter H. C. Branners novelle, den sidste for TV 1965). Hendes virksomhed som selvstændig instruktør og forfatter af spillefilm begynder med børnefilmen *Palle alene i verden*, 1949, med sønnen Lars (født 1943) i hovedrollen. 1950 og 1952 optog hun to film i Norge (af hvilke kun den første blev vist i Danmark), *Kranes konditori* (efter Cora Sandels roman) og *Ukjent mann* (efter Arthur Omres Flukten). Hendes film i 60erne var præget af ikke videre vellykkede forsøg på at give en dybere psykologisk fremstilling af nære menneskelige relationer: *Een blandt mange* (som ægtefællen producerede 1961) om pubertetstidens usikkerhed, *Utro*, en trekanthistorie efter Tove Ditlevsens To som elsker hinanden, 1966, og den svenske *MEJ och dej* (dansk titel: MIG og dig) om svensk-dansk par-problematik. Inden for sit særlige felt børnefilmen lavede H.-J., med større held, de halvlange film *Min bedste far er en stok* og *Nille*. 1967–79 instruerede hun den succesfulde radioserie *Karlsens kvarter*. Hun har desuden instrueret på teatret (Edward Albees *Bessie Smiths død*, Århus teater 1964) og i TV. Efter en række urealiserede projekter, bl.a. *Silas* efter Cecil Bødker og *Miriam* efter Ole Sarvigs Havet under mit vindue, vendte H.-J. tilbage til biografilmene med filmatiseringen af Dea Trier Mørchs roman om kvinder på en fødeafdeling,

Vinterbørn, 1978. Filmen der kombinerer en semi-dokumentarisk realisme med folkekomediens stereotyper og dramaturgi, blev ligesom bogen en stor folkelig succes. □Foto.

Peter Schepelern

Henning-Jensen, Bjarne, * 1908, filminstruktør. * 6.10.1908 på Frbg. F: grosserer Henning Jensen (1875–1942) og korrespondent Ragnhild Selmer Hanssen (1882–1924). ~ 10.8.1938 i Kbh. (b.v.) med filminstruktør Astrid Smahl (Astrid "H.-J."), * 10.12.1914 på Frbg., d. af fabrikant, senere direktør Ferdinand S. (1887–1950) og Ruth Hanner (1879–1974).

H.-J. tog realeksamen 1925 og begyndte, efter forskellige uafsluttede erhvervsuddannelser, som skuespiller (debut 1931). Han var knyttet til bl.a. Odense teater, Århus teater og Riddersalen 1931–38 og spillede mindre filmroller 1938–40. H.-J. har skrevet flere skuespil, bl.a. *De gode Dage* (opført på Dagmar teatret 1935), og har instrueret på scenen, bl.a. H. C. Branners *Rytteren* (Det ny teater 1952). 1940 blev han ansat som instruktørassistent og kortfilm-instruktør ved Nordisk Films Kompagni, begyndende med *Cykledrengene i Tørvegraven*, skrevet og instrueret sammen med hustruen Astrid H.-J. i et professionelt samarbejde der blev af stor betydning for begge karrierer. Under krigen instruerede han en række dokumentarfilm, dels film som *Brunkul*, *Papir* og *Føllet* der fulgte den britiske dokumentarskoles principper, dels film om emner med tilknytning til besættelsen, og bidrog også med fotografisk materiale til Theodor "Christensens kompilationsfilm *Det gælder din Frihed*, 1946. Spillefilmdebuten *Naar man kun er ung*, 1943, om unge mennesker i et kunstnermiljø, forbandt folkekomedien med realistiske træk. Filmatiseringen af første del af Martin Andersen Nexøs *Ditte Menneskebarn*, 1946, blev hans gennembrud, og selv om filmen skæmmes af en sentimentaliserende tone, er den H.-J.s betydeligste værk og en af de få danske film der har vakt international opmærksomhed og fået klassiker-status. Filmen kombinerer folkekomediens forenklede persontyper med en humanistisk, socialt engageret tendens og fremstod, især gennem Tove Maës' spil i titelrollen og gennem anvendelsen af autentiske lokaliteter fremfor studiedekorationer som et mere realistisk værk end man var vant til i dansk film. Med hustruen (der havde assisteret ved *Ditte Menneskebarn*) som medinstruktør og -forfatter optog H.-J. herefter den vellykkede børnefilm *De pokkers Unger*, 1947, en tung filmatisering af Arthur Omres psykologiske kriminalroman Kristinus Bergman fra 1948, og

børnefilmen *Vesterhavsdrengene*, 1950. I 50erne, hvor en række engelske og amerikanske projekter ikke blev realiseret, var H.-J. medforfatter til hustruens film *Ballettens børn* og *Paw* samt instruerede den natursmukke Grønlandsfilm *Hvor bjergene sejler*, 1955. 1962 optog han i Sverige *Kort är sommaren* (dansk titel: Kort er sommeren), en filmatisering af Knut Hamsuns Pan; men hverken denne eller *Skipper & Co.*, 1974, en naiv fabel om frihedsdrømme, stod mål med de film der gjorde ham berømt. I de senere år har han ofte skrevet for radioen til serien *Karlsens kvarter* som hustruen instruerede. – H.-J.s betydning i dansk film ligger først og fremmest i, at han med Ditte Menneskebarn på overbevisende måde introducerede en folkelig realisme, beslægtet med den samtidige italienske neo-realisme, i dansk fiktionsfilm. □Foto.

Peter Schepelern

Henning-Jensen, Erik, 1887–1954, teaterdirektør, skuespiller. * 4.8.1887 på Frbg. (Vartov), † 23. 8.1954 i Kbh., begr. sst. (Kat. Vestre). F: redaktør, folketingsmand Henning "Jensen" (1838–1929) og Gjertrud E. E. Selmer (1845–1932). ~ 10.7.1918 på Frbg. (Mariendal) med skuespiller Karen Hahn, * 19.2.1899 på Frbg., † 4.6.1957 i Kbh., d. af fabrikant Ferdinand Karl August H. (1860–1928) og Vilhelmine Johanne Sophie Kielsing (1875–1947).

H.-J. blev student 1907, tog filosofikum og blev ansat på Det kgl. bibliotek. Men han ville til teatret og på trods af faderens modstand gav han sig til at læse med Soffy "Walleen. Herman" "Bang der troede på hans evner fik dog mildnet den faderlige uvilje. 1910–11 blev han elev på Dagmar-teatret og rejste derefter et par sæsoner i provinsen med Axel Jacobsens turné, indtil han 1914 blev fast knyttet til Odense teater der netop i dette år havde indviet sin nye bygning. Her var mere grobund for H.-J.s talent end i Adam "Poulsens skygge på Dagmar-teatret, og han kom da også til at spille i et stort og alsidigt repertoire og erobrede hurtigt en fremtrædende position også som sceneinstruktør. Da direktørstillingen 1921 blev ledig opfordredes han til at søge, men Poul Gregaard blev dog foretrukket, man fandt H.-J. for ung. 1922 kom han til Århus teater og morede allerede i sin første rolle som filminstruktøren i *Verdensry*. Som Weyse i *Gamle Melodier* vandt han en sejr i det poetiske og elegiske fag, ligesom han viste overbevisende talent og slående karakteriseringssevne i Sven Clausens *Bureauslaven*. Efter Aage "Gardes afgang blev han i en alder af 35 direktør, for øvrigt ved en lodtrækning mellem ham og Jacob "Normann,

den senere teatercensor. H.-J. fulgte i sin lange direktør-periode det program han 1923 havde fremsat i sin ansøgning, at repertoiret altid burde tilgodesee både den brede og den kræsne smag, fordi teatret var byens eneste og derfor skulle fungere som et folketeater i ordets bedste forstand. Han trådte til på et tidspunkt hvor teatrenes højkonjunktur efter første verdenskrig vendte sig til krise. Nedgangen i besøget mærkedes svært. Underskuddet 1928 blev så stort at repræsentantskabet besluttede at opsiges såvel direktør som skuespillerpersonale for at kunne stå frit. Alt ordnede sig dog. Men 1931 indgav H.-J. sin afskedsbegæring pga. uoverensstemmelser med repræsentantskabets formand og økonomidirektøren. Men H.-J. var allerede da så godt som uundværlig. De første år var således drøje – Århus var dengang ikke en by med åbne arme. Under krigen kæmpede teatret med mange vanskeligheder som kulminerede da det 22.2.1945 blev udsat for schalburtagte der lukkede skuespilhuset for resten af sæsonen. Det meste af sin direktørtid kæmpede han med økonomien der dog til slut lettede, da tilskuddene fra stat og kommune steg.

H.-J. forstod som leder i enestående grad at administrere og disponere rigtigt. Også i kunstnerisk forstand var han den kloge kultiverede teatermand med den store litterære baggrund som navnlig i valget af repertoire forstod at flattere sit personale. Han indstuderede gerne mere end halvdelen af sæsonens forestillinger selv og spillede en lang række hovedroller. Han havde et skarpt blik for gryende talenter og betroede dem altid opgaver i rette tid, ligesom han samtidig havde en særlig evne til at bringe selv ret beskedent udrustede skuespillere til at yde det udmærkede. Sit stærkeste engagement ofrede han på teatrets elevskole, hvorfra fornyelserne ustandseligt kom, ikke blot til glæde for Århus, men for alle landets scener. I nogle år drev han ligefrem et slags forsøgs- og uddannelsesteater i den gamle teatercafé, Det lille T kaldet. Som skuespiller var han præget af sit skarpe intellekt. Lystspil med sans for hårde effekter var nok hans område, men hans rollegalleri var ikke desto mindre meget stort, Mefisto i *Faust*, Shylock i *Købmanden i Venedig*, Rendegarn i *En Skærsommernatsdrøm*, advokaten i *En Fallit*, Gregers Werle i *Vildanden*, pastor Manders i *Gengangere*, professor Higgins i *Pygmalion*, Peter Ravn i *En Spurv i Tranedans*, Skriverhans i *Eventyr paa Fodrejsen*, titelrollerne i *Erasmus Montanus* og *Den Gerrige*. I Kaj Munks skuespil skabte han bl.a. tre markante præstationer, Johannes i *Ordet*, Fabius Maximus i *Før Cannae* og professor Mensch i *Han sidder ved Smeltediglen*. Men han

var lige så hjemmevant indenfor operette og farce, prinsen i *Alt Heidelberg* (på Odense teater), den smukke Sigismund i *Sommer i Tyrol* og tantens rolle i *Charleys tante*. Men den rolle hvori hans menneskefremstilling sejrede størst og længst var Gamle Levin i *Indenfor Murene*, en rolle han spillede allerede 1939 og som også blev hans afskedsrolle i Århus og den sidste præstation overhovedet.

Hvad H.-J. præsterede som teatrets leder i 32 år vil i teaterhistorien skabe myte. Han var uden tvivl landets bedst kvalificerede teaterleder. Flere gange var hans navn på tale når Det kgl. teater stod foran chefskifte, men han forblev sin bys teaters mand. Århus teaters 50-års jubilæum illustrerede ganske godt hvad H.-J. i løbet af en uge var i stand til at bringe på scenen. Det blev til Oehlschlägers *Sanct Hansaftens-spil* hvori han selv åbnede festen som vandringsmanden på selve jubilæumsaftenen 15.9.1950. Derefter en hel uge med Holbergopførelser, seks i rad, de fem i hans egen iscenesættelse, en bedrift der selv på Det kgl. teater ville have været unik. Selv spillede han tillige titelrollen i *Erasmus Montanus* der blev sat op på grundlag af den gamle iscenesættelse som tog sit udgangspunkt i Wilhelm "Marstrands maleri, og hvormed han et kvart århundrede tidligere havde fejret teatrets 25 års jubilæum. I sine sidste direktørår spillede han et repertoire der spændte fra operetten til Jean-Paul Sartre hvis *Urene Hænder* havde dansk urpremiere i Århus. Men også Jean Anouilh, Maxwell Anderson, Tennessee Williams, Arthur Miller, Christopher Fry og de danske dramatikere Kaj Munk, Kjeld Abell, Leck Fischer, Knud Sønderby, H. C. Branner var repræsenteret. H.-J. gav også sit publikum store teateroplevelser ved de mange gæstespil han gennem årene fik arrangeret. Fra Adam Poulsen i *Der var engang* – i sin første sæson, Erling Schroeder i *Aladdin*, Poul "Reumert" i *Swedenhielms* til Erik "Mørks uforglemmelige *Hamlet* i sin sidste sæson.

Da H.-J. 1954 tog sin afsked, var hans og teatrets navne omtrent blevet synonyme. Ved at sige farvel til Århus teater var det meningen at skru ned for blusset, men dog ikke mere end at han kunne sige goddag til dansk teater. Han blev engageret af Det kgl. teater til at sætte Jeppe paa Bjerget op med Osvald "Helmuth, men måtte melde afbud. Han havde ærligt slidt sig op i Thalias tjeneste som talentfuld skuespiller, fremragende instruktør, utrættelig inspirator, animerende pædagog, skrap økonom, skrækkelig tyrann, personalets bussemand og dets gode kammerat. Helt uforenelige roller som han ikke desto mindre spillede livet ud. Ingenio et arti 1954.

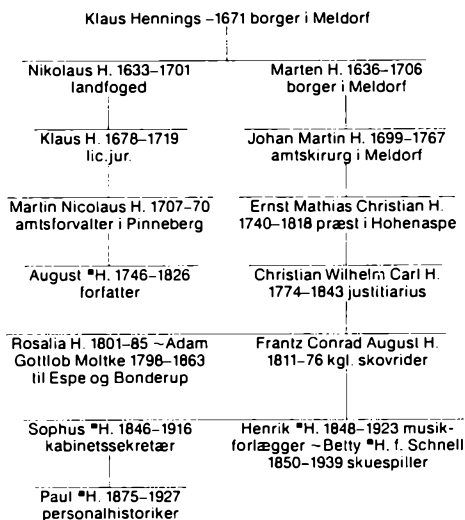
– R. 1934. DM. 1948. □Mal. af Max Nathan, 1912. Buste af Elias Ølsgaard ca. 1949 (Århus teater). Tegninger (Teatermus., Århus teater). Foto (sst.; Kgl. bibl.).

Odense teater 1796–1946. red. Poul Dreyer, 1946. Emanuel Sejr og Sv. Gundel: Århus teater gennem 50 år, 1950. Århus teaters program maj 1953–54 og sept. 1954–55. [Torben] M[eyer] i Berl. aften 23.8.1954. Georg Andresen i Århus stiftstid. s.d. Demokraten s.d. J. Budtz-Jørgensen i Nationaltid. 24.8.1954. Harald Mogensen i Politiken s.d. Jens Kruise i JyllandsPosten s.d. [Jørgen] V[oeler] i Århus amtstid. s.d. Odense teater 175 år, 1971. Århus teater 1900–75, red. Bent Frandsen, 1975. – Stemmark. i DR. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Karen Krogh

Hennings

Slægten, der stammer fra Ditmarsken, hvor den hører til de våbenførende slægter, føres tilbage til Johan H. (ca. 1500–) i Barsfleth, hvis oldebarn, Klaus H. (–1671) var borger i Meldorf. Forfatteren August *H. (1746–1826) var ~ Margrethe Eleonore Krabbe, d. af gehejmeråd Frederik *K.

J. F. B. og Paul Hennings: Beiträge zur Gesch. der Familie H., 2. Aufl., Lübeck 1905. Paul Hennings: Ahnertavle for fire søskende H., 1917.

Hans H. Worsøe

Hennings, August Adolph Friedrich, 1746–1826, embedsmand, forfatter. * 19.7.1746 i Pinneberg, † 17.5.1826 på Rantzau, begr. i Barmstedt. F: amtsforvalter, justitsråd, senere etatsråd Martin Nicolaus H. (1707–70) og Anna Christina Schneider (1711–95). ~ 18.10.1780 i Kbh. (Hol-

mens) med Margrethe Eleonore Krabbe, * 2.10.1761 i Kbh. (Holmens), † 13.6.1847 på Runtoft i Angel, d. af fabrikmester på Holmen, senere deputeret i admiralitets- og kommissariatskollegierne, gehejmeråd Frederik *K. (1725–96) og Cæcilie A. Bille (1742–64).

Efter at være blevet undervist af faderen i hjemmet besøgte H. gymnasiet i Hannover 1760 og gymnasiet i Altona 1761–63. Han blev indskrevet ved universitetet i Göttingen hvor han gjorde sig fordelagtigt bemærket og 1766 blev dr. jur. H. sluttede derefter nær forbindelse med den unge Ernst *Schimmelmann der 1768 skaffede ham til Danmark hvor han i en kortere periode 1768–69 var leder af den Schimmelmanske geværfabrik i Hellebæk. H. ansøgte om landmålervirksomhed, fik bestalling og udnævntes i begyndelsen af 1770 til landmåler ved de Antvorskovske-korsørske godser, en post han dog forlod s.å. H. var kommet i et modsætningsforhold til J. F. *Struensee, men faderens død tvang ham til at søge ansættelse i dansk statstjeneste, og i juni 1771 ansattes han som arkivar ved tyske kammer under rentekammeret. N.å. fik han ansættelse ved udenrigstjenesten som legationssekretær i Berlin, og 1775 blev han forflyttet til Dresden som chargé d'affaires. H. havde fortsat nær forbindelse med Ernst Schimmelmann og knyttedes 1776 til økonomi- og kommercekollegiet som kommitteret med Schimmelmann som chef. Han stod her tilsyneladende over for en smuk embedskarriere, da politiske modsætninger imellem de ledende i det guldbergske styres sidste år og senere magtovertagelsen i april 1784 skubbede H. til side. Han fik en stilling som kommerceintendant i hertugdømmerne 1784, og 1787 udnævntes han til amtmand i Plön og Ahrensback. 1807 føjedes hertil posten som administrator af grevs-kabet Rantzau.

Ved siden af denne embedskarriere udfoldede H. et forfatterskab der placerer ham som en betydningsfuld skikkelse i dansk og ikke mindst i nordtysk åndsliv i de sidste årtier af 1700-tallet. H.s første kendte skrift var *Essai historique sur les arts et sur leur progrès en Dannemarc*, 1778 hvor han især fremhæver den danske arkitektur (C. F. *Harsdorff) og som afspejler påvirkning fra Johann Joachim Winckelmann. N.å udsendte han *Olavides*, et tysk heksameterdigt foranlediget af den spanske inkvisitions domfældelse af Olavides på grund af dennes friheds- og oplysningssynspunkter. *Philosophische Versuche* I–II, 1779, placerer sammen med det førnævnte digt H. som en forgrundsfigur i det progressive af fransk og tysk oplysningstilstand prægede litterære miljø herhjemme, og *Philosophische Versuche* bragte den første hjemlige definition af be-

Hennings, August

grebet „oplysning“. H.s indlæg foranledigede en omfattende litterær fejde hvor modstanden især kom fra kirkelige kredse, N. E. "Balle og hofpræsten Joh. Chr. "Schönheyder. Det gælder dog for H.s indlæg her som overhovedet i hans produktion, at han i sine krav om tolerance og frihed, ligesom i sine mere direkte samfundsrettede skrifter, undgår egentlig yderliggående standpunkter. – I 1780'erne var hans forfatterskab fortrinsvis rettet mod aktuelle, økonomiske og erhvervsprægede spørgsmål. H. var en flittig bidragyder til *Minerva* fra 1785, og her publiceredes hans betydelige *Anmærkninger paa en indenlandsk Reise i Aaret 1786*, jfr. hans s.å. udsendte *Ökonomische Beobachtungen einer im Jahr 1779 unternommenen Reise durch Jütland*. Tillige med det senere af J. Bloch udgivne manuskript *Vom Ackerbau und den Gewohnheiten und Gebräuchen der Bauer in Seeland* (Fra Arkiv og Museum, 1899–1900 156–90) er disse bidrag indsigtsfulde og præcise skildringer af danske landboforhold umiddelbart for de store reformer.

H. tog del i 1780'ernes debat om landboreformer, grundlagde med den anonyme, men sikkert af H. forfattede, *Materialien zur Statistik der Dänischen Staaten I–III*, 1784–91, dansk statistik, og hans *Ueber die wahren Quellen des Nationalwohlstandes, Freiheit, Volksmenge, Fleisz im Zusammenhange mit der moralischen Bestimmung der Menschen und der Natur der Sachen*, 1785, er et af de centrale indlæg i årtiets debat om økonomisk politik. Under tydelig påvirkning fra Adam Smith markerer H. sig som en af de første liberalister i den teoretiske diskussion, men atter uden at stille sig på et yderliggående standpunkt. H. bidrog yderligere med debatindlæg, med en *Englandshistorie*, 1783, og et trebindsværk om Ostindien, 1784–85, der dog var af mindre original karakter. I sine senere år fortsatte han sin litterære virksomhed, især som tidsskriftudgiver, således *Schleswigsches Journal*, 1792–93, *Der Genius der Zeit*, 1794–1800, med fortsættelsen *Der Genius des neunzehnten Jahrhunderts*, 1801–02. H. hyldede fortsat liberale ideer, var kritisk overfor aristokrati og privilegier, jfr. hans *Über Adelsgeist und Aristokratismus*, 1792, ønskede pressefrihed, vidtgående sikring af personlige frihedsrettigheder, men han brød på intet tidspunkt med forestillingen om den oplyste opinionsstyrede enevældige styreform som den mest ønskelige. Han kunne sympatisere med den franske revolution i dens angreb på de bestående forhold og i dens ideelle målsætning, men samtidig tage afstand fra de senere mere radikale bestræbelser. På det æstetiske område kom H. i sine senere år til at stå som en overlevet skikkelse, og i *Genius der Zeit* angreb han således

Goethe der svarede med at lade H. figurere i *Walpurgisnachtstraum* i *Faust*. – H.s idéverden var bestemt af hans fortrolighed med fransk og tysk oplysningsfilosofi. Allerede i Göttingen blev han introduceret til moderne fransk tænkning, og i Berlin sluttede han forbindelse med Moses Mendelssohn, ligesom han gennem sit ophold i Dresden kom i kontakt med tidens toneangivende kunstneriske og æstetiske strømninger. H. var en rigt begavet, receptiv person i besiddelse af omfattende kundskaber og fremstillingsevne. Hans politiske karriere blev i flere henseender en skuffelse, men han var her helt afhængig af forholdet til de egentlig magthavende, og hans forbindelse med Ernst Schimmelmann havde trods de gensidige stærke udtryk for venskab og fortrolighed adskillig lighed med et klientforhold som den højest stillede kunne styrke eller løse. H. havde formentlig stillet forventninger til en embedskarriere i begyndelsen af 1780'erne, men her blev han reelt placeret uden for den centrale kreds af styrende og disses medarbejdere (C. "Colbiørnsen, Carl V. "Wendt). En fornyet tilnærmelse til Schimmelmann oplevede H. dog ved et besøg i København 1802. En vis mangel på ligevægt, stærk ærgerrighed og til tider mangel på diplomatisk optræden i handling og skrift har utvivlsomt bidraget til den isolation, H. i perioder og særlig i den seneste del af sit liv følte. – H. var en udpræget repræsentant for periodens oplysningsfilosofiske tankegang og borgerligt-demokratiske emancipationsbestræbelser. Han var som kulturperson centralt placeret i det holstens-nordtyske intellektuelle miljø, men politisk en helhjertet talsmand for den eksisterende helstat. Han er såvel ved sit forfatterskab som i sine private optegnelser og breve en værdifuld kilde til åndslev, politisk og samfundsdebat i perioden 1780–1800. – Justitsråd 1776. Etatsråd 1779. Kammerherre 1784. □ Mal. af Jens Juel (Rundhof). Silhouet af C. Limprecht ca. 1782. Stik af F. W. Bollinger, 1799, efter mal. af Juel, 1784. Afbildet på nogle satiriske stik 1787 og et udateret, „Pebersvenden“. Stik af Chrétien efter tegn. af Johann Schuly, 1795. Stik af R. I. P. Seehusen, 1801, efter tegn. af Juel. Miniature.

Kilder. Museum, 1891 I 129–54 249–87 346–80 (brevveksl. m. E. H. Schimmelmann). Sst. 1894 I 277–340 (brevveksl. med Ernst og Emilie Schimmelmann). A. H. i *Hist. årbog for Thisted amt*, 1917 43–62 (rejse i Thy 1779, ved Alex. Rasmussen). Samme i *Vendysselekske årbøger*, 1918 238–70. *Danske mag.* 7.r.I, 1934 1–192 (dagbog fra Kbh. 1802).

Lit. *Fædrelandsk nekrolog* 1821–26, udg. Fr. Thaarup, 1835–44 449–55. Otto Brandt: *Geistesleben und Politik in Schlesw.-Holst. um die Wende des 18. Jahrh.s*, Stuttgart 1925 (2. opl. 1927). Joachim Hild: A. H., Erlangen 1932 = *Erlanger Abh. zur mittlern und*

neueren Gesch. XI. Paul Hennings i Pers. hist. t. 9.r.IV, 1931 201–41. Aage Rasch: Dansk toldpolitik, 1955 202–10. J. A. Seip i Hist. t., Oslo 1958 418f 448. *Papirer i Rigsark.*

Claus Bjørn

Hennings, Betty Mathilde, f. Schnell, 1850–1939, skuespiller. * 26.10.1850 i Kbh. (Holmens), † 27.10.1939 i Hellerup, begr. på Ass. kgd. F: skræddermester, senere restauratør og kontrollør ved Det kgl. teater Stig Jørgen Schnell (1816–70) og Regine Sophie Dorothea Schmidt (1819–81). ~ 25.7.1877 på Frederiksdal (Lyngby) med musikforlægger Henrik *H., * 16.10.1848 på Petersborg, Tikøb sg., † 18.2.1923 i Charlottenlund, s. af justitsråd, jagtjunker, skovrider Frantz Conrad August H. (1811–76) og Sophie Magdalene Bjørnsen (1819–88).

H. udgik som mange andre af teatrets kunstnere fra folkets jævne lag. I hendes tidlige barndom havde forældrene – ligesom fru Heibergs mor – et telt på Dyrehavsbakken. Ikke otte år gammel blev hun antaget ved balletskolen hvor hun fik Georg *Brodersen til lærer, og 11.2.1859 medvirkede hun første gang på scenen i intermediet til *Maskerade*. Den lærenemme, slittige pige anvendtes ofte i skuespillets barneroller, hvorved hun kom de store kunstnere fra teatrets „guldalder“, C. N. *Rosenkilde, Ludvig *Phister, Johanne Luise *Heiberg og M. *Wiehe på nært hold samtidig med at hun udvikledes til en nydelig danser som Aug. *Bournonville efter Juliette *Prices afgang spåede en stor fremtid. Hun besad „et rytmisk Sving og i sit blonde Fysiognomi noget af det „uforklarlige“ der saa tidligt aabenbarede sig hos Jenny Lind“, skrev han, og i erkendelsen af at det var „Aanden mere end Legemet der skænker den sceniske Kunst Liv og Glans“, betroede han hende Astrid i *Valdemar* til debut (21.11.1866). Han vidste at hendes virkemidler ikke ville blive koreografisk virtuositet, styrke eller dristighed, men en sjælden blanding af uskyld og ynde; poesien hvilede over hendes spæde skikkelse, og hun kunne udtrykke tro og begejstring, netop de egenskaber der præger de unge kvinder i Bournonvilles balletter. Hilde i *Et Folkesagn*, Poul i *Fjernt fra Danmark*, Svava i *Valkyrien*, Signy i *Thrymskviden*, hvilket sidste parti blev skrevet for hende, befæstede hendes stilling, og Therese i *Søvnøggersken* pegede, fordi partiet overvejende er mimisk, frem mod hendes senere livsgerning.

H.s spæde kunst greb gamle og unge; H. C. Andersen skrev „den barneglade, yndige Danserinde“ under et billede, Fr. *Paludan-Müller citerede sig selv: „O, fine Gratie! Sjælefulde Ynde!“ da han så hende, og J. P. *Jacobsen fantaserede

sig ind i en forelskelse, under hvilken hendes personlighed inspirerede ham til digtning. Ude i Fredensborg gav Bournonville hende om sommeren private lektioner og han agtede at indstille hende til solodanser da han med sorg erfarede at hun ikke længer tålte de stigende anstrengelser dansen krævede, og at hendes lyst drog hende mod skuespillet hvortil F. L. *Høedt opmuntrede hende. Den romantisk følende, intellektuelt set ikke meget udviklede pige førtes gennem hans detaljerede replikundervisning tættere ind på livet, og 13.12.1870 lod han hende debutere som Agnès (Rose) i *Fruentimmerskolen*. Hun brød straks igennem ved sin fine og rørende fremstilling af dette uskyldige barn og overraskede ved en naturlig og følt diktion. Vejen til repertoirets ungpige-skikkelser lå hende dermed åben; de lyse og drømmende, de skælske og spøgende, men ulidenskabelige naturer var hendes område; altså måtte en figur som Shylocks datter i *Købmanden i Venedig* vise evnernes begrænsning. Temperamentet var energisk, men ikke erotisk. De barnlige, lidt gammelkloge unge piger som behandler deres bejler på en søsterlig eller moderlig måde, disse blonde væsener med sømmelig livsglæde, og hvis sindsbevægelser svinger mellem gråd og smil, kunne hun variere, fx Jeanne i *Lady Tartuffe*, Antoinette i *Gnisten*, Suzanne i *Hvor man keder sig* og hendes hjemlige typer, fx Petrine i *Den eneste Fejl* og Antonie i *Sparekassen* havde en duft af voldenes poesi. „Ingen kan som Fru H. male os den skønne Dæmring over Havet i en Kvinde sjæl, før Venus victrix fødes“ skriver Herman Bang.

Efter at have spillet Ibsens forstudie til Nora, Selma i *De Unges Forbund*, formede H. tidens moderne kvinde, Nora i *Et Dukkehjem* (1879). Hun blev verdens første Nora, idet det berømte skuespil først senere kom frem i andre lande. H. besad rollens ynde og alle „lærke-fuglens“ spillede egenskaber. Det var som om den ubekymrede unge frue sprang ud af hendes indre natur. Samtiden forbavsedes da hun også fandt udtryk for Noras stigende uro, rædslen, den stumme fortvivelse og opløsningens kulde. Hundrede gange, senest 1907, udførte H. denne berømte rolle der blev et led af kvindens frigørelseshistorie. Ingen af de næste fremstillere inden for et halvt århundrede (Betty *Nansen, Bodil *Ipsen) dækkede i tilsvarende grad rollens ydre krav eller besad en lignende spændstig-hektisk energi hvorved ordene lød som en leg på afgrunden rand. Nora blev for H. indledningen til en lang række Ibsenske figurer, tretten i alt, deriblandt titelrollerne i *Fruen fra Havet* og *Hedda Gabler*, Hilde i *Bygmester Solness*, Hedvig i *Vildanden* og fru Alving i *Gengangere* – de to sidste hører

Hennings, Betty

til de bedste skikkelser i hendes sceniske Ibsen-galleri; det gammelkloge barn blev spillet med fin sjælelig karakteristisk, ganske enkelt i følelsen og netop derfor meget gribende, og hendes fru Alving var både den aristokratiske dame, den varmtfølede mor og den lidende hustru. Kritikerne Sven "Lange indrømmede at H. i denne rolle nåede „højere end nogensinde før, rigere, dybere“; han satte ellers ingen pris på H.s kunst når hun i de for hende vanskelige år mellem 50 og 60 med plastiske gestus virtuøsmæssigt spillede problematiske kvindenaturer som Magda i *Hjemmet* og varietédamen i *Skærsild*. Men til de Ibsenske grundpiller i hendes repertoire kom et langt teaterlivs righoldige arbejde, i alt henimod 200 roller, balletfigurerne medregnet. Hos Holberg gav hun en henrivende pastel som Leonora i *Henrik og Pernille*; hos Oehlenschläger var Ingeborg i *Dronning Margrethe* og Yrsa hendes bedste. I Shakespeares værker har hun bl.a. været Hermione i *Et Vintereventyr*, og Ofelia, senere dronningen i *Hamlet*; hos Schiller spillede hun *Maria Stuart*. Men hendes evne var af ulige større værdi for hendes samtids nordiske dramatikere end for tragedien; stemningsbevæget og varieret i sit spil var hun hos Bjørnson (Signe i *En Fallit*; Karen i *Geografi og Kærlighed*; Karen i *Det ny System*); hos Drachmann (fruen i *Puppe og Sommerfugl*, prinsessen i *Der var engang* – den rolle hun udførte oftest i sit liv, 182 gange); hos Otto Benzon (Karen Vahl i *En Skandale*; titelrollen i *Anna Bryde*); hos Gunnar Heiberg (Anna Hjelm i *Kong Midas*); hos Gustav Esmann (fx Emily i *Den kære Familie*).

Endnu ung forsøgte hun også med held at spille den gamle dame i Esmanns *I Stiftelsen* (1886), og senere udnyttedes denne evne i andre gamle roller, hvori hendes tone mindede om Hedvig i *Vildanden*, ligesom oldingen kan minde om barnet. En åre for det komisk-strikse kom til anvendelse da hun spillede frk. Rabe i Esmanns *Det gamle Hjem* og navnlig som den snusfornuftige Tante Et i *Skærmysler* (1901), en rolle hun ofte gentog efter sin afgang. Denne fandt sted under publikums varmeste hyldelse 24.5.1908 som Emily i *Den kære Familie* hvor hendes spil var et pletskud fra det københavnske overfladeliv, men senere optrådte hun hyppigt som gæst på danske provins- og privatscener; også til Det kgl. teater vendte hun tilbage i gæsteroller, og i Helge Rodes genforeningsspil *Moderen* (1921) symboliserede hun den danske mor. Hendes sidste optræden var som enkefruen i *Guldkaret* 2.5.1930. På de andre nordiske hovedscener, navnlig i Stockholm, Helsingfors og Bergen fandt hendes spil også forståelse. Endelig var hun den første danske skuespiller som optrådte på modersmålet

uden for Norden, idet hun på Residenztheater i Berlin (okt.1901, april 1903) med nordiske og tyske kolleger, og på nationalteatret i Prag (febr. 1904) i czeckisk ensemble spillede Nora, Hedvig og fru Alving. H. er i dansk teaterhistorie renhedens og klarhedens skuespiller. Hun har skabt skikkelser der må regnes med i det snævrere udvalg af vor scenes mesterværker. De sejre hun vandt uden for landets grænser blev så meget større derved, at hun ikke kunne erobre det udenlandske publikum ved lidenskabelig kraft, men måtte nøjes med at aftvinge det beundring ved sin talende mimik, sin intelligens, sin fantasi og sin replik. – F.M.I. 1900. □Buste af O. Evens ca. 1870. Træsnit af R. Neergaard, 1871. Træsnit 1872. Tegn. af E. Henningsen, 1879 (Teatermus.). Træsnit af H. P. Hansen, 1879, et par træsnit i samme type. Træsnit af G. Pauli, 1880. Afbildet på træsnit med grupper 1882 og 1885. Tegn. af F. H., 1882 (Teatermus.). Træsnit 1882 efter tegn. af F. Henningsen. Træsnit af H. P. Hansen, 1885. Træsnit 1886 efter foto. Afbildet på O.Baches mal. af Chr. IVs kroningstog, 1887 (Fr.borg). Træsnit af J. Falander, 1889. Tegn. af Chr. Bayer, 1889 (Teatermus.). Mal. af Leis Schielderup, 1894 (sst.). Træsnit af A. Bork, 1895, efter foto. Tegn. af Achton Friis, 1899 (Teatermus.). Mal. af Jul. Paulsen, 1901 (Det kgl. teater). Buste af A. Saabye, 1903 (sst.). Afbildet på mal. af E. Henningsen af gruppe uden for Det kgl. teater, 1906. Tegn. af Emil Krause, 1906 (Teatermus.). Radering af Henrik Lund, 1907. Tegn. af Bertha Dorph, formentlig ca. 1908. Flere træsnit, bl.a. af F. V. Waldor. Tegn. af Knud Larsen. Statuette af Elna Steen Hertel. Flere af de nævnte er rollebilleder. Foto.

Kilder. B. H. i *Nationaltid.* 13.12.1910 og 9.2.1920 (erindr.). Samme i *Dansk julealbum V*, 1922 3–7 (Minder fra Det kgl. teater). Interview i *Gads da. mag.* XXII, 1928 86–92.

Lit. Aug. Bournonville: *Mit theaterliv III*, I, 1877 (ny udg. 1–II, 1979). Edv. Brandes: *Dansk skuespilkunst*, 1880 221–36. Samme i *Politiken* 26.10.1935. Herman Bang i *Nationaltid.* 8.10.1882. Einar Christiansen i *Ill. tid.* 15.12.1895. Samme: *Nogle træk af mit liv*, 1930. Fr. Lange: *Fr. Paludan-Müller*, 1899 233. Anna Linck: *J. P. Jacobsen*, 1911 40f. Rob. Neiiendam: *Det kgl. teaters hist I–V*, 1921–30. Samme: *Det kgl. teaters hist.* 1890–92, 1970. Samme i *Ord og bild XLIX*, Sth. 1940 15–22. Hana Kvapilova: *B. H.*, 1908 (overs. af F. Ahlefeldt Laurvig i dennes *Schildringer og billeder*, 1924 54–64). Sv. Lange: *Meninger om teater*, 1929 226–30. Oscar Geismar i *Højskolebl.* LXIV, 1939 690–92. E. Rostrop i *Forum*, 1939 nov. 19–21. Bjørn Johansson i *American-Scandinavian review XXXII*, N.Y. 1944 245–50.

*Robert Neiiendam**

Hennings, Henrik Jacob Christian Amalius Otto, 1848–1923, musikforlægger, komponist. * 16.10. 1848 på Petersborg, Tikøb sg., † 18.2.1923 i

Charlottenlund, begr. i Kbh. (Ass.). F: justitsråd, jagtjunker, skovrider Frantz Conrad August H. (1811–76) og Sophie Magdalene Bjørnsen (1819–88). ~ 25.7.1877 på Frederiksdal (Lyngby) med kgl. skuespiller Betty Schnell (Betty *H), * 26.10.1850 i Kbh. (Holmens), † 27.10.1939 i Hellerup, d. af skræddermester, senere restauratør og kontrollør ved Det kgl. teater Stig Jørgen S. (1816–70) og Regine Sophie Dorothea Schmidt (1819–81). – Bror til Sophus *H.

H. blev student 1866, privat dimitteret, men fulgte en medfødt musikinteresse idet han n.å. lod sig optage i det nystiftede Kbh.s musikkonservatorium. Uagtet han snart begyndte en ikke helt ringe kompositionsvirksomhed, navnlig omfattende sange til både danske og fremmede tekster (særlig et hæfte Heine-„Lieder“, udg. 1878) og klaverstykker, har han dog næppe følt sit musik-kald tilstrækkelig stærkt, for han genoptog de akademiske studier og nåede allerede 1870 at tage statsvidenskabelig eksamen og 1875 at supplere denne med den dansk-juridiske. Heller ikke disse eksaminer udnyttede han imidlertid ud over nogle mindre og forbigående stillinger; en trang til mere omfattende praktisk virksomhed førte ham ind på den musikhandlergerning der gav ham lejlighed til at forene sine hovedinteresser og -anlæg. Han blev direktør for den nyoprettede kgl. hof-musikhandel (1880) der fra 1887 blev hans ejendom og beholdt hans navn i forbindelse med forlagnavnet, også da forretningen 1895 blev en afdeling af Det nordiske Forlag. 1902 gik forlaget op i Nordisk Musikforlag som han ledede til 1910, da forholdene bevægede ham til at overdrage forlaget til Wilh. Hansens musikhandel, navnlig fordi hans helbred var svækket (delvis blindhed). H. var 1904 medstifter af Dansk musikhandlerforening. – I sin glansperiode blev han en fremtrædende skikkelse i Kbh.s musikliv – dels som forlægger for nordiske komponister som P. E. *Lange-Müller, August *Enna, Louis *Glass, Tor Aulin, Wilhelm Stenhammar og Emil Sjögren, til hvilke han delvis stod i personligt venskabsforhold, dels og navnlig som koncertarrangør. Her var H. en foregangsmand der ivrigt og energisk arbejdede på at bringe nyt liv og større bevægelse ind i danske musikforhold og at bidrage til at særlig Kbh. blev kendt med udenlandske berømtheder. Det skyldtes således ham at Johan *Svendsen kom til at dirigere de filharmoniske koncerter i Kbh., hvilket atter førte til den unge norske musikers ansættelse som kgl. kapelmester; og det kan yderligere anføres at han også var den der foranledigede førsteoptræden i Kbh. af dirigentmestre som Hans Richter, Arthur Nikisch, Karl Muck, Édouard Colonne, Vasilij Iljij Safonov

og koncertspil og sang af berømtheder som Sophie Menter, Annette Essipov, Ant. Rubinstein, Alfred Reissenauer, Pauline Lucca, Hermine Spies, Anton Schott, Lilli Lehmann, Elena Gerhardt o.m.fl.

A. Dolleris: Dan.m.s boghandlere III, 1906 143f. Ch. Kjerulf: Erindringer II. Gift og hjemfaren, 1917 65f. Nationaltid. 15.10.1918. Berl.tid. 20.2. og 21.2.1923.

Sigurd Berg (William Behrend)

Hennings, Paul Christian de Coninck, 1875–1927, personalhistoriker. * 27.8.1875 i Gentofte (Frue), † 19.7.1927 på Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). F: kabinetssekretær Sophus *H. (1846–1916) og Elisabeth H. T. Buntzen (1847–1913). ~ 4.5.1902 i Saksbøbing med Caroline (Lina) Bernhardine Limpert, * 14.5.1858 i Fürth, Rhinprovinzen, † 22.2.1931 i Bremen (~ 1° 1879 med læge i Bremen, dr.med. Johann Gustav Carl Wilhelm Hurm, 1848–96), d. af fabrikkdirektør, riddergodsbesidder Karl Heinrich Wilhelm L. (1820–89) og Sibylla Maria Wiedenfeld (1826–73).

H. gik 1886–87 i skole i Wiesbaden, senere på Sorø akademi, blev student 1893 og cand.jur. 1902. S.å. blev han sagførerfuldmægtig og 1905 overretssagfører samt translator i tysk. Fra 1904 var han administrator for det Wittrockske pengefideikommiss. Han var medlem af statens translatorleksamenskommission fra 1909 og af Translatorforeningens bestyrelse, af bankrådet for Købmandsbanken fra 1916, sekretær i De samvirkende spareforeninger fra 1923, endvidere var han medlem af bestyrelserne for den Holbergske stiftelse Tersløsegård og for stiftelsen Bakkehuset, ligesom han fulgte sin far i en række bestyrelser af filantropisk art. Som student dyrkede H. ivrigt genealogiske og personalhistoriske studier, navnlig vedrørende sin egen slægt og adelen; han nævnes således fra 1898 til stadighed som medarbejder i fortalerne til adelsårbogen. Allerede 1893 var han blevet knyttet til statshåndbogens redaktion, og 1908 blev han dennes redaktør. 1906 blev han medlem af bestyrelsen for Samfundet for dansk-norsk genealogi og personalhistorie, 1910 redaktør af Personalhistorisk Tidsskrift, hvilken post han beklædte til sin død. Han fik efter tysk mønster indført de selskabelige sammenkomster i samfundet med foredrag og drøftelser af faglige spørgsmål og knyttede mange forbindelser med udlandet. Sammen med lærer J. F. B. Hennings i Lübeck udsendte han to udgaver af *Beiträge zur Geschichte der Familie Hennings* (1899 og 1905) og med bistand af H. *Hjorth-Nielsen *Ahnetavle for fire Søskende Hennings* (1917), endvidere sammen med Frode Iürgensen *Biografisk Slægtregister over de indbyrdes beslægtede Familier San-*

Hennings, Paul

gaard, Buntzen, Koch og Iürgensen; selvstændig udgav han *Studerterne fra Sorø Akademi 1821–1908* (1909) og *Studerterne fra 1893* (1918). Efter hans død har Harald Hatt og Albert Fabritius udgivet hans vejledning i slægtsforskning (1931), af hvilke dog de vigtigste partier Arkiverne og deres slægtshistoriske Indhold og Indsamlingen af det slægtshistoriske Materiale er helt omarbejdet af udgiverne. Som personalhistoriker var H. meget omhyggelig i detaljen, og hans arbejder er derfor præget af en ensartethed man sjældent træffer. Også i Tyskland var han anerkendt som genealog og var medlem af hovedbestyrelsen for Zentralstelle für deutsche Personen- und Familiengeschichte i Leipzig. – R. 1919. □ Relief ca. 1887. Mal. af Margrethe Svenn Poulsen, 1904. Foto.

L. Bobé i Pers.hist.t. 8.r.VI, 1927 173f. – Papirer i Kgl.bibl. og Rigsark. Levnedsbetning i ordenskapitlet.

*Th. Hauch-Fausbøll**

Hennings, Simon, 1608–61, præst. * 19.4.1608 i Bergen, † 21.7.1661 i Osterndorf ved Beverstedt, begr. i domkirken i Bremen. F: præst ved den tyske St. Martini k. i Bergen Ambrosius H. (1567–1642) og Wendel Eggers. ~ 13.9.1632 i Rostock med Margaretha Lunsing, † tidligst 1674, d. af kandestøber og købmand i Rostock Timotheus L. († senest 1618) og Margarethe Lonebach († tidligst 1651, ~ 2° med Andreas Alwart, † senest 1649).

H. studerede i Rostock, hvor han 1631 blev magister. N.å. kaldtes han som kapellan til Petri tyske kirke i Kbh. Han nød yndest i sin menighed der bl.a. omfattede Corfitz *Ulfeldt, og under Gustav Adolfs enke Maria Eleonoras ophold i Danmark skal han også have været hendes hofprædikant. De ankeposter som 1651 rejstes mod ham, tegner nærmest billedet af en modepræst med svigtende både homiletisk og menneskelig taktfølelse og hang til snobberi, og hans udgivne prædikener modsiger det ikke. Sin plads i dansk historie skylder han, at han som rigshofmestrens skriftefader blev indviklet i Dina-affæren, idet Dina beskyldte ham for at sidde inde med en skriftlig erklæring af Ulfeldt om at være far til hendes barn og for at have døbt og begravet barnet. Skønt i alt fald de to første beskyldninger var falske, vakte H.s optræden under sagen en så stor uvilje mod ham hos de kirkelige myndigheder og ved hoffet at han blev suspenderet og senere afsat fra sit embede (1651). Han drog til Rostock, kaldtes kort efter af Ulfeldt til Stralsund hvor han tog sig af sin beskytters børn og oversatte hans „æresforsvar“ til tysk, og sluttede sig 1654 til Ulfeldtparret i Stockholm. 1655 gjor-

de Karl Gustaf ham til tredjepræst ved domkirken i Bremen; i denne stilling døde han. □ Stik af Caspar Schultz, 1658.

Aktstykker og oplys. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Fr. IIIs tid, udg. C. Rise Hansen II, 1, 1974. – Daniel Lüdemann: Ligprædiken over S. H., Bremen 1661. M. Watson: Parentatio de proba vita . . . , Rintelii s.å. H. W. Rotermund: Lexikon aller Gelehrten I, Bremen 1818 198–201. H. F. Rordam i Kirkeh. saml. ny r.III, 1864–66 147–49. S. Birket Smith: Leonora Christina grevinde Ulfeldts hist. I–II, 1879–81. O. Sperling: Selvbioграфи, udg. S. Birket Smith, 1885 (reprod. 1974). L. Bobé: Die deutsche St. Petri Gemeinde zu Kopenhagen, 1925.

*C. O. Bøggild-Andersen**

Hennings, Wilhelm Frederik Sophus Magnus Bjørnsen, 1846–1916, kabinetssekretær. * 1.9.1846 på Petersborg, Tikøb sg., † 24.10.1916 i Kbh., begr. sst. (Garn.). F: justitsråd, jagtjunker, skovrider Frantz Conrad August H. (1811–76) og Sophie Magdalene Bjørnsen (1819–88). ~ 14.9.1872 i Gentofte med Elisabeth Henriette Thomine Buntzen, * 21.6.1847 i Kbh. (Frue), † 2.12.1913 sst., d. af kriminal- og politiretssassessor Johan Jacob B. (1805–56) og Sophie Henriette Cathrine de Coninck (1816–70). – Far til Paul *H. Bror til Henrik *H.

H. blev student fra Herlufsholm 1864, cand.jur. 1869 og straks derefter herreds- og politifuldmægtig i Lejre herred. 1871 var han fire måneder volontær i indenrigsministeriets landvæsenskantor og beskikkedes derefter til fuldmægtig (undernotar) ved notarialembedet i Kbh. 1873 udnævnedes han som fuldmægtig på sagførerkontor og fik bestalling som sagfører i Kbh. 1874, som overretssagfører 1876. Han var tillige fra 1874 privatsekretær hos dronning Louise, avancerede 1877 til sekretær og var dronningens kabinetssekretær 1882–99. Han varetog desuden sekretærforretningerne hos dronningen, som var protektor for Vallø stift, og vedblev hermed under kong Frederik VIIIs dronning Louise. 1880 fik han fuldmagt til at administrere kong Georg I af Grækenlands interesser i Danmark, og efter hans død var han befuldmægtiget for hans arvinger. I mange år havde han bolig i kong Georgs palæ. 1892 købte han Skullerupgård ved Glumsø. Ved gehejmekonferensråd J. P. *Traps død 1885 fik han overdraget det kgl. privilegium på udgivelsen af statshåndbogen, hvortil han fik kyndige medarbejdere i G. L. *Wad og senere i sin søn Paul H. H.s virksomhed som dronningens kabinetssekretær bevirkede at han kom til at beskæftige sig meget med velgørenhedsarbejde. Han arrangerede 1874 Industrilotteriet til fordel for Diakonissestiftelsen, og som næstformand i Præmieselskabet for plejemødre 1879–88

forbedrede han selskabets økonomi. På dronningens tilskyndelse stiftede han 1880–81 Belønnings- og forsørgelsesforeningen for tyende i Kbh. og omegn. 1883 var han den danske regerings delegerede ved Congrès international de la Protection de l'enfance i Paris og udgav i den anledning *Les institutions établies en Danemark pour la protection de l'enfance abandonnée ou coupable*. 1890 stiftede dronningen på hans forslag et asylselskab, for hvilket han i 23 år var formand. 1896 var han kasserer for komiteen til indsamling af hjælp til armenierne. Sin kærlighed til sin gamle skole viste han ved at udgive *Meddelelser om Dimitterede fra Herlufsholm, 1820–1905* III, 1907–09, og sammen med professor Otto Jensen *Meddelelser om Herlovianere, der ikke ere dimitterede fra Herlufsholm, 1849–1900*, 1903–06. Ligeledes udgav han en af hans hustru påbegyndt samling *Danske Digteres Sange til Medlemmer af det danske Kongehus 1862–1898*, 1916. – Justitsråd 1877. Etatsråd 1882. Gehejmeetatsråd 1898. Kammerherre 1911. – R. 1879. DM. 1887. K.² 1892. K.¹ 1894. □Mal. af Ane Marie Hansen, 1906. Posthumt mal. efter fotografi. Foto.

Alb. Leth og G. L. Wad: Medd. om dimitterede fra Herlufsholm I, 1875 276; II, 1887, ved G. L. Wad 253; III, 1907–09 ved S. H. 46. H. Hornbeck i III. tid. 31.8.1916.

Th. Hauch-Fausbøll*

Hennings, Carsten Wilhelm Hinrich, 1716–94, kirurg. * 27.7.1716 i Glückstadt, † 26.1.1794 i Kbh. (Petri), begr. sst. (Petri). F: købmand Wilhelm H. (ca.1686–1746) og Anna Marie Tittken († senest 1743). ~ 1° 26.11.1760 i Kbh. (Petri) med Dorothea Margrethe Eichler, døbt 26.5.1734 i Kbh. (Petri), begr. 2.1.1762 sst., d. af urtekræmmer Johans Peter E. (ca.1700–72) og Anne Dorothea Neuhaus († tidligst 1772). ~ 2° 15.6.1763 i Kbh. (Frue) med Marie Elisabeth Friderici, døbt 11.1.1735 i Boren, Angel, † 2.6.1795 i Kbh. (Petri) (~ 1° 1751 med domprovst i Roskilde, Henrik Meyer, 1720–56), d. af sognepræst i Boren, senere i Burg, Femern, provst Georg Ernst F. (1697–1753) og Anna Catharina Bluhme (1713–53).

Efter at have stået i lære og være blevet svend hos en amtskirurg i Glückstadt kom H. i kondition hos kirurgen Zacharias Vogel i Lübeck 1736. Derfra kom han 1738 til Kbh. hvor han studerede ved Theatrum anatomico-chirurgicum og samtidig konditionerede hos Johannes Gamst. 1743 underkastede han sig den kirurgiske tentamen som var nødvendig for at blive overmester i flåden, sejlede med flere orlogsskibe, var reservkirurg ved Theatrum anatomicum 1747–52 og

tog anatomisk eksamen 1747, kirurgisk eksamen 1748. Af stor betydning for ham blev det at han 1749 kom til at gøre tjeneste på fregatten Oldenburg som førte Frederik V til Norge. 1752–54 var han regimentskirurg ved Norske livregiment, og 1755 fik han rejsestipendium af kongen. Han studerede to år i Paris, fik efter en prøve lov til at indtræde i den franske hær og blev efter slaget ved Hastenbeck 1757 overlæge ved et lazaret i Hameln. Her blev han imidlertid smittet og meget alvorligt syg, så han måtte opgive sin militære stilling, og han rejste så til Leiden for at studere videre. Herfra kaldtes han hjem for at blive medicus og overkirurg ved det store lazaret i Kellinghusen i Holsten som oprettedes i anledning af den truende krig med Rusland. Mens han var i Holsten, sendte han 1759 en ansøgning til kongen hvori han mindede om sin tjeneste på rejsen til Norge og søgte om at designeres som ekstraordinær professor anatomie et chirurgie, og dette bevilgedes 4.5.1759. Da så Simon *Crüger døde 1760, søgte han straks om at blive hans efterfølger, og efter udtrykkelig kgl. ordre skete dette 16.5.1760. Tillige blev han assessor i Collegium medicum.

Som generaldirektør for kirurgien kom han til at udstå mange kampe med fakultetet som på alle måder søgte at opløse den kirurgiske læreanstalt. Han manglede Crügers brutale kraft, men han forstod dog ganske godt at hævde sin selvstændighed. I de første år skete der intet særligt, men under J. F. *Struensees regimente var det nær gået galt, idet Struensee i forbindelse med Christian *Berger søgte at samordne såvel universitetet som den kirurgiske læreanstalt. Disse planer kuldkastedes ved Struensees fald, men der kom snart nye vanskeligheder; da M. *Saxtorph (1740–1800) og H. *Callisen søgte Bergers professorat fik fakultetet sat igennem, at Saxtorph udnævntes til professor med. designatus, Callisen blev professor chirurgie med løfte om at efterfølge H. som generaldirektør, mens den kirurgiske læreanstalt samtidig skulle inddrages under universitetet. – 1774 fik fakultetet gennemført at kirurgerne for at have ret til medicinsk praksis, hvilket var nødvendigt for militærkirurgerne, skulle tage eksamen i medicin ved fakultetet. 1776 nedsattes en stor kommission til kirurgiens ophjælpning, og i denne var kirurgerne kun repræsenteret af Callisen. Kommissionen gjorde et stort arbejde, men der kom intet ud deraf da det strandede på omkostningerne.

Imidlertid benyttede kirurgerne sig af regerings-skiftet 1784 til gennem livkirurgen J. C. *Bodendick at påvirke kronprinsen til at få oprettet et af universitetet uafhængigt kirurgisk

Hennings, Wilhelm

akademi, og dette skete 22.6.1785. Eksamen ved akademiet gav ret til såvel kirurgisk som til medicinsk praksis. H. vedblev at være generaldirektør, udnævntes til ordinær professor kirurgie, men tillige ansattes to professorer, hvoraf den ene skulle være overkirurg ved Frederiks hospital. – Som forfatter optrådte H. kun én gang, idet han 1777 udgav en afhandling om kendetegn på og behandling af betændelse i mave og tarm. Denne afhandling blev meget stærkt kritiseret, navnlig af Johann Clemens Tode, men det varede ikke længe før den temperamentsfulde kritiker roste den meget stærkt. H. var meget afholdt af sine elever, men havde vistnok tilbøjelighed til at gå lidt for vidt i detaljer i sin undervisning, og til at stille lidt for store fordringer og anvende for megen tid til sine eksaminer. Ved hans død sagde Tode om ham: „Han var en af de fortrinligste Elever af vor uforglemmelige Crüger“. Han efterfulgtes af Henrich Callisen som 1791 var blevet professor ved Kirurgisk akademi. – Justitsråd 1774. □Mal. af Jens Juel (Kbh.s univ.). Stik af G. Lahde, 1793, efter mal. af Juel, 1790.

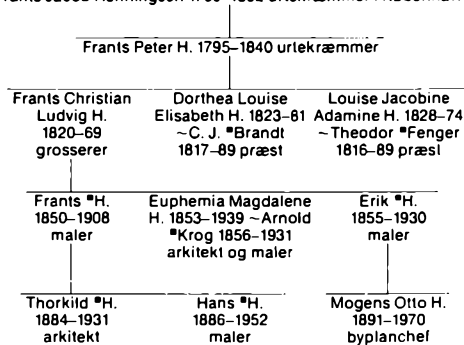
V. Ingerslev: Danm.s læger og lægevæsen II, 1873 455–57. G. Norrie: Chirurgisk acad.s hist. I–II, 1896–1923. Samme: Theatrum anatomico-chirurgicum II, 1932. F. Wulff: Det kbh.ske barberlavs hist., 1906 123–26.

*Gordon Norrie**

Henningsen

Patronymet H. føres af forskellige slægter. Fler-tallet af de biograferede tilhører en slægt, der kom til København med urtekræmmer Frants Jacob H., der var døbt i Fredericia 1769 og søn af eskadronsfeltskær Frantz Georg H.

Frants Jacob Henningsen 1769–1802 urtekræmmer i København

Den slægt H., som forfatteren Agnes *H. f. Andersen giftede sig ind i, stammer ligeledes fra Fredericia, hvor den føres tilbage til avlsbruger Jens Hansen H. (ca. 1747–1820), men der er ikke påvist forbindelse mellem disse.

Maleren Frants *H. var ~Thora Vermehren, d. af maleren Fr. *V. Arkitekt Thorkild *H. var ~Grete Ewald, d. af forfatteren Carl *E.

Hans H. Worsøe

Henningsen, Agnes Kathinka Malling, 1868–1962, forfatter. * 18.11.1868 på Skovsbo ved Ullerslev, † 21.4.1962 i Hellerup, urne på Rynkeby kgd. F: forpagter Peter Andersen (1839–83, ~2° 1875 med Emmy Emilie Rytzebeck, 1857–1928) og Ophelia Petrea Amalia Cathinca Malling (1839–74). ~1° 24.10.1887 i Fredericia med cand.mag., senere vicekonsul i New York Mads H., * 27.7.1862 i Fredericia, † 19.6.1929 i New York (~2° 1917 med Harriet Kirstine Larsen, 1883–1977), s. af kæmner, senere kancelliråd Jens Christian H. (1838–98) og Mette Kirstine Pagh (1837–1933). Ægteskabet opløst. ~2° 5.9.1919 i Kbh. med overretssagfører, direktør for staden Kbh.s faste ejendomme Jens Sigvard Simon Koch, * 18.2.1871 på Frbg., † 20.10.1935 i Kbh., s. af teglværksejer, senere inspektør ved Frbg. assistens, senere Solbjerg kgd. Rudolph Sigvard K. (1837–1917) og Martha Charlotte Jensen (1845–88). – Mor til Poul *H.

Imellem H.s forfatterskab og liv består en sjældent stærk enhed. Hendes kendteste værk er de otte erindringsbind (1941–55), men inden hun skrev dem havde hun et omfattende forfatter-skab bag sig som for størstparten udgjordes af „nøgleromaner“ som datiden kaldte dem, romaner og skuespil som holdt sig nøje til erfaringerne fra hendes eget omtumlede og eksperimenterende liv. – H. blev født på godset Skovsbo på Fyn som hendes far forpagtede, og gennem sin opvækst og slægt fik hun et solidt kendskab til det konservative godsejermiljø og til Sydfyn med omliggende øer. Denne tilknytning bevarede hun livet igennem, og den har sat sit tydelige præg på forfatterskabet. Hendes mor døde tidligt, og efter faderens død blev hun og hendes to søstre sendt på pigeanstalt i Antvorskov. H. indgik et tidligt ægteskab med den senere gymnasielærer Mads Henningsen og flyttede til Kbh. I ægteskabet, som ikke blev langvarigt, fik hun fire børn, heriblandt, med Carl *Ewald, den senere arkitekt og forfatter, Poul Henningsen. Allerede som gift kone begyndte hun at skrive for at bidrage til familiens økonomi, og hun fik ved forbilledet, Herman *Bangs, hjælp trykt et par noveller i dagbladet København under pseudonymet Helga Maynert. Da hun stod som enlig mor måtte hun se sig om efter et levebrød, og efter forgæves forsøg på at uddanne sig til jordemor og fotograf havde hun i en periode en eksklusiv frisørsalon, Manon, på Strøget i Kbh.

Men den gav ikke overskud, og H. søgte tilbage til skribentvirksomheden. De følgende år til hun 1919 giftede sig med forfatteren og embedsmanden Simon Koch betegner et livligt kapitel i H.s liv, fyldt med rejser, skiftende elskere og interessante bekendtskaber. I erindringsværket har hun givet et detaljeret og farverigt billede af den københavnske kunstnerverden omkring århundredskiftet; med sine portrætter af bl.a. Gustav "Wied, Holger "Drachmann og Georg "Brandes er det en vigtig kilde til periodens litteraturhistorie.

I hele H.s forfatterskab er det overordnede tema seksuel frigørelse. Hun debuterede som romanforfatter 1899 med *Glansbilledet* som er skrevet under stærk påvirkning af Bangs impressionisme, men som samtidig tegner et selvstændigt opfattet billede af livet i et pensionat, en lukket kvindeverden. Som hendes egentlige gennembrud regnes *Polens Døtre*, 1901 der foregår i polske bohémekredse. Mellem disse to bøger ligger romanen *Strømmen*, 1899 som er ret enestående i forfatterskabet ved direkte at fremstille den seksuelt frigjorte kvindes liv som et risikabelt forehavende. Hovedpersonen, Karen Sofie, som er vokset op i et ulykkeligt og kærlighedsløst hjem, bliver tidligt forført og mor til et uægteskabeligt barn. I sit voksne liv oplever hun at det er muligt at holde af mere end én mand på én gang, men at denne rummelighed bliver misforstået af mændene; Karen Sofie glider efterhånden, tvunget af økonomiske omstændigheder, ud i prostitutionen. I de fleste af H.s romaner og skuespil er hovedpersonen en kvinde som er splittet mellem sit eget store hjerte og omgivelsernes bornethed, men som regel løser konflikterne sig uden de store problemer. H.s opgør med kvinderoollen var begrænset til at demonstrere at kvinder ikke er mere monogamt anlagt end mænd. Men indirekte fremgår det af flere af hendes romaner at materielle forhold og tidens fordomme i høj grad satte rammerne for det liv som polygamt indstillede kvinder kunne leve. I erindringerne genfindes mange episoder fra romanerne. Selv om de også beretter om økonomiske problemer og kærestesorger, sker det med et bagatelliserende koketteri. I den fiktive form har H. kunnet vise større ærlighed, men både erindringer og romaner afslører modsigelserne i hendes bevidsthed og livsførelse.

H.s kamp mod dobbeltmoralen var et stridsmål i den borgerlige offentlighed; 1918 lykkedes det den konservative presse at få oparbejdet en hetz mod romanerne *Den elskede Eva*, 1911, og *Den store Kærlighed*, 1917, og dermed forhindre at H. kom på finansloven. Mellem kvindebevægelsen og H. herskede der også et køligt forhold. På et

tidspunkt udfoldede der sig en regulær og giftig fejde mellem hende og Gyrithe "Lemche som havde stor indflydelse i Dansk kvindesamfund. Denne modsætning beroede på at kvindebevægelsen på dette tidspunkt støttede den dominerende seksualmoral, men også på de kvindepolitiske begrænsninger i H.s forfatterskab. – H.s anden ægtefælle **Simon Koch** blev student 1889 fra Haderslev læreres skole, cand.jur. 1895 og blev n.å. ansat i Kbh.s magistrat, 1909 kontorchef, 1913 chef for stadens økonomikontor og var 1918–29 direktør for Stadens faste ejendomme. Oprindeligt påvirket af realismens digtning debuterede han selv 1893 i Johs. "Jørgensens Taarnet som en typisk „Halvfemser“. Af hans romaner kan nævnes *Digteren*, 1907, bygget over Ingeborg og Viggo "Stuckenbergs ægteskabshistorie, og *Den unge Erik*, bygget over egne barndomsindringer. Politisk hældede han til socialdemokratiet og var 1903 opstillet som dette partis folketingskandidat. Han var bror til litografen K. V. "Koch. □Tegn. af L. Find, 1901. Karikatur af R. Blix, 1904, og af Valdemar Andersen, 1905. Mal. af Find 1907 og 1910. Tegn. af Albert Naur, 1922, mal. af samme 1925. Foto.

A.H.: Erindringer I–VIII, 1941–55. Interview i Chr. Rimestad: Digtere i forhør, 1906 52–56. – G. Brandes: Saml. skr. XV, 1905 278–84. Jeppe Aakjær: Saml. værker IV. Artikler og taler, 1919 170f. Sv. Lange: Meninger om lit., 1929 23–27. Marie-Louise Paludan i Danske digtere i det 20.årh. I, 1951 125–28. Niels Birger Wamberg sst. ny udg. I, 1965 432–42. Tom Kristensen: Mellem krigen, 1946 59–63 360–65. – Papirer i Kgl. bibl.

Susanne Fabricius

Henningsen, Laurits Gottlieb Emanuel, 1844–86, forfatter, lærer. * 12.7.1844 i Hillested ved Maribo, † 11.2.1886 i Sæby, Løve hrd., begr. sst. F: lærer Hans Christian H. (1810–93) og Elisabeth Amalie Hansen (1807–67). ~ 29.5.1868 i Nakskov med Henriette Petrea Henriksen, * 18.8.1841 i Nakskov, † 14.12.1914 i Kbh., d. af sømand, sandgraver Henrik Christensen (1806–43) og Vilhelmine Cornelia Roggenkamp (* 1809). 1864 tog H. eksamen fra Jonstrup seminarium og i de følgende år var han lærer på Lolland, i Hunseby, Maribo og Høleby. 1870 kom han til Jylland som førstelærer i Husby ved Fjerritslev, men da han ikke kunne tåle klimaet søgte han atter bort. Først 1883 lykkedes det ham at undslippe sit „babyloniske Fangenskab“ og blive kaldet til Sæby på Sjælland hvor han døde af lungetuberkulose efter tre års forløb. H. er den typiske skolelærerforfatter, inspireret af C. A. "Thyregod. Hans liv var en fortsat kamp mod næringsсорger og mod lungetuberkulosen der blev årsag til hans tidlige død. Hans forfatterskab bevæger sig fra historier om børn og dyr

Henningsen, Emanuel

over hjemstavnsfortællinger til de senere samlinger vekslen mellem lystige historier, folkelige beretninger og følsomme fortællinger med kombinerede motiver fra fantasi og virkelighed af et ofte dramatisk indhold. Hans barndoms dragning mod vandringer på kirkegården opfyldte hans fantasi med makabre indbildninger, og i de voksne år virkede oplevelsen af stormfloden 1872 stærkt på hans forestillingsverden. Hans vanskelige livsomstændigheder tvang ham til at give meget fra sig i kladder og gøre almanakhistories af emner der kunne have givet stof til romaner. Til hans bedste bøger hører *Børnenes Jul*, 1872, *Palle Hougaard*, 1874, den egentlige debut *Troldhøjene*, udgivet af Udvalget for folkeoplysningens fremme 1874, *Fortællinger*, 1878, *Fra Laaland*, 1880, *Fra Jylland*, 1881, *Bygevejr*, 1884 og *Rejsefæller*, 1885, denne sidste i Mark Twains stil. Posthumt udgaves *Folkelivsbilleder*, 1886, ved Zakarias Nielsen. □ Træsnit af G. L. Sandberg, 1879. Træsnit 1884. Foto.

E.H.: Udvalgte fortællinger I–VII, 1906–09. – Zakarias Nielsen i forordet til H.: *Folkelivsbilleder*, 1886. Oskar Thyregod i *Lærerne og samf.*, red. Carl Poulsen og W. Th. Benthin I, 1913 392–400.

Erland Munch-Petersen

Henningsen, Erik Ludvig, 1855–1930, maler. * 29.8.1855 i Kbh. (Helligg.), † 28.11.1930 sst., begr. sst. (Vestre). F: farvehandler, grosserer Frants Christian Ludvig H. (1820–69) og Hilda Christine Charlotte Schou (1824–80). ~ 5.11.1886 i Kbh. (Holmens) med Mary Henriette de Dompierre de Jonquières, * 2.5.1858 i Kbh. (Fransk ref.), † 19.9.1926 sst., d. af bureauchef i det slesvigske ministerium, justitsråd Godefroi Chrétien de D. de J. (1818–83) og Henriette Lindam (1820–84).

Efter en tid at have forsøgt sig som landmand og i købmandslære kom H. sytten år gammel i malerlære hos dekorationsmaler A. Hellesten. Han tegnede hos C. V. *Nielsen og besøgte Teknisk skole hvorfra han dimiteredes til akademiet 1873 og fik afgang 1877. To år efter begyndte han at udstille på Charlottenborgs forårsudstilling hvor han siden var repræsenteret årligt. Med det Anckerske legat (1889) og akademistipendium (1892) rejste han i Tyskland, Italien, Frankrig og Holland. – H. begyndte at male genrebilleder i Fr. *Vermehrens stil, men 1881 fandt han med *Morgen i Adressekontorets Gaard* sit særlige felt som skildrer af det københavnske gadeliv og blev med ét slag populær. Denne emnekreds holdt han fast ved gennem årene, og det er blevet sagt om ham og broderen Frants at de udførte en slags „malerisk Reportage“ i skildringen

af hovedstadens folkeliv. Af hans tidlige billeder kan nævnes *Frikvarter* der 1887 indbragte ham årsmedaljen, *Vagtparaden*, 1888 (kunstmuseet) hvis komposition er typisk for 80ernes malemåde, *Ved Juletid* for hvilket han 1890 fik årsmedaljen for anden gang, og fra s.d. det meget yndede *Skovtur*. I 90erne skildrer han tidens sociale misforhold i billeder som *Sat ud*, 1892, og *En saaret Arbejder*, 1895, men også her er vægten lagt på det anekdotiske, og de rummer næppe nogen tilsigtet propaganda.

H.s vedvarende succes som publikumsmaler beror først og fremmest på hans udmærkede fortællerevne, hans lune og hans ofte psykologisk rammende skildringer af tidens typer, og de mest yndede af hans billeder er spredt i reproduktioner over hele landet. For eftertiden har hans produktion fået interesse som kulturhistorisk skildring af datidens københavnerliv, men vil i kunstnerisk henseende ikke kunne hævde nogen fremskudt plads. Med årene kom han til at stå fremmed over for det voksende Kbh. hvis mere storstadsagtige præg ikke bød ham de samme maleriske muligheder, og det anekdotiske indhold i hans billeder blev efterhånden noget tamt. 1895 blev det ham overdraget at dekorere det sidste felt i universitetets festsal med *Det nordiske Naturforskersmøde 1847* (skitse på Fr.borg). Her findes tillige et andet gruppeportræt *Paa Askov Højskole*, 1902 samt en farvelagt tegning *Et Møde i Foreningen Bogstaveligheden* hvor J. P. *Jacobsen læser op. H. har virket flittigt som illustratør, navnlig for Gyldendalske Forlag (*Fra Piazza del Popolo*). Populær er stadig hans udmærkede plakat for Tuborg med den trætte, svedige mand i skjortærmer på den støvede landevej. Medlem af akademiet 1890, af akademirådet 1893. H. har udstillet på talrige internationale udstillinger og er repræsenteret på adskillige danske museer. Retrospektive udstillinger 1930 og 1961 i Foreningen for national kunst. Dødsboauktion 1931. – R. 1897. DM. 1914. □ Mal. af Joakim Skovgaard, 1877. Træsnit efter tegn. af Frants Henningsen, 1879. Træsnit af H. P. Hansen, 1884. Afbildet på P. S. Krøyers mal., Musik i atelieret, 1886 (Nasjonalgall., Oslo), gentagelse 1887 (Hirschsprung). Træsnit 1893. Mal. af L. Tuxen og afbildet på sammes mal., Selskab i atelieret, 1904. Selvportræt på tegn. af gruppe, 1905 (Fr.borg). Selvportræt 1930. Foto.

Fortegn. over arbejder udstillede i Foren. for national kunst 1930 og 1961. – Erik Schiødt i Ill. tid. 15.4.1894. F. Hendriksen: Kbh.ske billeder fra det 19. årh. I–IV, 1924–27. Sig. Schultz: Dansk genremaleri, 1928. Ove Haase i Dansk kunst, 1930 nr. 33. St. 1962, nr.100. Laur. Nielsen: Den danske bog, 1941. – Brev i Kgl. bibl. og i Hirschsprungs museum.

Merete Bodelsen

Henningsen, Frants Peter Diderik, 1850–1908, maler. * 22.6.1850 i Kbh. (Helligg.), † 20.3.1908 sst., begr. sst. (Vestre). F: farvehandler, grosserer Frants Christian Ludvig H. (1820–69) og Hilda Christine Charlotte Schou (1824–80). ~ 9.11.1880 i Kbh. (Frels.) med Thora Vermehren, * 26.12.1859 i Kbh. (Frels.), † 16.1.1943 i Hellerup, d. af maler Fr. *V. (1823–1910) og Thomasi-ne Grüner (1833–77). – Far til Hans *H. og Thorkild *H. Bror til Erik *H.

H. blev student 1869 fra Borgerdydskolen på Christianshavn, kom ind på C. V. Niensens tegneskole og dimitteredes herfra til akademiet. 1875 fik han afgangsbetegnelse og rejste s.å. med akademistipendier til Tyskland. 1877–78 opholdt han sig i Frankrig hvor han i Paris søgte Bonnats skole, og hvorfra han foråret 1878 foretog en rejse til Spanien sammen med P. S. *Krøyer, Frans *Schwartz og Julius *Lange. H. debuterede 1875 på Charlottenborgs forårsudstilling som portrætmaler (portræt af *Julie Sødring*), og to år efter udstillede han sin første komposition *Paa Fodtur* (Hirschsprung), et dygtigt arbejde i Fr. *Vermehrens stil, sikkert i tegningen men udført i en noget slikt og pertentlig malemåde. På Bonnats skole lærte H. at arbejde med stærkere modsætninger mellem lys og skygge, og efter hjemkomsten tilstræbte han en bredere malerisk behandling end han havde lært på akademiet, men han havde ikke nogen stærkt udviklet farvesans, og Karl *Madsen omtaler 1888 hans billeder som „agtværdige, men noget tørre og kolde“. – H. malede en række billeder fra landet, navnlig fra egnen ved Gisselsfeld, der skildrede arbejdet i marken, og disse (fx *Pløjescene*, 1880, *Høhøst*, 1881) der foruden en smuk naturskildring viser en fin opfattelse af de forskellige landarbejders typer og stillinger under arbejdet må sammen med hans landskabsstudier (*Landskab i Graaavejrsbelysning*, kunstmuseet) regnes for de i kunstnerisk henseende værdifuldeste arbejder inden for hans mangeartede produktion. – Med sine billeder af hovedstadslivet opnåede H. en lignende popularitet som broderen Erik H. Han forstod ikke blot at skildre de forskellige typer med lune og lade fortællingen myldre med pointer, men kunne også rent malerisk ramme den særlige kbh.ske gadestemning. Mest kendt er *En Begravelse* (kunstmuseet; belønnet med årsmedaljen 1883) en realistisk skildring af en dagligdags begivenhed, hvis komposition er typisk for 1880ernes malerkunst. 1890 blev H. Carl *Blochs efterfølger som professor ved akademiet, og hermed fulgte en række bestillingsarbejder, bl.a. for kongehuset.

1888 havde han udført en akvarel *Modtagelsen af Købstædernes Deputation* ved regeringsjubilæ-

et, og 1892 malede han *Garden trækker op paa Amalienborg*, en figurrig komposition med portrætter af mange kendte personligheder. Blandt hans portrætter kan nævnes *Frederik VIII*, 1896, *Christian IX*, 1906, *Prinsesse Marie til Hest*, 1904, *Generaløjnant Wørishøffer*, 1893 og *Olaf Poulsen*, 1899, to sidste på Fr.borg, *Grev Chr. Danneskiold-Samsøe paa Gisselsfeld*, 1885, *Baron T. Reedtz-Thott paa Gaunø og Etatsraad Fr. Gram*, 1907 (Bikuben). På Fr.borg findes *En Helt fra 1864*, 1901, der s.å. vakte en stærk debat (se Niels *Kjeldsen). – H. var en dygtig tegner og har tegnet en del smukke landskabstegninger i J. Th. *Lundbyes tradition samt udført en række bogillustrationer, bl.a. til J. Helms: *Soldaterliv*, 1883, *En dansk Students Eventyr*, 1896, *En Rekrut fra 1864*, 1897 og Karl Larsen: *I det gamle Voldkvarter*, 1899, foruden en del billedbøger (bl.a. de to samlinger *Børnerim*, J. Krohn udgav 1882 og –84). – H. nærede en levende interesse for det hjemlige kunstnerliv og tog ivrig del i de officielle kunstbegivenheder. Den engelske udstilling 1908 skyldtes således hans initiativ. Han blev 1887 medlem af akademirådet, 1890 af akademiets plenarforsamling. – R. 1892. DM. 1904. – Dødsboauktion 1908. Retrospektiv udstilling 1954 i Foreningen for national kunst. Foruden kunstmuseet og Hirschsprungs samling er H. repræsenteret på Frederiksborg og museerne i Århus, Ribe og Maribo. □ Akvarel af P. S. Krøyer udst. 1874. Mal. af samme, 1875 (Skagens mus.) og tegn. af samme, 1876 (sst.). Mal. af Hans Heyerdahl formentlig 1881 (Nasjonalgalleriet, Oslo). Træsnit af H. P. Hansen, 1884. Træsnit 1893. Selvportræt 1903. Afbildet på Viggo Johansens mal. af akademirådsmøde, 1904 (St.mus.). Selvportræt 1908 (udstillingskomiteen, Charlottenborg). Træsnit af H. C. Olsen, 1908. Træsnit af H. P. Hansen. Foto.

Breve til Julie Sødring i Dansk kunst, 1943 nr. 71 og sst. 1944 nr. 74. – F. Hendriksen i Bogvennen 1907–10 45–47. Ill. tid. 29.3., 5.4 og 12.4.1908. Sig. Schultz: Dansk genremaleri, 1928. F. Hendriksen: Mennesker og oplevelser, 2. udg. 1932. Laur. Nielsen: Den danske bog, 1941 260–62 275. Andr. Vinding: Maleren Hans Henningsen, 1944. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Merete Bodelsen

Henningsen, Hans Henrik, 1886–1952, maler. * 14.6.1886 i Kbh. (Jac.), † 19.5.1952 i Kbh. (Slotsk.), begr. sst. (urne Vestre kgd.). F: maler Frants *H. (1850–1908) og Thora Vermehren (1859–1943). Ugift. – Bror til Thorkild *H. H. fik undervisning af sin bedstefar Fr. *Vermehren og gik samtidig på kunstakademiet 1903–08 hvor August *Jerndorff og Viggo *Johansen var hans lærere. Fra 1908 udstillede

Henningsen, Hans

han på Charlottenborg og havde her om efteråret 1929 en mindre, retrospektiv udstilling af landskaber og portrætter. 1908 og 1912-13 var han repræsenteret på Kunstneres efterårsudstilling, udstillede 1912 i Göteborg kunstforening, 1914 i Malmö og 1933 i Kunstforeningen i Kbh. Desuden havde han en række mindre separatudstillinger. – H. rejste på studierejse til Paris 1909-10 og besøgte her en tid Académie Jullien. Til dels med akademistipendier var han desuden i Spanien og Portugal, Holland og Belgien, Tyskland, Østrig-Ungarn, Schweiz og Finland. Næsten årlig vendte han tilbage til Frankrig og opholdt sig navnlig i Sydfrankrig og Bretagne (Concarneau) hvor han har malet størstedelen af sine landskaber og mariner samt figurbilleder i fri luft. – H. blev tidligt påvirket af Viggo Johansen, men navnlig venskabet med Kai Nielsen som han gik sammen med på akademiet fik betydning for ham og bevirkede at hans interesse efterhånden samlede sig om portrættet og den plastiske form. H. blev en meget anvendt portrætmaler og udførte en lang række portrætter hvoraf kan nævnes *Borgmester Anthon Andersen*, 1924 (Kbh.s rådhus), professorerne *Valdemar Henriques*, 1926 (Carlsberg laboratoriet), *E. Schmiegelow*, 1927 (Rigshospitalet) og *Elis Strömrgren*, 1929 (Odense museum), *General W. Gerstenberg*, 1912 og *Direktør Helge Jacobsen*, 1929, begge på Fr.borg samt *Frederik Poulsen*, 1935 (Glyptoteket). Han har desuden været anvendt af kongehuset og har portrætteret *Prins Georg af Grækenland*, 1917, *Prinsesse Margrethe af Bourbon*, (Skt. Joseph søstre), *Kronprins Frederik og Prins Knud*, 1924 samt *Kong Christian X* og *Dronning Alexandrine*, 1932 (Christiansborg). – 1921 fik H. tilkendt Eckersbergmedaljen. □ Malet som ung af Frants Henningsen. Flere selvportr. Mal. af Niels Hansen, 1917. Teg. af Carl Jensen udst. 1944. Mal. af E. V. Brandt. Foto.

Andr. Vinding: Maleren H.H., 1944. – Breve i Kgl. bibl.
Merete Bodlsen

Henningsen, Henning Christopher, * 1911, museumsdirektør, folkemindeforsker. * 20.10.1911 i Nyborg. F: farvermester Jens Majland H. (1881-1955) og Johanne Kirstine Marie Kristensen Mosbæk (1881-1959). ~ 31.3.1937 i Oderberg, Mark Brandenburg, Tyskland med arkivassistent, oversætter Elisabeth Frida Klara Dossmann, * 17.5.1911 i Oderberg, d. af rebslagermester Fritz Wilhelm Hermann Siegfried D. (1882-1970) og Betty Frida Schmägel (1887-1977).

H. blev cand.mag. (dansk og tysk) 1936 fra Århus univ. og dr.phil. 1961 fra Kbh.s univ. Han var 1936-44 lektor i dansk sprog og litteratur ved Hamburg univ. og ledede samtidig fra 1937 den af den danske stat indrettede danskundervisning for danske statsborgere i Hamburg. H. var på studieophold 1945 ved Lunds univ., derefter 1945-48 videnskabelig assistent ved Dansk folkemindesamling, 1948 museumsinspektør ved Handels- og søfartsmuseet på Kronborg, 1971 museumsdirektør sammesteds. Skønt filolog af uddannelse har H. meget tidligt været interesseret i folkemindeforskning. Fra 1945 fik han mulighed for systematisk at dyrke denne disciplin. Et resultat af disse påbegyndte studier var bøgerne *Pimpegyrden og andre danske Folkeeventyr*, 1947, og *Sagn og Historier fra København og Omegn*, 1950. Efter ansættelsen på Handels- og søfartsmuseet blev traditions- og folkemindestudierne centreret omkring maritime emner. Således udsendte han bøgerne *Dystløb i danske søkøbstæder og i udlandet*, 1949, *Kirkeskibe og kirkeskibsfester*, 1950 og *Bådeoptog i danske købstæder og i udlandet*, 1953. Et af H.s foretrukne forskningsemner har været indvielses- og optagelsesskikke, og i disputatsen *Crossing the Equator. Sailor's Baptism and other Initiation Rites*, 1961 beskriver han den såkaldte linjedåb set ud fra en etnologisk, historisk og filologisk synsvinkel. H.s arbejde inden for maritim folkloristik har i Danmark været banebrydende og hans meget omfattende forfatterskab inden for dette område har kastet lys over de fleste sider af dansk sømandsliv og -traditioner samt maritime eller maritimt inspirerede skikke. Af andre emner H. har beskæftiget sig med kan nævnes Nyborgs, Helsingørs, Kronborgs og de tidligere danske besiddelsers historie. Ved siden af sin forskning har H. som museumsmand deltaget i udbygningen af Handels- og søfartsmuseets virksomhed. Siden 1957 har han været medredaktør af dette museums årbog og har næsten årligt bidraget med artikler og indlæg. H.s forskningsresultater er blevet formidlet til vide kredse takket være hans mange populære artikler, hans evner som foredragsholder og hans mange kontakter i udlandet. H. har siden 1937 været sekretær for Det danske hospitalsfond i Hamburg og siden 1971 for selskabet Handels- og søfartsmuseets venner. Medstifter 1966 af Nordisk maritimhistorisk arbejdsgruppe. Medlem af bestyrelsen for Skovhistorisk selskab siden 1967, for Dansk Vestindisk selskab siden 1969, for Frederiksborg amts historiske samfund siden 1970, for Vikingskibshallen siden 1971. Han sad 1972-75 i komiteen for the International Congress of Maritime Museums. 1974 blev han æresmedlem af Deutsche

Gesellschaft für Schifffahrts- und Marinegeschichte og er tillige medlem af Comité International d'Ethnographie Maritime. – R. 1976. □ Portræt malet af Erik Pape Mogensen 1946–47. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1962 179–81.

Hans Chr. Bjerg

Henningsen, Jacob, 1849–1913, forfatter, telegrafbestyrer. * 5.9.1849 i Nakskov, † 30.7.1913 ved Nordstrand ved Nykøbing S., urne på Frbg. kgd. F: gæstgiver Broder H. (1820–senest 1902) og Hansine Jørgine Charlotte Jørgensen (1828–1911). ~ 1° 1871 i England med Kate Forbes (ca. 1850–1933). Ægteskabet opløst 1902. ~ 2° 27.12.1902 på Frbg. med Ellen Marie Caroline Albertsen, * 25.2.1883 på Frbg., † 22.2.1911 i Kbh., d. af sagfører, senere justitsråd Viggo Thor A. (1848–1939) og Martha Vilhelmine Marie Ebstrup (1857–1930). ~ 3° 3.6.1912 på Frbg. med Agnes Ellen Larsen, * 24.6.1890 på Frbg., † 20.12.1938 på Skt. Lukasstift., Hellerup (~ 2° 1916 med assurandør, senere grosserer Peter William Oscar Damm, 1876–1943; ægteskabet opløst 1924), d. af sagfører Peter Frederik Christian L. (1856–1934, ~ 2° med Agnes Signe Gunild Eriksen, 1875–1951) og Agnes Cathrine Petersen (1861–1933).

H. fik efter sin konfirmation ansættelse på byfogedkontoret i Nakskov, tog 1869 dansk-juridisk eksamen og blev 1870 telegrafist i Store Nordiske Telegraf-Selskabs tjeneste, først i Newcastle, fra 1871 i Østasien. Her avancerede han hurtigt, blev 1875 bestyrer af stationen i Futsjou, senere i Amfoy og 1883 medlem af selskabets østasiatiske driftsbestyrelse og samtidig leder af stationen i Shanghai. 1885 blev han hoveddriftsbestyrer og selskabets øverste repræsentant i Kina og Japan. Som sådan gjorde han selskabet store tjenester ved sine forhandlinger med de to landes regeringer, navnlig med de kinesiske myndigheder om koncessioner og telegrafanlæg. – Allerede mens H. var i Danmark havde han beskæftiget sig med journalistisk virksomhed. Ved lange rejser i det indre Kina skaffede han sig et vist kendskab til land og folk og udnyttede flittigt sine erfaringer i talrige korrespondancer til blade og tidskrifter, livlige, lidt overfladiske skildringer der senere samledes i bøgerne: *Det himmelske Rige. Skitser fra Kina*, 1887, *Djung Rhua Dji. Kinesiske Typer og Skitser*, 1894 og *Under Punkahen. Skitser fra Livet i Kina*, 1897. Derimod var han uden dybere forståelse af kinesisk åndsliv og kultur, og derfor mislykkedes ganske, på grund af manglende kundskaber, en bredere historisk

skildring, *Kina under Forvandlingens Tegn*, 1913 hvori han efter revolutionen 1911 søgte at trække hovedlinjerne op for Kinas moderne udvikling. 1900 forlod H. Kina af helbredshensyn og tog ophold i Kbh. hvor han 1902 blev konsul for Japan. 1911 blev han formand for Dansk turistforenings sjællandske afdeling og 1912 foreningens præsident. – Etatsråd 1902. – R. 1881. DM. 1894. □ Foto.

J. H. i Erindringer og fortællinger fra Store Nordiske, 1919. – Kr. Dahl i Ill. tid. 28.9.1902. Berl. tid. 31.7.1913. Nationaltid. s.d. Politiken 1.8.s.å. Fr. de Fontenay i Tilskueren, 1914 477–85 (anm.). V. Brückner: Mit livs vej I, 1925.

Fr. de Fontenay*

Henningsen, Poul, 1894–1967, arkitekt, kritiker, forfatter. * 9.9.1894 i Ordrup, † 31.1.1967 på centralsygehuset i Hillerød, asken spredt på ukendt sted af Medicinsk-anatomisk institut. F: cand. mag., senere vicekonsul i New York Mads H. (1862–1929) og forfatter Agnes Kathinka Malling Andersen (Agnes "Henningsen") (1868–1962). ~ 1° 10.6.1919 i Kbh. (b.v.) med Else Strøberg, * 30.4.1896 i Ålborg, d. af grosserer, godsejer til Dronninglund, russisk vicekonsul Niels Kaj S. (1868–1922) og Caroline Mathilde Andersen (1871–1936). Ægteskabet opløst 1942. ~ 2° 31.3.1943 i Gentofte (b.v.) med fysioterapeut Inger Andersen, * 24.6.1904 i Odense (Skt. Knud), d. af læge, senere overlæge Hans Carl Nielsen A. (1874–1959) og Flora Marie Hansted (1879–1953).

H.s mangfoldige virksomhed havde et praktisk udgangspunkt. Som søn af forfatteren Agnes Henningsen og forfatteren Carl *Ewald havde han rod i det københavnske radikale miljø, men i sin tidligste opvækst blev han sat i pleje hos en snedkerfamilie i Vordingborg hvor han lærte værktøjet og dets brug at kende. Som 16-årig konstruerede han en selvpumpende cykel der forskaffede ham det Hielmstjerne-Rosenkrone-ske legat for opfindere. Hans uddannelse bestod af en række frie studier. Efter at have forladt gymnasiet begyndte han 1911 i den bygningstekniske klasse på Teknisk skole, men brød af for at blive maskingeniør. 1914 bestod han adgangsprøven til Polyteknisk læreanstalt, men vendte efter tre semestre tilbage som arkitektstuderende på Teknisk skole som han forlod uden afsluttede eksamen 1917. Sideløbende med sin praktiske uddannelse havde H. forsøgt sig som maler i den sen-impressionistiske stil. Hans tilknytning til malerkunsten gav hans praktiske orientering et æstetisk perspektiv der blev bestemmende for hans interesse- og virkeområder livet igennem. En af kilderne til den kunstneriske inspiration

Henningsen, Poul

var moderne dansk kunst som H. tog stilling til i dens gennembrudsår som nyansat kunstmedarbejder ved tidsskriftet *Vor Tid*, 1917. Han var en af de få kritikere der forsvarede ekspressionismen og kubismen og blev som følge heraf medarbejder ved Axel Salto's moderat modernistiske kunsttidsskrift *Klingen* (1917–21) som han var med til at give et bredere og mere militant sigte, idet han bl.a. anklagede akademiet for at være en forældet institution. I forlængelse af dette angreb arbejdede H. på at give tidsskriftet et moderne videnskabeligt grundlag i nykantianismen, som hans filosofiske læremestre Otto Gelsted og Charles I. Schou havde introduceret i Danmark. H.s beskæftigelse med filosofiske problemstillinger tenderede i erkendelsesteoretisk retning. Hans andel i formidlingen af den kritiske idealisme var af stor vigtighed for radikalismens nye filosofiske grundlag. Den interesse H. investerede i logisk-matematiske problemstillinger i disse år er af grundlæggende betydning for forståelsen af hans arbejde på at tilvejebringe de almene principper for en videnskabelig arkitekturlære. Det arkitekturkritiske grundlag H. formulerede så markant i *Klingen* indeholdt mange af de teoretiske forudsætninger for den funktionelle æstetik han i løbet af 20'erne populariserede og konkretiserede i forhold til den moderne tekniks radikale forandring af dagliglivet. H.s udgangspunkt var vendt mod tilsidesættelsen af de økonomiske, tekniske og praktiske sociale krav som denne nye livssammenhæng stillede. Disse krav forsøgte H. at realisere i det kompagniskab han indgik med arkitekten Kay Fisker 1919. Samtidig begyndte han at eksperimentere med lys. Efter at have fået kontakt med belysningsfirmaet Louis Poulsen & Co. deltog han i den internationale konkurrence om moderne belysningslegemer som var udskrevet til verdensudstillingen i Paris 1925. H. opnåede guldmedalje for alle sine lampetyper. Kort efter konstruerede han den blændfrie PH-lampe der var det første originale stykke industrikunst i Danmark og som blev en enestående succes. Udviklingen og variationen af denne model sikrede H. et eksistensgrundlag der var befordrende for hans rige kunstneriske begavelse og som satte ham i stand til at udfolde en omfattende kulturkritik og pædagogisk skribentvirksomhed i de kulturradikale ideers tjeneste. Det blev også mest gennem denne virksomhed H. fik indflydelse på moderne design og arkitektur, selv om der også foreligger adskillige arbejder fra hans egen hånd.

H.s journalistiske aktivitet begyndte 1921 da han blev fast medarbejder ved *Politiken* (og *Ekstra Bladet*) og fik byggestof som område. Hans understregning af arkitekturens sociale side førte

ham efterhånden over i en udvidet kulturel betragtningensmåde af samfundsmæssige problemer, specielt i forbindelse med Kbh.s udvikling til storby. Byplanlægningsspørgsmålet fik en fremtrædende plads i H.s journalistik der i stigende grad rettede sig mod de kommunale myndigheders kortsigtede dispositioner. De overordnede synspunkter i denne konkrete og slagkraftige kritik hentede H. hos engelske bybygnings- og byplanteoretikere og hos repræsentanter for den tyske og franske funktionalisme. Med udgangspunkt i dette polemisk-aktuelle engagement udgav H. sammen med andre progressive arkitekter (bl.a. Edvard Heiberg og Thorkild Henningsen) arkitekturtidsskriftet *Kritisk Revy* (1926–28) der var banebrydende for de nye demokratiske idealer inden for boligbyggeri og kunstindustri. Som ansvarshavende redaktør blev H. den toneangivende i opgøret med de traditionalistiske stilblandinger og efterligninger der blokerede for den anvendte kunst med reel social funktion han gjorde sig til talsmand for. Principielt var kritikken i lige så høj grad vendt mod funktionalismens udartning til den mondæne og udvendige stil som fik betegnelsen „funktis“. H.s æstetiske teorier fandt deres endelige afklaring i den helhedsopfattelse af form og indhold der dikterede et praktisk reformarbejde i humanismens tjeneste. Grundlaget for hans sociale demokratiske engagement var rationalistisk begrundet i den nykantianske etik som var den ideologiske hovedkilde til den borgerlige radikalismes fornyelse.

I *Kritisk Revy* fik kulturradikalismen sit gennembrud. Genoptagelsen og videreførelsen af de radikale ideer blev formuleret veloplagt offensivt mod hele det gamle konservative kulturelle orienteringsmønster og sæt af værdinormer fra før krigen. *Kritisk Revy* fik afgørende betydning for den nyorientering der ikke bare slog igennem inden for kunstarterne, men også i synet på opdragelsen, religionen, familielivet, kvinden, seksualiteten osv. H. og hans medarbejdere gjorde *Kritisk Revy* til et provokerende kamporgan for et demokratisk frisindet kulturprogram der var i stand til at samle de intellektuelle hovedrepræsentanter for efterkrigstidens unge generation af liberal, marxistisk og freudiansk observans. De forskellige betragtningmåder indgik som komponenter i den demokratiske fornyelse af radikalismen der antog en mere eksplicit venstreorienteret karakter efterhånden som tidsskriftets grundlag og medarbejderstab blev udvidet. En anden årsag til radikaliseringen var den afvisende holdning *Kritisk Revy* mødte fra socialdemokratiet som ellers havde været dets naturlige allierede. Partiets kulturpolitik forhindrede

en sådan alliance; i stedet blev Kritisk Revy be-
gyndelsen til samlingen af en kulturel venstreop-
position til partiet.

Et samlet kunstnerisk udtryk for sine ideer gav
H. i sine satiriske og lyriske bidrag til fornyelsen
af mellemkrigstidens revy der indledtes 1929
med forestillingen *Paa Ho'det*. I skiftende sam-
arbejde med Mogens "Lorentzen, Svend "Johan-
sen, Bernhard "Christensen, Liva "Weel og Otto
Gelsted skabte han bl.a. *Kvindernes Oprør*, 1931,
Pæn og Høflig, s.å. og *Paa Halen*, 1932. Et af
højdepunkterne var revykomedien *Op og ned
med Jeppe*, 1938 hvor H. havde Sven Møller
"Kristensen som medarbejder. PH-revyerne var
nyskabende i deres idémæssigt sammenhængen-
de indhold, men også i deres dristige og raffine-
rede kunstneriske formsprog. H. var en meget
bevidst og eminent dygtig sprogkunstner. I sine
revyviser nåede han et særligt mesterskab. Fra
disse år stammer en række viser der senere fik
status som evergreens og digte, fx *Ølhunden*,
1929, *Tag og kys det hele fra mig*, 1923, *Byens
Lys*, 1937 og *Naa*, 1937. I et digt om *Sproget*,
1936, formulerede H. sit sprogsyn. Hans bestræ-
belser for at demokratisere sproget havde som
grundlag det daglige (københavnske) talesprog
der i tonen svarede til hele hans livfulde og
uakademiske stil. På længere sigt fik såvel hans
kritiske prosa som hans visestil en normgivende
betydning i dansk sprogbehandling. En lignende
indsats ydede H. i sin kritiske Danmarksfilm,
1935 der blev udskreget som en skandale, men
som siden blev anerkendt som en milepæl i
dansk filmhistorie. Efter Kritisk Revy stod H.
som sin generations ledende kulturkritiker og
den mest energiske agitator for en demokratisk
livsform. I kubismen så han dens klareste kunst-
neriske udtryk og tog i sine kunstanmeldelser i
Politiken især dette aspekt op i relation til
30ernes danske maleri. Med Vilhelm "Lundstrøm
som eksempel argumenterede han for den mo-
derne kunsts sociale funktion, idet han tillagde
kubismen en indirekte politisk betydning i dens
revolutionering af smagen og det kunstneriske
formsprog. H. så heri en hovedkilde til funktio-
nalismen. Han opfattede det æstetiske arbejde
med de formelle elementer som et forsøg på at
rense kunsten for klasseindhold og erklærede
kubismen for en tilnærmelse til det klasseløse.
Argumentationen ledsagedes ofte af henvisnin-
ger til kunst- og kulturpolitikken i Sovjet som H.
havde besøgt 1928. Ud fra disse anti-borgerlige
kulturelle synspunkter nærmuede H. sig i årene
frem til 1933 arbejderklassen som han efterhån-
den så som den egentlige bærer af de frisindede
ideer, selv om disse i mange henseender gik på
tværs af den samtidige debat der førtes i arbej-

derbevægelsen om social kunst og arbejderkul-
tur.

Offentliggørelsen af *Hvad med Kulturen?* 1933
var en stillingtagen og et polemisk indlæg i den-
ne debat. Skriftet indeholdt en sonderlemmende
kritik af den socialdemokratiske kulturpolitik og
et forsøg på en dialog med kommunisterne som
H. i stigende grad orienterede sig i retning af.
Under indtryk af nazismens fremmarch i Tysk-
land påviste han parallelle reaktionære strøm-
ninger i dansk kulturliv og understregede nød-
vendigheden af at tage kampen op på et kultu-
relt sammenhængende grundlag der var formu-
leret mod den organiserede småborgerlighed.
Med baggrund i sin egen udvikling sammenfat-
tede han det demokratiske frisindede kulturpro-
gram og definerede det som anti-nazistisk. På
dette grundlag gik H. aktivt ind i kampen mod
fascismen og de anti-demokratiske tendenser,
den affødte i Danmark. Han blev medarbejder
ved tidsskriftet *Aandehullet* (1933-34) og bidrog
herefter utrætteligt til de fleste anti-fascistiske
organer 30erne igennem. H. havde en væsentlig
andel i aktiviseringen af de intellektuelle. Han
var en drivende kraft i oprettelsen af foreningen
Frisindet kulturkamp, 1935, hvori det lykkedes
at samle de anti-fascistiske kræfter i en fælles
kulturel frontdannelse. Som ledende skribent
ved foreningens blad *Kulturkampen* (1935-39)
blev H. en samlingsfigur i modstanden mod den
voksende reaktion. Denne fremskudte position
kostede ham engagementet ved den radikale
presse hvor han i 30erne havde arbejdet som
kronikør og radiokritiker.

Efter afskedigelsen fra Politiken 1938 var udfol-
delsesmulighederne for H. stærkt begrænsede.
Fra 1941 blev han redaktør af Louis Poulsens
firmablade LP-Nyt og s.å. blev han arkitekt for
Tivoli. Til Kjeld "Abells revykomedie *Dyveke*,
1940 (udg. 1967), skrev H. en række viser, bl.a.
Man binder os på mund og hånd der indirekte
opfordrede til modstand mod den tyske besæt-
telsesmagt. 1943 flygtede han til Sverige hvor
han til krigens afslutning virkede som foredrags-
holder og fik tilknytning til svenske dagblade og
tidsskrifter. Et fremtrædende tema i H.s skri-
bentvirksomhed i emigrationen var efterkrigs-
tidssituationen som han i modsætning til mange
andre ikke ventede sig nogen demokratisk for-
nyelse af.

I forlængelse heraf gik H. efter sin hjemkomst til
Danmark straks ind i debatten om udrensning-
en. Hans kritik af retsopgøret bragte ham i et
modsætningsforhold til modstandsbevægelsen,
som han beskyldte for at have overtaget nazis-
mens metoder. H. stod ret alene med sine syns-
punkter som han fremførte med konsekvens og

stort personligt mod, selv om de isolerede ham fra hans tidligere forbundsfæller der havde været aktive i modstandskampen. Bruddet uddybedes yderligere under den kolde krig hvor H. søgte at reformulere sin kulturkritik som et slags tredje standpunkt i øst-vest problematikken. Efter at have arbejdet ved Information 1947–50 blev han medarbejder ved Social-Demokraten 1950–59 der efter krigen fandt ideologisk anvendelse for H.s demokratiske socialisme. I efterkrigstiden genoptog H. sit revyarbejde og skrev bl.a. den freudianske inspirerede revy *Kom frit frem*, 1948. Fra denne tid stammer viser som *Een verden* (1948), *Almindeligt* (1950) og *Fandens oldemor* (1951). Han udgav en del af sine digte og viser i *Springende vers*, 1951, og *Alvorlig sjov*, 1953, foruden aforismesamlingen *Kort sagt*, 1955. Til minde om sin kunstneriske fortolker Liva Weel skrev han *Livas regerings tid*, 1952. 1955 udsendte han *PHs dragebog*. I samarbejde med Ove Brusendorff udgav han en række kulturhistoriske billedbøger med aktuelt seksualpolitisk sigte: *Kærlighedens billedbog* I–IV, 1956–60, *Erotik for millioner*, 1957, og 2. udg. af *Erotikens historie*, 1961–62 som senere blev udgivet på de europæiske hovedsprog.

I takt med afviklingen af den kolde krig fik H. en mere central position i kulturdebatten. Mange af hans kulturpolitiske synspunkter fik fornyet aktualitet og blev genoptaget og videreført af 60ernes nyradikale generation. 1960 blev H. igen ansat ved Politiken og s.å. medarbejder ved det internationale kunstindustritidsskrift *Mobilis*. I sine sidste år fremførte H. en vægtig kritik af underholdningsindustrien og forbrugerskismen, bl.a. som redaktør af forbrugerbladet *Tænk*, 1964. Da han 1963 blev medlem af Det danske akademi stod han stadig som en af de skarpeste kulturelle kritikere; velfærdsstaten havde efter H.s mening ikke bragt det kulturelle demokrati nærmere som han siden 20'erne havde kæmpet for. En afsluttende kulturhistorisk sammenfatning af sit demokratiske kultursyn gav han i et lille skrift *Kunsten og samfundet*, 1964 der blev udsendt til skolebrug. Omkring H.s død 1967 synes hans kulturpædagogiske virksomhed endelig at have fået sit gennembrud. I hvert fald var hans synspunkter blevet populære og mødte – i modsætning til tidligere – accept og anerkendelse i langt større kredse. De kom endog til at spille en direkte politisk rolle i den kulturpolitiske debat under 60ernes højkonjunktur.

H. betragtede demokratiet som en idé der især kunne tilnærmes ved frisindet kulturelt arbejde, derfor gav han kulturpolitikken en så central placering. Virkningen af sin egen indsats vurderede H. med skepsis, men det er vanskeligt at pe-

ge på nogen enkelt person der har bidraget så væsentligt til demokratiseringen af de kulturelle former som H. Han var den største kulturkritiske begavelse efter Georg Brandes, hvis overblik og analytiske evne H. forbandt med et mere praktisk engagement i kulturkampen. Kampens vilkår ændrede sig i de 50 år H. så utrætteligt engagerede sig på alle områder i den offentlige debat, men hans liberale og humanistiske ideer forblev de samme, selv om han søgte at realisere sine kulturpolitiske bestræbelser ad forskellige veje. Når ingen af disse veje førte H. ind i politik skyldtes det formentlig hans kunstneriske indstilling til tilværelsen der var det egentlige grundlag for hans kulturkritik. H.s på én gang polemiske og charmerende form kunne dække over den mangel på dyberegående stillingtagen, som har været medvirkende til at han efter sin død uden videre har kunnet tages til indtægt fra forskelligt politisk hold. Hverken borgerlige partier eller socialdemokratiet kan imidlertid gøre noget krav gældende; kommunisterne har renonceret, men fremhæver især hans anti-fascistiske indsats. H.s nærmeste arvtagere er sikkert de repræsentanter for ungdomsoprøret i 1968, der indtog en lignende ideologisk dobbeltholdning som H. under den kolde krig. Senere er mange af disse venstreorienterede intellektuelle direkte faldet tilbage på radikalismens kulturelle positioner og har i stigende omfang identificeret sig med den individualisme som H. var en så tiltrækkende repræsentant for. – 1967 stiftedes en PH-pris som årligt uddeles til personer der har virket i H.s ånd. □Tegn. af Hans Bendix udst. 1928, af Carl Jensen udst. 1929. Buste af Jørgen Rode udst. 1940. Tegn. af Birger Lundquist og af Hans Løllesgaard (begge Kgl. bibl.). Tegn. af Anton Hansen og af Axel Jensen. Foto.

Udg. Kritisk revy. En antologi ved Sv. Møller Kristensen, 1963. Vi er selv historie, red. Henrik Stangerup, 1963. Vers til idag, red. Sv. Møller Kristensen, 1966. Kulturkritik, red. Carl Erik Bay og Olav Harsløf I–IV, 1973. Om lys, red. Ebbe Christensen m.fl., 1974 (m. bibliografi over P. H.s artikler om lys).

Lit. Otto Gelsted i *Sirius*, 1924 33–41. Harald Rue i *Frem*, 1934 73–76. PH i flere belysninger, red. Preben Wilmann, 1955. Johan Fjord Jensen i *Dialog*, 1960 nr. 3–4 4–23. Søren Krarup: *Demokratisme*, 1968 11–37. Sv. Møller Kristensen: *Litteratursociologiske essays*, 1970 81–101. Carl Erik Bay: *Socialdemokratiets stilling i den ideologiske debat i mellemkrigstiden*, 1973 47–55 139–45 202–13. Mihail Larsen: *Kritik af den kulturradikale pædagogik*, 1974 121–27. Sophus Frandsen: *PHs eksempel*, 1978. *Litteratur og samfund i mellemkrigstiden*, red. Carl Erik Bay og John Chr. Jørgensen, 1979 32–62 83–113.

AV. Børge Høst: *PH-filmen – meninger i tiden*, 1955. Ole Roos: *PH lys*, 1964. PH på plade, 1965 (senere m. titlen PH – En på lampen).

Papirer i Kgl. bibl.

Carl Erik Bay

Henningsen, Sven Frederik Valdemar, * 1910, historiker. * 2.2.1910 i Stubbekøbing. F: blikkenslagermester Andreas H. (1866–1935) og Christine Jørgensen (1876–1961). ~ 1° med Inger Arendse Møller, d. af højesteretssagfører Ejvind M. (1891–1954) og Esther Heilmann (1891–1978). Ægteskabet opløst. ~ 2° 2.4.1947 med Loyce Porter, * 16.10.1910 i Hollis, Oklahoma, USA, d. af sherif Pleas M. P. og Ethel Elliott († 1939). Ægteskabet opløst. ~ 3° 22.12.1964 i Nykøbing S. (b.v.) med Eugénie Magid Ginsberg, * 6.5.1907 i Skt. Petersborg, d. af grosserer Kalman Isak G. (1868–1944) og Rosalie Kitaj (1880–1966).

Efter bestået realeksamen kom H. i boghandlerlære og aflagde 1927 handelsmedhjælpereksamen. 1930 blev han student fra Statens og hovedstadskommunernes kursus og påbegyndte s.å. historiestudiet ved Kbh.s univ. Han blev mag.art. 1937. H. var allerede fra studietiden knyttet til Institut for historie og samfundsøkonomi, desuden var han fra 1940 ansat som undervisningsassistent i historie foruden at være medarbejder ved Ekstra Bladet. 1943 tog han ophold i Sverige hvor han 1944 forsvarede sin disputats *Studier over den økonomiske Liberalisme i Danmark. Landhaandværket*. 1945 genoptog han som lektor sin undervisning i historie. Han var endvidere sekretær ved Institut for historie og samfundsøkonomi og samtidig redaktør af dets tidsskrift *Økonomi og Politik*. H. var 1948–49 gæsteforsker i USA og 1947–53 sekretær ved rigsdagens parlamentariske kommission. 1953 blev H. udnævnt til professor i moderne historie og samfundskundskab ved Kbh.s univ.

H.s gerning som historiker og universitetsansat har været koncentreret om en faglig og organisatorisk fornyelse med henblik på inddragelsen af statskundskaben og den nyeste tids historie i et anerkendt universitetsstudium. Inspirationen kom dels fra studieophold i udlandet, men lige så meget fra tanker som P. *Munch og Albert *Olsen havde været talsmænd for. Inden for statskundskaben havde den internationale politik hans største interesse. Den afspejler sig i værkerne *Det XX. århundrede*, 1965–72 og *Atompolitik 1939–45*, 1971. Endvidere udøvede H. i flere år en udadvendt virksomhed som kommentator i dagblade og radio og har skrevet flere lærebøger og tidsskriftartikler om international politik. H. deltog aktivt i arbejdet for indførelsen af samfundsfag i gymnasiet og stod bag dets oprettelse på universitetsplan. I 1960'erne indtog H. en central position i fællesnordiske overvejelser om udbygningen af disciplinen international politik ligesom han var med til at stifte Dansk selskab for statskundskab og Dansk udenrigspolitisk in-

stitut hvis formand han var i mange år. H. var medlem af en lang række danske og internationale organisationer om internationale spørgsmål.

På Kbh.s univ. var han med til at opbygge institutterne for samtidshistorie og samfundsfag. Han var dekan for det filosofiske fakultet 1964–65. Som prorektor 1967–69 deltog H. sammen med rektor Mogens *Fog i forarbejderne til hele omlægningen af universiteternes styrelsesform. – R. 1960. R¹. 1969. □Foto.

Årbog for Kbh.s univ. 1945–46 173; sst. 1953–58 122f.

Ole Karup Pedersen

Henningsen, Thorkild Gustav, 1884–1931, arkitekt. * 7.2.1884 i Kbh. (Jac.), † 27.1.1931 sst., begr. sst. (Vestre). F: maler Frants *H. (1850–1908) og Thora Vermehren (1859–1943). ~ 5.12.1919 i Kbh. (b.v.) med Grete Ewald, * 23.10.1896 i Kbh., † 11.2.1970 i Hellerup (Mess.), d. af forfatter Carl *E. (1856–1908) og Betty Ponsaing (1859–1943). – Bror til Hans *H. Efter at have gennemgået Teknisk selskabs skole og Gustav og Sophus Vermehrens forberedelseskole blev H. 1903 optaget på akademiet hvor han fulgte undervisningen nogle år. H. var allerede som ganske ung kommet ind på H. *Storcks tegnestue hvor han fik sin egentlige uddannelse som arkitekt. Senere kom han over på H. *Wencks tegnestue hvor han traf en gruppe yngre ligestedede arkitekter, Carl *Petersen, H. Koch, Povl *Baumann, der sammen med bl. a. Ivar *Bentsen senere kom til at skabe epoke i dansk arkitektur. I denne kreds var han den drivende kraft ved stiftelsen af Den frie arkitektforening. 1912–19 opholdt han sig i Frankrig, først som tegner hos den danske arkitekt V. Dorph-Petersen der virkede i Perpignan, senere i Paris. Arbejdet og opholdet i Frankrig har dog ikke sat sig synderligt spor i hans senere virksomhed i Danmark, men han forblev livet igennem en varm beundrer af Frankrig. I Paris gjorde han under den første verdenskrig en betydelig indsats ved den danske sektion af Røde kors. 1919 vendte H. tilbage til Danmark hvor han straks optog forbindelsen med sine gamle venner fra Den frie arkitektforening og slog sig ned som selvstændig arkitekt. Til trods for at han herefter blot kom til at virke i en halv sens år fik han både som udøvende arkitekt og som skribent meget stor betydning for udviklingen i dansk arkitektur i disse år. Som arkitekt knytter hans navn sig først og fremmest til rækkehuset og den popularitet denne boligtype fik i begyndelsen af 1920'erne. Rækkehusbebyggelsen *Bakkehusene* ved Bellahøj mellem Rødkilde-, Hvidkilde- og

Henningsen, Thorkild

Hulgårdsvej, opført 1921 sammen med Ivar Bentsen blev et gennembrud. Det var prunkløse, men velproportionerede og velindrettede huse der tilføjede nogle af de gode egenskaber ved lillebyens bebyggelsesform. H. var her medvirkende til at introducere et bebyggelsesprincip hvor der blev lagt vægt på at demonstrere at lav bebyggelse med dens mange fordele kunne bygges lige så billigt som lejligheder i høj bebyggelse.

I det følgende tiår videreudviklede H. rækkehusprincippet og fandt stadig forbedrede løsninger. Her kan bl. a. nævnes rækkehusene ved Sallingvej 1923, ved Saltværksvej 1924, Sundvænget 1925, rækkehusene ved Bernstorffsvej 1927–28, Damvænget 1928 og Fuglebakken 1928. Lignende gode egenskaber udviklede han i 2- og 3-etagers rækkehus typer som fx *Østbanegade 33–43*, *Godthåbsvej 182–220*, *Store Bakkehuse*, *Godthåbsvej 260–70* og *Vendsysselvej 3–37*. Af høj bebyggelse kan nævnes karreen *Østerbrogade 87–93*, *Strandboulevarden 8–18* og *H. C. Ørstedesvej 5–7*, det sidstnævnte med solvendte karnapper ud for lejlighedernes opholdsstuer, sikkert anvendt for første gang herhjemme. Af villaer kan nævnes *Ehlersvej 13*, Hellerup, en fast og regelmæssig rødstensbygning, der viser at H. ikke var upåvirket af den nyklassicisme der var på mode blandt hans venner ved hans hjemkomst. Det mere dogmatiske lå dog ikke for hans natur, og han frigjorde sig hurtigt fra klassicismen til fordel for en naturlig boligform hvor hensynet til individet kom i første række. I et forsøg på at skabe afveksling og særpræg benyttede han i mange tilfælde billedkunst til arkitekturen bl. a. i form af relieffer over indgangsdørene og indendørs dekorationer. H. var i besiddelse af en sund kritisk sans og udviklede sig til en skarp debattør. Ved hjemkomsten fra Frankrig for han i et par kronikker hårdt mod Christiansborgbyggeriet, senere knyttede han sig til Poul Henningsen og blev en af de bærende kræfter ved udgivelsen af *Kritisk Revy* 1926–28. □Tegn. af Hans Henningsen, 1911. Mal. af Niels Hansen, 1912. Foto.

Arkitekten, 1925 187f (villa, Ehlersvej). Poul Henningsen sst. 1926 49–55. Arkitekten M, 1931 17–30 (rækkehusene). Ivar Bentsen sst. U, 1931 25f. Ekstrabl. 28.1.1931. Politiken s.d. Hakon Stephensen: Arkitekten T. H., 1978.

Villads Villadsen

Henrichsen, Børge Roger, se **Roger Henrichsen, Børge**.

Henrichsen, Edgar, se **Henrichsen, Roger**.

Henrichsen, Erik, 1865–1917, politisk forfatter. * 2.4.1865 i Kbh. (Garn.), † 10.12.1917 sst., urne på Vestre kgd. F: prokurator Frederik August H. (1830–95) og Sophie Galathea v. Halle (1833–1914). Ugift. Sønneson af R. J. F. *H.

H. blev student 1882 fra Metropolitianskolen hvor han var klassekammerat med Vald. *Vedel og ligesom denne påvirkedes stærkt af V. *Pingels personlighed. Han tilhørte den litterære Hertz-Nathansonske familie og elskede poesi og kunst, men droges dog stærkest af politikken og tog ivrig del i livet i Studentersamfundet. 1887 blev han cand. jur. og nedsatte sig 1892 som overretssagfører i Kbh. Gennem sin fætter P. *Nansen kom han til at skrive i Politiken. Han tilhørte i disse år helt den radikale intelligens, følte sig som lærling af G. *Brandes, Julius *Lange og Viggo *Hørup og optrådte skriftligt og mundtligt skarpt mod ministeriet Estrup. Han var en usædvanlig begavelse, skrev et klart og enkelt sprog og ejede trods sin lidenskabelighed en brændende retfærdighedsvilje. Han egnede sig ikke som partigænger, og i de artikler han efter systemskiftet skrev i Tilskueren, fjernede han sig mere og mere fra de radikale synspunkter der prægede hans oprindelige vennekreds. Efter bruddet i venstre 1905 blev J. C. *Christensen mere og mere hans føderideal modsat Hørup; han skrev artikler i København, Ugens Tilskuer og venstreprovinsblade og stillede sig 1910 uden held til folketinget i Sorø mod Poul *Christensen. Hans fysik og væsen slog ikke til over for den praktiske politiks krav, og han følte det selv med bitterhed. Hans nervesystem var tidligt i uorden, skuffelserne tog hårdt på ham, og i sine sidste år var han en brudt mand. Men forinden havde han øvet den litterære bedrift der vil bevare hans navn. I tidsskrifter og blade skrev han fra århundredskiftet en række karakteristikker af danske politikere, og på grundlag af dem udkom i bogform *Viggo Hørup*. 1910, *Christen Berg*, 1911, *Mændene fra 48*, 1911, og *Mændene fra Forfatningskampen I–II*, 1913–14. Disse arbejder byggede på et flittigt studium af Rigsdagstidende og aviser såvel som på mundtlige meddelelser af samtidens politikere. De byder ikke objektiv historie, for så vidt som forfatterens egne synspunkter ikke følges, men retfærdighedsviljen er utvivlsom og gør sig også gældende i den for H. specielt vanskelige bog om Hørup. Alt i alt er linjerne ofte trukket for stærkt op, så billederne bliver ensidige eller mangelfulde, og de enkelte biografiers værd er meget ulige. H.s bøger har ved siden af deres kunstneriske værdi betydning gennem de bidrag de yder til beslysning af brydningerne i en politisk bevæget tid. De var i en på

politisk-historisk litteratur fattig periode en be-
drift. □Mal. af Luplau Janssen, 1910.

J. Fischer: Simon Lazarus og hans efterkommere, 1911
13. Nationaltid. 11.12.1917. Ved E. H.s bisættelse
14.12.1917, 1918 (heri taler af Vilh. Andersen og Vald.
Vedel). – Papirer i Kgl. bibl.

*Povl Engelstoft**

Henrichsen, Rudolph Johannes Frederik, 1800–
71, klassisk filolog, rektor. * 15.4.1800 i Schwe-
rin (Mos.), døbt 8.8.1824 i Horslunde, † 15.7.
1871 i Odense, begr. sst. F: købmand Joachim
Hinrichsen († 1847, ~2° med Malka, † 1802,
~3° med Minna Hirschfels, † 1814, ~4° med
Henriette Gottschalk, 1781–1861) og Jacobine
Nathanson († 1800). ~1° 29.7.1829 i Søllerød
med Emma Marie Ane Nathanson, * 2.12.1806 i
Kbh. (Mos.), døbt 14.11.1827 i Søllerød,
† 15.9.1831 i Sorø, d. af grosserer, redaktør M. L.
*N. (1780–1868) og Esther Herfort (1777–1849).
~2° 29.3.1834 i Kbh. (Frue) med Lovise Caroli-
ne Sophie Nathanson, * 1.2.1810 i Kbh. (Mos.),
† 29.12.1898 i Odense, søster til I. hustru. – Far-
far til Erik *H.

På grund af sin fars dårlige økonomiske forhold
kom H. 1811 i huset hos sin morbror i Kbh. og
blev 1813 optaget i Borgerdydskolen i Kbh., hvis
bestyrer, Michael *Nielsen, fik stor indfyldelse
på ham. 1818 blev han student hvorefter han stu-
derede klassisk filologi og orientalske sprog.
Han fik 1821 accessit for besvarelsen af universi-
tetets filologiske prisopgave, og 1822 guldmedal-
je for besvarelsen af den historiske. Efter 1824 at
være blevet alumnus på Borchs kollegium, i hvil-
ken anledning han 1825 og 1827 skrev afhand-
lingerne *De Phoenicis fabula* og efter at han havde
ladet sig døbe tog han 1825 filologisk em-
bedseksamen. Allerede som student dyrkede han
videnskabelige studier sammen med jævnaldren-
de studiefæller, hvoriblandt J. N. *Madvig; 1825
udgav han sammen med C. W. Elberling *Garatonis
Notae in Ciceronis Orationes*. Han var med-
stifter af Studenterforeningen i hvis møder han
ivrigt tog del. Da hans plejefars økonomiske for-
hold forringedes måtte H. skaffe sig indtægter
ved undervisning, og 1826 blev han, efter at have
erhvervet dansk indfødsret, ansat som adjunkt
ved Metropolitanskolen. Han fortsatte dog sin
videnskabelige virksomhed og disputerede 1828
for magistergraden med afhandlingen *De carmi-
nibus Cypridis*. S.å. forflyttedes han til Helsingør
som overlærer. Her udarbejdede han under bi-
stand af Madvig og Elberling sin kritiske udgave
af Ciceros skrift *De oratore*, 1830. 1830 blev han
lektor ved Sorø akademi og lærer ved skolen
sst.; han underviste her både i latin og hebraisk.
I Sorø udarbejdede han sine betydeligste filolo-

giske afhandlinger, *Om den Nygræske eller saa-
kaldte Reuchlinske Udtale af det helleniske Sprog*,
1836, rettet imod S. N. J. *Bloch, og *Om de saa-
kaldte politiske Vers hos Grækerne*, 1838. Hans
Opgaver til Oversættelse fra Latin, 1839 blev se-
nere flere gange optrykt. 1842 blev han medlem
af Videnskabernes selskab. Endelig blev han
1843 ansat som rektor ved Odense katedralskole,
en stilling han beklædte til sin død. Ved rektor-
indsættelsen skrev han i skolens program af-
handlingen *Om Schedographien i de Byzantinske
Skoler*, og i de følgende år offentliggjorde han i
skolens programmer adskillige afhandlinger som
for en stor del drejede sig om det lærde skolevæ-
sens, særlig om Odense skoles, historie, men også
behandlede filologiske og almindelige historiske
emner. Som lærer og skoleleder roses han for
dygtighed, samvittighedsfuldhed og elskværdig-
hed. Endnu 1869 offentliggjorde han i Viden-
skabernes selskabs skrifter afhandlingen *Om den
palatinske Anthologies Oprindelse*. – Tit. profes-
sor 1843. Etatsråd 1868. – R. 1847. DM. 1867.
□Litografi 1860 efter foto, efter dette træsnit af
H. P. Hansen, 1871. Foto.

Selvbiografi i Odense skoles progr. 1843 28–35. – J. Fi-
scher: Simon Lazarus og hans efterkommere, 1911 14.
[N. Madvig] i Ill.tid. 30.6.1871. Ole Lund Fra Fr.borg
amt, 1929 67 f. – Papirer i Landsark. for Fyn.

*Hans Ræder**

Henrichsen, Roger, 1876–1926, pianist, kompo-
nist. * 12.2.1876 i Kbh. (Frue), † 12.1.1926 sst.,
begr. sst. (Vestre). F: telegrafist, senere overtele-
grafbestyrer Ole Hans H. (1847–1924) og Anna
Maria Dorothea Jensen (1849–1933). ~23.
6.1905 i Slangerup med Hilleborg Ipsen Arup,
* 28.11.1877 i Slangerup, † 8.3.1965 i Kbh., d. af
læge Peter Michael Christian A. (1845–1915) og
Malvina Cathrine Ipsen (1852–1934).

H. viste tidligt musikalsk begavelse. Han modtog
fra barn undervisning i klaver- og violinspil og
blev elev af Glass' konservatorium, senere pri-
vatelev af Louis *Glass, i teori af Alfred *Tofft.
Samtidig tog han studentereksamen 1894 fra
Nørrebro latin- og realskole og gennemførte sine
studier til den juridiske embedseksamen (1901)
uden dog senere at udnytte denne. På studierejse
blev han 1902–04 elev af den fremragende pæda-
gog Th. Leschetizky i Wien og kunne efter sin
hjemkomst tage værdifuld del i dansk musikliv
som solist og kammermusiker og nu og da også
optræde i Sverige og Tyskland, ligesom han blev
en søgt klaverlærer der gav fast undervisning i
Glass' og i C. F. E. *Hornemans konservatorier
1907–20; endelig var han 1905–08 dagbladet
Dannebrogs smagfulde og urbane, men ikke
stærkt særprægede musikanmelder, ved Riget

Henrichsen, Roger

1912. En allerede 1893 påbegyndt komponistger-ning der siden navnlig gjorde sig gældende i *St. Hans Hymne* for solo, kor og orkester op. 9, 1908 og endnu mere i klaversonate i f-mol, op. 10, 1910, der også spillede af fremmede virtuoser, skaffede H. det Anckerske legat 1911; det udnyttedes ved studieophold i Paris, London og i tyske musikbyer og gjorde H. bekendt med, til dels påvirket af, moderne udenlandsk musik. Hjemkommen skrev han en (utrykt) symfoni i h-mol, 1911–14, fortsatte med at skrive for klaver samt sange og mandskvartetter, hvortil hans udpræget lyriske naturel henviste ham, og fik overdraget af komponere et par kantater, navnlig den til studenterforeningens 100 års jubilæum (1920). Tre år forinden var han valgt til dirigent i Studentersangforeningen, ligesom hans utrættelige aktivitet i forbindelse med hans interesse for danske musikeres praktiske forhold gjorde, at han påtog sig stillinger i Dansk tonekunstnerfor- enings bestyrelse og i ledelsen af Musikpædago- gisk forening og af Samfundet til udgivelse af dansk musik. Studentersangforeningen omfattede H. med særlig interesse og blev her en meget afholdt dirigent; hans vindende væsen og fine musikalitet gav ham gode betingelser for stillin- gen, men hans rastløse optagethed af lærer- og anden virksomhed, hvortil snart kom en langva- rig, som det viste sig, uheldbreddelig sygdom, hæmmede ham noget i hans gerning. Den gennem praktiske virksomhed måtte også foranledige at H. som komponist ikke blev meget produktiv. Hans arbejder hvoraf de vigtigste er nævnt er ikke udpræget personlige, men viser den kyndige musiker med sans for form og klang og den ide- elt stræbende kunstner. Oprindelig lod han sig, følgende den ældre romantik, påvirke af samti- dens fremstående mestre som César Franck, Tjajkóvskij, Anton Bruckner, endog Claude De- bussy, men en dansk tone forblev dog kendelig, ikke mindst i hans vokale frembringelser. H. for- fattede et mindre, pædagogisk skrift *Den musi- kalske Ornamentik*, 1916.

H.s bror **Edgar H.**, *19.1.1879 i Kbh., † 24.8.1955, var oprindelig telegrafist, men valgte tidligt musikervejen og navnlig orgelspillet med Gustav Helsted og senere Alex. Guilman i Pa- ris som lærere; han blev organist i Store-Hed- ding 1904, kantor ved Trinitatis kirke i Kbh. 1907 og 1910–47 kirkens organist; som dygtig orgelspiller der også gav offentlige (fri-)koncer- ter i kirken, og som kyndig teoretiker har H. vir- ket som lærer ved musikkonserveriet 1924–42 og som medbestyrer af Lærestalten for kirke- musik (stiftet 1915); hans produktive virksom- hed har ikke været omfattende, og hans arbejder (violinsonate, ouverture, orgel- og klaverstykker

samt nogle korværker) er endnu utrykte og til dels uopførte. – R. 1921. □Mal. af Hugo V. Pe- dersen, 1925. Foto.

Godtfred Skjerne i III. tid. 3.10.1915. Gerh. Lyng- e: Danske komponister i det 20. årh.s beg., 1917. Studen- terne fra 1894, udg. Richard H. Brask, 1922. Berl. tid. 13.1.1926. Sig. Berg: Træk af da. musikpædagogiks hist., 1948.

Sigurd Berg (William Behrend)

Henrici, Paul Christian, 1816–99, jurist. * 18.4. 1816 i Augustenborg, † 3.6.1899 i Charlotten- burg, begr. i Berlin (Friedhof der Kaiser Wil- helm Gedächtnis-Kirche). F: livlæge hos hertug Christian af Augustenborg, fysicus i Sønderborg, dr.med. Heinrich Wilhelm H. (1772–1850) og Catharina Jessen (1790–1858). ~ 27.5.1846 i Glückstadt med Elise Marie Christiane Tiede- mann, * 7.7.1822 i Glückstadt, † 26.7.1899 i Charlottenburg, d. af landsretsadvokat Johann Georg Hartwig T. (1790–1866) og Johanna Chri- stina Heyenberg (1797–1834).

H. studerede jura 1834–38, dels i Kiel, dels i Ber- lin hvor F. C. v. Savigny var hans lærer. Efter at have taget juridisk eksamen på Gottorp 1838 blev han s.å. auskultant ved den holstenske over- ret og fungerede i denne stilling, til han umiddel- bart efter rejsningen 1848 af den provisoriske re- gering blev udnævnt til politimester i Åbenrå. 1849 udnævnte fællesregeringen ham til over- retsråd i Glückstadt, i hvilken stilling han for- blev efter krigen. 1863 sluttede han sig til hertug *Frederik af Augustenborg, han nægtede at af- lægge ed til Christian IX og førte på hertugens vegne forhandlinger med forbundskommissæ- rerne om oprettelsen af den holstenske regering i Kiel for hvilken han blev præsident. Skønt til- hænger af augustenborgerne foretrak han Preus- sen for Østrig, og efter krigen 1864 kom han i preussisk tjeneste. 1865–67 var han endnu en gang ved overretten i Glückstadt og nu som præ- sident, men sidstnævnte år blev han l. råd i overappellationsretten i Berlin, 1872 nævnte rets vicepræsident, 1874 vicepræsident i overtribuna- let og 1879 senatspræsident i rigsretten i Leipzig. 1891 tog han sin afsked. – Æresdoktor i Kiel 1876. – Etatsråd 1858. (Tysk) virkelig gehejme- overjustitsråd 1875. (Tysk) virkelig gehejmeråd 1888. □Litografi.

P. C. H.: Lebenserinnerungen eines Schleswig-Hol- steiners, Stuttgart., Lpz. 1897.

*Svend Larsen**

Henrik, ca. 1060, biskop i Lund.

H. mindes Lunds domkirkes necrologium som Lunds første biskop. Han skal ifølge *Adam af Bremen have været bisp på Orknøerne. Mester

Adam har også hørt sige at han i England havde tjent Knud den Store som kammermester og som sådan havde ført kongens skatte hjem til Danmark. I engelske kilder forekommer han ikke. Da Sven Estridsen ca. 1060 ordnede stiftsforholdene i det østlige Danmark satte han H. til biskep i Lund, mens **Egino** fik sæde i Dalby. H. synes ikke som Egino at have modtaget vielse af ærkebispem af Hamburg-Bremen og betragtes med tydelig uvilje af mester Adam der kalder ham tykke H., og meddeler at han døde af fylde-ri.

Necrologium Lundense, udg. L. Weibull, Lund 1923 88 110. – Adam af Bremen: Gesta hammaburgensis, 3. udg. ved B. Schmeidler, Lpz. 1917 (da. udg.: De hamb. ærkebispers hist., ved Carsten L. Henriksen, 1930, fot. optr. 1968). Hal Koch: Danm.s kirke i den beg. højmiddelalder I-II, 1936. Laur. Weibull: Skånes kyrka från älsta tid till 1274, 1946. Aksel E. Christensen i Danm.s hist. I, 1977.

*Ellen Jørgensen**

Henrik Skadelaar, †1134, kongeætling, †4.6.1134 ved Fotevig. F: Sven (†1104), s. af *Sven Estridsen. ~ Ingerid Ragnvaldsdatter, -1150- (~2° med Harald Gille, †1136, ~3° med Ottar Birting, ~4° med Arne på Stovreim), d. af kong Ragnvald Knaphöve af Sverige (†formentlig 1130) og hustru. – Far til *Buris, *Knud (†1162) og *Magnus (†1161).

Den legemsfejl som gav H. hans øgenavn har sikkert bidraget til at kaste skygge over hans karakter; denne skildres af Valdemarstidens historikere i de mørkeste farver. Kong Niels' dronning Margrete (Fredkulla) der ved giftermål søgte at sikre freden i kongehuset, stiftede ægteskab mellem H. og sin brordatter Ingerid. Derved fik H. besiddelser i Sverige foruden sine udstrakte fædrene ejendomme på Holstebroegnen. Ægteskabet blev ulykkeligt; Ingerid løb bort med en elsker, og for denne vanære gav H. sin fætter Knud Lavard skylden til hvem han nærrede et dødeligt had. Siden æggede han kong Niels til at støvne Knud for sig for at forsvare sig mod de fremsatte beskyldninger om at have handlet kongen og riget til skade; da Knuds svar efter kronikerne aldeles afvæbnede hans fjender søgte H. på ny at ophidse Niels mod ham. H. skildres som den egentlige ophavsmand til sammensværgelsen mod Knud og som sjælen i de onde råd. Da *Haakon Jyde skilte sig fra de andre sammensvorne tvang H. ham til at aflægge ed på ikke at røbe noget. H. fulgte Magnus til den blodige udåd i Haraldsted skov; da Magnus havde kløvet Knuds hoved jøg H. sit spyd igennem hans krop (7.1.1131). Da Niels efter drabet nødtvungen havde ladet Magnus drage i landflygtighed fik H. med flere andre kongen overtalt til at

ter at kalde sin søn tilbage og fremkaldte derved den voldsomste borgerkrig. I det afgørende slag ved Fotevig (4.6.1134) faldt H. såvel som Magnus og en stor skare af deres tilhængere.

Hans Olrik: Knud Lavards liv og gerning, 1888. Hal Koch: Danm.s kirke i den beg. højmiddelalder I-II, 1936. John Danstrup i Festskr. til Erik Arup, 1946. Niels Skyum-Nielsen: Kvinde og slave, 1971. Aksel E. Christensen i Danm.s hist. I, 1977.

*Jørgen Olrik**

Henrik, ca. 1158, cistercienserabbed.

H. stammede fra Köln eller egnen deromkring og var vist af adelig slægt; som talrige andre unge mænd blev han betaget af cistercienserordenens asketiske idealer og gav sig i kloster i Clairvaux. Ved 1100-tallets midte havde ordenen sin rigeste udfoldelse; den ene klosterkoloni udsendes efter den anden. I det fjerne Sverige grundlagdes 1143 Alvastra, det første cistercienserkloster i Norden; 1150 nævnes H. som abbed i datterstiftelsen Varnhem. Munkene i Varnhem mødte imidlertid modstand og var udsat for idelige plagerier, hvorfor H. besluttede at rejse til generalkapitlet for at frembære sin klage. Vejen lagde han over Danmark hvor han fik tilsagn af Valdemar I om støtte ved oprettelsen af et kloster, et løfte der blev indfriet efter sejren på Grathe hede, idet kong Valdemar på et møde i Roskilde, hvor ærkebiskop *Eskil var samlet med sine bisper, skænkede Vitskøl ved Limfjorden til cistercienserne. Med tilladelse fra abbeden af Alvastra kom munke fra Sverige til et nye kloster; 1.4.1158 er i ordenstraditionen Vitskøls stiftelsesdag. Ærkebiskop Eskil, der var så nøje knyttet til cistercienserordenen, har næppe været uden indflydelse i den hele sag; i øvrigt satte han igennem at Vitskøl, skønt det var datterkloster af Varnhem, blev lagt under Esumabbeden; de fleste brødre fra Sverige drog hjem. – Derefter tog abbed H. fat på at rejse klosterbygninger og kirke og sætte hele en cistercienserstiftelses store økonomiske bedrift i gang. Allerede få år senere kunne han udsende en klosterkoloni der efter forskellig omflytten fæstede bo i Øm. – H.s dødsår er ukendt. Hans livsdata viser at han var en handlekraftig natur; forfatteren af Øm klostets krønike karakteriserer ham som en ærefrygtindgydende, meget veltalende mand der forstod at vinde såvel kongen som de store i landet.

J. P. Migne: Patrologia ... Ser. latina 185 I, Paris 1879 sp. 334 340 450. Scriptorum minores, udg. M. Cl. Gertz II, 1918-22 (reproudg. 1970) 138-45 160-62.

*Ellen Jørgensen**

Henrik af Æmeltorp, se **Æmeltorp**, **Henrik af**

Henrik

Henrik Valdemarsen, † 1375, hertug af Sønderjylland. † mellem 7.7. og 25.9.1375. F: hertug **Valdemar Eriksen** (ca. 1315–64) og **Richardis** († senest 1386). ~ 1370 med Kunigunde, † 1385 (?), begr. i Sorø k.

Da H. ved faderens død 1364 arvede hans lande var det kun et lille område af hertugdømmet, hvorover han virkelig blev herre; fremfor alt var hele den sydlige del med selve hovedslottet Gottorp i de holstenske grevers hænder, mens Als og fem herreder på fastlandet var givet til hans mor som livgeding. Selv måtte han 1367 pantsætte Langeland til Valdemar Atterdag. H. følte sig således truet af både kongens og holstenernes overmagt, og han besad åbenbart ikke evner til at følge nogen selvstændig politisk linje. Fra sin far arvede han fjendskabet med kong Valdemar, og skønt en forsoning kom i stand sluttede han sig dog 1368 til kongens åbenlyse modstandere, de holstenske grever og de oprørske jyske herremænd. Karakteristisk nok udstedte han ikke selv noget forbundsbrev, men greverne gjorde det på hans vegne og med hans fuldmagt. H. deltog derfor sikkert i de forbundnes indfald i Nørrejylland s.å. (vi ved at han om sommeren belejrede Skodborghus); for øvrigt fortæller kilderne kun om hans hyppige pengeforlegheder, idet han op gennem årene stadig måtte gribe til større og mindre pantsættelser. Til sidst synes dog frygten for de politiske følger af venskabet med holstenerne at have drevet ham over på kongens parti, og de sluttede et forlig i Flensborg 1373. S.å. overlod moderen det meste af Als til Valdemar Atterdag, og n.å. fik kongen af H. indløsningsretten til Gottorp med Sydslesvig. Ganske vist nægtede greverne at modtage indløsningssummen, men de fleste andre hertugelige slotte kom inden udgangen af 1375 i kongens hænder. H., den sidste hertug af Abels æt, var da helt voldgivet den kongelige politik, da han døde ud på eftersommeren 1375. Hans enke, Kunigunde, drog til kongeriget, men hendes skæbne kendes for øvrigt ikke.

C. E. F. Reinhardt: Valdemar Atterdag og hans kongegerning, 1880 353 364 418 435 477 483–91. M. Mackeprang i Hist. t. 6. r. VI, 1895–97 176 f.

*Vilh. la Cour**

Henrik IV, 1397–1427, holstensk greve, ikke anerkendt hertug af Sønderjylland. * 1397, † natten til 29.5.1427 i Flensborg, begr. i St. Laurentius k. i Itzehoe. F: hertug **Gerhard II** († 1404) og **Elisabeth af Braunschweig-Lüneburg** (–1404). ~ en prinsesse af Braunschweig hvis navn ikke kendes. – Bror til **Adolf** (1401–59) og **Gerhard** (1404–33).

Ved hertug Gerhards død 1404 søgte hans enke, hertuginde Elisabeth, som følte sig truet i Holsten af sin svoger, biskop Henrik af Osnabrück, dronning Margrete om hjælp, og denne blev ydet hende med at Erik af Pommern anerkendtes som hendes og hendes børns værge. H. som var hendes ældste søn opholdt sig derfor i de følgende år i Danmark; men efter at Elisabeth havde udsonet sig med svogeren kaldte hun 1408 H. hjem, og snart udbrød der åben strid mellem Danmark og holstenerne som forgæves krævede ham forlenet med Sønderjylland. Under disse forhold opgav Erik sit værgemål for H., og i hans sted trådte Elisabeths bror, hertug Henrik af Lüneburg, som på voldgiftsmødet i Nyborg 1413 efter bedste evne forsvarede sin søstersøns formentlige rettigheder. Dommen der blev afsagt gav kong Erik medhold, men førte ikke til nogen afspænding, og da H. snart efter nåede myndighedsalderen forberedte han sig på kraftigt at hævde sine krav. 1416 begyndte derfor kampen mellem ham og kongen med ny styrke. H. indgik forbund med hertug Albrecht af Mecklenburg, mens Erik vandt hansestæderne (undtagen Hamburg) for sin sag, og da kongen i sommeren 1417 erobrede Slesvig by syntes han afgørende at have overtaget over H. Alligevel vendte bladet sig hurtigt. Hamburg og en del nordtyske fyrster sendte H. hjælp så Slesvig måtte rummes, og da kongen bestemt afslog at forlene ham med Sønderjylland før hans egen ret til landet som mødrene arv var fuldt ud anerkendt, blev alle mæglingsforsøg resultatløse, indgæede våbenstilstanden blev fra begge sider brudt, og kampen gik sin gang år efter år. Det var dog nu H. som havde lykken med sig. Kongens venskab med hanseaterne kølnedes. H. vandt i stigende grad adelens støtte, Claus **Limbæk** gik over til ham og bragte ham både Tørring slot ved Haderslev, Gram, Frøs, Kalvslund og Hviding herreder, foruden Sild, Før og på Fyn Salling herred. Vestpå sad han inde med Tønder, østpå med Als, i Sydslesvig med Gottorp rådede han uindskrænket, mens kongens våbenmagt i Flensborg var alvorligt truet. På initiativ af kejser Sigmund søgte imidlertid fyrst Henrik Rumpold af Glogau at mægle mellem parterne. Der forhandlede både 1422 og 1423 og aftaltes endelig et forlig som skulle vare, indtil kejseren selv havde afsagt dom i sagen. Fra begge sider forberedte man derfor den kommende procedure, vidneudsagn indhentes, Erik og H. aflagde begge besøg ved kejserhoffet for personligt at virke for deres interesser, og 1424 faldt endelig Sigmunds kendelse som helt gik H. imod. Alligevel nægtede han at anerkende resultatet. Han gjorde et forsøg på at appellere til paven, og da det ikke lykkedes, tog

han atter fat på rustningerne. Han sikrede sig 1426 bistand fra friserne, fik knyttet et fast forbund med de fire vendiske stæder foruden med Lüneburg og Hamburg, og under disse omstændigheder afslug han let Eriks angreb på Slesvig by. Tidligt i våren 1427 løb den hanseatiske flåde ud, og i maj begyndte den og H. et kombineret angreb på Flensborg der tappert forsvarede af den jyske ridder Morten Jensen Gyrstinge. Under kampene her dræbtes H. ved et spydstik da han natten til 29.5. ad en stormstige søgte at entre et af Duborgs udenværker. Hans yngre bror Adolf overtog straks ledelsen; men angrebet brød sammen, og stædernes skibe forlod fjorden. Der skulle endnu gå mange år før den holstenske politik nåede sit mål i Sønderjylland.

G. Waitz: Schlesw.-Holst.s Gesch. I, Göttingen 1851 295-329. Kr. Erslev: Danm.s hist. under dronning Margrethe I, 1882 (fot. opr. 1971) 393f; II, 1901 (fot. opr. 1971) 9-13 24-69 85-88 91f 95-104 165-86 207-15. E. Daenell i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch. XXXII, Kiel 1902 286-450.

*Vilh. la Cour**

Henrik (Henri-Marie-Jean-André, greve de Laborde de Monpezat), *1934, prinsgemal. *11.6.1934 i Talence, Gironde, Frankrig. F: André de Monpezat (*1907) og Renée Doursenot (*1908). ~10.6.1967 med tronfølger, prinsesse, senere dronning "Margrethe II, *16.4.1940 på Amalienborg, d. af kronprins, senere kong "Frederik IX (1899-1972) og "Ingrid (*1910).

Den adelige slægt de Laborde de Monpezat stammer fra provinsen Béarn i det sydvestlige hjørne af Frankrig. H.s oldefar Aristide (+1888) var præsident for handelsretten og borgmester i Pau. Hans søn Henri (+1929) rejste 1894 til Indokina hvor han grundlagde en avis i Hanoi og tillige var ejer af industrivirksomheder og en ca. 30 000 ha stor ris- og kaffeplantage. 1905-29 var han Annams repræsentant i kolonirådet for Indokina. Sønnen André - H.s far - overtog sammen med sin bror faderens besiddelser, og H. var 1935-38 i Indokina, men voksede derpå med sine søskende op på familiens franske besiddelse Le Cayrou (vinslot på 55 ha) nær Cahors. Han undervistes 1941-46 hjemme, men kom 1947 på en jesuitter-kostskole i Bordeaux. 1948 blev han optaget i Cahors' gymnasium. Efter krigen var H.s far rejst tilbage til Indokina, og 1950 sluttede H. sig til ham. Han frekventerede fra 1950 Hanois franske gymnasium hvorfra han tog studentereksamen 1952. H. vendte derpå tilbage til Frankrig og studerede 1952-57 ved Sorbonne med henblik på at gå ind i diplomatiet. De første to år læste han jura og statskundskab, og var samtidig meget optaget af sine musikiske interes-

ser (musik og maleri). 1954 begyndte han på „Ecoles Nationale des Langues Orientales“ at studere kinesisk og vietnamesisk. Mens han læste her, gik familiens omfattende besiddelser i Vietnam tabt, og hans far forlod som en af de sidste franskmænd Indokina. 1957 bestod H. magistereksamen i fransk litteratur og orientalske sprog og opholdt sig 1957-59 bl. a. i Hongkong, hvor han dels arbejdede i det franske generalkonsulat, dels perfektionerede sit kinesisk på Hongkongs universitet. 1959-62 aftjente han sin værnepligt bl. a. ved infanteriet i Algeriet. Han hjemsendtes 1962 som sergent i rytteriet (marechal de logis). Han bestod s.å. optagelsesprøven til det franske udenrigsministerium, hvor han gjorde tjeneste i Asien-afdelingen til han 1963 udsendtes som 3. ambassadesekretær i London. Ved et selskab 1964 traf han tronfølgeren, prinsesse Margrethe, der studerede ved London School of Economics and Political Science. Ved ægteskabet med tronfølgeren 1967 forlod H. den katolske kirke og overgik til den luthersk-evangeliske tro.

Fra 1968 har H. været kommitteret i Dansk røde kors og taget aktivt del i dets arbejde, bl. a. ved deltagelse i konferencer over hele verden. I 1970 blev H. ordenskansler. Han er tillige præsident for World Wildlife Fund, Danmark, formand for komiteen for Frederik IXs eksportpris og protektor for en række organisationer og foreninger. H. har med interesse påtaget sig opgaven at virke for fremme af dansk handelssamvænning med udlandet i forbindelse med hans og dronningens officielle rejser. Under besøget i Kina august 1979 kunne han i sin tale til værtsfolkene anvende deres eget sprog. Han har med godt resultat deltaget i en række kapsejladser og er også aktiv pilot. I forsvaret er han udnævnt til oberst og kommandør à la suite. H. tager aktivt del i dyrkningen af sin vin fra Château de Caix i Sydfrankrig. - R. E. 1967. S. Kmd. 1974.

□Karikatur af Erik Werner og af Klaus Albrechtsen, begge 1967 (begge Marselisborg). Mal. af Jørgen Boborg, 1972 (Amalienborg). Afbildet på tegn. af Bjarne Laursen (sst.). Mal. af Robert Girard, 1974 (Le Cayrou). Tegn. af Niels Strøbek, 1975, afbildet på mal. af samme af dronningen s.å. (Den danske bank, Kbh.). Mal. af Joaquin Torrents Llado, 1975 (Château de Caix), mal. af samme s.å. (forsvarsbroderselskabet, Kbh.). Mal. af Pietro Annigoni, 1977 (Amalienborg). Flere tegn. af Geoffrey Rawlins (Marselisborg). Foto.

Bengt Lindskog og Gerhard Eriksen: Bogen om Henri de Laborde de Monpezat og hans familie, 1966. Ninka i Politiken 1.1.1975. Lise Lander i Berl. tid. 10.9.1978 og Søndags-B.T. 8.11.1979.

Sv. Cedergreen Bech

Henriksen, Gunnar

Henriksen, Gunnar, * 1906, chefredaktør, * 15. 8.1906 i Odense. F: bestyrer Viggo H. (1881–1926) og Jensine Christine Nielsen (1879–1924). ~ 19.5.1940 med Alice Helen Wiberg, * 7.4.1917 i Kbh., d. af smedemester Rasmus Michael W. (1877–1940) og Anna Christine Vilhelmine Muxoll (1873–1957).

Efter realeksamen fra Mulernes legatskole i Odense og nogle år ved handelsvirksomhed startede H. 1929 sin journalistiske karriere som elev ved et af datidens middagsblade, Odense Avis. Samtidig drev han free lance-virksomhed og flyttede snart til København med et løst medarbejderskab ved Politiken som økonomisk basis. 1933 knyttedes han til Politikens London-redaktion, og i over 20 år skulle London blive hans arbejdsplads. Han har karakteriseret sit forhold til byen med ordene: „Dyb kærlighed – ikke lykkelig.“ Fra begyndelsen af 1940 virkede han i Politikens redaktionssekretariat i København, gik 1942 til Dagens Nyheder som redaktionssekretær, men tog efter befrielsen 1945 atter til London, nu som Dagens Nyheders korrespondent. 1950–60 var han Jyllands-Postens London-redaktør. – Gennem årene i den britiske hovedstad lagde H. navnlig vægt på dækning af det politisk-økonomiske stof. Efter 1960 blev praktisk administration og økonomi hovedopgaver for ham. Da Jyllands-Postens ansvarshavende redaktør Lasse Egebjerg pludselig døde 1960 tog H. imod et tilbud om stillingen som bladets chefredaktør og adm. direktør. I sin programartikel 2.11.1960 skrev han at Jyllands-Posten skulle være „en overvejende seriøs avis“, og han videreførte som chefredaktør bladets markante, frie borgerlige linje. Men dets oplag var stagnerende, og han fandt det nødvendigt at „bruge den nye tids redaktionelle og tekniske kosmetik mod de rynker, der var kommet i bladets ansigt“. Han lagde megen vægt på udbygning af distributionen og gennemførte 1965 Jyllands-Postens udflugt fra det indre Århus til et nyt bladhus i Viby. Bladet ekspanderede på ny – også i titlen: det hed nu Morgenavisen Jyllands-Posten, idet bladhovedets nedtoning af det lokalt betingede udtrykte vilje til at være et egentligt landsblad og ikke blot landsdelsblad. H. afviser statsstøtte til pressen som hjælp i dens økonomiske vanskeligheder og finder avisers uafhængighed og eksistens bedst sikret ved selveje. Efter at have været drivende kraft i Morgenavisen Jyllands-Postens omdannelse 1971 til selvejende institution fratrådte han 1.1.1972 som chefredaktør, men overtog formandsposterne i Jyllands-Posten A/S og Jyllands-Postens fond, der ejer aktierne. 1976 fratrådte han som formand for aktieselskabet. H. var i London medlem af bestyrelsen for The

Danish Club og The Foreign Press Association, tillige 1955–60 økonomisk formynder (trustee) for denne. Siden 1961 har han været i bestyrelsen for Institut for presseforskning og samtidshistorie, siden 1968 i repræsentantskabet for Den danske presses fællesindkøbsforening. – R. 1960. R'. 1972. □Malet portr. af Viggo Kragh-Hansen (Jyllands-Posten). Foto.

Interviews i Horsens folkebl. 11.8.1966 og 11.10.1971. Fyens stiftstid. 14.8.1966. Århus stiftstid. 30.9.1971.

Verner Jespersen

Henriksen, Hans Peter, 1836–1900, mekaniker, opfinder. * 18.4.1836 i Rønne, † 6.5.1900 i Kbh. på Frederiks hosp., begr. sst. (Vestre). F: urmager Lars Peter H. og Karen Kirstine Mogensen. ~ 23.12.1866 i Kbh. (Helligg.) med Margrethe Kirstine Koefoed, * 15.11.1840 i Rønne, † 1. 2.1917 i Store Heddinge, d. af overbetjent Jørgen Andersen K. (1805–57) og Margrethe Kirstine Therkelsen (ca. 1805–83, ~ 1° med styrmand Herman Bidstrup).

H. blev af sin far oplært i urmagerfaget. Han var kun atten år gammel da han rejste til Kbh. og foreviste to af ham selv konstruerede modeller til et lokomotiv og til et dampskib. Senere viste han dem frem på Odense marked, og her blev de købt af en mand fra Rendsborg. Dette gav lejlighed til at H. kom til Rendsborg og fik arbejde hos en urmager i omegnen. Et par år senere nedsatte han sig som urmager i sin fødeby, men han følte sig ikke tilfreds med den rolige virksomhed som næringsdrivende i en lille provinsby. H. der var i besiddelse af fremragende mekanisk snilde syslede rastløst med opfindelser. Han anvendte megen tid og flid på hver enkelt opfindelse, og når han havde løst en opgave gav han sig gerne i kast med en ny. Mens han virkede som urmager opfandt han en malkemaskine der præmieredes af landhusholdningsselskabet, og en mitrailleuse. 1864 flyttede H. fra Rønne til Kbh. Her levede han nærmest af at reparere symaskiner, men samtidig konstruerede han selv sådanne maskiner, særlig til fabrikation af handsker. 1867 udstillede han i Paris en symaskine som han året forud havde fået patent på. Den kom for sent til at få præmie på udstillingen, men en fransk rigmand købte patentet og lod H. og hans hustru gå på turné i Frankrig med maskinen. Salget af patentet gav H. et udbytte som han ikke var vant til. Han egnede sig hverken til at være forretningsmand eller til teknisk leder. Hans geni og flid som opfinder gjorde ham ære, men han opnåede ikke det pekuniære resultat som det i og for sig berettigede ham til. En af ham konstrue-

ret stikhandskesymaskine prisbelønnedes på udstillingen i Kbh. 1872 og flere steder i udlandet. På verdensudstillingen i Paris 1878 forskaffede hans krydsstingshandskesymaskine ham både udstillingens guldmedalje og æreslegionens ridderkors. Ved den nordiske udstilling i Kbh. 1888 prisbelønnedes en af ham konstrueret forsålingsmaskine til brug for skomagere. Han konstruerede ved denne tid også en automatisk gasmåler, og han optrådte jævnlig som udstiller i Industriforeningen. Til udstillingen i Paris 1900 havde han anmeldt en nykonstrueret malkemaskine, men sygdom hindrede ham i at fuldføre den; s.å. døde han efter et slagtilfælde. – H. sad stadig i små kår. I den sidste halve snes år af sit liv modtog han en årlig understøttelse på 1 000 kr. af staten.

Nationaltid. 8.5.1900. Politiken s.d. Tidsskr. for industri I, 1900 124.

C. A. Clemmensen *

Henriksen, Hans, ca. 1500–62, kannik. Borgersøn fra Svendborg. * ca. 1500, † 9.11.1562, begr. i Roskilde domk. ~ 1556 med Boel Mattisdatter fra Malmø.

H. var en borgersøn fra Svendborg der antagelig har fået sin gejstlige uddannelse og præstevieelse i Århus hvor biskop Ove *Bille, i alt fald fra 1531, brugte ham som sin „svorne sekretær“ og skaffede ham et kannikepræbende i kapitlet. Da biskoppen 1535–36 i Christian IIIs fravær var formand for det nedsatte regeringsråd, fungerede H. først i Roskilde, siden i Helsingør som dettes sekretær. Senest 1539 omtales han som præst. – Efter bispernes afsættelse 1536 vedblev H. at stå i Ove Billes tjeneste til hans død 1555 som „kansler“ og kapellan, men brugtes tillige som højt skattet tillidsmand af bispens nære slægt. Derefter tog han bolig i Roskilde hvor han også havde eller fik et kannikepræbende. Ligesom Ove Bille havde H. efterhånden næret sig lutherdommen, og da han 1556 giftede sig, tilegnede P. *Palladius ham en oversættelse af to traktater „om Ægteskabs Stat“. 1557 valgte kapitlet ham til forstander for Duebrødre kloster med forpligtelse til at bo på „hospitalet“. På hans gravsten i Roskilde domkirke er fremstillet et hoved med lås for munden; en senere tid fortolkede uden grund anbringelsen af dette symbol på dødens tavshed som en „straf“, fordi H. (denne mand hvis bærende karaktertræk var trofasthed og diskretion) skulle have røbet kongen at kapitlet i grevfejdens tid havde gemt kirkens bedste kostbarheder. – H. har muligvis stået Povl Helgesen (Paulus *Helie) nær; i alt fald har han haft lejlighed til at gøre et nogenlunde tendens-

løst, og stilistisk svagere, udtog af „Skibykrøniken“ hvilket han senere videreførte med enkelte annalistiske optegnelser der går til 1555. Gennem afskrifter af dette udtog (og måske i endnu højere grad gennem Peder *Olsens brug af krøniken i sin Danorum Gesta) kom Povl Helgesens meddelelser skildringen af vor reformationstid til gode, indtil selve den hengemte Skibykrønike blev genfundet omkring 1650. □Ligsten fra Hans Malers værksted (Roskilde domk.).

Monumenta hist. Danicæ, udg. H. F. Rørdam I, 1873 385–498 (udtog af Skibykrøniken og breve). Kancelliets brevbøger 1556–65, 1887–95. – J. Oskar Andersen i Hist.t. 11. r. 1, 1944–46 1–149 334–447. C. O. Bøggild-Andersen sst. V, 1957–59 39–70.

J. Oskar Andersen *

Henriksen, Jesper, ca. 1425–83–, prælat, rektor for Kbh.s universitet. † før 1493, begr. i Odense (Vor Frue k.). F: rigsråd Henrik Nielsen til Sandagergård.

H. tilhørte den fynske adel (han førte Frille'rnes våben) og forekommer i enkelte tidlige breve som væbner, men studieophold i udlandet bragte ham magistergraden, og dermed var vejen åben til en smuk gejstlig karriere. H. træffes første gang 1452 som kannik i Lund og medlem af kong Christian Is „capella“ da han ved kongens indflydelse hos paven fik ventebrev på dekanatet ved Vor Frue kirke i Kbh. Skønt embedet synes at have været ledigt skulle han ifølge pavebrevet vente mindst to år, men senest 1456 opnåede han dekanværdigheden. Efter tidens skik samlede han fortsat på embeder, inden 1469 havde han opnået kanonikater i Roskilde og Odense, og 1473 fik H. fornyet pavelig provision på dekanatet og Kølstrup sognekald på Fyn. Denne ophobning af embeder kunne nok gøre ham til en velstående mand der desuden havde arvegods på Fyn, bl.a. fædrenegården Sandager som han administrerede en snes år, indtil han i 1480 skødede den til søsterens mand Henning Jensen Quitzov. – Mens H. lod sine øvrige embeder passe af vikarer varetog han med iver sine embedspligter som dekan ved Vor Frue kirke. Her stiftede han 1462 – efter faderens og broderens død – Skt. Josts eller „De fire lærerestres“ alter, indviet til Skt. Jodochus og de tre kirkefædre Augustin, Hieronimus og Ambrosius. I fundatsen gav han meget detaljerede forskrifter for de til alteret knyttede gudstjenester. Sin interesse for de evige vikarers kapitel viste H. ved at lade sig optage i deres broderskab, og han skænkede et glasvindu til deres forsamlingshus. 1478 gav han sammen med sit kapitel tilladelse til at det kommende universitet måtte benytte kapitlets skole til forelæsninger, og året efter

Henriksen, Jesper

blev han valgt til universitetets første rektor. Han nævnes endnu i 1481 som dekan, men var senest 1482 afløst af Erik Nielsen *Rosenkrantz. H. synes omtalt som rektor igen 1483, men døde muligvis samme år.

Henry Petersen: Danske gejstlige sigiller, 1886. Acta pontificum Danica III-IV VII, 1908-43. Repertorium diplomaticum 2.r. I-IV VII IX, 1928-39. - H. F. Rørdam: Kbh.s kirker og klostere, 1859-63. Johs. Lindbæk: Pavernes forhold til Danm., 1907. W. Norvin: Kbh.s univ. i middelalderen, 1929 81 92-104. Bj. Kornerup: Vor Frue kirkes og menigheds hist., 1929-30.

Thelma Jexlev

Henriksen, Kai Ludvig, 1888-1940, zoolog. * 8.1.1888 i Kbh. (Jac.), † 28.6.1940 sst., begr. sst. (Garn.). F: politibetjent Christian H. (1859-1934) og Lovise Mathilde Frederiksen (1858-1947). ~ 18.10.1918 i Kbh. (Chr.) med Else Dortha Larsen, * 14.8.1891 i Kbh. (Jac.), † 7.10.1953, d. af politibetjent Anders Christian L. (1858-1929) og Anna Marie Kølle (1864-1947). H. blev student (privat dim.) 1906 og tog 1912 magisterkonferens i zoologi. Som student var han sommerassistent hos C. *Wesenberg-Lund i Furesø-laboratoriet 1909-11; resultatet blev en monografisk bearbejdelse af *De europæiske Vandsnyltehvepse og deres Biologi*, 1918. 1913 blev han ansat som vikar, 1914 som assistent efter Adam *Bøving på Zoologisk museum og her faldt hele hans virke, fra 1918 som amanuensis, fra 1933 som museumsbestyrer ved artropodafdelingen (3. afd.). H. var den fødte museumsmand med et bredt og dybtgående kendskab, et sikkert systematisk blik og en betydelig organisationsevne. Af de talrige spredte samlinger skabte han det grundlag insektsamlingen nu er bygget op på. Allerede inden konferensen blev H. 1911 ansat som honorarlønnet assistent ved Mineralogisk museum, en stilling han bevarede til 1932 og som gav ham mulighed for at benytte kendskabet til de recente insekter ved studiet over de fossile og subfossile. Foruden nogle beskrivelser af eocæne molerinsekter resulterede det i hans disputats (1933) *Undersøgelser over Danmark-Skånes kvartære Insektfauna* hvori han påviser insektbestandens svingninger i de forskellige perioder siden istiden i takt med klimasvingningerne. H.s kendskab også til de uddøde leddyr gav ham imidlertid mulighed for en sammenligning af alle grupper inden for leddyrerne: krebsdyr, spindlere, tusindben og insekter, i et forsøg på at udrede deres fylogeni, deres udvikling gennem tiderne. To vigtige afhandlinger udkom: *The segmentation of the trilobite's head*, 1926 der påviste at også hos trilobiterne blev et brystled indlemmet i hovedet under udviklingen,

og *The manner of moulting in Arthropoda*, 1932 (i Notulae entomologicae XI) der for første gang brugte hudskiftelinjer i den fylogenetiske bevisførelse. En samlet fremstilling af hovedets sammenlignende morfologi, især dets segmentering, med påvisning af at spindlernes cephalothorax er deres hoved, blev antydet i en kongresberetning fra Ithaca (1928), men blev afbrudt ved H.s død.

H. var en utroligt alsidig mand der bl.a. fortsatte studiet over billelarver der var en museal tradition fra J. C. *Schjødtes tid. Nogle mindre afhandlinger og syv grundlæggende bind i Danmarks Fauna (1913-31) blev resultatet. Men også Nordatlantens zoogeografi optog ham. Allerede 1917 skrev han med Will. *Lundbeck den store *Grønlands Landarthropoder* i Meddelelser om Grønland XXII; en revideret *Index* kom sst. 1939. Om talrige insektgrupper skrev han i *Zoology of the Faroes* og *The Zoology of Iceland*. Og endelig nåede han i 16 år at fuldføre et værk som intet andet land har magen til og som måske er det der vil blive stående længst efter ham, den store *Oversigt over dansk Entomologis Historie*, 1921-37 hvori humanisme og naturvidenskab har indgået en lykkelig forening. Den blev udgivet som et særbind af Entomologiske Meddelelser som han var redaktør af 1918-34; fra 1934 til sin død var han formand for Entomologisk forening, og i begge egenskaber bidrog han til at fremme samarbejdet mellem amatørerne og fagentologerne. H. var en i sjældnen grad agtet og afholdt personlighed hvis viden, kyndighed og hjælpsomhed gjorde ham til en inspirationskilde for kolleger og elever. □Foto (Kgl. bibl., Zool. mus.).

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1933 119f. - Mathias Thomsen i Vidensk. medd. fra da. naturhist. forening CIV, 1940 V-XII. Sv. G. Larsson i Naturhist. tid. IV, s.å. 44f. Chr. Poulsen i Medd. fra da. geol. foren. IX, s.å. 1f. S. L. Tuxen i Naturens verden XXIV, s.å. 289-93. Samme i Entomologiske medd. XXII, s.å. I-XVI (m. bibliografi). Samme: Entomologisk foren.s hist. 1868-1968, 1968 89-95 o.fl.st. Samme: Ella Zimsen. Entomologiske medd. XXXVII, 1980 121-24.

S. L. Tuxen

Henriksen, Nis, 1478-1554, herredsfoged. Begr. i Bylderup k. F: Henrik Petersen til Hajstrupgård i Bylderup sg. og Ellen. ~ Anna.

H. blev 1518 herredsfoged i Slogs hrd., Tønder amt, der hørte til den hertugelige del af hertugdømmet. 1523, da hertug Frederiks lejetopper havde øvet store grusomheder i Åbenrå og omegn fremkaldte dette en rejning af bønderne i alle herrederne i Haderslev, Åbenrå og Flensborg amter til fordel for Christian II. De samle-

des på Urnehoved ting; men H. red ind imellem dem og forestillede dem det håbløse i en sådan kamp; vel måtte han forlade tinget forfulgt af øksehug og pileskud, men hans ord havde dog virket så meget at bønderne skiltes. Frederik I skal til belønning have tildelt ham visse rettigheder – hvis karakter er usikker – i forbindelse med Højstrupgård der var en hertugelig fæstegård. Kongen skal også have gjort ham til „frimand“, og han førte senere et slags adeligt våben. Han besad ejendomme bl.a. i Flensborg hvor han 1516 blev optaget i Frue købmandslag, nød stor anseelse og skildres som „ein verschlagenes Weltkind“. Han blev stamfar til en talrig slægt. □ Gravsten 1554 (Bylderup k., våbenhuset).

C. F. Allen: De tre nord. rigers hist. III, 2, 1867 390 480.
G. Friis: Herredsfoged N.H. på Højstrupgård og hans slægt, 1888 (også i Sønderjydske årbøger, 1891 213–43).

Povl Bagge

Henriksen, Peder, 1862–1921, havebrugskonsulent. * 31.10.1862 i Vroue, † 26.6.1921 i Beder, begr. sst. F: husmand Henrik Pedersen (1821–94) og Ane Marie Nielsdatter (1829–80). ~ 2.11.1890 i Kbh. (Frue) med Christine Petrine Emilie Jensen, * 12.7.1865 i Nyborg, † 11.1.1939 i Beder, d. af fourer, senere fuldmægtig Hans Mortensen J. (1831–87) og Sophie Frederikke Vilhelmine Kreutzer (1839–1909).

Efter at have uddannet sig som gartner var H. 1885–88 undergartner ved landbohøjskolen. 1888 foretog han en studierejse i Tyskland hvor han uddannede sig videre ved Pomologisk institut i Passau. 1892 blev han forstander for Beder havebrugsskole som han ledede indtil han 1913 overtog stillingen som havebrugskonsulent for De samvirkende jyske husmandsforeninger. H. var en af de første, måske den allerførste, som indførte de korte kursus i landbrugets bierhverv der efterhånden skulle opnå så stor udbredelse; allerede omkring 1895 tog han ideen op på sin havebrugsskole. Som konsulent kom han til at lede en stor mængde havebrugskursus, og ved disse såvel som ved husmands- og planteavlsmøder slog han med varme og utrættelig iver til lyd for haveyrkning og hegnsplantning. Han havde en fornøjelig og levende måde at tage sine tilhørere på og blev med sit muntre og venesæle væsen en meget afholdt mand, navnlig i de husmandskredse hvor hans væsentlige arbejde faldt i de senere år. H. udgav flere letlæselige småbøger om haveyrkning og hegnsplantning, var medarbejder ved Husmandshjemmet og Den danske Landmandsbog og skrev en del artikler til blade og tidsskrifter, særlig henvendt til de mange landbrugere. Som tak og påskønnelse for

hans arbejde for plantningssagen rejste De samvirkende jyske husmandsforeninger et mindesmærke for ham i Beder, afsløret 1922. □ Relief på ovennævnte mindesten (Beder gartnerskoles have).

P. Jeppesen: Husmandsbævægelsens hist., 1927 143f. Fr. Skrubbeltang: Den danske husmand II, 1954 18f 31 94f 115–17 119 252f 256.

Claus Bjørn (Olaf Andersen)

Henriksen, Victor Carl, 1857–1938, snedkermester, kontorchef. * 22.12.1857 i Middelfart, † 26.9.1938 på Frbg., urne på Vestre kgd. F: snedkermester Jens H. (1824–1912) og Line Margrethe Rasmussen (1826–1908). ~ 1° 7.10.1887 i Kbh. (Jac.) med Alvilde Johanne Laurine Noach, * 9.4.1860 i Kbh. (Holmens), † 8.2.1928 i New York, d. af drejer ved Holmen Johan Christian N. (1826–1910) og Emilie Hansine Laurine Mogensen (1826–1902). Ægteskabet opløst 1922. ~ 2° 7.2.1923 i Odense med Metha Kirstine Jørgensen, * 29.8.1875 i Odense, † 16.4.1959 på Frbg., d. af købmand Mathias J. (1840–1929) og Anne Marie Petersen (1850–1919).

H. kom 1872 i snedkerlære i Kbh., blev svend 1876 og uddannede sig yderligere 1881–84 på rejser i Tyskland, Østrig, Schweiz, Italien og Frankrig. Han var 1878 med til at stifte Kristelig forening for unge mænd og var medlem af foreningens første bestyrelse. 1889 tog han borgerskab i Kbh. Sin virksomhed som snedkermester opgav han 1908, men i den nærmest følgende tid der prægedes af bygge- og bankkrisens virkninger gjorde han i organisationsmæssig henseende et stort arbejde inden for byggefagene. Han var 1906–11 formand for snedkerlavets bygnings-snedker-afd., 1908–11 for Fællesforeningen af Danmarks snedkermestre og 1910–13 for Byggefagernes sammenslutning i Kbh. På dette sidste felt virkede han energisk og ud fra en idealistisk stræben for tilvejebringelsen af sunde pris- og betalingsforhold til afløsning af en vidt dreven konkurrence. Selv om det ikke lykkedes at opretholde de nydannelser der i disse år skabtes inden for det kollegiale område, har H.s ideer dog ikke været uden indflydelse på udviklingen i en senere tid. Det faldt godt i tråd med hans virksomhed i denne periode for kollegialitetsprincippet, at han 1911 blev knyttet til arbejdsgiverforeningen som kontorchef og som leder af foreningens afdeling for agitation og hævdeelse af kollegiale forpligtelser. 1927 trak han sig tilbage fra denne stilling. H. var medlem af arbejdsgiverforeningens hovedbestyrelse 1910–20 og af Industriforeningens bestyrelse hvor han spillede en betydelig rolle ved oprettelsen af Industrirådet samt af bestyrelsen for Det tekniske selskabs skole. Rundt

Henriksen, Victor

om i håndværkets og industriens særlige presse har han skrevet artikler om faglige spørgsmål. – R. 1923. □Mal. af Marius Hammann, Herman Vedel og Sven Henriksen. Maske af Jens Lund.

Arbejdsgiveren, 1917 801; sst. 1927 189 430. Johs. Hansen: Hovedtræk af industrirådets hist. 1910–35, 1935. Rasmus Berg: Minder fra håndværk og industri, 1954. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedserbetning i ordenskapitlet.

C. A. Clemmensen*

Henriksen, Aage Skjoldborg, * 1921, litteraturforsker. * 25.4.1921 i Kbh. (Helligånds). F: ingeniør Holger Jacobus H. (1885–1959) og Etna Nielsen (1885–1967). ~ 7.6.1945 i Gentofte (b.v.) med arkitekt Lisbeth Olsen, * 19.1.1920 i Hellerup, d. af overingeniør Knud O. (1877–1955) og Dagny Blichfeldt (* 1896).

H. blev matematisk student fra Ordrup gymnasium 1939 og mag.art. i nordisk filologi fra Kbh.s universitet 1947. Efter ansættelse som assistent ved Den nye Salmonsens (1947–49) og en periode som lektor i dansk ved Lunds universitet 1949–55 har H. været knyttet til Kbh.s universitet, først som adjunkt, fra 1961 som lektor og fra 1968 som professor. Han erhvervede universitetets guldmedalje 1945 og blev dr.phil. 1954. Det har været karakteristisk for H. som underviser og som forsker at han har haft et for litteraturvidenskabsmænd usædvanligt autentisk kendskab til den kunstneriske skabelsesproces og derfor har kunnet udfolde værkanalyser der er dybt indforståede med de formskabende kræfter i det analyserede værk eller forfatterskab. Det nære kendskab til skabelsesprocessen viser sig også i hans egen stil (også mundtlige) som er personlig og fantasifuld, humoristisk og træfsikker.

H. har haft sin afgørende litteraturvidenskabelige skoling i den såkaldte nykritik, hvorfra han har lært sig den tilbundsgående læsning af en kunstnerisk tekst. Dette demonstrerede han i sin disputats *Kierkegaards romaner*, 1954 der forbinder tekstanalysen med den filosofiske begrebsudredning som siden har været til stede overalt i forfatterskabet. Men mere afgørende end kendskabet til nogen litteraturvidenskabelig doktrin har kendskabet til skabelsesprocessens problemfyldte praksis været, hvad der særlig viser sig i den originale analyse af Jens Baggesen i bogen *Den rejsende*, 1961 hvori Goethes „Wilhelm Meister“ kommer til at danne et svar til den konfliktfyldte danske digter. Den erotiske erfaringsverden fra denne bog uddybedes igennem H.s inspirerende og problematiske bekendtskab med Karen Blixen som han har beskrevet i en række upublicerede forelæsninger og i essaysamlingen *Det guddommelige barn og andre essays om Karen Blixen*, 1965 hvori der også er ka-

pitler om Thomas Mann og Sophus Clausen. Kendskabet til Blixens kunstneriske spil og intrigante magtudfoldelse over andre (yngre og oftest mandlige) personer forbinder sig i H.s bevidsthed med kendskabet til antroposofiske skrifter (Rudolf Steiner) og til forskellige frimureragtige indvielsesceremonier. Tilsammen har de dannet en erfaringsform i hans væsen som ligger temmelig langt fra den gennemsnitligt akademiske. Dette kan give hans værker en for-tættet originalitet som både overbeviser og skræmmer. Dette gælder de fire litterære af-handlinger (heraf en om Johannes-evangeliet) som er samlet i *Gotisk tid*, 1971.

H.s indflydelse på dansk litteraturforskning og -undervisning i 60erne og 70erne overstiger langt hvad han har nedfældet i sine skriftlige værker. Med sit væsens fascination og udfordring har han stadig været deltager i litteraturfagets dramatiske nydefinering. En kreds af yngre litteraturforskere (bl.a. med tilknytning til tidsskriftet Kritik og sammen med ham bidragydere til firbindsværket *Ideologihistorie*, 1975–76) har været hans elever, mens en række andre yngre forskere af strukturalistisk og marxistisk observans bl.a. har udfoldet deres anderledes forestilling om humanistisk videnskabelighed i (somme tider skarp) opposition imod ham. En række af H.s indlæg i denne debat er samlet i essaysamlingen *Den intellektuelle*, 1974, og tidsskriftet Kritik som H. grundlagde og redigerede sammen med Johan Fjord Jensen 1967–69 har på tilsvarende måde deltaget i litteraturfagets ny definering. H.s stadige arbejde på at forbinde dagligdagens erfaring med humanistisk teoridannelse har i de senere år bragt ham i nærheden af videnssociologien og den filosofiske hermeneutik. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1954 137f.

Erik A. Nielsen

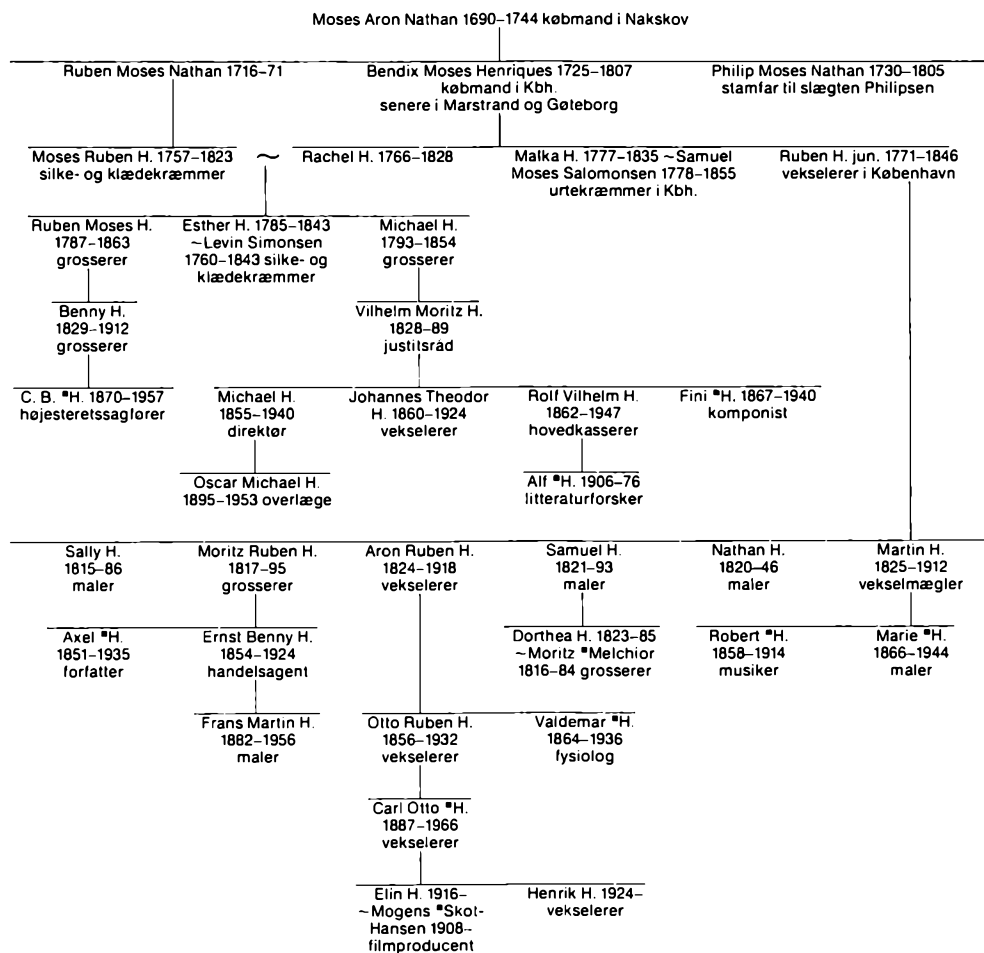
Henriques

Navnet H. føres tilbage til Moses H., der under navnet Cornelius Jansen blev borger i Glückstadt 1623. Dennes sønndatter Esther H. var gift m. Aron Nathan Cleve (1650–97), og mor til Moses Aron Nathan (1690–1744) der kom til Nakskov. En del af dennes efterkommere bærer navnet H.

Jul. Margolinsky: Stamtavlen H. 1725–1948, 1949. Josef Fischer og Th. Hauch-Fausbøll: Familien Philipsen i Pilestræde, 1920. Josef Fischer: Jacob Simonsen og hustru Rose, f. Hahn og deres forfædre, 1923.

Hans H. Worsøe

Henriques, Alf, 1906–76, litteraturforsker. * 16. 12.1906 i Kbh., † 27.7.1976 i Helsingør, begr. sst.

F: hovedkasserer Rolf Vilhelm H. (1862–1947) og violinist Immanuella (Ella) Antoinette Sidenius (1876–1969). ~ 1° 15.1.1935 i Gentofte med Inga Poulsen, * 4.12.1910 i Kbh., † 17.1.1941 i Uppsala, d. af Marie P. († 1946). ~ 2° 5.12.1944 i Göteborg med adjunkt Else Gudrun Henriques, * 18.2.1905 på Frbg., † 15.7.1972 i Hillerød, d. af overretssagfører Arthur Carl H. (1878–1958) og Else Bing (1882–1949).

H. blev student fra Efterslægtsskabets skole 1925 og cand.mag. i dansk og tysk 1931. Han har erkendt sin gæld til det filologiske som et bærende element i bl.a. Vilhelm *Andersens undervisning, men følte sig også tiltrukket af genhistorien; han har gennemarbejdet størstedelen af det danske dramas historie fra Holberg til Kaj Munk. H.s første afhandlinger *Harald Haarfaenger*, *Oehlenschlägers første nordiske Drama* og

Det danske Skæbnedrama (Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning 1934 (Fem danske studier tilegnet Vilh. Andersen) og 1936) er på een gang levende og metodisk sikre behandlinger af et delvis obskurt stof. De leder hen til disputatsen i 1941 *Shakespeare og Danmark indtil 1840*. Værket er et stort rydningsarbejde, og alene det indsamlede materiale repræsenterer en betydelig arbejdsindsats; væsentligst er dog påvisningen af hvordan Shakespeare gennem opførelser, oversættelser og efterligninger blev en levende kraft i det danske dramas udvikling. 1934–42 var H. dansk lektor i Uppsala og virkede også 1943–45 i Sverige. Fra denne tid skriver sig den koncentrede introduktion *Johannes V. Jensen*, 1938, *Modern dansk dramatik*, 1942 og *Svensk litteratur 1900–1940*, 1942, med åbenlys afsmitning af hans egen læseglæde. *Kaj Munk*, sv. 1944, da.

Henriques, Alf

1945, er en både bevæget og nøgtern skildring. Indtil 1955 var H. lektor ved Aurehøj gymnasium og 1948–54 formand for Dansk lærerforening til hvis udgaver han flittigt bidrog samtidig med at han fortsat leverede bidrag til teaterhistorien og skrev teaterkritik i Jyllands-Posten 1946–55. *Litteraturforståelse*, 1948, vandt stor udbredelse; den er pædagogisk uden misvisende forenkling, og et stort stof gennemgås med let hånd. Fra 1955 til sin død var H. dramatisk konsulent ved Det kgl. teater og 1956–68 forstander for teatrets elevskole. Det var dennes nedlæggelse der inspirerede ham til hans sidste bog *Historien om en skuespillerskole*, 1974, om den rosinrahbekske skole; måske H.s mest oplagt skrevne bog.

H. var et musik menneske med stor lydhørhed over for det ægte hvad han også viste ved næsten 30 års virksomhed som censor ved skoleembeds-eksamen. Det var litteraturens store skikkelser der fængslede ham; til mindre ånder holdt han en let ironisk, men ikke overlegen distance. Som forsker skyede han unødigt teoretiseringen og fastholdt livet igennem en kritisk holdning over for de grænsevidenskaber – psykologi, sociologi – der forekom ham at true litteraturvidenskabens autonomi. 1966 blev han æresdoktor ved Uppsala universitet. – R. 1959. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1941 134f. – Poul Linnebalte i Gymnasieskolen, 1976 732f. Anne E. Jensen i Kulturminde 3.r. II, 1979 151–54.

Torben Nielsen

Henriques, Axel Otto, 1851–1935, forfatter. * 23.8.1851 i Kbh. (Mos.), † 11.7.1935 i Hellerup, urne på Mosaik vestre kgd. F: grosserer Moritz Ruben H. (1817–95) og Jeanna Fürstenberg (1824–1910). ~ 27.3.1881 i Kbh. (Mos.) med Frederikke Adelheid Meyer, * 28.9.1859 i Kbh. (Mos.), † 28.6.1933 i Hellerup, d. af vekselmægler Meyer Saul M. (1831–1907) og Johanne Meyer (1833–91).

H. blev student 1869 fra v. Westens institut, cand. phil. 1870, studerede nogle år ved Polyteknisk læreanstalt og 1877 deleksamen i ingeniørfagene. Efter forgæves at have søgt arbejde som ingeniør kom han ved et tilfælde i forbindelse med bogtrykker O. C. Olsen, gennemgik i Paris et kursus i billedtryk og indtrådte 1877 som medindehaver af firmaet O. C. Olsen & Co. i hvis ledelse han derefter tog del til udgangen af 1914. Samtidig udfoldede han en omfattende journalistisk og litterær virksomhed. 1878 overtog firmaet trykningen og delvis udgivelsen af den nystiftede Dags-Avisen med W. Secher som redaktør, og H. fungerede her til bladets ophør

1886 som teateranmelder og causeur og gjorde sig under mærket L.-o. kendt og frygtet som kritiker. Ved Dags-Avisens sammenslutning med Morgenbladet 1886 gik H. over til dette blad; senere skrev han bl. a. i København, Politiken, Berlingske Tidende, de Ferslewke blade, Illustreret Tidende, Tilskueren, Det ny Aarhundrede og Ude og Hjemme. En samling af artikler udkom 1917, *Suppe paa en Pølsepind*. Mest kendt blev H. dog som visedigter. Efter at han 1885 havde skrevet en vise til en revy af Johs. Buntzen, Anton Melbye og Ch. Kjerulf forfattede han i de følgende tyve år den årlige sommerrevy til Morskabsteatret og Nørrebro teater, først sammen med Buntzen, fra 1889 med Anton Melbye. Fra 1889 til kort før sin død var han medarbejder ved Blæksprutten. Han skrev i alt op mod 1100 viser, deraf et par hundrede i så nært samarbejde med Melbye at hovedpaterniteten til den enkelte vise ikke lader sig fastslå. Ved siden af det elskværdige københavnerhumør som H. ejede et lykkeligt udtryk for, gav revyforfatterne i de mange år gennem deres beske politiske satire en ikke ubetydelig indsats i kampen mod højre og de første venstre regeringer. Et udvalg af sine viser under sit litterære hovedmærke (Sganarel) udgav H. 1925 i *Sganarels Københavnerviser*; som manuskript foreligger trykt *Sganarels gamle Viser I–VI*, 1893–1921. 1930 besøgede han et udvalg af Melbyes viser. For Studentersamfundet skrev han 1890 en senere i mange år benyttet ruskantate. Foruden flere oversættelser og bearbejdelser for teatrene, en bog om Frederik Jensen (1918), nogle samlinger humoristiske historier m. m. har H. endelig udgivet tre bind erindringer, *Svundne Dage*, 1929, *Glade Aar*, 1930 og *Ja, Tiden gaar –*, 1931 og sammen med Carl. C. Christensen københavnerbogen *Strøget* s.å. Han bevarede sin friskhed næsten til sin død og var en munter og livsglad fortæller med en bon sens, der ikke var uden malice. □Træsnit 1877. Afbildet på flere karikaturer af K. Gamborg 1885–87 (Fr.borg). Radering af H. Nik. Hansen, 1896, samt et udateret. Træsnit 1897. Afbildet på karikaturer af Alfred Schmidt 1904 og 1921 (Fr.borg). Tegn. af H. Jensenius udst. 1923 (Kgl. bibl.), af H. Nik. Hansen 1924, af Arne Lofthus s.å. (Fr.borg) og af Hans Bendix 1932. Mal. af H. Vedel udst. 1935. Foto.

A. H.: Svundne dage, 1929. Samme: Glade år, 1930. Samme: Ja, tiden går –, 1931 (erindringer). Samme i Årbog for da. bogtryk, 1929, 253–65 (Af en gammel bogtrykkers erindr.). – N. J. Berendsen: Af en gammel journalists erindr., 1918. Berl. tid. 22.8.1921 og 12.7.1935. Ekstrabl. 22.8.1921. Politiken 12.7.1935. Vilh. Petersen: Foran og bag kulisserne, 1931 106–08 112–25. Danmark i fest og glæde, red. Jul. Clausen og T. Krogh V, 1935 326f. Johs. Lehmann i Journalisten XXXI, 1935

nr. 15 5-7 (optr. i forf.s Mænd i Norden, 1938 89-94). – Papirer i Kgl. bibl.

*Povl Engelstoft**

Henriques, Carl Bertel, 1870–1957, jurist. * 6.11.1870 i Kbh. (Mos.), † 13.7.1957 i Gentofte, begr. i Kbh. (Mos. Vestre). F: grosserer Benny H. (1829–1912) og Betzy Louise Bing (1834–1916). Ugift.

H. blev student 1888 fra Hauchs skole, cand.jur. 1893, overretssagfører 1897 og højesteretssagfører 1906. Gennem et halvt århundrede var han en af sagførerstandens mest fremtrædende repræsentanter. Han tog på mange måder del i dens kollegiale aktiviteter. H. var således medlem af det københavnske sagførråd 1902–08 og af Den danske sagførerforenings hovedbestyrelse fra 1914 til foreningens ophævelse 1919; i dens afløser Det danske sagførersamfund blev han stedfortræder for formanden Otto *Liebe, men han kom ikke til at efterfølge denne på formandsposten. Han var formand for Højesteretskranken (højesteretssagførernes forening) 1929–36. Desuden var han en årrække medlem af bestyrelsen for den danske afdeling af de nordiske juristmøder og af bestyrelsen for fængsels-selskaberne. Fra sine unge år havde H. i artikler og foredrag ydet bidrag til debatten om en reform af retsplejen. Efter retsplejelovens ikrafttræden 1919 blev han formand for retrrådet og medlem af retsplejeudvalget. En betydningsfuld indsats kom han til at yde inden for den kollektive arbejdsret der udvikledes efter vedtagelsen af loven om den faste voldgiftsret 1910. H. blev samme år valgt som en af Dansk arbejdsgiverforenings dommere og deltog i rettens arbejde indtil 1943. Han var desuden formand for Arbejdsgiverforeningens voldgiftskommission 1912–43. Af H.s hverv uden for de juridisk-faglige områder må navnlig fremhæves hans mangeårige deltagelse i ledelsen af Mosaik troessamfund. Han indvalgtes 1905 i dets repræsentantskab hvis hovedfunktion var varetagelsen af sociale opgaver inden for menigheden, og bevarede denne post i 40 år, fra 1930 som formand. H. var en af de første der blev underrettet da der i slutningen af september 1943 forelå sikker viden om en nært forestående tysk aktion mod de danske jøder. Han var blevet arresteret af tyskerne 29.8. men hurtigt løsladt. H. valgte at blive i landet i de dage o. 1.–2.10. da det lykkedes det store flertal af jøderne at unddrage sig anholdelser og deportation ved flugt til Sverige. Derefter blev han selv sejlet til Sverige og havde indtil maj 1945 ophold hos en søster i Göteborg. Efter befrielsen fratrådte han sin stilling som formand for Mosaik troessamfund. Under retsopgøret

med besættelsestidens landssvigere hævdede han vigtigheden af at handle i overensstemmelse med danske retsdealer og undgå det utøjede hævnpregede opgør. Det var H. der under den første fase af disse straffesagers behandling lancerede det ofte senere citerede udtryk at landet var „et juridisk galehus“. I hele sit virke bestræbte han sig for at fremme det som han ud fra sin retsfølelse og sunde fornuft fandt det værd at kæmpe for. Denne indstilling, forenet med hans personligheds autoritet, prægede ikke mindst hans mundtlige foredrag i retten. H. forte mere end 850 sager for højesteret, de sidste efter at han havde rundet de 80 år. Hans erindringer og vurderinger af mennesker og retslivets forhold er nedskrevet og publiceret af Axel H. Pedersen på grundlag af samtaler (En rettens tjener, 4. udg. 1967). – R. 1920. DM. 1928. K.² 1933. K.¹ 1937. S.K. 1955. □ Mal. af Henrik Lund, 1902, og Edvard Saltoft, 1920. Tegn. af H. Bendix s.å., af H. Jensenius, 1921 (Fr.borg) og af Carl Jensen, 1928 (Fr.borg). Tegn. af H. Bendix udst. 1928, 1956 og 1969. Mal. af Margrethe Svenn Poulsen udst. 1950. Foto.

Berl. tid. 6.11.1910. Axel H. Pedersen: C. B. H. En rettens tjener, 1956 (4. udg. 1967). N. J. Gorrisen i Sagførerbl., 1957 207–09. Otto Levysohn i Jødisk samf. XXVIII, s.å. nr. 8 4–6. Hans Bølling i Dagens nyheder 14.7. s.å. Sv. Heltberg i Politiken s.d. E. Schwencke i Berl. tid. s.d.

Knud Waaben

Henriques, Carl Otto, 1887–1966, vekselerer. * 26.3.1887 i Kbh. (Mos.). † 12.1.1966 i Kbh., begr. sst. (ny fællesgrav, Bispebjerg kgd.). F: vekselerer Otto Ruben H. (1856–1932) og Elisa Bendix (1861–1942). ~ 22.8.1912 i Kbh. (b.v.) med Elly Lili Alberta Hertz, * 6.10.1894 i Kbh., † 4.1.1975 sst., adoptivd. af Thyra Hertz, f. Bendix (1865–1952), enke efter sølvvarefabrikant Sally Peter H. (1844–96).

Efter at være blevet student 1905 fra Metropolitanskolen fik H. sin første undervisning i hjemlige virksomheder og søgte derefter videreuddannelse hos M. M. Warburg & Co. i Hamburg, hos Swiss Bank i London og senere i Paris. 1911 blev han prokurist i og 1919 medindehaver af R. Henriques jr. Samtidig med sin praktiske uddannelse gav han sig til at studere nationaløkonomi med bank- og børsforhold som speciale og blev på disse felter meget indsigtfuld. I det gamle familiefirma repræsenterede han fjerde generation. Firmaet var stiftet 1801 af Ruben Henriques (1771–1846) der gav det navnet R. Henriques jr. Ruben H.s to sønner Aron (1824–1908) og Martin R. H. (1825–1912) overtog virksomheden 1853 efter moderen. Aron udrådte 1899, Martin

Henriques, Carl Otto

døde 1912, men allerede 1892 var disses sønner Otto R. H. (1856–1922) og Edmond H. (1860–1910) optaget i firmaet. O. R. H. bevarede firmaets karakter som vekselmægler- og veksele-
rerfirma og holdt det fjernt fra spekulation. H. førte firmaet frem til en fremskudt plads samtidig med at omfanget af forretningerne voksede stærkt. Allerede i 1860'erne og 1870'erne havde firmaet medvirket ved optagelse af offentlige lån. H. forstod nu at placere sit firma sideordnet med storbankerne ved alle større offentlige emissioner. Hans kendskab til hvor offentlige og private obligationslån fandt eller kunne få deres placering var omfattende, og hans store person- og firmakendskab inden for den internationale finansverden muliggjorde for hans firma at få en betydelig andel i alle den art forretninger som knytter sig til optagelse, amortisation eller indløsning af langfristede lån. Også i den internationale valutahandel hørte han til blandt landets mest kyndige specialister; bl.a. var han medlem af valutakonferencen fra aug.–okt. 1923. H. var formand for repræsentantskabet for Fondsbørsens medlemmer 1948–63, medlem af repræsentantskabet for Dansk forsorgsforening og medlem af bestyrelsen for Det udenrigspolitiske selskab. – R. 1927. DM. 1949. K. 1957.

Børsen 21.11.1951 (om firmaet H.). Sst. 13.1.1966. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Ib Gejl

Henriques, Valdemar Fini (døbt Finni), 1867–1940, komponist, violinist. * 20.12.1867 på Frbg., † 27.10.1940 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: fuldmægtig, senere direktør for Frbg. fattigvæsen Vilhelm Moritz H. (1828–89) og Marie Christine Rasmussen (1826–1913). ~ 1° 2.7.1891 i Kbh. (Johs.) med Johanne Elfriede (kaldet Adda) Krogh, * 12.10.1872 på Frbg., † 28.6.1931 sst. (~ 2° 1918 med manufakturhandler Leo Frederiksen, 1890–1945), d. af kommunelærer, løjtnant Theodor Roterodamus K. (1833–78) og Julie Elfride Jørgensen (1842–1913). Ægteskabet opløst. ~ 2° 23.8.1918 i Kbh. (Frederiks) med Ella Jacobsen, * 11.3.1897 i Kbh. (Helligk.), † 23.2.1954 i Gentofte, d. af fabrikant Peter Christian J. (1866–1927) og Nielsine Jacobine Schouw (1870–1935).

H. var som dreng en uregerlig krabat der kun havde liden sans for de kundskabskilder skolen åbnede ham adgang til. De gaver naturen på et bestemt felt havde benådet ham med fremviste han imidlertid frejdigt gennem stile- og læse-
bøgenes mylder af nodetegn og kompositoriske småudkast, såvel som derved at regnekunsten

var et lukket land for ham indtil de forskellige talstørrelser, brøker o.lign. blev omsat i nodeværdier. H.s naturbegavelse, hans stærke og frodige musiker- og gøglersind, det glimt af geni der fængslede i hans musikalske kunstnergen-
ning, viste sig tidligt og blev straks bestemmende for drengens livsskæbne. Hans barndom og tidligste ungdom må nærmest karakteriseres som vidunderbarnets om end virkefeltet indskrænke-
de sig til snævrere, mere private kredse. Hans medfødte evne, både som instrumentalist og komponist, slog hurtigt igennem. Han fik sin første klaverundervisning hos sin mor hvorefter han fortsatte hos den tyskfødte musikk lærer Friedrich Hess. Efter at Niels W. Gade, der nærrede varm interesse for drengen, havde frarådet ham at gå ind på Det kgl. musikkonservatorium, kom han i lære hos så betydelige kunstnere og pædagoger som violinisten Valdemar Tofte og kgl. kapelmester Johan Svendsen. For H. var dog dette kun en optakt til den karriere, den udvikling, som han tyve år gammel higede mod, og som han mente ventede ham i Berlin. Her fik han (1888–91) i den berømte Hochschule für Musik ingen ringere end Joseph Joachim som lærer i violinspil og studerede i øvrigt hos W. Bargiel og Hertel. Efter tre indholdsrige studieår drog han tilbage til Kbh., fik 1891 det Ankerske legat og rejste derefter på ny et år til Tyskland og Østrig. Hjemkommen konkurrerede han sig 1892 ind i Det kgl. kapel, først som bratschist, senere som violinist, en virksomhed han dog 1896 opgav til fordel for et frit liv som komponist, pædagog og koncertspiller hvad der passede adskilligt bedre for hans levende og impulsive natur.

For H. som violinspiller betød studieårene hos mesteren Joachim der personligt sad inde med store traditioner, ikke mindst på Wiener-klassicismens område, overordentlig meget, hvilket straks prægede den unge kunstners inspirerede og varme fortolkning af de Mozartske og Beethovenske værker. H.s store kærlighed som udøvende kunstner blev dog i første række kammermusikken, et område på hvilket hele hans spirituelle og inderligt oplevede fortolkningsevne udfoldede sig fuldtud. Han dannede sin egen strygekvartet og stiftede kammermusikforeningen Musiksamfundet hvis formand han var til 1931; i øvrigt koncerterede han både som solist, kammermusikspiller og dirigent talrige gange i de nordiske lande såvel som i Paris, Berlin, London o.fl.st. Under Vilhelm Herolds ledelse af Dagmarteatret som operascene (1910–11) virkede H. som kapelmester. Med sin artistiske verve, sit spillende lune og sin store følsomhed blev han dog gennem åringer især den højt skattede for-

tolker af egne værker, det være sig violin- eller klaverkompositioner.

Inden for H.s produktion som skabende musiker er en række korte aforistiske karakterstykker, dels for klaver, dels for klaver og violin, i ganske særlig grad udtryk for noget centralt i hans hele kunstnerpersonlighed med den stærke og lykkelige inspiration, skarpe opfattelse, næsten sigøjneragtige gøglersind og ejendommelige naive umiddelbarhed som i sine mest geniale glimt føles beslægtet med H. C. Andersens eventyrstil. Blandt disse værker, der har gjort H. til en af de folkekæreste danske komponister, må især nævnes *Aphorismer*, *Melodiske Profiler* og *Billedbogen*, alle træfsikre musikminiaturer med emner fra børneverdenen, fortalt såvel for store som for små. Inden for de større musikformer har H. ganske særligt kastet sig over teater- og kammermusik. Han førte her som ægte romantiker de danske traditioner fra Gade – Hartmann – Heise-perioden videre med nye impulser, dels fra Wagner, dels fra den yngre franske skole. Hans melodier er varm og strålende uden at forfalde til fad sødladenhed, hans harmonik karakteristisk gennem en til tider lovlig stærk gentagen speciel brug af kromatiske vendinger. Det ældste udtryk for H.s genialt begavede, frodige musikersind finder man i hans musik til Holger Drachmanns melodrama *Vølund Smed* (Det kgl. teater 13.3.1898) og til balletten *Den lille Havfrue* (Det kgl. teater 26.12.1909). Desuden har han komponeret musik til en række skuespil, som fx *Prinsessen og det halve Kongerige* (Casino 26.12.1908), *Prinsessen der spandt* (Dagmar-teatret 1.9.1908), Carl Ewalds *Canta* (Det kgl. teater 19.1.1902), *Peter Pan*, 1930, operaerne *Stærstikkeren* (Det kgl. teater 20.5.1927) og balletten *Tata* (Det kgl. teater 21.4.1932). Blandt hans kammermusikværker er der særlig grund til at nævne den såkaldte børnetrio, 1904 og to både fra formens og indholdets side ualmindelig holdningsfulde og helstøbte værker: violinsonaten i g-mol 1893 og strygekvartetten i a-mol, 1910. H. har i disse værker overvundet den veghed og manglende prægnans der ofte hos senromantikerne skæmmer den brede og vidtspundne instrumentalmusik. Sit lyriske sind har H. fundet et ofte poetisk udtryk for i en række romancer, fx den skønne fortolkning af H. C. Andersens *Det døende Barn*, *Dagen er omme*, *Skærsommervise*, *Blomsterbroen* og *Du Blomst i Dug*. – Kgl. kammermusik 1918. – R. 1921. DM. 1937. □Mal. af V. Hammershøi ca. 1896 (St. mus.). Tegn. af Achton Friis, 1900. Træsnit af L. B. Hansen, 1910. Mal. af Svend Hammershøi 1910 og 1913 (det ene Teatermus.). Karikatur af H. Jensenius, 1922 (Fr.borg) og af Alfred Schmidt, 1923 (sst.).

Tegn. af H. Bendix udst. 1928, af Carl Jensen udst. 1929, samt af Otto Christensen 1933 (Fr.borg). Mal. af Margrethe Svann Poulsen, 1936. Buste af H. Isenstein s.å. (Det kgl. teater) og af Betty Gravesen udst. 1938. Tegn. af Ivan Opffer, 1940. Silhouet af Kirsten Wiwel (Kgl. bibl.). Tegn. af Eva Kalko (sst.). Tegn. af P. E. Johannessen, Kroll, Johan Fini Henriques, Valdemar Møller og Sven Brasch. Foto.

Politiken 10.1.1937 (H. fortæller om sin barndom). – Godtred Skjerne i Ill. tid. 5.2.1911. G. Lyng: Danske komponister i det 20. årh.s beg., 1917. Severin Christensen i Musik II, 1918 44f. Axel Kjerulf i Gads da. mag. XXI, 1927 640–46. Berl. tid. 20.12.1927. Politiken s.d. B. Kierboe i Politikens tillæg 19.12.1937. Kai Aage Bruun i Dansk musik t., 1940 187–93. Aage Lund i Dansk udsyn, 1941 92–98. Sigurd Berg: F. H., 1943 (m. bibliografi). Erl. Bloch i Musik, 1967–68 nr. 4 5–7. Kai Aage Bruun: Dansk musiks hist. II, 1969. N. Schiørring: Musikens hist. i Danm. III, 1978. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Torben Krogh*

Henriques, Marie, 1866–1944, maler. * 26.6.1866 på Petershøj, Klampenborg, † 12.1.1944 på Montebello, urne på Mosaisk kgd., Kbh. F: vekselmægler Martin Ruben H. (1825–1912) og Theresen Abrahamsen (1833–82). Ugift. Søster til Robert *H.

H. lærte at tegne hos Frants Henningsen i tre vintre og rejste 1888 til Paris hvor hun i seks måneder studerede hos Alfred Stevens. Hun blev derefter elev på akademiet med Viggo Johansen som lærer og fik afgang 1893. Under senere ophold i Paris studerede hun hos Chr. Krogh og Othon de Friesz. Hun har udstillet på Charlottenborgs forårsudstilling siden 1889; 1905–06 og 1908 deltog hun i Kunsternes efterårsudstilling, 1908 i Civita d'Antino udstillingen og 1920 i Kvindelige kunstneres retrospektive udstilling. Desuden har hun haft en række separatudstillinger. H. rejste meget. Hun var bl.a. i Grækenland, Egypten, Nordafrika (Tunis), Spanien og England og opholdt sig ofte i Italien (navnlig i Rom og Venedig), i Frankrig og i Sverige. Hun har udført landskaber, figurbilleder og portrætter i olie (*Portræt af min Fader*, *Gruppe i en Have* og havnebilleder, bl. a. fra Bretagne) og arbejdede på dette område under indflydelse af impressionismen og senere fransk kunst (Matisse). H. var en dygtig tegner og har tillige i udstrakt grad dyrket akvarellen. Hun holdt af at male sin udsigt over de gamle tage ved Frederiksholms kanal, men fandt for øvrigt et særligt speciale i akvareller og farvelitografier dels efter arkitektur (fra Danmark, Skåne, Italien og Grækenland), dels efter polykrome skulpturer (arkaisk græske, egyptiske, etruskiske og romerske, samt tyske og spanske træskulpturer). Hendes gengi-

Henriques, Marie

velser efter græsk skulptur, som hun studerede under tre lange ophold i Grækenland 1910–13, har i særlig grad vundet anerkendelse, og hun viser heri en fin forståelse af den skulpturelle form. 1911 malede hun en række akvareller på opfordring af det græske kultusministerium til den arkæologiske udstilling i Rom s.å., og andre har fundet vej til museer både hjemme og i udlandet (Kassel og Wien), og 1913 har hun for afstøbningssamlingen i Kbh. farvelagt en række afstøbninger af arkaisk græsk skulptur efter originalerne. H. var 1915 med til at grundlægge Kvindelige kunstneres samfund i hvis bestyrelse hun sad til 1935. 1932–34 var hun medlem af akademirådet. Repræsenteret på bl.a. Skagen og Ribe museer. 1934 fik hun Tagea Brandts legat. □Mal. af Bertha Wegmann. Mal. af Niels Hansen, 1927 (Randers mus.) og af Axel P. Jensen, 1936. Tegn. af Otto Christensen, 1942 (Fr.borg). Foto.

M. H. Et udvalg af billeder m. tekst af Kai Flor, 1939 = Danske kunstnere XXIX. – Af dagens kronike, 1889 531–36. Sig. Schultz i Dagens nyheder 23.6.1936. – Breve i Kgl. bibl. og Hirschsprungs museum.

Merete Bodelsen

Henriques, Robert Martin, 1858–1914, musiker, forfatter. * 14.12.1858 i Kbh. (Mos), † 29.12.1914 på Frbg., begr. i Kbh. (Mosaik Vestre). F: vekselmægler Martin Ruben H. (1825–1912) og Therese Abrahamsen (1833–82). Ugift. – Bror til Marie "H.

Musiklysten hos H. kunne vel mest føres tilbage til moderen der var en betydelig pianist og musikalsk følsom natur, men også faderen var stærkt musikinteressert, noget af en mæcen, ven af udenlandske berømtheder som Edvard Grieg og Anton Rubinstein. H. uddannedes som violoncellist af Frits "Bendix og Franz "Neruda og, efter at have taget studentereksamen 1876 (fra Borgerdydskolen på Christianshavn), i Tyskland af F. W. Grützmacher og David Popper, tillige i musikteori af E. Kretschmer. Hjemkommen optrådte han på koncerter og tog aktivt del i Kbh.s musikliv som stifter af foreningerne *G-Dur* og *Symfonia* (navnlig for nyere dansk musik), ligesom han nogle år dirigerede Akademisk orkester; tillige havde han begyndt en komponistvirksomhed (ouverturen *Olaf Trygvason*, *Gnomentanz* for orkester, flere stykker for cello og for klaver og en del sange) hvori han nærmest sluttede sig til kendte nordiske forbilleder. Den skaffede ham det Anckerske legat (1887), men ophørte i øvrigt da han nogle år efter gik over til skribentvirksomhed. Den ydre anledning hertil var sikkert at H. ikke bestod konkurrencen til en celloplads i Det kgl. kapel hvor han dog forud

havde været vikar. En vis bitterhed prægede straks den kritikervirksomhed ved Dannebrog (1892–96) og senere ved Vort Land (fra 1896), som både gjorde opsig og fik en del indflydelse i Kbh.s musikliv ved skarphed, men også ved originalt rammende vid og musikalsk erfaring. H. blev noget af et enfant terrible i dansk musik-kritik, dog mildnet med årene. 1898 blev han medredaktør af Vort Land. Selvstændigt forfattede H. et lille skrift om Niels W. Gade, for en stor del baseret på personligt kendskab til denne mester, og med Oscar Madsen (Swift & Co.) nogle letløbende, muntre skildringer fra Kbh. som *Ved højen Mast* og *Studentens glade Liv*. 1893. □Afbildet på mal. af E. Lehmann, 1868. Mal. af Hans Henningsen, 1914. Tegn. af Frants Henningsen. Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt (Fr.borg). Silhouet (sst.). Foto.

Medlemsbl. for da. organist- og kantorforen., 1908 68f. Nationaltid. 30.12.1914. Politiken s.d. Vort land s.d. Hver 8. dag, 1914–15 464. Oluf Bang i Journalisten 15.1.1915. Ch. Kjerulf: Erindringer II. Gift og hjemfaren, 1917 63–65 245–49. Torben Schousboe i Dansk musik t., 1970 156–58. – Papirer i Kgl. bibl.

William Behrend*

Henriques, Valdemar, 1864–1936, fysiolog. * 19.4.1864 i Kbh. (Mos.), † 4.12.1936, begr. i Kbh. (Mos. vestre). F: vekselerer Aron Ruben H. (1824–1908) og Fanny Fürstenberg (1829–1914). ~ 3.5.1891 i Kbh. (Mos.) med Carrie Amalia Bing, * 30.7.1866 i Kbh. (Mos.), † 18.10.1943 sst., d. af grosserer, senere etatsråd Jacob Martin B. (1833–1903) og Amalia Warburg (1837–1916).

H. blev student 1881 fra Mariboesskole, tog medicinsk embedseksamen 1888 og blev allerede sept. s.å. assistent ved universitetets fysiologiske laboratorium under Chr. "Bohr, som fik stor indflydelse på hans videnskabelige udvikling. For den af Bohr skabte danske fysiologiske skole, der beskæftigede sig med respirationens og stofskiftets fysiologi, blev H. en af de betydeligste repræsentanter. Hans doktordisputats (1891) handlede om et respirationsfysiologisk emne (*Undersøgelser over Nervesystemets Indflydelse paa Lungernes respiratoriske Stofskifte*), og sammen med Bohr udførte han flere andre respirationsfysiologiske arbejder. Efter at have været kandidat ved kommunehospitalet 1889–91 foretog han flere studierejser til fysiologiske laboratorier (K. F. W. Ludwigs og Altmanns i Leipzig, Francks i Paris og S. Arloings i Lyon), og efter hjemkomsten udnævntes han 1893 efter konkurrence med H. Abrahamsen og L. Vogelius til lektor i fysiologi (fra 1903 professor) ved landbohøjskolen. Efter Bohrs død blev han 1911 professor i fysiologi ved universitetet, faldt 1934 for

aldersgrænsen, men fortsatte stadig sit videnskabelige laboratoriarbejde. – H.s arbejder beskæftigede sig med emner, der lå på grænsen af fysiologi og biokemien. De blev næsten alle offentliggjort som artikler i tyske videnskabelige tidsskrifter (især i Hoppe-Seylers Zeitschr. für physiologische Chemie og i Biochemische Zeitschr.), nogle enkelte i Videnskabernes selskabs forhandlinger. Fra tiden på landbohøjskolen stammer dels nogle arbejder sammen med senere professor sst. C. *Hansen, dels en række vigtige studier over æggehvidestoffernes betydning i ernæringen og stofskiftet (1907–11) i hvilke H. bl. a. påviste at pattedyrorganismen kan genopbygge æggehvide af æggehvidestof, der er totalt spaltet til aminosyrer. Han påviste endvidere at fedtstoffer ikke resorberes i emulgeret tilstand, men efter nedspaltning til fede syrer og glyceriner. Det lykkedes ikke H. at komme i samarbejde med det landøkonomiske forsøgslaboratorium hvis principper for fodringsforsøg han rejste kritik imod. Efter ansættelsen ved universitetet fortsatte han sit videnskabelige arbejde på samme område og påviste bl. a. at pattedyr gennem længere tid kan ernæres ved indsprøjtning af næringsstoffer i blodet (forelagt det 16. skandinaviske naturforsker møde 1916). Sine sidste år arbejdede han med studier over åndedrættets regulering og sammen med J. *Lindhard om elektriske fænomener i musklerne ved kontraktion. I H.s funktionstid faldt overflytningen af universitetets fysiologiske laboratorium fra den ældre bygning bag Kirurgisk akademi i Bredgade til moderne, udmærket indrettede lokaliteter i den institutbygning på Juliane Mariesvej som blev skænket af Rockefeller-fondet. Efter overflytningen (1928) tillod forholdene at flere unge læger end tidligere kunne arbejde videnskabeligt under H.s ledelse foruden at hans fag opnåede deling i biokemi og fysiologi med selvstændige lærestole. Ved H.s 70-års fødselsdag tilegnede hans elever ham et festskrift med en række fysiologiske og biokemiske arbejder. – H. satte hele sin arbejdssevne ind på videnskabelig forskning og undervisning og af de medicinske studenter blev hans klare og nøjterne undervisningsmåde værdsat højt. Han søgte aldrig at gøre sit arbejde kendt uden for fagfysiologernes snævrere kreds og skyede offentlig optræden. Popularisering af lægevidenskab var han modstander af, men han var et menneske med stærke følelser for hvad han mente var ret og rigtigt. Med sine elever kunne han ud fra rig erfaring og menneskelig forståelse lige vel diskutere videnskabelige problemer som kulturelle og sociale emner. Ved sin undervisning af de vordende læger søgte H. at bibringe dem selvstændig kritisk indstilling over

for videnskabelige spørgsmål og at kunne skelne mellem væsentligt og uvæsentligt. Han kunne være en barsk, men retfærdig eksaminator. 1903 blev han medlem af Videnskabernes selskab, 1917 af Carlsbergfondets direktion, 1921 formand for Carlsberglaboratoriets bestyrelse. Han blev korresponderende medlem af en række skandinaviske videnskabelige selskaber og medudgiver af flere fysiologiske tidsskrifter. □Silhouet ca. 1890, formentlig af C. J. Salomonsen. Mal. af Jul. Paulsen, 1915, og af Hans Henningsen, 1925 (Carlsberg lab.). Afbildet på H. Vedels mal. 1926 af Carlsbergfondets direktion (Vidensk. selskab). Buste af G. Hammerich, 1937. Karikatur af G. Østerberg. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1892 102f. – R. Ege i Ugeskr. for læger XCVIII, 1936 1277f. Einar Lundsgaard i Hospitalstid. LXXIX, s.å. 1317–24 (m. bibliografi). Samme i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1937 130–35. Johs. Bock i Oversigt over vidensk. selsk.s virksomhed 1936–37 53–63.

Egill Snorrason (L. S. Fridericia)

Hensen, Hans, 1786–1846, døvstummelærer. * 18.6.1786 i Bünge, Gottorp amt, † 20.11.1846 i Slesvig, begr. sst. F: gårdejer og bondefoged Martin H. (ca. 1745–1808) og Margaretha Clasen (ca. 1747–1803). ~ 1° 17.6.1811 i Slesvig med Agnetha Catharina Wilhelmina Pffingsten, * 13.3.1790 i Lübeck, † 7.4.1825 i Slesvig, d. af frisør, senere professor Georg Wilhelm *P. (1746–1827) og Catharina Engel Börs (1751–1827). ~ 2° 16.2.1827 i Slesvig med Henriette Caroline Amalie Suardicani, * 8.7.1804 i Slesvig, † 22.4.1862 sst., d. af livlæge, etatsråd Carl Ferdinand S. (1753–1824, ~ 1° 1780 med Maria Wilhelmine Elsabe Wibel, 1759–98) og Christiana Margaretha Johanna Petri (ca. 1783–1819).

H. var den yngste af tretten søskende, og da han viste gode evner satte forældrene ham 1801 i Slesvig domskole hvorfra han 1806 dimitteredes til universitetet i Kiel. Her lagde han sig efter retsvidenskab og var en ivrig tilhører af A. W. Cramer og D. H. *Hegewisch. 1807 forstyrredes hans studier af krigen; som kaptajn og næstkommanderende trådte han ind i studenterkorpset, og da hans far kort efter døde forlod han universitetet og tog 1809 juridisk embedseksamen i Slesvig. Under universitetstilværet havde han stiftet bekendtskab med sin senere svigerfar, den ansete døvstummelærer professor Pffingsten der 1799 havde oprettet et privat døvstummeinstitut i Kiel, og blev hans senere medarbejder. 1810 flyttedes instituttet, der nu fik prædikatet „kongeligt“, til Slesvig, og samtidig udnævntes H. til medbestyrer. Fra 1826 da Pffingsten trak sig tilbage var han enebestyrer. Ved ihærdigt ar-

Hensen, Hans

bejde lykkedes det ham at gøre instituttet til en mønsteranstalt. Han skrev lærebøger, uddannede dygtige lærere og understøttet af kong Frederik VI og den Valentinke stiftelse indførte han erhvervsundervisning. Der indrettedes trykkeri, et væveri, drejer-, snedker- og skomagerværksteder, en kvindelig håndgerningskole m. m. Overhovedet er H.s navn knyttet til en række sociale foretagender i den trange tid efter freden 1814, og selv i sine senere år førte han retssager for fattigfolk. 1830 blev han økonomisk direktør for den slesvigske dåreanstalt. 1846 blev han stænderdeputeret. – Etatsråd 1837. – DM. 1815. R. 1821.

Peter Paulsen i Neues staatsbürgerl. Mag. VIII, Slesv. 1839 348–93.

A. Hansen*

Hensler, Philipp Gabriel, 1733–1805, læge. * 11. 12. 1733 i Oldensworth i Ejdersted, † 31. 12. 1805 i Kiel, begr. sst. F: diakon i Oldensworth, senere klosterpræst i Preetz Friedrich H. (1704–42) og Margrethe Elisabeth Wedderkop. ~ Christina Lucia Kramer, * 1. 7. 1727 i Preetz, † 11. 12. 1794 i Kiel, d. af sognepræst Hieronimus K. (1690–1775) og Margareta Elisabeth Reinstorp (1693–1772).

H. tog teologisk eksamen i Göttingen og var derefter huslærer i Holsten og på Fyn, men 1760 tog han tilbage til Göttingen for at studere medicin. Allerede 1762 blev han dr. med. på en afhandling om „morbo varioloso saturo“. Han praktiserede kort tid i Preetz og derpå i Segeberg hvor han udgav *Beitrag zur Geschichte des Lebens und der Fortpflanzung der Menschen auf dem Lande*, 1767, et af de første hygiejnisk-statistiske arbejder. Han kom her i forbindelse med A. P. Bernstorff hvis læge han blev, og af hvem han anbefaledes til rejselæge for Christian VII 1768, men da J. F. Struensee blev foretrukket fik han dennes fysikat i Altona. 1771 kaldtes han til Kbh. for at medvirke ved udarbejdelsen af farmakopien. Christian Berger anbefalede i sit forslag til omdannelse af det medicinske fakultet, dog uden held, H. som den bedst skikkede til professoratet i medicin. 1775 fik han titel af arkiter, 1789 blev han professor i Kiel og 1804 medlem af det nyoprettede sanitetskollegium. Han afslog en opfordring til at blive dansk livlæge. – På flere punkter mindes H. endnu. Han tog allerede 1762 i sin disputats til orde for kopeinokulationen og kom anonymt 1765–66 med *Briefe über das Blatterbelzen* I–II som var dediceret parlamentet i Paris der dengang oprådte fjendtligt mod denne forebyggelsesmetode mod kopper. 1770 kom hans skrift *Anzeige der Rettungs-*

mittel derer, die plötzlich leblos geworden som straks blev oversat til dansk og blev uddelt her. Da Selskabet til druknedes redning var stiftet her i landet 1796 blandede han sig i den derpå følgende diskussion og lod Johann Clemens Tode oversætte en afhandling, som udkom i Physicalsk, oekonomisk og medicochirurgisk Bibliothek 1797. Meget bekendt gjorde han sig ved sin *Geschichte der Lusitseuche, die zu Ende des 15. Jahrh. in Europa ausbrach* I, Altona 1783, II Hamburg 1789 og *Über den westindischen Ursprung der Lusitseuche*, 1789 samt *Vom abendländischen Ausätze im Mittelalter*, 1790. H. Steffens omtaler ham med begejstring som lærer og fremhæver hans betydning for studenterne. – Etatsråd 1802. □ Stik af A. Stöttrup.

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobè I–III, 1895–97: VI–X, 1903–1931. Von Kieler Professoren, udg. M. Liepmann, Stuttgart 1916 (breve). – H. Ratjen i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst.-lauenb. Gesch. I, Kiel 1870 260–82. Jul Petersen: Kopper og kopeindpodning, 1896 137 172. E. Steenberger i Bibl. for læger CLV, 1963 52 57–62. Pharmacopoea Danica, udg. Kurt Bærentsen, 1972 7. – Papirer i Rigsark.

Gordon Norrie*

Hentze, Gudmund Herman Peder, 1875–1948, maler, dekorationskunstner, illustratør. * 1. 6. 1875 i Næstved, † 6. 5. 1948 på Frbg., urne i Kbh., (Vestre). F: sagfører, exam. juris. Gregers Johan Michaelsen H. (1835–77) og Christine Marie Elisabeth Sommer (1851–1940). ~ 3. 4. 1905 på Frbg. (b.v.) med Astrid Margrethe Andersen, * 31. 10. 1876 i Pedersker, † 21. 9. 1945 i Kbh., d. af gårdejer, senere sagfører, exam. juris. Anders Peter A. (1847–1900) og Sara Juliane Marie Sonne (1851–1922).

H. gik på Teknisk skole, besøgte akademiet 1893–94 og derpå en kortere tid Zahrtmanns skole. 1898 udstillede han første gang på Charlottenborg, mellem 1905 og 1928 som medlem på Den frie udstilling, og han har tillige deltaget i Kunstforeningen af 18. novembers udstillinger. H. har væsentlig uddannet sig på egen hånd. Han levede i sine unge år i fattigdom og måtte skaffe sig arbejde som reklametegner og illustratør. Efter en længere sygdomsperiode kom han 1900 ved venners hjælp til Italien hvor han boede et par år i Firenze og genvandt sit helbred. Her blev H. påvirket af de tidlige renessancemalere, navnlig Botticelli, hvis strenge linievirkning han søgte at efterligne (*Eros*, 1904). Han har udført en del portrætter i olie og pastel, navnlig af det københavnske bourgeoisie og som dekorativ kunstner smykket private hjem. Hans væsentligste indsats har dog været på det kunstindustrielle område hvor han har givet udkast til arbejder i

tin (for Mogens Ballin og A. Michelsen), broderier og applikationsarbejder (for Chr. Permin), metalarbejder (for Tvermoes & Abrahamson) og dekorative felter til flygler (for Søren Jensen). Mest anvendt blev han dog som illustratør, og arbejdet som sådan interesserede han særligt på grund af hans stærkt litterære indstilling (dyrkede navnlig en tid Maurice Maeterlinck og Oscar Wilde). Han har bl. a. illustreret J. P. Jacobsens *Marie Grubbe*, 1909 og *Pesten i Bergamo*, 1921, for den tyske Jena-forlægger Eugen Diederichs H. C. Andersens *Eventyr og Historier, Improvisatoren og Kun en Spillemand*, 1909. Desuden har han illustreret en udgave af *Tusind og een Nat*, 1911, Niels Hoffmeyers *Babylon*, 1914, Sophus Michaëlis' *Giovanna*, 1923 (med farvelagte miniaturer) og *Saxos Danmarks Krønike*. Han har endvidere tegnet en del bogudstyr, bl. a. omslagene til Johs. V. Jensens *Foraarets Død og Den store Sommer*, 1900, *Vinteren*, 1901 og *Madame d'Ora*, 1904. Særlig beundret blev han for sine farvelagte miniaturer som er pasticher efter tidlig italiensk renaissancekunst, og som bl. a. i serier illustrerer Boccaccio og danske folkeviser og eventyr. H. tilhørte i sin tid kredsen omkring tidsskriftet *Taarnet* (1893–94) hvis program var en litterær symbolisme. En væsentlig påvirkning modtog han fra de engelske prærafaelitiske malere hvis billeder han første gang så som dreng i Edinburgh 1889, og senere studerede i reproduktion (navnlig D. G. Rossetti, E. Burne-Jones, W. Morris og Walter Crane). I sine tegninger var han en tid påvirket af Albrecht Dürer og senere stærkt af Aubrey Beardsleys raffinerede og dekadente fin-de-siècle stil som han var ret ene om tage op her hjemme. H. skrev undertiden om kunst og førte bl. a. en heftig polemik mod de fynske bondemalere (Politiken 1907) i hvilken han, støttet af Harald og Agnes Slott-Møller, oprådte som den forfinede hovedstadskulturs forsvarer mod „træskokunsten“. I en artikel i *Fædrelandet* 12.1.1941 angreb han, med eksempler i bl. a. Harald *Giërsing og Vilhelm *Lundstrøm, sin samtds malere for ikke at udtrykke sig alment forståeligt og opfordrede dem til at slutte op om nationalsocialismen. □Mal. af Emil Krause, 1895. Selvportr., mal. 1905, pastel 1907, min. 1920 og træsnit. Karikaturer af Eigil Petersen, 1908 og af Vald. Andersen, 1909. Mal. af sidstnævnte. Foto.

Louis Levy i Ill. tid. 18.9.1904. Hans Ahlmann i Varden VI, 1908 388–92. Sophus Michaëlis i Skønvirke V, 1919 161–74 181–88. Poul Reitzel i Exlibris revuen III, 1920 37–41. Poul Uttenreitter: Fritz Syberg, 1935 107–24. Laur. Nielsen: Den danske bog, 1941. – Papirer i Kgl. bibl. og Hirschsprungs museum.

Merete Bodelsen

Hentze, Peter Matthesen, 1753–1843, præst. * 22.10.1753 i Horsens, † 25.6.1843 i Sandur på Sandoy, Færøerne, begr. sst. F: murermester og gipser Mathias H. (Hensel), (ca. 1710–94). ~ 25.11.1783 i Nes på Eysturoy med Maren Christine Eisenberg, * 31.3.1758 i Sandur, † 19.10.1840 sst., d. af provst Jacob Frederiksen E. (1726–83) og Christine Michelsdatter Arrhøboe (1724–74).

H. dimitteredes til universitetet 1772 fra Horsens, tog først 1782 teologisk attestats, udnævntes s.å. til kapellan på Sandoy og 1783 til sognepræst sst. 1807 beskikkedes han til viceprovst, 1814 til landprovst og 1816 til amtsprovst, fra hvilke embeder han tog sin afsked 1829. 1837 afgik han som sognepræst og beholdt foruden anneksgården „à Sondum“ 300 rdl. som han havde haft af finanskassen som tillæg til kaldets indtægter. Med H. ophørte den forbindelse som siden 1598 havde knyttet den ene præst på Sandoy til den anden gennem ægteskab, ligesom også Sandoykaldet er det eneste på Færøerne der i ca. 240 år er forblevet i slægtsfølgen. Han har efterladt sig en med megen flid og nøjagtighed ført kaldsbog som er ført fra 9.6.1783 til 24.8.1834 og indeholder mange værdifulde bidrag til Færøernes historie. Desuden har han 1819 nedskrevet *Færoiske Kvæder* af hvilke en del er trykt i de af H. C. Lyngbye 1822 udgivne *Færoiske Kvæder*. – H. havde som ung bestemt sig for lægevidenskaben og taget undervisning på kvæsthuset i Kbh. Da han havde ord for at være en dygtig læge og uden vederlag hjalp mange både for legemlige og sjælelige sygdomme, rejste folk alle vegne fra til ham for at søge hjælp, hvilket nok har bidraget til de mange fortællinger om hans overnaturlige kundskaber. Han havde i øvrigt et stort navn som prædikant, ikke alene på Sandoy, men overalt på Færøerne. Mod skolers oprettelse og særlig mod skoleholderne nærede han lige til det sidste en afgjort uvilje, og når talen kom på skolen som siden oprettedes på Sandoy mens han endnu levede hørte hans eftermand i embedet ham tit udtale sig derom med stor skarphed. □Mindetavle af G. Hentze, 1929 (Sand k.).

Færoiske kvæder i Kgl. bibl.

Anton Degn*

Hentzen, Carl Johan Wilhelm, 1863–1937, elektrotekniker. * 1.11.1863 i Kolding, † 14.11.1937 i Kbh., begr. på Frbg. kgd. F: bagermester Johan Wilhelm H. (1832–1917) og Caroline Broch (1825–1914). ~ 1° 3.3.1896 i Kbh. (Pauls) med Alma Marie Vilhelmine Therkelsen, * 8.3.1855 i Kbh. (Slotsk.), † 11.8.1914 sst., d. af kgl. biløber, senere vognmester Carl Frederik Ferdinand T.

Hentzen, C.

(1839–1914) og Nielsine Vilhelmine Emilie Mortensen (1839–80). ~2° 24.6.1916 i Kbh. (hjemmet) med Jenny Marie Hatting, *7.2.1877 på Frbg., †3.12.1951 i Hellerup, d. af grosserer Jens Jensen H. (1850–1934) og Mathilde Peteria Nielsen (1856–1924).

Efter adgangseksamen 1879 blev H. 1885 cand. polyt. som bygningsingeniør, n.å. studerede han elektroteknik i England og Tyskland og lærte derefter praktisk maskinarbejde på statsbanernes værksteder i Århus. 1888 blev han ansat ved Kbh.s brolægning- og vejvæsen men deltog tillige i ingeniørarbejder ved Vestre gasværk og projektering af byens første elværk, centralstationen i Gothersgade. Ved dennes fuldførelse 1892 ansattes H. som underbestyrer og 1896 driftsbestyrer. 1914 blev han overdriftsbestyrer (fra 1916 overingeniør) for alle Kbh.s elværker. H. var ledende ingeniør ved opførelsen af Vestre og Østre elektricitetsværk 1896–98 og 1898–1902 og 1. og 2. sektion af H. C. Ørstedsværket 1916–23; desuden byggede eller ombyggede han en del værker uden for Kbh. Det var til H. den unge, da ukendte læge Niels "Finsen kom 1895 for at få prøvet sin teori om lysets virkning på lupus, og H. tog sig med stor interesse af sagen og fik belysningsdirektør Ib "Windfeld-Hansen o. fl. interesseret. 1898 blev han medlem af bestyrelsen af A/S Kbh.s Telefonautomater, 1908 af den danske lokalkomité af den internationale elektrotekniske komité. 1907–20 var han censor i elektroteknik ved polyteknisk eksamen og 1905–20 i samme fag ved maskinisteksamen. 1907–13 var han medlem af bestyrelsen for Elektroteknisk forening og 1912–16 formand for Kbh.s kommunale ingeniørforbund, 1910–14 medlem af repræsentantskabet i Vereinigung der Electricitätswerke der 1929 udnævnte ham til æresmedlem. Fra 1925 var han medlem af den danske nationalkomité for World Power Conference. Han tog sin afsked som overingeniør 1929. 1933 udgav han bogen *40 Aar i Kbh.s Elektricitetsværkers Tjeneste* der giver en historisk redegørelse for den københavnske elektricitetsforsynings udvikling fra dens første begyndelse. – R. 1923. DM. 1929. □ Afbildet på P. S. Krøyers mal., Industriens mænd, 1903–04 (Fr.borg).

C. H.: 40 år i Kbh.s elektricitetsværkers tjeneste, 1933. – J. E. Børresen i *Elektroteknikerne*, 1929 135–37 177. Poul Sørensen i *Ingeniør og samfund* 25.5.1932. Johs. R. Jensen i *Elektroteknikerne*, 1937 613–15. P. Vinding st. 658. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Povl Vinding**

Hepburn, James, 1536/37–78, 4. jarl af Bothwell. *1536/37 på Bothwell Castle, Skotland,

† 14.4.1578 på Dragsholm, begr. i Fårevejle k. F: Patrick H. († 1556) og Agnes Sinclair († 1573). ~1° 24.2.1566 på Holyrood House med Jane Gordon, * 1546, † 14.5.1629. Ægteskabet opløst 7.5.1567 (hun ~2° 1573 med Alexander Gordon, 12. jarl af Sutherland, 1552–94, ~3° 1594 med Alexander Ogilwy, jarl af Boyne). ~2° 15.5.1567 på Holyrood med dronning Marie (Mary) Stuart, * 5.12.1542 på Linlithgow, henrettet 18.2.1587 i Tower (~1° 1558 med Frans II af Frankrig, 1543–60, ~2° 1565 med Henry Stuart, lord Darnley, 1545–67), d. af James V af Skotland (1512–42) og Marie af Guise (1515–60).

H. tilhørte af fødsel Skotlands fornemste adel og arvede ved faderens død embede og titel som rigets storadmiral. Han blev opdraget af sin slægtning biskoppen af Moray, og fik derfor en bedre uddannelse end sædvanligt for tidens skotske adel. Opvæksten prægedes af de stærke brydninger der fandt sted i forbindelse med religionsskiftet, og han deltog i de adelige slægtsfejder der forstærkedes heraf. Selv var han luthersk, men bistod af slægtpolitiske grunde den regerende franskstøttede katolske enkedronning Marie (af Guise) mod den lutherske del af højadelen, støttet af England. 1560 sendtes han til Frankrig for hos regentindens datter, dronning Marie (Mary Stuart) at få øget den militære bistand. For at undgå engelske krigsskibe søgte H. så langt mod øst at han nåede Danmark hvor han aflagde besøg hos Frederik II. Herunder traf han Anna Throndsen ("Rustung), en datter af kongens admiral, og lovede hende „med mund, hånd og breve“ ægteskab og fik ja-ord. Hun fulgte ham da han rejste videre, men blev ladet tilbage i Nederlandene efter at han havde opbrugt hendes medbragte formue. I mellemtiden var den skotske dronning død, og efter sit resultatløse ophold i Frankrig kom H. i begyndelsen af 1561 tilbage til Skotland, kort før Marie Stuart selv ankom som dronning. Under de følgende års turbulente tilstande af borgerkrig og private fejder, ofte med karakter af røvertogter, var H. en af forgrundsfigurerne, deltog som dronningens tilhænger i dristige overfald og sad en tid fængslet på Edinburgh Castle hvorfra han flygtede 1562, fangedes derpå af englænderne og sad fængslet i Tower til 1564 da han blev frigivet ved Marie Stuarts mellemkomst. I Frankrig, hvortil han nu begav sig, anrettede hans fjender et giftmordsforsøg mod ham som dog forpurrede. Efter dronningens ægteskab med lord Darnley hjemkaldtes H. 1565 og blev nu hendes loyaleste hjælper; og da Darnley forsøgte at overtage magten ved kup blev H. en af lederne i den sammensværgelse der planlagde og februar 1567 gennemførte mordet på ham. Men da H. selv

kort tid efter, med eller mod dronningens vilje, bortførte hende og de derpå indgik ægteskab udløstes et nyt oprør der endte med at hun 16.6. lokkedes i baghold og blev taget til fange, mens H. flygtede. Snart efter forlod han landet og begav sig til sit eget hertugdømme Orknøerne, men da han ikke her fik den nødvendige støtte fortsatte han til Shetlandsøerne og derfra videre til Norge hvor hans to skibe med mandskab (omkring 140 mand) ved Karlsund blev opbragt af den danske skipper Christen Aalborg og bragt ind til Bergen. Her blev han mødt af en stævning for brudt ægteskabsløfte af Anna Rustung og måtte tilstå hende erstatning. I slutningen af sept. førtes han til Kbh. hvor han blev et diplomatisk problem for regeringen. Under pres fra den skotske regering der ønskede ham udleveret til straf, og fra den franske der modsatte sig dette vidste Frederik II og hans rådgivere ingen anden udvej, da man mente at vide at han var „meget listig og anslagisk“, end at tage ham i solid forvaring, først på Kbh.s slot, derefter fra jan. 1568 på Malmøhus.

I sin kamp for at slippe fri tilbød H. at tilbagegive de gamle danske besiddelser Orkn- og Shetlandsøerne hvilket fik den engelske regering til at stille sig bag det skotske krav om udlevering. Da man fra dansk side ikke ville gå med til udlevering lod den skotske regering kaptajn John Clark, der under syvårskrigen var i dansk tjeneste som anfører for et antal skotske ryttere, udstyre med en fuldmagt til at lade jarlen henrette på dansk grund. Man ville så nøjes med at få udleveret hovedet. Clark måtte dog nøjes med to af H.s tjenere. – Selv om Fr. II gik så vidt som til at tilmure „hommeligheden“ i H.s kammer på Malmøhus sad han dog her i „adeligt fængsel“, dvs. anstændigt logi og underhold. 1573 indtrådte imidlertid en ændring i behandlingen idet han 16.6. blev anbragt i „et meget slet og snævert fængsel“ på Dragsholm i Odsherred. Her levede han endnu fem år, tilsidst sindssyg. Det var ham næppe til trøst at hans landsmand og uven Clark der 1571 var blevet uenig med Frederik II også sad her, ligeledes i fangenskab til sin død 1575.

Var H. en omstridt person i levende live skulle det ikke blive meget anderledes efter hans død. I Odsherred overlevede traditionen om „den skotske greve“, 1832 blev den omtalt i litteraturen og 31.5.1858 foretoges på anmodning af den engelske legationspræst R. S. Ellis en undersøgelse i Fårevejle kirke af den kiste der udpegedes som værende H.s. Undersøgelsen foretoges af J. J. A. *Worsaae assisteret af anatomen Ib *Ibsen, og fastslog – dog ikke uden modsigelse fra andre forskere – at det mumificerede lig virkelig var H.s, og kisten bevarede derefter som en attrakti-

on i en krypt under kirkegulvet, fra 1889 forsynet med glasdække, men ikke under betryggende forhold i bevaringsmæssig henseende. En fornyet undersøgelse 1915 ved anatomen Fr. C. C. *Hansen bekræftede Worsaaes opfattelse. Det var derfor en sensation da en ny undersøgelse 1938, foranlediget af Berlingske Tidende, med benyttelse af bl.a. røntgen-apparat, fastslog at kisten i stedet rummede liget af en ridefoged på Dragsholm. Den store presseomtale medvirkede til at Nationalmuseet greb ind og 1939 kunne fastslå at denne konklusion hvilede på forkerte præmisser, og det var beviseligt at personen ikke kunne være den nævnte ridefoged. Sammen med anatomen H. *Hou-Jensen, Fårevejle, foretog Poul *Nørlund endnu en undersøgelse og tiltrådte derpå at man i kirken fortsat lod forevise den kiste som „i Følge Tradition fra 19. Aarhundrede rummer de jordiske Levninger af Jarlen af Bothwell“, da det ikke kunne modbevises at den traditionelle antagelse var rigtig. Der blev samtidig stillet krav om at kisten skulle opbevares under værdigere forhold, og 1949 indviedes et sidekapel til dette formål. Da de mange år i delvis åben kiste siden 1858 havde fremmet mumiens opløsning blev trækisten 1956 nedsat i en stål-kiste med glaslag der igen 1976 ombyttedes med en tilloddet zinkkiste inden i en lukket egekiste. Siden 1939 har der fra skotsk side med mellemrum været henvendelse om at „Jarlen af Bothwell“ tilbagegives til Skotland. Dette er fra Nationalmuseet blevet afvist under henvisning til at identiteten ikke med sikkerhed kan fastslås. H.s våbenskjold er 1980 opsat i kapellet på foranledning af the Heraldic Society of Scotland. □Min. af Boyle, 1566 (National Portrait Gallery, Edinburgh). Mal. af Otto Bache, 1861 (sst. samt Fr.borg). Buste efter dette af Carl Martin-Hansen udst. 1940.

Kilder. Peder Hansen Resen: Fr. IIs krønike, 1680. Saml. til Fyens hist. og top. VI, 1873 291–464 (Eiler Brockenhuus' kalenderoptegn.).

Lit. J. J. A. Worsaae i III. tid. 1860 145–48. Fr. Schiern: Nyere hist. studier I, 1875 93–498. Fr. C. C. Hansen: Identifikation og rekonstruktion af hist. personers udseende på grundlag af skelettet = Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1921 (ref. af undersøgelsen i Berl. aften 25.6.1916). Robert Gore-Browne: Lord Bothwell, London 1937 (da. udg.: Jarlen af Bothwell og Marie Stuart, 1938).

Sv. Cedergreen Bech

Herbach, Caspar, ca. 1600–64, kunsthåndværker, metallurg, fabrikant, møntmester. * ca. 1600 i Sachsen, † 18.10.1664, begr. i Kbh. (Petri k.). Forældre ukendte. ~ 1° med Margaretha, † 7.12.1653. ~ 2° 7.9.1656 i Kbh. (Frels.) med

Herbach, Caspar

Anna, † tidligst 1682, d. af Didrik Holtschart fra Antwerpen (1575–1652) og Geske Ruess (1585–1653).

H. havde i 22 år været virksom i Lichtenberg som kunstsnedker, mekaniker, guldsmed og alkymist da Christian IV 1642 kaldte ham til Kbh. og ansatte ham som sin hofsnedker. Han fik som sådan 80 rdl. årlig foruden naturalier og brændsel og betaling for de arbejder han udførte for kongen. Allerede 1643 findes han anvendt som guld- og sølvsmed og forfærdiger af „matematiske Instrumenter“. Han „proberede“ også de ertsprøver som nedsendtes fra Norge, og forfærdigede bl.a. 1647 de såkaldte „brilledukater“ af norsk guld. 1649 skildres han som boende i „destillerhuset“ i Kongens have som „Gartner und Distillator“. I egenskab af guldsmed reparerede han regalierne og forfærdigede en ny dronningekrone til kroningen 1648. Jan. 1649 fik han af den for alskens kunsthædighed og naturens mærkværdigheder stærkt interesserede Frederik III en ny bestilling til at forfærdige alt hvad kongen overdrog ham; hans løn sættes nu til 500 rdl. årlig foruden levnedsmidler, brændsel og arbejdsmaterialer. N.å. fik han skøde på en af kongen erhvervet mølle i Lyngby for sig og sine arvinger; en gård han ejede sst. fritoges 1653 for landgilde, ægt og arbejde. Under „brevkammeret“ i „Kongens Runddel“ på Kbh.s slot indrettedes der et laboratorium for ham til metallurgiske undersøgelser, og 1655 fik han ordre til at medvirke ved anlægget af nogle vandledninger som skulle føre vand fra Emdrup sø til slottet. 1656 sendtes han til Amsterdam for at forhandle med den berømte kemiker Rudolf Glauber om forskellige „chymiske Kunster“. Det drejede sig om nogle sølv- og guldræparater med storartede medicinske egenskaber, et „immerwerendes Bergwerk“ og en af Glauber opfundet kunst hvorved man på tre timer kunne få hundrede dukater til at avle en ny dukat. H. var stærkt betaget, med Frederik III var mere skeptisk og synes ikke at have villet rykke ud med de af Glauber forrede summer. Efter hjemkomsten assisterede H. ved indretningen af „Kunstkammeret“. Under svenskekrigen led hans møllebygninger stærk overlast hvorfor kongen hjalp ham med forskellige privilegier: eneret til øludsalg i Lyngby (1661) og til indretning af en valkemølle, forbundet med et stensliberi inden for en radius af fire mil fra Kbh. (1662). Hans ejendom på Christianshavn befriedes for indkvartering og borgerlig tyngte, og 1663 fik han skøde på en grund mellem provianthuset og boldhuset. S.å. blev han møntmester, men overlevede kun et år denne udnævnelse. Han benævnes ofte „Kunst-Caspar“. – Hans ældste søn Christian

(† 1654) var fra 1650 „Proberer“ ved Mønten, den yngste Frederik Caspar, møntmester († efter 1672) arvede gården og valkemøllen i Lyngby; 1680 fik moderen bevilling på krohold og valkeri der. □Mal. (Fr.borg), efter dette kopi på Heinrich Hansens mal. af arvehyldningen, 1879–80 (sst.).

Kong Chr. IVs egenhændige breve, udg. C. F. Bricka og J. A. Fridericia V–VI, 1883–86 (fot. optr. 1969–70). – F. R. Friis i Kbh.s amts avis 17.2. og 20.2.1877. Samme i Industriforens t. XVI, 1881 100–05. C. F. Bricka i Hist. t. 5.r. I, 1879 716. A. Fjelstrup: Guldmagere i Danm. i det 17. årh., 1906 14–45. J. Wilcke: Møntvæsenet under Chr. IV og Fr. III, 1924. G. Galster: Danske og norske medaljer og jetons, 1936 79. E. Nystrom: Fra Nordsjællands Øresundskyst, 1938. Aksel E. Christensen: Industriens hist. i Danm. indtil c. 1730, 1943 (fot. optr. 1975) 78. Danm.s kirker, Kbh.s amt I, 1944 426.

C. O. Bøggild-Andersen*

Herbst, Adolph Tobias, 1746–1825, søofficer. * 17.3.1746 i Kbh. (Holmens), † 20.8.1825 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: kaptajn, senere schoutbynacht Michael J. *H. (1699–1762) og Engelke M. Liebe (ca. 1715–47). ~ 16.5.1770 i Kbh. (Holmens) med Anne Magdalene Rasch, døbt 4.3.1746 i Esbønderup, † 19.7.1835 i Kbh. (Holmens), d. af regimentsskriver, justitsråd Otto Christian R. († 1748, ~ 1° 1735 med Sophie Hedevig Eller, † 1737, ~ 2° 1738 med Cathrine Margrethe Scheffer, † 1741) og Frederikke Christiane Torm (1719–73).

H. blev kadet 1757, sekondløjtnant 1763, premierløjtnant 1769, kaptajn, løjtnant 1776, kaptajn 1781, kommandørkaptajn 1796, kommandør 1801, kontreadmiral 1809 og viceadmiral 1825. – Han var 1770–71 næstkommanderende i fregatten Falster der i nov. 1770 afgik fra Kbh. til forstærkning af eskadren i Middelhavet. Da chefen var afgået som syg, førte H. n.å. fregatten til Kbh. Han var atter i Middelhavet 1771–72, 1773 med orlogsskibet Island og indrulleringsofficer i Ålborg, 1775–76 fører af skonnerten Støren til rådighed for generaltoldkammeret. 1779–83 førte han et armeret fregatskib St. Jan til Middelhavet med de kontraherede årlige præster til barbareskstatene og derfra videre til Vestindien. På et af disse togter blev skibet 1782 opbrugt af to spanske fregatter og indbragt til Cádiz hvorfra det først efter en langvarig noteveksling mellem den danske og den spanske regering atter blev frigivet. I anledning af H.s konduite ved denne lejlighed blev han generaladjutant hos kongen. I de følgende år var han chef for de forskellige vagtskibe, derefter for fregatterne i eskadren og fra 1794 næsten hvert år chef for orlogsskibe i de årlige eskadrer. 1790 blev H. medlem af regleringskommissionen og n.å. af konstruktions-

kommissionen. 1794–1804 chef for opmudringsvæsenet og 1804 divisionschef. 1808 sendtes han til Rusland for at vejlede en russisk eskadre under dens sejlads i danske farvande. Den russiske eskadre kom imidlertid ikke hertil, hvorfor H. i slutningen af året vendte tilbage til Kbh. 1809 var han chef for det såkaldte Prøvesteen, tre grundsatte raserede linjeskibe, med en del stykpramme og kanonbåde underlagt. Efter sin afgang herfra ved udgangen af året overtog han atter tjenesten som divisionschef. 1820 blev han optaget i den danske adelsstand. Han var en dygtig og kundskabsrig officer. – R. 1815. DM. 1817. □Mal. af C. A. Lorentzen. Miniature.

Slægt ved Th. Hauch-Fausbøll i Berl. tid. 9.7.1930 og i Slægtstavlesaml., 1933 35f. Fædrelandsk nekrolog 1821–26, udg. Fr. Thaarup, 1835–44 372–76.

*Th. Topsøe-Jensen**

Herbst, Christian Frederik, 1818–1911, arkæolog, numismatiker. *7.4.1818 i Kbh. (Garn.), †1.7.1911 sst., begr. sst. (Holmens). F: direktør for den militære klædefabrik, generalkrigskommissær Michael Johan Christian H. (1775–1830) og Michelle Elisabeth Christiane Charlotte Stibolt (1788–1861). ~20.3.1860 i Kbh. (Frue) med Ophelia Sophie Christiane Annette Christine Gerstenberg Rosted, *24.5.1838 på Hejnstrupgård ved Gundsømagle, †22.2.1921 i Kbh., d. af proprietær Jakob G. R. (1806–77, ~2° 1853 med Frederikke Petrine Vilhelmine Lüders, 1821–1914) og Adolphine Andrea Herbst (1806–51). – Sønnesøn af Adolph Tobias *H.

H. blev student 1837 fra Slagelse. Han vakte C. J. Thomsens interesse ved sine numismatiske og arkæologiske undersøgelser, og da Thomsen 1843 ansatte ham som assistent ved forevisningen opgav han sit påbegyndte juridiske studium. Samtidig virkede han som ulønnet medhjælper i det kgl. møntkabinet hvor han 1865 blev inspektør. 1848 blev han arkivar ved antikvarisk-topografisk arkiv og sekretær ved kommissionen for oldsagers opbevaring. Da kommissionen ophævedes 1849 overgik han til museet for de nordiske oldsager hvor han blev inspektør 1866, mens J. J. A. *Worsaae blev direktør. Efter Worsaaes død 1885 konstitueredes H. i dennes embede og fik kgl. udnævnelse 1887. Ved omordningen af museernes administration 1892 afgik han fra de fleste af sine museumsembeder, idet han dog vedblev at være direktør for Rosenborgsamlingen og udnævntes til direktør for Den kgl. mønt- og medaillesamling. 1887 blev han formand i bestyrelsen af Frederiksborgmuseet. Han har gjort sig meget fortjent af samlingernes vækst. Fra 1848 og i henvend 25 år blev museets righoldige tilvækstprotokoller ført af ham med største ind-

sigt og omhu. Han ledede flere vigtige udgravninger og deltog 1861 i udgravningen af Jellinghøjene og førte protokollen over undersøgelsen af kongegravene i Ringsted (trykt 1858). I øvrigt har han kun skrevet mindre numismatiske og arkæologiske artikler. – Kammerråd 1856. Justitsråd 1869. Konferensråd 1898. – R. 1875. DM. 1886. K.² 1894. □Afbildet på en serie tegn. af J. Kornerup, 1861 (Fr.borg). Litografi af I. W. Tegner, 1880, efter foto. Medalje af H. Olrik og F. Schmalfeld, 1885. Buste af V. Bissen, 1898 (Den kgl. mønt- og medaillesaml.; Fr.borg). Foto.

III. tid. 19.4.1908. – Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

Georg Galster

Herbst, Emilie Adelgunde, se **Vogt, Adelgunde**.

Herbst, Michael Johan, 1699–1762, søofficer. *3.6.1699 i Rendsborg, †22.10.1762 i Kbh., begr. sst. (Holmens k.). F: kaptajn ved fortifikationen Adolph Tobias H. og hustru. ~1° 4.1.1737 i Kbh. (Holmens) med Engelke Marthe Liebe, *ca. 1715, †18.2.1747 i Kbh. (Holmens), d. af underofficer Peter August L. og Urbana Magdalene Eckhorst (1694–1753, ~2° 1728 med kommandørkaptajn Peter Klauman Carlsen, 1702–70). ~2° 29.5.1748 med Anna Cathrine Thomsen, *ca. 1706, †28.2.1769 i Kbh. (Holmens) (~1° med skibsfører Claus Munkeberg, †senest 1744, ~2° 1744 med skibsfører i Asiatick kompagni Rolluf Kierulff, ca. 1693–1747). – Far til Adolph Tobias *H.

H. blev volontær kadet 1716, sekondløjtnant 1727, premierløjtnant 1732, kaptajnløjtnant 1738, kaptajn 1740, kommandørkaptajn 1751, kommandør 1757, og schoutbynacht 1760. – Som kadet deltog han under Peter *Tordenskiold i Marstrands erobring og gik straks efter fredsslutningen i koffardifart som styrmand 1720–26, først til Vestindien og senere til Ostindien og Kina. Efter et ophold i Danmark fik han atter orlov for at gå i koffardifart og sejlede 1730–32 som styrmand i Asiatick kompagnis skib Kronprins Christian (det tidligere orlogsskib Warberg) (Ang. dette tog se Tidsskrift for Søvesen, 1900) til Kina. 1735 ansattes han som assistent hos navigationsdirektør L. Lous og blev n.å. viceekvipagemester på Gammelholm, 1739 medlem af konstruktionskommissionen og 1741 ekvipagemester på Gammelholm. 1743 var han chef for orlogsskibet Christianus Sextus der var flagskib i den af generaladmiraløjtnant grev Frederik *Danneskiold-Samsøe kommanderede flåde. 1748 blev han ved siden af sin tjeneste som ekvipagemester havnemester i Kbh. og kommitteret i havnekommissionen, 1751 værfts-

Herbst, Michael J.

chef i Fredriksvern i Norge og chef for den norske flotille. Her satte han sig et varigt minde ved sin dygtige og energiske administration; værftet blev udvidet, tøjhus, takkelladsbygning, kontorbygning og kirke blev bygget og defensionsværkerne forbedret. Efter fem års tjeneste her blev han atter kaldt til Kbh. for at overtage stillingen som Holmens chef hvor han ligeledes gjorde fortræffelig fyldest. H. blev tillige deputeret i admiralitetskollegiet og fra 1757 kommitteret ved Helsingørs havneanlæg. Fr. Danneskiold-Samsø skriver om ham 1766: „H. var kyndig i Holmens indvorders Oeconomic, oplært ved Ekvipagen, sit Embede fuldkommen voksen, fuld af Zele og god Villie, derfor er det ogsaa ham at tilregne, at Eders Majestæt endnu har Flaade.“ □Mal. af P. Wichmann.

Efterretninger om den da. søe-etat fra forrige tider, 1790 150. K. Kvam i Norsk t. for sjøvesen, Oslo 1968 197–242. Viggo Sten Møller: Fredriksvern ved Stavern, 1973.

Th. Topsøe-Jensen *

Herclus (Hercules), Jeremias, † okt. 1689, stempelskærer.

H. fik 2.4.1653 bestalling som stempelskærer ved Mønten i København og har således skåret stemplerne til speciedalere med gode portrætter af *Frederik III*, men han afskedigedes allerede 20.6.1655. 1. aug. 1664 blev han genansat og skar derefter stempler til en række anselige mønter for Fr. III og Chr. V. Tillige udførte han medaljer forherligende det nye arvekongedømme. Hans sidste (med I.H.) signerede, daterede kgl. medalje er slået over kongeparrets indtog i Wismar 1675, men sandsynligvis er andre usignerede og udaterede medaljer fra den skånske krig og senere også udført af ham. Hans satiriske medalje over slaget ved Nyborg 1659 er støbt senere efter en voksmodel på Rosenborg. Desuden har han udført portrætmedaljer af *Ulrik Fr. Gyldenløve* (Gyldenløves palæ 1672), *Griffenfeld*, 1674 og *Niels Juel* (Slaget i Køge bugt 1677). Han arbejdede tillige i perlemor og skar signeter, bl.a. til det store majestætsegl til kongeloven. Hans arbejder tyder på uddannelse i Hamborg eller Nordtyskland. Om hans private forhold vides ellers intet. Han nævnes ofte i de kgl. regnskaber (som Jeremias stempelsnider). Skønt han var vel lønnet, 400 rdl. årligt, og havde megen anden fortjeneste var han så forgældet at kongen 22.10.1689 af nåde måtte skænke 20 rdl. til hans begravelse. □Mal. af Heinrich Dittmers (Fr.borg).

Kgl. kammerregnskaber fra Fr. IIIs og Chr. Vs tid, udg. Emil Marquard, 1918. J. Wilcke: Møntvæsenet under Chr. IV og Fr. III, 1924. Samme: Daler, mark og kro-

ner, 1931. Georg Galster: Danske og norske medailler og jetons, 1936.

Georg Galster

Herdal, Harald Bønnelykke Nielsen, 1900–78, forfatter. * 1.7.1900 i Ålborg (Sions), † 28.12.1978 i Rungsted, bisat fra Bispebjerg krematorium, asken spredt på ukendt sted af Medicinsk-anat. institut. F: skibstømrer, senere portner ved kunstnerhjemmet i Kbh. Niels Nielsen (1849–1908) og Johanne Cathrine Johansen (1859–1943). Navneforandring 8.5.1923. ~ 1° 1923 med Karen Alexandra Kristensen, † 4.2.1956 i Lyngby, ægteskabet opløst 1927. ~ 2° 8.9.1931 i Kollerød (b.v.) med Eline (Elle) Armgard Amalie Hoffmann, * 17.10.1906 i Lyngby, † 12.6.1978 på Frbg., d. af forfatter Kai *H. (1874–1949) og Eline Fischer (1876–1956). Ægteskabet opløst 1947. ~ 3° 11.1.1949 i Helsingør (b.v.) med forfatter Ditte Cederstrand, * 14.8.1915 i Kbh. (Kastelsk.), d. af kunsthändler Thor Hjalmar C. (1884–1961) og Valborg Petersen (1884–1938). Ægteskabet opløst 1975. ~ 4° 18.7.1975 i Helsingør (b.v.) med børnehavelærer, lægesekretær Hjørdis Hessel, * 14.4.1914 i Kbh. (Solbjerg), d. af grosserer Niels Steenberg H. (1870–1924) og Ingeborg Margrethe Telling (1878–1943).

H. voksede op i et fattigt, politisk bevidst arbejderhjem. Efter skolegang i Det kgl. vajsenshus kom H. 1915 i stukkatørlære som han afbrød efter tre år. De følgende år med spredt arbejde bl.a. som kontorist og arbejdsmand og med lange arbejdsledsperioder gav H. et førstehåndskendskab til arbejderklassens og de arbejdsløses livsvilkår. Erfaringer der sammen med opvækstens oplevelser af skellet mellem rig og fattig og arbejdsledsperiodernes studier og rejser til bl.a. Berlin blev bestemmende for H.s socialistiske overbevisning. H. begyndte at skrive i 18 års alderen og lagde i 1920erne grunden til dele af det senere forfatterskab. Han skrev artikler om pjalteproletariatets vilkår til kommunisternes Arbejderbladet og fik offentliggjort enkelte digte i bl.a. Tilskueren og Politiken, men først efter opmuntring og hjælp fra venner som Poul *Levin, Niels *Møller og Ludvig *Holstein kunne H. satse på den egentlige forfattertilværelse som indledtes med digtsamlingen *Nyt Sind*, 1929, og som fortsatte til hans død. Debutsamlingen er såvel i form som indhold karakteristisk for H.s videre lyriske forfatterskab der til midten af 1940erne indbefatter *Eros og Døden*, 1931, *nøgne digte*, 1933, *Mennesket*, 1937, udvalget *Digte gennem 10 aar*, 1940, *Blomstrende tjørne*, 1941 og *Nye digte*, 1944. I en enkel og til indholdet naturligt svarende form veksler kær-

ligheds- og naturdigte med en agiterende social lyrik hvor H.s barndomsindtryk og senere erfaringer overalt er virkelighedsgrundlaget. Det var imidlertid prosaværkerne der for alvor gjorde H. kendt. Efter de ret traditionelle udviklingsromaner *Tirsdag*, 1932, *En lidt almindelig Historie*, 1934 og novellesamlingen *Bisser*, 1933 markeres gennembruddet med *Man skal jo leve*, 1934 og *Løg*, 1935. På én gang kritisk og solidarisk giver H. i disse to romaner en realistisk og usmykket skildring af livet i et københavnsk slumkvarter med fokusering på krisens, arbejdsløshedens, boligforholdenes og opdragelsens ødelæggende indflydelse på arbejderklassens liv og på ungdommens forhold til kærlighed og seksualitet. Romanerne er kollektive i deres anlæg, men uden anskueliggørelse af perspektiverne for kampen mod den skildrede elendighed. Den pessimistiske tone er da også det fælles anklagepunkt som kritikere med i øvrigt forskellige udgangspunkter og hensigter rettede mod disse meget læste romaner. Mindre røre vakte *Der er noget i Vejen*, 1936, de to sammenhængende erindringsromaner *Den første Verden*, 1936 og *Mens vi blir voksne*, 1937 og den politiske kærlighedsroman *Tusmørke*, 1943. Derimod vakte *En Egn af Landet*, 1939, betydelig opsigt ved sit aktuelt politiske angreb på den tiltagende fascisme hos borger- og småborgerskab og på den socialdemokratiske politik. Romanen er skrevet i forlængelse af de principper for den socialistiske realisme som H. havde skitseret i artiklen *Socialistisk realisme i romanen* (1938) og er som politisk agitationsroman et utvetydigt indlæg i 1930ernes politiske og antifascistiske kulturkamp som H. tog aktiv del i. Han var en af initiativtagerne til den antinazistiske kulturfront „Frisindet kulturkamp“ (1935) og leverede nu som senere ud fra sin partiafhængige socialistiske holdning talrige – altid stærkt polemiske og personlige – debatindlæg til aviser og progressive tidskrifter. H. følte sig som kommunist, men ville p. g. a. forfatterskabets krav på retten til uafhængig kritik ikke organiseres i det kommunistiske parti som han i kortere tid havde været medlem af i slutningen af 1920erne.

Krigens og efterkrigstidens politiske begivenheder sammenholdt med H.s mere private erfaringer er de vigtigste forudsætninger for det videre forfatterskab. I lyrikken især sidstnævnte hvor H. i samlinger som *I vinteren*, 1946, *Tag disse digte, kære*, 1948, *Nattergalen*, 1949, *Drømmeren*, 1951, *Guldspurven og sølvfuglen*, 1953, *Dagene går*, 1955 og *Hegnets nattergal*, 1960 lader natur- og rejseindtryk veksle med kærlighedsdigte til barnet og kvinden. Hovedværket er imidlertid de fire erindringsbind *Barndom*, 1944, *De unge*

aar, 1945, *Læreaar*, 1946 og *Arbejdsår*, 1970 hvor H. på samme måde som i den stærkt selvbiografiske *Arbejdsløs*, 1977 – skrevet i 1930erne – begrundet en optimistisk tro på det kæmpende menneskes muligheder. Den politiske agitation videreføres mere direkte i *Ukuelige menneske*, (1949), i rejsereportagen *DDR*, 1951 (s.m. Ditte Cederstrand) og i den mindre optimistiske dobbeltroman *Skyede sommerdage*, 1952 og *Jammersminde*, 1953 hvor pampere og medløbere især inden for socialdemokratiet konfronteres med nogle få ærlige socialister som for H. typisk først og fremmest repræsenteres af ungdommen og kvinderne. Også kærlighedstemaets kvindeportrætter i novellesamlingerne *I berøring med livet*, 1950 og *Elise*, 1955 og i romanen *Det største*, 1957 viser H.s psykologisk indfølelse optagethed af kvindens styrke i kampen for selvstændighed og kærlighed. Et tema, han ligeledes tager op blandt mange andre i talrige essays i form af digterportrætter, erindringsbilleder og mere lyriske stemninger, hvoraf de vigtigste er samlet i *Tre prosastykker*, 1949, *Rast undervejs*, 1954, *Den danske sommer*, 1963 og *Mellem bøger og portrætter*, 1970.

Det overordnede tema i H.s forfatterskab er frigørelse. Frigørelse for barnet, ungdommen, kvinden og arbejderklassen. Frigørelse fra tvang, hæmmende seksualmoral og traditioner, undertrykkelse og udbytning. Dette forklarer forfatter-skabets på én gang kritiske og positive karakter hvor først og fremmest prosaværkernes afdækning af undertrykkelsens former og sociale oprindelse modsvares af en tro på frigørelsens mulighed, således som den især fremtræder i lyrikens kærligheds- og naturdigte. H. har nævnt Freud og Marx som de to forfattere der har betydet mest for ham. Imidlertid er forfatterskabet hverken i sin samfunds- eller personlighedsforståelse egentlig analytisk. Det er ikke så meget årsagerne som symptomerne, H. anskueliggør. Som autodidakt og af proletarisk oprindelse var H. en forholdsvist ny forfattertype der stillede nye krav til digtningens form og indhold. Dette i forening med hans klare socialistiske engagement og stærkt polemiske fremfærd gjorde vedvarende forfatterskabet omdiskuteret og kritiseret. Imidlertid har H. med sin lyrik, sine romaner, noveller og erindringer givet et afgørende og værdifuldt bidrag til den danske arbejderlitteratur. – H. fik Pontoppidan-prisen 1938, Bærentzens legat 1949, det Anckerske legat s.å., Astrid Goldschmidts legat, Frk. Suhrs forfatterlegat og Otto Benzons legat 1942, Dansk forfatterforenings Martin Andersen Nexø-pris 1946, Otto Rungs legat, Aarestrupmedaljen 1974. □Tegn. og mal. af S. Hjorth-Nielsen, 1928. Træsnit af

Herdal, Harald

Aage Gitz Johansen, 1929. Portr. af Henning Schøler, Alb. Gammelgaard, Carl Jensen, Otto Christensen og Johs. Nielsen. Tegn. af Arne Ungermann, 1950. Tegn. af B. O. Grandjean, 1954. Foto.

H. H.: Rast undervejs, 1954. Samme: Dage i juli og august, 1960. Samme: Arbejdsår, 1970 (erindringer). – Jul. Bomholt: Moderne skribenter, 1933 162–80 (heri selvbiogr.). Fr. Nielsen i Danske digtere i det 20. årh. ny udg. II, 1966 453–67. Ole Ravn i Kritik XXXIII, 1975 118–42. – Papirer i Kgl. bibl. og i Arbejderbevægelsens bibl. og ark.

Bruno Svindborg

Herforth, Carl Bernhard Ferdinand, se Herforth, Christian.

Herforth, Christian Ludvig August, 1818–92, kreditforeningsdirektør. * 22.3.1818 i Kbh. (Garn.), † 23.4.1892 sst., begr. sst. (Ass.). F: bogholder, sekondløjtnant, senere major, direktør for Kbh.s fattigvæsen Hans Henrik H. (1793–1883) og Sophia Louisa Emilia Augusta Hjelm (1793–1868). ~ 19.5.1849 på Frbg. (Hellig.) med Johanne Christiane Rée, * 17.11.1822 i Kbh. (Garn.), † 10.11.1889 sst. (Hellig.), d. af grosserer Herman Ludvig R. (1790–1853) og Marie v. Halle (1789–1845).

H. blev student 1837, privat dimitteret, og juridisk kandidat 1844. 1857 blev han prøveprokurator, 1859 overretsprokurator og erhvervede sig snart en betydelig praksis som sagfører, især for forretningsverdenen, samtidig med at han også på andre områder kom til at indtage en fremskudt stilling. I sine yngre år spillede han således en betydelig rolle i studenterkorpset i hvilket han opnåede kaptajns rang, og i en lang årrække 1865–85, var han medlem af borgerrepræsentationen hvor han tog livlig del i forhandlingerne, således bl.a. i de varme debatter om fæstningsterrænets anvendelse, og stedse forstod at hævde en meget selvstændig stilling. H. var 1872–85 direktør i Kbh.s Brandforsikring, men hans betydningsfuldeste virksomhed falder dog i Østifternes Kreditforening hvor han 1865 blev direktør og 1872 formand i direktionen, hvilken stilling han med en kort afbrydelse bevarede til sin død. I H.s direktionstid og for en væsentlig del under hans ledelse hævdede Østifternes Kreditforening sig til at blive landets største kreditinstitution, og han har sin store part af æren for foreningens stærke vækst og grundfæstede anseelse. I de senere år førte dog hans konservative anskuelser ham til at stille sig for afvisende over for de nyere ideer der ønskede forskellige reformer i foreningen, og dette var til sidst medvirkende til at han i foråret 1887 nedlagde sin post som direk-

tør. En konflikt mellem den nye direktion og repræsentantskabet bragte ham dog allerede samme efterår igen til roret, men bestræbelserne der navnlig gav sig udslag i krav om konvertering af foreningens obligationer og i høj grad støttedes af forholdene på pengemarkedet, lod sig ikke neddæmpe og affødte en række kampe der utvivlsomt i nogen grad forbitrede hans sidste år. – H.s søn **Carl Bernhard Ferdinand H.** (1866–1937), tog 1888 dansk juridisk eksamen, nedsatte sig 1891 som sagfører i Kbh. og var direktør for Kbh.s Kreditforening 1899–1936 samtidig med at han drev en stor advokatvirksomhed. DM. 1916. K.² 1932. – R. 1880. DM. 1887. □Foto (Fr.borg).

III. tid. 8.5.1892. [Herm. Møller:] Østifternes kreditforen.s hist., 1931 164–66.

*P. Grønvold**

Herholdt, Johan Daniel, 1764–1836, læge. * 10.7.1764 i Åbenrå, † 18.2.1836 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: amtskirurg Johan Frederik Wilhelm H. (1729–82, ~ 2° 1774 med Susanne Dorothea Lundt, ~ 2° 1783 med kirurg Nicolai Nielsen Dehnfeldt) og Cathrine Marie (Metta) Petersen. ~ 10.9.1789 i Kbh. (?) med Sophie Marie Berwaldt, døbt 12.3.1763 i Haderslev, † 14.2.1820 i Kbh. (Fred. hosp.) (~ 1° 1783 med skibsfører Nicolai Lorenzen, * 1753), d. af oboist, senere skoleholder ved Fred. ty. k. Johan Christian B. (ca. 1731–70) og Marie Elisabeth Asmussen († 1798). – Farbror til J. D. *H. (1818–1902).

H. begyndte at studere kirurgi hos faderen og kom til Kbh. 1783. Han var svagelig, led en del nød, men hans senere hustru, dengang gift med sin første mand, tog sig af ham. 1785 tog han, som den sidste, eksamen ved Theatrum anatomico-chirurgicum men studerede derefter videre ved dets afløser, Det kirurgiske akademi. 1786 var han overskibskirurg, 1787 reservekirurg i søværnet, tog kirurgisk eksamen ved akademiet 1789 og blev amanuensis hos H. *Callisen og 1790 reservekirurg ved akademiet. 1792–1819 var han divisionskirurg i søværnet. 1793 udsatte universitetet for første gang årlige prisopgaver, og det vakte ikke ringe overraskelse at vinderen af den medicinske pris var H. som ikke var student. H. havde privat lært latin og havde besvaret opgaven så godt at man skaffede ham kgl. resolution for at prisen måtte tildeles ham. Han havde allerede skrevet flere afhandlinger i J. C. *Todes tidsskrifter, men det var dog først efter at Fysikalsk-oeconomisk og medico-chirurgisk Bibliothek var begyndt at udkomme (1794) at

han blev en ivrig skribent, idet han behandlede mange såvel medicinske som kirurgiske emner. Da professor Magnus Horrebøw døde 1796 søgte han, der stadig ikke var student, professoratet i anatomi ved fakultetet. Hans dygtighed anerkendtes af alle professorerne, men det at han ikke var student, samt Matthias Saxtorphs anseelse og anstrengelser bevirkede at Sylvester Saxtorph blev foretrukket for H. Blandt de mange emner han skrev om var flere af praktisk betydning, således om druknendes redning 1796, og da meddelelser om vaccinationens betydning kom frem kastede han sig med iver derover og var med til at stifte Selskabet for vaccination 1800. Allerede 1798 blev han medlem af Videnskaberne selskab, men først 1802 lod han sig immatrikulere ved universitetet og blev s.å. dr.med. på afhandlingen om fosterdød under fødslen. Prof. extraordinarius ved universitetet blev han 1805, stabsmedicus i søværnet 1806, medlem af sundhedskollegiet 1808, prof. ordinarus 1818. Han var overmedicus ved Frederiks hospital 1819–25, universitetsrektor 1819–20 og 1834–35.

H.s litterære produktion er overordentlig stor. Alt det nye der netop på denne tid kom frem behandlede han, til dels sammen med C. G. Rafn, i fortrinlige oversigter, så at han fik stor betydning for dansk lægevidenskab. I Videnskaberne selskabs skrifter findes syv afhandlinger af ham, adskillige i Det skandinaviske litteraturselskabs skrifter, men navnlig skrev han i Nyt Bibliothek fra Physik, Medicin og Oeconomi hvoraf han 1805–07 var medudgiver. En hel del af hans skrifter oversattes til fremmede sprog. H. og Rafn fik for en afhandling om visse dyrs vinter søvn prisbelønning af det franske nationalinstitut. Hans anseelse var betydelig. Han blev æresmedlem af Det kgl. medicinske selskab 1829, af fysisk-medicinsk selskab i Erlangen, medlem af flere udenlandske akademier, fx i Stockholm og Napoli.

Ved siden af sin store litterære virksomhed havde han en meget stor praksis som han passede med overordentlig samvittighedsfuldhed og omhu. Han var meget opofrende og godgørende, og navnlig den omstændighed at han ikke tog noget som helst hensyn til omkostningerne ved patienternes behandling på Frederiks hospital, i forbindelse med at han holdt forelæsninger og havde vanskeligt ved at komme ud af det med direktionen, var grundene til at han ikke fik sin ansættelse som overlæge forlænget ud over de seks år hvorpå han var ansat. Inden da havde han dog nået at forbedre hospitalets dårlige hygiejniske forhold samt bedret behandlingen af delirier, så dødeligheden sank fra 40 til 8 %.

Mest opsigt vakte H. da han i Kgl. medicinske selskab 1821 gjorde rede for en meget mærkelig sygehistorie om Rachel Hertz (1793–1841), den såkaldte „synålejomfru“. Han gennemgik hendes sygehistorie fra hun 1807 var fjorten år og gjorde nøje rede for alle hendes symptomer. Hun var en højt begavet pige, lærte sig flere sprog, bl.a. latin og hjalp gennem årene H. i hans videnskabelige arbejde ved at samle og afskrive stof og førte en omfattende korrespondance på latin med ham. Hendes sygdom ytrede sig ved at der på forskellige steder af hendes legeme fremkom hævelser som det blev nødvendigt at åbne og der fandtes deri stykker af synåle. Fra begyndelsen af 1819 til aug. 1820 fjernedes ikke mindre den 273 nåle. 1822 offentliggjorde H. sin beretning i en lille latinsk pjece *Observatio de affectibus morboris virginis havniensis, cui plurimæ acus et variis corporis partibus excisæ et extractæ sunt*. Denne vakte stor opsigt rundt omkring i verden; 1823 offentliggjorde H. 26 indsamlede beretninger om nedslugte synåle (i Nye Hygæa), og i de følgende år kom adskillige fremmede hertil og besøgte Rachel Hertz. S.å. gjorde dog kirurgen Ludvig Levin Jacobson H. opmærksom på at nålene kunne være stukket ind. Da H. var blevet overlæge på Frederiks hospital flyttedes hun dertil, men også her frembød hun mærkelige symptomer, og der udtrodes endnu over 100 nåle af hende samt et sønderbrudt bennålehus. Fra sin tidligste tid havde hun desuden lidt af kramper under øresønderrivende skrigen, senere blev hun lam i visse ekstremiteter og stum. Dertil kom meget stor urinafsøndring som kun kunne udtømmes ved instrument, senere tillige vandansamlinger i moderskeden, som ligeledes måtte udtømmes med instrument, og til sidst blev disse ansamlinger luftblandede. Den svenske kemiker Jöns Berzelius (1779–1848) analyserede rumindholdet og fandt det tilblandet atmosfærisk luft – en oplysning om dette „veritable imposture“ fik H. dog først efter hendes endelige afsløring. Dertil kom sulteperioder, blod- og ekskrementblandede opkastninger. Som regel lå hun hen med lam højre arm. Da Rachel Hertz 1825 kom fra hospitalet blev hun anbragt hos en familie som systematisk udspejdede hende gennem et hul i døren, og det viste sig da at hun selv foretog de nødvendige manipulationer. Der kan næppe være tvivl om at hendes hysteri havde forbindelse med at hun som kvinde, måske også fordi hun var jøde, ikke havde mulighed for at udnytte sine usædvanlige evner – og at hun gennem sin sygdom formåede at interessere og fastholde H. Da han blev overbevist om at hun havde ført ham bag lyset, gjorde han rede for hendes hele sygdom og afsløringen

Herholdt, J. D.

i bogen *Udtag af Prof. Herholdts Dagbøger over Rachel Hertz' Sygdomme i Aarene 1807–1826*, 1826, hvori han gav en oversættelse af sin latinske afhandling og fortsatte beretningen til 1827 da det hele var klarlagt.

H. var mere teoretiker end praktiker. Blandt de få arbejder som har betydning i nutiden indtager hans medicinsk-historiske arbejder en særlig plads. Foruden mindre afhandlinger påbegyndte han et større værk: *Archiv for Lægevidenskabens Historie i Danmark*, 1823, men der kom aldrig mere end ét bind. Senere (1833–35) udgav han sammen med F. V. "Mansa *Samlinger til den danske Medicinal-Historie* – Etatsråd 1828. – R. 1815. DM. 1834. □Min. ca. 1789. Mal. af C. A. Jensen 1824 og 1827. Litografi efter tegn. af J. Senn, efter dette et litografi. Litografi 1829 efter tegn. af F. Møller. Litografi af M. Mendel, 1830. Buste af F. Krohn udst. 1830. Mal. af D. Monies, 1832 (St.mus.), tegnet forarbejde, litograferet af Monies selv s.d. og kopieret af C. A. Jensen, 1836 (Fr.borg); et par litografier i samme type. Mal. af C. A. Jensen, 1836 (St. mus.). Buste af Adelgunde Herbst.

A. v. Schönberg: Mindetale over J. D. H., 1839. C. Molbech: Det kgl. da. vidensk. selsk.s hist., 1843 315–18. C. C. A. Gosch: Danm.s zool. lit. II, 1, 1873 564–75; III, 1878 236–42 (bibliografi). G. Norrie: Chirurgisk akad.s hist. II–III, 1923. Kn. Faber: J. D. H., 1942. – Manus. i Kgl. bibl.

Gordon Norrie*

Herholdt, Johan Daniel, 1818–1902, arkitekt. * 13.3.1818 i Kbh. (Holmens), † 11.4.1902 sst., begr. sst. (Vestre). F: divisionskirurg ved Kbh.s borgerværn Johan Frederik Wilhelm H. (1778–1834) og Cathrine Marie (Else) Lorentzen (1783–1823). – 29.8.1860 i Kosel med Johanne Caroline Elise Herholdine Blaufeldt, * 14.7.1829 i Slesvig, † 18.9.1898 i Kbh., d. af herredsfoged M.F.*B. (1799–1880) og Emilie Rafn (1801–74). – Brorsøn af J.D.*H. (1764–1836). H. kom i tømrerlære 1834, blev svend 1837 og arbejdede som tømrer indtil 1840. I aftentimerne og i ledige dagtimer uddannede han sig imidlertid samtidig som arkitekt. Allerede 1832 var han begyndt på akademiets obligatoriske tegneundervisning for håndværkere. Han fortsatte på professor G. F. "Hetsch" private tegneskole hvor han fik lyst til at blive arkitekt og startede derpå et noget usædvanligt uddannelsesforløb. 1839–40 gik han i lære på arkitekten Gottlieb "Bindesbølls tegnestue herefter arbejdede han 1841–42 som arkitekt i Trondhjem der på det tidspunkt havde været hærget af en stor brand, og 1843–44 arbejdede han på forskellige tegnestuer i Hamburg der også havde været hjemsoget

af ildsvåde, og i Altona bl.a. ved banegården. Herefter arbejdede han i nogle år som konduktør for N. S. "Nebeløng i Kolding. Ind imellem den praktiske virksomhed gjorde han sin uddannelse ved akademiet færdig, således vandt han i 1843 den lille sølvmedalje, 1846 den store, 1849 den lille guldmedalje for *Et invalidehotel* og 1851 Den Neuhausenske præmie for en opmåling af et parti af Kronborg slotsgård. Derimod konkurrerede han forgæves til den store guldmedalje. Om denne periode fortæller han: „I disse Aar var jeg tillige jevnligt beskjeftiget med Tegning hos afdøde Bindesbøll, hvis livlige og belærende Veiledning i Forbindelse med Høyens i saa høj Grad vækkende Forelæsninger bidroge til at bringe Interessen for Kunsten til Gennembrud hos mig.“ Men efter den mislykkede guldmedaljekonkurrence opgav han at gå videre ved akademiet og søgte 1858 det mindre rejsestipendium og var herefter i to år på rejse i udlandet hvor han bl.a. besøgte Tyskland, Italien, Frankrig og England. Allerede inden afrejsen, mens han endnu færdiggjorde uddannelsen på akademiet havde han sine første selvstændige opgaver i København: Bibows villa *Taarnborg* på Gammel kongevej, 1847 og *xylograf Axel Kittendorffs villa* ved Bianco Lunos allé, 1852. Til trods for at begge villae senere er nedrevet indtager de en ikke ubetydelig plads i dansk arkitekturhistorie. I Taarnborg introduceredes en særlig italiensk påvirket fri villastil og Kittendorffs villa betragtes som et af de fineste eksempler på original romantisk villastil med mønstermuret facade og fri planløsning.

1856 vandt H. første præmien i konkurrencen om universitetsbiblioteket. Bygningen opførtes i 1857–61 og blev et afgørende gennembrud for H. ligesom den i almindelighed betragtes som skelsættende i dansk arkitektur. H. omsatte mange af sine friske rejseindtryk af både ældre og nyere arkitektur i biblioteksbygningen der både i sit indre og sit ydre bærer et umiskendeligt sakralt præg, stærkt påvirket af kirken S.Fermo i Verona. Den indre katedralignende bogsal var bygget op i en basilikal struktur, udført i støbejern, under indtryk af den nye jernarkitektur i Frankrig og England og første gang herhjemme udført i større omfang. Estertiden har især lagt vægt på betydningen af den pyntelige og stofflige anvendelse af mursten og formsten der navnlig fornemmes i facaderne. Ved sin monumentalitet befæstede bygningen herved de bestræbelser for at skabe en dansk byggetradition baseret på anvendelse af mursten der var indledt af G. F. Hetsch og G. Bindesbøll. Af særlig betydning var det at bygningen satte gang i en stor hjemlig produktion af formsten. Endelig betegner uni-

versitetsbiblioteket herhjemme et gennembrud for anvendelse af historiske motiver hvor det ornamentale træder stærkere frem i en mere gennemført historisk korrekt skikkelse end tidligere. H. kom til at danne skole. Baseret på sunde rationelle arkitektoniske principper med forkærlighed for murstensens anvendelsesmuligheder skabte H. og hans elever grundlaget for en aldrig afbrudt bygningstradition herhjemme. H. foretrak overvejende historiske motiver fra den hjemlige middelalder, norditaliensk teglstensarkitektur og den tidlige renæssance. Den retning H. kom til at repræsentere er siden betegnet som den nationale, hvilket giver nogen mening for så vidt de fremmede motiver fik en vis borgerret i dansk kultur ved den måde hvorpå de forbandtes med hjemlige materialer, men dækker i mindre grad Herholdt-retningens modsætningsforhold til de såkaldte europæere, arkitekter som Ferdinand *Meldahl, Vilhelm *Dahlerup, og Vilhelm *Klein og deres elever der lagde vægt på arkitektonisk pragt og effekt. Blandt H.s øvrige værker kan nævnes herregården *Selchausdal*, 1856 med motiv fra badstuen ved Frederiksborg slot; *Københavns anden banegård*, 1863–64, senere nedrevet, med en stor banegårdshal omspændt af en mægtig tømmerkonstruktion og gavlfacader komponeret over facaden til S. Ambrogio i Milano; *Nationalbanken*, 1866–70, senere nedrevet, efter den fiorentinske ungrenæssances paladser; *Vindinge kirke*, 1874–75 med forbillede i de ældre landsbykirker; *Duebrødre kloster* i Roskilde, 1879–80 med motiver fra Oluf Mortensens våbenhus: det ottekantede kapel i træ på Roskilde kirkegård 1885 efter de norske stavkirkers konstruktion. Af H.s meget omfattende produktion kan endvidere nævnes Studenterforeningens bygning ved Holmens kanal 1861–62, senere nedrevet; Grøns pakhus, *Holmens kanal 7*, 1862–63; *fru Heibergs villa*, Rosenvængets hovedgade, 1862; Kreditkassen i Bergen i renæssance, 1874; museums- og gymnastikbygningen på Herlufsholm, 1875 i gotik; Bikuben, *Silkegade 8*, 1881–84 i renæssance; *rådhuset i Odense*, 1881–83 sammen med C. Lendorf; *Polyteknisk læreanstalts* ældre bygning ved Sølvgade 1886–90 og *Botanisk laboratorium* ved Gøthersgade 1888–90 i renæssance; *toldkammerbygningen* i Helsingør, 1891. Der kan undertiden hvile en beskeden fremtoning over hans bygninger hans force var måske i højere grad hans aldrig svigtende sans for størrelse og finhed i forholdene samt den fantasi man møder i de bedste af hans bygninger. Det samme gælder dekorative arbejder som gitrene ved Selchausdals have-terrace, smedjejernsporten til Duebrødre hospital og indgangsportene af Faksekalk til Ør-

stedsparken 1878. Det var også H. der sammen med N. L. *Høyen vakte arkitekternes interesse for opmåling og tegning af Nordens ældre bygningskunst. Selv tegnede han partier af domkirken i Trondhjem, opmålte 1843 Skt. Knuds kirke i Odense, udførte tavlerne til Selskabet for nordisk kunsts hæfte om Helligåndskirken i Visby med tekst af Høyen. H. var i besiddelse af megen konstruktiv sans og bidrog til løsningen af flere af tidens nye opgaver, bl.a. hul mur af halve sten der første gang anvendtes i Kittendorffs villa, den første større jernkonstruktion i universitetsbibliotekets indre, de store træbuer over hovedbanegårdens hal m.v. H. har udgivet *Lommebog for Bygherrer og Bygmestere*, 1867 (flere udgaver) og *Veiledning i Husbygningskunst*, 1875. I sine mange restaureringer var han præget af tidens almindelige ønske om at føre bygningerne tilbage til deres oprindelige stil og kunne have en lykkelig hånd. Her kan nævnes *Herlufsholm kirke* 1861–63; *Roskilde domkirkes hovedrestaure-ring*, påbegyndt sammen med Christian *Hansen 1859, afsluttet 1873; *Skt. Knuds kirke* i Odense 1868–74; *Slagelse hospitals nordfløj*, 1877; *Skt. Peders kirke* i Næstved 1882–85 og *Klosterporten i Sorø*, 1882–94. Han var lærer i borgerlig bygningskunst ved Polyteknisk læreanstalt 1860–75, medlem af akademiet fra 1861, af skolerådet fra 1867, medlem af Det særlige kirkesyn 1862–86, sidste år som formand, medlem af Kbh.s borgerrepræsentation 1864–76, bygningsinspektør 1881–92, medlem af akademirådet 1887–89. Ved sin fratræden som bygningsinspektør modtog han fra en kreds af håndværkere en mindetavle af elfenben. – Æresdoktor 1879. Tit. professor 1863. Etatsråd 1871. – R. 1862. DM. 1875. K.² 1887. K.¹ 1890. □Buste af H. V. Bissen, 1868 (St.mus.), efter denne af V. Bissen ca. 1905. Mal. af A. Jerndorff, 1875 (udstillingsfonden, Charlottenborg), tegnet skitse til dette. Mal. af D. Monies udst. 1879, mal. af samme 1880 (Fr.borg). Mal. af Jul. Paulsen, 1896 (St.mus.), malet skitse til dette. Radering af F. Schwartz, 1899. Træsnit af H. C. Olsen, 1902.

Selvbiografi i Levnedbeskr. af de ved Kbh.s univ.s firehundredårsfest promoverede doktorer, 1879 125f. – J.D.H. og hans værker, udg. A. Clemmensen, Hans J. Holm og H. Storck, 1898 (m. selvbiografi og værkfortegn.). [H.] Storck i *Architekten A IV*, 1901–02 161–66. V. Klein sst. 189–91. Kay Fisker sst. M, 1943 49–64. Sv. Dahl: *Univ.bibl.s bygninger*, 1932. Kn. Millech: J.D.H. og univ.bibl. i *Fiolstræde*, 1961. Henrik Græbe i *Strejffly over Danm.s bygningskultur*. Festskr. til Harald Langberg, 1979 181–97. – Papirer i Kgl. bibl.

Villads Villadsen

Heribert

Heribert, ca. 1060, biskop i Viborg.

H. bærer som de fleste af vore bisper fra den ældste tid et ikke-nordisk navn; sandsynligvis var han af tysk herkomst. Han blev viet af ærkebiskop Adalbert af Hamburg-Bremen til biskop i Viborg ca. 1060 da Nørrejylland efter Ribebispens "Vals død blev delt i fire stifter. Sven Estridsen ydede det nye kirkelige centrum sin støtte, også Knud den Hellige nævnes som domkirkens velgører; men om H.s virken har vi ingen efterretning, heller ikke ved vi hvor længe han førte bispestav i Viborg. Ifølge Lunds domkirkes nekrologium var 8.4. hans dødsdag; Viborg domkirkes nekrologium er gået til grunde i 1700-tallet.

Diplomatarium Vibergense, udg. A. Heise 1879 364f. Repertorium diplomaticum I, 1894-95 nr. 2094 1471. – Adam af Bremen: Gesta hammaburgensis, 3. udg. ved B. Schmeidler, Lpz. 1917 223 230 (da. udg.: De hamb. ærkebispsers hist., ved Carsten L. Henriksen, 1930) (fot. opr. 1968). Hal Koch: Danm.s kirke i den beg. højmiddelalder I-II, 1936. Aksel E. Christensen i Danm.s hist. I, 1977 229.

Ellen Jørgensen*

Herland, Bertel Sørensen, –1660–, forfatter. * ca. 1630 i Ålsø ved Grenå, † tidligst 1665. F: sognepræst i Ålsø og Hoed Søren Kjeldsen (ca. 1582–1669) og Anna Pedersdatter Kuri († tidligst 1663).

H. blev student 1645 fra Århus. Fra 1650 hvor han tog baccalauregraden var han en tid hører ved Århus skole. 1656 drog han med anbefalingskrivelser fra bl.a. sin præceptor professor Bertel *Bartholin og universitetets prorektor Thomas *Bartholin (1616–80) til udlandet, hvor han i Utrecht, Franeker og Leiden først studerede medicin og derpå, fra 1662, filologi. Efter et ophold i Amsterdam rejste han 1663 til London og derfra s.å. til Paris hvor han var 1665. Siden tabes hans spor og sandsynligvis er han død i det fremmede. Af hans mange lejlighedsdigte kendes i trykt form kun et latinsk digt til professor Laurids Bording (1653) og et dansk digt (*Homagium Viburgense*) i anledning af prins Christians hyldning i Viborg (1655), men hans i British Museum (Sloane Coll. 2870) bevarede optegnelsesbog indeholder en mængde digte og digtkladder, dels på latin, fransk og tysk, dels på dansk, stiledede til venner og bekendte i Århus og omegn og i Kbh. samt til personer han under udenlandsrejsen kom i berøring med, bl.a. Hannibal *Sehested, prins Vilhelm (III) af Oranien, hertugen af Albemarle, hertug Jakob af York og alkymisten og vidunderlægen Francesco *Borri. H.s stærkt jyskfarvede danske vers er i baroktidens smag og oftest ret kejtede, men kan dog af og til rumme friske og morsomme strofer som fx hyldestdigtet til prins Christian (med linjerne: „En

Jomfru Danmark er, i Grund ej undertvungen – af nogen, maa hun vær' iblandt saa ilde stungen“) og et skæmtende gådedigt om „Perlen“. – Bogen rummer også bemærkelsesværdige noter til engelsk lyd lære og grammatik.

Pers.hist. t. II, 1881 201 203f; sst. 9.r. V, 1932 147. S. Birket Smith: Kbh.s univ.s matrikel I, 1890 192. – Gustav Ludv. Wad i Pers.hist. t. 2.r. II, 1887 90. C. O. Bøggild-Andersen i Årbøger, udg. af Hist. samf. for Århus stift XXXVIII, 1945 13–41. – Severii Carmina (Ms. Sloane 2870 (8°) i Brit. mus.). Papirer i Kgl. bibl.

C. O. Bøggild-Andersen*

Herman, ca. 1100–ca. 50, kannik i Lund og biskop af Slesvig. Begr. i Lund domk. F: Embrico, grev Adolf af Saphenbergs vassal (ministerialis) og Adeleida.

H. stammede fra Rhinegnen. Hans far der var en anset og rig mand, trådte med hustru og børn og alt sit gods ind i augustinerklostret Rolduc nord for Aachen der var blevet grundlagt 1104, få år før hans indtræden. I kraft af de midler han medbragte, og i kraft af sin foretagsomhed indtog han her en dominerende stilling. Det synes som H. tog faderens selvhævdelse i arv. Gentagne gange søgte han at blive abbed, idet han pukkede på slægtens store gaver, men hans ærgerrige planer mødte modstand, og dybt skuffet forlod han 1129 Rolduc. Siden var han en tid i klostret Dünewald ved Köln, men fandt til slut et virkeområde i Danmark. Han blev – uvist når – optaget blandt Lund domkirkes præsteskab. Særlig tilknytning synes han at have haft til *Eskil. Første gang hans navn forekommer i danske kilder er i Eskils brev til Skt. Peders kloster 29.11.1135 hvor han nævnes som Eskils kapellan og står på en fremskudt plads blandt vidnerne. At man havde tro til hans dygtighed fremgår af at han blev sendt til Rom i en overmåde vigtig sag. 1133 havde ærkebiskop Adalbert af Hamburg-Bremen udvirket en række buller hvorved Lund og alle de andre nordiske stifter lagdes under Hamburg-Bremen ligesom før 1104. Fra dansk side måtte man stræbe efter frigørelse, og det lykkelige resultat af H.s sendelse var at de nordiske lande på ny blev en selvstændig kirkeprovins. Vi ved ikke hvilket år denne for Danmark så betydningsfulde sendelse fandt sted – i den hjemlige overlevering er den ukendt. Vor eneste hjemmel er årbøgerne fra Rolduc der beretter om H.s levnedsløb, men ikke nøje tidsfæster begivenhederne. Sikkert er det at Eskil i aug. 1139 som ærkebiskop førte forsæde på en synode i Lund.

På det tidspunkt var H. blevet biskop af Slesvig ved kongens og ærkebispens indflydelse, men stiftets folk ville at en af deres egne skulle være

biskop, og H. måtte vige. Indtil han kunne få et passende embede overlod kong Erik Lam ham en del jordegods på Sjælland og motiverede sin gave med at H. mandigt havde stået ham bi i hans trængsler. Hvad kongen sigter til med disse ord ved vi ikke. H. var til stede ved kirkevielsen i Lund 1.9.1145, men døde i et af de nærmest følgende år. Hans årtid holdtes 16.1. både i Lund og i Rolduc. □Relief på ligsten (Lund domk.), afstøbning (Fr.borg).

Monumenta Germaniæ historica. Scriptores XVI, Hannover 1859 688f. (Annales Rodenses). Codex Esromensis, 1880–81 (reproducdg. 1973) 91. Repertorium diplomaticum I, 1894–95 nr. 5 9. Necrologium Lundense, udg. L. Weibull, Lund 1923 52 90 114. Laur. Weibull i Hist. t. för Skåneland V, Lund 1914–17 152f. Samme: Skånes kyrka från älsta tid till 1274, 1946. Fr. Beckett: Danm.s kunst I, 1924 245. Niels Skyum-Nielsen: Kvinde og slave, 1971. Aksel E. Christensen i Danm.s hist. I, 1977.

Ellen Jørgensen *

Hermann, Povl, * 1902, højesteretsdommer. * 23. 5.1902 i Kbh. (Andreas). F: købmand Jacques H. (1872–1957) og Gerda Bang (1882–1948). ~ 28.12.1928 i Maribo (Domk.) med Gerda Pedersen, * 2.5.1909 i Kbh. (Jakobs), d. af toldforvalter Johannes Karl Hans P. (1873–1966) og Augusta Gundersen (1876–1936).

Efter at være blevet student fra Østre Borgerdydskolen 1920 og juridisk kandidat 1926 var H. dommerfuldmægtig i Åbenrå og Gråsten til han 1934 blev politiadvokat i København, fra 1940 konstitueret som ledende politiadvokat. Allerede 1941 udnævntes han imidlertid til dommer i Københavns byret. Efter besættelsens ophør var H. en af de dommere der fik pålagt det strafferetlige retsopgør. Det var en byrdefuld opgave, ikke blot fordi hele besættelsestidens atmosfære gik igen i disse sager, men også fordi mange af de straffe der måtte idømmes kunne virke urimelige, og fordi der i nogle sager måtte idømmes dødsdomme. Hertil kom den indflydelse på meddommerne som befolkningens harme over for nazisterne ofte kunne udløse, og som førte til en ofte hård indstilling fra meddommerne over for de tiltalte. Det var derfor en mere tilfredsstillende opgave for H. at han ved udnævnelsen til medlem af arbejds- og forligsnævnets formandskab 1945, til mæglingmand 1946 og til forligsmand 1952–58 kom ind på det arbejdsretlige område på hvilket han gennem årene gjorde en betydelig indsats, bl.a. som formand for arbejdsretten, for en række af de på dette område nedsatte nævn og for adskillige udvalg både på dette og på andre samfundsområder. Dette førte videre til at H. fik overdraget hvervet som opmand i utallige faglige voldgifter. H. udnævntes 1954 til dommer i højesteret hvorfra han afgik 1972. –

H.s betydelige common sense og hans evne til at forstå stridende parters synspunkter gjorde ham særdeles velegnet som opmand og forligsmand. Det er karakteristisk for den påskønnelse af H.s virke, som på alle de felter hvori han har arbejdet er blevet ham til del at han også efter sin afgang som højesteretsdommer fortsatte i mange af sine hverv. Et område der udover arbejdsretten særlig bør nævnes er hans formandskab i flere ankenævvn, navnlig monopolankenævnet i hvilken egenskab han har vundet erhvervslivets og advokatstandens respekt ved sin evne til at sætte sig ind i disse særlige, ofte meget vanskelige forhold og til både at formidle forligsmæssige ordninger og træffe de rette afgørelser. H. har ved denne indsats på mange af samfundslivets felter indlagt sig stor fortjeneste. – R. 1947. R.' 1952. K. 1960. K.' 1968. S.K. 1972. □Foto.

Bernt Hjejle

Hermansen, Axel, 1871–1933, ingeniør, ovntekniker. * 9.4.1871 i Næstved, † 1.8.1933 i Plejelt, urne på Nørre Søby kgd. F: jernstøber Henrik Christian Vilhelm H. (1839–1922) og Dorothea Charlotte Cecilie Engberg (1846–1912). ~ 23.1. 1900 i Dragsholm slotk. med cand.med. & chir., baronesse Birthe Elisabeth Margrethe de Falsen Zytphen-Adeler, * 4.10.1868 på Dønnerup, † 22.8.1923 i Hornbæk, d. af lensbaron, kammerherre Frederik Georg de Falsen Z.-A. (1840–1908) og Malvina Georgette de Falsen (1848–1919).

H. tog polyteknisk adgangseksamen 1888. Under studietiden på Polyteknisk læreanstalt arbejdede han i otte måneder 1890 som lærling på Hermansens Søners Maskinfabrik og Jernstøberi i Næstved og i syv måneder 1892 som tegner og volonter på en cementfabrik i Namur. 1894 blev han polyteknisk kandidat som maskiningeniør. Efter eksamen fik han beskæftigelse på fabrikken i Næstved, men forlod denne stilling i juni s.å. for i Newcastle og Leeds at kontrollere bygningen af en hængebro for det islandske ministerium. Sept. s.å. fik han ansættelse ved udvidelsesarbejderne på Østre gasværk i Kbh. men kom 1895 til S. Frichs Efterflg.s maskinfabrik i Århus hvor han forblev til udgangen af 1896. Umiddelbart herefter begav han sig på en fire måneders studierejse i Rusland og startede efter hjemkomsten herfra 1897 en ingeniørforretning i Kbh. med speciale i maskin- og fabriksanlæg. 1899 deltog han i starten af og var medejer af Kalundborg jernstøberi og maskinfabrik og Sten- og gruskompagniet. 1900 blev han direktør for Ifø kalk- og kaolinbruk, Bromölle, Sverige, og kom herigennem ind på ovnbyggerteknikken

Hermansen, Axel

som skulle blive hans egentlige livsgerning. Han overtog selvanden virksomheden 1901; 1903 overtoges den af et aktieselskab Ifö Kaolin & Chamotte A.B. for hvilket H. var administrerende direktør til 1909. Fra 1903 havde han samtidig virket som rådgivende ingeniør fra sin bolig Ingelstadgården i Småland der drevs af hans hustru. Hans forretning var såvel konsulent- som entreprenørvirksomhed med rekerperative gløde- og smelteovnsanlæg med temperaturer mellem 500 og 1700°, og han byggede i en årrække adskillige anlæg i næsten alle industrilande både for stålindustrien, den keramiske industri og glasindustrien. Han anlagde en filial i Berlin 1908, Petrograd (Leningrad) 1914, Paris 1915, Birmingham 1916; senere er der oprettet kontorer i Oslo, New York, Helsinki, Milano og Bilbao. På Ingelstadgården oprettede og drev han en forsøgsanstalt for ovnteknik og søgte herigenem i samarbejde med ingeniør C. Fox-Maule at rationalisere ovnbyggeriet og at få et teoretisk rigtigt grundlag for bygning af ovne til høje temperaturer. En beretning om dette arbejde foreligger i bogen *Industrial Furnace Technique*, 1929. I en årrække udøvede H. en banebrydende virksomhed som ovnbygger, og særlig er et stort antal glasværkers ovne bygget efter hans ideer. 1928 overtog han aktiemajoriteten i A/S Kronborg, Dansk vinduesglasværk i Helsingør for at ombygge dette til mekanisk glasværk efter Fourcaultmetoden og udvide det til at dække landets forbrug af vinduesglas, men her led han skibbrud. Han, der samtidig byggede vinduesglasværker i Sverige, Finland og Rumænien, som teknisk fungerede fuldt tilfredsstillende, indlod sig i Helsingør på eksperimenter, som gik ud over glasværkets afsætningsmuligheder, vanskeligheder der kunne have været overvundet i løbet af nogle år, men som forinden ødelagde foretagendet og knækkede H. økonomisk. Det er sagt om H. at hans svaghed måske var den at han bedst forstod sig på den store tabel – den lille lærte han aldrig. H. har udtaget en række patenter og udgivet en række faglige skrifter, bl.a. *Producing high temperatures by means of combustion, Measurement of high temperatures of Gases* (begge i Thermotechnical Laboratory Report Nr. 1, 1919), *Några synpunkter rörande Sveriges bränslefråga* (Värmetechniska försöksanstalt, Meddelande nr. 2, 1919) og *Quelques questions d'utilisation de la chaleur*, 1925. □Buste af Michaela Haslund.

Ingeniøren XXXVIII, 1929 550. K. Glent sst. XLII, 1933 241.

Povl Vinding*

Hermansen, Christen, 1806–82, orientalist, teolog. * 30.1.1806 i Store Brøndum, † 19.10.1882 i Kbh. (Matth.), begr. på Frbg. F: husmand Herman Christensen (ca. 1770–1835) og Kirsten Sørensensdatter (ca. 1780–1838). ~ 14.7.1858 i Ølsted, Hatting hrd., med Edel Kirstine Margrethe Secher, * 10.11.1812 på Skaføgård, † 4.8.1879 i Kbh. (Frue), d. af godsejer, kammerråd Jørgen Mørch S. (1772–1852) og Dorthea Nicoline Marie Secher (1773–1857).

H. blev student 1825, privat dimitteret, cand.teol. 1830, var alumnus på Borchs kollegium i to år og vandt universitetets guldmedalje 1834. Efter nogle år som manuduktør og notarius ved teologisk embedseksamen foretog han 1839–41 med offentlig understøttelse en rejse til Tyskland, Italien, Grækenland og Orienten. Ved sin tilbagekomst blev han konstitueret som docent i semitisk-østerlandsk filologi og litteratur, en stilling der 1844 omdannedes til et lektorat og 1845 til et ekstraordinært professorat. 1848 overtog han et ekstraordinært teologisk professorat og fik gammeltestamentlig eksegese som hovedfag, idet han dog også indtil 1851 bestred sit gamle fag ved det filosofiske fakultet. 1850 blev han ordinær professor i teologi, tog sin afsked 1882. – Som lærer ved det teologiske fakultet repræsenterede H. den retning der reagerede mod rationalismen med en strengt konfessionel lutherdom og så det som sin opgave at hævde den kirkelige traditions opfattelse i alle spørgsmål vedrørende bibelsk litteratur og historie, en retning hvis fører er tyskeren E. W. Hengstenberg. På de studerende havde H. en særlig indflydelse gennem de skriftlige øvelser, han (og H. N. *Clausen) afholdt. Hans videnskabelige produktion er trods hans store lærdom ikke omfattende. Foruden en lille disputats fra kollegietiden og et par universitetsprogrammer – om det af W. Cureton udgivne syriske evangeliehåndskrift (1859) og om integriteten af Jobs bog (1874) – offentliggjorde han en oversættelse af salmerne (1862) og Esajas (1854). Han havde en væsentlig andel i det gennemsyn af den danske oversættelse af Det gamle testamente som førte til den revision der blev autoriseret 25.4.1871. Desuden bearbejdede han til Chr. H. *Kalkars bibelværk Ezechiel og Daniel. Han var 1873–74 rector magnificus og fungerede ved J. *Nellemans indtræden i ministeriet Estrup som prorektor fra juni 1875 til universitetsårets udløb. H. gik med stor iver op i sin universitetsgerning. I sine sidste år, da han var stærkt svækket efter et apoplektisk anfald, kørte han til universitetet og lod sig hjælpe op på katederet for at holde forelæsning. Han havde et blødt hjerte over for nød og trang og understøttede i stilhed mange fattige studenter og andre

nødlidende. Han og hans hustru har stiftet nogle betydelige legater, dels for deres familie og deres fødesogne, dels for universitetet (fundats, Ministerialtidende 1884, A. 37f). Hans bibliotek der væsentlig bestod af ældre litteratur (katalog, trykt 1883) testamenteredes til Viborg stiftsbibliotek og overgik siden til Århus universitet. – Æresdoktor i teologi i Leipzig 1878. – R. 1858. DM. 1871. K. 1879. □ Litografi af P. Gemzøe. Træsnit 1880. – Mindesten (Store Brøndum).

V. A. Secher: Medd. om slægten Secher, 1885. Ill.tid. 23.7.1882. Dagbladet 20.10. s.å. Fr. Chr. Krarup: Fra romantisme til realisme, 1930 26f. P. G. Lindhardt i Jyske saml. ny.r. III, 1954–56 217–42. – Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

Age Bentzen*

Hermansen, Carl Martin, 1897–1976, kirkeminister. * 5.2.1897 i Silkeborg, † 8.11.1976 i Hjørring. F: damaskvæver Frederik H. (1845–99) og Caroline Jørgensen (1862–1953). ~ 12.12.1922 i Våg, Færøerne, med Elsebeth Susanne Næss, * 14.8.1899 i Våg, d. af førstelærer Poul N. (1863–1953) og Elsebeth Sofie Dahl (1870–1950). H. blev student fra Th. Langs skole i Silkeborg 1915 og cand.teol. 1921. S.å. blev han kaldskapellan på Sudursteymoy, Færøerne, 1924 sognepræst i Værum-Ørum, 1933 præst for valgmenigheden i Ryslinge og var sognepræst i Hjørring 1940–51 og provst for Vennebjerg herred 1941–51, dog fritaget for begge embeder i ministertiden 1945–47. H. var grundtvigianer og en flittig skribent der ofte i dagblade og kirkelige tidsskrifter deltog i debatter om kirkelige og religiøse spørgsmål og kunne være ret skarp og spids over for personer han ikke var på bølgelængde med. Han redigerede Færøsk Kirketidende 1922–24 og Vejen frem. Ny dansk Kirketidende 1931–35 og Menighedsbladet 1936–45 og 1954–61, fra 1957 ændret til Dansk Kirketidende. Gennem mange år leverede han ugentlige artikler til venstres presse. 1950 afslog han en opfordring til at stille sig som kandidat ved bispevalget i Ålborg, lod sig opstille året efter ved bispevalget i Viborg, men manglede en snes stemmer i at nå førstepladsen ved afstemningen. – Politisk var H., hvis hjem sluttede sig til den J. C. Christensenske retning i venstre, organiseret venstremand fra midten af 1920'erne. Han var medlem af Hjørring byråd 1943–45, opstillet af venstre i Frederikshavnkredsen ved oktobervalget 1945 og udnævntes til kirkeminister i regeringen Knud Kristensen 1945–47. Over for det fra flere sider fremførte krav om kvindelige præster stillede han sig velvilligt, men ville ikke ændre lovgivningen før der forelå en konkret sag. Den kom 1946 da valgmenigheden i Nr. Ørslev på

Falster ønskede cand.teol. Johanne *Andersen ansat og H. kunne da 1947 sætte sit navn under loven der gav kvinder adgang til præsteembeder. Han fik endvidere gennemført en forbedring af præsternes lønninger i forbindelse med lønningslovene for tjenestemænd 1946 og nedsat en salmebogskommission. Han havde i sin Ryslingetid sammen med valgmenighedspræsterne Uffe Hansen, Ubberup, og Niels Pedersen, Vallekilde, forestået udarbejdelsen af en fælles salmebog for valg- og frimenighederne og fandt folkekirkens salmebog Kirke og Hjem utilfredsstillende. Salmebogskommissionen afgav indstilling i H.s anden ministerperiode og februar 1953 fik han kongens autorisation af Den danske Salmebog. H. blev kirkeminister for anden gang i ministeriet Erik Eriksen-Ole Bjørn Kraft da kirkeminister Jens Sønderup 1951 ved landbrugsminister H. H. Hauchs afgang overtog hans ministerium. H. havde ikke billiget Knud Kristensens Sydslesvigpolitik og befandt sig bedre i vk-regeringen hvor han sluttede nært venskab med Erik Eriksen og Jens Sønderup. Han fik det gjort lettere for udlandspræster at vende tilbage til embede i hjemlandet og blev udsat for kritik i oppositionspresen da præsten i Værum-Ørum søgte at rejse storm mod ham ved at oplyse offentligt at H. 1945 som minister havde aflagt besøg i Værum-Ørum præstegård på et tidspunkt da præsten ikke var hjemme og i kirkebogen havde rettet i sin søns fornavn (Kai til Cai). Rettelsen var senere godkendt af kirkeministeriet, men præsten i Værum-Ørum var ikke blevet underrettet. Den lille sag gav dog ikke anledning til aktion i rigsdagen. – Efter sin afgang som minister sept. 1953 var H. medlem af Hjørring byråd 1954–62 og borgmester 1954–58. Han fik 1957 oprettet Hjørring seminarium, blev dets formand og lærer i kristendomskundskab 1958–70. Han var formand for Th. Langs skoles samfund 1948–56 og i bestyrelsen for Dansk kirke i udlandet 1949–57 og for Kristeligt Dagblad 1954–63 hvori lå et udtryk for den større åbenhed og bredde der prægede ham i hans senere år. H. var medudgiver af *Grundtvig og Barth*, 1938, skrev *Hjørring Diskontobank 1855–1955*, 1955, redigerede *Bogen om Erik Eriksen*, 1972, og fortalte levende og med mange anekdoter sit livs oplevelser i *Fra Thorshavn til Frederiksholms Kanal*, 1948, *Så mangen en sommer*, 1967, og *Så mangen en vinter*, 1970. Med motiv fra Færøerne skrev H. romanerne *Alt dette vil jeg give dig*, 1958, og *Husfruen på Husavik*, 1960, og fra de mange sørejser skipperhistorierne *Farvel Christoffersen*, 1954. Dertil kom en række bøger med folkeligt-kristeligt indhold af lys gudstro som *Fra en gammel Præstegaard*, 1935, og *Denne sali-*

Hermansen, Carl

ge Tid, 1942. – K. 1947. □ Afbildet på A. Tørsløffs mal. 1956 af grundlovens underskrivelse 1953 (folketinget). Foto.

C. H.: Fra Thorshavn til Frederiksholms kanal, 1948. Samme: Så mangen en sommer, 1967. Samme: Så mangen en vinter, 1970 (erindringer). – Vendsyssel tid. 9.11.1976. Kristeligt dagbl. s.d. – Papirer i Rigsark.

Helge Larsen

Hermansen, Nicolaus (Claus). –1272–1291–, borger og foged i Roskilde. ~ en d. af Roskildeborgeren Trued Romeldsen.

I slutningen af 1200-årene er det muligt at få et indblik i et velhavende og entreprenant borgerskab i Roskilde. I dette miljø er H. den mest fremtrædende. Navnene omkring ham (broderen Lydeke, hustruens farbror Claus Romeldsen og sønnerne Henrik og Trued Clausen) viser en tysk dominans som dels kan bidrage til at belyse kredsen, dels bekræfter at hans kaldenavn var Claus og ikke Niels som brugt i litteraturen.

H. optræder i kilderne under varetagelse af sit fogedembede og som privatperson hvor han ofte kaldes borger. Et tegn på hans anseelse er at han yderligere en enkelt gang benævnes „dominus“. Hans formue og formåen kendes kun fra overdragelse af jordegods til gejstlige institutioner. Foruden at give Roskilde domkirke 1 bol jord i Nørre Hyllinge sælger han en gård og to vandmøller i Roskilde til Sankt Clara kloster. Det ene møllested havde han selv opbygget, det andet hans svigerfar. Desuden ejede han jord og andele i en mølle i Tåstrup. Den erhvervsmæssige baggrund som har skabt mulighed for en sådan kapitalinvestering kendes ikke, men det er bemærkelsesværdigt at privatpersoner har kunnet deltage i opbygningen af et produktionsapparat som i den senere middelalder blev en af Roskildes livsnerver.

Liber daticus Roskildensis, udg. Alfr. Otto, 1933 57. Diplomatarium Danicum 2.r.II–IV og 3.r.I, 1941–58.– Inger Lysdahl [Nielsen]: Bypatriciatet i Roskilde og Ribe ..., 1973 (Specialeafhandl. fra Århus univ.). Samme i Heraldisk t. III, 1970–74 441–52.

Ingrid Nielsen

Hermansen, Kirsten, * 1930, operasanger. * 21.2.1930 i Kbh. F: overlærer Einar Holger H. (1894–1951) og Kaja Louise Hessing (1889–1968). ~ kontrabassist Leif Rommer, * 3.5.1933 i Kbh.

H. kastede sig tidligt over sangen som medlem af radioens børnekor. I sin gymnasietid nåede hun desuden at blive landskendt ved at lægge stemme til Prinsessen i *Fyrstøjet*, den første danske helafstegnefilm, 1945.

Allerede før sin succesfulde solistklassedebut 1954 fra Det kgl. danske musikkonservatorium

(hovedlærer: Holger *Byrding) nåede hun at optræde på Det kgl. teater i en barnerolle i Benjamin Brittens *Albert Herring*. 1953–55 gennemgik H. teatrets operaskole, og derefter fulgte den officielle scenedebut som Lucia i Brittens *Lucretia* hvor hun nævntes rosende for sin „rent klingende sopran og gode sceniske manerer“. Da H. på grund af en anden sangerindes sygdom kort efter sang Susanna ved premieren på Carl Eberts med spænding imødesete iscenesættelse af Mozarts *Figaros Bryllup* betegnede det af kritikerne som et gennembrud, og hun kom hurtigt til at spille en central rolle i Det kgl. teaters sangerstab med Mozart-partier som et af de vigtige virkefelter: foruden Susanna roller som Blonde i *Borsførelsen fra Seraillet*, Despina og Fiordiligi i *Cosi fan tutte*, Nattens dronning i *Trylleføljet* og Rosina i *La finta semplice*. Ved radiooperaens *Idomeneo* føjedes i Mozart-jubelåret 1956 med Ilias parti endnu et smukt portræt til rækken. Skønt en indflydelsesrig anmelder ved hendes koncertdebut frarådede hende at blive koloratur-sopran kom dette stemmefag til at spille en betydelig rolle i hendes karriere. Foruden Nattens dronning som hun første gang sang på Den norske opera i Oslo 1960 kom hun på Det kgl. teater til at synge Gilda i *Rigoletto*, Norina i *Don Pasquale*, Olympia i *Hoffmanns Eventyr*, Zerbinetta i *Ariadne på Naxos* m.fl. Specielt med Zerbinetta fejrede hun triumfer med sin suveræne sangkunst og sceniske veloplagthed. Og hendes Gilda karakteriseredes ved premieren 1962 af den samme anmelder som „en eklatant sejr“. Som en præstation helt i særklasse må nævnes Hilda Mack i Hans Werner Henzes *Elegi for unge elskende* hvor hun i det halsbrækkende svære koloraturparti tilførte Det kgl. teaters opsætning en præstation af international rækkevidde. I Danmarks radios regi fik hun 1968 lejlighed til at prøve kræfter med den omfattende titelrolle i Bellinis *Søvnøgængersken*.

Også som lyrisk sopran har H. formået at gøre sig gældende. Nævnes kan her bl.a. titelrollen i *Madame Butterfly*. Overgangen til det mere karakterprægede fag har for H.s vedkommende betydet nogle års relativ mangel på nye opgaver, men i 1976 udnyttede Det kgl. teater igen hendes sikre vokale og sceniske fremtræden til et afgørende hovedparti, marskalkinden i *Rosenkavaleren*. H. har gæstespillet på Den jyske og Den fynske opera ligesom hun har varetaget talrige oratorie- og koncertopgaver gennem årene. Hun har desuden været flittigt benyttet i Danmarks radio og har siden 1972 været docent i sang ved Det kgl. danske musikkonservatorium. – H. har modtaget en række hædersbevisninger, bl.a. Musikanmelderingens ærespris, 1956, Elisabeth

Dons' mindelegat, 1962 (som den første overhovedet) og Tagea Brandts rejselægat, 1967. – R. 1969. □Foto.

Knud Ketting

Hermansen, Niels Kristian, * 1922, professor i skovbrug, direktør. * 7.2.1922 i Skodborg. F: førstelærer Kristen Møller H. (1890–1969) og lærer Anna Mary Jensen (1889–1969). ~ 16.8.1947 i Frbg. k. med Cecil Oxenvad, * 18.8.1924 på Frbg., d. af kgl. kapelmusikus Aage O. (1884–1944) og Gudrun Møller (1886–1972).

H. tog studentereksamen i Sorø 1942, blev forstkandidat 1949. Efter militærtjenesten blev han ansat ved statsskovbruget som forstfuldmægtig og forestod omordningen af regnskabet til moderne hulkortregnskab. Da Howard Grøn 1952 søgte orlov fra sin lærergerning ved landbohøjskolen blev H. udpeget til konstitueret professor i hans fag: skovøkonomi, skovpolitik og skovhistorie. Efter to år overtog han professoratet som han besad til 1974, dog med orlov 1971–73 hvor han var leder af den af norsk udviklingshjælp oprettede skovbrugsafdeling ved Makerere universitetet i Uganda. 1974 udnævntes H. til direktør i det nyoprettede direktorat for videregående undervisning under undervisningsministeriet. Det var H.s dygtighed og flid der var baggrund for konstitutionen 1952. Disse egenskaber er kombineret med overblik, og dette medførte at H. fik mange tillidsposter såvel ved landbohøjskolen som inden for skovbruget, og dermed indflydelse. Af hans betydelige forstlige forfatterskab skal nævnes hans dupliserede lærebøger i skovpolitik 1963 og i skovøkonomi 1964.

Nedennævnte større artikler giver indtryk af hvilke spørgsmål der især har optaget ham: *Omdriftsbestemmelsens dynamik*, 1953, *Økonomiske betragtninger vedrørende træartsvalget*, 1955, *Fra Bregentveds esgekove - skovøkonomiske betragtninger*, 1956, *Målsætningsproblemer i skovbruget*, 1961, *Fremgangsmåder ved beregning af venteværdier*, 1963, *Dansk privatskovbrugs økonomi gennem to årtier*, 1968 og *Fremtidens skovpolitik*, 1970, alle publiceret i Dansk skovforenings tidsskrift af hvis redaktion han var medlem 1955–73. Af afhandlinger med originalt videnskabeligt indhold skal også nævnes: *Die Verteilung der Anteile im Waldwirtschafts-genossenschaften*, Landbohøjskolens årsskrift 1954, samt kapitler i bøgerne *Möglichkeiten optimaler Betriebsgestaltung in der Forstwirtschaft*, München 1968, og *Readings in forest economics*, Oslo 1969. Men det skal tilføjes at H. også har lagt vægt på at skrive dagbladskronikker samt korte artikler i tidsskrifter, såvel danske som udenlandske, og

han har herved skabt forståelse og interesse for skovøkonomiske og skovpolitiske spørgsmål og for anvendelse af edb i undervisning og forskning.

H. var initiativtager til og særdeles virksom ved den nyordning af skovbrugsstudiet der trådte i kraft 1971 og som var indledning til nye studieordninger for de fleste af landbohøjskolens uddannelser. Blandt H.s tillidshverv skal anføres: sekretær for landbohøjskolens undervisningsråd 1955–60, efor for veterinær- og landbohøjskole kollegiet 1957–71, prorektor 1964–66, medlem af bestyrelserne for Dansk skovforening 1954–74, Jagt- og skovbrugsmuseet 1954–74, Skovhistorisk selskab 1954–72, Statens teknisk-videnskabelige fond 1967–70, Akademiet for de tekniske videnskaber fra 1961, censor ved Handelshøjskolen fra 1963, formand for sektionen for skovøkonomi i den Internationale union af forstlige forsøgsstationer 1961–71, formand for bestyrelsen for Ungdommens uddannelsesfond 1968–70, for undervisningsministeriets udvalg vedr. udbygningen af edb-kapaciteten for forskning og undervisning 1968–71, medlem af Statens samfundsvidenskabelige forskningsråd 1968–70 og af direktionen for Sorø akademi fra 1971. Æresmedlem af det finske skovselskab 1969, æresdoktor ved det agro-forstvidenskabelige fakultet i Helsingfors 1977. – R. 1959. R.¹ 1968. □Foto.

Levnedsberetning i ordenskapitlet.

P. Chr. Nielsen

Hermansen, Victor, 1894–1960, museumsinspektør, historiker. * 21.12.1894 på Frbg. (Frbg. k.), † 9.6.1960 i Gentofte, begr. i Sorgenfri. F: urtekræmmer Adam Christian Adolph H. (1859–1943) og Oline Rasmine Johanne Rasmussen (1869–1968). ~ 14.10.1930 i Odense (Skt. Hans) med Inger Margrethe Krag-Hansen, * 9.11.1904 i Odense (Skt. Hans), d. af residerende kapellan, senere sognepræst ved Skt. Hans k. Hans Rasmus Hansen (1873–1946) og Margrethe Vilhelmine Krag (1876–1960). Navneforandring (bindestreg) 10.4.1922.

H. blev student 1912 (Metropolitanskolen), mag.art. i historie 1920. Han fik tidligt tilknytning til Nationalmuseet og foretog undersøgelser for det planlagte værk Danmarks Kirker. 1928 blev han sekretær ved værket og medredaktør af de første sjællandske amtsbind (Præst og Sorø amter). 1938 blev han inspektør ved museets 2. afdeling, en stilling han beholdt til sin død. Han var med i styrelsen for flere historiske og lærde selskaber samt stiftende medlem og sekretær for Selskabet for dansk kulturhistorie 1936–50. – H. udfoldede et omfattende forfatter-

Hermansen, Victor

skab der falder i flere retninger. Dels historisk-topografisk med speciel interesse for den kirkelige arkæologi. Hovedvægten ligger her på København og omliggende byer (Hillerød, Køge og Roskilde) samt Ribe. Dels lærdomshistorisk med hovedvægten på museumshistorie. Blandt interesserne er oldsagskommissionen og baggrunden for dens stiftelse 1807, C. J. Thomsen og treperiodesystemet (sten-, bronze- og jernalder) samt J. J. A. Worsaae. Mens H. nåede at få Worsaae-studierne afsluttet med udgivelsen af W.s erindringer og breve (1934 og 1938), og museumshistorien satte frugt i en række afhandlinger, bl.a. i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie samt i den posthume *Tredelingen og Odense*, 1960, så blev et planlagt større værk om Thomsen aldrig afsluttet p.g.a. sygdom. Vigtige samlinger hertil ligger nu på Det kgl. bibliotek. Samstedts ligger også omfattende og velordnede samlinger til dansk museums væsens institutions- og personalhistorie. Andre samlinger er på Nationalmuseets 2. afdeling hvor der også er en seddelbibliografi omfattende H.s over hundrede bøger og artikler. – R. 1957. □Foto (Nat.mus.; Kgl. bibl.).

G. Galster i Hist. t. 11.r.VI, 1960–62 412f. A. Bæksted i Kulturminde ny r. IV, 1961 9–14. – Papirer i Kgl. bibl. og Nationalmuseet. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Jørgen Steen Jensen

Herold, Vilhelm Christoffer, 1865–1937, operasanger, billedhugger. * 19.3.1865 i Hasle på Bornholm, † 15.12.1937 i Kbh., urne på Hasle kgd. F: bagermester Julius Gottfred H. (1836–81) og Margrethe Jensen (1831–1909, ~ 1° 1854 med husmand i Klemensker Christian Olsen Møller, 1827–57). ~ 19.8.1895 i Asminderød med fideikommisbesidder Magdalene (Magda) Margaritha Louise Rosenørn v. Gersdorff, * 28.1.1869 i Kbh. (Garn.), † 30.11.1944 på Frbg., d. af kaptajn Christian Rosenørn v. G. (1830–73) og Josephine Heimann (1834–88, ~ 1° 1852 med snedker Carl Christian Hofmeister).

Fra sin tidligste ungdom ville H. være sanger, men han nåede først sit mål ad mange omveje. Efter sin konfirmation blev han ansat på by- og herredskontoret i sin fødeby, og 1883–86 uddannedes han på Jelling seminarium i hvis omegn han som medlem af en kvartet optrådte første gang. 1889 fik han fast ansættelse som kommunelærer i Kbh. Sit egentlige mål tabte han ikke af syne, men drev sine sangstudier med stor iver, først hos G. Allen, senere hos P. Jerndorff der også læste prosa og vers med ham. Både N. W. Gade og teatrets autoriteter syntes efter en prøve at hans meget lyse ydre ikke egnede sig til scenen, men da han efter at have fået sin stemme

yderligere uddannet af Leopold Rosenfeld atter lod sig høre blev han, særlig på foranledning af Johan Svendsen, antaget til debut. Denne fandt sted 10.2.1893 og partiet var titelrollen i *Faust*. Dermed indlededes et sangerliv af enestående karakter i vor operas historie. Stemmen var en lyrisk tenor med en sjælden timbre og alt det hemmelighedsfulde der røber kunstneren. Han brugte den uden affektation og var mandig i sin fremtræden. Hans spændstige skikkelse egnede sig fortrinligt til scenen, øjnene var talende, munden udtrykfuld og ansigtets neutrale flader som skabt til maskering. Men hvad der forhøjede disse heldige egenskaber og gav H. hans lykelige egenart var hans sangdramatiske talent. Han evnede at skabe et samspil mellem musik og dramatik af en realistisk sandhed der før ham ikke kendtes af nogen lyrisk tenor her hjemme hvor den konventionelle operaaktion var enerherskende. H.s indsats dannede derfor skel i vor operas udvikling; hans krav var at stemningen skulle farve stemmens klang. Den spanske underofficer Don José i *Carmen* var et andet menneske end den sorgløse dagdriver Turiddu i *Paa Sicilien*; som kong Erik i *Drot og Marsk* gav han en degenereret udgave af Don Juan; glansfuld erotik prægede hans *Faust* og *Romeo*, tragisk vælte hans Canio i *Bajadser*; Aladdin var en naturs muntre søn, og Lohengrin blev i H.s gengivelse ingen tysk heltetenor, men snarere en Kristusskikkelse. Hans figurer var levende mennesker, udstyret med karakteristiske træk, udsprunget af hans egen natur og fyldt af livserfaring, originale i opfattelsen og spirituelle i udførelsen. Bag resultaterne lå et hårdnakket arbejde der gav ham et sikkert herredømme over sine virkemidler men da ethvert spor af forberedelsen var fjernet tog hans kunst sig ud som om den øvedes uden foregående kamp.

Skønt H.s navn på plakaten i løbet af få år betød det samme som udsolgt hus fortsatte han sine studier hos de store sangpædagoger Devillier og Giovanni Sbriglia i Paris og fik enhver mulighed i stemmen udviklet. Således rustet forlod han 1903 sin faste ansættelse for i fremtiden kun at optræde som gæst, dels i Kbh. hvor han også 1910–11 deltog i forsøget på at skabe en opéra comique på Dagmarteatret, dels på udlandets scener hvor han sang sine partier på originalsproget. Tidligere havde han efter indbydelse sunget ved verdensudstillingen i Chicago 1893, men nu kom hans virkeområde snart til at strække sig fra Stockholm til Budapest, og foruden i disse byer var han en velset gæst på nationalteatrene i Kristiania, Berlin, Dresden, Prag, Stuttgart, og i London hvor Covent Garden var hans forum sang han med Caruso og madame Melba

ved en fest hos kong Edward VII i anledning af kong Alfons' bryllup. H. udførte i alt 29 roller, og da han ikke ville opleve den nedgang i sin stemme som årene medfører forlod han kamppladsen i sin glans som kosmopolitisk sanger. Efter tretten blændende afskedsforestillinger under hvilke han sang farvel bl.a. til Matthias i *Evangelimanden*, Mario i *Tosca*, Rodolphe i *Bohème*, Alfredo i *La Traviata*, Walther i *Mestersangerne*, Radamès i *Aida* og Manrico i *Troubadouren* optrådte han sidste gang på sin 50 års fødselsdag som Pedro i *Dalen* om hvilken figur komponisten Eugène d'Albert skrev: „Sie sind das Ideal eines Pedro.“ Det plastiske billede var et typisk træk i H.s kunst, og fra denne mejslende evne kan drages paralleller til hans talent i billedhuggerens materiale. Allerede 1906 debuterede han på Charlottenborg-udstillingen med en meget levende buste af *Otto Zinck* der købtes af kunstmuseet, og senere udførte han andre karakteristisk opfattede og dygtigt gennemførte portrætbuster, bl.a. af *Nicolai Neiiendam* og *Peter Jerndorff*. Det var H.s agt i sit tidlige otium at udnytte denne evne, men forhold af privat natur hindrede ham, og det blev da som sangpædagog, særlig som dramatisk lærer for eleverne på Det kgl. teaters operaskole at han (fra 1924) indlagde sig fortjeneste. 1922 udnævntes han til direktør for operaen i den firdelte direktion, som undervisningsminister Jacob Appel udnævnte med en kommende dobbeltscene for øje, men som allerede 1924 opløstes af Nina "Bang. Den tid og plads der levedes H. var for ringe til at han kunne præge repertoireet og udførelsen i væsentlig grad; dog iscenesatte han bl.a. operanyhederne *Louise* og *Boris Godunov*. H.s navn vil leve i historien som vort teaters største lyriske skuespiller-sanger. Hans kunst var ikke alene et udtryk for skønhed, men for virkelighed. Det musikalske talent var hos ham i sjælden grad forenet med fantasi, intelligens og stærk vilje „Stemningen – ikke blot Stemmen“, lød hans valgsprog som var et motto for hans virken. Når han sang blev opera til skuespil i toner, romancen til vågne drømme. – Kammersanger 1901. – R. 1904. DM. 1914. F.M. 1915. □Buste af N. Hansen Jacobsen 1887 og 1893 (Teatermus.). Træsnit 1894. Radering af J. Lübschitz, 1899. Tegn. af L. Find 1899 og 1901. Silhouet af P. S. Krøyer, 1900. Mal. af Olga Seeborg udst. 1901. Træsnit af A. Bork, 1901, efter foto, og af T. Blom, 1902. Tegn. af Krøyer 1902 og 1907 (begge Teatermus.). Karikatur af Jens Ravnholdt, 1905. Tegn. af Frants Henningsen, 1907. Radering af Henrik Lund. Buste af Jenö Meister, 1911 (Teatermus.); buste af samme på monument af Jens Ingwersen på graven. Flere

tegn. af Gerda Ploug Sarp, bl.a. 1915 (Teatermus.). Relief af A. Hassel, 1915 (sst.). Tegn. af Vald. Andersen s.d. Buste af Gyde Petersen, 1916. Statuette af Axel Locher, 1920 (Teatermus.). Buste af L. Brandstrup udst. 1921. Tegn. af H. Jensenius (Fr.borg). Mal. af H. Vedel udst. 1935 (sst.), malet skitse til dette. Karikatur af Olaf Gulbransson. Silhouet af Kirsten Wiwel (Kgl. bibl.). Tegn. af Eigil Petersen (sst.), af Vald. Andersen (Teatermus.), Bertha Dorph, Vald. Møller og Emil Krause (alle sst.). Selvportræt på relief (sst.) og, formentlig, på en række tegn. (Kgl. bibl.). Foto.

Interview i Gads da. mag. XXII, 1928 270–80. – J. J. G. Herold og L. F. Petersen: Stamtbl. over familien H., 1891 6. Chr. Gulmann i Gads da. mag. IX, 1915 426–31. Hugo Seligmann i Tilskueren, 1915 I 343–52. V. H. 1893–1915, 1915. Johs. Fønss: Friske erindr. I, 1921 209–16. Samme i Nationaltid. 10.2.1943. Einar Christensen: Nogle træk af mit liv, 1930 238–43. Carl Nordberger: Intermezzo, Sth. 1936 206–18. Hugo Seligmann: Skikkelser i tonekunsten, 1938. Jul. Clausen: Mennesker på min vej, 1941. V. Schiørring: Hyggelige gamle Kbh., 1946 74–78. Valdis Hamerik: Derovrefra, 1975. – D. Yde-Andersen: V. H., 1961 (diskografi). – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

*Robert Neiiendam**

Herschend, Peder, 1881–1963, stiftamtmand. * 2. 10.1881 i Horsens, † 27.12.1963 i Vejle, begr. sst. F: overretssagfører Carl Henrik Emil H. (1845–1912) og Margrethe Schlegel (1856–1923). ~ 5.8.1909 i Odense (Skt. Knuds) med Ellen Hansen, * 1.11.1885 i Odense (Skt. Knuds), † 16.7.1975 i Vejle, d. af købmand Carl Ludvig Julius H. (1854–1908) og Alma Eleonora Marie Baumgarten (1859–1943).

Efter at have taget studentereksamen 1899 i Horsens og juridisk embedseksamen 1905 fik H. i en årrække sit virke i ministerierne, først i indenrigsministeriet og derpå handelsministeriet hvor han 1917 blev udnævnt til kontorchef under de vanskelige forhold fremkaldt af den første verdenskrig og de problemer denne medførte for dansk erhvervsliv. 1921 blev H. udnævnt til stiftamtmand over Ribe stift og amtmand over Ribe amt indtil han 1937 blev udnævnt til amtmand over Vejle amt. Den tyske besættelse af Danmark 1940 kom til at gribe afgørende ind i H.s embedskarriere og forlene hans stilling med en opgave og et ansvar langt ud over det sædvanlige for en amtmand. Allerede 1940–43 var det i danske regeringsforhandlinger og i dansk-tyske forhandlinger på tale at forberede en undtagelseslovgivning for det tilfælde at det fx kom til invasion og adskillelse mellem landsdelene, og allerede 1940 var det i regeringen besluttet at udpege H. som den person der i givet fald og midlertidigt skulle overtage centraladministratio-

Herschend, Peder

nens beføjelser i Jylland med bemyndigelse til i nødsfald at kunne varetage de nødvendige regeringsforretninger. En situation analog med disse forudsætninger opstod i nov. 1943 da det tyske militære hovedkvarter efter en førerordre om militært alarmberedskab i Jylland blev forlagt til Silkeborg under general von Hannekens kommando, og da man fra tysk side begyndte et betydeligt fæstningsbyggeri i Jylland, især langs den jyske vestkyst. Fra tysk side stillede man da krav om at der blev sendt en repræsentant for centraladministrationen til Silkeborg for med udstrakte fuldmagter at være von Hanneken behjælpelig mht. alle opgaver i forbindelse med den øgede tyske militære aktivitet. Departementschefstyret opfordrede i denne situation H. til at påtage sig hvervet som centraladministrations stedlige repræsentant ved det tyske hovedkvarter, ikke som krævet for at yde det tyske hovedkvarter bistand, men som forhandlende medlem mellem den tyske værnemagt og de lokale jyske myndigheder. Opgaven i den spændte situation blev den at være befolkning og lokale myndigheder til gavn, at søge tyske krav bortforhandlet eller begrænset og i konfliktsituationer at være forsvarer for danske interesser. I principielle spørgsmål kunne afgørelser henvises til forhandling i Kbh. Til dette arbejde fik H. tildelt en mindre stab af sagkyndige rådgivere.

H. påtog sig uden tøven dette vanskelige hverv, og han kom uimponeret af den tyske general og dennes bryske optræden til at yde en dygtig og stædig indsats i en lang række sager og episoder. Under hans korrekte, men selvbevidste ledelse blev Silkeborg-kontoret netop det værn mod tyske overgreb som det under de givne forhold var muligt at etablere. Fra første færd formåede H. at sætte sig i respekt hos sine tyske modstandere og at vinde tillid i den jyske befolkning. – R. 1917. DM. 1926. K.² 1931. K.¹ 1946. S.K. 1951. □Mal. af Jul. Paulsen, 1931 (Ribe rådhus). Mal. af Aug. Tørsleff, 1953 (Den Kellerske anstalt, Brejninge) og 1958 (Vejle amtsgård). Foto.

Jørgen Hæstrup: . . . til landets bedste – I, 1966 (kap. 8). – Papirer i Rigsark. Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Jørgen Hæstrup

Hersholt, Jean, 1886–1956, filmskuespiller. * 12. 7.1886 i Kbh., † 2.6.1956 i Beverley Hills, Californien, begr. sst. (Forest-Lawn). F: urtekræmmer Georg Viggo Liisberg (1862–1916) og Clara Petersen (1859–1931). ~ 11.4.1914 med Via Andersen, * 20.9.1893 i Grenå.

Efter skolegang på den katolske St. Knuds skole i Kbh. kom H. i malerlære. Teatret trak dog mere, og 1904–05 var han skuespillerelev på Dag-

mar-teatret. Han havde mindre roller på Sønderbro teater (bl.a. i *Kaptajn Grants Børn*) og deltog i nogle turneer. 1906 medvirkede han i tre af Ole "Olsens tidligste film, *Konfirmanden*, *Et Opløb paa Frederiksberg* og *En ny Hat til Madammen*, korte farcer i tidens stil, de to sidste instrueret af Viggo Larsen. 1908 udvandrede han, bosatte sig først i Montreal, siden i New York. Flyttede 1914 til Hollywood hvor han boede til sin død. Han fik hurtigt utallige småroller, og i tiden 1918–22 virkede han desuden som instruktør. Sine første betydelige roller fik han i John S. Robertsons *Tess of the Storm Country*, 1922 og Erich von Stroheims filmhistorisk skelsættende gigantdrama, *Greed*, 1924. Andre vigtige roller fik han i Henry Kings *Stella Dallas*, 1925, Ernst Lubitsch' *The Student Prince*, 1927 og D. W. Griffiths *The Battle of the Sexes*, 1928. Efter talefilmens gennembrud lykkedes det H., i modsætning til så mange andre indvandrede skuespillere i filmbyen, at bevare sin status, og op gennem 1930'erne fremtrådte han som en hyppigt anvendt karakterskuespiller der med betydelig maskeringskunst forstod at skabe et rigt varieret persongalleri, eksempelvis i film som Edmund Gouldings *Grand Hotel*, 1932 hvor han spillede sammen med Greta Garbo, Lubitsch' *The Man I Killed*, 1932, Richard Boleslawskis *Men in White*, 1934 og Allan Dwans *Heidi*, 1937. Hans succesrigeste rolle var som titelfiguren i Kings *The Country Doctor*, 1936, hvor autentiske femlinger ellers var hovedattraktionen. H.s fremstilling af den glimrende Dr. Christian blev så populær at et vaselinefirma startede en radio-serie over figuren med H. som hovedkraft. Der blev i løbet af de følgende 15 år udsendt ca. 800 afsnit, og H., der som ung havde siddet i trange økonomiske kår, blev en velhavende mand. H. fortsatte med at spille mindre filmroller indtil kort før sin død, sidst i Nicholas Rays western *Run for Cover*, 1955. I alt medvirkede han i 443 film.

H. der blev amerikansk statsborger 1920 bevarede kontakten med sit oprindelige hjemland og blev, efterhånden som hans position i USA voksede, en betydningsfuld formidler af dansk-amerikanske fællesinteresser. Han oversatte samtlige H. C. Andersens eventyr til engelsk (1949) og udgav *H. C. Andersen og Horace E. Scudder. En Brevveksling*, 1948. Under krigen arbejdede han som præsident for foreningen NADA (National America Denmark Association) der ydede moralsk og materiel støtte til kampen for danskheden. Efter krigen var han med til at sikre SAS trafikrettigheder på USAs vestkyst. Han var direktør for handelskammeret i Hollywood og vicepræsident for Rebild-selskabet hvis museum rummer en H.-samling. H. modtog en lang ræk-

ke udmærkelser og tillidshverv. Han var ærsekandidat ved flere amerikanske universiteter, modtog en „Oscar“ for sin indsats for filmen (1950), var præsident for Academy Motion Picture Arts and Science og for Motion Picture Relief Fund der hjalp aldrende filmfolk. – H. har en position i amerikansk stumfilm og tidlig tonefilms historie som en betydelig karakterskuespiller, men hævdede sig desuden nok så meget gennem en succesfuld indsats i en række andre kulturelle og sociale sammenhænge. Hans store samling (ca. 500 nr.) af førsteudgaver af H. C. Andersen – manuskripter, tegninger m.v. – skænkede 1951 til det amerikanske nationalbibliotek (Library of Congress); trykt katalog udkom 1954. – R. 1946. I. & A. 1955. □ Selvportræt i rødkridt, 1932 (dagbladet *Bien*, Los Angeles, 29.6.1978). Malet portræt (Rebild mus.). Foto.

Interview i Dansk nytår, red. Paul C. Nyholm, Blair, Nebr. 1955 135–39. – Axel Sporon-Fiedler: Den danske bevægelse i De foren. stater i besættelsesårene, 1947. Povl Westphall: Portræt af en landsmand – J. H., 1978 (pjece udg. Rebild National Park Soc., Aalborg).

Peter Schepeleern

Hersleb, Hans Christopher, 1722–88, borgmester i Kbh. * 11.6.1722 på Frbg., † 22.2.1788 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens k.s. kapel). F: slotspræst, senere biskop Peder *H. (1689–1757) og Bodild Hiort (1690–1767). ~ 23.4.1755 i Kbh. (Frue) med Catharina Magdalene Munck, * ca. 1728 i Kbh., † 30.4.1804 sst. (Holmens), d. af højesteretsassessor, etatsråd Lauritz M. (ca. 1697–1758) og Sara Ørsløv (ca. 1701–81).

H. blev student 1739 fra pædagogiet i Halle, 1740 indskrevet ved Kbh.s univ. hvor han 1741 tog baccalaureat og derefter studerede først teologi, senere jura. 1743 blev han sekretær i Danske kancelli og 1745 landsdommer på Sjælland, hvad han forblev indtil 1763, skønt han allerede 1754 var kaldet til viceborgmester i Kbh. Afskediget under J. F. *Struensee udnævntes han 1772 til borgmester hvad han forblev til sin død. Også som medlem af direktionen for Bistrup gods 1772–76 indlagde han sig stor fortjeneste, og 1758–88 forestod han med lignende dygtighed det Harboeske enkefruekloster; under hans administration afsluttedes 1760 den større, 1773 den mindre ombygning af klosteret. Kun ugerne repræsenterede han 1760–66 magistraten i teaterdirektionen, hvorimod han, der var en elsker af fædrelandets historie, siden 1747 som medlem af Det kgl. danske selskab stedse – skønt selv samler – med iver arbejdede for at forøge selskabets samlinger; selv forfattede han en beskrivelse af dronning Dorotheas brudesmykke (fra 1557) og andre antikviteter der var skænket til

Kbh.s kommune. Sammen med rådmand Morten Munck førte H. tilsyn med den gennemgribende overleveringsregistrering af Kbh.s rådstuearkiv der afsluttedes 22.11.1787. Den 1786 af H. og Munck udgivne folioregistrant *Fortegnelse over de udi Kbh.s Raadstues Archiv bevarede gamle og vigtigste Documenter* er endnu af en vis værdi for privilegiesamlingens vedkommende. En *Historisk Beretning om Kbh.s Opkomst og Tilvæxt til Aaret 1773* der først offentliggjordes 1826 i Nyeste Skilderie af Kbh. er af nogen betydning for samtidens københavnske historie. – Justitsråd 1747. Virkelig justitsråd 1754. Etatsråd 1766. Konferensråd 1776. □ Malet med hustru og børn af A. Brünniche.

C. Giessing: Jubellærere, II, 2, 1783 (fot. opr. 1979) 260 (slægten). B. C. Sandvig: Beskrivelse over Møen, 1776 68. E. C. Werlauff: Det kgl. da. selsk., 1847 29 34 58 88 92 95 124. Th. Overskou: Den danske skueplads II, 1856. Oluf Nielsen i Danske saml. IV, 1868–69 234–49 (Kbh.s rådstueark.s hist.; også som særtryk). Axel Linvald: Bistrup 1661–1931, 1932 138 152f. F. E. Tvermoes i Hist. medd. om Kbh. III, 1911–12 153f. H. Weitemeyer sst. 200. Villads Christensen sst. IV, 1913–15 378–84. L. Bobé sst. 527. Villads Christensen sst. VI, 1917–18 416. Samme sst. VIII, 1921–22 432. H. P. Langkilde sst. 2.r.I, 1923–24 83. Axel Linvald sst. 431 434. Samme sst. III, 1927–28 4 6–9 66f. H. U. Ramsing sst. IV, 1929–30 325 332. C. Behrend sst. 384. Erik Rode sst. 3.r.II, 1938 111f. Fl. Dahl sst. V, 1942–43 26–29. H. og L. Ehrencron-Müller sst. 4.r.II, 1949–52 190. Egil Skall sst. Årbog 1971 101–05. Sig. Jensen sst. Årbog 1973 48. Sst. Årbog 1974 tillæg 10f (Kbh.s stadsark.).

*Flemming Dahl**

Hersleb, Ole, 1692–1760, præst. * 14.9.1692 i Stod, Trondhjem stift, begr. 2.4.1760 i Kbh. (Trin.). F: sognepræst, provst, mag. Christopher H. (1660–1721) og Sofie Borch (1659–1718). ~ 24.9.1737 i Jørlunde med Birte Nielsdatter Rafn. – Bror til Peder *H.

Ligesom tidligere hans mere berømte bror blev H. student fra Trondhjem (1713) og tog allerede 1715 teologisk attestats. Formodentlig har han i de følgende ti år ernæret sig som huslærer indtil han 1726 blev præst ved Vartov. Der er grund til at antage at H. i sine kandidatår er blevet påvirket af Thomas v. Westen, og svagelig som han var af legeme og melankolsk af temperament har han tidligt følt sig draget mod pietismen. Da der efter N. L. *Zinzendorfs besøg 1731 i Kbh. opstod en ret stærk herrnhutisk bevægelse blev han draget ind i hele dette røre. Han kendte personligt Zinzendorf, var en ven af Enevold *Ewald, P. N. *Holst og J. P. Piper og kom ofte i de gudelege forsamlinger, bl.a. hos madam Marie *Wulff. H. havde en fintmærkende samvittighed og følte sig i sin præstegerning besværet af at han i skriftestolen ifølge ritualets formular skulle tilsige almindelig syndstilgivelse. Som andre i de kredse

Hersleb, Ole

han jævnlig færdedes i mente han at dette var grundskaden i datidens kirkeliv, den værste hindring for at syndige mennesker kunne føres til sand omvendelse. Efter alvorlige overvejelser udelod han til sidst den almindelige håndspålæggelse og tilsigelse af syndstilgivelse i skriftestolen hvorfor en del af hospitalets lemmer 1733 indgav klage over ham. Han bad da kongen om tilladelse til at fritages for retslig tiltale i den anledning da han ikke ville handle mod sin samvittighed, og androg om en revision af kirkelovene på dette punkt. Biskop Christen Worm lod ham derpå suspendere, men dagen efter nedlagde han kort og godt sit embede. Kongen befalede biskoppen at tilkendegive H. sit mishag med hans optræden og kræve en erklæring om at han for fremtiden nøje ville holde sig til ritualer; ellers ville han blive afsat. Da han ikke ville indlade sig herpå fik han kort tid efter sin afsked. Den strenghed hvormed man gik til værks skyldtes formentlig at Christian VI endnu ikke var kommet under grev C. E. Stolbergs indflydelse. Den hårde skæbne der blev den redelige H. til del, vakte i datiden megen medfølelse, selv hos anderledes tænkende. Efter at have opholdt sig nogle år i Tyskland, især i Herrnhut og Halle, kom H. tilbage til Danmark, blev gift med en vanfør person af tarvelig herkomst og førte et stille, fattigt liv i Kbh.

Kirkehist. saml. 5.r.III, 1905-07 184f; IV, 1907-09 296 298f 692f; V, 1909-11 164-201 325 360-66 666 674 700 826; VI, 1911-13 659; 6.r.VI, 1948-50 353f (brev fra H.). - W. Høyberg: Et tidsskildre fra det 18. årh., 1900 60f. Bj. Kornerup i Fra Fr.borg amt, 1921 26.

*Bjørn Kornerup**

Hersleb, Peder, 1689-1757, biskop. * 25.3.1689 i Stod, Trondhjem stift, † 4.4.1757 i Kbh., begr. sst. (Holmens k.s. kapel). F: sognepræst, provst, mag. Christopher H. (1660-1721) og Sofie Borch (1659-1718). ~ 25.10.1719 i Kbh. (Slotsk.) med Bodild (Bolette) Hiort, * 12.4.1690 i Stenstrup, † 16.5.1767 i Kbh. (Holmens), d. af sognepræst Hans H. (1664-1730) og Ellen Boesen (ca. 1664-1747) og plejed. af kgl. konfessionarius Peder Jespersen (1647-1714). - Far til Hans Christopher H. Bror til Ole H.

Efter at være blevet undervist hjemme kom H. i Trondhjem skole hvorfra han blev student 1703. Ved universitetet viste han en sådan flid at han til belønning 1705 blev udvalgt til at være en af de første seksten alumner der fik plads på Elers' kollegium. 1707 tog han teologisk attestats hvorpå han rejste tilbage til sit hjem. I de følgende seks år underviste han sine yngre søskende og øvede sig som prædikant, men var i øvrigt trods sin fars opfordring ganske utilbøjelig til at gå

ind i præstelig virksomhed på grund af det store samvittighedsansvar han følte forbundet dermed. 1713 ledsagede han sin bror Ole Hersleb til Kbh., opponerede en enkelt gang ved en disputats og fik i den anledning s.å. magistergraden tildelt på særlig ærefuld måde. Uden eget vidende blev han derpå s.å. af den kgl. konfessionarius Peder Jespersen foreslået til feltpræst ved tropperne i Holsten. Han anså det nu for Guds vilje at han skulle træde i kirkens tjeneste, opgav sin modstand og lod sig indvie af biskop Christen Worm. I sin nye stilling tilbragte H. fire år i hertugdømmerne og i Nordtyskland, gjorde bl.a. bekendtskab med teologerne i Rostock og fik rig lejlighed til at øve sig i at prædike på tysk. Nu og da havde han blandt sine tilhørere Frederik IV der fandt et så stort behag i ham at han ganske ufornødet kaldte ham til sognepræst i Gundslev på Falster 1718 og s.å. - lige så uventet - til slotspræst ved Fr.borg og sognepræst i Hillerød og Herlev, et anseligt embede der ikke engang var ledigt hvorfor den daværende præst, A. Hoff, først måtte forflyttes. Som slotspræst kom H. i endnu nærmere forbindelse med hoffet der gerne hørte ham prædike, og hans virkeiver satte sig blivende spor på flere vigtige områder. Han interesserede sig for Hillerøds materielle opkomst, og kraftigt støttet af hoffet fik han byens fattigvæsen reorganiseret fra bunden af, ligesom han også gav stødet til at der 1726 i Hillerød blev oprettet et almindeligt hospital for „spektakuløse“ mennesker fra hele Danmark. Endnu mere betydningsfuldt var det dog at han ved at indgive en ansøgning om oprettelsen af en skole i sit aneks Herlev blev ophavsmanden til Frederik IVs bekendte 240 landsbyskoler på ryttergodsdistrikterne idet det blev ham pålagt at udarbejde en samlet plan til oprettelsen af disse. Også i sin direkte kirkelige virksomhed optrådte H. med nidkærhed. Han fik genoplivet Christian IVs gamle forordning af 1629 om „præstens medhjælper“, og sammen med disse gennemførte han en streng kirketugt i menigheden hvorom han har efterladt en interessant, egenhændig beretning. - 1725 kaldte kongen ham til hofprædikant i Kbh., 1727 blev han meddirektør for vajsenshuset hvis nye bygning han indviede 1728, og medlem af missionskollegiet, og n.å. fik han ordre til at ledsage kronprins Christian (VI) og hans gemalinde Sophie Magdalene på en rejse i Tyskland. Denne rejse, der bl.a. førte ham både til Halle og Wernigerode og bragte ham i personlig forbindelse både med N. L. v. Zinzendorf og grev Chr. Ernst Stolberg, blev i mere end én henseende af stor betydning for ham. Især fik han af selvsyn lejlighed til at stifte bekendtskab med forskelligtfarvede pietistiske retninger og per-

sonligheder som han siden skulle tage ret bestemt afstand fra. Efter hjemkomsten fik H. flere nye beviser på Frederik IVs nåde, og da kongen 1730 blev alvorligt syg i Odense blev han kaldt derover hvor han i tre uger opholdt sig ved kongens dødsleje og også var hos ham den sidste nat han levede.

Efter kongeskiftet hørte H. til de få af Frederik IVs mænd der til en vis grad bevarede den nye regents gunst. Dagen efter Frederik IVs død blev han udnævnt til biskop over Aggershus stift, og da han vægrede sig ved at modtage dette embede gav Christian VI ham et årligt tillæg på 800 rdl. af den kgl. chatolkasse. Først 1731, efter kroningen, drog han til sit nye stift hvor han virkede med stor kraft i syv år indtil han 1737 ved biskop Worms død – ligeledes meget mod sin vilje – blev kaldt tilbage til Kbh. som biskop over Sjællands stift. Han tiltrådte dette embede 1738 og blev s.å. medlem af generalkirkeinspektionskollegiet. Desuden blev der i årenes løb overdraget ham talrige andre hverv. Den usædvanligt omfattende embedsvirksomhed som i over en menneskealder var H. betroet svækkede ham imidlertid før tiden, og 1748 fik han adjungeret sin svigersøn, Ludvig *Harboe, der var hans højre hånd i bestyrelsen af bispeembedet indtil hans død da han blev hans efterfølger i dette.

H. hører til de mest fremtrædende og imponerende skikkelser på Sjællands bispestol. Hans betydning falder væsentlig på to områder: som kirkelig administrator og som prædikant. I sit bispestyre viste H. sig i mange henseender som en udpræget ortodoks statskirkemand. Han betoner bestemt landsfyrstens højeste myndighed i kirkelige spørgsmål, men er tillige en afgjort tilhænger af en bispestyret kirke idet biskopperne opfattes som de organer hvorigennem den enevældige konge fortrinvis udøver sin kirkemagt. I god overensstemmelse hermed værnedes H. med stor fasthed om bispeembedets rettigheder og anseelse og krævede en nøje efterlevelse af kirkelovene, især ritualen, men også af de af biskoppen givne anvisninger. I sit syn på præstegerningen var H. derimod stærkt påvirket fra pietistisk side idet han bl.a. lagde megen vægt på den omhyggelige varetagelse af sjælesorgen. I det hele betonedes han gerne det med præstegerningen forbundne tunge ansvar og ivrede ofte mod præsters magelighed. I sin egen bispegerning viste H. usædvanlige administrative evner, betydelig juridisk indsigt, stor utrættelighed og vidtskuende interesse for alle sider af den kirkelige forvaltning. Mest typisk kom dette måske frem i hans virksomhed som biskop i Aggerhus stift. Ikke blot indførte han en hidtil ukendt orden og hurtighed i forretningsgangen idet han satte en

ære i så vidt muligt omgående og ofte med stor grundighed at besvare enhver forespørgsel; men han gjorde også en betydningsfuld indsats på andre, højst forskelligartede områder. Stiftets regnskaber, som i atten år ikke havde været deciderede, gennemgik han personlig et efter et, han fik oprettet en gejstlig enkekasse og ophjulpet talrige andre kirkelige stiftelser, han førte et omhyggeligt tilsyn med præsternes liv og ære, og med stor bestemthed tvang han en bedre folkeundervisning igennem. Bl.a. forlangte han at det skulle være en betingelse for at blive antaget til Guds bord at man kunne læse indenad, og allerede 1732 indførte han på egen hånd i sit stift en konfirmationshandling. Da denne skik blev almindeligt påbudt 1736 udtalte han sig udførligt og med stor glæde om den i sit 1737 trykte *Epistola pastoralis* der sammen med hans andre hyrdebrev udgør en hovedkilde til forståelse af hans kirkelige indsats. For at passe at hans forskrifter blev efterlevet afholdt H. flittigt visitatser. Således rejste han i de syv år han var biskop i Aggershus stift tilsammen ikke mindre end 1292 (norske) mil på visitatsrejser. Hele denne udstrakte virksomhed gjorde H. selvskreven til at blive Sjællands biskop. Selv Christian VI der ikke ubetinget yndede ham måtte indrømme at han ubestridt var den dygtigste til denne post. I sit nye embede arbejdede H. også med vanlig, ufortrøden kraft. Hans visitatsberetninger vidner om hans vågne tilsyn, hans uanmeldte visitatser der vandt kongens særlige påskønnelse, skaffede ham respekt i stiftet, og hans mange, til dels egenhændigt førte kopiprotokoller for udgåede breve (i Sjællands bispearkiv) taler endnu klart nok om hans indgribende daglige administration. Men i andre henseender blev hans komme til Kbh. en skuffelse. Hertil bidrog flere ting. Mens H. fra sin første præstetid i teologisk henseende havde været påvirket af den hallensiske pietisme og til sin død på flere punkter stod i åndelig gæld til Ph. J. Speners skole blev han med årene en skarp fjende af det herskende pietistparti. Han frastødetes af det hykleri der fulgte i statspietismens kølvand, og følte sin myndighed som biskop truet gennem den kreds af pietister der stod hoffet nær, især J. B. *Bluhme og A. *Hojer. Navnlig blev han modstander af det 1737 stiftede generalkirkeinspektionskollegium som han dog til en begyndelse betragtede som en gavnlig indretning. Ganske vist blev han selv optaget i det, men han forstod nok at det mest var – som han siger – „for Skams Skyld“, da man ikke godt kunne forbigå Sjællands biskop. Ene imod mod tre-fire pietister blev han stadig overstemt, og selv om han nu og da kunne forhale en sag var kollegiets forhandlinger ham dog en kilde til sta-

Hersleb, Peder

dig forbitrelse. Efter Christian VI's død indgav han 1747 et ofte citeret forslag om kollegiets ophævelse, hvori han skarpt og satirisk gennemkritiserede dets virksomhed. Hans forslag blev ikke fulgt, men selv om H. under Frederik V fik mere luft under vingerne var dog nu tiden forpasset til han kunne øve en mere indgribende, almenkirkelig virksomhed. Han var begyndt at ældes, og gennem ti års kamp med de ledende pietister var han blevet fyldt af en ret bitter sindsstemning. Dette gav sig ofte udslag i temperamentsfulde domme der ikke altid yder modstandere tilbørlig retfærdighed, og i en meget hård adfærd over for dem der vakte hans mishag. Dette gælder fx hans dom over biskop H. A. "Brorson og hans optræden over for den herrnhutisksindede stiftsprovst i Kbh. Henrik "Gerner. I det hele var H. en bestemt fjende af al separatisme og i sine sidste år så han med bekymring på den indflydelse rationaliserende retninger var ved at tilkæmpe sig. – På andre områder end de direkte kirkelige øvede H. dog en betydelig indflydelse. Særlig gælder dette forbedringen af almueskoleundervisningen og det latinske skolevæsen. Han var medlem af den kommission der førte til forordningen af 7.4.1739 hvorved bl.a. nedlæggelsen af en række små latinskoler i de mindre købstæder bestemtes, og sammen med A. Hojer har H. en væsentlig andel i dennes indhold og form.

Mest af alt har H. haft betydning som 1700-tallets måske mest beundrede og læste prædikant i Danmark-Norge før Christian "Bastholm. Der kan fra samtiden anføres adskillige udtalelser om den store anseelse han nød på dette område. I lige grad fængsledes tilhørerne af indholdet og formen i hans forkyndelse, og hans lidenskabelige temperament gav sig udtryk i et livfuldt, stærkt bevæget ydre foredrag, en „mageløs Action“, som P. F. "Suhm siger. Også hans trykte prædikener giver et fyldigt billede af hans ejendommelige stil. Her kan nævnes den samlede udgave *Prædikener, 1741 samt Tolv offentlige Taler, holdte ved Kirke-, Biske- og Præste-Vielser 1–5, 1740–56*. Beslægtet med disse er også hans bønnebog *Guds Børns daglige Adgang til Naade-Stolen, 1748* der kom i talrige oplag. Indholdsmæssigt set fremstiller H.s prædikener en fuldtoneende positiv kristendomsopfattelse. Den er ortodoks-supra-naturalistisk i sit grundsyn, men i mange enkeltspørgsmål præget af den hallensiske pietisme. Dette gælder således H.s mistillid til fornuften som dommer i religiøse spørgsmål, hans bestemte krav om tilslutning til kristendommen gennem et personligt gennembrud, forstået som en bodskamp efter hallensisk skema, og et derpå følgende liv i helliggørelse. I

formel henseende afspejler H.s prædikener i høj grad forfatterens ejendommelige personlighed. De er affattede i en kraftfuld, djærv stil der råder over de mest forskelligartede virkemidler. En stilfærdig troværdighed i gengivelsen af kristendommens læreindhold og det bibelske stof veksler stadig med en mægtig patos der snart bryder ud i hellig harme over syndens magt og menneskets ugudelighed, snart i jublende sejrstoner over frelsen i Kristus, for så igen at afløses af bidende sarkasmer over for verdens falskhed og tomhed eller af en mild inderlighed i skildringen af Guds altforbarmende kærlighed og salighedens fylde. Hertil kommer H.s store fantasi der både ytrer sig når han i sin genskaben af skriftens fortællinger på en mærkelig levende måde gør sig „samtidig“ med de bibelske situationer, eller når han udtrykker sig i dristigt udførte billeder der dog i den grad kan tage magten fra taleren at hovedtanken sprænges. Intet under at H. ikke blot i levende live samlede store tilhørerskarer, men at også hans trykte prædikener vandt stærk udbredelse og lige op til vor tid har hørt til vækkelsesbevægelsernes kæreste andagtsskrifter.

Af ydre var H. en kraftig, imponerende skikkelse med et smukt harmonisk bygget ansigt, og han forstod med samme naturlighed at træde frem ved hoffet og i præsters og lærdes kredse. Der hvilede en egen alvor og værdighed over hans væsen, men i selskabelig og personlig omgang forstod han på velgørende måde at anslå en munter tone og lade sit skarpe vid spille. Åben og frimodig kom han enhver i møde, og var der end dem i samtiden der med rette opholdt sig ved over hans stærkt fremtrædende myndighed og hans nøjeregnende iver for at værne om sine indtægter, så måtte dog alle indrømme at han besad en sjældent klippefast karakter der ikke tillod ham at vige et skridt fra hvad han anså for sandhed og ret. Trods sin udstrakte virksomhed af overvejende praktisk art manglede H. ikke interesse for studier. Han besad grundige kundskaber, især i kirkehistorie, og var i sin fritid stadig optaget af læsning. Hans fortrinlige formueomstændigheder tillod ham at samle et stort bibliotek der navnlig udmærkede sig ved at rumme en omfattende samling originaludgaver af Luthers og de andre reformatorers skrifter. Denne samling købtes af grev J. L. "Holstein og kom 1812 til Det kgl. bibliotek. H.s synskreds var dog ikke begrænset til teologien alene. Således interesse-rede han sig levende for naturhistorie og besad et godt naturaliekabinet, ligesom han også ejede en værdifuld samling mønter og medaljer. Især i sine senere år da han jævnlig opholdt sig på sin gård Emdrupgård, havde han god lejlighed til at

pleje sine interesser. – Rang med konferensråder 1747. □ Mal. af F. la Croix, stukket af C. Fritzsck 1731. Stik af Fritzsck 1739, af J. H. Thiele 1741 og af I. M. Bernigeroth 1745 efter mal. af A. Brünniche. Afbildet på O. H. de Lodes stik 1749 af salvingen 1747. Mal. af A. Brünniche, 1754 (Ledreborg), gentagelse 1757 (Roskilde domk.), efter denne stik af G. W. Baurenfeind 1758, af J. Haas 1761, af F. Akræl samt træsnit 1891; kopi efter mal. i Roskilde (Frelser's k., Oslo) samt af Hans Hansen. Mal. af A. Brünniche, 1757 (Fr.borg), stukket af I. Lymann, 1767. Medalje af M. G. Arbien, 1757. – Epitafium (Holmens k.). Mindetavle 1922 på præstegården i Hillerød.

Theol. bibl., udg. Jens Møller V, 1813 146–81 (H.s forslag 1747 om ophævelse af generalkirkeinspektionskoll.). Theol. t. for den evang.-lutherske kirke i Norge VIII, Kria. 1865 1–130 (H.s hyrdebreve, ved A. Faye). – D. G. Zwergius: Det siellandske cleriesie, 1754 381–96. Hans Peter Anchersen: Laus propria B. Herslebio, 1757. Ludv. Harboe: Episcopus numinis igne calefactus in persona Petri Herslebio representatus, 1757 (ty. overs. i Jos. Lorcks Beyträge zu der neuesten Kirchengesch. II, 1762 253–300). [N. Renning:] Tvende lovtaler over hr. P. H., 1758. E. C. Werlauff: Hist. efterretn. om det store kgl. bibl., 1844 176 264. Vilh. Bang i Kirkehist. saml. 4.r.II, 1891–93 726–33. H. F. Rørdam sst. III, 1893–95 94–96 487–90 517 526f 529f 535–37 (m. breve). L. Koch sst. 5.r.I, 1901–03 199 368. H. F. Rørdam sst. især 473–75 639–45 og II, 1903–05 661–99. Kn. Heiberg sst. III, 1905–07 461–63. H. F. Rørdam sst. IV, 1907–09 467–503 690–715 (m. breve). Samme sst. V, 1909–11 164f 192f 391–95 og VI, 1911–13 264–87 330–33 483–562 643–78 (m. breve). Bj. Kornerup sst. 6.r.II, 1936–38 115. L. Bobé: Bremerholms kirke, 1920 284. Bj. Kornerup i Fra Fr.borg amt, 1921 1–40. Samme i Teol. t. 4.r.III, 1922 81–107 257–320. L. J. Koch: Brorsonstudier, 1936 11–35. P. G. Lindhardt: P. H. I, 1939. – Papirer i Kgl. bibl. og i Rigsark.

*Bjørn Kornerup**

Hertel

Slægtens først kendte mand er købmand i Svendborg Samuel Friederich H. (1637–1700).

Th. Hertel: Familien H.s stamtavle, 1886. H. C. Hertel: Oberst H. C. Hertel og hans slægt, 1934. Slægtstavlesamlingen, 1933.

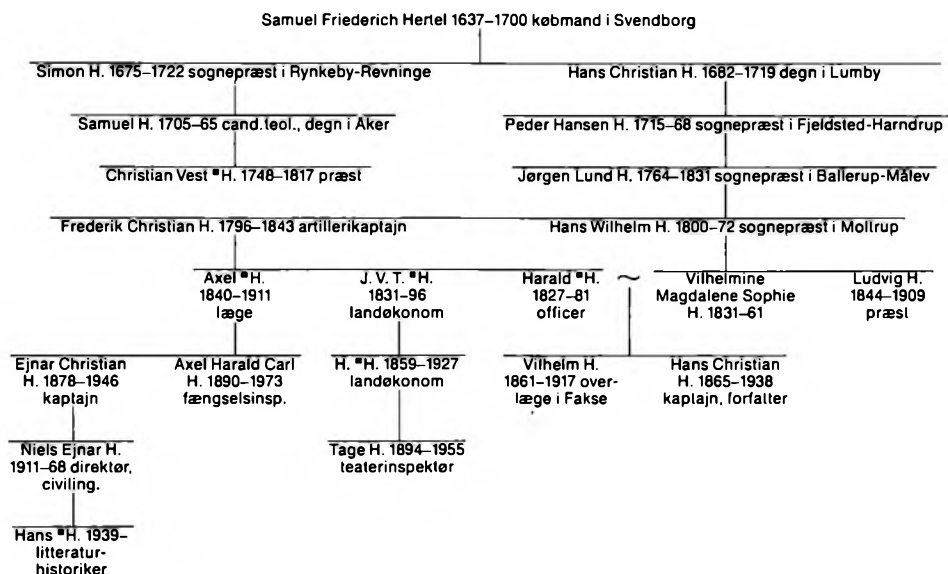
Hans H. Worsøe

Hertel, Niels Theodor Axel, 1840–1911, læge, skolehygiejniker. * 1.6.1840 i Kbh. (Garn.), † 14.7.1911 sst., begr. sst. (Ass.). F: kaptajn Frederik Christian H. (1796–1843) og Charlotte Hedevig Engberg, adopt. Thomsen (1800–43). ~ 15.5.1874 i Vestenskov ved Nakskov med Signe Charlotte Jensen, * 4.3.1851 på Fredsholm ved Nakskov, † 29.11.1903 i Kbh., d. af proprietær, cand.juris. Carl Henrik Jacob J. (1818–97)

og Hansine (Signe) Ane Kirstine Hertel (1822–1904). – Bror til Harald *H. og J. V. T. *H.

H. blev student 1858 fra v. Westens institut, var underlæge i hæren under krigen 1864, tog medicinsk embedseksamen 1865 og gennemgik en fyldig hospitalsuddannelse 1865–71, afsluttet med stillingen som reservelæge ved Kbh.s kommunehospitals afdeling for hud- og kønssygdomme 1869–71. 1868–69 foretog han en studierejse i udlandet, praktiserede fra 1871 i Kbh., blev 1871 distriktslæge, n.å. kommunelæge og 1898 skolelæge. – H. var banebryder for skolehygiejnen i Danmark. Lægen Emil *Horneman og ortopæden A. G. *Drachmann havde i 1860'erne gjort opmærksom på manglerne ved sundhedsforholdene i skolerne og ved ungdommens fysiske opdragelse her i landet, men det var H.s vedholdende arbejde fra 1881 til hans død der vakte interesse for skoleungdommens helbredstilstand og lagde grunden til dansk skolehygiejne. 1881 udgav H. den lille bog *Om Sundhedsforholdene i de højere Dreng- og Pigeskoler i København*, bag hvilken der lå et stort arbejde. Bogen giver oplysninger om sundhedstilstanden hos 4352 københavnske skolebørn i 24 dreng- og pigeskoler, og resultatet var at 30–40 pct. af børnene ikke kunne kaldes raske, men led af forskellige svagheder eller skavanker. H. mente at den legemlige udvikling forsømtes, at der pålagdes børnene for meget arbejde og at de hygiejniske forhold i skolerne ikke var gode nok. Hans undersøgelser vakte megen opsigt og gav stødet til at regeringen 1882 nedsatte en kommission til undersøgelse af sundhedsforholdene i skolerne med H. som medlem. Kommissionen som lod undersøge ca. 30 000 skolebørn i by og på land kunne bekræfte H.s resultater og udarbejdede forslag til en lov om skolehygiejne (1884) der blev forelagt i rigsdagen, men aldrig behandlet til ende. Sagen gik således i stå, men H. arbejdede videre, ikke blot for skolehygiejnen i snævrere forstand, men også for gymnastik og idræt, for friluftskolonier og bedre legepladser. Han var medlem af kommissioner for ordning af gymnastikundervisningen 1887 og 1889, foretog flere udenlandsrejser for at studere skolehygiejne (1883 og 1887) og var formand i Foreningen til skolehygiejnens fremme (1903), desuden medlem af flere udenlandske skolehygiejniske organisationer (bl.a. den internationale komité for afholdelse af skolehygiejniske kongresser). Sammen med A. G. Drachmann udgav han 1886 en *Sundhedslære*. Undervisningsministeriets cirkulærer af 1900 om bygning og indretning af skoler og gymnastikhuse er i hovedsagen udarbejdet af H. og hviler på hans arbejde. – Tit. professor 1899. – R. 1886. DM. 1908. □ Foto (Fr.borg).

Hertel, Axel

Poul Hertz i Månedsskr. for sundhedspleje, 1910 97–99. Samme i Ugeskr. for læger, 1911 1093–95. Aksel Mikkelsen i Medd. fra da. sløjdforen. VI, s.å. 145–49. Frode Sadolin i Gymnastisk selsk.s årsskr. s.å. 5–7. Poul Hertz i Tidsskr. for da. skolehygiejne, 1928 41–78. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

L. S. Fridericia*

Hertel, Christian Vest, 1748–1817, præst. * 1.5.1748 i Vester Marie, † 8.7.1817 i Århus, begr. sst. F: cand.teol., degn, sidst i Åker, Samuel Hertel (1705–65, ~1° med Else Margrethe Frantzen) og Margrethe Elisabeth Sode (1718–88). ~ 15.10.1784 i Århus med Mette Kirstine Riise, * 3.3.1756 i Nimtofte, † 6.5.1838 i Ålborg, d. af sognepræst Jacob R. (ca. 1719–75, ~1° 1745 med Mette Kirstine Saabye, 1723–48) og Gjertrud Marie Fischer (1729–97, ~2° 1780 med sognepræst i Nimtofte Carl Mulvad, 1736–93).

H. blev student 1769 fra Århus, tog teologisk attestats 1774 og blev 1784 præst ved Frederiks hospital i Kbh., 1789 sognepræst til Ørslev og Solbjerg, 1798 første residerende kapellan ved domkirken i Århus og fra 1811 præst i Øster Tørslev. I sin studentertid dyrkede han litterærhistorien med større iver end teologien og bevarede livet igennem denne interesse som bl.a. gav sig udslag i at han efterhånden samlede et anseligt bibliotek (auktionskatalogen 1811 omfatter over 5000 numre foruden en samling kobberstik etc.). Selv skrev han i tidsskrifter en række til dels aktuelle, polemiske artikler om kirkelige spørgsmål, bondestandens oplysning, bondeplageri, brændevinsbrænding m.m. Af større interesse er hans

historisk-topografiske arbejde om Christiansø og især hans hovedværk *Forsøg til en antiqvarisk-historisk Beskrivelse over Aarhus Dom- og Cathedralkirke*, 1809–10. Han har her samlet et stort stof, og fremstillingen hviler på førstehåndsstudier, men er umådelig bred med stadige svinkeærinder bort fra emnet, og den snakkesalige stil kan undertiden stille betydelige krav til læserens tålmodighed. – Skønt H. i domkirkebeskrivelsen beklager sig over sine forringede økonomiske forhold, stiftede han 1812 et legat på 1300 rdl. til fordel for Århus katedralskole og Århus bys fattigvæsen.

C. V. H.: Beskrivelse over Århus dom- og cathedralkirke II, 1810 436–51 (H.s selvbiografi). – L. M. Wedel: Indenlandske reise II, 1806 316f. Engelstofts univ.- og skoleannaler for 1812 345–48.

Emanuel Sejr*

Hertel, Hans Axel Valdemar Ib, 1859–1927, landøkonom. * 28.6.1859 på Store Ravnholt, Dronninglund sg., † 5.2.1927 i Kbh., begr. på Frbg. F: proprietær, senere redaktør, justitsråd J. V. T. *H. (1831–96) og Ida S. Hertel (1831–1920). ~ 13.5.1887 i Kbh. (Frue) med Emilie Johanne Schmidt, * 28.4.1864 på Esumgård, † 29.1.1919 på Frbg., d. af forpagter på Esumgård, senere ejer af Eskemosegård, proprietær Johan Christian Carl S. (1831–84) og Frederikke Margrethe Rotwitt (1837–1917).

H. blev student 1878 fra Borgerdydskolen i Kbh., cand.polit. 1882. Han blev derefter knyttet til faderens blad Ugeskrift for Landmænd som

redaktionssekretær, og efter faderens fratræden var H. selv redaktør af tidskriftet 1890–1900. Han skrev de første år mest om nationaløkonomiske emner, men efterhånden og navnlig under faderens omhyggelige vejledning skoledes han som landbrugsskribent, således at han trods manglende praktisk landbrugsuddannelse klart og kyndigt kunne behandle landbrugsforhold. Et stort, grundigt arbejde udførte han som sekretær i landhusholdningsselskabets to toldudvalg 1887 og 1893 og i den af finansminister H. Hørring 1899 nedsatte toldkommission. Efter dannelsen af Agrarforeningen 1893 var han i to år dennes sekretær og tog i disse år livlig del i det landøkonomiske oplysningsarbejde ved foredrag i landboforeningerne og på Lyngby landboskole. 1901 blev han sekretær i landhusholdningsselskabet og 1906 redaktør af Tidsskrift for Landøkonomi. Begge poster beklædte han til sin død. H. var i 26 år det faste led i landhusholdningsselskabets tilværelse. Han var i sjældnen grad indlevet i selskabets historie og tradition, og han gav i *Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Historie I–II*, 1919–20 en udførlig og stadig grundlæggende fremstilling af de første 150 års virksomhed. H. var selv gennemtrængt af den almennyttige ånd som landhusholdningsselskabet havde været præget af gennem årene, og han værnedes om selskabets traditioner med stilfuldhed. H. fik navnlig i samarbejdet med T. Westermann i dennes præsidentperiode lejlighed til at fremme selskabets aktiviteter i forlængelse af tidligere fastlagte linjer, men han var tillige af den opfattelse at selskabet skulle tage nye opgaver op, men efterhånden overdrage disse til selvstændige organisationer eller til staten, når tiden var moden dertil. I lighed med Westermann var han tilbageholdende med at hævde landhusholdningsselskabets ledende stilling som landbrugets repræsentant i erhvervspolitiske og udenrigske anliggender, og H. var en af de personer der forberedte oprettelsen af det senere landbrugsråd. Han repræsenterede reelt landhusholdningsselskabet i de afgørende forhandlinger og valgtes 1919 til medlem af det nyoprettede råd. Som redaktør af Tidsskrift for Landøkonomi fastholdt og videreførte han tidskriftets karakter af kildekrift til tidens landbrugsforhold og forum for det stadigt ekspanderende landbrugsvidenskab. Foruden i Tidsskrift for Landøkonomi udfoldede H. en betydelig litterær virksomhed. Han var medarbejder ved førsteudgaven af Dansk biografisk Lexikon hvor han skildrede især 1800-tallets landbrugere og landøkonomer, forfattede *Andelsbevægelsen i Danmark*, 1917 som endnu er af stor værdi og *Hvad Bybefolkningen bør vide om dansk Landbrug*,

1922, en letlæst, men kyndig introduktion til landets hovederhverv. Efter professor V. E. Maars død var han 1911–14 konstitueret om docent i almindelig landbrugslære ved landbohøjskolen. – R. 1905. DM. 1919. □Foto.

Landbobladet, 1899 nr. 1. Hans Appel i Mælkeritid., 1927 114f. L. O. [Pedersen] i Ugeskr. for landmænd, s.å. 81f. Chr. Sonne i Tidsskr. for landøkonomi, s.å. 105–10. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Claus Bjørn (Aksel Milthers)

Hertel, Hans Christian, * 1939, litteraturhistoriker. * 22.1.1939 på Frbg. (Skt. Markus). F: civilingeniør, senere direktør Niels Ejnar H. (1911–68) og keramiker Gerda Margrethe Führer (* 1915). ~ 18.3.1961 i Charlottenlund (b.v.) med Lisbeth Westergaard, * 7.1.1940 på Frbg., d. af direktør Cai Henry Carisius W. (1896–1978) og Esther Cæcilie Jespersen (1899–1975). Efter studentereksamen (nysproglig) 1957 studerede H. almindelig og sammenlignende litteraturhistorie ved Kbh.s universitet. Han tog magisterkonferens 1966, og 1967 tilknyttedes han Kbh.s universitet, først som kandidatstipendiat, senere som seniorstipendiat og fra 1972 som lektor ved institut for nordisk filologi. 1980 professor i nordisk litteratur med særligt henblik på litteratursociologi. H. har fra sin studentertid været medarbejder ved forskellige københavnske dagblade; siden 1966 ved dagbladet Information hvor han har virket som litteraturanmelder, og hvor han endvidere har skrevet artikler om almene kulturelle og kulturpolitiske emner. H. har været aktiv i socialdemokratiet og fra 1971 været medlem af dette partis kulturudvalg. Da ministeriet for kulturelle anliggender 1972 nedsatte et udvalg til undersøgelse af bogmarkeds- og forfatterforhold i Danmark blev H. medlem af dette, og han har her ydet en betydelig indsats både i hovedudvalget og i en række underudvalg og arbejdsgrupper. Han er medforfatter til flere delbetænkninger som udvalget har udsendt, bl.a. *Vederlag til forfattere m.v. i anledning af folke- og skolebibliotekers udlån af bøger*, 1977. H.s interesse for bogmarkedsforhold og litteratursociologi fremgår også af hans litteraturvidenskabelige forfatterskab. Han leverede således en detaljeret gennemgang af det danske litterære system som tillæg til R. Escarpit: *Bogen og læseren*, 1972. Han har skrevet omfattende videnskabelige artikler bl.a. om Georg Brandes i *Den politiske Georg Brandes*, 1973 og om romanteori i *Romanproblemer*, 1968 og i *Romanteori og romananalyse*, 1977. Han har udsendt et udvalg af den amerikanske forfatter Mary McCarthys artikler *Tværtimod*, 1966 og et udvalg af Elsa "Gress" artikler *Det professionelle menneske*, 1966. 1969 ud-

Hertel, Hans

kom *Omkring Phantasterne*. Han har endvidere oversat flere moderne amerikanske værker, bl.a. Mary McCarthys *Gruppen*, 1964. H. har været initiativtager til og redaktør af forskellige væsentlige forlagsserier, bl.a. Værkserien, 1969–77, serien *Moderne verdenslitteratur*, 1970–73 og *Litteratur og samfund*, 1972ff. □Foto.

Mette Winge

Hertel, Harald Christian, 1827–81, officer. * 29.4.1827 i Kbh. (Garn.), † 12.1.1881 sst., begr. Garn. kgd. F: premierløjtnant, senere oberst Frederik Christian H. (1796–1843) og Charlotte Hedevig Engberg, adopt. Thomsen (1800–43). ~ 1° 19.10.1853 i Moltrup med Vilhelmine Magdalene Sophie Hertel, * 24.2.1831 i Sønder Felling, † 21.2.1861 i Kbh. (Garn.), d. af sognepræst, sidst i Moltrup, og provst Hans Vilhelm H. (1800–72) og Lovisa Cathinca v. Westen (1799–1844). ~ 2° 23.12.1863 i Kbh. (Garn.) med Michelli Elisabeth Thomsen, * 16.5.1838 i Helsingør, † 5.3.1907 på Frbg., d. af regimentskvartermester Hans Bentzen T. (1806–45) og Julie Augusta Kierkegaard (1810–84). – Bror til Axel *H. og J. V. T. *H.

H. indtrådte 1846 som elev i den militære højskole hvorfra han ved krigens udbrud 1848 afgik som sekondløjtnant i artilleriet. Under Fredericias belejring 1849 fik han ved sin kommando over artilleriet i Holstens bastion lejlighed til at vise sin artilleristiske duelighed, og med hæder deltog han, der 1849 havde fået premierløjtnants anciennitet, i slaget ved Isted 1850. Han blev virkelig premierløjtnant 1853, kaptajn II 1860. Under felttoget 1864 ledede han som kommandør for 4. fæstningskompagni artilleriet i kampen ved Mysunde 2.2. Ved Dybbøls forsvar var han en af de tre artillerikaptajner der skiftedes til at have befalingen over stillingens artilleri. Efter Dybbøls fald fik H. kommandoen over batterierne ved Sønderborg; efter krigen blev han 1866 skoleofficer ved højskolen og ved dennes nedlæggelse ved officersskolen indtil han 1870 blev chef for 8. feltbatteri. 1879 udnævntes han til oberst og afdelingschef og 1880 til chef for den nyoprettede trænafdeling, en stilling han kun nåede at beklæde i få måneder. – H. var en særdeles dygtig artilleriofficer. Han var den eneste danske officer der under krigen 1864 dekoreredes med både ridderkorset og sølvkorset. □Tegn. af N. C. Kierkegaard, 1871. Afbildet på tegn. af Erik Henningsen (Chr.borg). Foto (Fr.borg).

O. Vaupell i Dannebrog, 1881 305–13. S. Schandorph i Vort forsvar 13.2. s.å. H. C. Hertel: Oberst H. C. H. og hans slægt, 1934.

*Carl v. Kohl**

Hertel, Jørgen, Valdemar Torben, 1831–96, landøkonom. * 13.5.1831 i Kbh. (Garn.), † 8.1.1896 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: kaptajn Frederik Christian H. (1796–1843) og Charlotte Hedevig Engberg, adopt. Thomsen (1800–43). ~ 20.9.1856 i Hillerød med Ida Sophie Hertel, * 9.6.1831 på Vemmetofte, † 18.9.1920 i Kbh., d. af forpagter på Vemmetofte, senere ejer af Petersborg ved Hillerød Johan Peter H. (1794–1874) og Andrea Cecilie Engberg (1785–1881). – Far til H. *H. Bror til Axel *H. og Harald *H.

Efter forældrenes død opdroges H. hos farbroderen kontorchef, justitsråd Ludvig H. i Kbh. 1849 tog han adgangseksamen til Polyteknisk læreanstalt, n.å. dansk juridisk embedseksamen. I et års tid studerede han kemi og hørte B. S. *Jørgensens forelæsninger over landøkonomi på Polyteknisk læreanstalt. 1851 gik han til landvæsenet, lærte et par år praktisk landbrug, gennemgik det teoretiske landbrugskursus på Hofmangsgave og købte 1855 gården Store Ravnholt i Vendsyssel som han ejede til 1866. 1864 flyttede han imidlertid til Kbh., og efter at have deltaget i krigen ved intendanturen knyttedes han til Ugeskrift for Landmænd, hvis redaktør han var 1866–89, dels alene, dels sammen med andre. Han var velfunderet i landbrugets teori og praksis, og Ugeskrift for Landmænd kom i H.s redaktørperiode til at spille en stor rolle som budbringer om fremskridt i ind- og udland og som et af de organer hvor den nye landbrugsvidenskab meddelte sig til landbruget, fortrinsvis de større hartkorns folk. Ugeskriftet befæstede sin position under H. som det ledende tidsskrift i disse års landbrugspressen. For de mindre landbrugere som Ugeskriftet kun i ringe grad nåede, udgav H. 1866–74 *Dansk Landbotidende*. 1889 blev han ansat som kasserer og bibliotekar ved Det kgl. danske landhusholdningsselskab, men blev af sygdom tvunget til at tage sin afsked 1895. – Justitsråd 1892. □To træsnit af H. P. Hansen. Foto.

Erh. Frederiksen i Ugeskr. for landmænd, 1890 115–17. Samme sst. 1896 41–43. Chr. Christensen i Vort landbrug, s.å. 37f. H. Hertel: Det kgl. da. landhusholdningsselsk.s hist. II, 1919.

Claus Bjørn (Aksel Milthers)

Hertel Wulff, Nic., se Wulff, Nic. Hertel.

Hertling, Jørgen Eilschou, * 1928, politimester. * 15.1.1928 i Egedesminde, Grønland. F: overkateket Peter Olsen (1892–1930) og Sofie Andersen (1891–1950). Adopteret 13.3.1947 af pastor Svend Hertling (* 1905). ~ 15.7.1960 i Godthåb k., Grønland, med Inger Lund, * 28.9.1934 i Kbh., d. af maskinmester Helmuth L. (1905–55)

og Ellen Margrethe Larsen (1906–45). – Bror til Knud *H.

H. blev student fra Metropolitanskolen 1949, cand. jur. i Kbh. 1956 og s.å. ansat som sekretær i ministeriet for Grønland til 1963, afbrudt af en ansættelse som politifuldmægtig i Godthåb 1959–61. Han fik advokatbestalling 1963 og blev. s.å. konstitueret som politimester for Grønland og udnævnt 1964. Han tog sin afsked 1971 og blev efter tilbagekomsten til Danmark ansat som kommitteret i grønlandske spørgsmål for Bikuben. 1973 blev han formand for det grønlandske rådgivningskontor Pôq i Kbh. – H. og broderen Knud Hertling var de første grønlændere der tog en juridisk embedseksamen og som kunne gå ind i Grønlandsadministrationen som akademiske sagsbehandlere. H. blev også den første grønlandske politimester og bestred denne post i en meget vanskelig periode, præget af en stærkt stigende grønlandsk kriminalitet i kølvandet på den tekniske omvæltning i landet. □Foto.

Mads Lidegaard

Hertling, Knud Ludvig Johannes, * 1925, minister for Grønland. * 7.1.1925 i Frederikshåb, Grønland. F: overkateket Peter Olsen (1892–1930) og Sofie Andersen (1891–1950). Adopteret 13.3.1947 af pastor Svend Hertling (* 1905). ~ 1° 21.3.1953 i Kbh. med kontorassistent Lilli Hansen, * 16.9.1925 i Vejle, d. af købmand Laurits H. (1898–1957) og Mette Marie Christensen (1889–1936). Ægteskabet opløst 1972. ~ 2° 14.9.1974 i Gentofte (b.v.) med lægesekretær Dorthe Heinberg, * 29.12.1938 i Sønderborg, d. af redaktør Hugo H. (* 1898) og Johanne Margrethe Nielsen (* 1916). – Bror til Jørgen *H.

H. blev student fra Metropolitanskolen 1949 og efter et ophold 1952 som stipendiat ved FN tog han juridisk embedseksamen 1956 i Kbh. og blev s.å. ansat som sekretær i ministeriet for Grønland, afbrudt af et ophold som fuldmægtig ved landshøvdingen i Godthåb 1961–64. Ved valget 1964 blev han medlem af folketinget for Grønlands nordkreds og forblev i tinget til 1973. 1971 udnævntes H. til minister for Grønland i J. O. Krag's 3. ministerium og i ministeriet Anker Jørgensen 1972–73. 1976 blev han konsulent for Den kgl. grønlandske handel. H. var medlem af bestyrelsen for Grønlands idrætsforbund 1962, af Grønlandsrådet 1964–71, medstifter og medlem af bestyrelsen for Pito-komiteen, formand for Dansk-grønlandsk kulturfond. – Som politiker arbejdede H. for større grønlandsk selvbestemmelse og stiftede 4.8.1969 et nyt parti, Sukaq, der var tænkt som et moderat socialistisk og nationalt grønlandsk parti. Det blev dog indhen-

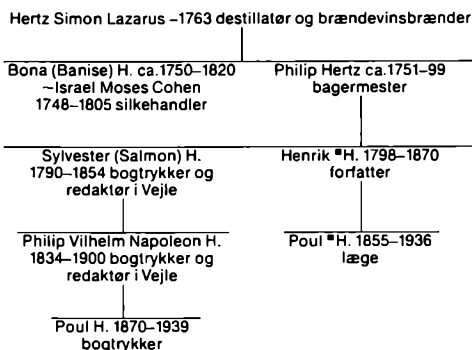
tet af mere radikale politiske strømninger og har ikke vundet politisk indflydelse. Som minister var H. aktiv for at fremkalde et grønlandsk ønske om hjemmestyre, og efter landsrådets anmodning herom okt. 1972 nedsatte H. et udvalg af grønlandske politikere til at forberede forhandlingerne om et hjemmestyre og deltog selv i arbejdet. Hans hustru var medstifter af den grønlandske julemærkekomité og i en årrække formand for samme. □Afbildet på karikaturtegn. af Bjarne Laursen 1973–74 (Amalienborg). Foto.

Mads Lidegaard

Hertz

Navnet H. føres i Danmark af flere såvel jødiske som ikke-jødiske familier. Af de jødiske familier skal her nævnes tre, som alle har antaget en af deres forfædres fornavn som slægtsnavn.

Tablle I

I. En slægt, der nedstammer fra Simon Lazarus der 1722 kom til Kbh. fra Hamburg som destillatør og handelsmand. Dennes sønnesøn var Hertz Simon Lazarus.

II. En slægt, der stammer fra Abraham Moses (1722–97), indvandret fra Nikolsburg, det nuværende Mikulow. Dennes søn var Hertz Abraham.

III. En slægt der i 1799 indvandrede til Assens med købmand Isac Levi, der var ~ 1° Maren Hansdatter (ca. 1782–1817), og ~ 2° med Maren Nielsdatter (1797–1864).

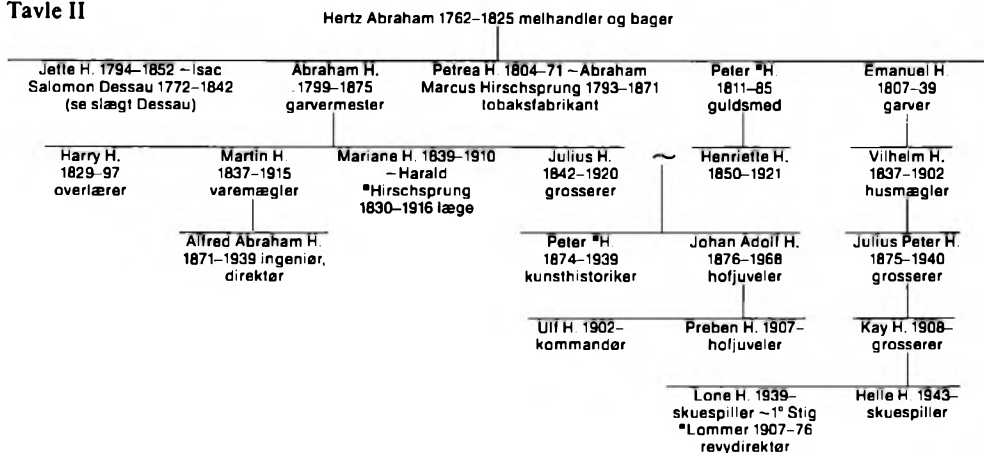
IV. En ikke-jødisk slægt, hvis ældste kendte led var skovfogeder i Midtjylland. Michel Hertz (Hess) nævnes som skovfoged i Hald amt 1687, Christen Michelsen H. i Silkeborg amt 1708. Sidstnævntes søn og efterfølger var Michel Christensen H. (–1775).

(I) Josef Fischer: Simon Lazarus og hans efterkommere, 1911. Poul Hertz: En bogtrykkerslægt, 1928. (IV) F. Lørgensen og P. Hennings: Biografisk slægtregister over fam. Sangaard m.fl., 1910. Slægtstavlesamlingen, 1932.

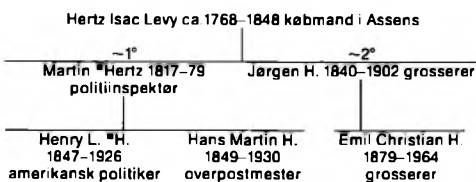
Hans H. Worsøe

Hertz

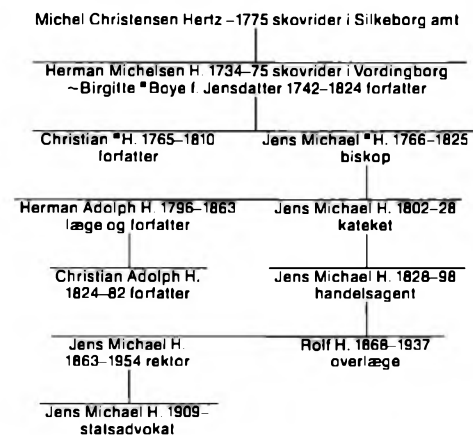
Tavle II

Tavle III

Tavle IV

Hertz, Birgitte Cathrine, se Boye, Birgitte.

Hertz, Christian, 1765–1810, forfatter. * 21.3.1765 i Øster Egesborg sg., † 19.6.1810 i Roskilde, begr. sst. F: kgl. skovrider Herman Michelsen H. (1734–75) og Birgitte Cathrine Jensdatter (Birgitte "Boye, 1742–1824). ~26.10.1804 i Kbh.

(Garn.) med Sylvia Christine Sophie Molberg, * ca. 1765 i Norge, † 3.5.1824 i Kbh. (Trin.), d. af auditor, forfatter Christian Gran M. (ca. 1736–99) og Christine Marie Fuchs (1729–88). – Bror til Jens Michael "H.

H. der var et kvikt og lystigt hoved blev student 1784 fra Metropolitanskolen, men førte de følgende år et så vildt liv at han først 1800 fik teologisk eksamen. 1804 blev han klokker ved Roskilde domkirke; som et vrag måtte han lade sin dygtige, men ligesom han selv forfaldne hustru passe embedet. Allerede som skoledreng havde H. 1782 under pseudonym Jeppe Jeppesen udgivet et komisk heltedigt *Reisen til Helicon*. 1784 var han medudgiver af Det muntre Bibliothek hvori bl.a. komedien *Den første April* formodentlig skyldes ham. I højstemte aleksandrinere er *Søeslaget paa Kbh.s Rhed*, 1802, og desuden har han skrevet flere kantater, idyller o.a. småting. Når han senere er blevet en ofte omtalt person i litteraturhistorien skyldes det imidlertid ikke disse arbejder men derimod at en gammel familietradition tillægger ham forfatterskabet til den anonyme komdie *Gulddaasen*, 1793 som C. "Olufsen siden vedkendte sig. Gennem en lang årrække har der været ført en til dels lidenskabelig polemik herom, men en rationelt gennemført, stilistisk undersøgelse af Gulddaasens forhold til de to forfatterskaber er endnu ikke foretaget. Selv om en sådan undersøgelse skulle give til resultat at stykket i sin foreliggende skikkelse skyldes Olufsens pen, vil det sikkert altid være et åbent spørgsmål om han ikke har lånt idé eller momenter fra et utrykt arbejde af H.

H. Schwanenflügel i Ude og hjemme II, 1878–79 4–6 14–17. Dagbladet 4., 12. og 15.11.1887. Dannebrog 2.12.1898. S. B. Thrige i Museum, 1891 I 105f. Carl Behrens i Tilskueren, 1891 955–58. Samme: Forfatter-

skabet til „Gulddaasen“, 1892. Johs. Steenstrup: Fra fortid og nutid, 1892 257–76. Hans Jacob Hansen: Danm.s stilling og tilstand III: Kbh.s univ., 1901 149–58. [Elise Lucie Fich:] Domprovsten i Roskilde, 1909 (fot. optr. 1967) = Memoirer og breve X.

*R. Paulli**

Hertz, Emil Christian, 1879–1964, grosserer. * 1.3.1879 i Kbh., † 6.4.1964. F: grosserer Jørgen H. (1840–1902) og rigsfriherreinde Julie Magdalene Konstanze v. Eggers. ~ 1° 4.7.1908 med Martha Marie Eleonora Nielsen, * 6.9.1882, † 3.8.1971 i Kbh. ~ 2° 9.11.1944 med Inger Herforth, * 26.10.1900 i Charlottenlund, d. af grosserer Poul H. og Augusta Petersen.

Efter handelsuddannelse tog H. som 22-årig grossererborgerskab og blev medejer af familiens virksomhed Jørgen Hertz, der navnlig handlede med frø og kul. 1906 blev firmaet opløst og H. stiftede sin egen frøhandel der 1928 omdannedes til *A/S Heriz' Frøkompagni* med H. som bestyrelsesformand. Firmaet horte ikke til de største, men blev drevet med et betydeligt udbytte. Netop H.s økonomiske talent førte ham ind i ledelsen af en række store virksomheder: Christiansholms Fabrikker, Hellebæk Fabriker, Dansk Svovlsyre- og Superphosphat Fabrik (nu Superfos), De forenede Jernstøberier m.m. Det var den samme baggrund der gjorde ham til direktionsmedlem i Landmandsbanken (nu Den Danske Bank) i kriseperioden 1920'erne. Han var 1922 kommet i bankrådet, og 1923 presede en gruppe aktionærer igennem at han blev direktør. Da der på ny i 1928 skulle gennemføres en rekonstruktion trådte han tilbage i protest mod rekonstruktionsplanerne der – dog næppe under indtryk af H.s protest – i øvrigt blev ændret i den retning H. havde peget. H.s største samfundsmæssige indsats øvede han gennem oprettelsen af Pensionsforsikringsanstalten i 1917. Udgangspunktet for H. var en erkendelse af den store funktionærgruppens sociale problemer efter at udviklingen havde gjort det illusorisk at handelens og industriens funktionærer altid ville blive selvstændige med mulighed for at skabe en kapital. Det lykkedes H. at forene arbejdsgivere og funktionærer i etableringen af den forsikringsanstalt der på fordelagtige vilkår åbnede mulighed for at etablere private pensionsordninger. H. blev formand ved stiftelsen og forblev på posten til sin død. Svarende til dette var H. en af initiativtagerne til Engageringskontoret for Handel og Industri der i mellemkrigstiden udfyldte en betydelig funktion som arbejdsanvisningskontor for funktionærerne. H. var formand for institutionen 1914–44. – R. 1922. DM. 1934. K. 1950. □Foto.

Børsen 28.2.1949, 1.3.1954, 28.2.1959, 27.2.1964, 8.4.1964. Politiken 8.4.1964.

Vagn Dybdahl

Hertz, Eygil Hjalmar, 1890–1980, vandbygningsdirektør. * 21.4.1890 i Ålborg (Vor Frue sg.), † 8.9.1980. F: skomager, senere skomagermester Hans Peter Julius H. (1852–1936) og syerske Johanne Henriette Lovise Olsen (1852–1934). ~ 1° 28.6.1918 i Løgstør k. med lærer Ebba Lykke Sommer Linck, * 14.7.1891 i Løgstør, † 29.12.1941 i Gentofte, d. af lærer, organist Vilhelm August L. (1856–1910) og Martha Emilie Lykke Sommer (1872–1952). ~ 2° 18.1.1945 i Kbh. (b.v.) med kontorfuldmægtig Rigmor Christine Hansen, * 13.3.1908 i Esbjerg (Vor Frelsers sg.), d. af mejerist, senere forretningsfører Theodor H. (1868–1941) og Ane Marie Jensen (1884–1965).

H. blev student 1908 fra Ålborg katedralskole og tog 1915 polyteknisk eksamen som bygningsingeniør. S.å. blev han ansat i vandbygningsvæsenet hvor han havde hele sin karriere til sin afsked 1955. Som ung gjorde han tjeneste i Esbjerg, Frederikshavn og Agger, og 1921 kom han til vandbygningsdirektoratet i Kbh. hvor han 1936 blev direktør. H. var medlem af eller formand for en række af de kommissioner der blev nedsat bl.a. for at forberede de store vandbygningsanlæg i denne periode. Nævnes kan således kommissionen til sikring af Limfjordstangerne og Thyborøn havn, 1937–42, udvalget til anlæg af dæmning til Rømhø, 1936–38, udvalget til administration af statens arealer ved Hirtshals og Hanstholm, 1936–47, havnekommissionen, 1942–45, udvalget angående bebyggelse af inddigede arealer i Ribe og Tønder amter, 1950 og Gudenåkommissionen, 1953. I H.s embedsperiode blev flere kommissionsforslag underkendt af rigsdagen. Det gjaldt således forslaget om lukning af Thyborønkanalen, der anbefalede af et flertal i kommissionen. I stedet vedtoges det 1946 at gennemføre anlægget med moler og sluser, hvis påbegyndelse H. forestod. Efter Jørgen *Fibigers død 1936 overtog vandbygningsvæsenet videreførelsen af det omstridte Hanstholm-havn-projekt indtil det 1942 stoppedes efter krav fra den tyske værnemagt. 1951 underkendte regeringen vandbygningsvæsenets betænkeligheder ved at fuldføre havnearbejdet, og efter flere års diskussion om på den ene side de teknisk motiverede betænkeligheder og på den anden side de erhvervsmæssige fordele, kraftigt fremhævet fra lokal side, tog H. 1955 sin afsked.

H. var kendt som en dygtig og overordentlig samvittighedsfuld embedsmand. Han var medlem af Geoteknisk instituts bestyrelse 1943–54,

Hertz, Eygil

censor i vandbygning ved Danmarks tekniske højskole 1926–55 og var medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber fra det stiftedes 1937. H. var dansk delegeret i World Power Conference (Barcelona 1928) og vicepræsident ved 17. og 18. internationale skibsfartskongres i Lissabon og Rom. 1956 blev han æresmedlem af Permanent International Association of Navigation Congresses. – R. 1930. DM. 1939. K. 1950.

Levnedsberetning i ordenskapitlet.

P. H. Bendtsen

Hertz, Frederik Adolph, 1831–1925, socialist, redaktør. * 2.6.1831 i Kbh. (Fødsst.), † 24.7.1925 sst., begr. sst. (Vestre). F: sømand Jakob Sørensen H. og Ane Marie. ~ 1° 7.1.1855 i Kbh. (Garn.) med senere jordemoder i Ovstrup, Stenmagle sg., Thora Conradine Henriette Petersen, * 26.10.1833 i Brede, † 10.5.1901 på Frbg., d. af væveriarbejder Niels P. og Johanne Marie Ibsen. Ægteskabet opløst 1880. ~ 2° 3.4.1881 i Kbh. (Holmens) med Louise Henriette Winckelmann, * 20.5.1844 i Kbh. (Petri), † 13.1.1922 sst. (~ 1° med snedker Johan Christian Blankitt, ca. 1848–78), d. af murersvend Hans Heinrich W. (1805–91) og Bertha Sophie Olsen (1801–83).

H. blev udlært som malersvend i Roskilde 1853, arbejdede i Kbh., var med i krigen 1864, kom i tysk fangenskab og blev efter frigivelsen et par år i Tyskland. Efter tilbagekomsten til Kbh. meldte han sig til tjeneste som våbendrager for de nye socialistiske ideer der 1871 blev forkyndt af Louis "Pio, Harald "Brix og Poul "Geleff. Han var en veltalende agitator for Internationale og medvirkede ved oprettelsen af malernes, bryggeriarbejdernes, drejernes, arbejdsmændenes o.fl. fagforeninger 1871–74. Efter førernes fængsling og Internationales opløsning arrangerede han møder, talte, skrev og digtede og var en uslukkelig flamme. Som fast agitator for fagforeningernes centralbestyrelse berejste han i vinteren 1874–75 to gange Øst- og Nordjylland og fik dannet eller genrejst demokratiske arbejderforeninger i flere byer. Han kaldte sig selv i en række korrespondancer i Social-Demokraten „Agitator for det jyske Arbejderparti“. Han var også anfører for en demonstrativ fællesudflugt til Vridsløselille 1875 med taler og sang uden for fængselsmuren. Sammen med U. P. "Overby forsynede han tidens „sociale Sangforeninger“ som Lanteren med originalt og begejstrende repertoire. Af hans talrige sange var „Socialisternes Fædrelandssang“: *Trods Tidens Larm og Mørke og „Louis Pios Honnør-March“: Hør Sangen, hvor mægtig den toner*, blandt de mest sungne. Den sidste, skrevet efter Pios løsladelse 1875 og det

bedste udtryk for tidens overspændte personfor-gudelse, synges endnu, omarbejdet efter Pios bortrejse 1877 til Arbejderstandens honnør-march. Ved en række møder i Midt- og Sydsjælland jan. 1876 anbefalede H. Geleff til folketingsvalget i Næstved og besvarede kampberedt de mange interpellationer om socialismens stilling til religion, ægteskab, ejendoms- og arveret. Som en tjenstvillig altnuligmand valgte han efter Saxo "Wiegell sept. 1879 til redaktør af Social-Demokraten og bestred denne stilling, afbrudt af fængselsophold, til jan. 1886. Tillige var han redaktør af vittighedsbladet Ravnens 1880–86. Ved to domme 1884 blev han straffet med fængsel for majestætsfornærmelse. 1885 blev han ikendt fængsel for fornærmelser mod henholdsvis marineminister Niels Ravn og justitsminister J. Nellesmann; ved andre domme stod han til store bødeløb for forskellige presseforsæelser. Skønt han med godt humør havde båret adskillige fængselsstraffe tog han dog nu flugten og rejste til Sverige (1886). Efter fire-fem års udlændighed vente han tilbage til Kbh., fik æresoprejsning, senere veterangave, og levede sine sidste år i De gamles by. H. hørte (sammen med bl.a. V. T. "Holst) til den fremrydende socialismes små profeter, vækkelsesprædikanter i og for den lille menighed som arbejderbevægelsen voksede frem af. Han var en noget omskiftelig natur, i perioder glødende socialist, republikaner, fritænker, til andre tider havde han religiøse anfægtelser, og fra 90'erne deltog han ikke i det offentlige liv. □Selvportræt ca. 1870. Foto.

C. E. Jensen og F. J. Borgbjerg: Socialdemokratiets årh. II, 1904 286 335f. Socialdemokraten 26.7.1925. Arne Pedersen i Kirkeh. saml., 1971 130–56.

Oluf Bertolt*

Hertz, Henrik (Heyman), 1798(el.97)–1870, forfatter. * 25.(el.27.)8.1798(el.97) i Kbh., † 25.2.1870 sst. (Frue), begr. sst. (Ass.). Døbt 9.4.1832 i Kbh. (Trin.). F: bagermester Philip H. (ca.1751–99) og Beline Salomonsen (ca. 1756–1814). ~ 26.6.1850 i Kbh. (Frue) med Louise Josephine v. Halle, * 21.4.1830 i Kbh. (Holmens), † 28.1.1912 på Frbg., d. af grosserer Andreas (Amsel) Levin v. H. (1800–45) og Sara Nathanson (1805–53). – Far til Poul "H.

I H.s barndom drev hans dygtige mor familiens bageri i Klosterstræde, det brændte under bombardementet 1807. I skolen viste han stor interesse for vers og blev medlem af en klub af litterært sindede elever. Efter moderens død kom han daglig i grosserer M. L. "Nathansons hus hvor han gjorde bekendtskab med mange af tidens betydelige personligheder. Han blev 1817 student fra Metropolitanskolen og 1825 cand.

jur. efter 1824 at have vundet universitetets guldmedalje for en retshistorisk afhandling om infamier. H. viste sig ved den lejlighed som en kender af vore middelalderlige love. Kort efter eksamen fik han atter medaljen for en besvarelse af Oehlenschlägers æstetiske prisspørgsmål at påvise hvorledes nationerne har virket på digterne og omvendt. Han må i denne tid have nærmet sig kristendommen, dog blev han først døbt 1832. Af de mange digte han skrev i sine tidlige år er kun nogle få optaget i første bind af den samlede udgave; kendelige på deres „Blanding af Tung-sindighed og Sensualitet“ som han selv siger; de skildrer ungdommens gæring. Tungsinde beholdt han dog i sine modnere poesier.

H. blev imidlertid først til noget som digter da han slog sig på den direkte imitation. Hans første teaterstykke *Hr. Buchardt og hans Familie* er en satire over dilettantkomedien, der hørte til tidens uskyldige laster. Det blev anonymt indleveret og opført 14.3.1827 og kopierede træk for træk den holbergske komedie, navnlig *Mascarade*, men i et mere moderne sprog. Man genfandt under andre navne Hr. Jeronimus, Leander, Arv osv., den holbergske intrige, de velkendte komiske scener, den barokke dialog. J. L. "Heiberg modtog med anerkendelse dette forsøg der stod i samklang med hans egne anstrengelser for at skabe et nutids-lystspil. H. fortsatte i samme spor med *Flyttedagen*, 1828 der forholder sig mere uafhængigt til forbilledet, men dog står fast på den holbergske grund. Det er atter en satire over en lokal last, flytteuøansen, og man bevæger sig i det københavnske familieliv. Genren udtømtes af H. med *Sparekassen*, 1836 hvor mennesketyper og dialog har viklet sig helt ud af Holbergs svøb, og hvor teknikken er blevet sikrere og friere; satirens genstand er denne gang lotterispil. Næsten samtidig med dette arbejde på den højere komedies område var H.s forsøg som vaudevilledigter hvor hans tilslutning til Heiberg er aldeles umiddelbar. I *Kjærlighed og Politie* der opførtes allerede 18.11.1827 findes heibergske gascener og en heibergsk „idé“ der ifølge forfatterens fortale er intet mindre end den individuelle tilbøjelighed modsat statens tarv; H. tog endnu Heibergs afhandling om vaudevillen rent bogstavelig og ville give et eksempel på sådanne konflikter som drøftedes i G. W. F Hegels retsfilosofi. Men modsætningen mellem Heibergs symbolske marionetkomedie og H.s blanding af lyrik og satire er allerede følelig, desuden prøvede han at give en mere indgående karaktertegning end sin mester. I hans følgende vaudeviller, *Arvingerne*, 1829, *Debatten i Politievennen*, 1835 og *De Fattiges Dyrehave* (opført 1859) tiltager denne forskydning i retning af realisme. En lig-

nende udvikling kan spores i hans rimede lystspil, måske det fineste i hans dramaturgi: *Amors Geniestreger*, 1830, *En Dag paa Øen Als*, 1832 og *Den eneste Feil*, 1835. Mest fremtræder den realistiske tendens hos H. i hans genoptagelse af det borgerlige skuespil, første gang med *Emma eller den hemmelige Forlovelse*, 1831, senere med det betydelige stykke *Et Offer*, 1854 og med *Besøget i Kjøbenhavn*, 1856.

H.s store succes i litteraturen stammer fra 1830 da han under den nylig afdøde Jens "Baggesens navn lod udgå seks *Gjenganger-Breve eller poetiske Epistler fra Paradis*, tre henvendt til Heiberg, to til Carsten "Hauch og et til det danske folk. I en stil der efterligner Baggesens, men savner frodigheden af hans luner og indfald fremsættes her litterære doktriner som var meget beslægtede med Heibergs. Vel bebrejder han sin våbenmester hans spot over Oehlenschlägers Hrolf Krake, og hans „Hængen i det Korrektes Skoleridt“, og vel følger han ham ikke på den spekulative æstetiks veje, men han stiller sig på hans side i kampen mod dilettantismen i litteraturen. De blev fortsat med andre seks læredigte: *Fire poetiske Epistler*, 1831 og *Naturen og Kunsten*, 1832–33. Grundindholdet i H.s æstetik er følgende: ethvert stof kræver en bestemt form, men det er rigtignok behandlingen det kommer an på. Kunstneren skal efterligne naturen, men ikke slavisk, han skal forklare den, stille sig selv og tilskueren på betragtningens standpunkt og skænke os den ro som det aktive liv nægter os. Kunstens genstand er hele menneskelivet, den fører os fra „Usselhedens Dybder“ op til Gud, er en midler mellem jorden og himlen. Det kunstneriske arbejde kan ikke vurderes højt nok, men der er fare ved at blive hængende i lærdom og forstudier (siger H. med særlig adresse til Hauch); en anden fare (siger han henvendt til samme) består i at forsømme hensynet til det nærværende liv og digte med fremtiden for øje; alle store poeter har haft et bud til deres samtid, og vore dages digtere gør vel i at tage de emner der ligger dem nærmest. Noget særlig H.sk er hans forkærlighed for det graciøse og nette og en overbevisning om at simplicitet er et kendetegn på alt hvad der er værdifuldt.

H. havde indtil 1832 skrevet under forskellige mærker, men 26.4. s.å. vedgik han sit forfatter-skab. Han stod nu kranset med friske laurbær. Den sommer tilbragte han hos Heibergs i Hørsholm hvor den lille cyklus *Erindringer fra Hirschholm* blev til, inspireret af hans værtsfolks personligheder og de Bellmanske sange. 1833–34 foretog han en stor udenlandsrejse på stipendium af Fonden ad usus publicos, over Berlin og Dresden gennem Tyrol til Wien, derfra gennem

Steiermark og Krain og over Triest til Venezia, Padua, Firenze og Rom hvor han boede i månederne nov.–april, kun afbrudt af en udflugt i febr.–marts til Napoli i selskab med H. C. Andersen som han havde spottet i sine *Gjenganger-Breve*, men nu forligtes med. Andersen på sin side betegnede H. som „en ypperlig Kalligraf“. H.s hjemrejse gik over Genova, Milano, Lago Maggiore, Simplon, Genève, Lyon, Paris og Strasbourg. Nogle af hans digte fra denne rejse er ganske nydelige, derimod er hans rejsebog, der først udsendtes 1863, tør og farveløs.

De følgende år bringer en oplomstren af hans lyrik som han måtte søge rundt om i de af ham selv og andre udgivne nytårsgaver og poetiske samlinger, indtil den 1851 kom i en samlet udgave. H.s digte er svage i tonen og farverne, men meget sikre i deres ofte billedløse stil. Afblegede er hans i sin tid så populære ballader som *Slaget paa Rheden*, 1832, *Den danske Soldat*, *Fregatten Ørnens Brand*; bedst er af hans fortællende digte, de der har dialogisk form, som *Gjenboen*, *Tretten tilbords*, *Skriftemaalet*, *Paa Volden store Bededag*. De små sange, som bl. andre steder først offentliggjordes i hans skuespil kan være ganske nydelige, således *Vinden vifter*, *Løvet skælver* eller *Hvælvede Loft, som er bygget af Blade*; nogle er pasticher efter gamle folkelige viser: *Jeg gik mig ud en Sommerdag at høre og Den Deilig, ung Ridder*. Hans mest originalt dyrkede område er refleksionsdigtene: *Kjærligheds Veie*, *Gubben og Ynglingen*; mange af dem har en konfessionel karakter som *Silkeormen*, *Tungsind*, *Ensomt Liv*, *Resignation*. H.s prunkløse foredrag kommer også vel til sin ret i hans små epistler: *Den glemte Paraply*, *Martsviolerne*, *Brevposten*. H.s forgængere i den lyriske poesi er Goethe og Schiller, Bagesen, Oehlenschläger, Schack-Stafeldt og J. L. Heiberg; han er langt mindre bestemt af den tyske romantik end Christian Winther, kun J. M. F. Rückerts østerlandske digte har betydet noget alvorligt for ham, thi skønt han er den danske folkesjæls og den danske naturs erklærede elsker har han undertiden orientalske og tropiske længsler (*Barmekidernes Undergang*, *Et Digt af Hafiz*, *En Digter og hans Elskede*).

H. genoptog efter sin hjemkomst også sin skuespildigtning. Han blev Det kgl. teaters flittigste dramaturg og skrev gerne sine roller for dets skuespillere, fremfor alle Johanne Luise Heiberg der var hans muse og den egentlige hovedperson i hans stykker 1830–64. Han stiller sig nu mere fordringsfulde opgaver, giver sig i lag med tragedien. 1837 opførtes *Svend Dyrings Huus* der var skrevet samtidig med Sparekassen. Emnet tog han fra de folkeviser der handler om runer

og gengangere, og han dannede et rimet dramatisk talevers over de gamle visers rytme. Ejdommeligt for hans tragedie er det noget interiøragtigt skildrede familieforhold som kontrasterer med dens dystre stemning af folkeeventyr og folkeviser, thi det er den gamle stedmoderhistorie han har dramatiseret. Verset og middelaldertonen bevarede han, men han bortkastede rimet og den lyriske stemning i sit næste historiedrama *Valdemar Atterdag*, 1839. – Kongen er her skildret som politiker og uden Tove, H. har villet give en historisk studie i scenisk form således som han mente tidsalderen fordrede det. Til en mere lyrisk behandling vendte han tilbage med eventyrdramaet *Svanehammen* (et festspil), 1841; i dets billede af modsætningen og foreningen af nordisk og østerlandsk blod tør man finde et forborgent personligt motiv; i øvrigt undgik H. at optage jødiske elementer i sin digtning; kun i dramaerne *Estrella* og *Hundrede Aar* alluderer han til det udvalgte folks skæbne. En sidste gang spillede han på disse strenge i det lille troubadour-drama *Kong René's Datter*, 1845, historien om den blinde pige der blev seende og samtidig i sjælelig forstand vågner til lys og indsigt ved kærlighedens og poesens magt. Stykket er uden tvivl det mindst realistiske i vor litteratur, alt er sublimering og symbol. Det virker nu på danske som et stykke raffineret sprogkunst fra en svunden tid, men dets dramatiske værd ses af at det har gjort megen lykke i udlandet både i bogform og på scenen. En sidste tragedie af H., *Ninon*, 1848 er blot et velberegnet konversationsstykke, det fra den franske romantisme og Oehlenschlägers Dina kendte kurtisanemotiv afdæmpet til borgerlig brug. – H.s romantiske skuespil spiller oftest i Italien, og han lægger her som i hele sin dramatiske digtning vægt på en omhyggeligt udført tids- og stedfarve: *Den Yngste*, 1854 foregår i Napoli i begyndelsen af 1700-tallet, *Tonieta*, 1849 uden for Rom i 1846, *Advokaten og hans Myndling*, 1865 i Bologna i renæssansens dage, *Juvelskrinet*, 1866 i Norditalien i middelalderen. Rækken sluttede med *Tre Dage i Padua*, 1869, der en sidste gang havde motiv fra Boccaccio, men til gavns udrensede det for uartighed. Langt interessantere end disse litteraturhistoriske blandinger er H.s små enaktere med moderne og hjemligt emne hvori han viste sig både som en virksomhedsfuld dramatiker og som en fin psykolog: *Fristelsen*, 1842 og *Audiensen*, 1851. I alt har han forfattet 54 skuespil og hører til 1800-tallets mest spillede danske forfattere. H. nåede sin højeste anseelse efter midten af 1830erne. En tilbagegang i publikums gunst oplevede han da han 1839 udgav romanen *Stemninger og Tilstande* som han havde forberedt i en

snes år, og som i sin definitive skikkelse udtaler manganen ugunstig dom over tidens liberale bevægelse, især dens presse. Bogen kom vistnok i et andet oplag, men aviserne var ham længe ugunstige. „Det politiske Element, der er optaget i denne Bog“, siger han ikke længe efter i sine autobiografiske optegnelser, „har givet vore Oppositionsblade, der ere Part i Sagen, Anledning til en Mængde mat gennemført Polemik, som jeg hidtil har ladet ubesvaret, da den for største Delen finder sin Besvarelse i selve Bogen. At den Anskuelse af vore nyere politiske Forhold samt af Oppositionspartiets Fremfærd, jeg i denne Bog har søgt at gøre gældende, nu hyppig og fra flere Kanter kommer til Orde, tør jeg maaske for en liden Part regne mig til Fortjeneste“. Hans følgende stykker gjorde ufortjent ringe lykke, og et lille dramatisk arbejde, *Perspektivkassen* (i manér med Oehlenschlägers Sanct Hansaften-Spil og Heibergs *Laterna Magica*) han havde skrevet til en sommerforestilling af Det kgl. teaters personale (opf. 1842) blev angrebet som usømmelig og krænkende for nationalfølelsen. Han beskæmmede sine venner ved at indlevere Kong Renés datter anonymt og først lægge navn til det efter at det var blevet en succes. I den aristofaniske komedie *Hundrede Aar* han skrev som festspil til teaterjubilæet 1848, tager han dog til orde for en ikke enevældig styrelse af skuepladsen. Da rigsdagen uddelte de første digtergager var han en af de fire udvalgte og kunne en tid lang atter glæde sig ved folkegunst. Men efter at fru Heiberg havde forladt scenen og Clemens Petersen var blevet teateranmelder ved „Fædrelandet“, måtte han atter finde sig i mange ugunstige anmeldelser; mere høfligt blev han behandlet i sine allersidste år i *Illustreret Tidende* af Georg Brandes der dog også betragtede hans aldersarbejder som repræsentanter for en udlevet litteraturperiode. – Fra hans sidste år skal endnu nævnes tidsskriftet *Ugentlige Blade*, 1858–59 der indeholdt forskellige bidrag af betydning. Deriblandt var *Poesien i Danmark efter 1814* skrevet som en slags supplement til C. A. Thortsens litteraturhistorie. Han søger heri at påvise at der efter adskillelsen fra Norge har udviklet sig en særlig dansk poesi. Hos de fleste af tidsalderens digtere finder han „noget Hjemligt“ i tonen og fremhæver oversete digtere som Emil Aarestrup, og Ludvig Bødtcher. Bladet blev for en del udfyldt med den vidtspundne samtidsroman *Johannes Johnsen, løse Blade af nogle Samtidiges Liv* (udg. i bogform i tre bind, 1860) der har smukke skildringer fra Nyboder og en mængde novellistiske indskud. H. er en af de guldalderdigtere hvis værker er mest blegnede for eftertiden. Han hørte til dem

der ikke helt vil hengive sig i deres kunst, var også i udøvelsen af digterkaldet hæmmet af alt for store hensyn til sit publikum. Men han var en sikker sprogkunstner og en dramatisk kapacitet; og nogle af hans bedste digte vil leve længe i kraft af deres fine stemningskunst. – Tit. professor 1845. – R. 1850. DM. 1865. □ Stålstik forestillende H. som ung. Mal. af D. C. Blunck, 1834 (Fr.borg). Litografi af D. Monies, 1838. Pastel af C. L. v. Plötz, 1840 (Fr.borg). Afbildet på tegn. af N. Simonsen af danske digtere (sst.) og på J. Sonnes frise 1846–48 (Thorvaldsens mus.). Litografi af D. Monies, 1848, efter mal. af E. Bærentzen; efter dette flere litografier, bl.a. på A. M. Petersens Danske digtere, 1848, samt et træsnit. Silhouetter af N. Chr. Fausing (Kgl. bibl.). Karikatur af Constantin Hansen (Fr.borg) og på Marstrands tegn. af selskab med Oehlenschläger og Thorvaldsen (Thorvaldsens mus.). Karikatur i træsnit 1858. Træsnit af W. Obermann, 1862, efter tegn. af H. Olrik; efter dette litografi. Buste af H. V. Bissen, 1866 (St.mus., Studenterforeningen). Træsnit af H. P. Hansen, 1869, i samme type flere stik, bl.a. af Magnus Petersen, 1868, på gruppe af nord. digtere, træsnit bl.a. af E. Skill, 1870, og litografi. Mal. af E. Lehmann (Fr.borg). Tegn. af A. Fritz. Statue af C. Rohl Smith. Afbildet på dekorationsmal. af Otto Bache og på nogle tegn. af Carl Thomsen. Foto.

Udg. Dramatiske værker I–XVIII, 1854–73. Digte I–IV, 1851–62 (2. opl. I–II, 1877). Eventyr og fortællinger, 1862. Udv. dramatiske værker, udg. Poul Hertz I–VIII, 1897. Udv. digte, ved Otto Borchsenius, 1899. H. H. manuskripter, udg. Mogens Brøndsted, 1948.

Kilder. Breve fra og til H. H., ved Poul Hertz, 1895. Breve fra P. V. Jacobsen, udg. Jul. Clausen, 1899.

Lit. J. Fischer: Simon Lazarus og hans efterkommere, 1911 4f 13 18. J. L. Heiberg: Prosaiske skr. IV, 1861. Johanne Luise Heiberg: Et liv I–IV, 1891–92 (5. udg. 1973–74). C. F. Bricka i Hist. t. 6.r.IV, 1892–94 747–50; VI, 1895–97 796–800. Vilh. Andersen: Danske studier, 1893. Samme; Litteraturbilleder, 1903. Poul Hertz i Tilskueren, 1897 782–92. Samme i III. tid. 29.8.1897. Samme i Mit hjem I, 1911 34–36. Samme i Gads da. mag. XX, 1926 576–98. G. Brandes: Saml. skr. I, 1899 513–34. Hans Kyrre: H. H., 1916. Paul V. Rubow: Dansk litt. kritiik, 1921 (nyt opl. 1970). Samme: Saga og pastiche, 1923 (nyt opl. 1968). Samme i Rom og Danm., red. L. Bobé, II, 1937. Frithiof Brandt: Den unge Kierkegaard, 1929. Kr. Nyrop i Tilskueren, 1931 I 290–305. Sejer Kühle i Pers.hist. t. 9.r.V, 1932 198–214 (H. og Kierkegaard). Poul Schjærriff i Danske studier, 1932 79–83. H. Valeur Larsen sst. 1944 78–90. H. Brix: Analyser og problemer II–III, 1935–36. Mogens Brøndsted: H. H.s teater, 1946. Frederik Nielsen i Aktuelt 19.4.1959 (H. og familien Heiberg).

Papirer i Kgl. bibl.

*Paul V. Rubow**

Hertz, Henry Lamartine (døbt Henrik Lamartine Levysohn), 1847–1926, amerikansk politiker. * 19.11.1847 i Kbh. (Frue), † 3.7.1926 i Chicago,

Hertz, Henry L.

begr. sst. F: politiinspektør Martin *H. (1817–79) og Henriette C. C. Frohbøse (1823–1904). ~1.9.1880 i Philadelphia med Mary Patricia Power, *1.4.1858, d. af købmand Patrick P. († 1870) og Hannah Egan († 1890).

H. blev student 1866 fra Metropolitanskolen og cand.phil. 1867. Han begyndte at studere medicin, men rejste 1869 til USA og bosatte sig i Chicago hvor han levede resten af sit liv. Som ung emigrant beskæftigede han sig med bankvirksomhed, men fattede interesse for politik og kom derved ind på den løbebane som skulle bringe ham op i store og ansvarsfulde stillinger. I over 40 år var han en fremtrædende mand inden for det republikanske parti. 1872 fik han sin første stilling i det offentlige liv som recorder office clerk, 1876 blev han West town clerk, senere criminal court clerk, 1880 valgtes han til sit første større embede som coroner (direktør for amtsligsynsbureauet) i Cook county, Chicago, og genvalgtes fire år senere. Det var i denne periode at det store Haymarket attentat fandt sted ved hvilket mange politibetjente dræbtes eller såredes for livstid. H.s ledelse af denne affæres opklaring indbragte ham stor anerkendelse. 1896 blev han med majoritet på 115000 stemmer valgt til embedet som staten Illinois' finansminister (state treasurer), og 1899–1901 beklædte han embedet som chief clerk for board of review. Endelig blev han 1901 af præsident McKinley udnævnt til direktør for skattevæsenet i distriktet Chicago (collector of internal revenue for Northern Illinois), en post han med stor dygtighed udfyldte i ni år, et længere tidsrum end nogen anden har beklædt dette embede. Efter at være fratrådt denne stilling trak H. sig ud af aktiv politik og startede United States Auditing Co. som han arbejdede op til at være et af de største og mest ansete revisionsfirmaer i Chicago og hvis præsident han var til sin død. H. nød som embedsmand den største anseelse på grund af sin retskaffenhed og ubestikkelighed. Han var en betydelig oratorisk begavelse og talte – efter at have opgivet sin politiske virksomhed – ofte ved danske sammenkomster i Chicago. 1906 blev han formand for det nystiftede Dansk-amerikanske selskab der med Caspar *Hasselriis som sekretær fik meget stor betydning. Med sit lyse humør og sin statelige skikkelse var han afholdt og respekteret som få. – R. 1907.

H. Cavling: Fra Amerika II, 1897 128f. M. Salmonsens: Brogede minder, 1913 63f 170f. C. A. S. Dalberg og P. M. Plum: Metropolitanskolen, 1916, tillæg 156. Olaf Linck: Danske under stjernebanneret, 1922 141–50.

A. Kamp*

Hertz, Jens Michael, 1766–1825, biskop. *26.7.1766 i Ørslev ved Vordingborg, †2.6.1825 i Ribe, begr. sst. F: kgl. skovrider Herman Michelsen H. (1734–75) og Birgitte Cathrine Jensdatter (Birgitte *Boye, 1742–1824). ~1° 18.3.1791 i Horbelev med Christiana Sophia Koch, *16.12.1772 i Horbelev, †16.3.1804 i Korsør, d. af sognepræst Hans Peter K. (1723–1806, ~1° 1752 med Sophie Christiane Tjellesen, †1756) og Lucia Olsen (1741–97). ~2° 27.11.1804 i Horbelev med Else Christense Koch, *29.12.1768 i Horbelev, †9.3.1845 i Roskilde (~1° 1786 med prokurator, godsforvalter Søren Thrige, ca. 1757–1804; ægteskabet opløst 1792, han ~2° 1803 med Catharina Margrethe Theilmann, ca. 1779–1817), søster til I. hustru. – Bror til Christian *H.

Da H.s far døde 1775 blev han og hans bror ved arveprins Frederiks understøttelse sat i Helsingør skole, og da moderen indgik nyt ægteskab kom de 1781 til Kbh. hvor de dimitteredes 1784. H. havde efter sin mor en digterisk evne som han allerede viste prøver på i sin skoletid, og rektor Thorlacius rådede ham i hans afgangstestimonium til „ikke at bortskræmme Muserne ved alt for tidlig at bejle til deres Gunst“. I sin første studentertid levede H. mere for selskabelighed end for studier, og for at samle sig om sin eksamen brød han med sit hidtidige studenterleben og tog plads som huslærer i Stubbekøbing, en ikke særlig lykkelig tid, og kom derefter til sognepræst H. P. Koch i Horbelev. Det gik træt med forberedelsen til attestats; han læste kun det allernødvendigste pensum for at slippe igennem og fik 1787 sit non. Han ville tage eksamen om, men nåede det ikke da han 1791 blev sognepræst i Nørhå i Thy. Hans kår var på alle måder trange, og det blev en lettelse da han 1796 forflyttedes til Butterup-Tuse ved Holbæk. I dette embede gjorde han et betydeligt arbejde for skolevæsenet som i særlig grad havde hans samtids vågne interesse. 1800 blev han sognepræst i Korsør. Han offentliggjorde adskillige poetiske frembringelser og fuldendte her det episke arbejde som førromantikens sans for de digteriske værdier i Det gamle testamente og navnlig Herders bog Vom Geist hebräischer Poesie (1782–83) havde givet stødet til, *Det befriede Israel*, et af Selskabet for de skønne videnskaber med 600 rdl. belønnet prisskrift i atten sange, udført i korrekte heksametre. Jens *Baggesen kaldte produktet „det lange Jødedigt, som ingen læser“. 1804 mistede H. sin hustru under triste omstændigheder (fejlagtig ordination af medicin), s.å. udnævntes han til domprovst i Roskilde. Biskop Fr. *Münter havde opmuntret stiftets præster til videnskabelig produktion, og takket være den

støtte H. havde i Roskilde stiftsbibliotek, deltog han i de videnskabelige landemodforhandlinger med apologetiske indlæg, bl.a. mod W. M. de Wettes historiske kritik af Det gamle testamente. Sin poetiske sans lagde han på ny for dagen ved metrisk oversættelse af Johannes Åbenbaring. 1817 blev han dr.theol. for en afhandling om en af de mindre apologeter fra 300-tallet *De Julio Firmicos Maternos*, et refererende arbejde uden videnskabelig betydning. Domprovstegården var i disse år et gæstfrit hjem hvor navnlig musikken dyrkedes, og C. E. F. Weyse var den skattede ven. 1819 blev H. biskop i Ribe; han kom kun til at virke få år i stiftet, men ved sin omsorg for skolen og ved at oprette et bibelselskab og et stiftsbibliotek satte han sig et minde. H. var en værdig præst, en konfessionstro prædikant og en i administrativt henseende dygtig gejstlig. – R. 1812. □Mal. af konsistorialrådinde Fich, f. Hertz. Maleri (Ribe domk.).

Selvbiografi i Univ.s Acta solennia ved reformationsjubelfesten, 1817 9–13 og i Fr. Münter: *Symbola veteris ecclesiae* ..., 1819. – Jens Møller i *Nyt theol. bibl.* IX, 1826 39–65. P. N. Frost: *Efterretn. om Ribe domkirke*, 1841 130–38. Just M. Thiele: *At mit livs årbøger*, 1873 117f. H. N. Clausen: *Optegn. om mit levned og min tids hist.*, 1877 57f. Daniel P. Smith i *Kirkehist. saml.* 3.r. IV, 1882–84 676f. S. B. Thrige i *Museum*, 1891 I 103–11. Lucie Elise Fichs optegn. i *Fra Ribe amt*, 1906 1–32; 1907 3–35; 1910 22–54; 1911 74–125; 1912 318–51; 1913 462–509. [Samme:] *Domprovsten i Roskilde*, 1909 (fot. optr. 1967) = *Memoirer og breve X.*

*Michael Neiiendam**

Hertz, Martin, 1817–79, politiinspektør. * 14. 10.1817 i Assens, † 21.1.1879 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: købmand Hertz Isac Levy (ca. 1768–1848, ~ 2° 1819 med Maren Nielsdatter, 1797–1864) og Maren Hansdatter (ca. 1782–1817). ~ 19.5.1844 på Frbg. med Henriette Charlotte Christine Frohbøse, * 27.12.1823 i Kbh. (Petri), † 19.4.1904 i Kbh., d. af skomagermester Johan Christian F. (ca. 1777–1858) og Louise Frederikke Reidler († tidligst 1855). – Far til Henry L. *H.

H. blev uddannet som væver men blev 1847 ansat som betjent i Kbh.s politikorps hvor han tjente 16 år under den gamle ordning og med C. Bræstrup som chef. Det var en meget urolig periode i hvilken han gjorde sig så fordelagtigt bemærket at han ved politiets nyordning 1863 af den nye politidirektør V. Crone udnævntes til leder af det nyoprettede opdagelsespoliti, et springavancement som under den gamle ordning havde været utænkeligt. Under krigen 1864 var han fra juni til nov. feltpolitimester ved hæren og dermed chef for det militære efterretningsvæsen. Som politiinspektør kom han til at udforme retningslinjerne for afdelingens fremti-

dige virke. H. synes at have været en dygtig politimand, men nogen særlig popularitet kunne posten ikke indbringe ham, og selv det konservative *Dagbladet* var forbeholden i sin nekrolog: „det ville være ubilligt at nægte at han ialtfald i adskillige Retninger har fyldestgjort de Forventninger, hvormed man i sin Tid modtog hans Udnævnelse“. Han døde efter flere års uheldelig sygdom. – Sønnen Hans **Martin H.**, * 27.10.1849, † 18.2.1930 blev 1878 assistent i postinspektoratet for Nørrejylland, 1881 formand og 1889 postmester for det fynske jernbanepostkontor, 1899 postmester i Odense, 1908 overpostinspektør og 1912–21 overpostmester i Kbh. Han indførte automobildrift ved Kbh.s postvæsen. 1902–06 var han formand for Odense og omegns borgerlige vælgerforening. Fra 1878 var han translætør i engelsk. – DM. 1860. R. 1864. □Træsnit 1870. Foto.

Dagbladet 22.1.1879.

Sv. Cedergreen Bech

Hertz, Martin, 1849–1930, se **Hertz, Martin**, 1817–79.

Hertz, Peter, 1811–85, guldsmed. * 11.5.1811 i Kbh. (Mos.), † 1.4.1885 sst. (Mos.), begr. sst. (Mos. kgd., Møllegade). F: melhandler og bager Hertz Abraham (1762–1825) og Mariane Berendt (1771–1826). ~ 12.12.1841 i Kbh. (Mos.) med Rose Meyer, * 6.6.1815 i Kbh. (Mos.), † 21.8.1906 i Rungsted, d. af købmand Jacob Salomon M. (1783–1845) og Jette Meyer (1783–1847).

Efter forældrenes tidlige død kom H. i huset hos en ældre bror, garvermester Abraham Hertz, og blev fjorten år gammel sat i guldsmedelære. Efter udstået læretid arbejdede han et par år som svend, men rejste derefter ud på professionen. Han arbejdede i Hamburg, Berlin og navnlig i Wien, og opnåede ved flid og energi stor dygtighed i sit fag. Efter hjemkomsten etablerede han sig 1834; men det var først efter at han 1841 havde overtaget guldsmed Sivertsens forretning på Købmagergade at virksomheden, der siden har haft til huse i denne gade, tog et større opsving. Fra de store udstillinger her hjemme og i udlandet hjemførte H. flere udmærkelser. 1878 optog han sine sønner Sally Peter H. (* 5.8.1844, † 14.11.1896) og Jacob H. (* 26.2.1846, † 2.2.1919) i firmaet. De havde allerede 1875 under firmanavn S. & J. H. stiftet en sølvvarefabrik der efterhånden voksede til en omfattende virksomhed. De to firmaer videreførtes af tredje generation, Johan H. (1876–1968) og Knud H. (1884–1945). Guldsmedeforretningen ledes idag af fjer-

Hertz, Peter

de og femte generation henholdsvis Preben H. (* 1907) og Flemming H. (* 1938), mens sølvvarefabrikken blev lukket i midten af 1960'erne. – Af større arbejder der er udgået fra firmaet kan nævnes den store borddekoration i sølv, *Gefion pløjer Sjælland ud*, som af den sjællandske bondestand skænkedes Kbh.s kommune ved rådhusets indvielse 1905, og en formindsket kopi af de to guldhorn.

Aage Sølvær: Danske guldsmede og deres arbejder gennem 500 år, 1929 223f 228. Politiken 17.5.1936. Danm.s kirker (sagreg.). Chr. A. Bøje: Danske guld- og sølvsmedemærker før 1870, rev. udg. ved Bo Bramsen I, 1979 240f.

Georg Nygaard*

Hertz, Peter Julius, 1874–1939, kunsthistoriker. * 1.6.1874 i Kbh. (Mos.), † 26.3.1939 i Kbh., urne på Tibirke kgd. F: grosserer Julius H. (1842–1920) og Henriette Hertz (1850–1921). ~ 1° 16.12.1899 på Schöneberg rådhus, Berlin, med pianist Karen Wellmann, * 24.9.1875 i Kbh., † 17.4.1951 i Kbh. (~ 2° 1906 med maler Herman Vedel, 1875–1948), d. af læge Carl Wilhelm W. (1842–85) og Mathilde Sophie Krebs (1845–1916, ~ 2° 1889 med P. O. Ryberg Hansen, 1860–1911). ~ 2° 14.9.1906 i Kbh. (Mos.) med pianist Ina Sophie Oline Meyer, * 6.10.1882 i Kbh. (Mos.), † 19.5.1929, d. af kordirigent, sanglærer Albert M. (1839–1921) og Camilla Oettinger (1852–1938). Ægteskabet opløst. ~ 3° 22.12.1924 i Kbh. (b.v.) med Olga Valborg Johnsson, * 17.3.1883 i Glumslöv, Skåne, † 13.8.1928 i Tibirke, d. af proprietær Johan J. (1855–1904) og Fredrika Wilhelmina Carlström (1857–1914).

Efter at have taget studentereksamen 1893, privat dimitteret, uddannede han sig i de følgende tre år til arkitekt på Teknisk skole, var også i murerlære, men gik derefter over til at dyrke frie kunsthistoriske studier. 1899 tiltrådte han en tre-årig rejse til Tyskland og Italien, 1901 arbejdede han i London, 1903 studerede han atter i Italien, desuden i Nederlandene. Kernen i H.s omfattende studier i disse år var en undersøgelse af Parthenonskulpturerne; et bredt anlagt skrift om kvindefigurerne (*Studier over Parthenons Kvindefigurer I*, 1905) fandt ikke sin afslutning men en fortsættelse i den skarpsindige afhandling *Kompositionen af den centrale Gruppe i Parthenons vestlige Gavlfelt*, 1910 for hvilken H. erhvervede den filosofiske doktorgrad. – Jævnsides med denne forskning i antikens skulpturhistorie havde H., der var udgået fra et æstetisk interesseret hjem, også beskæftiget sig med sin egen tids danske kunst og stundom skrevet om den (*Gennembruddet i 70'erne, Betragtninger i Anled-*

ning af Raadhusudstillingen og den Hirschsprungske Samling, i Kunst IV, 1902–03); efter nye lange udenlandsrejser blev han 1915 underinspektør ved Den kgl. maleri- og skulptursamling; 1931 tog han af helbredshensyn sin afsked. H.s gerning som museumsmand har båret litterær frugt bl.a. i to store og kundskabsfyldte afhandlinger om galleriets tilblivelse og dets vækst gennem tiderne (i Kunstmuseets årsskrift, 1921–23 358–90; 1924–25 290–352); over Wilh. "Hansens samling af dansk kunst" udgav han en katalog 1918. Vel nok sit betydeligste som forfatter har H. ydet i de senere år i den fintfølede monografi af billedhuggeren Gerhard "Hemming" (1931) og i den store og grundige bog om L. A. "Ring" (1934) hvem H. havde stået nær siden sin ungdom. – 1919 stiftede H. Foreningen for nutidskunst hvis første formand han var; 1934 medlem af bestyrelsen for det Rønnenkampske legat. □ Mal. af H. Vedel 1901, 1902 og 1903, bl.a. s.m. hustruen. Afbildet på karikatur af Alfred Schmidt, 1919 (Fr.borg). Tegn. af A. Lofthus ca. 1923. Tegn. af O. Zimmermann, 1924 (Fr.borg). Mal. af L. A. Ring, 1932. Mal. af Fritz Burger. Tegn. af L. Find (Fr.borg). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1911 74f. – Studenterne fra 1893, udg. P. Hennings, 1918 176. Karl Madsen i Tilskueren, 1934 II 433–43.

Christian Elling*

Hertz, Poul Valdemar, 1855–1936, læge, hygiejniker. * 1.3.1855 i Kbh. (Frue), † 12.12.1936 i Gilleleje, urne på Ass. kgd. F: forfatter Henrik "H. (1798–1870) og Louise Josephine v. Halle (1830–1912). ~ 25.5.1895 på Frbg. (b.v.) med Gudrun Hauch, * 20.2.1868 i Randers, † 28.3.1951 i Kbh., d. af telegrafist, bogholder William Frederik H. (1829–1906) og Anna Elisabeth Lindegaard (1831–82).

H. blev student 1873 fra Metropolitanskolen, tog medicinsk embedseksamen 1880, praktiserede 1881–83 i Havdrup ved Roskilde og uddannedes 1883–85 som kandidat ved københavnske hospitaler, hvorefter han var reservelæge ved Skt. Johannes stiftelsen 1885–96, blev dr.med. 1892 på en gynækologisk afhandling (*Abnormiteter i Bugorganernes Leje og Form hos den voxne Kvinde som Følge af Snoring og Hængebug*) og var i udlandet 1892 og 1893 for at studere gynækologi. 1896–98 var han l. vaccinator ved Kbh.s kommunes vaccinationsanstalt. – H. er kendt gennem sin hygiejniske virksomhed der begyndte 1897 da han udnævntes til skolelæge ved Kbh.s kommunale skolevæsen. 1898 blev han kredslæge i Kbh. Ved omordningen af Kbh.s sundhedsvæsen 1921 udnævntes han til sanitetslæge og skoleoverlæge, hvorved han til 1925 blev

den ledende inden for byens skolelægevæsen. Han interesserede sig især for to områder af hygiejnen, skolehygiejnen og bolighygiejnen, og har skrevet talrige tidsskriftsartikler om begge dele. Skolehygiejnen blev dog hans væsentligste virkefelt, især efter at han 1905 af undervisningsministeriet var udnævnt til at docere skolehygiejne på universitetet for lærerkandidater til den højere almenskole. Han tog undervisningen op med megen energi og udgav en lærebog i faget (*Sund Skoleungdom*, 1917; også i forkortet udg.). Senere samlede han sine erfaringer om skolelægevirksomhed i *Lægen i Skolen*, 1924. 1918 var han en kort tid konstitueret som lærer ved undervisningen af embedslægestuderende i hygiejne. 1903–17 var han medredaktør af Maanedsskrift for Sundhedspleje. – H. var opdraget i et stærkt litterært præget hjem, i sin åndsform tilhørte han den brandesianske periode, og hans artikler og bøger er skrevet i en stil der er mere æstetisk præget end sædvanligt i lærebøger og faglige afhandlinger. Hans optræden egnede sig godt til repræsentative hverv, og han knyttedes derfor til bestyrelsen i adskillige foreninger og institutioner (Selskabet for sundhedsplejen i Danmark 1903–17, Foreningen til skolehygiejnens fremme fra 1905, Lægeforeningens boliger 1906–24, Kronprinsesse Louises asyl 1909–18, Den antropologiske komité 1910–23, Dansk hygiejnisk selskab 1918–25, Præmieselskabet for plejemødre 1921–24, Pædagogisk selskab 1921–25 samt flere udenlandske komiteer) og var formand for Dansk skolelægeforening 1913–25, Foreningen til sundhedsplejen i Danmark 1915–20 og Foreningen til skolehygiejnens fremme 1923–24, af hvilken sidste han 1930 blev æresmedlem. 1924–25 trak han sig ud af al virksomhed og nedlagde alle sine hverv. □Foto (Fr.borg).

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1892 122. P. H. i Mit hjem I, 1911 34–36. – C. C. Jessen i Ugeskr. for læger IC, 1937 20f.

L. S. Fridericia *

Hertz, Rachel, „synålejomfruen“, se Herholdt, J. D., 1764–1836.

Hertzholm (Hirtzholm, Hirschholm), Ivar Nielsen, 1635–93, historisk og statsretlig forfatter. * 15.6.1635 på Hirschholm slot, † 1693 (efter 25.6.) formodentlig i Risør. F: fiskemester Niels Olufsen († 1652) og Margrethe Iversdatter († ca. 1663, ~2° 1653 med sognepræst i Hillerød, magister Hans Husvig, 1619–70, ~1° med Else Hansdatter Riber († 1652, ~1° med sognepræst i Vejle Laurits Clemensen, 1595–1623, ~2° 1624 med kgl. konfessionarius Christen Jensen,

1596–1635), ~3° 1667 med Maria Schumacher, 1643–1706 (~2° med professor Oluf Eriksen Torm, 1641–98)). ~(kgl. bevilling 19.12.1673) med Dorte Ingvorsdatter, † 1686 i Risør (~1° ca. 1625 med trælasthandler Isak Lauritzen Falck, 1601–69), d. af trælasthandler i Hedrum Ingvor Halvorsen og Bodil Jensdatter. – Morbror til Jens *Bircherod.

H. blev student 1655 fra Sorø, baccalaureus n.å. og lic.jur. 1673 på en disputats *De servitute personali et reali*. 1675 blev han assessor i overhofretten i Norge. Han forfattede et defensorat for Danmark-Norges optræden mod England 1665 *Justa Danorum causa pro justa Batavorum defensione ad Bergas* og udgav 1671 en versificeret *Christiani V. Salvings Beskrivelse* i temmelig ubehjælpesom barokstil med stolpende alexandrinere. I ca. 30 år gjorde H. elefantordenens historie til genstand for et studium, men af hans afhandlinger herom udkom først 1704 et sammendrag *Breviarium equestre*, besørget af hans søstersøn Jens Bircherod (senere biskop i Kristiansand). Dette arbejde der har bevaret H.s navn fra forglemmelse vidner om stor lærdom, men ringe kritik; efter hans mening skal ordenens oprindelse dateres til korstogenes eller Knud VIs tid.

Saml. til den da. hist., udg. P. F. Suhm I, 3, 1780 90–98 (m. breve). – E. C. Werlauff i Ill. nyhedsbl. VIII, Kria. 1859 139f. S. H. Finne-Grønn i Pers.hist. t. 4.r.IV, 1901 159–61; samme sst. 5.r. I, 1904 165–67. Tallak Lindstøl: Risør 1723–1923, 1923 226f 317 349. E. Seaton: Literary relations of England and Scandinavia, Oxford 1936 112f. – *Justa Danorum ...* i Kgl. bibl.

R. Paulli*

Hertzsprung, Ejnar, 1873–1967, astronom. * 8.10.1873 på Frbg. (Fred. ty.), † 21.10.1967 i Roskilde, urne i ukendtes grav, Solbjerg kgd. F: forretningsfører, senere direktør i Statsanstalten for livsforsikring Severin Carl Ludvig H. (1839–93) og Henriette Christiane Charlotte Frost (1839–1915). ~ 16.5.1913 med Henriette Mariette Augustine Albertine Kapteyn, * 16.11.1881 i Groningen, † 1956 i Holland, d. af professor Jacobus Cornelius K. (1851–1922) og C. E. Kapteyn-Kalsboven. Ægteskabet opløst.

Fra sin astronomisk uddannede far arvede H. interessen for astronomi, og læsning af Julius Thomsen vakte også tidligt hans interesse for kemi. Kemien lovede imidlertid de bedste udsigter for en levevej, så efter at være blevet student 1892 fra Metropolitanskolen studerede han ved Polyteknisk læreanstalt og blev 1898 cand. polyt. med kemi som hovedfag. Efter et par års virke som kemiingeniør i St. Petersborg lærte han 1901 fotokemi hos Wilhelm Ostwald i Leipzig.

Hertzsprung, Ejnar

Hermed var H. vel forberedt til sit kommende arbejde med at indføre fotografiske og spektroskopiske observationsmetoder i astronomien, metoder som blev af banebrydende betydning for den moderne astrofysiks opkomst. 1902 vendte H. tilbage til København og påbegyndte privat sin egentlige uddannelse i astronomi dels ved universitetsobservatoriet, dels ved Victor Nielsens privatobservatorium Urania hvor han arbejdede sammen med H. E. Lau. Med sine to nu klassiske artikler, *Zur Strahlung der Sterne*, offentliggjort 1905 og 1907 i Zeitschrift für wissenschaftliche Photographie, lagde H. grunden for måling af stjernernes lysstyrke ud fra deres spektre. Dette åbnede nye veje for udforskningen af stjernernes afstande, mælkevejens struktur og afstandene til andre mælkeveje, og for H. var vejen snart banet mod en karriere som professionel astronom. Han korresponderede med tidens ledende tyske astronom, Karl Schwarzschild, som 1909 inviterede ham på besøg i Göttingen. S.å. blev H. først ekstraordinær professor i Göttingen, og fulgte efter Schwarzschild til Potsdam som observatør ved det astrofysiske observatorium. 1919 blev han vicedirektør for det astrofysiske observatorium ved universitetet i Leiden, 1920 ekstraordinær og 1935 ordinær professor og sidstnævnte år tillige direktør for observatoriet. H. observerede også lejlighedsvis ved oversøiske observatorier, således 1912 på Mount Wilson, 1923–25 i Johannesburg og 1937 ved Lick observatoriet. Efter sin pensionering 1944 vendte H. tilbage til Danmark og bosatte sig i Tølløse hvor han indtil få år før sin død arbejdede flittigt som altid med korrespondance og udmåling af fotografiske plader med optagelser af dobbeltstjerner.

Der er ikke noget væsentligt felt inden for den moderne astrofysik som H. ikke har ydet bidrag til under den rivende udvikling, denne del af astronomien har gennemløbet i hans levetid. På flere punkter har han været med i pionerarbejdet for at lægge grundlaget. Han var helt i spidsen da teorien om stjernernes udviklingstrin blev skabt – udtrykkene kæmpe- og dværgstjerner skriver sig fra ham. Han var også med til at fastlægge sammenhængen mellem en δ -cepheistjernes periodelængde og dens absolutte lysstyrke. Allerede på Uraniaobservatoriet havde han med meget enkelt udstyr vist, hvorledes man kunne udnytte en idé af Henry til at danne stjernespektre. Han har udnyttet dette både til klassificering efter stjernetype og til fotometri ad fotografisk vej. Han har undersøgt bevægelsesforholdene i et stjernesystem i Ursa major, vist at plejadetågerne skyldes stjernesolens belysning af støvskyer, og målt dobbeltstjerner både mikrome-

trisk og ved en fotografisk metode. De magellanske skyers afstand og bevægelse har han bestemt. Først og fremmest er H.s navn knyttet til Hertzsprung-Russell-diagrammet som sammenkæder absolut lysstyrke og temperatur for en gruppe af stjerner. Diagrammet udgør en hjørnestein for enhver udforskning af stjernernes dannelse og udvikling, det blev benyttet af H. allerede 1906, og 1913 uafhængigt fremsat af den amerikanske astronom H. N. Russell. Som ingeniør forstod H. at vælge hensigtsmæssige observationsmetoder, med sikkert teoretisk overblik planlagde han de mest lovende observationsprogrammer, og med sin formidable arbejdsevne samlede han endelig observationsdata i en målestok som leder tanken hen på Tyge Brahe der som den første satte astronomiske observationer i storstilet system. For H. stod observationsarbejdet altid i første række i overensstemmelse med hans motto: om du arbejder hårdt, finder du altid noget, og undertiden noget betydningsfuldt. Selv fandt han gennem et langt livs hårdt arbejde betydningsfulde resultater der til overmål sikrer ham en skelsættende plads i astronomiens historie. H. var medlem af ikke færre end 11 akademier i Europa og USA, således af Videnskaberne selskab fra 1919, og han blev æresdoktor i Utrecht (1923), Kbh. (1946) og Paris (1947). 1929 modtog han Royal Astronomical Society's guldmedalje, 1937 Bruce guldmedaljen fra Astronomical Society of the Pacific, og 1959 blev han hædret med Ole Rømer-medaljen. □Foto.

Axel V. Nielsen i Planetarium I, London 1968 nr. 3. Bengt Strömgren i Oversigt over vidensk.s selsk.s virksomhed, 1968 121–25. Kaj Aage Strand i Dictionary of scientific biography VI, N. Y. 1972 350–53 (m. bibliografi). – Breve på Inst. for de eksakte vidensk.s hist., Århus univ.

K. P. Moesgaard (Poul Heegaard)

Hess, Christian Martin, 1851–1929, industri-drivende. * 14.10.1851 i Middelfart, † 1.12.1929 på Haraldskær, begr. i Vejle. F: jernstøber Jørgen Svendsen H. (1823–78) og Christiane Pauline Petersen (1824–76). ~ 18.9.1880 på Grejsdals hammerværk med Emma Frederikke Mathilde Brincker, * 19.7.1854 på Haraldskær fabrik, † 9.3.1928 på Haraldskær, d. af fabrikant Johan Peter Frederik B. (1798–1872) og Juliane Vilhelmine Neuhaus (1813–1904). – Far til Harald *H. H. var af gammel smedslægt. Han tipoldefar på mødre side var smed i Odense og bedstefaderen i Middelfart. I sidstnævnte by begyndte faderen et jernstøberi der af H.s ældre bror etatsråd P. H. J. Hess (1848–1917) blev fortsat under navnet J. S. Hess & Søn. Efter at være blevet oplært dels i faderens virksomhed, dels i Tyskland

nedsatte H. sig 1876 i Vejle hvor han købte et lille gammeldags støberi der blev drevet ved hestekraft. På dette tidspunkt var brændselsforbruget i Danmark ved at vende sig fra brænde og tørv til kul og koks hvilket medførte at de gamle brændeovne fortrængtes af magasinovne, og det lykkedes H. at vække opmærksomhed ved en række brændselsbesparende ovne af denne type. Til at begynde med havde støberiet, der straks var blevet moderniseret og forsynet med dampkraft, tillige fremstillet landbrugsmaskiner, men H. koncentrerede sig ret hurtigt om kakkellovne og komfurer hvortil senere søjedes centralvarmeanlæg. Foruden stor teknisk dygtighed viste H. megen sans for den kunstneriske side ved fremstillingen, og hans ovne vandt efterhånden et sådant ry at han kunne bryde den tyske konkurrence og samtidig oparbejde en ikke ringe eksport. Hans fabrikker måtte gentagne gange udvides. Navnlig foretoges 1898 og 1914 gennemgribende ombygninger og omordninger, og 1919 overgik virksomheden til et aktieselskab for hvilket H. var formand til sin død. 1928 erhvervede dette selskab aktiemajoriteten i det fædrene firma i Middelfart der 1904 var overgået til et aktieselskab, og for hvilket H. nu ligeledes blev formand. Samtidig var han i sin by indehaver af en række tillidshverv. Han sad i repræsentantskabet for Vejle Bank og Vejle haandværkerforening og i bestyrelsen for Teknisk skole ligeom han var et meget virksomt bestyrelsesmedlem i Foreningen af fabrikanter i jernindustrien i provinsen. Sammen med sin hustru ydede han bl. a. større bidrag til opførelsen af Vejle museum og til udsmykningen af Skt. Nicolaj kirke i hvis menighedsråd han sad til 1920. Som leder af den store virksomhed stod han i et godt forhold til sine arbejdere for hvilke han oprettede flere legater og lod bygge et alderdomshjem. Fra 1916 ejede han Haraldskær ved Vejle. – R. 1901. DM. 1916. □Mal. af Viggo Johansen, 1928 (Haraldskær). Mal. af Elise Falck, f. Hess. Foto. – Mindeplade (C. M. Hess fabriker, Vejle).

H. Boesgaard i De danske byerhverv, 1907 (Vejle) 12–17. V. Elberling i Vort land 5.8.1911. Bering Liisberg: C. M. H. 1876–1926, 1926. Vejle Bys hist., red. C. V. Petersen, 1927. Vejle amts folkebl. 2.12. og 9.12.1929. Th. Thaulow: Fabrikejer C. M. H. og hans slægt, 1951 især 67–141. – Virksomhedsark. i Erhvervsark. Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

*P. Koch Jensen**

Hess, Harald Einar, 1891–1969, civilingeniør. * 15.9.1891 i Vejle (Skt. Nicolaj), † 10.6.1969 i Middelfart, begr. Vejle østre kgd. F: fabrikant C. M. *H. (1851–1929) og Emma F. M. Brincker (1854–1928). ~ 14.5.1927 i Kbh. (Kastelsk.) med

Inger Marie Karsten, * 12.2.1900 i Kbh. (Skt. Jacob), † 24.2.1975 i Vejle (~ 1° ca. 1922–24 i USA med B. E. Harmer), d. af stadsingeniør Anthon Christian K. (1857–1931, ~ 2° med Ellen Monrad, 1878–1957) og Dagmar Karen Lassen (1860–1915).

H. blev student fra Vejle gymnasium 1910 og begyndte derefter sin teoretiske uddannelse på Polyteknisk læreanstalt. Efter tre års studier her fortsatte han på Technische Hochschule i Hannover med specialstudier der imidlertid blev afbrudt ved første verdenskrigs udbrud. H. blev herefter ansat i den af faderen grundlagte jernstøberivirksomhed i Vejle. I de følgende år ledede han bl.a. opbygningen af fabrikkens nye emaljeværk og ved virksomhedens omdannelse til aktieselskab 1919 udnævntes han til direktør. I samarbejde med direktør Martin Sørensen (1875–1939) forestod han herefter den daglige ledelse af den store industrivirksomhed der havde specialiseret sig i fremstilling af ovne og kakkellovne og – fra begyndelsen af 1920'erne – centralvarmeanlæg, og efter faderens død 1929 indrådte han endvidere som formand i selskabets bestyrelse ligesom han blev direktør og bestyrelsesformand i den 1928 opkøbte kakkellovnsfabrik J. S. Hess & Søn i Middelfart. Under H.s mangeårige ledelse udviklede Vejle-virksomheden sig til at blive landets største ovnstøberi og desuden optoges i løbet af 1940'erne produktion af en række andre artikler (stålvinduer, calorifereanlæg, storkøkkeninventar). 1963 trak H. sig tilbage som direktør og forlod tre år senere posten som bestyrelsesformand i selskaberne. I erhvervslivets og jernindustriens organisatoriske arbejde tog H. meget aktiv del. Han afløste 1922–65 faderen som bestyrelsesmedlem i Foreningen af fabrikanter i jernindustrien i provinsen og sad desuden fra slutningen af 1930'erne i bestyrelsen for Foreningen af danske jernstøberier og Foreningen af danske ovnstøberier. Hans interesser for funktionsmæssige spørgsmål bevirkede at han 1935 var medstifter af Foreningen af arbejdsgivere der beskæftiger handels- og kontor-medhjælpere hvis første formand han var 1935–42. På lokalt plan var han blandt initiativtagerne til oprettelsen af Vejle erhvervsråd og sad nogle år i bestyrelsen for Vejle handelsstandsforening. Han var desuden med i ledelsen af flere industrivirksomheder, bl.a. A/S Østjydske Bryggerier i Århus.

H. var præget af en stilfærdig myndighed og et socialt engagement der kom til udtryk både over for virksomhedens medarbejdere og i hans virke som bestyrelsesformand for Friboligen for trængende, næringsdrivende borgere (1931–65). I politisk henseende var han konservativ og gennem

Hess, Harald

en længere årrække med i ledelsen af den lokale vælgerforening. Hans nationale og historiske interesser førte desuden til at han 1932–65 var medlem af bestyrelsen for Historisk samfund for Vejle amt. – R. 1942. □Buste af Gunnar Hammerich udst. 1941. Foto.

Interview i Århus stiftstid. 19.9.1948. – Th. Thaulow: Fabrikejer C. M. Hess og hans slægt, 1951 148–57. Vejle amts folkebl. 11.6.1969. Tidsskr. for industri, s.å. 244. Aksel Rude i Vejle amts årbog, s.å. 155–57. – Virksomhedsark. i Erhvervsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Erik Korr Johansen

Hess, Markus, 1526–90, købmand, borgmester i Kbh. * 1526, † 26.10.1590, begr. i Hellig. k. ~ 1° med Lisbet Bertelsdatter, * i Kbh., begr. 9.6.1572 sst. (Hellig. k.) (~ 1° med borgmester Peder Jensen, † 1557). ~ 2° med Margrethe Surbek, † 12.9.1602 (~ 2° med borgmester Iver Poulsen, 1567–1622, ~ 2° 1603 med Karen Munk, † 1650). H. er det mest strålende eksempel på hvor vidt den danske købmand nåede i sidste halvdel af 1500-tallet, men tillige på hvilken risiko han løb når han forsøgte at træde på lige fod med Nederlandenes og andre store handelsnationers købmænd. Vi hører første gang om H. i slutningen af 1559 da Frederik II anmodede ham om at forevise sig nogle tyrkiske heste og en arbisk sadel som han havde bragt med sig ind i landet. Hans handelsforbindelser synes da allerede på dette tidspunkt at have været vidtompændende. Om hans voksende anseelse og betydning vidner at han 1563 stod i spidsen for et konsortium der overtog driften af fyrlampen på Kullen, og at han 1564 blev rådmand i Kbh. og 1565 borgmester. Under syvårskrigen fik han adskillige hverv af regeringen: 1564 skulle han forhandle med forbipasserende skippere i Sundet om køb af salt og 1566 med de samme om ydelse af lån til den danske stat, hvilket måske dog snarere skete gennem hans hollandske faktor i Amsterdam. Selv ydede han også lån, og 1569 påtog han sig hele leverancen til flåden. Hans halvt officielle stilling fremgår af at han dette år kaldes „kgl. Majestæts Købmand“ (rentemesterregnskaberne). Han havde også 1569 betydelige klædeleverancer til hæren og leverede i alt dette år varer for ca. 33000 dlr. og det følgende år endda for ca. 40000 dlr. Netop i disse år nåede H.s handel måske sit højdepunkt. Af Øresundstoldregnskaberne fremgår at han 1569 havde i hvert fald tolv skibe under sit navn på søen. Med disse skibe drev H. en vidtstrakt handel. Han hentede salt og vin i Spanien, Portugal og Frankrig, og hvad han ikke afsatte i Danmark, transiterede han til Østersøen. Fra 1568 i hvert fald drev han handel

på Narva og blev ved dermed til svenskernes erobring af byen i efteråret 1581. Bemærkelsesværdig er også hans deltagelse i Islandshandelen. Allerede fra 1566 fik han tilladelse til at besejle en islandsk havn, og 1572 afsluttede han en stor kontrakt med regeringen hvorefter han mod en årlig afgift på 4500 dlr. og to læs lutret svovl for fire år overtog handelen på de tre islandske havne hvorfra den vigtige svovletransport foregik. Afgiften skulle dog for en del udlignes med klædeleverancer til hoffet. Senere besejlede han atter mindre havne. Islandshandelen har næppe bragt ham rigdom, og omkring 1580 begyndte heldet at svigte ham, antagelig på grund af Nederlændernes skærpede konkurrence. 1581 var han kommet i restance til kronen og havde i den anledning nær måttet fratræde sin borgmesterstilling; men det kom til forlig, og der gaves ham endda en håndsækning idet staten for 15000 dlr. købte det store skib han netop havde fået bygget i Nederlandene, og som han sikkert har forbygget sig på. Fra dette tidspunkt var hans handel i stadig nedgang og synes efter rentemesterregnskaberne at dømme sidst i 80erne næsten helt at være gået i stå. 1589 søgte han sin afsked fra borgmesterembedet på grund af alder og svagelighed. Regeringen viste ham til det sidste sin bevågenhed: 1586 fik han tilladelse til at indføre 50 læster Rostockøl cise frit; 1589 blev han fritaget for at svare skat og borgerlig tyngde, og 1590 fik han efter ansøgning tilstået nogen fetalje til sit underhold. S.å. døde han. Trods sin stærkt beråbte fattigdom synes han dog til sin død at være blevet boende i sit store hus der lå ud til Kompagnistræde og Snaregade, og hvor han 1563 husede formanden for det svenske gesandtskab hr. Sten Eriksson Leijonhufvud, hvis tilbageholdelse var medvirkende til at syvårskrigen brød ud. – Den ansete Helsingørkøbmand Anders Hess var hans bror.

O. Nielsen: Kbh.s hist. II, 1879 200–04; III, 1881 181–86 o.fl.st.; IV, 1885 fl. st. Kirsten-Elizabeth Jessen i Hist. medd. om Kbh. 4. r. V, 1957–59 345–74.

*Astrid Friis**

Hesse, Conrad, ca. 1621–1705, kancelliråd. * ca. 1621 i Kiel, † 1705. F: hertugelig gottorpsk advokat, syndicus i Kiel Conrad H. (ca. 1582–tidligst 1643) og Dorothea Emingä († 1663). ~ Anna Catharina Lente, * 1637, † 1715, begr. 1.3.s.å. i Sonnerup, d. af kansler Theodor *L. (1605–68) og Magdalena Schönbach (1612–70).

H. besøgte akademiet i Sorø hvor han 1646 forsvarede en juridisk disputats under Henrik *Ernsts præsidium. 1648 findes han immatrikuleret ved universitetet i Strasbourg; 1651 rejste han til Frankrig, Spanien og Italien som præceptor

for rigsråd Niels Trolles søn Corfitz Trolle, den senere gehejmeråd; s.å. immatrikuleredes han i Orléans, 1653 i Padua; sin juridiske doktorgrad tog han 1653 i Altorf. Ikke længe efter må han være ansat som råd i regeringskancelliet i Glückstadt; i denne egenskab var han 1656 medlem af en kommission til bilæggelse af stridigheder mellem de kongelige og hertugelige byer i hertugdømmerne. 1659 var han overordentlig udsending ved forskellige små tyske hoffer; 1660 deltog han i forhandlingerne med Gottorp om delingen af Slesvig domkapitels gods, 1662 i Rendsborg i forhandlingerne om den oldenborgske arvesag i hvis senere faser indtil 1671 han han også tog del, 1663 i forhandlingerne om og afslutningen af „perækvantionsrecessen“ med Gottorp. Sept. 1664 udnævntes han til kancelliråd i Tyske kancelli i Kbh., var 1666 medlem af kommissionen til likvidation af de sønderborgske godser og deltog 1667 og 1670 i ægteskabsforhandlingerne med henholdsvis Hessen og Pfalz. 1661 afgav han sammen med de øvrige Glückstadtraader sit votum om en ny kongelig arvelov. Som svigersøn af kansler Theodor Lente kom H. i modsætning til Christoffer Gabel, og det skyldtes sikkert denne at han måtte opgive sit håb om at blive svigerfaderens efterfølger; 1669 skal han endog have været forvist nogen tid fra hoffet og kancelliet for „nogle ord“ mod Gabels svigersøn Conrad Reventlow. Han hørte til Griffenfelds smigrere, men følte sig til sidst tilsidesat og ses efter 1671 ikke at være anvendt i nogen vigtigere forhandling. 1676 var han, sammen med sin gamle myndling Corfitz Trolle, medlem af domskommissionen over rigskansleren, men kom ikke i den følgende tid til at spille nogen rolle. I arv med hustruen fik han Trudsholm (Voldborg hrd.); for sine fordringer på Corfitz Trolle overtog han efter dennes død 1684 Sandholt (Sallinge hrd.), som han bortforpagtede til Jacob de Bruin. Hans pengeforhold var i hans senere år ikke gode, hvad der måske hænger sammen med hans mange og kostbare udenlandsrejser, og 1692 måtte han endog flygte ud af landet for sine kreditorer.

Saml. til Danm.s hist., udg. P. W. Becker II, 1857 249. Pers.hist. t. 2.r.IV, 1889 10; sst. 5.r.VI, 1909 152; sst. 8.r.IV, 1925 172. Danm.-No.s traktater, udg. L. Laursen V-VI, 1920-23. - Pers.hist. t. 2.r.III, 1888 275 (geneal.). J. Møller: Cimbria lit. I, 1744 251. C. P. Rothe: Brave da. mænds og qvindens berømmelige eftermæle I, 1753 604 612. A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld I, 1893 179 467 471; II, 1894 412f 439f 507 529f. Svendborg amt, 1911 31-35. Kn. Fabricius: Kongeloven, 1920 (fot. optr. 1971). C. O. Bøggild-Andersen: Hannibal Sehested I, 1946. Bente Halding i Arkiv II, 1968-69 197-243.

C. O. Bøggild-Andersen *

Hessel, Karen Kirstine, 1863-1946, protokolsekretær, tilsynsførende for de statsanerkendte husholdningsskoler. * 17.8.1863 i Ganløse, † 9.10.1946 i Kbh., begr. sst. (Garn.). F: parcellist Hans Christiansen (1819-95) og Kirsten Jensdatter (1820-83). ~ 21.7.1892 i Kbh. (Helligg.) med cand. teol., senere viceinspektør Carl Peter H., * 7.8.1864 i Havdrup, † 5.3.1942 i Kbh., s. af snedker Anders Mortensen (1840-1930) og Sophie Carlsdatter (1841-1922). Navneforandring 6.1.1898. Ægteskabet opløst 1916.

H. var på højskole 1881 og 1883, tog præliminæreksamen 1888 (priv. dim.), blev korrekturlærsekretær ved Politiken 1885-93, stenografassistent i rigsdagen 1892-1906, revisor sst. 1906-18 og protokolsekretær i folketinget 1918-33. Hun var 1899-1908 redaktionssekretær ved Kvindernes Blad, et tillæg til Nationaltidende, medarbejder ved Riget 1910-13 og ved håndbogen Vort Hjem 1903. 1926 blev hun statens tilsynsførende ved de statsanerkendte husholdningsskoler, en post hun beholdt til 1940. - H. var gennem mange år et aktivt medlem af Dansk kvindesamfund og sad i både fællesstyrelse og forretningsudvalg. Fra 1922-24 var hun landsformand. Hendes interesser gik særlig på at skabe en rationel uddannelse i husgerning, men også kvindernes politiske repræsentation arbejdede hun for. Selv havde hun 1912-17 været medlem af borgerrepræsentationen, valgt på en borgerlig fællesliste. 1916 rejste hun her spørgsmålet om det uretfærdige i at stat og kommune beskattede den gifte kvindes indtægt stærkere end den ugiftes ved at lægge hustruens indtægt sammen med mandens så ægtefællernes skat blev beregnet efter en højere sats. Sammen med en kreds af husholdningsinteresserede kvinder tog H. 1927 initiativ til dannelsen af et selskab for huslig økonomi. Det faldt ikke i særlig god jord hos Dansk kvindesamfund der arbejdede for at skabe en husholdningshøjskole, men som alligevel sendte en repræsentant til et nye selskab. I slutningen af 1930erne blev forholdet mellem H. og Dansk kvindesamfund meget køligt, fordi hun havde den opfattelse at dette svigtede sin gamle interesse for husholdning ved at arrangere kurser rundt omkring i landet der ikke blot beskæftigede sig med praktiske spørgsmål men desuden lagde stor vægt på husholdningsteori. Det var i øvrigt H.s opfattelse at en kvinde, som var hustru og mor ikke kunne forene sin plads som hjemmets leder med erhvervsarbejde uden for hjemmet. - F.M.² 1924. □Foto.

Aagot Lading: Dansk kvindesamf.s arbejde gennem 25 år, 1939.

Inga Dahlsgård (Gyrithe Lemche)

Hesselberg, E.

Hesselberg, Engelbrecht, 1728–88, jurist. Døbt 7.3.1728 i Norderhov præstegæld på Ringerike, † 19.2.1788 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens k.). F: proprietær, trælasthandler, lensmand Engbret Engbretsen H. (1705–66) og Inger Heen (ca. 1700–71). ~ 2.7.1786 i Kbh. (Nic.) med Anna Marie Greve, * 25.4.1759, † 27.3.1817 i Kbh. (Holmens) (~ 2° 1793 med overkrigs-kommissær Bertel (Bendix) Salomon Rye, † 1834).

H. blev 1745 student fra Kristiania, 1751 cand. jur., var 1751–55 alumnus på Elers kollegium hvor han 1752 forsvarede en juridisk dissertation, og hvor han 1753 ved sin optræden over for en medalumnus satte både universitetets rektor og konsistorium i bevægelse, blev 1755 byskriver på St. Croix, 1757 byfoged og byskriver i Kristianssted på St. Croix. Et ugunstigt indtryk af H. får man af hans optræden i en hysesag 1760 med en spansk skibskaptajn hvor han „for at forøge Omkostningerne havde gjort 28 Sager af en“. Generalprokurøren Henrik *Stampe udtaler i sin erklæring om sagen at han „længe og ofte har hørt H. beskrive som en meget egennyttig og derhos snedig Betient, der heel vel forstod at berige sig selv og forbedre sine Indkomster paa andres Bekostning, men derhos vidste saa godt at forstikke sig, og at tage saadanne Præcautioner, saa at man ikke saa let kunde komme efter ham, eller være istand til at overbevise ham det“. H. måtte betale det ulovligt oppebårne tilbage og blev idømt en bøde; det var meningen at afsætte ham hvad dog ikke skete da; først 1770 blev han afskediget. H.s navn som jurist er knyttet til hans *Juridisk Collegium* 1755 (dedikationen til kronprins Christian dateret 18.6.1753; 2. oplag igjennemset og med Anmærkninger forøget af Jens Bing Dons, 1763) der er en af de første trykte systematiske fremstillinger af dansk ret. H. bemærker selv om sit værk at han ikke vil „ansees som Lærer“ da han har grundet sit kollegium på de „Principia Juris“ som Stampe og Peder *Kofod Ancher har etableret. I mere end en menneskealder var skriftet et af underdommerstandens vigtigste hjælpemidler. – Generalkrigskommissær 1770. Rang med generalmajorer 1782. □ Mal. af Erik Paulsen.

H. Stampe: Erklæringer III, 1795 225–35 461–64. R. R. Vestergaard: Bidrag til Elers' coll.s hist., 1891 83–85 163. Poul Rasmussen i Pers.hist. t. 3.r.IV, 1895 289f. Frantz Dahl i Festskr. i anledn. af tohundredårsdagen for indførelsen af jur. eksamen ved Kbh.s univ., red. Erik Reitzel-Nielsen og C. Popp-Madsen, 1936 141f. – Papirer i Kgl. bibl.

*Frantz Dahl**

Hesselberg, Hans Jacob Henning, 1734–1809, oficer. * 13.12.1734 i Rendsborg, † 8.5.1809 i Ber-

gen, begr. sst. (Korskirkegården). F: kar. major Frants Christian H. (ca. 1680–1736, mulig ~ 1° 1702 med Anna Godsen) og Beate Hedevis Gude (1695–1783). ~ 19.9.1781 på Bragernæs med Magdalene Smith, * 6.5.1757 på Bragernæs, † 25.7.1815 i Bergen, d. af købmand Gabriel S. (1718–69) og Petronelle Margrethe Høeg (1731–78).

H. indtrådte i hæren 1751 og blev 1753 fra sergent udnævnt til reformeret fændrik; n.å. blev han reformeret og virkelig sekondløjtnant og, mens han 1759–61 tjente i den franske hær i syv-årskrigen, 1759 kar., n.å. virkelig premierløjtnant, 1761 kaptajnløjtnant og kar. kaptajn. 1763 blev han med rang som major lærer ved landkadetkompagniet under H.*Gude. Den anerkendelse tidligere elever ydede anstalten i denne periode må meget væsentlig komme H. til gode da han var den der stod eleverne nærmest. Han var „en Mand, som elskede Orden og var af dadelfri Karakter“, havde betydelige pædagogiske evner og trods sin ungdom megen krigserfaring, og såvel nu som i sin senere virksomhed viste han mønsterværdig omhu for at fremme sine undergivnes vel. – Da J. F. *Struensee 1771 søgte at sikre sig Kbh.s garnison blev kommandøren for Danske livregiment, M. F. v. Barner, fjernet og H., på anbefaling af sin krigskammerat fra fransk tjeneste oberst S. O. *Falkenskiold, sat i stedet. Ved hofrevolutionen 17.1. blev H. sammen med denne arresteret, men undersøgelseskommissionen frikendte ham for forbindelse med Struensee, og ved hurtige forfremmelser i de følgende år søgte man at give ham oprejsning, idet han s.å. blev oberstløjtnant. Fra 1774 faldt hele hans lange tjeneste i den norske hær hvor han 1776 blev regimentskommandør, n.å. kar. oberst, 1781 virkelig oberst og regimentschef. 1783 og gentagne gange senere var han midlertidig kommandant på Akershus. I krigstøget mod Sverige 1788 førte han en brigade og blev kar., n.å. virkelig generalmajor. 1790 blev han inspektør over infanteriet søndenfjelds. 1788–89 havde han fremsat forslag om mere tidssvarende indretning af Den matematiske skole (Norske militærinstitut) i Kristiania, blev 1790 udnævnt til direktør for denne, og da den kommanderende general i Norge, prins *Carl af Hessen fremskaffede betydelig pengehjælp gennemførte H. med iver og dygtighed og støttet af nye, dygtige lærerkræfter blandt de unge officerer sine planer der navnlig tilsigtede en mere praktisk uddannelse. Samtidig virkede han for at hæve militærstandens sociale anseelse.

Allerede 1789 havde han fået karakter som generalløjtnant, men først 1802 fik han selve forfremmelsen. 1793 blev han medlem af norske gene-

ral- og kommissariats-kollegium, 1802 kommanderende general i Bergens stift og kommandant på Bergenhus og afgav stillingerne som infanteriinspektør søndenfjelds og direktoratet over det militære institut. I 90'erne havde H. en otteårig retsstrid med en kaptajn, generaladjutant Löwenthal. Det endte vel med at denne blev dimitteret af tjenesten og måtte forlade monarkiets område, men affæren havde dog været meget pinlig for den gamle general. Han var blevet en velstående mand der, navnlig i Bergen hvor rigdomme strømmede sammen i disse krigsår, førte et stort hus. Allerede før 1807 gav englændernes hårdhændet gennemførte herredømme på havet gentagne gange H. anledning til indgriben for at hævde landets højhedsret og neutralitet, og fra 1807 udfoldede han ivrig virksomhed med at styrke sit kommandoområde for virkelige krigsbegivenheder, men han blev ikke sat på prøve over for sådanne. 1808 fik han generals karakter, og da han jan. n.å. afskedigedes efter ansøgning på grund af svagelighed, blev han general af infanteriet. – Hv.R. 1803. □ Pastel og maleri.

Medd. fra krigsark., udg. Generalstaben I–III, 1883–88. Kabinetstyrelsen i Danm., udg. Holger Hansen III, 1923. Inkvisitionskommissionen af 20. jan. 1772, udg. Holger Hansen I, 1927. – C. J. Anker: Biografiske data om norske generalspersoner, Kria. 1885. Fr. Sinding-Larsen: Den norske krigsskoles hist., Kria. 1900. V. Stilling: Danske livregiment til fods. 1. bataillon 1763–1913, 1913.

Rockstroh *

Hetsch, Gustav Friedrich, 1788–1854, arkitekt. * 28.9.1788 i Stuttgart, † 7.9.1864 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens k.). F: hofhistoriemaler, kunstgalleridirektør og professor ved akademiet i Stuttgart Philipp Friedrich v. H. (1758–1838) og Louise Friederice Wilhelmine Scholl (1766–1800). ~ 1° 23.8.1823 i Kbh. (Fred. ty.) med Anette Hansen, * 20.3.1795 i Altona, † 21.11.1827 i Kbh. (Frue), d. af arkitekt C. F. "H. (1756–1845) og Anna M. Rahbek (1773–1811). ~ 2° 4.12.1829 i Kbh. (Slotsk.) med Caroline Amalie Augusta Hansen, * 15.10.1800 i Altona, † 31.5.1874 i Kbh. (Holmens), søster til I. hustru.

Begavet med evner for både musik, matematik og tegning valgte H. efter nogen vaklen arkitektur som sit fag. Han var student fra Tübingen blev herefter elev af bygningsdirektør G. Etzel i Stuttgart og 1808–12 af C. Percier og Lebas i Paris og var desuden en tid medarbejder hos Percier og J.-B. Rondelet. Den franske skoling kom til at præge ham livet igennem og fremfor alt fremholdt han stedse Percier som sin store læremester. 1812–15 fortsatte han studierne i Italien hvor han sluttede venskab med den danske arki-

tekt Peder "Malling der opfordrede ham til at tage med til Danmark. Han ankom hertil i 1815 og kom hurtigt i forbindelse med C. F. "Hansen der straks knyttede ham til arbejdet med Christiansborgs genopførelse og navnlig med slottets indre udsmykning. Han knyttedes desuden til kunstakademiet i København. Kort efter sin ankomst til landet blev han lærer ved akademiets nyoprettede ornamentskole. I begyndelsen af 1820 blev han agreeret akademiet på en samling tegninger til den geometriske tegnelære og skyggelære, og senere samme år blev han medlem på tegningen *Et Pantheon for fortjente Mænd*. 1822 blev han professor i perspektiv og stereometri, og 1829 blev han overordentlig professor i arkitektur og 1835 endelig ordentlig professor i faget. H. kom ved sin position og sine initiativer, sin litterære og praktiske virksomhed til at indtage en særdeles central placering med vidtrækkende betydning i dansk arkitektur og kunsthåndværk i 1800-tallet. Afgørende for hans udvikling blev indflydelsen fra den samtidige tyske arkitekt K. F. Schinkel. Under en rejse til Berlin stiftede han personligt kendskab til Schinkels arkitektur og i tiden herefter skabte han i sin mangeartede virksomhed grundlaget for hvad man vel kan karakterisere som et nybrud i dansk arkitektur. Selv om han aldrig fraveg sit klassicistiske udgangspunkt, pariseridens empire, senere tillige påvirket af Schinkels græske klassicisme lagde han grunden til en sund og mere national betinget arkitekturtradition i Danmark og anvendte gerne middelalderlige stilformer. Sin kunstneriske holdning formulerede han i et sæt grundprincipper, senere nedfældet i *Bemærknigner angaaende Kunst, Industri og Haandværk*, 1863 hvor han klart kræver respekt for materialets karakter og konstruktionens formskabende muligheder. Under indflydelse af Schinkel var han bl.a. den første der herhjemme fremhævede og opdyrkede murstensens muligheder til facadens udsmykning (herregården Stensgård, Langeland 1836 og Skt. Ansgar kirke, København 1842). Når man lagde så stor vægt på den mere rationelle side af arkitekturfaget både i sin undervisning og i sine skrifter hænger det nøje sammen med hans egen franske skoling, det har imidlertid samtidig været bestemmende for en sund udvikling i dansk arkitektur hvor byggeteknisk forskning og undervisning kunne holdes inden for akademiets rammer. En anden af sine hjertesager formulerede han i skriftet *Om Tegnekunsten, betragtet som Dannelsesmiddel*, 1853. Han lagde stor vægt på tegneundervisningen som noget personligt og åndeligt udviklende og var ansvarlig for en række undervisningsreformer på akademiet i løbet af 1830'erne hvor han styrkede den

Hetsch, G. F.

obligatoriske tegneundervisning for håndværkere ligesom han altid arbejdede for en udvikling af skolernes tegneundervisning. Han ønskede ganske særligt at hæve håndværkets kunstneriske standard og udgav bl.a. *Fortegninger for Haandværkere*. 1839–43 og planlagde tillige undervisningen på det i 1843 oprettede Tekniske institut i egenskab af undervisningsdirektør. Han fik stor og almindelig påskønnet betydning for dansk håndværk, og ved 30-års dagen for hans ankomst til Danmark, d. 29.3.1846, fik han af en komité af håndværkere overrakt en guldmedalje der siden blev Teknisk selskabs sølvmedalje. H. betragtede sig som en slags vogter af den gode smag og for ved mange lejligheder hårdt frem mod afvigere. I 1848 skrev han bl.a. pjecen *Om Moden og den rene Smag* der viser at hans åbenhed over for historiske stilarter havde sine begrænsninger. Han dyrkede selv klassicisme og middelalder, men agiterede voldsomt mod smagen for barok og rokoko der efterhånden begyndte at vise sig i bl.a. møbelhåndværket. Det var først og fremmest som lærer og teoretiker H. fik stor betydning. Hans produktion som arkitekt var ikke stor. Blandt hans arbejder kan nævnes: *Synagogen i Krystalgade*, 1833, herregården *Stensgård* på Langeland, 1837, *Skt. Ansgar kirke*, Bredgade, 1842, *Sydfløjen på Gjorslev*, 1843, herregården *Basnæs* ved Skælskør, 1846, den *Essenske villa* i Helsingborg, 1847, *udstillingsbygning på Christiansborg ridebane*, 1852, *Sankt Annæ plads* 3, 1849. Han var tillige optaget af byplanmæssige problemer og udførte et forslag til bebyggelse af Gammelholm, publiceret i skriftet *Plan til Gammelholms Anvendelse*, 1844 og tegnede en udbygning af Toldbodanlægget der dog kun gennemførtes delvis 1844–56, enkelte partier af anlægget er bevaret. Blandt hans monumenter kan nævnes: *Frederik VI's monument* ved Skanderborg med buste af Thorvaldsen, komponisten *C. F. Weyses gravmæle* på Roskilde Gråbrødre kirkegård. Herudover har H. givet tegninger til mange håndværkermæssige arbejder, møbler, porcelæn, bogbind, metalarbejder m.v., udsmykningen af det indre af Christian VII's palæ på Amalienborg, omdannelsen af det indre af Dehns palæ i Bredgade. Arbejder i samlingerne på Rosenborg, Kunstindustrimuseet og Fr.borg. Fra 1817 havde H. en privat tegneskole, fra 1826 var han meddirektør ved de Massmann-Reiersenske søndagskoler, 1828–57 kunstnerisk leder ved Den kgl. Porcelainsfabrik. Han var lærer i tegning ved Polyteknisk læreanstalt fra stiftelsen 1829 og senere medlem af bestyrelsen. Medlem af bestyrelsen for Industriforeningen fra dens stiftelse 1838. – En sønnesøn *Gustav Stefan Peter Nye-*

land H., * 27.2.1867, + 2.3.1935, blev student 1885 fra Schneekloth's skole, cand.phil. 1886, og var derefter 1892–1925 musikanmelder ved Nationaltidende. Han udgav bl.a. *Peter Heise*, 1926, *Breve fra Peter Heise*, 1930 og jubilæumsskriftet: *Det kgl. danske Musikkonservatorium*, 1917. Desuden romanen *De syv Slørs Dans*. 1915 og syngestykket *Den krøllede Fritz*. – R. 1836. DM. 1840. □ Tegnet som yngre af J. L. Lund (Fr.borg), malet af samme. Mal. af D. Monies, 1843 (Fr.borg), mal. af samme (Charlottenborg). Tegn. af samme, litograferet af Monies selv og et par andre. Tegn. af J. V. Gertner, 1845 (Fr.borg), litograferet af L. A. Kornerup, 1855. Medalje af C. Christensen, 1845, gipsrelief efter samme (Fr.borg). Afbildet på J. Sonnes frise 1846–48 (Thorvaldsens mus.). Mal. af Monies, 1850. Tegn. af S. Schack (Fr.borg), tegn. signeret J. Kayser 1852 (sst.) og af H. Olrik, 1856 (sst.), efter denne sidste træsnit af W. Obermann, 1861. Afbildet på Constantin Hansens mal. 1860–64 af den grundlovgivende rigsforsamling 1848 (Fr.borg). Buste (sst.). Tegnet i sit værelse af C. F. Hetsch, 1864. Litografi 1866 efter mal. af Monies. Dødsmaske. Buste af E. L. Vieth, 1877 (Det tekn. selskabs skoler, Kbh.). Relief af samme på epitafium ca. 1885 (Holmens k.). Relief af E. H. Bentzen udst. 1888. Buste af samme udst. 1891 (1902 Kunstindustrimus.).

Pers.hist. t. 9.r.I. 1928 4–13 (breve). – Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 360–63. Allgemeine Bauzeitung XV, Wien 1850 149–51. C. Nyrop i Tidsskr. for kunstindustri IV, 1888 195–205. Chr. V. Nielsen i III. tid. 8.9.1889. H. N. Fussing: Erindr., 1928 141–43. Arthur Henriques i Jødisk familiebl. Jubilæumsnr. 1933 12f. C. Dumreicher i Fund og forskning V–VI, 1958–59 211–17. Hakon Lund i Christiansborg slot, red. Kr. Hvidt m.fl. II, 1975.

Villads Villadsen

Hetsch, Gustav, se **Hetsch, G. F.**

Heuch ['hø'k], **Bente Bonnevie**, * 1923, afdelingsleder. * 30.5.1923 i Vandel. F: læge Johan Christian H. (1891–1978) og Gerda Vilhelmine Kaae (* 1892). Ugift.

H. tog præliminæreksamen fra realskolen i Vejen 1939. I sommeren 1942 var hun elev på Testrup højskole og 1942–43 på Askov højskole. Sin sygeplejeuddannelse fik H. på Bispebjerg hospital 1944–47. Fra oktober 1948 til aug. 1951 deltog hun i Dansk røde kors' tuberkulosekampagne først i Tjekkoslaviet, derefter i Pakistan. Efter sin hjemkomst uddannede H. sig til sundhedsplejerske ved Institut for Syge- og sundhedsplejersker ved Århus universitet (Danmarks sygeplejerskehøjskole). H. vikarierede derefter i kortere perioder som sundhedsplejer-

ske i Kolding og Esbjerg kommuner samt i Åbenrå amt, indtil hun 1953 blev ansat i Sdr. Vissing-Voerladegård kommune i et forskningsprojekt der tog sigte på at kombinere hjemmesygepleje med spædbørns- og skolesundhedspleje. 1958 blev H. ansat som oversygeplejerske ved Dr. Ingrid's sanatorium i Godthåb, og 1.10.1959 udnævntes hun til den første forstander for syge- og sundhedsplejen i Grønland. De fire år H. beklædte denne stilling blev skelsættende for syge- og sundhedsplejen i Grønland. I samarbejde med landslægen, distriktslægerne og de ledende sygeplejersker lykkedes det hende at få gennemført en sådan forbedring af grønlandske kvinders uddannelse til fødselshjælpere at de fik større chancer for at uddanne sig til sygeplejersker og jordemødre ved skolerne i det sydlige Danmark. Da H. 1963 forlod Grønland var der lagt et godt grundlag for den videre udvikling af syge- og sundhedsplejen der. Fra 1.9.1963 blev H. ansat i en nyoprettet stilling som ledende sundhedsplejerske i Odense kommune. Fra 1.1.1964 fungerede hun tillige som konsulent ved den af sygekassen administrerede hjemmesygepleje. På et stipendium fra Europarådet studerede H. 1966 administration af hjemmesygepleje og sundhedspleje samt kommunikation af sundheds- og socialtjenesten i England, og 1969–70 tog hun videregående uddannelse (2. del) ved Danmarks sygeplejerskehøjskole ved Århus universitet. Ved gennemførelse af socialreformen 1.4.1973 overførtes administrationen af hjemmesygeplejen fra sygekassen til kommunen, og H. udnævntes til leder af sundhedsafdelingen ved magistratens 3. afd., hvorunder henlagdes hjemmesygepleje og hjemmehjælp, småbørns- og skolesundhedspleje samt børnetandpleje. – H. har beklædt mange tillidsposter. Fra 1966–71 var hun således formand for Dansk sygeplejeråds sektion for sundhedsplejersker, og 1971–72 var hun medlem af organisationens hovedbestyrelse. Som eksempler på hendes skribentvirksomhed kan nævnes *Om sundheds- og sygepleje i Grønland* (i Tidsskrift for Sygeplejersker 24/1969 660–63) og et kapitel om *Sundhed – en familiesag* (i Husmor. Hjemmenes helsebog, udg. af Komiteen for sundhedsoplysning, 1966).

Margrethe Kruse

Heuermann, Georg (Jürgen), ca. 1723–68, læge. * 1722 el. 23 i Oldesloe i Holsten, † 6.12. 1768 i Kbh. (Petri), begr. sst. (Petri). F: rådmænd Jürgen H. (ca. 1700–68, ~2° 1765 med Abel Dorothea Krohn, ca. 1744–1802) og Maria Goden (ca. 1690–1764). ~5.12.1764 i Kbh. (Petri) med Ma-

ria Dorothea Gustmeyer, døbt 14.8.1744 i Kbh., † 13.12.1811 sst. (Petri), d. af købmand Carl Hieronimus *G. (1701–56) og Catharina Sprich (ca. 1710–73).

Det var meningen at H. skulle studere, og han var også kommet så vidt at han skulle på universitetet, men på grund af hans ekstraordinære lyst til kirurgien skete dette ikke. Han kom rimeligvis i lære hos en barber i Oldesloe eller måske hos den berømte Zacharias Vogel i Lübeck, men 1743 kom han til Kbh. hvor han blev antaget som kirurg hos F. A. *Danneskiold-Laurvig(en), mens han studerede ved *Theatrum anatomico-chirurgicum* hos Simon *Crüger. 1746 tog han første del af sin eksamen, men han fik aldrig den sidste del. Han blev nemlig snart prosektor ved universitetet hos professor B. de *Buchwald. Han lod sig derefter immatrikulere ved universitetet 1748, underkastede sig medicinsk eksamen og blev 30.10.1749 dr.med. ved en anatomisk afhandling om menneskets tunge. Som prosektor holdt han forelæsninger over anatomi, fysiologi og kirurgi for Buchwald, og disse forelæsninger blev stærkt besøgt ikke blot af de få medicinske studenter, men også af talrige kirurgiske studerende ved *Theatrum anatomico-chirurgicum*. Hans forelæsninger der blev holdt på tysk blev nedskrevet af en af hans tilhørere, gennemset af H. og derpå udgivet som en *Physiologie* i fire bind (1751–55) på over 3000 sider og en kirurgi, *Abhandlungen der vornehmsten chirurgischen Operationen am menschlichen Körper* i tre bind (1754–57) på ca. 1800 sider. Disse bøger viser ham ikke blot som en overordentlig belæst mand som var fulgt med i videnskabens udvikling, men som en selvstændig tænker der anstillede talrige eksperimenter og på mange punkter var langt forud for sin tid. I fysiologien var han særlig påvirket af den tids mest fremragende fysiolog, A. v. Haller, og denne viste sin interesse for H.s bøger dels ved at skrive efter det sidste bind af fysiologien inden det var udkommet, dels ved et meget udførligt referat af bøgerne i sine „*Bibliotheca anatomica*“ og „*chirurgica*“. Det var ikke alene den almindelige anatomi, fysiologi og kirurgi H. behandlede, men han gav også undervisning i sådanne ting som tidligere udelukkende var behandlet af omrejsende specialister, såsom tandsygdomme og især øjensygdomme. Alle de medicinere der studerede ved universitetet i denne tid og senere blev doctores, omtaler hans forelæsninger. H.s bøger blev i høj grad vurderet i Tyskland hvor de endnu 30 år efter anbefalede blandt de bedste lærebøger, mens de her i landet hurtigt blev glemt og først blev gravet frem igen i slutningen af 1800-årene.

Heuermann, Georg

1752 søgte H. om at blive professor medicinæ designatus ved universitetet, men fakultetet satte sig på det bestemteste derimod, særlig fordi han ikke kunne tale latin godt nok og ikke havde hele den skolastiske uddannelse som man dengang fandt uundværlig. Han fik efterhånden en stor praksis, men ikke desto mindre brød han pludselig af og lod sig 1758 ansætte som medicus og kirurg ved de store feltlazaretter som i anledning af den truende krig med Rusland oprettedes i Holsten. Mens han var her døde Simon Crüger 1760, og H. ansøgte straks om stillingen som generaldirektør for kirurgien. Han var utvivlsomt den mest kvalificerede dertil, men Wilhelm "Hennings kom ham i forkøbet og fik stillingen ved kongens protektion. Et par måneder senere udnævntes H. til medicinæ designatus, men uden ret til at ascendere i fakultetet. Da krigen ikke blev til noget, hjemsendtes hæren, og H. kom til Kbh. 1763, blev medicus ved Krigshospitalets ladegård og det militære plejehus, 1763 til lige for slaverne.

Da H. var kommet tilbage fra Holsten begyndte han igen at docere, hvor ved man ikke (universitetet afslog en anmodning om at benytte dets anatomikammer). Han udgav to bind *Vermischte Bemerkungen und Untersuchungen der ausübenden Arzneiwissenschaft*, 1765–67 hvori var nogle afhandlinger af andre læger, men de fleste af ham selv. Han meddelte adskilligt om sygdomme blandt tropperne i Holsten, men især findes heri et par meget interessante afhandlinger om Jacques Daviels stæroperation (ekstraktion) som han for første gang i Skandinavien udførte 1755 og gentagne gange senere, og om behandlingen af store hornhindsår hvor han angav en operationsmetode som blev glemt og atter opfundet 105 år senere og da fik sin nye opfinders (E. T. Saemisch) navn. – H. giftede sig 1764 med en af de rigeste arvinger i Kbh., han købte en stor ejendom på Nørregade, og alt så strålende ud, men så smittede han under sin praksis hos slaverne af „Inflammations-Fieber“ og døde kun 45 år gammel. Han er 1700-tallets betydeligste fysiolog, kirurg og oftalmolog i Danmark. Hans efterladte konkylie- og bogsamling bortauktioneredes 1769 (trykt katalog). En søn der døde tidligt og tre brødre blev kirurger men ingen af dem var særlig fremragende. □Stik 1754 efter tegn. af D. Ring.

G. Norrie: G. H., 1891 (anm. af Jul. Petersen i Hist. t. 6.r.III, 1891–92 194–207). Samme: Den danske oftalmologis hist., 1925. Samme: Af medicinsk fakultets hist., 1934. Samme i Hospitalstid. LXVII, 1924 1–5. Fr. Lützhøft sst. 108–11 124–27 155–58 175f.

Gordon Norrie*

Heuser, Hans, –1673–99–, industridrivende. † tidligst 1699. ~8.9.1675 på Frederiksdal (Lyngby) med Cathrine Adelheid Mandersløh, † tidligst 1694.

Om H.s oprindelse og uddannelse haves ingen oplysninger; han stammer utvivlsomt fra Holsten, muligvis fra grevskabet Rantzau, og nævnes første gang 1673 da han fik bevilling til at indsamle klude til dronning Charlotte Amalies papirmølle på Frederiksdal ved hvis anlæg han formentlig har været medvirkende. Efter få års forløb kom han i økonomiske vanskeligheder og havde svært ved at klare forpagtningsafgifterne hvorfor dronningen – om end forgæves – søgte at få indkaldt en tysk papirmager som kunne overtage virksomheden. Endnu 1682 var dog både papirfabrikken og den noget større kornmølle i drift, men snart efter synes H. for en tid at have opgivet Frederiksdal. Fra 1683 var han beskæftiget ved Strandmøllen der s.å. var blevet købt af sognepræst i Sorø, mag. Jens Portuan af den kbh.ske handelsmand Peter "Klauman, og i de følgende år fik han ved nyindretninger og forbedringer gjort den til et anseeligt og tidssvarende anlæg. 1686 overtog han selv møllen med for købsret, men også her stødte pekuniære vanskeligheder til, og et forsøg på at låne den nødvendige kapital til overtagelsen hos dronningen førte til at denne 1690 købte Strandmøllen. Omkring 1687 havde H. på ny istandsat Frederiksdal-møllen og drev nu begge værker i forening indtil han 1693 blev sat fra bestillingen. Strandmøllen overtoges af Johan Drewsen, og H. blev stævnet af dronningen og ved højesteret 1693 dømt til at betale hendes tilgodehavende med over 5000 rdl., for hvilket beløb han og hustruen n.å. udstedte en forskrivning. – 1687 købte H. af Børnehuset stubmøllen (Stampen) i Jægersborg dyrehave hvorved han forpligtede sig til at valke Børnehusets manufaktur. Denne mølle havde han endnu sidst i 1690'erne og her drev han foruden valkemøllen en le- og jernvarefabrik, en fabrikation han formentlig var kendt med fra sin virksomhed på hammermøllen ved Kronborg som han fra 1686 var knyttet til. 1695 kom han vistnok i gældsfængsel; han levede endnu 1699, men var måske død da stubmøllen omkring 1705 kom på auktion. – H. var en dårlig økonom, men en foretagsom mand hvis utvivlsomme dygtighed kom navnlig Strandmøllen til gode.

C. Nyrop: Strandmøllen, 1878. Eiler Nystrøm: Fra Nordsjællands Øresundskyst, rev. udg. 1938.

Albert Fabritius*

Hevesy, George Charles de, 1885–1966, kemiker. * 1.8.1885 i Budapest, Ungarn, † 5.7.1966 i Frei-

burg, Tyskland, begr. sst. F: hofråd Ludwig de H. og baronesse Eugenie Schosberger. ~1924 i Kbh. med Anna Sofia Pia Riis, *12.12.1902 i Buenos Aires, Argentina, d. af skibsreder Christian R.

H. blev student fra Piaristordenens gymnasium i Budapest og studerede derefter i kort tid i Budapest og i Berlin og fra 1905 i Freiburg fra hvis universitet han 1908 promoveredes til dr.rer.nat. på et kemisk emne. H. fik derefter stilling hos Richard Lorenz i Zürich for at dyrke højtemperatur-kemi, og 1910 tiltrådte han en stilling hos Fritz Haber i Karlsruhe. Her skulle han arbejde med elektrisk ledningsevne i gasser; men da ingen i Habers institut mestrede den nødvendige teknik rejste H. i forståelse med Haber efter tre måneders forløb i januar 1911 til Ernest Rutherford i Manchester for at lære denne teknik. Besøget her kom imidlertid til at vare tre år, afbrudt af rejser til kontinentet (bl.a. til Wien), og H. var på vej tilbage til England for at arbejde sammen med Henry Moseley da krigen brød ud 1914. – H.s ophold hos Rutherford faldt sammen med dennes epokegørende arbejder vedrørende atomernes opbygning, og H. var her med til at skabe grundlaget for isotop-begrebet. Herved kom han ind på det arbejdsområde som 30 år senere skulle give ham Nobelprisen i kemi (for 1943, tildelt 1944): „for hans anvendelse af isotoper som indikatorer ved studiet af kemiske processer“. Han bestemte således 1913 sammen med Friedrich Paneth i Wien opløseligheden af nogle tungtopløselige blysalte ved at iblande en hovedportion af almindeligt bly nogle „mærkede“ blyatomer, in casu radioaktive blyatomer med massetallet 210 (dvs. Pb-210) hvis tilstedeværelse det var relativt let at bestemme.

Under verdenskrigen 1914–18 gjorde H. tjeneste i den østrig-ungarske hær, men fungerede i det væsentlige ved tilsynet med de elektrokemiske kobberaffinaderier i Karpaterne hvor han i beskedent omfang også kunne fortsætte sine isotopforsøg. H. havde 1911 lært Niels "Bohr at kende hos Rutherford, og Bohr inviterede ham nu til at arbejde hos sig i København. H. kom til København en kort tid i 1919 og var derefter 1920–26 bosat i Danmark. Fra denne seksårs-periode skal først nævnes hans samarbejde med J. N. "Brønsted om præparativt at adskille kviksølv-isotoper fra hinanden. En partiel adskillelse lykkedes, og på samme måde blev chlor opdelt i to forskellige isotoper (1920–21). 1922 fremstillede H. og hollænderen Dirk Coster grundstof nr. 72 som blev opkaldt efter København og fik navnet hafnium, Hf. Ifølge Bohrs teorier skulle grundstoffet være i familie med zirconium, Zr, og det blev da også fundet i Zr-salte som hidtil

overset ledsagestof. Opdagelsen af Hf blev meddelt af Bohr i hans Nobel-lecture i Stockholm 11.12.1922. Også indicatormetoden blev udviklet i disse år, idet H. i samarbejde med J. A. "Christiansen og Svend "Lomholt undersøgte cirkulation af bismuth og bly i organismer; dette var den første anvendelse af indicatormetoden i fysiologi (1924).

1926 flyttede H. til Freiburg hvor han var professor i fysisk kemi ved sit gamle universitet i otte år; men da Hitler havde fået magten i Tyskland søgte H. sin afsked og flyttede påny til København i efteråret 1934. Fra 1913 og ca. 20 år frem havde hans indikatormetode kun kunnet anvendes hvor de mærkede atomer var naturligt forekommende radioaktive isotoper. I 1930'erne blev deuterium („tung brint“) opdaget, og man begyndte kunstigt at kunne fremstille radioaktive isotoper. H. fandt nu metoder til at kunne anvende disse som mærkede atomer, og her var det især deuterium og den radioaktive phosphor-isotop, P-32, der fik betydning ved løsning af biokemiske, fysiologiske og genetiske problemer. H. arbejdede både i Freiburg, København og senere (efter 1943) i Sverige med indicatormetoden og han modtog, som allerede nævnt, 1944 Nobelprisen herfor. I tiden efter 1934 undersøgte H. i samarbejde med Hilde "Levi den kunstige radioaktivitet hos sjældne jordarters metaller og hos visse andre grundstoffer. – De første år af besættelsestiden fortsatte H. tilsyneladende uanfægtet sit arbejde i København; men da Bohr var taget til Sverige fulgte H. efter i efteråret 1943. Med Nobelprisen fulgte en invitation til at blive svensk statsborger, og H. accepterede tilbudet. Han fortsatte med at arbejde med isotopindikatorer i Stockholm til ind i 1960'erne; men i hans sidste år begyndte helbredet at svigte, og han søgte medicinsk behandling på en klinik hos en af sine gamle venner i Freiburg. Han kunne dog endnu deltage i og tale ved åbningen af et møde i Rom april 1966; men han døde i Freiburg tre måneder derefter.

H. var mænskligt en meget flittig og en overordentlig iderig mand; han havde en enestående evne til at komme i samarbejde med mange andre fremragende naturvidenskabsmænd. Han var forfatter eller medforfatter af ca. 400 artikler og bøger. H. var medlem af 27 videnskabelige selskaber og modtog talrige priser, medaljer og æresdoktorgrader. Han promoveredes således 1948 til dr.phil.h.c. ved universitetet i Freiburg hvorfra han oprindelig var udgået, og 1950 til dr.phil.h.c. ved Kbh.s universitet.

H. var ikke dansker; men hans videnskabelige virke gennem to lange perioder i Danmark var med til at kaste glans over dansk videnskab, og

Hevesy, George

hans og Costers opdagelse af et nyt grundstof og navngivningen af dette har knyttet navnet på den danske hovedstad til et af de grundstoffer som kemien i alle lande beskæftiger sig med. □ Afbildet på tegn. af Hans Bendix udst. 1963.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1951 157f og i Perspectives in biology and medicine, Chicago, Ill. 1958 345–65. – J. D. Cockcroft i The royal society of London. Biographical memoirs of fellows, London 1967 125–66 (m. bibliografi). Hilde Levi i Nuclear physics, Amsterdam 1967 1–24 (m. bibliografi). Samme i Fysisk t. LXV, s.å. 97–107.

E. Rancke-Madsen

Hey, Frederik Larsen, 1857–1925, vinhandler, politiker. * 21.2.1857 i Odense, † 17.10.1925 på Billeshave, begr. i Hellerup. F: vinhandler Frederik Wilhelm H. (1813–91) og Ida Christine Larsen (1820–76). ~ 10.5.1883 i Odense med Kristine Lucia Sommer, * 19.4.1861 i Stenløse ved Odense, † 11.8.1934 på Montebello, d. af kapellan i Stenløse, senere sognepræst i Torup, Strø hrd., Jensenius S. (1822–73) og Laura Lucie Gjellebøl (1824–1902).

H., der fra første færd var bestemt til at skulle overtage og fortsætte faderens vinhandel, fik sin uddannelse i Odense katedralskole og i Grüners handelsakademi hvorefter han var på et studieophold i Bordeaux. Hjemkommen trådte han ind i faderens forretning som han overtog 1891 og udvidede og moderniserede ligesom han efterhånden med stor iver kastede sig ind i arbejdet for sin bys og fødeøes erhvervsmæssige og kommunale udvikling. Inden længe var han sjælen i en række virksomheder på Fyn og landet over. Således var han 1906 med til at stifte Fyns kommunale Telefonselskab i hvilket han indtil 1911 var formand for direktionen. Endvidere deltog han 1901 i stiftelsen af og indtil 1914 i ledelsen af Østifternes Hypotekforening og 1889 i oprettelsen af Fyns Glasværk; han bestred fremdeles adskillige andre tillidsposter af erhvervsøkonomisk natur; bl.a. var han formand for Fyns Discontokasses bestyrelse, formand for Genforsikrings-Aktieselskabet Skandinavias forretningsudvalg og formand for A/S De forenede Glasværker hvis stiftelse 1907 han ledede. 1897–1902 var han medlem af Odense byråd. – Ved landstingsvalget 1902 lod han sig opstille i 6. kreds, og hans kandidatur gennemførtes fordi socialdemokraterne, der ikke selv kunne vælge en mand, efter ordre fra partiledelsen kastede deres stemmer på H. for at ikke agrarpolitikeren, proprietær F. Andersen-Rosendal skulle blive valgt. Også i hovedstaden lagde man efter H.s indtræden i det politiske liv beslag på hans

sjældne administrative evner og forretningsmæssige indsigt. Han blev således 1910 medlem af bestyrelsen for forsikringselskabet Absalon, 1911 af Privatbankens bankråd og sad 1917–19 i Kbh.s havnebestyrelse. Også til udlandet strakte hans foretagsomhed sig. Han var en tid ejer af Rosdala Glasbruk i Småland som han drev ret betydeligt op, og hvis arbejdes hengivenhed han vandt bl.a. ved at skænke 60000 kr. til et hjælpefond for opførelse af arbejderboliger. Fra 1919 ejede han Billeshave ved Middelfart. Efterhånden afviklede han sin vinhandel (udtrådte af firmaet 1912) og visse ledende stillinger i Odense for at tage fast ophold i Kbh. hvortil også hans politiske virksomhed i stigende grad bandt ham. Han blev i årene før og under første verdenskrig en af rigsdagens fremtrædende skikkelser. Umiddelbart efter sin indtræden i tinget gik han ligesom Chr. "Sonne og Frederik "Tesdaorph sammen med det gamle højre mod De vestindiske øers salg. Men han sluttede sig hurtigt derefter til den nydannede frikonservative gruppe, hvis ledende mænd, grev Mogens "Frijs og konferensråd H. N. "Hansen, han stod personlig nær. Trofast fulgte han gruppens politik – også da den efter det konservative folkepartis dannelse som følge af „kontrolminister“ Chr. Rottbølls eksklusion 1917 fik en kort renæssance. H. blev som gruppens eneste købstadrepræsentant dens ekspert og ordfører i de spørgsmål der angik købstædernes erhvervsliv. Hans betydeligste indsats er medarbejderskabet på toldloven af 1908. Han havde her ikke blot en forbitret modstand fra det protektionistiske højres side at bekæmpe; også inden for den frikonservative gruppe ytrede der sig uvilje mod reformens frihandelsvenlige tendens. Det lykkedes ham imidlertid at fjerne alle hindringer. Allerede ved Vilhelm "Lassens død var forligets linje i det store og hele lagt ud, og det blev derefter N. "Neergaard og H. der i fællesskab førte sagen til ende. Ved valget 1918 udtrådte H. af det politiske liv for derefter udelukkende at hellige sig sine private virksomheder. Sin indflydelse skyldte han sin store erhvervsmæssige erfaring og et usædvanlig sikkert og hurtigt sagligt-praktisk greb. Han havde let ved at forhandle med folk, loyal af optræden, frisk og indtagende af væsen som han var. Dansk konservatisme mindes i ham en af sine betydeligste og smukkeste personligheder. – Vicekonsul for Spanien 1895–1916. – R. 1898. DM. 1908. K.² 1911. K.¹ 1923. □ Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt 1906 og 1918 (Fr.borg). Mal. af Knud Larsen, 1909. Mal. af H. Vedel, 1920 (Baltica-Skandinavien). Tegn. af O. Matthiesen og afbildet på sammes mal. 1923 af rigsdagen 1915 (folketinget). Foto.

F.H. i Tiden V, 1915 569f (Hvorledes jeg blev politiker). – N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901–03 526. Nationaltid. 18.10.1925. Berl. tid. s.d. Fyens stiftstid. 19.10. s.å. Tidsskr. for industri, 1925 262f. Aage Heinberg: Danske erhvervs-mænd I, 1930 119–23. V. Elberling: Rigsdagens medlemmer I, 1949 213. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

*P. Stavnstrup**

Heyman, Isaac Wulff, 1818–84, vekselerer, fabrikant. * 1.11.1818 i Kbh. (Mos.), † 19.6.1884 sst. (Mos.), begr. sst. (Mos. kgd., Møllegade). F: købmand Wulff Philip H. (1794–1866, ~ 2° 1835 med Jacobine Meyer, 1812–73) og Gittel Isaac Moses (ca. 1792–1833). ~ 5.7.1846 i Hamburg med Johanna Levysohn, * 27.6.1824 i Hamburg, † 11.10.1885 i Kbh. (Mos.), d. af købmand i Hamburg Joachim L. († 1857) og Betty Isaac. – Halvbror til Philip W. *H.

H. etablerede sig atten år gammel som vekselerer i Kbh. sammen med I. M. Levin og arbejdede her i en halv snes år under heldige vilkår. 1848 udtrådte han af firmaet og var i nogle år vekselmægler. Han rådede nu over en ganske betydelig formue som han yderligere frugtbargjorde gennem ejendomshandel og ved anbringelse i byggeforetagender og forskellige industrielle virksomheder. Sammen med faderen anlagde han 1853 bajerskøl-bryggeriet *Svanholm* som han drev og på forskellig måde udvidede – bl.a. i forbindelse med en ølpavillon – til sin død. Det opgik 1891 i De forenede Bryggerier. Endvidere anlagde han den kemiske fabrik *Sophiehaab* og var en tid medejer af Christianshavns dampmølle ligesom han øvede stor indflydelse i Kbh.s grundejerforening hvor han var næstformand 1865–81, formand 1881–84. 1862 var han medstifter af Industribanken i hvis repræsentantskab han havde sæde til 1880, de tre sidste år som formand. 1878 overtog han sammen med C. A. Olesen Roeskilde Spritfabrik der omorganiseredes og moderniseredes og 1881 gik op i De danske Spritfabrikker. H. var 1871–80 medlem af Kbh.s borgerrepræsentation. Inden for den jødiske menighed var han meget virksom bl.a. som medlem af repræsentantskabet og som bestyrelsesmedlem i flere af menighedens velgørende foreninger. En del af sin formue anvendte han til velgørende formål idet han foruden flere legater oprettede to stiftelser i Kbh. – Kommerceråd 1861. Etatsråd 1882. – R. 1865. DM. 1869. □ Afbildet med familien på mal. af A. Hunæus udst. 1852. Træsnit 1871. Mal. af D. Monies. Tegn. sign. E. Both? (Kgl. bibl.). Tegn. af Victor Hansen ca. 1884 (Fr.borg). Litografi af P. Klæstrup. Foto.

Berl. tid. 19.6.1884. A. A. Wolff: Etatsråd I. W. H., 1884. Karl Meyer: De foren. bryggerier 1891–1916, 1916 39f. Gær- og spiritusindustriens hist. i Danm. A/S De danske spritfabrikker 1881–1931, 1931 96. Birgit Nüchel Thomsen: Industrielle foretagere på Tuborg, 1980.

*P. Koch Jensen**

Heyman, Philip Wulff, 1837–93, grosserer, industridrivende. * 5.11.1837 i Kbh. (Mos.), † 15.12.1893 sst., begr. sst. (Mos. Vestre). F: købmand Wulff Philip H. (1794–1866, ~ 1° med Gittel Isaac Moses, ca. 1792–1833) og Jacobine Meyer (1812–73). ~ 9.7.1862 i Kbh. (Mos.) med Hanne Emilie Adler, * 28.2.1839 i Kbh. (Mos.), † 31.1.1917 sst., d. af farver David Simon A. (1804–69) og Wilhelmine Meyer (1807–78). – Halvbror til I. W. *H.

H. var iværksætter og fornyer inden for datidens erhvervsliv i lighed med hans samtidige, Privatbankens direktør C. F. Tietgen, med hvem han samarbejdede, men han virkede inden for snævrere rammer end det store forbillede.

H. oprettede 1858 et kommissionsfirma i Korn, smør og fedevare. 1861 fik han grossererborger-skab. Han blev en af de grosserere der medvirkede til frigørelsen af Danmarks udenrigshandel fra Hamburg efter 1864. Fra 1862 med åbningen af dampskibsforbindelse til England og Skotland fra Kbh. påbegyndte han eksport af dansk kvalitetssmør i original emballage til Storbritannien, og han var dermed en af de første der gik ind i eksport af dansk smør som mærkevare. 1864 begyndte han som den første i landet pakning og salg til eksport af dansk kvalitetssmør i hermetiske blikdåser til oversøiske pladser og udvidede efterhånden dette til en betydelig forretning. 1866 opførte han med firmaet H. Puggaard & Co. som passiv deltager et engelsk svineslagteri i Kbh., *Kjøbenhavns Svineslagteri*, som han senere overtog som enejer. Sigtet med slagteriet var iværksættelsen af køb, slagtning og eksport af magre svin der var udvalgt og udskåret efter det engelske krav på bacon. Forretningen gennemløb en rivende udvikling der efterhånden gjorde H. til en af landets største eksportører af flæsk. Med den eksplosivt stigende danske flæskeeksport i 1880'erne udvidede H. sin forretning ved anlæggelse og opkøb af flere slagterier. 15.6.1883 anlagde han et engelsk svineslagteri i Varde, 20.10.1883 fulgte grundlæggelsen af *Fyens Svineslagteri* i Assens og 12.12.1884 indgik han i et interessentskab for anlæggelse og drift af det store Engelska Svinslagteriet i Malmö. Dette suppleredes senere med endnu et skånsk slagteri, det mindre slagteri i Tomelilla. 1880'erne igennem arbejdede han systematisk på opkøb af danske slagterier. Han erhvervede her-

Heyman, Philip W.

ved Maribo Svineslagteri og store aktieposter i det betydningsfulde Aalborg Svineslagteri foruden andele i Hjørring Svineslagteri, men det lykkedes ham ikke varigt at overtage disse slagterier. 1890–91 forsøgte han et fremstød i Irland hvor han sammen med engelske partnere anlagde et svineslagteri i Waterford, men han trak sig igen ud af dette da driften ikke forløb tilfredsstillende. Fra slutningen af 1880'erne arbejdede H. på en sammenslutning af alle danske slagterier, private slagterier såvel som andelsslagterier i ét stort selskab „A/S De danske Svineslagterier“. Sigtet var rationalisering af opkøb og forarbejdning inden for den danske flæske- og baconproduktion og erobring af en afgørende dansk indflydelse på baconnoteringen på det engelske marked. Det var et forsøg på at regulere produktions- og eksportforholdene for det der skulle blive landets største eksportvare. I 1890–91 gik C. F. Tietgen ind i projektet sammen med H. for at søge at føre sagen igennem. Resultatet syntes en tid inden for arms rækkevidde. Peter *Bojsen, andelssagens førstemand på slagteriområdet og grundlæggeren af landets største andelssvineslagteri blev vundet for sagen, men den faldt på at det ikke lykkedes Bojsen at overbevise de enkelte andelsslagterier om fusionens vel-signelser. Andelssvineslagteriernes top har i de sidste år arbejdet energisk på at skabe slagteriselskabet Danmark i en udformning der i meget svarer til de målsætninger som Tietgen og H. arbejdede for.

Firmaet *Philip W. Heyman* fortsattes efter H.s død af enken og sønnen Aage Philip Heyman (1869–1960). Det overgik i 1926 med undtagelse af en filial i Melbourne til et aktieselskab af samme navn. Fem af de svineslagterier som H. havde overtaget eller startet omdannedes 1897 til A/S De danske Svineslagterier der likviderede 1920.

Som industrimand ydede H. en blivende indsats ved grundlæggelsen af *Tuborgs Fabrikker* i 1873 sammen med C. F. Tietgen, Gustav Brock og Rudolph *Puggaard. H. indtrådte som direktør i selskabet og som bestyrelsens formand i 1880 efter at han 1875 var udtrådt af bestyrelsen, utilfreds med virksomhedens ledelse. Tuborgs Fabrikker var til en begyndelse anlagt efter store linjer og omfattede foruden et bryggeri for bayersk øl tillige en gødnings- og svovlsyrefabrik og et glasværk. Ved sin tiltræden afviklede H. resolut de to sidstnævnte virksomheder der ikke var levedygtige på grund af konkurrenceforholdene og koncentrerede al kraft om bryggeriet. Han blev siddende som direktør til sin død, og det lykkedes ham i denne tid at fordoble Tuborgs salg på det danske marked til trods for det

pres som den kbh.ske industri arbejdede under ved Carlsberg Bryggeriernes samtidige voldsomme ekspansion. De øvrige bryggerier måtte fusioneres ved en retningsaktion fra C. F. Tietgens side 1891 i det første De forenede Bryggerier som Tuborg tilsluttede sig 1894. Afgørende for Tuborgs skæbne blev det at det trods presset lykkedes H. at opnå at Tuborg kunne bide sig fast på det vigtige kbh.ske lokalmarked. Dette skete ved en kombineret produkt- og distributionsinnovation. H. introducerede fabriksaftappet øl som distribueredes direkte til salg i detailforretningerne i stedet for hos ølftapperne. Desuden lancerede han salg af pilsnerøl, og det blev pilsnerøllet og ikke det da dominerende lagerøl der fuldstændig skulle komme til at dominere i fremtidens danske ølforbrug. Da de tekniske betingelser for innovationens gennemslag var for hånden i 1890'erne gik Tuborg ind i en vældig ekspansion som placerede bryggeriet som jævnbyrdig med Carlsberg Bryggerierne, og hermed var vejen banet for overenskomsten af 1903 mellem de to store bryggerivirksomheder som skulle komme til at dominere det danske marked. – Etatsråd 1892. – R. 1885. □ Buste af L. Brandstrup. Afbildet på Kr. Zahrtmanns mal. Monsignorens børs, 1876, og på P. S. Krøyers mal. Fra Kbh.s børs, 1895 (Børsen, Kbh.). Foto.

Berl. tid. 15.12.1893. Ill. tid. 31.12. s.å. Karl Meyer: De foren. bryggerier 1891–1916, 1916 51–61. Max Hartwig i Jødisk familiebl. XI, 1937 nr.3 6f. A. Axelsen Drejer: Andels-svineslagterierne i Danm. 1887–1962, 1962. Birgit Nüchel Thomsen i Festskr. til Povl Bagge, 1972 303–330. Samme: Tuborg og bryggeriindustrien 1873–1973, 1973 11–34. Samme: Industrielle foretagere på Tuborg, 1980. – Levnedsbretning i ordenskapitlet.

Birgit Nüchel Thomsen

Hielmstjerne, Henrik, 1715–80, cancellisekretær, bogsamler. * 1.1.1715 i Kbh. (Nic.), † 18.7.1780 sst. (Petri), begr. i Petri k. F: islandsk købmand og borgmester i Kbh. Niels Hendriksen (ca. 1672–1745, ~ 1° med Anna Augusta Brandt, † 1711) og Agnete Birgitte Finckenhagen (1693–1762). ~ 4.8.1747 i Ålborg med Andrea Kirstine Kiærulff, * 19.1.1730 på Halkær ved Nibe, † 19.10.1806 i Kbh. (Petri), d. af godsejer, cancelliråd Søren K. (1693–1730) og Johanne Marie Benzon (1707–76).

Henrik Henriksen, som H. oprindeligt hed, blev født i et velstående hjem. Faderen var storkøbmand og havde de bedste økonomiske muligheder for at give sønnen en oplæring ud over det sædvanlige. H.s uddannelse stod under tilsyn af mænd som Hans *Gram og Andreas *Hojer, og blandt hans huslærere var de teologiske professorer Chr. Langemach Leth og Peder *Holm. 1732 blev H. student, og 1736 tog han teologisk

attestats uden dog at have til hensigt at søge præstekald, snarere gik hans lyster i retning af historiske og litterære studier, ligesom samlertrangen tidligt blev vakt i ham, påvirket som han blev af den kreds af lærde der færdedes i hans hjem. H., der som student havde været en flittig tilhører ved de juridiske forelæsninger som Hojer begyndte at holde fra 1734, opnåede 1738 at blive ulønnet kancellisekretær, en stilling som langtfra var byrdefuld, og han fik rigelig tid til historiske sysler.

Takket være sine forbindelser opnåede H. den gunst at få adgang til det endnu ikke tilgængelige kgl. bibliotek der først 1798 åbnede sine døre for offentlig benyttelse, og han blev ven med Jacob Langebek der ved denne tid var amanuensis ved biblioteket. Interessen for historien havde de til fælles, men ellers var de yderst forskellige af væsen ligesom deres materielle vilkår langtfra var ens. Langebek var en fattig præstesøn fra Nordjylland der måtte betale for sin historiske interesse med slidsom privatundervisning mens H., selv om han var fem år yngre end Langebek, langt hurtigere fik foden indenfor i det lærde selskab. Da der 1739 nedsattes en kommission til dannelsen af et kongeligt møntkabinet blev H. kommissionens sekretær, og han fik på kort tid tilvejebragt en fortegnelse over danske mønter og medaljer. Ved siden af udarbejdede han historiske og litterære studier, men ingen af hans arbejder blev trykt, de kom kun til at foreligge som pynkelige manuskripter der prægtigt udstyret blev overladt kongen. Egentlig drejede det sig blot om afskrivninger af historiske dokumenter, og H. prøvede intet sted at ræsonnere eller vurdere kildematerialet. 1740 bragte en afbrydelse i studierne idet H. dette år tiltrådte den for tiden velhavende unge borgersønner så almindelige udenlands- og dannelsesrejse. Rejsen kom til at vare i mere end to år, og H. besøgte Tyskland, Frankrig, Holland og England. Som den rige mands søn kunne H. fremfor nogen tillade sig at optræde standsmæssigt, men desuden skaffede hans belevne væsen samt de anbefalingskrivelser han medførte ham adgang overalt, og uden besvær kom han i berøring med lærde og berømtheder. I Paris kom H. således i forbindelse med den store svenske statsmand K. G. Tessin. Under hele rejsen brevvekslede han med Langebek der ladt tilbage i København måtte påtage sig alle mulige kommissioner for ham. Således forlangte H. bl.a. at Langebek skulle sende ham hele indberetninger om hvad nyt der var i de månedlige aviser, og han udbad sig desuden udførlige efterretninger på latin eller tysk om poetiske sager til sine rejseforbindelsers underretning. Takket være Langebeks informatio-

ner var H. altid orienteret om de nyeste begivenheder i Danmark og kunne brillere med dem selskabeligt, men i øvrigt gav rejsen ham god anledning til at indkøbe bøger og billeder.

Begejstret over den store verden han havde oplevet vendte H. hjem til København for 1742 at blive sekretær i det nystiftede Videnskabernes selskab. Langebek blev ikke medlem af selskabet. Dette i forbindelse med dennes stigende irritation over H.s franske manerer og letkøbte selskabelige succes gjorde at venskabet for en tid blev meget anstrengt. Som et modtræk mod Videnskabernes selskab stiftede Langebek da Det kongelige danske selskab for fædrelandets historie og sprog, men da H. fra starten ydede dette al mulig støtte blev venskabet med Langebek alligevel reddet. 1776 blev H. præsident for Videnskabernes selskab, og efter Langebeks død var det ham der reddede Danske selskab fra undergang.

Efter faderen havde H. arvet hovedgården Vesterbygård på Kalundborgegnen, og ved sit ægteskab med den rige, nyadelige Andrea Kirstine Kiærulf overtog han Holmgård og Mølgård i Jylland. Selv havde han kort før ægteskabet opnået nobilitationspatent med ret til at føre navnet Hielmstjerne. Efter giftermålet afhændede H. dog sine jordbesiddelser for at fortsætte sin embedskarriere, og fra 1750 til han gik af ved Struensees omordning af kancelliet var H. et flittigt medlem af kancellikollegiet. Med samme flid passede han sit andet embede som højesteretsdommer, og han nød ry som en habil dommer hvis gerning var bestemt af sund sans og retfærdighed.

Det var dog ikke som embedsmand endsige som historiker at H. skulle vinde plads i historien. Som nævnt havde han fra sin tidligste ungdom samlet på bøger, kobberstik og mønter, og han havde gjort rige indkøb på sine rejser ikke alene til sig selv men bl. a. også til den store bogsamler Otto Thott. Det havde egentlig været hans ønske at bevare samlingerne som et fideikommis i familien, men da hans datter og svigersøn M. G. Rosencrone ingen børn fik blev der i stedet oprettet en stiftelse af den efterladte formue, Den Hielmstjerne-Rosencroneske stiftelse der stadig er virksom, dels i velgørende øjemed, dels til fremme af videnskab i Danmark og Norge. Mens mønterne kom til Det kongelige møntkabinet blev bogsamlingen 1807 overført til Det kongelige biblioteks danske afdeling hvor den udgør en af bibliotekets fornemste særsamlinger. Det der især gør H.s bogsamling værdifuld er at den ikke blot er en bogelskers samling af sjældne og kuriøse bøger, men et bredt anlagt og størrelset eksempel på de sene 1700-års patriotiske

Hielmstjerne, Henrik

ånd. Katalogens titel er i så henseende betegnede: *Hielmstjernens Bogsamling tienende til Oplysning af de under den danske Regiering liggende Staters Litteratur*. – Katalogen, 1782–85 (udg. J. J. Weber) udkom som resultat af H.s. sidste vilje under tilsyn og med forord af venen P. F. "Suhm. Justitsråd 1747. Etatsråd 1752. Konferensråd 1766. Gehejmeråd 1777. Hv. R. 1774. □Min. af Cornelius Høyer ca. 1770 formentlig forestillende H. (Fr.borg). Mal. af Jens Juel, 1780 (St.mus.), stukket af J. F. Clemens 1782, kopi med ændret baggrund af C. A. Lorentzen (Vidensk. selskab) og tegnet kopi af J. L. Lund (Thorvaldsens mus.). Medalje af D. J. Adzer, 1780. Buste af H. Beeken (Kgl. bibl.). Afbildet på tegn. af monument (Fr.borg). Buste af Thorvaldsen ca. 1812 (St.mus.), kopi (Kgl. bibl.). – Marmorsarkofag (Petri k.).

Kilder. Hist. t. IV, 1843 277 299–302 329–31 (breve til Langebek og Jacobi). Danske mag. 6.r.III, 1923 353–66 (breve til Langebek). Sst. V, 1930 329–56 (breve til J. L. Holstein). Sst. 7.r.V, 1949–53 69–74 (rejsebreve).

Lit. Chr. Fr. Jacobi: Sorgetale over herr H. H., 1780 (optr. i forf.s Saml. skr., 1817 77–108). E. C. Werlauff: Hist. efterretn. om det store kgl. bibl., 2. udg. 1844. E. Nystrom: Den grevelige Hielmstjerne-Rosencroneske stiftelse, 1925. G. Galster i Numismatisk foren.s medlemsbl. XIII, 1933 233–39 249–54 265–70 281–88 297–304.

Papirer i Kgl. bibl.

Jesper Düring Jørgensen

Hildebrand, Frants Paulin, 1842–98, violinist. * 13.II.1842 i Kbh. (Helligg.), † 1.4.1898 sst., begr. sst. (Ass.). F: postkonduktør Hans Nicolai H. (1810–94) og Ulrikka Larsine Lassen (1808–91). Ugift.

H. fik tidligt undervisning i violin- og klaverspil og optrådte allerede som tiårig. Efter nogle år senere forgæves at have forsøgt ved konkurrence at komme ind i Det kgl. kapel fortsatte han studierne hos Vald. *Tofte, blev medlem af H. C. Lumbyes orkester og var som soloviolinist med på dette orkestres rejse til Berlin 1867. Han forblev i Berlin, men fulgte allerede 1868 en kaldelse til at indtræde i det kejserlige russiske kapel i St. Petersborg som kejserlig kammermusikus, og opholdt sig her indtil 1893. Gennem mange år var han lærer ved St. Petersborg musikskole og afslog et tilbud professorat i bratschspiel ved det kejserlige konservatorium. Han nød almindelig anseelse i Rusland, og især hans arbejde for kammermusikkens fremme var meget påskønnet. 1870 oprettede han en kammermusikforening hvor der årlig afholdtes tolv koncerter med fortrinlig assistance, ofte også af danske (Frederik Hilmer, Anton *Svendsen, Edmund *Neupert, Ove *Christensen o.fl.); den havde ca. 300 medlemmer og udsatte præmier for særlig fremra-

gende kammermusikalske værker. H. var desuden bratschist i det kejserlige musikselskabs kvartet. Selv om H. jævnlig, navnlig om sommeren, opholdt sig i Danmark optrådte han her yderst sjældent; til gengæld imponerede han de få gange han lod sig høre ved sin tones skønhed og sin sobre teknik. Sine sidste år tilbragte han alvorligt syg i Danmark. – En bror **Richard Nicolai H.** (1849–1927) var violoncellist og opholdt sig også en årrække i St. Petersborg (til 1901) som lærer og broderens hjælper i arbejdet i kammermusikforeningen. – □Mal. af Ole Pedersen udst. 1897. Foto.

Aug. Bournonville: Mit teaterliv III, 3, 1878 102f 119. (ny udg. I–II, 1979). G. Skjerner: H. C. Lumbye og hans samtid, 1912 303–06. Richard Hildebrands erindr. fra Petrograd i Musik IV, 1920 1–4. H. E. Giersing: Erindr. fra Danm. og Rusland, 1942 57–61.

Nils Schjørring

Hildebrand, Richard Nicolai, se **Hildebrand, Frants**.

Hilker, Georg Christian, 1807–75, dekorationsmaler. * 5.6.1807 i Kbh. (Frue), † 13.1.1875 sst. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: skibsfører, senere toldassistent Christian Ernst H. (ca. 1763–1825) og Marie Margrethe Vest (1765–1834). ~ 29. 9.1847 i Kbh. (Frue) med Elise Boline Schou, * 10.11.1820 i Kbh. (Frue), † 8.2.1867 sst. (Frue), d. af farver Jens Nielsen S. (ca. 1778–1825) og Mette Kirstine Weiwadt (ca. 1789–1854).

H. blev sat i malerlære og gik allerede fra drengeårene på kunstakademiet; som svend fik han arbejde hos malermester C. P. Kongslev, informator ved akademiets ornamentalskole, og deltog i forskellige dekorationsarbejder indtil han kom i forbindelse med H. E. *Freund som i første halvdel af 1830'erne benyttede ham ved den malede udsmykning af rum og møbler i kunstnerhjemmet på Materialgården; fælles arbejder af Freund og H. herfra ses på Kunstindustrimuseet og Fr.borg mens der i Materialgården nu kun er små spredte rester af de ejendommelige interier der af en samtidig blev betegnet „Herculanum in Copenhagen“. Gennem samarbejdet med Freund vakte H.s interesse for dekorationsmaleriet i første række det klassisk prægede med udgangspunkt i pompejansk kunst. På akademiets anbefaling bevilgede Fonden ad usus publicos H. en rejseunderstøttelse, og i aug. 1838 drog han med Christen *Købe til Italien. Han studerede hovedsagelig antikke vægdekorationer i Rom og Napoli-Pompeji, men allerede på nedturen har han i rejsens første år gjort en enkelt kraftig akvarel i Ravenna med flere kopier efter byzantinske vægbilleder, og han kopierede høj-

renæssancens groteske ornamentik i Il Cambio, Perugia 1841. Hovedparten af H.s olie billeder er fra Italiensopholdet (flere i Johan Hansens (1861–1943) nu opløste samling).

Til dekoration af forhallen i den 1836 indviede universitetsbygning på Frue Plads var der fra anden side fremkommet et par forslag, men de udkast som skulle føre til den endelige udsmykning skyldtes H.s initiativ, og han udførte de første i Rom i vinteren 1838–39 sammen med Constantin *Hansen. Først tænkte de sig en næsten rent pompejansk løsning med lidt ornamentik omkring store ensfarvede vægelter hvori en enkelt figur (af Constantin Hansen) var frit henkastet, men hurtigt har Hansen erobret en væsentlig større part af opgaven idet hans figurkompositioner bliver øgede og billedmæssigt afgrænsede. Deres endelige udkast er betegnet *Torreannunziata* 1840. Dekorationen blev overdraget de to malere i fællesskab (efter at H. 1841 var vendt hjem fra Italien), og de udførte den i årene 1844–53. H.s del – pilastrene og friserne – viser en antikiserende stil med strengt symmetrisk ordening i alle detaljer. Endnu snævrere knyttet til antikken er dekorationen af et par rum i Thorvaldsens museum som maledes samtidig. 1854 tildeltes der H. to forskellige hverv: han blev lærer i dekorationsmaleri ved akademiet og våbenmaler under ordenskapitlet; i sidstnævnte egenskab har han til sin død malet våbnene i ordenskapitlets våbenbøger for elefant- og storkorsriddere og ligeledes de tilsvarende våbenskjolde på Fr.borg, men dette beskedne arbejde måtte han udføre ganske traditionelt.

Blandt de få blot nogenlunde bevarede dekorationer af H. i private hjem hører de to stuer i *Ny Vestergade 13. 1. sal* absolut til de interessanteste; de kan dateres 1857–58 og er udført i samarbejde med Constantin Hansen og P. C. *Skovgaard. 1859 gjorde H. det første udkast til dekoration i Sorø akademis bygning, og han dekorede her i det følgende årti *stengangen, lovsangsalen, spisesalen* o.a. Især i sine senere år blev H. ofte tilkaldt af arkitekten J. D. *Herholdt når det gjaldt dekorationer enten i nybygninger eller i restaurerede kirker, således loftet i universitetsbibliotekets bogsal 1859–60 og senere Odense Skt. Knuds, Korsør nye kirke og Slagelse Skt. Peders, foruden andet som er gået til grunde. I Herholdts Nationalbank (nedrevet 1976) var *repræsentantskabssalen* (1869–70) et smukt eksempel på H.s arkitektonisk opbyggede dekorationer: antik i hovedlinjerne, på sine steder spinkelt udfyldt med nordisk flora. H.s bevarede tegninger viser ham som en umiddelbar blomsterven og følsom maler, men for antikkens regler synes han aldrig at have frigjort sig. Dualismen spores

også i to stuer *Vesterbrogade 72. 1. sal*, malet 1868 (Ydun af Constantin Hansen) og 1873. Sluttelig bør nævnes et par stuer på Skovgård (i Ordrup) antagelig fra 1874. – Foruden de ovennævnte Freundske møbler ejer Kunstindustrimuseet enkelte andre vidnesbyrd om H.s antikiserende møbelstil: Roeds malede bogskab og H.s svigerinde, frk. Schous sybord af mahogni, sidstnævnte et overordentlig elegant arbejde – så forfint udtrykte H. sig aldrig i maleri. Andre møbler af H. findes i Den Hirschsprungeske samling. – Langt den betydeligste part af H.s udkast findes i kunstakademiets bibliotek. H. udgav 1846–47 to hæfter *Studier efter pompeianske Dekorationer* med ialt otte tavler hvortil slutter sig et farvelitografi. – Ligesom andre af tidens kunstnere var H. knyttet til den nationalliberale kreds og fandt her mæcener som Alfred *Hage og D. G. *Monrad; i denne sammenhæng må man også bemærke den Høyenske indflydelse, for selv om denne vanskeligere kunne gøre sig gældende på H.s specielle felt så spores den dog i hans som i andres bestræbelser på at forny ornamentikken med nordiske motiver. – R. 1875. □ Formentlig afbildet på tegn. 1828 (Fr.borg). Mal. af C. Købke, 1837 (St.mus.), nogle tegn. af samme 1838–39 (Fr.borg). Afbildet på J. Sonnes frise 1846–48 (på Thorvaldsens mus.). Mal. af Constantin Hansen (Kbh.s univ.), mal. af samme 1852 (Fr.borg) og 1858. Afbildet på sammes mal. 1860–64 af den grundlovgivende rigsforsamling 1848 (Fr.borg). Buste af H. V. Bissen, 1867 (St.mus.). Mal. af O. Bache, 1871 (udstillingsfonden, Charlottenborg). Træsnit 1873, efter dette afbildet på gruppebillede i træsnit 1877. Tegn. af H. Olrik, 1874, gengivet i træsnit af G. Pauli, 1875. Tegn. af C. Abrahams (Fr.borg).

Emil Hannover: Const. Hansen, 1901. Samme i Tidskr. for industri, 1905 257–64. M. Krohn i Kunst VII, 1905–06. Vilh. Lorenzen: Maleren H., 1908 = Blade af da. kunsts hist. IV, I. M. Mackeprang i Sorø II, 1931 312–18. Danm.s kirker, Kbh.s amt I, 1944 323; III, 1951 1510. K. Millech: J. D. Herholdt og univ. bibl. i Fiolstræde, 1961. Fr.borg amt IV, 1975–79 2583 2588. H. P. Rohde i Convivium, 1979 146–61.

*Erik Zahle**

Hill-Madsen, Carl, * 1910, civilingeniør. * 15. 9.1910 i Kbh. (Skt.Jacobs). F: maskinfabrikant Johannes H.-M. (1870–1953) og Dorothea Dame (1880–1952). ~ 12.7.1936 i Løgstør med Ellen Ankerstjerne Sloth, * 4.2.1911 på Hyllestedgård, Løgstør, d. af proprietær Hans Christian S. (1864–1936) og Itona Othilia Karoline Ankerstjerne (1885–1976).

H.-M. blev student 1929 og cand.polyt. 1936 (maskiningeniør). Straks efter eksamen blev han ansat som ingeniør hos Burmeister & Wain hvor

Hill-Madsen, Carl

han 1944 blev overingeniør. Efter krigen var han 1947–50 direktør for rederiet Clipper i Malmø der var stiftet året før af den danske forretningsmand Einar *Hansen. Rederiet var ikke stort, men velfunderet og gav H.-M. internationale erfaringer. – I 1950 søgte og fik H.-M. stillingen som administrerende direktør for farve- og lak-fabrikken S. Dyrup & Co A/S hvori han fortsatte indtil 1978. Virksomheden, der var i god gænge, blomstrede stærkt op efter at H.-M. havde overtaget ledelsen. Ikke alene placerede den sig internationalt gennem en omfattende eksport, men der blev også opbygget datterselskaber bl.a. i Italien, Ægypten, Portugal og Indien. H.-M.s indsats uden for virksomheden har ligget både på det organisatoriske og det forretningsmæssige område. I 1951 kom han i bestyrelsen for Foreningen for Danmarks lak- og farveindustri hvor han var formand 1956–68, i nogle år i 1960erne var han med i bestyrelsen for den tilsvarende europæiske forening, og 1969–71 var han formand for Industrirådet i hvis bestyrelse han var indtrådt 1965; i samme periode var han medlem af det økonomiske råd, ligesom han var medlem af atomenergikommissionen fra 1955 til dens opløsning 1976. Gennem medlemskab af en række aktieselskabers bestyrelser bl.a. Monberg & Thorsen, Alfred Benzon m.m. øver H.-M. en betydelig indflydelse i dansk erhvervsliv; 1968–71 var han formand for Burmeister & Wain. – R. 1960. R. 1969. □Foto.

Børsen 4.9.1960. Demokraten 18.4.1969 (interviews).

Vagn Dybdahl

Hillebrandt, Niels Peter, 1815–85, komponist. * 14.9.1815 i Kbh. (Frels.), † 11.2.1885 sst. (Fred.ty.), begr. sst. (Ass.). F: skibskaptajn Peter Jørgen H. (ca. 1785–1825) og Petrea Cecilie Nielsen. ~ 4.6.1836 i Kbh. (slotsk.) med Sophie Charlotte Møller, * 8.8.1806 i Slagelse, † 9.5.1880 i Kbh. (Fred.ty.), d. af skovfoged, senere bademester Hans Andersen M. (ca. 1769–1836) og Inger Andersdatter.

H. viste tidligt anlæg for musik. Klaverspilleren Carl Schwartz, der logerede hos hans forældre, lærte ham en del klaver, men undervisningen blev hyppigt afbrudt, og en egentlig musikuddannelse fik han først, da han i sit 12. år kom ind på Sibonis nyoprettede musikkonservatorium hvor han optoges dels på grund af sine for-kundskaber i klaver, dels på grund af sin ud-mærkede, meget høje sopranstemme. Han var her elev af bl.a. J. P. E. *Hartmann. Allerede mens han gik på konservatoriet optrådte han ved en af dets første koncerter på Det kgl. teater (for hvilket konservatoriet dannede en slags

elevskole); han spillede klaverpartiet i en af Johann Hummels koncerter. Siden virkede han som musiklærer, især i sang og klaverspil og knyttedes desuden som dirigent til forskellige sangforeninger i Kbh. (bl.a. Dania); han blev kantor og senere (1874–85) organist ved Frederiks tyske kirke (Christians kirke). – En stor del af H.s sange er velkendte og blev en tid meget sunget i hjemmene, således hans *Krigssange* der er inspireret af de to slesvigske krige, og som på jævn og naturlig måde slutter sig til hin tids ret store produktion af lignende sange i dansk sang-litteratur; heriblandt findes *Krigen derovre* (Ad. Recke) der gik ud til hæren i et antal af 30 000 eksemplarer: *Det var ved Paasketide, De vog dem, vi grov dem* (Drachmann), *Sang til Flaaden* („Danske Gut“) og *Til første Regiment* („Tak for din Daad“, 1864). Desuden skrev han en del små lyriske sange som fx *Lær mig Nattens Stjerne. Fuglen flyver mod Rude, Paa Vossevangen der vil jeg bo* (ca. 1876) af hvilke flere hyppigt strejfer en stærk folkelig tone der i det store og hele blev karakteristisk for hans musik (*Den Dag, jeg første Gang dig saa, Fuglen sit Øje lukker. Har man Ungdomskræfter*, af „Karens Kæreste“, *Stræk din Fod, Det gaar atter hjemad til den lille By*, 1868, *Vi har sagt det saa tit*, 1867 o.a.), og som i særlig grad gjorde hans sange yndede i de bredeste kredse. For Det kgl. teater komponerede H. musik til Thomas Overskous vaudeville *Karens Kæreste* (Det kgl. teater 19.9.1853). J. L. *Heiberg skriver at det virksomste motiv til at teatret antog denne vaudeville var de i stykket anbragte såvel i sig selv smukke som med teksterne så fortrinligt sammensmeltede melodier. H. ud-gav desuden en samling sange for mandsstemmer. – F.M.I. 1878. □Træsnit 1875 efter foto. Litografi af J. Thorsøe, 1884, efter foto.

Th. Wellejus: End er der sang i skoven –, 1941.

Erik Abrahamson*

Himmelstrup, Jens, 1890–1967, jurist, filosof. * 6.1.1890 i Galtrup sg., Mors, † 6.4.1967 i Rungsted, begr. Hørsholm kgd. F: højskoleforstander Georg Peter H. (1850–1932) og Sidsel Kirstine Olesen (1848–1904). ~ 31.12.1922 i Kbh. (Al-dersro) med Anne Marie Bolette Kjær Olesen, * 10.6.1896 i Kongsted, Bredstrup sg., Vejle amt, d. af gårdejer, senere partikulier Ludvig O. (1848–1937) og Marie Elisabeth Kjær (1856–1944). – Bror til O. *H.

Efter studentereksamen (Ribe 1909) studerede H. jura ved Kbh.s univ. og blev cand.jur. 1915. Efter et par år i kultusministeriet ansattes han 1920 i indenrigsministeriets socialdepartement, fra 1924 socialministeriet hvor han 1935 blev

fuldmægtig og 1938–60 var ekspeditionssekretær (kst. kontorchef 1939–40). Tillige var han 1922–60 juridisk medarbejder i sygekasseinspektoratet (direktoratet for sygekassevæsenet). Allerede i studietiden dyrkede H. ved siden af fagstudiet filosofien og opnåede to gange, 1911 og 1915, guldmedalje for besvarelse af filosofiske prisopgaver. Emnet for den sidste besvarelse arbejdede han videre med og 30.10.1924 forsvarede han for den filosofiske doktorgrad en afhandling om *Søren Kierkegaards Opfattelse af Sokrates* (ty. udg. 1927). Emnet fra 1911-prisopgaven var F. C. *Sibbern som psykolog, og også med dette arbejdede han videre. Resultatet forelå 1934 som *Sibbern. En Monografi*. Af større varig betydning end disse arbejder er måske det fyldige og gennemarbejdede terminologiske register til Kierkegaards værker H. udgav 1936 som en del af bind XV af anden samlede udgave af disse værker (tredje udg. 1964). Han tog desuden initiativet til og ledede udarbejdelsen af den internationale Kierkegaard-bibliografi som udkom 1962. – H. blev censorsuppleant ved den almindelige filosofiske prøve 1925, censor 1926 og censorformand 1937. Ved to lejligheder, Århus univ. 1937–39 og Kbh.s univ. 1949–52, overtog han undervisningen i filosofi under vakancer i professoratet og 1952–60 var han lektor i filosofi ved Kbh.s univ. 1938 var han tillige konstitueret borgmester i Århus.

H. har offentliggjort artikler om juridiske emner og en oversigt over dansk offentlig ret 1922–31 i *Jahrbuch des öffentlichen Rechts* XX, 1932. Sammen med J. Møller udgav han s.å. *Danske Forfatningslove og Forfatningsudkast* og 1948 forsvarede han (2.11.) afhandlingen *Den provisoriske Lovgivning i Danmark. Beskrivelse og Synspunkter* for den retsvidenskabelige doktorgrad ved Kbh.s univ. I afhandlingen beskæftiger han sig med de forfatningsretlige aspekter af kampen om provisorierne 1877–94 på baggrund af en undersøgelse af „foreløbig lovgivning“ i stænderforsamlingstiden og i perioderne 1849–77 og 1894–1915. – R. 1948. □Foto.

Selvbiografi i *Festskr. udg. af Kbh.s univ.* nov. 1924 124 og sst. nov. 1948 184f. – V. Ammundsen i *Kirke og folk*, 1927 174–79. R. Schottlaender i *Philosophischer Anzeiger* IV, Bonn 1930 27–41. Paul V. Rubow i *Dagens nyheder* 15.12.1934. Kalle Sandelin i *Finsk t.*, Helsingfors 1935 57–64. – Papirer i Rigsark.

Mogens Blegvad

Himmelstrup, Otto, 1883–1954, landboforeningssekretær, politiker. *1.12.1883 i Jørlunde, †31.3.1954 i Kbh., urne på Frbg. (Solbjerg). F: højskoleforstander Georg Peter H. (1850–1932)

og Sidsel Kirstine Olesen (1848–1904). ~22.12.1913 på Frbg. (Marcusk.) med Agnes Mathilde Brinck Rasmussen, *21.9.1884 på Frbg. (Matth.), †13.12.1964 i Vordingborg, d. af rodemester Cæsar R. (1847–1913) og Julie Pauline Schmidt (1851–1926). – Bror til Jens *H.

H.s far var højskolelærer på Morten Pontoppidans højskole i Jørlunde og overtog 1885 Galtrup højskole på Mors hvor H. tilbragte sin barndom. Han blev student fra Birkerød kostskole 1904, cand.polit. 1910, var assistent i Kongeriget Danmarks Hypotek- og Tiendebank 1910–11 og sekretær i Industrirådet og redaktør af *Dansk Industrieretning* 1911–17. På opfordring af Th. *Madsen-Mydgal overtog han det nyoprettede sekretariat i De samv. danske landboforeninger 1917 og ledede det til 1948. H. havde i Industrirådet opbygget en omfattende administration til varetagelse af de mange erhvervspolitiske forhandlinger første verdenskrig medførte. En tilsvarende opgave stod han over for i landboforeningernes sekretariat hvor han dog langt stærkere i toldråd, traktatforhandlinger og valutaudvalg kunne arbejde for den liberale holdning der var og blev hans. Ikke mindst i 1920erne hævdede han at det danske landbrug for at bevare sin store produktion og konkurrenceevne måtte arbejde i et lavt prisniveau der ikke pressedes op ved toldbeskyttelse og importregulering. Han var her i nøje overensstemmelse med venstres politik under Madsen-Mygdals ledelse og var 1924 til sin død valgt til folketinget af venstre i Præstokredsen. 1930ernes verdenskrise og anden verdenskrig ændrede landbrugets og venstres holdning og medførte en anden politik, men i årene efter krigen var H. atter talsmand for afvikling af toldbeskyttelse og restriktioner og modstander af statslige indgreb gennem finanspolitik. Han kom derved til at stå på modsat fløj af Thorkil *Kristensen hvis indgreb han var tilbøjelig til at anse for „halvsocialistiske“. Gennem sit mangeårige arbejde med told- og handelsforhold som han kendte i detaljer blev han folketingets måske kyndigste medlem på området og øvede et betydeligt arbejde i udvalg om disse og andre finansielle spørgsmål. Der var i hans parlamentariske fremtræden en vis gammeldags elegance. Hans taler var formfuldendte og præget af saglighed, men med bidske bemærkninger især når landbrugets forhold blev udsat for efter hans mening urimelige angreb. Han var 1936 til sin død formand for Det kgl. teaters tilsynsråd, fulgte dets forestillinger med megen interesse og var trods sin principielt sparsommelige indstilling talsmand for at teatrets kunst ikke skulle vurderes ud fra strengt finansielle synspunkter. H. underviste fra 1923 til sin

Himmelstrup, O.

død i økonomi ved landbohøjskolen, fra 1940 som docent, og redigerede i samme periode Sparekassetidende. – R. 1928. DM. 1940. K.² 1948. □Foto.

Gunnar Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 236f. Tage Mortensen i Berl. tid. 1.4.1954. Gunnar Nielsen i Politiken s.d. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Helge Larsen

Himmelstrup, Otto, 1878–1949, vicepolitiiinspektør. * 24.5.1878 i Nysogn på Holmsland, † 27.11.1949 på Frbg. (Markus), urne på Søndermark kgd. F: lærer Anders Christian H. (1841–1917) og Vita Marie Christiane Ingerslev (1850–1914). ~ 7.1.1906 i Kbh. (Gethsemane) med Antoinette Marie Schönweller, * 27.2.1882 i Kbh. (Matth.), † 5.4.1964 på Frbg. (Markus), d. af målerkontrollør Christian Frederik Valdemar S. (1839–1908) og Inger Anthonson Bergstrøm (1848–1934).

H. var efter en grundig skoleuddannelse hos faderen i en årrække beskæftiget ved landbruget, forst som landvæsenselev og efter ophold på landbrugsskole som avlsforvalter på større gårde. Efter aftjening af værnepligt som underkorporal blev han 1903 ansat som politibetjent i Kbh.s politi hvor han nogle år forrettede patruljetjeneste på Vesterbro efterfulgt af en periode med tjeneste ved sædelighedspolitiet. 1911 fik han ansættelse ved det nyoprettede statspoliti med station i Årup på Fyn, men allerede tre år senere vendte han tilbage til Kbh. hvor han i statspolitiets afdeling en årrække hovedsagelig var beskæftiget med fremmedtilsynet. Han forfremmedes her 1916 til overbetjent og 1920 til overvagtmester. 1923 forflyttedes han til Kruså hvorfra han førte tilsyn med paskontrollen langs grænsen indtil han 1927 blev leder af den da oprettede kriminalpolitiets rejseafdeling hvor han 1938 forfremmedes til kriminalkommissær. 1943 stationeredes han en kort overgang ved statsadvokaturen for særlige anliggender i Århus og blev i forbindelse hermed ekstraordinært udnævnt til konstitueret vicepolitiiinspektør, året efter til vicepolitiiinspektør. 1948 tog han som 70-årig sin afsked. – H. afslørede tidligt fremragende evner som opdager. Allerede under sin stationering som statsbetjent på Fyn, hvor han på sin gamle hjemegn som enkeltmandsdistrikt havde hele den nordvestlige del af øen, opklarede han således en anselig række af indbrudstyverier og påsatte brande. Hans betydelige evner kom dog navnlig til udfoldelse fra 1919 da der direkte under chefen for statspolitiet oprettedes en såkaldt undersøgelsesafdeling som bl.a. havde til opgave at bistå politikredsene med krimi-

nalpolitipersonale til behandling af større sager som vanskeligt kunne bestrides af den lokale styrke. Selv om brandsager og større serier af indbrudstyverier fortsat var i overtal var det dog opklaringen af drabssager, fx „Ladbymordet“, 1926 som udadtil gjorde ham bekendt. I befolkningen skabtes efterhånden en myte om H. som manden der ved sin blotte nærværelse fik gerningsmanden til at tilstå. Når han med isendende ro foretog afhøring af en sigtet nåede han ofte sine resultater mere ved stædig systematik end ved egentlig intuition. Under større sager ville han ikke blot selv være med i alt, selv de mindste detaljer, han anså det også for vigtigt at alle medarbejdere var fuldt orienteret om sagens gang. I løbet af den snes år han virkede som leder af rejseholdet kunne han opvise en række fortrinlige resultater og en opklaringsprocent som også i europæisk sammenligning var ekstraordinært stor. Den respekt der stod om hans navn lod sig end ikke svække af de fra tid til anden forekommende uløste opgaver blandt hvilke var den i 1929 meget omtalte Edith-sag. H. gjorde under krigen opklaringen af drabet på Kaj *Munk til sin mærkesag. Han fandt hurtigt frem til at den bil som den myrdede var ført bort i, tilhørte det tyske politi og var udgået fra deres hovedsæde Dagmarhus. Tyskerne, som havde søgt at sløre mordet og give det udseende af at være en likvidering foretaget af folk fra modstandsbevægelsen, beordrede imidlertid herefter undersøgelsen stoppet. Efter kapitulationen genoptog H. efterforskningen, og det lykkedes ham som en værdig afslutning på sit livsværk at afsløre de fem gerningsmænd som under ledelse af tyskeren Wolfgang Söhnlein havde forøvet drabet. – F.M.2. 1928. R. 1940. □Tegn. af Otto Christensen (Fr.borg). Foto.

O.H. i Berl. tid. 21.6., 28.6., 5.7., 12.7. og 19.7.1942 (erindr.). Politiken 3.1. og 4.1.1954 (O.H. om mordet på Kaj Munk). – V. Ingerslev: Stamtbl. over familien Ingerslev, 1891 4. Kriminalpolitibl. 15.9.1928. Sst. 1.10.1943. Politiken 28.11.1949. Politiet, aug. 1952. Jørgen Schütter: Rejsende i kriminalitet, 1975 51–60.

Poul Ruggaard Porse

Himmerich, Hans, 1681–1735, politimester. * 19.12.1681 i Ålborg, † 16.3.1735 på Halkær ved Nibe, begr. i Budolfi k. i Ålborg. F: overkøbmand Jens Nielsen H. (1626–88) og Elsebe Hansdatter Mumme (1652–1734). ~ 19.8.1727 med Elisabeth Bjørnskov, † juli 1731 i Kbh. (Frels).

H. blev student 1702 fra Ålborg men gik derefter til militæret. 1725 kom han tilbage til Kbh. som oberst efter polsk og russisk krigstjeneste. Efter alt at dømme var han en handlekraftig og ikke

ustuderet mand. At han dertil forstod at insinuerer sig på rette sted skaffede ham 2.9.1726 embedet som politimester i Kbh. og 7.10. en borgmesterpost. Et naturfilosofisk sammendrag *Compendium Philosophicum* på 26 sider havde han netop tilegnet dronning Anna Sophie hvis kammerjomfru han s.å. ægtede. I sin ansøgning havde han hævdet at han udenlands havde gjort sig bekendt med politivæsenet, og den samling politiplakater han 1728 udsendte gav indtryk af at han havde godt begreb om hvad der hørte til en god politiordning, samtidig med at indholdet viser at han kendte både eddaen og Saxo. Udga-ven afhjalp et betydeligt savn men blev ikke fortsat. Hans embedstid er dog især karakteriseret ved en skærpelse af de uundgåelige kompetencestridigheder mellem ham og især borgervæbnin-gens chef, stadshauptmanden og brandinspek-tøren. Det fremgår at H. ønskede at have sin myndighed direkte fra kongen hvis støtte han åbenbart også har haft. Hans fremfærd viser ham som en brutal ordenshåndhæver der gerne søgte at støtte pøbelen, fx ved en usædvanlig rå forfølgelse af byens jødiske befolkning, samt ved forslag til remedier til behandling af usædelige kvinder – bl.a. et „papegøjebur“ til offentlig fremvisning af de pågrebne. I offentligheden fik han et ilde omdømme, ikke mindst efter byens brand 1728 da både brandvæsen og politi kom til kort.

Efter Frederik IVs død havde han ikke mere nogen støtte ved hoffet, og da det synes som om han samtidig har gjort fallit blev han 1731 afskediget. At han sad så længe kan skyldes at hans afgang derved faldt sammen med den påtænkte nyordning af politiet, som efterfølgeren Erik Torm førte ud i livet. Efter hustruens død flyttede H. til sin fødeegn hvor han ejede gården Hal-kær. □Maleri (Politigården, Kbh.).

V. A. Secher. Den Grotumske legatstamtv. I, 1875 8. O. Nielsen i Pers.hist. t. I, 1880 286–89 = samme: Kbh.s politimestre og politidirektører 1682–1863, 1881; sam-me: Kbh.s hist. og beskr. VI, 1892.

Sv. Cedergreen Bech

Hincheldey, Christian, 1729–93, købmand. * 6.3.1729 i Nykøbing F., † 7.1.1793, begr. i Sønder Alslev k. F: rådmand og købmand i Nykø-bing Edvard H. (1696–1775) og Karen Høy (1707–67). ~ 1° 9.7.1760 i Vesterborg med Mette Helene Tersling, * 12.5.1739 på Søllestedgård, † 30.8.1770 i Nykøbing, d. af forpagter Jørgen T. (+ 1754) og Anna Rebekka Elisabeth Kierulff (1701–63). ~ 2° 22.2.1775 i Kbh. (Trin.) med Laurentia Hofgaard, * 8.4.1755 i Kbh. (Helligg.), † 5.8.1841 sst. (Frue), d. af direktør ved Kvæst-huset, senere justitsråd og viceborgmester i Kbh.

Gerhard H. (1715–88) og Margrethe Moss (1715–70).

H. var af købmandsslægt og grundlagde selv i Nykøbing F. en blomstrende forretning som snart gjorde ham til en af de mægtigste mænd på øen. Sin formue anbragte han i falstersk jorde-gods. Da regeringen af pengenød omkring 1763 måtte skride til salg af det falsterske krongods meldte H. sig som køber og erhvervede hoved-gården Ourupgård foruden mange mindre land-ejendomme. Den gamle hovedgårdsbygning var for længst nedbrændt men H. opførte ca. 1770 en ny trefløjet bindingsværksbygning, og her op-holdt han sig ofte. Til bønderne kom han flere gange i et meget spændt forhold, og der blev indgivet flere klager over ham, bl.a. for at lade sine jagter gå over bøndernes jorder. H. arbej-de de en tid lang på at få sit jordegods omdannet til et baroni, men forsøget glippede. Derimod fik han ved bevilling af 1772 tilladelse til at nyde adelige rettigheder så længe han var i besiddelse af Ourupgård. – Justitsråd 1784. □Maleri.

E. A. Thomle: Familien Hofgaard i Norge, Kria. 1911 205f. S. Skouboe i Pers.hist. t. 6.r. I, 1910 165f. P. Peter-sen i Lolland-Falsters hist. samf.s årbog, 1918 117–26. H. Hjelholt: Falsters hist. II, 1935. – Papirer i Rigsark.

Harald Jørgensen

Hind, Jens –1292–1330, biskop i Roskilde. † 24.3.1330 i Stralsund, begr. i Roskilde domk. F: rimeligvis ridder Peder Ingvarsen H. (–1261–68–) og en datter af Esbern Karlsen og Gyde Skjalmsdatter. – Bror til Ingvar *Hjort.

Første sikre omtale af H. er hans mormor fru Gydes testamente 1292 hvor han betænkes sam-men med sine søskende. Han tilhører således på mødrene side Hvide-slægten, iøvrigt vides intet om hans ungdom. Han var formentlig kannik i Roskilde eller Kbh. da han ved Oluf Bjørnsens død 1313 avancerede til dekan og dermed leder af Roskilde domkapitel. Som dekan anvender han tilnavnet Hind, men efter tidens skik benyt-ter han intet tilnavn i sine bispebreve. Foråret 1320 valgte kapitlet ved indirekte valg „per viam compromissi“ H. til biskop *Olufs efterfølger. H. rejste til Lund for at opnå ærkebispens stadfæ-stelse, denne var imidlertid draget til Avignon så H. fulgte efter. Pave Johannes 22. konfirmerede valget 19.3.1322 i et dokument der nøje skildrer valghandlingen og H.s fine kvalifikationer. Et måned senere blev H. indviet af bispem af Ostia og kunne omsider rejse hjem. Det blev et kost-bart valg for Roskilde bispestol, foruden servis-penge måtte H. forpligte sig til at betale 7000 flo-riner for vakancen. Han søgte at sno sig fra løf-tet ved at bestride at der havde været tale om va-

Hind, Jens

kance da han var lovformeligt valgt, men opnåede kun at blive bandlyst.

Han klarede at betale gælden i en række terminer 1323–28 bl.a. ved at optage lån i Lübeck. Til gengæld fik H. velvillig tilladelse til at besætte dekanatet og adskillige præbender samt at opkræve en pengehjælp af stiftets præster til at rette op på bispestolens økonomi. H. var ofte borte fra Roskilde, 1325 var han atter i Avignon. 1326 deltog han ikke i hyldingen af kong Valdemar III i Viborg, men udstedte 14 dage senere brev i Lübeck. De følgende år finder vi ham på bispeborgene Hjortholm og Dragsholm samt i Kbh. som han overlod med borg og landsbyer til sin bror Ingvar Hjort mod forpligtelse til at tilbagelevere lenet til bispestolen. Dette skete imidlertid ikke, og det blev det første afgørende skridt til at Kbh. senere helt gik tabt for Roskildebisperne. H. udnyttede kun sjældent sin plads i rigsrådet – en aktiv indsats kendes kun fra danehoffet i Nyborg aug. 1326. Han koncentrerede sig i stedet om sit stifts anliggender, indrømmede både kapitlet i Kbh. og Roskilde Clara kloster jurisdiktionsret, og kort før sin død skænkede han – vist inspireret af forholdene i Lund – halvdelen af sin fædrenearv til oprettelse af skolarpræbender med bolig i helligåndshuset og tjeneste ved den tilhørende Skt. Laurentii kirke mod at der for nogle af indtægterne blev læst daglige sjælemesser og holdt årtid ved et alter i domkirken (Helligåndsaltret) som skulle oprettes med kapitlets samtykke.

Liber daticus Rosk., udg. Alfr. Otto, 1933. Diplomatarium danicum 2.r. IV VIII–X, 1942–53. – L. Moltesen: De avignonske pavers forhold til Danm., 1896. J. O. Arhning: Roskilde domkapitels hist. I, 1937.

Thelma Jexlev

Hindenburg, Arthur Leopold, 1832–1913, jurist, politiker. * 2.8.1832 i Kbh. (Garn.), † 25.3.1913 sst., begr. sst. (Ass.). F: kaptajn, senere major Georg Daniel H. (1792–1867) og Augusta Dorothea Anthoni (1807–79). ~ 26.5.1868 i Kbh. (Frue) med Simonine (Nina) Petrine Holm, * 13.3.1847 på St. Thomas, † 8.6.1921 i Lyngby, d. af guvernementssekretær på St. Thomas, senere etatsråd August Jagemann H. (1800–81) og Petrine Johanne Wallo (1806–56). – Bror til T.*H.

H. blev student 1850 fra Metropolitanskolen, cand.jur. 1855, prøveprokurator 1860, overretsprokurator 1862, højesteretsadvokat 1863. Han blev 1885 konstitueret som kammeradvokat, men afskedigedes 1901 under ministeriet Deuntzer. 1872 blev han dr.jur. med afhandlingen *Om Kjøb og Salg. Et Bidrag til den dansk Handelsret* (2. udg. 1903). Han havde da allerede offentlig-

gjort andre bidrag til formueretten, bl.a. *Haandbog i den danske Vexelret*, 1860, og også hans senere juridiske forfatterskab faldt overvejende inden for formueretlige områder. Han var sprogkyndig og havde interesse for fremmed ret og retsvidenskab, og han deltog bl.a. i det internationale søretlige samarbejde. Lige fra ungdommen var H. desuden interesseret i politiske forhold. Han var medlem af folketinget 1869–76, valgt af højre i Kbh., men søgte ikke genvalg, og som tilhænger af J. B. S. *Estrup deltog han i organisationen af højre. I Berlingske Tidende skrev han artikler under mærket „Z“, og han udsendte nogle politiske småskrifter der bl.a. var vendt mod de partifæller som efter hans skøn var med til at udviske de *Rene Linier som Skel mellem Højre og Venstre* (titlen på et trykt foredrag 1905). – R. 1882. DM. 1888. K.² 1892. □ Barnesilhouet. Afbildet på tegn. s.m. sine søskende af C. Olsen ca. 1839. Barnebuste, formentlig af A. W. Saabye. Politiske karikaturer fra 1880'erne. Silhouet. Posthumt mal. af A. S. Exner. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. okt. 1872 85f. – Th. Hauch-Fausboll i Politiken 20.9.1915 (om slægten). A. H. 1832–1913. Échos de la presse danoise, ved T. Hindenburg, 1913 (8 sider). Samme i Tidsskr. for retsvidenskab XXVI, 1913 462f.

Knud Waaben (Frantz Dahl)

Hindenburg, Georg Theodor, 1836–1919, jurist. * 10.3.1836 i Kbh. (Garn.), † 2.3.1919 på Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). F: kaptajn, senere major Georg Daniel H. (1792–1867) og Augusta Dorothea Anthoni (1807–79). ~ 15.8.1870 i Fredrikshald med Mathea Reinholdine Anna Margrete Haraldsdam Gram, * 18.8.1842 på Norderhov i Ringerike, † 8.2.1873 i Kbh. (Garn.), d. af premierløjtnant, senere generalmajor Johan Georg Boll G. (1809–73) og Fredrikke Severine Mathea Stabell (1811–96). – Bror til A.*H.

H. blev student 1854 fra Metropolitanskolen, cand.jur. 1861, assistent i justitsministeriet, 1868 tillige assistent i højesterets justitskontor, 1871–72 kst. byfoged i Randers, 1872 protokolsekretær i højesteret, 1876 dommer i Kbh.s kriminal- og politiret, 1881–1906 i landsover- samt hof- og stadsretten, 1891–95 tillige næstformand i sø- og handelsretten. Foruden af juridiske spørgsmål var H. meget optaget af historiske og arkæologiske interesser ligesom han var en ivrig dyrker af musikken. Uundværlig i det praktiske retsliv blev den af H. samlede og udgivne *Juridisk Formularbog*. 1880, til hvilken det var lykkedes ham at knytte en stab af sagkyndige medarbejdere. Formularbogen er senest kommet i 11. udg. 1977, og endnu i 9. udg. 1956 bar den H.s navn.

Ligesom broderen A.H. var H. en ivrig og aktiv deltager i 80ernes politiske liv på højres side. – R. 1885. DM. 1892. K.² 1906. □Silhouet forestilende H. som barn. Afbildet s.m. sine søskende på tegn. af C. Olsen ca. 1839. Afbildet på satirisk tegn. af J. Kornerup, 1861, af udgravningen i Jelling (Fr.borg). Mal. af A. Helsted ca. 1905. Foto.

Th. Hauch-Fausbøll i Politiken 20.9.1915 (om slægten). Berl. tid. 3.3.1919.

Frantz Dahl*

Hindhede, Kristian, se Hindhede, Mikkel.

Hindhede (Mikkelsen), **Mikkel**, 1862–1945, læge. * 13.2.1862 i Lem sg., † 17.12.1945 på Frbg., urne sst. (Solbjerg kgd.). F: gårdmand Jens Mikkelsen, senere H. (1835–1919, ~² 1864 med Dina Jacobsen, * 1840) og Else Marie Oline Christence Fjord (1843–62). Navneforandring 6.1.1887. ~ 9.12.1888 i Lem med Kirstine Marie Christensen, * 18.2.1863 i Lem, + 20.11.1934 på Frbg., d. af gårdmand Christen Sørensen (1812–75) og Johanne Kirstine Jørgensen (1817–88). Efter til sit 16. år at have været ved landvæsenet tog H. 1879 almindelig forberedelseksamen, 1880 adgangseksamen til Polyteknisk læreanstalt, 1881 studentereksamen og 1888 medicinsk embedseksamen med laud præ ceteris. Dette resultat vakte megen opsigt da der ikke i en lang årrække var faldet udmærkelse til medicinsk eksamen, og man ventede at H., hvem legater stod til rådighed, ville slå ind på den videnskabelige bane. Men H. interesserede sig ikke for videnskabelige teorier, kun for praksis, og efter et halvt års hospitalstjeneste nedsatte han sig som praktiserende læge på sin fødeegn (i Skjern), flyttede 1890 til Herning og 1891 til Skanderborg hvor han efter en studierejse i Tyskland blev sygehuslæge (ved amtssygehuset). H. var fra barn vænnet til en spartansk kost, i hvilken grovbrød, grød og kartofler var hovednæring. Som medicinsk student lærte han at en sådan kost var alt for æggehvidefattig, det gjaldt om at spise rigeligt med kød, æg og mælk. Da han troede på autoriteterne gav han sig til at spise rigeligt kød, men da det bekom ham ilde gik han tilbage til sin tidligere levemåde og befandt sig bedre derved. Herved var hans tvivl vakt, og han begyndte at eksperimentere med forskellige kostformer efter at han var blevet læge. Da han 1895 folte sig ualmindelig veltilpas ved at leve på en fjerdedel æggehvidenorm (kartofler med smør + jordbær) blev han helt klar over at den gamle lære måtte være falsk. Han tog så fat på at studere de Liebig-Voit-Rubnerske originalarbejder som han

til sin store overraskelse fandt umådelig intetsigende. Det varede dog ni år for H. trådte offentligt frem med sine anskuelser, og første gang dette skete gjaldt det ikke menneskets, men malkekøernes ernæring (en afhandling om æggehvide-minimum i Forsøgslaboratoriets 55. beretning 1904). H. var søstersøn af N. J. "Fjord hvis mejeri- og fodringsforsøg var grundlæggende for landmændenes økonomi. Da Fjords teorier (om foderenheder) blev angrebet af professor ved Landbohøjskolen V. "Henriques som uvidenskabelige rykkede H. sin onkel til undsætning og udgav *Brændende Punkter i Fodringsspørgsmaalet* I, 1906; II, 1908 hvor han opstillede tretten teser af hvilke den vigtigste var den at „man kan nøjes med langt mindre Æggehvide til Mælkeproduktion end tidligere antaget af Videnskaben“ Forsøgslaboratoriet anstillede nye forsøg efter H.s anordning, og det viste sig at hans skøn var rigtigt, og at der kunne anvendes langt større roemængder i malkekøernes foder end de tyske normer angav. Landmændene ønskede nu H. til Fjords efterfølger, men imidlertid var han også trådt frem på arenaen i diskussionen om menneskets ernæring idet han 1906 udgav *En Reform af vor Ernæring* (også på tysk, tjekkisk, svensk, finsk, russisk og i udvidet form på engelsk *Protein and Nutrition*). Den gik ud på at mennesket ligeledes kunne nøjes med langt mindre æggehvide end tidligere antaget og ved indskrænkning af æggehvidemængden kunne leve både sundere og billigere. Landmændene søgte nu at få oprettet et særligt laboratorium med H. som leder, og trods betydelig modstand bl.a. fra universitetets side oprettedes for statens regning 1910 H.s kontor og laboratorium for ernæringsundersøgelser. H. var fratruddet sin stilling som sygehuslæge i Skanderborg 1909 for at studere ernærings spørgsmål og laboratoriearbejde i Danmark, Tyskland, Schweiz, Norge og USA og uddanne sig til stillingen som forsøgsleder. Han ledede nu det nævnte kontor til han faldt for aldersgrænsen 1932, og kontoret ophævedes. Han opnåede derefter en pension og et mindre rådighedsbeløb til videreførelse af sine beretninger, bl.a. med forsøgspersonen gartner Frederik Madsen (1885–1947) som efter H. „burde være død snese af gange“ i løbet af de tyve år forsøgene stod på, hvis tidligere teorier havde været rigtige.

Han udgav 34 beretninger fra kontoret. Flere af dem handler om æggehvideminimum, idet han søgte at bevise den store æggehvidemængdes unødvendighed, ja skadelighed, andre om udnyttelsen af kartofler og brød, fedtminimum, råkost m.m. Navnlig H.s påvisning af at klid er langt mere fordøjeligt end tidligere antaget var

Hindhede, Mikkel

af den største betydning og blev senere bekræftet af tyske undersøgere. Hans udnyttelsesforsøg udmærkede sig ved at forsøgspersonerne levede på forsøgskosten i meget længere tidsrum end man tidligere anvendte. Beretningerne er ikke holdt i strengt videnskabelig stil, da de også var beregnet for lægfolk og som regel havde en agitatorisk form. Hans virksomhed må særlig bedømmes på basis af at han stadig kæmpede for en på samme tid sund og økonomisk levevis. Han fik mange modstandere, ikke alene i Danmark, men også i Tyskland idet han også i tyske tidsskrifter og bøger agiterede for sine anskuelser, men han vandt også mange tilhængere. Da Danmark 1917 under krigsblokaden blev nødt til at rationere sine fødemidler, nedsatte regeringen en komité på otte mand (fire videnskabsmænd og fire landmænd) der skulle lægge planen for høstens fordeling mellem mennesker og dyr. Professor H. Møllgaard ved landbohøjskolen og H. fik det væsentlige ansvar for menneskets vedkommende. H.s principper blev for en stor del lagt til grund for rationeringen; såvel hans anskuelser om æggehvitemængden som om klids fordøjelighed blev her af betydning. Kosten blev for befolkningens flertal en væsentlig brødrød-kartoffelkost med et mindre tilskud af dyriske fødemidler (kød, mælk, smør, æg og lidt flæsk), idet svinebestanden reduceredes til en femtedel og kvægbestanden ligeledes indskrænkedes betydeligt hvorved det hostede korn væsentlig kunne komme mennesket til gode. Da kornmængden på grund af høstens fejlslagning blev mindre end ventet, blev rationeringskosten i endnu større overensstemmelse med H.s principper end oprindeligt projekteret. I en lille pjeces *Dyrtidskost*, 1918 der af regeringen udsendtes i 30–40 000 eksemplarer gav H. de nødvendige praktiske anvisninger. Sundhedstilstanden var under rationeringen i Danmark ualmindelig god (jf. H.s beretning til indenrigsministeriet, kontorets 13. beretning, 1920), dødeligheden kom ned på 10,4 pct., den laveste set i noget europæisk land.

Foruden talrige avis- og tidsskriftartikler, ofte i kraftig polemik med modstandere inden for lægevidenskaben, bl.a. Johanne Christiansen, har H. ud over de tidligere nævnte arbejder udgivet *Økonomisk Kogebog*, 1907 (ligeledes oversat til forskellige sprog), *Dyrtidskogebog*, 1916 (17. omarbejdede udg. af foregående), *Moderne Ernæring*, 1915, *Die neue Ernährungslehre*, 1923, *Fuldkommen Sundhed og Vejen dertil*, 1934 i hvilken han har givet en oversigt over alle sine „beretninger“ samt *Sund, billig og velsmagende Kost*, 1935. H. var også en ivrig agitator for afholdssagen; han var medlem af 2. ædruelig-

hedskommission og kæmpede stærkt mod tobakken (jf. 30. beretning: *Om Tobak*). – Efter opfordring holdt H. 1928 en række foredrag ved amerikanske universiteter. 1935 blev han udnævnt til Honorary Vice-President i det engelske Food-Education Society. – En søn Kristian H., * 19.8.1891, † 8.1.1969, blev cand. polyt. 1913 som bygningsingeniør og var 1916–21 ansat i firmaet N. C. Monberg, 1922–26 ved Kbh.s amts vejrvesen. Fra 1926 havde han selvstændig entreprenørvirksomhed og var fra 1927 direktor for A/S De danske Betonfabrikker, fra 1934 for International Beton Compagni A/S og fra 1947 Betonvarefabriken Sjælland A/S. – R. 1908. □ Karikatur af Alfred Schmidt, 1910, og af samme to tegn. 1916 (Fr.borg). Karikatur af Jens Ravnholdt. Tegn. af Carl Jensen udst. 1930. Mal. af L. Find, 1933 (Fr.borg). Tegn. af Aage Roose (sst.), af Otto Christensen, 1937 og 1942 (begge sst.). Linoleumssnit af K. J. Almquist. Foto.

M. H. i Samtaler med da. læger, ved Ernst Schwencke, 1941 74–80. Samme: Af mit livs hist., 1945. H. som vi husker ham, udg. Alf Hjorth-Moritzsen, 1962. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Axel Borghjærg**

Hindsgaul, Lisbet, 1890–1969, politiker, statsrevisor. * 21.5.1890 i Hundie, † 21.3.1969 i Kbh. F: tidl. højskoleforstander i Vesterdal, senere i Vestbirk, lærer i Hundie Laurids Jonsen (1850–1920) og Hansine Kathrine Ditlevsen Ravn (1860–1957). ~ 27.8.1915 med fabrikant Ferdinand H., * 1.1.1886 i Odense, † 9.2.1965 (~ 2° 1949 med Ellen Margrethe Petersen, * 1909), s. af rentier Christian W. Nielsen († 1938) og Helene Hindsgaul († 1920). – Søster til J. Ravn-Jonsen.

H. voksede op i et pædagogisk og politisk interesseret hjem. Faderen var oprindeligt friskolelærer i Rudme, 1880–84 forstander for Vesterdal højskole og 1884–85 for Vestbirk højskole der på grund af hans udprægede venstreholdning fratoges sit statsilskud. Da H.s far yderligere idømtes 3 mdr.s fængsel for med sin stok at have gennemboret et billede af Christian IX måtte han opgive højskolen og blev lærer i Hundie. H. var tidligt optaget af kvindebevægelsen og aktiv i Dansk kvindesamfund, men blev i 1920'erne tiltrukket af J. Christmas Møllers politiske linje og var 1929 og 1932 kandidat for de konservative i Kbh. som indvalgte hende i Kbh.s børneværn 1929–33. Ved landstingsvalget 1932 i Kbh. blev hun suppleant for Fritze Teisen og ved hendes død 1935 medlem af landstinget hvor hun havde sæde til dets afskaffelse 1953, fra 1940 som tingvalgt medlem. Hun fik hurtigt betydelige ordfo-

rersker i forbindelse med lovgivning om svangerskabsafbrydelse og uægteskabelige børns lige retsstilling med ægtefødte. Hun fremførte trods justitsminister K. K. Steinckes sarkasme og ironi over konservatismens bagstræv sit partis synspunkter dygtigt og ufortrødent. Hendes grundholdning var socialt forstående forbundet med en forsvarspolitisk og national indstilling der førte hende i en kamposition mod socialdemokratiet, nok mere hvilende på følelser end på teoretiske synspunkter. Det centrale i H.s politiske virke var agitationsarbejdet ude i landet. Hun videreførte det konservative kvindearbejde som Fritze Teisen havde indledt og skabte i de godt 25 år hun var formand for det konservative folkepartis kvindeudvalg op mod 100 kvindekrede landet over. Hendes lille faste skikkelse med de karakteristiske slangekrøller i nakken var kendt fra mange diskussionsmøder. Ved siden af det politiske arbejde der også omfattede medlemskab af partiets hovedbestyrelse og af rigsdagsgruppens bestyrelse samt medlemskab af Grønlandsudvalget, forsvarskommissionen 1946–53 og af svangerskabskommissionen til 1951 varetog hun en række opgaver af social art, især i forbindelse med Grønland som hun hyppigt berøjste: formandskabet i Foreningen til hjælp for grønlandske børn og for Frederik IX's og dronning Ingrid's fond til bekæmpelse af tuberkulosen i Grønland. Desuden sad hun i bestyrelsen for Foreningen Norden, Mødrehjælpen, Red Barnet, Landsforeningen for sukkersyge, Den personlige friheds værn og påtog sig 1962–67 formandskabet i den nystiftede Forening til bekæmpelse af kredsløbssygdomme. 1950–61 var H. statsrevisor og 1954–62 medlem af Kbh.s borgerrepræsentation. – Kgl. belønningsmedalje i guld 1950. – R. 1954. R¹. 1962. □Mal. af Sand Holm udst. 1953. Mal. af Margrethe Sønn Poulson udst. 1955 (den konservative folketingsgruppe, Chr.borg). Foto.

Gunnar Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 393f. Det konservative folkepartis hist., red. Jørgen Hatting m.fl. I-IV, 1966. Berl. tid. 22.3.1969. Politiken s.d. – Papirer i Rigsark.

Helge Larsen

Hindsholm, Laurids Jacobsen, ca. 1600–63, biskop. * ca. 1600 i Viby (på Hindsholm), † 30.8.1663 i Odense, begr. sst. (Skt. Knuds k.). F: sognepræst Jacob Jacobsen († ca. 1615) og Anna Pedersdatter. ~ 1° 19.9.1630 i Rudkøbing med Abigaël Christensdatter, † 8.5.1636 (~ 1° med provst, sognepræst i Rudkøbing Anders Rasmussen Bredal, † 1630, ~ 1° med Anna Nielsdatter Friis). ~ 2° 22.9.1639 i Odense med Anna

Jørgensdatter Mule, * ca. 1613, † 25.11.1677, d. af rådmann, senere borgmester i Odense Jørgen M. (1569–1634) og Barbara Rosenvinge († 1634). 1607 blev H. sat i skole i Kerteminde, og 1618 kom han til Odense skole idet han samtidig tillige blev huslærer hos borgmester Jørgen Mogens Rosenvinge. 1621 blev han student. Efter to års ophold ved universitetet blev han 1623 optaget i den rosenholmske kreds, da den lærde Holger "Rosenkrantz (1574–1642) valgte ham til hovmester for sine sønner. Hans ophold på Odense slot og Rosenholm fik efter hans egne udtalelser stor betydning for hans åndelige udvikling. Efter fire års forløb fulgte han de unge junkere til Sorø hvor han forblev til 1630 da han udnævntes til sognepræst i Rudkøbing og provst over Nørre herred på Langeland. Han blev flere gange kaldt til hove for at prædike for Christian IV der 1647 udnævnte ham til sin hofprædikant. I denne stilling blev han tillige sjælesørger for fru Vibeke "Kruise og hendes børn som han efter kongens befaling ofte måtte overhøre i deres kristendomsundskab, ligesom han også måtte deltage i en undersøgelse om en „forgørelse“ som fru Vibeke efter kongens mening var genstand for. 1648 tjente han Christian IV på hans dødsleje, holdt ligprædiken over ham i Vor Frue kirke i Kbh. og forblev derefter i sin stilling som hofpræst hos Frederik III. 1650 valgte Ribe stifts gejstlighed ham til biskop men kongen ville ikke give afkald på ham, og det stemte vist heller ikke med hans eget ønske om at blive forflyttet til en udkant af riget. Men da den fynske gejstlighed valgte ham til biskop i Odense 1651 stadfæstede kongen valget. 1653 blev han dr. teol. Under svenskekrigen gennemgik han store trængsler. Han havde ved krigens begyndelse skænket 400 lod sølv til rigets forsvar, men da Fyn blev besat af fjenden satte han hele sin formue til og kunne ikke få de ham tilkommende lønninger udbetalt. Selv efter fredsslutningen havde han store vanskeligheder ved at skaffe sine nødlidende præster og sig selv de nødvendige indtægter. 1660 deltog han i rigsdagsforhandlingerne og arbejdede for enevoldsmagtens indførelse. 1661 fik han sæde i en kommission der skulle gøre forslag til en forandring af kirkeforholdene og bringe dem i overensstemmelse med den nye regeringsform. Både som hofpræst og senere som biskop var han søgt af den danske adel der satte pris på at høre ham ved brudevielser og begravelser, en ære der var forbundet med rige indtægter i naturalydelser og i pengegaver. Ni af hans ligprædikener, der er mønstergyldige udtryk for tidens stil og tænkemåde, foreligger trykt. Betydeligst er talen over Christian IV. Hans dagbogsoptegnelser indeholder gode bidrag til samtidens hi-

Hindsholm, Laurids Jacobsen

storie, især til belysning af forholdene ved hoffet i Christian IV's sidste år og af hans stiftsadministration. □Fremstillet på tegn. af Chr. IV's dødsleje af C. Rosenberg (Fr.borg). – Gravsten (Odense Skt. Knuds k.).

Kilder. L. J. H.s dagbog, udg. F. W. Wivet, 1779. Samme i Kirkehist. saml. 4.r.II, 1891–93 641–86; 5.r.III, 1905–07 703–40. Kirkehist. saml. 2.r.VI, 1872–73 113 350–52 (breve). Sst. 3.r.IV, 1882–84 784–99. Sst. 3.r.VI, 1887–89 310 313–15 318f 324–26 327 523 (breve til og fra H. Rosenkrantz). Saml. til Fyens hist. og top. VI, 1873 114 134 136 142; VII, 1878 152 (biskop Hans Mikelsens dagbog).

Lit. D. G. Zwergius: Det siellandske cleresie, 1754 592–99. J. C. Bloch: Den fynske geistligheds hist. I, 1787 109–30. J. Oskar Andersen: Holger Rosenkrantz den lærde, 1896 113f 274f. Sv. Larsen: Studier over det fynske rådsaristokrati I-II, 1965. Aage Fasmer Blomberg: Fyns vilkår under svenskekrigene, 1973.

Papireri i Kgl. bibl. og Landsark. for Fyn.

*Bjørn Kornerup**

Hinnerup, Peter Reimer, 1803–68, gardein. *7.4.1803 i Randers, †13.11.1868 på Frbg. F: Anders Peder H. (ca. 1768–1806) og Birgitte Margrethe Halle, kld. Reimers (*ca. 1780, ~2° med Niels Thomassen). ~Inger Helene Tømmerbye, *28.2.1805, †3.8.1861, d. af Peder Nielsen T.

H.s skoleundervisning var, efter hvad han selv oplyser ringe. Han kom i guldsmedelære og blev svend 1824. Helt afgørende for hans videre livsbane blev en forelæsningsrække over fysik og kemi som Selskabet for naturlærens udbredelse lod afholde i Randers i vinteren 1825–26 ved sin „rejse-lektor“, cand. pharm. L. Schack *Køster; H. fulgte disse blandt i alt 120 tilhørere. I sommeren 1826 rejste H. til København med en anbefaling fra Køster til H. C. Ørsted der både af navn og af gavn styrede Selskabet for naturlærens udbredelse, og denne fandt behag i H. og lod selskabet udbetale ham en månedlig understøttelse og lod ham gratis følge forelæsningerne i selskabet. Endvidere uddannede H. sig også på kunstakademiet. Ørsted lod ham også arbejde eksperimentelt i sit øvelseslaboratorium, og han holdt foredrag i selskabet om H.s resultater i 1827. Ørsted sørgede også for at H. fik det økonomiske grundlag for en længere udenlandsrejse 1828–31 til Berlin, Freiberg, Wien, München, Paris og London. Efter hjemkomsten holdt H. foredrag i selskabet om sin rejse, og i 1831 og påny i 1832 lod dette ham afholde et kursus for metalarbejdere i legering og niellering.

I 1831 blev H. konstitueret som fuldmægtig ved Den kgl. mønt, 1836 blev han møntgardein, og 1840 forenede han denne stilling med stillingen som Københavns stadsgardein der forestod kontrollen med guldsmedenes guld- og sølvva-

rer. I 1839 udgav han *Haandbog for Juvelere, Guld- og Sølvarbejdere*; en bog på 740 sider som beskriver en række grundstoffers (især metaller) fysiske og kemiske egenskaber og giver en vejledning i alle former for praktisk arbejde som en juvelér og guldsmed kan komme ud for; bogen blev brugt ved undervisning et godt stykke ind i 1900-årene. I sine sidste år var H. svagelig; han gik af som møntgardein 1860 og som stadsgardein 1863, og i begge egenskaber efterfulgtes han af Simon *Groth; ved sin afgang udnævntes han til justitsråd. Blandt fagfolk omtales H. endnu som den mest fremragende af Københavns stadsgardeiner. H. døde pludselig i november 1868, og han efterlod det københavnske guldsmedelav et legat.

C. Nyrop: Medd. om da. guldsmedekunst, 1885. M. C. Harding: Selsk. for naturlærens udbredelse, 1924 61 99 100.

E. Rancke-Madsen

Hintze, Vilhelm Emil, 1863–1934, geolog. *4.5.1863 på Frbg., †3.2.1934 i Holte, begr. i Søllerød. F: handelsgartner Christian Frederik H. (1825–98) og Anna Oline Dorothea Grum (1833–1908). ~18.7.1890 i Kbh. (Matth.) med Helga Emilie Christensen, *4.3.1868 i Kbh. (Petri), †8.1.1964, d. af tømremester Hans C. (1829–1906) og Eleonora Katharine Emilie Schlüschen (1836–83).

H. blev 1882 student fra Haderslev læreres skole og cand.phil. n.å. Efter et par år at have studeret kemi på Polyteknisk høreanstalt blev han volontør på Gl. Carlsberg hvorefter han 1888 blev assistent ved Mineralogisk museum og 1896 museumsinspektør sst., i hvilken stilling han forblev indtil han 1932 tog sin afsked. 1892 fik han univ.s guldmedalje. I tiåret 1895–1905 udgav han en del afhandlinger om danske jordskælv idet han bl.a. bearbejdede det på hans initiativ af Dansk geologisk forening siden 1895 indsamlede materiale. Hurtigt samlede hans videnskabelige virksomhed sig dog om undersøgelserne af Møns klint, en interesse som vedvarede resten af livet og bl.a. satte sig spor i hans energiske bestræbelser for at få fredet klinten. 1908 fremsatte H. desuden en teori om den nordeuropæiske fastlandstid som fulgte efter den sidste istid, men den vakte en stærk modstand da den såvel i sin begrundelse som i konklusionerne var uholdbar, selv om tanken om fastlandstiden i sig selv var rigtig. Med hensyn til sammenskydningen af de mægtige skrivekridtflager i Høje Møn forfægtede H. med stor ihærdighed og med alle mulige motiveringer den anskuelse at årsagen var bevægelser i selve jordskorpen, og at sammenskydningen havde fundet sted i den yngre stenalder;

senere mente han dog at den allerede var begyndt umiddelbart efter istidens slutning medens andre mente at den var foregået i slutningen af istiden og skyldtes ismassernes tryk. En stor monografi over Møn nåede ikke at blive færdig før hans død, men blev på grundlag af rentryk og ældre og nyere manuskripter udgivet 1937. H. var den egentlige stifter af Dansk geologisk forening 1893 og deltog i lang tid som aktivt medlem af dens bestyrelse eller som dens formand, og ved dens 40 års jubilæum 1933 blev han valgt til æresformand. Desuden var han medlem af de naturhistoriske foreningers udvalg for naturfredning fra oprettelsen 1905 til 1929, fra 1917 som dets formand, og 1917–33 var han tillige medlem af naturfredningsrådet. – R. 1928. □ Afbildet på tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1918. Mal. af Benny Cohn, 1927. Pastel af Robert Rasmussen, 1929. Foto.

V. H. i Medd. fra da. geol. foren. V, 1916–20 nr. 13 3–12 (Dansk geol. forens. hist. i de forløbne 25 år). – Den blå bog. Festskr. for studenterne 1882 fra Haderslev læreres skole, udg. V. S. Stein, 1907 101. O. B. Boggild i Medd. fra da. geol. foren. VIII, 1931–35 293–300 (m. bibliografi). E. L. Mertz og V. Nordmann i V. H.: Møns klints geol., 1937. A. Garboe: Geologiens hist. i Danm. II, 1961 390–92.

S. A. Andersen*

Hiort (Hiort-Lorenzen)

Navnet Hiort anvendes af flere af hinanden uafhængige slægter (se også Hjort, Hjorth). Blandt disse kan nævnes en slægt (tv. I) hvor navnet H. først føres af sognepræst i Stenstrup-Lunde Hans Gregersen H., der var søn af sognekapellan ved Nyborg Vor Frue kirke Gregers Sørensen (1631–68).

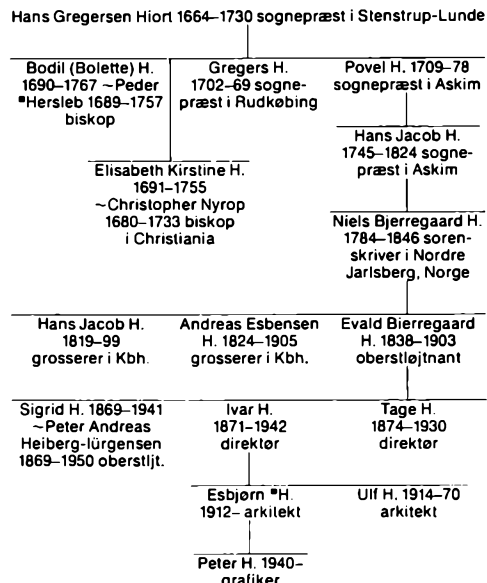
II. Slægten Hiort-Lorenzen er en gren af den sønderjyske slægt L. der føres tilbage til gårdmand i Rinkenæs 1543 Peter Petersen, hvis tip³-oldebarn var amtsforvalter Thomas L. (1754–1834) der var ~ en datter af rådmand og sukkerraffinador i Haderslev Peter H.

(I) Esbjørn Hiort: Slægten H. i Danm. og Norge, 1966. (II) H. R. Hiort-Lorenzen: Slægten Lorenzen fra Rinkenæs, 1903. Sofus Elvius og H. R. Hiort-Lorenzen: Danske patriciske Slægter I, 1891, 145–55.

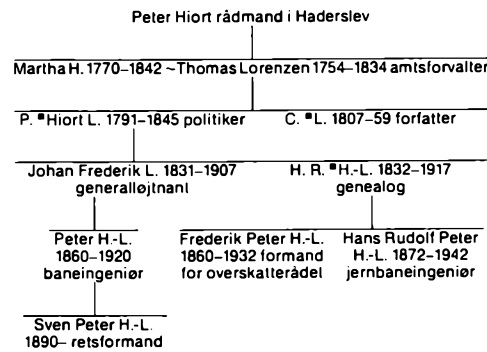
Hans H. Worsøe

Hiort, Esbjørn, * 1912, arkitekt. * 2.4.1912 i Kbh. (Helligånds). F: redaktør, senere direktør Ivar H. (1871–1942) og Emma Amalie Kristine Wellenberg Lorentzen (1882–1963). ~ 1° 5.11.1938 i Kbh. (Kastelsk.) med Anne-Lise Neckelmann, * 26.2.1921 på Frbg. (~ 2° 1954 med professor Elias *Bredsdorff, * 1912), d. af fabrikant Hother N. (1882–1962) og Karen Gudrun Behrend (1896–1975). Ægteskabet opløst 1943. ~ 2°

Tabve I

Tabve II

6.8.1943 i Gentofte (b. v.) med tandlæge Inge Bente Andresen, * 1.5.1920 i Ringkøbing, d. af orgelfabrikant Johan Peter A. (1891–1920) og Ingrid Møller Clausen (1894–1939).

Efter sin realeksamen fra Østre borgerdydsskole suppleret med et år på et fransk gymnasium fik H. ansættelse bl. a. i Berlingske Tidendes reklameafdeling og skaffede sig grundig viden om moderne typografi. Han kom ind på akademiets arkitektskole 1932 og fik afgang 1945, men i årene ind imellem virkede han samtidig som reklamechef for Dansk Eternit A/S og gjorde her en indsats som ikke har været uden betydning for den kunstneriske kvalitet i byggeindustriens reklamer.

Hiort, Esbjørn

1945 blev han sekretær i Akademisk arkitektforening og fortsatte efter dannelsen af Danske arkitekters landsforbund 1952 som generalsekretær i denne organisation hvis vellykkede start bl. a. skyldtes hans energi og klare fremstillingsevne. Han arbejdede i disse år med en række udstillinger om dansk arkitektur og kunstindustri både herhjemme og i udlandet og viste sine evner til at organisere og sætte form på et mangfoldigt materiale.

1959–68 var H. direktør for Den Permanente (dansk kunsthåndværk og kunstindustri), derefter leder af sekretariatet for typehusdeklaration 1969–71, og fra 1972 har han virket som kommitteret i Byggecentrum med det redaktionelle ansvar for publikationen *Byggedata*.

Egentligt byggeri har H. kun i ringe grad givet sig af med, men hans sans for formgivning har bl. a. præget en række af hans bøger der navnlig behandler dansk kunstindustri i en klar, pædagogisk fremstilling. S.m. Helge Finsen har han skrevet bogen *Gamle stenhuse i Island fra 1700-tallet*, 1977.

Inden for arkitekternes organisationsarbejde har H. beklædt betydende poster, bl. a. i Akademisk arkitektforenings understøttelsesfond og i Arkitekternes pensionskasse. Han har desuden været formand i bestyrelsen for Arkitektens forlag (1966–78) og er formand i bestyrelse og skoleråd for Skolen for brugskunst fra 1973 og formand for Selskabet for arkitekturhistorie fra 1977. I 1972 fik han tildelt Akademisk arkitektforenings æresmedalje. – R. 1954. R¹. 1976. □Foto.

Hans Erling Langkilde

Hiort, Ingvar, se Ingvar (Hiort)

Hiort-Lorenzen, Hans Rudolf, 1832–1917, journalist, genealog. * 16.8.1832 i Haderslev, † 14.6.1917 i Roskilde, begr. sst. F: købmand i Haderslev, stænderdeputeret P. *Hiort L. (1791–1845) og Helena Dorothea Schroeter (1808–53). Døbt Lorenzen. Navneforandring til H.–L. 24.12.1859. ~ 1° 28.12.1859 i Kbh. (Helligg.) * med Oline Johanne Dorothea Bruun Muus, * 27.9.1836 i Kerteminde, † 26.5.1864 i Kbh. (Garn.), d. af grosserer i Kerteminde, senere i Odense og Kbh., svensk-norsk og storbritannisk vicekonsul Elias Bendz M. (1805–93) og Marie Christine Bruun (1806–64). ~ 2° 1.9.1868 i Kbh. (Garn.) med Betzy Magdalene Muus, * 7.3.1843 i Odense, † 2.5.1905 i Roskilde, søster til I. hustru.

H.–L. blev student 1851 fra Sorø. Straks efter anden eksamen vendte han tilbage til Slesvig og tog 1856 slesvigsk-juridisk embedseksamen ved

appellationsretten i Flensborg. Han gjorde tjeneste som sekretær hos amtmanden i Haderslev og fungerede i en session som protokolfører ved stænderforsamlingen i Flensborg. Under den herskende mangel på tyskkyndige, dansksindede embedsmænd til Mellem- og Sydslesvig opnåede han 1859 udnævnelse til borgmester, politimester og byfoged i Eckernförde hvorfra han dog efter kun et års tids forløb forflyttedes til embedet som herredsfoged i Satrup og Mårkjær herred (i Angel), med bopæl i Slesvig by. Trods den uro den slesvigholstenske bevægelse vedligeholdt navnlig i hertugdømmets sydlige del synes H.–L. ikke at være stødt på nævneværdige vanskeligheder i befolkningen, men efter fjendtlighedernes udbrud 1864 måtte han dog som de andre danske embedsmænd i byen Slesvig tage flugten idet de østrigske besættelsestropper ikke ydede tilstrækkelig beskyttelse med pøblens trusler og overgreb.

Under krigen og våbenstilstanden opholdt H.–L. sig i Kbh. hvor han blev ansat som bestyrer for det militære lazaret der fra foråret 1864 til sommeren n.å. var installeret på Frbg. slot. Efter fredsslutningen 30.10.1864 sattes han på ventepenge, men tog snart sin afsked som embedsmand for at vende tilbage til Sønderjylland hvor det var hans hensigt at optage sin gerning i danskhedens tjeneste. Da han forgæves havde søgt de preussiske myndigheders bevilling til at drive virksomhed som advokat købte han 1868, med økonomisk bistand af sin svigerfar, det da af Gudske *Nielsen og Th. Sabroe udgivne dagblad *Dannevirke* i Haderslev og udvidede 1874 foretagendet ved erhvervelsen af *Freja*. Han drev disse blade frem til en anset stilling i den nordslesvigske befolkning. Flere gange bragte hans journalistiske virksomhed ham i konflikt med myndighederne, og han fik kortere fængselsstraffe. I efteråret 1874 havde han i sit blad givet plads for et indlæg af pastor M. *Mørk Hansen, Vonsild; det sluttede med at opfordre de tyske præster i Sønderjyllands danske menigheder til „at anraabe Himlen om at mage det saa at deres Kejser vilde holde det Løfte han havde givet i Artikel V, for at han kunde gaa i sin Grav som en ærlig Mand“. H.–L., der straks havde påtaget sig ansvaret for indlægget blev tiltalt for majestætsfornærmelse; ved appellationsretten i Kiel dømtes han til otte måneders fæstning i Magdeburg og tiltrådte afsoningen april 1875. – H.–L. blev i mange måder en støtte for H. A. *Krüger under dennes parlamentariske virksomhed i Berlin i perioden 1868–75; herom vidner den samling breve fra Krüger til H.–L. han har offentliggjort i *Sønderjydske Aarbøger* 1907–08, og som i øvrigt indeholder vægtige bidrag til

Nordslesvigs politiske historie i det første tiår efter Wienerfreden. – H.–L. blev et af de første ofre for den preussiske udvisningspolitik. Den omstændighed at han med sin familie havde opholdt sig i Kbh. da ratifikationerne af Wienerfreden udveksledes (12.11.1864) benyttedes, som så ofte senere i lignende tilfælde, til en fortolkning af traktatens artikel 19 hvorefter han skulle have valgt dansk undersåtsforhold. For at forebygge en formel udvisningsordre der ville have hindret ham i at aflægge besøg i sin fødeegn forlod H.–L. imidlertid frivilligt Haderslev (dec. 1877) og bosatte sig i Kbh. Det varede ikke længe inden han her på ny kom ind i journalistisk virksomhed. C. *Ferslew, der på dette tidspunkt var optaget af at styrke sine bladforetagenders position, henvendte sig ved juletid 1877 til ham om at overtage redaktionen af Nationaltidende, og tilbudet blev modtaget skønt H.–L. var på det rene med at han savnede kendskab til hovedstadens presseforhold. Det kom snart til brydninger mellem Nationaltidendes nye redaktør og de to ledende medarbejdere ved Ferslews andet blad Dags-Telegraf, men da udgiveren ønskede en højnelse af de endnu ubefæstede foretagenders tone og niveau benyttede han konflikten til at skille sig af med Meyer og Wille og overdrog H.–L. ledelsen af begge aviserne idet samtidig Emil *Bjerring knyttedes til Nationaltidende som redaktionssekretær.

H.–L. var en idérig redaktør med evne til at træffe smagen hos det bourgeoisi-publikum Ferslew stræbte efter at få i tale. Hans temperamentsfulde karakter og udprægede standpunkter skabte ham imidlertid vanskeligheder i samarbejdet med Bjerring og udgiveren, og da tillige hans genealogiske arbejder lagde stærkt beslag på hans tid og interesse gled ledelsen ham lidt efter lidt af hænde. Under de brydninger inden for højre som gik forud for forliget 1894 ville H.–L. hævde den af J. B. S. *Estrup, J. *Nellemann og H. *Matzen fastholdte linje og kom også derved i modsætning til Bjerring som med Ferslews støtte ønskede at stille bladet og dets aflæggere (Dagbladet og Dagens Nyheder) til rådighed for den af T. *Reedtz-Thott og Lars *Dinesen ledede retning inden for partiet. Forholdene i redaktionen blev sluttelig H.–L. uudholdelige, og han trak sig 1893 tilbage fra en virksomhed der efterlod bitre minder i hans sind. – Ved folketingsvalget (3.1.) 1879 havde H.–L. stillet sig som højres kandidat i Assens-kredsen mod venstremanden Jørgen *Pedersen (1841–1920) og valgtes med nogle få stemmers flertal. Tinget kasserede imidlertid valget, og ved omvalget i april s.d. valgtes Jørgen Pedersen med betydeligt flertal. – 1894 udnævntes H.–L. til stiftsskriver i Roskilde og beklædte

dette embede til sin død. Kort efter første verdenskrigs udbrud 1914 tog han initiativet til og ledede med utrættelig iver indsamlingen til fordel for faldne nordslesviger efterladte.

H.–L., der siden 1906 tilhørte bestyrelsen for Samfundet for dansk-norsk genealogi og personalhistorie, udfoldede en fortjenstfuld virksomhed som genealog. Sammen med Ellen Rosendahl (og F. P. G. Salicath) udgav han det værdifulde *Repertorium over Legater og milde Stiftelser i Danmark*, 1896–1904, og i de 34 årgange af *Danmarks Adels Aarbog*, 1884–1917 redigerede han præsenstavlerne. Desuden udgav han *Danske patriciske Slægter*, 1891, (s.m. Elvius) og *Patriciske Slægter* II og III, 1911–15 (s.m. Th. *Hauch-Fausbøll). De europæiske fyrstehuses slægtsforhold behandlede han i *Généalogie des Maisons princières regnantes dans l'Europe depuis 1815*, 1871, *Annuaire généalogique des Maisons princières regnant en Europe depuis le commencement du XIX siècle*, 1882–86 og *Livre d'or des souverains*, 1895, 1908, tillæg 1912. – Hans datter søn, Johan Frederik Gotschalk, udgav 1919 den del af et efterladt manuskript der omhandler hans *Erindringer fra Sønderjylland*, nedskrevet fra 1910, med forord og efterskrift (om redaktørtiden ved de Ferslewske blade) af R. Besthorn. – Etatsråd 1893. – R. 1880. DM. 1907. K.² 1911.

□ Træsnit 1876 efter foto, efter dette træsnit 1877. Buste af Johs. Mølgaard, 1882. Afbildet på flere karikaturer af K. Gamborg 1886–89 (Fr.borg). To mal. af Knud Larsen, 1914. Posthumt relief af Elna Borch. Foto.

H. R. H.–L.: Erindr. fra Sønderjylland, udg. Johan Fr. Gotschalk, 1919. – Genealogisk t., 1913 juni-nr. (anetavle). W. Thulstrup i Ill. tid. 18.8.1912. P. Hennings i Soransk t. VI, 1912 22–26. Samme i Soranerb. II, 1917 28f. Olaf Carlsen sst. X, 1925 41f. Poul Bredo Grandjean i Pers.hist. t. 7.r.II, 1917 316–18. Nationaltid. 15.6.1917. Dagens nyheder 16.8.1932. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Franz v. Jessen*

Hiort Lorenzen, Peter, 1791–1845, politiker. *24.1.1791 i Haderslev, †17.3.1845 sst. begr. sst. F: amtsforvalter, kammerråd, senere justitsråd Thomas L. (1754–1834) og Martha Hiort (1770–1842). ~1° 9.6.1815 i Flensborg med Sophie Catharina Sommer, *17.9.1796 i Flensborg, †2.7.1825 i Haderslev, d. af købmand, rådmann Martin S. (1742–1818) og Sophia Catharina Feddersen (1772–1855). ~2° 16.12.1826 i Haderslev med Helena Dorothea Schroeter, *6.5.1808 i Haderslev, †13.9.1853 sst., d. af gæstgiver, senere kirkeforstander Johan Frederik S. (1766–1840) og Ingeburg Gerdes (1776–1840). – Far til H. R. *H.–L.

Hiort Lorenzen, P.

H. L. havde baggrund i en syd- og sønderjysk slægt, blandt hans forfædre var forvaltere, købmænd og embedsmænd, hans far var amtsforvalter. Drengen stod i lære i det ansete Stuhrske handelshus i Flensborg og overtog allerede 1811 efter morfaderens død dennes sukkerraffinaderi i Haderslev. I efterkrigstidens kriseår måtte han opgive denne forretning, men oparbejdede en efterhånden betydelig landhandel.

1835 blev han medlem af „de deputerede Borgeres Kollegium“ (3: byrådet) og valgtes 1834 i Haderslev til medlem af Slesvigs stænder. Han nærrede udpræget liberale meninger der styrkedes da han på en handelsrejse i England 1837 oplevede et parlamentsvalg. I sin fødeby søgte han at gøre deputeretkollegiet til det centrale led i byens forfatning og at lægge valget af denne forsamling og af magistraten i alle grundejerers hænder. I stænderne sluttede han sig til de liberale der søgte at virkeliggøre Uwe Jens Lornsens forfatningsprogram, og den ildfulde mand blev hurtigt en af deres ledere. Hans krav var en fri forfatning for Slesvig-Holsten og en „ærlig Union“ af hertugdømmerne og kongeriget under en fælles regent. Herfor virkede han i samlingerne 1836 og 1838 under stærk modstand fra de augustenborgske brødre og konservative medlemmer der på ingen måde yndede nogen borgerlig-liberal grundlov. Det lykkedes ham dog 1836 at få vedtaget forslag om offentlighed i stænderforhandlingerne og om trykkefrihedssagers afgørelse ad rettens vej, og han kunne endnu lejlighedsvis samarbejde med hertugen af Augustenborg, bl. a. i kritikken af regeringens toldlovsforslag. To år senere mødte han i den høj-konservative hertug en hensynsløs modstander ikke blot i spørgsmål om godsejerrettigheders begrænsning, men også i et forslag om hertugdømmernes finansielle adskillelse fra kongeriget der gik ud fra at fortidens skattebevillingsret havde tilhørt folket i dets helhed. Skuffet over hertugens voksende indflydelse og Th. Olshausens nyholstenske tanker der afskrev Sønderjylland, begyndte H. L. at se hen til den danske liberale bevægelse der var vokset frem i kongeriget hvor der efter tronskiftet 1839 måske kunne opnås en „Forfatning som den norske“. Han havde oprindeligt betragtet de første danske ordførere med uvilje fordi de syntes at foretrække enevælden for friheden. Men i selve spørgsmålet havde han, der hjemme talte dansk, udfra liberale synspunkter været blandt dem der i 1838 havde stemt for Nis Lorensens sprogforslag.

Ud fra det håb at vejen til konstitutionel frihed ville være lettere for Danmark end for Holsten brød H. L. med de slesvigholstenske liberale og

stræbte efter konstitutionel frihed for Slesvig i forbindelse med kongeriget; han nedlagde derfor sit hverv som stænderdeputeret (aug. 1840). Han deltog altså ikke i samlingen 1840 hvor en del af de nordslesvigske bønder for første gang stod, ikke som danskvenlige slesvigholstenere, men som danske slesvigere; men gennem sine breve til Nis Lorenzen ledede han deres vigtigste skridt. Ved de nye valg i jan. 1841 valgtes han i Sønderborg og stod i samlingen 1842 som fører for det lille danske mindretal, der i den af nationale lidenskaber prægede samling bekæmpede diverse slesvigholstenske krav. Et provokerende forslag om at fjerne mærket „dansk ejendom“ fra hertugdømmernes handelsskibe blev for H. L. den ydre anledning til efter tilskyndelse af og aftale med C. Flor at realisere dennes „Yndlingsidee“. Den 11.11.1842 talte han dansk i stændersalen og forlangte at danske taler skulle optages i protokollen ved siden af de tyske. Det var tidligere hændt at medlemmer der ikke magtede det tyske sprog, havde talt dansk, men forsamlingen fattede hurtigt den nationale demonstration, og et uvejr brød løs. Det tog dog tid før forsamlingens præsident, den besindige N. Falck, lod sig presse til at byde H. L. tie stille fordi han talte dansk, og til at vise ham ud af salen da han på dansk påkaldte kommissarius' værn, (16.11.). Dette ændredes til at der indrømmedes H. L. ret til at møde i salen mod at han lovede foreløbig ikke at tage ordet før kongens afgørelse indtraf. Ved reskript af 2.12.1842 og derefter følgende brev til kommissarius fastsatte kongen at „de dansktalende deputeredes naturlige Rettigheder“ skulle agtes, og at stænderne skulle udarbejde en betænkning om hvorledes der kunne sikres disse deltagelse i forhandlingerne og optagelse af deres foredrag i protokollen i tysk oversættelse.

Efterretningen om forsamlingens færd mod det danske sprog vakte det tilsigtede stærke røre i Nordslesvig og kongeriget. Den foreløbige sejr H. L. havde vundet ved reskriptet af 2.12. søgte han at fæstne og uddybe ved en rejse til Kbh. (dec. 1842–jan. 1843). Folkebevægelsen fik sine vigtigste udtryk i mødet 18.5.1843 på Skamlingsbanken hvor J. C. Drewsen overrakte H. L. drikkehornet (Fr.borg) med indskriften: „Han vedblev at tale dansk“, og i oprettelsen af Den slesvigske forening 12.6. I hele denne nordslesvigske agitation var H. L. drivkraften. Men kongens endelige afgørelse af spørgsmålet ved „Patentet“, dateret 29.3.1844 fastsatte, at kun de deputerede som erklærede ikke at kunne tilstrækkelig godt tysk havde lov til at tale dansk. Herved var H. L. og mindst tre til af de fem danske stændermænd tvungne til at tale tysk. De er-

klærede alle ikke at ville møde i stænderne så længe patentet stod ved magt.

H. L.s harme skyldtes ikke mindst at han i patentet så et tegn på at kongen af konservative grunde veg tilbage for et brud med slesvigholsternerne, og han kastede sig derfor ud i en voldsom kamp mod regeringen (Den slesvigske forenings protokolekstrakt 12.6.1844). Denne svarede med at lukke foreningen og at sætte bestyrelsen under tiltale. – H. L. havde næppe nogen dybere forretningssans og hans ivrige politiske engagement lagde beslag på mange kræfter, fx redigerede han febr.–nov. 1840 Haderslev-bladet *Lyna*. Han havde økonomiske problemer siden 1841. Trods gentagne lån fra kongerigske liberale lykkedes det ikke at hindre at han måtte lukke købmandsgården da hans lokale gæld af politiske modstandere blev opsagt til hurtig udbetaling. Skuffet over den utilstrækkelige hjælp sendte han okt. 1844 drikkehornet tilbage, affæren blev hemmeligholdt til 1912, men gjorde et pinligt indtryk på hans liberale venner i Kbh. Modstanderne i Haderslev søgte yderligere at isolere ham efter en næppe uheldet dom for anstiftelse af et nationalt værtshusslagsmål i jan. 1845. Ufortroden var H. L. dog, da regeringens indgreb mod Den slesvigske forening var standset, atter begyndt på sin politiske virksomhed da han pludselig døde af en lungebetændelse. – En bror Carl Henrik Lorenzen, * 5.11.1807, † 2.2.1859, blev student 1827 og udgav efter en rejse 1828–29 *Breve fra Italien*, 1837. Efter 1830 at have taget præliminæksamen blev han n.å. adjunkt i Sorø, tog 1844 sin afsked på grund af sygdom og blev senere ansat ved den kgl. centralkasse for Slesvig. □ Litografi. Mal. af C. A. Jensen, formentlig 1842 (St.mus., dep. Fr.borg), efter dette litografi 1842, stik 1843, træsnit sign. Benworth, 1843, træsnit 1858 efter tegn. af C. Bloch, træsnit 1871, og af H. P. Hansen, 1877, samt malet kopi af H. Siegmufeldt, 1875. Buste af Th. Stein, 1890 (Odense bys mus.; Fr.borg). Maleri. Tegn. af Hans Matthison-Hansen (Fr.borg). Statue af Carl Mortensen, 1929, efter forarbejde af J. Mølgaard (det tidligere højskolehjem i Haderslev). – Navnet indskrevet på Skamlingsbankestøtten, af F. Meldahl, 1863. Mindesten i Højruplund, Stevns, 1911. Mindeplade på Møllepladsen 2, Haderslev.

Danske politiske breve, udg. Povl Bagge og P. Engestoft 1-11, 1945–48 (jfr. IV, 1958 425–454). Danske magt. 7.r.1, 1936 352–91 (breve fra Th. Olshausen til P. H. L.). Laurids Skau: Brevveksl. med politiske venner i Kbh., udg. H. V. Gregersen, 1966 714. Samme: Brevveksl. med politiske venner i Sønderjylland, udg. samme II, 1970 924. – L. Skau: P. H. L., 1865. Joh. Ottsen i Sønderjyske årbøger, 1894 17–32. Fr. Barfod sst. 245f. Joh. Ottsen: P. H. L.s hist. gærning, 1896. P. Lauridsen: Da

Sønderjylland vågnede III-VIII, 1916–22. Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s hist. I-II, 1931–34. Kn. Fabricius i Sønderjyllands hist. IV, 1937. Jørgen Hatting: Sønderjyske forere, 1942 69–89. G. Japsen: Den nationale udvikl. i Åbenrå, 1961 150–61 176 206f. H. Fangel: Haderslev bys hist. I, 1975. – Papirer i Rigsark. Breve i Kgl. bibl.

Lorenz Rerup (Knud Fabricius)

Hirsch, Johan Christian Waldemar, 1842–1922, officer, personalhistoriker. * 27.1.1842 i Fredericia, † 4.11.1922 i Kbh., urne på Solbjerg kgd. F: premierløjtnant, senere generalmajor Frederik Georg Henrik H. (1812–76) og Anna Cathrina Høyrup (1819–1904). ~ 14.8.1870 i Kbh. (Garn.), med Emilie Deutzer, * 25.3.1847 i Kbh. (Trin.), † 14.6.1931 sst., d. af arkitekt og murermester Johan Jakob D. (1808–75) og Sophie Margrethe Kornbech (1815–92).

H. der hørte til en gammel dansk-norsk officersslægt, men ikke oprindelig var bestemt for den militære løbebane, gennemgik 1861 infanteriets reserveofficersaspirantskole, udnævntes s.å. til sekondløjtnant i krigsreserven, blev 22.2.1864 såret ved Dybbøl, udnævntes s.å. til sekondløjtnant i linjen, blev premierløjtnant 1867, kaptajn 1880, afskedigedes 1894 af linjen og blev s.å. oberstløjtnant i forstærkningen, hvorfra han fik afsked 1907. 1878–81 var han lærer ved hærens underofficersselevskole. – H. begyndte tidligt på militærpersonalhistoriske studier hvis resultater, under virksomt medarbejde af sønnen, oberst Kay Hirsch (1873–1935), navnlig blev det håndskrevne værk i tolv foliobind *Fortegnelse over danske og norske Officerer 1648–1814* (Det kgl. bibliotek, kopi i Rigsarkivet) der er blevet en af personalhistorikere stærkt benyttet og højt skattet kilde. H. havde også betydeligt kendskab til heraldik og segl, og et antal tidsskriftartikler om militærhistoriske emner vidner yderligere om hans store arbejdssevne og arbejdslyst. Fra 1896 var han militærassistent i Rigsarkivets I. afd., 1914–17 underarkivar sst. og var, næsten usvækket årene igennem, en yderst velvillig, hjælpsom og usnobbet vejleder for talrige danske og udenlandske personal- og militærhistorikere. – R. 1887. DM. 1902. □ Foto.

Per E. Hirsch: Slægten v. Hirschen, Skövde 1927 60f. Samme om slægten i Pers.hist. t. 10.r.11, 1935 91–103. H. Hjorth-Nielsen] sst. 8.r.1, 1922 202. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Rockstroh**

Hirschfeld, Christian Cay (Cajus) Lorentz, 1742–92, havebrugsforfatter. * 16.2.1742 i Kirchnüchel ved Eutin, † 20.2.1792 i Kiel, begr. sst. F:

Hirschfeld, C. C. L.

sognepræst Johann Hinrich H. (1700–54) og Margrethe Sibylla Rheinbot († 1759). Ugift.

H. var dansk undersåt og studerede fra 1760 ved universiteterne i Halle, Kiel og senere Bern. I Kiel blev han 1769 ekstraordinær professor og 1773 ordinær professor i filosofi. Han udgav filosofiske og moralske skrifter som *Versuch über den grossen Mann*, 1768–69 og *Gedanken über die moralische Bildung eines jungen Prinzen*, 1768. Mest kendt er han dog som forfatter til værker om havebrugets æstetik og teori inden for hvilket felt han siges at have betegnet sig selv som Tysklands førende haveeteoriker. Hans fembinds hovedværk *Theorie der Gartenkunst* udkom i Leipzig 1779–85, omtalt i Georg Boyes betydelige værk om havekunsten i kulturhistorisk betydning, 1972, som „i realiteten et ganske uvidenskabeligt stykke skrivebordsarbejde, en forvirret blanding af aktuel havekunsteori og beskrivelser af alverdens haver, fortrinsvis bygget over fragmenter af vidt forskellige personers optegnelser... det er forbavsende, hvor få reelle oplysninger der er at hente frem af ordstrømmen. Som direkte kildekrift er værket værdiløst, men indirekte er det oplysende, for så vidt som en anerkendt fagskribent deri dokumenterer, at for ham og hans læsere er al fornemmelse for helhed og komposition fortrængt af umættelig appetit på detaljer.“

Tidligere biografer fremhæver samme værk som klassisk inden for fagområdet og understreger H.s indsats som talsmand for den tyske stemningshave (i praksis udført bl. a. i Sanderumgårds have og i dele af Fredensborg slotshave i Danmark). Han øvede en stor indsats inden for det økonomiske havebrug, bl. a. ved anlæggelse af frugttræplanteskoler ved Plön og Kiel og ved udgivelsen af *Handbuch der Fruchtbaumzucht*, 1788. Justitsråd 1777. □Stik af D. Beyel. Stik af I. D. Heidenreich, 1792, efter dette to stik af J. G. Zschoch.

Bibliografi i Schlesw.-holst. biogr. Lex. V, Neumünster 1979 129-31. – Schlesw.-holst. Provinzialberichte VI, 1, Altona, Kiel 1792 321f.

Åge Nicolaisen

Hirschsprung, Harald, 1830–1916, læge. * 14.12.1830 i Kbh. (Mos.), † 11.4.1916 sst., begr. sst. (Mos. Vestre). F: tobaksfabrikant Abraham Marcus H. (1793–1871) og Petrea Hertz (1804–91). ~ 14.12.1862 i Kbh. (Mos.) med Mariane Hertz, * 22.12.1839 i Kbh. (Mos.), † 13.4.1910 sst., d. af garvermester Abraham H. (1799–1875) og Adelaide Meyer (1805–81). – Bror til Heinrich *H.

H. blev student 1848, privat dimitteret, og tog medicinsk embedseksamen 1855. Allerede som

student virkede han 1853 som koleralæge i Kbh. Efter eksamen fungerede han som kandidat ved Frederiks hospital og Fødselsstiftelsen og var 1861–63 konst. distriktslæge. Han blev dr.med. 1861 (Medfødt tillukning af spiserør og tyndtarm). 1862–64 var han reservemedicus ved Frederiks hospital, derefter visitator ved hospitalet til 1870 da han blev læge ved børnehospitalet ved Rigensgade. 1872–79 var han kommunelæge, censor ved medicinsk embedseksamen 1874–86, overlæge ved Dronning Louises børnehospital 1879–1904, 1892–1904 docent i pædiatri ved universitetet. Ved den internationale lægekongres i Kbh. 1884 var han præsident for den pædiatriske sektion. – Allerede H.s disputats viste hans originale interesse for et område af pædiatrien som havde ligget så at sige upåagtet hen: de medfødte misdannelser i fordøjelseskanaalen. 1886 fremlagde han i Gesellschaft für Kinderheilkunde i Berlin sine første iagttagelser om den medfødte hypertrofi og dilatation af tyktarmen (megacolon) der nu verden over benævnes H.s sygdom. 1887 gav han ved naturforsker mødet i Wiesbaden meddelelse om sin opdagelse af den medfødte pylorusstenose, og 1894 fremlagde H. i Gesellschaft für Kinderheilkunde i Wien sine smukke tilfælde af ublodigt repone-re tarminvaginationer hos børn. Senere fremkom nye arbejder om disse tre sygdomme.

1905 gjorde han i Grenzgebiete der Medizin und Chirurgie rede for alle sine invaginationstilfælde. Men også andre sygdomme havde hans interesse. Han var en af de første der gjorde opmærksom på pyuri hos børn, han har skrevet en særdeles instruktiv afhandling om Barlows sygdom og om en ejendommelig kronisk, multipel, infektiøs ledsygdom hos børn. Foruden som videnskabsmand – han må betragtes som pædiatriens fader i Danmark – viste han store evner som organisator og administrator af det særlig ved hans initiativ oprettede private Dronning Louises børnehospital (1879), det første danske hospital der var indrettet til at modtage spæde børn. 1908 blev han æresmedlem af Dansk pædiatrisk selskab. – Tit. professor 1877. – R. 1890. DM. 1895. K.² 1900. □Tegn. af P. S. Krøyer, 1887 (Hirschsprung). Buste af L. Brandstrup, 1900 (bl.a. Dronning Louises børnehospital), marmorekspl. (Hirschsprung). Træsnit af H. C. Olsen, 1903, efter foto. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1861 41f. – [Sv.] Monrad i Ugeskr. for læger LXXVIII, 1916 606–09 (m. bibliografi). C. E. Bloch sst. 1637–39. Thorkild Røvsing i Hospitalstid. LIX, s.å. 389–92. Sv. Monrad i Lægeportrætter fra det 19. årh., ved Ludv. Kraft, 1931 57–65. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Axel Borghjærg*

Hirschsprung, Heinrich, 1836–1908, tobaksfabrikant, kunstsamler. *7.2.1836 i Kbh. (Mos.), †8.11.1908 sst., begr. sst. (Mos. vestre). F: tobaksfabrikant Abraham Marcus H. (1793–1871) og Petrea Hertz (1804–91). ~26.6.1864 i Kbh. (Mos.) med Pauline Elisabeth Jacobson, *9.7.1845 i Kbh. (Mos.), †7.3.1912 sst., d. af grosserer Daniel Simon J. (1791–1858) og Frederikke Gerhard (1811–55). – Far til Aage *H. Bror til Harald *H.

Efter at have fået uddannelse i tobaksfaget sattes H. 1858 sammen med sin ældre bror Bernhard H. (1834–1909) i spidsen for det af faderen 1826 grundlagte tobaksfirma. Det var på dette tidspunkt kun en virksomhed af mindre omfang, men under de to brødres dygtige og forudseende ledelse, idet Bernhard H. varetog den fabrikmæssige og Heinr. H. den kommercielle side, blev det et af de ledende i branchen. Da firmaet 1899 omdannedes til aktieselskab under navnet A. M. H. & Sønner, ophørte H. at deltage i den daglige ledelse, men fik sæde i selskabets bestyrelse. – H. nærede hele sit liv en brændende kærlighed til kunst; han begyndte at samle i trediveårsalderen og vedblev dermed lige til sin død, oprindelig blot med tanke på at smykke sit hjem, senere med den bestemte hensigt at skabe en afrundet samling der kunne give en oversigt over dansk kunst i dens historiske udvikling i 1800-tallet. I besiddelse af megen kunstsans som han var og med gode rådgivere ved sin side fik H. tilvejebragt en udsøgt samling af dansk kunsts bedste frembringelser på maler- og tegnekunstens område fra Eckersberg til „fynboerne“. Hovedvægten er lagt på C. W. *Eckersberg og hans elever af hvem samlingen rummer en særdeles fyldig repræsentation, samt på 1880ernes malerkunst. Det er overhovedet H.s fortjeneste som samler at have opmuntret og støttet „gennembruddets“ unge kunstnere (P. S. *Krøyer, Viggo *Johansen, Anna og Michael *Ancher, Kr. *Zahrtmann o.a.) ved at give dem husly i sin samling på et tidspunkt da galleriet endnu ikke følte sig foranlediget til at sikre sig deres arbejder. H. anlagde sin samling efter det princip at vise udviklingen hos de enkelte kunstnere ved indkøb af værker fra forskellige tidspunkter af deres virksomhed, et princip som dengang endnu ikke fulgtes ved indkøb til den kgl. malerisamling, og han havde på et tidligt tidspunkt øje for skitsens selvstændige værdi som kunstværk og sikrede sig derfor talrige studier og forarbejder. – Hans hjem var et samlingssted for tidens kunstnere og forfattere, og mænd som Julius *Lange, Wilhelm *Marstrand, Fr. *Vermeiren, P. S. Krøyer og Emil *Hannover øvede til skiftende tider indflydelse på hans

kunstopfattelse. 1879–81 var han medlem af Kunstforeningens bestyrelse.

Samlingen udstilledes på Charlottenborg 1888 og 1902; i forbindelse med den sidste udstilling skrev Emil Hannover: „Mig bekendt findes der intet Steds i Verden en Privatsamling, der giver et saa omfattende og anskueligt Billed af et enkelt Lands Kunst, som den Hirschsprungske. Den maa da siges at være af en enestaaende national Betydning.“ Tanken om at bevare den samlet for offentligheden var nærliggende og ved gavebrev af 1.7.1902 skænkede ægteparret Heinrich og Pauline H. deres samlinger til „den danske Stat og vor Fødeby København Kommune“ på en række nærmere fastsatte betingelser (egen bygning og selvstændig, uafhængig ledelse). Den oprindelige disposition blev under de senere forhandlinger ændret derhen at samlingen overdroges til staten alene, og at en mindre skulptursamling desuden indgik i gaven. 19.4.1907 stadfæstedes loven om et tilskud af statskassen på 140 000 kr. til opførelse af en bygning for Den Hirschsprungske samling af danske kunstneres arbejder og samlingsens overgang til statsejendom. Kbh.s kommune ydede et bidrag af 60 000 kr. og skænkede grunden; endvidere tilskød familien H. efter H.s død et betydeligt beløb for at bygningen, kunstnerisk og praktisk, kunne fremtræde så fuldkommen som muligt. Den efter tegning af H. B. *Storck opførte museumsbygning, beliggende i Østre Anlæg med facade mod Stockholmsgade, indviedes 8.7.1911 efter at kunstværkerne var anbragt og ophængt af Emil Hannover, museets første direktør. Det rummede ved sin åbning 529 malerier, 1670 akvareller, pasteller og tegninger samt 187 billedhuggerarbejder; i dets arkiv findes en betydelig samling af danske kunstneres breve og andre bidrag til dansk kunsthistorie i 1800-tallet. Til den H.ske samling er endvidere ved testamentarisk disposition af stifterne knyttet to legater. □Tegn. af P. S. Krøyer 1875 og 1877 (Hirschsprung). Afbildet på familiemal. af samme, 1881 (Hirschsprung), malet forarbejde hertil. Buste, brændt ler, af samme (Hirschsprung). Mal. af F. Henningsen, 1887 (Fr.borg). Relief af Jørgen Larsen, 1889 (udstillingsfonden, Charlottenborg). Mal. af Jul. Paulsen, 1897, og af Krøyer, 1898 (Hirschsprung), tegn. af Krøyer 1898. Silhouet (Fr.borg). Foto.

Rigsdagstid. 1906–07, tillæg A 2879f, B 2407–14, C 1019 1319. – Kunstbl. 31.5.1888. Jul. Lange i Ill. tid. 10.6. s.å. Karl Madsen i Kunst IV, 1902 (upag.). Emil Hannover: Den Hirschsprungske saml. af da. kunstneres arbejder, 1902 og 1911. Samme i Politiken 9.11.1908. Sst. 7.7., 8.7. og 9.7.1911. Samme i Det nye kunstbl., 1911 291–305. A. P. Weis i Nationaltid. 22.7.1911. Architekten 5.8. s.å. Karl Madsen i Tilskueren, 1911 II 133–42. Harald Bing

Hirschsprung, Heinrich

i Gads da. mag. 1910–11 669–78. Carl C. Christensen i Vikingen, 1926 nr. 3. Sv. Leopold: Erindr. fra min første forfattertid, 1928. [Carl V. Petersen]: Fortegn. over oliemalerierne i Den Hirschsprungske saml., 1930. Samme i Tilskueren, 1936 II 1–11. E. H. Brünniche i Politiken 19.8.1947. Samme i Nord. t. för vetenskap, konst och industri, Sth. 1961 337–49. – Arkiv i Den Hirschsprungske saml.

Eigil H. Brünniche

Hirschsprung, Einar Aage, 1869–1909, boghandler. * 10.4.1869 i Kbh. (Mos.), † 13.12.1909 sst., begr. sst. (Mos. Vestre). F: tobaksfabrikant Heinrich *H. (1836–1908) og Pauline E. Jacobson (1845–1912). Ugift.

H. stod 1887–91 i lære i Høst & Søns boghandel hvor han blev kammerat med den syv år ældre J. L. *Lybecker. Begge påvirkedes af deres læremester Christian *Høst, superkritisk med hensyn til bogudstyr. 1893, finansieret af H.s far, overtog de efter den syge Paul Langhoff Danmarks ældste forlag, J. H. *Schubothé, grundlagt ca. 1728, og kom i de femten år indtil 1908 til at udgive tidens smukkeste danske bogarbejder. Illustrationsmæssigt bemærkedes bl.a. de nydelige serier *Vignetudgaverne* og *Miniaturebiblioteket*; H. var ikke for ingenting søn af en kunstsamler. Andre serier var *Kulturbiblioteket* og *Aarhundredets Klassikere*, der ligesom forlagets øvrige udgivelser uden undtagelse var præget af gedigen typografi. Ved nedsettelse, salg af restoplæg og makulering ryddede de to kompagnoner ud i det gamle forlags bogbestand, titelmæssigt landets største, og gav det et nyt ansigt. Skønlitterært var der ved siden af Gyldendal og Det nordiske Forlag behov for et personligt forlag som det ny Schubothé der desuden med held dyrkede kulturlitteratur samt skole- og lærebøger. Det gamle Schubothés speciale, oversættelser af Shakespeare, blev ikke forsømt. Rentabilitet måtte nødvendigvis blive et så eksklusivt forlags svage side, især når, som påpeget af Lybecker, den finansielt bestemende kompagnons grandseigneur-tilbøjeligheder ikke afbalanceredes af merkantil sans. Nyåret 1909 overgik det Schubothéske forlag til Gyldendal i hvis styrelse H. indtrådte. Allerede dec. s.å. afgik han, hvis helbred ikke var godt, ved døden, kun 40 år gammel. Hans venner følte hans bortgang som et tab, og efter ophøret af Schubothé hvor man, med Jul. Gjellerups udtryk, var så velsignet kræsen, blev der en tom plads i dansk forlagsvirksomhed. □Mal. af P. S. Krøyer, 1892. Teg. af samme, 1902. Foto.

Otto B. Wroblewski i Nord. boghandlertid. 11.12.1903. Jul. Gjellerup sst. 28.1.1909. J. L. Lybecker sst. 16.12. s.å. Samme: Erindr. fra mine læreår, 1918. A. Døllers: Danm.s boghandlere, 1906 151f; 1906–18, 1919 160. H. Koppel: Spredte træk af boghandelens hist., 1932.

Aleks. Frøland: Dansk boghandels hist., 1974. H. Hirschsprung: Arven. En forlæggers erindr., 1975.

Aleks. Frøland

Hirtzholm, Ivar, se **Hertzholm, Ivar**.

Hjalf, Carl Viggo, officer. * 13.7.1900 i Nyborg. F: bogholder Jens Christian Hansen (1863–1931) og Maren Christensen (1865–1926). ~ 30.7.1924 i Kbh. (Vor Frue) med Brynhild Helene Mathiesen, * 29.5.1901 i Kbh., d. af prokurist Hans Lorentz M. (1869–1957) og Hilda Eleonora Just Nielsen (1878–1960).

Efter gennemgang af hærens officersskole blev H. premierløjtnant i artilleriet 1921 og optaget på generalstabskursus fra 1930–32. Der fulgte afvekslende stabs- og geleddjeneste som kaptajn-løjtnant og kaptajn (1935) og fra 1939 var H. fg. chef for generalstabens kommandoafdeling. Han var en af general Ebbe *Gørtz' nære medarbejdere og blev af denne benyttet som chef for „den lille generalstab“ da hæren efter den 29.8.1943 gik ind i illegaliteten.

H. fik derved en central placering i modstandsarbejdet efter 1943 i takt med officerernes stigende indflydelse og som følge af at Gørtz overlod ham hele den daglige ledelse. Han udviste stor dygtighed, stillede store krav – også til sig selv – og handlede selvstændigt men var fuldt loyal mod sin chef og delte bl. a. dennes loyalitet over for de førende politikere hvilket var medvirkende til at bringe ham i et modsætningsforhold til nogle af de civile modstandsledere. Efter krigen beklædte H., der blev oberstløjtnant 1945 og oberst 1951, forskellige chefstillinger, således for hærens officersskole 1950–54 og 3. feltartilleriregiment 1954–56 til han 1956 blev generalmajor og generalinspektør for artilleriet. Året efter blev han chef for hæren, og det var i denne stilling han i 1960 følte sig forpligtet til offentligt at tage til genmæle mod Jørgen *Hæstrups fremstilling i „Hemmelig alliance“ af hærens befalingsmandskorps' rolle i modstandsarbejdet som H. fandt misvisende eller ufuldstændig. Det førte til en hidsig debat med skarpe anklager fra tidligere modstandsfolk, især vedr. den „skæve våbenfordeling“. H. anlagde herunder injuriersag mod det kommunistiske dagblad Land og Folk hvis redaktør blev idømt tre måneders fængsel samt erstatningsudredning ved landsretsdom af 17.6.1960 stadfæstet af højesteret 15.3.1961. Sagen fik imidlertid politiske konsekvenser, og da H.s treårige ansættelsesperiode som chef for hæren udløb i juni 1960 blev den ikke forlænget af regeringen. H. blev stillet til rådighed for forsvarsministeriet indtil afskeden p.g.r.a. alder i 1965. – H. har i pjecen *Hæren under besættelsens*

kår fra 1960 redegjort for sine synspunkter. – R. 1941. DM. 1949. K. 1957. K'. 1961. □Foto.

Jørgen Hæstrup: *Hemmelig alliance I–II*, 1959. *Samme i Politiken* 7.7. og 8.7.1960. Frode Jakobsen sst. 7.8. og 8.8. s.d. *Samme: I Danm.s frihedsråd I–II*, 1975. Erik Nørgaard: *Generalens fald I–III*, 1972–74. Helge Klint: *Efterretningstjenesten 1940–45*, 1977.

E. H. Wolff

Hjaltalín (Hjaltelin), Jón Jónsson, 1807–82, læge. * 21.4.1807 på Saurbær, Borgarfjarðar syssel, Island, † 8.6.1882 i Reykjavík, begr. sst. F: sognepræst, sidst i Breiðabólstaðin Jón Oddson H. (1750–1835, ~ 1° ca. 1780 med Guðrún Jónsdóttir, ca. 1763–98) og Gróa Oddsdóttir (1774–1834). ~ 15.8.1840 i Reykjavík med Karen Jacobine Baagøe, * 12.9.1812 i Húsavík, † 22.5.1866 i Reykjavík, d. af faktor, senere opsynsmand ved Klampenborg badeanstalt Hans Hansen B. (ca. 1777–1852) og Solveig Johnsen (Jónsdóttir) (ca. 1775–1851).

H. besøgte latinskolen på Bessastaðir 1825–30, men dimiteredes privat, var derpå fire år hos den daværende islandske landfysikus hvorefter han fortsatte sine lægevidenskabelige studier i Kbh. 1834–37 i hvilket sidste år han underkastede sig kirurgisk eksamen. Medicinsk eksamen tog han – der 1838 havde studeret sindssygeforholdene i Tyskland – 1839 ved universitetet i Kiel og disputerede sst. for doktorgraden i medicin og kirurgi. 1839–46 fungerede han som militærlæge. 1840 fik han offentlig understøttelse til at studere spedalskheden i Island, et emne han havde behandlet i sin disputats (*De Radesyge, Lepra et Elephantiasi septentrionali*); 1841 gjorde han sig, ligeledes med offentlig understøttelse, bekendt med vandkurmetoden i Tyskland. Ved sin interesse for denne kurmetode blev han grundlæggeren af Klampenborg badeanstalt idet han 1844 opnåede bevilling til på en ham overladt grund i Jægersborg dyrehave at indrette en vandkur- og søbadeanstalt til hvis drift et aktieselskab grundedes hvorefter anstalten fra 1846 trådte i fuld virksomhed. Til badeanstalten, hvis ledende bestyrer og læge H. var, knyttedes fra aktieejernes side højtspændte forventninger som dog hurtigt skuffedes, til dels vistnok begrundet i mangelfuld ledelse hvortil kom uenighed inden for bestyrelsen, og 1851 trådte H. helt tilbage fra ledelsen. Dette år overdrog regeringen ham en undersøgelse af de islandske svovllejer og efterforskninger angående den islandske fårepest (bradsot). Han begav sig nu til Island hvor han tog ophold på handelspladsen Eyrarbakki på sydlandet, og levede indtil han 1855 udnævntes til landfysikus med bolig i Reykjavík, optaget af mineralogiske studier og fysiske eksperimenter

der dog ikke førte til noget praktisk resultat. Embetet som landfysikus indehavde han til 1881. 1859–81 havde han sæde i altinget som kongevalgt medlem. – Som landfysikus gjorde H. sig fortjent af det islandske lægevæsen ved 1875 at få oprettet en lægeskole i Reykjavík. Han var en livlig og let bevæget mand med mangesidige interesser og udfoldede en betydelig forfattervirksomhed i praktisk eller populærvidenskabelig retning. På dansk skrev han forskellige indlæg om vandkuren og anlægget af Klampenborg badeanstalt, *Klampenborgs Badetidende*, 1846, samt nogle lægevidenskabelige afhandlinger; de øvrige arbejder er på islandsk. – Justitsråd 1860. Etatsråd 1881. – R. 1867. DM. 1874.

H. Kr. Friðriksson i *Andvari XI*, Reykjavík 1885 I–19 (m. bibliografi). J. Jónassen i *Timarit XI*, Reykjavík 1890 211–13. J. S. Berthelsen: *Blade af Klampenborg badeanstalts hist.*, 1895. Vilmundur Jónsson: *Lækninngar og saga*, Reykjavík 1969.

L. S. Fridericia*

Hjeje, Bernt Ruben Hansen, * 1901, højesterets-sagfører. * 25.9.1901 på Frbg. (Lukas). Navneforandring 1902. F: maler Hans Nikolaj Hansen (1853–1923) og Ella S. Ruben (1871–1945). ~ 26.11.1927 i Kbh. (Frederiks) med Ulla Cold, * 28.1.1898 i Kbh., † 14.3.1975 sst., d. af kaptajn i søetaten, senere udenrigsminister C. *C. (1863–1934) og Karen M. Hedegaard Bock (1873–1945).

H. blev student fra Frederiksborg statsskole 1920 og tog afgangseksamen fra de Brockske handelsskoler 1923. Efter at have taget juridisk embeds-eksamen 1927 blev han 1928 fuldmægtig i det af Charles *Shaw i 1878 grundlagte sagførerfirma som endnu under den første verdenskrig havde været en blomstrende virksomhed men derefter befundet sig i en mere og mere reduceret tilstand. H. har i sin bog *Shawlaw*, 1978 givet en fængslende skildring af den kreds af ældre jurister der dengang var knyttet til det førhen så travle kontor hvor både klienttilgangen og interessen for advokatgerningen i retten var svigtende. H., der blev landsretssagfører 1931, følte at hans praktiske uddannelse havde været mangelfuld, og at der ikke just tegnede sig nogen lys fremtid for ham på Amagertorv 24. Han valgte i første omgang at følge sin interesse for teoretisk jura og rejste 1933–34 på studieophold i Paris, London og Berlin. Derefter havde han i 1½ år en stilling som juridisk rådgiver ved valutacentralen (1935–36). Hans arbejde med de dengang praktisk vigtige import- og valutaproblemer resulterede i at han sammen med N. P. Madsen-Mygdal udgav *Haandbog i den danske Valutalovgivning*, 1937 og *Valutaloven af 1937*, 1938. Si-

Hjeje, Bernt

deløbende hermed fortsatte H. de i udlandet indledte studier og udsendte afhandlingen *Frivillig Voldgift*, 1937 (ny udg. 1973) som efterfulgtes af *Foreningsvoldgift*, 1941; disse to bøger indbragte ham i 1941 den juridiske doktorgrad. Fra 1937 var H. igen advokat. Blandt juristerne på hans tidligere arbejdsplads var overretssagfører Niels Olesen den der havde betydet mest for ham, fagligt og personligt, og da H. på hans opfordring vendte tilbage til advokatkontoret, nu som medindehaver – fra 1942 højesteretssagfører – var dets kritiske periode overvundet, og kontoret gik en stor fremtid i møde under H.s ledelse. H. har beklædt en række stillidshverv inden for advokatstanden. Han var således formand for kredsbestyrelsen for Sagførersamfundets 1. kreds 1950–54 og for sagførrådet (fra 1958 advokatrådet) 1955–61 og medlem af International Bar Association's hovedbestyrelse fra 1956 (formand 1964–66). Allerede i 1928 havde han gennem Niels Olesen fået tilknytning til arbejdet i De nordiske juristmøders danske styrelse, og han blev medlem af denne styrelse 1951 og var dens formand 1958–78. Juridisk rådgivning og arbejdet med at forberede og procedere retssager har stået i centrum af H.s interesser, men han har også udfoldet en omfattende aktivitet som medlem af bestyrelsen for erhvervsdrivende virksomheder, bl. a. De forenede Bryggerier 1959–77 (formand 1968–77), De danske Spritfabrikker 1959–77, American Tobacco Co. 1947–72, Jens Villadsens fabrikker 1949–73 (formand 1950–73), Sparekassen for København og omegn 1950–69 (formand 1952–69), Dansk Folkeforsikringsanstalt 1954–76 (formand 1956–73) og andre forsikringselskaber. Hertil kommer en række legatbestyrelser, udgiverselskaber og andre foreninger. H. var medlem af Industrirådet 1953–73. Af H.s litterære arbejder skal udover de allerede nævnte anføres *Dagspressen og samfundet*, 1951 samt bidrag til „Skipperen“. En bog om Ebbe Munck, 1975. H. har været medudgiver af Berlingske Presse-Bibliotek og af jubilæumsværket „Højesteret 1661–1961“ samt dansk redaktør af Tidsskrift for Retsvidenskab. – R. 1954. R' 1960 K. 1965. K'. 1969 S.K. 1978. □Afbildet på familiegupper af Hans Nik. Hansen i radering 1903 og 1909, i mal. 1911. Tegn. og mal. af samme 1907, mal. af samme ca. 1912, tegn. og radering af samme 1918. Buste af Svend Jespersen udst. 1959. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1941 136f. B. H.: Shawlaw, 1978. – C. Torkild-Hansen i Advokatbl., 1961 231. Højesteret 1661–1961 II, 1961 514f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Knud Waaben

Hjelholt, Holger, 1887–1977, historiker. * 12.11. 1887 i Refsvindinge, † 21.5.1977 i Sachseln, Schweiz, urne på Langå kgd., Svendborg amt. F: uldspinder Lorentz Nielsen (1853–1937) og Hanne Dorthea Caroline Jensen (1861–1914). Navneforandring 11.8.1913. ~ 4.7.1918 i Falun med Elsa Spross, * 27.4.1885 i Västerås, † 26.8.1976 i Kbh., d. af bogbinderforstander Herman S. (1855–1920) og Alma Elmquist (1856–1939).

H. levede til han var 18 år i et sydøstfynsk landsbymiljø som han hele livet bevarede forbindelsen med og var præget af. Hans forældre var grundtvigianere hvad H. også blev, hans mor elskede digtning og historie. H. gik først i Vormark friskole hvis lærer gjorde Danmarks historie levende for drengen og fortalte ham om Henry Georges ideer. De optog H. så meget at han 1911–20 var medarbejder ved georgeistiske blade. 1906 blev han student fra Hesselager latinskole. På universitetet begyndte han af interesse for politik som stud.polit., men foretrak snart cand.mag.-studiet med historie som hovedfag. Han blev kandidat 1912, fik 1913 universitetets guldmedalje, blev s.å. assistent i Rigsarkivet og 1923 dr.phil. 1938 blev H. leder af Rigsarkivets I. afdeling, var under rigsarkivarens ophold i Sverige 1943–45 konstitueret rigsarkivar og fra 1946 til sin afgang 1956 overarkivar. Han søgte forgæves rigsarkivarembetet (1934) og et historieprofessorat (1936). Navnlig den første skuffelse kunne han tale om med bitterhed. Hans sind var ikke helt harmonisk skønt han havde både lune og selvironi.

H.s videnskabelige produktion er meget omfattende og rummer foruden bøger og lange afsnit i samleværker talrige mindre afhandlinger, især i Historisk Tidsskrift og Sønderjydske Aarbøger. Bidrag til kongerigets historie er bl.a. *Falsters Historie I–II* (til ca. 1800), 1934–35, værdifuld især ved skildringen af bøndernes og landbrugets forhold, og en oversigt over rigsdagsforhandlingerne 1850–66 i jubilæumsværket om den danske rigsdag I, 1949. De fleste af H.s arbejder handler dog om Slesvig og det slesvigske spørgsmål. Hans interesse for emnet blev vakt i hans barndomshjem, og genforeningen gav ham den afgørende tilskyndelse til at forske i Sønderjyllands historie. Ved Sønderjylland forstod han hele Slesvig som han inderligt ønskede kunne genvindes for Danmark. Han virkede efter Danmarks befrielse sammen med Knud *Fabricius bl.a. i skriftet *For Sydslesvigs Frihed*, 1947 for at Sydslesvig kunne få lejlighed til at „orientere sig mod nord“ og „vende tilbage til sin fortid“. Hans standpunkt var historisk begrundet og befæstet gennem mange års studier der bl.a. førte til at han sympatiserede mere med de kongetro

tyisk-dannede helstatsmænd der anerkendte Slesvig som en del af Danmarks rige end med danske tilhængere af Slesvigs deling. Hans første slesvigske arbejde var disputatsen *Den danske Sprogordning og det danske Sprogstyre i Slesvig mellem Krigene 1850–1864*, 1923, en grundig og klar redegørelse for de Tillisch-Regenburgske sprogreskripters gennemførelse. Hertil slutter sig nogle tidsskriftafhandlinger, bl.a. et psykologisk interessant portræt af pastor Chr. Christiansen i Medelby (Sønderjydske Aarbøger, 1926) og en biografi af Regenburg, færdisgkrevet kort for H.s død. 1940–42 udkom H.s afsnit om perioden 1660–1805 i den store Sønderjyllands Historie som han var medredaktør af. Forstudierne førte ham ind på en kritik af Kr. *Erslevs opfattelse af Slesvigs statsretlige stilling, og i skarpsindig polemik mod Erslev skrev H. bl.a. *Inkorporationen af den gottorpske Del af Sønderjylland i Kronen 1721*, 1945. Han kom samtidig til det også mod Erslevs mening stridende resultat at kongelovens arvefølge fra 1721 gjaldt for hele Slesvig.

Det af H.s større værker som er lettest tilgængeligt for almindelige læsere er nok *Sønderjylland under treårskrigen 1848–50 I–II*, 1959–61. Fremstillingen er levende, flere steder spændende, med mange nye enkeltheder. – En gruppe af H.s arbejder giver væsentlige bidrag til ikke-dansk historie. I *Treitschke og Slesvig-Holsten. Tysk Liberalisme og Bismarcks Politik i det slesvig-holstenske Spørgsmaal*, 1928, tysk oversættelse 1929, belyser han to emner der tidligt havde optaget ham, den tyske enhedsbevægelse og problemet privatmoral contra statsmoral. H.s to sene værker *British Mediation in the Danish-German Conflict 1848–50, I–II*, 1965–66 og *Great Britain, the Danish-German Conflict and the Danish Succession 1850–52*, 1971, begge i Videnskabernes selskabs historisk-filosofiske meddelelser, handler om udenrigspolitisk historie der lå ham ret fjernt, i det mindste som denne disciplin dyrkes nu. Fremstillingen er i hovedsagen indskrænket til hvad der umiddelbart fremgår af den diplomatiske korrespondance. Man savner baggrunden i Englands almindelige udenrigspolitik og den europæiske situation.

Man mærker i H.s skrifter hans sympati for adskillige af de personer han skildrer, især dem der kæmpede for en idé, dem med en „ren og ædel karakter“ som Regenburg. H. modstiller jævnlig ret og uret, statsretlig, historisk og moralsk, og han var utvivlsomt tilfreds når han mente at have vist at Danmark havde retten på sin side over for slesvigholstenerne og de tyske magter. Han ville være upartisk og troede at sandheden kun kunne tjene danskhedens sag i den standende nationalitetkamp, men han manglede underti-

den blik for at andre vurderinger end hans egne kunne være berettigede. – Som forsker arbejdede han helst med utrykte og om muligt hidtil uudnyttede kilder og bevægede sig nødtigt ud over dem og det som umiddelbart kunne sluttes af deres tekst. Han skyede hypoteser, søgte altid at vise hvad der var sket, sjældnere hvorfor det skete. Danske og udenlandske kritikere af hans fleste større arbejder beklagede ofte ikke uden grund at det område hans kilder belyste ikke var sat ind i en større forklarende sammenhæng, eller de savnede en vurderende konklusion af de mange detaljer. Alle værdsatte dog hans redelighed og de mange nye oplysninger hans forskning gav os. – H. blev 1952 medlem af Videnskabernes selskab, var 1954–62 formand for Den danske historiske forening og 1960–65 forstander for Det kgl. danske selskab for fædrelandets historie, som han blev medlem af 1937. – R. 1938. DM. 1948. □Foto.

Bibliografi ved Nils Berg i Rigsark. (utrykt).

Kilder. Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1923 102f og i Studenterne MCMVI, 1931 193–95. Erindringer i Fyns tid. 28.9.1941, 2.8.1942, 18.8. og 26.8.1943 og i Berl. aften 1.12.1944, 22.9.1956, 10.11. og 12.11.1957 samt 16.11.1967.

Lit. Aage Friis i Hist. t. 9.r. III, 1925 407–18 (anm. af Den danske sprogordning). Troels Fink sst. 12.r. III, 1968–69 538–42 (anm. af British mediation). Børsen 10.11.1957. Edm. Frederiksen i Berl. tid. 12.11.1967. Povl Bagge i Oversigt over vidensk.s selsk.s virksomhed 1977–78, 1978 134–43. Samme i Hist. t. 13.r. V, 1978 601–03.

Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Povl Bagge

Hjelmberg, Bjørn, * 1911, musikhistoriker, organist. * 25.1.1911 på Frbg. (Skt. Lukas). F: guide i generalstaben, senere kommunekasserer Johan Jørgen H. (1878–1946) og Emma Adelaide Jørgensen (1883–1938). ~ 4.7.1937 i Nødebo k. med stoftrykker, musikpædagog Ingrid Holck, * 19.10.1912 på Frbg., d. af kontorchef Harald H. (1880–1958) og Laura Antonie Gregersen (* 1885).

H. har livet igennem forstået, og lagt vægt på, at forene teori og praktik i musikken. Som komponist kalder han sig kunsthåndværker, hans værker er brugsgenstande. Efter gymnasietiden (student 1929 fra Lyngby statsskole) studerede han sideløbende musikvidenskab ved Kbh.s univ. og teori ved konservatoriet i Kbh. hvor han aflagde den store eksamen 1933 og året efter tog organisteksamen. Afbrudt af gentagne studieophold i Italien gjorde han sine universitetsstudier færdige med en magisterkonferens 1944. Efter afgang fra konservatoriet ernærede H. sig som folkemusikskolelærer, og fra denne periode stammer en dyb interesse for og indsigt i amatørmu-

Hjelmborg, Bjørn

siklivet der siden har fundet udtryk i en række af hans kompositioner og har gjort ham til en af de varmeste fortalere for den praktisk anlagte almen musikleder-uddannelse. 1942 ansattes han på konservatoriet som lærer i solfège for 1947 at skifte fag til musikhistorie og -teori. Ved institutionens overgang til statsdrift 1949 udnævntes han til professor, et hverv han har bestridt til sin afgang 1980.

Blandt hans videnskabelige værker kan fremhæves *Une Partition de Cavalli*, 1945 (Acta musicologica). Men nok så vidtrækkende betydning må man tilkende H.s mere bredt orienterende værker, hvoraf specielt *Musikorientering*, 1948 (5. udg. 1979) har vist stor slidstyrke. Han har endvidere skrevet *Musikkens Teori*, 1948, *Musikkens Historie*, 1949, *Aspects of the Aria in the early Operas of F. Cavalli*, 1962 og *Om den venezianske arie indtil 1650*, 1965. Han har skrevet talrige artikler og sammen med Børge Saltoft redigeret *Om Musik*, 1946–49. Også i Danmarks radio har han optrådt som en meget påskønnet musikformidler med 12 Mozart-foredrag i jubelåret 1956 som det mest markante eksempel. – H. var 1940–77 ansat som organist ved Holte kirke hvor hans virksomhed, for en stor del byggende på improvisation, vakte mere end lokal opmærksomhed. Under indtryk af Carl Nielsen debuterede han som komponist 1937 med *Trio for fløjte, violin og cello* som indbragte ham Unge tonekunstnerses legat. Året efter fik han succes med sin *Fantasia for orkester*, uropført ved en af Dansk komponistforenings 25-års jubilæums-koncerter. Siden er stort set alle hans kompositioner blevet til på ydre foranledning („musik skal høres for at eksistere“), mange af dem med pædagogisk sigte, senest således fem *Kvartetter for Blokfløjter* (1975–79) der fra det letbeherskelige bevæger sig til det artistisk fuldbårne. H.s produktion domineres af korværker, bl.a. *Aarets Sange*, 1943, *Fire Sange* og *Tre Motetter*, 1959, *Af Davids 18. Psalme*, 1973, alle for a capella kor, og julekantaten *Fra Himlen højt*, 1968, for kor og orgel. – R. 1956. R. 1965. □Foto.

Knud Ketting

Hjelmer, Fanny Marie Annette, 1869–1937, kvindesagsforkæmper. * 20.7.1869 i Bjerring, Viborg amt, † 5.1.1937 i Ringsted, urne på Bispebjerg kgd., Kbh. F: sognepræst, sidst i Espe, Niels Peter Raaschou (1823–90, ~2° 1883 med Johanne Marie Jespersen, 1856–1934) og Fanny Eline Annette Grundtvig (1841–79). ~24.1.1898 i Odense med politifuldmægtig i Præstø, senere politimester i Ringsted Carl Henrik H., * 26.11.1866 på Frbg. (døbt i Kbh., Garn.),

† 23.10.1940 i Kbh., s. af guide i generalstabens, senere overbanemester, materialforvalter ved DSB Carl Frederik Christensen (1834–1916) og Laura Theodora Lange (1838–1933); navneforandring 11.10.1903.

H. tog privatlærerindeeksamen fra Kruses skole 1889 og studerede fransk i Paris 1894. Hun havde forskellige stillinger og var huslærer da hun mødte sin senere mand. Spørgsmålet om kvindernes politiske rettigheder optog hende stærkt, og hun deltog ivrigt i arbejdet herfor. 1907 blev hun medlem af hovedbestyrelsen for Landsforbundet for kvinders valgret, og ved det første kommunevalg hvor kvinderne var med (1909) kom hun ind i Præstø byråd for det radikale venstre. Her udførte hun et højt respekteret arbejde, men måtte efter to genvalg afbryde det da hendes mand blev politimester i Ringsted. Samme år kom hun i landstinget som en blandt de første fem kvindelige medlemmer og blev genvalgt til hun 1936 trak sig tilbage. I rigsdagen var hun sit partis ordfører i en lang række sager som fx kvinders adgang til tjenestemandstillinger, ligestemsloven, ægteskabslovene, lov om tilsyn med børn, adoptionsloven, og hun var medlem af en del kommissioner bl.a. svangerskabskommissionen af 1932. Ikke mindst i udvalgs- og kommissionsarbejde kom hendes samarbejdsvilje og forhandlingsevner til deres ret. Fra talerstolen udtrykte hun sig med stor lethed og var hurtig til at få formuleret sine kritiske synspunkter i en polemik. Men altid var hun præget af sit milde væsen og frinsedede indstilling. – Da Landsforbundet for kvinders valgret opløstes 1915 meldte H. sig straks ind i Dansk kvindesamfund og stiftede DK-kredsen i Ringsted 1922. For den var hun formand til 1936, og 1925 kom hun i DKs hovedstyrelse for herefter at blive landsformand 1931–36. Tiden gav en landsformand i DK nok at bestille, bl.a. førte arbejdsløsheden til angreb på gifte kvinders erhverv, især gifte kvindelige tjenestemænds. Her måtte hun især drage i felten med de kommuner hvor der ulovligt var afskedigelser, forbigåelser ved advancement o.l. for at hjælpe de kvinder som således var kommet i klemme. Indadtil i DK fandtes også vanskeligheder. De drejede sig om modsætninger mellem de unge samlet i DKs ungdom og de ældre medlemmer som fandt de unge alt for yderliggående. Her fik H. brug for alle sine formidlende evner, og uden at gå på akkord lykkedes det hende at hindre et truende brud. – H. var umådelig flittig og mødte altid yderst vel forberedt både som politiker og kvindesagskvinde. Hun rejste rundt til utallige møder over alt i landet og talte lige ivrigt og medrivende hvad enten hun stod i et forsamlingshus med en halv snes

tilhørere eller i en sal med flere hundrede.
□Foto.

Aagot Lading: Dansk kvindesamf.s arbejde gennem 25 år, 1939. Dansk kvinde i dag, red. Vita Aller, 1942.

Inga Dahlgård

Hjelmslev, Johannes Trolle, 1873–1950, matematiker. * 7.4.1873 i Høring, Århus amt, † 16.2.1950 i Kbh., begr. Hellerup kgd. F: sadelmager Niels Peter Petersen (1833–1908) og Marie Kirstine Trolle (1844–1921). Navneforandring 26.11.1903. ~ 1° 27.12.1898 i Kbh. (Jac.) med Agnes Elisabeth Bohse, * 4.10.1873 i Fredericia, † 15.6.1936 i Vordingborg, adoptivd. af stadsfysikus og hospitalsforstander i Fredericia Elis Christian B. (1817–92, ~ 1° 1845 med Octavia Hermandine Eliza Vilhelmine Petersen, 1819–67) og Hansine (Signe) Christiane Caroline Kirstine Hansen, f. Borring (1840–1920, ~ 1° 1867 med provisor i Vejle Jørgen Christian Hansen, 1838–67). ~ 2° 12.12.1936 i Frederikssund (b.v.) med senere forstander for Caritas, Rungsted, Lilly Ingeborg Larsen, f. Zenth, * 5.3.1898 i Kbh. (Helligkors) (~ 1° med redaktør Laurids Larsen, 1890–1933), d. af maler Niels Z. (1854–1914) og Anna Olsson (1859–1938). – Far til Louis *H. Efter at have taget realksamen i Skanderborg kom H. til Århus lærde skole hvorfra han dimitterede 1890, og allerede fire år senere tog han magisterkonferens med matematik som hovedfag. Doktorgraden erhvervede han 1897 med afhandlingen *Grundprincipper for den infinitesimale Descriptivgeometri med Anvendelser paa Læren om variable Figurer*. 1903 blev han docent i deskriptiv geometri ved Polyteknisk læreanstalt og 1905 professor i samme fag. 1917 fik H. det professorat i matematik ved universitetet som blev ledigt ved Poul *Heegaards tilbagetræden, og her virkede han til sin afgang 1943. Han var rektor 1928–29 og derefter medlem af konsistorium. H. måtte i begyndelsen arbejde som manu duk t ø r, 1896–1906 var han lærer ved Borgerdydskolen i Helgolandsgade, 1916–26 ved Statens lærerhøjskole. H. fik 1907 Videnskabernes selskabs guldmedalje for en afhandling *Om Regning med lineære Transformationer* (udg. 1911). Han blev medlem af selskabet 1914, og både her og andetsteds blev der lagt beslag på hans store administrative evner. I Videnskabernes selskab var han således efterhånden revisor, medlem og senere formand for kassekommissionen samt formand for den naturvidenskabelig-matematiske klasse. H. blev 1918 medlem af Carlsbergfondets direktion, et hverv han havde i mere end 30 år. Han blev formand i bestyrelseskomiteen for universi-

tetets jubilæumsfond af 1929, medlem af Rask-Ørstedfondets bestyrelse 1931.

H.s videnskabelige produktion, der helt helliger sig geometrien, tæller mere end hundrede numre og strækker sig over en periode på 55 år. Mange artikler er på dansk, hvad der afspejler at H. med sine særprægede synsmåder passede dårligt ind i det internationale forskningsmiljø. Hans forkærlighed for geometriske fremfor analytiske hjælpemidler, også ved infinitesimale undersøgelser, var således ikke i pagt med tiden. Heller ikke hans tanker om forholdet mellem geometri og virkelighed vandt almindelig genklang. Man kunne give ham ret i at det er virkelighedsfjernt fx at definere parallelle linjer i planen som linjer der ikke skærer hinanden hvor langt de end forlænges; men hans forsøg på at skabe en egentlig virkelighedsgeometri stillede man sig skeptisk over for. Han vandt dog en sejr på internationalt plan med sin afhandling *Neue Begründung der ebenen Geometrie* fra 1907 der giver et væsentligt bidrag til grundlagsforskningen.

Interessen for geometriens grundlag gik naturligt sammen med den historiske interesse som han skyldte sin højt agtede lærer H. G. *Zeuthen. Frugten heraf var adskillige artikler til belysning af geometriens historie. Det kan også nævnes at H. fremdrog den glemte danske matematiker Georg *Mohrs bog om konstruktion med passerne alene. – H.s interesse for matematikundervisningen var stor. Til brug for matematikundervisningen ved DTH skrev han en lærebog, men han skrev også skolebøger for alle trin. Disse sidste var dog for særprægede til at vinde større udbredelse. I mange år holdt han de forelæsninger der skulle forberede de universitetsstuderende til gerringen som matematiklærere, og det var måske gennem disse omhyggeligt gennemarbejdede, mesterligt holdte forelæsninger han mest gavnede dansk matematikundervisning. – H. var medredaktør af *Acta mathematica*. Han blev medlem af Vetenskaps societeten i Uppsala 1925, Kungl. svenska vetenskapsakad. 1934 og æresmedlem af Matematisk forening 1943, dr.tech.h.c. ved Danmarks tekniske højskole 1929. □Afbildet på mal. af H. Vedel, 1926, af Carlsbergfondets direktion (Vidensk. selskab), skitse til H.s portræt (Fr.borg). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1897 80f. – Harald Bohr i Politiken 17.2.1950. David Fog i *Matematik t. A*, 1950 1–20 (m. bibliografi). Jakob Nielsen i *Oversigt over vidensk.s selsk.s forhandl.* 1949–50, 1950 89–99.

V. Th. Jørgensen

Hjelmslev, Louis Trolle, 1899–1965, sprogforsker. * 3.10.1899 i Kbh., † 30.5.1965 i Ordrup,

Hjelmslev, Louis

begr. sst. (Ordrup kgd.). F: dr.phil., senere professor Johannes *H. (1873–1950) og Agnes E. Bohse (1873–1936). ~11.7.1925 på Frbg. (b.v.) med Vibeke Mackeprang, * 27.10.1899 på Frbg., d. af museumsassistent, senere -direktor M. *M. (1869–1959) og Ingeborg J. Winther (1872–1954).

H. blev student 1917 fra Gl. Hellerup gymnasium og studerede derefter sammenlignende sprogvidenskab ved Kbh.s universitet. Allerede efter to års studium skrev han en afhandling om oskiske indskrifter for hvilken han modtog universitetets guldmedalje. Hans sproglige interesse var mangesidige; men under indflydelse af Holger *Pedersens undervisning valgte han litauisk lydlære som speciale, og han var på studieophold i Litauen 1921. Efter afsluttet magisterkonferens 1923 foretog han en række studierejser: Prag 1923–24, Paris 1926–27 (1926 attaché ved Folkeforbundets institut for intellektuelt samarbejde), Leipzig 1929, England, Wales og Irland 1935, ligesom han foretog utallige senere udenlandsrejser bl.a. som deltager i internationale kongresser og som gæsteforelæser. Han blev dr.phil. 1932, docent i sammenlignende sprogvidenskab ved Århus universitet 1934 og professor i samme fag ved Kbh.s universitet 1937. Han beklædte dette embede til sin død, men var i de sidste år stærkt svækket.

H. interesserede sig tidligt for erkendelsesteori og for principperne for en rationel sprogbeskrivelse, og hans hovedindsats kom til at ligge inden for den teoretiske sprogvidenskab. Dette afspejlede sig også i hans organisatoriske virksomhed. Det skal her især nævnes at han i 1931 var med til at oprette *Lingvistikredsen* i Kbh. som han (bortset fra en kort årrække) var formand for til sin død, og at han sammen med Viggo *Brøndal startede tidsskriftet *Acta linguistica Hafniensia* (fra 1939). Disse aktiviteter afspejlede en nær og frugtbar kontakt mellem dansk og tjekkisk sprogvidenskab; Lingvistikredsen var startet som en slags pendant til den få år ældre Cercle linguistique de Prague. Men først og fremmest under indflydelse af H.s sprogteknik fik den københavnske lingvistik et meget selvstændigt præg. Serien Travaux du Cercle linguistique de Copenhague der udkom med i alt 13 bind i H.s levetid, blev sammen med Lingvistikredsens bulletiner et andet vigtigt talerør for den sprogteoretiske debat i Kbh. som tiltrak sig stor international opmærksomhed og i hvilken H. havde den helt dominerende rolle.

H. havde tidligt en meget omfattende produktion bag sig. Hans universitetsstudium under Holger Pedersen drejede sig om indoeuropæisk sammenlignende sprogvidenskab, og som fortsættel-

se heraf disputerede han 1932 på et lydhistorisk arbejde: *Etudes baltiques*. Han beskæftigede sig også i senere, mindre arbejder med især litauisk, det sproghistorisk set interessanteste baltiske sprog. I sine unge år besørgede H. også en kommenteret udgave af Rasmus *Rasks *Udvalgte Afhandlinger*, 1932–33, der senere fulgtes af *Breve til og fra Rasmus Rask*, 1941. På grundlag af sit meget indgående kendskab til Rasks arbejder fremlagde H. en i øvrigt kontroversiel opfattelse af Rasks forskerpersonlighed i en berømt artikel: *Commentaires sur la vie et l'œuvre de Rasmus Rask* fra 1951 (genoptrykt i H.s *Essais linguistiques* II, 1973).

Men H. var først og fremmest den store sprogteoretiker. Han blev i de helt unge år stærkt påvirket af både danske og udenlandske sprogteoretikere og filosoffer, og hans første arbejde *Principes de grammaire générale*, 1928 beskæftiger sig med de almene love for sprogenes opbygning. I *La catégorie des cas*, 1935–37 (Acta Jutlandica VII og IX) gennemfører han en typologisk undersøgelse af en enkelt grammatisk kategori med inddragelse af en lang række (indoeuropæiske og ikke-indoeuropæiske) sprog. Samtidig udarbejdede H. sammen med Hans Jørgen *Uldall en teori om den funktionelle analyse af lydsystemer som de på en kongres i London 1935 præsenterede som „phonematics“. H.s sprogopfattelse var efterhånden blevet stærkt påvirket af den schweiziske sprogforsker Ferdinand de Saussures tanker. Med udgangspunkt i Saussures opfattelse af sproget som et formelt system udviklede H. og Uldall en sprogteori der betegner et radikalt brud med al traditionel grammatikopfattelse. Teorien, som de kaldte *glossematik*, skulle gøre rede for alle sproglige kategorier ved hjælp af et sammenhængende sæt af definitioner. Der skelnes mellem to sproglige planer: „udtryk“ og „indhold“, og inden for hvert af disse mellem „form“ og „substans“. En af de radikalt nye tanker er at det sproglige indhold skal kunne analyseres efter samme principper som det sproglige udtryk. Ved den glossematiske sprogbeskrivelse bortfalder iøvrigt det traditionelle skel mellem morfologi og syntaks. Afhængighedsrelationer spiller en afgørende rolle ved opstillingen af sproglige kategorier. Karakteristisk for en sprogbeskrivelse efter disse principper er det at den har en meget abstrakt karakter. Det var tanken at fremlægge teorien allerede i 1936; men dette blev ikke til noget. I stedet blev dele af teorien fremlagt og eksemplificeret i mindre arbejder i de følgende år. En række af H.s vigtigste arbejder er samlet i bindene *Essais linguistiques* I–II (Travaux du Cercle linguistique de Copenhague XII, 1959, XIV, 1973). Hovedværket er *Omkring*

Sprogteoriens Grundlæggelse, 1943, et åndfuldt, skarpsindigt og dybt inspirerende essay der fik stor betydning for datidens sprogvidenskab og som mere end noget andet arbejde bidrog til H.s internationale berømmelse. Af senere arbejder kan nævnes den velskrevne og stærkt personligt prægede introduktionsbog *Sproget* (skrevet allerede i begyndelsen af 40'erne, men først udsendt i 1963 i Berlingske leksikon-bibliotek), og det posthumt udgivne *Résumé of a theory of language* (Travaux du Cercle linguistique de Copenhague XVI, 1975).

H. fremstår som en af de største sprogforskere Danmark har fostret, og han øvede en umådelig indflydelse især på de sprogteoretisk interesserede kolleger og studenter der oplevede ham i hans bedste år. Selv om der i de senere år har været en udbredt reaktion imod den såkaldte strukturalisme, som H. er en af repræsentanterne for, læses hans værker i stigende grad uden for Danmark; flere af hans bøger er i de sidste årtier blevet oversat til en lang række sprog.

H. var medlem af talrige videnskabelige selskaber og havde mange akademiske hverv. Det kan her nævnes at han var medlem af Det danske sprog- og litteraturselskab, stiftende medlem af Dansk selskab for oldtids- og middelalderforskning, medlem af Det kgl. danske videnskabernes selskab (formand for dets kassekommission 1959–64), medlem af Comité international permanent des linguistes, af Vetenskaps-Societeten i Lund, af det polske videnskabernes akademi, af Kungl. Humanistiska Vetenskapsamfundet i Lund, af det Norske videnskaps-akademi i Oslo, af Société finno-ougrienne, og æresmedlem af Linguistic Society of America. H. var medlem af Rask-Ørsted fondet (af forretningsudvalget 1956–64) og efor for forskellige videnskabelige legater. Han var hovedredaktør af *Acta Linguistica* samt (1938–40) medredaktør af *Archiv für vergleichende Phonetik*. H. modtog 1952 en hædersgave af Chr. Møller Sørensen's fond og 1964 en hædersgave fra G. E. C. Gads fond. 1960 var han med til at stifte Humanistisk Forbund. □Foto.

H.: *Essais linguistiques* 1, 1959 (2. udg. 1970) = Travaux du Cercle linguistique de Copenhague XII (bibliografi). – Selvbibliografi i *Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1932* 149f. H. i *Min livsanskuelse*, 1964 43–46. – Eli Fischer-Jørgensen i *Acta linguistica Hafniensia* IX, 1 1965, 1966 III–XXII. Kn. Togeby i *Oversigt over vidensk. selsk.s virksomhed 1965–66* 95–104. J. Juhl Jensen i *Kbh. univ. 1479–1979* IX 2, 1979 372–78. – *Papirer* i *Kgl. bibl.*

Jørgen Rischel

Hjerl-Hansen, Finn, se **Hjerl Hansen, H. P.**

Hjerl Hansen, Hans Peter, 1870–1946, koncernleder, minister. * 27.4.1870 i Asperup, † 23.11.1946 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: snedker, landmand Jørgen H. (1833–79) og Karen Jeppesen (1834–1907). ~ 3.7.1897 i Kbh. (Garn.) med Karen Margrethe Müller, * 21.11.1873 på Frbg., † 22.4.1946 i Valby, d. af kaptajn, senere oberst Christian Modest M. (1833–93) og Karen Sophie Schwartz (1849–1935).

H.H. voksede op i meget beskedne kår og fik efter endt skolegang med præliminærexamen 1885 ansættelse i smøreksporfirmaet E. F. Esmann i Odense. Her gjorde han sig hurtigt bemærket og allerede 1895 blev han prokurist og leder af firmaets nyoprettede filial i Kbh. hvorfra smørindkøbene fra Sjælland skulle ledes. Snart oversteg hovedstadsfilialens omsætning moderfirmaets i Odense. 1897 blev H.H. medindehaver af firmaet E. F. Esmann der netop havde påbegyndt forretninger i Sibirien med opkøb af smør der videresolgtes til England og Tyskland. Åbningen af den transsibiriske jernbane 1895 der samtidig indledte koloniseringen af Sibirien gav firmaet nye muligheder, og allerede før århundredskiftet havde H.H. været på undersøgelsesrejse i Rusland hvor det fik egne mejerier. Snart blev der også solgt mejerimaskiner og siden en lang række andre varer til de sibiriske bønder, alt formidlet gennem virksomheden i København.

1904 blev Det sibiriske Kompagni – ofte blot kaldt Sibiko efter dets telegramadresse – etableret ved en sammenslutning af de tidligere konkurrerende forretninger firmaerne E. F. Esmanns og Carl Holbecks sibiriske virksomheder. Forslaget til sammenslutningen synes at være kommet fra Handelsbankens chefdirektør P. N. "Damm. Bestyrelsen for det nye selskab kom til at bestå af Damm, Chr. F. Esmann, Carl Holbeck samt H.H. der blev administrerende direktør til udgangen af 1917. Ved Chr. F. Esmann's død 1903 overtog H.H. hans andel i E. F. Esmann hvorefter han frem til 1906 var eneindehaver af firmaet samtidig med at han var administrerende direktør i Sibiko. 1906 blev Otto E. "Andersen optaget som medindehaver af E. F. Esmann. – Forretningerne i Sibirien blev hurtigt af stigende omfang. Nye varer blev inddraget i omsætningen, og der blev etableret stadig flere mejerier, og endelig fik selskabet stadig flere filialer og underfilialer. I begyndelsen var det mulighederne for mejeridrift der afgjorde filialernes placering, men siden blev rene handelshensyn afgørende.

Hjelmstjerne, Henrik, se **Hjelmstjerne, Henrik**.

Hjerl Hansen, H. P.

1916 tog H.H. sammen med Handelsbanken initiativ til dannelsen af et nyt stort handelskompagni, Det Almindelige Handelskompagni der skulle virke i tilslutning til og med støtte af Det sibiriske Kompagni. Det var den nye virksomheds formål gennem etablering af filialer i udlandet, specielt oversøisk at drive handelsvirksomhed og bl.a. afsætte danske industriprodukter. Forbilledet var Det Transatlantiske Kompagni hvis sørgelige endeligt ingen endnu kunne forudse. 1918 overtog Det almindelige Handelskompagni aktierne i Det sibiriske Kompagni.

Sommeren 1919 begyndte virkningerne af sovjetregeringens nationaliseringsbestræbelser også at forplante sig til Sibirien, og Det sibiriske Kompagni fik da ikke blot sin organisation ødelagt, men mistede tillige meget store værdier. I de følgende år søgte ledelsen af kompagniet at opbygge forretninger i nabostaterne i håb om senere at kunne vende tilbage til Rusland idet H.H. næppe anså det bolsjevikiske regime for at være et permanent fænomen. Det lykkedes at skabe en betydelig eksport af sojabønner fra Manchuriet samt en betydelig eksport af smør fra de baltiske stater. Samtidig afsattes maskiner og andet teknisk udstyr til de nævnte lande. – 1923 fik kompagniet af sovjetregeringen koncession på eksport af smør fra Rusland samt til salg af mejerimaskiner og andet mejeriudstyr til Sibirien i forening med russiske regeringsinstitutioner, men omsætningen kom dog langtfra op på det tidligere omfang, og i slutningen af 1920'erne var H.H.s og hans selskabs Ruslandsvirksomhed forbi.

Også Det almindelige Handelskompagni mødte store vanskeligheder efter første verdenskrig, og i 1930 blev det vedtaget at likvidere både Det sibiriske og Det almindelige Handelskompagni. Ved likvidationen blev en del af selskabernes aktiver afhændet til et nyt aktieselskab stiftet af H.H. under navnet Det Sibiriske Kompagni af 1930 der havde til formål at drive handel og industrivirksomhed, dels til selskaberne Kemidroga der skulle fortsætte Det almindelige Handelskompagnis kemikalieforretning og Det almindelige Hudekompagni. Med stor energi oparbejdede H.H. sit nye selskab hvis aktiekapital næsten udelukkende var overtaget af ham selv.

Det overskud det nye selskab indtjente tilfaldt *Hjerl-fonden* som H.H. allerede havde stiftet 1915. Dens midler skulle tjene almenevelgørende og humane, kunstneriske, videnskabelige eller deslige formål. Allerede 1910 havde H.H. købt 400 ha ved Flyndersø syd for Skive, senere blev hedearealet udvidet til ca. 1100 ha som under navnet Hjerl hede blev fredet 1932. Her grundlagde han den kulturhistoriske bygningsamling

Den gamle Landsby. 1935 overdrog han Hjerl hede til Hjerl-fonden. H.H. havde store humanistiske interesser. Han nærrede således dyb interesse for arkæologi og støttede en række udgravninger økonomisk, bl.a. udgravningerne i Silo som særlig skulle efterprøve værdien af Det gamle testaments ældre historie. Han var æresmedlem af Orientalisk samfund og medlem af Det kgl. geografiske selskabs råd. Det karakteriserer også H.H. at han ydede betydelige bidrag til restaurering samt bygning af nye kirker, ligesom han også støttede socialfilantropisk arbejde. 1935 blev det gamle firma E. F. Esmann omdannet til aktieselskab. Det havde da overtaget en række tidligere konkurrenter. I 1917 i praksis den gamle samarbejdspartner i Sibiko, firmaet Carl Holbeck & Co. Af afgørende betydning for virksomhedens senere udvikling blev overtagelsen i 1926 af firmaet P. & S. Plum der havde oparbejdet en betydelig forretning ikke mindst i dåseskinker. Stigende mængder af konserver kom til under forretningsnavnet P. & S. Plum der imidlertid senere blev erstattet af navnet Plumrose som varemærke for al den konserver der blev fremstillet af E. F. Esmanns konserverafdeling. – I begyndelsen af 1930'erne overtog H.H. personligt en række danske ostemejerier, og specialoste fik stigende betydning. Som et led i ekspansionen på hjemmemarkedet overtog E. F. Esmann 1942 Århus flæskehal.

Selv om H.H. ønskede at lægge sin arbejdskraft i sine virksomheder så han sig dog nødsaget til at påtage sig en række offentlige hverv. Fra 1914 til 1922 var han medlem af Grosserer-societetets komité og i en længere årrække frem til 1930 sad han i Handelsbankens bankråd ligesom han var bestyrelsesformand i maskinfabrikken Atlas og bestyrelsesmedlem i Det kgl. octr. alm. Brandassurance-Kompagni. I en lille uge i 1920 var han finansminister i ministeriet Liebe uden at han dog kom til at spille nogen politisk rolle. Som en af de største fordringshavere i Rusland kunne han naturligvis heller ikke undslå sig formandsposten i bestyrelsen for Foreningen til Varetagelse af danske Fordringshaveres Interesser i Rusland. Også formandsposten for erhvervenes Ruslandsudvalg synes H.H. at have været selvskreven til, selv om de to formandsposters interesser i øvrigt var vanskelige at forene.

1923 var han regeringsdelegeret ved forhandlingerne om Danmarks anerkendelse de jure af Sovjetregeringen. Han var ikke blot udpeget af regeringen fordi hans synspunkter efterhånden lå tæt op ad regeringens, men også fordi regeringen derved kunne få ryggen fri i forholdet til fordringshavergruppen.

Bl.a. for at lette firmaets generationsskifte blev

det som allerede nævnt i 1935 omdannet til aktieselskab, og H.H.s søn **Finn H.-H.** (* 24.12.1910) indtrådte som medlem af bestyrelsen. Finn H.-H. blev cand.jur. 1936 og var i de følgende år på studierejse i udlandet før han 1938 begyndte som direktionsekretær i E. F. Esmann A/S og i Det sibiriske Kompagni af 1930. 1943 blev han underdirektør i de to selskaber og ved faderens død 1946 administrerende direktør og bestyrelsesformand for koncernen. Under hans ledelse fortsattes firmaets stærke ekspansion på fødevarerområdet. Efter langvarige forhandlinger blev familieaktieselskabet sommeren 1965 overtaget af ØK der netop var interesseret i at investere i en levnedsmiddelsektor. Det var også Finn H.-H., der i 1949 udsendte faderens efterladte manuskript *Danske Pionerer i Sibirien.* – R. 1920. DM. 1929. K. 1946. □ Mal. af Knud Larsen, 1918 (Vadsøgård, Hjerl hede). Buste af Holger Wederkinch, 1940 (bl.a. Hjerlfonden og Fr.borg). Foto.

Aage Heinberg: Danske erhvervs mænd II, 1933 165–68. Årsberetn. for De samvirkende menighedsplejer 1945–46 20–22. Børsen 24.11.1946. G[unnar] H[ansen] i Danmarksposten, 1947 nr. 1–2 3. Sst. 1950 nr. 11–12. Direktør, fhv. minister H.P.H.H. In memoriam, red. Finn Hjerl Hansen, 1947. Poul Graae: Fra drittel til dåse, 1963. De danske ministerier 1901–29, ved Sv. Thorsen, 1972 338f. Bent Jensen: Danm. og det russ. spørgsmål 1917–24, 1979. – Privatark. i Den gamle landsby, Hjerl hede. Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

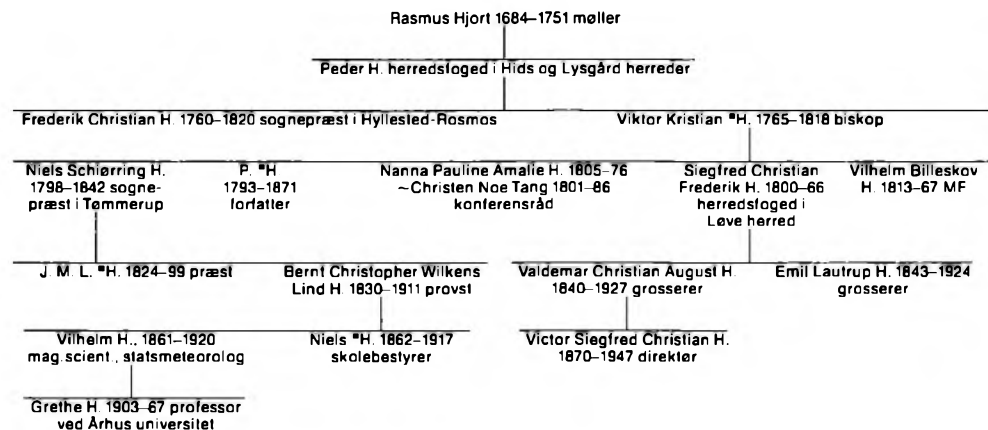
Henrik Fode

Hjort, se også Hiort, Hjorth.

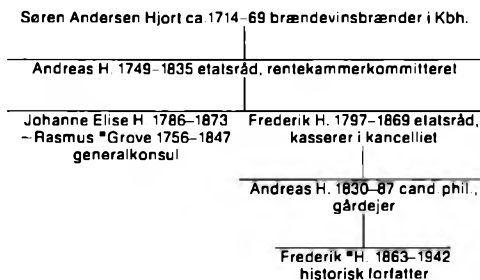
Hjort

Blandt de indbyrdes uafhængige slægter H. (se også Hiort) skal her omtales to.

Tablle I

Tablle II

I. En slægt, der føres tilbage til Rasmus Møller, hvis søn var møller i Balle mølle, Rasmus H. (1684–1751). Biskop Victor Kristian *H. var ~ Marie Paul. Schjørring, d. af kammermusik Niels *S. Skolebestyrer Niels *H. var ~ 1° med Ane Marie Harbou, d. af generalmajor Johannes *H. (1810–91).

II. En slægt der føres tilbage til brændevinsbrænder i Kbh. Søren Andersen H. (ca. 1714–69).

(I) F. E. Hundrup: Stamtbl. over slægten H., 1866. Slægtstavlesamlingen, 1931. (II) Frederik Hjort: Familien H., 1904.

Hans H. Worsøe

Hjort, Emil, se Seidelin, S.

Hjort, Frederik, 1863–1942, historiker. * 15.7.1863 i Vemmelev, Sorø amt, † 15.5.1942 på Bågegård, begr. i Tommerup på Fyn. F: gårdejer, cand.phil. Andreas H. (1830–87) og Ane Marie Andersdatter (1833–1925). ~ 1° 25.4.1891 i Hesselager med Anne Marie Catharine de Thurah, * 8.9.1864 på Frbg., † 8.10.1938 på Bågegård, d.

Hjort, Frederik

af lærer, folketingsmand, senere sognepræst i Hesselager Christian Henrik de T. (1830–98) og Thora Marie Frederikke Andersen (1836–1911). ~2° 16.9.1939 i Ordrup med Astrid Sofie Christine Nielsen, f. de Thurah, * 18.7.1891 i Kbh., † 21.3.1970 i Gentofte (~1° 1918 med ingeniør Harald Georg Wilhelm Nielsen, 1892–1969; ægteskab opløst 1932), d. af skibskonstruktør Christian Erik de T. (1858–1943) og Karen Christine Christensen (1864–1935).

Efter oplæring ved landbruget besøgte H. Vejstrup højskole og senere Næsgård agerbrugsskole, hvor forstander A. "la Cour fik stor betydning for ham. H. arbejdede derefter som fodermester og forvalter på større gårde til han 1891 blev ejer af Bågegård (65 ha) ved Tommerup st. H. sluttede sig i 90'erne til agrarbevægelsen, var medlem af hovedbestyrelsen og stillede sig 1898 i Hurup-, 1901 i Frederiksværkkredsen på bevægelsens program uden dog at opnå valg. H. var i det hele taget aktiv i det landøkonomiske foreningsliv, således medstifter af Østifternes landhypotekforening, ligesom han hyppigt skrev i dagspressen om faglige og økonomiske emner. – Religiøst og historisk præget fra barndomshjemmet kom H. tidligt ind på personalhistoriske studier og udsendte allerede 1890 *Peder Jensen Gierløfs Efterkommere* (ny udg. 1904). Senere fulgte andre arbejder, *Beretningen om Slægten Thura gennem 300 Aar*, 1894 (ny udg. 1925), *Gamle Næsgaardianere*, 1899, *Familien Berth og Familien Hjort*, 1904, *Hejninge-Slægten og Bidrag til en sjællandsk Slægt Pinds Personalhistorie*, 1922. Efter bosættelsen på Fyn tog H. fat på lokalhistoriske studier. *Optegnelser om Baagegaard*, 1896 fulgtes af *Historiske Oplysninger om Tommerup Sogn*, 1924, *Historiske Oplysninger om Vissenbjerg Sogn og Birk*, 1924 og *Træk af Midtjys Historie og Topografi*, 1927 og flere mindre arbejder. H. var medstifter af Odense og Assens amters historiske samfund og frem til 1934 dets energiske formand, ligesom han 1912–40 bidrog til samfundets årbog. Som historiker var H. ujævn, sikrest i det slægts- og personalhistoriske, men hæmmet af manglende kritisk skoling og bredere viden i sine øvrige arbejder. I det lokalhistoriske organisationsarbejde har han ydet en pionérintsats, og han bidrog især til at vække den fynske landbefolknings interesse for det lokalhistoriske arbejde.

F.H.: Mit livs begivenheder, 1935. Samme i Årbog for hist. samf. for Odense og Assens amter VI, 1937 7–18 (Et tilbageblik på de 25 år i Hist. samf.). – F.H.: Familien H., 1904 21f. K. P. Lauridsen i Næsgårdbogen, 1942 61–64. Harald Hatt i Fynske årbøger II 1942, 1943 148–54.

Claus Bjørn (Hans Knudsen)

Hjort, Ingvar, † ca. 1334, kgl. råd. F: rimeligvis ridder Peder Ingvarsen Hind (–1261–68–) og en datter af Esbern Karlsen og Gyde Skjalmsdatter. ~ Kirsten, d. af Peder Vædder († tidligst 1326, af slægten Ulfeldt) og Cecilie Jonsdatter Litle. – Bror til Jens Hind.

H. forekommer allerede sidst i 1200-tallet blandt Erik Menveds råder og kom efterhånden til at indtage en fremtrædende stilling blandt disse. 1309 blev han således sendt til Norge for her at træffe aftale om et ægteskab mellem kong Hakon Vs datter Ingeborg og den svenske prins Magnus Birgersen, kong Eriks søstersøn; 1318 var han en af de voldgiftsmænd der skulle dømme i stridighederne mellem Birger og hans myrdede brødres mænd, og n.å. udnævnte Erik Menved ham til eksekutor af sit testamente. I Christoffer IIs tid hørte H. til de ældste af råderne, men han forstod ikke i den grad som mange af sine standsfæller at drage fordel af den opløsningsstilstand som nu indtrådte; 1326 var han dog sammen med Knud *Porse med til at plyndre Knardrup kloster som kongen havde stiftet lige før sin fordrivelse. Han sluttede sig til Valdemar III, men synes ikke at være trådt i nærmere forhold til denne; da Christoffer 1329 vendte tilbage til Danmark mødte H. hos ham og tilbød ham at overgive ham Kbh.s slot som han året forinden havde fået i forlening af sin bror biskop Jens Hind; det lykkedes dog grev *Johan den Milde at få slottet i sin magt. Siden spillede H. ingen rolle.

Kbh.s diplomatarium, udg. O. Nielsen I, 1872 68–70 74. – A. Huilfeldt: Dan.m.s riges kronike. Chronologia II, kvartudg., 1601 (faksimileudg. 1977). Erik Ulsig: Danske adelsgodser i middelalderen, 1968. Tage E. Christensen i Hist. t. 13.r. IV, 1977 16f. Jan Kanstrup sst. 111.

Henry Bruun*

Hjort, Jens Mathias Lind, 1824–99, præst. * 5.11.1824 i Ribe, † 4.8.1899 i Elmelunde, begr. sst. F: adjunkt i Ribe, senere sognepræst i Tømmerup Niels Schiørring H. (1798–1842) og Karen Cathrine Lind (1798–1849). ~ 28.10.1853 i Kbh. (Holmens) med Clara Dorothea Schou, * 10.6.1824 i Kbh. (Helligg.), † 17.5.1891 i Elmelunde, d. af assistent, senere hovedbogholder i Nationalbanken, justitsråd Lauritz Christian S. (1792–1876) og Elsebeth Lind (1800–77).

H. voksede op i et landsbypræstehjem på heden, indtil han 1839 kom til Kbh. 1842 blev han student fra Metropolitanskolen og 1848 cand.theol. I de følgende år ernærede han sig ved manuduktion og anden undervisning. 1850 blev han lærer og 1852 overlærer ved Søetatens drengeskole, 1859 residerende kapellan og førstelærer i Kolding, men allerede 1860 hovedpræst i Tønder og

provst for Tønder og Løgumkloster herreders provsti. I denne vanskelige stilling viste han sig som en varm tilhænger af de regenburgske sprogreskripter og stod bestemt på at nyansatte præster „af Hjertet“ skulle være dem hengivne. Også for sønderjyske folkeminder nærrede han interesse og blev ved en tilfældig ytring anledning til at H. F. *Feilberg førtes ind på studiet heraf. Efter at være afsat af preusserne 1864 blev H. 1865 sognepræst i Elmelunde på Møn og var 1880–98 tillige provst for Bårse og Mønbo herreder. H. var en usædvanlig dygtig kirkelig administrator der med alvor og punktlighed varetog alle sine forretninger. Ved sin arbejdsomhed, sit retsind og sin spartanske levevis skaffede han sig megen respekt, også i sit sogn hvor han en længere årrække blev valgt til sognerådsformand skønt hans udpræget konservative og højkirkelige syn ikke på forhånd var egnet til at finde genklang hos Møns bondebefolkning.

1848 udgav H. et par småskrifter om det teologiske studium hvori han med den ham egne pietetsfølelse forsvarede det teologiske fakultets lærere, især H. *Martensen, mod angreb og betone de ønskeligheden af en videnskabelig præsteuddannelse. Senere udgav han flere oversættelser af kirkelige skrifter og mindre bidrag i blade og tidsskrifter samt besørgede et par udgaver af alterbogen. Med særlig interesse omfattede han salmebogsagen og skrev 1851 i *Nyt Theologisk Tidsskrift* (II, 1851 83–127) en meget indgående saglig kritik af Roskilde konvents salmebog. 1853–59 deltog han i udgivelsen af *Ugeskrift for den evangeliske Kirke i Danmark* hvori han især bekæmpede den grundtvigske retning og tog ordet for et kristendomssyn i pagt med det humane kulturliv. Til sin død følte han sig som discipel af den Mynster-Martensenske skole. – R. 1876. DM. 1892. □Foto.

Udvalg af breve til P. Hjort II, 1869 390. To højkirke-mænd. Brevveksl. mellem H. Stein og J. Swane, ved P. G. Lindhardt og J. Swane, 1958. – Møns folkebl. 18.6.1892. Møens avis 5.8.1899. M. V. Øllgaard: Ved provst J.M.L.H.s jordefærd, 1899. Niels Hjort: Minde-tale over provst J.M.L.H., s.å. Holger Hjelholt: Den danske sprogordning, 1923. A. Nyholm: Slesvigske gejstlige ..., 1980. – Papirer i Rigsark.

*Bjørn Kornerup**

Hjort, Niels, 1862–1917, skoledirektør. * 8.6.1862 i Glücksborg, † 7.11.1917 i Kbh., begr. på Frbg. F: sognepræst, sidst i Nyborg, provst Bernth Christopher Wilkens Lind H. (1830–1911) og Anna Sophie Mathilde Jacobsen (1833–1919). ~ 1° 11.11.1887 i Kbh. med Ane Marie Louise Dagmar Harbou, * 13.1.1860 i Rendsborg, † 9.6.1902 i Kbh., d. af oberst, senere generalmajor Johannes *H. (1810–91) og Louise U. M. Hel-

lesen (1833–97). ~ 2° 16.11.1912 på Frbg. (Thomas) med Dagmar Camilla Charlotte Møller, * 19.5.1877 i Hjørring, † 22.3.1956 i Kbh., d. af stationsforstander, kaptajn Frederik Christian Schou M. (1836–1920) og Marthe Christine Møller (1851–1928).

H. blev student 1879 fra Odense og cand. teol. 1886. 1887 blev han medbestyrer af en skole på Frbg. Ved køb af grunde sikrede han rigelig plads til udvidelse, hvad der kom det senere Frbg. gymnasium til gode. H. tog energisk del i kampen for en forbedring af de københavnske privatlæreres kår. 1901 blev han direktør for De forenede latin- og realskoler i Kbh. og Frbg. som med et statsgaranteret lån erhvervede otte latinskoler. Den fælles ledelse af skolerne, som fra 1904 også omfattede realskolerne og fra 1907 tillige pigeskoler, begrænsede de enkelte skolars selvstændighed – efter H.s mening dog kun ledrens – og en forhøjelse af skolepenge blev nødvendig. Under denne udvikling var H. genstand for hårde angreb som han djærvt besvarede. Han forberedte, men oplevede ikke, at staten og kommunerne 1918 overtog de fleste af Kbh.s skoler; men han havde i høj grad bidraget til forbedring af lærernes løn og pensionsforhold. – Fra 1907 var han medlem af Frbg. skolekommission, valgt af socialdemokraterne; men 1912 nedlagde han sit mandat efter uenighed med partifæller. Sin fra barndommen stammende interesse for Sønderjylland bevarede han og var den drivende kraft ved oprettelsen af Foreningen af 5. okt. 1898 der skaffede lån til sønderjyske ejendomme. – Da H. i slutningen af 1890erne opgav sin praktiske lærergerning forberedte han sig til juridisk embedseksamen. 1909 blev han cand.jur. og 1912 overretssagfører. Uanset adskillig modstand fra skolemyndigheder stod der blandt lærerne stor respekt om hans ranke og stærke personlighed. □Mindesmærke på graven, rejst af lærere 1918, udført af Jens Lund.

Josef Fischer: Simon Lazarus og hans efterkommere, 1911 14. Små biografier og portrætter af studenterne fra 1879, ved A. Aumont, 1904. Berl. tid. 8.11.1917. Politiken 9.11. s.å. Den højere almenskole 19.11. s.å. Sønderjylland, red. Sv. Dahl og A. Linvald II, 1919 120 190. Hans Kyrre: Blade af den kbh.ske privatskoles hist., 1926 47-92. – Papirer i Rigsark.

Morten Bredsdorff

Hjort, Peder, 1793–1871, kritiker, pædagog. * 19.7.1793 i Tårnby, † 11.11.1871 i Kbh. (Frels.), begr. i Sorø. F: kapellan, senere biskop i Ribe Viktor Kristian *H. (1765–1818) og Marie P. Schiørring (1775–1848). ~ 25.9.1822 i Kbh.

Hjort, Peder

(Frue) med Olivia Catharine Rasbech, * 22.12.1796 i Kbh. (Fødsst.), † 5.5.1849 i Sorø, d. af kaptajn Ole Lyche v. R. (1762–1806) og Siri (Sigrid) Kohl (1777–1846).

H. lærte i sit barndomshjem flere af tidens førende åndspersonligheder at kende, både fra den ældre generation, navne som C. *Pram, K. L. *Rahbek og fra den yngre romantikerskole: Adam *Oehlenschläger, J. P. *Mynster, brødrene A. S. og H. C. *Ørsted og Henrik *Steffens. 1811 blev han student fra Metropolitanskolen og valgte som fag jura. Under læsningen af A. S. Ørsteds skrift om sammenhængen mellem dyds- og retslærens princip følte han for første gang glæden ved stringent tænkning og lagde sig fra nu af efter filosofiens studium. Vejledning heri fik han hos F. C. *Sibbern der førte ham til den nyere tyske litteraturs heroer af hvilke navnlig F. W. J. Schelling øvede afgørende indflydelse på ham. For besvarelsen af universitetets filosofiske prisopgave for 1814: at undersøge årsagerne til uenigheden om viljens frihed tilkendtes han guldmedalje, og nu blev juran lagt på hylden. Bedre gik det ikke teologien som han efter faderens ønske i stedet tog fat på. Poul Martin *Møller, hvis nære ven han var i disse år, elskede ham for hans rastløse indvortes gæring og bestandige grublen, så inciterende at den efter hans mening ikke fandtes i tilsvarende grad hos andre af den fælles kreds, og til denne hørte dog mænd som N. C. *Møhl, C. *Lütken, A. G. *Rudelbach, C. *Pingel og N. B. *Krarup (1792–1842). Som flokkens selvskrevne høvding optrådte H. ved lejligheder hvor den akademiske ungdom gjorde sig gældende i endrægtigt samvirke: 1813 ved professor Niels *Treschows afrejse til Norge, 1815 ved udpibningen af N. T. Bruuns Betlerpigen og s.å. ved sammenkomsten foran Frbg. slot med hyldestigt af Oehlenschläger til Frederik VI som led i kroningsfestlighederne. Der var således momenter nok til at et regelmæssigt eksamenstudium trods faderlige formaninger kunne løbe ud i sandet såfremt, som han selv siger, en fristelse kom.

Den kom, da H. 1815 efter opfordring af C. *Molbech blev medarbejder ved det af denne redigerede månedsskrift *Athene*. Det faldt her i hans lod at skrive om de årlige udstillinger på Charlottenborg, de eneste artikler i deres art før N. L. *Høyen som senere kunsthistorikere har fundet det værd at skænke opmærksomhed. Af endnu større betydning var hans litteraturkritik der med Schellings æstetik som grundlag er et første forsøg på en videnskabelig prøvelse af dansk poesi. Han efterviste abstraktionerne og sentimentaliteten i B. S. *Ingemanns ungdomsværker idet han samtidig pegede på at som sal-

medigter måtte han have forudsætninger for at kunne præstere noget ypperligt; ikke mindre rammende er karakteristikken af K. L. Rahbeks mangel på metode i værket om Holbergs lystspil og udtalelserne om Grundtvigs filosofiske tågetale i tidsskriftet *Dannevirke*. Ligesom sine kammerater følte H. sig i dyb taknemlighedsgæld til Oehlenschlägers digtning og var som de i høj grad oprørt over Jens *Baggesens uafledelige kritik af den selv om han for sit eget vedkommende ingenlunde, så lidt som senere, var blind for de mangler med hvilke den kunne være behæftet. Dette sidst lagde han, på en for digterkongen så skånsom måde som det var ham muligt, for dagen i sin anmeldelse af Ludlams *Hule* og kastede sig derefter med hele sin brutale kraft over Baggesen hvis samlede forfatterskab gjordes til genstand for en analyserende behandling der udkom som særskilt bog 1817 under titlen *Tolv Paragrapher om Jens Baggesen*. Så vist som meget her er rigtigt opfattet, så sikkert er grundbetragtningen en uhyrlighed: at Baggesen hverken som kritiker eller som digter fortjener en plads i den danske litteratur. De grove, ofte injurierende udfald besvarede den angrebne part med sagsanlæg, men midt herunder foretog H. et endnu mere opsigtsvækkende skridt idet han i et nyt stridskrift beskyldte Baggesen for i sit på kongens fødselsdag opførte syngestykke *Trylleharpen* at have plagieret en tysk opera hvis tekst han til sammenligning aftrykte jævnsides den danske. Men den formodede tyske original til *Trylleharpen* viste sig at være et ældre arbejde af Baggesen selv; ved hof- og stadsrettens dom i maj 1818 mortificeredes desuden en del af udtrykkene i *Tolv Paragrapher*, og H. idømtes en bøde på 200 rdl. samt sagens omkostninger.

Da dommen faldt var H. i udlandet, siden sept. 1817 på Oehlenschlägers anbefaling dennes efterfølger som rejsehovmester for en ung adelsmand. Under opholdet i Berlin lærte han Ludwig Tieck og Friedrich Schleiermacher at kende, fik fra Halle efter henvendelse diplom som dr.phil. for guldmedaljeafhandlingen og de *Tolv Paragrapher*, introduceredes i München til F. H. Jacobi og Franz Xaver von Baader og sluttede med Schelling og hans kone et hjerteligt venskab som bevaredes gennem mange år. På turen til Italien, rejsens endemål, traf han sammen med den svenske digter P. D. A. Atterbom der blev hans ven for livet; i Rom omgikkedes han Bertel *Thorvaldsen, trådte i nært venskabeligt forhold til den tyske maler Peter von Cornelius og stiftede bekendtskab med Frederik VIs søstersønner, prinserne af Augustenborg der stillede midler til disposition så at hans rejse udstræktes til at vare næsten fire år. Alle vegne hvor han kom hen var,

ved siden af nationallitteraturen og kunsthistorien, filosofi med teologi hovedstudiet, ikke blot den nyere tids, men også fjernere epokers, således som det fremgår af hans 1823 på tysk udgivne monografi over Johannes Scotus Erigena, skaberen af middelalderens første store filosofisk-historiske system. På hjemrejsen 1821 hørte han G. W. F. Hegel i Berlin og håbede ved efterretningen om at Sorø akademi agtedes genoprettet, her at erholde den filosofiske lærestol. Dette skete dog ikke; derimod udnævntes han 1822 til lektor i tysk ved akademiet.

Således blev H. lingvist af embedspligt, men snart ikke mindre af lyst. Allerede 1824 så en tysk grammatik fra hans hånd lyset, og 1827 udgav han den påny i radikalt omarbejdet skikkelse (7. udg. 1858); hertil føjedes 1828 en kortfattet tysk sproglære der – efter ved H.s død at være overgået til J. Kaper – meget længe har været en brugt skolebog, og 1835 en tysk læsebog (5. opl. 1866). Som grammatiker er H. den første her hjemme der slutter sig til den nyere sprogvidenskab: til Rasmus *Rask ved bestræbelsen efter klarhed i det grammatiske system, til Jacob Grimm ved fremdragelse af den sproghistoriske baggrund. Sine pædagogiske evner lod han også komme modersmålet til gode. 1838 udgav han, delvis til brug ved undervisningen, *Psalmer og Bønner* (3. opl. 1843), en bog som hverken glemmer at medtage Grundtvig eller Ingemann, og 1839 udkom *Den danske Børneven* (10. opl. 1879), en for borger- og almueskoler beregnet læsebog. Også spørgsmål af almenpædagogisk karakter gav han sig af med, navnlig når de stod i forbindelse med akademiet hvis ydre og indre anliggender han omfattede med en oprigtig, om end ofte noget besværlig interesse. I det hele var han som venteligt urocentret i den lille soranske kreds, og forholdet til kollegerne artede sig ikke altid lige godt. Ingemann afskyede ham (han skal være model for den listige skurk ærkedegn Arnfred i Valdemar Sejr); Japetus *Steenstrup gik han på nerverne, og selv Carsten *Hauch der stod ham nærmest bad ved tanken om H. som akademiets direktør Gud beskærme Sorø for et nådigt herskab. At han attråede denne stilling er vistnok lige så utvivlsomt som at han aldrig fik den.

Imidlertid havde H. både tid og kræfter til at gøre sig virksomt gældende også på andre områder. I den store strid 1824 om determinismen optrådte han med næppe helt berettiget overlegenhed som F. G. *Howitz' modstander; 1827-30 skrev han korrespondancer om dansk videnskabelig litteratur til vennen Atterboms tidsskrift Svea, efterhånden trykt i Kjøbenhavnsposten, udgivne i bogform 1872 under titlen *Udsigt over*

nyere dansk Litteratur, og da J. L. *Heiberg 1828 med sin anmeldelse af Væringerne i Miklagaard genoptog prøvelsen af Oehlenschlägers digterstilling rettede han et i mere end én henseende træffende centralangreb på Heibergs æstetiske system. Alligevel var Heibergs åndsform så beslægtet med H.s egen at det metodiske i de kritiske betragtninger ikke var spildt på ham. Det viste sig da han 1834 efter nogen tøven vendte sig mod trivialiteterne i Oehlenschlägers æstetiseringen. Dette skridt kostede ham for bestandig Oehlenschlägers venskab, og siden da skrev han kun to æstetiske recensioner: 1835 af Carl *Baggers Min Broders Levned og 1839 af Hauchs En polsk Familie. En erstatning fandt han i politik der efterhånden levende optog ham.

Allerede under sin udenlandsrejse var H. kommet i berøring med tidens politiske bevægelser. Da Uwe Jens *Lornsen 1830 udgav sit skrift om Slesvig-Holstens forfatning besluttede han, der hadede al separatisme, at skrive herimod, men standsedes ved et vink fra gehejmestatsminister J. S. *Møsting; 1835 indledede han den konservative kontraopposition mod de liberale med sine *Breve fra Provinserne* der offentliggjordes i J. L. Heibergs Interimsblade hvor de vakte overordentlig opsigt, og han fulgte fra 1840 i Vestsjællands Avis med bidsk atgpågivenhed liberalismens forskellige ytringsformer. En sag lå ham fremfor alt på sinde: den politiske udvikling i hertugdømmerne. Af hensyn hertil fornyede han bekendtskabet fra Rom med *Christian August (1798-1869) af Augustenborg; gennem breve og samtaler opfordrede han hertugen til at lade sine sønner opdrage i Sorø som danske prinser og selv utvetydigt afbryde enhver forbindelse med slesvigholstenismen idet arvespørgsmålet da ved kongestammens uddøen af sig selv ville løses i hans favør. Samtidigt hermed skrev han i Vestsjællands Avis artikler om det slesvigholstenske røre; en del af dem udkom 1847-48 som særlig bog og efterfulgtes under treårskrigen af andre skrifter i samme retning. 1849 søgte han forgæves valg til folketinget, ligeså 1853. Som helstatsmand og antiskandinav var han det nationalliberale partis svorne fjende og stempledtes til gengæld af dets presse med Carl *Ploug i spidsen halvvejs som landsforræder for sit forhold til Augustenborgerne. Dette medførte sagsanlæg parterne imellem, men svækkede i øvrigt ikke H.s interesse for stillingen i Slesvig; han var en varm ven af de danske sprogreskripter og tog dem gentagne gange i forsvar fra et politisk synspunkt. I 1864, efter Dannevirkes rømning – en handling, for hvilken han priste Christian de *Meza –, gav han af fuldt hjerte Ploug landsforrædersigtelsen igen under henvisning til konspi-

Hjort, Peder

rationerne med Sverige og ophidselseskampagnen mod Christian IX; s.å. var han medstifter af Augustforeningen, den konservative samling om ministeriet C. A. *Bluhme.

Ved Sorø akademis nedlæggelse 1849 havde H. erholdt afsked og levede siden som pensionist i Kbh. Til biografisk eftermæle samlede han sine afhandlinger og udgav dem under titlen *Kritiske Bidrag til nyere dansk Tænkemaades og Dannelses Historie*. Af dette værk udkom 1852 en politisk afdeling, 1854 en kunsthistorisk, 1856 en kirkelig-etisk og 1862-67 en litterær-historisk, alle forsynede med noter og indledninger i hvilke det anekdotemæssige moment er stærkt fremhævsende. Hertil føjede han af sin omfattende korrespondance 1867-69 i to bind *Udvalg af Breve fra Mænd og Kvinder*, for eftertiden en yderst værdifuld kilde til dansk åndslivs historie i 1800-tallet, i datiden vækkende stor og ikke uberegtiget forargelse ved koldblodig mangel på diskretion. En skildring af udenlandsrejsen på grundlag af dagbogsoptegnelser og breve til hjemmet blev færdig; at domme efter brudstykker (i *Nyt dansk Maanedsskrift* I, 1871, og *Museum* 1894 I) ville det være blevet en lige så underholdende som frimodig bog. Hertugen af Augustenborgs breve til H. offentliggjordes 1925 af Axel Heils (i *Danske mag.* 6. r. IV); af H.s breve til hertugen, der befinder sig i Schlesw.-Holst. Landesbibliotek (kopier i Det kgl. bibl.) er blot enkelte publicerede.

H. er et af dansk litteraturs stærkeste hoveder og dens fødte polemiker. I sit virke gik han ingenlunde af vejen for kneb og underfundigheder; dog var det for sager af almen betydning, ikke af trang til personlige trakasserier at han sloges. – Tit. professor 1849. – R. 1840. □Mal. af C. A. Jensen, 1819. Tegn. af F. Vermehren, 1849 (Fr.borg), mal. af samme udst. 1864. Tegn. udført af hustruen (Kgl. bibl.). Litografi 1870, efter dette træsnit 1871. Træsnit af H. P. Hansen, 1871.

Kilder. Udvalg af breve... til P. H. I-II, 1867-69. *Nyt da. månedsskr.* I, 1871 132-46 (P. H.: Minder fra en rejse 1817-21) og 245-56 (breve fra udlandet 1817-18). *Museum*, 1894 I 65-98 (P. H. fra opholdet i Rom 1818-19). *Danske mag.* 6. r. IV, 1925 76-211 (Augustenborgske breve). *Danske studier*, 1956 27-54 (breve til P. D. A. Atterbom).

Lit. J. M. L. Hjort: Ved prof. P. H.s jordfærd, 1871. P. Hansen i *Ill. tid.* 3.12.1871. Kr. Arentzen: Bagesen og Oehlenschläger VI-VII, 1876-77. [P. Chr. Zahle:] P. H., 1893. Axel Hansen [Heils] i *Festskr. til Johs. Steenstrup*, 1915 47-65 240f (om H.s brevveksl. m. hertugen af Augustenborg). Paul V. Rubow: *Dansk lit. kritik* i det 19. årh., 1921 (2. opl. 1970) 67-75. Olaf Carlsen: P. H. og hans tyske grammatik, 1929. Samme: *Aus P. H.s Jugend*, 1945. Kj. Galster: *Hauchs manddom og alderdom*, 1935 11-14 156-64 191-205. Erik Møller: *Helstatens fald* I-II, 1958. Morten Borup: P. H., 1959.

Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark. Breve til hertugen af Augustenborg i Schlesw.-Holst. Landesbibl. (kopier i Kgl. bibl.).

Uffe Andreassen (Carl S. Petersen)

Hjort, Viktor Kristian, 1765-1818, biskop. *13.10.1765 på Gunderslevholm, †26.7.1818 i Ribe, begr. sst. F: forpagter på Gunderslevholm, senere herredsfoged i Hids og Lysgård hrd. Peder H. (1725-89) og Else Holm (1731-1812). ~15.5.1792 i Kbh. (Nic.) med Marie Pauline Schiørring, *3.11.1775 i Kbh. (Nic.), †26.9.1848 sst. (Helligg.), d. af kgl. kammermusikus Niels *S. (1743-98) og skuespiller Mette Marie *Rose (1745-1819). – Far til P. *H.

På grund af hjemmets forarmelse kom H. 1774 i huset hos en slægtning i Ål præstegård, blev 1776 sat i Odense skole og student 1783. Abraham *Kall skaffede ham Valkendorfs kollegium; sin teologiske påvirkning modtog han fra D. G. *Moldenhawer. 1788 fik han attestats og blev 1791 residerende kapellan i Tårnby på Amager, 1796 2. og 1797 1. residerende kapellan ved Holmens kirke og 1804 Holmens provst. – H.s teologiske stude var en bibelsk afbleget, men retorisk svulmende dyds- og lyksalighedslære; i en julesalme udtrykte han sig således om Kristus: „Dit hele Liv var virksomt Dyd, og Gavnelyst var Sjælefredy for dit retskafne Hjerter“. H. forbandt oplysningstidens joviale optimisme med en utrættelig opfindsomhed af alt til dansk borgerheld sigtende. Hans musikalske gemyt og poetiske åre fik rigeligt afløb i talrige åndelige sange og borgerlige kvad. Opmentret af biskop N. E. *Balle, der var leder af det homiletisk-kateketiske selskab (begyndelsen til det senere pastoralseminarium) udgav H. *Forsøg til aandelige Sange*, 1790 (2. saml. 1791) som blev præmieret af Selskabet for de skønne videnskaber, og han gav et talstærkt bidrag til *Evangelisk kristelig Salmebog*. Yderligere udsendte han følgende sangbøger: *Sange for unge Piger*, 1799, *Sangbog for Haandværksstanden*, 1809 til brug i de af pastor N. H. *Massmann oprettede søndagsskoler, og *Sangbog for Soldaterstanden*, 1810. 1802 udgav han en bearbejdelse i moraliserende ånd af en ældre andagtsbog: *Gudfrygtige Sømmænds Sjeler*, og 1806 gik han imod biskop P. O. *Boisens plan til en forbedring af den offentlige gudstjeneste. Fra de unge år havde han lagt sig efter studiet af gejstlig retorik, og han var både yndet som prædikant og påskønnet som en glad selskabsmand. For den økonomiske og organisationsmæssige stabilisering af Holmens sogns skole- og fattigvæsen gjorde han et påskønnet arbejde. 1811 blev han biskop i Ribe. Det var en økonomisk trængselstid, og H. var ingen god økonom. Efter

hans død viste det sig, at han havde forgrebet sig på de offentlige midler han var sat til at forvalte og han efterlod sig en betydelig kasse-mangel. – R. 1811. □Mal. (Holmens k.), efter dette kopi af Johs. Ottesen (Ribe domk.).

Selvbiografi i F. Münter: De Schola Antiochena, 1811 31-36 og på dansk i H.s Afskedsprædiken i Holmens kirke, s.å. Udvalg af breve til P. Hjort 1867 17-26 45-47. M. S. Liebenberg i Pers.hist. t. IV, 1883 251 (brev). – P. E. Müller i Dansk litteratur-tid., 1818 540-44. Jens Møller i Nyt theol. bibl. VIII, 1825 313. P. N. Frost: Efterretn. om Ribe domkirke, 1841 122-29. Kr. Arentzen: Baggesen og Oehlenschläger I, 1870 100. E. C. Werlauff i Hist. t. 4.r.IV, 1873-74 290. L. Koch: Den danske kirkes hist. 1817-54, 1883 18 99. Helga Stemann i Fra Ribe amt V, 1919 1-64; 1920 141-92; 1921 319-68. L. Bobé: Bremerholms kirke, 1920 162 222.

*Michael Neiendam**

Hjorth

Slægten H. fra Rønne er en gren af Pedersker-slægten H. der føres tilbage til Jens H., der nævnes 1622.

H. Hjorth: Optegnelser om slægten H. fra Pedersker. Bornh. saml. XXIX, 1943 153-65. Jørgen Schou-Christensen: Syv keramikere – tre generationer, 1977.

Hans H. Worsøe

Hjorth, Andreas Hansen, 1752–1834, violinbygger. * 1.11.1752 antagelig i Haderslev, † 6.11.1834 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). ~1° med N. N. ~2° 30.12.1803 i Kbh. (Nic.) med Marie Christiane Frederikke Søemod, * ca. 1772, † 22.5.1837 i Kbh. (Helligg.).

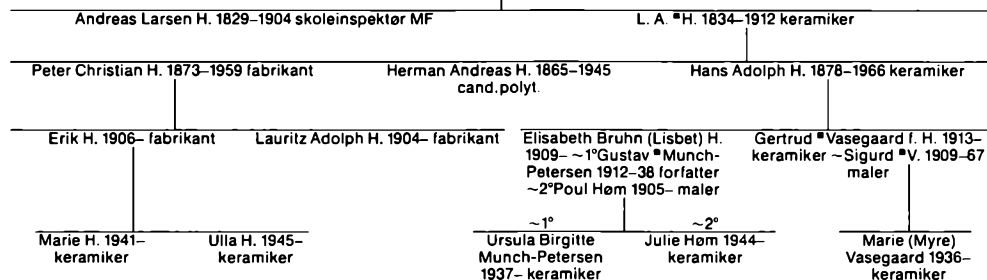
Der foreligger kun få oplysninger om H. før det øjeblik da den unge sønderjyde, efter i nogle år med iver at have lagt sig efter instrumentbygning, var nået så vidt at han mente staten burde interessere sig for hans foretagende ved et beskedent tilskud til køb af materiale. Langvarige forhandlinger med kommercekollegiet med støtte bl. a. af Johann *Hartmann resulterede imidlertid kun i at han 1789 opnåede privilegium på forfærdigelse af strygeinstrumenter og strenge, men ingen hjælp til driften. Hans dygtighed var

dog åbenbar, således at han 1804 udnævntes til hofinstrumentmager og reparatør af Det kgl. kapels instrumenter samt leverandør af strenge dertil. Dette privilegium som han arvede efter den tidligere kapelmusikus, fagottisten og instrumentmageren J. H. Schnabel, måtte han dog 1813 atter afgive til kontrabassisten J. W. Hasckerl, men fik det igen 1833 kort før sin død. Siden da har privilegiet været knyttet til slægten. Af H.s anerkendte instrumenter, for størstedelen efter Amati-model mærkede med hans fulde navn og ofte indbrændt A. H. H., har der indtil de sidste år været benyttet enkelte eksemplarer i Det kgl. kapel; også hans buer var ansete. Efter hans død førte sønnen Johannes H. (6.9.1808–19.12.1900) forretningen videre i de samme baner, og 1865 optoges dennes søn Emil H. (9.2.1840–7.1.1920) i firmaet. Med ham fik firmaet et betydeligt opsving. I kraft af sin uddannelse hos den ældre Bernardel i Paris og Gabriel Lemböck i Wien og sine instrumenters også udenlands anerkendte bonitet (violiner og violonceller efter Guarnerius- og Stradivarius-modeller) nød han en ubredt anseelse. 1906 indtrådte E. H.s to sønner Otto Einar H. (22.11.1877–29.11.1950) og Knud Jørgen H. (18.2.1880–31.1.1952) i firmaet der fik navnet Emil H. & Sønner. Disse nød begge efter læreår hos faderens uddannelse i udlandet, henholdsvis hos Georges Cunault i Paris og Ernst Kessler i Berlin. Med Knud H.s søn Arne Sven H. (* 20.4.1910), hvis afsluttende uddannelse er sket hos Charles Enel i Paris, blev 1940 femte generation optaget i firmaet og med hans søn Mads Henrik H. (* 4.8.1947), uddannet herhjemme og i Frankrig, sjette generation.

C. Thrane: Fra hofviolonernes tid, 1908 225. Masken XI, 1922 nr. 2 10f. Hagbart Enger i Årbog for musik 1924 1926 39f. Danm.s håndværk og industri XLVI, 1928 307-09. Christy Bentzon i Dansk musik t., 1939 118-22. G. Skjerne i Musikhist. ark. I, 1939 401-08. Jacob Paludan: Violinbygn. gennem 165 år, 1954. Arne Hjorth: Danish violins and their makers, 1963.

Nils Schiørring

Lars Hansen Hjorth 1794–1880 smed i Rønne

Hjorth, F. C.

Hjorth, Frants Christian, 1782–1865, nålemagermester. * 22.6.1782 i Skivum, † 14.8.1865 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Ass.) F: formentlig skolelærer Niels Iversen Jacobsen H. og Maren Nielsdatter. ~ 1.5.1807 i Kbh. (Petri) med Maria Dortha Olsen, * 9.12.1775 i Blenstrup, † 30.9.1854 i Kbh. (Helligg.), d. af skomager Ole Jørgensen (ca. 1733–75) og Maren Laursdatter (ca. 1733–1818, ~ 2° 1787 med glarmester Niels Nielsen, ca. 1743–1807).

H. kom i treårsalderen til nogle slægtninge i Kbh. og blev her sat i nålemagerlære. Han grundlagde 1807 en lille nålemagerforretning der blev til en anset virksomhed på området. 1837 fik han to års eneret på forfærdigelsen af knappenåle efter en særlig metode. Han overdrog 1843 forretningen til sin søn Peter Christian H. – 1835 foretog ni københavnske håndværksmestre det første skridt til oprettelsen af stiftelsen for gamle håndværksmestre og deres enker i trange kår. H., der var en af de ni, blev indvalgt i bestyrelsen for stiftelsen som opførtes på hjørnet af Ny Kongensgade og Filosofgangen (Vestervoldgade). 1902 overflyttedes institutionen til en nyopført bygning, Blegdamsvej 74, mens Arbejdsgiverforeningen 1910 rejste sit hus på den gamle grund. 1968 solgtes stiftelsens ejendom, og fundatsen ændredes så midlerne nu uddeles som legater. – H. var håndværkerstiftelsens kasserer og i de sidste ni år af sit liv dens formand. Okt. 1863 da Håndværkerforeningens stiftelse Alderstrøst var taget i brug udnævnte denne forening H. til æresmedlem i erindring om hans fortjenester inden for det pågældende filantropiske område. – H. havde 1849 været hovedmanden for oprettelsen af en stiftelse for ugifte døtre af embeds- og borgerstand. Han sad gennem en årrække i repræsentantskabet i Industriforeningen som han 1838 havde været med til at stifte, og 1844–56 var han borgerrepræsentant. – Justitsråd 1857. – H.s svigersøn, maleren Matthias **Heinrich Elias Eddelin**, * 22.1.1802 i Greifswald, † 24.12.1852 i Mecklenburg, blev 1844 efter en Italiensrejse agreeret af Kunstakademiet og begyndte samtidig udsmykningen af Christian IVs kapel i Roskilde. Lammelse i højre arm 1852 efter færdiggørelse af loftet afbrød hans videre arbejde og kort efter døde han. – DM. 1837. R. 1856. □ Mal. 1836 (Det kgl. kbh.ske skydeselskab). To litografier, det ene af I. W. Tegner, 1878, efter samme foto.

C. Nyrop: Ved Alderstrøsts 50 års jubilæum, 1912. C. A. Clemmensen: Stiftelsen for gamle håndværksmestre og deres enker i trange kår, 1935.

C. A. Clemmensen *

Hjorth, Kaj Frederik Holm, 1888–1968, bogtrykker. * 19.10.1888 i Kbh., † 8.8.1968 i Esrum, urne på Bispebjerg kgd. F: typograf Frederik Holm H. (1864–1911) og Karen Georgine Petersen (1863–1936). ~ ca. 1918 i Norge med Augusta Hjorth, * 29.3.1883, † 26.11.1945 i Kbh., begr. i Oslo (Gl. Aker kgd.).

H. var søn af en typograf, og hans mor som tidligt blev enke med seks børn kom i huset hos xylograf F. *Hendriksen. Der opstod tidligt et lærer/elev forhold mellem dem og det var Hendriksen der inspirerede H. til interessen for godt boghåndværk. H. blev udlært hos Gyldendal og fik bronzemedalje for sit svendestykke 1907. H. tilbragte sine første svendeår på valse bl.a. i Tyskland og Schweiz og slog sig 1912 ned i Kristiania. 1922 vendte han tilbage til Kbh. og grundlagde sit eget trykkeri i den nu forsvundne Helsingørgade. På et tidspunkt hvor dansk boghåndværk ikke stod særlig højt var det H.s fortjeneste at han i sin virksomhed satsede på boghåndværksmæssig kvalitet. Han fik herved en lille, men kvalitetsbevidst kundekreds, deriblandt K. V. *Engelhardt, og han blev sin tids mest eksklusive bogtrykker. Han beskæftigede sig meget med festadresser og lignende fornemme tryksager. Han udsendte også et stort antal privattryk, i alt 47, af hvilke han selv illustrerede en del. Hans kendteste bogarbejde var *Den lille Æsop* med tekst af Broby-Johansen og tegninger af Mogens Zieler som i 1945 udkom på Gyldendal. 1942 flyttede H. sin virksomhed til Åbenrå 29 hvor den stadig har til huse. Han var stærkt socialt interesseret og en meget spartansk mand som stillede uhyre små materielle krav til livet. H. omfattede Fagskolen for boghåndværk hvor han selv var elev fra 1905–09 med megen interesse, og da den marts 1968 fyldte 75 år skænkede han den en fond på kr. 50 000 hvoraf renterne skulle uddeles til særlig dygtige elever. 1966 modtog H. Forening for boghåndværks ærespris.

Esli Dansten i Philobiblon, 1945 89–91. Henry Thejls i De grafiske fag. 1948 381f. Bogtrykkeren K. H., af Henry Thejls og Broby-Johansen, 1963.

Jokum Smith

Hjorth, Lauritz Adolph, 1834–1912, terrakottafabrikant. * 27.12.1834 i Rønne, † 9.12.1912 sst., begr. sst. F: smed Lars Hansen H. (1794–1880) og Maren Kirstine Knudsen (1802–91). ~ 29.5.1862 i Rønne med Agnete Marie Wolffsen, * 1.11.1840 i Rønne, † 29.2.1908 sst., d. af fancefabrikant Herman Sonne W. (1811–87) og Kirstine Margrethe Rønne (1810–86).

H.s navn er et af de betydeligste i rækken blandt de lerbrugere som udnyttede de bornholmske

jordforekomster der var så gunstige for pottema-gervirksomhed. Navne som Christopher Frederik Spietz (1798–1856), Herman Sonne Wolffsen (1811–87) og Edvard Christian Sonne (1810–76) betegner hver for sig epoker inden for den bornholmske fajanceindustri. De bornholmske spare-grise, fajancehøns, hunde og heste vandt udbredelse både her hjemme og i udlandet. Det var væsentlig efter gamle forbilleder, H. arbejdede på sin i 1895 grundlagte fabrik: antikke græske vaser og figurer, oldnordiske kar o.l. Efterligningerne var så gode, at de endog i Italien kunne narre danske turister der først når de kom hjem fandt ud af at deres dyrt erhvervede lerlamper i bunden var mærket „L. Hjorth, Rønne“. 1899 optog H. fremstillingen af sortbrændt terrakotta og 1905 tilvirkningen af lysbrændt stentøj. Kristian Zahrtmann som interesserede sig for H.s virksomhed gav ham anvisning på flere af de antikke genstande han reproducerede, bl.a. en Danaidefigur som gengivet i terrakotta er almindeligt kendt. En lille buste som Zahrtmann 1879 modellerede af sin fireårige søster Bodild lod han brænde i terrakotta hos H. Den af H. grundlagte industri fortsattes af sønnerne, Hans Adolph (1878–1966) og Peter Christian H. (1873–1959). – Kancelliråd 1912. ☐Foto.

Rønne håndværker- og industriforen. 1862–1912, 1912. Kr. Zahrtmann. En mindebog, ved F. Henriksen, 1919 99 386f. M. K. Zahrtmann: Rønne by og borgere, 1927 238. [Hans Hjorth:] Bornholmsk stentøj 1902–12, Fra L. H.s fabrik i Rønne, 1960. Peter Hjorth: En keramisk virksomhed i Rønne, 1977.

Georg Nygaard*

Hjorth, Poul Valdemar Lindegård (dåbsattest: Lindegaard), * 1927, filolog. * 24.7.1927 i Holmstrup, Sanderum sg. F: købmand, senere overkontrollør Georg Valdemar Anton Lindegaard H. (1898–1966) og kontorist Agnes Jensine Dortha Thygesen (1905–52). ~ 7.7.1952 i Odense (Thomas Kingos k.) med aut. fysioterapeut Karen-Louise Balsløv, * 13.7.1927 i Odense, d. af overlærer Georg B. (1895–1962) og lærer Karen Tange (1893–1978).

H. blev student fra Skt. Knuds gymnasium, Odense 1946, cand.mag. i dansk og kristendoms-kundskab, Kbh.s univ. 1952, og dr.phil. 1965. I sin videnskabelige produktion har H. givet sig af med en lang række aspekter af nordisk filologi, både dialektologi (*Nordsamsisk bøjningslære*, 1958), gammeldansk (således i disputatsen *Filologiske studier over Karl Magnus' krønike*, 1965, leksikografi (som redaktør ved Ordbog over det danske Sprog 1954–55 og i sin *Vejledning i brug af Ordbog over det danske Sprog*, 1970) og nydansk syntaks m.v. Som professor i dansk sprog

ved Danmarks lærerhøjskole (1965–78) beskæftigede H. sig især med nydansk grammatik og tekstbeskrivelse. H. har siden 1978 været professor ved Kbh.s univ. i nordiske sprog med særligt henblik på moderne dansk. H. har som dygtig administrator beklædt en lang række videnskabelige tillidshverv: formand for Selskab for nordisk filologi 1963–68, Dansk sprognavn 1966–73, Universitets-jubilæets danske samfund 1977–, medlem af Videnskabernes selskab 1974. – R. 1975. ☐Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1965 210f. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Jens Juhl Jensen

Hjorth, Søren, 1801–70, tekniker, opfinder. * 13.10.1801 på Ørslev Vestergård ved Ringsted, † 28.8.1870 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Ass). F: ejer af Ørslev Vestergård, senere forpagter af Vesterbygård, Adellersborg og Selchausdal Jens Jacobi H. (1774–1847, ~ 2° 1820 med Birthe Bech, 1794–1865) og Anna Margrethe Lassen (1779–1820). ~ 19.12.1845 i Kbh. (Frue) med Elisabeth Vilhelmine Andrea Hansen, * 27.3.1805 i Val-lensbæk, † 30.9.1885 i Kbh. (Johs.) (~ 1° med proprietær Diderik Ancher til Lille Egede, † 1826), d. af senere sognepræst på Tunø Peter Ludvig H. (1774–1811) og Jacobine Frederikke Johanne Pechüle (1769–1861).

H. gik i skole hos sognets lærer og var bestemt til landvæsenet, og hans allerede i barndommen tydelige mekaniske talent blev ikke opmunret. Han tog dansk juridisk eksamen 1821 og blev s.å. godsforvalter på Bonderup ved Korsør. Han følte sig ikke tilfreds i denne stilling og fik 1828 ansættelse som volontør i rentekammeret hvor han 1836 avancerede til kammerskriver og sekretær, og med denne sidste titel benævntes han stadig af sin samtid. Nu da han boede i Kbh. fik han lejlighed til at dyrke de tekniske interesser der altid havde optaget ham; han hørte forelæsninger på Polyteknisk læreanstalt, særlig hos H. C. Ørsted, han fremstillede en tærskemaskine til faderen, og han konstruerede en roterende dampmaskine som 1832 blev udført af mekanikus Schiødt på St. Annæ plads og købt for 500 rdl. af kongen som skænkede den til Polyteknisk læreanstalt. S.å. beskrev han i G. F. "Ursins Magazin for Kunstnere og Haandværkere en af ham opfundet dampvogn som han forgæves søgte offentlig understøttelse til at få bygget.

1834 rejste han med understøttelse af det Reiersenske fond til England for at studere dampkraftens anvendelse på veje og jernbaner, og han eksperimenterede efter hjemkomsten en del med en dampvogn som nok kunne køre i jævne gader

Hjorth, S.

men som svigtede når han ville over Frbg. bakke. 1839 var H., hvis arbejder Polyteknisk læreanstalts lærere stadig viste interesse, i England, Frankrig og Belgien for at studere jernbanevæsenet idet han nu havde opgivet landevejsdampvognen. Efter hjemkomsten var han en tid bestyrer af Marschalls pianofabrik. 1840 kom han i forbindelse med en bogholder G. Schram som delte hans interesse for jernbanevæsenet, og i fællesskab udarbejdede de driftsoverslag for en jernbane fra Kbh. til Roskilde. Gennem Industriforeningen, hvor H. var næstformand 1841-43 og formand 1843-45, lykkedes det at vække interesse for planen om en bane fra Kbh. til en havn på Vestsjælland; der blev udført et nivellement af strækningen til Roskilde; foreningen søgte og fik koncession på anlægget i 100 år og indbød april 1844 til tegning af 1½ mill. rdl. aktier i Det sjællandske jernbaneselskab, som konstitueredes juli 1844 med H. som teknisk direktør og Schram som forretningsmæssig. Banen til Roskilde åbnedes for driften 27.7.1847. Det var bestemt at banen skulle føres videre til Korsør, men allerede nu begyndte jernbanekrisen fra England og Tyskland at sætte ind, så kapitalen ikke kunne tegnes, og denne strækning kom ikke til udførelse før staten 1852 ydede en garanti for renterne af anlægskapitalen. H. tog sin afsked 1848, oprevet af sin stillings vanskeligheder; s.å. søgte han efter at være kommet til kræfter regeringen om en understøttelse på 200 rdl. for at rejse til England og der får udført en elektromagnetisk maskine som han havde udtænkt planen til. Efter H. C. Ørstedes og J. G. Forchhammers anbefaling fik han understøttelsen og kom i London i forbindelse med ingeniør Gregory og mekaniker Bramah. Hans plan vakte interesse; maskinen som i moderne sprog ville hedde en elektromotor, blev udført og blev forevist i The Royal Society og Institution of Civil Engineers hvoraf H. var blevet medlem. Tillige blev den udstillet på verdensudstillingen i London 1851 og vandt her den eneste præmie for elektriske maskiner. Det var dog vanskeligt at få nogen nytte af en elektromotor så længe man ikke havde en dynamo, og H. tog derfor fat på denne opgave, som i den tids sprog kaldtes at bygge et tørt batteri. Det var under arbejdet hermed at H. ydede sit originaleste arbejde, idet han maj 1851 tydeligt har gjort rede for dynamoprincippet, altså den gensidige virkning mellem den remanente magnetisme og den af denne frembragte strøm. Det samme er anvendt i hans engelske patent 2198 af 14.10.1854 og i flere af hans skitser af maskiner fra den tid. 1854 rejste H. igen til England hvor han fik en dynamomaskine bygget hos Malcolm & Camp-

bell i Liverpool; maskinen blev patenteret, men 1856 vendte H. skuffet tilbage idet hans store tanke, ved hjælp af en dynamo og en elektromotor at fremstille et maskinaggregat til skibe og lokomotiver som brugte meget lidt energi og som i virkeligheden var et perpetuum mobile, havde lidt skibbrud; han troede at stå over for et område med uanede muligheder og havde ikke tilegnet sig overbevisningen om energiens konstans, som L. A. *Colding samtidig med J. P. Joule og R. Mayer havde påvist i 40'erne. H. var meget bekymret for sin fremtid da han vendte hjem fra England og hans sidste år blev da også trætte. 1857 blev han repræsentant for Cyclops stålfabrik i Sheffield, og 1859 blev han translator i engelsk. Fra 1861-62 til sin død fik han på finansloven en årlig understøttelse på 500 rdl. som anerkendelse af hans fortjeneste af jernbanevæsenet. Han arbejdede stadig med sine maskinprojekter, han rejste flere gange til Paris og havde en maskintype på udstillingen der 1867. Juli s.å. var han i audiens hos Napoleon III for at opnå dennes hjælp til at få bygget en større maskine, og omtrent samtidig var han i forbindelse med fysikeren grev du Moncel for at få sin prioritet på dynamoprincippet anerkendt, men antagelig på grund af uheldige mellemmand lykkedes ingen af delene. Hjemkommen fik han bygget en maskine hos fabrikant G. Kähler i Korsør og lidt senere, ved formående venners hjælp, en større i Kbh., og der blev 1868 nedsat en kommission hvori bl.a. professorerne C. *Holten og Chr. G. *Hummel havde sæde, til undersøgelse af hans maskintyper. Der blev foretaget nogle målinger, og H. foreslog forskellige ændringer af magnet-systemet, men der kom intet ud deraf. H.s kraft var brudt, hans svagelighed tog stadig til og førte til døden. Hans fortjeneste som opfinder af dynamoprincippet var længe upåagtet; den blev først fremhævet 1879 af oberst Bolton i Society of Telegraph Engineers i London og fra begyndelsen af dette århundrede satte her hjemme dr.techn. Sigurd *Smith ikke uden held et energisk arbejde ind på at skaffe H. den anerkendelse han har krav på. □Tegn. signeret J. Kayser, 1852 (Fr.borg). Træsnit af H. P. Hansen, 1888.

J. K. Gyrstinger: Slægten H., 1934. Journal of the Society of telegraph engineers, London 1879 216-81. Aug. Guerout i La lumière électrique, Paris 1.7.1882; sst. 1883 58 555. Théod. du Moncel: L'éclairage électrique, ny udg. I-II, Paris 1883 (eng. udg. s.å.) 102. C. Nyrop: Industriforen. i Kbh. 1836-88, 1888. Sig. Smith i Gads da. mag., 1906-07 464-73. Samme: S. H., dynamoprincippets opfinder, 1919 (eng. udg. s.å.). Samme i Opfindernes liv, udg. Helge Holst I, 1914 335-43. E. v. Holstein-Rathlou i Teknisk t. XIV, 1918 161 205. Samme i Ingeniøren, 1942 E 22-24.

Povl Vinding*

Hjorth-Nielsen, Henning Emil, 1878–1963, personalhistoriker. *7.1.1878 i Kbh. (Garn.), †16.8.1963, begr. på Frbg. F: klaverfabrikant Jens Anthon Edvard Nielsen (1835–90, ~1° 1869 med Svendborg Petersen, 1838–70) og Nanna Emilie Rønne (1845–90). Navneforandring (bindestreg) 11.3.1920. ~25.11.1905 i Silkeborg med Astrid Nørtoft, *20.6.1880 i Jørsby, †26.9.1934 i Stovby, d. af lærer Ole Grønkjær N. (1833–1912) og Elisabeth Juliane Dorothea Koch (1838–1927).

H.-N. tog præliminæreksamen 1895 og blev s.å. assistent ved Kbh.s overpostmesterembede, 1901 fuldmægtig, 1902 statsansat, 1906 postekspedient i Fredericia, 1908 i Kbh., 1923 postkontrollør. Fra 1917 var han tjenstgørende i generaldirektoratet, fra 1922 som bibliotekar ved post- og telegrafbiblioteket, 1926–43 hovedarkivar og indtil 1948 tillige inspektør ved Dansk post- og telegrafmuseum. Det skyldes især ham at afdelingen for telegrafvæsen kunne åbnes 1931, og også færgefartens udvikling havde hans særlige interesse. Han omorganiserede museets postale afdeling og katalogiserede de ældre frigørelsesmidler.

I tilknytning til hans arbejde ved etaten fremkom en række artikler og biografier af fremtrædende postfolk i Haandbog for Post og Telegrafvæsenet, han redigerede Det danske Post- og Telegrafvæsen I–IV, 1932–33 hvori han selv skrev fire afsnit, og han udgav 1936 *Den svenske Post gennem Danmark og den dansk-norske Post gennem Sverige i Tiden før 1735*. Han interesserede sig samtidig for andre fag og udgav *Københavns Slagterlaug 1451–1926*, 1926 (ny udg. 1951), *Københavns Bagerlaug*, 1933 og *Københavns Bryggerlaug* (i Dansk bryggerstat I, 1934). Det var dog juristerne der kom til at optage ham mest, og hans biografier og fortegnelser over disse der især vil bevare hans navn.

Allerede 1911 offentliggjorde han sit første personalhistoriske arbejde *Lidt om Peder Nielsen Gad* i Personalhistorisk Tidsskrift 6.II. Han kom herved i kontakt med redaktøren af dette, overretssagfører Paul *Hennings som han bistod ved udarbejdelsen af Ahnetavle for fire Søkende Hennings, 1917. Året efter blev H.-N. redaktionssekretær for Hennings ved Personalhistorisk Tidsskrift og indvalgte 1919 i bestyrelsen for Samfundet for dansk-norsk genealogi og personalhistorie. 1928, året efter Hennings' død, overtog han redaktionen af tidsskriftet. Han redigerede Personalhistorisk Tidsskrift længere end nogen anden, nemlig 20 år, og udnævntes, efter sin afgang som redaktør 1948, til æresmedlem af samfundet i 1954. Hans egne bidrag til tidsskriftet er forholdsvis få – vigtigst er de om-

fattende uddrag af Jens Bircherods dagbøger i 8.IV og 9.I, II og IV – men han videreførte solidt og samvittighedsfuldt den linje Hennings havde lagt, og hans personlige kontakt med yngre og debuterende bidragsydere fik ofte stor betydning for disse, således bl.a. for Albert *Fabritius der efterfulgte ham som redaktør. Særdeles nyttige er hans registerarbejder som *Dødsfald i Danmark 1915–23*, *Register omfattende Udrævelser og Afskedigelser i Statstidende 1911–24* og *Indholdsfortegnelse til Personalhistorisk Tidsskrift 1880–1929* (fot. optr. 1971). Blandt hans selvstændige genealogiske arbejder kan nævnes *En Slægt Flensborg*, 1942 og arbejdet om hans moderne slægt, købmands- og skipperslægten Rønne, dupl. 1942. – Det var også Paul Hennings, der stod bag da Den danske sagførerforening 1916 overdrog H.-N. at udarbejde en stat over *Danske Prokuratorer md kgl. Bevilling 1660–1869* som afsluttedes 1923, men først blev trykt 1935, og hvoraf der 1977 udsendes fotografisk optryk med tilføjelser og rettelser ved Finn H. Blædel. Værket efterfulgtes 1941 af *Danske Sagførere under Loven af 26. Maj 1868* hvortil ligeledes Finn H. Blædel har udsendt rettelser og tilføjelser 1979. H.-N. gik derefter på opfordring af og i samarbejde med redaktøren af juridisk stat, kon-torchef Arild Falk-Jensen, i gang med det store arbejde der resulterede i fembindsværket *Candidati og examinati juris 1736–1936. Candidati poliitices 1852–1936. Candidati actuarii 1922–36* der udsendes 1954–59. Et værk af denne karakter kan ikke være fejlfrit, men de tidsmæssige og økonomiske rammer der var lagt bevirkede at selv om det var udarbejdet med den for H.-N. sædvanlige og karakteristiske omhu kunne anmelderne påpege forskellige misforståelser eller fejl, hvilket sårede ham urimelig dybt. Det føltes derfor som en stor opmuntring at han selv om han var omkring de 80, blev udvalgt til at medvirke ved de væsentligste biografiske afsnit i hø-jesterets jubilæumsskrift 1961 som blev hans sidste større arbejde.

H.-N. var medredaktør af Kommunal Aarbog fra dens start 1930 til 1963, medlem af stednavneudvalget 1929–45 og som høj frimurer redaktør af Frimurermatriklen fra 1920. 1939 modtog han den Hielmstjerne-Rosencroneske medalje. Han var korresponderende medlem af Norsk slekthistorisk forening og af Genealogiska samfundet i Finland. – R. 1929. DM. 1938. □Mal. af C. O. Ehlers. Foto.

Interview i Årbog for det da. postvæsen 1927, 1926 329–36. – Kai Uldall og L. Bobé sst. 1945, 1944 218f. Arne Krog sst. 1948, 1947 207–09. Alb. Fabritius i Pers.-hist. t. 14.r.VI, 1964 61–64. – Levnedsskizze i ordenskapitlet.

Hans H. Worsoe (Povl Engelstoft)

Hjorth Nielsen, Søren

Hjorth Nielsen, Søren, * 1901, maler, grafiker. * 2.8.1901 i Svstrup ved Silkeborg. F: husmand, senere gårdejer i Kragelund Niels Mathiasen Nielsen (1869–1927) og Kirstine Hjorth (1871–1907). ~ 1° 1933 med Merete Bull, * 1911, d. af den norske forfatter Olaf Jacob Martin Luther B. (1883–1933) og Thora Bakkerud. Ægteskabet opløst. ~ 2° 1.1.1941 i Vester Åby med kunsthistoriker Inger Wilhelmine Maren Nielsen, * 5.11.1911 i Vester Åby, d. af maskinfabrikant, direktør Marius Johan N. (1880–1943) og Christine Jørgensen (1881–1945).

Efter et år på Teknisk skole i Silkeborg blev H. 1921 optaget på kunstakademiet i Kbh. hvor malerprofessoren Ejnar *Nielsen især fik betydning for ham ved sin strenge arbejdsmoral. Hos Ejnar Nielsen så han også billeder af Karl *Isakson og specielt Ludvig Karsten hvis frie, dramatiske penselføring satte sit præg på hans billeder fra de yngre år. Foruden på malerskolen arbejdede han på den nyoprettede grafiske skole på akademiet, og maleri og grafik har fortsat optaget ham i lige høj grad med en udpræget malerisk behandling af de grafiske teknikker han især har benyttet: træsnit, litografi og radering med forkærlighed for tornålsteknikken. Hertil slutter sig hans tegninger hvor han også har anvendt farvekridt. Hans tidlige arbejde inden for både maleri, grafik og tegning er i emnevalg præget af hans miljø, dels akademiet med portrætter af kammerater, dels Vesterbro som især er skildret med styrke, fx interiører fra værtshuse. Han malede også billeder fra Sydhavnen, Enghave plads m.m., og udsigten fra sine vinduer i Oehenschlægersgade. Senere blev det søerne ved Fredensbro, Gammel strand og Tempelhuse ved Bramsnæsvej. Motiverne i de tidlige år strakte sig fra fx en stor religiøs komposition fra 1925 til fx *Volddronningen og hendes galan* fra 1929. Han dyrkede fortsat menneskeskildringen med dystre aspekter, men desuden portrætter af familie og venner og enkelte bestillingsportrætter (fx *fru Fønnesbech Sandberg* i Malmø museum), dog har med årene bybilleder og landskaber fået hans største interesse i forbindelse med en udvikling fra de yngre års furioso til en mere afklaret, næsten klassisk ro uden at derfor hans sans for lysets bevægelighed er mindsket. Han holder af de store flader, de lange spændte horisonter, de stramme rette linjer og motiver, fx gavltrekanter der gentages som et musikalsk tema. H. har også illustreret skønlitteratur, fx digte af Hans Bjerregaard (1938 og –41). En udgave af Tom Kristensen *Hærværk*, 1979, er blevet forsynet med gengivelser af et udvalg af hans ældre tegninger der i alt fald i henseende til motiv adskiller sig fra teksten.

Billeder af H. findes på mange af landets kunstmuseer og i Malmø, Göteborg og Ystad. En stor samling af hans grafik og tegninger i Den kgl. kobberstiksamling og af grafik på museet i Silkeborg. Større separatudstillinger af hans arbejder er afholdt af Kunstforeningen i Kbh. 1942 og 1973, i Silkeborg kunstmuseum 1958 og 1976, i Rostock 1969, i Den kgl. kobberstiksamling 1972, i Paris (Maison du Danemark), 1977, Kastrupgård 1978 og Esbjerg 1979. H. har bestridt talrige tillidshverv og beklædt posten som professor ved kunstakademiet 1957–71. Han er medstifter af Decembristerne 1928 og har udstillet på Den frie udstilling fra 1931. Han er æresmedlem af Grafisk kunstnersamfund 1958 og af kunstakademiet 1978, som tildelte ham Eckersbergmedaljen 1940 og Thorvaldsenmedaljen 1972. I 1979 modtog H. den svenske Prins Eugen-medalje. – R. 1954. R. 1964. □ Talrige selvportr., i mal. hvert år 1923–31, radering 1925 og 1926, flere 1929, 1930, litografi 1927 og 1929. Litografi af M. Zieler, 1927. Mal. af M. Kaalund-Jørgensen, 1928. Radering af J. H. S. Jensen, 1929. Træsnit af Aage Gitz Johansen, 1929. Tegn. af John Christensen, 1936. Litografi af Torben Jensen, 1939. Radering af Victor Brockdorff. Tegn. af Otto Christensen og af Ivan Opffer, 1969. Foto.

Udg. S. H. N. Et udvalg af billeder m. tekst af S. Bille-Holst, 1937 = Danske kunstnere XII. H. N. Med tekst af Jan Zibrandtsen, 1955 = Vor tids kunst LI. Vor tids grafik, 1958 nr. 2. S. H. N. Ved Leo Estvad, 1961 = Danske grafikere III. S. H. N. Tegninger 1925–45, red. H. H. Lerfeldt og Kn. Holten, 1972 (m. værkfortegn.). S. H. N. Grafik og tegn. i Silkeborg mus., red. Troels Andersen, 1976.

Kilder. Interviews i B.T. 18.11.1929 og 8.12.1954, Silkeborg avis 16.9.1949 og 20.12.1951. Berl. aften 20.7.1961. Dagens nyheder 30.7.1961 og Århus stiftstid. 1.8.1976.

Lit. Leo Estvad i Kunsten idag, Oslo 1968 nr. 4, hft. LXXXVI 24–43. Mikael Wiwel i Information 16.5.1978.

Henrik Bramsen

Hjorthøy, Hugo Frederik, 1741–1812, præst, topograf. * 9.5.1741 i Klep (Jæren), † 29.8.1812 i Sund. F: sognepræst i Klep Hugo Frederik H. († 1741) og Inger Beata Schreuder. ~ 1° 3.11.1771 i Norderkov med Bolette Marie Braag, * 1.5.1746 i Kristiania, † 27.1.1776 i Fron, d. af jernværksejer Lars B. og Margrethe Andersdatter Mehlo. ~ 2° 1776 (1780?) med Maren B., døbt 21.5.1750, † 3.4.1826 i Tysnes, søster til I. hustru.

Efter privat undervisning i Bergen blev H. 1760 dimitteret til universitetet i Kbh., n.å. tog han den filosofiske eksamen og var derefter huslærer i Norge, bl.a. hos sin senere svigerfar. 1764 blev han cand.teol. og 1766 ordineret i Kristiania ef-

ter i et år at have virket som kapellan. Han vendte tilbage til Kbh. hvor han 1769 blev præst ved flåden og fulgte n.å. som skibspræst med en flådeafdeling på 11 skibe der sendtes til Middelhavet for at tale magtsprog til de regerende myndigheder i Algeriet. Togtet der for H.s vedkommende varede fra 5.4.1770 til 1.6.1771 blev ikke blot en militær fiasko, men også kostbar i mandskab idet en smitsom sygdom, formentlig dysenteri, angreb besætningerne straks efter afrejsen. H.s dagbog (i Museum 1893, I, 106–18), hvori han omhyggeligt opregner dødsfaldene, bl.a. blev to andre præster ofre for soten, er et rystende vidnesbyrd om de vilkår søfolk levede under på sådanne langfarter. På hjemvejen blev han selv syg i Lissabon hvor hans skib Sophia Magdalena var søgt ind for reparation. På grund af den fremrykkende årstid fandt hjemrejsen først sted næste sommer.

H. blev sognepræst i Skien, senere i Fron og 1775 provst i Gudbrandsdalen. Som så mange af tidens præster interesserede han sig for at opbygge næringslivet. Han fik i Fron oprettet Gudbrandsdalens første kornmagasin, arbejdede med nyrydning og dræning; men samtidig forsøgte han sig som topografisk forfatter og udgav *Physisk og økonomisk Beskrivelse over Gulbrandsdalens Provstie I–II*, Kbh. 1785–86, et ikke særlig originalt arbejde. Hans første hustru døde sindsygt, og selv tilbragte han sine sidste år i en sløvhedstilstand.

G. Schoning: Reise gennem Gudbrandsdalen, Hamar 1926.

Sv. Cedergreen Bech

Hjortnæs, Karl Lauritsen, * 1934, minister. * 19.4.1934 i Hjørring (Skt. Katharinæ). F: brugsuddeler, senere forretningsfører Niels Christian Lauritsen H. (1900–64) og Inger Schmidt-Nielsen (* 1900). ~ 10.10.1959 i Hjørring (Skt. Hans k.) med Jonna Kock, * 16.11.1934 i Hjørring, d. af tømremester Jens Christian Thomsen K. (* 1902) og Anna Valborg Christiansen (* 1909).

H. voksede op i et socialdemokratisk hjem, faderen var socialdemokratisk folketingsmedlem 1953–64, men H. kom selv først med i det organiserede partiarbejde i studentertiden i Århus. Han var blevet student i 1953 og studerede i nogle år medicin; det var i den periode han kom ind i den socialdemokratiske studenterforening Frit forum hvor han var formand 1955–57 og samtidig lærer ved AOFs tillidsmandskurser. Allerede i Frit forum dokumenterede H. sine anlæg for administrativt arbejde og en betydelig arbejdskraft og -lyst der gennemgående har været sam-

let om en enkeltsag; at dække alt eller blot mange områder på samme tid har ikke været H.s tilbøjelighed. Efter at have aftjent værnepligten skiftede H. studium og blev 1968 cand.jur.; studiet blev passet sideløbende med en omfattende lærervirksomhed ved forsvarets civilundervisning.

H.s embedsvirksomhed har ligget inden for socialforvaltningen. 1968–73 var han revalideringskonsulent i Århus – 1970–72 formand for revalideringskonsulentforeningen i Danmark – og fra 1974 ankechef i socialstyrelsen. – 1968 var H. opstillet i Æbeltoftekredsen, 1971 i Skanderborgkredsen og efter kredsomlægningen fra 1974 i Århus 4. kreds. Han kom i folketinget 1971, blev ikke genvalgt 1973, men er siden 1975 atter valgt. H. var justitsminister 26.9–6.12.1973 i ministeriet Anker Jørgensen I og blev skatte- og afgiftsminister i ministeriet Anker Jørgensen V efter valget 23.10.1979. – Bag den ydre politiske karriere ligger et målbevidst arbejde. H. blev første gang kendt i en videre kreds da han 1971–72 var formand for komiteen af socialdemokrater mod EF. Efter Danmarks indtræden i EF har det været H.s linje at virke ud fra denne kendsgerning, og han vender sig mod al tale om udmeldelse af fællesskaberne. Efterhånden blev skattesager H.s speciale, formand for skatte- og afgiftsudvalget 1975–76 og 1977–79, men han markerede sig også stærkt gennem kontroversielle synspunkter der gav genlyd landet over, fx med kraftige angreb på lægehonorarernes størrelse. Ved Dorte Bennedsens udnævnelse til undervisningsminister i januar 1979 blev H. næstformand for folketingsgruppen hvilket blev betragtet som en indrømmelse til det der kaldes partiets venstrefløj. Efter Kjeld Olesens valg til EF-parlamentet i sommeren 1979 blev H. tillige politisk ordfører for gruppen. Ved regeringsdannelsen efter folketingsvalget 23.10.1979 blev H. minister for skatter og afgifter.

Interview i Berl. tid. 4.2.1979. Christen Schmidt i Politiken 9.1.1979. Malin Lindgren sst. 11.11.1979. Århus stiftstid. 14.1.1979, 27.10. s.å. og 20.1.1980.

Vagn Dybdahl

Hjortsø, Leo Erwyn, * 1909, filolog. * 24.8.1909 i Kbh. (Fødsst.). F: speditør Christian H. (1887–1972) og Elise Vilhelmine Hansen (1889–1921); plejeforældre: inspektør Christen H. (1872–1939) og Frederikke Ludvigsen (1873–1930). ~ 1° 24.12.1936 i Kbh. med Ellen Agnete Stender Hansen, * 7.11.1909 i Kbh., + 31.1.1977 i Ålborg. Ægteskabet opløst 1950. ~ 2° 30.9.1950 i Kbh. med Birtha Henriette Pedersen, * 3.5.1924 i Nørresundby. Ægteskabet opløst 1954. ~ 3°

Hjortsø, Leo

6.10.1956 i Gentofte med Birgit Levy, * 9.11.1933 i Hellerup. Ægteskabet opløst 1977.

H. blev klassisk sproglig student fra Østre Borgerdyd skole 1928 og cand.mag. i græsk og latin 1934. Efter ti års ansættelse ved Ålborg katedralskole vendte H. tilbage til Kbh. 1947, først til Aurehøj statsskole, fra 1948 til Østre Borgerdyd skole hvorfra han trak sig tilbage i 1977. 1968–78 var han ekstern lektor i klassisk filologi ved Kbh.s univ. H. er en begejstret græcist og en utrættelig formidler af græsk kultur fra den klassiske oldtid til nutiden. For H. er litteraturen og kunsten to lige udtrykkelige og grundlæggende sider af kulturlivet, og han er i sjældnen grad fortrolig med såvel græsk litteratur som græsk arkæologi, kunst og topografi, to områder han mere end andre har formået at forene i sin kyndige og engagerende undervisningspraksis. Ved siden af sin skole- og universitetsgerning har H. haft tid til en betydelig oversættelsesvirksomhed og litterær produktion, ofte i samarbejde med andre klassiske filologer, omfattende lærebøger (herunder det meget benyttede billedværk *Klassisk Kunst*. 1945 og senere), fremragende klassikeroversættelser (bl.a. Homeriske hymner, Herodot, Pausanias, tragedier af Sofokles, Euripides, Seneca), og selvstændige indføringer om *Olympia*. 1960 og senere, *Græske guder og helte*. 1971 og *De græske historikere*. 1975. H. er en pioner inden for formidlingen i Danmark af det moderne Grækenlands kultur (*Græske stemmer*. 1963, *Græske billeder. Med danske forfattere og kunstnere i Grækenland*. 1964) og var en årrække formand for foreningen Grækenlands venner. Siden fagets oprettelse har han været censor i nygræsk sprog og litteratur ved Kbh.s univ. □Foto.

Ivan Boserup

Hjortø, Knud Anders, 1869–1931, forfatter. * 4.1.1869 på Hjortøgård ved Kirke Værlose, † 25.11.1931 på Frbg., urne på Vestre kgd. F: gårdejer Lars Knudsen (1825-95) og Karen Marie Pedersen (1834-71). Navneforandring 30. 8.1904. ~ 22.10.1904 i Egeslevmagle, Sorø amt, med Kirstine Pedersen, * 6.12.1883 i Ringkøbing, † 19.5.1972 på Frbg. d. af portør, senere togfører ved DSB Andreas P. (1858–1935) og Judith Marie Pedersen (1857–1941).

I en selvbiografisk skitse (i *Under det svindende Lys*. 1933) nævner H. den afgørende betydning barndomsårene, forholdet til den omgivende natur og samlivet med gårdens folk, deres historier og overtro, har haft for hans forfatterskab. Ungdommens mystisk-romantiske stemning blev dog afbalanceret af drengens brændende interesse for Bjørnsons og Blichers noveller og Holbergs

komedier. Senere blev Bibelen, især Johannes' åbenbaring, en væsentlig inspirationskilde. Alleerede som 15-årig var H. sig sit kald som digter beredt, og han begyndte samtidigt at skrive sine første fortællinger som han – med karakteristisk selvkritik – kort efter brændte. Det første trykte bidrag kom mange år senere, *Rejsebrev fra London* (i Skanderborg Amtstidende 2.8.1898) og først 1899 debuterede H. med bogen *Syner*. Sytten år gammel kom han til Jonstrup seminarium hvorfra han 1888 fik sin lærereksamen. Efter at have undervist i kort tid blev H. student 1891, var privatlærer i Aså 1891–93 og begyndte at studere fransk ved universitetet hvor han bl. a. fulgte forelæsninger hos Kristoffer *Nyrop. Men det var Otto *Jespersen der udøvede den største indflydelse på H. ved at vække hans interesse for det talte sprog og muligheden for at nærme det til skriftsproget. H.s filologiske studier, præget af stor viden og lydhørhed, er delvis samlede i *Fra Ordenes Samfund*. 1918 og *Sprogets Luner*. 1927 og danner et værdifuldt supplement til forfatterskabet. Som led i studierne rejste H. til Paris i 1896 og 1897, oplevede her sit digteriske gennembrud og opgav derpå en videnskabelig løbebane. Fra 1897–99 var han realskolelærer i Skanderborg, 1900–08 i Skælskør og 1908–12 lærer ved Vordingborg seminarium. Efter at have modtaget det Anckerske Legat 1912, der muliggjorde en rejse til Tyskland og Italien, opgav H. pædagogikken og levede herefter som fri forfatter. Først bosatte han sig i Vordingborg, afbrudt af nogle år i Roskilde, men flyttede 1923 til Kbh. hvor han, der i mange år havde lidt af en tiltagende synssvækkelse, til sidst blindhed, dræbtes ved en bilpåkørsel.

De fantastiske og allegoriske skitser i H.s debutværk er udpræget tidslitterære arbejder, bestemt af 1890ernes symbolistiske strømninger, kaotiske og eksplosive i deres visionære studier af drøm og ubevidst sjæleliv. I de selvbiografiske romaner *Kraft*. 1902 og *Grøn Ungdom og grå Sjæle*. 1911 – om provinsstudentens møde med hovedstaden – gør H. imidlertid veloplagt op med tidens pessimisme og forfaldstendenser, og den tidlige novellesamling *Hjemme fra Egnen*. 1901 peger på en anden retning i forfatterskabet, nemlig den realistiske hjemstavnschildring der videreføres i det rent naturalistisk-satiriske portræt af småbylivet i romanen *Folk*. 1903, en præcis realisme der med mesterskab siden blev rendyrket i de to novellesamlinger *Indensogns og Udensogns*. 1919 og *Ud for Skrænten*. 1922 og som, sammen med den verden af drøm og mystik der skildres i *Syner*, danner kontrasten i de psykologiske og filosofiske romaner der er H.s vigtigste indsats. Hovedværket er den Kierke-

gaard-inspirerede trilogi *Støv og Sjærner*, 1904, *To Verdener*, 1905 og *Hans Råskov*, 1906. Handlingens tråd er spinkel, romanerne består af en række naturbilleder, syner og refleksioner, men de giver et usædvanlig rigt udbytte af menneske- og sjælekundskab. Hvert binds hovedperson ses i forhold til de tre sider af sjælelivet: fantasien, tanken og lidenskaben. De er alle tre af bonde-slægt og forsøger at omsætte almuesindet til moderne selvbevidsthed, men lider skibbrud i dette forsøg. Ingen er nemlig i stand til harmonisk at udvikle alle personlighedens egenskaber; dette er trilogiens tragiske problem og tillige problematikken i H.s forfatterskab. Efter trilogien fulgte ironisk-satiriske psykologiske studier over præstetyper, *Præster*, 1907 og over en bondepolitiker, *Rasmus*, 1909 samt den tunge udviklingsroman *Den fortalte Søn*, 1910, det første forsøg på en idédigtning, der fuldføres med langt større kunstnerisk beherskelse i *Faust*, 1921, en fabel om manden der af døden får lov til at leve sit liv om igen, og den mytologiske *Den gule Krønike*, 1923. Betydeligere end disse værker er romanen *Fru Herta*, 1914, en ægteskabshistorie der analyserer forholdet mellem det nøgterne og robuste og det reflekterede og forfinede menneske. *Tve-llys*, 1917 og den stærkt selvbiografiske *Hans Heilums Nat*, 1924 er bygget over samme kontrast, hvortil kommer et nyt spændingsmoment: modstillingen mellem drøm og virkelighed idet H. inddrager drømmen som det væsentligste led i karakterskildringen. Begge romaner glimrer ved dialektiske samtaler mellem mand og kvinde om kærligheden, et tema der varieres ustandseligt i næsten alle H.s bøger – ikke mindst i hans sidste novellesamlinger *Drømmen om Kvinden*, 1928, *Kringelveje*, 1929, *Tre i Spillet*, 1930 og *Under Livets Træ*, 1932 om menneskets stræben efter lykken som aldrig nås, mest på grund af den mangel på harmoni der findes endda hos mennesker der elsker hinanden. I sin sidste roman *Svundne Somre og gamle Vintre*, 1931 tager H. endnu en gang et gammelt motiv op til behandling: den unge mands flytten fra land til by, hans forvandling fra bonde til akademiker. Her er det lykkedes H. at skabe en syntese af den dobbelt-hed der bestemmer hele hans forfatterskab: brydningen mellem intellektuel grublen og virkelighedsnær iagttagelse.

Det er især den særprægede, ofte kuriøse, detalje H. har et skarpt blik for, udtrykt både i sproget og den psykologiske analyse. Fremfor alt er hans portrætter af kvinder og børn udført med stor finhed, selvom det skematiske og konstruerede i bøgernes komposition og menneskeskildring i øvrigt kan virke trættende. Det er i den kortere novelle – ofte først trykt i Berlingske Tidendes

søndagsudgave – at H. oftest nåede mesterskab. Det var samtidig her han fik det publikum i tale der ellers følte sig frastødt af dette forfatter-skabs mærkelige blanding af eruptiv lidenskab og kølig intellektualisme, et særpræget forfatter-skab – ivoirigt højt anerkendt af kritikken – der altid vil sikre H. en betydelig, omend eksklusiv plads i litteraturen. □Tre mal. af S. Swane fra 1925 (det ene i Fyns stifts mus.). Mal. af Eiler Sørensen udst. 1925. Mal. af Swane 1929, af Eiler Sørensen 1931. Træsnit af Alex Garff s.å. Fo-to.

K. H.: Under det svindende lys, 1933 (m. indledn. af Johs. V. Jensen og bibliografi). Interview i Chr. Rime-stad: Digtere i forår, 1906 104–09. – Oscar Geismar: Nogle digterprofiler, Kria. 1906 187–99. Otto Gelsted i Tilskueren, 1915 II 505–13. Samme i Danske digtere i det 20. årh. I, 2. udg. 1965 235–48. J. Brøndum-Nielsen i Litteraturen, 1918–19 210–14. Oluf Friis og Frits Johansen: K. H. Karakteristik og bibliografi, 1924. Johs. V. Jensen i Berl. tid. 16.11.1924. Samme i Vor ungdom LIII, 1931 298–300. Henning Kehler: Kampen for livs-anskuelse, 1925 97–100. Henri Nathansen: Portræstudier, 1930 105–32. Jørgen Bukdahl: Det moderne Danm., 1931 69–126. Aug. F. Schmidt i Dansk udsyn, 1932 107–23. Johs. Smith i Socialdemokraten 4.1.1944 og i Berl. aften 17.5.1954. Ove Abildgaard i Berl. aften 2.12.1952. Per Højholt i Århus stiftstid. 4.1.1969. Sv. Møller Kristensen: Den store generation, 1974. – Papi-ter i Kgl. bibl.

Sven H. Rossel

Hjørring, Anders Matthiesen, 1609–78, præst, forfatter. * 7.9.1609 i Hjørring, † 23.12.1678 i Kbh. ~1° med Sidsel Jonsdatter († ca. 1652). ~2° med Sidsel Pedersdatter († tidligst 1694).

H. blev 1634 student fra Kbh. 1637 kaldtes han til præst for Helligånds hospital eller Vartov (da liggende uden for Østerport) og for Børnehuset i Kbh. Dette embede betjente han med samvittighedsfuld flid i en lang årrække. Da Vartov i nov. 1658 blev ødelagt af svenskerne blev H. med sine fattige nødt til at søge ind i byen, og da hospitalet ikke længere kunne underholde lemmerne gik han omkring og „tryglede Føden til dem“ så at fremdeles 60 personer kunne forsørges. Kbh.s belejring gjorde H. til historisk forfatter. Den overordentlige interesse hvormed han fulgte be-givenhederne har sat sit præg i hans talrige optegnelser. Trykte foreligger hans *Leys-Krantz*, 1660 (og siden oftere) og *Leyres Politie*, 1661; men et endnu større skrift, kaldet *Lejres eller Be-lejnings Dagværk* forblev utrykt skønt det ifølge E. C. *Werlauff er det vigtigste kildekrift som haves til Kbh.s belejringshistorie. Også en række andre optegnelser til tidshistorien stammer fra H., således hans redegørelse for begivenhederne ved suverænitets indførelse 1660 der skønt tydeligt præget af det officielt autoriserede har været en meget benyttet kilde for senere historikere.

Hjørring, Anders Matthiesen

Desuden har han i dramatisk form bearbejdet skildringerne af Danmarks historie i disse år i et par utrykte skuespil (mss. i Kgl. bibl.). Alt hvad han skrev er præget af hans naive og fromme sindelag. Også som teologisk forfatter har han virket. Hans *Exercitatio catechetica*, 1643, hans bearbejdede udgave af Luthers lille katekismus, 1644 og hans *Viaticum* (3. opl. 1666) viser ham som en streng luthersk teolog af Jesper *Brochmands skole. Blandt hans talrige efterladte håndkrifter er en dansk konkordans over Det nye testamente.

Kirkehist. saml. 2.r.v, 1869–71 305–07 (breve). Kbh.s diplomatarium, udg. O. Nielsen I, 1872 777; III, 1877 815f; V, 1882 719–81; VI, 1884 501 651. Danske mag. 8.r.III, 1967–70 167f. – Jul. Paludan: Renaissancebevægelsen i Dan.m.s lit., 1887 329–33. C. O. Bøggild-Andersen: Statsomvæltningen i 1660, 1936. Samme: Hannibal Sehested I, 1946 296f. Arne Stæde: Erik Dahlbergh och Carl X Gustafs krigshist., Sth. 1967 = Carl X Gustafstudier III. Karen Weiss-Pedersen: A. M. H.s samtidshist. skuespil, 1973 (anm. af E. Sønderholm i Danske studier, 1975 129–35). – Papirer i Kgl. bibl.

*Bjørn Kornerup**

v. **Hobe** (Hoben), **Levin Ludvig** (Ludewig), 1700–81, officer. * 25.11.1700 på Warbelow i Mecklenburg, † 26.4.1781 i kastellet Frederikshavn, begr. i Kbh. (Garn.). F: Carl (Cord) Ludewig v. H. til Warbelow († 1705) og 2. hustru Dorothea v. Levetzow (1660–1727, ~1° med Paschen v. Negen-dank til Prieschendorf og Schmachthern, † 1682, ~3° 1707 med svensk løjtnant Joachim Otto v. Hunemörder til Fienstorff m.m., 1663–1730). ~1° 1732 med Cathrine Sophie Langhaar, * 1703, begr. 17.4.1748 i Kbh. (Garn.), d. af premierløjtnant, senere oberstløjtnant Claus L. († 1712) og Charlotte Sophie Brockdorff (1681–tidligst 1766, ~2° med brigadør Christoph Moritz v. Donop til Maspe, 1688–1733, ~1° ca. 1703 med Johanne Elisabeth v. Üterwich, † 1716). ~2° 1753 med Adelgunde Sophie Scholten, * 24.5.1732 på Estrup, Malt sg., † 27.10.1775 i Kbh. (Garn.), d. af generalløjtnant, senere general Henrik S. (1677–1750) og Louise Brockdorff (1700–44).

v. H. kom 1716 i dansk tjeneste, blev 1722 sekondløjtnant i fodfolket, 1727 premierløjtnant og kaptajn, 1746 kar., 1749 sekond- og n.å. premiermajor i Garden til fods (1752 med obersts kar.). 1756 blev han virkelig oberst og regimentschef mod at betale pension til sin formand, 1760 generalmajor. 1743 var han generaladjutant hos general Jobst v. *Scholten ved det til angreb på Sverige bestemte korps og under mobiliseringen 1758–62 deputeret, derefter præses i feltkommisariatet, fra 1760 tillige deputeret i generalkommissariatskollegiet; men da C. L. de *Saint-Ger-

main 1763 oprettede generalkrigsdirektoriet blev v.H. ikke medoptaget deri, formentlig fordi han i forvejen havde udtalt mistvivl om reformernes økonomiske gennemførlighed. Han var herefter uden tjenestestilling indtil han 1766 ved Saint-Germains afgang blev deputeret i det høje krigsråd, men han blev skubbet ud, da Saint-Germain marts n.å. atter kom til magten. 1768 blev han kommandant i Kastellet, n.å. generalløjtnant og 1772, ved det militære kollegiums rekonstruktion, en kort tid deputeret i dette. 1775 blev han general af infanteriet. Til sin død var han kommandant i Kastellet. 1776 var han blevet naturaliseret som dansk adelsmand. Med sin anden hustru havde han erhvervet meget betydelige midler. – Hv. R. 1766. □Tegn. af W. Haffner, 1781 (Gelting).

K. C. Rockstroh: Udvikl. af den nationale hær III, 1926.

*Rockstroh**

Hoe, Josias, 1739–1816, rentekammerdeputeret. * 22.7.1739 i Flensborg, † 20.1.1816 i Kiel, begr. sst. F: købmand, borgmester Gerhard H. (1704–70, ~2° 1746 med Lucia Feddersen, 1724–64) og Metta Catharina Lorck (1712–42). ~7.7.1769 i Flensborg med Maria (Margrethe) Hedvig Hal-lensen, * 15.12.1749 i Flensborg, begr. 6.6.1800 i Kbh. (Fred.ty.), d. af kommerceråd Peter H. (1714–96, ~2° 1763 med Catharina Meincke, 1718–93, ~1° 1752 med købmand og rådmand i Haderslev Hans Rudolph Feddersen, 1717–62, ~1° 1740 med Sophia Catharina Lunding, 1723–50, ~1° med købmand i Haderslev Jacob Soltwedel) og Maria Elisabeth Lembecke († 1753).

H. fik sin juridiske uddannelse på universitetet i Halle, hvor han 1758 blev immatrikuleret. Efter endt eksamen praktiserede han som advokat i Flensborg, trådte derefter i hertugen af Glücksborgs tjeneste som direktør for hans Hofret og blev, da de glücksborgske arvelande overgik til den danske krone, medlem af den kommission der skulle ordne de herhenhørende forretninger. 1782–84 var han medlem af den gottorpske overret, men herefter fik han ansættelse i rentekammeret, og inden for dette kollegium falder hans mest betydelige indsats. Hans advancement foregik i lyn tempo idet han i løbet af tolv år tilbage-lagde banen fra yngste til l. deputeret. 1804 hå-bede han på at blive direktør for rentekammeret men forholdet mellem ham og Christian Ditlev Reventlow (1748–1827) var ikke godt. Som trøst fik han det hvide bånd „for hans Forstands, Kundskabers, Stoltheds og Ladheds Skyld“ som Reventlow udtrykte det. En af de sager der skilte

de to mænd var landbospørgsmålet i hertugdømmerne. H. var medlem af den kommission der skulle udarbejde en ny tjenesteanordning på de adelige godser i hertugdømmerne, og indtog her et meget anti-ridderskabeligt standpunkt. 1796–98 fungerede han tillige som stempelpapirkommissær, ligesom han var medlem af postkassenpensionsdirektionen. 1810 afskedigedes han med sin fulde gage i pension på grund af svagelighed. – Justitsråd 1777. Etatsråd 1784. Konferensråd 1789. – Hv. R. 1804.

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekrede, udg. L. Bobé I, 1895; VI, 1903; X 1931.

Harald Jørgensen

Hoeck [ˈhoːk], **Einar**, 1891–1970, politimester. * 8.10.1891 i Kbh. (Trin.), † 20.8.1970 på amtssygehuset, Århus (Møllevang, urne sst. (n dr. kgd.). F: grosserer Nicolaus Christian H. (1858–1928) og Sophie Cathrine Albertsen (1857–1940). ~ 20.5.1920 i Århus (Hospitalisk.; vielsen fejlagtig indført i Dom sg.s kbg.) med skuespiller Bertha Nina Sommerfelt, * 22.3.1896 i Oslo (Trefoldigheds), † 7.5.1979 i Risskov (~ 1° 1916 med redaktør Aage Schmidh, 1885–1944; ægteskabet opløst 1920), d. af ingeniør Lars Christian Andreas Broch S. (1859–1918) og Anne Kristine Knudsen (1866–1943).

H. blev student fra Metropolianskolen 1909 og cand.jur. 1914. Efter et år som sekondløjtnant ved fodfolket blev han 1916 byfogedfuldmægtig i Fredericia og året efter byfogedfuldmægtig i Århus. 1919 ansattes han som auditor ved 3. feltartilleriregiment i Århus, men varetog samtidig auditorforretninger ved andre militære afdelinger i en stor del af Jylland. Sideløbende hermed var han fra 1920 politifuldmægtig i Århus. 1931 blev han politimester i Århus hvor han i perioden 1945–46 var beskikket som politikommandør for Midtjylland, omfattende politikredsen nr. 36–46 og 56–62. Han tog på grund af alder sin afsked 1961. – H. var uhyre flittig og det var karakteristisk for ham at han, der var en fortrinlig tegner, allerede fra sit 15. år fremstillede tegningerne til ugebladet Hjemmets nystartede tegneserie *Knold og Tot*, et arbejde han vedblev med i 12 år til 1919. H. overtog politimesterembedet i Århus på et tidspunkt hvor politiets omdømme i byen havde lidt et betydeligt knæk som følge af en affære hvori et ikke ubetydeligt antal politifolk af alle grader var indblandet på en særdeles belastende måde. Det lykkedes dog hurtigt H. ved sin myndige og noble optræden at genskabe respekten for politiet. Medvirkende hertil var også hans udadvendte hold-

ning affødt af et ønske om at skabe så nær kontakt med befolkningen som vel muligt. Politiets uddannelse lå ham meget på sinde og han udarbejdede tidligt flere lærebøger til brug på politiskolen og skrev et betydeligt antal instruktive artikler i politiets faglige tidsskrifter, ligesom han i en årrække var censor ved skolen. Gennem årene har han ikke alene været en flittig kronikør, men også givet vægtige bidrag om politiets historiske udvikling i værker som *Kampen mod forbrydelsen* og *Dansk Politistat*.

Under besættelsen skabte H. ved sin retlinede og værdige holdning over for tyskerne stor respekt om sin person. Den 26.5.1944 blev han anholdt af Gestapo og indsat i den tyske afdeling af Århus arrest, mistænkt for spionage og deltagelse i en illegal militær organisation. Han erkendte gennem havnepolitiet at have indfordret oplysninger om tysk skyts og befæstninger på Århus havn samt om indkommende tyske skibe, men gjorde gældende at det var sket på legitim baggrund idet oplysningerne var nødvendige for ham som politimester og luftværnschef. – At han havde videregivet dem samt informationer om tyske troppetransporter til og fra Norge til modstandsbevægelsen lykkedes det ikke tyskerne at afsløre. – Med hensyn til sigtelsen for deltagelse i en militær organisation gjorde han gældende at det drejede sig om oprettelse af et korps til varetagelse af ordenspolitimæssige opgaver under den opløsningstilstand som kunne forventes ved krigens ophør. Da synspunkterne ikke mødte større forståelse fra Gestapos side blev han 15.7. s.å. overført til den tyske afdeling af Vestre fængsel i Kbh. hvorfra han dog blev løsladt 1.9. s.å. under foregivende af dårligt helbred. Det blev forbudt ham at genindtræde i sit embede og at tage ophold i Jylland. Efter aktionen mod politiet 19.9. s.å. gik han under jorden og fik samtidig kontakt med politimester Aage *Seidenfaden der var udset til leder af det illegale politi. H. blev udpeget som stedfortræder for Seidenfaden for det tilfælde at noget skulle tilstøde denne. Da der imidlertid i april 1945 intet var hændt Seidenfaden blev H. beordret til illegalt at tage til Jylland med henblik på her at overtage ledelsen af det midtjyske distrikt og søge kontakt med politimester T. Martensen-Larsen, Tønder, som var overdraget andre opgaver. H. genindtrådte ved kapitulationen i sit embede. Hans store organisatoriske evner blev i rigt mål udnyttet, han var således 1937–55 medlem af bestyrelsen for Foreningen af politimestre i Danmark, 1948–55 som formand. 1942 blev han medlem af udvalget til foranstaltninger over for prostituerede kvinder, 1946–55 medlem af retsplejeudvalget, 1950–55 medlem af civilforsvarsrådet og 1952–

Hoeck, Einar

55 medlem af bestyrelsen for Danmarks juristforbund. – R. 1940. DM. 1950. K. 1960. □Foto.

Erindringer i Ung i Århus, red. Vagn Dybdahl, 1964 126–41, Århus stifts årbøger, 1965 74–111 og sst. 1966 7–42, samt i De gamle byfoged-, birke- og herredsfuld-mægtige, red. J. L. Frost, 1967 243–56. – S. Otto Brenner: Konsistorialråd Jacob Christian Schmidts samtlige efterkommere, 1938 33f. Aage Barfoed: Slekten Sommerfeldt-Sommerfelt, Oslo 1954 66f. Århus stifts-tid. 20.8.1970. – Levnedsbetænelser i ordenskapitlet.

Poul Ruggaard Porse

Hoeck [hø'k], Sophus **Johannes**, 1869–1922, forfatter, journalist. * 29.8.1869 på Lindet ved Frederikshavn, † 27.12.1922 i Kbh., begr. i Åsted ved Frederikshavn. F: proprietær Hermann Julius H. (1833–79) og Hedevig Margrethe Frederikke Andersen (1837–1926). Ugift.

H. blev student 1887 fra Hauchs skole og havde oprindelig tænkt at studere zoologi, men opgav det til fordel for statsvidenskaben der formentlig kunne blive til større nytte for ham i den publicistiske virksomhed hvortil han følte sig kaldet; han tog først sin embedseksamen 1897, men tiltrådte allerede 1890 det medarbejderskab ved Berlingske Tidende der varede til 1907; 1894–1915 var han desuden korrespondent til Times. 1897 overtog han fædrengården, men afhændede den 1900 fordi han var for urolig til at finde sig til rette ved en bondes stavnsbundne syssel; derefter begav han sig ud på de lange rejser der har givet ham navn og rang blandt globetrottere, og da han opholdt sig i Japan ved den russisk-japanske krigs udbrud sendte han Berlingske Tidende korrespondancer som viser at han har bestræbt sig for at trænge tilbunds i den konflikt der nok så meget havde rod i et raceproblem, modsætningen mellem hvide og gule, som i politiske forviklinger. 1907 debuterede H. med *Spi-onliv i Østen* hvor han meddeler sine indtryk fra rejsen i en let novellistisk forklædning; i to følgende bøger, *Landflygtige Mennesker*, 1908 og fortsættelsen, *Østens Babylon*, 1909, understreger han atter den overordentlige modsætning i tænke- og følelsesindholdet inden for den asiatiske og europæiske kulturkreds; *Mod Kejserdømmets Opløsning*, 1917, 1. del af et uafsluttet værk om Kina i tiåret 1898–1908 hører ligeledes til den række bøger der, selv om de kan være noget uklare i synspunkterne, meddeler førstehåndsviden, baseret på en mangfoldighed af levende iagttagelser. 1910–11 foretog H. den rejse til Vestindien, Mellem- og Sydamerika som han har fortalt om i *Vestens Babylon*, 1913 hvor spørgsmålet om racens betydning atter er taget op til behandling. Forskellige fra disse arbejder er *Marie, Prinsesse af Danmark*, 1910, nogle erindringer som er bygget over samtaler, optegnelser og

breve, og en afhandling om *Sejl, Damp og Motor*, 1919 i værket Danmarks Søfart og Søhandel.

Selvbiografi i Dansk forfatterforen. 1894–1919, 1919 138–40. – Johs. V. Jensen i Politiken 25.9.1907. Berl. tid. 28.12.1922. – J. H.: Fra de store have og de små vande. Søfartsmemoirer gennem hundrede år (manus. i Kgl. bibl.).

Peder Hessela*

Hoff, Vilhelmine Ulrike **Alvilda Harbou**, 1862–1951, læge, kommunalpolitiker. * 16.12.1862 i Rendsborg, † 12.3.1951 i Kbh., urne på Vestre kgd. F: oberst, senere generalmajor Johannes *Harbou (1810–91) og Louise Hellesen (1833–97). ~ 23.6.1899 i Kbh. (b.v.) med stadslæge, etatsråd Hans Emil Emanuel Madsen H., * 18.9.1844 i Kbh. (Frels.), † 14.5.1929 sst. (~ 1° 1872 med Anna Elisabeth Margrethe Bay, 1848–1931), s. af skomagermester Christen Madsen (1811–73) og Karen Hansen (1811–86). – Søster til H. W. *Harbou.

H. blev student 1885 fra Lyceum, studerede matematik 1885–89 og tog medicinsk embedseksamen 1895, blev efter en studierejse assistent ved Kbh.s polikliniks gynækologiske afdeling 1895 og nedsatte sig 1897–1927 som praktiserende læge i Kbh. Hendes sociale og humane interesser førte hende ind i forskellig filantropisk gerning, delvis i samarbejde med sin ægtefælle; 1905–18 var hun medlem af værgerådet i Kbh., og 1913–34 sad hun i bestyrelsen for børnesanatorierne i Kbh. og omegn og for den sjællandske åndssvageanstalt. 1919–25 var hun næstformand for julemærkekomiteen og formand for dens forretningsudvalg, og medlem af boligkommissionen af 1918. 1909 valgtes hun til borgerrepræsentationen som radikal og bevarede mandatet til 1925, var næstformand 1913–21 og 1922–25. Hun tog især del i drøftelsen af humanitære og økonomiske spørgsmål og var i adskillige år sin gruppes budgetordfører. 1925–29 var hun rådmand i magistratens 4. afdeling. Hendes ægtefælle, den meget ambitiøst indstillede læge Emil H. var student 1863 fra Borgerdydskolen på Christianshavn og blev cand. med. 1870. Han var fysikus på Færøerne og distriktslæge i Tórshavn 1872–83 hvor han virkede stærkt for afholdssagen. 1875–77 var han borgerrepræsentant i Tórshavn og lagtingsmand for Nord-Strøymoy. Han var derefter praktiserende læge i Kbh., deltog ivrigt i debatten om det offentlige sundhedsvæsen, var 1896–1912 stadslæge i Kbh., 1912–18 formand for sundhedsstyrelsen. 1885 var han medstifter af Samfundet for ædruelighedens fremme og sad i bestyrelsen 1889–94. Justitsråd 1883. Statsråd 1892. R. 1888. DM. 1903. – □Foto.

H. Wulff i Det kirurgiske selskab 1908–58 165–75.

*Povl Engelstoft**

Hoff, Bartholomæus, 1840–1912, rektor. * 25.10.1840 på Vestrup mølle, Saltum sg. ved Brønderlev, † 24.3.1912 i Kbh., begr. i Sorø. F: proprietær, senere godsforvalter, exam.juris Johan Peter H. (1817–79, ~2° 1850 med Hanne Sophie Jansen, 1824–84) og Marie Catharine Hasselbalch (1814–50). Ugift.

H. blev student 1858 fra Ålborg, cand.philol. 1865 og var derefter huslærer i Frederiksværk til han 1867 konstitueredes som lærer ved Sorø akademis lærde skole og opdragelsesanstalt. S.å. udnævntes han til adjunkt sst., 1884 til overlærer og 1894 til rektor. 1911 tog han sin afsked. Gennem sin 44-årige skolevirksomhed i Sorø underviste H. i de klassiske sprog samt dansk og oldnordisk; især i de sidste fag kom han til at øve en ikke ringe indflydelse på sine elever, deriblandt Vilh. *Andersen, Verner *Dahlerup og William *Norvin; et vidnesbyrd herom er sidstnævntes dedikation i bogen Sokrates, 1933.

Eleverne fængsledes ikke alene af hans kundskaber men også af hans vid, oftest i en dialektisk form. De samme karakteristika skabte ham en soransk vennekreds, hvortil hørte dr.theol. F. C. *Krarup, og gjorde ham til en central skikkelse også i De lærde skolars lærerforening. „Hans intelligens, hans vid, der hensynsløst ramte snart en, snart en anden, hans fyrværkeri af paradokser, hans følelsesfulde sind og charme, der trods særhed og kantethed udstrålede fra hans væsen, drog vennerne til ham og bandt dem med stærke bånd“ (Fr. Matthiessen). – I et foredrag i De lærde skolars lærerforening tog han kraftigt til orde for en afskaffelse af „rektorabsolutismen“ og indførelsen i skolerne af et „konstitutionelt monarki“. Resultatet blev at Sorø akademi i okt. 1900 fik et reglement der gav lærerne, skolerådet, medbestemmelse i nogle og udtaleret i andre vigtige spørgsmål. Det følgende år knæsatte ministeriet disse principper i reglement for skolerådene ved de lærde statsskoler af 9.9.1901.

H. var stærkt optaget af at sikre den højere skoles lærere en pædagogisk uddannelse. Han var medlem af den 1899 ministerielt nedsatte kommission, der 3.2.1900 afgav betænkning med forslag om indførelse af et obligatorisk kursus i både teoretisk og praktisk pædagogik. H. var med i den kreds af sagkyndige der i sommeren 1902 forberedte det lovforslag der året efter blev til lov af 24.4.1903 om højere almenkoler. Ved lovens gennemførelse i praksis hørte han til professor M. Cl. *Gertz' nærmeste rådgivere. Cirkulæret af 8.6.1907 til samtlige rektorer hvorefter

den daglige karaktergivning faldt bort var et resultat af hans indflydelse.

H.s litterære virksomhed er ikke omfattende; 1875 udgav han *Hovedpunkter af den oldislandske litteraturhistorie*, 1877 (sammen med J. Hof-fory) *Oldislandske læsestykker til skolebrug I og II*, og 1903 en *Svensk læsebog for mellemkolen og borgerskolen* i hvis forord han udtaler „det inderlige Haab“ at svensk læsning snart vil blive påbudt i kommunale og private skoler for børn i 13-16 års alderen og ikke forbeholdt de få i de højere almenkolars øverste klasse. I sin skoles årsskrift meddelte han i årene 1895–1905 en række „Sorana“ I–IX, værdifulde oplysninger af historisk, topografisk og personalhistorisk indhold.

I en lang årrække var H. censor i dansk ved universitetets skoleembedseksamen, 1902–04 formand for de højere skolars lærerforening. Også andre mere borgerlige hverv påtog han sig; 1880–85 var han således medlem af Sorø byråd. – R. 1893. DM. 1903. □Tegn. af S. Danne-skiold-Samsøe, 1892 (Sorø kunstmus.). Mal. af Knud Larsen, 1911 (Sorø akad.s. skole). Foto.

Vilh. Thomsen i Berl. tid. 26.10.1912. F. C. Krarup og C. Sprinchorn i Årsskr. for Sorø skole og opdragelsesanstalt 1912 49-62. [H. G. Olrik:] Oversigt over lærerstanden ved Sorø akad. og dets skoler 1822–1922 = Årsskr. for Sorø akad.s. skole 1920–21 og 1921–22 24 125. Samme i Soranerbl. XXV, 1940 65-67. Fr. Matthiessen i Sorø. Klostret. Skolen. Akademiet gennem tiderne II, 1931. L. F. la Cour: Sorø bys hist., 1938 180f 241f. Vagn Skovgaard-Petersen: Dannelses og demokrati, 1976. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Vagn Skovgaard-Petersen (H. G. Olrik)

Hoff, Emil, se Hoff, Alvilda Harbou.

Hoff, Povl Ernst Dübron, * 1903, arkitekt. * 24.8.1903 i Kbh. F: ingeniørkaptajn, senere teknisk direktør i Christiani & Nielsen, Axel Constantin H. (1877–1931) og Astrid Jensen (1878–1934). ~ 29.4.1930 i Thorsted med Gerda Elisabeth Lund, * 3.2.1904 i Ålborg, d. af læge Viggo L. (1867–1942) og Marie Ovidia Klingenberg (1879–1960).

H. blev student fra Østre Borgerdyds skole i 1920 og kom fra teknisk skole ind på akademiet 1922. Efter sin afgangsprøve 1927 arbejdede han for det franske akademi i Athen med en opmåling af atheniensernes skatkammer i det gl. Delfi. Derefter søgte han til Paris, hvor han virkede som interiørarkitekt for et privat firma indenfor boligindretning. Han vendte dog snart hjem og blev konduktør, først hos Gotfred *Tvede, siden hos Vilhelm *Lauritzen hos hvem han var medarbejder 1933–45. S.m. Bennet *Windinge, der

Hoff, Povl Ernst

samtidig var ansat på Lauritzens tegnestue, placerede han sig i denne periode i adskillige arkitektkonkurrencer, og de vandt bl.a. konkurrencen om et gymnasium i Herning (1938) og *Københavns amtsgård* (1941). Forholdene under besættelsen medførte at begge projekter først kunne virkeliggøres langt senere: gymnasiet 1949–51, amtsgården på Blegdamsvej 1950–51.

Bedre gik det med boligbyggeriet, og for Dansk almennyttigt boligselskab opførte de flere rækkehusbebyggelser i Gladsaxe og i fortsættelse heraf boligområdet *Søndergårdsparken* med lav bebyggelse og en inspirerende hoveddisposition (1947–49). Snart efter fulgte kollektivhuset *Høje Søborg* (1950–51) der brød isen for en række af efterkrigstidens mest markante bebyggelser, baseret på kollektivhus-ideen som den formuleredes af DABs administrative leder, arkitekt Erling Knudsen. Det blev nogle af 60ernes industrialiserede højhusanlæg der blev overdraget H. og Windinge. De byggede således *Høje Gladsaxe* og det tilhørende center (1963–68, s.m. Kai Agertoft, Jørgen Juul Møller og Alex Poulsen) og *Værebros Park* (1965–68), men de har også bygget kollektivhuse for Vanførefonden ved Hans Knudsens plads i Kbh. og i Herning. Blandt deres mange andre arbejder bør nævnes at de efter indbudt konkurrence 1948 opførte *Hafnia Hånd i Hånd*s kontorbygning ved Holmens kanal og 1957 den nye alumnatsbygning ved Sorø akademi. *Herning-hallen* – der senere er blevet et stærkt udbygget center – byggede de 1953–54. Endvidere *Montebello* dag- og nathospital i Gentofte (1961–63), senere bl.a. den nye terapi- og patientbygning ved Montebello i Helsingør (1972–74).

S.m. Bennet Windinge fik H. 1957 tildelt Eckersberg-medaljen og 1963 Træprisen. Løvrigt har de gennem deres byggeri hentet en række diplomer og kommunale præmier, heraf seks alene i Gladsaxe. Det er med god grund. Vel er deres arkitektur ikke skelsættende, men den repræsenterer en smukt bearbejdet, ofte næsten elegant, stundom også lidt kapricios modernisme der aldrig helt giver slip på træk i hjemlige traditioner. Dårligt helbred tvang Windinge ud af kompagniskabet 1973, og som led i generationsskiftet kom nye parthavere til. Sammen med dem har H. bl.a. opført udvidelsen af Gentofte rådhus (1976–77).

Arkitekten M, 1952 176-84 (Kollektivhuset Høje Søborg). Sst. 1953 174-81 (Søndergårdsparken). Sst. 1954 109-13 (Kbh.s amtsgård). Sst. 1955 84-88 (Herning gymnasium). P. E. Skrivers i Arkitektur, 1963 121-32 (Montebello i Gentofte) 132-37 (alumnatsbygn. i Sorø). Sst. 1969 24-44 (Høje Gladsaxe) 173-87 (Værebroparken). Sst. 1975 220-31 (Montebello i Helsingør).

Hans Erling Langkilde

Hoff, Villiam Johan (døbt Johan William), 1832–1907, præst. * 11.10.1832 i Rendsborg, † 24.1.1907 i Kbh., begr. i Ubberup. F: regimentskirurg, senere distriktslæge i Viborg Johan Anton H. (1784–1861, ~ 1° 1823 med Anna Cathrine Bang, 1788–1825) og Katharina Hanibaline Stockfleth (1808–96). ~ 11.5.1861 i Vallekilde med Elisabeth (Betty) Marie Emilie Bonnevie, * 18.8.1835 i Vallekilde, † 30.5.1918 i Kbh., d. af sognepræst Honoratus B. (1795–1873) og Martha Regine Johanine (Jonna) de Svanenskiold (1797–1866).

H. blev student 1851 fra Viborg hvor han under treårskrigen havde modtaget stærke nationale indtryk. Efter teologisk embedseksamen (1857) var han et par år huslærer hos H. *Carlsen på Gammel Køgegård og blev derefter 1860 personel kapellan i Vallekilde. Han kom her ind i en kreds hvis åndelige interesser han delte; i den hørte bl.a. den kendte prædikant Jens Pedersen og mejeriforpagter A. *Burchardi og en tid samarbejdede han med Vilhelm *Beck.

Det var H. og den kreds der samlede sig om hans forkyndelse som fik Ernst *Trier til Vallekilde hvor han begyndte sin højskole 1865. Ubberup valgmenighed oprettedes 1873 med H. som præst, og 1882 blev Korskirken i Vallekilde knyttet som filialkirke til valgmenigheden. I Ubberup oplevede H. nogle lykkelige arbejdsår. Hans virksomhed udstrakte over store kredse af landet. Han blev en meget påskønnet og benyttet prædikant hvis jævne og hjertelige vidnesbyrd bares frem af en vederhæftig og ydmyg personlighed og vandt ørenlyd også i andre kirkelige lejre end den han selv tilhørte. Han var virksom for Santalmissionen og blev formand for Kirkeligt samfund af 1898. Som sådan fik han gennemført opførelsen af Grundtvigs hus som udgangspunkt for et kirkeligt og folkeligt arbejde i hovedstaden. – Da J. H. *Monrad 1894 blev sognepræst ved Frederikskirken blev H. hans eftermand ved Vartov. Gennem en række kirkelige skrifter og talrige artikler virkede han på irenisk måde for sin grundtvigske opfattelse. Mest påskønnet blev hans andagtsbog *Fra Kirken og fra Lønkamret* (7. opl. 1922), *Tre Kvinder* (4. opl. 1898) og *Guds Ords Herlighed*, 1899. I *Moderne Religiositet og gammel Kristentro. Til danske Kristne*, som kom før hans død, har han givet sit kirkelige testamente. – R. 1896. □ Litografi af I. W. Tegner efter fotografi. Foto. – Gravmæle af P. V. Jensen-Klint.

Vilh. Beck: Erindr. fra mit liv, 1900 174. Anna Larsen, f. Hoff i Minder fra gamle grundtvigske hjem I, 1921 106–21. R. P. Rasmussen i Vartov-præster gennem 80 år, red. H. P. B. Barfod, 1925 169–219. V. Brückner: Mit livs vej I–II, 1925–26. H. Begtrup: Dansk menighedsliv

i grundtvigske kredse II, 1932 175–87. A. Pontoppidan Thyssen i Kirkehist. saml. 7.r.11, 1954–56 171–230 fl.st. Samme sst. III, 1957–59 285–363 fl.st. Samme: Den nygrundtvigske bevægelse, 1958. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

A. J. Rud*

Hoff-Jørgensen, Asta, * 1912, oversætter. * 4.5. 1912 på Ågård højskole, Starup. F: højskolelærer, senere grosserer Christian Jul Christiansen (1895–1972) og Ellen Krestine Bjerre (1887–1949). ~ 13.4.1934 i Kbh. (b.v.) med professor i biokemi, dr.phil. Egon H.-J., * 22.2.1909 i Ringsted, s. af købmand Jacob H.-J. (1885–1954) og Anna Camilla Jensen (1889–1961). Efter afsluttet skolegang fra Nørregades friskole i Odense blev H.-J. student fra kursus (Høng) 1931. Hun var derefter ansat på Statens bibliotekstilsyn 1931–47, men oversatte allerede som ung noveller for Politikens søndagstillæg Magasinet. Hendes egentlige oversættergerning begyndte dog først 1938 på Jespersen og Pios Forlag. Andre forlag opdagede hurtigt hendes talent, og inden længe gik hun helt over til at oversætte. Således fra fransk tidens nye forfattere: Jean-Paul Sartre (*Muren* m.fl.), Antoine de Saint-Exupéry (*Den lille prins* m.fl.), Jean Anouilh, Françoise Sagan (*Holder De af Brahm* m.fl.) J. Supervielle, Jacques Audiberti og mange andre. Også engelsk-amerikansk, svensk og norsk litteratur lå inden for H.-J.s muligheder. Fra engelsk og amerikansk kan nævnes oversættelser af forfattere som Edna O'Brien og Edward Albee, fra svensk en lang række af 40ernes, 50ernes og 60ernes førende navne, men også af klassikere som August Strindberg (*Okkult dagbog*) og Carl Jonas Love Almqvist (*Dronningens juvelsmykke*), fra norsk fx de fleste på dansk udgivne bøger af Johan Borgen. Men det var ikke forlagene alene som benyttede sig af hendes evner. Radioen fulgte trop og i mere end tyve år oversatte H.-J. radiospil af udpræget litterær kvalitet. Et samarbejde med radioen med Kjeld Abell og Sam Besekow førte hende ind i teaterverdenen. Under Peer Gregaards tid på Det ny teater var det ofte H.-J. der havde oversat skuespillene. Her skal særlig nævnes Anouilhs *Toreadorvansen* og Edward Albees *Hvem er bange for Virginia Woolf* hvor den kvikke og rammende replik var karakteristisk. Andre teaterledere end Gregaard forstod betydningen af en kongenial oversættelse, og H.-J. var i en årrække en af landets førende oversættere af såvel romaner, noveller som skuespil. Også inden for det mindre højtidelige har hun gjort sig bemærket; bl.a. har hendes tvangfri og humoristiske stil gjort hende til en fortrinlig børnebogsoversætter.

Marianne v. Sydow

Hoffensberg, Julius, 1828–95, industridrivende. * 20.7.1828 i Kbh. (Garn.), † 28.3.1895 i Ordrup, begr. i Gentofte. F: korporal, senere sergent, litograf Frantz H. (1804–49, ~ 2° med Caroline Sørensen) og Else Kirstine Møller. ~ 1° 8.2.1861 i Kbh. (Frue) med Emilie Mathilde Barbara Fahrner, * 18.5.1836 i Kbh. (Petri), † 30.10.1871 i Ordrup, d. af skræddermester, senere ejer af Bavnegård ved Gentofte Michael F. (ca. 1805–55) og Maria Catharina Hansen (ca. 1795–1865). ~ 2° 19.11.1872 i Kbh. (Cit.) med Emma Josephine Margrethe Withusen, * 26.2.1835 i Gentofte, † 9.5.1926 i Kbh., d. af proprietær Peter Nielsen W. (Berring) til Rygård ved Hellerup (ca. 1806–47) og Emilie Jacobine Klepser (ca. 1811–95).

H. uddannedes som typograf i W. Laubs bogtrykkeri, Nykøbing F., blev senere assistent i krigsministeriet og overtog 1855 et af en bror påbegyndt litografisk etablissement. 1874 blev firmaet sammensluttet med Otto Schwartz' Eftf.s (E. Jespersens) boghandel og Em. Bærentzen & Co.s litografiske etablissement til H., Jespersen og Trap der tillige overtog G. S. Wibes bogtrykkeri. H. ledede (1882–87 som eneindehaver) med stor dygtighed og kunstnerisk forståelse denne betydelige virksomhed til han 1888 på grund af en øjensvaghed måtte trække sig tilbage. To år efter omdannedes den – som fra 1878 havde været drevet under navnet H. & Fr. Trap – til A/S Det H.ske Etablissement. Det trådte i likvidation 1972. Omkring 1870 var H. en tid sammen med N. K. Strøbyerg ejer af Silkeborg papirfabrik. – Etatsråd 1893. □ Litografi ca. 1860. Foto.

Nationaltid. 29.3.1895. A. Dolleris: Danm.s boghandlere 1837–92, 1912 132f. Børsen 30.10.1924. [Emil Andersen:] A/S Det Hoffensbergske etablissement 1874–1924, 1924.

P. Koch Jensen*

Hoffmann, Kai Anton Carl Nyholm, 1874–1949, forfatter. * 31.8.1874 i Kbh. (Holmens), † 29.8.1949 i Lyngby, begr. Frbg. kgd. F: premierløjtnant, senere kaptajn i flåden William Richard Leopold H. (1848–98) og Armgard Nyholm (1846–1923). ~ 24.4.1903 i Kbh. (Matth.) med forfatter, maler Eline Fischer, * 20.10.1876 i Ringsted, † 8.2.1956 i Allerød, d. af overretssagfører i Ringsted, senere birkedommer på Læsø Adam Ludvig Emil F. (1842–1907) og Jochumine Amalie Holst (1844–99).

H. blev student 1892 fra Østerbros latin- og realskole, cand.jur. 1899, var 1899–1902 sagførerfuldmægtig i Kbh., 1903–20 assistent i Kbh.s kriminalret, 1903–18 tillige assistent i finansministeriet, 1920–25 fuldmægtig sst. Han var 1911–17

Hoffmann, Kai

konsulent ved Gyldendal, fra 1918 ved V. Pios Forlag og Poul Branners Forlag. H. modtog en række forfatterlegater og kom fra 1914 fast på finansloven.

I en ung alder kom H. under stærk indflydelse af dansk og fransk symbolisme, især Johannes Jørgensen og Charles Baudelaire, og debutsamlingen *Liljer i Mørket*, 1899 kan anføres som et skoleeksempel på efterklang – versifikatorisk sikker, men med en overlæsset skønhedsdyrkelse og stereotyp fin-de-siècle stemning af tungsind og sværmerisk længsel. *Byen og Havet*, 1902 betegner derimod en erobring af den ydre virkelighed. Emnerne her og i de følgende bøger er slægten, hjemmet, København og fremfor alt naturen. Det er således karakteristisk for H.s omfattende kærlighedspoesi at den oftest er uadskilleligt forbundet med hjemmet og hjemfølelsen. Fra den dybt personlige og sjælfulde tone i hans anden samling stiger denne digtnings inderlighed og styrke til noget næsten abstrakt altomfavnende i *Den store Vaar*, 1918, kulminationen i forfatterskabet. Med fin beherskelse af de kunstneriske virkemidler har H. her formået at skabe en spændingsfyldt syntese af både sin synske viden om nuets sammenhæng med fortiden og evigheden, sin panteistiske samfølelse med naturen og den idyl- og hverdagsdyrkelse der i stigende grad kom til at præge hans værker. H. er vel den danske digter der oftest har beskrevet havet – for ham et symbol på frihed og stolthed. Her mærkes en tydelig Nietzsche-påvirkning der i *Riger*, 1905, *Under Solen*, 1907 samt de efterfølgende samlinger tager sig udtryk i helte dyrkelse og racefantasier, forbundet med Johs. V. Jønsens ekspanderende livsfølelse og dyrkelse af nuet. *Hav og Rum*, 1913 indeholder en række uklare tankedigte der angriber kristendommen for at have stækket denne livsfølelse, og digterens religiøse grublerier munder ud i en humanistisk dyrkelse af menneskets egen guddommelighed, manifesteret i den etiske vilje. Men også en mere uadvendt, social og national tone mærkes, og i digtbøgerne udsendt under og efter første verdenskrig tager H. engageret stilling til tidens politiske spørgsmål – i *Sværdtid er endt* –, 1920 således Slesvigs genforening – og bliver herefter en søgt kantate- og lejlighedsdigter. Men kun én gang, med *Den danske Sang*, skrevet 1924 som en prolog til et sangstævne (med melodi af Carl Nielsen 1926), formåede H. at skabe en populær, omend noget retorisk folkesang. Af større kvalitet er de næste samlinger, *Den vide Verden*, 1921, *Dag og Nat*, 1923, *Bølger i Blæst*, 1926 og *Det grønne Land*, 1931. De indeholder ganske vist ikke nye motiver, men de foregående bøgers voldsomme livsbegær er nu af-

løst af eftertanke og en afklaret harmoni, de eks-tatiske udbrud af en mere malende og uddybende beskrivelse. I det følgende tiår udsendte H. ingen digtsamling, men under besættelsen genoptog han sin tidligere nationale lejlighedsdigtning med *Danmarks Rige*, 1941, *Somrens Fylde*, 1944 og *I Sværdets Skygge*, 1945, hans sidste bog, samlinger der også indeholder en række tekster fra 1930'erne. Af kunstnerisk værdi er blot naturlyrikken der endnu engang gør det helt tydeligt hvor centralt naturen står i H.s forfatterskab, og hvor religiøst farvet hans dyrkelse af den er. Idealet, drømmen, Gud – under skiftende navne har han dyrket eller kæmpet med noget der lå over den virkelige verden. Men i naturen fandt han sin drøm levendegjort i virkeligheden. Denne erfaring ligger også bag de to prosabøger *Blaanende Danmark*, 1919 og *Solskinskyster*, 1926 der fintmærkende og udtryksfuldt gengiver scener og stemninger fra dagligdagen og naturen. □Buste af Siegfred Wagner, 1915. Tegn. af Johs. Glob (Fr.borg), litograferet af samme, 1915. Mal. af samme, 1916 og af Eline Hoffmann, 1920. Afbildet på karikatur af Alfred Schmidt, 1921 (Fr.borg). Mal. af Viggo Brandt, 1922. Tegn. af H. Vedel. Foto.

Selvbiografi i Bogvennen, 1913 257 og 1916 39–42 68f samt i Nationaltid. 27.2.1915. Interview i Chr. Rimestad: Digtere i forhør, 1906 115–20 og i Kjeld Elfelt: Skribenter i skriftestolen I, 1944 218–36. – Hans Ahlmann: Det danske parnas, 1920 156–63. Chr. Rimestad i Tilskueren, 1922 I 245–62 (optr. i forf.s. Fra Stucken-berg til Seedorf II, 1923 74–89). K. K. Nicolaisen i Den nye litteratur II, 1924 91–97. Harry Andersen i Acta philologica scandinavica XVII, 1944 171–98. Chr. Stub-Jørgensen: K. H., 1944. Tom Kristensen i Politiken 31.8.1944 og 30.8.1949. – Papirer i Kgl. bibl.

Sven H. Rossel

Hoffmann, Poul Magnus, 1778–1842, officer, kommandant på Bornholm. * 21.5.1778 i Mari-bo, † 30.4.1842 i Rønne, begr. sst. F: apoteker, postmester Johan Christopher H. (1730–1802) og Vibeke Wichmand. ~ 1° 2.3.1812 i Svaneke med Cathrine Steenbech, døbt 23.7.1785 i Svaneke, † 17.1.1818 i Rønne, d. af købmand, strandingskommissær Jochum Ancher S. (1747–1827) og Ingeborg Dortha Kofoed (1754–1819). ~ 2° 2.9.1820 i Rønne med Ane Cathrine Jespersen, * 2.10.1803 i Neksø, † 20.9.1840 i Rønne, d. af sandflugtskommissær Peder Dam J. (1772–1835) og Barbra Kirstine Bohn (1781–1864). H. indtrådte 1792 som kadet i artillerikorpslet, blev 1798 sekondløjtnant med anciennitet fra 1796, premierløjtnant 1804, kom til Bornholm 1808 i guvernør C. A. Rothes stab og planlagde og udførte 1808–10 udbygning og forstærkning

af fæstningsværkerne på Christiansø, ledede fra 1809 en vinterskole i Rønne for militsens officerer; han udnævntes 1810 til stabskaptajn. Ved guvernementets nedlæggelse blev han efter indstilling af Rothe, som i ham havde fundet en dygtig og virkelysten medhjælper, 1814 udnævnt til oberstløjtnant og kommandant på Bornholm. Kar.oberst 1840. Nært knyttet til Bornholm gennem sine to ægteskaber havde han et åbent syn for at fremme øens udvikling i mange forhold. Som kommandant standsede han straks den nedbrydning af Hammershus som havde givet tidligere kommandanter en indtægt ved salg af bygningssten herfra; heri var han otte år forud for statens endelige fredlysning 1822 af slotsmurene. Med kongens billigelse omsatte han de 5000 militsmænds festlige mønstringsdage i lige så mange arbejdsdage ved anlæg af havne og veje til hvilke øen trængte i høj grad; den almindelige vejforordning af 1793 udvirkede H. 1816 til at gælde også for det sparsomt med veje forsynede Bornholm. Også til oldsagskommissionens udgravninger af kæmpehøje og til skovrider H. *Rømers frilæggelse 1820–22 af Lilleborgs murester lod H. militsen afgive mandskab. Sin vægtigste indsats til øens fremgang gav H. som første grundlægger 1819 af dens granitbrydning, fra 1821 lejede han hertil Klippegårds stenlokke i Knudsker hvis stengruber endnu holdes i stordrift. I seks år udskibede han tilhuggen granit for 11 000 rdl. årlig til brug på flådeværftet og Trekroner. Da han således havde sat denne nye industri i god fremdrift overlod han 1825 sine stenbrud til Rønneborgeren Jens H. Rønne som året forud havde åbnet et mindre brud, og gjorde sig 1834 til talsmand for at denne burde have eneret på granitbrydning i Rønnes omegn hvilket regeringen dog afslog. – R. 1817. DM. 1826. K. 1839. □Tegning.

O. J. Rawert og P. J. G. Garlieb: Bornholms beskr. på en rejse 1815, 1819 73f 194. Fr. Thaarup: Bornholms amt samt Christiansø, 1893 273. Tyge Rothe Stampe i Nyt archiv for søvæsenet I, 1842 242f 251. M. K. Zahrtmann: Boringholmerens historiebog II, 1935 297f.

M. K. Zahrtmann*

Hoffmeyer

Slægten føres tilbage til degn i Sdr. Kirkeby på Falster Henrik H. (1704–36) hvis sønnesøn var købmand i St. Hedinge Henrik H. (1776–1845).

Jul. Bidstrup: Stamtavler over familierne Hauberg og Arboe, 1911. Slægttavlesamlingen, 1932.

Hans H. Worsøe

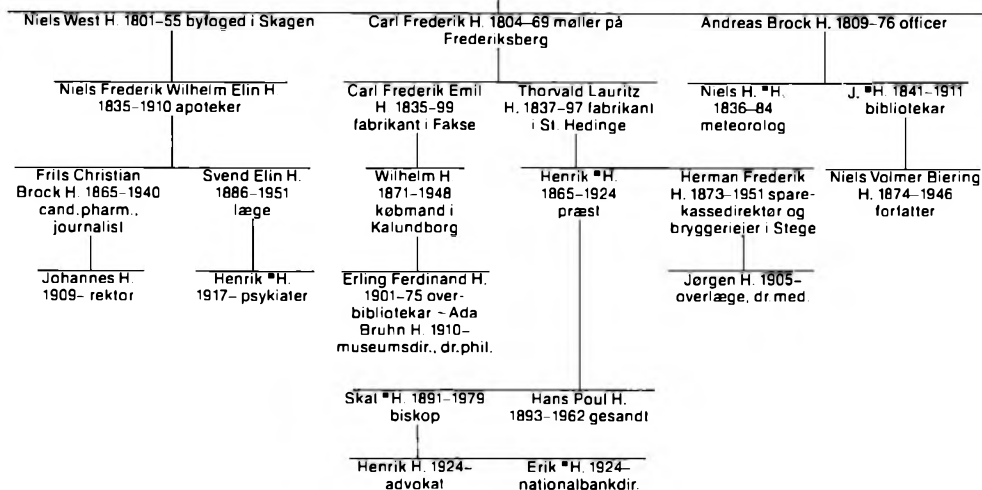
Hoffmeyer, Erik, * 1924, nationalbankdirektør. * 25.12.1924 i Rårup. F: sognepræst, senere biskop Skat *H. (1891–1979) og Aase Thejll

(* 1898). ~6.1.1949 på Frbg. med Eva Kemp, * 28.12.1919 på Frbg. (~1° 1939 med landsretssagfører Vagn Aagesen, * 1912; ægteskabet opløst 1947), d. af højesteretssagfører, kammeradvokat Arne *K. (1889–1974) og Gudrun Hansen (1898–1980).

H. blev student 1942 fra Århus katedralskole og påbegyndte det teologiske studium. Fra 1943–45 var han flygtning i Sverige. Fra 1945 studerede han statsvidenskab ved Kbh.s univ. 1950 fik han accessit for afhandlingen *En kritisk undersøgelse af mulighederne for at opstille en teori om „economic welfare“*. 1951 blev han cand.polit. og ansat i nationalbanken hvor han 1953 blev fuldmægtig. Han var desuden lærer ved sparekasseskolen og fortsatte den manuduktion han havde påbegyndt som student. 1951–53 var han formand for Socialøkonomisk samfund; 1953 medvirkende ved oprettelse af Danske økonomers forening og 1954 medlem af denne forenings bestyrelse. 1954–55 var han Rockefeller-stipendiat og studerede i USA ved Harvard universitetet og Californiens universitet i Berkeley. 1956 blev han lektor ved Kbh.s univ. og 1958 dr. polit. på en afhandling om *Dollar shortage and the structure of U.S. foreign trade* (Kbh., Amsterdam). Denne redegørelse for et meget væsentligt aktuelt problem i den internationale økonomi vandt megen anerkendelse, og året efter blev han professor i nationaløkonomi ved Kbh.s univ. Allerede 1960 udsendte han igen en større afhandling *Stabile priser og fuld beskæftigelse*. Værket blev udgivet af „Bikuben“, hvis ledende direktør J. *Toftegaard havde taget initiativ til redegørelsen. Heri diskuteres navnlig med henblik på dansk økonomi mulighederne for at undgå inflation og samtidig opretholde fuld beskæftigelse, og der stilles forslag om en centraliseret indkomstdannelse med samlede forhandlinger med de forskellige samfundsgrupper. Under betegnelsen indkomstpølitik er en sådan fremgangsmåde siden indgået i teoretiske og praktiske overvejelser om modvirkning af inflationen. I anledning af sparekassernes 150-års jubilæum udsendte H. samme år *Strukturændringer på penge- og kapitalmarkedet*. 1962 var han redaktør og medforfatter til en almindeligt oplysende lille bog *Velfærdsteori og velfærdsstat*. Året efter udsendte han *Industriel vækst*, resultatet af en undersøgelse baseret på interviews af store danske industrivirksomheder. Undersøgelsen var iværksat af Akademiet for de tekniske videnskaber som H. blev medlem af s.å. Fra 1.1.1962 havde H. haft orlov som professor og var direktør i Bikuben hvor han 1964 blev formand for direktionen. Samtidig var han fra efteråret 1962 under forsæde af en af sine lærere Carl *Iversen blevet

Hoffmeyer, Erik

Henrik Hoffmeyer 1776–1845 købmand i St. Hedinge

medlem af det første formandskab i det økonomiske råd hvor en hovedopgave var at fastlægge rammen for en indkomspolitik. Rådets forslag førte i første omgang til at regeringen gennemførte den såkaldte helhedsløsning for 1963. Fra 1.1.1965 blev H. kgl. udnævnt nationalbankdirektør og formand for direktionen.

Et halvt år efter gik han fra formandskabet af det økonomiske råd og blev almindeligt medlem. I den centrale stilling i ledelsen af landets pengevæsen har H. været mere uhøjtidelig end sine forgængere og ofte kritisk overfor den førte økonomiske politik. I forhold til de private banker har han gennemført direkte begrænsninger af kreditydelserne ved aftaler. Navnlige i 1970'erne under de talrige internationale valutakriser, oliekriser og voksende danske betalingsbalanceunderskud har nationalbanken ofte måttet stramme pengepolitikken. Det er sket efter forhandlinger med regeringen, og selv om H. i forbindelse med disse indgreb undertiden er blevet kritiseret er han som helhed respekteret på grund af sin uafhængighed og saglige begrundelse af indgrebenes nødvendighed. I forbindelse med direktørstillingen har H. måttet påtage sig opgaver uden for banken. Fra 1965 har han været dansk „governør“ i den internationale valutafond, 1969–72 medlem af styrelsen for byggeriets realkreditfond, 1973–77 medlem af bestyrelsen for Den europæiske investeringsbank og 1975–76 formand for EF-centralbankkomiteen. Han har desuden 1960–66 været medlem af bestyrelsen for Nationaløkonomisk forening, 1965–72 af forskningens fællesudvalg, 1967–77 af C. L. Davids fond og samling og her formand

1977. H. har også efter at have forladt universitetet skrevet artikler om aktuelle økonomiske problemer i fagskrifter og dagblade. I forbindelse med nationalbankens 150-års jubilæum udsendtes 1968 Dansk pengehistorie, red. af H., hvor han har skrevet om perioden 1931–60. I Niels Thygesen og P. Nørregaard Rasmussen: Udviklingslinier i makroøkonomisk teori, 1969, har han skrevet om *Inflation og indkomspolitik*. □Buste af brændt ler af Arne Finne, 1978 som sparebøsse. Foto.

Danske økonomer, 1976 496f (bibliografi). – Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1958 165. Interviews i Berl. aften 5.10.1963, Politiken 29.11.1964, Berl. tid. 1.1.1965 og Børsen 11.2.1972.

Niels Banke

Hoffmeyer, Henrik, * 1917, psykiater. * 4.8.1917 i Slangerup sg. F: læge Svend Elin H. (1886–1951, ~ 2° 1937 med bibliotekar Astrid Normann, * 1907) og civilingeniør Elna Caroline Erichsen (1888–1966). ~ 8.4.1941 i Kbh. (b.v.) med socialrådgiver Lise Bjørn, * 20.2.1919 på Frbg. (~ 1° 1938 med læge Karl Andreas Teilmann, * 1915; ægteskabet opløst 1939), d. af bankfuldmægtig Aage Theodor B. (1890–1968) og Camilla Marie Rindom (1891–1969).

H. blev student fra Frederiksberg statsskole 1935 og absolverede med. embedseksamen 1943. Han uddannede sig derefter som speciallæge i psykiatri. Tidligt koncentrerede hans interesse sig om så at sige alle facetter inden for det social-psykiatriske område, bl.a. inspireret af faderen der ildfuldt og sammen med andre foregangsmænd

(N. C. *Borberg) deltog i diskussionen om modernisering af reglerne for samliv (svangerskabsafbrydelse og -forebyggelse). I uddannelsesårene optoges H., sammen med kolleger, af undersøgelser vedr. tidligere koncentrationslejr-fanger, der nedfældedes i afhandlingen *Famine disease in German concentration camps* (Acta psychiatrica et neurologica, suppl. 83, 1952). Han udnævntes til socialoverlæge ved Mødrehjælpen 1954, blev ass. overlæge ved Statshospitalet i Glostrup 1964–67, overlæge ved ungdomspsykiatrisk afd. på Bispebjerg hospital 1967 – en nydannelse der i høj grad skyldtes H.s initiativ – og vendte 1971–76 tilbage til Glostrup hospital som ordinær overlæge. Disse ansættelser der vidner om hans kvalifikationer har dog kun været rammen om hans egentlige livsværk. Fra 1948 beskæftigede han sig med seksualvejledning for unge der fik sin endelige form i skriftet *Vejledning for unge om kønslivet*, 1959 (hidtil i fem udgaver samt udgaver på norsk og svensk). I sit arbejde ved Mødrehjælpen for abortsøgende kvinder kulegravede H. med stor energi alle herhenhørende spørgsmål, især det stående problem om den sociale indikation. Efter i talrige afhandlinger og foredrag at have belyst sagen afgav H. som medlem af justitsministeriets udvalg vedr. svangerskabslovens revision en mindretalsindstilling der argumenterede for fri abort til og med 12. uge ud fra den betragtning, at ansvaret rettelig burde flyttes fra de lægelige instanser til kvinden selv. H. fik ikke medhold, men to år senere tilsluttede en ny kommission sig H.s synspunkt, og det indførtes i svangerskabsloven af 1973. – Som medlem af justitsministeriets udvalg vedr. sterilisation og kastration sluttede H. sig til flertallet der tillod sterilisation efter samme retningslinjer som aborterne (betænkning af 1964). Endvidere er H. som udvalgsmedlem gået stærkt ind for udbredelse af kendskab til antikonception og til udvidet seksualundervisning i skolen, ligesom han med held har virket for grundig lægelig forundersøgelse forud for adoption. Familierådgivning og -planlægning har i H.s bestræbelser indtaget en fremtrædende plads, med en kyndig læge som den centrale figur. Hånd i hånd med sine praktiske reformbestræbelser har H. i mangfoldige skrifter og foredrag fremlagt sine synspunkter. I samleværket *Samliv og samfund* (1956) har han forfattet talrige artikler om kønslivet og kærlighedslivet, og ligeledes i skriftet *Pædagogisk sexologi* (1971) givet en række bidrag til seksuallivets fysiologi. I de senere år har han strakt sin virksomhed til ungdomspsykiatrien og slået til lyd for en regional, distriktsmæssig ordning af landets psykiatriske institutioner. Det område H. har viet sin arbejds-

indsats indbefatter af forståelige grunde vanskelige etiske overvejelser og afgørelser, og meningerne i befolkningen vil være underkastet stadig diskussion. Men næppe nogen har mere end H. gennemtænkt problemerne med samme saglige og nøgterne intensitet og med samme dybt engagerede personlige overbevisning om hvad der er det rette. Han har gjort sig til ét med den opgave han har sat sig. Hans publikationer (ialt henved 200 numre) i lægelige og sociale tidsskrifter, og hans foredrag i ind- og udland vil i fremtiden stå som væsentlige, når man vil danne sig et overblik over drøftelsen af hans samtids social-medicinske spørgsmål. Horisont og socialt ansvar præger dem alle. H. var formand for studenterrådet ved Kbh.s universitet 1938–39, næstformand for Psykiatrisk selskab 1962–66 og formand for Dansk selskab for social medicin 1970–71. Han fik tildelt Antoniusprisen 1967 og Kleinprisen 1975. □Foto.

Ib Ostenfeld

Hoffmeyer, Julius Jens Emil, 1841–1911, bibliotekar. * 20.4.1841 i Kbh. (Garn.), † 27.10.1911 på Frbg., begr. sst. F: premierløjtnant, senere oberst Andreas Brock H. (1809–76, ~2° 1843 med Arcadia Sophie Emilie Bilfeldt, 1814–65, ~3° 1866 med Augusta Aurora Wingler, 1824–67, ~4° 1871 med Elisabeth Davidsdatter Mazar de la Garde, 1836–1912, ~1° 1863 med sekondløjtnant Frederik Waldemar Kall, 1833–64) og Juliane Jensine Emilie Bilfeldt (1806–41). ~ 3.7.1872 i Århus med Karen Biering, * 1.8.1854 i Århus, † 29.7.1941 i Kbh., d. af herredsfuldægtig, senere sagfører Halvor Nicolai B. (1814–96) og Gunhild (Gundel) Johanne Winge (1824–72). – Bror til Niels H. *H. H. blev student 1860 fra Sorø, tog 1869 magisterkonferens i botanik og 1885 en tillægseksamen i geografi. 1869–1901 var han knyttet til Århus katedralskole, fra 1892 som overlærer. Hans interesser gik dog langt ud over skolearbejdet; han var således 1871 medstifter og indtil 1877 redaktør af *Jyllandsposten*, og sin betydeligste indsats kom han til at yde som biblioteksmand. Som bibliotekar for katedralskolens bibliotek der senere forøgedes med Århus stiftsbibliotek og stiftamtmand A. *Regenburgs bogsamling planlagde han omfattende katalogiseringsarbejder der dog på grund af H.s undertiden svigtende stadighed og konsekvens i gennemførelsen af påbegyndte arbejder ikke fuldførtes; kun bibliografien *Fra Regenburgs Samling* blev udgivet 1896–98. – H. var stærkt interesseret i forberedelserne til det 1902 åbnede statsbibliotek i Århus hvis leder han blev. Uden ballast af faglig biblioteksmæs-

Hoffmeyer, J.

sig uddannelse gennemførte han organiseringen af dette store, af uensartede bogmasser sammensatte bibliotek med ubestridelig dygtighed, praktisk sans og sikkert blik for benyttelsesmulighederne. Han arbejdede imidlertid med et alt for lille personale, og allerede 1905 tvang desuden uheldige forhold ved hans regnskabsføring ham bort fra stillingen som overbibliotekar. – I sine sidste år fortsatte han sine lokalhistoriske studier der satte frugt i *Blade af Aarhus Bys Historie*, 1904–11, et værk der hviler på omfattende kildestudier, men skæmmes af mange unøjagtigheder og højest angrivelige hypoteser. Hans store, utrykte samlinger til Århus bys historie opbevares i Statsbiblioteket i Århus.

– Sønnen **Niels Volmer Biering H.**, * 5.12.1874, † 21.5.1946, blev student 1894 og arbejdede derefter som journalist ved *Nationaltidende*, København og Politiken. 1901 debuterede han med et skuespil på Århus teater og 1903 med romanen *Caspar Daae*. Blandt hans øvrige værker er trilogien *Dagen*, med titlerne *Morgengry*, 1907, *Flugten fra Jorden*, s.å. og *Kain*, 1908, samt *Den hellige Enfold*, 1911 og *Tonen fra Himlen*, 1923. *Romerske Dage*, 1927 er en erindringsbog. – □Foto.

Statsbiblioteket i Århus 1902–27, 1927. Olaf Carlsen i Århus stiftstid. 21.1.1942.

Emanuel Sejr*

Hoffmeyer, Niels, se Hoffmeyer, J.

Hoffmeyer, Niels Henrik Cordulus, 1836–84, meteorolog. * 3.6.1836 i Kbh. (Garn.), † 16.2.1884 sst. (Garn.), begr. sst. (Ass.). F: premierløjtnant, senere oberst Andreas Brock H. (1809–76, ~ 2° 1843 med Arcadia Sophie Emilie Bilfeldt, 1814–65, ~ 3° 1866 med Augusta Aurora Wingler, 1824–67, ~ 4° 1871 med Elisabeth Davidsdatter Mazar de la Garde, 1836–1912, ~ 1° 1863 med sekondløjtnant Frederik Waldemar Kall, 1833–64) og Juliane Jensine Emilie Bilfeldt (1806–41). ~ 24.11.1866 i Kbh. (Frels.) med Poulina Louise Hauberg, * 20.1.1842 i Kbh. (Frels.), † 19.7.1917 sst., d. af apoteker, senere etatsråd Jørgen Christian H. (1814–99) og Margrethe Sophie Arboe (1818–1910). – Bror til J. *H.

H. var oprindelig officer, blev sekondløjtnant 1854, premierløjtnant 1863. Han blev sendt til Slesvig men måtte allerede 1864 hjemsendes på grund af sygdom. Senere var han kontrolofficer ved Hellebæk geværfabrik, gik af med kaptajns karakter 1865 og var 1870–78 kaptajn i forstærkningen. Efter sin afgang fra hæren 1864 var han nogen tid ude at rejse og kom efter hjemkomsten en kort periode i praktisk virksomhed; senere

foretrak han dog en stilling i krigsministeriet. H. var stærkt optaget af den rivende udvikling der netop i disse år foregik i udlandet inden for den „synoptiske“ meteorologi (→: vejrfordudsigelse på grundlag af kendskab til vejret *nu*). Ideen med at benytte den elektriske telegraf til fremskaffelse af oplysninger om vejrets øjeblikkelige tilstand fra mange steder dateres gerne til 1842; den blev først realiseret i enkelte tilfælde, men fra sidst i 50erne blev der oprettet faste „vejtjenester“ i mange lande. H.s interesse for disse ting gav sig bl.a. udslag i nogle afhandlinger, *Vejrforholdene i Evropa i Aaret 1866*, 1867, *En meteorologisk Fremstilling af Stormen d. 26. og 27. Okt. 1869*, 1970, *Om Hvirvelstorme I–II*, 1870. S.å. indgav han et forslag til regeringen om oprettelsen af en telegrafisk meteorologisk tjeneste i Danmark i lighed med hvad der fandtes i andre lande. Efter at spørgsmålet var behandlet i en kommission oprettedes endelig 1872 Det danske meteorologiske institut med H. som bestyrer; under instituttet henlagdes, foruden den omtalte telegrafiske tjeneste, tillige den klimatiske undersøgelse af landet der allerede havde været i gang i en årække på initiativ og bekostning af forskellige institutioner.

H. havde en klar forståelse af at en nødvendig betingelse for at kunne udnytte de nu daglig, på grundlag af telegrammer udfærdigede vejrkort var et indgående studium af sådanne vejrkort med mange flere detaljer end dem der kunne fremgå af de dengang naturligtvis yderst sparsomme telegrammer. Tillige indså han at det ville være af den største betydning at disse vejrkort ikke stoppede op ved Europas vestkyst, men fortsattes videre ved hjælp af observationer fra Færøerne, Island, Grønland og skibe på havet. Studium af omfattende kort fra dag til dag måtte ventes at give et ganske andet indblik i det der foregår under vejrets „udvikling“, end de relativt små udsnit deraf de telegrafisk udarbejdede kort repræsenterer. H. realiserede tanken og udarbejdede en serie kort som de nævnte, og han indledte dermed et værk som er blevet verdensberømt; de benævnes i den meteorologiske internationale terminologi ganske simpelt „H.-kort“, og datoen for det første, 1.9.1869, anføres som epoke i meteorologiens historie. Senere blev udarbejdelsen og offentliggørelsen foretaget af Det danske meteorologiske institut og Deutsche Seewarte i Hamburg i fællesskab. Af sine studier af kortene drog H. den slutning at det ville være af den største betydning for den daglige vejrfordudsigelse om de telegrafiske vejrmeddelelser kunne udvides sådan at lufttrykkfordelingen over Atlanterhavet også blev oplyst derved; der havde nemlig vist sig en tilbøjelighed til at visse, med

storm forbundne, lufttryksforstyrrelser kom „vandrende“ fra Nordatlanten ind til Europa. H.s erfaringer fra udarbejdelsen af kortene satte meget hurtigt sine spor på et væsentligt punkt vedrørende den daglige vejrtjeneste. På den meteorologiske kongres i Wien 1873 drøftedes bl.a. de ulemper der fremgik af at de forskellige stationer i Europa befandt sig i forskellige højder over havets niveau hvorved de direkte aflæste lufttryk giver et fortegnet billede af den lufttrykfordeling der er afgørende for vindforholdene; og der behandledes forskellige forslag til at råde bod derpå. Man enedes om at anvende den såkaldte „reduktion til havets overflade“, for en stor del på grundlag af de erfaringer man havde høstet ved studiet af H.s kort. – H.-kortene er offentliggjort indtil 1911. – H. tog virksom del i det internationale samarbejde til den meteorologiske tjenestes udvikling; hans store interesse for sagen i forbindelse med de betydelige indsatser han kunne gøre, og hans vindende personlighed i det hele gjorde ham til en skattet deltager ved konferencerne. Der foreligger fra hans hånd, foruden de allerede nævnte artikler, en hel del, navnlig mindre afhandlinger, offentliggjort i videnskabelige tidsskrifter og andetsteds. – R. 1878. □ Træsnit 1884 og på gruppe s.å. samt litografi 1885, alle efter samme foto. Medalje af S. Lindahl, 1884, og af Lea Ahlbom.

J. Bidstrup: Stamtv. over familierne Hauberg og Arboe, 1911 14f. Ed. Erslev i Geografisk t. VII, 1883–84 83–86. Ph. Weilbach i Ill.tid. 24.2.1884.

*Helge Petersen**

Hoffmeyer, Christian Julius Skat, 1891–1979, biskop. * 7.12.1891 i Kauslunde, Odense amt, † 31.8.1979 på centralsygehuset i Hillerød, begr. Rårup kgd., Vejle amt. F: vicepastor, senere stiftsprovst Henrik H. (1865–1924) og Kirsten Inge Hansen (1871–1930). ~ 22.5.1919 på Frbg. med Aase Thejll, * 25.1.1898 på Frbg., d. af cand. teol., sidst rektor Knud Theodor T. (1869–1941) og Ellen Nobel (1872–1955). – Far til Erik *H.

H. blev student (Metropolitanskolen) 1909. I rusåret blev han stærkt grebet af F. C. *Krarups religionsfilosofi – og dermed af den liberale teologi som i høj grad bestemte hans senere teologiske holdning. Han dyrkede ivrigt Det gamle testamente og efter teologisk eksamen (1915) fortsatte han studierne i Göttingen og blev 1918 dr. teol. på en afhandling om den apokryfe og pseudepigrafiske litteraturs forhold til senjødedommens partidannelser; s.å. blev han hjælpepræst ved Frbg. kirke, 1921 sognepræst i Rårup og 1931 stiftsprovst i Århus (1935–40 tillige skoleprovst). 1922–58 var han seminarieinspector,

1932–38 overtog og ledede han den just begyndte teologiundervisning ved det nystiftede, indtil videre private universitet; derved kom han i betydelig grad til at lægge grund for det teologiske fakultet som oprettedes 1942; 1934 indvalgte han i universitetssamvirkets bestyrelse, og 1928–68 var han medlem af bestyrelsen for Naturhistorisk museum. Fra sin ungdom var H. en passioneret sommerfuglesamler og dyrkede entomologien på videnskabeligt plan. En frugt deraf er mange afhandlinger i fagtidsskrifter (Flora og Fauna, Lambillionea, Entomologist's Record m.fl.). H. udgav (sammen med S. Knudsen) *De danske Storsommerfugle*. 1938, og siden *De danske spindere*. 1948, 2. udg. 1974; *De danske ugler*. 1949, 2. udg. 1974; *De danske malere*. 1952, 2. udg. 1966. Han blev medlem af flere videnskabelige selskaber, bl.a. Royal Entomological Society of London og Entomologiska föreningen i Helsinki.

Tidligt blev H. – bl.a. gennem sin far – inddraget i det kirkeligt-øumeniske arbejde; han deltog 1925 i Stockholmer-mødet (var medudgiver af Fra Genève til Stockholm, 1925) og tit rejste han udenlands, især til England, men også til Frankrig og Island; efter anden verdenskrig optrådte han jævnlig som forelæser og prædikant også i USA og Canada; han deltog 1948 i Kirkernes verdensråds stiftende møde i Amsterdam og 1954 i dets kongres i Evanston. 1956 ledede han en kirkelegation til Rumænien og Bulgarien. Han var en af de meget få danske teologer som overvejende stod under indflydelse af engelsk åndsliv; det fremgår bl.a. af hans bredkirkelige kirkebegreb – med spor af Grundtvig – og af bogen *Tilværelsens Sammenhæng, belyst af britisk Tænkning*. 1929 der som mange afhandlinger i kirkelige bøger og tidsskrifter dokumenterer bred læsning og stor evne til at behandle teologisk-filosofiske problemer; her kom fortroligheden med naturhistorie og naturfilosofi ham meget til gode. 1932 udgav han *Hvorfor være slittig?*, en populær og underholdende lovprisning af arbejdet. 1941 kom *Bibelen. En Introduktion* og sammen med A. Blenker udgav han 1944 *Det ny Testamente gengivet af danske Digtere*. 1940 valgtes H. til biskop i Århus med kvalificeret majoritet – eneste gang det hidtil er sket ved et bispevalg. Energisk bestred han embedet til sin afgang 1961 – berømte blev især (under krigen) han visitatser til fods fra sogn til sogn, men ved krigsafslutningen kom der vanskeligheder.

1933–40 og atter 1945–61 varetog han Aarhus Stiftstidendes kirkeside, et velredigeret, bredt anlagt og fortræffeligt orienterende kirkeligt indslag. Selvsagt måtte han også her beskæftige sig med den tyske kirkekamp, og uden nogensin-

Hoffmeyer, Skat

de at nære blot den mindste sympati for nazismen gik han skarpt imod den tyske bekendelseskirke; det skyldtes uden tvivl hans liberale teologi og at han for en stor del fik sine informationer fra tysk-liberale kirkekrede der – til dels på grund af et luthersk syn på øvrigheden – ikke ville opgive samarbejde med staten og som mere eller mindre nærmede sig de såkaldte „tyske kristne“. H. – der afskyede den dialektiske teologi, især når den var influeret af Kierkegaard – blev derfor modstander af den (bl.a. af Karl Barth og de med ham beslægtede tyske teologer prægede) kirkelige opposition der efter hans skøn ved sin kamp mod staten ville odelægge al sand folkekirkelighed og skabe teologisk-kulturel indsnævring. 1942 fremsatte H. på et præstekonvent nogle udtalelser der ialtfald blev forstået som „tyskvenlige og jødefjendtlige“. Det blev aldrig helt klarlagt hvad han egentlig havde sagt, ud over at han regnede en eventuel jødelovgivning for et kirken uvedkommende (politisk) anliggende, og at han iøvrigt var påvirket af den tradition der (siden H. *Martensen) anså religionsløs og brandesiansk jødedom for en fjende af kirken. Fremsat på det givne tidspunkt var udtalelserne – deres indhold ufortalt – i sig selv uheldige. Iøvrigt nærrede H. ingensinde tyskvenlighed eller jødefjendskab; han stod helt bag bispernes hyrdebrev i anledning af jødeaktionen 1943 og deltog energisk i modstandsbevægelsen, bl.a. som medlem af Frihedsrådets lokalkomiteé i Århus. Under retsopgøret blev konventsyttringerne vendt imod ham; det samme gjaldt til dels 1930ernes bladartikler (således i præsten N. Møgelvang Nielsens bog Jeroboams Synd, 1946; den medførte suspension og provsteret for forfatteren, men sagen sluttedes med en advarsel). En gruppe præster – mest tidehvervske – rejste stærkt opbakket af professor K. E. *Løgstrup, en voldsom opposition mod biskoppen. Modstandsbevægelsen afviste deres aktion og anså den for et uvedkommende, internt kirkeligt opgør – hvad den da bl.a. også var, rent bortset fra at både teologiske og personlige modsætninger spillede ind. To kirkeministre (Arne Sørensen og Carl Hermansen) nægtede også at rejse sag; men Hermansen (som var H.s modkandidat ved bispevalget 1940) støttede aktionen for han blev minister. Det svirrede længe med tillids- og mistillidsadresser, og præstegruppen anlagde sag mod Aarhus Stiftstidende der havde forsvaret bispem og angrebet præsterne. 1946 mortificerede underretten bladets ytringer, men mente at det med føje havde kritiseret at præsterne gav et dårligt eksempel ved uden grund at ville vække forargelse mod biskoppen; landsretten gik på det punkt imod underretten. Affæren – hvis

virksomheder længe sporede i stiftet – er typisk for den nervøse opretholdelse af krigen og retsopgøret havde skabt. – R. 1934. DM. 1941. K. 1952. K¹. 1963. □Mal. af Stanley Corsiter (Århus domk.). Foto

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1918 172f. – P. G. Lindhardt i Den danske kirkes hist. VIII, 1966. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

P. G. Lindhardt

Hoffory, Johan Peter Julius, 1855–97, fonetiker, oversætter. *9.2.1855 i Århus, †12.4.1897 i Westend ved Berlin, begr. i Berlin. F: købmand Peter Julius H. (1818–55) og Ane Margrethe Ulrikke Lunne (1832–67). Ugift.

H., hvis slægt var af ungarsk oprindelse, blev student 1872 fra Århus, dr. phil. 1883 og s.å. docent i fonetik og nordisk filologi i Berlin. Som 19-årig havde han under en animeret privatfest i Studenterforeningen parodieret sin hjemegns kordegn og herunder fremsagt et fadervor. Sagen vakte stor opstandelse, blev bragt op i rigsdagen og gjort til genstand for et humoristisk digt i Punch (aftrykt i Poul A. Andersens skrift om H.). H. blev herefter frosset ud i Danmark; da han ni år efter (1883) søgte et professorat i tysk ved Kbh.s univ. blev han ganske vist af universitetet indstillet som den videnskabeligt bedst kvalificerede, men kultusminister Jacob Scavenius havde ikke tilgivet H., og i stedet udnævntes Herman *Møller, mens H. forblev i Berlin hvor han s.å. var blevet ansat som docent. H.s videnskabelige produktion falder i to dele, en sprogvidenskabelig og en litterær. Han var en skarpsindig fonetiker hvis strenge systembetragtning på visse måder kan siges at foregribe den nyere tids strukturelle lingvistik. Hans værker vedrører især oldnordisk, således en afhandling om ustemt l og n i Zeitschrift für deutsches Alterthum XXII, 1878 og disputatsen *Oldnordiske Consonantstudier*. I Tyskland udbredte H. kendskabet til nordisk litteratur, bl.a. ved at oversætte skuespil af Holberg, E. Brandes og Ibsen. Sidstnævnte portrætterede ham i skikkelsen Eilert Løvborg i Hedda Gabler (1890), ligesom han har været modellen til Julius Halling i Karl Larsens Cirkler (1893). Efter et tyfusanfald blev H. 1889 uheldredeligt sindssyg. Store dele af hans private og videnskabelige brevveksling med ungdomsvennen Karl *Verner er bevaret. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1883 94–96. Univ. årbog 1883–84 9f. – R. Henning i Acta germanica V, Berlin 1898 1–V. Andr. Heusler i Arkiv för nord. filologi XIV, Lund s.å. 206–12. Rich. M. Meyer i Goethe-Jarhrbuch XIX, Frankf. s.å. 318–20. C. Dumreicher: Studenterforen.s hist. I, 1934 262–76. C. Roos: Livserindringer II, 1961 13f. Marcus Rubin:

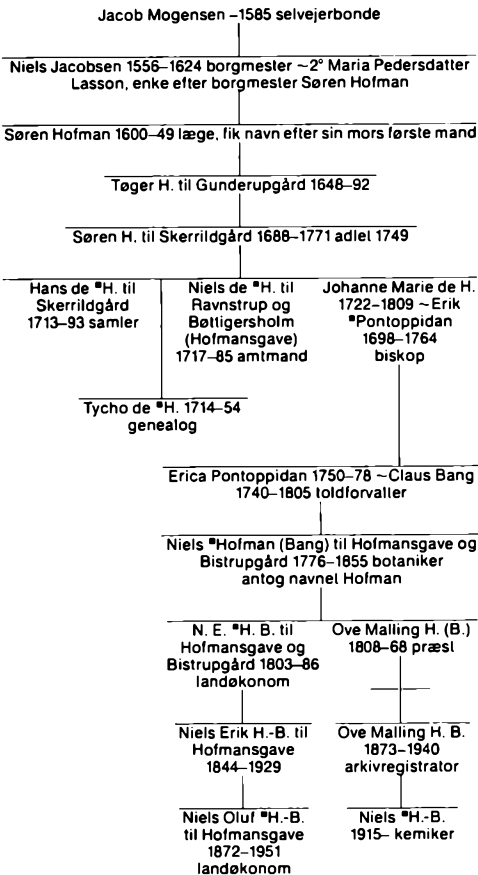
Brevveksl. IV, 1963 31 (note). Poul A. Andersen: J. H., 1975 (8 sider). – Breve i Kgl. bibl.

Jens Juhl Jensen

Hofman(-Bang)

Adelig og borgerlig slægt. Den adelige slægt Hofman antages at være uddød i mandslinien 1793.

Niels *H. (B.) (1776–1855) var ~ Charlotte Malling, d. af historikeren Ove *M.

Tycho de Hofman: Fundationer på de legata, som er stiftet af Peder Lasson, 1753. Danm.s adels årbog XXXIX, 1922 II 497–500. Th. Hauch-Fausboll: Slægt-håndbogen, 1900 368–74.

Nils G. Bartholdy

de Hofman, Hans Dreyer, 1713–93, historisk samler, amtmand. * 10.7.1713 på Skerrildgård, † 3.2.1793 i Fredericia, begr. i Nebsager k. F: godsejer, senere justitsråd Søren de H. (1688–1771) og Karen Elisabeth Dreyer (1689–1727). ~ 1° 22.10.1743 i Horsens med Bodil Bie-

rin (Bering), * 6.8.1726 i Horsens, † 27.5.1769 i Fredericia, d. af købmand Peter B. (1700–39) og Elisabeth Cathrine Hofgaard (1707–31). ~ 2° 9.2.1770 på Ølstedgård med Marie Elisabeth Beenfeldt, døbt 6.4.1737 i Ringe, † 10.5.1816 i Fredericia (~ 1° 1762 med oberst Johan Sigismund Bahlman v. Ehrenfeldt til Ølstedgård, 1692–1768), d. af oberst, senere generaløjtnant Herman Frederik B. til Lammehave (1687–1761), ~ 1° 1721 med Maria Elisabeth v. Pogrell, ca. 1687–1734) og baronesse Ide Dorthea Gulden-crone (1713–46). – Bror til Niels de *H. og Tycho de *H.

H. blev fra sit fjerde år opdraget hos sin mormor i Kbh. og dimitteredes 1731 privat til universitetet hvor han valgte Hans *Gram til privatpræceptor. Han studerede sprog og jura og lod sig 1734 eksaminere i det sidste fag. 1734 og –35 havde han det Lassonske stipendium, stiftet af hans oldefars bror, for hvilket han selv senere blev efor. Straks efter sin hjemkomst fra en studierejse hvor han havde besøgt Leipzig, Leiden, Frankrig og Belgien, blev han 1737 volontør i general-landets økonomi- og kommercekollegium, n.å. blev han kommercesekretær og havde ved sit arbejde i kollegiet lejlighed til at lære landets økonomiske forhold grundigt at kende. Samtidig begyndte han sine genealogiske samlinger ved at afskrive alle de oplysninger han kunne overkomme, ligesom han beskæftigede sig en del med poesi. Han udgav 1732 Vilh. Helts digte og forfattede 1740 en *Optegnelse paa alle de danske Vers, som ere af Betydning* (Kgl. bibl.). S.å. blev han assessor i borgretten, men da han 1743 gjorde et rigt parti tog han afsked fra sine embeder og bosatte sig på Skerrildgård som han købte af faderen. Han var, som han selv siger, sin egen foged og forpagter og satte sig indgående ind i landvæsenet. Han var tillige regeringens kommissarius ved landevejsanlæg og seks år om sommeren på rejser i alheden for at tilse landmålinger. I Oeconomisk Journal fremsatte han forslag til hederens opdyrkning og fabrikkernes istandsættelse og skrev om hoveriets afskaffelse, den jyske oksehandels forfald og forslag til dens oprejsning m.m. Ligeledes udgav han *Kort Register over Forordninger og Reskripter*, der kom i otte oplag. Uden at have præsteret noget på det genealogiske område var han 1749 på grund af sine interesser blevet medlem af Danske selskab. Ved sin bror Tychos død 1754 arvede han hans forarbejder til legatfundationer, og 1755–65 udgav han de såkaldte *Hofmans Fundatser* I–X hvortil 1780 sluttede sig et supplementsbind, et værdifuldt arbejde med originale aktstykker. Værket bragte tillige adskillige stamtavler over adelige og borgerlige familier som han i årenes løb hav-

de Hofman, Hans

de samlet af en „utrolig Mængde“ manuskripter og ligprædikener, konfereret med Frederik *Rostgaards og bogholder Michael Mikkelsens genealogiske værker. I manuskript efterlod han sig *Beskrivelse over de Adelige, som ere nobiliterede og naturaliserede i Danmark fra Aar 1430 til Aar 1750 etc.* tillige med en beskrivelse af deres våben og med fortegnelse over elefant- og Dannebrogssiddere (Kgl. bibl.) og *Lexicon over Et Tusinde Danske Familier meest af Adel* (Genealogisk-heraldisk selskabs arkiv i Rigsark.), et værk på 1100 foliosider hvis forord er dateret 1.1.1752.

Ved sin svoger Erik *Pontoppidans død 1764 efter færdiggørelsen af tredje bind af Danske Atlas påtog H. sig at fuldføre værket, hvilket i høj grad blev til dets fordel. Ikke alene var han en grundigere forsker end Pontoppidan, men fra sin embedsgerning og fra sine mange rejser – han kunne „Danmark udenad, hvilken Rubrik man saa peger paa“ (Aug. Hennings) – var han bekendt med de forskellige egnes natur, befolkning og næringsliv. Ikke mindst kendte han Jylland som blev beskrevet i fjerde og femte bind, hvorefter hele sjette bind indeholdt et supplement til det af Pontoppidan udgivne om øerne som H. meget rigtigt i et brev betegner som „noget overilende samlet“. H. var 1760 blevet præsident i Fredericia hvilket vanskeliggjorde udgiverarbejdet, men hertil fik han god hjælp af Jacob *Langebek (der alene samlede stoffet til bind syv) og studenten B. C. *Sandvig. 1769 blev H. landkommisær og 1773 amtmand i Koldinghus amt. Både som embedsmand og som godsejer var han overordentlig kompetent, almindelig vellidt og med humane synspunkter. – Kancelliråd 1743. Justitsråd 1758. Etatsråd 1766. Konferensråd 1774. – Hv.R. 1782. □Maleri (tidl. Hindsgavl). Beslægtet stik af J. C. Sysang, 1743, pladen to gange ændret, sidst 1755. Maleri (Fredericia rådhus). Beslægtet stik af J. M. Haas, 1778. Pastel, muligvis af J. Hörner. Mal. af A. Brünniche. – Epitafium (Nebsager k.).

Kilder. Breve fra Jacob Langebek, 1895 42–49. Vejle amts årbøger, 1908 248–54 (breve fra H. 1769); sst. 1911 171–80 (tale af H. 1760); sst. 1946 95–114 (breve fra H. og hans virksomhed i Fredericia, ved J. Hvidtfeldt). Danske mag. 6.r.III, 1918–23 98–100 (breve fra H.). *Lit.* Laur. Hasse: Ligtale over H., 1793. C. Paludan-Müller i Hist. t.S.r.IV, 1883–84 141f. Aug. Hennings i Museum, 1894 I 336f. P. Eliassen i Vejle amts årbøger, 1906 76–110. H. Zachariassen sst. 1940 141–59. P. Eliassen: Hist. strejftog i Kolding, 1923 239–69 o.fl.st. Sv. Cedergreen Bech: Den danske atlas, 1969 29–40. *Papirer* i Kgl. bibl.

Sv. Cedergreen Bech (Th. Hauch-Fausbøll)

Hofman, Holger Peter, 1868–1929, skuespiller, teaterdirektør. * 2.4.1868 i Ålborg, † 28.12.1929

i Kbh., urne på Bispebjerg. F: skibsfører Boie H. (1839–96) og Caroline Petersen (1840–76). ~27.10.1900 i Kbh. (Slotsk.) med balletdanser ved Det kgl. teater Olga Astrid Kreutzer, * 21.4.1881 i Kbh. (Frue), † 28.10.1962 i Kbh., d. af skuespiller Frederik Karl Kristian K. (1849–1932) og syngesuffløse ved Det kgl. teater Ingeborg Dorthea Petra Fabricius (1854–1933). H. var handelsuddannet inden han 10.9.1890 debuterede ved Th. Cortes' selskab i Randers som den unge mand i *Skovridergaarden*; de næste sæsoner optrådte han på Casino, virkede derefter ved Nørrebros teater og på ny i provinsen, indtil han 1897 kom til Folketeatret hvor han under Herman *Bangs instruktion brød igennem ved sin komiske karakteristik, bl.a. af den affekterede musiker Hansen i *Første Violin*, ridder Slatte i *De lystige Koner i Windsor*, titelrollen i *Det kære Barn* og navnlig som den jødiske grosserer Isachsen i *Alexander den Store*, muntre og naturlige typer der fik tilskuerne til at le ved det pudsig lune, han udfoldede. 1900 ansattes han ved Det kgl. teater, havde her sin første optræden 4.4.s.å. som Rasmus Skytte i *Gulddaasen* og spillede kort efter sagfører Krogstad i *Et Dukkehjem*. H. var moderne skuespiller med et lunt blink i øjet og underfundige betoning, men ikke klassiske anlæg, og de forventninger man nærede til ham som Holbergs Henrik opfyldtes lige så lidt som hans fremstilling af Molières Tartuffe lykkedes; derimod levendegjorde han en del træfsikre typer fra borgerskabet og proletariatet, isprængt enkelte ældre figurer som den svedne Jakob Skomager i *Jeppe paa Bjerget* og navnlig den døve literatus Ledermann i *Recensenten og Dyret*. H. havde ved sit friske humør, sin klare forstand og sin karakteriseringssevne tilkæmpet sig en solid stilling i repertoireet da han 1914 brød af og overtog ledelsen af Dagmar-teatret som han i fem pengerigelige år under verdenskrigen styrede med afgjort held uden dog at gengive teatret dets tidligere stilling som national-scenens ansprogede konkurrent. Med et hovedsageligt nyt personale viste han interessante forestillinger, fx J. Sigurjónssons *Ønsket*, O. Rungs *Fanevagt*, Aug. Strindbergs *Et Drømmespil* og *Advent* og lagde især vægt på at spille B. Shaws satiriske skuespil, fx *Pygmalion* der blev en stor succes. Mod en betydelig afståelsessum fratrådte H. 1919 ledelsen og blev n.å. knyttet som leder til Det lille teater i Nationals bygning hvis levetid kun blev kort. 1923 overtog han atter direktoratet på Dagmar-teatret og fulgte på ny lystspillets linje, men de økonomiske forhold i samfundet var nu nedadgående, og nov. 1928 tvang pengevanskeligheder ham til at fratræde, men personalet der overtog driften gjorde ham til

parthaver i delingsspillet resten af sæsonen. Modgangen havde dog taget hans kræfter og hindrede ham i at gøre nye fremstød. – R. 1925. □Tegn. af Achton Friis, 1900 (Teatermus.) og Vald. Møller, 1914 (sst.). Mal. af G. A. Clemens (Teatermus.). Flere statuetter af Axel Locher (en i Teatermus.). Tegn. af F. Andersen (Kgl. bibl.). Afbildet på tegn. af H. Jensenius (alle rollebilleder). Foto.

Alb. Gnudtzmann i Teatret VI, 1906–07 18–22. Oluf Bang sst. 1930 79. Folketeatrets hist. 1857–1908, ved Rob. Neiiendam, 1919. Helmer Lind i Ill. tid. 8.6.1919. Aalb. stiftstid. 27.1.1929.

*Robert Neiiendam**

de Hofman, Niels, 1717–85, amtmand. * på Skerrildgård, døbt 15.9.1717 i Nebsager, † 8.6.1785 på Bøttigersholm, begr. i Norup. F: godsejer, senere justitsråd Søren de H. (1688–1771) og Karen Elisabeth Dreyer (1689–1727). ~ 1746 med Anne Christine Welleius, døbt 5.12.1717 i Sønder Omme, † 20.3.1799, begr. i Norup (~ 1° 1737 med skibskirurg Claus Bang, 1701–45), d. af sognepræst Thomas Hansen W. (1689–1762) og Karen Poulsdatter Stauning († tidligst 1766). – Bror til Hans de *H. og Tycho de *H.

H. udnævntes 1750 til landsdommer på Sjælland og Møn og blev 1759 tillige amtsforvalter i Ringsted og Sorø amter med tilladelse til at bo på sin ejendom Ravnstrup i Tybjerg hrd., hvilket gods han dog allerede solgte 1760. 1771 blev han kommitteret i det danske kammer under finanskollegiet og overgik 1773 i den tilsvarende stilling i rentekammeret. 1775 blev han deputeret og 1777 amtmand over Nordborg og Sønderborg amter samt Ærø, fra hvilken stilling han 1784 afskedigedes efter eget ønske. 1747–60 ejede H. hovedgården Ravnstrup og 1764–65 godset Basnæs i Sorø amt. 1783 havde han erhvervet den fynske gård Bøttigersholm, af hvilken han 1784 oprettede et stamhus med navnet Hofmansgave til sin søsterdattersøn Niels Bang som forpligtedes til at antage navn og våben efter de Hofman. – Kancelliasessor 1746. Justitsråd 1761. Etatsråd 1768. Konferensråd 1776.

Harald Jørgensen

de Hofman, Tycho (døbt Tøger), 1714–54, genealog. * 15.12.1714 på Skerrildgård, † 14.2.1754 i Kbh. (Holmens), begr. i Nebsager k. F: godsejer, senere justitsråd Søren de H. (1688–1771) og Karen Elisabeth Dreyer (1689–1727). Ugift. – Bror til Hans de *H. og Niels de *H. H. dimitteredes 1735 privat til universitetet. Da hans slægt havde mange præsteembeder at besætte skulle han studere teologi, men manglede lyst dertil, blev dog 1738 cand.teol. og fik ved

hjælp af det Lassonske stipendium lejlighed til at se „den største Del af Europa“. Han studerede jura i Göttingen, filosofi og sprog i Leipzig og Strasbourg og besøgte også universitetsbyerne i England. Ved sin hjemkomst 1741 blev han sekretær i danske kancelli. Udgået fra en slægt med talrige forbindelser i nyadelen og patriciatet fik han tidligt interesse for genealogi og personalhistorie og udgav 1741 *Leben einiger wohlverdienten Dänen*. S.å. rejste han atter udenlands, som kammerherre Fr. Berregaards ledsager, hvilket gav ham indpas i den fornemme verden i Tyskland, Frankrig, Italien, England og Holland. Han blev immatrikuleret 1744 som stud.jur. i Leiden og optaget som medlem af Videnskabernes selskab i London. Han vendte hjem 1746 og udgav s.å. den pragtfuldt illustrerede *Portraits historiques des hommes illustres de Dannemark I–VI*, hvortil knytter sig *Mémoires de Griffenfeld, Adeler et Tordenskiold*. S.å. blev han medlem af Danske selskab. 1747 blev han assessor i hofretten på Kbh.s slot og fik adgang til kancelliarkivet; da han var en god ven af Jacob *Langebek søgte han ind i gehejmearkivet 1748, men fik ikke embedet, hvorimod han dette år blev dr.jur. i Jena for en afhandling han i udvidet form 1740 udgav på dansk *Kort Afhandling om Oprindelsen til at tage og give Tiende, samt Rettighed til at kalde Præster*. S.å. blev han assessor i højesteret (uden votum) og 1753 virkelig højesteretsassessor, derimod nåede udnævnelsen til virkelig justitsråd ham ikke da han forinden var død af blodstyrning. Ønsket om at bevare Peder Lassons (*Lassen) legat for familien bevirkede at han året før sin død udgav *Fundationer paa de Legata, som ere stiftede af Peder Lasson* med smukke kobberstik og en værdifuld stamtavle over slægten. Bogen er ledsaget af et *Appendix over Kjøbenhavns Fundationer* der er den første spire til de senere fundatser som var planlagt af ham, men fuldførtes af broderen Hans. Da tre fjerdedele af oplaget af *Portraits historiques* var solgt i udlandet, lod bogtrykker A. H. *Godiche studenterne Christian Liunge og B. C. *Sandvig oversætte værket (Danske Adelsmænd I–III, 1777–79) der i oversættelsen fik stor udbredelse og blev meget yndet. Originalens fejl er mange steder rettede, dens stamtavler udvidede og ført længere ned i tiden og det hele forøget med et tillæg af stamtavler over tolv adelige familier af hvilke H. havde udarbejdet de otte. Originalens smukke kobberplader blev brugt af broderen i l. bind af fundatserne. Med H.s værker begyndte rokokoen i dansk bogkunst, især er *Portraits historiques* udstyret med et væld af kobberstukne vignetter. Oprindelig måtte han bruge udenlandske kunstnere, men efterhånden

de Hofman, Tycho

fik han hjemlige (M. *Tuscher, O. H. og G. de *Lode, P. *Cramer) således oplært at deres arbejde kom på højde med udlandets. □ Mal. af Vigilius Erichsen. Mal. (Hofmansgave), stik i samme type af J. G. Wille, 1745, efter mal. af L. Tocqué, pladen ændret talrige gange. Kopi i samme type (Fr.borg). Mal. af Hans Hansen efter ukendt forlæg (sst.). – Epitafium af S. C. Stanley (Nepsager k.).

Pers. hist. t. 8.r.IV, 1925 247. – C. L. v. Scherevien: *Leben des T. v. H.s.*, 1754 (særtryk af Büschings *Nachrichten* I, 1754 513–36; da. overs. i H.s *Efterretn.* om da. adelsmænd II 9–22). Victor P. Christensen: *Årbog for bogvenner* IV, 1920 147–50. Laur. Nielsen: *Rokokoen* i da. bogkunst, 1936 12–16 26–30 51f. – *Papirer i Kgl. bibl.*

*Th. Hauch-Fausbøll**

Hofman (Bang), Niels, 1776–1855, botaniker, agronom. * 8.6.1776 i Vejle, † 5.3.1855 på Hofmansgave, begr. i Norup. F: toldforvalter, kaptajn Claus Bang (1740–1805, ~ 2° 1779 med Pallene Urne Rosenvinge, 1755–1812) og Erica Pontoppidan (1750–78). ~ 13.8.1802 på Frbg. med Charlotte Malling, * 9.6.1786 i Kbh. (Petri), † 13.5.1879 på Hofmansgave, d. af kommitteret, senere statsminister Ove *M. (1747–1829) og Christiane Beck (1761–1834). – Far til N. E. *Hofman Bang.

H.s grandonkel Niels de *Hofman oprettede 1784 af godset Böttigersholm på Nordfyn stamhuset Hofmansgave og indsatte H. til første besidder med forpligtelse til at antage de Hofmaners navn og våben. For at undgå forveksling med andre slægter af det navn føjede H. senere Bang til i parentes. H. blev student fra Nyborg skole 1793, og 1795 begyndte han at studere naturvidenskab ved Kbh.s universitet og ved Naturhistorieselskabet hvis lærer M. *Vahl blev hans ven for livet. I Nyborg havde han sluttet venskab med den senere kendte norske industrimand og politiker, Jacob Aall, og Aall var, sammen med Henrich *Steffens, J. W. *Hornemann og den senere biskop P. E. *Müller blandt hans studiekammerater. 1797–1800 rejste han i Tyskland, Böhmen, Frankrig med Pyrenæerne, og England, tildels sammen med nogle af disse studiefæller; undervejs knyttede han forbindelse med fremtrædende videnskabsmænd som senere blev hans korrespondenter. Fra 1802 til sin død boede han på Hofmansgave, bortset fra årene 1806–08 da han forsøgte at etablere et mønsterlandbrug på Bistrupgård ved Roskilde som han havde købt. Krigen med England som H. har belyst i sine erindringer gjorde driften urentabel, og han solgte gården til Københavns fattigvæsen. På Hofmansgave førte han sine ideer videre

og virkede bl.a. for udvidet dyrkning af kartofler og hør, for forbedring af græsmarker og for frugtavl. Sammen med Aall etablerede han en handelsforbindelse mellem Odense og Tvedestrand i Norge der bestod i 40 år. På Hofmansgave omlagde han parken og plantede et arboret af udenlandske træer hvoraf nogle endnu lever. Godset blev samlingssted for danske botanikere på ferie; H. indberettede plantefund til Hornemanns floraarbejde og samlede et museum hvis naturalier nu er i museerne i København. Hans botaniske hovedinteresse var alger, og denne interesse har dels inspireret H. C. *Lyngbye, som i fem år var udsulser på Hofmansgave, til hans banebrydende arbejde, dels været grundlag for H.s betydeligste afhandling *Om Confervernes Nytte i Naturens Husholdning* som tryktes i Videnskaberens selskabs skrifter 1825 og foranledigede hans optagelse i selskabet. Skriftet bygger på iagttagelser under inddæmningen af Egense fjord og viser hvorledes en art af trådalger ved at binde indstrømmende sand kan danne et vækstlag, hvori andre planter kan gro. Algeslægten *Bangia* er af Lyngbye opkaldt efter H. – *Etatsråd* 1852. – R. 1840. □ Pastel 1802, muligvis af Jens Juel (Hofmansgave). Tegn. af L. F. Smith, 1841 (sst.). Stik af Chrétien efter tegn. af Fouquet. Litografi af L. A. Smith, 1856.

H.-B.s erindr. og optegn. i Pers. hist. t. 4.r.I, 1898 165–90. – F. M. Liebman i *Øversigt over vidensk. selsk.s forhandl.* 1855 206–22. M. C. Harding: *Selsk. for naturlærens udbredelse*, 1924 111–17. Carl Christensen: *Den danske bot.s hist.* I, 1924–26 225–28; II, s.å. 137–39 (bibliografi). Peter Munk Plum i *Dansk dendrologisk årsskr.* IV, 1977 hft. 4 19–29. – *Breve i Botanisk centralbibl. og Kgl. bibl.*

Anne Fox Maule

Hofman Bang, Niels Erik, 1803–86, landøkonom. * 18.7.1803 på Hofmansgave, † 2.3.1886 sst., begr. i Norup. F: stamhusbesidder N. *Hofman (Bang) (1776–1855) og Charlotte Malling (1786–1879). ~ 23.8.1835 i Haderslev med Martine Malling, * 27.4.1801 i Kolding, † 17.12.1869 på Hofmansgave, d. af toldinspektør i Kolding, kammerråd, senere toldforvalter i Langenfelde, generalkrigskommissær Peder M. (1760–1824) og Martine Georgine Cathrine Cretschmer (1767–1851).

H. B. prægedes af hjemmet og omgangskredsen hvori han voksede op, dels i Kbh. og dels på Hofmansgave. Her udvikledes hans interesser, hans trang til at gavne andre gennem belæring og opdragelse og hans tro på kundskabers værdi for personlig dannelse. Allerede da han var blevet student 1822 fra Herlufsholm begyndte han selv at undervise i Borgerdydskolen i Kbh. og var samtidig privatsekretær hos sin morfars, stats-

minister Ove Malling. Han fik i de følgende år en alsidig uddannelse, hørte naturvidenskabelige forelæsnings, lærte mekanik hos urmager Urban "Jürgensen, tegning hos G. "Bindesbøll og omgikkes med udbytte mænd som botanikeren J. W. "Hornemann og historikeren Laurits "Engelstoft. Af afgørende betydning for ham blev et ophold 1827–30 på landbrugsinstituttet på Möglin i Brandenburg hos Albrecht Thaer og hans efterfølger, sønnen A. P. Thaer. På dennes foranledning blev han fra 1831 antaget af den svenske regering som schäferidirektør og varetog i en årrække en rådgivervirksomhed der skabte ham megen anseelse. Han rejste meget og bidrog også væsentligt til fåreavlens fremgang i Danmark hvor de finuldede spanske merinofår vandt udbredelse i disse år. 1840 overtog han forpagtningen af landbruget på Hofmangave hvortil han flyttede 1842, mens hans stilling i Sverige blev overtaget af en bror. Efter faderens død overgik stamhuset 1855 til H. B.s besiddelse, og landbruget bortforpagtedes 1860 til en anden bror, men fra 1880 drev han det igen selv, i sine sidste år med bistand af sønnen, den senere stamhusbesidder Niels Erik Hofman-Bang (1844–1929). H. B. satte meget ind på at forbedre driften trods nogen vanskelighed ved at skaffe midler til de mange foretagender. Han var en udpræget foregangsmand, indførte svenskharven og nye såmaskiner, indførte alsikekløveren og bidrog til udbredelsen af italiensk rajrgræs, virkede for fremskridt i regnskabsføring, mejeribrug og havebrug, især plantning af dværgfrugttræer. Haven på Hofmangave tillige med værdifulde samlinger vidnede om hans botaniske kundskaber og interesser.

Med instituttet på Möglin som forbillede oprettede H. B. 1845 et landbrugsinstitut på Hofmangave der blev en af de første danske landbrugsskoler. Hovedopgaven var etårige teoretiske kursus for elever fra den „dannede klasse“ som uddannedes til at lede driften af større landbrug. Desuden optoges unge bondesønner som lærlinge der deltog i gårdens arbejde og tillige fik lidt teoretisk undervisning. H. B. tillagde det stor betydning at den teoretiske undervisning foregik i nær tilknytning til et stort landbrug. Den afpassedes efter de praktiske formål, men hvilede på et videnskabeligt grundlag. Hans egen undervisning var bærende for skolen, og han gik op i gerningen med liv og sjæl, men den stillede store krav til ham og gav kun et ringe økonomisk vederlag. Skolen ophævedes 1853 efter at have haft 59 elever og et lignende antal lærlinge, adskillige fra de andre nordiske lande og flere der siden blev fremragende landmænd. H. B. tog livlig del i landmandsforsamlingernes forhand-

linger om oprettelsen af en landbohøjskole som han ønskede anbragt på landet, men i den kommission der nedsattes af landmandsforsamlingen 1852 for at forberede sagen kæmpede han forogæves for denne anskuelse. Over for højskolebevægelsen hævdede han fagdannelsens grundlæggende betydning. Når han i oplysningsarbejdet skelnede så skarpt mellem befolkningsklasser var det ud fra hensyn til faktiske uligheder i økonomisk evne, kundskaber og arbejde. Omkring 1870 engagerede han sig stærkt i det sociale spørgsmål på landet, og hans *Betragtninger over Arbeidernes Kaar paa Landet*, 1872–74 er dels en værdifuld kilde til forholdene på Fyn, dels et vægtigt indlæg i tidens debat om husmands- og landarbejderspørgsmålets løsning. Ved havebrug, spadekultur og anvendelse af køer til arbejde skulle de lære at gøre sig uafhængige af fremmed hjælp og arbejde sig op fra landarbejdere til selvstændige jordbrugere. H. B. var en af sin generations mest aktive organisationsmænd i dansk landbrug. Gennem Fyns stifts patriotiske selskab hvor han en årrække var dels viceformand, dels formand, havde han rig lejlighed til at virke for sine ideer. I landhusholdningsselskabets bestyrelse havde han sæde i over 30 år, og ved landmandsforsamlingerne spillede han en fremtrædende rolle både i forhandlingerne og ledelsen. H. B. var en flittig skribent og offentliggjorde sin sidste artikel som 82-årig. Han udgav Meddelelser for Landmænd I–III, 1851–63, hvor han selv skrev hovedparten. Blandt medarbejderne findes hans far og brødre. I Tidsskrift for Landøkonomi og Ugeskrift for Landmænd behandlede H. B. et stort antal forskellige fagspørgsmål, og han udgav flere småskrifter, deriblandt *Om Dværgfrugttræers Behandling*, 1872, og senere *Husdyravlens Grundsaetninger*, 1876. H. B.s faglige dygtighed skabte ham stor anseelse, og han var afholdt for sin livlige og uegennyttige personlighed. Han blev æresmedlem af en række danske og udenlandske selskaber, modtog det svenske landbrugsakademis store sølvmedalje og den svenske fortjenstmedalje i guld 1843. – Etatsråd 1861. – R. 1870. K. 1885. □Mal. af Mariane Stub ca. 1830. Litografi, efter dette træsnit 1881 samt mal. af Ellen Hofman-Bang. To træsnit 1886 i ens type, det ene af H. P. Hansen. Foto.

Eckardt i Landbrugsbl., 1881 29–31 33f. Ugeskr. for landmænd, 1886 115–18. Fyns stiftstid. 3.3. s.å. III. tid. 21.3. s.å. Tidsskr. for landøkonomi, 1887 22f. Medd. fra den bot. foren. II, 1887–91 7. Landbrug og landmænd i Danm. gennem hundrede år, udg. M. Galschiot, 1888. Den kgl. veterinær- og landbohøjskole 1858–1908, 1908 74f. Fyens stifts patriotiske selsk. gennem hundrede år, udg. N. Beck, 1910 85–164. Carl Christensen: Den danske botaniks hist. I, 1924–26 især 538f; II, s.å. 286–88

Hofman Bang, N. E.

(bibliografi). Povl Engelstoft og Hans Jensen: Bidrag til arbejderklassens og arbejderspørgsmålets hist. i Danm., 1931.

*Aksel Milthers**

Hofman-Bang, Niels Oluf, 1872–1951, landøkonom. * 27.6.1872 i Kbh. (Frue), † 5.5.1951 på Hofmansgave, begr. Hasmark kgd., Odense amt. F: cand.polit., senere hofjægermester, stamhusbesidder Niels Erik H.-B. (1844–1929) og Charlotte Louise Müller (1851–1934). Ugift.

H.-B. blev student 1890 (Borgerdydskolen på Christianshavn) og efter et par års uddannelse ved praktisk landbrug studerede han økonomi og statistik og blev cand. polit. 1896. Han fortsatte sin uddannelse i udlandet, navnlig i Schweiz hvor han på universiteterne i Genève og Zürich studerede mejeribakteriologi, fysiologi og kemi. 1900 blev han ansat som assistent ved forsøgslaboratoriets kemiske afdeling, og 1908 overtog H.-B. stillingen som forsøgslaboratoriets forstander. Han trådte til som leder i en for laboratoriet ret vanskelig periode, og han stod i meget fremmed for personer og forhold i landbruget. Både fra det praktiske landbrugs side og fra repræsentanter for den fysiologiske videnskab var der gennem en årrække stillet krav om ændringer i forsøgsarbejdet, og endnu var organisationen som i N. J. "Fjords tid således at forstanderen varetog både den administrative og den faglige ledelse. H.-B. førte arbejdet videre med takt og pligtopfyldende grundighed, men blev genstand for en del kritik fra kredse i landbruget, og ønskerne udefra om større indflydelse ved forsøgenes planlægning førte til en omordning 1919 med nedsættelse af Statens husdyrbrugsudvalg og Statens mejeritudvalg der fik ansvaret for forsøgenes faglige ledelse, og H.-B.s virksomhed blev derefter særlig den administrative side. Foruden ledelsen af de lovbealede smørbedømmelser fortsatte han med den direkte ledelse af forsøgene med høns og har herom skrevet flere beretninger. Da staten 1917 overtog driften af gårdene Favrholt og Trollesminde ved Hillerød blev H.-B. formand for administrationsudvalget, og i denne stilling fik han betydning for gårdenes indretning som hjemsted for husdyrbrugsforsøg. 1934 blev stillingen som administrerende forstander for forsøgslaboratoriet nedlagt som led i en nyordning af den samlede husdyrbrugsforsøgsvirksomhed, og H.-B. trak sig tilbage til fædrenejodset Hofmansgave. – Hofjægermester 1936. – R. 1924. DM. 1934. □ Mal. af Ellen Hofman-Bang, 1912. Foto.

Ugeskr. for landmænd, 1908 168; sst. 1934 282. Holger Ærsøe: Husdyrbrugsforsøgsvirksomheden i Danm. 1882–1942, 1943 = Beretn. fra forsøgsfab. CC 141 183

213 226 230–39 251–53 272 279f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Claus Bjørn (Aksel Milthers)*

Hofman-Bang, Niels Ovesson, * 1915, kemiker. * 30.8.1915 i Viborg (Viborg domsg.). F: arkivregistrator Ove Malling H.-B. (1873–1940) og sygeplejerske Martha Hansine Kirkebæk (1876–1963). ~ 13.10.1944 i Kbh. (Holmens k.) med lægesekretær Esther Simoni, * 29.6.1918 i Kbh., d. af kontorchef i overvejinspektoratet Emil S. (1886–1962) og prokurist Ellen Hoeck (1887–1965).

H.-B. er af slægten Hofman (Bang), senere Hofman-Bang til det 1784 oprettede stamhus Hofmansgave på Fyn og han ville, om ikke stamhuset 1927 var overgået til fri ejendom, som slægtens overhoved nu have været dets besidder. Imidlertid overgik Hofmansgave 1959 til at være en selvejende institution til fordel for planteforædlingsarbejde. I dette planteforædlingsinstituts bestyrelse har han som slægtens repræsentant siden haft sæde.

H.-B. blev student fra Viborg katedralskole 1934, civilingeniør af den kemiske retning 1940 og umiddelbart derefter ansat som assistent ved Den polytekniske læreanstalt, kemisk laboratorium A, hvortil han siden har været knyttet bortset fra et enkelt år (1943–44) hvor han var ansat ved Nordiske Kabel- og Traadfabrikens metallaboratorium. H.-B. besvarede Kbh.s univ.s prisopgave i uorganisk kemi for 1943 og modtog herfor universitetets guldmedalje. Opgaven handlede om reaktionsmekanismen ved den såkaldte iod-azid-reaktion, og i de følgende år fortsatte han undersøgelserne af denne reaktion, hvilket resulterede i et antal afhandlinger og 1952 i disputatsen *The iodine-azide reaction* som han forsvarede 24.4.1952 på Kbh.s universitet for den filosofiske doktorgrad. H.-B. beskæftigede sig også efter disputatsen med problemer i forbindelse med iod-azid-reaktionen eller udløbere herfra. 1946 havde han været på et studieophold i Princeton, USA, hvor han arbejdede med kinetikken af ændringer i elastiske egenskaber hos gummi og beslægtede stoffer. Hans øvrige videnskabelige arbejde har i det væsentlige haft analytiske emner som genstand.

H.-B.s ansættelse ved kemisk laboratorium A gik fra honorarlønnet videnskabelig assistent til amanuensis II 1944, videre til amanuensis I 1953 og til afdelingsleder 1958 og samtidig lektor i kvalitativ analyse fra 1954. 1960 kom udnævnelsen til professor i kemi, da professor-fællesskabet mellem universitetet og Danmarks tekniske højskole ophørte, og H.-B. havde ledelsen af udflytningen af kemisk laboratorium A til Lund-

tofte i Lyngby. Siden har højskolen på forskellig måde draget nytte af hans administrative evner – også efter indførelsen af den nye styrelseslov; han var således de første tre år under denne medlem af konsistorium og gennem hele perioden medlem af K-fagrådet og samtidig sit laboratoriums institutbestyrer til 1980. H.-B. har fået sin afsked 1980. 1967 overtog han og hans hustru proprietærgården Nybogård ved Kvistgård, hvis landbrugsmæssige drift han selv forestår.

H.-B. blev 1962 medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber; han var 1952–55 formand for Selskabet for analytisk kemi og 1962–65 medlem af bestyrelsen for Kemisk forening og fra 1970 medlem af bestyrelsen for L'Association Franco-Danoise pour la Recherche et les Echanges Scientifiques og desuden medlem af bestyrelsen for forskellige legater og fonds. Han blev 1961 medlem af landbrugsministeriets tilsynsudvalg vedr. de statsautoriserede laboratorier, og 1962 medlem af bestyrelsen for Isotopcentralen og 1974 medlem af det af Statens prøvenævn nedsatte autorisationsudvalg for den kemiske procesindustri. Endvidere 1956–61 medlem af folkeuniversitetets programudvalg, 1961–76 medlem af redaktionskomiteen for Dansk kemi og 1967–77 af Danmarks fysik- og kemiundervisningskommission. Hertil kan føjes at H.-B. igennem adskillige år (til 1974) var medlem af eksamenskommissionen til afholdelse af adgangseksamen til civilingeniørstudiet m.v. og ligeledes gennem adskillige år har været og fortsat er censor i kemi ved Kbh.s universitet, Den kgl. veterinær- og landbohøjskole samt Danmarks lærerhøjskole. – R. 1967. R.¹ 1975. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1952 175f. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

E. Rancke-Madsen

Hohendorff, Lage, 1662–1729, officer. * 7.11. 1662 i Kbh., † 15.1.1729 i Hamburg. F: rentemester, senere stiftamtmand Steen *H. (1625–87) og Margrethe Grubbe (1628–96). ~ 1694 i Stralsund med Cathrine Margrethe v. d. Osten, * 1674 på Penkun ved Stettin, † 15.12.1719 i Hamburg, d. af Henrik v. d. O. til Penkun m.m.

H. fulgte 1679 Just *Høgs ambassade til Frankrig, trådte ind i den franske hær og blev løjtnant og, efter hjemkomsten, 1683 løjtnant og kaptajn. Fra 1689 var han med korpset i engelsk tjeneste, blev 1690 major, blev såret og fanget ved Steenkerque 1692, n.å. udvekslet og udnævnt til oberstløjtnant. 1698 fik han som oberst et norsk regiment, men allerede n.å. regiment i Kbh. 1703 blev han brigadér, 1707 kommandant i Rendsborg, 1709 generalmajor, og deltog i

Flandern i en række kampe indtil 1710 da han hjemkaldtes ved hærens nyordning efter felttoget i Skåne; 1711 blev han generalløjtnant og deltog i felttoget s.å. Som kommandant i Rendsborg 1711–12 virkede han med energi og held for at bekæmpe pesten. 1712 førte han et af de korps der erobrede stift Bremen. 1713 deltog han i kampene omkring Tønning og ledede indeslutningen af Hamburg og Wismar. Efter sin afsked 1714 levede han i Hamburg. Han var forlenet med et par godser i Pommern. – Kammerjunker 1687. – Hv.R. 1712.

Danm.s adels årbog XIV, 1897 223f. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben I–V, 1899–1915. – Papirer i Rigsark.

*Rockstroh**

Hohendorff (Hondorf), Steen, 1625–87, rentemester, stiftsbefalingsmand. * 22.8.1625 på Rønneholm, † 4.2.1687 i Kbh., begr. i Førslev, Øster Flakkebjerg hrd. F: jægermester Jørgen H. til Falkenhagen og Sandbygård (1577–1640) og Helle Steensdatter Laxmand til Rønneholm (1592–1640). ~ 24.8.1661 på Rudbjerggård med Margrethe Grubbe, * 3.6.1628 el. 29 på Vedbygård, † 18.4.1696 i Kbh., begr. i Førslev (~ 1° 1647 med Lauge *Beck til Førslev, 1614–59). – Far til Lage *H.

H.s far var en indvandret brandenburger, moderen af gammel dansk adel. 1636–42 gik H. i Herlufsholm skole, 1654 blev han kancellijunker, maj 1656 rentemester. Herfra gik han, efter 16.10.1660 at have medunderskrevet håndfæstningens kassation, over i det nov. 1660 oprettede skatkammerkollegium som rentemester for hofetaten og den civile administration. April 1663 blev han militæretatens rentemester. 1674–77 var han medlem af generalkommissariatet for landetaten. Han var assessor i kammerkollegiet og betegnes senere som kammerråd og „overrentemester“. Fra april 1660 var han forlenet med Nonneklosters len. Ved kollegiets omdannelse 1679 afgik han og blev derpå 1680 stiftsbefalingsmand over Ålborg stift og amtmand over Ålborghus amt, en stilling han beklædte til sin død. Han kaldes tillige gehejme-, etats- og justitsråd. H. var en habil og loyal embedsmand; han var venligt stemt overfor hæren og godt inde i dens forhold. Af sine arvegodser mistede han en del ved Skånes afståelse, men beholdt dog Rønneholm (Haragers h.) til 1683; med hustruen fik han bl.a. Førslevgård (Ø. Flakkebjerg h.) som han solgte 1685. – Hv.R. 1685. □Mal. af Abr. Wuchters, 1668 (kun kendt af omtale). Mal. formentlig forestillende H. (Sæbygård). – Mindeplade (Førslev k.).

Hohendorff, Steen

Danm.s adels årbog XIV, 1897 223. J. Bloch: Stiftamtmand og amtmand i kongeriget Danm. og Island, 1895 82. Carl Christiansen: Bidrag til da. statshusholdn.s hist. I-II, 1908-22. O. Kyhl: Den landmilitære centraladministrations embedsæt 1660-1763, 1973 17. Same: Den landmilitære centraladministration 1660-1763 I, 1975.

C. O. Bøggild-Andersen*

Hohlenberg, Frantz Christopher Henrik, 1765-1804, søofficer, skibskonstruktør. * 16.2.1765 i Åbenrå, † 9.1.1804 i Christianssted på St. Croix, begr. sst. F: kaptajn i søetaten Christopher Carl Henrik H. (1728-73) og Øllegaard Hedevig Grabow (1739-1807). ~ 30.1.1795 i Kbh. (Holmens) med Elise Judithe Hagen, * 2.9.1771 i Kbh. (Petri), † 28.9.1814 sst. (Petri), d. af apoteker, assessor pharm. Matthias H. (1738-1802) og Birgitte Catharine Søbøtke (1749-1831). - Far til Hagen *H.

H. blev volontær kadet 1770, kadet 1777, sekondløjtnant 1782, premierløjtnant 1789, kaptajnløjtnant 1796, karakteriseret kaptajn 1803. Uden at have vist særlige evner for matematik blev H. allerede som kadet beordret til at overvære professor Thomas *Bugges forelæsninger vedrørende denne videnskab. Efter sin udnævnelse til officer i 1782 blev det bestemt at han sammen med den jævnaldrende søofficer Tycho Jessen skulle oplæres af fabrikmester H. *Gerner i skibskonstruktion. Samtidig indtrådte de to i konstruktionskommissionen som auscultanter. 1788 rejste de to studerende søofficerer på studierejse i udlandet. Rejsen gik først til Holland og derefter til London hvor Jessen døde. H. fortsatte nu alene til Frankrig. På grund af de urolige forhold i dette land som følge af revolutionen tog H. hurtigt videre til Italien, men vendte senere tilbage til Frankrig hvis skibsbygning på den tid blev anset for at være den mest avancerede. 1793 fik han tilladelse til at fortsætte sine studier i Sverige hvorunder han lærte den fremragende svenske skibskonstruktør F. H. af Chapman at kende. En rejse til Rusland blev opgivet, og H. vendte hjem i 1794, indtrådte som virkeligt medlem af konstruktionskommissionen og overtog undervisningen i skibskonstruktion på søkadetakademiet. Som elev af Gerner følte H. sig tilsyneladende foranlediget til at være i opposition til fabrikmesteren E. W. *Stibolt hvis chikanerier over for Gerner almindeligvis blev anset som værende en hovedårsag til dennes tidlige død. Forholdet mellem Stibolt og H. var derfor fra starten dårligt. 1796 indsendte H. tegninger til en 36-kanon fregat der indeholdt en ny og original ændring i det traditionelle skibskrog. Udgangspunktet for H.s idé var at agterspejlet på orlogsskibe gennem hele sejlskibstiden

var disse skibes svage del. H.s agterskibskonstruktion gik i sin enkelthed ud på at reducere størrelsen af det egentlige agterspejl hvorved der kunne anbringes artilleri i agterskibet således at de døde vinkler formindskedes stærkt. H.s konstruktion var en fornem kompromisløsning mellem det traditionen foreskrev og det der var den rigtige funktionalistiske løsning på det foreliggende problem. Konstruktionen betegnes som „det indknebne eller sammenknebne agterspejl“. H.s tegninger blev realiseret i fregatten *Nayaden* som dannede grundlaget for alle senere større skibe som H. konstruerede. 1796 blev H. efter Stibolts selvmord kst. fabrikmester og 1797 fabrikmester. H. var selvsikret til at overtage fabrikmesterposten og havde forudsætninger der langt oversteg det som var nødvendigt. Han havde 1788-94 opholdt sig i udlandet udelukkende beskæftiget med studier inden for skibskonstruktion og tekniske spørgsmål. Han havde set alle større værfter i Europa, kendte alle de klassiske afhandlinger inden for sit fag og havde indsamlet et omfattende materiale såvel af teoretisk som praktisk natur. Endvidere havde han arvet H. Gerners efterladte papirer og optegnelser. Det var ikke alle der var lige begejstrede for H.s konstruktioner. Det nye agterskib bevirkede at officernes forhold ombord blev forringet beboelsesmæssigt. Nogle mente at H.s nye konstruktionsprincipper i virkeligheden gik ud over sejlegenskaberne. Da et af H.s skibe, fregatten *Hvide Ørn*, ved juletid 1799 forsvandt i Middelhavet uden overlevende tog kritikken til, og H. blev angrebet i forskellige småskrifter, men fik uforbeholden støtte fra flådens ledelse. H. synes at have stødt folk fra sig ved et arrogant væsen. Sine reformtanker vedrørende den dansk-norske skibsbygning samlede H. i den såkaldte *Plan til Bygningsmaade for Orlogsflaadens lettere Vedligeholdelse og Bemanding* dateret 22.5.1801. I denne plan lancerer han som et overordnet princip *enhedsprincippet*. Der skulle kun være ganske få krigsskibstyper, og disse skulle være indbyrdes forbundne således at fregattyperne fx fremkom ved at reducere linieskibets tegninger etc. 1803 søgte H. og fik sin afsked som fabrikmester. Overanstrengelse, begyndende sygdom, økonomiske vanskeligheder og skuffelse over kritikken var årsagerne til dette skridt. Han fik s.å. tillagt kaptajns karakter. S.å. blev han havnemester og overlods på St. Croix. Ni dage efter at han havde overtaget sit embede døde han imidlertid. Efter H.s tegninger byggedes fem linieskibe, 19 fregatter, tre brigetter, to skonnerter og syv stykpramme. Bedømmelsen af H.s konstruktioner har været forskellig, og diskussionen om dem fortsatte sejlskibstiden ud. Der er ikke

tvivl om at han var den bedst begavede af de danske skibskonstruktører i sejskibstiden. Han tænkte i helt nye baner og var i sin originalitet og i sine ræsonnementer forud for sin tid. Hovedmangelen ved hans konstruktioner var at han ikke selv havde fået nogen grundig uddannelse som sømand, hans viden var blevet for teoretisk. Den flåde englænderne tog fra Danmark 1807 bestod af en lang række af H.s skibe. I England fik man derved øjnene op for H.s konstruktioner. I 1817 konstruerede den engelske flådes konstruktør Sir Robert Sepping det første runde, lukkede agterspejl på krigsskibe direkte inspireret af H.s indknebnede agterspejl. Dette blev frem til 1850'erne indført i mange konstruktioner. Således anmodede den franske marine i 1830 om at måtte låne tegningerne til lineskibet *Christian VII* for nærmere at studere H.s principper. H. må betegnes som en skibskonstruktør af internationalt format. □ Tegn. af J. T. Sergel (Nationalmus., Sth.). Pastel og miniature.

Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 374–77. L. Bobé i Pers.hist. t. 5.r.II, 1905 54. J. H. Schultz: Den danske marine 1814–48 I, 1930 35–91 119–32. N. T. Michaelsen i Tidsskr. for søvæsen, 1963 49–67 81–94. Hans Chr. Bjerg og J. Erichsen: Danske orlogsskibe 1690–1860 I, 1980. – Papirer i Rigsark. (fabrikmesterark.).

Hans Chr. Bjerg

Hohlenberg, Matthias Hagen, 1797–1845, teolog. * 18.3.1797 i Kbh. (Holmens), † 22.6.1845 på Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). F: kaptajn i søetaten, senere overlods på St. Croix Frantz C. H. *H. (1765–1804) og Elise Judithe Hagen (1771–1814). ~ 24.12.1826 i Kbh. (Slotsk.) med Johanne Malling, * 10.6.1797 i Kbh. (Fødsst.), † 14.9.1854 sst. (Frue), d. af kommitteret, senere statsminister Ove *M. (1747–1829) og Christiane Beck (1761–1834).

Efter skolegang i Kbh. og Odense blev H. 1814 dimitteret til universitetet, cand.theol. 1819; 1821 fik han guldmedalje for en gammeltestamentlig afhandling og blev 1822 dr.phil. på en afhandling om den ostindiske kirkes oprindelse og vilkår (hollandsk oversættelse 1842). I Berlin studerede han hos F. E. D. Schleiermacher og J. A. W. Neander, drev gammeltestamentlige studier hos H. F. W. Gesenius i Halle (og var medarbejder i dennes pionærværk om fønikiske indskrifter). Gesenius' ven, Thilo, benyttede ham også ved sin udgave af nytestamentlige apokryfer. H. fortsatte sine studier hos A. I. de Sacy og E. M. Quatremère i Paris, var en kortere tid i Leipzig, Jena og Heidelberg og siden i London og Oxford. 1825 vendte han hjem og blev – efter en periode som privatdocent – efter C. F. *Hornemanns øn-

ske lektor i teologi, disputerede for den teologiske doktorgrad 1828 på et arbejde om det „geografiske“ kapitel 10 i Genesis. Det har vistnok intet på sig at han på grund af svigerfaderens protektion skulle have hindret Rasmus *Rasks ansættelse som professor i orientalske sprog, men han gerådede i anledning af J. C. *Lindbergs magisterdisputats (om fønikiske indskrifter) i en voldsom strid med denne bidske polemiker der både teologisk og videnskabeligt reducerede ham in absurdum, til stor morskab for studenterne; hans undervisning var ikke meget anset. 1831 afløste han Hornemann som professor ordinarius. Som teolog stod han H. N. *Clausen nær og udgav sammen med ham Tidskrift for udenlandsk theologisk Litteratur (1833ff), var tillige 1829–38 medredaktør af Maanedsskrift for Litteratur, men deltog ikke i tidens hede teologiske strid. Hans produktion er ikke omfattende, årsagen var ikke blot stadig sygdom, men også hans personlige tilbageholdenhed og beskedenhed. En stor del af hans tid gik fra 1837 med arbejdet i den kommission der skulle revidere bibeloversættelsen. Han udgav kort før sin død 1845 brudstykker af oversættelsen af Job, Salmerne og Amos. – R. 1840. □ Tegn. (Fr.borg). Silhouet af N. Chr. Fausing (Kgl. bibl.).

Selvbiografi i Solennia academica i anledn. af prinsesse Vilhelmines bryllup, 1828 11–16. Udvalg af breve til P. Hjort I, 1867 142f. 300 348. – Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 374–77. J. P. Mynster og H. N. Clausen i Tidsskr. for udenl. theol. lit., 1845 393–98. H. N. Clausen: Optegn. om mit levned og min tids hist., 1877 140f. 219. Fr. Hammerich: Et levnedsløb I, 1882 182. Kaj Baagø: Mag. Jacob Christian Lindberg, 1958. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

*Aage Bentzen**

Hohlenberg, Johannes Edouard, 1881–1960, forfatter. * 21.5.1881 i Kbh. (Holmens), † 10.5.1960 i Kbh., begr. Holmens kgd. F: 2., senere I. residerende kapellan ved Holmens k. Ove H. (1835–98) og Emilie Dahlerup (1852–1923). ~ 28.8.1931 i Kbh. med Eli Wiersholm, * 14.9.1905 i Oslo, d. af kontorchef Peter W. (1858–1912) og Emma Grimstad (1878–1951). Efter at være blevet student 1898 uddannede H. sig, bl.a. hos K. *Zahrntmann, som maler og levede som sådan 1906–11 i Paris hvor han var medlem af Le Salon de la Société Nationale og Salon d'Automne. Men det var som skribent han skabte sit livsværk. Efter rejser til Ægypten (1911–12) og Indien (1915) udkom nogle bøger, udsprunget af interesse for østens mystik: *Yoga i dens Betydning for Europa*, 1916, *Kheopspyramiden og dens Hemmelighed*, 1917 og *Michel de Nostredame, kaldet Nostradamus*, 1918, skrifter

Hohlenberg, Johannes

der fik stor udbredelse i teosofiske kredse i ind- og udland. En bog om *Goethes Faust i det tyvende Aarhundrede*. 1928 vandt anerkendelse i Tyskland. H.s hovedværk blev imidlertid de to bøger: *Søren Kierkegaard*. 1940 og *Den ensomes vej*. 1948, begge udkommet i flere udgaver og oversat til en række sprog, bl.a. japansk. Den første der vandt en forlagskonkurrence om den bedste danske biografi er en solid og åndrig skildring af *Kierkegaards liv, den anden en redegørelse for hans tanker. H. skildrer Kierkegaard som den enkelte, uafhængig af tid og miljø, eksistentialisten Søren Kierkegaard. 1926–40 udgav han *Vidar*. Nordisk tidsskrift for åndsvidenskab. – Forsvaret for den enkeltes frihed og ret overførte H. til sin samtid i polemiske skrifter som *Kampen mod staten*. 1947, essays som *Den trange port. Naar saltet mister sin kraft*. Oslo 1948 og i tidsskriftet *Øjeblikket* som han udgav 1947–53. Et udvalg af artikler herfra om retsopgøret efter besættelsen, skrevet af ham selv og Peter *Skov (1883–1967), blev udgivet under titlen *Ansigtet bag Masken*. 1955. H. der selv havde levet i Norge under krigen retter heri stærke beskyldninger mod samarbejdspolitikkerne og den parlamentariske kommissions behandling af besættelsestiden. – H. var den typiske enspænder der næsten aldrig gik i arbejdsfællesskab med andre. Mens hans samtidskritik virker noget stereotyp har flere af hans kulturhistoriske værker, der vidner om et frodigt indre liv, kunnet leve videre. □Buste af Viggo Jarl, 1948. Foto.

Jacob Paludan: Litterært selskab, 1956 45–52. Emil Frederiksen i Berlingske tid. 12.5.1960.

Uffe Andreasen

Hohndorf, se **Hohendorff**.

Hohwü-Christensen, Erik, * 1904, fysiolog. * 25. 9.1904 i Broager sg. F: gårdejer Jens Andreas Christensen (1873–1939) og Mathilde Sophie Hohwü (1874–1952). ~ 16.10.1936 i Kbh. (b.v.) med Gudrun Hanssen, * 7.1.1913 i Odessa, d. af ingeniør Hans Wilhelm H. (1882–1951) og Inger Margrethe Michaelsen (1885–1974). H. C. blev student 1924 fra Sønderborg og cand.mag. 1931 (hovedfag gymnastikteori) ved Kbh.s univ. og s.å. dr. phil. Hans undersøgelser – udført på professor A. *Kroghs og professor J. *Lindhards laboratorier i forening med en række medarbejdere – drejer sig i første række om virkningen af muskelarbejdet (ikke mindst ved meget hårdt legemligt arbejde og ved ophold i store højder) på menneskelegemets forskellige funktioner, blodsukkerkoncentrationen, legemstemperaturen, stofskiftet og åndedrættet. Disse under-

søgelser udmærker sig fremfor tidligere dels ved deres alsidighed, dels ved at de blev foretaget under selve arbejdet hvis omfang nøje kunne kontrolleres. De har på afgørende punkter været af værdi for forståelsen af arbejdets fysiologi. H. C. deltog i en international højdeekspedition til Chile og Bolivia 1935. 1930–41 var han lærer i fysiologi ved Teilmanns massagekursus, 1931–41 fast assistent ved universitetets zoofysiologiske laboratorium, 1934–35 Rockefeller stipendiat ved Harvard University. Fra 1941–70, dog afbrudt af orlov 1961–63, var han professor ved Gymnastiska centralinstituttet i Stockholm. På finansloven 1943 blev der oprettet et ekstraordinært professorat i gymnastiketeri for ham ved Kbh.s univ. som han beklædte 1962–64 samtidig med at han var rektor for Danmarks højskole for legemsøvelser. 1961–62 var han udsendt af den internationale arbejdsorganisation ILO som rådgiver i industrifysiologi for den indiske regering. H. C. har bl.a. udgivet *Arbejdsfysiologi*. 1964 (s.m. P.-O. Åstrand) og, s.m. E. Asmussen *Kompendium i legemsøvelsernes specielle teori*. 1967 og *Ildrætteori*. 1977. – Medlem af Videnskabernes selskab 1940. Medicinsk æresdoktor ved Karolinska instituttet 1948 og 1959 medlem af Svenska ingenjörsvetenskapsakademien. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1931 164f. – Sport in Denmark, udg. Det danske selskab, 1978.

Egill Snorrason (Rich. Ege)

Hojer (Høyer), Andreas, 1690–1739, jurist og historiker. * 18.5.1690 i Karlum ved Tønder, † 28.8.1739 i Slesvig, begr. i Tønder. F: sognepræst Johan(nes) H. (1660–1726) og Catharina Gude Fabricius (1665–1732). ~ 1735 med Elsabe Margrethe Ambders, * 3.4.1695 i Burkal, begr. 9.7.1782 i Tønder (~ 1° 1717 med Andreas Nissen til Store Tønde i Hostrup sg.), d. af sognepræst Christian A. (1660–1725) og Brigitta Margrethe Hojer (1673–1760).

Efter at være blevet undervist hjemme blev H. 1706 sendt til det pietistisk prægede pædagogikum i Halle i Sachsen hvor han året efter blev indskrevet ved universitetet. Som fag valgte han i første række medicinen og tilegnede sig G. E. Stahls spekulative pietistisk farvede medicinske system. Samtidig fulgte han forelæsninger over moral og historie samt naturet og statsret der i Halle doceredes af naturretslæreren Chr. Thomasius. 1709 måtte han af økonomiske grunde afbryde sine studier og efter korte ophold ved sachsiske universiteter vendte han hjem til Sønderjylland. 1713 blev han under et ophold i Kbh. engageret som hovmester for to af J. G.

*Holsteins sønner. Ved Holsteins indflydelse fik han 1717 uanset at han var uden akademisk grad lov til at konkurrere om et medicinsk professorat ved Kbh.s universitet. Hans konkurrenceskrift (*De febre petechizante epidemica*) skaffede ham ikke ansættelse som professor, men en vis anerkendelse samt jus practicandi. Efter et studieophold med sine to elever ved universitetet i Helmstedt 1717–18 praktiserede han i nogle år som læge, tilsyneladende uden større held. I 1719 blev der lagt hindringer i vejen for hans promoivering til dr.med. og han ansøgte forgæves om at blive ekstraordinær medicinsk professor i 1720. Hans væsentligste virke kom da også til at falde udenfor lægegerningen. 1721 fik H. ansættelse som sekretær i den kommission der skulle overveje en ændring af det norske matrikelvæsen, og 1722 fik han ansættelse som kgl. hofhistoriograf. Han afslog at deltage som sekretær i den gehejmekommission der nedsattes 1725 med henblik på en undersøgelse af embedsmænds bestikkelighed, men deltog året efter i de kommissioner der nedsattes i anledning af det kgl. oktrojerede ostindiske kompagnis krak og i forbindelse med møntstriden med Hamburg. 1729 blev han kommitteret i politi- og kommercekollegiet og kgl. vicebibliotekar, året efter bibliotekar.

Ved tronskiftet 1730 afskedigedes H. der havde hørt til regeringspartiet i Frederik IVs sidste år, fra sine embeder med pension. Ret hurtigt vendte han imidlertid tilbage. 1731 ansøgte han ganske vist uden held om embedet som præsident i Altona, men i de følgende år fik han en række mindre, offentlige hverv. 1734 udnævntes han efter at have forpagtet godset Satrupholm i Gottorp amt til råd i overretten på Gottorp og forfattede s.å. efter opfordring et anonymt udsendt indlæg i den handelspolitiske strid med Hamburg. I de følgende år varetog han en lang række vigtige hverv. 1734 udnævntes han til professor i det 1732 oprettede professorat i natur- og folkeret samt offentlig ret ved Kbh.s universitet. S.å. blev han medlem af og sekretær for missionskollegiet og direktionen for vajsenuhuset og dets forstander (indtil 1738), 1735 højesteretsassessor, 1736 generalprokurør, s.å. dr. juris bullatus. 1737 blev han medlem af det nyoprettede generalkirkeinspektionskollegium.

Samtidig varetog H. en række vigtige kommissionshverv, således bl.a. i kommissionerne om almueskolen (1735) og den lærde skole (1737) hvis arbejde resulterede i forordningen af 17.4.1739. H.s væsentligste indsats efter at han havde opgivet lægegerningen blev hans historiske forfatter-skab og hans senere virksomhed som embedsmand og jurist. Hans virksomhed her, ikke mindst i hans sidste år, fik et imponerende om-

fang. 1718 udgav han under påvirkning af S. Pufendorf sin *Kurtzgefaszte Dänнемärckische Geschichte* der i mere end 50 år var den eneste brugbare håndbog over hele Danmarkshistorien. Bogens arrogante omtale af andre historiske forfattere og i det hele noget utraditionelle stil gav anledning til et betydeligt røre ved dens fremkomst. Bl.a. gav en bemærkning om Holbergs historie anledning til at denne udsendte en fingeret disputats imod H.s værk der for at latterliggøre H. fremtrådte som forfattet af den da kendte evighedsstudent Poul Rytter. Der nedsattes tilsyneladende en kommission til at granske bogen, men hvilket resultat kommissionen nåede til lader sig i dag ikke sige med sikkerhed.

Et lignende røre medførte en mindre afhandling om ægteskab mellem nærtbeslægtede der ligeledes udsendtes af H. 1718 under titlen *De nuptiis propinquorum jure divino non prohibitis diagramma*. Denne afhandling var udarbejdet under opholdet i Helmstedt. H. viste her tydelig indflydelse fra Chr. Thomasius, idet han søgte at påvise at der hverken i naturretten eller i guddommelig ret fandtes et forbud imod indgåelse af ægteskab selv mellem slægtninge i ret op- og nedstigende linje eller imellem søskende, ligesom han afviste den traditionelle argumentation imod sådanne ægteskaber. Også dette skrift gav anledning til et modskrift fra Ludvig *Holberg i form af en fingeret disputats, men medførte tillige indskriden fra det teologiske fakultet, og i 1720 fik H. ordre til at lade bogen omtrykke, hvilket dog ikke skete. I de følgende år gav H. sig af med en række historiske undersøgelser og i et vist omfang også med journalistik, idet han for bogtrykker J. *Wielandt redigerede to tidsskrifter *Extrait des nouvelles* og *Nova litteraria*. 1720 indsendte han til kongen et forslag om oprettelsen af en vekselbank.

Som historiograf havde det påhvilet H. at fortsætte C. H. *Amthors annalistiske fremstilling af Frederik IVs regering, og inden sin afsked udarbejdede han elleve folianter omfattende tiden 1700–10 samt et ufuldent bind for 1711 (*Lebens- und Regierungsgeschichte Königs Friedrichs IV*, Rigsarkivet). Sit otium efter afskedigelsen i 1730 benyttede H. nu til at omarbejde og videreføre denne skildring i det mere sammentrængte værk *König Friederich IV glorwürdigstes Leben*, hvis første del H. 1732 overrakte kronprinsen på hans niårige fødselsdag, og hvis to følgende dele er skrevet hurtigt derefter (først fuldstændig udgivet 1829 af N. Falck). Dette førstehåndsarbejde af en samtidig der tillige har haft adgang til arkivalierne er H.s historiske hovedværk, og det har ikke mange sidestykker i vor historiske litteratur. H. har her haft friere

hænder end i Lebens- und Regierungsgeschichte hvor han i embeds medfør skulle være panegyriker. „Glorwürdigstes Leben“ er i højere grad et udtryk for H.s personlige mening, han kan føde skarpe, subjektive domme og undertiden udtale sig med stor uforbeholdenhed. Fremstillingen er præcis, men fuld af temperament; hans historiske syn er religiøst præget af troen på en himmelsk retfærdighed. Bogen røber megen politisk sans, også i den forstand at forfatteren, al sin uafhængighed til trods, lægger vægt på, hvad der måtte være Christian VI velbehageligt.

Også som jurist kom H. til at gøre en betydningsfuld indsats. Det har været diskuteret om initiativet til indførelsen af en juridisk eksamen ved forordning af 10.2.1736 stammer fra ham. Det er dog næppe tilfældet, men H. fik stor betydning for den nærmere udformning af forordningen, herunder af eksamenskravene, bl.a. således at dansk ret blev et hovedfag ved siden af naturretten og i mindre omfang romerretten. H.s juridiske forfatterskab er ikke omfattende. Mens han levede blev bortset fra en mindre afhandling om krigsrettens regler om mindreårige (*De eo, quod jure belli licet in minores*, 1735) alene hans vejledning for juridiske studerende *Idea Icti Danici*, 1736 trykt. Værket udkom senere i dansk oversættelse som *Forestilling paa en dansk Jurist* ved senere landsdommer P. Sommer. Ligesom hans forbillede Thomasius i Tyskland havde gjort sig til talsmand for den tyske rets fortrinstillig i det juridiske studium fremfor romerretten var det også H.s opfattelse at hovedvægten måtte lægges på den nationale danske ret, mens romerretten der hidtil havde behersket studiet kun kunne tillægges mindre betydning. Han synes også at have afholdt forelæsninger på dansk. I sin bog omtaler H. tillige en lang række andre videnskaber, bl.a. sprog og historie, som nødvendige forkundskaber for en god jurist og gav dermed anledning til Holbergs satire over fordringerne til en god skomager – *Idea boni sutoris* – i epistel 293. Særlig som lærer fik H. stor betydning og en række af hans forelæsninger er senere blevet udgivet. Det gælder hans *Juridisk Collegium over Processen, saaledes som den bruges i Dannemark og Norge*, 1742 (2. udg. ved C. D. Hedegaard 1764, nyt opl. 1769), og *Jus publicum det er Stats-Ret eller Statsforfatning og Rettigheder for Danmark, Norge og Fyrstendomme*, 1783. H.s indsats som universitetslærer og jurist omtales af eftertiden i meget rosende vendinger. En række af 1700-tallets jurister kan betragtes som hans efterfølgere og ved hans død 1739 stod for første gang en lang række jurister parat til på grundlag af juridiske afhandlinger at konkurrere om det ledige professorat.

Trods sit kortvarige virke i de vigtige stillinger der betroedes ham i hans sidste år kom H. til at gøre en væsentlig indsats. Chr. VI kom til at nære stor tillid til den pietetistisk opdragne H. Under sin virksomhed i generalkirkeinspektionskollegiet, hvis oprettelse vistnok byggede på hans initiativ, viste H. stor forståelse for danskheden i Sønderjylland og betydningen af dansk kirkesprog her, ligesom han var modstander af tvang til fremme af kirkegangen. Overhovedet viste han stor interesse for undervisning og opdragelse og fremsatte endog forslag om at indlemme en retsundervisning i skolernes arbejde. Som generalprokurør tog han initiativ til en række reformer, bl.a. af landstingene, hvis forhold havde givet anledning til kritik. Et resultat heraf blev forordningen 23.1.1739. Hertil kom en række andre reformer indenfor retsplejen som H. medvirkede til. Vigtig er også en forordning af 7.2.1738 om pantebøgers indretning og førelse som han tog initiativ til. H.s betydning kom til at vise sig på en række felter, først som katalysator for Holbergs satiriske vid, siden som historiker og efterhånden på en lang række vigtige embedsposter som han påtog sig i et sådant omfang, at kræfterne viste sig til sidst ikke at slå til. Som jurist bidrog han til udformningen af en tidssvarende juristuddannelse. Han fremstår derfor som en betydningsfuld og ikke mindst i kraft af sin alsidighed bemærkelsesværdig skikkelse i det danske enevældige monarki i første halvdel af 1700-tallet.

Kirkehist. saml. 5.r.III, 1905–07 181–204 (breve fra H.). – P. Kofod Ancher: En kort anvisning især for en dansk jurist, 1755 51–55. P. M. Stolpe: Dagspressen i Danm. III–IV, 1881–82 (fot. opr. 1977). C. Paludan-Müller i Hist. t. 5.r.IV, 1883–84 2–35. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 I–II, 1891–94. H. F. Rørdam i Hist. saml. og studier I, 1891 337–515; II, 1896 313–84 521–31; III, 1898 144–86 493–517; IV, 1900–02 133–247 484–533. Samme i Kirkehist. saml. 4.r.III, 1893–95 487–518 533–62 (m. breve ang. Vajsenhuset). Jul. Petersen: Den danske lægevidenskab 1700–50, 1893. J. Paludan: Fransk-engelsk indflydelse på Danm.s litteraturhist. i Holbergs tidsalder, 1913. Frantz Dahl: A. S. Ørsted som retslær, 1927 27–31. M. Neiiendam: Erik Pontoppidan I–II, 1930–33. Ellen Jørgensen: Historieforskn. og historieskrivn. i Danm. indtil år 1800, 1931. Poul Johs. Jørgensen i Festskr. i anledn. af tohundrede års dagen for indførelsen af jur. eksamen ved Kbh.s univ., red. Erik Reitzel-Nielsen og C. Popp-Madsen, 1936 93f; Frantz Dahl sst. 120–25. Højesteret 1661–1961 II, 1961. Troels G. Jørgensen: A. H., 1961. E. Spang-Hanssen: Fra Ludv. Holbergs unge dage. Hans strid med A. H., 1963. – Papirer i Kgl. bibl.

Ditlev Tamm (R. Paulli/Frantz Dahl)

Holbech, Jens Andreas Christian, 1815–85, skoledirektør. *6.12.1815 i Kbh. (Garn.), †23.12.1885 sst. (Johs.), begr. sst. (Ass.). F: grosserer Jens Jørgen H. (1782–1848) og Vilhelmine Loui-

se Dorothea Fischer (1790–1861). ~ 1° 6.4.1841 i Randers med Henriette Frederikke Sødning, * 22.4.1820 i Kristiania (Fødsst.), † 27.6.1844 i Randers, d. af købmand, skibsreder Peder Hansen S. (ca. 1771–1839, ~ 1° med Talke Hornemann Søndergaard, 1778–1803, ~ 2° 1803 med Anne Dorte Jepsen, 1780–1842; ægteskabet opløst, hun ~ 2° 1841 med musiklærer i Jørsby Mathias Smidt Høyer, 1795–1856, ~ 2° 1845 med Nikoline Refs, * 1808) og Else Kirstine Bay (1793–1829). ~ 2° 18.10.1861 i Kbh. (Frue) med Birgitte Sophie Dennig, * 8.1.1840 i Troense, † 13.4.1915 i Hellerup, d. af skomager Martin D. (ca. 1795–1840, ~ 1° 1820 med Christine Marie Egeskov, ca. 1801–22) og Birthe Marie Egeskov (1806–95, ~ 2° 1842 med skomager Hans Larsen, 1812–65).

Da H.s forældre hørte til Petri menighed gik han først i dennes realskole, senere i Metropolitan-skolen hvorfra han dimitteredes 1833. I sin studentertid underviste han og studerede samtidig teologi. Han blev cand.teol. 1838. H. foretrak skolegerningen og ansattes s.å. ved Randers latinskole, flyttede 1844 til Metropolitan-skolen hvor han 1855 blev overlærer. 1860 udnævntes H. til direktør for borger- og almueskolevæsenet i Kbh., en stilling han beholdt til sin død. Hans virksomhed her faldt i en periode hvor det offentlige skolevæsen udviklede sig meget stærkt; børnetallet steg til det tredobbelte. På H.s initiativ gennemførtes en række reformer i 1870'erne; undervisningen udvidedes, børnetallet i klasserne blev nedsat og særklasser oprettet. Herved blev der åbnet nye arbejdsområder for kvindelige lærere hvis ansættelse H. varmt gik ind for. Lærertilønnen blev forbedret. Derimod var H. modstander af enkelte latinskolekolorators forslag om at knytte folkeskolen og den lærde skole sammen. H. var formand for eksamenkommissionen for skolelærere og -lærerinder fra dens oprettelse 1869, var ministeriets konsulent i skolespørgsmål fra midt i 1860'erne og formand for den 1882 nedsatte hygiejniske skolekommission. Han udgav sammen med skoleinspektør M. Matzen *ABC og Læsebog for de første Begyndere* I og II, 1869 der udkom i over 30 oplag. H. var alment respekteret både som lærer, eksamenformand og som chef for Kbh.s skolevæsen. – Tit. professor 1862. Etatsråd 1885. – R. 1867. DM. 1878. □ Tegning. Litografi af J. Thorsøe 1859 og 1869. Træsnit 1870 og efter dette gruppebillede 1880. Træsnit 1885, efter dette et par træsnit 1885 og 1886. Relief af C. Rohl Smith (gravstenen). Foto.

1818–98, 1899 319 359 386 429 442. Hans Kyrre: Det pædagogiske selsk. gennem hundrede år, 1920 162 181. Vagn Skovgaard-Petersen: Dannelse og demokrati, 1976 76.

Ingrid Markussen

Holbech, Niels, se Gamborg, Anders.

Holbeck, Hans Steenstrup, 1867–1959, pædagog, forfatter. * 24.5.1867 i Odense, † 18.7.1959 på Militærhosp., Kbh., urne på Frbg. kgd. F: grosserer Hans Carl Georg H. (1828–1911) og Laura Magda Holbek (1832–99). ~ 3.6.1892 i Kbh. (Johs.) med Ellen Johanne Friis, * 22.11.1871 i Frederikshavn, † 1.12.1936 i Odense, d. af by- og herredsfuldægtig i Frederikshavn, exam.jur., senere sagfører, sidst likvidator i detailhandlerbranchen, etatsråd Daniel F. (1844–1916) og Emma Marie Børgine Hansen (1848–1912).

H. blev student 1885 fra Odense og cand.mag. med historie som hovedfag 1891, hvorefter han blev timelærer, 1894 adjunkt, 1913 overlærer ved Rønne lærde skole. 1918–37 var han rektor for Odense katedralskole. Han var virksom i byens kulturelle og sociale liv, var 1921–29 medlem af byrådet, 1921–38 af amtsskolerådet, 1921–40 af teatrets bestyrelse og 1931 af Historisk samfund for Odense og Assens amter. Han var medstifter af H. C. Andersen-samfundet og formand for dets bestyrelse 1925–37, hvorefter han udnævntes til æresmedlem. – På studieophold i Paris 1891 og 1902 studerede han fransk historie og litteratur og indledte et forfatterskab med bogen *Fra det klassiske Frankrig*, en studie over det aristokratiske samfundsliv under Ludvig XIV, 1908 kom *Madame de Maintenon* hvor han gav et mere sympatisk billede af denne end sædvanligt, og 1911 en skildring af Charles Irénée Castel, Abbé de St. Pierre: *En Oppositionsmand under Ludvig XIV*. Desuden udgav H. i serien *Mennesker en biografi af H. C. Andersen* og 1924–26 *Odense Bys Historie*, hvori han selv skrev om tiden efter 1770. I talrige avisartikler og kronikker behandlede han dels dansk politisk historie efter 1866 og dels emner fra fransk historie og litteratur. – R. 1923. DM. 1934. □ Foto.

H. St. H. i Odenseaner-samf.s t., 1937 209–11 og 1941 290–92 (selvbiografisk). – Tillæg til Stamtavle over V. H. Beyers efterkommere, 1904 37f. Odense katedralskoles program 1919 XVlf. – Levnedsherbetning i ordenskapitlet.

Sv. Cedergreen Bech (Povl Engelstoft)

Holbek, Johannes, 1872–1903, tegner. * 13.11.1872 i Årby ved Kalundborg, † 14.5.1903 i Kbh., begr. i Snoldelev. F: sognepræst, sidst i Snoldelev Christian Ohnsorg H. (1833–1912) og

Joakim Larsen: Kbh.s offentlige skolevæsens hist., 1881 149 158–95. Samme: Bidrag til den da. folkeskoles hist.

Holbek, Johannes

Marie Frederikke Ludovica Thune (1837–1916). Ugift.

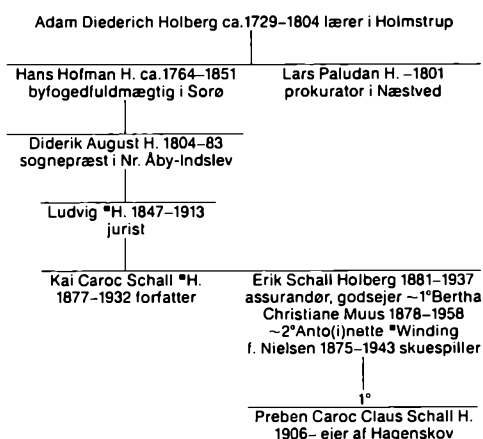
Efter studentereksamen 1891 fra Roskilde besøgte H. teknisk skole før han kom på kunstakademiet. Her gik han imidlertid kun et enkelt semester i det betydningsfulde forår 1893 hvor man i Kbh. kunne se udstillinger af den nyeste franske kunst, van Gogh og Gauguin på Den frie og symbolister hos Kleis. H. søgte til Frankrig og fik under ophold 1893–95, 1898 og 1901–02 sin egentlige uddannelse på École des Beaux-Arts hos Gérôme og Gustave Moreau hvoraf særlig sidstnævnte fik betydning for ham. Skønt H. kun blev 30 år er hans produktion, som domineres af tegninger, forbavsende helstøbt. Formen bestemmes af sit åndelige indhold, og H. slutter sig dermed til symbolismen som på denne tid udfoldede sig særlig rigt i Paris og København og hvis mål var at skabe en syntese af intelligens og kunstnerisk vision. H.s livsværk er præget af selvfordybelse og hans religiøse baggrund. Han søgte det ideelle, det absolutte, og hans livssyn kom klartest til udtryk i tekst og tegninger i to publikationer *Omkring Midlet* I–III, 1899 og *Dekadent Barbari*, udgivet posthumt af vennen Jens *Lund. Heri findes en symbolistisk fortælling *Tama Rex* som H. skrev allerede som tyveårig, men de består mest af satirisk-anekdoteske tegninger der kan ses som et stadium mellem Fritz *Jürgensen og Robert *Storm Petersen og hvis stilistiske udtryk er hentet i den franske art nouveau hvor liniens dekorative betydning spiller en væsentlig rolle. H. tegnede en tid for København og for Politiken, men havde ellers ikke meget publikum. Hans arbejder blev refuseret både på Charlottenborg og Den frie udstilling. H. er repræsenteret i kobberstiksamlingen, Kunstindustrimuseet, bedst dog i Silkeborg museum. □ Maledt selvportr. 1899 og 1902. Buste af R. Tegner (på graven 1903). Foto.

J. H.: Tegninger, udg. Jacob Paludan, 1968 = Hasselbalchs kulturbibl. CCLXVI. Silkeborg museum: J. H. Malerier. Tegninger, 1965. – Louis Levy i III. tid. 24.5.1903. Jens Lund i Nationaltid. 9.7.1918. – Brev i Kgl. bibl.

Elisabeth Fabritius

Holberg

Det er stadig et uafklaret spørgsmål, om forfatteren Ludvig *H.s far Christian Nielsen H. (ca. 1620–86) er af dansk eller norsk oprindelse, og ligeledes, om der er forbindelse mellem dennes slægt og den danske slægt H., der føres tilbage til lærer i Holmstrup v. Slagelse Adam Diderich H. (ca. 1729–1804).

Ch. Delgobe: Stamtavle over familien H., Bergen 1884.
Hans Krag i Pers.hist.t. 14. r. II, 1960 73–81.

Hans H. Worsøe

Holberg, Kai, se **Holberg, Ludvig**, 1847–1913.

Holberg, Ludvig, 1684–1754, forfatter. * 1684, sandsynligvis 3.12., i Bergen (Nykirken), † 28.1.1754 i Kbh. (Frue), begr. i Sorø klosterk. F: oberstløjtnant Christian Nielsen H. (ca. 1620–86) og Karen Lem (1647–95). Ugift.

H., som fornyede vor nationale litteratur, var, såvel ved sine forudsætninger som ved sine resultater, europæeren i dansk åndsliv. Hans liv og virke bestemtes i høj grad af Europas stilling i tiden efter trediveårskrigen ophør 1648. Slår vi en kreds omkring H.s dobbelte fædreland finder vi o. 1700 England som oprørets og frihedens land, Spanien rystet siden ødelæggelsen af den „uovervindelige armada“, et rigt og stærkt Holland; Frankrigs litteratur var mønstergivende, men ophævelsen af Nantes-ediktet viste en intolerance som foruroligede alle Europas protestanter. Tyskeren Samuel Pufendorf kaldte sit lands statsforfatning for et monstrum; og for at bringe orden i begreberne samarbejdede han de gryende natur- og folkeretstanker i et systematisk værk *De jure naturæ et gentium*, 1672. Rusland stod, med Peter den Stores hårdhændede reformer, som overraskelsernes land. Med Danmarks afståelse af de skånske provinser 1658 havde Sverige vundet adgang til Kattegat. Som en følge af Danmarks nederlag knægtedes adelen, og med den enevældige kongemagt, fra 1660, forøgedes chancerne for en borgerlig karriere. Denne var forberedt i H.s familie. Han var opkaldt efter sin mors farfar, Ludvig Munthe, som var biskop i Bergen; slægten var velsitueret. H.s far var bondefødt; han kom i veneziansk kristtjeneste, vandrede hele Italien igennem og

var 1656 indskrevet ved universitetet i Siena. H. var stolt af denne far som tjente sig op til oberstløjtnant.

Men faderen døde da H., yngst af tolv børn, var et år gammel, og moderen ni år senere. Børnene spredtes; H. kom en stund til østlandet hos sin mors fætter, pastor Otto Munthe i Gudbrandsdalen; men han boede derefter til 1702 i Bergen hos sin morbror, købmand Peder Lem, hvis djærve lune han satte stor pris på. I latinskolen havde H. en lærd og initiativrig rektor, Søren *Lintrup; da skolen brændte, med det meste af byen, ilede rektor med at sende årets dimittender til København hvor H. da blev student om sommeren, 17½ år gammel; et halvt år senere blev han gjort myndig og snart efter overladt en jordlod som en beskedent arv. Han tog tjeneste som huslærer hos pastor Weinwich, i Voss, men fik herved afsmag både for at undervise og for at prædike hvad den aldrende sognepræst undertiden pålagde ham. I efteråret 1703 rejste han over Bergen til København hvor han i marts 1704 tog den filosofiske eksamen som omfattede græsk, latin og hebraisk; fysik, geometri, aritmetik og geografi; metafysik og etik. I april s.å. fik han den teologiske eksamen som gav adgang til at søge præstekald, men efter Danske Lov først med det fyldte 25. år. H. var endnu ikke fyldt 20 og ikke opsat på præstegerningen. Han vendte – for sidste gang – tilbage til sin fødeby for dér at lade sig engagere som huslærer hos vicebiskop Niels Smed. Men han følte sig, skriver han i sine erindringer, som dømt til minearbejde (ad metallam damnatus) og brød ud. Ved at læse Niels Smeds (eller Smiths) rejsedagbog havde han fundet et foreløbigt mål, han ville ud i Europa. Det var et første vendepunkt i H.s liv da han trods familiens modstand solgte sin jordlod og øvrige eje og sejlede med kun 60 rigsdaler til Amsterdam, en driftig verdensstad som vakte hans beundring, men tærede på hans pengepung. Han havde regnet med at tjene noget ved at læse fransk og italiensk med begyndere, og måske har han på denne rejse en tid været i tjeneste som sprog lærer hos en russisk adelsmand. I erindringerne bekender han at han under et kurbesøg i Aachen forsøgte hotelsvig, men blev grebet af værten. Han kom for lånte penge tilbage til Norge; i Kristiansand boede H. hos sit næstsøskendebarn, kapellanen Otto Stoud hvis søster Sophia han kalder meget smuk; hun kan have fristet hans hjerte. H. tjente penge ved privatundervisning i sprog, men var bestemt på at rejse til England; med en velbeslået kammerat, Christian Brix, drog han afsted i foråret 1706. De stilledes mod Oxford og fik fra 18.4. adgang til universitetsbiblioteket, The Bodleian Library.

En ny fase i H.s liv var begyndt, han ville være populærvidenskabelig forfatter, og 1708 kom han til København med manuskriptet til en håndbog i Europas geografi og nyere historie; til hans ærgrelse havde H. O. Pflug 1707 udgivet et sådant værk; H. delte da sit i to; 1711 kom *Introduction til de fornemste europæiske Rigers Historier fortsat indtil disse Tider* og 1713 et geografisk *Anhang* dertil, om Tyskland, England og Holland. H. var, som han selv siger, en ivrig avislæser, og hans samtidshistorie bygger bl.a. på tidens nyhedsblade, gazetterne. Efter en fattig tid i København fik han en ny chance; han ledsagede 1708 en søn af professor Poul *Vinding (1658–1712) til Tyskland; efter hjemkomsten blev han huslærer hos admiral Frederik *Giedde; men fra august 1709 skaffede Vinding ham fribolig på Borchs kollegium. Og så tog H.s fremtidsplaner endelig form; han ville kvalificere sig til universitetet ved et førstehånds historisk arbejde. Han fattede et i sandhed dristigt projekt; han ville føre Danmarkshistorien op til dato. Arild Huitfeldts kronike sluttede med Christian III's død; C. C. Lyschanders Frederik II's kronike var udgivet 1580. 1711 kunne H. melde at han havde skildret Christian IV's, Frederik III's og Christian V's regeringsår. Det er vel denne præstation som 1712 skaffede ham det Rosenkrantzske legat på 120 rigsdaler i fire år og 29.1.1714 kongens løfte om det første ledige professorat ved universitetet. Karrieren var sikret; H. hævdede sit stipendium skønt fondatsen krævede at han i tre af de fire år opholdt sig i udlandet. Men så kom budskabet at legatets patron, Iver *Rosenkrantz (1674–1745), på grundlag af H.s „avancement“ havde udnævnt en ny stipendiat. H. fik af legatets efor, professor Hans *Bartholin, det råd at rejse ud straks; han skriver 21.5. fra Amsterdam at han bliver i Frankrig „indtil vacance“. H. beholdt stipendiet; vi har den paradoksale situation at han blev tvunget ud på den store rejse til Frankrig og Italien som fik så gennemgribende indflydelse på hans europæiske horisont. Som overalt lærte han folket at kende, bl.a. fordi knappe midler tvang ham til at rejse og bo billigt. I Paris besøgte H. bibliotekerne og læste vistnok mest historie. I Mazarin-biblioteket så han studenterne stå i kø om morgenen for at sikre sig Pierre Bayle's Dictionnaire historique et critique (1696) hvis dristige meninger om religionen såede tvivl i mange sind. Men H. siger ikke at han stillede op i køen, og da han i Rom to gange på katolske biblioteker forsøgte at få Bayles forbudte værk frem til studium mislykkedes det. H.s nysgerrighed var vakt, men han kom antagelig hjem uden at være påvirket af Bayles tvivl om Guds retfærdighed. Bayles problemstil-

ling blev først aktuel for H. fra 1730erne. Derimod har han inden 1728, under påvirkning af Richard Simon, en tid næret nogen tvivl om Bibelens guddommelighed. I Rom, hvor H. tilbragte vinteren 1715–16, fik han sin smag for den italienske barokarkitektur og musik fastlagt. Han havde i Paris sikkert ikke haft råd til at gå i teatret; i Rom fik han kraftige indtryk af den italienske maskekomedie, *commedia dell'arte*, som folkelig forlystelse. H. led under den to-årige rejse meget af malaria, men helbredte sig ved at gå; inden han kom hjem i sommeren 1716 havde han vandret o. 2000 km ad europæiske landeveje.

Årene på Borchs kollegium havde været frugtbare. Inden H. drog af gårde havde han forfattet en håndbog i en ny videnskab, uden tvivl opmuntret af Christian **Reitzer** der var professor i jura og holdt forelæsninger over natur- og folkeretten. Fra kollegiet var der kun få skridt til Reitzers bolig hvor et stort bibliotek stod til rådighed for H. og fx Christian **Falster**. Her udarbejdede H. da sin *Introduction til Natur- og Folke-Reittens Kundskab* som først blev udgivet 1716, efter hans hjemkomst. Det naturretlige system som H. til sin bog især overtog fra Pufendorf udtrykker en opfattelse af menneskenaturen og samfundsordningen som genfindes i alle H.s historiske, digteriske og filosofiske skrifter. Gud har begavet mennesket med en fornuft der er et herligt lys til at begribe og dømme hvad som godt og ondt er hvis den ikke er fordærvet af ond, dvs. dårlig optugtelse, vane eller af de affekter, hvilke ikke lidet formår menneskets forstand. Hos Pufendorf fandt H. også Thomas Hobbes' lære om den stærke kongemagt der var nødvendig for at beskytte det ene menneske mod det andets ondskab. H.s naturret er den bedste introduktion til hans forfatterskab som til oplysningens århundrede overhovedet. Den blev hans bedst solgte danske bog, optrykt 1728, 1734, 1741, 1751 og 1763. Efter indførelse af juridisk eksamen 1736 læstes den af de fleste jurister i Danmark-Norge. I fortalen fra 1716 havde H. lastet de universitetsovelser som skulle træne de studerende i at ræsonnere men som ifølge H. øvede dem i „at gøre sort hvidt og hvidt sort“ ved hjælp af „barbariske ord og terminis, hvorudi unge mennesker finder en synderlig smag“. Ved skæbnens ironi omfattede det professorat som H. måtte overtage i december 1717, netop læren om almenbegreberne, dvs. metafysikken, samt logikken, de to filosofiske hjælpediscipliner han foragtede. I maj 1720 blev han professor eloquentiæ; det betød at han skulle gennemgå de klassisk-romerske forfattere, herunder satiri-

kerne og komedieskriverne. Skiftet faldt, heldigt, sammen med at han selv blev poet.

Der var i H.s første arbejder intet tegn som varslede digteren. Men fra 1719 kan vi se denne komme til syne, i ryk, som en guldsmed der skyder sig ud af puppen. Det første stadium fremkaldtes af H.s koleriske temperament. I sine erindrings første del, 1728, tilstod han om sig selv, i et afsnit som ved optryk 1737 gled ud, at han ikke kunne styre sin misundelse (livor) når han hørte lovtaler om konkurrenter. Da en farlig konkurrent, den begavede Andreas **Hojer**, i sin *Dännemärckische Geschichte*, 1718 tillod sig en skødesløst overlegen bemærkning om H.s introduktion til de europæiske rigers historie fattede H. et livslangt had til ham. Under fingerede navne forfattede H. to latinske småskrifter hvor han angriber Hojer som naturretslærer og insinuerer at han som polyhistor – jurist, læge, historiker – er en slags charlatan. I disse skandskrifter gjorde vreden H. til digter. Juvenal blev et aktuelt forbillede da H. så forsøgte sig med en satire i danske aleksandrinere, *Poeten raader sin gamle Ven Jens Larsen fra at gifte sig*, i realiteten et nej til den ægteskabelige stand som nok fristede den 30-årige H. I det næste ryk blev H. sig sin komiske indbildningskraft bevidst. I en af de sædvanligt illustrerede udgaver af Boileau's *Œuvres* har han en dag betragtet et kobberstik hvor to hold ophidsede gejstlige kaster bøger i hovedet på hinanden: de slås om placeringen af „Nodepulten“, *Le Lutrin*, som Boileau's komiske epos hedder. I et tankelyn så H., som det synes, de disputergale professorer og studenter på Københavns universitet, og han skabte sin første fiktive situation. Mere blev det ikke til, så kom det store spring ud i fantasiens rum. Fra sin latinskole kunne H. Vergils *Æneide* halvvejs udenad, men nærede ingen respekt for den troløse prins *Æneas*. I Paul Scarron's *Le Virgile travesti* (1648ff) havde han set en burlesk genfortælling af *Æneides* handling. H. besluttede at berette om en dansk *Æneas*, en jævn købmand, Peder Paars, der på en rejse til Århus strander på Anholt. Paars bliver latterlig fordi han med stupid uforstyrthed modtager skæbnens slag. Det lange aleksandrinerdigt – 6249 verslinier – skrider frem i kraftige, næsten primitivt komiske visioner. Da H. nåede til l. bogs 3. sang indskød han, med en humoristisk motivering, bogslaget på universitetet; det skulle ikke gå til spilde! – *Peder Paars*, som udkom 1719–20, vakte opsigt og blev eftertrykt. Anholts ejer, Frederik **Rostgaard**, klagede til kongen over at øens befolkning blev rakkert ned, men kongen fandt digtet skæmtsomt og afviste klagen.

Der er ingen tvivl om at H. efter Peder Paars folte sig som en benådet digter. Et forsvarsdigt, *Critique over Peder Paars*, 1722 er en lovtale over poesian: „Man med forundring læs [dvs. læser] Homeri gyldne bog / For fantasieens skyld, ej for det græske tog“. Digterne skaffer nationerne ære: Cervantes, Molière, Boileau, ja Scarron. Hos en stor jurist findes lærdom, hos poeten geist: „Een klog, skarpsindig er; een er guddommelig“. Så dyb er H.s glæde over sin forløste digterevene. *Fire Skæmte-Digte*, 1722 indeholdt, foruden denne pris til fantasien og Jens Larsen-digtet, to tankedigte hvori de modsætninger i menneskets natur som naturen havde udredt sættes skarpt op mod hinanden. I *Apologi for Sangeren Tigellio* hævdes at vi alle er vægelsindede som denne romerske kunstner; i *Democritus og Heraclitus* at menneskeheden er både til at le og græde over – dog mest det første. Med skæmte digtene fulgte *Zille Hansdotters Forsvars-Skrift for Quindekønnet* hvor H., ligesom i sin naturret, hævder kvindens ligeret med manden.

Peder Paars og skæmte digtene udsendtes under pseudonymet Hans Michelsen; men man kendte forfatteren, og det var ikke forunderligt at denne fik opfordring til at skrive komedier da planen om et teater i København skulle realiseres. Der var en sikker teaterpolitik bag projektet. Dette støttedes af høje embedsmænd, U. A. Holstein og Frederik Rostgaard, og deres hensigt var klart at skabe en folkelig scene. Det ser vi af de bevarede oversættelser; franske verskomedier gengives i dansk prosa, og poleret stil gøres mere hverdagsagtig. Holberg fulgte parolen i de 25 komedier, han skrev 1722–26 for Komediehuset i Lille Grønnegade der åbnede 19.1.1722. Under denne kogende skabelsesproces fik H. udløsning for al sin komiske fantasi samtidig med at han brugte gammel og ny erhvervet viden om komedielitteraturen fra antikken til samtiden, herunder de skuespil af Molière og hans elever som opførtes sideløbende med H.s egne. Disse udkom som tre bind *Comoedier*, 1723–25, optrykt og forøget til fem som *Den danske Skueplads*, 1731, hvortil et sent efterslæt som 6. og 7. bind 1753–54. H. kappedes først med Molièreskolens store karakterkomedie, gik derefter, i stød, baglæns til den italienske maskekomedie som han kendte fra de franske udgaver af Le Théâtre italien og Le Théâtre de la Foire op efterhånden at tage temaer fra romersk antik op, og endelig, i sine filosofiske alderdomskomedier, at bore sig tilbage til den oldgræske komedie. Men H. viser på hvert stadium sin originalitet. I emnevalget ved *Den politiske Kandestøber*; *Jean de France*; *Mester Geri Westphaler*; *Erasmus Montanus*.

Jeppe paa Bierget's vældige komiske udsving har basis i en hverdagsrealisme, som fransk komedie ikke kendte. Molière har intet sidestykke til Jeppe karakter. *Den Vægelsindede* har en forløber, men ikke forbillende i P. N. Destouches: *L'Irrésolu*, 1713. *Jacob von Tyboe* er en dygtig lokaliserings af Plautus: *Miles gloriosus*, ligesom *Don Ranudo* og *Den honnente Ambition* skiller sig godt ud fra deres vægelsindede i Molière: *Le Bourgeois gentilhomme*. Og da H. låner skemaet fra Molière's *Le Malade imaginaire* til *Den Stundesløse* så ser man hvorledes H. driver karakterfigurens dårlige affekt til et yderpunkt som Molière ikke kender. Der er hos H.s bedste skikkelser et moment af vanvid, ligesom i Cervantes' *Don Quijote* der er støbeformen for H.s narre. *Barselstuen* er en skuffekomedie, *comédie à tiroirs*, hvor et galleri af bipersoner optræder på række; det er efter Molière: Les Fâcheux og især hans elev Boursault: *Les Fables d'Esopé* (der opførtes her) og *Le Mercure galant*. Metoden bruger han igen i sidste akt af *Det lykkelige Skibbrud*. Temaet i *Kilde-Rejsen* findes hos Molière, Regnard og i Théâtre italien. Fra sidstnævnte kilde hentede H. talrige komiske motiver og replikker. Han har følt sig beslægtet med italienernes fandenivoldske komik; det fremgår af parodikomedierne *Ulysses von Ithacia* og *Melampe*, og den drastiske skrækkomik i *Uden Hoved og Hale* og *Hexeri eller Blind Alarm*; særlig den sidste er lutter løjer; det er så at sige en omvandlerde harlekintrup der gæster Thisted, og det er forfejlet at finde træk af tortur heri. Det var især italienerne som gav H. intrigekomedierne faste rollestab (Jeronimus, Leander og Leonora, Henrik og Pernille) som vi møder i *Maskarade* og *Julestue*, *Henrich og Pernille*, *De Usynlige* og *Det arabiske Pulver*. H. lader *Diderich Menschen-Skræk*, som har emne fra Plautus: „Pseudolus“ og „Curculio“, foregå i Venezia.

Da H. for det 1748 genåbnede teater skrev nogle nye komedier var *Abacadabra* en bearbejdelse af Plautus: *Mostellaria*. To komedier bragte abstraktioner på scenen, *Plutus* rigdommen og *Republiquen* staten som i Aristofanes' „*Plutus*“ og „*Ridderne*“. H. roser sig, i sin 447. epistel, af at have „fornyset igen de gamle græske skuespil“. – Omkring sommerterminen forlangte og fik teatret aktuelle stykker hvis grovkornede optrin kunne mere de tilrejsende gæster: *Den ellefte Junii* og *Den pantsatte Bondedreng*. Den første er inspireret af Molière: *Monsieur de Pourceaugnac*, den anden af en komedie i Théâtre italien: *Le Banqueroutier*. H. har fået begge farcer til at ose af københavnsk knejpe og gæstgivergård. I H.s komedier genopstår, fornyet, den europæiske komedietradition, bortset fra den engelske

(H. kendte ikke Shakespeare); i stedet for den spanske (Lope de Vega, Calderón) virker Cervantes' roman med enorm gennemslagskraft.

Under den heftige komedieskrivning tog H. 1725–26 orlov fra universitetet, officielt for at bruge badene i Aachen, i virkeligheden for at gå på skuespil i Paris. Det var ham en sorg at han til Grønnegadeteatrets lukning 25.2.1727 måtte skrive *De danske Comoediers Liigbegængelse*. Skuespillene fortsatte dog ind i 1728 da Københavns brand 20.–22. februar standsede alle forlystelser. 1730 døde Frederik IV, og Christian VI kaldte teatret djævelens værk. Men da var H.s poetiske raptus til ende; han tog afsked med den danske poesi med en mærkelig digttrække, *Metamorphosis*, 1726 i velklingende aleksandrinere og kortvers. Og han skrev efterskriften til perioden som første del af sin livsroman, erindringer i form af et brev til en utvivlsomt opdiget fornem person, *Epistola ad virum perillustrem*, 1728, en humorfyldt skildring især af ungdomstidens rejser, et åbenhjertigt selvportræt, samt en utilsløret reklame for egne værker. For at friste oversættelse refererer han de da trykte komedier, men meddeler kun titlerne på de utrykte. Efter den poetiske raptus har nu en historisk fanget ham. Før digteriet havde han haft plan om en *Dannemarks og Norges Beskrivelse* som nu skulle realiseres. Den store bog, der udkom 1729, skulle nærmest være et sidestykke til Edward Chamberlayne's værk, *Present State of England* (1678–81 og mangfoldige gange optrykt). H. har taget bestik af englænderens kapitelinddeling og veloplagte fremstilling der krydres af digterord og anekdoter. Men han giver hvert kapitel, om nationalkarakteren, regeringsformen, religionen, etc., et grundigere historisk perspektiv. Det må dog overraske at H. indlægger sin gamle, utrykte skildring af de tre seneste kongers historie, og antyder at han gerne havde fortsat med den nu regerende, Frederik IVs tid: „Men, som Hans Majestæt har allernaadigst andre overdraget saadant udførlig i pennen at forefatte, vil jeg med Christiani S. død slutte dette kapitel.“ H. har villet vise at han burde være kongelig historiograf, og ikke Hojer der 1722 var udnævnt dertil. Det vældige kapitel forsvandt da H.s skrift 1749 kom i ny udgave under titlen *Dannemarks og Norges gejstlige og verdslige Stat*. Og da havde H. forlængst forfattet en fuldstændig og velfortalt *Dannemarks Riges Historie* i tre dele 1732–35 der dog slutter ved Frederik IIIs død hvor den for H. livgivende dansk-norske enevælde var sikret. Som et æggende forbillede har han haft en mangelbinds *Histoire d'Angleterre* (1724ff) af Rapin de Thoyras, en fransk jurist som på grund af sin tro var udvandret til England. Med større

grundighed end franskmændene giver H. ved en konges død en samlet bedømmelse af hans karakter og gerninger. Det psykologiske skema og den etiske norm er de samme som i H.s natur- og folkeret.

1730 havde H. overtaget professoratet i historie, og da historie 1732 blev eksamensfag ved den filosofiske eksamen udarbejdede H. to korte lærebøger, *Synopsis historiae universalis* og *Compendium geographicum*, begge fra 1733. I *Almindelig Kirkehistorie*, 1738 og *Jødiske Historie*, 1742 mødes nøgtern vurdering af paver og profeter med religiøst betonet grebthed over for historiske skikkelser som Luther og Moses. H. indleder det første skrift med en åndfuld Jesu Christi Historie og slutter det sidste med en betragtning over jødefolkets forunderlige bevarelse igennem tiderne: vi må i deres skæbne „erkende Guds finger“. Biografien opdyrkede H. med sine *Heltes sammenlignede Historier*, 1739 og tilsvarende *Heltinders*, 1745. Interessantest er historien om Peter den Store der ene mand omstøbte et helt rige, og forsøget på at fatte en gådefuld kvinde som dronning Christina af Sverige. Under denne imponerende historiske produktion forberedtes H.s tredje raptus, den filosofiske. 1735–36 var H. universitetets rektor og holdt ved afslutningen en god tale om en administrators fornuftige strategi. 1737 havde H. fortsat sine erindringer med *Epistola secunda* og 1743 med *Epistola tertia* hvortil han føjede seks livsfilosofiske essays. Disse oversatte han til *Moralske Tanker*, 1744 som indeholdt H.s finest tilspisede prosa, præget af Seneca og Montaigne. I den latinske roman *Nicolai Klimii Iter subterraneum*, Niels Klims underjordiske rejse, 1741, havde H., anonymt, kæmpet mod den religiøse intolerance. I *Moralske Tanker*, hans filosofiske hovedværk, hævdede han et menneskes ret og pligt til at tænke selv, også i religiøse sager. Vi kan følge H.s egen udvikling, fra 1730erne, hvor Bayles anklager mod Gud gik op for ham. Efter forbilleder af romeren Martial, englænderen John Owen og danskeren Henrik *Harder havde H. 1737 udgivet en samling latinske *Epigrammata* og forøget dem 1743 og 1749. De er i alle tonearter: humoristiske, satiriske, frivole og opbyggelige. Over for Bayle der gjorde Gud ansvarlig for det onde i verden indvender H. i 1737 med Leibniz at det gode ikke kan eksistere uden det onde (Epigram II, 94 og III, 78). I *Moralske Tanker* er han stadig på Leibniz' parti over for Bayle. Men senere skifter billedet. H.s *Epistler* udkom med to bind 1748, to nye 1750 og et posthumt 1754. I de første bind indrømmer H. at Bayles modstandere ikke har løst problemet om det ondes oprindelse og i de to næste kapitulerer han og henflyr til

den åbenbarede lære om syndefaldet. Blandt de samtidigt udgivne *Moralske Fabler*. 1750 møder vi en beslægtet pessimisme i nr. 81, en besættende fabel om det ondes problem. – Epistlerne er filosofiske kommentarer til den ældre H.s mangeartede læsning. De handler om alt i fortid og samtid og holdes sammen af en urokkelig sund fornuft. Det var H.s opfattelse at fornuftens lys kan lede os, men at vore lyster ofte forårsager uforståelig adfærd. I Bayles Dictionnaire læste H. om en fornem græsk jomfru, Hipparchia, som giftede sig med en kyniker eller hundefilosof der levede i fattigdom og smuds. H. mindedes derved en dansk adelsdame som først fandt tilfredshed i ægteskab med en rå mandsperson af laveste stand; således blev to eksempler, Hipparchia og Marie Grubbe, stoffet til en epistel, nr. 89, om visse menneskers fordærvede smag. – En af de seneste epistler, nr. 447, fører selvbiografien frem til 1753.

Siden 1727 havde H. mistet lysten til at rejse ud, og han var faldet til ro som de katte han taler om i fortalen til *Metamorphosis*. 1737 blev han universitetets kvæstør, dvs. regnskabsfører. Han blev, som nye fund af arkivalier har bekræftet, en nidkær forvalter af universitetets midler indtil han 1751 frasagde sig hvervet. H. havde nemlig sans for privat og offentlig økonomi. Han skrev et par latinske pjecer til fordel for hovedstadens økonomiske særstilling (1729) og for Det ostindiske Kompagni, 1728. I det vestindisk-guineiske Kompagni besad han 1730 en obligation et halvt år; renteudbyttet var 18 rigsdaler som således er H.s eneste udbytte af slavehandel. H.s husførelse var alle dage beskeden; fra 1740 havde han embedsbolig på hjørnet af Fiolstræde og Kannikestræde. Fra o. 1730 tjente han gode penge på forfatterskabet; han satte sin opsparring i københavnske huse, men da priserne herpå faldt købte han jordegods. 1740 erhvervede han Brostrup ved Slagelse og 1745 desuden Tersløsegård ved Sorø. Han havde allerede 1735 meddelt offentligheden at han ønskede at testamentere sine midler til fremme af det danske sprog. Efter opfordring bestemte han 1747 sin formue for Sorø ridderlige akademi; han fik samtidig sine godser omdannet til baroniet Holberg. Det var ham en tilfredsstillelse at han ved egen fortjeneste blev baron. Da renterne af H.s kapital var nødvendige for akademiets drift gav H. 1.5.1751 afkald derpå og fortsatte sin spartanske levevis. Han var som universitetets senior, dvs. ældste professor, fritaget for undervisning; han tilbragte sine sidste somre på Tersløsegård (der nu er H.-museum). H. havde som Voltaire skabt sig en formue ved pennen, købt sig gods og fik som senere patriarken i Ferney ry som en klog og human

herremand. Da den frygtede kvægsyge nåede H.s gods har han sammenkaldt sine fæstebønder og i fælles interesse givet dem de samme råd som tryktes i hans *Betænkning over den nu regierende Qvæg-Syge*. 1746. H. og Voltaire er oplysningstidens forfattere som godsbesiddere.

H. giftede sig aldrig, og hans pirrelige sind tillod ham næppe at have intime venner. Men det var utvivlsomt ærligt ment når han gav det danske samfund tilbage hvad han havde tjent på sine bøger. Da disse, i reglen utvivlsomt uden vederlag, udbredtes på fremmede sprog gav han den kreds af lande som bestemte hans horisont deres ydelse igen. H. var i sit århundrede ikke blot en nordisk, men en europæisk forfatter. Så at sige alle hans historiske skrifter oversattes til tysk, flere af dem tillige til hollandsk. Natur- og folkeretten kom på tysk, *Moralske Tanker* på tysk, hollandsk og fransk, *Epistlerne* på tysk og hollandsk, *Moralske Fabler* på tysk og russisk. Peder Paars blev gendigtet på tyske vers og derfra på hollandsk prosa. Med komedierne blev H. tyske teatertrupers foretrukne komediedigter. Der kom talrige udgaver på hollandsk. Niels Klim oversattes i galop og inden århundredets udgang til tysk, hollandsk, fransk, engelsk, russisk og ungarsk. Med Niels Klim deltog H. i en europæisk kamp mod åndelig tvang, på linje med bl.a. Montesquieu; han oversatte i Epistel 520 et gribende stykke om inkvisitionen fra „Lovenes ånd“. Og da han sammesteds fandt enevælden mistænkeliggjort udsendte han, fire måneder før sin død, i sit eget fransk, en lille bog som ikke var uden slagkraft takket være H.s overlegne historiske viden: *Remarques sur quelques positions qui se trouvent dans l'esprit des loix par M. le baron de Holberg*. Ånden svigtede ikke den gamle da han gav sig i disput med et af de skarpsindigste hoveder i Europa.

Bibliografi. H. Ehrencron-Müller: Forfatterlexikon X-XII, 1933–35 (bibliografi over H.s skrifter). Lage Hulthén: *Collectio Holbergiana*. En saml. skrifter av och om H., Göteborg 1959 = Acta bibl. Gotoburgensis V. Udg. Komedier, ved Jul. Martensen I–XIII, 1897–1909. Saml. skr., udg. Carl S. Petersen I–XVIII, 1913–63. Comødierne og de populære skrifter. Festudg., ved Francis Bull, Georg Christensen, Carl Roos, S. W. P. Thomas og A. H. Winsnes I–VI, Kbh., Kria. 1922–25. *Moralske tanker*, udg. F. J. Billeskov Jansen, 1943. *Epistler*, udg. samme I–VIII, 1944–54. *Værker i tolv bind*, udg. samme, 1969–71. Niels Klims underjordiske rejse, nyudg. og overs. A. Kragelund I–III, 1970. *Latinske småskr.*, udg. og overs. samme I–II, 1974.

Kilder. H.s breve, udg. Verner Dahlerup I–II, 1926. L. H.s memoirer, udg. F. J. Billeskov Jansen, 1943 (2. udg. 1963). Tre levnedsbreve 1728–43, udg. og overs. A. Kragelund I–III, 1965. Sv. Eegholm-Pedersen: *Utrykte Holbergiana i universitetsarkivet*, 1979.

Lit. Chr. Delgobe: *Stamtv. over familien H.*, Bergen 1884. Holberg årbog, red. Francis Bull og Carl S. Petersen I–VI, 1920–25. C. W. Smith: *Om H.s levnet og po-*

Holberg, Ludvig

pulære skr., 1858. Olaf Skavlan: H. som komedieforf., Kria. 1872. Jul. Paludan: Om H.s Niels Klim, 1878. Edv. Holm: H.s statsretlige og politiske synsmåde, 1879 (reprudg. 1975). Georg Brandes: L. H., 1884 (også i forf.s Saml. skr. I, 1899 9–162, 2. udg. 1919, optr. 1969). Oluf Nielsen: Kbh. på H.s tid, 1884. Viljam Olsvig: Det store vendepunkt i H.s liv, Bergen 1895. Vilh. Andersen: Tider og typer. Erasmus I, 2, 1909 29–154. Francis Bull: L. H. som historiker, Kria. 1913. Sig. Høst: Om H.s historiske skr., Bergen 1913. Oscar J. Campbell: The comedies of H., Camb., Mass. 1914 = Harvard studies in comparative lit. III. E. Nystrom: Den danske komedies oprindelse, 1918. Harald Nielsen: H. i nutidsbelysning, 1923. Paul V. Rubow: Litterære studier, 1928 145–53. T. Krogh: Studier over de sceniske opførelser af H.s komedier i de første år på den genoprettede da. skueplads, 1929 = Studier fra sprog- og oldtidsforsk. CLII. Carl Roos: Om et upåagtet værk af H. [Moralske fabler], 1930. Hans Brix: Analyse og problemer I, 1933 249–80; III, 1936 176–203; IV, 1938 94–106; V, 1940 134–260. Kåre Foss: L. H.s naturrett, Oslo 1934. Samme: Konge for en dag, Oslo 1946. F. J. Billeskov Jansen: H. som epigrammatiker og essayist I–II, 1938–39. Samme i Orbis litterarum I, 1943 161–78. Samme sst. III, 1945 227–60. Samme: L. H., N.Y. 1974. Samme: H. og hans tid, tekstudvalg, 1980. Holbergblandinger, udg. Holbergsamf. af 3. dec. 1922 I–III, 1939–46. Th. A. Müller: Den unge L. H. 1684–1722, 1943. Samme: Afhandl. i udvalg, 1945 113–21 134–65. Danske studier, 1954 5–74 (seks afhandl. af Emil Frederiksen, Hans Møller, F. J. Billeskov Jansen, Jon Kehler, Aage Hansen og T. Krogh) (også med særtryk s.å.). E. Spang-Hanssen sst. 1968 99–117. Søren Holm: H. og religionen, 1954. Max Kjær Hansen: Økonomen L. H., 1954. Ejnar Thomsen: Sfinxen. Streger til et H.-portræt, 1954 = Festskr. udg. af Kbh.s univ. marts 1954. Samme: Digterne og kaldet, 1957 15–43. H. G. Olrik: L. H. Undersøgelser og kroniker, 1959. Tage Becker: Baron H. og lenet H., 1959. E. Spang-Hanssen: Fra L. H.s unge dage. Hans strid m. Andr. Hojer, 1963. Jens Kruuse: H.s maske, 1964 (2. udg. 1970). Ebbe Spang-Hanssen: Erasmus Montanus og naturvidenskaben, 1965. Reidar Myhre: H.s pædagogiske idéer, Oslo 1969. Jørgen Stender Clausen: H. og Le nouveau théâtre italien, 1970. Torben Damsholdt i Festskr. til Povl Bagge, 1972 1–32. Anne E. Jensen: Teatret i Lille Grønnegade, 1972. Jørgen Stegelmann: Hvem er hvem hos H., 1974. Gudrun Høvdé Gvåle i Edda, Oslo 1976 27–48. Bente Kjølbjerg: I H.s fodspor, 1977. Asger Albjerg: L. H.s poetiske maskerade, 1978. Jens Kruuse: En poetisk kriger, 1978. *Papirer i Kgl. bibl.*

F. J. Billeskov Jansen

□ Stik af C. Fritsch, 1731, efter dette stik af J. M. Bernigeroth 1744 og 1747, af I. B. Brühl 1745, S. Fokke 1757, E. Scriven 1827, I. C. B. Gottschick, træsnit af H. P. Hansen, 1886, og C. Holter, 1891, samt på norsk frimærke. Mal. af Johan Roselius ca. 1747–49, formentlig i to ekspl. (et brændt på Sorø akad. 1813, et sst. siden 1818). T. Laans mislykkede stik 1749, rettet på pladen af J. Haas 1755, synes at forudsætte denne type; efter dette grisaille på vase af kgl. porcelæn ca. 1785 (Fr.borg) og træsnit af H. P. Hansen, 1886. Det 1813 brændte mal. blev stukket af J. M. Haas, 1775, og J. F. Clemens, 1798, i samme type er stik af O. H. de Lode 1752, et stik af J. Haas 1754, af Bernigeroth 1757, J. Chevillet 1762, I.

D. Philippin 1780, O. Bagge 1832 m.fl., litografi af C. Henckel, af See og af E. Fortling 1861, træsnit 1855 efter tegn. af C. Bloch, af H. C. Henneberg og af J. F. Rosenstand 1860, af E. Hansen 1863 efter tegn. af A. Dorph, m.fl., radering af C. C. Andersen, 1873 og H. Nik. Hansen, 1884. Efter denne type min. (Sorø akad.), raderet af Magnus Petersen, 1865 og E. Britze, 1922. Efter et af de to nævnte mal. af Roselius flere kopier, bl.a. mal. tilskrevet C. A. Lorentzen (Fr.borg), af Hans Hansen, 1822 (Kbh.s bymus.), Jørgen Roed, 1848 (Nasjonalgall., Oslo), Christen Dalsgaard (Tersløsegård), O. Hermansen (Fr.borg) samt af D. Arnesen if. litografi derefter af C. Simonsen, 1855. Efter ovennævnte mal. i Sorø tegn. og stik af Erling Eckersberg, 1843, litografi af I. W. Tegner 1848, af P. Gemzøe 1862, 1868 fra Bærentzens inst., træsnit af Alb. Møller, 1884 og stik af A. Repholtz, 1913, i samme type stik af J. Haas 1754, A. Wegner 1860, træsnit af F. Hendriksen 1876, efter tegn. af F. Henningsen, af H. P. Hansen 1883, litografi af Gemzøe 1877, og i talrige andre gengivelser. Min. muligvis forestillende H. (Sorø akad.), efter denne træsnit 1884 af H. C. Olsen, samt 1886. Mal. forestillende gammel mand, muligvis H. (Sorø akad.). Relief (Bergens mus.), efter dette træsnit 1886, og radering af Povl Christensen, 1954. Dødsmaske, taget af C. P. Rothe, nu tabt. Efter dødsmasken og måske relieffet i Bergen udførte M. G. Arbién 1755 et relief (Kbh.s bymus.) og 1757 en medalje, stukket af bl.a. Meno Haas. På grundlag af relieffet mal. af C. A. Lorentzen (St.mus.), efter dette stik af W. Heuer, 1816, og af W. H. Lizar, tegn. af N. J. Bredal, 1822 (Fr.borg), radering af A. P. Madsen, 1867 og mal. af Chr. Tilemann Petersen, 1923 (Teatermus.). Satirisk tegn. af Cornelius Høyer ca. 1775 (Sorø akad.). På grundlag af dødsmasken og muligvis Arbiéns relief udførte J. Wiedewelt et relief, udst. 1778 (1780 på sarkofagen), afbildet på J. F. Clemens' stik af sarkofagen ca. 1783–84, efter dette træsnit af H. P. Hansen, 1886; en del træsnit efter profilportrættet, bl.a. efter tegn. af P. C. Skovgaard af J. F. Rosenstand, 1866, af H. P. Hansen, 1879, 1884 efter tegn. af Hans Tegner og af H. P. Hansen efter tegn. af W. Rosenstand. Buste af N. Dajon, 1784 (Det kgl. teater). På grundlag hovedsagelig af Arbiéns relief udførte Thorvaldsen en buste 1839 (Thorvaldsens mus., afstøbning i Kgl. bibl. og Teatermus.), i marmor af W. Matthiæ, 1842 (Sorø akad.) og 1863 af J. Hoffmann i H. V. Bissens atelier (Nivågård). Relief efter Thorvaldsens buste af J. C. Gørricke, 1841. Buste af H. Michelsen, 1846 (Oslo univ.). 1851 var udstillet statuetter af O. Evens (Ribe mus.; Odense bys mus.), Thorvald Mule, Aug. Saabye og Th.

Stein (orig. 1850 i glyptoteket, 1851 St.mus.), bronzestatuetten af sidstnævnte udst. 1890 (Fr.borg; Teatermus.). Relief efter Arbien af O. Glosimodt, 1868 (Teatermus.), relieffer af samme udst. 1869 og 1891, relief af samme 1870, statue af samme 1880 (Teatermus.). Statue af Th. Stein, 1875 (foran Det kgl. teater). Statuette, udkast til monument i Bergen, af F. E. Ring, 1880 (Odense bys mus.). Statuette af G. C. Freund, 1881 (Maribo mus.). 1882 var udst. udkast til monument i Sorø af Saabye (Nordjyllands kunstmus. Ring (Odense bys mus.) og V. Bissen, statue af sidstnævnte (Nordjyllands kunstmus.) og statue af samme 1898 (Sorø akad. have). Medalje af Iver Thronsdén, 1884. Statue af John Börjesson, 1884 (Bergen), statue af samme udst. 1911 (Teatermus.; kgl. teater i Sth.). Statue af Jul. Schultz udst. 1906 (Teatermus.). Buste af J. Gelert udst. 1920 (Teatermus.; Århus kunstmus.). Medalje af Arno Malinowski, 1935. Relief af E. Ølsgaard (Randers teater). H. er ofte fremstillet i anekdotiske historiema. o.l., bl.a. flere mal. af W. Marstrand (St.mus.; Hirschsprung), mange tegn. af samme (Fr.borg; kobberstiksaml.), tegn. af Constantin Hansen, 1862, portr. som dekorationsmal. af samme, mal. af Carl Thomsen, 1883 (Århus kunstmus.), tegn. af samme, mal. af H. P. Lindeburg udst. 1883, tegn. af K. Gamborg, 1887 (Fr.borg), mal. af Lor. Frølich, 1888 (St.mus.) og mal. af samme udst. 1892, mal. af V. Rosenstand, 1891 (Fr.borg) og 1892 (St.mus.; Nordjyllands kunstmus.), forarbejder til mal. 1892 (Kbh. univ.), mal. af Aug. Schiøtt, af O. Matthiesen og en lang række mal. af V. Neiiendam (bl.a. Teatermus.) udst. 1911–49. Silhouet af Kirsten Wiwel (Kgl. bibl.). – Mindestotte af J. Wiedewelt, 1782 (ved Jægerspris). Radering „Holbergs minde“ af F. L. Bradt, 1784. Mindetavle på H.s bolig (Fiolstræde 8, Kbh.). Mindesmærke i Hansinelund (Ølgod). – Tersløsegård er siden 1917 mindegård for H. (F. J. Billeskov Jensen: L. H. and Tersløsegård, 1979). – Th. A. Müller: Holbergportrætter, 1918. Victor Hermansen: Johan Roselius og Portrættet af Holberg, 1961. Torben Glahn: Holberg-portrættet, i Soranerbladet 1968–69.

Povl Eller

Holberg, Ludvig Schall, 1847–1913, jurist. * 8.6. 1847 i Skårup, † 6.8.1913 i Kbh., begr. sst. (Ass.). F: seminarieforstander og sognepræst i Skårup, senere sognepræst i Nørre Åby, landstingsmand Diderik August H. (1804–83) og Henriette Sophie Worsaae (1818–89). Fik fornavnet Schall ved bevilling 15.11.1906. ~ 26.5.1876 på Frbg. med Betty Juliane Sophie Mathilde Caroc,

* 21.6.1852 på Sofiesminde, Skibet sg., † 9.3.1928 på Frbg., d. af gårdejer Johan Herman Rudolph C. (1822–1906) og Sophie Frederikke Friis (1829–1911).

H. blev student 1865 fra Sorø, cand.jur. 1871, overretssagfører 1875, dr.jur. 1886. I sin virksomhed som sagfører i Kbh. beskæftigede han sig især med administration af formuer; ved hans pludselige død afsløres betydelige uregelmæssigheder. Som skribent betragtedes H. som noget af en outsider blandt danske historikere og retshistorikere. Han debuterede med *Engelsk Parlamentarisme belyst ved Kongemagtens Ministeriets og Parlamentets forfatningsmæssige Stilling før og nu*, 1884. Disse studier førte ham til beskæftigelse med dansk middelalderlig statsret, som han belyste i en række skrifter der vel vidnede om idéfylde og kombinationsevne og om mod til at se med egne øjne uden ængstelig hensyntagen til traditionel opfattelse, men som heller ikke skyede hypoteser eller vovede slutninger. I disputatsen *Leges Waldemari Regis. Kong Valdemars Lov. Et Bidrag til Oplysning om Danmarks Statsret i det 13. Aarhundrede*, 1886, fremsatte H. den formodning at den såkaldte Abelske lov i virkeligheden stammede fra Valdemar Sejrs, en opfattelse han fastholdt og forsvarede over for angreb navnlig fra H. *Matzens og Kr. *Erslevs side. En fortsættelse af dette værk er den komparative undersøgelse af *Dansk Rigslovgivning. Forholdet mellem Vederlagslov og Rigslov. Rigslovene i Perioden 1241–1282*, 1889. H.s kendskab til fremmed retshistorie og navnlig til kanonisk ret gav sig udslag i *Dansk og fremmed Ret. Retshistoriske Afhandlinger*, 1891, hvor han bl.a. påviste kilderne i kanonisk ret til Jyske lovs fortale, *Konge og Danehof i det 13. og 14. Aarhundrede. Første Bind: Kong Erik Glippinges Haandfæstning og Rigslove*, 1895, og *Kirke og Len under Valdemarerne. Retshistoriske Afhandlinger*, 1899, hvor hans undersøgelser om danske len og om tidspunktet for den skånske kirkerets vedtagelse atter kaldte henholdsvis Kr. Erslev og H. Matzen frem. Senere historisk forskning har derimod stillet sig noget mindre kategorisk afvisende overfor H.s teser om det middelalderlige Danmarks karakter af en lenstat. – En søn Kai Caroc Schall H., * 23.3.1877, † 19.3.1932, blev student 1896, opgav et påbegyndt jurastudium og debuterede 1903 med *Viser og Vers*. 1907 kom en række dyreskildringer i *Zoologisk Have*, 1914 *Digte*, 1927 *Udvalgte Digte* og 1931 *Vaabenhvile*. H. var i flere år knyttet til forlaget Danmark. Sine sidste år var han sekretær på Christiansminde hotel ved Svendborg. – □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1886 77. – Nationaltid. 6.8. og 18.8.1913. Berl. tid. 7.8. og 16.8.

Holberg, Ludvig

s.å. Frantz Dahl i Festskr. i anledn. af tohundrede års dagen for indførelsen af jur. eksamen ved Kbh.s univ., red. E. Reitzel-Nielsen og C. Popp-Madsen, 1936 217f. Aksel E. Christensen: Kongemagt og aristokrati, 1945 (fot. optr. 1968) 143f.

Ditlev Tamm (Frantz Dahl)

Holbøll

Slægten har sit navn efter Hvolbølgård i Lejrskov sogn og føres med sikkerhed tilbage til Rasmus Hansen i Vrå i samme sogn. Denne var far til Peter Rasmussen (1717–88), gartner på Frydenlund.

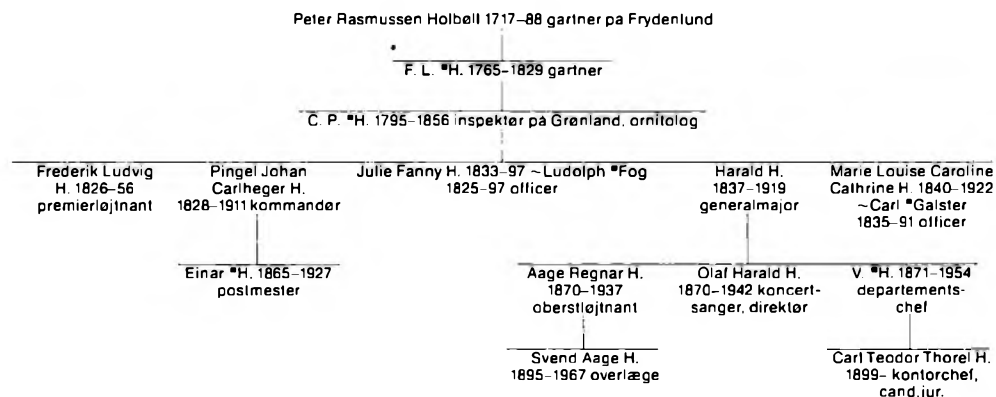
Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 377–81. C. Th. Holbøll: Tre generationer af slægten H. 1717–1856, 1955.

Hans H. Worsøe

Holbøll, Carl Peter, 1795–1856, inspektør i Grønland, ornitolog. * 31.12.1795 i Kbh. (Petri), † 1856, formentlig på Atlanterhavet. F: slots- og botanisk gartner F. L. *H. (1765–1829) og Juliane F. Kompffe (1771–1801). ~ 21.8.1825 i Godhavn med Hanna Sophie Theresia Petersen, * 13. 5.1810 i Kbh. (Fødsst.), † 21.6.1856 sst. (Petri), forældre ukendte.

H. blev kadet 1812, men afskedigedes efter ansøgning 1814. 1818 antoges han på ny i sin forrige charge og udnævntes 1821 til sekondløjtnant i Flåden. I mellemtiden havde han studeret zoologi og fik i foråret 1822 to års orlov for med understøttelse af Fonden ad usus publicos at foretage en ekspedition i Grønland dels for at gøre sig bekendt med farvandet og hvalfangsten og dels for at indsamle naturalier til det kgl. naturhistoriske museum. Allerede i begyndelsen af juni kom han til Godthåb hvor han opholdt sig til det følgende forår da han drog videre langs kysten til Holsteinsborg, hvorfra han senere begav

sig til Nordgrønland hvor han delvis rejste sammen med W. A. "Graah. I nov. 1822 havde han fået orloven forlænget et å to år med fuld gage idet den til hans ekspedition bevilgede understøttelse kun beløb sig til 150 rdl. årlig. Efter med stor interesse og dygtighed at have udført sit hverv vendte han hjem 1824. Imidlertid var han blevet „indfanget“ af Grønland, hvorfor han – efter 1825 at være blevet udnævnt til kgl. inspektør for handelen og hvalfangsten i Nordgrønland – tog afsked fra søetaten med kaptajn-løjtnants karakter. Da inspektoratet for Sydgrønland blev ledigt 1827 konstitueredes han febr. 1828 og fik nov. s.å. fast udnævnelse til dette embede. Som inspektør beskæftigede H. sig med alverdens sager i den grønlandske hverdag, begrænsede sig ikke til særlige interesseområder. Han argumenterede virkningsfuldt for den grønlandske befolknings velfærd og trivsel og vendte sig ofte mod handelsdirektionens og rentekammerets tit smålige og uhensigtsmæssige spareanstrengelser. Med sine forslag og lokale foranstaltninger havde H. altid et „pædagogisk“ sigte. Derfor var han indtil 1840 tilhænger af en gradvis frigivelse af handelen og erhvervene i Grønland. Han anså principielt og generelt et frit handels- og erhvervsliv for sundt for befolkningens fremdrift. Som medlem af kommissionen af 1835 støttede han derfor de indledte „frihandlervforsøg“. Da de imidlertid faldt meget uheldigt ud, sadlede H. om. Forinden havde han været med til at fostre flere gode forslag der blev virkeliggjort. Undervisningen af de grønlandske børn forekom ham vigtig, især den „verdslige“ del af den. Regnekundskaberne lod meget tilbage at ønske. Det søgte han at råde bod på ved at foranstalte en regnebog udarbejdet for børneskolen. Den kom til at danne grundlaget i næsten et århundrede for regneundervisningen i den grøn-

landske børneskole. 1841–55 var H. optaget af at føre kommissionens knæsatte forslag ud i livet. Ved siden af dyrkede H. fortsat sine naturhistoriske interesser. Hans betydeligste indsats er *Ornithologiske Bidrag til den grønlandske Fauna*, først publiceret i tidsskriftet *Isis*, 1845, senere oversat til tysk af dr.med. I. H. Paulsen 1846. 1855 var H. på embeds vegne medlem af en ny kommission hvorfor han overvintrede i Kbh. Om foråret 1856 forlod han byen på briggen Baldur for at vende tilbage til Grønland; men briggen nåede aldrig sit bestemmelsessted, da den rimeligvis forliste totalt et sted i Nordatlanten. – R. 1848. □Mal. af C. R. Fiebig. Litografi af E. Fortling efter foto.

L. Bobé: Den grønlandske handels og kolonisations hist., 1936 = Medd. om Grønland LV. 2. P. P. Sveistrup og S. Dalgaard: Det danske styre af Grønland 1825–50, 1945 = Medd. om Grønland CXLV, 1.

Finn Gad (H. Ostermann)

Holbøll, Einar, 1865–1927, filantrop. * 20.12. 1865 i Kbh. (Holmens), † 23.2.1927 i Charlottenlund, begr. i Ordrup. F: premierløjtnant i flåden, senere kommandør, lodsinspektør i Kbh. Pingel Johan Carlheger H. (1828–1911) og Johanne Mathilde Caspersen (1840–1912). ~ 1° 5.10.1892 i Rønne med Emma Amalie Sandorff, * 3.5.1864 på Frbg., † 11.9.1943 i Kastrup, d. af skibsbygmester Mads Gottfried Nielsen S. (ca. 1818–76) og Hansine Hansen (1830–1917, ~ 2° 1877 med handelsgartner Rasmus Nielsen Sørensen i Rønne, 1830–1922, ~ 1° 1855 med Mathilde Vilhelmine Charlotte Danckert, 1830–77). Ægteskabet opløst. ~ 2° 23.5.1912 i Kbh. (Chr.) med Bertha Hansen, * 28.1.1882 i Humble, † 1.7.1964 i Charlottenlund, d. af sadelmagemester Carl H. (1845–90) og Dorteia Mathilde Bendixen (1849–1941).

H. kom til søs 1880, tog præliminæreksamen 1883, sejlede derefter i nogle år og læste til styrmandseksamen. På grund af en øjensygdom måtte han opgive dette og kom 1866 i postvæsenets tjeneste; han blev 1892 postekspedient og var ansat i Kbh., til han 1905 blev postmester i Gentofte, 1909 i Charlottenlund. Gennem hvervet som bestyrelsesmedlem i Post- og Telegrafforeningen kom han ind på filantropisk virksomhed og tog initiativet til opførelse af en stiftelse for foreningen på Frbg. Under arbejdet med juleposten fik han den tanke at benytte de mange julehilsner i filantropisk øjemed ved at disse blev forsynet med et særligt mærke, julemærket, der skulle sælges til fordel for et filantropisk arbejde. H.s tanke var oprindelig derved at skaffe midler til opførelse og drift af et hittebørnshospital hvorved han håbede, at ugifte

mødre kunne hindres i under ulykkelige forhold at dræbe deres nyfødte børn, idet disse uden videre kunne indleveres til det nævnte hospital. – Der rejstes imidlertid mange indvendinger herimod og planen ændredes til formål for tuberkuløse børn. Julemærket solgtes første gang i julen 1904 og indbragte et nettooverskud på ca. 67 000 kr.; pengene anvendtes i første omgang til opførelse af julemærkesanatoriet ved Kolding der blev overladt Nationalforeningen til tuberkuløsens bekæmpelse, og til oprettelse og drift af forskellige rekonvalescenthjem for børn (julemærkehjem) – 1980 ialt fire. Tanken med julemærket og andre velgørenhedsmærker er optaget i mange andre lande. – H. fik også den tanke at hjælpe blinde ved salg af en „Barnets Lykkeskilling“ der skulle købes af familier i anledning af et barns fødsel. H. kom ved sit filantropiske arbejde ind i forskellige organisationer med filantropisk formål, var således formand for Julemærkekomiteen, medlem af bestyrelsen for Nationalforeningen til tuberkuløsens bekæmpelse fra 1910 og for Børnehjemmet af 1870, æresmedlem af Foreningen Danmarks blinde, af Norske kvinders sanitetsforening osv. Fra 1911 var han forretningsfører i forbrugsforeningen for embeds- og bestillingsmænd samt læger. Han udgav 1925 en lille samling fortællinger, *Søstjerner*. – R. 1909. DM. 1925. □Buste af Thod Edelmann udst. 1909. Mal. af Chr. Asmussen, 1917. Buste af Chr. Arvesen, 1922 (Fr.borg). Mal. af Ella Bruun, 1927. Afbildet på julemærke 1927. Buste af Thod Edelmann, 1927 (1936 ved Holbøllsminden, Svendborg). Træsnit af Alex Garff, 1931. Buste af Arvesen udst. 1945 (1948 ved Charlottenlund st.). På fransk mindemærke 1954. Foto.

Berl. tid. 23.2.1927. Kai Hammer i Acta tuberculosea scandinavica II, s.å. 281–83. Chr. Jensen i Børnesagens tid. XXII, s.å. 57–59. Olaf Linck: Den store børneven, 1928. J. B. Nikolaisen i American-scand. review XXVII, N. Y. 1939 259–302. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Oluf J. Skjerbæk**

Holbøll, Frederik Ludvig, 1765–1829, gartner. * 14.10.1765 på Frydenlund ved Vedbæk, † 30. 1.1829 i Kbh. (Petri), begr. sst. (Ass.). F: gartner på Frydenlund Jürgen Peter Rasmussen kaldet H. (1717–88) og Marie Elisabeth Buchholtz (1730–1813). ~ 19.10.1792 i Søllerød med Juliane Friderique Kompffe, * 8.9.1771 i Søllerød, † 29.8.1801 i Kbh. (Petri), d. af slotsgartner Johan Carl Frederik K. (ca. 1737–1804) og Margaretha Dorothea Holst (ca. 1737–1801). – Far til C. P. *H.

H. fik sin uddannelse som gartnerelev hos gartner Krause på Sofienberg og fik som udlært an-

Holbøll, F. L.

sættelse hos sin far på Frydenlund gods. Inden da havde han erhvervet sig gode kundskaber i sprog og botanik. Efter faderens død 1788 blev han gartner og forvalter på Frydenlund indtil godsets salg 1793. Samme år blev han udnævnt til botanisk gartner (overgartner) ved Botanisk have i København, men inden da fik han bevilling til en længere studierejse til de botaniske haver i Leiden, Amsterdam og London (Kew Gardens). I Botanisk have i København virkede han i 35 år og grundlagde her havens frøsamling og udveksling af frø med udenlandske botaniske haver, en værdifuld ordning for de videnskabelige plantesamlinger i alle de implicerede botaniske haver. H. fungerede som rådgiver for mange gartnere og havevenner, bl.a. for Kamma *Rahbek. H. udgav ikke selvstændige havebøger, men forestod nyudgaver og udarbejdede kommentarer til Havekonsten af J. F. Blots og J. L. Christ (1802–09) og til Lærebog i den økonomiske Haugedyrkning af J. G. Vothmann (1817). Samtidig med sit virke i Botanisk have var han medlem af kommissionen ang. Frederiksberg have, af gartnereksamenskommissionen, af Det kgl. danske landhusholdningsselskabs agerdyrkningskomité og Det physiographiske selskab i Lund. Fra 1804 var han desuden ansat som slotsgartner og slotsforvalter på Frederiksborg slot. □Min. af F. C. Camradt, litograferet af A. Kaufmann 1835.

Pers.hist. t. 7.r.IV, 1920 252–61 (slægten). J. W. Hornemann i Dansk litteraturtid., 1829 125–28 (optr. i Haved. I, 1829 77–80). Fr. Thaarup: Materialier til den da. stats haveculturs hist. og statistik, 1844. Axel Lange i Gartnerid., 1908 141f. Fr. Heide: Fra Frederiksberg have til Bakkehuset, 1918. Samme i Vor fortid III, 1919 33–50. Johs. Tholle: Haveanlægene og gartnerne ved Fr.borg slot, 1958 39 41 51.

Age Nicolaisen

Holbøll, Harald, se Galster, Carl.

Holbøll, Valdemar Kragh, 1871–1954, kirkeminister, departementschef. * 14.12.1871 på Frbg. (Garn.), † 19.6.1954 i Kbh., begr. sst. (Garn.). F: premierløjtnant af generalstaben, senere generalmajor Harald H. (1837–1919) og Emma Oline Kragh (1844–1917). ~ 19.4.1898 i Hamburg (Petri k.) med Laura Antonie Thorel, * 4.9.1870 i Yokohama i Japan, † 15.4.1946 i Kbh., d. af købmand sst., senere rentier i Hamburg Carl Theodor T. (1833–97) og Antonie Harras (1840–1926). H. blev student fra Borgerdydskolen 1890, cand.jur. 1896, var sagførerfuldmægtig i Kbh. til 1904 og fra 1898 ansat i kultusministeriet, assistent 1900, fuldmægtig 1909, ekspeditionssekretær 1910 og kontorchef 1914. Ved ministeriets deling 1916 i kirkeministeriet og undervisnings-

ministeriet som H. var modstander af fordi han ønskede kirkens indflydelse på skolen bevaret, forblev han som kontorchef i kirkeministeriet, men udnævntes 1921 til departementschef i undervisningsministeriet, dog stående til tjeneste i kirkeministeriet, og var dets departementschef 1923–42. – H. var 1904–07 sekretær i det kirkelige udvalg og 1928–40 formand for det kirkepolitiske udvalg der nedsattes ved lov, foreslået af de konservative der ønskede kirkeforfatning indført, og støttet af socialdemokratiet der ønskede stat og kirke adskilt, mens venstre og radikale stemte mod udvalgets nedsættelse. Korrekt og loyalt ledede H. udvalgets arbejde gennem 12 år og afgav en betænkning med adskillige mindretalsforslag, men intet flertalsforslag. Det stemte godt overens med de politiske partiers opfattelse på daværende tidspunkt, og der blev ingen kirkekamp.

Med udgangen af 1941 nåede H. pensionsalderen, men kirkeminister V. Fibiger ønskede i forståelse med biskopperne intet departementschefskifte på dette tidspunkt og forlængede H.s funktionstid et år. H. sluttede imidlertid ikke sin karriere som departementschef, men var i regeringen Scavenius 9.11.1942–5.5.1945 chef for det ministerium han flittigt, påpasseligt og loyal over for skiftende ministre havde tjent gennem årtier. Som han havde været korrekt tjenestemand blev han en korrekt „upolitisk“ parlamentarisk kirkeminister. Han indstillede sammen med de øvrige ministre sin funktion 29.8.1943, men afskedigedes formelt først 5.5.1945. – H. var en kyndig jurist og underviste i kirkeret ved pastoralseminariet og var medlem af dets direktion 1909–42 og genoptog som lektor undervisningen 1945–51. Han havde varm interesse for afskedigede præsters og præsteenkers kår og var bestyrer for præstepensionsfondet fra 1923, medlem af bestyrelsen for de gejstlige enkekasser fra 1928 og formand for præsteenhjemmet fra 1934 samt medlem af direktionen for Det kgl. vajsenhus fra 1924, dens formand fra 1936. Alle disse poster afgav han ved sin udnævnelse til minister. Han var desuden formand for det 1927 oprettede Selskab for kirkelig kunst og udgav *Teologisk Star* 1927, 1933 og 1941. – R. 1912. DM. 1921. K.² 1926. K.¹ 1934. S. K. 1941. □Foto.

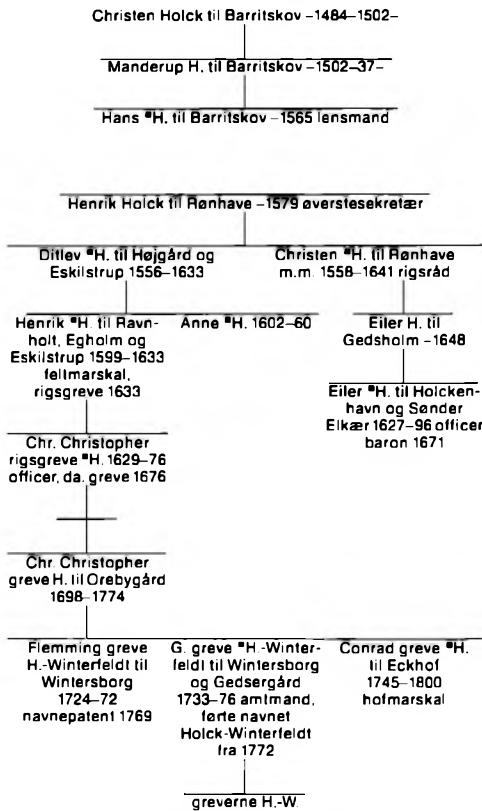
Kristeligt dagblad, Berl. tid. og Politiken 20.6.1954. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Helge Larsen

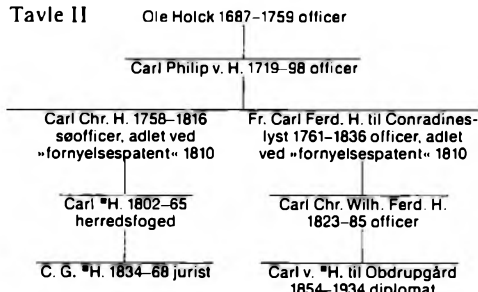
Holck

Sønderjysk uradel, hvis ældst kendte medlemmer levede i 1300 tallet. (tv. I). Von Holck (tv. II). Adel.

Tavle I

Tavle II

I. Hans *H.s søster Anne var ~rigsråd Verner *Parsberg (1511-67). Hans *H.s datter Kirsten var ~2° rigsråd Steen *Brahe. Ditlev *H. var ~1° Inger Rosenkrantz, d. af Folmer A. *R. Christen *H. var ~2° Marie Below, d. af rigsråd Henrik *H. Eiler *H. (1627-96) var ~1° Elisabeth Høg, d. af rigsråd Mogens *H., og ~2° Ingeborg Dorothea Vind, d. af vicekansler Holger *V. Anne *H. var ~landsdommer Vincents *Steensen. Conrad greve *H. var ~2° Juliane Sophie komtesse Danneskiold-Laurvig, d. af søofficeren

Christian greve *D.-L. Deres datter Anna var ~filosoffen Johan Erik v. *Berger. Conrad greve *H.s søster Margrethe var ~1° overpræsident Volrad Augustin v. d. *Lühe og ~2° med diplomaten og hofmanden Chr. *Numsen. Blandt de borgerlige slægter H. kan nævnes en norsk slægt, der føres tilbage til Peder til Myklebust, -1521. En gren af denne slægt bosatte sig i Danmark med sognepræst til Sandby Søren Hagerup H. (1791-1827). Denne var far til præsten J. C. *H. (1824-99) hvis søn var statistikeren Axel *H.

Danm.s adels årbog XLII, 1925 II 425-56; (II) 457-69.
Nils G. Bartholdy/Hans H. Worsøe

Holck, Anne, 1602-60, adelsdame. * 7.12.1602 på Tryggevælde, † 5.6.1660 på Stensgård på Langeland, begr. i Snøde k. F: Ditlev *H. (1556-1633) og Margrethe Nielsdatter Krabbe (1577-1656). ~2.11.1623 i Køge med Vincents Steensen til Stensgård, * 1.5.1592 på Stensgård, † 17.2.1659, s. af Hans S. (1559-94) og Margrete Eriksdatter Basse (1552-1611). - Søster til Henrik *H. H. tilbragte en stor del af sin barndom hos sin mormor, fru Birgitte Skave på Eskilstrup. I juli 1621 trolovedes hun med Vincents Steensen der da var kammerjunker hos hertug Ulrik. Da svenskerne i febr. 1659 prøvede at erobre Langeland blev de slået tilbage, men Vincents Steensen døde af sine sår fra kampen. Med stort heltemod overtog H. ledelsen af forsvaret trods alder og svagelighed, men i marts lykkedes det dog svenskerne at bemægtige sig øen. H. skal være blevet fængslet, men beretningerne om hendes fængsling synes dog for størstedelen at være sagn. □Mal. af Remmert Petersen ca. 1630 (forhen Stensgård), efter dette træsnit af H. P. Hansen, 1870, og kopi af G. Vermehren (Fr.borg).

III. tid. 2.1.1870. Vilh. Lütken: Bidrag til Langelands hist., 1909 254-63. Danske herregårde ved 1920, red. L. Bobé m.fl. II, 1923 353-55.

Hugo Andersen *

Holck, Axel Nikolaj, 1863-1940, statistiker, kunsthistoriker. * 30.1.1863 i Kbh. (Garn.), * 26.9.1940 i Kbh., begr. Ordrup kgd. F: resid. kapellan, senere sognepræst J. C. *H. (1824-99) og Thyga E. C. T. Thaning (1826-1913). ~27.9.1893 i Kbh. (Frels.) med Ida Charlotte Thorlakson, * 1.5.1872 i Kbh. (Trin.) † 24.1.1950 på Frbg., d. af tandlæge Grimur Carl Christian T. (1846-1915) og Elisabeth Weide Engholm (1850-1940).

H. blev student 1882 fra Bokkenheusers kursus og cand. polit. 1888, blev 1892 assistent i statens statistiske bureau, fuldmægtig 1896, kontorchef

Holck, Axel

1897, forlod bureauet for 1903 at blive amtsforvalter i Hjørring, 1906 i Maribo, tog sin afsked 1933. Han har inden for sit egentlige fag udgivet *Dansk Statistiks Historie 1800–1850*, 1901 og *Arbejdsforhold og Socialreform i det 19. Aarhundrede*, 1920, ligesom han i *Verdenskulturen VII* (1909–10) har skrevet om *Sociale Forhold i det 19. Aarhundrede*. Han var fra 1903 formand for Foreningen mod lovbeskyttelse af usædelighed til dens opløsning 1906 og redigerede 1889–97 dens månedsblad. 1902–03 var han redaktør af *Tidsskrift for Industri*. Ved siden af sit embede og sine økonomisk-sociale interesser dyrkede han fra ungdommen kunsthistorie og studerede på flere rejser især ældre udenlandske malere; han var kunsthistorisk medarbejder ved Salmonsens konversationsleksikons 1. og 2. udgave og skrev enkelte tidsskriftartikler om kunst. Som amtsforvalter i Maribo tog han ledende del i amtets kulturelle liv, var fra 1908 formand for Lolland-Falsters stiftsmuseum, interesserede sig meget for biblioteksvæsenet og stiftede 1912 Lolland-Falsters historiske samfund, blev dets formand, redigerede fra 1913 dets årbog og skrev heri adskillige lokalhistoriske artikler. 1939 nedlagde han alle sine tillidshverv og flyttede til Kbh. – R. 1910. DM. 1927. □ Radering af Axel Hou, 1901. Mal. af H. Vedel, 1927 (Lolland-Falsters stiftsmus.).

Sv. Jørgensen i Lolland-Falsters hist. samf.s årbog, 1941 1-9. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Povl Engelstoft *

Holck, Carl Georg, 1834–68, jurist. * 3.1.1834 i Ålborg, † 14.8.1868 i Dresden, begr. sst. (Trin. kgd.). F: auditor, senere herredsfoged, etatsråd Carl *H. (1802–65) og Adelaide E. C. Laub (1812–89). ~ 1° 26.9.1861 i Kølstrup med Christiane Frederikke Andresen, * 11.5.1838 på Ørnfeldt, † 23.11.1864 i Kbh. (Johs.), d. af proprietær, exam. jur. Jens Christian A. (1800–69) og Frederikke Sørine Thomsen (1804–1902). ~ 2° 10.8.1868 i München med Ludovica (Louise) Maria Theresia Schmitt, * 15.3.1842 i Aschaffenburg, † 13.2.1927 på Frbg. (~ 2° 1873 med kontorchef i universitetskvæsturen Alfred Waldemar Holck, 1840–1924), d. af tidligere vatfabrikant, vejermester ved jernbanen Martin S. (1796–1855) og 2. hustru Caroline Maria Zeller (1817–ca. 98).

H. blev student 1849 fra Kolding, cand.jur. 1855, s.å. volontør i det slesvigske ministerium, tog 1856 slesvigsk juridisk eksamen, var 1856–57 hjælpesekretær ved den 8. ordentlige samling af de slesvigske provinsialstænder i Flensborg, foretog 1857–59 på det Hurtigkarlske stipendium

en studierejse til udlandet – Bonn, Paris, München – blev 1858 kancellist i det slesvigske ministerium, 1859 tillige ekstraordinær docent ved universitetet for et tidsrum af tre år for at holde forelæsninger over discipliner af slesvigsk ret, 1861 fuldmægtig i det slesvigske ministerium, s.å. konst. professor, 1862 prof. ord. i det rets- og statsvidenskabelige fakultet. – Det havde været H.s tanke at vie sin livsgerning til den slesvigske rets tjeneste, og det var først efter megen vaklen at han efter F. C. *Bornemanns død 1861 efterkom en opfordring fra det juridiske fakultet til at indtræde i fakultetet hvor han overtog statsretten og kirkeretten. Han holdt vel også forelæsninger – foruden over slesvigsk tingsret – over dansk tings- og obligationsret, men disse og andre forelæsninger blev ikke trykt. Offentliggjorte efter H.s tidlige død blev derimod hans *Den danske Statsforfatningsret* (I–II, 1869) og *Den danske Statsforvaltningsret* (1870), begge udgivne af C. *Goos og J. *Nellemann. H.s statsret var den første fremstilling af forfatningsretten efter grundloven af 1866. Forvaltningsretten, som H. behandlede uden forarbejder af videre betydning, blev først med Poul *Andersens (1888–1977) værker genstand for ny omfattende videnskabelig behandling. Omtrent samtidig med H. blev Goos medlem af fakultetet, og H. måtte stå i skyggen af denne forsker. Under 80ernes forfatningsstridigheder blev H.s objektive og upolitiske fremstilling af statsretten anført som argument mod forskellige af de af hans efterfølger H. *Matzen forfægtede statsretlige doktriner, ikke mindst på den foreløbige lovgivnings område. □ Foto.

C. Goos og J. Nellemann i H.: *Den danske statsforfatningsret* I, 1869 III–XV. Niels Lassen: *Erindringer* I, 1918 230f. Frantz Dahl i *Festskr.* i anledn. af tohundredårs dagen for indførelsen af jur. eksamen ved Kbh.s univ., red. E. Reitzel-Nielsen og C. Popp-Madsen, 1936 183f. – Papirer i Kgl. bibl.

Ditlev Tamm (Frantz Dahl)

Holck, Peter Carl Christian, 1802–65, herredsfoged. * 3.1.1802 i Tunis, † 10.12.1865 i Fredericia, begr. sst. F: konsul, kaptajnlojtnant, senere kommandør Carl Christian H. (1758–1816) og Bolette Henriette Margrethe Lund (1776–1846). ~ 4.8.1832 i Kbh. (Garn.) med Adelaide Emilie Caroline (Cathrine) Laub, * 2.4.1812 i Kbh. (Fødsst.), † 26.11.1889 på Frbg., d. af kaptajn, senere major Georg L. (1775–1823) og Emilia Andrea Sophia Colding (1781–1853). – Far til C. G. *H.

H. blev student 1821 fra Metropolitanskolen, cand.jur. 1826, auditor 1829, overauditor 1835 og 1846 herredsfoged i Elbo, Holmans og en del

af Brusker herreder. Som auditor var han 1837–43 medlem af en kommission der nedattes til undersøgelse og pådommelse af den såkaldte Dronninglund-sag, et kompleks af ca. 500 uopklarede forbrydelser af forskellig art nord for Limfjorden; sagen afsluttedes ved højesteretsdom 1844. Som herredsfoged indlagde han sig fortjeneste under begge krigene 1848 og 1864; som den første embedsmand virkede han 1848 for oprettelse af landvævninger, var under den fjendtlige okkupation genstand for husundersøgelse og arrestation. 1848–49 var han medlem af den grundlovgivende rigsforsamling for Fredericia og tilhørte højre. – Kammerjunker 1840. Etatsråd 1861. – R. 1846. □Stik af Chrétien, 1807. Farvelagt tegn. ca. 1835. Foto.

C. H. i Pers.hist.t. 8.r.V, 1926 35–51 (selvbiogr. fragment).

*Povl Engelstoft**

v. **Holck, Carl Christian Jens Wilhelm**, 1854–1934, officer, diplomat. * 8.2.1854 i Kbh. (Garn.), † 16.1.1934 i Sorø, begr. sst. F: kaptajn Carl Christian Wilhelm Ferdinand v. H. (1823–85) og Caroline Dorothea Frederikke Als (1825–56). ~ 14.4.1886 i Kbh. (Garn.) med Alma Anne Maria Julie Nanna Anina Meyer, * 24.12.1861 i Hamburg, † 28.11.1940, d. af grosserer Johan Philip Ferdinand M. (1829–87) og skuespiller Anna Maria Benedictsen (1835–74). Kaldte sig under 1. verdenskrig „de H.“

v. H. blev student 1871 fra Haderslev lærereskole, cand.phil. 1872 og studerede jura 1872–77. Han aftjente derefter sin værnepligt, blev sekondløjtnant i fodfolket 1880, premierløjtnant i artilleriet 1881 og var elev i officerskolens ældste klasse 1884–86. Da han imidlertid ikke var tilfreds med de avancementsmuligheder der frembød sig i Danmark udvandrede han til Siam hvor han under admiral A. de Richelieu havde ansættelse i det siamesiske marineartilleri 1886–94. De første fire år organiserede han militærstationer i provinsen Chantaboon og havde de sidste fire år kommando over forterne ved Menamflodens munding. Han ledede her opførelsen af et nyt fort hvor han førte kommandoen da franske krigsskibe under den kortvarige fransk-siamesiske krig juli 1893 forcerede indløbet til Bangkok; s.å. udnævntes han til major i det siamesiske marineartilleri. Efter eget ønske tog han sin afsked fra officerstjenesten i Siam 1894 og vendte hjem til Danmark hvor han blev kaptajn i artilleriets forstærkning 1895 og fra 1897 var beskæftiget ved anlæg af nye statsbaner. På grund af sit kendskab til siamesiske forhold sendtes han 1909 som dansk konsul og konsul-

dommer for Siam til Bangkok, udnævntes til generalkonsul 1917 og akkrediteredes samtidig som chargé d'affaires. Han tog sin afsked 1.1.1921 og vendte tilbage til Danmark. Fra 1921 var han medlem af bestyrelsen for A/S Det østasiatiske industri og plantagekompagni. 1922–30 ejede han Obdrupgård ved Grenå. – R. 1909. DM. 1920. □Kinesisk lakmaleri 1917. Foto.

Danm.s adels årbog XLII, 1925 465. W. Christmas: Et år i Siam, 1894 173. Herman Nielsen i III. tid. 17.4.1910. Vict. Pürschel: Akademisk skyttekorps 1866–1916, 1916 37. Berl. tid. 19.1.1934. Danmarksposten, 1934 febr.-nr. – Papirer i C. F. Schiöpfunges saml. i Rigsark. Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

*Fr. de Fontenay**

Holck, Christen, 1558–1641, rigsråd. * 29.5.1558 på Rønhave, † 18.3.1641, begr. i Lisbjerg k. F: Henrik H. til Rønhave (ca. 1515–79) og Magdalene Reventlow til Søbo († tidligst 1602). ~ 1° 20.7.1595 på Kbh.s slot med Karen Krafse, * 26.11.1561 på Assendrup, † 26.6.1602 i Viborg, d. af Eiler K. til Egholm (1524–99) og Hilleborg Bille († 1602). ~ 2° 16.6.1605 med Marie Below til Hastrup, * 25.12.1586 på Spøttrup, † 9.9.1651, d. af Henrik B. til Spøttrup (1540–1606) og Elisabeth Skram (1563–1600). – Bror til Ditlev *H.

Om den traditionelle udenlandsrejse vides blot at H. studerede et par år i Strasborg. Hjemme igen ansattes han 1582 i danske kancelli hvis øverste sekretær han var 1589–95. I kraft af sin forlening med domprovstiet i Roskilde 1590–96 fungerede han som konservator for universitetet. 1592 blev han tillige forlenet med et kannikedømme i Roskilde. Han stod sig ikke for godt med rådsflertallet i formynderstyrets sidste tid. Til gengæld kom han ind på livet af den unge Christian IV der da også 1596 udnævnte ham til rigsråd og kort efter til lensmand på Tryggevalde. 1601–11 sad han som lensmand på Hald, derefter på Silkeborg. Sikker på grund af stigende modstand mod den kongelige udenrigspolitik blev han dog kun de allerførste år af sin rådstitid anvendt i udenrigsdiplomati. 1602–03 var han med prins *Hans på hans ulykkelige tur til Rusland. 1600 var han i Sverige og 1604–05 i Polen, begge gange for at varetage Danmarks dominium maris interesser i Østersøen. Hans opræden i Sverige syntes dog ikke kraftig nok for Christian IV, og det var næppe tilfældigt, at netop H. affattede det menige råds afvisende og med oprørsretten truende betænkning mod Christian IVs krigspropagation over for Sverige 1604. Først 1621 dukkede han atter op i diplomati, men da som rigsrådets betroede repræsentant der på fyrstemødet i Segeberg skulle hindre Christian IV i at føre en for aktivistisk tysk politik. 1624 afslut-

Holck, Christen

tede han sin diplomatiske karriere med at spille en lidet iøjnefaldende rolle ved de for Danmark og rådet uheldige grænseforhandlinger med Sverige i Knærød. I rådsstuen var han til gengæld en central figur, fast i meninger og myndig i fremtoning. Han skrev en lang række betænkninger, især om de tyske forhold. Det tyder på nær overensstemmelse med rådets fredeligt sindede godsejerflertal i udenrigspolitiske synspunkter og viser, at han indtog en lederstilling i rådets Tysklandspolitik. H. var en af dets mest mistroiske medlemmer over for Christian IVs alliancebestræbelser med den nedresachsiske kreds' „konsorter og lemmer“ 1623. Kongens krigsfolk i Nordtyskland burde aftakkes, dog med „god reputation, lempe og lejlighed“. I stedet burde Danmarks tropper – og det landets egne sønner – holdes rede hjemme til værn mod pludselige angreb. Heri lå en klar tilslutning til Arild Huitfeldts nationale hærprogram og en lige så klar undsigelse af kongens på lejetropper baserede aggressive nordtyske politik. Denne gik han i øvrigt også imod i dens evangeliske klædebon, selv om han i sommeren 1624 efter Knærødfiaskoen følte sig tvunget til at tage et hovedansvar for en beskeden og også stærkt betinget dansk støtte til Jacob I af England.

Over for Sverige gik H. ind for en kompromispolitik og var da også under den dansk-svenske krise i foråret 1624 vistnok imod en kraftig oprustning. Til gengæld syntes han toneangivende blandt de råder der straks blev tvunget til at drage den konsekvens af det nævnte grænsemøde, at rådets hidtidige ikke-rustningspolitik, der spillede fallit i Knærød, ikke kunne fastholdes. Med sin evne til at skære igennem blev han inden- og mellemrigs benyttet meget af Christian IV. Han var fire gange som rigsråd til herredag i Norge og 1597 på Øsel for at holde retterting. 1623 forhandlede han i hertugdømmerne om nogle digestrigheder, og 1611 og 1613 vikarierede han for Jakob Ulfeldt som rigskansler. Under kongens fravær fra riget beskikkedes han til regeringsråd, 1606 under Englandsbesøget, 1612 under Kalmarkrigen og 1626–27 under kejserkrigen. Han var også medlem af en række vigtige kommissioner, 1621 således af universitets- og 1624 af gårdsretskommissionen. 1629 bemyndigedes den aldrende råd til at undersøge tilstanden i Jylland hvor krigen havde medtaget også hans eget gods hårdt. Året efter fritog kongen ham fra rådshvervet efter ansøgning på grund af alder, men lod ham til hans død beholde Silkeborg len. Her kunne H. være noget skødesløs i forrettelsen af sine lensmandspligter og hård ved en og anden af de Silkeborgbønder. Til gengæld var han vistnok som visse af sine rådskolleger ikke uden lit-

terære interesser. I hvert fald støttede han C. C. Lyschanders udgave af de danske kongers slægtsbog. – Som en toneangivende repræsentant for det rådsflertal der ikke mindst af standsmæssige økonomiske grunde ønskede freden bevaret for næsten enhver pris, var han typen på den konservative politiker med de af tradition bestemte og noget tilstøvede anskuelser, først rede til at modificere disse, når det var for sent, og således ikke i stand til at leve op til de nye konjunkturer der fra o. 1600 mere og mere gjorde en stærk rådstilnærmelse til den stadig stærkere kongemagts indre- og især ydrepolitiske målsætninger nødvendig af hensyn til rigernes velstand og sikkerhed og til bevarelsen af deres territoriale udstrækning. □Mal. 1626 (Holckenhavn), efter dette tegn. af C. C. Andersen (Fr.borg).

Aktstykker og oplys. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Kr. IVs tid, udg. Kr. Erslev I–II, 1883–88. Pers. hist. t. 5.r.II, 1905 8–35 (H.s stambog). – H. F. Rørdam: Kbhs univ.s hist. III, 1873–77 481–86. Edv. Egeberg: Silkeborg slot I–III, 1923–24 S. U. Palme: Sverige och Danm., Uppsala 1942. Leo Tandrup: Mod triumf el. tragedie I–II, 1979.

Leo Tandrup

Holck, Christian Christoffer Ditlev greve, 1629–76, officer. * 12.(13).6.1629, † 4.12.1676 i slaget ved Lund, formentlig begr. på valpladsen. F: oberst, senere feltmarskal, rigsgreve Henrik *H. (1599–1633) og Hilleborg Krafse († 1661). ~ Sophie Ulfeldt, * 25.1.1636, † 24.4.(el.8.)1698, begr. i Bråby k., d. af Flemming U. (1607–57) og Anna Elisabeth v. d. Gröben (1612–90). Efter en lang studierejse til udlandet, 1648 var han i Leiden, 1649 i Strasbourg og Padua, 1650 i Rom, blev H. 1656 ritmester i sognerytterne med hvilke han n.å. gik ind i Ulrik Christian *Gyldenløves (1630–58) regiment og deltog i krigen i Skåne. Da regimentet ved den anden krigs udbrud 1658 var „samt af Fjenden borttaget og samt ruineret“ søgte han, der s.å. blev oberst og ritmester, forgæves at genopstille det i Lolland m.m., men deltog n.å. i Nordjylland i opstillingen af et rytterregiment dér. Fra 1660 til sin død var han overfører (chef) for drabantgarden. 1670–71 deltog han som kommissarius i genrejsningen af det nationale rytteri, navnlig rostjenesten, var indtil 1675 næstkommanderende over sjællandsk-fynsk rostjeneste og af Hans *Schack udset til at føre regimentet i krig. Det første krigsår var regimentet under H. som oberst samlet på Sjælland til kystsikring, og skønt han indtrængende bad om anvendelse i felten ville kongen og dronningen ikke give afkald på drabantchefen og hans regiment til hoffets beskyttelse. Juli 1676 beordredes H. dog med regimentet til

Skåne, og mens hovedhæren drog mod øst, holdt han det stærkt besatte Malmø under observation. Den tapre og dristige H. var imidlertid ikke tilfreds med på afstand at skulle overvåge fæstningen og benyttede enhver lejlighed til at komme i kamp, så overfeltmarskallen måtte pålægge ham ikke så meget at „skærmsere og brave“ fjenden som hidtil. I slaget ved Lund 4.12. faldt han sammen med de fleste af regimentets officerer og en stor del af mandskabet. På forespørgsel erklærede den svenske overgeneral senere at al eftersøgning efter hans lig havde været forgæves. – 1676 naturaliseret som dansk greve.

K. C. Rockstroh: Udvikl. af den nationale hær II, 1916.
*Rockstroh**

Holck, Clothildis Nathalia Septima, se Ryge, Nathalia.

Holck, Frederik Vilhelm Conrad, greve, 1745–1800, hofmarskal, amtmand. *28.9.1745 på Orebygård, †7.12.1800 i Kiel, begr. sst. F: greve, generalløjtnant Christian Christopher H. (1698–1774) og friherreinde Ermegaard Sophie Winterfeldt (1702–56). ~1° 20.4.1768 i Kbh. (Slotsk.) med Christine Stockfleth, *4.5.1751 på Ulriksholm, †13.5.1768 i Kbh. (Holmens), d. af stiftamtmand Christian S. til Bordsesholm (1715–50, ~1° 1739 med Adolphine Christine Rostgaard, 1706–40) og Margrethe v. Heinen (1730–1805, ~2° 1767 med stiftamtmand Caspar Herman Storm, 1718–77, ~1° 1754 med Ide Sophie v. Mangelsen, 1736–66). ~2° 28.9.1769 i Kbh. (Slotsk.) med komtesse Juliane Sophie Danneskiold-Laurvig(en), *12.1.1757 i Kbh. (Slotsk.), †11.1.1790 i Kiel, d. af lensgreve Christian Conrad "D.-L. (1723–83) og Dorothea Sophie v. Holstein (1713–66). ~3° 24.4.1798 i Stade med baronesse Elisabeth Christine Anna v. Ende, *28.8.1761 i Celle, †1.5.1823 i Preetz, d. af friherre, overappellationsråd, gehejmeråd Gotthelf Dietrich v. E. (1726–98) og Johanne Adelheid v. der Schulenburg (1735–1802). – Bror til G. *H.-Winterfeldt.

H. kom ganske ung til hoffet hvor han udnævntes til kammerpage. 1764 blev han vejadjutant med hofjunkers rang og 1767 kammerjunker. Hans selskabelige evner var betydelige, han forstod den vanskelige kunst at behage, og snart sluttede den unge konge Christian VII sig fuldstændig til ham. I fire år var H. kongens fortrolige og stadige omgangsfælle, og det var H. der førte an i den vilde lystighed ved hoffet og omkring i byen på de mest berygtede værtshuse, i selskab med byens skøger. 1767 blev H. hofmarskal og n.å. grand maître de la garde-robe og

surintendant des menus plaisirs. Som sådan pålød det ham at arrangere hoffets festligheder, at have overopsynet med hoffets skuespillere og kapellet, og iscenesætte de meget yndede maskeradeer. Men H. var mere end en kgl. forlystelsesråd, og så i den almindelige politik øvede han indflydelse, og han benyttede sin magt over kongen til at få både E. *Reverdil og C. L. de "Saint-Germain fjernet fra deres stilling. Et tungt ansvar faldt på H. i forbindelse med spørgsmålet om forholdet mellem kongen og den unge dronning. H. foragtede Caroline Mathilde og gjorde hvad han kunne for at fjerne ægtefællerne fra hinanden. Han fulgte med kongen ud på den store udenlandsrejse 1768 og bidrog selv til at bringe den mand frem der et par år senere skulle styrte ham fra hans mægtige stilling. J. F. *Struensee blev H.s store modstander, og i den kamp der udviklede sig om indflydelsen over kongen blev H. den lille. Ud på sommeren 1770 var øjeblikket modent til at slå det store slag, og H. fjernedes fra alle sine embeder, foreløbig dog med pension. Han tog derefter ophold på sine godser i hertugdømmerne, Eckhof og Bordsesholm, og prøvede ikke senere at genvinde sin stilling ved hoffet. 1789 modtog han udnævnelse til amtmand over Kiels, Cronshagens og Bordsesholm amter, og efter alles udsagn endte han sine dage som en patriark, agtet og æret af sin familie og sine mange undergivne. Både Jens *Baggesen og Johan G. *Rist kom på besøg på Bordsesholm og aflægger et enstemmigt vidnesbyrd om det skønne familieliv der blev levet i amtmandsboligen i det idylliske Bordsesholm, hvor også digteren Friedrich Klopstock var en hyppig gæst. Til sin død forblev H. den samme godmodige og elskværdige natur, sprudlende af livslyst og livsglæde, men utrolig letsindig og altid plaget af sine mange og nærgående kreditorer. – Dr.jur. i England 1768. – Rang med gehejmeråder 1768. Gehejmekonferensråd 1769. – Hv. R. 1768. L'union parfaite s.å. □Radering. Mal. 1769? (Fr.borg). Allegorisk stik fra brylluppet 1769 af Defehrt efter tegn. af Racht (Carl de Fehr og D. Rchette ?). Tegn. fra 1770erne (Rosendal). Mal. af Erik Pauelsen. Afbildet på satirisk stik af Schmith efter tegn. af Wiedewelt.

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds I–X, 1895–1931. Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis I–III, 1904–13. – Charlotta Dorothea Biehl i Hist. t. 3.r.IV, 1865–66 fl.st. L. Koch sst. 6.r.V, 1894–95 69 84 86f 90–93 99 116 118. J. G. Rist: Lebenserinnerungen I, Gotha 1880 (2. opl. 1884). Edv. Holm: Danm.-No.s hist. IV, 1902. E. Reverdil: Struensee og det da. hof, 1916 (2. udg. 1917). Sv. Cedergreen Bech: Struensee og hans tid, 1972.

Harald Jørgensen

Holck, Ditlev

Holck, Ditlev, 1556–1633 lensmand. * 21.1.1556 på Rønhave, † 22.9.1633 på Ravnholt, begr. i Nyborg, muligt senere flyttet til Sneslev k. F: Henrik H. til Rønhave (ca. 1515–79) og Magdalene Reventlow († tidligst 1602). ~ 1° 1.8.1591 på Kronborg med Inger Rosenkrantz, † 29.9.1592 i Kbh., d. af Folmer R. til Stensballe (1523–86) og Margrete Gyldenstjerne († 1581). ~ 2° 20.7.1595 på Kbh.s slot med Margrethe Nielsdatter Krabbe, * 4.12.1577, † 26.2.1656, d. af Niels K. til Vegholm (1541–84) og Birgitte Skave (1554–1636). – Far til Anne *H. og Henrik *H. Bror til Christen *H.

H. opdrages hjemme, kom i sit fjortende år til enkedronning Dorotheas hof og tjente efter hendes død hertug Hans af Sønderborg. 1574 sendtes han af Frederik II til Georg Frederik af Brandenburg hvor han tjente sig op til mundskærnk og ofte brugtes som sendebud til fremmede fyrster; således var han 1576 til stede ved den polske konge Stefan Batorys kroning. 1580 trådte han i Frederik IIs tjeneste som hofjunker, blev 1585 kammerjunker og sendtes til Sverige for at repræsentere kongen ved Johan IIIs bryllup. 1586 udnævntes han til hofmester hos dronning Sophie og var 1587–89 jagtjunker. 1585–97 havde han Utstein kloster i Norge til len, 1588 fik han brev på Kbh.s slot. Derefter var han 1595–1600 lensmand på Kronborg, havde 1600–01 Lysekloster i Norge, 1601–14 Tryggevælde og 1614–19 Visborg slot og len på Gotland; efter hans afgang derfra blev der indledt undersøgelse af hans styre, og først 1627 fik han kvittans for lenet. Af hans andre offentlige hverv kan nævnes at han 1612 var krigskommissær i Rostock og Warnemünde og okt. 1613 repræsenterede Christian IV i Wolfenbüttel ved hertug Julius' begravelse. – Med sin anden hustru fik han Eskilstrup. – H. var en dygtig og praktisk mand og havde desuden store åndelige interesser. Som lensmand viste han sig ivrig for udsmykning af kirkerne. Religiøst hørte han til Niels *Hemmingsens retning og har bekostet udgivelsen af flere religiøse skrifter, bl.a. en oversættelse fra latin til dansk af to af Niels Hemmingsens skrifter. Han havde også historiske interesser, således støttede han udgivelsen af Niels Streløvs Cronica Guthilandorum (1633). □ Mal., tilskrevet Ghertt Cornelis, 1596 (forhen Stensgård).

S. M. Gjellerup i Hist.t.5.r.IV, 1883–84 631–40. A. Heise i Pers.hist.t.2.r.VI, 1891 142–44.

Hugo Andersen *

Holck, Eiler, baron, 1627–96, officer. * 4.6.1627, † 28.6.1696 på Holckenhavn, begr. i Vindinge k. F: Eiler H. til Giedsholm i Skåne (ca. 1597–

1648) og Rigborg Bille († 1648). ~ 1° 29.9.1655 i Viborg med Lisbet Høg, * 27.12.1633 på Lund på Mors, † 29.11.1672 på Holckenhavn, d. af rigsråd Mogens *H. (1593–1661) og Helvig Lindelow (1604–34). ~ 2° 6.11.1678 med Ingeborg Dorothea Vind, * 29.6.1658, † 1729 (mulig ~ 2° 1695 med forpagter på Lolland Johan Friederich Pintzfeldt fra Hamburg, † 1730), d. af skatmester Holger *V. (1623–83) og Margrethe Giedde († 1706). Ægteskabet opløst.

H. søgte 1642 Sorø skole og deltog som fænrík i fodfolket i krigen 1644–45, var 1648–49 kornet i rytteriet og var samtidig på Sorø akademi. 1651 blev han atter fænrík i fodfolket, n.å. løjtnant deri og 1653 løjtnant i rytteriet. 1650 havde han fået rejsetilladelse til udlandet og immatrikuleredes ved universitetet i Utrecht, og han var hofjunker 1648–55. 1656 blev han oberstsvagtmester (major) og har derfor formentlig forud som kaptajn været i fremmed krigstjeneste. N.å. fik han tilladelse til at „lade sig bruge i Marken“ ved en hvervet afdeling, hvorefter han af udskrevet jysk mandskab opstillede en eskadron (fire kompagnier) dragoner til rigsmarsken Anders *Billes (1600–57) livregiment dragoner og fodfolk og deltog som oberstløjtnant i felttoget i stift Bremen hvor han indtog forskansningen ved Lehe ved Wesermundingen. Han sluttede sig derpå til korpsets hovedstyrke ved Bremerförde hvor han i krigsrådet før stormen voterede som yngste medlem. Ved korpsets omgruppering blev regimentet ført over til Holsten, og i sept. blev H.s eskadron ad søvejen ført til Frederiksoedde. Om H.s og hans folks kamp ved stormen her 24.10. beretter Erik Dahlbergh, at ved kongens port blev de danske musketerer under oberstløjtnant H. og andre tapre officerer trængt sammen i et batteri og værgede sig tappert der, indtil angriberne fra to sider indesluttede dem hvorpå de, skønt officererne gjorde alt for at hindre det, styrtede tilbage til den „indre skanse“ og afventede nye angreb. Nu greb Dahlbergh ind, parlamenterede med officererne og fik dem til at opgive videre modstand som håbløs. H. var herefter krigsfange i Greifswald, men fik sammen med flere andre tilladelse til på parol at opholde sig på Fyn hvor han var, da svenskerne sidst i jan. erobrede øen. – Ved fredsslutningen s.å. blev H. udvekslet og blev i maj oberst over U. C. *Gyldenløves (1630–58) dragonregiment, hvormed han deltog i Kbh.s forsvar indtil han atter blev fanget og først udveksledes febr. 1660. Juli s.å. udnævntes han til guvernør på Kronborg og amtmand i Kronborg len og førte sit regiment til skibs til Helsingør for at overtage fæstningen, endnu mens den svenske hær var i fuld afmarch fra Sjælland. 18. s.m. overtog han kommandoen.

I sin elleveårige guvernørtid var H. stærkt optaget af byggearbejder og udvidelse af fæstningsværkerne samt hævvelse af højhedsretten over for forbi-passende fremmede orlogsskibe, således at fæstningen honoreredes efter reglementet af 1661, og i den sidste henseende var han så nidkær at det flere gange fremkaldte indskriden fra svenske og engelske diplomater; men som tro tjener af den enevældige kongemagt var han i almindelighed velset ved hove og støttedes af feltherre Hans *Schack (1609–76), når han i en eller anden retning var gået for vidt. Derimod synes han at have fjernet sig fra sine gamle standsfæller – eller de fra ham. 1664 blev han generalmajor og medlem af krigskollegiet, 1671 optaget i friherrestanden og højstbefalende på Fyn hvor han n.å. af sine godser oprettede baroniet Holckenhavn, og 1675 assessor i højesteret; men disse gunstbevisninger uagtet havde han nået toppunktet af sin løbebane inden han var halvtreds år. Ved generallojtnant F. *Ahlefeldts død havde han 1672 gjort sig visse forhåbninger som hverken da eller senere opfyldtes, og 1675 udtalte han at han på mange måder havde mærket, at han ufortjent var skubbet til side. Han afgik ca. 1675. Hans guvernørstilling på Fyn var kun rent nominel, og da han søgte stillingen som guvernør og amtmand i Nyborg, afsloges det til fordel for generalmajor Jacob *Duncan. – Gehejmeråd ca. 1675. – Hv.R. 1671. □ Afbildet på familiemal. (Holckenhavn). Mal. fra 1660ernes begyndelse af K. v. Mander (sst.), efter dette stik af A. Haelwegh ca. 1670.

K. C. Rockstroh: Udvikl. af den nationale hær i Danm. I–II, 1909–16. C. O. Bøggild-Andersen: Hannibal Sehested I–II, 1946–70.

*Rockstroh**

Holck, Hans, † 1565, lensmand. † mellem 15.9. og 23.11.1565. F: Manderup H. († ca. 1546) og Anne Lykke. ~ Margrethe Rotfeld, † 1575, d. af Niels Jensen R. († senest 1551) og Anne Nielsdatter Høg († tidligst 1553).

H. har gjort sit navn kendt ved sit tapre forsvar af Varberg 1565. Efter faderen arvede han den lille herregård Barritskov øst for Vejle. 1560 forlevedes han med Ulvskov i Kær hrd. N.å. blev han lensmand på Varberg slot, i tiden omkring krigsudbruddet 1563 et vanskeligt og ansvarsfuldt hverv som han imidlertid røgtede med megen ære. På hans opfordring trak Daniel *Rantzau i juli 1565 sine tropper tilbage fra Varbergs omegn for at befolkningen ikke skulle blive fuldstændig udpint. En måned efter rykkede imidlertid den svenske hær ind i Halland, og efter at have erobret og afbrændt Varberg by inde-

sluttede den slottet 10.9. Skønt besætningen var utilstrækkelig nægtede H. dog at overgive sig; 13.9. begyndte da beskydningen, og 15.9. indtoges borgen med storm. H. toges til fange sammen med sin hustru og deres søn Manderup. Han døde kort efter i fangenskab af pest. Hustruen løslodes n.å.; sønnen indløstes 1568.

Monumenta hist. Danicæ, udg. H. F. Rørdam II, 1875 67 311 316f. Kancelliets brevbøger 1556–65, 1887–95. Breve til og fra Mogens Gyldenstjerne og Anne Sparre II, 1936.

*Henry Bruun**

Holck, Hans, 1726–83, publicist, filantrop. * 12.3.1726 i Nyborg, † 2.3.1783 i Kbh. (Nic.), begr., sst. (Nic.). F: skipper Peter Nielsen Dyrhauge (ca. 1685–1753) og Margaretha Bolt. ~ 1° 14.10.1754 antagelig i Kbh. (Nic.) med Bolette Christensdatter Thrane, * 27.9.1723, † 12.5.1764 i Kbh. (Helligg.). ~ 2° 12.11.1764 i Kbh. (Karlebo kbg.) med Charlotte Sophie Top, * 20.8.1746 i Karlebo, † 18.9.1814 i Kbh. (Helligg.), d. af sognepræst Peder Christian T. (1706–89, ~ 1° 1737 med Anna Dorothea Platen, † 1741, ~ 2° 1744 med Elisabeth Cathrine Windekilde, ca. 1722–44) og Frederikke Charlotte Sophie Garboe (ca. 1725–46).

H. var syvende barn af småkårsfolk, og hans ønske om at gå den studerende vej kunne derfor ikke opfyldes. Femten år gammel kom han i købmandslære i Slagelse og blev 1747 købmandskarl i Flensborg hvor han kom under en for hans senere udvikling betydningsfuld pietistisk indflydelse. 1751 fik han plads i Kbh., og 1757 fik han borgerskab til handel med ostindiske og kinesiske varer. Allerede forinden havde han udsendt nogle opbyggelige rimier i tidens stil og udgivet *Relationes Curiosae* og andre periodiske skrifter. 1759 indgik han kompagniskab med silke-, ulden- og lærredskræmmer, senere stadskaptajn Johan Andersen og lejede sammen med denne af kammerjunker v. d. Ostens arvinger privilegiet på at holde adressekontor der første gang havde været givet 1706, men ikke været udnyttet i flere år. Adressekontoret blev nu centrum for en overordentlig omfattende og på mange måder betydningsfuld virksomhed, bagved hvilken altid sporedes H.s sprudlende idérigdom, varme almensans, men også udslag af hans lettroenhed og stundesløshed. Fra en såre ringe begyndelse voksede adressekontorets efterretninger (Adresseavisen) op til et af hovedstadens vigtigste bladorganer, nyskabende på adskillige af journalistikkens områder, i særdeleshed annoncevæsenets. Af bladets tabellariske og periodiske stof voksede en række håndbøger frem: 1765 *Kiøbenhavn's Handels Speil* der i sta-

Holck, Hans

dig udvidet skikkelse (*De kongelige Danske Rigers og Fyrstendømmers Stats- og Handels-Spejl*) udkom til 1780 og væsentlig bestod i topografisk ordnede fagregistre der uden tvivl var af stor betydning for rigets samhandel i denne periode. Fra 1770 udgav han *Kjøbenhavns Politiske Veyviser*, det eneste af H.s foretagender der endnu består, men hvis første årgang kunne anbefales med ordene „beqvem at bære i Lommen“. S.å. udkom Stats-Journalen, en statistisk-historisk årbog, fortrinlig i sit anlæg, men næppe afpasset efter tidens behov; den fik kun en enkelt efterfølger, men erstattedes 1774 af Maanedlig Mercurius der gav sammendrag af meddelelser i bladene som det kunne være praktisk at bevare. Desuden udgav H. diverse mindre lommebøger, en folkelig lægebog (*Den kloge Mand's Haandbog*), rejse- og turistbøger, kataloger m.m. – Fra 1767 udkom under Jakob Badens redaktion Maanedligt Tillæg til Adresse Contoires Efterretninger, senere kaldet Kritisk Journal. Men H. havde endnu en stor række medarbejdere der hjalp ham med adressekontorets mangartede foretagender, hvoriblandt i tidens løb ca. 20 tidskrifter og magasiner. Efter kontorets mønster og til dels med dets gamle medarbejdere som ledere oprettedes lignende institutioner i Bergen, Flensborg, Trondheim, Hamburg, Kristiansand og Odense.

Adressekontorets virksomhed er langt fra udtømt med dets litterære arbejde. Derfra udlejedes portechaiser, solgtes Roskilde brøndvand og rotte- og musedræbende midler og modtoges lærred til bleg. Aflæggere af kontoret var Kbh.s første byekspres, et fast auktionskontor, forskellige skriverstuer („Memorialkontorer“), et læseselskab, den „norske agende Post“, en „Avis-Boutique“, et fiskeriinteressentselskab til Kbh.s forsyning med levende torsk m.m. 1760 blev H. og Andersen kommissionærer for det kgl. norske glas-kompagni. 1763 tildeltes H. titel af agent, og 1767 fik han grossererborgerskab. Også på anden vis gjorde H.s initiativ og opfindsomme naturer sig gældende. H. C. *Schimmelmann benyttede ham 1768 og 1771 ved organisationen af lotterierne. 1768 gjorde han forberedelserne til oprettelsen af Det juridiske selskab og Det kgl. danske landhusholdningsselskab. I en årrække var han det sidstes kasserer. 1772 fremsatte han planerne til Det typografiske selskab og blev dets forstander sammen med Ove (*Høegh) Guldberg, Abraham *Kall, P. F. *Suhm, J. G. *Oeder o.fl. Ikke mindre kendt havde han gjort sit navn ved en række filantropiske foretagender, en sygekasse for fattige folk (1765), en „Spiisnings-Casse“ (1769) og fem friskoler for hjælpeløse børn.

H. stod nu på højden af sin anseelse. Men hans økonomiske situation var undermineret. Handelen, bl. a. for glasmagasinet, havde bragt ham store tab, ikke mindst ved underagenters besvigelser og ved forretningsforbindelsers fallit. Han forsøgte forgæves at redde situationen ved at sætte adressekontoret på aktier (1772), ved et nyt lotteri og ved en storstilet plan til et „General Commissions Directorium“, en art købestævne for riget, ind under hvilket desuden H.s efterhånden noget spredte foretagender skulle organiseres. Den sidste plan strandede på modstand fra de næringsdrivende der overhovedet havde et godt øje til H.s ideer om fri konkurrence i erhvervslivet. H. måtte gå fallit 1773 og var nu igen en fattig mand. Det blev dog tilladt ham at beholde sine forlagsartikler, deriblandt vejviseren og *Kjøbenhavns Aftenpost* som han 1772 havde begyndt at udgive under redaktion af Emanuel *Balling. H.s sidste leveår der tillige gjordes ham tunge ved sygdom blev således ikke præget af uvirksomhed. Han fortsatte sin udgivervirksomhed med en mængde populære småskrifter for almuen, oprettede 1776 „Gratistaskolen“ for „honette men evneløse Folks Børn“ og s.å. „Indfødsskolerne“ for velhavende folks børn; 1778 iværksatte han et arbejdsanvisningssystem til bekæmpelse af tiggeriet. Hans versificerede henvendelser i Aftenposten til publikum om gaver til hans filantropiske foretagender (versemageri var H.s uheldige kærlighed) gjorde Joh. Herm. *Wessel til en skive for sit vid („Agent Holck, de Fattiges Tolk“), hvilket – med urette – kom til at kaste et vist komisk skær over den højt fortjente H.s eftermæle. – Agent med kancelliråds rang 1763. □ Mal. 1772. Mal. (Kraks forlag).

O. Dyrhauge: Slægten „Dyrhauge“, [1924] 7f. [N. Prah.] Agent H. H.s levnetsløb, 1783. J. Davidsen: Fra vore fædres tid, 1884 180–211. H. Trier: Gården nr. 8 Amagervej, 1900 59–67. T. Krak: Veyviserens vej, 1904 3–24 34–54. H. C. Bering Liisberg: Agent Holck, de fattiges tolk, 1908. H. Weitmeyer i Pers.hist.t.5.r.VI, 1909 40–42. Hj. Gammelgaard: Vejviseren gennem halvandet hundrede år, 1919. – Papirer i Kgl. bibl.

Hj. Gammelgaard*

Holck, Henrik, rigsgreve, 1599–1633, kejserlig feltmarskal. * 18.4.1599 på Kronborg, † 8.9.1633 i Troschenreut i Vogtland, begr. i Herrested k. F: Ditlev *H. til Rønhave m.m. (1556–1633) og Margrethe Krabbe (1577–1656). ~ 22.6.1628 på Egholm (Horns herred) med Hilleborg Krafse, † 1661 før 13.4. (~ 2° 1641 med Frantz Pogwisch, ca. 1612–53), d. af Christopher K. til Egholm († mellem 3.10.1617 og 4.9.1620) og Dorte Banner († efter 8.6.1657). – Far til Christian Christoffer *H. Bror til Anne *H.

H.s mor var af en gammel, rig og anset slægt. I denne havde middelalderlige, ridderlige og krigsgeriske idealer overlevet i usædvanlig grad i en tid hvor adelen mere og mere udviklede sig til at blive en embeds-, hof- og godsejerstand. I sin første barndom blev han opdraget af sin mor, Birgitte Skave på Eskilstrup, og her var „hans meste leg ... af Holger Danske Krønike og kæmpeviserne“. Efter skolegang på Herlufsholm blev H. sendt til udlandet hvor han 1615–17 studerede i Strasbourg, Heidelberg og Basel, og derfra rejste han 1617 til Sedan. Her tog hertugen af Bouillon sig faderligt af ham. Denne bys reformerte akademi var da samlingspunkt for mange lutherske og reformerte adelsjunkere, der her forberedte sig på at stride for den evangeliske union i den ventede religionskrig. I 1618 tog han videre til Paris hvor han blev undervist i matematik og i befæstnings- og ridekunst. I Italien (Padua 1619, Rom 1619–20, Siena 1620) opsogte han de mest berømte fægteskoler og rejste derfra over Frankrig og England tilbage til Danmark hvor han 1620 på faderens bud blev ansat i kancelliet. Det skete meget mod H.s vilje. Den moderne embedsmandsbane kedede H. der drømte om at vinde krigerære på trediveårskrigen slagmarker. Han hengav sig derfor til druk og svir. For at få ham ud af den livsførelse gav faderen ham i 1621 lov til at deltage i det schauburgske felttog hvor det imidlertid ikke kom til egentlige krigshandlinger. Desuden søgte familien at få ham til at falde til ro ved at vælge en hustru til ham; men romantisk som han var ville han ikke gå ind på et fornuftsægteskab, men valgte selv sin udkårne, Hilleborg Krafse. Indlevet i kæmpeviserne drømte han om natten på sit bejleretog til jomfruen på Egholm at „der i stedet for hende blev givet ham et blottet sværd, dermed at drage af gårde og komme siden igen“. Og drømmen gik i opfyldelse. Hilleborg og hendes familie gav ham sit ja, men først 1628 blev de gift, og forinden fik han sin trang til krigerlivet opfyldt.

Allerede 1622 fik han nemlig orlov fra kancelliet og kom i tjeneste hos den lige så romantiske hertug Christian af Halberstadt. Han fulgte denne på det vovelige felttog til Pfalz og på tilbagetoget til Nederlandene. Han var med i kampen mod Tilly ved Höchst, trådte sammen med „der tolle Halberstädter“ i Mauritz af Oranjes tjeneste og bidrog til sejren ved Fleurus over spanierne. Efter hertug Christians katastrofale nederlag ved Stadtlohn i juli 1623 kom H. hjem igen og blev hofjunker 1623–25. Men stadig rev det i ham efter krigerlivet, og under den alvorlige dansk-svenske krise i foråret 1624 lod Christian IV ham da også antage ritmestre i Nordtyskland.

H. hørte uden tvivl til de få danske adelige der i 1625 hilste den danske konges krigsbeslutning med glæde; han hvervede som ritmester i Johan Ernst af Weimars regiment et kompagni, deltog i årets felttog og fik 1626 selv kommando over et regiment som under general W. H. "Baudissin" udmærkede sig ved at erobre flere fæstninger i Schlesien. Da Wallenstein rykkede frem nødtes danskerne til retræte og blev i august 1627 indhentet ved Bernstein. H. skal have været den eneste danske fører der længe holdt stand. Uheldigt nok mistede han et øje, blev fanget af kroater og interneret i Prag. Han måtte betale 4000 dlr. for løsgivelsen, og da han kom tilbage til det krigshærgede Danmark sendte Christian IV ham med hjælpetropper til undsætning for Stralsund som Wallensteins tropper belejrede. Han ledede dygtigt stadens forsvar til belejringen blev ophævet 3.8.1628, og i okt. overlevede han Stralsund til svenskerne. Midt under belejringen fik han tid til at rejse hjem og holde bryllup med Hilleborg på Egholm i juni.

Resten af kejserkrigen anvendte Christian IV ham til mindre operationer, og efter krigen tjente han en tid med et par regiment i Nederlandene. I vinteren 1629–30 trådte han i skriftlig forbindelse med Wallenstein, og marts 1630 fik han kejserligt patent til hvervning af et regiment på 3000 mand fodfolk. Dermed havde han nået et stort mål, at komme til at tjene under selve Wallenstein som han vedblev at stå i nært forhold til, også efter at denne i okt. 1630 var blevet tvunget ud af overkommandoen. Før han forlod Danmark købte han for penge han havde lånt kongen under krigen Ravnholt gods på Fyn hvis styrelse han overlod fru Hilleborg.

Under sin gamle fjende Tilly deltog han nu i erobringen af Magdeburg 1631; men med Gustav Adolfs opdukken i Tyskland fulgte nu en række nederlag for de katolske tropper. Da svenskerne ved Wolmirstedt overfaldt et korps flygtede de fleste kejserlige regiment, men H. med sit regiment veg først efter lang, „næsten utrolig“ modstand og tilføjede svenskerne store tab. I sept. kom han med den ligistisk-kejserlige hær til Sachsen og viste her sin fremragende evne i belejringskunsten ved indtagelsen af Leipzig. Sidst på året deltog han i togter i Franken og Bøhmen. Efter Tillys død fik Wallenstein atter overkommandoen, og i det følgende halvandet år udviklede H. sig til en af tidens mest fremragende hærførere. Allerede i febr. 1632 udnævntes han til generalvagtmester og blev chef for et korps. Hermed erobrede han fæstningerne Eger og Elbogen og banede derved vej for Wallenstein så denne kunne gå imod Gustav Adolf ved Nürnberg. Efter af Wallenstein at være blevet ud-

nævnt til feltmarskal-løjtnant foretog han i august siden så berygtede togt til Sachsen hvor han anvendte den brændte jords taktik. Denne slog fejl idet hærens systematiske hærgen ikke fik sachserne under Arnim til den håbede rømning af Schlesien. Af den grund erobrede H. i slutningen af okt. og begyndelsen af nov. stæderne i det vestlige Sachsen og fik atter Leipzig til at kapitulere.

Kurfyrsten af Sachsen kaldte nu Gustav Adolf til hjælp mod det efterhånden berygtede „holckske rytteri“; og så fulgte slaget ved Lützen. H. formerede Wallensteins tropper i slagorden og fuldførte opstillingen ved fakkelskær midt om natten. Selv kommanderede han den venstre fløj med Gustav Adolf direkte over for sig, mens Wallenstein tog sig af højrefløjen. Kongen faldt, og H. blev såret; men mens Wallensteins fløj veg blev H.s stående til det sidste. Og bagefter dækkede han dygtigt tilbagetøget.

I vinteren 1632–33 opholdt han sig i Prag sammen med Wallenstein og fik feltmarskalpatentet for sin indsats. Han kom nu til at tilhøre selve inderkredsen omkring Wallenstein og plejede vistnok som den eneste fortrolig omgang med ham. Wallenstein holdt af denne dansker med den stejle og standhaftige karakter og med det til dumdristighed grænsende mod der ikke blot gjaldt på slagmarken. H. turde sige sin mening ligeud hvad Wallenstein respekterede, og H. kunne „få det med ham, som han vil“. Han blev chef for arsenalet og præsiderede som „Capo der Reiterjustiz“ ved den prager-krigsret der dømte de for forsømmelighed ved Lützenlaget anklagede kejserlige officerer. I foråret 1633 blev han ophøjet til rigsgreve og fik løfte om nogle godser i Bøhmen. Hertil kom at Christian IV der anvendte ham i diplomatiske forhandlinger både med kejseren og Wallenstein, udnævnte ham til lensmand på Møn. I øvrigt dækkede H. dette forår de kejserlige arvelande mod et forventet fransk angreb under devisen: jo flere fjender, jo større ære. Da Wallenstein i sommeren 1633 startede fredsforhandlinger med svenskerne og sachserne gav han H. ordre til at besætte Sachsen for at fremtvinge en afgørelse. Det lykkedes i løbet af en uge, og Leipzig måtte for tredje gang på to år overgive sig til H. der dermed holdt sin sidste „leipzigermesse“.

Under den følgende våbenstilstand lod Wallenstein H. forhandle i Gera med Bernhard af Weimar og flere fjendtlige generaler; men her blev han smittet af pest. Selv troede H., der efterhånden med sin stejle ligefremhed havde erhvervet sig mange fjender, at han var blevet forgiftet. Kort tid efter døde han i Vogtland til stor sorg for Wallenstein der til kejseren indberettede at

dennes hus dermed havde mistet en „højest forstandig, tapper“ soldat. Ved sin død slap H. måske for at blive revet med i sin velynders fald, selv om det er tvivlsomt om han fuldt ud kendte omfanget af Wallensteins vidtloftige planer. Denne varetog i øvrigt omhyggeligt arvingernes økonomiske interesser mod indgreb fra flere sider, men godserne i Bøhmen fik disse dog ikke. Et helt år måtte Christian IV forhandle med kurfyrsten af Sachsen for at få lov til at føre H.s lig til Danmark hvor det blev højtideligt bisat i Frue kirke i Kbh.

Ikke mindst i demokratiets barn- og ungdomstid har historikerne haft travlt med enten at anklage H. for grusomhed som hærfører over for den menige befolkning og for kadaverdisciplin eller med at forsvare ham mod anklagerne herfor, idet hans loyalitet over for hans overordnede og betænksomhed for den menige soldats vel er blevet rost. Bedømmes han på sin egen tids præmisser er der imidlertid næppe grund til at tro at han lå langt fra de idealer han fik indpodet i barn- og ungdommen. Han ønskede at vinde krigere for sig selv, sin slægt, sin stand; og for så vidt dette overordnede mål ikke kom i konflikt med andre mål, som varetagelsen af hensynet til den rette tro, til fædrelandets interesser og i krigsførelsen til de lavere stænders og den menige soldat og befolkningens tarv søgte han også at leve op til disse andre mål. Kom konflikten derimod, som det ofte skete, valgte han æren om end det ind imellem pinte ham. Men derved adskilte han sig ikke væsentligt fra de militære ledere af sin egen stand der endnu havde bevaret en ældre tids standsideal. Til gengæld var han svær at overgå når det gjaldt om at leve op hertil. Han førte sine tropper med største dygtighed og energi, var en glimrende taktiker og strateg; god til at få de forskellige våbenarter til at samarbejde; lynsnar i opfattelsen på kamppladserne; svær at besejre trods talmæssig underlegenhed; fremragende som administrator og organisator; en af Danmarks største feltherrer. □Mal., formentlig af P. Isaacsz (forhen Stensgård). Mal. af Karel v. Mander (Rosendal), efter dette træsnit af H. P. Hansen, 1894, samt kopi af G. Vermehren, 1908. Maleri (forhen Stensgård). Nogle tyske stik. – Mindesmærke af J. Wiedewelt, 1783, ved Jægerspris.

Kilder Saml. zur dänischen Gesch., udg. J. H. Schlegel II, 1, 1774 133 148–58 (Charles Ogier). Briefe und Akten zur Gesch. Wallensteins, udg. H. Hallwich I–IV, Wien 1912–13 = Fontes rerum austriacarum LXIII–LXVI.

Lit. Fr. J. J. v. Reilly: Skizze der Biographien der berühmtesten Feldherren Österreichs, Wien 1813. Ernst Heinrich Zober: Gesch. der Belagerung Stralsunds 1628, Stralsund 1828. Gust. Mittendorff i Archiv des

hist. Vereins für Niedersachsen, N. F. Hannover 1845 I-120. C. A. Schweigerd: Österreichs Helden und Heerführer I, Lpz. 1852. E. Herzog i Mittheilungen von dem Freiburger Alterthumsverein XIV, Freiberg 1877 1351-58. S. M. Gjellerup i Hist. t. 5.r.IV, 1883-84 620-80. J. C. W. Hirsch i Museum, 1894 I 213-41. J. Krebs i Hist. Vierteljahrschr. III, Lpz. 1900 321-78. A. Larsen [Liljefalk]: Kejserkrigen, 1901. H. Hallwich: Fünf Bücher Geschichte Wallensteins II-III, Lpz. 1910. Georg v. Alten: Handbuch für Heer und Flotte IV; Berlin 1912. Imre Pekár: Wallenstein 1630-34 I-II, Berlin 1937. Fritz Redlich: The German military enterprises and his work force I, Wiesbaden 1964 = Vierteljahrschr. für Sozial- und Wirtschaftsgesch. Beih. XLVII. Leo Tandrup: Svensk agent ved sundet, 1971 422 533. *Papirer i Kgl. bibl.*

Leo Tandrup

Holck, Johan Christopher, 1824-99, præst.

* 5.9.1824 i Skovlænge, † 27.4.1899 i Charlottenlund, begr. i Kbh. (Frels.). F: residerende kapellan i Skovlænge, senere sognepræst i Sandby Søren Hagerup H. (1791-1827) og Laurine Dorthea Jørgensen (1802-77). ~ 20.3.1853 i Hunseby med Thyga Elisabeth Christine Thomine Thaning, * 14.6.1826 i Vester Ulslev, † 8.12.1913 i Nakskov, d. af sognepræst, sidst i Hunseby Vilhelm T. (1790-1848) og Mette Cathriné Lyngby (1797-1891). - Far til Axel *H.

H. blev student 1844 fra Nykøbing F. og cand. teol. 1849 efter 1848 som frivillig at have gjort tjeneste i hæren. 1852-63 var han kateket ved Garnisons kirke, blev derefter residerende kapellan ved Vor Frelseres kirke og 1880 sognepræst sst.; 1898 tog han sin afsked. Han udfoldede i 35 år på det forholdsvis fattige Chr.havn en trofast virksomhed som præst og sjælesørger og vandt navnlig et godt navn ved sit arbejde for de fattige. Ved hans initiativ stiftedes 1866 Chr.havns understøttelsesforening der bl.a. har bygget arbejderboliger for 200 familier; 1874 blev den en afdeling af den store kbh.ske understøttelsesforening, til hvis dannelse den i væsentlig grad har givet impulsen, og i hvis hovedbestyrelse H. siden sad. For Sygeplejeforeningen for Kbh. og Sundbyerne var han ligeledes formand siden dens oprettelse 1875, ligesom han var medlem af bestyrelserne for Chr.havns bespisningsforening og for Arbejdsstuer for børn. Fra 1878 var han formand for Forening mod lovbeskyttelse af usædelighed og fra 1891 for Præmieselskabet for plejemødre. - 1869 udgav H. *Om Godgjørenhed og frivilligt Fattigvæsen i Kjøbenhavn*, og han tog jævnlig i bladartikler ordet for den samme sag; i *Filantropisk Tidsskrift*, 1877, gav han et *Bidrag til Belysning af det sociale Spørgsmaal og Socialismen*. Om salmebogssagen skrev han i *Theol. Tidsskrift*, 1873. På Christianshavn brugtes P. A. Fengers (grundtvigske) salmebog som H. gerne ville bevare, men da han også ville

„normalisere“ sin kirke fik han Kbh.s konvent til at nedsætte et udvalg hvori han selv indtrådte sammen med tre grundtvigske og tre repræsentanter for Kbh.s Indre mission. Dets forskellige forslag mødte megen kritik, men efter svære forhandlinger i kirkerådet nåedes et kompromis: Psalmebog for Kirke og Hjem, 1899. - R. 1869. DM. 1891. □ Træsnit 1880 efter fotografi. Foto.

[A. Holck:] Til minde om J. C. H., 1899. To højkirke-mænd, ved P. G. Lindhardt og J. Swane, 1958 67.

P. G. Lindhardt (Hans Koch)

Holck Colding, Torben, se Colding, Torben Holck.

Holck-Larsen, Henning Irgens, * 1907, civilingeniør, industridrivende. * 4.7.1907 i Kbh. F: senere stationsforstander Ludvig Holger Christian Larsen (1869-1940) og Ida Christine Cecilie Jørgensen (* 1872). ~ 4.5.1939 i Bombay med Karen Speyer, * 31.3.1900 i Århus (Domsg.), d. af arbejdsmand Niels Sørensen og Ane Erikke Katrine Sørensen; adopt. 5.6.1900 af cand.jur. Ivar Christian Speyer (1863-1947) og Elisabeth Speyer (1870-1936).

H. blev student 1925 fra Metropolitanskolen og tog 1930 polyteknisk eksamen som kemiingeniør. S.å. blev han ansat i F. L. Smidth og arbejdede først i Danmark og senere i Estland, Iran, Irak, Palæstina og på Madagaskar. 1938 blev han udsendt til Bombay af Industrirådet som eksportstipendiat som repræsentant for firmaer inden for maskinbranchen, og kontakten med disse bevarede gennem årene. 1938 stiftede han i Bombay sammen med Søren Toubro handelsfirmaet *Larsen & Toubro Ltd.* Firmaet, der i begyndelsen særlig beskæftigede sig med import af landbrugsmaskiner, begyndte under beskedne forhold i lokaler i Svenska Tändstikaktiebolagets bygning i Bombay. Efter krigsudbruddet 1939 umuliggjordes importforretningen. Firmaet fik imidlertid af admiralitetet overdraget arbejdet med at indrette reparationsværksteder for handelsflådens skibe og forsyne dem med afmagnetiseringsordninger. Efter krigen solgte admiralitetet materiellet fra værkstederne til L. & T. Ltd. som igen startede sin tidligere virksomhed 1946. I de følgende år oprettedes flere andre firmaer, bl.a. Engineering construction Corporation, det entreprenørfirma der 1978 byggede lufthavnen i Abu Dhabi. Firmaet arbejdede også med bygning af cementfabrikker og el-værker, både traditionelle kul- eller oliefyrede og atomkraftværker, og byggede 1978 den nye børsbygning i Bombay.

Holck-Larsen, Henning

H. har også samarbejdet med McNeil Corporation of Ohio der fx fabrikkerer maskiner til fremstilling af bildæk. Endvidere samarbejder man med Maskinfabrikken Utkal der laver værktøjsmaskiner, med Caterpillar Tractors, og med det franske Poclairn der laver grej til olieboring. 1960 grundlagde H. industricentret *Powai* ved Bombay hvor firmaet har en meget stor produktion af fx jordarbejdsmateriel, af maskiner til kunstgødningsfabrikker bl.a. til Kina, af mejeri- og bryggerimaskiner og meget mere. 6000 er beskæftiget i dette center.

H.s firmaer har til stadighed interesseret sig for ny og vanskelig teknologisk udvikling og forbedring af udenlandske produkter. Dette medvirkede til at L. & T. Ltd. gennem årene udviklede sig til at blive et af de største og hurtigst voksende ingeniørfirmaer i Indien. Det har i ikke ringe grad bidraget til at forvandle Indien fra underudviklet landbrugsland til et land man må regne med i en verden af kompliceret teknologi. H. trak sig tilbage som leder af alle sine firmaer 1978. – Af H.s mange tillidsposter kan nævnes hans medlemskab af bestyrelsen for entreprenørfirmaet Saabye & Lerche (som han i en periode var indehaver af), Danfoss, New Delhi, 1943–45 var han hon. secretary for executivkomiteen for the Association of free Danes i Indien, og 1972 blev han dansk generalkonsul i Bombay. På prins Bernhards initiativ grundlagde H. 1961, sammen med 1000 andre fra hele verden, World Wild Life Trust og blev formand for den indiske sektion. 1976 fik H. som den første industridrivende i Indien tildelt Ramon Magsaysay-prisen (Østens Nobelpreis) for „sin medvirken ved Indiens tekniske udvikling, således at industrialiseringen alt skide under hensyntagen til menneskets trivsel“. – R. 1961. R.' 1977. □Buste af Knud Nellemose, 1979 (L. & T.s hovedsæde, Bombay). Foto.

Interview i Business India. The mag. of the corp. world, Bombay 21.8.1978 20.

P. H. Bendtsen

Holck-Winterfeldt, Gustav Frederik, greve, 1733–76, amtmand. * 1.9.1733, † 23.1.1776 på Sæbyholm, begr. i Halsted. F: greve, generaløjtnant Christian Christopher H. (1698–1774) og friherreinde Ermegaard Sophie Winterfeldt (1702–56). ~ 1° 28.3.1760 i Kbh. (Slotsk.) med Frederikke Elisabeth v. d. Lüche, * 3.1.1735 i Kbh. (Petri), † 16.2.1762 sst. (Petri), d. af staldmester, senere stiftamtmand, kammerherre Adolph Andreas v. d. L. til Svanholm (1695–1750) og Frederikke Louise Weyse (1710–91). ~ 2° 18.3.1763 i Kbh. (Slotsk.) med komtesse

Sophie Louise Ahlefeldt, * 14.12.1735 el. 36 på Eskilsmark, † 13.12.1793 på Fredensborg, d. af greve Adam Christopher A. til Eskilsmark (1703–78) og Margarethe Sophie v. Holstein (1710–77). – Bror til Conrad *Holck.

Ligesom sin bror Conrad Holck trådte H.-W. i hoffets tjeneste og blev 1759 kammerjunker hos Christian VII, mens han var kronprins, 1766 kammerherre og overskænk. 1767 blev han medlem af generallandvæsenkommissionen, senere general-landvæsenkollegiet, og 1768 deputeret for finanserne samt medlem af overskattedirektionen. Da kronen i 1760erne begyndte at bortsælge de falsterske godser erhvervede H.-W. 1767 Gedser hovedgård for ca. 60000 rdl. som han imidlertid atter skilte sig af med, da han 1772 efter en ældre bror arvede baroniet Wintersborg og dermed navnet Winterfeldt. Under Struenseeperioden havde H.-W. mistet sine stillinger mod en pension på 1000 rdl., men 1772 udnævntes han til amtmand over Åbenrå og Løgumkloster amter og blev 1773 stiftamtmand i Akershus stift, hvilket sidste embede han dog frabad sig. H.-W. hørte til de reformvenlige godsejere der ivrigt arbejdede for bøndernes selvstændiggørelse, og både som godsejer og amtmand har han fået et meget smukt eftermæle. – Gehejmeråd 1769. – Hv.R. 1768. □Afbildet på gruppemal. (Rosendal). Mal. (sst.) og mal. (Halsted kloster).

Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis II, 1907 228–31; III, 1913 255. – Holger Hjelholt: Falsters hist. II, 1935. Sig. Jensen: Fra patriarkalisme til pengeøkonomi, 1950 24–26.

Harald Jørgensen

Holden Hansen, (kaldet Holdensen), Peder, 1812–86, bygmester. * 3.11.1812 i Mejlbj, Lintrup sg., Haderslev amt, † 24.10.1886 i Gødsvang, Tistrup sg., begr. i Tistrup. F: husmand Hans Christensen (ca. 1775–1841) og Maren Jensdatter (1773–1836). ~ 1.10.1836 i Læborg med Birthe Marie Hansdatter, * 28.11.1807 i Sædding, Guldager sg., † 12.5.1896 i Gødsvang, d. af Hans Ugelvig og Ane Marie Christensdatter.

H. havde i 1836 købt en lille ejendom Østerholm i Læborg sogn. Han gjorde dog ikke meget ved landbruget, men arbejdede hovedsagelig som bygmester. Hans læremester har muligvis været Nis Andersen (1774–1852) på Gretelund i Vejen sogn, men han har dog nok i alt væsentligt været selvlært, lige dygtig som murer, tømrer og snedker. I tiden omkring 1840–47 opførte han et stort antal bygninger på sin hjemegn. Det var først og fremmest bøndergårde, trefløjede eller oftere firfløjede anlæg, som regel med fritliggende stuehus, regelmæssige og strengt symmetriske. Desuden har han bygget et par præstegårde,

kroer m.m. Nævnes må også det hus i Gødsvang han som gammel ombyggede til sig selv efter at han 1874 havde solgt ejendommen i Læborg. H.s bygninger er gjort med fin, personlig følelse for materiale, form og forhold og har det præg af naturlighed der fulgte med den gamle håndværkertradition. Der findes tillige smukke dekorative enkeltheder som pilastre, profileringer på døre og mønstersnitværk i vinduerne. Et godt eksempel på hans billedskærerarbejde er frontonen over Thorvaldsens Kristus i Bække kirke. Hans arbejder viser indflydelse først fra rokoko, senere overvejende fra empire.

Arkitekten XV, 1912–13 85–89. J. Richter i Fra Ribe amt IV, 1915–18 108–22. Vald. Stenkilde: Danske håndværkere, 1942 89–95.

Knud Millech

Holdensen, Peder, se Holden Hansen, Peder.

Holdenson, Poul Jørgen, 1863–1948, smøreksporør. * 15.2.1863 i Sejstrup, Hunderup sg. ved Ribe, † 10.4.1948. F: gårdejer Holden Jensen Pedersen (1829–94, ~ 2° 1875 med Lauridsine Marie Christiansen 1846–1912) og Margrethe Østergaard (ca. 1828–74). ~ 2.10.1890 i Castlemaine, Victoria, Australien, med Margrete Marie Hansen, * 2.8.1868 i Kyneton, Victoria, † juli 1937 i Melbourne, d. af gårdejer J. P. H. († 1922) og Anna Nissen († 1922).

H. gik i landsbyskole og fik efter endt skolegang beskæftigelse i landbruget hos faderen. 1879 rejste han med en kammerat fra sognet, A. J. Nielsen, til Australien for at tjene penge til køb af egen gård i Danmark. I Australien måtte han i begyndelsen påtage sig tilfældigt arbejde inden han 1886 i Melbourne åbnede en lille smørforretning der efterhånden blev udvidet til også at handle med æg, ost og flæsk. Kort efter starten optog han sin rejsekammerat i forretningen og sammen arbejdede de den op til en betydelig størrelse. Efter Nielsens død 1904 førte H. den videre og forenede den i 1908 med Fresh Food Pty. Ltd. Forretningen videreførtes herefter under navnet Holdenson & Nielson Fresh Food Pty. Ltd. med H. som administrerende direktør. Smørforretning var den dominerende del af virksomheden der efterhånden blev udvidet ved etablering af egne mejerier og opsamlingsstationer for fløde i staten Victoria. Ved H.s død var firmaet Australiens største smøreksporforretning med salg overalt i Australien og Østasien.

H. fik efterhånden mange tillidsposter. I en årække var han bestyrelsesmedlem i Melbournes handelskammer og havde sæde i ledelsen af en række store industrielle foretagender og mineselskaber. Han fastholdt forbindelsen til Danmark

– og følte sig i det hele taget på det mejeriindustrielle område i stor gæld til hjemlandet – og blev 1901 dansk vicekonsul. Fra 1919–22 fungerede han som dansk generalkonsul og siden 1924 som dansk konsul for staten Victoria. 1910–22 var han formand for den danske forening i Melbourne og i sit daglige arbejde støttede han på mange områder danske interesser i Australien, bl.a. gennem bidrag til det danske blad Norden der udgaves i Melbourne. Hertil kom støtte til Den danske klub, dansk kirkeligt arbejde m.m. – R. 1916. DM. 1922. K.² 1933.

Børsen 13.2.1943.

Henrik Fode (A. Kamp)

Holdgaard, Jens Christian, 1874–1936, husmandsfører. * 30.9.1874 i Skovbyhuse, Gjellerup sg., Ringkøbing amt, † 28.10.1936 i Kbh., begr. i Ikast. F: husmand, sidst i Tulstrup, Ikast sg., Johannes Jensen (H.) (1844–1900) og Maren Jensen Sand (1853–1913). Navneforandring 22.3.1905. ~ 9.11.1900 i Ikast med Sørine Petrea Sørensens, * 14.5.1879 i Favrholt, Ikast sg., † 21.7.1966 i Ikast, d. af husmand, snedker Jens Peter S. (1851–1934) og Marie Pedersen (1852–1927).

Som søn af en fattig husmand på heden fik H.s barne- og ungdomsår i deres blanding af nødtørfvig skolegang og omfattende arbejdsindsats i og uden for hjemmet et forløb som var fælles for tusinder af den tids fattigmandsbørn på landet. De yderst knappe goder af materiel art som stod til hedebeboernes rådighed måtte i forening med kraftige efterklange af egnens gudelige vækkelse præge en følsom natur som H.s i retning af en spartansk, indadsøgende livsholdning. Krav uadtil om hjælp og støtte til nødstillede måtte som absolut forudsætning have en fuldgod arbejdsindsats på hjemlig grund. Ikke underligt at den indremissionske bevægelse, ikke mindst den kristelige afholdtsforening, i H. fik en helhjertet tilhænger. Ivrigt og metodisk skolede han også sig selv til de opgaver han på såvel organisatorisk som politisk hold skulle komme til at løse. Organisationsvejen førte ham i første omgang over formandshvervet i Ikast husmandsforening (1908) og De sammensluttede husmandsforeninger i Ringkøbing amt (1913) til en position som „uofficiel“ næstformand i De samv. jyske husmandsforeninger (indvalgt i bestyrelsen 1908) og medlem af De samvirkende danske husmandsforeningers hovedbestyrelse. Foreningsarbejdet i Ringkøbing amt hvor den korndyrkende driftsform dominerede på alle bedriftsniveauer havde belært H. om to hovedfaktorer i forbindelse med en landmandstilværelse: at husmænd for at

Holdgaard, Jens

overleve økonomisk måtte sælge deres produkter til lønnende priser og at de følgelig et godt stykke hen ad vejen havde fælles interesser med andre landmænd. Med en sådan grundopfattelse af erhvervspolitisk natur, som principielt ikke adskilte sig fra landboforeningspolitikeren T. *Madsen-Mygdals overbevisning, måtte H. som medlem af det stående landbrugsudvalg (af 1917) komme i et vist modsætningsforhold til de andre husmandsrepræsentanter, når det gjaldt om at afveje organisationspolitiske med partipolitiske synspunkter. Sidstnævnte bød dem nemlig at støtte den radikale regering der havde fremsat forslag om en kornordning med en ikke ringe hensyntagen til forbrugersiden. Her trak H. det korteste strå. Til gengæld øvede han på det politiske plan som nyvalgt landstingsmand for de radikale en afgørende indflydelse på det jordpolitiske kompromis, landstingets venstre – under anførsel af en ligeledes nyvalgt H. *Hauch – og radikale fik tilvejebragt i oktober 1919. Kompromiset bestod i at husmændene mod at give køb på en egentlig ekspropriationsret i jorderhvervelses-loven og på retten til at svare permanent konjunkturregulerede jordafgifter til staten fik jordlovene bjærget igennem det politiske system inkl. favorable betingelser for opnåelse af byggelån.

I 1920erne hvor udstykningens socialpolitiske sigte sløredes lidt af de landbrugsøkonomiske vanskeligheder, de være sig udefra kommende som prisfald eller internt skabte i form af kronens værdistigning 1925–26, kom H. – fra 1924 som medlem af folketinget – i stigende grad til at præge husmandsbevægelsen indefra med sit realøkonomiske og -politiske syn. Da han 1929 afløste Chr. *Johansen som formand for de jyske husmandsforeninger, og da N. P. *Andreasen på Sjælland afløste Niels *Frederiksen, var vejen banet for en tyngdepunktsforskydning af husmandsprogrammet fra dets socialpolitiske til dets erhvervspolitiske dele. To år senere, midt under en optrækkende verdenskrise, efterfulgte H. da den aldrende R. J. *Vandman på posten som landsformand, og inden for det næste halvandet års tid havde H. og landboforeningernes (og landbrugsrådets) kommende mand H. Hauch nærmet sig hinanden så meget at husmandsforeningerne i juni 1932 kunne indtræde i landbrugsrådet ved siden af landboforeningerne og andelsudvalget. Samtidig fik H. dog udvirket at storlandbrugets efterhånden noget ineffektive talerør landhusholdningselskabet blev tvunget ud af rådet. Efter endnu en tilnærmelsesfase efteråret 1932 kunne husmandsforeningerne og landboforeningerne 11.1.1933 fremsætte den fællesudtalelse om krav om støtte til landbruger

på ca. 200 mill.kr. som banede vej for Kanslergade-forliget 19 dage senere. Da H. dernæst på et bevæget organisationsmøde i Odense 28.8. s.å. fik de ellers så frihandelsindstillede repræsentanter for det kornkøbende husmandsbrug til at acceptere en korntold til gavn for de korndyrkende storbrug, tog man i nogen grad brodden af LS-bevægelsens (Landbrugernes sammenlutning) uansvarlige agitation. Til gengæld fik husmandsbruget en begunstiget stilling gennem den småbrugervenlige svineordning man i samme forbindelse fik tilvejebragt. Med det store kriseforlig december 1933 som udover korntolden også omfattede støtteordninger vedr. smør-, kød- og svineproduktionen sluttedes ringen af politiske krisetiltag på landbrugsorganisatoriske præmisser. De efterfølgende landbrugsforlig adskilte sig ikke principielt fra denne model.

H.s indflydelse lå efter tabet af folketingetsmandatet ved valget 16.11.1932 afgjort på det organisatoriske plan, idet han som stedfortrædende præsident for landbrugsrådet deltog i så at sige alle vigtigere forhandlinger, hvad enten de foregik på nationalt hold – typisk om producentordningernes konkrete udformning – eller på internationalt niveau i form af handelspolitiske forhandlinger i London eller en anden europæisk hovedstad. Selv om H. efter mange års organisationsvirksomhed skulle være bekendt med det taktiske spilts mange irgange har man dog en vis fornemmelse af at han med sin helt igennem hæderlige og bundsolide grundindstilling ofte kom til kort over for med- og modspillernes noget professionelle sondring mellem privat og offentlig moral. □ Afbildet på mal. af landbolovgivningens mænd 1919, af Johs. Nielsen 1934. Relief af Carla M. Christiansen, 1938 (på mindsten ved Ikast k.). – Mindsten 1939 (Sønder Omme).

Mindebogen om J. H., ved O. Chr. Jensen Dybkjær, 1938. Tormod Jørgensen: J. H., 1942. Fr. Skrubbeltang: Den danske husmand II, 1954. Erik Helmer Pedersen: Landbrugsrådet som erhvervspolitisk toporgan, 1979.

Erik Helmer Pedersen

Holdt, Andreas Christian Christiansen, 1821–90, lærer, forfatter. * 29.1.1821 i Jarlund, Medelby sg., † 28.4.1890 i Flensborg, begr. sst. F: landmand Andreas Christian Christiansen H. (1775–1840) og Katharina Margaretha Karstens (1783–1861). ~ 12.4.1853 i Glücksborg med Emilie Auguste Louise Staacke, * 7.2.1825 i Hyrup, Angel, † 20.10.1896 i Flensborg, d. af forpagter på Vesebygård, senere ejer af Holdnæs Færgested Johan Christian S. (1794–1870) og Maria Auguste Sternhagen († 1833).

H. har i nogle erindringer fortalt om sin skoletid og samtidig givet et levende billede af de uheldige følger af tysk skolesprog i det dansktales Mellemslesvig. Disse hans barndomsoplevelser fik en grundlæggende betydning for hans senere livsgerning i Flensborg og omegn. 1840–43 besøgte han det ligeledes tyskprægede seminarium i Tønder og fik derefter en huslærerplads på Søndergårde ved Højer. 1845 ansattes han i Flensborg, først ved Vor Frue skole og senere ved Skt. Hans skole. 1847–49 virkede han som lærer i Keldbæk og Fornskov (Egebæk sogn) og derpå som degn i Vanderup indtil han 1851 kaldtes til lærer i Glücksborg og degn og organist ved slotskirken. Som den alvorlige skolemand han var søgte han allerede før treårskrigen at fremme undervisningen ved at tale dansk med børnene, og i Glücksborgtiden samlede han flittigt stof til hjemstavns historie. 1864 fik han sin afsked og flyttede til Flensborg hvor han fra nytår 1865 overtog Michaelsens drengeskole som han ledede i ti år, indtil myndighederne lukkede den fordi han på fremtrædende vis deltog i kampen for danskhedens bevarelse. Fra 1875 virkede H. mest som litterat, skrev en mængde artikler af historisk art i Flensborg Avis og andetsteds, redigerede 1876–85 Nordslesvigsk Søndagsblad og samlede nu særligt stof til Flensborgs historie, et arbejde der 1884 satte frugt i den uheldt skrevne bog *Flensburg, früher und jetzt* som vakte stor glæde blandt såvel tysk- som dansksindede borgere. Han fik ved sin smukke og retsindige personlighed en betydelig og anset stilling i Flensborg, bl.a. som revisor ved Filialbanken og som kirkeældste i Mariæ sogn. Hans personligheds særkende var en urokkelig pligtfølelse, en stærk retfærdighedssans og ansvarsfølelse over for danskhedens skæbne i Mellemslesvig. □Foto.

Erindr. i Folkelæsning V–VI. Småstykker I,2, 1867 91–101. – Flensborg avis 30.4.1890. H. P. Hanssen i Sønderjydske årbøger, 1891 27–29. Håndbog i det nordslesv. spørgsmåls hist., red. Fr. v. Jessen, 1901 571f. Martha Ottosen: Danms. grænsevagt mod syd, 1917 164f. Håbets mænd, ved H. Lausten-Thomsen og Nic. Svendsen, Flensb. 1923 73–76.

H. F. Petersen*

Holger-Madsen, 1878–1943, skuespiller, instruktør. * 11.4.1878 i Kbh. (Vor Frels.), † 30.11.1943 sst., begr. Ass. kgd. F: urmager Frederik Bernhard Madsen og Lovise Møller.

H.-M. der var døbt Holger Madsen satte 1911 en bindestreg mellem sit for- og efternavn hvilket bevirkede at han mellem venner gik under navnet Holger Bindestreg. H.-M. debuterede som skuespiller på Rønne teater 1896 og fortsatte

som provinsskuespiller indtil han 1905 kom til Casino i Kbh., hvor han blev til 1912. 1912–14 var han ansat på Dagmar teatret. Han debuterede som filmskuespiller 1908, virkede i de følgende år ved forskellige filmselskaber som skuespiller. Hans første filminstruktion var ved Biorama, 1912, og n.å. blev han engageret som instruktør af Nordisk Films Kompagni, hvor han arbejdede som skuespiller og instruktør, indtil han 1920 tog mod et instruktionstilbud fra et tysk selskab. H.-M. arbejdede indtil talefilmens gennembrud omkring 1930 i Tyskland, vendte derefter tilbage til Danmark hvor han fortsatte som filminstruktør indtil 1936. 1937 fik han bevillingen til Enghave bio som han ledede indtil sin død 1943.

H.-M. viste som teaterskuespiller et enestående maskeringstalant og var højt værdsat for den omhu og dygtighed hvormed han forstod at tegne en birolle. Disse evner udnyttede han også inden for filmen. Han gjorde lynkarriere på Nordisk Films Kompagni som instruktør og blev allerede efter få måneders engagement betroet til iscenesætte film med selskabets topstjerner Betty *Nansen og Valdemar *Psilander. H.-M. havde en udtalt evne til at skabe miljø i sine film, fx *Evangeliemanden* fra 1915, dyrkede ofte det sære, „maleriske“, og optagelserne blev fint understøttet af H.-M.s kameramand på næsten alle hans film, Marius Clausen. H.-M. var en foregangsmand i anvendelsen af kunstigt lys og forstod at modellere ting og personer med sidelys for opnåelsen af dybde i billederne. Ole *Olsens (1863–1943) stort anlagte fredsfilm *Ned med Vaabnene* fra 1914 efter Bertha von Suttners roman af samme navn, blev instrueret af H.-M., og gribende scener fra en kolerakirkegård under en krig viser endnu en gang hans sans for sære, her uhyggelige miljøer, men filmen viser også hans begrænsning: en manglende fornemmelse for klipningens betydning, hvilket gør de mange slagscener livløse og kedelige. På dette punkt var afstanden til D. W. Griffiths dynamiske scener i *En Nations fødsel* (1915) meget stor. Science-fiction-filmene *Himmelskibet*, 1917, om nogle videnskabsmænds rejse til Mars er en anden af H.-M.s kendte film. Han arbejder her med et stort opbud af statister som anbringes i maleriske grupperinger, men igen lider filmen under en manglende dynamik. Da H.-M. i slutningen af 20'erne vendte tilbage til Danmark blev han ansat på Palladium, hvor han især kom til at arbejde med eftersynkroniseringer af Fyrtaarnet og Bivognens stumfilm. Desuden instruerede han et par talefilm, dog uden større held. □Buste af Volmer Bahner udst. 1937. Foto (Kgl. bibl.; Det da. filmmus.).

Holger-Madsen

Kn. Gantzel i Politiken 2.12.1943. Sv. Kragh-Jacobsen i Berl. tid. s.d. Marguerite Engberg: Dansk stumfilm I-II, 1977.

Marguerite Engberg

Holk, se Holck.

Holland Nielsen, Johan Moses (Georg), 1804–70, litterat. * 19.7.1804 i Odense, † 17.2.1870 på Almindelig hospital i Kbh. F: lærer, sidst i Kerteminde, Hans Christian N. (1768–1836) og Johanne Knudsen (ca. 1767–1839). Ugift.

Under sin opvækst i Odense blev H. protegeret af guvernøren, prins Christian (VIII). Han kom på Skaarup seminarium og dimitteredes herfra 20 år gammel med topkarakterer. Allerede to år forinden havde han udgivet sin første digtsamling. 1828 blev han student fra Nyborg lærde skole og regnedes sammen med H. C. *Andersen, A. L. *Arnesen og F. J. *Hansen til sin årgangs „fire store Poeter“. Under fattige kår og med afbrydelser kæmpede han sig 1840 frem til en latinsk-juridisk embedseksamen og blev nu af sin gamle velynder, den nye konge Christian VIII der havde understøttet ham i hele studietiden, engageret til at bekæmpe den stadig mere åbenmundede politiske opposition. Allerede på dette tidspunkt synes en art manio-depressiv sygdom at være brudt ud, ledsaget af tiltagende drikfældighed. H. skiftede brat mellem forfølgelsestanke og helt urealistiske meninger om sine egne egenskaber og muligheder. 1841 debuterede han som politisk skribent med *Karakterbog for Oppositionsbladene* I–II, 1841, og *Polemiske Blade* I–II, 1841 – sidstnævnte redigeret sammen med H. J. Trojel. Hans hovedindsats som kongens forsvarer blev udgivelsen af *Dansk Ugeskrift for alle Stænder* der udkom 1841–42 med bistand af H. J. Trojel og H. K. Rask. Bladet fik ikke den forventede succes og efter en indre magtkamp måtte H. afstå privilegiet i december 1842 til J. L. Boetius der fortsatte foretagendet under navnet *Aftenbladet*. Også herefter modtog han kongelig understøttelse, uden dog at yde noget vederlag. Først i 1855 lykkedes det Frederik VII's privatsekretær Carl *Berling at slette ham fra gratifikationslisten. Han havde da genoptaget sit forfatteriskab der aldrig nåede ud over epigoneriet og efterhånden fik mere og mere deliristisk karakter. Da hans ydre position forfaldt gled han over til at blive en københavnsk gadeoriginal. Hans indre redning blev den tvangstanke at han var prins af det franske kongehus Valois (uddødt 1589). I henvend tyve år dyrkede han denne fikse idé og forlod ikke Kbh. uden at meddele udenrigsministeriet og det franske gesandtskab at de kunne være rolige for at han dog

ikke i sit fravær ville bemægtige sig den franske trone. Han huttede sig igennem ved almisser og ved at kolportere egne værker til bønder i Kbh.s omegn. En februardagen fandt man en af de fire store poeter, Christian VII's pennefører stivfrossen på sit fattige logi, og man bragte ham til Almindelig hospital hvor han døde.

Dagstelegrafen 21.–22.2.1870. Dagbladet 22.2. s.Å. Otto Borchsenius: *Literære feuilletoner*, 1880 121f. O. J. Hansen i *Fyns tid.* 3.2.1970. Poul Jensen: *Presse, penge og politik 1839–48*, 1971.

Uffe Andreassen

von Holle, Jürgen el. Georg, 1514–76, officer. * 1514, † 3.3.1576 på slot Himmelreich ved Minden, begr. i Marienkirche i Minden. F: drost Rudolf von Holle († 1545) og Gertrud von Münchhausen. ~ 1537 el. 38 med Gertrud von Horne († 1575 el. 76).

H. blev som dreng opdraget ved Frederik den Vises – Luthers beskytters – hof og synes omkr. 1540 at være slået ind på den militære bane. Under den bekendte lejetropsfører Christoph von Wrisberg virkede H. i 1540erne i kejserlig tjeneste og deltog på katolsk side i den schmalkaldiske krig. 1555 trådte han i spansk tjeneste og kæmpede heldigt mod franskmændene ved St. Quentin 1557. 1550erne igennem var H.s ry i stadig stigen og man lagde også mærke til ham i Danmark. 1554 havde han på afgørende vis støttet hertug Ulrich af Mecklenburg i dennes konflikt med broderen Johann Albrecht og samme år søgte hertug Adolf af Gottorp forgæves at vinde H. til et felttog mod Ditmarsken. Da Christian III og rigsrådet 1558 frygtede et øget pres fra Lothringen efter det forventede ophør af den spansk-franske krig henvendte man sig til H. og dennes nære kampfælle Günther von Schwarzborg og søgte at få dem til at gå i dansk tjeneste. En rolle ved denne beslutning kan det have spillet, at H. allerede da havde en bestalling hos Christian III's svigersøn kurfyrst August af Sachsen. I sommeren 1560 kom H. til Danmark sammen med Günther von Schwarzborg og sin slægtning Hilmar von Münchhausen og trådte i dansk tjeneste. I de følgende år sendte han en strøm af efterretninger til Frederik II og var aktiv ved neutraliseringen af danskfjendtlige aktiviteter i Nordtyskland. H., der i stigende grad var blevet optaget af udviklingen i Frankrig og Nederlandene, frarådede krigen mod Sverige 1563, men måtte parere ordre og mødte op på krigsskuepladsen med et overtalligt regiment på 9368 mand. Med dette regiment var H. til stede ved Elfsborgs overgivelse 4.9.1563 og indlagde sig fortjeneste i slaget ved Mared den 9.11. s.Å. Af finansielle grunde blev H.s styrke i sommeren

1564 nedskåret til det halve og med dette reducerede regiment deltog han i juli 1564 i Günther von Schwarzburgs togt mod Stockholm der strandede i Smålands skove. Det må dog bemærkes at H.s styrke synes at have været stemt for at fortsætte togtet på trods af forsyningsvanskelighederne.

Efter Günther von Schwarzburgs afgang i dec. 1564 var H. den nærmeste til at overtage kommandoen over den danske hær, men han vendte ikke tilbage til Danmark efter en bevilget orlov og anmodede i marts 1565 om at blive fritaget fra videre krigstjeneste af helbredshensyn. Tydeligt nok havde han fået tilstrækkeligt af krigen i Norden der hverken bragte ham prestige eller større fortjeneste. Den mangelfulde aflønning af H.s regiment bevirkede i foråret 1565 at mandskabet gjorde mytteri og ikke kunne føres i felten. Under indtryk af Erik XIVs fremrykning i slutningen af aug. 1565 lykkedes det dog Frederik II at få regimentet i felten mod et løfte om fri afmarch og fuld afregning efter yderligere to måneders tjeneste. På denne måde lykkedes det kongen at disponere over regimentet i det afgørende slag ved Axtorna den 20.10.1565 hvor Daniel Rantzau slog en talmæssigt overlegen svensk hær. Efter slaget blev regimentet opløst på nær tre fænikker der indgik i Rantzaus regiment. H. selv gik ikke mere i felten. Efter at have trukket sig ud af dansk og sachsisk tjeneste virkede han som råd hos hertug Julius af Braunschweig og støttede i det skjulte Vilhelm af Oranien i dennes kamp mod Spanien, men de fleste kræfter brugte han på udbygningen af sit gods-kompleks. Med Frederik II førte H. og senere dennes døtre en omfattende korrespondance med det formål at få kongen til at betale en krigsgæld på 244000 daler, men gælden blev aldrig betalt. □ Mal. ca. 1570 (Portr.-samml. Diepenbroick-Gruiter, Tecklenburg, Westphalen). Portrætmedaljer 1547 og 1576. Statue på på epitafium (Marienkirche, Minden).

O. Vaupell: Den nord. syvårskrig, 1891. P. Colding: Studier i Danms. politiske hist., 1939. Renaissance-schlösser Niedersachsens, Textbd. II, ved A. Neukirch, Hannover 1939. Gertrud Angermann: Der Oberst Georg v. H., Minden 1967 = Mindener Beiträge XII (m. bibliografi).

Frede P. Jensen

Holm

Lokalitetsbetegnelsen Holm findes i utallige sogne og har givet navn til adskillige slægter, hvoraf fem her skal nævnes.

I. En slægt der føres tilbage til Peder Pedersen Fyen, der tjente på Gunderslevholm i første

halvdel af 1700-tallet. Han var far til skoleholder i Skafterup Knud Pedersen H.

II. En slægt, der føres tilbage til Hans Andersen i Allinge på Bornholm. Søofficeren Peter Christian H. (1807-64) var ~ 1° Maria Caroline Pedersen, d. af konsul Peder P., 2° Louise Margrethe Hetsch, d. af arkitekt G. F. H.

III. En slægt der føres tilbage til Peder Olsen H. († 1752), styrmand i Ostindisk kompagni. Dennes søn var Ole Pedersen H. (1751-1828), deputeret i Danske cancelli. Kancellideputeret L. J. H. var ~ 2° Augusta Christina Aagesen, d. af nationalbankdirektør Nicolai Aa.

IV. En slægt der føres tilbage til kapellan ved Vor Frue kirke i Svendborg Anders Christensen H., der angives at være sønnesøn af biskop Jacob H. (1543(7)-1609), hvis tipoldebarn er magister Peder H. (1706-77). Departementschef F. H. var ~ Marie Elisabeth Engelbreth, d. af sognepræst W. F. E.

V. En slægt der føres tilbage til snedker, senere opsynsbetjent ved politiet Peter Frederik H. Arkitekt Helge H. var ~ maleren Gerda Larsen, d. af maleren Knud L. (1865-1922).

Maleren H. G. F. H.s slægt er behandlet i Pers. hist.t. 10 I, 1934 266-73 (Vilhelm Marstrand: „Stille Holm“ og hans slægt). Han tilhører ingen af de ovennævnte slægter.

(I) E. Holm [H. F. Grandjean]: Stamtbl. over familien H., 1888. Th. Hauch-Fausbøll: Slæghåndbogen 1900 390-401. J. E. Georg Holm: Stamtbl. over den i 1845 afdøde grosserer Jacob H.s efterkommere, 1916. Agnes Gulbrandsen: Familien H. Stamtbl. 1978. (II) Th. Hauch-Fausbøll: Slæghåndbogen, 1900 381-83. (III) Samme: 402f. (IV) Samme: 383-90.

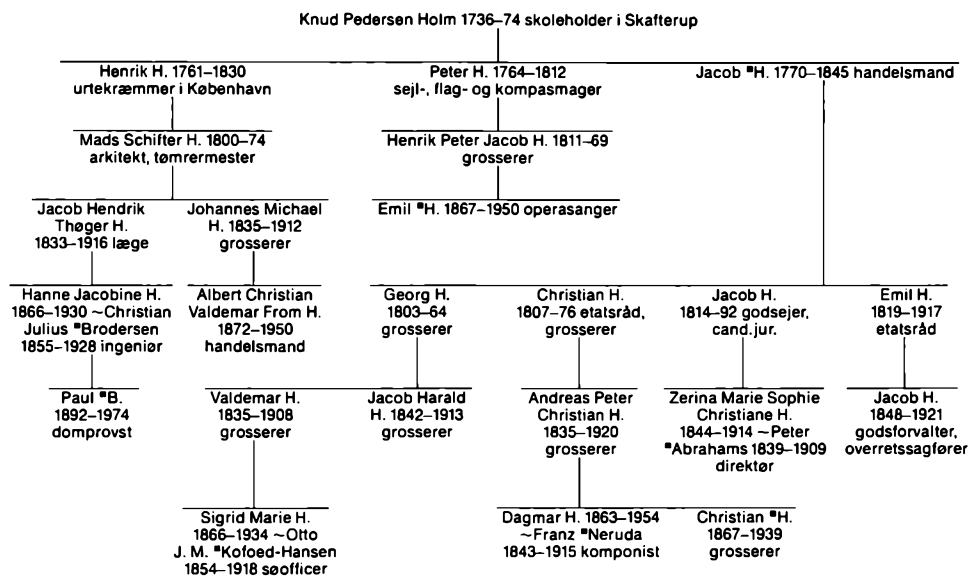
Hans H. Worsøe

Holm, Alfred William, 1894-1965, direktør for Centralforeningen af isenkræmmere. * 19.1.1894 i Thisted, † 17.5.1965 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: amtsstuebestyrer Frederik Villiam H. (1860-1938) og Ellen Marie Abell Ingerslev (1869-1946). ~ 16.5.1919 på Frbg. med Hertha Garlin, * 21.4.1894 i Kbh. (Matth.), † 24.8.1971 på Frbg., d. af lagerchef, bødker August G. († 1937) og Eline Hansine Frederikke Franck (ca. 1858-1925).

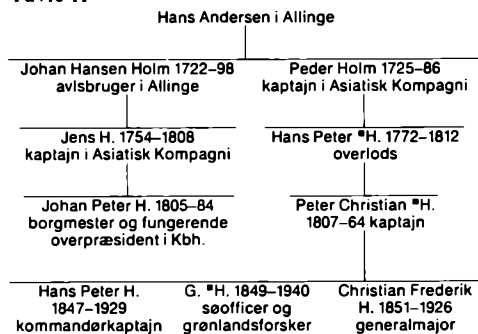
H. udgik fra Thisted realskole og stod 1909-13 i lære i byens største isenkræmmerforretning, Carl C. Kjær. Efter at have aftjent sin værnepligt gik han 1913-14 på købmandsskole, men både fuldførelsen af uddannelsen her samt hans planer for en videregående handelsuddannelse i England måtte opgives som følge af udbruddet af første verdenskrig. I stedet var H. i det følgende år indrulleret i sikringsstyrken. 1915 fik han ansættelse i Grosserer-Societetets kontor for

Holm, A. W.

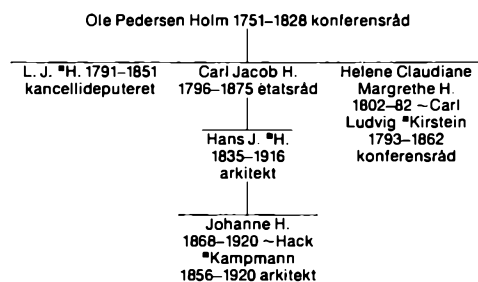
Tavle I

Tavle II

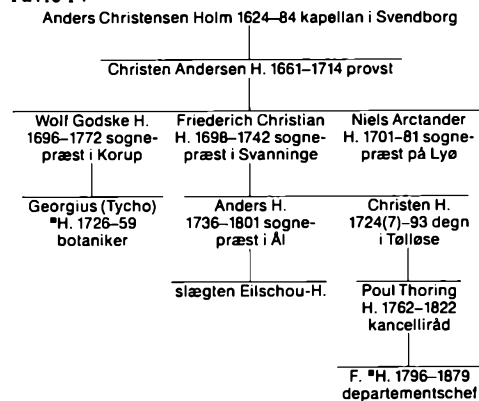

Tavle III

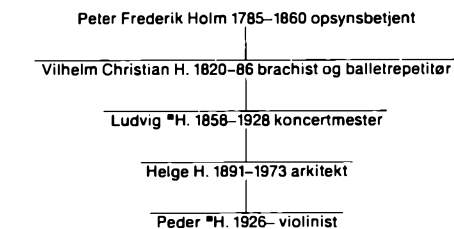

udenrigshandel og flyttede et par år senere til Industrirådets „krigskontor“ hvor han var til kontorets afvikling 1919. De følgende par år havde han forskellig beskæftigelse i handels-

Tavle IV

Tavle V

branchen og blev desuden 1921 (–1948) forretningsfører for fællesrepræsentationen for de danske sparekasser. Afgørende for hans videre virke blev imidlertid at han 1922 overtog redaktionen af *Isenkræmmerbladet* der siden oprettel- sen 1918 var blevet forestået af en privat bog- trykker. H. førte i de følgende år bladet ind i et fast samarbejde med de regionale isenkræmmer- foreninger og disses centraludvalg (oprettet 1906). Samarbejdet førte 1924 til at H. valgtes som de danske isenkræmmerorganisationers se- kretær i De nordiske isenkræmmerforeningers permanente komité derefter etableredes dette år. Han tog derefter initiativ til en konsolidering og ud- bygning af branchens foreninger, og på hans til- skyndelse oprettede centraludvalget 1926 et fast sekretariat med H. som leder. De følgende års omorganisering og omdannelsen af centralud- valget til en egentlig centralforening 1931 blev udgangspunkt for en udvikling der gjorde fore- ningen til en af butikshandelens mest indflydel- sesrige organisationer, og H. var gennem sin mangeårige virksomhed som foreningens admi- nistrerende direktør (til 1961) i høj grad medvir- kende hertil. Indadtil var hans virke især kon- centreret omkring redaktionen af *Isenkræmmer- bladet*, men han var også stærkt engageret i cen- tralforeningens kursusvirksomhed (etableret 1929) og bestræbelserne for indførelsen af isen- kramforretningernes fælles butiksmærke (pil- mærket). Derudover blev han indvalgt som cen- tralforeningens repræsentant i en række af dansk detailhandels organisationer og udvalg og var i årene mellem 1930 og 1960 en af branchens førende talsmænd. Han var således 1931–58 for- mand for landsudvalget mod illoyal og illegitim handel som blev etableret af omkring 50 han- delsorganisationer 1931, og 1937–38 medstifter af De danske handelsforeningers fællesorganisa- tion i hvis bestyrelse han indvalgtes og havde sæde til 1962 (viceformand 1945–59). Som re- præsentant for den samlede butikshandel deltog han i socialministeriets udvalg vedrørende revi- sion af funktionærloven 1946–47 og i den af handelsministeriet i 1949 nedsatte kommission til afvikling af krise- og besættelsesårenes vare- forsynings- og prisreguleringslovgivning. Endvi- dere sad han gennem en række år i ledelsen af bl.a. Dansk principalforening (1947–56), Erhver- venes oplysningsråd (1947–59) og Butikshande- lens fællesråd (1954–59). Ved siden af sin omfat- tende virksomhed påtog H. sig adskillige tillids- hverv af politisk og kommunal karakter, bl.a. som medlem af ligningsrådet i Frbg. kommune 1934–46, af Turistrådet 1948–59 og af det kon- servative folkepartis repræsentantskab fra 1946. – R. 1949. □Foto.

Martin Jensen i *Isenkræmmerbl.*, 1950 827–36. Samme sst. 1951 35–43. O. Brønnum Schou sst. 1961 329f. Bør- sen 18.1.1954. Sst. 18.1.1964. – Levnedberetning i or- denskapitlet.

Erik Korr Johansen

Holm, Anders Wilhelm Sandberg, 1878–1959, forfatter. * 21.12.1878 i Kbh. (Holmens), † 29.6. 1959 i Kbh. F: islandsk varemægler Carl Ferdi- nand H. (1838–93) og Anna Sandberg (1850– 1936). ~ 25.8.1905 i Kbh. (b.v.) med Nanne Nielsen, * 27.1.1877 på Risbygård, Herstedvester sg., d. af proprietær, tømremester Niels N. (1818–83) og Wilhelmine Stenerdine Theilgaard (1833–1916).

H. blev student 1897 fra Gammelholms latin- og realskole, cand.phil. 1899, men opgav et planlagt juridisk studium på grund af tuberkulose og blev derefter journalist. 1900 blev H. redaktionssekre- tær ved *Middelfart Avis*, 1900(–03) medarbejder ved dagbladet *København* og 1907(–08) ved *Ekstrabladet*; desuden var han en flittig bidrag- yder til danske og udenlandske aviser og tids- skrifter, hvortil kommer en række oversættelser fra fransk og tysk. H. skrev dels under eget navn, dels under pseudonymerne Av, Gamin, Anders Hjerting, Per Næsvis, men hans betydning som dagbladsjournalist er ringe sammenlignet med hans indsats som redaktør og udgiver af ugebla- det *Verdens-Spejlet* (1904–07), idet han her sam- lede en kreds af unge, talentfulde skribenter og tegnere omkring sig. 1925–32 var H. konsulent ved *Nyt nordisk Forlag*. Som bestyrelsesmedlem af *Dansk forfatterforening* (1932–36) tog han initiativet til Herman Bangs Mindelegat, som uddeltes første gang 1936.

H. debuterede som forfatter med *Digte*, 1905, en samling livlige, bohemeagtige vers, drillende vendt mod borgerskabet. Men først 1911 fik han sit gennembrud med *Kærlighedsdigte* der på et mere bagatelagtigt plan gentager Emil Aare- strups erotiske poesi. Mere overbevisende er dog kærlighedslyrikken i *Drøm og Længsel*, 1920, en samling vemodige digte, ofte udformede som ro- kokoefterligninger. I *Sange og Digte*, 1913, stærkt påvirkede af Holger *Drachmann i blan- dingen af folkelige fædrelandssange, sankthans- aften-viser og sømandssange, findes den ansats til H.s patriotiske digtning der er fuldt udviklet i krigsdigtene i *Fredlys din Jord*–, 1917, og genfor- eningsdigtene i *Det nye Danmark*, 1922. Betyde- ligt, helt ægte og overordentlig indtagende er børnesangene i *Farbrors Børnerim*, 1917, med musik af Gunder Knudsen. De senere samlinger, *Gillelejevvers*, 1948, og *Minder og Tanker*, 1949, hvoraf sidstnævnte rummer en række lejligheds- digte, består for en stor del af optryk af tidligere

tekster og viser ingen kunstnerisk fornyelse. *Samlede Digte*, 1928, *Ameriner*, 1938 og *Danske Stemninger*, 1954 er rene udvalg af ældre digte. H.s kunstneriske talent er spinkelt, dog ejer især hans ungdomspoesi et spillende vid og stor formel elegance. Men han ligger ofte generende tæt op ad sine forbilleder og rammer let – ikke mindst i sin nationale digtning – det banale. Hans vers er imidlertid letflydende og rytmisk regelmæssige og har inspireret flere komponister, således Aksel Agerby, Niels Clemmensen, Fini Henriques, Carl Nielsen og Knudåge Riisager til en række sange og viser. Et udvalg heraf, *Sange og Digte til Musik af danske Komponister*, udkom 1938. H. var hele sit liv optaget af praktiske gøremål. Således reorganiserede han 1929 Foreningen danske blinde og foranledigede 1931 – efter årelang strid – at kystsikrindene ved Gilleleje blev gennemført. □Tegn. af Gete Sandberg, 1902, og af Axel Nygaard, 1907. Mal. af Gete Sandberg, 1908. Tegn. af Axel Nygaard, 1911. Mal. af Aug. Hærning, 1914. Tegn. af Ivan Opffer, 1922. Mal. af Elias Petersen, 1927. Tegn. af Nygaard, 1928 (Fr.borg) og af Carl Jensen udst. 1929. Mal. af J. Behrens, 1933 og af K. O. Hilkie udst. 1939. Pastel af Behrens, 1951. Karikaturer af bl.a. R. Storm Petersen, H. Jensenius og Eigil Petersen (Fr.borg). Silhouet af Kirsten Wivel (Kgl.bibl.). Foto.

Selvbiografi i H.: Saml. digte, 1928 7–12. Interview i B. T. 7.12.1928 og 27.1.1950. Holm'ernes slægt, 1914. Sv. Lange i Verdensspejlet 21.5.1905. Samme i Politiken 20.2.1911 og 24.12.1917. Chr. Rimestad sst. 19.12.1928. Hans Ahlmann: Det danske parnas, 1920 83–85. Studenterne fra 1897, red. N. M. Plum, 1926 221f. Kai Friis Møller: Skribenter og bøger, 1942 41f. A. Kragelund i Nationaltid. 21.12.1943. Samme i Fra det gamle Gilleleje, 1945 71–82. – Papirer i Kgl. bibl.

Sven H. Rossel

Holm, Andreas Krag, 1767–1851, præst. * 17.9.1767 i Nakskov, † 13.5.1851 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: snedker Henrik H. (1731–84) og Charlotte Sophie From (1737–1807, ~2° 1786 med snedkermester Carl Rudolph Kuhfall, ca. 1754–1808). ~5.7.1793 i Maribo med Anna Maria Krøyer, * 17.2.1772 i Maribo, † 5.7.1825 i Kbh. (Holmens), d. af købmand Christian K. (1739–1814) og Ellen Catharine Hammer (1745–1819).

H. blev student 1785 fra Nakskov, tog filologisk eksamen 1788, virkede som hører på Herlufsholm 1789–92 og blev cand.teol. 1790. 1792 blev han sognepræst i Holeby og Bursø, 1797 2. residerende kapellan ved Holmens kirke, tillige fra 1801 præst ved Søkvæsthuset, 1804 1. residerende kapellan og 1823 Holmens provst og medlem af Kbh.s skoledirektion. – H.s indsats ligger på

det område der havde tidens offervillige kærlighed, det pædagogiske. Af de mange skolebøger han udgav, fik han mest berømmelse for en lærebog der forbandt bibelhistorie og katekismus i udvidet form: *Undervisning i Religionen for Ungdommen, med Hensyn til den anordnede Lærebog*, 1812 (nye oplag 1813 og 1818) og en pædagogisk nøgle til nævnte bog, *Spørgsmaal til Undervisning i Religionen*, 1812; ved kgl. resolution blev det befaleet at hver almueskole skulle have et eksemplar af bogen. Sammen med Frederik Plum og L. C. Sander udgav han det pædagogiske tidsskrift *Egeria* (1804–08) der ville hæve folkeskolens niveau ved anvendelse af J. H. Pestalozzis principper. H. var fra sin ungdom præget af oplysningens moraliserende teologi og delte sin tids optimisme i forventning om den forøgede livslykke, et forbedret skolevæsen måtte bringe. De liturgiske formularer han brugte til kirkelige handlinger var ændret efter tidens ånd. Kommissionen af 1813 til kirkelovens revision blev H. 1823 medlem af; forsøget på at få dåbsritualet ændret blev imidlertid bestemt afvist af kancelliet. De liturgiske formularer der skete i livssynet fra 1800-tallets begyndelse tog for en del også ham med; han var således bibelselskabets sekretær 1815–39 og dømte ikke gunstigt om H. N. Clausens store værk fra 1825 vedrørende katolicisme og protestantisme. Den påtænkte fremninghedsdannelse 1831 med N. F. S. Grundtvig og Lorenz Siemonsen som præster havde han til erklæring på embeds vegne, men kunne ikke anbefale at tilladelsen blev givet. For de Massmannske søndagsskoler og deres tilknytning til Holmens kirke ydede han en personlig indsats. 1841 fik han rang med biskopper og blev n.å. dr.teol. Af alle kirkens præster er han den der har tjent den længst og hidtil dens eneste jubellærer. 1848 tog han sin afsked. – R. 1815. DM. 1829. K. 1842. □Mal. af E. Bærentzen, 1842 (Holmens k.), litograferet af samme.

L. N. Helveg: Den danske kirkes hist. efter reformationen, 2.udg. II, 1883 513f. Ludv. Koch: Den danske kirkes hist. 1817–54, 1883 64 94 99. L. Bobé: Bremerholms kirke og Holmens menighed, 1920. Kaj Baagø: Magister Jacob Christian Lindberg, 1958.

Michael Neiiendam*

Holm, Asger Halfdan Crone, * 1900, døvepædagog, forstander. * 26.4.1900 i Nykøbing F. F: amtsvejinspektør, cand.polyt. Christian Georg Emil H. (1857–1943) og Karen Sophie Crone (1866–1944). ~1° 6.8.1929 i Kettinge k. med Thora Marie Winther, * 8.4.1902 i Kettinge, † 28.4.1944 i Nyborg, d. af førstelærer Hans Olaf W. (1872–1952) og Sophie Amalie Blicher (1860–1941). ~2° 1.4.1947 på Frbg. (Døves k.)

med Margrethe Sofie Pedersen, f. Knudsen, * 19.2.1916 i Vindinge (~1° med borgmester Holger Pedersen, 1910–46), d. af kreaturhandler Anders Christoffer K. (1888–1963, ~2° med Alexandra Vilhelmine Jensen, 1887–1978) og Kristine Bech Christensen (1882–1918).

H. blev student 1918 fra katedralskolen i Nykøbing F og tog teologisk embedseksamen 1925. Han kom hurtigt ind i pædagogisk arbejde, var lærer ved Bogø kostskole 1926–29 og ansattes 1929 som lærer ved det daværende kongelige døvstummeinstitut i Fredericia (nu: Fredericia-skolen). 1933 blev han udnævnt til overlærer sammesteds. 1937 forflyttedes han til døvstummeinstitutet i Nyborg, og året efter udnævntes han til forstander ved denne skole. 1956 overtog han ledelsen af landets på den tid betydeligste undervisningsinstitut for døve: Statens skole for døve i København. I hans periode som forstander gennemførtes en omfattende ombygning af skolen. Han tog sin afsked 30.6.1970. Med sine fremragende pædagogiske evner som han understøttede ved en række studierejser, herunder et halvt års ophold i USA, satte han sit afgørende præg på døveundervisning og døveforsorg i Danmark, bl.a. som en varm fortaler for anvendelsen af døves eget meddelelsesmiddel: tegnsprog, såvel i sprogundervisning, fagundervisning som i kommunikation med døve i øvrigt. 1955 var H. leder af den pædagogiske sektion ved døve-verdenskongressen i Jugoslavien, og han udpegedes derefter naturligt nok til døvepædagogisk konsulent ved FN. Under to langvarige ophold i hhv. 1953 og 1958 medvirkede han ved genopbyggelsen af døveundervisningen i Jugoslavien. H. var endvidere fra 1939 medlem af den af socialministeriet nedsatte døvekommission som forberedte lov om foranstaltninger vedr. døve og tunghøre (vedt. 1950) og sad som medlem af det i medfør af denne lov nedsatte døvenævn fra 1950 til sin afsked som forstander 1970.

Blandt voksne døve har H. været aktiv på adskillige områder. 1937–74 var han formand for bestyrelsen ved hjemmet for døve mænd i Nyborg, og 1958–74 for bestyrelsen ved alderdoms- og plejehjemmet Sølyst ligeledes i Nyborg. Siden 1951 er han næstformand i foreningen *Effata* og dermed i praksis leder af denne forenings kulturelle, orienterende og støttende virksomhed. 1973 modtog han den af Danske døves landsforbund indstiftede Castbergpris. H. har – udover en lang række artikler i faglige tidsskrifter – udgivet flg.: *Den kgl. Døvstummeskole. Nyborg 1891–1941*, 1941, *Den kristne Tro*, 1943, *Hvad De kan gøre for Deres døve barn*, 1953. Han har arbejdet og betydeligt udvidet *Ordbog for døve*,

1950 (opr. udg. Fritz August Bech 1890), har været medlem af den komité som i 1967 udarbejdede Håndbog i tegnsprog, medredaktør ved Nordisk tidsskrift för dövstumskolan 1943–66 og medarbejder ved Leksikon for opdragere 1953. – R. 1947. R¹. 1969. □Foto.

Effata 15.4.1970. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Karvig Rasmussen

Holm, August, 1882–1941, industridrivende. * 20. 4.1882 i Århus, † 14.10.1941 i Tårnbæk, begr. sst. F: klædefabrikant Johan Christian H. (1846–87) og Ane Mette Jensen (1847–94). ~ 3.10.1913 i Kbh. (Jac.) med Henriette Cathrine Sølling Monberg, * 13.1.1886 i Kbh. (Jac.), † 14.3.1923 sst., d. af ingeniør, senere etatsråd N. C. *M. (1856–1930) og Anthonia Sølling (1862–1943).

H. knyttedes i en meget ung alder til den danske margarineindustri idet han som sekstenårig ansattes hos Otto *Mønsted hvis privatsekretær han senere blev, og hvis myndige personlighed i mange henseender blev ham et forbillede. Da Mønsted 1909 omdannede sin virksomhed til et aktieselskab blev H. leder af den københavnske afdeling, 1919 blev han direktør i A/S Otto Mønsted, 1927 administrerende direktør ved G. A. *Hornemanns fratræden, og n.å. medlem af selskabets bestyrelsesråd. Da fru Anna Mønsted døde 1933 blev Otto Mønstedes Fond dannet som selvejende institution med overtagelse af alle interesser. Bestyrelsen skulle bestå af et medlem udpeget af Grosserer-Societetets komité, et af Industrirådet og et af Den polytekniske læreanstalts lærerråd. Industrirådet udpegede H. som sin repræsentant, og han blev formand. 1927 valgtes H. til formand for margarinefabrikantforeningen. Under de nye problemer som erhvervslivets organisationer med 1930ernes begyndelse blev stillet overfor var der i stærkt stigende grad bud efter H., også uden for branchen. 1930 blev han medlem af Industrirådet, 1932 indtrådte han i dettes stående udvalg og i Industriforeningens bestyrelse, og endelig valgtes han 1935 til Industriforeningens og Industrirådets formand. Som forhandler kunne han pege på betydelige resultater, og som formand for Nationalbankens repræsentantskab fra 1932 fik han sat gang i de næsten standsede forhandlinger angående seddelbankens stilling efter oktroyens udløb. Forudsætningen for den nyordning af seddelbankens forhold der sikredes ved loven af 7.4.1936 om Danmarks Nationalbank, og som samme dato fik Nationalbankens tilslutning skabtes i ikke ringe grad gennem hans arbejde. Han blev efter nyordningen formand for såvel repræsentantskabet som bestyrelsen i Danmarks

Holm, August

Nationalbank. Desuden var han formand for De forenede Bryggeriers bestyrelse, formand for Otto Mønsteds fond og for Alex. Foss' industrifond samt i bestyrelsen for Tuborgfondet og Tietgenfonden, Kbh.s havn, Nationaløkonomisk forening og Det internationale handelskammers danske komité. Ved Benny *Dessaus død 1937 blev H. formand for komiteen for udstillinger i udlandet, og han blev dermed drifkraften bag den danske indsats ved udstillingen i New York 1939. – R. 1929. DM. 1935. K.² 1936. □Foto.

Børsen 19.4.1932 og 28.3.1935. Tidsskr. for industri, 1935 77f. Sst. 1941 217–19. Arbejdsgiveren, 1941 338f. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Ib Gejl (P. Koch Jensen)

Holm, Axel, 1897–1974, statistiker, historiker. * 19.12.1897 i Kbh., † 4.10.1974 i Lyngby, begr. Tårnbæk kgd. F: restauratør Niels Jensen H. (1870–1925) og Ane Kirstine Nielsen (1870–1936). ~ 2.11.1932 i Kbh. (b.v.) med Bodil Hornbech, * 13.11.1899 i Kbh. (Johs.), d. af fuldmægtig i finansministeriet Harald Thorvald H. (1867–1952) og Ellen Johansen (1874–1960).

H. blev cand.polit. 1922 og s.å. sekretær i staden Københavns statistiske kontor, og i denne institution kom han til at gøre tjeneste indtil han 1967 blev pensioneret. Karrieren blev smuk og regelret, 1939 blev han kontorchef, og i mange år var han institutionens souschef. Hans udadvendte natur tilskyndede ham dog til også at beskæftige sig med andre aktiviteter end at indsamle og bearbejde statistiske data til brug for administrationen. En af dem var undervisning af kommunens vordende assistenter. Efterhånden som det i stadig stigende omfang blev en kommunal målsætning at gøre assistentgruppen til et bærende element i Københavns kommunes administration, og som denne administration til stadighed blev mere og mere kompliceret takket være udviklingen af den sociale lovgivning, skattelovgivningen osv., blev assistentuddannelsen overordentlig betydningsfuld. 1933–52 var H. en energisk, men noget tør lærer for de vordende assistenter. Vigtigere var det dog, at han forsynede undervisningen med en lærebog i Kbh.s kommunale forfatning (1938) som fik en lang levetid (ajourførte udgaver 1954 og 1964). Blandt de statistiske områder han har behandlet i afhandlingsform må nævnes skolestatistik og valgstatistik, og da der 1968 blev fremdraget et hidtil upåagtet materiale vedrørende rigsrådsvalget 1856, var det ham en fornøjelse at gå i gang med at analysere og beskrive den uhyre komplicerede valgmetode, der – som eneste gang – blev taget i anvendelse ved dette valg (Hist. Medd. om Kbh. 1969, 165–98). Først og sidst var han dog interes-

seret i Kbh.s historie i nyere tid, og det er hans fortjeneste at han, bl.a. sammen med fagfællen Kjeld *Johansen, i en tid hvor faghistorikerne skænkede dette område mindre opmærksomhed, fremlagde solide redegørelser herfor belyst ved talmateriale. Vægtigst er bogen *København 1840–1940* (1941) som han redigerede sammen med Kjeld Johansen, og hvori han skrev om kommunens økonomi samt om skolevæsenet. I fortsættelsen, *Københavns kommune 1940–1955* (1957), der redigeredes af Kjeld Johansen, har H. ligeledes redigeret for kommunens økonomi samt for Kbh.s forhold til omegnskommunerne. I disse bøger og i forskellige andre bidrag til samleværker, bl.a. 5. udg. af Traps Danmark fremlægger H. et solidt og detaljeret materiale, velegnet for opslagsværker, men gennemgående ikke særlig inspirerende som læsestof. I de talrige aviskronikker om samfundsspørgsmål, han også fik tid til at skrive, er hans form mere afslappet uden dog at være udpræget folkelig. – Også det faglige foreningsarbejde nød godt af H.s store arbejdskraft. 1959–64 var han formand for Dansk statistisk forening der 1972 gjorde ham til æresmedlem. □Foto.

Sigurd Jensen

Holm, Christian Christopher Göttsche, 1796–1848, officer. * 22.3.1796 på Donse krudtmølle, † 12.5.1848 i lazarettet på Irrenhaus i Slesvig, begr. i Slesvig. F: ejer af Donse krudtmølle, senere organist i Helsingør og kaptajn i det borgerlige artilleri sst. Christian H. (ca. 1764–1824) og Frederikke Agneta Göttsche (ca. 1772–1847). ~ 1835 med Anna Cathrine Sophie Øelund, * 13.5.1800 i Kbh. (Helligg.), † 16.8.1862 sst. (Fred. hosp.), d. af brændevinsbrænder, mølleer Christian Ø. (ca. 1769–1828) og Christiane Pedersdatter Møller (ca. 1768–1823).

H. var elev i Helsingør latinskole indtil han 1809 blev frikorporal ved et rytterregiment; 1810–12 gennemgik han frikorporalskolen og kadetakademiet, reserveredes efter eksamen anciennitet som sekondløjtnant i jægerne, men forblev endnu et år ved akademiet som pagekadet og kadetunderofficer, blev 1813 sekondløjtnant à la suite og sekondløjtnant i armeen (anc. 1812). 1816 tog han eksamen som landmåler og var 1817 til tjeneste ved korpset i Frankrig. 1823 blev han kar. og s.å. virkelig premierløjtnant, 1831 stabskaptajn, 1836 kompagnichef, 1842 kaptajn I. Marts 1848 fik han majors kar., foreløbig uden anciennitet, samme dag som hans nærmeste foresatte, Hans *Hedemann, blev karakteriseret generalmajor; ved felttogets begyndelse sattes han uden for nr. i jægerne, men à la

suite ved disse, og 24.5., efter hans død, udnævntes han til oberstløjtnant. I konduitelisten for 1847 havde Hedemann rost ham meget. Han blev straks næstkommanderende ved avantgarden og derefter forpostkommandør i stillingen ved Slesvig og viste megen duelighed og selvstændighed. I slaget 23.4. ledede han dygtigt og koldblodigt avantgarden og blev om eftermiddagen let såret, men afgav ikke kommandoen. I den preussiske generalstabs værk om krigen 1848 siges det at H. skal have givet Hedemann og Frederik "Læsseoe ideen til det flankeangreb ved Bustrup, der ifølge F. Wrangels beretning fremkaldte et „kritisk Moment“. Mod aften havde han besat Stampemøllen ved Hühnerhäuser og var gået frem foran stillingen for at tilse nogle poster da han fik en kugle i underlivet. Hans folk søgte at føre ham tilbage men måtte efterlade ham. De preussiske læger gjorde alt for at frelse hans liv, men måtte opgive forsøgene på at trække kuglen ud. Preusserne begravede ham med fuld militær honnør og under stor deltagelse. – R. 1840.

Pers.hist.t. 7.r.v, 1921 1–10 (breve). – Den dansk-tyske krig 1848–50, udg. Generalstaben I, 1867 1297f.

Rockstroh *

Holm, Christian, 1867–1939, se **Holm, Jacob**, 1770–1845.

Holm, Albert Valdemar Christian From, 1872–1950, direktør i DDP. * 17.12.1872 i Kbh. (Frue), † 10.5.1950 sst., begr. sst. (Holmens). F: grosserer Johannes Michael H. (1835–1912, ~ 2° 1901 med Rosalie (Rosa) Mathilde Theodora Holm, 1840–1907) og Rosalie Sophie Petronella Holm (1836–1900). ~ 17.7.1901 i Vedbæk med Anna Kristine Ingeborg Mamsen, * 1.12.1878 på Frbg., † 26.3.1958 i Kbh., d. af tandlæge Peter M. (1848–1901) og Anna Theodora Nielsen, f. Gamrath (1853–1927).

Efter endt skoleuddannelse var H. i nogle år beskæftiget på kontoret hos sin far der var indehaver af det gamle handelsfirma Thøger From, og kom derefter i købmandslære i Holbæk. Sin videre uddannelse gennemgik han dels i Lübeck hos mægler- og spejdationsfirmaet Charles Petit & Co., dels hos det store engelske olieselskab Anglo-American Oil Co. i London. Efter sin hjemkomst ansattes han 1895 i Det danske Petroleumsk Aktieselskab (DDPA). Maj 1900 indvalgte han i selskabets bestyrelse og tiltrådte 1.12.1901 stillingen som administrerende direktør som han beklædte indtil 1939 samtidig med at han efter sin fars død i 1912 blev formand for bestyrelsen, en post han havde indtil 1940 da

han igen blev almindeligt medlem af bestyrelsen (indtil 1949). Siden århundredets begyndelse gennemgik olieforretningen verden over en rivende udvikling, og der blev derfor i DDP. rig lejlighed for H. til at vise sit betydelige fremsyn og initiativ og sin seje energi under selskabets stadige udvidelse der karakteriseres ved en mange-dobling af omsætningen, oprettelse af ocean-gående tankskibsflåde og anlæg af tanklagre i forskellige af provinsens søkøbstæder, på Færøerne og i Island. Samtidig forstod H. at fastholde en sund konsolideringspolitik og afholdt sig fra ethvert eksperiment der finansielt kunne bringe selskabet ud i risiko. H. var desuden i mange år som tillidsmand for Standard Oil Co. formand for svenske, finske og en kort periode også medlem af de norske petroleumsselskabers bestyrelser og er derigennem kommet til at øve indflydelse inden for olieforretningen i hele Skandinavien. Ved siden af sin daglige gerning fandt H. også tid til at interessere sig for rederierhvervets organisationsliv. Han var således 1924–27 medlem af bestyrelsen for Dansk dampskibsrederiforening og 1913–49 medlem af bestyrelsen for Den københavnske sø-assuranceforening. Også forskellige foretagender inden for dansk erhvervsliv har draget stor nytte af hans indsigt og indflydelse. Således bør det især nævnes at han fra 1911 var medlem af Kjøbenhavns Handelsbanks bankråd og 1930–48 af bestyrelsen og repræsentantskabet, ligesom han 1919–49 var medlem af bestyrelsen for Dampskibsselskabet Myren. Samfundsnyttige institutioner nød ligeledes godt af hans interesse; han var således i mange år medlem af bestyrelserne for Stiftelsen Georg Stages Minde og Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg. – Italiensk generalkonsul for Danmark og Island 1922–27. – R. 1909. DM. 1927. K.² 1936. □ Afbildet på karikatur af Alfred Schmidt, 1921 (Fr.borg). Mal. af H. Dohm, 1927. Buste af G. Hammerich udst. 1939. Foto.

Th. Hauch-Fausbøll: Stamtv. for Thøger Froms og hustrus fideikommiss, 1912 11. Det danske petroleumsk aktieselsk. 1889–1939, 1939. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Chr. R. Jansen (Jens Vestberg)

Holm, E., se, **Holm, Jacob**, 1770–1845.

Holm, Ebba Regitze Ellida Olga, 1889–1967, maller. * 29.5.1889 på Frbg., † 30.11.1967 i Kbh., begr. Tibirke kgd. F: kontorist, løjtnant af art., senere grosserer Carl Gustav Adolf H. (1865–1940) og Olga Marie Jensen (1867–1932). Ugift. H. gik på Vilhelmine Bangs tegneskole 1906–08

Holm, Ebba

og dimitteredes derfra til akademiet som hun forlod med afgang 1913. På akademiet undervistes hun af Otto *Bache, V. *Irminger og Sigurd *Wandel og lærte at male al fresco hos Joakim *Skovgaard. H. rejste meget i udlandet og var navnlig gentagne gange (1913, 1921, 1926, 1930, 1932, 1935) i Italien hvor hun studerede gammel italiensk malerkunst og bogkunst. Hun malede landskabsbilleder, interiører og portrætter, og hendes hovedværker, *Portræt af min Søster*, 1914 og *De tre Generationer*, 1918 er smukke og rolige kompositioner holdt i dæmpede grålige farver. Hun malede en del akvareller af italienske byer og af bjerglandskaber, og navnlig i disse sidste stræbte hun undertiden efter en dekorativ virkning. H. var opvokset i et kulturpræget hjem med stærk interesse for kunst og litteratur. Selv følte hun navnlig stærk tilknytning til Italien og italiensk kultur, som især gav sig til kende i hendes illustrationer til Dante og hendes serier af træsnit af helgener. 1928 udkom Johs. Jørgensens *Dantestemninger* illustreret med fire træsnit og 1929 (med tilskud af Ny Carlsbergfondet) *Den guddommelige Komedie* med over 100 linoleumssnit som hun havde arbejdet på gennem en længere årrække, for hvilken hun samme år blev belønnet med Dante Alighieris sølvmedalje. Disse arbejder er blevet kendt og værdsat også i Italien hvor H. 1927 deltog i den internationale fanciskanske udstilling (med seks træsnit over franciskanske motiver som belønnedes med den store sølvmedalje) og 1933 i en international udstilling i Firenze lyceum. Foruden bogillustrationer har hun udført en del exlibris, og hendes udkast til bogbind og forsatspapir og forskellige adresser (udført hos Anker *Kyster) viser udprægede dekorative evner. En tid dekorerede hun keramik hos Eifrig i Valby og gav desuden talrige udkast til korsstingsbroderier som blev udført af søsteren Ulla. Siden 1913 har H. udstillet på Charlottenborgs forårsudstilling og har desuden deltaget i Grafisk kunstnersamfunds udstillinger. Hun var 1920 repræsenteret på Kvindelige kunstners retrospektive udstilling og havde 1925 og 1932 separatudstillinger i Kbh., 1934 i Sorø. 1929 fik hun tildelt K. A. Larssens legat. □Silhouet af H. som ung (Kgl. bibl.). Tegnet selvportr. 1906, malede 1909, 1918, 1920 og 1923. Foto.

Kataloger over separatudstillingerne 1925 og 1932. – Vore damer 25.10.1917. Hans Ahlmann i Exlibris revuen, 1919 25–28. Anker Kyster i Årbog for bogvenner VII, 1923 113–21 (m. bibliografi). Otto Wang [Poul Frost Hansen]: E. H.s exlibris, 1927. Laur. Nielsen: Den danske bog, 1941 332f. Arthur G. Hasso: Danske exlibris, 1942. – Breve i Kgl. bibl. og Hirschsprungs museum.

Merete Bodelsen

Holm, Peter Edvard, 1833–1915, historiker. * 26. 1.1833 i Kbh. (Frue), † 18.5.1915 sst., begr. på Frbg. (Solbjerg). F: assessor, senere departementschef, konferensråd F. *H. (1796–1879) og Marie E. Engelbreth (1802–65). ~ 11.5.1859 på Frbg. med Frederikke Catharina Waage, * 13.7.1832 i Kbh. (Frue), † 8.7.1905 sst., d. af residerende kapellan, senere direktør for Sorø akademi Georg Holger W. (1793–1842) og Juliane Frederikke Broager (1799–1842).

Allerede som dreng vakte H.s interesse for historie. Han læste bl.a. F. P. G. Guizots værker, og skolegangen i Metropolitanskolen nærede yderligere hans historiske interesser. Efter artium 1850 valgte han det filologisk-historiske studium og dyrkede de følgende år navnlig den klassiske oldtids kulturhistorie. Efter filologisk embedseksamen 1855 rejste han med universitetsstipendium til Italien 1856–57 hvor han især koncentrerede sig om Roms historie og topografi som baggrund for undersøgelser af den romerske stats politisk-sociale udviklingshistorie. Efter hjemkomsten blev han knyttet som lærer til forskellige lærde skoler i Kbh., bl.a. Metropolitanskolen, samtidig med at han fortsatte sine studier over Europas historie i oldtid og middelalder. 1860 forelæ hans doktordisputats, *De græske Undersaatters politiske Stilling under de romerske Keisere indtil Caracalla*, og 1864 publicerede han endnu en større afhandling *Geistlighedens Opræden ligeoverfor Staten fra Slutningen af Constantin den Stores Regering indtil det vestromerske Riges Fald*, hans sidste arbejde med emner fra europæisk oldtidshistorie. 1865 blev H. ekstraordinær docent i historie ved universitetet med pligt til at forelæse over den nyere tids politiske historie „navnlig efter den westfalske fred“ for de statsvidenskabelige studerende, en forpligtelse som hidtil havde påhvilet professor H. M. *Velschow, men som efter dennes død 1862 hverken professorerne C. F. *Allen eller F. *Schiern havde villet påtage sig. Også efter 1867 at være blevet ordinær professor i historie påhvilede denne særlige forpligtelse H. Indtil sin afgang fra universitetet 1899 forelæste han over nordisk og europæisk politisk historie fra renæssancetiden til anden halvdel af 1800-årene, lejlighedsvis tillige over emner fra den klassiske oldtid. Hans forelæsningsform var klar og tilhørerne ved disse offentlige foredrag omfattede adskillige interesserede uden for de studerendes kreds. Også på højskoler og i lokale foreninger holdt han undertiden foredrag med emner især fra Danmarkshistorien, fx om landboreformerne i anden halvdel af 1700-årene og deres betydning for udviklingen af det moderne danske samfund. Som universitetslærer i historie var H.

ikke pædagogisk nyskabende. Den problem- og metoderettede undervisningsform Kr. *Erslev indtrodte i 1880'erne med sine kildekritiske øvelser for de historiestuderende lå i og for sig H. fjernt. Kun en enkelt gang (1887) synes han at have forsøgt sig med lignende metoder i sin egen undervisning. Modsat kollegaen Joh. *Steenstrup var han imidlertid positivt indstillet over for Erslevs initiativ skønt han ikke selv i nævneværdig grad over for de studerende etablerede forbindelse til egen forskning i undervisningssituationen. Til gengæld øvede han som medlem af konsistorium betydelig indflydelse i universitetsstyrelsen, bl.a. ved forhandlingerne om indførelsen af skoleembedseksamen 1883. I to perioder, 1883 og 1891, var han universitetets rektor. Et udtryk for hans almindelige pædagogiske interesser var hans deltagelse i undervisningsinspektionen for de lærde skoler og højere realskoler i 1870'erne og 80'erne.

Efter 1864 gjaldt H.s videnskabelige arbejde først og fremmest Norden og specielt Danmark-Norges historie i 1700-årene. Efter hans eget udsagn ligger begivenhederne omkring nederlagsåret 1864 bag hans forskningsmæssige nyorientering mod 1700-tallets nordiske udenrigspolitik og dennes afhængighed af den internationale stormagtspolitik. Med udgangspunkt i navnlig A. P. *Bernstorffs diplomati over for Sverige og Rusland arbejde han sig hurtigt ind i anden halvdel af 1700-årene, et af danske historikere hidtil praktisk taget ubehandlet tidsrum. Efter en række afhandlinger om dansk udenrigspolitik i tiden efter 1770 publicerede H. 1875 den første samlede fremstilling på videnskabeligt grundlag af Danmark-Norges udenrigske Historie under den franske Revolution og Napoleons Krige fra 1791 til 1807 I-II. Det synes i 1870'erne at have været hans tanke at skrive en Danmark-Norges historie fra ca. 1765 og frem til tabet af Norge 1814, men efterhånden som han arbejdede sig ind i stoffet udstrakte han studierne til også at omfatte 1700-tallets første halvdel. I begyndelsen af 1880'erne besluttede han sig til at tage udgangspunkt i enevældens indførelse 1660 for på baggrund af dette afgørende skel i nyere dansk historie at udarbejde en sammenhængende fremstilling af monarkiets udviklingshistorie 1720–1814 med en indledning om periodens indre forudsætninger i tiden fra 1660 til afslutningen af den store nordiske krig. 1885–86 udkom denne indledning, tobindsværket *Danmark-Norges indre Historie under Enevælden fra 1660 til 1720*, en ypperlig kulturhistorisk skildring af „regeringssystemet og dets resultater“ i den dansk-norske helstat under den ældre enevælde. 1891 forelå derpå første bind af det egentlige hoved-

værk *Danmark-Norges Historie fra Den store nordiske Krigs Slutning til Rigeres Adskillelse I* om Frederik IVs sidste tiår 1720–30 med parallelle fremstillinger af udenrigspolitik og samfundsforhold. Med ret få års mellemrum udkom derpå de følgende bind: II 1730–46, 1894, III 1746–66, 1897, IV 1766–72, 1902, V 1772–84, 1906, VI 1784–99, 1907–09 og VII 1800–1814, 1912. For sidste binds vedkommende nåede H. kun at færdigbehandle den udenrigspolitiske historie. Den planlagte afslutning på værket, fremstillingen af monarkiets indre problemer under Napoleonskrigene, kom han ikke til ende med før sin død. En afrundet, mere sammentrængt helhedsfremstilling af tiden 1699–1814 udarbejdede han til samleværket *Danmarks Riges Historie V*, ca. 1900.

Danmark-Norges Historie repræsenterer en enorm arbejdsindsats. Selv om H. på visse områder kunne støtte sig til andres forskningsresultater, er værket i det store og hele originalt arbejde. H. ville på alle hovedpunkter tage stilling ved selv-syn. I årevis arbejdede han så at sige daglig enten på Det kgl. bibliotek eller i Rigsarkivet og ødelagde efterhånden sin højre hånd pga. det forcerede afskrivningsarbejde han her påtog sig. Arkivstudierne indskrænkede sig ikke til Kbh. alene. Også materialet i det norske og svenske rigsarkiv inddrog han i sine undersøgelser foruden stof fra arkiverne i Paris under et studieophold her 1886. Til hovedværket knytter sig en række afhandlinger og forstudier som H. publicerede navnlig i *Historisk Tidsskrift* eller i form af selvstændige skrifter, og som udbyder enkeltproblemer eller hovedspørgsmål i Danmark-Norges historie, således bl.a. *Kampen om Landboreformerne i Danmark i Slutningen af 18. Aarhundrede (1773–91)*, 1888, der fremkom i anledning af 100-året for stavnsbåndets løsning 1788 og af flere regnes for hans formelt smukkeste arbejde, og fire værdifulde universitetsfestskrifter om udviklingen i dansk stats- og samfundsoptatelse fra Holberg til den franske revolution: *Holbergs statsretlige og politiske Synsmaade*, 1879, *Om det Syn paa Kongemagt, Folk og borgerlig Frihed, som udviklede sig i den dansk-norske Stat i Midten af 18de Aarhundrede 1746–1770*, 1883, *Nogle Hovedtræk af Trykkefrihedens Historie 1770–1773*, 1885, *Den offentlige Mening og Statsmagten i den dansk-norske Stat i Slutningen af det 18de Aarhundrede 1784–1799*, 1888. Med Danmark-Norges Historie ville H. levere det hidtil manglende dybtgående oversigtsværk over den dansk-norsk(-tysk) helstat i en periode hvor forudsætningerne for det danske samfund i H.s egen levetid blev til. Begrænsningen i arbejdets sigte er klart formuleret i forordet til Dan-

mark-Norges indre Historie fra 1660 til 1720 og kan siges at gælde værket som helhed: „Jeg skriver ikke i det enkelte administrationen, finansernes, handelens eller industriens historie osv., men jeg har fra alle disse sider hentet stof til at give et helhedsbillede af regeringssystemet og dets resultater“. Ved kritisk bearbejdelse af det vigtigste forhåndenværende kildemateriale mente han at kunne give „en sammenhængende behandling“ og „et sandt billede af tilstandene i det hele“. Norge behandles så vidt gørligt på lige fod med Danmark. H. følte sig personlig nært knyttet til Norge som han ofte besøgte på kombinerede ferie- og studieophold, og hvor han etablerede personlige kontakter til norske akademikere, navnlig Ludvig Daae for hvem den gamle dansk-norske samhørighedsfølelse ligeledes var en levende realitet.

Uanset senere forsknings konkrete landvindinger – også i forbindelse med ændrede problemstillinger og en almindelig skærpelse af de fagmetodiske krav siden H. skrev – er Danmark-Norges Historie stadig en fremragende introduktion til 1700-årenes Danmarkshistorie. Store dele af arbejdet omhandler udenrigspolitikken, og der er hidtil ikke sket afgørende justeringer i den fremstilling H. på dette område har givet af det historiske forløb. Anderledes med fx vurderingen af enevældens erhvervspolitik hvor H.s liberalistiske syn på statsmagtens indblanding og videregående regulerende indflydelse i øvrigt forlængst er revideret ud fra en dyberegående forståelse af enevældetidens egne forudsætninger. For H. er der imidlertid her bl.a. tale om uheldige konsekvenser af selve det politiske system som han trods al respekt for styrets generelle agtværdighed i praksis ikke følte sympati for og hvis historiske berettigelse herhjemme efter hans mening i virkeligheden var bortfaldet allerede i løbet af 1700-årene efterhånden som landet kom på fode og genvandt stabilitet efter krigsperioden før 1720. H.s grundholdning til den danske enevælde er nationalliberalismens, næppe væsensforskellig fra Allens i Haandbog i Fædrelandets Historie. Med de store landboreformer og den offentlige debat omkring disse og andre vitale samfundsspørgsmål i anden halvdel af 1700-tallet begynder en udviklingslinje som fører frem mod enevældens fald og junigrundloven af 1849. I højere grad end noget andet fastholdt måske reformperioden i længden H.s interesse om 1700-tallets historie, men virkningerne i hans egen tid af denne samfundets almindelige frigørelsesproces havde han dog på mange måder svært ved at affinde sig med. Han tog afstand fra den almindelige indrepolitisk udvikling efter 1864 som han fandt gold og frustreren-

de med dens partipolitiske kampe samt fra den i hans øjne ødelæggende radikale ånd som i stigende grad underminerede de liberale og nationale idealer fra omkring 1848 da der havde været en „løftelsens ånd“ over det danske folk. At de skandinavistiske enhedsbestræbelser i tiden var uden stærkere folkelig genklang i de nordiske lande følte han som en dyb skuffelse. Lidt af dette kan nok spores i forfatterskabet, men det meste holdt han på det private plan uden ønske om selv at deltage i nogen form for egentlig agitation. I sin mere udadrettede virksomhed, bl.a. som formand for Carlsbergfondet, søgte han efter eget udsagn at øve indflydelse uafhængig af politiske og religiøse sym- eller antipatier. H.s renfærdige forskerpersonlighed skabte respekt om ham, også blandt fagfæller og andre som stod hans kristelig-nationale grundholdninger fjært. Ved 80-års fødselsdagen 1913 kom dette til udtryk i Festskrift til Edvard Holm hvormed Den danske historiske forening i form af et særhefte af Historisk Tidsskrift hyldede fagets nestor for en usædvanlig omfattende og utrættelig indsats i dets tjeneste. – H. var redaktør af Historisk Tidsskrift 1865–78, formand for Den danske historiske forenings bestyrelse 1882–97. Medlem af Carlsbergfondets direktion fra 1876, formand 1889–1909. Forstander for Det kgl. danske selskab for fædrelandets historie og sprog 1892–1915. Meddirektør for Den grevelige Hielmstjerne-Rosencroneske stiftelse 1887–1915. Medlem af Det kgl. danske videnskaberne selskab 1867–1915. – R. 1874. DM. 1883. K.² 1892. K.¹ 1898. S.K. 1909. □Mal. af H. Eddelien, 1839. Tegn. af Constantin Hansen ca. 1853. Mal. af Carl Bloch, 1886 (Carlsbergfondet), kopi af R. Christiansen, 1937 (Carlsberg mus.). Afbildet på P. S. Krøyers mal. af møde i Vidensk. selskab, 1897 (Vidensk. selskab). Træsnit af L. B. Hansen, 1901, og af H. C. Olsen, 1903. Mal. af Jul. Paulsen, 1905 (Fr.borg), hertil skitse (Carlsbergfondet). Buste af V. Bissen. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1860 95f. Erindringer i Mit hjem III, 1913 43–46. – P. Munch i III. tid. 5.3.1899. Johs. Steenstrup i Tilskueren, 1899 310–16. J. P. Jacobsen sst. 1907 310–13 (anm. af Danm.s riges hist.). Hans Olrik i Nord. t. för vetenskap, konst och industri, Sth. 1915 364–73. Johs. Steenstrup i Oversigt over vidensk.s selsk.s. forhandl. 1915 415–26. Samme i Hist. t. 8.r.VI, 1915–17 150f. Eug. Warming i Oversigt over vidensk.s selsk.s. forhandl. 1916 85–89. Ellen Jørgensen: Historiens studium i Danm. i det 19. årh., 1943 (fot. opr. 1964) 116f. Hans Kargaard Thomsen i Festskr. til Povl Bagge, 1972 331–48. Kristof Glammann: Carlsbergfondet, 1976. – Papirer i Kgl. bibl.

Hans Kargaard Thomsen (Aage Friis)

Holm, Rasmus Emil, 1867–1950, operasanger, programchef. * 13.2.1867 i Kbh. (Frels.), † 2.11.

1950 på Frbg., urne i fællesgrav Bispebjerg kgd. F: skibsrøder, senere grosserer Henrik Peter Jacob H. (1811–69) og Henriette Magdalene Hansen (1825–95). ~ 23.12.1904 i Stuttgart (b.v.) med kammeranger Katarina (Katarine) Hermine Johanne Rösing, * 9.10.1870 i Jever, † 17.8.1956 på Frbg., d. af direktør Hugo R. (1840–1908) og Ulrike Ohmstede (1852–1925).

H., der stammer fra en gammel handelsslægt, var oprindeligt bestemt for sine forfædres fag. Han var rustet særdeles godt med praktisk overblik, ordenssans og ukuelig energi, egenskaber der i høj grad har præget hans slægt. Da faderens forretning ramtes af uheld ved forskellige forlis måtte H. ret hurtigt tage fat selv, og atten-nitten år gammel blev han lagerforvalter i et større islandsk firma i Kbh. Tidligt vakte ikke alene hans særprægede fysiognomi, men også hans store stemmemidler opmærksomhed. Sin imponante bas fik han derefter uddannet på det hornemanske musikkonservatorium. Familien var ikke begejstret over denne flugt fra dens handelsmæssige traditioner, men den formilddes da H. havde medvirket ved en af Niels W. *Gades fornemme koncerter i Musikforeningen, og fra Hornemans konservatorium kom H. 1890 til Det kgl. teaters elevskole. Efter at have gennemgået denne og et grundlæggende sangstudium hos V. Bielefeldt debuterede H. 11.3.1892 som landgreven i *Tannhäuser*. Fæstede han ikke virkelig rod ved teatret i disse unge år betød dog det daglige arbejde på den scene hvor Johan *Svendsen var den musikalske leder, og hvor kunstnere som Emil og Olaf *Poulsen, Peter *Schram og N. J. *Simonsen virkede, uhyre meget for den unge, udpræget dramatisk begavede operasanger. Den kærlighed H. her fattede til den store kunst skulle ikke alene komme den modne scenekunstner, men i fuldt så høj og betydningfuld grad kunstorganisationen til gode. Efter at have uddybet sin vokale kunnen meget væsentligt hos sangpædagogen Fritz Arlberg i Stockholm drog han 1893 til Tyskland. Grebet af den wagnerske kunst søgte han til Bayreuth hvor han gennem Cosima Wagners vejledning kom i direkte kontakt med mesterens egne kunstneriske intentioner. Han fik sit første tyske engagement ved Dresden-operaen, men skuffet over kun at finde ringe anvendelse søgte han atter bort og blev ved den danske Leipzig-sangpædagog L. C. *Tørsleffs bistand engageret til operaen i Nürnberg. Herfra drog han til Köln, men 1896 kaldte hans gamle scene i Kbh. ham tilbage. Til trods for sin store succes som Mefistofeles i Gounods *Faust*, en dramatisk præstation der vakte opsigt, følte han sig dog ikke tilfreds med de hjemlige forhold. Han drog derfor 1898 tilba-

ge til Tyskland hvor han fortsatte sin karriere gennem engagementer ved operaerne i Breslau (1898–99) og Düsseldorf (1899–1901) for endelig at nå sit kunstneriske højdepunkt som dramatisk sanger (kammeranger 1913) ved den württembergiske hofopera i Stuttgart. Et langt galleri af skikkelser udformedes her, Hagen, Daland, kong Marke, kong Henrik, Sarastro, Leporello, Kaspar, barberen i Bagdad, Rocco o.fl. En betydningfuld indsats i den danske musiks tjeneste ydede H. da han 1906 foranledigede P. Heises sangdrama *Drot og Marsk* opført på Stuttgart-scenen. Umiddelbart før krigen 1914 vendte H. tilbage til Danmark hvor sangervirksomheden hurtigt veg for opgaver af en ganske anden art.

Organisationsmanden H. begyndte nu sin karriere der indledtes med tilrettelæggelsen af Frbg.s og Kbh.s kommuners store arbejderkoncerter. En betydelig indsats blev gjort med stiftelsen af Dansk solistforbund hvis formandsplads H. selv beklædte 1920–25; der blev gennem forbundet drevet en effektiv musikalsk propaganda i arbejderbefolkningen, dels ved koncerter i Koncertpælæet, Folkets Hus, Frue kirke, dels ved de ejendommelige friluftskoncerter, bl.a. på Halm-torvet hvor H. selv talte og sang til store menneskeskarer fra en lastvogn på hvilken der var anbragt et klaver. På basis af dette energisk gennemførte kunstneriske organisations-propagandaarbejde faldt valget ganske naturligt på H. da man 1925 søgte en kvalificeret leder ved den nyoprettede statsradiofoni. Så meget mere selvfølgelig var dette valg idet pionerforetagendet Dansk radioklub og Dansk radiofond der skaffede den første driftskapital, allerede 1923 havde søgt samarbejde med H. i hans egenskab af formand for Dansk solistforbund for derigennem at sikre den unge radiofoni den fornødne værdifulde kunstneriske assistance. Fra stillingen som driftsleder og programchef søgte H. på grund af alder sin afsked fra 1.4.1937. I de ti år han fungerede fik han knyttet sit navn uløseligt til den danske statsradiofonis enorme vækst både i omfang, i folkeinteresse og kulturel-kunstnerisk betydning. Han stod som en kampens og stridens mand, ofte angrebet og karikeret, men stejl og ukuelig i sin vilje til at nå det for dansk radiofoni højest mulige mål. Den danske radiofonis kunstneriske standard blev vundet på ganske bestemte felter. For det første gennem overvindelsen af studiets vanskelige akustiske problemer, placeringerne i forhold til mikrofonen m.m., en kamp som H. førte videre fra det første primitive statsradiofoni-studie, den såkaldte „omvendte flødebølge“ i statstelegrafens lokaler på Købmagergade over det første orkesterstudie sst. til stu-

Holm, Emil

dierne i Axelborg og studierne i statsradiofonibygningen i Heibergsgade („Størekassen“). Det andet vigtige punkt blev udsendelsernes righoldighed og kvalitetspræg. H.s kunstneriske ildhu har særlig givet sig udslag på to områder: hans interesse for den dramatiske litteratur, dels den specielle, endnu stærkt eksperimenterende hørespilsform, dels den kulturelt betydningsfulde radiofonisk velegnede tilrettelæggelse af verdenslitteraturens mesterværker, og endelig musikken. Den danske statsradiofoni kom under H.s ledelse til at dække et musikalsk behov, der strakte sig over alle felter, opera, operette, symfoni, koncert, kammermusik, kormusik, underholdningsmusik m.m. i hvilke så at sige alle de vigtige epoker i tonekunstens historie har været repræsenteret, en kulturel-musikalsk udfoldelse, der tillige blev støttet af et stigende systematisk oplysningsarbejde.

Takket være H.s målbevidste initiativ lykkedes det i løbet af radiofoniens første tiårige levetid fra den første radiotrio og det første minimale radioorkester på henvend en snes mand at føre udviklingen frem til det punkt hvor institutionen disponerede over et fuldtalligt symfoniorkester og et stort blandet kor, et materiale der muliggjorde statsradiofoniens største musikalske indsats, de i hovedsæsonen ugentligt tilbagevendende offentlige koncerter, ledede bl.a. af verdenskendte dirigenter som Nikolai Malko og Fritz Busch. – R. 1927. DM. 1933. F.M. 1937. □ Mal. af Poul Bang, 1899 (Teatermus.) og af N. P. Mols, 1908. Tegn. af Antoni, 1929 (Teatermus.). Mal. af H. Vedel, 1933 (Fr.borg, depon. i Dan.m.s radio). Buster af Bodil Nielsen og Charles Arvesen, begge udst. 1938. Linoleumssnit af K. J. Almquist, 1941. Tegn. af Otto Christensen, 1950 (Fr.borg). Karikaturer af bl.a. Carl Jensen. Foto.

E. H.: Erindringer og tidbilleder I–II, 1938–39. Erindr. i Jul i Kalundborg, 1948 7–9. Interviews i Gads da. mag., 1932 488–97, Berl. tid. 16.11.1938, B.T. 11.11.1939. – III. tid. 21.9.1913. Godfred Skjerne sst. 19.10.1916. Masken 21.9.1913. Dagens nyheder 8.2.1936. E. Abrahamson i Nationaltid. 19.11.1938. Berl. tid. 4.11.1950. Børsen s.d. O[tt]o W[alsted] i Nationaltid. s.d. Axel Kjerulf i Politiken s.d. Socialdemokraten s.d. Peder Nørregaard i Tidsskr. for radio VI, 1950 113–16. Chr. Lerche sst. 1963–64 78–93 113–17. L. V. Ludvigsen sst. 135–37. Sst. 1964–65 51–54. W. Wolsing sst. 1975–76 26–29. – Papirer i Kgl. bibl.

Sigurd Berg (Torben Krogh)

Holm, Christian Frederik, 1796–1879, departementschef. * 30.11.1796 i Kbh. (Helligg.), † 27. 5.1879 på Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). F: assistent, senere korrespondancechef ved tallotteriet, kancelliråd Poul Thoring H. (1762–1822) og Ane

Marie Theistrup (1771–1837). ~ 2.5.1823 i Lyderslev med Marie Elisabeth Engelbreth, * 13.3.1802 i Lyderslev, † 13.1.1865 i Kbh. (Frue), d. af sognepræst W. F. *E. (1771–1862) og Kirstine M. Petersen (1779–1868). – Far til Edvard *H.

H. blev student 1813, privat dimitteret, cand. jur. 1818 og vandt 1820 universitetets guldmedalje for en juridisk prisafhandling *Om Præscriptio immemorialis*. Allerede 1817 blev han volontør i det danske kammerkancelli, 1821 kopist i l. sjællandske renteskriverkontor, 1822 2. og 1826 l. fuldmægtig i kammerkancelliet. 1831 udnævntes han til assessor i direktionen for statsgælden og den sykkende fond, hvorfra han 1840 overgik som medlem af finansdeputationen. Ved kollegiernes omdannelse 1848 blev han chef for finansministeriets l. departement, fra hvilken stilling han afskediges 1864 på grund af den ved hertugdømmernes tab stedfundne reduktion. Han blev medlem af den 1835 nedsatte komité til overvejelse af oprettelsen af en livrenteanstalt og var derefter 1842–78 et meget skattet medlem af livrenteanstaltens og livsforsikringsanstaltens bestyrelser. 1839–61 var han medlem af komiteen for tilsyn med private forsørgelsesforeninger og understøttelsesselskaber, 1862–71 medlem af direktionen for Det kgl. teaters enkekasse, ligesom han 1867–70 under Julius *Schovelins orlov var konstitueret som chef for departementet for statsgælden og pensionsvæsenet. – H. var kendt for den iver og dygtighed hvormed han varetog sin gerning, og han besad en udpræget evne til at sammenarbejde afvigende anskuelser. Han havde i tidens løb fået tildelt adskillige hverv, var således i en lang årrække sekretær ved Vemmetofte adelige jomfrukloster, blev allerede 1822 bogholder ved den Reiersenske fond (1875–76 direktør sst.). 1852–79 var han direktør i Det danske bibelselskab og 1863–79 medlem af kontrolkomiteen i Kreditkassen for Husejerne i Kbh. Han var en mand med flersidige interesser, ejede en betydelig bogsamling, i hvilken den æstetiske del indtog en fremragende plads, og han var en ivrig og kundskabsrig kobberstiksamler og musikdyrker. En tid var han medlem af Kunstforeningens bestyrelse og Musikforeningens administration. Politisk virksomhed deltog han ikke i og frabad sig 1848 udnævnelsen til kongevalgt medlem af den grundlovgivende rigsforsamling. – Titel af sekretær 1828. Virkelig justitsråd 1831. Virkelig etatsråd 1836. Konferensråd 1847. – R. 1840. DM. 1842. K. 1850. S. K. 1871. □ Litografi 1859 af E. Fortling efter daguerreotypi. Buste af H. V. Bissen, 1867 (St. mus.). Træsnit. Foto.

C. Nyrop: Niels Lunde Reiersen, 1896 336–38. Edv. Holm i Mit hjem III, 1913 43–46. Pers. hist. t. 8. r. III, 1924 129–95 (Johs. Fibigers erindringer).

*A. Falk-Jensen**

Holm, Johan Frederik (Fredrik) Sørensen, 1846–1914, fabrikant. * 12.9.1846 i Korsør, † 19.10.1914 i Göteborg, begr. sst. F: bygmester, møllebygger Hans Sørensen H. (1812–61) og Magdalena Janssen (1810–86). ~ 18.4.1872 i Göteborg med Augusta Wilhelmina Carlsson, * 14.11.1848 i Göteborg, † 30.4.1933 sst., d. af sukkerbager Martin (Mårten) C. og Charlotta Vilhelmina Wedelin.

Ved faderens tidlige død sad moderen i meget små kår og H., der da var femten år gammel, blev på bekostning af sin morbror L. F. Janssen, som var manufakturhandler i Göteborg, sendt til handelsskolen i Neumünster og derefter til Haderslev i manufakturhandlerlære. 1866 fik han plads hos morbroderen i Göteborg hvor han på grund af flid, energi og medfødte forretningsanlæg hurtigt fik en betroet stilling. 1870 måtte Janssen overtage et konkursbo, et gammelt manufaktur detailfirma, for at redde det mest mulige af et større tilgodehavende; H. fik overdraget realisationen af lageret og gennemførte den med så stor dygtighed at salget også kom til at omfatte en stor del af Janssens eget varelager. Da en fætter kort efter blev ejer af Janssens firma, overtog H. 1871 en mindre forretning, J. A. Wettergren & Co., en detailhandel i manufakturvarer og damefrakker der beskæftigede to medhjælpere og syv syersker. Dagen for overtagelsen døde dronning Lovisa af Sverige–Norge. H. fik meddelelsen herom før den forelå offentligt og traf sådanne dispositioner at firmaet fik et stort og indbringende salg af sort klæde. Under hans dygtige ledelse voksede forretningen hurtigt og blev efter udenlandsk mønster delt i en række forskellige afdelinger, deriblandt en afdeling for dame-overtøj som fik en så blomstrende udvikling at den blev bærende for hele virksomheden. Store udvidelser og tilbygninger foretoges, indtil det 1895 blev nødvendigt at opføre en ny fabriksbygning ved Stigbergsgatan hvor det store foretagende siden har fortsat sin vækst. Manufaktur- og butiksafdelingen blev solgt, og virksomheden omdannedes til Konfektions-Aktiebolaget J. A. Wettergren & Co.; samtidig udskiltes pelsvareafdelingen som særligt aktieselskab. Den lille manufakturhandel var ved H.s død blevet til en af de største forretningsvirksomheder i Sverige og beskæftigede over 2000 personer, der af konfektionsselskabet de tre fjerdedele. – Ved siden af at være en fremragende dygtig forretningsmand var H. en enestående human arbejds-

giver som oprettede og støttede flere velgørende institutioner til fordel for personalet. – Han grundlagde Dansk hjælpeforening i Göteborg og var i mange år dens formand. Han var i en år-række dansk konsul.

Den store virksomhed blev siden H.s død med overlegen dygtighed ført videre af hans søn, dansk generalkonsul Holger Frederik H. (1876–1944) som øverste leder af både J. A. Wettergren & Co. og en række datterselskaber. 1941 blev han afløst af sin bror Thorbjörn H. som siden 1899 havde været knyttet til firmaet. Senere i 1940'erne indtrådte Holger Frederik H.s to sønner Frederik og Lennart H. samt broderen Thorbjörns søn Bertil H. i ledelsen. – R. 1903. □ Mal. af C. Weinberg, 1910. Buste af Moretti, 1914.

F. H. in memoriam, Göteborg 1914. A/S J. A. Wettergren & Co. Jubileum 1837 – 1871 – 1931, Göteborg 1931. Danmarksposten, 1947 marts-juni 16.

*A. Kamp**

Holm, Frits Vilhelm, hertug af Kolachine, 1881–1930, journalist, forfatter. * 23.7.1881 i Charlottenlund, † 9.3.1930 i New York, asken spredt over Atlanterhavet ud for New York. F: generalkonsul, skibsmægler Frederik Peter H. (1841–94) og Emma Gertrud Mariane Bording (1849–1920). ~ 9.10.1919 i New York med Marguerite Macdonough Green, * 25.9.1895 i New York, † 16.11.1928 i Neuilly sur Seine, d. af president of the American Bank Note Co. Warren Luqueer G. († 1919) og Jeanne M. Thierry (~ 2° med Elliott De Wulf).

H. tog 1898 præliminæksamen ved universitetet, men uddannedes i øvrigt 1895–1900 i flåden og var to år kadet. Han var et sprog-talent, beherskede senere engelsk, tysk, fransk, spansk og forstod portugisisk, italiensk og kinesisk. Efter prinsesse Mariæ ønske kom han 1900 ind i Østasiatisk Kompagni og ansattes i Østasien, men gik efter to års ophold i Shanghai over i journalistik og fik ansættelse ved The Japan Daily Advertiser i Yokohama. Under den russisk-japanske krig var han krigskorrespondent for et dansk og et amerikansk blad. 1904 rejste han over USA, hvor han var speciel korrespondent ved verdensudstillingen i St. Louis, til Danmark. Her havde han 1905–21 bestalling som translator i engelsk. 1905–07 var han i England beskæftiget som privatsekretær hos jarlen af Kintore, sir William Ramsay og sir Rider Haggard. Finansieret af amerikanske og danske interesserede foretog han 1907 en ekspedition til det indre Kina, og fra Sian bragte han en replik i sten på to tons af nestorianerstenen med det ældste vidnesbyrd om kristen mission i Kina (år 635) over til USA. Den står nu i Lateranet i Rom, men H. har i åre-

Holm, Frits

nes løb skænket seksten afstøbninger til universiteter, museer og biblioteker rundt i verden, bl. a. også på professor Vilhelm Thomsens opfordring til Det kgl. bibliotek i Kbh. 1909–12 drev H. journalistik i USA, navnlig som medarbejder ved The New York Times. 1913–16 tog han som ledende del i den amerikanske spejderbevægelse.

Sammen med andre startede han et flyverkorps ved flåden der ved første verdenskrigs udbrud skaffede ham admiralititlen. Under dette USA-ophold skrev han flere disputater og blev dr.lit. et jur. 1917 var han i Kbh. som korrespondent for amerikanske blade og viste sig ved flere foredrag bl. a. i Geografisk selskab som en rutineret foredragsholder, tillige var han til 1922 korrespondent til Petermanns Mitteilungen i Gotha og til Leslie's Weekly. 1918 blev han med brigadens rang repræsentant for Det røde kors på Cuba. 1919 udnævntes han til montenegrinsk generalløjtnant à la suite i artilleriet og til livsvarig befuldmægtiget minister, ligesom han til belønning for tjenester ydet Montenegro og dets allierede under og efter første verdenskrig ophøjedes i den montenegrinske fyrstestand som hertug af Kolachine. 1921 var han republikken San Marinos overordentlige gesandt ved præsident Warren Hardings indsættelse. 1923 bosatte han sig i Chaville ved Paris og udnævntes til mexikansk professor h.c. i arkæologi, s.å. gjorde bourbonernes overhoved greven af Caserta ham til sin kammerherre. Efter sin hustrus død rejste han tilbage til USA, men døde efter et kort ophold i New York. Han har udgivet *My Nestorian adventure in China*, 1924 og under pseudonymet Duke of Xensi romanen *His Majesty's secret service*, 1928. Han var en kender af asiatisk kunst og arkæologi, af heraldik og ordensvæsen. Han var æresmedlem og korresponderende medlem af talrige udenlandske selskaber. □ Statue af Cartaino Scharpitta, 1915. Medalje af Albert Bruce-Joy, 1921 (ekspl. i Kgl. bibl.s billedsaml.). Mal. af P. W. Muncy udst. i Paris 1926. Karikatur (Kgl. bibl.). Foto.

F. H. i Gads da. mag., 1909–10 697–700 (om Nestorianerekspeditionen). – Th. Hauch-Fausbøll: Håndbog over den ikke-naturaliserede adel, 2. udg. 1933 70f. The Nestorian monument, red. Paul Carus, Chicago 1909. Max Iversen i Villabyernes blad 30.8.1967.

Th. Hauch-Fausbøll*

Holm, Gustav Frederik, 1849–1940, søofficer, grønlandsforsker. * 6.8.1849 i Kbh. (Holmens), † 13.3.1940 sst., begr. sst. (Garn.). F: kaptajnløjtnant Peter Christian *H. (1807–64) og Louise Margrethe Hetsch (1824–76). ~ 16.11.1886 i Kbh. (Matth.) med Anne Mathea Heiberg,

* 19.5.1845 i Kbh. (Frue), † 19.10.1934 sst. (~ 1° 1873 med assistent, senere kolonibestyrer på Julianehåb Henrik Mathenus Rosenstand, 1845–85), d. af underbogholder i finansministeriet, senere kammerråd Bertel Nicolai H. (1808–91) og Caroline Marie Buch (1811–89).

H. blev sekondløjtnant i flåden 1870, premierløjtnant 1873, kaptajn 1885, kommandør 1899, var som kadet 1869–70 med fregatten Sjælland der deltog i Suezkanalens åbning, med samme skib 1878–79 til Vestindien, næstkommanderende på skonnerten Absalon 1879, 1889–99 chef for søkortarkivets I. afd. Samtidig med denne tjeneste førte han 1892–94 Den kgl. grønlandske handels skruebark Hvidbjørnen og var 1897 chef for krydseren Hejmdal under sejlads til Island og Færøerne. 1898 var han på opmåling med skonnerten Diana i islandske farvande; 1899–1909 var han direktør for søkortarkivet.

Han afgik 1909 og var overlods i det østre distrikt 1909–12, derefter lodsdirektør 1912–19. Foruden det store og fortjenstfulde arbejde som H. udførte inden for dansk søopmåling er hans navn først og fremmest knyttet til hans livslange udforskning og studium af Grønland og dets geografi og historie. Allerede 1876, da den nystiftede kommission for ledelsen af de geologiske og geografiske undersøgelser i Grønland udsendte sin første ekspedition kom H. til at deltage i denne sammen med geologerne K. J. V. *Steenstrup og A. *Kornerup, i fællesskab med hvilke han undersøgte og kortlagde betydelige dele af Julianehåbs distrikt. Dette arbejde fortsattes på hans følgende, selvstændige rejser i dette område 1880–81 (beskrevet i Medd. om Grønland VI) da han bl.a. optog terrænkort over og delvis udgravede 40 ruingrupper i den gamle Østerbygd. Han nåede ved denne lejlighed ikke blot frem til det vanskeligt tilgængelige Kap Farvel, der nu for første gang blev betrådt af en europæer, men desuden et stykke om på østkysten til Kangerajuk (60¹/₄^o n. br.). Samtidig indsamlede han hos de stedlige eskimoer oplysninger om de lidet kendte strækninger mod nord og foretog omhyggelige iagttagelser over storsens drift, altsammen med henblik på en planlagt udforskning af Østgrønland. På grund af sit stedkendskab og sin fortlørlighed med eskimoisk rejseteknik var H. derfor selvskreven til at lede denne, der satte i værk 1883–85 med premierløjtnant V. *Garde, den norske mineralog H. Knutsen, cand. phil. P. Eberlin og tolken Johan Petersen som europæiske ledsagere. Denne såkaldte kønebådsekspedition blev den første store, af danske foretagne Grønlandsfærd siden W. A. *Graahs rejse 1828–31, og ligesom denne hvilede den på den rigtige forudsætning, at fremstødet måtte foretages med

eskimoiske skindbåde i landvandet inden for det spærrende isbælte som man tidligere gang på gang forgæves havde søgt at gennembyrde udefra med europæiske skibe. Efter at et depot var udlagt på 61° n. br. 1883 vendte ekspeditionen tilbage til den sydlige vestkyst og overvintrede ved Nanortalik hvorfra man den følgende sommer atter roede op langs østkysten, denne gang så langt som til Tingmiarmiut hvor der fandt en deling sted, idet Garde og Eberlin gav sig i kast med en mere indgående kortlægning af de talrige og dybe fjorde, mens H. og Knutsen fortsatte mod nord. Efter at have passeret Graahs yderste punkt nåede de egnen omkring Angmagssalik ca. 800 km fra Kap Farvel. Landet, som kaldtes Kong Christian IX's land, var da sædet for Østgrønlands nordligste bygd og blev ekspeditionens vinterkvarter, og herfra tiltrådte man hjemfærden 1885, mødtes atter med Gardes afdeling og nåede alle velbeholdne tilbage til vestkysten. Sammen med Garde har H. givet en populær oversigt over rejsen i *Den danske Konebaads-Expediton*. 1887, mens den videnskabelige beretning foreligger i Meddelelser om Grønland IX-X. De indvundne resultater var i sig selv meget betydelige og skulle siden indirekte få en endnu større rækkevidde. Den af Graah påbegyndte kortlægning var ført videre mod nord og udvidet til fjordens indre forgreninger. Det blev endelig fastslået at der ikke på østkysten forekommer rester af nordboernes Østerbygd, som derfor – hvad også alt andet viser – må have ligget i Julianehåb distriktet. Endelig var de praktisk talt helt uberørte eskimoer ved Angmagssalik opdaget. Fra dem hjembragte H. en stor etnografisk samling som danner den enestående grundstamme i Nationalmuseets siden så rige østgrønlandske samlinger, og under sit ophold ved Angmagssalik skrev han sin berømte *Ethnologisk Skizze af Angmagssalikerne*. Tillige med en samtidigt udkommen beskrivelse af eskimoerne på Baffin Island er dette den første monografi over en eskimoisk stamme, forfattet ud fra moderne synspunkter, og dette værk har derfor været skelsættende i eskimoforskningen, til hvis grundlæggere H. ubetinget må regnes.

H.s varme interesse for Østgrønlands befolkning gav sig praktisk udslag da han, som under sin ekspedition havde iagttaget at østkysten som regel kan opsejles hver eftersommer, 1894 for Den kgl. grønlandske handel oprettede handelsstationen ved Angmagssalik. Derved blev Østgrønland bragt ind under dansk kolonisation, og den stadige affolkning som var foregået gennem det meste af 1800-tallet, idet beboerne søgte om på vestkysten, blev således standset. H.s gerning fik derfor stor betydning under den senere dansk-

norske strid om Østgrønland. – Skønt H. efter sin afsked fra flåden gik over i lodsvæsenet og bl.a. beklædte den ansvarsfulde post som lods-direktør under første verdenskrig, mistede han ikke helt forbindelsen med Grønland. 1896–1931 var han et virksomt medlem af kommissionen for Grønlands undersøgelser hvor han navnlig varetog de etnografiske og arkæologiske interesser. Desuden syslede han med geografisk-historiske emner, dels med tilknytning til Østgrønland (Gunnbjørns skær, de gamle kursforskrifters Svalbarde), dels vedrørende Leif Erikssøns (*Leif den Lykkelige) opdagelse af Vinland (se Meddelelser om Grønland LVI, LIX, LXI). 1908–09 var han medlem af overkrigsretten. – Videnskabelige æresbevisninger er blevet ham tildelt i form af La Roquette-medaljen fra La société de géographie i Paris (1890) og Det kgl. danske geografiske selskabs guldmedalje (1895); endelig blev han 1929 udnævnt til dr. phil. h.c. ved Kbh.s univ. i anledning af dettes 450-års jubilæum. Siden 1923 var han desuden æresmedlem af Det grønlandske selskab. – R. 1885. K.² 1899. K.¹ 1919. F.M.I. 1909. □Flere mal. fra ekspeditionen 1880–81 af I. E. C. Rasmussen, 1882. Afbildet på træsnit af H. P. Hansen 1883 og 1885 samt på P. S. Krøyers mal. Industriens mænd, 1903–04 (Fr.borg). Mal. af Jørgen Aabye, 1935 (sst.). Foto.

Erindr. fra Angmagssalik 1884 i Under Dannebrog, 1918 8-12. Selvbioграфи i Promotionsfesten 1. juni 1929, 1930 99-107. – Ill. tid. 1.3.1896. Berl. tid. 5.8.1919. W. Thalbitzer i Politiken 6.8. s.å. P. I[psen] i Tidsskr. for søvæsen, 1940 193-95. Kaj Birket-Smith i Geogr. t. XLIII, s.å. 1-4. Will. Thalbitzer i Det grønlandske selsk.s årsskr. s.å. 5-23. Bendix Thosttrup i Publikationer om Østgrønland IX, 1943 46-48. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Hans Chr. Bjerg (Kaj Birket-Smith)

Holm, Jørgen Tyge (Georgius Tycho), 1726–59, botaniker. * 3.1.1726 i Korup, Fyn, † 25.9.1759 i Kbh., begr. sst. (Nic. kgd.). F: sognepræst Wolf Godske H. (1696–1772) og Sophie Amalie Tommerup (1701–39). Ugift.

H. blev student 1743 fra Odense og teologisk kandidat 1746, hvorefter han studerede medicin og naturvidenskab. Han var formentlig en af de unge akademikere der følte sig tiltrukket af Carl v. Linnés naturvidenskabelige reformværk. Hans lærer, Balthazar de *Buchwald, var en modstander af dette, men kunne i længden ikke negligere det; han besluttede at sende en af sine yngre elever til Uppsala og valgte dertil H. der derefter studerede hos Linné 1750–51. Han vendte tilbage med det mest glimrende vidnesbyrd fra Linné (trykt og oversat i Linné-Sällska-

Holm, Georgius Tycho

pets årsskrift 1924), men den danske regering havde da allerede antaget G. C. Oeder som leder af de påtænkte foretagender til befordring af de økonomiske videnskaber, en gerning H. troede sig selvskrevet til. Han blev sendt til Kongsberg for at hjælpe under en der grasserende epidemi og for at indsamle økonomiske oplysninger. Han afgav en indberetning herom, hvoraf *Nogle økonomiske Optegnelser* er trykt i Thaarups Mag. 1797. Efter sin hjemkomst 1753 fik han det Høpnerske stipendium imod dettes fundats og imod det teologiske fakultets protest og drog atter til Uppsala hvor han opholdt sig til 1757, i hvilket år han tog doktorgraden under Linnés præsidium med afhandlingen *Prodromus floræ Danicæ* som ikke er stort andet end Peder *Kyllings Viridarium med dets navne omsat i Linnés nomenklatur.

Hjemkommen foretog han en rejse til Jylland og holdt 1758 botaniske forelæsninger ved det nyoprettede Naturaliekabinet på Charlottenborg, ved hvilken institution han 1759 blev ansat som professor i økonomi efter at have afslået at deltage som naturforsker i den planlagte rejse til Arabien. Få dage efter faldt han som offer for en i Kbh. grasserende blodgangsepidemi (dysenteri). – H. var den første danske elev af Linné der satte stor pris på ham, men han nåede ikke at vise hvad han formåede. Når han alligevel har spillet en ikke ringe rolle i vor botaniske historie skyldes det, at de nationalt sindede kredse yndede at fremstille ham som et offer for regeringens tilbøjelighed for at indkalde tyskere til at beklæde ledende stillinger. At han var vel oplært i moderne (linneisk) naturvidenskab fremgår af de betænkninger, han afgav som sagkyndig rådgiver for den komité der skulle forberede „Flora danica“ med tilhørende af Oeder udarbejdede tekstværker, og flere af hans forslag blev optaget i den Oeder givne instruks. Han blev medlem af en snæver komité der skulle afprøve Oeders forslag og forarbejder, men han kom ikke til at tage fat på arbejdet.

Naturhist. t. 3.r. VII, 1870–71 340-49 (breve til Linné). – [Chr. Brandt] i Lorcks fortges. Nachrichten II, 1762 364-71. Didrichsen i Naturhist. t. 3.r. VI, 1869 88-102. Carl Christensen: Den danske botaniksh. I, 1924–26 68 75-78; II, s.å. 44f (m. bibliografi).

Carl Christensen*

Holm, Heinrich Gustav Ferdinand, 1803–61, kobberstikker, tegner. * 23.4.1803 i Berlin, † 1.5.1861 i Kbh., begr. sst. (Ass.). F: kobberstikker Jens H. (1776–1859) og Ane Louise Köhler (1780–1863). ~ 23.7.1828 i Gentofte med Karen Marie Nielsen, * ca. 1801 i Kbh., † 16.7.1853 sst.

Sine 12 første år tilbragte H. i Berlin, og det er derfor sandsynligvis faderen der har lært ham at læse og skrive dansk, ligesom han efter hjemkomsten til Kbh. må have lært ham perspektivtegning. Nogen egentlig uddannelse synes han ikke at have fået, ligesom han heller ikke har besøgt kunstakademiet. Med faderen indgik han tidligt en slags kompagniskab, idet forlæggene til dennes stik skyldtes H. Tidligt gjorde han sig bemærket som illustratør, bl.a. med en tegning af *Marienlyst* ved Helsingør (stukket af E. H. Lizars) i Andersen Feldborgs værk *Denmark Delineated*, Edinburgh 1824. Sammen med faderen udgav han foruden en serie københavnske prospekter i mapper, beregnet som „souvenirs“, derefter 1826–28 kobberstik-serien: *Sjellands yndigste Egne* der udkom i fem hefter og bestod af 23 blade med tekst på fire sprog. En del af oplaget var koloreret ved udgivelsen (uforandret genoptrykt 1968; desuden blev nogle af stikkene genoptrykt 1839 i *Magasin for Ungdommen* og 1840–43 i C. C. Monraths *Cosmorama*). 1832 udførte han forlæggene til de otte kolorerede kobberstik med grønlandske scenerier (stukket af faderen og O. O. Bagge) i Wilhelm August Graahs *Undersøgelser-Reise til Østkysten af Grønland i Aarene 1828–31*. Størstedelen af sine motiver fandt H. imidlertid i Kbh. og byens nærmeste omegn, selv om han også har udført tegninger og akvareller fra provinsen, bl.a. 1831 en plan og et prospekt af karantæneanlægget på øen Kyholm, nordøst for Samsø (udst. på Charlottenborg 1832).

H.s tidligste tegninger og akvareller (han har aldrig malet med olie) er ofte lidt tørre og stive i deres korrekte gengivelse af enhver detalje som det eksempelvis fremgår af de fire sepategninger, han 1820 udførte for den engelske gesandt Sir William Wynn af dennes bolig, *Bredgade 30*, og af hans landsted; af de seks tegninger af *De Tuteinske Ejendomme* og af en lidt yngre akvarel af *Frederiksholms Kanal* set mod Nybrogade. Skønt mange af de træk, de opviser, også senere hen er karakteristiske for H.s kunst: samspillet mellem bygningerne og gadebilledets uendelighed der kun brydes af nogle ganske få personer, en vogn eller lign., mangler de dog endnu den frigjorthed og dybe indlevelse i motivet som kendetegner hans senere, mere modne arbejder, især fra årene 1835–50, hvor han synes at have nået sit kunstneriske højdepunkt. Fra disse år stammer bl. a. en række akvareller fra Frederiksstaden, deriblandt nogle billeder af Marmorkirkens ruin; hans udsigter fra Langelinie over Rheden både ved sommer- og vintertid; hans billeder af teltene i Charlottenlund og hans Dyrehavsbakkebilleder. „Perspektivtegneren“ var

nu blevet „kunstmaler“, og som sådan og senere som „landskabsmaler“ betegnes han i Vejviserne fra 1840'erne. – Selv om mange satte pris på hans små prospekter fra København og gerne købte dem til erindring om byen, var det alligevel kun de færreste der værdsatte ham som kunstner. Til disse hørte Bertel Thorvaldsen og enkelte andre der hjalp ham økonomisk. For sine små prospekter fik han nemlig kun 1 rdl. Fattigdom og modgang forbitrede derfor hans tilværelse, flasken blev hans eneste trøst, og af mange betragtedes han som en af byens originaler (ofte kaldet „Fattig Holm“). Af hans seks børn døde de to, tre kom til at tilbringe størstedelen af deres liv som sindssyge på Skt. Hans og kun af en datter fik han nogen glæde. Under koleraepidemien 1853 døde hans hustru.

Men trods sine private sorger vedblev han livet igennem at være lige produktiv. Med årene blev hans streg måske en smule bredere og detaljerne ikke så udpenslede som tidligere, men nogen større forskel på hans arbejder fra 1840'erne og de seneste år synes der ikke at have været. Til de allersidste arbejder, han udførte, hører sikkert hans akvareller fra Almindelig hospital i Amaliegade hvor han stærkt lidende af tuberkulose afgik ved døden den 1.5.1861. – Arbejder i Københavns bymuseum, Øregård museum, Nationalmuseet, Det kgl. biblioteks billedsamling, kobberstiksamlingen, Thorvaldsens museum, Frederiksborg, Handels- og søfartsmuseet på Kronborg.

H. G. F. H.: Fortegn. over hans tegn. og akvareller, ved F. Zachariae, 1919. – H. G. F. H.: 20 kbh.ske prospekter, med indledn. af Steffen Linvald, 1967 (ny udg. 1979). – Vilh. Marstrand i Pers.hist. t. 10.r.1, 1934 266-73 (general.). R. P. Rasmussen i Hist. medd. om Kbh. 1, 1907-08 257-74; samme sst. IV, 1914 434-36. F. Zachariae i Før og nu V, 1919 25-116. Steffen Linvald: Fra Christiansborg til Frederiksstaden. En byvandring m. landskabsmaleren H. G. F. H., 1960.

Steffen Linvald

Holm, Hans Wolradsen, 1749-tidligst 1806, politisk skribent. * 31.10.1749 i Odense, † tidligst 1806, formentlig i Tyskland. F: landfiskal, senere viceborgmester Wolrath H. (ca. 1705-65) og Catherina Maria Holmsted (ca. 1717-60). ~ 4. 11.1772 i Rudkøbing med Rigborre Margrethe Møller, døbt 28.2.1754 i Rudkøbing, † 7.2.1842 sst., d. af byfoged, kammerråd Christian M. til Vejstrupgård og Biskopstorp m.m. (ca. 1716-68) og Birgitte (Bertha) Cathrine Thrane (1730-97, ~ 2° 1769 med byfoged i Rudkøbing, senere politimester i Kbh. J. T. *Flindt, 1741-1805).

H., der mulig er identisk med den Johannes H. som 1767 blev student fra Odense, privat dimitteret, var først prokurator på Langeland og leve-

de senere i Kbh. Han udgav 1786 anonymt et ordrigt, men ubetydeligt skrift *Patriotiske Ideer, fornemmelig Embeds-Forvaltningen og Opdragelsen betragtede*. 1793 blev han inddraget i sagen mod kaffe- og tehandler Michael Nielsen Brabrand der var blevet sat fast som mistænkt for forskellige misligheder. H. blev selv anholdt og anklaget for at være den virkelige forfatter til en lille over for politiet stærkt aggressiv pjeces, der under titlen *Lovise Brabrand: Til Publicum* fremtrådte som skrevet af Brabrands hustru. H. fralagde sig vedholdende dette forfatterskab, men gjorde sig skyldig i nye fornærmelser mod myndighederne ved en hel række af forbitrede pjecer som blev inddraget i sagen. Ved sit ihærdige kværuleanteri lykkedes det ham at få en afgørelse udsendt, indtil kancelliet ved en forestilling til kongen 1797 fik udvirket befaling om domsafsigelse. Forestillingens offentliggørelse i Collegialtidende vidner i virkeligheden om hvor besværede de højeste myndigheder har følt sig af H.s angreb der gav et kærkomment stof for litterære oppositionsmænd som Malthe Conrad *Bruun og P. A. *Heiberg. Ved kommissionsdom af 4.1.1799 blev H. dømt til at miste ære og gods, men ved højesteret 18.12.1799 til at have forbrudt ære og boslod samt at forvises fra kongens riger og lande. Han begav sig derefter til Tyskland og udgav 1805 i Helmstedt en fremstilling af sagen og sin senere skæbne. – Kancelliråd 1783.

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé VII, 1906 371. – Edv. Holm i Hist. t. 8.r.1. 1907-08 351-55. Victor Krohn i Gads da. mag., 1925 406f. H. Hjorth-Nielsen: Danske prokuratorer, 1935 (rev. udg. 1977) 377f.

*Hans Jensen**

Holm, Hans Jørgen, 1835-1916, arkitekt. * 9.5. 1835 i Kbh. (Frue), † 22.7.1916 i Ordrup, begr. i Kbh. (Vestre). F: administrator i Kreditkassen af husejere i Kbh., senere etatsråd Carl Jacob H. (1796-1875) og Johanne Henriette Kierulf (1798-1867). ~ 13.3.1866 i Frørup, Fyn, med Anna Dorothea Johanne Severine Nielsen, * 10.1.1841 i Jelling, † 20.11.1922 i Kbh., d. af sognepræst, sidst i Frørup, Peter Frederik N. (1802-76) og Lucie Nicoline Fuglsang (1807-92). H. blev student 1854, tog det følgende år filosofikum og adgangseksamen til Polyteknisk læreanstalt. Senere samme år gik han i murerlære og blev tillige optaget på akademiet. 1855-56 besøgte han samtidig G. F. *Hetschs tegneskole. 1862 vandt han den lille sølvmedalje, 1863 den store og 1867 den lille guldmedalje. J. D. *Herholdt må dog betragtes som hans egentlige lærer. Han var i studietiden konduktør for Herholdt ved

universitetsbibliotekets opførelse 1858–60 samt Studenterforeningens bygning i Holmens Kanal 1861–63. Han var siden Herholdts nærmeste discipel og våbendrager og fortsatte sin lærermesters individualistiske, dansk-italienske retning og lagde om muligt endnu mere vægt på detaljen og det hjemlige præg. Hans arbejder er fint gennemtegnede, og de fleste af dem præget af en venlig og uheroisk dansk karakter. Der tages meget hensyn til brugbarhed, materiale og konstruktion. Som hovedværker kan nævnes *Sanderumgårds hovedbygning*, 1870–72, *Diakonissestiftelsen* i Kbh., 1873–76 (senere udvidet), *Ålborg Kommunehospital*, 1879–81 og 1890–91, *Nørrevoldgade 11*, 1880–82, *Ålborg Tekniske skole*, 1881–83 (senere udvidet), Frans Schwartz' villa, *Bjerggårdsvej 7*, 1884, *Mineralogisk museum* og *Kemisk laboratorium*, Østervoldgade 5–7, 1888–93, *Overformynderiet*, Stormgade 18, 1893–94, *Skive nye kirke*, 1896–98, *Det kgl. bibliotek*, 1898–1906 (med inventar af J. *Magdahl Nielsen), *Vestre kirkegård*, påbegyndt 1883 sammen med brolægningsspektør C. *Ambt, hovedkapellet 1892 (senere udvidet og til dels ombygget) Søndre kapel 1906, kontorbygning og hovedport 1908. H. har desuden opført 10 kommuneskoler i Kbh. bl.a. *Matthæusgade skole*, 1883 og *Tietgensgades skole*, 1885–86. Det bedste han har præsteret, karakteriseret ved samfølelse med det danske landskab og fortidens bygningskunst, findes dog måske i små arbejder som *St. Peders kapel* ved Bækkeskov, beliggende på en tættevokset skrænt ud mod søen, og *Frue kirke* i Kamstrup med et festligt nygotisk interiør. Han har også tegnet meget og smukt dekorativt arbejde, som eksempel kan nævnes smedejernsgitteret til Amagertorv 6. Som de fleste af sit slægtleds arkitekter var H. stærkt optaget af den hjemlige middelalderlige arkitektur og har udført et stort antal restaureringer. Han gennemførte bl.a. en diskutabel ombygning af *Alholm Slot*, genopførte *Vallø Slot* efter branden 1893, udførte istandsættelser ved Frelserns kirke og Roskilde domkirke og restaurerede en række landsbykirker. H. fik meget stor betydning som lærer. Han var assistent ved kunstakademiet 1866–79 og professor 1883–1908. I sin lærervirksomhed kom han fremfor alt til at stå som formidler af den Herholdtske arkitekturretning. Som en mere personlig holdning krævede han bl.a. en høj grad af fordybelse ved hver enkelt opgave og kom dermed til at bidrage til opløsningen af den dogmatiske historicisme. Af særlig betydning var måske hans grundige vejledning i opmåling der fik en direkte fortsættelse i Foreningen af 3. dec. 1892s virksomhed. Sammen med sine elever opmålte og udgav han *Bornholms ældgamle Kirke-*

bygninger, 1878. Han var 1872–87 og 1894–1901 medudgiver af *Ældre nordisk Arkitektur*, han udgav *Danske Herreborge fra det 16. Aarhundrede*, 1904 (tekst af Francis Beckett) og nogle rækker af *Studierejser af Kunstakademiets Elever*, 1904 og 1913. H. var kommunal bygningsinspektør i Kbh. 1872. Han blev medlem af akademiet 1873. Han var medstifter af og sad i bestyrelsen for Selskabet for historie, litteratur og kunst 1876–1906 og for Foreningen til hovedstadens forskønnelse 1885–1908, æresmedlem af Akademisk arkitektforening og Kunstnerforeningen af 18. nov. 1908 samt medlem af kunstakademiet i Stockholm. – R. 1888. DM. 1894. K². 1904. K¹. 1906. □ Buste af V. Bissen, 1896 (Fr.borg). Mal. af F. Schwartz, 1901 (udstillingsfonden, Charlottenborg). Afbildet på Viggo Johansens mal. af akademirådsmøde, 1904 (St.mus.). Mal. af samme (arkitektskolen, Kbh.).

III. tid. 6.11.1881. Søren Lemche sst. 7.5.1905. Thorv. Jørgensen sst. 10.8.1916. Tidsskr. for kunstindustri VII, 1891 149–56. Architekten VIII, 1905–06 527–31. Sst. 1914–15 297–305. Sst. 1916 385–91. Sst. M, 1928 84 86 88. Bogvennen, 1906 37–54. Berl. tid. 9.5.1915 og 1.4.1917. Festskr. i anledn. af Vestre kirkegårds 50-års beståen, 1920 100–06. – Papirer i Rigsark.

Villads Villadsen (Knud Millech)

Holm, Hans Peter, 1772–1812, søofficer. * 17. 6.1772 på Søholm ved Hillerød, † 26.10.1812 ved Langesund, begr. i krigergraven sst. F: skibsfører i Asiatisk kompagni Peder H. (1725–86) og Christence Morslet (1744–1819). ~ 5.11.1806 på Christianssted på St. Croix med Marie Heegaard, døbt 2.2.1791 på St. Croix, † 17.9.1860 i Kbh. (Holmens), d. af toldkasserer, plantageejer Jacob H. (1761–1804) og Dorcas Lillie Rogers (1766–1806). – Far til Peter Christian *H. H. gjorde som dreng en rejse med faderen til Ostindien, blev kadet 1785, sekondløjtnant 1789, premierløjtnant 1797, kaptajn løjtnant 1805 og kaptajn 1811. – Han var som ung officer i stadig fart. Af hans udkommandoer skal nævnes at han 1797–98 var med fregatten *Najaden* i eskadren i Middelhavet og deltog i affæren ved Tripolis, senere ledsagede han Steen *Bille på ambassaden til kejseren af Marokko. 1799 var han med orlogsskibet *Oldenborg* til Kapstaden under Olfert *Fischer der roser ham meget, særlig for hans gode forhold under og efter skibets landsætning under orkan ved Taffelbay. 1800–01 var H. i Middelhavet, 1801–03 på rejser til Vestindien. 1804 sendtes han til Vestindien for at overtage stillingen som havnemeister i Christianssted og overlods på St. Croix. Da englænderne besatte St. Croix dec. 1807 vedblev H. dog at fungere i sine embeder, indtil han i foråret 1809 rejste til

Frankrig med en amerikansk brig. Herfra sendtes han til tjeneste som næstkommanderende i linjeskibet Pultusk i auxiliærstyrken på Scheldten. 1811 kom han tilbage til Danmark og blev chef for briggen Lolland og tillige for brigdelingen ved Norge. Her udmærkede han sig ved dygtighed og aktivitet bl.a. ved erobringen af den engelske brig Manly. Som et bevis på tilfredshed med udførelsen af hans tjeneste fik han n.å. kommandoen over den nye fregat Najaden og briggerne ved Norges kyst. Efter en heltemodig kamp blev Najaden imidlertid 6.7.1812 ødelagt af det engelske linjeskib Dictator i Lyngør havn. Efter at bjergningen fra vraget var endt beordredes H. til chef for flotillen ved Sandsøund. 18.10.s.å. beordredes han til at overtage kommandoen over linjeskibet l'Albanais i Schelde-flådestyrken. På en rejse til Sandsøund s.å. med en lodsbåd i nærheden af Langesund druknede H. og de ombordværende. Han jordes i krigergraven sammen med faldne fra Najaden. H. skildres af alle som et sjældent godt og elskeligt menneske. Admiral Otto "Lütken (1749-1835) kalder ham „en herlig Kriger“ med „en ædel og blid Karakter“. – R. 1812. □ Miniature. Træsnit 1873 af H. P. Hansen.

Danebrog III, 1882-83 443-47 (H.s rapport om Najaden). – H. G. Garde: Den dansk-norske sømagts hist., 1852 573-81. Ny ill. tid. IV, Kria. 1877 179 187f. H. F. Kiær i Tidsskr. for søvæsen, 1962 56-74. Daniel Danielsen og S. Jenssen: Slaget ved Lyngør 6. juli 1812, Oslo 1962.

*Th. Topsøe-Jensen**

Holm, Harald Emil Larsenius, 1848-1903, politiker. * 19.4.1848 i Kbh. (Frels.), † 9.2.1903 sst., begr. sst. (Vestre). F: typograf, senere musikdirektør Christian Emil Harald H. (1825-80) og Rasmine Henriette Rasmussen (1822-98). ~ 13. 9.1877 i Kbh. (Vartov) med Gudrun Høgsbro, * 9.10.1856 i Rødning, † 14.11.1938 på Frbg. (Godthåb), d. af folketingsmand Sofus *H. (1822-1902) og Amalie G. Jürgensen (1833-93). – Far til A. *Høgsbro Holm.

H. gik som dreng i Det forenede velgørenheds-selskabs skole og forberedtes gratis af nogle af skolens lærere til studentereksamen. Han dimitteredes privat 1867 og blev cand.teol. 1875. Som student ernærede han sig ved undervisning og var huslærer i Sofus Høgsbros hjem hvorfra han indførtes hos N. F. S. *Grundtvig som han bl.a. læste op for. Gennem denne tilknytning til ledende grundtvigske kredse blev han en begejstret tilhænger af grundtvigianismens livssyn. 1878 tog han initiativ til Kbh.s højskoleforening og blev dens formand. 1887 oprettede han højskolehjemmet i Helgolandsgade i Kbh. og besty-

rede det til sin død. Her samledes tidligere højskoleelever og en del kbh.ske arbejdere til foredrag og diskussioner, men det store gennembrud for højskoletanken i Kbh. som han tilstræbte blev det ikke. 1890 deltog han i oprettelsen af Kbh.s valgmenighed og blev senere dens kasserer. Omkr. 1872 begyndte H. at skrive artikler i Høgsbros Dansk Folketidende og var medredaktør fra 1878 til bladets ophør 1883, derefter en tid medarbejder ved Morgenbladet og fra 1894 korrespondent til en del provinsblade. H. var meget tidligt optaget af at knytte kontakter med Norden, især med Norge, og begyndte 1871 at skrive korrespondancer til Bjørnstjerne Bjørnsons Norsk folkeblad og korresponderede det næste tiår til norske og svenske blade. Som rigsdagsmand fortsatte han sin deltagelse i skandinaviske samarbejde og var medarrangør af de nordiske skolemøder i Kristiania og Stockholm 1885 og 1895. H. der tidligt gjorde sig bemærket som skribent havde også i det grundtvigske foreningsliv vist sig i besiddelse af evner som taler og debattør og ansås for en af de unge akademikere som venstre burde sikre sig. Høgsbro, hvis svigersøn H. var, introducerede ham i fynske venstrekredse og april 1876 opstilledes H. til folketinget i Kertemindekredsen, men opnåede ikke valg. Okt. s.å. erobrede han imidlertid ved suppleringsvalg Veringekredsen som han holdt til sin død. Ved venstres delinger fulgte H. stedsde den Høgsbro-Bojsenske fløj. Han benyttedes i 1880'erne ikke meget som ordfører i tinget, men så meget mere i agitationen ude i landet og valgtes af C. *Berg, som han ofte stod i modsætning til under partiets indre stridigheder, til at ledsage ham på de store agitationsrejser 1883-85. H.s taler var sagligt underbyggede og præget af lune og varme, ikke mindst under replikskifter. Herigennem og ved sin elskværdige personlighed, sin overbevisningstroskab og sin uegennyttige karakter holdt han som københavner sin position blandt landboerne og vandt anseelse uden for partikredse. Som skribent bidrog H. til venstres agitation med en række småskrifter 1884-1901 der praktisk taget år for år skildrede rigsdagsarbejdet. Hertil kom i Studentsamfundets småskrifter en skildring af Balthazar *Christensen 1887. H. sluttede sig helhjertet til Frede *Bojsens forligspolitik og indtog 1890-95 en betydelig position i rigsdagsarbejdet som finansordfører, formand for toldudvalg og statsrevisor 1893-95. Det nagede ham at han politisk skiltes fra Sofus og Svend *Høgsbro ved forliget, og forligstilhængerens nederlag ved valget 1895 fik ham til at søge forstanderstillingen ved Jonstrup seminarium, men han blev forbigået. H. havde i 1880'erne hørt til de yngre grundtvigianere der fandt at

Holm, Harald

højskolen ikke bare kunne leve på det mytisk-historiske stof, men måtte gå ind i debatten både med højre og med det litterære gennembruds-mænd. Han havde mod de fleste af sine partifæller 1881 stillet forslag om kvinders kommunale valgret og ligeledes mod mange partifæller været fortalere for borgerligt ægteskab. I skolespørgsmål havde han i begyndelsen af sin rigsdagstid forfægtet Grundtvigs synspunkter og sluttede dermed i et skarpt angreb på almenskoleloven 1903 som han betegnede som en „enhedsskole ovenfra“ med studentereksamen som højeste mål. Hvis eleverne var første klasses blev de studenter. Var de kun anden klasses nåede de ikke længere end til mellemskolen, og de der ikke kom så vidt kunne „blive siddende i den Folkeskole som har faaet Statsmagtens Attest for egentlig ikke at due for de gode Hoveder længe-re end til deres 11te-12 Aar“. – R. 1894. □ Træsnit 1878. Træsnit 1887, efter dette træsnit 1892. Afbildet på karikaturer af K. Gamborg 1887 og 1890 (Fr.borg). Litografi af Harald Jensen, 1901. Foto.

Sofus Høgsbro: Brevveksl. og dagbøder, udg. Hans Lund I-II, 1923-25. – Vilh. Milthers: S. Høgsbros slægt, 1909 32f. H. Wulff: Den danske rigsdag, 1882. N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901-03 200-04. Jørgen Nielsen i Den danske højskole III, 1903 489-576. Jørgen Pedersen i Fyns tid. 9.2. s.å. Højskolebl. XXVIII, s.å. 417-22 449-60 487-96. N. Neergaard i Ill. tid. 15.2. s.å. Samme: Erindringer 1854-94, 1935 1888 281 306 314f o.fl.st. F. Hendriksen: Mennesker og oplevelser, ny udg. 1932. Roar Skovmand: Folkehøjskolen i Danm. 1841-92, 1944. H. H. og A. Skrøder: Ungdomsbreve 1868-70, 1948. Vagn Skovgaard-Petersen: Dannelse og demokrati, 1976. – Papirer i Rigsark.

Helge Larsen (N. Neergaard)

Holm, Helge, se Holm, Ludvig.

Holm, Jacob, 1543-1609, biskop. * ca. 25.3.1543 (1547?) i Viborg, † 29.5.1609 i Ålborg, begr. sst. (Budolfi k.). F: borger Jens H. ~ 1° 15.12.1577 med Else Pedersdatter, * ca. 1559, † 17.5.1591, d. af sognepræst, senere biskop i Viborg Peder Thøgersen (1532-95) og Margrethe Jensdatter (* 1603). ~ 2° 8.11.1595 med Elsebe Pedersdatter Hegelund, * 29.8.1577, † 7.3.1641 (~ 2° 1610 med borgmester i Ålborg Lars Hansen Skriver, 1579-1630, ~ 3° 1631 med biskop i Ålborg, mag. Christen Hansen (Riber), 1567-1642, ~ 1° 1606 (?) med Mette Mathiesen, ca. 1591-1630), d. af rådmand i Ribe Peder H. (1527-84) og Marine Laugesdatter († 1600, ~ 2° 1593 med kannik i Ribe Laurits Ægidius, 1531-97, ~ 1° 1566 med Sophie Iversdatter Stub, ca. 1531-91). Fra Viborg skole blev H. immatrikuleret i Kbh. 1563. Siden rejste han udenlands som hovmester

for den senere øverste sekretær i danske kancelli Absalon Juel til Mejlgård. 1571 immatrikuleredes han i Wittenberg hvor han 1574 tog magistergraden. Her synes han i høj grad at have til-egnet sig både den filippistiske skoleteologi og den melanchtoniske humanisme. Dette fremgår bl.a. af en 1574 i Wittenberg udgivet, på græsk skrevet tale om dydens væsen. Den bærer vel ikke noget originalt præg, men er et tydeligt vidnesbyrd om en ikke almindelig evne til at udtrykke sig i det græske sprog og om forfatterens ret omfattende kendskab til den græske litteratur. Fortalen er desuden oplysende med hensyn til H.s stærke pædagogiske interesser. Det var derfor sikkert et heldigt valg biskop Peder Thøgersen traf da han s.å. ved H.s hjemkomst gjorde ham til rektor ved Viborg skole der i den følgende tid vandt et godt ry. I nogle år havde H. blandt sine disciple Hans Poulsen Resen, hvem han dimitterede til universitetet 1581. 1577 blev H. tillige kannik i Viborg domkapitel og 1582 sognepræst ved domkirken sst. Da Vendelbo stifts bispeslot 1587 blev ledig ved magister Jørgen Borringholms død valgte stiftets gejstlighed H. til hans efterfølger. Det lidet der er overleveret om H.s bispevirksomhed viser ham som en nidkær værner af kirkelige interesser. Hans lærdom og hans evne til systematisk tænkning har givet sig et smukt udtryk i den betænkning han 1607 på jyske biskoppers vegne affattede om eksorcismen. Ud fra sit konservative standpunkt ønskede han afgjort denne bevaret. 1608 tiltrådte H. en rejse til hovedstaden for at deltage i tronfølgervalget, men måtte på grund af sygdom vende om. □ Afbildet på epitafiemal. (Budolfi k., Ålborg).

Kirkehist. saml. 2.r.V, 1869-71 246f 366 368 370 375f 630f. Sst. 5.r.I, 1901-03 549. Pers. hist. t. 14.r.III, 1961 141. – V. A. Secher: Medd. om slægten Secher (Siker), 1885 (2. udg. 1939) 23-26. H. F. Rørdam i Kirkehist. saml. 3.r.III, 1881-82 721-32 (m. breve). Bj. Kornerup: Biskop Hans Poulsen Resen I, 1928 40-45 58 279f.

*Bjørn Kornerup**

Holm, (Jens) Jacob, 1770-1845, fabrikant, skibsbredere. * 29.9.1770 i Skafterup, Fyrendal sg., † 3.8.1845 i Kbh. (Fred. ty.), begr. i Fred. ty. k.s kapel. F: skoleholder Knud Pedersen H. (1736-74) og Christine Sophie Kampmann (1739-1811). ~ 1° 9.12.1795 i Kbh. (Frels.) med Maren (Maria) Lock el. Lorck, døbt 19.3.1776 i Kbh. (Frels.), † 8.2.1811 sst. (Frels.), d. af hører Niels Nielsen L. (ca. 1731-96, ~ 1° 1766 med Maren Jensdatter, ca. 1742-75) og Anna Margrethe Henningsen (ca. 1755-1838). ~ 2° 10.6.1811 i Kbh. (Helligg.) med Christiane Schifter, * 6.4.1785 i Kbh. (Helligg.), † 10.4.1825 sst. (Helligg.),

d. af kaptajn i Asiatick kompagni Christen S. (1741–85) og Karen Ibsen (1740–96). ~3° 11.3.1826 i Kbh. (Frels.) med Anne Margrethe Kirkerup, * 12.9.1782 i Kbh. (Frels.), † 15.12.1852 sst. (Fred. ty.) (~1° med islandsk købmand Peter Hølter, ~2° med islandsk købmand, direktør i Kbh.s brandforsikring Holger Peter Christian Clausen, 1779–1825 (~1° med Walgerda Petersen, ca. 1762–1807, ~1° med islandsk købmand Ernst Mathias Heidemann, ca. 1762–1800)), d. af styrmand Andreas K. og Anne Kirstine Holst.

H. gik i lære i Næstved og kom 1790 til Kbh. hvor han fik plads hos en ældre bror der var urtekræmmer. 1794 etablerede han sig i Torvegade som Christianshavns første urtekræmmer, og denne detailhandel blev senere kernen i de vidtstrakte H.ske foretagender. H. begyndte på fuldkommen bar bund, men der var fremdrift i ham, og han havde nye ideer. Han udviklede en betydelig handel med provinsen og fandt efterhånden på at det ville være forbundet med stor fordel om man selv kunne forarbejde en del af de varer man senere solgte. 1805 oprettede H. en oliemølle på Christianshavn, og til denne sluttede sig 1808 en limfabrik, 1809 en sejdugsfabrik, 1810 et sæbesyderi og 1811 en reberbane. Alle disse bedrifter blev anlagt så moderne som muligt, og i en af dem installeredes den første i Danmark af en dansk mand konstruerede dampmaskine. I alle disse år fortsatte H. sin detailhandel i Torvegade, men 1817 var hans andre virksomheder vokset så stærkt at han så sig nødsaget til at opgive den. Samtidig kastede han sig over nye erhvervsgrøner. Han forpagtede Wilders plads og begyndte her at drive skibsbyggeri, og senere købte han forskellige mindre skibsværfter i Strandgade der blev tilsluttet de allerede eksisterende virksomheder, og her lod H. for L. N. "Hvidts regning bygge dampskibet Frederik VI. 1841 købte han Asiatick Kompagnis plads og 1844 Larsens plads for her at lade foretage skibsreparationer. 1836 havde han indrettet den første ophalingsbedding i Kbh. I sine senere år slog H. ind på egentlig skibsredervirksomhed, og han opnåede at blive Kbh.s største skibsreder der 1840 ejede fem barkskibe, ni brigger, to skonerter og to kuffer. Hans skibe besøgte Grønland hvorfra de hjembragte tran som H. lod bearbejde i egne fabrikker, og de drog til Ostindien og de vestindiske øer.

H. var også den første der udsendte et hvalfangerskib til Sydhavet. Staten støttede ham med en femtedel af omkostningerne, men selv stak han 50 000 rdl. i dette nye og dristige foretagende. H. deltog ikke meget i det offentlige liv. Han blev valgt til medlem af de 32 mænds forsamling,

men de mange virksomheder krævede hele hans opmærksomhed. 1836 optog han sine tre sønner i firmaet som fra da af bar navnet *Jacob Holm og Sønner*. Senere i århundredet indtrådte sønne- og sønnesønsønner, og firmaet koncentreredes efterhånden om oliemøllen, limfabrikken og reberbanen. Efter første verdenskrig blev oliemøllen solgt og limfabrikken nedlagt mens reproduktionen fortsatte, fra 1923 som aktieselskab. I 1971 fusionerede Jacob Holm og Sønner med Randers rebsløeri til A/S Randersholm, og produktion og salg blev samlet i Randers. Man fortsatte dog driften af tre datterselskaber i Jylland – ét i Ikast og to i Varde – der beskæftigede sig med kunstfiber og jute.

– En søn af andet ægteskab **Emil H.**, * 2.11.1819, † 30.5.1917, uddannedes som farmaceut og drev 1844–54 apoteket i Nyborg. Derpå købte han Lerchenfeldt ved Kalundborg som han drev i omtrent 30 år, og hvor han blev foregangsmand inden for oplysningsarbejdet. 1883–1911 var han tilsynsmand ved landbohøjskolen, 1884 landbrugsrets første repræsentant i Grosserersocietetets smørnoteringsudvalg, 1888–91 medlem af Kbh.s borgerrepræsentation. 1891–14 var han medejer af Sidinge Vig. Etatsråd 1892. R. 1881. DM. 1911. – En sønnesøns søn **Christian Frederik H.**, * 28.7.1867, † 24.2.1939, indtrådte 1894 i firmaet. Han var politisk konservativ og leder af protestbevægelsen mod J. C. "Christensens indtræden i regeringen 1909. 1921–24 var han medlem af folketinget hvor han 1922 stemte mod forsvarsordningen. 1928 var han ledende i bevægelsen mod opførelsen af radiofonibygningen Stærkassen. R. 1918. – R. 1815. □Malet s.m. familien af J. F. Møller, 1834, herefter kopi af Daniel Hvidt samt træsnit 1895. Mal., efter dette tegn. af Ebba Holm (Kgl. bibl.).

J. E. Georg Holm: Stamtv. over J. H.s efterkommere, 1916. E[mil] Holm: Et eftermæle for gross. J. H., 1889. Marcus Rubin: 1807–14, 1892 (fot. optr. 1970). Samme: Fr. VIs tid, 1895 (fot. optr. 1970). Villads Christensen: København 1840–57, 1912. Johs. Lehmann: J. H., 1944. – Arkiv i Erhvervsark.

Harald Jørgensen

Holm, Jens Gylling, se **Gylling Holm, Jens**.

Holm, Johan Theodor, se **Holmskiold, Theodor**.

Holm, Just Christian Carl, 1849–1923, gæringsfysiolog, laboratorieførstander. * 5.10.1849 i Kbh. (Helligg.), † 31.12.1923 på Frbg., urne på Bispebjerg kgd. F: kunstdrejer Jean Jacques H.

Holm, Just Chr.

(1821–1900) og Ane Marie Oline Nielsine Caroline Anthon (1820–57). ~30.6.1877 i Tårnby med Agnes Henriette Cecilie Petersen, *11.6.1850 i Kastrup, †4.12.1931 i Kbh., d. af gosse-
rer, agent, inspektør på Kastrup værk Cornelius P. (1820–92) og Sophie Rauberg (1827–80).

H. blev 1868 student (Metropolitanskolen) og tog 1875 1. del af medicinsk embedseksamen. H. havde fysiologiske interesser, underviste nogle år i naturhistorie, men drev samtidig botaniske studier med vægt på plantefysiologi. 1884 blev han ansat som assistent hos Emil Chr. Hansen på Carlsberg laboratoriets fysiologiske afdeling. H. blev i denne stilling til 1891, og der foreligger fra denne periode en del videnskabelige arbejder fra hans hånd, publiceret i Meddelelser fra Carlsberg Laboratoriet, således (s.m. S. V. Poulsen) i II, 4, 1886, 5, 1888, *Hvor ringe en Infektion af „vild Gjør“ kan efter Hansens Metode paavises i en Undergjærmasse af Saccharomyces cerevisiae*; i III, 1, 1891, *Om Rendyrkningsmetoderne og særligt om Kochs Pladekultur og dens Fejlgrænse*; og i III, 2, 1892, *Biologiske og gjæringstekniske Analyser af Vand til Bryggeribrug*. Disse arbejder blev også publicerede i tysk- og fransksprogede tidsskrifter. I Deutscher Brauer und Mälzer-Kalender kom 1886–87 et arbejde om *Ältere und neuere Ansichten über Oberhefe und Unterhefe* (også trykt i Zymoteknisk Tidsskrift 1886, nr. 16, og 1887, nr. 1), samt i Zeitschr. f. d. ges. Brauwesen XII, 1889, *Bemerkung zur Foth's Abhandlung über den Einfluss der Kohlensäure auf die Gärthätigkeit der Hefe* (også trykt i Zymoteknisk Tidsskrift 1889, nr. 7).

H. flyttede 1891 fra Carlsberg laboratoriet til Alfred Jørgensens gæringsfysiologiske laboratorium hvor han blev laboratorieforsøger og til sin død ledede bl.a. undervisningen i gæringsfysiologi og gæringsteknik. Fra denne periode foreligger fra hans hånd i Centralblatt für Bakteriologie II, 5, 1889, *Hansen's Reinzuchtssystem in Frankreich. Zur Kritik und Geschichte einiger Bewegungen in der Gärungstechnik*, samt (sammen med A. Reichard og H. Will) *Bierkrankheiten* i Lafar: Handbuch der technischen Mykologie, 2. Aufl., V, 1906. I Zymoteknisk Tidsskrift XXVI, 1911, kom en artikel med titlen *Paavinsning af Mycoderma og Mycoderma-lignende Arter i Brønderidriften og Gærfabrikationen* (også offentliggjort i tyske og franske tidsskrifter). I Zeitschrift für Gärungsphysiologie I, 1912, kom en artikel med titlen *Die Krankheiten des Bieres und deren Bekämpfung*. H. viede således sit arbejde til at udbrede og befæste det ry som hans to chefer gennem årene, Emil Chr. Hansen og Alfred Jørgensen, havde skaffet sig ved fundamentale videnskabelige og vidtrækkende prakti-

ske arbejder indenfor gæringsvidenskabens område.

Carl Christensen: Den danske bot. lit. 1880–1911, 1913 126f (m. bibliografi).

Robert Djurtoft (Chr. F. Jørgensen)

Holm, Jørgen Tyge, se Holm, Georgius Tycho.

Holm, Kai Emil, * 1896, skuespiller. * 4.3.1896 i Lemvig. F: snedkermester Carl H. (1860–1929) og Margrethe Sløk (1870–1933). ~25.12.1925 i Fjaltring med Jenny Iversen, * 3.11.1898 i Fjaltring, † 26.1.1975 på Skt. Lukasstiftelsen, Hellerup, d. af landmand og fisker Jens Christian I. (1852–1928) og Marie Kjelder (1858–1934). Efter en uddannelse som tapetserer gennemgik H. Det kgl. teaters elevskole 1922–24 og debuterede på Betty Nansen teatret 1924 som Engstrand i *Gengangere*. I de følgende år var han ansat ved vekslende københavnske teatre og Dansk skolecene. Samtidig med sit skuespillervirke var han biografdirektør for Toftegårds bio 1938–50 og leder af World Cinema 1950–70. Ud over sin kunstneriske virksomhed har H. arbejdet meget for højnelse af dansk kulturliv, bl.a. med ønsket om oprettelse af et kommunalt orkester og stadsteater i Kbh. og ved åbning af et friluftsteater på Bellahøj 1939. Hans organisationstalent er legendarisk. Han har været formand for det nordiske skuespillerråd, leder af Dansk kultursamfunds turneer i Sønderjylland 1933–46, formand for Skuespillerforeningen 1947–55 hvor han nu er æresmedlem, og har ydet en stor indsats for Dansk skolecene, dels som en af de førende skuespillere, dels som formand. Endvidere har han været formand for Dansk kulturfilm, medlem af Danmarks Radios programudvalg og formand for Olaf Poulsens mindefond, en post han stadig beklæder. – H. er en lunerig, humoristisk skuespiller med et karakteristisk ansigt. Han har sin force i „bondefremstilling“ indenfor det ældre rollefag og er blevet benyttet meget gennem årene, især i komiske og groteske karakterroller. Med tiden kom hans gammeldags skuespillerstil nok til at virke for typerende med for enkel en karaktertegning, men han har i det klassiske repertoire leveret fine præstationer, fx titelrollen i *Jeppes paa Bjergene*, 1943, hvor han ikke kun nøjedes med en traditionel fremstilling, men også tilførte rollen en hævnerrig ond vildskab. Af andre væsentlige roller kan nævnes birkedommer Krans i *Eventyr paa Fodrejsen* og Falsmaal i *Guldaasen*. Hans jyske dialekt, som H. i rigt mål benyttede i rollefremstillinger, har muligvis sat ham i bås som skuespiller men også tilført ham gode roller. I

radioen blev H., takket være sig folkelige lune, brugt flittigt, bl.a. til fremstilling af småkårsfolk, som fx tækkemanden i *Kulturaben*, 1950, og Daniel i *Udvaldterne*, 1959. Han har også iscenesat for radioteatret (bl.a. *Naar Bønder elsker*, 1955 og *Køresvenden*, 1960), med betoning af det realistiske, men undertiden i en for fantasiløs stil. H. har ligeledes ofte været anvendt i TV hvor han bl.a. spillede en af sine tidligere „teaterroller“ klokker Link i *Nei*, 1959, Andreas i *Kærlighed*, 1960, og gårdejereren i *Baandet*, 1973. Utallige er de film H. har medvirket i, fx *Præsten i Vejlbj*, 1943 (Niels Bruus), *Den gamle Mølle paa Mols*, 1953, *Støvsugerbanden*, 1963 og *Døden kommer til middag*, 1964. I de seneste år har han været en skattet fortæller og oplæser, bl.a. af St. St. Blicher og han har skrevet flere erindringsbøger, børnebøger og romaner, fx *Majoren*, 1968. Han modtog Blicherprisen 1965 og Andersen Nexø-legatet 1969. – R. 1951. R.¹ 1954. □Tegn. af Carl Jensen udst. 1950. Foto.

K. H.: Fra Lemvig til Thalia, 1970. Samme: „Så smid dog de vestjydske træsko“, 1971. Samme: Jyden han æ stærk aa sej, 1972 (erindringer). Interview i Jydske tid. 2.3.1960 og i Aktuelt 29.9.1974.

Jytte Wiingaard

Holm, Kai Nielsen, 1910–74, skattedirektør. * 9.2.1910 i Århus (domsg.), † 4.1.1974 i Århus (Sct. Pauls), begr. sst. (Nordre kgd.). F: slagtermester Christian Nielsen H. (1886–1960) og Dagmar Catinka Ulrikka Cecilie Thomsen (1886–1971). ~ 30.3.1935 i Århus (Vor Frue) med Anna Christine Christence Jørgensen, * 11.4.1902 i Århus (domsg.), d. af chauffør Rasmus Nielsen J. (1873–1959) og Ane Vilhelmine Dehlendorff (1873–1954).

H. udstod efter realeksamen sin læretid i kornbranchen før han 22 år gammel kom til Århus skattevæsen. Det afgørende skridt var en ren tilfældighed. Han havde fået et studielegat til Hamborg, men da det trak ud med de fornødne tilladelser til indrejse søgte han et ledigt, midlertidigt job hos Århus skattevæsen. Det var i 1932. Han viste sig hurtigt i besiddelse af et stort organisationstalent og avancerede derfor snart til fuldmægtig og ekspeditionsskretær. Flere kommuner var opmærksomme på den effektive skatteadministrator, og for at beholde ham måtte Århus kommune oprette en speciel stilling som ligningschef i 1950. Da skattedirektørembedet blev ledigt i 1954 var det derfor naturligt at det gik til H. Han kom derefter til at medvirke i forberedelserne til kildeskattereformen og var kommitteret folketingets kildeskatteudvalg samt i kildeskatteadministrationen 1968–69. Hans navn var også fremme i forbindelse med besættelsen af di-

rektørposten i kildeskattedirektoratet. I en år-række var han sekretær for Foreningen af ligningskommissioner 1961–68, og 1966–68 formand for Skatteinspektoreneforeningen. H. opgav imidlertid mange af sine tillidsposter sidst i 1960erne for at kunne lægge hele sin arbejdskraft i Århus af hensyn til kildeskattens indkøring og organiseringen af den nye storkommunes skattevæsen. Han fortsatte dog som rådgiver for Kommunernes landsforening hvor han var næstformand i skatteudvalget. H. havde således indtil sin død stor indflydelse på såvel skattelovgivning som på skatteadministrationen på lokalt plan.

Gennem talrige foredrag og forelæsningsforedrag på Handelshøjskolen, forvaltningshøjskolen, universitetet og journalisthøjskolen øste H. ud af sin store viden om skattespørgsmål ligesom han også skrev meget om samme emne. – I sin fritid interesserede H. sig for sport. I de unge år var det især cykelsporten, og i nogle år var han medlem af bestyrelsen for Danmarks cykle union. Fra 1950–56 var H. medlem af Danmarks olympiske komité. – R. 1965. □Foto.

Demokraten 1.11.1972. Århus stiftstid. 7.1.1974.

Henrik Fode

Holm, Lars Jess, 1791–1851, kancellideputeret. * 17.3.1791 i Kbh. (Helligg.), † 1.11.1851 sst. (Trin.), begr. sst. (Ass.). F: bogholder og revisor i brandforsikringskontoret, senere deputeret i danske kancelli, konferensråd Ole Pedersen H. (1751–1828) og Anna Cathrina Dytskov (1761–1835). ~ 1° 12.12.1835 i Kbh. (Holmens) med Giertrud Cathrine Aagesen, * 3.12.1801 i Kbh. (Frue), † 9.10.1843 sst. (Trin.), d. af deputeret i generalitets- og kommissariatskollegiet, konferensråd Søren A. (1753–1817) og Megtele Christine Riegelsen (1757–1834). ~ 2° 19.6.1846 i Kbh. (Helligg.) med Augusta Christina Aagesen, * 25.3.1822 i Kbh. (Helligg.), † 10.4.1912 sst., d. af nationalbankdirektør, senere konferensråd Nicolai Aa. (1783–1861) og Julie Augusta Drewsen (1799–1847).

H. blev student 1808 fra Borgerdydskolen i Kbh. og cand. jur. 1811. Allerede 1809 havde faderen fået ham ansat som kopist i kontoret for Landbygningernes Brandforsikring hvor han blev fuldmægtig 1813 og 1817–20 tillige fungerede som kontorchef i faderens sted. 1816 udnævnt til kancellisekretær blev han 1821 fuldmægtig i det nyoprettede fælles kontor for købstæderne og landets brandforsikringsvæsen under danske kancelli, men udnævntes tre uger efter til assessor i landsover- samt hof- og stadsretten. 1837 forfremmedes han til assessor i højesteret, men

Holm, L. J.

vendte snart tilbage til danske kancelli hvor han 1839 blev 5. deputeret, 1840 4. deputeret, 1842 3. deputeret og 1846 2. deputeret; hans ressort var 1. departement, idet han dog tillige fungerede som decisor for regnskaberne for de offentlige stiftelser og legater under 4. departement. Fra 1840 var han desuden ekstraordinær assessor i højesteret. Ved danske kancellis omdannelse efter ministerialsystemet april 1848 afskediges han – efter eget ønske, idet han ikke ville beklæde en departementschefs mindre selvstændige stilling – med fuld gage som pension. – Af H.s forretningsdygtighed og arbejdskraft blev der draget nytte i adskillige kommissioner, bl.a. i den overordnede tiendekommission 1839–51 og i kommissionen ang. en fælles overbestyrelse for det samlede kirke- og undervisningsvæsen fra 1841. Under denne kommission og de senere kollegiale forhandlinger ønskede A. S. *Ørsted (1778–1860) og H. ingen fuld eller endelig udskillelse fra danske kancelli, og da deres kollega H. N. *Clausen i Om Bestyrelsen af Kirke og Skole i Danmark (1844) drog skarpt til felts mod kancelliet, gendrev de med kraft hans angreb i Ny Collegial-Tidende 1846 gennem et udførligt uddrag af kollegiets forestilling i sagen. I den – i 1840'erne afsvækkede – partideling inden for danske kancelli er det svært at placere H. Han fulgte således P. C. *Stemann med hensyn til offerforordningen 1842 og påberåbtes af kancellipræsidenten ved afvisningen af Viborg stænders klage over kancelliets „Supprimering af censurfrie Blade uden Lov og Dom“ 1845, hvoriomod han i stænderkomitéspørgsmålet sluttede sig helt til Ørsted som han formentlig også stod nærmest. Som juridisk forfatter fremtrådte H. dels i Juridisk Tidsskrift som han 1833–39 var medudgiver af, dels i Nyt juridisk Arkiv. – Virkelig justitsråd 1831. Rang med virkelige etatsråder 1837. Konferensråd 1848. – R. 1840. DM. 1842.

H. N. Clausen: Optegn. om mit levned og min tids hist., 1877 253f. L. Koch: Den danske landsbyskoles hist. til 1848, 1882 110. Samme: Den danske kirkes hist. 1817–54, 1883 251–58. Samme: A. S. Ørsted, 1896 180. Den danske centraladministration, red. Aage Sachs, 1921 429f 491.

*Flemming Dahl**

Holm, Ludvig Sophus Adolph Theodor, 1858–1928, violinist. *24.12.1858 i Kbh. (Frue), †8.4.1928 sst., urne på Frbg. kgd. F: bratschist, senere kgl. balletrepetitor Vilhelm Christian H. (1820–86) og Adolphine Mariane Theodora Augusta Lüttichau v. Westen (1824–75). ~8.11.1887 i Kbh. (Trin.) med Ruth Marie Elisabeth Janssen, *25.11.1861 i Sørbymagle, †28.2.1946 i

Kbh., d. af sognepræst, sidst i Værsløv Carl Emil J. (1813–84) og Louise Sophia Frederikke Luplau (1827–95).

H. valgte ud fra hjemmets interesser musikken til sit levebrød. Faderen var 1847–86 bratschist i Det kgl. kapel og komponerede og arrangerede musik til nogle af Aug. *Bournonvilles balletter. – 1875–78 besøgte han konservatoriet og havde til lærere Vald. *Tofte på violinen, Edmund *Neupert i klaverspil og J. P. E. *Hartmann, Niels W. *Gade og J. C. *Gebauer i teori. 1880 konkurrerede han sig ind i Det kgl. kapel hvor han 1900 efter F. Hilmer blev koncertmester, en post han beklædte til sin afgang 1917. På flere områder fik H. betydning for Kbh.s musikliv, dels som yderst virksomt, aktivt medlem af Kammermusikforeningen hvori han en årrække var næstformand, dels gennem sit arbejde for de bredere lags musikopdragelse i egenskab af mangeårig kunstnerisk leder for folkekoncerterne af 1886. Også som pædagog var H. højt anskrevet og ledede fra 1911 til dets ophør 1920 C. F. E. *Hornemans konservatorium i hvis bestyrelse han 1906 var inddræbt. Fra 1922 til sin død var han lærer ved Det kgl. musikkonservatorium. Især i de senere år lagde H. sig mere og mere efter kompositionen, og iblandt den ganske vist ikke lange række værker han har efterladt sig, er der meget der fik en god modtagelse. Kompositionerne er for de vigtigstes vedkommende: 4 sange op. 1, klavervariationerne op. 2, andre klaversager op. 3, 4 og 9, strygekvartetterne Es-dur op. 5 og B-dur op. 8, klavervintet op. 7, violinkoncert op. 6, symfonisk fragment op. 10 m.m. Kun mindsteparten deraf er udgivet. – En søn Helge H., *2.7.1891, †4.5.1973, fik afgang fra akademiet som arkitekt 1917 og etablerede sig n.å. i Kbh. Han har bl.a. bygget boligkarreerne Bavneshøj allé 15-17 (1930), Lundtoftegade 46-66 (1934) og Skolen ved Skellet (1935) i Kbh. Desuden restaurerede han Vartov kirke og Norgesperden i Kastellet. – R. 1905. □Mal. af Viggo Pedersen ca. 1878 og af T. Torsteinsson ca. 1889. Afbildet på tegn. af G. Seligmann, 1894. Mal. af Johs. Kragh ca. 1908 og af Knud Larsen ca. 1918, 1921 og 1923 (Det kgl. teater). Mal. af Viggo Johansen 1922, 1924, 1922–25 og 1926. Foto.

Berl. tid. 10.4.1928. Kammermusik i hundrede år, 1968 31f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Nils Schiørring

Holm, Mads Christian, 1827–92, skibsreder. *19.10.1827 i Nykøbing M., †23.9.1892 i Kbh., begr. i Nykøbing M. F: tjenestekarl, senere gård ejer i Fjallerslev Esper (Esben) Nielsen (1795–

1880, ~1829 med Ane Elisabeth Pedersdatter, 1799–1867, ~1° 1824 med gårdejer Jens Pedersen Gade, 1803–28) og Maren Nielsdatter (1794–1854, ~1838 med skibstømrer, senere klodsmager Lars Christensen H., 1812–53). Antog stedfaderens navn. ~1861 med Emilie Bendixen, * 30.5.1839 i Stollig, Løjt sg., † 27.8.1914 i Løjt, d. af kaptajn Boy B. (1792–1861) og Margrethe Dorothea Holdt (1801–80).

Ligesom sin stedfar var H. oprindelig skibstømrer, først i Jylland, senere i Helsingør. Derefter opholdt han sig i længere tid i Australien og USA hvor han lagde grunden til sin formue og drev i flere år et skibsværft i Californien. Omkring 1856 vendte han tilbage til Danmark og nedsatte sig som skibsbygger i Åbenrå. 1870 flyttede han til Kbh. og stiftede her *Dampskibsselskabet Norden* som han med stor dygtighed arbejdede op i de følgende år. Ud fra den betragtning at det var dampskibene der havde fremtiden for sig, grundlagde han desuden 1882 *Aktis Helsingør Jernskibs- og Maskinbyggeri*, hvis drift han ligeledes med dygtighed ledede, først sammen med V. Dyrh, senere alene, uagtet han fortsat beholdt sin bolig i Kbh. H. var i udpræget grad en selfmade mand der holdt stejlt på sine meninger og som forlangte ubetinget lydighed af sine underordnede. Han fordrede meget af sit personale og sine arbejdere, men han var samtidig en mand der stillede strenge krav til sin egen indsats. Han forenede stor fysisk styrke med betydelig intelligens og kunne således inden for sit vidtstrakte arbejdsfelt forene overblik over helheden med aktiv deltagelse i næsten alle detaljer. I tidens løb blev H. en særdeles velhavende mand som i flere tilfælde lagde stor gavmildhed for dagen. Således skænkede han bl.a. sin fødeby meget betydelige beløb til kirkens varmeanlæg, til et asyl og en ny skole. □Mal. af Jul. Schovelin og af Bertha Wegmann (begge Helsingør Værft A/S). Teg. af Bertha Wegmann. – Mindstøtte på Nykøbing Mors kgd.

Henrik Fog: Grosserer M. C. H., 1902 (ny udg. 1967).

*Jens Vestberg**

Holm, Mikkel Søren, 1854–1915, landmand. * 2.6.1854 på Vadstrup, Samsø, † 21.4.1915 på Stubberupholm ved Fårevejle, begr. i Besser. F: gårdejer Clemmen Sørensen H. (1823–1901, ~2° 1866 med Ell Kathrine Pedersen, 1846–1908) og Mette Dorothea Mikkelsdatter Stauns (1830–64). ~8.12.1880 i Besser med Gjertrud Gylling, * 17.3.1854 på Filipssdal på Samsø, † 10.6.1897 sst., d. af gårdejer Jens Søren Jensen G. (1824–97) og Christiane Philipsen (1821–90).

H. voksede op på Samsø i et arbejdsomt og vågent hjem. Efter ophold på Vallekilde højskole og på Tune landboskole 1875–76 kom han på landbohøjskolen og tog landbrugseksamen 1880. S.å. overtog han som forpagter og seks år senere som ejer Madebjerggård på Samsø hvor han oprettede et fællesmejeri som senere blev andelsmejeri. Han var en handlekraftig natur, en opmærksom iagttagelse i den daglige bedrift og som praktisk landmand en betydelig dygtighed der især drev det vidt med rodfrugt- og lucernedyrking og med rationel ukrudsbekæmpelse. Han blev tidligt den ledende personlighed blandt landmændene på Samsø, og det skyldes i væsentlig grad hans iderigdom og praktiske greb på tingene af landbruget her nåede en fremskudt plads i den faglige udvikling. 1881 blev han medlem af bestyrelsen for Samsø landboforening, og fra 1886 til sin død var han formand for foreningen hvis virksomhed blev forbillede for andre egne. Navnlig gælder dette markkonkurrencerne fra 1902 der førte til oprettelsen af den første regnskabsforening 1910. H. var stærkt optaget af arbejdet for husmændenes faglige dygtiggørelse, og som medlem af landbokommissionen af 1894 deltog han i forberedelsen af den senere lovgivning om udstykning med statens støtte.

Han var medlem af kommissionen af 1906 vedrørende ulykkesforsikring for arbejdere ved landbrug, havebrug og skovbrug, og i Foreningen af jyske landboforeninger var han virksom i udvalgsarbejdet og medlem af bestyrelsen fra 1906. Han fremførte her en række forslag om statsforanstaltninger der fik stor praktisk betydning, således vedrørende tuberkulosebekæmpelse, handel med gødnings- og foderstoffer og prøver med landbrugsmaskiner. Endvidere var han medlem af statens redskabsudvalg og af Holbæk amtsråd, og mange andre tillidshverv blev overdraget ham. Ved landøkonomiske møder var H. hyppigt foredragsholder. Han evnede at samle sine tilhøreres opmærksomhed om vigtige praktiske spørgsmål, og hans tale var overbevisende, støttet af hans egen rige erfaring og præget af en vindende personlighed. – R. 1907. □Relief af E. Ølsgaard på mindsten ved Besser kirke, 1916.

Ugeskr. for landmænd, 1915 232f. [Kr. Raunkjær] i Vort landbrug XXXIV, s.å. 183–85. L. Helweg sst. 199–201. Chr. Sørensen sst. 248. Tidsskr. for landøkonomi s.å. 265f. Andelsbl. s.å. 389f. Dansk landbrug XI s.å. 168. Kalundborg dagbl. 21.4., 23.4. og 26.4. s.å. Kalundborg folkebl. 21.4. og 26.4. s.å. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Claus Bjørn (Aksel Milthers)

Holm, Mogens Winkel, se Winkel Holm, Mogens.

Holm, Nic.

Holm, Hans Nicolai Julius, 1842–1922, læge. * 10.10.1842 i Kbh. (Helligg.), † 7.4.1922 sst., urne på Bispebjerg kgd. F: bagermester Christian Zacharias H. (1812–82) og Marie Christine Amalie Holm (1820–95). ~ 1° 14.11.1871 i Ålborg med Anna Ulrikke Mørup, * 19.11.1846 i Ålborg, † 5.3.1875 i Kbh. (Frue), d. af købmand Bagge M. (1800–55) og Andrea Herskind (1813–89). ~ 2° 20.1.1882 i Kbh. (Holmens) med Marie Bering, f. Røding, * 20.4.1841 i Kbh. (Petri), † 1.10.1919 på Frbg. (~ 1° 1859 med urtekræmmer Carl Gustav Ferdinand Emil Bering, 1831–63), d. af grosserer Siegfried Michael R. (ca. 1782–1853) og Johanne Dorothea Hansen (ca. 1800–62). – Bror til Theo. *H.

H. blev student 1861 fra v. Westens institut og tog medicinsk eksamen 1868. Efter alm. kandidatjensete praktiserede han en kort tid 1870 i Nørre Sundby, i Kbh. 1873. Han var 2. læge ved den kommunale vaccinationsanstalt på Christianshavn 1874–77, reservelæge ved kommunehospitalets afd. IV 1877–79, blev dr.med. 1878 (*Klinisk Fremstilling af Lupusaffectionens Forhold til Scrophulosen, dens Diagnose og Behandling*). Han studerede i Paris og Wien 1880–81, var kommunelæge 1881–82, visiterende læge ved politiet i Kbh. 1882–85, læge ved Kbh.s politikliniks dermatologiske afd. 1884–94, politilæge 1886–94, overlæge ved Almindelig hospital 1895–1913. Han var medudg. af Medicinsk Aarskrift 1887–96, medlem af bestyrelsen af Foreningen til forvildede unge Pigers frelse og af Foreningen til forsømte børns frelse. – H., der var elev af Sophus *Engelsted, bevarede stedse interessen for dermato-venereologien. Sine kliniske læreevner fik han brug for såvel på politiklinikken som på Almindelig hospital. Han har udgivet nogle udmærkede forelæsningsnoter over nogle af de mærkelige sygdomme der fandtes sidstnævnte sted. Hans betydning ligger dog ikke særlig på det videnskabelige område; hans hovedinteresse var de levende mennesker, de syge, de gamle og de forladte, hvem han i sin mangelrige overlægestilling på Almindelig hospital var en god ven og beskytter. Han udgav to bøger *Livet i Alderdom*, 1910 som skabte ham et navn i vide kredse, og *Glade Aar*, 1915 (2. op. 1916) som giver et pietetsfuldt billede af hans barn-domshjem og ungdomsoplevelser. – Tit. professor 1901. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1878 97f. N. H.: *Livet i alderdom*, 1910 og *Glade år*, 1915 (erindringer). Desuden erindr. i Medicinsk forum IV, 1951 321–40. – H. J. Bing i Ugeskr. for læger LXXXIV, 1922 366f. Oluf Thomsen i Hospitalstid. LXV, s.å. 203f.

*Axel Borgbjærg**

Holm, Niels Johannes, 1778–1845, forstander i brødremenigheden, salmedigter. * 3.3.1778 i Farup, Vester Vedsted sg. ved Ribe, † 26.5.1845 i Christiansfeld, begr. sst. F: skrædder, sidst i Tyrstrup, Johannes Clausen (1748–1812) og Karen Nielsdatter (1745–1805). ~ 5.5.1820 i Christiansfeld med Maria Augusta Gjerling, * 16.8.1783 i Göteborg, † 6.5.1866 i Christiansfeld, d. af købmand Anders G. og Anna Maria Thyberg.

Hjemmet var fattigt, og 1793 blev H. sat i hand-skemagerlæger. I Christiansfeld blev han draget ind i brødremenigheden og opholdt sig 1794–1805 i Neuwied og Gnadau, men blev 1801 på grund af sin lyst til musik og dans udelukket af menigheden; han bevarede dog stadig den troens og kærlighedens varme som især kom til orde i brødremenighedens nadverfællesskab og var 1808–11 huslærer hos den herrnhutisksindede provst J. F. Boesen i Vigerslev, 1811–13 var han huslærer i Seest præstegård og 1813–16 lærer ved privatseminariet i Løjt. 1816 blev han genoptaget i menigheden og virkede til 1820 som lærer ved menighedens kostskole i Fulneck; fra kendskabet til vækkelsen i England stammer hans store interesse for ydre mission. 1820–34 var han brødremenighedens forstander i Oslo, udfoldede en flittig forfattervirksomhed, mest af opbyggelige bøger, samarbejdede med den herrnhutiske biskop P. O. Bugge i Trondheim, men mødte ellers modstand i præsteskabet; derimod støttedes han af de verdslige myndigheder, nok mest fordi han søgte at modvirke det norsk-nationale svenskerhad; han kom da også i konflikt med den nationale vækkelses førende mænd. Som sjælesorger betød han meget for de teologistuderende, og han søgte at skabe nærmere kontakt mellem haugianere og herrnhuter; det lykkedes kun delvis, men ved sit blad for ydre mission opnåede han en for den senere udvikling betydningsfuld forbindelse mellem de to kredse. Længe var H. hjerteligt forbundet med W. A. Wexels, men da denne sluttede sig til N. F. S. *Grundtvig (der var kritisk overfor brødremenigheden) kom det 1831 til brud, og den norske grundtvigianisme sagde fra overfor H. 1834–45 var H. dansk aftensangsprædikant i Christiansfeld og hans anseelse var stor i alle danske herrnhutiske kredse, men også nu fik han den begyndende nationale vækkelse og dermed den danske grundtvigianisme imod sig. H. fastholdt sin kærlighed til al ydre mission, især var han optaget af arbejdet i Vestindien, men det som især har bevaret hans navn er den anonymt udgivne salmebog *Harpen*, 1829. I den nuværende danske salmebog er han repræsenteret ved en række oversættelser og tre originale salmer, deri-

blandt den typisk herrnhutiske *Hvor salig er den lille flok*.

Jens Holdt: N. J. H. 1778–1845, 1937 = Bibl. Norvegiæ sacræ XIV. F. O. Overgaard og A. Pontoppidan Thysen: De senere jyske vækkelser, 1970 = Vækkelsernes frembrud i Danm. V.

P. G. Lindhardt

Holm, Peter Thygesen, 1848–98, politiker. * 7.10. 1848 i Idestrup på Falster, † 26.9.1898 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: husmand, væver Thyge Petersen (* 1818, ~2° med Karen Larsdatter, * 1824) og Ane Dorthe Jensdatter (1811–60). ~ 1.5.1890 i Kbh. (Johs.) med Thora Mine Nielsine Nielsen, * 4.1.1867 i Odense, † 5.2.1935 i Kbh. (~2° 1902 med folketingsmand Chr. *Rasmussen, 1858–1916, ~3° 1918 med typograf, senere faktor Jens Christian Nielsen, 1867–1948), d. af smed Rasmus Christian N. og Madsine Madsen.

H. kom som nybagt skræddersvend, udlært i Odense, til Kbh. hvor han omkring 1871 blev grebet af de nye tanker om arbejderklassens frigørelse ad faglig, kooperativ og politisk vej. Han var juni 1873 med til at danne Skræddernes fagforening (den første sammenslutning som benyttede denne betegnelse) og var dens formand 1874–75 og igen 1876–81. Formålet var ud fra F. Lasalles og L. *Pios ideer at oprette en produktionsforening, og dette virkeliggjordes 1875 da foreningen åbnede et kooperativt værksted med H. som bestyrer. Det gav imidlertid kun tab og ophævedes 1879. Udsendt af fagforeningernes centralbestyrelse berejste H. jan.–febr. 1875 Jylland som faglig-politisk agitator. På et møde i Horsens marts s.å. samledes skræddersvende fra syv-otte byer og stiftede under H.s ledelse det første fagforbund her i landet, Det alm. danske skædderforbund. H. var dets formand til det opløstes 1879, og H. nedsatte sig som skræddermester i Kbh. Da den unge arbejderbevægelse efter Pios og Poul *Geleffs bortrejse 1877 truedes af totalt sammenbrud overdrog et partimøde H. sammen med C. *Hørdum og C. C. *Andersen, der havde tilhørt oppositionen på Gimle-kongressen 1876 at reorganisere bevægelsen og bringe bladet Social-Demokraten på fode. Det lykkedes. Disse tre håndens arbejdere besad ikke blot pionerernes begejstring, men også praktisk greb. H. blev medlem af kontrolkomiteen, medstifter af Socialdemokratiske forbund (af 12.2.1878), medlem af partiets hovedbestyrelse (indtil sin død) og var i disse år arbejderbevægelsens mest repræsentative og indflydelsesrige mand. Ved folketingsvalget 1881 var H. opstillet i Kbh.s 5. kreds mod C. *Goos. H. var genstand

for bagholdsangreb af „Heroldisterne“, H. Brix' tilhængere, og ved næste valg 25.6.1884 måtte Goos indrømme, at han, højremanden, havde støttet „Herolden“'s afløser, baronesse Jaquette *Liljenkrantz' „Den nye Socialist“ for at splitte arbejderne. Ved dette valg sejrede H. med 5385 stemmer mod Goos' 4493; hans og Hørdums sejr (i 9. kreds) blev af mægtig stimulerende virkning og et vendepunkt for arbejderbevægelsen. H. hævdede kredsen trods voldsom modagitation ved de følgende valg, til og med 1898, også efter at kredsen, hidtil landets største, 1894 havde afgivet vælgere til tre nye kredse. 1887 stod han sig dog kun med 30 stemmers flertal mod den nye højrekandidat E. H. *Ryssel. På rigsdagen sluttede de to første socialdemokrater sig til venstre i protesten mod provisorierne, delvis i visnepolitikken, og gik i reglen med de Berg-Høruske grupper, således imod forliget 1894. Mens de afviste Estrups alderdomslove og forslag om arbejdsledsønderstøttelse fremsatte de delvis sammen med venstregrupper forskellige lovforslag, af højre kaldet „socialistlovene“, om lån til Kbh.s kommune til opførelse af arbejderboliger, om statstilskud til kommunerne og De frie fattiggasser som hjælp mod arbejdsledsøheden, om skærpelse af helligdagsloven for at sikre arbejderne søndagshvile, om kommunale understøttelseskasser, om eftergivelse af fattighjælp o.fl. hvoraf kun det første i stærkt ændret form gennemførtes. For partiet var H. agitatoren som måtte gå i ilden ved talrige møder. Til daglig tilknappet og fåmælt besad han et lyrisk temperament som i forbindelse med en indignationens glød gjorde ham veltalende og gav ham magt over sindene. Han var ingen revolutionsmand, men de forurettedes forsvarer, inderst inde ret borgerlig med sans for det solide. 1886 blev han medlem af bestyrelsen for det nyoprettede Arbejdernes Fællesbageri; men fagbevægelsen havde han som selvstændig forretningsdrivende ingen forbindelse med mere. 1897 indvalgte han (sammen med P. *Knudsen og Martin *Olsen) i Kbh.s borgerrepræsentation. Da demokratiet marts 1898 vandt flertallet blev han dens viceformand. Men 18.7. s.å. nedlagde han sit mandat, ligesom han 8.8. udtrådte af folketinget. Han blev sigtet for at have misbrugt sin viden om forestående kommunale grundkøb til at skaffe sig personlig økonomisk fordel, og syg og nedbrudt døde han en måned senere i Vestre fængsels hospital inden der var faldet dom i sagen. □ Afbildet på en række karikaturer af K. Gamborg 1885–90 (Fr.borg) og på lign. af Alfred Schmidt, 1887 (sst.). Afbildet på træsnit af oppositionskandidater 1887. Træsnit 1888 og, efter foto, 1892. Posthumt litografi. Foto.

Holm, P.

Frejlif Olsen: Danske socialister, 1892 6–10. Socialdemokraten 27.9. og 4.10.1898. P. H.s livsskildring. Hans barndom og ungdomstid, 1898. C. E. Jensen og Fr. Borgbjerg: Socialdemokratiets årh. II, 1904 313 og II.st. til 532. Else Rasmussen i Mænd og meninger i da. socialpolitik, red. Povl Engelstoft og Hans Jensen, 1933 144–61. Jens Engberg: Til arbejdet! Liv el. dod!, 1979.

*Oluf Bertolt**

Holm, Peter Andersen, 1844–1901, lærer. * 12.4.1844 i Fjeldsted, Odense amt, † 23.4.1901 i Bjerge, begr. sst. F: snedker Niels H. (1805–60) og Maren Tvede (1818–88). ~ 14.6.1867 i Kølstrup med Ane Eriksen, * 17.1.1846 i Nymarksgården, Kølstrup sg., † 7.6.1946 i Kgs. Lyngby, d. af gårdfæster Erik Pedersen (1818–53) og Dorthea Hansdatter (1814–97, ~2° 1855 med gårdfæster Hans Andersen, 1819–96). – Bror til R. J. *H.

H. dimitteredes 1863 fra Jelling, blev s.å. lærer i Balslev, 1864 ved Borgerskolen i Fredericia hvor han fungerede som hjælper for feltpræsterne Peter *Rørdam og Johannes *Clausen (1832–1908). 1866 blev H. lærer i Højbjerg ved Viborg, fra 1878–1901 i Bjerge ved Horsens. Af helbredshensyn måtte H. i 1892 renoncere på en skoleinspektørstilling i Kolding. Sammen med Emil *Sauter og C. A. *Thyregod udarbejdede H. i 1874 en indbydelse til at danne en forening af landsbylærere der kunne arbejde for forbedrede lønforhold. *Skoletidende*, 1872–92, der blev udgivet af brødrene R. J. Holm og H., bragte indbydelsen, og 4.5. stiftedes foreningen der fra 1.1.1876 fik navnet Danmarks Lærerforening. H. havde en central stilling i bestyrelsen til sin død og var fra 1893–97 medudgiver af foreningens blad *Folkeskolen*. Sammen med Sauter udgav H. i 1882 *Skolelovene angaaende Almueskolevæsenet udenfor København* og besvarede i mange år juridiske spørgsmål i foreningens blad. 1880 var H. medstifter af Lærerstandens Brandforsikring og var dens formand til sin død. H. var en glimrende administrator, på talerstolen noget tør, som skribent fremragende klar og koncise. Han udgav flere meget benyttede skolebøger, fx *Dansk Sproglære til Brug i Borger- og Almueskoler*, 1872, og *Sangbog for Folkeskolen*, 1885. – DM. 1892. □ Træsnit 1876.

Joakim Larsen: Bidrag til den da. folkeskoles hist. 1818–98, 1899 348. Dansk skolebl., maj 1901. Lærerne og samf., red. Carl Poulsen og W. Th. Benthin IV, 1914 336 343 350. Lærerne og folkeskolen gennem 100 år, red. Ib Koch-Olsen, 1974 11–19.

Ingrid Markussen

Holm, Peder, 1706–77, teolog. * 6.6.1706 på gården Søndre Moum ved Fredrikstad, Norge, † 4.6.1777 i Kbh., begr. sst. (Frue k.). F: auk-

tionsforvalter Jacob H. (1660–1738) og Ida Sophie Ølgod († 1716). Ugift.

H. blev 1724 privat dimitteret til universitetet; 1726 tog han teologisk attestats, fik 1727 plads på Valkendorfs kollegium og blev samtidig lærer for den unge Henrik *Hielmstjerne, 1731 tog han magistergraden, 1735 blev han provst ved kommunitetet og Regensen samt Sjællands biskops vikar med hensyn til de teologiske forelæsninger, 1738 professor extraordinarius i teologi og filosofi og 1746 professor ordinarius. 1749 disputerede han for den teologiske doktorgrad. – H. er i flere henseender en ejendommelig skikkelse. Han blev tidligt anset for en meget loven- de ung mand, men hans virksomhed kom næppe til at svare til de forventninger, man havde stillet. Han sad inde med grundig lærdom, især i historiske og eksegetiske fag, men var en ufrugtbar natur og som forfatter uden større betydning. Af hans skrifter er den udførlige fortale til Jørgen Hees passionshistorie (1758) og hans latinske disputater om kronologien i apostelhistorien (1749–59) uden tvivl de værdifuldeste. Hans teologiske hovedindsats var dog af systematisk art, men fandt kun ringe forståelse. Som dogmatiker var han uselvstændig, byggede især på Hollazius og andre af 1600-tallets teologer og repræsenterede i det hele en ortodoksi, tiden forlængst var løbet fra. Intet under derfor at især de liberale retninger så med ringeagt på H. Fx gav J. H. *Tauber oftere udtryk for den bitreste kritik af H., hans personlighed, forældede standpunkt og kedsommelige pedantiske forelæsninger der tilmed blev holdt med et skrigende organ. Når H. alligevel kunne samle en ret anselig tilhørerskare skyldtes det hans position ved universitetet, idet han bl.a. som øverste teologiske professor rådede over talrige stipendier. Jævnlig udlod han sig i sin sære stil om en eller anden med et: „Man skulde gaa paa mans Kollegier, saa kunde man nok selv hjælpe (dem til Stipendier)“, og han beskyldtes for at „spække“ sine disciple – „Fader Holms Æg“ – med legater. Studenterne frygtede ham i øvrigt da man mente at han aldrig glemte en gang tilføjede krænkelser.

H.s hovedinteresse var af administrativ art, og han har meget betydelige fortjenester af universitetets, især kommunitetets, økonomiske forvaltning. Men også på dette område repræsenterede han en snæversynet, ubøjelig konservatisme og oprådte med en usædvanlig vrangtenhed og modsigelseslyst. Tydelige vidnesbyrd herom, men også om hans retfærdighedssans og dybtgående interesse for alle administrationens enkeltheder, foreligger i de talrige, vidtløftige erklæringer, han afgav om sådanne spørgsmål (en del findes i Kall, fol., 148). Han var en bestemt mod-

stander af alle reformforslag med hensyn til universitetets organisation, indretningen af det teologiske studium, kommunitetet og Regensen, og hans holdning satte ham i et spændt forhold til selv så konservative mænd som Ove "Høegh-Guldberg, H. "Janson og N. E. "Balle. Over for sidstnævnte nærrede H. endog så bitre følelser at han 1774 ikke ville kreere ham til dr.theol., næppe alene som man har ment fordi han var utilfreds med hans lærerstandpunkt, men især fordi Balle levede i „vitterlig Synd“, da han under de kollegiale stridigheder havde injurieret H. Det er forståeligt at man i regeringskredse kunne ønske at fjerne en mand der i den grad stod udviklingen i vejen, og det var da også både under J. F. "Struensee og Guldberg på tale, men trods alt blev H. siddende til sin død. 1774 måtte han dog opleve at han på krænkende måde blev afkrævet en erklæring om sin embedsførelse, men han besvarede de nærgående spørgsmål med en egen stille værdighed. Selv havde han en stærk følelse af at stå ganske ene. Vemodigt nok sagde han et par år før sin død, da han med P. F. "Suhm fulgte efter Jakob "Langebeks kiste: „Mange ønskede mig nok at være som den, vi følge“. Over de mange nedsættende domme over H. som en forbenet teolog, en stivsinde kollega og en småtskåren, vranten pebersvend bør dog ikke hans retsind og varme hjerte for trængende studenter glemmes. Selv så radikale ånder som N. D. "Riegels og A. C. "Hviid erkendte dette. □Relief på epitafium af J. G. Grund, tilintetgjort 1807 (Frue k., Kbh.).

Nye lærde tidender, 1750 73–77. J. H. Schlegel: Oratio in memoriam P. H., 1778 (da. overs. ved R. Nyerup, 1779). P. F. Suhm: Saml. skr. X, 1793 33f. N. D. Riegels: Små hist. skr. III, 1798 471. Jens Møller i Nyt theol. bibl. III, 1823 37–62. J. H. Tauber i Dansk måneds-skr., 1865 I 87 98 103–06 111 121f 126 424 432f 435f 453 459f. L. Koch i Kirkehist. saml. 4.r.I, 1889–91 324–26 331; sst. II, 1891–93 370–74; Marcus Wøldike sst. 459; sst. 6.r.II, 1936–38 116 124f. Luxdorphs dagbøger, udg. E. Nystrøm I–II, 1915–30. Bj. Kornerup i Den danske kirkes hist. V, 1951.

Bjørn Kornerup*

Holm, Peder, *1926, komponist, rektor. *30.9.1926 i Kbh. (Helligånds). F: arkitekt Helge H. (1891–1973) og hustru Gerda Larsen (*1894). ~24.3.1948 i Kbh. med sangpædagog Kirsten Gammelgaard, *30.1.1927 i Kbh., d. af assistent Kay Aage G. (1896–1967) og assistent Anna Jensen (*1901).

H. er af gammel musikerslægt. Hans oldefar var Vilhelm Holm, hans farfar violinisten Ludvig "Holm. H. modtog fra seksårsalderen klaverundervisning af søsteren Lisbeth Holm som siden blev en meget anerkendt klaverpædagog. På

Christianshavns gymnasium fandt H. et meget inspirerende musikmiljø. Han havde allerede som niårig taget fat på at komponere og fik i sin gymnasietid opført skoleoperaen *Rosamunde* som nu ikke længere figurerer i den officielle værklister. Samme år som han tog studentereksamen (1944) blev hans *Concertino for klaver og strygere* opført på restaurant Tokanten hvor der i besættelsesårene afholdtes udstillinger og koncerter. Denne begivenhed regner H. som sin komponistdebut. I 1945 begyndte H. studier ved Det kgl. da. musikkonservatorium hvor han fik Thorvald "Nielsen som violinlærer og Knud "Jeppesen i teori. Han afsluttede 1947 eksamen i begge disse fag (nogen egentlig komponistuddannelse fandtes endnu ikke) og 1950 aflagde han desuden musikpædagogisk eksamen i klaver og violin. Allerede året forinden havde H. knyttet forbindelse med det private konservatorium i Esbjerg hvor han dels underviste, dels blev repetitor for det dengang helt nyoprettede Vestjysk symfoniorkester. H. karakteriserer sin funktion i de første år i Esbjerg som „musikalsk altnuligmand“. Han fik hurtigt stor betydning for det vestjyske musiklivs udvikling i egenskab af pædagogisk leder ved konservatoriet (fra 1954) og fast dirigent ved orkestret som da fortrinsvis bestod af amatører. 1964 gik staten ind i konservatoriets drift, og H. skiftede titel til direktør. Ved overgangen til fuld statsdrift i 1974 udnævntes han til rektor, en post han forlod 1977 for at få mere tid til at komponere.

1967 grundlagdes på H.s initiativ Vestjysk kammerensemble, bestående af 10 professionelle musikere som foruden at spille kammerkoncerter besætter nøgleposterne i symfoniorkestret og underviser ved konservatoriet. Blandt H.s øvrige initiativer kan nævnes etableringen af den såkaldte A(lmen) M(usikleder)-uddannelse i 1969. Også andre institutioner har vidst at gøre brug af H.s administrative kunnen og kunstneriske overblik. 1963–67 var han medlem af Danmarks radios programudvalg og 1965–68 af Statens kunsthjælps udvalg for tonekunsten. H. inddeler selv sin kompositionsvirksomhed i tre klart adskilte dele: musik skrevet for børn eller amatører, værker lavet til at udføres i samarbejde mellem professionelle og børn/amatører, og endelig kompositioner skrevet til det professionelle musikliv. En lang række stykker af den første kategori findes udgivet i den pædagogiske serie *Musica* som H. siden 1960 har ydet væsentlige bidrag til. Af den anden gruppe har navnlig *Pikkettikka* for en børnegruppe og symfoniorkester (1973) vakt opmærksomhed. Blandt de sidstnævnte er der grund til at nævne orkesterværket *Pezzo Concertante* som præmieredes i Danmarks

Holm, Peder

radios kompositions konkurrence 1965. Dette værk findes indspillet på grammofonplade med komponisten i spidsen for Radiosymfoniorkestret. Som næsten alle andre komponister af denne generation har H. i begyndelsen af sin musikalske løbebane måttet finde vej ud af Carl *Nielsens slagskygge. Men han har også modtaget påvirkninger udefra, først og fremmest fra Béla Bartoks musik. Af H.s lange opusrække er kun ganske få værker u-opførte eftersom han i efterhånden mange år udelukkende har komponeret på bestilling eller til andet bestemt formål, konkurrencer o.l. □Foto.

Esbjerg, udg. Esbjerg byråd, 1973 nr. 43 (Musik gennem 25 år).

Knud Ketting

Holm, Peter, 1873–1950, museumsdirektør. * 14.5.1873 i Århus, † 1.2.1950 sst., begr. sst. (Ndr. kgd.). F: sejl- og kompsmager Rasmus Christian H. (1837–1916) og Emma Petrea Jensen (1846–1932). ~ 1° 14.5.1899 i Ebeltoft med Agnes Charlotte v. Haven, * 14.11.1876 i Jacobshavn, † 13.4.1929 på Filadelfia i Dianalund, d. af distriktslæge Lambert Christian v. H. (1846–1920) og Johanne Andrea Margrethe Pedersen (1847–1932). Ægteskabet opløst 1921. ~ 2° 2.5.1921 i Århus med museumsinspektør Nielsine Petra Julie Nielsen, * 22.4.1889 i Dalgård, d. af baneformand Hans Henrik N. (1859–1916) og Mathilde Nielsen (1860–1938).

H. dimitteredes 1891 fra Jonstrup seminarium og var 1894–1918 lærer ved Århus kommunale skolevæsen. 1898 tog han translatoreskamen i engelsk og oversatte i de følgende år en række engelske bøger, væsentligst skønlitteratur. Han var af gammel århusiansk håndværkerslægt og havde fra drengeårene udpræget historisk interesse som især koncentrerede sig om fødebyens arkitektur og borgerkultur. I forbindelse med et mangeårigt arbejde for turistsagen satte den frugt i forskellige lokalhistoriske afhandlinger og bøger, bl.a. om Frue kirke, 1926 og domkirken i Århus (flere udg.), samt flere jubilæumsskrifter for foreninger og organisationer. Han blev medlem af Århus museums bestyrelse og valgte 1907 til formand for det udvalg der skulle forberede en historiske udstilling for Århus på landsudstillingen i Århus 1909. Som ramme benyttede han en smukt bevaret renaissancebygning „Borgmestergården“ i Århus og rekonstruerede her en række typiske borgerlige stuer fra forskellige perioder i tiden 1597–1848. Udstillingen vandt så stærkt bifald at der opstod ønske om at bevare den, og efter mange forhandlinger lykkedes det H. at få Borgmestergården genrejst

1914 i „Haven ved Vesterbro“ (nu Botanisk have) i Århus. Det var begyndelsen til det i sin art enestående kulturhistoriske interiørmuseum „Den gamle by“ som er H.s livsværk, og som i kraft af hans smidige forhandlingsevne og utrættelige energi kom til at gennemgå en hurtig udvikling. Den gamle by omfatter nu ca. 55 købstadbygninger fra slutningen af 1500–til begyndelsen af 1800–tallet og rummer foruden borgerlige stueinteriører en række værksteds- og andre interiører, undertiden suppleret med systematiske samlinger som tilsammen giver virkningsfulde illustrationer af livet i den danske købstad fra Christian IVs tid til midten af forrige århundrede. På baggrund af Den gamle bys senere berømmelse er det ejendommeligt – og måske karakteristisk – at H. forblev isoleret i sin bys lille museumsverden. Man bebrejdede ham hans udstillingsform og forstod ikke at genstande fra mange steder meget vel kunne sammensættes til en slags helhed, når de blot i forvejen var omhyggeligt daterede og funktionsbestemte. På disse områder har udviklingen dog givet ham ret. – 1933 udnævntes H. til museumsdirektør og fungerede derefter som sådan til 1945. 1934 modtog han den Hielmstjerne–Rosencroneske stiftelses prismedalje. 1946 dr.phil.h.c. ved Århus universitet. – R. 1916. DM. 1934. □Karikatur i Klods-Hans, 1910. Mal. af H. Vedel, 1943 (Den gl. by, Århus). Posthum buste af E. Ølsgaard (sst.) Foto.

Selvbiografi i Årsskr. for Århus univ. XIX, 1947 43–45. Interview i Jyllandsposten 12.11.1944. P. H.: Den gamle by i Århus, 1951 11–14. – Richardt Gandrup i Århus stiftstid. 1.2.1950. Peter Riismøller i Aalborg amtstid. 4.2. s.å. Helge Søgaard i Jyllandsposten 3.3. s.å. Bo Bramsen: Den gl. by i Århus, 1971 11–41. Købstadsmuseet Den gamle by. Årbog 1972 (P. H. 1873–1973 m. H.s erindr.). – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Finn H. Lauridsen (Emanuel Sejr)

Holm, Peter Christian, 1807–64, søofficer. * 25. 12.1807 i Christianssted på St. Croix, † 2.10.1864 i Kbh., begr. sst. (Holmens). F: kaptajnløjtnant, senere kaptajn Hans Peter *H. (1772–1812) og Marie Heegaard (1791–1860). ~ 1° 22.5.1839 i Kbh. (Holmens) med Maria Caroline Pedersen, * 18.5.1821 i Philadelphia, † 18.12.1842 i Kbh. (Holmens), d. af konsul, senere ministerresident i USA, konferensråd Peder *P. (1774–1851) og Anna C. L. Smith (1791–1878). ~ 2° 14.8.1846 i Kbh. (Holmens) med Louise Margrethe Hetsch, * 30.5.1824 i Kbh. (Fred.ty.), † 21.1.1876 sst. (Holmens), d. af arkitekt, professor G. F. *H. (1788–1864) og Annette Hansen (1795–1827). – Far til G. *H.

H. blev kadet 1819, sekondløjtnant 1826, premierløjtnant 1834, kaptajnløjtnant 1842, kaptajn

1852 og orlogskaptajn 1858. – 1828–33 var han i fransk tjeneste hvor han oplevede meget, først i Vestindien og Mexico, derefter ved ekspeditionen til og indtagelsen af Algerie og endelig ved Arconas erobring. Han medbragte fra disse toget fortrinlige anbefalinger fra de franske skibschefer. Efter sin hjemkomst i foråret 1833 var han s.å. på togt i Middelhavet og 1837–38 med briggen St. Thomas til Vestindien. 1842–43 var han atter i Vestindien som næstkommanderende i briggen St. Croix. Han havde her det uheld at brække lårbenet ved et fald, hvilket først bevirkede et langt sygeleje og rekonvalescens og senere, at han kom til at halte resten af sit liv. 1848 var han chef for briggen St. Croix der var vagtskib i Sundet, 1849 chef for samme på blokade i Østersøen hvor han 27.6. havde en træfning med preussisk armeret damper Der Adler i Danzigbugten. 1850 var H. chef for korvetten Diana til Island og de to følgende år vagtskabschef, først i Storebælt, derefter i Sundet. 1853 var han chef for kadetskibet, korvetten Valkyrien og n.å. for dampskibet Hekla under krigsberedskab. 1856–58 var H. konst. havnekaptajn i Kbh. under retssagen mod kommandørkaptajn H. E. Krenchel og foreslog i den anledning en omlægning af dette embede (Tidsskrift for Søvæsenet 1857 258). H.s kritik bevirkede at havnekaptajnstillingen ændredes 1860. S.å. var H. chef for fregatten Thetis og 1861 for linjeskibet Dannebrog. Ved krigsudbruddet 1864 blev han chef for fregatten Jylland og deltog med denne med hæder i kampen ved Helgoland. Nogle måneder senere blev han alvorlig syg og måtte afløses fra sin kommando. – H. var højt anset både af over- og underordnede. Besætningen på Jylland 1864 rejste ham et mindesmærke på hans grav på Holmens kirkegård. – R. 1849. K.² 1864. □ Afbildet på familiemal. af H. Olrik, 1856. Tegn. af Chr. Hetsch, 1864.

Berl.tid. 11.10.1864. Fregatten Jylland i krig og fred, red. P. A. Feldthusen og Alfr. Jeppesen, 1944 66f.

Th. Topsøe-Jensen *

Holm, Rasmus Jensen, 1838–1917, seminarieforstander. * 23.11.1838 i Fjelsted ved Årup, † 10.9.1917 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: snedker Niels H. (1805–60) og Maren Tvede (1818–88). ~ 28.10.1862 i Kerteminde med Nielsline Gregersine Gregersen, * 9.12.1844 i Kerteminde, † 17.6.1915 på Frbg., d. af skomagermester Peter G. (1805–79) og Anna Katrine Nielsen (1810–79). – Bror til P. A. *H. H. voksede op hos sin morfar Rasmus Jensen, degn og lærer i Balslev. Han dimitteredes 1858 fra Jelling. Efter syv år som landsbylærer i

Strandby ved Assens og Styvel ved Jelling blev han 1865 lærer ved Jelling seminarium hvor han i 27 år fungerede som en inspirerende lærer og fortæller i dansk, historie og pædagogik. Her var han nært knyttet til H. J. M. *Svendsen hvis mindesten i Jelling bærer H.s mindeord. 1887 var H. medstifter af Dansk skoleforening, en grundtvigsk inspireret forening på tværs af skoletyper og politiske anskuelser. H. blev gennem tyve år foreningens formand og redaktør af dens årsskrift Hjem og Skole hvori han til sin død var en virksom skribent. H. var en ypperlig foredragsholder og havde i mange år en omfattende folkelig foredragsvirksomhed.

H. var en ivrig forkæmper for forskolens udbygning på landet, hertil bl.a. inspireret af sine 16 børns hjemmeundervisning som små. H. ønskede landsbyskolen delt i forskoler og en klassedelt hovedskole. Efter besøg ved svenske småskoleseminarier skrev han 1890 pjecen *Forskolen eller Landsbyskolens Reform* hvorefter en særlig forskoleuddannelse blev en mærkesag for Dansk skoleforening. Tanken mødte modstand i Danmarks lærerforening, men fik støtte i regeringen, og ved Lov af 30.3.1892 om oprettelse af Statens forskoleseminarium ved Vejle blev udformningen af seminarietankerne lagt i hænderne på H. der blev seminariets forstander til 1913. H. var levende optaget af J. H. Pestalozzis skoletanker, slog stærkt til lyd for anskuelsesundervisning og var tilhænger af arbejdsskolens idé med dens „minimum af viden og maksimum af opøvelse, erfaring og arbejdsglæde“. Desuden virkede han for indførelse af obligatorisk metodisk håndarbejde i landsbyskolen. De pædagogiske tanker H. udformede i forskolelærerindeuddannelsen skabte respekt for en særlig småbørnspædagogik, men den korte uddannelse cementerede en lønforskel mellem landsbyskolens lærerkræfter. Sammen med sin bror P. A. Holm redigerede H. nogle år Skoletidende og udgav senere flere meget benyttede skolebøger, således fx *Danmarks Historie. fortalt for Ungdommen* I–II, 1884 (11. udg. 1923) og *Danmarkshistorie til Brug i Børneskoler*, 1890 (15. udg. 1918). – R. 1894. DM. 1908. □ Litografi af I. W. Tegner, 1891, efter foto. Buste af L. Brandstrup, 1921 (foran Vejle frie børneskole).

R. J. H. i Hjem og skole, 1918 I–14 25–32. – Lærerne og samf., red. Carl Poulsen og W. Th. Benthin I, 1913 17 122f 182; IV, 1914 76 86 182–86 346. H. Skat Rørdam og J. Nissen i Hjem og skole, 1917 309–14. Marius Sørensen i Højskolebl., 1917 1417–26. H. Rosendal i Grundtvigs højskoles årsskr. 1917 15–20. Statens forskoleseminarium i Vejle 1918–43, 1943 5-21. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Ingrid Markussen

Holm, Sven

Holm, Sven, * 1940, forfatter. * 13.4.1940 i Kbh. (Bethlehem). F: oberst Vagn H. (* 1914) og Else Schalburg Knudsen (* 1910). ~ 1° 3.5.1964 i Luleå, Sverige (b.v.), med forfatter Sandra Margareta Eriksson, * 11.5.1943 i Ersnäs, Luleå, d. af snedkermester Victor E. (* 1904) og Anny Åström (* 1908). Ægteskabet opløst 1972. ~ 2° 13.8.1979 i Svaneke (b.v.) med cand.phil. Karen Nørregaard, * 27.11.1942 i Nexø, d. af gårdejer Thor Henning N. (* 1890) og Bodil Westh (* 1901).

Efter studentereksamen 1958 fra Herlufsholm var H. i to år huslærer på godset Oreby på Lolland. De nærmeste følgende år prægedes af varierende beskæftigelser, bl.a. var han dansk rejselektor i Sverige for Foreningen Norden. Efter midten af 1960'erne har H. levet af sit forfatter-skab. Det litteraturhistoriske udgangspunkt for dette er den såkaldt „fantastiske“ eller „sære“ prosamodernisme der med Karen *Blixen og Villy *Sørensen som de væsentligste hjemlige forudsætninger gjorde sig stærkt gældende i 1950'ernes og 60'ernes danske digtning. Et hovedtema i denne fortællekunst er den vestlige civilisations fremmedgørende opsplitning af funktion og eksistens, offentligt og privat, intellekt og følelse. I den tidlige del af H.s digtning, novellesamlingerne *Den store fjende*, 1961 og *Nedstyrtningen*, 1963 samt i romanen *Fra den nederste himmel*, 1965 blottægges disse tilstande i mytisk-allegorisk form, men med underliggende politisk-aktuelle allusioner, og der søges frem mod frigørende løsninger ved kunstens og fantasiens hjælp. Med romanerne *Termush*, *Atlantehavskysten*, 1967, og *Min elskede. En skabelonroman*, 1968 samt novellesamlingen *Rex*, 1969, gør en større målrettedhed i forfatterskabet sig gældende. Der finder her en vis vægtforskydning sted fra en mere indadvendt kredsen omkring de psykiske og eksistentielle sider af misforholdet mellem person og omverden, til mere udadvendte afdækninger af de økologiske, politiske og sociale faktorer som undertrykker kollektive længsler og trangen til selvstændig livsudfoldelse. Karakteristisk både for disse og de efterfølgende værker er viljen til, tværs gennem dyster viden om den magtkamp og angst der præger vore nuværende samværsformer, at fastholde drømmen om helhed, individuel harmoni og åbent mellemmenneskeligt fællesskab. Fortællingen *Osaka. Her*, fra den dybsindige novellesamling *Syv passioner*, 1971, giver således i lighed med „skabelonromanen“ *Langt borte taler byen med min stemme*, 1976, en række stærkt deprimerede billeder af masseliv og enkeltskæbner i de store byer hvor tilværelsen former sig som en katastrofe af isolation og afgagt. Samtidig understreges imidlertid i no-

vellefantasiens *Ladyland* fra samlingen *Rex*, samt i de 1972 og 1974 udgivne realistiske romaner *Syg og munter* og *Det private liv*, nødvendigheden af at samles omkring fællesskabets fundamentale værdier. Denne appel i forfatterskabet fremtræder med en upræsentios alvor som stilens ofte humoristiske eller ironisk-skeptiske holdning ikke kan og ikke skal dementere. Den beske vagant-roman *Ægteskabsleg*, 1977, er i lighed med den 1966 udgivne fortælling *Jomfrutur* et muntert fabulerende opgør med den herskende erotiske konvensens. 1979 udkom novellesamlingen *Mænd og mennesker*. Også som dramatik har H. ydet en betydningsfuld og anerkendt indsats. Det gælder i første række de historisk-aktuelle teaterskuespil *Struensee var her*, 1977, og *Hans Egede eller Guds ord for en halv tønde spæk*, 1979, samt det science-fictionprægede *En mand gør ingen vinter*, 1980, men også radiospillene *En ø næsten som et paradys*, 1969, og *Golghatha 75*, 1975, samt TV-spillene *Møblerne*, 1971, *Berøringer*, 1972 og *Syg og munter*, 1974 har vakt stor og berettiget opmærksomhed. 1978 udsendte H. sin hidtil eneste digtsamling *Luftens temperament og 33 andre digte fra Grønland*. Her som i det øvrige forfatterskab lever der et håb om en fremtidig verden hvor det menneskelige ikke er undertrykt, men udtrykt. □Foto.

S. H. i Claus Clausen: Digtene i forhør, 1966 79–96. – Thomas Bredsdorff i *Sære fortællere*, 1967 52–68. Søren Baggesen i *Modernismen i da. lit.*, red. Jørn Vosmar, ny udg. 1969 163–69. Villy Sørensen i *Politikeren* 29.11.1974. Sten Rasmussen i S. H.: Så længe hovedet sidder på kroppen, udg. Dansk lærerforen., 1979 (m. bibliografi).

Sten Rasmussen

Holm, Søren Peter, 1901–71, religionshistoriker. * 4.3.1901 i Ranum sg., † 17.8.1971 i Kbh., begr. i Ranum. F: gårdejer Christen Christensen H. (1860–1950) og Karoline Christine Larsen (1865–1950). ~ 26.6.1928 i Gislev med sygeplejerske Ellen Westergaard, * 7.3.1900 sst., d. af førstelærer Mads Peter W. (1865–1948) og Anna Pedersen (1877–1971).

H. blev student fra Rønde 1920, cand.teol. 1926, cand.mag. i historie og kristendomskundskab 1928, begge dele fra Kbh.s univ., adjunkt ved Randers statsskole 1928, lektor ved Ålborg katedralskole 1938, docent i systematisk teologi ved Kbh.s univ. 1943, professor i samme fag 1947–71. H.s blivende indsats er hans vidtspændende og omfattende forfatterskab. Forskning, undervisning og formidling var hos den altid flittige, men aldrig travle H. nært forbundne, hvorfor der ikke er skarpe skel mellem de hovedgrupper hvori man kan placere hans talrige bøger og an-

dre publikationer. H.s mindre lærebøger, i etik, i kirkehistorie og i religionshistorie der havde hans særlige interesse (jfr. bl.a. *Græsk Religion*, 1942 og *Mythe og Kult i Grundtvigs Salmedigtning*, 1955) har pædagogiske dyder og rummer lejlighedsvis originale synspunkter. Langt mere omfattende og af varig betydning og indflydelse er H.s indsats som idéhistoriker. Denne række af H.s værker blev begyndt med den filosofiske disputats *Schopenhauers Ethik*, 1932, fortsat med *Paul Tillich*, 1942 og *Søren Kierkegaards Historiefilosofi*, 1952 og samme år kronet med det monumentale værk *Religionsfilosofien i det tyvende Aarhundrede I-II*. Året før skildrede han *Tanker og Livssyn i det tyvende Aarhundrede*. Originalitet præger H.s *Oplysningstiden*, 1959 der var ham sympatisk og åndsbeslægtet, og hans *Romantiken* (udg. posthumt 1972), mod hvilken han var loyal, skønt mindre kongenial. Til denne gruppe hører også H.s samlede fremstilling af filosofiens historie som han udgav i seks bind 1956-67. Vidtstrakte kildestudier og omfattende læsning af ældre og nyere hovedværker præger disse bøger som H. med sin store arbejdsøvn og glimrende hukommelse skrev i et forbausende tempo. Specialforskningen tog han kun undtagelsesvis hensyn til. En vis ujevnhed præger filosofihistorien, hvori han skrev bedst om gamle, ikke om nye bekendtskaber.

En række mindre afhandlinger, hvoraf kan nævnes *Moralens Grundproblem*, 1936, *Om Begrebet Sjæl*, 1938, *Om Filosofi og Religion*, 1942, *Religionsfilosofiske Essays*, 1943, *Ontologi*, 1964 og *Mythe og Symbol*, 1971, viser H. som filosof i hans selvstændige discipelforhold til Imm. Kant og Fr. Schleiermacher fra 17- og 1800-tallet og til F. C. *Krarup, E. Troeltsch, P. Tillich, A. Nygren og K. Jaspers fra 1900-tallet. Toneangivende filosofi i H.s samtid som logisk empirisme og analytisk tænkning stod ham lige så fjernt som den dominerende teologi, præget af navne som Luther, Karl Barth, Søren *Kierkegaard og N. F. S. *Grundtvig. H.s hovedværk ikke blot i denne gruppe, men i forfatterskabet som helhed er hans *Religionsfilosofi*, 1955, hvis mål er påvisning ikke blot af kristendommens ret, som ældre liberalteologer forsøgte, men af dens nødvendighed som grundlag for alt menneskeligt kulturliv. Mens H. hævdede religionsfilosofien som en filosofisk, ikke som en teologisk disciplin, er hans *Kristelig Ethik*, 1963, der bevidst kun omfatter principlæren, en sammensætning af filosofiske og teologiske elementer. Hermed forbindes H.s tredje systematiske hovedværk *Dogmatik*, 1962, hvis kristendomstolkning han mere populært skitserede i *Protestantisme*, 1950. H.s fremstilling af kristendommens indhold i systematisk form

er utraditionel både i metode og i behandling af de enkelte lærepunkter. Han går ud fra „Guds Tilsigelse af Syndernes Forladelse gennem Jesus af Nazareth og uden Menneskets egen Fortjeneste“. Ethvert traditionelt dogmatisk udsagn der ikke kan sættes i direkte forbindelse med dette centrum, og som ikke kan godtgøres som værdifuldt for den religiøse erfaring afvises af H., der ikke fandt meget anvendeligt i kirkelæren. Forståeligt er det da, at hans indflydelse i kirkelige og teologiske kredse ikke blev stor, hvorimod hans skrifter vandt betydelig udbredelse i den dannede almenhed. Er indholdet og synspunkterne i H.s idéhistoriske, men især i hans systematiske filosofiske og teologiske værker ikke sjældent diskutabile, er hans form aldrig provokerende, altid urban. Det samme gælder hans mangfoldige indlæg i kulturdebatten, blandt hvilke kan nævnes bøgerne *Demokrati og Diktatur*, 1946, og *Sexkultus og Kultur*, 1966. H. ville ikke følge med strømmen, men bidrage til at lede den fra samtidens forvirring og umoral til sand ethos. Han var vidtfavnende i interesser og samtidig principfast. Det sidste skaffede ham modstandere på universitetet, men ikke uvenner. I sit mangfoldige virke havde H. en betydelig støtte i sin hustru. Det let reserverede, korrekte akademiske ydre i H.s fremtræden som forelæser, eksaminator, opponenter ved disputater og som skribent var ikke hans indre, som den åndeligt blufærdige jyde nødigt røbede, og aldrig helt. Personligt nøjsom udviste H. stor gæstfrihed og forblev trofast mod ungdommens venner og idealer. H. var regensprovst 1951-67, æresdoktor ved Univ. i Åbo 1970. □Tegn. af Otto Christensen, 1951 (Fr.borg). Foto.

Bibliografi i Festskr. til S. H., red. Peter Kemp, 1971 241-52. – Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1933 111f. – N. H. Søe i Dansk teologi siden 1900, 1965 161-80. P. G. Lindhardt i Den danske kirkes hist. VIII, 1966 306f. Niels Thulstrup i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1972 85-90. – Papirer i Kgl. bibl.

Niels Thulstrup

Holm, Herman Theodor, 1854-1932, botaniker. * 3.2.1854 i Kbh. (Frue), † 2.12.1932 i Washington D.C., USA, begr. sst. F: bagermester Christian Zacharias H. (1812-82) og Marie Christine Holm (1820-95). Ugift. – Bror til Nic. *H. H. kom tidligt på et handelskontor, men begyndte senere at studere havebrug ved landbohøjskolen. Dette opgav han dog for at følge sine botaniske interesser, og 1880 blev han student, privat dimitteret, hvorefter han forberedte sig til magisterkonferens med botanik som hovedfag og Eug. *Warming som lærer. 1882-83 deltog han i Dijnphna-ekspeditionen til det kariske hav som

Holm, Theo

biolog og hjembragte betydelige samlinger hvis udbytte blev publiceret i *Dijimphna Togtets zoologiske og botaniske Udbytte*, 1887. Han har selv deri bearbejdet karplanterne fra Novaja-Samlja, et arbejde der ligesom et andet af lignende indhold blev udført under Warmings vejledning i Stockholm. Det er et dygtigt arbejde og det første bidrag til arktiske planters morfologi og anatomi. På Fyllas første togt til Vestgrønland 1884 var han Warmings assistent og tillige zoologisk samler, og i sidste egenskab var han atter 1886 med Fylla i Grønland. Han bearbejdede selv sit botaniske materiale og skrev en afhandling *Beiträge zur Flora Westgrönlands* til H. G. A. Englers Botan. Jahrbücher VIII, 1887. Den bragte ham i en bitter strid med Warming, hvilket vistnok var årsagen til at han opgav at tage eksamen og til at han emigrerede til Nordamerika 1888. Han blev der s.å. ansat som botaniker ved Smithsonian Institution i Washington, først ved U.S. National Museum, siden (fra 1893 da han fik amerikansk borgerret) ved U. S. Department of Agriculture. 1896 tog han sin afsked og levede siden som privatmand i Brookland D. C. og senere i Clinton, dog vistnok stadig med nogen tilknytning til sidstnævnte institution. 1902 blev han, skønt lutheraner, kreeret til dr. phil. ved Catholic University of America, og han foretog flere rejser i staterne. – Den beklagelige strid med Warming, med hvem han dog igen blev forsonet, berøvede Danmark en dygtig forsker af den morfologisk-anatomiske retning hvis førstemand her var Warming, og i USA blev han en fremragende repræsentant for denne retning. Han har der publiceret over 150 derhen hørende afhandlinger hvoraf kan nævnes hans serier *Studies in the Cyperaceæ* og *Medicinal Plants of North America*. Disse arbejder har ingen særlig tilknytning til dansk videnskab, men han stod i stadig brevveksling med danske botanikere og besøgte sit fædreland et par gange. □Foto.

Carl Christensen: Den danske bot. lit. 1880–1911, 1913 89–95 m. tillæg i Bot.t. (bibliografi). – W. Christmas: Krydstogt gennem livet. Med skum om bov, 1923 18 26f 30f 68. L. Kolderup Rosenvinge i Bot.t. XLII, 1932 292–94.

Carl Christensen*

Holm, Viggo Valdemar, 1855–99, forfatter. * 25.10.1855 i Helsingør, † 28.8.1899 i Kbh., begr. sst. (Garn.). F: assistent ved, senere chef for translationskontoret ved Øresunds toldkammer Carl Frederik H. (1806–82) og Augustine Anna Frederikke Elisabeth Liebmann (1812–87). ~ 28.5.1898 i Kbh. (Johs.) med Kirsten Johanne Louise Harpøth, * 2.2.1870 i Lemvig, † 11.9.1912 i Kbh., d. af prokurator, kaptajn Jens H. (1835–

1901) og Caroline Vilhelmine Preisler (1837–1918).

H. blev student 1874 fra Herlufsholm og cand.teol. 1881, hvorefter han levede som kommunelærer i Kbh. 1881 skrev han i Nutiden en række karakteristikker af danske forfattere og i Vor Ungdom artikler om dansk stil og sprog. Hans egentlige forfatterskab begyndte 1884 med et bind temmelig poesifattige *Drilske Smaarim* i Chr. Richardts manér. Han erhvervede sig et kortvarigt ry ved sine pasticher efter ældre nydansk sprogform, udgivne under pseudonym Woldemar. 1887 kom *Fra Hexernes Tid. Kuriose Historier*, seks fortællinger med motiver fra renessancen, alle anlagt på ved opbobning af rædsler at vise tidsalderens råhed. For at forstærke virkningen er historierne lagt i munden på fortællere som idelig skænker de største grusomheder deres bifald. Det lille bind efterfulgtes af *Kuriose Historier fra Hexernes Tid*. 1896 og *Tre kuriose Historier*, 1899. Hertil kom tre skuespil, ligeledes i forældet sprogform, *Gregers*, 1891, *Præsidenten*, 1894 og *Varulven*, 1894 (opført på Dagmartheatret). H. hørte til naturalismens bagtrop, mente at det gyselige som råstof kunne gøre det ud for kunst. Hans kendskab til ældre tiders danske sprog var meget diletantisk, han sammenfattede uden kritik ord, former og vendinger som afveg fra nutidens sprogbrug, rettede endog i de gamle dokumenter han brugte, fordi de ikke virkede gammeldags nok. Især var hans retskrivning urimelig. En langt bedre bog end disse smagløse produkter er den selvbiografiske fortælling *Morten Jacques*, 1900 der viser et lille humoristisk talent. □Foto.

Carl Behrens i Ord och bild VIII, Sth. 1899 605f. Georg Brandes: Saml. skr. III, 1900 218–24. Hans Kaarsberg: Memoirer I, 1921 99. Paul V. Rubow: Saga og pastiche, 1923 (2. opl. 1968) 211–24.

Paul V. Rubow*

Holm, Viggo Hansenius, 1846–1927, personalhistoriker, sangpædagog. * 18.9.1846 i Allinge, † 26.10.1927 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: købmand, avlsbruger Hans (Nicolai) H. (1811–72) og Hansine Marie Holm (1815–96). ~ 7.7.1871 i Allinge med Johanne Emilie Nobel, * 7.10.1848 i Næstved, † 18.3.1922 i Kbh., d. af tobakspindersvend Carl Eduard N. (1803–52) og Sophie Frederikke Sivertsen (1810–60).

H. gik til sin konfirmation i Rønne latinskole, dimitteredes fra Lyngby seminarium 1865, var derpå hjælpelærer bl.a. i Helsingør, indtil han 1868 ansattes som lærer i Sandvig og organist i Allinge. 1875 blev han kommunelærer i Nykøbing F. Her virkede han tillige fra 1881 som kantor indtil han 1911 tog sin afsked og bosatte sig i

Kbh. I Nykøbing F. udarbejdede H. et fuldstændigt register til kirkebøgerne, forsynede mange steder disses anmærkningsrubrik med oplysninger, hentet andetsteds fra i kirkebøgerne og fra skifteprotokollerne, gjorde et fuldstændigt uddrag af skifteprotokollerne 1693–1835 og et næsten fuldstændigt uddrag til 1910, supplerede disse fra skiftedokumenter, rådstue- og tingbøger, afskrift af J. C. L. "Lengnicks kirkebogsuddrag for Lolland-Falster og Imm." Barfods samlinger, hvorved han frembragte et for Lolland-Falsters personalhistorie meget betydningsfuldt arbejde som han i 1925 skænkede til Sjællands landsarkiv tillige med en pakke arkivalier. Det er nu et meget værdifuldt hjælpemiddel for de studerende.

H. var samler mere end skribent, hans litterære virksomhed består mest i tidsskrift- og avisartikler, mærkes må dog en lille pjece *Efterretninger om Borger- eller Kjøbmandslaget i Nykjøbing paa Falster*, 1883. Lige siden sin seminarietid havde han foruden de historiske også dyrket sproglige interesser, og for sit medarbejderskab ved J. C. S. Espersens bornholmske ordbog (1908) modtog han Videnskabernes selskabs guldmedalje. Som sanglærer såvel ved Nykøbing borger- som ved dens almueskole udgav han lærebøger i sang, og i Vor Ungdom skrev han 1887 en afhandling om sangundervisning, navnlige rytmikken, der fik betydning for den senere sangundervisning. På rejser i Sverige, Norge, Tyskland og Schweiz studerede han sangundervisningen der.

Selvbiografi i *Lærerne og samfundet*, red. Carl Poulsen og W. Th. Benthin III, 1913 503–05. – P. B. Grandjean: *Nobelske slægtbøger*, 1913 26. C. Jespersen: *Stamtvl. over den bornholmske familie Jespersen*, 4. udg. 1941.

*Th. Hauch-Fausbøll**

Holm, Vilhelm, se **Holm, Ludvig**.

Holm, Villads Nielsen, 1829–1901, politiker. * 15.1.1829 i Nørre Tranders ved Ålborg, † 18.4.1901 i Vedsted, Kær hrd., begr. sst. F. gårdejer Niels Villadsen (ca. 1794–1838) og Maren Jensdatter (1806–73, ~ 2° 1839 med gårdejer Christen Holm, 1804–68). ~ 17.10.1858 i Nørre Tranders med Claudimine Christensdatter Clausen, * 24.7.1836 i Nørre Tranders, † 14.4.1912 i Vedsted, d. af gårdejer Christen C. (ca. 1805–38) og Johanne Villadsdatter (1802–80, ~ 2° 1839 med gårdejer Jens Sørensen Peen, 1814–85).

H. som havde antaget sin stedfars navn købte 1858 en gård i Nørholm ved Nibe, 1866 en større i Ferslev ved Ålborg, byttede den 1880 for en gård i Findelstrup og 1890 denne for en anden i Brovst i Øster Hanherred. I sine sidste år boede han i Vedsted ved Åby. Han var 1862–66 og

1883–88 sognerådsmedlem, 1875–82 repræsentant, fra 1883 næstformand i Landbygningernes almindelige Brandforsikring, fra 1889 branddirektør og 1881–88 repræsentant i den jyske husmandskreditforening. 1866–90 var han folketingsmand for Nibekredsen. Han blev valgt på modstanden mod den reviderede grundlov og tilhørte i sine første rigsdagsår den G. Winterske gruppe. 1870 gik han ind i det forenede venstre, af hvis bestyrelse han var medlem 1870–78. H. spillede i 70erne og 80erne en ret betydelig rolle i sit partis anden række. Han var vågen, alsidigt interesseret og i besiddelse af en ejendommelig jyskpræget realitetssans, hvorfor han også gennem sine hyppige taler i tinget og sin deltagelse i udvalgsarbejdet gav gode bidrag til behandlingen af en række forskelligartede sager, fortrinsvis lønnings-, forsvars- og toldsagerne. Han deltog også i den almindelige politiske debat og var blandt dem der stillede sig skeptisk til C. Bergs førerskab og anvendelsen af kampmidler som finanslovsnægtelse o. l. Ved venstres delinger gik han altid til den moderate side og blev mere og mere tilhænger af den Høgsbro-Bojenske retning. Han svor dog aldrig ubetinget til noget førerskab og gik undertiden sine egne veje. Den lune jyde med de poliske brune øjne og den trohjertede tale havde ikke ringe indflydelse mellem partiets menige, men ikke sjældent overvurderede man i regeringen og højre betydningen af de forligsantydninger han gav i de fortrolige forhandlinger det var hans lyst at føre med modstanderne, oftest uden noget egentligt mandat fra partiets ledelse. Således i forhandlingerne med ministeriet Fonnesbech 1874–75 og i de påskeforhandlinger han sammen med S. * Kjær, Thomas * Nielsen, J. A. * Thorup og Jens * Busk førte 1888. Ved denne lejlighed vovede han sig dog så langt frem at han desavoueredes af samtlige venstregrupper og sammen med de fleste af de andre „Limfjordspolitikere“ svækkede sin stilling over for vælgerne så afgørende, at han måtte bestemme sig til en ikke helt frivillig tilbagetræden ved folketingsvalget 1890. Han benyttede i den følgende tid sin lokale indflydelse i afgjort moderat retning, men kom ikke mere til at spille nogen aktiv politisk rolle. □ Litograferet på „venstre-tørklæde“ ca. 1875 og på satirisk Danmarkskort 1881. Træsnit efter tegn. af Axel Thiess, 1889. Karikatur af K. Gamborg s.å. (Fr.borg). Afbildet på karikatur 1894 (sst.). Foto.

H. Wulff: *Den danske rigsdag*, 1882 153–57. Ill.tid. 9.2.1890. Aalborg amtstid. 19.4.1901. Aalborg stiftstid. 19., 20. og 25.4. s.å. A. C. Ertbøll-Nielsen i Fra Himmerland og Kjær herred XXIX, 1940 111–21.

*N. Neergaard**

Holm Hansen, Johan

Holm Hansen, Johan, 1841–1920, skuespiller, forfatter. * 24.4.1841 i Ribe, † 20.7.1920 i Kbh., begr. på Frbg. (Solbjerg). F: snedkermester Thomas Hansen (1803–85) og Karen Sophie Holm (1811–51). ~ 30.1.1897 i Hårlev med Johanne Augusta Wiimh, * 4.11.1850 i Kbh. (Holmens), † 29.6.1916 sst., d. af kopist i finansministeriet, senere fuldmægtig Andreas Ranøe W. (1804–83) og Margrethe Elisabeth Kierulf (1815–83). Ægteskabet opløst.

Efter faderens ønske blev H. H. sat i snedkerlære; atten år gammel søgte han til Kbh. for at blive skuespiller, men afviste af Det kgl. teater. 1864 deltog han som frivillig officersaspirant i krigens sidste afsnit, og sommeren 1867 foretog han en større rejse på Island hvor han fik gode forbindelser i litterære kredse; her inspireredes han til nutidsfortællingen *Vikingeblood*, 1879 og det oldnordiske drama *Groa eller Oldemoder* (påbegyndt 1867, udgivet 1900). I Kbh. opsøgte han Bjørnstjerne Bjørnson der henviste ham til Johanne Luise Heiberg. Hun satte hans debut som Leontes i *Et Vintereventyr* igennem (2.9.1868), og han havde nu ansættelse ved Det kgl. teater til 1.6.1874, udførte i dette tidsrum roller som pottemager Walter, kongen i *Farinelli*, Correggio, Orlando i *Livet i Skoven* o. fl. Men skuespillervirksomheden bragte kun skuffelser; han blev ikke den ventede fornyer i det romantiske heltefag, og fru Heiberg måtte indrømme at „han havde for lidt Talent og for megen Moralitet“ til at passe i teaterverdenen. Erfaringer herfra kom ham til gode da han 1875 selv iscenesatte sit Peter den Store-drama *Keiserfesten paa Kreml* på Det kgl. teater (ialt seks opførelser). Endnu 1877 havde Bjørnson planer om at knytte ham til Kristiania teater som intendant eller sceneinstruktør ifald han selv skulle overtage ledelsen. – Efter at have forladt scenen foretog H. H. i sommeren 1874 en rejse til Schweiz og Tyrol hvorfra han hjembragte stoffet til sin første bog *En katolsk Familie*, 1875. Den fulgtes i årene indtil 1894 af i alt elleve prosaarbejder, af hvilke romanerne *En fri Mand*, 1877, *Fra Dannevirke til Rosenvænget*, 1880 og *Skuespille-re*, 1890 indeholder selvbiografisk stof; flere fortællinger henter deres emne fra Vestkysten (*Karen Hav*, 1887, o.a.) som han også skildrede i M. Galschiøts Danmark. 1892 havde han det Ankerske legat. Hans erindringer *Hvad jeg oplevede* er lidet betydelige, men giver enkelte bidrag af interesse til Bjørnsons og fru Heibergs karakteristik. Med den sidste bevarede han forbindelsen til hendes død. – Som ung formåede H. H. at fængsle ved sin naturbegavelse og sin idealistiske stræben, men som kunstner slog han hverken til på scenen eller i litteraturen. □Foto.

J. H. H. Hvad jeg oplevede, 1911. Johanne Luise Heiberg og A. F. Krieger. En saml. breve II, 1915. Bjørnstjerne Bjørnson: Brytnings-år II, Kria. 1921 167 311. Matthias Jochumsson: Bréf, Akureyri 1935. – Th. Over-skou: Den danske skueplads VII, 1876. Berl. tid. 24.7.1920. A. F. Krieger: Dagbøger IV, 1921 195 320.

H. Topsøe-Jensen*

Holm-Møller, Olivia, 1875–1970, maler, billedhugger. * 5.11.1875 i Homå ved Grenå, † 3.11.1970 i Rungsted. F: lærer Carl Vilhelm August Møller (1840–1906) og Ane Kirstine Barbara Holm (1844–1937). Ugift.

H.-M. arbejdede som maler intensivt næsten til sin død knap 95 år gammel og efterlod sig en omfattende, stærkt personligt udformet produktion der vidner om hendes på én gang barske og følsomme sind. Oprindeligt underviste hun på grundtvigske fri- og højskoler, men blev her grebet af billedkunsten og søgte 1901 på akademiet. Alt efter hvad økonomien tillod, gik hun her gennem otte år og uddannede sig som billedhugger, men besøgte også malerskolen. 1906–07 opholdt hun sig i Italien på den første af sine talrige lange rejser. Her blev hun betaget af etruskerne vægmalerier og grækernes relieffer som hun også havde studeret i London 1905, en påvirkning der ses i et portrætrelief fra 1906 på kunstmuseet. – H.-M. forlod imidlertid skulpturen til fordel for malerkunsten hvor hendes første væsentlige arbejder blev figurkompositioner *Vejen til faderen* (tilintetgjort) og *Niobe*, begge 1914. Trods den heftige, bevidst primitive form afspejler de slægtskabet med figurmalere som Joakim "Skovgaard og Jens "Søndergaard. De viser dog også, ligesom de senere bibelske scener, danse-billeder og landskaber, at hun tilhørte symbolisternes generation hvoraf særlig Ejnar "Nielsen og J. F. "Willumsen havde betydning for hende (*Læsende drenge* ca. 1925, Vejle kunstmuseum). Gennem samme periode lærte hun sig raderingens og træsnittets kunst. Særlig de sidste er vel påvirket af tysk ekspressionisme, men tryk som *Badende børn*, 1918, *Slædebakken*, 1919 og *Dansen en guldkalven*, 1923 er tillige både milde og yndefulde. Fra 20'erne kom farven til at spille en stadig større rolle for H.-M. (*Høstlandskab med gammel kone*, 1931, kunstmuseet), dog mere i sin symbolske betydning end ved sine rumdannende egenskaber. 1934–47 malede hun en friseagtig serie *Slægten I–X*, som hun selv anså for sit hovedværk, hvor hun i visionær form har skildret menneskelivets faser og drifter. En del af den blev købt til Askov højskole. Århus katedralskole erhvervede en anden serie *Musikalsk komposition I–V*, 1940. Derimod var seks landskaber til Kvinderegensen, hvortil hun også udførte et relief, *De kloge jomfruer*, et bestillingsarbejde

(1930–32). – 1940 blev H.-M. hædret med Tagea Brandts rejselegat som dog først kunne benyttes efter krigen til ophold 1947–48 i Algier, Tunis og Marokko. 1950 besøgte hun Mexico hvor hun med lige stor entusiasme studerede den præcolombianske kunst som den moderne maler José Clemente Orozco. Hun foretrak en spartansk livsform for så meget oftere at kunne rejse og begav sig uforfærdet, særlig i sin høje alderdom, til eksotiske rejsemål, flere gange dog i selskab med maleren Jens Nielsen med hvem hun tidligere havde udstillet og hvis portræt hun malede 1942 (kunstmuseet), således Indien 1954–55, Kina 1960 og Afrika 1961–62. På rejser arbejdede hun med skitseblok og raderplader og først hjemme udførte hun de farverige malerier som fik erindrings afklarede form (*Ørne i Himalaya*, 1955, kunstmuseet). – H.-M. som af natur var noget af en mystiker var i alle livets forhold selvhjulpne, og hendes rolle i kunstlivet uortodoks. Hun udstillede som ung på Charlottenborg og Kunstnernes efterårsudst., blev aldrig medlem af nogen gruppe, men holdt talrige separatudstillinger. Udover kunstmuseet og særlig kobberstiksamlingen er hun repræsenteret på en række provinsmuseer, og 1971 åbnedes Holmen, Løgumkloster, særligt for hendes arbejder. □ Afbildet på mal. Stenegelunden i Volterra af Einar Nielsen 1906–07 (St.mus.). Flere selvportr., bl. a. udst. 1952. Mal. af Anne Marie Telford udst. 1974.

O. H.-M.: Raderinger og træsnit, 1961 = Grafisk orientering. Ejler Bille i Information 5.2.1954. Knud Hansen i Dansk udsyn XXXVIII, 1958 1–16. Niels Th. Mortensen: O. H.-M., 1960. Jan Zibrandtsen: Moderne da. maleri, 2. udg. 1967 290–94. Bertel Engelstoft i Politiken 4.11.1970. Katalog fra mindeudstilling på Sophienholm 1978.

Elisabeth Fabritius

Holm-Nielsen, Svend, * 1919, teolog, * 15.1.1919 i Hellerup. F: missionær Alfred *Nielsen (1884–1963) og Christine Elisabeth Holm (1880–1943). ~ 21.4.1943 i Fredericia (Trinitatis) med fritidshjems lærer Karen Gellert, * 24.2.1917 i Fredericia, d. af lærer Christian G. (1884–1966) og sygeplejerske Kirstine Knudsen (1883–1964). De første ti år af sit liv tilbragte H.-N. i Syrien hvor faderen var missionær. Fortrolighed med et semitisk sprog og med arabisk livsform erhvervedes således tidligt og blev bestemmende for hans senere faglige arbejde og for hans politiske engagement. I 1929 kom han til Danmark, gennemførte skolegang i Haderslev og blev klassisk-sproglig student fra Haderslev katedralskole 1936. Det næste år tilbragte han igen hos forældrene som nu boede i Jerusalem. Netop da til-

spidsedes konflikten mellem araberne og indvandrede jøder i Palæstina, og H.-N. fik på nærmeste hold indtryk af problemerne. – Tilbage i København 1937 påbegyndte H.-N. studiet af klassisk filologi, men gik snart over til teologien og tog teologisk embedseksamen 1943. De næste par år var han sekretær ved Kristeligt studenters settlement på Vesterbro, og 1948 blev han kapellan ved Jægersborg kirke i Gentofte hvor han blev indtil han 1961 tiltrådte et professorat i teologi. I studietiden havde H.-N. med størst interesse beskæftiget sig med den gammeltestamentlige eksegesi, og efter eksamen virkede han (indtil 1955) som manuduktør i dette fag. Mere direkte tog universitetet hans pædagogiske evner i anvendelse idet han fra 1945 blev undervisningsassistent ved det teologiske fakultet. Frem til 1961 havde han side om side med præstegeneringen timer på universitetet, mest i faget gammel testamente til forprøven, men også i græsk, og i flere semestre i 50erne varetog han under vakancer undervisning for viderekomne.

H.-N.s videnskabelige indsats indledtes med en besvarelse af en prisopgave 1947. Opgaven krævede en kritisk vurdering af Mosestraditionerne, og H.-N. opnåede accessit. I 50erne arbejdede han mest med de gammeltestamentlige salmer og skrev et par afhandlinger om traditionsudviklingen i eftereksklisk tid. Det førte naturligt til at han fordybte sig i de hebraiske, senjødiske salmer fra Qumran som var dukket op i forbindelse med Dødehavsfundene. Frugten af dette arbejde blev disputatsen *Hodayot. Psalms from Qumran*, 1960, et hovedværk inden for skandinavisk Qumranforskning. Stærkere end de fleste understregede H.-N. Qumransalmernes forbindelse til sektens kult, og iøvrigt repræsenterer bogen en dybtgående analyse af de enkelte tekster og fragmenter. En anden senjødisk salmesamling, *Salomos salmer*, har H.-N. oversat og kommenteret i udgivelsen *De gammeltestamentlige pseudepigrapher*, 1970 (tysk overs. 1977).

Disputatsen dannede basis for udnævnelsen af H.-N. til professor i teologi med gammeltestamentlig eksegesi som hovedfag 1961. I de følgende år har en række mindre afhandlinger set dagens lys, nogle om Qumran-problemer, andre om gammeltestamentlige spørgsmål; helst og hyppigst har H.-N. skrevet om Prædikerens Bog. Det pædagogiske er heller ikke blevet forsømt; vigtigst er *Det gamle Testamente og det israelitisk-jødiske folks historie*, 1962, en meget anvendt lærebog der har oplevet mange oplag. H.-N. var en flittig medarbejder ved Gads danske Bibelleksikon (1965–66), og han var en af hovedredaktørerne ved Bibelen i kulturhistorisk lys I–IX (1968–71). Endelig har han fra midten af

1970erne været en af hovedmændene bag den af Det danske bibelselskab påbegyndte ny-oversættelse af Det gamle testamente.

Inden for dansk gammeltestamentlig forskning har H.-N. været banebrydende, idet han som den første universitetslærer i faget har beskæftiget sig seriøst med Palæstinaarkæologien. Han har skrevet om den, og i 50'erne og 60'erne har han i flere sæsoner deltaget i de engelske udgravninger i Jeriko og Jerusalem; han ledede de nye danske udgravninger i Shilo i 1963 og udgav sammen med dr. Marie-Louise Buhl rapporten om denne og de tidligere udgravninger (*Shiloh*, 1969). Fra 1977 har han stået for de danske udgravninger i det hellenistisk-byzantinske Umm Qeis (Gadara) i Østjordanlandet.

H.-N.s udadvendte virksomhed er omfattende: han har været formand i bestyrelsen for Kristeligt studenter settlement siden 1964 og for folkeuniversitetsudvalget 1970–77 og har haft sæde i en række andre bestyrelser. Han har fra sin placering i Tidehvervs-bevægelsen deltaget i den kirkelige debat, men er mest kendt i offentligheden for sine ofte skarpe indlæg i diskussionen om Palæstinaspørgsmålet. Ud fra sit dybe kendskab til forholdene i Palæstina før oprettelsen af staten Israel har han set det som sin opgave at forsvare arabernes og palæstinenserens sag over for en dominerende pro-israelsk opinion i Danmark. Han er en ledende skikkelse i organisationen De danske Palæstinagrupper og i kredsen omkring tidsskriftet *Palæstina-Orientering*, og af hans bøger om disse emner må fremhæves den veldokumenterede *Historien bag Palæstina-problemet*, 1975. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1960 201f.

Benedikt Otzen

Holmberg, Ludvig Ferdinand, 1826–97, ingeniør. * 22.4.1826 i Kbh. (Frels.), † 21.12.1897 sst., begr. sst. (Ass.). F: fabrikmester i tugt-, rasp- og forbedringshuset på Christianshavn Arendt Holger H. (1767–1858) og Ellen Marie Glud (1796–1865). ~ 6.5.1864 i Kbh. (Holmens) med Petra Jensine Berthelsen, * 26.7.1836 i Kbh. (Frue), † 23.8.1904 sst., d. af kopist i rentekammeret, senere kammerassessor Carl Peter B. (1798–1866) og Dorteia Smidt (1806–86).

H. tog 1845 polyteknisk adgangseksamen og fik s.å. afgangsbrev fra læreanstaltens værksteder; n.å. tog han landmålereksamen, og 1849 blev han polyteknisk kandidat som mekaniker. N.å. studerede han kemi ved læreanstalten, og 1851 blev han ansat som assistent ved Kbh.s havnevæsen hvor C. Carlsen da fungerede som havnebygmester. H. der særlig var beskæftiget ved om-

bygningen af Langebro og Stormbroen blev allerede 1852 Carlsens efterfølger som havnebygmester, men fik først fast ansættelse 1855. I denne stilling udførte han en del større arbejder, fx opfyldningen af kanalen på Skt. Annæ plads og anlæg af kajer her og på nordre todbod. Imidlertid var de forhandlinger der gennem en årække var ført om oprettelse af en særlig studieretning for bygningsingeniører (altså bro-, vej-, vand- og jernbanebyggere m. m.) eller, som det da kaldtes, civilingeniører, blevet ført til en praktisk afslutning derved at en kreds af polytekniske kandidater med C. Carlsen, Adolph Steen og Julius Thomsen i spidsen i erkendelse af nødvendigheden af at få sagen over det døde punkt, af hensyn til de store ingeniørarbejder der var under udførelse i disse år, 1857 indsamlede midler til at ansætte en lærer i disse fag og anmodede læreanstalten om at ordne undervisningen. Resultatet heraf blev at der blev oprettet en studieretning med disse hovedfag, jævntillet med eksamen for mekanikere og kemikere. N.å. bevilgede rigsdagen på D. G. Monrads forslag lønning til denne stilling. Som lærer ansattes H., der 1857 uddannede sig hertil ved en rejse til École des ponts et chaussées i Paris, til hollandske havne og franske Middelhavshavne og ved at studere brobygning. Fra efteråret 1857 holdt H. derefter forelæsninger over fundering, jordarbejde, vej- og jernbanebygning, bro-, havne- og digebygning, vanding og udtørring og vandløbsregulering. Det var et kæmpearbejde at bearbejde hele denne kolossale stofmængde og docere den for første gang, og hertil kom at det honorar der blev budt ham, selv efter den tids forhold var meget ringe, nemlig kun 600 rd., og han måtte derfor stadig beholde stillingen som havnebygmester. H. løste imidlertid opgaven med aldrig svigtende energi, og det er imponerende hvad han overkom i disse år og hvor godt han fik sat undervisningen i system. Da havnevæsenet 1860 omorganiseredes således at havnebygmesteren blev stillet under en havnekaptajn, trak H. sig tilbage fra stillingen og påtog sig s.å. i stedet stillingen som docent i jord- og vandbygningslære ved landbohøjskolen ved siden af stillingen ved Polyteknisk læreanstalt og bestred den til 1883. 1871–84 var H. medlem af Polyteknisk læreanstalts bestyrelse. Først 1892 deltes H.s fag derved, at Alfred Lütken overtog vej- og jernbanebygningen, mens han selv beholdt vandbygningsfagene. H. var blevet titulær professor 1869, men først nu blev hans lærerstilling et docentur, ved lønningsloven af 1894 blev den et professorat. Foruden sit store undervisningsarbejde har H. været taget en del andre hverv, 1856–90 var han medlem af direktionen for de

Massmannske søndagsskoler, 1859–65 medlem af Industriforeningens repræsentantskab og 1861–65 formand for Industriforeningen, 1868–93 medlem af Kbh.s borgerrepræsentation, 1872–97 medlem af Kbh.s havneråd, 1886–97 medlem af bestyrelsen for Nye danske Brandforsikringselskab og 1880–97 medlem af bestyrelsen for Kirkelig forening for indre mission i Kbh. Fra 1895 til sin død var han formand for den tekniske forening i Kbh. H.s litterære arbejder består hovedsagelig i en række artikler i tekniske tidsskrifter og forelæsningskompendier; endvidere har han sammen med Adolph Steen udgivet *De mekaniske Grundlove for Bygningsvæsenet*, 1871 og sammen med S. C. Borch *Lærebog i teknisk Mekanik*, 1879. 1893 oprettede han sammen med sin hustru et legat på 30000 kr. for enker og ugifte døtre efter embeds- og bestillingsmænd i Kbh. – R. 1874. DM. 1883. K.² 1890. □Litografi af P. Gemzøe, 1868, efter foto. Træsnit af H. P. Hansen, 1888. Buste af A. W. Saabye, 1891 (Polyteknisk læreanstalt). Foto.

Alfr. Lütken i Ingeniøren 22.4.1896. Samme sst. 1898 nr. 1. Samme i Berl. aften 26.6.1935. Berl. tid. 22.12.1897. V. Bøgh i Den tekn. foren.s t. XXI, 1897–98 144. C. F. Gjournals: Den tekn. foren. 1877–1902, 1902. Den kgl. veterinær- og landbohøjskole 1858–1908, 1908. J. T. Lundbye: Den polytekn. læreanstalt 1829–1929, 1929. Polyteknisk undervisn. og forskn. i det 20. årh. DTH: Festskr. ved 150-års jubilæet, red. Inge Berg Hansen, 1979.

*Povl Vinding**

Holmblad

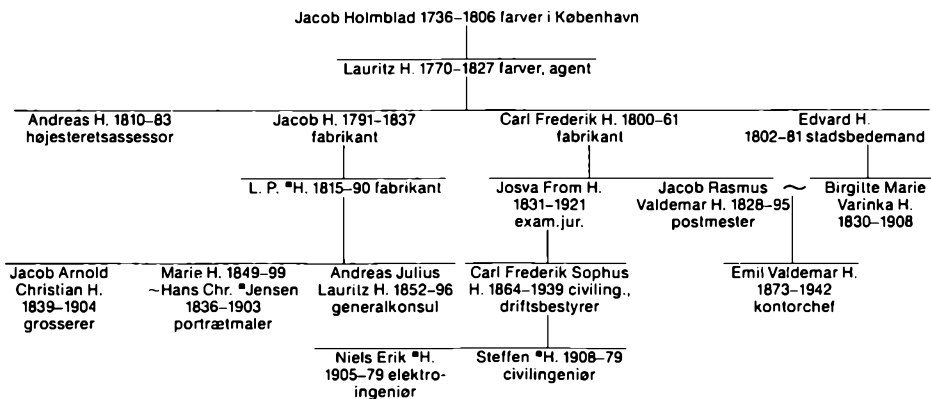
Slægten H. kom til Danmark med Jacob H. (1736-1806) født i Torrlösa sogn (Sverige), hvor hans far, Lars Holm (1697–1767) var beslagsmed på Trolleholm.

Sofus Elvius og H. R. Hiort-Lorenzen: Danske patriciske slægter I, 1891 156–63, revideret udg. i Wilh. v. Antoniewitz: Danske patricierslægter II, 1979 117–30.

Hans H. Worsøe

Holmblad, Lauritz Peter, 1815–90, fabrikant. * 8.7.1815 i Kbh. (Trin.), † 16.11.1890 i Sundbyøster, begr. i Petri k.s. kapel. F.: fabrikant, kgl. agent Jacob H. (1791–1837) og Christiane Marie Schack (1794–1880). ~ 1° 23.6.1838 på Frbg. med Aurora Rosalie Therese Emilie Lindenberg, * 19.12.1814 i Leiden, † 15.8.1839 i Kbh. (Trin.), d. af fabrikant Johan Engelbert Christian L. (* ca. 1770) og Theresia Hartkop (1784–1816). ~ 2° 22.9.1846 i Tårnby med Caroline Marie Elisabeth Schack, * 24.2.1820 i Kbh. (Holmens), † 10.6.1899 sst., d. af overauditor, højesteretsadvokat, senere kammeradvokat, etatsråd Gregers S. (1781–1840) og Anna Sophie Kirksteen (1788–1854).

Den gamle industrislægt fik i stamfaderens sønnesøns søn H. sit mest fremtrædende medlem. Jacob H.s privilegium af 1777 på at anlægge „et complet Manufactur-Farverie“ i Kbh. var videre udnyttet af hans søn Lauritz H. som 1805 anlagde en sæbefabrik der ved hans død 1827 overgik til H.s far Jacob H., mens en yngre søn Carl Frederik H. overtog farveriet hvoraf en gren nu eksisterer i A/S Sadolin & H. – Jacob H.s sæbefabrik lå på hjørnet af Gothersgade og Regnegade og omfattede tillige en lakfabrik og en fabrik for spillekort (bevaret i navnet „Holmblads Salmebog“). Desuden var der en limfabrik og et marvoliekogeri på Amagerbro. Bestyrelsen af disse virksomheder overtog H. på moderens vegne da faderen døde 1837. Han var netop dette år blevet polyteknisk kandidat i anvendt naturvidenskab, men måtte nu opgive en påtænkt videre teoretisk uddannelse. 1841 forøgede den unge H. virksomhederne med et trankogeri, og da moderen 1842 overdrog ham fabrikkerne gik han under stor bekostning i gang med at anlægge en moderne stearinlysfabrik som slog så godt an at den allerede 1847 udvidedes betydeligt. Tid efter anden forenedes andre fabrikker inden for sam-

Holmblad, L. P.

me branche med den H.ske virksomhed. 1846 og 1861 købte H. således to mindre lysfabrikker, og 1880 overtog han den af etatsråd J. C. A. "Bock 1856 anlagte stearinlys- og sæbefabrik på Christianshavn. Det var således en betydelig virksomhed H. efterhånden stod i spidsen for, og 1858 havde forretningerne antaget et sådant omfang og en sådan karakter at han løste borger-skab som grosserer i Kbh. Borgerskab som fabri-kant havde han allerede løst 1841.

Et udtryk for den almindelige anseelse H. på dette tidspunkt nød har man deri at han 1857 blev medlem af den kommission der blev nedsat til overvejelse af foranstaltninger i anledning af pengekrisen. Endvidere var han 1846–59 medlem af borgerrepræsentationen, og 1862 indval-gtes han i Privatbankens bankråd hvor han til sin død var en af C. F. Tietgens solide støtter. I den industrielle og kommercielle fremgang som un-der Tietgens førerskab fandt sted efter 1864 tog H. da også levende del. Han var 1866 medstifter af Det forenede Dampskibs-Selskab i hvis besty-relse han 1870 indtrådte. Ligeledes var han med-stifter af Burmeister & Wain 1872, af Em. Z. Svit-zers Bjergnings-Entreprise, og 1870 af Det Store Nordiske China og Japan Extension Tele-graf-Selskab der 1872 gik op i Det store Nordi-ske Telegraf-Selskab. Endvidere blev han med-lem af bestyrelsen for De danske Sukkerfabrik-ker to år efter disses start 1872. Hans virksom-hed strakte sig imidlertid også uden for Tietgen-selskabernes kreds. 1883 blev han således næst-formand og 1886 formand for De private Assu-randeurer, og 1886 blev han bestyrelsesmedlem i Nye danske Brandforsikrings-selskab. Også af sø- og handelsretten var han en kortere tid (1862–65) medlem. Den myndige mand, der bag et noget afvisende ydre skjulte et følsomt sind, tog levende del i forskellige filantropiske foreta-gender. 1857 blev han kurator ved Vajsenhuset, og 1870 blev han den ene af dets tre direktører i hvilken egenskab han 1874 lagde grundstenen til en ny bygning i Nørre Farimagsgade. Fra 1876 var han formand for Foreningen for erhvervelse af kunstnerboliger med ateliers (Kunstnerhjem-met), og på Amager hvor han efterhånden sam-lede alle sine virksomheder gav han med rund hånd bidrag til asyler, skoler og kirker således at han kom i et næsten patriarkalsk forhold til øen og dens beboere. – Etatsråd 1866. – Firmaet fort-sattes efter H.s død af hans ældste søn Jacob Ar-nold Christian H. (1839–1904) der 1872 var op-taget i firmaet. Efter sidstnævntes død blev den-nes søn Andreas Christian H. (1874–1907) ene-indehaver. Firmaet gik 1919 op i Aktieselskabet Det danske Medicinal- & Kemikalie-Kompagni. – R. 1851. DM. 1864. K². 1875. K¹. 1880. □Mal.

af N. Moe 1827, af P. Hagelstein 1857 og af N. C. Hansen 1861. Relief af L. Hasselriis udst. 1879. Litografi af I. W. Tegner, 1885, efter foto, træsnit 1890 efter samme foto. Buste af L. Brandstrup (foran Sundby hosp. 1899). Foto.

Jørgen Meincke i Ill. tid. 30.11.1890. Jul. Schovelin: Privatbanken i Kbh. 1857–1907, 1907. Povl Drach-mann: A/S Sadolin & Holmblad 1819–1919, 1919.

P. Koch Jensen*

Holmblad, Niels Erik, 1905–79, elektroingeniør. * 24.7.1905 i Århus, † 23.10.1979, urne på Søn-dermark kgd. F: driftsbestyrer Carl Frederik Sop-phus H. (1864–1939, ~ 1° 1897 med Hella Jensi-ne Elisabeth Tørsleff, 1867–1901, ~ 1° med or-ganist i Slagelse Hans Carl Henrik Kapel, 1859–1934) og Calla Tørsleff (1876–1965). ~ 1° 1.12.1929 på Frbg. (Solbjerg) med Inger Margre-the Pedersen, * 16.12.1909 på Frbg. (~ 2° 1942 med underdirektør ved Kongens bryghus Rich. Kröncke, * 1903), d. af professor P. O. *P. (1874–1941) og Maria T. Lihme (1871–1930). Ægteskabet opløst 1942. ~ 2° 5.6.1943 i Gentofte med Karen Clausen, * 7.10.1913 i Kbh., d. af kaptajn i marinen Viggo C. (1875–1920) og Ellen Margrethe Schmiegelow (1885–1967). – Bror til Steffen *H.

H. blev student 1923 fra Horsens, cand.phil. n.å. og 1929 cand.polyt. som elektroingeniør. Efter eksamen ansattes han i Post- og telegrafvæsenet hvor han 1930 blev ingeniørassistent, 1934 tele-grafingeniør og 1937 kontorchef. 1938–54 var H. chef for teknisk afdeling. Herefter forlod han Post- og telegrafvæsenet og 1954–71 var han (teknisk) direktør for A/S Det Store Nordiske Telegraf-Selskab. 1965 blev han udnævnt til dr.techn. h.c. ved Danmarks tekniske højskole. H. var teknisk konsulent ved tilsynet med de koncessionerede telefonselskaber fra 1939 og medlem af samme 1948–54, og han var teknisk konsulent for radiatoradets forretningsudvalg 1950–54. Arbejdet ved Post- og telegrafvæsenet medførte en omfattende deltagelse i internatio-nale teknisk-videnskabelige kommissioner, og han gjorde bl.a. en værdifuld indsats som præsident for den europæiske radiofonikonference i Kbh. 1948. H. var medlem af Dansk elektro-tek-nisk komité fra 1939, præsident 1955–62, med-lem af Akademiet for de tekniske videnskaber fra 1942, af akademirådet 1954–59 og præsident for akademiet 1962–68, medlem af bestyrelsen for flere af akademiets institutter, og han var medinitiativtager ved oprettelsen af Mikrobølge-laboratoriet (nu indgået i Elektronikcentralen). Desuden var han formand for Dansk ingeniør-forenings elektroingeniørgruppe 1943–47, vice-

præsident i Danmarks naturvidenskabelige samfund 1957–75, medlem af det teknisk-videnskabelige forskningsråd 1954–59, og af forskningens fællesudvalg 1968–72 samt af bestyrelsen for Københavns Telefon Aktie Selskab fra 1958, næstformand fra 1962.

Ved Post- og telegrafvæsenet kom H. på mange måder til at påvirke den tekniske udvikling. Et område han navnlig prægede var telegrafvæsenet som her i landet særlig tidligt omstilledes så der opbyggedes et net af fjernskrivere i stedet for den gamle form for telegrafi hvor der anvendtes telegrafnøgle. Endvidere var H. medansvarlig for at der hurtigt indførtes automatisering indenfor Post- og telegrafvæsenets lokaltelefonområder Møn og Sønderjylland. Ved Det Store Nordiske Telegraf-Selskab rettedes H.s virkestrang særlig mod planlægningen af det store kabelanlæg fra Europa til Nordamerika. Han interesserede sig især for kablernes sikkerhed under de vanskelige isforhold ved Grønlands kyster. H. var på flere måder nært knyttet til Danmarks tekniske højskole hvor han var censor fra 1937. Som formand for den elektrotekniske gruppe under Akademiet for de tekniske videnskaber var han i slutningen af 50'erne drivende kraft i et udvalg som foreslog højskolens udbygning og den nuværende placering ved Lyngby. 1969–75 blev han formand for planlægningsudvalget for DTH og Danmarks ingeniørakademi. H. har skrevet en række faglige tidsskriftartikler og udgav 1932 *Specialforelæsnings over Telefonforstærkere*. – R. 1940. DM. 1947. K. 1967. □Foto.

Levnedsberetning i ordenskapitlet.

Georg Bruun

Holmblad, Steffen, 1908–79, civilingeniør. * 30.12.1908 i Horsens (Klostersg.), † 6.2.1979 i Odense, begr. sst. (Thomas Kingos kgd.). F: driftsbestyrer, cand. polyt. Carl Frederik Sophus H. (1864–1939, ~ 1° med Hella Tørsleff, † 1901) og Calla Tørsleff (1876–1965). ~ 19.12.1936 i Charlottenlund (Messiak.) med Anne-Lise Møllerup, * 3.2.1915 i Hellerup, d. af professor, dr. phil. Peter Johannes M. (1872–1937) og Anna Essemann (1875–1953). – Bror til N. E. *H.

H. blev student fra Horsens 1927 og afsluttede fem år senere sit ingeniørstudium på Polyteknisk læreanstalt. Straks efter sin eksamen blev han ansat som driftsleder i H. Rasmussen & Co.s Maskinfabrik og Jernstøberi, Odense. Dette firma der var et af provinsens førende jernindustrielle foretagender (centralvarmekedler, radiatorer, maskinstøbegods) kom til at danne rammen om hele hans erhvervmæssige virksomhed, idet hans virke her kun blev afbrudt af et års arbejde

i Kenya som ingeniør i firmaet Lime Limited, Nairobi, samt et ophold i USA hvor han 1935–36 ved Massachusetts Institute of Technology drev videregående studier inden for administration og støberiteknik. Kort efter sin hjemkomst herfra forfremmedes han 1937 fra sin stilling som støberileder til administrerende direktør for virksomheden, og i de følgende år gennemførte han en rationalisering og modernisering af firmaet, hvilket i væsentlig grad styrkede dets position på såvel det indenlandske som det udenlandske marked. Strukturrationaliseringen indbar bl. a. nedlæggelse af filialer i København (1939) og Århus (1937) samt opførelse af en ny støberifabrik i Hjallesø 1947–48. Såvel i 1950'erne som 1960'erne udvidedes virksomheden betydeligt, og H. overtog 1955 (-64) direktørposten i det oprettede datterselskab, Tasso Støbegods, Århus, ligesom han ved firmaets overtagelse af aktiemajoriteten i De forenede Jernstøberier 1969 også blev administrerende direktør for dette selskab. I en halv snes år (fra 1965), inden han 1976 trak sig tilbage, havde han desuden sæde i virksomhedens bestyrelse. Som følge af sin meget indgående indsigt i støberibranchen og jernindustrien i det hele taget valgtes H. til en lang række betydende poster og tillidshverv. Han var formand for Foreningen af danske jernstøberier 1953–63 og varetog i flere perioder præsidentposten i internationale støberioorganisationer. I flere af jernindustriens større virksomheder sad han som bestyrelsesformand eller -medlem, således bl. a. i Thrige-Titan (formand 1965–74), Haustrups Fabrikker (1963–69) og Ths. B. Thriges fond (1964–79, formand 1972–79). Han engagerede sig stærkt i det lokale erhvervmæssige og politiske arbejde. 1946–50 og 1954–59 var han medlem af Odense byråd hvor han ledede venstres gruppe, og derudover i en længere årrække i bestyrelsen for Odense havn, Odense handelsstandsforening og Tietgenskolen. Fra 1952 var han medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber. – R. 1956. □Foto.

Torkil Baumgarten: Familien Tørsleff, 1913. Tidsskr. for industri, 1956 156f. Politiken 30.12.1958. Fyens stiftstid. 29.12.1978. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Erik Korr Johansen

Holmboe, Vagn Gylding, * 1909, komponist. * 20.12.1909 i Horsens (Frels.). F: købmand, cand. pharm. Jens Christian Gylding H. (1874–1944) og Misse Dreyer (1879–1956). ~ 6.11.1933 i Sibiu, Rumænien med maler, glaskunstner Meta (May) Elisaveta Josepha Graf, * 4.6.1910 i Sibiu, d. af forretningsmand Julius G. (1878–1964) og Margrethe Schopf (1885–1977).

H. var sig tidligt bevidst som skabende kunstner og søgte som sekstenårig ind på Det kgl. danske musik konservatorium hvor han blev modtaget af Carl *Nielsen. Hans lærere i teori og komposition var Knud *Jeppesen og Finn *Høffding. Han tog 1929 „store eksamen“ suppleret med organisteksamen og studerede fra 1930 ved Berliner Hochschule für Musik (Ernst Toch). 1933 rejste han som nygift til Rumænien for med områdets folkemusik som basis i videnskabeligt øjemed at studere musikken på Balkan og i Arabien. N. å. var han tilbage i Kbh. og var 1940–49 musiklærer ved Statens blindeinstitut, 1950–65 ved Det kgl. danske musik konservatorium, fra 1955 som professor. 1947–55 virkede H. som musikkritiker ved Politiken. 1965 trak han sig tilbage fra offentlige hverv med en livsvarig hædersgave fra Statens kunsthåndværk. – H.s kompositoriske karakteristika viser sig allerede i tidlige værker: et intenst, væsentlig rytmisk-melodisk udtryk, holdt i ave af en klassicistisk formholdning, inspireret især af J. Haydn. Blandt samtidens komponister lader han sig påvirke af Béla Bartók og Igor Stravinskij, mens han er forbeholden over for den såkaldte Wiener-skole (Arnold Schönberg, Anton Webern, Alban Berg) hvis musik han finder for ekstrem og spekulativ. H. koncentrerer sig om intuitivt at fastholde bevægelige, evt. ligefrem revolterende elementer i en logisk fremadskridende proces med lyriske hvilepunkter, en holdning som synes at knytte H. til Carl Nielsen-traditionen. Grundlæggende er for H. arbejdet med den musikalske celle, motivet, hvis ekspansion af komponisten omkr. 1950, inspireret af Niels *Bohrs almene tænkning, erkendes som en organisk vækstproces, en *metamorfose*, efter hvilket princip motivet if. iboende love endegyldigt spaltes og forvandler sig i et spil mellem komplementært ladede partikler, hvilken proces også styrer formforløbet. Denne erkendelse fremkalder en produktion af overordentlig bredde, også gennemæssigt, og mens den væsentlige arbejdsmark hidtil har været „symfoni“ og „koncert“ bliver det nu især strykekvartetten der bærer videre, ledsaget af store korsamlinger (Liber canticorum I–IV) uden at symfoniproduktionen dog ophører. Omkring 1960 får den mellem-europæiske (egl. internationale) avantgarde fodfæste blandt danske komponister. H. reagerer med bogen *Mellemspil*, 1961: „Den er et tegn, ikke en kvalitet.“ En afklaring af tonesproget og en harmonisering af modsætninger har iøvrigt været karakteristisk for de senere værker som til gengæld udforsker den klanglige kvalitet, en tendens som kan spores allerede i 6. strykekvartet fra 1961. Blandt symfonierne (1935–72) og de såkaldte „symfoniske metamorfoser“ (1956–72)

må særlig 7. symfoni (1950) fremhæves som skelsættende, idet det her lykkedes H. på endegyldig vis at placere metamorfosen i den store form og samtidig væsentligt bidrage til at forløse problematikken omkring symfoniformen i vort århundrede. Blandt vokalværkerne nævnes det stort anlagte *Requiem for Nietzsche* m. tekst af Thorkild Bjørnvig for soli, kor og orkester, 1964, fordi H. i dette værk inddrager tidsaktuelle tendenser i sit kompositoriske univers. H.s kunst vinder stadig større udbredelse i Norden og de angelsaksiske lande, og hans produktion sammen med den påvirkning, han iøvrigt har øvet på dansk musikliv som lærer, inspirator og eksempel placerer ham evolutionært som vor betydeligste tonekunstner siden Carl Nielsen. H. var medlem af Dansk komponist forenings bestyrelse 1942–73. Medlem af Kungliga Musikaliska akademien siden 1957. Han modtog Arnold Bax-medaljen 1960, Statens kulturpris 1965 og Carl Nielsens hæderspris 1979. – R. 1938. R'. 1976. □Mal. af Anne Marie Telmanyi, 1968. Buste af Helge Holmskov 1973 og 1976 (Ålborg musik konservatorium; Fr.borg). Foto.

Paul Rapoport: V. H. A catalogue of his music, discography, bibliography, essays, London 1974 (2. udg. W. H. 1979). Bibliografi i Sohlmans musiklex. III, Sth. 1976 468. – Paul Rapoport: Opus est, London 1978. – Manus. i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Helmer Nørgaard

Holme Hansen, Hans Henrik, * 1889, planteavlskonsulent. * 11.7.1889 på Holmegårds glasværk, Fensmark. F: lærer Niels H. (1858–1926) og Ane Pedersen (1858–1931). ~ 29.10.1920 i Glostrup med privatlærer Karen Elisabeth Melchior, * 2.6.1895 på Frbg., d. af skoleinspektør Hans Bøckman M. (1848–1927) og Ingeborg Clausen (1866–1926).

Efter præliminæreksamen 1893 og nogle års virksomhed ved praktisk landbrug kom H. H. på Lyngby landboskole hvortil han vendte tilbage som lærer et år efter sin eksamen som landbrugskandidat 1911. I denne periode aftjente han også sin værnepligt (løjtnant 1915). Efter kortvarig ansættelse som konsulent i regnskabsføring ved Falsters landboforening indledte han 1919 sin 46-årige virksomhed som planteavlskonsulent ved De samv. lolland-falsterske landboforeninger og sekretær ved samvirksomhedens planteavlsludvalg. Året efter sin ansættelse blev han medarbejder ved Lolland-Falsters Landbrugstidende og redigerede selv bladet 1932–56, hvorefter han blev lokalredaktør for Landsbladet. Den dynamiske planteavlskon-

lent med den korrekte, løjtnantsprægede holdning passede særdeles godt ind i sydhavsørernes ret specielle landbrugermiljø hvor patriarkalsk sindede godsejere endnu på dette tidspunkt dominerede billedet. H. H. savnede dog på ingen måde sine meningers mod; med største iver docerede han sine synspunkter på korn-, roe- og græsavlens specielle problemer. Hans største indsats har nok været den at lære landmændene at bruge kunstgødning i passende mængder, afstemt efter den enkelte afgrødes behov. Efter den udpining af jorden der havde fundet sted i krigsårene 1914–18 kunne man i høj grad tale om en „roetræthed“ med sygdom og misvækst som konsekvens. I samarbejde med plantepatologen Sofie *Rostrup fik H. H. fastslået at der faktisk var tale om kalkmangel som let kunne udbedres. Endvidere gik H. H. ind for at man gav kornmarkerne en gang ekstra gødskning ved at følge kvælstoftilførslen op med superfosfat og kali. Det forædlingsarbejde som under ledelse af H.A.B. *Vestergaard fandt sted på Abed planteavlstation ved Sollested formidlede H. H. videre til landmændene i form af egne forsøg der i øvrigt ofte havde til følge, at en ellers lovende sort ikke viste sig anvendelig i praksis. Også på kløveravlens område gjorde H. H., nu i samarbejde med lokale frøfirmaer, en stor indsats, bl.a. ved at få hjelmkløveren introduceret 1926. Bekæmpelse af agerkål, først gennem tilførsel af svovlsur ammoniak, senere ved brug af hormomidler, er et af hans mange initiativer på ukrudtsbekæmpelsens område. Nævnes skal også hans store indsats som landbrugsfaglig journalist.

Erik Helmer Pedersen

Holmen, Kjeld Axel, 1921–74, botaniker. * 21.4.1921 i Borup, Randers amt, † 20.12.1974 i Virum, bisat Sorgenfri kgd. F: proprietær Kai Axel H. (1894–1962) og Ellen Sida Krog-Meyer (1894–1974). ~ 9.12.1950 i Kbh. (b.v.) med lektor, cand.mag. Kamma Elisabeth Schmidt Sørensen, * 22.8.1927 i Læborg, d. af lærer Marius Schmidt S. (1894–1957) og Marie Eleonora Kristine Jensen (1896–1969).

H. tilbragte sin barndom og første ungdom på sin fars gård Kobbersholt i Vendsyssel hvor han lærte den danske flora at kende og fik interesse for mosserne. 1940 blev han student fra Hjørring og 1947 cand.mag. i naturhistorie og geografi med speciale i mosser. Inden eksamen havde han fået lejlighed til at komme på ekspedition til Grønland, og 1947–49 deltog han i Dansk Pearylandekspedition med en overvintring i Jørgen Brønlands fjord. 1949 blev han videnskabelig

medarbejder ved Botanisk museum og 1962 tillige lektor i arktisk botanik ved Kbh.s univ.

På museet fik han til opgave at passe mosherbariet og det arktiske herbarium, men med tiden blev arbejdet i mosherbariet og bearbejdelsen af hans egne rige indsamlinger så stort at det arktiske karplanteherbarium måtte overlades til andre. Men forinden havde han organiseret arbejdet i Grønlands botaniske undersøgelser som på Thorvald *Sørensens initiativ oprettedes 1962 med eget budget. 1973 blev H. medlem af kommissionen for videnskabelige undersøgelser i Grønland, og han deltog i redaktionen af Meddelelser om Grønland. Blandt hans publikationer om grønlandske karplanter kan nævnes *Cytological studies in the flora of Peary Land*, 1952 og *The vascular plants of Peary Land*, 1957. Samme år udkom første udg. af Grønlands flora som resultat af hans samarbejde med Tyge *Böcher og Knud Jakobsen.

H.s arbejde med danske mosser i samarbejde med amatører og studerende har ført til at de danske mosser er vel undersøgt, således at han kunne sætte udarbejdelsen af en ny dansk mosflora i gang. Floraens første bind fra 1976 er tilgængeligt mindet om H. Han var ligeledes blandt stifterne af Nordisk bryologisk forening og initiativtager til udgivelsen af tidsskriftet *Lindbergia* som udgives i samarbejde med hollandske bryologer. I udlandet er H. kendt som førende blandt kendere af arktiske mosser og han samarbejdede med amerikanske bryologer om udgivelse af en arktisk mosflora. Arbejdet fortsættes af flere af hans elever. Som lærer var H. særdeles inspirerende og hans kurser og ekskursioner var forbedret med duplikeret materiale som var så værdifuldt at det er blevet meget anvendt af mosforskere i udlandet. Han var altid parat til at dele sin store viden med andre og glad for en faglig diskussion. □Foto.

M. Skytte Christiansen i Bot. t. LXX, 1975 190–92. E. Warncke i *Lindbergia* III, s.å. 115–17 (m. bibliografi). W. C. Steere i *The bryologist* LXXVIII, Lafayette, La. s.å. 240f.

Anne Fox Maule

Holmer, Valdemar, 1833–84, læge. * 5.9.1833 i Kbh. (Frue), † 8.7.1884 på kommunehospitalet sst., begr. sst. (Ass.). F: kontorchef i Kbh.s magistrat, senere borgmester, justitsråd Johan Peter H. (1798–1871) og Sophie Elisabeth Ferdinandinne Wiesener (1801–85). Ugift.

H. blev student 1851, privat dimitteret, tog lægeeksamen 1859 og var derefter kandidat ved Frederiks hospital og – sammen med Frantz *Howitz – hos Carl *Levy på Fødselsstiftelsen; oprindeligt ikke indstillet på at gå den kirurgiske

vej blev han 1862 underlæge ved garnisonshospitalet, deltog som militærlæge ved husarregimentet i krigen 1864 og var i de følgende år atter ansat ved garnisonshospitalet. H. kastede sig ved siden af militærlægevirksomheden over den i Danmark da nye undersøgelsesmetode med strubespejl og udarbejdede derom en afhandling *Den laryngoskopiske Undersøgelse og dens Betydning for Strubesygdommenes Diagnose* som han forsvarede for doktorgraden i medicin 1866. For yderligere at dygtiggøre sig som militærlæge søgte og fik H. s.å. reservekirurgenposten hos C. *Withusen på kommunehospitalets afd. I, hvilket bestemte hans kirurgiske løbebane; n.å. blev han under Withusens sygdom, så ung han end var i faget, konstitueret som overkirurg ved denne store afdeling. Med stor perfektibilitet, energi og utrættelig opbyden af alle evner og kræfter uddannede H. sig nu autodidaktisk både teoretisk og praktisk, og da Withusen trak sig tilbage 1868 blev H. ansat som overkirurg trods medansøgning af de ældre og som kirurger mere forberedte kolleger Peter *Plum og Carl *Studsgaard. 1873–76 konstitueret som docent i kirurgisk klinik ved universitetet, hvorefter Plum overtog undervisningen ved kirurgisk afdeling D på Frederiks hospital. H. havde det held at komme til at virke i kirurgiens store vækstperiode efter Joseph Listers revolutionære opdagelse af antiseptikken (1867). Samtidig med M. *Saxtorph på Frederiks hospital indførte han Listers antiseptik på sin afdeling. Da H. tillige var en ikke alene talentfuld, men også kritisk og besindig operator, nåede han ved hjælp af de antiseptiske metoder at hævde sin stilling på fremragende måde, og hans og Saxtorphs afdelinger blev de første hvor antiseptikken praktiseredes, af ikke ringe betydning både for Danmarks og udlandets kirurger. H. studerede selv hos Lister i Edinburgh sommeren 1871 og fremlagde samme efterår på et lægemøde i Kbh. sine da fireårige erfaringer om Listers antiseptiske behandling, hvilket blev af stor værdi for hans samtidige kolleger. H.s senere litterære virksomhed var ligeledes nærmest refererende de erfaringer han gjorde på de nyindvundne operative områder der takket være Lister så hurtigt forøgedes i de år han virkede. Særligt operative indgreb på albue- og knæled havde hans interesse og han opnåede her gode resultater. H.s humane, elskværdige og ridderlige personlighed i forbindelse med hans faglige dygtighed gjorde ham desuden til en både i Kbh. og hele landet meget søgt kirurgisk konsulent i privat praksis. Også på anden måde lagdes der beslag på hans kræfter. Han var således medlem af direktionen for Det Classenske litteraturselskab, en af organisatorerne af foreningen Det

røde kors og arbejdede for en forbedret sygepleje på kommunehospitalet. Desuden var han medorganisator af Samfundet, som antager sig vanføre og lemlæstede børn, medlem af Komiteen for oprettelse af et kysthospital for kirtelsvage børn og, da hospitalet på Refsnæs var oprettet 1875, medlem af dets bestyrelse; endvidere medlem af flere andre humanitærende foreninger, hvorefter han alle varetog med uvækket interesse. 1881 blev han medlem af Det kgl. sundhedskollegium, 1881–83 var han formand i Medicinsk selskab. Han testamenterede sin formue for størstedelen til filantropiske institutioner; en sum anvendtes stadig til præmie for monografisk besvarelse af et praktisk kirurgisk spørgsmål, den H.ske prisopgave. – Tit. professor 1881. – R. 1879. □ Træsnit 1883 og 1884 samt af H. P. Hansen, 1884, efter foto, efter samme litografi af I. W. Tegner, 1886. Buste af Th. Stein, 1885 (Kbh.s kommunehosp.s gård; Hjemmet for vanføre). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1866 85f. V. H. i Ugeskr. for læger 3.r.XII, 1871 249–65. – H. Philipsen i Bibl. for læger 5.r.XIX, 1869 381–411. Sst. 6.r.XIV, 1884 639–42. E. A. Tscherning sst. 1913 9–27. Nic. Holm: Glade år, 1915 167–69. Daniel Jacobson: Jeg husker –, 1923 110. E. Dahl-Iversen: Vor kirurgiske arv, 1960 214–21. V. Møller-Christensen i Ugeskr. for læger CXXIX, 1967 767–78.

Otto C. Aagaard*

Holmskiold, Johan Theodor, 1731–93, botaniker. * 14.6.1731 i Nyborg, † 14.9.1793 på Aldershvile i Bagsværd (Helligg.), begr. i Kbh. (Ass.). F: stads- og garnisonskirurg Thomas Nicolai Holm († 1761, ~2° med Anna Judithe Reusch, ca. 1717–88) og Cathrine Lucie v. Lengercken (1711–46). Adlet 1781 med navnet H. ~21.12.1770 i Kbh. (Helligg.) med Sophia Magdalena v. Schrødersee, * 8.2.1746 i Kbh. (Slotsk.), † 12.6.1801 sst. (Helligg.), d. af kabinetssekretær, senere konferensråd Johan Christian Schrøder v. Schrødersee (1706–72) og Abigael Luja (1713–89). Døbt Schrøder, fik navnet v. S. ved faderens adling 1759.

H. studerede først kirurgi hos sin far og derefter medicin ved universitetet i Kbh. og tog eksamen deri 1760. Forinden havde han ledsaget den designerede professor C. F. *Rottbøll som assistent og på hans bekostning på hans botaniske uddannelsesrejse til Tyskland, Holland og Frankrig med studieophold ved flere universiteter. 1762 blev han ansat som læge og professor i naturhistorie ved Sorø akademi hvor han anlagde en botanisk have. 1765 forlod han dette embede med pension, og 1767 blev han førstedirektør i generalpostamtet. Jan. 1771 blev han afskediget af J. F. *Struensee, men genindsat jan. 1772, og

s.å. blev han kabinetssekretær hos enkedronning Juliane Marie. Han stod i høj gunst ved hoffet i den Guldbergske periode, og flere fremragende stillinger blev ham betroet, således ledelsen af porcelænsfabrikken i Kbh. (1775), og det manglede ham ikke på udmærkelser (adlet 1781). Sine embeder beholdt han efter statskuppet 1784, og 1792 blev han overkammerer og hofchef hos enkedronningen. Disse høje embeder gav H. en meget stor indflydelse der også kom hans gamle yndlingsfag, botanikken, til gode idet det var på hans forslag, der dog ikke oprindeligt var hans, og under hans overledelse at universitetets nye botaniske have blev anlagt ved Charlottenborg 1778, og indtil sin død var han en af dens direktører. Som sådan blev han genstand for stærke angreb på grund af Martin Vahls afskedigelse som lektor ved haven 1782 hvad der fremkaldte en hidsig litterær fejde, hvori H. dog ikke deltog, men Vahls venner så i ham hovedmanden i den hofkreds der favoriserede mere servile naturer end Vahl. På hans initiativ skænkede enkedronningen store summer til universitetet og fødselsstiftelsen, og han var formand i den kommission der udarbejdede en 1787 approberet plan til indretning af denne stiftelse. I sine sidste år var han svagelig.

Skønt H. tidligt opgav egentlig videnskabelig virksomhed og intet af værdi havde publiceret blev han 1775 medlem af Videnskabernes selskab hvor han 1777 og 1778 forelagde et par afhandlinger, om mallens bygning og om nogle på døde insekter voksende svampe, begge resultater af hans studier i naturen under opholdet i Sorø. Svampene var hans botaniske speciale, især de af ham benævnte tophatte (Clavariaceæ). Allerede før 1770 havde han et billedværk om dem færdigt, men han kunne ikke få det godt nok, og først 1790 lod han trykke nogle eksemplarer af en del af sine tavler med latinsk og dansk tekst. De foræredes bort, og først efter hans død overtog Gyldendal værket. Den sidste del blev udgivet af E. *Viborg 1799. Dette værk med den ejendommelige titel *Beata ruris otia fungis Danicis a Th. H. impensa* (Theodor Holms lykkelige hvilestunder på landet i selskab med danske svampe) er det prægtigste billedværk i den danske botaniske litteratur. Det indeholder 75 elegant tegnede og pragtfuldt håndkolorerede tavler der er stukket af A. Heckel efter Johan Neanders og J. Chr. Bayers tegninger. Teksten til første del, der skyldes H., indeholder adskillige gode iagttagelser og oversattes til tysk 1797. Planteslægten *Holmskjoldia* er af Retzius benævnt til H.s ære.

H.s karriere uden for det videnskabelige område skyldtes fra begyndelsen greve Fr.*Danneskiold-Samsøe i hvis hus han opholdt sig en årrække.

B.W. "Luxdorph benævner ham ligefrem „Justitsråd Holm til Danneskiolds“. I postvæsenet anbragtes han som en af otte direktører, hvoraf i hvert fald de fem var overflødige. Trods gode indtægter og fra 1780 fri bolig på postgården i Købmagergade, samt en stor tilgiffet formue kunne han ikke få pengene til at række, og efter hans død opdagedes store underslæb i de ham betroede kasser, bl.a. porcelænsfabrikens syge- og fattigkasse. En hof- og stadsretsdom fra 1795 viser, at han havde pantsat sit Dannebrogskors. 1773–75 opførte han Sophienholm ved Bagsværd sø og 1782 landstedet Aldershvile. – En søster var gift med porcelænsfabrikens første direktør F. H. *Müller. – Justitsråd 1765. Etatsråd 1769. Konferensråd 1774. Gehejmeråd 1784. – Hv. R. 1781. □Afbildet med hustru og datter på mal. af Jens Juel, 1787, hertil flere udkast (kobberstiksamlingen) og malede skitser (bl.a. Fr.borg). Efter et af forarbejderne malet på porcelænsmedaljon, formentlig ca. 1785, samt på vase (Nat.mus.). Tegn. af G. L. Lahde, 1794 (Fr.borg), stukket af samme s.å. Silhouet på vase (Kunstinstitutet). – Ellen Poulsen i Kunstmuseets Årsskr. XXIV, 1937.

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekræds, udg. L. Bobé V, 1902 263. – Danm.s adels årbog XXXIX, 1922 501f. Kbh.s univ.s journal II, 1794 105–09. Poul Rasmussen i Pers. hist. t. 3.r.V, 1896 55f; C. Nyrop sst. 4.r.IV, 1901 186–88 193–95 197–99 216. Luxdorfs dagbøger, udg. E. Nystrom I–II, 1915–30. Carl Christensen: Den danske botaniks hist. I, 1924–26 153–55; II, s.å. 60f (m. bibliografi). H. Hjorth-Nielsen i Årbog for det da. postvæsen XXXV, 1926 289–304. Thøger Nielsen: Studier over ældre dansk formueretspraksis, 1951 94f (jfr. note s. 26).

Carl Christensen*

Holmsted, Frederik, 1683–1758, borgmester, industrileder. Døbt 14.11.1683 i Magleby, Lange-land, † 12.6.1758 i Kbh. (Frels.), begr. sst. (Frels. k.). F: Christen Jensen H. til Brolykkegård (1635–1713) og Karen Krag (1644–1724). ~ 1° 6.8.1710 i Kbh. (Frels.) med Mette Thomasdatter Fischer, † 7.4.1718 i Kbh. (Frels.) (~ 1° med kompagnimester ved Vestindisk Kompagni Per Christensen). ~ 2° 19.6.1720 i Kbh. med Anna Martha Brinck, * ca. 1696 i London, † 13.6.1758 i Kbh. (Frels.) (~ 1° 1714 med landsdommer over Lolland-Falster og rektor i Nykøbing F. Johan Thomæsen Fischer, 1682–1718), d. af præst, senere provst Iver *B. (1665–1728) og Ambrosia Michelsen (1670–1709).

H. blev 1708 bogholder ved det vestindisk-guineiske og 1709 tillige ved det ostindiske kompagni. Efter at han senere var blevet direktør for Vestindisk Kompagni og en af dets største in-

Holmsted, Frederik

teressenter tog han ikke blot – bl. a. ved en henvendelse til C. A. "Plessen – initiativet til erhvervelsen af den forladte franske ø St. Croix, men udrustedes 1732 med kgl. fuldmagt til at føre forhandlinger med Frankrig herom; 1733 undertegnedes købekontrakten af den franske gesandt greve H. de Plélo og af H. på Vestindisk Kompagnis vegne. Han håbede at St. Croix „skulde blive en Juvel i den danske Krone“ og lod ingeniører dele den i plantager der ved lodkastning blev fordelt mellem kompagniets partcipanter efter aktiebeløbets størrelse. Mod kompagniets deltagelse i slavehandelen havde han protesteret allerede 1727, men forgæves. H.s travle virke omfattede imidlertid talrige andre felter. 1716 opnåede han privilegium på at anlægge et kattuntrykkeri på Blegdamsvej; 1723 flyttedes det til Harboes have for enden af Sortedamssøen. På grund af hans monopol blev tolden på indførte kattuner forhøjet 1719; trods al misstemning herimod inden for silke-, ulden- og lærredskræmmerlavet måtte kræmmerne bekvemme sig til at aftage deres kattun fra H.s blomstrende fabrik, hvad de i øvrigt stod sig godt ved. 1754 afkøbte kongen ham eneretten til kattuntrykningen. H., der var en overordentlig dygtig og initiativrig industridrivende, var tillige 1736–38 kommitteret i general-landets-økonomi- og kommercekollegium og 1740–58 decisor i det „Almindelige Magazin“. 1738 blev han medlem af den 1736 oprettede linnedspinderi-direktion og fik 1738 bevilling på et linnedspinderi med tilhørende væveri på Christianshavn hvis hovedafstager blev det vestindisk-guineiske kompagni. Sammen med admiral Ulrik F. *Suhm og købmand Andreas *Bjørn udkastede han som den første der fik attest til at blive indskrevet som grosserer (1746) efter allerhøjeste opfordring planen til Det almindelige handelskompagni 1747 for hvilket han blev direktør. Fra 1748 var han aktionær i Henrik Rosteds værker. Også som viceborgmester (1733–34) og borgmester i Kbh. lagde han overordentlig energi og dygtighed for dagen; således værnedede han som meddirektør for Bistrup gods (1741–58) 1742 dristigt stadens interesser mod kancellipræsidenten J. L. *Holstein, ligesom han arbejdede med så stor iver og omsigt som meddirektør for opfostringshuset 1753–58 at hans søn, rådmand og kommitteret Johan Frederik Holmsted (1721–80) blev hans efterfølger også i denne stilling. Modstræbende tog H. sæde i teaterdirektionen (1754–56), hvor han kun undtagelsesvis selv deltog i arbejdet og kom ret dårligt ud af det med skuespillerne. – Justitsråd 1737. Virkelig etatsråd 1747. – Hans søn Thomas Holmsted (1715–73) adledes 1765 under navnet Hielmskiold.

P. C. B. Bondesen i Pers. hist. t. 3.r.IV, 1895 148f og Th. Hauch-Fausbøll sst. 11.r.III, 1942 154 (om slægten). Danm.s adels årbog LII, 1935 II 79f. Th. Overskou: Den danske skueplads II, 1856 72 187. Chr. Bruun: Fr. Rostgaard II, 1871 306. Medd. om silke-, ulden- og lærredskræmmerlavet, 1887 72f 124. Carl Bruun: København II–III, 1890–1901. O. Nielsen: Kbh.s hist. VI, 1892 195 273. Jul. Schovelin: Fra den da. handelsempire I, 1899 188f. L. Bobé i Hist. medd. om Kbh. IV, 1913–15 501. Björn K. Þórólfsson sst. 3.r.III, 1939 198. Luxdorps dagbøger, udg. E. Nystrom I, 1915–30 61. Wald. Westergaard: The Danish West Indies under company rule, N. Y. 1917 153. Arthur G. Hassø: Kbh.s brandvæsens hist., 1931 160. Axel Linvald: Bistrup 1661–1931, 1932. Højeesteret 1661–1961 II, 1961 356. – Papirer i Kgl. bibl.

*Flemming Dahl**

Holscher, Knud, * 1930, arkitekt. * 6.5.1930 i Rødby. F: blikkenslagermester Svend H. (1895–1974) og Erna Mortensen (1897–1978). ~ 30.8. 1958 i Rødovre (b.v.) med designer Henny Meyland Rasmussen, * 7.6.1933 i Rødby, d. af karetmager Sofus R. (* 1896) og Margrethe Larsen (* 1905).

H. fik sin uddannelse på akademiet og tog afgangsprøven 1955. Efter at have været medarbejder på forskellige tegnestuer blev han 1958 undervisningsassistent på akademiet. 1960 kom han til professor Arne *Jacobsens tegnestue, og det fik afgørende betydning for hans udvikling. Han deltog bl.a. i projektering og opførelse af Sct. Catherines College i Oxford og opholdt sig her 1962–64. Mens han var i Oxford fik han et samarbejde i gang med den engelske arkitekt Alan Tye, og de har sammen formgivet en række brugsvarer: sanitet, beslag, skiltesystemer etc. som har skaffet dem en række udmærkelser indenfor både engelsk og dansk design, således tre gange den danske ID-pris. H. placerede sig tidligt i flere danske og internationale arkitektkonkurrencer, og som medarbejder i arkitektfirmaet Krohn og Hartvig Rasmussen var han ansvarlig for det projekt der 1966 vandt konkurrencen om det nye universitetscenter i Odense. 1967 blev han medindehaver af firmaet og 1968 professor ved kunstakademiets arkitektskole.

Ved siden af Odense universitetscenter, som påbegyndtes 1971 og siden har været under stadig udbygning, har H. bl.a. stået for projekteringen af de nye svømmehaller i Lyngby, Grenå og Farum. Ved konkurrencen om et nyt skuespilhus til Det kgl. teater, der først afvikledes som en idékonkurrence og derefter som en projektkonkurrence, fik H. s.m. Svend Axelsson deres forslag placeret som vinderprojekt, men debatten om den endelige løsning løber over tærsklen til 80erne.

Endelig har H. med udgangen af 1979 også vundet arkitektforeningens jubilæumskonkurrence

om rådhuspladsens udformning i Kbh. med et projekt der har gode muligheder for at komme til udførelse. Sammen med arkitekterne Otto Weiting og Hans Dissing der viderefører professor Arne Jacobsens tegnestue efter dennes død står H. som uomtvistelig arvtager til hans fornemme og forfinede arkitektoniske linje både indenfor byggeri og design – lige så ubønhørlig i sin æstetiske holdning, men måske med en videre forståelse af et moderne bygningsanlægs fleksible struktur. Netop denne holdning har fået et magtfuldt udtryk i Odense universitetscenter. H. fik 1970 tildelt Eckersberg-medaljen og 1979 Træprisen.

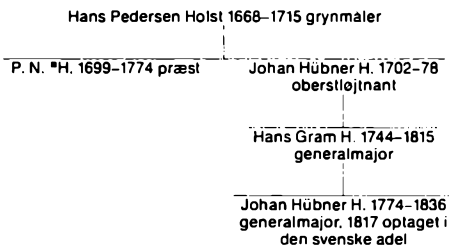
Chr. Enevoldsen i Arkitekten, 1967 54–59. P. E. Skriver sst. 1979 466. Chr. Enevoldsen i Arkitektur, 1976 285–324. Samme sst. 1977 255–61.

Hans Erling Langkilde

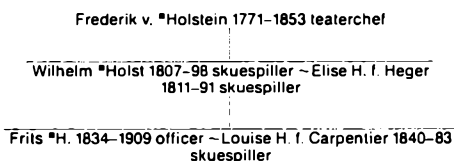
Holst

Navnet Holst, som oprindeligt betegner en mand fra Holsten eller på anden måde er afledt af sammensætninger med dette ord, føres af adskillige familier, hvoraf tre skal nævnes.

Tabvle I

Tabvle II

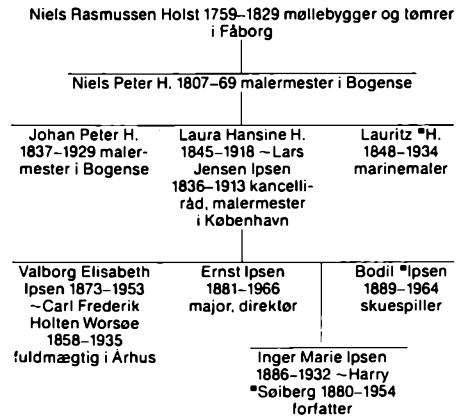

I. En slægt der føres tilbage til grynmalder ved Proviantsgården Hans Pedersen H., hvis enke Anna Cathrine Sylvers (ca. 1665–1719) var ~2° med historikeren Hans *Gram (1685–1748).

II. En illegitim gren af slægten Holstein udgående fra teaterchef Frederik v. *H. (1771–1853). Elise H., f. Heger var d. af skuespillerne Stephan *H. og Eline *H.

III. En slægt der føres tilbage til Claus Rasmussen (*1753), gårdfæster i Katterød under Holstenhus gods, hvis sønnesøn Niels Rasmussen

Tabvle III

(1759–1829) antog navnet H. ved sin bortflytning fra godset.

(I) Lengnickss tamtv. I, II 38. (II) E. Reumert: En raceslægt, 1917 (Heger). (III) Anetavle for Bodil Ipsen i Pers. hist. t., 1980. 205–16.

Hans H. Worsøe

Holst, Christian, 1864–1953, tandlæge. * 26.11. 1864 i Vemmetofte, † 10.2.1953 i Rudkøbing. F: kantor Johannes H. (1835–97, ~2° 1870 med Andrea Christiane Elise Smith, 1843–1930) og Marie Diedricksen (1840–67). ~ 28.4.1891 i Ebeltoft med Johanne Marie Nissen Juul, * 24.1.1863 i Åbenrå, † 1.5.1950 i Kbh., d. af lærer i Åbenrå, senere kordegn i Ebeltoft Lars Søren Nissen J. (1837–1900, ~2° 1875 med Louise Amalie Münster, 1827–1914) og Anna Dorothea Lorentzen (1833–71). – Far til Johs. Juul *H.

H. tog præliminæreksamen 1882, blev cand. pharm. 1886 og tandlæge 1889 hvorefter han nedsatte sig som praktiserende i Kbh. 1896 blev han assistent ved Tandlægeskolen hvor han arbejdede i tre år uden løn på grund af sin varme interesse for tandlægestudiet og undervisningen. 1899 blev han lønnet assistent, 1906 konst. klinisk lærer og 1907 docent og leder af Tandlægeskolens afdeling for tandfyldningslære. 1919 blev han professor i tandfyldningslære ved Tandlægeskolen, en stilling han beklædte til 1930. 1905–06 foretog han en studierejse til Amerika. Efter sin hjemkomst var han med til at oprette Dansk tandlægeforenings tekniske institut som eksisterede indtil den tekniske undervisning blev inddraget under Tandlægeskolen. Også for standens sociale interesser ydede H. et stort arbejde, og han var indehaver af mange tillidshverv. 1898 var han tandlægeforeningens formand og blev senere æresmedlem af forenin-

Holst, Christian

gen. Han var medlem af kommissionen til ændringer i tandlægestudiets ordning og af kommissionen til bekæmpelse af tandcaries samt medudgiver af Ledetraad for Tandfyldning, 1929. Ved konkurrencen om lærerstillingen i tandfyldningslære ved Stockholms tandlækareinstituttet 1927 var H. sagkyndig. Han var medstifter af og fra 1935–45 formand for Dansk tandlægeforenings alderdomsfond og medstifter af Nordisk odontologisk forening. På sin 70-års fødselsdag stiftede H. et studielegat som bærer hans navn for unge tandlæger. – R. 1922. DM. 1935. □Buste af Per Linnemann Schmidt udst. 1941. Mal. af H. Vedel (Kbh.s tandlægehøjskole).

H. Hallander i *Tandlægebl.*, 1915 1–3. Sst. 1921 223f. E. Budtz-Jørgensen sst. 1930 80–82. Samme sst. 1944 661–68.

J. J. Pindborg (*Hedvig Strömgren*)

Holst, Elisabeth (Elise), se Holst, Wilhelm.

Holst, Carl Erik, * 1922, miljøminister. * 21.6. 1922 i Nakskov. F: smed Carl Johannes Martin H. (* 1898) og Betty Holst († 1979).

Efter realeksamen 1940 blev H. udlært som maskinarbejder, tog maskinmestereksamen og blev maskiningeniør 1948. Han var 1949–62 ansat i F. L. Smith & Co, en stor del af tiden i Paris, og kom 1962 til Kastrop og Holmegårds Glasværk som afdelingsingeniør. H. blev 1965 opstillet til folketinget i Næstvedkredsen i konkurrence med flere kandidater som havde den centrale socialdemokratiske partiledelses særlige bevågenhed. Som så ofte sejrede den lokale kandidat, her ikke mindst støttet af den tillid der står om H.s person – han havde ikke nogen lang anciennitet i det lokale partiarbejde. 1966 valgtes H. til folketinget og er genvalgt siden. Han har i folketinget dækket et bredt område, men i særlig grad har han beskæftiget sig med forsknings-, miljø- og energipolitik. Sammen med Vagn *Dybdahl og Mogens *Pihl har han både formuleret socialdemokratiets forskningspolitiske programmerklæringer og taget aktivt del i det lovforberedende arbejde på området, og sammen med Jens *Kampmann prægede han i høj grad forliget om miljøloven i 1972. H. var 1971–74 formand for folketingets forskningsudvalg, ligesom han også har været formand for miljøudvalget og energipolitisk udvalg samt medlem af Europarådet. H. er en yderst flittig politiker, rolig og velfabuleret med en let ironisk humor der undertiden kan gøre partifæller usikre. Han har på sine arbejdsområder i sjælden grad været i stand til at se morgendagens problemer, men også undertiden tillagt dem en større vægt end almindeligt.

H. udnævntes februar 1980 til miljøminister i ministeriet Anker Jørgensen. □Foto.

Politiken 10.8.1980.

Vagn Dybdahl

Holst, Charles Frederik (Frits), 1834–1909, officer, forfatter. * 14.12.1834 i Kbh. (Holmens), † 31.5.1909 sst., urne på Garn. kgd. F: kgl. skuespiller Wilhelm *H. (1807–98) og Ane Cathrine Lund. ~ 27.11.1861 i Kbh. (Garn.) med skuespiller Juliane Sophie Louise Carpentier, * 10. 10.1840 i Kbh. (Fr.ref.), † 18.8.1883 sst. (Garn.), d. af lakaj hos prinsesse Juliane af Hessen-Philippsthal Jean Edouard C. (1803–49) og Charlotte Christine Schubarth (1805–65).

H. blev landkadet 1848, udnævntes 1853 til sekondløjtnant og deltog på udsatte poster i forsvaret af Dybbølstillingen 1864; efter stormen 18.4. belønnedes han med ridderkorset og avancerede til premierløjtnant. 1867 tog han orlov et år og adjungeredes 2. zouavregiment i Algier hvor han deltog i flere ekspeditioner. 1874 udnævntes han til kaptajn, 1886 til oberstløjtnant. H. røbede tidligt stor interesse for teatret og erhvervede en vis popularitet ved sin overordentlige begejstring for danserinden Pepita; efter sit ægteskab begyndte han at skrive for folketeatret. Han debuterede 1863 med farcen *Olympen i vor Tid* og brød 1869 igennem med vaudevillekomedien *Revynen*, en harmløs satire over dansk borgerlig legen soldat der med Harald *Kolling i hovedrollen stadig kunne genoptages på repertoiret gennem 30 år. 1870 fulgte *En sand Demokrat* som (samtidig med Henrik Ibsens *De Unges Forbund*) behandlede tidens politiske charlataner og lykkejægere; n.å. kom *Hverdagsfolk*, H.s bedste lystspil, et satirisk billede af københavnsk familieliv; 1876 opførte Det kgl. teater *I Overgangstiden*; 1881 spillede *Den lykkeligste Dag* og 1883 *Paa Pension* på Folketeatret. Ved hustruens død, som han tog sig meget nær, ophørte H.s dramatiske produktion; han blev chef for 8. bataljon i Viborg, hvorfra han sammen med kaptajn Axel Larsen (Liljefalk) udgav det populære historiske værk *Felttogene i vore første Frihedsaar*, 1888, og først da han efter sin afgang som kar. oberst (1895) atter var flyttet til hovedstaden fremkom et nyt arbejde af ham, lystspillet *Hr. Skaarup og hans Venner* (Dagmarteatret 1897, genopført 1904 som festforestilling i anledning af H.s 70-års fødselsdag). H. var den lystspilskribent som mest bidrog til at give Folketeatret dets hyggelige, familiære præg; foruden sine originaler oversatte eller bearbejdede han 27 dramatiske arbejder for denne scene. Hans styrke var ikke handlingen, men karaktertegningen og replikken der altid var naturlig og rummede

morsomme indfald. Ved deres elskværdige satire var H.s lystspil altid sikre på det store publikums øre.

Hans hustru **Louise H.**, var teaterinteressert fra barn og spillede allerede i konfirmationsalderen komedie i „Kalkeballen“; sæsonerne 1855–57 tilhørte hun Millers selskab hvis hovedstation var Århus, og derfra kom hun til Folketeatret, i hvis åbningsforestilling 18.9.1857 hun medvirkede (Louison i *En lille Hex*), og som hun uafbrudt tjente til sin død. Først anvendtes hun i almindelige elskerinderoller, men under den Offenbachske operetteperiode i 1860'erne gjorde hun sig bemærket ved sin smukke skikkelse (fx som Venus i *Orpheus i Underverdenen*), og da farcerne prægede repertoiret, var hun Frederik *Madsens partner med et sundt humør som navnlig passede til de raske københavnske piger, fx Caroline i *Tre for En* og Mathilde i *Store Bededagsaften*. Hendes mands lystspil og bearbejdelser indeholdt i reglen roller hvori hun fik lejlighed til at vise sin karakteriseringssevne, ofte i komisk retning, og i de senere år spillede hun adskillige problematiske verdensdamer i franske salonkomedier af Dumas fils og V. Sardou. Der var i hendes spil „en Rigdom af Nuancer, af Finesser, af Overgange, af fint beregnede Kunstpauser og næsten umærkelige Betoninger, som skyldtes F. L. Høedts Instruktion“ (Herman Bang). 1880 var hun den første der fremstillede Bjørnsons Leonarda. Hun optrådte sidste gang 18.5.1883 som fru de Nohan i *Ude og Hjemme*, men døde pludselig på høiden af sin udvikling. – R. 1864. DM. 1891. K.² 1904. □To træsnit i samme type 1871. Træsnit 1874. Buste af Chr. Grossmann, 1877. Teg. af Frants Henningsen (Fr.borg). Foto.

Herman Bang: Kritiske studier, 1880 177. Carl Bayer: Kbh.s folketeater 1857–82, 1882. Otto Borchsenius i Ill. tid. 27.9.1903. Sst. 6.6.1909. Otto Zinck: Fra mit student- og teaterliv, 1906 223–25. Berl.tid. 1.6.1909. Folke-teatrets hist. 1857–1908, ved Rob. Neiiendam, 1919. Jacob Andersen: Erindringer I, 1926 164–67.

Robert Neiiendam*

Holst, Hans Peter, 1811–93, forfatter. * 22.10.1811 i Kbh. (Helligg.), † 2.6.1893 sst., begr. sst. (Holmens). F: vognmand, hyrekusk Hans Peter H. (ca. 1781–1830) og Maria Rasmussen (ca. 1778–1855). ~ 23.4.1836 i Kbh. (Trin.) med Maria Christina Amalia Holm, * 1.5.1815 i Næstved, † 10.1.1894 i Kbh., d. af ritmester, senere oberstløjtnant Gudmand H. (1762–1833) og Johanne Deborah Winckler (1790–1860, ~ 1° med juvelér Johan Peter Kistner, ægteskabet opløst). Forældrene sad i jævne kår, men det lykkedes dem at holde den lærelystne søn til bogen. H. blev 1829 dimitteret fra Borgerdydskolen i Kbh.,

tog n.å. 2. eksamen og var 1830–31 huslærer på Petersgård hos amtmanden over Præstø amt, S. L. Schulin. 1831 deltog den unge teologiske student i den af Selskabet for de skønne videnskaber udskrevne konkurrence om fire fædrelandske romancer (*Fædrelandske Romancer*, 1832) og opnåede med Fr. *Paludan-Müller „hæderlig Omtale“; prisen uddeltes ikke. Romancerne er ganske konventionelle Oehlenschläger-pasticher, men de gjorde lykke, og under indtrykket af sin første litterære succes besluttede H. at opgive teologien; han drev nu en årrække frie æstetiske studier uden afsluttende eksamen, underviste allerede fra 1833 på Efterslægtens skole og fik fast levebrød da han på Oehlenschlägers anbefaling 1836 ansattes som lærer i dansk og logik ved Landkadetakademiet. Han beholdt denne stilling til 1861 og beklædte 1849–58 en tilsvarende ved Søkadetakademiet. Som dansk-lærer var metrikken hans kæphest; en frugt af hans skolegerning er den i sin tid meget benyttede *Dansk Læsebog for Mellemclasserne og de højere Classer*, 1837–39.

Tidligt fik H. indpas i førende litterære og kunstneriske kredse; han var velset hos Adam *Oehlenschläger og J. L. *Heiberg, hørte til skuespillerparret Anna og N. P. *Nielsens husvenner, men var også medlem af den æstetiske stamgæsteklube på Minis kafé, hvis centrum var den fra H. *Hertz' og S. *Kierkegaards levned kendte politiretsfuldmægtig Jørgen *Jørgensen (se Personalhist. tidsskrift 9.r. V, 202–03).

Et bind *Digtninger*, 1833 og en samling *Noveller*, 1834 var gået ret upåagtede hen da H. pludselig med sit mindeblad over Frederik VI (*O, Fædreland, hvad har Du tabt* –), 1839 blev berømt over hele landet. Eftertiden har ondt ved at forstå den umådelige lykke som dette nete, improviserede lejlighedsvers, der tilmed ikke kan siges fri for lidt billig retorik, gjorde; men dets følsomme karakteristik af kongen dækkede i virkeligheden ganske den populære opfattelse blandt folk. Digtet skaffede H. en to-årig rejseunderstøttelse fra Fonden ad usus publicos, suppleret med en taknemligheds gave fra Frederik VI's nærmeste omgivelser, og H.s friske popularitet kom også hans *Digte, 1. samling*, 1840 til gode skønt kritikken ingenlunde var ublandet velvillig (heri: *O lad dem slagre, Ved Vintertid, Bonden fra Lemvig og Mens Lampen spreder sit hvide Skin*, der udkom i en lang række skillingstryk). Rejsens hovedmål var Italien hvor H. bl.a. var sammen med H. C. Andersen og med Thorvaldsen, og hvor han foruden Rom og Napoli også besøgte Ischia og Sicilien; på udturen gjordes ophold i München, på hjemturen i Paris. Dens poetiske udbytte, den brogede rejsebog *Ude og Hjemme*,

1843, blev en ny succes; fremhæves kan prosa-novellen *Reisekammeraten* og populære digte som *Runerne*, *Den døende Fegter* og *Du er rig, du er deilig*, o *Syd* der ligeledes blev udsendt som skillingsvise. H. stod således i begyndelsen af 40erne på højden af sin anseelse i hvilken selv alvorlige plagiatsbeskyldninger, fremført af Grimur Thomsen og P. L. Møller, intet skår gjorde. Derimod glippede hans forsøg på at skabe sig en varig position som dramatiker. Femaktsskuespillet *Gioacchino*, 1844 med emne fra kongen af Napoli, Joachim Murats historie sejrede i kraft af sine italienske scenebilleder der i nogen grad dækkede over kompositionens og karaktertegningens mangler. Mønsteret var her Oehlen-schläger; i Hertz' manér er den elskværdige vaudeville *William og Emma*, 1846 og det ganske tomme romantiske drama *Kun tyve Aar*, 1845. Komedien *Lykkens Hjul* som H. havde arbejdet på i flere år faldt med én opførelse 26.3.1848, den dag meddelelsen om den slesvigholstenske opstand nåede Kbh.

Ved krigens udbrud blev H. fung. ekspeditionssekretær og civiladjutant ved generalkommandostaben for Nørrejske armékorps og gjorde således det første felttog med; slagskildringerne fra Bov og Slesvig i *Den lille Hornblæser* virker ved deres vældige opbud af militære fagudtryk som versificerede rapporter – affattet af en civilist. Til kongefrokosten efter revuen på Lerbæk mark 18.9.1848 skrev han sangen *Vel mødt igjen, Kong Frederik, ved Hæren!*, hvis ord: „Det skal ej skee“ (om Slesvigs deling) fik skæbnsvanger politisk betydning, idet kongen gjorde dem til sine og derved gav martsministeriets delingstanke dødsstødet. Fra festen i Rosenborg have 30. 8.1850 stammer mindesangen *Til de faldne*: Slumrer sødt i Slesvigs Jord. Sine krigsoplevelser har H. dels udnyttet i et par noveller (*De Prinzess, Peer*), dels i sit hovedværk, det fortællende digt *Den lille Hornblæser*, 1849. Dets lette parlandstil er studeret efter Chr. Winther, Hertz og Paludan-Müller; H. strejfer undertiden den rimede prosa, men undgår til gengæld al forløren patos. Digtet kan, hvor det er svagest, bringe hans ven August Bournonvilles balletkompositioner i erindring, men finder, hvor det er bedst, naturlige og jævne udtryk for nationens stemning i en stor tid. H. havde for anden gang tolket dens følelser.

Hvad H. har skrevet efter treårskrigen har ringe interesse. Hovedparten er lejlighedsdigtning – hofpoesi, skydebaneviser; heraf har kun indskriften fra den nordiske industriudstilling 1872: „For hvert et Tab igjen Erstatning findes, – Hvad udad tabtes, det skal indad vindes“ overlevet glemslen. Heller ikke hans forskellige drama-

tiske småarbejder har haft betydning ud over øjeblikket (*De har en Datter*, 1868, *A-ing-fo-hi*, 1877 o. fl.). Bedre er hans noveller – H. var en fin og klassisk prosaist – *Sicilianske Skizzer og Noveller*, 1953, *Noveller, Skizzer og Novelleter*, 1881, bedst den versificerede mindebog *Fra min Ungdom*, 1873 med kønt fortalte anekdoter om guldalderens store. Forholdene førte H. på hans ældre dage ind i betroede stillinger som han ingelunde magtede. 1859–60 redigerede han *Berlingske Tidende*, 1862–64 var han direktør for Casino, 1864–68 og igen fra 1875 sceneinstruktør ved Det kgl. teater, størstedelen af sidste periode dog mest af navn, idet William Bloch fra 1881 virkede som 2., men egentlige instruktør. Edvard Brandes kunne om hans virksomhed her uimodsagt bruge ordene: „Etatsraad H.s vitterlige Udygtighed“. 1868–90 udgav han tidsskriftet *For Romantik og Historie*. Allerede samtiden havde blikket åbent for H.s mangel på oprindelighed; hans gæld til Oehlen-schläger, Winther og Hertz er aldeles tydelig. Men han var en smagfuld benytter hvis sprogbehandling er korrekt, let og elegant. Skæbnsvanger for hans poesis levedygtighed er dens mangel på fantasi, ideer og personlighedspræg; den har facade, men savner indhold. – Tit. professor 1849. Etatsråd 1871. Konferensråd 1891. – R. 1847. DM. 1848. K.² 1879. K.¹ 1886. □Mal. af E. Bærentzen (Fr.borg), litograferet af samme 1840. Træsnit af J. F. Rosenstand efter tegn. af W. Marstrand, 1840. Tegn. af Constantin Hansen, 1841 (Nysø). Mal. af D. C. Blunck, 1843. Afbildet på satiriske tegn. af Marstrand i 1840erne (Thorvaldsens mus.; Fr.borg). Tegn. af Bærentzen, litograferet af samme og 1848 af A. M. Petersen i gruppe af da. digtere. Karikatur af Constantin Hansen (Fr.borg). Litografi af I. W. Tegner, 1874, betegnet: 1853–54. Afbildet på Const. Hansens mal. 1860–64 af den grundlovgivende rigsforsaml. 1848 (Fr.borg). Træsnit 1868 og 1871. Relief af Th. Stein, 1874. Buste af samme (Hirschsprung). To træsnit 1881, det ene af H. P. Hansen. Træs-nit af samme 1886 og senere. Mal. af H. Chr. Jensen, 1892 (Fr.borg). Buste (Det kgl. teater). Relief på gravstenen.

Udg. Udvalgte skr. I–VI, 1887–88.

Kilder. Breve til Chr. Agerskov i Ill. tid. 10.9 og 17.9.1893 og til Bournonville i Museum, 1894 I 57f 61–64. Johanne Luise Heiberg og A. F. Krieger. En saml. breve, udg. Aage Friis og P. Munch I, 1914 90.

Lit. [Grimur Thomsen:] H. P. H., 1840. Dansk pantheon, udg. E. Bærentzen, 1842–51 (upag.). J. L. Heiberg: Prosaiske skr. IV, 1861 452–59. Fædrelandet 2.1.1861. Th. Overskou: Den danske skueplads V–VII, 1864–76. P. Hansen i Ill. tid. 23.10.1881. Vilh. Andersen sst. 11.6.1893. Vilh. Birkedal: Personlige oplevelser I, 1890 181–187. Charlotte Bournonville: Erindr., 1903 62f. Ge-

org Brandes: Levned I, 1905 44f. Rob. Neiiendam: Casino, 1923 47. H[er]man] T[ri]er] i Hist. medd. om Kbh. VIII, 1922 395–400. Kn. Bokkenheuser: Da man var ung-, 1926 62. Søren Kierkegaard: Papirer, udg. P. A. Heiberg m. fl. XI, I, 1936 (fot. optr. 1969) 195–97. Aug. F. Schmidt i Danske studier, 1941 145–47. *Papirer i Kgl. bibl.*

H. Topsøe-Jensen*

Holst, Hans, –1619–1640–, billedskærer. F: „gamle Hans Holst“, snedker i Køge († ca. 1623). ~ Anne, –1623–.

H. opholdt sig i Køge 1619–23, og mens broderen Jochum, der var snedker, ledede opstillingen af stolestaderne i Køge kirke, har H. som billedskærer udført den pragtfulde prædikestol der var færdig 1624 og bærer mesterens signatur, indridset øverst på himlen. H. var samtidig virksom i Kbh. hvor han nævnes som tilflyttet 1622. Dec. 1624 sluttede han kontrakt med universitetsprofessorerne om en altertavle til Frue kirke i Kbh. der skulle koste 1000 daler; den brændte 1728. For universitetet udførte han desuden prædikestole til kirkerne i Sæby og Ganløse (begge 1624), ligesom han tilskrives prædikestole i Ejby og Haraldsted. Endnu 1636–37 og 1640 betales han for mindre arbejder til Smørum kirke. Som det var almindelig praksis i samtiden er flere af figurscenerne i H.s værker bygget på stikforlæg. Formelt står de mindre arbejder dog ikke mål med Køgestolen der med sin rige figurudsmykning indleder brukbarokkens periode i dansk billedskærerkunst.

Chr. Axel Jensen i Fra det gamle Køge, ved Hugo Matthiessen m. fl., 1928 84–88. Danm.s kirker, Sorø amt I, 1936 454; Københavns amt I–IV, 1944–51 208–10 599 1220 2271f; Københavns by I, 1945–58 34; Fr.borg amt IV, 1975–79 2463 2465 2621. H. Johannsen i Nationalmuseets arbejdsmark 1975 149f.

Birgitte Bøggild Johannsen

Holst, Helge, 1871–1944, fysiker, forfatter, bibliotekar. * 4.7.1871 i Ærøskøbing, † 28.11.1944 i Gentofte, urne i Kbh. (Bispebjerg). F: kateket i Ærøskøbing, senere sognepræst i Forslev, Sorø amt, Hans Peter H. (1839–93, ~2° 1876 med Sophie Christine Binas, 1850–87) og Caroline Emilie Andreasen (1842–74). ~29.12.1895 i Kbh. (Johs.) med Elisabeth Vieth, * 26.4.1869 i Nykøbing F., † 10.12.1960 i Hellerup, d. af købmand og fabrikkdirektør Carl Levard Christian V. (1822–92) og Eggerdine Marie Boje (1830–1910).

H. blev student 1889 fra Herlufsholm og 1893 cand. mag. med fysik som hovedfag. 1894–95 var han assistent ved Polyteknisk læreanstalt (fysisk samling) og assisterede samtidig professor K. Prytz ved fysiske forsøg. De følgende års lærervirksomhed ved skoler og kursus i Kbh. måtte

opgives 1898 på grund af en alvorlig strube- og brystlidelse. Efter at denne i det væsentlige var overvundet ved sanatorieophold og energisk luftkur udfoldede H. en meget omfattende virksomhed som naturvidenskabelig forfatter. Foruden en lang række mindre artikler, bl.a. i Frem, som H. 1908–18 var først medredaktør og senere eneredaktør af, har han skrevet følgende større populærvidenskabelige værker: *Menneskeandens Sejre. Opfindelsernes Historie i Omrids*, 1904 (sammen med P. la Cour, men i alt væsentligt skrevet af H.), *Elektriciteten. De elektriske Kræfters Frembringelse og Anvendelse i Menneskets Tjeneste*, 1906 (2. udg. 1910–11, svensk bearbejdede 1907), *Luftens Erobring*, 1909, *Opfindelsernes Bog*, 3. udg. (1912–14 endnu med André Lütkenes navn på titelbladet, men besørget af H., 4. helt omarbejdede udg. 1923–26), *Opfindernes Liv*, 1914–15, *Snurren*, (artikel i Fysisk t. XVI, 1918), *Vort fysiske Verdensbillede og Einsteins Relativitetsteori*, 1920 (4. opl. 1923), *H. C. Ørstedes Opdagelse af Elektromagnetismen*, 1920, *Bohrs Atomteori*, 1922 (sammen med H. A. Kramers, 2. udg. 1929 under medvirkning tillige af O. Klein, noget omarbejdede oversættelser til engelsk, spansk, tysk og hollandsk), *Danmarks Indsats i Teknikkens Udvikling*, 1933 og *Hovedtræk af Fysikkens Udvikling*, 1940 (i Alverdens Viden VI). I disse værker, hvoraf vel især 4. udg. af Opfindelsernes Bog må fremhæves, har H. med stort held søgt at lægge vægt på fremstillingens klarhed og på optrækning af hovedlinjer hvorfor han også når han har måttet benytte specielt kyndige medarbejdere i stort omfang har medvirket ved udformningen. Denne H.s indsats har utvivlsomt været af den største betydning især for mange unge som kilde til teknisk og naturvidenskabelig oplysning og som vækker af interesse for disse områder.

H. var endvidere dybt interesseret i de ved den specielle relativitetsteori bestemte erkendelsesteoretiske problemer. En interesse der bl.a. resulterede i hans afhandling *Die kausale Relativitätsforderung und Einsteins Relativitätstheorie* i Vid. selsk. math.-fys. medd. 1919. – 1920 blev H. bibliotekar ved Teknisk bibliotek på Polyteknisk læreanstalt. Efter at biblioteksudvalget 1926 havde foranlediget at dette bibliotek blev statens hovedbibliotek for teknisk litteratur, hvormed fulgte betydelige overførelser fra andre biblioteker, ledede H. en omfattende reorganisation og katalogisering, og han tog virksomt del i udarbejdelsen af planer for en ny biblioteksbygning ved læreanstaltens udvidelse 1929. Også forskellige artikler om bibliotekstekniske spørgsmål foreligger fra H.s hånd. – R. 1938. □Mal. af C. Gunner, 1942. Foto.

Holst, Helge

Polyteknikeren II, 1921 166. H. M. Hansen i Fysisk t., 1945 1-4. Arne J. Møller i Ingeniøren, 1945 A 18f. S[vend] D[ahl] i Nord. t. för bok- och biblioteksväsen, Uppsala 1945 57f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

H. M. Hansen*

Holst, Henry, * 1899, violinist. * 25.7.1899 i Kbh. (Matthæus). F: lærer, organist Jens Christian H. (1856–1907) og Elvira Kathinga Alexandra Jakobsen (1864–1943). ~ 31.7.1926 i Søllerød med Else Werner, * 8.5.1903 i Kbh. (Trin.), d. af grosserer Sigvart W. (1872–1959) og Inger Jantzen (1876–1947).

H.s opvækst i et musikalsk hjem fik betydning for hans tidlige musikalske modning. Violinisten Peder *Møller der hørte drengen spille under et besøg i Sæby hvor faderen på den tid var organist, foranledigede at den kun 14-årige unge mand blev sendt til København hvor han fra nytår 1914 blev optaget på konservatoriet og under Axel *Gades vejledning (også efter konservatorietiden) udviklede sig på bedste måde med afgangseksamen 1916 og debutkoncert 1918. H. videreuddannede sig i årene 1919–21 i Kbh. hos Emil *Telmányi og i Berlin hos professor Willy Hess. Her fik han tillige lejlighed til at afholde to koncerter, den ene med Berliner-filharmonikerne og Willy Hess som dirigent, den anden sammen med pianisten Victor *Schiøler. I samme periode var han i kort tid koncertmester ved Tivolis koncertsalsorkester under Fr. *Schnedler-Petersen og solist ved flere koncerter i Kbh. Efter hjemkomsten fra Berlin med mange fine anmeldelser konkurrerede han sig 1921 ind i Det kgl. kapel. Men han følte sig draget mod det intense musikliv i Tyskland og tiltrådte efter konkurrence 1923 posten som koncertmester i Berliner-filharmonikerne under Wilhelm Furtwängler. Her virkede han indtil 1931, da han, bl.a. af politiske grunde, søgte til England og blev ansat som professor ved The Royal Manchester College of Music, en post der tidligere havde været beklædt af H.s tidligere lærer Willy Hess. H. virkede i disse år indtil 1944 tillige som koncertmester i Liverpool Philharmonic Orchestra. Han vandt, også som kammermusiker, en så betydelig anseelse, at han 1946 blev professor ved The Royal College of Music i London. Han optrådte dog fortsat som koncertsolist, bl.a. gentagne gange med *Sibelius' violinkoncert* som efter H.s fremførelser blev optaget af flere engelske violinister. H. gav også William Waltons uhyre vanskelige violinkoncert den første engelske opførelse i London 1941 med komponisten som dirigent. Desuden dyrkede H. kammermusik og var medstifter af den kendte Philharmonic String Quartet. Efter 23 års ophold i England, hvor han blev

statsborger 1951, vendte han, i nogen grad træt af Londons hektiske musikliv, tilbage til Danmark 1954. I krigsårene 1940–45 havde han været afskåret fra sit fædreland, men før og efter disse år havde han jævnligt gæstetoptrådt i Danmark. S.å. han vendte hjem oprettede man ved konservatoriet i Kbh. et ekstraordinært professorat til H. der blev ordinær professor i 1961, og indtil 1969 da han faldt for aldersgrænsen underviste i violinspil og kammermusik. Inden for denne periode var han fra 1956 i nogle sommersæsoner koncertmester i Tivolis koncertsalsorkester, fra 1961 til 1963 gæsteprofessor ved Tokyo University of Arts og gav i øvrigt mange koncerter i Skandinavien, England, Tyskland, Holland og Italien samt indspillede en række grammofonplader. H.s violinspil har båret præg af musikalsk finfølelse, teknisk klarhed og alsidig indføling over for både klassisk og moderne musik. Hans mangeårige erfaring som lærer ved højt ansete undervisningsinstitutter har tillige gjort ham til en værdsat pædagog. – H. har beklædt flere tillidsposter i ind- og udland, bl.a. i bestyrelsen for Kammermusikforeningen af 1868 hvor han senere blev æresmedlem, og som præsident for den danske afdeling af European String Teachers Association. H. er desuden æresmedlem af The Royal College of Music i London og har i årenes løb fået tildelt en række betydelige ærespriser. – R. 1957. R. 1966. □Tegn. af Otto Christensen, 1959 (Fr.borg). Foto.

Sverre Forchhammer: Musikkens store navne, 1946. Donald Brook: Violinists of to-day, London 1948. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Sigurd Berg

Holst, Jens Lund, 1866–1942, ingeniør, * 26. 7.1866 i Sønderlund, Måbjerg sg., † 20.1.1942 i New York. F: gårdejer Jens Poulsen H. (1814–71, ~ 1° med Margrethe Munk, 1814–58) og Ane Jensdatter (Lund) (1827–92). ~ 22.2.1895 i New York med Ingeborg Christine Strøm, * 20.5.1868 i Trondhjem, menes † 27.7.1948 i USA, d. af snedkermester, senere skorstensfejermester Edvard S. (1837–1919) og Odine Katherine Kavli (1840–68).

H. tog polyteknisk adgangseksamen 1886 og blev 1892 polyteknisk kandidat i ingeniørfaget. Kort efter eksamen rejste han til USA og blev ansat som tegner og konstruktør ved Ornamental Iron & Structural Steelwork i New York. 1895 forlod han denne stilling og blev ansat som konstruktør i Bridge Department i New York Central and Hudson River Railroad Co. hvor han særlig kom til at beregne og udføre brooverbygninger. H. erhvervede sig her ved sin dygtig-

hed en meget betroet stilling og var i en årrække chef for konstruktionsstuerne. Fra juli 1905 til april 1906 beregnede og ledede han arbejdet ved bygningen af en tunnel under Detroit River. Ved elektrificeringen af New Yorks nærtrafik og bygningen af selskabets store centralbanegård i New York blev der lagt stærkt beslag på H. til projektering og udførelse af en række jernkonstruktioner, og han løste sine opgaver med stor dygtighed. 1920 blev han engageret af Cunard Line for hvilken han projekterede store havneanlæg, således for New York-afdelingen anlæg for ca. 50 mill. \$. 1927 overtog han posten som overingeniør for Fodd, Robertson Todd Engineering Corp. hvis specialitet var bygningen af skyskrabere, og virkede samtidig som selvstændig rådgivende ingeniør. Efter at være fratrådt sidstnævnte firma arbejdede han udelukkende som sådan.

Ingeniøren, 1936, V 187.

*Povl Vinding**

Holst, Johannes Juul, * 1903, tandlæge. * 7.2.1903 i Kbh. F: tandlæge, senere professor Christian *H. (1864–1953) og Johanne M. Nissen Juul (1863–1950). ~ 1° 11.11.1925 i Kbh. (b.v.) med tandlæge Gudrun Laura Lauridsen, * 7.9.1899 i Kbh., † 21.7.1980, d. af bogholder Mads Fejerskov L. og Augusta Jørgensen. Ægteskabet opløst. ~ 2° 19.5.1939 i Kbh. (b.v.) med tandlæge Grethe Andersen, † 15.1.1909 i Odense, † 25.6.1971, d. af overlæge Hans Carl Nielsen A. (1874–1961) og Flora Marie Hansted (1879–1953). ~ 3° 17.12.1975 i Helsingør (b.v.) med Karen Margrete Brun, * 22.10.1913, d. af skibsfører Christian B. og Ane Voldby.

H. blev student fra Metropolitanskolen og tandlæge 1923. Han foretog studierejser til Tyskland 1926, 1927, 1929 og blev dr.med.dent. ved Würzburg universitet 1929. Han var assistent ved Tandlægeskolen 1927–30 og professor i tandfyldningslære (senere (1941) tandsygdoms-lære) ved Tandlægeskolen (i 1941: Danmarks tandlægehøjskole, i 1958: Københavns tandlægehøjskole) 1930–72. Da faget som følge af odontologiens hastige udvikling blev meget stort udskiltes i H.s. embedstid fagene pædodonti, parodontologi og odontologisk histopatologi som selvstændige professorater. H. har været toneangivende ved bestandig at ajourføre undervisningen efter forskningens sidste resultater, og det må i meget stor grad tilskrives H. at det odontologiske studium så hurtigt blev moderniseret efter anden verdenskrig. I en sen alder blev H. rektor for Københavns tandlægehøjskole (1970–71). I fortsættelse af studenterundervisningen

har H. med stor energi deltaget i tandlægenes efteruddannelse og var 1931–57 formand for Dansk tandlægeforenings kursusnævn. Han var formand for Københavns tandlægeforening 1956–58 og har på en række andre områder været aktiv inden for Dansk tandlægeforening hvorfor han 1969 blev æresmedlem af samme forening. På det skandinaviske område har H. ydet en stor indsats, og han var således formand for Skandinavisk tandlægeforening 1957–59. Interesse for Dansk tandlægeforenings alderdomsfond arvede H. fra sin far, og han var formand for fondet 1959–76. H.s dybe engagement i sit fag har bl.a. manifesteret sig ved at han var medstifter af Dansk selskab til studiet af parodontologi (formand 1953–64) og Dansk cariologisk selskab hvor han også var formand i en årrække. H.s omfattende faglige viden gjorde ham særdeles velegnet til at repræsentere odontologien i retslægerådet (1945–72). H. har været meget benyttet som fagkyndig ved stillingsbesættelser i Norden og er æresmedlem af en række skandinaviske tandlægeorganisationer samt ekstraordinært medlem af Medicinsk selskab i Kbh. H.s disputats *Über die Wanderung der Profilpunkte am menschlichen Schädel* kom 1929. Hans litterære hovedindsats er redaktionen af det monumentale værk *Nordisk klinisk odontologi*, 1958–59. Desuden har han været medforfatter ved *Nordisk lärobok i kariologi*, 1962 og har bidraget med en lang række artikler om kariologi, endodonti og parodontologi, især i den danske fagpresse. Walkhoffprisen (Würzburg) 1951; Fluocalcinprisen 1969. Æresdoktor ved Tandlægehøjskolen i Malmö 1955. H. var ledende senior i Studenterforeningen 1932. – R. 1943. DM 1950. K. 1965. □ Tegn. af Otto Christensen, 1933. Mal. af Victor Brockdorff, 1972. Foto.

J. J. Pindborg, P. O. Pedersen og I. Dragheim i *Tandlægebl.* LXVII: 1963 5–8. Ingolf Møller sst. 1973 112f. – *Levnedsberetning i ordenskapitlet.*

J. J. Pindborg

Holst, Jørgen Jørgensen, † 1663, boghandler. † 18.12.1663 i Kbh. ~ 1° med Else Lerche, † 1654. ~ 2° med Sidsel Andersdatter, † 1673.

H. var rimeligvis tysk af fødsel. Allerede 1630 nævnes han som boghandler i Kbh. hvor han 1635 fik stude i et af Frue kirkes kapeller; han var boghandler for universitetet og blev 1642 tillige dets bogbinder. Ved at udfolde en betydelig virksomhed både som almindelig boghandler og som forlægger blev han hurtigt en velstående mand der ejede flere huse i Kbh. Han udgav og forhandlede især lovbøger, samlinger af forordninger og andre bøger til praktisk brug samt skolebøger, og han havde i Christian IVs tid leve-

Holst, Jørgen

rancerne til regeringskontorerne og børnehuset. Sammen med Joachim Moltke udgav han bl.a. Simon Paullins store Flora Danica, 1648 og Caspar Bartholins Institutiones Anatomicae, 1648. Han optrådte selv som forfatter, bl.a. med en tysk beskrivelse af den udvalgte prins Christians bryllupsfest, „Det store Bilager“ (1635, dansk udg. 1637), og muligvis også som oversætter (Æsops fabler, 1646). Han bekostede 1646 udgivelsen af det kendte portrætværk *Regum Danicæ icones* hvis billeder er stukket af den kgl. kobberstikker Albert Haelwegh, eller af hans værksted, og som senere flere gange blev udgivet. Også i udgivelsen af nyhedsblade, forløberne for de senere aviser, tog H. livlig del. Fra slutningen af 1650erne gik hans forretning stærkt tilbage, og hans sidste år var optaget af en række processer med kreditorer hvorunder resterne af hans for-mue gik tabt.

C. Nyrop: Bidrag til den da. boghandels hist. I, 1870 183–87. P. Stolpe: Dagspressen i Danm. I, 1878 (fot. opr. 1977) 137f 169–76. M. Haugsted i Fund og forskn. III, 1956 49–51.

Lauritz Nielsen*

Holst Andersen, Knud, *1936, forfatter. *15.4.1936 i Skæve sg., Vendsyssel. F: husmand Edvard Andersen (*1909) og Herdis Holst Christensen (*1914). ~13.9.1958 med Kirsten Johanne Høybye, *18.3.1936 i Lemvig, d. af politimester Palle H. (*1907) og Anne-Margrethe Thomsen (*1905). Ægteskabet opløst 1979. H. voksede op i Østvendssyssel, og typer og lokaliteter fra denne egn har betydet meget for hans forfatterskab, – så meget desto mere som han i det hele taget i væsentligt omfang bygger på oplevelser og stemninger fra virkeligheden. „Det indre miljø betjener sig af forestillingskredse, man har fra det ydre“ har han sagt om sit eget forfatterskab. Det er mennesker og naturen der er basis for hans digtning hvorimod holdninger og aktuelle begivenheder spiller en mindre rolle. I centrum for de selvoplevelser han har fortolket i sin digtning står en række intense erindringer fra besættelsestiden der faldt sammen med hans barndom. 1955 blev H. student fra Hjørring gymnasium og fra 1956 til 1961 var han fastansat sprog lærer ved Løkken realskole. Siden 1961 har H. levet af sit forfatterskab og andre litterære aktiviteter, såsom oversættelser, redigering og skolebogsarbejde. 1964–69 var han anmelder ved dagbladet Aktuelt, 1971–74 ved Berlingske Tidende. Sammen med Uffe Harder redigerede han 1964–66 det litterære tidsskrift Hvedekorn, derefter alene til 1967. – 1962 debuterede H. med digtsamlingen *Dementi* der straks placerede ham i generationen af modernister som brød igennem

i disse år. Fælles med denne gruppe har han en stor interesse for selve sproget. I debutsamlingen og i senere lyriksamlinger som *Trans*, 1964 og *Samexistens*, 1966 afprøver han sprogets muligheder over for den virkelighed han vil beskrive. Med selvkonstruerede ord og sammenstillinger nærmer han sig undertiden det barokagtige i sproget. Som middel til at komme i kontakt med virkeligheden og i sidste instans forsøge at nedbryde skellet mellem jeg'et og omverdenen opfatter han sproget som en murbrækker. Denne grænse-udviskning tager undertiden mytiske dimensioner i form af dyk ned i underbevidstheden og de tidlige barndomsoplevelser. I hans forfatterskab modstilles ofte barnets sensibilitet med den sjælelige indtørring hos det voksne menneske – barnet ser tingene uden vaneforestillinger og oplever i symboler og mytiske forestillinger. I senere digtsamlinger som *Udstedsdigte*, 1976 og *Afstande, sammenstød*, 1979 har han bevæget sig hen mod en mere realistisk lyrisk stil. Parallelt med det lyriske forfatterskab har H. skrevet en række novellesamlinger. Også her spiller barnets psyke og synsvinkel en dominerende rolle. Overfor denne verden står en truende tilværelse som barnet konfronteres med: det dæmoniske, dyriske, ondska-ben i de voksnes verden, jf. titelnovellen fra *Dyret*, H.s første novellesamling fra 1963. Flere af novellerne herfra og fra *Asfaltballet*, 1965 har retning mod absurdismen, mens han i sine senere noveller mere konkret genoplever og genfortæller tidlige erindringer, ofte med et stænk af humor: *Har De været ved stranden?*, 1967, *Lærken*, 1975 og *Min bedstefars nat og andre almanakhistorier*, 1978. Den genre der lanceres i sidstnævnte samling, „almanakhistorier“, har mange lighedspunkter med den Johs. V. Jensen'ske myte. – Fascinationen af barnets verden har naturligt nok givet sig udslag i nogle børnebøger, og også andre medier har H. afprøvet: drama, TV-spil (bl. a. *Sæson for Liza*, 1968) og filmmanuskriptet til *Stormvarsel*, 1970. □Foto.

Claus Clausen: Digtere i forhør, 1966 141–63. Jette Kromann: Digtere på bånd I, 1966 141–64. – Jørn Godrum Bech i Bogens verden XLVII, 1965 383–90.

Uffe Andreasen

Holst, Jens Laurits Christian, 1828–67, national-økonom. *18.8.1828 i Horsens, †12.2.1867 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: bogbinder, brandkaptajn Christian H. (1783–1871) og Martine Münster (1803–78). ~19.4.1855 i Århus med Thora Caroline Emilie Brendstrup, *30.7.1827 i Århus, †21.2.1890 på Frbg., d. af prokurator Peder B. (1796–1874) og Elisabeth Caroline Jacobi-ne Nicoline Thorbjørnson (1801–79).

H. blev student 1846 fra Horsens og begyndte på filologiske studier, men tidens politiske røre gav ham interesse for nationaløkonomiske spørgsmål, og han blev en af de første syv kandidater der 1852 tog statsvidenskabelig eksamen. Herefter blev han volontør i indenrigsministeriets kolonialkontor hvor han 1863 fik fast ansættelse, og s.å. blev han kancellist i finansministeriet. Ved siden af sin administrative virksomhed fortsatte H. sine studier i historie og nationaløkonomi, samt skrev artikler i Dagbladet og forskellige tidsskrifter. 1861 skrev han således i Dansk Maanedsskrift om forholdene i Kbh. og købstæderne omkring 1760. Noget udvidet kom denne afhandling som bog året efter *Kjøbenhavn og Kongerigets Kjøbstæder for omtrent 100 Aar siden*. 1862–66 var han redaktør af den nystiftede frihandelsforenings tidsskrift hvor han gennem egne artikler og ved at bringe oversættelser af andre landes nationaløkonomer udbredte kendskab til de liberale ideer. De ændrede politiske forhold efter krigen svækkede interessen for liberalismen, og tidsskriftet gik ind 1866 uden at have fået megen indflydelse. Da professor J. Benzon-Buchwald blev departementschef deltog H. 1863 i konkurrencen om hans professorat. De øvrige deltagere var de senere professorer N. C. *Frederiksen og W. *Scharling, og M. *Gad der siden blev chef for statistisk bureau. Ingen af deltagerne blev erklæret for fuldt kvalificerede, men H. blev anset for den bedste og 1864 udnævnt til docent og i slutningen af s.å. til professor. Hans konkurrenceafhandling *Om Associationens Betydning for den økonomiske Udvikling* blev udgivet 1863. Heri behandles bl.a. kooperationen i England samt udviklingen af kreditforeninger og aktieselskaber. Som lærer var H. ikke oplivende men grundig og godtgjorde en betydelig indsigt i historie og socialøkonomi. Han døde af tyfus tre år efter ansættelsen ved universitetet og nåede ikke at offentliggøre noget større videnskabeligt arbejde. Han efterlod sig manuskripter til en afhandling om O. B. Lütken og en afhandling om de økonomiske ideer i Danmark i midten af 1700-tallet hvor han antagelig som den første gav en positiv vurdering af den tids nationaløkonomi.

Dagbladet 13.2.1867. P. Grønvold i Festskr. i anledn. af 25-årsdagen for oprettelsen af Socialøkon. samf., 1925 23f 253. Thorkild Davidsen i Danske økonomer, 1976 456.

Niels Banke (P. Grønvold)

Holst, Lauritz Bernhard, 1848–1934, marinemaler. * 20.8.1848 i Bogense, † 19.7.1934 i Bournemouth, asken spredt over Nordsøen. F: maler-

mester Niels Peter H. (1807–69) og Sophie Bambine Ritz (1810–96). ~1° 17.8.1870 i Bogense med Marie Sophie Frederikke Langkilde, * 26.7.1849 på Kærsgård, Brænderup sg., † 11.2.1915 i Hellerup, d. af forpagter på Kærsgård, senere ejer af Christianslund ved Bogense Christoffer L. (1817–73) og Ane Josephine Petrine Lund (1823–97). Ægteskabet opløst. ~2° 14.9.1896 (St. Nicolas Cole Abbey, London) med Josephine Mary Rose, * 27.6.1854, † 5.5.1936 i Bournemouth (~1° 1883 med commander i flåden Crawford Caffin), d. af advokat William R. og Martha Overend.

H. lærte hjemme som dreng at tegne af sin ældre bror Peter som havde gået på akademiet, og kom som ung en tid i malerlære i Kbh. Han følte imidlertid stor længsel efter at rejse og se fremmede lande, og allerede som 20-årig drog han af sted til USA. Her rejste han meget omkring, var bl.a. i Mexico og San Francisco og boede mange forskellige steder, den længste tid i Chicago hvor hans malerier gjorde lykke (bl.a. *The Golden Gate* ca. 1869), og hvor han blev optaget som medlem af Chicago akademiet. I begyndelsen af 70'erne vendte han tilbage til Danmark og bosatte sig en tid i Hellebæk, men kunne ikke falde til ro her. Han rejste ud igen, denne gang til England, og tog i en årrække ophold i Scarborough. 1878 vendte han igen tilbage til Danmark og slog ned på Mary Hill i Helsingør. Han gjorde dog stadig herfra ture til England. Fra 1883 havde han et atelier i Chelsea og senere i South Kensington indtil han endelig 1896 ved sit andet ægteskab helt knyttedes til dette land og tilbragte den sidste snes år af sit liv i Bournemouth. På grund af sine stadige ophold i udlandet blev H. ikke ret kendt herhjemme som maler. Han begyndte at udstille på Charlottenborg 1873 og var igen repræsenteret 1878–80 og 1883–91, men hørte derpå helt op at udstille i Danmark. Først 1934 afholdt "Samleren" en udstilling af hans arbejder i Kbh. I udlandet derimod, navnlig i USA og England, blev hans navn kendt, og hans ry voksede yderligere da han blev protegeret af både det engelske og danske kongehus som købte hans billeder, og zaren udnævnte ham til sin marinemaler. Mellem 1878 og 1902 udstillede han på Royal Academy i London i alt en halv snes billeder, deriblandt *The Derelict. Morning after the storm*, 1878, *An Atlantic roll off Kilkee. Ireland*, 1888, samt billeder fra Biarritz, Gibraltar og Ægypten (Nilbåde). Som marinemaler tilhørte H. oprindeligt den danske skole og var i slægt med samtidige danske marinemalere som Christian *Blache, Anton *Melbye og C. F. *Sørensen. H. var en meget berejst mand og havde en evne til at finde motiver som interesserede

Holst, Lauritz

og tilrettelægge disse med sans for både stemning og belysning, og når han kunne slå så godt an i England var det sikkert fordi hans mariner foruden deres friskhed rummer en vis „picturesqueness“ som falder i englændernes smag (fx *Fishing Fleet on the Mersey* og *Towards Sunset*, i Bournemouth museum). I kunstnerisk henseende var han ingen foregangsmand og har næppe heller ønsket at være det. Han elskede havet og malede løs med frejdighed og glæde over det han så, og udviklede med årene en evne til at gengive bølgerne og det bevægede hav med en stærkt illuderende virkning. □Foto.

E. Staley i Studio XXX, London 1904 122–30. Bull. of the Russell-Cotes art gallery & museum XII, Bournemouth 1933 nr. 1 2–6. Olav Holst i Samleren, 1934 febr. 25–27. Ekstrabl. 18.10.1935. – Breve i Kgl. bibl. og Hirschsprungs saml.

Merete Bodelsen

Holst, Louise, se Holst, Frits.

Holst, Malthe Conrad, 1875–1951, civilingeniør, fedtstofkemiker. * 24.1.1875 i Århus (Frue), † 20.11.1951 sst. (Skt. Pauls), begr. Vrejlevkloster kgd. i Vrå, Hjørring amt. F: købmand, grosserer Sigfred Marinus H. (1837–1905, ~ 2° 1881 med Selma Eleonora Møller, 1859–87, ~ 3° 1893 med Hansine Marie Jensen, 1859–1925) og Julie Moritzia Tramm (1851–76). ~ 27.12.1902 i Ordrup med Tora Frederiksen, * 27.1.1877 i Ordrup, † 28.10.1944 i Århus, d. af skolebestyrer, senere tit. professor H. C. *F. (1840–1921) og Fanny F. E. Hansen (1843–1909).

H. tog polyteknisk adgangseksamen 1891, blev 1896 cand. polyt. (K) og ansattes 11.5. s.å. som kemiker ved Aarhus Oliefabrik. Samme efterår foretog han en lang studierejse til Tyskland og Frankrig for at studere materialprøveanstaltens kemiske undersøgelsesmetoder. Hans stilling, der mere og mere fik karakter af driftsleder, ændredes 1918 da fabrikken omdannedes til aktieselskab til underdirektør. 1926–36 var han direktør og teknisk leder af virksomheden. 1936–51 var han rådgivende for direktionen, 1937–51 medlem af bestyrelsen. H. udviklede i sine yngre år betydningsfulde tekniske metoder til raffinering af plantefedtstoffer, især til brug for den stærkt voksende margarineindustri. Han var sjælen i fabrikens modernisering og senere udvidelser med ekstraktions- og hærdningsanlæg, og han planlagde selskabets fabriksbyggeri i Rusland, Tyskland og England. For sin tekniske indsats der hvilede på et strengt videnskabeligt grundlag hædredes han 1929 ved Polyteknisk læreanstalts 100 års jubilæum med graden dr. techn. h. c. 1919–35 var H. censor i organisk ke-

mi ved Polyteknisk læreanstalt, 1937 optoges han i Akademiet for de tekniske videnskaber. Han havde desuden adskillige bestyrelseshverv.

H. var en flittig mand der stillede store krav til sig selv og andre, og arbejdet og fabrikken som han tjente i 55 år var hans et og alt. Men samtidig følte han sig stærkt knyttet til sin fødeby hvor han bortset fra studieårene levede og virkede hele sit liv. Han var medstifter af Jysk forening for naturvidenskab og medlem af bestyrelsen 1904–38, endvidere medlem af bestyrelsen for Universitetssamvirket i Århus fra 1919 og for Naturhistorisk museum i Århus fra 1921. Han bidrog herved betydeligt til Århus' udvikling til universitetsby. Han udvirkede at hans fødehjem, den gamle købmandsgård, blev genopført i „Den gamle By“. Han iværksatte boligbyggeri for fabrikens arbejdere (derfor opkaldtes M. C. Holsts vej i Højbjerg efter ham), og han skænkede firmaets funktionærer et sommerhusområde på Vejlbj Fed. – R. 1931. DM. 1943. □Foto.

Univ.s årbog 1895–96 266. Beretn. om det nord. ingeniørmøde i Kbh. 1929, red. Povl Vinding, 1930 = Ingeniørvidenskabelige skr. B, nr. 2 132. E. W. Andersen i Ingeniøren, 1952 127. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

H. C. Helt (Povl Vinding)

Holst, Marie Kirstine Sofie, 1866–1917, lægemissionær. * 5.12.1866 på Virkelyst i Seest sg., † 18.2.1917 i Mardan ved Indiens nordvestgrænse, begr. sst. F: gårdejer Christian Gerhard Vilhelm H. (1838–92) og Karen Margrethe Buch (1840–82). Ugift.

Efter at have oplevet en kristelig vækkelse blev H. uddannet på diakonissestiftelsen på Frbg. og derpå i London School of Medicine for Women. 1896 tog hun lægeeksamen i London, blev dr. med. i Bruxelles og rejste s.å. til Sydindien for at arbejde på et missionshospital i Bangalore under Church of England Zenana Missionary Society. 1898 overtog hun ledelsen af et kvindehospital i Peshawar i Nordvest-grænseprovinserne. Adskillige af hendes patienter her horte hjemme i Afghanistan, og derved blev hendes tanker rettet mod dette store, fanatiske muhamedanske land. For at forberede missionen i det egentlige Afghanistan begyndte hun en „telmission“ (3: en omrejsende lægemissionsvirksomhed) i det tilgrænsende Peshawar-distrikt. Under et ophold i Danmark 1902–03 vandt hun venner for denne plan, og Dansk missions-selskab tilbød at udrede hendes løn. Efterhånden som hendes ambulante lægegerning blev mere kendt og skattet i de urolige grænseegne blev der brug for et rigtigt hospital. 1907 dannedes i Danmark et udvalg som skaffede de fornødne penge så at der kunne opføres et

kvindehospital uden for byen Mardan. 1909 blev udvalget omdannet til en permanent komité med professor Chr. Saugman som formand, og missionen fik sit eget blad, *Fra Teltmissionen*, hvis første udgiver blev læge Brodersen i Lyngby. I Indien gik arbejdet godt fremad. 1909 fandt den første dåbshandling sted på det nye hospital. Hidtil utilgængelige egne begyndte at lukke sig op for lægemissionen; men 1917 blev H. dræbt ved en færdselsulykke – mange mente det var mord. I grænseegnene mellem Indien og Afghanistan sørgede mange over tabet af „vor moder“, og i Danmark virkede mindet om hendes rigtbevagede, helstøbte og offervillige kristne personlighed som en kraftig tilskyndelse til – nu gennem Dansk Pathan mission i Pakistan (Mardan) at fortsætte hendes arbejde. □Foto. – Mindetavle (Seest k.).

Fra teltmissionen I–IX, 1907–18 (heri breve fra H.). M. H.: Foran Afghanistans lukkede døre, 1916. Ed. Geismar: Ved Afghanistans grænse I–II, 1917–28. Axel Malmstrøm: Evangeliet til alverden I, 1948 især 549 f.

*Lorenz Bergmann**

Holst, Martin Hansen, 1856–1932, redaktør. * 13.4.1856 i Hændeboel ved Rødding, † 3.5.1932 i Iowa City, begr. i Cedar Falls, Iowa. F: gård-ejer Hans Madsen (1800–72) og Kirstine Marie Holst (1818–1907). ~ 18.4.1884 i Cedar Falls med Maria Kristine Clausen Bodholdt, * 8.4.1855 i Ørby ved Vonsbæk, † 9.8.1931 i Cedar Falls, d. af gårdejer Claus Knudsen B. (1824–1903) og Karen Johansen (1825–87). Efter endt skolegang var H. en tid elev i Appels friskole i Ryslinge og senere gentagne gange på Askov højskole. Derefter blev han lærer ved forskellige mindre friskoler, bl.a. tæt ved Rødding. Men danske privatskoler var ikke velset af de tyske myndigheder, og H. var tilmed dansk undersåt så skolen kunne ikke trives. H. fik da lyst til at besøge USA for at se hvorledes landsmænd derovre levede. 1881 rejste han til den danske højskole i Elk Horn i Iowa. N.å. blev han redaktionssekretær ved det danske ugeblad *Dannevirke* der udkom i Cedar Falls, Iowa. Det var oprettet 1880 under meget beskedne former med ca. 600 abonnenter. Da H. blev knyttet til bladet fandt han dermed sin livsgerning, o: arbejdet for dansk ånd og sprog i det store, fremmede land. Allerede 1883 blev han medudgiver af bladet, og fra 1906 var han ene-ejer af det til sin død. H.s sønner videreførte bladet til de 1947 solgte det til dets redaktør siden 1939, August L. Bang som 1951 måtte lade det indgå i det dansk-norske *Decorah-Posten*. H. var ikke nogen journalistisk begavelse, *Dannevirke* blev derfor aldrig noget stort eller toneangivende blad, men med stor

kærlighed og troskab virkede H. for danske interesser blandt landsmænd i USA, talte skolens og kirkens sag ved enhver lejlighed og gjorde sit blad til et troværdigt, kendt og vel anset foretagende. Det vandt sig en fast læserkreds og fandt i årenes løb god modtagelse i mange danske hjem i USA. Også en dansk boghandel oprettede han og forsynede derfra de danske skoler og hjem med dansk litteratur. Fra bogtrykkeriet udgik fra 1896 til anden verdenskrig årshæftet *Julegranen* og mange andre publikationer. Efter H.s død fortsatte hans sønner bogtrykkeri og forlag til 1966.

Nordlyset N. Y. 12.5.1932. Den danske pioner, Omaha, Nebr. s. d. Enok Mortensen: *The Danish Lutheran church in America*, Philadelphia 1967 = *Kirkehist. studier* 2.r.XXV 74.

*M. F. Blichfeld**

Holst, Niels Henrik, 1828–89, ingeniør, general-direktør for statsbanerne. * 20.9.1828 i Kbh. (Frue), † 1.9.1889 sst. (Johs.), begr. sst. (Ass.). F: farver, løjtnant Carl Peter Vilhelm Bryde H. (1797–1855) og Ane Malene Hansen (1803–83). ~ 3.12.1853 i Kbh. (Garn.) med Petra Ludvigsen, * 1.8.1831 i Kbh. (Frue), † 10.10.1912 sst., d. af assistent, senere kommitteret ved den kbh.ske søassurancesforening Theodor Emil L. (1804–96) og Cecilie Diderikke Lønborg (1799–1882). H. begyndte sin uddannelse ved den militære højskole og gjorde, efter at have gennemgået en del af denne, tjeneste som løjtnant, først i artilleriet og senere ved ingeniørerne under krigen 1848–50. Efter at have fuldenndt sin uddannelse ved højskolen blev han 1853 premierløjtnant i ingeniørkorpset. 1855–60 var han ansat ved vej-tjenesten og deltog samtidig i kontrollen med anlægget af jernbanen fra Roskilde til Korsør og senere i projekteringen af de første jysk-fynske baner. Også under bygningen af de sidstnævnte baner der udførtes af engelske ingeniører og entreprenører var H. ansat ved kontrollen, og hans forbindelse med dem vedvarede efter at banerne efter den tids skik var blevet bortforpagtet til anlægsentreprenørerne med H. som statens tilsynsførende med driften. 1857 blev H. kaptajn, og 1865 tog han sin afsked fra hæren. 1867 overtog staten selv driften af de jysk-fynske baner, og H. blev nu ansat som direktør for disse, en stilling hvortil han havde uddannet sig ved et indgående studium af jernbaneforvaltning. Da den engelske baneledelse ikke var populær blev den dygtige, energiske og livlige H.s overtagelse af stillingen hilst med glæde fra mange sider, og H. skuffede ikke de forventninger der næredes til ham; særlig skal nævnes at han fik gennemført færgeforbindelser mellem landsdelene. Af betydning var

det også at han fik tilslutning fra regering og rigsdag til det synspunkt at det ikke først og fremmest drejede sig om at få det størst mulige overskud af driften, men langt mere ved at tilpasse fartplaner og takster til erhvervslivets krav at tjene produktionen og omsætningen. 1880 overtog staten tillige de sjællandske baner, og 1885 blev også ledelsen af disse overdraget H. der derved blev den første generaldirektør for de danske statsbaner. I denne gerning der afbrødes ved H.s pludselige død udførte han et stort og fortjenstfuldt arbejde og forberedte betydelige fremtidsarbejder, bl.a. interesserede han sig levende for omordningen af de københavnske banegårdsforhold. Det er senere hævdet at den centraladministration H. organiserede for alle statens baner og hvorved der skabtes enhed og overskuelighed førte til en for stærkt centraliseret ledelse, men der er ikke tvivl om at H. er en af dem der har haft størst betydning for dansk jernbanevæsens udvikling. – Etatsråd 1867. – R. 1862. DM. 1865. K.² 1869. K.¹ 1871. □Tegn. af Chr. Aug. Hagen ca. 1849 (Fr.borg). Litografi af I. W. Tegner, 1889, efter foto. Træsnit 1889. Mal. af H. C. Jensen ca. 1892 (generaldir. for statsbanerne). Foto.

Ill. tid. 15.9.1889. Nutiden XIII, s.å. nr. 36. Berl. tid. 2.9. og 6.9.s.å. V. E. Tychsen: Fortifikationsetaterne og ingeniørkorpset 1684–1893, 1893 95. Jernbanebl. VII, 1909–10 265.

*Povl Vinding**

Holst, Peter Nicolai, 1699–1774, præst. * 21. 1.1699 i Kbh. (Holmens), † 11.9.1774 i Ribe, begr. sst. F: grynmåler på den kgl. proviantgård Hans Pedersen H. (1668–1715) og Anne Cathrine Sylvers (ca. 1675–1719, ~2° 1718 med H. *Gram, 1685–1748). Ugift.

H. blev student 1717 fra Fr.borg, fik attestats 1723 og levede i sin stedfar Hans Grams hus, sysselsat med studeringer, prædikede jævnlig og blev 1730 l. kapellan ved Trinitatis kirke i Kbh. Han var en skrupuløs natur, prøvet i „Fristelsers og Anfægningers Mørke“. Han havde deltaget i de gudelige forsamlinger, der bl.a. blev afholdt hos madam Marie *Wulf, vajsenhuspræsten Enevold *Ewalds kraftige svigermor, og fra sin stedfars bibliotek var han kendt med de separatistiske menighedens lære. Den åndelige atmosfære der prægede de gudelige forsamlinger med de vakte krav til den enkelte personlige hellighed havde givet ham ængstelse for præstegeringens ansvar. Vækkelsens folk angreb med broddede udtryk statskirken og dens præster og anklagede dem for frafald fra den bibelske ånd og lære, og i særlig grad rettede de deres anklage mod skriftestolen og den gældende praksis at præsterne

uden betingelse tilsagde samtlige skriftebørn absolution uden i forvejen at være forvisset om vedkommendes anger og øvrige personlige forudsætninger. Disse angreb forekom H. så berettigede at han i en aftensangsprædiken i sept. 1733 sagde sig løs fra det Sodoma som „Skriftestolens Fordærvelse“ var hvorefter han blev suspenderet fra sit embede. Takket være kongens fætter, grev C. E. *Stolberg, som i efteråret 1733 opholdt sig i Kbh., og som forstod præstens samvittighedsnød fik H. tilladelse til at bruge en betinget formular ved tilsigelse af absolutionen og til at bortvise sådanne om hvilke man var vis på „at de ikke havde gjort sand og hjertelig Pønitense“. Men H.s kritiske individualisme drev ham under indflydelse af de svenske separatisters besøg i efteråret 1734 længere til venstre. Han anså kirken for at være frafalden, men såvel præsterne som menighedens medlemmer måtte være rene og hellige for at sakramenterne ikke skulle miste deres kraft. Selv om H. endog fik fritagelse for at uddele nadveren blev hans offentlige kritik af den gejstlige og verdslige øvrighed så yderliggående at han i efteråret 1734 blev stillet for en provsteret der afsatte ham fra hans embede. Han blev udvist af landet og slog sig ned i Büdingen ved Frankfurt a.M., et eldorado for datidens separatister. Da han kom på afstand af det stærke røre så han at vækkelseren var kommet ud i et vrangt spor. Da Gram døde 1748 var pietismens magtperiode forbi, og H. fik i henhold til en ansøgning lov til at vende tilbage til Danmark. Han tog ophold i Ribe og levede der som skoleholder samtidig med og under samme kår som Ambrosius *Stub.

Jens Møller: Mnemosyne IV, 1833 353–58. Ed. O. Schwartzkopf i Danske saml. IV, 1868–69 102f. Kirkehist. saml. 3.r.IV, 1882–84 81–84. L. Koch sst. 4.r.I, 1889–91 302f. Peter Chr. Piper sst. II, 1891–93 318–21. Kn. Heiberg sst. 5.r.IV, 1907–09 322–41; sst. 500; sst. V, 1909–11 535–45 684–86 740. Theodoros [A. C. Larsen]: P. N. H., 1884. L. Koch: Kong Chr. den sjettes hist., 1886. Jørgen Lundbye: Herrnhutismen i Danm., 1903 49. Michael Neiiendam: Erik Pontoppidan II, 1933 43f. – Papirer i Kgl. bibl.

*Michael Neiiendam**

Holst, Peter Thue, 1884–1962, apoteker. * 3.9.1884 i Ebeltoft, † 7.11.1962 i Guayaquil, Ecuador. F: læge Karl Georg Emil H. (1849–1926) og Olga Rasmine Marie Kristine Møller (1856–1935). ~ 11.11.1913 med Bella Dunn, * 29.7.1896 i Guayaquil, † 1941, d. af købmand Anders D. († 1911) og Margarit Hard († 1924). 16 år gammel blev H. discipel på Grenå apotek, flyttede 1902 til Vejle Svane apotek, bestod 1904 medhjælpereksamen og afsluttede 1907 sin uddannelse med farmaceutisk kandidateksamen.

H. var derefter i en kort periode kemiker ved en dansk oliefabrik og arbejdede 1908–09 i Schweiz. 1909 drog H. til Ecuador hvor han lagde sin livsgerning; han fik ansættelse ved det „tyske“ apotek i Guayaquil, Botica y Drogueria Alemana der navnet til trods havde haft dansk-fødte indehavere siden 1884. Den første må have været August Siemsen Rasch (1860–1895) der bestod dansk farmaceutisk kandidateksamen 1881; den efterfølgende ejer, der blev H.s principal, var **Holger Steenstrup Glæsel** (Glæsel), *23.1.1868 i Skarild sg., †24.7.1940 i Hellerup. G. var discipel på Randers Løve apotek 1883–87; blev exam.pharm. 1887 og cand.pharm. 1890; han rejste ret hurtigt efter kandidateksamen til Ecuador; fornævnte Rasch døde i Zürich 1895 og Glæsel var hans umiddelbare efterfølger i Guayaquil hvor han var dansk konsul fra 1912; han afhændede 1919 apoteket til H. og ved sin død 1940 levede Glæsel som rentier i Hellerup. I sin apotekertid i Guayaquil havde han beskæftiget adskillige danske farmaceuter hvoriblandt var H. som udviklede apoteket der nu hed Botica H. G. (Holger Glæsel) til en betydelig virksomhed.

Som dansk konsul i Guayaquil allerede fra tyverne spillede H., hvis nom de guerre var Don Pedro, en central rolle i den danske koloni og ydede danske virksomheder der søgte indpas i Ecuador en betydningsfuld hjælp. Sammen med Botica H. G. drev H. en stor grossistforretning som efterhånden udbyggedes med fabrikation af lægemidler, og hans indsats med hensyn til udvikling af en national ecuadoriansk medicinindustri blev markeret 1934 ved indvielsen af en ny fabrik der var udstyret med danske maskiner og apparatur. Fra 1944 til sin død kaldte H. sig præsident for Botica y Laboratorios H.G. H. beskæftigede gennem årene mange danske farmaceuter i sine virksomheder, og hans flittige og succesrige virke var præget af såvel interessen for hans nye land som for veneration for fædrelandet der havde givet ham baggrunden for hans fremgang. – R. 1936. DM. 1950. □Foto.

Farmaceutisk tid., 1936 599–607. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

V. Gaunø Jensen

Holst, Tage Fischer, se **Fischer Holst, Tage**.

Holst, Valdemar Theodor, 1840–1918, socialist-agitator. *22.6.1840 i Fredericia, †6.7.1918 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: snedkermester, senere detailhandler Henrik Christian H. (1808–75, ~2° 1858 med Susanne Deleuran, 1837

–1915, ~2° 1876 med hornblæser Peter Honoré, 1837–81) og Christiane Nielsen (1804–55). ~4.5.1894 i Kbh. (b.v.) med Ragnhilda Olga Josepha Jørgensen, *2.4.1860 i Kbh. (Frels.), †23.8.1924 på Frbg., d. af skibstømrer Esben J. og Petrine Nielsine Nielsen.

H. lærte snedkerfaget hos sin far, var med i krigen 1864 og kom efter dens afslutning til Kbh. hvor han blev pianofortearbejder hos Hornung & Møller. Han samlede fagfællerne til møder, krævede bedre lønforhold og ottetimersdag, var virksom ved oprettelsen af pianofortearbejdernes fagforening 1871 og 73, medlem af bestyrelsen 1876–77, deltager i snedkerforbundets 1. kongres og medlem af dets første hovedbestyrelse 1885–86. Gennem årene bevarede han forbindelsen med fagorganisationen, deltog på dens vegne i forhandlinger og skrev om fagets forhold i pressen. Men det var som agitator for socialismen H. gjorde sig mest gældende. Sept. 1872, da de fængslede førere Louis *Pio og Paul *Geleff var opstillet til folketinget i Kbh.s 5. og 1. kreds, repræsenterede H. Internationale på valgtribunen i 7. kreds og fik elleve stemmer. Jan.–maj 1874 var han formand for den midlertidige centralbestyrelse og vandt efterhånden anseelse som en uforfærdet taler og debattør. 1881 opstillede socialdemokratiet i to kredse, H. i 1. (mod C. *Rimestad) og P. *Holm i 5. kreds. Da Holm og C. *Hørdum 1884 valgtes i henholdsvis 5. og 9. kreds var H. opstillet som partiets tredje kandidat og fik i 8. kreds 500 stemmer mod marineminister C. Ravn 1070. 1884–85 drog H., F. *Hurup og A. C. *Meyer landet rundt som oppositionens flyvende agitatorer, og ingen af dem lagde fingrene imellem, men den voldsomste, mest fanatiske var H. For på et møde i Næstved 28.6.1885 at have kaldt højreministeriet „tyrannisk Bandit- og Bøddelregering“ og „Landsforrædere“ blev han på konsejlspræsidentens foranledning dømt til tre måneders simpelt fængsel. Han blev også det første offer for Estrups straffeprovisorium af 2.11.1885. På en agitationsrejse i Vestjylland okt.–nov. 1885 havde han dels opfordret til at støtte de kæmpende smede i Kbh., dels talt for socialismen og imod reaktionen. Politimesteren i Ålborg lod ham arrestere og tiltale, og han dømedes 1886 til tre måneders simpelt fængsel. Estrup anlagde endnu en sag mod H. for fornærmelige udtalelser, fremsat på møderne i Ringkøbing o.fl.st. i okt. 1885, og 1887 fik han for tredje gang tre måneders fængsel. Ved hjemkomsten fra Ålborg og ved løsladelserne fra Christianshavns fængsel 1886 og 87 fejredes han af Kbh.s arbejdere og frisindede kredse. Endnu en årrække var han aktiv agitator; i hans spor opstod ikke få partiforeninger, fx på Lolland-Falster. Han var

Holst, V. T.

også med i kvindevalgretsbevægelsen og deltog i det første nordiske kvindesagsmøde i Kbh. 1888. 1881–95 var han medlem af socialdemokratiets hovedbestyrelse, 1889–95 kasserer for partiet og for forsamlingsbygningen i Rømersgade. Han egnede sig imidlertid ikke for regelmæssig forretningsførelse og var på sine ældre dage periodevis både åndeligt og legemligt stærkt svækket. I manddommens år var han, martialske af skikkelse, glødende i sin overbevisning, og med en barsk, dundrende veltalenhed, med i arbejderbevægelsens front, om han end aldrig nåede frem i spidsen. □ Afbildet på Marie Luplaus mal. fra kvindevalgretskampens første dage (folketinget). Relief på gravstenen.

Frejlif Olsen: Danske socialister, 1892 24–29. Socialdemokraten 7.7.1918.

Oluf Bertolt*

Holst, Wilhelm Conrad, 1807–98, skuespiller, forfatter. * 2.1.1807 i Kbh. (Petri), † 4.3.1898 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: teaterchef, kammerherre Frederik v. *Holstein (1771–1853) og skuespiller Charlotte Marie Birgitte Mannerup (ca. 1787–1816). (Kirkebogen har skipper Fritz H. og Charlotta Nielsen). ~ 15.4.1834 i Kbh. (Slotsk.) med kgl. skuespiller Elisabeth (Elisa) Frederikke Margrethe Heger, * 23.11.1811 i Kbh. (Slotsk.), † 8.4.1891 på Frbg., d. af skuespiller Stephan *H. (1769–1855) og Eline Schmidt (Eline *Heger, 1774–1842). – Far til Frits *H. H. gik i skole hos dr. J. J. *Dampe og kom dernæst i huset hos pastor Beck på Agersø for at blive forberedt til studentereksamen. Som 14-årig gik han til søs og blev styrmand 1826. Han var overordentlig smuk, havde en elegant skikkelse med en djærv holdning, blå øjne og en tydelig stemme; men det skyldtes en tilfældighed at han blev skuespiller, ingen indre trang. Jonas *Collin havde lagt mærke til hans ydre der netop var hvad teatret trængte til, og fik yderligere overvundet faderens modstand – han var endnu teatrets chef – og gav H. J. C. *Ryge til lærer, og 14.11.1828 debuterede han som Don Alonzo i *Preciosa*. Et lykkeligt scenisk ungdomsliv var hermed indledet, og allerede 1830 blev H. kgl. ansat. En sammensat „interessant“ personlighed var han ikke, ej heller forskellig i sin fremstilling, men indtagende og mandig. Han udførte en hovedrolle i næsten alle skuespil, og hans sorgløse ungdommelighed stod glimrende til N. P. *Nielsens helte og Ryges barske vikinger. Olav Tryggvason i *Hakon Jarl* og Oluf i *Dronning Margaretha* som han kreerede var blandt de roller der klædte ham bedst, og i det repertoire

smeltede somanden Nicolai Reiersen i *Sparekasen*, som Henrik *Hertz skrev for ham, fuldkommen sammen med hans personlighed. H. var også vor første *Aladdin* (1839), og store folkelige succeser fik han som den første danske fremstiller af Kean, Ingomar i *Ørkenens Søn* og titelrollen i *Don Cæsar de Bazan*. I alt udførte han over 400 roller. Men da Michael *Wiehe fremstod virkede H.s deklamatoriske romantik som rutine mod sand lidenskab, og i sine senere år da han gik i lag med store karakterroller, fx Hakon Jarl, undgik han ikke det tomme bulder i spillet. H.s kunst tilhørte i udpræget grad ungdomstiden, hvad han iflg. fru *Heiberg ikke selv forstod. Under hendes sceneinstruktørrégime indskrænktes hans repertoire, og 31.5.1872 optrådte han sidste gang som baron Nilus i *Jeppe paa Bjerget*. – H. var i sin ungdom også teatret nyttig som forfatter, og seks af hans nationale, nu længst forglemte skuespil blev opført i tiden 1832–47; mest lykke gjorde *Slaget i Køge Bugt*. To gange gik H. frivilligt med i den første slesvigske krig: 1848 kommanderede han som månedsløjtnant en kanonbåd, og 1850 deltog han som adjutant i slaget ved Isted. Siden formede han sine oplevelser til artikler og bøger, blandt hvilke *Felttogene 1848, 1849 og 1850*, 1852 blev et meget populært skrift der også udkom på svensk. H. var formand for selskabet De danske våbenbrødre og bevarede sit helbred usvækket i sit lange otium. – H.s hustru Elisabeth (kaldet Elise) H. var kun seksten år da hun fulgte i sine forældres, skuespillerparret Hegers fodspor, og forberedt af moderen debuterede som *Emilia Galotti* (16.12.1827). Hendes ansigt var ædelt formet med store talende øjne, skikkelsen slank, bevægelserne yndefulde. Ud fra dette ydre gentog hun det nordiske kvindeideal i dansk skuespil-kunst som hendes mor og endnu tidligere madame J. *Rosing havde skabt. H. var lige så statuarisk ophøjet i sit spil som hendes jævnaldrende kollega fru Heiberg var lidenskabelig og nuanceret; de to unge skuespillere dannede en for teatret lykkelig modsætning. H.s dybe stemme og nøgterne temperament forbød hende at give udtryk for heftig erotik, men figurer med et „sløret“ sjæleliv kunne hun spille, og navnlig var hendes udseende fuldendt illuderende i roller som Signe i *Hagbarth* og Signe, Regisse i *Svend Dyrings Hus*, titelrollen i *Johanna d'Arc* og Olivia i *Viola*. Men hun individualiserede ikke; det var bestandig hende selv, hendes marmorhvide renhed der gik igen i de ca. 250 roller hun udførte, deriblandt Amalie i *Røverne*, Ingeborg i *Dronning Margaretha*, Sofie i *Erik og Abel*, Thora i *Hakon Jarl*. Hendes patetiske diktion passede kun dårligt i Scribes salonkomedier, men hun

evnede ikke at ændre sit idealbillede. Både hun og hendes mand var udprægede repræsentanter for en deklamatorisk stillestil, og de havde som kunstnere overlevet sig selv inden de forsvandt fra skuepladsen. H. optrådte sidste gang 8.5.1870 som Ingrid i *Brylluppet paa Ulfsbjerg*. – (W.H.) DM. 1849. R. 1852. F.M. 1.1884.

□Stukket af C. V. Bruun, 1829, som Chr. IV. Mal. af J. F. Møller udst. 1833. Litografi af E. Fortling, 1841, efter mal. af J. Friedländer. Litografi af E. Bærentzen, 1842, efter dette et par litografier, bl.a. til chokoladepapir. Silhouet af N. Chr. Fausing. Litografi 1851 efter tegn. af G. Salomon. Stengravering 1860. Træsnit 1867, efter dette et par træsnit 1872. Træsnit 1869 og af J. F. Rosenstand 1872. Mal. af H. Chr. Jensen, 1878 (Det kgl. teater), efter dette litografi og træsnit 1884. Træsnit 1880, 1896 og 1898. Klippet silhouet (Fr.borg). Foto.

Breve fra og til Johan Ludvig Heiberg, 1862-194. Efterl. papirer fra den Reventlovskes familiekreds, udg. L. Bobé V, 1902-197. Breve fra da. skuespillere, udg. Rob. Neiiendam II, 1912-14-18. Johanne Luise Heiberg og A. F. Krieger. En saml. breve II, 1915. – Elith Reumert: En race-slægt. Konferensråd Heger og hans sønner, 1917. C. L. N. Mynster: Nogle bidrag til lit. og æsthetik, 1871. Johanne Luise Heiberg: Et liv I-II, 1891 (5. udg. 1973-74). – Papirer i Kgl. bibl.

*Robert Neiiendam**

Holst-Knudsen, Carl, 1886–1956, landsretssagfører. * 28.5.1886 i Århus (Vor Frue), † 20.11.1956 sst. (Pauls). F: dyrlæge, slagtehusinspektør Jens Christian Knudsen (1858–1945) og Ane Margrethe Pouline Holst (1858–1924). Bindebreg 1915. ~ 7.9.1912 i Århus med Rigmor Helene Holm, * 14.5.1889 i Århus, † 20.6.1955 sst, d. af lærer, senere alterdegn Hans Christian H. (1861–1943) og Johanne Hermansen (1861–1942).

H.-K. blev student 1904 fra Marselisborg gymnasium og 1910 cand. jur. Fra 1919, efter en periode som fuldmægtig, drev han til sin død sagsførerforretning i Århus, fra 1923 som landsretssagfører. Forretningen blev hurtigt en af byens største med hovedvægten på advokatvirksomhed for erhvervslivet, fra 1939 i kompagni med broderen **Viggo H.-K.** (* 27.2.1898) der har ledet store byggeselskaber i Kbh. og Århus og haft talrige offentlige hverv vedrørende byggeforhold. Nær knyttet til Handelsbanken blev H.-K. medlem af en række aktieselskabsbestyrelser og ofte formand, bl.a. i selskaber som Korn- og Foderstof-Kompagniet og Thomas Ths. Sabroe & Co.

H.-K. kom 1925 i byrådet valgt af de konservative og sad her til 1933. Som repræsentant for byrådet blev han 1928 indvalgt i bestyrelserne for Universitetsundervisningen i Århus og for Uni-

versitetssamvirket – de to organer der var Århus univ. til den formelle universitetsstatus blev etableret. I Universitetsundervisningens bestyrelse blev H.-K. sekretær, mens formanden var Victor *Albeck. H.-K. tilhørte således ikke universitets-sagens første pionerer; men derimod blev det tidligt, allerede mens han var sekretær, klart at han havde talentet der kunne realisere det der var den usikre begyndelse i 1928, og indtil Albecks død dannede de to et par hvor Albecks idérigdom kom til sin ret tøjlet af H.-K.s nøgterne målrettedhed. Albeck døde 1933, og H.-K. blev formand for universitetsbestyrelsen – den selvejende institution havde da fået en sådan. Han fortsatte som formand til han 1956 gik af ved 70-års alderen. Det var kriseår, krigsår og sparetider han virkede under; men trods dette formåede han at skaffe penge, få bygget huse og at sørge for en rimelig personalevækst. Næppe nogen anden i det moderne Danmark har i den grad ene mand været institutionsbygger som H.-K. Det skete med en omfattende arbejdsindsats, fremsynethed og betydelige ofre. Gennem 30erne var hans sagsførerkontor samtidig administrationskontor for universitetet; da universitetet selv fik kontorer kom H.-K. der fast; han var på bestandige rejser til centraladministration og rigsdag, og han åbnede sit hjem for den repræsentation universitetet havde behov for – alt, også når det gjaldt rejserne, uden selv nogensinde at hæve penge for dette.

H.-K. skaffede store private midler både til selve universitetet og til studenterkollegierne. Her var han naturligvis støttet af sine nære forbindelser med det århusianske erhvervsliv, men også længere fra fik han penge. Han var tillidvækkende, og sagerne var skriftligt velmotiverede. Det var en usædvanlig situation at en privatmand således stod som universitetsleder, og indadtil kunne det undertiden give problemer over for lærerne (ordet prokuratorstyre forekom), men H.-K.s store tolerance over for holdninger og livsformer der ikke var hans førte til at problemerne ikke voksede sig store. Bemærkelsesværdigt er det at H.-K. i højere grad end de fleste lærere forstod at der til et universitet hører satellitter af videnskabelige institutioner (arkiver, museer, andre former for højere uddannelse, m. m.). Han arbejdede derfor også for oprettelse af sådanne og for at sikre deres drift; fra midten af 40erne ofte i snævert samarbejde med svigersønnen Troels *Fink. Nogle af sine erfaringer samlede H.-K. i et lille skrift *Nogle Bemærkninger om Forholdet mellem Aarhus Kommune og Aarhus Universitet* (1946, indgår i Acta Jutlandica, XVIII, 1946). – R. 1934. DM. 1942. K. 1952. □Mal. af Jø. Aabye (Århus univ.). Foto.

Holst-Knudsen, Carl

Andr. Blinkenberg i Acta jutlandica XXIX, 2, 1957 7-10. Borgere i byens råd, red. Ole Degn og V. Dybdahl, 1968. Kn. Illum i Århus univ. 1928-78, red. Gustav Albeck, 1978 = Acta jutlandica LI 159f.

Vagn Dybdahl

Holst-Knudsen, Viggo se **Holst-Knudsen, Carl**.

Holst-Sørensen, Niels, *1922, generalmajor. *19.12.1922 i Stakroge (Sdr. Felding sg.). F: mejeribestyrer, senere repræsentant Søren H.-S. (1890-1949) og Kirsten Marie Birgitte Jensen (*1896). ~5.4.1947 i Herning k. med Hjørdis Christiansen, *4.7.1926 i Kbh. (Skt. Stefans sg.), d. af overmontør Angelo Theodor Hans C. (1887-1976) og Astrid Kisbye (1889-1965).

H.-S. blev student 1941 fra Herning gymnasium, sekondløjtnant i hæren 1945, premierløjtnant 1946. Han overførtes 1951 til flyvevåbenet hvor han s.å. blev kaptajnløjtnant og n.å. kaptajn, oberstløjtnant 1958, oberst 1965 og generalmajor 1970.

Efter at have gjort tjeneste ved fodfolket kom H.-S. på flyverkursus 1947. Han gjorde derefter tjeneste ved hærens flyvetropper og hærens og søværnets flyveskole 1948-49. I 1950 var han ved jyske flyveafdeling og var 1950-51 i søværnets flyvevåsen. Da det selvstændige flyvevåben blev etableret 1951 blev H.-S. overført til dette værn hvor han var squadron-leader for de første thunderjets som de danske luftstyrker modtog. 1952-55 var H.-S. eskadrillechef og 1955-59 leder af operationsafdelingen på flyvestation Karup. 1959-60 blev han stabsuddannet i det norske luftvåben. 1960-63 chef for flyvestabens operationsafdelings planlægningssektion, derefter 1963-65 chef for flyvertaktisk kommandos operationsafdeling. 1965-68 var H.-S. stabschef ved flyvertaktisk kommando og ved chefen for de allierede flstyrker i Østersøområdet. 1968-70 var han chef for flyvestation Karup og 1970 blev han chef for flyvevåbenet. H.-S. har været medlem af udvalget vedrørende befalingsmandsuddannelsen og arbejdsklimaet i forsvaret (det såkaldte klima-udvalg) fra dets nedsættelse 1964 og af forsvarskommissionen af 1969.

Mere kendt af offentligheden blev H.-S. som bedste danske kort- og mellemstanceløber i 1940'erne. Han begyndte sin sportskarriere i Herning gymnastik forening (HGF) 1939 under ledelse af Børge Poulsen hvis nye systematisk opbyggede træningsmetode stimulerede hans interesse for atletikken. Af betydning for hans gennembrud blev desuden landstræner Sven Lundgrens nøje tilrettelagte træningsprogrammer baseret på intervaltræningsprincippet. Resultatet heraf blev verdensrekordtider med 1:48,9 sek. på

800 m og 47,6 sek. på 400 m (sidstnævnte danske rekord holdt i 27 år). Kendetegnende for H.-S. var en fair sportslig optræden og en sjældent spurtevne. Individuelt opnåede H.-S. at vinde alle DM i 400 m og 800 m løb fra 1943-47, og internationalt blev det til guld på 400 m og sølv på 800 m ved EM i Oslo 1946. H.-S. er indehaver af i alt 18 danske mesterskaber inden for atletik. Hans sidste officielle indsats for dansk idræt blev en finaleplads på 800 m ved OL i London 1948. Ved sit medlemskab af Danmarks olympiske komité og senest ved valget 1977 som dansk repræsentant i International Olympic Committee (IOC) efter Ivar Vind placeredes han centralt i debatten om den politiske og økonomiske infiltration af olympiske lege hvor hans standpunkt som IOCs er at friholde legene for uvedkommende politisk og kommerciel udnyttelse. - Tildelt Luftfartspokalen 1972 og Dansk Militært Idrætsforbunds Hæderstegn. - R. 1969. R. 1974. (Artiklen suppleret af H. Chr. Bjerg). □Foto.

Interview i Information 2.8.1977 og i Kristeligt dagbl. 30.9. s.å. - Berl. tid. 18.12.1972.

Arne Vangdrup

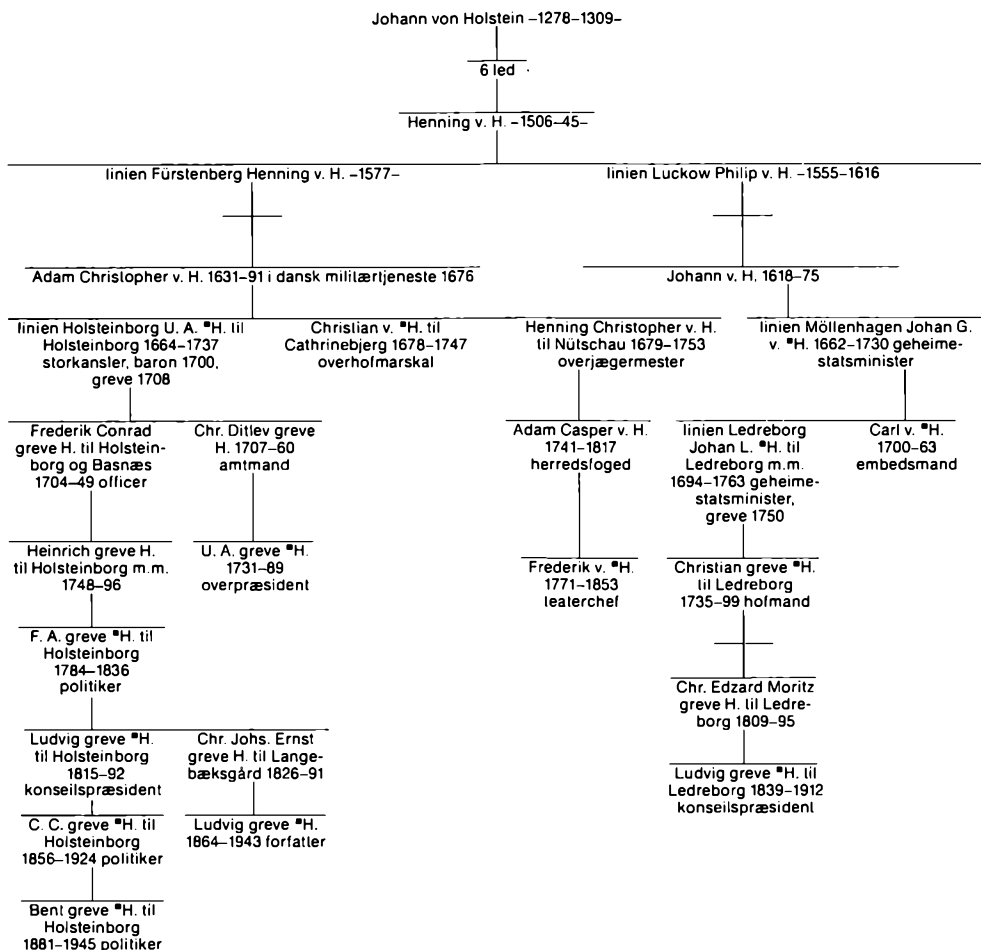
(von) Holstein

Mecklenburgsk uradel, hvis ældst kendte medlemmer levede i 1100-tallet.

Christian v. *H. (1678-1747) var ~ Bertha Scheel Schack, d. af officeren Joachim *Schack. Deres datter Berte var 2° ~ officeren Frederik greve *Ahlefeldt (1702-73). Hendes søstre Christine Catharine og Dorte Sophie var ~ hhv. samleren Christian greve *Danneskiold-Samsøe og søofficeren Christian greve *Danneskiold-Laurvig. U. A. greve *H. (1664-1737) var ~ Christine Sophie komtesse Reventlow, d. af storkansler Conrad greve *R. Hun var 1° ~ diplomaten Niels greve *Friis. F. A. greve *H. var ~ Vilhelmine komtesse Reventlow, d. af Ludvig greve *R. (1751-1801). Ludvig greve *H. (1815-92) var 1° ~ Bodil Joachimine Zahrtmann, d. af søofficeren C. C. *Z. C. C. greve *H.s søster komtesse Wanda var ~ overkammerherre Oscar O'Neill *Oxholm. Johan G. v. *H. var 2° ~ Charlotte Amalie v. Plessen, d. af officeren Samuel Christoph v. *P. Johan L. greve *H.s datter komtesse Elisabeth var ~ stiftamtmand Henrik *Brockenhuus. Christian greve *H.s (1735-99) datter komtesse Christine Caroline var 1° ~ officeren Clemens Aug. baron *Haxthausen.

Danm.s adels årbog II, 1885 170-202, og LV, 1938 II 1-81.

Nils G. Bartholdy

Holstein, Bent, lensgreve, 1881-1945, politiker. * 17.9.1881 i Kbh. (Garn.), † 15.6.1945 sst., begr. Holsteinborg. F: lensgreve C. C. *H. til Holsteinborg (1856-1924) og Ellen E. Lindholm (1858-1943). ~ 1° 17.12.1921 i Kbh. med Vilhelmine (Villy) Josephine Johanne Petersen, * 4.9.1880 i Kbh. (Johs.), † 3.1.1936 sst. (~ 1° 1902 med overretssagfører, senere bankdirektør, endelig landsretssagfører Emil Knud Levy, 1870-1934, ~ 1° 1893 med Inger Muus, 1872-94), d. af urtekræmmer, senere rentier Martin Anton P. (1851-1930) og Charlotte Amalie Kern (1854-1933). ~ 2° 12.12.1937 i Søllerød med journalist, forfatter Solveig Ingeborg Margaretha (kld. Vivian) Schepeler (pseudonym: David Strange, David Stranger), * 23.8.1908 i Stockholm (~ 1° 1927 i New York med ingeniør Jørgen Dietz-Clausen, * 1903, s. af redaktør C. C.

*Clausen og Grete Dietz; ægteskabet opløst 1934), d. af opfinder, ingeniør Herman Axel S. (1875-1926) og Henrietta Rotberg (1876-1952). H. blev student fra Østersøgades gymnasium 1900, cand. jur. 1906, volontør i udenrigsministeriet 1907, var attaché ved gesandtskabet i Paris 1908-09, fung. legationssekretær i Stockholm 1909-11, assistent i udenrigsministeriet 1912-13 og sluttede sin karriere i udenrigstjenesten som legationssekretær i Berlin 1913-14. Efter et par års arbejde på kbh.ske sagførerkontorer blev han overretssagfører 1917, men praktiserede ikke. Ved faderens død 1924 overtog han grevskabet Holsteinborg og var en årrække formand for sparekassen for grevskabet Holsteinborg og omegn samt medlem af bestyrelsen for Sorø amts landøkonomiske selskab. Under første verdenskrig lod H. sig marts 1918

Holstein, Bent

indruller i Canadas hær, men udtrådte et par måneder senere p.g.r.a. sygdom. Hans sympati lå hos de allierede, og han nærede et indædt had til ministeriet C. Th. Zahle, især til forsvarsminister P. Munch og udenrigsminister Erik Scavenius hvis neutralitetspolitik han anså for tyskvenlig. H. hørte til den aktivistiske Sønderjysk kreds af 1918, blandt hvis medlemmer en kreds omkring senere general E. "With tilskyndede Christian X til at afskedige ministeriet Zahle. H. udsendte 1919 pjecen *Det officielle Danmark i Krigens Skær* hvori han kritiserede regeringens „tyskerkurs“ på det voldsomme og opstillede et aktivistisk program for erhvervelse af Slesvig. Der indgik i hans holdning et antisemitisk element. „For vort Folk er efter min Formening nogle Tusinde fortysskede Jyder i Slesvig langt mindre farlige end de dansktalende Jødekapitalister i København af tysk Oprindelse og med tyske Sympatier og Forretningsforbindelser“, skrev han 8.5.1919 til folketingsmand J. S. "Vanggaard som han samarbejdede nært med i grænseagen. H.s indsats var især rettet mod gennemførelse af Dannevirkegrænsen. Han op tog forbindelse med danske i Mellemlesvig og med tysksindede der hvis Kielerkanalen internationaliseredes kunne ønske et samlet Slesvig. Han fik af Mellemlesvigsk udvalg fuldmagt til at repræsentere dets synspunkter over for freds-konferencen i Paris og opholdt sig dér marts-juli 1919. Det lykkedes ham at få Ejdersted medtaget i den tredje afstemningszone som var foreslået i udkastet til Versaillesfreden, men som udgik af den endelige traktat efter protest fra regering og folketing. H. argumenterede dernæst over for de allierede for at få den ikke realiserede 3. zone rømmet af tyske myndigheder før afstemningen i zone 1 og zone 2, men uden resultat selv om hans synspunkt vakte opmærksomhed, især i Frankrig. Efter sin tilbagekomst fra Paris kastede H. sig i taler, pjecer og artikler ud i en ihærdig agitation for Flensborgbevægelsen og medvirkede i den sidste fase af With-kredsens bestræbelser for at få ministeriet Zahle styrtet. H.s indsats i grænsekampen var baggrunden for at de konservative i Århus opstillede ham ved aprilvalget 1920. Han opnåede mere end dobbelt så mange stemmer som de to andre konservative kandidater i Århus amt tilsammen og indledte sit 15-årige medlemskab af folketinget som medlem af den konservative folketingsgruppe. H. beherskede et stort stof og havde et skarpt blik for problemer og kernen i en sag. Han besad fremragende polemiske evner og vekslede i sin form mellem elegance og uhørt voldsomhed. Han lyste ofte op i en debat ved sin indsigt i stoffet og sin oratoriske begavelse, men pådrog sig også til

påtale fra folketingets formand for ubeherskede udfald. Hans demonstrative hævde af egne synspunkter gjorde det svært for ham at indordne sig under sit partis ledelse. Da de konservative 1922 sluttede forlig med venstre om forsvaret stillede han uden at underrette sin gruppe egne ændringsforslag og egen dagsorden og sagde om forliget: „Den konservative Politik har i den forløbne Samling revet sig på adskillige Torne der gror langs Venstregaardmændenes krogede politiske Biveje. Den har faaet dyppt sin Fane i mangel en lille Mudderpøl“. H. ekskluderedes af den konservative folketingsgruppe og var de kommende år løsgænger med støtte fra Aarhus Stiftstidende, Jyllandsposten og flertallet af den konservative vælgerforening i Århus som også en tid var udelukket fra den konservative landsorganisation. H. ønskede konservatismen frigjort fra det nære samarbejde med venstre. Han angreb skarpt statsgarantien til Landmandsbanken under ministeriet Neergaard og udgav den stærkt polemiske pjeces *Landmandsbankens Dødskamp og Livlægenes Bulletin*, 1926 og gik imod traktaten med Norge om Østgrønland 1924. Danmarks internationale stilling var et ledende motiv i hans politik, og da Norge uanset traktaten okkuperede en del af Østgrønland skrev han pjecen *Østgrønland og dansk Statskunst*, 1931. Regeringen Staunings afrustningsforslag og de radikales udenrigs- og forsvarspolitik havde i ham en uforsonlig modstander, og da Christmas Møllers brud med venstre 1929 førte til regeringens Stauning-Munch nærmeste H. sig venstre. Han fremførte nu med saglig indsigt landbrugets interesser, talte dec. 1931 de nødstedte sønderjyske landmænds sag, kom i modsætningsforhold til Århus-konservatismen og lod sig ved valget 1932 vælge af venstre i Sønderjylland. Han fandt sig heller ikke til rette i dette parti, gik mod det ved Kanslergadeforliget og udtrådte april 1934 sammen med Valdemar Thomsen af venstre og dannede partiet de uafhængige, men fulgte ikke dets tilknytning til LS og omdannelse til det frie folkeparti. Ved valget 1935 genopstillede han ikke og nærmede sig Frits Clausens DNSAP. 23.1.1935 talte han i DNSAPs kbh.ske afdeling om publikum og presse og rettede et hårdt angreb på redaktør Nic. "Blædels udenrigspolitiske foredrag i radioen, senere udgivet som pjeces: *Systemet-Pressen-Publikum*, 1935. I de følgende år skrev han artikler i Fædrelandet og udsendte 1943 pjecen *Et Folk uden Føring 1939-43*. Efter befrielsen interneredes H. af modstandsbevægelsen, fik lungebetændelse under interneringen og døde på hospitalet i Kbh. 15.6.1945. – Hofjærgermester 1925. □Tegn. 1892. Afbildet på karikaturer 1922

af H. Jensenius og af Alfred Schmidt (Fr.borg). Mal. af H. Dohm, 1929, og 1931. Tegn. af Hans Bendix (Kgl. bibl.). Foto.

Interview i Tilskueren XLI, 1924 I 73–83. André Tardieu og Fr. v. Jessen: Slesvig på fredskonferencen, 1926. Tage Kaarsted: Påskekrisen, 1968. Århus-konservatismen 100 år, red. Henry A. Robæk og Lars P. Gammelgaard, 1973. Troels Fink: Da Sønderjylland blev delt 1918–20 I–II, 1978. – Papirer i Rigsark.

Helge Larsen

Holstein, Frederik Conrad Christian Christopher, lensgreve, 1856–1924, politiker. * 3.8.1856 på Holsteinborg, † 16.7.1924 sst., begr. sst. F: lensgreve Ludvig *H. (1815–92) og Bodild J. Zahrtmann (1830–76). ~ 15.11.1880 i Kbh. (Garn.) med Ellen Elisabeth Lindholm, * 8.11.1858 i Kbh. (Garn.), † 29.1.1943 på Holsteinborg, d. af ritmester, kammerjunker, senere oberst, kammerherre Vilhelm L. (1818–92) og Caroline Ottilde Frederikke Vilhelmine Elisabeth Hedemann (1830–90). – Far til Bent *H. H. blev student fra Roskilde katedralskole 1876, lærte landbrug på Lyngbygård ved Brabrand, blev landbrugs kandidat 1880, drev Sjællerupgård ved Karrebæksminde 1884–90, blev derefter forpagter af grevskabet Holsteinborg og overtog det ved faderens død 1892. Han gik i faderens fodspor lokalt og i landbrugsorganisationer, men fik ikke samme stærke position. Han var medlem af Holsteinborg-Venslev sogneråd 1894–1921, formand fra 1895, formand for Holsteinborg og omegns sparekasse og patron for opdragelseshjemmet Holstensminde, formand for Sorø amts kvægavlsforeninger 1887–98, for statshingsteskuekommissionen 1888–96, for statsdyrskuekommissionen 1894–96 og næstformand for Sorø amts landøkonomiske selskab 1888–97. I slutningen af 1890'erne gik han ind i Indre mission og gjorde et stort og betydningsfuldt arbejde for bevægelsen i nært samarbejde med Vilhelm *Beck. Fra 1896 var han medlem af Magdalenehjemmets bestyrelse, fra 1897 af Indre missions og Kbh.s kirkefonds bestyrelse og fra 1906 medlem af forretningsudvalget for Indre mission. Han prægede i betydelig grad bevægelsens ledelse og var hyppigt taler i missionshuse landet over. Sømands- og herregårdsmissionen havde hans særlige interesse. Fra 1901 sad han i bestyrelsen for Indre missions højskole i Haslev. – H. indvalgte i landstinget for 3. kreds 1910. Han stod i den første tid uden for partierne, men indmeldte sig så i højre der valgte ham ind i finansudvalget. Han beskæftigede sig dog navnlig med kirkelige og nationale spørgsmål, havde klare og konsekvente standpunkter og en kvik, slagfærdig debatform. Som Indre missions repræsentant havde han været medlem af det

kirkelige udvalg 1904–07 og stillede i rigsdags-samlingen 1911–12 et forslag til kirkeforfatning, som kun højre interesserede sig for. Ved opløsningsvalget juli 1914 efter at højre havde gjort obstruktion mod grundlovssagens behandling i landstinget opnåede H. ikke genvalg og var derefter en interesseret iagttager af det politiske liv, nu og da med temperamentsfulde avisindlæg om forsvar og Sønderjylland. – Hofjægermester 1892. – R. 1894. DM. 1914. □ Mal. af Vilh. Luplau. Mal af ubekendt, ca. 1890. Mal. af Knud Larsen, 1908, hertil forstudie. Mal. ca. 1904. Af-bildet på tegn. af Alfred Schmidt (Fr.borg). Foto.

Chambellan [C. Dahlstrøm]: Danske jordrotter, 1911. Vort land 21.9. og 1.10.1915. Tiden 1.10. s.å. Nationaltid. 17.7.1924. Berl. tid. s.d. Kristeligt dagbl. s.d. A. Fibiger i Indre missions tid., 1924 361–66. [A.] Busch sst. 415f. Bent Holstein: Til minde om min fader lensgreve F. C. C. Holstein-Holsteinborg, 1925. Estrid Bech i Danske hjem ved århundredskiftet, red. Povl Bagge I, 1947 164–85. Hjemliv og trosliv, red. Emil Steenvinkel XVII, 1950 6–81. Paul Holt: Indre mission 1861–1961, 1961. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Helge Larsen (P. Stavnstrup)

v. Holstein, Carl, 1700–63, oversekretær. * 16.2.1700 i Oldenburg, † 6.2.1763 i Kbh. (Holmens), begr. i Lübeck (Ægidii k.). F: overlænddrost, senere statsminister Johan Georg v. *H. (1662–1730) og Ida F. J. Bülow (1677–1725). ~ 1° 22.7.1735 på Lammershagen med Hedevig Benedicte Christine Ahlefeldt, * 19.3.1708, † 24.2.1741 i Slesvig, d. af Volf Christian A. til Lammershagen og Perdöl (1663–1722) og Margrethe Hedevig Buchwald (1684–1760). ~ 2° 16.2.1748 i Fredericia med Dorothea Anna Margrethe Ahlefeldt, * ca. 1712, † 29.7.1759 på Re-traite (Holmens) (~ 1° 1735 med baron Carl Ludvig Pincier Königstein, 1701–42), d. af overjægermester Claus A. til Geltingen og Márkær (1675–ca. 1745) og Anna Margrethe Ahlefeldt (1683–1748). – Bror til Johan Ludvig *H. H. studerede udenlands, 1719 i Leiden, blev kammerjunker hos prins Carl 1719, ved kongens hof 1722 og kammerherre 1730. N.å. ansattes han som regeringsråd i overretten på Gottorp og landråd, og blev 1735 l. deputeret i det slesvig-holstenske lokale reteskammer. 1741–46 var han amtmand i Gottorp og Stapelholm; 1744 blev han ambassadør i St. Petersborg hvor det lykkedes ham nogenlunde at genoprette Danmarks gode forhold til Rusland idet der 1746 sluttedes en forbundstraktat på femten år mellem de to stater. Efter Christian VI's død, da marinens bestyrelse omordnedes og Frederik *Danne-skiold-Samsø afskediges, kaldtes v. H. 1746 til det betroede embede som oversekretær for søetaten

v. Holstein, Carl

præsæs i admiralitetskollegiet hvilken stilling han beklædte til sin død. v. H. besad ikke noget jordegods, men ejede 1752–60 landstedet Retraitte, det nuværende Skodsborg. – Gehejmeråd 1738. Gehejmekonferensråd 1747. – Hv. R. 1735. L'union parfaite 1747. Bl. R. 1752. □Mal. af P. Wichmann, 1741 (Fr.borg). Mal. af P. Als, 1753 (sst.) og 1755 (Ledreborg).

Hist. t.2.r.II, Kria. 1880 139. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 II, 1894 242–48. Chr. Elling: Holmens bygningshist., 1932. Danske gesandter og gesandtskabspersonale indtil 1914, ved E. Marquard, 1952.

*Povl Engelstoft**

v. Holstein, Christian Frederik (Friedrich), 1678–1747, overhofmarskal. * 8.5.1678 i Kiel, † 29.12.1747 på Cathrinebjerg. F: Adam Christopher v. H. til Netzeband og Buchholtz (1631–91) og Cathrine Christine Reventlow (1647–1704). ~ 13.7.1704 med Bertha Scheel Schack, * 20.7.1679, † 21.9.1727, d. af generalmajor Joachim S. (1628–1700, ~ 1° 1657 med Anna Dorothea Schack, 1640–69, ~ 3° 1696 med Elisabeth Rosenkrantz, 1657–1721, ~ 1° 1682 med Knud Gyldenstjerne, 1652–82) og Dorothea Sophie Seefeld (1650–82). – Bror til U. A. *H. (1664–1737).

v. H. kom tidligt ind i hæren, blev 1694 fænrík ved prins Frederiks regiment, 1695 sekondløjtnant, 1699 premierløjtnant, s.å. kar. kaptajn, 1701 major og forsat til grenadererne og 1707 oberstløjtnant, dog uden gage og kompagni, i det ostsjællandske nationale infanteriregiment. Senere blev han kammerjunker hos prins Carl og amtmand over prinsens godser hvilken stilling han fratrådte 1718, kammerherre og ved Anna Sophie Reventlows ophøjelse til dronning 1721 overhofmester hos hende og kort efter overhofmarskal hos Frederik IV. Som sådan blev han 1721 sat i spidsen for det norske matrikuleringsarbejde, og da kongen havde fået øje for at v. H. sad inde med betydelige administrative evner afskedigede han ham 1724 fra overhofmarskalstillingen og gjorde ham til præsæs i politi- og kommercekollegiet (indtil 1730). 1729 blev v. H. stiftamtmand i Sjælland og amtmand i Roskilde og Tryggevælde amter, men mistede allerede n.å. disse embeder. – v. H. var en hæderlig, arbejdsom og frimodig mand, om han end stundom ved alt for stor frimodighed kunne støde an mod hofetiketten. Også efter at han havde opgivet amtmandskabet over prinsens godser stod han på den venligste fod med prins Carl og Sophie Hedevig og varetog med iver sit herskabs tarv. Han ejede Cathrinebjerg i Sengeløse sogn. – Etatsråd 1713. Gehejmeråd 1746. – Hv. R. 1721.

C. H. Brasch: Vemmetoftes hist. II, 1860. Amtmandsbogen, 1660–1935, ved Palle Rosenkrantz, 1936.

*Povl Engelstoft**

Holstein, Christian Frederik (Friedrich), lensgreve, 1735–99, hofmand. * 10.5.1735 i Kbh. (Slotsk.), † 15.6.1799, begr. i Kbh. (Frue k.). F: lensgreve Johan Ludvig *H. til Ledreborg (1694–1763) og Hedevig Vind (1707–56). ~ 1° 20.8.1757 på Ledreborg med komtesse Christiane Caroline Reventlow, * 22.4.1739 på Brahetrolleborg, † 28.2.1762 i Kbh. (Frue), d. af greve Conrad Ditlev R. til grevskabet Reventlow (1704–50) og prinsesse Vilhelmine Augusta af Slesvig-Holsten-Nordborg-Plön (1704–49). ~ 2° 10.3.1769 på Christiansborg med rigsfriherreinde Charlotte Elisabeth Henriette zu Inn- und Knyphausen, * 3.2.1741, † 18.5.1809 på Vallo, d. af rigsfriherre Carl Philipp zu I. u. K. (1711–94) og komtesse Sophie Charlotte Wedel (1708–65). Som søn af den indflydelsesrige oversekretær i kancelliet begyndte H. naturligt sin karriere inden for centraladministrationen hvor han allerede for sit 17. år ansattes som ulønnet sekretær. 1754 blev han assessor, 1760 højestereassessor, 1762 direktør i generalpostamtet samt medlem af missionskollegiet. 1768 forlod han embedsvejen for helt at hellige sig hofstillingen. Han blev overhofmester hos dronning Caroline Mathilde 1768, og n.å. overtog han overstaldmesterens charge. Efter omvæltningen 1772 blev han overhofmarskal, 1780 overjægermester. Som overhofmarskal deltog han i ledelsen af teatret, dog uden at gøre sig synderlig gældende. 1763 overtog han Ledreborg efter sin far. Hans anden hustru var overhofmesterinde hos dronning Caroline Mathilde og fra 1799 til sin død dekanesse på Vallo. – Kammerherre 1755. Gehejmeråd 1768. Gehejmekonferensråd 1774. – Hv. R. 1766. L'union parfaite 1766. Bl. R. 1783. □Mal. ca. 1766. Fremstillet på stik af Caroline Mathildes bortrejse, 1772. Mal. af U. F. Beenfeldt (Ledreborg), gentagelse 1778 (Fr.borg); lille mal., måske efter foregående. Afbildet på W. Haffners mal. af selskaber 1781 (Rosenborg) og 1794 (Jægerspris). Silhouet (Fr.borg).

Harald Jørgensen

Holstein, Frederik (Friedrich) Adolph, lensgreve, 1784–1836, godsejer, politiker. * 18.10.1784 på Waterneverstorf, † 21.5.1836 på Holsteinborg, begr. sst. F: lensgreve Heinrich H. til Holsteinborg (1748–96) og rigsgrevinde Friderica Christiane Maria Rantzau-Breitenburg (1762–1831). ~ 4.5.1808 på Brahetrolleborg med komtesse Vilhelmine Juliane Reventlow, * 30.7.1788 på Brahetrolleborg, † 8.10.1868 på Holsteinborg,

d. af greve Ludvig *R. til Brahetrolleborg (1751–1801) og Anna Sybilla Schubart (1753–1828). – Far til Ludvig *H. (1815–92).

H. fik sin første uddannelse ved tyske universiteter idet han blev indskrevet ved universitetet i Kiel og studerede nogle år her og i Göttingen. Derefter kom han 1807 til Kbh. hvor han n.å. tog den latinske juridiske eksamen. S.å. giftede han sig og flyttede ind på Holsteinborg der under hans umyndighed var blevet bestyret af Chr. D. *Reventlow (1748–1927). 1808–36 sad H. som godsherre her, og man kan trygt sige at intet gods i Danmark har haft en mere omsorgsfuld og human leder i de vanskelige år i begyndelsen af 1800-tallet. Han tiltrådte sin ansvarsfulde stilling midt i en vanskelig overgangsperiode, og under hans styre faldt den sværeste økonomiske krise som dansk landbrug længe havde oplevet. H. red stormen af for sig og sine mange undergivne, og det var ligesom de onde år ansprede ham til at gøre en yderligere indsats for det lille „kongeriges“ beboere hvis velfærd forsynet havde betroet ham. H. følte tungt dette ansvar. Hans ungdom var faldet i de mærkelige og løfterige år da det menneskelige ideal havde krystalliseret sig i ønsket om at blive en god og nyttig borger, og hvor en rastløs virketrang udfoldedes for at nå dette mål. Også for H. lød disse toner, men modsat så mange af tidens rationalistiske personligheder havde dette kald for ham en langt dybere betydning. H. var en alvorlig og dybt greben kristen for hvem kravet om omsorg for næsten var et helligt bud og ikke en borgerlig pligt, og det ansvar der hvilede på hans skuldre bestod ikke blot i at sørge for de undergivnes timelige, men også deres åndelige vel. Denne dybt forankrede pligtfølelse drev ham til ustandselig til at syle med forbedringer og planlægge forandringer. Undertiden greb hans rastløse ånd fejl. Han så nok det rigtige men overså at forholdene ikke var modne for forandringen, og han evnede ikke altid at finde de nødvendige medhjælpere. Men trods mange fejlslagne forsøg og skuffede forventninger bevarede han stadig sin ungdommelige begejstring og sin levende virketrang, og mens mange af hans standsfæller i de onde år efter 1814 mistede deres ungdomsdrømme bevarede H. sine friske og levende.

Med utrættelig iver kastede H. sig ud i arbejdet for sit store gods' økonomiske udvikling. 1809–11 afløstes hoveriet, og hovedgårdens drift blev betydelig forbedret. Desuden arbejdede han på en forstandigere drift af bondejorden og sørgede for ved nye fæstebrevs udstedelse at der blev indføjet faste regler for sædskifte. Også have dyrkning og husflid fremmede han ligesom han tog initiativet til oprettelse af håndgerningsko-

ler. En sparekasse og en assurancekasse for heste og kvæg blev indrettet på godset og havde god fremgang mens derimod forskellige fabriksanlæg strandede. De vanskelige år efter 1818 lagde naturligvis utallige hindringer i vejen for H.s mange foretagender, men da tiderne blev bedre tog han atter arbejdet op og stiftede 1833 Soro amts landøkonomiske selskab.

På egen bekostning oprettede H. flere skolebygninger og med stor iver kastede han sig over skoleplanernes indretning og deltog også i den offentlige debat om gavnligheden af den indbyrdes undervisning. Han var en flittig besøgende i de forskellige skoler og arrangerede hvert år fester for børnene i Holsteinborgs store have. For de lidt ældre børn og for de voksne indrettedes der aftenskoler. Gennem skolen håbede H. ikke alene at dygtiggøre sine undergivne til dagens arbejde, men de skulle også herigennem modtage en gavnlig åndelig påvirkning. Derfor blev religionsundervisningen et af de vigtigste fag, og H. overvågede med flid at børnene blev oplært i troen på Guds faderlige kærlighed og at de lærte at leve et fromt og godt liv. Derimod ønskede han i begyndelsen ikke at „Syndsforladelsen for Christi Skyld“ skulle berøres. På dette punkt skete der en afgørende ændring da H. i 20erne kom under påvirkning af Lauenburgeren J. Freytag som han havde engageret til huslærer for sine børn. Denne mand vakte endvidere H.s interesse for missionssagen. Han oprettede et særligt missionselskab der 1833 forenedes med det af B. F. *Rønne stiftede, og han tog initiativet til udgivelsen af et missionsblad. Selskabet arbejdede hovedsagelig ved uddeling af bibler og traktater. Også på et andet punkt kom H.s voksende religiøse interesse til syne. Den gudelige bevægelse fik et fristed på Holsteinborgs gods. H. var ivrig efter at få ansat præster der havde brudt med rationalismen, og han gav en af de ivrigste forsamlingsmænd, R. Ottesen, en gård i fæste og tog en anden af lederne, Rasmus *Sørensen, til skolelærer. Det stred mod hans opfattelse at formene almuefolk at samles om bibellæsning og salmesang, men da disse møder udviklede sig til store forsamlinger hvor man agiterede og kritiserede på en voldsom og heftig måde forsøgte han at skride ind, bl.a. ved udgivelsen af et lille skrift *Nogle Ord til Christendommens Venner paa Grevskabet Holsteinborg*. 1834, men uden nævneværdigt resultat.

Med stor interesse beskæftigede H. sig med filantropiske spørgsmål. Fattigvæsenets bedre indretning i land og i by var disse års vanskeligste problem, og i det nærliggende Slagelse gik pastor Hans *Bastholm i gang med spørgsmålet med stor iver. H. fik lyst til at efterligne ham, og

1811 oprettedes i hovedbygningen på Fuirendal et såkaldt hospital hvortil der var knyttet en art fabriksvirksomhed. Men forsøget glippede, og hele anstalten kostede mange penge. Kun den del af virksomheden opretholdtes der havde til formål at tage sig af fattige og hjælpeløse børn. På H.s sølvbryllupsdag indviede man et særligt institut der skulle have til formål at uddanne disse børn til gode agerdykere, og H. havde den lykke i bestyrer Anders "Stephansen fra Ålborg at få en mand der evnede at lede dette foretagende frelst gennem skærene. Efter H.s død flyttedes institutionen bort fra Fuirendal til Hjortholm hvor den fik navnet Holsteinsminde. Også for „moralisk fordærvede“ børns forbedring interesserede H. sig, en del af disse optoges midlertidigt på anstalten i Fuirendal, men da de ikke passede her købte H. gården Flakkebjerg til dem.

Den mangesidige virksomhed på Holsteinborg optog i flere år ganske H.s arbejdskraft og forhindrede ham i i større grad at beskæftige sig med problemer der lå uden for godsets område. Dog må det nævnes at Ejds voldforsamlingens sammentræden 1814 begejstrede ham i den grad at han på eget initiativ udarbejdede et helt forfatningsforslag som han oversendte prins Christian. I dette forslag havde han nedlagt sine ønsker om at befolkningen måtte få indflydelse på regeringen og samtidig tilladelse til i skrift og tale at slå til lyd for forbedringer. Selv deltog han i den offentlige debat om skolespørgsmålet, og da filhellenismen i 20erne som en bølge gik hen over Europa, udsendte han et lille skrift *Grækernes Sag i Danmark*. 1827, og to år senere offentliggjorde han *Bidrag til Danmarks Kronike for Aaret 1828*.

Det er kun naturligt at en mand med H.s interesse for det almene vel med begejstring 1831 modtog budskabet om at landsfaderen havde besluttet sig til at give landet en forfatning. I løbet af kort tid havde han et lille skrift færdigt *Om de danske raadgivende Proviandsialstænders Væsen og Værd*, 1831, hvori han søgte at vejlede sine medborgere om de nye pligter og rettigheder som forfatningen ville give. Samtidig havde han naturligvis til hensigt at påvirke regeringen under dens arbejde med at udforme de nærmere bestemmelser, og H. tog varmt til orde for at man samtidig med at man gav en rigsforfatning også grundlagde et virkeligt kommunalt selvstyre. Skriftet vidner om at H. var kommet til sin politiske overbevisning ved et flittigt og ihærdigt studium af udenlandsk politisk litteratur. Det blev imødegået både af C. N. "David og af den unge Orla "Lehmann, og H. fik anledning til at udsende endnu nogle bemærkninger som blev så

meget læst at skriftet måtte trykkes i et nyt oplag.

H.s centrale stilling i den litterære debat om den nye stænderforfatning gjorde det naturligt for regeringen at kalde ham til at deltage i de oplyste mænds forsamling 1832, og med megen iver deltog han i debatten. Hans forskellige forsøg på at udvide reglerne for valgret og valgbarhed strandede på regeringens modstand, men han fik sat igennem at forhandlingerne i stænderne skulle bringes til offentlighedens kundskab gennem udsendelse af et særligt stænderblad. Efter at være hjemkommet til Holsteinborg forsøgte han ved en direkte henvendelse til kongen at vinde denne for en videre udvikling af forordningen og et større kommunalt selvstyre, men Frederik VI afviste hans forslag med følgende ytring: „Den gode Grev H. mener det meget godt, men han overlægger ej altid sine Forslag“. I den første stænderforsamling i Roskilde 1835–36 mødte H. som kongevalgt medlem, og han var en af godsejerklassens flittigste repræsentanter. Som talsmand for standens snævrere interesser optrådte han imidlertid ikke. Under hele det forberedende arbejde havde H. understreget, at de stænderdeputerede ikke måtte føle sig som repræsentanter for en snæver befolkningsklasse men at de burde betragte sig som repræsenterende hele nationen og tage hensyn til almenhedens ønsker og interesser. At H. selv forsøgte at følge dette høje ideal viser hans deltagelse i debatterne om retsforholdet mellem godsejer og bonde og om den vigtige hoversag. Modsat mange af sine standsfæller indtog han her et mæglende standpunkt og bidrog sit til at afsvække modsætninger der let kunne have udsat den nye institution for en svær belastningsprøve. I den store tolddebat deltog han med et rent liberalistisk indlæg, mere udtrykkeligt end de københavnske handelsmænd, mens han i finanssagen energisk tilbageviste oppositionens krav om indskrænkninger i hoffets forbrug med det utilbørlige i sådanne ønskers udtalelse. Drøftelsen af en ny kommunallov for byerne optog ham meget, men han kritiserede magistratens alt for store indflydelse og stillede selv forslag om at der skulle oprettes amtsråd. Det sidste forslag gik han dog ind på at trække tilbage, og det samme gælder det af ham stillede andragende om frigivelse af neger-slaverne. I spørgsmålet om fuldkommen offentlighed indtog han et mæglende standpunkt, idet han afviste pressens adgang til moderne, men tog til orde for at forhandlingerne blev aftrykt fuldstændigt, en opfattelse, som forsamlingens flertal sluttede sig til. Samme held havde han med sin stilling i trykkefrihedssagen. „Tankens Yttring maa være frie som Tanken selv“, hævdede

han, derfor er tiden ikke inde til strengere straffebestemmelser. Så godt som hele forsamlingen sluttede sig til denne opfattelse, og i overenstemmelse hermed blev betænkningen affattet. I slutningen af febr. 1836 sluttede stænderforsamlingen, men det uvante og forcerede arbejde havde overanstrengt ham og han døde ud på foråret. Ved stænderforsamlingens åbningsmøde 1838 holdt A. S. *Ørsted en smuk mindetale over ham. 1818–20 medlem af Nationalbankens repræsentantskab. – Kammerherre 1812. – R. 1826. □Mal. af Just Michael Hansen, 1837 og af C. A. Jensen s.å., efter dette litografi samt træsnit 1874 og træsnit af H. P. Hansen, 1880. Relief på mindestøtte 1870 (Holsteinborg, haven). – Mindesten (Holsteinborg kgd.).

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekræds, udg. L. Bobé I–X, 1895–1931. Danske politiske breve, udg. Povl Bagge og P. Engelstoft I, 1945. – J. A. L. Holm: F. A. greve af H., 1844. Rasmus Sørensen: Mit levnetsløb, 1847. J. A. Hansen: Politiske skildr. af afdøde da. mænd I, 1854 22–54. Chr. Nielsen: Holsteinsminde, 1875 39–56 (også i Hindholm X, 1875 57–75). J. J. Nielsen: En kort fremstilling af lehnsgreve F. A. Holstein-Holsteinborgs liv og virken, 1883 (optr. i Bent Holstein: Til minde om min fader F. C. C. Holstein-Holsteinborg, 1925 7–40). J. H. Monrad i Dansk kirketid., 1894 369–75. E. G. Tauber i Pers. hist. t.6.r.IV, 1913 49–52. Johs. Vedel i Årbog for hist. samf. for Sorø amt VIII, 1920 1–57. Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s hist. I, 1931. H. Begtrup: Dansk menighedsliv II, 1932. Asger Lomholt: Det kgl. da. vidensk.s selsk. 1742–1942, 1950 322f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Harald Jørgensen

Holstein, Frederik, 1704–49, se **Holstein, U. A.**, 1664–1737.

v. Holstein, Frederik (Friedrich) Conrad, 1771–1853, officer, hofmand, teaterchef. * 19.2.1771 i Store Heddinge, † 21.7.1853 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: by- og herredsfoged Adam Casper v. H. (1741–1817, ~ 1° med Birgitte Nielsdatter Schandorph (~ 1° 1746 med månedsløjtnant Hans Wandel, † 1753), ~ 3° 1788 med Anna Marie Lund, † 1799) og Dorothea Marie N. N. (ca. 1737–88). ~ senest 1813 med Anna Cathinka Risting, * 22.5.1782 i Kbh. (Trin.), † 4.9.1843 sst. (Garn.), d. af skræddermester Hans R. og Anne Olsdatter. – Far til Wilhelm *Holst.

v. H. blev 1791 løjtnant i det sjællandske infanteriregiment, men overgik 1793 til livgarden til fods og gjorde så megen lykke ved hoffet at han 1799 blev fast kammerjunker hos kronprins Frederik, hvorefter han tog sin afsked fra hæren. Englændernes angreb 1801 kaldte mænd fra alle livsstillinger under våben, og 15.4. approberede Christian VII at „et Jægerkorps, som adskillige

unge Mænd have forenet sig om at oprette under Anførsel af Kammerjunker Holstein, maatte føre Navn af Kongens Livjægerkorps“. Dets styrke blev efterhånden 400 mand, og v. H. fik som chef majors rang. Ved englændernes genkomst 1807 blev „livjægerne“, med hvilke herregårdsskytterne forenede sig, næsten daglig anvendt af Kbh.s kommandant til rekognoscering; de blev populære ved deres mod under udfaldene gennem Nørreport og fra Citadellet mod Classens Have 28. og 31.8. i hvilken anledning korpset og dets officerer hædrede med samme rang som linjetropperne, og siden blev Holsteinsgade på Østerbro opkaldt efter v. H. Han vedblev frem til 1842 at være chef for kongens livjægerkorps. Fra 1808 var han kammerherre hos dronning Marie Sophie Frederikke og oberstløjtnant, 1812 blev han oberst, 1826 overceremonimester, 1828 generalmajor, n.å. overfører for drabantkorpset og endelig 1838 generalløjtnant. Ved hærordningen 1842 fik han afsked. – Hvad der foruden forholdet til „livjægerne“ gav ham navn var hans ledelse af Det kgl. teater som han styrede fra 1811 til 1840, et længere tidsrum end nogen chef i skuepladsens historie. v. H. var den typiske hofteaterleder i enevældens dage, altid værnende om kongehusets og hærens interesser, men uden litterær dannelse; derimod havde han god forstand på skuespilkunst og interesse for musik. Men efter hans økonomiske meddirektør Jonas *Collins mening var han „i højeste Grad svag“. Når han alligevel kunne beklæde sin stilling i en menneskealder det ikke alene et vidnesbyrd om hans gode forhold til kongehuset, men om at perioden var teatrets „guldalder“, hvor blandt de hjemlige digtere A. *Oehlenschläger, J. L. *Heiberg og Henrik *Hertz prægede repertoiret, mens store sceniske begavelser som J. C. *Ryge, N. P. og Anna *Nielsen, C. N. *Rosenkilde, L. *Phister, fru *Heiberg og August *Bournonville fremstod. Ingen anden dansk teaterchef har i tilsvarende grad været begunstiget af skæbnen, og v. H.s tolerance – Knud Lyne *Rahbek sagde, at „han var bange for Alt uden Kugler og Krudt“ – havde i hvert fald det fortrin at kunstnerne fik lov til at udfolde sig i mindre stramme tøjler end man kendte før v. H.s tid. Med Frederik VI's død var hans periode afsluttet, men han levede længe nok til at se tingenes tilstand efter grundloven da Heiberg i sin reformiver sendte ham adgangskort til en ståplads som v. H. afviste med ordene: „Jeg skal aldrig sætte min Fod i Teatret“. – Kammerjunker 1798. – R. 1809. DM. 1812. K. 1817. S. K. 1829. □Stik af Chrétien. Afbildet på satirisk stik 1819, formentlig af P. E. Bernth. Mal. af C. W. Eckersberg, 1825 (Livjægerskydeselskabet), efter dette min. af Matthias Casse ca.

v. Holstein, Frederik

1826 (Fr.borg) samt flere litografier, bl. a. af L. Fraenckel, og træsnit, bl. a. af H. P. Hansen, 1873. Litografi. Stik af A. Hansen og et stik i samme type 1843.

Breve fra da. skuespillere og skuespillerinder, udg. Rob. Neiiendam II, 1912 fl.st. – Th. Overskou: Den danske skueplads IV, 1862. Samme: Af mit liv, udg. Rob. Neiiendam II, 1916 (ny udg. 1962). Af Jonas Collins papirer, udg. Edg. Collin, 1871 76 86 185f. Edv. Collin: H. C. Andersen og det Collinske hus, 1882 587–91. Kongens livjæger korps, red. H. A. Hanson, 1938.

*Robert Neiiendam**

v. Holstein, Johan Georg, 1662–1730, geheimestatsminister. * 16.2.1662 på Möllenhagen, † 26. 12.1730 i Kbh. (Petri), begr. sst. (Frue k.). F: Johannes v.H. til Möllenhagen (1618–75) og Sophie Hedvig v. Petersdorff (1629–93). ~ 1° 2.5.1693 i Lübtz med Ida Frederikke Joachime Bülow, * 25.1.1677 på Rudbjerggård, † 6.7.1725 på Eskemose, d. af kammerherre, generaladjutant Christian B. til Rosenlund, Rudbjerggård og Fredsholm (1643–92) og Øllegaard Barnewitz (1653–1729). ~ 2° 5.11.1727 i Kbh. (Slotsk.) med Charlotte Amalie v. Plessen, * 6.10.1686, † 23. 2.1740 i Kbh. (Petri) (~ 1° 1714 med feltmarskal Jobst v. Scholten, ca. 1647–1721), d. af amtmand, senere generalløjtnant Samuel Christoph v. *P. (1640–1704) og Catharine M. E. v. Dalwig (1654–1726). – Far til Carl v. *H. og Johan Ludvig *H.

H. blev opdraget i et hjem stærkt præget af ortodoks-luthersk fromhed og opfordret af faderen til at gå den gejstlige vej, men følte sig tidligt draget mod juridiske studier. Efter en fortræffelig skoleuddannelse tilegnede han sig ved universitetet i Rostock et solidt kendskab til Hugo Grotius' og Samuel Pufendorfs værker og blev stærkt påvirket af naturrettens lære. Efter faderens død deltog han tillige i praktiske juridiske forretninger, og da hans mor som enke var vanskeligt stillet i økonomisk henseende fik han af slægt og standsfæller støtte til et års studierejse til England, Holland og Frankrig. I Paris gjorde han den frivilligt landflygtige hertug Christian Ludwig sin opvarnting og modtog hertugens tilbud om en lille militær stilling i Schwerin, men fik igennem sin faderlige ven og vendende svigerfar, den danske kammerherre Chr. Bülows formidling, kontakt til hoffet i København hvor han 1688 blev udnævnt til kammerjunker hos prins Carl. Ved sin iver i tjenesten, redelige karakter og udmærkede pædagogiske evner vandt han Christian Vs tillid. Afgørende for hans nærmeste fremtid blev dog venskabet med C. S. *Plessen som 1692 var blevet chef for rentekammeret, men som temmelig isoleret i politisk hen-

sende i høj grad havde brug for unge støtter. Det er uden tvivl på Plessens forslag at H. 1692–93 blev sendt til Mecklenburg-Schwerin for at forhandle med den unge hertug om en alliance og støtte hans og kongens interesser i Ratzeburg mod Celle-Hannovers overgreb.

Skønt resultaterne af denne sendelse var beskedne erklærede kongen og regeringen sig dog så tilfredse med hans forhandlingsevner og med de relationer han sendte hjem at han direkte fra Mecklenburg blev sendt videre til Polen for at søge nærmere oplysninger om den rige kong Johan Sobieskys datter Therese Kunigunde der interessererede Christian V som et muligt passende parti for kronprins Frederik. Da rejsen var dårligt forberedt lykkedes det end ikke H. at få prinsessen at se, og han måtte med uforrettet sag vende tilbage til København hvorfra han 1695 som hofmester for prins Carl ledsagede denne på en udenlandsrejse. 1696 blev H. landdrost i Ammerland og fra 1697 overlanddrost i Oldenburg og Delmenhorst hvor han lagde betydelige administrative evner for dagen, men efter Plessens fald 1700 følte sig negligeret af storkansleren Conrad *Reventlow og direkte chikaneret af C. G. v. *Breitenau samt af den militære guvernør. Dybt deprimeret over forholdene skrev han herom til sin kusine, Elisabeth Sophie Holstein, der var hofdame hos Frederik IVs dronning Louise, og meget tyder på at denne henvendelse indirekte bevirkede at han 1706 blev udnævnt til hofmester for den seksårige kronprins Christian (VI).

Inden for rammerne af en meget detaljeret instruktion fik han dog ret frie hænder, og han tog sig opgaven meget alvorligt. Kronprinsen var et meget sensibelt barn der ofte kom i affekt og brast i gråd ved mindste lejlighed. Det irriterede forældrene, og på H.s forespørgsel om hvad der burde gøres foreslog kongen at man skulle gøre prinsen skamfuld ved at le ad ham hvorimod dronningen anbefalede korporlig afstraffelse. H. derimod gik stærkt ind for at skaffe ham jævndrengende legekommerater. Kort tid efter forestillede H. sin ældste søn Johan Ludvig for kronprinsen hvormed et livslangt og oprigtigt venskab begyndte.

Må vi antage at H. skylder dronning Louise, selv en mecklenburger, sin uventede ophøjelse til opdrager for kronprinsen, og at en fælles sympati for den hallensiske pietisme har været medvirkende hertil så skyldes det naturligvis hans administrative erfaringer at han samtidig blev deputeret i finanserne. Som sådan havde H. foretræde hos kongen flere gange om ugen og fik snart kongens nærgående interesse for selv de mindste økonomiske problemer at mærke. Den

finansielle situation udviklede sig i øvrigt tilfredsstillende i perioden fra 1700–09. Gælden blev bragt kraftigt ned, og kassebeholdning og udestående fordringer voksede støt og roligt, men det gunstige resultat skyldtes i høj grad subsidier udefra der kunne svigte med kort varsel. Denne finanspolitik passede helt til H.s realistiske og forsigtige indstilling og fik ham af finansielle grunde til allerede i 1706, da det igen trak op til krig med Sverige, på det kraftigste at fraråde kongen at gå til angreb. I øvrigt mente han at Sverige var Danmark langt overlegent i militær henseende, og at man ikke kunne vente synderlig hjælp udefra. At H. med sin faste karakter, høje moral og sunde fornuft snart har vundet den af naturen usikre konges tillid og respekt derpå tyder også at han var blandt de fremtrædende mænd som kongen ønskede en udtalelse fra da han 1709 påtænkte et ægteskab med grevinde C. H. *Schindel, og at kongen ingenlunde tog H. det unødigt op at han i utvetydige men urbane vendinger tog afstand fra et sådant ægteskab som stridende imod både det gamle og det nye testaments ord. Ikke mindre kraftigt frarådede H. i samme år kongen at begynde krig med Sverige – af samme grunde som i 1706 – men kongen fulgte som bekendt ikke hans råd og kastede sig, tilskyndet af Ditlev *Vibe og Christian *Sehestedt, dårligt forberedt ud i en lang og udmarvende krig.

1710 afløstes den „pessimistiske“ H. som l. deputeret for finanserne af den langt mindre erfarne Niels *Krag (1653–1713). H. beklager sig derover i et brev til kongen, og mener at hans fjender har været på spil, uden at vi dog får at vide hvem det er. Hvis han er faldet i unåde varede det imidlertid ikke længe thi 22.6.1712 blev han gehejmeråd og senere på året medlem af konseilet idet han samtidig fratrådte posterne som finansdeputeret og som hofmester for kronprinsen.

Efter nederlaget ved Helsingborg 1712, hvori Frederik IV ikke var uden skyld, gik krigen ind i en fase hvor der var lige så hårdt brug for erfarne politiske forhandlere som for dygtige generaler. Medens Otte *Krabbe og Christian Sehestedt fortrinvis varetog regeringsforretningerne i København måtte Ditlev Vibe og H. oftest dele kongens omflakkende og strabadserende liv i felten og blev derved hans vigtigste rådgivere under de mange og anspændende forhandlinger med de fremmede magters militære og politiske ledere under felttoget i Nordtyskland. Medens Vibe delte Sehesteds og Krabbes opfattelse af at krigen skulle afgøres ved at slå svenskerne i deres eget land og med Ruslands hjælp så H., der fra 1712 med største ildhu gik ind i den politiske

del af krigsførelsen, målet i Gottorps politiske og militære tiltægtørelse og en deraf følgende inkorporation af det gottorpske Slesvig i kongeriget hvilket kun kunne ske ved vestmagternes hjælp og kejserens støtte. H.s aversion mod zar Peter og mistillid til ham som allieret kom klart til udtryk i en række betænkninger til kongen, og blev just ikke mildnet under indtrykket af den russisk dominerede mecklenburg-schwerinske hertug Carl Leopolds overgreb mod adelens rettigheder i hans hjemland hvor han i disse år afhændede de fleste af sine godser. En væsentlig rolle har H. spillet sammen med Vibe i forhandlingerne om svenskerne overgivelse af Tönning 1713 og den derefter følgende besættelse af den gottorpske del af Slesvig. Også i forhandlingerne med zaren i Hamborg 1716 deltog H., men Vibe førte ordet, og H.s nærværelse kan ikke have fremmet beslutningen om en dansk-russisk landgang i Skåne der var ham inderligt imod.

H. stod i disse år isoleret blandt de øvrige konseilmedlemmer og rettede i sine forestillinger til kongen skarpe anklager mod zarens militære dispositioner under forberedelserne til landgangen. Efter at den var opgivet i efteråret 1716 anbefalede han sammen med general F. J. v.*Dewitz kongen at støtte England-Hannovers forslag om at forhindre de russiske tropper i at blive ført tilbage til Mecklenburg hvor de kunne finde permanente støttepunkter langs kysten. Vibe var dog stærk nok til at forhindre et sådant åbent brud med zaren skønt også hans mistro til denne var voksende. Da Georg I af England 1717 tilbød Danmark en forbundstraktat imod Sverige blev H. og v. Dewitz udpegede til at forhandle med de engelske gesandter i København, og H. fremhævede endnu engang fordelene ved at sådant forbund. Til H.s store skuffelse blev forbundet ikke til noget denne gang da Frederik IV tøvede og Georg I ikke var synderlig interesseret. Planerne om et dansk angreb på Sverige fra Norge i foråret 1718 modarbejdede H. energisk fordi det var utænkeligt at England ville støtte et sådant foretagende, og i øvrigt også fordi den danske flåde var i en elendig stand.

Det blev i sommeren 1718 mere og mere klart for Frederik IV og størstedelen af regeringen at faren for total isolation i kampen mod Sverige var overhængende, og at det var på høje tid at vælge mellem England og Rusland som allieret. Den bestandigt usikre konge valgte da at spørge 28 fremtrædende embedsmænd om den politik der derefter burde føres. Det kan ikke undre at H. i sit svar gik om muligt endnu kraftigere end tidligere ind for en alliance med England-Hannover idet han beklagede at det ikke var sket allerede 1717. Mere bemærkelsesværdigt var det at

v. Holstein, Johan Georg

20 andre af de adspurgte, hvoriblandt H.s betydeligste politiske modstander, Ditlev Vibe, nu også gik ind for samme politik. Det måtte også føles som en sejr for H.s synspunkter at de fleste af de adspurgte ingen forhåbninger havde om at få de skånske provinser tilbage, men mente at den militære og politiske pacifikation af Gottorp og inkorporeringen af den gottorpske del af Slesvig i kongeriget måtte være de vigtigste fredsmål.

Vel ikke uden forundring har H. set at hans slægting, greve U. A. *Holstein, der stod kongen personlig nær, men endnu ikke havde nogen erfaring på det storpolitiske område blev udset til at føre forhandlingerne i England om disse spørgsmål. U. A. Holstein delte imidlertid ganske H.s udenrigspolitiske synspunkter og viste sig som en udholdende og forstandig forhandler. Da forhandlingerne i England dog kun gik trent vaklede Frederik IV igen og traf for alvor forberedelser til fra Norge at angribe det ved Karl XII's død næsten afmægtige Sverige, men opgav lige så pludseligt igen skønt mulighederne for et heldigt felttog var større end nogensinde. Af frygt for England-Hannovers reaktion og for zarens hensynsløse udnyttelse af et svensk nederlag udelukkende til egen fordel antog Frederik IV endelig 30.10.1719 det engelske tilbud om mægling, og Ditlev Vibe, U. A. Holstein og H. underskrev i København konventionen herom.

Ved siden af Vibe var H. den minister der øvede den største indflydelse på kongen i krigsårene 1712–20, og han havde den tilfredsstillende at se at det til slut var hans politik der sejrede. I forbindelse med arvehyldingen og edsaflyggelsen til kongen i den inkorporerede del af Slesvig 1721 tilfaldt det H. som amtmand i Tønder og som kommissær på kongens vegne at modtage hyldingen af „præster, byer og menige indbyggere“ på Tønderhus 12.9. Et dybtgående kendskab til den historiske baggrund for den skelsættende begivenhed kom til udtryk i den smukke tale han holdt ved denne lejlighed. H. var i alt fald ikke i tvivl om at det der nu foregik var Slesvigs indlemmelse i den danske krone, og at det, trods alt, havde været kampen værd.

H. beholdt kongens fulde tillid som medlem af konseilet også efter fredsslutningen, og det gjorde tilsyneladende ikke noget skår i deres forhold at H., som den eneste af ministrene, ikke overværede kongens vielse til *Anna Sophie 1721. Men H. var nu en nedslidt mand der ofte i sine dagbøger giver udtryk for de sjælekvaler han, der fra omkring 1704 var dybt grebet af pietismens selvransagende lære, havde haft i sin lange virksomhed i kongens tjeneste. Mest tilfredsstillende for ham har nok stillingen som præses for

missionskollegiet fra 1714 været, men krigen begrænsede kollegiets virksomhed der efterhånden udfoldede sig på et rent pietistisk grundlag, men hvis oprindelige opgave var at føre tilsyn med hedningemissionen i Tranquebar. – Etatsråd 1697. Gehejmeråd 1712. – Hv.R. 1705. Bl.R. 1722. □Maleri (Fr.borg) og mal. i samme type (Ledreborg) samt, i ordensdragt, af J. S. Wahl, 1745 (sst.). Stik af J. T. Thiele i 1740erne, og af J. Haas, 1754.

Pers.hist.t. 8.r.VI, 1927 158. – Edv. Holm i Hist. t. 5.r.III, 1881–82 1–160 569–700 og 6.r.V, 1894–95 295–312 fl.st. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstabens I–X, 1899–1934. J. Oskar Andersen: Fra Trankebarmissionens begyndelsestid, 1906. Fr. v. Jessen: En slevs. statsmand I, 1930. P. G. Lindhardt i Dansk teol. t. III, 1940 1–30. Johs. Pedersen: Fra brydningen mellem ortodoksi og pietisme 1–II, 1945–48 = Teol. studier VII og IX. Samme i Pers. hist. t. 12.r. II, 1947 42–65. N. L. Faaborg sst. 14.r.VI, 1965 227–51. J. Boisen Schmidt: Studier over statshusholdn. i kong Fr. IVs regeringstid, 1967. – Papirer i Kgl.bibl.

N. L. Faaborg (Hans Jensen)

Holstein, Johan Ludvig, lensgreve, 1694–1763, gehejimestatsminister. *7.9.1694 på Lübtz i Mecklenburg, †29.1.1763 i Kbh., begr. i Frue k. F: overländdrost, senere gehejmeråd i konseilet Johan Georg v. *H. (1662–1730) og Ida F. J. Bülow (1677–1725). ~18.5.1734 på Vrejlev kloster med Hedevig Vind, *14.2.1707 i Kbh. (Frue), †3.7.1756 sst. (Frue), d. af amtmand, oberstløjtnant, senere etatsråd Christian V. (1664–1712, ~1° 1694 med Anne Catharine Valkendorf, 1662–97, ~1° 1681 med Joachim Christoffer Bülow, 1637–89) og Elisabeth Juel (1678–1741). – Far til Christian *H. Bror til Carl v. *H.

H. fik en omhyggelig opdragelse; hans første lærer var den samme J. W. *Schröder der siden blev lærer for Christian VI og en tid lang på det kirkelige område hørte til dennes vigtige rådgivere. Efter at H.s far 1711 havde forestillet sønnen for Frederik IV på Kolding slot sendte han ham siden til Hamburg hvor han et år studerede hos J. A. Fabricius og J. Hübner. N.å. studerede han i Kiel, men blev kaldt derfra for at knyttes til Frederik IVs hofstat under felttoget 1712–13. H. fik dog snart tilladelse til at fortsætte sin uddannelse på forskellige universiteter og ved rejser i Holland, England, Frankrig og Tyskland indtil han 1716 gik i regeringens tjeneste. Han begyndte i den diplomatiske tjeneste da han 1718 fulgte sin fjerne slægting U. A. *Holstein (1664–1737) på en vigtig sendefærd til England; men 1721 blev han hofmarskal hos kronprins Christian og tre år senere fik han som overhofkammerer styrelsen af dennes hofstat. Endnu mens hans far var medlem af konseilet havde han således opnået høje stillinger, og han blev

1727 tillige tilforordnet i missionskollegiet hvis præsident faderen var. Samtidig blev han også l. direktør for vajsenshuset.

Da Chr. VI kom på tronen 1730 gav han ham den vigtige stilling som stiftamtmand over Sjællands stift og amtmand over Kbh.s og Roskildes amter. 1732 forenede H. dermed stillingen som skoleherre for Herlufsholm, og 1734 blev han deputeret for finanserne, ligesom han s.å. fik pladsen som præs. i missionskollegiet og patron for vajsenshuset. Allerede i vinteren 1733-34 følte kongen sig for hos H. om denne i påkommende tilfælde ville overtage stillingen som oversekretær i danske kancelli, og han rettede i den anledning nogle spørgsmål til ham, fx om han ville give ham efterretning om alt hvad han erfarede i kancelliet og konseilet, eller hvad der ellers kunne gavne hans tjeneste, og det hvad enten han blev spurgt derom eller ikke osv. Et udtryk for den mistænksomhed kongen nærrede over for sine rådgivere. 1735 overtog han stillingen som oversekretær efter Iver *Rosenkrantz (1674-1745) og fik samtidig sæde i konseilet. Disse høje stillinger bevarede han også under Frederik V. Da styrelsen af de kirkelige sager kort efter for en stor del lagdes under et eget kollegium, det såkaldte general-kirkeinspektionskollegium, blev han præs. i dette (1737), og han afløste Iver Rosenkrantz tre år senere som patron for universitetet (1740). En række år derefter føjede han et særligt hverv til disse faste stillinger idet han blev udnævnt til l. medlem af den 1757 nedsatte landvæsenkommission der kom til at arbejde for fællesskabets ophævelse, men i hvilken i øvrigt A. G. *Moltke var den egentlig ledende. 1750 var H. blevet lensgreve til Ledreborg som han 1740 havde erhvervet sig ved køb (medens han derimod havde solgt sine mecklenburgske ejendomme). Her opførte han i 1740'erne en ny hovedbygning, et af den danske højbaroks skønneste værker, betydelig både ved sin helhedskomposition og den ypperligt komponerede terrassehave mod syd.

Når H. så længe indtog en central plads i statens øverste styre er det et vidnesbyrd om den faste tillid både Christian VI og Frederik V nærrede til ham. En talrig række breve fra Christian VI til ham vidner om det nøje forhold hvori denne konge stillede sig til ham, et forhold der næppe var meget mindre inderligt end det hvori kongen stod til J. S. *Schulin. Christian VI skrev til ham om stort og småt, undertiden om bagateller der ikke havde det mindste med hans embedsvirksomhed at gøre; men han søgte også hans råd i spørgsmål hvorom han kun ville henvende sig til en mand på hvem han stode fuldt ud. Da planen om at få kronprins Frederik valgt til tronføl-

ger i Sverige 1743 var slået fejl var kongen i nogen tid optaget af den tanke, i tillid til den svenske bondestands hjælp med våbenmagt at søge at sætte sønnens valg igennem; men han fik samvittighedsskrupler om en sådan krig ville være retfærdig, og han søgte da råd hos H. Hvad der imidlertid mest fyldte i kongens korrespondance med H. og var genstand for deres samarbejde var naturligvis de sager der hørte under H.s embedsstyrelse, og her trådte denne dels op som kongens vigtige rådgiver, dels som en slags ekspeditionssekretær for ham.

Som medlem af konseilet deltog H. i overvejelser om vigtige udenrigske spørgsmål og i forhandlinger med fremmede diplomater, men den rolle han spillede her hvor Schulin og senere J. H. E. *Bernstorff havde større sagkundskab var næppe særlig betydelig. Men i andre retninger øvede han stor indflydelse, særlig som oversekretær i kancelliet og som patron for universitetet. Han indtog i ordets fuldeste forstand en præsidents stilling i danske kancelli. Dette var efter Christian VIs tronbestigelse blevet reorganiseret som et virkeligt kollegium medens det i Frederik IVs sidste tid kun havde været et ekspeditionsbureau for konseilet, og H. forstod at hævde dets selvstændige stilling således at det under hans ledelse ikke sjældent gav erklæringer der slet ikke havde været refereret i konseilet og fået dets stadfæstelse, men ved siden deraf afgjorde han i virkeligheden ikke få sager på egen hånd skønt de skulle have været behandlet af kancelliet. Da Henrik *Stampe som generalprokurør under Frederik V tilførte kancelliet sin fremragende begavelse forstod H. at stille sig i det rette forhold til ham og lade ham i egentligste forstand være kancelliets juridiske konsulent.

H. besad stor arbejdssevne, saglig dygtighed og et sundt judgement. Han kunne optræde med stor myndighed, men hans embedsførelse var præget af humanitet. Et elskværdigt træk hos ham var hans lyst til i visse tilfælde at få sager afgjort med det gode inden de kom til kongens kundskab. Det hedder i en biografi at han fattedes „Belevenhed i det udvortes Væsen“; men dette hindrede ham ikke i at gøre sig i høj grad yndet og agtet af dem der kom i forbindelse med ham. Både Peter *Kofod Ancher, Henrik *Hielmstjerne og Ludvig *Holberg har skildret ham med megen sympati.

H. var stærkt religiøs; han holdt daglig husandagt sammen med sine tjenestefolk, og som ældre mand lagde han sig efter græsk for at kunne læse Det nye testamente i grundsproget. Da han hældede til pietismen passede han for så vidt godt til den ånd hvori Christian VI ønskede kirkesagerne ledede. Også i Frederik Vs tid viste

Holstein, Johan Ludvig

H. forkærlighed for præster af pietistiske meninger; men over kirkesagerne glemte han ikke åndslivets andre sider. Han var en fortræffelig skoleherre på Herlufsholm hvor alt var i forfald da han overtog ledelsen. Med stor iver omfattede han også sine pligter som universitetets patron: han overværede flere gange professorernes forelæsninger, og han gjorde sig den ulejlighed at undersøge hvad værd kollegiestudenternes disputatser havde. Omsorgen for universitetet lå ham så meget nærmere som han havde fået en fortrinlig uddannelse i sin ungdom og stedse bevarede videnskabelige interesser. Disse omfattede ikke blot teologien, men han syslede også med filosofi, idet han fx med iver studerede Francis Bacon, og fremfor alt havde han sans for historien samt geografi, genealogi og heraldik. Han støttede unge mænd under deres videnskabelige uddannelse, stod i brevveksling med betydelige videnskabsmænd i udlandet som J. A. Fabricius, J. L. Mosheim og J. M. Gesner og kom i stærk personlig berøring med fremragende danske personligheder som Andreas *Hojer og Hans *Gram. Forbindelsen med Gram var af særlig vigtighed for det videnskabelige liv idet Gram overfor H. fremsatte ideen om oprettelsen af Videnskabernes selskab. H. bragte et forslag frem for kongen, og da denne gik ind derpå førte fortsatte forhandlinger til en udvidelse af planen således at Videnskabernes selskab fra 13. 11.1742 kunne gælde for stiftet. Der er ingen tvivl om, at H.s indflydelse hos kongen var af stor betydning ved denne lejlighed, og den levende interesse han havde vist selskabets stiftelse bevarede han for det så længe han levede. Han var stedse dets præsident, og det holdt sine møder i hans hus i Stormgade. En af de første vigtige beslutninger der blev truffet om dette selskabs virksomhed var at dets skrifter skulle udgives på dansk, og efter H.s stilling til det kan der ingen tvivl være om at han havde andel deri. Om hans sans for historie vidner det i øvrigt at der i haven ved Ledreborg fandtes et såkaldt „historisk og genealogisk peripatetisk Akademi“ hvor der ved alleer var dannet en slags genealogisk tabeller over de danske, svenske og engelske kongefamilier med hver enkelt regents navn, fødsels- og dødsår samt vigtige bedrifter indhuggede i stenstøtter. Desuden fandtes der statuer i legemsstørrelse af de mest bemærkelsesværdige blandt dem ligesom også brystbilleder af de oldenborgske konger. Et betydningsfuldere minde om sine åndelige interesser efterlod han sig dog ved et bibliotek på 20 000 bind samt 10 000 disputatser og en håndskriftsamling. Bøgerne blev solgt på auktion i begyndelsen af 1800-tallet. Håndskriftsamlingen skænkedes 1926 til Det

vgl. bibliotek hvor den udgør en særlig samling; den indeholder et rigt stof til Danmarks indre historie i 1700-tallets første halvdel. (Registratur over samlingen ved T. Becker i Historisk Museum I, 1848). H. står som en af de mest indflydelsesrige enkeltpersoner hvad angår de indre forhold, i perioden fra Christian VI's tronbestigelse og frem til sin død, idet dog A. G. Moltke i de senere år markerede sig som den egentlige politiske leder af statsstyrelsen. – Kammerherre 1731. Gehejmeråd 1733. Gehejmekonferensråd 1738. – Hv.R. 1727. L'union parfaite 1738. Bl.R. 1747. □Mal. af C. M. Tuscher (Ledreborg), tegn. af samme (kobberstiksaml.), benyttet som forlæg for mal. i ordensdragt af U. F. Beenfeldt (Ledreborg). Mal. af samme, 1754 (sst.), gentagelse ca. 1775 (Vidensk. selskab). Mal. af C. G. Pilo (Kbh.s univ.; Göteborg kunstmus.; Fr.borg), stukket af O. H. de Lode, 1757, efter dette litografi 1868; kopi (Herlufsholm), kopi i min. (Fr.borg). Miniature (Ledreborg). Mal. af Beenfeldt, 1762 (sst.). Mal. formentlig af samme (bl.a. Brahetrolleborg 1763). Medalje af J. H. Wolff, 1766. Fremstillet s.m. Gram på mal. af Carl Thomsen, 1895.

Hist. saml. og studier, udg. H. F. Rordam II–III, 1896–98 (Chr. VI's breve til H.). – A. F. Büsching: Nachrichten I, 1754 239–43. Dänische Journal I, 1767 119–35. Edv. Holm: Danm.-Nos hist. 1720–1814 II–III, 1894–96. Aage Friis: Bernstorfferne og Danm. I–II, 1903–19. Carl S. Petersen i Det kgl. biblioteks håndskriftsamling, 1943 48f. – Papirer i Kgl.bibl.

Claus Bjørn (Hans Jensen)

Holstein, Ludvig Henrik Carl Herman, lensgreve, 1815–92, konseilspræsident. * 18.7.1815 på Holsteinborg, † 28.4.1892 i Kbh., begr. i Holsteinborg. F: lensgreve F. A. *H. til Holsteinborg (1784–1836) og Vilhelmine Julie Reventlow (1788–1868). ~1° 21.3.1850 i Kbh. (Holmens) med Bodil Joachimine (Mimi) Zahrtmann, * 5.2.1830 i Kbh. (Holmens), † 3.4.1876 sst. (Garn.), d. af kaptajnlojtnant, senere marineminister C. C. *Z. (1793–1853) og Sophie E. Donner (1805–58). ~2° 30.11.1878 i England med Betzy Laura Rasmussen, * 14.3.1849 i Odense, † 1.1.1931 i Kbh. (~1° med skuespiller Julius Christian Hansen, ~3° med landmand, senere partikulier Victor Harald Albert Dinesen, 1849–1916), d. af skipper Rasmus R. (1806–60) og Franciska Marie Cathrine Pedersen (1816–1904). Ægteskabet opløst. – Far til C. C. *H.

H. gik i skole i Mecklenburg, videreuddannede sig i Berlin og tog studentereksamen i Kbh. 1836. Efter faderens død s.å. overtog H. grevskabet Holsteinborg og videreførte sine forfædres humane og fremskridtsvenlige godsadministration.

Han bidrog til forbedring af landarbejdernes kår, og på hans initiativ dannedes husholdningsforeninger og 1870 Holsteinborg og omegns brugsforening og den af faderen oprettede sparkekasse udvidedes. H. var landmand med liv og sjæl, og den lille og livfulde mand drev Holsteinborg frem til et mønsterlandbrug. Han lagde især vægt på en forbedret mejeridrift og var en kyndig hesteopdrætter. For dansk landbrug fik H. betydning både ved sin drift af godset og som organisationsleder. Han var formand for Sorø amts landøkonomiske selskab 1867–81, præsident i landhusholdningsselskabet 1866–81 og en årrække formand for Sjællands hingstekuer og for stuttekommisionen. 1872 var han præsident for industri- og landbrugsudstillingen i Kbh. og 1861, 1866, 1869 og 1878 for landmandsforsamlingerne hvor han myndigt fremførte landbrugets ønsker. Han tog alle disse hverv meget alvorligt, sparede ikke sig selv og havde gode evner som leder. Han optrådte nøje afpasset efter situationen, var grandseigneur blandt ligemænd og jævn og ligetil blandt bønder og kunne udjævne modsætninger og forene uensartede elementer i samarbejde. – H. var en årrække sognerådsformand og medlem af Sorø amtsråd og valgte 1847 til Roskilde stænder. Han deltog foråret 1848 i behandlingen af valgreglerne til den grundlovgivende rigsforsamling, men var betænkelig ved den almindelige valgret og blev foråret 1849 medstifter af Den patriotiske forening der hævdede at grundlovsforslagets rigsdagsordning ville „undergrave Monarkiets Grundvold og bringe Staten i en mellem Despoti og Anarki svævende Tilstand“. Som medstifter af grundejerforeningen 1850 ville H. forsvare godsejernes ejendomsret mod rigsdagsflertallets sympati for tvungen afløsning af fæsteforholdet. Han var på det tidspunkt og da han 1856 valgtes til medlem af fællesforfatningens rigsråd helstatstilhænger, men svingede over mod ejderstat og skandinavisme og stemte 1863 for novemberforfatningen. 1865 valgtes han til rigsrådets folketing og 1866 tillige til rigsdagens folketing i Skelskørkredsen hvor han besejrede venstre ved den popularitet han nød på egnen og ved sin energiske deltagelse i vælgermøder, hvad hans standsfæller så på med mishag. Det anstod sig ikke en greve at tale fra en arbejdsvogn for en forsamling bønder i en krophave. I sine første rigsdagsår beskæftigede H. sig især med landbovgivning, men var også en skarp kritiker af hærloven 1867 og de tanker om revanche over for Preussen som lå bag den og navnlig trivedes hos de nationalliberale.

H. havde under forfatningskampen 1866 støttet grev C. E. Frijs og J. B. S. Estrup, og da flere

havde afslået at danne regering efter ministeriet Frijs' afgang 1870 anbefalede Frijs sluttelig Christian IX at henvende sig til H. der påtog sig opgaven. Han havde fra sit landbrugsfaglige arbejde visse berøringspunkter med venstre og ville gerne have optaget J. A. Hansen (1806–77) i sin regering. Det ville ikke alene være en imodkommenhed over for venstre, men også en understregning af det samarbejde mellem små og store bønder som J. A. Hansen havde været aktiv for fem år tidligere, men hverken Frijs eller Estrup billigede det. De foretrak de nationalliberale, og H. henvendte sig da til A. F. Krieger der krævede at C. C. Hall og C. E. Fenger kom med. H.s ministerium fik derved en stærkere repræsentation for de nationalliberale end H. ønskede og blev indledningen til den sammensmeltning af godsejere og nationalliberale som blev provisorietidens højre. Et par måneder efter ministeriets dannelse udbrød den fransk-tyske krig. Ministeriet var uenig om neutraliteten. H. og udenrigsminister Otto Rosenørn-Lehn støttede Christian IXs neutralitetsvilje medens de nationalliberale hældede mod alliance med Frankrig, og Krieger der havde bidraget afgørende til ministeriets sammensætning søgte at mægle. Neutralitetserklæringen fik en udformning der lod en senere indgriben i krigen åben. Uenigheden fortsatte imidlertid, og i ministermødet 3.8. sagde H. at Frankrig i hvert fald burde have vundet en sejr ved Rhinen inden det sendte et landgangs-korps til Danmark, og at han anså erhvervelsen af Nordslesvig mod Preussens vilje som meget betænkelig. Han tilbød at gå af, men det vedtoges at afvente udfaldet af grev Frijs' forhandling med den franske udsending hertugen af Cadore. De tyske sejre førte dog hurtigt til opgivelse af enhver tanke om alliance med Frankrig. Selv om de nationalliberale her som i 1864 undervurderede Preussen blev det dog mere og mere dem der prægede ministeriet. De var endnu godsejerne overlegne parlamentarisk og intellektuelt og ville have indseende med hvad konseilspræsidenten sagde, hvorfor H. oftest fremsatte forud nedskrevne og godkendte udtalelser. H. kom i stigende modsætning til venstre der efter alliancen mellem nationalliberale og godsejere dannede det forenede venstre og rejste krav om folketingsparlamentarisme som H. var en afgjort modstander af. Han søgte dog 1873 at få Kbh.s landbefæstning, som var en udfordring over for venstre, udskudt af ministeriets hærlovsforslag, men forgæves. Da venstre så nægtede ministeriet finansloven svarede han med udskrivning af folketingsvalg og tilføjede venstre et lille nederlag, men selv om venstre opgav tanken om finanslovnægtelse blev hans forhold til folketinget

Holstein, Ludvig

dårligere, og da han heller ikke havde egentlig støtte i landstinget indgav han 14.7.1874 ministeriets demission efter at Krieger forinden havde demissioneret i utilfredshed med H.s svage stilling i landstinget. H. opgav dog ikke sit politiske virke. Han blev slået af venstre i Skelskorkredsen 1876, men generobrede den 1879, tabte den 1881 og vandt den igen 1887. Han havde bevaret sin gamle popularitet i kredsen, men opgav sit mandat p.gr.a. sygdom 1890. H. havde været nært knyttet til hoffet og benådedes med elefantordenen ved sin afgang som konsilspræsident. 1876 blev han overkammerherre, men hans andet ægteskab vakte anstod, og 1881 måtte han opgave sin stilling ved hoffet. – Hofjægermester 1840. Kammerherre 1851. Overkammerherre 1876–81. – R. 1854. DM. 1862. K. 1866. S.K. 1870. F.M.I. 1872. R.E. 1874. □Malet som barn, 1816. Afbildet med plejebrodrerne, gouache, ca. 1825. Mal. af C. A. Jensen, 1837 (Rosenfeldt) og af A. Schiøtt, 1849. Akvarel af ukendt, ca. 1850. Træsnit 1861 efter tegn. af H. Olrik og efter samme tegn. træsnit af J. Bothe, 1872. Træsnit 1870, litografi s.å., efter dette træsnit 1872. Træsnit 1871, 1872 og 1873, alle efter samme foto som litografi af I. W. Tegner, 1870. Afbildet på træsnit 1873 af vælgermøde efter tegn. af K. Gamborg. Mal. af P. S. Krøyer, 1875, kopi af H. C. Vantore (folketinget). To træsnit i samme type, 1879. Foto.

Statsrådets forhandl., udg. Harald Jørgensen XI–XII, 1974–76. – III. tid. 16.6.1872 og 8.5.1892. Vilh. Topsee: Politiske portrættudier, 1878 140–48. H. Wulff: Den danske rigsdag, 1882. Ugeskr. for landmænd 7.r.v. 1892 247f. Medlemsbl. for Sorø amts landokon. selsk., s.å. 209f. Hans Jensen: Politiske personer og begivenheder, 1917 97–103. A. F. Krieger: Dagbøger I–VIII, 1920–43. Aage Friis: Danm. ved krigsudbrudet 1870, 1923 = Festskr. udg. af Kbh.s univ. april 1923. Alfr. Bindslev: Konservatismens hist. I, 1936 især 253–92 319–30; III, 1937. Den danske rigsdag II, 1951 55–67. Viggo Sjøqvist: Peter Vedel I, 1957. Kr. Hvidt: Venstre og forsvarsagen, 1960. De danske ministerier 1848–1901, ved Sv. Thorsen, 1967 359–81. – Papirer i Rigsark.

Helge Larsen

Holstein, Johan Ludvig (Louis) Carl Christian Tido, lensgreve, 1839–1912, konsilspræsident, politiker. * 10.6.1839 på Hochberg i Württemberg, † 1.3.1912 på Ledreborg, begr. sst. F: lensgreve Christian Edzard Moritz H. til Ledreborg (1809–95) og komtesse Caroline Louise Lefeubre de Marpalu (1810–1903). ~ 19.11.1867 i Kbh. (Kat.) med Henriette Frederikke Alexandrine Ingeborg de Løvenørn, * 11.8.1842 i Berlin, † 28.10.1915 på Ledreborg, d. af legationssekretær, senere gehejmelegationsråd, kammerherre Frederik Ernst Vendelbo de L. (1798–1849) og Elisabeth Christiane Eleonora Beyer (1804–99).

H. blev student fra Roskilde katedralskole 1859 og cand. polit. 1866. Ud over de krav eksamen stillede satte han sig ind i tidens politiske og samfundsmæssige forhold og ovede i en diskussionsklub af jævnaldrende sin veltalenhed og skarpe logiske sans. Læsning af Søren Kierkegaards værker vakte en stærk kritik af den evangelisk-lutherske folkekirke hos ham, og 1867 konverterede han til katolicismen der var hans mors religion. I de følgende år underbyggede han sin religiøse opfattelse gennem historiske og teologiske studier og udfoldede i begyndelsen af 1870'erne første gang offentligt sine rige polemiske evner i angreb mod protestantismen. I *Aabent Sendebrev til Pastor Schepelern*, 1872, og *Evangelisk-Luthersk, en negativ Bestemmelse*, 1873, fremtrådte han som rettroende katolik. Protestantismen var for ham „intellektualistisk indbildning“. Åndsbeslægtet med Kierkegaard og med en Kierkegaard-lignende dialektik og polemisk styrke opstillede han fordringen „Kristendom eller Ikke-Kristendom“, og svaret var for ham Jesu ord, viderebragt til menneskeheden af en ufejlbarlig kirke med paven i Rom som overhoved. – Få måneder efter udgivelsen af det åbne brev til pastor G. *Schepelern indledte H. sin politiske løbebane.

Hans far havde 1861 forgæves søgt valg til folketinget i Blåsenborg-, senere Lejrekredsen. Efter skriftlig opfordring fra o. 500 vælgere søgte H. 1872 valg i kredsen, erobrede den fra dens mangeårige venstrefolketingsmand D. E. *Rugaard og holdt den til han nedlagde sit mandat 1890. Han stillede sig som uafhængig konservativ på 1866-forfatningens grund og anerkendte bondestandens ret til at tage del i landets styre hvori lå at han ikke var modstander af det forenede venstre. Som tilhænger af størst mulig frihed i kirke og skole stod han det grundtvigske venstre nær. Med forståelse for hvad næringsfrihed og industrialismens frembrud medførte af sociale problemer i hvad han kaldte „fjerde stand“ var han forud for sine standsfæller og de fleste venstremænd i socialpolitik, men med klar front mod socialismen. Ligesom han satte den individuelle frihed højt afviste han angreb mod den private ejendomsret og stod i modsætningsforhold til venstre i spørgsmålene om tvungen fæstefloosning og ophævelse af len, stamhuse og fideikomisser. Hans politiske grundsætninger var med logisk konsekvens udledt af 1866-forfatningen. Han betragtede den som en art samfundskontrakt, indgået efter den ulykkelige krig i 1864 mellem de grupper i folket som var uden skyld i krigen, nemlig godsejere og bønder der var trængte af de nationalliberales doktrinære og urealistiske ledere. Godsejere og bønder havde 1866 af-

talt en magtens deling mellem sig. Derefter gjaldt det om at tilvejebringe en retfærdig ligevægtstilstand mellem folketing og landsting. De besiddendes landsting havde sin rettelige såvel som den lige og almindelige valgrets folketing, men regeringen skulle om nødvendigt mægle mellem de to og al lovgivning ske ved overenskomst idet tingene respekterede hinandens ret. Ud fra denne tankegang var H. modstander af C. *Bergs krav om folketingsparlamentarisme ligesom han senere blev det af J. B. S. *Estrups provisoriske politik. Han var overenskomstens mand, men ingen tilhænger af hvad senere betegedes som „sammensmeltning“. Partierne skulle bestå i deres naturlige modsætningsforhold. Konsekvensen i H.s tankegang førte ham ofte Viggo *Hørup nær. De var åndsbeslægtede. Berg kom han til at afsky. Mellem ham og Estrup blev der had.

I folketinget meldte H. sig som løsgænger. Sin jomfrutale holdt han 10.1.1873 ved behandlingen af C. C. *Halls skolelovsforslag. H. vakte megen opmærksomhed ved sin elegante form og uafhængighedsfølelse. Han gik som venstre stærkt ind for skolefrihed og mod forslaget statslige styring af undervisningen, men udviklede iøvrigt hvad han forstod ved sand konservatisme, og sagde at det ikke var behageligt for ham at stå i modsætning til regeringsforlaget da „jeg i det mindste foreløbig, indtil det bliver mig forbudt, regner mig til de konservative“. Hall bød H. velkommen og roste hans indlæg for „en smuk Form og en smuk Tone i Foredraget“ og „Lethed i at udtale Tanker“. Denne skolemesteragtige nedladdenhed besvaredes af H. med et indlæg hvori han vittigt og ironisk lod sin spot hagle ned over de nationalliberale, og hvor ikke mindst tonen sved. Før Hørup indledte han kampen mod de nationalliberales åndshovmod og doktrinarisme. – I andre sager end skole-spørgsmål fulgte H. dog højre, eksempelvis tien-deafløsning og tvungen fæsteafløsning, og han misbilligede venstres forsøg på finanslovnægtelse fordi han deri så et umodent forsøg på at give folketinget overvægt og bryde den magtens deling han anså for ideen i forfatningen. Men da det efteråret 1873 trak op til nye konflikter, og der inden for højre dukkede tanker om provisoriske finanslove op anså H. nu dette parti for en trussel mod den forfatningsmæssige ligevægt og var formentlig initiativtager til den af løsgænger P. Schjørring med venstres tilslutning udformede adresse der udtalte ønske om at det måtte „lykkes Kongens Visdom at tilvejebringe Betingelser for en mere frugtbar Samvirken mellem Lovgivningsmagtens forskellige Led“. Kongens svar offentliggjordes 2.1.1874 som kgl. håndskri-

velse uden ministeriel kontrasignatur og fastholdt ministeriet uforandret. I denne fremgangsmåde så H. en ukonstitutionel handling hvorved ministeriet inddrog kongen i partistriden og stillede sammen med to løsgængere en misbilligelsesdagsorden der vedtoges med stort flertal af folketinget.

Fra da af var H. hadet i nationalliberale og højrekredse og i dybeste unåde ved hoffet. Han nærmede sig venstre mere og mere og blev sommeren 1874 indbudt til at deltage i møde af venstrefolketingsmænd hos Frede *Bojsen på Mon. Her blev forhandlinger med det nyudnævnte ministerium C. F. Fønnesbech overdraget til H., men nogen samvirken med ministeriet opnåedes ikke. H. skrev til Bojsen at Fønnesbech kun ville indrømme venstre hvad det allerede var sikker på at få og på det grundlag ville han ikke indgå aftale. H. tog revanche gennem besk spot mod ministeriet: „Det er tyndere Te på de samme Blade – jeg ved ikke, om der er noget fornærmeligt heri? Jeg tror det ikke, thi Te er jo en æstetisk Drik“. I rigsdagssamlingen 1874–75 stemte H. praktisk taget sammen med venstre i alle sager, og okt. 1875 blev han medlem af partiet. Hans modstandere, især redaktør C. St. A. *Bille, Dagbladet, konfronterede ham med hans tidligere udtalelser om parlamentarismen. H. fandt det da nødvendigt at klargøre sit forhold til venstre. Det skete i en række artikler i Roskilde Tidende *Grundloven af 1866. Breve fra Folketingsmand Holstein-Ledreborg* hvor han tilsluttede sig venstres opfattelse af forfatningen. 1876 indvalgte venstre ham i sin bestyrelse og udpegede ham til ordfører ved behandlingen af ministeriet Estrups forslag om Kbh.s landbefæstning. H. delte i et og alt venstres syn på forsvarssagen og lod sin sarkasme gå ud over højre og de nationalliberale i en sådan grad at hadefuldheden mod ham blandt hans standsfæller, i borgerskabet og ved hoffet voksede til nye højder, hvad der nok mere fornøjede end pinte ham der i disse år færdedes en del blandt det litterære venstres mænd. Venstres store valgsejr 1876 øgede hans tro på at Estrup ikke derefter turde gribe til en provisorisk finanslov, og da provisoriet alligevel kom april 1877 formulerede H. det skarpe manifest der medførte sagsanlæg fra regeringen og ved underretten fængselsstraf til bestyrelsen, dog ændret til bødestraf ved højesteret. 1877 valgtes han til venstres finanslovsordfører og dermed politiske ordfører og beholdt dette hverv med en kort afbrydelse til sin udtræden af tinget. Sommeren 1877 deltog han ivrigt i de store protestmøder mod provisoriet, men blev klar over at venstre ikke rådede over de nødvendige magtmidler til at tvinge ministeriet bort. Sammen

med Bojsen og Sofus **Høgsbro** indgik han da overenskomsten af 8.11.1877 med regeringen. Den medførte sprængning af det forenede venstre, og H. blev sammen med Bojsen leder af den moderate venstregruppe. Han stod i de følgende år Bojsen nær politisk og personligt og gennemførte under Bojsens sygdom søværnsloven 1880 og støttede ham under den efterfølgende reform af hærløven og den militære straffelov. Det blev dog snart indlysende for H. at splittelsen i venstre gjorde det vanskeligt eller endog umuligt for partiet at hævde folketingets forfatningsmæssige stilling, og sommeren 1881 fik han sluttet overenskomst om at venstregrupperne skulle forhandle gennem delegerede og søge enighed i alle væsentlige politiske spørgsmål. Det var også ham der havde hovedandelen i den finanslov-overenskomst som 1882 sluttedes uden om ministeriet. Forud var, som i 1877, gået en række forhandlinger med nationalliberale, især C. S. **Klein**, om et ministerskifte der skulle erstatte Estrup med en regering af højres provisoriemodstandere og et par „garanter“ fra venstre. Der fulgte dog ikke noget ministerskifte. Kbh.s befæstning gjordes påny aktuel gennem regeringsforslag, og provisorier truede igen. I denne situation accepterede H. Bergs visnepolitik der i situationen kunne holde sammen på venstre. Det siden 1872 årligt afholdte folkemøde i Herthadalen ved Ledreborg hvor H. plejede at tale havde sommeren 1883 14–16 000 tilhørere. Berg talte sammen med H., og fra mødet kom inspirationen til venstres store møder den sommer. H. talte i Skanderborg hvorfra der udgik opfordring til venstremænd om at møde ved alle højres møder. Opfordringen fulgtes af H. ved et højrestævne i Hillerød juli 1883 hvor venstremænd erobrede mødet og fik vedtaget en venstreresolution. Bergs afskedigelse af Hørup fra Morgenbladet og Hørups oprettelse af Politiken 1884 førte H. nærmere til Hørup, men H. tegnede dog aktier i Morgenbladet ved dets rekonstruktion og fulgte Bojsen og Berg over i det danske venstre nov. 1884. Estrups finanslovsforslag 1885 var udfordrende ved stærkt øgede militære bevillinger, især på baggrund af venstres store valgsejr 1884, og H. og Hørup modsatte sig forligstilløb fra Bojsens og Bergs side. Derefter fulgte den nærliggende provisorietid i hvis første fem år H. øvede sin mest beundringsværdige indsats som parlamentarisk debattør. De indre modsætninger i venstre skærpedes. Fra 1887 måtte H. kæmpe på to fronter, dels mod højre, dels mod Bergs mindretalsgruppe. Venstre besad ingen magtmidler over for regeringen der tog hvad der behagede den og gennemførte Kbh.s befæstning. H. forstod at finde fængende udtryk for hvad der trods alt sam-

lede venstre. Hans ubarmhertige spot ramte alle regeringens sårbare områder og virkede stærkere end nok så indignerede protester.

Sine taler udformede H. ofte på spadsereture i Kbh.s omegn. De var omhyggeligt forberedte, men i den grad rådede H. over alle oratoriske virkemidler at de virkede improviserede, og tit fik tilhørerne til at glemme hvor vanskelig og ydmygende det store folketingsflertals stilling reelt var. Han kunne i denne balancegang komme i situationer hvor tidligere udtalelser vendtes mod ham, men formåede som oftest at sno sig ud af vanskelighederne. Dog lod han sig aldrig narre af sine egne triumfer. Han indså meget tidligt at venstre igen måtte slå ind på forhandlingens vej. Efteråret 1886 gennemførte han sammen med Bojsen og Hørup at finansloven skulle forhandles gennem alle stadier og krævede i modsætning til egne tidligere udtalelser ikke længere ministeriets afgang som betingelse for en finanslov, men blot de provisoriske love til fri forhandling og folketingets nejret respekteret. Han førte sammen med Hørup kampen mod margarinen („det rene land“) i forsøg på at splitte højres godsejergruppe, udarbejdede en stor plan for udbygning af jernbanenettet, dels for at få forhandlinger i gang om andet end finansloven, dels for at dræne statskassen så regeringen havde færre midler til fæstningsbyggeri. Lignende hensigter havde han med en række forslag til sociale forbedringer for „fjerde stand“. Hans optagethed af sociale problemer der i 1870erne havde ført ham ind i et arbejde for social lovgivning var næppe mindre nu, men de politiske kampforhold nødte ham til først og fremmest at bruge forslag om sociale forbedringer taktisk i kampen mod Estrup. Men alt var forgæves, og da krigsminister J. Bahnsen 1890 fik provisorisk bevilling til anlæg af Middelgrundsfortet nedlagde H. 12.6.1890 sit folketingsmandat. I en afskedsudtalelse til sine vælgere erklærede han „Forudsætningen for min Politik bristet nu og i Fremtiden“. Den magtens deling med respekt for hinandens ret som han så som 1866-grundlovens idé var umuliggjort. Dertil kom hvad der ikke stod i udtalelsen at han var træt af spliden i venstre og Estrups uforsonlighed.

H. bosatte sig i de følgende år i Fribourg i Schweiz, væsentligst optaget af teologiske og historiske studier. Ved faderens død 1895 overtog han Ledreborg og lod slottets bygninger og parkanlæg restaurere. Kirken på Ledreborg blev nedlagt og senere indviet til katolsk kapel. Ved systemskiftet 1901 opfordrede J. H. Deuntzer, stærkt tilskyndet dertil af Hørup, H. til at indtræde i det første venstreministerium, men H. afslog med henvisning til sit helbred og sin 11-åri-

ge fraværelse i det politiske arbejde. Aug. 1909 førte en konflikt om forsvarslovene til ministeriet Niels Neergaards afgang, og da kløften mellem de venstregrupper der havde stået sammen om ministeriet truede med at gøre forsvarslovenes gennemførelse umulig rettede kong Frederik VIII henvendelse til H. for at få ham til at danne ministerium. Han afslog med samme begrundelse som i 1901, men da forhandlingerne mellem grupperne gik i hårdknude og kongen overvejede et forretningsministerium under admiral A. de Richelieu anmodede de to gruppeformænd N. Jensen-Toustrup og N. P. Lindø H. om at komme til Kbh. 12.8. enedes de tre grupper om et forsvarsforlig som H. nu på kongens anmodning accepterede at danne regering til gennemførelse af, men da kongen derefter udbad sig fem dages betænkningstid for at få generalernes vurdering af forsvarsforliget rejste H. „splintrende vred“ som ikke i mange år hjem til Ledreborg 13.8. Dagen efter havde kongen generalernes godkendelse, og der gik påny bud til Ledreborg. Dermed var ministeriet Holstein-Ledreborg endelig dannet, og forsvarsforliget gennemførtes. H. havde alene påtaget sig opgaven af hensyn til at redde venstre ud af en vanskelig situation. Forsvarsforliget i sig selv var han ikke begejstret for. Under finanslovdebatten 19.–20.10.1909 hånedes højremanden M. Halsted H. for at have søgt højres støtte, hvad H. ikke havde gjort. Halsted var imidlertid i god tro og holdt fast ved sin opfattelse. Resultatet blev at højre forbitredes i en sådan grad at partiet stemte for en radikal mistillidsdagsorden til ministeriet Holstein der kom i mindretal hvorefter H. demissionerede og anbefalede kongen at overdrage de radikale hvis dagsorden var vedtaget at danne ny regering. H.s sidste politiske indsats blev således en realisering af parlamentarismen. Ved sin overtagelse af regeringsdannelsen i aug. havde han desuden friet kongen for det ikke-parlamentariske og efter manges opfattelse farlige forsøg med et „hofministerium“ Richelieu.

□ Afbildet på mal. af familien af E. Jerichau Baumann, 1855 (Ledreborg). Mal. af A. Schiøtt, 1867 (sst.), kopi af Johs. Ottesen, 1930 (Fr.borg). Litografi på „venstretørklæde“ ca. 1875. Træsnit 1875, af J. Falander 1878 og 1883, efter dette træsnit 1884. Mal. af B. Middelboe, 1883 (folketinget), efter dette tegn. af samme. Afbildet i gruppe på litografi af I. W. Tegner, 1885, og på en række karikaturer af K. Gamborg 1886–90 (Fr.borg). Tegn. af Axel Thiess, 1889. Foto.

Kilder. L. H.: Det foren. venstre i rigsdagssaml. 1877–78, 1878. Sophus Hogsbro: Brevveksl. og dagbøger, udg. Hans Lund I–II, 1923–25. Breve til Frede Bojsen i Historie. Jyske saml. ny. r. VII, 1966–67 381–403.

Lit. Zodiacus: Parlamentariske stjernebilleder, 1875. V. Topsoe: Politiske portrætstudier, 1878 140–48. H. Wulff: Den danske rigsdag, 1882. V. Hørup i Politiken 17.6. og 31.12.1890 samt 28.7.1895. Edv. Brandes sst. 30.8. og 31.8.1909. J. Michaelsen: Fra min samtid, 1893. Riget 2.3.1912. Politiken s.d. Niels Hansen i Nord. ugebl. for katolske kristne 17.3. s.å. E. Henrichsen: Mændene fra forfatningskampen I, 1913 277–314. A. F. Krieger: Dagbøger V–VII, 1923–25. T. Fink i Mænd og meninger i da. socialpolitik, red. Povl Engelstoft og Hans Jensen, 1933 108–25. N. Neergaard: Erindr., 1935. Fr. Bojsens politiske erindr., udg. Kr. Hvidt, 1963. H. P. Hilden: Holstein-Ledreborg som politiker indtil 1890; speciale v. Kbh. univ., 1965. Tage Kaarsted i Historie. Jyske saml. ny. r. VIII, 1968–70 486–98.

Helge Larsen

Holstein, Ludvig Detlef greve, 1864–1943, forfatter. * 3.12.1864 på Langebæksgård, Kallehave sg., Præstø amt, † 11.7.1943 i Kbh., urne på Ramløse kgd. F: proprietær, greve Christian Johannes Ernst H. (1826–91) og Sophie Augusta Kramer (1833–92). ~ 1° 4.6.1892 på Frbg. med Rigne Juliane Vilhelmine Warhuus, * 23.7.1866 i Valby (Frbg.), † 15.4.1949 i Århus (~ 2° 1904 i USA med missionær Hans Larsen, † ca. 1907 i USA), d. af fabrikejer Christian Andreas W. (1826–92) og Christiane Olsen (1838–1901). Ægteskabet opløst. ~ 2° 29.6.1901 i Kbh. (b.v.) med Petrine Margrethe Koføed, * 17.10.1863 på Frbg., † 3.11.1943 i Holte, d. af justitsråd, kontorchef under revisionsdepartementet Hans Peter K. (1802–74) og Elise Susanne Marie Westermann (1830–1900). Ægteskabet opløst 1911. ~ 3° 14.1.1915 i Kbh. (b.v.) med Thyra Ulrik, * 10.11.1885 på Rosendal, Fakse sg., Præstø amt, † 26.4.1944 i Kbh., d. af forpagter Thorvald Hakon U. (1844–1908) og Marie Margrethe Hillestrup (1848–1919).

H. blev student fra Hauchs skole 1883, cand. phil. 1884, men fortsatte ikke sine studier. Derimod udøvede han en betydningsfuld virksomhed som konsulent ved Gyldendals forlag fra 1918 til sin død. Han oversatte desuden en række bøger fra tysk, engelsk og fransk. Modtog 1900 det Ancherske legat, 1920 Drachmann legatet og 1926 Otto Benzons legat. Kom fra 1918 fast på finansloven.

Skønt H. overvejende levede i Kbh. er hans digtning knyttet til oplevelsen af Sjællands natur året rundt og følger hermed en kunstnerisk tradition fra Christian Winther. Med sin sene debut, *Digte*, 1895, bygget over forårets, ungdommens og den første forelskelses stemninger, placerede H. sig umiddelbart som én af sin generations betydeligste lyrikere, men var dog langt mere udadvendt og harmonisk end sine samtidige. Samlingen udtrykker en spontan naturglæde, en erkendelse af at naturens stemninger også er digterens, men fælles med 1890ernes litteratur er

Holstein, Ludvig

en undertone af vemodig længsel der skyldes opfattelsen af lykken og skønheden som en uopnåelig drøm (*Æbleblomst*). I H.s kærlighedspoesi, snarere præget af nænsom ømhed end lidenskab, møder man en lignende forestilling: den elskede som en forårsagtig skønhedsdrøm (*Aa, se dog, min Veninde*). Grundlaget for H.s stil er talesproget, rytmen er fri og bølgende og kun sjældent griber han til mere komplicerede billeder og lignelser. *Tove*, 1898 (opført 1908 på Dagmarteatret), et kærlighedsdrama henlagt til en tid, „som ikke hører Historien men Digtningen til“, rummer ikke nye karakteristika. Det bygger på digterens barndomsminde fra skovene omkring Vordingborg samt på folkeviserne om Kong Valdemar og Tove og er tydeligt påvirket af Holger "Drachmann, Shakespeare og Maeterlincks symbolistiske eventyrspil. Det dramatiske element er svagt, og det værdifulde i skuespillet ligger udelukkende i den lyriske stemning der ombølger handlingen. Herefter udsendte H., fra set en ændret udgave af *Digte* i 1903, intet værk indtil *Løv*, 1915, for størstedelen digte der allerede havde været trykt i blade og tidsskrifter. Debutsamlingen elegisk-harmoniske tone er nu afløst af uro og splittelse, voldsommere farver og nye klange, tydeligt påvirket af Sophus "Claussen. Det umiddelbare er fortrængt af refleksion, og H. forsøger at skabe patetisk tanke-lyrik baseret på en resigneret erkendelse af drømmens afmagt i en moderne civilisation. Først i *Mos og Muld*, 1917 er H.s talent helt frigjort i samlingens sammensmeltning af det jordnære og sjælfulde. Værket er gennemkomponeret. Det indledes med digtet *November* og slutter ved høsttiden, skildret i den korte cyklus *Gravenstener*, det bedste vidnesbyrd om H.s suveræne naturlighed i udtrykket. Nogle af digtene er håndgribeligt beskrivende, mindre stemningsfyldte end tidligere, andre derimod ekstatiske udbrud der forvandler de rene sansninger til hymner – fyldt med velklang og farver – i hvilke selve naturen personificeres. Det er især tilbivelsens mysterium digteren kredser om, således i det kendte digt *Den hvide Hyacinth*, måske H.s mest afklarede og helstøbte kunstværk om skabelsesunderet der bekræfter livets evighed. *Æbletid*, 1920 slutter sig nær til *Mos og Muld* – de to samlinger blev 1922 slået sammen i *Hymner og Viser*. Her er tanken om naturens ustandselige vilje til liv næsten udelukkende iklædt kristne symboler. Der hersker overblik og eftertanke i bogen. H. dvæler gerne ved barndomsminde, ved menneskene som omgav ham, og landskabet som han voksede op i. Denne stemning forstærker hans ømhed for tingene og er helt i overensstemmelse med det udtalt religiøse syn på natu-

ren. Alt levende er blot et led i en uendelig kæde, en „Enhed fra Evighed til Evighed. Det er Livets Religion.“ Med disse ord fra den religionsfilosofiske prosabog *Den grønne Mark*, 1925 (2. udg. 1940 med et kongenialt forord af Paul la Cour), et indlæg i 1920ernes livsanskuelsesdebat, sammenfatter H. sin panteisme. Denne er udkrystalliseret i de to indføjede, storslåede hymner *Sanglærken* og *Jehi*, sammen med et tredje digt udgivet særskilt 1929 under titlen *Jehi*. Herefter fulgte den meget ujævne og ubetydelige samling *Spredte Blade*, 1942 med flere minde- og hyldest-digte der tidligere havde været offentliggjort andetsteds. Efter H. død udsendtes *Ludvig Holstein. Et minde*, 1943 der indeholder hans sidste digte samt en række prosaartikler.

H. er en formens mester; hans diktation er på én gang udsøgt og jævn, fyldt med inderlighed og sødme. Nok er han i sin harmoniske filosofi en idylliker – men hans idyl ejer friskhed, mangfoldighed og dybde. Han er i pagt med naturens rytme ligesom Johannes V. "Jensen hvis livssyn utvivlsomt har påvirket ham. Om Helge "Rode, mod hvis dualistiske verdensopfattelse H. protesterede i sit teoretiske bekendelseskrift fra 1925, minder især ungdomsdigtenes anelsesfulde tone, men i sin intime samfølelse med naturen er H. dog helt original og overgås næppe af nogen anden dansk digter. □Tegn. af bl.a. Kristian Kongstad. Silhouet af Kirsten Wivel (Kgl. bibl.). Foto. L. H.: Udvalgte digte, ved Carl Bergstrøm-Nielsen, 1953. – C. E. Jensen: Vore dages digtere, 1898 203–08. Hans Werner: L. H., 1920. Chr. Rimestad i Gads da. mag. XV, 1921 565–81 (optr. i forf.s Fra Stuckenbergtil Seedorf I, 1922 96–110). Ernst Frandsen: L. H., 1931 = Acta jutulandica III, 3. Kj. Elfelt i Den nye lit. VII, 1929 17–22 (optr. i forf.s Klovn og menneske, 1932 36–44). Kj. Balslev: L. H. og hans lyrik, 1941. Henning Kehler i Berl. tid. 13.7.1943. Paul la Cour i Politiken 26.7.1943. Tom Kristensen: Mellem krigene, 1946 81–91. Samme: Fra Holger Drachmann til Benny Andersen, 1967 37–46. Harry Andersen: L. H.s kunst = Festskr. udg. af Kbh.s univ. til årsfesten 1956 (m. bibliografi). Samme: L. H. i den litterære tradition = Festskr. udg. af Kbh.s univ. marts 1963. Emil Frederiksen i Berl. tid. 3.12.1964. – Papirer i Kgl. bibl.

Sven H. Rossel

Holstein, Ulrik Adolph, lensgreve, 1664–1737, storkansler. * 14.4.1664 på Futterkamp, † 23.8.1737, begr. i Ørslev k., Vester Flakkebjerg hrd. F: Adam Christopher v. H. til Netzeband og Buchholtz (1631–91) og Cathrine Christine Reventlow (1647–1704). ~ 24.12.1700 i Kbh. med komtesse Christine Sophie Reventlow, * 30.10.1672 i Haderslev, † 27.6.1757 på Fyrendal (~ 1° 1688 med lensgreve Niels "Friis til Frijnsborg, 1664–99), d. af overjægermester, senere storkansler grev Conrad "R. (1644–1708) og Anna Margrethe Gabel (1651–78). – Bror til Christian v. "H.

H. blev allerede som dreng 1678 page ved Christian Vs hof hvor han ansattes til „daglig Opvartning“ hos kronprinsen, den senere Frederik IV der dengang var syv år gammel. Han knyttedes nær til prinsen, og det var et tydeligt udtryk for dennes nåde da han optog ham i friherrestanden og skænkede ham det til kronen hjemfaldne Fuirendal som lensbaroni (sept. 1700). 1697–1701 var han amtmand ved den kgl. del af Slesvig domkapitels gods. Da Frederik IV 1703 forelskede sig i den preussiske statsafsendning baron Vierecks datter måtte han for at føje elskerinden der hadede H. fjerne denne fra hoffet. Han blev 1705 amtmand i Flensborg amt og beklædte dette embede til 1725. Samtidig med hans ophøjelse til lensgreve jan. 1708 blev Fuirendal tillige med godset Troholm, som H. havde købt året før, gjort til et grevskab under navn af Holsteinborg. Da Frederik IV 1712 bortførte *Anna Sophie (Reventlow), en halvsøster til H.s hustru, og lod sig vie til hende ved venstre hånd synes H. at have billiget forbindelsen der på ny bragte ham i nært forhold til kongen. Han var 1718 en af de 28 høje, dels fungerende, dels forhenværende embedsmænd hvis råd Frederik IV æskede om hvad der ville være den rette politik under øjeblikkets „tvivlsomme og epineuse Konjunkturer“, og snart efter sendtes han i et vigtigt ærinde til England for at forsøge at skabe en nærmere sammenslutning imellem kong Georg I og Frederik IV. Han optrådte ved denne lejlighed med dygtighed, og hans opfattelse af den politik der i denne tid burde følges faldt sammen med hans slægtning J. G. *Holsteins; han mente at Frederik IV under den splid der dengang var udbrudt imellem zar Peter og Georg I burde forene sig med den sidste. Da kongen efter krigens afslutning kom i et spændt forhold til Rusland syntes tilslutning til England nødvendig, og dette bidrog til at kongen der allerede 1719 havde givet H. sæde i konseilet to år senere gjorde ham til storkansler, således at både danske og tyske kancellier lagdes under ham. S.å. blev han patron for universitetet. Til H.s ophøjelse bidrog formentlig også at kongen i april s.å. havde ladet sig vie ved højre hånd til Anna Sophie og 30.5. havde kronet hende til dronning. H. var blevet hævet så højt som en undersåt kunne blive det, og hævdede denne plads så længe Frederik IV levede. Men det er et spørgsmål om han fuldt har udøvet en indflydelse der svarede til stillingen. Hvor lidt han dog havde tabt i kongens personlige velvilje, derom var bl.a. det vidnesbyrd at denne bevilgede alle hans ægte descendenter sæde og gang med lensgrever og lensgrevinder. Derimod var det en selvfølge at han mødte en mindre god stemning hos kronprinsen,

den senere Christian VI. Dennes uvilje mod sin stedmor Anna Sophie smittede af på hendes nærmeste slægtninge, og altså også på hendes søster grevinde H. og selve storkansleren. Han var derfor næppe kommet på tronen før han afskedigede H. fra hans stillinger (okt. 1730). Da han imidlertid ikke med føje kunne sigte ham for nogen brøde, og det desuden ikke havde været H. der i Frederik IVs sidste regeringsråd havde haft størst indflydelse, gav han ham en anseelig pension (4000 rdl.), og han viste ham tillige det hensyn at han lod ham såvel som hans hustru spille en fremtrædende rolle ved hans egen salving. Fra nu af forsvandt H. i privatlivet. Det er vanskeligt at danne sig en klar forestilling om hvad H. har udrettet. Hans virksomhed som patron ved universitetet var sikkert betydningsløs, og der er træk ved kancellisagernes behandling i hin tid som tyder på at det skortede ham på energi. Han var måske nok smålig og stejl i embedssager, men i personlig omgang behagelig og ærlig. Den omstændighed at hans hustru var en halvsøster til dronning Anna Sophie virkede, som antydet, ubestrideligt til at styrke hans stilling. Men også hendes egne personlige egenskaber havde deres betydning. Foruden som H.s hustru at være lensgrevinde på Holsteinborg bevarer hun efter sin første mands død indtægterne af de med Frijsenborg forenede godser Boller og Møgelkær. Hun indtog en imponerende stilling i det selskabelige liv. Hendes skønhed blev lovprist, hun var godt begavet og øvede indflydelse ikke blot på sin mand, men også på sin halvsøster dronningen. Hendes salon var i Frederik IVs tid et samlingssted for de fremmede diplomater og den fine verden i Kbh., og hun viste stor interesse for den holbergske scene. – Gehejmeråd 1719. – Sønnen **Frederik Conrad H.**, * 6.12.1704, † 1.11.1749, blev ritmester 1719, kar. oberst 1728 og generaladjutant hos Frederik IV. 1733 deltog han i en duel i gehejmeråd Iver *Rosenkrantz' (1674–1745) hjem med en medbejler til dennes hustrus gunst og blev derfor sendt med et hjælpekorps til tjeneste hos den tyske kejser. Han blev 1739 generalmajor, 1747 fik han afsked. Kammerherre 1728, gehejmeråd 1747. Hv. R. 1727. – Hv.R. 1699. Bl.R. 1712. □ Medalje af G. v. Lode, 1725. Maleri (Water Neversdorff), efter dette kopi af H. Frederiksen, 1960. Mal. måske af J. S. Wahl (Altenhof). Dobbeltportræt med hustruen. Afbildet på mal. af A. C. Rude ca. 1780 (Fredensborg).

Edv. Holm i Hist. t. 5.r.III, 1881–82 623–26 633f 637–43 653 655 661–70 675 677f 680 682 699. Samme: Danm.–No.s hist. 1720–1814 I, 1891. – Papirer i Rigssark.

Claus Bjørn (Hans Jensen)

Holstein, U. A.

Holstein, Ulrik Adolph, greve, 1731–89, officer, overpræsident. *4.2.1731 i Flensborg, †1.11.1789 i Altona, begr. sst. F: amtmand, senere gehejmekonferensråd greve Christian Ditlev H. (1707–60) og Catharine Elisabeth v. Holstein (1712–50). ~1763 med Amalie Sophie Buchwald, *9.5.1748 i Gotha, †29.5.1823 i Altona, d. af sachsen-gothask gehejmeråd og overhofmester, domherre i Lübeck Schack Herman B. (1705–61, ~1° med Elisabeth Eleonore v. Plessen af Basthorst) og Juliane Franziska v. Neuenstein (1707–89).

H. voksede op i Flensborg hvor han i hjemmet undervistes privat, men hverken her eller på det berømte Collegium Carolinum i Braunschweig som han derefter (1747) besøgte tilegnede han sig dybtgående eller systematiske kundskaber. Trods sin kærlighed til fransk ånd og sprog og sin lyst til at skrive om alt hvad der optog ham blev hans beherskelse af dette sprog yderst ringe. Mens undervisning ikke interesserede ham læste han, efter eget udsagn, meget, især fransk historie og oplysningsfilosofi, han delte tidens interesse for samfundsforhold og, fremfor alt, finansvidenskab; men han måtte begynde adelsmandens officerskarriere skønt han ikke mente det militære lå for ham, og allerede som elleveårig indskreves han som kornet, 1749 blev han ritmester. Under en diplomatisk sendefærd til kong Adolf Frederik af Sveriges tronbestigelse 1751 modtog han gennem den franske udsending bestalling som fransk oberstløjtnant og blev før afrejsen til Frankrig 1752 af Frederik V gjort til generaladjutant. Imidlertid standsede pengemangel hans franske karriere, og 1756 trådte han på ny i dansk tjeneste. Under syvårskrigen deltog han 1756–57 på fransk og østrigsk side. 1760 opgav han officerskarrieren (endelig afsked 1763), tilbragte nogen tid i Altona indtil han 1762 af J. H. E. *Bernstorff blev sendt til Schwerin i anledning af den danske indmarch i Mecklenburg for at forekomme det russiske angreb. Af størst betydning for det senere forløb blev de bekendtskaber han på denne tid havde eller gjorde i Altona. Her traf han blandt andet de to officerskolleger Schack Carl *Rantzau og P. E. v. *Gähler, formentlig også førstnævntes protegé, stadsrægen J. F. *Struensee og dennes ven Enevold *Brandt. De kunne mødes i fælles begejstring over oplysningstidens almindelige reformideer. H. var formentlig gruppens mest belæste medlem. Netop nu stod nogle af reformtænkterne for virkeliggørelse i den danske hærs administration under ledelse af den nyansatte franske generalfeltmarskal C.-L. de *Saint-Germain som H. kendte fra sin franske tjeneste. Også H. var reformtilhænger, derimod er det

mere tvivlsomt om han helhjertet delte de øvrige kritik af den bernstorffske politik.

Som tilhørende en af de fornemste adelslægter, hans bedstefar var Frederik IVs storkansler U. A. *Holstein og dennes enke „groskanslerinden“ havde indtil for få år siden været Kbh.s førende dame, blev han protegeret af Bernstorff, hvis hustru var H.s kusine. Selv om Bernstorff nok tvivlede om hans dømmekraft troede han på hans gode vilje, og 1764 fik han ham anbragt i det nyoprettede general-krigsdirektorium under Saint-Germain og sidestillet med Gähler. Han, der over for Bernstorff havde erklæret „min tanke er hele mit liv at forblive civilist“, skulle nu være den forsigtigt-konservative regerings garant for at generalernes reformer ikke gik for vidt. H. kom derved under pres mellem sin loyalitet over for Bernstorff og sin sympati for Gähler og reformideerne. Mens han løbende holdt regeringen underrettet blev han mere og mere isoleret i direktoriet, samtidig med at Gähler søgte at få ham over på sit parti. I løbet af sommeren 1765 blev det ham for meget, han forlod Kbh., ansøgte fra Lübeck om sin afsked og rejste derpå til Berlin, øjensynlig i et forsøg på at studere på stedet de reformtænkere der inspirerede Gählers gruppe. Ved tilbagekomsten til Kbh. 1766 var alting forandret. Efter Frederik Vs død i januar var både Saint-Germain og Gähler sat fra deres poster, og den unge prins Carl af Hessen var blevet den nye konge Christian VII's yndling. I den ikke ganske gennemsigtige intrige hvor prins Carl en tid modarbejdede Bernstorff blev H. på prinsens initiativ udnævnt til gesandt i Berlin, men – da det for regeringen uønskelige heri blev klart – derpå tilbudt stillingen som præses i Vort høje krigsråd hvis øverste chef var prins Carl. Imidlertid foretrak H. Berlin, og kreditiv udstedtes 15.12.1766. Men tre dage senere, efter et hofbal natten mellem 18. og 19. væltedes kabalen af en ny der fik kongen til at tage udnævnelsen tilbage. Hændelserne er tilsøret i samtidige kilder, men hovedpersonerne synes at have været hustruen, den smukke og danseglade „Petitgen“, og den nye dronning Caroline Mathilde. Til held for H. – og for Bernstorff der var blevet desavoueret – døde amtmanden i Tønder lige efter nytår, og 3.2.1767 modtog H. udnævnelsen til dette embede.

Her i det fjerne marskland forsøgte H. i de følgende år at få gennemført reformer inden for flere områder, ikke mindst erhvervslivet, men kom som regel til kort over for de beslutende og bevillende myndigheder. Det mest synlige bevis for hans virke som amtmand var *Ausführliche cameralistisch-oeconomische Beschreibung des Amts Tondern* (trykt hos Gaspari), et værk der

helt beroede på herredsfogedernes indberetninger, men som H. havde taget initiativet til.

Når H. i sept. 1770 efter Bernstorffs fald blev kaldt til Kbh. var det mindre fordi Struensee ventede sig kompetent støtte af ham i administrationen end fordi vennen Enevold Brandt krævede fru Holstein som partner i sin ledelse af hoffets selskabsliv. H. blev 23.3.1771 udnævnt til overpræsident i Kbh., og da denne stilling var ulønnet anbragtes han 29.5. som leder af det nyorganiserede finanskollegiums I. departement med G. C. "Oeder, Tyge "Rothe og C. A. "Struensee som kolleger. Også her fik han svære samarbejdsproblemer, B. W. "Luxdorff kan i august berette om „blodig klammeri på kammeret“. H. undlod efterhånden at møde, søgte og fik 22.9. sin afsked, dog med bevarelse af lønnen. Kompetencestridigheder havde været en del af grunden, men sagligt havde han ikke kunnet klare sig over for den kompetente C. A. Struensee.

I bystyret fik H. ved kabinetsordre frie hænder til at rydde op i formodet gammel slendrian; hele bystyret indbefattede de 32 valgte borgerrepræsentanter blev afskediget 3.4. og et nyt fåtalligt styre indsat. For fremtiden skulle dog fire rådmænd og to borgerrepræsentanter vælges ved frie valg. De reformer H. her søgte fremmet fulgte samme linjer som dem der gjaldt for statens vedkommende, en mere rationel finansforvaltning, uden sportler, forbedringer i den sociale forsyning, forbud mod politiets indtrængning i borgernes huse og private affærer. Mens man her søgte at håndhæve et generelt borgerligt frihedsprincip var H. i styret tilhænger af den mindst mulige frihed for den enkelte. Væsentligst blev en tiltrængt forenkling af retsplejen ved oprettelsen af Hof- og stadsretten (26.4.1771), den eneste reform der blev stående efter hans fald. Hertil kom nogle øjeblikkelige, praktiske forbedringer vedr. byens daglige liv som angivelse af husnumre og gadenavne samt brolægning af fortovene fra Kongens Nytorv til Vesterport. At H. blev modarbejdet ved den uvilje der efterhånden rejstes mod Struenseestyret, og som dette – og H. selv – forstærkede ved en arrogant og diktatorisk optræden er uden tvivl. Hvor han fik gode og loyale medarbejdere med civilcourage som fx politimester W. "Bornemann kom der gode resultater der dog på grund af den korte tid næppe satte sig spor. Betegnende for den manglende situationerfornemmelse der kendetegnede H.s administration er anbringelsen af den i øvrigt dygtige Peter Matthiessen som borgmester. Matthiessen som H. muligvis kendte allerede fra Altonatiden havde været landfoged på Föhr og Sylt, og måske den eneste embedsmand H. har kunnet sam-

arbejde med. Men at hente ham der var helt ukendt med kbh.ske forhold – og som H. selv kun talte tysk – til en ledende post her var ingen klog disposition.

Mens fru Holstein i begyndelsen blev stærkt feteret ved hoffet kønedes hendes interesse efterhånden som Struensees puritanske opfattelse af kongeparrets behov begrænsede hendes og Brandts muligheder for at brillere. Hun var næppe på noget tidspunkt loyal mod den borgerlige opkomling, og det var sikkert under hendes indflydelse at Brandt i sommeren 1771 var på nippet til at forråde vennen. H. selv var yderst tolerant over for hendes privatliv som han skildrer med humor, og han blev, efterhånden som arbejdet besværede ham, en hyppig gæst i byens bordelkvarter. A. P. Bernstorff taler om „åbenlyse udsvævelser og skandaler“.

Efter kuppet mod Struensee fik H. sin afsked og ægteparret tog derefter ophold hos forfatteren og bogsamleren Heinrich Wilhelm Lawaetz i Altona hvor han fik god tid til „at smøre ned på papiret alt hvad der faldt ham ind“ som han udtrykker det i sit selvportræt. Det blev til det delvis selvbiografiske manuskript *Anecdotes historiques sur le Danemark...* der spænder over tiden fra Frederik IV til afslutningen af hans egen karriere. En del aktstykker, bl.a. fra bedstefaderens embedstid overlod han sin søns huslærer A. C. Gaspari til udgivelse. De vakte ved fremkomsten 1786 bestyrelse i Kbh. og medførte en skarp tilrettevisning, som H. afværgede ved at påstå papirerne var stjålet fra ham. Samlingerne testamenterede H. til Lawaetz fra hvem den danske regering sikrede sig dem ved køb 1798. Heri findes tillige en fremstilling af general-krigsdirektoriets tilblivelse: *Historie de la naissance au directeur général de guerre*. Nu i Rigsarkivet.

I sine mémoires såvel som i de breve til P. E. Gähler som udgør 500 tryksider i Inkvisitionskommissionen fremtræder han som en godliden-de flegmatiker, en teoretiker med hang til projektmageri. Selv om han brændte for fremskridtsideerne var han ingen original bearbejder af tankerne heri. Trods en undertiden stædig fastholden imod modstand ved de forslag han fremsatte var han uden den konstruktive fantasi der kunne omforme og tillemppe ideerne så de gav resultater. H. ejede landstedet Rêverie ved Skodsborg. Han blev 1771 af Caroline Mathilde udnævnt til provisor for stiftelsen Vallø. – Kammerherre 1758. – Hv.R. 1768. □ To min. (Fr.borg). Silhouet.

Kilder. Urkunden und Materialien, udg. A. C. Gaspari I–III, Hamb. 1786–90. Pers. hist. t.3.r.1, 1892 193–99 (selvbiogr. fragment). Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis I–II, 1904–13. Luxdorffs dagbøger, udg. E. Ny-

Holstein, U. A.

strøm I, 1915–30. Kabinetstyrelsen i Danm., udg. Holger Hansen I–III, 1916–23. Inkvisitionskommissionen af 20. jan. 1772, udg. samme I–V, 1927–41 (breve i IV, 1936 I–502).

Lit. Edv. Holm: Danm.–No.s hist. 1720–1814 III–IV, 1897–1902. C. A. Trier: U. A. H., 1916. Erik Arup i Hist. t. 9.r.I, 1918–20 131–218; II, 1921–23 118f 122. John Danstrup sst. II.r.II, 1947–49 I–60. *Papireri i Rigsark.*

Sv. Cedergreen Bech

Holstein, Vagn, 1889–1959, skovrider. * 4.10. 1889 på Hejnstrupgård, Gundsømagle, † 24.11. 1959 i Jægerspris, begr. sst. F: proprietær Viggo H. (1861–1903) og Marie Ammitzbøll (1858–1932). ~ 18.7.1917 på Frbg. med Ingeborg Gram, * 31.12.1884 på Frbg., † 21.6.1973 på Thurø, d. af rådsformand, dr. phil. J. P. *G. (1850–1916) og Dorthe Marie Sørensen (1858–95).

Efter studentereksamen 1908 valgte H. skovbrugsstudiet og blev forstkandidat 1914. Hjemsendt fra soldatertjenesten som løjtnant 1916. 1916–20 arbejdede H. med skovplanlægning, dels som assistent, dels som selvstændig skovtaksator. 1920–28 skovrider og godsforvalter på Einsidelsborg (nu Egebjerggård) på Nordfyn, 1929–59 skovrider og godsinspektør ved Kong Frederik VII's stiftelse på Jægerspris. Som skovrider medvirkede H. til at øge produktiviteten i de jægerspriske skove ved at udskifte en del gammel løvskov og yngre birkebevoksninger med nåletræ og eg. Han gik dog forsigtigt til værks og skånede enkelttræer og trægrupper og bevarede herved mange smukke skovlandskaber. Hans interesse for de storslåede naturværdier som Jægerspris Nordskov rummer gav sig bl.a. udtryk i fredning af skovarealer omkring de tre berømte kæmpege, Kongeegen, Storkeegen og Snoegen, samt et stykke urørt skov, den såkaldte urskov. Desuden bevarede han adskillige helt eller delvis bevoksede mose- og engområder. I en populær artikel har han givet et smukt billede af Nordskoven og antydnet hvorledes han søgte at bevare dens præg af naturskov (Tidsskr. Danmark III, 1943).

Allerede som barn var H. levende optaget af naturen, især fuglelivet som han fik rig mulighed for at studere på Einsidelsborg og Jægerspris – begge steder med store urørte områder. Som jæger og ornitolog lærdedes han i et afvekslende landskab på Einsidelsborg, og her blev grundlaget lagt for hans senere ornitologiske forskning. Han første større arbejde, *Fiskehejren*, 1927, der beskriver en hejrekoloni på godset vakte betydelig opsigt, dels på grund af bogens ornitologiske værdi, dels på grund af H.s særlige evner som

skribent. I 1931 forsøgte han sig som digter med *Fra Dianas Marker. En Jægers lagtagelser og Oplevelser i Naturen*, men det er som videnskabelig forfatter hans navn vil blive stående. Han var en af landets bedste kendere af rovfugle som han ivrigt studerede i Jægerspris-skovene. Resultatet af hans studier på dette område er *Duehøgen*, 1942, *Hvæpsevaagen*, 1944, *Spurvehøgen*, 1950, og *Musvaagen*, 1956. Førstnævnte rovfugleværk bragte ham doktorgraden ved Kbh.s univ. og selv i denne afhandling fandt hans udtryksmåde en sådan form at bogen fandt læsere langt uden for videnskabsmændenes rækker. Hans fremstillingsform førte en del kritik, men hovedresultatet var, således som det er udtrykt i Finn Salomonsens nekrolog: „Ganske sikkert var han en lykkelig mand i sit arbejde i skoven og blandt fuglene. Få kunne som han lade sig inspirere og berige i den store ensomhed.... og få har høstet så rige frugter af de lange vagter, ene med fuglene“. Nekrologen afsluttes med en fortegnelse over H.s 32 ornitologiske arbejder. Som en af landets førende ornitologer blev H. 1952 valgt til formand for Dansk ornitologisk forening som han ledede til sin død. – R. 1951. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1942 79. – Otto Wilhelm i Dansk skovforen.s t., 1959 579–81. Finn Salomonsen i Dansk ornithol. foren.s t., 1960 1–8 (m. bibliografi). P. Chr. Nielsen i Jægerspris slot og kong Fr. VII's stiftelse, red. Roar Skovmand, 1974 307–11. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

P. Chr. Nielsen

Holsten

I. Tysk adel. Slægten Holsten uddøde i mandslinien 1888.

Hans baron *H. var ~ Regitze Sophie Kaas, d. af søofficeren Fr. Chr. *Kaas.

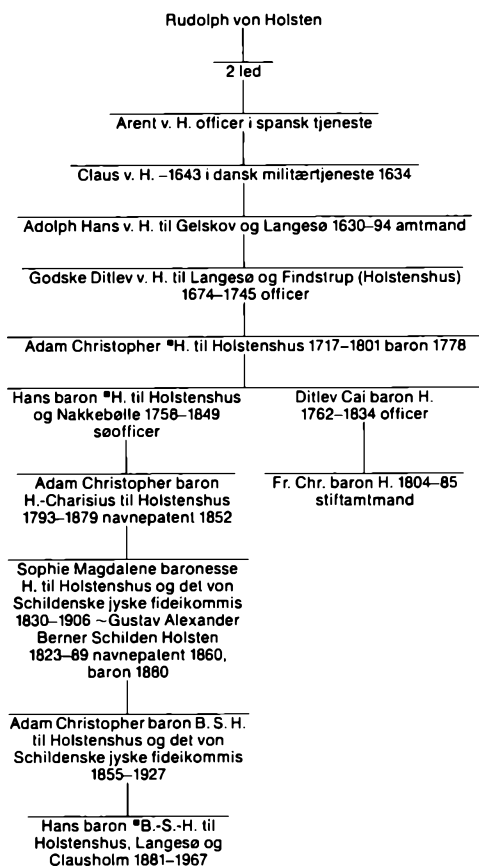
II. I de ældste led af den borgerlige slægt H. veksler navneformerne Holsten og Holst.

(1) Danm.s adels årbog XLI, 1924 II 451–58 og LI, 1934 II 3–11. Hans Berner Schilden H. og Albert Fabritius: Lensbaron Hans Berner Schilden H.s slægtetog I–III + tavlebind, 1940–61.

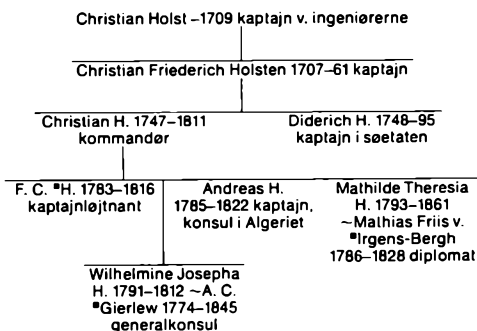
Nils G. Bartholdy/Hans H. Worsøe

Holsten, Adam Christopher, baron, 1717–1801, godsejer, amtmand. * 18.9.1717 på Gelskov, † 6.9.1801 på Langesø, begr. i Veflinge k. F: oberst Godske Ditlev v. H. (1674–1745) og Elisabeth Sophia Knuth (1685–1742). ~ 1° 29.8.1749 i Hamburg med Adelheid Benedicte Rantzau, * 12.2.1731 på Panker, † 7.3.1794 i Odense, d. af Hans R. til Panker m.m. (1696–1740) og Bertha Catharine Brockdorff (1701–39). ~ 2° 30.3.1796

Tavle I

Tavle II

i Odense med komtesse Clara Charlotte (Fanny) Trampe, * 28.7.1774 på Krabbesholm, † 30.9.1852 på Korselitze (~2° 1802 med kaptajn, senere major og majoratsbesidder Christian Frederik Erik Skeel (Scheel) til Petersholm, 1777–1837), d. af greve Adam Frederik T. til Løgis-

mose (1750–1807) og Gertrud Hoffmann de Poulson (1746–1815). – Far til Hans *H.

H. blev immatrikuleret 1732 i Kiel og besøgte på gentagne rejser Norge, Sverige, Holland, Frankrig og Tyskland. Efter at være kommet hjem udnævntes han 1739 til kaptajn af infanteriet; 1745 blev han amtmand over Nyborg og Trane-kær amter og tiltrådte s.å. ved faderens død besiddelsen af stamhuset Holstenshus. 1758 blev han kirkeinspektør over kirkerne på kronens ryttergods på Sjælland. 1778 ophøjedes han i friherrelig stand, og stamhuset blev baroni på i alt 1200 tdr. htk. 1789 tog han sin afsked som amtmand. H. var en myndig, dygtig og virksom godsejer der ikke blot øgede og forbedrede sine godser, men også søgte at forbedre bøndernes kår. Han var en af de første som, i øvrigt under modstand fra bøndernes side, udflyttede og udskiftede bøndergårdene, han opmuntrede til dyrkning af bedre sædarter, anlagde veje og hegn, modarbejdede bondens skødesynd, drikkeriet osv. Aug. 1771 udtalte han i en erklæring til regeringen at den største hindring for fællesskabets ophævelse lå i bondestandens modstand, og at det bedste derfor ville være at give bonden frihed for sin person, men godsejeren fuld frihed til at udskifte og indrette hele sit gods som han ville. H., der også var en myndig og dygtig amtmand, kan opfattes som typen på øernes reformvenlige godsejere i 1700-tallets sidste halvdel. – Kammerjunker 1745. Kammerherre 1755. Gehejmeråd 1777. – L'union parfaite 1767. Hv.R. 1768. □Mal. 1735 (Langesø). Min. (sst.). Mal. af A. Brünne, 1768, efter dette træsnit 1888. Mal. af G. Fuchs, 1777 (Skaføgård). Mal., i profil (sst.). Buste af L. Grossi (Fr.borg).

N. Rasmussen Søkilde: Holstenshus og Nakkebølle I–IV, 1875–78 193–203. [Hans Hansen:] Portrætmalerens dagbog, 1907 (fot.optr. 1966) = Memoirer og breve VI. Danske herregårde ved 1920, udg. L. Bobé m.fl. II, 1923. Hans Jensen: Dansk jordpolitik I, 1936.

*Hans Jensen**

Holsten, Frederik Christian, 1783–1816, søofficer. * 6.10.1783 i Egersund i Norge, † 31.10.1816 i Tunis, begr. sst. F: kaptajnløjtnant, senere kommandør Christian H. (1747–1811) og Anna Elisabeth Faye (1761–1818). Ugift.

H. blev kadet 1795, sekondløjtnant med Gerners medalje 1800 og var derefter i ca. to år med fregatten Thetis i Middelhavet. Hjemkommen herfra var han lærer i tegning og landtoningstegning på Søkadetakademiet til okt. 1806, da han sammen med L. de *Coninck sendtes til udlandet for at studere. 1807 blev han premierløjtnant og vendte ved krigsudbruddet s.å. straks tilbage til Danmark. 1808 sendtes han m.fl. til Antwerpen

Holsten, F. C.

for at gøre tjeneste på et af de franske linjeskibe. Da de to danske chefer, kommandørkaptajn S. U. Rosenvinge og kaptajn Hans Holsten i jan. 1809 var blevet arresteret nedlagde H. sammen med premierløjtnant J. C. de Falsen protest imod, at to franske officerer sendtes om bord for at overtage kommandoen i de to skibe med dansk besætning. De to løjtnanter blev straks arresteret, men snart udleveret og hjemsendt. For ikke at støde Frankrig blev de dømt til seks måneders streng fæstningsarrest, men efter tre måneders forløb blev resten af straffen eftergivet. H. sendtes til tjeneste i kanonbådsflotillen i Storbælt hvor han ved flere lejligheder udmærkede sig. Febr. 1811 ansattes han som dansk-norsk generalkonsul i Göteborg med kaptajnløjtnants karakter og kom til at spille en stor rolle som forhandler med Sverige, indtil han i sommeren 1813 kaldtes tilbage. Han blev nu ansat som chef for pontonkompagniet, et kompagni af matroser der hørte til et auxiliærkorps under kommando af prins Frederik af Hessen der var underlagt den franske hærstyrke ved Hamburg. Han udførte sin tjeneste på en udmærket måde og anbefalede på det bedste af prins Frederik. Da prins Christian Frederik i foråret 1814 var udråbt til Norges konge, sendte denne bud efter H. der gennem sin mors slægt var knyttet til Norge. H. fik efter ansøgning sin afsked fra den danske marine i marts s.å. og rejste til Norge hvor han udnævntes til kaptajn og tiltrådte tjeneste som generaladjutant hos kongen. Da denne i slutningen af okt. måtte forlade Norge og vende tilbage til Danmark ledsagedes han af H. der derefter, rimeligvis efter opmuntring af prins Christian Frederik, rejste til Tunis for at drive arkæologiske studier, men efter knap halvandet års forløb blev han syg her og døde. – R. 1812. DM. 1814. □Mal. af C. F. Gröger, 1812.

Hans Birch Dahlerup: Mit livs begivenheder I, 1908 242. – Papirer i Rigsark.

*Th. Topsøe-Jensen**

Holsten, Hans, baron, 1758–1849, søofficer. * 17.11.1758 på Grøndal ved Kbh. (Frbg.), + 13.4.1849 i Kbh., begr. sst. (Holmens). F: amtmand, senere kammerherre, baron Adam Christopher H. (1717–1801) og Adelheid Benedicte Rantzau (1731–94). ~ 17.11.1790 i Kbh. (Holmens) med Regitze Sophie Kaas, * 5.1.1769 i Kbh. (Holmens), + 3.9.1841 sst. (Holmens), d. af kommandørkaptajn, senere admiral Frederik Christian K. (1727–1804) og Sophie Elisabeth Charisius (1743–69). H. blev kadet 1770, sekondløjtnant 1780, premierløjtnant 1789, kaptajnløjtnant 1796, kaptajn

1801, kommandørkaptajn 1810, kommandør 1815, kontreadmiral 1828, viceadmiral 1834 og admiral 1835. – Straks efter sin udnævnelse til officer var han udkommanderet med orlogsskibet Wagrien til Ostindien. Ved sin hjemkomst i okt. 1782 fik han permission i halvandet år for at studere sprog og andre nyttige videnskaber i Kiel (1782) og Leipzig (1783). Efter forskellige udkommandoer med kadetskibet og i eskadre var han 1798–1800 chef for briggen Nidelven i eskadren i Middelhavet under kampene med barbareskerne hvor han hovedsagelig anvendtes til konvojering. Efter hjemkomsten herfra var han 1801 chef for letfregatten Elven i slaget på Reden hvor han, da skibet var så medtaget at det ikke kunne slås mere, kappede sine ankertov og bjergede fregatten ind på Reden. Efter forskellige udkommandoer blev han ved englændernes overfald på Kbh. i aug. 1807 næstkommanderende ved Kbh.s sødefension og deltog i de forskellige kanonbådskampe indtil kapitulationen. S.å. blev han medlem af konstruktionskommissionen. I foråret 1808 sendtes H. og kaptajn S. U. Rosenvinge til Vliessingen med danske besætninger til to franske linjeskibe der af Napoleon var stillet til rådighed for at anvendes i danske farvande. Det har måske aldrig været Napoleons mening at opfylde sit løfte om at sende skibene til Danmark, og foreløbig lod det sig nu ikke gøre da en overlegen engelsk flåde blokerede Schelden. Rosenvinge blev chef for Pultusk, H. for Dantzich, og skibene indordnedes i den franske eskadre og efter franske reglementer. Dette gav straks anledning til en masse klager. Da de franske myndigheder i begyndelsen ikke tog hensyn til klagerne måtte cheferne søge hjælp hos admiralitetsskollegiet, og efterhånden blev de fleste af manglerne afhjulpne. Men da der 28.1.1809 fra det franske marineministerium kom ordre om at alle de danske officerer, kadetter, underofficerer og menige fra de to linjeskibe skulle afgå til Brest for at fordeles på skibene i den franske Atlanterhavsflåde nedlagde de to chefer protest og nægtede at adlyde denne ordre der var i strid med deres instruks. De blev derefter straks afsat og arresteret i Antwerpens kastel. Efter seks ugers forløb flyttedes de som arrestanter til Rendsborg, og efter en måneders forløb blev de løsladt og sagen mod dem hævet. Kongen viste dem begge at han var meget tilfreds med deres optræden. H. fik nu ordre til at overtage kommandoen over kanonchalupperne på hertugdømmernes vestkyst og blev n.å. chef for den glückstadtske ekvipage og højestkommanderende søofficer i hertugdømmerne. Efter krigens afslutning 1814 blev H. 3. militære deputerede i admiralitetsskollegiet, 1825 2. militære deputerede

de og s.å. chef for 2. division til 1829. Han var i disse år medlem af forskellige kommissioner, blandt andre om lodsvæsenets ordning og formand i direktionen for søetatens hospital. 1833 blev han l. deputerede i admiralitetet og dermed den egentlige leder af marinens anliggender, indtil han 1.4.1848 ved marineministeriets oprettelse og admiralitetskollegiets ophævelse fratrådte, men vedblev at stå i nummer som admiral. På det tidspunkt var den 90-årige olding svækket af alderdom, og det var synd mod ham at han ikke var afgået tidligere da man over hans virksomhed i de senere år let kom til at glemme at han i mange år havde været en fortrinlig, aktiv og pligtopfyldende officer. Fra 1825 var H. besidder af baroniet Holstenshus. – Kammerjunker 1781. Kammerherre 1808. – R. 1810. DM. 1812. K. 1826. S.K. 1836. R.E. 1839. □ Afbildet 1848 på litograferet mindeblad for 1801, samme type i to træsnit 1873, det ene af H. P. Hansen. Tegn. i samme type (Kgl.bibl.). Min. af C. Hornemann, 1830 (Langesø), pastel af samme (Holstenshuus). Litografi af N. B. Krossing og af E. Bærentzen, 1840. Buste af Thorvaldsen, 1840 (Thorvaldsens mus.). Mal. af J. V. Gertner (Langesø).

Steen Bille: Det danske flag i Middelhavet, 1840 (særlig tryk af Archiv for søvæsenet VI-XII). H. G. Garde i Hist.t. 3.r.V, 1866-67 165-216. O. Lütken: De danske på Schelden 1809-13, 1888. C. F. Wandel: Sokrigen i de dansk-norske farvande 1807-14, 1915. O. Bergersen: Nøytralitet og krig I, Oslo 1966.

*Th. Topsøe-Jensen **

Holsten-Gottorp, se Sønderjyske hertugslægter.

Holsøe

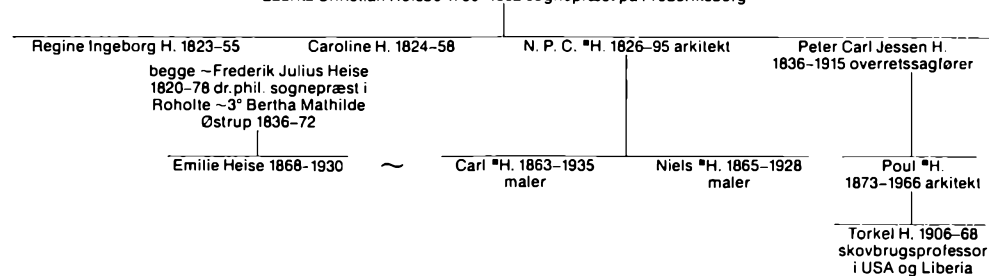
Slægten føres tilbage til fyrinspektør, senere konsumtionssekretær i Kbh. Niels H., der var far til sognepræst på Frbg. Lauritz Christian H. Arkitekt Poul *H. var ~ Karen Margrethe Helsted, d. af maleren Axel *Helsted (1847-1907). Maleren Niels *H. var ~ Vilhelmine Margrethe Krag, d. af sognepræst Peter *K. (1839-1912).

Hans H. Worsøe

Holsøe, Carl Vilhelm, 1863-1935, maler. * 12. 3.1863 i Århus, † 7.11.1935 i Asserbo, begr. i Vinderød. F: arkitekt N. P. C. *H. (1826-95) og Emilie C. Klentz (1833-1905). ~ 1° 1.6.1894 i Branderlev med Emilie Heise, * 9.8.1868 i Rohlte, † 2.3.1930 i Kbh., d. af sognepræst, sidst i Slaglille Frederik Julius H. (1820-78, ~ 1° 1851 med Regine Ingeborg Holsøe, 1823-55, ~ 2° 1857 med Caroline Holsøe, 1824-58) og Bertha Mathilde Østrup (1836-72). ~ 2° 21.10.1935 i Asserbo med Ingeborg Margrethe Knudsen, * 5.1.1900 i Måløv sg., d. af husmand Carl Peter K. (1869-1949) og Karen Marie Hansen (1868-1931).

H. blev fra Teknisk skole dimitteret til kunstakademiet som han besøgte 1882-84 hvorefter han gik over til Krøyers malerskole. 1886 debuterede han på Charlottenborgs decemberudstilling med et *Interiør* der „havde næsten Karakteren af et Manifest“ (Karl Madsen). Luften var i dette billede malet som det altomslytende, i hvilken genstandene bevægede sig „som Fiskene i Havet“, farverne var samstemte i fine harmonier, og der var omhyggeligt gjort rede for lysets brydninger i luftlagene. Den maleriske opfattelse H. proklamerede med dette billede holdt han fast ved gennem sin mangeårige produktion. Han har malet mange smukke landskaber gengivet gennem hans særlige maleriske tone, men størstedelen af hans produktion er interiører fra gamle stuer med mahognimøbler og undertiden med en enkelt figur som staffage. – Det fik den største betydning for H. at han på Krøyers skole mødte Vilhelm *Hammershøi og straks sluttede venskab med ham. Hvem af de to der først slog ind på interiørmaleriet vides ikke, men det er mest sandsynligt at en gensidig påvirkning har fundet sted. Senere, da Hammershøi blev en berømt maler, kom H. til at stå i skygge af sin ven. Han havde ikke dennes koloristiske finhed, men den kultiverede og gennemarbejdede form var hans styrke. I modsætning til Hammershøi der arbejdede som symbolist og trængte ind i tingenes inderste væsen og stemning var H. en mere

Lauritz Christian Holsøe 1789-1862 sognepræst på Frederiksberg

Holsøe, Carl

nøgt og prosaisk fortæller, og hans billeder, som med rette er blevet sammenlignede med de gamle hollænderes, viser en rent umiddelbar glæde over tingenes skønhed. En af grundene til at han blev så forholdsvis lidt kendt var at han levede en meget tilbagetrukket tilværelse, en tid i et lille hus ved Jonstrup vang og til sidst i en gammel gård i Asserbo. – H. modtog gennem årene en række akademistipendier og var bl.a. i Italien (1897). Han fik årsmedaljen 1. gang 1901 for *Interiør*, 2. gang 1908 for *Aften* og blev dermed medlem af akademiets plenarforsamling, og 1891 fik han en guldmedalje fra München. H. udstillede på Charlottenborgs forårsudstilling mellem 1888–1910 og 1922–33; 1909 og 1914 var han repræsenteret på Kunstnernes efterårsudstilling og deltog desuden i Foreningen for national kunsts udstillinger, særlig fyldigt 1927. Han er repræsenteret på kunstmuseet med tre interiører (det tidligste 1889), på flere provinsmuseer, foruden i Stockholm og Göteborg. 1902–05 og 1909–11 var H. medlem af Kunstforeningens bestyrelse. – En yngre bror **Niels H.**, * 21.12.1865, † 5.12.1928, blev student 1883 og uddannede sig derpå til maler, først en kort tid på kunstakademiet, dernæst på Kunstnernes frie studieskoler. 1891 begyndte han imidlertid at studere statsvidenskab, tog eksamen 1894 og fik samme år ansættelse i overformynderiet hvor han 1920 blev kontorchef. Han fortsatte dog med at male og udstille, og hans motiver er stærkt beslægtet med broderens. Mindeudstilling 1929, Foreningen for national kunst. – □ Afbildet på gruppe malet af V. Hammershøi, 1902 (Thielska galleriet, Sth.), til dette flere forarbejder 1901. Tegn. af Alfred Schmidt, 1902 (Fr.borg). Mal. af Viggo Madsen udst. 1910 og 1911. Tegn. af Kai Nielsen, 1916 (St.mus.). Statuette af Jean Gauguin udst. 1917. Buste af samme ca. 1918 (St.mus.). Radering af Henrik Lund. Afbildet på tegn. af Rasmus Christiansen (Fr.borg).

Karl Madsen i Nord.t. för vetenskap, konst och industri, Sth. 1888 104f. Samme i Tilskueren, 1889 414. Sig. Schultz i Dagens nyheder 8.11.1935. – Breve i Kgl.bibl.

Merete Bodelsen

Holsøe, Niels Peter Christian, 1826–95, arkitekt. * 27.11.1826 i Øster Egesborg, † 1.1.1895 i Kbh., begr. på Frbg. F: sognepræst, sidst på Frbg. Lauritz Christian H. (1789–1862) og Vilhelmine Euphrosyne Margrethe Feddersen (1797–1871). ~ 15.5.1862 på Frbg. med Emilie Charlotte Klentz, * 3.8.1833 i Kbh. (Petri), † 1.11.1905 i Lyngby, d. af bagermester Gotfred Christian Vilhelm K. (1784–1836) og Ane Cathrine Drstrup (1798–1873). – Far til Carl *H. Farbror til Poul *H.

H. bestod svendepøve som murer 1846, men var allerede 1842 begyndt at gå på akademiet. Studierne blev afbrudt da han 1849–50 deltog i den slesvigske krig. 1853 vandt han den store sølvmedalje, og de følgende par år var han konduktør for Bernhard Seidelin på rådhuset i Helsingør. Han fik en meget betydelig praksis og blev især stærkt påvirket af J. D. *Herholdts murstensarkitektur og anvendelse af historiske motiver. Han kom navnlig til at virke som jernbanearkitekt mens han 1861–92 var ansat ved indenrigsministeriets kontrol for statsbanerne. Han byggede et stort antal større og mindre stationer i provinsen bl. a. *banegården i Odense*, 1865 (senere ombygget, nu godsbanegård), *banegården i Horsens*, 1867 (nedrevet), den gamle *banegård i Fredericia*, 1868, *banegården i Helsingør*, 1889–91 sammen med H. *Wenck. Af andre arbejder kan nævnes *Marienlyst badehotel*, 1860–61, ældste bygning, senere ombygget samt *Uggeløse kirke*, 1878–79. – R. 1869. DM. 1892. □ Silhouetklip (Kgl.bibl.).

III.tid. 29.4.1860 (Marienlyst badehotel). Berl. tid. 2.1.1895. Ove Rode i Politiken 5.1.s.å. – Papirer i Kgl.bibl.

Villads Villadsen

Holsøe, Niels, se **Holsøe, Carl**.

Holsøe, Poul Fiedler, 1873–1966, arkitekt. * 20.11.1873 i Helsingør, † 14.6.1966 på Kbh.s amts sygehus, Gentofte, urne på Frbg. kgd. F: byfogedfuldmægtig, senere overretssagfører Peter Carl Jessen H. (1836–1915) og Ragna Fiedler (1842–1907). ~ 20.2.1903 på Frbg. med Karen Margrethe Helsted, * 9.7.1877 i Rocca di Papa i Italien, † 19.11.1969 i Hellerup (Messias), d. af maler Axel *H. (1847–1907) og Emilie A. Wolff (1852–86). – Brorsøn af N. P. C. *H.

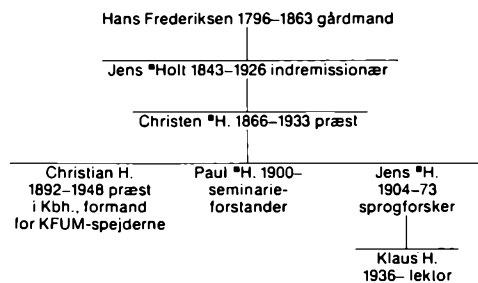
H. blev student 1892 i Helsingør, besøgte Teknisk selskabs skole i Kbh., bestod svendepøve som murer 1896 og kom samme år ind på akademiet. Han tog afgang derfra 1903 og foretog herefter en længere studierejse til Italien. 1904 begyndte han selvstændig virksomhed hvor hans første arbejder var præget af den nordiske romantiske tone der var fremherskende i tiden, fx *Bramstræde 2A–B* i Helsingør. Det var i øvrigt karakteristisk for H. at han i sin senere meget omfattende produktion nøje fulgte de skiftende stilistiske strømninger i dansk arkitektur. Han knyttede sig til kredsen af yngre arkitekter der 1909 stiftede Den frie arkitektforening. Han opførte bl.a. *pottemagerens hus* i stationsbyen ved Landsudstillingen i Århus 1909. Blandt andre arbejder fra denne periode kan nævnes: *Helsingørs offentlige slagtehus*, 1913–14 samt *Grøn-*

dalsvænge Haveboligforening ved Hillerødgade, 1915–28 sammen med Jesper Tvede. Fra tiden omkring 1915 arbejdede han sig over i tidens fremherskende klassicistiske stilstrømninger. Fra denne periode kan nævnes egen villa, *Bjerregårds sidevej 7*, Valby 1916–17, to alderdomsinstitutioner for Helsingør kommune 1918–19 og 1920–21, beboelseshus på hjørnet af Strandvejen og Rosbæksvej 1918–19, *Kgs. Nytorv 20–22* for Disconto- og Revisionsbanken 1919–20 i en parafase over det klassicistiske københavnske borgerhus. 1925 blev han stadsarkitekt i Kbh., et hvert han bestred til 1943. Her kom han sammen med en stor og dygtig skare af medarbejdere til at præge det københavnske bybillede. I 1920ernes slutning forestod han opførelsen af en række bygninger og anlæg ved Enghave i Kbh. bl.a. boligkarré ved Enghaveparken 1927–28 sammen med Ib Lunding, *Enghaveparken* 1928 sammen med stadsgartner Fabricius Hansen, bygninger for kommunale institutioner ved Enghaveparken, *Lyrskovsgade 2–6*, *Bavnehøjens skole* ved Nathalie Zahles vej og *Enghave brandstation* sammen med Emil Engell. Han opførte desuden *vandiårnet ved Brønshøjvej*, udførte reguleringen af Rådhuspladsen med fodgængertunnel og kiosker sammen med Emil Engell 1931. I arbejderne fra 1930ernes begyndelse spores en tydelig påvirkning fra den internationale funktionalisme som han efterhånden oversatte i en behersket og kultiveret modernisme. Han ledede opførelsen af *Kødbyen*, 1931–34, *Hans Nansens gård* for Københavns skattevæsen, 1934–37, *Grundtvigsskolen*, 1937–38, aldersrenteboligerne *Guldbergs Have*, 1936–37, *Emdrup Skole*, Lersø parkalle 5, 1939–40 og 1942–43 sammen med F. C. Lund, det første eksempel på en skoletype med særskilt småbørnsafdeling i lav bebyggelse. Endvidere aldersrenteboligerne *Sundparken* ved Øresundsvej, 1939–40 og *Valbyholm*, 1941–42 sammen med Viggo S. Jørgensen. Boligkarré ved Tagensvej med sygeplejeboliger, 1941–42 sammen med Carl Bie. H. har desuden tegnet monumenter, *den franske krigergrav på Helsingørs kirkegård*, *gravsted for faldne danske soldater på Bispebjerg kirkegård*. Han har tillige tegnet sporvogne, omnibusser, kiosker m.v. Han stiftede Akademisk arkitektforenings tegnehjælp der var tænkt som et sidestykke til Studentersamfundets retshjælp og var tegnehjælpens første leder 1908–12. Han var assistent ved arkitekturskolen 1909–14, borgerrepræsentant 1917–21, medlem af akadirådet 1922–43, det særlige bygningsyn 1922–43, direktør for akademiet 1928–31 og 1937–40. Eckersbergmedaljen 1920, Akademisk arkitektforenings æresmedlem 1943. – R. 1925. DM. 1930. K.² 1940. □Foto.

Arkitekten, 1910–11 77–79 (beboelseshus i Helsingør). Sst. 1915–16 133–36 (slagtehus stt.). Sst. 1920 257–65 (eget hus i Valby. Alderdomsstiftelse i Helsingør). Sst. 1921 253–55 (Kgs. Nytorv 20–22). Sst. 1923 1–7 (den franske krigergrav i Helsingør). Sst. 1926 321–24 (Søbreddernes regulering). Arkitekten M, 1929 17–44. Sst. 1933 85–116. Sst. 1935 1–23 (Kødbyen). Sst. 1939 73–100. Sst. 1943 141–72. Arkitekten U, 1943 29 230f. P. E. Skriver i Arkitekten, 1966 315. Politiken 17.7.1966. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Villads Villadsen (Knud Millech)

Holt

Navnet H. kom ind i slægten med gårdmand i Oddersted, Taulov sogn, Hans Frederiksens hustru Karen Jensdatter H. (1811–79), d. af gårdmand i Erritsø Jens Iversen H. (1773–1819).

Hans H. Worsøe

Holt, Christen Jensen, 1866–1933, præst.

* 28.3.1866 på Bjerregård ved Taulov, † 9.7.1933 i Kbh., begr. stt. (Garn.). F: gårdejer, indremissionær Jens *H. (1843–1926) og Bodil Christensen (1845–1928). ~ 4.6.1891 i Bjert med Sophie Christine Lind, * 17.2.1867 i Skartved, † 16.10.1941 i Svendborg, d. af gårdejer Christen Nissen L. (1838–1903) og Mette Johanne Hugger (1844–1917). – Far til Jens *H. (1904–73) og Paul *H.

H. prægedes stærkt af faderen og tog mange af hans bedste egenskaber i arv. Han blev student 1884 fra Fredericia og cand.teol. 1889. I skoletiden påvirkedes han meget af den senere biskop Viggo Gøtzsche, som teolog var han en udpræget discipel af P. *Madsen. Som student var han en ivrig deltager i det nybegyndte søndagsskolearbejde og det menighedsarbejde som under Indre missions ledelse tog fat i de år. 1891 blev han 2. kateket ved Johannes kirke, efter aftale med udvalget for kirkesagens fremme med sit særlige distrikt i den østlige del af sognet. 1892 indviedes Nazaretkirken, den første „jernkirke“ i Kbh. Et menighedssamfund med strenge optagelsesregler og „samfundstugt“ organiseredes 1894; s.å. blev Nazaret menighed som væsentlig bestod af ubemidlede folk den første „selvunderholdende“ menighed i Kbh. Endelig indviedes den nye stenkirke 1904. Bibeltimer, missionsmø-

Holt, Christen

der, søndagsskoler, menighedspleje, KFUM og K, husbesøg m.m. igangsattes. Lægmænd hjalp til, men ledende i det hele var H. hvis energi syntes utrættelig, og som aldrig tænkte på at skåne sig selv. 1900 udskiltes den østlige del af distriktet som Nazaret sogn med H. som sognepræst. Hans overordentlige arbejdskraft gjorde ham det dog muligt at foretage mangfoldige møderejser landet over, særlig inden for Indre missions kredse, og at påtage sig en række særlige hverv. Fra 1900 var han medlem af bestyrelsen for Kirkelig forening for Indre mission i Kbh., formand 1921–33. Han deltog virksomt i ledelsen af Kirkeligt landsforbund og var fra 1911 redaktør af dets blad. Han var medlem af det kirkepolitiske udvalg af 1928. 1916–25 var han medlem af Dansk missionsselskabs bestyrelse og 1905–26 leder af missionsskolen, 1911–14 medlem af Kirkefondets forretningsudvalg og fra 1911 af dets styrelse; han blev medlem af det lutherske verdenskonvents ledelse. H. kæmpede for en repræsentativ kirkeforfatning og stod på den „lutherske“ fløj af Indre mission, men var modstander af de anglo-amerikanske metoder i andre dele af bevægelsen. Han skrev utallige artikler i kirkelige blade og flere bøger, bl. a. profeten Jesajas (*En Rest skal omvende sig*, 1898), *Hvad Gud har betroet os i den evangelisk-lutherske Kirke*, 1906, en forklaring til Galaterbrevet, to bind af Luthers breve i oversættelse o.fl. – R. 1917. □Foto.

Kbh.s kirkesag 1890–1915, 1915. C. J. H. og A. Thelle: Nazaret menighed, 1919. Kristeligt dagbl. 10.7. og 15.7.1933. Johs. Gotzsche i Dansk kirkeliv, 1933 124–27. Niels Bundgaard: Det danske missionsselsk.s hist. I, 1935. P. Holt: Nød dem –, 1940. P. G. Lindhardt i Hilsen fra kirken i Nazaret sogn, 1979 nr. 3. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

P. G. Lindhardt (*Hans Koch*)

Holt, Jens Hansen, 1843–1926, indremissionær. * 27.8.1843 i Oddersted, Taulov sg., † 17.7.1926 i Ørum, Sønderlyng hrd., begr. i Taulov. F: gårdejer Hans Frederiksen (1796–1863) og Karen Jensdatter Holt (1811–79). ~ 27.1.1866 i Taulov med Bodil Christensen, * 1.5.1845 på Bjerregård, Taulov sg., † 30.3.1928 sst., d. af gårdejer og sognefoged Christen Lorentzen (1809–65) og Kjersten Marie Hansdatter (1819–1903). – Far til Christen *H.

H. overtog ved sit giftermål hustruens fødegård Bjerregård og drev den til han 1908 overdrog den til sin yngste søn. Han var en meget særpræget mand, i det ydre en lille tæt, sluttet skikkelse, en mand der stod fast på jorden og ved sit ord og ikke var let at rukke. Som ung levede han et verdsligt liv men 1868, da vækkelsen ved pastor

Carl Davidsen gik hen over Taulov sogn, oplevede han en brat omvendelse og sluttede sig nøje til indre mission. 1876 var han en af de tretten lægmænd der forgæves androg om en fyldigere lægmændrepræsentation i missionens bestyrelse. Efter at han i flere år havde arbejdet frit i missionens tjeneste, blev han 1880 missionær og forenede siden den stilling med driften af sin gård. Han var en af lederne ved den første missionsuge (Vejle 1886) og var med til at forberede den store vækkelse i Sønder Bjert 1889. Han var medlem af Dansk missionsselskabs bestyrelse 1895–1907. Til sin død var han en myndig og højt elsket leder af det store Indre missions samfund i Taulov. Han søgte altid at stå i et godt forhold til præsterne, selv om de hørte til en helt anden kirkelig retning. Hans tale var klar, afgjort, varmhjertet og sigtede altid mod menneskers omvendelse; han følte sig tillige som en ægte Luthers discipel. Ved sine mangfoldige rejser hele landet over fik han en anset stilling inden for Indre mission. Han ejede en højt udviklet humor og havde let ved at tale med alle slags folk, ens over for alle, fra kongen til den ringeste. – DM. 1926.

Erindringer i Den indre missions tid. LXXIII, 1926 437f 452f 463f. – C. J. Holt: Indremissionær Rasmus Hansen, 1914. P. Holt: Kirkelig foren. for den indre mission i Danm., 1961–77. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Hans Koch**

Holt, Jens Adolf, 1904–73, sprogforsker. * 5.12.1904 i Kbh., † 18.9.1973 i Århus, begr. sst. (ndr. kgd.). F: sognepræst Christen *H. (1866–1933) og Sophie C. Lind (1867–1941). ~ 16.7.1935 i Hald ved Randers med Grete Bachmann, * 6.3.1915 i Essen, d. af maler Gustav B. (1878–1950) og Petra Rasmussen (1880–1968). – Bror til Paul *H.

H. blev student 1923 fra Østersøgades gymnasium og studerede derefter græsk og latin ved Kbh.s univ. Han blev cand.mag. 1929 og fik samme år accessit for en besvarelse af universitetets prisopgave i klassisk filologi. Under indflydelse af Holger *Pedersens undervisning havde H. fået en bred interesse for sprogvidenskab. 1930–31 var han på studieophold i Paris hvis fremragende lingvistiske miljø – først og fremmest personificeret ved A. Meillet – kom til at betyde meget for ham, og senere i München hvor han studerede det lilleasiatiske oldsprog hittitisk. Efter hjemkomsten var H. i et par år assistent hos arkæologen Chr. *Blinkenberg og samtidig lærer ved Torben Brix' skole. Han blev adjunkt ved Ålborg katedralskole 1933 og udarbejdede her sammen med en kollega (Thure Ha-

strup) en *Latinsk Begynderbog*, 1936 efter nye pædagogiske principper. Samtidig fortsatte han sin videnskabelige virksomhed, og han blev 1938 docent i sammenlignende sprogvidenskab ved Århus univ. Han blev 1945 professor sst. efter at have erhvervet doktorgraden (ved Kbh.s univ.) 1941. – H. beskæftigede sig indgående med hittitisk og i det hele taget med de anatoliske sprog. Han skrev to bøger om de hittitiske sprogindsmærker: *Hittiterne og deres Sprog*, 1933 og *Kilder til Hittiternes Historie*, 1951. 1958 var han på studieophold i Iraq og Tyrkiet hvor han deltog i udgravningsarbejde. Hans største arbejde, disputatsen *Les noms d'action en -σις (-τις)*, *Études de linguistique grecque*, 1940 falder imidlertid inden for den klassiske filologi og afspejler hans mangeårige beskæftigelse med orddannelsesforhold i græsk. – H. fremstår som en betydelig repræsentant for dansk strukturel lingvistik. Han deltog fra tidligt i 30erne ivrigt i de sprogvidenskabelige diskussioner der førtes især i Lingvistikredsen i Kbh., og han blev især påvirket af Louis ^HJhelmslevs tanker. Dette afspejler sig i bøgerne *Études d'aspect* (i Acta Jutlandica XV, 1943) og *Rationel Semantik (Pleremik)* (sst. XVIII, 1946) foruden forskellige mindre afhandlinger. H. interesserer sig her først og fremmest for beskrivelsen af den side af sproget der i den såkaldte glossematiske sprogteori kaldes „indholdsformen“; hans behandling af forholdet mellem ordstruktur og indholdsstruktur i egentlig forstand afviger i øvrigt fra den opfatteelse man finder hos Jhelmslev. H. var midt i 30erne aktiv inden for konservativ ungdom. Han var medlem af Humanistisk samfund, og han sad igennem årene i bestyrelserne for forskellige videnskabelige selskaber (Det filologisk-historiske samfund 1925–33, Jydske selskab for nordisk filologi til 1954, Acta Linguistica's internationale komité). Han var redaktør for Det lærde Selskabs Skrifter fra 1946, efor for Edmund Kleinhans og Hortense Gstøttners Haandbibliotek for Sprogvidenskab fra 1938, dekan for det humanistiske fakultet 1942–43 og medlem af bestyrelsen for Institut for fonetik og for sproglaboratoriet ved Århus univ. – Han holdt igennem årene gæsteforelæsninger i en række europæiske lande (Sverige 1948, 1953; Tyskland 1953, 1964; Frankrig 1953; England 1958; Grækenland 1958). – R. 1951. R. 1960. □Mal. af Gustav Bochmann, 1938.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1941 133f. – Kn. Jordal i Århus univ.s årsberetn. 1973–74, 1974 (upag.). Samme i Acta linguistica hafniensia XVI, 1969 nr. 2 215–20. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Jørgen Rischel

Holt, Paul Erik, * 1900, rektor, politiker. * 4. 5.1900 i Kbh. F: sognepræst Christen ^H. (1866–1933) og Sophie Christine Lind (1867–1941). ~ 29.6.1926 i Kbh. med Inger Marie Darum, * 19.11.1904 i Skive, d. af grosserer Hans Michael D. (1875–1934) og Elisabeth Petersen (1881–1947). – Bror til Jens ^H. (1904–73).

H. blev student fra Øster Søgades gymnasium 1918 og cand.mag. 1925. I hele sin studietid underviste han på Øster Søgades gymnasium, blev adjunkt sst. 1926, lektor 1939 og var 1949–68 forstander (fra 1959 rektor) for Århus seminarium og lærer sst. 1968–70. Ved siden af sin mere end 50-årige lærergerning har H. været virksom på andre områder i samfundet. Præget af Indre mission fra sit hjem var han medlem af bestyrelserne for Kirkelig forening for Indre mission i Kbh. 1935–49, KFUMs centralforening 1935–49 og Kristeligt Dagblad 1944–72 samt medlem af Indre missions råd 1935–49. I sin Århustid sad H. som formand for Århus kristelige studenterforbund 1949–52 og var medlem af bestyrelserne for Kirkeligt forbund 1950–75, Kristelig lærerforening 1952–60 og Evangelisk-pædagogisk samvirke 1959–68. Desuden har han deltaget i kirkernes internationale samarbejde som medlem af repræsentantskabet for Det økumeniske fællesråd, af First Assembly of the World Council of Churches 1947–48, af World Conference of Faith and Order 1952 og af The Lutheran World Federation 1963. Om H.s levende interesse for religiøse forhold vidner også *Nød dem – Kbh.s Forening for indre Mission 1865–1940*, 1940, *Kristendom og kultur*, 1955, og *Kirkelig forening for Indre Mission i Danmark i 100 år*, 1961–77. – H. blev efter sin ansættelse i Århus inddraget i organisatorisk arbejde på læreruddannelsens område som medlem af bestyrelsen for Privatseminarieforeningen 1950, dens formand 1955–63, som formand for Dansk seminarieforening 1956–64 og som medlem af lærerorganisationernes samarbejdsudvalg 1956–64. Han var desuden medlem af undervisningsministeriets seminarieråd 1954–55 og 1958–66 og af ministeriets lærerbehovsudvalg 1957, lærerhøjskoleudvalget 1958 og udvalget af 1960 om læreruddannelsen.

Som lærebogsforfatter har H. udgivet *Aarstalsliste til Brug for Undervisning i Historie*, 1927, *Den nyeste Tids Verdenshistorie I–II*, 1933, *Tekster og Tal til Belysning af den nyere Tids Verdenshistorie I–II*, 1933, og *Verdenshistorie I–III*, 1936–38, der var et brud med P. Munch og Th. A. Müllers lærebogssystem i verdenshistorie. 1953 kom oversættelse (s.m. Inger Holt) af Prawdin: *Djengis-Khan og Vor tids verdenshistorie*, 1962. – H.s kristne livsholdning, stærke nationalfølelse og

Holt, Paul

kritiske syn på partistyret som uegnet til at løse 1930ernes problemer førte ham ind i Arne "Sørensens Dansk samling hvis hovedbestyrelse han var medlem af 1937–58. Han var partiets landssekretær 1940–46 og dets formand 1950–54 og 1956–58 og var opstillet for partiet i Kbh.s østre storkreds 1939 og 1943 og var valgt til folketinget 1945–47 i Kbh.s amtskreds. 1953 opstilledes han i Ringkøbing amt, men opnåede ikke valg. H. var interneret af tyskerne 29.8.–8.10.1943 og fængsledes af Gestapo juni 1944, sad i KZ-lejrene Neuengamme og Neu-Versen og førtes under Bernadottes undsætningsaktion til Sverige. I sin folketingsperiode var han sin gruppes formand 1946–47 og medlem af Den parlamentariske kommission 1945–47. Han udøvede desuden i årene efter krigen en væsentlig indsats i Landsforeningen for besættelsestidens politiske fanger og i Kammeraternes hjælpefond og redigerede 1948 *Pigtraad*. – R. 1958. □Foto.

P. H. i Kristeligt dagbl. 4.5.1970. – Papirer i Rigsark. Levnedsbetning i ordenskapitlet.

Helge Larsen

Holt, Thyra Margrethe, * 1890, fotograf. * 10. 6.1890 i Sindal. F: lærer Søren Jensen Sørensen (1844–1922) og Maren Sørensen (Holt) (1854–1912). Navneforandring til H. 1960. Ugift.

Faderen var lærer i anden generation, grundtvigsk præget fra sin seminarietid i Ranum, kirkesanger med stor begejstring for navnlig B. S. *Ingemann og N. F. S. *Grundtvig, en åben, uadrettet mand med idealer og initiativer og følgelig også med mange tillidsposter. Til embedet hørte en skolelod hvor H.s ældre bror, den senere gårdejer, politiker og statsrevisor Jens Sørensen der 1915 tog navn efter sin gård Vanggård, havde gjort sine første landbrugerfaringer. Også H.s mor var socialt engageret; i øvrigt glad ved sit arbejde i det gæstfri hjem hvor politiske og religiøse emner drøftedes og nordiske klassikere læstes højt. H. kom i lære i Sindal hos fotograf Martin Christensen der foruden at optage portrætter og landskaber eksperimenterede med ædeltryk (dvs. gummitryk o.lign. positivprocesser) og farvefotografi. H. blev udlært 1908, var en vinter på Askov udvidede højskole, derpå et halvt år på fotofagskole i Dresden, og i de følgende tre år først hos Wanda von Debschitz, der dengang virkede i München, og senere bl.a. hos den franskfødte Francis de Jongh, Lausanne. Efter hjemkomsten var H. atter et halvt år på Askov og mødte så Margrethe Madsen der efter uddannelse hos faderen, fotograf Peder Madsen, Rask Mølle, ligeledes havde videreuddannet sig i Tyskland og Schweiz og nu var ansat hos Julie

Laurberg & Gad. Med hende åbnede H. 1.6.1921 atelier i Kolding hvor de var indtil de fik tilbudt Jul. Folkmanns atelier på Amagertorv i Kbh., da han selv flyttede til Vesterbrogade. Her på Amagertorv 33 havde Holt & Madsen atelier fra 1928 til 1958 med portrætfotografering som speciale. Men også topografiske optagelser tog de sig af. Til udstillingen på Bellahej 1938 i anledning af 150-årsdagen for stavnsbåndets løsning fotograferede H. samtlige danske højskoler, landbrugsskoler og efterskoler. Fra 1943–45 optog hun en tredjedel af fotografierne til Danske Slotte og Herregaarde, Ny samling I–III, 1944–46. H. fik, da hun optog Egeløkke, ideen til at fotografere de steder hvor Grundtvig havde boet, og fik 1955 med tekst af Ernst J. Borup udgivet *Minderige Steder i Grundtvigs Liv. Fotografisk Billedbog ved Holt & Madsen*.

H. har utrætteligt propageret for at fotograf-elever burde lære at se dels gennem god kunst, dels ved at gå til frihåndstegning med skyggelægning på de tekniske skoler. Således ville de blive klare over kompositionens og især belysningens og tonværdiernes betydning. At H. selv har skolet sig på disse områder fremgik klart af Holt & Madsens jubilæumsudstilling på Charlottenborg 1953. Ved firmaets ophør blev udstillingsbillederne og andet positivmateriale købt af Det kgl. bibliotek. En heldig disposition, da samtlige negativer der var forblevet i det gamle atelier på Amagertorv gik til grunde ved en brand 1973. H. der 1926–31 skrev flittigt i Dansk fotografisk Tidsskrift om uddannelse og solidaritet inden for faget samt om en rejse til Øst- og Tyskland 1931 med besøg hos en række førende fotografer, var i bestyrelsen for Dansk fotografisk forenings fagskole 1929–40 og for Zontaklubben 1939–40. □Foto.

Thomas Holt: Selvejergårdmand Peder Jensen Holtets slægt, 1934. Carsten Emig i Dansk fotografisk t. LXXIII, 1951 227.

Bjørn Ochsner

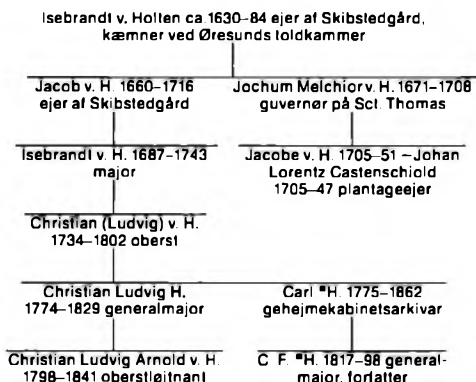
Holten

Der findes flere af hinanden uafhængige slægter med navnet Holten, der i Sønderjylland også brugtes som fornavn.

I. En slægt der formentlig stammer fra Holland, og hvis første kendte mand var kgl. skibskaptajn Reinholdt Jacob Isebrandtsen v. H. († 1635), hvis søn var Isebrandt v.H. (ca.1630–84).

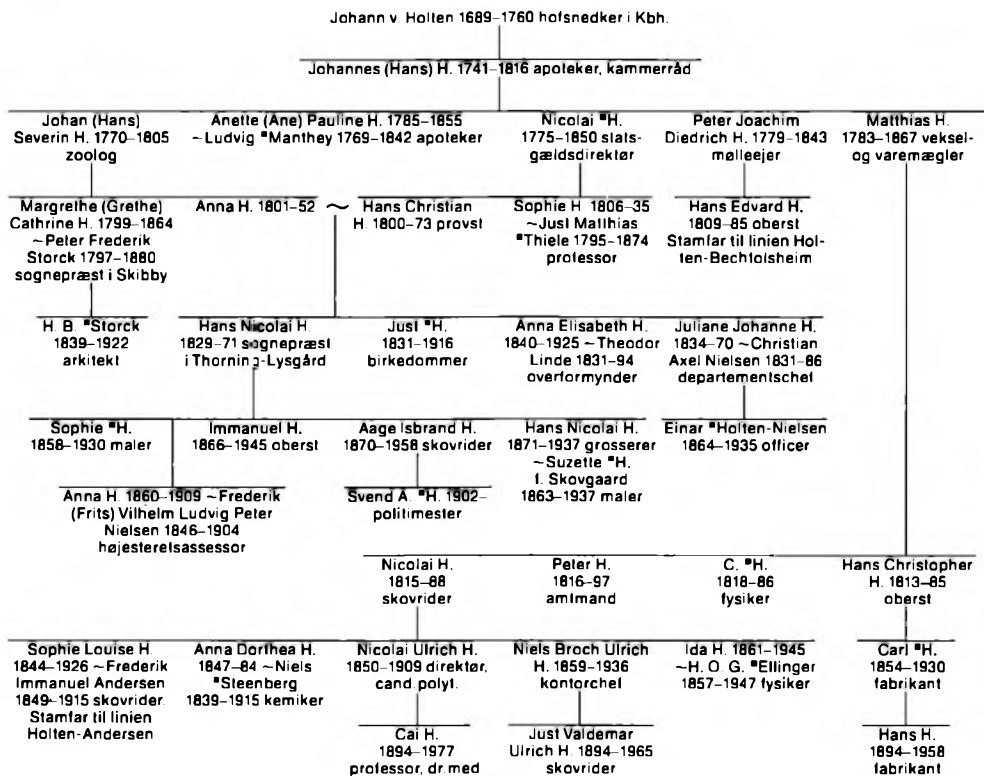
II. Den i dag mest udbredte slægt føres tilbage til Claus von Holt (ca.1600–ca.70), landmand i Oberndorf ved Bremen. Dennes søn Hein (1670–1716), smed og senere retsbud i Wilster, anvender også navneformen von Holten. Han var far til hofsnedker i Kbh. Johann v.H. (1689–

Tavle I

1760). Birkedommer Just *H. (1831-1916) var ~ Ida Sehested, d. af stamhusbesidder F. *Sehested. Statsgældsdirektør Nicolai *H. var ~ Johanne Cathrine Kirstine Mangor, d. af stadsfysikus C. E. *Mangor.

Tavle II

(I) Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 410-12.
(II) Th. Hauch-Fausbøll og H. R. Hiort-Lorenzen: Patriciske slægter II, 1911 225-74. Hofsnedkermester Johann v.H.s efterkommere. Udg. slægtsamfundet Holten, 1959.

Hans H. Worsoe

Holten, Carl Valentin, 1818-86, fysiker. * 18.5.1818 i Kbh. (Frue), † 1.12.1886 sst. (Johs.), begr. sst. (Ass.). F: vare- og vekselmægler Mathias H. (1783-1867) og Anna Sophie Noline Kramer (1782-1844). Ugift.

H. fik sin første undervisning i Efterslægtsselskabets skole; efter konfirmationen kom han i smedelære i Frederiksværk hvor han gjorde svendestykke 1837. Han studerede derefter ved Polyteknisk læreanstalt og blev 1841 kandidat (mekaniker). Straks efter blev han amanuensis hos H. C. *Ørsted som hurtigt var blevet opmærksom på H.s ualmindelige evner. Han kom således til at assistere Ørsted ved de forsøg denne endnu i sine sidste leveår udførte over diamagnetisme og termoelektricitet; ved forsøgene viste han sig i besiddelse både af et praktisk hoved og stor fingerfærdighed, og i sin senere omfattende lærer-

Holten, C.

virksomhed gennemførte han da også de ledsagende eksperimenter ualmindelig elegant. H. bevarede stedse en dyb højagtelse for Ørsted der både som lærer og menneskeligt havde betydet meget for ham. H.s akademiske lærerbane begyndte 1847 da han ansattes som docent i matematik ved Polyteknisk læreanstalt, idet man havde ønsket en ikke-specialist som lærer i matematik for kemikerne; det affødte dog fra den forbige A. Steens side heftige angreb på Ørsted og Chr. G. Hummel i to pjecer og protester fra professor C. Ramus. 1849 blev H. lektor i fysik ved universitetet, efter at han s.å. havde underkastet sig studentereksamen der dengang var en nødvendighed for en universitetslærer. N.å. beskikkedes han tillige til at holde forelæsninger i matematisk fysik ved læreanstalten, og aug. 1852 blev han efter Ørsted professor i fysik ved universitetet, en stilling han beklædte i 34 år. 1857 overtog han tillige undervisningen i fysik ved læreanstalten og indtrådte i dennes bestyrelse, og 1872–83 var han direktør for anstalten. 1850–57 var han lærer ved den militære højskole, tidligere havde han i nogle år været lærer ved Efterslægtsselskabets skole. 1877–78 var han universitetets rektor.

H. var åbenbart en usædvanlig fremragende lærer og foredragsholder. Hans omfattende lærervirksomhed har vel for en del hæmmet hans rent videnskabelige arbejde som også led under hans vidt spredte interesser. Her må dog nævnes hans *Lysets Naturlære*, 1861 som er en meget selvstændig og udførlig fremstilling af lyslæren; han udgav og bearbejdede Ørsteds mekaniske fysik og skrev en lille naturlære (*Læren om Naturens almindelige Love*, 1857) der fik stor udbredelse som skolebog og udkom i otte udgaver. H. har endvidere bearbejdet de danske meteorologiske iagttagelser 1767–1868 for at se om der er nogen antydning af forandringer af klimaet i dette tidsrum; han finder det sandsynligt at vinteren er blevet mildere, sommeren koldere. I andre arbejder beskæftigede han sig med regnforholdene, vindens hyppighed og styrke samt nordlys (tr. i Vidensk. selskabs oversigter). Særlig interesserede han sig for mekaniske problemer, og han har angivet smukke løsninger af derhen hørende opgaver, således hans centrifugalregulator for ækvatorialinstrumenter og hans automatiske vægtskål. – H. var i besiddelse af ualmindelig begavelse i flere retninger; hans interesser var også mangesidige; med den fysiske litteratur var han meget fortrolig, men ved siden heraf havde han et ualmindeligt litteraturkendskab, ikke mindst for den dramatiske litteraturs vedkommende (Holberg, Shakespeare). Han besad et af sin tids største privatbiblioteker. Som direktør

for Polyteknisk læreanstalt arbejdede han på at skaffe denne en ny tidssvarende bygning; dette arbejdede strandede længe på rigsdagens modstand, og da det endelig kunne gennemføres følte H. sig for gammel til at forestå flytningen og afløstes 1883 som direktør af Julius Thomsen. – 1860 blev H. medlem af Videnskabernes selskab. 1866–86 var han formand for Selskabet for naturlærens udbredelse hvori han som yngre holdt udmærkede populærvidenskabelige foredrag ligesom han gennem mange populære artikler bidrog til udbredelse af oplysning. Efter C. V. Rimestads død blev han 1879 formand for Arbejderforeningen af 1860. Endvidere var han en kortere tid formand for Industriforeningen, og han var medstifter af Foreningen Fremtiden. – R. 1858. DM. 1872. K.² 1879. □ Træsnit 1869 og 1872. Buste af Th. Stein, 1872. Træsnit af G. Pauli, 1877, endvidere 1881, 1885, efter dette træsnit 1888, endvidere to 1886. Litografi 1887 og efter dette 1889. Buste af Axel Hansen (Danm.s tekn. højskole). Mal. af Hansen-Svanke, 1936 (Arbejderforen. af 1860). Foto.

Berl. tid. 2.12.1886. Ill. tid. 12.12.s.å. H. O. G. Ellinger i Fremtidens nytårsgave ny r.VI, 1887 1–16. Daniel Jacobson: Jeg husker –, 1923 106f. M. C. Harding: Selsk. for naturlærens udbredelse, 1924.

H. M. Hansen*

Holten, Christian Frederik, 1817–98, officer, memoireforfatter. * 11.3.1817 i Odense, + 3.12.1898 i Kbh., begr. på Frbg. F: gehejmekabinetetsarkivar Carl *H. (1775–1862) og Elise A. A. Behagen (1787–1874). ~ 10.8.1852 i Hillerød med Caroline Amalie Arboe, * 25.10.1835 i Neksø, + 12.5.1921 i Kbh., d. af byfoged i Neksø, senere i Hillerød, konferensråd Niels Peter A. (1791–1867) og Johanne Kidele (1794–1869).

H. kom 1829 ind på Landkadetademet, blev 1837 sekondløjtnant i livgarden til fods, 1844 premierløjtnant, deltog i treårskrigen, blev 1848 kaptajn II, 1850 I, sattes 1858 à la suite da han blev adjutant hos Frederik VII, gjorde atter tjeneste under felttoget 1864, men avancerede i øvrigt under sin fortsatte adjutantitjeneste à la suite til major 1860, oberstløjtnant 1864, oberst 1868 og gik af 1882 med rang af generalmajor. 1880–82 var han chef for adjutantstabten. Han fik det eftermæle at han havde varetaget sine hofstillinger forstandigt og taktfuldt; i sine alderdomsår var han en kendt hovedstadsstkikkelse, elskværdig og underholdende selskabsmand, kultiveret og kyndig stamgæst i Det kgl. teater. Også hans hjælpsomhed rostes. Når hans navn kom til at leve skyldtes det imidlertid hovedsagelig at William Bloch efter hans død udgav en del af de fortællinger om hans oplevelser under Frederik

VI, Christian VIII og Frederik VII som han stedse havde gjort lykke med blandt venner, og som han efter opfordring havde dikteret ned (*Generalmajor C. F. v. Holtens Erindringer*, 1899, tysk udg. *Vom dänischen Hofe*, 1900). De vakte megen opmærksomhed, også en del forargelse, ved deres frimodige meddelelser om skyggesiderne navnlig ved Frederik VII's personlighed og kreds. Kildeværdien er dog ikke stor. H. havde meget ringe interesse for historisk nøjagtighed (det er betegnende at hvad han fortæller om sin fars ungdom næsten rummer en fejl i hver sætning); hans sag var den pointerede anekdote der tit havde fået stærkere eller endog ny pointe under hans bearbejdelse af den ved erindring og fortællingen inden den blev fæstet til papiret, og tilhørerkredsens modtagelighed over for historiske kætteri har skærpet hensynsløsheden hos den vistnok ikke af karakter særlig dadlesyge gamle herre. – Kammerjunker 1839. – R. 1850. DM. 1864. K.² 1867. K.¹ 1869. □Tegn. af N. Simonsen, 1850 (Fr.borg). Mal. af Birgitte Levison udst. 1859. Afbildet på tegn. af C. Bayer og på mal. af H. Nik. Hansen 1910, Efter frokosten. Foto.

C. F. H.: *Erindringer*, 1899 (ty. udg.: *Vom dänischen Hofe*, Stuttgart 1900). – Jul. Bidstrup: *Stamtvl. over familierne Hauberg og Arboe*, 1911 76. Berl. tid. 3.12.1898. *Politiken* 4.12.s.å. *Nationaltid.* s.d. H. P. B. Barfod i Vort forsvar 18.3.1900. Carl Holten: *Af en gammel hofmands mindeblade*, 1909 (fot. optr. 1967) = *Memoirer og breve XI.* – *Papirer i Kgl.bibl.*

*Paul Læssøe Müller**

Holten, Carl Henrik, 1775–1862, gehejmekabinetsarkivar. * 7.8.1775 på Juellund, Vollerslev sg., † 5.7.1862 på Valdalen i Valby (Frbg.), begr. på Frbg. F: major, senere oberst Christian (Ludvig) H. (1734–1802, ~2° 1785 med Antoinette Catharine v. Ellbrecht, 1756–91, ~3° 1792 med Henriette Louise Schæffer, † 1799) og Frederikke Sophie de Klauman (1750–84). ~1° 2.8.1802 på St. Croix med Anna Marie Haxthausen, * 1784 i Dansk Vestindien, † 9.11.1804 på St. Croix, d. af major Arnold Ludvig H. (* 1740) og Catharine de Wint. ~2° 12.5.1805 på St. Croix med Elise Alida Augusta Behagen, * 25.2.1787 i Kbh. (Ty.ref.), † 23.5.1874 på Valdalen (Frbg.), d. af justitsråd, senere etatsråd Joost Johan B. (1756–1824) og Maria Agatha Augusta de Favin (1765–96). – Far til C. F. *H.

H. gjorde som dreng tjeneste som page hos Christian VII. Derefter kom han på Landkadetakademiet som han forlod efter seks års forløb som sekondløjtnant. De følgende år gjorde han tjeneste ved kronprinsens regiment og var desuden udkommanderet som mariner på linjeskibet

Mars. 1794 tog han landmålereksamen, og ked af militær virksomhed brød han 1799 op og drog til Vestindien. Noget fast mål med sin rejse havde han ikke, men han havde familie derovre, og i ti år opholdt han sig på øerne, beskæftiget med forskelligt civilt arbejde, hovedsagelig i regeringssekretariatet. 1810 var han på ny hjemme og blev derefter af en slægtning anbefalet til stillingen som sekretær ved statholderskabet i Norge, først hos prins Frederik af Hessen, senere hos tronfølgeren Christian Frederik. Sammen med denne kom han 1814 igen til Danmark, tænkte et øjeblik på at vende tilbage til Vestindien, men lod sig overtale til at følge Christian Frederik til Odense som guvernementssekretær. Som sådan virkede han lige til tronskiftet da han fulgte med til Kbh. og modtog stillingen som gehejmekabinetsarkivar. Ved kongens død 1848 trak han sig tilbage og levede sine sidste år som privatmand. H. var udrustet med visse litterære evner, forsøgte sig som digter og fik 1821 et skuespil *Kjærligheds-Gaaderne* opført på Det kgl. teater. Større betydning har hans store selvbiografi der indeholder en vrimmel af oplysende anekdoter og småtræk om hoffivet under tre konger, men meget lidt til belysning af de store politiske begivenheder som H. dog ved flere lejligheder kom på allernærmeste hold. – Justitsråd 1810. Etatsråd 1813. Konferensråd 1836. – K. 1840. □Mal. af C. A. Lorentzen. Afbildet på J. V. Gertners mal. af salvingen 1840 (Rosenborg).

C. H.: *Af en gammel hofmands mindeblade*, 1909 (fot. optr. 1967) = *Memoirer og breve XI.* – Axel Linvald: *Kong Chr. VIII. Norges statholder 1813–14*, 1952. *Samme*: *Kong Chr. VIII. For Eidsvoldgrundloven*, 1965. J. P. Trap: *Fra fire kongers tid I–III*, 1966–67. – *Papirer i Kgl.bibl.*

Harald Jørgensen

Holten, Carl Christopher, 1854–1930, fabrikant. * 13.7.1854 i Kbh. (Trin.), † 25.9.1930 sst., begr. sst. (Vestre). F: vare- og vekselmægler, kaptajn, senere oberst Hans Christopher H. (1813–85) og Maria Lorentze Albeck (1824–1903). ~7.9.1883 i Kbh. (Frue) med Lina Vilhelmine Henriette Venøhr, * 25.7.1854 i Königsberg, † 3.2.1926 i Kbh., d. af toldkontrollør Heinrich Gotthard V. (1809–67, ~2° med N.N.) og Wilhelmine Friederike Klein (1815–65).

I strid med slægtstraditionerne som anviste H. en militær løbebane viste han allerede som barn udpræget interesse for at gå købmandsvejen. Han blev derfor efter konfirmationen handelslærling i kornfirmaet H. F. C. Schacke, men gik snart efter over i tekstilbranchen idet han blev bogholder i Brede Klædefabrik som morbroderen, fabrikant Carl Albeck 1872 købte sammen

Holten, Carl

med grosserer William "Salomonsen. Hans trang til selv at gøre forretninger fik ham dog til at søge ind i firmaet A. Seligmann & Co. som handelsrejsende i skomagerartikler. Et halvt års tid rejste han for dette firma og kendte nu provinsen så godt at han turde begynde på egen hånd. 3.4.1877 løste han borgerskab som grosserer i Kbh. og startede sammen med F. "Zachariae – kompagniskabet ophævedes halvjerde år efter – en forretning i herrekonfektion. Faget var på dette tidspunkt i sin vorden, og under den rivende udvikling som fulgte i tilvirkningen af færdigt herretøj blev H.s firma et af de førende. Han disponerede og vurderede med stor sikkerhed, både når det gjaldt indkøbene og når det gjaldt kreditværdigheden hos de mange aftagere landet over, og virksomheden måtte gentagne gange udvides og moderniseres. Et lille værksted der etableredes 1879 blev til en fabrik med stor beskæftigelse, idet man efterhånden gik bort fra det gamle system med arbejdere ude i byen, og i Malmø oprettedes en søsterfabrik. Da H. døde, var virksomheden Skandinaviens største fabrik for herreklæder. – 1892–1911 var H. formand for Foreningen af fabrikanter af danske herreklæder, og fra 1897 til sin død var han bestyrelsesmedlem i Foreningen af danske manufaktur-grossister og næstformand i dennes akkord- og konkurs-afdeling. Firmaet videreføretes af sønnen, fabrikant Hans Carl Holten (1884–1958) der 1917 var blevet medindehaver af firmaet. – R. 1912. DM. 1927. □Mal. af Nørretranders, 1911, og Suzette Holten, 1928. Pastel af E. Saltoft, 1932. Foto.

Hofsnedkermester Johann v.H.s efterkommer, 1959. De danske byerhverv i tekst og billeder I, København II, 1904 75–80. Børsen 13.7.1929. Berl. tid. 27.9.1930. Arbejdsgiveren, 1930 337. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

P. Koch Jensen *

Holten, Just Johan, 1831–1916, dommer. * 24.5.1831 i Skuldelev, † 6.7.1916 i Kbh., begr. på Frbg. (Solbjerg). F: sognepræst Hans Christian H. (1800–73) og Ane (Anna) Holten (1801–52). ~ 20.8.1863 i Gudme med Ida Sehested, * 31.7.1841 på Broholm, † 13.12.1934 i Kbh., d. af stamhusbesidder, senere kammerherre F. "S. (1813–82) og Charlotte Christine Linde (1819–94).

H. der tilhørte en anset embedsmandsslægt, kom 1842 ind i Borgerdydskolen på Christianshavn. Han blev student 1848 og var i studietiden ivrigt medlem af både Studenterforeningen og kammeratskabskredsen »Oasen« hvortil bl. a. Chr. "Richardt hørte. Da han påtænkte at gå den diplomatiske vej tog han både juridisk (1854) og statsvidenskabelig (1856) embedseksamen og var

1858–76 ansat i udenrigsministeriet. Det foranledigede ikke blot to udenlandsophold: 1858–59 i Wien og 1867–68 i London, hvorved han bl.a. fik personligt indtryk af Metternich, Disraeli og Gladstone, men medførte også en stilling som privatsekretær hos de skiftende konsejlspræsidenter og udenrigsministre (to poster som i disse år gerne faldt sammen). H. kom herved på nært hold af tidens indenrigs- og storpolitiske begivenheder. I dagene omkring Dannevirkes rømning var han således med D. G. "Monrad i Sønderjylland og i juli.s.å. som kabinetskurér i Wien med anmodning om våbenhvile. Da de europæiske stormagter og Tyrkiet 1875 var blevet enige om at oprette de såkaldte „blandede domstole“ i Ægypten foretrak H. at forlade udenrigsministeriets langsomme advancementsforhold og virkede 1876–83 som dommer ved underretten for de østlige provinser. Efter hjemkomsten var H. 1883–1902 birkedommer i Hørsholm og skrev efter afskeden sine erindringer der var tænkt som manuskript for slægten, men runmede så mange tidshistoriske værdifulde bidrag at familien senere besluttede at offentliggøre dem (*I dansk og ægyptisk Statstjeneste*, udg. 1923 af Carl Dumreicher). Ligeledes efter H.s død tryktes en lille samling *Psalmer og Vers*. 1916. – Kammerjunker 1860. Etatsråd 1902. – R. 1869. DM. 1898. □Mal. af A. H. Hunæus, 1846, og af Sophie Holten, 1890.

J. H.: Mine personlige erindr. om de ældre led af slægten H., 1910. Samme: I dansk og ægyptisk statstjeneste, udg. m. indledn. af Carl Dumreicher, 1923. – Kn. Holten i Medlemsbl. for slægtsamf. H., 1917 nr. 5 63–68. – Papirer i Rigsark.

Knud Waaben (Carl Dumreicher)

Holten, Nicolai (Niels) Abraham, 1775–1850, statsgældsdirektor, direktør for Øresunds toldkammer. * 27.3.1775 i Kbh. (Trin.), † 12.5.1850 i Helsingør, begr. i Kbh. (Ass.). F: toldkontrollør, fhv. apoteker, kammerråd Johannes (Hans) H. (1741–1816) og Ane Margrethe Abildgaard (1747–1826). ~ 15.5.1799 i Kbh. (Helligg.) med Johanne (Hanne) Cathrine Kirstine Mangor, * 2.5.1778 i Næstved, † 20.11.1869 på Lindegården, Skibby sg., d. af landfysicus i Næstved, senere stadsfysicus i Kbh., C. E. "M. (1739–1801) og Marie Elisabeth Klagenberg (1743–1823).

H. gik i Efterslægtsselskabets skole og kom efter sin konfirmation på kontor hos N. "Ryberg. Efter at uddannelsen var afsluttet etablerede han sig som mægler i Kbh. og erhvervede sig ved denne virksomhed en betydelig formue, for hvilken han 1809 købte Lindegården i Horns herred og 1810 hovedgården Krabbesholm sst. H. gjorde meget for godsets udvikling og opførte bl.a.

skolen i Sæby. Imidlertid var H. kommet i forbindelse med regeringen og overtog lidt efter lidt de fleste af dens vekselforretninger. 1816 indtrådte han i statsgældsdirektionen som særlig vekselkyndigt medlem og beklædte desuden 1817–39 stillingen som chef for bureauet for de udenlandske betalinger. Ligesom J. *Collin (1776–1861) var J. S. v. *Møstings højre hånd i alt hvad der vedrørte den egentlige finansadministration, således blev H. finansernes særlige børskyndige medlem, og i en periode hvor forholdet mellem sedler og sølv svingede uafbrudt og hvor lederne af de kgl. finanser i den grad måtte hugge sig gennem uføret ved veksellån og banklån på udenlandske huse, blev H.s stilling af en særlig betydning. Møsting gjorde i høj grad brug af H.s arbejdskraft, men da han forsøgte at drage ham ind i den almindelige finansadministration sagde H. nej. I et brev til den mægtige finansminister hævdede han at hans bestilling var rent merkantil og kun her kunne han gavne. De andre forretninger havde han ingen forstand på, og skulle han tvinges til at beskæftige sig dermed ville han hellere gå. H. blev stærkt benyttet af Frederik VI til kongens private forretninger, og han blev medlem af den kommission der gjorde forslag til den vigtige veksellov af 1825. 1839 blev han udnævnt til direktør for Øresunds toldkammer, men han vedblev at være medlem af statsgældsdirektionen til 1848. Han var en samvittighedsfuld embedsmand, en rundhåndet mæcen og en human godsejer. – Rang med virkelige etatsråd 1817. Konferensråd 1829. Gehejmekonferensråd 1847. – R. 1809. DM. 1815. K. 1835. S.K. 1839. □Mal. af W. Bendz, 1830, kopi af J. Roed. Buste af H. V. Bissen, 1834. Mal. af W. Marstrand, 1845 (Fr.borg), kopi af N. F. Habbe.

J. J. Holten: Mine personlige erindringer om de ældre led af slægten H., 1910 11–14. Marcus Rubin: 1807–14, 1892 (fot. opr. 1970). Samme: Fr. VIs tid 1895 (fot. opr. 1970). Hans Chr. Holten og Just Thiele i Medlemsbl. for slægtsamf. H., 1915 nr. 4 29–46. Georg Norregård: Danm. mellem øst og vest, 1969 213–16. – Papirer i Rigssark.

Harald Jørgensen

Holten, Anna Marie Johanne Sophie, 1858–1930, maler. * 12.8.1858 i Skuldelev, † 5.6.1930 i Roskilde, begr. sst. F: kapellan i Skuldelev, senere sognepræst i Torning Hans Nicolai H. (1829–71) og Marenstine (Mine) Smith (1830–1913). Ugift. H. lærte at tegne hos Dalsgaard i Sorø og blev derpå elev hos Carl Thomsen i Kbh. 1879 rejste hun til Paris og søgte her, sammen med Edma Frølich (Stage) undervisning hos F. Barrias og Alfred Stevens og opholdt sig i udlandet gennem

længere perioder. Hun var stærkt fransk-interesseret og opholdt sig atter i Paris 1886–87 hvor hun bl.a. udstillede på Salonen. 1892 rejste hun til Holland og Tyskland, 1894 i Italien med akademistipendier og var desuden i England og Grækenland. H. begyndte at udstille på Charlottenborgs forårsudstilling 1883 og var repræsenteret her indtil 1904 med ialt 27 arbejder. Hun malede i denne periode navnlig genrebilleder, portrætter og blomsterbilleder. Blandt hendes større arbejder kan nævnes *Sidste Time i en Landsbyskole*, 1890, *De Hellige gaa fra Kirke*, 1891 samt portrætterne af *Aug. Strindberg*, malet i den lille franske by Grez 1886 (Nationalmuseum, Stockholm), og *L. A. Ring*, 1888. Hendes store smukt malede billede *Brudstykke af Parthenons Cellefrise* vakte opmærksomhed på forårsudstillingen 1901, og 1904 udstillede hun sst. et billede af Erechtheion templet. Omkring 1906 bosatte hun sig i Roskilde malede fra da af mest kirkemalerier, bl.a. altertavlen til St. Laurentii kirke i Roskilde. H. var ivrig katolik, og 1929 modtog hun som anerkendelse for sin kirkekunst det pavelige æreskors Pro Ecclesia et Pontifice i guld. H. var repræsenteret 1895 på Kvindernes udstilling som hun selv havde været med til at arrangere, og 1920 på Kvindelige kunstneres retrospektive udstilling. Hun var stærkt engageret i kvindesagen og i socialt arbejde. □Mal. af Constantin Hansen. Mal. af L. A. Ring, 1888. Træsnit 1895. Foto.

Erikke Rosenorn-Lehn: Min vandrebo, 1926. Nord. ugebl. for katolske kristne, 1930 482f. Niels Hansen sst. 1937 1217–19 (jfr. 1297). Elise Konstantin-Hansen: Små kapitler af et langt liv, 1935 51–57. – Breve i Kgl.bibl. og Hirschsprungs museum.

Meterø Bodelsen

Holten, Suzette Cathrine, 1863–1937, maler. * 29.1.1863 i Kbh. (Vartov), † 11.2.1937 sst., begr. Frbg. (Solbjerg kgd.). F: landskabsmaler P. C. *Skovgaard (1817–75) og Georgia M. L. Schouw (1828–68). ~ 18.7.1894 på Frbg. (Imm.) med grosserer Hans Nicolai H., * 17.6.1871 i Torning, † 29.1.1937 i Kbh. (Skt. Ansgar), s. af sognepræst Hans Nicolai H. (1829–71) og Marenstine (Mine) Smith (1830–1913).

Som datter af landskabsmaleren P. C. Skovgaard og søster til Joakim og Niels *Skovgaard voksede H. (af familien kaldet Cathrine) op i et stærkt kunstnerisk præget hjem, og det var kun naturligt at også hun allerede fra sin tidligste barndom forsøgte at tegne og male. Ved faderens død kom hun tolv år gammel i huset hos maleren Thorald Læssøe og voksede op sammen med dennes børn. En tid lærte hun at tegne hos Carl *Thomsen, L. *Tuxen og Frans *Schwartz,

Holten, Suzette

men male gjorde hun helt på egen hånd. Mest betydning for hende fik venskabet med Edma Frølich, Elise "Konstantin-Hansen og svigerinden Sophie "Holten. H. rejste meget og opholdt sig ofte længere tid i udlandet. På sin første studierejse 1880–81 var hun i Tyskland, Østrig, Schweiz og i Italien hvortil hun 1893–94, 1900 og 1921 vendte tilbage på senere studieophold. Desuden var hun i Ægypten (1886–87) og i Paris (1889), og i en længere årrække tilbragte hun somrene i Norge (Hardanger). 1915 foretog hun en rejse til Nordkap, og 1906–09 var hun bosat med sin familie i USA. H. var repræsenteret på Charlottenborgs forårsudstilling 1885 og 1886, men 1891 var hun med blandt Den frie udstillings stiftere, og her udstillede hun fra da af med enkelte afbrydelser til 1927. Hendes produktion bestod overvejende af landskaber (navnlig bjerglandskaber fra Norge), blomsterbilleder og portrætter (bl.a. af Carl Nielsen), men hendes betydeligste indsats har måske nok været på det dekorative område. Sammen med sine brødre, T. "Bindesbøll og andre af kredsen arbejdede hun i 90'erne med keramik hos Eifrig i Valby, og prøver på hendes keramiske arbejder findes i Kunstindustrimuseet. Desuden har hun udført bogillustrationer, tegninger til guldsmedarbejder og broderier samt altertæpper til en række forskellige kirker rundt i landet (bl.a. Roskilde domkirke). Til Kvindernes udstilling 1895, som hun var med til at arrangere, og hvis kunstneriske leder hun var tegnede hun forlægget til vestibulens udsmykning med udstillingens symbol, en løvetand, og udstillede prøver på sine evner som interiørkunstner som vakte en del opmærksomhed. Møbler af denne type findes i Anchers hus, Skagen. Hun har været ansat på Den kgl. Porcelainsfabrik og senere en årrække hos Bing & Grøndahl. Dødsboauktion 1938. □Tegn. af P. C. Skovgaard, 1863, og flere senere, bl.a. 1869, mal. af samme 1870. Radering af Niels Skovgaard, 1884. Træsnit 1895. Tegn. af Johanne Krebs (St.mus.). Mal. af Edma Frølich Stage.

S. H. i Berl. tid. 25.11. og 30.12.1934, 6.1. og 13.1.1935, 17.2.s.å., 10.3. og 24.3.1936. – Tidsskr. for kunstindustri, 1895 138f. – Breve i Kgl.bibl. og Hirschsprungs museum.

Merete Bodelsen

Holten, Sven Asbjørn, * 1902, politimester. * 2.2.1902 i Kbh. (Skt. Pauls sg.). F: forstassistent, senere statsskovrider Aage Isebrand H. (1870–1958) og Astrid Kjær (1874–1961). ~ 16.10.1937 i Nyborg k. med Charlotte Augusta Landsperg, * 14.10.1917 i Nyborg, d. af fabrikant Emil L. (1892–1949) og Edel Frederikke Rostrup Müller (* 1895).

H. blev student fra Frederiksborg statsskole 1920 og cand.jur. 1929 hvorefter han virkede som sagsførerfuldmægtig i Kbh. 1931 blev han kommunalt ansat som politibetjent på prøve og kom til at forrette tjeneste på station 7, Østerbro, hvor han blev fast ansat politibetjent to år senere. 1934 var han sekretær på kontoret for politisager i Kbh., men allerede året efter overgik han til opdagelsespolitiet hvor han s.å. blev forfremmet til inspektionsbetjent. 1937 konstitueredes han som politiassistent. Ved rigspolitiets oprettelse 1938 blev han tjenstgørende i rigspolitichefens afdeling hvor han kort efter s.å. udnævntes til politikommissær. 1943 blev han udnævnt til vicepolitinspektør, hvorpå fulgte konstitution som politiinspektør s.å. og som politichef 1944. 1945–46 var han tillige beskikket som politikommandør for Sjælland og Bornholm. 1949 udnævntes han til politiinspektør. I en kort periode 1952 var han konstitueret som politimester i Kbh.s amts søndre birk, for han senere samme år blev politimester i Frederikssund. Herfra søgte han på grund af alder sin afsked 1972. – I rigspolitichefens afdeling fik H. kort efter 9.4.1940 bl.a. overdraget det betydningsfulde arbejde med opbygning og ledelse af politiets kystbevogtning. Denne lederstilling bestred han til aktionen mod det danske politi 19.9.1944. Allerede forinden havde han været involveret i illegalt arbejde og herunder bl.a. i foråret 1944 fra politiets lagre udleveret 400 pistoler med ammunition til bevæbning af officersgrupperne i modstandsbevægelsen samt på forskellig vis ydet bistand ved illegal overførsel af våben og radiomateriel fra Sverige til Danmark. Ved aktionen mod politiet lykkedes det ham at undgå arrestation hvorefter han gik under jorden. Allerede samme dag tog han de indledende skridt til opbygning af et illegalt politi bestående af de politifolk som havde undgået anholdelse, og i den følgende tid organiseredes styrken under politimester Aage "Seidenfadens ledelse, men med H. som den aktive arbejdende stabschef og daglige leder af det praktiske organisationsarbejde. Han indtrådte som en naturlig følge heraf kort efter i frihedsrådets kommando-udvalg (K-udvalg) og i det af rådet på foranledning fra London nedsatte arrestationsudvalg som skulle udarbejde retningslinjer for arrestationer ved Danmarks befrielse. Fordelt i seks regioner ud over landet blev modstandsbevægelsen ved H.s ihærdige indsats i løbet af kort tid således tilført ca. 7000 mand som i tiden til befrielsen blandt andet bidrog til efterforskning af stikkere for likvideringsgrupperne og oprettelse af et centralkartotek omfattende 21000 navne på personer som efter kapitulationen skulle interneres. Efter krigen gjorde H. en

fortjenstfuld indsats for politihundesagen og var således 1959–70 formand for Landsforeningen for politihundesagen i Danmark. – R. 1953. R. 1968. □Foto.

Th. Hauch-Fausbøll: Slæghåndbogen, 1911 415. Samme og H. R. Hiort-Lorenzen: Patriciske slægter II, 1911 253. Jørgen Hæstrup: Hemmelig alliance II, 1959 118f. Samme: ... til landets bedste I-II, 1966–71 (især II 133–40). Anders Bjørnvad: De fandt en vej, 1970 130. Fr.borg amts avis l.3.1972. Sv. Schjødt-Eriksen: En udsat post, 1976 42. J. P. Schou i FV-bladet. Tidsskr. for frihedskampens veteraner, sept.1979 19. – Papirer i Rigskark.

Poul Ruggaard Porse

Holten-Nielsen, Einar, 1864–1935, officer. *20.6.1864 i Skuldelev, †9.1.1935 på Frbg., urne på Garn. kgd. F: premierløjtnant, senere oberstløjtnant og departementschef i krigsministeriet Christian Axel Nielsen (1831–86, ~2° 1872 med Julie Gunni Marie Busck, 1847–1921) og Juliane Johanne Holten (1834–70). Navneforandring 4.12.1885. ~1° 16.4.1889 i Kbh. (Matth.) med Ottilia (Ottelia) Sophie Hegermann-Lindencrone, *1.7.1866 i Kbh. (Garn.), †8.6.1913 sst., d. af major, senere oberst Diderik William H.-L. (1817–85) og Amalie Vilhelmine Sehested (1831–1928). ~2° 7.3.1918 med Marie Louise (Mai) Wiehe, *27.1.1894 i Kbh., d. af fuldmægtig ved statsbanerne, cand.polit. Christian W. (1850–1913) og Anna Jastrau (1867–1928). Ægteskabet opløst.

H.-N. blev student 1882 fra Borgerdydskolen på Christianshavn, gennemgik officerskolens næstældste klasse 1883–85, blev sekondløjtnant i fodfolket 1885 og s.å. premierløjtnant, kaptajn 1900, oberstløjtnant 1910. 1892–94 var han til tjeneste i det militære gendarmerikorps, 1907–11 korchef i krigsministeriet, derefter bataljonschef indtil sin afsked 1914 efter ansøgning på grund af svagelighed. 1899–1908 var han lærer i engelsk ved Hærens officerskole. – Efter sin afskedigelse udfoldede H.-N. en betydelig skribentvirksomhed. Han var 1915 og 1917 udsendt militær medarbejder for Politiken i Belgien og Frankrig og skrev oversigt over verdenskrigens forløb. Desuden behandlede han forsvarsspørgsmål i andre dagblade og i tidsskrifter, bl.a. med kritik af den danske overkommando og fordømmelse af akademisk skyttekorps ud fra krigserfaringer om faren ved anvendelse af frivillige korps. Ud fra sine erfaringer kom han også til det resultat at krigsførelsen var kommet ind i et spor der ville føre til den europæiske civilisations ruin hvis der fortsattes ad den vej ved afgørelsen af indre europæiske og internationale spørgsmål. Sammen med oberst H. P. Egede-

Lund udgav han pjecerne *To militære mod Krig. for Afrustning*, 1922, og *Et nyt 1864*, 1922.

På baggrund af Folkeforbundets oprettelse, Weimarrepublikken under socialdemokratisk styrelse og afgørelsen af det dansk-tyske grænse-spørgsmål indtrådte H. i socialdemokratiet for at „deltage i Arbejdet for mellemfolkelig Forstaaelse og Folkeforsoning samt for en dansk Nedrustning i Overensstemmelse med Folkeforbundsprincippet“. Han blev militærmedarbejder ved Socialdemokraten, skrev om forsvarsspørgsmål i Socialisten og udgav 1927 pjecen *Spørgsmaalet Vagtværn eller Krigsapparat*. Under indtryk af flyvningens udvikling og ødelæggelser han havde set af luftangreb under krigen skrev han 1932 pjecen *Faren fra Luften* der med baggrund i nazismens sejr i Tyskland efterfulgtes af *Vore vigtigste Militærspørgsmaal i Øjeblikket*, 1934. Heri erkendte han som sit parti at afrustningen var uigennemførlig under så truende udenrigspolitiske forhold uden dog at opgive den som ideelt mål og fastholdt at Danmark ikke magtede „at afværge større Stormagtsangreb, hvad enten de kommer til Lands, til Vands eller i Luften“, men opfordrede til at der opbyggedes et luftforsvar for de fire største byer og oprettedes et civilt hjemstavnskorps til meldetjeneste og til beskyttelse af civilbefolkningen ved fx reddnings-, sygehjælps- og reparationsgerning. Dette arbejde skulle Dansk luftværnsforening forberede. H.-N. døde få måneder senere på Frbg. hosp. efter et fald fra en sporvogn og så ikke arbejdet ret komme i gang. – R. 1908. DM. 1909. □Foto.

Selvbiografi i Bidrag til 15. bataljons hist., 1928. Socialdemokraten, Politiken og Berl. tid. 10.1.1935. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Helge Larsen

Holter, Heinz Alois Alfred Friedrich, *1904, biokemiker. *5.6.1904 i Leonding, Østrig-Ungarn. F: læge, tandlæge August H. (1878–1921) og Albine Fischer (1878–1915). Dansk statsborger 1939. ~1° 14.5.1932 med Anna Lise Gabriele Mathilde Flach de Neergaard, *1.12.1904, d. af civilingeniør Holger Flach de N. (1868–1958) og Louise Hedemann (1865–1937). Ægteskabet opløst. ~2° 27.6.1942 i Butterup ved Holbæk med laboratorieassistent Karen Teisen, *20.8.1914 i Butterup, †17.11.1978 i Ringsted, d. af godsejer Harald T. (1889–1941) og Karen Baastrup (1889–1954).

H. tilhører den gren af Holter-slægten der benævnes Eisen-Holterne og som stammer fra byen Wels i Ober-Österreich. Han blev student 1923 fra realgymnasiet i Graz (priv.) og begyndte 1924 at studere kemi ved universitetet i Wien, hvorfra han 1928 blev dr.phil. på en afhandling

Holter, Heinz

om konstitutions opklaring af de fysiologisk virksomme stoffer, kaldet alkaloider, fra planten lærkespore (*Corydalis cava*). Han var derefter 1928–30 forelæsningsassistent for professor Ernst Späth, men fik 1930–34 et studieophold hos professor S. P. L. Sørensen ved Carlsberg laboratoriets kemiske afdeling hvor han fik den første kontakt med enzym-forskningen (pepsin). Her lykkedes det ham i samarbejde med K. Linderstrøm-Lang bl.a. at lokalisere enzymer til bestemte celletyper i levende væv („topo-kemi“) og samtidig at udvikle et sæt af alment anvendelige kvantitative mikrokemiske operationer (de såkaldte Carlsberg-metoder). Resultaterne offentliggjordes på verdensprogene 1934–43 med fællestitlen *Studier over enzymatisk histokemi* (bl.a. i Medd. fra Carlsberg Lab.). Efter et studieophold 1935–36 i USA, dels hos nobelpristageren John H. Northrop i Princeton (krystallinske proteinspaltende enzymer), dels hos Robert Chambers, New York University, og Woods Hole (cellekemi) blev H. ansat under Carlsbergfondet ved Carlsberg Laboratorium, til 1942 som assistent ved kemisk afdeling, 1943–56 som leder af cytochemisk afdeling og 1956–71 som forstander for fysiologisk afdeling med titel af professor. 1947 foretog H. foranlediget af Rockefeller Foundation en stort anlagt studie- og forelæsningsrejse gennem USA. 1964–71 forelæste han i cytologi ved Kbh.s universitet.

H. er en alsidig, inspirerende videnskabsmand som i samarbejde med en lang række inden- og udenlandske medarbejdere har studeret enzymfordelingen i enkelte celler, især amøben, samt i de senere år på afgørende måde bidraget til vor viden om cellernes optagelse af opløste stormolekylære stoffer ved den såkaldte pinocytose. Resultaterne af disse arbejder er offentliggjort ved kongresser, symposier og møder verden over, samt i omkring 200 videnskabelige afhandlinger. Medlem af Videnskabernes selskab 1944, kasserer 1953–78; medlem af Kungl. vetenskabs-societeten, Uppsala 1960, Kungl. fysiografiska sällskapet, Lund 1962, American Academy of Arts and Sciences, Boston 1970, formand for Biokemisk forening 1955–56, for Emil Chr. Hansen fondets bestyrelse 1956–73, for Biologisk selskab 1958–60, for det naturvidenskabelige forskningsråd og forskningsrådenes centraludvalg 1968–81; tildelt Ekstrabladets videnskabelige ærespris 1948, medlem af kulturdelegation til USSR 1955; dr.med.h.c. (Gent) 1957; dr.phil.h.c. ved Kbh.s univ. 1960; dr.phil.h.c. (Bern) 1973, æresmedlem af Society of Protozoologists 1971. – R. 1963. R.¹ 1974. □Malet portræt af K. U. Linderstrøm-Lang ca. 1933, flere karikaturtegn. af samme, bl.a. ca. 1940 og 1952 (Kgl. bibl.). Bu-

ste af N. Wheding, 1967 (Carlsberglab.). Foto (Kgl. bibl.; Carlsbergfondet).

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1960 162–64. – S. P. L. Sørensen i Kemisk t. LXXXI, 1969 nr. 5 10–20. Erik Zeuthen i H. Molter og K. Max Møller: The Carlsberg laboratory 1876–1976, 1976 239–58. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

K. Max Møller

Holtved, Erik, * 1899, eskimolog. * 21.6.1899 i Fredericia (Michaelis). F: postassistent, senere postmester Hans Carl H. (1868–1937) og Thora Dorthea Petersen (1876–1961). ~ 20.7.1926 i Kbh. med børnehavelærer Sofie Hansine Andersen, * 20.7.1901 i Kbh.

Efter studentereksamen fra Herlufsholm 1916 arbejdede H. som kunstmaler i en årrække og foretog 1930 en studierejse til Estland. 1931–34 var han medhjælper ved en række arkæologiske ekspeditioner til Grønland. 1935–37 foretog han selv en studierejse til Thule distrikt og blev efter hjemkomsten ansat som medhjælper ved etnografisk samling på Nationalmuseet. 1941 tog han magistergraden og blev 1944 dr.phil. på et tobindsværk om Thules arkæologi. 1945 ansattes han som docent i eskimoisk sprog og kultur ved Kbh.s univ. og besatte professoratet i eskimologi sst. 1951–68. En ny ekspedition til Thule blev gennemført 1946 og til Vestgrønland 1955. H.s første værk, *Polareskimoer*. 1942 er af mere folkeligt oplysende karakter i modsætning til de senere videnskabelige afhandlinger: *The Eskimo legend of Nавaranâq* (Acta Arctica 1943), *De eskimoiske savans opbygning* (Danske studier, 1943), disputatsen *Archaeological investigations in the Thule district I–II*, 1944 (Medd. om Grønland 141 og III, 1954, Medd. om Grønland 146). To andre værker om polareskimoernes sprog, folkløse og kultur kom 1951 og 1967 (Medd. om Grønland hhv. bind 152 og 182). Endelig har H. udgivet Otto Fabricius' *Ethnographical works*. 1962 (Medd. om Grønland 140,2) og Samuel Kleinschmidts *Briefe an Theodor Bourquin*, 1964 (Medd. om Grønland 140,3). – Udstillet på Charlottenborgs forårsudstilling 1973, 1974, 1975 og 1976. – Medlem af kommissionen for videnskabelige undersøgelser i Grønland 1953–72. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1944 137f. – Kaj Birket Smith i Folk XI–XII, 1970 5–12 (m. bibliografi).

Mads Lidegaard

Hondorf, se Hohendorff.

Hooglant, Simon (Samuel), 1712–89, søofficer. * 18.6.1712 i Kbh. (Ty.ref.), † 19.12.1789 sst.,

begr. sst. (Fred.ty.). F: købmand Dirch H. (1672–1738) og Agatha (Achgie) Cornelia Simons (1677–1745). ~1° 4.6.1738 i Huisduinen med Marie Hooglant, *18.3.1707 i Helder, †22.2.1754 i Kbh. (Ty.ref.), d. af borgmester, postmester Jacob H. (1680–ca.1738) og Aaltje Pelsers († ca.1738). ~2° 29.1.1758 i Åmli, Norge, med Anna Kirstina Østerbye, *21.7.1740 i Kristianssand, †27.2.1765 i Kbh. (Fred.ty.), d. af stadskaptajn Johan Georg Ø. (†1754) og Karen Mortensdatter Hintz (†1762).

H. blev kadet 1724, sekondløjtnant 1733, premierløjtnant 1741, kaptajnløjtnant 1743, kaptajn 1750, kommandørkaptajn 1758, kommandør 1766, schoutbynacht 1768, viceadmiral 1772 og admiral 1782. – 1737 fik H. tilladelse til at gå i hollandsk tjeneste, og 1740 blev tilladelsen forlænget. I den sidste periode var han næstkommanderende i linjeskibet Nassau, og da chefen døde overtog han kommandoen, sluttede fred og traktat med Alger og fornyede en traktat med Tunis. Den hollandske regering var så tilfreds med ham at den ved hans hjemkomst med Nassau og afsked fra hollandsk tjeneste skænkede ham 1600 gylden. Han lagde i disse år grunden til et kendskab til og en forståelse af barbareskerne der senere blev stærkt udnyttet. Kort efter sin hjemkomst var han 1743 med eskadren under U. A. *Danneskiold-Samsøe til Alger og n.å. chef for en lille fregat Hekla. Da denne 1745 blev solgt til Andreas *Bjørn, fulgte H. med som fører. Hekla gik til barbareskstatene med presenter og derefter til Vestindien. 1748 førte han et armeret koffardiskib Fredensborg der bragte gaver til den nye dey i Alger i anledning af hans regeringstiltrædelse; herfra gik H. til Cádiz hvor han efter rederens ordre solgte skibet. 1751 var han chef for fregatten Falster og leder af en ekspedition til Marokko der foruden af Falster bestod af fregatten Docquen og tre transportskibe med 300 soldater under oberstløjtnant J. B. Descarriers de Longueville, handelsbetjente m.m. for efter overenskomst med Marokko at anlægge et dansk handelsfaktori. Da dette var udført, afgik H. med fregatterne til Alger og Tunis. Kort efter at H. havde forladt Marokko blev prinsregenten vred på de danske som han beskyldte for at have overtrådt overenskomsten. Han lod hele den danske besætning arrestere og beslaglagde transportskibene, bygninger og beholdninger. H. ilede tilbage med Falster og forsøgte forgæves at få fangerne løsladt og gik derefter til Cádiz. Kommandørkaptajn A. F. *Lütow sendtes nu som eskadrechef til Marokko med to fregatter foruden de to der allerede var der, og som underlagdes ham. Lütow sluttede fred med Marokko, men 3.6.1753, den dag Longueville og de

andre fanger var kommet om bord i de danske skibe, udbrød der ved uforsigtighed ild om bord i Falster der efter fem timers kamp med luerne sprang i luften, hvorved ca. halvdelen af fregattens besætning omkom. H. vendte tilbage til Danmark med fregatten Docquen. I de følgende år var han jævnlig chef for orlogsskibe i de årlige eskadrer, og nov. 1761 sendtes han til Marseille for at overtage kommandoen over orlogsskibet Grønland efter kommandørkaptajn H. L. *Fisker der var blevet suspenderet. 1770 beordredes han til at rejse over land til Port Mahon for der at overtage kommandoen over den danske eskadre i Middelhavet efter F. C. *Kaas' (1725–1803) mislykkede angreb på Alger. Efter at H. havde blokeret Alger i ca. halvandet år lykkedes det endelig ved den engelske konsuls mægling 16.5.1772 efter to års kostbar krigsførelse at få sluttet fred på nogenlunde tålelige vilkår. Efter hjemkomsten indtrådte H. i direktionen for Asiatick Kompagni. 1775–86 medlem af Brand- og vandkommissionen. 1783–88 præses i forskellige generalkrigsretter. – Hv.R. 1773. □Mal. af C. G. Pilo (Erholm). Afbildet på mal. af W. Haffner, 1781, af selskab hos kongen (Rosenborg). Pastel. Tegnet silhouet (Fr.borg). Posthumt stik.

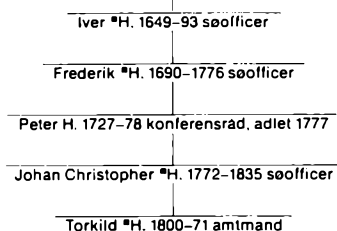
Pers.hist. t. 10.r.V, 1938 115–25 (Admiral H.s selvbiografi samt optegn. om familien H.). – G. L. Baden: Dan.m.s og Norges kong Fr. Vs regerings årbog, 1832 104–07. C. F. Wandel: Danm. og barbareskerne, 1919 13–16 34–40. Th. Bjerre i Tidsskr. for søvæsen, 1953 177–204. G. Nørregård: Fregatten Falster ved Marokko 1753, 1956.

*Th. Topsøe-Jensen**

Hoppe Adel.

Johan Christopher *H.s søster Else Marie var ~hofmanden Johan *Bülow (1751–1828).

Hans Hoppe 1599–1668 indvandet fra Holland, købmand og brygger i København

Danm.s adels årbog LVIII, 1941 II 35–45.

Nils G. Bartholdy

Hoppe, Erik, 1897–1968, maler. *19.6.1897 i Ødis, †21.5.1968 i Kbh. F: landmand Christian

Hoppe, Erik

H. († 1917) og Mariane Krog-Meyer († 1934). ~ 13.7.1936 med Edith Hommerstad, * 24.9.1913 i Drammen, Norge, d. af optiker Ola H. og Clara Jonsen.

Efter svendeproe som maler og tegneundervisning blev H. optaget på kunstakademiet 1918 og gik her til 1920. Meget tidligt valgte han sine motivkredse som han dyrkede trofast med variationer. Konstant var især Søndermarken på Frederiksberg der første gang optræder så tidligt som 1917 i et forbausende modent billede, fransk inspireret, en inspirationskilde som H. ellers kun anerkendte med yderste forbehold. Fra ca. 1925–30 er varianter over *Udsigt over Tage*, fra ca. 1930 billeder med hans gamle mor som hovedmotiv, fra ca. 1935 billeder med en og samme udsigt ved Frederiksholms kanal og fra 1938, med afbrydelse under anden verdenskrig og til hans død, studier fra Norge hvortil han gennem sit ægteskab havde tilknytning og hvor han gerne tilbragte somrene. Motiverne i sig selv betød mindre end lyset og farven som han studerede med videnskabelig stringens og meddelte i en fri, ligesom improviseret malemåde. Han kaldte sig naturalist, og de ret sparsomme overleverede bemærkninger fra den fåmælte mands mund vidner om en simpel og stærk opfattelse: „Som naturen ser ud, skal billedet virke“ (Poul Schröder). Men billederne synes også at fortælle om et stærkt temperament, der måske tydeligst ses i billederne med moderen, de er ganske usentimentale men rige på følelse. Og billederne fra Søndermarken og især de ældre synes at udstråle sanselighed og melankoli. Ole Sarvig har kaldt ham „mystikeren blandt samtidens malere“ (Weilbachs leksikon 3. udg.). H.s medium er først og fremmest oliefarver, men lejlighedsvis brugte han også vandfarve, og kobberstiksamlingen på Statens museum for kunst har en god samling akvareller af ham foruden tegninger. Men mens der er en motivmæssig kontinuitet i hans kunst, sker der en gradvis ændring gennem årene karakteriseret først og fremmest ved en overgang fra mørkere til lysere farver, tydelig fra slutningen af 40'erne og videre frem, samtidig med at han synes at være kørt trædt af billeder fra Søndermarken hvis former nu kan blive stive og kantede og farverne grølle. Norske studier derimod fra samme tid har bevaret oplevelsens friskhed. Stort set ligger tyngdepunktet i hans kunst vel mellem ca. 1925 og til ca. 1945 hvor stilen har en vis barskhed, uden ydre tilløkkelser, men med en udtrykskraft der gør ham til en ener i dansk kunst.

Hans person svarede hertil, han var fåmælt, levede stille, med få men gode venner. Men hans

få bemærkninger var altid meningsfyldte. Han havde ikke og tragtede ikke efter tillidsposter. Akademiet hædrede ham med Eckersberg-medaljen 1945 og Thorvaldsen-medaljen 1961. Han debuterede på Kunstnernes efterårsudstilling 1926, udstillede senere på Den frie udstilling og fra 1935 på Grønningen. Bortset fra sommeropholdene i Norge havde han kun én gang været udenlands, i Paris 1934. Separatudstillinger i Arnbaks kunsthandel 1940 og 1946, i Kunstforeningen i Kbh. 1945, 1957 og 1969, Birchs kunsthandel 1951 og Kunstnernes kunsthandel 1960. □ Flere selvportr., bl.a. 1917. Mal. af Petri Gissel udst. 1931. Foto.

E.H. Et udvalg af billeder m. tekst af Erik Zahle, 1947 = Vor tids kunst XXXIX. – Poul Schröder i *Årstidene*, 1942 58–60. Mogens Andersen sst. 1945 76–78. Harald Leth sst. 79–81. Ejgil Nikolajsen i *Signum IV*, 1964 nr. 4 10–25. Gunnar Jespersen i *Berl. tid.* 24.5.1968. Leo Estvad i *Berl. aften* 5.3.1969. Gertrud Købke Sutton i *Kunstmuseets årskr.* 1971–73, 1974 117–35.

Henrik Bramsen

Hoppe, Johan Ferdinand, 1815–90, solodanser. * 3.1.1815 i Kbh. (Fødsst.), † 27.12.1890 sst. (Slotsk.), begr. sst. (Ass.). F: skræddermester Johan Ferdinand H. (ca. 1782–1841) og Charlotte Amalie Schandorph (1794–1845). ~ 28.7.1846 i Odense med Henriette Martine Kirstine Allerup, * 19.3.1828 i Kbh. (Frue), † 4.8.1900 på Frbg., d. af snedkersvend, senere jernstøber M. P. * A. (1799–1858) og Else C. Friederichsdatter Seier, kaldet Gjødt (1796–1881).

H. blev 1827 danseelev og debuterede 23.9.1834 i en pas de deux med Lucile *Grahn-Young i *Den Stumme i Portici*. Han havde smukke ansigtstræk og udmærkede sig tidligt ved stor teknisk dygtighed, elasticitet og elegance, men da hans harmonisk byggede legeme var lille og spinkelt kunne han kun sjældent blive helt og elsker i balletterne. Han gjorde sig til gengæld stærkt gældende som demi-caractère-danser. H. var musikalsk og hans dans var frisk og mandig. Hans virtuositet vandt også anerkendelse på operaerne i Stockholm, Berlin, Wien, Paris og la Scala i Milano. 1838 blev han solodanser. Da han i nogen grad savnede mimisk talent og figurdannende evne var hans opgaver i reglen soloer; blandt hans roller var Alexis i *Konservatoriet* og Carelis i *Kermessen i Brügge* hvori han dansede sidste gang 10.1.1866. 1863–83 virkede H. som lærer for ballettens unge, og blandt hans sidste, bedste elever var Hans *Beck. Han døde i Frue kirke under sin ungdomskammerat, fru *Heibergs (Johanne Luise) bisættelse. – F.M.I. 1883. □ Mal. af D. Monies, 1845 (Det ggl. teater). Foto.

Aug. Bournonville: Mit theaterliv II, 1865 65 (ny udg. 1979). Sophus Schandorph i Politiken 30.12.1890. Lucile Grahn i Pers.hist. t. 6.r. II, 1911 289. Rob. Neiiendam: Det kgl. teaters hist. IV, 1927. Sv. Kragh-Jacobsen og T. Krogh: Den kgl. da. ballet, 1952.

*Robert Neiiendam**

Hoppe, Frederik (Friederich), 1690–1776, søofficer. * 1.8.1690 i Kbh., + 26.10.1776 sst., begr. sst. (Holmens k.). F: viceadmiral Iver *H. (1649–93) og Margrethe Elisabeth v. Boye (ca. 1649–1719). ~ 26.1.1724 i Kbh. (Frue) med Else Marie Lemvig(h), * 7.9.1692 i Kbh., + 11.8.1770 sst. (Frue), d. af atersråd Peter L. (1646–1710) og Maren Worm (1669–1740).

H. blev 1701 kadet, var i engelsk tjeneste 1707–09 under den spanske arvefølgekrig, hjemkaldtes herfra 1709 og blev s.å. sekondløjtnant, s.å. premierløjtnant, 1711 kaptajnløjtnant, 1714 kaptajn, 1717 kommandørkaptajn, 1738 schoutbynacht, 1746 viceadmiral og 1752 admiral. – H. blev 1710 løjtnant ved kadetkompagniet og avancerede 1715 til næstkommanderende ved samme. Han var dog i forbindelse med denne tjeneste næsten hver sommer udkommanderet, således 1715 som chef for orlogsskibet Prins Christian og flagkaptajn hos schoutbynacht C. *Gabel. Han deltog i slaget på Kolberger Heide 24.4. og senere 8.8.s.å. under admiral P. *Raben ved Rügen. N.å. og 1717 var han atter chef for Prins Christian og flagkaptajn hos Gabel der satte megen pris på ham. 1718 var han chef for Delmenhorst og n.å. for Fyen i Nordsøeskadren under Peter *Tordenskjold. Han deltog i blokaden af Göteborg og det mislykkede angreb på Ny Elfsborg 1.–4.8.1719. 1722, 23, 25 og 26 var H. chef for Ebenetzer, det sidste år i Mikkel *Billes eskadre, der var bestemt til at indgå i den dansk-engelske flåde i Reval (Tallinn). Ebenetzer nåede imidlertid kun ud i Østersøen da det i storm sprang læk og måtte returnere til Kbh., hvor H. blev tiltalt for mangelfuldt tilsyn med skibet og dømt til at betale seks måneders gage i bøde, en straf der dog blev ham eftergivet. Nov.1727 blev han chef for søkadetkompagniet. Omtrent samtidig blev det ved kgl. forordning bestemt at der ikke længere måtte være „frimænd“ ved kompagnierne, men at disse skulle være fuldtallige. Til erstatning for det tab kompagnicheferne herved led, blev der givet hver af dem et årligt tillæg på 144 rdl. Kompagnicheferne protesterede imod denne ordning og hævdede at de ikke for de nu anviste penge kunne holde kompagnierne fuldtallige. H., kommandørkaptajnerne V. Lemvig og M. F. Suhm der var hovedmændene for protesten blev uden rettergang afskediget uden pension da kongen

fandt deres fremgangsmåde „formastelig“. H. tog med sin familie ophold hos Carl Adolph von *Plessen på Fuglebjergergård.

Efter Frederik IVs død og Christian VIs tronbestigelse blev H. dog atter antaget ind sin tidligere anciennitet. 1732 var han chef for orlogsskibet Prinsesse Louise, et af de første af Knud *Benstrups skibe, som H. efter endt togt anbefalede som et fortrinligt skib. 1734 var han chef for Prinsesse Sophie Hedeveg, også et af Benstrups skibe, først i Østersøen, senere på grund af stridighederne i Hamburg i Nordsoen på blokade af Elben, og n.å. for Prinsesse Charlotte Amalie på kryds i Nordsoen efter hamburgske skibe. Aug.s.å. forlod han sin post i Nordsoen og gik til Kbh. for at proviantere, uagtet han kunne være gået i norsk havn. For denne i høj grad egensindige handling blev kommandoen ham frataget, og han stillet for en overkretsret der 1736 dømte ham fra hans charge. Dommen blev dog af kongen formildet til at han blev nedsat som den yngste i kommandørkaptajnklassen, og n.å. blev denne milde straf for den alvorlige forførelse ham helt eftergivet. Ved sin udnævnelse til schoutbynacht fik han sæde i admiralitetet hvor han sammen med admiral A. *Rosenpalm i nov.1746 bragte grev Frederik *Danneskiold-Samsøe til fald. Ved kollegiernes sammendragning blev han medlem af det kombinerede admiralitets- og kommissariatskollegium og 1766, da dette atter deltes, deputeret i admiralitetskollegiet. 1768 blev han fritaget for at give møde i kollegiet, og 1770 fik han sin afsked på grund af alder og med fuld gage i pension. Senere s.å. tillagdes ham generaladmiralløjtnants karakter. H. var en dygtig og velbegavet officer, men rethaverisk og derfor til tider vanskelig. Trods sin høje stilling i admiralitetet ses han ikke at have spillet nogen fremtrædende rolle; han har i hvert fald ikke søgt at forhindre den store tilbagegang af flådens materiel der fulgte efter Danneskiolds fald. – Hv.R. 1754. □Mal. af P. Wichmann, efter dette stik af Meno Haas. Medalje af D. J. Adzer, 1777, efter denne stik af A. Flint. Fremstillet på tegn. af Rasmus Christiansen.

H. G. Garde: Efterretn. om den da. og norske somagt III, 1833. R. Steen Steensen: Søofficersskolen gennem 250 år, 1951 86f.

*Th. Topsøe-Jensen**

Hoppe, Iver, 1649–93, søofficer. * 2.9.1649 i Kbh., + 5.8.1693 sst., begr. sst. (Holmens k.). F: købmand og brygger Hans H. (1599–1666) og Karen Iversdatter Bruun. ~ 10.4.1680 i Glückstadt med Margrethe Elisabeth v. Boye (~ 1° med Schumacher), * ca. 1649, + 29.5.1719 i Kbh. (Holmens). – Far til Frederik *H.

Hoppe, Iver

H., hvis far så vidt vides var en hollænder der havde nedsat sig i Kbh., var fra 1669 i hollandsk tjeneste; 1675 blev han antaget som kommandørkaptajn i dansk tjeneste. Han var 1677 chef for orlogsskibet *Fredericus Tertius* og deltog under Niels Juel i slaget i Køge bugt. Senere s.å. overførte han kongen fra Rügen til Kbh. og havde hårdt vejr på rejsen; et lille forgyldt varpanker på Rosengård med et vers af Thomas Kingo fortæller om denne rejse. N.å. forfremmedes han til schoutbynacht og i nov.s.å. var han chef for en lille eskadre i Sundet. 1679 var han chef for orlogsskibet Mars og divisionschef i admiral Christian Bielkes eskadre der blokerede Elben; efter Bielkes hjemrejse førte H. den følgende vinter kommandoen over de på Elben stationerede skibe. 1680 blev han inspektør i Nyboder, assessor i admiralitetskollegiet 1681. 1684 blev han viceadmiral og var s.å. og 1686 chef for en eskadre til Elben i anledning af stridigheder med Hamburg. Nov.1687 sendtes han til St. Thomas med en lille eskadre på tre skibe for at indsætte A. Esmitt som guvernør, men samtidig foreløbig holde ham under observation. Da Esmitt imidlertid anonymt havde udfærdiget et „skælmisk og usandfærdigt Klageskrift“ mod H., lod denne ham afsætte, fængsle og om bord i sit flagskip Maria føre til Danmark som arrestant. 1688 udnævntes han til admiralitetsråd, og n.å. var han eskadrechef i flåden under Niels Juel med sit flag hejst i orlogsskibet *Trekroner*.

L. Bobé: Bremerholm kirke og Holmens menighed, 1920 270f. Kay Larsen: Dansk Vestindien 1666–1917, 1928 49–52. O. Bergersen: Fra Henrik Bielke til Iver Hvitfeldt II, Trondheim [1953].

*Th. Topsøe-Jensen**

Hoppe, Iver, *1920, skibsværftsdirektør. *23.7.1920 i Århus (Skt. Johannes). F: direktør Arthur Hans Knudsen H. (1878–1938) og Gerda Raun Byberg (1892–1968). ~20.11.1943 i Helsingør (kirkelig bekræftelse 17.6.1944, Århus) med husholdningslærer Ingeborg Gad Lassen, *6.12.1918 i Århus, d. af overlæge, dr. med. Frants Otto Lassen (1881–1951) og Elisabeth Henriette Gad (1883–1968).

Efter studentereksamen ved Århus katedralskole 1938 læste H. jura og blev cand.jur. 1944 og fire år senere landsretssagfører. Som sagførerfuldmægtig blev han fungerende lektor i obligationsret, siden lektor, og fortsatte ved universitetet frem til 1958. – 1955 blev H. knyttet til de A. P. Møllerske virksomheder hvor han forestod assurance-, havari-, revisions- og sygeafdelingen. Siden overtog han ledelsen af det nyoprettede Dansk Undergrunds Consortium i forbindelse med A. P. Møllers engagement i olieeftersøg-

ning i og omkring Danmark. Snart fulgte en lang række bestyrelsesposter og tillidshverv i organisationer og erhvervsliv. I marts 1964 blev H. administrerende direktør for Odense Stålskibsværft A/S hvis store Lindø afdeling endnu kæmpede med begyndervanskeligheder. H. så snart at værftets oprindelige to byggedokke var for små, hvorfor han lod anlægge en dok der muliggjorde bygning af 500 000-tonnere – og som kunne forlænges efter behov. Det lykkedes også H. at skaffe ordrer til værftet ligesom han lod det gennemrationalisere så det stod som et af verdens mest moderne og effektive. 1971 forlod han A. P. Møller koncernen og blev administrerende direktør og medlem af bestyrelsen for skibsværftet Harland & Wolff Ltd. i Belfast. På trods af en længere kontrakt forlod H. værftet 1974. Året efter oprettede H. sit eget firma *Navalicon Limited A/S*, et konsulentfirma der ikke blot er begrænset til søfart, men dækker al industri og økonomi. Søfart, herunder skibsbygning, kontrahering, afbestilling m.m. er dog specialet. – R. 1968. □Foto.

Interview i Politiken 21.9.1975. – Børsen 16.7.1970. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Henrik Fode

Hoppe, Johan Christopher, 1772–1835, søofficer. *2.3.1772 i Kbh. (Holmens), †23.11.1835 sst. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: højesteretsassessor, senere konferensråd Peder H. (1727–78) og Elisabeth Holst (1740–73). ~24.2.1793 i Trondhjem med Johanne Magdalene Fjeldsted, døbt 15.5.1776 i Talvig, Vest-Finmarken, †17.6.1832 i Kbh. (Helligg.), d. af amtmand, senere stiftamtmand og generalpostdirektør Torkel Jonsson F. (1741–96) og Anna Birgitte Wildenrath (1751–1810). – Far til Torkild H.

H. blev kadet 1784, sekondløjtnant 1789, premierløjtnant 1797, kaptajnløjtnant 1806, kaptajn 1811, kommandørkaptajn 1817 og kommandør 1828. – 1789 var han med fregatskibet *Gerner* til Marokko og ledsagede chefen, kaptajn P. Løvenørn på ambassaderejsen til kejseren af Marokko. 1792–93 havde han orlov i ca. syv måneder for at studere i Norge; 1797–98 var han med fregatten *Najaden* i eskadren under Steen Bille i Middelhavet og deltog i affæren ved Tripolis 15.5.1797. 1801 deltog han om bord i orlogsskibet *Sjælland* i slaget på Reden 2.4. Ved krigsudbruddet 1807 blev han ansat på batteriet *Prøvestenen*, 1808 som chef for flådebatteri nr. I ved Kastrup knæ, 1809 ved kanonbådsflotillen ved Kbh. og 1810–11 som næstkommanderende på fæstningen Christiansø og chef for kanonbådsdivisionen sst. 1811–13 var H. chef for ka-

nonbådsdelingerne i Køge og Faxø bugt. Her udmærkede han sig ved stadige kampe med større og mindre engelske skibe og blev gentagne gange af kontreadmiral J. C. *Krieger fremhævet for udvist mod, konduite og tapperhed. 1818 var han chef for fregatten Nymphen til Middelhavet og hjembragte en del af Bertel *Thorvaldsens kunstværker. 1827 foretog han en rejse til Island, 1833 blev han divisionschef, men søgte n.å. sin afsked som han fik med kontreadmirals karakter. – Kammerherre 1817. – R. 1813. □Min. af Cornelius Høyer fra 1790'erne (Fr.borg).

Archiv for søvæsen VIII, 1836 tillæg 26f.

*Th. Topsøe-Jensen **

Hoppe, Johan Hinrich Christian, 1775–1835, generalkonsul. * 1.8.1775 i Lübeck, + 6.12.1835 sst., begr. sst. F: brygger Hinrich Magnus H. (~1° 1742 med Euphrosyne Susanna Strahlborn) og Anna Elisabeth Rust. ~ 12.4.1801 i Hamburg med Anna Maria Philippine Schepeler, * 25. 4.1784 i Hamburg, + 3.7.1866 i Lübeck, d. af urtekræmmer Daniel Philipp S. (1725–1801, ~1° 1764 med Catharina Elisabeth Linse, ~2° 1773 med Anna Elisabeth Hockmeyer) og Maria Magdalena Schönemark (1742–84).

H. gennemgik en meget alsidig uddannelse idet han først var ansat fire år i en bankierforretning i Hamburg og derefter rejste elleve år som handelsrejsende, inden han sammen med to kompagnoner overtog ledelsen af det ansete handelshus Gröger & Co. i Lübeck. Efter tre års forløb standsede huset sine betalinger; H. kastede sig over reklamationsager for fremmede magter, og det lykkedes ham i løbet af kort tid at samle så stor en formue at han kunne betale alle sine kreditorer. Han var imidlertid på sine mange rejser kommet i forbindelse med den danske regering og havde udført forskellige finansielle hverv for den. Således overlod man ham 1816 at inddrive nogle fordringer i Paris der stammede fra beslagnede danske ejendomme i Hamburg og Königsberg, og 1817 fik han overdraget det meget vigtige hverv at inddrive de beløb som den franske stat var Danmark skyldig som følge af de franske troppers ophold her i landet 1808–09. Under de mange og lange forhandlinger om statslåen i 20'erne drog regeringen endvidere stor nytte af H.s finansielle indsigt, bl.a. under de foreløbige forhandlinger om det store 3 % statslåen af engelske midler. 1819 udnævntes H. til generalkonsul i Paris, en stilling han beklædte indtil 1827, da han under et ophold i Danmark sattes under arrestation. Man var kommet under vejrs med at H. under forhandlingerne om erstatningsbetalingerne for den franske hærs ophold

havde benyttet sig af sagens dokumenter til at skaffe sig private fordele. En tre-mands kommission blev nedsat 1827, gennemgik alle H.s papirer og kom til det resultat at han havde gjort sig skyldig i bedragerisk forhold og indstillede ham til fæstningsarrest. Ved kgl. resolution fastsattes straffen til tre år, hvorefter H. blev udvist af riget og tilbragte sine sidste år i Lübeck. – Justitsråd 1808. Gehejmefinansråd 1818. – R. 1819.

Marcus Rubin: Fr.VIs tid, 1895 (fot. opr. 1970) 252. Georg Nørregård: Danm. mellem øst og vest, 1969 117–19. – Papirer i Rigsark.

Harald Jørgensen

Hoppe, Torkild Abraham, 1800–71, amtmand. * 10.4.1800 i Kbh. (Holmens), + 7.6.1871 i Sorø, begr. sst. F: kaptajnlojtnant, senere kontreadmiral Johan Christopher *H. (1772–1835) og Johanne M. Fjeldsted (1776–1832). ~1° 7.5.1839 på Christiansdal med Juliane Vilhelmine Nielsine Christence Benzon, * 16.6.1819 i Dalum sg., døbt i Kbh. (Holmens), + 21.1.1855 i Sorø, d. af kammerjunker, senere kammerherre Christian Frederik Otto B. til Christiansdal (1786–1875) og Nielsine Jermiin (1795–1867). ~2° 7.4.1860 i Kbh. (Garn.) med Christiane Caroline Platou, * 23.4.1825 i Kbh. (Slotsk.), + 8.3.1910 i Fredensborg, d. af fuldmægtig i kabinetssekretariatet, senere toldkasserer i Helsingør, justitsråd Christian Tobias P. (1791–1854) og Louise Jacobine Böschén (1793–1851).

H. blev student 1818, privat dimitteret, juridisk kandidat 1824, volontær i det jysk-lollandske renteskriverkontor 1825 og auskultant i rentekammeret s.å. Efter at han derpå ved rejser til Island, Færøerne og Grønland – først for egen regning, senere med offentlig understøttelse – havde erhvervet sig et flersidigt kendskab til disse landsdeles indretninger og lokale forhold blev han sekretær i den kommission som 1834 nedsattes for at gøre forslag til forandringer i lovgivningen om den islandske handel, og 1835 medlem af den da nedsatte kommission der skulle undersøge hvorvidt en fri handel kunne åbnes på Grønland. Sidstnævnte år blev han desuden såvel revisor for den færøske og grønlandske handels regnskaber som decisor for ældre islandske og færøske regnskaber, og 1837 udnævntes han til medlem af direktionen for den færøske og grønlandske handel. 1840 blev han kommitteret i rentekammeret og 1841 stiftamtmand for Island og amtmand over Islands søndre amt, men afskedigedes efter eget ønske 1847 fra disse embeder på ventepenge, udnævntes 1848 til amtmand over Sorø amt og beklædte dette embede til sin død. – Kammerjunker 1827. Kammerherre 1841. – R. 1846. DM. 1859.

Hoppe, Torkild

□Tegn. af J. V. Gertner, 1841 (Fr.borg). Afbildet på sammes tegn. 1846 af salvingen 1840 (Rosenborg), efter dette lille prøvelitografi med bl.a. H. Litografi af E. Fortling efter fotografi. Foto.

*Povl Engelstoft**

Hoppensach, Frederik Ferdinand, 1817–78, mimer. * 7.5.1817 i Kbh. (Trin.), † 17.6.1878 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: parykmager og frisør ved Det kgl. teater Hans Heinrich H. (ca.1777–1833) og Johanne Cathrine Henningsen (ca.1772–1849). ~ 28.8.1841 i Kbh. (Trin.) med Marie Kirstine Sørensen, * 3.8.1813 i Kbh. (Fødsst.), † 5.3.1881 sst. (Holmens), d. af afskediget fodgarder Jens Sørensen Unnerup og Ane Katrine Thrane.

H. optrådte første gang som balletelev 29. 10.1824 i operaen *Lulu* og virkede i samfulde 52 år ved Det kgl. teater. Han nåede kun at blive secundadanser, men hans mimiske evner var af stor værdi for repertoireet, og fra han 1842 brød igennem som gadesangeren i *Napoli* hvor han med fin komik stumt udførte en arie, betød hans kunst et vigtigt moment i August Bournonvilles balletter. Han kunne skabe typer ud af antydninger, og navnlig var den rørende komik hans område. Den form han gav fx jøden i intermediet til *Maskeraden*, inspektøren i *Konservatoriet*, klokkeren i *Brudsfærden* i *Hardanger*, trolde Diderik i *Et Folkesagn* o.m. fl. beholdt disse figurer ned i tiden, om end efterfølgerne ikke ejede hans situationsudfoldelse og karakteristisk. Efter Bournonvilles dom blev hans typer „udførte med lige saa megen Smag og Maadehold som Originalitet og ægte Lune“. Han optrådte sidste gang 1.6.1876 som en københavner i *Livjægerne paa Amager*. – H.s bror Johan Henrik Hoppensach (1810–87) havde fra sit tolvte år gået faderen til hånde som teatrets frisør og parykmager og blev da han 1833 overtog stillingen, overordentlig værdifuld ved sit talent for maskeringskunsten hvori Carl Winsløw havde været hans lærer. Ved sit sikre blik for det karakteristiske ved menneskers udseende var H. en vigtig medhjælper i kunstens værksted til sin død. Teatrets store kunstnere, fx L. Phister, Bournonville og M. Wiehe, kendte at de skyldte ham meget. – F.M.2. 1880. □Træsnit af O. Andersen, 1896. Foto.

Aug. Bournonville: Mit theaterliv II, 1865 65f. (ny udg. 1979). Rob. Neiiendam: Det kgl. teaters hist. I–II, 1921–22; V, 1930. Sv. Kragh-Jacobsen og T. Krogh: Den kgl. da. ballet, 1952.

*Robert Neiiendam**

Horik, se Haarik.

Horn, Clas (Claes) Fred(e)rik, greve, 1763–1823, officer. * 18.5.1763 i Stockholm, † 23.5.1823 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: oberst, senere general, greve Fredrik H. af Åminne (1725–96, ~ 2° 1783 med Ragnild Ulrika von Flygarell, 1732–1816, ~ 1° 1748 med oberst Carl Gustaf Strömsköld, 1715–70) og Anna Margareta Plomgren, adlet Plommenfelt (1734–82). ~ 23.11.1786 i Stockholm med Maria Vilhelmina Linnerhielm, * 1.5.1764 på Rosenholm, Jönköpings len, † 9.11.1833 på Falnenå, Örebro len, d. af hovrättsråd ved Göta hovrätt Jonas L. (1730–83; ~ 1° 1757 med Anna Petronella Catharina von Schaeij, 1736–61, ~ 3° 1777 med Dorotea Elisabeth Cronacker, 1729–96), og Johanna Margareta Seele (1747–1801).

H. var svensk officer, et matematisk hoved, renommeret poet med musikalske talenter og personlig charme. Hans lovende løbebane afbrødes da han sluttede sig til den adelige opposition mod Gustaf III og 1792 var meddelagtig i kongemordet. Hans optræden selve attentatdagen var ikke synderlig heroisk, og lidet flatterende er også de deklamatoriske udgydelser (hvormed han bagefter i forsvars- og bønskrifter (fx digtene *Stunder i mitt fängelse*, s.å.) søgte at fri sig fra ansvar og straf. De gjorde imidlertid indtryk, dommerne græd, og den dødsdømte benådedes til evig landsforvisning. H. drog til Danmark, antog navnet Fr. Claesson (Claesson; senere F. C. H.) og levede som landmand på ejendommen Skovlunde ved Hørsholm. 1801 måtte den danske regering der lejlighedsvis havde betroet ham et par mindre, militære hverv, under svensk pression udvise ham; dog formildedes afskeden med en gave fra kronprinsen på 600 rdl. Efter nogle års ophold i Lübeck hvor han både blev fængslet på Napoleons foranledning og fik lejlighed til at gøre Bernadotte tjenester, tillodes det ham 1813 at vende tilbage til Danmark (dansk indfødsret s.å.) hvorefter han levede resten af sine dage i Kbh. I danske litterære kredse var H. meget populær. Skønt repræsentant for en uforfalsket aristokratisme blev han beundret som revolutionær frihedshelt, sluttede venskab med K. L. Rahbek og Claus Pavels, charmerede også fuldstændigt den unge J. L. Heiberg og gjorde i det hele taget lykke i Kbh.s beaumonde som „interessant“ person. Han fortsatte sin digteriske virksomhed og samlede 1816 en del af sin poetiske produktion i *Små Skaldestycken*, hvorefter Rahbek efter hans død udgav en oversættelse (Smaadigte, 1824), og hvis uensartede indhold spænder fra *Bönen Fader vår parafraserad* til drikkeviser, bl.a. den meget yndede *Kom muntra löje*. H. havde oprindeligt beundret de franske rokokopoeter; hans senere digtning bringer både

J.-J. Rousseau, Edward Young og James Thomson i erindring; det sentimentale element er stærkt fremherskende. Hverken som poet eller menneske har han været betydelig; i begge henseender savner man hos ham virkelig personlighed som ballast for den overspændte følelse. □Mal. af C. F. Breda, 1783 (St.mus.). Stik af A. Flint, 1816.

Bibliografi i Svenskt biografiskt lex. XIX, Sth. 1971–73 401. – Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé I, 1895: VI–VII, 1903–06. – Den introducerade svenska adelns ättartavlor, udg. G. Elgenstierna III, Sth. 1927 690f; V, 1930 42f. Adam Oeh-lenschläger: Erindringer IV, 1851 87f. Claus Pavels: Autobiographi, Kria. 1866 153f. M. Lamm i Dikt och studie, Uppsala 1912 20–38. Carl Forsstrand: Konung och adel, Sth. 1914. L. Bobé i Vor fortid I, 1916 1–16 25–30. Leo Swane i Kunstmuseets årsskr. 1936 37–49. Anders Larson: Sammansvärjningen mot Gustav III, Uppsala 1959. Gardar Sahlborg: Den aristokratiske li-gan, Sth. 1969. – Papirer i Kungl.bibl., Sth., Riksark., Sth. og Uppsala univ.bibl.

R. Paulli*

Horn, Frederik, 1708–81, forfatter, politimester. *7.1.1708 i Nykøbing F., †25.5.1781 i Kbh. (Nic.), begr. sst. (Nic.). F: toldkontrollør Lars Nielsen H. (ca.1660–1735) og Margrethe Simonsdatter (ca.1666–1728). ~1° 23.12.1738 i Kbh. (Helligg.) med Jeanne Antoinette Greben (Greve), †18.11.1742 i Kbh. (Fr.ref.), d. af parykmager Johan Christopher G. (ca.1692–1750) og Clara Margrethe Jæger (ca.1685–1751). ~2° 8.7.1744 i Kbh. (Holmens) med Mette Sophie Torm, døbt 17.5.1722 i Hillerød, †15.5.1791 i Kbh. (Nic.), d. af regimentskriver i Hillerød, senere politimester og borgmester i Kbh., etatsråd Erik T. (1684–1764) og Anna K. Ravn (ca. 1692–1734).

H. gik i Nykøbing skole hvorfra han en tid var bortvist efter et sammenstød med en af hørerne. 1728 blev han student, læste jura, men tog ingen eksamen; en tid ernærede han sig som huslærer, og 1734 opholdt han sig i Tønsberg. Det lykkedes ham dog 1735 ved bevilling at blive overretsprokurator, 1737 udgav han *Meditationer over Procuratorprofessionen*, og 1739 blev han advokat ved højesteret. 1751 blev han medhjælper for sin svigerfar i embedet som politimester i Kbh., og 1761 fik han såvel dette embede som en borgmesterpost. 1766 blev han tillige direktør for fattigvæsenet. – H.s embedsperiode var rig på delikate situationer. Dorothea Biehl beretter livfuldt om hans besvær med at fjerne Frederik Vs veninder fra byen før de blev skandale. Formentlig var han medvider da C. C. Danneskiold-Laurvigen bortførte Mette Marie Rose fra teatret, men måtte sadle om da hoffet tog parti for den krænkede part. Senere fulgte

under Christian VII's natlige hærværksture vanskelighederne for vægterne med at undgå klammeri med hoffolkene og kongen. Under uroen i Kbh. i efteråret 1771 blev han afløst som politimester af Vilh. Bornemann. I stedet udnævntes han til justitiarius i hof- og stadsretten.

H.s hovedinteresse var dog litteraturen hvor han gik i Holbergs spor, i så høj grad at han efter dennes pseudonym blev kaldt Hans Mikkelsens abe. Allerede 1731 udgav han under navnet „Frans Hansen, Dreyer i Helsingør“, de to satiriske værker: *Poesiens Misbrug og Somnium poeti-cum*. Som sit forbillede satiriserer han over den litterære dilettantisme, den overlevede barokdignings brug af mytologisk pynt, og over en alt for pedantisk sprogenrensning, men han savner originalitet. 1750–54, og igen fra 1762 var han medlem af teaterdirektionen. Med pjecen *Sinceri Giensvar paa Hypocritæ Skrivelse imod Comoe-diegang*, 1754, forsvarede han teatret mod pietistiske angreb. – Justitsråd 1761. Etatsråd 1768. Konferensråd 1776. □Mal. (Fr.borg), lign. mal. med ændret dragt (Politigården, Kbh.).

Kbh.s univ. matritel, udg. S. Birket Smith II, 1894 499. – Dorothea Biehl i Hist. t. 3.r. IV, 1865–66 især 243–46 og 281–84. O. Nielsen i Pers.hist. t. I, 1880 291–93 (= samme forf.s Kbh.s politimestre og politidirektorer, 1881). J. Paludan: Fransk-eng. indflydelse på Danm.s lit. i Holbergs tidsalder, 1913. Luxdorphs dagbøger, udg. E. Nystrom I–II, 1915–30. Holger Larsen i Bog-vennen, 1925 61–63 (om H.s exlibris).

Sv. Cedergreen Bech

Horn, Hildebrand, 1655–86, diplomat. *16.8.1655 i Kiel, †8.10.1686 på den venezianske flåde i Middelhavet, begr. på Cerigo. F: rådmand Peter H. (1625–85) og Catharina Büll (ca. 1630–1702). Ugift.

H. blev student i Kiel 1673 og studerede rets- og statsvidenskab samt sprog og historie ved universitetet sst. Han gik derefter i dansk tjeneste, fulgte 1676–77 Frederik Gabel som legationssekretær til Rusland og sendtes 1681 i selvstændig mission til samme land, dog kun med titel af legationssekretær. Han forhandlede om en ny ordning af ceremoniellet ved modtagelse af gesandter og om bilæggelsen af forskellige stridigheder angående Kola-halvøen, men der opnåedes ingen overenskomst. Da man fra russisk side lod forstå at man, når man havde fred med tyskerne, var til sinds at tage hævn over Sverige, sendtes H. på ny til Rusland, denne gang som envoyé, officielt for at tilendebringe de tidligere for-handlinger, men i virkeligheden for at forsøge at få Rusland til at slutte sig til den dansk-fransk-brandenburgske alliance med Sverige. Det lykkedes dog ikke; derimod fik H. 1684 sluttet en overenskomst om ceremoniellet ved gesandters

Horn, Hildebrand

modtagelse og deres underhold; Kola-stridighederne skulle nærmere undersøges. 1685 besøgte H. med orlov Venezia, deltog om bord på en veneziansk flåde i kampen mod tyrkerne, men døde af en epidemisk sygdom. Den begavede unge mand var litterært interesseret og skal have efterladt sig flere arbejder på tysk, fransk, italiensk og russisk, af hvilke dog nu ingen er bevaret. □Portræt på epitafium (Nicolai k., Kiel).

Årsberetn. fra geheimearch. VI, 1876–82 138–98 (H.s relationer fra Moskva 1682–84). Danm.-No.s traktater, udg. L. Laursen VIII, 1930 287–96 295. – J. Møller: Cimbria lit. I, 1745 261f. Rud. Bülck i Nordelbingen VII, Flensb. 1928 217–50.

*Povl Engelstoft**

Horn, Svend Aage Pedersen, * 1906, politiker, smed. * 11.3.1906 i Risinge, Flødstrup sg. F: arbejdsmand, senere husmand Niels Christian Pedersen H. (1879–1952) og Marie Hanssine Hansen (1879–1958). ~ 1° nov. 1934 i Nyborg (b.v.) med Agnete Christensen, * 28.10.1910 i Kalundborg. ~ 2° 11.3.1959 i Kbh. (b.v.) med Alma Marie Sørensen, * 28.11.1906 i Åbyhøj ved Århus, d. af arbejdsmand Søren Laursen S. (1883–1971) og Jensine Bolette Sørensen (1884–1960).

Efter folkeskolen var H. i et par år tjenestedreng på landet og derefter i smedelære 1922–26, siden arbejdede han som maskinarbejder. Han var allerede som lærling med i Dansk socialdemokratisk ungdom (DSU), og efter ophold på arbejderhøjskolen i Esbjerg og på Askov blev han 1931 amtsformand for DSU i Svendborg amt. Hermed indledtes et lokalt organisatorisk arbejde der kom til at dække talrige felter: fællesorganisation, Arbejdernes oplysningsforbund (AOF), byråd (Nyborg 1943–46), skolekommission, ungdomsnævn osv. Han blev en af de sidste politikere med en bred organisatorisk skoling og en fast lokal forankring. Fra 1939 indvalgte han i folketinget af Nyborgkredsens, indtil han trak sig tilbage 1972. – Svarende til H.s veldækkende lokale erfaringer kom han i folketinget til at dække en bred vifte af sagsområder, men i stigende grad blev det landbrug, skole og trafik der blev hans områder. Mere og mere blev det dog trafikforhold han blev sat på: 1950–66 var han medlem af landsnævnet vedrørende fragt- og rutebiler, 1954–59 formand for Storebæltsbro-kommissionen, medlem af jernbanerådet 1954–66 (formand 1960–66), medlem af bestyrelsen for SAS 1963–66, m.m. På denne baggrund føltes det naturligt, at H. i nov. 1966 efter Kai Lindberg overtog posten som trafikminister i ministeriet J. O. Krag II. Ministertiden blev ret kort idet regeringen trådte tilbage i februar 1968, og da Krag oktober 1971 atter dannede regering kom H. ikke

med, bl.a. fordi Krag ønskede at tage et særligt hensyn til de yngre i gruppen og derfor satte Jens Kampmann på trafikministerposten. Efter ministertiden overtog H. atter forskellige hverv med tilknytning til trafikken og var 1973–75 formand for Foreningen Norden. H. hørte typisk til politikerne i anden række der gør et stort og stabilt arbejde – folketingets arbejdsform horte karakteristisk nok til et af hans interessefelter. Han var en myndig sekretær for partiets folketingsgruppe 1950–65, og han fulgte loyalt gruppen også i de tilfælde hvor han var usikker over for eller imod den valgte politik (Atlantpagten 1949, boligforliget 1973). □Foto.

Interviews i Demokraten 28.3.1964 og 18.6.1972. Berl. tid. 11.3.1976.

Vagn Dybdahl

Hornbech, Christian Bernhard, 1772–1855, arkitekt. * 16.9.1772 i Kbh. (Helligg.), † 2.5.1855 sst. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: auktionsholder Hans Jensen H. (1738–1811) og Anna Sofie Møller (1742–1809). Ugift.

H. blev uddannet på akademiet under C. F. Harsdorff og P. Meyn. Fra 1797 til 1803 arbejdede han hos maleren Nicolai Abildgaard der i disse år udførte en lang række arkitektoniske opgaver både for regeringen og private. H. var hans faste medarbejder både som tegner og konstruktør, først ved gården Nytorv 5, opført for købmand Hartvig Frisch, senere ved templer og grøtter m.m. i Frbg. Have og Søndermarken. Det såkaldte Apistempel er et godt eksempel på samarbejdet mellem de to kunstnere. På Abildgaards varme anbefaling fik han 1803 offentlig støtte til en rejse til udlandet. Hjemkommen fra rejsen i foråret 1808 blev H. agreeret ved akademiet og det følgende år medlem. I januar 1809 blev han udnævnt til bygningsinspektør og 1823 til hofbygmester. Han fik ikke del i store opgaver, men har bygget en del acciseboder, havnekontorer o.l., ofte med antikke sojlefronter. De fleste af dem er nu forsvundet.

Leo Swane: Abildgaard, 1926 91–99. Fr. Weilbach: Frederiksberg Slot, 1936 55f.

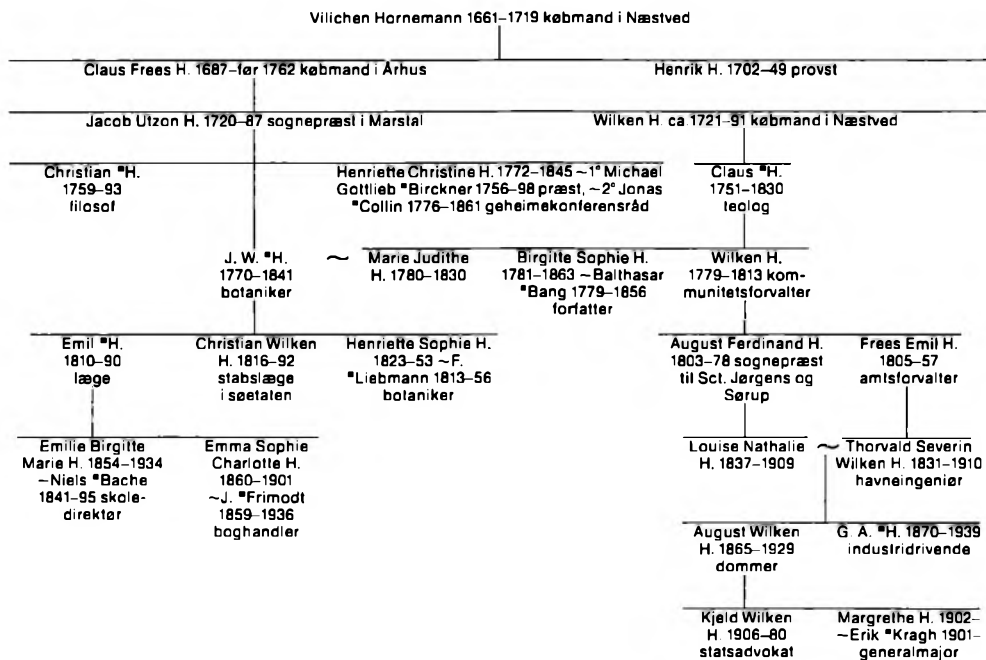
Villads Villadsen

Hornemann

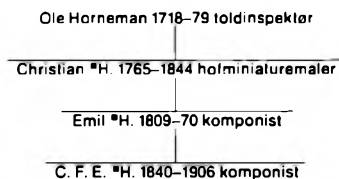
Navnet Hornemann der synes at være af nordtysk oprindelse, bæres af flere af hinanden uafhængige slægter, hvoraf to her skal omtales.

I. En slægt der føres tilbage til købmand i Næstved Hans H. († 1680), der formentlig stammede fra Lübeck. Han var far til Vilichen H. (1661–1719), købmand i Næstved og ejer af Fodbygård.

Tavle I

Tavle II

Filosoffen Christian *H. var ~ Ulrikke Antoinette Schlegel, d. af professor J. H. *Schlegel (1726–80).

II. En slægt hvis første mand i Danmark var Ole H. (1718–79), toldinspektør og justitsråd i Kbh., der var søn af parykmager i Trondheim Christian Olufsen H. (1687–1729), hvis farfar Jens Bundesen (ca. 1605–ca. 85), sognepræst i Aamot i Norge, er slægtens ældst kendte led.

(1) Holger H.: Efterkommere efter Hans H., 1894. G. L. Grove: Hvorfra stammer slægten H. i Pers.hist. t. 5.r. III, 1906 171f.

Hans H. Worsøe

Horneman, Christian Frederik Emil, 1840–1906, komponist, musikhandler. * 17.12.1840 i Kbh. (Frue), † 8.6.1906 sst., begr. sst. (Ass.). F: komponist og musikhandler Emil *H. (1809–70) og Agnes C. Scheuermann (1808–91). ~ 19.5.1866 i

Kbh. (Vartov) med Louise Nannestad, * 21.5. 1844 i Landet, † 3.12.1919 på Frbg., d. af sognepræst Conrad N. (1803–58) og Elisabeth Købke (1807–91).

H. voksede op i et hjem med dyb interesse for musik; hans far gav ham lov til helt og fuldt at følge sin lyst for tonekunsten og gav ham selv den første vejledning. En virkelig musikuddannelse opnåede han dog først fra sit 17. år på konservatoriet i Leipzig som han besøgte samtidigt med Edvard Grieg (med hvem han sluttede varmt venskab) og Julius *Bechgaard, og hvor I. Moscheles, E. F. E. Richter, M. Hauptmann og J. Rietz var hans lærere. Ved tilbagekomsten til Kbh. 1860 mødte H. uheldige økonomiske forhold i hjemmet da faderen efter uheldige spekulationer med Alhambra havde måttet trække sig ud af den Erslevske musikhandel. H. søgte at ernære sig ved undervisning, instrumentering o.l., men for at skabe sig og faderen en sikrere eksistens grundlagde de to 1861 en ny musikhandel (på Købmagergade), og H. indsatte faderen som bestyrer. Praktisk foretagsomme som både far og søn var, lykkedes det dem at slå sig igennem, ikke mindst fordi sønnen genoptog det princip den ældre H. i sin tid så heldigt havde gennemført ved sin musikhandel: selv at levere de musikaler der skulle sælges. I stort mål forsynede den unge H. under forskellige pseudonymer for-

retningen med dansemusik, divertissementer, potpourrier og lignende letsælgelige produkter. At hans interesser gik i helt anden retning var imidlertid utvivlsomt. Hans stærke temperament og søgende urolige sind gjorde ham selvskreven til at være anfører for nye tiders tanker og til en vis grad stille sig i opposition til de da herskende danske musikanskuelser. Det var vanskeligt for de unge komponister at nå frem med deres værker – Niels W. *Gade sad almægtig i Musikforeningen og regerede det danske musikliv – og sammen med ligesindede musikere stiftede H. derfor 1864 musikforeningen Euterpe der kom til at virke som et moderne supplement til Musikforeningen. Euterpe eksisterede dog kun til H. 1867 på det Anckerske legat drog til udlandet.

Efter en udbytterig rejse på hvilken han fik flere af sine værker opført (München, Gewandhaus i Leipzig) vendte H. tilbage til Kbh. hvor han arrangerede de billige symfonikoncerter, „Lordags-Soirée“ i Casinosalen, de første forsøg på at skaffe den danske hovedstadsbefolkning adgang til god musik for en rimelig entré. Foretagendet kunne ikke svare sig, og soiréerne gik ind efter en sæsons forløb. Efter faderens død afhændede H. først musikhandelen (1871), dernæst forlaget (1875). Sammen med Otto *Malling stiftede han nu Koncertforeningen (1874) der skulle fortsætte den linje Euterpe havde begyndt. H. dirigerede selv nogle af koncerterne, men det mærkedes snart at hans evner ikke gik i denne retning, hvorefter han overlod pladsen til P. E. *Lange-Müller. Få år efter indrettede han et „nodekursus“ beregnet på at lære folk at læse noder fra bladet (i hvilken færdighed hans elever opnåede forbløffende resultater). Dette kursus uddededes 1880 til et helt konservatorium der bar H.s navn, og for hvilket han selv virkede som direktør samtidig med at han var dets fortrinlige klaverlærer. Konservatoriet eksisterede adskillige år efter H.s død og ophævedes først 1920 efter en fortjenstfuld indsats i dansk musikliv.

Den stærke optagethed af praktiske opgaver i forbindelse med H.s hvileløse, stadig problemomtumlede personlighed måtte i nogen grad gå ud over den musikalske produktion, han allerede indledte i sin pureste ungdom, og af hvilken *Aladdin-Ouverturen*, 1864 (uopført i musikforeningen Euterpe 14.4.1866) var det første vægtige resultat. Der er tidsmæssigt set store huller i H.s kompositoriske gerning, eksempelvis er *Aladdin*-operaen først afsluttet 24 år efter overturen idet den først blev færdig til opførelse 18.11.1888 (som festforestilling ved Christian IX's regeringsjubelium). Forunderligt er det

imidtildt hvilket klart stilistisk enhedspræg der alligevel hviler over al H.s musik. Med imponerende åndelig styrke har han formået at fastholde en kontinuerlig linje i sin produktion. Det urolige og hvileløse personlighedspræg gav nu imidlertid samtidig hans musik en særlig klang som ikke genfindes andetsteds i dansk tone. Han var en stor beundrer af Gade og J. P. E. *Hartmann, og det var måske en tid ventet at han skulle være deres arvtager. Vel er han også til en vis grad dansk, men hans kompositioner skiller sig alligevel på en mærkbar måde ud fra den nationale tone. Muligvis gør her det udenlandske blod der rullede i hans årer sig gældende (bedstemoderen var af italiensk oprindelse), muligvis skyldes det hans stærke betagelse af den tyske romantik med Carl Maria v. Weber, H. Marschner og Robert Schumann som de særlig beundrede skikkelser. I H.s musik kommer dette særegne islæt frem i hans brusende, lidenskabelige satser der ikke dvæler for længe i stemningen, hans rige harmoniske opfindsomhed og intrikate rytmer. Hans musik er fantasifuld som næsten ingen anden dansk musik fra den tid. Dette præg kommer tydeligt frem i *Aladdin* hvis *ouverture* er et af de bedste stykker dansk musik med en beundringsværdig dramatisk flugt og fart. Samme friske og fængslende tone ejer hans øvrige værker, den ungdommelige kraftige *Ouverture héroïque* (opført i Musikforeningen 1885) og (foruden en del anden scenemusik) hans musik til Holger Drachmanns *Esther* (Dagmar-teatret 31.8.1889) og *Gurre* (Det kgl. teater 9.2.1901), hvis frodige-melodiose tone gjorde vægtigt indtryk på samtiden; musikken til Fr. Paludan-Müllers *Kalanus* (Dagmar-teatret 1.9.1906) og *Kampen med Muserne* (en bearbejdelse af Karl Gjellerups *Thamyris*, Det kgl. teater 9.2.1908) oplevede han ikke at få fremført for publikum; den sidstnævnte havde en krank skæbne, men reddedes fra forglemmelse ved at blive udgivet af Samfundet til udgivelse af dansk musik der også tog sig af udgivelsen af *Aladdin* (1895). For orkester, kor og solo skrev H. *Lyrisk Suite* (Dansk koncertforening 1902), endvidere nogle kantater, således til indvielsen af Tivolis koncertsal maj 1902, til hundredåret for Hartmanns fødsel, 1905, og den brillant skrevne kantate (tekst L. C. Nielsen) ved universitetets mindefest for Christian IX, 1906 (*Vort Hjem, du danske Jord*); ved koncertpalæets indvielse 2.11.1889 skrev han musik til Uhlands *Die drei Lieder* for barytonsolo, mandskor og orkester. Desuden har han skrevet ikke så få sange, sangscenen *Valfarten* (1873) og duetter (1879) der er aldeles ypperlige men som, ligesom meget andet af H.s musik, langt fra blev vurderet efter fortje-

nete og heller ikke senere endnu på retfærdig måde er blevet placeret på den fremstående plads i dansk musikhistorie de efter deres lødige indhold fortjener. H.s liv forbitredes i nogen grad ved den manglende anerkendelse, måske også ved den spredthed hans stærkt delte livsarbejde medførte. – Tit. professor 1888. – R. 1906. □ Træsnit af C. Hammer, 1883. Afbildet på karikaturen Maleri i koncertsalen, 1887. Mal. af G. Achen udst. 1894. Træsnit 1902. Mal. af V. Rosenstand. Foto.

Breve fra Grieg, udg. G. Hauch, 1922. – Jakob Fabricius i Ill. tid. 24.11.1895. Hother Ploug sst. 10.2.1901. Will. Behrend sst. 17.6.1906. Nationaltid. 9.6. og 10.6. s.å. Dannebrog 9.6. s.å. Berl. tid. s.d. Politiken s.d. Gerh. Lyng: Danske komponister i det 20. årh.s begyndelse, 1916 26. S. Levysohn i Tilskueren, 1922 I 300–07. Elisabeth Rosenberg i Mit hjem IV, 1926 62–69. H. Seligmann i Politiken 16.12.1940. Sv. Lunn i Dansk musik t. XV, 1940 193–201. P. Gradman: Sceniske kunstnere, 1943 77–83. Kai Aage Bruun: Dansk musiks hist. II, 1969 214–42. – Papirer og manus. i Kgl. bibl.

*Erik Abrahamsen**

Horneman, Christian, 1765–1844, miniature- og pastelmaler. * 15.8.1765 i Kbh. (Garn.), † 7.3.1844 sst. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: regimentskvartermester, senere toldinspektør, justitsråd Ole H. (1718–79, ~ 2° 1770 med Bothilde Birgitte Riegels, 1752–92) og Ulrikke Antoinette Pauli (ca. 1738–69). ~ 17.12.1807 i Kbh. (Garn.) med Christiane (Christine) Juliane Frederikke (Josephine) Gianelli, * 6.8.1782 i Kbh. (Kat.), † 29.3.1816 sst. (Kat.), d. af gipser ved kunstakademiet Domenico Maria G. (ca. 1723–1801, ~ 1° med Maria Barbra, ca. 1735–59) og Johanna Eisen (1743–1812). – Far til Emil *H.

H. uddannedes fra 1780 ved kunstakademiet, vandt 1785 den mindre og 1786 den store sølvmedalje i modelskolen, hvorimod et forsøg på at vinde guldmedaljen n.å. ikke lykkedes. H. rejste 1787 udenlands, blev borte i seksten år og lagde sig efter miniaturemaleriet; selv om han ikke havde den fabelagtige sikkerhed på hånden som ganske særlig er nødvendig for en miniaturemaler, har han dog også på dette felt ydet fortræffelige arbejder. På rejsen oplevede han bl.a. revolutionens udbrud i Paris 1789, og han fik lejlighed til at portrættere enkelte af tidens betydeligste mænd, heriblandt *Beethoven* (1802, *Beethovenmus.*, Bonn) og *Haydn*. mens modet med andre er forevigt i hans stambog (kobberstiksamlingen). 1803 var han hjemme igen og udbad sig at blive medlem af akademiet. På de indsendte prøver, miniatureportræt af komponisten *Gluck*, et andet portræt og et studiehoved blev han agreeret og fik til opgave at male prins Christian Frederik og arkitekten Boye *Magens. På

disse arbejder, som en samtidig kalder „Miniaturemaleriets Triumf i Danmark“, blev han 1805 medlem af akademiet. Forinden var han ved C. *Høyers død 1804 blevet hofminiaturemaler og måtte, vistnok på kgl. befaling, om sommeren foretage en rejse til Stockholm. Lige til 1830 synes han at have været en virksom portrætmaler i miniature og måske endnu mere i pastel der blev det materiale i hvilket han udførte sine bedste arbejder. H. udførte tillige en række udmærkede litografier – undertiden på grundlag af egne pasteller – mest i 1820'erne og hovedsagelig trykt i Hamburg. Siden hjemsogetes han af modgang. Han udstillede vel flittigt lige til 1842, men det var ikke bestilte arbejder, og han solgte kun lidt eller intet. Hertil kom at han fra 1837 var blevet lam i fødderne. Akademiet, som allerede 1816 havde ladet ham få fribolig på Charlottenborg, søgte at hjælpe på hans sørgelige forfatning ved at eftergive ham nogle lån og tilstod ham fra 1840 en årlig understøttelse, men han levede dog nu i trykkede forhold til sin død. H. er repræsenteret med pasteller og miniaturer på Statens museum for kunst, Rosenberg, Kunstindustrimuseet, Kbh.s bymuseum, Thorvaldsens museum, Medicinsk-hist. museum, Fr.borg, Kronborg, Gisselfeld, Gl. Estrup, Gaunø, Nationalmuseet i Stockholm. – Tit. professor 1835. □ Selvportræt i min. 1798, min. 1815 (Rosenborg), pastel s.å. (Fr.borg) og tegn. 1833 (sst.). Tegn. af C. A. Jensen i H.s stambog (kobberstiksaml.).

P. Krohn i Tidsskr. for kunstindustri, 1896 143. E. F. S. Lund: Danske malede portrætter IV, 1912. L. Bobé i Juleroser, 1921 (5 upag. sider). J. Sthyr: Dansk grafik 1800–1910, 1949 (fot. opr. 1970) 69–71. M. K. Nørregaard i Kultur minder ny r. IV, 1961 211–23. T. Holck Colding: Cornelius Høyer, 1961.

*Erik Zahle**

Horneman, Johan Ole Emil, 1809–70, komponist, musikhandler. * 6.5.1809 i Kbh. (Garn.), † 29.5.1870 sst. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: miniaturemaler Christian *H. (1765–1844) og Christiane J. F. Gianelli (1782–1816). ~ 1° 10.5.1834 i Kbh. (Frels.) med Agnes Camilla Scheuermann, * 31.7.1808 i Kbh. (Petri), † 2.3.1891 sst. (Vartov), d. af grosserer Georg Frederik Vilhelm S. (1770–1811, ~ 1° 1798 med Cathrine Magdalene Fiedler, 1775–1800) og Charlotte Zinn (1781–1860). Ægteskabet opløst. ~ 2° 3.12.1853 på Frbg. med Cathrine Amalie Jensen, * 22.10.1820 i Nakskov, † 27.3.1870 på Frbg. (~ 1° 1837 med købmand i Saksøbing Henrik Ambrosius Borella; ægteskabet opløst), d. af garver Johannes Gabriel J. (ca. 1789–1842) og

Horneman, Emil

Cicilia Olsen (1790–1852). Ægteskabet opløst. – Far til C.F.E.*H.

H. havde fra slægten arvet tegnetalent og var begyndt på akademiet da faderen traf en anden bestemmelse med hans uddannelse og forlangte at han skulle være musiker. Faderen, der selv havde omfattende musikinteresse, samt F. *Kuhlau, senere J. P. E. *Hartmann blev H.s lærere, og det syntes ikke at have voldt det kunstnerisk begavede unge menneske nogen vanskelighed at slå om fra den ene kunstart til den anden; han blev hurtigt en dygtig klaverspiller der rostes for sit sobre og smagfulde spil, og vandt tidligt yndest i de musikalske familier i Kbh., ikke mindst i det Zinnske og det Scheuermannske hus hvor han traf sin tilkommende hustru. Efter sit ægteskab gav han sig meget af med klaverundervisning, i forbindelse hermed bestred han en stilling som klaverlærer (1837) ved Det kgl. teater. Men helt på sin rette hylde kom han øjensynlig først da han 1844 sammen med den senere domorganist i Ålborg C. W. de Meza åbnede en kombineret maleri- og musikhandel (oprindelig i Holmens Kanal), som fik meget stor fremgang, især efter at forretningen 1845 var blevet installeret i Dyvekes gård på Amagertorv. En række af samtidens kendte komponister optoges blandt forlagets publikationer (N. W. *Gade, Hartmann, H. S. *Paulli, H. C. *Lumbye o.a.), og forlaget arbejdede sig snart op til en sådan størrelse at H. 1846 knyttede musiklæreren Emil *Erslev til firmaet. Når H. kunne arbejde sit forlag frem til en så betydelig forretning skyldtes det ikke mindst hans varme interesse for undervisningsmusikken der hidtil havde været stærkt forsømt herhjemme. Denne forlagsartikel betalte sig så meget des bedre som H. selv præsterede storstedelen af kompositionerne og redaktionen. Han var utrættelig med hensyn til at skabe klaverstykker for „de første Begyndere“ (1.–2. hefte 1846) og for „de allerførste Begyndere“, *Etuder for smaa Hænder. Femtonige Smaastykker. Opmuntring for Børn* op. 10, 1847, *Børnevennen* m.v., desuden skrev han en klaverskole der senere udgaves af Ludvig *Schytte 1892. Men også for mere fremskredne stadier sørgede han for materiale i form af kompositioner og arrangementer, ligesom han med dette formål for øje udgav *Musikalsk Musæum* I.–13. årg., 1846–58.

Såvel ved forretningens trivsel som ved sit andet ægteskab var H. efterhånden blevet en velstående mand. Han satte sine betydelige midler i grundkøb på Frbg. (Lykkesholm allé er anlagt af ham). Tivolis grundlægger Georg *Carstensen fik herude H. interesseret i et nyt folkeligt forlystelsesetablisement, Alhambra der imidlertid gik dårligt. Ved Carstensens død 1857 stod H. alene

med den økonomiske byrde, og de dårlige tider tvang ham 1859, for at undgå fuldkomment økonomisk sammenbrud, til at sælge sin andel af musikhandelen til Erslev. Nogle år efter havde han dog rettet sig så vidt at han på ny kunne deltage i det københavnske musikalske forretningsliv, idet han bestyrede den af sønnen C. F. E. Horneman 1861 grundlagte musikhandel indtil sin død.

Undervisningsmusikken og den lettere musik (valse, polkaer, mazurkaer, galopper, marcher) flød uden vanskelighed fra H.s nodepen. Heller ikke de jævne fantasier over danske melodier og *Dyrehavsrejsen, en musikalsk Spøg for Pianoforte* op. 2, såvel som de humoristiske sange (*En Seksstur, Lille Morten*) og hans viser samt de mange letløbende ting han skrev i forlagsøjemed har voldt H. besvær. Derimod synes han at have haft vanskeligt ved at samle sig om alvorligere musikalske opgaver, hvad enten dette skyldtes forlagsvirksomheden der lagde så stærkt beslag på hans kræfter eller muligt de senere ulykkelige økonomiske forhold. Til tider lykkedes det alligevel H. at producere fuldt lodige, ja endogså meget smukke kompositioner. Hans op. 1 (1842) der muligvis må ses i forbindelse med den tyske strømning bort fra „salonmusikken“ som Leipzigs kolen ivrede så stærkt imod er et overordentlig indtagende arbejde (*Douze Caprices pour le Piano*), fint og gennemsigtigt i satsen, med mange yndefulde og poetiske virkninger. En efterklang af dette alvorlige arbejde er en del senere klaverstykker, en række lodige variationer, improvisationer, samt hans *Sex Nordiske Sange uden Tekst* (op. 5 og 8), 1846 med mottoer af Orvar Odd og Chr. Winther, og hans musikalske skizzer af H. C. Andersen. De tolv caprices anmeldtes af Rob. Schumann i Neue Zeitschrift für Musik, en ejendommelig sikker vurdering af denne nydelige blanding af etude og caprice der slutter med at opfordre H. til at fortsætte ad den påbegyndte vej. Den samme inderlige, lidt vemodige tone som i disse klaverværker findes i en stor del af H.s romancer og sange der dog måske i det store og hele virker noget blegere end de instrumentale værker, men ikke desto mindre vandt stor udbredelse (*Dengang jeg var en lille, en lille bitte een, Holder Du af mig, Hør Ellen, ifald Du vil, Natten breder sine Vinger, Naar Dagen er træt, Grønne Kranse, Moder kær, hos mig vær*).

Det område H. vandt sit store ry på var imidlertid den folkelige sang, og især *Dengang jeg drog af Sted*, skrevet i de bevægede martsdage 1848 til en tekst af Peter *Faber. Det fortælles at H. havde melodien færdig og vistnok også enkelte af tekstlinjerne da han foreslog Faber at fuldende

visen. Den udkom 10.4.1848 og uddeltes til hver soldat i hæren, blev et med ét slag kendt i hele landet og udlandet med. Sangen er karakteristisk ved sin joviale og djærve tone, samtidig med at den er en eminent marchmelodi, et fund i sin folkelige blanding af frejdighed og følsomhed. Også andre krigssange fra årene 1848–50 (oftest med Adolph v. d. *Recke som medarbejder) skyldes H.: *Igaar jeg fik min Trøje, Læg Musketten til Kinden, Gutter ombord, Holmens faste Stok, Frejdigt kan Du stande, Jeg synge vil en Vise* o.a. hvortil for så vidt også kan regnes den smukke hymne *Kongernes Konge*. I alle disse sange og viser lægger H. en forbløffende evne for dagen til at skrive en kort, klar og knap melodi der musikalsk sagligt set er lydefri, og samtidig på korteste tid er på folkets læber. Den samme karakteristisk gælder hans henrivende børnesange af hvilke *Højt fra Træets grønne Top*, 1848, nåede størst yndest. I deres barnlig-naive ynde, parret med deres gedigne musikermæssige arbejde står de på linje med J. C. *Gebauers bedste. Også for scenen skrev H. enkelte arbejder, således sange til C. *Hostrups *Soldaterløjer* (Det kgl. teater 10.2.1850), til *Et Frieri og Piccolino* (Adolph v. d. Recke efter V. Sardoú. Folketeateret 26.9.1862). – Et udvalg af H.s sange er 1889 udgivet hos Wilh. Hansen. – R. 1848. □ Mal. af Jørgen Roed, 1827 (Fr.borg), mal. af samme udst. 1836. Tegn. af Constantin Hansen, 1833. Mal. af C. Hornemann. Tegn. af Johs. Jensen (Kgl. bibl.), gengivet i træsnit af H. P. Hansen, 1878, samt i træsnit 1879 og 1905. Mal. af Johs. Jensen, 1851 (Fr.borg). Træsnit 1870, efter dette træsnit 1879 samt af H. C. Olsen, 1882. Træsnit af H. P. Hansen, 1888, og efter dette af samme 1898. Relief af A. W. Saabye på gravmæle 1899 efter tegn. af L. Frølich.

Søndagsposten 12.6 og 17.7.1870. Aug. Bournonville i Ude og hjemme, 1877–78 271f 301. Otto Borchsenius: Fra fyrerne I, 1878 123–66. Ch. Kjerulf i Nord. musik-tid. III, Kria. 1882 163–66 180–86. Samme i H.: Romancer, sange og viser, W. H. 1889 (forordet). M. V. Brun: Fra dreng til mand, 1885 112–18. A. Hammerich i Vort forsvar 4.3.1888. Ill. tid. 6.8.1899. P. Gradman st. 9.5.1909. F. Eibe i Politiken 3.5.1909. H. Seligmann st. 13.5. s.d. Sig. Berg i Dansk musik t., 1944 69–75. Erl. Stensgaard i Berl. aften 1.4.1948. A. Jacobi st. 23.12.1970. T. Krogh i Nationaltid. 24.12.1951. Kai Aage Bruun: Dansk musiks hist. II, 1969. – Manus. i Kgl. bibl.

*Erik Abrahamsen**

Horneman, Georg Alexis, 1870–1939, industri-drivende. * 3.12.1870 i Køge, + 5.6.1939 på Nør-lund, Ravnstrup sg., Ålborg amt, urne nedsat i Nør-lund skov. F: ingeniør, cand.polyt., senere havneingeniør i Århus Thorvald Severin Wilken H. (1831–1910) og Louise Nathalia Horneman

(1837–1909). ~ 26.4.1910 i Kbh. (Holmens) med Anna Margrethe Kjeldsen, * 18.12.1871 på Lynderupgård, Lynderup sg., Viborg amt, + 2.12.1945 i Holbæk pr. Ørsted, d. af godsejer Jens K. (1842–1933) og Karen Wandborg (1843–1919). Ægteskabet opløst 1934.

H. blev student 1889 fra Århus, var derefter ansat i Aarhus Privatbank, tog 1893 afgangseksamen fra de Brockske handelsskoler og ansattes s.d. hos Otto *Mønsted der 1894 sendte ham over til sine engelske margarinefabrikker. Her var han 1894–1900 bogholder og sekretær ved fabriken i Southall ved London, 1900–02 direktør for fabriken i Godley ved Manchester og 1902–10 direktør for Southall-fabriken. Sidstnævnte år, da Otto Mønsted omdannede sit firma til et aktieselskab, hjemkaldtes H. og ansattes som direktør for selskabet. Til 1927 ledede han den betydelige virksomhed og var med sit initiativ og sin energi medvirkende til at hævde dens førerstilling inden for den nordiske margarineindustri. På grund af svigtende helbred trak han sig tilbage, og hans interesser var siden viet Nør-lund og Torstedlund hovedgårde og skove som han købte 1914. H. var 1908–10 formand for Det danske selskab i London, 1919–27 formand for Foreningen af danske margarinefabrikanter og medlem af Handelsbankens repræsentantskab. – R. 1917. DM. 1923.

Børsen 30.11.1927. Arbejdsgiveren 23.6.1939. – Lev-nedsberetning i ordenskapitlet.

*P. Koch Jensen**

Hornemann, Christian, 1759–93, filosof. Døbt 3.8.1759 i Viborg, begr. 22.10.1793 i Kbh. (Hellig-, Ass.). F: res. kapellan i Viborg, senere sognepræst i Marstal Jacob Udsen H. (1720–87) og Margrethe Christiansdatter Sadolin (1738–1812). ~ 7.12.1792 i Kbh. (Petri) med Ulrikke Antoinette Schlegel, * 8.11.1766 i Kbh. (Slotsk.), + 20.5.1850 på Skt. Jørgensgård (~ 2° med sognepræst på Strynø, senere i Skt. Jørgens og Sørup, konsistorialråd Christian Johan Bredsdorff, 1765–1853), d. af professor J. H. *S. (1726–80) og Augusta A. v. Jessen (1747–1821). – Bror til J. W. *H.

H. blev student 1778 fra Viborg og begyndte at studere teologi, men tabte modet ved udsigten til engang at skulle aflægge „den Eed, der forbød ham at forske videre“. 1779 tog han den filosofiske og 1794 den filologiske eksamen. Han drev frie studier i jura, matematik og filosofi og var en passioneret dyrker af musik. 1786 blev han lærer for de kongelige pæger. Interessen for filosofi førte ham 1784 ind på studiet af Immanuel Kants filosofi som han blev en begejstret tilhæn-

Hornemann, Christian

ger af. 1791 rejste han til Jena for at høre K. L. Reinhold, og efter sin hjemkomst begyndte han at holde forelæsninger over Kants filosofi (1793) men døde allerede om efteråret. Forelæsningerne, hvori han kun nåede at behandle begyndelsen af Kritik der reinen Vernunft, var tænkt som en indledning til en fremstilling af den naturlige teologi. Foruden et par anmeldelser i *Lærde Efterretninger* (1791 og 1793) offentliggjorde han to småafhandlinger: *Over adskillige almindelig-gangbare moralske Udtryk*, (Minerva, 1792 II) og *Gives der Sandheder a priori? og hvilken er Forskiellen mellem disse og Sandheder a posteriori?* (sst. 1793, II). Disse arbejder tiligemed forelæsningerne blev samlet af J. H. Spleth og udgivet med en foretale af J. F. W. "Schlegel og en karakteristik af Jens Bingesbøll (*Efterlaatte filosofiske Skrifter*, 1795, overs. til tysk af C. R. Boie og C. F. Sander og udgivet med en tilskrift af Reinhold 1796). To ikke tidligere offentliggjorte afhandlinger (*Deduction af Retsbegrebet og Hvori bestaer den moralske Frihed?*) blev trykt i *Astræa* I, 1797 og III, 1800. Med B. Riisbrigh, der 1791 anmeldte og senere flere gange holdt forelæsninger over den kritiske filosofi deler H. æren for at have introduceret Kants filosofi i Danmark.

Kilder. Aus Jens Baggesens Briefwechsel mit K. L. Reinhold und F. H. Jacobi I, Lpz. 1831 26 57 94f 113 148 152 172 175 179f 225 238 292 302f 312. Til belysning af literære personer og forhold, udg. S. Birker Smith, 1884 237f 243 260. Pers. hist. t. 5 r. II, 1905 190f 195 202f 211 (brevveksl. mellem ægteparret Pram og Olufr Chr. Olufsen).

Lit. R. Nyerup i Kbh.ske lærde efterretn., 1793 607f. A. S. Ørsted sst. 1800 246. Jens Bingesbøll i H.: *Efterl. philos. skr.*, 1795. A. S. Ørsted: *Over sammenhængen mellem dydslærens og retslærens princip* I, 1798 101 116 141f 216. Samme: *Af mit livs og min tids hist.* I, 1851 20 25. Vict. Juul Petersen i *Folkeskolen* LI, 1934 510-16 (optr. i *Vor ungdom*, 1941 202-06).

S. V. Rasmussen *

Hornemann, Claus Frees, 1751-1830, teolog. * 17.2.1751 i Næstved, † 11.2.1830 i Kbh. (Slotsk.), begr. sst. (Ass.). F: købmand Wilken H. (ca. 1721-91) og Birgitte Hincheldey (ca. 1713-82). ~ 17.2.1777 i Kbh. (Frue) med Helene Elisabeth Crane, * 1753, † 17.8.1823 i Kbh. (Frue), d. af kaptajn, senere oberstløjtnant Johannes C. (1720-68) og Elisabeth Sofie Fürst († 1761). H. blev student 1766 fra Herlufsholm og 1768 cand. teol. hvorefter han fra 1770 studerede tre år i Göttingen under C. W. F. Walch, C. G. Heyne og især J. D. Michaelis der ligesom Heyne anmeldte hans debutarbejde, første del af nogle undersøgelser over Philo, meget velvilligt. Efter sin hjemkomst blev H. alumnus på Borchs collegium og dekan på klosteret. Sidstnævnte stilling

gav ham lejlighed til private forelæsninger over orientalske sprog og indledning til Det gamle testamente. Samtidig udgav han fortsættelser af sit arbejde over Philo og henlede derved Ove (*Høegh-)Gulbergs opmærksomhed på sig, fik 1775 sølvmedaljen pro meritis. Han søgte 1776 præsteembede på landet, men Gulberg gjorde ham til ekstraordinær professor i teologi. Som sådan fik han til opgave at give udkast til fakultetets fordømmende betænkning over Goethes Werther. 1777 blev han ordinær professor. – Som teolog er H. supranaturalist. I sine yngre år stod han konservativ teologer som N. E. "Balle nær. Lige til det sidste fastholdt han miraklet og Kristi opstandelses virkelighed. I sine *Oplysninger til Christi Taler hos Johannes* I-II, 1820-21 hævder han, at Jesus er faderens guddommelige søn, den sande Messias. Jesus forener den høje overmenneskelige natur med den menneskelige og er derfor forenet med Gud på uforklarlig måde, men i den nærest mulige „mentale Fuldkommenhed“. Som „Faderens Fortrolige“ åbenbarer han os „den sande guddommelige Religion der kan frelse, d.e. lysaliggøre og forædle alle, der selv vil lade sig forædle“. Kristi døds betydning består i at den ved at forestilles mennesket som forsonende synden bevirker at mennesket befries for angsten for Guds straf; endvidere i at den er moralsk eksempel på at lide for sandheden og derved motiv til at aflægge laster: herudfra tyder H. „syndsforladelse“ som „Synds forsagelse“. Disse ideer søges gennem en „mental-moralsk“ fortolkning der går ud på at Kristus har talt „forblømt“ i billeder, og med oplysningstidens almindelige teori om at de bibelske forfattere har „akkomoderet sig“ efter deres tilhøreres fatteevne, påvist som den sande mening i skriften.

Fra ortodoks side var H. flere gange genstand for angreb. Det første arbejde han som professor udgav, en med kommentar forsynet prøveoversættelse af profeten Mika (1777), vakte modsigelse ved en tidshistorisk og ikke messiansk opfattelse af Mika 5,2. Det antages almindeligt at det skyldes Gulberg at H. i et „Anhang“ indrømmede at det tidshistoriske ikke udelukkede tanken på Messias. Ingen af de fortolkninger han giver af stedet er historisk set sandsynlige, heller ikke den modifikation han mange år efter gav i sine oplysninger til *Christi Taler hos Johannes*. – Vigtigt for 1800-tallets bedømmelse af H. blev det angreb som Grundtvig rettede mod ham og A. "Gamborg i *Verdenskrøniken*, 1812. – Da H. i en række temperamentsfulde taler der blev udgivet, angreb den romantiske filosofi og i sine kommentarer til *Det ny testamente* (der også rummede polemik mod den officielle bibel-

oversættelseskommission) kæmpede for sin „mental-moralske“ kristendom blev han 1824 hånet af den unge præst, Jørgen Thisted; 32 studenter støttede overfor konsistorium H., og Thisted klagede da til myndighederne over hans „vranglære“, fordi han angiveligt havde brudt sin embedsforpligtelse på kirkens „symbolske bøger“. Affæren er udgangspunkt for den „kirkekamp“ Grundtvig, A. G. Rudelbach og J. C. Lindberg nu – også for at hævde symbolforpligtelsen – indledte mod rationalisterne. Overfor konge og kancelli forsvarede H. sig i en udførlig *Giendrivelse*, 1825, et godt udtryk for hans teologi og personlighed. – Det afgørende angreb førtes s.å. af Rudelbach i *Theologisk Maanedsskrift II*, hvor svagheder i hans teologi påvises, dog med nogen mangel på forståelse af hans personlige standpunkt.

Almindeligt siges at han efterhånden, dels af interesse for landliv og landbrug, dels på grund af en tidlig døvhed, blev skødesløs med sit arbejde. Under bombardementet 1807 mistede han sit bibliotek og alle sine manuskripter. Det må indrømmes at hans senere kommentarer til en lang række gammel- og nytestamentlige skrifter (i øvrigt allerede også salmefortolkningen fra 1790erne) ikke er så grundige som hans første arbejder. Men man må erindre at han allerede fra 1806 ifølge universitetsfundatsen (§ 16) var fritaget for at holde forelæsninger. At han vedblev at forelæse, lige til Hagen Hohlenberg 1825 efter hans ønske kunne overtage arbejdet er da et vidnesbyrd om hans tjenesteiver, ligesom hans senere værkers polemiske karakter viser at han gik op i det. Men hans sidste arbejde, en udgave af de apostolske fædre fik en frygtelig medfart, og vistnok med rette, i en anmeldelse i *Theologische Studien und Kritiken*, 1830. Her har alderdommen fået overtaget over ham. – H. skildres som frisindet og venlig, også mod folk der ikke var hans meningsfæller. Hans gennem hele livet varme venskab med Malthe Conrad Bruun bragte ham 1796 ubehageligheder. Bekendt er også hans forsøg på at trøste Grundtvig, da denne havde fået sin irettesættelse af konsistorium. J. K. Høst siger om ham, at „han kunde ikke forstille sig“. – H. var syv gange universitetets rektor, således både ved jubilæet 1779 og ved reformationsfesten 1817. Han blev dr.teol. 1779. – Rang med biskopper 1822. – R. 1810. K. 1817. □Litografi.

Selvbiografi i *Acta jubilæi in memoriam inaug. universitatis*, 1779 13f og i *Magazin for religionslærere IV*, 1796 607–20 (også som særtryk). Pastor Thisted i *Regentskirken*, 1825. [C. H.:] *Giendrivelse af pastor Thistedes beskyldninger*, s.å. Breve til og fra N. F. S. Grundtvig I, 1924 96f 158. – *Nyt theol. bibl.* XI, 1827 69–100. Jens Møller sst. XVIII, 1830 334–39. J. K.

Høst: *Erindringer*. 1835 183f. M. Neiiendam: *Christian Bastholm*, 1922 54f 276. Alex. Rasmussen: *Fr. Münter I*, 1925 17. Bj. Korerup i *Den danske kirkes hist.* V, 1951. Hal Koch sst. VI, 1954. Kaj Baago: *Magister Jacob Christian Lindberg*, 1958. Knud Jeppesen i *Kirkehist. saml.*, 1979.

P. G. Lindhardt (*Aage Bentzen*)

Hornemann, Claus Jacob Emil, 1810–90, læge. * 19.4.1810 i Kbh. (Garn.), † 16.6.1890 sst. (Jac.), begr. sst. (Ass.). F: professor J. W. H. (1770–1841) og Marie J. Hornemann (1779–1830). ~ 9.8.1852 i Gentofte med Birgitte Christiane (Christy) Hohlenberg, * 1.1.1829 i Serampore, † 17.5.1897 i Kbh., d. af præsident i Serampore Johannes Søbøtke H. (1795–1833) og Birgitte Malling (1800–86).

H. blev student 1827 fra Borgerdydskolen i Kbh. og var allerede som student i selvstændig lægevirksomhed under en ondartet epidemi i Syd-sjælland 1831 af en malariaagtig sygdom som kaldtes koldfeber. 1833 tog han den kirurgiske eksamen, fungerede derefter som skibskirurg på fregatten Galathea og tog 1834 den medicinske eksamen. De følgende år var han kandidat ved Frederiks hospital, 1837–39 reservemedicus under Ole Bang. 1838 tog han licentiat-, 1839 doktorgraden og tiltrådte derpå en stor studierejse, på hvilken han først under et langt ophold i Paris studerede klinisk medicin og hygiejne, og derpå i England hvor studiet af hygiejnen var i rivende fremgang, og hvor grundlaget på dette tidspunkt blev udformet for det følgende halve århundredes praktiske hygiejne. Af denne dygtige bevægelse blev H. dybt grebet og blev senere en trofast og utrættelig forkæmper for de engelske synspunkter.

Efter sin hjemkomst 1841 fik han ved sine vindende og tillidvækkende personlige egenskaber hurtigt en betydelig huslægepraksis, var en kort tid distriktlæge i Kbh. og udnævntes 1843 til læge ved statens nyoprettede livrente- og forsørgelsesanstalt samt dertil knyttede livsforsikringsanstalt, et hverv han varetog i 45 år med altid uforanderlig minutøs samvittighedsfuldhed. Han var særlig kvalificeret til denne post ved det indgående studium han havde helliget stetoskopien, og hvorom en 1843 publiceret udførlig *Haandbog ved den kliniske Øvelse* vidner. På dette tidspunkt var det overhovedet den kliniske medicin som især lagde beslag på hans videnskabelige interesse, men snart trådte hygiejnen i stedet, og det blev på dette felt han fik sin store betydning for Kbh. og for dansk sundhedsvæsen. En reformatorisk virksomhed på det hygiejniske, sygdomsforebyggende område lå netop ganske særlig for H.s ideelle personlighed, for hans varme filantropiske ånd, mens det senere teoretisk-vi-

Hornemann, Emil

denskabelige, eksakte detaljarbejde i hygiejnen således som den efterhånden udformede sig, navnlig i Tyskland, lå ham temmelig fjernt. Efter at have offentliggjort flere hygiejniske indlæg i Bibliotek for læger og i Fædrelandet fik han 1847 sæde i det kort i forvejen i det medicinske selskab oprettede stående hygiejniske udvalg og blev snart dets formand. Endnu s.å. offentliggjorde han en større hygiejnisk afhandling i form af en udvalgsbetænkning til det medicinske selskab, i hvilken han varmt og indtrængende og med særligt hensyn til den allerede dengang truende kolera påviser nødvendigheden af indgribende reformer i Kbh.s offentlige sundhedsvæsen. I Fædrelandet fremkom han n.å. med lignende indlæg. Disse reformspørgsmål stillede imidlertid foreløbig i skygge af krigen 1848. H. opgav sin virksomhed i Kbh. for at gøre tjeneste ved hæren; 1849 modtog han konstitution som overlæge ved lazarettet på Augustenborg (1850 en lignende ved et lazaret i Kbh.), i hvilken stilling han i øvrigt også opråbte som hygiejniker ved at stræbe da om sig gribende lazarettfebre, ligesom der på hans initiativ nedsattes en kommission til revision af hele hærens sundhedsvæsen af hvilken han blev medlem.

Efter krigen kom de betydningsfulde år i H.s hygiejniske virksomhed. 1850 forelagde han som formand i det medicinske selskabs hygiejniske udvalg et udførligt „Forslag til en bedre Ordning af den offentlige Sundhedspleje i Kbh.“, der satte gemytterne og først og fremmest de modstræbende konservative stærkt i bevægelse. Kort efter offentliggjorde han en oversættelse af en omfattende officiel engelsk beretning om den seneste koleraepidemi med dertil knyttede bemærkninger om forholdene i Kbh., og nu begyndte hans agitation at bære frugt. Ikke blot genoprettedes den overordentlige sundhedskommission for hovedstaden, men omtrent samtidig (1851) nedsattes ved kgl. kommissorium en særskilt kommission af hvilken H. blev medlem og hvis opgave netop var at foreslå forholdsregler til forebyggelse af den truende kolera. 1852 udgav han en udførlig beretning om kommissionens virksomhed og resultater og drog s.å. som regeringens delegerede til en international hygiejnisk kongres i Bruxelles – den første af sådanne kongresser – fra hvilken han vendte hjem beriget med yderligere indsigter om impulser hvorom han ligeledes afgav beretning. N.å. rejste han med kraft i en række artikler i Fædrelandet kravet om sunder boliger for arbejderne.

Foreløbig var dog modstanden mod H.s reformforslag fra de ældre officielle autoriteters side for stærk og urokkelig, og han havde næppe udrettet noget betydeligt i lang tid hvis han ikke på

en gang 1853 havde fået den i flere år stærkt truende kolera til forbundsfælle. Da epidemien bredte sig med rivende fart og H.s advarsler viste sig kun alt for vel begrundede kom han på en gang frem i første række, og den af ham grundede og under hans formandskab ledede private lægeforening mod koleraens udbredelse nåede i kort tid udmærkede resultater ved anvendelse af de fra England kendte forholdsregler, navnlig ved udflytning af beboerne i alle de stærkt smittede huse til teltlejr uden for voldene. Da epidemien var standset fortsatte lægeforeningen under H.s ledelse sin virksomhed; endnu samme efterår rejste lægeforeningens boliger (nu Brumleby) sig på Østerbro, og for dette i sanitær henseende så betydningsfulde foretagendes trivsel og videre fremme virkede H. derefter med uformindsket energi i 35 år lige til sin høje alderdom, ligesom han også var et virksomt bestyrelsesmedlem af andre selskaber for gode arbejderboliger der senere oprettedes efter lægeforeningens forbillede; således var han en af stifterne af Arbejdernes byggeforening. Ved koleraepidemien var H. ikke blot blevet en af hovedstadens mest populære mænd, men tillige en mand hvis mening også de ældre autoriteter måtte begynde at bøje sig for. Endnu s.å. valgtes han af sundhedskollegiet til medlem af den overordentlige sundhedskommission i stedet for Bang. I de følgende år kom der også en ikke ringe fart i de betydningsfulde hygiejniske reformer, for hvis realisation H. så længe forgæves havde arbejdet, og han kunne således med berettiget stolthed fremtræde for den på hans initiativ 1858 sammenkaldte skandinaviske kongres for sundhedspleje i Kbh. Han havde tilmed den særlige tilfredsstillelse at se koleraen, som efter 1853 årligt svævede truende over hovedstaden, stadig holdt i skak; da situationen 1857 blev ganske særlig truende fik sundhedskommissionen ved provisorisk lov diktatorisk myndighed så H. kunne få vidtgående forholdsregler truffet, om han end netop samtidig ved sin fortsatte, noget ensidige fastholden af koleraens ikke-smitsomhed begyndte at møde en ikke ringe opposition fra sagkyndig side, og om end for øvrigt de konservative elementer i administrationen fremdeles lagde bånd på hans reformer og i det hele holdt så meget igen at H. ved gennemførelsen af den nye københavnske kommunalforfattning og dermed følgende sundhedsvedtægt 1858 næppe ugerne trådte tilbage fra sin officielle stilling i kommissionen hvorved han så meget friere og med så meget større eftertryk kunne kæmpe for sine reformkrav som privatmand. S.å. udarbejdede H. i forening med professorerne S. H. *Bagge og F. V. A. *Prosch et forslag til kommunalbestyrelsen

om oprettelsen af et offentligt slagtehus i Kbh. og indledte derved bestræbelserne for at få indført kødkontrol.

I sin utrættelige agitation mod alle sundhedsfjendtlige momenter slog han nu navnlig ind på to veje der begge bragte ham i udstrakt kontakt med almenheden. Den ene var udgivelsen af tidsskriftet *Hygiejniske Meddelelser og Betragtninger*, hvilket han redigerede alene indtil 1874, derefter indtil 1880 sammen med professor C. G. Gædeken, og i hvilket han ikke blot selv drøftede alle den offentlige og private sundhedsplejes kår, men også indførte talrige bidrag fra yngre hygiejniskere der hovedsagelig hændte impulser fra ham. I tidsskriftets første årgange har H. selv skrevet et stort antal af artiklerne og rejst mange hygiejniske spørgsmål, fx 1860 om sundhedsplejen og skolerne. Den anden vej han slog ind på var populære foredrag, særlig beregnede på hovedstadens småfolk. Ved hans sympatiske, menneskevenlige personlighed, hans oratoriske og populariserende evne, hans ejendommelige blanding af dyb varme og mild humor slog disse foredrag i overordentlig grad an. Flere af dem er trykt, til dels særskilt i pjecer, således den lille, fængslende, i fri bearbejdelse fra engelsk gængivne, moraliserende fortælling *Frisk Luft, Sæbe og Vand* der udkom i adskillige oplag og er meget karakteristisk for hans agitationsmetode. Et af de emner han oftere behandlede var misbrug af alkohol og dens skæbnesvangre følger der fik ham til kategorisk at fordømme enhver anvendelse af alkohol i lægekunstens tjeneste: den samme religiøst begrundede aversion viste han over for enhver, også lægevidenskabelig eksperimenteren med hypnotismen på mennesker. Snart fik han dog igen lejlighed til på officiel og fremtrædende måde at virke for hele landets sundhedsvæsen, idet han 1865 blev medlem af det kgl. sundhedskollegium – et synligt udtryk for at hans autoritet voksede trods al aktiv og passiv hæmning.

1866-68 begyndte han et ildfuldt felttog mod den i Fødselsstiftelsen hærgende barselsfeber og særlig mod den i det nye kommunehospital optrædende hospitalsinfektion og hævdede i dette spørgsmål med stor yderlighed sin engelske antikontagionisme, der i øvrigt senere efterhånden modificeredes, navnlig under indflydelse af Louis Pasteurs arbejder, og i det hele mindre hvilede på videnskabelige præmisser end på hans dybe følelse og hans frygt for inhumane konsekvenser af smittelæren. Men til trods for denne uholdbarhed i hans videnskabelige standpunkt og skønt hans forslag om at modvirke „miasmerne“ ved spredning af patienterne i de såkaldte „blandede afdelinger“ på det bestemte-

ste bekæmpedes af de sagkyndige, hvis mening her måtte have en afgørende vægt, satte han dog ved sin og sin trofaste kampfælle C. E. Fengers autoritet over for almenheden sit forslag foreløbig sejrrikt igennem. Med uomtvistelig berettigelse gennemførte han kort efter andre vigtige foreliggende reformopgaver; ved et varmt og glimrende foredrag på det nordiske industrimøde 1872 „om Børns Anvendelse i Fabrikker“ fremkaldte han den n.å. vedtagne fabriklov, og i samarbejde med en anden filantropisk hygiejnisk, dr. F. F. Ulrik, foranledigede han at den gældende, uheldige københavnske bygge-lov af 1871 underkastedes en gennemgribende hygiejnisk revision hvis resultater fastsloges i en ændret lov (1875), og ligeledes at det uhyggelige, sundhedsfarlige kvarter om Peder Madsens gang nedbrødes. Den sidste store hygiejniske sag det lykkedes ham at gennemføre var stiftelsen af Selskabet for sundhedsplejens fremme i Danmark 1879. Som dets selvskrevne formand fungerede han til 1888.

H. er den førende skikkelse inden for dansk hygiejne fra 1850 til 1880. Han bragte de nye engelske hygiejniske ideer og idealer til Danmark, og han var virksom og opnåede praktiske resultater på næsten alle hygiejnens områder. Disse resultater betød blivende fremskridt selv om H. tilhørte den for-bakteriologiske periode. Den i hele hans virken ganske særlig fremtrædende varme og praktiske filantropi gav sig imidlertid frugtbringende udslag i mange andre retninger end de nævnte, strengt hygiejniske. Af Børnehospitalets bestyrelse var han medlem fra 1859, og for opførelsen af det nye dronning Louises hospital 1879 var han overordentlig virksom. Han var medlem af sygehjemmets bestyrelse, af bestyrelsen for den gensidige hjælpeforening for kvindelige håndarbejdere, af komiteen for anlæg af en vandkuranstalt ved Silkeborg, hvilken han i stor udstrækning ville have anvendt til bedste for fattige syge. Overhovedet fremkom der i en lang år-række næppe nogen filantropisk sag af større rækkevidde, uden at han var medvirkende, ligesom hans arbejdskraft samtidig benyttedes også i forskellige andre komiteer og kommissioner til vigtige formåls fremme, både inden for og uden for det lægevidenskabelige område; af komiteen for Danmarks deltagelse i den internationale kongres for sundheds- og redningsvæsen i Bruxelles 1876 var han et selvskrevet og virksomt medlem.

Som fuldt tilhørende nationalliberalismens blomstringstid var han en varm skandinav hvad der også har givet sig udtryk i hans ivrige deltagelse i de skandinaviske naturforskermoder, i hvis danske bestyrelse han 1868-86 virkede som

Hornemann, Emil

generalsekretær, i det skandinaviske lægemøde i Göteborg 1870 hvor han fungerede som formand for den medicinske sektion, ligeså i hans virksomhed som dansk afdelingsmedlem af den Letterstedtske forening. Af flere udenlandske medicinske og hygiejniske selskaber var han medlem, og ved den internationale lægekongres i Kbh. 1884 var han præsident for den hygiejniske sektion. Ved det skandinaviske hygiejniske lægemøde i Kbh. 1888 var han ærespræsident. Endnu i slutningen af 1889 var H. så arbejdsdygtig at han i en med en indledning forsynet oversættelse af et foredrag af den engelske lægevidenskabsmand Sir Benjamin Richardson (trykt i Tidsskr. for Sundhedspleje) kunne slå endnu et slag for afholdssagen, men i øvrigt levede han nu ganske tilbagetrukket og bestandig mere fordybet i de kristelige religiøse tanker hvoraf han altid havde været stærkt grebet og hvormed han også i sin forfattervirksomhed – særlig i sit mærkelige lille skrift *Om Menneskets Tilstand kort før Døden* (et foredrag i Arbejderforeningen af 1860) – har givet et karakteristisk vidnesbyrd. – Tit. professor 1853. – R. 1849. DM. 1858. K.² 1881. K.¹ 1888.

□Mal. af Troels Lund, 1822. Tegn. af W. Bendz, 1829. Tegn. og mal. af W. Marstrand 1834 og senere, bl.a. i gruppe af læger, 1836 (Fr.borg). Mal. af Constantin Hansen, 1851, efter dette litografi af P. Gemzøe, 1854. Mal. af Constantin Hansen, 1852. Træsnit 1871. Afbildet på træsnit 1880 af en gruppe nord. naturforskere. Træsnit af C. Poulsen, 1887. Træsnit 1892. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1839 143. Hygiejniske medd. 3.r.II, 1884 175–203 (erindr. fra den sjæll. epidemi 1831). – Jul. Petersen i Ill. tid. 29.6.1890. Samme i Ugeskr. for læger 4.r.XXII, s.å. 16–22. Samme: Koleraepidemierne, 1892. Bibl. for læger 7.r.I, 1890 404–08. Tidsskr. for sundhedspleje II, 1891 If. Villads Christensen: København 1840–57, 1912. G. Norrie i Nord. hyg. t. X, Lund 1929 119–58.

L. S. *Fridericia* *

Hornemann, Jens Wilken, 1770–1841, botaniker. * 6.3.1770 i Marstal, † 30.7.1841 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: res. kapellan i Viborg, senere sognepræst i Marstal Jacob Udsen H. (1720–87) og Margrethe Christiansdatter Sadolin (1738–1812). ~ 9.10.1801 i Kbh. (Frue) med Marie Judith Hornemann, * 25.12.1779 i Kbh. (Frue), † 14.5.1830 sst. (Frue), d. af professor Claus *H. (1751–1830) og Helene E. Crane (1753–1823). – Far til Emil *H. Bror til Christian *H.

H. blev undervist hjemme til 1783 da han blev optaget i huset hos sin svoger, pastor Morten Bredsdorff i Vester Skerninge som var meget kyndig i naturhistorie. 1786 kom han til Køben-

havn, hvor han blev student 1788 (privat dim.) og derefter studerede naturhistorie ved universitetet og fra 1789 ved det nyoprettede naturhistorieselskab hvis lærer, Martin *Vahl, blev hans ven og store forbillede. Samtidig med studierne underviste han, og han kritiserede i Minerva 1797 den elendige naturhistorieundervisning i skolerne og foreslog i stedet ekskursioner og iagttagelser i naturen. 1793 udsatte Johan *Bülöw, Sanderumgård, i naturhistorieselskabet en prisopgave om en dansk økonomisk plante-lære. H. vandt første pris, og 1796 kom 1. udgave af hans *Forsøg til en dansk oekonomisk Plante-lære* som i en stærkt omarbejdet og udvidet 3. udgave med fyldige beskrivelser og lokalitetsangivelser blev den eneste håndbog i den danske flora indtil Johan *Langes (1818–98) håndbog udkom 1850–51. 1798–1800 rejste H. i Tyskland, Frankrig med Pyrenæerne, Holland og England og gjorde undervejs bekendtskab med mange ledende botanikere med hvem han senere udvekslede planter, frø og breve. 1801 blev han lektor ved Botanisk have og 1804, efter Vahls død, fik han overdraget udgivelsen af Flora Danica og forelæsningerne ved universitetet; 1808 blev han ekstraordinær, 1817 ordinær professor ved universitetet og direktør for Botanisk have som dengang lå ved Charlottenborg. Her kom hans udenlandske forbindelser til gavn, og haven modtog planter og frø i bytte fra andre europæiske haver. Botanisk haves gamle kataloger i H.s sirlige skrift vidner om hans omsorg. Han udgav et beskrivende katalog over havens planter, *Hor-tus regius botanicus Hafniensis* I–II, 1813–15, med en del nybeskrivelser. Af Flora Danica udgav han 18 hæfter, for en stor dels vedkommende bygget på egne indsamlinger i Danmark, Norge og hertugdømmerne. H.s videnskabelige indsats bragte ikke nye impulser, hverken ved hans egen indsats eller inspireret af strømninger i udlandet; han stod helt igennem som repræsentant for traditionen fra Carl v. Linnés dage. På et enkelt område, indførelsen af planter til Danmark, tog han et nyt emne op med afhandlingen *En Fortegnelse over de vildvoxende, men i ældre Tider indførte Planter i Danmark*, 1839–40. Personligt var H. afholdt, og hans hjem var et samlingssted for kolleger og kunstnere hvor musikken dyrkedes flittigt. 1813 blev han medlem af Videnskabernes selskab og 1836 æresdoktor ved Kbh.s univ. Desuden var han medlem af mange udenlandske videnskabelige selskaber. Hans store herbarium er nu på Botanisk museum. Tre planteslægter blev opkaldt efter H., af hvilke kun den af Vahl benævnte (af bøllefamilien) endnu bærer hans navn. – Etatsråd 1829. – R. 1815. DM. 1836. □Stik af Chrétien efter tegn. af

Fouquet. Mal. af Constantin Hansen, 1830, litograferet af denne selv.

Selvbiografi i Acta solennia ved reformationsfesten 1836 72f. J. W. H.: En rejse i Tyskland og Frankrig 1798–1800 skildret i breve, udg. Torben Nielsen, 1963. – Tidsskr. for lit. og kritik VI, 1841 238–42. Genealogisk og biogr. archiv, udg. Fr. Thaarup, 1842 I 315–32 (heri også selvbiografi). Carl Christensen: Den danske botaniks hist. I, 1924–26 205–18; II, s.å. 124–33 (m. bibliografi).

Anne Fox Maule

Hornung, Conrad Christian, 1802–73, pianofabrikant. * 1.7.1802 i Skælskør, † 11.1.1873 i Kbh. (Johs.), begr. sst. (Ass.). F: hattemager Jacob H. (ca. 1768–1819) og Ane Kirstine Haugaard (1775–1849, ~2° 1820 med hattemager Johan Christian Eickhoff, 1792–1863, ~2° 1849 med Cecilia Kirstine Maria Knudsen, 1814–87). ~ 1.10.1828 i Skælskør med Caroline Vilhelmine Augusta Mau. * 15.1.1807 i Odense, † 4.3.1891 i Kbh. (Johs.), d. af hospitalsapoteker i Odense, senere klubvært i Skælskør Carl Heinrich M. (1768–1821) og Juliana Maria Feveile (1783–1825).

H. oplærtes fra barndommen i faderens profession, og da han var fjorten år kunne han lave en hat, men havde endnu ikke lært at læse og skrive. På sine ældre dage fortæller han i nogle livligt formede erindringer fra sit arbejdsomme liv at han voksede op uden at vide hvad ordet leg betød. I sin knappe fritid snedkererede han og lavede fløjter. Han havde ikke lyst til hattemageriet, og da han 1824 efter den tids håndværker-skik drog til udlandet for at dygtiggøre sig i et fag kom han i konflikt med hattemagernes „synft“ og gik da helt op i snedkerfaget hvortil han havde svendebrev. Ukendt med verden som han var og uden sans for den noget hårdhændede lavsløstighed befandt han sig ikke godt i det fremmede. Men han var både nøjsom og udholdende, og da han under et tilfældigt besøg i en lille tysk fabriksby var blevet interesseret i et flygel søgte han i den følgende tid til forskellige klaverfabrikker hvor han grundigt satte sig ind i det speciale der snart blev hans et og alt. Ved vandreaarens afslutning havde han perfektioneret sig således i denne branche at han i sin fødeby kunne bygge sit første pianoforte. Det stod færdigt i efteråret 1827, og fra dette tidspunkt begynder en dansk pianoforteindustri. I de nærmeste år fremstillede H. en række instrumenter som han dels selv solgte i Skælskør og opland, dels afhændede til en instrumenthandler i Kbh. der gav dem sit eget firmanavn. 1834 flyttede han til Slagelse hvor der allerede rørte sig et ikke ringe industrielt liv, og hvor han ved siden af sin opblomstrende pianofabrik startede et møbel-

magasin. Da afsætningen af pianoer til hovedstaden stadig voksede flyttede han – på tilskyndelse af instrumentmager H. P. Møller – fabrikken til Kbh. og helligede sig fra nu af udelukkende pianofremstillingen. H. var ikke alene en meget flittig mand og en dygtig instrumentmager, men må også have været i besiddelse af et vist mekanisk snilde. Efter at have set et i Hamburg efter Collards monster forfærdiget instrument havde han allerede i Slagelse bygget instrumenter med jernafstivning. Nu fik han (1842) ti års eneret på at forfærdige såkaldte „jernpianoforter“ hvor trækassen kun gav instrumentet form, mens samtlige strenge og stemmeskruer var anbragt i et dertil indrettet jernplan, og på udstillingen i Kbh. 1844 fik hans instrumenter ord som de bedste der nogen sinde var fremstillet her i landet. Året før var han blevet hofinstrumentmager.

Kun ved en umådelig arbejdsindsats lykkedes det H. at overkomme den hastigt voksende forretning. I sine erindringer fortæller han at han var på pladsen fra kl. 4–5 om morgenen til sent om aftenen. „Ehvert Instrument, som leveredes fra min Fabrik, gik jeg selv igennem indtil de mindste Enkeltheder, før det sendtes bort. Mit Regnskab og min Correspondance forte jeg selv, eftersaae dagligt alle Arbejder og undersøgte noie Alt, hvad der leveredes fra Arbejderne i Byen“. Det voldsomme arbejdstempo ældede ham dog hurtigt, og da han ingen sønner havde trak han sig 1851 tilbage til privatlivet idet han overdrog forretningen til sin medarbejder, ovennævnte H. P. Møller, i hvis slægts eje den siden forblev. 1872 flyttede såvel fabrik som administration til Bredgade hvor udstillingsfaciliteter og administration siden forblev, mens fabrikken flyttede til Blegdamsvej. 1907 blev firmaet omdannet til aktieselskab. Produktionen var ret stabil op i 1950'erne og 60'erne, men i det lange løb kunne virksomheden ikke konkurrere på pris med japanske og østtyske klaverer, og i efter sommeren 1972 lukkede den. – En brorson Jens Christian Jakob H., * 4.3.1837, † 20.7.1916, var 1873–1912 konservator ved Polyteknisk læreanstalts fysiske samling, fra 1890 statens tilsynsførende ved fysiske samlinger, konservator ved statens fysiske normalsamling og førte tilsyn med seminariernes fysiske samlinger. Ørstedmedaljen i solv 1912. F.M.2. 1900. – □ Min. 1844. Litografi 1873. Buste af C. Rohl Smith, 1874 (Musikhist. mus.). Maleri (sst.). Træsnit 1882.

C. C. Hornungs ungdoms- og manddomsliv, fortalt af ham selv, 1868 (ny udg. m. titlen: Et håndværkerliv i forrige årh., 1904). – Povl Drachmann: Hornung & Møller A/S, kgl. hofpianofabrik 1827–1927, 1927. Nils Schiorring: Billeder fra 125 års musikliv. Hornung &

Hornung, C. C.

Møller 1827–1952, 1952. Ib Gejl i Erhvervshist. årbog XXIV, 1973 7–26.

P. Koch Jensen*

Hornung, J. C. J., se Hornung, C. C.

Hornung, Preben, * 1919, maler. * 22.7.1919 i Kbh. F: maler Carlo Christoffer Hornung-Jensen (1882–1960) og Ellen Hermansen (1889–1975). ~ 1° 20.12.1949 med Jytte Thime, * 9.7.1915 i Kbh., + 4.9.1977, d. af translator Frederik T. (1878–1915) og Margrethe Johanne Anthonson (1882–1968). Ægteskabet opløst. ~ 2° 22.3.1971 i Sorø med sekretær Ena Madsen, * 22.3.1934 i Hillerød (~ 1° med Peer Koefoed Larsen, * 1929), d. af gartner Anders Victor Peter M. (1907–66) og gartner Edith Madsen (* 1914). H. har både besøgt Kunsthåndværkerskolen og kunstakademiet i Kbh., i nogle år i 40erne gik han hos Kræsten Iversen og Aksel Jørgensen, men han fandt sig ikke til rette og har senere karakteriseret årene på akademiet som „rent spild“. Debuten fandt sted på Kunstnernes efterårsudstilling 1947. På den tid dyrkede H. realistiske motiver, landskaber, havebilleder, interiører med figurer og scener fra byens udkant m.m., og malemåden var stærkt præget af den franske senimpressionisme, især Pierre Bonnard. En radikal vending i udtryksmåden skete 1948 da han malede på Stålvalseværket i Frederiksværk. Fra nu af blev billederne abstrakt-konstruktive og baseret på en stærkt forenklet kolorit grupperet omkring det sort/hvide. I begyndelsen af 1950erne opløstes den strenge konstruktive stil, og en større malerisk udfoldelse skete efter at han fandt frem til Langebro som motiv, senere inddrog jernbanebomme og -overskæringer i hans motivverden, og det male- riske sprog frigjordes gradvist, til motivtilknytningen næsten faldt helt bort i 60erne, og udviklingen derefter bevægede sig omkring et lyrisk malerisk sprog med langt mere kræsen og be- grænset brug af former og farver. Foruden stor flid på maleriets område har H. lagt megen vægt på at udnytte sit talent i andre billedkunstneriske former. Noget af et gennembrudsværk blev den store glasmosaik (12 × 14 m) som han lavede til sukkerfabrikkernes administrationsbygning i Kbh. 1958, men udover denne har H. lavet en række andre udsmykninger, glasmosaikker på Teknisk skole, Tomsgårdsvej, Kbh., 1966–67 og Haderslev Katedralskole, 1973, en mosaik til Skanderborg kommuneskole, 1969, samt maleriske udsmykninger: byrådsalen i Rødovre rådhus, 1959 og Studenterhuset på Århus universitet, 1964 (flyttet 1973) og flere andre. Et andet vigtigt arbejdsfelt for H. er scenografien. Fra

midten af 60erne arbejder han flittigt med teaterdekorationer til forestillinger som *Salome* og *Boris Godunov* (begge Det kgl. teater, 1966) og *Den forunderlige mandarin* (Det kgl. teater, 1967) samt en mængde andre opførelser. Til Dario Fos *Ærkeengle laver aldrig fiduser* (Gladsaxe teater, 1970) lavede H. dekorationer der fik kritikeren Jens Kistrup til at benævne ham „landets mest fantasifulde og mest fleksible teatermaler“. På udstillingsfronten har H. også markeret sin omfattende kunstneriske aktivitet, bl.a. ved retrospektive udstillinger i Fyns stifts kunstmuseum, Odense 1966 og Kunstforeningen i Kbh. 1976, men det er desuden blevet til en lang række udstillinger i udlandet. H. er omfangsrigt repræsenteret i vore kunstmuseer og offentlige samlinger. □ Afbildet på tegn. af Hans Bendix udst. 1956. Foto.

P. H. Et udvalg af billeder m. tekst af Pierre Lübecker, 1962 = Vor tids kunst LXI. P. H.: Detaljer af en indsats. Dekorative arbejder, 1975.

Bent Irve

Horrebøw

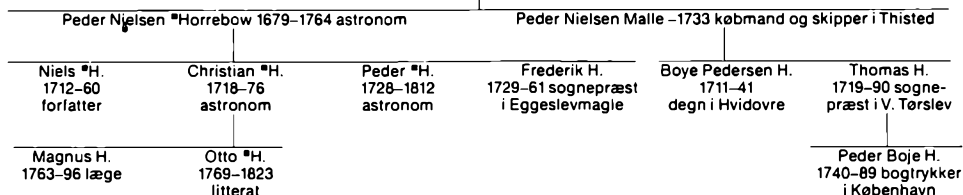
Slægtens ældst kendte mand er fisker i Løgstør Niels Pedersen, hvis ene søn antog navnet H. Det er sandsynligt at navnet H. er en forvanskning af Harbo (o: fra Hardsyssel).

Christopher Giessing: Nye samling af danske, norske og islandske jubel-lærere 1779–86 (fot. optr. 1979) II 1 tvl. 213. H. F. Grandjean: Slægten H. Tillæg til Pers. hist. t. 1885.

Hans H. Worsøe

Horrebøw, Christian, 1718–76, astronom. * 15.4.1718 i Kbh. (Frue), + 19.9.1776 sst. (Frue), begr. i Frue k. F: professor Peder Nielsen *H. (1679–1764) og Anne Margrethe Rossing (ca. 1690–1749). ~ 25.10.1754 i Kbh. (Trin.) med Anna Barbara Langhorn, døbt 13.3.1735 i Kbh., + 25.9.1812 i Hammer, Hammer hrd., d. af oberstløjtnant Magnus L. (1690–1759) og Dorothea Elisabeth Wagner (ca. 1707–43). – Far til Otto *H. Bror til Niels *H. og Peder *H. H. blev student 1732, privat dimitteret, og magister ved Kbh.s univ. 1738. 1743 blev han professor designatus og overtog 1753 som professor math. et phil. faderens embede som professor og direktør for observatoriet. Han var skifteforvalter i dødsboet efter Ludvig *Holberg, med hvem han i modsætning til faderen stod sig godt, og har skrevet den smukke foretale om Holberg foran i 3. bd. af Danmarkshistoriens 2. udg. En stor del af H.s videnskabelige virksomhed bestod i at holde de på den tid almindelige disputatser på universitetet over emner som ofte var arv efter faderen, men han har dog også vist selvstændig-

Niels Pedersen fisker i Løgstør

hed; således er han den første som har bemærket solpletternes periodicitet. Professor T. N. Thiele har (Astron. Nachr. L, 1859) ved uddrag af hans dagbøger 1761–76 påvist solpletminimer 1766 og 1775 samt et maksimum 1770, overensstemmende med den moderne teori. 1772 opstillede H. efter ordre fra Struensee et tidssignal på Rundetårn. Men da han angav sand soltid i stedet for middelsoltid bragte det mere forvirring end orden. Det lykkedes ikke, trods flere protester, at få ham til at ændre sin praksis og først 1784 lod man det videnskabelige princip vige for det praktiske. H. var en flittig observator. Hans observationer 1767–76 er offentliggjort i Wolfs Astron. Mitteil. XIX, 1865 og XXXIII, 1873. Også påskeberegningen beskæftigede han sig med. Derimod var han ikke heldig med de to Venuspassager som indtraf 1761 og 1769. Den første blev iagttaget af H. i Kbh. og af daværende observator Thomas *Bugge i Trondheim. Der kom dog intet resultat ud af observationerne, da klokkesletsbestemmelserne var for usikre. Den anden Venuspassage gav ikke bedre resultat; i Kbh. var vejret ugunstigt, og man ved intet om hvorledes det gik broderen Peder Horrebow og O. N. *Bützow på deres ekspedition til Nordland. – Medlem af Videnskabernes selskab 1747. – Justitsråd 1761. Etatsråd 1769.

Niels Nielsen: Matematiken i Danm. 1528–1800, 1912 97–99 (bibliografi). – H. F. Grandjean i Pers. hist. t. II, 1881 tillæg I–41 (slægt). Villads Christensen i Hist. medd. om Kbh. II, 1909–10 458–64. K. P. Moesgaard i Dictionary of scientific biography VI, N.Y. 1972 512f.

*Poul Heegaard**

Horrebow, Niels, 1712–60, forfatter. * 17.9.1712 i Kbh. (Trin.), † 20.5.1760 i Stege. F: professor Peder Nielsen *H. (1679–1764) og Anne Margrethe Rossing (ca. 1690–1749). ~ 30.6.1745 i Kbh. (Trin.) med Karen Sophie Fursmann, * ca. 1727, begr. 13.9.1762 i Kbh. (Trin.), d. af major, kammerner ved Øresunds toldkammer Falck Nielsen F. (1681–1741) og Anne Dorteia Braëm (1681–1756, ~ 1° med Otte Funch til Lindholm, † 1707). – Bror til Christian *H. og Peder *H.

H. drev, efter 1729 af være blevet student i Kbh., særlig astronomiske og matematiske studier; han blev 1737 sekretær i danske kancelli og 1739 assessor i hofretten. Efter 1740 at have erhvervet den juridiske doktorgrad ved at deltage i konkurrencen om et professorat i civilret udnævntes han 1744 til assessor i højesteret og blev n.å. tillige sekretær i hofretten, men mistede 1747 sine embeder på grund af kasseangel og forvistes til Bornholm. 1749 rejste han med kgl. tilladelse til Island for at anstille astronomiske og fysiske observationer. I dec. 1750 resolverede kongen at han skulle forblive der i landet endnu i tre år og foretage forskellige undersøgelser, men allerede få måneder senere ændredes denne plan. H. blev kaldt tilbage, medens undersøgelserne overdroges til studenterne Eggert Ólafsson og Bjarni Pálsson. Efter sin tilbagekomst skrev H. en „Relation“ om forbedring af Islands økonomiske forhold (utrykt) og sit hovedværk *Tilforladelige Efterretninger om Island med et nyt Landkort og 2 Aars meteorologiske Observationer*, 1752. Den ansete hamburgske borgmester Johan Anderson havde samlet nogle oplysninger om Island som efter hans død var blevet trykt (1747) og oversat til forskellige sprog (dansk udgave 1748); men idet han naivt optegnede hvad uvidende skippere og købmænd havde bundet ham på ærmet blev hans bog et smædeskrift af værste art. H.s skrift er anlagt som en gendrivelse: han gennemgår Andersons værk artikel for artikel, påviser hans fejltagelser – lejlighedsvis i ironisk form – og giver besked om de virkelige forhold. At han ikke er rigtigt underrettet om alle enkeltheder er af ganske underordnet betydning i forhold til den kendsgerning at man her for første gang fik en udførlig og på selvsyn bygget beretning om Island og islandske forhold der skildredes med forståelse og sympati. Gennem udgaver på verdenssprogene (tysk 1753, engelsk 1758, fransk 1764) fik den også betydning ved at korrigere fejlagtige forestillinger om Island ude i Europa.

Chr. Molbech: Vidensk.s selsk.s hist., 1843 58–61. Lovsaml. for Island III, 1854. Povv. Thoroddsen: Landfrøðissaga Islands II, 1898 (ty. udg.: Gesch. der

Horrebow, Niels

isl. Geographie II, s.å.) (jfr. IV, 1904 266). – Papirer i Kgl. bibl.

Jón Helgason

Horrebow, Otto, 1769–1823, teolog. * 25.2.1769 i Kbh. (Frue), † 10.7.1823 sst. (Trin.), begr. sst. (Trin.). F: etatsråd, professor Christian *H. (1718–76) og Anna B. Langhorn (1735–1812). ~ 29.1.1813 i Kbh. (Hellig.) med Sophie Frederikke Kroll, * ca. 1774, † 16.5.1814 i Kbh. (Trin.) (~ 1° med vinkyper Jacob Preben Banner Grüner, 1761–1809).

H. blev student 1785 fra Odense, cand.teol. med udmærkelse 1793 og siden vicedekan på kommunitetet. Han kom tidligt under indflydelse af den franske deisme og vulgærrationalismen, og med journalistisk talent fortsatte han den hyperkritiske oplysnings bibeldestruktion og propagerede en jordbunden eudaimonisme. H.s indlæg var langt fra originale, kun reproduktion af deismen og Wolfenbüttlerfragmenterne, og de går ud på at Jesus var en både naiv og ophøjet fornuftslærer hvis religion var blevet forvansket, så det nu var opgaven at genfremstille den som overensstemmende med den naturlige religion: Gud, dyd og udodelighed. H. gik ud fra at tro og fornuft var kontradiktoriske principper, og han bekæmpede enhver anskuelse der syntes at rumme begrundelser for kristendommens sandhed; det gjaldt både den egentlige (kantianske) rationalisme – som H. G. *Clausen repræsenterede – og den teologiske oplysnings venstrefløj, især Chr. *Bastholm hvis skrift, Tanker om vor Tiids Fremgangsmaade for at befordre den religiøse Oplysning, 1796 fremkaldte H.s skarpt formulerede modspørgsmål: *Er det en christelig Lærers Pligt at lyve for Almuen?* Mest af alle fik biskop N. E. *Balle H.s snertende hån at føle: i anledning af de bibellæsninger Balle fra 1793 holdt i kbh.ske kirker (de blev siden trykt og fik 30.000 abonnenter) skrev H. 1796 den grovkornede *Harlequin Præst*. Balle så det som sin opgave at værne hovedstadens menigheder mod de spotske angreb den kirke- og kristendomsfjendske oplysning rettede mod præster og gammeldagstroende. 1797–1801 udgav H. ugeskriftet *Jesus og Fornuftien* som Balle straks besvarede med Christeligt Religionsblad under Opskrift: Bibelen forsvare sig selv (1797–1802). Balle var en konservativ repræsentant for oplysningen og talte også om dyd og lyksalighed, men den Wolffske filosofi kunne ikke længere forstrække de ældre, konservative oplysningsfolk ved principielle synspunkter der gjorde en apologi mod H.s angreb overbevisende. Balle fortabte sig i enkeltheder vedrørende fortolkninger og indlæg for dette og hint bibelske skrifs ægthed og troværdighed.

Derimod standsede den unge A. S. *Ørsted H.s overgreb idet H. gang efter gang også havde anfaldet Kant og hans filosofi og forsøgt at stemple den som ateisme. Men netop ud fra Kant kunne Ørsted 1798 stævne „Jesus og Fornuften for Philosophiens Domstol“ og rejse en principiel drøftelse af de grundlæggende synspunkter for forholdet mellem religion og moral. På grundlag af Kants erkendelsesteori, ved hans metodiske underbygning af religionen ved moralens hjælp blev torpedoen lagt under oplysningstidens ark. Diskussionen om det teologiske kompromis mellem fornuft og åbenbaring blev dermed endt ud fra oplysningstidens problemstilling. H. blev bragt til tavshed, og hans indflydelse var herefter forbi. H.s senere litterære ydelser (sørgespillet *Edwy og Elgiwe*, 1811, nogle oversættelser og hans deltagelse i jødefejden 1813) er uden betydning. Et ubekræftet rygte ville vide at han på sine ældre dage fortrød sine spottende angreb. □Stik af Chrétien, 1799, efter tegning af G. Hull; efter dette træsnit 1886.

A. S. Ørsted: Af mit livs og min tids hist. I, 1851 29 33. L. Koch: Biskop N. E. Balle, 1876 120f 141–51. Samme: A. S. Ørsted, 1896 12. Samme: Oplysningstiden i den da. kirke, 1914. H. F. Rordam i Kirkehist. saml. 3.r.111, 1881–82 430f. Michael Neiiendam: Christian Bastholm, 1922 371 377f. Troels G. Jørgensen: A. S. Ørsted, 1933 21 24. Bj. Kornerup i Den danske kirkes hist. V, 1951.

*Michael Neiiendam**

Horrebow, Peder, 1728–1812, astronom. Døbt 14.9.1728 i Kbh. (Frue), † 14.12.1812 sst. (Trin.), begr. sst. (Trin.). F: professor Peder Nielsen *H. (1679–1764) og Anne Margrethe Rossing (ca. 1690–1749). Ugift. – Bror til Christian *H. og Niels *H.

H. blev student 1746, privat dimitteret, magister ved Kbh.s universitet 1755 og 1764 titulær professor. Han blev 1769 sendt til Nordland for sammen med O. N. *Bützow at observere Venus-passagen. Der synes dog ikke at være kommet noget resultat af rejsen. H. virkede som observator på Rundetårn, og da broderen Christian døde 1776, gjorde H. sig håb om at blive hans efterfølger. Efter konsistoriums ordre, og vel efter påvirkning fra en professorskreds af modstandere af familien Horrebow, blev tilstanden på observatoriet undersøgt af en komité bestående af professorerne C. G. *Kratzenstein og Christen *Hee, og deres indberetning var af en sådan art, at H. 1777 blev sat på pension, og Thomas *Bugge blev udnævnt til professor i astronomi. Der foreligger fra H.s hånd en række temmelig ubetydelige små astronomiske disputatser. Den oversigt over Danmarks vejforhold som han

med stor flid udarbejdede og offentliggjorde 1780 er derimod af værdi.

Elis Strömrgren i Nord. astronomisk t., 1943 50–56. – Papirer i Kgl. bibl.

*Poul Heegaard**

Horrebow, Peder Nielsen, 1679–1764, astronom, fysiker. * 14.5.1679 i Logstor, † 15.4.1764 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Frue k.). F: fisker Niels Peder sen og Elisabeth (Else) Christensdatter. ~ 18.12.1711 i Kbh. (Frue) med Anne Margrethe Rossing, * ca. 1690 i Kbh., † 20.10.1749 sst. (Frue), d. af brygger Jens Rasmussen R. (+ tidligst 1728, ~ 2° 1712 med Anne Evertsdat ter Holst, ca. 1668–1728, ~ 1° med horkræmmer Søren Olsen, ~ 2° med købmand Jørgen David sen Koba, † 1705) og Christine Andersdatter. – Far til Christian "H., Niels "H. og Peder "H. Faderen var fattig og først i syttenårsalderen kom den velbegavede unge mand i Ålborg lærde skole. Han havde megen fingerfærdighed, så han kunne bidrage til sit underhold ved at skære signeter og reparere mekaniske og musikalske instrumenter. Han læste på egen hånd Euklid og Longomontanus' *Astronomia Danica*. 1703 blev han student og kom til universitetet hvor Ole "Rømer, som havde fattet interesse for ham, gjorde ham til sin assistent. H. hjalp bl. a. med til at forsyne de astronomiske instrumenter med dele kredse. 1705 tog han teologisk attestats, men et par år efter måtte han forlade Kbh. for at være huslærer hos baron Frederik "Krag til Stensballegård i Jylland. Her blev han til 1711 da han vendte tilbage til Kbh. Ole Rømer var død året for, og L. Schive var blevet professor i astronomi. H. tog imod en beskeden stilling som acciseskriver og giftede sig; i dette ægteskab fødtes tyve børn, af hvilke de tretten levede. 1714 døde professor i astronomi Rasch, og H. henvendte sig personlig til kongen som fattede interesse for ham og gav ham løfte efter tur på det første ledige professorat. Efter sin tur skulle Holberg have succederet Rasch, men da han var i udlandet, overlod han H. professoratet mod at beholde sin anciennitet, hvilket gav anledning til endeløse stridigheder med den bjergsomme H. der, da det kom til stykket, ikke ville give afkald på ancienniteten. 1716 blev han magister, 1720 universitetets notar og 1722 medlem af konsistorium. 1725 disputerede han for den medicinske doktorgrad og blev 1747 medlem af Videnskabernes selskab. H. fandt ved sin ansættelse observatoriet på Rundetårn i en meget dårlig forfatning. Han fik bevillinger til reparation og forbedringer, og han anstillede i årene 1716–20 en stor mængde observationer, især for at fuldende de observati-

onsrækker som Ole Rømer havde påbegyndt på sit privatobservatorium Tusculanum ved Vridsløsemagle på Sjælland. Disse observationer var udført med den største nøjagtighed som datidens instrumenter tillod. De havde blandt andet til formål at bevise at jorden bevæger sig om solen, ved at man efterviste at vinklen mellem synslinjerne til Vega og Sirius ændrede sig i årets løb. H. fik virkelig bekræftet Ole Rømers resultater og udgav 1727 sine iagttagelser i *Copernicus triumphans*. Disse målinger har dog nu kun historisk interesse, idet man senere har opdaget at ændringerne kun skyldtes forandringer i urets gang på grund af temperaturvekslinger gennem året. Den store brand i 1728 greb ødelæggende ind i H.s virksomhed. Fra Trinitatis kirke sprang ilden over til Rundetårns observatorium som var af bindingsværk. H. mistede næsten alle sine ejendele. Kun et skrin med nogle af Ole Rømers og hans egne skrifter reddedes, men instrumenterne ødelagdes. Dette var et hårdt slag for H. som havde sin store familie at forsørge. Hans velynder, overceremonimester Vincents "Lerche, trådte dog straks hjælpende til, forærede ham nogle bøger, gav ham adgang til sit bibliotek og lod planetmaskinen i tårnet reparere. 1730 blev der bevilget 300 rdl. til reparation af tårnet og instrumenterne, men der gik lang tid før alt kom i orden igen, og man fik ikke så gode instrumenter som dem Ole Rømer og H. i forening havde konstrueret. Først 1741 blev observatoriet tilfredsstillende, da der blev bygget et mindre tårn på toppen af Rundetårn, forsynet med ækvatorreal og meridianinstrument. Men da var H.s kraft allerede brudt af alder og næringsssorger. Han måtte da lade sine sønner Christian og Andreas besørge observationerne.

H. var ikke alene en dygtig og flittig observator. Hovedparten af sin tid og sine kræfter brugte han på at revidere den teoretiske astronomi på grundlag af Rømers observationer. Han opfandt en ny metode til bestemmelse af et steds geografiske bredde. Med samme instrument observerer man kulminationshøjderne af to stjerner med kendte deklinationer. Disse har man udvalgt således at den ene kulminerer lige så langt syd for zenit som den anden nord for zenit. Virkningerne af fejl på grund af kikkertens hældning vil da ophæve hinanden. Denne metode blev, trods sin godhed, snart glemt. Den blev 1883 genopdaget af en amerikansk astronom Andrew Talcott. Den bærer nu begge navn og anvendes fx ved præcisionsmålinger, ved hvilke de geografiske polers småbevægelser skal bestemmes. H. forstod at tage hensyn til instrumentfejlenes indflydelse på observationer med meridiankreds, længe før Tobias Mayer 1756 fremsatte sin teori for

Horrebow, Peder Nielsen

disse fejl. H. holdt både forelæsninger om astronomi og fysik ved universitetet. Han havde et anset navn i udlandet og var medlem af videnskabselskaberne i Paris og Berlin, foruden af det danske. Da Peter den Store besøgte Kbh. 1716 opfordrede han H. til at komme til Rusland. – Af hans astronomiske skrifter er de vigtigste *Ars interpolandi*, 1731, *Basis astronomiae*, 1734–35, i hvilket sidste han gav en livlig skildring af Kbh.s brand 1728. En udgave af hans matematisk-fysiske skrifter udkom 1740–41 i tre kvartbind. Et fjerde bind, *Adytum astronomiae* med det endelige grundlag for en Rømer-H.sk astronomi i form af stjernepositioner og soltæbeller blev aldrig trykt, men findes i manuskript på Det kgl. bibliotek. – H. tog som nævnt den medicinske doktorgrad 1725, vel mest for at forsøge at forbedre sin økonomi ved lægepraksis. Disputatsen har kun interesse ved at give et billede af, hvorledes den pietistiske stahlianisme fra Halle trængte ind i Danmark. Den er nærmest et familieinterior, idet hans erfaringer væsentligst omfatter helbredstilstanden hos hans kone og deres tyve børn. □Mal. af Johan Hörner, 1736, efter dette stik af J. Chevillet, 1759.

Dänische Bibl. VIII, 1746 717–20. A. F. Büsching: Nachrichten III, 1757 651–56. N. T. Jorgensen: En overs. af og kommentar til H.s *Adytum astronomiae*, 1975 (Lic. afhandl., Århus univ.).

Kr. P. Moesgaard (Poul Heegaard)

Horsbøl, Cathrine Mathilde, 1872–1947, møbel-snedker. * 10.6.1872 i Ribe, † 4.5.1947 i Kbh., begr. Frbg. (Solbjerg kgd.). F: lærer, kordegn Jens Christian H. (1829–1904) og Cathrine Mathilde Müller (1834–76). Ugift.

Gennem husfliden fik H. allerede som ganske ung lyst til håndværket. Det var netop på et tidspunkt da der blandt kvinderne var en tendens fremme til at søge selverhverv. H. valgte snedkerhåndværket og blev svend 1893. Efter en tid at have arbejdet som svend hos C. B. Hansen rejste hun til udlandet, arbejdede et halvt års tid i Berlin og tog derpå til Paris for at lære fransk snedkeri at kende. Det var dengang så usædvanligt at en kvinde arbejdede som håndværker at det ikke lykkedes hende i Paris at få arbejde hos en fransk mester; hun måtte tage fat hos en tysker. 1895 nedsatte hun sig som snedkermester i Kbh., en af de første kvindelige mestre og derfor bemærket. Hendes udstillingsvinduer i Bredgade vakte megen opmærksomhed. Møblerne, der til dels var udført efter egne tegninger, udmærkede sig ved ret tunge former med rigelig anvendelse af dekorative led. I teknisk udførelse vidnede de om stor dygtighed. H. solgte forretningen 1919. □Buste af Augusta Finne. Foto.

Verden og vi 21.3.1913.

Georg Nygaard*

Horsens, Aksel Martinus, 1898–1973, godsejer. * 2.5.1898 i Ålborg (Vor Frelser), † 1.3.1973 på Kongstedlund. F: gartner Jens Peder H. (1872–1957) og Maren Cathrine Petersen (1871–1931). ~ 1° 20.3.1931 med hospitalsinspektør Signe Rinder, * 15.9.1894 i Rudkøbing, † 18.6.1947, d. af lærer Mads Kristian R. (1855–1933) og Anne Marie Sand (1863–1927). ~ 2° 27.4.1950 i Kolding med Karen Marie Vaaben, * 30.9.1926 på Mariegård, Gesten sg., d. af proprietær Hans Jørgen Hellestø V. (1890–1950) og Marie V. (* 1890).

H., som blev forkæmper for ungdommens og børnenes sag, voksede selv op i trange kår og måtte tidligt ud at tjene, dels på gårde i Østhimmerland, hvor han først lærte landbrug at kende, og dels på skibsværft i Ålborg. Efter flere højskoleophold blev han klar over at det var med børn og unge han ville arbejde, og han uddannede sig nu, især på Statens lærerhøjskole, som husflids- og tegnelærer og ungdomsskoleleder, og foretog studierejser i Sverige, Norge, Tyskland og Østrig. 1921–23 var han lærer på et drengehjem i Tølløse, og på Tølløse realskole 1924–26. Herfra kom han 1926 til Kbh. som forstander for Fritidshjemmene for kommuneskolebørn i Kbh., og 1938–49, efter at kommunen havde overtaget en del private fritidshjem og asyler, for Sjællandsgades fritidshjem. 1947–49 var han inspektør for uddannelsen af fritidshjemslærere, og 1952 tog han initiativet til oprettelsen af Dansk fritidshjemsseminarium i hvis bestyrelse han var formand 1952–57 hvorefter han var æresmedlem. – Den stigende ungdomskriminalitet i de første krigsåre var baggrunden for H.s arbejde for at skabe fristeder for de mange børn og unge som hang på gadehjørner og kaffebarer. Hans idé var at åbne fritidshjemmene i aftentimerne hvor de stod tomme, og med virkeliggørelsen af dette initiativ 1942 blev ungdomsklubberne for de 14–18 årige begyndt. For sammenslutningen af disse klubber, Ungdomsringen, var H. formand 1942–67 og herefter formand for præsidiet.

På H.s initiativ overtog Ungdomsringen Rens ungdomsskole 1963, og han var dens bestyrelsesformand 1963–72. Inden for børne- og ungdomsforsorgen havde H. mange tillidsudvalv, bl. a. var han medlem af forretningsudvalget i landsforeningen Forebyggende børneværn, formand for fritidshjemsgruppen i samme organisation, medlem af Børnesagens fællesråd 1952, formand 1957–68, formand for Foreningen af fritidshjemsledere i Danmark 1944–50. Ved

landsretterne var han 1958–68 børneforsorgs-kyndig tilfornordnet, fra 1962 medlem af børne- og ungdomsforsorgens økonomiske nævn. H. har haft afgørende indflydelse på udviklingen af det sociale arbejde for børn og unge. Han var inspirerende for sine omgivelser, fantasifuld og kreativ. Fra ungdomstiden havde han lært småkårsfolks vilkår at kende, og det var derfor en naturlig ting for ham stedse at slås for de svageste grupper i samfundet, især børnene og de unge. Til det sidste arbejdede han i sagens tjeneste og nåede således også at få sat en frikirkelig ungdomsskole i gang i Rebild Bakker. – H. har udgivet *Hvor skal jeg anbringe mit Barn?*, 1935 og *Løvsavsbogen*, 1945. – Også landbrug havde H. fået interesse for i sine ungdomsår. Da han kom til Kbh. i 1930'erne købte han Møllegården i Hjortespring, senere fik han en større gård i Herlev, og da disse jorder blev udstykket erhvervede han 1950 Fæno gods i Lillebælt. 1963 købte han Kongstedlund hovedgård i Nordjylland og 1968 Hals Nørreskov. Dermed var han kommet hjem til den egn hvor han havde tilbragt sine tidligste år. – R. 1957. R¹. 1967. □Foto.

Vagn Olsen

Horsens, Hans Pedersen, ca. 1545–1617, rektor. * vistnok 1545 i Horsens, † 13.7.1617, begr. i Århus (Skt. Clemens k.). ~ Karen Lauridsdatter. H. kom 1565 til Århus latinskole hvorfra han fem år senere dimiteredes. Han studerede et par år i Kbh., var en tid omkring 1572–73 i Greifswald, men vendte hjem og blev 1573 ordineret i Århus domkirke. Fra samme år stammer udgaven af hans latinske digt *Carmen de stella magis in Oriente conspecta* med tilknytning til epiphaniien og formentlig inspireret af den 1572 opdukede og af Tyge "Brahe beskrevne „nye stjerne“. 1579 tog han magistergraden i Wittenberg og studerede n.å. i Leipzig. Senest 1593 blev han rektor ved Århus skole efter at han tidligere havde været rektor i Horsens, og 1602 lector theologiae ved Århus domkirke. Tillige var han, måske allerede som rektor, præst for Åby og Hasle menigheder i nærheden af Århus, hvilket embede han lod betjene af en kapellan, og desuden provst i Hasle herred samt kannik i kapitlet. Han var tillige universitetets „procurator“ i Århus kapitel. 1609 kom han i en alvorlig strid med sin kollega i kapitlet, mag. Christen Sørensen Stub, om regnskabsførelsen i dette. Den gik så vidt at de begge en tid blev suspenderet fra deres embeder.

Om H.s historiske interesse vidner nogle efterladte håndskrevne samlinger (*Catalogus episcoporum Arhusiensium* og *Antiquitates rerum Dani-*

carum) der senere blev benyttet af Johannes "Meursius og Stephanus "Stephanus.

Kirkehist. saml. 3.r.I, 1874–77 772: sst. III, 1881–82 342–54 (H.s optegn. og breve): sst. VI, 1887–89 591. Poul Rasmussen sst. 6.r.V, 1945–47 407–32. Pers. hist. t. 14.r.III, 1961 144.

H. A. Hens (Bjørn Kornerup)

Horsens, Jacob Albertsen (Albretssøn), ca. 1560–1616, præst. * i Horsens, † 1616 i Otterup i Skåne.

H. blev student 1576 og præstevedes 1584. 1591 opnåede han magistergraden, blev 1592 præst i Otterup i Skåne og fik dertil 1602 et vikarie i Lund domkirke. Han er bekendt som asketisk forfatter. 1593 oversatte han Niels "Hemmingens Antidotum adversus pestem desperationis (*En Præservative oc salig Lægedom imod den farlige oc forgifftige Sælens siuge, som er mishaab eller fortuilelse*). 1607 udgav han med en hengiven tilegnelse til sin kirkepatron og velynder, landsdommer Lave "Urne til Beltebjerg *En kaart Vnderuisning om Børne-Tuct* der indeholder mange gode og praktiske råd, og som 1610 efterfulgtes af *En kort Vnderuisning Om Tienere oc Tiunde*. Dette sidste skrift var bestemt til at oplæses under måltidet for tyendet således at husholderen daglig valgte et afsnit. Det er efter forfatterens mening nødvendigt at der gøres noget i denne retning, thi med hans ord, han tror ikke „at der nogen tid siden verden bleff skabt, vaar saadanne kære og klagemaal offver tienere, piger og drengs som nu ere“. Begge skrifter bærer vidnesbyrd om forfatterens omfattende kundskaber, og da de indeholder mange træk fra det daglige liv, kaster de et godt lys over datidens kulturforhold. Det samme gælder hans skrift *Om Fandens Fire fornemligste Døttre* der udkom 1614 og på 555 sider behandler hovmodighed, gerrighed, løbsagtighed og drukkenskab. Det oplevede ti oplag før 1760.

Pers. hist. t. III, 1882 126. Sst. 7.r.III, 1918 256. Kanceliets brevbooger 1596–1602, 1913 758. – Lunds stifts herredaminne, udg. S. Cawallin III, Lund 1856 453f. Sst. ser. 2 VIII udg. G. Carlquist, Lund 1961 497–500.

H. A. Hens (Bjørn Kornerup)

Horsten, Holger Brorsen, * 1908, direktør for børne- og ungdomsforsorgen. * 18.11.1908 i Kiel. F: lærer, senere skoleinspektør Niels William Hans Nielsen (1871–1951) og lærer Justine Wilhelmine Brorsen (1881–1977). Navneforandring 1934. ~ 1° 16.10.1937 i Kristiansand med Esther Krüger, * 24.12.1912 i Kristiansand, † 15.9.1955 i Gentofte, d. af muremester Johan Martin K. (1868–1929) og Ragna Mathilde Finstad (1877–1970). ~ 2° 3.1.1957 i Ejby med forstander Ka-

Horsten, Holger

ren Brøns Poulsen, * 9.8.1918 i Flakkebjerg, d. af forstander Laurids P. (1889–1970) og Margrethe Brøns (* 1896).

H. blev student fra Haderslev 1926 og cand. jur. 1932. Han har i næsten hele sin karriere arbejdet inden for det socialministerielle område siden han 1933 blev sekretær i socialministeriet. Han blev fuldmægtig 1941, ekspeditionssekretær, kst. kontorchef 1946 og kontorchef 1948. I denne periode blev han optaget af børne- og ungdomsforsorgens problemer, og han udgav 1948 *Børneforsorgen i Danmark*. Den var i disse årtier standardhåndbogen på området og blev stadig ajourført. 7. udgave udkom 1969.

H. udbyggede sine forudsætninger ved et studieophold som U. N. fellow i USA 1952. Mange af de impulser han modtog forsøgte han med held at omsætte i praktisk handlen, ikke mindst efter at han var blevet konstitueret som overinspektør for børneforsorgen 1955. Han udnævntes til direktør for børne- og ungdomsforsorgen 1958, en stilling som han beklædte til 1979. I denne periode udvidede daginstitutionsområdet sig voldsomt, døgninstitutionsområdets standard højnedes stærkt, og der skabtes et ensartet niveau der vakte international interesse. I forbindelse med socialreformen indgik området i socialstyrelsen og ved bistandslovens gennemførelse blev børne- og ungdomsforsorgens virksomhed udlagt til amter og kommuner, og H. ledede denne proces. Under hans ledelse vandt behandlingstanken indpas i børne- og ungdomsforsorgen, og nye institutionstyper hvor der arbejdede team af pædagoger, psykologer, psykiatere og socialrådgivere opstod.

H. udøvede en stor del af sin indsats gennem de centrale udvalg på området. Han var bl.a. formand for børne- og ungdomsforsorgens pædagogiske og økonomiske nævn 1958–76 og uddannelsesrådet vedrørende uddannelse til børneforsorgspædagog og omsorgspædagog 1958–79. Han har endvidere været medlem af og formand for talrige udvalg, ligesom han har interesseret sig for den private indsats på området bl. a. i Red Barnet. Han indså nødvendigheden af at uddanne personalet og tog initiativet til oprettelsen af børneforsorgsseminarierne i 1958. Der er nu 11, der fra 1971 gennemfører en treårig uddannelse. H.s interesse for medarbejdernes situation gav sig også udtryk i formandskabet for Børneforsorgens Pensionskasse (1948–76), i hvilken periode områdets medarbejdere fik pensionsforhold omtrent svarende til tjenestemænds. H. udnyttede sine talrige internationale erfaringer i sit daglige arbejde, men bragte også danske ideer og dansk støtte til udlandet. Fra 1949–78 havde han mange funktioner inden for Interna-

tional Union for Child Welfare. I perioder var han vicepræsident og formand for programkomiteen. Han var formand for den danske sektion af Nordisk sammenslutning til værn for born og unge 1958–79. H. har altid været optaget af at være med til at få noget igang. Det gælder også internationalt fx ved personaleuddannelsesinstitutioner i Tyrkiet og skolehjem i Kenya hvor et har fået navnet Horsten House. – R. 1948. R¹. 1956. K. 1973. □Foto.

H. C. Rasmussen

Hortulan, Marcus Ulsøe, 1722–83, skuespiller. Døbt 26.4.1722 i Vester Hassing i Vendsyssel, † 11.7.1783 i Kbh. (Nic.), begr. sst. (Nic.). F: sognepræst Søren Andersen H. (1688–1733) og Hedvig Sophie Ulsøe (1698–1754, ~1° 1713 med sognepræst i Vester Hassing Peder Jacobsen Hammer, 1670–1716, ~3° med sognepræst i Snedsted Vilhelm Schmidt, 1699–1769, ~2° 1754 med Anna Mariche Hee, 1696–1775). ~26.3.1749 i Kbh. (Helligg.) med Elisabeth Catharine de Rous (Rauch, Rou, Rau), * ca. 1725, † 4.12.1803 i Kbh. (Nic.).

Først 24 år gammel blev H. student fra Viborg skole, og videre nåede han ikke på den akademiske bane idet han ligesom sin morbror, skuespilleren Johannes *Ulsøe, gik til scenen. Først gjorde han sig gældende som medlem af J. H. v. Qvotens trup der forsøgte at konkurrere med de Holbergske acteurer, senere – fra åbningen 18.12. 1748 af komediehuset på Kgs. Nytorv – som et talentfuldt medlem blandt nationalscenens pionerer. Hans speciale var Arv i Holbergs komedier, hvortil hans lille tætte skikkelse og brede ansigt passede fortrinligt i forbindelse med hans jyske dialekt som han også anvendte til Jeppe paa Bjerget, hvilket dog allerede efter samtidens mening var urigtigt da, som I. *Als skrev, „Piecens Natur er sjællandsk“, og Holberg havde berømmet Johan *Gram der kreerede rollen for hans sjællandske dialekt. H. var teatrets første bondefremstiller med en rigdom af karakteristiske træk i sit spil; replikken var rolig og naturlig, lunet sejt og netop derfor en ypperlig modsætning til Gert *Londemanns sprælske frodighed og N. H. *Clementins komiske tørhed, men sådanne figurer som Don Ranudo og Rosinlengius lå uden for H.s område. Efterhånden besejrede han sit jyske tonefald så han også kunne spille værdige eller opfarende fædre (fx Leonard i *Den Gerrige* og Orgon i *Tartuffe*); Peder Rosenstand-Goiske fortæller at hans udseende i sådanne roller både var „ærværdigt og fornemt“; den jyske sindighed og hans faste diktion gjorde ham også til teatrets bedste versfremsiger. En af direktørerne

kaldte ham „bedre Acteur end Oeconomus“, og sygdom nedbrød ham tidligt; paaklædt som „père noble“, men stum da stemmen svigtede, viste han sig sidste gang 27.2.1779 på scenen ved en forestilling som Det dramatiske selskab, hvis æresmedlem han var, gav til indtægt for ham. Adam *Gielstrup arvede hans komiske, C. P. *Rose hans alvorlige roller. □Tegn. af J. Meno Haas (Teatermus.), efter dens radering af V. Kyhn, 1867, og træsnit af J. F. Rosenstand efter tegn. af H. Tegner. Tegn. af Hartmann Beeken, 1778 (Teatermus.).

Breve fra da. skuespillere og skuespillerinder, udg. Rob. Neiiendam 1, 1911 12f. – Fr. Schwarz: Lommebog for skuespilyndere, 1785 59–62; 1786 37–50. P. Rosenstand-Goiske: Kritiske efterretn., 1839 67f. Edg. Collin i Ludvig Holberg: Samtlige comœdier. Jubeludg. ved F. L. Liebenberg III, 1888.

*Robert Neiiendam**

Hoseøl, Peder Nielsen, se Nielsen (Hoseøl), Peder.

Hoskiær, Finn, 1875–1958, departementschef. * 11.11.1875 i Ørsted på Fyn, † 3.2.1958 på Frbg. F: byfoged, politimester Preben H. (1845–1909, ~2° 1884 med Petri Elfride Lagoni, (1856–1945) og Caroline Marie Magdalene Lagoni (1852–83). ~1° 16.8.1902 i Kbh. med Karen Margrethe (Kamma) Berthelsen, * 28.12.1883 i Kbh., d. af premierløjtnant Palle *B. (1857–1920) og Olida S. Baadsgaard (1858–1918). Ægteskabet opløst. ~2° 4.2.1911 i Kbh. (Garn.) med Agnes Gerda Holbek, * 24.1.1887 i Kbh., † 18.7.1979 på Frbg., d. af oberst Niels Vilhelm Sofus H. (1857–1937) og Agnes Baadsgaard (1864–1917).

H. blev student fra Østerbro latin- og realskole i Kbh. 1893. I hans barndom var faderen godsinspektør på Krengerup med store skovdistrikter og H. begyndte efter studentereksamen forststudier, men skiftede 1895 til jura, blev cand.jur. 1901 og tog translator eksamen i fransk 1906. Han var by- og herredsfogedfuldmægtig i Frederikssund 1901–03 og ansattes 1904 i ministeriet for offentlige arbejder, blev fuldmægtig 1911 og ekspeditionssekretær 1913. Næste trin i hans karriere var en kontorchefpost 1915 i DSBs generaldirektorat hvor han 1919 blev generalsekretær og 1925 chef for personaleafdelingen. 1926 vendte han tilbage til ministeriet som departementschef og virkede på denne plads til 1945. Ved trafikministeriets udskiftelse fra offentlige arbejder blev han tillige dets departementschef 1942–45. Hans tid som departementschef blev praktisk taget af samme varighed som tiden der gik fra hans ansættelse til han nåede topposten. Da der i den forbindelse engang blev talt om at

en sådan karriere forudsatte evne og duelighed føjede han med lune og realitetssans til at karriere også forudsatte at den rette mand døde i rette tid. H. var som embedsmand korrekt, men ingen stiv bureaukrat. Han havde evne til at tilpasse sig mennesker og nye forhold under de hastige omskiftelser der ikke mindst på kommunikationens område fandt sted i hans tid. Han begyndte i ministeriet i jernbanernes og telegrafens storhedstid, sad i repræsentantskabet for Sydfynske Jernbaner 1922–26, var formand for De danske Privatbaners fællesudvalg 1926–45 og var i bestyrelsen for Store Nordiske Telegrafelskab fra 1929 og i dets Holding Co.s bestyrelse fra 1941. Men i samme periode var ministeriets arbejde i betydelig grad samlet om vej- og brobygning, foranlediget af bilismens vækst og den konkurrence banerne dermed udsattes for. Som Danmarks repræsentant 1927–45 i Commission Internationale de Navigation Aérienne var han med i planlægningen af den internationale lufttrafik mens lufthavnsanlæg og indenlandsk lufttrafik opbyggedes herhjemme. Som formand for udvalget der forestod opførelsen af „Stærekassen“ i Kbh. havde han andel i Det kgl. teaters Ny scene og skaffede plads til statsradiofoniens studier og dermed til konkurrenten til telegrafens. Han og udvalget blev voldsomt angrebet for byggeriet af Stærekassen. „De ville have hængt os hvis rebet havde kunnet holde“, sagde han senere, men „vi løste den opgave der var overdraget os så godt som overhovedet gørligt“. Under anden verdenskrig var H. medlem af regeringens beskæftigelsesråd og havde 29.8.1943–5.5.1945 ledelsen af sine ministerier uden parlamentarisk ansvarlig minister. Han indledte under departementschefstyret lovanordningspraksis med lovanordning om forlængelse af vægtafgift af ikke-benzindrevne biler 25.9.1943. – R. 1919. DM. 1922. K.² 1928. K.¹ 1935. □Tegn. af Otto Christensen, 1945 (Fr.borg). Foto.

Berl. tid. 4.2.1958. Politiken s.d.

Helge Larsen

Hoskiær, Otto Valdemar, 1829–95, officer, idrætsorganisator. * 25.6.1829 i Kbh. (Holmens), † 23.6.1895 sst., begr. sst. (Holmens). F: varemægler Frederik H. (1790–1867) og Marie Christiane Hennine Lund (1800–86). Ugift.

Med en kort afbrydelse ved deltagelse i krigen 1850 gennemgik H. 1848–53 den militære højskole, blev 1850 sekondløjtnant à la suite (anc. fra 1848), 1853 premierløjtnant i ingeniørkorpset, var 1858–61 ansat i Fredericia og deltog i fæstningens forstærkning, navnlig anlægget af den forskansede lejr. Afbrudt af kortvarig delta-

Hoskiær, Valdemar

gelse i krigen 1864 arbejdede han 1862–64 ved bygningen af jernbanen Kbh.–Helsingør. 1864 blev han kar. kaptajn og s.å. kaptajn II, ved hærloven 1867 kaptajn. Som ansat ved Store nordiske Telegrafsekskab var han uden for nummer 1871–76 og foretog lange rejser med ophold i England, Grækenland, Tyrkiet, Kina osv. der gav ham stof til adskillige rejsebeskrivelser. 1876 blev han medlem af selskabets bestyrelse, gik i nummer og var adjutant hos kongen til 1879, blev 1880 oberst og bataljonchef i korpset og derefter ansat ved ingeniørregimentets stab og var endelig 1884–90, da han tog sin afsked, chef for regimentet. 1878 havde han været udsendt til den russisk-tyrskiske krigsskueplads navnlig for at følge angrebet på Plevna (Pleven) og har udarbejdet beretning herom, hvoraf en del er trykt (*Et Besøg i Grækenland, Ægypten og Tyrkiet*, 1879; *Reise i China, Japan og Indien*, 1880; *Besøg i Spanien og Portugal*, 1889). – H. var en i høj grad initiativrig personlighed med vidtspændende interesser; en elskværdig, elegant, fintdannet verdensmand hvis åndelige horisont strakte sig betydeligt ud over det almindelige. Oprettelsen af den tekniske forening 1877 skyldtes hans initiativ; han var dens første viceformand, fra 1881 dens formand; han var medlem af bestyrelserne i flere betydelige tekniske foretagender, medlem af forretningsudvalget og formand for maskinudvalget ved den store udstilling i Kbh. 1888; fra 1891 formand i Kunstforeningen. Ved iagttagelser under de mange rejser overbevistes han om idrættens betydning for ungdommen og derigennem for hele folket, og han blev en foregangsmand for idrætsbevægelsen på bred basis og viste den stor og varig interesse; 1866 oprettede han den første cricketklub, Den københavnske boldspilklub, her i landet, n.å. den første rokklub, medvirkede ved oprettelsen 1877 af Kbh.s gymnastikforening. H. gav også stødet til tennisspillets indførelse i Danmark, idet han 1880 fik udsendt reglerne for dette spil. Ved testamentarisk disposition skænkede han et legat på 20 000 kr. til fremme af legemsøvelser. Han var forfatter til en lang række artikler og, delvis anonymt udgivne, skrifter, bl.a. af teknisk og sportsligt indhold. – R. 1864. DM. 1878. K.² 1888. K.¹ 1890. □Tegn. fra ca. 1864 (Kgl. bibl.). To træsnit 1888 efter samme foto, det ene af G. Pauli. Relief på gravstenen.

Stamtvl. over familien H., 1889 9 12. Gènealogie de la famille H., 1893. Th. Hauch-Fausboll: Slægthåndbogen, 1900 424f. V. E. Tychsen: Fortifikations-etaterne og ingeniørkorpset 1684–1884, 1884. Søndags-posten 6.5.1888. Militært t., 1895 322f. Berl. tid. 24.6.s.å. Idræt, 27.6.s.å. III. tid. 7.7.s.å.

Rockstroh*

Hostrup, Jens Christian, 1818–92, forfatter, præst. * 20.5.1818 i Kbh. (Frue), † 21.11.1892 på Frbg., begr. sst. F: justermester Peder H. (1780–1830) og Anne Lene Johanne (Hanne) Irgens (1783–1864, ~1° ca. 1808 med købmand Lars Swane Ingemann, 1779–1810). ~1° 2.11.1848 på Frbg. med Henriette Vilhelmine Louise Mantzius, * 20.9.1824 i Kbh. (Fred.ty.), † 1.1.1849 sst., d. af stabskaptajn, senere kar.major Carl Johan Peter M. (1791–1859) og Mette Marie Fogh (1796–1870). ~2° 29.6.1855 i Frbg. slots kapel med Christiane Georgine Elisabeth Hauch, * 5.10.1832 i Sorø, † 10.11.1903 i Hellerup, d. af forfatter Carsten *H. (1790–1872) og Frederikke E. B. Juul (1811–96). – Far til Helge *H.

Som eneste søn mellem tre søstre voksede H. op i et jævnt velstående hjem. Faderen elskede musik, lærte tidligt børnene at synge og skrev selv nette vers. Fra 1826 lå familien på landet om sommeren, og den fordringsløse, lidt generte dreng lærte her at elske naturen som han hidtil kun kendte fra Volden og den årlige skovtur. Faderens død medførte en stor forandring i hjemmets kår; moderen måtte nu kæmpe hårdt med økonomiske vanskeligheder. 1831 blev H. optaget i Metropolitanskolen; han var en jævnt flink elev, men huskedes især af sine lærere som en rask dreng med et par strålende øjne. I denne periode vakte hans interesse for digtekunsten; Oehlenschlägers Nordens Guder lærte ham hvad poesi var; de sidste skoleår læste han flittigt de nyere danske digtere. Blandt skolekammeraterne sluttede han sig især til Kristian *Mantzius der senere blev den betydeligste fortolker af hans komiske hovedskikkelser, og C. L. N. *Mynster, biskoppens søn, et begavet og fint menneske, men tungsindig og uden selvtilid; livet igennem var han H.s fortrolige korrespondent. Student blev H. 1837; han hørte under Poul Martin *Møllers sygdom H. L. *Martensens filosofiske forelæsninger og valgte derfor teologien da Martensen kom ind i det teologiske fakultet. 1839 blev han medlem af Akademikum, men kom først studentertlivet på nærmere hold på Regensen 1841–44. Nogen fremtrædende rolle spillede han vel ikke her; han holdt sig mest for sig selv, men hans evner som visedigter (drikkevisen *Nu er det stille*, regensviser) og især hans spirende dramatikertalent vakte opmærksomhed. 1843 deltog han i studentertoget til Uppsala og blev s.å. teologisk kandidat. Og 20.2.1844 trådte han for alvor ud af sin ubemærkedhed da sammen slutningen af studenteforeningen og Akademikum fejredes på Hofteatret med opførelse af hans komedie *Gjenboerne*.

Forud for dette hovedværk ligger en lang række dramatiske forsøg. Trods beskedne kår havde

moderen gæstfrit åbnet sit hjem for sønnens venner; der dyrkedes ivrigt selskabslege, spillede lidenkabeligt dilettantkomedie, og under indtryk af J. L. *Heibergs vaudeviller – han nævner især *Nei* men også *De Uadskillige* har været af stor betydning – begyndte H. 1838 selv at skrive små sangfærcer – de ældste er *En Plade* og *Om Forladelse*, de mest kendte er fra 1839: *Regnvejr* (senere omdøbt til *Den Tredje*, omarbejdet 1854, Casino) og *Pyt!* (senere: *Den gamle Elsker*, Casino 1848). Rækken fortsattes jævnsides med hans større arbejder; hertil hører *Familielivst*, 1849 (omarbejdet 1855, Hofteatret), *Soldaterløier*, 1850 (Det kgl. teater) og *Feriegjæsterne*, 1855 (Folketeatret, 1858) alle med snurrige typer, vidtdreven situationskomik og spinkel handling, og alle meget påskønnede af dilettanter. Små studenterkomedier med revyagtigt aktualitetspræg er *Frøkenens Pris* og *Damernes Besøg*, begge 1840, *En Buk*, 1841 og *Et Forspil*, 1842; senere kom så fortræffelige ting som børnekomedien fra studenterkarnevallet 1854 og den lystige parodi *Medgift og Modgift* s.å. Men medens forløberne kun var lette skitser, blev Gjenboerne et virkeligt stykke scenekunst. Dets forbillede er dels Carl Plougs atellaner, dels den Raimund-Nestroyske eventyrkomedie der herhjemme var indført 1836 med Thomas Overskous og A. L. Arnesens *Capriciosa*, og hvis ugenerte blanding af den naturlige og den overnaturlige verden kom igen i *En Spurv i Tranedands* og *Mester og Lærling*; som sangspil har stykket taget arv efter Heibergs vaudeviller – forkærligheden for C. M. Bellmans melodier er fælles for de to digtere. Gjenboernes oprindelige tekst er gået tabt, men det vides at det var fyldt med aktuelle hentydninger af politisk og litterær art hvor der blev gjort grin med de herskende forhold i enevældens sidste årti. Ved premieren, der blev overværet af politispioner, fremtrådte stykket således snarere som en revy. De litterære satirer var vendt mod bl.a. H. C. Andersen, Grundtvig og Søren Kierkegaard – sidstnævnte fremstilles i figuren Søren Torp, ved uropførelsen spillet af Hans *Brøchner. Det idémæssige indhold fortsætter linjen fra Carl Plougs atellaner: forfatteren vil bygge „en Bro, der knytter Livet til Ideen“, hvilket filosofisk vil sige en forsoning af realisme og idealisme, socialt en forening af studenterverdenen og 1840ernes liberalt indstillede borgerstand, vel at mærke forstået på den måde at borgerskabet skulle underordne sig akademisk førerskab således som det også i praksis kom til at foregå i nationalliberalismen, den politiske bevægelse som H. til langt op i 1870erne tilknyttede sig.

Fra april 1844 til 1847 var H. huslærer hos justitsråd M. B. Nygaard på Kokkedal og fik her ideen til sit populæreste arbejde, *Eventyr paa Fodreisen*, som dog først fuldenndtes 1847. I foråret 1847 skrev han til en studenteforestilling det lille sangspil *Intrigerne* – et sikkert tegnet præstegårdsinteriør med lunt opfattede figurer. Mere fordringsfuld er den næste studenterkomedie *En Spurv i Tranedands*, 1846; H. forsøger sig her som samfundssatiriker, og stykket er et træffende og virkningsfuldt opgør mellem skinnets verden og de ægte værdier. Hans komediers store succes åbnede ham nu, om end med besvær, vejen til Det kgl. teater. Kristian Mantzius, der havde kreeret v. Buddinges rolle, fik Gjenboerne opført ved sommerskuespillene 1846 og 1847; med efteråret 1848 rykkede stykket ind i det faste repertoire, dog kun efter store betænkeligheder hos teaterchefen J. G. *Levetzau der var meget imod at „opvarte Hoffet og den dannede Verden med saadanne Studenterløier, som vilde give en raa og plat Tone Indgang paa den nationale Scene“. *Intrigerne*, der tidligere var forkastet, kom ved J. *Collins protektion frem på teatret 18.10.1846 under Mantzius' gæstespil; 17.8.1848 fulgte *En Spurv i Tranedands*. Under Heibergs regime forsvandt stykkerne dog på ny af repertoire, men H. havde da fået fast fodfæste med sit tredje store sangspil *Eventyr paa Fodreisen*, direkte indsendt til teatret, straks antaget og med stort held opført 15.5.1848. Studenterkomedien har her mistet sine politiske dimensioner men samtidig udviklet sig til et virkeligt lystspil som naturglæden og ungdomsfriskheden forlener med en egen poesi; skildringen af de to unge par og den let komiske assessor Svale er finere kunst end H. tidligere havde evnet, og den romantisk-forsorne Skriverhans er med sin hastige omvendelse i alt fald en virkningsfuld teaterfigur. Med alt dette arbejde kulminerede H.; kom han uden for sit egentlige felt slog talentet ikke til. Det svage lystspil *Æsthetisk Sands* (indleveret 1847, opført 1849) nåede kun fem opførelser; syngestykket *En Nat mellem Fjeldene*, skrevet 1850 på indtryk af en Norgesrejse 1849, men først spillet 1863 til musik af Emil *Hartmann, beviste til overflod at han ikke var romantiker. En Jyllandstur 1850 fremkaldte skuespillet *Tordenveir*, 1851, men dette forsøg i det alvorlige drama faldt hverken godt ud i psykologisk eller teknisk henseende, og miljøskildringen, ellers H.s styrke, var svag. Værdifuldere – trods den meget håndfaste anvendelse af det overnaturlige – var eventyrkomedien *Mester og Lærling*, 1852 (Casino). Ved sit angreb på pressen, der ikke uden grund følte rettet mod Flyvepostens redaktør Edvard *Meyer, fremkaldte det

stærke meningskampe under opførelserne; H.s hensigt med stykket var blot symbolsk at skildre „en Folkevandrings Tid, hvor hele Lag af Samfundet, der hidtil var holdt tilbage i Dunkelheden, nu brod frem for at erobre deres Plads i Udviklingen“.

Siden sin huslærertid havde H. levet af at give informationer. Han tog ivrigt del i martsbevægelsen 1848, tænkte på at gå frivilligt med i krigen, men opgav det da han viste sig umulig på kommandoskolen. Ni år havde han været forlovet med Kristian Mantzius' næstældste søster; da hun lå dødssyg af tuberkulose følte han det som sin pligt at ægte hende, men ægteskabet varede kun et par måneder. Som ivrig skandinav deltog han 1851, 1852 og siden 1869 i studenter-togene til Norge. Okt. 1852 fik han offentlig rejseunderstøttelse, opholdt sig den følgende vinter i Rom med en afstikker til Napoli og var i kole-rasommeren atter tilbage i Kbh. Det kunstneriske udbytte af rejsen var et pseudoshakespearek lystspil med demokratisk tendens *Drøm og Daad*, 1854; det gjorde ikke megen lykke og afslutter sammen med det førnævnte Feriegjæsterne første og vigtigste periode inden for hans teaterdigtning. – H.s styrke som dramatiker er hans sans for lokalkoloritten, hans evne til at tegne markante typer med tydeligt standspræg og hans ypperligt karakteriserende, mundrette og kvikke replik. På disse felter betyder han et fremskridt fra J. L. Heiberg og Henrik Hertz, og hans naturlige, folkelige lune kan i nogen grad veje deres finere vid op; han er morsom, men – efter 1848 – harmløs. I kunstnerisk henseende står han tilbage for sine læremestre. Kompositionen er ofte løs og teknikken ubehjælpelig; virkelig karaktertegn er der sjældent tale om. Situationskomikken dominerer med misforståelsen som hovedvirkemiddel; derfor ligger farcen (Soldaterløier, Feriegjæsterne) ham nærmere end det højere lystspil.

1854 er det store vendepunkt i H.s liv; han forlovede sig med Elisabeth Hauch, og han besluttede sig til at blive præst. Siden 1849 havde spørgsmålet om hans egentlige livskald var digter eller præst været brændende; efter en langvarig krise, der også mærkedes af vennerne på hans ujevne humør, og hvor Kierkegaard-læsning bidrog til at klare standpunktet, var han nået til overbevisning om at måtte „vende Kunstnerlivet Ryggen“; han ville være præst „for at blive en Christen, for at fordybe mig i mig selv, for at rives ud af den Verden, som overvælder og magtstjæler mig, for at kunne gjøre mit indre Livs Udvikling til mit egentlige Levebrød“ (brev til Elisabeth af 3.5.1855). I virkeligheden var han også træt af teater og publikum og følte sig vistnok udskrevet.

Digtet *Drøm og Liv*, 1862 fastslår at „gik der en smule Digter tabt, et Menneske blev bevaret“. Han afslog derfor tilbuddet om at blive kunstnerisk direktør for Casino, holdt maj 1855 dimis-prædiken og blev dec. s.å. sognepræst til Silkeborg og Linå. Siden 1849 var han blevet klar over sine følelser for Elisabeth. Grundtvig, hos hvem H. var en flittig kirkegænger, viede parret. Hustruen var som ung usædvanlig stille og tilbageholdende, men kom med årene til at slægte sin temperamentsfulde mor på; en varm natur, djærv og højtalende i kampen for hvad der syntes hendes ret; hun var en stærkere karakter end H. og fik betydelig indflydelse på hans opfattelse af religiøse, folkelige og politiske spørgsmål (*Til Elisabeth*, 1880, *Jeg har faaet en Ven for Livet*, 1892).

Helbredet slog ikke til i det anstrengende jyske kald, og 1862 blev H. ved kongens bevågenhed slotspræst i Hillerød (til 1881). Sit otium tilbragte han på Frbg., stadig virksom som prædikant. H. var en af de mange teologer som af Kierkegaards angreb på kirken blev drevet fra Martensen til Grundtvig hvis „kirkelige anskuelse“ han helt ud tilegnede sig. Han ivrede mod vandedeltagelse i kirkelige handlinger og folte sig som sognepræst som kgl. embedsmand, men præst i egentlig forstand kun for dem der „frivilligt“ sluttede sig til ham. Han gjorde dybt indtryk på mange ved en absolut prunkløs forkyndelse med dens „beundringsværdige Forening af Tankeklarhed og Følelsesvarme“, men savnede ganske blik for Grundtvigs dualistisk-dramatiske prædiken og repræsenterede i forhold til ham en humanistisk, subjektivistisk og idealistisk udgliden med stærk koncentration om „det menneskelige“. To meget læste postiller foreligger fra hans hånd: *Prædikener*, 1866 (4.udg. 1900) og *Opstandelsen og Livet*, 1883. – 1864 gjorde et dybt indtryk på H., men han mistede ikke troen på Sønderjyllands danskhed og Danmarks fremtid (*Lærken, Risbogen. Til Fjenden*). Højskolesagen kom til at stå hans hjerte nær; ganske vist glippede forsøget på at skabe en levedygtig højskole i Frerslev, men i en årrække holdtes der stærkt besøgte folkelige møder i præstegården i Hillerød, og han blev en gerne hørt folkelig foredragsholder. Om denne side af hans livsgerning vidner hans *Folkelige Foredrag*, 1882 med deres vel hårtrukne udlægning af ordsprog, eventyr og folkeviser samt hans højskolesange i Grundtvigs ånd og tone: *Frem, Bondemand, frem. Er Skolen for andre end Pilt og Pog, Høje Nord, Det, som lysner over Vangen. Vi fik ej under Tidernes Tryk o.fl.* – 1881 overraskede han samtiden ved at genoptage sin skuespildigtning med problem- og diskussionsstykket *Eva*, et indlæg i kvindesagen;

hånden er H.s, men rosten hans frues. Det er ikke betydeligt. 1886 kom det løst komponerede genrebillede fra en provinsby *Karens Garde* og 1888 lystspillet *Under Snefog*, det mest levedygtige af de tre alderdomsarbejder der alle opførtes på Det kgl. teater. På sine gamle dage kom H. til at spille en vis politisk rolle. Af sindelag havde han altid været demokrat, men fulgte i mange år de nationalliberale. 1876 flyttede Christen "Berg til Hillerød, og under hans indflydelse fjernede H. sig fra Carl Ploug og Fædrelandet. Ved en fest, der på Bergs initiativ holdtes på hotel d'Angleterre i anledning af Eva's opførelse, og hvor Viggo "Horup klogt og taktfuldt holdt hovedtalen knyttedes den personlige forbindelse mellem H. og det politiske og litterære venstre der siden førte til at han blev formand i den liberale vælgerforening på Frbg., medarbejder ved Morgenbladet og 1887 partiets kandidat i Kbh.s 3. kreds hvor han dog blev overlegent besejret af sin modkandidat, general Carl "Tvermoes. Hans standpunkt var sikkert mere følelsesbestemt end just baseret på virkelig politisk indsigt (politiske digte, fx det blindt fanatiske *Fred eller Krig?*, 1864, versduellen med Ploug 1877 efter 1. provisorium, *1 Farens Stund*, 1855 efter 2. provisorium). – H. arbejdede, næsten blind, sine sidste leveår på sin værdifulde selvbiografi, *Erindringer fra min Barndom og Ungdom* som udkom 1891; efter hans død fuldførte hustruen hans *Senere Livserindringer*, 1893. Hans lyrik foreligger i tre samlinger: *Sange og Digte fra tredive Aar*, 1872, *Sange og Digte fra de senere Aar*, 1884 og *Efterladte Digte*, 1893. Adskilligt er lejlighedspoesi: foruden de tidligere nævnte digte kan fremhæves ruskantaten, 1853, det storladne mindekvad over Grundtvig, 1872, tankedigtet *Vintersæden* og de mange ordsproglige småvers som indleder de Folkelige Foredrag.

Af ydre var H. en lille og uanselig mand med et fint ansigt; stilfærdig og fåmælt, men med klare øjne og et lunt smil. Sindets ungdomsfriskhed bevarede han op i årene, og der var på samme tid noget mildt og dog fast over ham. Nogen førernatur var han ikke. Har samtiden overvurderet ham, så vil eftertiden, der hverken er blind for hans talents snævre begrænsning eller for hans kunstneriske brost, dog i hans bedste ting genfinde væsentlige sider af dansk folkekarakter smukt udtrykt: kvik iagttagelsesevne, godmodig munterhed, uimponeret jævnhed, had til ånds-hovmod og affektion. – R. 1861.

□Mal. af G. Roedel, 1837. Afbildet på litografi af Regensen, 1843. Træsnit 1891 efter daguerreotypi fra 1847. Træsnit 1852. Litografi af I. W. Tegner, 1852, efter tegn. af A. Dorph, efter dette træsnit af H. P. Hansen, 1886. Litografi 1865, ef-

ter dette to træsnit s.å., det ene af W. Obermann efter tegn. af H. Olrik. Afbildet på Constantin Hansens mal. 1867 af Carl Plougs tale til Oscar I (Fr.borg). Mal. af A. T. Price udst. 1869. Træsnit 1870, efter dette træsnit 1874. Litografi 1872, efter dette træsnit 1879 og 1882. Tegn. af C. Bayer, 1877. Relief af R. S. Malthe, 1878 (Teatermus.). Buste af C. Peters udst. 1879 (Ribe kunstmus.), 1880 (Fr.borg) og 1883. Træsnit af H. P. Hansen, 1880, efter dette træsnit 1882, af Carl Poulsen 1884, 1886 efter tegn. af K. Gamborg, samt 1888. Tegn. og mal. af V. Johansen, 1883, forarbejder til mal. 1885 (Fr.borg). Buste af Aksel Hansen, 1885 (Teatermus.); Regensen; Det kgl. teater; Studenterforen., 1886 (Odense bys mus.) og 1918. Træsnit 1886. Afbildet på karikaturer af K. Gamborg 1886–87 (Fr.borg). Afbildet på oppositions-valgplakat 1887. Litografi 1888 efter foto, efter samme flere træsnit s.å., bl.a. af G. Pauli og W. Obermann, samt af M. Hönemann, 1893. Mal. af N. V. Dorph, 1891. Mal. af Cilius Andersen (Teatermus.). Relief af Lea Ahlborn og af Niels Holm. Min. af C. Vantore ca. 1900. Fremstillet på mal. af V. Neiiidam, 1927, Regensianere ved Studenterkilden. Foto. – Mindsten af N. Skovgaard, 1913, ved Fr.borg slot. Gravsten af samme.

Udg. Poetiske skr. I–VI, 1852–65. Saml. skr. I–IV, 1865. Komedier I–III, 6. udg. 1900. Gjenboerne, udg. Oskar Schlichtkrull, 1944.

Kilder. C. H.: *Erindringer fra min barndom og ungdom*, 1891. Samme: *Senere livserindr.*, udg. Elisabeth Hostrup, 1893. Breve fra og til C. H., udg. Elisabeth Hostrup, 1897.

Lit. Helge Hostrup: *Den Hostrupske slægt*, 1923. P. L. Møller: *Det nyere lystspil i Frankrig og Danmark*, 1858. Erik Bøgh: *Dit og dat*, 1865. Otto Borchsenius: *Hjemlige interioer*, 1894 257–349 (m. breve). Jonas Collin i *Studenterbll.* I, 1894–95 545–49. V. Nannestad: *Portraiter fra kirken* I, 1895 63–123. G. Brandes: *Saml. skr.* II, 1899 225–47. Holger Begtrup i *Den danske højskole* I, 1900–01 481–96. Helge Hostrup sst. IV, 1904 561–81. Viggo Horup i *Skrift og tale* I, 1902 144–48. En slægts hist., ved Th. og H. F. Ewald II, 1905 150–52. Helge Hostrup i *Mit hjem* I, 1911 37–39. Samme i *Jydske månedsskr.*, 1911 I 113–28. Samme: J. C. H., 1916. Samme i *Minder fra gamle grundtvigske hjem* III, 1923 67–77. Marie Rordam: *Tilbageblik på et langt liv*, 1911. Morten Pontoppidan i *Fra Fr.borg amt*, 1912 I–28. O. Schlichtkrull: *Studier over H.s Gjenboerne*, 1912. Georg Christensen i *Litteraturen* I, 1918 81–88. Karl Mantzius: *Min far og jeg*, 1919. Hans Brix: *Danmarks digtere*, 1926 326–31. Samme: *Digterne og fædrelandet*, 1942. Hakon Stangerup: *Kulturkampen* I–II, 1946. P. G. Lindhardt: *Morten Pontoppidan* I, 1950. Paul V. Rubow: *Epigonerne*, 1956. A. Pontoppidan Thysen: *Den nygrundtvigske bevægelse*, 1958. L. L. Albertsen i *Danske studier*, 1967 112–17. Erik Spur: *Præsten C. H.*, 1968. Chr. Thodberg i *Grundtvig studier*, 1977–78 260–90. – Manus. og breve i Kgl. bibl.

Uffe Andreassen (H. Topsøe-Jensen)

Hostrup, Helge

Hostrup, Helge, 1862–1949, højskoleforstander, redaktør, præst, forfatter. * 19.6.1862 i Silkeborg, † 23.1.1949 i Birkerød, begr. sst. (ny kgd.). F: forfatter, præst C. *H. (1818–92) og Christiane G. E. Hauch (1832–1903). ~ 30.8.1892 i Tolstrup, Århus amt, med Astrid Bojsen, * 12.2.1870 i Gedved, † 20.4.1952 i Birkerød, d. af seminarieforstander Peter *B. (1838–1922) og Ingeborg C. Crone (1840–1922).

H. blev student fra Bokkenheusers kursus 1882, cand. phil. 1883. Han var 1890–91 lærer ved Sorø højskole, 1891–92 redaktionssekretær ved Ringsted Folketidende, men forlod journalistikken og grundlagde 1892 Ry højskole. 1905 blev han medstifter af det radikale venstre og 1905–11 redaktør af det radikale Jydsk Morgenblad i Århus. Hans friske og velskrevne ledere blev læst i vide kredse, men den praktiske redaktionsledelse blev en skuffelse for ham og bladets støttekredse. 1911 vendte han tilbage til højskolen og ledede Vejlbys højskole ved Århus til 1921, hvorefter han blev lærer på Frederiksborg højskole. – Både som højskolemand og redaktør gik han sine egne veje, angede ikke efter popularitet, sagde sin mening uden omsvøb, en digterisk begavet, rank og helstøbt personlighed. 1925 blev han ordineret til frimenighedspræst af Niels *Dael og efter at have virket som medhjælper i Fr.borg frimenighed og Jørlunde valgemighed blev han 1927 præst i Rørvig (kst. kaldskapellan for Nykøbing-Rørvig). H. har skrevet skuespille *En storm i et Glas Vand*, 1892 (Folketeatret), *Paa Akkord*, 1897 og *Snævre Grænser*, 1900 (provinsteatre), desuden en fyldig levnedsskildring af sin far *Jens Christian Hostrup. Hans Liv og Gerning*, 1916, *Johanne Luise Heiberg*, s.å., og digtsamlingen *Salten Sø*, 1922 (en sejlsporsmands glade vers). □ Mal. af A. Hedegaard. Tegn. af Gerda Ploug Sarp. Foto.

Erindr. i Nordsjællands venstrebl. 2.10. og 6.10.1909. Mit hjem 1, 1911 37–39. Fr.borg højskoles årsskr. 1921 51–54. Fr.borg amts avis 4.5.1921 (tale på Fr.borg højskole). – Rasmus Bording: Ry højskole 1892–1917, 1917. Fr.borg højskoles årsskr. 1926 37. Holger Begtrup: Levned II, 1929 153f. L. Larsen-Ledet: Mit livs karrusel IV, 1949 fl.st. Astrid Hostrup: Et jævnt og muntert, virksomt liv på jord, 1950 45f 79–81 84–139. – Papirer i Kgl. bibl.

Morten Bredsdorff (Fred. Nørgaard)

Hou, Hans Axel, 1860–1948, maler. * 13.7.1860 i Kbh. (Fødsst.), † 4.4.1948 sst., begr. sst. (Bispebjerg). F: skrådermester Sigvard H. (1819–68) og Eline Dorothea Jensen (1826–1912). ~ 29.5.1903 i Kbh. (Frederiks) med Marie (Miska) Jørgensen, * 3.6.1872 i Norsminde ved Århus, † 4.6.1949 i Kbh. (Aldersro), d. af købmand Rolf Hans Valdemar J. (1833–99, ~ 2° 1879 med

Christine Lucie Benedicte Lassen, 1863–1919) og Anna Birgitte Laura Treschow (1833–76).

H. gik i Vajsenhusets skole (1869–74) og kom derpå i apotekerlære, blev cand. pharm. 1884 og var et års tid laborant på Østerbros apotek, men opgav 1885 apotekervejen. Han havde en tid lang tegnet hos N. C. Overgaard og dimitteredes af denne 1885 til akademiet som han 1888 forlod med afgang. 1886 havde han debuteret på Charlottenborgs forårsudstilling, og 1888 og 1889 var han som Carl *Blochs medhjælper med til at anlægge det sidste af billederne til universitetets festsal (Peter Schumacher læser for Frederik III). Sommeren 1889 foretog han en kortere rejse i Tyskland med en afstikker til Paris hvortil han vendte tilbage 1891–92 for at søge undervisning hos maleren Raphael Collin og tilbragte sommeren i Pont Aven i Bretagne. 1893 var han i Norge (sammen med Henrik *Jespersen), rejste 1895 med Kaufmanns stipendium til Italien, var 1925 i Frankrig for at studere glasmaleri og 1928 gæster i Italien. – H. var en alsidig og produktiv kunstner der gav sig af med både malerkunst, grafik og dekorativ kunst. Som maler har han arbejdet med størst interesse på store figurkompositioner som fx hans tidlige arbejder *Susanne i Badet*, 1893 (tilkendt akademiets lille guldmedalje, Maribo museum) og *Sisyphos*, 1895 (Randers museum) eller kompositioner med bibelske emner som fx alterbilleder til en lang række af vore kirker (bl.a. *Kristus velsigner Børnene* i forskellig komposition til Bangsbostrand, Harboøre samt Simeonskirken i Kbh.; *Kristi Opstandelse* til Hjadstrup kirke på Fyn samt til Lindholm ved Nørre Sundby; *Lovsagn* til Bethesda og i fresco til Garnisons kirke). Desuden har han malet arkitekturbilleder og blomsterbilleder og været en ret benyttet portrætmaler. Blandt hans bedste portrætter kan nævnes *stiftsprovst Helveg*, 1894 og *provst Thorlacius* i Købelev kirke ved Nakskov, *arkitekten, professor Vilh. Petersen*, 1902, som tilhører udstillingskomiteen ved Charlottenborg, samt de fint opfattede portrætter af *billedhuggeren Hansen Jacobsen*, 1892, Vejen museum, og 1906 og det formsikre dobbeltportræt af *kunstneren og hans hustru* fra 1927. For sin mors portræt fik han 1900 Eckersbergmedaljen. – H. var en dygtig grafiker og huskes navnlig for sine udmærkede portrætraderinger. Inden for den dekorative kunst har han bl.a. arbejdet med glasmaleri og glasmosaik (arbejder i Brorsonskirken), Mariendalskirken (syngende engle) og kirken i Skjern; sølv (dåbsfad i Herning kirke udført 1916 af Georg Jensen) og smedejernsarbejder (bl.a. de fire gitre til dronningeporten på Christiansborg), bogkunst (navnlig stempler til bogbind og klistermarmor for Petersen & Pe-

tersen) samt forarbejder til vævninger bl. a. til altertæpper og alterduge. 1892–1905 har H. undervist ved Teknisk skole, var 1908–21 lærer i plantetegning ved universitetet og har desuden haft private elever. H. var medlem af bestyrelsen for Den danske raderforening og for foreningen Kunst for varer. □Selvportr.: Radering 1899. Mal. 1906 og, s.m. hustruen, 1927 (Lolland-Falsters stiftsmus.). Radering, med hustruen, 1928. Radering 1928, 1936, 1939, 1943 og 1947. Mal. udst. 1943. Foto.

Katalog for dødsboauktionen, 1948. – Interview i Berl. tid. 29.10.1943. – Otto Jørgensen: Jens Jørgensen og Karen Kirstine Møller til Katholm og Tyrregården i Følle, 1918 52. Chr. Ottesen: Det kgl. vaishenhus gennem to hundrede år, 1927 302 J. Sthyr: Dansk grafik 1800–1910, 1949 (fot. opr. 1970) 215f. – Breve i Kgl. bibl. og Hirschsprungs saml.

Merete Bodelsen

Hou-Jensen, Hans Marius, 1893–1940, anatom. * 8.5.1893 i Fårevejle, † 16.10.1940 i Kbh., urne på Fårevejle kgd. F: gårdejer Niels Peter Jensen (* 1865) og Anna Sofie Jensen (* 1868). Navneforandring 15.1.1919. ~ 7.6.1924 på Frbg. med Carla Schneider, * 17.3.1897 i Struer, d. af lokomotivfører August S. (1850–1937) og Mette Kirstine Kjeldsen (1859–1915).

H.-J. blev student 1911 fra Roskilde, men tog først lægeeksamen 1921 da han måtte forsøge sig selv ved undervisning og andet arbejde. Efter nogle måneders kandidat tjeneste på Finsen-instituttet hos V. *Rubow rejste H.-J., da der under en influenzaepidemi var lægemangel på Færøerne, til Sandoy og virkede derfra som kommunelæge i første halvår af 1922. S.å. blev han yngste prosekter i mikroskopisk anatomi hos professor Fr. C. C. *Hansen ved universitetets normal-anatomiske museum hvor der dengang kun var to prosekter, den yngste skiftende, den ældste (Aug. Jurisch, 1881–1955) fast ansat i makroskopisk anatomi. H.-J., der som student følte sig tiltrukket af anatomi og 1916–17 var demonstrator anatomia, o: dissektionsassistent hos prosekter, havde nu fået den stilling han ønskede for at kunne dyrke anatomi, og holdt trods de vanskelige arbejdsforhold ud i denne beskedne stilling i elleve år i forventning om at blive professor i Århus hvor der var tale om at oprette et anatomisk institut. 1929 ansattes H.-J. som docent ved Tandlægehøjskolen. Imidlertid døde Fr. C. C. Hansen 1934 uventet, og kort efter udnævntes H.-J., som eneste ansøger, til professor i anatomi ved Kbh.s universitet. I sin prosektertid hvor H.-J. også drev megen privat manuduktion i anatomi skrev han disputatsen *Die Verästlung der Arteria renalis in der Niere des Menschen, ei-*

ne historisch-anatomische Untersuchung (særtryk af Zeitschrift für die gesamte Anatomie, I. Abt. XCI, 1929) som han forsvarede for doktorgraden 1930. N.å. kom *Über die Anordnung der Blutgefäße im Intestinum ileum* og 1934 *Die Papillae foliatae des Menschen*. Disse arbejder som hver på sin måde yder værdifulde bidrag til vor viden om de behandlede emner viser H.-J. som en talentfuld blodkarforsker, en grundig og redelig videnskabsmand af den klassiske deskriptive anatomis og histologis skole.

I H.-J.s år som prosekter var studenternes antal i stærk stigning hvad der gjorde arbejdsforholdene ved det gamle og i mange henseender dårligt indrettede institut stedse vanskeligere, navnlig også fordi der ikke fra Fr. C. C. Hansens side blev gjort noget for at tillempe eller udvide undervisningen efter de med årene forandrede forhold således at uroen om og utilfredsheden med faget stadig i disse år var voksende til trods for at H.-J. loyalt gjorde hvad han kunne for at råde bod derpå. Da H.-J. overtog professoratet gik han straks i gang med at reorganisere undervisningen og instituttet, et kæmpearbejde som han gik til med sin glødende iver for faget og sine store evner som pædagog, støttet af sin mangeårige nøje kontakt med studenterne og viden om deres tarv; hovedparten af arbejdet måtte han selv tage på sig; først 1938 lykkedes det ham at få oprettet en lektorstilling i anatomi og siden yderligere to assistentstillinger ved museet. H.-J. fornyede forelæsningsformen, tilrettelagde det store undervisningsstof på praktisk måde, omorganiserede det histologiske kursus, udvidede den anatomiske studiesal med mængder af nye og for undervisningen anvendelige præparater og begyndte udlån af knogler til studenterne. Desuden gik han snart i gang med forarbejderne til en lærebog i sit fag som han også på talrige studierejser til nordiske og fremmede universiteter havde sat sig grundigt ind i. Studenterne, der tidligere hovedsagelig havde måttet nøjes med privat manuduktion, strømmede nu i overvældende antal til lærestolen i anatomi, og pladsmangelen blev så akut at H.-J. for at alle kunne høre ham, også måtte påtage sig at det arbejde at fordoble sine undervisningstimer. Laboratorierne på instituttet der under hans forgænger havde været strengt lukket for alle ikke ansatte, åbnede H.-J. nu for frivilligt arbejdende videnskabsmænd, bl. a. til at drive antropologisk studier, og han satte også sine assistenter i gang med videnskabelige arbejder. Arbejdet på at få opført et nyt anatomisk institut der havde været stedse mere påkrævet og debatteret i en lang årrække, men under hans forgænger var gået helt i stå, genoptog H.-J. med al sin energi og evne til at samarbejde

med andre, og han lagde megen tid og kraft i sammen med arkitekten K. "Gottlob at udarbejde de detaljerede planer og tegninger til det nye institut som beviledes på finansloven 1939-40, men som han ikke nåede at se fuldført. Det toges i brug 1942 under navnet medicinsk-anatomisk institut og viste sig anvendeligt de følgende næsten 40 år, hvor efterhånden tre sideordnede professorer og adskillige afdelingsledere skulle klare H.-J.s enorme arbejdsindsats. 1980 overflyttedes instituttets virke til Panum-instituttet.

I de få år H.-J. virkede som professor i anatomi fik han således udrettet meget for faget og for undervisningen deri, men tiden hertil måtte han tage fra sit videnskabelige arbejde som han så hen til at kunne genoptage når han havde fået det nye institut åbnet. Ved hele sin færd som videnskabsmand, lærer og menneske, hjertevarm, hjælpsom, klog og stiltfærdig, vandt H.-J. studenternes og sine medarbejders tillid og respekt, så det vakte almindelig sorg da han pludselig døde ved et ulykkestilfælde. H. deltog 1939 sammen med Poul "Nørlund i den fornyede undersøgelse af den formodede jarl af Bothwell ("Hepburn) i Fårevjle kirke og det var i høj grad hans votum der bevirkede at man fastholdt mumiens identitet. □Relief af J. Gudmundsen-Holmgreen (Kbh.s univ.s med.-anat. institut). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1930 182. - O. Waage i Medicineren V, 1940 1-6. Samme i Stud. med. I, 1943 nr. 1 5-12. Larus Einarson i Ugeskr. for læger CII, 1940 1124f. Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. s.å. 139f. Harald Okkels i Nord. medicin IX, Helsingfors 1941 nr. 1 11. Fr. Djørup: Bidrag til anatomiens hist. i Danm., 1970 20.

Otto C. Aagaard*

Houmann, Børge Kruse. * 1902, forlægger, forfatter. * 26.3.1902 i Fredericia (Skt. Michaelis). F: brænderibestyrelse Ludvig Christian Kruse H. († 1934) og Ida Sofie Hansen († 1927). ~ 1946 med læge Birte Høeg Brask, * 23.11.1918 på Frbg. (~ 19.10.1937 på Frbg. (b.v.) med læge Kjartan Munck, 1914-53), d. af laboratorieforsker, cand.mag. Axel Høeg B. (1875-1942) og Emma Brincker (1879-1968).

Efter skolegang i England under den første verdenskrig kom H. til søs som messedreng, blev derefter ansat i Store Nordiske Telegrafskab og var siden en årrække trafikmedhjælper ved De danske Statsbaner. Disse bestillinger var hans levebrød. Hans interesser var litterære og politiske. 24 år gammel sluttede han sig til det kommunistiske parti. Han skrev digte til det socialdemokratiske eftermiddagsblad Klokkeren 5 og udsendte nogle samlinger, skrev også operatøkskter, bl.a. til Jeppe Aakjær's *Jens Langkniv* der

til musik af Paul von Klenau blev opført i Tyskland. Han tilhørte i trediverne den kommunistiske og kulturradikale intelligentsia der i de år gjorde sig gældende i det københavnske åndsliv og i kulturkampen mod nazismen efter dennes magtovertagelse i Tyskland. H.s væsentlige indsats i denne tid blev dog mindre skribentens end administratorens. 1934 blev han forretningsfører for Arbejderforlaget, senere Mondes Forlag, og 1935 forretningsfører for det kommunistiske dagblad Arbejderbladet. Ved siden af dette var han tillige forretningsfører for Riddersalen, under Per "Knutzons" oversat af dette teater, til hvilket han bl.a. oversatte Bert Brecht. Han oversatte også Walt Whitmans Sangen om mig selv, bøger af Upton Sinclair o.a. sociale forfattere og James Joyce's Ulysses; denne og andre papirer gik tabt efter at være beslaglagt af dansk politi. - I sit politiske engagement påtog H. sig i trediverne opgaver der til en vis grad foregreb hans indsats i modstandsbevægelsen under den nazistiske besættelse af Danmark. Han var aktiv i kurértrafik til det tyske kommunistparti i Berlin og til den spanske borgerkrigs demokratiske repræsentanter i Paris. Og skønt det kommunistiske parti som sådant først gik ind i modstandskampen da Hitler i sommeren 1941 brodpagten med Stalin og gik til angreb mod Sovjetunionen, stod H. allerede fra besættelsen den 9. april 1940 for organisationen af en illegal presse. Han blev den ledende person bag udgivelsen af den illegale presses mest udbredte blad Land og Folk og samtidig en af hovedmændene bag opbygningen af den tværpolitiske organisation Frit Danmark og dens illegale blad af samme navn. Da modstandsbevægelsen i foråret 1942 mente at tiden var inde for sabotageaktivitet, havde H. stået i centrum for organisationen af sabotagegruppen BOPA. Da Danmarks frihedsråd blev dannet i efteråret 1943 valgte den kommunistiske partiledelse ham til sin repræsentant i Rådet. H. blev et af frihedsrådets mest aktive medlemmer og undgik gennem hele besættelsen at blive arresteret, skønt han ofte var personligt nærværende under farlige aktioner. Han overholdt imidlertid meget strengt de sikkerhedsregler kampen krævede. Hans identitet forblev en hemmelighed i en sådan grad, at der selv indenfor frihedsrådet kun var en eller to der vidste at „Nielsen“, hans dækningsnavn, stod for H. I overensstemmelse med sit parti havde H. gerne set at modstandsbevægelsen efter befrielsen havde kunnet videreføre et politisk program der navnlig på sociale områder gik ud over selve frihedskampen, ligesom han havde ønsket en større modstandsrepræsentation i den første legale regering. Med det kompromis med de parlamenta-

riske ledere der blev resultatet, vejede politisk realitetssans og hensynet til national enighed dog tungest. Det var her næppe uden betydning at det kommunistiske parti under forhandlingerne også var repræsenteret af en personlighed af H.s karakter. Trods absolutte meninger og et lidenskabeligt engagement var han præget af stor uselvskhed og i sin fremtræden næsten mild af væsen. Ved befrielsen 1945 blev H. chefredaktør for det nu legale kommunistiske dagblad Land og Folk, og ved valget samme efterår blev han medlem af folketinget, et medlemskab der dog kun varede til valget 1946. Efter en halv snes år som bladleder trak han sig tilbage fra det politiske liv 1955, og han har siden helliget sig sin ungdoms interesser for litteraturen og ledelsen af forlaget *Sirius* som han har stiftet. Blandt de mange litterære arbejder og udgivelser har H. i ganske særlig grad beskæftiget sig med Martin Andersen Nexø's liv og forfatterskab. Ved siden af en række mindre skrifter, hvori fremdroges et stort utrykt kildemateriale må nævnes Martin Andersen Nexø bibliografi, 1961, hvis 2. bind udkom 1967, med titlen Talt og skrevet om Martin Andersen Nexø 1899–1964. 1969–72 udgav H. i tre bind Breve fra Martin Andersen Nexø med noter og kommentarer, og som påskønnelse for bl.a. sin indsats i Nexø-forskningen gjorde Kbh.s universitet ham 1973 til æresdoktor. □ Afbildet på Georg Jacobsens mal. af Danm.s frihedsråd under besættelsen, 1951–53 (Fr.borg) og på tegnede og malede forarbejder dertil (sst.). Livsmaske. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1973 170–72. Interview i Land og Folk 25.3.1977. – Aksel Larsen sst. 26.3.1952. Jørgen Hæstrup: Hemmelig alliance I–II, 1959. Peter P. Rohde: Midt i en ismetid, 1970. Frode Jakobsen: I Danm.s frihedsråd I–II, 1975. Mogens Fog: Efterskrift, 1976. Politiken 26.3.1977.

Erik Seidensfaden

Houmark, Jens Christian, 1869–1950, forfatter. * 4.6.1869 i Ålborg, † 30.1.1950 på Frbg., urne på Ordrup kgd. F: koffardikaptajn Andreas H. (1830–80) og Christiane Marie Binderup (1832–1915, ~ 1° med skipper Søren Hansen). Ugift. Allerede som fjortenårig fik H. et par skitser optaget i dagspressen og som femtenårig et skuespil opført på Ålborg teater. Han kom i boghandlerlære, forsøgte sig uden held som skuespiller og gik i stedet over i journalistik. Han begyndte sin journalistiske løbebane ved Aalborg Amtstidende, kom 1899 til hovedstadspressen – København, Politiken – og var fra 1921 knyttet til Det Berlingske Hus i hvis aviser han vedblev at skrive til sin død. Sit skønlitterære forfatterskab indledte han 1908 med romanen *Der Syn-*

dens Barn, efterfulgt af *For Guds Aasyn*, 1910 hvori han med den af tidens moralbegreber nødvendiggjorte diskretion skildrede et homoseksuelt forhold mellem to unge mænd. H. var en stor beundrer af Herman Bang som han også personligt stod nær, og hvis impressionistiske fortælle teknik han var påvirket af – fx i *For de Andre*, 1913 og *Veje, der skilles*, 1915. I teaterromanen *Blodets Børn*, 1916 gav han et hektisk billede af skuespillerlivet på og uden for scenen, og med *Byens Hævn*, 1917, forlod han skønlitteraturen. Det var skæbner og konflikter fra hverdagslivet han skildrede, især sådan som det levedes i den danske provinsby. I blandingen af sentimentalitet og ironi og ved sansen for den effektfulde replik og den dramatiske situation var han en temperamentsbeslægtet lærling af Herman Bang. Den samme artistiske evne udnyttede han i sin journalistik. Han dyrkede især interviewet hvor den pointerede karakteristik kunne nærme sig perfidi, og hvor de hastige replikskifter var på én gang livfulde og manierede. Et udvalg af hans interviews kom 1938 i bogen *Han spurgte – de sagde*. De originale træk i H.s personlighed gjorde ham med årene til ikke så lidt af en „figur“ – et image han selv holdt i live bl.a. ved de oplæsninger hvori han højt op i alderdommen fandt udtryk for de sider af sit talent teatret ikke kunne bruge. Kort efter hans død 1950 kom erindringsbogen *Timer, der blev til Dage* og bekendelsesskriftet *Naar jeg er død* der begge kredser om hans skæbne som homoseksuel – med den fortællelse og forfølgelse han samtidig protesterede mod og kapitulerede for: „Vi skal ikke føle det som en skamlet, at vi er fødte til ensomhed, men vi skal domme os selv alvorligere og strengere, end vi dommer andre“. □ Afbildet på tegn. af H. Jensenius 1920 og 1923 (Fr.borg). Maske af K. Nellemose, 1929. Tegn. af Carl Jensen udst. 1929. Linoleumssnit af K. J. Almquist 1929, 1937, 1938 og 1953. Buste af Knud Gleerup, 1931, og af Viggo Jarl. Mal. af Chr. Aigens (Nordjyllands kunstmus.; hotellet i Kerteminde). Tegn. af Emiel Hansen (Fr.borg) og af Otto Christensen. Tegn. (Kgl. bibl.). Karikaturer af bl. a. Sophus Jürgensen. Foto.

C. H.: *Timer, der blev til dage*, 1950. Samme: *Når jeg er død*, 1950 (selvbiogr.). – Chr. Rimestad i *Spectator*, 1917 348–58. Sv. Lange: *Meninger om lit.*, 1929 53f 101–03. Rob. Schyberg: *Billeder på væggen*, 1941 210f. Andr. Vinding: *Sorgløse tider*, 1942 40 156–63. Fr. Hegel: *Erindr.* I, 1946 222–25. Olaf Fonss: *Fra Dagmar-teatrets glansperiode*, 1949 250–52. Clara Pontoppidan: *Eet liv – mange liv* II, 1950 146f (ny udg. I. 1965 305f). – *Papirer* i Kgl. bibl.

Jens Kistrup (Peder Hesselaa)

Howardy G.

Howardy, Gert, 1863–1932, orientalist. * 29.5. 1863 i Bysted, Salling, † 20.3.1932 i Kbh., begr. sst. (Bispebjerg). F: møllelejer, gårdmand Anders Christian Thomsen (1822–77) og Maren Christensdatter (1826–76). Navneforandring fra Andersens 17.5.1901. ~ 18.1.1899 i Kbh. (Johs.) med Marie Johanne Larsen, * 1.4.1873 i Kbh. (Trin.), † 30.7.1943 på Frbg., d. af vognmand Anders L. (1841–1905) og Maren Thrine Nielsen (1836–1906).

H. tog skolelærereksamen 1884 fra Gedved og var derefter lærer ved Mørke højskole til 1885. Han blev student 1888 fra v. Westens institut og 1893 cand.theol. 1896 blev han sognepræst i Torsted og Hover, 1902 i Helnæs, 1918 i Sønderup og Suldrup, tog sin afsked 1920. Besjælet af en levende interesse for at finde bekræftelse på meddelelserne i den gamle hebraiske litteratur om de vestasiatiske oldtidslande gav han sig til at studere assyrisk, bl. a. hos professor Valdemar "Schmidt, men i øvrigt mest ved selvstudium. Studierejser foretog han til London 1908, Berlin 1913 og 1930, til Ægypten, Palæstina, Syrien 1929. For studiet af assyrisk udgav han en særdeles nyttig håndbog *Clavis cuneorum*, 1904–33, en praktisk ordnet „nøgle“ til kileskrifttegnene hvori der gives en oversigt over kileskrifttegnene og deres sammensætninger med angivelse af deres betydninger samt deres syllabiske og logografiske værdi, altså på én gang en tegnsamling og en ordbog. 1901 og 1904 skrev han en række artikler i Højskolebladet om *Kileindskriftterne og det gamle Testamente*. 1907–10 udgav han *De gamle Østerlande I–II* (2. udg. 1929–31), en god populær oversigt over udgravningerne i Babylonien, Assyrien og omliggende lande, og 1925 en lignende god, belærende oversigt i *Fra Faraos Land. De vidunderlige Opdagelser og Udgravninger i Ægypten*. 1926 udgav han en oversættelse fra grundteksten af den gammelbabylonske *Hammurabis Lov* (2. opl. 1936). Endelig har han også leveret populær-videnskabelige bidrag til en række blade og tidsskrifter, bl.a. Dansk Tidsskrift, Gads danske Magazin m. fl. □Foto.

Politiken 11.11.1905. C. Fossey i Revue critique d'histoire et de lit., n.s.LIX, Paris 1905 142f. A. H. Sayce i The expository times XVI, Aberdeen s.å. 286f. V. Schmidt i Højskolebl. s.å. 131–33. Skive folkebl. 20.12.1907. Studenterne fra 1888, ved L. F. la Cour, 1913. O. E. Ravn i Berl. tid. 23.3.1932. A. Noesgaard i Folkeskolen 1932 290f. B. Landsberger i Zeitschr. für Assyriologie, N. F. VII, Berlin 1933.303.

*Fr. de Fonsenay**

Hove, Ove, * 1914, boligminister. * 17.5.1914 i Skive. F: sadelmager Johannes P. H. (1884–1959) og Thora Østergaard (1889–1967). ~ 2.10.

1938 med Mette Kirstine Hasselbalch, * 27.3. 1909 i Hemstok, d. af gårdejer Severin H. († 1967) og Maria Melballe († 1966).

H. stod efter at have taget realeksamen 1930 i murerlære 1930–34, blev derefter bygningskonstruktør 1938. Efter en kort ansættelse hos bygningsinspektøren i Ålborg var han 1939–41 elev på kunstakademiets arkitektskole. Fra 1941 var han ansat hos stadsingeniøren i Skive, indtil han 1946 åbnede selvstændig arkitektforretning der. Jævnside med dette var han 1955–57 boligministeriets konsulent i byggerationalisering; denne side af byggeriet fik sammen med kvalitet og byggeøkonomi i stigende grad hans interesse og førte til at han 1957 gik over i Byggecentrum som informationschef, fra 1961 administrerende direktør. H. viste sig iderig, tillidsskabende og indsigtfuld under arbejdet med opbygningen af den store, forbrugerrettede informationsorganisation og blev flittigt benyttet af det offentlige som rådgiver i byggeanliggender. – Det var en overraskelse da han i februar 1977 blev boligminister i ministeriet Anker Jørgensen III. H. havde siden ungdommen været socialdemokrat, men ellers ikke taget del i politisk arbejde. Han faldt hurtigt til i politikerkredsen, men ved dannelsen af SV-regeringen i september 1979 gled H. ud. Hans politiske indsats blev således kort og kunne ikke sætte sig spor. Efter at være trådt tilbage blev H. på ny leder af Byggecentrum og har ikke mindst interesseret sig for byggeriets eksportside. – R. 1971. □Foto.

Berl. tid. 31.1.1975. Politiken 25.2.1979.

Vagn Dybdahl

Hove, Richard, 1892–1965, musikhistoriker, møller. * 6.2.1892 i Thisted, † 6.9.1965. F: direktør Anders Tøfting H. (1858–1933) og Helene Marie Kirstine Jørgensen (1866–1941). ~ 27.5.1917 i Århus med Anna Elise Schiøler, * 3.7.1894 i Kbh., d. af residerende kapellan, senere biskop i Århus Thomas Larsen S. (1861–1939) og Anna Ernestine Syberg Petersen (1866–1937).

H. blev student 1909, privat dimitteret, og fik derefter musikundervisning hos Augusta Marie, Victor og Axel Schiøler. 1911 kom han i handelslære og opholdt sig 1912–13 i Hamburg hvorefter han blev ansat på Thisted Dampmølle hvor han 1931 blev meddirektør, 1933 enedirektør. Opholdet i Hamburg var i musikalsk henseende meget berigende for ham og bragte ham i kontakt med den nye musik. Hjemkommen til Thisted tog han straks aktivt del i det musikalske liv i Nørrejylland og var bl.a. i 1920'erne dirigent for Amatororkestret (et fuldtalligt symfoniorkester) i Ålborg. Samtidig begyndte han i forskelli-

ge tidsskrifter og aviser at forfægte sine specielle musikalske ideer. Efterhånden koncentrerede det sig om en kamp for det nutidige og nationale i musikken hvilket stærkest kommer frem i hans artikel *Det grønne Træ og det tørre* i tidsskriftet *Den ny Tid*, 1925. I årene derefter førte han, navnlig i forskellige provinsblade, en stærk og vedholdende kampagne mod kammersanger Emil *Holms „nationale og romantiske Musikopdragelse af det danske Publikum“. Et bredt anlagt arbejde om den romantiske musiks historie i Danmark resulterede 1934 i en monografi over *J. P. E. *Hartmann*, først trykt om artikler i *Dansk Musik Tidsskrift*. Bogen er en gennemgang af Hartmanns værker og en påvisning af deres store nationalt kulturelle og musikalske værdi. Senere skrev H. adskillige større artikler om den nyere tids komponister, således Hilding Rosenberg i *Levende Musik I*, 1942, Gabriel Fauré i *Dansk Musik Tidsskrift*, 1943 og Wilhelm Stenhammer i *Nordisk tidsskrift*, 1936. Blandt de forskellige hverv, H. i tidens løb har haft kan nævnes: medlem af Thisted Elektricitetsværk fra 1943, bestyrelsesmedlem i Sømmenslutningen af danske handelsmøller, i Thisted museum, i centralbiblioteket for Thisted by og amt, stifter af og sekretær for Foreningen Nordens Thisted afdeling. □Foto.

H. Bonde-Henriksen i *Berl. tid.* 5.2.1952. – Papirer i Kgl. bibl.

*Sven Lunn**

Hovgaard, Andreas Peter, 1853–1910, søofficer, polarrejsende. * 1.11.1853 i Århus, † 15.3.1910 i Kbh., begr. sst. (Ass.). F: adjunkt, senere overlærer Ole Anton H. (1821–91, ~2° 1876 med Camilla Elise Broberg, 1833–1919) og Louise Charlotte Munch (1823–72). ~24.11.1880 i Kbh. (Holmens) med Sophie Christiane Nielsen, * 13.10.1856 på Frbg., † 28.9.1934 i Kbh., d. af kgl. fuldmægtig, kancelliråd Mogens Carl N. (1817–75) og Juliane Dorothea Mansfeldt (1824–1919). – Bror til William *H.

H. blev sekondløjtnant i flåden 1874, premierløjtnant 1876, gennemgik hærens officerskoles ældste klasse 1876–78, blev kaptajn 1888, kommandør 1901. Som ung løjtnant deltog han i egenskab dels af skibsofficer, dels af magnetiker og meteorolog i A. E. Nordenskiöld's færd med Vega norden om Europa og Asien, af hvilken han selv har givet en populær skildring i bogen *Nordenskiöld's Rejse omkring Asien og Europa*, 1881, og blev derved i høj grad grebet af lyst til arktisk rejselev. Omhyggelige studier havde ført ham til den antagelse at der nord for Kap Tjeljü-

skin, Asiens nordligste spids, måtte findes en landmasse som strakte sig op mod Franz Joseph land og Nordpolen, og ved statstilskud og private velynderes, særlig grosserer Augustin *Gaméls, understøttelse, fik han nu udrustet en ekspedition som under hans ledelse skulle gå gennem Det kariske hav (Kara havet), opsøge det formodede land og derfra foretage et fremstød mod de ukendte egne i nord. Ekspeditionen afrejste 1882 med dampen *Dijmphna*, men havde næppe midt i okt. nået Det kariske hav, før skibet under forsøg på at hjælpe et par indefrosne dampere med en hollandsk ekspedition om bord selv kom i besæt og under stadig fare for at blive knust drev om i isen næsten et år, før det i slutningen af sept. 1883 slap fri. Det havde da mistet skruen, og en stor del af provianten var opspist, idet man havde måttet optage mandskabet fra et af hollændernes fartøjer som var skruet ned juleaftens dag. Der var derfor ingen anden udvej end at tiltræde hjemrejsen. Ekspeditionen som H. beskrev i *Dijmphna-Expeditiionen 1882–83*, 1884 var for så vidt mislykket, men havde dog bragt et rigt biologisk og hydrografisk udbytte, ligesom også H.s hypotese om land nord for Kap Tjeljüskin siden er blevet bekræftet ved opdagelsen af Sévernaja Semlja. H. opgav derefter alle tanker om arktiske ekspeditioner. 1884–85 var han med skonnerten *Ingolf* til Vestindien og 1885–86 med krydsersregatten *Fyen* til Middelhavet. 1887 var han næstkommanderende i kongeskibet *Dannebrog*, 1888 adjutant hos eskadrechefen, førte 1890–93 DFDS' postdamp *Thyra* til Island og Færøerne, hvorunder han gjorde sig bemærket ved sin dristige og altid heldige issejlad. 1896 blev han chef for torpedobådsdelingen og udførte isbrydning i danske farvande 1897 med skonnerten *Absalon*. Han blev chef for krydsersen *Hejmdal* 1901 under togt til Island, 1901–04 var han chef for den flydende defension. Som chef for panserskibet *Olfert Fischer* ledsagede han 1905 kong Håkon VII til Norge. H. blev kongens jagtkaptajn 1906 og ledsagede Frederik VIII på rejsen til Island og Færøerne 1907 om bord på S. S. *Birma*. H.s tidlige død var utvivlsomt et tab for marinén. Han var meget vellidt på grund af sit sympatiske væsen, meget velbevaget og i besiddelse af stor arbejdssevne. Mange unge søofficerer så i ham den naturlige leder af flåden i en krigssituation. Af sin samtid blev han mindet som en fremragende repræsentant for det danske søofficerskorps. Fra 1901 var han medlem af værftskommissionen og marinens forfremmelsesråd. Formand for Søofficersforeningen 1907–09. – R. 1880. F.M.I. 1883. DM. 1904. K.² 1907. □Træsnit af H. P. Hansen, 1880. Afbildet på et par

Hovgaard, A. P.

træsnit af ekspeditionen og på et par gruppebil-
leder i træsnit 1880. Træsnit 1883. Tegn. af So-
phus Jürgensen, 1909.

Berl. tid. 16.3.1910. Politiken s.d. Gustav Holm i Ill. tid.
27.3. s.å. Oscar Nordqvist i Ymer XXX, Sth. 1910 301-
04. Tidsskr. for søvæsen, 1911 43-47. R. Steen Steen-
sen: Den nordlige søvej, 1957 82-88.

Hans Chr. Bjerg (Kaj Birket-Smith)

Hovgaard, Georg William, 1857-1950, søofficer,
marinetekniker. * 28.11.1857 i Århus, + 5.1.1950 i
Columbia Heights, Brooklyn, USA. F: overlærer
Ole Anton H. (1821-91, ~2ⁿ 1876 med Camilla
Elise Broberg, 1833-1919) og Louise Charlotte
Munch (1823-72). ~9.9.1896 i Kbh. (Frue) med
Marie Ludolphine Elisabeth Nielsen, * 25.12.
1873 i Kbh. (Garn.), + 4.5.1956 i New York, d. af
ritmester, senere oberstløjtnant Mogens Mathias
Christian N. (1831-1903) og Sophie Nyegaard
(1832-95). - Bror til A. P. *H.

H. blev kadet 1875, sekondløjtnant med Gerners
medalje 1879, premierløjtnant 1881, kaptajn
1897 og tog sin afsked fra søværnets officers-
korps 1905. H. deltog 1880-81 i fregatten Jyl-
lands togt til Vestindien. Han var atter på togt til
Vestindien 1882-83, denne gang med fregatten
Sjælland, hvorunder det var hans opgave sam-
men med observatør C. F. *Pechüle at foretage
Venuspassageobservationer fra et observatorium
på Sct. Croix. H. viste meget hurtigt fremragen-
de evner for matematik og tekniske spørgsmål
og 1883-86 blev han uddannet som skibskon-
struktør ved Royal Naval College i Greenwich.
1886-87 var han atter på togt til Vestindien med
fregatten Jylland, i øvrigt dette skibs sidste togt.
Han var næstkommanderende i skonnerten Ab-
salon 1889 og eskadreadjudant 1890, 1891-95 in-
spektionsofficer ved de tekniske fag på orlogs-
værftet, samtidig lærer i teknologi ved skolen for
skibsbygning og maskinvæsen i hvilken forbin-
delse han udarbejdede en lærebog i teknologi
(1891). 1892 var han næstkommanderende i
skonnerten Diana på et togt til Island og Fær-
øerne. H. arbejdede på orlogsværftet nært sam-
men med direktøren K. C. J. *Nielsen, og da
denne i 1895 blev direktør for Burmeister &
Wain A/S fulgte H. ham, trådte uden for num-
mer og blev underdirektør ved dette firmas
skibsværft i Kbh. Denne ansættelse blev imidler-
tid en skuffelse for H., rammerne var for små for
ham og forretningsgangen i en civil virksomhed
fandt han sig ikke til rette i. Han indtrådte der-
for 1897 atter i søofficerskorpset. Der var på det-
te tidspunkt ikke nogen teknisk stilling ledig,
hvorfor han beordredes med krydserfregatten
Fyen til Middelhavet 1898-99. H. var derefter
adjutant hos marineministeren 1901. S.å. trådte

han uden for nummer og blev ansat ved Institute
of Technology, Massachusetts, som professor i
krigsskibsbygning (naval design) og lærer i an-
vendt matematik. Han virkede som sådan frem
til 1933 hvor han gik af pga. alder. 1933-34 vir-
kede han som privatdocent ved instituttet.

Efter at være blevet uddannet i England begynd-
te H. at fremkomme med en række vurderinger
af den på dette tidspunkt meget kraftige udvik-
ling inden for krigsskibsbygning. I en større af-
handling (Tidsskrift for Søværnen 1888) fremkom
han med et forslag til en helt ny skibskonstruktio-
n som han kaldte „overfladebåde“, en slags tor-
pedobåde der kunne bevæge sig med det meste
af skroget under vandoverfladen. Tanken bag
denne konstruktion var bl. a. at løse visse takti-
ske ulemper som den fremkomne, og gængse
torpedobådstype havde. H.s konstruktion der
også blev fremlagt for engelske marinekredse fik
senere betydning ved udformningen af den mo-
derne undervandsbåds tryksskrog. Til Tidsskrift
for Søværnen leverede H. flere teknisk set interes-
sante afhandlinger. Hans foretrukne studieemne
var undervandsbåden der i slutningen af 1800-
tallet først var i sin vorden. 1892 indsendte H. en
prisbelønnet afhandling om *Undersøiske Baades
Udvikling* til Søe-lieutenant-selskabet og arbejdede
ihærdigt men forgæves på at få indført under-
vandsbåde i det danske søværn. Allerede 1887
havde han udsendt bogen *Submarine Boats* og
var i internationale kredse en anerkendt ekspert
i undervandsbådes specielle konstruktionspro-
blemer. Årsagerne til at H. forlod Danmark må
søges i at forholdene her var for små for en
mand med hans tekniske viden. Der var ikke
økonomisk mulighed for at realisere hans forskel-
lige tekniske forslag. Dette havde bl.a. sin
grund i at søværnet i slutningen af 1800-tallet
politisk set befandt sig i en ugunstig stilling. H.
der foruden at beskæftige sig med tekniske pro-
blemer indgående arbejdede med strategiske,
hvilket flere store artikler i Tidsskrift for Søvær-
nen viser, var skuffet over den manglende og ef-
ter hans mening nødvendige udbygning af flå-
den.

I USA gjorde man brug af H.s evner og han kom
i høj grad til at præge den tekniske udformning
af de amerikanske krigsskibe op til og under før-
ste verdenskrig. Flere vægtige artikler og indlæg
var med til at slå hans navn fast. 1915 udkom
bogen *Structural Design of Warships* der er et af
hans hovedværker og som i 1940 udsendtes i 2.
udgave. Ved USAs indtræden i første verdens-
krig blev H. med rang af captain knyttet til den
tekniske afdeling i det amerikanske marinemi-
nisterium 1917-18. 1919-26 var han teknisk konsu-
lent for marineministeriet der atter kaldte på

ham efter 1935. I denne forbindelse var han rådgiver vedrørende luftskibe. 1937–38 sad han, der på dette tidspunkt var omkring 80 år, i en regeringskomité til bedømmelse af nye krigsskibe. 1920 udkom to andre af H.s hovedværker, nemlig *General Design of Warships* og *Modern History of Warships*. Den sidste anses for at være en klassisk fremstilling og er 1972 blevet genudsendt. H. modtog en lang række æresbevisninger. 1888 blev han optaget i British Institution of Naval Architects, modtog selskabets guldmedalje 1917 og blev æresmedlem 1944; medlem 1902 af American Society of Naval Architects and maritime Engineers, 1921 af American Geographic Society. 1929 blev han udnævnt til æresdoktor ved Polyteknisk læreanstalt i Kbh. i forbindelse med dennes 100 års jubilæum. S.å. blev han medlem af National Academy of Sciences, Washington. 1934 blev H. æresdoktor ved Stevens Institute of Technology, Hoboken, New Jersey. Han holdt gennem årene stadig forbindelsen med Danmark vedlige, fulgte den strategiske og politiske udvikling i landet og opretholdt kontakten med tidligere officerskolleger under besøg i Danmark. 1911 kom han i bestyrelsen for American-Scandinavian Foundation i hvilken han lagde et betydeligt arbejde. Han blev senere her æresformand for ansøgningskomiteen og modtog 1949 en guldmedalje for sine fortjenester. Den dansk-amerikanske interesse gav sig udslag litterært i bogen *The Voyages of the Norsemen to America*, 1914. – H. interesserede sig fra sin ungdom for sport som han selv langt op i årene fortsat udøvede. Han har om sit syn på sportens betydning udsendt bøgerne *Sundhed og Kundskaber*, 1886, og *Sport*, 1888. H. er vel nok den danske søofficer der har været mest kendt i udlandet. Ud over et fremragende matematisk talent lå hans force i at han i sig forenede sejlskibstidens sømandsuddannelse med et kendskab til den sidste nye tekniske udvikling inden for moderne krigsskibsbygning. – R. 1904. K.² 1927. □Buste af Annette Leigh-Smith, f. Hovgaard, 1936. Foto.

Burmeister & Wain, ved Andr. Bruun, 1906. Johs. Steenstrup i Hist. t.8.r.v. 1914–15 457f (anm. af The voyages of the Norsemen). Boston transcript 16.2.1921. Henry G. Leach i The American-Scandinavian review XV, N.Y. 1927 74–78. C. M. Simmers i Danmarks-posten, 1947 nr. 10–11 5f. P. Ipsen i Tidsskr. for søvæsen, 1950 35–37. R. Steen Steensen: Vore undervandsbåde, 1960 66–68 86f. Hans Garde og Hans Chr. Bjerg: Torpedobåde gennem 100 år, 1979 29–32. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Hans Chr. Bjerg

Howitz, Frantz Gotthard, 1789–1826, læge. * 25.12.1789 i Kbh. (Fred. ty.), + 3.4.1826 sst.

(Frue), begr. sst. (Ass.). F: stadsmægler, senere købmand og postekspeditor i Dansk Vestindien Johann Heinrich H. (1755–1806) og Øllegaard Christiane Kreuzfeld (1767–1831). ~ 7.11.1823 i Kbh. (Holmens) med Juliane Elisabeth Branner, * 28.4.1798 i Kbh. (Fødsst.), + 27.3.1860 sst. (Frue), d. af løjtnant, klædefabrikant, ejer af Jonstrup Johan Jacob B. (1773–1804) og Petrine Lassenie Joachime Billeschou (1779–1840). – Farbror til Frantz *H. og G. *H.

H. der var den tredje af ti søskende lagde allerede som dreng og ungt menneske usædvanlig begavelse for dagen, og ved flid og energi gennemførte han trods meget vanskelige økonomiske forhold i forældrenes hjem at blive student fra Metropolitanskolen (1807). Hans lobebane var kort, præget som han var allerede fra ynglingeårene af sygdom der beredte ham en tidlig død. 1812 tog han medicinsk embedseksamen og fungerede derefter som kandidat ved Frederiks hospital og samtidig som distriktslæge i Kbh. 1813 vandt han universitetets guldmedalje og tog 1814 licentiat- og 1815 doktorgraden i medicin. Kort efter foretog han en treårig studierejse til Tyskland, Schweiz, Italien, Frankrig og England hvor han studerede medicin, kemi og fysik. Kort efter sin hjemkomst blev han (1819) efter O. H. *Mynsters død udnævnt til prof. extraordinarius i farmakologi og retsmedicin og ansattes samtidig som læge ved Tugt-, rasp- og forbedringshuset på Chr.havn. Han har efter samtidiges beretning været en fremragende lærer der også på grund af sin interesse og venlighed over for studenterne var højt agtet og elsket af dem. Han var levende videnskabeligt og socialt interesseret og henledte ved en større afhandling (Bibliothek for Læger, 1821) om de nye engelske feberhospitaller opmærksomheden på en række hygiejniske indretninger som derefter af J. D. *Herholdt (1764–1836) blev indført på Frederiks hospital. Trods hans få virkeår står hans åndelige fysiognomi skarpt markeret gennem et par afhandlinger fra 1824 *Om Afsindighed og Tilregnelser* og *Determinismen eller Hume imod Kant*. Hvad der navnlig forundrer er den frigjorthed hvormed H.s opfattelse af sindssygdom og forbrudelser virker på et tidspunkt da ikke blot teologien men også psykologien og juraen, ja vel også til en vis grad medicinen betragtede psykiske processer, normale såvel som patologiske, som relativt selvstændige „sjælelige“ fænomener. I modsætning hertil var H. overbevist om, at enhver psykisk proces og herunder også de forskellige grader af „afsindighed“, havde sit ganske bestemte (ætiologiske) grundlag i en materielt definerbar (om end i øjeblikket måske upåviselig) tilstand af legemets organer, særlig hjernen.

Howitz, F. G.

H. der 1821 var blevet medlem af sundhedskollegiet og dels herved, dels som professor i retsmedicin var ført ind på undersøgelser over tilregnelighedsspørgsmål, gav allerede 1822 herom en meddelelse i Kbh.s medicinske selskab og udarbejdede derefter den foran omtalte første afhandling der 1824 med undertitlen *Et Bidrag til Psychologien og Retslæren* tryktes i A. S. Ørstedes Juridisk Tidsskrift. Ifølge sin naturalistiske eller fysiologiske opfattelse betragtede H. viljeslivet som betinget af hjernens tilstand der igen er afhængig af anlæg (arvede) og ydre kår. Han går derfor imod „det Kantske Dogme“ om „Viljens Frihed“ der på dette tidspunkt vel så godt som enstemmigt var accepteret og bl.a. spillede en stor rolle for juristernes opfattelse af tilregnelighed. Mens den første, forsigtigt udformede, afhandling blev velvilligt modtaget, særlig af tidsskriftets redaktør, var dette alt andet end tilfældet med skriftet om determinismen. Nu mødte en skare af tidens førende mænd inden for åndslivet op: foruden A. S. Ørsted J. P. Mynster, F. C. Sibbern, P. Hjort og J. L. Heiberg (1791–1860) for i stadig mere og mere heftige ord at bebrejde H. hans „materialistiske“ livsanskuelse, hans mangelfulde kendskab til og opfattelse af filosofiens grundsætninger etc. Navnlig hos Mynster og P. Hjort bliver replikken næsten pinlig i sin ubeherskhed, efterhånden som polemikken skrider frem, mens H. i sine svar (samlet i „Determinismen“) bevarer ro og værdighed, selv om det nu og da ingenlunde skorter på skarphed. Striden må have optaget samtiden i høj grad, og endnu så sent som 1866 førte den til at universitetet som prisopgave udsatte en undersøgelse af „hvorvidt den i vor Litteratur i sin Tid førte Strid om den frie menneskelige Villies Realitet kan siges at have ført til et blivende og udtømmende videnskabeligt Resultat“. Opgaven blev besvaret af den da 26 år gamle H. Høffding, der erhvervede guldmedaljen (afhandlingen er aldrig offentliggjort). Hvad man først og fremmest beundrer hos H., er hans fremragende stilistiske evne, hans klarhed og logik, men hele striden må vistnok nu siges til en vis grad at have været en kamp mod vejrmøller. Problemet om „viljens frihed“ er uløseligt, eller rettere sagt, det kan med samme ret besvares bekræftende og benægtende. Ikke desto mindre er H.s to skrifter i høj grad læseværdige og virker ved deres friskhed, det elegante sprog og vid forenet med en umiskendelig idealisme, mærkeligt ude af tiden. Uden nærmere kendskab ville man være tilbøjelig til at datere deres tilblivelse et par menneskealdre senere. Striden og den dermed forbundne anspændelse tog vistnok temmelig hårdt på H.s i forvejen svage helbred. 1825 blev han ansat som

reserveaccoucheur ved Fødselsstiftelsen, men kom aldrig i funktion; han døde n.å. □Tegning.

Selvbiografi i Acta solennia i anledn. af kroningsfesten, 1815 34–36. – J. C. L. Lengnick: Genealogier, 2. saml., 1858 II. Th. Hauch-Fausboll: Slægthåndbogen, 1900 429–33. Telegraphen V, 1825–26 519–23. Dansk lit.tid. 1826 301–03. Bibl. for læger VII, 1827 134–48. J. P. Mynster: Medd. om mit levnet, 1854 224f. Oluf Thomsen: F. G. H. og hans strid om „Villiens frihed“, 1924. S. Aa. Gammeltoft: Farmakol. undervisning ved Kbh. univ., 1952 34–36. – Papirer i Kgl. bibl.

Oluf Thomsen*

Howitz, Frantz Johannes August Carl, 1828–1912, kirurg, gynækolog. * 7.12.1828 på Klintholm, Møn, † 23.12.1912 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: forvalter på Klintholm (tidl. på Bremersvold), senere godsforvalter og klosterskriver på Vemmetofte, justitsråd Daniel Christian Bonaventura H. (1792–1860) og Ane Johanne Kirstine Repholtz (1798–1875). ~ 8.1.1898 på Frbg. med Helene Cæcilie Jacobson, * 10.8.1864 i Kbh. (Holmens), † 5.1.1958, d. af løjtnant i marinen, senere kontreadmiral Georges Johan Jakob Preben J. (1832–97) og skuespiller Frederikke Louise Amalie Larcher (Louise Jacobson) (1834–1922). – Bror til G. H. Brorson af F. G. H.

H. blev student 1846 fra Metropolitanskolen og tog lægeeksamen 1853, men deltog forinden frivilligt i krigen 1848–50, bl.a. som underlæge ved Fredericia 6.7.1849. 1853 brød koleraen ud i Kbh., og mens H. var kandidat på Frederiks hospital (1853–55) var han samtidig koleralæge. Han rejste derpå 1855–56 til udlandet, bl.a. Paris og Bruxelles, for at studere fødselshjælp og kvindesygdomme. Ude i verden var på den tid J. P. Semmelweis' lære om at barselsefeber skyldtes smitstof som overførtes til den fødende af de ved fødselen assisterende, så småt begyndt at blive diskuteret og fik en tilhænger i H. Efter hjemkomsten var H. kandidat ved Fødselsstiftelsen 1856–57 og derefter reservemedicus ved Frederiks hospital 1857–59. Hans disputats *Om Ventilationen af Hospitaler*, 1857, drejer sig om hvorvidt hospitalssygdommene kan undgås ved bedre ventilation og har næppe været uden del i hans senere sejrriige virke som underlivskirurg. Fra 1860 læste H. som privatdocent over kvindesygdomme, og 1860–63 var han underaccoucheur hos professor Carl Levy. Under krigen 1864 fungerede han som lazaretoverlæge i Kbh. På fødselsstiftelsen døde stadig flere fødende af barselsefeber, og H. der var medredaktør af Hospitalstidende 1858–59 og 1862–66, skrev deri 1864 sin artikel *Om Fødselsstiftelser*, forfægtende Semmelweis' contagiositetsteori, i skarp modsætning til den hos autoriteterne herskende lære om

at barsel-feber var af miasmatiske oprindelse, og skyldtes atmosfæriske indflydelse. H. forlangte en kommissionsundersøgelse af forholdene på Fødselsstiftelsen og kæmpede med sit skarpe vid en hård kamp i medicinsk selskab og Hospitals-tidende, bl.a. mod Levy og underaccoucheuren A. *Stadfeldt. Kommissionen nedsattes, og H. fik medicinsk selskabs tak og påskønnelse, men imidlertid døde Levy, og i konkurrencen om overaccoucheurposten 1866 sejrede Stadfeldt til trods for at H. almindelig erkendtes for at være ham overlegen i naturlig begavelse, originalitet og kritisk sans. I udfaldet var H.s skarpe kritik af autoriteterne og Fødselsstiftelsen næppe uden del, og selv om H. der – som udviklingen viste – havde kæmpet for den retfærdige sag, vel blev bitter over nederlaget, lammedes han dog ikke i sin arbejdsevne, men anspreddes til at koncentrere sig om kvindesygdomme og den operative gynækologi hvis fanebærer og fører han da også blev, til trods for at han ikke havde egentlig kirurgisk uddannelse. Allerede 1863 havde han som den første i Danmark udført en ovariotomi (fjernelse af æggestokvulst); og vel døde alle de første patienter – det var jo i den før-antiseptiske tid – men trods stærk kritik og modstand kæmpede H. med ukuelig energi og optimisme videre for berettigelsen af de store underlivsoperationer, og han sejrede helt efter indførelsen af den Listerske antiseptik. Med rette kaldes H. derfor Nordens første gynækolog og underlivskirurgiens grundlægger i Danmark. Til sin kirurgisk-gynækologiske privatklinik føjede H. snart en service på Diakonissestiftelsen og på Frbg. hospital som han ledede til 1903. Sin sidste underlivsoperation foretog han 1907, 78 år gammel. Fra hele Norden strømmede elever og patienter til ham, og hans omsorg for patienterne var utrættelig både ved nat og dag. Foruden at være en ualmindelig fin diagnostiker og en meget heldig operator var H. en glimrende klinisk lærer, og hans glødende interesse for faget anspreddes hans elever (af de fremmede danske kan nævnes J. *Kaarsberg og Leopold *Meyer) til praktisk og litterært arbejde. H.s egne gynækologiske af-handlinger begyndte 1860, og siden offentliggjorde han en mængde arbejder i forskellige lægevidenskabelige tidsskrifter, navnlig i de af ham selv, med skandinavisk medredaktion, ud-givne ti bind Gynækologiske og obstetriciske Meddelelser 1877–93 der blev samlingsstedet for den nordiske gynækologiske litteratur. Af H.s resultater fra de senere år bør nævnes at han som den første 1892 viste, at myxødem kunne helbredes ved indgift af skjoldbruskkirtel, en behandlingsmåde der afløste de tidligere indsprøjtninger af kirtelekstrakt, og som siden har holdt

sig. H. nærede tidligt stor interesse for kræftbe-handlingen, gjorde selv forsøg med frysning af kræft med chlorætyl og forsøgte straks at anvende de nyopdagede røntgenstråler. Fra 1905 var han en virksom forstander for kræftkomiteen. Som udslag af sin store humane interesse og gamle kærlighed til obstetrikken oprettede H. 1896 det fødehjem på Frbg. der efter hans død kaldtes Frantz Howitz' fødehjem (ophørt 1942). H. var – foruden forskellige kollegiale tillids-hverv – formand i medicinsk selskab 1873–74 og 1879–82. 1897 udgav han sammen med Leopold Meyer en lærebog i gynækologi, og 1898 stiftede han, ligeledes sammen med Meyer, Foreningen for gynækologi og obstetrik hvis formand han var til 1902. – H. nærede stor interesse for det of-fentlige liv og var 1865–82 borgerrepræsentant i Kbh.; 1881 var han medstifter af Foreningen for ligbrænding. – Tit. professor 1872. – R. 1878. DM. 1885. K. 1898. □Tegn. af W. Calberg, 1843. Træsnit 1876 efter foto. Mal. af G. Achen, 1899 (det medicinske selskab i Kbh.). Træsnit af H. C. Olsen, 1902. Karikatur af Alfred Schmidt, 1910, og af H. Jensenius, 1911 (Fr.borg). Foto.

Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1857 99f. – J. C. L. Lengnick: Genealogier, 2. saml. II, 1858. Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 429–33. Fr. Vermehren: Studier over myxødemet, 1895 63. III. tid. 15.3.1896. V. Scheel og E. Bilsted i Ugeskr. for læger LXXV, 1913 23–31. Ludv. Kraft i Hospitalstid. LVI, s.å. 20–24. Ida Johnsen: Mellem to tidsaldre, 1915 (foto. oprt. 1969) = Memoirer og breve XXIII 96. J. W. S. Johnsson: Kbh.ske medicinske selskaber, 1922 146–52. V. Meisen: Ovariotomiens begyndelse i Danm., 1923. N. Kjærgaard i Lægeportrætter fra det 19. årh., udg. Ludv. Kraft, 1931 66–101. – Papirer i Kgl. bibl.

Otto C. Aagaard*

Howitz, Johan Christian Georg, 1821–1900, ingeniør, gasværkstekniker. *19.10.1821 på Bremersvold ved Rødby, †8.10.1900 i Kbh., urne på Ass.kgd. F: forvalter på Bremersvold, siden på Klintholm, sidst godsforvalter og klostersonskriver på Vemmetofte, justitsråd Daniel Christian Bornaventura H. (1792–1860) og Ane Johanne Kirstine Repholtz (1798–1875). ~16.8.1853 i Helsingør (Olai) med Ida Sophie Pullich, *13.5.1823 på Kronborg geværfabrik, †15.3.1917 i Kbh., d. af kgl. fuldmægtig Anton Christian P. (1775–1849) og Maria Elisabeth Røbberson (1790–1871). – Bror til Frantz *H. Brorson af F. G. *H.

H. blev student 1840 fra Vordingborg og cand. phil. 1841, tog 1842 polyteknisk adgangseksamen og blev 1846 polyteknisk kandidat AN med kemi som hovedfag. Herefter fortsatte han med at uddanne sig, mens han virkede som manu-duktør. Han studerede teknisk kemi, særlig cementfabrikation, teknisk mekanik og maskinlæ-

Howitz, G.

re, og 1849 tog han landmålereksamen. Under et studieophold i Paris 1847–48 oplevede han februarrevolutionen. 1848–49 havde han en kortere ansættelse som amanuensis hos professor J. G. Forchhammer, og 1850 ansattes han i Kbh.s kommune som inspektionsassistent ved vandvæsenet. 1854 blev det besluttet at bygge Kbh.s første gasværk, og H. blev sendt til England for at uddanne sig indenfor dette område. Som bestyrer på Vestre gasværk fra dets åbning dec. 1857 til han nåede pensionsalderen 1891 blev H. den førende fagmand indenfor dette i Danmark nye tekniske område. Han indførte mange forbedringer i driften, således anvendelsen af myremalm til gasrensning i stedet for den væsentlig dyrere kalk samt regelmæssig laboratoriekontrol af værkets råvarer og produkter. H. var en energisk mand med stor arbejdsevne, var modstander af alt bureaukrati, og da han aldrig lagde skjul på sine meninger havde han flere skærmydsler med stadsingeniøren i Kbh., professor L. A. Colding. H.s evne til med stor klarhed at se en sags tekniske og økonomiske muligheder gjorde at de projekter han tog del i som regel faldt heldigt ud. Ved siden af sin offentlige ansættelse beskæftigede han sig med anlæg af fabrikker i temmelig stor stil. Han byggede 17 gasværker i Danmark og Sverige, anlagde den første danske cementfabrik der brugte bornholmske kalksten, medvirkede ved starten af kryolitselskabet efter opfordring af professor Julius Thomsen, endvidere ved starten af det bornholmske kaolinselskab, Skromberga lervarefabrik i Sverige, „Pasteur's mælkeforsyning, margarinefabrikken i Helsingborg m.fl. virksomheder. Efter afskeden som gasværksbestyrer løste H. grossererborgerskab for at indtræde i Frandsen & Meyers forretning med cement og kalk, og 1895–1900 var han indehaver af et talgsmelteri i Kbh. I sine sidste år beskæftigede han sig desuden med teosofiske studier. H. var meget socialt interesseret, deltog i oprettelsen af sygekasser og stiftede Tagensvejs arbejderboliger, for hvilke han var formand til sin død. – Etatsråd 1891. □Træsnit sign. Th. A, 1903. Foto.

Ingeniøren, 1900 305. Berl. tid. 8.10.1900. C. F. Tietgen: Erindringer og optegnelser, 1904 41f. C. F. Jarl: Fabrikken Oresund 1859–1909. 1909. Villads Christensen: København 1840–57, 1912 566–69. I. Irminger og Chr. Johansen i Kbh.s gasværker 1857–1932, 1932.

*Povl Vinding**

Hoydal, Karsten, * 1912, forfatter. * 28.3.1912 i Tórshavn. F: forvalter Daniel H. (1878–1955) og Ada Magnussen (1872–1940). ~ 13.8.1937 med Marie Louise Falk Ronne, * 6.4.1912 på Frbg., d.

af lærer, cand.teol. Hans Peter F. R. (1889–1953) og Rigmor Ryge Juul (1888–1978).

H. søgte efter endt skolegang i Tórshavn uddannelse på landbohøjskolen i Kbh. Han blev cand.agro. 1936 og lic.agro. 1940 (ernæringsfysiologi) og gjorde studier i fiskeriindustri ved Danm.s tekniske højskole 1940–42. Han var videnskabelig assistent ved fiskeriministeriets forsøgslaboratorium i Kbh. 1942–45 og leder af hermetikfabrik i Klaksvik 1946–50. For Færøernes fiskeritekniske laboratorium var han forstander 1950–53 og teknisk ekspert under FAO ved fiskeriprojekt i Ecuador 1954–57. Han var medlem af Færøernes landsstyre 1963–67, af Færøernes lagting 1966–70, medstifter af Færøernes brugsforening 1952 og medlem af bestyrelsen for Foreningen Nordens Færoafdeling fra 1952, formand for Rithøvundafelag Føroya (forfatterforeningen) 1976, initiativtager og medstifter af Mentunargrunnur Føroya (Færøernes kulturfond) 1946.

H. var medredaktør af det litterære tidsskrift *Útiseti* 1945–50 og redaktør af tidsskriftet *Vardín* 1961–76. Han var medlem af Føroya Frøðskaparfelag (Færøernes videnskabelige forening) og bidrager til foreningens tidsskrift *Frøðskaparit* (*Annales Societatis Scientiarum Færoensis*). H. har skrevet digtsamlingerne *Myrkríð reyða* (Det røde mørke), 1946, *Syngjandi grót* (Syngende stene), 1951, *Vanníð og ljósið* (Vandene og lyset), 1960, *Teinur og tal* (Tale undervejs), 1972 og novellesamlingen *Leikapettíð* (Potteskår), 1971. Han fik den færøske litteraturpris 1960 og blev fra 1973 livsvarigt medlem af den brasilianske forfatterforening.

I H.s mangesidige virksomhed indgår et skønlitterært forfatterskab som et betydningsfuldt led. Hans lyriske digte er præget af såvel skabende fantasi som sproglig prægnans og giver især magtfulde udtryk for digterens varme, ofte ekstatiske naturfølelse som både omfatter hans forhold til det hjemligt jordnære og det kosmiske. Han har til færøsk oversat digte af Edgar Lee Masters og Pablo Neruda. Hans noveller er overvejende selvbiografiske.

William Heinesen i *Vardín* XLI, Tórshavn 1973 5–13. Chr. Matras: *Nokur mentafólk*, Tórshavn 1973. E. Forsbergström: *Den färöiska boken*. Sth. 1974.

William Heinesen

Hoyers, Anna Owena, ca. 1584–1655, digter, sværmer. * ca. 1584 i Koldenbüttel i Ejdersted, † 27.11.1655 ved Stockholm. F: gårdejer, astronom Hans Owens (1560–84) og Wennecke Hunnens (1567–87). ~ 15.4.1599 med Hermann Hoyers, staller i Ejdersted, * ca. 1571, † 13.9.1622 i

Tønning, s. af staller i Ejdersted, Kaspar H. (1540–94) og Anna Conradi Wolf.

H. var en poetisk begavet natur med sans for klassisk dannelse. Hun fik en usædvanlig god opdragelse. Som frue på herresædet Hoyerswort indtog hun en fornem social position. Efter mandens død, hvor hun sad tilbage med fem børn, udløste hendes voksende sekterisme en voldsom strid med den luthersk-ortodokse statskirke. Gennem byskriveren i Flensborg Hartvig "Lohmann og hendes særlige „profet“, lægen Nicolaus "Teting, blev hun grebet af en form for separatisme der bl.a. var påvirket af davidioritiske og Weigeliske opfattelser og gennem mystikkens „indre lys“ søgte bag om bibelordet til en indadvendt tolkning af evangeliet. I dette var der tillige elementer af platonisme og middelalderlig Kristusmystik som det findes hos Caspar Schwenckfeld. Men denne religiøsitet fik en polemisk intensitet ved at indgå forbindelse med fremtrædende apokalyptiske forventninger. I H.s senere fromhedsliv møder vi tanken om sjælevandring hvis forløb lettedes gennem vegetarisk levevis. Hendes opfattelse af øvrighedens forfølgelse af hendes to åndsfrænder der 1624 blev forvist fra hertugdømmerne, og hendes syn på præsternes vrangt liv og ubibelske lære kom til udtryk i en robust, ofte plat polemik der rettede sig ikke alene mod stivheden i den kirkelige lære, men sigtede personligt mod visse præster: enkelte af dem skildrede hun i sine flydende digterier i en stank af brændevin, og selvom det på plattysk affattede satiriske digt *Die Denische Dörp-Pape* (tr. 1630) stedvis er ualmindelig groft, savner skildringen næppe lokalhistorisk baggrund. Hun holdt opbyggelige møder i sit hjem og udfoldede en storstilet velgørenhed, men i det lange løb blev forholdene utålelige for hende, og hun solgte sine ejendomme til enkehertuginde Augusta og drog 1632 til Sverige hvor enkedronning Maria Eleonora tog sig af hende. Hun boede først i Västervik, siden nær Stockholm, stadig optaget af sit litterære arbejde. 1650 udkom i Amsterdam *Annae Ovenae Hoyers geistliche und weltliche Poemata*. □Mal. (Odenswort k.). Stik (Kgl. bibl., Sth.). Træsnit.

Bibliografi i Schlesw.-holst. biogr. Lex. III, Neumünster 1974 158f. – Gottfr. Arnold: Unpartheyische Kirchen- und Ketzerhist. III, Frankf. a.M. 1700, kap. X 102f. J. Möller: Cimbria lit. I, 1745. Paul Schütze i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst.-laueb. Gesch. XV, Kiel 1885 245–99. C. Er. Carstens sst. XVI, 1886 304f. Adah Blanche Roe: A. O. H., Bryn Mawr, Penns. 1915. H. J. Schoeps i Samlaren, n.f.XXVI, Uppsala 1945 127–35. Samme i Euphorion XLVI, Heidelberg 1952 138–48. Samme: Vom himmlischen Fleisch Christi, Tübingen 1951 63f. Jacob Fabricius den yngre: Optegnelser 1617–1644, udg. A. Andersen, 1964.

H. A. Hens (*Michael Neiiendam*)

Hoyoul, Jørgen Frederik (Georg Friedrich), † 1652, musiker. † 28.7.1652. ~ Maria Rosenthal, † tidligst 1673.

H., der mulig har været fra Lübeck, fik 1622 ansættelse som kornettist eller zinkeblæser ved Christian IVs hofmusik hvor han blev et af instrumentalkapellets dygtigste og mest uundværlige medlemmer. I en lang årrække var det som oftest ham der dirigerede instrumentalmusikken, og tillige forsynede han den med musikstykker af egen komposition som må antages at have haft mere end en rent øjeblikkelig interesse thi han nævnes endnu 1687 af Matth. Schacht i dennes utrykte *Bibliotheca musica* som komponist af forskellige slags tre-, fire- og femstemmige motetter med blæseinstrumenter. Efter Christian IVs død vedblev H. at beklæde sin stilling i kapellet og fik nu lejlighed til at anvende sit talent i en ny retning idet han nemlig hjalp med til at indrette og komponere de store hofballetter som kom på mode under Frederik III. Hans virksomhed blev imidlertid ikke længe efter brat afsluttet da han omkom ved en uheldig hændelse.

Festskr. i anledn. af Musikforen.s halvhundredårsdag I, 1886 15f. Angul Hammerich: Musikten ved Chr. IVs hof, 1892. Samme: Dansk musikhist. indtil ca. 1700, 1921 197 235. T. Krogh: Hofballetten under Chr. IV og Fr. III, 1939 = Studier fra sprog- og oldtidsforsk. CLXXX 78. Nils Schiorring: Musikkens hist. i Danm. I, 1977 256 264.

*Erik Abrahamsen**

Hubald, ca. 1101, biskop i Odense.

H. havde været kannik i Lund, før han blev biskop i Odense. Hvilket år hans udnævnelse falder ved vi ikke; han nævnes første gang i kilderne da han 19.4.1101 i nærværelse af en talrig forsamling – først og fremmest alle Danmarks bisper – skrinlagde Knud den Hellige. Ved den kirke hvor helgenkongen hvilede stiftede kong Erik Ejegod et kloster, hvis munke efter H.s råd og tilskyndelse hentedes fra benediktinerabbediet Evesham i Worcester bispedemme. De engelske munke har utvivlsomt haft betydning for den kirkelige udvikling; de har præget gudstjenesteskik som endnu spores i de breviarier der i 1400-tallets slutning og 1500-tallets begyndelse tryktes til brug for Odense stift. Pave Paschalis II's bulle af 13.10.1117 der stadfæster den nye klostergrundlæggelse, er stilet til H. Senere forekommer hans navn ikke. I Lund domkirke holdtes årtid for H. 14.10.

Repertorium diplomaticum I, 1894–95 nr. 2 og 9. Vitae sanctorum Danorum, udg. M. Cl. Gertz, 1908–12 133f. Necrologium Lundense, udg. L. Weibull, Lund 1923 98 113. Urkunden zur Gesch. des Domklosters von Oden-

Hubald

se, udg. W. Holtzmann, Kiel 1930 = *Schriften des Vereins für schlesw.-holst. Kirchengesch.* 2.r.IX 59–65. – Hal Koch: *Danm.s kirke i den begyndende højmiddelalder I–II*, 1936. Peter King i *Kirkehist. saml.* 7.r.VI, 1966–68 2–5 9.

Ellen Jørgensen *

Huber, Georg, † 1686, latindigter, musiker. * i Steiermark (Luttenberg?), begr. 17.10.1686 i Kbh. (Trin.).

H. havde studeret ved universitetet i Graz og kreeredes i Weimar til „poëta laureatus Cæsareus“. 1659–83 var han (afbrudt af et ophold i Paris 1664–67) violinist i Det kgl. kapel i Kbh. Også her dyrkede han flittigt latinpoesien (bl.a. samlingerne *Sirenæ*, 1669, og *Epigrammatum centuria* I, 1672), mest i hyldestigte til kongehuset o.a. fornemme folk; „den københavnske Virgil“ kaldtes han af den lærde konrektor Martin Lipen i Halle. Mest opmærksomhed fortjener hans månedssavis for 1672 på latinske vers *Mercurius latino-poëticus*, ikke alene som vor eneste avis af den art, men især for dens livlige, kraftigt malende fremstilling. I dens vemodsfyldte mystiske digte med alkimistiske og astrologiske hentydninger skjuler forfatterens person sig vist tit under Mercurius-navnet. □ Radering af Noël Cochin, 1667. Stik 1672.

P. M. Stolpe: *Dagspressen i Danm.* II, 1879 (fot. opt. 1977) 66–73 110. C. Thrane: *Fra hofviolonernes tid*, 1908 20–32.

R. Paulli *

Hude (von der H.), **Anna Sophie**, 1858–1934, historiker. * 26.7.1858 i Ebeltoft, † 9.8.1934 i Kbh., urne på Frbg. kgd. F: by- og herredsfuldægtig i Ebeltoft, senere prokurator i Roskilde Sophus Waldemar (von der) H. (1830–99) og Johanne Laurentine Elisabeth Tulinius (1833–99). ~ 1.7.1910 i Kbh. (b.v.) med professor Kr. *Erslev, * 28.12.1852 i Kbh. (Frbg.), † 20.6.1930 på Frbg., s. af forlagsboghandler Jacob E. (1819–1902) og Marie J. Castenschiold (1809–62). – Søster til Karl *H. og Kr. *H.

H. blev opdraget i et provinsielt borgerskabsmiljø med en idylliserende, asketisk kristen livsforståelse. Ikke usædvanligt for døtre i de kredse fik hun uddannelse som privatlærer. 1876–77 gennemgik hun Femmers kursus og blev bagefter ansat ved Borgerskolen i Roskilde. Arbejdet tilfredsstillende imidlertid ikke den åndeligt livlige og meget læsende H. der derfor i 1878 tog til København for med bopæl i en onkels hus at forberede sig til studentereksamen. Her fik hun hjælp til at skabe afstand til sit lukkede miljø af en katastrofe. Familiens huslæge C. J. Leerbeck tiltvang sig intimt samkvem med H., uden det i starten rigtigt gik op for hende, hvad der foregik.

Da det siden skete igen søgte hun forgæves at begå selvmord. En tid efter blev hun glad for en ung mand, og de aftalte ægteskab. H. kunne ikke lade være at fortælle om oplevelserne med Leerbeck, men det var mere end hendes tilkommende kunne tage. Forholdet gik i stykker, og fortvivlet og forbitret besluttede H. herefter at gribe til selvtagt, vistnok inspireret af Georg *Brandes' frigørelsespropaganda for kvinderne i „det moderne gennembrud“. Hun affyrede 18.6.1880 to skud på gaden mod lægen der ganske vist kun blev overfladisk såret, men dagen efter begik selvmord i arresten. H. derimod lod sig ikke knække. Trods legemlig sarthed var der noget robust i hende. Under det etårige fængselsophold fik hun lov at fortsætte sin læsning og fik også i øvrigt mild behandling.

Ude igen var det dog svært at falde til ro. Hun gemte sig fra nyfidenheden et års tid i Ribe, men blev ved at læse, især med støtte fra den radikale Herman *Trier. Da hun atter turde vise sig var hun klar til at vise at hun trods mandens og samfundets ydmygelse af hende kunne nå noget. Som en af de få piger tog hun derfor ikke blot studentereksamen, fra Lyceum i 1882, men kastede sig derpå over historien på universitetet. I gang som hun var med at skabe sig et radikalt ståsted blev det professor Erslev der kom til at tage sig af hende. Og han blev snart indtaget i H. Hun arbejdede dygtigt og næsten mere målbevidst end nogen mand, desuden så sirligt at Erslev gjorde hende til medarbejder ved udgivelsen af Aktstykker til Rigsraadets og Stændermødernes Historie, 1883–90. Erslev gav hende også impulser til de hurtigt selvstændige studier som hun drev. Disse gav hende som den første kvinde universitetets guldmedalje for en afhandling om lensvæsenets oprindelse. Det skete året efter at hun 1887 havde taget skoleembedseksamen med historie som hovedfag. – Ved samme tid slog venskabet mellem H. og Erslev ud i kærlighed, og Erslev vaklede længe før han valgte at søge sit ægteskab reddet. Den beslutning tog hårdt også på H. der i 1889 var blevet ansat ved Rigsarkivet. Hun brød sammen og tog i 1890 sin afsked for at komme til sig selv ved et ophold i udlandet. Den over for kvinder fordomsfrie rigsarkivar A. D. *Jørgensen genansatte hende dog året efter da en ny stilling blev ledig. Atter søgte H. sin lægedom i arbejdet. Og 1893 blev hun som den første danske kvinde dr.phil. på en værdifuld afhandling om *Danehoffet og dets plads i Danmarks Statsforfatning*. Den var dog også et udpræget produkt af den unge positivistisk prægede Erslevs undervisning. Karakteristisk nok var udgangspunktet en kildekritisk problematik, og undersøgelsens område var for skarpt og end-

nu skarpere afstukket end Erslevs egne afhandlinger fra den tid. – H. kunne imidlertid ikke glemme Erslev og blev ved at se ham under vanskelige vilkår for dem begge. Desuden deltog hun i hans udgivelse af Repertorium diplomatum regni Danici, 1894–1912, og selv udgav hun nogle mindre arbejder. Endelig skrev hun i Folkenes Historie III, 1908 om *Folkevandringstiden og de nye Riger*, et afsnit der bar præg af at hun som Erslev og andre lidt ældre radikale historikere som J. A. *Fridericia var gået i nyidealistisk retning.

H. fik tidligt kontakt med kvindebevægelsen hvori hun lidt ind i det nye århundrede gik ind i et aktivt arbejde i nært samarbejde med bl.a. Elisabeth *Grundtvig og Ida *Falbe-Hansen. 1904 blev hun medstifter af Politisk kvindeforening som to år senere omdannedes til Kvindevalgretsforeningen, og som af mange opfattedes som en konkurrent til Dansk kvindesamfund.

Da Erslevs ægteskab forliste i 1907, oplevede H. efter tyve års afsavn nu tyve års lykkeligt og åndeligt bevægende ægteskab med denne. Hun havde langt større sans for de kosmiske kræfter i mennesket end den svorne ateist Erslev, og hun studerede ivrigt spiritismen og andre religiøse foreteelser idet hun trods svigtende helbred og en ondartet øjensygdom systematisk og kritisk søgte at opklare en række psykiske spørgsmål i forbindelse med disse. Hovedfrugten blev den store bog om *The Evidence for Communication with the Dead* fra 1913. Mens Erslev, nok under indflydelse af H., nærmede sig et agnostisk livssyn forlod H. til gengæld efterhånden spiritismen for at ende i en romantisk panteisme med en tro på en række inkarnationer af personligheden der efterhånden kunne forædle denne og give den mulighed for at optage stadig „mere af den Gudhed, der er det største af alt“. Den tro fandt hun bekræftet i sin opfattelse af „Udvikling og Fremskridt som Universets Lov og Tilværelsens Grundvold“. Og nærmere udviklede hun disse tanker i to små bøger hvori hun beskrev sin egen udvikling, *Vejen jeg gik* – fra 1920, og *Gennem Døden* fra 1926. Med sine menneskelige egenskaber og sin evne til trods vanskelige forhold at overleve og gøre sig gældende i mands- og universitetssamfundet, desuden i kraft af sin pionergerning i kvindebevægelsen fik H. stor betydning som forbilledligt eksempel i kampen for kvindens frigørelse. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1893 71–73. – Th. Hauch-Fausboll: Håndbog over den ikke naturaliserede adel, 1933 58–68. Nationaltid. 6.11.1880 (om drabsforsøget og dommen, også omtalt i andre aviser juni s.d., jfr. Ugeskr. for retsvæsen, 1882 2). Axel Linvald i Politiken 10.8.1934. Berl. tid. s.d. Ellen Jor-

gensen i Hist. t. 10.r.III, 1934 144. Leo Tandrup: Ravn I–II, 1979. – Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

Leo Tandrup

Hude (von der H.), **Elisabeth** Fredrika, 1894–1976, forfatter, viceefor. * 8.1.1894 i Kbh. † 1.11.1976, urne på Søndermark kgd. F: rektor, dr. phil. Karl *H. (1860–1936) og Wilhelmina F. M. Ohlson (1866–1939). ~ 26.9.1919 i Hillerød med professor, dr. phil. Svend *Pallis, * 15. 6.1894 i Kbh., † 6.1.1972 (~ 2° 1937 med chefredaktør Kirsten (Kis) Ingeborg Merete Hoeg Brask, * 1910), s. af stabsintendant Emil P. (1863–1931) og Marie Johanne Cathrine Dortha (Dora) Dichmann (1868–1957). Ægteskabet opløst 1926.

H. blev 1911 nysproglig student fra Frederiksborg statsskole og 1918 cand.mag. med engelsk som hovedfag, tysk og fransk som bifag. 1915–53 var H. medarbejder ved Ordbog over det danske Sprog der udkom 1919–54. H. udskrev og verificerede citater til brug for ordbogens redaktorer, et arbejde der krævede sporsans, tålmodighed og akkuratese. H. deltog som medudgiver af Johanne Luise Heiberg: *Et Liv gjenoplevet i Erintringen*, 4. reviderede udgave 1944, der bringer varianter og noter. Hun har udarbejdet noteapparatet til Julie Sødring: *Erindringer*, 1951 (2. udgave 1965). Det var den samme tidsalder som H. behandlede i selvstændige skrifter hvis emner og metoder giver forfatterskabet en homogen karakter. H. samler sig om fremtrædende kvinders indsats i litteratur, kunst og dagligliv. Hun analyserer deres memoarer, breve og forfatterskaber; hendes formål er at skildre hvordan disse mennesker tænker og lever. Debutbogen var en bred, velfortalt levnedstegning af *Caroline Schlegel*, 1944, den åndrige kvinde som blev begavede tyske romantikerens inspiration. Dernæst hovedværket, *Thomasine Gyllembourg og Hverdagshistorierne*, 1951. Med træk fra biografi og forfatterskab fremstilles fru Gyllembourgs personlighed, samt hverdagshistoriernes idealer og miljøer, deres karakterer, komposition og stil. Fuldstændige analyser af enkeltværker forekommer ikke. Herefter var H.s hovedmateriale bevarede breve hvis tankeindhold ordnes med finhed og sans for gode citater. I *Henriette Hanck og H. C. Andersens*, 1958 kombineres beretningen om den trofaste venindes livsafsnit med hendes og Andersens yndlingstanker. *Johanne Luise Heiberg 1860–1890* I–II, 1961 og *Johanne Luise Heiberg som brevsriver*, 1964 bygger på et fælles rigt brevmateriale. I det første værk søger H. at vise at fru Heiberg efter Heibergs død fandt nye og positive værdier i sin tilværelse; det andet er et originalt forsøg på ikke blot at lytte sig frem til

Hude, Elisabeth

fru Heibergs personlighed, men at levere en ny art stilstudie, nemlig af en genial brevskriver. Nye bidrag til fru Heibergs senere år fremgår af hendes brevvekslinger med en god norsk ven: *Johanne Luise Heiberg og Peter Simonsen*. 1959 og med den store danske mæcen: *Johanne Luise Heiberg og J. C. Jacobsen*. 1964. Knap så meget perspektiv er der i nogle H. C. Andersen-studier, i *Anderseniana* 1967, 1969, 1972 og 1974. Til sine litterære arbejder fandt H. mangeårig og påskønnet støtte fra Carlsbergfondet.

I H.s værker træffer man den samme veludrustede, åbne, muntre og varmhjertede kvinde som 1932–76 var Kvinderegensens populære viceefor, og 1940–58 den initiativrige formand for Kvindelige akademikere. Hun var en selvstændig kvinde der ikke skjulte sin beundring for samtidens begavede mænd, og som tillige fandt feltet hvor hun var suveræn. H. havde nær samfølelse med guldalderens kloge damer og med en ny tidsalders unge kvindelige akademikere. – R. 1952. □Tegn. af Carl Rudolf Fasting-Hansen, 1912, og klippet silhouet, 1913 (begge Kgl. bibl.). Foto.

Papirer i Rigsark. Levnedserbetning i ordenskapitlet.

F. J. Billeskov Jansen

Hude (von der H.), Kristian Karl Tulinius, 1860–1936, filolog, rektor. * 22.8.1860 i Viborg, † 18.2.1936 på Frbg., urne i Søndermark krematorium. F: by- og herredsfuldmægtig i Ebeltoft, senere prokurator i Roskilde Sophus Waldemar (von der) H. (1830–99) og Johanne Laurentine Elisabeth Tulinius (1833–99). ~ 15.3.1893 i Rom med fil.kand. Wilhelmina Fredrika Margaretha Ohlson, * 7.8.1866 i Malmö, † 23.12.1939 i Kbh. (Jac.), d. af skibsmægler Magnus Wilhelm O. (1826–1905) og Fredrika Norrlin (1828–75). – Far til Elisabeth v. d. *Hude. Bror til Anna *H. og Kr. *H.

H. kom 1862 med sine forældre til Roskilde fra hvis katedralskole han blev dimitteret 1877. Efter 1883 at have taget filologisk-historisk embedseksamen underviste han ved københavnske privatskoler og foretog i studieøjemed rejser til Tyskland og Italien. 1887 fik han accessit for besvarelsen af universitetets prisopgave. 1888 erhvervede han den filosofiske doktorgrad med afhandlingen *Commentarii critici ad Thucydidem pertinentes*. Han blev 1892 adjunkt ved Metropolitanskolen og 1902 rektor ved Fr.borg stats-skole, en stilling han fra 1919 forbandt med stillingen som lektor i klassisk filologi ved universitetet (til 1935). 1921 blev han forflyttet til Kbh. som rektor ved Metropolitanskolen, hvorfra han

afskedigedes 1927. Medlem af Videnskabernes selskab blev han 1903.

Det er som rektor ved Fr.borg statsskole at H. ydede sin største pædagogiske indsats. Kort efter hans tiltrædelse trådte den nye skoleordning i kraft og H., der selv havde mest tilknytning til de klassiske sprog, fremmede med stor energi og dygtighed undervisningen i de moderne sprog som loven krævede udvidet i betydeligt omfang. Det lykkedes ham dog også at få oprettet en klassisk-sproglig linje ved skolen. Under hans ledelse undergik skolen, som tidligere havde været i tilbagegang, en stærk udvikling. Han gennemførte en streng orden og disciplin, men trods sit noget barske væsen forstod han ved sin retsindighed at vinde både elevernes og medlærernes hengivenhed. – H.s videnskabelige arbejder består hovedsagelig i udgivelsen af græske forfatters skrifter. I slutning til doktordisputatsen leverede han forst 1890 en kritisk udgave af de tre sidste bøger af Thukydidens historieværk, hvorefter 1898–1901 fulgte en udgave hos Teubner af det hele værk, suppleret 1927 med en udgave af de antikke Thukydidsscholier; en mindre udgave heraf blev flere gange udsendt. Herefter fulgte i Oxford Classical Texts 1908 en udgave af Herodotos' historie og 1913 af Lysias' taler, begge i flere oplag. For Videnskabernes selskab udgav han 1923 et skrift af den græske læge Aretaios. I sine sidste leveår beskæftigede han sig især med Xenofon, af hvem han udgav *Hellenica*, 1930, *Anabasis*, 1931 og *Memorabilia*, 1934. Alle disse udgaver byggede på selvstændige håndskriftstudier, foretaget på talrige rejser til udenlandske biblioteker, og er udført med megen omsigt og nøjagtighed. Hertil slutter sig et stort antal oversættelser, af Herodotos (1904–05 og 1935), taler af Lysias (1903) og Isokrates (1905), biografier af Plutarchos (1909–32), Appianos' romerske borgerkrige (1919–20) og Xenofons *Anabasis* (1929). Stor fortjeneste har han indlagt sig ved sine lærebøger i græsk: hans syntaks (1888), hans elementarbog (1892) og hans bearbejdelse af C. Bergs formlære (1894), alle flere gange oplagt på ny. Til skolebrug er også beregnet en udgave af taler af Demosthenes (1885) og af Aristoteles' skrift om Athens statsforfatning (på dansk og tysk 1892, nyt tysk oplag 1916). 1892–1911 redigerede H. Nordisk Tidsskrift for Filologi. – R. 1912. DM. 1927. □Tegn. 1924. Mal. af H. Vedel, 1928 (Metropolitanskolen), to skitser af samme (Fr.borg). Buste af Svend Jespersen, 1933 (Fr.borg statsskole). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1888 210–12. – N. M. Plum i C. A. S. Dalberg og P. M. Plum: Metropolitanskolen gennem 700 år, 1916 195–97. Hans Ræder i Oversigt over vidensk.s selsk.s virksomhed

1935–36 147–52. Carsten Hoeg i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1936 140–44. Fr.borg statsskoles progr. 1936. Hartvig Frisch i Gymnasieskolen, 1936 65–67. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Hans Ræder**

Hude (von der H.), Christian (Kristian) Ludvig, 1864–1929, fotograf. * 16.8.1864 i Roskilde, † 28.12.1929 sst. F: prokurator Sophus Walde-mar (von der) H. (1830–99) og Johanne Laurentine Elisabeth Tulinius (1833–99). Ugift. – Bror til Anna *H. og Karl *H.

H. blev student fra Roskilde katedralskole 1881, tog filosofikum og studerede et par år nordisk filologi, men brød af og blev privatlærer, først på Bornholm, derefter 1894–96 på Brødebækgård under Gisselfeld og 1896–97 i Lorup s.v. for Sorø. Som ivrig vandrer så han disse egne smukke kirker, begyndte at fotografere dem, anmeldte fra begyndelsen af 1892 eneret på sine optagelser og besluttede at blive arkitektur- og kunstfotograf. Efter to års læretid i Kbh. bosatte han sig 1899 som fotograf, cand.phil. i sin barndomsby og drog fra den ud på talrige rejser foruden en ugentlig tur til Kbh., ligesom Gustav *Wied, hvem han fra 1901 omgikkes en del, og som, måske påvirket af H., sine sidste fjorten år var en ivrig fotograf der fik sine over tusind negativer fremkaldt af H. Et eksemplar på Roskilde museum af Fædrene æde Druer har dedikationen Fotograf Hude fra Fotograf Wied. Sptbr. 1908. H. fotograferede flere gange Wied, hans familie og hans hjem, Kastellet, i Roskilde. Og det har været påstået at H. var model til Knagsted. Med urette, da Wied ikke kendte H. da han skabte denne skikkelse. Ligesom Wied tog H. om lørdagen til Kbh. hvor han havde en fast runde til marskandisere og andre småhandelnde hvor han købte ting der morede ham fra sparebøsser til møbler. Hans hjem kom selv til at ligne en marskandiserbutik.

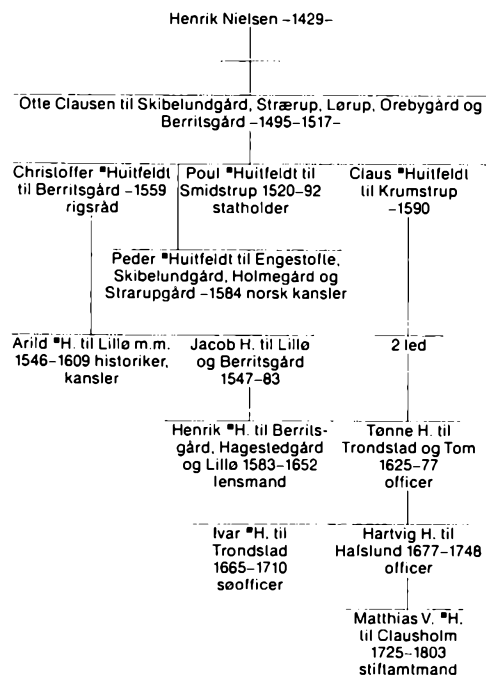
H. optog sine eks- og interiører over hele Danmark og udsendte i flere eksemplarer en fotografisk fremstillet miniatyrekatalog med tilhørende trykt register. Billederne er omhyggeligt dokumentarisk arbejde, nu og da med lidt dårlig beskæring. De blev gengivet i H. Weitemeyers 3. udgave af Traps Danmark, i Troels-Lunds Dagligt Liv i Norden, i Edwin Redslob: Alt Dänemark, München 1914, senere udg. af Francis Beckett og Chr. Axel Jensen: Gammel dansk Kunst, samt i talrige skolebøger. Friluftsmennesket H. blev i fyrrårsalderen ramt af en nervesvækkelse der gjorde ham stadig dårligere til bens, en ulykkelig skæbne som han søgte at skjule med galgenhumor indtil han 28.12.1929 udførte sin beslutning om at sætte punktum. Hans te-

stamente offentliggjordes fjorten dage senere. Det betænkte især Kvinderegensen i Kbh. hvor hans niece Elisabeth v. d. *Hude i mange år blev en afholdt vice-efor. Fra 1919 havde H. været på finansloven med en årlig sum på 800 kr. mod at han senest ved sin død skulle overlade sine godt 6000 negativer til Nationalmuseet. Her har man udarbejdet en håndskrevet fortegnelse på mere end 200 sider over dem. □ Afbildet på L. A. Rings En maler i landsbyen, 1918. Silhouet af Kirsten Wewel, 1925 (Kgl. bibl.). Tegn. af N. P. Mols (Fr.borg). Malet på kakkel af Jens Thirs-lund senior. Foto.

Arthur Fang i Jul i Roskilde IX, 1933 26f. Sst. XXXVI, 1960. Fra Roskilde museum, 1961–62 4–15

Bjørn Ochsner

Huguetan, se Gyldensteen.

Huitfeldt

Uradel.

Christoffer *H. var ~Øllegaard Trolle, d. af Jakob *T. Deres datter Kirstine var ~landsdommer Lauge *Beck. Henrik *H.s dotre Lisbet og Øllegaard var ~hhv. amtmand Henrik *Thott og rigshofmester Joachim *Gersdorff. Matthias V. *H. var 2° ~Charlotte Emerentze Raben, d. af gehejmeråd Frederik *R. Deres datter Frederikke Juliane var ~deputeret Heinrich v. *Schilden-Huitfeldt.

Huitfeldt

Danm.s adels årbog LXVI, 1949 II 47–84.

Nils G. Bartholdy

Huitfeldt, Arild, 1546–1609, rigens kansler, historiker. * 11.9.1546 på Bergenhus, † 16.12.1609 på Herlufsholm, begr. sst. F: rigsråd Christoffer *H. (ca. 1501–59) og Øllegaard Trolle (1513–78). Ugift.

Arvid var familienavn i H.s mødrene slægt og således skrev han sig i sin ungdom; senere fremtræder navneformen Arild der blev den vanlige form fra 1580'erne. På latin skrev han sig Arnoldus Witfeldt, blev dog undertiden kaldt Haraldus H. Han og hans brødre blev 1556 sat i huset hos professor Johannes *Machabæus og efter dennes død hos professor Poul *Madsen. Hans *Mikkelsen (1538–1601) varetog deres undervisning og fulgte med H. og Jacob Huitfeldt som præceptor da de som flere andre unge adelsmænd blev sendt til gymnasiet i Strasbourg der lededes af den ansete skolemand Johann Sturm. I dennes hus blev brødrene optaget, og afbrudt af et kortere ophold ved universitetet i Tübingen varede skolegangen i Strasbourg to-tre år, til de 1565 blev kaldt hjem til skifteforretningerne i anledning af morbroderen Herluf *Trolles død. Hans Mikkelsen blev gjort til rektor for den nyoprettede skole på Herlufsholm, og på egen hånd rejste brødrene så efter Sturms råd til Frankrig for at afrunde deres uddannelse. De besøgte Bourges og immatrikuleredes sept. 1566 i Orléans, begge universiteter som navnlig frekventeredes på grund af retsstudiet (se også Paul *Cyprius), men religionskrigen mellem reformerte og katolikker fik dem til atter at søge til Strasbourg hvor Sturm havde fået oprettet et akademi. Sept. 1568 forlod Jacob Huitfeldt byen, men om H. har rejst med ham til Schweiz eller har fulgt andre planer er uvist. Sidst i 1569 synes han vendt hjem og snart efter at have tiltrådt stillingen som sekretær i danske kancelli. Allerede 1573 avancerede han til øverste sekretær og blev dermed højt betroet kancelliebedsmand under kansleren Niels *Kaas. Stillingen krævede meget af sin mand og førte ham ustandselig på rejser rundt i landet i kongens ærinde eller følge, derudover to gange til Mecklenburg. Bevarede breve vekslet mellem H. og bl.a. Niels Kaas og rentemesteren Christoffer *Valkendorf viser ham som en både saglig og smidig arbejdskraft. 1580 tog han sin afsked, angivelig af helbredsgrunde, men påtog sig 1583 hvervet som forstander for Herlufsholm, og 1586 kom udnævnelsen til rigens kansler der gjorde ham til leder af landets retsforvaltning. S.å. blev han medlem af rigsrådet og deltog efter Frederik II's død 1588, uden at være medlem af formyn-

derstyrelsen, jævnligt i regeringsudøvelsen i Kbh. Han benyttedes ved rådets forhandlinger med den temperamentsfulde enkedronning, til hvem han i det hele havde et godt forhold, og blev nov. 1591 sendt som kongehusets repræsentant til Kursachsen.

Ved Christian IV's regeringstiltrædelse fik H. nær personlig tilknytning til regeringens inderkreds, da hans tidligere arbejdsfælle og ven Christoffer Valkendorf blev udnævnt til rigshofmester og Christian *Friis, der var bror til hans svigerinde, til kansler, ligesom familiens anseelse bestyrkedes ved at søsteren Beate Huitfeldt 1597 blev dronningens hofmesterinde. H.s forhandlingsevner kom nu yderligere i brug. Kort efter en retteringsrejse til Trondheim 1597 ledede han sammen med Christian *Barnekow s.å. et gesandtskab til England og Nederlandene hvor han foruden at tilbyde dansk mægling i krigen med Spanien hævdede danske sø- og handelsinteresser. 1602 sendtes han til lignende forhandlinger med England i Bremen, og året før deltog han selvtrædte i det dansk-svenske grænsemøde i Flabäck. Alt imens fik han tid til at gøre forskellige litterære arbejder færdige til trykken, fremfor alt sin store *Danmarks riges krønike*, 1595–1603. H.s valgsprog lød „Nul bien sans peine“, og arbejdsmom har han været, dertil pligtro og sit land hengiven af både følelse og forstand. Engagementer træder frem i fortalerne til historieværket, hvori han gav myndige statsmandsråd til den unge fremfusende konge under henvisning til historiens lære. Således så han fra sidst i 1590'erne med udtalt skepsis på Christian IV's planer om at føre en militant udenrigspolitik rettet mod Sverige og har udover sine fortaler tydeligt præget en rigsrådsbetænkning med sine synspunkter (1604). Også i religiøs henseende var han en fredens mand, ønskede influeret af filippismen kirkelig fordragelighed mellem de protestantiske retninger og nærrede som denne en ikke ringe sympati for calvinismen, for hvilken han har givet prægnante udtryk. 56 år gammel kaldte han sig svag og skrøbelig, „udarbejdet til hove“, men trods et alvorligt sygdomsanfald 1606 tvang helbredet ham ikke til at trække sig tilbage fra embedet som rigens kansler før hen på foråret 1609. Det resterende halve leveår tilbragte han som privatmand på Herlufsholm, i hvis kirke hans kiste blev hensat. Et værelse benævnt H.s kammer og et kombineret bord- og sengemøbel, konstrueret „saa mand kand hafve bøger og papir for sig ved sengen, kaldis A. H.s seng“ bevarede længe hans minde på Herlufsholm.

H.s økonomiske kår hvilede væsentlig på arv fra morbrødrene Herluf og Børge *Trolle samt de

skiftende forlener han aflønnedes med i statens tjeneste. Fra 1572 var han i besiddelse af Trollernes slægtsgård Lillø i Gårds herred som han dog efter flere retssager først overtog definitivt 1582, men nogle år fører Jacob Huitfeldts død skænkede han den til dennes børn for at holde den i Huitfeldt-slægtens besiddelse. Fra 1585 skrev han sig til Oddersbjerg i Villands herred som han havde købt, men sjældent besøgte. Efter som sekretær at have haft nogle småforlener fik han 1580 Gårds herred som afgiftsfrit len på livstid mod at eftergive kronen den skyldige pantemus, og hertil kom en række større len, 1583–86 Laholm, 1586–96 Tryggevælde, 1596–97 Vordingborg og fra 1597 det mere fredelige Dragsholm. I sin egenskab af rigens kansler havde han desuden Vor Fru provsti i Odense. Når han ikke opholdt sig i embedsforretninger i Kbh. eller var på rejse, boede han fra 1583 på Herlufsholm og sine lensgårde.

Trangen til litterær beskæftigelse havde H. fælles med andre medlemmer af Trolleslægten (Arvid og Herluf Trolle). Den spores også hos søstrene Beate og Lisbet Huitfeldt der begge drev personalhistoriske studier, og viste sig senere hos søstersønnen Peder *Galt. Impulser til et historisk studium var formodentlig modtaget allerede på udenlandsreisen. Ved akademiet i Strasbourg fandtes fra 1565 et professorat i historie som var besat med Michael Beuther fra Karlstadt, og der kan meget vel være en sammenhæng med dennes beskæftigelse med Philippe de Commines' memoirer (han udgav en tysk oversættelse 1566) og H.s tilsagn ca. 10 år senere om at stå bi ved udgivelsen af en af Hans *Mogensen foretaget oversættelse af memoirene til dansk. Commines var for H. et mønster på hvordan en ulærd adelsmand med politisk erfaring kunne skabe et værdifuldt historieværk, fuldt af verdslig visdom og forstand. Før midten af 1570erne fandt han desuden sammen med den kun lidt ældre Anders Sørensen *Vedel i fælles interesse for Danmarks historie og ikke mindst i ønsket om at den måtte få en tidssvarende fremstilling der førte Saxo ajour. H. opmuntrede Vedel til Saxooversættelsen (1575) og udgivelsen af Adam af Bremens nordiske kirkehistorie (1579), og de kom ind på at udveksle afskrifter af indsamlede kilder med hinanden. H.s arbejde i kancelliet og de mange kontakter det medførte gav ham enestående muligheder for at afskrive historisk kilde materiale, dokumenter og optegnelser i rigets centrale og lokale arkiver, breve og andet fra klostre og kirker og i adelsgårdens gemmer; senere blev han som rigens kansler bl.a. præsenteret for gamle adkomst- og privilegiebreve som han på embeds vegne havde at tage stilling til.

1579 om ikke før havde H. nået det punkt hvor han ønskede at gøre mere ved sine samlinger, hvad der sikkert var medvirkende til at han det følgende år søgte afsked fra kancelliet. Om planerne fra begyndelsen tog sigte mod publiceringen af en fuldstændig eller blot delvis Danmarkshistorie er usikkert, selv efter at han omkring 1580 havde fået adgang til historikeren Hans *Svanings righoldige samlinger. Dels vidste han at Vedel var i gang med et sådant arbejde, dels kunne han næppe påregne et Danmarkshistorisk arbejde offentliggjort under Frederik II uden gennemgribende censur. H. udtaler sig før 1595 kun om sin samlervirksomhed, og det må erindres at adskillige i 1500-tallet samlede eller sammenskrev historiske efterretninger med henblik på en begrænset cirkulation i afskrifter. Flere af disse, som fx Cornelius *Hamsfort og Mogens *Madsen, havde H. samarbejde med, men det der allerede på samlerstadiet adskiller ham fra dem er arbejdets dimensioner. „Jeg har samlet meget stof, nok til en hel Danmarkshistorie“ skriver han ved årsskiftet 1587–88.

De første håndgribelige resultater blev nogle kildeudgaver: 1590 *Leges provinciales*, dvs. Anders Sunesens latinske parafrase over Skånske lov, 1594 *Den norske Hirdskraa eller Gaards Ræt* og s.å., udgivet af Jens Mortensen efter et håndskrift tilhørende H., en oversættelse af de norske kongesagaer *Norske Kongers Krønike oc Bedriff*. De efterfulgtes 1599 af *En Historisk Beskriffuelse om en Erchebiscope wdi Lund*, som hede *Her Jens Grand* (Jens Grands fængselskrønike), og 1602, meddelt bogtrykkeren fra H.s bibliotek, *Historia S. Canuti regis et matyris ... per Ælnothum Anglicum*. I hvert fald i begyndelsen af 1590erne, da det blev klart at forventningerne til Vedel næppe kunne ventes indfriet, må H. være begyndt at stile videre, og da Vedel 1594 fik varsel fra regeringen om at aflevere sine historiske samlinger til Niels *Krag, der samtidig var blevet udnævnt til kgl. historiograf, var alle tænkelige hensyn af vejen. Selv om også H. stillede noget materiale til rådighed for Krag, ville der under alle omstændigheder gå en rum tid før en Danmarkshistorie kunne foreligge fra dennes hånd – og for H. var det blevet magtpåliggende at „slig en samling efter min død ikke skulle bortspredes eller forkommes uden frugt“. Begyndelsen blev gjort 1595 med *Christian IIIIs historie* (titel her og i det følgende tillempt), beskedent uden H.s navn på titelbladet og i hans fortealte karakteriseret som et foreløbigt skrift der kunne være til hjælp for andre (læs: Niels Krag) som ville give en mere fuldkommen fremstilling på latin. Holdningen fastholdes i de følgende bind, og tilsyneladende tilfældigt betegnes først de tre sidste på

Huitfeldt, Arild

titelbladet som udgivet ved H. I hurtig rækkefølge kom de tykke kvartbind, 1596 *Christian IIs historie*, stærkt tendentiøst rettet mod denne konges regering, 1597 – „ilendes med mit foretagne arbejde“ – *Frederik Is historie* og 1599 henholdsvis *Christian Is* og *Kong Hanses historie*. Dermed var H.s øjensynlig nærmeste anliggende, skildringen af de oldenborgske kongers historie frem til 1559 afsluttet. Et tilsagn om en Frederik IIs historie blev aldrig indfriet. De næste dele var led i en samlet plan om at dække tidsrummet efter Saxo, og i tre stofmættede bind vedrørende tiden 1182–1448 udkom så 1600–03 *Chronologia I–III*. Endelig afrundes værket sidstnævnte år med et niende bind, fra hvis titel den senere betegnelse for hele værket er hentet, *Danmarckis Rigis Krønnicke fran Kong Dan den første oc indtil Kong Knud den 6. som er redigerit til visse Aar oc Tid*. Af mindre interesse er H.s sidste opus *Den Geistlige Histori* (bispekroniken) som fulgte 1604.

Når H. overhovedet kunne yde en så overordentlig arbejdspræstation væsentlig som resultat af en bibeskæftigelse, skyldes det givetvis lang tids fortrolighed med kilderne, men også hans økonomiske uafhængighed havde betydning. Foruden bekostningen af trykningen tillod hans midler ham at holde universitetsuddannede medhjælpere som Arngrimur Jónsson, Johannes *Pontanus og ovennævnte Jens Mortensen, ligesom han betjente sig af øvede skrivere, bl.a. rigens skriver og dennes skriverkarle. Dertil kommer at meget i kroniken er ren materialesamling, dokumentafskrifter og årbogsudtog der, da værket helt er disponeret som en årbog, uden større besvær kunne indrangeres under de pågældende år i fremstillingen. Da H. endvidere ofte, med eller uden kildeangivelse, lægger andre historikers arbejder til grund for større partier af historien – Mogens Madsens „Series regum Daniæ“ for de ældste tider, Hans Svanings arbejder for store dele af bl. a. Kong Hanses og Christian IIs historie, den svenske historieskriver Olaus Petri for skildringen af de dansk-svenske forhold gennem tiderne, osv. – må Danmarks riges kronike i sin helhed, ikke fjernt fra H.s egen opfattelse, betragtes som en suveræn sammenføring og redaktion af et enormt materiale snarere end en historieskriveres gennemarbejdede, færdige værk. H. udnytter rask væk hvad der har stået til rådighed, trykt som utrykt, og går så tæt på sine forlæg at der et sted er løbet et „jeg“ i pennen, hvor beretteren ikke er H., men hans kilde Svanning. Men ved hvad han vælger og vrager og ved sine pragmatiske fortolkninger af hændelsesforløbet sætter han sit eget præg. Når stoffet forekommer ufyldstgørende, søger han selv at rekonstruere

forløb og sammenhænge, og skønt hans benyttelse af sene berettende kilder som regel er ganske uforbeholden, når andet materiale ikke forefindes, er det hans fortjeneste at han bevist i så høj grad som muligt har lagt breve og aktstykker til grund for fremstillingen. Han har så at sige juristens trang til at fremlægge bevisligheder – „forhaabes jeg mig sandheden at have efterfulgt og mestendelen med dokumenter bevist“, siger han forklarende om de mange dokumentaftryk, men undskylder vist også dermed at han jævnligt lader dem tale for sig selv. Han har et vågent blik for forfatningsmæssige brydninger og statsretlige forhold, læser akterne med embedsmændens sagkundskab og vurderer ud fra politikere ns indsigt. Dog naturligvis således som manden i 1500-tallet forstod dem.

H. er også aristokraten der nationalt og politisk engageret projicerer sin egen tids forhold ind i fortiden. Det sidste hænger nøje sammen med hans historiesyn: historien gentager sig, menneskene er ens til alle tider, de samme begivenheder udspiller sig igen og igen. Ud fra sådanne præmisser kan H., der er en varm tilhænger af Danmarks forfatning efter 1536 med dens balance mellem konge og rigsråd, identificere sig med konge og stormænd 3–400 år tilbage og med umiddelbar indlevelse beriget af bagklogskab dømme om deres handlinger. Krige og oprør fordømmes eller forsvares under hensyntagen til omstændighederne og rigets bedste, betimeligheden af oprustninger og forbundstraktater diskuteres, konger prøves på deres gerninger, regeringsforanstaltninger vejes for og imod. Bestændig fremhæver han i fortalerne til Christian IV historien som et spejl, hvori man kan se og lære af andres erfaringer, og såvel i fortalerne som spredt rundt om i den historiske fremstilling finder han anledning til at meddele statskloge kommentarer og gøre almenyttige refleksioner om menneskets natur og verdens gang, alt til læserens forståelse og belæring. For H. spiller nutid sammen med fortid, og hans frie fortolkning af dette spil der på det politiske plan kun var muligt fordi H. i en velbefæstet position som ældre og erfaren rigsråd henvendte sig til en ung og oprøvet konge, gør – ganske uafhængigt af spørgsmålet om H.s forhold til kilderne – værket enestående i nordeuropæisk historieskrivning. Der er mange lag i Danmarks riges kronike, kilde mæssige som idé- og holdningsmæssige, ukritisk overtaget stof side om side med bearbejdet, varetagelse af aktualitetshensyn, standshensyn og slægtshensyn, mere eller mindre åbenlyse sidehug til andre historikere og genspejlinger af datidens historisk-politiske litteratur. H. var udmærket belæst, og de litterære forbilleder skal

ikke undervurderes. Som åben lærling af Commines og – i visse henseender – gedulgt elev af Machiavelli indfører han de to politiske pragmatikers nogterne betragtningsmåde i dansk litteratur. Hans sidste litterære foretagende bestod i opfyldelsen af et gammelt løfte, en tilrettelæggelse til trykken af Commines' memoirer i Hans Mogensens oversættelse. Den lille velskrevne fortale, hvori han anbefaler sine landsmænd læsning af Commines og Francesco Guicciardini i stedet for „en hob skarnsbøger“, er dateret 1605, men arbejdet blev først udgivet 1913–19.

H. skabte med sit værk epoke og formede for flere generationer bevidstheden om Danmarks fortid. I 1600-tallet blev kroniken læst af de bogligt dannede adels- og regeringsembedsmænd den i første række henvendte sig til, og blev snart vanskelig at opdrive. En noget ringere udgave i to bind udkom 1650–52 (folioudgaven). Under den ældre enevælde repræsenterede kroniken anskuelser der ikke tolereredes fremsat andetsteds, og da den som nationalhistorie blev afløst af Ludvig "Holbergs Danmarkshistorie (1732–35), blev den overvejende et redskab for historikerne. Holberg har umiskendeligt lært af H.s betragtningsmåde og endnu Erik "Arup vedkender sig sin gæld til H.s „absolutte stil“. På dansk historieskrivning har H. øvet en heldig indflydelse ved at befordre kildestudium frem for nationalromantiske hypoteser, men H.s suveræne stofbehandling har utvivlsomt også virket blokerende. I sit hastværk har han gang på gang misforstået eller fejllafskrevet sine kildeforlæg, og da han hyppigt lægger usikre efterretninger såvel som egne eller andres uholdbare rekonstruktioner frem som sikre kendsgerninger (H.s absolutte stil), krævede det adgang til arkiver, mangfoldige studier og overblik at nå bagom hans autoritet. En bredere kritik begyndte i 1700-tallet med Hans "Grams undersøgelser, men det var Kr. "Erslev der sidst i 1800-tallet bragte H.-kritikken i system ved metodisk at indsnævre kredsen af H.s „tabte kilder“ og hævde, at kun når H. påviseligt har haft adgang til tabte dokumenter, kan han gælde som kilde; derudover er H. historieskriveren der ud fra et ringere kendskab til kilderne end nutidens fremlagde et meget frit behandlet stof. Senere er Erslevs standpunkt dog blevet modificeret af bl.a. Erik Arup, og studiet af H., navnlig arbejdet med at nå en mere omfattende forståelse af hans værk, er endnu kun på vej. Den nyeste forskning har samlet sig om undersøgelser af hans håndskriftmateriale og arbejdsmåde samt søgt at klarlægge nogle af de forestillinger og synspunkter der styrer eller kommer til udtryk i kroniken. 1961 dannedes ved Historisk institut ved Kbh.s universi-

tet et H.-udvalg som har inspireret flere studier og foranstaltet den nedenfor anførte udgave af H.s bevarede manuskripter.

□Stik af A. Haelwegh, 1652, efter ældre, nu ukendt forlæg; de senere fremstillinger grunder sig på samme type. Stik af J. C. Sysang, 1746 og stik 1866. Litografi 1850, 1853 og 1854. Træsnit 1855 efter tegn. af C. Aagaard samt 1891 og 1893. Mal. (Herlufsholm), kopi (Berritsgård) og i tegn. af C. Bayer; litograferet 1867. Mal. (Moen-gård, Klebu ved Trondheim). Efter Sysangs stik mal. (Gavnø) og mal. af Hans Hansen (Fr.borg). Min. (sst.). Fremstillet på tegn. af Constantin Hansen, H. overrækker Chr. IV sin kronike, udst. 1862. Buste af O. Evens, 1890 (Fr.borg). Relief af C. Aarsleff, 1898 (Vidensk. selskab). Tegn. til relief af anden type (Kgl.bibl.). – Ligsten (Herlufsholm k.). Mindesmærke af J. Wiedewelt, 1779 (parken ved Jægerspris).

Udg. Danm.s riges kronike I–IX, 1595–1603 og Bispkroniken 1604 (fot. opr. 1976–78). Philippe de Commines: Memoirer, overs. Hans Mogensen, udg. Poul Norlund I–III, 1913–19. Svaning-Hvitfeldt: Svanings Danmarkskronike 1241–82 sammenstillet med H. og kildemæssigt oplyst, udg. Kr. Erslev, 1928. H.-manuskripter. A. H.s manus. til Chr. II's og Chr. III's hist., udg. Grethe Ilsoe, 1976 (m. indlægn. om bevarede H.-håndskrifter, håndskriftfac. og tillæg om H.-udvalgets virksomhed). *Kilder.* Danske mag. 5.r.IV, 1898–1901 330–45; 7.r.VI, 1954–57 257–60; 8.r.IV, 1971–74 31–56 (brevveksl.). Kirkehist. saml. 4.r.VI, 1899–1901 60–71. Sst. 7.r.II, 1954–56 401–04. Fr. II's enke dronning Sophies kopibøger 1588–1617, udg. Sv. Thomsen, 1937. Personhist. t. XXXIX, Sth. 1938 51–54. Herlufsholm frie skoles regnskab 1585–86, udg. Merete Dahlerup, 1975.

Lit. H. F. Rordam: Historieskriveren A. H., 1896 (m. aktstykker og breve). O. Walde i Nord. t. för bok- och biblioteksväsen XIX, Uppsala 1932 38f. Sven Ulric Palme: Sverige och Danm. 1596–1611, Uppsala 1942. Astrid Friis i Til Kn. Fabricius, 1945 68–93. Jakob Benediktsson: Arngrimur Jónsson and his works, 1957 11–14 39–42.

Historieværket. C. Paludan-Müller i Hist. t. 3.r.VI, 1867–69 368–407. Kr. Erslev sst. 6.r.II, 1889–90 411–20 427–42 (optr. i forf.s Hist. afhandl. I, 1937 218–24 229–40) og sst. 7.r.I, 1897–99 504–08 513–18. Erik Arup sst. 8.r.I, 1907–08 383–94 (optr. i forf.s Udv. afhandl. I, 1977 195–206). Jan Kanstrup sst. 12.r.VI, 1972–73 93–121. E. Ladewig Petersen sst. 442–60. Ellen Jørgensen: Historieforsk. og historieskrivn. i Danm. indtil år 1800, 1931. Harald Berg i Samlinger og studier, utg. av Svenskt arkivsamf. I, Sth. 1956 39–52. Åke Hermansson: Karl IX och ständerna, Sth. 1962 = Studia hist. Upsaliensia VII 306–15. Harald Ilsoe i Fund og forskn. XIV, 1967 23–58 og XVI, 1969 14–19. Allan Karcker i Classica et mediævalia Francisco Blatt dedicata, 1973 = Classica et mediævalia. Dissertationes IX 614–16 (H.s syntaks). Aksel E. Christensen: Danm., Norden og Østersøen, 1976 79–91.

Brevstoffet. Kr. Erslev i Repertorium diplomaticum IV, 1906–12 128–38, jfr. 10–15 (–1450). Will. Christensen sst. 2.r.VIII, 1936 476–89 (1451–1513). Harald Ilsoe i Arkiv II, 1968–69 1–19 260 (1513–23). A. Heise: Kr. II i Norge, 1877 (1532). Paul-Erik Hansen: Studier over forholdet mellem H.s og Krag's Chr. III's hist., 1943 67–78 (1533–50).

Huitfeldt, Arild

Håndskriftoverlevering. S. Birket Smith: Om Kbh.s univ.bibl. før 1728, 1882 24f 127–32. Vitae sanctorum Danorum, udg. M. Cl. Gertz, 1908–12 47f 457 (Ælnothmanus.). Annales Danici, udg. Ellen Jørgensen, 1920 (indledn.). Harald Ilsoe i Hist. t. 12.r.1, 1963–66 399–437. Samme: A. H.s håndskriftsaml., 1964 (dupl. til H.-udvalget). Anne K. G. Kristensen: Studien zur Adam von Bremen Überlieferung, 1975 = Skr. udg. af Det hist. inst. ved Kbh.s univ. V.

Papirer. Privatark. m. v. i Rigsark. Manus. i Kgl. bibl. og i Kungl. bibl., Sth. I Kgl. bibl. desuden Kr. Erslevs annoterede eks. af Danm.s riges kronike.

Harald Ilsoe

Huitfeldt, Christoffer, ca. 1501–59, rigsråd. † 7. el. 8.11.1559 på Visborg, begr. i Visby k. F: Otte Clausen til Skibelundgård og Lørup († mellem 1517 og 29) og Barbara Eriksdatter (Blaa) til Orebygård og Berritsgård († tidligst 1558). ~ ca. 1542 med Øllegaard Trolle, * 26.5.1513 på Lillø, † 4.1.1578 sst., d. af Jacob T. (1475–1546) og Kirsten Skave († 1534). – Far til Arild *H. Bror til Claus *H., Peder *H. og Poul *H.

H. var den ældste af Otte Clausens dygtige sønner. 1527 fik han af Frederik I livsbrev på Vor Frue kloster i Ribe (til 1537). I slutningen af 1531 sendtes H., der nu var hofsinde, af rigsråderne i Kbh. til Frederik I i anledning af Truid *Ulfstands forhastede og forkerte meddelelse om at Christian II var ved at gå i land ved Varberg. N.å. var han med som høvedsmand på den store ekspedition til Norge. Under grevefejden var han fænrík ved den skånske adelsfane og forhandlede som sådan, efter at den skånske adels-hær var faldet fra grev Christoffer, ved nytårstid 1535 med svenskerne om at forene sig med dem. Senere på året 1535 deltog han som høvedsmand på et af de danske skibe i kampen til søs med lybækkerne. Hertug Christian belønnede hans tro tjeneste med allerede 1535 at sætte ham til at bestyre Øveds kloster (til 1536) og forlene ham med Nyborg len med Rugård (til 1538). Som fynsk lensmand oppebar han 1536 købstadsskatten på Fyn og Langeland og var ved reformationens indførelse med til at beslaglægge bispegodset her og fængsle bispén. 1537 sendtes han til Norge som Truid Ulfstands medkommissær for at bringe orden i de norske forhold og indsattes derefter som lensmand på Stenviksholm (ved Trondheim) som styrer af det nordligste Norge. 1541 betroedes han at genoprette roen på Island hvor forsøget på at gennemføre reformationen havde fremkaldt strid. Under et kortere ophold lykkedes det ham at få sydlandet til at antage kirkeordinansen efter at han havde taget den gamle biskop på Skalholt til fange. 1542 forfremmedes han til lensmand på Bergenhus, hvortil senere lagdes Finnmarken og Helgeland (1545) samt Færøerne (1553). Også hans brødre

fandt i disse år – sikkert ved hans hjælp – tjeneste i Norge. H. viste uden tvivl dygtighed i sin styrelse af Bergenhus. Når han alligevel 1556 erstattedes af den unge kancellisekretær Christoffer *Valkendorf skyldtes det utvivlsomt regeringens ønske om en skarpere kurs mod tyskerne i Bergen; thi disse havde H. ladet uantastet, skønt han 1552, 53 og 54 havde været kaldt til Danmark for at deltage i frugtesløse forhandlinger med hansesæderne. 1552 var H. blevet udnævnt til rigsråd og fik ved sin afgang 1556 det lille Korsør len. Denne ændring i hans stilling var sikkert ensbetydende med at han sluttede sig til oppositionen mod Oxerne, så meget mere som han var svoger til Herluf *Trolle. Og vinden vendte sig hurtigt. Allerede på den bevægede herredag april–maj 1557 udnævntes han til lensmand på Gotland i stedet for Oxernes svoger Otte *Rud. Også Tromsø fik han kort efter i forlening. Hans krævede lensmandsstillinger i rigets udkanter har næppe levnet ham megen tid til ophold på hans ejendom Berritsgård (mødrene arv) på Lolland.

Kilder. Norske rigsregistrarer I, Kria. 1861. Kancelliets brevøger 1551–60, 1885–88. Danm.-No.s traktater, udg. L. Laursen I, 1907 628f. Breve til og fra Mogens Gyldenstjerne og Anne Sparre I, 1929. Reynold Junges møntmesterregnskaber, udg. G. Galster, 1934.

Lit. Finnur Johannæus: Historia ecclesiastica Islandiæ II, 1774 284f 297 299 547f: III, 1775 121 128. Astrid Friis i Scandia VI, Sth. 1933 243 303. Samme sst. VII, 1934 220–23. Samme i Hist. t. 10.r.VI, 1942–44 88–93 96. P. Colding: Studier i Danm.s politiske hist., 1939. Frede P. Jensen i Hist. t. LXXIX, 1979 398f. 409f. 418.

Astrid Friis*

Huitfeldt, Claus, † 1590, lensmand. † 2.10.1590 på Bramslykke, begr. i Saksøbing k. F: Otte Clausen til Skibelundgård og Lørup († mellem 1517 og 29) og Barbara Eriksdatter (Blaa) til Orebygård og Berritsgård († tidligst 1558). ~ Dorthe Beck, d. af rentemester Joachim *B. (ca. 1500–72) og Anne Ravensberg († 1573). – Bror til Christoffer *H., Peder *H. og Poul *H. H. fik som ung 1541 den opgave at hente det af kronen beslaglagte kirkesølv fra Trondheim, Bergen og Oslo stifter, men var så uheldig at blive opsnapet på vejen af nogle nederlandske udliggere hvad der førte til et langvarigt fangenskab i Enkhuizen. Efter sin frigivelse 1543 udstyredes han foreløbig med mindre forleneringer; men 1557 blev han landsdommer på Lolland-Falster hvorfor han lønnedes med to birker på Falster, og 1558 bragte Peder *Oxes fald ham endnu mere i forgrunden idet kongen indtil videre overdrog ham dennes rige forleneringer (Ravnsborg og Halsted kloster len og seks birker på Lolland samt Sørup og Gedser len med Fal-

sters to herreder), samtidig med at han blev stiftslensmand på Lolland-Falster; endvidere kom han til at tage vigtig del i undersøgelsen af sin forgængers lensbestyrelse. 1559 måtte han afgive Peder Oxes lollandske forleninger med undtagelse af Vignæs birk til en anden lensmand, hvorimod han fortsatte som stiftslensmand og beholdt Sorup og Gedser, og 1562 fik han yderligere Navlsti birk på Lolland. I syvårskrigen første år var han proviantmester på Lolland-Falster og spillede i det hele en ledende rolle derude. Efter Peder Oxes tilbagekomst måtte H. overgive samtlige forleninger til Peders bror Albert *Oxe (1567). Til gengæld gjorde den mod Peder Oxe fjendske enkedronning Dorothea ham s.å. til lensmand på Åkær og 1569 yderligere på Dronningborg (Randers) der begge hørte til hendes livgeding. Med Dorotheas død (1571) var H.s embedsbane afsluttet, s.å. mistede han Åkær, n.å. Dronningborg. H. skrev sig til den lille fynske herregård Krumstrup.

Norske rigsregistrarer 1-II, Kria. 1861-63. Kancelliets brevbøger 1551-75, 1885-98. Breve til og fra Mogens Gyldenstjerne og Anne Sparre 1-III, 1929-41. - P. Colding: Studier i Danm.s politiske hist., 1939.

*Poul Colding**

Huitfeldt, Henrik, 1583-1652, til Lillø og Berritsgård, lensmand. *6.3.1583 i Trondhjem, †29.5.1652 i Landskrona, begr. sst. F: Jakob H. til Lillø og Berritsgård (1547-83) og Lisbet Friis (1555-1631). ~31.3.1611 i Kbh. med Margrete Rosenkrantz, *14.9.1593 på Glimminge, †21.10.1644 i Kbh., d. af Axel R. til Glimminge m.m. (1552-1630) og Mette Grubbe († senest 1640).

H. opdroges hos sin morbror, kansleren Christian *Friis til Borreby og blev derefter page hos Christian IVs bror hertug *Hans. 20.11.1596 rejste han på en seksårig udenlandsrejse. 1596 og 1597 immatrikuleredes han ved universitetet i Leiden, 24.9.1601 i Padua og var siden hofjunker hos kurfyrst Frederik af Pfalz. 1609-11 var han hofjunker hos Christian IV. Under Kalmarkrigen 1611-13 tjente han som ritmester i den skånske fane, og han deltog også i kejserkrigen 1625-29. 1613-18 var han forlenet med Froste hrd., 1627-46 med Landskrona len.

Selv om han ejede Berritsgård på Lolland og Hagedestgård på Sjælland lå hans hovedbesiddelser i Skåne. Han ejede her Lillø og hans hustru bragte ham Tundbyholm. Ved et mageskifte med kronen 1614 afstod han en del af Lilløs jorder mod at få Åsum i Gers hrd. På den fra H. erhvervede grund anlagde Christian IV Kristianstad. 1647 takseredes H.s samlede jordegods til 1560 tdr. hartkorn. Som skånsk storgodsejer og mangeårig lensmand kom han til at spille en be-

tydelig rolle blandt de skånske adelige. 1628 blev han skånsk krigskommissær, hvilket hverv indbar at han skulle deltage i inspektionen med grænsefæstningerne og medvirke ved oppebørslen af den såkaldte „kommissarietold“ til defensionsværket. 1638 valgtes han til skånsk landkommissær men afslog valget. Under krigen 1643-45 ledede han forsvaret af Landskrona men blev tvunget til kapitulation af den svenske feltherre Gustaf Horn. Besætningen fik dog lov at forlade slottet med flyvende faner og fuld mundering. Ved adelens votering med henblik på indstilling af kandidater til ledige rigsrådspladser 1648 fik han en del stemmer hos den skånske og ødanske adel. 1648 blev han participant i det af rigsmarsk Anders *Bille oprettede militære manufaktur Brobyværk på Fyn. - Bl.R. 1633.

Kancelliets brevbøger 1609-45, 1916-68. Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermodernes hist. i Chr. IVs tid, udg. Kr. Erslev 1-III, 1883-90. Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermodernes hist. i Fr. IIIs tid, udg. C. Rise Hansen 1-II, 1959-75. - Peder Pedersen Winstrup: Ligprædiken over H., 1657.

Steffen Heiberg

Huitfeldt, Ivar (Iver), 1665-1710, søofficer. *5.12.1665 i Frederikssten, †4.10.1710 i slaget i Køge bugt, bisat i kapellet ved Hudrum k. i Norge. F: oberst Tønne H. (1625-77, ~2^e med Sophie Amalie Rosenkrantz, 1649-1711) og Helle Margrethe Nold (†1671). ~5.5.1695 med Kirsten Røym, *1.9.1671, †19.6.1750, d. af stiftamtmand Claus Nielsen R. (†1692) og Else Marie Dop (†1696).

H. blev lærling 1681, deltog 1684 i Helgolands erobring og kom n.å. i hollandsk orlogstjeneste som adalbors sammen med Just *Juel på en rejse i Middelhavet til foråret 1688. Han var under denne tjeneste blevet løjtnant 1687 og var derefter en kortere tid i fransk tjeneste hvor han deltog i angrebet på Algier. Efter sin hjemkomst deltog han om bord i orlogsskibet Engelen 1689-90 i den store troppetransport til England. 1690 fik han atter tilladelse til at gå i hollandsk tjeneste og deltog i slaget ved Beachy Head hvor den engelsk-hollandske flåde 10.7.s.å. blev slået af en fransk flåde under A. H. Tourville. 1691 forfremmedes han til kaptajn og fik s.å. tilladelse til at gå i fransk tjeneste. Han deltog om bord i linjeskibet Ambitieux hvor admiral Vilette havde hejst sit flag, i slaget ved Barfleur og Kap la Hogue 29.5. til 1.6.1692 hvor den franske flåde under Tourville blev slået af den langt overlegne engelsk-hollandske. H. sendtes kort efter slaget som ledsager for admiral C. E. v. *Støcken, der havde været om bord hos admiral Tourville og

Huitfeldt, Ivar

nu var syg, til Paris. v. Støcken skriver få dage efter slaget: „Capitain Witfeldt er her med mig, og er hand af Monsieur Vilette, Leut. Genneral, med hvem hand war Embarqueret mechtig blefuen berømt“. Sept.s.å. kom H. tilbage til Kbh. fra la Rochelle med fregatten Svenske Falk, chef kaptajn C. T. *Sehested. 1694 var H. chef for fregatten Blaaheyren der var vagtskib i Sundet, og n.å. for orlogsskibet Nellebladet, bestemt til konvojering til Frankrig, hvilket dog blev opgivet og skibet standset i Norge. Efter togtets slutning tog H. ophold på sin fædrene gård Tronstad i Norge, forfremmedes til kommandørkaptajn 1697 og ansattes ved krigsuddrudet 1700 som chef for orlogsskibet Prins Georg i flåden under U. C. *Gyldenløve, men kom ikke til at tage nogen del i krigsoperationerne. Efter fredsslutningen vendte han tilbage til Norge hvor han ansattes som indrulleringschef i Bragernæs distrikt. Ved kongens besøg i Norge 1704 blev H. kommandør, chef for sø-ekvipagen i Kristiansand og indrulleringschef sst. indtil 1707, da han vendte tilbage til indrulleringschefsposten i Bragernæs distrikt. Ved krigsuddrudet 1709 blev han chef for orlogsskibet Prins Christian og n.å. for Dannebrog i flåden under Gyldenløve. 4.10.1710 lå den dansk-norske flåde til ankers i Køge bugt under Gyldenløve. H.s skib Dannebrog var det forreste i avantgarden og placeret sydligst. Flåden blev uventet angrebet af den svenske flåde under admiral H. W. Wachtmeister. H. lettede først og tvang ved en manøvre den svenske flåde til at ændre kurs, hvorved de andre dansk-norske skibe vandt tid til at komme under sejl. Ved atter at ankre fastholdt H. Dannebrog på positionen hvad der bragte uorden i den svenske linje. På Dannebrog, der samtidig blev udsat for kraftig beskydning fra en halv snes svenske skibe, udbød der brand, og man forsvarerede sig voldsomt. Ilden nåede krudtbeholdningerne og skibet sprang i luften. Kun tre af den omkring 600 mand store besætning blev reddet. H. omkom. Danske og norske marinehistorikere har senere diskuteret en række enkeltheder ved denne begivenhed. Dette gælder således Dannebrog's faktiske placering samt om H. ankrede igen. Der er dog enighed om at han gennem sin dristige manøvre formentlig reddede den samlede dansk-norske flåde fra et nederlag. Han var nøje bekendt med de sidste nye tanker inden for søtaktikken og hans manøvre må da også betragtes som vel gennemtænkt.

I de første dage af november drev H.s lig ind på stranden ved Køge kro og indstattes foreløbig i Holmens kirkes kapel, hvorefter det næste forår førtes til familiekapellet ved Hudrum. – Af H.s egenskaber som menneske og officer får man

gennem hans liv og virksomhed et godt billede. I den store konduiteliste der udarbejdedes 1690 udtaler Niels *Juel om den kun 25 år gamle officer: „Er en god, dygtig Officer, som noksom med Tiden fortjener selv at føre Skib“. Admiral Christian *Bielke roser ham ligeledes, og admiral H. *Span, hvis bedømmelser altid udmærker sig ved klar og koncis form, skriver: „Er en god dygtig Officer og kapabel til at kommandere et Orlogsskib, meriterer at avanceres“. Sammenholdes disse bedømmelser med den ovenfor citerede af admiral Vilette og med senere udtalelser vil man finde at H. gennem hele sin tjeneste befæstede og udviklede det smukke renommé han tidligt havde erhvervet sig, indtil han på den smukkeste måde indløste alle de forventninger der stilledes til ham. □Mal. (Moengård, Klebu ved Trondheim), efter dette kopi af Kr. Zahrtmann, 1879 (Fr.borg), litografi af C. Simonsen, 1855, litografi 1868 og af P. Gemzøe, 1877, træsnit 1855 efter tegn. af Carl Bloch samt 1873, 1879, stik 1862 m.fl. Statue af J. Gelert og af Julius Schultz, begge udst. 1875, Schultz' i bronze 1876. Relief af F. E. Ring på monument ved Langelinie 1886, tegnet af V. Dahlerup, modeller udst. 1880 og 1883. Relief af J. Larsen på monument i Køge 1906. – Mindestøtte af J. Wiedewelt, 1784 (parken ved Jægerspris).

Danske mag. 5.r.1, 1887 72–126 (breve). – A. E. Boye i Tidsskr. for lit. og kritik VII, 1842 366–76. Tidsskr. for søvæsen, 1861 257. P. Andersen sst. 1910 441–47. H. Rechnitzer sst. 553–65. [C.] Schaffalitzky de Muckadell sst. 1924 495–520. P. Holck sst. 1935 445–98. Samme sst. 1948 1–43. Briand de Crèvecoeur sst. 81–112. Sst. 188–226 265f. S. S. Thostrup sst. 1960 435–38. P. Holck sst. 1966 12–56 65–91. A. Petersen i Danske saml. 2.r.II, 1867 258–69. Otto Blom i Ill.tid. 6.7.1873. Sst. 25.4. og 9.5.1886. O. Irminger i Nær og fjern II, 1873. P. F. Giødesen: I. H., 1885. Axel Larsen [Liljefalk]: Dansk-norske heltehistorier, 1895 1–6. G. L. Grove i Pers. hist.t. 4.r.III, 1900 243–45. H. J. Huitfeldt-Kaas sst. 6.r.1, 1910 214–54. J. T. Rohde i Årbog udg. af Hist. samf. for Kbh.s amt, 1922 145–48. O. Bergersen i Norsk t. for sjøvesen, Horten 1924 203–28 374–78. K. E. Johansen sst. 1960 497f og 1961 149–51. R. Scheen sst. 1961 15–30 217–28. E. Briand de Crèvecoeur: I. H., 1947. Yngvar Hauge: Under flyvende vimpel. I. H.s ungdom, Oslo 1953. O. Bergersen: Fra Henrik Bielke til I. H., IV. Trondheim 1956 706–67.

Hans Chr. Bjerg (Th. Topsøe-Jensen)

Huitfeldt, Matthias Vilhelm, 1725–1803, stiftamtmand. *8.7.1725 i Kristiania, †25.9.1803 på Clausholm, begr. i Voldum k. F: generalmajor, senere general Hartvig H. (1677–1748) og Karen Werenschiold (1697–1778). ~1° 22.9.1752 på Fredensborg (Slotsk.) med Sophie Hedevig v. Linstow, *7.10.1731 på Vemmetofte, †31.5.1753 på Hafslund, Norge, d. af hofjunker, senere amtmand, hofmester, gehejmekonferensråd Eggert Christopher v. L. (1695–1774) og Margrethe

Giedde Vind (1707–74). ~2° 5.6.1756 på Bramslykke med Charlotte Emerentia Raben, *21.9.1731 i Kbh. (Slotsk.), †26.4.1798 på Clausholm, d. af stiftamtmand Frederik *R. (1693–1773) og Birthe v. Plessen (1707–86).

H. var fra begyndelsen bestemt til den militære løbebane, idet han 1740 blev lieutenant reformé ved 3. trondheimske nationale infanteriregiment, 1743 kornet i livgarden, 1746 kar. og 1748 virkelig løjtnant. 1750 udnævntes han til major ved 4. søndenfjeldske nationale dragonregiment, blev 1752 titulær generaladjutant hos kongen, 1753 premiermajor, afskedigedes af hæren 1754 og blev 1755 kar. oberstløjtnant af kavaleriet. 1762 blev han udnævnt til amtmand over Hald amt og stiftamtmand over Viborg stift, idet han samtidig en kort periode af 1773 fungerede som amtmand over Skivehus amt. 1775 tog han sin afsked. 1757 købte han Clausholm med underliggende Skanderborg og Sophie-Amaliegård, solgte dem 1800 til svigersønnen og oprettede s.å. et pengefideikommiss for sin slægt der 1843 gik over til side-linjen Moltke-H. H. omfattede sin ejendom og dens bønder med stor interesse. – Gehejmeråd 1768. Gehejmekonferensråd 1779. – Hv. R. 1764. □Maleri (Clausholm).

H.J. Huitfeldt-Kaas i Pers.hist.t. 3.r.11, 1893 211f. T. O. Gram sst. 8.r.1, 1922 58. Danske herregårde ved 1920, udg. L. Bobé m.fl. 111, 1923 32f.

Harald Jørgensen

Huitfeldt, Peder, † 1584, norsk kansler. F: Otte Clausen til Skibelundgård og Lørup († mellem 1517 og 29) og Barbara Eriksdatter (Blaa) til Orebygård og Berritsgård († tidligst 1558). ~ Anne Urne, d. af Jørgen U. († mellem 1555 og 58) og Anne Glob (begr. 1.2.1562). – Bror til Christoffer *H., Claus *H. og Poul *H.

H. nævnes første gang 1544 da han betalte bøder for et drab i Bergen hvor han var foged under broderen Christoffer på Bergenhus. 1547 blev han udnævnt til norsk kansler, o: øverste leder af Norges retsvæsen, en stilling den noget voldsomme mand, der i første række vistnok var en tapper søkrieger, næppe dengang har haft større forudsætninger for at bestride. Han synes imidlertid med dygtighed at have sat sig ind i forretningerne. Blandt de mange hverv der blev overdraget ham som kansler var det vigtigste en ordre til sammen med lagmændene o.fl. på rettertinget i Bergen 1557 at foretage en revision af hele den norske lov; men opgaven var dengang uoverkommelig, og der udkom kun en mindre reces. 1556 forlenedes han med en sammenhængende række len langs Norges sydkyst og blev derved også en fremtrædende administrativ em-

bedsmand. Hensigten med den lidt usædvanlige opsamling af len trådte klart for dagen da H. 1556–57 blev sat til at anlægge nogle befæstningsarbejder på Flekkerø (Flekkerhus) der skulle danne basis for flådetogter mod det dengang overhåndtagende sørøveri i de norske farvande. Da regeringen allerede 1558 opgav Flekkerhus fordi øen manglede vand, mistede H. sine sydnorske len. 1560 var han en af Norges repræsentanter under de vigtige forhandlinger med hansestæderne i Odense. På linje med H.s virksomhed på Flekkerø ligger hans deltagelse i syvårskrigen. Allerede 1563 var han i Danmark og bistod ved udrustningen af flåden. 1564 var han skibschef og opbrændte i juli et svensk skib ved Warnemünde. 1565 havde han kommandoen over en dansk-lybsk eskadre der skulle blokere Stralsund for at hindre der liggende svenske skibe i at løbe ud, men blev af en overlegen svensk flåde tvunget til dels at opbrænde, dels at udlevere sine skibe til den neutrale pommerse regering der holdt dem i forvaring til krigens slutning. Personlig deltog han også senere i krigen til søs. Under krigen kunne H. naturligvis ikke passe sit kanslerembede der 1565 blev besat ved konstitution. Når der 1568 blev udnævnt en ny kansler beror det muligt på at H. havde forbrudt sig ved at opbringe et skib med russiske varer i Øresund. H. ejede herregårdene Engestofte, Skibelundgård og Holmegård samt desuden bl.a. i Kbh. en gård der har givet en gade navn efter ham.

Norske rigsregistrarer I, Kria. 1861. Kancelliets brev-bøger 1556–70, 1887–92. Breve til og fra Herluf Trolle og Birgitte Gjøe I, 1893. Danm.-No.s traktater, udg. L. Laursen I–11, 1907–12. Breve til og fra Mogens Gyldenstjerne og Anne Sparre I–III, 1929–41.

*Poul Colding**

Huitfeldt, Poul, ca. 1520–92, statholder i Norge. * ca. 1520, † 21.9.1592 på Tryggevælde, begr. i Halmstad k. F: Otte Clausen til Skibelundgård og Lørup († mellem 1517 og 29) og Barbara Eriksdatter (Blaa) til Orebygård og Berritsgård († tidligst 1558). ~ 4.2.1554 på Koldinghus med Margrethe Breide, d. af Hans B. til Vorgård og Thale Emmiksdatter. – Bror til Christoffer *H., Claus *H. og Peder *H.

H. omtales første gang da han med kgl. tilladelse fangede to unge fornemme nederlændere og derved fremtvang sin bror Claus' frigivelse af hollandsk fangenskab 1543. Senere var han efter Peder Huitfeldt en tid (ca. 1548) foged hos Christoffer Huitfeldt på Bergenhus. I somrene 1552–54 og i fortsættelse deraf i vinteren 1554–55 var han på Island for at bringe orden i de kirkelige og politiske forhold efter Jón Arasons rejsning

Huitfeldt, Poul

(1550). 1554 holdt han bryllup på Koldinghus idet hans hustru havde været jomfru hos dronning Dorothea. 1556 betroede Christian III H. den vigtige post som lensmand på Kbh.s slot hvor han atter måtte vige umiddelbart efter tronskiftet 1559 for statholderen Mogens *Gyldenstjerne der selv ønskede lenet; statholderen var i forståelse med enkedronning Dorothea der gerne så H. forflyttet til sit livgedingslot Koldinghus, og der blev han da til krigsudbruddet 1563. Under hele syvårskrigen var han befalingsmand i Halmstad hvor han 2.10.–7.11.1563 tappert holdt stand mod en hård belejring af en overlegen svensk hær og med foragt afviste Erik XIVs tilbud om 22 000 dukater for at overgive byen. 1572 blev han lensmand på Akershus og endnu s.å. den første danske statholder i Norge. I dette vigtige embede, hvor han skulle fungere som mellemed mellem centralregeringen i Kbh. og den norske lokalstyrelse, viste han sig som en dygtig og samvittighedsfuld mand. Særlig interesserede han sig for kirkelige forhold, ikke mindst for kirkestyrelsen. På dette område satte hans virke sig varige spor i oprettelsen af stifts-skriverembedet, jordebogen *P. H.s Stiftsbog* (1575) og *P. H.s Reces* (1576) hvilken sidste indeholder en ordning af de vanskelige tiendeforhold i Stavanger stift. Alt i alt danner hans organisatoriske virksomhed, der væsentlig falder på østlandet, et sidestykke til Christoffer *Valkendorfs og Erik Ottesen *Rosenkrantz' på Bergenhus. Hans statholdertid blev ikke af lang varighed idet han af helbredshensyn trak sig tilbage allerede 1577. 1581–83 var han lensmand på Lahlholm. Han erhvervede 1581 ved mageskifte med kronen en del af Snidstrup len i Halland og skrev sig til Snidstrup. Han døde hos sin brorsøn Arild Huitfeldt. □Relief på ligsten (Halmstad k.).

Norske rigsregistrarer I–II, Kria. 1861–63. Kancelliets brevøger 1550–92, 1885–1908. Breve til og fra Mogens Gyldenstjerne og Anne Sparre I–III, 1929–41. – P. Colding: Studier i Danm.s politiske hist., 1939. Astrid Friis i Hist.t. 10.r.VI, 1942–44 91f.

*Poul Colding**

Hultmann, Fritz Wilhelm, 1820–94, skuespiller. * 22.6.1820 i Kbh. (Helligg.), † 9.6.1894 sst., begr. på Frbg. (Solbjerg). F: malermester Andreas Alexander H. (ca. 1788–1860) og Ane Elisabeth Møller (1784–1868). ~ 12.6.1858 i Kbh. (Slotsk.) med Hansine Bertine Vilhelmine Brans(e)ru(d), * 31.3.1825 i Kbh. (Garn.), † 15.5.1903 sst., d. af sergent i artilleriet, senere fyrværker i Frederiksværk Hans Peter Christian B. (1795–1865, ~ 2° 1827 med Frederikke Louise Oppfer, 1797–1854) og Sophie Christiane Gøthe.

Et avertissement om at Det kgl. teater søgte tenorsangere fik i foråret 1841 den unge maler og litograf H. til at aflægge prøve. Efter optagelse fik han Henrik *Rung til sanglærer. Han var rigt udstyret med sceniske egenskaber: sin ranke, lette skikkelse bevægede han på en fuldendt naturlig måde, graciøst og dog mandigt, og de harmoniske ansigtstræk lystes op af et skælmsk smil som gik over i en smittende latter. Der var i akademisk form noget luftigt og charmerende over H.s personlighed, noget sorgløst og fint, og da disse egenskaber blev omsat i kunst, især gennem Christian *Hostrups komedier, opstod i H. en teatrets fugl Fønix: Den ideale sang- og lystspillelser. Forfatteren A. L. *Arnesen der var hans protektor, skaffede ham til debut den elskværdige galning Julius Smith i *Et Rejseeventyr* (22.4.1843), og hermed var H.s fremtid sikret. 1845 fik han kgl. ansættelse, og n.å. udførte han Hellebæk i *Intrigerne* der blev indledningen til hans æra som fremstiller af den Hostrupske student: Herløv i *Eventyr paa Fodrejsen* (1848) og Klint i *Genboerne* (1856) blev et paradigma på ungdommelig, skyldfri livsglæde i naturlig, indtagende form. I disse roller skabte H. en tradition hvis form senere fremstillere har efterlignet, men originalens charme og friske opromthed har ingen nået. Han bevarede sit ungdommelige udseende, og da han i 25 år havde levedegjort akademikeren på den danske scene hædrede studenterne ham, der ikke selv var student, med en regensfest (7.3.1868) som den unge Peter *Jerndorff havde arrangeret. Men H. der længe stod i skygge af M. *Wiehes dybere personlighed nøjedes ikke med at stole på sin lykkelige natur; han arbejdede tværtimod meget flittigt, og hans replik var derfor midt i overgivenheden som støbt, skønt den lød improviseret. Hans nøjagtighed svækkede aldrig friskheden. Sansen for detaljen gavnede ikke mindst hans stilfulde Leander-fremstillinger som både malerisk og scenisk var små mesterværker. Ved sin flid kunne han i hofteater-sæsonen 1855–56, da M. Wiehe og Fr. *Høedt udvandrede, trække hovedlæsset i repertoiret, og skuepladsens „jeune élégant“ blev i årenes løb dens „père noble“. I roller som markisen i *Giboyers Søn* eller som retspræsidenten i *Ferréol*, den figur hvori H. oprådte sidste gang 2.6.1877, virkede han som en fin, lidt melankolsk gentleman med chevaleresk holdning. Man beklagede i høj grad hans beslutning om at forlade teatret 57 år gammel, men for ham selv var afskeden en nødvendighed. Glædens fremstiller levede en glædesløs tilværelse. Han sagde selv, og andre har bevidnet hans ord, at han aldrig var mere munter på scenen end når han var dybest nedsunket i melankoli. Hans liv var en

dobbeltilværelse hvis lidelser han skjulte for omverdenen. Men mens tilskuerne beundrede ham i næsten alle de 270 roller han udførte, mistede han selv i stigende grad tilliden til sine evner. I sit otium genoptog han sin ungdoms kunst maleriet. – R. 1869. □ Litografi 1851 og 1866, efter sidstnævnte træsnit s.å. Træsnit 1869, litografi i samme type 1873. Træsnit af H. P. Hansen 1873 og 1877. Selvportræt i rolle (Teatermus.). Flere træsnit, bl.a. af H. P. Hansen, og litografier i roller, akvarel af C. Bayer ligeledes.

Edv. Brandes: Dansk skuespilkunst, 1880 60–96 (også i Det 19. årh. II, 1877 161–92). Danske kunstnerportrætter, ved Vilh. Møller, 1883. Rob. Neiiendam: Det kgl. teaters hist. I–II, 1921–22.

Robert Neiiendam*

Humlum, Johannes Peter Christian Nicolai, * 1911, geograf. * 14.7.1911 i Holstebro. F: lærer, senere i Roskilde Hans Henrik Christensen H. (1879–1966) og Anna Wilhelmine Olsen-Hansen (1880–1945). ~ 1.5.1940 på Frbg. (b.v.) med Lise Dorthea Jørgensen, * 27.12.1912 i Søllerød, d. af mag.scient., senere forskningsdirektør Niels Rasmussen J. (1879–1967) og Alma Kirstine Rasmussen (Thunbo) (1878–1960).

H. blev student 1929 fra Roskilde, cand.mag. i naturhistorie og geografi 1935 og samme år lærer ved Niels Brocks handelsskole og Købmandsskolen, 1937 ved Handelshøjskolen, 1941–43 lektor i erhvervsgeografi sidstnævnte sted, 1939–43 assistent i kulturgeografi ved Kbh.s univ. hos professor Gudmund *Hatt; dr.phil. 1942 på afhandlingen *Zur Geographie des Maisbaus*. Professor i geografi ved univ. i Århus 1943, i kulturgeografi 1966. H. har været gæsteprofessor ved en række udenlandske universiteter således ved Univ. of Minnesota og Univ. of Washington 1950, ved universitetet i Dacca, Bangla Desh 1952–53 (UNESCO); ved Univ. of California 1964, 1970 og 1975, ved Univ. of Newcastle 1965, Göteborg og Umeå univ. 1966, 1972, 1973 og 1976, Helsinki univ. 1977 og polske universiteter 1967.

H. har foretaget særdeles mange og tit lange studierejser og ophold i såvel europæiske som oversøiske lande således i Lapland 1931 og 1946; Island 1934 og 1935; Polen, Balticum og Sovjetunionen 1937; Univ. of California, Berkeley 1939, Stockholm 1941. Deltager i 3. danske central-asiatiske ekspedition til Afghanistan 1948. Studieophold i Frankrig 1949, England 1950, Sydamerika 1956, Grønland 1959, Canarerne 1960, Nørorienten og Japan 1961, Afrika 1963 og 1968, USA og Mexico 1956, 1964 og 1970, Kina 1972 og 1977, Canada 1972, Vestindien 1975–76, Indonesien 1977. Rejserne og studieop-

holdene har givet sig udslag i et omfattende kulturgeografisk forfatterskab nedfældet i tidsskriftartikler og i omfangsrige monografier og spændende over et meget vidt spekter såvel emnemæssigt som med hensyn til global spredning. Også den pædagogiske udgivervirksomhed er stor, lærebøger og atlas for skole, mange sammen med geografen og skolemanden W. F. Hellner (1905–75). H. har endvidere stiftet og redigeret tidsskriftet *Kulturgeografi* og han er også stifter af det geografiske selskab i Århus *Forum Geographicum*. Som internationalt kendt specialist i kunstvandring blev han i 1972 inviteret til Kina for at besigtige nye og gamle kunstvandingsanlæg. H. er en skarp debattør med sine meninger mod hvilket bl.a. manifesterede sig i debatten om den midtjyske motorvej. I denne forbindelse foreslog han en aktiv samfundsstøtte til udflytning og aktivering af fire delvis nye jyske industriregioner med tilhørende lufthavne og højere læreanstalter med henblik på en større geografisk spredning af den danske befolkning. Af H.s store produktion nævnes: *Erhvervsgeografi. Atlas*, 1936; *Verdenshandelens maritime Hovedveje*, 1941; *Oversøiske Transportproblemer*, 1943; *Kulturgeografisk Atlas*, 1944 (7. udg. 1971–77; engelsk udg. 1955; svensk udg. 1957); *Kuskh-i Nakhud*, 1949; *L'agriculture par irrigation en Afghanistan*, 1951. *Karezes: su construccion, funcionamiento y extensien en el viejo mundo*, 1957; *La geographie de l'Afghanistan*, 1959; *Landsplanlægning i Danmark*, 1961; *Nogle aktuelle danske trafik- og befolkningsproblemer i Kulturgeografi*, 1961, 65–100; sammen med K. Nygård: *Danmark-atlas* 1961 og 1976, og *Reliefkort over Danmark*, 1962; *Vægtkort over Grønland*, 1961; *Water development and Water planning in the southwestern United States*, 1969; *I Kina 1972. Flodkontrol, kunstvandring, landvinding, amter, folkekommuner og produktionsbrigader*, 1974; *Klimatyper fra hele verden*, 1972, 2. udg. 1976. H. var sekretær for Geografiforeningen 1938–40, formand 1942–44; medlem af Det kgl. danske geografiske selskabs råd og af Unesco's hydrologiske dekadekomité og dets udvalg som beskæftiger sig med kunstvandring i aride zoner. Medlem af Den danske nationalkomité for geografi og af Dansk byplanlaboratoriums udvalg vedrørende landsplanlægning 1960–62, af undervisningsministeriets universitets-planlægningsudvalg af 1962 og 1963–70, af fredningsplanudvalget for Vejle og Skanderborg amter, fra 1972 formand for Danmarks naturfredningsforenings udvalg til bekæmpelse af forurening, og medlem af foreningens forretningsudvalg og fra 1976 formand for foreningens planudvalg. Tildelt Liederkerke-Beaufort prisen af Société de Géographie, Paris

Humlum, Johs.

1960, og Det kgl. danske geografiske selskabs Galathea-medalje i 1976. – R. 1956. R.¹ 1963. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1942 79f. – Axel Schou i Geogr. t. LXXVI, 1977 VIII. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Ib Rønne Kejbo

Hummel, Christian Martinius, 1849–1922, vandbygningsingeniør. * 31.3.1849 i Frederiksværn, † 7.5.1922 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: rebslagermester, forvalter på orlogsværftet i Frederiksværn Herman Frederik Emil H. (1814–90) og Benedikte Andrea Tjomsaas (1821–89). ~ 16.5.1885 i Helsingør (Olai) med Ida Emilie Vilhelmine Svendsen, * 20.4.1865 i Helsingør, † 20.2.1939 i Kbh. (Markus), d. af købmand Thomas Severin Wilhelm S. (1817–95) og Hansine Frederikke Abel (1823–1904). – Brorsøn af Chr. G. *H.

I elleveårsalderen kom H. fra Norge til Kbh. og var siden i farbroderens hjem hvis påvirkning kom til at præge ham hele livet. 1867 blev han student fra Borgerdydskolen på Christianshavn, n.å. cand.phil.; 1875 blev han cand.polyt. som mekaniker, og n.å. i ingeniørfaget. I studieårene var han 1870–74 assistent ved tegneundervisningen på landbohøjskolen. Efter eksamen blev H. der 1868–69 havde skaffet sig praktisk uddannelse som maskinarbejder beskæftiget ved ombygning af Allinge og Sandvig havne. 1877 blev han, efter en kort tid at have været ved Kbh.s brolæggnings- og vejvæsen, ansat i vandbygningsvæsenet som assisterende ingeniør ved anlægget af Esbjerg havn. 1879 foretog han nogle undersøgelsesarbejder i Ringkøbing Fjord, s.å. forflyttedes han til Helsingør hvor han 1880–87 ledede ombygningen af havnen. 1885 blev han teknisk medlem af den kgl. havnekommission i Helsingør og fik s.å. dansk indfødsret, 1888–89 var han ingeniør ved vandbygningsvæsenets undersøgelsesarbejder på den jyske vestkyst og i Limfjorden. 1890 fik han fast ansættelse som ingeniør i vandbygningsvæsenet og forflyttedes samtidig til Kbh. I denne stilling fik han tilsynet med de kommunale havne på Fyn, Langeland, Ærø, Samsø, Lolland-Falster og Bornholm samt tilsyn med digerne på Lolland-Falster efter C. *Otterstrøm. 1898–1902 ledede han bygningen af Anholt havn efter sit eget detailprojekt og blev fra 1908 tilsynsførende ved havnen. 1905 blev han ingeniør af 1. grad (1916 distriktsingeniør). 1897–1900 var han medlem af kommissionen vedrørende anlæg af en havn på Jyllands vestkyst og prægede i høj grad dennes betænkning der bl.a. foranledigede anlægget af de to læmøler ved Vorupør og Hanstholm, kystsikringen på

Aggertangen og bygningen af Skagen havn. 1899–1900 var han medlem af kommissionen til undersøgelse af havneforhold på Bornholm. 1903 blev han medlem af en kommission angående anlæg af en havn ved Skagen og s.å. medlem af en kommission til undersøgelse af det lollandske digelags forhold. 1904 blev han medlem af kommissionen vedrørende foranstaltninger til ophjælpning af Ribe bys almindelige økonomiske forhold og anlæg af et havdige fra Vester Vedsted til Store Darum og 1905 medlem af kommissionen angående afvikling af forskellige gældsforpligtelser til statskassen. 1906–09 var han formand for kystkommissionen for Roskilde amtsrådsreds, 1900–19 censor ved polyteknisk eksamen i vandbygningsfagene. Afsked 1919. – R. 1898. DM. 1905. □Foto.

J. Munch-Petersen i Ingeniøren, 1919 173; sst., 1922 180. Berl.tid. 16.3.1919. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

*Povl Vinding**

Hummel, Christian Gotfried, 1811–72, polytekniker. * 17.4.1811 i Kbh. (Holmens), † 21.8.1872 sst. (Holmens), begr.sst. (Holmens). F: tømrerformand på Holmen Christen Jensen H. (1775–1830) og Anne Margrethe Kragh (1787–1859). ~ 1° 11.6.1839 i Kbh. (Holmens) med Mariane Emilie Hummel, * 3.11.1814 i Kbh. (Holmens), † 13.7.1860 i Helsingør, d. af rebslagermester på Holmen Gottfried Christian H. (1772–1853) og Christiane Endersen (1775–1847). ~ 2° 9.4.1862 i Søvind med Charlotte Theophilia John, * 8.12.1826 på Erikshåb, Fyn, † 5.5.1889 i Kbh. (Johs.), d. af papirfabrikant Johan Christian J. (ca.1780–1851) og Ane Kathrine Marie Bjerregaard († senest 1850). – Farbror til Chr. *H. H. kom efter endt skolegang i tømrerlære på Holmen 1826 og blev n.å. optaget som elev på Holmens skibsbygningsskole som han besøgte de fire ugedage, mens han i de to arbejdede som praktisk skibsbygger. 1829 forfremmedes han til tømrermand på Holmen, men var stadig elev på skolen. Imidlertid var Polyteknisk læreanstalt blevet åbnet 1829, og H. der var kommet i forbindelse med dens første direktør H. C. *Ørsted, fik lyst til studiet der. 1831 tog han polyteknisk adgangseksamen og påbegyndte derefter studiet på læreanstalten samtidig med at han passede arbejdet på Holmen hvor han 1833 blev underassistent ved søetatens konstruktionskammer. Fra 1831 underviste han tillige i de Massmannske søndagsskoler og fra 1833 desuden i matematik og geometrisk tegning ved Vajsenhuset for herved at blive i stand til at opretholde sit hjem efter faderens død. 1834 blev H. cand.polyt. i mekanik. Efter en studierejse til Tyskland blev

H. nov. 1835 konstitueret som lærer i maskinlære hvor han n.å. afløste J. A. *Dyssel, idet man derved tillige ønskede at drage nytte af at H. både var en dygtig tegner og havde en betydelig praksis, således at man kunne få tegneundervisningen, der lededes af G. F. *Hetsch som var kunstner og ikke tekniker, mere praktisk teknisk anlagt og få en nærmere forbindelse mellem denne og maskinlæren. Fra jan. 1838 fik han fast ansættelse som lektor og medlem af læreanstaltens bestyrelse. I aug.s.å. blev han tillige ansat som lærer i tegning efter fra 1836 at have taget del i ledelsen af undervisningen i dette fag. April s.å. var han blevet medlem af direktionen for de Massmannske søndagsskoler, ved hvilke han havde været inspektør fra april 1837, og beklædte denne stilling til 1858 hvorefter han blev æresmedlem af selskabet.

1837–38 udgav H. sammen med G. F. *Ursin *Nyt Magazin for Kunstnere og Haandværkere* og 1838–39 redigerede han Industriforeningens tidsskrift. 1840 overtog han undervisningen i matematik for de forststudierende. 1843 fik han ansættelse som inspektør ved Polyteknisk læreanstalt, i hvilket embede han gjorde sig fortjent af anstaltens regnskabsvæsen; s.å. blev han med universitetets tilladelse konstitueret i den ene af de to vandinspektørstillinger i Kbh. der sorterede under den 1805 nedsatte kgl. vandkommission; da han blev fast ansat i dette embede april 1845, fratrådte han inspektørstillingen ved læreanstalten. Vandinspektørstillingen beklædte H., der 1846 sammen med professor G. *Forchhammer og jernstøber P. F. *Lunde havde ledet nogle vellykkede artesiske borer i Harrestrupådal, imidlertid kun til marts 1848 da han afløstes af L. A. *Colding som var tiltrådt 1847 og som nu blev den eneste indehaver, men han kom dog til at tage stærk del i arbejdet på at forny Kbh.s højst utilfredsstillende hygiejniske anlæg. Ikke alene ledede han for ingeniørkorpset anlæg af oversvømmelsesforanstaltninger foran Kbh. (idet man efter krigsudbruddet 1848 tænkte sig muligheden af en landgang på Sjælland), hvorved vandforsyningen fik nogle meget velkomne reservebassiner, men han blev også efter H. C. Ørsteds død 1851 medlem af den 1848 nedsatte komité der 1849 havde udskrevet en international konkurrence om projektering af vandværk, gasværk og kloakanlæg. Intet af projekterne var umiddelbart brugeligt, og det overdroges nu H. sammen med L. A. Colding på grundlag af de tre præmierede projekter at udarbejde et projekt til alle tre anlæg. Projektet var færdigt 1852 og blev vedtaget i borgerrepræsentationen i aug. s.å., men kloakplanen standsedes af overpræsidenten Mich. *Langes uforstand. Al-

lerede 1851 havde H. vakt en vis opsigst ved at fremsætte et forslag om at alle gårdsrum, gader og render hver morgen skulle underkastes en kraftig skylning ved at bruge alle pumper i ca. en halv time, et forslag der vakte kraftig modstand, bl.a. hos overpræsidenten og som, da det i reduceret målestok bragtes til udførelse, påstodes kun at forhøje stanken. Da de til de tre projekters udførelse fornødne lovforslag fremsattes i rigsdagen mærkedes der også modstand mod kloakplanen her, og navnlig var dette tilfældet efter at overpræsident Langes gode ven, A. S. Ørsted, 1853 var blevet premier- og indenrigsminister.

For at imødegå alle de betænkeligheder og indvendinger som overpræsidenten, der var formand for den i henhold til kgl. befaling af 4.2.1851 nedsatte kommission til forbedring af de hygiejniske forhold i Kbh., hvoraf H. var medlem, var utrættelig i at finde på, enedes man om at sende H. til London med det hverv at opsoge en første rangs ingeniør og engagere ham til at rejse til Kbh. og der afgive en dom over alle tre planer. Ved C. J. *Hambros mellemkomst kom H. i forbindelse med ingeniør James Simpson som sagde god for planerne og gav råd og anvisninger som H. indarbejdede i planerne for Simpsons afrejse. Alligevel lykkedes det overpræsidenten at hindre kloakplanens gennemførelse ved at opnå at indenrigsministeriets approbation af 7.2.1854 ikke medtog kloakplanen som alle sagkyndige sagde god for, og han tilføjede derved byen og dens borgere en næsten ubodelig skade. Koleræen 1853 satte i høj grad fart i arbejdet i den hygiejniske kommission, og H. foreslog at man skulle anstille nærmere undersøgelser af alle de ejendomme hvori der var forefaldet mindst fire koleratilfælde, men forslaget strandede i kommunalbestyrelsen. 1853 blev H. formand for sundhedskommissionen i Kbh.s vester kvarter og for kolerabureauet i Lavendelstræde. 1852–56 var han medlem af bestyrelsen for Teknisk institut, og efter sammenslutningen af dette og instituttet for metalarbejdere blev H., der 1855 var medlem af en industriskole, valgt til formand for Teknisk selskab og beklædte denne stilling til sin død. 1858 blev han indenrigsministeriets tekniske konsulent og 1866 ved G. Forchhammers død direktør for Polyteknisk læreanstalt. H.s jævne, tørre og usnobbede væsen, hans evne til både i sit eget og læreanstaltens arbejde at forene de videnskabelige hensyn med de praktiske og hans hjælpsomhed mod og interesse for studenterne skaffede ham mange venner, ikke mindst blandt de unge som han ofte kunne virke næsten faderlig overfor. Foruden i de nævnte har H. været virksom i en række an-

Hummel, Chr. G.

dre kommissioner o.l., fx 1846 i kommissionen angående betryggelse for, at dampmaskiner ikke medfører fare for liv og ejendom, 1852 i komiteen for industriudstilling i Kbh., 1852 og 1869 i komiteen for landmandsforsamling i Kbh., 1858 som sekretær ved den hygiejniske kongres i Kbh., 1862 i komiteen for Danmarks deltagelse i verdensudstillingen i London, som formand for den danske afdeling på den nordiske udstilling i Stockholm 1866, på verdensudstillingen i Paris 1867 og London 1871. – Tit. professor 1849. Etatsråd 1867. – R. 1854. DM. 1862. □ Træsnit af C. Sandberg, 1872, litografi i samme type s.å. Træsnit af W. Obermann, 1872, og i samme type s.å. Buste af V. Bissen (Polyteknisk læreanstalt), efter denne buste af Th. Stein, 1881 (sst.). Foto.

Berl. tid. 22.8.1872. Ill. tid. 8.9.s.å. C. Nyrop: Bidrag til da. håndværker-undervisn.s hist., 1893. Sig. Smith: Søren Hjørth, dynamoprincippets opfinder, 1911 31. Villads Christensen: København 1840–57, 1912. Vald. Schmidt: Af et langt livs hist., 1925 58. J. T. Lundbye: Den polytekn. læreanstalt 1829–1929, 1929.

*Povl Vinding**

Hundrup, Ferdinand Emil, 1808–79, personalhistoriker. * 22.12.1808 i Slagelse, † 12.8.1879 i Roskilde, begr. sst. F: garnisonskirurg, senere hospitalslæge Andreas H. (1776–1849) og Anna Marie H. (1780–1863). ~ 16.4.1837 i Jebjerg med Marie Caroline Nielsen, * 20.5.1811 i Kbh. (Slotsk.), † 14.12.1889 i Roskilde, d. af kammer tjener hos Frederik VI Christian N. (1751–1835) og Caroline Augustine Friedemann (1776–1848). H. blev student 1827 fra Slagelse hvor han en tid var fælle med H. C. Andersen, og påvirket af sine lærere S. *Meisling og H. M. *Flemmer studerede han filologi og blev 1835 cand.philol. S.å. ansattes han som adjunkt i Randers hvorfra han 1844 forflyttedes til Roskilde som overlærer. En alvorlig øjensygdom tvang ham 1866 til at tage sin afsked. Fra 1854 til sin død virkede han som bibliotekar ved Sjællands stiftsbibliotek. H. var af ydre en høj, ret imponerende skikkelse af et militært tilsnit. Kun dannede hans uskønne, pibende rost, der blandt eleverne forskaffede ham tilnavnet „Gasen“, en mærkelig modsætning til det svære legeme. Som lærer var H. ikke afholdt da han optrådte med stor strength og var en erklæret tilhænger af en gammeldags hårdhændet skoletugt. H.s virkelige betydning falder derimod på det personalhistoriske område. Med utrættelig flid samlede han livet igennem biografisk stof især vedrørende danske akademikere, og hans skrifter om lærerstanden ved en række af landets latinskoler er den dag i dag meget benyttede håndbøger. Overvejende hviler de på den trykte litteratur, men H. har dog også benyt-

tet arkivalisk materiale, fortrinsvis i enkekassens og universitetets arkiv. H. har utvivlsomme fortjenester som foregangsmand på dette område, selv om hans arbejder langt fra tilfredsstillende strengere krav om nøjagtighed og kritik. For en del skyldes dette at hans stadig mere og mere svigtende syn hindrede ham i at besørge korrekturen med fornøden omhu. Blandt H.s skrifter kan især fremhæves hans biografiske efterretninger om filologiske og filologisk-historiske kandidater (1849–51 og 1860) og om dem der ved Kbh.s universitet havde opnået de højeste akademiske værdigheder (1854–59); endvidere om lærerstanden i Helsingør (1860), Slagelse (1861), Ålborg (1869–70), Randers (1871–72), ved Metropolitanskolen (1872–75) og i Viborg (1875). H. har desuden udgivet en række stamtavler, men de er gennemgående af langt ringere værdi. 1877 skænkede han sine omfattende håndskrevne samlinger til gehejmearkivet (nu Rigsarkivet). – Tit. professor 1877. □ Mal. af L. Fædderholt, 1830. Træsnit 1876.

Selvbiogr. i F. E. H.: Lærerstanden ved Randers lærde skole, 1871–72 87–93. Pers.hist.t. 1880 78 (brev fra H. C. Andersen). Edv. Collin: H. C. Andersen og det collinske hus, 1882 61–67 (breve). K. Galsier: H. C. Andersen og hans rektor, 1933 67–69 (brev fra H. til H. C. A.). – Roskilde avis 13.8.1879. S. Skouboe i Årbog udg. af Hist. samf. for Kbh.s amt, 1914 28f; Henning Jensen sst., 1919 58f. – Papirer i Kgl.bibl. og Rigsark.

*Bjørn Kornerup**

Hunæus, Andreas Herman, 1814–66, portrætmaler. * 8.12.1814 i Kolding, † 15.5.1866 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: løjtnant, senere kaptajn i borgervæbningen, sidst lotterikollektor i Randers Andreas Herman H. (ca.1787–1856, ~ 1818 med Elisabeth Ruth, 1795–1847) og Jana Petrina Woydemann (1786–1868, ~ 1822 med knapmagermester Johannes Jensen Schmidt, 1795–1876). ~ 1.5.1847 i Kbh. (Frue) med Thora Johanne Cathrine Garbrecht, * 24.1.1824 i Kbh. (Trin.), † 1.11.1865 sst. (Garn.), d. af handelsbetjent, senere grosserer, oberstløjtnant Johan Gerhard Frederik G. (1799–1857) og Cathrine Christine Larsine Müllertz (ca.1799–1835). H. var døvstum, vistnok fra fødslen, i alt fald fra sit 2. år. Han blev elev af Det kgl. døvstummeinstitut 1823 hvor han lærte skrædderhåndværket, men da han viste anlæg for tegning satte faderen ham i malerlære hvorefter han begyndte at besøge kunstakademiet 1831. Han blev elev af modelskolen, men vandt først 1841 den mindre sølvmedalje. Imidlertid havde han lagt sig efter portrætmaleriet, begyndte at udstille 1833 og blev hurtigt en ret anset portrætmaler således at han 1857 blev agreeret ved akademiet, men aldrig valgt til medlem. Han malede adskillige af

datidens ansette folk og i sit sidste leveår et portræt af *Prinsesse Dagmar*. H. udførte også nogle altertavler samt en del historie- og genrebilleder. Blandt de sidste vandt *Paa Kjøbenhavns Vold; Aftenen før Store Bededag*, 1862, stor popularitet efter hans død, idet han der havde portrætteret flere kendte skikkelser i det kbh.ske borgerskab, bl.a. sin husvært, manufakturhandler J. G. Richters kone. Richter købte billedet og forhindrede offentliggørelse indtil det af familien 1911 skænkedes til Statens museum for kunst (dep. i Kbh.s bymus.). H. udstillede på Charlottenborg 1833–66. □Selvportr.: To mal. 1835, mal. 1840 (udstillingsfonden, Charlottenborg), tegn. 1844 (Fr.borg), mal. ca. 1845 (St.mus.), afbildet på mal. af borgervæbningen 1848, mal. 1853 (Fr.borg), mal. (Døveforen. af 1866, Kbh.) og tegn. (Kgl.bibl.). Foto.

Alfr. Ipsen i Verden og vi III, 1913 nr. 28 3–5. Carl C. Christensen i Hist. medd. om Kbh. 3.r.II, 1936–38 40–43.

*Jørgen Sthyr**

van Hurk, Peter, ca. 1697–1775, købmand. * ca. 1697 i Holland, † 16.10.1775 i Kbh. (Holmens), begr. i Holmens k.s kapel. ~ 15.1.1744 i Kbh. (Ty.ref.) med Maria Barbara Fabritius, * 1.9.1704 i Kbh. (Ty.ref.), † 3.5.1775 sst. (Holmens) (~ 1° 1723 med vinhandler Helvig Abbeestee, 1697–1742), d. af vinhandler Herman F. (1667–1729) og Elisabeth Marie Abbeestee (1677–1752).

v. H. var af hollandsk afstamning og blev indkaldt for at åbne en handel på Kina. Han deltog i udsendelsen af det første skib Kronprins Christian og blev derefter medstifter af Asiatick Kompagni, i hvilket han var hovedparticipant 1732–45 og 1745–54 direktør. Sammen med konferensråd R. Iselin var han en bestemt modstander af kompagniets omdannelse og den asiatiske handels frigivelse, men kompagniets flertal gik imod ham, og den retssag han anlagde sammen med fem andre tabte han. v. H. var ligeledes interesseret i Kurantbankens oprettelse og sad som bankkommissarius 1739–74. v. H. tilhørte inderkredsen af københavnske storkøbmænd omkring midten af 1700-tallet og var ved sit ægteskab nært knyttet til familien "Fabritius. 1734–60 ejede han „Sneglebakken“ i Lyngby. 1768 købte han Rustenborg sst. af J. H. "Desmercières. – Kommerceråd 1733. Agent med justitsråds rang 1749. Etatsråd 1753. □Kinesisk portrætstatuette (Handels- og søfartsmuseet på Kronborg).

Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis III, 1913 186 423. – Carl Bruun: København III, 1901. L. Bobé i Hist. medd. om Kbh. IV, 1913–15 502 517 598 603. E. Nystrom: Lyngby sogn i fortid og nutid, 1934 80f 132f.

Lyngby-bogen, 1933–39 194–96. Kristof Glamann i Hist. t. 11.r.II, 1947–49 354 356 396. Sune Dalgård sst. 513f.

Harald Jørgensen

Hurtigkarl, Frederik Theodor, 1763–1829, jurist. * 3.11.1763 i Sorø, † 1.12.1829 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Trin.). F: inspektør ved Sorø akademi Svend H. (1716–65) og Maria Fjellerup (ca. 1720–91). Ugift.

H. blev student 1779 fra det Klinckske institut, bestod 1780 den filosofiske eksamen, 1784 den filologiske og endelig 1788 juridisk eksamen. 1787–91 var han alumnus på Borchs kollegium hvor han senere som professor, 1821–29, var efor. 1790 blev han efter konkurrence med H. M. Lange og J. L. Rottbøll notarius ved det juridiske fakultet, 1791 adjunkt sst., 1798 prof. ekstrord., 1804 ord. og medlem af konsistorium, 1806 inspektor quæsturæ, 1809–10 og 1818–19 rector universitatis. – Om H.s virke som akademisk lærer foreligger kun få vidnesbyrd. Jens *Møller (1779–1833), der i øvrigt skattede H. højt, fremhæver som en psykologisk mærkværdighed at H. var aldeles blottet for fantasi. Videnskabelig ånd eller juridisk fantasi fandtes i hvert fald ikke i H.s litterære produktion der repræsenterer den rene march på stedet uden spor af, at forfatteren levede og virkede på en tid, hvor tænkere som A. S. Ørsted (1778–1860) – og i Tyskland F. C. v. Savigny – allerede for længst havde begyndt deres glimrende bane. Bortset fra nogle dissertationer som alumnus på Borchs kollegium har H. alene udgivet universitetsprogrammet *De jure armorum secundum leges antiquas Norvegicas et Danicas*. 1798, oversat til dansk af Chr. Krohg (Juridisk Arkiv I, 1803), og sit ufuldførte værk *Den Danske og Norske private Rets første Grunde* (I, 1813; II, 1, 1814; 2, 1817; IV, 1, 1820), et skrift der nu kun erindres, fordi A. S. Ørstedes grundlæggende Haandbog over den danske og norske Lovkyndighed med stadigt Hensyn til Hr. Etatsraad og Professor Hurtigkarls Lærebog I–VI, 1822–35, knytter sig til det.

Fra H.s hånd foreligger endelig nogle responsa, ligesom han 1810 udgav et par bind af Gejstlig Reskriptsamling. H. var ifølge Jens Møller en „ægte praktisk Jurist“, en „lige saa duelig Forretningsmand som aarvaagen og uegennyttig Bestyrer af Universitetets Midler“. Bl.a. insisterede han indtrængende på, at Polyteknisk læreanstalt måtte stå aldeles udskilt fra universitetet og ikke medføre økonomiske opofrelser for dette. Han var et virksomt medlem af det praktisk-juridiske selskab. Sin interesse for de studerende og det retsvidenskabelige studium lagde H. for dagen ved at testamentere universitetet sin formue „til

Hurtigkarl, F. T.

Stipendier for Studerende ved Universitetet, fornemmeligen saadanne, som med Flid og Held lægge Vind paa Fædrelandets Lovkyndighed" (fundats af 30.5.1832 med senere tillægssfundatser). Ikke mindst som rejsestipendium har H.s legat gjort stor gavn. – Etatsråd 1811. – R. 1828. □Mal. af H. som barn, af J. C. Almer (Kbh.s univ.).

Saml. af de for universitetets legater gældende bestemmelser, 1890 333–40. – Dansk lit.tid. for året 1830 88–91. Jens Møller i Nyt theol. bibl. XVII, 1830 336f. Orla Lehmann: Efterladte skr. I, 1872 29. E. C. Werlauff: Erindr. af mit liv, 1910 (fot. optr. 1968) = Memoirer og breve XIII. Fr. Dahl i Festskr. i anledn. af tohundredte års dagen for indførelsen af jur.eksamen ved Kbh.s univ., red. Erik Reitzel-Nielsen og C. Popp-Madsen, 1936 144f.

*Frantz Dahl**

Hurup (døbt Hurop), Ferdinand (Frank), 1853–1934, fagforeningsmand. * 18.11.1853 i Kbh. (Fødsst.), † 22.4.1934 i Enumclaw, Washington, USA, begr. sst. F: Ane Kirstine Jensen. ~ 1° 21.3.1880 i Kbh. (Garn.) med Marie Jørgensen, * 12.8.1856 i Randers, † 13.11.1895 i Kbh., d. af tømrer Søren J. og Inger Jensen. ~ 2° 14.4.1896 i Windsor, Canada, med Anna Hansson, * 11.10.1865 nær Ystad, d. af landbruger Hans Andersson og Hanna Nilsson (1840–1922).

H. voksede op i Kristrup ved Randers, lærte smedehåndværket, blev korporal og arbejdede fra 1873 som svend i Kbh. Da 70ernes arbejderbevægelse og dermed smede- og maskinarbejdernes fagforening var faldet sammen fra 1878 var H. blandt de mest energiske genrejsere. I årene 1882–85 udfoldede han en agitatorvirksomhed uden sidestykke. Jan.1883 kom han ind i fagforeningens bestyrelse, fik dannet eller genrejst smedefagforeninger i en række provinsbyer og fik s.å. den københavnske forening omdøbt til Smede- og maskinarbejdernes forbund i Danmark. 1884–87 var han dettes forretningsfører og udgav 1884–85 *Fagtidende for Smede- og Maskinarbejdere*. Efter folketingsvalget 1884 berejste H. provinsen som agitator for socialdemokratiet og fik i den følgende tid stiftet en halv snes partiforeninger. Han var den utrættelige og opflamende leder for sine fagfæller da jernfabrikanterne 1885 på arbejdnernes krav om organisationsret og minimalløn etablerede en fem måneders lockout, den første store arbejdskamp herhjemme. H. talte og skrev, skaffede penge fra ind- og udland og levnedsmidler fra danske bønder; skønt foreningsretten hævdedes, blev kampens udgang et nederlag for smedene og H. Han gik af som formand (1887), var en kort tid selvstændig mester og et par år forvalter i Arbejdernes Fællesbageri. Imens var han politisk virk-

som, medlem af Socialdemokratisk forbunds bestyrelse 1884–92 og ved folketingsvalgene 1890 og 92 opstillet på Frbg. I. kreds mod krigsminister J. Bahnson. 1888 var et virkeligt Dansk smede- og maskinarbejderforbund blevet stiftet, og da dets første formand ønskede at fratræde blev H. på ny (1890–92) forbundsformand. Delvis på grund af ulykkelige forhold i hjemmet nedlagde han sit hverv og udvandrede 1893 til USA. – Her førte han en omskiftelig, men meget arbejdsom tilværelse, var først fem år i oststaterne, bosatte sig 1898 i staten Washington, købte og ryddede land i Enumclaw i nærheden af Seattle, men solgte 1911 sin farm for at blive redaktør af det dansk-norske ugeblad Social-Demokraten i Chicago. 1913 rejste han efter indbydelse til Danmark for at overvære Smedeforbundets 25 års jubilæum, og med tanke på at blive herhjemme tog han 1913–14 mod stillingen som forretningsfører for Social-Demokraten i Nakskov. Kort efter første verdenskrigs udbrud rejste han imidlertid tilbage til USA, blev på ny redaktør af Social-Demokraten i Chicago, oparbejdede bladet så det fik eget trykkeri, men nedlagde 1916 posten da syndikalistiske strømninger delte partiet.

Efter landsmænds opfordring rejste H. s.å. til Virginia for at oprette en dansk koloni (Windsor Community Farm, nær Richmond). I seks år var han økonomisk leder. Under krisetilstanden efter krigen led kolonisterne tab, og H., der hæftede for andres gæld, mistede alt. Næsten 70 år gammel drog han med sin hustru 1922 til Enumclaw og begyndte forfra. H. fik arbejde på et elektricitetsværk, og efter nogle år havde de på ny eget hjem. Her døde H. i levende forbindelse med parti- og fagfæller i Danmark til det sidste, en brevskriver som få. H. var en af pionererne fra dansk fagbevægelses heroiske tid, en usædvanlig begavelse, kundskabsrig, veltalende, dertil en ærlig karakter og af et vindende væsen. Han kunne svejse mennesker sammen som han svejdede jern. Men selv led han af en indre splittelse, en mangel på samling og tålmod, var noget af „en trækfuglenatur“. – I USA deltog han ivrigt i skandinavernes foreningsliv, havde flere tillidshverv inden for Dansk brodersamfund, medvirkede 1925 ved organiseringen af dettes alderdomsforsorg. Han skrev talrige artikler i Den danske Pioneer og andre dansk-amerikanske blade, bl.a. propaganderende blandt farmerne for danske andelsprincipper, var 1909–10 medredaktør af månedsskriftet Uglen (Fresno, Calif.) og skrev heri en artikelserie *Danske Arbejdere før og nu* med anekdotefyldte skildringer fra lockouten 1885 og provisorietiden; til blade i Danmark skrev han om amerikanske forhold; si-

ne livserindringer har han skrevet i *Bien*, skandinavisk ugeblad for Pacific kysten (San Francisco) 1931–32 og i *Minder fra Forbundets Barndom* i Festskrift for Dansk smede- og maskinarbejderforbund, 1913.

Erindringer i Festskr. i anledn. af dansk smede- og maskinarbejderforbunds 25 års jubilæum, ved J. A. Hansen, 1913 og i *Bien*, San Francisco 1931–32. – Det danske socialdemokratis hist. II, ved Alsing Andersen, 1921 357f. Socialdemokraten 1.12.1933 og 8.5.1934. Jern- og metalarbejderen, maj 1934.

*Oluf Bertolt**

Hurup, Nicolaj, 1881–1977, redaktør. * 15.2.1881 i Tolbol, Lodbjerg sg., † 9.3.1977 i Herritslev, urne på Viborg kgd. Navneforandring 1903. F: dræningsmester Claus Nielsen (1842–1924) og Ane Cathrine Henriksen (1845–1926). ~ 1.11.1912 med Karoline Kirstine Kristensen, * 1.2.1889 i Vilsted, † 21.5.1972 i Nykøbing F., d. af husmand Anders K. og Maren Katrine Stefensen.

H. var den niende ud af elleve børn. Navnlig efter at en arbejdsulykke tvang faderen til at opgive dræningen, og familien fik udkommet ved smålandbrug rundt om i Thy måtte der slides hårdt, således kom H. i bedste klassiske stil ud som vogterdreng. Opvækstvilkårene og faderens påvirkning gav ham tidligst social bevidsthed. Faderen var ivrig venstremand, og det gjorde voldsomt indtryk på sønnen at han blev hentet af en af J. B. S. "Estrups gendarmer til hest, og med hånden suret til sadelknappen måtte trave med til afhøring fordi han havde talt nedsettende om konseilspræsidenten. „Jeg fik aversion mod gendarmene, mod militæret og mod højrepartiet“, skrev H. siden. Der går en lige linie fra denne episode til hans indsats gennem mere end et halvt århundrede for det radikale venstre som journalist og organisationsmand. – H. kom som dreng i gartnerlære, derefter på Hurup realskole. 1898 tog han præliminæreksamen fra universitetet, blev bankassistent men fik så ansættelse hos den kendte georgeist, godsforvalter S. "Berthelsen i Høng hos hvem han var med til at forberede Køge-resolutionen 1902, de sjællandske husmænds reformprogram. Han begyndte så småt på journalistik bl.a. som lokal meddeler til Venstres Folkeblad i Ringsted, N. P. "Bransagers avis. Efter militærtjeneste 1903–04 som sygepasser kom han på kontor i Herning, blev formand for byens HK-afdeling og deltog aktivt ved dannelsen af det radikale venstre 1905. Endelig opfyldtes 1907 hans længe nærede ønske om at blive journalist da han ansattes ved Holbæk Amts Venstreblad, oprettet samtidig med partiet. Fra nu af blev H.s tilværelse præget

af kamp for at holde liv i små blade. Som han mange år senere skrev blev hans virke for den radikale presse „ingen dans på roser“, men han tilføjede formildende: „Jeg troede på sagen“. 1909–11 var han ansat ved Hjørring Venstreblad og 1911–18 ved Aalborg Venstreblad som han selv havde været med til at starte, størsteparten af tiden som faktisk leder af bladet. 1918–28 var han ansvarshavende for Den midtjyske radikale venstrepressen der med Silkeborg Venstreblad som hovedblad omfattede talrige filialblade. H., der havde store evner til at komme i kontakt med folk og smitte dem med egen begejstring, skabte om bladet en offervillig vennekreds som støttede hans bestræbelser for ekspansion. Men økonomien blev sprængt, det endte med at H. selv sad med en betydelig gæld som det tog ham mange år at komme ud af.

Efter at være fratrådt som ansvarshavende blev han 1929 redaktør for filialbladet Horsens Venstreblad, men skrev fortsat politiske ledere til hovedbladet. 1934 flyttede han til Viborg som korrespondent fra landsretten og fri skribent, således i en årrække som fast kroniker ved Politiken, senere ved Skive Folkeblad. Ved siden af sin journalistiske virksomhed lagde han altid kræfterne i radikalt organisationsarbejde, sad bl.a. i partiets hovedbestyrelse, og 1947–60 frugtbargjorde han som dets rejsesekretær sit talent for menneskelig omgang. Ved flere folketingsvalg var han radikal kandidat. 1961 udnævntes han til æresmedlem af det radikale venstres hovedbestyrelse. H.s organisatoriske interesse kom også hans fag til gode, gennem mange år var han således formand for Viborg amtskreds af provinsjournalisternes organisation ligesom han havde været det for Skanderborg amtskreds. – Den venlighed og gæstfrihed som altid havde præget ægteparret H.s hjem kom til fulde blomstring i de mange år i Viborg. „Nic. og Nikkeline“ fik med tiden nærmest karakter af en institution for de talrige journalister, politikere og kunstnere der kom i hjemmet. Som skribent gled H. efterhånden over i erindring og refleksion. Hans naturmodtagelige, lyrisk bevægelige sind gav sig sine smukkeste udtryk i skitser fra barneårene. En række af erindringsartiklerne udkom 1970 som bog med den karakteristiske titel *Ukuelig optimist*. – Ægteparret H. tog 1970 ophold hos familie i Nr. Åby på Fyn men flyttede året efter til datteren og svigersønnen, det socialdemokratiske politikerægtepar Grete og Per "Hækkerup i Stubberup ved Nysted. Fra de tidligste drengeår havde naturen og litteraturen bragt H. store glæder, det gjorde de også i hans alderdom. Og han fulgte til det sidste levende med i tidens begivenheder. Med sin gode hu-

Hurup, Nic.

kommelse indprentede han sig tallene fra folketingsvalget 1977 der fandt sted på hans 96 års fødselsdag. Nogle uger senere døde han. □Foto.

N. H.: Ukuelig optimist, 1970 (erindringer). Interviews i Skive folkebl. 10.2.1951, Viborg stifts folkebl. 14.2.1966, Fyns tid. 7.2.1971, Middelfart venstrebl. 8.2.s.å. – Grete Hækkerup i Det var dengang, red. Margr. Spies, 1976. Skive folkebl. 11.3.1977.

Verner Jespersen

Hurwitz, Stephan Moritz, * 1901, jurist. * 20. 6.1901 i Kbh. F: fabrikant Stephan H. (1859–1902) og Louise Nagler (1867–1951). ~ 1° 13.11.1930 med Henny Lissa Mik-Meyer, * 7.10.1910 i Kbh., d. af kontorchef Henry M.-M. (1866–1928) og Lissa Grün († 1915). Ægteskabet opløst 1935. ~ 2° 25.10.1935 i Gentofte (b.v.) med Line (Lise) Dedichen Rode, * 31.8.1909 i Kbh., d. af redaktør, senere indenrigsminister Ove *R. (1867–1933) og Noline A. M. V. Dedichen (1869–1936).

H. blev student fra Metropolitanskolen 1919 og cand.jur. 1925. Han blev derefter sagførerfuldmægtig og var 1929–35 landsretssagfører i Kbh. 1930 fik han universitetets guldmedalje for prisafhandlingen *Konfiskation i Anledning af begaaede Lovovertrædelser* (udg. s.å.), og efter et studieophold i udlandet 1930–31 blev han lektor i retsvidenskab og erhvervede 1933 den juridiske doktorgrad på afhandlingen *Bidrag til Læren om kollektive Enheders pønale Ansvar*. 1935 efterfulgte han Hans *Munch-Petersen som professor i procesret. Det juridiske forfatterskab som var indledt med de nævnte strafferetlige afhandlinger blev i de næste 20 år fortsat med en række håndbøger og lærebøger der præges af H.s usædvanlige evner for klar og velsystematiseret fremstilling. Hovedværket inden for faget procesret er den omfattende fremstilling af *Den danske Strafferetspleje*, 1937–40 (3. udg. 1959). Civilprocessen blev behandlet kortere og med hovedvægt på lærebogsformålet i *Tvistemaal*, 1941 (5. opl. s.m. Bernhard Gomard 1965), og specielle emner fra retsplejen blev opdyrket i bøgerne *Lovgivningens Stilling til Pressens Behandling af Retssager*, 1937, og *Husdyrvoldgift*, 1942 (2. udg. ved Thorkil Pape, 1956). H. er desuden medforfatter til *Kommenteret Rettsplejelov* 1–2, 1939 (2. udg. 1964), og han grundlagde den kommenterede *Karnovs Lovsamling* som senere er udkommet i en række udgaver med W. v. *Eyben som den ledende redaktør. 1939 blev han medlem af den særlige klageret, og 1940 var han i en periode konstitueret dommer i Københavns byret. 1942 overtog H. faget strafferet efter Oluf H. *Krabbe, men den tyske besættelse af Danmark bevirkede en afbrydelse i hans virksomhed som

universitetslærer. 1943 måtte han flygte til Sverige hvor han blev chef for det danske flygtningekontor i Stockholm, og 1944–45 var han medlem af den danske militærmission i London.

Da H. efter maj 1945 kunne genoptage sin virksomhed som juridisk forfatter, var det ikke mindst de aktuelle spørgsmål om retsopgøret med landssvigere og krigsforbrydere der optog ham, og han ydede en række bidrag til debatten herom. Men hovedopgaven måtte nu være at føje nye og tidssvarende håndbøger og lærebøger til litteraturen om forbrydelse og straf. H. valgte at begynde med en refererende og kritisk oversigt over kriminologiens hovedproblemer. Bogen *Kriminologi* udkom 1948 (3. udg. ved Karl O. Christiansen, 1968–71) og blev oversat til flere fremmede sprog. Det empiriske studium af kriminaliteten var endnu forholdsvis nyt i Danmark, men H. havde et klart blik for denne forsknings muligheder og stigende betydning for den kriminalpolitiske udvikling. Han havde allerede 1943 taget initiativet til stiftelsen af Dansk kriminologisk selskab – et datterselskab af Dansk kriminalistforening som H. var formand for 1943–63 – og til oprettelsen af et lektorat i kriminologi ved det juridiske fakultet. I sin almindelige holdning til den strafferetlige udvikling var H. en tilhænger af de specialpræventive fremstød i straffeloven af 1930, og hans ønske om at gøre strafferetten mere åben over for bl.a. sociologiske og psykiatriske erfaringer skal ses på denne baggrund. Men han var samtidig på vagt over for specialpræventionens mere ekstremer talsmænd i udenlandsk litteratur, fordi denne retning rummede en fare for prisgivelse af lovovertrædernes retssikkerhed og af hensynet til retsbevidstheden. H.s strafferetlige hovedværker er den samlede fremstilling af *Den danske kriminalret* i to bind: *Almindelig del*, 1951–52 (4. udg. ved Knud Waaben, 1971) og *Speciel del*, 1955. Problemer vedrørende forbrydelse og straf har også været det centrale emne for H.s talrige kronikker og foredrag. En del af dem er samlet i bøgerne *Respekt for mennesket*, 1951 og *Det menneskelige ansvar*, 1961 (2. udg. 1963). Ved siden af sin virksomhed som juridisk forfatter har H. på mange andre måder taget del i lovforberedelse og faglig debat. Blandt hans mange kommissions- og udvalgshverv skal nævnes at han var formand for straffelovskommissionen 1950–60 og for straffelovrådet 1960–71. Han var hovedredaktør for Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskab 1949–69.

H. trådte uden for nummer i sin stilling som professor 1955 da han valgtes til folketingets ombudsmand. Beslutningen om at indføre denne stilling, hvis forbillende var den svenske ombuds-

mandsordning, var truffet ved § 55 i grundloven af 1953, og de nærmere regler om ombudsmandens virksomhed blev givet ved en lov af 1954, senere suppleret med en af folketinget udfærdiget instruks. Som den første indehaver af stillingen fik H. den betydningsfulde opgave at give denne nye kontrol med statsforvaltningen en hensigtsmæssig udformning og skabe kendskab til den i befolkningen. H. løste opgaven med stor dygtighed. Gennem hans årsberetninger som navnlig indeholdt et udvalg af konkrete sager tegnede der sig et klart billede af en grundig og saglig behandling af klager over fejl og forsømmelser i forvaltningen. Ombudsmandens redegørelser for enkelttilfælde og principielle synspunkter blev en væsentlig informationskilde både for myndighederne og for den juridiske teori. Den omstændighed at ombudsmandens kompetence i 1962 blev udvidet til også at omfatte dele af den kommunale forvaltning er et vidnesbyrd om at der hurtigt var skabt tillid til den nye institutions virkemåde og gavnlige indflydelse på forvaltningspraksis. I øvrigt skabte H. også gennem foredrag og artikler interesse for og kendskab til den danske ombudsmandsinstitution i andre lande hvor det var aktuelt at overveje en styrkelse af borgernes retssikkerhed over for den offentlige forvaltning. Efter en samlet funktions-tid på 16 år afsluttedes H.s virksomhed som ombudsmand 1971 da han fyldte 70. Han er æresdoktor ved universiteterne i Stockholm, Oslo, Helsinki og Reykjavik. – R. 1946. DM. 1950. K. 1957. K. 1962. S.K. 1971. □Tegn. af Ernst Hansen udst. 1953. To tegn. af Hans Lollesgaard, 1961 (Kgl.bibl.). Mal. af Svend Engelund, 1972 (Fr.borg). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1933 125. – Louis le Maire i Politiken 20.6.1961. Vagn Bro: De næste 25 år. Politimesteren fortæller II, 1966 193–98. Bent Christensen og Kn. Waaben i Festskr. til folketingets ombudsmand, S. H., 1971 9–14. Bibliografi sst. 591–627 ved Jens Søndergaard. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Knud Waaben

Husfeldt, Erik, * 1901, læge. * 20.12.1901 på Sumatra. Navneforandring 1927. F: plantagebestyrer Peter Carl Hansen († 1936) og Rasmine Henriette Jørgensen († 1937). ~ 1° 13.8.1928 i Kbh. med Inge Birgitte Varming, * 12.3.1904 på Frbg., † 16.2.1935 i Kbh., d. af arkitekt, kgl. bygningsingeniør Kristoffer Nyrop V. (1865–1936) og Elisabeth Ruge. ~ 2° 23.11.1935 i Odense med Aase Gudrun Brock-Petersen, * 24.2.1910 i Kvislemark, d. af forpagter Niels Peter P. og Elisabeth Brock Iversen.

H. blev student 1919 fra Plockross' skole og 1927 læge ved Kbh.s univ. Under sin uddannelse på kirurgiske afdelinger i Kbh. inspirerede overkirurgen Harald Abrahamsen (1885–1955) på Bispebjerg hospital 1931 H. til at tage moderne brysthulekirurgi op; England, USA og Frankrig havde da taget operationer for bylder og svulster i lungerne op med heldige resultater. Det var et vanskeligt nyt speciale før penicillinets fremkomst, men 1941 kunne H. publicere et arbejde om 20 opererede tilfælde af putride lungeabscesser. I de følgende år som reservelæge på københavnske afdelinger og 1935–38 på Odense amts og bys sygehus udviklede han sin operationsteknik under stadig hensyntagen til den lidet ideelle bedøvelse med æter på åben maske, hvilket fik H. til senere at udføre et betydningsfuldt virke for anæstesiologiens udvikling i Danmark. Han publicerede indtil 1939 arbejder om fjernelse af lungelapper (Nord. Medicin) og hele lunger (Bibl. for læger), og nåede endelig n.å. under studierejse til London at se andre gennemføre brysthulekirurgi. 1932 havde H. disputeret om *Undersøgelser over proteolytiske Enzymer i Leucocyter*, udarbejdet på Carlsberglaboratoriet. 1943 udnævntes H., der 1938 havde været professor chirurgiae og 1941–43 lektor i kirurgi ved Kbh.s univ. til professor i kirurgi og chef for Rigshospitalets kirurgiske poliklinik og dennes stationære afdeling (2 senge). Professor E. Dahl-Iversen overlod H. 25 senge til lungeoperationer på afd. D samt en operationsstue – af betydning blev her også professor E. Warburgs virke for patienter med hjertefejl og deres følgetilstande. Ganske naturligt førtes dermed H.s kirurgiske virke ham til også at interessere sig for hjerteoperationer. I USA var man i 30erne begyndt operationer for hovedpulsåreforsnævringer lige ved hjertet, og omkring 1945 havde Alfred Blalock (1899–1964) og medarbejdere i Baltimore opereret de første 500 „blå børn“ med misdannelser i hjerte- og karsystemet. Allerede 1942 opererede H. sin første hjertefejlspatient, men hans arbejde blev afbrudt under besættelsen. 1948 kunne han efter studierejse bl.a. til Blalock operere det første „blå barn“ og allerede året efter berette om 38 opererede tilfælde (Ugeskr. for læger). Ved overtagelsen af S. Kjærsgaards professorat 1953–68 fik H. mulighed for at udvikle hjerte- og lungekirurgien til selvstændigt speciale i Danmark samtidig med at narkosen forbedredes væsentligt også ved H.s indsats. 1959 kunne H. og medarbejdere publicere om operationer for hjerteskillevægsdefekt og året efter for hjerteklafte. Af betydning blev her samarbejdet med H. C. Engell (* 1920), F. Therkelsen (1906–76), Tyge Søndergaard (* 1914) og In-

Husfeldt, Erik

ge "Rygg hvis hjertelungemaskine muliggjorde operationer under ekstrakorporal blodkredsløbsforsyning, så hjertet var blodtomt under indgrebene.

H.s nationalfølelse og frihedssind drog ham under anden verdenskrig tidligt ind i modstandsbevægelsen og som arkitekt „Jensen“ blev han medlem af modstandsbevægelsen og frihedsrådet. Han formidlede flygtningetransporter over Øresund, og under et ophold i Stockholm hvor han skulle indkøbe våben gav han interview i sit eget navn, så besættelsesmagten opfattede ham som fastboende i Sverige. „Jensen“ vendte imidlertid tilbage og knyttede her nær kontakt til Intelligence Service og blev redaktør af et af modstandsbladene. 1945 hædredes H. ved sammen med Hartvig "Frisch og ambassadør H. "Kauffmann at deltage i undertegnelsen af United Nations charter i San Francisco. Ved hjemkomsten opfordredes H. til at virke politisk for socialdemokratiet, indvilligede også, men gav op efter kort tid. Til gengæld optog arbejdet som formand for hovedbestyrelsen for De danske hjemmevernsforeninger, for repræsentantskabet for dagbladet Information, for bestyrelsen for Selskabet for kulturel frihed og af styrelsen for Teknisk samarbejde med udviklingslandene meget af hans tid de følgende år. Hans interesse for undervisning gav sig udslag i deltagelse i danske lægeundervisningshold under WHO til Tyrkiet (1950), Indien, Burma, Ceylon (1952), Indien (1953), Ægypten (1955), Iran (1957). De følgende år blev H. udsendt af WHO som regeringsrådgiver til Ceylon og Indien, 1956 leder af Dansk røde kors ambulance ved Ungarnopstanden hvor han sikrede at alt medbragt materiel forblev i Ungarn. Alligevel svigtede han ikke sine kollegiale forpligtelser; i Dansk kirurgisk selskab var han 1935–37 medlem af bestyrelsen, 1961–63 formand, 1939–56 sekretær og fra 1956 medlem af bestyrelsen af Nordisk kirurgisk forening, 1951–66 sundhedsstyrelsens konsulent i kirurgi, 1965–72 medlem og næstformand af retslægerådet. 1968–76 var han præsident for Dansk røde kors (hvorefter æresmedlem) og fra 1948 formand i bestyrelsen for universitetskollegiet Studentergården. Ganske naturligt er H. blevet æresmedlem af en række udenlandske videnskabelige selskaber og æresdoktor ved Glasgow universitetet (1958), Genève's universitet (1961). 1958 modtog H. generalkonsul Ernst Carlsens hæderspris, 1961 grosserer Holger Petersens legat og 1970 Pfizerprisen. – R. 1960. R.' 1967. K. 1976. □Afbildet på mal. af V. Lundstrøm, 1951. Afbildet på mal. 1951–53 af Georg Jacobsen af Danm.s frihedsråd under besættelsen (Fr.borg), tegnet og malet forarbejde dertil (sst.). Tegn. af

H. Bendix udst. 1962. Buste af Anker Hoffmann, 1961. Tegn. af Hans Lollesgaard (Kgl.bibl). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1932 158f. – Acta chirurgica Scandinavica, suppl. CCLXXXIII, Sth. 1961 V–IX 45–49. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Egill Snorrason

van Hussen, Tileman, 1497–1551, professor, biskop. * 1497 i Kleve, Köln stift, † 14.5.1551 i Slesvig, begr. i domkirken sst. ~ Petronella (Belga), mulig fra Nederlandene (~2° ca. 1552 med ærkedegn Hieronymus *Cyprius, 1516–73). v.H. var licentiat (vel i retsvidenskab) fra Leuven, men måtte forlade sin hjemegn da han sluttede sig til reformationen og opholdt sig dernæst i Hamburg. Christian III ønskede at tage ham i sin tjeneste hvis han blev godkendt i Wittenberg, og bekostede hans promotion der. Sammen med P. *Palladius disputerede han 1537 under Luthers forsæde for den teologiske licentiatgrad og promoveredes af Justus Jonas til doktor. 1537–42 var v.H. teologisk professor ved Kbh.s univ., 1539–41 tillige dets rektor. Desuden var han, der var højt værdsat af Christian III, hofmester for kongens lille datter Anna, den senere kurfyrstinde af Sachsen. 1542 kaldedes han til biskop af Slesvig og indviedes af Bugenhagen der selv havde afslået embedet. De særlige slesvigske forhold med fire superintendenter (i Slesvig, Husum, Flensborg og Haderslev) og den 1544 indtrådte deling af landet mellem kongen og hans brødre *Hans (1521–80) og *Adolf (1526–86) gjorde vistnok biskoppens indflydelse forskellig i de forskellige dele; dog visiterede han i alle byerne og havde overalt ordinationsret. På den anden side ønskede man at bevare mere af den gamle bispestilling end i kongeriget. Man beholdt således bispetitlen, og allerede den slesvigholstenske kirkeordning af 1542 foreskriver bevarelse af det kirkegods der var tilbage. I de første år var v.H. dog faktisk sidestillet med de kongerigske superintendenter, med væsentlig åndelig virksomhed og fast løn. Men ridderskabet ønskede en herrebiskop, og 1545 gik kongen ind på at overdrage v.H. bispegodset undtagen jagtretten med hensyn til storvildt. Da kongens yngste bror *Frederik (1529–56) blev myndig og skulle forsørges måtte v.H. dog afstå godset til ham i den form at kapitlet valgte prinsen til koadjutor. Et forsøg på at inddrage Slesvig stift under kejserens ret blev afvist. v.H. var from og pligtopfyldende, både i den økonomiske administration og i sin gejstlige gerning, fx med at holde forelæsninger i Slesvig; han rantes af et slagtilfælde, mens han i domkirkens kor læste over

Davids salmer. Han var indviklet i forskellige stridigheder, fx med Nicolaus *Crage, og en af ham og konsistoriet fældet dom i en ægteskabs-sag var så rigoristisk at den blev underkendt af konsistoriet i Wittenberg (bl.a. Luther, Melancton og Bugenhagen). Omvendt fandt mange at han tog alt for mildt på den sekteriske præst Johan van Linden der som kapellan i Husum var kommet i strid med sognepræsten Hermann *Tast. Gravskriften på latinske vers priser hans kyndighed i hebraisk, græsk og latin. □Stik af J. C. Püschel, 1743.

H. F. Rørdam i Kirkehist. saml. 2.r.I, 1857-59 476; sst. II, 1860-62 271f; sst. IV, 1867-68 51 55 520-55 626f. Samme: Kbh.s univ.s hist. I, 1868-69 532-35. C. E. Carstens i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst.-laub.-enb. Gesch. XIX, Kiel 1889 7f. Aage Dahl: Sønderjyllands bispehist., 1931 20f.

*Valdemar Ammundsen**

Husted, Erik, * 1900, læge. * 3.1.1900 i Helsingør (Skt. Olai). F: tjenestemand ved DSB, senere stationsforstander Anders H. (1869-1936) og Elisabeth Gabriele Nielsen (1870-1958). ~1° 16.4.1926 i Kbh. (b.v.) med Karen Margrethe (Kritte) Nielsen, * 24.5.1906 i Varde, † 4.7.1963, d. af boghandler Sophus Vilhelm N. (1861-1940) og Jensine Clausen (1870-1956). ~2° 22.2.1964 i Kbh. (Kastelsk.) med lægesekretær Jette Elisabeth Bech, * 11.3.1936 i Kbh., d. af læge Vagn Aage B. (1899-1975) og Sigrud Elisabeth Idon-Larsen (* 1902).

H. blev student 1918 fra Helsingør og medicinsk kandidat fra Kbh.s univ. 1925. Efter uddannelse på kbh.ske hospitaler og Statens seruminstitut blev H. overkirurg ved centralsygehuset i Hjørring 1939 som han 1943 forlod for at blive professor i kirurgi ved Danmarks (1958: Kbh.s) tandlægehøjskole (til 1970). Med H.s udnævnelse til rektor for højskolen 1945 (-55) vendte man tilbage til tidligere tiders princip at have en læge som leder af institutionen. Ved forhandling med undervisningsministeriet lykkedes det tandlægehøjskolen 1945 at etablere en kæbekirurgisk afdeling på Rigshospitalet som H. var chef for til 1970. H.s lange ansættelse på tandlægehøjskolen sikrede, i modsætning til tidligere kortvarige professoransættelser, en værdifuld kontinuitet i uddannelsen af tandlægestuderende. H. foretog studierejser til flere lande især efter anden verdenskrig og tog som rektor initiativet til dannelsen af de nordiske tandlægehøjskolars rektor-konvent, og han var 1965-66 præsident for skandinavisk forening for oralkirurger. H.s disputats *Om Tuberkelbacilpaavising med Henblik paa dennes Anvendelse i den kliniske Diagnostik*, 1930 efterfulgtes af en række arbejder om kæbekirur-

giske emner, specielt kæbeledet. H. var grundlægger af *Medicinsk Årbog* som han redigerede 1957-71. Han var æresmedlem af en række skandinaviske tandlægeorganisaioner. På det sportslige område har H. været på landsholdet i hockey og formand for Dansk skiløberforening. - R. 1947. DM. 1952. K. 1966. □Mal. af Christian Daugaard, 1970. Foto.

Kai O. Mehlsen i *Tandlægebl.* XLI, 1945 386-88. E. Faber, P. O. Pedersen og I. Dragheim sst., 1959 729-32. - Levnedberetning i ordenskapitlet.

J. J. Pindborg

v. Huth, Heinrich Wilhelm, 1717-1806, officer, geheimestatsminister. * 17.8.1717 i Costewitz i Sachsen, † 6.5.1806 i Kbh. (Petri), begr. sst. (Petri k.). F: hofsekretær, godsejer Solomon H. (1660-1749, ~1° med Anna Voigt, † 1690, ~2° med Barbara Fritzsche, † 1703) og Katharina Maria v. Lüschwitz († 1747). ~ (lovformelig vielse ikke påvist) med Charlotte Sophie Wagner, * 16.10.1745 i Hanau, † 24.11.1795 i Kbh. (Petri), d. af fyrstelig køkkenmester Johann Philipp Ferdinand W. (1700-69) og Johanna Maria Elisabeth Osterloh (1713-59).

v.H. gennemgik gymnasiet i Schleusingen og studerede i Leipzig, særlig matematik. Efter forgæves at have søgt ansættelse i den sachsiske hær gik han i kejserlig tjeneste og blev løjtnant, men trådte derpå ind i det hessiske artilleri, blev 1745 kaptajn, 1759 oberstløjtnant, 1761 oberst, erhvervede i en række felttog ry som en fremragende artillerist og var kendt som en dygtig ingeniør og bygmester. Desuden var han lærer i krigsvidenskab for prins *Carl (1744-1836). Da et forsøg 1761-62 på at få ham i dansk tjeneste glippede deltog han på hannoveransk side i syv-årskrigen sidste år som generalmajor og vendte derefter tilbage i hessisk tjeneste. Juli 1765 udnævnte Frederik V prins Carl til chef for artilleriet på betingelse af at v.H. kom til Kbh. for at støtte prinsen ved våbenets nyordning, hvilket v.H. efterkom s.å. Da både generalkrigsdirektoriets leder C.-L. de *Saint-Germain og v.H. var stejle og selvstændige kom det til sammenstød og v.H. ville rejse tilbage til Hessen, men planen ændredes ved Frederik Vs død jan.1766 og Saint-Germains derpå følgende afsked, idet prins Carl nu for en tid kom i forgrunden som militær leder uden at have fornøden erfaring hertil. v.H. udnævntes til generalløjtnant og „2.person“ (efter prinsen) i artilleriet. Ved oprettelsen af „Vort høje Krigsråd“ i okt. med Carl som præsæs blev v.H. medlem samt generaldirektør for statens bygningsvæsen og vejvæsen. - Febr.n.å. godkendte Chr. VII en ændret plan af v.H. for artilleriet, men få dage efter førte Saint-

v. Huth, Wilhelm

Germain et voldsomt angreb på v.H., og i marts ophævedes „krigsrådet“, Saint-Germain blev igen chef for generalkrigsdirektoriet, og v.H. fik afsked med pension hvilket dog ændredes til rejse „paa nogen Tid“ til udlandet til kongen fandt for godt at kalde ham tilbage. Han tog ophold i Celle, senere i Hanau, og vedligeholdte forbindelsen med Kbh. I nov. faldt Saint-Germain selv.

Det var ventet at Struensee ville have tilbagekaldt Saint-Germain der ansås for chefideologen bag hans politik, men i stedet tilkaldte han v.H. der nok var mindre politiserende og på det tekniske muligvis en større kapacitet end general-feltmarskallen. Han blev sept.1771 chef for artilleriet og ingeniørerne, 9.11. deputeret i det militære kollegium. Der foreligger intet om at han har taget del i kuppet mod Struensee men han blev alligevel udnævnt til general af infanteriet fra 17.1.1772.

En af ham forelagt plan for ingeniørkorpset var approberet allerede 1771, og n.å. godkendtes hans plan til forøgelse og forbedring af artilleriets personel, herunder det for begge korps fælles artillerikadet-institut med udvidet undervisning i almindelige kundskabsfag, bl.a. dansk og tysk, senere også fransk, samt arkitektur, kunst osv. Regeringsforandringen i Sverige 1772 foranledigede at v.H. beordredes til Norge med fuldmagt til at klargøre beredskabet. Han forstærkede fæstningerne og opbød en hær på 18 000 mand til grænsens forsvar. Kort efter udnævntes prins Carl til kommanderende general i Norge, men to af de følgende vintre havde v.H. overkommandoen. For at afhjælpe mangelen på brugbare kort over Norge skaffede v.H. en årlig bevilling til opmåling først og fremmest af grænseegnene, og hermed indledtes den siden da fortsatte geografiske opmåling, for hvilken han selv udarbejdede instruks. Senere medindtog han matematikerne J. M. *Geuss og Th. *Bugge ved udarbejdelse af yderligere regler for arbejderne i marken på astronomisk-trigonometrisk grundlag, men ledede i øvrigt arbejdet næsten lige til sin død. Fra 1785 deltog søofficerer (Poul *Løvenørn, C. F. *Grove) i arbejdet langs kysterne. Også i Danmark og Holsten iværksatte han betydelige kortarbejder.

Under v.H.s ophold i Norge deltog han i udarbejdelsen af hærplanen af 1774 for sine to korps' vedkommende og fik gennemført bedre organisation, lønnings-, arbejds- og avancementsvilkår. Som slutsten herpå udarbejdede han instruktion om undervisningen af alle til artilleriet hørende fra den menige til løjtnantsklassen – præget af klarhed, humanitet og pædagogisk indsigt – og trods adskillig modstand gennemførte han sine tanker og meninger med besindig,

men ubøjelig konsekvens. Fremtidig skulle alene duellighed og tjenstiver være afgørende for avancement, og forfremmelse til officer skulle stå og så den menige åben.

1771 havde han udarbejdet en plan for vedligeholdelsen og forbedringen af monarkiets befæstningsvæsen og fik fra 1777 bevilget en fast, årlig sum. Denne var dog så knap at han 1779 i et kraftigt indlæg udviklede at i et monarki som det dansk-norske, „skilt af Sunde og Hav i afsondrede Statsdele“, måtte der i hver af de tre hoveddele være en hovedfæstning, udstyret til at modstå en tre måneders belejring. Han opnåede at Frederiksstad i Norge og Kronborg blev forbedret; men til forstærkning af Kbh.s landbefæstning bevilgedes intet, ej heller til de af ham foreslåede værker på Saltholm og ved Dragør, og en indstilling 1794 nyttede intet. Til den 1777 nedsatte kommission ved marinen om Kbh.s sikring mod søsiden afgav v.H. efter regeringens pålæg planer og overslag der dog afvistes af kommissionen. – Som direktør for statens bygningsvæsen fik v.H. afgørende indflydelse på en række arbejder: kaserer, hospitaler, bankbygning m.m. samt Nord-Østersøkanalen.

Om v.H.s andel i kronprinsens magtovertagelse 14.4.1784 vides kun lidt; han var kronprinsens lærer i krigsvidenskab og nød dennes fulde tillid; han skal have arbejdet sammen med prinsen hele den følgende nat, og han underrettede prinsens slægtninge i Hessen om det skete. Han blev medlem af gehejmestatsrådet og var de nærmest følgende år kronprinsens militære rådgiver. Det skyldes ham at den hidtidige ødslen med benådninger af enhver art standsedes fra 1784. 1786 ledsagede han kronprinsen til mødet med Gustav III i Landskrona og var stemt for det af denne foreslåede skandinaviske forsvarsforbund. Derimod ledsagede han ikke kronprinsen og Carl af Hessen i det lille felttog i Sverige 1788, men havde kommandoen på Sjælland. 1789 trak han sig helt ud af det militære kollegium og begrænsede sig til at lede artilleriets og ingeniørernes anliggender. I statsrådets møder deltog han kun meget lidt; fra 1796 mødte han slet ikke i rådet, kom fra samme tid heller ikke mere ved hoffet og indskrænkede sig til lidt skriftlig forbindelse med kronprinsen og prins Carl.

v.H. havde tjenestebolig på Giethuset hvor også artilleriskolen havde lokaler, og han der var en kundskabsrig mand fik her indrettet lokaler for Det militære selskab, hvor garnisonens officerer skulle samles til adspredelse og foredrag, men det blev nærmest en skuffelse for ham. Af Frederik den Store af Preussen havde han fået prædikaten „ein kleines Huth, aber ein grosser Kopf“ og var uden tvivl en betydelig begavelse der ud-

strålede naturlig autoritet. Han hævdedes at have et kolerisk temperament, men han synes helt fri for pral og hævet over intriger. Den schweiziske præst J. C. Lavater der så ham 1793 bemærker som noget usædvanligt at han, den gamle der var gået usåret gennem 20 affærer var så beskeden at han „skønt slagvinder aldrig nævner et ord om sine bedrifter“.

Som chef for artilleriet stod han i et nært forhold til hovedleverandøren af kanoner, F. J. *Classen der afsatte 300 rdl. årligt til hvert af v.H.s børn. På Sandvigård ved Frederiksborg som han ejede 1790–96 og kaldte Huthenborg rejste han Classen en mindstøtte. 1776 blev v.H. optaget i den danske adel. – Hv.R. 1766. Bl.R. 1783. □Mal. af Jens Juel, antagelig før 1765. Afbildet på mal. af W. Haffner, 1781, af selskab hos kongen (Rosenborg). Relief af P. Gianelli, 1783 (Fr.borg). Buste af H. Beeken (sst.). Afbildet på satirisk stik af Clemens, 1787, efter tegn. af Abildgaard. Afbildet på mal. af W. Haffner, 1794 (Jægerspris). Silhouet af B. J. Greve, stukket af G. L. Lahde. Stik af Lahde, 1798, efter dette litografi 1853 og radering 1859. Pastel af Juel (Fr.borg). Tegnet silhouet (sst.). Litografi, efter dette træsnit. Buste (postmesterens have i Frederiksværk; Tøjhusmus.). Buste af V. Bissen.

C. J. Anker: Norske generalspersoner 1628–1885, Kria. 1885. – Regeringsskiftet 1784, udg. A. D. Jørgensen, 1888. V. E. Tytchen i Mil.t. XXVIII, 1899 63–79. Efterladte papirer fra den Reventlowske familiekræds, udg. L. Bobé I–VI og IX, 1895–1922. E. Holm: Danm.-Norges hist. 1720–1814 IV–VI, 1902–03. Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis I–III, 1904–13. Kabinetstyrelsen i Danm., udg. H. Hansen II–III, 1919–23. Inkvisitionskomm. af 20.1.1772, sm. udg. I–V, 1927–41. A. Paludan-Müller: Gen.major Classen 1725–92, 1923. K. C. Rockstroh: Udvikl. af den nat. hær III, 1926. Udv. breve ... af J. O. Schack-Rathlous arkiv 1760–1800, udg. Th. Thaulow og J. O. Bro-Jørgensen, 1936.

Sv. *Cedergreen Bech (Rockstroh)*

Huus, Hans Christian, 1893–1967, bibliotekar, oversætter, forfatter. * 11.10.1893 i Roskilde, † 22.1.1967 i Kbh., begr. sst. (Ass.). F: tandlæge Christian Marius H. (1864–1938) og Elise Frederikke Friis (1865–1950). ~ 30.9.1927 i Kornerup med bibliotekar Elisabeth Agnes Julie Wieck, * 10.2.1899 i Roskilde, † 27.4.1951 i Hillerød, d. af forpagter af Kornerupgård ved Roskilde Waldemar Emil W. (1852–1926) og Jenny Thora Lodberg (1856–1922).

H. forlod 2.g. på Metropolitanskolen på grund af sygdom og kom på Kysthospitalet på Refsnæs. Han var elev på kunstakademiets arkitekt-skole 1911–12, men tog 1915 studentereksamen som privatist og s.å. filosofikum, studerede historie, latin og engelsk. Kun sidstnævnte fag blev afsluttet. Han var lærer ved AOF 1922–56,

gennemgik Danmarks biblioteksskole 1926–27, var på studieophold i Tyskland og England 1927–31 og var volontør ved Hamburgisches Weltwirtschaftsarchiv 1930–31, var ledende bibliotekar ved Kalundborg centralbibliotek 1.1.1933–31.12.1939 hvor han især virkede for skolebibliotekssagen. Han tog 1945 translatorleksamen i engelsk og virkede fra 1940 som oversætter fra engelsk, men også fra tysk, fransk og latin, især inden for filosofi, religion, kultur- og kunsthistorie. H. arbejdede efter indgående studier og med yderste omhu på forbilledlig måde i et smukt og nuanceret dansk så oversættelsen kom til at dække forfatterens stil. Allerede med Jonathan Swift *Gullivers Rejser* blev H. meget anerkendt af fagfolk. Hans betydeligste indsats blev medarbejderskabet ved *Livsanskuelse gennem tiderne I–X*, 1955–58 hvortil H. leverede oversættelser af samt fremragende indledninger som vidnede om hans store lærdom og indlevelse, til N. Cusanus, J. G. v. Herder, Johannes af Salisbury, A. Schopenhauer og Thomas af Aquinas. Værkets bind IV var H. ene om med Erasmus af Rotterdam *Breve og Om krig*, Pietro Pomponazzi *Om bøn, orakler, tegn og underfulde gerninger* og Galilei *Af skrifter og breve*. I anledning af dette bind skrev Paul V. *Rubow i sin meget rosende anmeldelse at H. fortjente at modtage oversætterprisen. H. har 1960 oversat Egon Friedell *Oldtidens kulturhistorie I–II* hvorom Merete *Bonnesen skrev „Med omhu i detaljen og med sans for stilens flugt og klarhed er det lykkedes at bevare Friedells stilistiske mesterskab, hans tonefald, dets bevægende kraft, dets underfundighed og poesi“. H. nåede at få ialt 26 arbejder færdige, blandt dem Raymond V. Schoder *Græsk kunst*, George M. A. Hanfmann *Romers kunst* og Raymond Bloch *Den etruskiske kunst*, og selv udgav H. 1961 Francis Bacon *Essays*, herom skrev Peter P. *Rohde „Det er et klassisk værk, der er overført til dansk i en kongenial gengivelse“. H. har i Danske Hjem 1947 skrevet om købmændsgården i Nakskov der ejedes af hans farbror J. Huus. H. var et musik menneske og en lærd humanist med et kristent livssyn.

Slægtstavlesaml., 1931. Kalundborg folkebl. 28.12.1939. Holbæk amts venstrebl. s.d. Paul V. Rubow i Berl. aften 2.12.1958. Politiken 26.10.1960 (anm. af Friedells kulturhist.).

Johannes Jensen

Huus, Torben, * 1919, fysiker. * 5.12.1919 i Kbh. (Skt. Jakobs). F: arkitekt Ove Johannes Raahauge H. (1884–1954) og Else Becker Clemmensen (1886–1949). Ugift.

Huus, Torben

Efter studentereksamen 1938 fra Sortedams gymnasium studerede H. ved Kbh.s univ. og tog 1943 magisterkonferensen i fysik, hvorefter han blev ansat som videnskabelig medarbejder ved universitetets institut for teoretisk fysik (senere Niels Bohr institutet) hvor han har virket siden da, afbrudt af et studieophold 1951 ved California Institute of Technology. 1956 blev han dr.phil. med afhandlingen *Uelastiske atomkerne-sammenstød med ren elektrisk vekselvirkning*. og samme år blev han ansat som amanuensis ved Kbh.s univ. (docent 1958–60) og udnævntes 1960 til professor i fysik. H.s videnskabelige arbejder vedrører i særdeleshed kernefysiske forsøg udført med elektrostatisk generatorer hvor han selv under krigen havde været medvirkende i opbygningen af institutets første van de Graaff-generator. I særdeleshed skal nævnes at han gav et afgørende bidrag til forståelse af egenskaberne ved og anvendelserne af den såkaldte Coulomb-ekscitation, bestemt ved atomkerneekscitationer fremkaldt ved den elektromagnetiske vekselvirkning mellem to sammenstødende partikler som ikke i sammenstødet når inden for kernekræfternes rækkevidde. Nogle afhandlinger herom har han sammenfattet i ovennævnte doktorafhandling. Men også inden for andre områder af den eksperimentelle kernefysik har han ydet betydningsfulde bidrag, fx vedrørende protoninduceret røntgenstråling og dens brug til detektion og måling af små grundstofmængder. H. har vist udpræget evne for samarbejde med andre forskere, og de fleste af hans afhandlinger er publiceret i et herved bestemt fællesskab. Han er en dygtig lærer der følger sine studenter med omhu og stor menneskelig forståelse. Han er præget af stor fordomsfrihed, hensynsfuldhed over for den enkelte og fællesskabet, og har i administrativ henseende ydet en betydelig indsats både til gavn for Kbh.s univ. (dekan for det matematisk-naturvidenskabelige fakultet 1969, medlem af konsistorium 1974–76) og Niels Bohr institutet hvor han 1976–80 virkede som en dygtig og højt værdsat bestyrer. Medlem af Videnskabernes selskab 1961. – R. 1968. R. 1976. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1956 234.
Mogens Pihl

Hvalsoe, Hans Jacobsen, 1656–1712, præst. * 11.2.1656 i Hastrup, Særløse sg., begr. 6.5.1712 i Sandager, Båg hrd. F: degn Jacob Hansen H. og Marie Terkildsdatter. ~6.12.1685 med Berte Jensdatter Phil, +16.7.1731 (~1° med sognepræst i Sandager og Hølevad Niels Hansen, 1640–84).

H. blev student fra Næstved 1676 og tog teologisk attestats 1679. N.å. blev han dekan på kommunditetet, hvad han efter en afbrydelse på et par år igen blev 1683. I sine studentår synes han at have været knyttet til Ole *Borch og under hans vejledning at have kastet sig over kemiske og medicinske studier. Herom vidner en række disputater han udgav 1682–84. Ret mærkelige er især disputaterne *De miraculis non miraculis I–II*, 1684 hvori han ad forskellig vej søger at godtgøre at flere af de tilsyneladende mirakler og undere må forklares på anden måde. 1684 blev H. sognepræst i Sandager og Hølevad på Fyn, og 1700 tog han magistergraden. Han var en lærd mand der navnlig skal have været vel bevandret i hebraisk. Hans navn er dog blevet mest kendt ved udgivelsen af et andagtsskrift *De Bedendis aandelige Kiæde*, 1700. Det var anbefalet af Thomas *Kingo og tilegnet enken efter H.s velgører Povel Nielsen *Rosenpalm, fru Anna. Denne bog vandt meget vid udbredelse især blandt landalmuen og kom i over 20 oplag før 1769. Endnu så sent som 1852 besørgede Vilh. *Birkedal en ny udgave der oplevede en del oplag (sidst 1887), og 1905 kom en forkortet udgave. Ordrede efter dogmatiske rubrikker (i rækkefølgen efter Jesper *Brochmands (1585–1652) „systema“) indeholder denne bog en mængde forskellige beviser for alle stænder til brug i alle tænkelige situationer i livet. Lærepræget er grundluthersk og den er affattet i et jævnt, letforståeligt sprog.

Pers.hist.t. 3.r.III, 1894 197 199. Kirkehist. saml. 4.r.V, 1897–99 811; 6.r. II, 1936–38 184f. – Kn. Bierfreund og E. Juel Hansen i Pers.hist.t. 14.r.I, 1959 34–42; samme sst. IV, 1962 166 (om slægten). J. C. Bloch og L. P. Næraae: Den fyenske geistligheds hist. II, 1790 277f. Anders Uhrskov: Nordsjællandsk folkeliv I, 1921 17. K. F. Hafstrom i Kirkehist. saml. 6.r.II, 1936–38 184f.

*Bjørn Kornerup**

Hvass

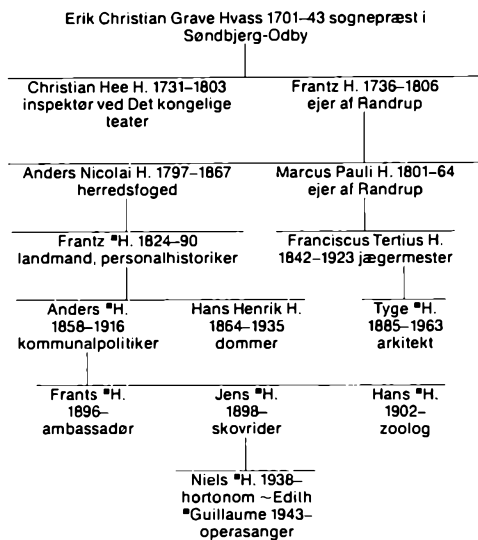
Den mest udbredte af de borgerlige slægter Hvass føres tilbage til Anders Jensen, borger i Skanderborg, der var far til kapitelskriver i Århus Jens Andersen H. (1630–1709). Dennes sønnesøn var præsten Erik Christian Grave H. (1701–43).

Skovrider Jens *H. (* 1898) var ~1° Carla Edmée Madsen (1904–42), d. af brygger Edgar *Madsen.

F. Hvass: Samling af meddelelser om personer og familier af navnet H. I–V 1861–90 m. supplement I–II af Frants Jørgen Hvass 1977.

Hans H. Worsøe

Hvas, Jens, ca. 1488–1536, landsdommer. * ca. 1488, † formentlig 9.9.1536 i Viborg. F: Christen

H. (~ 1° med N. N. Mortensdatter Vognsen) og N. N. Thomasdatter Kaas. ~ Gertrud Munk, † formentlig 1541, d. af Anders M. († 1504) og Else Due († tidligst 1505).

Efter sin far arvede H. Kås i Salling og ved sit giftermål andel i Sostrup og Palsgård. Han udkøbte sine medarvinger af Sostrup og blev også eneejer heraf. Allerede 1522 var han landsdommer i Nørrejylland ifølge en ordning Christian II havde truffet, hvorved der indsattes flere „dommere“ (bisiddere) ved tinget. Denne ordning synes dog bortfalden ved kongens fordrivelse 1523. Derimod indtog H. en betydelig stilling under Frederik I som kongens betroede mand. Han ledede skatteopbeholderne i Viborg stift og en del af det øvrige Jylland og brugtes meget i juridiske sager. 1528 fungerede han således som rigens kansler under Niels Henriksen *Arenfeldts forfald; 1528 og 1529 drog han med Mogens *Gøye, Erik Eriksen *Banner og Johan *Friis omkring i Jylland som kongelig rettertingsdommer. Samtidig optrådte han som reformpartiets støtte i Viborg og ledede sagerne mod biskop Jørgen *Friis da denne var kommet i strid med kronen angående sine len. Da Mogens *Munk 1531 under et bondeopløb måtte flygte fra landstinget indsattes H. midlertidig til landsdommer og havde stor del i at urolighederne dæmpedes. S.å. var han blandt de adelsmænd der indsattes til kongelige rettertingsdommere og monstringsherrer for Viborg stift, en ordning som atter bekræftedes af rigsrådet på herredagen 1533 efter Frederik Is død. Da Christian III hylledes af den jyske adel i Horsens 18.8.1534, blev

H. atter tillige med to andre adelsmænd beskikket til at sidde dom med landsdommeren Mogens Munk med udvidet fuldmagt til at dømme i alle jordegodssager. Kort efter kom Skipper *Clements bondestorm. Da adelen efter nederlaget ved Svendstrup tilsagdes at møde i Randers, udeblev H. Skipper Clement besatte Viborg, H.s gård Kås gik op i luer, og H. selv sluttede sig til Clement, nødtvungen eller frivilligt, vel snarest det første; men sin ed til Christian III havde han brudt. Mogens Gøye søgte dog at redde ham; han udvirkede 26.2.1535 hos Christian III, netop som denne stod i færd med at drage til den almindelige hylning i Viborg, et lejdebrev for H. at han måtte komme „fri og fellig til Viborg og tilbage igen i sit behold“. Dette synes også at være sket; thi H. må antages at have været i live endnu 22.9.1535, da fogeden på Sostrup mødte på vedkommende herredsting „paa velbyrdig Mands Vegne H. til sammesteds (o: Sostrup)“. Efter gamle beretninger blev H. også først henrettet sammen med Skipper Clement på Viborg landsting, altså på selve det sted hvortil han så nøje havde været knyttet. Lige før henrettelsen lod Mogens Munk, der åbenbart var hans uven, ham i Jørgen Rantzaus og Ove *Lunges nærværelse vedgå et mageskifte, hvorved H. 1528 havde byttet sin andel i Palsgård til Mogens Munk mod dennes andel i Sostrup. H.s gods blev dog ikke inddraget, men kongen lod af nåde enken og børnene beholde det. Først efter disses død blev det 1571 tildomt kronen som forbrudt gods; men også Frederik II lod dog nåde gå for ret og overlod arvingerne det.

F. Hvass: Saml. af medd. om personer og familier af navnet H. II IV V, 1864–90. Danm.s adels årbog XV, 1898 215. T. A. Becker i Orion I, 1843 245–66. A. Heise i Kirkehist. saml. VII, 1869–71 532–51. Samme i Diplomatarium Vibergense, 1879 indledn. XLVII.

Povl Bagge

Hvass, Anders Nicolaus, 1858–1916, kommunalpolitiker. * 15.12.1858 i Kbh. (Frue), † 1.1.1916 i Hornbæk, begr. i Kbh. (Bispebjerg). F: kontorchef, kancelliråd Frantz *H. (1824–90) og Tychine A. F. de Lichtenberg (1835–1911). ~ 29. 6.1895 i Kbh. (Frue) med Anna Augusta Sophie Elisabeth Saxild, * 12.10.1864 i Kbh. (Frue), † 4.2.1955 sst. (Vor Frelsers), d. af læge, dr.med., senere generalkonsul Hans Wilhelm S. (1813–91, ~ 1° 1859 med Charlotte Amalie Lucie Jacobsen, 1830–60) og Cecilie Christine Wilsø (1829–85). – Far til Jens *H., Frants *H. og Hans *H. H. blev student 1876 fra Randers, cand.jur. 1883, var sagførerfuldmægtig i Helsingør 1883 og i Kbh. fra 1884–87, da han nedsatte sig som overretssagfører. Hans uforstyrrelige ro, klare over-

Hvass, Anders

blik og praktiske sans gjorde ham til en udmærket juridisk rådgiver der i udstrakt grad ejede evnen til at tale folk til rette og finde udveje. Med disse egenskaber oparbejdede han sig en god sagførerforretning. Skønt han var udgået fra et konservativt hjem, sluttede han sig fra ungdommen til den frisindede retning der samledes i Studentersamfundet, og arbejdet her, bl.a. i retshjælpen, blev ham en forskole til deltagelse i offentlig virksomhed. 1898 valgtes han til medlem af borgerrepræsentationen hvor han sad til 1904 og atter 1906–08. Da sporvejssagen 1907 sprængte den liberale gruppe i borgerrepræsentationen kom han i modsætning til gruppens flertal. Dette kostede ham hans mandat ved udløbet af hans valgperiode 1908. Hans fra faderen nedarvede store historiske interesse fulgte ham også som kommunalpolitiker. Han følte sig fast knyttet til Kbh., kendte byens historie grundigt, ønskede at værne dens minder og tog initiativet til oprettelse af Kbh.s bymuseum. Han var en ivrig modstander af indgreb i historiske bygningsværker og satte sig derfor også imod spirene på Nikolaj og Vor Frue kirke, da forslag herom delte befolkningen i modstandere og tilhængere. H. var desuden den ledende kraft i mange filantropiske og økonomiske institutioner, bl.a. Arbejdernes byggeförening, Nødlidende kvinders kontor, Landbrugskolonierne for fattige børn, Fængsels-hjælpen m.m. Han var en overmåde berejst mand og foretog 1911–12 en rejse jorden rundt. Hans friske og usnobbede væsen kunne være selvbestaltede samfundsstøtter en torn i øjet, selv var han typen på en god borger, kundskabsrig, kultiveret, med vidtforregnede interesser. □Tegn. af O. Bache, 1862. Træsnit 1898. Mal. af O. Matthiesen, 1904. Foto.

Politiken 2.1.1916. Gustav Philipsen sst. 5.1.s.å. Chr. Axel Jensen i Hist.medd. om Kbh. 2.r.I, 1923–24 72. Sig. Jensen sst. Årbog 1976 140 o.fl.st. Chr. Axel Jensen: Kbh.s bymuseum i et halvt sekel 1901–51, 1951. Kbh.s bystyre gennem 300 år II, ved Poul Møller, 1967 37–39 o.fl.st. Tage Kaarsted: Ove Rode som partipolitiker, 1971 162f.

*Georg Nygaard**

Hvass, Christoffer, 1598–1658, officer. * 22.6. 1598 på Kås i Salling, † 18.2.1658 i Kbh., begr. i Århus domk. F: Jens Mikkelsen H. til Sostrup og Kås († 1602) og Ingeborg Kruse. ~ 1629 el. 30 med Anna Staverskov, † 1678 på Hennegård, d. af Fasti S. og Christence Krug. H. hvervede 1625 som ritmester ved oberst Calenbergs regiment et kompagni og må antages forud at have været i udenlandsk krigstjeneste; efter at have deltaget i kampene i Nordtyskland blev regimentet 1627 fanget af de kejserlige syd

for Ålborg. 1633–43 var han ritmester ved jyske rostjeneste; men ved Lennart Torstensons indfald måtte han selv hverve kompagni og deltog i hele krigen, bl.a. i Skåne hvor han blev såret. 1647 fik han som oberstløjtnant kommando over en eskadron (fire kompagnier) af det jyske rytteri, og efter reduktionen 1649 forblev han til rådighed og i gage, indtil han 1653 fik kommandoen over det nyoprettede jyske rytteri, otte kompagnier. Febr.1657 udnævntes han til oberst og førte otte kompagnier sogneryttere, 1000 heste stærk, til Rendsborg. Ved nyinddelingen fik han et regiment på seks kompagnier som han i juni førte over Elben, og deltog i erobringen af stift Bremen. Da Karl X Gustav nåede frem til Polen var H.s regiment blandt dem der forblev i det erobrede landskab og hurtigt overvældedes af de fremstormende svenske; over hals og hoved søgte rytteriet at undkomme ad søvejen, efterladende heste og udrustning; H.s oberstløjtnant, Niels *Lykke, kom med en del deraf til Nordjylland, mens andre, hvoriblandt H. og flertallet af hans officerer, gennem hertugdømmerne nåede over Fyn til Sjælland. I okt. opholdt H. sig som syg i Kbh., i nov. fik han kommandoen over en del rytteri i Østsjælland, og 14.2.n.å. opnåede han, formentlig som syg, fri befordring over det tilfrosne sund til Malmø, men kom ikke af sted og døde den dag præliminærfreden blev afsluttet. 1635–50 havde han haft det vel aflagte Ørum len, 1650–52 det ubetydelige Pandum len. Hans hvervninger 1625 og 1643 havde kostet ham mange penge, og hans enke døde i dyb fattigdom. □Mindetavle 1868 (Århus domk.).

F. Hvass: Saml. af medd. om personer og familier af navnet Hvas II IV V, 1864–90. O. Nielsen i Danske saml. I, 1865–66 328f. K. C. Rockstroh i Hist.t. 7.r.VI, 1905–06 383 388 402 422 427 443f 464 478.

*Rockstroh**

Hvass, Frants, * 1896, diplomat. * 29.4.1896 i Kbh. (Matth.), døbt i Randers (Skt. Morten). F: overretssagfører Anders *H. (1858–1916) og Anna Augusta S. E. Saxild (1864–1955). ~ 1° 28.1.1922 i Kbh. (Holmens) med Marina Leonidowna de Wachtine, * 20.8.1902 i Port Arthur, Kina, d. af russisk søofficer Leonid de W. og Nina de W. Ægteskabet opløst 1949. ~ 2° 17.9.1949 i Kbh. (b.v.) med baronesse Esther Lerche, * 11.10.1909 på Hagedstedgård, Holbæk amt (~ 1° 1947 med legationsråd Fritz Emmerich Høegh-Guldberg, 1893–1977; ægteskabet opløst 1948), d. af baron Wilhelm L. (1857–1916) og Addie Catherine Juliane Grevenkop-Castenskjold (1878–1963). – Bror til Jens *H. og Hans *H.

H. blev student fra Henrik Madsens skole 1914 og cand.jur. fra Kbh.s univ. 1921. Efter en kort tid som sagførerfuldmægtig og efter aftjent værnepligt ansattes han i jan. 1922 i udenrigsministeriet som sekretær. 1925–27 var han ministersekretær, derefter vicekonsul i Hamburg, 1930–33 på ny ministersekretær og fra 1933–36 legationssekretær i London. I de følgende 12 år faldt hans karriere i udenrigsministeriet: 1936 blev han fuldmægtig, 1939 kontorchef, 1940 chef for administrationskontoret, 1941–45 chef for den politisk-juridiske afd., 1945–48 direktør, derefter til rådighed for udenrigsministeriet. 1949 blev han med titel af generalmajor chef for den danske militærmission i Berlin og den diplomatiske i Bonn, 1951–66 var han ambassadør i Bonn. Under besættelsen blev det fra juni 1941 H.s opgave at bistå udenrigsminister Erik Scavenius og direktør Nils "Svenningsen" i arbejdet med at gennemføre forhandlingspolitikken. Han ledsagede Scavenius på rejserne til Berlin 1941 og 1942 i forbindelse med Danmarks tiltrædelse af anti-kominternpagten og afviklingen af „telegramkrisen“. Efter 29.8.1943 kom han ind i et omfattende arbejde med at hjælpe de deporterede i tyske fængsler og koncentrationslejre. Han havde en betydelig andel i oprettelsen af den hjælpeorganisation der i foråret 1945 bragte danske og norske foruden andre fanger fra Tyskland til Danmark og Sverige. Hans anden store indsats kom i årene 1949–66 da han dels skulle opbygge Danmarks diplomatiske relationer med den nye forbundsrepublik i Tyskland, dels knytte båndene mellem forbundsrepublikken og Danmark. Han udførte dette hverv på en måde der vandt almindelig anerkendelse i begge lande. Han var Danmarks l. delegeret ved FN's forberedende møde i London 1945 og medlem af den danske delegation til FN i Paris og New York 1948. 1962 blev han ærespræsident for Det internationale institut for administrative videnskaber. – R. 1934. DM. 1942. K.² 1947. K.¹ 1954. S.K. 1966. □Mal. af Knud Larsen, 1904, og af Daniel Hvidt, 1966 (da. ambassade i Bonn). Foto.

Beretn. til folketinget afgivet af den af tinget 1945 nedsatte kommission [Den parlamentariske kommission] IIff, 1946–58. – Jens Rud. Dahl i Berl. aften 28.4.1966. J. Hæstrup: ... til landets bedste – I–II, 1966–71. Den danske udenrigstjeneste 1770–1970 II, 1970. V. Sjøqvist: Erik Scavenius II, 1973. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Viggo Sjøqvist

Hvass, Frantz, 1824–90, personalhistoriker, landmand. * 1.10.1824 i Frederikshavn, † 12.12.1890 i Kbh. (Holmens), begr. i Randers. F: kst. byfoged, senere herredsfoged og skriver, justitsråd

Anders Nicolai H. (1797–1867) og Kirstine Dorothea Schmidt (1799–1848). ~ 14.10.1857 i Granslev med Tychine Andrea Frederikke de Lichtenberg, * 14.5.1835 på Haslevgårds mølle, Als sg., † 27.5.1911 på Rolighed ved Randers, d. af kammerherre, hofjærgemester Hans Henrik de L. til stamhuset Bidstrup (1803–67) og Andrea v. Arenstorff (1807–90). – Far til Anders *H. H. blev student 1843 fra Ålborg og cand.jur. 1850, deltog n.å. i det første studentertog til Norge og ansattes som volontør i justitsministeriet. 1853 blev han kancellist, 1855–56 var han i Frankrig, Italien og Schweiz, indtrådte ved sin hjemkomst på ny i ministeriet og blev 1856 fuldmægtig, 1857 kst. og 1858 fast ansat departementssekretær og kontorchef. 1864 tog han sin afsked på grund af overanstrengelse. Hans svigerforældre havde 1863 købt gården Frederiksdal ved Randers til ham, og det blev hans hjem i tretten år, til han 1877 købte og ombyggede Rolighed ved Randers. Her udviklede han sig til en dygtig landmand og udførte et banebrydende arbejde for oprettelsen af kvægavlforeninger der ved deres fortrinlige organisation blev af grundlæggende betydning. Fra 1875 var han medlem af, og fra 1887 til sin død formand for Randers amts husholdningsselskab. 1881 indvalgte han i Foreningen af jyske landboforeningers husdyrvalg. Fra 1875 var han et virksomt medlem af Randers amtsråd og tog ledende del bl.a. i arbejdet for jernbaner i Randers amt.

Mere langsigtet interesse knytter sig dog til hans slægtshistoriske arbejde. I over 30 år fra 1858 samlede han på alt om navnet Hvas og 1861–90 udgav han *Samling af Meddelelser om Personer og Familier af Navnet Hvas I–V* som han afsluttede med en notits dagen før sin død. Dette værk hvortil han fik bistand bl.a. af Oluf *Nielsen er det første større slægtshistoriske arbejde med udførlige kildehenvisninger i Danmark. Kildestudier øvede stor tiltrækning på H., han forstod at benytte kilderne med kritik og få et fængslende stof ud af dem. Værket indtager derfor en fremskudt plads i dansk personalhistorie og er blevet meget benyttet. For sin svigersøn C. J. v. Arenstorff udgav han 1889 anonymt forsvarsskriftet *Generalerne Fridrich og Carl v. Arenstorff* (se disse). – Kancelliråd 1858. Justitsråd 1862. Etatsråd 1888. – R. 1885. □Mal. af O. Bache, 1864, og af A. Fritz, 1888. Træsnit af H. P. Hansen, 1891.

F. H.: Saml. af medd. om ... navnet Hvas I, 1861; V, 1890. – Randers amts avis 13.12.1890.

Th. Hauch-Fausbøll*

Hvass, Hans

Hvass, Hans Vilhelm Saxild, * 1902, zoolog, forfatter. * 15.2.1902 i Kbh. F: overretssagfører Anders *H. (1858–1916) og Anna A. S. E. Saxild (1864–1955). ~ 12.4.1930 i Kbh. (b.v.) med stud. mag., senere lektor Else Margrethe Wegener Thomsen, * 2.4.1907 i London, d. af civilingeniør T. C. *T. (1882–1963) og Christiane C. S. Wegener (1881–1954). – Bror til Frants *H. og Jens *H.

Det var faderens højt læsning og – fra fire-årsalderen – Frems Danmarks Natur der sporede H. ind på en livslang interesse for dyr. Han blev student 1920 fra Sankt Jørgens gymnasium og efter et medicinsk sidespring blev han 1930 cand.mag. i zoologi, botanik og gymnastik. Fra 1932 ansattes han som adjunkt ved Frbg. gymnasium og var lektor her 1946–69. Ved siden af skolearbejdet har H. udfoldet et usædvanligt omfattende og flittigt virke som popularisator. For at sætte sig ind i pasning af dyr tog han i ferierne 1930–33 arbejde ved europæiske zoologiske haver og skrev senere (1938 og 1942) to bøger om dette emne. Han var den første der talte om dyr i radioen, og under medarbejderskabet ved skoleradioen og statsradiofonien 1930–50 blev det til mere end 300 foredrag. Han var også pioner inden for børnefilmklubber og som kommentator til naturfilm i biograferne (især i påsken). Den første bog kom 1933 (*Dyrene i vore Skove*). Kort efter indledte H. et langvarigt og frugtbart samarbejde med nogle af Danmarks mest fremragende illustratører. Den første var Aage *Sikker Hansen (*Dyrene derude. Storken, Egernet og Byens Dyreliv*, 1935–40 og *Sikker Hansen og Dyrene*, 1956). Derefter fire bøger om fugle med Johannes *Larsen (1942–47) og *Johannes Larsen og fuglene*, 1957, *Ib Andersen og dansk natur*, 1958, og senest otte bøger med Mads Stage (1958–76), bl.a. *Dyrene og dagene I–IV*, og om pindsvin og uglar. Det første bidrag til håndbogsserien fra Politikens Forlag, *Fugle i farver*, 1952 er siden trykt i 432 000 eksemplarer. Den fulgte af fem andre „i farve-bøger“ (1953–73) og fire bøger om alverdens hvirveldyr (1956–64). H. har desuden redigeret større værker, bl.a. *Natursamleren* (1942), *Alverdens Dyr* (1943–45, af svensk oprindelse), *Sikker Hansen Bogen* (1947) og *Danmarks Dyreverden I–X* (første udg. 1969–72). Afsnit i sidstnævnte værk, bogen *Danmarks Padder og Krybdyr*, 1936, og artikler om glatsnogen og danske krybdyrs udbredelse afspejler H.s særlige interesse for disse dyr. Den store og efterspurgte bogproduktion har medført at H. er blandt de få forfattere som er repræsenteret på danske biblioteker med mere end 100 000 bind, og flere bøger er oversat til op til ti sprog. 1934–71 var H. anmelder af naturvi-

denskabelig litteratur ved Berlingske Aftenavis og skrev 1950–71 mere end 5000 „zoorienteringer“, en lille daglig dosis kendskab til dyr. Hans stil er koncis, elegant og levende og ikke sjældent præget af en bidsk humor. Dette gælder især hans mange udtalelser til pressen i forbindelse med dyreværnsager. Han har med vægt, men uden fanatisme talt dyrenes sag, bl.a. som medlem af jagtlovskommissionen 1949–65, som formand 1955–76 for Foreningen til dyrenes beskyttelse og som medlem af ledelsen af adskillige andre danske, nordiske og internationale dyreværnsorganisationer, hvorfra han har modtaget talrige æresbevisninger. H.s æstetiske sans har givet sig udtryk på mange områder, bl.a. i hans store og alsidige bogsamling; dens kerne udgøres af bøger og manuskripter af Johannes V. *Jensen, om hvem han i 100-året 1973 udgav sine „små bemærkninger“. – R. 1966. R.¹ 1975. □Mal. af Knud Larsen, 1904. Tegn. af Otto Christensen, 1939. Portrætrelief af Harald Salomon, 1975. Foto.

H. H. i Mit bibliotek, red. Kj. Elfelt, ny saml. 1943 77–85. Sådan blev jeg det, red. Aage Heinberg, 1953 154–61. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Torben Wolff

Hvass, Jens, * 1898, statsskovrider. * 8.4.1898 i Kbh. (Skt. Matthæus). F: overretssagfører Anders *H. (1858–1916) og Anna A. S. E. Saxild (1864–1955). ~ 1° 24.3.1927 i Valby (Jesusk.) med Carla Edmeé Vøgg, * 8.5.1904 i Helsingør, † 23.2.1942 i Kbh., d. af brygger, cand.polyt. Edgar Madsen (1865–1919) og Theodora Jacobsen (1877–1956). ~ 2° 1.5.1943 i Nibe k. med Birgit Wulff, * 24.1.1923 i Kbh., d. af kaptajn, kammerjunker Richard W. (1878–1937) og Gretchen Carola Feut (1893–1969, ~ 2° 1936 med grosserer Lau Westerby, 1877–1963). – Far til Niels *H. Bror til Frants *H. og Hans *H.

H. blev student 1916, forstkandidat 1923, 1923–25 var han assistent ved privatskovbruget og 1926–29 ved Dansk skovforenings gødningsforsøg som blev ledet af professor Fr. *Weis. 1929–70 var H. knyttet til statsskovbruget, indtil 1940 som assistent og forstfuldmægtig og derefter som skovrider på Buderupholm skovdistrikt i Rold skov, idet han samtidig var statens tilsynsførende med de private skove i Ålborg amt. Han fik overdraget en række forstlige tillidshverv: 1939–58 var han sekretær i udvalget til bekæmpelse af vildkaninen i Danmark, 1953–71 medlem af statens forstlige forsøgskommission, 1955–68 af Dansk skovforenings frøudvalg og af tilsynsrådet for statsskovenes planteavlstation, 1968–75 formand for, senere medlem af statens forstlige kåringsudvalg (for bevoksninger til frø-

avl) og samtidig medlem af herkomstkontrollen med skovfrø og -planter. Som det fremgår af ovenstående har H. interesseret sig meget for at sikre skovene frø og planter af høj kvalitet. Han gik også ind for at skaffe skovbrugen biindtægter og satte system i drivning af birkegrene til blomsterhandelen, og som en af de første statsskovriderer for salg af juletræer og pyntegrønt. Køb af juletræ på Buderupholm skovdistrikt skulle være en festlig familiebegivenhed, og H. indledte juletræsalget med at blæse i jagthorn hvorefter køberen selv kunne hugge blandt de træer der i forvejen var mærket med prisseddel. Der var også fest over H.s årlige forsendelser af tusindvis af buketter af nyudsprungne bøgegrene fra Buderupholm skovdistrikt til hospitaler og alderdomshjem over hele Norge. Buketterne der var fremstillet i samarbejde med de lokale spejderafdelinger og fordelt af Norsk ungdoms røde kors, var en hilsen fra Danmark på Norges frihedsdag 17.5. Juletræerne og bøgegrenene er kendetegn på H.s ideer og evner til at få gennemført noget ud over det sædvanlige. Hans mål hermed og med andre lignende tiltag var bl.a. at gøre skoven populær og dermed til fritidsskov for befolkningen. Buderupholm skovdistrikt med Rebild bakker har altid haft mange skovgæster og H. gjorde ved anlæg af parkeringspladser, veje og stier sit til at skoven og bakkerne kunne rumme de mange mennesker. Han arrangerede skovvandring og udarbejdede vejledningen *6 ture gennem Danmarks største skov*. 1959. 1959 anlagde han Den jyske skovhave hvor mange forskellige træarter blev plantet i småbevoksninger, så folk ved hjælp af skilte og en trykt vejledning kunne lære træerne at kende og derved blive interesserede i skov og træer. Også ved de årlige dansk-amerikanske Rebildfester 4.7. har H. ydet en meget stor indsats, og han er æresmedlem af Rebild-Skørping turistforening. 1968 blev han formand for Naturfredningsforeningens lokal-komité for Ålborg og omegn, 1970 medlem af fredningsplanudvalget for Nordjyllands amt. H. har været medlem af Skørping sogneråd 1962-65 og rådets formand 1963-64 samt medlem af bestyrelsen for William S. Knudsens børnehjem i Rebild fra 1951, fra 1975 æresmedlem. 1910 blev H. spejder i en af de ældste tropper i Det danske spejderkorps og siden har spejderbevægelsen været en væsentlig del af hans liv. 1922-70 var han medlem af korpsets bestyrelse og 1970 blev han æresmedlem. Han var lejrorganisasør ved verdens-jamboréen på Ermelundsletten ved Kbh. 1924. 1946-68 var han chef for spejdernes nørrejske division, 1968-72 rådsformand for nørrejske distrikt. Det har været af den største betydning for spejderbevægelsen i

Danmark og for spejdernes brug af de danske skove at H., der selv kendte skove og skovbrug og som havde de bedste forbindelser i den forstlige verden, gik så helhjertet ind for spejdersagen. For sin indsats har han foruden æresmedlemskabet modtaget store hædersbevisninger, bl.a. spejderbevægelsens højeste internationale anerkendelse, The bronze wolf, Ålborg disconto-banks ærespris og Hjørring bys hæderspris. - H. har skrevet en del tidsskrift- og avisartikler samt enkelte forstlige afhandlinger fx ungdomsarbejdet *Den af v. Kalitsch anvendte Skovbehandling* (Landbohøjskolens Aarskrift 1923) som fik betydning for 1920-30ernes udbredelse af „dau-erwaldbevægelsen“, dvs. stærk tyndingshugst med undervækst over hele skoven. - R. 1946. R. 1963. □Tegn. af Aug. Tørsleff, 1954. Foto.

F. Hvass: Saml. af medd. om personer og familier af navnet H., suppl. ved Frants Jørgen Hvass, 1977.

P. Chr. Nielsen

Hvass, Niels Edgar, * 1938, hortonom. * 13. 8. 1938 i Hellerup (Maglegård). F: statsskovrider Jens *H. (* 1898) og Carla E. Madsen (1904-42). ~ 20.6.1966 i Hellerup (Helleruplund) med operasanger Edith Sussanne Antonie Guillaume, * 14.6.1943 i Bergerac, Frankrig, d. af arkitekt Hubert G. (1912-44) og Marie Worm (* 1917, ~ 2° 1947 med civilingeniør Julius Wærum, * 1912).

Efter matematisk studentereksamen fra Sorø akademi 1959 og praktisk uddannelse i skovbrug og planteskole studerede H. ved landbohøjskolens linje for have og landskab og afsluttede studierne med hortonomeksamen 1967. Ved samme linje var han videnskabelig assistent til 1. 12. 1968, men stiftede allerede 1967 firmaet SITAS (Scandinavian Instant Trees A/S) som han siden har været administrerende direktør for. Ved sit praktiske arbejde i firmaet og ved en betydelig skribentvirksomhed blev han en pioner inden for moderne dansk træpleje med hovedvægten dels på bevaring og retablering af værdifulde gamle træer ved gader og veje og i parker, dels på nyplantning af træer især i bymiljø. H. har indført gode engelske og amerikanske metoder ved træplejen og tilpasset dem efter danske forhold. Hans idealisme for at skabe bedre og mere grønne bymiljøer og for at begrænse forurening af luft og jordbund har desuden givet sig udslag i en række skrifter, bl.a. *Saltet og vejtræerne* i Landskap 1969 og *Sår på træer*. 1980; H. har forelæst om samme emner i Skandinavien, England og USA ligesom han har leveret manuskripter og redigeret TV-udsendelser i Danmark om træer og træpleje. Medlem af bestyrelsen for

Hvass, Niels

Foreningen til hovedstadens forskønnelse. – H.s. hustru **Edith Guillaume** er uddannet ved Det kgl. danske musikkonservatorium hvor hun debuterede fra solistklassen i 1968. Hun etablerede sig hurtigt i det danske musikliv og fik sin sceniske debut 1970 som Therese i Den jyske Operas opspætning af Lars Johan Werles *Drømmen om Therese*. G. har i særlig grad brugt sine meget betydelige evner i den nutidige musiks tjeneste, men har også i det klassiske repertoire vist stor vokal og scenisk spændvidde, fra en klassisk smuk Orfeus i *Orfeus og Eurydike* til en drenget impulsiv Octavian i *Rosenkavalieren*. Hun har været ansat ved Det kgl. teater siden 1974, men har også fundet tid til radio- og TV-optræden, en betydelig koncertvirksomhed og en række engagementer i andre europæiske lande.

Åge Nicolaisen

Hvass, Tyge, 1885–1963, arkitekt. * 5.7.1885 på Randrup, † 4.9.1963 i Kbh., urne på Mariebjerg kgd. F: jægermester Franciscus Tertius H. (1842–1932) og væver Christine Cathrine Henriette Kopp (1853–1934). ~ 27.7.1926 i Kbh. (Maria) med koncertsanger Dina Sidenius, * 26. 11.1897 på Frbg., † 4.3.1951 i Gentofte, d. af grosserer Christian Peter Carl S. (1852–1930) og Christine Ishøj (1859–1955).

Efter at have gennemgået Ålborg tekniske skole og gjort svendestykke som murer blev H. 1906 optaget på akademiet hvor han fulgte undervisningen til 1908, da han blev ansat på Anton *Rosens tegnestue. Han var medarbejder hos Rosen indtil 1916, kun afbrudt af en periode 1910–11 hvor han virkede som konduktør på Ålborg amtssygehus for Hother *Paludan. Årene på Rosens tegnestue blev afgørende i H.s udvikling og for hans fremtidige virkefelt blev det vel af særlig betydning at Rosen 1915 sendte ham til San Francisco som konduktør på den danske pavillon på verdensudstillingen dér. For Nationalmuseet rejste H. 1919 til De dansk-vestindiske øer for at udføre opmålinger og gøre studier i øernes danske bygningskunst og udgav sit materiale i *Ældre dansk Arkitektur VI*, 1925. Fra 1920ernes midte begyndte H. navnlig at specialisere sig som udstillingsarkitekt og fik stor betydning for udviklingen på dette område herhjemme, hvor paraden afløstes af saglighed forenet med en mere stilfærdig dansk tone. Han var bl.a. arkitekt og generalsekretær for den danske udstilling på museet i Brooklyn 1927, arkitekt for den danske afdeling på udstillingen Presse i Köln 1928 og arkitekt for de danske afdelinger på de internationale udstillinger i Barcelona 1929, Antwerpen 1930, Bruxelles 1935, Paris

1937 og New York 1939. Han har endvidere stået for arrangementet af en række mindre udstillinger, landbrugsudstillingen i Kbh. 1938 og de årlige Bellahøjudstillinger samt snedkerlavets møbeludstilling. Som arkitekt har H. endvidere opført en lang række bygninger. Blandt hans villæer kan nævnes: *Søllingvej 6*, 1930, *Helleruplunds allé 15*, 1931, *Parkovsvej 12*, 1934, *Bernstorffsvej 27* og eget hus, *Tuborgvej 99*, 1940. Han tegnede enkelte etagehuse, bl.a. bebyggelse ved Vognmandsmarken 1933 og KABs bebyggelse Ved Volden 1938 sammen med Henning Jørgensen. Blandt hans øvrige produktion kan nævnes landhusholdningsselskabets bygning *Rolighedsvej 26*, museumsbygning ved Æbelholt klosterruin 1957, *J. F. Willumsen-museet*, Frederikssund, 1957, *Bellahøj friluftsbad*, *Bellahøjvej 1–3*, 1960 og *Det danske hus i Paris*. Han har tillige tegnet møbler, sølvarbejder og bogbind. – R. 1936. R.' 1955. □Tegn. af Ivan Opffer, 1925 (Fr.borg). Foto.

F. Hvass: Saml. af medd. om personer og familier af navnet Hvas V, 1890 404. Arkitekten M, 1928 232–36 (Presseudst. i Köln); 1941 175f (folkebyggn. i Sydhavnen) 193–96 (eget hus). Arkitekten U, 1933 2f; 1934 193–95 (verdensudst. i Bruxelles); 1943 145f („By og borger“ på Bellahøj). – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Villads Villadsen

Hvenegaard Lassen, Harald, 1886–1971, bibliotekar. * 6.9.1886 på Grøndalsgård ved Funder, † 6.5.1971 i Odense, begr. i Vejle. F: planteskoleejer, proprietær, forstkandidat Jørgen Christian H. L. (1859–1936) og Julie Mathilde Faber (1859–1936). ~ 8.4.1916 i Fårup med Carli Simonsen, * 1.10.1884 i Vejle, † 26.10.1952 i Odense, d. af sadelmagermester Jørgen S. (1850–1919) og Helene Conrادية Hansen (1856–1940).

H.L. blev student 1904 fra Odense, cand.mag. med dansk som hovedfag 1911. Han rejste derefter til USA og besøgte staten New Yorks biblioteksskole i Albany i et år, indtil han blev kaldt hjem for som J. *Aarsbos nærmeste medarbejder at deltage i reorganisationen af Kbh.s kommunale folkebiblioteker. 1914 begyndte de to første danske centralbiblioteker deres virksomhed i Holbæk og Vejle, og H.L. blev leder af det sidstnævnte og fik i de følgende år en betydelig indflydelse på udviklingen af denne nye bibliotekstype. 1924 blev han chef for det nyoprettede centralbibliotek i Odense (n.å. tillige for Fyns stiftsbibliotek) og fik dermed et endnu større virkefelt for sit initiativ. I folkebibliotekernes foreningsliv har H.L. fra tidlig tid taget livlig del både i skrift og tale; for organiseringen af biblioteksfunktionærerne har han udført et stort pionerarbejde,

Danmarks biblioteksforenings deling i grupper skyldes ham, og 1929–38 var han medlem af foreningens hovedbestyrelse, 1928–38 tillige en af dens repræsentanter i biblioteksrådet. Blandt hans mange bidrag i Bogens Verden kan nævnes hans foredrag 1935 om de biblioteksløse sogne. I festskriftet til Th. *Døssing, 1937, skrev han om centralbibliotekerne og deres arbejdsvilkår. – For inspirerende indsats i centralbibliotekernes arbejde i deres opland i ældre tid modtog H.L. festskriftet Oplandsarbejde, 1956. 1962 skrev han *De danske folkebibliotekers historie 1876–1940*, en af de få fremstillinger af emnet med livlige referater af faglig debat gennem tiderne. I Odense fik han påbegyndt filialudbygningen og oprettet Teknisk bibliotek i samarbejde med teknisk skole. H.L. har i dansk folkebiblioteksarbejde især vist en markant interesse for den bedst mulige biblioteksbetjening i by og på land. Han viste altid en fordomsfri åbenhed overfor enhver perspektivrig ytring indenfor faget. □Mal. af Svend Saabye. Foto.

Robert L. Hansen i Bogens verden, 1956 250–53. Carl Thomsen i Oplandsarbejde. Festskr. til H. H. L., red. E. Allerslev Jensen, 1956 9–16.

Mogens Iversen (Svend Dahl)

Hvid, Christian, † 1536, rentemester. † juni 1536 i Århus. F: borger i Holstebro Peder H. († senest 1515) og Marine Jensdatter Blaabjerg († tidligst 1515). Ugift.

H. var af god borgerlig æt idet hans morfar var den kendte Holstebroborgmester og godssamler Jens Blaabjerg. Blåbjerg gods forblev dog ikke i familiens eje, men solgtes eller pantsattes af de forskellige arvinger til Niels *Clementsens. Senere lykkedes det H., da han under Frederik I sad i anset stilling som rentemester, at generhverve en del af det, selv om vel størstedelen sammen med det øvrige clementsenske gods 1529 afkøbtes arvingerne af Mogens *Gøye. Om H.s ungdom vides at han gik den gejstlige vej og 1519 indskrives ved Kölns universitet hvor han antagelig har taget magistergraden, samt at han af Christian II havde fået rettigheden på Hagebro (Lundenæs len). Dernæst træffes hans navn igen 1525 da han er i Frederik Is tjeneste, sikkert allerede nu som rentemester, selv om han først nævnes som sådan 1529. Mens den anden rentemester Anders *Glob, i hvert fald i Frederik Is senere år, hovedsagelig residerede i Kbh. – hvortil H. dog også havde tilknytning (han erhvervede i fællesskab med Anders Glob en grund her 1527) – synes H. idelig at have været på rejse mellem Kbh. og Gottorp og rundt i Jylland som var hans særlige virkefelt. Han oppebar skatter, betalte sold til landsknægte, hørte regnskaber etc. og havde

fx ved midfaste 1529 den ubehagelige opgave at sidde over regnskab med biskop Jørgen *Friis, dog uden synderligt resultat.

Efter Frederik Is død fik han sammen med rentemester Anders Glob af rigsrådsregeringen overdraget den finansielle administration. Ved grevefejdens udbrud opholdt han sig sikkert i Jylland. Og mens Anders Glob der opholdt sig i Kbh. nødtvungent måtte træde i grev *Christoffers tjeneste, var H. allerede i begyndelsen af 1535 i funktion som rentemester hos hertug Christian. Med fast stæde i Århus ledede han under grevefejden den finansielle administration af Jylland og ydede utvivlsomt et stort og dygtigt arbejde. Som embedsløn havde han 1527–29 Tirsted kirke (Lolland) og oppebar indtægten af et kannikedømme i Lund. Måske først 1528 blev han også kannik i Viborg. Som sådan forsøgte han på en mindre hensynsfuld måde at komme i besiddelse af Vokslev og Nibe kirker, men måtte til slut nøjes med et ekspektancebrev på dem efter indehaverens død. 1531 fik han dekanatet i Kbh. og fik 1533 brev på at Karlebo kirke skulle lægges hertil efter indehaverens død. I sine sidste år havde han også dekanatet i Bergen. 1532 forlenedes han med Rosbæk Møllegård og mølle. Han synes også at have været forstander for Stubber kloster og som sådan 1532 at være kommet i strid med nogle Holstebroborgere der havde taget hans gods fra ham og tvunget ham til at forlade klosteret. Han efterlod sig åbenbart betydelig gæld ved sin død, da broderen Jep Hvid måtte søge retsbeskyttelse mod hans kreditorer, indtil han kunne få fat i H.s breve og regnskaber.

Monumenta hist. Danica, udg. H. F. Rordam I, 1873 447 465. Saml. til jydsk hist. og top. 2.r.I, 1886–88 204f. Eline Goyes jordebog, udg. A. Thiset, 1892. Reynold Junges montmesterregnskaber, udg. G. Galster, 1934 XIV 5f 9 22 68 115f 122 142. – H. F. Rordam: Kbh.s kirker og klostre, 1859–63. A. Heise i Kirkehists. saml. 2.r.V, 1869–71 536 541 732f.

*Astrid Friis**

Hvid, Niels, 1535–89, biskop. * 18.3.1535 i Kbh., † 12.6.1589 i Lund, begr. sst. (domkirken). ~ Dorothea.

Efter at have studeret hjemme og udenlands skal H. en kort tid (rimeligvis 1557–58) have været rektor ved Vor Frue skole i Kbh. Derefter er han formodentlig atter draget ud til fremmede universiteter. 1562 blev han kapellan ved Vor Frue kirke i Kbh., men fratrådte embedet efter et par måneders forløb. 1564 kaldtes han til sognepræst ved Helligåndskirken i Kbh. og tog n.å. magistergraden. 1571 forlenedes han med et kanonikat i Lund. Han var udrustet med gode sjæls- og

Hvid, Niels

legemsgaver og nød anseelse som prædikant. 1578 blev han af provsterne og købstadspræsterne i Lunds stift valgt til deres biskop, og kongen stadfæstede snart valget. Som biskop havde han en højst ubehagelig sag i anledning af at han af kirkeværgerne ved Lunds domkirke havde tilforhandlet sig en ligsten der lå over en begravelse tilhørende slægten Ulfstand. Ved kongens foranstaltning lykkedes det vel at tilfredsstille familien, men en afsat præst, mag. Jacob *Nielsen fra Skurup, gav sin forargelse og bitterhed luft i bl.a. et par smædeviser, hvori H. sigtedes for tyveri. Præsten blev ganske vist dømt som paskvilliant af det akademiske konsistorium og få dage senere henrettet 1586, men sladderen døde ikke med ham og forbitrede biskoppens sidste år. I litteraturen foreligger fra H.s hånd især to smukt udarbejdede ligprædikener der på karakteristisk måde afspejler tidens filippistisk farvede fromhedsretning.

Danske mag. 3.r.III, 1851 140–68. – R. Nyerup i Hesperus VI, 1822 385–405. H. F. Rørdam i Pers.hist.t. VI, 1885 156f.

Bjørn Kornerup*

Hvid, Jens Simon Victor Sylvester, 1866–1928, reklamepioner. * 29.3.1866 i Hundested, † 5.8.1928 på Frbg., begr. sst. F: bagermester Andreas Theodor H. (1819–80) og Rosa Ballin (1826–93). ~ 21.12.1889 på Frbg. (Class.bol.) med Anna Julie Domine Kragh, * 23.7.1867 i Stubbekøbing, † 20.7.1947 i Kbh., d. af malermester Harald Ludvig Christian K. (1837–77) og Marie Dorothea Bruun (1834–97).

H. gik i Schneekloths skole i Kbh. og blev fjorten år gammel lærling i vekselererfirmaet M. H. Cohen & Lamm. 1883–87 var han beskæftiget i Landmandsbanken. I disse cyklismens første år blev han selv cykelrytter og grundlagde 1889 en cykelforretning i Kbh., og han oprettede en meget besøgt cykelskole. Hans *Cycle-Haandbog*, 1893 vandt megen udbredelse. (Fot. opt. 1973). Han havde en væsentlig andel i cyklismens fremgang, og senere blev han en af foregangsmandene på bilismens område; 1919 udsendte han *Automobilejernes Bog*. Men sit egentlige felt havde han fundet en snes år i forvejen da han 14.10.1899 grundlagde et reklamebureau i Kbh. – H. udsendte nogle håndbøger der stod i forbindelse med bureauets virke. Hvad der særlig vakte opmærksomhed var imidlertid de former han iklædte reklamen. Han var sprudlende rig på ideer og fuld af lune, men han vogtede gerne på at al denne frodighed ikke bredte sig på den gode smags bekostning. Efterhånden blev han den fremragende ekspert i „reklamevidenskab“. Sit syn på reklamen og dennes væsen klarlagde han

febr.1922 i en dagbladskronik hvori der forekommer følgende linjer: „Af al Kunst er Reklaments Kunst den folkeligste. Men Reklamen er mere end en Kunst – den er en Videnskab, som blot ikke endnu har faaet sin Lærestol ved Universitetet. Hvis De smiler ved Tanken om Universitetet, godt, saa siger vi Handelshøjskolen“. Han forudsagde at reklamen ville få sit professorat hvilket skete 1936 da der ved handelshøjskolen oprettedes et professorat i driftsøkonomi med salgsorganisation som hovedområde. – H. fornægtede aldrig sit lyse blik på tilværelsen. Han elskede fest, navnlig selv at byde til fest. Bageren fra Hundested blev den allestedsnærværende københavner. Det kunne se ud som levede han hele livet let. Men med alt det var han et udpræget arbejdsmenneske. For ham var de opgaver som beherskede den sidste halvdel af hans liv både en kunst og en videnskab. – En søn, **Sven Sylvester-Hvid**, * 7.7.1894, † 3.7.1980, indtrådte i firmaet 1919 og blev direktør ved faderens død; han har beklædt en række tillidshverv inden for reklamebureauernes organisationer. – □Mal. af Henrik Lund. Silhouet af Kirsten Wiwel (Kgl.bibl.). Foto.

Vore herrer 31.3.1921. Nationaltid. 9.2.1922. Berl.tid. 6.8.1928. Nationaltid. s.d. Politiken s.d.

C. A. Clemmensen*

Hvid-Møller, Inge, 1912–70, skuespiller. * 6.10.1912 i Kbh., † 18.2.1970. F: overretssagfører Johannes H.-M. (1885–1959) og Elna Bentzen (1884–1950).

H.-M. indtog indenfor sin tids teater en særstilling ved sin stærke, ejendommelige personlighed. Hun var både erotisk skuespillerinde og karakterkunstnerinde. Hendes mørke ydre, uregelmæssige, men skarpe profil og slørede, hæse stemme gjorde fra begyndelsen indtryk. Uden at hun havde noget egentligt jødisk ansigt, syntes der at være noget i hendes sind som henviste hende til jødiske roller. Således spillede hun i begyndelsen af sin karriere Esther i *Indenfor Murene* og frk. Schmidt i *Han sidder ved smeltdiglen*. Andre roller fra denne tidlige del af hendes karriere var Viola i *Helligtrekongersaften* og Eliza i *Pygmalion*. Men ejendommeligt nok (og i grunden typisk for hendes talent) blev hendes store populære gennembrud den patologiske morderske Emmy i *Og derfor dræber jeg*, en genial præstation i en forvreden folkekomedie. Med årene udviklede H.-M. sig under sin vandring rundt om på de danske privatteatre til en af sin tids ejendommeligste og stærkest virkende skuespillerinder. På Alléscenen spillede hun den kvindelige hovedrolle i *Døde uden grave* og fri-

herreinden i *Båndet*. Ikke mindst den sidste præstation (i sammenspil med Eyvind Johan Svendsen) gjorde indtryk ved sin desperate lidenskab og sit kærlighedshad. Særlig betydningsfulde præstationer efter denne periode var Alice i *Versera blomstrer ikke for enhver*, Rebecca i *Rosmersholm*, Sabina i *Den tatoverede rose* og Babette i *Lukretia*. Men det helt store udbrud af talent var Eliza Gant i *Englen på torvet*. Denne præstation røbede for tilskuerne lidenskaben bag den klart tegnede karakter som det fundamentale i H.-M.s talent. I de sidste år af sin karriere spillede denne sjældne skuespillerinde bl.a. Anouilh's version af *Antigone* og *Medea* og Brechts *Mutter Courage*, alle tre skikkelser, hvor lidenskaben brødes med karakteren og intelligensen. Og alle tre store kunstneriske præstationer. I de senere år af sin karriere virkede H.-M. også som iscenesætter. Hendes væsentligste force var personinstruktionen, indlevelsen i de enkelte roller, evnen til at se nye muligheder hos en skuespiller, atmosfæren. Ved sin død 1970 stod H.-M. midt i en udvikling der kunne have ført hende til nye højder. □Tegn. af Hans Lollsgaard (Kgl.bibl.). Foto.

Sv. Kragh-Jacobsen i Berl.tid. 19.2.1970. Sv. Erichsen i Aktuelt 20.2.1970.

Svend Erichsen

Hvidberg, Flemming Friis, 1897–1959, undervisningsminister, teolog. * 17.12.1897 i Nykøbing M., + 21.2.1959 i Jerusalem, begr. i Hellerup. F: by- og herredsfuldmegetig, senere værgerådsformand, dommer Carl Emil H. (1869–1938) og Elisabeth Friis (1867–1956). ~ 12.9.1922 i Frogner, Norge, med Kate Margaret Aamundsen, * 9.4.1898 i Renfrew, Skotland, d. af overingeniør, senere direktør ved Akers mekaniske værksted, Oslo, Jens Ludvig (John) Aa. (1858–1932) og Ingeborg Margrethe Johanne Ring (1864–1947).

H. blev student 1915 fra Frbg. gymnasium, cand.teol. 1922, studerede derefter i Marburg, senere i Oslo, London, Oxford og Cambridge. I slutningen af 1924 blev han præst i Allehelgens sogn i Kbh. Samtidig med sin præstegerning skrev han sin disputats *Menigheden af den nye Pagt i Damascus. Nogle Studier over de af Salomo Schechter fundne og under Titlen „Fragments of a Zadokite Work“ udgivne Genizafragmenter („Damascusskrifter“)*. Afhandlingen blev forsvaret for den teologiske doktorgrad 1928. I dette arbejde gav han foruden en oversættelse og kommentar til de omdiskuterede fragmenter, der var fundet i en synagoge ved Cairo 1896, et værdifuldt bidrag til forståelsen af hvilke kredse

fragmenterne stammer fra, og hvornår den nye pagts menighed er udvandret til Damaskus. 1929 blev han docent i Det gamle testamente ved Kbh.s univ., 1941 ekstraordinær professor i faget. I universitetets festskrift 1938 udgav han sin første egentlige religionshistoriske afhandling, *Graad og Latter i det gamle Testamente. En Studie i kana'anæisk-israelitisk Religion* (engelsk udg. *Weeping and laughter in the Old Testament*, 1962). På grundlag af kileskriftteksterne fra de franske udgravninger i Ras Schamra i Syrien i årene efter 1929 kastede han nyt lys over brydningen mellem israelitterne og kana'anæerne i tiden efter indvandringen i Kana'an. Disse studier fortsatte han og gav en mere almentilgængelig form i *Det førisraelitiske Kana'an* (i Håndbog i Kristendomskundskab I, 1942) samt i *Tro og Moral. Den israelitiske Religions Historie* (sst. II, 1943). Disse to afhandlinger er desuden udgivet under et som *Den israelitiske Religions Historie*, 1943. Man mærker navnlig i den sidste afhandling H.s discipelforhold til Johannes *Pedersen, men han har videreført dennes ideer på sin egen selvstændige måde. 1942 afsluttede han sit arbejde med bibelselskabets oversættelse af Det gamle testamente, forsynet med tekstkritiske noter. Foruden disse større arbejder har han skrevet en del artikler i Salmonsens leksikon og fagtidsskrifter. Han udnævntes til dr.teol.h.c. ved Uppsala univ. 1953, var prorektor ved Kbh.s univ. 1956–57.

Ved siden af sit videnskabelige arbejde virkede H. på talrige andre felter. Han var en årrække lærer ved Blågårds seminarium og ved N. Zahles skole og kirkelig redaktør ved Nationaltidende. Under anden verdenskrig blev han stærkt engageret i nationalpolitisk arbejde. Hans artikler i Nationaltidende med brod imod besættelsesmagten var til stor irritation for denne. Det samme gjaldt hans foredrag over hele landet. I disse aktualiserede han Bibelens tale og pegede på dens forudsigelse af tyrannens endelige fald. Han indvalgte i Folketinget 1943 (det konservative folkeparti) og var medlem heraf til sin død 1959. I Erik Eriksens regering (1950–53) var han undervisningsminister og indlagde sig stor fortjeneste ved oprettelsen af Statens almindelige videnskabsfond. Efter krigen gjorde han en betydelig indsats for Folkeligt oplysningsforbund (i tolv år som dets formand). Det politiske arbejde bød ham i mange henseender imod, og som minister var han meget følsom over for kritik. Det var derfor en lettelse for ham, da han efter sin ministertid kunne genoptage sin professorgerning. Studiet af de hebraiske håndskrifter der var fundet i nogle huler ved Det døde hav optog ham levende. For at skaffe sig et førstehånds-

Hvidberg, Flemming

kendskab til disse tekster rejste han i jan.1959 til den jordanske del af Palæstina. Her døde han pludselig under opholdet i Jerusalem. – R. 1946. K. 1951. □ Afbildet på A. Tørsleffs mal., 1956, af grundlovens underskrivelse 1953 (folketinget). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1928 166. – Eduard Nielsen sst. 1959 149–55. Frugtbar uro. En bog om F. H., red. Paul Honoré, 1961. – Papirer i Rigsark.

E. Hammershaimb

Hvidberg, Jens, 1868–1944, frøavler. * 13.5.1868 i Sønder Lem ved Skive, † 3.11.1944 i Gimsing, begr. sst. F: snedker, husmand Søren Jensen H. (navneforandring til H. 1891) (1836–1927) og Karen Laursen (1840–1919). Navneforandring fra Sørensen 31.7.1905. ~ 15.2.1918 i Høve fri-menighedskirke med Ingeborg Rasmussen, * 13.7.1889 i Høve, Vester Flakkebjerg hrd., † 2.2.1969 i Gimsing, d. af tømrer, parcellist Thomas R. (1846–1928) og Karen Marie Hansen (1853–1921).

H. lærte landbrug og gartneri, var på Testrup højskole 1888–89 og på Askov højskole 1894–95 og 1896–97. Hos handelsgartner D. Eltsholtz i Ringe fik han særlig uddannelse i frøavl, og da han 1892 blev gartner hos godsejer P. Olufsen, Kvistrup ved Struer, fik han overladt et lille areal til frøavl som efterhånden øgedes til 10 ha. 1895 købte han selv Lille Ravnholt i Vinderup hvor han i højere grad lagde sig efter stamfrøavl, og denne virksomhed fik et stort omfang, efter at han 1898 købte den 75 ha store gård Pajbjerg ved Holstebro hvor det lykkedes ham at danne flere værdifulde stammer af rodfrugter. Pajbjerg-stammerne særlig af kålroer kom hurtigt i forreste linje, og hertil bidrog det meget at H. var blandt de første der forstod at drage nytte af deltagelse i statens stammeforsøg som fra 1900 iværksattes under L. Helwegs ledelse. Avlscentret Pajbjerg fik et forholdsvis stort antal stammer i 1. klasse, og H. kunne snart udvide virksomheden. H. købte 1906 Hunsballe ved Struer hvor han anlagde renseri og tørreri. Efterhånden erhvervede han flere ejendomme både i Jylland og på øerne, bl.a. 1917 hovedgården Idagård ved Slagelse, og ved tilslutning af frøavlere gennem kontraktavl nåede virksomheden navnlig under første verdenskrig et stort omfang. For en del af det overskud der indtjentes i disse år oprettede H. Pajbjerg-fonden med almennyttige opgaver, og under denne udførtes der på en gård ved Hunsballe navnlig fra 1920 et betydeligt plante-forædlingsarbejde som 1930 overflyttedes til Overbygård ved Børkop. 1917 lod H. frøavlscentret Pajbjerg omdanne til et aktieselskab som

1920 i det væsentlige blev overtaget af Danske landboforeningers frøforsyning. Herfra var dog undtaget den jyske afdeling som under navn af Frøavlscentret Hunsballe yderligere oparbejdedes under H.s ledelse. H. udrettede et stort arbejde til fremme især af den danske rodfrugtdyrkning, men også på andre områder gjorde hans virksomme og hjælpsomme natur sig gældende. H. deltog i venstrepartiets foreningsarbejde og var en støtte for højskolebevægelsen, børnesagen og det nationale arbejde i Sønderjylland. 1917–20 udgav han tidsskriftet Vor Frøavl. – R. 1930. □ Foto.

Vor frøavl, 1919 1–14. J. S. Fruergaard i Tidsskr. for landøkonomi, 1944 621–24. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Aksel Milthers**

Hvidberg, Otto Himmelstrup, 1771–1822, politidirektør. * 25.9.1771 i Bælum, † 15.1.1822 i Kbh., begr. sst. (Frue). F: sognepræst i Bælum Bolle Nicolai H. (1743–1805) og Louise Mørck (1750–1828). ~ 1° 12.7.1799 i Præstø med Christiane Helene Charlotte Ziervogel, døbt 4.6.1779 i Kbh. (Holmens), † 27.4.1843, d. af kommandør Henrik Gottlieb Z. (1727–1802) og Ingeborg Marie Hvass (1755–1802); ægteskabet opløst 1813. ~ 2° 14.7.s.å. i Kbh. (Holmens) med Christiane Charlotte Gerner, døbt 20.11.1770 i Kbh. (Holmens), † 13.2.1821 sst., d. af kommandørkaptajn Jens G. (1731–83) og Hedevig Margrethe Fridericia Ziervogel (1733–1819); kusine til 1. hustru. ~ 3° 14.11.1821 i Kbh. (Frue) med Anne Quist Schmidt, * 1.1.1794 i Hobro, † 8.6.1876 på Skt. Hans hospital, d. af kordegn, kateket og skoleholder i Hobro samt degn i Skellerup Christen Quist S. og Marie Elisabeth Mørck.

Den jyske præstesøn der næppe har haft midler til studier blev dansk jurist efter eksamen 1793 og 1796, sidstnævnte år blev han indskrevet som privatist ved universitetet, men om hans studier her foreligger kun det fingerpeg at han 1804 i tidsskriftet Biographens fjerde hefte under pseudonymet Student Hansen offentliggjorde en afhandling *W. Shakespeares Levnet*. Efter at have været kopist ved Kbh.s politiret blev han 1800 fuldmægtig sst., og 1802 desuden passkriver. 1806 blev han sekretær og kontorchef ved brandkommissionen og, til 1812, kasserer ved brand- og vandvæsen, hvorefter han blev sekretær og bogholder ved havne- og opmudringsadministrationen. 1815 fik hans besvarelse af en prisopgave: *Noget om Tyverierne*, for hvilken han fik anden præmie, anerkendende omtale i bladene, og 25.8.s.å. blev han politidirektør i Kbh. I denne egenskab blev han medlem af en

række kommissioner, bl.a. den der skulle påkende „de ved Tugthuset forefaldne Uordener“.

Trods den fornemme betegnelse politidirektør var H. mindre selvstændig end de tidligere politimestre, idet justitsministeren H. F. *Kaas s.å. var gjort til politiets øverste chef – og gjorde brug af sin myndighed. Det er derfor ikke til at afgøre om H., som det blev sagt, ikke viste sig stillingen voksen under jødefejden 1819, eller om han agerede prügelnabe da han 1.1.1820 blev afskediget. Det skete i nåde og med pension, og s.å. fik han bestalling som prokurator ved alle under- og overretter, højesteret undtaget, med fritagelse for det normale prøveår. Han døde to måneder efter sit tredje ægteskab, ifølge Frue kirkebog druknede han. Hans enke overlevede ham i 54 år. – Virkelig kancelliråd 1811. Justitsråd 1815.

Dansk literaturlid. 1815 141–43. Kbh.s skilderi s.å. nr. 37–40. O. Nielsen i Pers.hist.t. I, 1880 301f = Kbh.s politimestre og politidirektører, 1881.

Sv. Cedergreen Bech

Hvide

Uradel. Ingen anden dansk middelalderslægt har givet anledning til så megen sagdannelse og litterær behandling som den i kongeslægten indgiftede sjællandske stormandslægt vi betegner med slægtsnavnet Hvide efter Skjalm *Hvide. Dens medlemmer forekommer hyppigst uden tilnavn, men nogle anvender dog navne som Bang, Galen og Little. Såvel navneskik som våbenvarianter – grundelementet er et fem gange tværdelt skjold – vanskeliggør en sikker skelnen mellem mands- og kvindelinjer, og selv om den berømte Sorø-skjoldefrises genealogiske værdi er problematisk, så er den dog et udtryk for, at højmiddelalderens opfattelse af agnatiske og cognatiske linjer var en anden end den som senere sejrede.

Tvl. I. Af Skjalm Hvides fire sønner havde kun Ebbe *Skjalmsen mandlig efterslægt som fortsatte til midten af 1300-tallet. Stig Jurisen som kendes fra kong Valdemar Atterdags tid må anses for at være slægtens sidste mand. I øvrigt er Ebbe Skjalmsens efterslægt, såvel Sunesønnerne (mandslinje) som Erlandssønnerne (kvindelinje) her behandlet som en særlig slægt *Galen.

Tvl. II. Den yngre Hvide-slægt med den syvdodede stjerne som våbenmærke har nok oprindelse tilfælles med andre jyske slægter som Gyldenstjerne og Pors. Dens stamfar, den berømte marsk Stig (Andersen *Hvide) antages gennem kvindelinjer at være i slægt med Skjalm Hvide, uden at dette dog kan påvises for ham selv, men derimod for hans hustruer. Denne slægt antog under Frederik I slægtsnavnet Hvide, men uddøde i mandslinjen med Otte Stigsen Hvide

(† 1567), der var aktiv i krigsbegivenhederne både under Christian II og Christian III.

Danm.s adels årbog XV, 1898 (med sen. tilføj.). J. E. Boesen i Sorø akademis indbydelsesskr., 1900 12–25. Hans Toll: De älsta svenska konungsvapenbilderna och „Tre-kronor-vapnet“, Sth. 1919. Poul Nørlund i Sorø, klostret, skolen, akademiet I, 1923 53–131. Samme i Festskr. til Kr. Erslev, 1927 141–70. Danm.s kirker, Sorø amt I, 1936 58f. Erik Ulsig: Danske adelsgodser i middelalderen, 1968.

Thelma Jexlev

Hvide, Skjalm, † ca. 1113, storbonde. Begr. i Fjenneslev k., senere overført til Sorø k. – Far til *Asser Rig, Ebbe *Skjalmsen og Toke *Skjalmsen. Ifølge Sorø klostres gavebog var H. søn af den ellers ukendte Toke Trylle om hvem gavebogen oplyser at han var den første kristne i sin slægt, og H. havde selv sønnerne Asser Rig, Ebbe og Toke. Oplysningerne findes alle i forbindelse med redegørelsen for stiftelsen af det første kloster i Sorø kort efter 1140, en benediktinerstiftelse som *Absalon 1162 omdannede til cistercienserkloster. Det er først og fremmest dette klostres grundlæggelse og ældste historie indtil ca. 1215 som gavebogen er interesseret i; det vides ikke hvornår den er affattet, og det eneste bevarede manuskript er fra ca. 1440, så oplysningerne om H. og hans familie kan ikke kaldes samtidige. Han har næppe selv ført navnet Hvide, i hvert fald ikke som slægtsnavn, og den navnkundige Hvideslægt som han er stamfar til er en gruppering af slægter som 1500-tallets genealogiske forskningsinteresse har skabt (forbindelsen mellem slægtens forskellige grene er ofte tvivlsom). H. omtales ofte hos Saxo som en af den (stærke) danske kongemagts vigtigste støtter, især under Sven Estridsen og Erik Ejegod. Efter Rügens erobring fik H. befalingen her. Det var til ham at Erik Ejegod og dronning Bodil betroede deres søn Knud da de 1102 drog ud på pilgrimsrejsen til Det hellige Land. H. har ejet store godser, dels på Sorøegnen, dels i Nordsjælland. Han gravlagdes i Fjenneslev der måske var – i hvert fald senere blev – hovedsædet for familiens besiddelser. Fra Fjenneslev førte Absalon H.s og Tokes ben til Sorø.

Poul Nørlund i Sorø I, 1923. Danm.s kirker. Sorø amt I–II, 1936–38 (Sorø og Fjenneslev kirker). John Danstrup i Festskr. til Erik Arup, 1946.

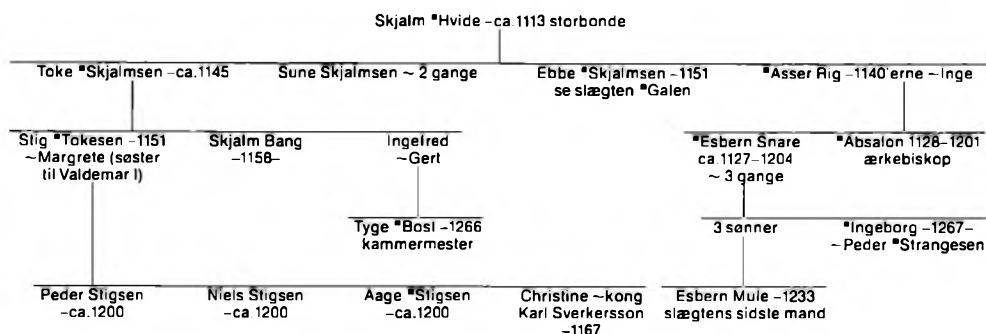
Kai Hørby

Hvide, Stig, † 1151, se Tokesen, Stig.

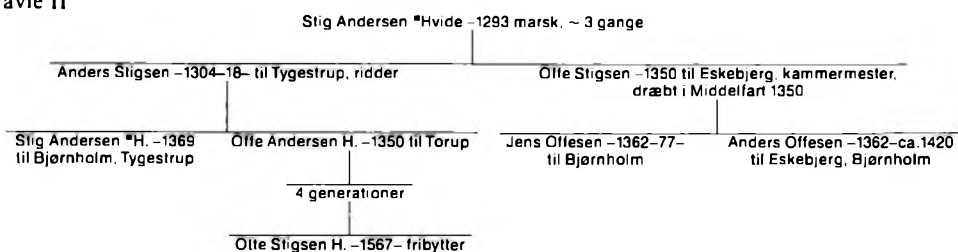
Hvide, Stig Andersen, † 1293, marsk. ~1° med Ossa Nielsdatter. ~2° med Ingeborg Palledatter. ~3° med en datter af drost Uffe *Nielsen († 1293).

Hvide, Stig Andersen

Tavle I

Tavle II

H. synes ikke selv at have tilhørt den såkaldte Hvideslægt som imidlertid hans to første hustruer tilhørte, og det er formentlig på denne måde han i traditionen er blevet kendt under navnet Hvide. H. var blandt Erik Klippings mænd 1272 (3.5.) da kongen optog et lån i Lübeck og 32 højstående danske kautionerede for ham. Blandt dem findes både H. og en række andre af dem der efter drabet på Erik Klipping 1286 dømtes fredløse for kongemordet. Hans politiske rolle er i øvrigt ukendt, bortset fra den pålidelige efterretning (Lundeårbogen) der foreligger om at han på danehoffet 1276, da kong Erik ønskede sin unge søn Erik Menved hyldet endnu i sin egen levetid, nægtede at præstere ham sin ed. Hvad der lå bag denne handling vides ikke præcist, og den har tilsyneladende ikke ført til at H. mistede sin politiske indflydelse. Dertil har han, måske ved sin personlige godsbesiddelse, været for stærk. Erik *Arups undersøgelse af drabet på Erik Klipping har gjort det sandsynligt at den kreds af mænd der dømtes for drabet var uskyldige og dommen i Nyborg i pinsen 1287 over bl.a. H. følger et justitsmord – og at der lå et politisk opgør bag. B. S. *Ingemanns berømte skildring af ham som den fremmeste blandt kongemorderne er hentet fra nogle senmiddelalderlige kroniker (der ingen særlig viden havde om drabet) og fra Arild *Huitfeldts konstruktioner på grundlag af disse kroniker. De samtidige kil-

der viser end ikke H. som den mest indflydelsesrige blandt de såkaldte kongemordere; denne post må ubestrideligt tilkendes kongefrænden grev *Jakob af Halland. Men overordentlig rig og mægtig må H. ikke desto mindre have været. Anderledes kan det ikke forklares at han efter drab og dom, og efter sammen med de andre kongemordere at være blevet den norske konges mand har haft mulighed for at administrere sine danske ejendomme skønt han var aktivt tjenstgørende i den norske konges krig med Danmark. Hans niveau fremgår også af at der under denne krig (1.9.1290) er udvirket en pavelig dispensation til et ægteskab mellem den ellers ukendte Jens Esre og H.s søsterdatter; dispensationen var nødvendig fordi hr. Jens tidligere havde været trolovet med H.s afdøde datter; den er givet i form af en bemyndigelse til biskoppen af Århus og den søger sin begrundelse i en formel om at disse ægteskaber var tjenlige til at bilægge alvorlige fjendtligheder, en formel der ofte anvendes i forbindelse med fyrstelige giftermål, men dog aldrig brugtes helt i flæng. Vi ved ikke, om forbindelsen mellem H. og den norske kongemagt var af ny eller ældre dato i tiden efter kongemordet. Den norske kongemagt havde siden Magnus Lagabøters ægteskab med Erik Plovpenningss datter *Ingeborg haft store godskrav på den danske kongemagt, krav som ved en delvis indfrielse i 1260erne medførte at nordmændene fik udlagt

en del af krongodset i det østlige Nørrejylland. Her lå også H.s ejendomme, men deres historie er ikke kendt. Af nogle breve 11.8.1292 til byerne Lübeck, Stralsund og Wismar hvorved den norske konge lover disse byer at der ikke vil blive lagt deres handel hindringer i vejen fra borgerne på øen Hjelm (i Kattegat ud for Djursland) og Hunehals (i Halland), snarere tværtimod, fremgår det at H. var den norske konges repræsentant på Hjelm, mens det var grev Jakob der førte kommandoen på Hunehals. Brevene viser at den norske konge på disse pladser ønskede at udøve hverken mere eller mindre end kongemagts (o: den danske kongemagts) sædvanlige rettigheder med hensyn til at regulere udenrigshandelen og inddrive indtægter af den. Dette har også været baggrunden for at der i det mindste på Hjelm sloges mønt af tidens sædvanlige (lidet lødige) danske type, hvad der mindre udgør falskmøntneri end en art konkurrerende udmøntning. Den norske konge hævdede at have legitime uindfriede krav på det danske kongehus, og H. har efter 1286 tilhørt det parti der anså dem for berettigede. □ En del frestillinger fra 1800-tallet, således på tegn. af Constantin Hansen (kobberstiksamlingen; Kgl.bibl.) og Lorenz Frølich, 1853 (kobberstiksamlingen) og 1874. O. Baches mfl. af de sammensvorne, 1882 (Fr.borg), kaldes ofte med urette marsk Stig.

Kirkehist. saml. 2.r.III, 1864–66 390f. – A. Cronholm i Hist.t. VI, 1845 452–68. Jul. Martensen sst. 4.r.IV, 1873–74 90–158. P. A. Munch: Det norske folks hist. IV,2. Kria. 1859. Danms gamle folkeviser, udg. Sv. Grundtvig III, 1862 (fot. opr. 1966) 338–404. A. D. Jørgensen: Bidrag til Nordens hist. i middelalderen, 1871 113–34. Johs. Steenstrup: Vore folkeviser, 1891 262–92. G. Storm i Arkiv för nord. filologi IX, Lund 1893 219f. Henrik Schück: Ur gamla papper II, Sth. 1894 79–113. Danms fornviser, udg. Ernst v.d. Recke II, 1928 95–129. G. Galster i Fra nationalmuseets arbejdsmark, 1928 38–48 (optr. i Forf.s Coins and history, 1959 105–19). Hugo Yrwing: Kungamordet i FINDERUP, Lund 1954. Erik Ulsig: Danske adelsgodser i middelalderen, 1968. Kai Hørby: Status regni Dacie, 1977.

Kai Hørby

Hvide, Stig Andersen til Bjørnholm og Tygestrup, † 1369, marsk. † 1369, begr. i Essenbæk kloster. F: Anders Stigsen og Margrete Nielsdatter (Lændi). ~ Tove Andersdatter.

H. var opkaldt efter sin farfar, den berømte marsk. Ved Christoffer II's tronbestigelse 1320 vendte marskens slægt atter tilbage til Danmark, og H. kom i besiddelse af en stor del af slægtens gamle ejendomme. Selv byggede han den faste borg Bjørnholm mellem Grenå og Århus og var en af hovedmændene for den jyske adels opposition mod kongemagten. 1325 sad han i kongens råd, 1331 gik han over til grev Gert (*Gerhard,

1292–1340) og blev hans marsk. Han og Niels *Bugge på Hald delte nu forerskabet for den jyske adel. Efter grevens drab 1340 blev han kong Valdemars mand, og denne gjorde ham til statholder i Estland efter det store bondeoprør 1343. Han ledede forhandlingerne med den tyske orden om Estlands salg og vendte 1347 tilbage efter at have fået godset Linde til len af ordenen. 1352 var han en af de mænd som kongen betroede rigets styrelse under sin fraværelse. Da kongen indledte sin store reduktion af det fra kronen bortkomne gods, der også gik ud over H. som mistede hvad han havde fået af grev Gert, udbrod stærk misnøje blandt de jyske stormænd. Et stort oprør brød ud 1357, hvori H. dog ikke synes at have deltaget; men da hans søn og bror dræbtes sammen med Niels Bugge i Middelfart ved nytårstid 1359, brød han afgjort med kongen. Fejden endtes først ved forliget 1360. H. be-segledte dette som den første af de verdslige råder og benyttedes nu atter jævnlig i rigets tjeneste. Hans nære forhold til drosten Claus *Limbæk og den mægtige Iver Rosenkrantz be-segledes 1362 ved ægteskab mellem hans sønnesøn Jens Ovesen og Claus Limbæks datter Elisabeth, mens sønnedatteren Tove ægtede Iver Rosenkrantz. Dets politiske betydning sporedes, da H. og Claus Limbæk 1367 atter stillede sig i spidsen for jyderne og fejdede med kong Valde-mar. Under denne fejde døde H. 1369 efter at have skænket meget gods til kirker og klostre, især Antvorskov. Han og hans hustru begravedes i Essenbæk kloster, hvorfra hans lig senere flyttedes til Ørsted kirke i Rougsø herred.

F. Richardt og T. A. Becker: Prospector af da. herregårde IV, 1850 (Kongsdal); V, 1851 (Hogholm) (ny udg. I–II, 1976). H. F. J. Estrup: Saml. skr. II, 1851 274–81. C. A. Christensen i Hist.t. II.r.V, 1956–59 381–427. Erik Ulsig: Danske adelsgodser i middelalderen, 1968.

*Jørgen Olrik**

Hvidt

Slægtens første kendte mand er købmand i Mariager Lauritz Lauritzen H. (–1705), hvis sønnesøn var horkræmmer i Kbh., hofagent Niels Nielsen H. (1738–98).

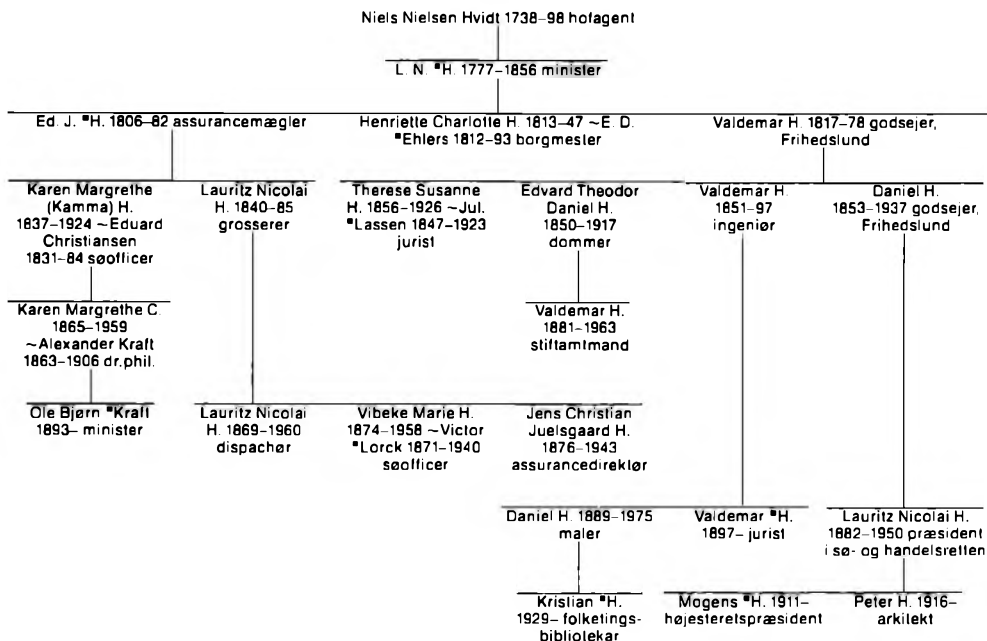
Th. Hauch-Fausboll: Slægtåndbogen 1900 438–42. P. B. Grandjean: Legatstamtavle over familien H. 2. udg. ved Ulla og Signe H., 1976.

Hans H. Worsøe

Hvidt, E., se Rothe, C.

Hvidt, Eduard Julius (Julius Edvard), 1806–82, assurance-mægler. * 8.8.1806 i Kbh. (Garn.), † 7.2.1882 sst. (Fred. ty.), begr. sst. (Ass.). F: købmand og politiker L. N. *H. (1777–1856) og Wil-

Hvidt, Ed. J.

helmine T. Lorck (1782–1852). ~ 5.10.1832 i Königsberg med Elise Johanne Charlotte Schiffert, * 7.6.1812 i Königsberg, † 20.5.1880 i Kbh. (Fred. ty.), d. af godsejer, gehejmekommerceråd Michael Benjamin S. (1772–1848) og Maria Lorck (1788–1814).

H. blev student 1825 fra Borgerdydskolen i Kbh. og juridisk kandidat 1830. Han var nogle år forlovet med Charlotte Oehlenschläger, digterens datter. 1831 antoges han af søforsikringselskabet De private Assurandører, som hans far på forskellig måde havde tilknytning til, som medforretningsfører ved siden af den daværende forretningsfører J. F. Wessely. Først skulle H. dog tage assurancemæglereksamen, og først da denne betingelse 1832 var opfyldt dannedes mæglerfirmaet Wessely & H. der fra 1.1.1833 overtog forretningsførelsen for De private Assurandører. Efter at Wessely var udrådt af mæglerfirmaet 1834 var H. i længere tid forretningsfører alene; 1858 optoges J. C. Friedenreich og efter hans afgang 1868 H.s søn Lauritz Nicolai Hvidt (* 17.4.1840, † 18.11.1885) som medindehaver af det forretningsførende firma. 1874 blev H. formand for selskabets bestyrelse og fratrådte samtidig stillingen som forretningsfører der overtoges af sønnen. I sin virksomhed for selskabet indlagde H. sig betydeligt fortjeneste af den danske skibsfart. Han indførte i 30'erne det kort forinden i Paris oprettede Bureau Veritas' metoder

til vurdering og klassifikation af skibe, ligesom han også senere tog initiativet til forbedringer i fremgangsmåderne ved skibes besigtigelse og vurdering. Ved siden af sin forretningsvirksomhed beklædte H. forskellige offentlige hverv, var medlem af bestyrelserne for Privatbanken, Sparrekassen for Kbh. og Omegn og Nye danske Brandforsikringsselskab og af overbestyrelsen for opdragelsesanstalten på Flakkebjerg. 1861–68 var han medlem af sø- og handelsretten og 1865–67 mexikansk konsul. 1870–71 lod han Vedbæk kapel opføre. – R. 1859. DM. 1870. K.² 1881. □ Litografi 1856 efter foto. Mal. af A. Schiøtt, 1857. Mal. af J. F. Vermehren, 1875, gentagelse 1882, litograferet og gengivet i træsnit 1881 og af H. P. Hansen, 1882. Afbildet på osteriscene malet af V. Rosenstand, 1876. Foto.

III. tid. 4.6.1871 (kapellet i Vedbæk). Sst. 1.5.1881. E. J. H., 1882. Jul. Larsen: De private assurandører, 1886. Elith Reumert: Et livs roman, 1918 98–162.

Chr. Thorsen*

Hvidt, Karl Kristian, * 1929, folketingsbibliotekar, historiker. * 1.9.1929 på Frbg. (Vor Frelsers sg.). F: maler Daniel H. (1889–1975) og pianist Elisabeth Hänflein (* 1892). ~ 28.2.1954 i Grundtvigsk. med cand.mag. Marie Mørk Viggo Pedersen, * 21.5.1930 i Kbh., d. af organist, pianist Johannes Viggo P. (1896–1975) og Anna Louise Feilberg (* 1902).

H. tog 1949 højere handelseksamen fra Niels Brocks handelsskole og arbejdede en tid i et isenkramfirma. 1950 blev han student fra statens kursus og 1957 cand.mag. fra Kbh.s univ. med historie som hovedfag. Han var arkivar ved rigsarkivet og landsarkivet for Sjælland 1957–64 og blev det sidste år bibliotekar i folketinget. Som chef for tingets bibliotek fra 1969 har han udvidet dets funktioner med en oplysningstjeneste. H.s hovedforskningsområde er Danmarks politiske og sociale historie i 1800-årene. 1954 fik han Kbh.s univ.s guldmedalje for en prisopgave om venstres stilling til forsvarssagen 1866–1905, med særligt henblik på de antimilitaristiske tendenser. Besvarelsen omarbejdede han til bogen *Venstre og forsvarssagen 1870–1901*, 1960 som bringer flere nye synspunkter og andre værdifulde bidrag til forsvarssagens og forfatningskampens historie. En af hans vigtigste kilder var Frede Bojsens utrykte politiske erindringer som han 1963 udgav med fyldige noter for Udgiverselskab for Danmarks nyeste historie. Samme emnekrede belyser H.s store afhandling *Den unge Bjørnson og dansk politik. Studier i signalfejden forudsætninger og eftervirkninger 1870–79* (Jyske samlinger, 1965). – Imidlertid støttede H. under sin arkivtjeneste på Kbh.s politis lange række protokoller over udvandrere efter 1868 og blev „fascineret af disse registre over menneskeskæbner“. 1966 blev det muligt for ham at få protokollernes data om 172.000 udvandrere 1868–1900 behandlet elektronisk; det gav ham rygraden i en omfattende undersøgelse af den oversøiske masseemigration. Han inddrog og analyserede andre kildegrupper der bl.a. belyste de personlige forbindelser mellem USA og Danmark, og resultatet blev hans disputat *Flugten til Amerika eller Drivkræfter i masseudvandringen fra Danmark 1868–1914*, 1971. Bogen er et pionerarbejde inden for et vigtigt område af dansk socialhistorie, og den har på visse punkter – især ved et afsnit om det transatlantiske transportsystem – inspireret den internationale emigrationsdebat. På engelsk kom hovedparten af disputatsen noget forkortet 1975 i New York og London og resten 1978 i Scandinavian Journal of History. International interesse har også H.s udgave (Savannah, Georgia 1980) af et manuskript i vort Kgl. bibliotek med billeder fra en østrigsk kolonisation i Georgia i 1730erne og prøver på indianske sprog fra et hidtil ukendt sprogstadium. (Jf. H.s afhandling om manuskriptet i Fund og forskning XXIII, 1977–78). – H. har tillige skrevet en række mindre afhandlinger bl.a. om arkivforhold, emigrationsforskning og dansk politisk historie.

H. har som historiker et bredt interessefelt og

frugtbar ideer. Han kan se en sammenhæng i et stort og kompliceret historisk fænomen og mangler ikke sans for nuancer og for det u håndgribelige i forholdet mellem enkelte mennesker. Han skriver som regel frisk og levende med humor og en smittende optagetthed af sit emne. Han former bevidst sine historiske skrifter så de kan forstås af læge læsere; derfor er han en god journalist. Han var anmelder ved Information 1955–60 og skriver siden 1960 anmeldelser i Berlingske Tidende. – NATO gæsteprofessor ved University of Minnesota 1967. – Medlem af statens humanistiske forskningsråd siden 1974, af Det kgl. danske selskab for fædrelandets historie siden 1976. – R. 1973. □Mal. af Daniel Hvidt bl.a. 1937 og 1955. Foto.

Povl Bagge

Hvidt, Lauritz Nicolai, 1777–1856, minister. * 27.10.1777 i Kbh. (Frels.), † 16.3.1856 sst. (Helligg.), begr. sst. (Ass.).F: hørkræmmer, senere hofagent Niels Nielsen H. (1738–98) og Anna Beata Schwindt (1739–1808). ~ 20.8.1800 i Memel med Wilhelmine Therese Lorck, * 28.5.1782 i Memel, † 17.6.1852 i Kbh. (Helligg.), d. af dansk konsul i Memel Lorentz L. (1743–1805) og Catharine Elisabeth Rohrdanz (1752–1831). – Far til Ed. J. *H.

Sin første undervisning modtog H. gennem privatlærere, og siden blev han sat i Borgerdydskolen i Kbh. fra hvilken han dimitteredes 1791. Han studerede derefter teologi, fik eksamen 1795 og tog tjeneste som huslærer hos amtmand C. L. Scheel-Plessen på Lindholm. Denne stilling gav ham gode muligheder for videre studium og selvudvikling, men der sattes en brat stopper for disse lykkelige år da faderen pludselig døde 1798, og H. som eneste søn måtte overtage den store virksomhed. Den unge teologiske kandidat blev nu købmand i den store stil, og det gik foreløbig forbløffende godt. H. var i besiddelse af fortrinlige evner, talte flere levende sprog og havde en ganske enestående energi og arbejdskraft. Men krigen 1807–14 slog ham i stykker. Hans skibe blev beslaglagt, ladningerne konfiskeret, og han stod på fuldkommen bar bund. Et øjeblik tænkte han på at studere jura, men regeringen havde brug for en kyndig handelsmand, og 1809 ansattes han i den vigtige stilling som børskommissær. N.å. fik han ordre til at indtræde i kommissionen for fjendtlig ejendom, og 1812 blev han medlem af varekontrolkommissionen, ligesom han fik en væsentlig indflydelse på udarbejdelsen af den vigtige veksellov af 1825. Da forholdene efter krigens afslut-

ning på ny blev rolige, genoptog han 1816 sin handelsvirksomhed der først og fremmest blev drevet som en handel på St. Croix, og i løbet af få år måtte han regnes blandt Danmarks største skibsredere. Dristigt gik han i spidsen med hensyn til anvendelse af dampskibe. 1821 overtog han rederiet for vort første dampskib Caledonia, og nogle år efter bestilte han hos Jacob *Holm det første dampskib der løb af stabelen her i landet, Frederik VI, bestemt til rutefart mellem Kbh. og Kiel. Foruden sin store skibsrederivirksomhed drev H. en indbringende assurandørforetning. Den fremstående stilling han herigenem kom til at indtage inden for Kbh.s handelsverden i forbindelse med hans betydelige finansielle og kommercielle indsigt bevirkede, at der ikke kunne opstå nogen vanskelig sag uden at der straks gik bud efter ham, og tillige at man overdrog ham det ene store tillidshverv efter det andet. 1830–35 sad han i Nationalbankens repræsentantskab, og fra 1835 til sin død var han en af bankens to kommercielle direktører. I denne egenskab kom han ved flere lejligheder til at øve en meget betydelig indsats, fx ved den endelige afgørelse af tolvmillionsagen, og da banken gik over til at indløse sedlerne med sølv. Med hensyn til dette sidste spørgsmål udarbejdede H. et yderst radikalt dækningsforslag hvori der kun var tale om at holde en ret ringe sølvmængde i barrier, mens statsobligationer og gode indenlandske veksler skulle tjene som sikkerhed for resten af de udstedte sedler. Motiveringen var den, at det var ufordelagtigt for banken at ligge inde med en for stor død kapital. Forslaget vandt dog ikke de andre direktørers tilslutning og måtte snart opgives. Inden for banken arbejdede han i nærmeste kontakt med vinhandler H. P. Hansen, og sammen med ham må han bære ansvaret for den udstrakte kredit som banken, navnlig i de gode år i begyndelsen af 50erne, ydede den danske handelstand. Fra 1836 var H. endvidere medlem af direktionen for Kbh.s Sparerkasse, ligesom han indvalgtes i Grosserer-societetets komité 1817, og fra 1842 virkede som dets formand. Også regeringen viste ham sin tillid. Han blev 1821 kurator for vajsenuset og fungerede 1838–54 som medlem af missionskollegiet. Ligesom H. i mange år var den kbh.ske handelsstands førstemand, til hvem alle så op, således blev han i 30erne og 40erne mere end nogen anden det kbh.ske liberale borgerskabs samlingsfigur og dets politiske talerør. Denne politiske lederstilling indtog han allerede ved sit første politiske ombud som medlem af de oplyste mænds forsamling 1832. Han kæmpede her for en videre udvikling af valgretten og valgbarheden, navnlig blandt gårdfæstere, og tog varmt til orde

for at pressen fik adgang til stændernes forhandlinger, hvorved der kunne vækkes større interesse „for denne herlige Institution“. Ved alle stændervalgene valgtes han med mange stemmer som repræsentant for staden Kbh., og de gange han mødte, nemlig 1835–36, 1840 og 1842, kåredes han til forsamlingens vicepræsident. Adskillige var de kommissioner han fik sæde i, og betydelige ordførerskaber blev ham betroet, men navnlig var det de økonomiske spørgsmål der havde hans interesse. I den store toldebate 1835–36 tog han meget ivrig del. Han var en varm tilhænger af toldsatsernes nedsættelse, men han protesterede mod en fuldkommen ophævelse af toldlinjen ved Kongeåen, idet han frygtede at dette ville medføre en voldsom udvidelse af Hamburgs økonomiske herredømme til største skade for den kbh.ske handel. Også rent politiske spørgsmål optog ham, og han havde her i vid udstrækning forsamlingens øre. Han tilhørte den liberale fløj og tog ved hver forekommende lejlighed varmt til orde for en videre udvikling af stænderanordningen i retning af at give stænderne beslutningsmyndighed og skattebevillingsret, ligesom han flere gange indbragte petitioner i denne retning. Sammen med professor J. F. *Schouw tog han initiativet til oprettelsen af Trykkefrihedsselskabet 1835, og han fik straks sæde i skriftudvalget. Da det nationale spørgsmål blev brændende i 40erne, meldte han sig også her og var medstifter af den slesvigske hjælpeforening af 1844. Også på det kommunalpolitiske område kom H. til at øve stor indflydelse. Han valgtes 1840 til medlem af borgerrepræsentationen og fungerede 1841–53 som dens formand. I denne stilling faldt det ved flere lejligheder i hans lod over for tronen at være overbringer af det kbh.ske borgerskabs ønsker. 1845 vedtog borgerrepræsentationen at andrage om, at der måtte blive ydet den danske nationalitet i Slesvig fornøden støtte. Oprindelig var det meningen at den samlede borgerrepræsentation ville gå i procession til kongen, men dette blev forhindret, og det besluttedes at H. alene skulle aflevere resolutionen i kongens forgemak. Den halve by var på benene da H. ganske alene begav sig af sted gennem Amaliegade. Han hilstes med begejstrede hyldestråb og mængden blottede ærbødigt hovederne. Uroligheder fandt ikke sted, og nogle dage senere modtog H. gennem overpræsidenten kongens kølige svar på borgerrepræsentationens adresse. I martsdagene 1848 faldt det på ny i H.s lod at være borgerrepræsentationens ordfører over for kongen, da man vedtog at udtale byens ønske om at kongen ville omgive sig med ministre der nød nationens tillid. Denne gang kom H. ikke til at vandre alene.

Både borgerrepræsentation og magistrat sluttede op om han, og bag dem fulgte en tusindtallig skare af københavnske borgere. Under de skiftende forhandlinger om det nye ministeriums dannelse blev H.s navn atter og atter bragt på tale, og da martsministeriet endelig var en kendsgerning, fandtes hans navn på listen som minister uden portefuille (udtrådte 1.11.) som garant for, at man virkelig havde til hensigt at slå ind på en demokratisk og national kurs. På udarbejdelsen af regeringens grundlovsudkast havde han meget stor indflydelse, derimod gjorde han sig kun meget lidt gældende i den grundlovgivende rigsforsamling, ligesom han nægtede at modtage valg til landstinget.

Hans sidste år optoges ganske af bankforretningerne og virksomheden som Grosserer-societetets formand, men de formørkedes af flere huslige sorger. Lige til det sidste bevarede han sin stilling som den kbh.ske handelsstands førstemand og som dens ideal af en god og virksom borger og en overbevisningstro, liberal mand. Når han på så mangfoldige områder kom til at øve en vidtrækkende og varig indflydelse, må årsagen hertil søges i overordentlige intellektuelle evner, forbundne med en sjælden energi og arbejdsformåen. Hans daglige liv gik efter en snor. Han stod tidligt op, mødte altid til fast tid på sit kontor, og ingen begivenhed var stor nok til at forhindre ham i at udføre dagens nødvendige arbejde. Da H. hin minderige martsdag havde overbragt borgerrepræsentationens adresse og for forsamlingen på slotspladsen bekendtgjort kongens svar, gik han roligt over slotspladsen op i banken. Selv på denne dag hvor roret lagdes hårdt om, og landets politiske kurs ændredes i stik modsat retning, var han at finde bag skrivebordet i bankens direktionens værelse. Hans lille tætte skikkelse, det pjuksede hvide hår og den skarpe hage vidnede om fast, sammenbidt energi, men i de store, klare blå øjne luede en ungdommelig begejstring. – Justitsråd 1812. Etatsråd 1815. – R. 1815. DM. 1836. K. 1849. □ Et litografi 1850 gengiver et portræt som antages at være en min. af F. C. Camradt, 1800. Litografi af G. Salomon, 1841. Afbildet på E. Bærentzens litografi af indtoget 22.6.1841 efter mal. af E. Lehmann. Mal. af C. W. Eckersberg, 1842 (Fr.borg), efter dette en gentagelse og flere litografier, bl.a. 1843, 1848, på gruppebillede 1848, 1869 og 1877, træsnit bl.a. 1856, 1869, 1885 og stik af A. Hansen, 1846. Afbildet på J. V. Gertners tegn. 1846 af salvingen 1840 (Rosenborg). Mal. af N. P. Holbech, 1846. Afbildet på J. Sonnes frise 1846–48 (på Thorvaldsens mus.). Mal. af Johs. Jensen, 1848, gentagelse 1868 (Børsen; Kbh.s rådhus). Buste af A. Hansen, 1849. Litografi

1850 af C. Steckmest og A. Nay efter Constantin Hansens udkast. Tegn. af A. Fritz, 1854 (Fr.borg). Buste af H. V. Bissen, 1856 (glyptoteket), i marmor 1857. Litografi 1877 gengiver et portræt fra 1856. Litografi af C. Simonsen, 1857, efter foto, efter dette litografi 1860. Afbildet på Constantin Hansens mal. 1860–64 af den grundlovgivende rigsforsamling 1848 (Fr.borg) og på forarbejde dertil (folketinget). Buste af H. V. Bissen, 1865 (St.mus.; Fr.borg; Kbh.s rådhus og bymus.; Børsen; Carlsbergs æresbolig), efter denne buste af V. Bissen, 1877, på monument 1879 tegnet af V. Dahlerup (Ørstedsparken) og af H. Olrik i biscuit (Fr.borg). Maske af A. Bundgaard (Chr.borg). Miniature. Foto. – Mindeplade i Kronprinsessegade 28, Kbh.

Danske politiske breve, udg. Povl Bagge m.fl. I–IV, 1945–58. Statsrådets forhandl., udg. Harald Jørgensen I, 1954. – [Fr. Barfod] i Skandinavisk folke-kalender, 1843 172–89. J. H. Lorck: Femoghalvfjerdsindstve år, 1885. N. Neergaard: Under junigrundloven I, 1892. Marcus Rubin: 1807–14, 1892 (reproudg. 1970). Samme: Fr. VIs tid, 1895 (reproudg. 1970). Vill. Christensen: København 1840–57, 1912. Jul. Schovelin: Fra kongegunst til folkestyre, 1917 især 256f 476. Samme: Fra den da. handels renaissance I, 1924 især 88 93 109–24 o.flst. Axel Rubow: Nationalbankens hist. 1818–78, 1918. A. F. Krieger: Dagbøger I, 1920. Hans Jensen: De danske stændersforsaml. s. hist. I–II, 1931–34. J. P. Trap: Fra fire kongers tid I–III, 1966–67.

Harald Jørgensen

Hvidt, Mogens, * 1911, højesteretspræsident. * 7.11.1911 i Kbh. (Frihavns). F: præsident for Sø- og handelsretten Lauritz Nicolai H. (1882–1950) og Clara Fenger (1886–1977). ~ 7.9.1940 med Inge Cathrine Gram, * 11.9.1918 på Frbg. d. af forretningsfører i kunstforeningen „Fremtiden“ Ove Frederik G. (1881–1952) og Aja Holgine Brammer (1886–1973).

H.s fædrene slægt var navnlig præget af jurister, den mødrene af læger. H. voksede op i et hjem der var præget af en kristen livsholdning og sans for kulturelle værdier, ikke mindst musik. – Efter at være blevet student fra Metropolitanskolen 1929 tog han juridisk eksamen 1935, hvorefter han i halvandet år var dommerfuldmægtig hos dommer Elias Olrik i Helsingør. Fra 1937–46 virkede H. i justitsministeriet under et af disse års særlige forhold præget hårdt arbejdspress. 1946 konstitueredes H. i Københavns byret hvis arbejdsform, med nær kontakt med parter og vidner, advokater og anklagere, blev en fortrinlig skoling i dommergerningen. Tiden her var derfor af stor betydning for H. der blandt andre sager behandlede „Holmen-sagen“ mod seks sø-officerer der var tiltalt for tjenesteforseelser i forbindelse med den katastrofale eksplosion på Holmen 23.11.1951. Domsforhandlingen varede

Hvidt, Mogens

i fire måneder og sluttede med en frifindelsesdom (Juristens Domssamling, 1953 225–88) der ikke blev anket. – 1954 udnævntes H. til dommer i østre landsret og deltog her bl.a. i behandlingen af den omfangsrige og komplicerede „Danish Milk-sag“ (Juristens Domssamling, 1957 17ff). 1961 indstilledes H. af højesteret til en ledig plads i retten, men justitsminister Hans Hækkerup tog det ekstraordinære skridt – som, ikke mindst fordi det drejede sig om en så højt kvalificeret dommer som H., vakte opsigt – i stedet at indstille dr.jur. L. "le Maire der efter sin prøvevoting udnævntes til højesteretsdommer, således at H. måtte vente til der 1964 pány blev en ledig plads. I de mellemliggende år fik han bl.a. overdraget tjenestemandssagen mod kontorchef i undervisningsministeriet Vagn Jensen der varede et halvt år og sluttede med frifindelse hvilket medførte en række angreb på H. fra politikere og presse som først ophørte efter at professorerne Max "Sørensen og Alf "Ross, der var anmodet om en redegørelse for de statsretlige spørgsmål, havde tiltrådt dommens synspunkter. – I en artikel i Juristen, 1962 428 gav H. udtryk for sit syn på de kollegiale retters arbejdsform. Efter at være blevet højesteretsdommer 1964 blev han i marts 1975 af sine kolleger udpeget til præsident for højesteret og har i sit virke her såvel juridisk som kollegialt medvirket til at fastholde rettens høje kvalitet. Af sager der påkaldte offentlighedens interesse i H.s præsidenttid kan nævnes højesterets dom i „Christiania-sagen“ (Ugeskr. for retsvæsen, 1978 315) i hvilken forsvarsministeriet blev frifundet for Christianias påstande, og ministeriet fik medhold i sin påstand om rømning af området, ligesom det udtaltes at det ikke tilkom domstolene, men regering og folketing at tage stilling til spørgsmålet om Christianias fortsættelse af brugen af området. – Nævnes bør også højesterets erklæring, da justitsminister Orla Møller havde konstitueret fhv. folketingsmand, lrs. Per Gudme som landsdommer; denne udtalelse var sikkert stærkt medvirkende til statsminister Anker Jørgensens indgriben der førte til, at Gudme trak sig tilbage. – Udadtill har H. bl.a. virket som repræsentant for retten i en uformel sammenslutning af højesteretspræsidenter og generalprokurører i EF-landene og ved de årlige møder mellem de nordiske landes højesteretspræsidenter, og indadtill er det lykkedes ham at forbedre lokaleforholdene for dommerne samt at skabe et portrætgalleri af højesteretspræsidenterne. Udover sit virke som dommer var H. i en årrække medlem af arbejdsrettens formandskab, og 1947–51 var han sekretær for kommissionen vedrørende de islandske håndskrifter. Endelig bør nævnes, at H. 1974 påtog sig hvervet som

formand for udvalget vedrørende revision af retsplejelovens afsnit om advokater som særlig har koncentreret sig om problemerne vedrørende advokaternes selvjustits.

Som en arv fra sin slægt og sit hjem har H. fra sine unge år været engageret i kirkeligt arbejde, oprindelig ud fra en noget pietistisk indstilling, men senere under påvirkning af Karl Barth i mere folkekirkelig retning. Fra 1939–43 var H. næstformand for Kristelig akademisk forening, fra 1943–74 medlem af Kirkefondets bestyrelse og tog aktivt del i udviklingen af kirkesagen fra det pietistisk-indremissionske til det mere rummelige folkekirkelige. Særlig bør nævnes H.s meget smukke bidrag til Danm.s radios serie *Ved dagens begyndelse* (udk. 1980). 1950–75 sad H. i bestyrelsen for N. Zahles skole (formand 1964–75) som hans tipoldefar L. N. "Hvidt hjalp Natalie "Zahle med at oprette. – R. 1954. R.' 1960. K. 1959. S.K. 1976. □Foto.

Bernt Hjejle

Hvidt, Valdemar, * 1897, jurist. * 20.8.1897 i Vordingborg. F: ingeniør, entreprenør Valdemar H. (1851–97) og pianist Anna Cathrine Freund (1860–1921). ~ 1° 12.7.1930 på Frbg. (b.v.) med lærer Ulla Christensen, * 6.10.1903 i Nyborg, † 4.3.1967 i Hellerup, d. af repræsentant Vilhelm Georg C. (1867–1938) og Hedvig Vilhelmine Mathilde Jensen (1870–1943). ~ 2° 20.4.1968 i Charlottenlund (Skt. Andreas) med sygeplejerske, maler Astrid Helga Fogelberg, * 1.5.1919 i Kbh., d. af maler Axel F. (1874–1944) og Maja Lampe (1879–1964).

Efter at være blevet student i 1915 (Østre Borgerdyd) begyndte H. at studere jura og blev 1921 cand.jur. I studietiden var han med til i 1918 at stifte Foreningen af yngre jurister, ligesom han også var aktiv i forbindelse med afholdelsen af det første Nordiske studenters jurist stævne samme år. H. begyndte efter eksamen som sagførerfuldmægtig, men etablerede sin egen forretning efter at være blevet landsretssagfører i 1925. I 1930 blev han højesteretssagfører. Ved siden af sin sagførervirksomhed fik han i denne periode af sit liv tid til at udgive kommenterede udgaver af købeloven (1922) og aftaleloven (1924), en bog om bankrembourser (1929) og en om Banker's Credits (1932), ligesom han i årene 1930–32 var redaktør af Sø- og Handelsrets-Tidende.

I midten af 1930erne blev H. grebet af Oxford-gruppebevægelsen, og det kom til at få afgørende betydning for hans virke i de følgende årtier. Bevægelsen og dens leder, Frank Buchman, lancerede i 1938 et arbejdsprogram under navnet Moralsk oprustning der bl.a. havde det mål at

gennemføre en åndelig og moralsk forvandling i Europa. En gruppe, deriblandt H., fra den danske Oxfordgruppebevægelse deltog august 1938 i et møde på Gotland, og gruppen fandt her ud af sammen med Frank Buchman at en indsats mod arbejdsløsheden kunne føre til en sådan moralsk fornyelse i Danmark. De videre drøftelser, hvorunder en lang række personer uden for Oxfordgruppebevægelsen blev inddraget, førte frem til dannelsen af Landsforeningen til arbejdsløshedens bekæmpelse i august 1939. Som formand for LABs hovedbestyrelse valgtes H., en post han havde frem til 1954, samtidig med at han fra starten til 1949 var formand for foreningens forretningsudvalg. H. var i disse år den drivende kraft i LAB, og han forlod kun foreningen i 1954 for at hellige sig arbejdet inden for Moralsk oprustning. I 1965 ophævedes LAB; der var med de gode konjunkturer i den periode ingen basis for foreningens arbejde. Forholdene ændredes imidlertid i midten af 1970'erne, og i 1978 var H. initiativtager til etableringen af LAB-Projekt 1978, der ville gøre det til en folkesag at skaffe arbejdspladser til de arbejdsløse, bl.a. gennem oprettelsen af initiativgrupper rundt omkring i landet der skulle tage kontakt med egnens arbejdspladser for at finde nye jobs.

Ud over at virke som sagfører og formand for LAB havde H. en lang række andre poster som dog i høj grad udsprang af hans virke inden for LAB og Moralsk oprustning. Gennem dette arbejde kom han i forbindelse med erhvervsvirksomheder, og også i bestyrelserne for en række af disse. Desuden dannedes der efter besættelsen under medvirken af LAB to eksportforeninger til fremme af dansk eksport. H. var en periode formand for disse, for Dansk møbeleksportforening 1947–49 og for Dansk landbrugsmaskineksportforening 1949–52. Endvidere må nævnes H.s arbejde inden for både LABs byggeselskab som han har været administrator for siden 1952, og Foreningen til fremskaffelse af boliger for ældre og enlige, som han var initiativtager til oprettelsen af i 1954, og hvis administrator han har været siden. Gennem disse to selskaber har H. været med til at få bygget en række kollektivhuse for ældre over hele landet. – H. har været en flittig skribent; således har han ved siden af de allerede nævnte værker i sin tidlige karriere skrevet en række pjecer om og for LAB samt 1947 udgivet en artikelsamling, *Det frivillige Samarbejdes Kunst*, og 1961 kom *Ret er en folkesag*. – R. 1947. □Mal. af Daniel Hvidt udst. 1970. Foto.

Axel Kjær Sorensen i Erhvervshist. årbog XXII, 1971 145–261. Berl. tid. 19.8.1977. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Chr. R. Jansen

Hvidtfeldt, Anton Poul Arild Peter, * 1915, religionsforsker. * 26.6.1915 i Kbh. (Sundby). F: assistent ved postvæsenet, senere postmester Alexius Lundahl H. (1890–1973, ~2° 1917 med Ingeborg Bergenholz, 1887–1973) og Anna Thea Petersen (1891–1915). ~1° 1937 med Rigmor Jespersen. ~2° 1947 med Edith Knudsen. ~3° 1968 med vicedstadsbibliotekar Vibeke Else Koed, * 13.3.1944 i Kbh., d. af laboratorieforsker Søren Tage K. (1908–61) og Ingeborg Hilligsøe (* 1910).

Efter studentereksamen 1933 studerede H. statskundskab ved Kbh.s univ., et studium han fortsatte også efter at han 1935 begyndte som journalist bl.a. ved Kristeligt Dagblad og United Press, men ikke førte frem til endelig eksamen. Han deltog aktivt i det socialdemokratiske ungdoms- og partiarbejde og i forskelligt voksenoplysningsarbejde. Fra 1943 var han ansat ved Socialdemokraten, og i besættelsestidens sidste år var han dets Berlin-korrespondent. Efter internering i USSR og et USA-besøg genoptog han sin virksomhed ved Socialdemokraten som udenrigspolitisk medarbejder (fra 1959 på Aktuelt), men fritiden helligedes nu religionshistoriske studier der førte til magisterkonferens 1955. H. læste aztekisk hos Dr. Ernst *Mengin og bearbejdede det overleverede materiale om den aztekiske religions riter og myter ud fra moderne religionshistoriske synspunkter der ligger i forlængelse af hans lærer Svend *Pallis's, og dermed af dennes lærer Vilhelm *Grønbechs. Hovedpunkter er opfattelsen af myter som sekundære i forhold til riter og fremhævelsen af væsensforskelle mellem naturfolks religioner og by-religioner. Det mexikanske materiale kan belyse overgangen mellem disse to religionstyper og bekræfte riternes primaritet som H. viste i afhandlingen *Teotl and *Ixiptlatli: Some central conceptions in ancient Mexican religion. With a general introduction on cult and myth* som 18.12.1958 forsvarede for den filosofiske doktorgrad ved Kbh.s univ.

Dagbladsarbejdet afvikledes i løbet af 1960'erne hvor H. dels knyttedes til Danmarks biblioteksskole og – som konsulent – til rigsbibliotekarembetet, dels 1962 tildeltes universitetsadjunkturog 1965 forskningsstipendium ved Kbh.s univ. I adjunktstiden varetog han under professor Pallis' sygdom undervisning og eksamination i religionshistorie ved kristendomskundskabsstudiet, ligesom han nogle år underviste i sociologisk psykologi ved psykologistudiet. Bogen *Religioner og kulturer. Nogle hovedtræk af den almindelige religionshistorie* skrevet på grundlag af erfaringer fra gymnasieundervisning (fra 1956 ved Øster Borgerdydskolen) i religion er kommet i flere

Hvidfeldt, Arild

oplag (1961 ff.).

Med sin omfattende kulturhistoriske og samfundsvidenskabelige viden og sin skoling i religionshistorisk forskning var H. selvskrevet til det professorat i religionssociologi der oprettedes ved Kbh.s univ. 1970. I en artikel i *Temenos* 1971 samt i *Religionssociologiens plads blandt humaniora*, 1979 har han redegjort for sit syn på dette fags opgave og forhold til andre fag. Som professor leder han efter Dr. Mengins afgang til lige faget indianske sprog og kulturer og har deltaget i det internationale samarbejde på amerikansk område. Han har skrevet kapitlet om de indianske højkulturer i *Illustreret religionshistorie*, 1968 (tysk udg. 1972) og oversat Bernardino de Sahagúns beretning om Mexicos fald fra aztekisk til dansk, 1963. I Politikens forlags serie af supplementsbind til Grimbergs verdenshistorie har H. forfattet bindet om *Nordamerika*, 1976 og størstedelen af det om *Latinamerika*, 1974. H.s forfatterskab omfatter desuden bl.a. de religionshistoriske studier *Mistiteinn og Balders Død*, 1941 og *Demeterhymnen som religionshistorisk kilde*, 1970, programskriftet *Non-European cultures and the humanities*, 1963 samt de populært fremstillede *Menneskets oprindelse*, 1970 og *Menneskenes udbredelse*, 1973.

I en årrække i 1960'erne var H. stærkt aktiv i Nordisk sommeruniversitet (bl.a. som formand for den danske landsafdeling 1962-67 og medlem af det nordiske præsidium 1960-70). Han leder fra 1977 linjestudiet i religionshistorie ved folkeuniversitetet i København. 1975 indvalgte H. i Videnskabernes selskab. □Tegn. af Hans Lollesgaard (Kgl. bibl.). Foto.

A. H. i Min livsanskuelse, 1964 47-56. Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1959 180-82.

Mogens Blegvad

Hvidtfeldt, Johan Eriksen, 1908-79, rigsarkivar. * 12.12.1908 i Vejle (Skt. Nicolai), † 2.5.1979 i Gentofte, urne på Gentofte kgd. F: købmand Erik Johansen H. (1880-1972) og Poula Therkelsen (1886-1977). ~1° 13.1.1934 på Frbg. (b.v.) med Roma Marie Thykjær Nielsen, * 4.1.1906 på Frbg., † 29.7.1935 i Åbenrå, d. af bryggeriarbejder Jacob T. N. (1880-1956) og Vilhelmine Kristine Clausen (1883-1958). ~2° 4.7.1939 i Åbenrå (b.v.) med bibliotekar Karen Christine Møller, * 31.8.1910 i Åbenrå, d. af lærer, senere redaktør Peter M. (1866-1928) og musikpædagog Marie Augusta Jensen (1889-1961).

H. blev student 1926 (Vejle), cand.mag. i historie og engelsk 1932. Efter at have undervist en kort tid og været tilknyttet udgivelsen af *Diplomatarium Danicum* blev H. arkivar ved landsarkivet i Åbenrå. 1944 kom han til Rigsarkivet, men allerede n.å. blev han konstitueret landsarkivar i Viborg, udnævnt endeligt 1948. 1963 efterfulgte han Svend *Aakjær som rigsarkivar hvilken stilling han fratrådte ved udgangen af 1978. - H. gjorde sig tidligt bemærket som en energisk og initiativrig arkivmand. Han havde hovedæren for udsendelsen af *Landsarkivet for de sonderjydske Landsdele. En Oversigt*, 1944, og som landsarkivar iværksatte han omfattende registreringsarbejder og en hyppig udsendelse af registraturer. H. fik betydelig indflydelse på indretningen af den nye arkivbygning i Viborg i begyndelsen af 60'erne der var det første moderne „professionelle“ arkivbyggeri herhjemme. Også som rigsarkivar satte H. sit præg på udviklingen i sin embedstid. Han stod bag oprettelsen af journal- og kassationsafdelingen på Rigsarkivet, var initiativtager til skabelsen af arkivsekretærgruppen som et nyt led i personalestrukturen, og han søgte generelt arkiverne styrket over for administrationen. Dette gav sig udtryk i arkivbekendtgørelsen af 1976 der er blevet betegnet som „arkivvæsenets grundlov“, og som i vid udstrækning skyldes H.s indsats. I H.s embedstid fortsattes den allerede tidligere indledte professionalisering af arkivararbejdet hvortil H. selv bidrog afgørende. Det var derimod H. en skuffelse at det ikke lykkedes at fremme Rigsarkivets påtrængende byggesag. H. deltog 1947 og 1948 i gennemgangen af tyske arkiver i Berlin for den parlamentariske kommission og foretog 1960 gennemgang af tyske militærarkiver i USA og England. - Fra 1945 og frem til begyndelsen af 1970'erne stod H. som en af de ubetinget ledende skikkelser inden for dansk arkivvæsen, og de former hvorunder både Rigs- og landsarkiverne arbejder i dag er i høj grad præget af H.s virke. De seneste år var H. stærkt svækket af længerevarende sygdomsperioder, men han havde fortsat ønske om og vilje til at præge arkivvæsenets arbejde. - Som historiker arbejdede han med et bredt felt af emner inden for dansk og sonderjysk historie. I 1930'erne beskæftigede han sig med 1500-tallets forhold, og han behandlede denne periode i *Politikens Danmarkshistorie V*, 1963. H. har beskæftiget sig med økonomisk og social historie i nyere tid, og især har han dyrket landbohistoriske emner. I *Stavnsbaandet* (Vejle Amts hist. Aarbog, 1938) og *Kvindestavnsbaandet i 1750'erne og 1760'erne* (Festskrift til Erik Arup, 1946) fremlagde han nye synspunkter i opposition til den traditionelle opfattelse. *Kam-*

pen om ophævelsen af livegenskabet i Slesvig og Holsten. 1963 der indbragte H. den filosofiske doktorgrad er et vægtigt bidrag til den klassiske landbohistoriske linie i dansk historieskrivning. H. har i flere tilfælde som en af de første peget på oversete sider af fortidens samfundsforhold, således fx i *Viborg tugthus i 1700-årene* (Jyske samlinger, 1950), og s.å. udsendte han *Oversigt over befolkningsforholdene i Sønderjylland i middelalderen* (Sønderjydske årbøger) der i sin art var noget af et pionerarbejde. H. var desuden meget virksom som tidsskriftredaktør og medredaktør af større værker, heriblandt Historikergruppens Danmarkshistorie I-II, 1950-51, og adskillige sønderjyske byhistorier. H. øvede gennem denne omfattende virksomhed og sit eget forfatterskab en betydelig indflydelse på dansk historieskrivning i perioden fra 1945 til omkring 1970. Bortset fra disputatsen fik hans egen forskning imidlertid mere karakter af anslag og problemformuleringer pga. spredningen i interesser og efterhånden optagethed i embedsgerningen. H. lå således inde med et betydeligt demografisk materiale som han ikke fik frem, ligesom studierne i de seneste år omkring Danmarks besættelse 9.4.1940 ikke blev afsluttede. H. lagde stor vægt på at skaffe forskerne, ikke mindst de lokalhistoriske, hjælpemidler i hænderne, og han publicerede en lang række anmeldelser, orienterende artikler, særlig i Fortid og Nutid, og sammen med Troels Fink udsendte han den fortrinlige *Vejledning i Studiet af Sønderjyllands Historie*, 1944. – H.s. udadvendthed og brede virkestrang førte ham til en fremtrædende plads i dansk historisk organisationsarbejde. Han var fra 1941 medlem af bestyrelsen for Historisk samfund for Sønderjylland og gennem mange år medredaktør af dettes tidsskrift og skriftserie. Han var medstifter af og 1952-66 og atter 1966-71 formand for Landbohistorisk selskab, oprindelig Udvalget til udgivelse af kilder til landbefolkningens historie. 1946-50 var H. sekretær og 1950-66 formand for Dansk historisk fællesforening. Her tog han initiativet til og redigerede *Håndbog for danske lokalhistorikere*, 1952-56, og stod bag foreningens serie om de historiske hjælpvidenskaber. H., der også i en periode havde ledet Viborg stiftsmuseum, lagde en stor indsats i Dansk historisk fællesforening, og hans virksomhed her var i overensstemmelse med hans stadige bestræbelse for at formidle kendskabet til historien til bredere kredse. 1961-66 var han sammen med Jørgen *Hæstrup leder af arbejdet med udforskningen af besættelsestidens historie under Udgiverselskabet for Danmarks nyeste historie. Fra 1963 var han direktør i den Hielmstjerne-Rosencroneske stiftelse. □Foto.

Bibliografi i Festskr. til J. H., 1978 491-519. – Selvbibliografi i Årsberetn. fra Århus univ. 1962-63 195f. – Jyllands brevkiste, udg. Landsark. for Nørrejylland, 1966 51-60 130-55. Roar Skovmand i Festskr. til J. H., 1978 VII-X. P. Kr. Iversen i Sønderjydske månedsskr. s.å. 317-21. Samme i Sønderjyske årb. 1979 291-96. Claus Bjørn i Fortid og nutid XXVIII, 1979 173-75. E. Stig Jørgensen i Hist. t., 1980 203-05. – Papirer i Rigsark.

Claus Bjørn

Hvidtfeldt, Peter, 1861-1945, fagforeningsformand, socialpolitiker. * 18.12.1861 i Holbæk, † 12.6.1945 i Kbh. (Matth.), begr. i Kolding. F: modelsnedker Søren Peter H. (1836-1921) og Ane Marie Hansdatter (1837-1905). ~ 31.8.1884 i Kolding med Amalie Eva Louise Lundahl, * 5.10.1864 i Kolding, † 15.1.1929 i Kbh., d. af skomagermester Johan Petter L. (1830-92) og Marie Kathrine Rasmine Jensen (1833-82). H. fik som tolvårig plads på Holbæk-Posten hvor han udlærtes som typograf 1879. Som vandrede svend kom han n.å. til Kolding og blev her sjælen i et organisationsliv som på flere måder blev forbilliget for provinsens arbejderbevægelse. 1883 stiftede han en fælles-fagforening, landets første fællesorganisation som ganske vist opløstes et par år efter, men ud af hvis „celler“ opstod en række politiske, faglige og kooperativt sammenslutninger og foretagender. 1886-93 var H. formand, til 1902 næstformand for Socialdemokratisk forbund i Kolding. 1886-1902 formand for en nyoprettet Arbejdernes fællesorganisation, 1887-91 for Arbejdernes Fællesbageri. Det skyldes ikke mindst H.s agitatoriske og organisatoriske indsats at der ud af typografernes rejse- og understøttelsesforening skabtes en effektiv fagorganisation. 1886-88 var han formand for Dansk typografisk forenings Kolding afdeling, 1888-96 samme hovedforenings næstformand, 1896-98 formand. Da en delvis centralisation af typografernes organisationer fandt sted 1902, flyttede H., som fra 1898 havde været forretningsfører for Dansk typografisk forening der omfattede typograferne i provinsen, til Kbh. hvor han tillige 1905 overtog hovedkassererposten for Dansk typografforbund. Ved bortejrsen fra Kolding udgav han et lille hæfte optegnelser, *Tyve Aars Organisationsarbejde i Kolding*. 1902. Han indvalgte 1904 i De samvirkende fagforbunds forretningsudvalg, var næstformand 1909-14 og fagforbundenes repræsentant i socialdemokratiets hovedbestyrelse 1912-14. Under arbejdskonflikten i den grafiske industri 1908 var H. provins-typografernes egentlige kampeleder. Da Sigurd *Berg fik konflikten afviklet, bl.a. ved nedsættelse af udvalget af 17.8.1908 blev H. medlem heraf og var således med til at forberede lovene om den faste voldgiftsret, forligsmands-

Hvidtfeldt, Peter

institutionen m.m. Efter at loven om statsanerkendte arbejdsløhedskasser var gennemført 1907 blev H. formand for det af De samvirkende fagforbund nedsatte udvalg som udarbejdede mønstervedtægten for kasserne. S.å. blev han medlem af arbejdsløhedsnævnet, fra 1922 arbejdsnævnet. Efter gennemførelsen 1914 af lov om offentlig arbejdsanvisning oprettedes et delvis kommunalt, delvis statsligt embede som afdelingschef for centralarbejdsanvisningen og konsulent for arbejdsanvisningsdirektoratet. Hertil udnævntes H., og i de nærmeste år udførte han et betydeligt arbejde ved organiseringen af de offentlige arbejdsanvisningskontorer og deres samarbejde med arbejdsløhedskasserne. Efter embedets nedlæggelse kom H. 1922 på ventepenge, senere pension. H. var en myndig og dygtig fagforeningsmand der havde en særlig evne til at finde vej gennem vanskelige forhandlinger. Hans arbejde har været grundlæggende for provinsens typografer.

Socialdemokraten 29.4.1909, 18.12.1921, 18.12.1931 og 17.12.1936. Typograf tid. 4.9.1914 og 18.12.1931. Fr. Njelsen] sst., 1945 153. Kolding socialdemokrat 1.1.1924 og 16.12.1931. Fyns venstrebl. 18.12.1931.

*Oluf Bertolt**

Hviid, Andreas Christian (døbt Christian Andreas), 1749–88, orientalist, teolog. * 20.10.1749 i Kbh. (Holmens), † 3.5.1788 sst. (Trin.), begr. sst. (Ass.). F: provst, sognepræst ved Holmens k., konsistorialråd Matthias *H. (1703–59) og Karen Fjeldsted (1713–1804). ~ 5.7.1782 i Kbh. (Frue) med Maria Sophia Munk, * 22.12.1765 i Kbh. (Frue), † 18.2.1829 i Odense (~ 2° 1792 med sognepræst i Korsør, senere biskop i Odense, dr.phil. & teol. Frederik *Plum, 1760–1834), d. af revisor, senere sekretær og archivarius i generalpostamtet, justitsråd Søren M. (1733–1801) og Johanne Lyngby (1738–1810).

H. blev efter sin fars død sat i skole i Roskilde og blev student 1769. Allerede i sin skoletid havde han med særlig interesse lagt sig efter de gamle sprog, og da han valgte teologien var det især den filologiske side af studiet der fængslede ham. Religiøst følte han sig – måske i reaktion mod sit pietistiske hjem – tidligt draget i stærk liberal retning, påvirket som han var af Rousseaus Den savoyardiske Præsts Bekendelser. Ikke desto mindre vandt han megen yndest hos så konservative mænd som Peder *Holm og Ove *Høegh-Guldberg der støttede ham varmt i hans studietid og siden skaffede ham så rigelige stipendier at han kunne foretage en flerårig udenlandsrejse. Af særlig betydning for ham var det at han kom til at tilbringe et år i Göttingen hvor han i høj grad nød godt af det blomstrende stu-

dieliv og navnlig var knyttet til filologen C. G. Heyne og teologen J. D. Michaëlis. Herfra drog han til Wien for i det kejserlige bibliotek at undersøge bibelhåndskrifter. En frugt af hans studier her foreligger i hans 1785 udgivne kritiske beskrivelse af et nytestamentligt håndskrift. I Wien trådte H. i nær forbindelse med ærkebiskoppen Migazzi og den pavelige nuntius grev Garampi der banede vej for ham i indflydelsesrige kredse i Rom hvortil han rejste 1779. Hos forstanderen for Vatikanets bibliotek kardinal Albani og propagandakollegiets sekretær Borgia mødte H. megen velvilje, og 15 måneder fortsatte han sine kritiske studier af bibelhåndskrifter, samtidig med at han af indfødte østerlændinge lærte orientalske sprog og flittigt besøgte de romerske kunstsamlinger. I Rom udgav han 1780 efter et håndskrift i det barberinske bibliotek en arabisk-samaritansk oversættelse af Genesis kapitel 49 og nød den ære at blive medlem af flere italienske lærde selskaber. Over Paris og Holland vendte han hjem og blev 1781 provst ved kommunitetet og Regensen samt fik titel af professor som vikar for Sjællands biskop. Han holdt en del forelæsninger af eksegetisk og hermeneutisk indhold og søgte desuden at bearbejde sine fra udlandet hjembragte samlinger, men kun enkelte dele heraf så lyset. Betydningsfuldt var det derimod at han 1787 udgav første del af sin rejseudvalgte (s.å. kom anden del ved hans ven, professor A. *Gamborg). Dette værk der på grund af sine frimodige udtalelser om kirkelige og teologiske spørgsmål vakte megen opsigt i datiden er et værdifuldt kildeskrift til forståelse af brydningen mellem gammelt og nyt i slutningen af 1700-tallet og tegner i al sin umiddelbarhed et smukt billede af den unge forfatter. Det viser os en mand der af anlæg og temperament i en sjælden grad var den fødte forsker og tillige besad et følsomt sind, åbent for alle foreteelser i natur og menneskeliv; samme indtryk af en beskeden, men i al sin stilfærdighed fast og selvstændig, frihedskær og ædel personlighed får man også af udtalelser af hans samtidige. For de studerende var hans bortgang et stort tab. På Regensen mindes han endnu ved den lind han 12.5.1785 plantede i Regensgården. □ Afbildet på tegn. af Jean Grandjean, 1780 (Thorvaldsens mus.). Mal. (Regensen). Mal. af E. Pauelsen. Pastel af Jens Juel. Relief af N. Dajon (Regensen). Afbildet på stik af gravmæle af G. L. Lahde, efter dette træsnit 1885. Afbildet på litografier af R. gensen 1843 og 1885.

A. C. H.: Udtog af en dagbog, holden i årene 1777–80 på en rejse igennem Tyskland, Italien, Frankrig og Holland, 1787. Anhang ved A. Gamborg s.å. – Slægt hos J. C. L. Lengnick: Genealogier 2. saml. II, 1858. Minerva,

1788 II 261–63. Johs. Boie sst. IV 7–45 (også som særtryk); sst. 238–40. Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé VI, 1903 581. Peter Uldall: Efterl. optegn., 1914 (fot. optr. 1969) = Memoirer og breve XXI 113f. Kn. Fabricius: Regensen gennem hundrede år, 1923–25 26f. Rom og Danm., udg. L. Bobé I, 1935 169 275–80. Bj. Kornerup i Den danske kirkes hist. V, 1951.

*Bjørn Kornerup**

Hviid, Matthias, 1703–59, præst. * 3. el. 15.4.1703 i Bårse, † 11.3.1759 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: herredsfoged, senere viceborgmester og rådmand i Helsingør Jens Madsen H. († 1718, ~1° med Anna Clausdatter, 1625–91, ~2° med Margrethe Hartmann, 1665–95) og Anna Kohls (1661–1713). ~6.6.1732 i Kbh. (Frels.) med Karen Fjeldsted, * 30.5.1713 i Kbh. (Frels.), † 23.4.1804 sst. (Holmens), d. af brygger, senere rådmand, justitsråd og stadshauptmand Mikkel Andersen F. (1684–1741) og Marie Christiane Fyhn († 1741). – Far til Andreas Christian *H.

H. blev student 1722 fra Kbh. og fik attestats 1724. N.å. blev han adjunkt (hjælpepræst) ved den hollandske menighed i Store Magleby på Amager, et embede han dog først tiltrådte efter to års ophold i udlandet. I menigheden gik han fra prædikestolen i rette med Amagerbøndernes „Ældgamle, syndige Skik“ som de praktiserede fastelavnssøndag ved at slå til en tønne hvori der var en levende kat, og trække halsen af en levende gås der var hængt op med fødderne mellem to stager. 1735 blev han Holmens provst og 1737 medlem af det s.å. stiftede generalkirkeinspektionskollegium. Hans hurtige karriere hænger sammen med det kirkelige systemskifte efter Christian VI's tronbestigelse og den meget betydelige indflydelse, hofpræst J. B. *Bluhme udøvede på de kirkelige embedsbesættelser; H. var netop en af pietismens varmeste og mest veltalende prædikanter der ved Bluhmes protektion havde kongehusets bevågenhed. Det fortæltes at Sjællands bispestol var tiltænkt H., men at biskop Peder *Hersleb fik sat igennem at hans svigersøn Ludvig *Harboe blev ham adjungeret med løfte om succession, det første led i den bispefølge som igennem sine gentagelser gav anledning til den sarkastiske bemærkning at Sjællands bispeembede gik i arv på spindesiden. I sine sidste år led H. af sovesyge. – Konsistorialråd 1736. Rang med Sjællands biskop 1756. □Stik. Mal. af U. F. Beenfeldt, 1754 (Ledreborg). Mal. (Holmens k.).

Kirkehist. saml. 4.r.I, 1889–91 663f; III, 1893–95 491–518; V, 1897–99 591; 6.r.II, 1936–38 117; 7.r.V, 1963–65. Fynske Årbøger IX, 1965–67 1–5 (brev). – L. Bobé: Bremerholms kirke og Holmens menighed, 1920 156 221. M. Neiiendam: Erik Pontoppidan II, 1933 47 267.

Herlov Dalhoff i Kirkehist. saml. 6.r.II, 1936 117. Erik Reitzel-Nielsen sst. 7.r.V, 1963–65 512 514 516f 521–24 531 543.

*Michael Neiiendam**

Hvitfeldt, se Huitfeldt.

Hübertz, Jens Rasmussen, 1794–1855, læge. * 5.9.1794 i Ålborg, † 1.12.1855 på Frbg., begr. sst. F: rådmand og købmand Christian Lassen H. (1737–1807, ~1° 1768 med Dorthea Cathrine Brinck, 1750–76, ~2° 1776 med Anne Lorentze Gjødvad, 1744–81, ~1° med købmand Peder Tranmoes, 1741–76) og Hedevig Rasmussen (1757–1820). Ugift.

H. kom efter at have gennemgået realskolen i handelslære i sin fødeby og senere i Norge. 1819 blev han student, privat dimitteret, efter at have fået kongelig understøttelse til studierne, og tog 1824 medicinsk embedseksamen. Han gjorde derefter kandidat tjeneste på Frederiks hospital og var epidemilæge i Horns herred under en dysenteriepidemi, hvorunder han indhøstede materiale til sin doktordisputats (*De rationibus causalibus dysenteriae epidemicae*) som han 1828 forsvarede i Kiel. 1827–32 praktiserede han i Ærøskøbing og 1832–38 i Århus. 1838 udnævntes han til læge ved hospitalet og fattigvæsenet i Ålborg, og herigennem vakte hans levende interesse for dårevæsenet som han yderligere udviklede under en længere studierejse med statsunderstøttelse til Tyskland 1841–42 og en senere tilsvarende rejse rundt i Danmark og hertugdømmerne. Sine indtryk herfra meddelte han i *Om Daarevæsenets Indretning i Danmark*, 1843, hvori han gav et betydeligt materiale vedr. de fortvivlende kår hvorunder de afsindige (sindssyge og åndssvage) dengang levede, og stillede forslag til udvikling af et egentligt dårevæsen. Han gennemførte selv 1843 den første danske optælling af afsindige, genoptaget under bedre former 1845 og 1847. Ved disse optællinger skabtes grundlaget for det senere reformarbejde, og også herigennem viste H. sit vidsyn ved at sondre mellem sindssyge og åndssvage. Fra 1844 tog han ophold i Kbh. hvor han under vanskelige økonomiske kår helt helligede sig sin litterære og reformatoriske virksomhed. Mens Harald *Selmer ved sin urimeligt affejende adfærd over for H. hurtigt blev den førende inden for udviklingen af sindssygevæsenet interesserede H. sig efterhånden mere og mere for de åndssvage, navnlig efter at han med understøttelse af enkedronning Caroline Amalie og den Reiersenske fond 1852 på ny havde foretaget en længere udenlandsrejse for at studere behandlingen af åndssvage i udlandet. Han koncentrerede sig navnlig om iagt-

Hübertz, J. R.

tagelse af kretinerne i Schweiz. Efter sin hjemkomst arbejdede han for oprettelsen af en idiotanstalt herhjemme, bl.a. gennem skriftet: *Svagsindighed eller Idiotisme og dens Helbredelighed*, 1855 hvor han opgjorde antallet af dybt åndssvage i Danmark til ca. 2000, og agiterede for at nedsætte en privat komité til indsamling af de fornødne midler. I nov. 1855 kunne helbredelsesanstalten på Gamle Bakkehus for idiotiske, svagsindede og epileptiske børn åbnes med H. som første forstander, efter at megen og til tider bitter modstand var overvundet. Et par uger efter indvielsen døde H. pludselig af apopleksi. H. er grundlæggeren af den danske åndssvageforsorg, hvorfor Østifternes åndssvageanstalt 1935 opkaldte sin nye afdeling Hübertz Minde efter ham. Et nært venskab knyttede H. til Hans "Brøchner.

H. virkede også som historiker. Hans hovedindsats *Aktistykker vedkommende Staden og Stiftet Aarhus I–III*, 1845–46 var et særsyn i datidens historisk-topografiske litteratur og har trods forskellige mangler bevaret værdi som kildekrift. Af betydning er ligeledes de 1851–52 udgivne *Aktistykker til Bornholms Historie 1327–1621*, hvortil han havde samlet bidrag også i Lübeck. H. har desuden leveret en beskrivelse af Ærø (1834). Som et udslag af hans samlerinteresse kan tillige nævnes hans arbejde i 1830erne for at skabe et naturhistorisk-anatomisk museum i Århus. – I et lille skrift *Om Bevægelsen i den danske Befolkning*, 1840, viste han åben sans for omvekslingerne i befolkningen og udviklingen i slægterne, men forfægtede ret ejendommelige, utilstrækkeligt underbyggede teorier. Hans pseudonymt udgivne pjece *Slesvig-holsteinismen og det Danske i Slesvig*, 1845, er et forfejlet indlæg i dagens strid. Han forsøgte her at påvise at danskheden i Slesvig ikke var udsat for nogen fare fra Tyskland. □ Min. af C. L. Plötz (Rosenborg). Litografi af I. W. Tegner efter foto.

Hans Brøchner og Christian K. F. Molbech. En brevsksl., udg. H. Høffding I, 1902. – Slægt i J. C. L. Lengenick: *Genealogier 2.saml.* II, 1858. Ugeskr. for læger 2.r. XXIII, 1855 432. Bibl. for læger 4.r. VIII, 1856 248f. E. V. Rolsted: *Åndssvageanstalten på Gamle Bakkehus 1855–1905*, 1905 14 17–27 29–52. Hj. Helweg: *Sindssygeværnsens udvikl. i Danm.*, 1915 64f 80–89 95f 101f 107–10. K. H. Kofoed i *Fra Østifternes åndssvageanstalt*, 1935 59–70. – Papirer i Kgl. bibl.

Ib Ostenfeld (Max Schmidt)

Hübner, Martin Emanuel, ca. 1723–95, jurist. * ca. 1723 i Hannover, + 27.4.1795 i Kbh. (Petri), begr. sst. (Ass.) Ugift.

H. synes at have tilhørt en hannoveransk embedsfamilie. Om hans tidligste barndom vides meget lidt. I sit femte eller sjette år kom han til

Danmark, blev 1741 student fra Fr.borg, 1742 baccalaureus, 1744 informator for J. L. Holsteins søn Christian, 1751 professor designatus i det filosofiske fakultet ved Kbh.s univ., var 1752–54 på studierejse i Tyskland, Schweiz, England og Frankrig, blev 1759 hjemkaldt fra Paris af J. H. E. Bernstorff for at bistå den danske gesandt i England, var 1761–64 i London, blev 1761 virkelig professor, 1765 kommitteret i rentekammeret, var vicepræsident i landhusholdningsselskabet 1769–74, endvidere medlem af det norske videnskabernes selskab, af videnskabernes selskab i London og af Académie des inscriptions et des belles lettres i Paris. – Ved studier i marken, ved samtaler både med statsmænd, lærde og praktikere i Europas førende kulturlande havde H. erhvervet sig et omfattende kendskab til natur- og folkerettens systemer og en førstehåndsviden om handelens, industriens og landboforholdenes udvikling og vilkår. Den franske udenrigsminister, hertugen af Choiseul, ønskede 1759 at benytte H. som underhåndsforsandler om en særfred mellem Frankrig og England; hans ophold i London hvor han skulle give sin autoritative hjælp ved behandlingen af prisesagerne bar ikke synderlig frugt, men den danske regering benyttede i rigt mål hans på selvsyn beroende indsigt i Englands økonomiske og kommercielle forhold. H. har, sikkert med rette, fralagt sig forfatterskabet til den engelskfjendtlige anonyme brochure *Le politique Danois ou l'ambition des Anglais démasquée par leurs pirateries*, 1756 (2. udg. 1759, ny udg. 1805) der havde gjort ham suspect i regeringens øjne, og at han, som P. Vedel mener, skal have forsynet G. L. Staunton med materialer til det af denne udgivne mod Robert Molesworth rettede skrift *The present state of Denmark*, 1762 er tvivlsomt. Derimod har H. i *De la saisie des batimens neutres, ou du droit, qu'ont les nations belligérantes d'arrêter les navires des peuples amis* I–II, 1759 (tilegnet J. H. E. Bernstorff) ydet Danmarks betydningstungeste og mest kendte bidrag til den folkeretlige litteratur; når H. om dets forgænger *Essai sur l'histoire du droit naturel* I–II, 1757–58, i et brev til Holstein selv taler om dets „Glimrende Lykke“, er det i hvert fald for længst gledet til side og har, så vidt ses, aldrig spillet nogen nævneværdig rolle i den naturretlige teori. Men i det førstnævnte værk begrundede han som den første hovedsætningerne om, at neutralt skib dækker fjendtligt gods, og at neutralt gods er frit på fjendtligt skib, sætninger af en sådan livskraft at de efterhånden bragte Englands modstand til fald og endelig fik positiv sanktion ved Parisdeklarationen af 16.4.1856; andre udtalelser af H. fx om sammensætning af

priseretterne vandt derimod ikke terræn, men blev indtil den nyeste tid blot betragtet som en drøm af en velmenende mand. Som professor ved universitetet var H. lidet aktiv; han udførte „det enestaaende Kunststykke“ for at bruge H. Matzens udtryk i en årrække at være aktuel professor uden nogen sinde at holde en forelæsning; hans litterære virke her indskrænkede sig til nogle akademiske taler og småskrifter, *Opuscula Latina tria* I–III, 1772, o.a. Over sin velynder landhusholdningsselskabets første præsident J. H. E. Bernstorff holdt han en *Sørge-Tale over Greven af Bernstorff* (1772). – Justitsråd 1762. Etatsråd 1770. Konferensråd 1774.

Pers. hist. t. 4.r.VI, 1903 52–71 (breve). Bernstorffs papirer, udg. Aage Friis II, 1907 271–99 351f 366. – [P. Vedel] i Danske saml. IV, 1868–69 297–309. H. Matzen: Kbh.s univ.s retshist. II, 1879 92f o.fl. st. Fr. Bajer i Hist. t. 7.r.V, 1904–05 100–10. Samme i Revue d'histoire diplomatique XVIII, Paris 1904 406–24. Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé VII, 1906 456f. Rikard Kleen: Kodificerad framställning i mellanfolklig rätt I, Sth. 1911 406f. Thorvald Boye: De væbnede neutralitetsforbund, Oslo 1912 123–38. Aage Friis: Bernstorfferne og Danm. II, 1919 117–35 o.fl. st. Fr. Dahl i Festskr. i anledn. af to hundrede års dagen for indførelsen af jur. eksamen ved Kbh.s univ., red. Erik Reitzel-Nielsen og C. Popp-Madsen, 1936 147f.

Frantz Dahl*

Hübner, Oluf Herman, 1907–78, apoteker. * 30. 12. 1907 i Århus, † 26. 8. 1978 i Hjørring, begr. Solbjerg kgd. F: bøsse-mager Herman O. H. († 1942) og Kathrine Bärenholdt-Lund († 1932). ~ 8. 12. 1946 med Vivian Elsa Christensen, * 17. 10. 1923 i Kbh., d. af papirhandler Axel V. C. og Irene Dorothy Hansen. H. blev 1926 discipel på Slagelse Svane apotek, tog farmaceutisk medhjælpereksamen i 1929 og efter apoteksansættelse og studium på Farmaceutisk læreanstalt blev han cand. pharm. 1933. H. var derefter beskæftiget på kbh.ske apoteker forud for ansættelse 1937 i firmaet H. Lundbeck & Co. der på dette tidspunkt hovedsageligt virkede som agent for udenlandske fabrikanter af farmaceutiske specialiteter. H. arbejdede først bl.a. som lægebesøger, men fik allerede 1938 prokura i firmaet, 1943 blev han direktør i H. Lundbeck & Co. kemisk-farmaceutisk A/S (fra 1956 Kefalas A/S), fra 1950–75 var H. teknisk direktør i koncernens hovedfirma H. Lundbeck & Co. A/S, hvor han til sin død var bestyrelsesmedlem. H. ydede en meget stor indsats i udviklingen af agenturfirmaet Lundbeck til medicin-fabrikken Lundbeck. Med faglig dygtighed og utrættelig energi bidrog han til at virksomheden på basis af egen forskning, specielt farmakologisk dokumentation, etablerede produktion af såvel lægemiddelstoffer som brugsfærdige læge-

midler. Først og fremmest er udviklingen karakteriseret ved sulfonamidet Lucosil som var en original nyskabelse kreeret under besættelsestidens vanskelige forhold.

Under H.s ledelse udvikledes endnu flere vigtige lægemidler, især indenfor områderne kemoterapeutika, antibiotika og senest psykofarmaka; alt medvirkende til at danne den faglige baggrund for at virksomheden ikke blot i Danmark, men også på eksportmarkederne har opnået et fornemt renommé. H. var en meget inspirerende og afholdt leder og med sit vindende væsen skabte han sig mange kontakter hjemme som ude. – Han var meget interesseret i samtidig billedkunst og engageret i humanistisk og humanitær virksomhed og under den tyske besættelse af Danmark ydede han en stor indsats i modstandsbevægelsen gennem nære kontakter til frihedsrådet og ved kurørtjeneste til Sverige. H. var ejer af Søndergård i Hørnsted i Vendsyssel og boede her fra 1975 til sin død 1978. □Foto.

Medicinsk forum XV, 1962 31. Berl. tid. 3.9.1978.

V. Gaunø Jensen

Hye-Knudsen, Ernst, se Hye-Knudsen, Johan.

Hye-Knudsen, Johan August, 1896–1975, kapelmester. * 24. 5. 1896 i Nyborg, † 28. 9. 1975 på Skt. Lukas stiftelsen, Hellerup, urne på Nyborg kgd. F: overhornblæser, senere stabshornblæser, kar. løjtnant, musikdirektør August Wilhelm Thomas Knudsen (1858–1927, ~ 1° 1883 med Fanny Hansen, 1860–90) og Ida Christiane Nathalie Madsen (1877–1950). Navneforandring (bindestreg) 17. 2. 1932. ~ 1° 29. 5. 1919 i Kbh. (Abs.) med Asta Ebba Elvira Kristensson, * 5. 12. 1899 i Helsingborg, d. af snedker Johannes K. (* 1856) og Elna Jönsson (* 1863). Ægteskabet opløst. ~ 2° 10. 4. 1938 med sanger Julie (Julle) Sofie Dagmar Allin, * 5. 8. 1890 i Århus (domsg.), † 22. 5. 1963 i Skovshoved, d. af domorganist i Århus Arthur A. (1847–1926) og Josephine Lund (1853–1914). ~ 3° 14. 8. 1963 med kabaretsanger, senere husejer Sophie (Finn) Hoffmann, født Jakobsen Bjerre (~ 1° med journalist Finn Hoffmann, 1904–67; ægteskabet opløst), * 3. 7. 1897 på Kvisgård (Kviesgård), Fabjerg sg., Ringkøbing amt, † 15. 1. 1968 i Tårnbæk, d. af forpagter Jakob Jakobsen B. (* 1867) og Mette Marie Kristensen (* 1875). Ægteskabet opløst. ~ 4° 14. 5. 1971 i Gentofte (b.v.) med fotograf Ellen Margrethe Hagen, * 10. 6. 1896 i Odense, d. af skræddermester Carl Andreas H. (1865–1926) og Sophie Vilhelmine Theodora Helene Knudsen (1871–1957).

Hye-Knudsen, Johan

H.-K. var udgået af en udpræget musikerfamilie, og musikken blev hans naturlige kald. Allerede i de ganske unge år gennemgik han en praktisk musikeruddannelse. Han havde lejlighed til i dagligt samvær med et udmærket militærmusikkorps at sætte sig ind i forskellige teknisk-musikalske problemer med instrumentationspraksis o.l., og disse læreår skærpede tidligt hans ualmindelige medfødte habilitet, musikalske nemme og hurtige overblik. Sin egentlige uddannelse fik han 1913–15 på Det kgl. danske musikonservatorium hvor han ganske særlig kastede sig over violoncellspillet i hvilket den gang så kendte pædagog professor Albert *Rüdinger blev hans lærer. H.-K. havde ualmindelige cellistiske evner, både i retning af tekniske anlæg og udpræget toneskønhed. I Paris udviklede han sig yderligere som cellist under den berømte professor André Hekking. Dette Parisophold, under hvilket H.-K. kom i levende kontakt ikke mindst med nyere strømninger inden for fransk musik, blev i det hele taget af største betydning for hans kunstneriske modning. Han kastede sig også med stor iver over kompositionsstudier der satte frugt i en række friske og musikermæssigt vel-skrevne arbejder, deriblandt kammermusikværker. Hjemkommen fik han 1915 plads som solo-violoncellist i Helsingborg hvorefter han drog tilbage til Kbh. for 1919 at overtage stillingen som kapelmester ved Scala-teatret. Denne udprægede københavnerscene havde netop den gang en blomstringstid under direktør Frede *Skaarup. Gennem de store operetteforestillinger henledte H.-K. opmærksomheden på sine dirigentevner, sit friske og umiddelbare direktions-talent og sin, ikke mindst for en teaterkapelmester værdifulde musikalske slagfærdighed og betydelige orienteringssans. Kærligheden til violoncellen sejrede dog endnu en gang, og 1922 konkurrerede H.-K. sig ind i Det kgl. kapel hvor han virkede som cellist til 1925. Inden for Det kgl. teaters mure fik H.-K. sin store chance som dirigent; efter med held at have dirigeret et par operaer ansattes han 1925 som kgl. kapelmester, en stilling i hvilken han med en kortere afbrydelse virkede til sin død. 1927–46 var H.-K. tillige dirigent i Studentersangforeningen og 1934–52 for Kbh.s kommunes koncerter i Fælledparken. Han var desuden fra 1955 medlem af hærens musiktilsyn. Af hans kompositioner kan nævnes *Kvartet for violin, cello, fløjte og obo*, et par kantater, en del sange og Ouverturner, mellemspill til skuespillet *Volpone*, balletterne *Svinedrengen*, 1936 og *Thorvaldsen*, 1938 samt operaen *Kirke og Orgel*, 1947. – H.-K.s bror **Ernst Hye-Knudsen**, * 8.8.1898, † 13.11.1972, var uddannet som fløjtist i Danmark og Frankrig. Han begyndte

sin løbebane som medlem af forskellige orkestre i Danmark og Sverige, flere steder også som dirigent, indtil han 1932 ansattes i Radio-symfoni-orkester hvor han indtil 1968 var en højt anset solospiller og lejlighedsvis også virkede som dirigent. – (J. H.-K.) R. 1930. DM. 1947. K. 1960. □Tegn. af Ellis Ullman udst. 1933. Foto.

H.-K. i Berl. tid. 28.5.1944 (tillæg). Interviews i Berl. aften 9.6.1944 og sst. 20.5.1946, B.T. 16.9.1944, Dansk arbejde, s.å. 101–03, Politiken 13.5.1956 og i Aktuelt 25.5.1975. – Dansk musiker-tid., 1926 229f. Sst. 1928 23f. Kai Flor i Det kgl. teaters progr. nov. 1947. Sig. Berg i Dansk musik t., s.å. 225–29. Th. Wellejus i Viborg stifts folkebl. 31.8.1962. Rich. Henriksen i Kristeligt dagbl. 24.5.1966.

Sigurd Berg (Torben Krogh)

Hygom, Peder, 1692–1764, biskop. * 28.11.1692 i Hygum, Frøs hrd., † 8.6.1764 i Århus, begr. sst. (domk.). F: sognepræst, senere provst Jacob H. (1657–1754) og Karen Jensdatter Buch (ca. 1657–1737). ~7. el. 12.12.1719 i Lintrup med Karen Wellejus, † 26.5.1767 på Hanstedgård, d. af sognepræst i Lintrup og Hjerting, provst Christen W. (1657–1730) og Lene Pedersdatter Kraglund (1657–1738).

H. blev fra sit 12. år undervist hos præsten Peder Wøldike der i sin præstegård i Sommersted havde en art privat latinskole. 1710 blev han dimitteret til universitetet, og 1714 tog han teologisk attestats. I sin studietid sluttede han for livet venskab med brødrene Hans Adolph *Brorson og Broder *Brorson. Efter senere at have studeret et års tid i Kiel blev H. 1718 kapellan hos provst Wellejus i Lintrup og efter dennes død 1730 sognepræst der. Da hans far imidlertid trængte til hjælp i sit embede, opgav H. sit eget sognekald og blev 1732 kapellan i Hygum. På dette sted viste han sig som en typisk pietist af den hallensiske skole og fremkaldte en stærk vækkelsesbevægelse der spaltede menigheden i to partier. Ikke-pietisterne harmedes bl.a. over H.s strenge krav om bodskampens nødvendighed og klagede over ham til biskoppen i Ribe M. *Ancheren. Det lykkedes H. at vinde denne for sig både ved mundtlig samtale og ved at afgive en vidtløftig teologisk erklæring der den dag i dag er et værdifuldt kildekrift til oplysning om den danske pietismes lærestandpunkt. – 1736 blev H. sognepræst ved Vor Frue kirke i Århus og provst i Ning herred, hvorfra han allerede 1737 forflyttedes til Ålborg som stiftsprovst. 1738 blev han udsat til at være biskop i Akershus stift, men for han blev udnævnt til dette embede beskikkedes han til sin glæde til biskop i Århus hvor han blev til sin død. Også i denne stilling virkede han i afgjort pietistisk ånd, bl.a. ved sin iver for at udbrede Erik *Pontoppidans (1698–1764) katekis-

meforklaring. Som biskop var han nidkær og flittig, og når han af Peder "Hersleb betegnedes som én, der „lidet eller intet bestiller“ er dette blot en modstanders tendentiøse karakteristik. Han følte sig i høj grad som generalkirkeinspektionskollegiets håndgangne mand, hvad hans talrige erklæringer og meget interessante visitatsindberetninger til dette klart nok vidner om. I de første ti år i Århus stod H. i et spændt forhold til den lærde stiftsprovst sst., dr. Fr. Nannestad, der ud fra et ortodokst standpunkt så med skarp kritik på sin biskops lære og virksomhed. H. sendte stiftsprovsten en lang irettesættende skrivelse og klagede senere over ham til kirkekollegiet, men Nannestads stilling var for anset til at der blev skredet ind imod ham. – H. var, som hans erklæringer viser, en mand af grundig teologisk lærdom og var også vel hjemme i den klassiske litteratur, men han har ikke følt kald til at optræde som forfatter. Han fortjener dog at nævnes som den der til dansk fra tysk har overført den bekendte nadversalme *Jesus, din søde Forening at smage* (første gang på dansk i Ponttopidans salmebog 1740). To gange afslag han at modtage den teologiske doktorgrad.

Kilder. P. H.s visitatsberetninger i Saml. til jydsk hist. og top. III, 1870–71 375–87 og i Årbøger udg. af Hist. samf. for Århus stift X, 1917 95–107; XXIII, 1930 174–213. H.s synodalmonita sst. XL, 1947 118–46. Kirkehist. saml. 5.r.IV, 1907–09 781–85 796–99. – *Lit.* Progr. fun. over P. H., 1764. J. N. Skaar: Norsk salmehist. I. Bergen 1879 709–15. H. F. Rordam i Kirkehist. saml. 4.r.I, 1889–91 499–551 604–20. Samme sst. 5.r.I, 1901–03 493–523. F. Elle Jensen i Årbøger udg. af Hist. samf. for Århus stift XXXVI, 1943 77–89. Samme i Jyske saml. 5.r.VIII, 1947–49 235 237 241 243 246. – Papirer i Kgl. bibl.

*Bjørn Kornerup**

Hyldgaard-Jensen, Lars Anton, 1918–73, elektro-tekniker. * 14.3.1918 i Vigso, Thy, † 14.2.1973, begr. Lundtofte kgd. F: lærer Karl Martinus Jensen (1887–1974) og Dorthea Hyldgaard (* 1895). ~ 14.7.1946 med Ebba Ellinor Jørgensen, * 18.6.1919 i Skanderborg, d. af bankdirektor Christian Peter J. (1890–1968), og Ingeborg Jensen (* 1901). – Bror til Karl* H.-J. H.-J. blev student 1936 fra Århus katedralskole og 1942 cand. polyt. som elektroingeniør. I studietiden var han et fremtrædende medlem af studenterforeningen »polyteknikerrådet« (senere Polyteknisk forening). Han var derefter ansat hos A/S Titan og Thomas B. Thrige og hos det svenske ASEA. Efter en kort tid 1947 ved elektroteknisk laboratorium ved Danm.s tekniske højskole var han ved General Electric Co., Schenectady, New York, hvor han fik diplom fra firmaets Advanced Engineering Course. 1952–53 var han på studieophold ved Massachu-

setts Inst. of Technology og blev derpå professor i elektroteknik ved afdelingen for elektriske maskiner på DTH. – På denne tid var interessen for det stærkstrømtstekniske fagområde i aftagende i hele den vestlige verden. Det er H.-J.s fortjeneste at han for Danmarks vedkommende fik vendt denne udvikling. H.-J. inspirerede de studerende til nytænkning og fik iværksat forskningsprojekter i nært samarbejde med el-værkerne og industrien. H.-J. interesserede sig navnlig for regnemaskineteknik og automation i industriens tjeneste. Han var meget aktiv ved oprettelsen af det regionale EDB-center (NEUCC) ved DTH, 1964–67 var han medlem af dettes arbejdsudvalg og 1965 af DTHs regnemaskineudvalg.

H.-J. blev 1956 formand for Servoteknisk forskningsselskab, 1966 formand for Dansk automatisationselskab og 1962 medlem af bestyrelsen for Servoteknisk selskab. Han var aktiv ved oprettelse af en undervisning og forskning i faget på DTH og holdt en række foredrag om emnet. H.-J. beskæftigede sig også med det nye fag medicoteknik og var næstformand i medicoteknikudvalget fra 1966. H.-J. var meget virksom i arbejdet med planlægning af den nye tekniske højskole i Lyngby. Allerede 1958 blev han medlem af planlægningsudvalget for udflytningen, idet han særlig beskæftigede sig med E-retningens nye bygninger. Men også planlægningen af studenterfaciliteterne i den nye administrationsbygning havde han interesse for. Dette »studentarhus« viste sig at være en meget frugtbar nyskabelse. I bygningsperioden var han formand for fagrådet for den elektrotekniske ingeniørvidenskab 1957–61 og højskolens prorektor 1960–63. H.-J. var desuden censor ved Danmarks ingeniørakademiet (DIA) fra 1964 og medlem af sammes repræsentantskab fra 1965. Også teknikumundervisningen optog H., og han var medlem af teknikumrådet fra 1962 og af bestyrelsen for Århus teknikum fra 1963. Også ingeniørforeningens efteruddannelse overkom H.-J. at være med i. Fra 1964 var han således medlem af E-specialområdet. H.-J. var ligeledes medlem af bestyrelsen for en række forskningsfond og industriselskaber, således af IBM fra 1959. På det administrative område ydede H.-J. sin hovedindsats i forbindelse med kollegiebyggeriet. Han var initiativtager til stiftelsen af Kollegieselskabet af 1960 hvis formål var at skaffe egnede grunde til kollegiebyggeri, og var endvidere initiativtager til dannelsen af Polyteknisk kollegiebygeselskab 1965 som han til sin død virkede som formand for, og den hast hvormed det ene nye kollegium efter det andet skød i vejret var et talende vidnesbyrd om hans næsten overmenneskelige arbejdsiver og energi. Tårnbæk kyst kolle-

Hyldgaard-Jensen, A.

giet blev lejet 1963, P. O. Pedersen kollegiet stod færdigt 1964, Paul Bergsøe kollegiet 1968, Kampsax kollegiet 1969 og Trørød kollegiet 1971. 1964 fik han tildelt Polyteknisk forenings guldnål og blev derved æresmedlem af foreningen. Han blev 1957 medlem af ATV. H.-J. var i besiddelse af en enorm dynamik og forstod at skabe et lykkeligt arbejdsklima på sit institut. Han anvendte ofte utraditionelle metoder, således også i sit arbejde med kollegiebyggeriet, men dette bidrog også til de store resultater han opnåede. H.-J. har skrevet lærebøger om elektriske maskiner. – R.1961. R.1965. □Foto.

Ingeniørens ugebl. 2.3.1973.

P. H. Bendtsen

Hyldgaard-Jensen, Karl Theodor, * 1917, germansk filolog. * 3.2.1917 i Vigsø, Thy. F: lærer Karl Martinus Jensen (1887–1974) og Dorteia Hyldgaard (* 1895). ~ 15.7.1940 i Stockholm med studierektor, fil. lic. Anna Lisa Romdahl, * 17.7.1912 i Linköping, d. af major Gunnar Theodor R. (1883–1953) og Karin Bolin (1886–1977). – Bror til A. *H.-J.

H.-J. tog nysproglig studentereksamen fra Århus katedralskole 1935 og blev 1946 cand. mag. i dansk, engelsk og tysk fra Århus universitet. Men allerede i studietiden bosatte han sig i Sverige hvortil han kom som stipendiat 1939. Han var 1940–41 lektor i dansk sprog og litteratur ved Stockholms högskola. Ved Göteborgs univ. blev han fil. mag. 1952 i tysk, engelsk, nordiske sprog, litteraturhistorie, psykologi og pædagogik, fil.lic. i tysk 1958 og fil.dr. i tysk 1964 og knyttedes til samme universitet som lektor 1960 og docent 1964. Ved siden af sine studier og sit virke ved universitetet var han i flere år lærer ved svenske skoler. 1966 blev H.-J. professor i tysk sprog ved Kbh.s univ. og 1972 professor i germansk filologi sammesteds.

Som professor har H.-J. taget mange vigtige initiativer, idet han har sat flere projekter i gang inden for sit fag og lagt vægt på formidling af internationale kontakter. Han har været arrangør og medarrangør af talrige faglige kongresser og symposier i ind- og udland. Han er udgiver af flere publikationer, herunder tidsskrifter, fx *Kopenhagener Beiträge zur germanistischen Linguistik* og har været medlem af mange danske og udenlandske udvalg, både faglige og administrative. Siden 1974 har han været præsident for Internationaler Deutschlehrerverband.

H.-J.s videnskabelige hovedværk er disputatsen fra 1964 *Rechtswortgeographische Studien. I. Zur Verbreitung einiger Termini der westlichen und nördlichen mittelniederdeutschen Stadtrechte vor*

1350. Disputatsen følger sig smukt ind i rækken af svenske arbejder over middelnedertysk. H.-J. koncentrerer sig om det vestlige og nordlige middelnedertyske retssprog som er mindre udforsket end det sydøstlige hvortil Sachsenspiegel hører. Han undersøger holdbarheden af den i tysk og svensk forskning fremsatte teori om den vestfalske strømning inden for det juridiske ordforråd i middelnedertysk tid. Ved et omfattende filologisk arbejde lykkedes det ham at påvise at kun ganske få af de retstermini der har været anført som støtte for teorien virkelig stammer fra vestfalsk, de fleste er enten ikke vestfalske eller ikke udtalt vestfalske. H.-J. betragter ikke sit materiale isoleret, men sætter det ind i en større sproggeografisk sammenhæng, bl.a. påviser han forbindelser med ældre nordisk og med ældre højtysk retssprog. Til disputatsen slutter sig afhandlingen *Zur Erforschung der west- und nord-mittelniederdeutschen Rechtssprache*, 1966 og et af H.-J. igangsat EDB-projekt i middelnedertysk retssprog. Herudover har H.-J. skrevet en række afhandlinger og artikler om forskellige emner: glottokronologi, elektronisk databehandling, fremmedsprogspædagogik, „Deutschkunde“ o.a. H.-J. modtog 1964 Conrad-Borchling-prisen i Hamborg for videnskabeligt arbejde inden for nedertysk filologi. 1976 fik han tildelt Goethe-medaljen. – R. 1974.

Ernst Dittmer

Hüttemeier, Johann Heinrich, 1804–66, mekaniker. * 15.10.1804 i Gross Lessen, Sulingen, Hannover, † 1866 i Finland. F: landmand Alert H. og Catharine Margarethe Sander. ~ 25.4.1831 i Kbh. (Petri) med Birthe Jensen, * 20.11.1807 i Kbh. (Frue), † 22.9.1865 sst. (Garn.), d. af værthusholder Peder J. og Anne Larsdatter. – Far til Th. *H.

H. kom efter konfirmationen først i urmager-, derpå i klejnsmedelære i Hamburg hvorfra han 1826 som klejnsmedesvend drog til Kbh. 1831 tog han borgerskab som klejnsmedemester her og hans virksomhed voksede hurtigt, så den efter nogle års forløb fik eget hus. Betingelserne for denne udvikling var dels et udpræget mekanisk snilde, dels H.s betydelige energi der resolut satte ind på et område, hvor udviklingen gav mulighed for nye tekniske frembringelser. Bogtrykkerens træpresser afløstes på denne tid af jernpresser, og håndpresserne begyndte at vige for hurtigpresserne. Det faldt i H.s lod her i landet at bygge den første hurtigpresse der 1837 udgik fra hans værksted til trykning af Kjøbenhavns-posten og i øvrigt var den femte presse af denne art her i landet. Hans bogtrykpresser blev meget

efterspurgt i Danmark, og samtidig oparbejdede han en efter forholdene betydelig eksportvirksomhed på Sverige, Norge og Finland. Hans virksomhed blev da en af datidens betydeligste maskinfabrikker i Norden, men hans forretningsmæssige indsigt stod ikke mål med hans tekniske færdighed. Virksomhedens vækst blev derfor årsag til hans fald, og 1849 måtte han på grund af økonomiske vanskeligheder forlade landet hvorefter han til sin død var bosat i Finland.

F. Hüttemeier: Fortegn. over J.H.H.s efterkommere, 1910.

*P. Koch Jensen**

Hüttemeier, Peter Theodor, 1832–93, maskinfabrikant. * 30.1.1832 i Kbh. (Petri), † 15.1.1893 sst., begr. sst. (Garn.). F: mekaniker J.H. *H. (1804–66) og Birthe Jensen (1807–65). ~ 8.11.1867 i Kbh. (Holmens) med Thyra Elvira Eleonora Terkelsen, * 20.2.1834 i Kbh. (Helligg.), † 1.10.1905 sst., d. af buntmagermester Hans Frederik T. (ca. 1806–64) og Johanne Marie Ibsen (ca. 1799–1861).

H. lærte maskinfaget hos sin far og arbejdede derefter nogle år i firmaet Gamst & Lund, indtil han 1858 løste borgerskab som jernstøber og maskinfabrikant og 1863 overtog han det af P. F. *Lunde 1829 oprettede jernstøberi som lå uden for Kbh.s volde. Samtidig med at han oparbejdede dette til en stor virksomhed, ofrede han megen tid på repræsentativ virksomhed og var adskillige år medlem af borgerrepræsentationen og til sin død en af de ledende inden for Industriforeningen og fællesrepræsentationen for dansk industri og håndværk. Særlig må dog nævnes at han jan. 1885 var med til at starte den første større arbejdsgiverorganisation i Danmark, nemlig Foreningen af fabrikanter i jernindustrien i Kbh., hvis første formand han blev. Som sådan gennemførte han 1885 med megen myndighed den efter forholdene omfattende smedelockout som endte med en sejr for arbejdsgiverne. Derimod mislykkedes et første forsøg på at danne en almindelig dansk arbejdsgiverforening – Fællesforeningen af arbejdsgivere i Kbh. og omegn, for hvilken H. ligeledes blev formand (1885–90). H. var en mand med meget udprægede politiske (konservative) anskuelser som undertiden bragte ham i konflikt med forskellige andre af fabrikantforeningens medlemmer, og i en sådan situation blev han 1888 ved et kup stemt ud af foreningens bestyrelse. Kort før hans død overgik jernstøberiet til H.s eftf. Caroc & Schiemann der 1895 sammensluttedes med Niels Smiths og Jens Christian Myginds 1872

startede maskinfabrik og siden blev videreført i A/S Smith, Mygind & H. – R. 1886. □ Mal. af B. Middelboe, 1882. Foto (Fr.borg).

F. Hüttemeier: Fortegn. over J. H. Hüttemeiers efterkommere, 1910. Håndværkerbl. X, 1893 nr. 5 20–34. De første 19 år indenfor Foren. af fabrikanter i jernindustrien i Kbh., ved S. C. Hauberg, 1904 (optr. i Foren. af fabrikanter i jernindustrien i Kbh. gennem 50 år, ved S. C. Hauberg og Sophus Agerholm, 1935). Sophus Agerholm og A. Vigen: Arbejdsgiverforen. gennem 25 år, 1921. Henry Bruun i Bidrag til arbejderklassens og arbejderspørgsmålets hist., red. Povl Engelstoft og Hans Jensen, 1931. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*P. Koch Jensen**

Hækkerup Grete, se **Hækkerup, Per**.

Hækkerup, Hans Erling, 1907–74, minister. * 25.12.1907 i Ringsted, † 30.7.1974. F: redaktør, senere borgmester Hans Kristen H. (1876–1929) og Petra Johanne Jensen Sandahl (+ 1954). ~ 1° 21.5.1938 på Frbg. (b.v.) med kontorchef, cand. polit. Marchen Elisabeth Friis-Skotte, * 12.8.1909 på Frbg., † 16.11.1958, d. af trafikminister J. *F.-S. (1874–1946) og Anna C. M. Friis (1871–1954). ~ 2° 1.12.1962 i Ballerup med Karli Emma Lassen, * i Kbh., d. af forretningsfører Søren Emil Andersen (+ 1934) og Anine Emilie Jacobsen (+ 1960). – Bror til Per *H.

H. var bogstavelig talt socialdemokrat fra fødslen. Faderen var uddannet typograf, men blev 1907 redaktør af Midtsjællands Social-Demokrat i Ringsted, kom i 1913 i byrådet og valgtes 1920 til folketinget hvor han sad til sin død. H. selv fulgte den slagne embedskarriere; efter studentereksamen fra Roskilde 1926 blev han cand. jur. 1934 og kom straks i finansministeriet hvor han sluttede af med i 1950 at blive kontorchef. Tjenestemandssager hører under finansministeriet, og som sekretær 1945–48 for de forskellige organer der behandlede sager mod tjenestemænd for unational afærd under besættelsen dokumenterede han effektivitet og et velafbalanceret juridisk skøn.

H. trådte politisk frem som socialdemokratisk kandidat i Store-Heddingekredsen i 1943. Fra 1945 valgtes han til 1971 i Stege-Vordingborgkredsen, dog med en afbrydelse 1947–48. H. blev 1953 justitsminister i ministeriet Hans Hedtoft II og fortsatte på posten gennem de vekslende socialdemokratiske regeringer frem til 1964 da han blev indenrigsminister; han afgik med ministeriet Krag i februar 1968. Siden J. Nellemann har ingen været justitsminister uafbrudt i så mange år; lægges årene sammen var C. Th. Zahle dog justitsminister i længere tid. Alene dette er et vidnesbyrd om et stort politisk talent og en saglig styrke, når det betænkes at netop denne mini-

Hækkerup, Hans

sterpost siden provisorieårene har været den mest udsatte. H. undgik da heller ikke at tillægges sig en sikkerhed der kunne nærme sig arrogancen, navnlig over for mindre velfunderede partifæller og modstandere, men han var – fremhæves det – altid venlig og redbon når den almindelige borger søgte hans bistand. Hans minister-tid faldt i en periode hvor mange af de tidligere normer var til prøvelse, og det lykkedes ham gennemgående takket være en betydelig smidighed og fornemmelse for hvor langt man kunne gå at opnå ret bred tilslutning til en liberalisering af lovgivningen på en række områder: øget adgang til prøveløsladelse (1956), videregående adgang til svangerskabsafbrydelse og vejledning i svangerskabsforebyggelse (1960), forbedring af vilkårene for børn født uden for ægteskab (1960), lempelser i filmcensuren (1960) og i helldagsloven (1963) samt indførelse af partsoffentlighed i forvaltningen (1964). Andre betydningsfulde love var en ny færdselslov (1955), ændringer i rets- og politikredsene (1956) og ministeransvarlighedsloven (1964). Det var store og omfattende lovkomplekser som han under forhandlingerne personligt beherskede. Det samme gjaldt det store kompleks af jordlove der faldt ved folkeafstemningen 1963; H. var formand for det regeringsudvalg der forberedte dem og fejlvurderede ligesom Krag selv de politiske muligheder. Karakteristisk nok holdt H. sig imidlertid her som i andre sager tilbage fra at deltage i den almene debat. Ministeriet og folketinget var hans arbejdspladser. Som indenrigsminister gennemførte han 1966 en omfattende ændring af beskatningen af fast ejendom og arbejdede med de komplicerede problemer der førte til den store kommunalreform i 1970. H. havde set frem til i 1968 at afløse Julius Bomholt som folketingets formand, men valgresultatet i januar blokerede for denne mulighed. I sine sidste år var H. mærket af svigtende helbred. □ Foto.

Børsen 23.12.1967. Berl.tid. 31.7.1974.

Vagn Dybdahl

Hækkerup, Lars Andersen, 1819–1903, politiker. * 16.7.1819 i Hækkerup, Tybjerg sg., † 25.2.1903 i Veterslev, begr. sst. F: hjulmand, musiker Anders Christensen (1788–1851) og Berthe Larsdatter (1785–1870). Navneforandring 14.6.1883. ~ 1° 2.9.1843 i Veterslev med Kirsten Nielsdatter, * 30.11.1822 i Veterslev, † 8.12.1868 sst., d. af husmand Niels Johansen (ca. 1786–1867) og Berthe Nielsdatter (1796–1875). ~ 2° 16.6.1873 i Kbh. (Johs.) med Maren Kirstine Pedersdatter, * 7.5.1846 i Herlufmagle, † 4.8.1917 i Veterslev,

d. af husmand Peder Nielsen (1805–70) og Karen Villumsdatter (1812–77).

H. kom med sine forældre til Veterslev 1820 hvor han 1842 selv fik et bosted som han ejede og drev til sin død. H. var en driftig landbruger der producerede grønsager og 1845 udsendte en lille vejledning til biers behandling. Han kom snart ind i offentlig virksomhed, 1845 medlem af og fra 1846–49 formand for sogneforstanderskabet. Fra 1846 deltog han i bondevenneselskabets arbejde, var distriktsformand 1847–52 og udsendte i forbindelse med røret 1848 et par flyveskrifter der viser ham som på en gang en talsmand for sin stand og som ivrig patriot. H. valgtes 1848 til den grundlovgivende rigsforsamling i Ringsted og 1849–52 til folketingsmand for Næstvedkredsen. 1849 fik han sæde i landbo-kommissionen. H. var som politiker lærling af Asmund *Gleerup, markerede en vis selvstændighed overfor bondevennerne og hældede nærmest til de nationalliberale, ligesom han i sin kreds valgtes både af land og by. 1852 blev H. kraftigt angrebet i Almuevennen og forsvarede sig i Næstved Avis. Ved folketingsvalget s.å. stillede han sig ikke. Siden søgte han et par gange valg til landstinget, var 1864–66 medlem af rigsrådets landsting og stemte her for den reviderede grundlov. Senere i forfatningskampens år tog han parti for højre. – DM. 1859. □ Foto.

J. V. Christensen: Tider og skikkelser i Midtsjællands hist. II, 1910 251–58. J. P. Jensen i Årbog for hist. samf. for Sorø amt I, 1912 78–114 (optr. i Forf.s Sjællandske bønder, 1919 134–64). Rasmus Nielsen: Næstvedkredsens hist., 1949 28–32.

Claus Bjørn (Hans Jensen)

Hækkerup, Per Christen, 1915–79, minister. * 25.12.1915 i Ringsted, † 13.3.1979 i Stubberup på Lolland, begr. i Kbh. F: redaktør, senere borgmester Hans Kristen H. (1876–1929) og Petra Johanne Jensen Sandahl († 1954). ~ 5.4.1939 med folketingsmedlem Karen Margrethe (Grete) Hurup, * 4.4.1914 i Ålborg, d. af redaktør Nic. *H. (1881–1977) og Karoline K. Kristensen (1889–1972). – Bror til Hans *H.

Sammen med broderen Hans H. voksede H. op i et politisk engageret hjem. Faderen – den socialdemokratiske politiker – døde dog allerede da H. var 13 år, og moderen flyttede til København hvor H. blev student fra Østre Borgerdydskole i 1934. Han begyndte at studere økonomi og placerede sig sikkert gennem præstationerne, men fik aldrig afsluttet studierne. Megen tid blev brugt dels på en udstrakt manuduktorvirksomhed i teoretisk statistik, dels på politisk virksomhed. H. var med i DSU allerede i gymnasietiden og blev landsformand 1946 og var dermed i par-

tiets hovedbestyrelse. Samme år blev H. generalsekretær i International Union for Socialist Youth med den opgave at reorganisere den internationale socialdemokratiske ungdomsbevægelse efter sammenbruddet under anden verdenskrig. Medens H. forlod ledelsen af DSU 1952 fortsatte han til 1954 på den anden post. For H.s senere virke i international politik var årene i ungdomsbevægelsen en nyttig skolingsperiode. Ikke alene opdyrkede han sine sprogfærdigheder, men han knyttede personforbindelser der blev meget nyttige for ham.

I de samme år startede H. sin karriere i den hjemlige politik. Han var 1946–50 medlem af Københavns borgerrepræsentation og blev 1950 valgt til folketinget i Lyngby-kredsen – han genvalgte her til han 1967 skiftede til Esbjergkredsen som han repræsenterede til sin død. Samtidig med folketingsarbejdet var han 1956–62 politisk og økonomisk lederskribent ved Social-Demokraten, senere Aktuelt. H. markerede i begyndelsen af 1950'erne sine interesser for internationalt arbejde, var med i ledelsen for „Een verden“, medlem af Europarådets rådgivende forsamling og af det udenrigspolitiske næv. Hans politiske arbejde var dog ikke snævert, og det føltes naturligt da H. 1957 valgtes til politisk ordfører. Dermed rykkede han ind i det politiske livs centrum og blev nu „fast inventar“ når store politiske forlig skulle gennemføres. Han åbenbarede et talent for at finde løsninger og skabe kontakter med andre partiers ledere, ligesom han over for offentligheden stod som en vidende og slagfærdig debattør der kunne være mere end almindelig skarp så det nærmede sig det grove. Da V. Kampmann trådte tilbage som statsminister i september 1962, og J. O. Krag blev regeringschef overtog H. ret overraskende udenrigsministerposten som han sad på i de følgende fire år. Uden tvivl var det den lykkeligste periode i H.s politiske liv.

Hans eminente sprogkundskaber gjorde at han klarede sig uden tolk selv i pressemødernes hastige replikker; han havde talent for at drage opmærksomheden hen mod sin person, han ytrede sig om internationale anliggender og fik en omtale der var usædvanlig for en dansk udenrigsminister, fx når han i 1964 ved kong Konstantin og prinsesse Anne Maries bryllup offentlig gav den græske konge gode råd om hvordan en konstitutionel monark burde forholde sig i politik. Egentlige udenrigspolitiske problemer pressede sig ikke på. Spørgsmålet om Danmarks optagelse i EF blev for en tid taget af bordet kort efter H.s tiltræden gennem de Gaulles afvisning i januar 1963 af Englands medlemskab. I denne første ministertid blev det også efterhånden kendt

at H.s lyst til det festlige lag kunne være et problem. Offentligheden begyndte også at tale om en misstemning mellem regeringschefen og H. Forholdet til Krag spillede i det hele i de følgende år en betydelig rolle i de politiske kommentarer. Uden tvivl kunne en sådan misstemning være der, men hvor meget den betød i de politiske afgørelser er mindre klart. Det gælder også da H. i november 1966 trådte tilbage som udenrigsminister for på ny at blive politisk ordfører og tillige gruppeformand. Det er givet at regeringen havde et stærkt behov for at have en stærk leder i tinget, nu hvor socialdemokratiet og SF havde fået flertallet efter valget den 22.11. Der var uro i begge partiers grupper; det viste sig at H. formåede at holde styr på sine egne tropper og ofte hos støttepartiet forhandle sig frem til brugbare resultater. Man talte om hans „stokkemotoder“, et ord lanceret af partifællen Holger Eriksen. Det lykkedes i foråret 1967 at gennemføre det omfattende skatteforlig med SF der bl.a. indførte mosen; men her måtte H. i vid udstrækning hente hjælp hos Krag. Efter valget januar 1968, der førte til dannelsen af RKV-regeringen, fortsatte H. som ordfører. Positionen var dog svækket alene ved at partilederen nu sad på medlemsrækkerne som oppositionsfører. H.s politiske liv var nu nede i en bølgedal. Han forsøgte at få posten som generalsekretær for Europarådet; men det glippede, og han engagerede sig i arbejdet som konsulent for Scandinavian Planning and Development Association der byggede feriebyer i Jugoslavien, et arbejde som nok fjernede en del af hans opmærksomhed fra det politiske liv. Da Krag atter dannede regering i oktober 1971 blev H. økonomi- og budgetminister, og derefter var han en stærk minister indtil sin sygdom og død – kun afbrudt af den korte tid, dec. 1973 – januar 1975 da ministeriet Hartling sad ved roret.

Tiden i Anker Jørgensens regering blev kendetegnet af de store forlig hvor H. var en central skikkelse. Da Anker Jørgensen dannede sit andet ministerium blev H. 13.2.1975 økonomiminister og fortsatte som sådan til dannelsen af SV-regeringen 1978 da han blev minister uden portefølje med henblik på økonomisk samordning. I tiden 8.9.1976 – 26.2.1977 var han tillige handelsminister. Fra efteråret 1976 var det dog tydeligt at H. var syg. Han kunne imidlertid stadig være med og førte an ved dannelsen af SV-regeringen i 1978. I hovedbestyrelsesmødet umiddelbart efter måtte han dog erkende at han ikke mere var i stand til at betvinge en partiforsamling, og i de sidste måneder før sin død deltog H. kun lidt i det politiske liv. H., der lå til højre for midten i partiet, var i sine velmagtsdage en af de

Hækkerup, Per

mest omtalte politikere. Han jagtede ikke populariteten, men hans trang til de festlige oplevelser, også i folkelivet, gjorde ham populær. Han var i høj grad typen på den uundværlige praktiker, mens teorier lå ham fjernere. Det var heller ikke hans natur at afsætte langsigtede mål. Det får stå hen om han, hvis andre områder var blevet hans, havde evnet at arbejde med konstruktive nyskabelser; i hvert fald var han gennemgående mod utraditionelle ideer. Som det formede sig blev han den politiker der var indflydelsesrig, i perioder også magtfuld, men som ikke satte sig varige spor. – H.s hustru Grete H. blev student 1934 og havde kontorstilling; i socialdemokratiet var hun sekretær på partikontoret 1958–63. 1964–66 og fra 1970 har hun været folketingsmedlem valgt i Maribo amtskreds (fra 1971 Storstrøms amt). Hun blev 1. næstformand i folketinget 1971 og fortsatte indtil 1978. – □Buste i form af sparebøsse, af A. Finne, 1974. Tegn. af Hans Bendix udst. 1956 og 1967. Afbildet på karikatur af Bjarne Laursen, 1974 (Amalienborg). Foto.

Verdens gang, 1959 nr. 9 288. Demokraten 28.8.1969 og 18.10.1970. Vict. Andersen i Berl. tid. 26.3.1972. Poul Møller sst. 14.3.1979. Harry Rasmussen i Aktuelt s.d. Poul Petersen i Politiken s. d. Sst. 8.4.1979 (interview m. Grete Hækkerup) W. L. Christiansen i Flensborg avis 22.3.1979. – Papirer i Rigsark.

Vagn Dybdahl

Hæstrup, Jørgen, * 1909, historiker. * 9.8.1909 i Viborg. F: kantor, senere domkantor Jens Christian H. (1879–1937) og Ella Mary Rasmussen (1886–1970). ~ 1° 1933 med Gudrun Mailand Christensen, * 14.10.1910, † 8.3.1975. Ægteskabet opløs. ~2° 1.8.1935 på Frbg. (b.v.) med cand. mag. Gudrun Bille, * 24.2.1907 i Kbh., d. af direktor, cand. polyt. Harald B. (1879–1916) og Nanna Wolfhagen (1883–1951).

H. blev student 1927 fra Odense. I studietiden tog han talepædagogisk eksamen og var lærer for talelidende børn indtil han 1934 tog skoleembedseksamen i historie og dansk fra Kbh.s univ. Han blev samme år ansat ved Skt. Knuds gymnasium i Odense hvor han virkede som lærer til 1960. Samtidig var han 1945–55 musikanmelder ved Fyns Tidende. (I sin barn- og ungdom spillede han selv med talent cello). Den tyske besættelse af Danmark førte ham ind på en anden kurs end lærergerningens. I forlængelse af sin tilknytning under besættelsen til terrænsportsarbejde og sidenhen til en militærgruppedannelse i Odense tog han i foråret 1947 initiativet til at foretage en indsamling af beretninger om det illegale arbejde. Dette indsamlingsarbejde blev foretaget i tilknytning til Rigsarkivet i årene

1947–49 og udviklede sig hurtigt til også at blive et arkivindsamlingsarbejde. Endvidere førte det til at H. i disputatsen *Kontakt med England 1940–43* fra 1954 fremlagde en del af sit materiale. Han fulgte disputatsen op med nye materialeindsamlinger i 1955–56 og skildringen af modstandsarbejdet i de sidste besættelsesår *Hemmelig alliance* fra 1959. Begge disse monografier udkom 1976–77 i engelsk oversættelse under fællestitlen *Secret alliance*. – I 1960 fik H. orlov fra skolearbejdet for helt at kunne hellige sig forskningen og blev samtidig tilknyttet Udgiverselskabet for Danmarks nyeste historie som videnskabelig leder af dettes undersøgelse af besættelsestidens historie. Selv bidrog han hertil med en fremstilling i to bind af departementschefstyrets historie, ...*til landets bedste* –, 1966–71. I 1976 gav han med *Den 4. våbenart* (engelsk oversættelse, *Europe ablaze*, 1978) en samlet oversigt over de europæiske modstandsbevægelser, mens han i *Krig og besættelse. Odense 1940–45* fra 1979 analyserede okkuperingsforhold og -vilkår i det nære perspektiv. Af hans produktion kan ved siden af flere kortere afhandlinger endvidere nævnes *Table Top* (Jyske samlinger, ny rk., V, 1959–62) om forholdet mellem SOE og de danske efterretningsofficerer i 1942 og hans udgave af *Christmas Møllers Londonbreve* fra 1974.

Forud for oprettelsen af Odense universitet var han virksom derfor, og efter oprettelsen var han knyttet til det som ekstern lektor 1966–78. Odense universitet promoverede ham i 1976 til æresdoktor.

H.s betydning som historiker ligger særligt på to områder. Han var den første der tog initiativet til at udforske modstandsbevægelsens historie. Gennem sine indsamlinger frembragte og reddede han en mængde materiale der ellers let kunne være gået tabt, og gennem sine to store monografier fra 50'erne foretog han den første grundlæggende strukturering og bearbejdning af det illegale arbejdes udvikling. Han formåede at fremlægge sine resultater i en letlæselig og fængende stil der bidrog til at skaffe hans bøger udbredelse i exceptionelt store oplag. Han har derved og gennem en meget omfattende foredragsvirksomhed utvivlsomt haft stor indflydelse på selvforståelsen i vide dele af modstandsbevægelsen. Al efterfølgende besættelsestidsforskning har til dato taget sit udgangspunkt i hans resultater, og der er ingen tvivl om at dette i en lang fremtid fortsat vil være tilfældet, dels som en uddybning i detaljen, dels som en stillingtagen til den grundtendens der karakteriserer hans produktion, nemlig en koncentration om kampen mod besættelsesmagten i nok så høj grad som en fokusering på de interne brudlinier og spaltning

ger i det danske samfund, herunder i modstandsbevægelsen. H. har endvidere haft betydning ved sin evne til om sig at samle en række yngre historikere både i og uden for det ovenfor nævnte udgiverselskab, som under hans inspiration og vejledning tog hver sit specialemlen op til undersøgelse. Derved etablerede han i praksis det største og – hvad produktion angår – mest effektive arbejdskollektiv blandt historikere i efterkrigstiden. Under H.s hovedredaktion og eget medarbejderskab fremlagde han sine og gruppens forskningsresultater i kort sammendrag i *Besættelsens hvem-hvad-hvor* fra 1965 (3. reviderede udgave under titlen *Besættelsen 1940–45*, 1979). Denne gruppe af historikere og andre kolleger hædrede ham 1969 med festskriftet *Hilsen til Hæstrup*. I midten af 50'erne tog H. initiativet til et internationalt samarbejde mellem resistancehistorikere, der førte til flere europæiske kongresser, og i forlængelse heraf har han ydet konsulentbistand til talrige udenlandske historikere. H. modtog Søren Gyldendal-prisen 1961, Det kgl. da. vidensk. selsk. guldmedalje 1977 og Ebbe Munck-prisen 1979. Officer of the Order of the British Empire 1979. – R. 1964. R¹. 1978. □Foto.

Bibliografi i *Hilsen til H.*, 1969. – J. H.: Grænselos tilværelse. Drengedage i Viborg, 1966 (ny udg. 1967). Samme i *Fortid og nutid XXII*, 1963–65 118–36 (modstandsbevægelsens arkiver). Samme: Dørene åbnes. En forsknings hist., 1973. Samme: Musik for små penge, 1976. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Aage Trommer

Häusser (Heuser, Häusser), Elias David, 1687–1745, arkitekt. Døbt 26.6.1687 i Erfurt, † 16.3.1745 i Nyborg, begr. i Nyborg k. F: kurfyrstelig overlant- og stadsbygmester David H. (1645–1709) og Johanne Maria Evander (1666–1741). ~ ca. 1713 med Christina Sophia Heym, * ca. 1692, † 7.10.1761 i Kbh. (Garn.), d. af sekondløjtnant, senere stadsmajor i Rendsborg Hans Martin H. (+ 1724) og Margrethe Elisabeth.

Muligvis var H. elev af sin far i Erfurt, senere uddannedes han som militærbygmester i Gotha og Sachsen-Polen (ca. 1703–09). Han indtrådte 1711 i dansk militærtjeneste som sekondløjtnant i livgarden til fods. 1713 blev han kaptajn i fodfolket, 1720 kaptajn i fortifikationsetaten, 1723 chef for denne og oberstløjtnant, 1724 general-kvartermester, 1731 oberst, 1735 brigadør, 1741 kommandant i Nyborg, 1742 generalmajor. Den vigtigste beskæftigelse for H. blev dog arkitekturen, han var fra 1713 kronprins Christians (VI) lærer i dette fag, chefarkitekt for Christiansborg 1730–42 og endelig generalbygmester 1735–42.

Som ledende militærarkitekt opførte H. *hovedvægten på Kongens Nytorv*. 1724 (nedrevet 1875), *kommandantboligen og fængslet i Kastellet*, 1725. Frontespicerne på Vesterport (1722) og Amagerport (1724) samt *stokhuset ved Østervold* (1722–24) tilskrives også ham, stokhuset blev nedbrudt 1938–39. Disse arbejder er i den stil som J. C. *Ernst og J. C. *Krieger også arbejdede i, men i de svejdede tagformer på fængslet i Kastellet og hovedvægten på Kongens Nytorv røber han dog et selvstændigt formsyn.

Det var dog H.s indsats som kgl. civilbygmester som skaffede ham en plads i dansk arkitekturhistorie. 1730 bad Christian VI ham om at blive arkitekt for opførelsen af et nyt residensslot. Et bevaret første projekt fra 1731 til hovedfacaden viser stærk afhængighed af Kriegers dekorationsmåde og er i det hele taget temmelig dilettantisk. Det er svært at afgøre hvor meget indflydelse H. har haft på det næste projekt som er fra 1732. Det fremstår i en moden sydtysk-østrigsk barokstil, og det forekommer umiddelbart utroligt at samme mand skulle have konciperet begge projekterne. Det vides at man søgte hjælp i udlandet, men det kan ikke bevises, hvorvidt en sådan blev opnået. Derimod kan der næppe herske tvivl om at det projekt, som blev det endelige resultat, skyldes H.s bearbejdelse af udkastet fra 1732. Mens det således er usikkert hvor stor del H. har i hovedkarreens blomstrende barok, er der ikke tvivl om at han har ansvaret for ridebaneanlægget, hvortil der foreligger en signeret plan. At skabe disse enklere nyttebygninger med deres store drag har passet ham godt. Han har sikkert gjort studier i tyske anlæg af samme art som for eksempel Schloss Ludwigsburg ved Stuttgart og Schloss Neuhaus ved Paderborn. Hovedslottets plan skyldes H., og han har støttet sig til nogle eksempler i Leonhardt Christoph Sturms arkitekturtraktat. Hans behandling af karreens ruminddeling er ikke overlegen og må for sin tid betragtes som gammeldags. H.s oprindelige udkast til en overdækket indkørselsport blev erstattet af N. *Eigtveds pavilloner ved Marmorbroen; men indretningen af ridehuset som har affinitet til J. B. Fischer von Erlachs hofrideskole i Wien, vidner endnu engang om H.s evne til at mestre de store, enkle opgaver. Et ikke udført projekt til indretningen af slotskirken røber påvirkning fra såvel wienerskolen som fra den romerske barok (Oratorio di S. Filippo Neri). Under det langvarige arbejde med opførelsen af Christiansborg slot har kongen følt at H. næppe var mand for at indrette de fornemme suiter til herskabets beboelse og repræsentation. Den veltjente generalbygmester måtte se dette arbejde overdraget til den ny tids mænd, Eigtved

Häusser, E. D.

og L. de Thurah, selv fik han lov til at indrette kontorerne. Samtidig med at H. med myndig hånd fungerede som slottets chefarkitekt var han chef for hele det kgl. bygningsvæsen, en meget krævende administrativ post, og i de senere år har det mest været hans egenskaber i den retning kongen benyttede sig af. Da han 1741 blev udnævnt til kommandant i Nyborg var det et spark opad, hans tid som skabende arkitekt var, i alle tilfælde i kongens øjne, forbi.

V. E. Tychsen: Fortifikations-etaterne og ingeniorkorpset 1684–1893, 1893 19. F. Schiott i *Architekten* VI, 1903–04, tillægshft. Chr. Elling sst. U, 1929 217–20. Samme: Slotte og herregårde, 1928. Samme i *Årbøger for nord. oldkyndighed og hist.*, 1941 1–21. Samme: *Paraden I*, 1958 55–74. Fr. Weilbach: *Dansk bygningskunst i det 18. årh.*, 1930. Vilh. Wanscher: *Arkitekturens hist.* III, 1931. Hans Reuther i *Berliner Museen*, N. F. XX, 1971 hft. 2 80–88. H. P. Rohde i *Berl. aftn* 3.12.1971. Hakon Lund i *Christiansborg slot*, red. Kr. Hvidt m. fl. I, 1975 180–256.

Hakon Lund

Høberg, Jens Sørensen, ca. 1695–1727, skuespiller, teolog. * ca. 1695, formentlig i Sennels, † 30.11.1727 i Nykøbing M., begr. sst. F: sognepræst i Sennels Søren Høberg (1660–1726) og Margrethe Søndberg. Ugift.

H. kom 1716 som student fra Ålborg skole til universitetet og tog 1720 teologisk embedseksamen. Han havde holdt demisprædiken, udgivet tre disputater og var alumnus på Valkendorfs kollegium, da han 1722 blev medlem af den første danske skuespillertrup i Lille Grønnegade. Her spillede H. de jyske dialektroller i Holbergs komedier, fx *Arv i Jean de France*, *Julestuen* og *Maskerade*, også Studenstrup i *Den ellefte Juni* og Jakob Skomager i *Jeppe paa Bjerget*, og vi kan derigennem gætte os til hans talents art, men der er i øvrigt ikke levnet os noget vidnesbyrd om dets værdi. Derimod ved vi at han blev syndebuk for konsistoriums opfattelse af „Theatralse Exercitier“. Da han samtidig med at spille komedie disputerede offentligt i kollegiets auditorium blev han til straf for dette „usømmelig førte Levnet“ af de lærde herrer fradømt kollegiepladsen, og det nyttede ikke stort at han henholdt sig til storkansler U. A. „Holsteins og oversekretær Frederik Rostgaards interesse for teatret. Holberg havde som assessor sæde i konsistorium, men skønt hans anskuelser var stik modsatte af kollegernes støttede han ikke H., men fulgte flertallets afgørelse. Sagen endte med et forlig hvorved H. fraflyttede kollegiet mod at få et forfaldent stipendium udbetalt. Hans optræden på skuepladsen (til 1725) skadede uden tvivl hans ansøgninger om præsteembede, og det gavnede ham ikke at han i en af disse, stilet til

Rostgaard, spurgte: „Hvad har jeg Stympet gjort? Har jeg mod Himlet syndet?“ Han fik intet kald og døde som „ubefordret Studiosus“. Han blev således et offer for den danske komedie i dens første trængselstid.

Hans Jørgen Helms: Valkendorfs kollegiums hist., 1917. Eiler Nystrøm: *Den danske komedies oprindelse*, 1918 173–79.

*Robert Neiiendam**

Høcken, Hartvig, † 1595, godsejer. † 2.4.1595, begr. i Lidemark k. F: Jesper H. og Drude (?) Meinstorf. ~ senest 1574 med Alhed Rosengaard som levede endnu 3.3.1607, d. af Claus R. til Tågerød († 1570) og Margrethe Skave († 1593).

H. tjente i den usædvanlig lange årrække 1554–72 som hofjunker; som sådan gjorde han under syvårskrigen tjeneste både til lands og til vands. Ved sit ægteskab kom han i besiddelse af en lille herregård på Køgeegnen, Tågerød, og her synes han at have levet i fred og ro resten af sine dage, bortset fra de afbrydelser som fulgte af kongelige indbydelser til bryllupper eller andre festligheder eller til at ledsage kongen udenlands. Len fik han aldrig. Som godsejer har han, vistnok ganske med rette, fået et meget dårligt eftermæle. Et sagn, som kendes i adskillige varianter vil vide at han ved sin skytte lod sin sognepræst skyde ihjel samme dag præsten ved altergangen havde bebrøjet ham hans letfærdige liv, og mordet skal oven i købet have fundet sted da præsten var på vej hjem fra Tågerød, hvor han havde været H.s gæst. Den faste kerne i denne fortælling er efter de ældste og bedste overleveringer at dømme præstens navn (Jakob Pedersen) og årstallet 1566 eller 1565. Hvis imidlertid herremanden på Tågerød overhovedet har haft med sagen at gøre – og samtidige kilder har vi ingen af –, så var det i hvert fald næppe H. Hans hof tjeneste gør det usandsynligt at han kan have giftet sig før 1572; derimod ved vi med sikkerhed at svigerfaderen døde på Tågerød 1570. Hertil kommer endelig at den onde herremand i en af de ældste gengivelser af historien ikke hedder H., men Christopher Rosengaard. Selv om her fornavnet er fejlagtigt, er dog slægtsnavnet rimeligvis det rette. I så fald er altså H. uskyldig i den forbrydelse sagnet så længe har tillagt ham. □ Relief på ligsten (Lidemark k.).

Danm.s adels årbog XV, 1898 237; XXIX, 1912 394. A. Petersen: Vallo og omegn, 1877.

*Henry Bruun**

Høberg, Albert Alexander, 1879–1949, operasanger. * 26.4.1879 i Kbh. (Garn.), † 21.7.1949 sst. (Skt. Lukas), begr. sst. (Bispebjerg). F: bræn-

devinsbrænder Peter Petersen H. (1843–1918) og Amalie Augusta Lumbye (1846–1923). ~17.6.1905 i Kbh. (Simeons) med Astrid Hansine Terkelsen, *17.11.1873 i Kbh. (Frbg.), †22.2.1947 i Gentofte, d. af bødker Frederik Julius T. (1843–1907) og Kirsten Abelone Olsen (1844–1907). – Bror til Georg *H.

Som en naturlig følge af slægtstradition (han var barnebarn af H. C. *Lumbye) og anlæg slog H. tidligt ind på den musikalske kunstnerbane. Med sin malmsfulde, mandigt og sonort klingende baryton og sin medfødte naturlige sans for dramatisk fremstilling valgte han operascenen som sit selvfølgeligste mål. Sit store stemmemateriale fik han uddannet af lærere som den svenske operasanger Algot Lange der fra 1884 havde tilhørt Det kgl. teater, professor Julius Hey i Berlin og den kendte sangpædagog baronesse Lona Gyldenkrone. 8.4.1904 debuterede han i Eugen d'Alberts *Kain*, og denne løfterige debut blev indledningen til en lang og smuk kunstnerisk livsgerning ved vor opera hvor H. hurtigt kom frem i de førendes rækker. Han blev på mange områder den naturlige arvtager efter N. J. *Simonsen. Også uden for operaen ydede han en betydningsfuld indsats i dansk musikliv, både som romancesanger og først og fremmest som fortolker af de lyriske barytonpartier i vor romantisk-nationale litteratur af korværker, hvor han ikke mindst i et parti som Oluf i N. W. *Gades *Elverskud* på en sjælfuld måde levendegjorde ånden i dansk romantisk tonekunst. – Både i kunstnersind og i røstens varme lod og lyriske charme var der noget typisk dansk over H. Hans styrke som dramatisk sanger var nøje knyttet til hele hans naturel, menneskeligt og kunstnerisk. Sit ypperste nåede han i skikkelser som i deres tragiske væld kalder på den varm-hjertede medfølelse der altid hos denne sanger var ægte og stærk. Dette kom ikke mindst klart frem i udformningen af wagnerske skikkelser som hollænderen i *Den flyvende Hollænder*, Amfortas i *Parsifal*, vandreren i *Siegfried* og Telramund i *Lohengrin*, ligesom dette drag gjorde H. til en ypperlig fortolker af partier som Golaud i Debussys *Pelléas og Mélisande* og Boris i Musorgskys *Boris Godunov*. Den storlinede side i hans musikalskdramatiske fremstilling gjorde marsken i Heises *Drot og Marsk* og Saul i Carl *Nielsens *Saul og David* til store indsatser i dansk dramatisk kunst. Et karaktertræk, der ofte uddybede H.s kunst, og som sikkert også bundede i hans danske naturel, var hans udtryk for humor der enkelte gange kunne hæve sig op til en skarpt karikeret og løssluppen komik som fx i hans ypperlige og uimodståelige udformning af intriganten Don Bazilio i Rossinis *Barberen i Se-*

villa. – H.s ældste bror Andreas Christian Vilhelm Ernst H., *14.11.1871, †27.2.1926, studerede 1888–90 ved konservatoriet og uddannedes videre som cellist hos F. Neruda og H. Becker i Frankfurt a.M. 1892 ansattes han i det kgl. kapel hvor han 1899 blev solocellist, fra 1919 kgl. koncertmester. Kgl. kammermusikur 1914. R. 1922. – En anden bror Valdemar H., *27.7.1877, †10.2.1920, blev konservatorieuddannet i Kbh. 1903–05, virkede som pianist og komponerede en del kammer- og scenemusik samt sange. Han var i en årrække bosat i USA, derefter i Århus hvor han virkede til sin død. – Albert H.s datter Esther H., *20.7.1901, †22.9.1969, blev sanguddannet herhjemme og i udlandet og sang bl.a. flere Wagner-partier på Det kgl. teater, optrådte på mange koncerter og var i de senere år ansat som operasufflør på Det kgl. teater. – R. 1922. DM. 1929. □Mal. af Max Müller, 1918. Buste af S. Wagner, 1925 (Teatermus.) og af Grethe Gyde, 1926 (sst.). Silhouet af Kirsten Wiwel, 1927 (Kgl. bibl.). Mal. af Axel Bredsdorff, 1929. Tegn. af Ragna Nordstrand, 1930. Mal. af W. Meinhard, 1931, og af J. Aabye, 1936 (Teatermus.). Tegn. af Gamst (sst.). Statuette af A. Locher (sst.). Foto.

Interview i Berl. tid. 8.4.1844. – Masken, 1911–12 221; 1912–13 149f. Teatret, 1928–29 112. Tippe Lumbye i Socialdemokraten 24.4.1949. Kai Flor i Berl. tid. 22.7.1949. Axel Kjerulf i Politiken s.d. Aa. Fonss i Det kgl. teaters progr., sept. 1949. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Torben Krogh*

Høeberg, Ernst, se **Høeberg, Albert**.

Høeberg, Esther, se **Høeberg, Albert**.

Høeberg, Georg Valdemar, 1872–1950, kapelmester. *27.12.1872 i Kbh. (Frue), †3.8.1950 i Søllerød, begr. på Frbg. F: brændevinsbrænder Peter Petersen H. (1843–1918) og Amalie Augusta Lumbye (1846–1923). ~3.3.1899 i Kbh. (Frue) med Gerda Petersen, *16.3.1879 sst. (Frue), †10.10.1965 i Kbh., d. af grosserer Axel Peter P. (1852–1923) og Augusta Mary Ranch (1853–1928). – Bror til Albert *H.

Det medfødte musikersind gjorde sig tidligt gældende hos H. der allerede i barndomshjemmet modtog stærke impulser. Moderen var datter af H. C. *Lumbye. Kun femten år gammel kom han på Det kgl. musikonservatorium hvor han 1888–90 fik en grundig og alsidig uddannelse hos så fremragende pædagoger og kunstnerpersonligheder som teoretikeren J. D. *Bondesen, professor N. W. *Gade og den i sin lærergerning overordentlig kundskabsrige og inspirerende

Høeberg, Georg

koncertmester Valdemar Tofte hos hvilke han dygtiggjorde sig både i komposition, klaver- og violinspil. Såvel den udøvende musikergerning som komponistvirksomheden drog ham. Han valgte violinen som sit hovedinstrument og skabte sig med den sin første karriere inden for dansk musikliv. Yderligere violinistisk uddannelse fik han under et længere ophold i Berlin hvor han studerede hos den berømte violinpædagog Karl Halir der var elev af Joseph Joachim og havde været medlem af den navnkundige Joachim-kvartet; det var altså store traditioner H. her kom i berøring med. Hjemkommen begyndte han sin praktiske musikervirksomhed i Kbh. hvor han 1897 konkurrerede sig ind i Det kgl. kapel. Samtidig begyndte han en omfattende gerning som musikpædagog og solist, ganske særlig som kammermusikspiller, bl.a. i samarbejde med Louis Glass. Da alt dette i stigende grad optog hans tid søgte han allerede 1901 bort fra kapellet. 1900–14 virkede han som lærer ved Det kgl. musikkonservatorium, ligesom han foretog flere koncertrejser til udlandet, bl.a. til Hamburg og Stockholm. – Som komponist var han trådt frem med forskellige kompositioner, kammermusikværker, deriblandt en violin- og violoncelsonate, samt klaverstykker, og hans kompositoriske talent skaffede ham allerede 1899 en studierejse på det ancherse legat. Blandt hans velklingende og musikermæssigt velskrevne kompositioner må desuden nævnes en *Symfoni i E-dur* og hovedværket, operaen *Et Bryllup i Katakomberne*, hans op. 8, skrevet til en tekst af Sophus Michaëlis der bygger på en af P. Mariagers fortællinger fra de romerske kristenforfølgelser. H. dirigerede selv sin opera ved premieren på Det kgl. teater 6.3.1909, og det var først og fremmest ved denne lejlighed man blev opmærksom på hans udprægede lederevner; bl. a. blev kapelmester Frederik Rung stærkt interesseret i ham. Sine ubestridelige dirigentlægg, der fra første færd hvilede på en naturlig og ganske selvfølgelig autoritet over for et orkester, en suveræn beherskelse af partituret, en klar og myndig, plastisk velafvejet manuel teknik og en velgørende ro, fik H. lejlighed til yderligere at stadfæste og udvikle da han i de næstfølgende år, 1910–14, som dirigent for Dansk koncertforening fremførte en lang række moderne danske værker. Da Fr. Rung 1914 af sygdom blev tvunget bort fra dirigentpulten i Det kgl. teater var det ganske naturligt at H. blev hans efterfølger. En kort tid virkede han sammen med Carl Nielsen; men da denne opgav sin kapelmestervirksomhed blev H. i en længere årrække teatrets ene-kapelmester, indtil Johan Hye-Knudsen 1925 ansattes som kapelmester. 1930 tog H.

sin afsked og gav derefter en række koncerter såvel i Danmark som i udlandet. 1915–49 virkede han som overdirigent i Dansk korforening. – Han var den udprægede teatermand med sans for scenisk musikalsk virkning, ganske særlig inden for værker af romantisk art med stærke farver og store dimensioner både i det orkestrale og i den sceniske vokale udfoldelse. Blandt hans betydelige ydelser som dirigent kan nævnes de wagnerske værker, blandt hvilke *Parsifal* opførtes første gang under hans ledelse, Richard Strauss' operaer *Rosenkavaleren* og *Salome*, Tchaikowskys *Eugen Onegin*, Mussorgskys *Boris Godunov*, Debussys *Pelleas og Mélisande*, alle ligeledes opført første gang under ham, flere af Verdis og Puccinis operaer og Heises *Drot og Marsk*. – En søn af H., **Henning H.** * 19.5.1909 er uddannet hos bl.a. Poul Schlüter og Finn Høffding samt i udlandet. Han virker som musikpædagog i Kbh., tillige som kammermusiker og akkompagnator. – R. 1914. DM. 1922. K.² 1931. □ Karikatur af L. Find, 1895, afbildet på tegn. af samme 1896 (Fr.borg). Buste af Nanna Styhr, 1902, og S. Wagner, 1925 (Fr.borg). Mal. af H. Vedel, 1929, og af Margrethe Svenn Poulsen, 1935. Tegn. af S. Vermehren, 1938, og Otto Christensen, 1942. Linoleumssnit af K. J. Almquist, 1944. Afbildet på karikatur af H. Jensenius (Fr.borg). Silhouet af Kirsten Wiwel (Kgl.bibl.). Tegn. af Vald. Møller.

Interviews i Nationaltid. 23.12.1942, Politiken 26.12. s.å. Berl. tid. 27.12. s.å. og i Berl. aften 5.3.1945. – Godtfred Skjerne i Ill. tid. 14.1.1912. Samme sst. 15.3.1914. Gerh. Lyng: Danske komponister i det 20. årh.s begyndelse, 1917 410–14. Politiken 29.11. og 30.11.1930. Berl. tid. 26.12.1932. Dansk musiker-tid., 1938 292–95. V. Gandrup i Dansk musik t., 1942 190–96. Hakon Børresen sst. 1947 229–32. Kai Flor i Festskr. til H., 1942 15–30. Samme i Berl. tid. 4.8.1950 og 4.4.1954. [H. V.] Star[gaard] i Kristeligt dagbl. 4.8.1950. Sv. Forchhammer i Nationaltid. s. d. Axel Kjerulf i Politiken s.d. Erik O[la]f-H[ansen] i Socialdemokraten s. d. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Sigurd Berg (Torben Krogh)

Høeberg, Henning, se Høeberg, Georg.

Høeberg, Valdemar, se Høeberg, Albert.

Høedt, Frederik Ludvig, 1820–85, sceneinstruktør, skuespiller. * 13.2.1820 i Kbh. (Helligg.), † 22.3.1885 sst. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: postbud, marskandiser Christen Olsen H. (1788–1850) og Marie Hansen (1795–1887). Ugift.

H. blev student allerede som 16-årig og valgte efter filosofikum teologi som fag. Men interesserne samlede sig i stedet om filosofi, æstetik og dramaturgi. Han oversatte og bearbejdede en

række franske skuespil opført på Det kgl. teater i 1840–50 og 60erne og udgav et bind *Lyriske Digte* (samlet udg. 1856), salonpoesi med tidstypisk indhold. Enkelte digte har overlevet, fx *Ak, kæreste hr. Guldsmed* som med N. W. "Gades melodi er optaget i „Danmarks Melodier“ I. H. engagerede sig også politisk og stillede op som kandidat til den grundlovgivende forsamling i Levring, Viborg amts 3. kreds, men blev dog ikke valgt. Ellers tilbragte han sin ungdom som skønånd og salonløve, klædt efter sidste mode, brillerende i selskabslivet med åndfulde enetaler om kunst og filosofi eller sange med fint nuanceret viseforedrag. Han var en eminent oplæser og fortolker bl.a. af H. C. "Andersen. Men hans force var dog de satiriske udfald og spiddende parodier på medlemmer af den Heibergske kreds. Efter faderens død blev H. økonomisk uafhængig og rejste til Paris for at se på fornyelser inden for teater- og iscenesættelseskunst. Dette studieophold blev fulgt op af andre i 1856 og 1867. Da han kom hjem 1851 besluttede han at give efter for et længe næret ønske om at blive skuespiller og henvendte sig derfor til teaterchefen J. L. "Heiberg med sin egen bearbejdelse af „Hamlet“. Heiberg fjøede ham ikke m.h.t. bearbejdelsen, men foretog selv tilrettelæggelsen af Shakespeares tragedie. Men H. fik lov at debutere i titelrollen. Premieren blev imødeset med feberagtig spænding og billetterne solgt til 5–6 dobbelte priser. Hamlet overtraf forventningerne. H. viste sig som den fuldt færdige skuespiller, belyste teksten på en ny måde og påvirkede samtidig sine medspillende. Han tolkede Hamlet som den kristne prins der bliver et offer for den lidenskabelige religiøse tvivl. Den nye spillestil viste sig i noget reflekterende og ironiserende og i en selvbehersket stræben efter sandhed og naturlighed. Nogle fandt at han i disse bestræbelser kom til at stå udenfor og ved siden af sin rolle og forklare den. Andre deriblandt Johanne Luise "Heiberg så blot i hans præstation en korrekt recitation med gode gestus. Atter andre fandt hans spil for „moderne“. Generelt savnede kritikerne adækvate udtryk for det de oplevede, for H. spillede egentlig ikke, men var personen selv. Der er ingen tvivl om at H.s spillestil blottede fru Heibergs (Ophelias) mangler og afslørede hendes manierisme, mimisk-plastiske attituder og langsomme oversukrede replikbehandling. Med H.s debut indvarsledes en af de stormfuldeste perioder i dansk teaterhistorie som satte offentligheden i så stor bevægelse og fik kunstnerne til at tage parti og gøre deres egen stilling til metieren op. Teaterkritikeren Clemens "Petersen mere end antydede at begyndelsen til fru Heibergs militante holdninger overfor H. måtte sø-

ges i hendes nederlag som Ophelia hvor publikum ligefrem hyssede da hun deklamatorisk fremstillede vanvidsscenen. H. spillede i sine få skuespillerår 31 roller, deriblandt Hammer i *Nei*, Grignon i E. Scribes *Quindens Vaaben* som han selv havde oversat, Harlekin i *De Usynlige*, titelrollen i A. Munchs *Salomon de Caus* og Hendrik Skytte i Just Mathias "Thieles *Thyre Boløxe og Herremanden*. Nogle af præstationerne blev meget rost, men hans livs rolle blev Hamlet, højdepunktet i hans skuespillerkarriere. I forlængelse heraf foreslog H. at teatret skulle spille „Richard den Tredje“ i hans oversættelse og bearbejdelse og med ham selv i titelrollen. Heiberg afslog anmodningen fordi han betragtede kongedramaet som „et dramaturgisk Eksperiment“ der ikke hørte hjemme på et offentligt teater hvor han iøvrigt nødigt ville opleve „Melpomenes Dolk forvandlet til en Slagterkniv“. I lyset af den europæiske teaterudvikling var Heibergs synspunkter på Shakespeare meget retarderede. Da endelig „Hamlet“ igen blev sat på repertoire udeblev H. fra prøverne fordi Heiberg pga. Anna "Nielsens sygdom havde dubleret dronningens rolle. Michael "Wiehe støttede H. i hans vægring. Disceplinkrisen og mentalitetsændringen var en realitet. H. ansøgte om afsked og mindede ved samme lejlighed om at regeringen havde emanciperet negrene, og at han derfor mente at turen nu måtte være kommet til skuespillerne. Under stor ståhej forlod H. og Wiehe teatret, fulgt af N. P. "Nielsen, Juliette "Price og August "Bournonville hvilket bragte teatret i en krisetilstand. De to populære skuespillere kom ikke til at gå ledige. Begge blev engageret til Hofteatret hvor H. W. "Lange gennem Frederik VII og grevinde "Danner havde fået tilladelse til at lave teater. Hofteatersæsonen 1855–56 fik sensationel karakter. Publikum flokkedes for at se virtuoserne og være tættere på dem end i Det kgl. teater og til lavere priser. I tidsrummet 9.9.1855–19.4.1856 var der ikke mindre end 24 premierer. Stykkerne kunne være af Alexandre Dumas, Emile Augier eller Th. Barrière, letbenede forestillinger ofte af musikalsk art. H. C. "Lumbye var huskomponist. H. havde frie udfoldelsesmuligheder som skuespiller og instruktør. Der var noget for øjet. Smukke og delikate interiører med fornemme møbler, fløjlsportierer, rigtige gulvtæpper, puder, nips og smagfuldt arrangerede blomsterbuketter. Arrangementet og personinstruktionen fremhævedes da også ofte sammen med de nye realistiske træk som fx at H. tændte havannacigaren og blæste den blå røg ud over publikum. Hofteatrets beskedne størrelse tvang skuespillerne til intimere virkemidler og til at tale et hverdagsprog hvilket gjorde samspillet

Høedt, Frederik

lettere og naturligere. Da H. og Wiehe i sæsonen 1856–57 vendte tilbage til nationalscenen var Heiberg gået af og efterfulgt af N. V. *Dorph med Harald *Christensen som den finansielle kommitterede. Samtidig døde Anna Nielsen, den kunstnerinde H. i særlig grad byggede sine fremtidsplaner på. Fru Heiberg der nu mere end nogensinde var uudværlig forlangte sin afsked, noget mange opfattede som en protest mod H.s tilbagevenden. Af samme grund blev han pebet ud nogle gange og nægtede dybt krænket at vise sig på scenen mere. 3.12.1857 fandt hans sidste optræden sted som Paimpol i *Min Lykkestjerne* af Scribe.

1856 blev H. ansat som elevinstruktør, og hans indflydelse på dette felt blev enorm. For hele generationen af danske scenekunstnere efter 1870 kan i teaterhistorisk forstand bedst betegnes som H.s elever. Betty *Hennings, Agnes *Nyrop, Josephine *Eckardt, Louise Holst og Julie Smith (g.Paetz) var på skuepladsen hans direkte elever. I operaen skød Niels Juel *Simonsen op ved H.s hjælp, på Folketeatret Severin *Abrahams, Benjamin *Pedersen. Teatrets chef fra 1876–94, Edvard *Fallesen, var på afgørende områder påvirket af H.s teatersyn, det samme var teatrets censor i 80'erne, Erik *Bøgh. Elith *Reumert anså H.s domme for højesteret hvorfra der ikke kunne appelleres. Edvard *Brandes læste som purung hos H. og vedblev gennem hele sin teaterkritikerperiode at fremhæve H. med en til forgudelse grænsende beundring som den eneste lærer, „den dygtigste Sceneinstruktør og største Autoritet i alle Theatersager“. H. oplevede sin egentlige glanstid gennem sine efterfølgere.

H. blev udnævnt til sceneinstruktør for skuespillet 1858 og for operaen 1861. H.s navn stod ikke på plakaten så hans indsats blev sjældent direkte omtalt. Begrebet iscenesættelse var endnu ikke inkluderet som fast bestanddel af en forestilling, men kun som baggrund for handlingen, aldrig noget i sig selv. Bemærkelsesværdige iscenesættelser blev *Kamp og Sejr* af J. B. Legouvé, der skaffede Julie *Sødring et gennembrud, og Barrières sociale satire *Skikkelige Folk*. Heri blev spillet i lukkede dekorationer, scenebillederne viste bl. a. et velhavende saloninterieur. De tilsyneladende bagateller blev til „levende Ting“ som Edvard Brandes bemærkede. H.s arrangementsseksemplar, der er bevaret i Det kgl. teaters bibliotek, viser klart hvor elegant han manøvrerede med sine skuespillere, og i hvor høj grad positionernes vekslende understøttede spillet. Der var en ny egalitet over ensemblet. En mængde små fysiske handlinger føltes realistiske og kendte. Replikkerne fløj som bolde i luften, og taletempoet var presset op så nogle mente at mærke en kane-

pisk bagved. H. havde forlangt prøveantallet sat op fra de hidtil 4–5 til 20–30 undertiden 40 prøver, og at skuespillerne skulle kunne rollen fra begyndelsen.

Allerede 1864 tog H. sin afsked da Michael Wiehe lå for døden. Tabet af vennen kom han aldrig over. I den sidste periode af hans liv blev det Folketeatret der kom til at nyde godt af hans talent. Særlig succesrige blev hans iscenesættelser af *Et Vajsenhusbarn* og *Orfeus i Underverdenen* hvori han i den grad tryllede med den komiske skuespiller Frederik *Madsen så Styx blev til hovedrollen i operetten. *De Forlovede* af Karl Møller var også H.s værk, og endelig *Gamle Ungkarle* (1877) der ved hans minutøse og detaljerede arbejde blev noget ganske særligt. Herman *Bangs proverbs *Hverdagskampe*, 1879 blev også først forløst ved H.s hjælp. H. kom ikke til at introducere Henrik Ibsen på Det kgl. teater, den ære fik fru Heiberg. Han blev ikke direkte lærer for William *Bloch, men han blev det for Bang der også i sine teateranskuelser var den der pegede længst frem.

H.s forfattervirksomhed omfattede tre små skrifter: *Aphoristiske Bemærkninger om „Trolldom“*, 1847, skrevet som et forsvar for P. V. Jacobsens skuespil, *Om det Skønne*, 1857, en slags kunstnerisk bekendelse i kristelig dogmatisk ånd, tilrettet Michael Wiehe. Martensens dogmatik, Hegels og Kierkegaards filosofi havde stået fadder til meget af indholdet, som dog også indeholder tidstypiske tolkninger af Shakespeares figurer (Hamlet, Romeo, Richard den Tredje). Endelig *Den danske Skueplads og Commissionen*, 1868, et polemisk skrift der imodegår de uigennemtænkte planer om at bygge et nyt skuespilhus når staten ikke agtede at investere tilstrækkeligt på teaterkunstens drift.

Tre gange var H. på tale som chefemme på Det kgl. teater, 1859 hvor han af samme grund blev udnævnt til professor, men et kulturministerskifte fra C. C. Hall til D. G. Monrad resulterede i at man hellere så fru Heiberg på scenen end H. i direktionen. I 1866 blev der atter gjort forsøg på at få H. med i styrelsen, men valget faldt i stedet på departementschef A. *Linde. Sidste gang i 1876, men forhandlingerne strandede denne gang på H.s krav om større statsilskud til teatret.

H. havde fra sin ungdom lidt af depressioner, en sygdom der fulgte ham gennem livet og forstærkedes de sidste år hvor han mere og mere trak sig ind i sig selv i en tilstand af dybt tungsind. Disse konstitutionelle betingelser var medvirkende til at mange mistolkede hans adfærd. Snarere end misforstået stolthed, forfængelighed, lathed, fejhed var hans lave stemningsleje

skyld i at han ikke magtede at føre kampen for sine idealer igennem, men valgte at resignere så snart han mødte modstand. Hans kamp mod et forældet teatersystem var også en ulige kamp fordi det etablerede system var så kolossalt godt bemandet med geniet fru Heiberg og hendes magtfulde kreds, mens det nye måtte kæmpe samtidigt med at bevise sin eksistensberettigelse. Uden H.s visioner, der var stærkt inspireret af fransk teater, havde Det kgl. teater ikke ændret struktur. Havde H. ikke krævet langt flere prøver og et mere dybdeborende arbejde med skuespillerne, og heri blev han kraftigt understøttet af H. Christensen, havde vejen ikke været banet for William Blochs senere naturalistiske iscenesættelser. □ Træsnit af A. Closs efter tegn. af H. som ung. Tegn. af F. Vermehren, 1847, efter denne en gentagelse (Fr.borg). Mal. af samme 1851, gentagelse 1854. Litografi af I. W. Tegner, 1856, efter dette træsnit 1885. Mal. af Carl Bloch, 1857. Tegn. af E. Lehmann (Teatermus.) og af Erik Bøgh (sst.). Mal. af F. Vermehren, 1879

(Det kgl. teater). Flere træsnit 1885, bl.a. af H. P. Hansen, og 1888. Kopi efter Vermehren af H. C. Vantore (Teatermus.). Foto.

Breve fra da. skuespillere og skuespillerinder. udg. Rob. Neiiendam II, 1912 især 18–37. – Aug. Bournonville: Mit theaterliv I-II, 1848–78 (ny udg. I-II, 1979). Samme: Efterl. skr., 1891. J. L. Heiberg: Prosaiske skr. VI-VII, 1861. Th. Overskou: Af mit liv og min tid, 1868 (ny udg. 1962). Samme: Den danske skueplads VI-VII, 1876. Edv. Brandes i Det 19. årh., 1875 II 74–96. Samme: Dansk skuespilkunst, 1880 35–59. Dagsavisen 23.3.1885. Politiken 24.3. s.å. III. tid. 29.3. s.å. Nutiden IX, s.å. nr. 445 448. Harald Christensen: Det kgl. teater 1852–59, 1890. Herman Bang: Ti år, 1891. Julie Sodrings: Erindringer I-II, 1894–95 (ny udg. 1951). Carl Møller: Fra studenterdagene, 1895. Charlotte Bournonville: Erindringer, 1903. Sv. Gundel i Det ny årh. II, 2, 1905 260–67 293–301. Rob. Neiiendam: Michael Wiehe og F. H., 1920. Samme: A/S Kbh.s Hippodrom. Folke-teatret 1845–1945, 1945. Samme: Gennem mange år, 1950. Johanne Luise Heiberg: Et liv, 4. rev. udg. ved Aage Friis II-IV, 1944. Emanuel Hansen: Omkr. Søren Kierkegaard, 1950. Kirsten Jacobsen: Et vendepunkt i da. teaterhist., 1976. Jorgen Heiner: En brise i da. teater. Hofteatersæsonen 1855–56, 1978.

Karen Krogh

FORFATTERE I BIND 6

*Med (2) efter navnet er angivet af forfatteren med-
virkede ved Dansk biografisk leksikon, 2. udga-
ve:*

(3) angiver forfattere til denne udgave.

Abrahamsen, Erik, professor, dr.phil. + (2) 39
49 153 182 196 358 559 561 593
Adler, Ada, filolog, dr.phil. + (2) 162
Agerholm, Sophus, direktør + (2) 79 226
Alsted, Niels, generalsekretær, redaktør (3) 68
Ammundsen, Valdemar, biskop, dr.teol. +
(2) 616
Andersen, Hugo, cand.mag. (2) 111 435 440
Andersen, J. Oskar, professor, dr.teol. + (2) 212
291
Andersen, Olaf, højskolelærer, forfatter +
(2) 118 293
Andersen, S. A., dr.phil + (2) 18 29 56 366
Andreassen, Uffe, universitetslektor, mag.art.
(3) 151 157 232 385 419 450 504 578
Andreassen, Øjvind, lærer, cand.mag. + (2) 29
Andrup, O., museumsdirektør, mag.art. +
(2) 109 186
Aschengreen, Erik, universitetslektor, cand.mag.
(3) 165
Asmussen, Jes P., professor, dr.phil. (3) 259
Bagge, Povl, professor, dr.phil. (2 og 3) 198 292
376 620 634
Banke, Niels, direktør, cand.polit. (3) 405 504
Bartholdy, Nils G., arkivar, cand.phil. (3) 23
25 111 123 147 411 434 512 534 551 597
Bay, Carl Erik, kandidatstipendiat, mag.art.
(3) 279
Behrend, William, kontorchef, musikforfatter,
cand.jur. + (2) 228 229 230 270 285 300
Bendtsen, P. H., professor, dr.techn. (3) 333
445 647
Benediktsson, Jakob, fh. ordbogsredaktør,
dr.phil. (3) 208
Bentzen, Aage, professor, dr.teol. + (2) 316 419
564
Berg, Sigurd, redaktør, musikforfatter (3) 44 99
153 228 270 285 460 502 645 655
Bergmann, Lorenz, professor, dr.teol. + (2) 506
Bertolt, Oluf, redaktør + (2) 97 334 477 509 612
641
Billeskov Jansen, F. J., professor, dr.phil. (3) 80
424 595
Birkelund, Palle, rigsbibliotekar (3) 76 101
Birket-Smith, Kaj, overinspektør, dr.phil. &
scient. + (2) 464 587

Bjerg, Hans Chr., arkivar, cand.mag. (3) 278
418 464 587 588 603
Bjørn, Claus E., lektor, mag.art. (3) 73 251 267
293 328 330 383 416 475 522 530 640 650
Blegvad, Mogens, professor, dr.phil. (3) 52 358
639
Blichfeld, M. F., sognepræst + (2) 507
Bodelsen, Merete, kunsthistoriker, dr.phil.h.c. (2
og 3) 61 69 186 227 276 277 299 302 457 505
537 547 582
Borgbjærg, Axel, dr.med. + (2) 103 170 237 249
363 372 476
Boserup, Ivan, forskningsbibliotekar, cand.mag.
(3) 74 395
Bramsen, Bo, forlagsdirektør, cand.jur. (3) 218
Bramsen, Henrik, overbibliotekar (3) 56 394
551
Bredsdorff, Morten, seminarierektor, mag.art.
(3) 82 385 582
Brostrøm, Torben, professor, forfatter (3) 30
Bruun, Georg, professor, civilingeniør (3) 133
490
Bruun, Henry, overarkivar, dr.phil. + (2) 27 28
57 384 441 654
Brünniche, Eigil H., fh. museumsdirektør (2 og
3) 373
Buur, Chr., skoledirektør + (2) 54 65
Bøggild-Andersen, C. O., professor, dr. phil. +
(2) 76 115 126 217 272 305 314 344 417
Cedergreen Bech, Sv., studielektor, cand.mag.
(3) 54 84 91 106 113 130 192 207 242 289 304
339 360 394 411 423 532 557 617 630
Christensen, Aksel E., professor, dr.phil. (3) 13
15 16
Christensen, Carl, museumsinspektør + (2) 171
465 483 494
Christensen, Carl C., forfatter + (2) 104
Clemmensen, C. A., redaktør + (2) 290 293 390
628
Colding, Poul, lektor, dr.phil. + (2) 25 26 602
605
Dahl, Flemming, fh. stadsarkivar, cand.mag. +
(2) 323 473 495
Dahl, Frantz, professor, dr.jur. + (2) 116 120
346 362 420 431 436 611 644
Dahl, Svend, rigsbibliotekar, dr.phil. + (2) 626
Dahlmann Olsen, Robert, bygningsinspektør
(3) 139
Dahlsgaard, Inga, programredaktør (3) 41 245
345 378

- Degn, Anton, arkivar † (2) 303
 Dittmer, Ernst, professor, cand.mag. (3) 648
 Djurtoft, Robert, professor, dr.techn. (3) 471
 Dragsted, Ove, juvelér (3) 183
 Dumreicher, Carl, bibliotekar, cand.teol. † (2) 216 546
 Dybdahl, Vagn, rigsarkivar, dr.phil. (3) 53 97 106 127 191 192 333 357 395 498 511 558 586 649 650
 Düring Jørgensen, Jesper, forskningsbibliotekar, cand.mag. (3) 354
 Edelberg, Lennart, lektor (3) 63
 Ege, Rich., professor, dr.phil † (2) 420
 Elling, Chr., professor, dr.phil. † (2) 340
 Engberg, Marguerite, lektor, fil.dr. (3) 449
 Engelstoft, Povl, redaktør, cand.mag. † (2) 82 104 198 284 296 393 400 423 435 436 515 516 555 557
 Erichsen, Svend, redaktør, cand.mag. (3) 628
 Fabricius, Knud, professor, dr.phil. † (2) 369
 Fabricius, Susanne, cand.mag. (3) 274
 Fabritius, Albert, ordenshistoriograf, dr.phil. † (2) 95 350
 Fabritius, Elisabeth, kunsthistoriker, mag.art. (3) 423 486
 Falk-Jensen, A., kontorchef, cand.jur. † (2) 462
 Fode, Henrik, arkivar, mag.art. (3) 32 381 447 473 554
 Fontenay, Fr. de, gesandt, cand.mag. † (2) 106 123 150 279 437 586
 Fox Maule, Anne, lektor, mag.scient. (3) 205 414 493 568
 Fridericia, L. S., professor, dr.med. † (2) 177 300 327 340 375 565
 Friis, Astrid, professor, dr.phil. † (2) 344 602 627
 Friis, Aage, professor, dr.phil. † (2) 458
 Frøland, Aleks., kontorchef (3) 68 140 142 143 251 374
 Faaborg, N. L., redaktør (3) 109 520
 Gad, Finn, forskerstipendiat, lektor, cand.mag. (3) 107 253 432
 Galster, Georg, fil.dr. (2 og 3) 77 307 308
 Gammelgaard, Hj., højskoleforstander, cand.polit. † (2) 441
 Gaunø Jensen, V., professor, cand.pharm (3) 78 508 645
 Gejl, Ib, arkivar, cand.mag. (3) 121 137 180 250 297 455
 Glebe-Møller, Jens, professor, dr.teol. (3) 247
 Green-Pedersen, Sv. E., lektor, mag.art. (3) 240
 Gregersen, H. V., central studielektor, dr.phil. (3) 206 214
 Grønvold, P., kontorchef, cand.polit. † (2) 310 504
 Hammershaimb, E., professor, dr.phil & teol. (2 og 3) 629
 Hansen, A., forstander † (2) 157 178 301
 Hansen, Axel, kredslæge, dr.med. † (2) 70
 Hansen, H. M., professor, dr.phil. † (2) 501 543
 Hansen, Viggo, professor, dr.phil. (3) 75
 Hartmann, Godfred, forfatter (3) 61
 Hassing-Jørgensen, J., minister, bankdirektør † (2) 184
 Hauberg, Poul, apoteker † (2) 137
 Hauch-Fausbøll, Theodor, direktør, genealog † (2) 85 271 272 411 413 463 484 623
 Heegaard, Poul, professor, dr.phil. † (2) 130 341 570 572 573
 Heiberg, Steffen, museumsinspektør, mag.art. (3) 19 603
 Heinesen, William, forfatter (3) 191 592
 Helgason, Jøn, professor, dr.phil. (2 og 3) 571
 Helmer Pedersen, Erik, lektor, cand.mag. (3) 91 102 179 447 492
 Helt, H. C., lektor, cand.polyt. (3) 506
 Hendriksen, H. S., ingeniør, cand.polyt. † (2) 261
 Henriksen, Kai L., museumsbestyrer, dr.phil. † (2) 125
 Hens, Henrik Andreas, cand.mag. (3) 575 592
 Hesselaa, Peder, redaktør, forfatter † (2) 400 585
 Himmelstrup, J., ekspeditionssekretær, dr.phil. & jur. † (2) 175
 Hjejle, Bernt, højesteretssagfører, dr.jur. (3) 115 315 637
 Hjortsø, Leo, lektor (3) 222
 Hove, Richard, dampmøller, musikhistoriker † (2) 44
 Hæstrup, Jørgen, lektor, dr.phil.h.c. (3) 254 321
 Højby, Sigurd, undervisningsdirektør (3) 241
 Hørby, Kai, lektor, dr.phil. (3) 210 631
 Ilsoe, Harald, forskningsbibliotekar, cand.mag. (3) 598
 Irve, Bent, forfatter, kritiker (3) 98 171 570
 Iversen, Mogens, fh. fagleder, cand.mag. (3) 38 626
 Jansen, Chr. R., arkivar, mag.art. (3) 122 184 457 638
 Jensen, Frede P., cand.phil. (3) 450
 Jensen, Hans, forfatter, dr.phil. † (2) 215 467 520 522 530 534 650
 Jensen, Johannes, tegnelærer (3) 619
 Jensen, Jørgen Steen, museumsinspektør, cand. art. (3) 117 319
 Jensen, Niels Martin, lektor, cand.mag. (3) 199

Forfattere

- Jensen, Sigurd, stadsarkivar, dr.phil. (3) 119
213 456
- Jespersen, Verner, redaktør (3) 290 613
- v. Jessen, Franz, redaktør, forfatter † (2) 368
- Jexlev, Thelma, arkivar, cand.mag (3) 246 291
361 631
- Johannsen, Birgitte Bøggild, mag.art. (3) 186
501
- Johansen, Erik Korr, arkivar, cand.mag. (3) 79
105 118 132 343 451 491
- Juhl Jensen, Jens, lektor, mag.art. (3) 391 410
- Jørgensen, Chr. F., direktør, cand.pharm. †
(2) 471
- Jørgensen, Ellen, bibliotekar, dr.phil † (2) 214
246 286 287 314 593
- Jørgensen, Harald, landsarkivar, dr.phil. (2 og
3) 82 113 243 244 361 398 413 439 446 470
516 545 546 555 604 611 635
- Jørgensen, Peter, professor, cand.mag. †
(2) 187
- Jørgensen, V. Th., professor, cand.mag. (3) 134
379
- Kamp, A., redaktør, direktør † (2) 260 337 447
463
- Karup Pedersen, Ole, professor, dr.phil. (3)
283
- Kejlbo, Ib Rønne, forskningsbibliotekar (3)
607
- Ketting, Knud, cand.mag. (3) 318 377 479
- Kistrup, Jens, redaktør, mag.art. (3) 223 224
585
- Klitgaard, C., postmester, forfatter † (2) 192
- Knudsen, Hans, landsarkivar, cand.mag. †
(2) 383
- Koch, Hans, provst, cand.teol. † (2) 445 539
540
- Koch Jensen, P., redaktør, cand.polit. † (2) 66
71 132 260 342 353 403 455 489 545 563 569 648
- v. Kohl, Carl, kaptajn, forfatter † (2) 330
- Kornerup, Bjørn, ordenshistoriograf, dr.teol. †
(2) 21 65 109 130 154 238 323 324 365 384 397
470 478 575 610 620 627 642 646
- Kousgård Sørensen, John, professor, dr.phil.
(3) 32
- Kristensen, Marius, dr.phil. † (2) 96
- Kristiansen, Erik, bibliotekar, cand.mag. (3) 18
29 56
- Krogh, Karen, mag.art. (3) 265 656
- Krogh, Torben, professor, dr.phil. † (2) 298
460 645 654 655
- Kruse, Margrethe, sygeplejekonsulent (3) 348
- Kaae, Bue, lektor (3) 144
- la Cour, Vilh., historiker, dr.phil † (2) 14 15 16
24 245 288
- Lange, Axel, gartner † (2) 237
- Langkilde, H. E., arkitekt (3) 20 54 156 367 401
496
- Larsen, Helge, rektor, cand.mag. (3) 36 59 60
65 71 74 95 100 102 103 104 185 232 257 317
359 364 434 469 513 515 524 526 541 549 577
- Larsen, Kay, forfatter † (2) 240
- Larsen, Poul Steen, fagleder, bibliotekar (3)
255
- Larsen, Svend, museumsdirektør, dr.phil. †
(2) 32 151 152 155 196 197 286
- Lassen, Erik, museumsdirektør (3) 229
- Lauridsen, Finn H., overarkivar, cand.mag.
(3) 213 480
- Laursen, L., rigsarkivar, cand.mag. † (2) 126
- Lemche, Gyrithe, forfatter † (2) 188 345
- Lidegaard, Mads, højskolelærer, cand.teol.
(3) 330 331 550
- Lindhardt, P. G., professor, dr.teol. (3) 235 409
445 476 539 564
- Linvald, Steffen, museumschef (3) 466
- Lund, Hakon, overbibliotekar, mag.art. (3) 33
653
- Lunn, Sven, førstebibliotekar, mag.art. † (2)
586
- Læssøe Müller, Paul, forfatter, mag.art. † (2)
544
- Mackeprang, M., museumsdirektør, dr.phil. †
(2) 219
- Markussen, Ingrid, lektor, mag.art. (3) 422 481
- Max Møller, K., afdelingsleder, mag.scient.
(3) 549
- Millech, Knud, arkitekt † (2 og 3) 446 467 538
- Milthers, Aksel, professor, rektor † (2) 67 182
251 328 330 414 416 475 630
- Moe, Bjørn, seminarielæktor, mag.art. (3) 204
- Moesgaard, Kr. P., dr.scient. (3) 341 573
- Munch-Petersen, Erland, fagleder, dr.phil.
(3) 275
- Neergaard, Niels, stats- og udenrigsminister,
dr.phil. † (2) 60 232 469 485
- Neeiendam, Klaus, museumsinspektør, universi-
tetslektor (3) 149
- Neeiendam, Michael, kgl. konfessionarius, dr.te-
ol. † (2) 76 178 253 338 388 454 508 572 592
643
- Neeiendam, Robert, forfatter, dr.phil. † (2) 146
147 149 165 225 226 269 320 412 498 510 519
552 556 576 606 654
- Nicolaisen, K. K., lærer, forfatter † (2) 219
- Nicolaisen, Åge, stadsgartner, cand.hort. (3) 31
43 237 371 433 625
- Nielsen, Erik A., universitetslektor, cand.mag.
(3) 294
- Nielsen, Ingrid, cand.mag. (3) 318
- Nielsen, Jakob, professor, dr.phil. † (2) 134

- Nielsen, Lauritz, overbibliotekar, dr.phil. † (2) 251 503
 Nielsen, P. Chr., lektor (3) 94 220 319 534 624
 Nielsen, Torben, overbibliotekar (3) 294
 Norrie, Gordon, stabslæge, dr.med. † (2) 273 302 310 349
 Nüchel Thomsen, Birgit, arkivar, cand.mag. (3) 353
 Nygaard, Georg, redaktør, forfatter † (2) 339 390 574 621
 Nygård, S., arkivar, cand.mag. † (2) 18
 Nørgaard, Ellen, dr.pæd. (3) 221
 Nørgaard, Fred., højskoleforstander, cand.mag. † (2) 582
 Nørgaard, Helmer, studiektor, komponist (3) 491
 Nørregård-Nielsen, Hans Edv., museumsinspektør (3) 107
 Ochsner, Bjørn, førstebibliotekar, mag.art. (3) 217 542 597
 Olrik, H. G., kontorchef, cand.jur. † (2) 401
 Olrik, Jørgen, museumsinspektør, cand.mag. † (2) 207 243 287 633
 Olsen, Vagn, rektor (3) 574
 Ostenfeld, Ib, overlæge dr.med. (2 og 3) 175 233 235 406 643
 Ostermann, H., sognepræst, cand.teol. † (2) 55 432
 Otzen, Benedikt, professor, dr.teol. (3) 487
 Paludan, Charlotte, museumsinspektør, konservator (3) 262
 Paulli, R., overbibliotekar, dr.phil.h.c. † (2) 144 206 332 341 420 556 594
 Petersen, Carl S., overbibliotekar, dr.phil. † (2) 385
 Petersen, H. F., præst † (2) 448
 Petersen, Helge, direktør for meteorologisk institut, cand.mag. † (2) 408
 Pihl, Mogens, professor, dr.phil. (3) 51 619
 Pindborg, J. J., professor, dr.odont. (3) 497 503 617
 Porse, Poul Ruggaard, politiassistent (3) 360 399 548
 Rancke-Madsen, E., professor, dr.phil. (3) 30 350 366 416
 Rasmussen, H. C., pædagogisk-psykologisk konsulent (3) 575
 Rasmussen, Karvig, forstander (3) 454
 Rasmussen, S. V., skoleinspektør, dr.phil. † (2) 134 222 563
 Rasmussen, Sten, studiektor (3) 482
 Rerup, Lorenz, professor (3) 369
 Rischel, Jørgen, professor, dr.phil. (3) 379 540
 Rockstroh, K. C., kaptajn † (2) 17 19 23 113 114 123 125 147 183 209 252 346 371 398 417 438 440 456 577 617 622
 Rossel, Sven H., professor (3) 396 403 453 529
 Rostrup, Haavard, kunsthistoriker, dr.phil. (3) 262
 Rubow, Paul V., professor, dr.phil. † (2) 85 157 172 334 484
 Rud, A. J., biskop † (2) 235 402
 Ræder, Hans, bibliotekar, dr.phil. † (2) 285 596
 Rønne, Henning, overlæge, dr.med. † (2) 136
 Schepelern, Peter, universitetslektor, mag.art. (3) 264 265 322
 Schiørring, Nils, professor, dr.phil. (2 og 3) 138 203 356 389 474
 Schjørring, Jens Holger, dr.teol. (3) 131 204
 Schmidt, Max, overlæge, dr.med. † (2) 233 235 643
 Schultz, Sigurd, museumsdirektør † (2) 22 52 149
 Seidenfaden, Erik, journalist, direktør for Fondation Danoise, Paris (3) 57 216 240 584
 Sejr, Emanuel, overbibliotekar, dr.phil. † (2) 101 328 407 480
 Sjøqvist, Viggo, fh. overarkivar, dr.phil. (3) 622
 Skjerbæk, Oluf J., overinspektør, cand.jur. † (2) 433
 Skovgaard-Petersen, Inge, universitetslektor (3) 13
 Skovgaard-Petersen, Vagn, professor, dr.pæd. (3) 219 401
 Smith, Jokum, forlagsdirektør (3) 40 390
 Snorrason, Egill, professor, dr.med & phil. (3) 67 195 237 300 420 615
 Stavnsrup, P., redaktør † (2) 352 515
 Stein, H., redaktør, cand.jur. † (2) 180
 Sthyr, Jørgen, kunsthistoriker † (2) 610
 Strømgren, Hedvig, tandlæge, dr.h.c. † (2) 497
 Svindborg, Bruno, mag.art. (3) 308
 v. Sydow, Marianne, forlagsredaktør (3) 403
 Tamm, Ditlev, professor, dr.jur. (3) 420 431 436
 Tandrup, Leo, lektor, dr.phil. (3) 437 442 594
 Thomsen, Ejnar, professor, mag.art. † (2) 231
 Thomsen, Hans Kargaard, arkivar (3) 458
 Thomsen, Oluf, professor, dr.med. † (2) 589
 Thorborg, Karsten, cand.mag. (3) 133
 Thorsen, Chr., redaktør, cand.polit. † (2) 633
 Thulstrup, Niels, professor, dr.teol. (3) 482
 Toftegaard, Jens, direktør, cand.polit. † (2) 215
 Topsøe-Jensen, H., overbibliotekar, dr.phil. † (2) 73 145 151 486 499 578
 Topsøe-Jensen, Th., kontreadmiral † (2) 51 306 307 468 480 535 536 550 553 554 603

Forfattere

- Trommer, Aage, universitetsrektor, dr.phil. (3) 652
- Tuxen, S. L., afdelingsleder, dr.phil. (3) 246 292
- Vagn Jensen, Erik, forlagsredaktør, cand.polit. (3) 193
- Wamberg, Niels Birger, mag.art. (3) 188
- Vangdrup, Arne, adjunkt (3) 35 512
- Vestberg, Jens, børssekretær, cand.polit. + (2) 42 137 457 474
- Wiingaard, Jytte, universitetslektor, mag.art. (3) 472
- Villadsen, Villads, museumsinspektør, mag.art. (3) 110 219 283 312 347 467 538 558 626
- Vinding, Povl, brandchef, dr.techn. + (2) 303 315 391 488 502 506 507 591 608
- Winge, Mette, fagleder, dr.phil. (3) 329
- Wivel, Ole, forlagsdirektør, forfatter (3) 111
- Wolff, Eigil H., generallojtnant (3) 374
- Wolff, Torben, docent, dr.phil. (3) 186 222 624
- Worsøe, Hans H., arkivar, cand.mag. (3) 16 38 66 77 81 95 106 132 145 153 188 197 218 227 233 249 267 274 294 327 331 367 383 389 393 405 424 432 434 451 489 497 534 537 539 542 558 570 620 633
- Waaben, Knud, professor, dr.jur. (3) 297 362 375 546 614
- Zahle, Erik, museumsdirektør, mag.art. + (2) 356 561
- Zahrtmann, M. K., læge + (2) 404
- Aagaard, Otto C., læge, dr.med. + (2) 43 90 176 179 493 583 590

BIOGRAFIER I BIND 6

- Harald Klak 13
 Harald Blåtand 13
 Harald, † 1018 14
 Harald Hen 15
 Harald (Guld-Harald), se Gorm
 Harald Harefod 15
 Harald Thorkilsen 16
 Harald Kesja 16
 Harald Skrænk, se Oluf, † 1143
 Harald, 1876–1849, se Helena
 Harboe, slægt 16
 Harboe, Andreas 16
 Harboe, Christine 18
 Harboe, E. G. 18
 Harboe, Jens 19
 Harboe, Knud Peter 20
 Harboe, Ludvig 21
 Harboe, Rasmus 22
 Harbou, slægt 23
 Harbou, Adolph, se Harbou, Johannes
 Harbou, H. W. 23
 Harbou, Johannes 23
 Hardeknud 24
 Hardenberg, slægt 25
 Hardenberg, Anne 25
 Hardenberg, Eiler 26
 Hardenberg, Erik 27
 Hardenberg, Jacob 28
 Harder, Henrik 29
 Harder, Poul 29
 Harder, Uffe 30
 Harding, M. C. 30
 Hardy-Hansen, E. V. 31
 Harhoff, C. J. 32
 Harpestreng, Henrik 32
 Harries, Heinrich 32
 Harsdorff, C. F. 33
 Hartel, Lis 35
 Hartling, Mads R. 36
 Hartling, Poul 36
 Hartmann, slægt 38
 Hartmann, August Wilhelm, se Hartmann, Johann
 Hartmann, Carl, se Hartmann, J. P. E.
 Hartmann, Ellen 38
 Hartmann, Emil 39
 Hartmann, Godfred 40
 Hartmann, Grethe 41
 Hartmann, Hjalmar 42
 Hartmann, J. P., 1870–1948 43
 Hartmann, J. P., 1873–1942 43
 Hartmann, J. P. E. 44
 Hartmann, Johan Ernst, se Hartmann, Johann
 Hartmann, Johann 49
 Hartmann, Julius 51
 Hartmann, Moritz 51
 Hartmann, Oluf 52
 Hartnack, Justus 52
 Hartwell, Leif 53
 Hartvig-Møller, Hans 54
 Hartvig Rasmussen, Eigil 54
 Hartz, Bernhard 55
 Hartz, Lauritz 56
 Hartz, N. 56
 Has, Trud 57
 Hasager, Niels 57
 Hasle, Henning 59
 Hasle, Th. 60
 Haslund, Alexander, se Haslund, Otto
 Haslund, Ole 61
 Haslund, Otto 61
 Haslund-Christensen, Henning 63
 Hass, H. Edv. 65
 Hassager, Dorothea 65
 Hasselbalch, slægt 66
 Hasselbalch, Chr. 66
 Hasselbalch, Karl 67
 Hasselbalch, Steen 68
 Hasselriis, Caspar H. W. 68
 Hasselriis, Louis 69
 Hassing, Johannes, se Hassing, M. M.
 Hassing, M. M. 70
 Hassing-Jørgensen, J. 71
 Hassø, Arthur G. 73
 Haste, P. H. 73
 Hastrup, Thure 74
 Hastrup, Aage 74
 Hatt, Gudmund 75
 von Hatten, Hinrich 76
 Hauber, Eberhard David 76
 Hauberg, slægt 77
 Hauberg, P. 77
 Hauberg, Poul 78
 Hauberg, S. C. 79
 Hauberg, Sonja 80
 Hauch, slægt 81
 Hauch, A. G. Ø. 82
 Hauch, A. W. 82
 Hauch, Andreas 84
 Hauch, Bertel 85
 Hauch, Carsten 85
 Hauch, Erik 90
 Hauch, Frederik 91
 Hauch, H. 91
 Hauch, L. A. 94
 Hauch, Viggo 95
 Hauch-Fausbøll, Th. 95
 v. Hauen, Niels 96
 Hauge, C. N. 97
 Haugen Sørensen, Arne 98
 Haugen Sørensen, Jørgen 98
 Haugland, Aage 99
 Haugner, C. C. 100
 Haugsted, Ejler 101
 Haugaard, J. K. 102
 Haugaard, Svend 102
 Haunstrup Clemmensen, Erik 103
 Haurowitz, Harry 103
 Hauschultz, Mathilde Malling 104
 Hauser, Conrad 104
 Hastrup, N. J. 105
 Havemann, Johan 106
 v. Haven, slægt 106
 v. Haven, F. C. 106
 Haven, Jens 107
 v. Haven, Lambert 107
 v. Haven, Michael 109
 v. Haven, Peder 109
 Havning, Thomas 110
 Havsteen-Mikkelsen, Sven 111
 Haxthausen, slægt 111
 Haxthausen, Anton Wolf 111
 Haxthausen, Clemens August 113
 Haxthausen, Frederik Julius 113
 Haxthausen, Gregers Christian 113
 Haxthausen, Johan Dietrich 114
 de la Haye, Jan, se under L
 Hecht-Johansen, Jette 115
 Hecklauer, Johannes 115
 Heckscher, Albert 116
 Heckscher, I. 116
 Hede, Holger 117
 Hede Nielsen, N. 118
 Hedeager, Laurids 118
 Hedeboel, Peder 119

Biografier

- Hedegaard, C. D. 120
Hedegaard, Olaf 121
Hedegaard, Peder P. 122
(von) Hedemann, slægt 123
Hedemann, C. J. 123
Hedemann, Hans 123
Hedemann, Johan 125
Hedemann, Marius, se Hedemann, Hans
Hedemann, Wilhelm 125
Hedevig, 1581–1641 126
Hedevig, 1626–78 126
Hedevig Elconore 126
Hedtoft, Hans 127
Hee, Christen 130
Hee, Jørgen 130
Hee Andersen, Knud 131
Heegaard, slægt 132
Heegaard, Anker, 1815–93 132
Heegaard, Anker, 1837–1905 133
Heegaard, Frederik 133
Heegaard, Poul 134
Heegaard, Sophus 134
Heerfordt, C. F. 136
Heerfordt, Christopher 137
Heering, Peter, se Heering, Peter F.
Heering, Peter F. 137
Heering, Peter Nicolai, se Heering, Peter F.
Heerup, Gunnar 138
Heerup, Henry 139
Hegel, F. V. 140
Hegel, Frederik 142
Hegel, Jacob 143
Hegelund, Peder 144
Heger, slægt 145
Heger, Carl 145
Heger, Eline 146
Heger, Stephan 147
Hegermann-Lindencrone, slægt 147
Hegermann-Lindencrone, Cai, 1807–93 147
Hegermann-Lindencrone, Cai, 1881–1947 149
Hegermann-Lindencrone, E. 149
Hegermann-Lindencrone, F., se Hegermann-Lindencrone, Cai, 1807–93
Hegermann-Lindencrone, Johan 150
Hegermann-Lindencrone, Louise 151
Hegewisch, D. H. 151
Hegewisch, Franz 152
Hegner, Anton, se Hegner, Ludvig
Hegner, Louis, se Hegner, Ludvig
Hegner, Ludvig 153
Hegner, Oskar, se Hegner, Ludvig
Heiberg, slægt 153
Heiberg, A. C. L. 154
Heiberg, Carl 155
Heiberg, Edvard 156
Heiberg, Frederik 157
Heiberg, J. A., se Heiberg, S. J.
Heiberg, J. L., 1791–1860 157
Heiberg, J. L., 1854–1928 162
Heiberg, Johanne Luise 165
Heiberg, K. A. 170
Heiberg, Kasper 171
Heiberg, Ludvig, se Heiberg, P. A., 1758–1841
Heiberg, P. 171
Heiberg, P. A., 1758–1841 172
Heiberg, P. A., 1864–1926 175
Heiberg, P. W. 176
Heiberg, Povl 177
Heiberg, S. J. 178
Heiberg, Thomas Severin 178
Heiberg, Vilhelm 179
Heick, Frederik 179
Heide, Axel 180
Heide, H. P. 182
Heide, Jørgen 182
Heidenreich, Niels 183
Heidersdorf, Reinwald 183
Heiede, C. P. 184
Heilbuth, H. 184
Heilesen, C. C. 185
Heilmann, Gerhard 186
Heimbach, Wolfgang 186
Heimreich, Anton 187
Hein, slægt 188
Hein, Estrid 188
Hein, Piet 188
Heineke, Svend 191
Heinesen, Jens Pauli 191
Heinesen, Knud 192
Heinesen, Mogens 192
Heinesen, William 193
Heinesen, Zacharias, se Heinesen, William
Heinild, Svend 195
Heinssen, Rasmus 196
Heintze, Ernst 196
Heinzelmann, Joh. C. F. 197
Heinzelmann, L. G. 197
Heise, slægt 197
Heise, A. 198
Heise, C. F. 198
Heise, Peter 199
Heise, Vilhelm, se Heise, C. F.
Heje, N. I. 203
Hejle, Thomas P. 204
Hejselbjerg Paulsen, Hans 204
Heklaue, Johannes, se Hecklaue, Johannes
Helbæk, Hans 205
Heldvad, Niels 206
Helena 207
Helene, † 1233, se Valdemar I
Helene, – 1204 – 207
Helgason, Jón 208
Helgesen, Hans 209
Helgesen, Laurids, se Helisen, Laurids
Helie, Paulus 210
Helisen, Laurids 212
Helk, Vello 213
Hellberg, Sigvald 213
Hellekande, Rasmus Jensen, se Jensen Hellekande, Rasmus
Hellembert 214
Hellevad, se Heldvad
Hellfried, Johan Carl Frederik 215
Hellmann, Julius 215
Hellssen, Henry 216
Helm, Johann(es) 217
Helmer-Petersen, Keld 217
Helms, slægt 218
Helms, Adam 218
Helms, Jacob 219
Helms, Johannes 1828–95 219
Helms, Johannes, 1865–1934 220
Helms, Nikoline 221
Helms, Otto 222
Helms, Poul 222
Helmuth, Frits 223
Helmuth, Osvald 224
Helsengreen, Albert 225
Helsengreen, Emil 225
Helsengreen, Frederik 226
Helsing, Valdemar 226
Helsted, slægt 227
Helsted, Axel 227
Helsted, Carl 228
Helsted, Dyveke 229
Helsted, Edvard 229
Helsted, F. F., se Helsted, Axel
Helsted, Gustav 230
Helt, Vilhelm 231
Heltøft, Aksel 232
Heltzen, E. 232
Helvad, Niels, se Heldvad, Niels
Helweg (Helveg), slægt 233
Helweg, Agner, se Helveg, Fr.
Helweg, Christian 233
Helveg, Fr. 235
Helweg, Hjalmar 235
Helweg, Johannes 237
Helweg, L. 237
Helveg, Ludvig 238

- Helweg, R., se Helveg, Ludvig
 Helveg, Thorvald, se Helveg, Fr.
 Helweg-Larsen, Gunnar 240
 Helweg-Larsen, L. C. 240
 Helveg Petersen, K. 241
 Helveg Petersen, Niels 242
 Helvig 243
 van Hemert, Joost 243
 van Hemert, Peter 244
 Hemmer Gudme, Peter de, se Gudme, Peter de Hemmer
 Hemmer Hansen, Eva 245
 Hemming 245
 Hemmingsen, Aksel M. 246
 Hemmingsen, Christiern 246
 Hemmingsen, Niels 247
 Hempel, slægt 249
 Hempel, Chr. F. 249
 Hempel, J. C. 250
 Hempel, Johan Frederik, se Hempel, Chr. F.
 Hempel, Søren 251
 Hempel Syberg, Fritz 251
 Henckel, Carl, se Henckel, Frederik
 Henckel, Frederik 252
 Henckel, Friderich 253
 Henderson, Ebenezer 253
 Hendil, Leif B. 254
 Hendriksen, F. 255
 Hendriksen, Halfdan 257
 Hendriksen, Hans 259
 Henius, Isidor 260
 Henius, Max 260
 Henneberg, Christian 261
 Henning, Gerda 262
 Henning, Gerhard 262
 Henning-Jensen, Astrid 264
 Henning-Jensen, Bjarne 265
 Henning-Jensen, E. 265
 Hennings, slægt 267
 Hennings, August 267
 Hennings, Betty 269
 Hennings, Henrik 270
 Hennings, Paul 271
 Hennings, Simon 272
 Hennings, Sophus 272
 Hennings, Wilhelm 273
 Henningsen, slægt 274
 Henningsen, Agnes 274
 Henningsen, Emanuel 275
 Henningsen, Erik 276
 Henningsen, Frants 277
 Henningsen, Hans 277
 Henningsen, Henning 278
 Henningsen, Jacob 279
 Henningsen, Poul 279
 Henningsen, Sven 283
 Henningsen, Thorkild 283
 Henriksen, Børge Roger, se Roger Henriksen, Børge
 Henriksen, Edgar, se Henriksen, Roger
 Henriksen, Erik 284
 Henriksen, R. J. F. 285
 Henriksen, Roger 285
 Henrici, Paul Christian 286
 Henrik, ca. 1060 286
 Henrik Skadelaar 287
 Henrik, ca. 1158 287
 Henrik af Æmeltorp, se Æmeltorp, Henrik af
 Henrik, † 1375 288
 Henrik IV 288
 Henrik, * 1934 289
 Henriksen, Gunnar 290
 Henriksen, H. P. 290
 Henriksen, Hans 291
 Henriksen, Jesper 291
 Henriksen, Kai L. 292
 Henriksen, Nis 292
 Henriksen, P. 293
 Henriksen, Victor 293
 Henriksen, Aage 294
 Henriques, slægt 294
 Henriques, Alf 294
 Henriques, Axel 296
 Henriques, C. B. 297
 Henriques, Carl Otto 297
 Henriques, Fini 298
 Henriques, Marie 299
 Henriques, Robert 300
 Henriques, Valdemar 300
 Hensen, Hans 301
 Hensler, Philipp 302
 Hentze, Gudmund 302
 Hentze, Peter 303
 Hentzen, C. 303
 Hepburn, James 304
 Herbach, Caspar 305
 Herbst, Adolph Tobias 306
 Herbst, Christian 307
 Herbst, Emilie Adelgunde, se Vogt, Adelgunde
 Herbst, Michael J. 307
 Herclius, Jeremias 308
 Herdal, Harald 308
 Herforth, Carl Bernhard Ferdinand, se Herforth, Christian
 Herforth, Christian 310
 Herholdt, J. D., 1764–1836 310
 Herholdt, J. D., 1818–1902 312
 Heribert 314
 Herland, Bertel Sørensen 314
 Herman 314
 Hermann, Povl 315
 Hermansen, Axel 315
 Hermansen, C. 316
 Hermansen, Carl 317
 Hermansen, Claus 318
 Hermansen, Kirsten 318
 Hermansen, Niels K. 319
 Hermansen, Victor 319
 Herold, Vilhelm 320
 Herschend, Peder 321
 Hersholt, Jean 322
 Hersleb, Hans Christopher 323
 Hersleb, Ole 323
 Hersleb, Peder 324
 Hertel, slægt 327
 Hertel, Axel 327
 Hertel, Christian Vest 328
 Hertel, H. 328
 Hertel, Hans 329
 Hertel, Harald 330
 Hertel, J. V. T. 330
 Hertel Wulff, Nic., se Wulff, Nic. Hertel
 Hertling, Jørgen 330
 Hertling, Knud 331
 Hertz, slægt 331
 Hertz, Birgitte Cathrine, se Boye, Birgitte
 Hertz, Christian 332
 Hertz, Emil C. 333
 Hertz, Eygil 333
 Hertz, Fr. A. 334
 Hertz, Henrik 334
 Hertz, Henry L. 337
 Hertz, Jens Michael 338
 Hertz, Martin, 1817–79 339
 Hertz, Martin, 1849–1930, se Hertz, Martin, 1817–79
 Hertz, Peter, 1811–85 339
 Hertz, Peter, 1874–1939 340
 Hertz, Poul 340
 Hertz, Rachel, se Herholdt, J. D., 1764–1836
 Hertzholm, Ivar 341
 Hertzsprung, Ejnar 341
 Hess, C. M. 342
 Hess, Harald 343
 Hess, Markus 344
 Hesse, Conrad 344
 Hessel, Karen 345
 Hesselberg, E. 346
 Hesselberg, Hans Jacob Henning 346
 Hetsch, G. F. 347
 Hetsch, Gustav, se Hetsch, G. F.
 Heuch, Bente 348
 Heuermann, Georg 349

Biografier

- Heuser, Hans 350
Hevesy, Georg 350
Hey, Frederik 352
Heyman, I. W. 353
Heyman, Philip W. 353
Hielmstjerne, Henrik 354
Hildebrand, Frants 356
Hildebrand, Richard Nicolai, se Hildebrand, Frants
Hilker, Georg 356
Hill-Madsen, Carl 357
Hillebrandt, N. P. 358
Himmelstrup, Jens 358
Himmelstrup, O. 359
Himmelstrup, Otto 360
Himmerich, Hans 360
Hincheldey, Christian 361
Hind, Jens 361
Hindenburg, A. 362
Hindenburg, T. 362
Hindhede, Kristian, se Hindhede, Mikkel
Hindhede, Mikkel 363
Hindsgaul, Lisbet 364
Hindsholm, Laurids Jacobsen 365
Hinnerup, Peter Reimer 366
Hintze, V. 366
Hiort (Hiort-Lorenzen), slægt 367
Hiort, Esbjørn 367
Hiort, Ingvar, se Ingvar (Hiort)
Hiort-Lorenzen, H. R. 368
Hiort Lorenzen, P. 369
Hirsch, J. C. W. 371
Hirschfeld, C. C. L. 371
Hirschsprung, Harald 372
Hirschsprung, Heinrich 373
Hirschsprung, Aage 374
Hirtzholm, Ivar, se Hertzholm, Ivar
Hjalf, Viggo 374
Hjaltalin, Jón 375
Hjejle, Bernt 375
Hjelholt, Holger 376
Hjelmborg, Bjørn 377
Hjelmer, Marie 378
Hjelmstev, Johannes 379
Hjelmstev, Louis 379
Hjelmstjerne, Henrik, se Hielmstjerne, Henrik
Hjerl-Hansen, Finn, se Hjerl-Hansen, H. P.
Hjerl-Hansen, H. P. 381
Hjort, se også Hiorth, Hjorth
Hjort, slægt 383
Hjort, Emil, se Seidelin, S.
Hjort, Frederik 383
Hjort, Ingvar 384
Hjort, J. M. L. 384
Hjort, Niels 385
Hjort, Peder 385
Hjort, Viktor Kristian 388
Hjorth, slægt 389
Hjorth, Andreas 389
Hjorth, F. C. 390
Hjorth, Kaj 390
Hjorth, L. 390
Hjorth, Poul Lindegård 391
Hjorth, S. 391
Hjorth-Nielsen, H. 393
Hjorth-Nielsen, Søren 394
Hjorthøy, Hugo Frederik 394
Hjortnæs, Karl 395
Hjortsø, Leo 395
Hjortø, Knud 396
Hjørring, Anders Matthiesen 397
v. Hobe, Levin Ludvig 398
Hoe, Josias 398
Hoeck, Einar 399
Hoeck, Johannes 400
Hoff, Alvilda Harbou 400
Hoff, Bartholomæus 401
Hoff, Emil, se Hoff, Alvilda Harbou
Hoff, Povl Ernst 401
Hoff, V. J. 402
Hoff-Jørgensen, Asta 403
Hoffensberg, Julius 403
Hoffmann, Kai 403
Hoffmann, Poul Magnus 404
Hoffmeyer, slægt 405
Hoffmeyer, Erik 405
Hoffmeyer, Henrik 406
Hoffmeyer, J. 407
Hoffmeyer, Niels, se Hoffmeyer, J.
Hoffmeyer, Niels H. 408
Hoffmeyer, Skat 409
Hoffory, Julius 410
Hofman(-Bang), slægt 411
de Hofman, Hans 411
Hofman, Holger 412
de Hofman, Niels 413
de Hofman, Tycho 413
Hofman (Bang), N. 414
Hofman Bang, N. E. 414
Hofman-Bang, N. O. 416
Hofman-Bang, Niels 416
Hohendorff, Lage 417
Hohendorff, Steen 417
Hohlenberg, Frantz C. H. 418
Hohlenberg, Hagen 419
Hohlenberg, Johannes 419
Hohndorf, se Hohendorff
Hohwü-Christensen, Erik 420
Hojer, Andreas 420
Holbech, J. 422
Holbech, Niels, se Gamborg, Anders
Holbeck, H. St. 423
Holbek, Johannes 423
Holberg, slægt 424
Holberg, Kaj, se Holberg, Ludvig, 1847–1913
Holberg, Ludvig, 1684–1754 424
Holberg, Ludvig, 1847–1913 431
Holbøll, slægt 432
Holbøll, Carl Peter 432
Holbøll, Einar 433
Holbøll, F. L. 433
Holbøll, Harald, se Galster, Carl
Holbøll, V. 434
Holck, slægt 434
Holck, Anne 435
Holck, Axel 435
Holck, C. G. 436
Holck, Carl 436
v. Holck, Carl 437
Holck, Christen 437
Holck, Christian Christoffer 438
Holck, Clothildis Nathalia Septima, se Ryge, Nathalia
Holck, Conrad 439
Holck, Ditlev 440
Holck, Eiler 440
Holck, Hans, † 1565 441
Holck, Hans, 1726–83 441
Holck, Henrik 442
Holck, J. C. 445
Holck Colding, Torben, se Colding, Torben Holck
Holck-Larsen, Henning 445
Holck-Winterfeldt, G. 446
Holden Hansen, Peder 446
Holdensen, Peder, se Holden Hansen, Peder
Holdenson, P. J. 447
Holdgaard, Jens 447
Holdt, A. C. C. 448
Holger-Madsen 449
Holck, se Holck
Hollard Nielsen, J. M. 450
von Holle, Jürgen 450
Holm, slægt 451
Holm, A. W. 451
Holm, Anders W. 453
Holm, Andreas Krag 454
Holm, Asger 454
Holm, August 455
Holm, Axel 456
Holm, Christian, 1796–1848 456
Holm, Christian, 1867–1939, se Holm, Jacob, 1770–1845
Holm, Christian, 1872–1950 457

- Holm, E., se Holm, Jacob, 1770–1845
- Holm, Ebba 457
- Holm, Edvard 458
- Holm, Emil 460
- Holm, F. 462
- Holm, Frederik 463
- Holm, Frits 463
- Holm, G. 464
- Holm, Georgius Tycho 465
- Holm, H. G. F. 466
- Holm, Hans 467
- Holm, Hans J. 467
- Holm, Hans Peter 468
- Holm, Harald 469
- Holm, Helge, se Holm, Ludvig
- Holm, Jacob, 1543–1609 470
- Holm, Jacob, 1770–1845 470
- Holm, Jens Gylling, se Gylling
- Holm, Jens
- Holm, Johan Theodor, se Holmskiold, Theodor
- Holm, Just Chr. 471
- Holm, Jorgen Tyge, se Holm, Georgius Tycho
- Holm, Kai, * 1896 472
- Holm, Kai, 1910–74 473
- Holm, L. J. 473
- Holm, Ludvig 474
- Holm, M. C. 474
- Holm, M. S. 475
- Holm, Mogens Winkel, se Winkel
- Holm, Mogens
- Holm, Nic. 476
- Holm, Niels Johannes 476
- Holm, P. 477
- Holm, P. A. 478
- Holm, Peder, 1706–77 478
- Holm, Peder, * 1926 479
- Holm, Peter 480
- Holm, Peter Christian 480
- Holm, R. J. 481
- Holm, Sven 482
- Holm, Søren 482
- Holm, Theo 483
- Holm, V. V. 484
- Holm, Viggo 484
- Holm, Wilhelm, se Holm, Ludvig
- Holm, Villads 485
- Holm Hansen, Johan 486
- Holm-Møller, Olivia 486
- Holm-Nielsen, Svend 487
- Holmberg, L. F. 488
- Holmblad, slægt 489
- Holmblad, L. P. 489
- Holmblad, N. E. 490
- Holmblad, Steffen 491
- Holmboe, Vagn 491
- Holme Hansen, H. H. 492
- Holmen, Kjeld 493
- Holmer, Valdemar 493
- Holmskiold, Theodor 494
- Holmsted, Frederik 495
- Holscher, Knud 496
- Holst, slægt 497
- Holst, Christian 497
- Holst, Elisabeth (Elise), se Holst, Wilhelm
- Holst, Erik 498
- Holst, Frits 498
- Holst, H. P. 499
- Holst, Hans 501
- Holst, Helge 501
- Holst, Henry 502
- Holst, J. L. 502
- Holst, Johs. Juul 503
- Holst, Jørgen 503
- Holst, Knud 504
- Holst, L. 504
- Holst, Lauritz 505
- Holst, Louise, se Holst, Frits
- Holst, M. C. 506
- Holst, Marie 506
- Holst, Martin 507
- Holst, N. H. 507
- Holst, P. N. 508
- Holst, Peter 508
- Holst, Tage Fischer, se Fischer
- Holst, Tage
- Holst, V. T. 509
- Holst, Wilhelm 510
- Holst-Knudsen, Carl 511
- Holst-Knudsen, Viggo, se Holst-Knudsen, Carl
- Holst-Sørensen, Niels 512
- (von) Holstein, slægt 512
- Holstein, Bent 513
- Holstein, C. C. 515
- v. Holstein, Carl 515
- v. Holstein, Christian 516
- Holstein, Christian 516
- Holstein, F. A. 516
- Holstein, Frederik, 1704–49, se Holstein, U. A., 1664–1737
- v. Holstein, Frederik 519
- v. Holstein, Johan Georg 520
- Holstein, Johan Ludvig 522
- Holstein, Ludvig, 1815–92 524
- Holstein, Ludvig, 1839–1912 526
- Holstein, Ludvig, 1864–1943 529
- Holstein, U. A., 1664–1737 530
- Holstein, U. A., 1731–89 532
- Holstein, Vagn 534
- Holsten, slægt 534
- Holsten, Adam Christopher 534
- Holsten, F. C. 535
- Holsten, Hans 536
- Holsten-Gottorp, se Sønderjyske hertugslægter
- Holsøe, slægt 537
- Holsøe, Carl 537
- Holsøe, N. P. C. 538
- Holsøe, Niels, se Holsøe, Carl
- Holsøe, Poul 538
- Holt, slægt 539
- Holt, Christen 539
- Holt, Jens, 1843–1926 540
- Holt, Jens, 1904–73 540
- Holt, Paul 541
- Holt, Thyra 542
- Holten, slægt 542
- Holten, C. F. 543
- Holten, C. F. 544
- Holten, Carl, 1775–1862 545
- Holten, Carl, 1854–1930 545
- Holten, Just 546
- Holten, Nicolai 546
- Holten, Sophie 547
- Holten, Suzette 547
- Holten, Sven 548
- Holten-Nielsen, Einar 549
- Holter, Heinz 549
- Holtved, Erik 550
- Hondorf, se Hohendorff
- Hooglant, Simon 550
- Hoppe, slægt 551
- Hoppe, Erik 551
- Hoppe, Ferdinand 552
- Hoppe, Frederik 553
- Hoppe, Iver, 1649–93 553
- Hoppe, Iver, * 1920 554
- Hoppe, Johan Christopher 554
- Hoppe, Johan Hinrich Christian 555
- Hoppe, Torkild 555
- Hoppensach, Ferdinand 556
- Horik, se Haarik
- Horn, Clas Fred(erik) 556
- Horn, Frederik 557
- Horn, Hildebrand 557
- Horn, Svend 558
- Hornbech, Christian 558
- Hornemann, slægt 558
- Horneman, C. F. E. 559
- Horneman, Christian 561
- Horneman, Emil 561
- Horneman, G. A. 563
- Hornemann, Christian 563
- Hornemann, Claus 564
- Hornemann, Emil 565
- Hornemann, J. W. 568

Biografier

- Hornung, C. C. 569
Hornung, J. C. J., se Hornung, C. C.
Hornung, Preben 570
Horrebow, slægt 570
Horrebow, Christian 570
Horrebow, Niels 571
Horrebow, Otto 572
Horrebow, Peder 572
Horrebow, Peder Nielsen 573
Horsbøl, Cathrine 574
Horsens, Aksel M. 574
Horsens, Hans Pedersen 575
Horsens, Jacob Albertsen 575
Horsten, Holger 575
Hortulan, Marcus Ulsøe 576
Hoseøl, Peder Nielsen, se Nielsen (Hoseøl), Peder
Hoskiær, Finn 577
Hoskiær, Valdemar 577
Hostrup, C. 578
Hostrup, Helge 582
Hou, Axel 582
Hou-Jensen, H. 583
Houmann, Børge 584
Houmark, Christian 585
Howardy, G. 586
Hove, Ove 586
Hove, Richard 586
Hovgaard, A. P. 587
Hovgaard, William 588
Howitz, F. G. 589
Howitz, Frantz 590
Howitz, G. 591
Hoydal, Karsten 592
Hoyers, Anna Owena 592
Hoyoul, Jørgen Frederik 593
Hubald 593
Huber, Georg 594
Hude, Anna 594
Hude, Elisabeth 595
Hude, Karl 596
Hude, Kr. 597
Huguetan, se Gyldensteen
Huitfeldt, slægt 597
Huitfeldt, Arild 598
Huitfeldt, Christoffer 602
Huitfeldt, Claus 602
Huitfeldt, Henrik 603
Huitfeldt, Ivar 603
Huitfeldt, Matthias Vilhelm 604
Huitfeldt, Peder 605
Huitfeldt, Poul 605
Hultmann, Fritz 606
Humlum, Johs. 607
Hummel, Chr. 608
Hummel, Chr. G. 608
Hundrup, F. E. 610
Hunæus, A. H. 610
van Hurk, Peter 611
Hurtigkarl, F. T. 611
Hurup, F. 612
Hurup, Nic. 613
Hurwitz, Stephan 614
Husfeldt, Erik 615
van Hussen, Tileman 616
Husted, Erik 617
v. Huth, Wilhelm 617
Huus, H. C. 619
Huus, Torben 619
Hvalsoe, Hans Jacobsen 620
Hvass, slægt 620
Hvas, Jens 620
Hvass, Anders 621
Hvass, Christoffer 622
Hvass, Frants 622
Hvass, Frantz 623
Hvass, Hans 624
Hvass, Jens 624
Hvass, Niels 625
Hvass, Tyge 626
Hvenegaard Lassen, H. 626
Hvid, Christian 627
Hvid, Niels 627
Hvid, Sylvester 628
Hvid-Møller, Inge 628
Hvidberg, Flemming 629
Hvidberg, Jens 630
Hvidberg, Otto Himmelstrup 630
Hvide, slægt 631
Hvide, Skjalm 631
Hvide, Stig, † 1151, se Tokesen, Stig
Hvide, Stig Andersen, † 1293 631
Hvide, Stig Andersen, † 1369 633
Hvidt, slægt 633
Hvidt, E., se Rothe, C.
Hvidt, Ed. J. 633
Hvidt, Kristian 634
Hvidt, L. N. 635
Hvidt, Mogens 637
Hvidt, Valdemar 638
Hvidtfeldt, Arild 639
Hvidtfeldt, Johan 640
Hvidtfeldt, Peter 641
Hviid, Andreas Christian 642
Hviid, Matthias 643
Hvitfeldt, se Huitfeldt
Hübertz, J. R. 643
Hübner, Martin 644
Hübner, Oluf H. 645
Hye-Knudsen, Ernst, se Hye-Knudsen, Johan
Hye-Knudsen, Johan 645
Hygom, Peder 646
Hyltdgaard-Jensen, A. 647
Hyltdgaard-Jensen, Karl 648
Hüttemeier, J. H. 648
Hüttemeier, Th. 649
Hækkerup, Grete, se Hækkerup, Per
Hækkerup, Hans 649
Hækkerup, Lars 650
Hækkerup, Per 650
Hæstrup, Jørgen 652
Häusser, E. D. 653
Hoberg, Jens Sørensen 654
Hocken, Hartvig 654
Hoeberg, Albert 654
Hoeberg, Ernst, se Hoeberg, Albert
Hoeberg, Esther, se Hoeberg, Albert
Hoeberg, Georg 655
Hoeberg, Henning, se Hoeberg, Georg
Hoeberg, Valdemar, se Hoeberg, Albert
Hoedt, Frederik 656

RETTELSE OG TILFØJELSE TIL BIND 1

Meddelelser om korrigerende og supplerende data, med kildeangivelse, modtages gerne af redaktionen.

Afzelius, Adam. linje 8 f.o.: 1904, læs 1905.

Andersen, Poul-Gerhard. † 5.6.1980 i Kbh.

Anna Sophie, 1693–1743. s. 254 linje 12 f.n.: 1731–89, læs 1664–1737.

Appel. Tilf. til slægtstavlen: Elin Høgsbro Appel † 1980.

Bay J. Christian. linje 5 og 6 f.o.: 1828–1918, læs 1828–1908, ~1° med skibsfører Stephanus Andresen. Tilf. til bibliografien under kilder: J. C. B. i Min mor, 1947.

Bentzon, A. Drachmann. h.sp. linje 1 f.o.: forstkandidat, læs landbrugskandidat.

Berg, Kaj. Bibliografien ændres til: Selvbiogr. i Festskr. udg. Kbh.s univ. nov.1931 160f. – A. F. Bruun i Naturhist. tid. III, 1939 78f. B. Lauge Madsen og G. Nygaard i Hydrobiologica XXXV, 1969 345–51. A. M. Hemmingsen i Vidensk. medd. fra dansk naturhist. foren. CXXXV, 1972 139–52 (liste over K. B.s publ.). E. Steemann-Nielsen i Vidensk. selsk. overs., 1973 89–94. P. M. Jónasson i Kbh.s univ.s festskr., 1972 115–19 og Arch. hydrobiol. LXXVI, 1975 256–64.

RETTELSE OG TILFØJELSE TIL BIND 2

Bertelsen, Aage, * 1901. † 15.8.1980.

Bertram-Larsen, J. s. 59 linje 6 f.o.: * 1891, læs * 7.2.1891, † 30.7.1980.

Besekow, Sam. linje 7 f.o.: efter Viborg tilf.: † 12.7.1980 på Frbg.

Bjarnhof, Karl. † 19.6.1980.

Bovin, Karl. linje 5 f.o.: efter Kerteminde tilf.:

† 12.8.1980 (Fårevejle) (~1° 1933 med Sigfred *Pedersen, 1903–63).

Boye Petersen, Johs. linje 4 f.o.: 1927, læs 1928.

Brandstrup, Ole. linje 5 f.o.: 19.10.1946, læs 18.10.1945.

Broholm, H. C. linje 9 f.o.: efter Roskilde tilf.: † 22.5.1980 i Leicester, England.

RETTELSE OG TILFØJELSE TIL BIND 3

Byrding, Holger. † 13.6.1980 i Kbh. (Andreas).

Bøgholm, Karl. v.sp. linje 6 f.n.: 1959, læs 1955.

Christensen, Niels E. † 31.5.1980 i Risskov, urne på Mariebjerg kgd., Kgs. Lyngby.

Claussen, Rasmus. s. 434 h.sp. linje 26 f.n.: men ved opløsningsvalget 1873 fik han i forpagter N. C. *Frederiksen, Fuglsang, en modstander ... , læs: men ved opløsningsvalget 1879 fik

han i grosserer C. *Hage en farlig modstander.

Crappé, Roland. linje 2 f.o.: † før 15.4.1645, læs † 13.3.1644.

Dahlerup. Tilf. til slægtstavlen: Elin Høgsbro Appel † 1980.

Dessau, Einar. linje 6 f.o.: efter Kbh. tilf.: † 15.9.1979.

RETTELSER OG TILFØJELSER TIL BIND 4

Edel. s. 104 linje 7 f.n.: Cicilie, læs Cæcilia.

Eskelund, Karl I. linje 11 f.o.: 1944, læs 1941.

Fibiger, Elfrida. v.sp. linje 5 f.n.: 1808, læs 1809.

Fjelrad, Georg. s. 434 linje 21 f.o.: 1963, læs 1965.

Foget, Maja. linje 1: * 11.6.1906, læs 13.6.1906.

Fremm, Arne. † 28.9.1980 (Brønshøj).

Friis, Finn. s. 626 linje 11 f.o.: cand.jur., læs cand.polit.

RETTELSER OG TILFØJELSER TIL BIND 5

Frølich, Lorenz. s. 34 v.sp. linje 6 f.o.: 1823, læs 1830. S. 36 h.sp. linje 24 f.o. tilf.: I kobberstiksamlingen findes henved 300 tegninger af F. foruden en stor samling deponeret af familien. Endv. tegninger i Odense Bys museer (H. C. Andersens hus), i Den Hirschsprungske samling og Fondation Custodia i Paris.

Gersov, Gunner. linje 6 f.o.: * 1918, † 1951, læs * 8.5.1918 på Haraldsgave, Gladsaxe, † 9.6.1952.

Hansen, slægt I. amtsforvalter Jens H. (1642–efter 1716), læs amtsforvalter og godsejer til Ullerup på Mors Jens H. (1642–1719). Rettelse til slægtstavle I: Hans *H. (1769–1828) er søn af Christian H., ikke af Henning H.

Hansen, Ole, 1719–75. linje 3 f.o.: kommandørkaptajn Peter H. († 1727), læs: kommandørkaptajn, ekvipagemester ved Holmen Peter H. (1685–1727).